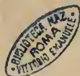
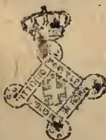
RERVM AQVITANICARVM COLLECTIO,

NOVÆ BIBLIOTHECÆ MANVSCRIPTOR. LIBRORVM.

TOMVS II.

NOVÆ
BIBLIOTHECÆ
MANVSCRIPT. LIBRORVM
TOMVS SECVNDVS:
RERVM
AQVITANICARVM,
PRÆSERTIM BITVRICENSIVM;
VBERRIMA COLLECTIO.

Historias, Chronica, vitas Sanctorum; ac similia Antiquitatis monumenta, nunc primùm ex MSS. Codicibus eruta, copiosè repræsentans.

Operâ ac studio PHILIPPI LABBE, BITVRICI, SOCIET. IESV PRESBYTERI.

D. D. D.

Illustrissimo Viro NICOLAO FVCQVETIO, Regio in Parisiensi Senatu Procuratori, & summo Gallici Ærarij Præfecto.

PARISIIS,
Apud SEBASTIANVM CRAMOISY, Regis & Reginæ Architypographum,
ET GABRIELEM CRAMOISY, viâ Iacobæâ, sub Ciconijs.

M. DC. LVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

SYLLABVS EORVM, QVÆ IN TOMO II. NOVÆ BIBLIOTHECÆ MSS. LIBRORVM, SIVE CORPORE RERVM AQVITANICARVM, CONTINENTVR.

SECTIO PRIMA.

Historiæ aliquot & Chronica paullò majoris momenti.

I. PATRIARCHIVM Bituricense præmittitur, siue Historia Patriarcharum Archiepiscoporum Bituricensium, Primatum totius Aquitaniæ, à S. Vrsino ad Iacobum Regium XCV. Archiepiscopum. *Ex codice MS. ipsóque, vt reor, scriptoris autographo; de quo eiúsque Auctore Monacho Ordinis Sancti Benedicti in Asceterio Sansulpitiano in Bituricensi Suburbano commorante, quem nonnulli dictum fuisse contendunt Benedictum Vernier, quædam annotauimus pagina 150. huius Tomi, quam consule.*

Ceterum Benedictus ille Vernier Monachus, idem mihi videtur, qui in Bibliothecâ Simlerò-Gesneriana scripsisse memoratur Librum de SS. Sacramento Eucharistiæ, cui titulum fecit, Magnum & Vniuersale Concilium Ecclesiæ militantis super Eucharistiæ Sacramentum, quod instar Sacrosancti Concilij Nicæni trecentis decem & octo Patribus Orthodoxis constat: ex tot enim scriptoribus testimonia coaceruauit. Liber impressus Parisiis apud Niuellium anno Domini 1554. in 4. Hæc ibi, quæ nos Deo dante, illustrabimus Tertia Parte Bibliothecæ nostræ Vniuersalis Chronologicæ omnium Auctorum Virorumque Doctorum, qui ab orbe condito ad nostra vsque tempora floruerunt.

II. Chronicon ADEMARI Cabannensis, S. Martialis Lemouicensis primùm, ac deinde S. Eparchii Engolismensis Monachi, à principio Monarchiæ Franciæ, præcipuè verò ab anno Dominicæ Incarnationis DCCCXXIX. vsque ad MXXIX. quo viuebat. Ex codicibus MSS. Bibliothecæ Thuanę, Collegij Claromontani Parisiensis Socie-

cietatis IESV, aliisque collatis cum exemplari V. C. Hadriani Valesii I. C. celeberrimi, ab anno duntaxat DCCCXXIX incipiente pag. 151.

Ademarus quis fuerit, & à quibus ortus parentibus, ipsemet edisserit, tum in hoc opere pag. 174. *Ainardus Præpositus ex Monasterio S. Petri Scotoriensi habuit duos fratres Abbonem & Raimundum strenuissimos Duces, corpore robustos, animo bellicosos, quorum trium sororem Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Cabannensis abnepos Turpionis Episcopi (Lemouicensis) frater Adalberti Decani indyti & Præpositi ex Monasterio S. Martialis. Habuit ex eâ filium* ADEMARVM ENGOLISMENSEM MONACHVM, *qui hæc scripsit*, tum in succincta Commemoratione Abbatum Lemouicensium Basilicæ S. Martialis Apostoli, quę edita est inferius pag. 272. *S. Turpio Episcop. obijt* VIII. *Kal. Augusti. Ex cuius nepte, Officia nomine, nati sunt Adalbertus Decanus, & Rotgerius, patre Fulcherio, in proprio rure hæreditario, quod vocatur Campanense, iuxta castellum Potentiam. Tertius quoque Raimundus iunior natu germanus extitit amborum, cuius ego ADEMARVS filius fui, matre Hildegarde (Aldearde.)* Deinde pag. 273. *Huius sexto anno obijt Rogerius, frater Adalberti Decani, vir clarissimus, & meus magister & patruus, sexto Kalendas Maij: post eum 32. die mortuus est idem Abbas Hugo sexto Kalendas Iunij, quorum animas tibi commendo Domine IESV.* Vnde patere arbitror vtrumque illud opus ab Ademaro scriptum fuisse paullò ante annum MXXXI. quo obiit Rex Robertus, de quo hæc reperies pag. 272. *Vgo Rex factus est, cuius filius Robertus Rex sapientissimus & piissimus vsque hodie viuit.* Ideòque insigniter hallucinari eos, qui nostrum hunc Ademarum confundunt cum ADHEMARO nobilissimo & deuotissimo Monacho, cuius mentio habetur sub finem Præfationis vitæ Ludouici Pij Imperatoris ab Anonymo Astrologo conscriptæ & ad calcem libri IV. Historiæ Francorum à Monacho sancti Germani ex Aimoino Floriacensi Monacho, aliisque Auctoribus consarcinatæ. Inter vtrumque enim ducenti minimùm elapsi sunt anni. Sed hæc obiter: plura in II. Parte Bibliothecæ Vniuersalis.

III. Conuentio inter VVILLELMVM Ducem Aquitaniæ Comitemque Pictauorum, & HVGONEM Chiliarchum de Liziniaco, incerto Auctore. *Subijcitur Chronico Ademari Cabannensis in Codicibus Thuano, Collegij Parisiensis Soc. IESV, alijsque.* pag. 175

IV. Abbatiæ sancti MAXENTII in Pictauensi Diœcesi Chronicon, quod vulgò hactenus & à viris etiam eruditissimis dictum reperitur Chronicon MALLEACENSE, ab orbe condito ad annum Christi MCXLI. cum IVLII FLORI Prologo de Historiis, siue de Ætatibus sæculi, quod opus Collector ille vocauerat Flores Historiarum à Nino primo Rege Assyriorum & ab Abraham, vsque ad Natiuitatem Christi. *Descripsimus resectis inutilibus ex decumano Codice membraneo MS. qui fuit olim viri doctissimi Ioannis Beslyi & nobis cum pluribus alijs communicatus est à Clarissimis Fratribus Petro & Iacobo Puteanis.* pag. 190

Ex Ademaro pluribusque alijs Chronographis multa hinc inde verbatim fuisse descripta res ipsa loquitur. Vixit autem Racemator ille, si tamen vnus duntaxat fuit, labente Æra Christianæ duodecimo sæculo, circa annum 1140. in Cœnobio, non Malleacensi, sed San-maxentiano, vt discimus, vel maximè ex ijs, quæ habentur

cietatis IESV, aliiſque collatis cum exemplari V. C. Hadriani Valeſii I. C. celeberrimi, ab anno duntaxat DCCCXXIX incipiente pag. 151.

Ademarus quis fuerit, & à quibus ortus parentibus, ipſemet ediſſerit, tum in hoc opere pag. 174. *Ainardus Præpoſitus ex Monaſterio S. Petri Scotorienſi habuit duos fratres Abbonem & Raimundum ſtrenuiſſimos Duces, corpore robuſtos, animo bellicoſos, quorum trium ſororem Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Cabannenſis abnepos Turpionis Epiſcopi (Lemouicenſis) frater Adalberti Decani inclyti & Præpoſiti ex Monaſterio S. Martialis. Habuit ex eâ filium* ADEMARVM ENGOLISMENSEM MONACHVM, *qui hæc ſcripſit,* tum in ſuccincta Commemoratione Abbatum Lemouicenſium Baſilicæ S. Martialis Apoſtoli, quę edita eſt inferius pag. 272. *S. Turpio Epiſcop. obiit VIII. Kal. Auguſti. Ex cuius nepte, Officia nomine, nati ſunt Adalbertus Decanus, & Rotgerius, patre Fulcherio, in proprio rure hæreditario, quod vocatur Campanenſe, iuxta caſtellum Potentiam. Tertius quoque Raimundus iunior natu germanus extitit amborum, cuius ego ADEMARVS filius fui, matre Hildegarde (Aldearde.)* Deinde pag. 273. *Huius ſexto anno obiit Rogerius, frater Adalberti Decani, vir clariſſimus, & meus magiſter & patruus, ſexto Kalendas Maij: poſt eum 32. die mortuus eſt idem Abbas Hugo ſexto Kalendas Iunij, quorum animas tibi commendo Domine IESV.* Vnde patere arbitror vtrumque illud opus ab Ademaro ſcriptum fuiſſe paullò ante annum MXXXI. quo obiit Rex Robertus, de quo hæc reperies pag. 272. *Vgo Rex factus eſt, cuius filius Robertus Rex ſapientiſſimus & piiſſimus vſque hodie viuit.* Ideóque inſigniter hallucinari eos, qui noſtrum hunc Ademarum confundunt cum ADHEMARO nobiliſſimo & deuotiſſimo Monacho, cuius mentio habetur ſub finem Præfationis vitæ Ludouici Pij Imperatoris ab Anonymo Aſtrologo conſcriptæ & ad calcem libri IV. Hiſtoriæ Francorum à Monacho ſancti Germani ex Aimoino Floriacenſi Monacho, aliiſque Auctoribus conſarcinatæ. Inter vtrumque enim ducenti minimùm elapſi ſunt anni. Sed hæc obiter: plura in II. Parte Bibliothecæ Vniuerſalis.

III. Conuentio inter VVILLELMVM Ducem Aquitaniæ Comitémque Pictauorum, & HVGONEM Chiliarchum de Liziniaco, incerto Auctore. *Subiicitur Chronico Ademari Cabannenſis in Codicibus Thuano, Collegij Pariſienſis Soc. IESV, aliiſque.* pag. 175

IV. Abbatiæ ſancti MAXENTII in Pictauenſi Diœceſi Chronicon, quod vulgò hactenus & à viris etiam eruditiſſimis dictum reperitur Chronicon MALLEACENSE, ab orbe condito ad annum Chriſti MCXLI. cum IVLII FLORI Prologo de Hiſtoriis, ſiue de Ætatibus ſæculi, quod opus Collector ille vocauerat Flores Hiſtoriarum à Nino primo Rege Aſſyriorum & ab Abraham, vſque ad Natiuitatem Chriſti. *Deſcripſimus reſectis inutilibus ex decumano Codice membraneo MS. qui fuit olim viri doctiſſimi Ioannis Beſlyi & nobis cum pluribus aliis communicatus eſt à Clariſſimis Fratribus Petro & Iacobo Puteanis.* pag. 190

Ex Ademaro pluribuſque aliis Chronographis multa hinc inde verbatim fuiſſe deſcripta res ipſa loquitur. Vixit autem Racemator ille, ſi tamen vnus duntaxat fuit, labente Æra Chriſtianæ duodecimo ſæculo, circa annum 1140. in Cœnobio, non Malleacenſi, ſed San-maxentiano, vt diſcimus, vel maximè ex iis, quæ habentur

paginis. 212. Ignis combussit villam istam sancti Adiutoris, Maxentij &c. & 220. Hunc ergo locum elegit Domini famulus Grimoardus esse dignum tantæ consecrationis ob honorem & reuerentiam almi Confessoris Maxentij & Fratrum loci, ac similibus.

Quod verò pag. 277. dicitur S. Roricius I. Lemouicensis Episcopus contemporaneus S. Amandi Confessoris & Eremitæ, & S. Iuniani, qui floruerunt temporibus

S. Remigij & Clodouei Regis Francorum, hoc veritati consentaneum non est, cùm anno 511. quo obijt Clodoueus, vix in lucem editus esset S. Iunianus. Plura de similibus Historiarum Parachronismis annotare visum fuerat, idque suadebant nonnulli, nec mihi res admodum operosa criticum in Chronologicis agere. Verùm re melius perpensa, id omne studium aliò transferendum & Lectoribus ad acuendam industriam nonnulla esse relinquenda censui.

XI. Chronica GAVFREDI Cœnobitę Monasterii Diui Martialis Lemouicensis, ac deinde PRIORIS VOSIENSIS in eadem Diœcesi Cœnobii, à tempore Roberti Pii Regis Francorum vsque ad annum MCLXXXIV. in duas partes distributa, suisque titulis, quales in MSS. Codicibus reperti sunt, ac Sectionibus, numerisque ad vitandam deinceps Lectorum molestiam, confusionémque, illustrata. *Ex veteri Turrium in Lemouicensibus Codice, alijsque MSS. quorum quatuor habui apographa VV CC. Henrici Iustelli, Ioannis Boucheti, Ioannis Besly, & nostrum.* Prima pars in 74. capita diuisa, multisque referta obseruationibus ad Historiam nostratem ac Genealogias spectantibus, excusa est à pag. 279. Altera verò eiusdem Chronicæ Pars, siue Continuatio de prœliis Regis Angliæ Henrici senioris & filiorum eius Henrici, Ricardi, atque Gaufredi, quæ in Lemouicino gesta sunt anno 1183. & de Henrici Regis Iunioris miserando obitu, in 28. minora segmenta distributa, à pag. 330

Cuias fuerit Gaufredus noster, quibusve ortus parentibus, quo tempore vixerit, scripseritque, non aliunde meliùs Lector addiscet, quàm ex hocce Chronico, cuius nonnulla loca obiter indicabo. Pag. 290. Genus illorum à temporibus Hugonis Regis qui cognominatus est Capucius, patris Roberti Pij Regis vsque ad præsentem annum succinctè replicabo. Ego siquidem Gaufredus ista dictaui anno Incarnationis Dominicæ MCLXXXIII. *Philippi, qui fuit filius Ludouici, tertio anno, quo guerra grauissima fuit in Lemouicino inter Henricum Anglorum Regem & filium eius Henricum Iuniorem, qui tunc obijt in festo B. Barnabæ Apostoli. Ego quintum annum tunc Prioratus mei in Cœnobio Vosiensi expleueram. Pag. 307. Ego Gaufredus eram tunc præsens puerulus in Schola. Pag. 311. Anno ipso in Octauis Dominicæ Ascensionis ego cum Gregorio Vosiensi benedictionem Monachalem à domino Petro suscepi. Pag. 313. Eufemiam habuit Ademarus de Breul, de quâ genuit Gaufredum patrem meum & fratris mei Ademari, quorum domus est in villa S Mariæ Claromontis super Exidolium castrum. Pag. 316. Ista latiùs in libro Miraculorum S. Pardulfi narrabo, vbi multa de Sacro-sancto mysterio, ad correctionem multorum, si Deus permiserit, proposui tractare. Pag. 317. Geraldus Episcopus Caduræensis apud Beneuentum fecit ordines in vigilia Mathæi Apostoli, meque ibi ordinauit Presbyterum. Pag. 318. Ego tunc Subterraneæ degebam, cùm genitrix mea die ipso apud Clarimontem* Exidolij *obiret. Hæc Lucia filia Bernardi Marchez de sorore Guidonis & Ademari seniorum de Nobiliaco, qui nepotes extiterunt Guidonis, Geraldi & Gulferij de Turribus. Pag. 320. Anno quo supra 1173 frater meus Ademarus miles obijt in festo B. Mariæ Magdalenæ. Pag. 321. Ipsáque die ad mensam ego recitaui Lectionem de Maccabæorum gestis. Pag. 324. Martinus Prior obijt Lemouicæ. Quo die loco illius ego deueni Vosias. Pag 338. Vosienses eminenti loco villæ quæ dicitur la Guarde, & ego cum quibusdam Monachis & Laicis procedens per publicam stradam cernebamus hora decima Regales exequias transire. Omitto quæ pagina 340. alijsque habentur, ex quibus de solo hactenus nomine*

& paucis admodum notus Gaufredus, vniuersis per orbem Eruditis imposterum innotescet.

SECTIO II.

VITÆ, ELOGIA, TRANSLATIONES, miracula, plurimorum Sanctorum Sanctárumque ad Bituricensem Diœcesim spectantium.

ctiones, Antiphonæ ad Psalmos, Prosa, Hymni tres, non nulla alia eiusdem generis, quę licet, vt de similibus mediæ ętatis scriptis aliàs monui referta sint pluribus mendosis absurdisque narrationibus, fœdissimis parochronismis ac barbarismis inquinentur, satius tamen visum est publici iuris ea facere, tum ob ceteras causas, tum quòd pleiúmque minus eruditis hominibus, sed pietate cultúque in superos calentibus, ista quantumcumque doctioribus despecta, apprimè arrideant.

SECTIO III.

SELECTÆ VITÆ, ELOGIA, TRANSlationes, miracula aliquot, Sanctorum, Sanctarúmque ad Aquitaniam spectantium.

vt quædam aliç, mihi suspecta. Tu Lector iudex esto atque arbiter. *Descripsimus ex Apographo speculi Sanctoralis Bernardi Guidonis Episcopi Lodeuensis communicato ab Illustrissimo & Reuerendissimo D. Francisco Bosqueto Episcopo Monspelliensi.* Pag. 579

XXIV. Vita S. LEOBINI Carnotensis Episcopi & Confessoris, Antiquo Auctore, sed Anonymo. *Ex multis Legendarijs Carnotenæ ac vicinarum Diœceseon.* Pag. 582

XXV. Vita S. LICERII Conserannicæ ciuitatis, quæ Pyrenæis Alpibus Galliam ab Iberia terminantibus affinis est, Episcopi, & Confessoris, incerto Auctore. *Descripsimus ex Apographo Sanctoralis Guidonici communicato ab Illustrissimo Monspelliensi Episcopo.* Pag. 588

XXVI. Vita beati MENELEI Abbatis Menatensis in Aruernia, diuersa ab ea, quam duobus libris consignatam testatur R. P. Hugo Menardus in notis ad diem xxij. Martyrologii Monastici, nisi fortè sit tantummodo fragmentum, quod tibi, Lector, ne periret, repræsentamus nostrâ manu exaratum. Pag. 591

XXVII. Vita sanctæ MONTANÆ Virginis, cuius festum quotannis colitur Kalendis Octobris. *Ex Legendario vici in Diœcesi Bituricensi, qui ab eadem sancta Montana cognomen vulgare ad huncvsque diem seruat.* Pag. 593

XXVIII. Actus S. ORENTII. Episcopi & Confessoris, cuius corpus in Auxitanâ ciuitate requiescit, & nonnulli versus de sanctis Archiepiscopis Auxitanensibus TAVRINO Martyre v. Septembris, & AVSTINDO Confessore xv. eiusdem mensis. *Descripsimus ex Collectaneis illustrissimi Domini Monspelliensis Episcopi.* Pag. 596

XXIX. Vita S. PARDVLFI Confessoris, & Garactensium in Marchiano Comitatu Patroni, scripta, seu potiùs emendata ab innominato Auctore ad Berthemarium Abbatem. *Ex veteribus nostris membranis, & Apographo R. P. Iacobi Sirmondi Societatis IESV Theologi.* Pag. 599

Gaufridus Vosiensis Prior cap. xxxii. libri primi Chronicę meminit IVONIS Cluniacensis Prioris, viri Scholastici, qui Lemouicas deueniens, à Monachis S. Martialis obnixè rogatus, vitam S. Pardulfi, quę veraci fide quidem, sed inculto stylo, conscripta erat, luculenter exarare studuit, Hymnúmque de eodem piissimo Confessore composuit, ita incipientem : *Fideles cuncti gaudeant,* &c. Ipse quoque Gaufridus nonnulla initio & cap. xv. Chronicæ de S. Pardulfi Lipsanis ac virtutibus annotauit, & cap. LXIV pollicitus est se latiùs quædam narraturum in libro miraculorum S. Pardulfi, multáque tractaturum de Sacrosancto Eucharistię mysterio: quod an pręstiterit, necne, Eruditis Lemouicibus expendendum, inuestigandúmque relinquo.

XXX. Acta, Translationes, & Miracula S. PRVDENTII Martyris libris quatuor comprehensa, quibusdam carminibus identidem interiectis: Auctore Theobaudo Monacho Bezuensis in Burgundiâ Cœnobii, in quo corpus Sancti illius requiescit. *Descripta ex MS. Codice Trecensi, misit ad me R. P. Petrus-Franciscus Chiffletius Societatis IESV Theologus.* Pag. 605

Ipse verò Theobaudus famæ suæ consuluit, nominísque apud posteros commendationi, additâ in fine libri quarti gemina Acrostichide,

quam leges pag. 637. Vixit autem post annum à puerperio Virginis illibatæ MCXXVI. vt ex initio libri IV. discere licet, vbi meminit Ansirici Chrysopolitani Archipontificis, quem ferunt obiisse decennio pòst.

XXXI. Liber Tripertitus de vitâ, conuersatione, ac miraculis beati ROBERTI Abbatis, primique Fundatoris Casæ Dei in montibus Aruernicis. Auctore Bernardo quodam Monacho, vt ex capite XV. Distinctionis tertiæ apparet. *Ex Apographo Reuerendi P. Iacobi Sirmondi Societ. IESV.* pag. 637

Bertrandus iste Monachus in Prologo ætatem suam manifestat, dum asserit recitatis in I. & II. Distinctione B. Roberti miraculis admirandis, quæ ab eius gestorum scriptoribus breuitati operam dantibus prætermissa fuerant, in III. se illorum merita & nomina addidisse, qui B. Roberto in pastorali regimine Cœnobij Casæ-Dei vsq; ad præsens tempus, annum videlicet Incarnationis Dominicę MCLX. successerunt, & quorundam Fratrum, qui sub illis degentes signis & miraculis claruerunt.

Sequitur pag. 650. Prologus in vitam B. ROBERTI, Casę-Dei Abbatis, incerto Auctore, eiusdémque vitæ collatio cum eâ, quam Laurentius Surius ad diem XXIV. Aprilis edidit pro more mutilatam, & in aliam pleiúmque formam breuitatis aut concinnitatis prætextu conuersam.

De eiusdem ROBERTI virtutibus & miraculis Narratio ad Stephanum Abbatem. Incerto Auctore, qui se M. Peccatorem nominat, asseritque se Beati viri vitam priùs scripsisse simplici sermone. Pag. 652
Accesserunt eiusdem B. Roberti breue elogium ex Martyrologio Ecclesiæ S. Iuliani Briuatensis, in qua Thesaurarij officio functus fuerat, & Catalogus Abbatum Casę-Dei, Anonymo Auctore Monacho eiusdem Cœnobij. Pag. 659.

XXXII. Vita sancti SACERDOTIS Episcopi Lemouicensis. *Editam ex veteri codice MS. anno superiori Tutellæ Lemouicum ad calcem eruditæ Disquisitionis Stephani Baluzij Tutellensis de sæculo, quo vixit idem sanctus Episcopus, contulimus cum Apographo Speculi Sanctoralis B. Bernardi Guidonis Ordinis Præd. Luteuensis Episc. in quo nulla apparet vitæ in capita distributio; quam hic tamen ad maiorem Lectoris opportunitatem non prætermisimus.* pag. 661

XXXIII. Passio Sanctorum SAVINI ET CYPRIANI Martyrum in agro Pictauensi. *Ex veteribus Legendarijs Lemouicensibus & Notis ad Litanias Pictonicas Reuerendissimi Rupipozæi Pictonum Antistitis.* pag. 665

XXXIV. Vita sancti SAVINI Eremitę & Confessoris, qui obiit VII. Idus Octobris, sepultúsque est in Leuitania, in loco qui dicebatur aliàs Æmilianum palatium, nunc autem sancti Sauini Abbatia, *ex cuius codicibus ista primùm emanarunt.* pag. 666

XXXV. Vita sancti SORI, Eremitæ & Confessoris in pago Petracoricensi. *Descripsimus ex MS. codice 652. Bibliothecæ Thuanæ.* pag. 667

XXXVI. Vita sancti STEPHANI Thiernensis, de Mureto dicti, primi Patris Ordinis Grandimontensis in tractu Lemouicensi. *Ex nostro veteri codice chartaceo, cui etiam debemus, quæ de Translatione, Canonizatione à Clemente iij. Papâ, cuius Bulla refertur, & Releuatione corporis eiusdem sancti*

SECTIO QVARTA.

MISCELLANEA OPVSCVLA AD Historiam Aquitaniæ Sacram Prophanamque spectantia.

SECTIO QVINTA.

AQVITANICA ALIQVOT CONCILIA, & Constitutiones Synodales.

Cætera quæ ad castigationes & obseruationes ad Patriarchium Bituricensi Anonymi scriptoris pertinent, totùmque Promptuarium Bituricensium Antiquitatum, quæque paginis 150. & sequenti polliciti eramus, ad III, IV. aut aliquem alium, si Deus conatibus nostris annuerit, Nouæ nostræ Bibliothecæ Tomum referenda erunt. Tu interim Lector, vale, faue, ac pro nobis, quod obnixè rogamus, Deum Opt. Max. deprecare.

SYLLABI FINIS.

NVPERI SCRIPTORIS PASCHALIS FRANCISCI de la BROVSSE Senatoris Burdegalensis V.C. perplexissima Dissertationis de Primatu Aquitaniæ præmissa in antecessum

REFVTATIO.

RELIQVVM est, *inquit tersissimus iuxta atque eruditionis omnis in Gallia Princeps Sirmondus ὁ μακαρίτης libri ij. Propemptici de Ecclesiis Suburbicarys capue 8.* vt de Galliæ Primatibus inquiramus. In quo mirum est hospitem TE adeò & peregrinum in patria tua esse, vt hos etiam credas omni extra prouinciam suam auctoritate caruisse.

* RIDEBVNT enim TE vel pueri Lugdunenses, qui in vrbe sua Primatis tribunal vident, ad quod dirimuntur ex subiectis prouinciis allatæ controuersię. EXPLODENT paullò eruditiores, allegabúntque ad Gregorij VII. Epistolam libri vj. xxxv. in qua Primates institutos docet, vt ad illos iniustè oppressi confugiant, eosque appellent, ab iisque Episcoporum causæ & summorum negotiorum iudicia terminentur, tum deinde Rotomagensem, Turonensem, & Senonensem Metropolitanos hortatur, vt Lugdunensi Primati suo eum honorem & reuerentiam exhibeant, quem ipsi sibi à suffraganeis suis exhiberi velint, &c.

* Est etiamnum Biturigibus Tribunal Officialis Primatiæ Iudicis, ad quem ab Officiali Diœcesano ac Metropolitano fiunt prouocationes, summo Pontifice, Rege Christianissimo, supremo Senatu, ac bonis omnibus spectantibus & probantibus.

Atque vt BITVRICENSIS quoque AQVITANIÆ PRIMATIS non disparem fuisse rationem intelligas, proferent ad extremum, tum alia huius Ecclesiæ vetera monumenta, tum SIMONIS ARCHIEPISCOPI, qui ante CCCL. ferè annos, id est paullo antequam se BVRDEGALENSES subducerent, sedem illam rexit, integra, quæ adhuc extant, Itineraria & diaria, quæ te AQVITANIAM SECVNDAM ab illo PRIMATIS IVRE perlustratam, omniáque in ea, quæ Primates solent, administrata fuisse perdoceant.

Quid nunc censes, *Clarissime* BROVSSI? an hæc Lugdunenses aut Bituricenses Primates extra primas prouincias iuris in alijs nihil habuisse demonstrant? Iudiciorum appellationes, prouinciarum visitationes, animaduersio in reos, imperata Metropolitanis obedientia & præstita, nudúmne, & re ac potestate vacuum Primatum honorem indicant, an eos potius, qui hoc sibi persuadeant, iudicio sensúque omni vacuos esse declarant?

Hæc & alia plura sapientissimus doctissimusque scriptor verissimè dixit, quibus abundè refelli queat Burdegalensis Vindicis intricatissima simul ac mendosissima de Primatu Aquitaniæ Dissertatio, quæ cùm postrema hæc B. N. pagina è prælo exiret, in manus meas venit, donec Illustrissimi ac Reuerendi in Christo Patris ac Domini D. ANNÆ DE LEVI VENTADORII *Bituricensis Archiepiscopi, Aquitaniæ Primatis ac Patriarchæ iussu ac diligentia, publicam in lucem prodeat liber, hoc titulo:*

IVRA BITVRICENSIS ARCHIEPISCOPI in Aquitaniæ Primatum.

Quibus Nuperi scriptoris Dissertatio non inanibus conjecturis, nec per ambages, sed rectà, atque ex Actis publicis, solidè refutabitur.

PATRIARCHIVM

PATRIARCHIVM
BITVRICENSE
ANONYMI SCIPTORIS.

Çum notis, emendationibus, atque Appendicibus,

ANTIQVITATVM BITVRICENSIVM
Promptuario vberrimo.

Ex Titi Liuij Decadis 1. Libro V.

CELTARVM, quæ pars Galliæ Tertia eſt, penes BITVRIGES ſumma Imperij fuit. Ii Regem Celtico dabant, &c.

Ex Helgaldo in vita Roberti Regis Franciæ.

GAVZLINO fratri ſuo Robertus Rex attribuit honores non minimos, Abbatiam Sancti Benedicti quæ eſt caput totius Ordinis Monaſtici, & EPISCOPATVM BITVRICENSEM ſancti Protomartyris Stephani, Principatum tenentem totius AQVITANIÆ, qui fuit & eſt HONOR ET DECVS FRANCIÆ.

Ex litteris Philippi Auguſti ad Innocentium III. Papam.

ECCLESIA BITVRICENSIS licet tenuis in facultatibus, inter alias tamen regni noſtri Eccleſias exiſtit nobilior, &c. cùm ſola Bituricenſis Eccleſia in toto regno noſtro PRIMATIÆ obtineat dignitatem. *Quod qua ratione dici verè tum potuerit, exponetur diligentiùs in Promptuario.*

HISTORIA PATRIARCHARVM, ARCHIEPISCOPORVM BITVRICENSIVM, PRIMATVM TOTIVS AQVITANIÆ, A S. VRSINO AD IAC. REGIVM.

Anonymo Auctore Monacho Sansulpitiano in suburbio Bituricæ ciuitatis Ordinis Benedictini.

PRÆFATIO.

DE BITVRIGVM ORIGINE ET ANTIQVITATE.

BITVRIGES Aquitanorum primarij esse noscuntur; vtque Romani toti orbi, omnibus Aquitanis præsident Bituriges: ijs post vniuersale diluuium (quum multiplicaretur in immensum genus humanum, & ad comparandas nouas sedes necessitas compelleret) descendentibus ab Armeniâ in Regionem (cui ab obliquis fluminum aquis Aquitaniæ vocabulum est) & tandem super quendam egregium atque preclarum collem (quo Bituriam Metropolim condiderunt) considentibus placuit primum Bitogiges appellari. Sed inde corrupto vocabulo, vt Bituriges vocentur, consuetudo inualuit. Estque nomen vrbi indictum Biturix, seu Bituris, quod quidam existimauerunt à duabus molis immensæ Turribus dici, sed propius vero est ab Ogyge Bituriges, id est, filij Ogygis cognominari: siquidem hæc vox (bit) apud Arameos & Talmudistas (teste Annio in commentarijs Antiquitatum) idem sonat, quod filius. Ogyges autem (vt Berosus & Methastenes tradunt) dictus est Noë Patriarcha, & in eo quòd diuino regimine inundationes cataclysmi euadens extructâ arâ, Deo Optimo Maximo sacrificium deuotus obtulerit, id nomen tulit, quod interpretatum dicitur illustris, sacer, seu sacrorum Pontifex. Cuius religiositatem virtutémque Bituriges probè æmulati, vt ipsius etiam officij dignitate illustriores efficerentur, sicut & nominis vocabulo insignes fieri dudum meruerant, obtinuerunt. Ij enim quemadmodum ceteræ nationes ab eodem senissimo parente Noâ Ogyge edocti Theologiam & sacros ritus, ea quæ piè ab initio didicerant constanter & incorruptè diutissimè seruantes vsque ad Nini totius Orientis Monarchæ tempora erga vnius summi ac veri Dei cultum deuoti permanserunt. Verum quum idem Ninus (qui cæca dominandi cupidine primus omnium vicinis suis bella intulit) patri suo Belo sæuâ manu parcarum intercepto imaginem in monumentum acerbi luctus confinxis-

ſet, concedens omnibus reis ad eam confugientibus ſecuritatem, & hoc exemplo ceteri hominum huiuſmodi ſimulacra illis (quos honorare volebant) ſimiliter facerent: poſtremò tantùm ſibi hominum furor indulſit, vt mortalium quibuſdam diuinos honores decernere non dubitauerint, ſicque interueniente tempore, & paulatim conualeſcente iniquâ conſuetudine contigit pro creatore figmentum adorari, pro vero Deo diabolum in idolis coli. Hîc (proh nephas!) hominem auctoris ſui prima cœpit obliuio: hîc veræ pietatis ignoratio: hîc illæ tenebræ idololatriæ ortæ creduntur, quibus eò proceſſit humana temeritas, vt etiam ignem, aëra, mare, terram, Solem, Lunam, ceteráſque creaturas (velut ſuum omnibus ineſſet numen) diuinitatis nominibus conſecrauerit; Hîc (proh dolor!) vniuerſa mala inundauerunt ſuper terram, quippe idolorum cultura, vt quidem legitur in lib. Sapientiæ) omnis mali cauſa eſt & initium & finis. Nam neque vita, neque nuptiæ mundæ iam cuſtodiebantur, ſed omnia commixta erant, ſanguis, homicidium, furtum, adulterium; corruptio & infidelitas, fictio & periurium, oppreſſio & tumultus. Quibus criminibus antequam ſuccurri potuerit, tota penè infecta eſt noſtri generis maſſa, corrupta natura, imbuta poſteritas. Quamobrem vt prohiberentur inſultus prauorum aduerſus bonos, quum debuiſſet populum ſine vi pudor ipſe regere, virtutis amor tenere, oportuit hominem homini, hoc eſt, æqualem ſibi quidem naturâ, ſed virtute ſuperiorem, præſidem ac iudicem conſtitui; Quem ad huius dignitatis faſtigium non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio proueheret, vt viribus pollens, violentos coërceret, mediocres defenderet, ac bonos dignis pro meritis promoueret. Hac igitur ratione dum vnaquæque gens ſibi rectorem eligeret, Biturigibus (qui tunc famæ ſuæ nitore clariores apparebant) ceſſere faſces Imperij Gallorum. Cuius rei conſtans aſſertor Titus Liuius fons totius eloquentiæ ſic infit libro quinto primæ decadis, *Celtarum (quæ pars Galliæ tertia eſt) penes Bituriges ſumma imperij fuit, ij Regem Celtico dabant.* Itaque Biturigum prouidentia & diſpoſitione diu regnatum eſt in Galliis antequam Romanorum amplificaretur imperium. At vbi Iulij Cæſaris conſilio, arte, & patientia magis quàm robore militari ſuperati Galli, Romanis ſub tributo ſeruire ſunt compulſi, Bituriges quidem contigit ſpoliari infulâ Imperij, ſed apud illos Pontificiæ dignitatis ſuprema majeſtas remanſit inuiolabilis. Erant enim ipſi admodum dediti religioni, ijque qui rebus diuinis & vanæ idolorum ſuperſtitioni præerant Primi Flamines dicebantur. Quorum vice à tempore, quo Chriſtianum nomen inclaruit, Primates & Patriarchæ fuerunt inſtituti. Dei namque Filius ſecundùm plenitudinem temporis (quam diuini conſilij inſcrutabilis altitudo diſpoſuit) aſſumpta noſtræ humanitatis ſubſtantia, necnon & forma, quum ad ſuæ fidei deuotionem vniuerſas gentes per Beatorum Apoſtolorum prædicationem miſericorditer inuitaret, vbi Ethnicorum Primi Flamines erant (vt quidem Sanctus Clemens dignus Apoſtoli Petri ſucceſſor tradit) Primates vel Patriarchæ ſunt diuina ordinatione conſtituti. Quibus autem Archiflamines præfuerant, deſtinati feruntur Archiepiſcopi, Flamines vero ceſſere loco Epiſcopis. Adde quia Bituriges (vt aliquanto prius eſt intimatum) ſummam rerum tenuerunt, decuit propenſiore diuinitatis conſilio, vt vbi olim extitit poteſtas imperialis, ibi foret Sedes Patriarchalis. Quæ quidem (vt maiorum noſtrorum traditione tenemus) Sedes eſt Sanctorum quippe quæ aut Sanctum recipere, aut Sanctum facere, vel certè indignum citius reiicere ſoleat: Eſtque illa Sedes, illa Eccleſia adeò inſignis, vt præter Beati Petri Cathedram inter vniuerſas Metropoles, ſpeciali gaudeat priuilegio dignitatis. Nec precium aberit operæ, ſi quot exiſtant Metropoles (ſuper quas Primatum gerit Patriarcha Bituricenſis) huc obiter adduxerimus.

Primus horum ac nobilior cenſetur Archiepiſcopus Burdegalenſis, cum ſuis nouem ſuffraganeis Epiſcopis, ſcilicet Pictauenſi, Xantonenſi, Angoliſmenſi, Petragoricenſi, Agenenſi, Condomenſi, Malleacenſi, Lucionenſi & Sarlatenſi.

Secundus eſt Tholoſanus Archiepiſcopus, cum ſuis ſeptem ſuffraganeis, Appamicenſi, Mirapicenſi, Montalbanenſi, Vaurenſi, Riuenſi, Lombaricenſi, & Epiſcopo ſancti Papuli.

Tertius ſequitur Narbonenſis Archiepiſcopus cum ſuis decem ſuffraganeis, ſcilicet Carcaſſonenſi, Biterrenſi, Agathenſi, Lodouenſi, Sancti Pontij, Electenſi, Nemauſienſi, Magalonenſi, Vticenſi, & Elnicenſi.

Quartus ſuccedit Auxitanenſis Archiepiſcopus cum ſuis decem ſuffraganeis

Episcopis.............Aquensi in Vasconia, Lectorensi, Conuenensi, Conseranensi, Tarbiensi, Olerensi, Vasatenensi, Baionensi, Lescuriensi, & Adurensi.

Ceterum præter memoratos Præsules Reuerendissimus Patriarcha Bituricensis subsequentes habet suffraganeos iure Metropolitanæ dignitatis.

Horum primus atque Decanus noscitur esse Dominus Episcopus Claromontensis, secundus Episcopus Sancti Flori, tertius Episcopus Vabrensis, aliàs Vbicensis, quartus Episcopus Tutellensis, quintus Episcopus Castrensis, sextus Episcopus Ruthenensis, septimus Episcopus Caturcensis, octauus Episcopus Lemouicensis, nonus Episcopus Mimatensis, decimus Episcopus Albiensis, vndecimus Episcopus Aniciensis seu Podiensis, inde exemptus.

Sequuntur autem Abbates Bituricen. Diœcesis, inter quos non comprehenduntur Abbates Cisterciensis Ordinis.

Abbas sancti Sulpicij, Abbas sancti Ambrosij, Abbas Plenipedensis, Abbas de Podio Ferrandi, Ab. Sancti Gildasij, Ab. de Exolduno, Ab. de Casali Benedicto, Ab. de Massayo, Abbas de Miserayo, Abbas Fontiscombaudi, Abbas de Millebecco, Abbas Sancti Genulphi, Abbas Sancti Satyri, Abbas de Virzione, Abbas de Cellis Sancti Eusitij, Abbas Sancti Sigiranni in Bresna, Abbas de Vernuciis, &c.

CAPVT PRIMVM.

De sancto Vrsino primo Biturigum Archipræsule, & de conuersione eorundem ad fidem catholicam.

PRimus igitur insignis Ecclesiæ Bituricensis Pontifex fuit S. VRSINVS, vir certè per omnia Apostolicus, atque ita diuinæ sapientiæ affluentiâ plenus, vt & fidelium populorum mentes ad felicitatem perennis vitæ desiderandam dulcedine quadam, ac venustate sermonis ardenter accenderet, & gentilium animas diabolicæ fraudis commento deceptas, ad vnius veri & æterni Dei culturam, Euangelicæ doctrinæ fulgore facilè conuerteret. Hunc fuisse Nathanaëlem illum Euangelicum, quem venientem ad se humani generis pius Saluator tantâ laude dignum æstimauit, vt de eo sequentibus se discipulis diceret, *Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est*, scriptor vitæ ipsius in præfatione sua meminit. Quod quidem & ego (vt verum fatear) peruicaciter deffendendum pridem suscepi; sed inde huius rei causâ à me diligentius exploratâ, & tandem diuino nutu veritate compertâ nunc vt longè diuersa sentirem, vix adductus sum duabus potissimum rationibus; Vnâ, quia inter Historiographos tam variæ, tamque diuersæ sunt opiniones de hoc Nathanaële, quòd cælum potius scinderetur aratro, prius claua Herculi extorquebitur, quàm cui magis credi debeat rectè diiudicari possit: siquidem Antoninus Florentinus historiarum parte prima, titulo sexto, capitulo vigesimo quinto, §. 5 Et Guillermus de Nangis in Chronicis Francorum in anno Dominicæ Incarnationis quinquagesimo primo, nec-non Petrus Roffetus in libro Pauli, sed & multi alij dicunt sanctum Vrsinum esse ipsum Nathanaëlem Euangelicum: Verùm huic opinioni apertè reclamat Petrus de Natalibus in catalogo Sanctorum, capitulo nono libri primi hæc subinferens, Nathanael Christi discipulus à plerisque scribitur fuisse alio nomine vocatus Vrsinus, qui ab Apostolis Episcopus Bituricensis Ecclesiæ constitutus, post completum prædicationis officium in Deo feliciter requieuit, 4. Kal. Decembres, quod tamen falsum esse reputatur: nam corpus huius Nathanaëlis apud Tungtensem ciuitatem quiescit, corpus verò beati Vrsini in Bituricensi vrbe sepultum veneratur. Hactenus Petri de Natalibus verba recensuimus, quibus omnifariam refragatur Rupertus Tuitiensis in Commentariis super Euangelium Ioannis capitulo secundo, dicens eundem Nathanaëlem esse diuum Bartholomeum Apostolum. Sequitur altera ratio non profectò tam mihi quæsita, quàm vltrò oblata; Beatus siquidem Gregorius Turonensis Ecclesiæ quondam antistes dignissimus, vir vtique cui omnia veterum literarum quæsita, meditata, euulgataque sunt; & qui præter totius sanctitatis insigne, etiam antiquitatis iure omnibus præmissis Historicis & authoribus longè est præferendus, dicit, atque pro comperto affirmat in libro primo historiarum, capitulo 28. & in

libro decimo, cap. trigesimo, quòd Decij Imperatoris anno primo (qui secundum Eusebium Cæsariensem fuit Dominicæ Incarnationis ducentesimus quinquagesimus tertius) sanctus Gatianus primum Turonis fidem Christi nunciare sit exorsus, cum quo videlicet Gatiano Beatus Vrsinus Apostolus & Legislator noster (vt ex ipsius vitæ decursu luculenter apparet, & vt testimonium perhibent hi, qui gesta illorum temporum conscripserunt) à Romanæ sedis Præsule missus est in Gallias, quatenus per eius prædicationem, apud Bituriges Christianæ fidei lumen splendidissimum posset oriri. Denique id verum esse quod posterius diximus, sequens ratio euidentius demonstrabit. Constat enim diuum Simplicium Bituricensem Archiepiscopum floruisse sub Zenonis Imperio, quia ad ipsum & de ipso multa scripsit Sidonius Apollinaris vir profectò sanctitate & eruditione insigniter clarus, qui (vt penè omnes Historici loquuntur) iisdem temporibus Aruernensem regebat Ecclesiam. A quo quidem tempore si ordine præpostero singulorum Bituricorum Præsulum annos gradatim computando redieris ad Vrsinum, haud dubio inuenies eundem Vrsinum cepisse, vt dictum est, tempestate memorati Decij principis. Quia ergo ab Ascensione Domini vsque ad illud tempus, quo imperante eodem Decio Vrsinus & supradictus Gatianus pariter Galliarum fines ingressi sunt, fluxerunt anni plusquam ducenti, absurdum est, & à ratione prorsus alienum existimare, quòd idem Vrsinus sit Nathanael ille Euangelicus, & quod eum Beatus Apostolus Petrus, vel vt alij dicunt, successor Petri Clemens ad hanc Aquitanorum prouinciam direxerit. Cæterum vt dicere instituerarnus, beato Gatiano & aliis pluribus sanctis viris (qui in actibus diui Iuliani Cenomanensis Episcopi leguntur) singulis proficiscentibus ad ciuitates sibi per diuinam prouidentiam designatas, sanctissimus Patriarcha Vrsinus cum suo tantummodo discipulo, meritis & nomine Iusto, Biturigensium fines, ducente Spiritu Sancto, ingressus est. At cum ipsius ciuitatis mœnia iam ingredi deliberaret, vt Euangelicæ prædicationis semina ibidem spargeret; contigit eundem discipulum eius nono ab vrbe miliario grauiter infirmari. Quo defuncto atque non sine magno cordis dolore super alueum Vrionis fluminis sepulto, beatus Vrsinus licet tristis tamen fidei calore succensus, & Domini auxilio munitus, ad eandem ciuitatem solus perueniens salutare omnium Christum Dominum populo adhuc gentilitatis errore inuoluto cœpit Euangelizare, anno virginei partus ducentesimo quinquagesimo tertio. Ad cuius salutiferæ doctrinæ fluenta haurienda primum quidem pauperes sitibundi cateruatim confluentes, deinde & magnates ipsi certatim ad eum audiendum conuenientes, mox percepta eius prædicationis doctrina, omnes diuinitus illuminati, relictis idolis, fidem Domini nostri IESV-Christi & cultum veræ religionis incunctanter amplexi sunt. Quamobrem statim infremuit aduersus humilem Christi famulum Pontificium idolorum zelus, supercilium, seditio, auctoritas, & copijs armata potentia, siquidem Mitho Archiflamen & ceteri prophani ritus factiosi ministri ægrè ferentes erroris antiqui veneficia detegi, vanæque superstitionis sacrificia contemni, accensis pariter furore animis, Deorum suorum contemptum sanxerunt beati viri ludibrio vlciscendum, nullo non iniuriarum genere debacchantes in illum. Denique ijdem sacrilegi impatientes iræ, atque insita sibi nequitiæ rabie sæuientes, vitæ æternæ sponsorem certissimum fustibus cedunt, insectantur lapidibus, & (vt quidam egregiè cecinit) non habet ira modum, longè pelluntque premuntque: forte lupi vt ceruum densisque in saltibus vna inuasere canes. Ita (proh nephas) vir Sanctus dum per fidem Catholicam & Euangelicam gratiam inuitaret errantes ad dignitatem filiorum Dei, ad fœlicitatem vitæ immortalis, turpiter est ab idolorum cultoribus explosus. Qui quum haud longè ab vrbe fuisset profectus, complectens animo eos non sine Dei prouidentia posse à simulacrorum cultura reuocari, & ad Catholicæ pietatis religionem conuerti, subsistens in loco (cui Capellæ Sancti Vrsini vocabulum est) supplex humi prosternitur, atque sedulo precatu diuinitatem Christi exorat illorum cæcitati per internam Sancti spiritus illustrationem maturiùs subuenire. Cùm ecce oranti quidam cœlestis astans nuncius, præsulem Sanctissimum blando sermone consolatus, eum comiter hortabatur animæquiorem fieri, spondens Bituriges Dei nutu ad credendum sibi fore faciles, ac deinceps condemnato gentilitatis errore, futuros erga Dei cultum tantò religiosiores, quantò prius extiterant exectabili vitio idololatriæ deditiores. Denique ipsum iubet Angelus surgere ocius, hortatúrque redire ad ciuitatem, prædicens Deum illi in

omnibus affuturum, à quo tandem esset post dignè administratum sui Apostolatus officium in cœlestis perennitate regni plausibiliter amplificéque remunerandus. Hac igitur admonitione magnificè consolatus ille à Deo nobis indultus legifer, surrexit ab oratione, sicque iter suum ad ciuitatem instituens cœptum Euangelizandi opus solerter ac deuotè exequebatur. Qui mox vt sacratissimum os suum docendi gratiâ aperuit, secundum factam sibi diuinitus pollicitationem, ciuibus ad se vltro agminatim concurrentibus, facile persuasit nihil religionis, nihilque veri esse in idolis, sed ea semper hominum saluti extitisse contraria: ac propterea esse illorum culturam radicitus extirpandam. Non itaque felicissimus piscator animarum à cœpto prædicationis opere destitit, donec eos omnes à profundo gurgite erroris extraxerit. Nam eo diutiùs disputante de diuina essentia, de mundi creatione, de Christi Incarnatione, doctrina, miraculis, Passione, Resurrectione, Ascensione, & Spiritus Sancti Missione, de futuro iudicio, de retributione & gloria iustorum, ac postremo de damnatione & pœnâ æterna reproborum (mira dicturus sum) ipsos gentiles Sacerdotes illicò puduit prophani ritus, ac enormis vitæ prætentæ, adeò quidem, vt vniuersi corde compuncti, derogantes vanæ superstitioni, sublatóque diabolicæ seruitutis iugo, ad christianitatis iura conuolantes, meruerint cum cæteris ciuium turmis ab eodem Sancto viro in Beatissimæ Trinitatis nomine baptizari. Hic igitur idola (quæ vice Dei coluit antiquitas) necnon delubra eorum funditus euertuntur, & in Christi nomine constructis atque consecratis Ecclesijs, sanctæ Crucis passim erigitur triumphus. O fœlix Bituria, quæ tantis institutis tantum nacta es patrem verè Apostolici spiritus vigore radiantem, felix (inquam) & vtique beata ciuitas quæ talem meruisti habere patronum, quem quisquis expetijt, Christum inuenit, Christum induit, Christum glorificauit. Sed ad nostræ narrationis ordinem redeamus. Sub idem tempus Senator quidam Romanus, nomine Leochadius, vir valdè strenuus atque ex ingenua diui Vecti Epagati Martyris stirpe exortus, in Burgundiæ & Aquitaniæ prouincijs principatus sceptra tenebat. Sed licet omnes regij animi dotes largiter possideret: tamen quia Romanorum edicto cautum fuerat ne quis in eorum dominatione nomen Regis præsumeret, is se Regem appellare non audebat. Erat autem eidem aulæ regalis sedes Bituris. Quo loci iuxta portam Meridianam vrbis iusserat fabricari stabulum equorum propter opportunitatem aquæ pabulive iumentorum. Hunc itaque stabuli locum beatissimus Vrsinus à ministris memorati principis sibi concessum, eiecta inde omni spurcitia consecrauit in orationis domum precioso sanguine Beati Protomartyris Stephani (quem secum detulerat) reuerenter & cum maximæ venerationis honore ibidem collocato. Denique illic ab eodem Sancto Archipræsule sacra missarum solemnia celebriter agebantur, Vigiliæ ac puræ orationes indesinenter Deo persoluebantur, corpora etiam credentium populorum salutaris baptismatis vnda perfundebantur. Quorum fidem non minimum augebant miracula ingentia, quæ in eodem loco Dominus per seruum suum Vrsinum operabatur. Siquidem quærentibus suam salutem fiebat per hęc exploratissimum meliorem fore religionem Christianam, & eum quem illic euangelizabat Vrsinus solum esse Deum verum, in cuius nomine cœcis visum, surdis auditum, claudis gressum, paralyticis sanitatem, leprosis mundiciam, energumenis fugato dęmone liberationem, sed & mortuis vitam reddi coram videbant. Cernens igitur sanctus Patriarcha Vrsinus Catholicę pietatis religionem magis, magisque in dies florescere, fideles multiplicari, ei animo incessit alium prouidere locum, qui ad perstruendam Ecclesiam foret amplitudine capacior & ornatu insignior. Quod dum conuenientibus ad eum viris ętate & consilio pollentibus edixisset: ostenderunt ei pręmissi senatoris aulam, huic rei valdè congruam. Quibus ille, quomodo, inquit, superba hæc ædificiorum structura poterit nobis à tanto viro concedi? Si tu (aiunt) serenitati eius aliqua munuscula obtuleris, id quod tantopere optas, ab eo facile impetrabis. Est enim vir insigniter liberalis, qui & si sub gentilitatis ritu viuat adhuc, tamen pro comperto habetur quòd egregiam pijs rebus operam insumat. Igitur ad iter accingere, res enim (Deo auspice) bene & prosperè cedet. At ille vbi se nihil habere vtpote verus Euangelicæ paupertatis cultor professus est, optimi ciues nimio fidei calore feruentes trecentis aureis in magno disco argenteo liberaliter prolatis Lugdunum, quo tunc temporis præfatus Senator

Leochadius morabatur, Sanctum virum hortati sunt proficisci. Quum autem illuc peruenisset, & ingressus ad principem, interrogaretur ab eo, quisnam esset, aut quo nomine appellaretur, vel quid posceret, respondit: Ego (ait) sum Dei Omnipotentis seruus; vocabulo Vrsinus, qui ab eo missus in Gallias Euangelicæ pietatis doctrina ac veritatis luce illustrandas, multum ei populum Bituris acquisiui. Et quoniam opus est loco orationis, quo populus fidelis vota sui altissimo persoluat, tuam, ô Serenissime Princeps, obsecramus clementiam, vt accepto nostræ paruitatis munusculo, aulam, quam in eadem Bituricensi vrbe possides, summo Deo atque sancto eius Protomartyri Stephano ad id operis ex animo conferas. Quòd si feceris, & humili nostræ petitioni candidè faueas, spondeo confisus in Domino, quod inde non solum tibi parabitur via salutis; verùm etiam immortalitatem boni hominis tua nobilitas sibi apud posteros conciliabit. Ad hæc mitissimus Princeps clementer respondit: Ego plane de ea quam tu annuncias salute quiddam dudum accepi; sed ad eius cognitionem nondum perueni, & nunc scito nihil mihi fore gratius, nihilque acceptius, quàm audire à te verbum salutis. Desidero enim Christi effici discipulus, vnde & totus in lætitiam fusus sum, quòd nostris hodie apparuisti conspectibus, vt per te queam de omnibus pleniùs edoceri. Ceterum quòd ad tuam petitionem attinet, vtinam Deo cœlesti placuisset, vt domus mea domus orationis fieret. Et quum Sanctus Confessor Domini Vrsinus cum blandis precibus rogaret quatenus munus suum acceptaret: ille extensâ manu, tres duntaxat aureos ex supradicto vase argenteo accipiens, responso personuit isto. Nisi (inquit) timerem id te molesto tolerare animo, nihil ex tuo sumerem, sed ex meo potius concederem. Iam ergo cum tuis muneribus festinatò reuertere ad vrbem Bituricam, & domum, quam petisti, à nobis suscipe, atque in honorem Dei omnipotentis, & in memoriam Sancti Protomartyris Stephani, vt visum fuerit, dedicare studeto. Ego autem transacto parui temporis spacio, illuc Dei tui beneficio redditus incolumis, discam à te, quemadmodum oporteat me in eum credere, & Christianæ fidei regulam obseruare: Acceptis itaque literis super donatione regalis aulæ confectis & gloriosi Principis annulo diligenter sigillatis sanctus Pater Vrsinus alacer Bituriges repetijt. Qui pia Domini voluntate tam custodum dictæ aulæ, quàm cęterorum ciuium incredibili fauore & plausu receptus, eorum ope largifluâ & operâ continuâ, tandem ex regali aulâ Metropolitanam consummauit Ecclesiam: opus quidem adeò insigne & egregium: vt pro sui magnitudine atque pulchritudine inter celsiora & præcipua totius regni ædificia iure sit computandum. Haud procul aliæ habebantur aulæ quas barbarum vulgus Salas appellat. Quo in loco idem Sanctus Patriarcha Vrsinus oratorium in Deiparæ Virginis memoriam constituit. Qui locus adhuc retinens antiquissimum suæ denominationis vocabulum, vulgo dicitur Nostra Domina de Salis. Habebat autem vir Domini corrigiam, quâ Dominus noster IESVS-CHRISTVS fuit ad columnam ligatus, quando iussu Pilati præsidis virgis cæsus est, quæ quidem corrigia cum casula ipsius Sancti Vrsini ad hæc vsque tempora illic diligenter adseruatur, & annuatim die Parasceues populo deuotè osculanda monstratur. Cæterum Ecclesiam, quam superius ex stabulo equorum fuisse effectam diximus, ad baptisterij vsum destinauit, vbi postea operante diuina prouidentia, rursus in honorem Beati Hippolyti Martyris oratorium est consecratum. Interea verò Leochadius equidem Princeps omni animi magnitudine & constantia præstantissimus, iuxta condictum Bituricam venit ad vrbem, moxque instinctu almi pneumatis propulsus solemne illud atque insignissimum diui Stephani templum ingressus, beatum virum orationi incumbentem, omni reiecto supercilio, clara fronte salutauit. Tunc vir Dei totus in lætitiam fusus eius pedibus sese aduoluens, multa cum veneratione excepit: nec mora, ad docendum sacratissimum os aperiens illi & omni exercitui eius tanta cum efficacia Dominum nostrum IESVM-CHRISTVM ac nostræ redemptionis sacra mysteria euangelizauit: vt omnes certissimè credentes in Deum verum creatorem cœli & terræ, vnanimiter poscerent in nomine eius baptizari. Igitur baptismi gratiam consequutus Illustrissimus princeps Leocadius cum Luzore proprio filio, ætate puerili splendido, qui postea virtutibus effulsit splendidior; impatientiùs quidem dolebat, quod alter filius suus nomine Caremusellus gentilitatis errore inuolutus ad tanti splendoris non meruit peruenire decus; sed ipse nihilominus secularis militiæ cura omnino deposita, tanto calore fidei exarsit: vt

vt penè omnes antiquissimos Bituricensis pagi viros in quibus proprias possidebat aulas, cum rebus vniuersis Deo ac sancto Protomartyri Stephano, necnon & Ecclesiæ sanctæ ministris cum testamento priuilegij tradiderit perpetuo habendos. Quibus in locis beatus Pontifex Vrsinus extructis Ecclesiis ordinauit Sacerdotes Leuitasque & cuiuslibet sacri ordinis viros (vt illic die ac nocte Deo deseruirent) docens eos esse sobrios, pudicos, stabiles in fide, veraces in sermone, diabolo fortiter resistere, & cœlestibus atque pijs constanter adhærere operibus. Ipse verò B. Pontifex tandem remota paganorum molestia, Pontificio munere cùm laude eximia & multa pace fungens omnium eorum, quæ ad gregis Christiani curam spectant, vigilanter obseruabat. Fertur quod aliquando dum idem Sanctus Patriarcha Diœcesim suam visitando, rem diuinam perageret in vico (cui Leproso vocabulum est) gallos seu quasdam alias auiculas importunius cantantes frutinentésque solo iussu silere fecerit, nec illæ quidem auiculæ illic garrire post hæc visæ sint: donec multis exinde annis, euolutis, S. Martinus Turonensis Archiepiscopus illuc adueniens, data benedictione, eas iterum cantare permiserit: Cæterum quum Dominus fidelem seruum suum Vrsinum pro tantis laboribus, quos ob Catholicæ pietatis fidem sustinuerat, remunerare festinaret: ei quodam febrili æstu, diem obitus ipsius denunciauit proximè adfuturum. At ipse morbo in dies vehementius ingrauescente, dissolutionem sui corporis imminere prænoscens, conuocatis ad se, senioribus sui Cleri & primoribus ciuitatis, quemdam ex nobilioribus virum valdè religiosum & bonis moribus ornatum, nomine Senicianum, sibi fore successorem destinauit, atque proprus manibus ipsum in Pontificem consecratum, in Archiepiscopali Cathedra loco sui solemniter collocauit. Quibus rectè peractis, non multo post idem Sanctissimus Archipræsul & totius Aquitaniæ Primas Vrsinus, postquam eandem Bituricensem Ecclesiam Dei nutu & gratia fundasset ac rexisset annis xxvij. anno Dominicæ Incarnationis ducentesimo octogesimo ingruente, feliciter moriens quarto Kalendas Ianuarij, psallentibus Angelorum choris transiit ad gaudia paradisi. Eius Sacratissimum corpus (vt quidem diuus Gregorius Turonensis scriptum reliquit) post ducentos quadraginta & sex annos, videlicet tempore benedicti Probiani, Bituricensis Archiepiscopi Sanctus Germanus Parisiorum Pontifex dignissimus, ipso Diuò Vrsino diuinitus reuelante, reperit extra muros Bituricæ ciuitatis sub vitis radicibus humatum quidem, sed nullius putredinis carie adhuc resolutum. Qui vna cum Beato Probiano ac vniuerso Clero ipsum Sanctum corpus inde eleuans transtulit in Basilicam Sancti Symphoriani Martyris, vbi nunc vsque meritis ipsius, obsessi à diabolo mirabiliter curantur, & alia diuersa sanitatum genera omnibus eum piè ac fideliter orantibus exhibentur largiente Domino nostro IESV-Christo, cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen. Constat autem Cathedralem Ecclesiam Lexouiensem esse diui Vrsini dicatam nomini ac ibidem ipsius meritis diuina sæpius fieri miracula ingentia. Quamobrem arbitrati sunt Lexouienses illic quiescere sacratissimum corpus nostri Archipræsulis. Verùm cum è diuerso Bituriges illud magna veneratione apud se retineri constanter affirmarent, iamque res propemodum in contentionem vocaretur: Rex Ludouicus vndecimus egit cum venerabili Patriarcha Bituricensi, videlicet Domino, Ioanne Cordis, vt explorandæ veritatis gratiâ, ipse Pontifex reseraret capsam argenteam, in qua thesaurum illum olim fuisse reconditum vulgò hactenus creditum est. Eadem igitur capsa aperta, inuenerunt in sacculo corii albi corpus Sancti Vrsini honorificè collocatum cum literis authenticis hunc modum continentibus: *Anno gratiæ millesimo ducentesimo trigesimo nono, decimo Kalendas Nouembris nos Philippus permissione diuina Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, inuenimus corpus Beati Vrsini primi Archiepiscopi Bituricæ ciuitatis in suo sarcofago retro altare, quod iam consecratum in honore S. Vrsini in Ecclesia S. Symphoriani cum literis plumbeis sic habentibus: hoc est corpus Beati Vrsini primi Archipræsulis Bituricæ ciuitatis. Et ipsum corpus transtulimus in capsam argenteam supra dictum altare anno Pontificatus nostri quarto.* Literarum autem Domini Ioannis Cordis sequitur exemplar: *Anno gratiæ millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, 5. Kal. Martij nos Ioannes permissione diuina Bituricensi Archiepisc. Aquitaniæ Primas, & Ioannes eadem permissione Ebrunicens. Episcopus Regis Confessor, notum facimus quòd ad instantiam Christianissimi Principis Domini Ludouici XI. Francorum Regis, bonæ memoriæ Karoli septimi filij, qui deuotionis causa ad visitandam*

Ecclesiam Beatissimi Vrsini primi Bituricensis Archipræsulis venerat, capsam argenteam super antiquam sarcofagum eiusdem Beatissimi Vrsini positam aperuimus, in qua ipsius sacratum corpus olim ibi, anno scilicet Domini millesimo ducentesimo trigesimo nono, & decimo Kalend. Nouembris per Sanctum Philippum Bituricensem Archiepiscopum in sacculo corij albi honorificè collocatum inuenimus. Et vt nullus deinceps præmissorum ignorantiam prætendere valeat, nostra & dictæ Ecclesiæ sigilla hic fecimus interponi, cum publici Notarij subscriptione in testimonium præmissorum. Igitur Luxouienses qui conspiranter apud se Sanctum Vrsinum esse prius contendebant, hoc viso in pœnitentiam versi sunt: & vt saltem particula reliquiarum beati Patroni sibi conferretur operosè impetrantes, cum eisdem reliquijs ad propria redierunt. Sedit autem Beatissimus Patriarcha Vrsinus viginti septem annis, præsidentibus Romæ in Sede Apostolica Cornelio, Lucio, Stephano I. Sixto II. & Dionysio: Imperantibus Decio, Gallo cum Volusiano, Valerio cum Gallieno, Claudio, Aureliano, Tacito, atque Floriano.

CAPVT SECVNDVM.

De S. Seniciano secundo Biturigum Archiepiscopo.

SEcundus præfuit Ecclesiæ Bitur.censi Sanctus SENICIANVS. Vir iste inter reliquos ciues nobilissimus, suscepta Christi fide per Diui Vrsini prædicationem, quàm fuerit in sancta conuersatione deuotus, & erga Dei culturam præ ceteris sollicitus, tum liquidò claruit: quùm in omni Aquitania neminem eo præstantiorem magisque idoneum æstimauerit Sanctus Vrsinus, cui non solum adhuc se superstite totius plebis regendæ moderamina committeret: verumetiam quem ad subeundum post se Pontificalis apicis munus, suis Sacrosanctis manibus diuinâ consecratione solemniter insignitum, loco sui Patriarchali in sede sublimiter proueheret, rursus iste homo Dei quàm fuerit sapientiæ & scientiæ gratia plenus quàm in sermone disertus, quámque in verbi Dei prædicatione impiger, promptus, & efficax Beatissimi antecessoris sui testimonio digniùs ponderabitur: quam vt meorum vilitate verborum dici debeat. Legitur enim circa finem antiquæ historiæ actuum memorati Vrsini, quòd ipse cernens discipulorum suorum animos ob imminentem sui corpusculi resolutionem anxia mœstitudine tristes eos sit his propemodum verbis allocutus: *Oportet vos* (inquit) *Fratres Charissimi, potiùs gaudere quam flere, quia ad perennem (quam vobis annunciaui) gloriam miserante Deo transiens, non vos deseram sine pastore. Noueritis enim Senicianum virum religiosum, bonis moribus ornatum, prudentem, & docibilem in meo constitui loco: Quem tanta constat pollere sapientia: vt non solum creditum sibi populum sufficienter doceat: verumetiam cunctarum hæresum possit impias assertiones à Catholicâ repellere Ecclesia, &c.* Denique Beatissimo Vrsino iam ad perennis vitæ gaudia translato, Sanctus Senicianus totius Aquitaniæ Primas quantis virtutum titulis dignam sui Pontificatus eminentiam nobilitare amplificaréque in dies perrexerit, nulla hominum æstimatio concipere posset. Nam Clericos opere, sermone populares, exhortatione mœrentes ac destitutos solatio, captiuos pretio, ieiunos cibo, nudos operimento consolabatur, alebat, tuebatur. Talibus igitur vitæ atque bonorum operum exemplis Beatissimus Senicianus informans eos quos à gentilis conuersationis errore dudum ad Catholicam fidem conuerterat, venerabilis eius antecessor, fama etiam peregrini cultus, si qua adhuc in Bituricensi vrbe inueniebantur, eliminatâ inde omni spurcitiâ in Dei Omnipotentis Ecclesias conuertens atque consecrans, tandem laudabilis vitæ cursu feliciter consummato, ad Christum, quem semper videre ac tantopere amplecti desideraucrat, in æternum cum eodem victurus transiit; Eius verò sacratissimum corpus honorifica donatum est sepultura, Bituris in Ecclesia Sanctæ Crucis, quam ipse adhuc in humanis agens suo dicitur opere construxisse. Sedit autem annis sexdecim ab anno 280. ad 296. Floruitque temporibus Romanorum Pontificum Felicis primi, Eutychiani & Caij seu Gaiani: Imperatoribus Probo & Caro cum filiis Carino & Numeriano, necnon & Diocletiano, Maximianóque.

CAPVT TERTIVM.

De Ætherio tertio Biturigum Archiepiscopo.

TErtius præfuit Sanctus ÆTHERIVS vir maxima conseruandæ religionis Catholicæ gratiâ clarus. Qui quùm derelictis omnibus vani huius sæculi pompis se vitæ castissimæ & abstinentissimæ tradidisset, & in tantum vitæ merito ac fidei virtute profecit ; vt ipse Beato Seniciano in Episcopali dignitate per diuinam prouidentiam meè succedere meruerit. Sed prohdolor : eius temporibus intantum apud gentiles rabies crudelitatis exarsit in Christianos, adeòque sæuè & atrociter desæuijt Diocletianæa persecutio, vt intra triginta dies, viginti millia hominum piorum (astipulatore Eusebio Cæsariensi) per diuersas mundi prouincias Martyrio gloriosissimè coronarentur. Tùnc etiam Ecclesiæ Christianorum ab persecutoribus subuersæ à fundamentis, ad solum vsque deducebantur. Diuinæ verò ac Euangelicæ legis libri in medio platearum igni cremabantur. Verùm & si sancta atque Catholica mater Ecclesia subidem tempus omnino videbatur affligi, humiliari, minui, tamen his persecutionibus gloriosiùs exurgebat, martyrum victorijs passim triumphans quorum clariores hij leguntur fuisse, Sanctus Mauricius cum Sacratissimâ Thebęorum Legione, Sanctus Archileuita Vincentius vir inuictissimus, Sanctus Georgius miles Christianissimus, Sanctus Sebastianus illustrissimus vir, primæ cohortis Diocletianeæ Princeps, Sancta Agnes clarissima Virgo, Sancta Barbara itidem Virgo nobilissima, Sancta Katerina Virgo etiam illustrissima, cum alijs innumeris vtriusque sexus martyribus. Quos si voluero sigillatim enumerare, longa digressio generetur. Vt itaque illuc nostra procedat oratio, quò præcipuè tendit huius opusculi ratio : Beatus Pontifex Ætherius eruditione, fide, conuersatione, & moribus insigniter florescens, quùm ad vtilitatem & instructionem Ecclesiæ sibi diuinitus commissæ nobiliter verbo Dei insisteret : satisque vigilanter erga omnem Sacerdotij curam diebus desudaret ac noctibus, vndecimo sui Pontificatus anno, præsenti vitâ decedens, regna syderea feliciter scandere meruit. Cuius Sanctum corpus in præfata Sanctæ Crucis ædicula honestę mandatum sepulturæ ibidem nunc vsque in magna habetur veneratione. Floruit autem ab anno 296. ad annum 307. sub Romanis Pontificibus Caio & Marcellino, Imperantibus adhuc Diocletiano & Maximiano crudelissimis Christianorum persecutoribus.

CAPVT IV.

De Thecreto quarto Biturigum Archiepiscopo.

QVartus præfuit Domnus THECRETVS de quo tametsi nihil præter nomen & numerum annorum Pontificatus ipsius ad notitiam posteritatis reliquent antiquitas, tamen illum minimè crediderim virum mediocris extitisse conditionis seu meriti exigui. Idque euidens suadet ratio, dum videlicet ipse per id tempus quo diuiniùs fidei Christianæ instituta florescebant, inter sapientes sapientior, & inter bonos melior apparens, talis & tantus sit ab omnibus æstimatus : vt eidem Pontificali in throno legitimâ ordinatione sublimato, cuncti subesse gauderent. Huius temporibus prima vniuersalis Synodus trecentorum decem & octo patrum celebrata est in Nicæna ciuitate contra perfidi Arij dogma. Cui Concilio interfuisse legitur Beatus Nicolaus Mythceorum Archiepiscopus vir toto orbe famosus. At prædictus Thecretus dignè laudabiliterque rexit Ecclesiam Bituricensem, annos viginti tres, ab anno 307. ab annum 330. Præsidentibus Romæ in Sede Apostolica Eusebio, Melciade, & Syluestro ; Imperatoribus autem Galerio, Maximiano, Seuero, Maxentio, Constantio & Constantino Magno.

CAPVT V.

De Marcello quinto Biturigum Archiep.

QVintus præfuit Sanctus MARCELLVS, hic siquidem altitudine vitæ, & efficacia linguæ præpollens, talem sese per omnia in Ecclesia Christi ministrum exhibuit, qualem Ezechiel Propheta speculatorem domus Dei esse oporteat describit. Habebat verè & dotem illam, quam Apostolus Paulus in Episcopo denunciat esse præcipuam, hoc modo dicens ad Timotheum, *Oportet* (inquit) ***Episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, suæ domui bene præpositum, &c.*** Huic autem Sanctiss. Præsuli Marcello contemporaneus erat ille magnus pater Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ Archiepiscopus, qui aduersus hæresim Arianam fidei Catholicæ symbolum diuino afflatus spiritu eleganter composuit, quod sic incipit. Quicumque vult saluus esse, &c. Sedit verò idem Sanctus Marcellus septem annis ab anno 330. ad ann. 337. Præsidente adhuc Romæ Sancto Syluestro (si Eusebius quem sequimur, rectè collegit tempora) necnon & Marco atque Iulio post eumdem Siluestrum Ecclesiam Dei successiuè regentibus, Imperante diuo Constantino.

CAPVT VI.

De Viatore sexto Biturigum Archiepiscopo.

SExtus præfuit Sanctus VIATOR homo certè omnium virtutum candore conspicabilis. Nam eius cœlestem conuersationem ac laudabilis vitæ sanctitudinem nobis commendabilem reddit gloriosa ipsius memoria. Et quæ oratio tantæ affluentiæ vbertate decurrens, ipsum dignè poterit extollere, quo opponente seipsum murum validissimum pro domo Dei aduersus hæresim Arianam (quæ tunc temporis totum orbem suæ veneno perfidiæ inficiebat) eius sapientia & industria dicuntur Galliarum Ecclesiæ ab illâ peste fuisse deffensæ? Mortuo enim Constante Augusto Constantini Magni filio, quùm frater ipsius Constantius imperij arce solus potiretur: & ipse Arianæ factioni fauens iussisset Diuum Hilarium Præsulem Pictauensem cum alijs multis Sanctis Episcopis in exilium relegari: vt illis de medio sublatis, reliquos omnes Orthodoxos velut simplices & imperitos fraudulenter ad consensum Arianæ hæreseos compelleret: Beatus Viator Dominici gregis custos indefessus non solum impio dogmati viriliter resistebat: Verumetiam eos, qui illius morbi contagione ægerrimè laborare cœperant, perfectissimâ instructione corrigens, ad sanitatem rectæ fidei reuocabat. Sed (quod dolenter dico) cætera, quæ iste vir insignissimus pręclarè gessit, ob vetustatem periere, nec tantam lucem videre nobis concessum est. Corpus verò ipsius conditum est in mausoleo Sanctorum Pontificum Seniciani & Etherij in supradicta Ecclesia Sanctæ Crucis. De quâ quidem Ecclesia, quia iam tertiò mentio facta est, non abs re videtur obiter referre, quid de ea legimus in quibusdam Pandectis Nauensis Cœnobij. Porro scriptura illa hunc habet modum, ***Sciant posteri qualiter locus & Ecclesia Sanctæ Crucis, quæ prope muros vrbis Bituricæ sita est, reædificata fuerit: fuit enim locus ille valdè honorabilis, & præ omnibus locis huius vrbis excellentior, sed peccatis exigentibus nimis inde destructus, quapropter ego Robertus trado Deo & altari Sanctæ Crucis quodcunque teneo de hæreditate ipsius Monasterij, vt reædificetur, cultorésque diuini Officij ibidem per Osmundum Monachum aggregati sustententur. Datum sub Aymone Præsule, regnante Philippo primo.*** Igitur constat Ecclesiam Sanctæ Crucis fuisse olim Monasterium celebratissimum. Nunc verò humile Sacellum est parochiale. Denique certum est vrbem Bituricam inde muralibus dilatatam fuisse parietibus, ac multis, magnis & sumptuosis ædificijs auctam, quum non solùm memoratam Sanctæ Crucis ædiculam, verumetiam plures alias Ecclesias, quæ tunc temporis erant campestres, nunc nostris inspiciamus oculis circuncingi ipsius vrbis mœniorum ambitu. Sanctus itaque

Viator miræ beatitudinis vir Bituricensem Ecclesiam florentissimè rexit annis decem & septem ab anno 337. ad annum 354. sub summis Pontificibus Iulio, & Liberio, Imperantibus Constantino magno, Constantino Iuniore, Constante & Constantio.

CAPVT VII.

De Leotherio septimo Biturigum Archiepiscopo.

SEptimus præfuit Dominus LEOTHERIVS vir admodum reuerendus, multáque sanctitate conspicuus, cuius temporibus multi alij viri sapientiâ & virtute insignes atque celeberrimi tam in eremi vastitate, quàm in Ecclesiis Dei longè latéque constructis gloriosissimè florebant. Quo etiam tempore beatus Antonius vir famæ celebratissimæ Monachorum Archimandrita præcipuus preciosam resolutus in mortem, migrauit ad Christum: cæterùm venerabilis pater Leotherius sedit annis nouem ab anno 354. ad annum 363. adhuc præsidente Romæ Liberio, & Imperante Constantio hæretico.

CAPVT VIII.

De Paupere octauo Biturigum Archiepiscopo.

OCtauus præfuit Dominus PAVPER, qui vt rem sui nominis gereret in opere, essétque tandem ex illorum numero, de quibus veritatis ore in Euangelio dictum est; *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, spiritualem illam pauperiem Crœsi diuitiis præferens, nil penitus ex his rebus, quas imprudentium hominum animus concupiscere solet, præter necessarium victum, & simplicem vestitum retinere voluit; sed vir Deo deuotissimus omnia quæ sui iuris erant, propter spem futuræ gloriæ secundùm Domini nostri Iesu Christi consilium dicitur egenis liberaliter distraxisse, & ob vberem munificentiam humanitatémque in pauperes suo tempore, Pater pauperum appellari meruisse. Sedit autem annis quatuordecim ab an. 363. ad 377. præsidentibus Romæ Liberio & Damaso, Imperantibus Constantio, Iuliano Apostata, Iouiano, Valentiniano, & Valente.

CAPVT IX.

De Palladio I. nono Biturigum Archiepiscopo.

NOnus præfuit Sanctus PALLADIVS vir vtique inter præcipuos valdè egregius, quippe qui nunquam vanissimi huius mundi superfluâ delectatione illectus, à superna ciuitatis Hierusalem felicitate desideranda referatur potuisse dimoueri. Atque inter hæc dum omnes, qui ante se sacerdotij principatum gesserant, pietate & religione cuperet superare, eius pectori tantus fidei calor, tanta puritas in dies augebatur, vt licet tunc temporis complures viri alioqui scientia & dignitate sublimes, sed proh dolor! diuersarum hæresum virulentâ contagione polluti, Catholicam Ecclesiam graui atque intolerabili mœstitudine afficerent, iste tamen verum Apostolicæ fidei dogma semper inconcussè seruauit. Denique per idem tempus secunda vniuersalis Synodus Episcoporum centum & octoginta dicitur fuisse celebrata apud Constantinopolim, iisdem quoque diebus beatus Martinus vir eximiæ sanctitatis, præclaræque virtutis contra voluntatem Deffensoris Episcopi Cœnomanensis, Turonorum regendam suscepit Ecclesiam, vocatione diuinâ ac totius populi suffragio. Sanctus verò Palladius, quum esset eruditionum prærogatiua magnificus, & virtus animi ac vitæ sinceritas longè in eo magnificentior appareret, ipse tandiu scutum fidei fortiter dimicando aduersus mundum, carnem, & diabolum infatigabili constantia tenuit: donec per gratiam Dei hostibus prostratis, victor

existens, tandem cum ineffabili gloriæ triumpho aulam paradisi cum Christo perenniter regnaturus intrauit. Sed (quo maximopere dolemus) ea, quæ tantus ac talis Pontifex in vita sua gessit, ad nostram notitiam vetus fama minimè perduxit. Sepultum fuit sacratissimum corpus eius in quadam Parochiali Ecclesia, quæ ex ipsius nominis appellatione nunc vsque est denominata. Denique festus illic singulis annis celebriter agitur sexto Idus Maij, quo die idem Sanctus Patriarcha Palladius ad Christum migrasse creditur. Sedit autem annis septem, ab anno 377. ad annum 384. temporibus Damasi Papæ, & Imperatorum Valentiniani, Valentis & Gratiani.

CAPVT X.

De Vilicio decimo Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus præfuit dominus VILICIVS vir optimus, & tanto honore dignissimus. Cuius in pectore tanta Spiritus Sancti gratia erat infusa: vt quoscunque sermone tangeret, statim ad amorem cœlestis patriæ vehementer inflammaret. Hic præterea sapientiam Dei magnificè tractans subiectos sibi populos docebat mansuetudinem colere, puritatem cordis amplecti, seruare parsimoniam, paupertate gaudere, studere pati, patientiam custodire, & omnia quæ ad religionis Christianæ perfectionem pertinent, sollicitè implere. Et vt rem cursim breuitérque attingam, fertur fuisse sic semper saluti gregis sui addictus, vt ipsius monitis & exemplis in solidioris sanctitatis statu plebs deuota firmaretur. Cæterùm ea tempestate gloriosum valdè erat videre Ecclesiam Dei iucunda & secura pace florescere, tum propter illustrissimi Principis Theodosii religiositatem & pietatem, tum quia Dominicarum ouium Pastores Apostolicę tunc perfectioni proximantes greges suos verbo & exemplo amœnissimè efficacissiméque pascebant. Nam tunc temporis Ecclesiæ pręcipui doctores videlicet Sanctus Hieronymus, Sanctus Ambrosius, Sanctus Augustinus, & alij plures tanquam astra in cœlo radiantia, vitæ merito & sapientię doctrina præfulgentes, Ecclesiæ Catholicę statum magnificè extollebant; Sed & Beatissimus Martinus Turonensis Archiepiscopus, virę integritate ac merito virtutum, nobilissimos quosque, quos fama clarior commendabat, superans, & vsque ad decimum nonum annum Pontificatus Domini Villicii perdurans, magnum decus Ecclesiæ, vt in eius Hymno canitur, auxit. At Reuerendus Pater Vilicius sortis humanæ inclementia ex hac vitâ subtractus, & vt piè creditur in Angelicum translatus consortium inenarrabili fruitur gloriâ. Sedit autem annis viginti octo, ab anno 384. ab ann. 412. præsidentibus Romę Damaso, Siricio, Anastasio & Innocentio, qui decreuit pacis osculum ad missas dari; Imperantibus Gratiano, Valentiniano, Theodosio magno cum filiis eius Archadio & Honorio.

CAPVT XI.

De Auito vndecimo Biturigum Archiepiscopo.

VNdecimus præfuit dominus AVITVS homo spectatæ virtutis, magnique apud Deum meriti. Hic Sacerdotium inculpabiliter administrauit decem & nouem annis. Quo quidem tempore (vt ait Sigibertus Gemblacensis) Marcomiro filio Priami Ducis Francorum defuncto, Franci in commune deliberantes, vt & ipsi, sicut aliæ gentes regnum haberent: Filium prædicti Marcomiri Pharamundum sibi Regem ordinarunt anno Dominicæ Incarnationis quadringentesimo ac vigesimo. Claruit autem domnus Auitus ab anno 412. ad annum 431. sub summis Pontificibus Innocentio, Zozimo, Bonifacio, & Cœlestino; Imperantibus Honorio & Theodosio Iuniore, necnon regni Francorum habenas strenuissimè moderante memorato Pharamundo Rege primo.

CAPVT XII.

De Leone duodecimo Biturigum Archiepiscopo.

DVodecimus præfuit Sanctus LEO vir profectò singulari sapientia summus, necnon multis magnificisque virtutum titulis honestatus. Temporibus ipsius prima Synodus à Francis celebrata, Turonis est habita. Cui ipse interfuit cum Beato Perpetuo eiusdem Turonensis ciuitatis Archiepiscopo, vbi multa vtilia pro tempore ordinata sunt. Ea autem subiunximus, vt quantum studij circa Ecclesiasticę disciplinæ custodiam fuerit antiquis patribus euidenter agnoscatur.

Seuerino viro clarissimo Consule sub die xviij. Kalendarum Decembris, quùm ad sacratissimam festiuitatem, quâ Domini Martini receptio celebratur in ciuitate Turonorum, beatissimi Sacerdotes, quorum subscriptio subter adiecta est, venissent, necessariò crediderunt, vt quæ per longam incuriam in aliquo de rebus Ecclesiasticæ disciplinæ regula fuisset vitiata, diffinitionem suam, quæ cum Patrum authoritate concordat, præsentis scripturæ emanatione firmarentur, non quæ prius illicitè commissa sunt reuoluentes; sed in posterum, vniuersorum vtilitati prospicientes, vt secundùm Euangelica præcepta, & Apostolicam doctrinam, patrum statuta seruantes, Ecclesia Dei pura & immaculata permaneat. *Capitulum primum.* Primo ergo loco Sacerdotes vel ministri Ecclesiæ de quibus dictum est, *vos estis lux mundi*, ita in omni sancta conuersatione ac Dei timore actus suos dirigant, vt & diuinæ possint placere clementiæ, & bonum fidelibus præbere exemplum. Quia sicut væ eis interminatur, per quos nomen Dei blasphematur, ita illi immortalitatis gloriam consequentur, per quorum actum nomen Dei benedicetur. Si enim vniuersis fidelibus secundùm Apostolicam doctrinam castitas custodienda indicitur: vt qui habent vxores, ita sint quasi non habentes, quantò magis Sacerdotes Dei ac Leuitæ diuino mancipati altario custodire debent, vt non solum cordis, verumetiam corporis puritatem seruantes, pro plebe supplicaturi, preces illorum ad diuinum mereantur introire auditum? Quia secundùm authoritatem Apostoli, qui in carne sunt Deo placere non possunt: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Et iterum: omnia munda mundis; coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, sed polluta est eorum mens & conscientia. Quum ergò laico abstinentia imperetur, vt possit orationi vacans & Deum deprecans exaudiri; quanto magis Sacerdotes vel Leuitæ, qui omni momento parati esse debent, in omni mundicia & puritate securi, ne aut sacrificium offerre, aut baptizare si id temporis necessitas poposcerit, cogantur imparati aut immundi: Quòd si contaminati fuerint carnali concupiscentiâ, quâ fronte excusabunt, quo pudore vsurpabunt, quâ conscientiâ, quo merito exaudiri se credunt? *Cap. secundum.* Et licet à Patribus nostris è commissa authoritate id fuerit constitutum, vt quicunque Sacerdos vel Leuita filiorum procreationi operam dare fuisset conuictus, à communione Dominica abstineret, nos tamen huic districtioni moderationem adhibentes, & iusta constitutione mollientes, id decreuimus vt Sacerdos vel leuita coniugali concupiscentiæ inhærens, vel filiorum à procreatione non desistens, vel altiorem gradum non conscendat, neque sacrificia Deo offerre, vel plebi ministrare præsumat. Sufficiat his tantum, vt à communione non efficiantur alieni, sed vt hæc valeant obseruari, fomitem omnium vitiorum oportet abscindi, Apostolo præcipiente, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Et quam graui ebrietas supplicio expietur, eadem Apostolica manifestat doctrina inter cetera dicens, *neque fornicatores, neque idolis seruientes, neque ebriosos regnum Dei possessuros.* Si quis verò in omni officio Clericali Deo militans, ab ebrietate se non abstinet, secundum status sui ordinem competens in eum vindicta exerceatur. *Capitulum tertium.* Et quia nullum diabolo locum dari oportet, hoc præcipuè custodiendum decreuimus, vt nullam Clerici cum extraneis fœminis habeant familiaritatem, ne vllum male loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant: Quia frequenter per hanc indecentem occasionem contingit vt diabolus, qui insidiatur sicut leo in cubili suo, de ruina seruorum Dei exultet: si quis Clericus post interdictum Episcopi sui, illicitis familiaritatibus extranearum fœminarum voluerit inhærere, à communione

habeatur alienus. *Capitulum quartum.* Et vt Clericus cui datur, &c. Si relicto officii sui ordine, Laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur. *Capitulum quintum.* Qui verò se sacratis Virginibus per coniunctionem nephandam miscuerit: vel propositum professæ religionis derelinquerit, vtrique à communione habeantur alieni. (*Quia si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus*) donec resipiscentes à laqueo diaboli, à quo capti tenentur, ab ipsius voluntate ad auxilium pœnitentiæ reuertantur. *Capitulum vi.* Homicidis verò non communicandum, donec per confessionem pœnitentiæ, ipsorum crimina diluantur. *Cap. vij.* Si quis verò post acceptam pœnitentiam, sicut canis ad vomitum, ita ad seculares illecebras derelicta, (quam professus est pœnitentiâ) fuerit reuersus à communione Ecclesiæ vel à communione fidelium extraneus habeatur. Quò facilius & ipse compunctionem per hanc confusionem accipiat, & alij eius terreantur exemplo. *Cap. viij.* De præsumptoribus etiam placuit obseruari, vt si quis Episcopus in ius Fratris sui, suam conatus fuerit inserere potestatem, vt aut Diœceses alienas transgrediendo terminos à patribus constitutos peruadat: aut Clericos ab aliis ordinatos, vel Sanctimoniales promouere præsumat, ab vniuersorum fratrum & consacerdotum suorum communione se alienum efficiendum non dubitet. Quia Apostolo docente cognoscimus nullam nos cum fratribus inordinatè ambulantibus, & non secundùm traditionem à Patribus constitutam posse habere participationem. *Capitulum ix.* Ordinationes verò illicitas, irritas denunciamus: nisi per satisfactionem, quæ ad pacem pertinent, componantur. *Cap. x.* Si quis verò Clericus absque Episcopi sui permissu derelictâ Ecclesiâ, ad alium se transferre voluerit locum, alienus à communione habeatur. *Cap. xj.* Et vt Clerici non absque Sacerdotum suorum commendatione, ad alias prouincias siue ciuitates ambulare disponant. *Cap. xij.* Illud etiam secundum scripturarum authoritatem, vel Patrum constitutionem addendum credimus, vt ne quis Clericus, qui negotiandi studium habere voluerit, vsuras accipiat, quia scriptum est, *Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.* Et alio loco: *Et non deficit de plateis eius vsura & dolus.* Manifestum est enim beatitudinis non posse consequi gloriam, qui à præceptis diuinis deuiauerit. Et humilitatis nostræ constitutio vt adiuuante domini misericordia valeat custodiri: sancti ac beatissimi Sacerdotis Domini Martini, quæ Deo accepta est, obtinebit intercessio. Confidimus enim Sacerdotum Domini consensu, diffinitionem nostram firmandam, quæ cum patrum nostrorum authoritate concordat. Subscriptiones Episcoporum qui illic affuerunt. LEO Episcopus Bituricæ ciuitatis interfui & subscripsi. Perpetuus Turonicæ ciuitatis interfui & subscripsi. Germanus Episcopus Rothomagensis ciuitatis interfui & subscripsi. Eusebius Nanneticę ciuitatis interfui & subscripsi. Amandus Episcopus Cathalaunicæ ciuitatis interfui & subscripsi. Athenjus Episcopus Rhedonicæ ciuitatis huic diffinitioni interfui & subscripsi. Mansuetus Episcopus Britannorum subscripsi. Iocundius Presbyteri iussu Domini mei Venerandi Episcopi, quia ipse non cerneret, subscripsi. Thalassius peccator hanc diffinitionem dominorum meorum ab ipsis ad me transmissam in ciuitacula mea relegi, subscripsi & consensi. Vides Lector quam sanctè & purè antiqui sancti patres procedebant in celebrandis suis conciliis. Vides etiam quam accuratè Ecclesiasticam disciplinam reformantes suis sanctissimis ordinationibus vitia gregis reprimebant & virtutes inseminabant. Cæterùm vt ad Beatum Leonem Patriarcham nostrum redeamus, ipso in Cathedra Bituricensis Ecclesiæ Præsidente, etiam tertia vniuersalis Synodus apud Ephesum ducentorum Episcoporum numero celebrata est aduersus Nestorianam hæresim; nec multò pòst idem sanctissimus Pontifex quum sedisset decem & septem annis, laudabilis vitæ cursum felici concludens obitu, cœlestia palatia cum Christo perenniter regnaturus conscendit. Claruit autem ab anno 431. ad annum 448. Præsidentibus Romæ in Apostolica sede Cœlestino I. Sixto III. & Sancto Leone doctore eximio: Imperante tunc Theodosio iuniore cum Valentiniano filio Placidię amitæ eiusdem Theodosij & regnante in Francia Clodione.

CAP.

CAPVT XIII.

De Palladio II. decimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus tertius præfuit Sanctus PALLADIVS huius nominis secundus, vir equidem animi virtute spectabilis, sapientia præditus, diuinâ lege exercitus, sana doctrina præcipuus, longo aduersus diabolum certamine probatus, experientiâ cautus, vitæque sanctimoniâ clarus. Circa cuius Pontificatus exordium, Sanctus Germanus Autissiodorensis, assumpto secum Beato Seuero Treuerensi Episcopo, iterum in Britanniam profectus renascentem Pelagianam hæresim consopire fecit, teste Sigiberto, in anno Domini 448. Item anno quinto Sacerdotij ipsius, quarta vniuersalis Synodus sexcentorum & triginta Episcoporum apud Calcedonem habita est. Vbi decretum fuit vt Sanctissima Domini nostri IESV-Christi Maria non solum Christotocos: sed etiam Theotocos, id est, mater Dei credatur & appelletur, propter blasphemias Nestorij mentientis eam non Deum sed hominem solummodo genuisse. Sequenti anno ciuitas Aurelianensis meritis & intercessionibus diui Aniani eiusdem loci Episcopi, mirabiliter liberata est de manu Regis Attilæ crudelissimi tyranni. Nec multò post, omnibus famosius bellis fuit bellum, quod candidatus Sanctarum vndecim milium virginum exercitus bellauit, duce sancta Virgine Vrsula, filia vnica Nothi nobilissimi Britannorum principis. Hoc etiam tempore beata Genouefa Virgo clarissima Parisiis multa sanctitate floruit. Verum nunc vt ad nostrum Palladium recurrat oratio, postquam ille præfuisset Ecclesiæ Buturicensi tredecim annis, ab anno 448. ad annum 461. Viuendi finem fecit sexto Idus Maij in Monasterio Marciliaco Caturcensis territorij, vt legitur in veteri Martyrologio Ecclesiæ Sancti Austregisilli de Cistro, Apostolicam Sedem tenente præfato Leone viro Sanctissimo atque doctissimo: Imperantibus Theodosio Iuniore, Marciano, & Leone primo, Regnantibus in Francia Meroueo & Hilderico patre Clodouei, qui primus de Regibus Franciæ Christi fidem suscepit.

CAPVT XIV.

De Eulodio decimo quarto Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus-quartus præfuit Dominus EVLODIVS. Vir iste cùm esset cunctarum virtutum operator consummatissimus, atque scientia & docendi efficacia præditus, non sine multarum lucro animarum, curam egit pastoralem, quo quidem tempore tanta strages Christianorum facta legitur per Euarigem Gothorum regem: vt desolatis atque viduatis Ecclesijs pastoribus, eodem Eulodio per laudabilis vitæ meritum (vt piè creditur) ad gaudia Paradisi translato beatus Sidonius Aruernensis Ecclesiæ Episcopus, qui ad constituendum nouum antistitem (sicut paulò pòst dicetur) fuerat Bituris euocatus, ob defectum comprouincialium Episcoporum, coactus sit alterius prouinciæ præsules conuocare, quemadmodum idem Sidonius testatur in epistolâ, quam direxit ad Agrecium Episcopum, vbi inter cætera, hoc etiam intulit. *Promde, quæso, vt officij mei nouitatem, pudorem, necessitatem spectatissimi aduentus tui ornes contubernio, tuteris auxilio, nec te (quanquam Senonæ caput es) inter hæc dubia subtraxeris intentionibus medendis Aquitanorum, quia minimum refert quod nobis est in habitatione diuisa prouincia: quando in religione causa coniungitur: ijs accedit quod de vrbibus Aquitanicæ prouinciæ solum oppidum Aruernum Romanis reliquum partibus bella fecerint, quapropter in constituendo Bituricæ ciuitati antistite, prouincialium collegarum deficimus numero: nisi Metropolitanorum reficiamur accessu, &c.* Sed & prædicta lachrymabilis desolatio Ecclesiarũ quanta fuerit, verba memorati Sidonij ad Basilium Episcop. scribentis manifestiùs indicant, quæ pro clariori notitia subdere necessarium duxi; *Et quod* (inquit) *fatendum est, præfatum Regem Gothorum Eurigem (quamquam sit ob virium merita terribilis) non tamen tam Romanis eum quã legibus Christianis insidiaturũ pauesco. Propter quod discite Catholici status valetudinem occultã vt apertam,*

festinetis adhibere medicinam, Burdegala, Petragorij, Ratheni, Lemouices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Conuenæ, & Auscenses, multóque iam maior numerus ciuitatum summis Sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec vllis deinceps Episcopis in defunctorum officia suffectis, per quos vtique minorum Ordinum ministeria subrogabantur, latum spiritualis ruinæ limitem traxit. Quem ferè constat sic per singulos dies morientium patrum proficere defectu, vt non solùm quoslibet hæreticos præsentium, verùm etiam hæresiarchas priorum temporum potuerit inflectere. Ita populos excessu Pontificum orbatos tristis intercissæ fidei desperatio premit: nulla in desolatis cura Diœcesibus Parochijsque. Videas in Ecclesiis autputret culminum lapsus, aut valuarum cardinibus auulsis, Basilicarum aditus hispidorum veprium fruticibus obstructos. Ipsa proh dolor! videas armenta, non modò semipatentibus iacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci. Sed iam nec per rusticas solum solitudo Parochias; ipsa insuper vrbanarum Ecclesiarum conuenticula rarescunt. Quid enim in fidelibus solatij superest, quando Clericalis non modò disciplina, verumetiam memoria perit? Hæc & alia plura relatu digna eleganter & exquisitè prosequitur idem author libro septimo Epistolarum. Verùm ne plus æquo factâ digressione, istud opusculum dilatemus hæc ipsa missa faciamus. Sedit autem idem Eulodius annis nouem ab anno 461. ad annum 470. Præsidentibus Romæ S. Leone, Hilario & Simplicio: Imperante Leone, & Regnante in Francia Hilderico I.

CAPVT XV.

De Simplicio decimo-quinto Biturigum Archiepiscopo.

Decimus quintus præfuit Sanctus Simplicius vir quidem secundùm sæculi dignitatem nobilitate Senatoria florens, sed (quod nobilius est) fide & deuotione incomparabiliter pollens. Cuius vitam nosse si cupias, legito septimum librum Epistolarum Sidonij Apollinaris Aruernensis Ecclesiæ Episcopi viri eruditione clarissimi, atque inter cæteros celebratissimi. Tamen ne tuam sedulitatem, Candide Lector, penitus anxiam & vacuam remittamus, pauca quædam obiter lectioni inseremus, quæ ex ipsius Sidonij ad Eufronium scribentis epistola excerpsimus. *Quia* (inquit) *Simplicium spectabilem virum, Episcopum sibi flagitat populus Biturix ordinari, quid super tanto debeam negocio facere decernas. De quo tamen Simplicio scitote narrari plurima bona, atque ea quidem à plurimis bonis. Quæ testimonia mihi gratiosa iudicabantur. At postquam æmulos eius nihil vidi ampliùs quam silere, atque eos maximè, qui fidem foueat Arianorum, neque quippiam nominato licet necdum nostræ professionis illicitum opponi animum aduerti, exactissimum virum posse censeri. De quo quisquis malus loqui, bonus tacere non potest, &c.* Sed & partes vtiles orationis quam ipse Sidonius de eodem Simplicio habuit Bituris ad populum huc adferre operæ precium est. *Refert historia secularis, dilectissimi, quendam Philosophorum discipulis aduenientibus priùs tacendi patientiam, quam loquendi monstrasse doctrinam, & sic incipientes quosque inter disputandum consectaneorum Cathedras mutum sustinuisse quinquennium, vt etiam celeriora quorumpiam ingenia non liceret ante laudari, quàm liceret agnosci; Ita fiebat vt eosdem post longam taciturnitatem locutos quisquam audire cæperat, non taceret. Quia donec scientiam natura combiberit, non maior est gloria dixisse, quod noueris, quàm siluisse quod nescias. At nunc mediocritatem meam manet longè diuersa conditio, cui per suspiciosas voragines, & flagitiorum volutabra gradienti professionis huiusce pondus impactum est. Et priusquam vlli bonorum reddam discentis obsequium, cogor debere cæteris docentis officium. Adijcitur huic impossibilitati pondus pudoris, quod mihi peculiariter pagina decretalis oblatu Pontificis eligendi mandastis arbitrium.*

Post hæc dum idem author plura alia fuisset prosecutus, hæc etiam quæ subiunximus intulit dicens; *Sanè id liberiùs dico: De multitudine circumstantium multos Episcopales esse: sed totos Episcopos esse non posse. Et cum singuli diuersorum charismatum proprietate potiantur, sufficere omnes sibi, omnibus neminem. Si militarem dixero fortè personam, protinus in hæc verba consurgitur; Quia de seculari professione*

translatus est, ideo sibi assumere Metropolitanum de religiosa congregatione dissimulat, natalibus turget, dignitatum fastigiatur insignibus, contemnit pauperes Christi. Quapropter impræsentiarum soluam quam non tam bonorum charitati, quàm maledicorum suspicioni debeo fidem. Viuit Spiritus Sanctus omnipotens Deus noster, qui Petri voce damnauit Simonem magum cùm opinaretur gratiam benedictionis precio sese posse mercari. Nec eum, quem vobis opportunum censui, nec pecuniæ fanere, nec gratiæ. Sed statu satis superque trutinato personæ, temporis, prouinciæ, ciuitatis, virum in cuius consequentibus raptim vita replicabitur, compertissimum credidisse. Benedictus Simplicius hactenus vestri, iamque abhinc nostri (modò per vos Deus annuat) habendus ordinis comes, ita vtrique parti vel actu, vel professione respondet, vt & respublica in eo quod admiretur, & Ecclesiam possit inuenire quod diligat. Si natalibus secunda reuerentia est, quia & hos non omittendos Euangelista monstrauit: nam Lucas laudationem Ioannis aggressus, præstantissimum computauit quod Sacerdotali de stirpe veniebat, & nobilitatem vitæ prædicaturus, priùs tamen extulit familiæ dignitatem, *parentes ipsius aut Cathedris, aut tribunalibus præsederunt. Illustris in vtraque conuersione prosapia aut Episcopis floruit, aut Præfectis. Ita semper huiasce maioribus aut humanum, aut diuinum dictare ius vsui fuit. Si verò personam suam tractatu consilisiore pensemus, inuenimus illam tenere istic inter spectabiles principes locum. Si annos ipsius computaremus, habet efficaciam de iuuentute, de senectute consilium. Si literas vel ingenium conferamus, certat naturæ doctrina; Si humilitas requirenda est, cuius clerico, peregrino, minimo maximóque etiam suprà sufficientiam offertur, & suum sæpius panem ille potius qui non erat redditurus agnouit: Si necessitas arripiendæ legationis incubuit, non ille semel pro hac ciuitate stetit ante pellitos Reges, vel ante principes purpuratos. Si ambigitur quo magistro rudimentis fidei fuerit imbutus, vt prouerbialiter loquar, domi habuit vnde disceret. Postremò iste est ille, charissimi, cui in tenebris ergastularibus constituto, multipliciter obserata barbarici carceris diuinitus claustra patuerunt. Istum, vt audiuimus, tam socero quam patre postpositis ad Sacerdotium duci oportere vociferabamini. Quo quidem tempore, plurimum laudis domum retulit, quando honorari parentum maluit dignitate quam propria. Penè transieram quod præteriri non oportuerat. Sub Moyse quondam, sicut Psalmographus ait, in diebus antiquis vt tabernaculi fœderis forma consurgeret, totus Israel in heremo ante Bezelehelis pedes oblatitij symbolum coacernauit impendij, Salomon deincept vt templum ædificaret in Solymis solidas populi vires in opere concussit, quamuis Palestinorum captiuas opes, & circumiectorum regum tributarias functiones australis reginæ Sabbatis gaza cumulauerit. Hic vobis Ecclesiam iuuenis, miles, tenuis, solus, adhuc filius familias, & iam pater extruxit, nec illum à proposita deuotione suspendit vel tenacitas senum, vel intuitus paruulorum, & tamen fuit morum factura quæ taceret. Viret namque, ni fallor, totius popularitatis alienus. Gratiam non captat omnium, sed bonorum, non indiscreta familiaritate vilescens, sed examinata sodalitate preciosus, & bono viratu æmulus suu magis prodesse cupiens quam placere, seueris patribus comparandus, qui iuuenum filiorum non tam cogitant vota quam commoda. In aduersis constans, in dubiis fidus, in prosperis modestus, in habitu simplex, in sermone comis, in contubernio æqualis, in consilio præcellens. Amicitias probatas enixè expetit, constanter repetit, perenniter seruat: inimicitias indictas honestè exercet, tardè credit, celeriter deponit, maximè ambiendus, quia minime ambitiosus. Non studet suscipere Sacerdotium, sed mereri. Dicet mihi aliquis, vnde tibi tam citò tanta de illo comperta sunt? Cui respondeo. Priùs noui Bituriges quam Biturigas, multos in itinere, multos in commilitio, multos in contractu, multos in tractatu, multos in sua, multos in nostra peregrinatione cognoscimus. Plurima notitiæ dantur, & ex opinione compendia, quia non tam paruos terminos posuit natura famæ, quàm patriæ. Quocirca si vrbium status non tam murorum ambitu, quam ciuium claritate taxandus est, non modo primum qui essetis, sed vbi essetis agnoui. Vxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut literarum aut altarium Cathedras cum sui Ordinis laude tenuerunt. Sanè quia persona matronæ verecundam & succinctam sui exegit mentionem, constanter astruxerim respondere illam fœminam Sacerdotijs vtriusque familiæ vel vbi educta creuit, vel vbi electa migrauit, filios ambo bene & prudenter instituunt, quibus comparatus pater, inde felicior incipit esse quia vincitur. Et quia sententiam paruitatis meæ in hac electione valituram esse iudicastis, siquidem non est validius dicere sacramenta quam scribere, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, Simplicius est, quem prouinciæ nostræ Metropolitanum, ciuitatis vestræ summum Sacerdotem fieri debere pronuncio. Vos autem de viro, de quo loquimur, si nouam sententiam meam sequimini, secundum vestram veterem consonate.* Ecce Sidonius ille

totius flos eloquentiæ, virtutibus pariter & doctrina illustris, quàm sincerè, quàm grauiter, quámque exactè oratoriis pigmentis excoluit vitam, mores, & res egregiè gestas viri istius nobilissimi: Qui nimirum. Simplicius si tanta adhuc iuuenis, adhuc miles, adhuc intonsus operatus est: quanta (quæso) inde factus Pontifex egisse æstimandus est à nobis? Denique ille summi Sacerdotij ordinatione susceptâ, & coniuge in sororem commutata, non minus castitatis quasi religionis exemplo existens venerabilis, clementi satis & miti affectu se tamquam pium patrem & pastorem exhibebat subiectis. Sed heu! hunc sortis humanæ inclementia maturiùs mundo subtraxit, secundùm illud Sapi. 4. *Iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit, &c.* Huius gloriosi Præsulis sacratissimum corpus debitâ cum veneratione conditum fuit in Ecclesia de Castro, vbi digno honore asseruatur. Quam quidem Ecclesiam (vt superiùs dictum est) idem Pontifex Simplicius dicitur propriis extruxisse impensis. Verum quia postmodum sanctus Austregisillus adunatis secum multis religiosis viris, Monasterium illic constituit: ac eandem Basilicam ædificiis ampliauit, dotauit redditibus, multis priuilegiis & gratiis muniuit, & (quod his præstantius est) precioso sui corporis thesauro amplificè ditauit: constat eam ex ipsius vocabuli appellatione fuisse vulgariter denominatam. Sedit autem Sanctus Simplicius annis septem & tribus mensibus ab anno 470. ad annum 477. præsidente Romæ Simplicio: Imperantibus Leone & Zenone, atque regnante in Francia supradicto Hilderico.

CAPVT XVI.

De Thetradio decimosexto Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus sextus S. THETRADIVS sacerdotij apicem gessit, vir vtique in scripturis diuinis nobiliter exercitus, prudentiâ quoque singulariter ornatus. Huius meminit memoratus Sidonius in epistolis, eum appellans meracissimum scientiæ fontem. Tunc temporis Sanctus Marianus Monachus apud Spinolaium vicum summâ mentis integritate florebat; Ad quem Reuerentissimus Patriarcha Thetradius accedere dignatus (sicuti refert Gregorius Turonensis) oratorium eius sacerdotali benedictione solemniter consecrando dedicauit. Sed quum eundem beatus Pontifex presbyteratus honore vellet insignire, eique certam pecuniæ summam charitatiuè offerret; ille hæc omnia prorsus respuens humiliter respondit, se vastam solitudinem non propter sæculi diuitias aggregandas, sed propter paupertatem, quâ regnum Dei promereretur, acquirendam expetisse. Cæterum Præsul hic dignissimus florentissimè agens decimum sui Pontificatus annum, interesse curauit primæ Synodo Aurelianensi, Episcoporū triginta trium, quorum ista sunt nomina, vt scribit Petrus Crabbe Conciliorum Generalium atque Prouincialium digestista, *Thetradius Bituricensis Metropolis*, Licinus Turonensis metropolis, Gildardus Rothomagensis metropolis, Cyprianus Burdegalensis metropolis, Leontius Tholosanus metropolis, Thetradius Ausciorum, Auentinus Diniensis aliâs Dignensis metropolis, Eufrasius Aruernen. Eraclius Parisiacensis, Adelfius Rauracen. Theodosius Autissiodorensis, Boëtius Cadurcensis, Chronopius Petragoricensis, Camilianus Trecassinus, Eusebius Aurelianen. Edibius Ambianen. Eustorchius Andegauensis, Epiphanius Nanneticen. Gestilius Vasensis, Quintianus Ruthenen. Leontius Constantiensis, Lupicinus Engolismensis, Litharedus Lexouiensis, Lupus Suesionen. Leuanianus Siluanectensis, Mauricius Ebroicen. Melanius Redonen. Modestus Veneten. Melanius Viromandensis, Nepus Abrincen. Petrus Xantonen. Principius Cenomanensis, Sophronius Nouiomensis, & alij. Hanc Synodum scribit Sigibertus incidisse in annum Dominicæ Incarnationis 512. Sed Ioannes des Cortils longè aliter rem digerit in Mari historiarum capitulo 24. §. 3. libri primi de Origine Francorum, quin & Iacobus Bergomen. in supplemento Chronicorum asserit eandem Synodum fuisse celebratam anno salutis humanæ 488. Quibus certè libentiùs accedo, quòd constet tunc temporis claruisse supradictum Thetradium Bituricensem, interfuisséque memoratæ Synodo, non autem vixisse vsque ad annum, quo sicuti diximus narrat Sigibertus primùm apud Aurelianos conuenisse sanctos Patres; Canones verò eiusdem Concilij hic inserere pro superuacaneo habui, idcirco quòd cum decretis

Generalium Conciliorum impressioni traditi sunt. Sedit autem venerabilis Patriarcha Thetradius decem & nouem annis ab anno 477. ad ann. 496. præsidentibus Romæ Simplicio, Felice II. Gelasio, Anastasio, & Symmacho, Imperantibus Zenone, & Anastasio, Regnantibus Hilderico & Clodoueo magno, qui primus Regum Francorum fidem Christi suscepit.

CAPVT XVII.

De Roricio decimo septimo Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus septimus præfuit Dominus RORICIVS vir insignissimus, qui postquam primam Aquitaniæ sedem tenuisset annos duodecim excedens à sæculo, collectus est ad Patres, anno Domini quingentesimo septimo. Claruit autem ab anno 496. ad annum 508. præsidente Romæ Symmacho, Imperante Anastasio, & fœliciter regnante in Francia supradicto Clodouæo Christianissimo.

CAPVT XVIII.

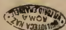
De Siagrio decimo-octauo Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus octauus præfuit Dominus SIAGRIVS vir, moribus, continentia, & eruditione præcipuus. Anno Pontificatus eius septimo Christianissimus Rex Clodoueus regno Francorum per omnes Gallias dilatato, nec-non ipso legitimè & pacificè confirmato, moritur ac sepelitur Parisiis in Basilicâ diuæ Genouefæ, quam ipse & Regina Clotildis ædificauerant in memoriam sancti Petri Apostoli. Sedit verò idem Dominus Siagrius decem & nouem annis ab anno 508. ad annum 527. sub summis Pontificibus Symmacho, Hormisda, & Ioanne primo, Imperantibus Anastasio, & Iustino seniore, Regnante in Francia Clodoueo magno, & post eum quatuor filiis eius simul regnantibus, videlicet Theoderico, Clothario, Clodomire, & Hildeberto, seu Childeberto.

CAPVT XIX.

De Humato decimo nono Biturigum Archiepiscopo.

DEcimus nonus præfuit Sanctus HVMATVS vir genere, pietate, & doctrina insignissimus. Cuius Pontificatus anno primo accidit Bituris celeberrimum illud miraculum de puero Iudæo, quem gloriosissima virgo Maria Dei genitrix eripuit de medio fornacis ardentis, quemadmodum tradunt veteres annales, & Petrus Rossetus refert in hæc verba dicens. Apud Bituriges puer quidam fuit corporis & animi præstantiâ admodum insignis, Iudæo patre Vitreario natus, & pueris Christianis familiariter vsus, atque à patre flagellis persæpe cæsus, quod Christianorum consuetudine nequaquam vti desineret. Is enim semper eisdem inhærens cœptis, in die Paschæ cum pueris Christianis, quos potissimum amabat, ad ædem sacram proficiscitur, cui placidè ante aras astanti, virginis Mariæ effigies subrisit, cuius pulchritudine supra modum puer oblectatus, ad aram properat, atque sacratissima Eucharistia suppliciter vescitur, lætúsque domum repetit. Postquam illum pater sacratissimo Eucharistiæ cibo vsum fuisse comperit: è vestigio eum crudelissimè pugnis cæsum in flagrantem fornacem coniecit, cui statim diuinam opem imploranti mitissima Dei Mater virgo Maria succurrit: atque illum albo panniculo protegit, interea sæuissimi Iudæi vxor casum filij maximè dolens, foras egreditur, per vicos, per compita vociferatur, eiulárque, qua quidem voce ingens Christianorum manus collecta ad domum atrocis Iudæi confluit; Ad quam quum omnes peruenissent: subitò puerum in mediis ignibus illæsum lenirer quiescere conspiciunt. Ille verò populi strepitu excitus fornace celeriter egreditur, atque cunctis admirantibus incolumem

sese ostentat. Populus verò apprimè iratus sceleratissimum patrem in fornacem trusit, mox ille ignibus correptus, statim mortem oppetit, eiúsque cadauer in cineres effluxit. Proinde puerum Sanctus Pontifex Humatus omnium primus interrogat, puer quidem virginem Mariam apud populum commendans, vt facta sunt omnia, commemorat, posthac domum Iudæi ciues funditus euertunt, atque in eodem loco (quem Furnum-calidum ob hoc nunc vsque Bituri vocant) templum Virgini Mariæ condunt. Extat opus satis egregium à memorato Rosseto super hac re editum carmine heroïco. Iisdem temporibus sanctissimus Benedictus Abbas Italicus diuino illustratus spiritu, Monachorum regulam sermone luculentam, discretione præcipuam (beato Papâ Gregorio astipulante) composuit, cuius mentionem non prætereisse operæ precium fuit, idcirco quòd ex clarissimo Ordine ipsius plures rum sanctitate, tum scientia insignes viri emersere, qui dignè ac laudabiliter Bituricensem rexerunt Ecclesiam. Cæterùm gloriosus Pontifex Humatus quum erga pietatis opera, peruigili sollicitudine infatigabiliter insisteret: atque indesinenter diuinorum meditationi librorum inhæreret: ac etiam beatitudinem æternam, intimæ speculationis serenitate iugiter contemplaretur: ad felicem terminum tota animi viuacitate festinans, non plus quàm quatuor annis summo functus sacerdotio, è vita excedit Angelorum sociandus choris. Claruit ab anno 527. ad annum 531. præsidentibus Romæ Bonifacio & Ioanne II. Imperantibus Iustino seniore, & Iustiniano. Regnantibus in Francia Clothario, Theoderico & Childeberto seniore.

CAPVT XX.

De Honorato I. vigesimo Biturigum Archiepiscopo.

Vigesimus præfuit Sanctus HONORATVS vir doctrinâ, moribus, & vitâ præcipuus. Iste (quemadmodum refert Petrus Crabbe in libro Conciliorum, præsedit secundæ Synodo Aurelianis habitæ anno Domini 536. Regnante Childeberto Clodouei magni filio, cui etiam affuerunt hij Sancti Patres, Flauius Archiepiscopus Rothomagensis, Iniuriosus Archiepiscopus Turonensis, Iulianus Archiepiscopus Viennensis, Orbatus Presbyter pro Leone Archiepiscopo Senonensi, Proculeanus Archiepiscopus Auscicnsis, Laurentius Presbyter pro Gallo Aruernensi Episcopo, Sustratius Episcopus Caturcensis, Emilius Episcopus Parisiensis, Aspasius Episcopus Meldensis, Agrippinus Heduorum Episcopus, Cronopius Episcopus Petragoricensis, Calixtus Episcopus ...... Clarentius Episcopus .. .. Eleutherius Episcopus Autisiodorensis, Ætherius Episcopus Carnotensis, Eumerius Episcopus Nannetensis, Eusebius Episcopus ,...... Importunius Episcopus .... Innocentius Episcopus ...... Leoncius Episcopus Aurelianensis, Lupicinus Episcopus Engolismensis, Lauto Episcopus Constantiensis, Marcus Episcopus .... Marcellus Episcopus .... Perpetuus Episcopus Abrincensis, Præsidius Episcopus Conuenarum, Passiuus Episcopus Sagiensis, Eladius Presbyter pro Sebasto Episcopo .... Asclepius Presbyter pro Adelphio Episcopo Rauracensi, Præsidonius pro Artemio Episcopo. Cæterum ab eisdem Sanctis Patribus ea, quæ sequuntur, inter cætera ordinata sunt. Nullus Episcopus de quibuslibet causis, vel Episcoporum ordinationibus: cæterorúmque Clericorum aliquid præsumat accipere. Quia Sacerdotem nefas est cupiditatis venalitate corrumpi. Si quis autem Sacerdotium per pecuniæ nundinum execrabili ambitione quæsierit, abiiciatur vt reprobus, quia Apostolica sententia donum Dei esse præcipit pecuniæ trutina minimè comparandum. Item, nullus Clericorum sine permissione Episcopi sui, cum secularibus habitare præsumat: quod si præsumpserit, ab officij communione pellatur. Item, Clerici, qui officium suum implere despiciunt, aut vice sua ad Ecclesiam venire detractant, loci sui dignitate priuentur, &c. Multa alia fuere illic pro tempore decreta, quæ breuiandi studio prætereimus, eo quod apud Petrum Crabbe constet ea omnia haberi. Cæterùm hoc in loco notandum quod numerus annorum Pontificum Biturigensium huc vsque integrè perductus, in sequentibus plerumque adeò corruptus inueniebatur in antiquo catalogo: vt ipsum liquidum emendare, ire per extensum funem minus fuerit operosum. Siquidem dictus Honoratus legitur

in eodem veteri catalogo præfuisse Bituricensi Ecclesiæ xj. annis, & post illum alter Honoratus annis quatuordecim, sed & Archadius xxix. annis præfuisse inuenitur; sed hoc inscitiæ vitio effectum est, nam si primus Honoratus (quem constat cœpisse anno domini 531.) Pontificatum tenuisset vndecim annis, vsque peruenisset vsque ad annum dominicæ incarnationis 540. quo iam sanctus Archadius (vt aliquanto postea docebitur) cathedram Bituricensem conscenderat, nec locus inter ipsum & memoratum Honoratum remansisset, quo Honoratus secundus locari potuisset; Item eiusdem Archadij tempus protelaretur vsque ad annum salutis 58 quo (vt etiam suo in loco perspicuum fiet) Remigius post ipsum Archadium, Desideratum, Probianum, & Felicem, in Pontificalibus agebat, constat igitur luce clarius multò plures annos mendaciter additos fuisse Honorato primo, item Honorato secundo, & Archadio, quàm ipsi in pastoralis curæ regimine peregerint. Vt ergo (potiorum saluo iudicio) numerus annorum qui excedit, possit ad perpendiculum emendari, & ratio concurrentium temporum facile cognosci: operę pretium est ordine retrogrado subscribere Archadio annos quinque, Honorato secundo tres, & Honorato primo sex dumtaxat. Hic autem claruit ab ann. 531. ad 537. præsidentibus Romæ in sede Apostolica Ioanne II. Agapito, Silucrio, & Vigilio, Imperante Iustiniano, qui libros legum Romanarum abreuiauit in vno volumine, quod Iustinianæum vocatur; Tunc quidem tripartitum erat regnum Francorum, Theodoberto, Clotario, & Childeberto.

CAPVT XXI.

De Honorato, vt volunt, huius nominis II. vigesimo-primo Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimus primus præfuit S. HONORATVS huius nominis secundus, vir sapientissimus atque summa virtutum integritate reuerendus. Iste quemadmodum habetur in decreto magno distinctione decima sexta, capitulo, sexta Synodus, quod quidem fusius describit Petrus Crabbe in libro Conciliorum, apud Aruernam ciuitatem conuocatis sanctis præsulibus Flauio Remensium Archiepiscopo, Gallo Claromontensi Episcopo, Gregorio Lingonensi Episcopo, Hilario Gabalitanensi Episcopo, Ruricio Lemouicensi Episcopo, Nicetio Treuerensi Episcopo, Deuterio Loteuensi Episcopo, Dalmacio Rutenensi Episcopo, Lupo Cathalaunensi Episcopo, Domiciano Tungrorum (quod est Traiectum) Episcopo, Venantio Veronensi Episcopo, Grammatio Metensi Episcopo, Desiderato Virdunen. Episcopo, & Superio Auenticorum Episcopo, Synodum agens, hæc inter cetera ordinari curauit, huiusmodi præfatione habita, apud Ecclesiam Aruernam, sub die sexto iduum Nouembris, anno Domini quingentesimo trigesimo nono, quum in Dei nomine congregante spiritu sancto, consentiente Domino gloriosissimo pioque Rege Theodoberto sancta Synodus conuenisset: ibique flexis genibus in terram, pro Rege, pro eius regno, & longæuitate vitæ, & pro populo Dominum deprecaremur, vt qui nobis congregationis tribuerat potestatem, regno eius Dominus noster felicitatem tribueret, Imperium regeret, & in iustitia gubernaret, in Ecclesia ex more consedimus, inspectisque canonibus, id nobis rationabile visum est, vt quamuis Ecclesiasticæ regulæ penè omnia comprehendant: quædam tamen vel adderentur noua, vel repeterentur antiqua.

Igitur placuit imprimis, vt quotiens secundùm statuta patrum, sancta Synodus congregatur, nullus Episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, quam ea quæ ad emendationem vitæ, ad seueritatem regulæ, ad animæ remedium pertinent, finiantur.

Placuit etiam vt sacrum quis Pontificij honorem non votis quærat, sed meritis, nec diuinum videatur munus comparare rebus, sed moribus, atque eminentissimæ dignitatis apicem omnium conscendat electione, non paucorum fauore.

Sit in eligendis sacerdotibus cura præcipua, quia irreprehensibiles esse conuenit, quos præesse necesse est corrigendis. Diligenter itaque quisque inspiciat prædium dominici gregis, vt sciat quod meritum constituendi deceat esse pastoris. Epis-

copatum ergo desiderans electione clericorum vel ciuium, consensu etiam Metropolitani eiusdem prouinciæ Pontifex ordinetur; non patrocinia potentum adhibeat, non calliditate subdolâ ad conscribendum decretum alius hortetur præmiis, alius timore compellat. Quod si quis fecerit, Ecclesiæ cui indignus præesse cupit, communione priuabitur. Item si quis cuiuscumque Ecclesiæ munuscula quælibet, qualibet sub sacramenti scripturâ collata, nefariâ calliditate fraudauerit, inuaserit, retinere tentauerit, atque suppresserit, & non statim à sacerdote commonitus, collata reddiderit, ab Ecclesiæ Catholicæ communione pellatur.

Item Episcopus, presbyter, atque Diaconus tam sancta conscientia resplendeant, vt effugiant improbitatem actuum, maledicorum obloquia, & testimonium in se diuinum implere contendant, quo Dominus ait: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est*, igitur authoritate canonica, aliqua mensura in ea constitutione sanximus, vt fugiatur ab his extranearum mulierum culpanda libertas, & tantum cum auiâ, matre, sorore, vel nepte (si necessitas compulerit) habitent, in cubiculò etiam horum, atque cellario, vel familiari quolibet seruitio, neque sanctimonialis vlla, neque extranea mulier, neque ancilla vllomodo admittatur. Quod si quis præceptorum Dei immemor crediderit contemnendum, sciat se authoritate canonica, communionis sine dubio iacturam subire. Quòd si antistes culpam hanc in presbytero aut diacono suo distringere canonico rigore noluerit, ipse seueritate sententiæ feriatur, &c. Hæc sunt quæ à beatissimo patre Honorato referuntur fuisse constituta apud Aruernum oppidum (qui Clarus mons dicitur) per quæ ad posteros multa manauit vtilitas. Ipse verò rexit Bituricensem Ecclesiam tribus duntaxat annis ab anno 537. ad 540. sub summo Romanorum Pontifice Vigilio, Imperante Iustiniano, & regnantibus in Francia, Clotario primo, Childeberto, & memorato Theodoberto.

CAPVT XXII.

De Arcadio vigesimosecundo Biturigum Archiepiscopo.

Vigesimus secundus præfuit S. ARCHADIVS vir cum nobilitate, tum sanctitudine insigniter venerabilis. Hic interfuit Concilio Aurelianensi tertio, quod inter initia Pontificatus eiusdem videlicet anno regni Childeberti senioris vigesimo sexto, die quarto nonarum Martij, celebratum est, authore sancto Albino Andegauensi Episcopo, vt habetur in decreto magno, distinctione decima sexta, cap. Sexta synodus, &c. Huic autem synodo interfuere & hi sancti Patres, Lupus Lugdunensis metropolitanus Episcopus, Flauius Rothomagen. Archiepiscopus, Leo Senonens. Archiepiscopus, Agrippinus Eduorum Episcopus, Patagatus Viennensis Archiepiscopis, Antoninus Aurelianen. Episcopus, Arthemius Carnoten. Episcopus, Æmelius Parisiorum Episcopus, Leucadius Trecassinensis Episcopus, Lauro Constantinensis Episcopus, Licinius Ebroicen. Episcopus, Placidus Matisconen. Episcopus, Theobaldus Lexouien. Episcopus, Vrsulus Gratianopolitanæ Ecclesiæ Episcopus, Campanus presbyter directus ab Iniurioso Turonensi Archiepiscopo, Anolus presbyter directus ab Agricola Cabilonense Episcopo, Marcelianus directus ab Eumerio Nannetens. Episcopo, Passiuus Sagiensis Episcopus, Rusticus Niuernensis Episcopus, Eleutherius Autissiodorensis Episcopus, Euantius Presbyter directus à Gallo Aruernensi Episcopo, Vedastus Presbyter directus à Perpetuo Abrincensi Episcopo, Vincentius Presbyter directus à Sustratio Cadurcensi Episcopo. In veterum memoriis leguntur hæc ab eisdem Sanctis Patribus fuisse statuta.

Nullus ex Laïcis ante annualem conuersionem vel ætatem legitimam, id est viginti quinque annorum, Diaconatus, & triginta Presbyter ordinetur, ita tamen ne aut duarum vxorum vir, aut tenuptæ maritus, aut qui publicè aliquando arreptus sit, ad supradictos Ordines promoueatur, &c.

Si quis Clericus furtum aut falsitatem admiserit, (quæ capitalia etiam ipsa sunt crimina) communione concessa, ab ordine degradetur. De periurio verò id censuimus obseruandum, vt si quis Clericus in causis quæ sub iureiurando finiendæ sunt præbuit iuramenta, & post rebus euidentibus detegitur peierasse, biennij tempore

tempore à communione pellatur. De agellis verò, ceterísque facultatibus Eccle-
siasticis à Sacerdotibus non alienandis, nec per contractus inutiles obligandis, prio-
rum canonum statuta seruentur vt nobis per nullos contractus res Ecclesiasticas alie-
nare, aut inutiliter liceat obligare. Ea etiam quæ de rebus Ecclesiasticis ab antecef-
soribus alienata vel quibuscuuque instrumentis inutiliter in dispendium Ecclesiæ
obligata noscuntur, & intra trecennaria tempora repetitio suppetit, quæ acta sunt
suffragante iustitia per publicum, aut clericorum iudicium reuocentur. Item quia
persuasum est populis die Dominico cum caballis & bobus & vehiculis itinerare
non debere, neque vllam rem ad victum præparare, vel ad rationem domus vel
hominis pertinentem nullatenus exercere (quæ res ad Iudæam magis quàm ad
obseruantiam Christianam pertinere probatur) id statuimus die Dominico quod
ante fieri licuit, licere: De opere tamen rurali, idest, agriculturâ, vel vinea, vel se-
ctione, vel messione, excussione, vel exacto censuimus abstinendum, quo faci-
lius ad Ecclesiam venientes vacent orationi. Quòd si inuentus fuerit quis in ope-
ribus supradictis (quæ interdicta sunt) se exercere: qualiter emendare debeat,
non laici districtione, sed in Sacerdotis castigatione consistat, &c. Quæ nimiæ
prolixitatis vitandæ gratia hic posita non sunt. Cæterùm illuc iam vnde cœpit re-
currat oratio: Sanctissimi itaque ac beatissimi Patris nostri Archadij admiranda
conuersatio & vitæ sinceritas dum eximio splendore illustraret vniuersam Galliam
adeò quidem vt Dei ad amorem suo exemplo inuitaret totius populi affectum, &
multi propter diuinæ seruitutis culturam abiuratâ prorsus sæculi conuersatione, ad
ipsum sanctum virum, quem optimè nouerant, Apostolica perfectione incompara-
biliter fulgere peræquè agminatim confluerent tanquam in morum asylum, inter
cæteros beatus Patroclus vir ingentis meriti, fundator Columbatiensis Cœnobij in
adolescentia sua ne vxorem ducere à viduâ matre cogeretur, clam elapsus, ad reue-
rendam huius almi Præsulis celsitudinem confugit: A quo benignè exceptus ac co-
miter perhumanéque tractatus, Diaconij ordinatione susceptâ, tam preciosis, tám-
que odoriferis virtutum ornamentis ad illius exemplum enitescere est v sus, vt per
eum adhuc sub magisterio sancti Pontificis Archadij agentem, creberrimè fierent
miracula ingentia; Vnde si tantus ac talis extitisse perhibetur discipulus, qualis &
quantus fuisse (quæso) existimandus est præceptor & magister eius, videlicet, bea-
tissimus Patriarcha Archadius, à quo iste Patroclus vnde proficeret, rudimenta
exercitii spiritualis hausit? Sed (quod dolenter dico) maiorum nostrorum res præ-
clarè gestas, alioqui posteritati multum profuturas, non sine crassa negligentia
antiquitas suo texit silentio: Siquidem nil præter nomina Pontificum nostrorum ple-
rumque inuenimus, quos tamen morum probitate, & singulari sapientia constat esse
dignos qui posteritatis memoriam promereri videantur. At idem gloriosus Ponti-
fex Archadius, postquam rexisset Bituricensem Ecclesiam, annos quinque, ex hac
luce subtractus Kalendis Augusti feliciter migrauit ad Christum. Cuius sacratissi-
mum corpus cum debitæ venerationis honore traditum fuit sepulturæ in Basilica S.
Symphoriani Martyris, vbi nunc vsque gloriosè quiescit, iuxta corpus S. Vrsini primi
eiusdem Biturigæ ciuitatis Episcopi. Quam quidem Ecclesiam fuisse olim construc-
tam per eundem diuum Vrsinum testatur Gregorius Turonensis capitulo 80. libri in
gloriam Confessorum. Idem autem locus cùm antiquitatis iure, tum multorum
Sanctorum ibidem iacentium præsentiâ venerabilis & deuotioni accomodatissimus
cernitur. Quo tunc temporis Monasticus ordo florentissimè vigebat, sed deinceps se-
nescente mundo, atq; secundum D.N.I.C. sententiam charitate in hominibus refri-
gescente, illic sanctæ religionis feruor tepuit, & collegium Canonicorum sæcularium
(ne diuini cultus ministris penitus destitueretur tam venerabilis locus) institutũ est. Cla-
ruit autẽ idem S. Pręsul Archadius ab an. 540. ad 545. temporibus Vigilij Papę Iusti-
niani Imperatoris, regnantibus in Francia Clothario I. Childeberto ac Theodeberto.

CAPVT XXIII.

De Desiderato decimo-tertio Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimus-tertius præfuit Sanctus DESIDERATVS, cuius gesta quidam
Abbas Bouiensis Ecclesiæ simplici sermone ad posteros transmisit, quæ

iuxta vetus exemplar, mendis fideliter eruderatis, subiecimus.

Temporibus Clotarii Principis, tenente illo sceptra regni Francorum, Suessionico oppido, quinque miliariis distante ab ipsa ciuitate nuncupato Sauciaco, hi tres venerabiles viri Desiderius, Deodatus, & Desideratus, Patre Augirio viro illustrissimo, matre vero Agia fœmina generosissima procreati, adeò fuere circa Dei cultum & pia opera studiosi: vt cuncta quæ possidebant in diuersis necessitatibus hospitum, pauperum, peregrinorum & Monachorum liberaliter impenderent. Erant autem fidei integritate puri, longanimitatis spe floridi, sapientiæ luce conspicabiles, charitatis non fictæ gratia insignes, in quorum domo non vt assolet in quorundam sæcularium conuiuijs, mimorum vel histrionum carmina fœda: sed Euangelica & Apostolica, siue prophetica personabant oracula, illum diem ducentes solemnem, quo aliquem verbi diuini præconem hospitio suscipere meruissent. Primogenitus itaque Desiderius Monasticam vitam eligens, Martyrio tandem ob fidei Christianæ defensionem coronatus est; Deodatus verò Thesaurorum Regalium summus & fidelis procurator effectus, quamuis in sæculi dignitatibus positus fuisset: Religiosam tamen vitam ducebat, iustus, timoratus, amabilis, pius, prudens, largus ac profusus in eleemosynis erogandis. Et hic nocte, dum orationibus inuigilaret, ab æmulis, qui ob bonitatem & eminentiam eius ei inuidebant, necatus est. Sanctus autem Desideratus Auricularii officium in aula Regis sortitus, ad edicta regalia signanda, quorum ipse conscriptor erat, sigillum vel annulum Regis custodiebat. Erat enim sensu prouidus, eloquio dulcis, vultu decorus, & ante omnia, in charitate Christi bene fundatus. Denique in tantum regi & optimatibus cunctis efficiebatur gratus & amabilis, vt ad illius nutum cuncta gererentur palatina negocia & eius consilium tam Rex ipse quam cuncti magnates, tanquam diuinum oraculum exciperent: Denique assiduè Regem hortabatur, vt Regem Christum omnium conditorem ac redemptorem, (sine quo nullus iustè regnat) diligendo, timendo, cunctisque eius mandatis obediendo coleret, subiectorum populorū se socium magis quam dominum æstimaret, subditis parceret, superbos debellaret, fines imperij defenderet, & ad abundantiorem Christi Ecclesiæ pacem dilatato contenderet, flagitiosas personas vt pote fures, homicidas, hæreticos maximè à regno detruderet: admonens Sanctorum locorum præ omnibus curam gerere renouandorum vel construendorum Cœnobiorum operibus studiosè insistere, peregrinis, pauperibus, orphanis, omnibúsque necessitatem patientibus piè subuenire, dicens, iustum esse, & Deo acceptum, vt cunctorum sibi subiectorum necessitatibus compateretur. At gloriosissimus Rex Clotharius huius nominis primus, monitis viri Dei libenter aurem accommodabat: quamobrem cunctis hostibus fortior extitit: & omnibus regibus, qui se præcesserant, fœlicior fuit. Beatus igitur Desideratus inter hæc licet in palatio Regis sub regmine militari stare videretur potiùs, tamen Monachus quàm Laïcus ab omnibus noscebatur. Nam sæpissimè vestibus ornatus preciosis & aureo præcinctus Baltheo foris apparuit: sed interior eius habitus cilicium asperrimum fuit. Persistebat in orationibus, in ieiuniis, in hospitum susceptione terrenam patriam vt exul incolebat, cœlestem verò vt propriam diligebat. Hac (inquam) vtebatur vt exul; ad illam tendebat vt ciuis. Porro ipse meditabatur incessanter, quomodo cunctis sæculi dignitatibus relictis, se soli Deo militaturum in Monasterij claustris offerret. Siquidem Rex & cuncti optimates ei plurimum resistebant, dicentes eum potius plurimorum vtilitati debere consulere, quàm suæ particulari satisfacere deuotioni. Itaque vir Deo plenus videns se ratione pariter & Regia auctoritate astrictum (sciebat enim scriptum, *omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote, & reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo*) ab hac intentione ad tempus ardentem animum finxit tepuisse, sed qualis intus erat, exterior actio euidentius monstrabat. Adhærebat autem illis quos fidei puritas & morum sanctitas commendabat. Hæreticos verò perhorrescens eos graui odio persequebatur. Nam quendam praui dogmatis assertorem missum ex Asia, qui Heduorum ciuitatem pestifero doctrinæ suæ veneno infecerat, detexit: & confutatum de regno expulit. Simoniacam etiam labem, quæ Aruernensium & Biturigensium, necnon totius penè Aquitaniæ fines polluerat, auxilio Regis, & verbo sanctę prędicationis eliminauit. Interea defuncto Beato Archadio vrbis Bituricæ Archiepiscopo veneratione

digno, S. Desideratus tam Regis quam Principum, cleri ac populi fauore, suffragio, electione, ad subeundum pondus pontificatus compellitur. Quo quidem suscepto, quum in sede prima Aquitaniȩ aliquandiu resedisset, & grauem ob causam Hispaniarum fines ingressus, comperisset eandem regionem ab annis septem, rore cœli & pluuiæ stillicidio penitus caruisse: oratione fusa ad Deum, apertionem cœli, & imbrium effusionem à Domino largam obtinuit, subsequente fructuum, arborum, & terræ nascentium vbertate maxima; In quo nimirum facto, morem sancti Helyæ Prophetæ (cuius ipse in multis extitit sedulus imitator) tenuisse inuenitur; quo orante cœlum (quod fuerat peccatis hominum exigentibus clausum ne plueret annos tres & menses sex) dedit pluuiam, & terra fructum suum. Denique iste sanctissimus Præsul non virginitatem Helyæ solùm, sed & zelum in peccantes imitatus, Reges & potentes frequenter liberrimâ increpatione redarguit. Ipsum verò nullius terrores, nullius blandimenta à rectitudinis tramite abducere potuerunt. Confœderato igitur populo Hispaniarum, & magnificè confortato in fide, verbo & miraculo, quùm ad sedem suam reuertens per Andegauensem Diœcesim iter ageret: pauper quidam (cuius manui lignum quo contra præceptum Ecclesiæ, molam farinariam rotare die Dominico præsumpserat tam strictè hærebat, vt nullatenus auelli posset) procidens ad vestigia eius miseriam suam peccatúmque lachrymabiliter confessus, rogabat, vt Dei seruus sui misereri dignaretur. Nec mora vbi Pater Sanctus homini huic benedictionis munus impendit, manum illius sanauit, ac eam è vestigio pristinæ consuetudini deseruire concessit: ita duntaxat vt dominicis diebus & festis sanctorum solemnibus ab opere seruili abstineret, Ecclesiam frequentaret, orationi vacaret, verbum salutis audiret, communionémque Sanctam interdum deuotè suscipere meminetet. Non multò pòst vir quidam genere haud ignobili gloriosus, abundè diues apud Bituricas tam aduersa valetudine tenebatur, vt iam exanimis effectus à multis crederetur. Siquidem vt ipse postea referebat, in extasi positus multa inferni supplicia est contemplatus. Cui tandem apparens sancta Virgo Eulalia dixit, quod si in eodem quo ipse æger iacebat loco Cœnobium Monialium construere vellet: mox accepta benedictione S. Patriarchæ Desiderati, non solum morbo erueretur: verumetiā vita eius ad vigesimum vsque annum inde protelaretur. Spopondit itaque quæcunque petebatur se libenter facturum, sicque illa visione ab oculis eius disparente, ad se reuersus, multis & assiduis precibus petita & obtenta sui Pontificis Benedictione, e vestigio est omni morbo liberatus. Huic tam grandi spectaculo Rex Clotarius & multi alij affuerunt, Dei omnipotentiam admirantes, & amicum Christi beatum Desideratum insigniter probantes, perfectæ laudis amplissimum ei testimonium reddiderunt. His ita se habentibus, venerabilis Pater Desideratus Romam caput orbis proficisci disposuit. Quo cùm peruenisset: prosternens se singulis memorijs sanctorum Apostolorum & Martyrum, sic incumbebat sedulæ precationi, sic compunctione cordis & rerum cœlestium contemplatione penitus obruebatur: vt vbicunq; in oratione iacuisset, flumine lachrymarum irrigaret pauimentum. Quo sanè effectum est, vt ipsi apud beatum Petrum psallenti atque dicenti hunc versum, *Exultabunt sancti in gloria*, responsum sit diuinitus, *Lætabuntur in cubilibus suis*. Perfectis autem orationibus pro se & totius Ecclesiæ militantis pace ad sepulchra beatissimorum Apostolorum venerabilis senex diuina reuelatione admonitus, vt ad propriam sedem reuerteretur, acceptis plurimorum Sanctorum reliquiis, tandem prospero itinere redditur suæ ciuitati, Rege nimirum exultante, ac cunctis optimatibus cum vniuerso Clero & populo magnificè Deo gratias agentibus, quòd eorum Pontificem & Patriarcham summum eisdem incolumem restituisset. Tunc quidem perlatum est ad eum Pictauos & Andegauenses, quos iens in Italiam optimè confœderatos reliquerat, rursus instigante diabolo inter se magna contrarietate dissidere, ac vtrumque populum odia, iamque concertationes in inuicem hostiliter exercere; Mox erupit in lachrymas pius Pastor, suspiria misit ad cœlos, & inuocato pacis authore Deo, sese concordiæ arbitrum fecit, temperauit litem, pacem composuit. Alio quoque tempore vir Dei audito quòd Saxones atque Austrenses in apertas iras & contumelias aduersum se ambo prorupissent, cupiens etiam inter eos conciliare pacem, illuc multis itineribus Deo ducente peruenit. Quùm autem esset Coloniæ, quendam ex nobiliori genere virum, bonis quidem moribus innutritum; sed beneficio rectæ elocutionis iam vndecim annis priuatum clementi valdè ac benigno affectu intuens extensâ dexterâ

signum Crucis capiti eius impressit, cuius benedictionis virtutem, vt ille persensit, illico vsum loquendi recepit, inde verò optimus efficacissimúsque pacis arbiter, memoratis prouinciis ad concordiæ studium reuocatis, quum per Neustriam iter conficiens, Verdunensem ciuitatem intrasset: ecce eidem apud Sanctæ Dei Genitricis Mariç oratorium precibus humiliter procumbenti oblata est mulier dirè à dæmonio vexata; Tum ille, qui suapte natura adeò pius & clemens erat, vt nil ab eo præter propensam misericordiam expectaretur: afflictæ mulieri non potuit non condolere. Quid igitur? Oratione præmissâ obsessæ mulieris caput sacratis manibus fortiter strinxit, donec hoste fugato, eam penitus liberam, & optimè valentem dimisit. Interea Rex Childebertus Ecclesiarum Præsules iussit apud Vrbem Aurelianensem ob quintam Synodum illic celebrandam conuenire, quinto Kal. Nouembris anno Domini 552. Vbi sanctus Patriarcha Desideratus cum consilio aliorum quadraginta quatuor venerabilium Episcoporum anathematizauit & condemnauit nefariam sectam Eutychetis ac Nestorij. Inter cætera quæ etiam illic ordinata sunt, hic extat articulus, *Si quis de prouincialibus Episcopis à Metropolitano suo ad concilium intra suam prouinciam fuerit euocatus, & præter euidentem infirmitatem ad concilium venire distulerit: atque de synodali conuentu antequam de cunctis concludant sine conuentu concilij ipsius discedere fortasse præsumpserit, sicut & præcedentibus regulis statutum est, sex mensibus à missarum officio suspendatur, &c.* Eo tempore Forbius homo fastuosus, arrogans, voluptuarius, Aniciensium (qui nunc Podiani dicuntur) Ecclesiam tenebat. Hic cuiusdam pulchræ mulieris captus prauis cupidinibus, deprehensus atque conuictus est adulterij crimen (quo nullus vitij alicuius rumor spurciùs olet) cum eâ perpetrasse. Quamobrem apud Sanctum Patriarcham Desideratum grauiter accusabatur; Vir autem Domini sciens quam fœdùm sit hominem ad summa diuináque prouectum turpiter supplicem esse scorto putidissimo flens amarissimè, illius ruinam deplorabat; Tamen ne sibi culpæ verteretur, si tam graue delictum in suo suffraganeo punire dissimularet; re solerti indagine vestigatâ, inuentâ, & confessâ, eundem Forbium hoc modo Episcopatu abdicauit. Siquidem vices suas cuidam dilecto & fideli socio suo nomine Flauiano magnæ sanctitatis viro ob ætatis prouectæ impotentiam commisit, vt ad ciuitatem Podium accedens, dictum Forbium ab administratione pastoralis regiminis deijceret, vt pote hominem multo dedecore commaculatum, & Pontificalis apicis honore prorsus indignum. Quod vt vir ille omni virtutum genere instructissimus ad effectum ritè perduxit, iam reuertens diem clausit extremum. Cuius morte auditâ Sanctus Pater Desideratus, contristatus, & ex tot itinerum fatigatione confractus prope ingressum Diœcesis suæ morbo febrili ad desperationem vsque medicorum laborare cœpit. Itaque lecto decubans, conuocatis Episcopatus sui maioribus ac senioribus, monitis etiam salutaribus præmissis, infuso sibi Sancto spiritu, prædixit se die Dominica proximâ Sanctâ Deo animam redditurum. Quod & ita rei probauit euentus. Nam ipso (quem sibi fore vltimum prophetando designauit) die, videlicet, octauo Idus Maij, nono Episcopatus sui anno, magnis clarus virtutibus feliciter obdormiuit in Domino, sanctissimum quidem spiritum Deo reddens, terris verò preciosum corporis thesaurum relinquens. Floruit ab anno 545. ad annum 554. temporibus Vigilij Papæ, Imperante Iustiniano, & regnantibus in Francia Theodeberto, Childeberto, atque Clotario primo.

CAPVT. XXIV.

De S. Probiano vigesimo-quarto Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimusquartus præfuit Sanctus PROBIANVS vir egregiæ vitæ sinceritate clarus. Fortunatus Pictauensis Episcopus homo facundus, & tam rerum quam verborum copia instructus, meminit istius Probiani in libro quem de vita & miraculis beati Hilarij Pictauen. Episcopi eleganter scripsit, hoc modo inquiens. *Igitur Probianus, quum dubio iam vitæ penderet in fine, & spem conualescendæ infantiæ mors inuida parentibus surripere festinaret: nec paruuli funus acerbum considerans, nec desideria ingemiscentis senectutis spectans, auida quidquid inuenit extra sortem concludens, sola intercessione beati Hilarij restitit moribundo salutis occasio, quem Probianum Franco suus genitor &*

Periculosa mater, quæ magis conuerso nomine, filij periclitabatur in nece, iam quasi defuncti præmeditantes exequias, eum cum ingenti fletu, in Dei Confessoris Hilarij tabernaculum detulerunt, tunc Sanctus Hilarius ab auctore suo secretæ artis exhibens medicinam, consuetus de dispendio funeris, reddere compendia sanitatis subito, membrorum fluentem fabricam verbo Dei operante, sursum erexit, & inflatum pristinam statim ac si nihil esset solubile, reformauit, mox parentum lachrymas lætitiæ mole superueniente siccauit, gemitus (voto succedente) produxit, vbi iam per dolorem non erat, sed per gaudium quod plorarent. Quas pœnas, quæ tormenta mors ipsa tunc pertulit, quoniam illud quod credebat inuadere, sic amisit? Sed mortem vita percussit, qui tamen Probianus ciuitatis Biturigæ apicem meruit obtinere Pontificis, & vsque in hodiernum diem ad luminare sui medici, singulis annis vitæ debita tributa persoluit. Hæc eadem refert Magister Ioannes Boucheti in prima parte Annalium Aquitaniæ, capitulo decimo quinto. Is autem Probianus cum beatissimo Germano Parisiacæ ciuitatis Episcopo, admirandæ sanctitatis viro (quemadmodum superiùs retulimus) exhumauit corpus sancti Vrsini Bituricensium Archiepiscopi primi, ipsumque cum magno totius cleri, ac deuotæ plebis tripudio transtulit in Basilicam Sancti Symphoriani martyris. Quod pleniùs scribit diuus Gregorius Turonensis capitulo octogesimo libri in gloriam Confessorum. Circa hæc tempora Concilium Parisiense primum celebratum est, præsidente eidem Concilio Patre sanctissimo Probiano, vbi hij canones ad reformationem Ecclesiastici status editi sunt; *Nemo excommunicatus ab aliis colligatur: item nullus ordinetur Episcopus, nisi quem populi & clericorum electio plenissima quæsierit voluntate, non principis imperio, neque per quamlibet conditionem (contra metropolis voluntatem) Episcoporum comprouincialium ingeratur, quòd si per ordinationem regiam, honoris istius culmen peruadere aliquis nimia temeritate præsumpserit; à comprouincialibus, loci ipsius Episcopus recipi nullatenus mereatur, &c.* Subscriptiones patrum, qui huic synodo interfuerunt; Probianus in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Bituricæ consensi & subscripsi; Prætextatus in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Rothomagensis, consensi & subscripsi, Germanus in Christi nomine Parisiensis Ecclesię Episcopus consensi & subscripsi, Felix in Christi nomine Carnotensis Ecclesiæ Episcopus consensi & subscripsi, Domitianus Tungrensis Ecclesiæ Episcopus subscripsi, Sanson Dolensis Ecclesiæ Episcopus consensi & subscripsi, Leoncius in Christi nomine Episcopus, &c.

Post hæc sanctus Probianus Apostolorum limina visitaturus orationis gratia Romam petiit, vbi dum acri febrium dolore fatigaretur, vitæ termino appropinquans, conuocatis dulcissimis fratribus & filiis viæ suæ comitibus, coram illis commendatâ summo Pastori Christo Domino Bituricensi Ecclesiâ beatum cœlo tradidit spiritum, sepultúsque est apud Sanctum Laurentium extra muros vrbis Romæ. Sedit autem octo annis, ab anno 554. ad annum 562. Præsidentibus in Apostolica sede Vigilio & Pelagio, Imperante Iustiniano, atque in Francia regnantibus Theodoualdo, Childeberto & Clothario primo.

CAPVT XXV.

De S. Felice vigesimo-quinto Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimus-quintus præfuit Sanctus FELIX. Hic equidem quum tantæ esset sapientiæ tantæque Sanctitatis & eminentiæ, quæ meritò ab omnibus honorari, laudari, ac diligi debuisset: nihilominus à multis ipsum odio graui insectantibus maledicta, conuitia, variásque criminationes sæpenumero est perpessus; sed quum idem esset omni animi magnitudine & constantia præstantissimus, pacato vultu, aduersa sicut prospera excipiebat. Pontificatus eius tempore stupenda prodigia, tam in terrâ, quàm in cœlo diuersis in locis apparuere, atque ex aëris corruptione tanta clades hominum subsecuta est: vt totius fermè Bituricensis prouinciæ vrbes ipsa letifera lues inclementissimè depopulata sit. Aliud memorabile factum tunc temporis accidit Bituris; Homo quidam vicinos suos quodam pro crimine impetebat; Quos quum plerumque verbis procacibus lacesseret, ac iudicio publico malignè inimicitérque prouocaret: tandem primorum vrbis sententiâ decretum est vt se ab hac noxâ, qui impetebantur sacramento purgarent; Ingressi igitur Eccle-

ſiam maiorem ſanctiſſimi Protomartyris Stephani, ſtantéſque ante maius altare (quo incluſus aſſeruabatur pretioſus ſanguis eiuſdem martyris, de quo quidem ſanguine pars non modica nunc vſque apud ſanctum Sulpicium in ſuburbiis dictæ ciuitatis honorificè in capsâ argenteâ veneratur) quum eleuatis manibus ſacramenta proferrent, proſecutor cauſæ, peierasse eos clarâ voce conteſtaretur, ſtatim virtute ſanctarum reliquiarum dicti Martyris in ſublime elatis pedibus, in aëra excutitur, ac illiſo capite in pauimento, penè exanimis à circumſtanti turba conſpicitur. Poſt duarum ſanè horarũ ſpacium miſer ille quum ad liquidum putaretur ſpiritũ exhalaſſe, apertis oculis, recepto ſenſu, patriâ voce crimen fatetur, videlicet aſſerens ſe impotenti odio violentáque lingua debacchatum fuiſſe in famam virorum inſontium, & idcirco debita vltione ſcelus ſuum diuinitus vindicari, acri ſupplicio tamen erratum iſtud expungi. Quo facto maximis laudibus extollitur ſanctus Protomartyr Stephanus, & inſigne teſtimonium probitatis & innocentiæ, hij qui falsò accuſabantur, teferunt. Eadem quoque tempeſtate, Pelagio Romæ præſidente, Turonica ſynodus ſecunda celebrata eſt iuxta conniuentiam Chariberti regis filij Clotharij primi anno Domini 570. ſub die xv Kal. Decembris, præſidentibus ibidem ſancto Felice Bituricenſi Archiepiſcopo, Sancto Prætextato Rothomagenſi Archiepiſcopo, Sancto Germano Pariſienſi Epiſcopo, Domitiano Tungrenſi Epiſcopo, & ſanctiſſimo Donnolo Cœnomanenſi Epiſcopo. Hij inter cætera ordinarunt ea quę ſubiunximus. *Non debet ſpirituali operi etiam regalis præferri præceptio, neque debet terrenæ conditionis actio vel perſonæ terrere, quos Chriſtus ſpe crucis armauit, & ideò ſemel in anno ſine cuiuſlibet excuſatione perſonæ, ideſt, regiæ vel priuatæ, vel cuiuſcumque vtilitatis obſtaculo præter infirmitatis certiſſimæ labore præuentum, ad ſynodum metropolitanus & comprouinciales ſui in locum quem deliberatio ipſius metropolitani elegerit conueniant, quòd ſi aliquis Epiſcopus venire diſtulerit, vſque ad maiorem ſynodum maneat excommunicatus. Item corpus Chriſti in altari non in armario, ſed ſub Crucis titulo componatur. Item laici ſecus altare quo ſancta myſteria celebrantur, inter clericos, tam ad vigilias, quam ad miſſas ſtare penitus non præſumant;* Sed *pars illa, quæ à cancellis verſus altare diuiditur, choris tantùm pſallentium pateat clericorum. Item mulier intra ſepta Monaſterij nullatenus introire permittatur, ſi abbas in hac parte, aut præpoſitus negligens apparuerit, qui eam viderit & non ſtatim eiecerit, excommunicetur. Item nullus Epiſcoporum de ordinationibus clericorum præmia præſumat exigere, quia non ſacrilegum ſolùm, ſed & hæreticum eſt, ad ordinandum clericum, per ambitionem ad imaginem Simonis magi, pecuniam offerre ſacerdoti, quia dicitur: gratis accepiſtis, gratis date, & cum talis ſit qui gratiam Dei à ſacerdote æſtimat pretio comparari, qualis ille qui vendit, vterque ad ſynodum vſque ab Eccleſiâ ſegregetur.* Mulra quidẽ & alia ibidem à Sanctis Patribus ordinata ſunt: Sed ne prolixiorum canonum deſcriptione plus æquo turgeſcat pagina, ſubiectæ materiæ proſequamur ordinem. Igitur Beatus Felix Aquitaniæ Primas cum ſanctiſſimis Præſulibus Prætextato Rothomagenſi, Germano Pariſienſi, Donnolo Cenomanenſi, & aliis multis Patribus ſingulari ſapientia, virtutéque eximia præditis Turonica Synodo ſecunda peracta, quùm non ſolum prædicatione admirabilis facundiæ, verumetiam incomparabili ſanctitudine inſigniter floreſcens, commiſſam ſuæ ſapientiæ Eccleſiam Bituricenſem optimè rexiſſet annis multis, ſanctam Deo reddidit animam, Calendis Ianuarij, anno Dominicæ Incarnationis quingenteſimo ſeptuageſimo quinto. Gregorius Turonenſis in libro, qui intitulatur, in gloriam Confeſſorum, hæc de illo proſequitur; *Poſt tranſitum Felicis Biturigi Epiſcopi, quum ad eius tumulum (quod marmore exculptum pario, ſuper terram in æde de Caſtro ad orientalem vrbis plagam erat poſitum) cæcus quidam lumen oculorum fugatis tenebris recepiſſet: cognouiſſetque plebs poſt mortem eum verè fuiſſe Dei amicum: quem in corpore adhuc poſitum obſiſtentibus mundanis caliginibus ad plenum non meruit agnoſcere: cœpit in orationum aſſiduitate, eius limina penetrare: Sed quoniam (vt diximus) ſarcofagus marmoreus viliori lapide obtectus erat:* Sagacitas ciuium, *& præſertim Epiſcopi meliori ſarcofagum opertorio texit, id eſt, ex marmore Heracleo: Amoto ergo viliori lapide, poſt annum ferè duodecimum inuenerunt corpus Beati Confeſſoris ita illæſum: vt nulla diſſolutio in corpore, nulla putredo reperiretur in veſte; Sed ita erant cuncta integra, ac ſi (vt ita dixerim) eadem hora tumulo putarentur ingeſta, ſed nec ibi quidem miſericordia Domini defuit, vt lapis repulſus, non remaneret inglorius; Ferunt enim quòd multi eraſo potatóque ex eo pulueris modico tam à quartanis, quam tertianis ſeu quotidianis febribus celeriter liberantur.* Sedit autem glorioſus Pontifex annis quatuordecim tantummodo ab anno 562. ad

annum 576. licet legatur alibi præfuisse annis viginti tres. Floruit præsidentibus Romæ Apostolicis viris Pelagio & Ioanne tertio, Imperantibus Iustiniano & Iustino Iuniore, Regnante adhuc in Francia Clothario primo, & post eum quatuor filijs eius Chilperico, Chariberto, Guntranno & Sigeberto.

CAPVT XXVI.

De S. Remigio decimo-sexto Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimus-sextus præfuit S. REMIGIVS vir equidem non solùm multis magnificisque virtutum titulis honestatus; verumetiam Apostolicæ gratiæ radiis incomparabiliter illustratus. Huius temporibus vniuersalis conuentus Episcoporum Gallicanæ Ecclesiæ fuit apud Matisconensem ciuitatem, Præsidente Romæ Pelagio secundo, vbi idem Sanctus Pontifex Remigius interesse curauit, atque vt scribit Ado Viennensis Episcopus in commentariis, decreta Synodalia subscriptione sua roborauit. Huic autem concilio affuerunt & isti venerandi Pontifices, Priscus Lugdunensis, Artemius Senonensis, Euantius Viennensis, Aunatius Autissiodorensis, Agricola Niuernensis, Artemius Vasensis, Esitius Gratianopolitanensis, Aredius seu Eraclius Diensis, Iconius Maurianensis, Marcianus Tarenthasianensis, Namantius Aurelianensis, Pappus Aptensis, Mummolus Lingonensis, Raghoaldus Valentinensis, Siluester Visoncinensis, Siagrius Eduensis, & Victor Tricassinæ Ecclesiæ Præsul dignissimus. Ab his definitum est, vt Episcopi, Presbyteri, atque Diaconi ita sanctæ conscientiæ luce resplendeant, vt effugiant improbitatem actuum, maledicorum obloquia, ac testimonium in se diuinum implere contendant, vnde ait Dominus, *Sic luceat lux vestra coram hominibus*, *&c.* Igitur authoritate Canonica atque mansura in eum constitutione sanximus, vt effugiatur ab his extranearum mulierum culpanda libertas, & tantum cum auia, matre, sorore, vel nepte, si necessitas fuerit, habitent. Item vt nulla mulier in cubiculo Episcopi absque duobus Presbyteris aut certè Diaconibus ingredi permittatur. Item vt qui oblationes fidelium defunctorum, quæ Ecclesiis conferuntur, retinent, veluti retentores Ecclesiæ & necatores egentium ab Ecclesiæ liminibus arceantur.

Item vt nullus Clericus vestimenta aut calciamenta secularia (nisi quod religionem deceat) induere præsumat. Quòd si Clericus indecenti veste, aut cum armis inuentus fuerit, ita coerceatur, vt triginta dierum inclusione detentus, aquâ tantum & modico pane diebus singulis sustentetur, &c. Cæterum vt ad rem recurrat oratio, quum sub idem tempus ciuitas Biturix (per Beati Remigij sollicitudinem & curam integro Ecclesiæ statu manente, ac ciuibus secundùm leges diuinas exactè conuersantibus) Dei nutu & beneficio multa pace frueretur, Ægidij Remensis Archiepiscopi factione obsessa est ab exercitu Chilperici Regis: talisque depopulatio per totam prouinciam facta fuisse dicitur, qualis ab ineunte Christianismo nulla legitur in Aquitaniæ partibus accidisse: Nam (vt furta, prædationes, cædes, incesta, sacrilegia, cæteràsque id genus bellorum calamitates breuiandi studio prætereamus) ausi sunt hostes temerè sublaris atque distractis Ecclesiarum sacris vasis & ornamentis preciosis, etiam easdem Sacratissimas ædes, quod vix Christianæ religionis collibuisset aduersariis) incendio concremare, & ad solum vsque subuertere. Tantarum igitur inundatione calamitatum in sese penè submersus almi Præsulis animus vt pote intolerabilis mœstitudinis pondere pressus, paulatim deficientibus corporis viribus, eodem anno reuoluto moritur, sepeliturque in Ecclesia de Castro, cuius post transitum (vt astipulatur diuus Gregorius Turonensis capitulo trigesimo nono, libri sexti historiarum) graui incendio pars maxima Bituricę vrbis cremata est. Huius Remigij meminit Ammonius Monachus historiographus in gestis Francorum, libro tertio, capitulo quinquagesimo quinto. Sedit autem annos duodecim ab anno 576. ad annum 588. Præsidentibus Romæ Benedicto I. Pelagio II. Imperantibus Iustino Iuniore, Tiberio & Mauricio: Regnantibus verò in Francia memoratis superius principibus.

Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbunt generis lapsi sarcire ruinas.

Hoc Pater Beatissime in fronte epistolæ præmisisse licuerit consideranti quanta prudentia, quanta solicitudine titubantis Ecclesiæ statum firmare, eius ruinas resarcire contenditis. Hoc propriæ vitæ exemplis lucentibus, hoc mellifluis exhortationum sermonibus, hoc denique gestis prædicantium Sanctorum in medium prolatis agere non cessatis, &c.

At si quis fortè arbitretur epistolam, in qua ista continentur, fuisse destinatam alteri Sulpicio, qui beato Austregisillo successit, nouerit authorem eiusdem epistolę prius mortem obiisse, quam Apollinaris antecessor Austregisilli præficeretur Ecclesiæ Bituricensi. Sed hæc ad commonitionem legentium paucis dicta sint. Cæterum Beatus Pater Sulpicius Seuerus post dignè laudabiliterque administratum Bituricensis Ecclesiæ summum Sacerdotium, plenus dierum & sanctitate, per multas tribulationes expurgatus, in bona confessione spiritum cœlo reddidit quarta Kalen. Februarij, ingruente anno decimo sexto regni Childeberti Iunioris, qui erat annus Dominicæ Incarnationis quingentesimus nonagesimus quintus. Sepultum autem fuit sacrum corpus ipsius à deuotis fidelibus in Ecclesia S. Iuliani Martyris prope muros Biturigæ ciuitatis. Postmodum verò euolutis multorum annorum curriculis, quum ipsa ædicula fuisset nimiâ vetustate diruta atque deserta, translatum inde est Sanctum hoc corpus ad Ecclesiam Beati Vrsini primi eiusdem vrbis Archiepiscopi. Vbi nunc vsque venerationi habetur positum in capsa argentea. Quam spectabilis vir Dominus Guillermus Godardi quondam Præcentor insignis Ecclesiæ S. Martini Turonensis sumptu proprio curauit fieri. Sedit autem sanctissimus Pontifex Sulpicius, cognomento Seuerus, annis septem tantummodo, licet (quemadmodum superius diximus) dicatur in Breuiario præfuisse annos sexdecim, ab anno Christi 588. ad 595. Claruit verò Præsidentibus Romæ Pelagio & Diuo Gregorio Doctore eximio; Imperante Mauricio, necnon in Francia regnantibus Guntranno, Childeberto Iuniore, & Clothario Chilperici filio adhuc puerulo.

CAPVT XXVIII.

De S. Eustachio vigesimo-octauo Biturigum Archiepiscopo.

Vigesimus-octauus præfuit S. EVSTACHIVS Augustodunensis Ecclesiæ Archidiaconus, vir doctrina & eloquentia clarus, sed non minùs Deo deuotus. Quem (dum etiam modestia sua nemini non gratum præstaret) constat ob hoc maximè Episcopalis dignitatis infulas fuisse consecutum. Cuius temporibus quid miraculi acciderit Bituris fideliter indicabo, sic enim ex eâ re gloriosissimus Rex Guntrannus scripturam probatissimam nobis reliquit;

In Christi nomine, Ego Guntrannus Rex volo notum esse fidelibus cunctis præsentibus & futuris beneficia quæ mihi omnipotens Deus est largiri dignatus Sanctæ Mariæ Dei Genitricis meritis & intercessionibus: Filius enim meus à dæmonio inuasus, multo tempore ab eo male fuit vexatus; De quo nimium tristis misi eum ad multa Sanctorum limina, vt eorum intercessionibus eximeret eum Deus ab ipsa pœna. Quod non tribuit illi Deus per trium annorum spatia, tandem quum iam in desperationis foueam cecidissem, respexit me Dei clementia; Fuitque mihi reuelatum admonitione diuina, vt mitterem eum Bituris ad Sanctæ Mariæ de Salis sacratissimum templum, & ibi reciperet pristinæ sanitatis perfectissimum beneficium. Ex quo ego lætissimus effectus, misi eum vt potui citius. Qui statim vt ad locum peruenit: intercessionibus intemeratæ Dei Genitricis Mariæ, tactuque sanctarum reliquiarum, quæ in loco illo sunt, recepit mentis & corporis optatam bonam valitudinem. Quapropter ego volo locum illum exaltare, & de rebus meis plurima dare, vt seruientes in eo Domino, nullà constricti penuriâ, famulentur, & omni tempore in cordis lætitia, &c. Sanctus autem Pontifex Eustachius Pastorali nobiliter functus officio duodecim annis, quieuit in pace, pridie Kalendas Ianuarij: Cuius meminit Gregorius Turonensis cap. 25. libri decimi Historiarum. Claruit ab anno 595. ad ann. Christi 607. Præsidentibus Romæ magno Gregorio & Sabiniano, Imperantibus Mauricio & Phocâ, Regnantibus super Francos Guntranno, Clotario secundo, & Childeberto.

CAPVT XXIX.

De S. Apollinari vigesimo-nono Biturigum Archiepiscopo.

VIgesimus-nonus præfuit S. APOLLINARIS ornatissimę sapientiæ vir, qui & summæ ac singularis prudentiæ virtute pollens, impositam sibi regendarum animarum curam, traditúmq; ministerium tranquillo semper animo disposuit. Erat namque natura lenis & placidus, simulque non mediocriter eruditus: Cui etiam in summo honore constituto (quod in illo æquè laudari ac mirari debet) summa inerat humilitas, sed Deo circa illum magnificè operante, honoris celsitudinem toto conamine reprimenti, magis ac magis famulabatur ad gloriam admiranda eius modestia, quâ nimirum ita maiestatis suæ fasces deprimebat: vt tamen Apostolicæ gratiæ auctoritatem retinens, non vilis, sed humilis appareret. Præterea Sanctissimus vir, diuina perfusus gratia, ita igne charitatis (cuius pennis ad excelsa virtutum culmina sublimiter est euectus) ardebat: vt non solùm ipsa charitas interiùs hæreret eius in corde: sed etiam exterius legeretur in facie; & quia studebat amore potiùs regere quam terrore dominari: videbatur ab omnibus non minus amari, quàm timeri; atque ob hoc fiebat, vt quæque ab sancto Præsule iniuncta quisque non coactus sed voluntarius impleret. Adde quod tanta inter patrem & filios dilectionis connexio erat, vt etiam dolores patris, suos filij putarent, & piuspastor talem se eis exhibebat: vt ipse omnium passiones, infirmitatésque singulorum, suas crederet, tanquam propriæ fleret. Denique ipso sacris documentis ad amorem vitę perennis fidelem ac deuotum gregem iugiter inuitante, omnes doctrinam ipsius quam audierant, & exempla quæ viderant, ingenti fidei affectu imitari studebant. Quod si quemquam ad salutem suam minus eius exhortatio permoueret: ille prout vniuscuiúsque naturæ moribus congruere nouerat, nunc secretò, nunc palam, nunc seuerus, nunc blandus viuida oratione constringebat; Efficax nempe erat principibus ad correctionem, clericis ad directionem, plebibus ad eruditionem, nocentibus ad timorem, afflictis ad solatium. Huc accedit, quod dum pauperes, peregrini, & hospites maximopere illi curæ forent; atque eos omnes cum ingenti gaudio & alacritate susciperet; frequens ad eum confluebat è diuersis partibus inopum multitudo, quorum subuentioni quicquid habere poterat, deputans, nil sibi, nihil suis præter præsentium dierum victum & vestitum reseruabat, ita vt interdum (apud ipsum solâ fide manente integrâ) tota eius exhausta sit substantia. Inter hæc dum suspiciendus hic antistes suâ æmulatione ad sobriam & pudicam vitam omnes cohortaretur, incredibile memoratu est, quanto religionis studio adoleuerit Biturigensium ciuium pietas & deuotio in Deum, amor & compassio erga proximum, sollicita custoditio legum; quantâ etiam tranquillitate, Deo propterea facto illis propicio, læti ac securi cuncti prouinciales pacem agitabant. O felix Bituria, quæ tantum nacta es patrem Apostolici spiritus vigore, & vultus honore radiantem! Quod si quæratur quare iste Christi confessor gloriosus, virtutum signa exteriùs non ostendit; id dabitur responsi, quum siquidem maius sit habere virtutes, quam signa exhibere virtutum, atque tota eius vita virtutibus plena fulserit, ipsa plane in qualibet sui parte, pro magno est miraculo reputanda. Cæterum appropinquante vocationis eius tempore, & ipsum diræ febris ardore iam ad exitum perurgente, conuenerunt ad eum dilectissimi ex clero discipuli cum multis de populo ciuitatis, vt illius sanctæ animæ mox de ergastulo carnis egressuræ suas animas commendarent, extremámque pij patris benedictionem filiorum more perciperent. Quibus vir Dei de contemptu vitæ præsentis & appetitu futuræ beatitudinis ac curarum sermonem faciens, postremùm hæc intulit; Fratres Charissimi, nemo indulta pœnitentię tempora paruipendat: nemo curam sui dum valet, bene agere negligat, tamen spei vestræ anchoram in æternâ patriâ figite, intentionem mentis in verâ luce solidate, pacem seruate, veritatem diligite, & Deus pacis semper erit vobiscum, Amen. Deinde quum eos pius pater vbertim flere conspiceret, ait, Quid vos, ô filioli, nimis sic mouet transitus mihi tam necessarius? Nolite, quæso, mœrere vlterius, quia hoc non est mors, sed transitus, quò Christus Dominus vocat, quem paratum inuenerit: non est igitur in præsenti quod lugeatis, quum me paratum videatis. Post hæc vale dicens omnibus, inso-

lito quodam feruore spiritus oratione profusâ, eis benedictionis munus impendit: Sicque viuificis munitus Sacramentis, spiritum inter verba orationis efflauit tertio nonas Octobris anno Dominicæ Incarnationis 615. Huius venerabile corpus, futuræ resurrectionis gloriam expectat in Ecclesiâ diui Austregisilli de Castro vbi magnâ populi deuotione honoratur. Sedit autem idem Sanctissimus Patriarcha Apollinaris nouem annis ab anno Christi 607. ad annum 615. Præsidente Romæ Beato Papa Bonifacio, quià Phocâ Cæsare obtinuit, vt templum Romæ, quod Pantheon dicebatur, in Ecclesiam Sanctę Dei Genitricis, & omnium Christi martyrum, consecraretur, Regnantibus in Francia Clothario secundo, Theodoberto & Theodorico.

CAPVT XXX.

De S. Austregisillo trigesimo Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus præfuit Sanctus AVSTREGISILLVS vir sanè Apostolicus & inter præcipuos magnus, vt pote qui vitam & mores suos ad Euangelicam perfectionem vtiliter componens, meruit innumeris coruscare miraculis, quæ illi, qui res olim gestas posteris bona fide prodentes, eidem amplissimum perfectę laudis testimonium reddunt. Vt igitur hij qui virtutis amorem gerunt ex ipsius Sanctissimi viri admirandæ conuersationis exemplo aliquid gratiæ spiritalis percipere valeant, ea quæ subiecta sunt, ita vt in vetustioribus Ecclesiarum codicibus simpliciter digeruntur, his inserere dignum duximus.

Beatus igitur Austregisillus natus Augino Patre, Biturigæ ciuitatis indigena fuit, parentum quidem clarâ progenie, tamen opulentiâ rerum nec multum diues, nec indigens, sed sufficiens erat ex omnibus rerum substantia. Cûmque à pueritiâ Sacris literis fuisset instructus, & à minore vsque ad robustiorem transisset ętatem: in obsequium gloriosi Regis Gontheranni deputatur à patre. Vbi non modico temporis spacio, sub seculari disciplina prudenter militauit. Erat enim Regi gratissimus & vniuersis commilitonibus amantissimus, intantum vt linteum, quo Rex lotis manibus tergere solebat ipse proferret, & ob hoc, Mapparius vocaretur. Tunc verò iam in sæculari habitu adhuc positus eleemosynis & vigiliis orationibusq; die ac nocte instantissimè vacabat ad cœlestem patriam ineffabili desiderio anhelans, ita vt in hoc sæculo positus, videretur Christo fideliter deseruire, cui in cœlestibus adhærere iam inhianter cupiebat. Aliquando Sanctus vir cœpit à parentibus suis cogi, vt vxorem duceret. Ipse verò amore pudicitię captus, & molestias nuptiarum deuitans, differebat nuptias, dicens: In hac causa experienda est Domini voluntas, & potestas, quia dubium est vtrum bonam an malam ducam vxorem; si bonam, timeo perdere; si malam timeo ne possim carere. Quid me vultis in dubium venire, & superflua sollicitudine quæ vsibus mulierum sunt, implicari. Quum possim liber viuere, cur me alterius mancipabo seruitio? Hæc audientes parentes eius, contristati cœperunt eum vehementiùs vrgere, vt faceret eorum in hac parte voluntatem. Ille autem ne contristare eos videretur quos propitios habere cupiebat, facturum se promisit quod hortabantur, si tamen esset Dòmini voluntas. Quum autem esset in ministerio dicti Regis, cœpit secum voluere de hac causa; & quærere quisnam foret ei condignus, cuius filiam ducere deberet. Tumque occurrit ei in mente esse tres viros è vicino haud longè sibi æquales conditione, parique substantia, quorum nomina scribens in tribus pittaceis, ea misit sub palla altaris in Basilica Sancti Ioannis cominus ab vrbe Cabilonensi votum faciens quod per tres noctes sine somni perceptione persisteret in oratione, vt ei Dominus dignaretur ostendere, cuius istorum filiam peteret in coniugium; Igitur transacta vnâ nocte absque somni degustatione; alterâ nocte adueniente, cœpit somno grauari, adeò quidem, vt flexo genu incumbens formulæ obdormiret; Tum ecce in visu astiterunt duo viri ante altare senes & decori vultu; Et ait vnus ad alterum, cuius filiam hic Austregisillus sponsabit? At ille interroganti dixit, ignoras quia iam sponsauit? Ait, Cuius filiam? Respondit, iusti iudicis. In hac ergo visione expergefactus Austregisillus cœpit sollicitiùs inquirere, quisnam hic esset iustus iudex habens filiam nobilem innuptam. Cûmque non inueniret, dubius de visione sua peruenit ad

vicum vbi diuersorium habebat apud quendam pauperem veteranum. Cuius vxor viso Austregisillo statim dix.. ..d eum: hospes sta paulisper, & referam tibi somnium quod nunc diluculo de te vidi. Putabam certè me audire magnos sonitus fragoris quasi psallentium voces, & aio viro meo, marite quid est istud quod audio? Num aliqua festiuitas hodie à Sacerdotibus celebratur, vbi processio fiat? Et ille dixit mihi, hospes noster Austregisillus vxorem ducit; Tum verò, ego gauisa, cum summâ alacritate exiui in plateam considerare vultum & speciem sponsæ tuæ. Cúmque præterirent per hanc plateam Clerici in albis vestibus, deferentes cruces, & psalmos ex more procedentium canentes, tu vltimus eorum veniebas, & reliquum vulgus subsequebatur. At ego curiosiùs considerans, dum nullam nostri sexus conspexi adesse personam, nec puellam quam duceres, dixi marito meo. Homo vbi est illa puella quam hospes noster Austregisillus est accepturus? At ille: nonne (inquit) vides eam in manibus eius. Et ego aspiciens, aliud non vidi nisi librum sancti Euangelij esse in tuis manibus. Tunc ille beatus intellexit iuxta suam visionem & somnium mulierculæ se domini vocatione ad Sacerdotale officium prouocari. Deinde cum in palatium peruenisset, pulsanti sibi ostium Ostiarius aperuit. Et cum introiret in domum Regis, subitò ipse Rex responsum imposuit hoc ordine dicens; *Posuisti Domine in capite eius coronam de lapide pretioso, &c.* Quamobrem idem Dei seruus magis certificatus de Domini vocatione & voluntate, destitit penitus cogitare de nuptiis carnalibus. Tunc totius malitiæ artifex & inuidus, callidúsque hostis humani generis videns eum ingenti ardore beatam sentire vitam, cœpit suis deceptionibus scandala parare, quibus Dei famulum à sancto proposito distrahere posset. Erat autem in palatio Regis quidam potestate præditus, homo ferus, & superbiæ nimiæ deditus, Bethelenus nomine. Hic temerario ordine quiddam de fiscalibus rebus occupauerat fraudulenter, & dum argueretur à Rege, ostendit ei falsam auctoritatem seu præceptionem, dicens se eam ab Austregisillo Mappario recepisse. Tunc Rex iratus Austregisillum adesse iubet. Qui super hac re interrogatus, liberrimâ voce denegauit se fecisse id vnde apud Regem per Bethelenum falsò accusabatur. Sed Betheleno aduersus eum fortiter insistente, & affirmante se vera locutum fuisse, Rex in furorem versus, iussit rem diligentiùs examinari, & tandem duello dirimi. Siquidem præcepit eos ambos in campo certare, vt quis falleret, iudicio domini monstraretur. Itaque adueniente constituta die certandi, mane surgens Austregisillus, clypeum cum iaculo per pueros suos direxit in campum, vbi Rex agonothetas expectare solitus erat. Interea verò dum ipse ad Basilicam Sancti Marcelli solito more orandi gratia pergeret, & quendam pauperem obuium haberet: Venit ei in mentem propheticum illud. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus, & non tradet eum in manibus inimici eius.* Sed cum nil haberet nisi vnum trientem (nam si quid ei fuerat, in simile opus id totum abierat) dato pauperi triente, ingressus Ecclesiam orationi diutius incubuit. Deinde vexillo Crucis (quod est armatura Dei) se muniens, imperterritus ad certamen pergebat. Cum autem ad locum pugnæ peruenisset, & aduersarij præstolaretur aduentum, ecce quidam ex ministris Betheleni anhelabundus & lugubri vultu veniens nunciauit Regi mortuum esse memoratum Bethelenum, & ait, cum veniret seruus tuus Bethelenus hesterno ad palatium tuum, ô Rex, mansit sub Bariaco, & hodie cum illucesceret dies, iussit sibi parari equum mansuetissimum. Quo ascenso, tamquam fixus manebat immobilis, cuius latera dum Bethelenus calcaribus perforaret, exiliens summa velocitate, cœpit ingenti impetu in diuersa flectere membra, caput iungere pedibus, pedes posteriores in sublime excutere, & tandiu memoratum Bethelenum ventilare atque concutere, donec ille velut præcisa arbor, aut ab impetu turbinis euulsa, ab alto præceps in terram rueret. Et nec hoc satis fuit, equus ille iunctis pedibus percussit eum in cerebro, ita vt cruor per aures & nares prorumperet, vsque adeo, vt antequam leuaretur à terra, exhalaret spiritum, completum est in eo quod scriptum est, *Perdes eos qui loquuntur mendacium*, Et *testis falsus non erit impunitus.* Hoc audito Rex accersiuit ad se Austregisillum, & ait ei, pugnauit pro te Dominus cuius auxilium fideliter poposcisti. Mortuus est enim Bethelenus, diuinâ vltione punitus. Ille verò non gaudens de interitu inimici, gratias egit Deo, quòd ab eius sanguine impollutas dominus suas manus seruasset, memorans illum versiculum psalmi, *Domine respexisti humilitatem meam, & saluam fecisti de neces-*

ssitatibus animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici, sed fidelem famulum tuum seruasti illæsum. Post hæc cœpit ipse Austregisillus in amore & dilectione Dei attentiùs proficere, ac bonis operibus solertiùs insistere, sed & clericatus gradum inhianter desiderare. Erat tunc in domo Regis inter cæteros Senatores præstantissimus Ætherius nomine, vir prudentissimus & singulari cautelæ deditus, cui Rex omnia tractatus sui arcana præcipuè pandebat. Qui dignus iam Episcopatu, postea Lugduno Galliæ nobilissimæ ciuitatis Episcopus ordinatus est, quique memoratum famulum Dei singulariter diligebat. Hunc ergo Austregisillus rogauit vt Regis permissu peteret se ad clericatus onus venire debere. Qui suggessit & impetrauit; Acceptis autem vir Dei Austregisillus Epistolis, perrexit Autisiodorum ciuitatem, ibique à Beato Aunario Episcopo decisa cæsarie, Clericus effectus, & Subdiaconus ordinatus est. Regressus inde venit ad memoratum Ætherium, qui iam Episcopatu accepto Lugdunensis Ecclesię, eum cum ineffabili gaudio recepit, & Presbyterum atque Abbatem Basilicæ Beati Nicetij Confessoris ordinauit, dans ei de rebus Ecclesiæ Albiacum & Colonicam vsibus eius profuturam. Quùm autem aliquando vindemiarum tempore modicum vini quod remanserat idem beatus vir iussisset infundi in dolium vacuum viginti ferè metretas continens, & præmissa oratione, vas illud salutiferæ Crucis signaculo muniuisset, (mira res!) ecce mane facto, custos cellę vinariæ idem dolium inuenit musti repletione non ebullire, solum, sed & abundanter vinum miratus est in terram defluere. Quod Dominus pro merito & oratione famuli sui Austregisilli tam insigne miraculum operatus sit, nulli dubium est, circa quem memoratur etiam aliud à Deo illustriùs & diuiniùs gestum. Quum siquidem Sanctus vir adhuc degens apud memoratum Ætherium Episcopum profectus esset ad Ianuense territorium, atque ibidem in quadam ædicula penitus deserta vellet diuina celebrare mysteria, & non solummodo Sacellum ædiculæ seris obfirmatum reperisset, verumetiam aqua, qua aut manus lauaret, aut rem sacram perficeret non haberet, Clericis necessaria pro diuino officio sollicitè quærentibus, ecce Sacrariolum illud diuinitus apertum est, reuersique ministri Sanctum Abbatem Austregisillum orantem, & ante eum duos magnos crateres cum vino & aqua ministerio Angelico preparatos, quo quidem euidenter claruit gratum Deo fore eius obsequium & acceptabile sacrificium. Interea decedente Beato Apollinare Bituricensi Episcopo, idem Sanctus Austregisillus in loco eius ab omnibus electus, consensu Regis Episcopus subrogatur. In quo gradu dignitatis, duodecim annis Ecclesiam rexit, sicut ipse Angelo reuelante cognouerat. Nam cum primum memoratæ vrbis esset fines ingressus, apud villam Gemminiacum nocturnis incumbenti orationibus astitit Angelus Domini dicens, *Sacer Austregisille, Dei cultor sedule, felix Reges Bituros, annos ecce bis senos.* Quod eadem nocte ipse vocans Beatum Sulpicium Archidiaconem, qui eius successor fuit, & Desiderium alium Diaconem, eisdem manifestauit. Adeptus ergo præsulatum seruus Domini Austregisillus quid laudabiliter gesserit, compendiosè dicatur. Erat quædam matrona nobili genere orta nomine Paterna, valde religiosa, quæ misit ad hunc beatum Pontificem Epistolam pro quadam puella sua lumine occulorum priuata. Qui accipiens oleum benedixit, & eo liniuit oculos puellæ. Quo facto illa apertis oculis, illicò visum recepit. Alio quoque tempore, quædam illustris matrona, nomine Austroberta, relicto illustrissimo viro nomine Crannophaldo prædicatione Sancti viri se Deo vouens & offerens in castitatis proposito manebat. Hæc autem referebat, quod ipsâ præsente vnus de pistoribus suis, nomine Lodomarus, morbo atrocissimo vexatus, hoc modo sit pristinæ incolumitati restitutus. Eadem namque religiosissima fœmina habebat apud se repositum panem, quem memoratus Dei amicus Austregisillus ei pro benedictione tanquam eulogias transmiserat: ipsumque benedictum panem ad hoc reseruabat, vt si quis videretur aliquo incommodo affici, cum integra fide sumendum ei dare deberet. Apprehensum igitur memoratum pistorem præcepit buccellam illius benedicti panis in os eius immitti. Quod vbi non sine violentia effectum est, & panem inuitè degluriuit, miser ille statim euomuit omnem amaritudinem, qua vexabatur, & sanus effectus deinceps multo tempore pristinum officium alacer exercuit. Quidam etiam molendinarius eo tempore nomine Menulphus, die Dominico, temerario spiritu volens iuxta suæ artis industriam emendare molam accepto ancipiti ferro (quod vulgus scotam vocat) cœpit eam terere. Ex

quo peccato adhæsit manus eius ferri manubrio, adeò fortiter quod nullâ arte posset inde moueri. Adductus ergo ad hominem Dei rusticus ille, vbi ab eo tangi meruit, mox omni dolore fugato, receptáque integrâ sanitate, cum gratiarum actione lætus & alacer discessit. Præterea fuit procul ab vrbe Biturica iuxta vicum Briodcrum puella quædam adolescentula parentibus amantissima nomine Friouola, quæ nequissimi spiritus apprehensione, crudeli cruciatu vexabatur, intantùm vt nec se, nec parentes cognosceret, sed diuersarum ferarum mugitus, & auium querulosas voces ingenti vociferatione geminabat. Hæc tandem adducitur ad virum Dei Austregisillum, qui cum more solito, spiritales hostias offerens, mysticum conficeret corpus Domini: prius ipse percepit, ac inde dedit illud puellæ, quod illa deuotò accipiens, protinus à vexatione conticuit. Tunc vir Dei benedixit vestimenta eius, & eam velari parentibus religiosa veste præcepit, iniungens ei à carnibus & vino abstinere. Ex illâ ergo horâ fugato dæmonio, puella pristinæ sanitati restituta, postea visa est inter reliquas Dei famulas laudabili conuersatione degere in Monasterio nostræ Dominæ de Salis, sub sancta Abbatissa Berthoara, cuius exemplo plures aliæ Virgines erudiebantur. Cæterum dum idem Beatus Pontifex Austregisillus vt pius pastor semper curam Ecclesiæ ac plebis sibi commissæ sedulò gereret, & de dente lupi sæuientis fortiter liberare niteretur, ecce èx palatio Theodorici Regis Burgundiæ aduenit homo sæuissimus, Warnarius nomine, auariciæ turpis lucri cupidus, & superbiæ nimis deditus, vt ciues Biturigenses Regi tributarios violenter faceret: Tunc ad tantæ rei nouitatem, tota conturbatur ciuitas, & omnibus ad beatum patronum Austregesillum confugientibus ac obnixè postulantibus, vt ipse pius pastor suis sanctis orationibus eos protegeret, atque obsisteret, ne suis temporibus pagum Bituricum censeretur sub tributo, Deo dignus antistes nimio zelo accensus, se murum validissimum pro domo Dei viriliter opposuit. Et primùm quidem ipse beatus vir se die noctúque in oratione prostrauit, vt diuina pietas ab inimico sęuiente plebem sibi commissam liberare dignaretur. Deinde surgens ab oratione, & ad portam ciuitatis intrepidus exiens obuiam impio exactori, eum non solummodo intrare non permisit, sed & confusum & inanem recedere diuina quadam potestate compulit. Quæ postquam gesta sunt, sanctus pater Austregisillus anno sui Pontificatus duodecimo, graui febrium dolore attenuatus feliciter moriens, migrauit ad Dominum decimo tertio Kalendas Iunij, Quo quidem tempore erat in ipsa ciuitate Biturica quidam pauperrimus iuuenis, nomine Leonastis, cuius plantæ ad poplites adhærebant. Hic autem feretrum in quo corpus sancti Austregisilli ferebatur ad sepulchrum tangens, statim laxatis membris, obsequium pedum virtute sancti corporis consecutus, deinceps rectus & alacer gradiebatur. Cum denique corpus venerandi ac gloriosissimi Pręsulis ex more componeretur in tumulo per beatum Rauracum Niuernensium Episcopum, ecce vidente reuerentissimo Ianuario Presbytero, astitit Angelus Domini in candidis vestibus & decoro vultu ad dexteram memorati Rauraci Episcopi, iuuans eum in exequiarum officio. Nulli dubium est quin Angelus custos ipsius Austregisilli fuit, qui cum illo vsque ad sepulchrum semper esse voluit. Interea Beatus Sulpicius Archidiaconus ab omnibus electus, opere & merito dignus, in eadem vrbe successor eius effectus, pontificale sumpsit officium. Cæterùm impostor Vvarnarius (cuius superiùs mentionem fecimus) à palatio reuersus, vt accepit Austregisillo successisse Sulpicium Archidiaconum hominem suapte naturâ lenem, benignum, & mansuetum: opus nequam, quod teterrimus hostis antiquus cordi eius plantauerat, exercere festinabat, vt videlicet pagum & vrbem Bituricam omnésque ibidem commanentes secundùm eorum personas tributarios faceret. At Beatus Sulpicius inuocato desuper Dei auxilio, crudelissimum exactorem cum lachrymis sedulo precatu hortabatur ab vrbe discedere, quia minime paterétur suos ciues seruituti exactionis iniustæ subdi, seu libertatem eorum quomodolibet violari, minui, & opprimi. Cuius admonitionem & preces superbus ille ac tumidus arroganter despiciens, venit ad locum, vbi sanctus Austregisillus miro decore quiescebat iam exhumatus. Et aspiciens sepulchrum eius auro & argento mirabiliter adornatum, inuidiæ flammâ succensus ait, Austregisillus debuerat aurum & argentum suum pauperibus erogare, & non super tumulum suum pro sæculi vanitate illud poni iussisse: Quo dicto vectis vnus, in quo vela pendebant, de alto ruens cecidit super cerebrum eius, & tali eum plagâ affe-

cit, quod cruor per oculos ad barbam tyranni defluens, etiam in terram copiosè laberetur. Tunc ipse miser voce magnâ clamans, aiebar, hic Austregisillus dum adviveret, semper mihi contrarius fuit, & adhuc iam mortuus, morti vicinæ me tradidit; Sic infelix ille diuina virtute perculsus, nec facinus suum recognouit, nec veniam à sancto Dei postulauit; sed adhuc sua malicia exarsus ad Augustodunensem vrbem festinanter properauit ad affligendum loci illius Episcopum. Cumque non longè ab vrbe humanæ necessitatis causa in foricis sedendo obdormisset, subitò euigilans ministris qui ei astabant, dixit, Austregisillus & Sulpicius vrceum aureum in ista hora mihi transmiserunt; Quis ex vobis hunc recepit? Vix ipsum sermonem scelestus homo compleuerat, & ecce quidam defectus eum dirè corripuit, ita vt omnibus intestinis eius per secessum cum stercoribus de corpore euulsis, spiritum in ipso sterquilinio turpiter exhalauerit. Erat ipsis temporibus homo in Biturica ciuitate, Lupus nomine, bonis moribus deditus, humilis atque sapiens, sobriam & castam ducens vitam. Hic ardenti desiderio orandi gratia perrexit ad vrbem Turonicam, cúmque diutissime in Basilica Sancti ac Beatissimi Martini Confessoris orasset, & pro peccatis suis veniam à Deo postulasset, surrexit ab oratione, stánsque, cum magna cordis compunctione contemplabatur memorati Dei Confessoris venerabile sepulchrum. Tunc vnus Dei seruus cùm vidisset eum diu orantem, mitem, atque honestum, accersiuit eum & dixit: Quod est tibi nomem, vel vnde es, aut pro qua causa huc aduenisti? Respondit Lupus vocor, Bituris maneo, & hic pro peccatis meis orandi gratia adueni. Ille respondit, habeo aliquid seruientibus Sancti Austregisilli dicere: ego enim istis diebus fui Bituris in spiritu, corpore verò nunquam. Et vt certiùs mihi credas, vtque errorem tollam penitus de corde tuo, audi quid dicam, est Ecclesia Sancti Sulpicij inter duas aquas, super ripam Vrionis & Aueræ. Respondit, hic est, & ille, est autem Ecclesia Sancti Austregisilli contra orientalem plagam, vt luminaria de ipsâ Ecclesiâ possint videri à transeuntibus per viam quæ ducit ad Orientem, dixit, ita est: iterum hæc ait ille Dei seruus, crede mihi, quia ego istis diebus ad Ecclesiam Beati Austregisilli in spiritu fui, & quid ibidem viderim, narrabo tibi, vidi ante ipsam portam memoratæ Ecclesiæ Beatum Petrum Apostolum ad inuitationem beati Austregisilli stantem, & cum eo Beatum Martyrem Laurianum, atque Sanctum Confessorem Sulpicium, & multos alios Sanctos viros, qui in pago Biturico requiescunt corpore. Et ecce vidi ante eos à longe stare Adroaldum, Bladegisium, Suffronum, Guntaldum, & alios plures, qui Dei seruos, casis eorum destructis, deprædati fuerant. Dum autem ipsi ibidem starent, aspexi Beatum Austregisillum ad pedes Beati Petri prostratum iacere, & dicere, Fac nobis iustitiam de istis, qui Monasteria nostra & loca opprimunt, durè affligentes seruos Dei, qui eis die ac nocte diuinis operibus insistunt. Hæc Beato Austregisillo precante, mandauit Sanctus Petrus Apostolus, vt aliquos traherent cedendos fustibus, alios gladio truncarent, nonnullos verò ad supplicium vel ignem sulphureum deducerent. Nouissimè autem Apostolus virgâ, quam manu tenebat, Adroaldum percussit in capite, vt eum morti traderet, Tunc Sanctus Sulpicius precatus est eum, vt ipsi Adroaldo vitam concederet, è contra Beatus Austregisillus tali est sermone locutus. Tu semper ad miserendum mollis fuisti, ô Sulpici, & in tali mollicie perseueras, non vindicans famulos tuos ad te die ac nocte clamantes. Quo dicto, visio illa ablata est oculis meis. Ipse Lupus auditis his omnibus, ad vrbem Bituricam regressus, indicauit omnibus fratribus Ecclesiæ Sancti Austregisilli, totius prædictæ visionis ordinem. Nec multo post memoratus Adroaldus febre correptus vitam finiuit. Cæteri verò, quos visus est Sanctus Austregisillus etiam accusare non diu vixerunt, vt reciperet vnusquisque sententiam proprij corporis, prout gesserat, siuè bona, siue mala. Eo tempore quo Eudo Princeps Bituris residebat, quidam ex optimatibus eius, temerario ordine iussit vt destructis casis Monasterij Sancti Austregisilli, inde ignem sibi copiosum accenderent, Tunc Abbas ex ipso Monasterio eulogias ad præfatum hominem per Monachum direxit rogans & dicens, quòd alia ligna donarent, & domum Dei non dissiparent vel succenderent, sed quod petiuit, impetrare non potuit. Cùm autem dies inde tertius aduenisset, & ante focos quos de ipsis domibus hyeme vrgente faciebant, ministri se calefacerent, Sanctus Dei Austregisillus Duci eorum in lecto iacenti ac dormienti apparuit dicens: Cur casas meas ita stultè succendis? Et hæc dicens, alapa eum in facie percussit, ita

vt cruor per aures & nares irrumperet. Statímque euigilans infelix, ministris suis valdè territus ait, in hac hora me Austregisillus percussit continuo moriturum, quod vbi est locutus, spiritum exhalauit. Quamobrem inuasit omnes non modicus pauor, statímque memoratus princeps Eudo mandauit omni exercitui suo, vt nullus de rebus Sancti Austregisilli auderet contingere: Et sic vsque hodie exiuit fama gloriosi Confessoris, quod quicumque præsumptiuo modò res Monasterij sui temerè vsurparet, se illicò esse moriturum crederet. Quodam tempore homo quidam mutus ex Britanniæ partibus adueniens benignè susceptus est à Fratribus Monasterij Sancti Patris Austregisilli, eorúmque eleemosynis in victu & vestitu alebatur ac fouebatur. Et licet idem mutus quid orare volebat, discernere non posset: tamen ipse iugiter cum Monachis Dei seruis ad Ecclesiam quotidie conueniebat orandi gratiâ, interea adueniente Die festo Beati Austregisilli, ille stans & orans ante sepulchrum gloriosi Archipræsulis cœpit per os abundè sanguinem conspuere. Quod cernens custos Ecclesiæ increpauit eum dicens. Vt quid miser, loci huius Sacratissimi pauimentum tam turpiter commaculas? Egredere foras, ne huc ad orationem venientibus tantum fastidium producas. Tunc homo ille se diuinitus sanatum esse sentiens, clamare cœpit & dicere secundùm suam Britannicam linguam, libertinus sum, libertinus sum meritis gloriosi Austregisilli almi præsulis. Deinde narrauit nomen suum, dicens quod in sacro baptismate, fuerat Hemmo vocatus, qui posteà ibidem Deo & Sancto Austregisillo deseruiens, pluribus vixit annis. Quædam fœmina nomine Feltrudis de Villa noua secus amnem Vrionis cum esset iam longo tempore clauda, deuotissimè ad sepulchrum Beati Confessoris tandem multo sudore peruenit. Vt autem atrium Ecclesię ipsius introiuit: illicò adepta est sanitatem. Quid moror? Illa postquam sanitatis beneficium persensit, reuersa ad propria, mox vt graui quodam reatu se commaculauit, eodem morbo est iterum attrita. Sciens ergo hanc calamitatem meritò tanti facinoris sibi accidisse, pœnitentiam egit, & ad suffragia Beati viri rursus conualuit. Reliqua autem miracula, quæ post felicissimum obitum suum Sanctus Pontifex Austregisillus fecisse legitur (ne nos istud opusculum iusto longius dilatemus) reticenda esse duximus. Veruntamen Lectorem studiosum sedulò commonemus, ea ob virtutis exemplum quærere & legere in Ecclesia de Castro, vbi sacratissimum corpus ipsius ab omni populo magnæ venerationis colitur honore Sedit autem (vt supra dictum est) annos duodecim, ab anno 616. ad annum Christi 628. Præsidentibus Romæ Deusdedit, Bonifacio quinto, & Honorio, Imperante Heraclio, & regnantibus in Francia Theoderico, Theodeberto & Clotario secundo.

CAPVT XXXI.

De S. Sulpitio Pio trigesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

Trigesimus primus præfuit Sanctus SVLPICIVS huius nominis secundus, firmissimum planè columen Bituricensis Ecclesię, præsulum flos nobilissimus, totius virtutis singulare specimen, defensor & pater patriæ. Cuius mira stemmata vitam, mores, & ingentia miracula tametsi illustres authores prope innumeri magnis percelebrent encomiis, tamen (vt ingenuè verum fatear) ea, quæ idem Sanctus Archipræsul laudabiliter gessit, tanta sunt, vt omnem hominum ęstimationem, omnemque laudem pro sui magnitudine superent. Quod si quis me in hac parte testem fortassis proclamet Cretensem, autumans me patrono assentari, & eum supra meritum multiiugis honoribus efferre, veterum scriptorum codices requirat, ac studiosè reuoluat quinque libros de vitâ & miraculis ipsius, quos multis in locis, maximè autem in Archiuis Thesauri Cathedralis Ecclesiæ Bituris constat nunc vsque fideliter asseruari. Legat etiam Vincentium Beluacensem, cap. 27. libri 24. Speculi Historialis, videat & Antoninum Florentinum, parte 2. ti. 13. § 6. Et tunc (vt ita dicam) nostris dictis non esse Sibyllæ folia veriora comperiet. Verùm vt quod diximus elucescat clariùs, & vt cupienti nosse rerum gestarum seriem egregiam, detur occasio virtutis acquirendæ, operę pretium est huc adferre saltem eorum partem, quę de hoc Sanctissimo Patriarchâ, summa fide, magnáque diligentia tam elegan-

ter & exquisitè digesserit venerabilis pater Ioànes Phernandus Casalis benedicti quõdam Monachus, vir certè vndecũq; doctissimus, & vt Ioannes Tritemius politissimè scribit in lib. de Scriptor. Eccles. Philosophus, Musicus, Orator & Poëta celeberrimus.

Inter electos Ecclesiæ Christianæ rectores, quibus & Apostolicæ vitę sancta imitari vestigia, & munificis affatim irradiare miraculis, amplifica summi Dei liberalitate collatum est, gloriosus imprimis enituit almus pater Sulpicius Biturigæ ciuitatis Episcop. Cuius egregiarum virtutum insignia vsque hodie longè lateq; manifesta plurimarum sanitatum exhibitione coruscat. Huic Biturigum vicus (cui Vastinio vocabulum est) natale solũ extitit, genus autem illustre, ex optimatibus atq; primoribus ipsius prouinciæ viris. Eóq; tẽpore floruit, quo Theodoricus primùm deinde Christianissimus Rex Clotarius II. felices Gallicani regni prudenter moderabantur habenas. Cuius inter aulicos aliquandiu versatus Sulpicius (erat enim aspectui Regio quamgratissimus) quũ ab ipsa pueritia teneritudine perpetuum carnis animique nitorem illæsum illibatúmque conseruare omnimodis instituisset: intelligerétque difficile admodum id fieri posse si tumultuarium inquieta curiæ strepitum, atque illecebrosas Regiæ comitiuæ delicias quotidie præsentes haberet: nec solidè constaturum cæterarum virtutum ædificium, si iam posita castitatis Angelicæ fundamenta nutarent, sagaci prudentes vsus consilio, exemit honestè sese periculoso discrimini; totúsque in opus Dei conuersus cœpit studiosus Cœnobiorum cultor existere, & quæ pauperiora cernebat, amplioribus, vt poterat, opibus locupletare. Porrò salutiferæ pœnitudinis, fructuosique mœroris amicas exquirens solitudines, dulcibus arduæ contemplationis recessibus, atque deuotarum orationum intentioni vacabat. Delegerat autem seruus Dei huic rei locum idoneum ædem sacram, quæ collapsa diutúque nullius cleri populiue frequentiâ visebatur. Quo maximè nocturni silentij tẽpore, duobus secum assumptis pueris, seculari veste posita, indutóq; pœnitẽtium amictu secretò se conferebat. Qua de re Christianæ religionis inimicus Belial consueta permotus inuidentia, quum nocte quadã athletam Christi feruentissimũ, solito illic instantiùs orantem, & auidioris animi cupiditate rotũ in cœlestibus raptum intueretur, missis duobus spiritibus vultu teterrimo, pauefactos pueros de tẽplo conatus est exturbare. Quos vbi præter solitũ mœstiùs eiulantes audiuit Sulpicius exurgens ab oratione, laruale illam effigiem signo crucis opposito, saluísque infantibus, dicto citiùs effugauit. Non enim ignorabat esse scriptũ. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Quamobrem ab illius ædis continua frequentatione non modò non cessabat, verumetiam quotiens illò se recepisset, in id quod cœperat orandi, meditandi, contemplandi studium solito vehementiùs acriùs atque intensiùs incumbebat. Cæterum optimo Christi famulo non deerat flexamina suauiloquæ linguæ facundia, non aliunde qualibet arte quæsita, sed largiflua S. Spiritus infusione collata. Qua sic vsus est, vt & dura incredulorum pectora, saluificæ crucis ad amorem conuerteret: & tepida credentium corda, ad bene beatéque viuendum salubriter erudiret.

Prœerat tum Ecclesiæ Bituricensi vir egregius, Deóque amabilis Austregisillus, cuius ad aures quum B. Sulpicij fama perecrebuisset, obtinuit facile à Principe Theodorico, vt sacris illum initiatũ ordinibus prædicatorio muneri præficeret. Quod humiliter susceptum, quum non sine multarum animarum lucro gereret, placuit etiam Regi Clothario, vt in eo, quod ipse construxerat, Cœnobio fratribus Abbatis officio fungeretur. Placuit quidem illi rigidum Monasticæ conuersationis asperúmque schema, si tamen subesse licuisset potiùs quam præesse. Verum quum intelligeret vir Deo plenus non sine Christo regiam cò ferri voluntatem, paruit incunctanter, breuique paucorum mensium spacio summos in eo viuendi genere viros tanta cum efficacia coæquauit, vt alterũ vel Antonium vel Hilarionem in terris apparuisse putares. Qui quã fuerit omnipotenti Deo charus, tum liquidò claruit, quum incurabili morbo laborantem Regẽ, & lugenribus desperantibúsque vniuersis ad mortem vsque deductum continuo septimanæ vnius ieiunio, sedulóq; precatu, pristinæ perinde restituit sanitati: ac si molestę priùs ægritudinis persensisset nihil. Ex eo itaque tempore cœpit per vniuersam prouinciam eximium Sulpicij nomen extolli, & ipse ex animo venerari ab omnibus, & Apostolicæ vitæ verus sectator haberi. Quo factum est, vt post administratum dignè ac laudabiliter Bituricensis Episcopatus officium, translato ad perennis vitæ gaudia viro Dei Austregisillo, quum de sufficiendo pontifice varias in partes cleri populíque anxiè nutarent sententiæ, essétque nihilominus vtrobique non minima pars, quæ dignissimum Episcopatu Sulpicium acclamaret, inuasit (vt creditur) instigante diabolo, quendam ex optimatibus perniciosa sedis ambiẽdæ cupiditas: vsque adeo quidem, vt coadunatis sibi multa pollicitatione comitibus, ingenti prolato

auri pondere, lenes, benignasque pij Regis aures pulsaret, ambiret, solicitaret, quo nobilem imprimis atque honorificum Aquitaniæ Primatum ipse honoratus ac nobilis possideat. Ii verò qui Christo duce dignum Austregisilli successorem Sulpicium expetebãt, scientes quia cor Regis in manu Dei est, per hominem humili mitique præditum ingenio suam maiestati Regię postulationem simpliciter insinuare curarunt. Quam ille quidem annuenter admittere visus, mirisque Sulpicium laudibus efferens, dissimulauit tamen & fului pellectus summa copiosa metalli, ad illustrem illum Ecclesię præficiendum laxata cupidę fręna voluntatis inflexit. At verò Regina, cui iam probata Sulpicij sanctimonia cordi erat, vt animaduertit quòd diuina in re, obliquo distortóque Rex calle procederet; recti iustique zelo succensa Regium audacter Secretarium interrupit, omnique procul abiecto metu, libertimâ virum oratione corripiens, etiam istiusmodi verba subintulit. *Scilicet eò paupertatis atque inopiæ redactus est Rex, vt humano diuinòque iure confuso Episcopatum quoque venalem habere cogatur? Si ad æqui bonique consensum allicere te non poterat, quod indubitatus omnipotentis Dei sit amicus Sulpicius, vel hoc vnum te meminisse decebat, quod illo vigiliis, orationibus, ieiuniis macerato, afflicto, cruciato, præsentis periculum mortis euadens optato bonæ valetudinis munere sis potitus.* Quibus ille verbis ingenua suffusus erubescentia, Sanctum Dei Sulpicium, licet plurimùm reluctantem, mitrâ pedóque venerabiliter insignitum, incredibili cum omnium fauore, conspicuum Aquitaniæ Primatem instituì procurauit. Qua tandem ille prælatione susceptâ, quantis, quam odoratis, quam eximiis, quam præcellentibus virtutum floribus augeri multiplicarique perrexerit, quis idonea valeat oratione depromere? In abstinentioris vitæ asperitate consummatum anachoretam, in hospitalitate, in eleemosynis elargiendis, in consolatione mæstorum, in captiuorum redemptione, in vniuersa denique operum misericordiæ summa virum sanè Apostolicum sese monstrauit. Cæterum diuinam cœlestémque doctrinam sacri verbi prædicatione profundens, Christiani nominis inimicos Iudæos (quibus Bituricensis ea tempestate ciuitas abundabat) sic ad sinceræ fidei sacramenta suscipienda persuasit; vt rarus admodum inueniretur qui non perenni baptismatis vnda purificatus, Sanctæ matris Ecclesię debita cum veneratione mysteria frequentaret. Verum quoniã non tam exculta laudatæ vitæ sanctitudine vir inclitus quàm manifesta coruscantium miraculorum gloria sublimis effulsit: quemadmodum in obtentâ regiâ sanitate ostensum est, ad ea quæ memoriæ prodita sunt miracula, compendiosè narranda, nostra se conuertat oratio.

Gonthoaldo cuidam viro haud ignobili filius erat decennis, cui quum illæsus perstitisset auditus, rigentior tamen adhęrens gutturi lingua, haud quaquam poterat dearticulatum efferre sermonẽ. At pater de medicorũ arte desperans, quum indubitata fide crederet eũ esse Sulpiciũ, qui suis à diuinâ bonitate precibus id facile posset obtinere medelæ puerũ offert, illius calamitatẽ, suamq; fidem exponens. Nec mora, fundit orationem vir Dei, sacratos in os pueri digitos infert, quorũ vt sensit ille virtutẽ, mox expeditæ beneficium elocutionis accepit, exultante nimirum, gratiasque agente patre quod tam benignum támque clementem erga se Pontificem fuisset expertus.

Dein macilentâ regionẽ duriter admodum prę mente fame, quidam extenuatus inedia ab optimo patre Sulpicio vt Episcopali in domo tantisper dũ pinguior tellus vberiorẽ afferret segetẽ, aleretur obtinuit. Qui magistro domus, id est œconomo cõmendatus, quũ ægrè tamen quæ victui necessaria forent acciperet, die quadã algoris ac famis impatiens, in obuiũ forte balneũ quod succensâ fornace calefieri sueuerat, sese miser iniecit. Verũ quũ solus minimè potuisset emergere, nec ei virtus esset vociferandi: supremũ illic suffocatus spiritũ exhalauit. Quæsitus aliquãdo ab œconomo, nec repertus tandẽ ab eo, cui succendendæ fornacis officiũ erat, exanime contractũq; cadauer inuentũ est. Quippe nouẽ ferme dies ignorantibus cunctis ibidẽ iacuerat. Indicatur Sulpicio res: ille supra, quã credi potest mœrore cõfectus, & apud districtũ iudicẽ mortis illius sese reũ proclamans: afferte (inquit) ad me corpus. Quod in medio allatũ, calida perfundi iubet aqua. Tum eiectis à se vniuersis, prolixa lachrymabundáque prece, vt intra corpusculum anima regrederetur Deo charissimus impetrauit. Ille autẽ plures deinde superstes annos, Sulpiciani nominis longè latéque vulgandi non mediocrẽ occasionẽ materiámque præbuit. Hoc quoque prætereundũ non est quod Virisionensi in territorio gurgitem quem olim pagani lustralem habuerant, quemque ob hoc in Christianorum inuidiam ita pessimus obsidebat dæmon, vt si quis eò transisset, suffocatum præcipitaret ac perderet, iniecto vir Dei Chrismate, quod modica diluerat aqua, Elizei Prophetæ vsus benedictione, meabilem esse reddidit atque pis-

sabilem. Quid autem illud ? Nonne etiam inter miracula recensendum est : quod ab ædibus suis semel, semel ab horreo quodam, iterum semel à Cœnobio Virginum, edaces ignium flammas obiecto signo Crucis abegerit? Sed iam in medium prodeat mortuus alter : In cuius suscitatione diuinæ bonitatis erga Sulpicium, promptiórque familiaritas liquidissimo quodam apparuit argumento.

Consistente siquidem eo cum aliquot ex suis haud longè ab Vrionis fluuij ripa, vt illic iucundum frugaléque sumeret prandium : quispiam fortè rusticus grauem quo laborabat æstum natatu leuaturus, incautè satis in amnem desiliens, mox infesto (vt creditum est) illaqueatus à dæmone ; mediis in fluctibus submersus interiit. Narratur illicò Sulpicio casus ; qui ne vultu quidem motus imperat sublatum ex aqua corpus in mensa quadam sub diuo deponi, donec refectus ipse pergat ad locum. Post horas sanè tres, eò se conferens, conceptâ toto pectore Spiritus Sancti virtute, intuetur eminus exanime cadauer; Deinexpresso salutis signo, tacitáque ad dominum fusâ oratione, inspectantibus cunctis viuum hominem incolumémque restituit, non sine admiratione plurimorum ex animo magnificas diuinæ maiestati gratias agentium. Quod eo potirentur Episcopo, qui Apostolica tam Sanctitudine quàm miraculorum coruscatione fulgeret.

Igitur quum agente tanto moderatore, Biturigum tum Ecclesia tum respuplica sub ope Christi iucunda pace floresceret : essétque cum Clero populus Omnipotenti Deo deuotus, ac proinde tota illa prouincia terrenæ fœlicitatis exuberantia copiosiùs abundaret, ecce antiquus ille Christianæ pacis aduersarius, totiúsque bonitatis inimicus acerrimus, cuiusdàm ex principibus (cui non leuis erat apud Regem auctoritas) miserum pectus obsidens, ardentissimis auariciæ facibus inflammans, id genus ei cogitationis ingerit. Plurima videlicet opum locupletatione felices esse Bituriges, parúmque illis nociturum, sed & Regiis non minimum facultatibus profuturum; si tam populo illi quàm Ecclesiæ pecuniarius quotannis censûs indicatur. Nec mora, adit ille Regem. Quæ mente conceperat exponit. Placet Regi consilium. Denique commissarium delegat proteruum hominem & insolentem, qui tyrannici idoperis diligenter exercens, indictum vndecumque censum studiosè congerat atque corradat. Suscepit ille gestibundus imperium, & tanquam longâ confectus inediâ lupus inhians prædæ ciuitatem ingressus, vlla sine discretione conditionis, peruicaciter obuios quosque conscribit. Turbatus insueta subitæ rei nouitate populus, percellit Ecclesiam dolor & mœstitudo : Stupefactus ingemiscit clerus, vt qui calamitosam violentæ seruitutis iniuriam pateretur. Quid plura ? Clamatur ab omnibus, vlulatur ab vniuersis. Denique remedij spes omnis in vno defigitur patre Sulpicio, & ad pastorem pallentes balantésque ouiculæ confugiunt. Non potuit ille non condolere mœrentibus, non compati tribulatis. Verùm eos qui ad se venerant blandè consolatus, ad solemne ieiunium, deuotámque puriores orationis instantiam recurrendum hortatur. Quippe fieri non posse, quin eo sacrificio placatus omnipotens, turbatæ paci medeatur : & immutato corde Regis, antiquam in integrum restituat libertatem. Cæterum ipse (quod in eo erat) auarum adorsus exactorem, permixto terrore blandimentis, qua potuit sedulitate præmonuit, ne quid inconsideratiùs ageret in seruos Dei. Verum vt animaduertit suum nihil operari sermonem, tristis abiens, profusis lachrymis suspiria mittit ad cœlos, aduocánsque familiarem amicum Obregisillum nomine, virum solitarium, Deóque deuotum ad regale palacium destinat. Qui totus Domini nostri IESV-Christi fisus auxilio, salutari sermone Regem vsque adeò conuertit ad gratiam : vt facilè pœnitens, nihil cunctatus per nuncium exactori præciperet ne deinceps indictum à quoquam exigat censum. Qui regia iussa non tam dissimulans, quàm pro nihilo ducens, atque in incœpta perdurans obstinatione, mox vt vrbem est egressus; qua se indignum exhibuerat vita miserè perfunctus occubuit. Et quidem his ita se habentibus, déque recuperata Sulpicij meritis pace ac libertate magnificè gratulante prouinciâ, maturè perpendens altioris ingenij vir se iam attenuati corporis paulatim viribus destitui, senilémque canam ingrauescere senectutem, neque deinceps se tanto parem esse labori, (siquidem prætet legitimum administrandi pontificatus officium curabat anxiè virgines illas sacras, de quarum Cœnobio ignium flammas cum propulisse supra meminimus, curabat Monasteria fratrum, curabat

pupillos & viduas, curabat etiam pauperes, eósque præcipuè, quos ingenuo suffusos rubore publicam rogare stipem non audere sciebat. Hæc igitur omnia quum non remittere solùm, sed nec intermittere quidem vellet, intelligerétque cum ipsa pontificatus administratione ad finem vsque vitæ solida se non posse perseueratione peragere, modum excogitauit, quo citra priuatarum rerum (quas solo Deo teste gerebat) iacturam necessario debitæ solicitudinis auxilio, succrescens indies Ecclesia non careret.

Erat inter primarios Clericalis ordinis viros, quidam Vulfolentus nomine, cùm nobilitate, tum egregiâ virtute sanctitudinéque conspicuus. Hunc itaque coacto clero statuens in medium gloriosus Pontifex Sulpicius, causámque omnem succincta quidem, sed graui oratione exponens, cum omnium pace atque concordia, creditæ sibi dispensationis coadiutorem esse constituit. Fuit autem onerum inter se partiendorum ista distributio, vt videlicet Ecclesiæ sacrosanctæ mysteria, diuinæ prędicationis munus, clericorum disciplina, atque alia, quæ salutarem morum institutionem concernunt, sedulus adimpleret Sulpicius. Vulfolentus verò in gubernando populo, in litibus dirimendis, in administrandâ iustitiâ, cæterísque exterioribus ordinandis pro data sibi gratia bonus Christi seruus prudenter atque fideliter inuigilaret. Non est facile dictu, quantum ex hac ordinatione quamque plenè tum Ecclesiæ, tum animo suo satisfecerit profueritque Sulpicius. Cæterum ipse insistebat ardentissimè, quibus ab adolescentia magnopere delectatus fuerat, noctis profundæ vigiliis orationibúsque continuis. Quas non in vna Basilica tantùm, verùm per diuersas, vt animus ferebat, Ecclesias efficientissimè peragebat. Sed neque destitit sacratissimum illud, quod delectabiliter inhabitabat, templum Spiritus Sanctus assiduis illustrare miraculis. De quibus nos ducente gestorum serie, quæ supersunt enarrare pergamus.

Itaque non multò pòst familiaris quidam sed improbus, pontificali in secretario quæ malè concupierat, nocturno silentio suffuratus, quum celebrem attentaret egressum, nec aditum quo fuerat introgressus ei quoquo pacto reperire liceret; ita vt erat onustus, donec illucesceret, errando, laborando, sudando permansit. Vir autem Dei (quem minimè latebant, quæ gerebantur) nonnullos de ministris secretiùs aduocans, locúmque designans, hominem ad se perduci iubet. Qui deprehensum se videns, nimióque rubore suffusus, antistitis præsentiam cum minimè sustineret, de manibus sese tenentum repente proripiens, expeténsque cursuram, insequentibus eum ministris, in repertum fortè profundum atque aridum insiliens puteum, præsentaneæ mortis periculum incurrere non dubitauit. At verò ministri iubente præsule submissis scalis ac funibus descendentes, quum viuum illum inuenissent atque valentem, mirati rogant vt tanto in præcipitio nulla penitus membrorum læsione fuisset affectus. At ille, *ego* (inquit) *vbi mentis impos præcipitem me dedi, vlterioris vitæ spe prorsus amissa, vale inquam, iucunda lux: verum miseræ huius animæ vnus infelicem exitum, optime pater Sulpici, tuæ, pietati commendo.* Tunc euidenti claruit indicio, Sulpicii meritis eum imminentem indubitatæ mortis euasisse necessitatem. Quem deductum ad se benignus Antistes, paucis quidem mansuetisque verbis, ne deinceps furto se implicaret, hortatus, data benedictione, liberum, quo vellet, abire permisit. Neque istud anteriori illo signo, quo ad Vrionem fluuium mortuum suscitauit, leuiore dignum æstimatione putandum est. Quippe quum non minoris sit virtutis consciscentem sibi sponte mortem in ipso mortis articulo conseruare, quam orationis instantia pristinam ad vitam iam mortuum reuocare. Vnde ne id quidem silentio supprimendum, quod quodam in loco quam succidi præceperat arborem, quum repentino suo casu quendam qui fortè negligenter astabat puerum cerneret oppressuram, edito contra salutifere crucis signo, partem in alteram potenter impulerit, improuisámque subitaneæ mortis ab eo miraculosè calamitatem auerterit.

Denique quispiam ex Diaconibus, quem nescio quo longiusculè proficiscendi titillabat affectata voluntas supplíciter abeundi potestatem ab antistite postulauit. Quâ non accepta (responderat enim Sulpicius in tempus aliud differendum) ipse tamen clam post solis occubitum rębellis & contumax iter instituit. Qui toto illo noctis spacio equum calcaribus vrgens, quum plurimùm se promouisse putaret, elucescente clariùs aurorâ, eò se loci reperit, vnde vespere fuerat egressus. Et quidem

non fine vehementi rubore: quippe qui fecum reputabat (quod verum erat) fuum videlicet hunc errorem citra Sulpicii fcientiam haud quaquam accidiffe: Vnde nullam paffus moram, fui paftoris genibus procumbens ex animo fatisfecit, admiffique reatus perfacilè veniam impetrauit.

Retulimus in fuperioribus adolefcentulum adhuc Sulpicium, binis concitatum puerulis, deferta quadam in Ecclefia nocturnis in orationibus incumbentem, immundorum fpirituum laruas duas ab iniuria puerorum figno Crucis abegiffe. Verum quod ne à fe quidem iftiufmodi præftigias abftinuerit improbus tentator, præfens narratio declarat. Siquidem Epifcopatus cum Vulfolento (vt paulo ante iam expofitum eft) diftributo onere, quum in baptifterio quod poftmodum Sancti Ioannis Campeftris nomen accepit, *fed verius in Ecclefia fancti Hippolyti, quæ tunc temporis baptifterium dicebatur, vt videre eft in vita Sancti Vrfini, vt ad marginem non nemo obferuauit*, nocte quadam ex more orationum expleta ferie, diui Martini Bafilicam quod reliquum erat diuinarum laudum abfoluturus expeteret: Ecce obuiam fe fert terribilis bubo, qui primum importuno geminarum alarum motu, præeuntis pueri lucernam extinguere, deinde vltro citróque circumuolantibus fefe agens, ipfum quoque Sulpicium ab introitu Ecclefiæ nititur abarcere. Tunc ille indignabundus, *nihil inquit agit impura confpurcatáque bellua: Imperet tibi Dominus IESVS, qui ruentis te fulguris inftar vidit de cœlo cadentem*. Cumque eleuatâ manu, falutare contra fignaculum expreffiffet, inanis illa, vt erat, euanefcens vmbra difparuit. Sulpicius verò templum ingreffus pfalmis hymnifque facris ad confurgentem vfque luciferum deuotus atque alacer inuigilauit.

At qui minime deftitit, quotidie glifcentis hoftilis inuidentiæ furor. Nam per idem fere tempus nonnulla quæ tum fratribus, cum pauperibus ad victum erant vfui, per quendam Anfulfum nomine, mirâ fimplicitate & animi puritate iuuenem, deferenda Sulpicius imperauerat. Qui iuffis diligenter adimpletis, quum reditum maturaret, offendit medio in itinere quafi iudicem quempiam apparitorum comitiuâ ftiparum: erant enim immundi fpiritus, qui de iumento eum deiicientes, dirè flagellis cæfum, femineceni humi iacentem reliquerunt. Delatus domum ab amicis lecto decubuit, & oculorum lumine, & vfu linguæ, & artuum denique omnium officio deftitutus. Cunctis verò metuentibus quod acciderat indicare Sulpicio, cognouit ipfe per fpiritum rei geftæ feriem vniuerfam intimauitque fratribus decimo iam die puerum ea calamitate laborantem alimenti percepiffe nihil. Præmiffa igitur ad Dominum oratione deuota, panem & vinum benedixit, pergénfque ad iuuenem, primum illius fronti fignum Crucis imprimit; dein eius ori madefactam vino buccellam immitti iubet. Quâ violenter illatâ, neque enim nifi referatis ferro dentibus ingeri quicquam poterat, mox vt fenfit vim benedictionis, recuperato vigore membrorum, in gratiarum actiones erupit dicens. *Benedictus Dominus qui me non dedit in captionem dentibus eorum.* Explorataffimúmque fuit tanto dierum fpatio citra omnem alimoniæ fuftentationem afflicto in corpore naturalis humoris non poffe fubfiftere virtutem, nifi ad Sulpicii meritum & gloriam dilatandam diuina eum fic prouidentia conferuaffet. Et quidem hæc ita gefta eiufdem Anfulfi relatione fe cognouiffe plerique teftati funt.

Sed & aliud quiddam aduerfus Sanctum Dei virum adorfus Sanctorum omnium aduerfarius improbiffimus nullum fuæ molitionis affecutus eft effectum: Etenim interiecto non longi temporis interftitio, nocte quadam fuis cum difcipulis viro Dei perfoluente nocturnarum vigiliarum munus, quum effet in pfallendo cunctis & piæ deuotionis & gratioris harmoniæ mira dexteritas: nec audiretur in Ecclefiâ ftrepitus vllus, extemplo fragor horrifonus in morem crepitantium faxorum, inuicémque fe collidentium, vfque adeo Clericorum perculfas attonuit aures: eóque terroris eorum abalienauit animos, vt abrupta facrorum cantione pfalmorum, nihil præter indubitatum expectarent interitum. Putabant enim vehementiori terræ motu columnis, fornicibúfque concuffis omnem illam templaris ædificii machinam, fubitæ ruinæ violentiâ diffoluendam. Sed armatus inuicto finceræ fidei fcuto Sulpicius, haud quaquam ambiguus hunc effe dæmoniacæ peruerfitatis infultum, conftanti voce cœptum opus continuauit intrepidus, increpauítque tenuem difcipulorum fidem, vt quid larualibus illufionibus expauefacti, à cœlefti pfalmodiâ (qua fideliter enunciata, fpiritalis nequitiç virtus omnis facile vacuatur) tam

pusillanimiter abstinuissent. Admirabantur sanè boni discipuli tantam in optimo pastore fiduciam, cui nullo genere tentamenti, qualibet à dæmonibus calliditate posset illudi. Et qui paulò ante penè amissis animis, patris suæque vitæ timuerant, iam pia confundebantur erubescentia, quod diuinum in opus, pari constantia non incubuissent.

Erat inter eos Legontius quidam vir integer & fidelis, plurimarumque virtutum partibus irrigatus, & Ecclesiasticæ disciplinæ zelator accurratissimus. Huic officium erat maiori in æde psallentium moderari choro: quo videlicet vocum parilitate diuina enunciaretur psalmodia. Hunc (quoniam officere pastori neutiquam poterat) in sui viudictam hostis expetiit, & id quidem non nisi absente Sulpicio, quo præsente minime dubitabat tenuis instar nebulæ vacuatum iri quicquid fuisset attentare conatus. Itaque quum Ecclesiastici cuiuspiam negocii gratia discessisset ab vrbe Sulpicius, nocturnarum tempore vigiliarum ad Ecclesiam maturanti Legontio insidiatus à tergo dæmon inuentum prostrauit humi, prostratum dirè cecidit, cæsum plagis afficit, affectum plagis extremum penè trahentem spiritum, & qua potuit voce benedictum IESV-Christi Domini nostri nomen inuocantem, reliquit. Inuentus à clericis, quum mortuus putaretur, indicat tenui voce ab immundo spiritu id se contumeliæ fuisse perpessum. At verò reuersus pater Sulpicius intelligens in sui inuidiam cæsum à dæmone fuisse Cantorem Legontium, oratione fusa viuificam illi porrexit hostiam. Quâ illicò medicinâ sospes effectus, deinceps ampliori sanctitudine studuit enitescere: séque aduersus dæmonum insidias prouidentiori cautione munire.

Frendebat inter hęc ad nihilum redactus hostis, & velut efferatissima bestia quicquid obuium se ferret in prædam exposcens, hominem quendam & moribus & conditione rusticum eo furoris impulit, vt ipso Dominicæ Resurrectionis die, nullâ tantę festiuitatis habitâ consideratione, materiam dissecturus, manu securim arriperet. Quem illico diuina coarctauit animaduersio. Nam arefactæ manui securis adhærens, nulla vi, nulla potuit arte moueri. Quid faceret homuncio ille, quo se verteret manifesta cœlitus vltione perculsus? Metuebat egredi, quia delitescere scelus volebat, domi se continere non poterat, quia grauis vrgebat dolor. Tandem eiulatu clamoribúsque nimiis patefacto reatu, ita vt erat comprehensus, ad Dei virum adducitur. Cuius ille procũbens genibus, flens atque singultiẽs, rem omnem ex ordine pandit. Tum verò Sulpicius alta primum imo trahens corde suspiria, dein toruis hominem intuitus oculis: quænam (inquit) infelix te inuasit amentia, vt Christianis omnibus venerabilem sacro-sancti Paschæ non timueris opere seruili contaminare festiuitatem? Et si quemlibet dominicum polluisses diem, præsenti (quam pateris) vindicta dignus eras. An ignoras, stulte, Moysi præceptum à Domino, vt lapidibus obrutus interiret, qui ligna collegerat sabbato? Et quis ego sum, vt audeam à te cælestem auertere pœnam? Veruntamen quoniam infinitæ clementiæ Deus noster est, nec quemquam vult de misericordia desperare: pœniteat ex animo te commissi facinoris, & pergens ad Ecclesiam, continuis illic quanto poteris affectu cordis compuncti lamentis insistito, si cui nimis iniuriosus extitisti, pius Saluator tuis meísque placatus orationibus in pristinam te restituat sanitatem. Paruit homo salutari consilio: & totá illam noctem maiore sub altari peruigilans nihil sensit sibi dulcioris leniminis aduenire. At vero Sulpicius qui & ipse propensiùs in amaritudine lacrymarum anxiáque continuatæ supplicationis instantia pernoctauerat, die insecutâ sacram ingressus ædem, in medium produci hominem iubet, & conglobata populorum inspectante caterua, cunctísque admirantibus arenti in manu securim, causam patefaciens omnem, de festiuitatibus debitâ cum veneratione celebrandis compendiosam quidem, sed omni seueritate plenissimam depromit orationem. Tum deinde Sacrosancta missarum aggreditur celebrare mysteria. Quę dum absoluuntur, aperta rustici manu, vidisses in terram cecidisse securim. Statim verò idem rusticus in gratiarum actiones erumpens, humili diluit confessione reatum & veniabili cum absolutione benedictionem accipiens, deinceps maiori cum cautióne Ecclesiastica curauit instituta seruare.

Pluribus quidem & aliis modis incommodare Sulpicio conatus est hostis: Sed vbique casso labore deficiens, hoc effecit vt quidquid nequiter attentaret: id omne celebriorem viri sancti proficeret ad gloriam crebrescentibus indies magis ma-

gisque per vniuersas longè latéque prouincias præclarissimarum virtutum illius titulis, multipliciumque miraculorum insignibus. Nam vt silentio prætereamus cæcos, mutos, surdos, leprosos, patalyticos, cæterósque debiles, quibus omnibus præsente sibi gratia Christi vir Deo amabilis sanitatis contulit munera, nonne hoc planè Apostolicum est, quod collecta ablutis eius ex manibus aqua, cum variis morbis, tum præcipuè tertianâ quartanâque febre laborantibus efficacem narratur contribuisse medelam? Cæterum quod ad vitam moréfque pertinet, tam omne fuit in illo examinatum, exactum, absolutum, vt ad consummatissimam omnigenæ sanctitatis perfectionem, ei defuerit nihil. Quippe in terris Angelum viuens, quicquid ad exterioris hominis vel apparatum, vel ostentationem facere videretur, ita procul abiecerat; vt qui nescisset eum esse Pontificem, ne salutatione quidem dignatus hominem præterisset; nisi quod genuina quædam venerandi vultus, incessus, & habitudinis grauitas honorabilem eum cunctis reddebat. Domestica verò supellex Christianam omnino pauperiem præ se ferebat. Neque enim erat illi abacus aureis argenteísque vasis onustus. Quin magis erant omnia vel testacea, vel lignea, vel certè vitrea. Et hæc quidem faciebat vir sanctus non quod fuluum radiánsque metallum abominaretur; sed quod necessariæ egentium necessitati liberalissimè distribueret vniuersa. Nam & Monachorum collegia non parua, quibus ipse Monasteria construxerat, suis alebat impendiis, & quas intuebatur esse pauperiores Ecclesias, ampliori dote locupletabat. Vnde ipsius eleemosynas meritò cum laude enarrat omnis Ecclesia Sanctorum.

Inter cætera quæ plurimo labore sumptúque non paruo pius Pater extexerat Monasteria, vnum præsertim in deliciis habebat, quod in suburbio Bituricæ vrbis situm, ac Deiparæ Virgini consecratum, Nauis cognomento placuerat appellari. Illic probatissimos Monasticæ conuersationis viros habitare præceperat: quorum exactissima beatè viuendi norma suam ipsorum salutem operari cupientibus lucidissima præberet exempla. Diligebat ex animo fratres illos, quibus & Abbatem sese exhibebat & socium. Et quoties ei vacare potuisset, cum ipsis suæ lassitudinem senectutis spirituali cum alacritate leuabat, & quodammodo solabatur. Idcirco præcipua veneratione colebat Monachos, eorúmque consuetudine crebriùs vtebatur: quod haberent os expurgatum, esséntque sanctâ quadam coaceruandarum virtutum inuidiâ perquam anxiè curiosi. At verò Sulpicius & dierum & electissimorum operum plenus, accepto cælitus nuncio, quod videlicet propediem esset à laboribus suis quieturus: vicinæ mercedis alacritate exultabundus, quasi iam in se renouatam experiretur iuuentutem, ociùs exurgens, cognitis sibi misericordiâ ac liberalitate viris, quos impendio sustentauerat, commendare pauperes, singula quæ extruxerat Monasteria diligentissimè perlustrare, cunctas suæ Diœceseos Ecclesias singulatim paternâ sollicitudine visitare, Presbyteros cum Diaconibus, omnemque clerum ad frugalitatem & castimoniam hortari vigilantiùs contendit.

Nec hoc satis visum est pastori vigilantissimo. Verùm ne vel parte ex aliqua deesse videretur Ecclesiasticæ soliditati, totius Aquitaniæ Primatus vniuersalem constituit Synodum. Probatam videlicet hanc vtilémque fideliter administratæ prælationis consummationem ratus, si præsente suffraganeorum Episcoporum cœtu, suam in his partibus obeundis integritatem, fidem, innocentiam, curam, sollicitudinem, instantiam sincerè testatam coram omnipotente rerum arbitro, reliquisset. Nec mora: parent imperatis ex animo cuncti, maximopere cupientes haurire sapientiæ aquam ex ore viri, quem liquidò constabat esse spiritu Dei plenum. Fit itaque in Ecclesia celebris Episcoporum ex more consessus, & circunsistente densa cleri coronâ, apparet omnibus honoratior venerabili senectute beatus Pater Sulpicius. Qui Angelicos attollens oculos, dilatato Sanctum in Euangelium ore, tanta cum omnium gratia fauoréque sermocinatus est: vt audientium dubitaret nemo non tam Sulpicium, quàm ipsum esse Christum qui loqueretur. At vbi se indicat proximè resoluendum, suspiratur ab omnibus, fletur ab vniuersis, & incredibili quodammodo vna cunctorum optio, vnum desiderium, vnum pari concordia votum, longæuos vitæ felicis annos à superna maiestate prorogatum iri Sulpicio, ne diuinum ad honorem gubernata luculenter Ecclesia mœrens lugénsque taceat tanto viduata patente. Post solutam vero Synodum paucis admodum exactis mensibus, Deo dignus Antistes, lentâ quidem sed continuâ febre correptus, continuæ vacabat orationi: Sanctorúmque transitus qui se præcesserant, iugi meditatione voluebat. Qui horam,

quâ dissoluendus erat, iam instare cognoscens, cilicium & cinerem sterni iussit, cunctósque, qui præsentes aderant, ore placido benedixit. Vt autem ille Christiano incubuit strato: cum lachrymis suspirans ad Dominum, inquit. *Sufficit mihi Domine Iesu: suscipe spiritum meum.* Sed & ipso (quo exiturus erat) mortis articulo, qua potuit voce cecinit dicens. *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Quo dicto, felix illa anima carne soluta, cœlo recepta est decimo sexto Kalend. Februarij, anno Domini 648. & sui Pontificatus decimo tertio. At insigni viro, amico Dei, Christo supremum reddente spiritum, clerus ingemuit omnis, populus luxit vniuersus. Videres passim per vrbem viros, mulieres, senes, pueros cum lachrymis ad Dominum clamitantes, quasi cum Domino expostulantes, quod omnibus charum & vtilem, maturè nimis eis Pontificem abstulisset. Et quum esset omnium infinitus animi mœtor, ea tantummodo inter singultus verba dolentium gemitus extorquebar. *Heu grex desolate quid ages? En amisso pastore dispergeris. Et quis vnquam te à luporum rabidis dentibus quiuerit liberare? In morte enim tua, ô pastor bone, omnes nos interisse quis ambigat?* Interea ventum est ad Basilicam, vbi nunc Dei Sacerdos, glorioso triumpho resurrectionis tempus expectans miro decore iacet. Quam quidem dudum ipse summo construxerat nisu: Cuius sacratissimum corpus dum Sepulchro illatum fuisset, plebs vniuersa pastoris absentiam sustinere non valens, vltra humanum modum mugitum pauimento prostrata reddebat. Lugebant quidem omnes quasi absentem, quem non amiserant: sed ad cœlum præmisetant, nescientes planè quod legatione pro ipsis fungi properarat ad Deum. Moriturus autem neque de condendo testamento (nam in opera misericordiæ distribuerat vniuersa) nec de subrogando Pontifice disponere quicquam voluit. Hoc tantum ordinans, ne quoquam nisi in Nauensi Monasterio sui corporis exuuiæ sepelirentur. Quod & summa cum deuotione ac magnificentia effectum est. Ille siquidem adhuc in humanis agens certissima reuelatione didicerat suum ibidem honorifica donandum sepultura corpusculum, séque loci illius posteritate perpetua tutelarem fore patronum. Sedit autem annis tredecim, præsidentibus Romæ Honorio & Seuerino, Imperante Heraclio. Et regnantibus in Francia Clothario secundo & magno Dagoberto.

Sequuntur quædam miracula ab eodem sanctissimo patre Sulpicio iam ad cœli gloriam translato diuinitus effecta.

Quemadmodum iuxta sententiam Apostolicam, in hac peregrinatione sancti viri (diuidente singulis prout vult Spiritu sancto) varia cœlestium gratiarum munera sortiuntur: ita calcato tandem triumphatóque sæculo, iam lucidas sedes adepti, diuersis vtilium virtutum beneficiis irradiantes, diuinas in laudes, inque honorificam suorum corporum venerationem, fidelium populorum ora cordáque conuertunt. Quod quidem abunde copioséque testatur gloriosi Præsulis Sulpicij lampas, de qua tot egressæ virtutes, tot accepta iucundæ sanitatis auxilia referuntur: vt dubium non sit, quin inter præcipuos superni moderatoris electos sanctus hic largiter æternæ beatitudinis felici gaudio perfruatur. Hæc, inquam, mirabilis lampas super extructum pij patris suspensa tumulum, decidente miraculosè excrescentis olei madore, substrati marmoris guttatim superficiem humectabat, quæ quodam die (mira dicturus sum) quum à solito lumine fortè vacua cerneretur, insistentibus ex more vespertinæ laudis officio fratribus, ecce repente superni fulguris ingrediens flamma, non sine cunctorum admiratione, extinctam lampadem accendit. Vnde sancti liquoris virtus eatenus aucta est quemcumque fideliter accedentem ægrotum desuper emanans stilla contingeret, illico petitæ sanitatis beneficia persentiscens, exultabundus ad propria cum gratiarum actione reuerteretur. Quod vbi vulgata fama compertum est; cœpit agminatim ab ægrotantibus locus ille frequentari, expectantibus non minori auiditate profluentis olei pinguedinem: quam in probatica Hierosolymorum piscina Angelicum aquæ motum variis affecti morbis quondam sunt præstolati.

Honestissima quædam erat eximiáque probitate mater-familias, Consortia nomine; quæ tum nobilioris claritudine generis, tum examinatæ sanctimonia vitæ eo vsque vniuersis populis commendabilis habebatur: vt ipsi quoque diuo Sulpicio, quum adhuc in humanis ageret, intimo charitatis vinculo iuncta foret. Nam & Esoni spectabili plurimum viro (qui sua sapientia Massiliæ Prouinciæ præfecturam administrauerat) legitimo fuerat copulata coniugio. Hæc eadem in vrbe, latentis ægri-

ægritudinis grauissimo languore corrupta, ad hoc vsque discriminis perducta est vt nihil aliud expectaret, quam vt præmortuos artus anhela iam anima corpus relictura citiùs egrederetur. Tum verò diuina, vt creditur, prouidentia quidam astans homo præ foribus nunciat Sulpicianæ ex lampadis oleo particulam in vase habere se reconditam. Nec mora intromittitur homo, profert oleum, perungitur matrona: & confestim tota cupitam cernitur accepisse salutem. Innotescit miraculum ciuitati, & vno omnium ore veneranda Sulpicianarum laudum præconia per vicos & compita perstrepescunt.

Mendicus quidam, Marinus nomine, qui teneris ab annis infœlicia molestæ cæcitatis damna pertulerat, audiens quæ de certa liquoris sacræ lampadis medela passim disseminabantur in vulgus, pia quadã vsus audacia. Experiar, inquit & ipse sortem meam. Neque enim credidetim cæteris læta subsidia reportantibus, vnum me beato viro fore despectiorem: Dátaque manu ductori, quem præ nimiâ spe nanciscendi luminis cursu pene præibat, peruenit ad monumentum, fusâque cum lachrymis oratione, tenebrosos postulat oculos sancto liquore contingi. Quo delibutus illico consequitur alacer quod optabat, agénsque ex animo diuinæ maiestati, beatóque Sulpicio gratias, honestæ deinceps sese contradidit disciplinæ.

Hoc itaque gestum Diaconi cuiusdam attonitas perculit aures. Qui & ipse annos fermè triginta oculorum miseranda laborauerat orbitate. Hic pari motus intentione Sorborium Monasterium quo habitabat egressus: sanctum expetit tumulum: vota concipit, depromit orationem, medicum liquorem exposcit & impetrat, nec suo fraudatus desiderio, amicâ luce recuperatâ, suum illuminatorem Sulpicium quoad vixit, miro est veneratus affectu.

Prodeat in medium sinceriori prædita fide virgo iuuencula, quam obductis perpetua cæcitate luminibus, ærumnosas temporalis vitæ in tenebras mater effuderat. Hæc quum modò vicinos, modò quoslibet prætereuntes magnalia diui Sulpicij recitantes audire non cessaret, internum, quo stimulabatur, viuendi desideriũ vltra non ferens, in huiuscemodi verba stomachabunda erupit. Apparet (inquit) ô parentes (pace vestrâ dixerim) nec fide vos pollere, nec charitate. Nam si crederetis esse vera, quæ narrantur, & illud nimirum crederetis, tot videlicet vtriusque sexus personis communẽ diui Sulpicij virtutem ex animo postulantibus vobis, nec vestræ soboli, defuturam. Quod si creditis, & tamen æquo animo cæcitatis meæ damna patimini, liquet perspicuè parentelæ vos carere dilectione. Agite ergo, tollite moras, & ad gloriosum beati viri sepulchrum me perducite. At vbi subsequutus illuxit dies, nihil cunctati cũ filiâ properant ad sepulchrum, solo procumbunt, suspiria simul & lachrymas offerunt: sed longè puella vberiores. Quod intuens is, qui sacrario præerat, liquentis olei guttis humectato pollice, illius fronti Sanctæ Crucis signaculum imprimit, oculósque delinit. Quæ illico nouam & eatenus inexpertam admirata lucem, ædis illius amplitudinem omnem exultabili clamore compleuit: cum gratiarum actione summi clementiam auctoris in sancto suo glorificans.

Auxit autem miraculum hoc vir Antistiti (qui tum Aquitaniæ Primatum gerebat) & familiaris plurimum & amicus. Quem Biturigensium optimates haud mediocri beneuolentia prosequebantur. Hic cum diuturno quartanæ febris morbo laborans, fatigati corporis iam viribus exhaustis, præsentis vitæ spe destitueretur, eo ipso tempore, quo lumen oculorum puella recepit, & ipse salutis opem efflagitaturus assistens, eodem medicæ lampadis oleo perunctus, pristinæ valetudini restitutus abscessit.

Succrescentibus igitur in dies per illud sanctificationis oleum virtutum signis: cœpit etiam à diuersis Galliæ populis magnificum gloriosi pontificis monumentum inuisi. Vnde factum est vt à Lemouicensi vrbe viri duodecim oculis capti aduenientes, Ecclesiam introgressi, non sine strepitu & clamore venerabilis Patris Sulpicij Sanctum inquirunt sepulchrum, inquirunt lampadem, vnctionem exposcunt, fidem si habere affirmant, illicò perspicuum cœcis oculis iubar infusum iri, modo sancti liquoris aspergine mereantur attingi. Admirati sunt autem, qui hæc audiebant promulgaris sui patroni magnalibus ex animo congratulantes. Hortantur interea Monachi viros, vt summi conditoris omnipotentiam reuerenter adorent, deuotè sanctum eius famulum Sulpicium sollicitent precibus. Optabant enim & ipsi, vt rutilantiori miraculo coruscante, ne vnus quidem desideratæ lucis abiret immunis.

Atque ita diuina fauente misericordia factum est. Mox namque vt tacitos finiere precatus, atque inuncti sunt singuli, extemplo videre singuli. Intuentur ergo mutuos ingenti cum hilaritate vultus, monumentum spectant, & lampadem, vniuersam denique conspicantur Ecclesiam, eximias supernæ clementiæ gratias agunt, amabilem Deo Sulpicium amplificis tolluntad æthera laudibus.

Homo quidam penes alterum (quem fidelem existimabat) certam pecuniæ summam pacto cum fœnore deposuerat: quam ille pestilentis auaricię morbo correptus præfinito tempore reposcenti pertinaciter negare non dubitauit. Anxius quid ageret creditor, ad extrema confugiens, ad iusjurandum euocat: designato videlicet loco, beati Pontificis Sulpicij monumento. Accipit conditionem ille irrisor, sancti, Deique contemptor. Nec mora, designatam simul ambo proficiscuntur ad vrbem. Videns autem creditor obduratam hominis obstinationem, salutaribus eum aggreditur monitis. At ille qui iam Sathanæ mancipium sese dediderat: ore sacrilego respondens: proposuisti tu, inquit, conditionem, iusjurandum poposcisti: ego iurabo. His habitis sermonibus, vt tandem eò ventum est vbi spectari poterant vrbis mœnia: en ait creditor Basilicę sancti Sulpicij turrim: caue tibi, miser, si quid diuini timoris animum possidet tuum. Visa itaque turri procacibus oculis ilico periurus retroactus in terram cecidit, fractisque ceruicibus animam exhalauit.

Mulier quædam è superiori Germania nobilem ab illustri stirpe ducens originem, à teneris quidem annis oculorum cæcitatem incurrerat. Quæ diuino admonita oraculo, non absque plurima difficultate, sumptúque non paruo ad vrbem Biturigensium tandem profecta peruenit. Nauensis igitur Monasterij Basilicam (in quâ sepultus est eximius ille miraculorum effector Sulpicius) introgressa: & pluribus ad venerandi antistitis sepulchrum excubans diebus, ieiuniis, orationibus, lachrymosísque suspiriis intenta, ne tenuissimam quidem exiguæ lucis scintillam est experta. Diffisa ergo super sanatione sua instantiùs obsecrabat, vt reliquiarum sibi quippiam impartiretur, quod secum in patriam ferens, sanctum Sulpicium cultu reuerentiori veneraretur. Existimabat enim posse fieri, vt vel domi visum reciperet. Cumque vna dierum Basilicam omnem lamentabili voce compleret, multo clamore ingeminans vt reliquiarum aliquid ab Abbate sibi concederetur: vnus è cæmentariis derisionis & contumeliæ spiritu concitatus, quid (inquit) tantopere clamas? Expande linteum gremiale: & ex his quas habemus reliquias tibi profundam. Acceptáque trulla temperamento (quod vernaculo sermone mortarium vocant) sinum cæcæ mulieris impleuit. Quod illa digitis contrectans, plena fide concepta, obleuit eodem vtramque pupillam, & illicò (mirabile cogitatu!) reseratis obtutibus pium micantis diei iubar intuita est, conuersáque in gratiarum actiones, Deum omnipotentem, sanctúmque eius Sulpicium exultabunda gratulatione laudando glorificauit. Porrò cæmentum illud, vnde lucem acceperat, mulier recondi iubet, preciosis id pro reliquiis habens. Sicque tandem mira cum alacritate reuersa domum, diuulgato circa se patrato miraculo, tum ciuitatem, tum vniuersam circumiacentem prouinciam in B. Sulpicii venerationem, honorificentiámque conuertit. Denique vt in regionibus illis tantæ rei extaret perpetua posteritate memoria, construxit ingenti sumptu Cœnobium; quod (vt barbarè loquar) S. Sulpicium de mortario libuit appellari. Respexit autem ab alto pius pater Sulpicius locum, tutelarem patronum sese illi exhibens, illúdque cæmentarium reliquiare numerosis multiplicium sanitatum beneficiis clarificans atque collustrans. Sed iam nunc ad medicum illud sacræ lampadis oleum nostra se conuertat oratio.

Landegesillus homo plebeius, quum aliquando cum sociis aliquot suis similibus, per amœna camporum animi causâ spaciaretur: dumque indisciplinatis excursibus huc illúcque vociferationem augendo rotaretur (lamentabile dictu!) ecce repente aduersariorum spirituum atra legio miserum infelicis homuncionis pectus ingreditur. Expauefacti sodales, collecta rusticorum manu non sine multo labore, ferreis vinctum cathenis ad sepulchrum viri Dei plurimum obluctantem pertrahunt. Quò mox vt peruentum est, de cathenarum explicamentis sese expediens, tabulatum quod tumulo prominebat toto quidem annisu conscendere satagit. Verum à fratre qui sacrario præerat guttis olei delibutus, omni illa dæmonum spurcitia dicto citiùs expurgatur, demissóque capite, viam Domini diligentiùs edoceri, & quod reliquum est vitæ inter Monachos transigere concupiscit.

Vir alter non multo post de Baguriaco fundo cum vxore dæmoniacâ venerandum Antistitis sepulchrum inuisens, mox vt orationem finiuit, medico perfusam oleo sacræ lampadis saluam secum incolumémque reduxit.

Sed & pari facilitate per idem fere tempus adeptâ salute gauisus est homo alius: quem à Sesedono colonia fuisse commemorant. Hunc tanta violentia truculentus atróxque possederat dæmon: vt famelici more leonis, exasperatis vnguibus oréque tabido, inobuium quemque desæuiens vniuersos velocem conuerteret in fugam. Tandem ab electis quibusdam viris comprehensus, & ad sancti Præsulis tumulum multo cum sudore pertractus, quum vel vt humi procumberet, vel saltem genu flecteret, cogi vix posset, certus nequam spiritus ante medici liquoris efficaciam se non posse subsistere, cum impetu quodam hominem solo prosternens, simul vt oleo perlitus est, multo cum stridore egressus abscessit. Ille verò resumptis viribus, omnipotenti Deo laudes, sanctóque Sulpicio debita gratiarum vota persoluens, prorupit miranda in gaudia sanus. Succedit huic quod iuuenis quidam, quem annis fermè duodecim nequam obsidens spiritus, & aurium & linguæ priuarat officio, mox vt medicinali sacræ lampadis est oleo madefactus, & affligenti se dæmonio caruit, & auditus simul & vocis munus obtinuit. Sic tamen vt dearticulati sermonis eloquutionem necesse haberet more infantium edoceri. Nec sanè minori dignum est admiratione miraculum quod sequitur. Etenim ex Niuernensium ciuitate toto contracta corpore mulier, eo quidem pacto, vt genua, mentum, & nates attingerent plantæ non sine labore plurimo, suorum humeris ad vsque clarificum diui Sulpicij sepulchrum delata est. At illa flammantem apertis oculis attendens lampadem, expectabat anxia donec efficacibus guttis qualibet parte corporis inungeretur. Nec mora quod petit accipit, & illico paulatim sentit extendi crura, solidari plantas, cætera mirum in modum conualescere membra, vniuersum denique robustâ fortitudine reuiuiscere corpus. Exurgens alacriter in pedes, deosculatur altaria, sepulchrum amplectitur, & admirantibus cunctis, Deique omnipotentis verè amicum Sulpicium proclamantibus, suis pedibus vnde fuerat delata reuertitur.

Recens adhuc ea clarioris miraculi virtus passim Biturigensium populorum in ore versabatur, & ecce homo leprosus è vico cui Sapangia vocabulum est, adipiscendæ curationis gratia sacram ingreditur ædem, ac plurima cum supplicatione, medicam impetrat vnctionem. Qua percepta (mirabile visu) dicto citiùs omnis illa maculosæ fœditas lepræ cum tanta deletur efficacia: vt quemadmodum de Syro Naamane sacra pandit historia, corpus eius vniuersum, carne pueri paruuli candidius atque nitidius appareret. Quinetiam illud memoratu dignum est, quod Aurelianis à finibus quidam religiosum præferens habitum, cuius horrida cutem omnem miseris modis lepra fœdauerat, eò deuota peregrinatione se conferens; statim vbi decenti cum humanitate fidéque indubitata, sacræ pinguedinis vnctionem accepit, tantam se carnis suæ mundiciam consecutum miratus est, vt arbitraretur se septennis recuperasse pueri iuuentutem.

Mulier quædam artubus vniuersis miseranda paralysi dissoluta in lectulo iacens, ad sacram vsque Basilicam plaustro vecta, & ante beati viri sepulchrum in eodem est grabato deposita. Quæ illicò mæstos ad lampadem deflectens oculos, tacito pectore vota supplex obtulit, & integerrimam extemplo reparati corporis incolumitatem salutiferâ sancti liquoris vnctione percepit.

Euenit interdum, vt munificam petituri gratiam, ipsi quodammodo sibi obstaculo sint, ne dulcia præsentaneæ sanitatis experiri beneficia mereantur. Quod expositum subsequens miraculum argumento manifestiore probabit. Prugnius secundùm sæculum vir haud ignobilis, quum annis non paucis molestissimâ perculsi corporis dissolutione laborans, ne minimum quidem ab arte medicâ sibi perciperet afferri leuamen, tandem vel ab amicis admonitus, vel ne supernæ virtutis spreuisse remedia coargueretur, impositum plaustro sancti Pontificis ad sepulchrum deferri se iubet. Quo quum ægrè laborioséque peruenisset; orationis formam minimè deuotam, sed impatientiæ paruæque fidei specimen præseferentem enunciauit. Vnde factum est, vt continuorum sex mensium ibidem protracto spatio, quum indies magis magisque vehementior acrioris doloris ingrauesceret intensio, tandem desperatâ salute, suos aduocat inquiens: Referte obsecro me domum, quandoquidem hic proficio nihil. Sublatus itaque suorum humeris, vt eò loci ventum est, vbi

venerabile sancti viri corpus, quum efferretur ad momentum, substiterat, ibi sensim imminuto languore, plenam sentit adesse soliditatem. Illicò de lecticâ desiliens, constánsque in pedes, attonito pauidóque vultu sursum oculos leuat. Rogatus tantæ causam formidinis: eximia, respondit, omnipotentis Dei sunt dona. Maiúsque est hoc miraculum, quam vt humano valeat ore proferri. Nec plura locutus suis pedibus ad tumulum redit, genu flexo reuerenter vnctionem petit & accipit, continuéque propriis, in quo iacebat, lectulum humeris baiulans, mediámque gradiens per vrbem, & amicum Dei Sulpicium magnâ voce glorificans, maiori quam abcesserat fide, ab vniuerso propinquorum agmine domi summa est cum lætitia, plausúque susceptus.

Quadam in obsidione viri circiter septuaginta ferreis arctiùs implicati cathenis, ad vrbem Bituricam sub omni celeritate perducti, crudeliter admodum carcerali custodiæ mancipati sunt, donec quanam animaduersione puniendi Regia dictante iussione constaret. Multa igitur & carceris & famis consumpti inediâ, iámque mortis discrimen effugere haud quaquam sperantes, audito pii patris Sulpicij nomine, simul omnes eius adiutorium suppliciter implorarunt. Mox denique inuocato eius auxilio, repente compedes atque cathenæ miro modo dissolutæ sunt, atque in terram ingenti cum fragore proiectæ. Tum verò magnum beati Sulpicii nomen in commune omnes in cœlum attollere, magnis vocibus immensas agere gratias cœperunt. Expergefactus his clamoribus carceris custos, & vesano correptus furore, cæteros custodes conuocat: paritérque hominibus illis compedes atque cathenas summa cum diligentia nectunt. Quid plura? Iam aderat dies quem audiendis illis atque disquirendis sessio prętoria designauerat. Et ecce paulò antequam effulgens aurora flauum efferret caput, illis ab alto subsidium expectantibus repente iterum cathenarum vincula soluta sunt: sed & ferreis obserata vectibus omnia fuliginosi carceris patuere ostia. Sicque apertis ergastuli ianuis vicissim egrediuntur omnes & ad sepulchrum beati Sulpicij festinatò confugerunt. Cum primum à iudice rescitum est ad Sulpicianæ libertatis præsidia confugisse vinctos: mittit apparitores qui fratribus regalia iussa exponant: eósque commonefaciant, vt æquo animo patiantur abigi fugientes. Respondent Monachi nullum se fauorem præstare malefactoribus. Verum prospexerint ipsi potius sibi, ne manifesto miraculo derogantes diuinæ indignationis incurrant animaduersionem. Quâ responsione iratus vnus apparitorum cæteris impudentior in vnum virorum illorum sacrilegas iniiciens manus, cathenas ei implicauit, itidem in reliquos exercere conatus. Verùm eius studium casso labore decidit. Nam inspectantibus vniuersis, diuina virtute solutæ in pauimentum effluxere cathenæ: vt liquidò cunctis daretur intelligi homines illos diuo impetrante Sulpicio, à quibuscunque criminibus pleniter esse absolutos. Agnoscit denique Rex Historiam vniuersam, miraculo credit, defert Sulpicio, & ab eorum quos ante damnauerat vlteriori persecutione quiescit.

Cæterum quod sequitur audiant homines parum disciplinati, qui sanctorum celebritates seruilibus operibus haudquaquam attaminare verentur. Quum anniuersariam natalicij beati Sulpicij solemnitatem legitimo cultu celebraret vniuersa ciuitas, inuentus est homuncio, qui seruiliter agens aream virgâ excuteret atque mundaret. Obiurgatus à vicinis, procaciori voce respondit. Vnus est omnipotens Deus: cæteri homines, in quibus est & Sulpicius iste, cui vos ocíantes festum diem agitis. Mirabile dictu; vix loqui desierat: & ecce continuò misera manus arefacta, quam tenebat virgam, excutere minimè poterat. Properat itaque ad basilicam homo ille flens & ejulans, atque sancti pia suffragia deuotè implorans. Circumstat interim populus suspensus, quo fine res clauderetur. Nec mora, sacræ lampadis inunctus oleo, reuiuiscit manus: ipsáque quæ illi adhærebat virga, in terram decidit. Tum verò ingenti clamore totam replet Ecclesiam, & magnis vniuersorum vocibus manifesta sancti Præsulis Sulpicij gloria laudatur, extollitur, prædicatur.

Duo viri, alter Turonicus, Pictauensis alter, concordi statuerunt voluntate, vt gloriosum Domini nostri Iesu Christi sepulchrum inuiserent. Sed antequam Gallicanos fines desererent, diui Sulpicij venerandum adeuntes monumentum, sese suórumque custodiam, eius protectioni deuotè commendarunt. Sciebant enim mare se transituros, & ab inquietudine periculosa non minimùm pertimescebant. Quo factum est vt sic felici pergentes itinere, deuenirent Massiliam. Cuius in portu paratam inue-

nientes nauim, dato naulo pelagi fluctibus diuinâ sub protectione se crediderunt. Cúmque dies aliquot freta prosperè sulcassent: ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus. Pallescunt anxij trementésque nautæ, statímq; ad superstitiosas quasdam gentilium rituum cerimonias confugiunt. Tum verò exurgentes in medium duo (quos diximus) viri contubernales, indignabundâ voce: quid facitis, ô viri, (inquiunt) quid facitis, impiis istiusmodi cerimoniis insistentes? Ad Deum omnipotentem nimirùm leuanda sunt corda, & admirabilis Biturigum Antistes Sulpicius magis inuocandus cuius tam sunt ingentia, tam præclara, támque excellentia merita, vt non minora per eum, quàm olim per Apostolos optimus rerum conditor signa virtutum demonstret. Cuius in commune si ex animo præsidium inuocauerimus, credimus omnino illum calamitati nostræ minimè defuturum. Tunc pariter extensis in cælum manibus, voces efferunt. Sancte Sulpici adesto nobis, succurre nobis, tuere nos. Mirabile dictu! confestim cessantes procumbere venti, freta conquiescere, serenari cælum, expansis sol arridere radiis, & tuta per æquoreos fluctus volitare carina. Cæterùm vt fieret manifestius quod non fortuitò, sed diui Sulpicij præsente virtute, munus insperatæ tranquillitatis accepissent, aliud longè mirabilius illicò subsecutum est signum, quod omnino quin Sulpicianum esset, inficias ire posset nemo. Inerat naui vitrea lampas, cuius fortè consumpto luminari fomento, defecerat lumen. Quæ subito inuocato Sulpicij nomine, nullius hominis adhibitâ manu inuenta est perspicuas iacere flammas. Tum verò lætabundâ cuncti voce eis gratias egerunt: qui tanti inuocandi salutare consilium eis dedissent. Denique post dies aliquot in Africanum littus saluis omnibus sunt delati. Ibíque soluentes ereptori suo Sulpicio templum miro opere construere curarunt. In quo non minoribus virtutum signis, quàm in propriâ Nauensi basilicâ mirabilem sese atque munificum quotidie exhibet.

Cúmque his & aliis stupendis miraculis coruscaret sublimis Antistes Sulpicius: adeóque eadem vt non solùm per vniuersam Aquitaniam eius opinio celebris haberetur: verumetiam (quemadmodum suprà ostensum est) ad exteras vsque regiones protensa, fideles quosque in sui venerationem adduceret: plebs deuota vltrà non ferens pij Patroni beata ossa minùs decenter humi, marmoreóque tantummodò iacere in sepulchro, insistebat vt à dignis personis inde leuarentur: ac in eminentiorem eiusdem Nauensis Ecclesiæ locum transferrentur. Conducti sunt igitur duo artifices, pictor videlicet & faber aurarius: qui pro suo quisque ingenio alter bracteis argenteis aureísque, alter variâ distinctione colorum capsam, in qua ponendum erat sanctum corpus, subtiliter adornarent. Conuenientes itaque ad locum, dum studiosiùs inter se facienda designant, incidunt in altiorem de viro sancto confabulationem. Dúmque (vt fit) pereius magnalia discurrentes, mutua deuoti colloquia protrahunt, & offerentibus vltrò se rebus gestis, maiora magnis, & maioribus maximè miranda succedunt: corporeæ refectionis immemores, vicariâ relatione cum die noctem peruigiles ieiuniúmque continuant. At vbi vitreas penetrantes fenestras orti iam solis radij diem alterum denunciant, iisdem artificibus mirantibus, quòd tantâ sub breuitate omne tempus illud transierit (neque id aliter posse fieri dictitabant, nisi præsens affuisset is, de quo loquebantur) solliciti de sumendo corporis alimento, deuoti prosternuntur humi suppliciter orantes vt cuius operante virtute, mirâ cum dulcedine ieiunassent, eiusdem opitulante gratiâ reperirent, vnde prolixiori inediâ confecta corpora roborarent: surgentes igitur ab oratione, ecce conspiciunt inter hiantes fissi parietis rimas aureum, in quo antiqui Cæsaris insculpta agnoscebatur figura. Tum verò vocatus Monasterij pater cognito miraculo, illuc eum choro psallentium fratrum accedens, tulit inde thesaurum, cuius æstimato pondere, inuentum est quod satis superque necessarium foret in sumptu ipsorum artificum. Qui quidem miro opere capsam auro gemmísque contectam sagaci industria composuerunt, in quâ sanctum beatissimi patroni nostri Sulpicij corpus digno honore repositum à sanctis Episcopis & Abbatibus cum ingenti Monachorum & totius cleri tripudio translatum est super maius altare eiusdem Nauensis Ecclesiæ. Vbi nuncvsque glorioso triumpho beatæ resurrectionis tempus expectans, signorum gloria variis modis refulget, largiente Domino nostro IESV-Christo, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

* * F iij

CAPVT XXXII.

De Vulfeodo, seu Vulfolento trigesimo-secundo Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus secundus præfuit S. WLFEODVS vir genere & sanctitate præclarus. Iste est(ni fallor) Wlfolentus ille, quem superius Phernandus noster astruit ob varia virtutum genera, ac propter excellentem doctrinam à sanctissimo patre Sulpicio assumptum fuisse in consortem curæ pastoralis. Nam is circa Ecclesiasticæ disciplinæ soliditatem mirum in modum sedulus atque intentus erat. Vnde & eodem almo præsule Sulpicio iam ad perennis vitæ gaudia præmisso, clerus vniuersus (cui iampridem dicti Vulfolenti virtus optimè cognita erat, probata fides, explorata modestia) eo nullum cæterorum magis idoneum existimauit tanti prædecessoris debere fieri successorem. Quod munus ille suscepit quidem & magna cum laude exercuit, miro pietatis affectu cunctis prodesse studens. Interea Rege Clodoueo huius nominis secundo procurante, Concilium Cabilonense celebratum est ab ipso sancto Patriarcha Vulfolendo cum aliis totius fermè regni Gallicani sanctis Episcopis; vbi multa vtiliter ad Ecclesiæ reformationem ordinata sunt, è quibus pauca hæc subiicere dignum duximus. Priscis quidem canonibus cauetur institutis, vt Metropolitani cum eorum comprouincialibus per singulos annos debeant in Synodali coniungi (Deo propiciante) concilio. Sed nunc tam ex communi omnium voluntate quam ex euocatione vel ordinatione domini Clodouei Regis pro zelo religionis vel orthodoxæ fidei dilectione in Cabilonensi vrbe in Ecclesia Sancti Vincentij pariter conglobati,ipsius sancti Martyris intercessione poscentes vt longæuitatem supradicti principis suo suffragio mereamur, inspirationéque diuina inrueniente, de canonibus significaretur, quod si fuisset aliquid prætermissum,vel per ignorantiam vitiatum,in pristinum statum(sicut dudum fuerat à sanctis patribus statutum) debeat auxiliante Domino Christo reformari. Itaque omnes inspirante Domino & conniuente, vno animo definiuimus, vt fidei norma, sicut in Niceno Concilio pia est professione firmata, vel à sanctis Patribus tradita, atque ab ipsis exposita, vel in postmodum à sancto etiam Calcedonen. Concilio firmata, in omnibus & ab omnibus conseruetur. Item seculares qui necdum sunt ad Clericatum conuersi, res Parochiarum vel ipsas Parochias minimè ad regendum debent habere regendas. De pœnitentiâ verò peccatorum (quæ est medulla animæ) vtilem omnibus hominibus esse censemus, & vt pœnitentibus,à Sacerdotibus factâ confessione indicatur pœnitentia, vniuersitas Sacerdotum noscitur consentire, &c. Reliqui Canones (gratia vitandæ nimiæ prolixitatis) hic positi non sunt,tamen operæ precium me facturum credidi, si (vt valeat cognosci per quos præsules tunc temporis regebantur Ecclesiæ Galliarum) singulorum (qui eidem Synodo interfuerunt) patrum nomina, huic opusculo insererem. Hi ergo fuere, Sanctus Gaudericus Lugdunensis Archiepiscopus, Sanctus Vulfolendus seu Vulfeodus Bituricensis Archiepiscopus. Sanctus Laudalenus Viennensis Archiepiscopus. Sanctus Audoënus Rothomagensis Archiepiscopus. Sanctus Armentarius Senonensis Archiepiscopus. S. Ætherius Ebredunensis Archiepiscopus. Sanctus Licerius Ausciorum Archiepis. Sanctus Eligius Nouiomens. Episcopus. Sanctus Audo Aurelianensis Episcopus. Sanctus Rauracus Niuernensis Episcopus. Sanctus Aurelianus Ventiensis Episcopus Arricus Lausanensis Episcopus, Amlacarius Sagiensis Episcop. Berthoaldus Lingonen. Episcopus, Baudomeris Tharenrasiensis Episcopus. Berthofredus Ambianensis Episcopus Bertho Foroiulien. Episcopus. Clarus Gratianopolis Episcopus. Claudius Regiensis Episcopus. Chatribonus Episcopus Constinen. Donatus Visontien. Episcopus. Deodatus Matisconen. Episcopus. Deocharius Antipolitanen. Episcopus. Ferreolus Augustidunen. Episcopus. Florentius Belicen. Episcopus, Gratus Episcopus Cabilonen. Infildus Valentinen. Episcopus. Leusus Trecasinen. Episcopus. Leborius Maurianen. Episcopus. Lauinobolis Lexouiensis Episcopus. Palladius Autissiodorensis Episcopus. Prothasius Sentien. vel Senen. Episcopus. Porentissimus Vapincen Episcopus. Petronius Vasionen. Episcopus. Ragnericus Ebroicensis Episcopus. Bertho Abbas pro Latino Turonensi Archiepiscopo. Chaddus Archidiaconus pro Salappio Nannetensi Episcopo. Grimoaldus Abbas pro Au-

doberto Parisiensi Episcopo. Paternus Abbas pro Felice Lemouicen. Episcopo. Chanoaldus Abbas pro Cadoaldo Cenomanensi Episcopo, Bertholdus Abbas pro Duriothero Redonensi Episcopo. Quæcunque autem ordinata sunt ab eisdem sanctis Patribus apud memoratam vrbem Cabilonensem, Lector studiosus inueniet apud Fratrem Petrum Crabbe Maclíniensem Ordinis diui Francisci de Obseruantiâ. Cæterum vt nostri instituti narrationem prosequamur beato Wlfeodo Bituricensem Ecclesiam cum laude egregiâ gubernante, Sancta Eustadiola nobilissima quondam matrona ob opinionem eximiæ sanctitatis celebris habebatur Bituris, hæc namque femina memorabilis gloriosissimo Patriarcha Sulpicio adhuc in humanis agente, iamque Dagoberto magno regnante, Ecclesiam Medii-Monasterii amplitudine & facie perspicuam intra eiusdem Biturigæ ciuitatis mœnia extruxerat. Atque ibidem ipsa, consentiente filio suo Thetradio viro multa probitate conspicuo, Monasterium deuotarum virginum instituit. Quibus sese Abbatissam & matrem exhibens, eas ad sæculi contemptum, ad formidanda damnatorum supplicia, ad ambienda æternæ vitæ præmia, denique ad Christum vnicè amandum monitis & exemplis iugiter inducebat. Siquidem eadem venerabilis matrona instar illius sanctissimæ Annæ quę (vt refert S. Lucas Euangelista) non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens Deo nocte ac die, ieiuniis, vigiliis, sacris meditationibus, orationibus, & aliis spiritualibus exercitiis omne tempus vitæ suæ expendens, tandem feliciter consummato huius mortalis vitæ agone, sexto Idus Iunii ad præmium beatitudinis æternæ ab Angelis perducta est. Cuius Sanctum corpus pia fidelium deuotio humandum duxit ad Ecclesiam Prioratus diui Pauli-Apostoli prope & extra muros Bituricæ ciuitatis. Vbi vsque in hodiernum diem, generalis resurrectionis gloriam expectans, in laudem Domini nostri IESV-Christi, multis coruscat miraculis. Sub idem quoq; tempus multi alii vtriusque sexus claruerunt in Galliis. Qui ad testimonium sanctitatis suæ, in ædificandis Deo Monasteriis operam suam sedulò impendebant. Atque inter cætera, Cœnobium Floriacense, vnde postea plures Abbates ad regimen Bituricensis Ecclesiæ fuere assumpti, fundatum est, & non multò pòst, corpus Sancti Benedicti Abbatis ex Italia per Aygulphum Monachum delatum, illic præcipua veneratione collocatur. Corpus verò beatę Scolasticæ Virginis sororis eiusdem diui Benedicti multa cum reuerentia & deuotione Cenomani exceperunt. Fertur his diebus cœlum maximo populorum terrore, decem dies fuisse visum ardere, tetrâ pestilentiâ breui pòst atrociter grassante, adeoquidem, vt ipsa maximam hominum partem lamentabiliter absumpserit. Nam plerisque in vrbe Roma (quod vix posteritas creditura est) noctu visibiliter apparebat bonus Angelus, quo annuente, spiritus nequam, qui eum sequebatur, quot ictibus venabulo ostium cuiusquam domus percussisset, tot mortui ex eadem domo efferebantur sequenti die sepeliendi. Verum licet ista videantur citra institutum huc à nobis adduci, tamen dum Præsulum nostrorum Catalogum prosequimur, rati sumus lectori nostro non minimum profuturum, nedum displiciturum, quòd res sub idem tempus præclarè gestas, seu quas prodigiosè accidisse constat, interdum referamus. Vt autem nostra ad rem recurrat oratio, gloriosus præsul Wlfeodus in omni virtutum plenitudine perseueranter proficiens, tandem vltima infirmitate correptus, sumpto salutari viatico, migrauit ad Dominum, quinto Kalend. Ianuarij anno quàm sedere ceperat vigesimo. Claruit ab anno Christi 641. ad annum 661. Præsidentibus Romę Ioanne IV. Theodoro I. Martino I. Eugenio I. & Vitaliano itidem primo: Imperantibus Heracleona & Constante, Regnantibus in Francia Dagoberto magno, & Clodoueo secundo.

CAPVT XXXIII.

De Adone seu Aldo trigesimo-tertio Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus tertius præfuit dominus ADO, aliàs Aldus, qui non solùm ingenij acumine & vberi rerum scientia plurimum admirandus, verùm & singulari sapientia summus suo tempore apparuisse memoratur; Cui tanta etiam inerat morum dexteritas, tantáque in conuersatione modestiæ suauitas: vt pro tam grato pontifice diuinitus Biturigæ ciuitati concesso, omnes incredibili gaudio exultantes, omnipotenti Deo magnificè gratias agerent. Sed heu quanto boni Præsules tunc temporis Ecclesiam vitæ ornamento lætificare studebant: tanto principes terreni iam malo

exemplo eam contristare pergebant, ita vt ex eo tempore regibus à solita virtute, & rei bellicæ gloria degenerantibus, & ocio ac torpedine omne voluptatum genus odorantibus vestigantibúsque regni Gallicani potentia per Maiores domus disponeretur. Sed & eandem sanctam matrem Ecclesiam graui mœstitudine affligebat damnabilis Monothelitarum hæresis. Qua deterius in dies pullulante (vt Poëtæ verbis vtar) *Regibus incessit magno discordia motu.* Cuius rei gratia, sexta vniuersalis Synodus Constantinopoli congregata est. Primus enim vniuersalis Præsulum conuentus (vt alio est à nobis significatum loco) Niceæ fuit habitus Constantini Magni temporibus. Vbi Arius (qui diuersas in Trinitate substantias asserebat) perpetui anathematis sententiam accepit. Constantinopolitanus alter ab eo, quem diximus, memoratur sub Gratiano principe, vbi resacta est in Macedonium & Eudoxium negantes Spiritum sanctum esse Deum. Tertius Ephesinus Theodosio imperante, in quo Nestorius Constantinopolitanus antistes impugnatus est, qui virginem Mariam hominis solum non Dei etiam matrem fuisse aiebat. Chalchedonensis quarto loco celebratur, Martiano imperante, vbi Eutyches condemnatus est, qui asserebat Christum post humanam assumptionem non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina fuisse contentum. Quinto conuentu Theodorus est expugnatus Byzantij. Is enim dicebat Virginem Mariam solum hominem non Deum simul & hominem peperisse. Quamobrem in ea Synodo decretum est, vt Christi Mater diceretur Theotocos, id est Deipara. Sextus conuentus fuit etiam, vt supra dictum est, Byzantij celebratus aduersus Monothelitas qui sentiebant vnam in Christo fuisse voluntatem. Et ob hoc Monothelitæ dicti, confutati & anathematizati sunt in eodem concilio, anno Domini sexcentesimo octogesimo primo, qui erat vltimus annus Pontificatus Reuerendi Patris Adonis Bituricens. Archiep. Qui postquam cum laude eximiâ, & summâ ratione gregem Christi suæ curæ creditum aluisset, fouisset, tutatúsque fuisset annis 21. & mensibus sex, laudabilem vitam felici obitu finiuit octauo Idus Octobris: floruit autem ab anno Christi 661. ad 682. Præsidentibus Romæ Vitaliano, Adeodato, Dono & Agathone, Imperantibus Constante & Constantino III. Regnantibus in Francia Childerico II. Quo crudeliter occiso à Bodilone quodam effrenis audaciæ satellite, iterum Theodoricus (qui propter insolentiam suam fuerat dudum repudiatus à Francis, & apud Sanctum Dionysium Monachus effectus) regno restitutus est.

CAPVT XXXIV.

De Agoseno seu Adoleno trigesimo-quarto Biturigum Archiepiscopo.

TRrigesimus quartus præfuit dominus AGOSENVS aliàs Adolenus, vir equidem religione & pietate præcipuus, item doctus, lenis, humilis, in summâ, omnibus diuinæ gratiæ dotibus singulariter ornatus. Eo Bituris præsidente, S. Leodegarius Augustidunensis Episcopus ab Ebroino Regiæ domus Maiore homine scelestissimo, superbo, arrogante, seditioso captus & in vincula coniectus post famem & carceris squallorem, post oculorum euulsionem, post plantarum, linguę, & labiorum excisionem, tandem cæso capite Christum fide & passione secutus, illustre martyrium duxit. Hac quoque tempestate claruit Sanctus Wandregisillus, qui Cœnobium Fiscanense construxit, vnde assumptus est dominus Anthonius Bohierus Bituricensis Archiepiscopus. Cæterum dominus Agosenus, postquàm præsulem nulla ex parte non egregium egisset annis quatuotdecim, vitâ decessit vndecimo Kalend. Nouemb. Floruit autem ab anno Christi 682. ad 696. Præsidentibus Romæ Agathone, Leone II. Benedicto II. Ioanne V. Conone & Sergio: Imperantibus Constantino III. & Iustiniano, Regnantibus supradicto Theodorico, Clodoueo III. & Hildeberto.

CAPVT XXXV.

De Rocho trigesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus quintus præfuit Dominus ROCHVS vir apprimè nobilis & diuinarum scripturarum eminentissimâ cognitione insignis. Tametsi huius Antistitis tempore, apud Historiographos seu in veterum memoriis nil inueniatur fuisse

gestum

gestum quod magnoperè collaudari possit: tamen quia (vt in vita beati Guillermi legitur) exploratum est nullum nisi dignum & sanctum virum sanctissima sede Bituricensi posse diu teneri: Atque idem Rochus per quadraginta annos in eadem Bituricensi cathedra resederit, manifestum relinquitur hunc non solùm fuisse virum omni genere virtutum consummatum, verumetiam in tam longo prælationis suæ tempore multa laudabiliter gessisse, quæ vt tunc præsentibus magnam præstiterunt ædificationem, ita & nunc nobis ac omni posteritati non mediocrem erant allatura vtilitatem, nisi vtique defuissent, qui ea litteris demandarent. Illa tamen ætas meruit habere venerabilem Bedam genere Anglum, qui tanquam stella quædam lucidissima, inter ceteros vitæ sanctimoniâ, & sacrarum litterarum doctrinâ nobiliter effulsit in templo Dei. Item ab hoc tempore memoria beati Michaëlis Archangeli cœpit frequentari in eminentissimo maris loco, sicut in monte Gargano. Cæterùm venerabilis Patriarcha Rochus anno sui pontificatus quadragesimo, humanis rebus exemptus quieuit in pace, Angelorum choris perenniter sociandus. Claruit autem ab anno 696. ad 736. præsidentibus Romæ Sergio primo, Leone III. Ioanne VI. Ioanne VII. Zosimo, Constantino, Gregorio II. & Gregorio III. imperantibus Leone III. Thyberio Absimaco, iterum supradicto Iustiniano, Philippo Bardanio, Anastasio, Theodosio 3. & Leone 4. Regnantibus autem in Francia Hildeberto, Clodoueo 4. Clothario 4. Hilperico, aliàs Daniele, & Theodorico 2.

CAPVT XXXVI.

De Sigino trigesimo sexto Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus sextus præfuit Dominus SIGINVS, perspicacis ingenij vir, & in Ecclesiasticis negociis valde sollicitus, vtpote qui tuendæ fidei Christianæ, & quidem augendo cultui diuino tam piè quàm deuotè incessanter nauarit operam. Temporibus ipsius, anno circiter octogesimo octauo, postquam Maiores domus Regiæ cœperant principari super Reges Francorum, Pipinus cognomento Breuis, patris sui Caroli Martelli gestarum rerum gloriâ accensus, ac eius virtutem æmulatus, Francorum rebus vt pater moderabatur. Huius itaque animi strenuitatem, & vitæ dignitatem amplexi Primores regni, perspectâ Regum Franciæ inertiâ, Zachariâ Romanorum Pontifice maximo (per Burchardum Wiriburgensem Episcopum, non autem per Dominum Richardum Bituricensem Archiepiscopum, vt insciè Robertus Guaguinus scripsit) priùs consulto: Regis appellationem Childerico adimunt, & eundem Pipinum Regem creant. Quo quidem feliciter regnante, sanctus Ambrosius Caturcensis Episcopus, vir vitæ sinceritate egregius claruit, cuius meminisse hoc in loco conuenit: vt Petrus de Natalibus ostendatur impendiò errasse in catalogo Sanctorum, capitulo 75. libri noni, vbi eundem Ambrosium ait egisse Præsulem Bituricensis Ecclesiæ. Denique studiosus lector, si historiam actuum dicti sancti Ambrosij in Breuiario Diocesano diligenter inquisierit, haud dubiò ipsum inueniet Caturcensem (vt diximus) duntaxat rexisse Ecclesiam. Huius autem gloriosi Pontificis corpus piâ fidelium deuotione veneratur in quadam Abbatiali Ecclesia Canonicorum Regularium Ordinis sancti Augustini. Vnde (si quid in me iudicij est) eam ob causam memoratus Petrus de Natalibus eum existimauit inter Præsules Biturigæ ciuitatis esse numerandum. Verùm quia memoratæ Abbatiæ semel incidit mentio, operæpretium est ad posteritatem transmittere ea quæ de ipsa in veterum memoriis legimus. Hęc enim ex eius archiuis deprompta sunt. Est quidam locus prope muros vrbis Bituricæ ad Septentrionalem plagam situs, Brisiacus nuncupatus, qui antiquitùs in magno honore constructus, & in honorem beati Petri Apostolorum Principis, ac sancti Ambrosij Pontificis sacratus, atque maximâ cateruâ Canonicorum honorificè decoratus: Sed irruente persecutione infidelium, penè ad nihilum est redactus. Sed etsi destruxerunt domicilia, non tamen abstulerunt sanctitatem loci: Transacto namque multorum annorum curriculo, Gaufridus Vicecomes Bituricæ vrbis, cum consilio & adiutorio omnium Nobilium Bituricensis Ducatus magnificè reædificauit, anno ab incarnatione Domini millesimo & duodecimo, villasque, & alios honores sancti Petri ac sancti Ambrosij, quos iniustè tenebat, ex præ-

tur authoritate antiqui venerabilis Patris Sidonij Aruernensis Episcopi, qui trecentis vel pluribus annis Pipini Regis tempora præcessit. Hic sanè post obitum recolendæ memoriæ Domini Eulodij Archiepiscopi, Bituricas adueniens (vt iam superiùs est significatum) Cleri populive decreto beatum Simplicium supremæ conditionis virum eligens in Pastorem, tunc ipsum suum esse Metropolitanum liberrimâ oratione, vt debuit, recognouit, atque inter cæteras Cathedrales Ecclesias Sedi Bituricæ subditas (quæ tunc temporis ob Gothorum infestationem propriis erant Pastoribus destitutæ; & eam ob causam Sidonium memoratum huc adegit necessitas, vt pro consecrãdo dicto sancto Simplicio Primate suo electo cogeretur alterius Prouinciæ Præsules conuocare) Lemouicenses nominatim designauit scribens ad Basilium Episcopum. Quamobrem ea, quæ præmissa sunt, de translatione Primatiæ à Lemouicis ad Bituriges, multò fabulis propiora esse manifestum est, quàm vt historicâ fide incolumi in litteras mitti debuerint. Præterea subit animum meum aliud proferre argumentum, vnde possit facilè colligi antiquum ius præeminentiæ Bituricensis Ecclesiæ. Enimverò decuit propensiore Diuinitatis consilio, vt apud Gallos ab ineunte Christianismo ij super omnes spirituali potestate præsiderent, qui ante Christi aduentum summam rerum tenebant. Ibi foret sedes Patriarchalis, vbi olim extitit ordinandi seu constituendi Regis potestas principalis; siquidem Titus Liuius historicorum Latinorum facilè princeps (quem ante Saluatoris nostri natiuitatem Romæ claruisse tradit Eusebius Cæsariensis, quemque diuus Hieronymus in Bibliorum liminari epistola scribit lacteo fonte eloquentiæ manare) sic ipse in quinto libro primæ Decadis ait: *Prisco Tarquinio Romæ regnante, Celtarum (quæ pars Galliæ tertia est) penès Bituriges summa imperij fuit, ij Regem Celtico dabant.* Denique vbi Primiflamines antiquitùs erant, ibi postmodum Primates seu Patriarchas fuisse institutos per beati Petri Apostoli authoritatem commemorat sanctus Clemens in epistola quam ad Iacobum Apostolum fratrem Domini direxit: vbi autem Archiflamines illic similiter Archiepiscopos, & vbi Flamines, ibi Episcopos (sicut constituerunt sancti Apostoli) ordinatos ac positos esse idem sanctus Clemens euidenter ostendit. Et quia olim apud Ethnicos, vbi erat prima regni sedes, ibi similiter & Primiflamines (quorum vice Primates instituti sunt) residere, constat nullo refragante; quòd in Aquitania Ecclesiasticæ dignitatis suprema majestas inuiolabilis semper permansit Bituris. Cui rei haud mediocre momentum adfert Regia quædam epistola ex reconditis antiquarum rerum pandectis deprompta, cuius sequitur exemplar eiusmodi: *Sanctissimo in Christo Patri ac Domino Innocentio Dei gratia summo Pontifici Philippus eadem gratia Rex Francorum salutem, & debitam in Christo reuerentiam, Ecclesia Bituricensis, licet sit tenuis in facultatibus, inter alias tamen regni nostri Ecclesias existit nobilior, quam (sicut vestrâ plenius nouit paternitas) Primatiæ obtineat dignitatem, cuius honorem, nostrum & regni nostri proprium reputamus. Quum igitur Burdegalensis Archiepiscopus prædecessorum suorum non sequens vestigia, se adeò obedientem & deuotum Ecclesiæ Bituricensi exhibere non velit, sicut eidem prædecessores eius fecisse noscuntur, Paternitatem vestram cum quanta possumus deuotione rogamus, quatenus ius Bituricensis Ecclesiæ intuitu Dei, & precum nostrarum obtentu conseruare velitis, nec sustineatis quòd tantus honor regni nostri circa hæc in aliquo minuatur, quum sola Bituricensis Ecclesia in toto regno nostro Patriarchatus obtineat dignitatem: in cuius diminutione (quod Deus auertat) nobis & regno nostro non mediocriter reputaremus esse detractum. Actum Parisius anno Domini 1210. mense Maio.* Præterea quòd eadem Bituricensis Ecclesia inter vniuersas Metropoles speciali gaudeat priuilegio dignitatis, testis est beatissimus Papa Gregorius nonus in vita sancti Philippi Bituricensis Archiepiscopi. Quia igitur secundùm Domini Saluatoris sententiam, *In ore duorum vel trium stat omne verbum*, tot testibus fide dignis in medium adductis, liquidò apparet Bituricensis Ecclesia quantâ præfulgeat dignitate. Cæterùm vt ad reuocantem nos ad se narrationis nostræ seriem reuertamur, venerabilis Patriarcha Landrarius, postquam miræ conuersationis exemplo, & eximiæ eruditionis efficaciâ multùm Ecclesiæ, cui authore Deo præerat, profuisset, bonorum plenitudine operum in Christo affatim ditatus, desiit in humanis esse anno quàm sedere ceperat quarto. Claruit autem ab anno 760. ad 764. præsidente Romæ Paulo huius appellationis primo, imperante supradicto Constantino, & regnante in Francia memorato Pipino.

CAPVT XXXVIII.

De Deodato trigesimo octauo Biturigum Archiepiscopo.

TRigesimus octauus præfuit Dominus DEODATVS. Hic si quidem animi integritate, mansuetudine, æquanimitate, & id genus reliquis virtutum dotibus diœcesim suam ita placidè gubernauit, vt ipsum haud secùs atque patrem cuncti vnicè amarent, summéque venerarentur. Sub idem tempus Rex Pipinus ad conficiendum Aquitanicum bellum conuentu habito Aurelianis, in Aquitaniam profectus, destructum à Gayfiro Duce Aquitano Argentonicum castrum reædificauit, dispositóque ibi, & in Biturica ciuitate Francorum præsidio inde reuertitur, Pascha Geotiliaci celebraturus, vbi & Synodum congregauit ob dirimendam quæstionem inter Latinos & Græcos obortam de Trinitate & Sanctorum imaginibus; quæ postquam gesta sunt, Gayfirus Dux Aquitaniæ, pacis studium assimulans, datis obsidibus, pacem à Pipino impetrauit, sicque inuictissimus Rex Pipinus exercitu suo in Franciam hybernatum misso, Bituricam reuersus, ibidem Natalem Domini celebrauit, anno salutis 766. At verò Gayfirus vbi compertum habuit Pipinum dimisisse exercitum, regnum subitò vi adorsus, latè longéque fœda populatione euagatus est, priusquam iniuriæ obuiam iri potuerit. Tum Pipinus exercitum tumultuosè reparat, hostilisque perfidiæ vlciscendæ prouinciam Carolo filio cognomēto Magno iniungit: erat enim iam Pipinus grandis natu. Ingressus itaque Aquitaniam Carolus magnus, illustrius cepit loca, hisque lætis initiis militare imperium auspicatus, nunc suo, nunc patris ductu vniuersam Aquitaniam, cuius caput est ciuitas Bituricensis, Francorum imperio subegit. Nec Pipinus multùm inde superfuit, vir adeò erga Dei Ecclesiam fidelis & deuotus, vt Legatis Constantini Imperatoris Ecclesiam Romanam grauiter opprimentis aliquando responderit, se non Constantino, aut cuiquam hominū præterquam Romanæ Ecclesiæ militaturum, eóque consilio se arma induisse, vt Apostolicam sedem ab omni mortalium iniuria vindicaret. Idem sanè Constantinus omnino à Deo auersus vtpote hæreticus, omnia suæ impietatis arma contra Ecclesiam Catholicam cōuertens, omnes suæ ditioni subjectos iurare coëgerat super sanctæ Crucis lignum, ne aliquam Dei Sanctorúmque imaginem venerarentur. Eos autem qui Dei genitricem inuocabant, & reliquias Sanctorū penès se habebant, patrimoniis priuabat, & omnibus modis cruciabat; Monachos vt vxores, Sanctimoniales vt viros ducerent cogebat; quod multi vitantes, martyrij palmam adepti sunt. Fuit hęc quidem hæresis (quod negandū non est) valde noxia, sed benè actum est tunc, quòd Dei iudicio quicquid hic fuit mali, eodē Constantino Imp. maximis diuinitùs cōsumpto cruciatibus sopitum est, priusquam satis primas terræ defigeret radices. Sed proh nefas! hoc idem nostris temporibus molitur Martinus Lutherus hæresiarcha, qui inter reliquos suæ vesaniç nefarios conatus instar memorati Constantini continentiam Sacerdotum ab Ecclesia iam olim probè constitutam improbat, & iis qui sacros Ordines susceperunt, rei vxoriæ operam dare indulgentiore licentiâ concedit. Vnde huc accedit non leuis coniectura quòd vniuersalis iudicij dies proximè futurus sit, secundùm illud quod Dominus in Euangelio Mathæi 24. ait: *Sicut in diebus Noë erant homines ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes vsque ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes, ita erit & aduentus filij hominis, &c.* Quod autem maximè omnium ob carnalis concupiscentiæ peccatum cataclysmus deleuerit vniuersum propè genus hominum, sacra restatur Scriptura Genesis 6. vbi sic legitur: *Cúmque cepissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant, &c.* Qui, quæso, rectiùs designantur per filios Dei, quàm Clerici, Sacerdotes & Monachi, quos, proh dolor! non pudet, duce Luthero hæresiarcha, in quibusdam prouinciis vxores ducere, filios procreare, deinque fieri patresfamilias; vt iam sicut populus, ita sit & sacerdos. Ij profectò populum Christianum irreparabiliter scandalizant, & puræ Religionis gloriam (quod in ipsis est) dedecorant, ac robur pusillorum lamentabiliter labefactant; & ideircò secundùm Apostoli sententiam: *Damnationem* meritò *sibimet acquirunt, quia mentiuntur Spiritui*

Sancto, primam fidem irritam facientes. Hîc appositè subjunxit Scriptura: *Dixit autem Deus, Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Item paulò mox addidit: *Gigantes autem erant super terram in diebus illis, &c.* Et qui veriùs typo gigantum notantur, quàm ambitiosè superflui, qui fastu & violentiâ tot dignitates seu beneficia vndecumque congerentes, adeò sublimes efficiuntur, vt cæteri hominum illis comparati, quasi locustæ videantur. Quia igitur hæc & alia multa signa futuri iudicij nuncia nostris temporibus impleri cernimus, Iudicem ipsum in proximo venturum speramus.

Cæterùm, etsi longiùs diuagati sumus, quàm instituta operis præsentis breuitas patitur, non tamen arbitramur ea quæ diximus, inutilia fore legentibus. Nunc ad Dominum Deodatum redeundum est. Itaque hic pontificatus sui anno nono sanctè & piè moritur, magnum sui desiderium apud Bituriges relinquens, vtpote vir Deo gratus, hominibus amabilis, prudens, iustus, clemens; pauperum, pupillorum, ac viduarum necessarius patronus, & defensor opportunus. Claruit autem ab anno Christi 764. ad annum 773. præsidentibus Romæ Paulo I. Stephano III. & Adriano primo, imperante Constantino hæretico, & regnantibus Pipino & Carolo Magno.

CAPVT XXXIX.

De Segoleno vndequadragesimo Biturigum Archiepiscopo.

Trigesimus nonus præfuit Dominus SEGOLENVS, vir omnium eorum quæ ad curam gregis Christiani spectant obseruantissimus; vnde & famæ suæ nitore multùm splendoris muneri pontificio adjecit: denique idem Deo amabilis Antistes dum ipsi Deo immortali in mentis serenitate, & cordis puritate deseruiens, Ecclesiam suam miro Religionis feruore regeret, ac proueheret: etiam Rex Carolus Magnus, qui omnes Gallorum Reges antecessit gloriâ rerum gestarum, omnia dicta factáque ad pietatem & nominis immortalitatem referens, maximéque Christianam Religionem sanctè & piè colens, Ecclesias Dei omnimodis honorabat, & ornabat sacris vasis, & vestibus preciosis, edicens vt nec ianitoribus Ecclesiarum liceret communi habitu in Templo Dei ministrare. Porrò idem Christianissimus Rex honestati Ecclesiasticæ omninò intentus, legendi & psallendi disciplinam diligenter correxit. Nam offensus dissonantia Ecclesiastici cantus inter Romanos & Gallos, & iudicans iustius esse de puro fonte quàm de turbato riuulo bibere, duos Clericos Romã misit, vt antiquum cantum à Romanis discerent, & Gallos docerent. Et primò quidem per eos Metensis Ecclesia, & inde per illam omnis Gallia ad authoritatem Romani cantus reuocata est. Præterea sapientissimus atque perspicacissimus Princeps sciens regnum esse veluti corpus quoddam, & nunc isto, nunc illo incommodo iactari, nisi consilio & fortitudine velut quibusdam medicis sanitas accepta tuetur, Episcopos quidem modo, quo decuit, sibi primùm deuinxit: ordinauítque per totam Aquitaniam Comites, Abbates, deinde alios plures (quos Vassos vulgò appellant) ex gente Francorum, quorum prudentiæ & fortitudini nullâ calliditate, nullâ vi obuiare fuerit tutum; eísque commisit curam regni, finium tutamen, villarúmque regiarum ruralem prouisionem; & quidem Biturica ciuitati præfecit Humbertum, virum minimè in agendis rebus incuriosum, Pictauis Abbonem, Petragoricis Vvidbodum, sed & Arnernis Iterium, Tholosæ Corsonem, Burdegalis Siguinum. His itaque in regno Aquitaniæ ritè decretis, Carolus Rex nominis celebritate florentissimus, cuius beneficio cùm reipublicæ status pacatissimus erat, tum Ecclesiasticæ disciplinæ honestas reformata est, Ligeri trajecto, Lutetiam sese recepit. At reuerentissimus Antistes Segolenus quinto quàm sedere ceperat anno obiit, vir pro suo candore, suáque virtute nunquam sine honore nominandus. Floruit autem ab anno Christi 773. ad annum eiusdem Christi 778. sub Hadriano Pontifice maximo, imperante Constantino hæretico, & regnante Christianissimo Carolo Magno.

CAPVT XL.

De sancto Dauide quadragesimo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus præfuit Ecclesiæ Bituricensi Sanctus DAVID, vir summâ virtutum integritate spectabilis, totius forma disciplinæ, atque conspicuum sanctimoniæ exemplar: qui quidem non immeritò à nobis tanto excipitur præconio, quandoquidem sicuti Regij Psalræ nominis similitudinem non sine diuina prouidentia est sortitus; ita & vitæ ipsius perfectionem studiosè imitatus, in exercendis pastoralibus curis, gregis institutionem solertissimè procurabat. Ille siquidem Rex & Propheta de pascuis ad regnum Israëliticæ gentis moderandum diuinâ vocatione mirabiliter prouehitur; iste verò relictis huius vani sæculi curis, morem gerens vocationi Spiritus Sancti, regimen Bituricensis Ecclesiæ humiliter susceptum, deuotè efficaciterque administrauit. Ille funditor egregius lapide vno limpidissimo Goliæ superbiam ad terram dejecit, immò prostratum humi gigantem proprio ipsius ense truncauit; iste autem alter Dauid, tanquam pugil strenuus, gladio spiritus (quod est, teste Apostolo, verbum Dei) potestates aëreas tenebrarum harum potenter debellans, victoriosissimè de eisdem triumphauit. Ille (inquam) Rex Israël inuictissimus, vt pacem suis pararet, & omne ditionis suæ imperium felici tranquillitate gaudere iugiter posset, allophylos viribus suis & armis sese iactantes frequenter superans, penitùs regno deturbauit; iste etiã sacratissimus Præsul suâ singulari prudentiâ, sollicitudine, vigilantiâ Dominicum gregem à luporum contutauit incursibus, omnem operam, curam, studium, ac tempus circa illius custodiam & instructionem accommodans. Quid multa? Nonne & istud cognitione dignum est, quòd videlicet sicut Israëlitici regni Monarcha Dauid filium suum Salomonem, & quidem sapientissimum Regem sedulò hortatus est, vt Hierosolymis Deo optimo maximóque solemne Templum illud toto orbe celebratum ædificaret; ita & iste Gallicani regni Patriarcha religiosissimum Regem Carolum Magnum ad præstruendum Bituris puellare cœnobium ad diui Laurentij, seu, vt alij dicunt, sancti Iacobi Apostoli memoriam, suis precibus facilè induxerit, siquidem inter cætera quæ prædictus Carolus secundùm Imperialem magnificentiam præclarè gessit, septem Ecclesias diuersis in locis magno sumptu extrui fecit, & amplificè dotauit; vnam videlicet in Gallicia, alteram Aquisgrani, tertiam Tholosæ, quartam in Vasconia, quintam Parisiis, sextam Coloniæ, septimam (vt dictum est) Bituris. Igitur quemadmodum filiis Israël à captiuitate Babylonica Deo propitio Hierusalem reuersis Zorobabelem eorum ducem inclytum ad instaurandam Dei domum, ore, manu adjuuerunt duo eximij Prophetæ, Aggeus & Zacharias: ita sanè duo reuerendi admodum, multisque sanctitate conspicui Antistites, Dauid Bituricensis, & Asclepius Claromontensis (seu vt aliàs habetur, Lemouicensis) orauêre, suasêre, institêre vsqueadeò, donec Christianissimus Rex memoratus supradictam diui Laurentij Ecclesiam ad summum fastigium perduxit. In quo quidem opere Ludouicus cognomento Pius, tunc Rex Aquitaniæ, patris sui cooperator extitit, & idcirco Aimoïnus Monachus in libro 5. de gestis Francorum, cap. 8. eandem basilicam memorat inter cæteras, quas idem Ludouicus in Aquitaniæ regno dicitur extruxisse: in quo quidem loco sancta Eufrasia filia Regis Caroli Magni, statuto deuotarum virginum choro cum eisdem sub diui Patris Benedicti regula gratũ Deo virginitatis munus exoluit, sub cura & protectione amabilis Deo Antistitis Dauidis tunc miris & odoriferis virtutum floribus vernantis. Nam quamuis ille in infulis ageret, atque omnium Ecclesiarum totius Aquitani Primatus sollicitudinem impiger gereret: tamen prudenter complectens animo quàm debile, quámq; fragile sit femineũ genus, tantò sedulius ipsas sacras Deóq; deuotas sanctimoniales spiritualium deliciarum epulis refouebat, quantò difficilius easdem non sine diuinarum adminiculo consolationũ esse in sancto castitatis proposito permansuras cernebat; apud quas etsi idem sanctiss. Patriarcha Deo sacrificium laudis & orationum libamina frequenter offerre videretur, non tamen minùs efficaciter cętera quæ pontificiæ sollicitudini, curæ & administrationi competunt, exequebatur. Ardens námq; in Christi amore gloriosi Præsulis animus, & benignum atq; clemens ingenium bonis delectabiliter pascebatur operibus, imprimis clementia, quæ

Prælatos decorat maximè, éstq; subditis dulcissima, sibimet in ipso totum ius dominandi vendicarat. Deinde cùm ipse esset homo spectabilis sapientiæ, paratus ad omnem Dei voluntatem, diuina solerter seruans mandata, virtutibus renitens immensis, nomen sibi peperit æternum. Post hęc gloriosus Antistes Dauid senio confectus, trigesimo sui pontificatus anno obdormiuit in Domino: huius autem venerabile corpus conditum est iuxta ossa S. Asclepij, cuius suprà meminimus in D. Laurentij Ecclesia Bituris. Claruit verò ab anno Christi 778. ad ann. 808. pręsidentibus Romæ Adriano I. & Leone III. imperantibus Leone, Irene cum filio suo Constantino, & gloriosissimo Christianissimóque Carolo Magno Francorum Rege.

CAPVT XLI.

De Berlano quadragesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus primus præfuit Dominus BERLANVS, homo vitâ honestus, & sapientiâ præclarus. Eo Bituris præsidente Carolus Magnus Imperator assumptis secum totius regni nobilioribus Principibus, & Lamberto Biturigum Duce strenuissimo, perrexit in Galliciam pugnare contra Aygolandum Sarracenorum Principem: quo deuicto, Galecianam D. Iacobi Apostoli ædem inuisit, & amplissimis donariis ditauit. Lambertus verò Bituriæ Dux, & memorati Caroli Imperatoris fidelissimus comes, multas & sanctissimas inde Diuorum reliquias secum adferens, easdem distribuit Ecclesiis suæ ciuitatis Bituricensis, inter quas dicitur quòd attulerit corpus S. Iuliani Cenomanensis Episcopi: sed huius rei fidem non facilè admiserim; quia id factum fuisse temporibus S. Gerontij probabiliter legitur in historia translationis B. Gildasij, vt infrà pluscùlis declarabimus. Cęterùm Dominus Berlanus Pontifex dignissimus dum nulla pietatis opera in tanto honoris supremi gradu prætermitteret, ac benè & beatè (vt bonum pastorem decebat) vitam duceret, anno sui sacerdotij duodecimo morti vitæ debitum soluit. Claruit autem ab anno Christi 808. ad 820. præsidentibus Romæ Leone III. Stephano IV. & Pascale I. imperantibus Carolo Magno, & Ludouico Pio.

CAPVT XLII.

De Ermenario quadragesimo secundo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus secundus præfuit Dominus ERMENARIVS, vir modestus, suauis, benignus, & omnibus bonis spiritualibus ornatus. Anno 4. pontificatus eius terræmotus factus est magnus, & multæ villæ ac domus cælesti igne crematæ sunt; sed & homines, animalia, & fruges ictu fulminum, necnon & lapidibus immensi ponderis è cælo cum grandine cadentibus miserè perierunt. Sequenti etiam anno in Gallia decidens miræ magnitudinis grando, pecora multa & nonnullos homines interemit; in qua tempestate glacies durissima pedum duodecim longitudine visa est è cælo cecidisse. Quæ quidem rerum portenta non tam hominum cladem quæ breuì secuta est (quàm impium Lotharij facinus, qui Ludouicum Imperatorem patrem suum fraude captum hostiliter vinxit) quidam portendisse arbitrabantur. Sedit autem idem Ermenarius annis septem, ab anno Christi 820. ad 827. præsidentib. Romæ Paschale I. Eugenio I. & Valentino, imperãte Ludouico Pio Francorũ Rege.

CAPVT XLIII.

De S. Stephano quadragesimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus tertius præfuit S. STEPHANVS, vir eruditione, fide, conuersatione, & moribus insigniter clarus. Fuit insuper tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeóq; castus & pius, vt nihil non diuinum animo, menteq; semper agitaret: denique sic vixit, vt post mortem inter beatos meritò censeri debuerit. Sed quàm gloriosis vitæ ipsius exemplis frustrata sit posteritas, negligentiæ scriptorum imputantes, videamus quantum gratiæ, decoris & gloriæ tunc temporis accesserit Ecclesiæ Dei, propter dispositionem & pietatem religiosi Imperatoris Ludouici, qui me-

titò Pij cognomen ob morum mansuetudinem est consecutus. Hic namq; (vt author est Aimoïnus in lib. 5. de gestis Francorum, c. 10.) generalem sacerdotũ summorum atque procerum conuentum Aquisgrani habuit, in quo quantum feruoris circa diuinum cultum pectoris gestaret in arca, liquidò monstrauit: congregatis enim ex omni parte Episcopis, & nobilissimo sanctæ Ecclesię Clero, primùm condi iubet codicẽ de ordine & titu Ecclesiastico, quem per ciuitates & suæ ditionis loca insigniora circumlatũ, ab vniuerso Clero exscribi & seruari mandauit: deinde statuit ne Antistes sacerdósve vllus serico, purpurâ, cocco, aut gemmato annulo vteretur, præterquam in sacrorum ministerio; nec In cingulis, calceis, crepidis aurum haberent vel argentũ. Cœperunt ergo tunc ab Episcopis & Clericis exquisitæ vestes, calcaria aurata, & phaleræ deponi; monstrum siquidem ducebat diligens pietatis custos, si vir Ecclesiasticæ deputatus familiæ conaretur aspirare ad sæcularis ornamenta gloriæ. Sed proh dolor! huic tam pio decreto abrogauit posteritas; quo autem iure, hoc illi viderint quorum interest. Præterea, in tam celebri Antistitum conuentu idem Deo amabilis Imperator elegit ac deputauit quẽdam venerabilem Abbatem Benedictum nomine, & plures Monachos integerrimæ vitæ ac conuersationis viros, mandans eis, vt omnia totius sui Imperij cœnobia circuirent, & cũctis tam Monachis quàm Sanctimonialibus vniformem viuendi morem secundùm B. Benedicti regulam traderent. Quæ res magnum Ecclesiæ Catholicæ tribuit exultationis tripudium, & piissimo Imperatori nomen æternum peperit. At sanctissimus Pontifex Stephanus (vt ad eum reuertar, in quo non minor Religionis cura quàm in pio Principe fuit) pro reformatione, defensione, & exaltatione suæ Bituricensis Ecclesiæ tantam sollicitudinem gerebat, vt non quorumlibet minis vel blandimentis moueri posset. Cæterùm, inter reliqua pietatis opera ita erat profusus circa pauperes, vt nihil sibi, sed omnia eis se existimans possidere, non tanquam seruus diuitiarum eas custodiret, sed tanquam dominus egentibus fideliter erogaret. Cùm autem octauum sui Pontificatus annum expleuisset, graui febrium fatigatus molestiâ, semper Deum orans, semper benedicens, semper ei Bituricensem Ecclesiam cõmendans, astantibus pluribus tam de populo, quàm de Clero notabilibus personis, cælesti Angelorum choro interesse desiderans, quorum nunc felicissimo fruitur aspectu & consortio, emisit beatũ spiritum Idibus Ianuarij. Denique innumera propemodum Cleri populíve multitudo, prӕteritarum sancti viri virtutum ac piorum operum non immemor, sacrum atq; pretiosum thesaurum illum (dico venerandum corpus ipsius) in Ecclesia B. Austregisilli de Castro recondendum duxit, factas eius exequias omni veneratione persoluens. Claruit ab anno Christi 827. ad 835. præsidente Romæ Gregorio II. & imperante Ludouico Pio Rege Francorum.

CAPVT XLIV.

De Ermemberto quadragesimo quarto Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus quartus præfuit Dominus ERMEMBERTVS, vir summâ virtutum integritate spectabilis. Inter initia noui huius pontificatus, monente Gregorio Papa quarto, & omnibus Episcopis assentientibus, Ludouicus Imp. statuit, vt sicut Romæ, ita & in omni ditione sua festiuitas omnium Sanctorũ in Kalendis Nouembribus celebraretur. Interea sol passus est eclipsim, atque in tantum lucis recessu tenebræ pręualuerũt horâ diei nonâ, vt nihil à noctis veritate differre videretur. Quod quidem prodigium lamentabili exitu consummatum est; portendebatur enim per hoc, maximum illud lumen mortalium, quod in domo Dei supra candelabrum positum omnibus lucebat, dico Imperatorem piissimũ, esse rebus humanis maturè subtrahendum, mundúmq; eius abscessu in tenebris tribulationum relinquendum. Itaque cùm talia vidisset idem religiosissimus Imperator, ait: Non alium timere debemus præter illum qui noster & huius signi creator est, sed eius clementiam non satis mirari & laudare possumus, quia nostram inertiam, cùm simus peccatores & impœnitentes, talibus dignatur admonere indiciis; mutationem enim regni, mortémque Principis hoc monstrari portento certum est. Quia ergo & me & omnes communiter tangit hoc ostentum, omnes pro posse & sapere ad meliora festinemus, ne fortè misericordiam Deo prorogante, & nostrâ impœnitudine impediente, nos illâ misericordiâ inueniamur indigni.

Cœpit

Cœpit ergo Pius Imperator post hæc tabescere fastidio, & omni virtute corporali adeò destitui: vt per quadraginta dies ante mortem suam nullum cibum præter Corpus Dominicum sumere non potuerit, ipso dicente cum gemitu: Iustus es Domine, vt qui quadragesimæ tempus non ieiunans exegi, saltem coactus, idem tibi ieiunium exsoluam. Instante autem migrationis suæ articulo, se benedici à sanctis Episcopis petiit. Quo facto conuersa facie ad sinistram partem, indignando virtute quanta potuit dixit. Abite hinc abite. Vnde patuit quod malignum spiritum vidit. Deinde eleuatis oculis in cœlum, quantò huc minacius, tanto illuc lætius intendebat, ita vt nihil à ridente motiens differre videretur. In talibus ergo, vitæ præsentis terminum sortitus, ad requiem sempiternam Ludouicus Pius Imperator feliciter migrauit xij. Kalend. Iunij anno Christianæ pietatis 840. Quo & dominus Ermembertus Biturigum Antistes fœlicia paradisi gaudia assecutus est, postquam quinque annis & tribus diebus, scilicet ab anno Christi 835. ad eiusdem annum 840. pastoralem curam administrasset, præsidente Romæ Gregorio IV. & Impetante Ludouico Pio.

CAPVT XLV.

De Ebroino quadragesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

Qvadragesimus quintus præfuit dominus EBROINVS vir vita purissimus, atque præter diuinarum scripturarum mirabilem eruditionem, per singula virtutum genera consummatus. Optimum factu fuerit animaduertere hoc loci grauiter erratum fuisse in præsulum nostrorum supputatione annorum. Nam ab obitu S. Austregisilli (qui teste Sigeberto in Chronicis accidit Dominicæ incarnationis anno 627.) si singulorum ipsorum patrum pontificatus annos computando descenderis vsque ad eundem Ebroinum, haud dubiè ipsum comperies in antiquo Catalogo cepisse anno Domini 840. Sed quia Sanctus Radulphus, qui post dictum Ebroinum secundus præfuit (vt author est Ado Viennensis Episcopus) obiit anno Domini 866. Et in illo temporum interstitio, id est ab anno Domini 840. vsque ad annum eiusdem Domini 866. inclusiuè computantur anni viginti septem duntaxat. Ex quibus viginti quinque probabiliter attribuuntur Sancto Radulpho, vnus verò annus & aliquot menses beato Aygulpho. Constat nimirum huic Ebroino per errorem subscriptos fuisse annos pro diebus. Sedit igitur idem Ebroinus triginta dies tantummodo, anno Christi 840. Præsidente Romæ Gregorio quarto, quibus diebus tres filij Ludouici Pij Imperatoris ob imperij & regni paterni diuisionem inter se bellantes, multa hominum millia perdiderunt.

CAPVT XLVI.

De S. Aigulfo, siue Aiulfo quadragesimo sexto Biturigum Archiepiscopo.

Qvadragesimus sextus præfuit S. AIGVLFVS aliàs Aiulfus, sanctus hic post mortem parentum suorum adhuc iuuenis existens, audita domini voce, quâ in Euangelio dixit. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & sequatur me: quid enim prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Illicò profusis mixta lachrymis suspiria cordis mittens ad cœlos, se Dominum nostrum IESVM-CHRISTVM vltro secuturum, ac eidem flore mundi calcato solerter militaturum proponens in abditissimum nemus secessit, dicens cum Propheta: *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine expectans eum qui saluum me fecit, &c.* Hic itaque magni Helyæ & Sancti Ioannis Baptistæ æmulator existens feruentissimus, in illa secreta Eremi vastitate die ac nocte cum summa animi voluptate; piam diuinarum scripturarum intelligentiam & sensum mente in Deum excitata meditans breui temporis spacio in omni virtutum genere perfectus euasit. At vbi clarescentibus tantæ sanctitatis insignibus beati viri nomen longè latéque enituit, vacante Aquitani Primatus sede, vnanimi cunctorum assensu; idem verus Dei cultor in Pontificem Bituricensis Ecclesiæ eligitur. Quod ille vbi veraciter perdidicit, se indignum tanto honore humilitatis gratia

æstimans, fugam iniit. Sed dum subterfugiens in interioris nemoris parte delitesceret, tandem ab eo (qui eidem literas electionis de se factæ adferebat) diuino nutu est inuentus. Contigit autem ipsum nuncium multis diebus in illa Eremo errando ad mortem vsque famis inopiâ pene deductum. Cum verò beatus Aigulphus, vt totus semper misericordiæ visceribus affluebat, homini fame pereunti compassus, valdè affligebatur, quod vnde ei succurreret, non haberet. Verùm inter hæc ipse eleuans oculos, forte conspicatur ceruarum gregem haud procul transeuntem, extollénsque vocem, vni earum sistere gradum iubet in nomine Domini, his vsus verbis *sta cerua*. Quâ quidem non sine magno miraculo subsistente, inclinauit se famelicus ille nuncius, & fugens ceruæ mammas vires illicò recepit: hinc eidem loco vocabulum impositum est (*sta cerua*) sed inde mos iuoleuit vt corrupto nomine (*Sagerzia*) appelletur. Adductus igitur Sanctus Aygulphus, statimque consecratus, pontificali in throno solemniter collocatur. Verum quum curæ pastoralis pondus, maximéque hominum sæcularium inquietudinem ferre non posset: haud multò pòst desiderio vitæ solitariæ iterum ad eremum, vnde assumptus fuerat, conuolauit. Vbi quo sincenorem Deo exhiberet famulatum, antiquos Patres Eremitas studio assiduæ orationis & diuinæ contemplationis gratiâ imitatus, quùm non sine miraculorum copia illustrem duceret conuersationem, tandem fœliciter moriens vndecimo Kalendas Iunij, aulam regni cælestis gaudenter intrare meruit. Cuius sacra ossa magno deuotionis affectu à Christianis fidelibus honorificè asseruantur in eodem loco, vbi in memoriam ipsius constructa est Parochialis Ecclesia, ex ipsius denominationis vocabulo appellata Gallicè (*Sainct Au*, seu *Sainct Hou*) Sedit autem vnum tantummodò annum & aliquot menses ab anno 840. ad 842. Nam si (vt in veteri Catalogo scribitur) præfuisset annis viginti & sex, vtique perueniisse inueniretur vsque ad annum Dominicæ Incarnationis octingentesimum sexagesimum sextum. Quo quidem anno, teste Adone Viennensi, Sanctus Radulphus eius successor vitâ decessit. Est itaque in antiquo catalogo error adeò perspicuus, vt vel cæco appareat. Claruit hic sub Gregorio IV. Imperante Lothario, & Regnante Carolo Caluo.

CAPVT XLVII.

De S. Radulpho quadragesimo-septimo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus septimus præfuit S. RADVLPHVS vir quidem carnis origine valdè ingenuus, sed animi virtute magis strenuus; meritorum autem gratiâ præcipuus atque insignissimus, in quo sanè tam perspicua erat bonitas, tanta radiabat fides totius iustitiæ fundamentum, vt dubitare nephas fuerit omnium gratiarum largitione Spiritum Sanctum in illius pectoris sacrariolo delectabiliter habitasse; *vita dum præsens* (sicut in hymno canitur) *vegetauit eius corporis artus*. Præterea ipsius virtutes cum laude & gloria passim vulgatæ eundem cunctis reddebant admirabilem, charum, & desideratissimum. Immò (quòd ingenuè fatendum est) famæ suaueolentia ipsum non solummodo optabilem, sed & votis omnium mirè excolendum efficiebat. Denique summa illi cura de litteris, sed maximè diuinis erat, nihil non perpensum probatúmque recipiens. In quibus eum magis occupauit medulla sensuum, quàm spuma verborum. Quod si ad subiectorum instructionis & correptionis modum quem tenuit veniatur: dociles quidem & proficientes non cessabat diuinarum scripturarum salutaribus documentis ad maiorem virtutis acquirendæ instantiam & laborem prouocare; peccantes verò, incorrigibiles & contumaces duriùs redarguendo stimulabat, eorúmque vicia graui verborum tonitruo terribiliter effulminabat. Cæterùm pia eius misericordiæ opera quis competenti præconio extollat? Qui videlicet conditionis humanæ per omnia memor, prius soleret indigentium pupillorum, viduarúmque respicere causas, quàm personas, præuenire manibus illum qui non valebat ad ipsum pedibus peruenire, quandoquidem ipse crebro non minus absentium pauperum verecundia, quàm præsentium querimoniâ mouebatur. Et hinc fuit quòd sæpe tersterit eorũ lacrymas quorũ oculos non vidit. Tãta quippe extitit in pauperes gloriosi huius pontificis vigilãtia, cui tota actionũ suarũ intẽtio, finis, merces, gloria Christus

erat. Denique prætereundum non est, quod idem sanctus vir quemadmodum in veteribus memoriis scriptum inuenimus, templum nobile sub Douerensi nomine extruxerit, eique pari dignitate Monasterium addiderit. Sed & in territorio Lemouicensi Cœnobium Belli loci peculiari sumptu ędificauit, & magnis prædiorum redditibus amplificè dotauit, vt per ipsius testamentum (quod ibidem diligenter asseruari didicimus) dilucidè apparet. Sub idem verò tempus apud Saciacum vicum (qui nunc dicitur Capella-Gillonis) Sanctus Iacobus Confessor vir omni laudum cumulo, aggere, fastigio, pro Sanctissimæ vitæ merito efferendus eremiticam ducens conuersationem, Beatissimum antistitem Radulphum breui moriturum prophetica voce prædixit, sicut actuum ipsius fidelis relator, vt facundè, ita & verissimè his verbis protestatur, dicens: Interea vir domini Iacobus inter tot præclara bonorum operum exercitia, illustratus gratia diuina prædixit prophetico spiritu obitum præstantissimi Pontificis Rodulphi. Qui insitâ sibi prudentiâ, animi quoque nobilitate, suâ tempestate plebem sibi creditam optimè regens, merito pater patriæ à cunctis Aquitanicæ gentis primoribus dici poterat. Immaturâ hic sorte hominem exiens, penè ineuitabile excidium suæ intulit prouinciæ. Obiit autem xj. Kalend. Iulij anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo sexto, vt author est Ado Viennensis in Chronicis circa finem ætatis sextæ. Cuius verò sanctissimum corpus condignè traditum est sepulturæ in Basilica diui Vrsini primi Biturigæ ciuitatis Archiepiscopi, vbi magna deuotæ plebis veneratione excolitur. Quamobrem compertum habemus Vincentium Beluacensem impendiò errasse capitulo 35. libri 25. Speculi historialis; vbi eundem Sanctum Rodulphum asseueranter dixit iacere in Cœnobio Sancti Sulpicij Bituricensis. Cæterùm beatus Pontifex Radulphus sedit annis viginti quinque ab anno Christi 842. ad 867. Præsidentibus Romæ Sergio secundo (cui, quia Os suillum diceretur) ad obscenam appellationis vocem tollendam, datum est, vt aliud sibi nomen optaret; mansitque deinmos ad posteros, vt qui Pontifices crearentur, omisso priori nomine, eligerent sibi vnum aliquod ex prædecessorum nominibus, Leone IV. Ioanne Anglico (quem fuisse fœminam historiæ falsò tradunt) Benedicto III. & Nicolao primo. Qui ad ipsum Rodulphum scripsit ea quæ in magno habentur decreto, distinctione 23. cap. Præterea, &c. Et causa 9. quæst. 3. cap. Conquestus, &c. Item causa. 30. quæstione 2. cap. De his, &c. Item causa 33. quęstione 2. cap. Interfectores, &c. Et de consecratione, distinctione prima, cap. Porro, &c. Tunc temporis Lotharius primus, & post eum Ludouicus II. Imperium, Regnum verò Francorum Carolus cognomento Caluus strenuè moderabantur.

CAPVT XLVIII.

De S. Vulfado quadragesimo-octauo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus octauus præfuit Sanctus WLPHADVS nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrinâ præcipuus, diligentiâ ac sollicitudine tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Iste (vt mea quidem fert sententia) apud sanctum Laurentium Bituris in diuorum Pontificum Dauidis & Asclepij conditorio visitur, venerationique ibidem habetur sub appellatione Sancti Florentij, idque tum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigiis indicatur. Nam quum debeat ipse vt olim nominari populari lingua (*Sainct Vulphant*) nunc tamen per errorem, vt publica habet loquendi consuetudo, vocatur *Sainct Florent.* Tempore Pontificatus ipsius circa annum Domini 868. tragifera Normanorum irruptio sese intra Biturigum fines immisit. Postremò clarissimæ eiusdem vrbis capturam, ac sæua incendia Monasterij Sancti Sulpicij, quæ Sanctus Iacobus Eremita lugubri sermone prædixerat, in hanc constat tempestatem accidisse, licet tunc temporis in eodem Cœnobio adhuc proprij status decor visus oblectaret humanos, normaque professionis regularis honestissimè reniteret. Interea locustæ Galliam depopulantur innumerabiles cæteris locustis maiores sena alarum remigia, sex pedes, duos dentes lapide duriores habentes, vt castrorum acies turmatim volantes: duces cum paucis itinere vnius diei mittentes ad metanda loca venturæ multitudini. Circa

verò horam nonam ad locum præuisum venientes, ibique in alterum diem solis ortum expectantes, per aërem volitabant, ipsum solis radium obnubilantes sicque ore lato, extenso intestino, omnia tam in herbis quàm arboribus vastabant, spacium diurni itineris extendentes. Hoc miserabili spectaculo vsque ad mare Britannicum peruenientes, tandem flatu ventorum in profundum maris sunt demersæ. Sed æstu Oceani ad littus reiectæ ex putredine suâ aerem corrumpentes, multos perire fecerunt. Secuta est etiam fames valida, quâ penè tertiam partem hominum consumptam fuisse legimus. Cæterùm Beatus Wlphadus, postquam sedisset annis nouem, & diebus duodecim, fructu Iustitiæ repletus & ad æterni possessionem regni, quod electis omnibus ante conditum mundum destinarat immensa Dei bonitas, inuitatus feliciter obiit sexto nonas Octobris anno Domini 875. Claruit autem ab anno 867. Præsidentibus Romæ Nicolao I Hadriano II. & Ioanne VIII. Imperante Ludouico II. & Regnante Carolo Caluo.

CAPVT XLIX.

De Frotario vndequinquagesimo Biturigum Archiepiscopo.

QVadragesimus nonus præfuit dominus FROTARIVS: hic dicitur rexisse Bituricensem Ecclesiam annis quatuordecim. Verùm secus ac legitur in veteri catalogo sese res habuit vt paulò mox perspicuè declarabimus. Quum enim idem Frotarius primùm esset Burdigalensis: ac inde Pictauensis antistes: postremo eò temeritatis peruenit: vt etiam inconsulto Pontifice Romano ambiret, arripererque primam totius Aquitaniæ sedem. Hoc testatur Aimoinus Monachus in libro quinto de gestis Francorum capite trigesimo tertio, hoc modo inquiens: Annò Domini 876. Carolus Caluus Imperator Pascha Domini celebrauit apud Sanctum Dionysium. Quo accersiens legatos Apostolici Ioannem Tuscanensem & Ioannem Aretinum atque Ansegisum Senonensem Episcopum, illorum consilio mense Iulio generalem Synodum auctoritate Apostolica & sanctione sua apud Pontigonem indixit. Quo per Remos & Catalaunos peruenit. Igitur vndecimo Kalendas Iulij, indictione ix. Episcopis & cæteris quibusque clericis vestibus sacris indutis & in domo ac sedilibus palliis protensis atque in gremio synodi & prospectu imperialis sedis, lectorio seu analogio suppositis Sacrosanctis Euangeliis, venit Dominus Imperator Carolus Caluus in vestitu deaurato habitu Francisco, cum legatis Apostolicæ sedis in Synodum. Et cantoribus antiphonam *Exaudi nos Domine, &c.* cum versibus & *Gloria Patri* cantantibus post *Kyrie eleison*, & data oratione à Ioanne Tuscan. Epis. Legato, resedit dominus Imperator, & legit dictus Ioannes Tuscanensis Epis. Epistolas à D. Apostolico missas, cum quibus & legit Epist. de primatu Ansegisi Senonensis Epis. vt quoties vtilitas Ecclesiastica dictauerit siue euocanda Synodo, siue in aliis negotiis exercendis per Gallias & Germanias Apostolica vice fruatur, & decreta sedis Apostolicæ per ipsum Episcopis manifesta efficiantur, & rursus quæ gesta fuerint, eius relatione si necesse fuerit Apostolicæ sedi pandantur, & maiora negocia ac difficiliora quæque suggestione ipsius à sede Apostolicâ disponenda & enucleanda quærantur. Petentibus Episcopis, vt eis permitteretur ipsa legi epistola, quibus erat directa, non acquieuit Imperator, sed responsum quæsiuit ab eis, quid de his iussis Apostolicis responderent. Quorum responsio talis fuit. Vt seruato singulis metropolitanis iure priuilegii secundùm sacros Canones & iuxta decreta sedis Romanæ Pontificum, ex eisdem sacris Canonibus promulgata, domini Ioannis Papæ Apostolicis iussionibus obedirent. Sed quum Imperator & Legati Apostolici satagerent, vt absolutè Archiepiscopi responderent, se obedituros de Primatu Ansegisi sicut Apostolicus scripsit, aliud nisi (vt prædictum est) responsum ab eis extorquere non potuerunt, excepto quod Frotarius Burdigalensis Episcopus (quoniam à Burdegala ad Pictauos, indéque ad Bituricum fauore Principis contra regulas se contulit) per adulationem respondit, quòd Imperatori placere cognouit. Tunc motus Imperator præcepit Ansegiso vt supergrederetur omnes ante se ordinatos Remorum Archiepiscopo reclamante audientibus vniuersis hoc factum sacris regulis obuiare. Imperator tamen in sententiâ suâ permansit, & petentibus Episcopis vt liceret eis

vel exemplar ſibi de epiſtolâ directâ ſumere, nec hoc vllo modo impetrauere, & ſic ſoluta eſt Synodus in die illa.

Pridie Idus Iulij, hoc eodem anno, conuenerunt Epiſcopi, & miſit Imperator Vicarios Apoſtolici increpare duriùs Archiepiſcopos & Epiſcopos, & lecta eſt à Ioanne Tuſcanenſi iterum epiſtola, iubente Imperatore pro Primatu Anſegiſi, & quæſita eſt ab Epiſcopis denuò inde reſponſio. Tunc reſpondentibus ſingulis Archiepiſcopis quod veluti ſui anteceſſores illius anteceſſoribus regulariter obedirent, ita eius decretis vellent obedire, faciliuseſt illorum admiſſa reſponſio quàm fuerat in Imperatoris præſentia. Et ſic poſt multas contentiones de Preſbyteris diuerſarum Parochiarum reclamantibus ad Legatos Apoſtolici, lecta eſt proclamatio Frotharij Burdigalenſis Archiepiſcopi, quia non poterat conſiſtere in ciuitate ſuâ propter infeſtationem paganorum, vt liceret ei Bituricenſem Metropolim occupare. Cuius petitionibus vnanimitas Epiſcoporum nullatenus acquieuit. Sed nihilominus idem Frotarius, qui, vt prædiximus, fauore Principis potiebatur, Bituricenſem Eccleſiam violenter inuaſit ac poſſedit. Intereà verò Imperatore morte conſumpto, & Ludouico eius filio (cui Balbo cognomen fuit) in Regem Franciæ ſubſtituto, Papa Ioannes octauus in Franciam deſcendit, & (vt author eſt Robertus Gaguinus in libro quinto Compendij) apud Trecas magnum Epiſcoporum conuentum aggregauit, in quo conuentu cognito quòd prædictus Frotharius ex Burdegalâ Pictauiam & inde ad Bituriges inconſulto Pontifice Romano tranſiſſet, Ioannes Papa proferri iuſſit ſanctiones Sardicenſis & Africani Concilij, quibus Epiſcopi ad aliàs Eccleſias, ſua relicta, tranſire prohibentur. Recitatis autem vtriuſque Synodi capitibus, Pontifex definit Sacerdotes, qui ſuis ſedibus abiiſſent, ad eas reuerterentur. Quamobrem idem Frotharius compulſus eſt dimiſſa Bituricenſi Eccleſia redire ad Pictauos. Hæc autem teſte Aimoino inciderunt in annum octauum & ſeptuageſimum ſupra octingenteſimum humanæ ſalutis, ſeptimo Idus Septembris. Eſtque euidentiſſimo ſpecimine perſpicuum, ipſum Frotarium tres duntaxat annos & quatuordecim dies nobilem imprimis Aquitanici Primatus ſedem occupaſſe ab anno 876. ad 878. Cæterum licet iſte Frotarius (ſeruata cæterorum tam reuerentia quàm pace Pontificum) ambitionis nimiæ grauiter foret inculpatus, tamen fuerunt alioqui in illo multa & varia laudabilis vitæ ornamenta. Atque inter cætera quæ magnificè ab eo geſta referuntur in tertia parte Annalium Aquitaniæ, Abbatia diui Cypriani dicitur fuiſſe eius opere ædificata Pictauis. Quo in loco ipſe ſepelitur.

CAPVT L.

De Adacio quinquageſimo Biturigum Archiepiſcopo.

Qvinquageſimus præfuit dominus ADACIVS vir imprimis doctiſſimus & Deo deuotiſſimus, quique eâ fide, beneuolentiâ, officio geſſit pontificatum, vt & Deo valdè gratus, & omni populo eſſet venerabiliter acceptus. Verùm adeò perplexè & inconſtanter res huius temporis ſunt memoriæ proditæ, vt nec quid hoc ſedente ſit Bituris aut alibi geſtum liquidò ſcribi poſſit. Nam vt Sabellicus ſcribit, mirum eſt quanta omnium bonorum artium obliuio per id tempus mortalium animis obrepſerit, vt nec in Pontificibus quidem, cæteriſque principibus quicquam eluceſceret, quod vitam iuuare poſſet, non ſalubria inſtituta, non templorum reparationes, non vlla pietatis exempla, non liberalium artium affectationes. Sed ſtupor & amentia quædam, obliuioque morum inuaſerat hominum animos. Cæterùm non tam vita tunc malè culta eſt, quàm illa ipſa quæ per id tempus geſta ſunt, inculte & perplexè monumentis literarum tradita, vt authoribus eius ſæculi nihil minus curæ fuiſſe appareat, quam vt in iis quæ ſcriberentur, ſibimetipſis conſtarent. Sedit autem venerabilis Pontifex Adacius annis XIX. menſibus octo, diebus ſeptem, ab anno 879. ad 899. Præſidentibus Romæ Ioanne VIII. Martino II. Hadriano III. Stephano V. Formoſo & Bonifacio VI. Imperantibus Carolo cognomento Groſſo, & Arnulpho. Regnantibus verò in Franciâ, Ludouico Balbo, Ludouico & Carlono Ludouici Balbi ex ſcorto filiis: Item Ludouico qui ob inertiam Nihil-faciens appellatus eſt & Odone primo.

CAPVT LI.

De Maalberto quinquagesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus primus præfuit dominus MAALBERTVS vir potens in sana doctrina, & efficax in totius boni operis exercitatione: Nam quæcumque fidelem Dei seruum decent, operibus gessit & moribus. Fuitque præcipuus concordiæ & pacis amator. Vnde & cunctis propè sui æui hominibus præferri honore meruit & amore. Hoc quoque tempore claruit Odo Cluniacensis musicen impensò doctus. Siquidem Guillermus Dux Aquitaniæ (qui à singulari pietate Pij cognomen tulit) temporibus supradicti Adatij Pontificis Cluniacense Monasterium inchoarat magnificentissimo materiæ & operis apparatu, attribueratque redditus, vnde victus sacra operantibus exhiberetur. Sedit autem dominus Maalbertus annos tres, menses octo & dies decem, ab anno 899. ad 903. Præsidentibus Romæ Stephano VI. Romano. Theodoto II. & Ioanne IX. Imperante Arnulpho & regnante Carolo cui Simplici cognomen fuit. Vacat sedes quatuor menses.

CAPVT LII.

De S. Gerontio quinquagesimo secundo Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus secundus præfuit Sanctus GERONTIVS insignis reuerentię vir. Qui vt omnes sui cordis amores in solum rerum omnium conditorem dirigeret, omnes carnales affectus velut hostes animæ fugiens, sobrietatem, pudicitiam, pietatem, mansuetudinem, item cæteras id genus virtutes indefluxas animæ opes summo studebat conamine acquirere & augere. Legimus in veteribus pandectis Cathedralis Ecclesiæ quod inter initia huius pontificatus anno Domini nongentesimo tertio, die quâ Festum beati Clementis Papæ & Martyris celebrandum occurrit, Edmundus Abbas & Monachi Ecclesiæ Douerensis (quæ quondam à Sancto Radulpho Bituricensi Archiepiscopo fundata est, sed inde ob frequentes hostium direptiones deuastata & omni propemodum humano cultu deserta) præsente & adiuuante venerabili Patre Geruntio, necnon cooperantibus dominis capituli Ecclesiæ Bituricensis translati atque collocati fuerint in castello Virisionensi, Theobaldi Comitis eiusdem loci Domini ad id postmodum accedente consensu. Quique eis locum & Abbatiam (Monasterio sub tuitione & defensione Canonicorum Sancti Stephani constituto) confirmauit. Inde est quod anno Domini 1236. Monachi de Virisione recognouerunt se teneri nunciare Decano & Capitulo Bituricensi mortem vel cessionem sui Abbatis, & eligendi licentiam petere, & post electionem electum suum eisdem Decano & Capitulo præsentare. Qui eundem electum domino Archiepiscopo Bituricensi repræsentant, & post benedictionem ipsum electum per se Decanus installare habet, vt pluribus vacationibus occurrentibus deinceps constat fuisse obseruatum. Intereà verò sanctissimo Patre Geruntio Bituricensem plebem sana doctrina & vitæ exemplo nobiliter erudienre atque pascente, Ecclesia Romana valdè affligebatur Pontificum ambitione nimia. Siquidem Benedicto IV. ex hac luce subtracto, cessit Leoni V. Pontificia sedes. Qui à Christophoro Presbytero suo captus in vincula conijcitur, vbi mœrore confectus, quadragesimo initi honoris die morte consumptus est. At Christophorus Leone extincto Pontificatum inuasit, sed rem malè partam diu tenere non potuit. Enimverò septimo mense quàm eam dignitatem occupauit, vi in ordinem redactus, in Monasterium obtruditur, & Sergius Pontifex creatus, mox in Galliam ad Lotharium Regem profectus est. Cuius amicitia fultus & Romam reuersus Christophorum in arctiorem custodiam coniecit, Formosi quondam Papæ acta pro irritis habenda pronunciauit, eiúsque cadauer iterum refossum & in sede Pontificatus Sacerdotaliter indutum, tanquam sic quoque pati aliquid atrocius posset, decollari præcepit, & tribus digitis abscissis, in Tiberim proijci fecit, vt sepultura & omni humano honore careret. Et quidem

non possum non multum mirari, vnde tragica hæc Pontificum fluxerint exempla, quæ dira pietatis obliuio eorum mentes irrepserit, vt neque personæ quam sustinebant ratio ab his vlla haberetur, neque loci quem tenerent, vt non immeritò aliquis suspicetur quicquid modestationis fuit & maiestatis in illis qui à Caroli Magni temporibus ad Gallici imperii exitum sedem tenuerunt, non tam suâ sponte quàm Regum & Imperatorum motu & reuerentia, in officio manserint: Nam nullo vnquam tempore in maiore fuit admiratione Pontificium nomen, nunquam à Regibus & cæteris mortalibus tantum Apostolicæ sedi tributum, vt dicere æquum sit (inquit Sabellicus) non magis Galliæ quàm Romanæ Ecclesiæ calamitosum fuisse quod in Francorum gente desitum esset imperari. Sed de his satis dictum sit: nunc iuuat ad alia stili cursum dirigere. Igitur, vt author est Sigibertus anno Domini 912. qui fuit duodecimus annus Pontificatus Domini Gerontij Bituncensis Archiepiscopi Berno Abbas Gigniacensis moriturus Odonem Musicum cuius paulò ante meminimus, constituit Abbatem primum Cluniacensis Cœnobii, ea conditione vt Cluniacenses soluerent annuatim Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Eodem quoque anno Normani adhuc gentilitatis errore impliciti postquam vniuersam prope Galliam per 75. annos rapinis, incendio, cædibus crudeliter vastassent, Christianam fidem amplexi sunt. Hæc enim gens barbara atque ferocissima non solum vrbes & opida funditus euertebat, verumetiam Deo dicatas Ecclesias & Monasteria Religiosis viris & ancillis Christi repleta solo tenus diruens, cultores, seu habitatores eorum variis & exquisitis suppliciis vitam finire cogebat. Quæ causa fuit plerisque Sacerdotibus & viris religiosis oratoria sua relinquendi & multorum Sanctorum corpora aliò transferendi. Nam corpus Sanctissimi Martini Turonensis Autissiodorum translatum est & iuxta sepulchrum beati Germani honorificè collocatum. Corpus autem diui Benedicti à Floriacensi Monasterio ad Aureliam apud Sanctum Anianum constat fuisse transpositum. Corpus verò Sancti Mauri discipuli prædicti diui Patris Benedicti asportatum à Glannifolio in Burgundiam transfertur ad Fossatense Cœnobium quod construxit Sanctus Babolenus diui Columbani discipulus. Sed & corpus Beati Iuliani Cenomanensis primi Episcopi à propria sede ad Bituriges vsque delatum, & in Ecclesiam Sancti Austregisilli de Castro illatum; nunquam deinceps potuit ab eisdem Biturigensibus auferri. Post multum verò temporis illustrissimus Princeps & Dux Bituricensis dominus Ioannes filius Regis Ioannis primi huius nominis, vir rerum magnificè gestarum fama & gloria percelebris preciosum hunc thesaurum à prædicta Castrensi Ecclesiâ sublatum condidit in Basilica Palatij quam ipse regio sumptu secundùm tanti principis magnificentiam Bituris extruxerat. Sub illa quoque persecutione quum fera gens Normanica nihil sibi obuium relinqueret integrum, sanctus Daocius Abbas Reuuisij Monasterij in Britannia minori fugiens cum suis Monachis Beatissimi Gildasii, ac aliorum sanctorum corporum reliquias secum deferens, Biturigensium fines tandem ingressus est: His autem diebus quidam nobilissimus princeps nomine Ebbo maximam partem territorij Bituricensis sub ditione sua tenebat. Qui quum esset armis strenuus, iustitia insignis, magnus gloria, magnisque rebus gestis, timore & amore Dei viros quosque religiosos vnicè diligens, eisdem Monasterium sumptuosissimum opus ædificauerat in suo Dolensi castro. Cuius famam audiens beatus Daocius lætus effectus Dolense castrum ingressus, accessit ad Principem, ac ipsum reuerenter comitérque salutatum alloquutus est dicens. Si tibi gloriose Princeps per ordinem euoluerem nostram calamitatem, forsitan priùs dies quàm sermo deficeret. Verùm quoniam sapiens verbis innotescit paucis, ne diutius te protraham, oro breuiter audias nos pro tua clementia. Ego miser & socij mei per Dei misericordiam persecutionem Normanorum, Danorum, Hunorum & Wandalorum euasimus deferentes nobiscum calicem Dominicæ Cœnæ in quo vinum aquæ mixtum in veri sanguinis sui substanciam Christus permutauit dicens. *Hic est sanguis meus noui & æterni testamenti*, corpúsque eximij Confessoris Gildasii vtriusque Britanniæ Doctoris egregij. Item corpora Sanctorum Patricij Apostoli Hybernensium, Albani Martyris, Paterni Venetensis Episcopi, & Beatæ Brigidæ Scothorum Abbatissæ cum aliis multis pignoribus Sanctorum Martyrum, Confessorum atque Virginum. Rogamus ergo magnificentiam tuam ô gloriose Princeps, vt tantis hospitibus tibi à Deo transmissis locum mansionis & venerationis in terra tua tribuas, quatenùs eorum inter-

cessionibus perpetuam mansionem in cœlis habere merearis. Hæc audiens serenissimus Princeps pro tanto thesauro sibi & terræ suæ diuina dispensatione transmisso præ gaudio lachrymatus, immensas Deo gratias retulit. Erat autem eo tempore nemusculum è regione castri Dolensis versus Occidentalem plagam. In quo antiquitus fundata fuit Ecclesia in honore Beatæ Mariæ semper Virginis, & iuxta eam mansiones olim ab Eremitis habitatæ, sed tunc temporis vacabant habitatore. Porro religiosissimus Princeps easdem mansiones festinanter resarciri, Basilicam præparari, & ornari præcepit, in quâ Sanctuaria & prædictorum Sanctorum corpora quanta potuit reuerentia collocauit. Monachos autem in eisdem mansionibus ponens, de redditibus suis, eis necessaria affatim prouidit. Expleto denique biennio vir alti consilij, & eximiæ nobilitatis Princeps Ebbo in insula quæ dictæ Ecclesiæ à Septemtrionali parte subiacebat, Monasterium in honore Sancti Saluatoris mundi, atque officinas Monachis opportunas propriis expensis ædificare cœpit. Quod opus dum ad exitum perducere festinaret, illa (de qua aliquanto prius mentionem fecimus) nefanda & barbarica rabies iam depopulatâ vrbe Turonicâ, Bituriæ fines ingredi proposuit. Tum his auditis præclaræ strenuitatis Ebbo, congregago exercitu copioso, vsque ad Lochas castrum eis obuiàm perrexit, pontes diruit, nemora succidit, vias & flumina obfirmans, eis terræ suæ ingressum viriliter denegauit. Interea verò ad Regem Franciæ legatos direxit, vt sibi & suis festinatò suppetias ferret. Sicque inuocato mundi Saluatore & Beatis Apostolis Petro & Paulo, necnon & Beato Gildasio cum suis sociis, adiuncto sibi Regis Franciæ exercitu hostes fortiter inuasit. Porro barbari nullam sibi redemptionem nisi mortem superesse cognoscentes acriores in bello facti Ebbonem letaliter vulnerauerunt, qui statim apud ciuitatem Aureliam delatus, quum dolore vulneris ad exitum propinquaret, Radulphum filium suum, & venerabilem Launum fratrem suum Bituricensem Archidiaconem, necnon & dominum Geroncium eiusdem vrbis Archiepiscopum, cui iam dictus Launus successit, accersiens, conuersusque ad filium, ait: Fili dulcissime, lumen oculorum meorum! nosti quod pro salute animæ meæ in castro meo Dolensi Monasterium statui, & Ecce viam vniuersæ carnis ingrediens affectu paternæ dulcedinis te obtestor, vt prædictum Monasterium consilio foueas, defensione conserues, donis amplifices. Insuper attentiùs te adiuro & obsecro, vt Monasterium quod in honore Saluatoris mundi Sanctique Gildasij cum officinis fratribus necessarijs ędificare cœpi, sed consummare nō potui, perficias, Sanctuaria quæ de Britanniâ allata sunt, ibi decenter reponas, Daocium Sanctum Abbatem cum sociis suis ibidem honorificè colloces, eisque tantum de prædiis & redditibus largiaris, vt sine murmure & querela in pace Deo seruiant. Post hæc ad S. Geroncium, & ad Archidiaconem Launum fratrem suum dixit. Tu domine Archiepiscope pater spiritu, & tu frater carne, scitis quòd Monasterium à me in Dolensi castro fundatum commiserim Apostolicæ tutelæ, ita vt in eo sola Romana Ecclesia Iurisdictionis habeat plenitudinem: Monasterium autem quod in honore Sancti Gildasii construere cœpi, ô dignissime Pręsul! tuæ & successorum tuorum speciali trado potestati, quatenus tu & successores tui ipsum priuilegiorum largitionibus augeatis, iustitiæ clypeo defendatis, & eundem locum quasi propriam mansionem vestram auxilio, consilio, & beneficijs foueatis. His dictis per manum memorati Archidiaconi fratris sui ordinato Ecclesiis & pauperibus testamento, cum magno animi dolore suorum migrauit à corpore cum Christo perenniter regnaturus, pro cuius amore, & fidei Christianæ defensione sanguinem suum in supradicto bello fundere non metuit. Eius verò sacratissimum corpus iubente Rege decenter & honorificè sepultum est Aurelianis apud Sanctum Anianum. Cæterum vt ad Beatum Gerontium reuertamur, tametsi illa tempestate diuersarum Diœceseon & maximè Romanæ vrbis Præsules ambitione, auaritia, & seditionibus (vt superius est significatum) Sanctam Dei Ecclesiam confundendo, veris eius filiis molestiæ tædiique plurimum intulerunt, tamen constat Bituriges multis nationibus fuisse longè feliciores, quod tunc eo potirentur Archiepiscopo qui præcedentium patrum (apud quos virtus in precio fuit) fidem pietatémque imitatus, ad tantam perfectionem conscendere meruit, vt quod ad omnigenæ sanctitatis speciem pertinet, ei defuerit nihil. Hunc autoritas Ecclesiastica iam olim diuorum Catalogo ascripsit. Sedit autem annis quadraginta præsidentibus Romæ Benedicto IV. Leone V. Christophoro, Sergio

gio III. Anastasio III. Lando, Ioanne X. Leone VI. Stephano VII. Ioanne XI. Leone VII. & Stephano VIII. Imperantibus Arnulpho, Ludouico III. Conrado, Henrico primo & Othone primo. Et regnantibus in Francia Carolo Simplice huius nominis tertio, Radulpho, & Ludouico IV.

CAPVT LIII.

De Launo quinquagesimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus tertius præfuit dominus LAVNVS vir certè genesis dignitate sublimis, vita quoque & conuersatione reuerendus; sed & singularis sapientiæ dono valdè famosus. Hic autem (vt in ordine antecessoris sui liquido claruit) erat frater gloriosi principis & Martyris Ebbonis quondam domini castri Dolensis. Post cuius felicem transitum, expletis exequiis, filius ipsius videlicet illustrissimus Princeps Radulphus cum magna multitudine baronum suorum reuersus ad propria, castrum Dolense Deo & Beatis Apostolis Petro & Paulo ac Monachis ibidem Deo seruientibus secundum Patris sui præceptum & venerabilis Launi auunculi sui consilium concessit & dedit perpetuò possidendum. Indéque recedens, aliud castellum (quod nunc vsque ex eiusdem vocabuli appellatione vocatur Castrum-Radulphi) opere permagnifico condidit. Abbatiam quoque Sancti Saluatoris ab strenuissimo patre suo inchoatam ad summum perduxit fastigium. Vbi quum sacratissimum calicem Cœnæ Domini, & corpora Sanctorum Gildasij, Albani, Patricij, Paterni, & Brigidæ Virginis cum multis aliorum Sanctorum pignoribus præcipua veneratione collocasset, non multo post ad petitionem spectabilis Pontificis Launi patrui sui, tunc temporis adhuc sancti Gerontij Archidiaconi, caput & principalia membra Beati Paterni Venetensis Episcopi transtulit in castrum Exoldunense, vt sicut Castrum Radulphi sacris corporibus prædictorum Sanctorum decorabatur, sic & Monasterium Exolduni reliquiis Sancti Paterni nobiliter polleret. Tametsi ista omnia quæ retulimus contigerint, antequam idem dominus Launus Pontificatum inierit; tamen quia eius fauore & auxilio facta sunt, debuerunt ad id loci referri, quatenus dum ipse cuius studij fuit, ante susceptam prælationem palam innotuerit, etiam qualis eius vita pòst extiterit, rectè valeat æstimari. Nam reliqua huius laudatissimi viri præclara monumenta in genere ad nos minimè perlata sunt. Cætera præsul hic dignissimus, postquàm sedisset annis septem, ab anno Christi 943. morte absumptus est septimo Kalendas Iunij anno orbis redempti 950. Præsidentibus Romæ Stephano VIII. Martino III. & Agapito II. Imperante Othone primo, & Regnante in Francia Ludouico IV.

CAPVT LIV.

De S. Richardo I. quinquagesimo-quarto Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus quartus præfuit dominus RICHARDVS nobilis quidem & litteratus, sed (quod tam eminentis personæ dignitati ac maiestati haud parum obscuritatis adfert) diuitias perituras assulatim congregando, impensius æquo his inhiabat. Sedit autem nouem annis, ab anno Christi 950. ad annum 959. obiitque decimo tertio Kalendas Decembris. Cuius Pontificatus diebus Apostolicæ sedi præsederunt Agapitus II. & Ioannes XII. Summam verò rerum tenebat Otho primus. Et regnum Franciæ strenuè feliciterque moderabantur Ludouicus quartus & Lotharius eiusdem filius.

CAPVT LV.

De Hugone quinquagesimo-quinto Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus-quintus præfuit dominus HVGO præcedentis Richardi nepos, vir equidem in omnibus disciplinis graui auctoritate præpollens. In rebus prætereà ad religionem & pietatem pertinentibus tanta diligentia & solertia vsus est, vt nihil earum rerum quæ Ecclesiæ Dei esse possent vtilitati & ornamento,

primum per legatos an Desiderius Longobardorum Rex qui violēter & tyrannicè opprimere Romanam Ecclesiam nitebatur, mallet pacem quàm bellum habere. Sed quū nihil pacis inde redderetur, tum Carolus imperat suis vt per æqua & iniqua sibi viam faciant. Galli haud secus ac iussisunt, passim vi & armis occupant Alpium iuga Longobardorum præsidiis cum cæde multa discussis. Ea vero potitus victoria Carolus Rex Romam pacato agmine proficiscitur religionis causa. Misit illi obuiam Pontifex maximus vniuersam ciuitatē cum clero, accepitque eum venientem in vestibulo Vaticanæ ædis qui multa veneratione est Pontificis pedes exosculatus. Inde ad aram maximam perductus perpetuam amicitiam cum Romanis sacramento sanxit. Cæterum octauo quàm Romam venerat die, à Pontifice digressus Ticinum redit. Nec longior fuit inde obsidio. Sed prædictum hostem Desiderium terra & aquis clausum breui ad deditionem compulit & Lugdunum relegauit. Quamobrē in celeberrimo conuentu, qui centenum & quinquagenum antistitum frequentia fuit, Hadriano Papa authore, decretum est, vt idem Rex Carolus qui optimè esset de Romana Ecclesia & Italia meritus summum Pontificem eligeret, ac in Pontificia sede collocaret, essetque par illi potestas de patriciatu dando, & Episcopis prouinciatim eligendis, vt omnia demum irrita haberentur, nisi quæ Carolus probasset. Quo tamen priuilegio dum Principes eiusdem Regis successores gaudere ambirent, res tandem vsque ad tantam audaciā temeritatemque progressa est, vt etiam ipsi laici dignitates Ecclesiasticas & beneficia sibimet attribuere, & quasi iure hereditario vsurpare parum formidarent. Nam teste Aymoino in libro quinto de Gestis Francorum cap. 41. & 42. Comites Parisiorum Hugo magnus, Robertus, necnon filius eius Hugo Capetus, qui postea regnauit in Francia, cupiditate magis ducti quam curæ animarum solliciti Abbatiam Sancti Germani de Pratis possederunt, seque Abbates vocitari fecerunt. Hoc silentio minimè supprimendum duxit Robertus Gaguinus in libro quinto Compendij, vbi aliquanto ante mortem Ludouici Nihilfacientis ista subintulit. At quia de Hugone Abbate mentio incidit; illud non est obmittendum, hunc Hugonem atque Robertum Parisiorum Comitem, qui & Marchio dicebatur, primos fuisse, qui relicta Monachis & sanctimonialibus prædia, prouentúsque occupauerint, & ea sibi suísque militibus attribuentes, séque Abbates appellantes, atque impartientes Monachis prout volebant adhibito moderamine victus & vestimentorum. Quæ violentia ad Roberti Regis tempora perdurauit. Quum igitur temerarij homines non solùm bona Cœnobiorum passim diriperent, verumetiam religiosos viros non desinerent in conuiuiis suis iniuriis afficere, eisdem probi loco impingentes gloriosum Monachi nomen & ob hoc nullus iam sibi rectè constaturum arbitraretur sub hominis sæcularis potestate vota Monasticæ professionis emittere, plura nimirū orationis loca contigit diuini cultus ministris destitui, & vacua relinqui. Sed ad tantum corruptissimorum hominum præsumptionem emouendam Apostolica auctoritas statuit, vt qui deinceps Episcopatum vel Abbatiam, vel aliquod aliud beneficium à laico acceperit, nullomodo in Episcoporum, Abbatum vel Clericorum numero is censeatur, ne ve idem sub censura anathematis limina Apost. attingat, priusquàm locum ambitione & contumacia conquisitū (quod est idololatriç scelus) resipiscendo cōmutauerit. Eisdem quoq; censuris teneri voluit omnes qui res Ecclesiarum iniustè inuasissent & adhuc tenerent. Quò factum est, vt ipsi laici diuinum pertimescentes iudiciū, omnibus quæ à se, vel à suis progenitoribus ablata fuerant à Monasteriis, vtcumq; restitutis, in religiosorum loco, Canonicos sçculares constituerint: quemadmodum quidam prodidere scriptores, & astipulantur veteres Pādectę. Quarum prolixitate omissa, partes duntaxat necessarias in eisdem contentas huc adducere optimum factu fuerit. *In Dei nomine duo germani fratres Ebrardus videlicet & Ebrardus alter, filij Ebrardi nobilissimi, cognomine viridis, Bituricens. inspirante Domino saluatore nostro qui omnes homines vult saluare & neminem perire, pro remedio animarum nostrarum, omn ūmq; fideliter in Christo credentium, vt eos pius Dominus à cunctis peccatorum vinculis absolutos perducere dignetur ad regna cælorum, destinamus ad Monasterium S. Petri Puellarum, quod est infra muros Bituricæ vrbis, & nostræ subiectum est potestati, ex rebus substantiæ eiusdem Monasterij quas antiquitus tenebant sanctæ Virgines in eo manentes, reddimus ad ipsum sanctum locum ex rebus suis ad tenendum in perpetuum, vt octo tantummodo Canonici illic victum & substantiam habentes seruiant Domino, &c. Sigillum Dacberti Archiepiscopi. Sigil. Gaufridi Vicecomitis.* De institutione autem Canonicorum Ecclesiæ Beatæ Mariæ de Salis legimus ea quæ sequuntur in Pandectis eiusdem Ecclesiæ,

Eo tempore quo iusto Dei iudicio Danorum gens impia & nondum sacro baptismate abluta occupauit Gallorum regna, in loco, qui dicitur Salarum, erat congregatio Monachorum, qui metu Paganorum derelinquentes locum, fugerunt in ciuitatem Biturigum deferentes secum omnia illius loci ornamenta, & illud pignus sanctissimum, quo manus Domini, quæ nos fecerunt, ligatæ ad columnam fuerant, habuerúntque hospitium in Sanctæ Mariæ Monasterium, cuius caput super vrbis est situm. Post multum verò temporis quædam nobilis fœmina sumpsit habitum sanctimonialium in dicto Monasterio Sanctæ Mariæ Salensis. Vbi à tempore Sancti Austregisilli Bituricensis Archiepiscopi [quo Sancta Bertoara Abbatissa eidem Ecclesiæ præerat] regularis obseruantia perseuerabat. Cui dedit ex propria hæreditate quandam Ecclesiam quæ nuncupatur Monasteriolum, &c. Dehinc succedenti tempore, quia locus magna ex parte declinauerat, placuit Gaufrido Vicecomiti mittere Canonicos in præfatam Ecclesiam, quorum nomina sunt hæc, Rainaldus Prior, Bernardus de Castelliolo, Giraldus de Monasterio, Giraldus Salensis, Theodoricus & Stephanus paruus. Actum in festiuitate Beatæ Mariæ Februarij mensis, Regnante Roberto Rege, & Constantia Regina, &c. Eadem quoque tempestate constat Ecclesiam Sancti Ambrosii fuisse reædificatam à supradicto Gaufrido Vicecomite, quæ irruente Danorum seu Normanorum adhuc infidelium persecutione detracta fuerat in ruinam. Sed & latifundia, agros, cæteráque omnia ad eandem Ecclesiam antiquitatis iure pertinentia restituit eidem Gaufridus Vicecomes, vt in quodam veteri instrumento legitur huiusmodi sub tenore. *Anni sunt transacti ab institutione Incarnationis Dominicæ vsque quo hæc carta acta fuit mille & duodecim. Dominus Deus Omnipotens per Sanctum Dauid Prophetam fideliter de eo vaticinantem dixit: Dominus de cælo prospicit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Idcirco Deo omnipotenti gratias refero ego Gaufridus Vicecomes Bituricæ ciuitatis, qui me prospicere & videre fecit salutem animæ meæ, & honorem corporis mei, dum locum Sancti Petri Principis Apostolorum, & Sancti Ambrosii, qui in illius Ecclesia requiescit, in honore & stabilitate reducere volui. Ad ipsum enim locum Beati Petri Principis Apostolorum ex bona voluntate reddo ego Gaufridus & vxor mea Eldeburgis & filij mei Goffredus & Fratres meæ vxoris Odo & Ebbo, pro remedio animæ Patris meæ mulieris Rodulfi, & pro remedio animarum nostrarum, omniumque parentum nostrorum, annuente Rege Roberto, Episcopo autem Dacberto confirmante, terras quæ ad ipsum locum pertinent, & cætera.* His planè testimoniis perspicuum cuiuis esse potest, Laïcos (vt diximus) fuisse aliquo tempore Ecclesiarum rectores, immo inuasores & populatores, quod quidem nunc fieri cernitur, vbi plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. Sed vt ad beatissimum antistitem Dacbertum reuertamur, iste est cuius sepulchrum à mulieribus, causa prolis habendæ visitatur apud Sanctum Austregisillum de Castro, ad læuam ingredientium Basilicæ chorum; Ipsiúsque depositionis festum celebrandum venit decimo quinto Kalendas Martij. Sedit autem annis viginti quinque, mensibus octo, ab anno Christi 987. ad annum 1012. Præsidentibus Romæ Ioanne XVI. Gregorio V. Ioanne XVII. Siluestro II. Ioanne XVIII. Ioanne XIX. Sergio IV. & Benedicto VIII. Imperantibus Othone III. & Henrico II. necnon regnantibus super Francos Ludouico V. Hugone Capeto, & Roberto primo viro pietate, eruditione, iustitia, modestia, & fortitudine insigni. Qui & si rei militaris admodum studiosus esse videretur, tamen vbi per ocium licebat, ita diuorum diligens cultor erat, vt clero admixtus hymnos caneret. Hinc itaque ferunt obsidione quadam quum ille ne tanto quidem negocio diuinorum institutum prætermitteret, fortéque diuinis intentus daret operam, hostium mœnia sua sponte collapsa, vrbemque sine duce à Gallis captam. Hoc erat verum Regem agere, non per libidines & auaritiam minus potentes iniuria afficere. Vacat tum sedes tribus mensibus.

CAPVT LVII.

De Gauzelino quinquagesimo-septimo Biturigum Archiepiscopo.

Qvinquagesimus septimus præfuit dominus GAVZLINVS aliàs Wazlenus vir genere, pietate & doctrina insignis. Iste ab adolescentia sua apud Flo-

nacense Monasterium in Christi institutionibus enutritus, cum religione pura, tum etiam virtute animi & moderatione tantum profecit, vt eiusdem loci pastore è vita decedente, ipsum fratres diuina prouidentia sibi in Abbatem vnanimiter elegerint. Cuius admirandæ conuersationis fama quum ad plurimorum aures percrebuisset, defuncto etiam venerabili Patre Dacberto Biturigæ ciuitatis Archiepiscopo, ipse superni moderatoris vocatione magis, quàm electione humana, totius Aquitaniæ primatum iniit. Collocatus igitur in cathedra seniorum Pontifex, quum esset natura lenis, comitate affabilis, liberalitate munificus, & omni morum honestate decoratus, impossibile dictu est, quàm facile, quàm præclarè, quámque efficaciter sua sedulitate ad studia rei diuinæ & ad vitæ æternæ vtilitatibus conducentia subditorum animos induxerit. Postquàm verò idem Præsul nobilissimus Bituricensem Ecclesiam inculpatè rexisset annis decem & septem, mensibus quinque, diebus septem migrauit à sæculo xiij. Kalendas Decembris. Verùm in Martyrologio Dolensis Monasterij legitur obiisse quarto Idus Martij. Claruit autem ab anno Christi 1013. ad 1029. temporibus summorum Pontificum Benedicti octaui, & Ioannis XX. sub imperio Henrici secundi, & Conradi secundi. Regnante feliciter diuo Roberto. Vacat tum sedes mensibus tribus.

CAPVT LVIII.

De Aymone quinquagesimo octauo Biturigum Archiepiscopo.

Qvinquagesimus octauus præfuit dominus Aymo inter ceteros generis dignitate sublimis & vitæ sanctimonia præclarus. Huius frater vocabatur Archimbaldus strenuissimus Princeps & Comes Borboniensis. Ad cuius instantiam idem venerandus Pontifex exhumauit corpus Sancti Leopardini Martyris apud Monasterium Viuariense, & illud decentius collocauit in eminentiori loco Ecclesiæ dicti Monasterij. Denique (vt in archiuis Abbatiæ Sancti Sulpicij inuenimus) habuit Concilium Prouinciale Bituris, quatenus Ecclesiis à tyrannis penitus desolatis suâ auctoritate succurreret. Quod vt legentibus magis sit in aperto, exordium cuiusdam vetustissimi instrumenti hîc necessariò duximus esse ponendum. *Claret, & nullo refragante constat, quia dominus & Saluator noster Ecclesiam suam toto orbe terrarum diffusam ordini commisit Pontificali, eámque vocans regnum suum Apostolis tanquam seminario Sacerdotali commendauit, dicendo. Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum. Quam commendationem dispositionis, ego Haymo Sacerdotum vel vltimus, alta mente considerans, & vehementer expauescens, vnde ad reformandam pacem, & res Ecclesiarum commodè disponere, consilio Regis Henrici & Episcoporum ad nostram sedem pertinentium decreuimus Concilium facere in Biturica ciuitate. Ideòque adiunctis Episcoporum vel Abbatum, Sacerdotumque atque cleri voluntatibus, bene aptauimus ac disposuimus res Ecclesiarum, prout clericatus ordo exigit, cooperante Spiritu Sancto. Deinde pacem toto nisu corroborauimus in tantum quantum diuina virtus facultatem nobis concessit. Et ita peractum, postmodum in eodem Concilio coram Episcopis, Abbatibus, Clericis, seu Laicis, nobilibus vel pauperibus, concessimus Domino Deo & Sancto Sulpicio & Abbati ipsius loci debitum Synodorum atque paradas ex omnibus Ecclesiis pertinentibus ad supradictum locum, quatinus à prædecessoribus nostris aliquando sancitum fuerat, videlicet Dacberto & VVazelino. Itemque hoc concesso manu propria hanc descriptionem adstipulauimus. Factum est hoc sub testimonio trium Episcoporum, Nomina quorum hic titulare iussimus. Scilicet Dominus Rinco Episcopus Claromontensis vir Apostolicus & sectator bonorum operum, atque Ecclesiæ huius sedis nostræ Decanus. Et dominus Hugo Episcopus Niuernensis, qui ex hoc bonus adiutor per omnia fuit, atque dominus Durandus Caturcensis Episcopus.* Cætera breuiandi studio desino meminisse. Sequitur aliud instrumentum mentionem faciens eiusdem Concilij. *In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis Haymo Biturigensium gratia Dei & nutu Archiepiscopus. Quoniam quædam iuuencula nomine Maltildis filia cuiusdem nostræ Ecclesiæ militis nomine Gimonis, cuius erat castrum, quod dicitur Sancti Satyri, necnon & Odo Comes Palatij, quem sibi eadem iuuencula sola sine fratribus inter cognatos & amicos emeritum elegit, quem sibi subrogaret viuens & mortua in ius hæreditatis, sanctorum necessitatibus communicantes, quendam locum in honore*

Sancti Petri Principis Apostolorum & Sancti Satyri, plurimorúmque Sanctorum Martyrum quorum nomina in cœlis scripta sunt antiquis temporibus multo honore dicatum, sed in multis iam destitutum & pene ad nihilum redactum restaurare cupientes, serenitatem nostram adeundo petierunt consensu & adstipulatione nostra fieri quicquid restaurationis & honoris pro remedio animæ suæ & parentum suorum eidem loco impendere voluerint. Denique imprimis prædictum locum honore præcipuo decorantes, officium clericorum inibi Canonicè viuentium consensu & actu verum denotè constituimus. Et quia prædictam puellam & Odonem Comitem Palatij ita visitauit oriens ex alto, & non solum de his quæ ad eandem Ecclesiam pertinere videntur, sed etiam de suis propriis hæreditatibus atque de thesauris ad restaurationem loci multa donaria tribuerunt, ipsam Ecclesiam ac altare tum nouis & antiquis decimis, & quicquid ad Ecclesiam vel altare pertinere videtur (quæ omnia de iure matris Ecclesiæ Protomartyris Stephani in beneficio se habere testantur) precibus puellæ & Comitis Palatij Canonicis eiusdem loci conferimus immunem & liberam, ab hodierna-die & deinceps. Statuimus præterea vt nullus successorum nostrorum contra hoc nostræ deliberationis scriptum agere contra ipsos Canonicos pertemptet excepto quod debitam subiectionem matris Ecclesiæ Canonicè exoluent, & in Inuentione Beati Protomartyris Stephani, quæ colitur tertio nonas Augusti, processionem & duas libras incensi persoluant. Vt ergo Canonici sancti Petri & sancti Satyri sentiant nostrum beneficium perpetuò & nostri temporis sit consolatio, & nostræ fragilitatis remissio, & firmum atque inuiolabilem teneat hoc instrumentum tenorem, manu propria in præsenti Synodo & Coëpiscoporum nostrorum auctoritati & Canonicorum ac militum assertioni stipulandum obtulimus. Datum regnante Henrico Rege.

Sub idem tempus Papa Gregorius sextus sedis Apostolicæ dignitatem negligentia priorum Pontificum labefactatam suâ auctoritate & animi magnitudine breui restituit. Nam ciuitates & possessiones, quæ ad ius Romanæ Ecclesiæ pertinebant, à tyrannis nobilibus tam Romanis quàm circumquaque positis ablatæ erant. Insuper viæ publicæ & stratæ ferè per totam Italiam à latronibus & prædonibus obsessæ erant, adeò vt peregrini nisi magnâ turbâ adunati Romam ad visitanda limina Apostolorum absque periculo venire non possent. Quare cessatum erat ab omni prouincia ad vrbem causâ deuotionis accedere. In ipsâ vero vrbe in medio foro sicarij vagabantur, & Principis Apostolorum Ecclesiam quis videre cupiens, si in id hominum genus casu incidebat, sine substantiæ vel salutis damno, minimè reuertebatur. His tantis malis Gregorius summus antistes primò leniter, vt decebat Pontificem, occurrere cœpit. Inuasores Ecclesiastici patrimonij mandatis& Epistolis inuitauit, vt aut indebita redderent, aut iure se illa tenere in senatu Romano probarent. Si neutrum facerent, se membra Ecclesiæ non esse cognoscerent. Sed talia frequenter concionatus nihil aut parum profecit. Tunc omnes excommunicauit qui talia agerent, & qui eis conuiuio aut colloquio participarent. Illi autem excommunicati econtra furere ac muros vrbis armis circumsonare cœperunt, adeò vt Papæ mortem intentarent. Tunc summus Sacerdos ferro abscissionis vtendum iudicans, arma & equos vndecumque conquisiuit, milites & equites congregauit. Ac primùm Ecclesiam Beati Petri occupans, raptores oblationum vel extinxit, vel fugauit. Occisis sibi resistentibus prædia & oppida multo tempore amissa in antiquum ius restituit. Romani interea raptu viuere assueti, sanguinarium illum vocabant & indignum qui Deo sacrificium offerret tot cædium conscius. Ipsi etiam Cardinales idem videbantur sentire & calumnias inferre, adeo vt quum ea valetudine qua defunctus est, decumberet, consilio inter se habito auderent eum admonere, ne se in Ecclesia Principis Apostolorum cum cæteris pontificibus sepeliri mandaret, vt pote qui tot hominum mortibus Pontificale fœdasset officium. Quo audito ille recollecto spiritu, toruisque luminibus minax, hanc ad illos orationem fecisse dicitur. Si in vobis vel scintilla humanę rationis, vel scentia diuinæ auctoritatis esset, tam præcipiti suasione non conuenireris Pontificem vestrum, qui quandiù vixi, & patrimonium meum in vestra commoda effudi, & famam pro vestra liberalit te neglexi. Etsi alij quæ prætenditis attentassent, par erat eis vos obsistere, & opiniones stultorum interpretationibus melioribus delinire. Cui (quæso) thesaurizaui? quibus salutem, quibus restitui libertatem? At adorabar prius à populo, & liberè quæ volebam actitabam, applaudebatur mihi totis votis. Sed has laudes, hos applausus abstulit mihi vestræ tenuitatis intuitus. Ad vos fle-

xi animum & seueriùs agendum existimaui. Fortunarum vestrarum titulos impius prædo occupauerat. Vos inopem vitam agebatis. Illi de oblectationibus vestris pretiosa sibi serica mercabantur, vos populari & diffuso amictu oculos mouebatis meos. Itaque quum hoc nequirem pati, bellum alis indixi, vt damno ciuium, emerem gloriam clericorum. Sed vt modò experior in ingratos collocata beneficia perdidi. Nam morientem patrem filij de sepultura sua exagitant. Communem mortalium domum mihi negatis? Non arcetur ab introitu Ecclesiæ meretricula, non vsurarius, non latro, & vos Papam ingredi prohibebitis? Quapropter filij tam præruptæ audaciæ pœnitentiam agite! Stultè enim & amarè locuti estis. Sed ne sola me vinci auctoritate putetis, rationem accipite. Omnis actus hominum secundum rationem examinari debet, vt eò vergat facti iudicium, vnde processit faciendi consilium. Vt enim veritas dicit. *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, &c.* Crebrò miserabilis interpellauit egenus, vt eius leuarem inopiam: Ego futurorum inscius non abnui solùm, sed & multa pecunia onustum dimisi. Discedens ille latronem offendit. Qui videns eum pecuniam portantem, occidit. Nunquid inde iudicandus sum, qui peregrino dederam vnde mortem incurrit? In legibus Ecclesiasticis & forensibus idem factum & laudatur & punitur diuersis respectibus. Animaduertitur in latrone quod hominem occidit in occulto, probatur in milite quod fuderit hostis sanguinem in bello. Itaque homicidium in isto laudabile, in illo vituperabile. Laudatus est olim prædecessor noster Hadrianus prædicandæ memoriæ, quòd inuestituras Ecclesiarum concessit Karolo Magno, ita vt nullus electus consecraretur ab Episcopo, nisi prius à Rege annulo & baculo insigniretur. Erat enim Karoli animus inuictus ad auaritiam, nec facile quis tunc inuenisset aditum, nisi qui intrasset per ostium. Præterea per tot terrarum interstitia requiri nequibat sedes Apostolica, vt vnicuique electo assensum accommodaret, dum esset prope Rex, qui nihil per auaritiam disponeret. Nunc omnia Regum Palacia luxus & ambitus occupauit. Quare merito sponsa Christi libertatem suam asseuerat, ne illam tyrannus ambitioso vsurpatori prostituat. Laudatur in nostri seculi Pontificibus quod has donationes Principibus abstulerunt. Certè non est Christi officium vt committi prælium iubeat, cæterum spectat ad munus Christi, vt si naufragium innocentiæ videat, manu occurrat & lingua. Ezechiel Sacerdotes accusat, quod non steterunt ex aduerso, nec se opposuerunt murum vel clypeum pro domo Israël. Duæ sunt personæ, ab Ecclesia ad resecanda vitia constitutæ, vna quæ exacuat eloquium, altera quæ gladium portet. Ego vt vos mihi testes estis, non neglexi partes meas. Illum cui interest gladio rem agere Imperatorem scilicet, nuncio certificaui. Occupatum se rescripsit, rogans vt meis laboribus & suis expensis non grauarer latronum conciliabula deturbare. Si renuissem, quam excusationem Deo offerrem, quum imperator suas in me refudisset partes? Viderem cædes ciuium, damna peregrinorum, & dormitarem? Quisquis parcit latroni, innocentem occidit. Sed obiicitur non esse Sacerdotis, vt se cuiusquam cæde commaculet. Verum est. Sed non se inquinat, qui fontem premens, insontem liberat, immo, *beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.* Sacerdotes fuerunt amplissima laude famosi Phinees & Matathias, qui in delinquentes manu sua vlti sunt. Nam alter amplexus venereos pugione confodit, alter idolis immolantem immolaticio cruori commiscuit. Zacharias Sacerdos thurificantem Regem de templo expulit. Et proculdubio non dubitasset occidere, nisi illum Deus cædere accelerasset. Præuenit enim Episcopalem manum plaga diuina, vt illius cadauer depascere-tur lepra, cuius animus vsurpasset illicita. Deturbatur regis deuotio, & non deturbabitur latronis cupido? Parum est quod excuso, etiam laudandum est quod egi ego. Contuli enim illis beneficium, quibus videor intulisse exitum, pœnam minui, dum mortem eis acceleraui. Hæc habui quæ pro me dicerem, vt vestras assertiones euacuarem. Sed quoniam & meæ & vestræ ratiocinationes falli possunt, diuino examini omnia committamus. Corpus meum antecessorum meorum more compositum, ante ianuas Ecclesiæ sistite: Ianuæ autem seris & repagulis obfirmentur. Si Deus voluerit vt ingrediar, applaudatis miraculo; sin minus, de cadauere meo quicquid placuerit agire. Sicque factum: mox enim mortui cadauer ante ianuas Ecclesiæ Beati Petri seris obclusas positum est. Quo facto, turbo ingens emissus diuinitus repagulorum obstaculum dirupit, & ipsas valuas repentino

impetu patefactas cum magno fragore ad parietes impulit. Omnes autem qui aderant miraculo stupefacti, cum magna reuerentia corpus Pontificis sepulturæ tradiderunt. Hæc longiore fortassis sermone quàm promissa breuitas patiatur, diximus. Sed ita facto opus fuit, vt ostenderemus quantum studij & laboris habuerint Pontifices illius temporis in resarciendâ Ecclesiastica libertate, quam, vt superius est significatum, sæcularis potestas tyrannicè vsurpauerat. Cæterum teste Roberto Gaguino in libro 6. Compendij, circa annum Dominicæ Incarnat. millesimum sexagesimum, qui erat pontificatus Domini Aymonis Bituricensis Archiepiscopi annus trigesimus primus, Biturigum Comes Harpinus vir strenuus & bellipotens in expeditionem, quæ illo tempore ad Hierosolymam primum, Duce quodam Eremita, deinde Godefrido Bullione parabatur, quum rei pecuniariæ indigeret, Biturigum principatum Regi Franciæ venalem exposuit. Quem sexaginta millibus nummûm ab Henrico emptum, Francorum ditioni adscripsit. Adiunxit præterea Vastinium ex huiusmodi causa. At nobilissimus antistes Aimo tandem moritur nonis Iunij, seu vt in Martyrologio Dolensis Ecclesiæ scribitur, tertio Kalendas eiusdem mensis. Sedit autem annis quadraginta, mensibus quinque, ac totidem diebus, ab anno Christi 1030. ad annum 1071. Præsidentibus Romæ Ioanne vigesimo, Benedicto IX. Siluestro III. Gregorio VI. Clemente II. Damaso II. Leone IX. Victore II. Stephano IX. Benedicto X. Nicolao II. & Alexandro II. Imperantibus Conrado II. Henrico III. & Henrico IV. Regnantibus vero in Franciâ supradicto Roberto, Henrico primo & Philippo primo.

CAPVT LIX.

De Richardo II. quinquagesimo nono Biturigum Archiepiscopo.

QVinquagesimus nonus præfuit dominus RICHARDVS qui secundus in ea dignitate id nomen tulit. Vir iste quùm tantæ esset sapientiæ atque litteraturæ, vt quod ad perfectionem laudabilis hominis attinet parum illi defuisset, sumpto sanctæ religionis habitu, adeò cœpit vernantibus virtutum flosculis vita ipsius ornata atque nobilitata in precio haberi, vt per cessionem prædicti domini Haymonis, Aquitaniæ Primas meruerit ordinari. Suscepit autem sanctæ consecrationis munus Senonis in solemni Paschæ festo, nono Kalendas Maij, in eo salutis anno, qui millesimus septuagesimus primus fuit à sacratissimo Christi ortu. Pontifex igitur effectus omnia quæ ad honorem summi Dei pertinent, diligenter circunspiciens, verbis, exemplo, auctoritate tum sua, tum maiorum, vnumquemque ad bene beatéque viuendi studiũ cohortabatur. Denique libertatem Ecclesiæ viriliter tutatus est. Nam (vt in quodam veteri instrumento fideliter memoriç proditum fuisse legimus) erat Ecclesiarum ac Monasteriorum acerrimus defensor & protector contra sæculares homines, qui (vt frequenter significauimus) redditus seruorum Dei vndecumq; corrodebant. Scriptura vero citati instrumenti ea est huiusmodi. *Quoniam in Synodis & Concilijs Romanæ Ecclesiæ tam à Beato Papa Leone nono, quàm ab alijs sanctissimis viris decretum fuit omnino Dei omnipotentis nutu & sanctorum eius auctoritate interdictum, & maximè in his partibus nostris à domino Richardo Biturigensium Archiepiscopo confirmatum, ne aliquis Laicorum Ecclesiam aliquam, aut res Ecclesiasticas inuadere, aut inuasas tenere præsumeret. Et si hoc quispiam faceret, extra sinum matris Ecclesiæ teneretur, quo vsque dimitteret, &c.* Præterea idem dominus Richardus inter plurima quę laudabiliter ac magnificè fecit, dicitur ædificasse, ac magnis redditibus dotasse Monasterium Plenipedense, in quo post laudabilis vitæ cursum plenus operibus bonis, extremum clausit diem 5. Kal. Maij. Sepultúmque est corpus ipsius prope sinistrum cornu summi altaris eiusdem sacræ Basilicæ, nullo genere honoris, quod impendi tanto Pontifici potest, non adhibito à clero & omni populo. Sedit autem vnum & viginti annos, ab anno Christi 1071. ad annum 1093. Præsidentibus Romæ Alexandro II. Gregorio VII. Victore III. & Vrbano II. Imperante Henrico IV. Atque super Francos regnante Philippo primo. Vacat tum sedes fere per annum.

CAP.

CAPVT LX.

De Aldeberto sexagesimo Biturigum Archiepiscopo.

Sexagesimus præfuit Dominus ALDEBERTVS, aliàs Hildebertus, homo equidem & vitæ perfectioris integritate, & præclaræ eruditionis gratiâ præstantissimus: qui vt pontificale officium efficaciter exequeretur, imprimis Ecclesiæ diligentiam habens, nihil horum quæ eidem forent vtilitati duxit negligendum; deinde in pauperum ac peregrinorum subuentione tam sedulus erat, tam benignus, tam misericors, tamque, vt ita loquar, prodigus apparebat, vt si vniuersa hæc quispiam dignus relator seriatim scribere cuperet (nisi id immensi esset laboris) profectò illa non minimùm fierent legentibus memoratu vtilia. Fuerat enim ante adeptum Episcopatum Abbas Dolensis Monasterij, vnde & religiosis viris impensè fauebat, præfectum fratribus Cœnobij Plenipedensis, quibus multas ædes sacras, & plura aliâ bona liberaliter contulisse legitur. Anno pontificatus ipsius tertio summus Pontifex Vrbanus II. habuit apud Clarummontem Aruerniæ ciuitatem Synodum, vbi de moribus Cleri multa instituit, quorum illud ante omnia est, ne à quouis Principe beneficiorum inuestitutam Clericus recipiat. Prætetea, vt author est Robertus Gaguinus, de cogendo aduersus Turcas exercitu longam orationem habuit: quamobrem plurimi adunati se cruce signarunt, atque imprimis Aymarus Aniciensis, id est, Podiensis Antistes, Godefridus Bulio, Princeps & Dux Lotharingiæ, necnon fratres eius Eustatius & Balduinus Comites, viri & animi constantiâ & corporis robore insignes. Fuitque copiarum numerus sexcenta millia peditum, & centum equitum, qui in Italiam trãsgressi, Romam peruenêre ad Pontificem, qui Concilio soluto, statim Italiam repetiuit, vt compositis eius terræ rebus, Italos ad id bellum hortaretur, sicque acceptâ à sanctissimo Papa Vrbano benedictione, duces belli, ne graues forent vrbibus & populis, per quos iter facturi essent, tripertito exercitu ex vrbe profecti sunt. Interea verò Dominus Aldebertus morte interceptus, viuendi finem accepit pridie Nonas Septembres, aliàs quinto Idus eiusdem mensis. Sedit autem annis quatuor, mensibus octo, & sexdecim diebus, ab anno Christi 1093. ad annum 1098. præsidente Romæ in Apostolica sede beato Vrbano huius nominis secundo, imperante Henrico IV. & regnante Philippo optimo.

CAPVT. LXI.

De Leodegario sexagesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

Sexagesimus primus præfuit Dominus LEODEGARIVS, vir adeò humilis, & tantæ moderationis, vt suis in schedulis se prætitularet humilem Biturigæ sedis ministrum. Inter initia huius pontificatus Cistereiensis Ordo incepit, captáque est ciuitas Hierusalem à Christianis post annos circiter quadringentos sexaginta, ex quo possessa fuit à Sarracenorum gente perfida; quæ postquam gesta sunt, quidam nobilissimus ac strenuissimus Comes ab Hierusalem reuersurus in Franciam, vnde cum cæteris Christianis illuc fuerat profectus, Romam ingressus, facilè obtinuit à summo Pontifice sibi donari reliquias sanctorum Martyrum Cornelij & Cypriani. Tum verò impetratis etiam ex florentissima Monachorum congregatione Vallis vmbrosæ aliquot deuotis fratribus, quorum Prior vocabatur frater Andreas, vir maximâ conseruandæ religionis constantiâ clarus, illustrissimus Comes voti compos lætissimúsque ad suos penates regressus, amplificâ liberalitate prædictos religiosos viros curauit, dánsque illis optionem eligendi locum idoneum pro ædificando Monasterio infra suæ ditionis metas concessit, statuítque tanti operis impensas de suis facultatibus accipi. Quo quidem Cœnobio in Aurelianensi territorio celeriter magnificéque constrũcto, non solùm illud vir admodum nobilis sanctorum Martyrum Cornelij & Cypriani sacris reliquiis insigniuit; verumetiam de suis redditibus ipsum locum munificè ac nobiliter dotauit, instituens vt deinceps idem Monasterium ap-

cum Apoſtolo charitate ſuperimpendi vellet. Plures igitur hac de cauſa ad eum epiſtolas direxerunt, quas huic opuſculo inſerendas eſſe in argumentum rei geſtæ cenſuimus. Sequitur epiſtola Epiſcopi Xantonenſis Eccleſiæ.

Vulgrino Dei gratia Bituricenſi Archiepiſcopo Domino ſuo chariſſimo Vu. Xantonenſis Epiſcopus ſalutem & obedientiam. Sanctitati veſtræ ſignificamus quòd Girardus ille Engoliſmenſis Eccleſiam Dei in partibus noſtris adeò perturbauerat, vt iam quæreretur inter nos, cuius profeſſionis eſſet. Et quia ipſius prauæ perſuaſioni nos & Comprouinciales Epiſcopi aſſentire nolebamus, Pictauenſem & Lemouicenſem fretus auxilio Principis noſtri à ſedibus ſuis expulit, & alios intruſit. Sed quia non habere poterat Epiſcopos, non conſecrauit illos. Abbatem quoq; Angeriacenſem in noſtra diœceſi exiſtentem, à Monaſterio ſuo per manum Comitis ejecit. Inter nos etiam Principémque noſtrum tantam ſeminauit diſcordiam pro eo quòd intruſos ſuos conſecrare, immò execrare nolebamus, quod & nos & Canonici noſtri à ſede noſtra, & ab vrbe & Eccleſia ob metum & minas Principis egreſſi ſumus, derelictis domibus & poſſeſſionibus noſtris iuſtitiæ gratià. Accidit autem ex diuinæ reſpectu pietatis, quòd iſte tam nefandus & ſceleratus præcurſor Antichriſti Gerardus Engoliſmenſem quadam die cùm per Epiſcopatũ noſtrũ tranſiſſet, ab Aimaro de Archiaco milite ſtrenuo ſororgio noſtro captus haberetur, & captus modò tenetur. Cuius captio Eccleſiæ noſtræ, & omni populo gaudium eſt & exultatio quammaxima. Vnde paternitati veſtræ ſupplicamus vt Burdegalenſi Eccleſiæ, quæ eum in Archiepiſcopum ſibi elegit, & Agennenſi, & Petragoricenſi, & Pictauenſi, & Lemouicenſi Epiſcopis, & nobis, & omni Clero & populo litteras veſtras tranſmittatis, per obedientiam omnibus inhibendo, & præcipiendo ne in aliquo obediant Girardo, neque vllum ei honorem exhibeant, & quod à vobis excommunicatus ſit, & quod Epiſcopi omnes eum excommunicent in eiſdem litteris imprimatis. Electionem quoq; eius quam de ipſo Burdegalenſes Canonici violentia Comitis in Archiepiſcopum fecerunt, quia ſine electione & aſſenſu omnium Suffraganeorum Epiſcoporum, immò contradicente Agennenſi facta eſt, caſſetis, condemnetis, & ipſum Girardum perpetuò deponatis. Illis verò qui Girardum ceperunt, gratiam & abſolutionem veſtram impartiamini. Et illos qui violentiam aliquam pro deliberatione Girardi illis à quibus captus tenetur, inferre tentauerint, excommunicetis. Inſuper verò Auxienſi Archiepiſcopo, & Burdegalenſi Eccleſiæ, & eorum Suffraganeis per obedientiam præcipiatis, vt omnes illos publicè excommunicent, qui Duci Aquitaniæ auxilium impenderint, donec in hac Eccleſiæ Dei perturbatione permanſerit. Coepiſcopis quoque noſtris præcipiatis vt Aimaro de Archiaco pecuniá & muneribus, auxiliiſque aliis ſubueniant, vt ſe defendere poſſit aduerſus Principem noſtrum & Engoliſmenſem Comitem, qui pro deliberando Girardo ei minatur. Valete.

Domino ſuo ſanctiſſimo & venerabili Vulgrino Dei gratia Primati Bituricenſi. G. Petragoricenſis Eccleſiæ humilis miniſter, ſalutem, & debitam obedientiam. Nouit paternitas veſtrà quanta perſequutio in Burdegalenſi Prouincia, & etiam in Bituricenſi pro ſchiſmate Girardi Engoliſmenſis exorta ſit. Et ob hoc quòd nos qui in illa Prouincia ſumus, maximam tribulationem ſuſtinemus. Sed quia vos & Regem Francorum in obedientia Domini Papæ Innocentij firmiter perſeuerare audiuimus, valdè gaudemus. Miramur tamen ſupra modum quòd vos qui Primas noſter eſtis, necdum litteris veſtris nos viſitaſtis, nec in hac re confirmauiſtis. Maieſtati igitur veſtræ perſuademus, quatenus nos & omnes Burdegalenſes Suffraganeos de propoſitæ obedientiæ firmitate certificetis, & confirmetis, atque litteris veſtris ſecuros nos faciatis, vt in quamcumque partem res aliquo caſu declinauerit, vos ſemper nos manuteneatis, nec de propoſita obedientia ſine nobis aliquid permittetis, ſed vnà nobiſcum omnibus ad certum finem perueniatis. Et quidem G. Engoliſmenſem, qui ſe Burdegalenſem Archiepiſcopum ſine noſtro conſilio fecit, & de obedientia nos impetit, reſpondeamus; oportet enim vt vos Primatem noſtrum & caput ſequamur. Et vos ſicut filios veſtros & membra veſtra in protectionis veſtræ gremio nos foueatis & protegatis. Date & operam, vt Dominus Rex Francorum nobis & omnibus Burdegalenſium Suffraganeis litteris ſuis ſuum manutenimentum de hac re & promittat, & tribuat. Quoniam multò ſecuriores ob hoc erimus & firmiores, litteras veſtras & Regis nobis tranſmittite. Si poſſetis deſcendere vſque Cadurcium, & nos ibi conuenire, illud laudabile eſſet. Valeatis.

Domino ſuo & merito deſiderabili Vulgrino Dei gratia Archiepiſcopo. Vu. Pictauorum humilis ſacerdos & exul propter iuſtitiam, ſalutem & benedictionem. Petitionibus filiorum veſtrorum Suffraganeorum Burdegalenſis Eccleſiæ, præſertim iuſtis paternitatis veſtræ dulcedo facilem præbebit aſſenſum. Poſtulant etenim omnes vnanimiter ſanctitatem veſtram ſuppliciter orantes, quatenus Girardum Engoliſmenſem hæreſiarcham, ſacrilegum, inuaſorem ſedis Burdegalenſis, excommunicatum reexcommunicetis, & tam Suffraganeis quàm Clero Burdegalenſi ne illum in Archiepiſcopum recipiant poteſtate à Deo vobis traditâ ſicut Primas inhibeatis, &

tam ipsum quàm Petrum de Castro Aurardi vitulum inflatilem, & omnes eorum Coadiutores, quorum dux est Vv. Bochetellus, in die festiuitatis sanctæ Mariæ Magdalenæ excommunicari & publicari faciatis: nos siquidem, quantum ad nos pertinet, tam nefandi sacrilegij inuasores Sathanæ tradidimus in interitum carnis, & ab Ecclesiasticis circumscripsimus honoribus & promotionibus. Quod vtinam & vos in Vv. Bochetellum in virtute Sancti Spiritus exerceatis.

Subiunguntur venerandi Patriarchæ Vulgrini responsiuæ epistolæ, in quibus manifestè illucescit ad quantam ille peruenerit sapientiæ & doctrinæ perfectionem, quamque laudabili studio Ecclesiarum sibi diuinitus commissarum gesserit sollicitudinem.

I.

Vulgrinus Dei gratiâ Primas Ecclesiarum Aquitaniarum, venerabilibus Fratribus, & Catholicis sanctæ Dei Ecclesiæ filiis Agennensi, Pictauensi, Petragoricensi, Xantonensi Episcopis, & Clero & populo Burdegalensis Prouinciæ salutem & benedictionem.

Mementote, dilectissimi Fratres, & mentibus vestris tenaciter imprimatur, quoniam hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Sancta Ecclesia Catholica quamuis plerumque concutiatur aduersis, tamen inuicta & immobilis in vnitate & veritate fidei perseuerat. Sæpè accidit vt machinatione hæreticorum, & tyrannide Principum à sedibus suis Catholici & Religiosi expellerentur Episcopi, nec tamen euerti potuit Ecclesia Dei; quia enim ædificata est supra petram, non possunt aduersus eam portæ inferi præualere. Quia igitur in partibus vestris aperta est porta inferi, caueant omnes Catholici, ne per eam corruant, & ne descendant in infernum viuentes. Quo vtique corruunt & descendunt qui à Romana discedunt Ecclesia; Qui putant Romanam Ecclesiam parietes esse, vel marmora. Catholici Episcopi & Catholici Cardinales, qui cum Domino Papa Innocentio persecutionem patiuntur propter iustitiam, hi sunt Romana Ecclesia, non illi persecutores, qui sacram sedem violenter tenendo violant, nec illi schismatici, qui magis timuerunt hominem quàm Deum; qui adhærentes Petro Leonis, amiserè petram iustitiæ, quæ conculcabit leonem & draconem, & citò conteret sub pedibus suis omnem Sathanæ potestatem.

Vos autem, Fratres, fundamento petræ, super quod ædificare cepistis, firmiter inhærete. Minas Principum, damna possessionum, vexationes corporum (charitate foras mittente timorem) contemnite, immò sicut disciplinam apprehendite, vt cum Apostolo confidenter, & exultando dicatis: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an persequutio, an gladius? Sed in his omnibus superamus, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Scientes igitur quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: Si aduersa patimini propter iustitiam, nolite terreri: sed & diuina clementia, quæ non patitur fideles tentari supra id quod possunt, statuet procellam in auram, & deducet suos in portum voluntatis eorum.

Exhortamur ergo fraternitatem vestram, vt conseruetis Romanæ Ecclesiæ vnitatem, & inuictâ virtute resistatis Girardo Engolismensi, qui manifesti schismatis ducem se & signiferum facit; qui modò à fructibus suis cognoscitur, quum Antistites Lemouicensem & Pictauensem catholicè & canonicè ordinatos, à sedibus suis indecenter expulerit, quum in cælum os suum posuerit; & euidenter impugnet Catholicam veritatem. Nos autem excommunicationis sententiam, quam super eum, & super fautores eius Dominus Papa promulgauit, annunciamus, & obseruari præcipimus. Electionem quoque, quam de eo iam excommunicato Burdegalenses Clerici fecerunt, improbamus, & ne quis ei obediat prohibemus, &c.

II.

Alia eiusdem Patris ac Patriarchæ Bituricensis in veteribus monumentis reperitur Epistola.

Vulgrinus Dei gratiâ Primas Ecclesiarum Aquitaniæ, Venerabilibus ac dilectis in Christo Fratribus Catholicis Episcopis Burdegalensis Ecclesiæ Suffraganeis salutem & benedictionem.

Gratias agimus Deo pro vobis, dilectissimi Fratres, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Facti estis Ecclesiæ Dei exemplum & speculum virtutis & fidei. Re-

nouata eſt in vobis ſanctorum Martyrum fortitudo. Aliis curuantibus genua ſua ante Baal, vos pro fide catholica fideliter dimicatis, & Deo præſtante virtutem, inuenti eſtis in fide ſtabiles, & in opere efficaces. Vos eſtis qui fide creditis, & ore profitemini veritatem. Vos eſtis quos aduerſitatum turbo non frangit, quos tribulatio vel anguſtia à Chriſti charitate non ſeparat. Quod nos quidem, qui in regimine primæ ſedis, authore Deo, conſtituti ſumus, Domino Papæ Innocentio, ſicut ſanctæ Sedis Apoſtolicæ Præſuli, & Catholicæ vniuerſalis Eccleſiæ Paſtori ſincerâ deuotione obedimus, nihilque eſt per quod ab eius obedientia dimoueri poſſimus. In hac vnitate nobiſcum perſeuerant Patriarchæ & Primates, Metropolitani & Epiſcopi innumerabiles. In hac vnitate permanet Dominus Rex Francorum, ſimiliter & Rex Anglorum, Rex Alemanorum, Rex Hiſpanorum, & Rex Hieroſolymorum, Duces ac Principes ferè totius orbis terrarum. Hæc eſt catholica, hæc eſt vniuerſalis Eccleſia, quæ fulget in Oriente, & pares vſque in Occidentem. Illa autem conuenticula Girardi Engoliſmenſis inania ſunt & pernicioſa, & cùm ſeducant mulierculas oneratas peccatis, iuſtis viris ac verè Catholicis nocere non præualent: Quia neceſſe eſt hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant.

Vos igitur, Fratres dilectiſſimi, conſtantes eſtote in defenſione Catholicæ veritatis. Confidite in eo qui dicit, In mundo preſſuram habebitis; ſed confidite, quia ego vici mundum. Sperate in eo qui imperauit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna, qui & vobis tranquillitatem dabit & pacem. Certi verò ſitis & ſecuri de conſilio & auxilio ſanctæ matris Bituricenſis Eccleſiæ. Voluntarij enim ſumus, & paratos nos exhibemus tribulationibus veſtris compati, & ſupportare onera veſtra in charitate. Quòd ſi Girardus ille, qui per inuaſionem, Burdegalenſis Eccleſiæ Archiepiſcopum nominari ſe facit, obedientiam à vobis requirit, in promptu habet prudentia veſtra quid ei reſpondeatis. Quam enim ſubiectionem vel obedientiam debeatis illi, quem Catholica Eccleſia in Remenſi Concilio pro ſchiſmate damnauit, & excommunicauit, & ab omni Eccleſiaſtico honore depoſuit? Præterea, quem conſtat non eſſe Catholicum, conſtat non eſſe canonicè inſtitutum.

His & aliis rationibus canonicis munita prudentia veſtra falſitati impudenter obſiſtenti prudenter reſiſtat, & Domini Papæ Innocentij innocentiam ſequendo, in catholica vnitate ſine vlla mutatione aut titubatione perſiſtat, vt legitimè certantes, & vſque in finem perſeuerantes, & ſalutem æternam mereamini & coronam: Quia non coronabitur quis, niſi legitimè certauerit: Quia non qui cepit, ſed qui perſeuerauerit, hic ſaluus erit. Deſideramus colloquium fraternitatis veſtræ, & cùm nobis Deus opportunitatem dederit, locum idoneum eligemus, & prænunciabimus vobis. Valeat in Chriſto ſinceritas veſtra, venerabiles ac dilectiſſimi Fratres.

Hæ epiſtolæ breues quidem ſunt, ſed (vt beneuoli lectoris probatura eſt ſedulitas) adeò graues exiſtunt, & tantam dicendi maieſtatem præ ſe ferunt, vt non niſi eſſe hominis Apoſtolici, verè ſancti, ac diuino Spiritu pleni æſtimari poſſint. Quibus ſanè idem venerabilis Patriarcha qualis fuerit, facilè cognoſci poteſt: Nam viuentem ſui imaginem in illis relinquens, immortalitatem apud poſteros ſuo nomini parauit.

Huius denique amabilis Deo Præſulis conſenſu atque authoritate, firmata eſt fraternitas & ſocietas inter Canonicos Eccleſiarum ſancti Protomartyris Stephani, & ſancti Iterij Ajacenſis, ad cuius rei fidem non abs re fuerit hîc partem cuiuſdam veteris inſtrumenti inſerere.

Quæ ad honorem & vtilitatem Eccleſiarum Dei conſtituuntur, memoriæ litterarum tradere religioſa præcedentium Patrum prouidè conſueuit authoritas, ne rebus geſtis in obliuionem labentibus à memoria excidant, quæ debent memoriter conſeruari, & ne contentiones oriantur inter ſeruos Dei, quos litigare non oportet. Igitur ego Vulgrinus miſeratione diuinâ Bituricenſis Archiepiſcopus, memoriæ fidelium tam præſentium quàm futurorum volo præſentis ſcripturæ teſtimonio commendari, quòd Canonici ſancti Iterij Aiacenſis ſocietatem Canonicorum matricis Eccleſiæ beati Stephani expetierunt, concedentes, & poſtulantes, vt deinceps Eccleſia Aiacenſis & res ipſius in diſpoſitione Canonicorum beati Stephani, ac protectione conſiſtant in perpetuum. Atque inter eos communi aſſenſu vtriuſque partis ſocietas hoc modo conſtituta eſt, vt vnus ex Canonicis beati Stephani in Priorem Aiacenſis accipiatur, & per Capitulum beati Stephani eligatur. Eo quoque decedente, ſimiliter alius ſubſtituatur & ſic in perpetuum. Hoc quoque ſtatutum eſt, vt in Eccleſia Aiacenſi ſint tantummodò Canonici ſex, ipſe Prior, & quinque alij. Et cætera,

Loci-Regij, super cuius tumularem lapidem istud scribitur distichon:

Hic Albericus requiescit Bituricorum
Primas magnificus, modò maior in arce polorum.

Clatuit verò ab anno 1136. ad an. 1139. sub Innocentio Pontifice maximo huius nominis secundo, imperantibus Lothario II. & Conrado III. atque regnantibus Ludouico VI. & Ludouico VII. cognomento Iuniore.

Vacat tum sedes per annum & menses tres.

CAPVT LXIV.

De Petro de Castra sexagesimo quarto Biturigum Archiepiscopo.

SExagesimus quartus præfuit Dominus PETRVS DE CASTRA, vir omni scientiâ insigniter instructus, ac multis virtutum floribus nobiliter ornatus. Guillermus de Nangis in Francorum historiis refert de illo ea quæ sequuntur. Ortâ dissensione inter Papam Innocentium & Regem Franciæ Ludouicum, Ecclesia Gallicana valdè turbabatur. Nam defuncto Bituricensi Archiepiscopo Alberico, missus est Petrus de Castra, castello Bituriæ oriundus, à Papa eiusdem Ecclesiæ Pastor consecratus: sed à Rege Ludouico repudiatus est, nec in vrbe recipitur, eò quòd sine eius assensu fuerat ordinatus. Ipse verò Rex concesserat Ecclesiæ Bituricensi libertatem eligendi Episcopum quem vellent, excepto dicto Petro, publicéq; iurauerat, quòd se viuente, non erat futurus Archiepiscopus. Qui tamen electus, Romam profectus, consecrari meruit per manum summi Pontificis Innocentij II. dicentis Regem puerum instruendum, & cohibendum ne talibus assuesceret. Et adjecit, veram non esse libertatem, vbi aliquis excipitur à Principe, nisi fortè docuerit coram Ecclesiastico Iudice illum non esse eligendum. Tunc enim auditur vt alius. Rex verò (sicut superiùs dictum est) Archiepiscopum exclusit redeuntem. Sed eum Comes Campaniæ Theobaldus recepit in terra sua, & ei omnes Ecclesiæ obediebant. Indignatus ob hoc Rex, concitauit omnes ferè Proceres suos, vt vnà cum eo bellum inferrent Comiti Theobaldo, cepítque Rex Vitriacum oppidum Comitis Theobaldi, vbi admoto igne incensa est Ecclesia, & in ea 1300. homines diuersi sexus & ætatis periêre. Verumtamen circa annum Dominicæ Incarnationis 1144. B. Bernardo Clareuallensi Abbate mediante, simultas quæ inter Regem Ludouicum Iuniorem & Comitem Theobalum incanduerat, sopita est. Hactenus verba Guillelmi de Nangis recensuimus. Cæterùm venerabilis Petrus Abbas Cluniacensis eundem Regem reconciliauit sanctissimo Papæ Innocentio, his ita verbis ad eum scribens: Pro Domino Rege Franciæ nobili & speciali filio vestro benignitatem vestram deprecor, vt quia non solùm Rex est, non solùm magnificus Rector populi Christiani est, sed etiam quia opus est manuum vestrarum, quem ad regnum prouexistis, quem sacris manibus vestris inunxistis, quem Gallis nostris potentiorem patribus Regem designastis, si quid fortè adhuc vt ætate iuuenis inconsultè egit, ei condescendatis, & eius errorem sapientiæ vestræ velamine contegatis. Est enim patris, vt filij, & maximè tanti, & errorem emendet, & honorem conseruet. Hoc pro dissidio quod inter ipsum & Dominum Bituricensem Archiepiscopum est, dico: Est enim, sicut sensi, res non leuis, & ne de graui incepto grauiorem vergat in exitum, multùm cauenda. Spiritus autem consilij, qui spirat vbi vult, qui per vos Ecclesiæ suæ per totum orbem diffusus assiduè consulit, etiam nunc per vos regno Franciæ non vili portioni Ecclesiæ suæ consulat, & tam de his quàm omnibus vnctio eius cor vestrum edoceat, &c. Præterea, vt puto, non inconuenienter addiderim, quòd ad hæc vsque tempora solemnis sit retenta consuetudo, vt Reges Aquitaniæ regiâ vnctione atque coronâ per Archiepiscopum Bituricensem Bituris insignirentur; quia peruulgati moris est Reges ante Christi Incarnationem iure constitui à Biturigibus secundùm illud Titi Liuij in libro quinto primæ Decadis: *Ij*, inquit (videlicet Bituriges) *Regem Celtico dabant.* Quemadmodum igitur Remensi Archiepiscopo iure competit Regem Francorum sacro chrismate è cælo quidem demisso inungere, sic ad Bituricensem Patriarcham antiquâ consuetudine pertinere dignoscitur Reges Aquitaniæ regio diademate coronare. Quod dum aliquando Romæ existente prædicto Domino Petro Archiepiscopo, Sanson Remensis Antistes temerè vsurpasset,

sanctissimus Papa Eugenius vsum pallij ob hanc causam eidem Remensi Archiepiscopo interdixit. Quæ non fuisse mendacia sequenti monstrabimus instrumento fideliter ex suo originali, quod Bituris asseruatur, deprompto.

Eugenius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri Sansoni Remensi Archiepiscopo salutem, & Apostolicam benedictionem.

Quantum sancta Romana Ecclesia, nostrique prædecessores felicis recordationis, videlicet Innocentius, Cælestinus, & Lucius pro pace Bituricensis Ecclesiæ, & venerabilis fratris nostri Petri eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopi laborauerunt, vniuersus ferè mundus cognouit, & prudentiam tuam latere non debuit. Nunc autem quum per Dei gratiam, & eorumdem prædecessorum nostrorum studium ad portum quietis venisset, tu qui eidem fratri tuo congratulari debueras, versa vice in ipsius iniuriam & perturbationem ausu temerario prorupisti, & charissimum filium nostrum Ludouicum illustrem Francorum Regem coronare in Bituricensi ciuitate contra appellationem ad sedem Apostolicam præsumpsisti. Quod nec tu, nec aliquis prædecessorum tuorum fecisse dignoscitur. Sed Bituricenses Archiepiscopi, Leodegarius videlicet, Vulgrinus, & Albericus bonæ memoriæ, vsque ad hæc tempora quietè & pacificè obtinuisse noscuntur. Nec profuit eidem Archiepiscopo illud vltimum miserorum refugium; Sedis Apostolicæ videlicet appellatio, nec hoc etiam quod sanctam Romanam Ecclesiam matrem suam & nostram præsentiam deuotione debita visitauerit, & eadem die nostro conspectui assistebat, immò ad maiorem beati Petri & nostrum contemptum, Bituricensem Ecclesiam à diuinis officiis interdictam cum Gosleno Suessionensi Episcopo, & aliis Ecclesiæ tuæ Suffraganeis, Abbatibus quoque, & multis aliis tuæ Prouinciæ ausu sacrilego intrasti, & diuina ibidem officia celebrare, & oblationes asportare temerè præsumpsisti. Statuto etiam appellationis termino, nec ipse venisti, nec sufficientes responsales, qui pro te responderent, ad nostram præsentiam destinasti: In quo quantum offenderis, quantúmque matris tuæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ dignitati derogaueris, si sollicitâ consideratione pensasses, nequaquam in tantam audaciam prorupisses. Quamò enim à matre tua sancta Romana Ecclesia ampliorem consecutus est dignitatem, tantò maiorem ei honorem & reuerentiam te decuit exhibere. Nec hoc etiam reticendum duximus, quòd idem frater noster Petrus Archiepiscopus à prædecessore nostro felicis memoriæ Papa Innocentio ad sacros Ordines in Romana Ecclesia promotus est, & ab ipso ad Bituricensis Ecclesiæ regimen destinatus. Vnde scire te volumus, quia ipsius & commissæ sibi à Domino Ecclesiæ iniurias non alienas, sed proprias, & tanquam nobis ipsis illatas deputamus. Quamuis itaque pro tanto excessu, & tam manifesto contemptu grauiorem in te & complices tuos ex rigore iustitiæ possemus protulisse sententiam, ex mansuetudine tamen sedis Apostolicæ debitam sententiam duximus differendam. Verumtamen ne tantum excessum dissimulare liceat, quasi silentio præterire videamur, communicato fratrum nostrorum consilio vsum Pallij tibi interdicimus, per Apostolica tibi scripta mandantes atque præcipientes, quatenus infra xl. dies postquam præsentia scripta susceperis, easdem oblationes, & præcipuè eosdem cereos quos in eadem Ecclesia recepisti, per idoneas & honestas personas ad Ecclesiam Bituricensem cum integritate remittas, & super ipsum Altare manifestè, sicut manifesta fuit iniuria, restitui facias. De tanto verò B. Petri & nostro contemptu cum complicibus tuis, videlicet G. Suessionensi, A. Atrebatensi, O. Beluacensi, T. Ambianensi, S. Siluanectensi, S. Nouiomensi, & G. Catalaunensi Episcopis: Bartholomeo Laudunensi Thesaurario, & Bosone Remẽsi, qui tibi in tanta præsumptione astiterunt proximis B. Martini octauis responsurus & satisfacturus Apostolico te conspectui repræsentes. Datum Sutrij vij. Kal. April. At idem Eugenius Pont. Max. super hac re fusiùs scripsit prædicto venerabili Petro Archiepiscopo. Sed ve immenso rerũ agmini cedam, his obiter omissis, aliud Apostolicum indultum magis cognitione necessarium referre præstat. *Eugenius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili Fratri Petro Bituricensi Archiepiscopo, eiusq; successoribus canonicè substituendis in perpetuam memoriam. Officij nostri nos hortatur authoritas pro Ecclesiarum statu paternam sollicitudinem gerere, & earum quieti ac paci, auxiliante Domino, salubriter prouidere. Iustum namq; est vt dignitatem Ecclesiæ vel personis Apostolicæ sedis liberalitate concessam; nos quoq; authore Deo firmã & inuiolabilem conseruemus. Tuam ergo, frater in Christo charissime Petre Archiep. deuotionẽ circa nos, & circa sanctam Rom. Ecclesiam, cuius filius specialis es, & in qua sacros Ordines suscepisse dignosceris, attendentes, nobilem Bituricensem Ecclesiam, cui, Deo authore, præsides, sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus. Præsentis itaque priuilegij pagina confirmamus, vt super duas prouincias videlicet super ipsam Bituric. & super Burdegalensem primatum obtineas, sicut hactenus obtinuisse dignosceris. Diœceses vero illas quæ intra eandem prouinciam Bituricensem sitæ sunt, in tua tuorúmque*

successorum

successorum potestate ac subiectione persistere constituimus, videlicet Claromontensem, Lemonicensem, Rutenensem, Albigensem, Cadurcensem & Mimatensem. Et ipsarum ciuitatum Episcopi ipsam Bituricensem Ecclesiam matrem & magistram recognoscant, atq; tibi tuisque successoribus tanquam proprio Metropolitano obedientiam ac reuerentiam humiliter exhibeant. Porrò tibi tuisque successoribus vsum Pallij confirmamus. Atque ad maiorem reuerentiam per supradictas prouincias vexillum Dominicæ Crucis ante vos deferri concedimus, sicut etiam antiqua prædecessorum vestrorum consuetudo obtinuit. Præterea quascumque possessiones, quæcunque bona impræsentiarum iustè & canonicè possides aut in futurum liberalitate Regum, largitione Principum, oblatione fidelium, seu alijs iustis modis præstante Domino poteris adipisci, firma tibi, tuisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hæc proprijs duximus exponenda vocabulis. Infra ipsam ciuitatem Ecclesiam S. Vrsini, Ecclesiam S. Austregisilli, Ecclesiam S. Ambrosij, Ecclesiam S. Mariæ de Salis, Eccles. Medij Monastery, Eccles. S. Petri Puellaris, Abbatiam S. Sulpicij, Abbatiam Monialium S. Laurentij, & S. Hippolyti. Extra ciuitatem Ecclesiam de Sancirgio, Ecclesiam S. Satyri, Eccles. de Firmitate Humbaudi, Eccles. de Magduno, Ecclesiam de Cella, Ecclesiam S. Aniani, Ecclesiam Plenipedensem, Ecclesiam S. Cirici Exoldunen. Abbatiam de Casalibenedicto, Abbatiam S Gildasij de Castro-radulphi, Abbatiam Millebecensem, Abbatiam de Loco regio, Abbatiam de Chalaucio, Abbatiam de Fonte Moriniaci, Abbatiam de Domo Dei, Abbatiam de Pratea, aliàs de Pratis, Abbatiam de Landeiso, Abbatiam de Bardela, Abbatiam de Petris, Abbatiam de Bosco Dagberti, Abbatiam de Albiniaco, Abbatiam S. Dionysij Exolduni, Abbatiam de Virsione, Abbatiam Maciacensem, Ecclesiam de Vastinno, Ecclesiam de Craciaco, Ecclesiam de Leproso, Ecclesiam de Castell one, Ecclesiam de Palluello, Eccles. de Nouonico; Eccles. Germani de Castra, Ecclesiam de Podio Ferrandi, Ecclesiam de Miseraico, Eccles de Vernucia, Eccles. de Chalmont, Abbatias sanctimonialium de Carentonio & S. Menulphi, ad hæc Ecclesiam de Charobrijs cum ipsa villa & omnibus pertinentijs suis, Ecclesiam de Stagegia, Eccles. de Bormeno, Ecclesiam de Monte Meraldi cum decimis, Eccles. de Germiniaco cum decimis cæterisque pertinentijs suis, Eccles. de Vvroto cum decimis ceterisque pertinen. suis, medietatem castri S. Palladij & Turrim totam & alteram medietatem in casamento, castrum Magduni cum tota castellania in casamento, & oleum quod ex ipso in Cœna Domini annualiter vobis persoluitur, ligium hominium de Domino ipsius castri, & fidelitatem. Iurat etiam idem dominus singulis Archiepiscopis, quod quandocumque cum multis siue cum paucis ipsum castrum cum sua munitione petierint, eis tradet liberè. Terram de Borno cum pertinencijs suis, viginti solidos in furno S. Carterij, & alios viginti censuales quos Alardus Guilebaudi pro salute animæ suæ vobis concessit de castro quod Firmitas Humbaudi dicitur. Certum vnum censualem sexdecim grossarum librarum in festiuitate Pentecostes, de singulis domibus quæ sunt in Bituricensi Parochia denarium vnum ad altare B. Stephani, iuxta antiquam consuetudinem. Obeunte vero te nunc eiusdem Ecclesiæ Archiepiscope vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem præfatæ Eccles. Canonici secundum Deum & statuta sedis Apostolicæ canonicè prouiderint eligendum. Decernimus ergo vt nulli omnino hominum liceat eandem Ecclesiam vel personam tuam temere perturbare, aut possessiones seu bona vestra auferre, vel ablata retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare. Sed omnia integra conseruentur vestris ac pauperum Christi vsibus omnimodis profutura, salua sedis Apostolicæ auctoritate. Si qua tibi in futurū Ecclesiastica sæcularisve persona huius nostræ constitutionis paginam sciens, contra eā temere venire temptauerit, secundo tertiòve commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque dignitate careat, reamquè se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à sanctissimo Corpore ac Sanguine Dei & D. N. I. C. aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vltioni subiaceat. Cunctis autem eidem Ecclesiæ iusta seruantibus sit pax D. N. I. C. quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant & apud districtum iudicem præmia æternæ pacis inueniant; amen, &c. Datum trans Tyberim per manum Roberti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyteri Cardinalis & Cancellarij Idibus Martij, Indict. ix. Incar. Dominicæ anno mcxlv. Pontificatus nostri Dom. Eugenij III. Papæ anno secundo. Fateor ad compendiū libri rectius fuerat supra dictæ scripturæ sensus cōplexione dicendus, sed res vt notior fieret, totam eiusdē priuilegij seriem simpliciter & apertè hic ponere necessarium putaui. Cæterùm cætera venerandi huius Patriarchæ laudabilia facta veniunt fideliter indicanda. Sic enim antiqui de eo scripturam nobis probatissimam in archiuis Cathedralis Ecclesiæ reliquerunt. *Notum sit omnibus præsentibus & futuris quod recolendæ memoriæ Petrus quondam Bituricensis Archiepiscopus, castello quodam Bituricæ Castra scilicet oriundus, Archiepiscopales domos quæ ante eius tempora pusillæ & Ecclesiæ dignitati minus congruentes & minus sufficientes erant*

proprio sumptu & impensa ampliauit & extulit. Et quoniam ad sua vsque tempora, hæc mala consuetudo penetrauerat, quod in obitu Archiep. Episcop. bonis omnibus spoliabatur à ministris domini Regis, ne successores sui hac iniuria afficerentur, magnanimi pectoris vsus consilio, Archiepiscopales domos ab huiusmodi seruitute redemit non sine magnis sumptibus, & magna libertate per illustrissimum Regem Ludouicum Iuniorem muniri fecit, sicut in priuilegio sequenti plenissimè continetur.

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Ego Ludouicus, Dei præstante clementia Rex Francorum Petro Archiepiscopo Bituricensi & successoribus eius in perpetuum, Superni Regis cuncta moderantis non immemores, de retributione quidem bonæ voluntatis & deuotæ actionis nihil dubitantes, ipsius Ecclesiam fouere & sanctum Sacerdotium honorare studuimus. Nostro siquidem tempore apud Deum & homines acceptus bonæ Beatæ memoriæ Petrus in primâ sede Aquitaniæ, videlicet vrbe nostra Bituris sedit: Ante cuius tempora Archiepiscopales domus pusillæ erant & indignæ, & modicæ facultates in sede pastorem retinere diutius, neque pascere poterant. Dominus verò Petrus tamquam à Deo in id prædestinatus, & gratiæ cælestis munere, & temporalis abundans fortunæ, inclytæ nobilitatis erexit palatium, & domos celebres ædificans constituit grangias, terras acquisiuit, & vineas, & in grangijs copiosam posuit nutrituram. Quæ omnia volens prodesse successoribus suis, domorum & grangiarum à nobis depoposcit libertatem. Nouerint itaque vniuersi præsentes atque futuri, nos amore Dei & pro reuerenda prece tamdicti amici nostri Archipræsulis Petri, Ecclesiæ Bituricensi domos Archiepiscopales quittasse & in eisdem domibus liberasse quicquid de ligno est & ferro, ære quoque & vitro, plumbo & stanno, pluma & corio, lana, cannabe & lino, maresmos, & omnia domorum vtensilia. Liberas eidem Ecclesiæ concessimus grangias, & in eisdem grangijs bergerias, bouerias & porcarias, & quamcumque nutrituram vbicumque eam habuerit, saluam esse quantum ad regiam spectat potestatem. De fructibus verò omnium terrarum & vinearum suarum anno obitus sui Archiepiscopo concessimus plenariam potestatem faciendi testamenti sui, & legandi vinum & annonam & legumina secundum quod voluerit, &c. Actum publicè Bituris anno ab Incar. Dom. mclix.

Præterea idem Dominus Petrus Archiepiscoparum ampliauit & ditauit multis & magnis redditibus, quos propriis laboribus & sumptibus acquisiuit. Quâ ex re multum sibi fauoris accreuit, & posteritatem perpetuò deuinxit. Siquidem adiecit ad Archiepiscopales redditus Carobryas cum Ecclesia, & ibidem celebres domos ædificauit. Item Castellum de Nauis & Ecclesiam, Villam quoque quæ dicitur Bor, Ecclesiam de Villabrer & decimam, Ecclesiam de Monte Meraldi & decimam, Ecclesiam de Cerilly, Ecclesiam de Tenoilha, Ecclesiam de Buxeria, Ecclesiam de Cona & decimam, Ecclesiam de Siluniaco Comitali, Ecclesiam de Bugennilla, Ecclesiam de Niglen, Ecclesiam de Archinac, Ecclesiam de Teneyo, Ecclesiam de Magnizay, Ecclesiam de Brianta, Feodum de Belloforti in Aluernia, & feodum de Chaumonte in Aurelianensi territorio. Ecclesiam præterea Bituricensem vanis & preciosis aureis & argenteis & sericis decorauit ornamentis. Dedit etiam Capitulo Bituricensi Ecclesiam de Croptis, & Ecclesiam Sancti Martini de Las, & quadringentas libras probatæ monetæ ad comparandos redditus die anniuersarij sui distribuendos. Verùm ne prolixiori commendatione piorum eius operum plus æquo turgescat pagina, quæ supersunt celeriter absoluamus. Alexandro Papa III. consilium Turonis congregante, quum Abbas Vindocinensis Sanctæ Priscę Cardinalis præsidere ambiret ante dominum Petrum Bituricensem Archiepiscopum & Aquitaniæ Primatem, idem dominus Archiepiscopus conuocans Archiepiscopum Burdegalensem & omnes suffraganeos Aquitaniæ prouinciæ rei differentiam eis communicauit. Qui & dixerunt quod non sine eo intrarent Concilium, & quod non deberet intrare, exiitque disceptatio illa in apertam discordiam. Denique ipse visitans prouinciam Burdegalensem, faciebat crucem deferri ante se, recipiebatúrque ab omnibus multa veneratione; Sed & suis sanctissimis prædicationibus vitia tam in capite quàm in membris reprimens, & virtutes in eorum mentes inseminans, acceptis ab eisdem procurationibus insignem multorum iudicio gloriam reportauit. Vixit autem in Archiepiscopatu triginta annis, diebus viginti subductis, sicque feliciter obiit anno Domini 1171. Kalendis Maij. Iacet verò in Choro Cathedralis Ecclesiæ Bituricensis sub laminâ æneâ sibi & Simoni de Soliaco communi, in qua legitur istud epicedium.

Clauditur hic Primas stans nomine menteque Petrus
Quem laudis famâ, facta latere negant.

Maior honore suo, fortuna fortis in omni
Pertulit intrepidus damna, pericla, minas,
Oppida, templa, domus, quorum structura superbit
Auctorem facient inueterata nouum.
Redditum duplicans numerum, via iuris, asylum
Pauperis, exemplar religionis erat.
Vltima Primati Maij lux prima, prioris
Vitæ meta fuit, principiumque nouæ.
Anno Domini 1171.

Claruit ab anno 1141. Præsidentibus Romæ Innocentio II. Anastasio IV. Hadriano IV. & Alexandro III. Imperantibus Conrado III. & Frederico primo. Regnante in Francia Ludouico VII. cognomento Iuniore.

CAPVT LXV.

De Stephano sexagesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

Sexagesimus quintus præfuit dominus STEPHANVS quondam Abbas Dolensis Monasterij, vir certè nullo non afficiendus honore, quippe qui quum & animi nobilitate, & religiosa conuersatione incomparabiliter fulgeret, semper Ecclesiæ Dei (cui diuino nutu præerat) tranquillitatem & pacem ante omnia inquisiuit & fouit. Qui etiam quantum eandem Ecclesiam sua esset sollicitudine illustraturus (nisi ipsum fera parca hinc maturius subtraxisset) tum aliquandò coniici potuit, quum in ipso suæ ordinationis exordio immunitatem seu libertatem totius ambitus Claustri Sancti Stephani à Rege Ludouico Iuniore impetrasse dicatur. Verùm huius concessionis instrumentum datum fuit post eius fœlicem obitum, vacante adhuc sede, quantum ipsius priuilegii datur nosse contextu, vbi post aliquanta, Rex ita loquitur. *Hanc iterum prædictæ Ecclesiæ concessimus libertatem, vt quicquid infra ambitum claustri continebitur, saluum sit & immune ab omni laica potestate. Similiter quisquis ad claustrum confugerit, vt saluetur, saluus erit. Præterea omnes Archiepiscopi homines per Archiepiscopum iustitiabuntur. Similiter omnes homines Capituli per Decanum & Capitulum immunes erunt ab omni laica potestate. Nec vnquam in communiam recipientur, nisi de voluntate & assensu dominorum suorum. Necnon seruientes Archiepiscopi per Archiepiscopum, & seruientes cuiuslibet Canonici Beati Stephani per ipsum Canonicum iustitiabuntur, & non per alium, nisi fortè ad præsens forefactum mulieri vel raptus extra claustrum fuerint publicè deprehensi. Si verò de prædictis omnibus tam hominibus Archiepiscopi & Capituli, quàm seruientibus Archiepiscopi & Canonicorum duellum aut iudicium siue quælibet alia iustitia euenerint, in Curia ipsorum dominorum suorum deducentur, & per ipsos finietur. Nulli enim laicæ potestati liceat pro aliquo forisfacto manum mittere in clericum vel religiosum, nec in res eorundem. Sed ipsi iustitiabuntur per Capitulum suum, vel per Archiepiscopum, vel per ministeriales eius. Nisi fortè ad præsens forisfactum mulieri vel raptus ita publicè fuerint extra claustrum deprehensi, vt eorum delictum publicum sit & notorium. Res tamen eorum infra claustrum contentas semper saluas esse præcepimus & immunes. Præter hæc Archiepiscopus & Capitulum habeant liberè iura & consuetudines & iustitias suas vbicumque solent eas habere. Pro hac tamen libertate sibi à nobis indulta liberaliter concessit Ecclesia dictæ Capitulum, quod post obitum nostrum solemniter pro nobis nostrum anniuersarium celebrabit, & pro anima Stephani quondam Bituris Archiepiscopi bonæ memoriæ similiter annuum anniuersarium celebrabit. Hanc itaque libertatem sæpedictæ concessam Ecclesiæ perpetuo firmam & inconcussam manere volentes, ipsam Ecclesiam per annulum aureum super altare Beati Stephani à nobis oblatum supradicta inuestiuimus libertate. Et vt eadem libertas deinceps inuiolabiliter obseruetur, sigilli nostri auctoritate subter inscripto nominis nostri charactere fecimus confirmari. Actum publicè Bituris anno ab Incarnat. Domini mclxxiiij. &c.*

Quòd igitur eâ libertate gaudeat Bituricensis Ecclesia, immo tota patria, debetur venerabili Patriarchæ Stephano, qui, vt diximus, suæ gentis prouectionem & pacem augere conseruaréque toto studebat annisu. Sed nec illud quidem præterire conuenit quod ordinatione ipsius & concessione, denus octonus Canonicorum numerus fuerit in Ecclesia S. Austregisilli de Castro constitutus, à Canonicis sub iuramenti protesta-

tione receptus, & Romanorum Pontificum priuilegiis ad eius petitionem confirmatus. Sedit autem annis duobus, & diebus tredecim, ac desiit in humanis esse Idibus Februarij, aliàs septimo Kalendas eiusdem mensis, anno Domini 1173. Claruit verò ab anno 1171. Præsidente Romæ Alexandro III. Imperante Frederico primo, & regnante supradicto Ludouico Iuniore. Vacat tum Sedes duobus annis & nouem mensibus.

CAPVT LXVI.

De Guarino de Girardo sexagesimo-sexto Biturigum Archiepiscopo.

SExagesimus sextus præfuit dominus GVARINVS DE GIRARDO Abbas Pontiniacensis ordinis Cisterciensis, vir tam sapientia quam vitę sanctimoniâ & eruditione summa præditus. Iste constituit vt in Cathedrali Ecclesiâ certus deinceps esset præbendarum numerus, quemadmodum in antiquis eiusdem Ecclesiæ Pandectis legimus huiusmodi sub tenore vetus quoddam instrumentum. *Quum sit omnibus vitæ præsentis incertus exitus, & humanæ conditionis status instabilis, solerter præcauendum est ne ea quæ ad vtilitatem & pacem Ecclesiarum solemniter statuuntur, pari velocitate cum tempore transeant, sed nobis transeuntibus ipsa permaneant. Nouerint igitur præsentes & futuri quod ego Garinus Dei gratiâ Bituricens. Ecclesiæ Archiepiscopus, & Humbaudus Decanus, & Capitulum Ecclesiæ Beati Stephani considerantes tenuitatem redditurum ipsius Ecclesiæ, multiplex insuper attendentes incommodum, quod non esset in ea certus numerus præbendarum, de communi consilio & assensu, numerum Canonicorum sub certo claudere fine curauimus, statuentes pro pace & vtilitate Ecclesiæ nostræ, vt in ea sint de cætero triginta tantum præbendæ, nec plures, nec pauciores, videntes redditus Ecclesiæ ad hoc mediocriter posse sufficere. Statuto hoc itaque numero prohibemus sub anathemate, ne quis vnquam à præscripti taxatione numeri resiliret, vel moliretur aliquomodo hanc constitutionem irritare, salua in omnibus auctoritate domini Papæ. Actum Bituris anno Domini 1178.*

Eodem quoque anno vt paulò mox clariùs elucescet, idem Pontifex concessit & constituit vt Canonici Ecclesiæ Medij Monasterij de cætero non cogerentur vnà cibum capere. Nam ad hæc vsque tempora, Collegiatarum Ecclesiarum Bituricæ ciuitatis Canonici communiter viuentes instar Monachorum simul edebant. Vnde mihi probè visum est hoc loco ad memoriam posteritatis scribere, quòd (exceptâ Cathedrali Ecclesiâ) in omnibus collegiis dictæ ciuitatis antiquitus fuerint constituta virorum seu fœminaram Monasteria. Verùm vbi senescente mundo charitas & deuotio in eorum cordibus refriguit, reiecto Monachi indumento, vt licentius vitam ducerent, sese in ritum clerici sæcularis deformarunt, viuentes tamen communiter sub obedientia, & castitatis proposito, vt in eorum continetur regulâ, vnde hæc quæ sequuntur excerpsimus apud Diuum Dionysium Carthusianum in primo tomo minorum operum eiusdem. Actuum capite 4. refert Beatus Lucas Euangelista, quemadmodum in exordio primitiuæ Ecclesiæ, misso desuper Spiritu-Sancto vniuersi fideles in Hierusalem congregati vixerunt in communi, proprium nihil habentes, diuidebatúrque singulis sicut indiguerunt. Quæ vita tandiu durauit in illis, quandiu beatissimi Apostoli aderant, & ipsos fideles rexerunt. Diuisis verò Apostolis, & sacratissimo Iacobo Minore in Hierusalem primitiuæ Ecclesiæ præsidente, adhuc per tempus aliquod durauit deuotissima ac feruentissima illa vita communionis. Sed quum cœpissent per vniuersam Iudæam & Galilæam atque Samariam multiplicari credentes, & millia multa regenerari in Christo, non bene poterat vita illa communis ab omnibus obseruari. Feruor etiam primæ deuotionis paulatim refriguit, & calor sanguinis in corde credentium pro maiori eorum parte tepuit successiuè, ita quòd maior pàrs fidelium cœpit propria possidere, & obseruantiis præceptorum esse contenta. Veruntamen multi prioris deuotionis conuersationisque memores, desuper illustrati atque succensi à Spiritu Sancto, cum ingenti perfectionis amore ac paupertatis ardore vitam illam communem denuo assumpserunt, & Apostolicam institutionem reuocauerunt. Quam vt expeditiùs ac liberiùs prosequi possent, se subtraxerunt à turba fidelium propria possidentium, in duo genera diuisi. Quidam enim vitam & professionem assumpserunt Monasticam. Alij inter

homines sæculares permanserunt & deseruierunt Ecclesiæ sub sanctorum Episcoporum viuentes regimine. Sancti namque Episcopi, qui illis fuerunt temporibus, coniunxerunt sibi fideles deuotos & litteratos, vt essent eorum domestici, aut prope domos præsulum commorantes, & inter se vitam communem ac sanctam ducentes, iuxta prænductam Apostolicam constitutionem cum additionibus, obseruantiísque deuotis, quas eis Sancti tradiderunt Episcopi, quorum Clerici erant, & cum ipsis Episcopis laudibus Dei vacantes ac media nocte surgentes aut paulòpòst ad persoluendum matutinale officium. Hij itaque videntur fuisse inceptores atque primordia vitæ & vocationis Canonicorum sæcularium. Qui quum omnes cum Episcopis sanctis commemorari non possent, dispositi sunt in locis deuotis, quæ Collegia sunt vocata sub Episcoporum regimine, mediante Decano vel Priore. Quorum etiam loca Monasteria dicebantur, habebántque refectorium vnum & dormitorium idem, diuinis obsequiis diligenter intenti, omnésque incontinentiam summè vitantes. Hinc Clemens Papa in quartâ scribit Epistolâ. *Dilectissimus Fratribus & Condiscipulis Hierosolymitanis cum charissimo Fratre Coëpiscopo Iacobo cohabitantibus Clemens Episcopus, salutem. Communis vita omnibus (vt puta Clericis) est necessaria & maximè his qui Deo irreprehensibiliter cupiunt militare, & vitam Apostolorum, eorúmque discipulorum volunt sectari. Quapropter doctrinis & exemplis Apostolorum obedire præcipimus.* Hinc demum Diuus Hieronymus ad Nepotianum. *Clericus*, inquit, *talem exhibere se debet, vt & Deus possideat eum, & ipse possideat Deum, quum scriptum sit: Pars mea Dominus. Verbi gratia. Si aurum, si argentum, si possessionem aut variam supellectilem, cum his partibus Dominus eius pars fieri non dignatur.* Hinc rursus scribit Hieronymus. *Duo sunt genera Christianorum. Vnum quod mancipatum diuino officio, & deditum contemplationi & orationi, ab omni strepitu temporalium cessare conuenit, vt sunt Clerici, & Deo deuoti, qui simplici victu & vestitu contenti nullam inter se proprietatem habentes, debent omnia habere communia: Alterum Christianorum genus rei sæcularis curam gerit.* A quo idcirco tanta sunt temporalia bona Ecclesiæ, vt quia laicis ipsis non vacat iugiter orationibus atque diuinis obsequiis immorari ac inhærere, ministri Ecclesiæ Canonici videlicet suppleant vices & imperfectum laicorum orando & ministrando & satisfaciendo pro ipsis, quorum eleemosynis stipendiísque fouentur. Postremò sicut iam patuit, non solum tempore primitiuæ Ecclesiæ, sed & postea plurimis annis Clerici & Canonici propria habere non potuerunt. Immo eodem refectorio ac dormitorio vtebantur, quod postea per dispensationem, vel dissuetudine, aut aliis modis mutatum est, declinante ad deplorandam ruinam Ecclesia in capitibus suis ac membris. Quem vtinam ad pristinum modum, feruorem, ac institutum reducere dignetur omnipotens. Etenim quæ, quanta, & qualia vitia orta sint, atque quotidie oriantur ex illa vitæ communis, dormitoriique eiusdem relaxatione, experientia potius docuit & ostendit, quam lingua hominis explicare possit. Cæterùm ne quis fortè ista quæ de communi vita Canonicorum diximus fabulæ ascribendum existimet, hoc veteris cuiusdam instrumenti testimonio esse comprobandum censui. Sic enim legimus apud Ecclesiam Medij Monasterij. *Ego Garinus Dei gratia Biturigensis Ecclesiæ Archiepiscopus scripta hac carta notum fieri volo tam futuris quàm præsentibus quòd nos commonentes Canonicos Sanctæ Mariæ Medij Monasterij præcipimus, vt ad vnam expensam collectis Ecclesiæ suæ facultatibus, vnà & simul comederent, & bona Ecclesiæ suæ sicut decet pari participatione perciperent, sicut hac eadem Ecclesia & aliæ in Bituria constitutæ, in quibus Clerici constituuntur Canonici fecisse retro temporibus dignoscuntur. Illi verò obiecta nobis excusatione, prætenderunt facultates Ecclesiæ ad hoc nullatenus posse sufficere, ruinámque domorum suarum in Ecclesia sua communem impedire comestionem. Dixerunt etiam se non minimum incurrisse scandalum & intolerabile sibi fieri præiudicium si lex eis indiceretur quam matrix Ecclesia Beati Stephani nequaquam admitteret, cuius ex debito tenentur vestigiis inhærere. Quam etiam eadem matrix Ecclesia ab antiquo tenere consueuit. Quoniam verò super Ecclesiâ Sanctæ Mariæ Medij Monasterij preces Domini Papæ suscepimus, vt eius negotia benignè foueremus cuius euacuare preces nec possumus, nec debemus, eis satisfacientes, & ad euitandum scandalum indulsimus Canonicis eiusdem Ecclesiæ, & concessimus vt in hoc matrici Ecclesiæ se conforment. Si enim Canonici matricis Ecclesiæ vna comedant, Canonici Sanctæ Mariæ Medij Monasterij vna comedent. Si verò Canonici matricis Ecclesiæ simul non comedent, Canonici Medij Monasterij simul commedere non compellantur, &c. Actum Bituris anno Incarnati Verbi 1178. Episcopatus verò*

* *

nostri 4. Constat eundem venerabilem Patrem Guarinum visitasse Burdegalensem prouinciam iure Primatiæ, & vbique ab omibus non solum multa exceptum fuisse veneratione, sed & procurationes recepisse, ac omnem iurisdictionem exercuisse. Huius meminit Robertus Abbas de Monte in additionibus Sigeberti, sub anno Dominicę Incarnationis 1176. & 1181. Sedit autem sex annis, mensibus tribus, & diebus nouem, moriturque xvj. Kalend. Aprilis in Quadragesima. Cui suffectus est Magister Humbertus Archidiaconus Bituricensis; sed quia priusquam consecrationis munus consequeretur, rebus excedit humanis, numero Pontificum excidit. Claruit ab anno Christi 1175. ad annum 1181. Præsidente Romæ Alexandro III. Imperante Frederico primo, & regnante adhuc Ludouico Iuniore. A qua quidem tempestate ad hæc vsque nostra tempora Reges Franciæ longam nutrire barbam desierunt. Vacat sedes duobus fermè annis.

CAPVT LXVII.

De Henrico de Soliaco sexagesimo-septimo Biturigum Archiepiscopo.

SExagesimus septimus præfuit dominus HENRICVS DE SOLIACO vir genere, ingenio, scientia, & vitæ dignitate clarissimus. Hic erat nepos Domini Osberni Abbatis Beccensis hominis sane varia morum honestate compositi. Sed & fratrem habuit dominum Odonem Parisiensem Episcopum, & Cantorem Bituricensis Ecclesiæ virum etiam plurimarum virtutum amplitudine insignem. Antequàm verò ipse dominus Henricus eligeretur in Archiepiscopum, Venerabilis pater Guillermus Templierius Monachus Ordinis S. Benedicti, claudus quidem naturæ vitio, sed vitæ merito & literarum opinione magna Burdegalensis Archiepiscopus, sede Bituricensi vacante vocatus à capitulo Bituricensi, venit Bituricas vt subiectus Ecclesiæ Bituricensis, & celebrauit ordines, benedixit Chrisma, atque omnia quæ pertinent ad officium Archiepiscopi fecit. Denique per Bituriam capiebat procurationes sicut Archiepiscopus, de mandato Capituli Ecclesiæ Bituricensis; necnon in solemni die Paschæ idem Guillermus Burdegalensis Archiepiscopus diuinis celebratis, factóque sermone populo conuersus, ad eum dixit. Sciatis quod ego Archiepiscopus Burdegalensis, subiectus & obediens sum Ecclesiæ Bituricensi, & eidem debeo omnimodam subiectionem & obedientiam. Et super hoc temporibus futuris (si opus fuerit) perhibere testimonium veritati. Præterea facta electione idem Burdegalensis Archiepiscopus iterum vocatus à Capitulo Bituricensi, venit ad consecrandum dominum Henricum electum mense Septembri. Et primo ordinauit eum die Sabbati in Sacerdotem, deinde crastinâ die Dominicâ exorta est altercatio non minima inter ipsum Burdegalensem, & Claromontensem, atque Lemouicensem Episcopos super consecratione eiusdem domini Henrici. Sed quum Burdegalensis Archiepiscopus obtinuisset, factâ consecratione, conuersus ad populum dixit. *Audiatis vos qui venistis ad consecrationem istam: Ego Archiepiscopus Burdegalensis subiectus Ecclesiæ Bituricensi consecraui Dominum & Primatem meum. Ius meum quippe est consecrare eum, quia in omni Aquitania post eundem ego sum persona dignior, & altior omnibus alijs ad Ecclesiam Bituricensem pertinentibus.* Hæc omnia inueniuntur scripta in quodam veteri instrumento Bituricensis Ecclesiæ: ad quorum maiorem certitudinem accedit, quòd idem Burdegalensis Archiepiscopus moriens misit Ecclesiæ Bituricensi annulum suum in recognitionem & testimonium subiectionis. Ibidem quoque legimus ea quæ sequuntur. *Ego Vuilermus præpositus, Vuiglermus Abbas, Girardus Decanus, & vniuersum Claromontensis Ecclesiæ Capitulum notum fieri volumus tam præsentibus quàm futuris quòd nos quotiescumque Episcopus nostræ Ecclesiæ cesserit vel decesserit, secundùm antiquam & approbatam consuetudinem tenemur domino & Patri nostro Bituricensi Archiepiscopo, vel Decano & Capitulo (si fortè sedes vacauerit) cessionem vel obitum pastoris nostri priusquam substituendum eligere præsumamus denunciare, ita vt post denunciationem salua sit in omnibus & per omnia Capitulo nostro electionis libertas. Verùm quia contra hanc consuetudinem & dignitatem matris nostræ Bituricensis Ecclesiæ quandam præsumptimus electionem celebrare, facta venerabili Patri Henrico Bituricensi Archiepiscopo digna (sicut iustum fuit) satisfactione, ne imposterum similis*

præsumptio à nobis vel successoribus nostris attentetur, præfatam consuetudinem & dignitatem Bituricensis Ecclesiæ volentes illæsam conseruari, eam in scriptum redegimus & sigilli nostri fecimus auctoritate communiri, &c.

Idem recognouerunt capitula Ecclesiarum Cathedralium videlicet Ruthenensis, Caturcensis & Mimatensis. Denique nobilissimus Patriarcha Henricus visitationis officium exercens in Burdegalensi prouinciâ apud Xantonensem vrbem ab Episcopo eiusdem ciuitatis tanquam Primas honorabiliter receptus est. Deinde præsente supradicto Venerabili Patre Guillermo Burdegalensi Archiepiscopo Ecclesiam Cathedralem Xantonensem solemniter dedicauit, & procurationem in Episcopio habuit. Quo quidem tempore quum Helyas Cantor Lemouicensis violenter à quibusdam captus fuisset, idem dominus Henricus iniunxit quatuor Episcopis suffraganeis Burdegalensis; videlicet Pictauensi, Engolismensi, Xantonensi, & Pictauensi, vt sub districtâ excommunicationis sententiâ teneretur terra illorum, in quâ tyrannicè memoratus Cantor detinebatur, donec ipse cum omnibus ad eum pertinentibus illæsus & incolumis ad propria rediisset. Nec multò pòst defuncto domino Guillermo Burdegalensi Archiepiscopo, Helyas via Spiritu Sancti electus, comprouincialium Episcoporum consilio accessit ad dominum Henricum Primatem suum, ab eo humiliter petens confirmari & in Archiepiscopum Burdegalensis Ecclesiæ consecrari. Quod quidem tam facile impetrauit, quàm sedulè poposcit. Interea dominus Henricus indulto Apostolico obtinuit sibi & successoribus suis ab Lucio III. & Vrbano III. & Cœlestino III. confirmari Primatum super duas prouincias, Bituricensem videlicet & Burdegalensem, sicut hactenus ipse & prædecessores sui obtinuerant. A quibus etiam Diœceses in Bituricensi prouincia sitæ videlicet Claromontensis, Lemouicensis, Ruthenensis, Albiensis, Caturcensis & Mimatensis sub eiusdem domini Henrici & successorum eius tanquam Metropolitanorum potestate & subiectione prout priùs erant constitutæ declarantur. Et eisdem vsus pallij, & vt vexillum Dominicæ Crucis coram se deferri faciant, sicut priscis temporibus consuetum fuerat, conceditur. Sed & ab Vrbano Papa III. obtinuit approbari laudabilem consuetudinem & institutionem quæ retro temporibus in Bituricensi Ecclesia obseruabatur, quam (quum esset indigna quæ delitesceret hoc loco simpliciter, & vt ingenuè fatear) barbarè, sicut in Pandectis Archiepiscopij legitur, rescripsi. *Omnes tam Barones quàm Milites & vniuersus Bituriæ populus coram Archiepiscopo noviter ordinato pro bono pacis & communi vtilitate iurare debent treugam & communiam (quæ instituta est) se inuiolabiliter seruaturos. Isti vero sunt qui debent portare Dominum Archiepiscopum in aduentu suo. Dominus de Magduno cui (si præsens fuerit) competit habere annulum domini Archiepiscopi. Item dominus Sancti Palladij. Dominus de Albigniaco. Dominus de Monte Falconis. Vicecomes de........ Dominus de Linieris. Dominus de Castra. Dominus de de Chantella. Dominus de Fontenayo. Dominus de Boemis. Et notandum quod dominus Archiepiscopus in Vigilia sui aduentus (vt hactenus est consuetudinis) solemniter recipi, & hac vice duntaxat in vita sua gratis procurari debet apud sanctum Sulpicium cum omnibus famulis & portitoribus suis. Ipse verò Dominus Archiepiscopus tenetur eisdem portitoribus expensas ministrare die sui ingressus. Cui etiam Fratres Sulpiciani probatæ consuetudinis iure debent Cathedram ligneam quâ ad Sancti Protomartyris Stephani Ecclesiam est inde magna populi exultatione mediam per vrbem deportandus.*

Quum ad hæc vsque tempora disceptatio non minima perdurasset inter Cantorem Bituricensis Ecclesiæ & Cantorem Abbatiæ Sancti Sulpicij super consuetudinibus fungendi Cantoriæ officij, die consecrationis noui Antistitis, Venerabilis Pater Henricus sua industria, sagacitate, & solertia pacem inter illos non reformauit solùm, verumetiam in monimentum fœderis sempiterni vtrisque partibus concessit & donauit quicquid auri vel argenti in prima solemni missâ Pontificis eidem à fidelibus (vt adhue erat iste mos retentus) oblatum fuisset. Quod ne cui dubium sit, mihi præclarum videtur hic de verbo ad verbum inferendum esse quoddam vetus instrumentum ex archiuis supradictæ Sancti Sulpicij Abbatiæ depromptum hunc habens modum.

Ego Henricus Dei gratia Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas notum facio vniuersis præsentibus & futuris, litem & controuersiam, quæ inter venerabiles in Christo

filios nostros Abbatem & Fratres Sancti Sulpicij Bituricensis, & dominum Cantorem Beati Stephani super oblatione & officio Missæ, quæ in Ecclesiâ Sancti Sulpicij ab Archiepiscopo, quum de nouo instituitur, antequam in maiori Ecclesia cantet, de antiqua & hactenus obseruata consuetudine celebratur vsque ad nostra tempora, sicut plurium proborum & antiquorum virorum testimonio accepimus durauerat indecisa) in hunc modum fuisse in præsentia nostra de vtriusque partis assensu & bona voluntate sopitam.

Sane cantor Beati Stephani in choro Sancti Sulpicij officium missæ decætero primus incipiet, & psalmum & secundum officium seriatim incipiendo cantabit. Cantor autem Sancti Sulpicij, Gloria Patri & vltimum officium incipiet. Quo peracto Cantor Beati Stephani primum versum de Kyrie eleyson incipiet, & cantor S. Sulpitij secundum. Quibus cantatis, cantor B. Stephani & cantor S. Sulpitij simul: Gloria in excelsis Deo, deferent Archiepiscopo, & in reditu cantor B. Stephani incipiet. Et in terra pax. Responsum verò cantabunt duo, quorum vnus erit Canonicus B. Stephani & alter Monachus Sancti Sulpicij. Et simul à duobus Canonicis & duobus Monachis Alleluya cantabitur. Prosa siquidem à Cantore Beati Stephani incipietur. Ad hæc Monachus Subdiaconus Epistolam & Monachus Diaconus Euangelium in vestimentis solemnibus Archiepiscopo assistentes decantabunt. Et Cantor Beati Stephani incipiet, Patrem omnipotentem, & Cantor S. Sulpitij Offerendam. Oblatio quæ à fidelibus Archiepiscopo offertur inter Abbatem & Cantorem beati Stephani æqualiter diuidetur, & de parte Cantoris beati Stephani Succentor medietatem habebit, &c. Actum anno ab Incarnati Verbi 1186. Pontificatus verò nostri anno 4.

Iste etiam admirabilis antistes (quod quidem à nobis præmitti debuit) anno primo sui Pontificatus constituit & determinauit numerum Canonicorum & Præbendarum Ecclesiæ Collegiatæ Beatæ Mariæ Medij Monasterij, accedenteque consensu Barbedauri tunc Decani & Canonicorum ibidem existentium, quum esset Præbendarum numerus indeterminatus, restrinxit ad xiiij. Præbendas, quarum Decanus duas, opus Ecclesiæ vnam, cæteras singuli Canonici perciperent; collatione tamen Canonicatuum & Præbendarum Archiepiscopo, Decani verò electione ad Capitulum decætero spectante. Cæterùm huius venerandi Patriarchæ non generis solùm altitudinem, sed etiam probitatem, elegantiam, & sinceræ deuotionis constantiam attendens dominus Vrbanus Papa tertius, primum quidem eum Romanæ Ecclesiæ Cardinalem instituit, deinde eidem Apostolicæ Legationis officium commisit per totam Bituricensem prouinciam, excepto Dolensi Monasterio exequendum, vt in ea vice sua, quæ corrigenda essent, corrigeret, & euelleret quæ forent euellenda, ac plantaret quæ nosceret esse plantanda. Sed & apud Karrofium idem dominus Henricus prouinciale Concilium habiturus, ibidem fuit processionaliter receptus ab Archiepiscopo Burdegalensi, & à suffraganeis eiusdem exhibentibus ipsi omnimodam reuerentiam & obedientiam sicut domino Primati suo, & habuit ibidem procurationem, ministratoréſq; eius sua feoda receperunt. Inde verò reuersus ad propriam sedem, dedit Capitulo Bituricensi quendam censum de Auguranda nuncupatum, quatenus festum Assumptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ Genitricis fieret Cantoris in eadem Ecclesiâ. Idem sanè Pontifex multa alia bona contulit tam Cathedrali quam cæteris Ecclesiis Biturigæ ciuitatis, quæ hîc seriatim ponenda non sunt, ne citra necessitatem nos longiùs euehamur, & ne tædium ac molestia ex hoc breuitatis amatoribus generetur. Moritur autem tertio Idus Septembres, anno quàm sedere cœperat decimo septimo. Sepelitúrque in Abbatiâ Loci Regij cum domino Alberico quondam Bituricensi Archiepiscopo. In cuius tumulari lapide istud legitur epicedium.

Hic bonus Henricus vir nobilis & Patriarcha
Quondam Bituricus, tumuli iacet huius in arca.

Claruit verò ab anno 1183. ad 1199. Præsidentibus Romæ Lucio III. Vrbano III. Gregorio VIII. Clemente III. Cœlestino III. & Innocentio III. Imperantibus Frederico I. & Henrico VI. necnon Regni Francorum moderamina strenuè feliciterque gubernante Philippo Augusto huius nominis secundo. Qui turribus & muris fortissimis circuncingi fecit arcem Bituricensem, anno Domini 1190. & ob hoc Cœmeterium Ecclesiæ de Salis fuit destructum, vt patet in Pandectis dictæ Ecclesiæ.

CAP.

CAPVT LXVIII.

De S. Guillelmo sexagesimo octauo Biturigum Archiepiscopo.

Sexagesimus octauus præfuit Sanctus GVILLERMVS conspicuum virtutis exemplar, nobilitatis decus, patriæ lux, denique Bituricensis Ecclesiæ gloria specialis. Hunc Archesiis vico Niuernensis comitatus ex illustri prosapia ortum constat. Qui quum adhuc sub ipsâ puerili teneritudine ab vtroque parente diligenti curâ educaretur, nec eidem gratia Spiritus Sancti deesset, vitam eius omni morum honestate perornans: ille veritatem intantum dilexisse fertur, vt vel à simplici mendacio abhorreret. Inde verò poscente ætate, necnon procurante nobilissima genitrice sua nomine Maencia, auunculus ipsius videlicet dominus Guillermus Suessionensis Ecclesiæ Archidiaconus eum sacris literis erudiendum suscepit. Erat autem idem patruus eius vir apprime nobilis, multæque literaturæ, sed abstinentissimæ vitæ, ac tantæ austeritatis, vt ob id ipse obtinuerit vulgò appellari Guillermus Eremita. A quo posteaquam noster Guillermus tunc egregiæ indolis adolescens fuisset multâ ingenuatum disciplinarum scientiâ imbutus, in Parisiensi & Suessionensi Ecclesiis Canonicus effectus est. Cæterum ipse vt robur virile attigit, molestias sæculi ferre non valens, religionem ingredi deliberauit, quo incontaminatam vitæ integritatem ab ineuntibus annis susceptam tutus conseruare, & solam rerum cælestium meditationem commodius animo gerere posset. Non igitur generis illustris splendor, non diuitiarum affluentia, non florens ætas, non denique Ecclesiasticorum Beneficiorum ambitio valuit strenuissimum Christi athletam à sancto religionis ingrediendæ proposito dimouere. Sed vir pius statim mundo & omnibus concupiscentiis eius renuncians, ad Grandimontensem Eremum conuolauit. Vbi nimirum in tanta puritate conscientiæ vixit, vt cunctis simul conuersantibus magnæ foret admirationi. Interea verò in eadem Congregatione Grandimontensi, quadam turbatione suborta, Guillermus mente tranquillus ad Cistercensium ordinem se vocante Spiritu S. transferens, in Monasterio Pontiniaco cum nouiciis deputari, & inter eos Christi infantiam iterum induere non recusauit, ab eodē Christo (quem non erubuit super terram) postea in cœlo & in terra magnificè glorificandus. Nouerat enim esse scriptū. *Nisi quis efficiatur vt paruulus iste* (Christus loquitur) *non intrabit in regnum cœlorum*. Et iterum; *discite à me* (inquit) *quia mitis sum & humilis corde*. Ibi ergo Guillermus castissimos mores & disciplinam ab optimis parentibus (vt superiùs dictum est) acceptam in melius tedigens, non desinebat velut generosa & fertilis arbor in dies augeri, multiplicariqne, ac nouos pietatis edere fructus. Ideo siquidē vniuersæ honestatis ac modestiæ elucebat species. Nulla penitus illi nisi sacrarum literarum lectio erat. Mens illius tota in cœlestium contemplationum campum diffundebatur, vitamque suam adeò continenter agebat, vt ex quo sæculum dereliquit quacumque infirmitate detentus carnes alicuius persuasione nunquam comedisse legatur. Denique præter orationum multiplicationem, vigiliarum assiduitatem, ieiuniorum frequentiam, solitudinis cæterarumque Monasticarum obseruationum arctitudinem, etiam virginitatis munus Deo studuit offerre. Nam (quemadmodum inquit vetus scriptor vitæ illius) carnem suam nullo tempore maculauit, sed tam sancta tamque syncera erat eius conuersatio, vt videretur in corpore mortali immortalium vitam ducere. O gregem felicem qui hunc sibi pastorem esset habiturus. Ideo voluit qui omnia sapienter gubernat Deus, vt magnum hoc lumen, quod accenderat, super erectum candelabrum, suis radiis vniuersam illustraret Galliam. Ac primum superna prouidente clementia Dei seruus apud Pontiniacum fit Prior Claustralis, deinde Abbas Monasterii Fontisioannis, postea itidem Abbas Caroliloci, demum Aquitaniæ primas. Ad cuius dignitatis apicem quonam modo meruerit conscendere, videtur in primis dicendum. Dormiente igitur cum patribus suis felicis recordationis Henrico Bituricensi Patriarchâ, qui dum in humanis ageret, laudabiliter conuersatus, erga vniuersum clerum & populum se semper mitissimum pastorem exhibuit, paucis postmodum transactis diebus Canonici matricis Ecclesiæ Bituricensis adhuc mærore & luctu pro pii patris excessu confecti, ad eligendum futurum Pontificem die constituta conuenerunt.

Cúmque variâ eligentium (vt in talibus fit negociis) studia essent, diuersæque

ſententiæ, tandem diuino nutu omnes vnanimiter ſtatuerunt, vt quem ex tribus Abbatibus Ciſtercienſis Ordinis nominatim deſignatis Archiepiſcopum fieri debere adiudicaret venerabilis Odo Parisienſis Epiſcopus & Cantor eiuſdem Bituricenſis Eccleſiæ in illum, nemine contradicente, omnium ſuffragia conſentirent. Tunc idem Epiſcopus, qui vt genere, ita & ſanctitatis præeminentia ſpectabilis habebatur, declinante iam die & profundiùs aduesperaſcente, noluit ſuper hac re quicquam præcipitanter agere, ſed in craſtinum totius negocij proceſſum diſtulit. Mane autẽ facto quum ad Eccleſiã S. Mariæ de Salis, humiliter ac deuotè Miſſam celebraturus acceſſiſſet, nomina trium Abbatum (quorum vnus erat religioſiſſimus vir Guillermus Caroliloci) ſeparatim ſcripta poſuit ſub palla altaris eiuſdem ſanctę Dei Genitricis, propónenſq; expletis Miſſarum ſolemnis illum ſine perſonarum acceptione declarare fore Epiſcopum, cuius nomen ab altari Deo volente extraheret. Aſſiſtebant autem venerabili huic præſuli duo viri ſcientia inſignes ac multa probitate conſpicui, quorum alter Turonenſis, alter verò Meldenſis Eccleſiæ tegimen Dei prouidentia poſtmodũ ſuſcepit. Cum his ergo Deo dignus Antiſtes poſt Miſſam iterum proſtratus ad orationem fuſis lachrymis Domini noſtri I. C. ac piiſſimam eius Genitricem ſedulo precatu exorabat, vt qui B. Mathiam in Apoſtolatus officio, de quo præuaricatus eſt Iudas, ſorte eligi voluit miſericorditer oſtendere dignaretur quem vellet aſſumi ad tanti præſulatus faſtigium. Probatiſſimum ſiquidem tenetur, nec vlli dubium eſt ſedem Bituricenſem, ſedem Sanctorum eſſe, ſanctumque recipere, aut indignum citius abiicere. Denique oratione completa memoratus Odo Pontifex non immemor illius dominici promiſſi, *quodcunque petieritis patrem in nomine meo, fiet vobis*, de Dei miſericordia confiſus ſurrexit, & ad ſchedulas (vt prçmiſſum eſt) ſuper altare poſitas manu iniecta vnam tantum accepit, cerámq; qua claudebatur inuoluta, frangens domini Guillermi Caroliloci Abbatis nomen ſcriptum inuenit, nulli hominum niſi memoratis duobus ſociis ſuis ſanctum patefaciens rei diuinitus geſtæ arcanum. Interea verò vniuerſi matricis Eccleſiæ Canonici conuenientes in vnum, miſerunt obuiam ei quoſdam de ſua congregatione, qui totius Capituli nomine Guillermum inſtantiſſimè poſtularent. Quod audiens ſanctus admodum Epiſcopus plurimum admiratus, non poterat præ immenſitate gaudij lachrymas continere; ſed conuerſus ad ſocios gratias agens & benedicens Deum, exclamauit, & dixit, *A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* Verè quod veritas ait (*vbicumque duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum in medio eorum*) modo oculata fide euidenter cernimus confirmatum. Eamus ergo, chariſſimi, ad confratres noſtros, eamus (inquam) manifeſtare vniuerſæ plebi voluntatem Spiritus S. quã ſuper hac electione nobis dignatus eſt reuelare. Iam enim ad tantę rei ſpectaculum innumerabilis prope confluxerat multitudo. Tum ille ingreſſus Cathedralẽ Eccleſiam, ſtánſq; ante altare S. Protomar. Stephani, inuocata Spiritus S. gratia, omnibus quemadmodum euenerant accuratè expoſitis, B. Guillermũ in Archiepiſ. Bituricenſem & totius Aquitaniç Primatem in nomine Sanctiſſimæ Trinitatis elegit, nominauit, declaráuitq; exultante nimirum omni populo, & magnificè Deo gratias referente, quod eum eſſet aſſequuturus Pontificem, à quo planè ſperare liceat, quicquid ab optimo paſtore expectandum ſit. At vbi S. Pater Guillermus hoc ipſum fama volante perdidicit, non in ſuperbiam eſt elatus, immò cœpit cõtriſtari & mœſtus eſſe, quod animum in cęleſtium contemplatione iugiter ſuſpenſum, circa curam temporalium & ſęcularia negocia gerenda oporteret eſſe ſollicitum, ſi ad Epiſcopalis apicẽ dignitatis ipſum aſcendere contigiſſet. Vnde quum ſolẽnes nuncij Eccleſiæ, cui erat præficiendus, eum inſtantiſſimè hortarentur quatenus electioni de ipſo factę iucundũ dignaretur præbere aſſenſum, humiliter reſpõdit, ſe ſui iuris non eſſe, ſed alterius imperio ſubditum, & idcirco non debere nec velle quicquã contra ſui ordinis ſtatuta præſumere. Adeo quidem vir ſanctus humilitate & obedientia profecerat. Verum hæc illo adhuc dicente mandatum Abbatis (cuius iuſſionibus iuxta ordinationes Ciſtercienſium patrum morem gerere tenebatur) præter ſpem accepit, ne diuinæ voluntati reſiſtens, vocationem Spiritus Sancti contemneret. Denique ad hæc acceſſit Legati Apoſtolicæ ſedis authoritas & imperium, quo in virtute ſanctæ obedientiæ velle cogitur quod humilitatis gratia & paupertatis amore nolebat.

Interea verò ad inungendum eum dominus Helyas Burdegalenſis Archiepiſcopus à Capitulo Bituricenſis Eccleſiæ vocatus incunctanter paruit, venítque Bituricas. Affuit etiam inter cæteros ſuffraganeos antiſtites dominus Epiſcopus Cla-

romontensis dicens sibi iure competere suum Metropolitanum sanctificationis oleo inungere, ac Pontificalibus infulis solemniter insignire. Sed (quemadmodum in quodam veteri instrumento memoriæ proditum legimus) Burdegalensis Archipræsul tanquam nobilior persona Aquitaniæ post Primatem, vnanimi cæterorum præsulum iudicio & assensu, ius consecrandi ipsum Primatem obtinuit. Qui consecrato Beatissimo Patre Guillermo, conuersus ad populum publicè tunc contestatus est se subditum esse Bituricensi Ecclesiæ ratione Primatus, & quod ad se pertinebat inungere seu consecrare Archiepiscopum Bituricensem dominum & Primatem suum. Cæterum Pontificali decoratus infulâ Guillermus, oblatæ sibi dignitatis oneri succubuit, non honori; atque ita plenus auctoritatis & gratiæ implebat Episcopi dignitatem, vt non tamen propositum Monachi, virtutemque desereret. Carnem consueto studio domans, spiritum roborans, qui cunctis carnis passionibus teneris ab annis bellum indixerat, nunc acrius certamen indicit cum Apostolo dicens. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicaverim ipse reprobus efficiar.* Sanè inter diuitias affluentes, inter rerum amplissimas facultates, inter honorum ac dignitatum præeminentiam (quæ sensum hominis sæpius euertunt) pauper esse spiritu semper studebat. Sed & inter mundanos strepitus, variósque (quibus iugiter perstrepit Episcopalis aula) tumultus, inter causarum litigia, & certaminum rixas pacem interius seruans, modestè loquebatur, & cum his qui oderant pacem, esse pacificus toto satagebat annisu. Denique misericordiæ visceribus affluens, pauperum manus eleemosynarum largitione præueniebat. Debiles & claudos (maximè illos à quibus iuxta Saluatoris vocem remunerari non posset) benignè excipiens, eisdem suæ opem sedulitatis affatim largiebatur. Infirmos & in carcere vinctos frequenter visitans, consolationis præstabat salubre remedium. Nam multi infirmi à tertianis & quartanis febribus correpti expectata cum gaudio eius præsentia humiliter rogabant eum, vt super illos manum suam sanctam in modum benedictionis extenderet, habentes fiduciam in Domino, quòd per eius virtutem & merita perfectè curari possent à langoribus suis. Verùm ille nolens, immo valdè erubescens appellari vel existimari sanctum, increpabat eos vt tacerent, & ne humanum (quod nullum est) sed diuinum tantùm in suis afflictionibus implorarent auxilium. Quùm tamen perseuerarent clamantes ac dicentes, Pater Sancte, si quid potes apud Deum, adiuua nos, ille vt erat mitis & humilis corde cum infirmis factus infirmus, & singulorum infirmitati compatiens, de Dei misericordia & virtute confisus imponebat manus super eos, sicque plures miraculosè ab eo pristinæ restituebantur incolumitati. Quibus tamen ipse præcipiebat ne se per ipsum sanatos fuisse cæteris hominibus intimarent. Tantùm enim vir Dei ab omni humanæ laudis desiderio abhorrebat: vt quantum cæteri sua maleficia; tantum ipse benefacta sua celare studebat. Inter orationum verò secreta, aut inter sacra Missarum solemnia, mirabilem compunctionis gratiam habere consueuerat. Alioqui ferè semper iocundus & hilaris fuit, quod multum displicebat austeris. Sed enim non potuit ille non læto esse animo, cuius interiorem oculum ad speculandam Dei gloriam mundicia cordis aperuerat. Non (inquam) potuit non gaudere & exultare in Deo salutari suo, qui nequaquam accusante conscientia per ambitionem, sed per solam Christi prouidentiam munia Episcopalia obiuit, qui nihil quod à subditis notanter reprehendi posset, commisit, qui iam mundo altior factus, non solùm eius gloriam mentis despectu calcauit, verumetiam, odia, minas, iniurias, & multas id genus persecutiones fortitudine, patientia, & longanimitate propter veritatem tolerauit, superauitque. Nam circa præsulatus ipsius primordia, iram & indignationem Philippi Augusti Francorum Regis, qui quum esset Christianissimus in eo tamen facto, fallente diabolo ignoranter peccauit, ob quasdam causas in præiudicium Ecclesiastici Iuris cedentes rationi, & veritati obuias, diu patienter sustinuit. Quæ sugillantium facibus accensa & exagitata, in dies acriùs cœpit incandescere.

Hinc etiam occasione sumpta multi optimates regni qui in prosperis videbantur esse amici, facti sunt ei inimici. Insuper & Satrapæ Regis plus hominis quàm Dei gratiam affectantes, primùm blandis persuasionibus instant, vt tam ingenuum principem iustè, sicut falsò asserebant, offensum vir sanctus placare non differret. Deinde si nollet petitionibus eorum acquiescere, bona ipsius confiscare, & ip-

ſum tanquam reum læſæ Majeſtatis, à regni limitibus expellere comminantur. Sed ſtat immobilis columna Eccleſiæ, ſciens quod magis oportet obedire Deo quam hominibus: Quid multa? Rurſum ille, qui ſeparauit hominem à Deo, amicum à proximo, inexorabiles diſcordias inter glorioſum hunc Præſulem & Clericos Cathedralis Eccleſiæ ſeminauit, adeò quidem vt nonnulli eorum ipſum grauibus contumeliis afficerent, & probroſis inſultationibus impeterent. Verùm dominus qui pacis eſt autor, ſedatis vtrarumque perſecutionum fluctibus, ſopitis hinc inde quæſtionum diſcordiis, inter Regem & Sacerdotem, inter patrem & filios pacem & veram concordiam reformauit. Audito namque ſanctitatis eius præconio princeps eum toto complectitur animo, mirúmque in modum cœpit eſſe maior erga illum Clericorum charitas, quam fuerat aperta ſimultas. At piiſſimus pater exemplo Beati Protomartyris Stephani (cui ſincero pectore ſeruiebat) eos qui ſibi rebelles antea extiterant, ampliùs venerat ur & diligit. Nullam deinceps in Eccleſiâ contradictionem inuenit, omnia pro voluntate ſua nullo reſiſtente ſtatuit & diſponit. Tanta ſiquidem virtus diuinæ gratiæ erat in eo (vt pote quem plenum Spiritu Sancto pluribus ac certis conſtabat indiciis) vt eidem volenti aliquid facere vel conſtituere, ſi quis eo abſente reſiſtere cogitaſſet, in eius præſentia poſitus non valeret. Immò (quod admiratione dignum eſt) votis omnium Canonicorum non tam mirabiliter quàm miraculosè in vnum concurrentibus, ius conferendi Præbendas (quod vſque ad hæc tempora ſecundùm antiquam eiuſdem matricis Eccleſiæ conſuetudinem inuiolabiliter obſeruatam vniuerſitati eorum competebat) in ipſum, & gratiâ ipſius in ſucceſſores eius canonicè ſubſtituendos vnanimiter transtuliſſent, ſi vir beatus conſentire voluiſſet. Ipſe enim præuidens in ſpiritu non minimum ob hoc damnum poſſe eidem Eccleſiæ inferri, licet multotiens rogatus ab eis, vt donationem iſtam ſponte & liberaliter ſibi oblatam admittere dignaretur, aſſenſum præſtare noluit, ſed libertatem eorum plurimùm commendans, quòd eos deuotos & benignos inuenerat, vberiùs exultabat. Cæterum nobiliſſimus Patriarcha Guillermus ad omnia quæ pia ſunt, gratáque oculis Dei, diuino actus ſpiritu, ſimplicitatem columbæ in Eccleſia ſeruat, in foro ſerpentis aſtutiam, bonis prudens, malis cautus iudicatur. Sermonem maximo temperamento cum colloquente diſpenſat, in quo non patitur aut vllam verecundiam externus, aut familiaris iniuriam. Si quis verò in eius præſentia alienam famam euaginatâ lingua mordicùs laceſſere attentet, illico verba detractoria mutando materiam ſcindit, aut ſi verba perſiſtant detrahentis, penitus abſcedit, nolens ab his pollui audiendo, quæ numquam ipſum polluerant in loquendo. Notos & familiares habet quos ſanctitatis opinio commendabat. Nec illos in vlteriorem familiaritatem admittit, de quorum communi conuerſatione oriri poſſet dignitatis contemptus. Omnes tamen in Chriſto diligit; omnibus prodeſſe deſiderat, pro ſalute omnium, animam ſuam ponere (inſtar illius optimi paſtoris qui pro grege ſuo mori dignatus eſt) paratus.

Denique, vt ſemel dicam, vita glorioſi huius Præſulis tam ſancta támque ſalubris, & vſque eò integra erat, vt vel ab inimicis eidem non deferretur ſolùm, ſed & ſanctus homo, ſanctus pater, ſanctus Archiepiſcopus appellaretur. Verum quia ſanctitatem quam merita faciunt, euidentiùs miracula produnt, operæ precium eſt magnalia illa, dico virtutum ſigna, recenſere, quibus dominus ſeruum ſuum fidelem adhuc in humanis agentem clarificare dignatus eſt. Quadam igitur die dum iſte paſtor eximius more ſolito Diœceſim ſuam viſitaret, omnia quæ ad curam dominici gregis ſpectant, ſedulò perficiens, eſſétque apud Montem Falconis circa dedicationem Eccleſiæ occupatus: ecce quidam puer continuum tremorem capitis cerebro turbato iam per tres menſes paſſus, eidem poſt Miſſarum ſolemnia præſentatur benedicendus. Cuius miſertus ex animo pius Præſul, ſtatim leuatis ad cœlum luminibus, totóque pectore concepta Spiritus Sancti virtute, quum paululùm oraſſet (mirabile dictu) ſacras manus pueri capiti imponens, eidem ſanitatis ſubſidium impendit. Non minorem ſub idem fere tempus Deo dignus Antiſtes edidit virtutem, quâ incredibilis quædam de eius ſanctitate percrebruit opinio. Enimverò hic Presbyterum quemdam nomine Geraldum Capellanum Sancti Germani de Podio Bituricenſis Diœceſis (qui ita vſum ſiniſtræ manus amiſerat, vt per medium fere annum Miſſam celebrare non potuerit) audita

prius eius confessione pristinæ perinde restituit sanitati; vt post tertium diem Presbyter ille non sine multorum admiratione incolumis & rectè valens rem diuinam peregisse dicatur.

Istud quoque nobis tam singulare miraculum pro gloria collaroris ad memoriam reuocandum est. Sanè quum alio tempore Sanctus Pontifex Guillermus, peracta cuiusdam Templi dedicatione, non mediocriter fatigatus, gratissimum pratum cum clericis suis paululùm cibi sumpturus intrasset, mulier quædam Humberga nomine prægnans, & partui iam vicina egressa est de domo sua prato contigua, valde desiderans perfrui sancti patris collocutione pariter & aspectu. Quæ quum accessisset ad eum: causam sui aduentus diligenter exponens, séque miseram, immo infeliciorem omnibus creaturis vocans, non sine cordis gemitu conquerebatur eidem, quòd numquam pepererat nisi fœtum mortuum, licet iam quater aut quinquies concepisset. Illa ergo tanquam deuotissima filia benignissimi patris humiliter expectante responsum: ipse primùm blandis persuasionibus eam ad confitendum peccata sua induxit, tum demum extensa manu, vterum eius veste contectum tetigit ac benedixit, dans ei de cibo & potu suo. Mira res. Reuersa domum mulier virtute benedictionis Sanctissimi Patriarchæ puerum viuentem enixa est, nec vltra abortiuit. Cæterum callidus hostis & infatigatus humani generis persecutor considerans gloriosum præsulem multiplici gratia, variisque virtutum floribus amœnè vernantem, ad antiquas & consuetas suæ fraudis artes recurrens, per varias & occultas suggestiones aduersus strenuissimum fidei propugnatorem dimicat, vt animum eius in cœlestibus radicatum inde retrahat & euellat. Siquidem (vt scriptoris antiqui verbis vtar) tentat miser liuore tabescens inæstimabiles auferre ab eo paradisi delicias, quas ille superbus amisit. Tentat eum à sanctitatis statu deucere, ipse à cœli fastigio fastu proprio deiectus. Tentat in abyssum culpæ demergere iam in profundum inferni proiectus. Quid? Nunc idem fraudulentus deceptor, generosæ propaginis (quâ nobilis Antistes secundùm sæculi gloriam potenter fulcitur) lineam & progressum prætendit. Nunc Patriarchatus culmen & dignitatis apicem (quâ cæteris prælatis in tota Aquitania constitutis præeminet) proponit. Nunc etiam admirabilem innocentis vitæ perseuerantiam (qua Dei seruus Angelorum familiaritatem conquisierat) vt indè posset inaniter gloriari sæpius commemorans. Sed (quemadmodum inquit Sapiens) *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Incassum suas diabolus tendiculas parat ad decipiendum virum iustum, qui oculis cordis iugiter intuetur gloriam conditoris, qui cum Propheta dicere potest. *Anima mea sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

Sanè vir iste fortis & doctus ad spiritualem pugnam fraudes & versutias Sathanæ intelligens, inexpugnabile scutum humilitatis assumens, omnia sui tentatoris argumenta refellit, atque singulas obiectiones, quas ad perdendum eum autor perditionis inuenit, in suæ salutis vsum conuertit. Fit enim in exhibitione operum misericordiæ solitò propensior, confessiones subiectorum tam patienter quam sedulè audit, errantes ad salutis viam verbo sanctæ prædicationis reducit, inimicos suos Deo precibus reconciliat, horrendos carceres ad oues suas precio redimendas intrare non dedignatur, defunctorum funera sine personarum acceptione non prosequitur solùm; sed & necessaria sepulturæ pauperum liberaliter impendit, susceptis hospitio peregrinis pedes lauat, mensam apponit, humiliter ministrat, in necessitatibus verò orphanorum, senum & viduarum subleuandis, & in eleemosynis faciendis tam profusus existit, quam vniuersæ suæ opes sufficere possunt.

Videns itaque impurus dæmon virum sanctum tentationibus minimè superari, sed maiorem accipere occasionem merendi, cuncta suæ fraudis molimina in iniuriam pastoris conuertit ad deceptionem gregis. Sed quid posset lupus rapacissimus aduersum eos quos vigilantissimus pastor per exteriorem custodiam gloriosis meritis & orationibus assiduis die ac nocte defendendos susceperat? Sed nihilosecius hostis infensus periculum fecit, atque hoc quod dicturus sum, vulgo memoratur tunc commisisse. Quod tametsi nullibi scriptum legerim, tamen quia id venerabilis Antiquitas circa Sancti Patriarchæ mausoleum egregia sculptura effinxit, non minimum referre puto, si hoc ipsum, vt ego iampridem relatione

* * N iij

quorundam agnoui, inseram. Aiebant enim, si rectè memini, fuisse quempiam Bituris eò furiæ inuectum, vt vicatim discurrens, obuium quemque ad singulare luctæ certamen procaciter inuitaret. Tum diabolus occasionem se inuenisse ratus vlciscendi se de vigilantissimo Pastore Guillermo, si vel vnam hanc errantem ouiculam illo ignorante raperet, assumpta forma humana, hominem aggressus, adeò ipsum luctando fatigauit, vt penè animam (quod maximopere expectabat rapacissimus lupus) miserè exhalaret. Tandem Guillermo nunciatur casus, quo properante ad portam Gordonicam, vbi tam funestum gerebatur spectaculum impuris dæmon virtutem sancti viri persentiscens, eum minimè expectauit, sed tanquam latro, iudicis præsentiam formidans, homine dimisso, confusus vacuúsque discessit. Re verâ quomodo posset consistere spiritus immundus ante conspectum illius, qui Spiritum Sanctum corde gestabat? Quomodo tenebrarum princeps filij lucis præsentiam sufferret? Quomodo peccati auctor, generis nostri interemptor, virum iustum, suum iudicem futurum non extimesceret? Vniuersorum siquidem benignissimi conditoris dispensante gratia semper agitur, vt hi qui toto corde quærunt illum, non solùm aduersus omne peccatum viriliter repugnando efficiantur diabolo fortiores: Verumetiam Christum totius bonitatis fontem vnicè amando fiant ipsis dæmonibus formidabiles. Hinc tibi ô Beatissime Pater Guillerme de aduersario victoria cessit! hinc prouenit triumphus: hinc te miramur, magnificamus, & imitari gestimus. Verè felices illi, quorum oculi te viderunt in terris Angelicam vitam ducentem, feliciores autem qui sanctitatis tuæ vestigia sunt sequuti, felicissimi verò qui te patrocinante gloria paradisi tecum frui merebuntur. Tantam certè gloriam hoc loci meditari ardet animus, sed gestorum ordo ad se stylum reuocat. Eo igitur tempore vnitatem Catholicæ fidei soluere, & Christianum nomen prorsus extinguere machinabatur pestifera Albigensium hęresis, quæ intantum pullulando excreuit, vt satellites Sathanæ præcursores Antichristi tanquam locustæ operirent faciem terræ. Hi cuncta sibi licere publicè protestantes, impunitantem peccandi sequacibus suis promittebant. Iamque diuinus cultus ibidem pro maximâ parte perierat. Nam sacræ ædes velut stabula iumentorum vilescebant. Porro ad conuincendam malitiam eorum, ad sanandam insaniam, ad destruendam indoctam doctrinam missi sunt à Beatissimo Papa Innocentio tertio viri religiosi Cisterciensis Ordinis sacræ legis mandata non mediocriter edocti, quos quum miseri & infelices hęretici multis iniuriis affectos turpiter à se repulissent, mox Sanctæ & Apostolicæ sedis Epistola ad omnes prouincias directa est, quatenus ad eradicandam hæreticorum perfidiam populus fidelium aduersus infideles pro fide pugnaturus insurgeret. Commoti itaque sunt vniuersi, parati vlcisci contumelias creatoris. Quorum primus inter Principes Sacerdotum Beatissimus Primas Aquitaniæ Guillermus inspectis sanctissimi Papæ litteris tanto iustitiæ zelo exarsit, vt pro defensione fidei, contra inimicos Crucis, cruce signatus processisset, nisi temporalis mortis obstaculo præpeditus fuisset. Nam quum itineri necessaria iam præparasset, peractis Natalis ac Circuncisionis Saluatoris nostri mysterijs, ab ipso sancto Pręsule, sequenti Dominica, quæ est ante diem Festum Epiphaniæ, febrili calore correptus se dissolui sensit. Tunc Ecclesia sanctissimi Protomartyris Stephani ingressus, vt more solito gregem suum verbo vitæ æternæ pascendo, maximè circa finem suum, eos ad studia virtutis cohortaretur, solidissimum intentionis suæ iaciens fundamentum ab illa Apostolica sententia sermonem inchoauit: *Scientes quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc autem propior est nostra salus quam cum credidimus.* Ecce bonus Pastor qui supra gregem vigilat, docet similes esse hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptiis, vt cum venerit & pulsauerit, aperiant ei. Docet ne qui prope est, recedat à nobis propter delicta nostra, & vita conuertatur in mortem, resurrectio in ruinam, in perditionem salus. Docet orandum quatenus salus nostra quæ prope est, propior & propitior venire dignetur: & si forte peccatis nostris exigentibus à nobis longiùs recessit, intercedentibus vitæ meritis ad nos rursum accedat, & per orationum pia suffragia reuocetur, Postquàm ergo sermonem compleuit Pater sanctus, data populo benedictione, vi febrium acriùs vrgeri cœpit, quia locus in quo manserat dum populum instrueret, omni vento erat expositus. Nullius tamen sustentatus auxilio

domum Episcopalem ingreditur, heu! de eadem domo & de tabernaculo corporis sui, breui egressurus. Sexta itaque feria quæ tunc occurrerat quinto Idus Ianuarij, quum iam omnibus ritè peractis, dispoſuiſſet domui suæ & testamentum assistentibus multis viris religiosis condidisset: fratribus super imminente dissolutione pij patris plangentibus, Extremæ-vnctionis Sacramentum humiliter ac deuotè suscepit. Deinde cœlesti pane refici instantissimè postulauit. Vt autem Dominum & creatorem suum ad se venire cognouit, illico resumptis viribus, de stratu suo prosiliens, tanquam relictis febribus conualuisset omnino, non sine stupore & admiratione circunstantium, cum iam ferè in extremis laboraret, & vix liquidum aliquid posset deglutire, gressu tamen concito procedit obuiàm Saluatori. O Religiositatem viri vnicè Deum amantis! Ipsum Dominum in cuius nomine debere flecti docuerat omne genu cœlestium, terrestrium & infernorum, totus resolutus in lachrymis flexo poplite adorat, quem vt sæpius adoret, denuo erigitur. Cui agonem suum tota deuotione commendat, humiliter exorans, quatenus quæ in ipso restant purganda purgare dignetur, ne quid funestum in eo reperiat inimicus. Iam enim neruis linguæ contractis per biduum extremitates verborum tantum proferens verba media syncopabat. Igitur prostratus coram Domino (vt dictum est) orabat dicens. *Et vnde hoc mihi vt veniat Dominus meus ad me?* Ego potius ad te venire, ego te Dominum & Deum meum seruus tuus quamuis indignus adire debui. Fecisti Domine quod facere me oportuit, si non infirmitas obstitisset. Sed tu Domine, qui omnia nosti antequam fiant, tu scis impotentiam meam, tu scis imbecillitatem corporis, tu scis etiam desiderium cordis mei. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Domine qui dixisti, ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, pane isto cœlesti esurientem me refice, vt in me maneat vita æterna, & ego in ipsa permaneam. Inuita me ad conuiuium epularum in regno tuo. Vbi non est esuries, vbi epulantur amici tui ad æternas epulas inuitati. Domine præuenisti me in benedictionibus dulcedinis misericordiæ tuæ: ideóque tibi gratias ago: & quoniam tempus meæ resolutionis instat, me in extremis laborantem dignare misericorditer visitare. Trahe me ad portum salutis æternæ, vbi vera tranquillitas, ne in æternam prædam pirata crudelis abducat. Veni Domine & noli tardare, suscipe me famulum tuum numero electorum tuorum ascribens, & animam meam quam redemisti, in sinu Abrahæ dilecti tui collocare digneris. Et nunc tibi Domine commendo quos tradidisti mihi, quos ministro tuo licet indigno regendos commisisti, commendo (inquam) tuæ gratiæ filios quos tibi virgo vera mater Ecclesia noua semper prole fecunda, sacro fonte baptismatis generauit. Hæc & his similia verba ipsius, quæ quamuis à circunstantibus semiplenè fuerint intellecta, tamen ille verus scrutator cordium non surdis percepit auribus, sed secundùm promissum suum iustas eius petitiones impleuit. Cæterùm oratione Dominica & Apostolorum Symbolo, prout potuit prælibatis, expansis in crucem manibus, oculis subleuatis in cœlum, Corpus Domini sacratissimum cum fletu largissimo & corde contrito degustauit. Quo facto, lætior effectus confortatur in Domino, quem fortissimum adiutorem habet in prælio, ducem itineris, præmij largitorem. Continuò ad stratum rediens, cùm iam fatigatus ex itinere paululùm respirasset, cœpit fratribus suis innuere corpus suum exanime apud Carolilocum, vnde assumptus fuerat, velle deferri. Quia enim illius loci regimini diu præfuit, ipsum sepulturæ suæ prælegit, vt pote quem cæteris amplius diligebat.

Aderant verò ibidem Fratres eiusdem loci, beati præsulis exitum expectantes, ad quorum fortassis petitionem, vt eorum voluntati satisfaceret, penes ipsos postulabat se sepeliri. At Canonici Cathedralis Ecclesiæ contradicebant dicentes: Absit à nobis Sancte Pater vt corpus tuum ad loca remotiora deferri & ab Ecclesia nostra subtrahi patiamur. Corporis tui præsentia carere nolumus quæ in nobis boni pastoris memoriam iugiter renouabit. Volumus namque & obnixè petimus vt plebem tuam, quam à malis omnibus imminentibus hactenus protexisti viuus, protegas & defunctus, quosque variis ac fortuitis malorum casibus eripuisti; dum viueres, etiam sepultus apud nos, tuis precibus & meritis digneris semper custodire. Sed nec his, nec aliis verbis flecti poterant, quin persisteret pius pastor cum lachrymis innuens & petens vt ad Monasterium memoratum corpus suum deferri absque

aliqua contradictione permitterent. Illis autem inuitè promittentibus, quod post obitum ipsius, Fratribus Monasterij Caroliloci corpus eius tollere volentibus se non opponerent, sanctus vir lætior effectus osculatus est vniuersos, incipiens à maioribus & senioribus Ecclesiæ, quibus supplicando innuebat vt pro se orarent, & vt filij patris pacem & inter sese concordiam conseruare studerent. Omnes verò se sancti Patris orationibus commendantes, data ab eo benedictione, inualescentibus iam noctis tenebris ad propria redierunt. Abeuntibus illis assistebant ei pauci familiares & domestici secretorum eius conscij expectantes vt viderent finem. Ille autem non obstante infirmitate semper orationi intentus, spiritu sursum eleuato conuersabatur cum Angelis, quorum felici consortio flagranti ardebat desiderio copulari. Denique expectato tempore, quo dissoluendus erat, tanquam pontificalibus velit indui ad sacra Missarum solemnia celebranda, scrinia sua proferri in medium iubet. Quibus reseratis, vniuersa Antistitis ornamenta in conspectu suo singillatim reuoluuntur. Ex his autem preciosiora auro gemmisque contexta ad augendum diuinum cultum, Ecclesiæ Bituricensi in suo testamento legauerat. Illa verò ornamenta in quibus munus consecrationis susceperit, seorsum inuenta, præcepit produci & sibi mox tradi. Ex eâ quippe die, quâ in Antistitem fuerat consecratus, immutabile eius propositum extitit, quatenus eisdem indutus sepeliri deberet. Ideóque vsque in diem obitus diligenter ea custodiri imperarat. At vbi fuerunt sibi tradita studiosè considerans & reuoluens vniuersa, chirothecas sacris manibus cœpit aptare, aptatas postmodum extrahens cum reliquis Episcopalibus vestimentis seruandas vni de familiaribus suis commisit. Interea quum morbo inualescente horam solitam qua surgere consueuerat ad matutinale officium peragendum volens præuenire, ne ipsa hora mortis præueniretur, dato signo his qui sibi assistebant Fratribus vt laudes Domini inchoarent: labiis & pectori suo signo Crucis impresso, solum hæc duo verba (*Domine labia*) balbutiendo pronuncians, reliqua formare non potuit; sed quidam venerabilis ac religiosus Sacerdos ab eisdem verbis cætera quæ sequuntur ordine debito aliis coadiuuantibus ad finem vsque perduxit. Tum verò sanctissimus Patriarcha ad terram se velle deponi voce & manu insinuat. Parent deuoti filij patris imperio, sparsóque cinere & cilicio super terram, eum illuc deponunt, & ecce Angelorum innumeræ legiones adsunt eidem occurrentes. Quos quum ille sibi applaudere lætissimo vultu intuetetur, manu, prout potuit, eleuata, benedictionis signaculum adstantibus conferens, spiritum benedictum cum ipsa benedictionis gratia Sanctorum Angelorum manibus tradidit. Audito autem piissimi patris recessu subitò commota est vniuersa ciuitas. Passim omnis ætas & vterque sexus currit cum cereis & luminaribus ad Ecclesiam Beati Protomartyris Stephani, vbi corpus exanime cum hymnis & canticis psallentium ferebatur. Totam illam noctem aliis in psalmis & iubilo, aliis in planctu & mœrore protrahentibus, transegerunt. Illucescente autem die Sabbati, sparso circumquaque rumore, multitudo populi de vicinis locis tamquam ad diem festum conuenit. Domus & tuguria habitatoribus vacua, & sine custodia relinquuntur. Serui & ancillæ dominos suos, omni pauore deposito, rebus eorum, & suppellectili domi relictis, & quibuslibet ingredi volentibus expositis, aut sequi, aut præcedere, non formidant. Matres ad vbera lactantes paruulos gestant, vt funus pii Præsulis cum suis paruulis prosequantur. Quarum nonnullæ propriam moram arguentes dum sancti viri exequiis se non posse interesse existimant suorum paruulorum oblitæ, ostiis domorum patentibus, ipsos sine tutela relinquunt, mansuetis bestiis ferisque filiarum expositos. O rem verè dignam miraculo! Post exequiarum funus, immo triumphum, vniuscuiusque infans meritis sancti patris incolumis & illæsus inuenitur. Ad cuius rei insigne miraculum matres stupore & extasi repletæ conditorem omnium qui in sanctis suis semper est mirabilis incredibili laude prosequuntur. Cæterum & illi qui vt sancto corpori occurrerent, apertas domos nullo adhibito custode reliquerant in regressu suo, vniuersam rerum suarum substantiam absque aliquo detrimento inuenientes, admirabundi grata oratione sancti Guillermi laudes percelebrant. Dies enim ille ab omnibus solemnis habebatur. Nemine siquidem suadente nullius monitione præmissa, vniuersi ab omni seruili opere quiescebant, piâ exultatione cum hymnis & canticis spiritalibus sacras sui pastoris exequias agentes.

Sed putas quantis interim laudibus cælum ipsum resonabat, quanta exultatione replebatur sancta eius anima, quando deducentibus Angelorum choris, Ecclesiam triumphan-

triumphantem ingressa est? quando præsentem Dei vultum cernere illi primùm collatum est? quando congratulantibus Sanctis omnibus à Christo gloriâ & honore coronata est? Dignum itaque erat Bituriges prò gloria tanti Patroni diem festum ducere cum Angelis: terrigenas cælicolis conformari, ac Ecclesiam militantem participare exultationi triumphantis. Nimirum quia sanctus Pater voluntatem Dei non solùm tenuit in votis, verumetiam operibus impleuit: mox vt obiit, debuit anima eius cælo recipi secundùm Domini nostri Iesu Christi certissimam promissionem, quâ ait: Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam. At ne terra de hoc ambigeret, cælum magnifico signo prodidit. Sanè eadem die circa horam vespertinam, cùm vniuersitas Cleri, & deuotæ plebis ad celebrandas pij Pastoris exequias (vt suprà dictum est) conuenisset, globus igneus in aëre suspensus supra sancti Protomartyris Stephani Ecclesiam, instar stellæ coruscantis per dimidiam ferè horam multis apparuit: dedit & ipse Sanctus gloriæ suæ euidentius indicium.

Puer quidam decem fermè annos natus, dirâ paralysis ægritudine tenebatur, ità vt iam per triennium nullo ad humanos vsus manuum atque pedum officio fungeretur. Hic audito sancti Guillermi obitu, instantissimè postulabat deferri ad Ecclesiam, vt sanctum corpus osculari mereretur. Mater verò petitioni ipsius satisfactura, accepto eo in vlnas suas, & vix præ turba illato in templum, mox vtrambo multâ veneratione osculati sunt manus & pedes beati Pontificis, audiente ipsa matre, tantus fragor ossium contracti pueri factus est, vt etiam posset à multis audiri, nisi circumstantis turbæ strepitus impedimento fuisset. Cùmque oratione completâ mulier cum sarcina sibi charissima domum reuerteretur, iam longiùs ab Ecclesiæ liminibus processerat, & ecce puer receptâ illic sanitate lachrymatus, præ gaudio Deum benedicens, sanctum Guillermum insigni laude efferens ait: O mater, verè iste Pontifex Guillermus erat indubitatus Dei amicus, maioráque sunt eius munera, quàm verbis concipi queant. Et nunc quid me portando vltrà onere tanto grauaris? Quid dulcissima genitrix, cor tuum tamdiu discruciatur super afflictione tui nati nil iam tristitiæ habentis? Dimitte me (obsecro) abire, & videbis in me Dei virtutem per merita sanctissimi Patris nostri Guillermi magnificè operatam. Ecce enim ex quo sacratissimum corpus ipsius blando oris mei osculo tangere merui, fateor, sensi in meis membris sanitatis beneficiũ diuinitùs infundi, & nunc integrè restitutus incolumitati, non debeo benefactori meo ingratus existere. His dictis, statim deponitur à matre præ stupore vix sui compote effectâ; qui puer firmatis gressibus, nullo iuuamine fultus, ad Ecclesiam properat, & quanto sit laudis honore excipiendus almus Pater Guillermus publicâ voce confitetur: Monachi autem Caroli-loci (qui sanctum eius corpus ad Monasterium suum curru & omnibus iam paratis deferre volebant) obstupefacti tantæ rei miraculo, simúlque videntes deuotionem populi erga Præsulem suum gloriosum, ipsum petere, seu tollere formidarunt: sed eo coram ipsis in eadem Bituricẽsi Ecclesiâ cùm debitæ venerationis honore sepulto, vacui ad propria redierunt. Cæterùm quoniam enumerare longum est, nec omninò tacere non possumus ea quæ non solùm ad sepulchrum beati Guillermi, verumetiam in diuersis regionibus ad inuocationem sancti nominis ipsius fiunt miracula, non singula, sed genera singulorum paucis verbis transcurrimus. Porrò hydropici curantur, obsessi à dæmonibus liberantur, aperiuntur carceres, vincula soluuntur, lethali vulnere sauciati sanantur, mente capti frequenter ad sanum sensum reducuntur, muti loquuntur, surdi audiunt, cœci illuminantur, paruuli infantes etiam à lupis rapti inueniuntur mirâ Dei virtute, & sancti Guillermi intercessione cum ipsis luporum fœtibus illæsi. Nec mirum certè, quia iste Deo amabilis Antistes vnus illorum est, de quibus in Euangelio Veritatis ore dicitur: *Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Et idcircò tam stupenda miracula eius meritis fiunt, operante Domino nostro Iesu Christo, cui est honor, &c. Sedit autem nouem annis, ab anno 1200. ad annum Christi 1209. præsidente Romæ Innocentio III. imperante Philippo II. & regnante in Francia Philippo Augusto.

* *

CAPVT LXIX.

De Geraldo Vulgrini sexagesimo nono Biturigum Archiepiscopo.

SExagesimus nonus præfuit sanctus GERALDVS WLGRINI, prius eiusdem Bituricensis Ecclesiæ Canonicus, vir equidem peritus scientiâ, virtute præcipuus, & opinione præclarus. Iste mox inito pontificatu reduxit numerum præbendarum Ecclesiæ Beatæ Mariæ de Salis ad duodenarium: cui Prior & Capitulum collationem earumdem præbendarum commiserunt, quemadmodum subjuncto apertè constat instrumento.

Prior & Capitulum Beatæ Mariæ de Salis, vniuersis præsentes litteras inspecturis salutem. Attendentes qua occasione donationis præbendarum, quæ ad nos pertinebat, multotiens inter nos esset zelus & contentio, & vbi deberet esse vnitas & dilectio, sæpiùs scissuræ & scandala nascerentur, venerabili Patri nostro Gerardo Bituricensi Archiepiscopo. Volentes à nobis omnem contentionis materiam amouere, habito super hoc diligenti tractatu, de communi & libera donauimus voluntate, quòd ipse & successores eius in perpetuum, postquam præbendæ Ecclesiæ nostræ ad numerum duodecim præbendarum venerint (qui numerus est per ipsum & per nos in eadem Ecclesia constitutus) præbendas quæ vacauerint personis, quibus voluerit secundùm Deum conferat & assignet: Ita tamen quòd instituti ab eo, obedientiam facient Priori, & per eum instiiabuntur eo modo quo ante constitutionem hanc fuerat consuetum. In hominibus verò & terris Ecclesiæ, & omnibus aliis Prior & Capitulum debitam & consuetam iurisdictionem habebunt. Vacante autem sede Bituricensi, si aliqua præbenda vacauerit in Ecclesia nostra, illam Prior solus poterit sine alicuius contradictione donare. Præterea Canonici Ecclesiæ nostræ, qui pro tempore fuerint cedente vel decedente Priore suo, habebunt facultatem liberam eligendi; & in hoc articulo gaudebunt eâ quâ & aliæ Ecclesiæ Bituricenses libertate. Has autem constitutiones nos in perpetuum seruaturos, tactis sacrosanctis Euangeliis firmauimus iuramento, anno Dominicæ Incarnationis 1209. Denique tertio anno pontificatus eiusdem Domini Geraldi (vt habetur in Pandectis Ecclesiæ Bituricensis) Ruthenẽses se non posse sibi eligere pastorẽ absq; permissione Bituricensis Archiepiscopi recognouerũt, hoc modo scribentes ad eumdem venerabilem Primatem suum. *Reuerendissimo Patri & Domino Geraldo Dei gratia Bituricensi Archiepiscopo, Aquitaniæ Primati, Capitulum Ruthenensis Ecclesiæ, & deuoti eius Clerici salutem, & debitum subiectionis famulatum.*

Licet in eo quòd contra Bituricensis Ecclesiæ consuetudinem non denunciatâ cessione Patris & Pastoris nostri Hu... quondam Ruthenensis Episcopi, non impetrata eligendi licentia minùs cautè ad eligendum processimus, nos scimus & confitemur plurimùm deliquisse: tamen non desperamus de venia, cùm recurramus ad illam, quæ tanquam pia mater viscera pietatis vel semper exhibuit, nec consueuit in ira suas misericordias continere. Quum igitur in hac parte nostrum non excusemus, sed potius accusemus excessum (quamuis idem excessus simplicitati potius quàm dolo seu malitiæ possit & debeat imputari) pietati vestræ, Pater charissime, flexis genibus supplicamus, quatinus Ecclesiæ nostræ (quæ, sicut scitis, in dolore sedet & tristitia) compatientes angustiis, huic errori nostro (qui, vt dictum est, ex malitia non processit) veniam dare dignemini, maximè quum parati simus satisfacere de præterito, & in firmo habeamus proposito nobis in his cauere & prouidere. Quod etiam per præsentes litteras promittimus in futuro. Nos enim à vestigiis aliarum Ecclesiarum, quæ Bituricensi Ecclesiæ subiectæ sunt, nec debemus, nec volumus deuiare. Actum anno Domini 1211. mense Iulij.

Cæterùm beatus Geraldus videns ad sepulchrum gloriosi antecessoris sui Guillermi creberrimè fieri diuina miracula, Romam petiit acturus apud summum Pontificem vt idem Guillermus in Sanctorum numero referretur. Aderat etiam in illis diebus sacrosanctam Apostolorum Principis sedem quidam vir venerabilis Decanus de Boëmia, missus à suo Archiepiscopo ob quasdam consuetudines in Ecclesiasticorum virorum iniuriam, in illam prouinciam à suo Principe introductas, per Apostolicam iussionem, si quomodo fieri posset, eliminandas. Hic autem Decanus laudabile testimonium habens ab his qui eum nouerant, quamuis esset de barbaris nationibus oriundus, erat tamen iustus & timoratus expectans liberationem Ecclesiæ suæ, quæ ab iniquo illius prouinciæ tyranno valdè affligebatur. Quum igitur quodam sero in Ecclesiâ beati Petri orasset, causamque suam potentissimo regni cœlestis clauigero non sine lachrymarum riuulis commendasset, ad hospitium reuersus,

intránsque cubiculum, membra diurno labore fessa dedit sopori. Tum ecce vir quidam in somnis apparuit ei, cuius facies resplendebat vt sol, vestimenta verò illius candidiora niue cernebantur: qui hominem nomine quod ei ex officio comperebat, vocans, ait, Decane, quid turbaris de negotio tuo? Acquiesce consiliis meis, & breui expedietis. Dic sæpè in memoriam & honorem beati Guillermi Bituricensis Archiepiscopi illum Psalmum: *Iudica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me*, & cætera quæ sequuntur vsque ad finem Psalmi; quo dicto, diligenter, & attentè adde orationem illam: *Exaudi, quæsumus Domine, preces nostras, quas in sancti Confessoris atq; Pontificis Guillermi commemoratione deferimus, & qui tibi dignè meruit famulari, eius intercedentibus meritis, ab omnibus nos absolue peccatis. Amen.* Decanus autem loquenti sibi videbatur huiusmodi dare responsum: Domine, nescio quis sit ille Guillermus de quo loqueris mihi, nec quidem nomen ciuitatis eius agnoui. At ille nihilominus præmissa verba ex ordine replicans, adiecit quòd ipse erat sanctus, qui infra triduum Sanctorum catalogo per Apostolicum examen debebat ascribi. Comminabatur etiam illi quòd nisi acquiesceret eius consilio, non sine confusione, negotio suo imperfecto ad patriam remearet. Denique expergefactus Decanus à somno, surgens sedit in lectulo aliquantulum ex ipsa visione turbatus, & Archidiaconum Ecclesiæ suæ (qui cum ipso pro eodem negotio Romam venerat) secretorum eius conscium excitauit, atque de visione subticens persuadebat ei vt ad matutinales horas decantandas consurgerent. Archidiaconus verò intelligens (ex eo quòd horam surgendi anticipare volebat) illum esse turbatum: sciscitabatur ab eo interrupti soporis causam, & qualiter se haberet. Qui ad interrogata semiplenè respondens, ait: Visum est mihi quiescenti quendam apparuisse in candido habitu: sed vereor plurimùm ab insidiantis inimici phantasia me fuisse illusum. Scio namque me non esse meriti tam præclari, quòd Dominus ac Redemptor noster (cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur) mihi seruo suo indigno aliqua de secretis cælestibus reuelare dignetur. Cui Archidiaconus statim subiungens ait: Dormire Domine mi, & requiescite, quoniam non est visio, sed illusio. Cumque Decanus iterum obdormisset, ecce idem vir qui ei apparuerat, ipsa similitudine & eodem schemate, cum eorumdem etiam replicatione verborum secundò apparens, constanter asseruit malè illi cessurum nisi præmonita sollicitè impleret. Itaque memoratus Decanus post hæc euigilans surrexit, & vniuersa quæ audierat conferens in corde suo, Horis matutinalibus decantatis, summo mane adiit Pragensem Episcopum, virum discretum, prouidum, & honestum, quodam sibi vinculo familiaritatis astrictum; cui omnia quæ viderat, secretò intimans, inhibuit ne cuiquam visionem hanc diceret, donec necesse foret eam aliis reuelari. Accidit autem eisdem diebus Honorium III. Pontificem maximum cum Cardinalibus habere tractatum super negotio canonizationis sancti Guillermi: quorum consilium fuit, vt omnes Archiepiscopi & Episcopi, qui præsentes erant Romæ, vocarentur, quatinus eum maiori solemnitate, & maturitate consilij statuererur quicquid statuendum esse censerent.

Omnibus igitur supradictis Prælatis ad consilium admissis, dum gloriosissimi Patris Guillermi miracula legerentur, subiit mentem Pragensis Episcopi visio sæpedicti Decani; & intelligens quòd ea quæ in aure audierat, iam necesse erat prædicari super recta, noluit ampliùs tacere: sed surgens stetit in medio eorum, & ea eoram omnibus compendiosè narrauit, personam Decani ex antiqua sibi familiaritate agnitam valdè commendans. Sed quoniam delectabilius erat audire ex ore illius cui facta fuerat reuelatio secretorum cælestium: *Dulcius* namque *ex ipso fonte bibuntur aquæ*, accersitus est Decanus; qui cùm ingressus fuisset vultu rubore perfuso, humilem verecundiam præstantè, primùm trepidans expauit, causam vocationis suæ ignorans; quem beatissimus Papa intuitus, propiùs accedere iussit. Deinde adiuratus ab eo per Catholicæ fidei vnitatem, cuius potentissimus Princeps Apostolorum primum iecerat fundamentum, & adhùc eiusdem gubernator existit, visionem ipsam semel & secundò sibi ostensam cœpit ex ordine propalare. Erat autem multitudo sanctorum Patrum attentis auribus audiens quæ dicebantur ab illo, & præ gaudio commoti ad lachrymas, mirati sunt vniuersi, gratias Deo agentes, qui sanctum suum Guillermum clarificare dignatus est. Tunc clementissimus Pater & Vicarius Christi (qui nec lachrymas poterat continere) surgens benedixit Deum, & ait: Scimus quidem, fratres charissimi, quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in

bonum, his qui secundùm propositum vocati sunt sancti. Verè Dominus promissionum suarum non immemor, lucernam suam non permisit abscondi sub modio, sed statuit eam super candelabrum in medio domus suæ, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Ex his ergo quæ vestra meruit audire fraternitas, si dignum esse censetis, absque dubitatis scrupulo pronunciare possumus hunc beatum virum Sanctorum collegio annumerari debere, cuius merita sanctitatis tot & tanta miracula circumquaque prædicant & declarant. Qui cùm facilem & iocundum vnanimiter præbuissent assensum, summus Pontifex cum illo sanctissimo comitatu suo secessit à loco, ad alium locum spaciosum & ampliorem se transferens, in quo super arduis negociis diffinitiuā solitus erat proferre sententiam. Cūque in sede maiestatis suæ, congregatā multitudine Cleri & populi, qui de diuersis nationibus conuenerant, indicto silentio, Inquisitorum litteras, & ea quæ super miraculis beati viri confecta fuerant scripta, iterum produci in medium, atque iterum in pleno iussit consistorio solemniter recitari. Quibus distinctè perlectis, gratias agens ac benedicens Deum, dixit: Verè laudandus ac glorificandus est vir iste verus Israëlita, in quo dolus non erat, quoniam factus est Angelorum conciuis, Apostolorum & Prophetarum consors, collega Martyrum, Confessorum simul & Virginum cohæres, Patriarcharum decus, & Præsulum gemma. Cùm igitur sanctitatem morum, & signorum eius virtutem ad fauorem petitionis (pro qua venerabilis frater Geraldus Archiepiscopus, & dilecti filij nuncij Bituricensis Ecclesiæ, vnà cum Episcopis & Prælatis eiusdem Prouinciæ, aliisque quamplurimis vehementiùs institerunt) occurrere videamur, diuinum & humanum sequuti iudicium, de fratrum nostrorum consilio, post multam deliberationem habitam cum eisdem, necnon Archiepiscopis & Episcopis existentibus ad sedem Apostolicam, quos ad consilium nostrum admisimus, de diuina misericordia, & eiusdem sancti Guillermi meritis confidentes, ipsum Sanctorum catalogo duximus ascribendum, statuentes vt in die depositionis ipsius, eiusdem festiuitas deuotè à Christi fidelibus annis singulis de cetero celebretur. Quo dicto, subleuatis oculis, manibusque ad cælum expansis, alta voce *Te Deum laudamus* inchoauit, circumstante Clero, exultantibus animis decantante, & eundem hymnum cum magni clamoris iubilo finaliter prosequente. Deinde illam eandem orationem (quam præfatus Decanus de Boëmia à celesti nuncio edoctus fuerat, sicut superiùs diximus, in honore B. Guillermi dicendam) cum quanta potuit vocis exaltatione & mirabili deuotione subjunxit. His itaque hoc modo gestis, S. Geraldus ad propriam sedē reuersus, illicò conuocatis Prouincialibus Episcopis, quos Suffraganeos vocant, necnon Abbatibus & Clero, sacratissimum B. Guillermi corpus è sinu terræ leuauit, leuatumque ac positum in sarcophago ex auro & argēto affabrè facto solemniter transtulit extra chorum Ecclesiæ Bituricensis, Nonis Maij, anno Domini 1217. Sequenti autem anno postquam idem venerabilis Pater Geraldus claritate fidei & meritorum adornatus virtute, per nouem annos & menses tres sacerdotium administrasset, rebus exemptus est humanis Nonis Iulij. Floruit ab anno 1209. ad an. 1218. præsidentibus Romæ Innocentio III. & Honorio III. imperantibus Othone IV. & Frederico II. tunc quoque Francis regnante Philippo II. Vacat tum sedes Bituric. mēsibus sex.

CAPVT LXX.

De Simone de Soliaco septuagesimò Biturigum Archiepiscopo.

Septuagesimus præfuit Dominus SIMON DE SOLIACO, Cantor Ecclesiæ Bituricensis, nepos præcedentis Henrici Archiepiscopi, frater illustrissimi ac strenuissimi Principis Archēbaldi quondam Domini Capellę Gilonis, & (quod dignius est) consanguineus Philippi Regis Franciæ. Hic cùm non minùs esset humanus quā integer, non solùm subditos sermone & cohortatione perfectę & spiritalis doctrinæ ad omnes virtutes inuitabat, verumetiam suo exemplo contra hostes catholicæ fidei fortiter animabat. Vix enim quempiam hodie Prælatum inueniri in terris posse arbitror, qui pro Christianæ Religionis defensione tantum facere audeat, quantū ille dum Prouinciam suam visitaret, collecta manu armatorum aduersus Albigenses hæreticos egisse perhibetur. Deniq; Honorius Papa III. eidem officium Legationis in Turonensi Prouincia & sua diœcesi commisit, vt Philippum Regem Francorum ad subsidiū Terræ sanctæ hortaretur ac induceret; qui & à Gregorio IX. postea Presby-

tor Cardinalis tituli S. Cæciliæ, necnon Legatus in toto Franciæ regnó, & in partibus Transmarinis, cum amplissima authoritate ac potestate cōstitui meruit anno Domini 1229. Superiore autem anno, id est Dominicæ Incarn. 1228. conuocauit Concilium Prouinciale Bituris in Octauis B. Martini hiemalis, ad quod, cum Burdegalensis Archiepiscopus accedere curasset minimè, eundem de consilio suorū Suffraganeorū suspendit ab officio Metropolitano. Præterea ordinauit vt Cantor Bituricensis Ecclesiæ de cætero esset Prior S. Petri Puellaris, quod sequenti instrumento exactè fuit definitū. *Archembauldus Decanus & Capitulū B. Stephani Bituricensis, vniuersis præsentes litteras inspecturis salutem. Noueritis quia cum viri venerabiles Odo de Vera Prior, & Capitulum S. Petri Puellaris Bituricensis super statu Ecclesiæ suæ in melius commutando, & super ordinatione eiusdem Ecclesiæ in venerabilem Patrem Simonem Bituricensem Archiepiscopum compromiserunt, ipse habito prudentium virorum consilio statuit & ordinauit in hunc modum, quòd quicūque Cantor erit Bituricensis, Prior erit S. Petri Puellarum, & habebit collationem præbendarū. Et erit ibi certus numerus 15 præbendarum, quarum Cantor, quoniam Prior erit, habebit duas, Fabrica Ecclesiæ vnam, reliquas habebunt 12. personæ, de quibus erunt 4. Presbyteri, 4. Diaconi, & 4. Subdiaconi; & cùm aliquem de 4. Presbyteris mori contigerit, Cantor alium substituet, qui Presbyter erit, vel talem qui intra annū possit in Presbyterum ordinari, nisi aliquis de 4. Diaconibus velit se in Presbyterum promoueri. Sanè Cœmeterium habebit Ecclesia S. Petri Puellarum in terra sua quæ est prope Ecclesiam; & Ecclesia de Fiscali adiuncta erit Ecclesiæ S. Petri Puellarū cum ea libertate, quá priùs erat & tenuit Cantor. Et Capellanus de Fiscali poterit esse Canonicus S. Petri Puellarum, si Cantor voluerit ei dare præbendam. Obedientias siquidem Canonicorum S. Petri Puellarum habebit Archiepiscopus Bituricensis successiuè Capitulo S. Petri remanente in illa iurisdictione, in qua priùs erat, & sicut alia Capitula, videlicet Capitulum S. Austregisilli, vel Capitulum S. Vrsini. Ecclesias autem & Vicarias S. Petri Puellarum dabit Capitulum S. Petri Puellarum cum Cantore. Et Canonici S. Petri Puellarum pro negotiis Ecclesiæ suæ & pro suis negociis propriis immunes erunt & nihil dabunt pro sigillatione sigilli Curiæ Bituricensis. Petitionem verò cuiuslibet Archiepiscopi in nouitate sua Cantor tenebitur exaudire semel super collatione vnius præbendæ; & si præbenda vacauerit in Ecclesia S. Petri Puellarum Cantoria vacante Archiepiscopus Bituric. infra xl. dies præbendam vacantem conferre poterit; & nisi contulerit elapsis xl. diebus reseruabitur præbenda donationi futuri Cantoris, &c.* Idem etiam Dominus Simon ampliauit redditus Succentoriæ qui tunc temporis adeò tenues erant, vt nullus valeret illius officij onera subire. Eo quoque Bituris præsidente accidit (vt fertur) in eadem ciuitate illud memorabile miraculum sacræ hostiæ ab equo suppliciter cultæ, cuius rei historiam Petrus Rossetus Poëta eximius carmine Heroïco eleganter digessit. Eiusdem opusculi argumentum, Iudæus nomine Guialdus apud Bituriges fœnerator locuples persæpè Christianos criminabatur, quòd sacram Eucharistiam tanquam rem diuinitatis expertem venerarentur. Diuus Antonius Paduanus discipulus B. Francisci Fratrum Minorū Institutoris habitâ de gestis Christi concione, diutiùs cum Iudæo de fide disputauit. Oblatâ tandem conditione, equus cui sublatū triduò pabulū fuerat, auenam relinquens, sacram Eucharistiam adorat. E vestigio Iudæus ad fidem conuersus templū D. Petro (cui ex ipsius Iudæi appellatione adhuc Guialdo cognomen est) sumptibus immensis condidit; atque in tantæ rei memoriam inoleuit consuetudo, vt singulis annis in festo Corporis Christi solemni pompâ sacratissimū eiusdem Domini nostri Iesu Christi corpus mediam per vrbem portatum, vbi ad eundem locum ventum fuerit, ponatur super Altare Sacelli, de quo memoratus Rossetus canit: *Non procul hinc templum exiguum posuêre nepotes,*

Et celso statuère loco spirantia signa.
In foribus stat equus supplex ante ora dicati
Corporis effigies: cultus monumenta verendi.
Illic spreta fero calathis portatur auena.

Cęterùm venerabilis Pontifex Simon postquam 14. annis pontificij administratione incomparabiliter fulsisset, dormiuit in Christo, sexto Idus Augusti: cuius corpus iacet in Choro Ecclesiæ Bituricensis, sub lamina ænea sibi & Domino Petro de Castra communi. Sequitur eius epitaphium.

Exuperans hereses Simon en in Præsule Præses:
Orator, castus, patiens, sine crimine fastus:
Deuotus Christo, tumulo requiescit in isto.
* *

Bis sexcentenos octo quater egerat annos
Christus-homo cum sexto sextilis euolat Idus.

Claruit ab anno 1219. ad annum Christi 1232. præsidentibus Romæ Honorio III. & Gregorio IX. imperante Frederico II. atque regnantibus in Francia Philippo VIII. & Ludouico IX. qui ob sanctimoniæ cultum inter Sanctos meruit computari.

Vacat sedes annis 3.

CAPVT LXXI.

De S. Philippo septuagesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

Septuagesimus primus præfuit Ecclesiæ Bituricensi sanctus PHILIPPVS, gloria præcedentium Patrum, decus ac dignitas Pastorũ: Hic etiam ex parentibus non generis splendore solùm clarissimis, verumetiam piæ conuersationis studio præstantissimis originem duxisse fertur Turonis. Nam eius auus miles quidam secundùm sæculi dignitatem strenuus, postquam suo hortatu nobilissima ac deuotissima coniux ipsius apud Monasterium de Bello-monte religiosam vitam professa fuisset, ipse se ad Ordinem Militiæ Templi conuertens, aduersus Christianæ pietatis hostes fide, viribus, & armis multa præclarè gessit. Verùm antea quàm seipsum abnegans, propter spem futuræ beatitudinis collum impiger sanctæ Religionis iugo submisisset, genuerat ex eadem vxore sua filium formâ elegantem, qui paternarum existens æmulator virtutum, postea totius supradictæ Templariorum Militiæ Magister seu Princeps effectus est. Habebat etiam memoratus vir duas filias, nomẽ maioris Flandrina, minor verò appellabatur Mathea; quæ ambæ cum prole sua ob creditam sanctitatem in Diuorum numerum censeri meruerunt: siquidem dicta Flandrina cùm præter multas cruces & supplicia, quæ pro Christi amore libens susceperat, etiam deuotionis gratiâ nudis plantis Romam proficisceretur, & à latronibus comprehensa spoliaretur, illi videntes, & plurimùm admirantes quòd tam nobilis matrona portaret durissimam loricam super nudum corpus, non solùm pro iniuria quam eidem irrogauerant, veniam humiliter petierunt, sed & criminum suorum pœnitentes, meliorem posthâc vitam duxerunt. Eidem verò Flandrinæ vnica erat filia, quæ vouens se nunquam habituram sponsum alium præter Dominum nostrum Iesum Christum, relicto sæculo, Ordinem Cistercensium Sanctimonialium intrauit, vbi religiosâ mentis & corporis puritate intantum profecit, vt spiritu prophetico plena, miraculis inclaruerit. At Matheam Flandrinæ sororem duxit vxorem frater B. Guillermi Bituricensis Archiepiscopi nomine Geraldus Berruerius, vir præter ingenitæ nobilitatis altitudinem, egregiâ virtute rebusque magnificè gestis clarissimus: Ex qua primùm duos liberos habuit, videlicet Archambaudum, & Geruasium; deinde eidem iam seni natus est Philippus suæ posteritatis flos nobilissimus. Dum autem ille moriturus à filiis sciscitaretur quale quisque institutum vitæ assumeret, ac duobus senioribus militiam sæcularem cõplexantibus, iunior Philippus adhuc puer ingenij mansuetudine insignis, neglectis terrenis, in diuina flagrans elegisset clericatum: tunc de tam egregio pueruli voto gaudens pater, quà potuit pectoris dulcedine benedixit ei, sic inquiens: Quia seruire Deo iucundius duxisti, ô Philippe, tu tui ornamentum generis, tu parentum gloria, tu denique propinquorum lætitia, & familiæ decus: Esto igitur, ô nate, instar Prophetæ Samuelis sedulus in templo Dei, totos affectus conuertens in eum, vt, quod maximopere cupio, optimus, maximusque ille Deus te electorum Sacerdotum suorum numero sociare dignetur. Vos autem qui id officij quo fungebar in sæculo, magis subeundum decreuistis, mandata Dei infatigabili obseruatione custodite, matrem quæ vos genuit honorate, pacifici estote: dico enim vobis me cum genitrice vestra permansisse quinquaginta annis sine querela, sine iurgio, sine aliqua diuisione. Ego itaque hinc migraturus insigne hoc documentum, hoc exemplum vobis relinquo. Quod cùm studiosiùs obseruaueritis cum vxoribus quas sortituri estis (decet enim liberos quemadmodum facultatum, ita quoque virtutis paternæ hæreditatem suscipere) vos generi vestro plurimùm splendoris ac dignitatis adijcietis, idque fecisse magnopere iuuabit. His dictis, pius pater cum bonæ

conſcientiæ gloria quieuit in pace. Cuius exequiarum funus omni officio ac pietatè illi ita ſunt proſequuti, vt nihil omitterent quod ab amantiſſimis filiis parenti optimo præſtari debuit. Eo igitur honorificè ſepulto, duo ſeniores fratres Archambaudus & Geruaſius paternæ admonitionis haud immemores, præceptorum Dei famulatum irremiſsâ lege cuſtodientes, & bona ſua in pauperum neceſſarios vſus liberaliter expendentes, tandem Cruce ſignati, & ad partes Transmarinas profecturi, ſe ſuaq; pro defenſione Terræ ſanctæ vltrò dederunt. Cęterùm venerabilis eorum mater repleta ſapientiâ, mox conuocatis vicinis ſuis in die feſto B. Gregorij Papæ acceptum puerum Philippum induxit in Eccleſiam, faciensque Miſſam celebrari, eum propriis manibus obtulit Deo in Altari: quæ poſtquam geſta ſunt, idem puer Philippus traditus ſtudio litterarum in celeberrima Pariſiorum Academia, non illecebroſis voluptatibus, quę plerumque etiam generoſos adoleſcentum animos alliciunt, frangunt, & eneruant, indulgens, ſed potiùs animo vincens ætatem, & ſuos eruditioni conatus deſtinans, tantum in litteris profecit, quantũ magno futuro Antiſtiti opus erat. Deinde proficientibus magis in eo gratiæ Dei incrementis cum diuinarũ ſcripturarũ ſcientia, & quotidianis virtutum exercitiis, vbi interim adoleuiſſet, reuerſus Turonos, illicò ob honeſtatem vitæ, & laudabilem morum compoſitionem, Canonicus Cathedralis Eccleſiæ efficitur, breuì Archidiaconus futurus. Interea verò Mathea eiuſdem Philippi mater, perfectis operibus plena, felici obitu decedens, celebri ſepulchro eſt honorata, & (vt fama canit) ob ſanctitatis opinionem, in beatorum ſortem relata. Vnde euidenti argumento eidem Philippo accedit laus inſignis, quòd genus ipſius non ſolùm celſæ generoſitatis, verumetiam magnæ ſanctitatis extiterit. Cæterùm ille (quod paulò ſuperiùs attigimus) poſt adeptum Canonicatum, licet etiam omnes Archidiaconatus gradatim conſcendere iuſſus ab Epiſcopo fuerit, nũquàm tamen potuit qualibet perſuaſione induci ad poſſidendum duo ſimul beneficia: nam oblatum ſibi Cantoris officium Cenomanenſis Eccleſiæ, ac inde Turonenſem Archiepiſcopatum acceptare noluit, vtilius ſuæ ſoliditati fore exiſtimans in illo ordine permanere, in quo plus otij ad ſeruiendum Deo, & piis inſiſtendum operibus poſſet habere: Igitur ſanctus vir Archidiaconij functione contentus, cùm lucrandarum Chriſto animarum vehementi zelo flagraret, ob id potiorem ſalutiferæ doctrinæ curam habendam cenſuit. Atq; ne aliis prædicans, ipſe reprobus efficeretur (dicente Apoſtolo, *Non in ſermone, ſed in virtute eſt regnum Dei*) vt facta verbis atteſtarentur, ſtatim corpori ſuo durum indicit bellum, cilicium clàm induit, ſomnò & quotidianò cibo ac potu, quantum ratio permittit, detrahit; ſolitas orationes deuotiùs continuat; denique (quia nil ita homines vt exempla mouẽt) in vniuerſa miſericordiæ opera totus accingitur. Hinc diuinæ gratiæ luce in eo clarius atque impenſius radiante dum prædicaret, tanta cum attẽtione, deuotione, & voluptate à populo audiebatur (quippe qui ardet, facilè accendit) vt ipſum omnes turmatim de loco ad locum ſequerentur, vbiquę famam nominis ipſius cũ laude & honore vulgantes. Interea Manaſſes Aurelianenſis Eccleſiæ Epiſcopus, vir equidẽ non minùs ornamento vitæ quàm pontificio titulo clariſſimus, extremâ mortis ſorte affectus diẽ obiit. Quæ res illi ciuitati ingentis luctus cauſam & materiã præbuit. Sed licet pro amiſſo pio Paſtore tunc incredibili mœſtitudine afflicta langueret Aurelianenſis Eccleſia, ipſa tamen iacturam hanc credidit ſibi fore tolerabiliorem, ſi Deo pro ſe meliùs prouidẽte Turonenſis Archidiaconus (quem ſanctitate & ſapientiâ incõparabilem conſtans rumor ferebat) pateretur ſe in Pontificem aſſumi. Sed quia (vt aliquanto priùs diximus) ob iſtiuſmodi cauſam Aurelianenſes nouerãt Turonos à Philippo nuper tuliſſe repulſam, difficilè viſum eſt id ab eo poſſe impetrari: tamen Clericis (vt hactenus ſolemnis tenuit conſuetudo) pro electione celebranda ſtantibus, conſilium fuit vt inuocato Spiritus Sancti ſuffragio eundem Philippum omnes vnanimiter poſtularent; dictitantes fieri poſſe vt vel in perfecta iam ætate, quando eum ſpectata cunctis morum grauitas & maior virtus cõmendabat, ipſe precibus Eccleſiæ aſſentiret, ne gratiæ Dei pertinaciter reſiſtens, diuinam incurreret offenſam. Etquidem conſilio non defuit rei euentus, atq; vbi ipſe omnium ordinum fauore victus pontificatum ſubiit, mox ſuis precibus & lachrymis obtinuit à Rege vindictam fieri de quibuſdam temerariis Iudicibus, qui in contumeliam & graue ſcandalum totius Eccleſiæ aliquantos Clericos fœdâ nece ac miſerabili cruciatu interemerant. Quamobrem fuit ea tem-

potum malitia tam gratum Aurelianenſibus Pontificis munus, vt à Deo miſſum ſibi crediderint. Rexit autem idem ſanctus Pontifex Aurelianenſem Eccleſiam annis quatuordecim, quibus dignitatem pontificiam variis virtutum ornamentis conduplicans, & ſubditos æmulatione ſui ad omnia quæ verè pia ſunt, grataque oculis Dei cohortans, tantum inde nomen ſanctitatis eſt adeptus, vt Papa Gregorius nonus eum primæ ſedi Aquitanorum vltrò præficiendum duxerit. Cùm enim defuncto venerabili Patriarchâ Simone de Soliaco Bituricenſes Canonici inter ſeſe diſſidentes de Pontifice inſtituendo, non potuiſſent toto triennij interſtitio ad concordiam adduci, memoratus Pontifex Romanus Apoſtolicâ authoritate eidem Eccleſiæ ſic Paſtoris ſolatio deſtitutæ ſubuenire ſtuduit. Quod manifeſtum eſt ex ipſius literis quæ continentur in veteribus Pandectis Capituli Bituricenſis, vnde deprompſimus ea quæ ſubjecta ſunt. *Tantum*, inquit, *temporis eſt elapſum quod ad nos eſt Bituricenſis Eccleſiæ prouiſio deuoluta. Et volentes ei, quæ inter vniuerſas Metropoles ſpeciali gaudet priuilegio dignitatis, de tali prouidere perſona, quæ tanto congruat oneri & honori, venerabilem fratrem noſtrum Epiſcopum Aurelianenſem, quem teſtimonia multorum fide dignorum, quæ quidem ſunt credibilia, commendabilem reddiderunt, præfatæ Eccleſiæ conceſſimus in Archiepiſcopum & Paſtorem. Et tranſeundi ad eandem Eccleſiam ſibi licentiam concedentes, plenam et adminiſtrationem tam in ſpiritualibus quàm in temporalibus duximus committendam, &c.*

Hoc itaque modo factus Primas Aquitaniæ almus Pater Philippus (quod ſola Dei prouidentia factum miramur) deinceps ampliori ſanctitudine ſtuduit eniteſcere. Atque imprimis familiam incorruptæ famæ habere volens, ſi quempiam fortè captum prauis cupiditatibus noſſet, eum ſtatim à ſuo ſeruitio remouebat. Nam conſtat eum priuaſſe quoſdam ſacerdotes voluptarios ſuis Eccleſiis, quibus tamen (ne ipſi mendicare cogerentur) vitæ neceſſaria miſericorditer tribuit. Denique pro ſua virili ſemper habebat bonos & honeſtos Officiales, quibus iniungebat à iuſtitia numquam declinare; pauperum tamen cauſas citiùs expedire, & munera quæ, teſte diuina Scriptura, etiam ſapientium excæcant oculos, non concupiſcere. Ad beneficia verò conferenda tales eligens, quorum probata foret vita & eruditio, hortabatur eos ſemper eſſe pudicos, ſicque Deum timere, vt & ipſi ab hominibus timerentur. Huc etiam illud accedit, quòd videlicet illi curæ fuit plures ſecum aggregare viros doctiſſimos, vt eum poſſent iuuare in faciendis prædicationibus, ſeu confeſſionibus audiendis. Propterea fratres Prædicatores ad ciuitatem Bituricenſem venire fecit, quibus Oratorium & Clauſtrum (Duce quodam Borbonio, atque nobiliſſimâ filiâ Comitis de Ioigniaco, nomine Blanchâ, quondam Virzionis Domina, impenſas tanti operis liberaliter offerentibus) conſtrui fecit anno Verbi incarnati milleſimo ducenteſimo trigeſimo nono. Sed & ipſe Pontifex cùm eſſet declamator omnium ſui æui celeberrimus, in prædicationibus adeò plebi acceptus erat, vt interdum aliis magna cum deuotione paruulos ſuos tangendos ac benedicendos ei præſentantibus: aliis verò veſtimentorum eius fimbrias extrahentibus & oſculantibus, plures qui obſiſtente turbâ non valebant eidem appropinquare, locum in quo ille prædicando ſteterat, raderent, ac pretioſis id pro reliquiis haberent. Quæ tamen vir beatus prohibens fieri, & ſe nullo modo laudari permittens, eò magis ſuſpiciendus atque laudandus erat. Tantæ ſiquidem extitit moderationis, vt raro genere exempli, altitudinem ſuam humilitate ſublimaret: Nam pauperibus (erga quos animus eius inſitâ pietate commotus, miſericordiæ faciendæ ſtudio ardebat) ſe facilem, affabilem, & benignum ſemper præbuit.

Horum exempla æquè copioſa ac magna non deſunt: ſed quia tempus deficiet, ſi vniuerſa pietatis opera quæ ab eo ſunt egenis miſericorditer impenſa ſcribere voluerimus, ſaltem pauca, quæ maximè cognitu digna ſunt, celeriter abſoluamus. Aliquando mediâ hyeme, eodem venerabili Patre Philippo diœceſis ſuæ Eccleſias pro ſolemni conſuetudine viſitanti ſeminudus pauper ſeſe obuiam fert, algere ſe deplorans, atque petens ſibi aliquid munificâ ipſius largitione impendi. At itineris comites iam aliquantulum proceſſerant, quodam Archipreſbytero, & Brictio Cubiculario ſimul ſubſequentibus cum Archiepiſcopo; qui ſtatim viſo paupere, miſertus illius, imperat eum ſubſiſtere cum dicto Archipreſbytero tantiſper dum reuertitur. Et ſeorſum ſecedens in quendam angiportũ, ſe induſiolo quo erat indutus ſpoliat, iuuante Cubiculario, & illud petenti egeno liberaliter tribuit. Quo qui-

dem

dem ille vestitus in amplissimas gratiarum actiones prorumpens pertransiit. Inde alius mendicus viro Dei similiter occurrens & præ nimio frigore dentibus stridēs flebiliter orabat, vt & sui misereri pius pastor dignaretur. Et quid tum ageret venerandus Archiepiscopus, qui iam vt verè pius verè misericors, se nudato, propriam tunicā alteri contribuerat? Enimverò paratus semper erat opem ferre omnibus, sed parum sibi videretur fecisse, si quodcumque aliud præter indumentum erogans, membrum Christi in tanta algoris iniuria nudum à se remisisset. Conuersus itaq; ad vnum de suis ministris: Tu, inquit, vice mea pro amore Dei tunicam tuam huic misericorditer tribuito, meliorē à me haud dubio domi recepturus. Tum ille incunctanter paruit imperanti, & pauper magnificè consolatus recessit. Hæc non longè ab vrbe Virzionensium fuisse gesta referuntur. Alio quoque tempore virum quendam genere nobilem, qui à diuitiis in extremā egestatem deciderat, non solùm nouis induens vestimentis, sed & magnā pecuniæ quantitatem eidem tribuens magno exemit pudori. Si quando autē seruus ad quem Episcopalis domus administratio pertinebat, iniquo ferret animo, quòd vir sanctus tam propensus erat in pauperes, ille animum eius verbis clementibus mulcebat dicens. Noli quæso, fili mi, noli ex hoc contristari. Nam quia scriptum est, qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat, haud secus agere possum quàm à domino præceptum fuisse sancta tradunt Euangelia. Etenim meminisse debes diuinā scripturam alio dixisse in loco: Ex substantia tua fac eleemosynā, & noli auertere faciē tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. Quapropter sicut à me dudum constitutum est, volo generalē fieri eleemosynam Bituris in domo mea semel in vnaquaq; die, & in villis meis de Cornucia, Turliaco, & Malorepasto, ter in Hebdomada dum vixero. His dictis, lingua murmurantis, vt abscissam putares, obmutuit. Præterea aliquando regionē vi famis premente, & ad extremā rerum omnium inopiam Bituricensi ciuitate redactā, quum innumera prope multitudo contabescentis populi ad S. Patriarcham Philippum, vnicū miserorum ob insignem pietatē perfugiū, confluerent stipis petendæ gratia, ita vt quotidie non minus quàm quatuordecim triticei sextarij expenderentur apud ipsum in eleemosyna: supradicto Oeconomo conquerenti ac dicenti iam alimenta deficere, & idcirco tantā tritici distractionem diu durare non posse, tunc sanctus Pontifex grauiter admodum & cum seueritate respondit dicens. Ah miser! si de tuo hæc expensa fieret, quid ageres? Quid esses dicturus? qui vel quod tua minimè refert, mussitādo impatienter toleras? An non mihi licet facere bonum quod volo? An oculus tuus nequam est quia bonus fieri imitando Dominū meum desidero? Nunc ergo audi quid posthac me iubente facto opus sit. Hoc enim mihi in animo est vt secundùm diuinum mandatum, omni petenti tribuam. Et ideo præcipio tibi vt non solum præter consuetam eleemosynā cuique pauperi plus panis eroges in domo mea Bituris, verumetiā vt in memoratis locis (donec pinguior tellus vberiorem afferat segetem) volo omnibus agapen petentibus prospicias. Quod si redditus Ecclesiæ minus suffecerint, mihi curæ erit ex patrimonio meo supplere quod defuerit. Vade igitur, & sub periculo animæ tuæ nihil horum quæ mandaui ducas negligendum. Maius est, certéque gratius prodesse omnibus, quàm opes magnas thesaurizare. Hoc itaque modo iuuit pientissimus Pontifex vulgi inopiam. O incomparabile facti præconium! ô quam imitabile virtutis exemplum! O te felicem, ô te beatum, alme Pater Philippe! cui tantopere curæ erant pauperes, mēbra Christi. Illa profecto, illa compassionis virtus in te tantùm polluit, tantum effulsit, vt ad patrē misericordiarū, ad Deum totius consolationis facie ad faciem contemplandum te dignis pro meritis euexerit. O misericordia, salutis præsidium, fidei ornamentū, propiciatio peccatorum, tu iustos probas, tu bonos conseruas, tu sanctos in gratia confirmas, tu denique eos ad cœlestis regni gloriā perducis. Verè quisquis sine te cūctis abundare videtur bonis, omnino dicere potest, seruus inutilis sum ego. Sed de his satis dictum sit. Gloriosus igitur Pontifex Philippus quantum aliis largus & benignus, tantùm sibi parcus erat & austerus. Nam præter legitimā abstinentiæ obseruantiam, ieiunabat à decimo octauo Kal. Decemb. vsque ad Natalem Domini, vescebatúrque quadragesimalibus cibis, videlicet pulmento, leguminibus, & interdum haleciis, seu modico sepiæ, escarum lautiorem præparationem penitus reiiciens. Omnibus etiam sextis feriis & vndecim diebus ante Pentecostem ac vigiliis solemnitatum B. V. Mariæ solo pane & aqua contentus post protractum ad vesperum vsque ieiuniū solitarius domi reficiebat. Deinde dicto completorio, factáq; Sacerdoti confessione cum multarū effusione lachrymarū, non tunicam, non cingulum, non caligas dimittens in stratu suo cilicino vestitus quiescebat. Media autem nocte surgens, post frequentem pectoris percussionem, & dirā virgarum seu corrigiarum flagellationem, centies genua flectebat, móxq; surgens, iterū humi prosterne-

batur pro se & vniuersa militanti Ecclesia Deo omnipotenti deuotarum orationū munus offerens. At cilicium, quo super nudū corpus vtebatur, tantæ asperitudinis fuisse dicitur, vt ipsum ad sanguinē vsque pungeret. Et tamen quando à familiari ministro affetebatur sibi nouum ciliciū priore multo hispidius, magnificè exultans illud amplexabatur & deuotè osculabatur dicens. Si pro animæ meæ salute Deus & Dominus meus I. C. Crucis supplicium subiit, dignissimū equidē est vt eius amore vel cilicium istud induam. Quod & si corpori inferat quantulūcumq; tormentū, non minimum tamen parat animæ refrigerium. Quippe labor pœnitentiæ vitā promeretur æternā. Talis fuit religiosissimo Præsuli viuendi modus, donec aliquando dum fortè ex equo cui insidebat decidens in terrā ob grauem membrorū collisionē improspera valetudine laboraret, D. Papa Innocentius IV. eū coëgit quiescere super culcitrā & carnibus vesci, ne propter nimiā corporis debilitatem, oneri pastoralis curæ penitus succumberet. Tunc enim propter obedientię virtutem acquieuit sibi culcitrā supponi, sed nihilominus ipse vt erat vestitus iacebat: Appositas vero carnes, vbi se vidisset à suis ministris minimè posse videri, pauperibus, qui num. 30. corā illo semper discumbebant, latenter porrigebat. Et quia iterū de pauperibus mentio incidit, operępreciū est quedā adhuc breuiter dicere per quę euidentius ostendatur in eos piī Patris munifica liberalitas & beneuolentia singularis. Etenim ipse mandauerat seruis suis, vt ab ingressu domus suæ non solū non abigerent pauperes: verūetiā vt eis maximeq; iniuriā passis potius quàm diuitibus sēper ad eum permitterent liberū accessum. Cuius rei exēplum manifestū est. Aliquando quædā paupercula mulier eundē reuerentissimū Archipræs. pro aliqua re interpellatura, curiā Bituric. intrauit. Aderat & D. Castri-Radulphi cū multis aliis nobilioribus viris instantissimè petens, sua prius negocia expediri. Tum S. Pontifex pietatis intuitu considerans vetulā ex itinere valdè fatigatā, nudā pedes, totámq; lutosam misertus lassitudini illius, eam priorē suæ causæ cōpotē dimisit. Conuersus autē ad illustrē virū: noli, ait, iniquo ferre animo quod à nobis sis vni mulierculæ postpositus. Quippe illa hodie est pedestris non sine multo labore villulā suā repetitura; tu verò equester copioso stipatus famulitio poteris celeriùs conficere iter, domúmq; tuam securiùs reuerti. Ita sanè plus apud præsulē valuit supplicatio pauperis quā adulatio potentis, plus Christi amor quā mundi fauor. Dum autē diœcesim suā frequenter perlustraret intrans domos pauperū, infirmos requirere, visitare & necessaria quæ ad victū pertinent eis præbere, ac humiliter ministrare non dedignabatur. Deinde confessionibus ipsorū patienter auditis eos magnificè consolabatur, dataq; benedictione, quosdā diuinam per gratiā saluti pristinæ restituebat. Nam postea quā perfecta iam & absoluta virtus illū maiore Dei familiaritate dignū effecit, tanta ei data est diuinitus gratia virtutum: vt per eum signa Apostolica fierent. Quod vel ex consequentibus liquebit exemplis. Igitur eodē B. Patriarcha Philippo existente aliquando in Prioratu de Bleto ordinis S. Augustini, ecce in vigilia diui Gregorii post solis occubitū, Prior eiusdē loci (cui nomen Guidoni erat) ex improuiso in tam graue genus morbi decidit, vt interceptis sensibus, immobilis, surdus, & mutus tota illa nocte permanens, etiam vsum rationis amiserit. Cúmq; iam esset terris redditus dies, Venerab. Archie. accedens ad iacentis lectulū, vbi corpus eius suis sacris manibus contrectauit, & salutiferæ Crucis signum impressit, sciscitatus est ab illo an se videret & agnosceret. Cui protinus æger ad vocē ipsius recuperato sensu, liberrima voce respondens, tu (inquit) es verus pastor meus, cuius piis orationibus credo me luci huic hodie restitui. Statimque vt ab eo absolui confessione præmissā obtinuit, confirmatā valitudine, ad exoluendas Deo laudes de cubili suo alacer exiliuit. Hoc B. Philippi Archipræsulis principiū, aliud maius signū nobilitauit. Inuitatus aliquando vir beatus vt è sinu terræ leuaret corpus S. Seueræ Virginis, perrexit ad locum, & supplicatione ac ieiunio publicè indicto, magna populi multitudo cum Clericis & Monachis Pontificē secuta subiit diuæ Virginis templum. Cúmq; Monachi terrā altiùs effodissent vbi putabant sacras esse reliquias & nihil inuenirent, iubet sanctus Patriarcha vt se dimisso vniuersi ædē sacram egrederentur. At ille humi prostratus sedulo precatu diuinitatem Christi exorat sibi dignantet euidenti indicio ostendi quo loci iaceret memoratæ Virginis corpus. Et quia talis erat, tamque sancta erat eius conuersatio, vt ipse in eorum sortem merito censeri debuerit de quibus per os Isaiæ Prophetæ spiritus S. loquitur dicens, *Antequam clament ego exaudiam, & adhuc illis loquentibus ego audiam*, nondū verba orationis compleuerat (mirabile dictu) & ecce audit ac videt lapillū è fastigio tēpli cominus cecidisse super pauimentū. Túmq; probè intelligens illic esse quod tantopere optabat: vocatis his qui pro foribus simul orantes subsistebant, designans locū sibi diuinitus monstratū, fodite (ait) hic, & inuenietis thesaurum quem quæritis. Igitur eiecta inde humo, S. Seueræ mēbra gloriosa inuenit cum literis, nomen & meritum eius eui-

denter prodentibus. Cum autē sanctum corpus ab eodem Antistite magna cum deuotione, cumque ingenti omnium lætitia fuisset illinc sublatum, atque in augustiorem Ecclesiæ locum reuerenter translatum, celebrata in Deum gratiarum actione, vniuersi mirantes super his & obstupefacti tātæ rei miraculo, in propria redierunt. Multa quoq; aliorum Sanctorum corpora gloriosus hic Pontifex per omnem Diœcesim suam apertis eorum thecis visitauit, & decentiùs collocauit. Sed videamus qualiter miracula reliqua magis magisque proficientibus in eo diuinæ gratię insignibus, his accumulauerit. Per idem tempus, aut certè non multò post, quidam famulus Abbatis de Cella ob grauissimam ægritudinem lecto decubans, tanta quippe deformitate guttur & facies patientis intumuerat, vt iam oculis eius non apparentibus nil videret, vbi vulgante fama certissimè perdidicit almum præsulem Philippum illuc aduenisse, credens indubitata fide illum tanti fore meriti, vt ipse sibi à Deo sanitatem facilè posset impetrare, obnixè eum per suos necessarios rogari fecit, quatenus idem Pontifex pietatis affectu miserabilem sua visitatione dignatus, eum tangeret, benediceret ac sanaret. Sed quidem Venerandus antistes præferens humilitatis insigne præcipuum, memórque Domini Saluatoris, qui ad Centurionis seruum se descendere promiserat, cellulam in qua iacebat ægrotus, ingredi minimè erubuit. Sicque seruus ille potitus optato, postquam ab eodem viro sancto benedictionis munus accepit, diuina expertus beneficia, incolumis surrexit. Neque in sanctis huius miraculis prætermittam quod perinde clarum atque omnibus notum est. Igitur quum ad petitionem subprioris Abbatiæ de Petra Cisterciensis Ordinis nobilissimus Pontifex Philippus orasset Dominum ne permitteret perire quendam ex Fratribus qui instigante diabolo suæ professionis oblitus tanquam canis ad vomitum redierat ad sæculum (mirabile dictu!) idem Monachus eadem die qua pro ipso pater sanctus preces fudit ad Deum, pœnitentia ductus vt ad claustrum suum reuerteretur præsulis deuota Deo fides cœlitus promeruit.

Alio itidem die Monachus quidam Cluniacensis Petrus nomine (quem ita podagra contraxerat, vt neq; incedere neque stare posset) dignus aliquando effectus visitatione S. Patriarchæ Philippi, mox vt ab eo tangi ac benedici meruit, conualescere cœpit: & postero die sublato omni dolore sospes apparuit. Aliquantulum temporis fluxerat & vir domini Philippus flumine Glrunda cum summa placidi æquoris quiete traiecto, consistebat super crepidinem aluei expectans Archipresbyterum, qui cum altero clerico postremus enauigabat. Tum subito turbinibus exortis inclinante se iam nauicula & pelagus imbibente, illi penè absorbebantur. Quod vt vidit sanctissimus pater, genibus flexis supplices manus tetendit ad Dominum. Nec mora ad primas rogantis lachrymas, diuinum affuit periclitantibus auxilium. Nempe tam facile sæuientes procellę sunt placatę, quam citò ille (vt diximus) puras manus in cœlum extēdit. Cùm igitur eidem almo præsuli Philippo tantorū afflueret signorū diuina largitio, & aliquando Lemouicensē Diœcesim visitaret, tunc Lemouici summo fauore plaudentes & videndi atq; tangendi eum desiderio maximo æstuantes, sanctitatem eius vsquequaque præconijs cumulatissimis excolere contendebant, vsq; adeò, vt aliis pedes ipsius deuotè osculantibus, aliis verò, qui præ turba appropinquare ei non poterant, passus equi quo vehebatur lambentibus, dicens in eo expressim impleri illud Isaię. *Venient ad te curui & adorabunt vestigia pedum tuorum.* Sed sanctissimus vir à nullo clarificari homine desiderans nullam transitoriā, sed permanentē & (quæ à solo Deo est) gloriā appetens: semper illam viri sapientis sententiam meditabatur. *Quantò magnus es humilia te in omnibus & coram Deo inuenies gratiam.* Itaque quantò sublimiùs eum mundus ob eximiæ sanctitatis claritudinem extollebat, tantò longiùs ab omni supercilio fastúq; ille aberat humilitatem gestu, habitu, & equitatura semper præferens. Erat etiā in persecutionibus aduersariorum, & in iniuriis inuidorum, quibus nemo vnquam vir bonus caruit, tantæ patientiæ & suauitatis, vt nil expostularet. Vnde cū aliquando ad Concilium prouinciale, ad mandatum eius Hugo Claromontensis Episcopus non solùm venire contemneret, verumetiam modestiæ nescius conuitiorum furore in Primatem suum hostiliter grassaretur, & ob eandem rem summus Pontifex Innocentius IV. ipsum baculo pastorali priuasset, non potuit hoc sufferre benignissimus Pater Philippus. Sed prostratus ad pedes domini Papæ rogabat hanc noxam obtrectatori suo dimitti, & ablatum pedum restitui, dicens: Hoc planè mihi imitandum reliquit Sanctus Protomartyr Stephanus Patronus meus, qui pro suis lapidantibus suppliciter orabat, hoc modo inquiens: Domine Iesu ne statuas illis hoc peccatum!

Tum verò liquidò claruit quanto diuinæ charitatis ardore succensum cor gestaret almus Præsul Philippus, qui etiam vt posteritati suæ diligendorum inimicorum conspicuum relinqueret exemplum, virtutem exercens non iram, maluit potiùs persequentem se inultum relinquere, quàm pro delicto in se commisso vindicari. At obiter prætериuimus quòd superiore anno quàm hæc ita gesta sunt, idem venerabilis pater volens visitare Burdegalensem prouinciam priusquàm Pictauos adisset (à quibus incipere proposuerat) mandauerit Archiepiscopo Burdegalensi, vt ad suscipiendum Primatem suum non solummodo se (vt decebat) præpararet, verumetiam ad id suos comprouinciales Episcopos commoneret. Quódque Burdegalensis Archiepiscopus ad eum rescripserit epistolam hunc modum continentem. *Venerabili in Christo Patri ac speciali amico suo Philippo Bituricensi Archiepiscopo Primati Aquitaniæ G. diuina gratia Burdigalensis Archiepiscopus salutem, &c. Vestras nuper litteras benignè recepimus & deuotè. Nos verò quæ rogastis & postulastis facere properauimus, Domino concedente disponentes vos & vestros in omnibus honorare. Custodiat personam vestram Dominus in corporis & animæ sospitate. Datum anno Domini 1247. in mense Octobri, in festo Apostolorum Simonis & Iudæ.*

Itaque cum Burdegalensem prouinciam solemniter visitando peragraret sanctus Patriarcha Philippus gloriosè nimis multáque veneratione à cunctis excipiebatur, & (quod quidem per singula differere longum esset) apud ciuitatum præsules qua debuit magnificentia procurabatur. Quibus sanè in partibus hoc tam nobile tamque egregium suæ sanctitudinis insigne ostendit. Quum enim tunc temporis præ nimia siccitate segetes & virentia quæque perirent, ille rogatu plurimorum grata Deo sacrificia obtulit: & sequenti nocte, necnon postera die magna pluuiæ inundatio erupit. Procedente inde tempore huic almo Præsuli Albigensium Diœcesim itidem visitanti (lamentabile dictu) nunciatum est Bituricam ciuitatem sæuo conflagrasse incendio. Hæc autem inciderunt in annum Virginei partus quinquagesimum secundum supra millesimum & ducentesimum, in vigilia Natiuitatis Sancti Ioannis Baptistæ. Cæterum vt quæ de vitâ & actibus beati Philippi adhuc supersunt breuiter absoluamus, & si iampridem illum semper misericordiæ visceribus affluentem & in custodia gregis Dominici solertem ac deuotum dixerimus, tamen ipse iam ad cœlum festinans operæ-precium duxit posthac propensiore studio curare pauperes, alere egestate pressos, pupillos & viduas ab omni iniuria tegere, visitare incarceratos, circuire ægrotos, ac defunctorum funeribus (vt ab auunculo suo sancto Guillermo didicerat) libens interesse. Deinde quum inter Capitulum Bituricensis Ecclesiæ & Balliuum Regis fœdam contentionem graui ex causa exortam consopiisset, ac eosdem suæ sapientiæ industria ad veram concordiam pacémque reduxisset, præoscens se diuina reuelatione ab hoc sæculo proximè migraturum conuocatis ad se cunctis Matricis Ecclesiæ Canonicis qua potuit charitatis dulcedine eos alloquens ait: Charissimi mei, ecce iam vocor, iam delibor, & tempus meæ resolutionis instat. Delibero declinare ad vnam de domibus meis nesciens an sim vos vltra visurus. Et nunc, ô filioli! commendo vos gratiæ Dei, commendo vos summo ac vero pastori Christo qui propriam animam posuit pro ouibus suis, vt ipse prouideat hominem spiritu Sancto plenum, qui sit super Ecclesiam hanc, ne (vt inquit Moyses) sit populus Domini sicut oues absque pastore. Rogo autem vos vt, si quem vestrum aliquando offendi, mihi vestra benignitate ignoscatur. Tunc illis lachrymantibus, & dato osculo dominis Decano, Cantori, Archidiacono, & aliis per ordinem, vni qui denegauit ei osculum admirans dixit. Amice, quia enim me falsâ suspicione arbitraris osorem tui fuisse, in felle amaritudinis & duricia cordis te proh dolor video esse: Sed cordium nostrorum verus inspector atque omnium secretorum ineuitabilis arbiter Deus ipse nouit, quòd nunquam te vel aliquem alium odio habui, quódque nunquam cor meum tam vile fuit, vt ibi rancorem quiescere permitterem. Vnde impatientiùs tolero te tantæ ingratitudinis macula inuri, vt vel diligentiste vltimum vale, charitatis signum singulare dissimules audire, suscipere contemnas.

Attamen diuinitatem Christi exoro & hanc tibi iniuriam misericorditer donari. His dictis vir beatus omnibus benedicens secessit apud Turliacum, vt à ciuitatis strepitu, & ab hominum inquietudine separatus, soli Deo vacans se ad exitum præpararet. Tum verò orationi & contemplationi assiduè intentus, quotidie ad altare Dei & sacræ communionis mensam cum omni iocunditate & spirituali auidita-

te, quandiu potuit accessit. Postmodum ingrauescente morbo, cùm non posset celebrare vel sustinere quod ad sacellum veheretur, vt Missam audiret, iussit fieri altare in camera sua, & ibidem singulis diebus diuina peragi mysteria, necnon omnes Canonicas horas coram se alta voce decantari. Dominicâ autem die ante-sextam feriam, qua expirauit, genibus flexis coram altari dicto symbolo, ac deuotissimè perceptis Corporis Domini nostri Iesu Christi Sacrosanctis mysteriis, omnibus qui aderant audientibus, dixit. Domine populum quem commisisti mihi, ex nunc in tua custodia relinquo, surgensque vbi inde lecto decubuit, vis morbi eum acriùs vexare cœpit. At ille flagellum Dei patientissimè tolerans, sursum leuatis oculis atque iunctis manibus clamabat dicens. Gratias ago tibi Domine Iesu Christe percutias me vt volueris, quia bene merui: Addebátque frequenter illa Diui Augustini verba: *Christe bone Iesu hic vre, hic seca, vt in æternum parcas.* Denique orationes, psalmi, vel letaniæ nunquam ab illius ore recedunt. Inuocantur sancti, inuocantur Angeli, desideratur Christus, confunditur diabolus, & diuina scriptura impletur, quæ ait: *Timenti Deum bene erit in extremis.* Dum ergo cogeret conditio naturæ, vt iam resolueretur, sacræ vnctionis oleo delibutus allatum denuo sibi Corpus Dominicum venerabiliter adorans, ait: O dulcissime Domine Iesu, quanta est dulcedo deuotæ animæ tecum epulantis in conuiuio tuo, vbi ei non alius cibus manducandus proponitur, nisi tu vnicus dilectus eius super omnia desideria cordis eius desiderabilis? Testis es tu mihi Deus meus quod nulla potest me res consolari, nulla creatura quietare, nisi tu Deus meus quem desidero æternaliter contemplari. Quis mihi det Domine vt aperiam tibi totum cor meum, & fruar te, sicut desiderat anima mea? Habeo enim te in sacramento verè præsentem & volo in hac fide mori. Nunc igitur suscipe me cum hac sancta perceptione tui preciosi Corporis. Suscipe me, inquam, in laudem & gloriam nominis tui, qui Corpus tuum & Sanguinem in cibum & potum mihi parasti, & perduc me in vitam æternam, Amen. Hæc locutus mox percepto Corpore Christi, dicendo Psalmum: *Laudate Dominum de cœlis* expirauit quinto Idus Ianuarij. Postera autem die occurrebat sancti Guillermi Archipræsulis gloriosa solemnitas, & ecce Beatus Pontifex Philippus cuidam Monacho Cistercienss ordinis sibi quondam familiaritate coniunctissimo eadem nocte cæteris Fratribus matutinatum laudum psalmodiam iam prosequentibus quiescenti adhuc in stratu suo astans leniter eum percussit in latere, & dixit: Surge Frater, nescis quia hodie festum est Sancti Guillermi Præsulis? En per vniuersum orbem terrarum hac hora Deo iubilant filij Dei, in cœlo exultant Sancti Angeli, & tu torpescens graui somno opprimeris. Surge igitur, lauda, & inuoca saluatorem tuum. Ad hæc ille expergefactus vbi neminem vidit credens se illusum rursus obdormiuit. Sed iterum affuit Sanctus Patriarcha eadem verba repetens. Cui religiosus vir ait: Quis es Domine? Et ille, ego sum (inquit) Philippus Episcopus amicus tuus qui migraui à corpore. Quibus dictis disparuit. Tunc Monachus rursus euigilans, stupefactúsque quum longè ab vrbe Biturica demoraretur, diem & tempus notauit. Et sollicitè requirens, eo die manifestissimè cognouit beatum virum transisse, quo secundùm supradictam visionem ille sibi apparuerat. Cæterum venerabile ac sanctum corpus huius gloriosi Archipræsulis sepultum est in medio Choro Cathedralis Ecclesiæ Bituricensis sub lamina ærea, in qua exarantur versus sequentes: vide quales.

Mole sub hac lapidis sacrata sede sedentis
Philippi Bituris ossa beata iacent.
Clarus in orbe fuit, pauper sibi, pauperis altor
Carnem mirè domans, assiduus precibus;
Viuus humóque iacens medicamen præstitit ægris,
Est sibi nunc crebris laurea pro meritis.

Huius meminit Guillermus de Nangis in libro de Gestis Francorum hoc modo inquiens: Anno Domini 1260. obiit Philippus Bituricensis Archiepiscopus. Cuius sanctitatem post mortem ipsius Dominus diuersis signis & miraculis declarauit, &c. Sedit autem annis viginti quatuor, & mensibus quatuor vna die minus ab anno 1236. ad annum Christi 1260. Præsidentibus Romæ in Apostolica sede Gregorio IX. Celestino IV. Innocentio IV. & Alexandro IV. Imperante Frederico II. & feliciter regnante Sancto Ludouico. Præterea est operæ pretium magnalia illa virtu-

tum quibus iam carne mortua spiritus almi huius Præsulis cum Christo viuens claruit recensere, ad laudem Dei omnipotentis, qui huiusmodi beneficiis sanctum suum mirificare voluit: vt daret intuentibus ostensionem quòd sibi grata extiterint merita ipsius, dum vitæ austeritate & mentis puritate semper ei placere studuisset.

Igitur eodem anno, quo in æternam requiem plaudentibus Angelis sanctus Philippus Archiepiscopus translatus est, quædam sanctimonialis fœmina Egidia nomine in humero & brachio dextro, molestia (quam vulgo guttam vocant) laborabat: ita vt præ nimio dolore, per octo dies, nullo ad humanos vsus brachij sui officio fungeretur. Tandem vbi hortatu cuiusdam Sacerdotis, nomine Prudentis, venerandi auxilium beati Philippi implorauit: mox quâ tenebatur ægritudine liberata, candelam ceream propriis manibus formauit, eámque pro gratiarum actione ad sepulchrum eiusdem gloriosi præsulis offerendam transmisit. Tam singulare miraculum constat factum fuisse apud sanctum Hippolytum Bituris. Quo in loco tunc temporis religiosarum fœminarum multitudo sub Abbatissæ imperio degens, nihil magis præcipuum ducebat quàm suo exemplo populum exstimulare ad virtutes. Consequenti itidem tempore puer quidam paruulus duorum annorum Michael nomine casu cecidit in quoddam vas plenum aquæ, vbi submersus aliquantulum temporis iacuit extinctus. Tunc vterque parens & multi alij accurrentes quum extractum inde puerum (nullo vitæ signo in ipso apparente) iudicarent esse mortuum, matre pueri ac cæteris mulieribus quæ aderant, magna voce clamantibus ac dicentibus ô sancte Pater Philippe, ô Pastor gloriose adesto nobis, ora pro nobis; fac nobis miraculum: vt per te glorificetur filius Dei (mira res!) puer viuus apparens clamare cœpit: & statim in ipsa hora portatus à matre ad sepulchrum sanctissimi Patriarchæ Philippi, vbi oblata pro se candela depositus est super pauimentum; currere cœpit per Ecclesiam ita valens, ac si mali persensisset nihil.

CAPVT LXXII.

De Ioanne de Soliaco septuagesimo secundo Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus secundus præfuit dominus IOANNES DE SOLIACO nepos supradicti Simonis Archiepiscopi, fuerátque ante initum Pontificatum Decanus eiusdem Bituricensis Ecclesiæ vir equidem propinquitate Regia, & omnium virtutum studio famáque clarissimus. Ipse conuocauit Concilium Prouinciale ad diem Lunæ post festum omnium Sanctorum; anno Domini 1263. Ad quod vocatus Burdegalensis Archiepiscopus nuncium suum cum litteris excusatoriis misit, quibus dixit se non posse adesse, quia in instantibus octauis Beati Martini Hyemalis Parisius interesse personaliter haberet citatus ad Concilium per Apostolicæ sedis Legatum ibidem celebrandum. Sequitur forma qua eundem Burdegalensem citauit.

Ioannes permissione diuina Bituricensis Archiepiscopus Aquitaniæ Primas venerabili Fratri & in Christo Charissimo N. Burdegalensi Archiepiscopo salutem in Domino. Quum malitia temporum exigat viros Ecclesiasticos circa suum officium vigilare, & circa ea potissimum quæ fidem & pacem respiciunt, sollicitudinem & diligentiam adhibere (maximè quum peccatis exigentibus) hinc hæreticis inde persecutoribus grauissimè concutiatur Ecclesia, pensato statu tam Bituricensis quàm Burdegalensis prouinciarum in quibus euidenter antiqui hostis malitia debacchatur, Fratres & Coëpiscopos nostros suffraganeos Bituricensis Ecclesiæ pro adhibenda morbo tam pestifero medicina, ad concilium decreuimus aduocandos. Quum igitur inter cæteros Burdegalensem Archiepiscopum nobilius membrum Bituricensis Ecclesiæ reputemus, & in quo plus consilij & consolationis nos inuenire speramus, auctoritate Primatiæ citamus vos & specialiter ad Concilium euocamus, mandantes & firmiter iniungentes, quatenus die Lunæ post instans festum omnium Sanctorum ad ciuitatem Bituricensem personaliter accedatis super negocio pacis & fidei & aliis tam nostræ quam vestræ prouinciæ negocijs nobiscum & cum alijs Fratribus & Coepiscopis nostris & alijs Ecclesiarum Prælatis, qui præsentes ibidem fuerint, diuina cooperante gratia tractaturi. Datum, &c.

Præterea ipse dominus Ioannes visitaturus Burdegalensem Prouinciam, anno Domini 1265. die Dominica in Octauis resurrectionis Domini Pictauensem ciuitatem Cruce præuia intrauit: atque in Ecclesia Cathedrali ab Episcopo & Capitulo

processionaliter, pulsatis campanis receptus, ad maius altare dictæ Ecclesiæ solemniter Missam cum pallio celebrauit, prædicauit, indulgentias dedit, & procurationem suam in domibus Episcopalibus cum Episcopo prædicto recepit. Postea verò plura Monasteria & Prioratus visitando, die Dominica subsecuta venit ad ciuitatem Xantonensem, vbi declinans ad Ecclesiam Cathedralem, per omnia egit vt in Ecclesia Pictauensi. Tandem Dominica proximè subsequente intrans Burdegalensem ciuitatem, eam ab interdicto (cui subiacebat) ob suum iocundum aduentum, primò absoluit, deinde omnia ibidem egit vt in Pictauensi Ecclesia. Huius autem venerandi Pontificis meminit Guillermus de Nangis in anno Dominicæ Incarnationis 1273. in hunc modum dicens. Ioannes de Soliaco Bituricensis Archiepiscopus obiit. Post quem Decanus Parisiensis, Gaufridu de Ponte-Cheuron electus, antequam confirmatus vel consecratus fuerit, defunctus est; & ideo non ponitur in numero Pontificum. Sedit autem dominus Ioannes de Soliaco annis vndecim, mensibus octo, ab anno 1261. ad annum Christi 1273. Præsidentibus Romæ Vrbano IV. & Clemente IV. & Gregorio X. Vacante Imperio. Regnante vero adhuc Sancto Ludouico & post eum Philippo III. Vacauit sedes tribus annis ac tot mensibus.

CAPVT LXXIII.

De Guidone de Soliaco septuagesimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus tertius præfuit Dominus GVIDO DE SOLIACO vir nobilitate sublimis, religione venerabilis. Hic erat Ordinis Prædicatorum, de quo Leander Albertus libro 3. de viris Illustribus prædicti ordinis in titulo de Patriarchis subiecta intulit. Guido de Soliaco vir mitis, lenis & præstans, tam nobilitate parentum, quàm morum honestate ad quæque agenda pro Christo intrepidus, constans, & magnanimus præfuit aliquando Cœnobio Parisiensi. Cognita verò ab Innocentio quinto Pontifice, maximi viri præstantia, Archiepiscopus primò Bituricensis, deinde Patriarcha, postremò Aquitaniæ Primas declaratus est anno Domini 1276. his enim tribus dignitatibus præeminens fuit. Ex hac luce subtractus est anno salutis 1280. hactenus Leander. Huius almi præsulis corpus humatum iacet in conuentu Beati Dominici ante maius altare, super cuius lapideum tumulum ista leguntur.

Hic iacet Frater Guido, nobilitatis speculum, cunctis exemplum fuit; in sæculo puer purus, in claustro morum grauitate maturus, Lector vtilis, Prior amabilis, in dignitate Præsul humilis, benignus omnibus, largus muneribus, sibi parcus. Obijt anno 1280. tertio Nonas Martij. Nonis eiusdem mensis sepelitur. Huius meminit Antoninus Florentinus parte tertia, ti. 23. Capitulo vndecimo, §. primo. Sedit autem annis quatuor, mensibus octo, & diebus viginti quinque ab anno 1276. ad 1280. Præsidentibus Romæ Innocentio V. Adriano V. Ioanne XXI. & Nicolao III. Imperante Rodulpho, & regnante Philippo tertio. Vacat tum sedes nouem mensibus.

CAPVT LXXIV.

De Simone de Bello-loco septuagesimo quarto Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus quartus præfuit dominus SIMON DE BELLO-LOCO in Bria, Carnotensis Archidiaconus, homo sanè non minus eruditione & bonis Litteris, quàm moribus & vitæ probitate clarus. Quo autem pacto ad apicem tantæ dignitatis conscendere meruerit non puto esse prætermittendum. Siquidem vacante sede per obitum supradicti Guidonis, dominus Decanus & Capitulum Bituricensis Ecclesiæ ad prouidendum de futuro Antistite congregati, compromiserunt in duos ex Canonicis Bituricensibus videlicet in Ioannem de Sancto Verano, & in Ioannem de Eculento. Quorum Ioannes de Sancto Verano vice sua & collegæ sui, Ioannem de Soliaco Canonicum Bituricensem elegit in Archiepiscopum & Pastorem futurum. Qui quidem Ioannes de Soliaco omne ius, quod ex huiusmodi electione sibi competebat, in manibus domini Martini Papæ (in cuius tunc præsen-

tia erat constitutus) liberè resignauit. Quam resignationem idem summus Pontifex admittens, & prouisionem ipsius Ecclesiæ hac vice de Fratrum suorum Cardinalium consilio dispositioni sedis Apostolicæ reseruans, Simonem de Belloloco magnis (vt præmissum est) scientiarum dotibus præditum, conuersationis laudabilis honestate decorum, morum elegantiâ redimitum, & aliis diuersis gratiis & virtutibus insignitum, supradictæ Bituricensi Ecclesiæ præfecit in Archiepiscopum x. Kalendas Ianuarij, Pontificatus sui anno primo. Iste nimirum in exercendis pastoralibus sarcinis animarum salutem & gregis institutionem solertissimè ac vigilantissimè obseruans frequenter omnem Diœcesim suam lustrando, gregem sibi diuinitus commissum non solum pabulo verbi salutaris vbertim & magnificè pascebat: verumetiam (quum his diebus tanta annonæ caritas erat: vt panis qui alio tempore non valebat nisi vnum denarium, tunc nouem væniret denariis) largo suæ munificentiæ imbre aspergebat. Anno Domini 1284. visitauit Burdegalensem prouinciam. In cuius societate erat dominus Ioannes Abbas Monasterij Sancti Sulpicij Bituricensis, & alij plures viri cùm scientia tum moribus præditi. Die igitur Dominica post festum Beati Mathæi Apostoli & Euangelistæ dictus dominus Bituricensis Archiepiscopus veniens de Abbatia Fontisgombaudi Bituricensis Diœcesis Burdegalensem intrauit prouinciam & primum quidem visitatâ Diœcesi Pictauensi & sua cruce semper & vbique deportata ante ipsum, postea intrauit Xantonensem Diœcesim die Sabbati ante festum Beati Dionysii. Cui apud Xantonas eunti, Episcopus dicti loci, Decanus, Cantor, & plures Canonici Xantonenses, Prior etiam Sancti Eutropij, & prior de Sancta Gemma venerunt obuiam per duo miliaria, sicque eo reuerenter salutato, recesserunt. Deinde quum idem dominus Bituricensis intrasset ciuitatem Xantonensem, Episcopus indutus cappa serica preciosa, mitram habens in capite, & anulum cum baculo pastorali in manu simul cum Canonicis ac cæteris Clericis indutis cappis sericis, Cruce præuia, portatis sacris Sanctorum reliquijs, textu Euangelij, thuribulis fumigantibus, cereis ardentibus, & campanis concrepantibus ipsum dominum Primatem suum reuerenter suscepit, atque eidem in introitu Cathedralis Ecclesiæ aquam benedictam humiliter obtulit. Sicque cum omni alia solemnitate (vt moris est) omnis chorus dictæ Ecclesiæ cantando versum *Sint Lumbi*, *&c.* eum ad maius altare perduxit.

Posteà verò fuit ibidem optimè procuratus. Cæterum qualiter per alias eiusdem Burdegalensis Prouinciæ Diœceses exceptus vel procuratus fuerit licet maiores nostri, noluerint ignotum esse posteritati, immo ea omnia sint necessaria eorum diligentia literis demandata in ædibus Episcopalibus, tamen ne longior sim, ea desino particulariter meminisse. Præterea idem nobilissimus Antistes conuocauit Concilium Prouinciale apud Bituriges ad diem Mercurij post Festum Exaltationis Sanctæ Crucis, anno Domini 1286. Vbi pulcherrimas saluberrimásque edidit constitutiones. Eodem quoque anno visitauit prouinciam Bituricensem, veniénsque ad maiorem Ecclesiam Claromontensem, fuit honorificè receptus processione sibi occurrente vsque ad gradus ante valuas maiores ipsius Ecclesiæ, conopeo super ipsum in quatuor hastilibus vsque ad maius altare portato, campanis pulsantibus & omnibus de Choro sericis cappis indutis. Quo facto intrauit cum Canonicis Capitulum, & post septem Psalmos & Litaniam, absolutione per ipsum dominum Bituricensem facta super Canonicos & assistentes, prędicauit Latino sermone, &c. Reliqua (si opus fuerit) requirantur Bituris in Archiuis Episcopalibus. Hic autem dimisso Bituricensi Archiepiscopatu, effectus est Cardinalis Episcopus Prænestinus, & tam in Regno Franciæ quàm in partibus Transmarinis legatus constitutus tandem obiit vij. Kalend. Septembres, aliàs legitur vij. Idus Octobris. Sedit annis quatuordecim, mensibus duobus, ab anno 1282. ad annum 1296. præsidentibus Romæ Martino IV. Honorio IV. Nicolao IV. & Cœlestino V. Imperantibus Rodulpho & Adulpho. Necnon regnantibus in Francia Philippo III. & Philippo IV.

CAP.

CAPVT LXXV.

De Ægidio de Roma septuagesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

Septuagesimus quintus præfuit Sanctus ÆGIDIVS DE ROMA, vir certè omnium virtutum conscientia & fama iuxta beatus. Qui etiam diuino eloquio & sapientia incomparabiliter enitescens, multa suæ posteritati profutura scripta reliquit, de quo Guillermus de Nangis in anno Domini 1295. hoc quod sequitur scriptum reliquit. Frater Ægidius de Româ post Simonem de Bello-loco factum Episcopum Prænestinum per Papam Bonifacium Bituricensis Archiepiscopus est effectus. Hic de ordine Eremitarum Sancti Augustini in Pontificem assumptus plurimos libros super seriem Sacræ Scripturæ & Philosophiæ compilauit. Huius etiam meminit Ioannes Tritemius in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, hoc modo inquiens. Ægidius de Româ Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini Prior Generalis, ac deinde Bituricensis Archiepiscopus Beati Thomæ Aquinatis quondam auditor, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in Philosophia Aristotelica nulli suo tempore secundus, ingenio subtilis, sermone Scholasticus, vita & conuersatione deuotus. Scripsit multa & pene infinita opuscula, &c. Item de eodem Iacobus Bergomensis in Supplemento Chronicorum præclarè & concinniter scripsit ea quæ subiecta sunt in anno Domini 1296.

Ægidius Romanus Ordinis Eremitarum Generalis Prior, & Bituricensis Archiepiscopus ac Primas Aquitaniæ declaratus his temporibus ob ingenij magnitudinem Theologorum princeps est appellatus. Quod quidem coniici potest si à curioso lectore eius volumina perspiciantur. Hic namque ex illustri Columnensium Romanorum familia natus quum longo tempore ordinem suum, omnemque Ecclesiam doctrina & moribus illustrasset, plurimóque labore præceptoris sui Sancti Thomæ Aquinatis opera apud Parisios defensasset, tandem miraculis clarus, beato fine quieuit. Qui sanctitatis merito beatus Doctor est appellatus. Qui & hæc quæ sequuntur edidit librorum volumina, videlicet. De Corpore Christi. De mensura Angelorum. De generatione Angelorum. De gradibus formarum. De esse & essentia. De generatione & corruptione. De formatione corporis humani. De peccato originali & prædestinatione & inferno. De resurrectione mortuorum. De distinctione articulorum. De fide Catholica. De officio Missæ. De regimine Principum. De renunciatione Papæ: Item super primum, secundum, tertium & quartum sententiarum. Compendium Theologiæ. Quodlibera. Correctorium correctorij Beati Thomæ. Super tertium librum de Anima. Super octo Physicorum. Super omnes Aristotelis libros. Super librum Ethicorum. Hexameron libros duos. De intellectu possibili. De laudibus Diuinæ Sapientię. De carcere & bona fortuna. De subiecto Theologiæ. De Ecclesiastica potestate. Super Cantica Canticorum. Super Epistolam ad Romanos. Super primam ad Corinthios. Super omne quod in mundo, &c. Sermones prætetea multos perutiles per totum anni circulum, & alia multa quæ videre non potui. Hactenus Bergomensis verba recensuimus. Denique quanta fuerit nominis huius gloriosi præsulis authoritas vel hinc licet conijcere quod antequam ascitus foret ad Pontificatus honorem: ob doctrinæ præstantiam & splendorem virtutis meruerit didascalus fieri adolescentis Regis Philippi IV. Quo certè impulsore librum de Regimine Principum non minus feliciter quã accuratè composuit. In quo siquidem quicquid ad animum cùm scientiis, tum virtutibus exornandum expedit, ita doctè, appositè, & perfectè disseruit, vt (quemadmodum superiùs dictum est) inter sui æui scriptores celeberrimus meritò æstimatus sit. Hunc itaque doctissimum præsulem, doctorem clarissimum propter eruditionem & eloquentiam, vitæ quoque sanctimoniam oportet omnibus studiosis esse commendatissimum. Porrò vir iste admirabilis sicut in Chronicis ordinis Fratrum Eremitarum S. Augustini legimus, tempus suum fere totum in excelsis Parisiensibus gymnasiis consumpsit. De quo profectò non tantùm librorum admiranda est multitudo, quantum sui acumen ingenij & tenacissimæ memoriæ donum stupendum, quòd in tot tantisque eius dictis in nullo vnquam sibi repertus est contradixisse: aut quod aliquid dixerit retractandum. Non enim tum hoc, tum illud,

(vt plerique faciunt) sed semper idem asseuerauit. Pectus in soluendis quæstionibus habuit amplissimum, fundamenta irrefragabilia, rerum exquisitor diligentissimus, in dicendo singularis. Et quidem ita clarus: vt hic omnium humanæ & diuinæ sapientiæ ex omnibus Doctoribus Scholasticis solus videatur dilucidasse arcana. Non me mendacem dicet qui fuerit eius in operibus exercitus. Hactenus Ambrosius Choriolanus in memoratis Chronicis. Cæterum idem beatus Ægidius dicitur interfuisse Concilio Viennensi cum Clemente V. Papâ, & Philippo Pulchro Rege Francorum. In quo Templariorum ordo finem excepit anno Domini millesimo trecentesimo duodecimo. Hi enim Templarij, vt refert Guaguinus libro 7. Compendij, apud Hierosolymam fidei defensionem professi, cùm primùm religionis consideratione opulentissimos se effecissent: præclarissimis per orbem Christianum ædibus comparatis, Christo reiecto falsis se religionibus dediderunt. Erat enim illis simulachrum, cui pellem humanam superinduxerant, appositis ad oculos statuæ duobus fulgentissimis carbunculis, qui vice oculorum micarent. Et statuæ dum quispiam ad illos ingrederetur, ordinem vitámque Templariorum professurus, abnegato ante omnia Christo & Cruce eius calcata, sacrificium faciebat. His ergo atque huiusmodi criminibus Templariorum ordo (vt diximus) deletus est: Bona verò illorum atque loca partim Rhodijs, partim aliis religionibus concessa sunt. Hinc est quod sanctissimus pater Ægidius cupiens ordinem Eremitarum diui Augustini (quem professus fuerat) dilatari: facile impetrauit à Philippo Rege cognomento Pulchro donari eidem ordini locum & ædem Templariorum Bituris, vt inde fugatis peccatoribus atque prophanis, sancta Eremitarum religio ibidem floresceret. Tunc igitur euocati Fratres Eremitæ Sancti Augustini (qui in siluis extra oppida vitam religiosam ducebant) introducti fuerunt illuc per eundem Pontificem. Sicque ab eis locus ille ad hæc vsque tempora pacificè possidetur. Quibus sanè Fratribus venerabilis idem Patriarcha dicitur plurima bona, & maximè preciosa ornamenta & vtensilia contulisse, quæ omnia igne consumpta sunt die festo Beatæ Mariæ Magdalenæ, anno Domini 1487. Eo quoque Bituris præsidente anno Domini 1296. (quod quidem præmitti debuit) ædificabantur adhuc conuentus & Ecclesia Fratrum Minorum, licet ipsa Ecclesia fundata sit temporibus domini Ioannis de Soliaco quondam Bituricensis Archiepiscopi. Fundatorum autem ipsius Ecclesiæ seu conuentus hæc sunt nomina. Heruæus vir nobilissimus, dominus Virsionis, & domina Ioanna de Mazeriis vxor illius. Quæ eo mortuo atque circa medium Chorum eiusdem conuentus honorificè sepulto, anno Domini 1270. ordinauit moritura ipsam Ecclesiam perfici de suis redditibus, quemadmodum in veterum scriptis (vnde hæc quę subiunximus deprompta sunt) memoriæ proditum est. Hoc itaque modo ipsa loquitur inter cetera hæc adiungens.

Item lego Conuentui Fratrum Minorum Bituricensium pro perficienda & consummanda eorum Ecclesia in altitudine & latitudine Chori cum volta omnes sumptus necessarios. Et volo & præcipio quod dicti Fratres percipiant annis singulis ducentas libras Parisienses per manum exequutorum meorum de bonis meis applicandas in fabrica Ecclesiæ supradictæ, donec perfectè & integrè fuerit consummata. Item, volo & præcipio quod omnia quæ ratione dictæ Ecclesiæ ædificandæ amouebuntur seu mutabuntur vel deteriorabuntur, ad statum bonum & sufficientem de bonis meis reducantur. Item, volo & præcipio quod fiat pyxis ad reponendum corpus Christi in Ecclesia dictorum Fratrum Bituricensium de monili aureo quod porto, &c. Actum anno Domini 1296.

Verùm vt ad sanctissimum Patriarchum Ægidium reuertamur, ipse conuocauit Concilium Prouinciale Bituris ad diem Crastinum Natiuitatis Beatæ Mariæ Virginis anno Domini 1315. Sed morte præuentus rem infectam reliquit. Cardinalium quoque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ cœtui ascriptus fuit: sed minimè publicatus ipsâ morte impediente. Postremum non debent à nobis præteriri ea quæ de tanto Præsule scripsit Iacobus Baptista Alouisanus in quadam liminari Epistola libri prænotati: Quodlibeta domini Ægidij Romani. Ægidius (inquit) Romanus illustri Columnensi sanguine ortus in nostra familia censor optimè sese vltroneus miscuit. Adeò virtuti & summis disciplinis addictus: vt paulò pòst primario gradu post Augustinum insignitus fuerit. Et (vt scis) multa ex huius ingenio diuinitus emanarunt. Vt quæ ipse excogitarit adeò ingeniosè quadrant, vt ad vnguem cadant. Nouit & Prædicatoria academia, quanto ingenio valuit: qui eorum (qui diuum Thomam taxabant) vt dilucidè per eundem Correctorium (quod satius Defensorium dicam his diebus in lucem missum) acerri-

mè extitit, refractarius. Nouerunt & Parisii vbi felicissimè vixit & sanctissimè obiit 5. Idus Augusti. Cui & inter alia sepulchro perpulchro sculptum vidi in conuentu Augustinianorum. *Iacet hic Ægidius Philosophiæ alumnus, &c.* Sedit autem annis decem & nouem, mensibus duobus, ab anno 1296. ad 1315. sub summis Pontificibus Bonifacio VIII. Benedicto XI. & Clemente V. Imperantibus Astulpho, Alberto, Henrico V. & Ludouico IV. Regnantibus verò in Francia Philippo IV. & Ludouico X. cognomento Hutino. Vacat tum sedes mensibus octo.

CAPVT LXXVI.

De Reginaldo de Porta septuagesimo sexto Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus sextus præfuit dominus REGINALDVS DE PORTA optimus sanè vir & multa commendatione dignus. Iste primò fuit Episcopus Lemouicensis, deinde Bituricensis Archiepiscopus, tandem Cardinalis Episcopus Hostiensis. Qui quum optimus foret Ecclesiasticæ disciplinæ censor pulcherrimas saluberrimásq; constitutiones edidit, quibus Clerum Bituricensis Ecclesiæ ad meliorem reduxit viuēdi modum, vt sequitur: *Vniuersis & singulis has præsentes literas visuris & audituris, Reginaldus miseratione diuina Bituric. Archiep. salutem in Filio Virginis gloriosæ. Omnibus notum fieri volumus per præsentes quòd cum venerabiles & discreti viri Decanus & Capitulum nostræ Bituricensis Ecclesiæ super reformatione diuinorum officiorum, in quibus ob defectum & negligentiam seruitorum ipsius Ecclesiæ præsertim Canonicorum absentium euidentem & manifestam, Ecclesia ipsa quandoque patiebatur in officio diuino defectum: & ordinandi de fructibus vnius præbendæ tam in grosso quam in distributionibus, & distribuendi eosdem sicut nobis videretur, nobis ple[illegible]riam dederint potestatem, sicut in instrumento inde confecto plenius continetur. Nos in Dei [illegible]mine amen, ad reformationem huiusmodi procedentes vt diuinus cultus in ipsa Ecclesia amplietur, & ne circa illam possit esse defectus, habita deliberatione super hoc diligenti, iuxta potestatem nobis datam cum venerabilibus & discretis viris Magistris Ioanne Thomæ Cancellario, Raynaldo de Duno Archidiacono de Sancerro, Ioanne Britonis Pœnitentiario nostro, & Guillelmo Billeron Canonicis in Ecclesia memorata, ordinamus quòd Canonici Sacerdotes in suo ordine quilibet suum Sacerdotale officium exequantur, tam in matutinis quàm in missa & in cæteris horis Canonicis. Et quicumque de præsentibus & absentibus Canonicis grossum præbendæ percipientibus hebdomadam suam per se, vel per alium Canonicum non fecerit pœnam quadraginta solidorum Turonensiũ incurrat. De qua nulla fiat, nec fieri possit remissio, sed pœna ipsa Capitulo applicetur, & de grosso præbendæ suæ, seu bonis suis alijs retineatur. Vbi verò præsens Canonicus defectum absentis vel præsentis Sacerdotis Canonici nolentis hebdomadam facere, supplere voluerit, volumus & ordinamus quod dictum defectum supplens quadraginta solidos Turonens. percipiat. Qui per capitulum in principio hebdomadæ offerentur & soluentur eidem. Rursus si Canonicus Sacerdos postquam hebdomadam suam vel alterius inceperit in missa defectum fecerit, pro singulis defectibus pœnam quinque solidorum Turonensium incurrat. Quos de summa quadraginta solidor. si pro alio, vel de propria bursa si suam hebdomadam fecerit Capitulo restituere & reddere teneatur, vel de præbendæ suæ fructibus seu distributionibus per Capitulum retineatur. Pro defectu verò matutinorum duodecim, pro defectu vesperarum sex, & pro defectu cuiuslibet aliarum horarum duorum denariorum Parisiensium pœnam incurrat modo simili Capitulo exoluendam, vel de dictis fructibus seu distributionibus per idem Capitulum retinendam, &c. Volumus insuper & ordinamus quod Diaconi & Subdiaconi Canonici in suo quilibet ordine officium suum cum omni diligentia & reuerentia, & omni tarditate repulsa exequatur, & per se, vel per alios Canonicos in festiuitatibus Cantoris & Succentoris & Anniuersarijs solemnibus mortuorum, & quando Archiepiscopus celebrabit in Ecclesia. In cæteris verò diebus & anniuersarijs per Diaconos & Subdiaconos idoneos exequantur suum officium & exsoluant. Et si defectum in Missa fecerint: pro singulis diebus quibus dictum defectum fecerint, pœnam quinque solidorum incurrant. Item quum secundùm statuta Ecclesiæ antiqua Canonicus qui interest matutinis, vel missæ, vel vesperis residentiam die illa reputetur egisse, videlicet qui integraliter non exeundo Chorum postquam intrauerint finem matutinorum seu missæ vel vesperarum in Choro continuè remanentes & assiduè expectabunt. Alioquin die illa pro residentia minime computetur. Hortamur tamen & monemus omnes canonicos & singulos eorundem quod abiectis consuetudine seu abusu ex leuitate quadam & instabilitate ac indeuotione damnabili introductis quem tenent aliqui intrando Chorum & statim postmodum exeundo, quum hoc non sit*

cantare Deo, sed potius irridere, Chorum continuent, & horis canonicis studeant personaliter interesse: vt eorum exemplo vicarij & alij seruitores Ecclesiæ ad assistendum & deseruiendum continuè prouocentur. Ordinamus etiam quòd omnes Vicarij absentes per Capitulum intra octo dies reuocentur, siue habuerint licentiam à capitulo, siue propria leuitate seu temeritate recesserint, &c. Item ordinamus & iniungimus quod horæ deuotè, tractim, & cum debitis pausationibus decantur & solemniter cantentur, &c. Per hanc ordinationem nostram non intendimus statuta auctoritate sedis Apostolicæ quondam in dicta Ecclesiâ edita super diuini reformatione officij in aliquo reuocare: sed adiectione pœnarum prædictarum ipsa volumus roborari, &c. Quæ præmissa omnia & singula per nos virtute potestatis nobis super hoc traditæ per Decanum & Capitulum memoratos, vt prædicitur, ordinata & pronunciata vt firma & stabilia maneant in futurum, præsentes litteras fieri fecimus sigillique nostri appensione vna cum sigillo dictorum Decani & Capituli communiri ad maiorem roboris firmitatem anno Domini 1319. 3. Kal. Nouembris, Præsidentibus ad hoc venerabilibus & discretis viris Fratre Guillermo Abbate S. Sulpitij, Magistro Thoma de Muto Priore Ecclesiæ B. Mariæ de Salis Bituricensis ac Ioanne de Sancto Sulpicio Canonico Cenomanensi testibus ad prædicta vocatis specialiter & rogatis, &c.

Idem verò Pontifex Bituricensem rexit Ecclesiam quatuor annis & mense vno, ab anno Domini 1316. ad annum 1320. Præsidente Romæ Ioanne XXII. Imperante Ludouico Bauario, atque regnante Philippo V. cognomento Longo.

CAPVT LXXVII.

De Guillelmo de Brocia septuagesimo septimo Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus septimus præfuit dominus GVILLERMVS DE BROCIA vir prouidus atque discretus, necnon in Ecclesiastico & Ciuili Iure apprimè peritus. Iste prius fuit Aniciensis seu Podiensis Episcopus, deinde Meldensis, posteà verò Bituricensis Archiep. Exhumauit corpus B. Austregisilli quondam Bituricensis Archipræsulis, & in eadem Ecclesiâ, in quâ iacebat, honorificè collocauit die Lunæ post Pascha anno D. 1324. Et eodem anno dedicauit Eccles. Bituric. die Dominica ante festum B. Nicolai æstiualis, vt habetur in quodam veteri libro dictæ Ecclesiæ. Fuit demum Archiepiscopus Senonensis. Præfuit autem Bituricensi Ecclesiæ decem annis, ab anno Christi 1320. ad 1329. Præsidente Romæ in sede Apostol. Ioanne XXII. Imperante præfato Ludouico. Regnantibus in Franciâ Philippo V. Carolo IV. & Philippo VI. cognomento Valesio.

CAPVT LXXVIII.

De Fulcaudo de Rupe-Cauardi septuagesimo octauo Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus octauus præfuit dominus FVLCAVDVS DE RVPECAVARDI Lemouicus. Hic morum integritate & admirabili prudentia parique humanitate insigniter florescens quum aliquanto ante Nouiomensem rexisset Ecclesiam, demum totius Aquitaniæ Primatum adeptus, per 12. annos & 9. menses præsedit Bituricensi Ecclesiæ, atque obiit 7. Idus Augusti. Huius est illud permagnificum mausoleum marmoreum quod in medio choro Bituricensis Ecclesiæ duobus vel tribus cubitis à pauimento exaltatur. Iste assignatis redditibus Capitulo Bituricensi, fecit fieri Cantoris festum B. Ioannis Baptistæ in eadem Ecclesia. Sed & ad sepulchrum suum per singulos menses stationem esse processionaliter faciendam moriturus ordinauit. Claruit autem ab anno 1330. ad annum 1343. temporibus summorum Pontificum Ioannis XXII. Benedicti XII. & Clementis VI. Imperante adhuc Ludouico Bauaro, & regnante Philippo Valesio.

CAPVT LXXIX.

De S. Rogerio septuagesimo nono Biturigum Archiepiscopo.

SEptuagesimus nonus præfuit S. ROGERIVS vir omnium præcipuus & electus, gratiâ puræ humilitatis præditus, innocentia præclarus, vitæ quoque sanctitate mi-

rabilis. Fuit autem iste patriâ Lemouicus, ex Castro de Ternis originem ducens. Cuius Pater dicebatur Gaudefridus, cognomento Fortis, vir nobilissimus dicti castri dominus. Qui ex generosissima coniuge sua sorore reuerentissimi in Christo Patris ac D.D. Guillermi de Capella-Taillefer Epis. Tholosani atque S. Romanæ Ecclesiæ Cardin. genuit tres filios videlicet Odinetum, Dionysium, & Rogerium. Porro quum idem Gaudefridus homo sanè virtutum experimentis ipsa nobilitate clarior centum viginti prope esset annorũ, præsentis sæculi ęrumnas dimittens, ad interminabilem perpetuę fœlicitatis diem peruenturus migrauit à corpore. Post cuius decessum prædictus Odinetus primogenitus miles inter cæteros viribus pollens, & animi magnitudine clarus regendę domus curam suscepit. Dionysius verò cùm esset etiam multa probitate conspicuus, non multum pòst in Sacerdotali ordine laudabilis vitę cursum maturius cõpleuit. At memoratus Cardinalis cernens Rogerium habere indolem virtuti musisq; natam, curauit tam nobilem pueri animum in florentissima Aurelianensi Academia liberalibus disciplinis imbuendum. Vbi ille quum bonis moribus ac scientiis vberrimè succreuisset in theatro litterario primis subsellиis collocandus, vtriusque iuris Professor clarissimus euasit. Iamque ex eo tempore ad Ecclesiasticas dignitates, procurante præfato auunculo suo, conscendere meruit. Ac primum Archipresbyter Dauracensis in Normannia, deinde Bituricensis Ecclesiæ Decanus, postea Aurelianensis Episcopus, demum itidem Episc. Lemouicensis; ad postremum verò Archipræsul Bituricen. effectus est. Quo autem pacto ad Episcopalis dignitatis apicem prouehi meruit, videtur non esse prætereundum. Sanè dum clerus omnis & populus vniuersus Aurelianensis ciuitatis pro sufficiendo nouo Antistite ad Ecclesiam die constituta conuenisset, affuit inter eos & B. Rogerius. Qui cernens plerosq; tam præcipitis animi, tamque perniciosi esse, vt Sacrosanctam sedem, dignitatémque affectare non reformidantes, sese non ingererent solùm, sed (vt nunc proh dolor fieri audimus) violenter inferrent, cuidam Canonicorum, vt dicitur capitulum ingredienti ludens, ait. Et ego quidem optarem dominos electores pro hac re mei meminisse. Tum Canonicus vir faceto lepore solers, tem, vt erat, ad consistorium detulit. Quamobrem cunctis ioco annuentibus vt idem Rogerius Pontifex fieret: mox Capituli præsidens qui eius egregiam fidem, insignem doctrinam, ac prudentiam eximiam iam olim exploratam habuit diuino afflatus spiritu surrexit: & in medio consistentium stans; Viri Fratres [ingenuè ait] mihi certè testes sunt cœlum & terra, quod hodie vnanimiter elegeritis atque petieritis dominum Rogerium vobis in præsulem constitui. Sed & ego secundùm vestram sententiam in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti eundem pronuncio fieri debere huic ciuitati summum Sacerdotem, vtpote Angelici vultus hominem, sanctitate præditum, & cœlesti sapientia insignem. Denique oportet esse vobis persuasissimum sic visum fore spiritui Sancto cui resistere sine grandi peccato non poteritis. Igitur illo hęc ita perorante, omnes Canonici diuino nutu vnanimiter ipsum Sanctum Rogerium in Episcopum elegerunt. Qui tamen vt sensit super se fortem electionis futuram, terrutus tum oneris magnitudine, tum virium suarum, vt ipse putabat, imbecillitate, reclamans affirmabat, quod cùm id officij postulasset, se minimè fuisse seriò locutum; eos autem falsa opinione decipi, qui tantillum existimarent fore idoneum Pontificem. Sed, vt triuiali vtar adagio, plurium calculus vicit. Dumque ille probè aduerteret etiam totius populi suffragia in suam consentire personam, vix tandem persuasum habuit vt se pateretur consecrationis oleo inungi, & pontificali infula amiciri. Et quidem non humana industria, sed potius superna clementia ipsum constat ad id dignitatis fuisse prouectum. Vnde in hoc non queo satis admirari diuinitatis inscrutabile consilium, quæ vel tam iucunda, tamque lepida occasione sanctum suum mirificare voluerit, præueniendo eum in benedictionibus dulcedinis suæ. Cæterum operæ-pretium atque necessarium visum est mihi non solùm causam modùmque prouectionis eius scribere, verùm etiam admirabilem eiusdem conuersationem in lucem conspectúmque omnium vel ex parte prodere, ratus ex istiusmodi relatione plurimam venerando huic antistiti laudem, & nonnullam legenti ædificationem accessuram. Hic itaque ab adolescentia amotem rerum fluxarum prorsus despiciens, pudicitiam ac sobrietatem quod tam laudandum fuit in iuuene, quàm tarum, & quicquid ad animum cùm scientiis tum virtutibus exornandum expedit, impiger sectatus fuerat. Qui etiam post adeptum pontificatus honorem, antecessores suos ita factis æmulatus est: vt celebri per orbem fama non aliter quàm clarissima tuba virtutes ipsius prædicarentur.

Inter quas innumeras, hæc singulari omnium applausu excipiebantur. Quod videlicet mirum quendam pietatis ardorem iugiter spiraus, salutifera doctrina blandè ac placidè mõnstraret omnibus æternæ fælicitatis viam. Quod nihil eorum prætermitteret quæcumque subditis posset in consilium adferre. Quod tam singulari beneuolentia, támque incredibili humanitatis suauitate exciperet omnes: vt ipsos quoque (si quos habebat) aduersarios gratiæ vi quadam alliceret, & ab eisdem veneraretur. Quod numquam petitionibus afflictorum solatium quod adhibere posset denegarit. Quod hospitalitate adeò insignis fuit: vt eius domus peregrinis ac pauperibus semper patuerit. Quod nudis specialius compatiens, eorum indigentiam soleret liberalissimè releuare. Quid multa? Denique si quis sobrietatis nomine est commendabilis, hic omnium maximè. Erat enim cibi potúsque parcissimus. Vnde non pręteribo huic loco breuiter adiicere, quod perseuerante vsque ad hanc meam ætatem fama vulgatum accepi, licet ea parum sincera fide digna existimem. Fertur sanè, quod aliquando dum iuxta quandam popinam idem Pontifex Rogerus fortè transiens, recentis pastilli delectatus odore fuisset, ipsum pastillum sibi clam eo iubente allatum adhuc bullientem capiti suo instar pilei imposuerit, in sese vel leuem gulæ suggestionem tam crudeli exustione puniens. Quamobrem facile aduertitur ad quantam perfectioris vitæ eminentiam vir sanctus conscenderat, qui (vt diximus) vel tenuem naturæ appetitum minimè dimiserit fore inultum. Sed tanta cum seueritate ipsum damnare voluerit. Interea verò memoratus Odinetus Frater ipsius è viuis excedens, vnicum reliquit filium vocabulo Ioannem adolescentulum sanè cultissimis, purissimúsque moribus pellucidè florentem, necnon sua eximia indole (nisi cità morte præreptus fuisset) nemini non magna pollicentem. Dum enim ille philosopharetur Parisiis, & quadam die traducendi temporis gratia, iuxta ripam Sequanæ cum sodalibus spaciaretur, casu decidens in amnem, statim aquarum violentia suffocatus exhalauit spiritum. Quo ita lamentabiliter extincto Sanctus Rogerius vniuersam paternæ hæreditatis successionem solus pacificè possidens, illico vt cum Psalmista veraciter decantare posset, ***Domus mea domus Orationis vocabitur***, decreuit Monasterium construere apud Ternas suæ natiuitatis locum. Quod commodiùs ad effectum vt perduceret, dimisso Aurelianensi Episcopatu, se ad regendam Lemouicensem Ecclesiam transtulit. Porro sic omne eiusdem Monasterij ædificium ordinauit, vt sacræ ædis maius altare in ipso (quo eum fuerat enixa sua genitrix) loco constituerit, ac propria manu consecrauerit. Sciendum verò est quod per idem tempus ordo Cœlestinorum miro Dei fauore pullulans, viros tum scientia, tum magnis virtutibus integerrimos mirabiliter producebat. Cuius institutor fuit dominus Petrus de Marrone, qui postea dictus est Cœlestinus quintus Pontifex Maximus, vir inter cęteros & sacræ religionis integritate, & vitæ innocentia, ac insigni sanctitate clarissimus. Quia igitur hunc in humanis cælibem vitam ducentem Rogerius in suâ iuuentute optimè nosse ac videre meruerat, singularem erga ipsum & eius Ordinem gerens deuotionem non nisi de eodem ordine viros religiositate insignes voluit inhabitare suum Monasterium de Ternis. Interea quum diuina prouidente clementia idem Aquitanorum Primas Bituris constitutus fuisset, Xenodochium quoque in Marchia fundauit: Vt videlicet dum semper in illo loco de redditibus (quos facta solemni donatione ibidem delegauit) peregrinorum ac pauperum necessitati pro Dei amore liberaliter subuentum foret, iustitia eius (vt canitur in psalmo) maneret in sæculum sæculi. O Pontificem dignissimum, nullo certe laudum genere non afficiendum! Cui (re vera) non suffecit suis tantùm temporibus pauperum Christi inopiam misericorditer subleuare, nisi etiam in futuras longè generationes indigentiæ miserorum pia sollicitudine prouidisset. O vtinam ad illius formam præsules quamplurimi contenderent, à quibus præcipuè pendet totius reipublicæ disciplina. Id profectò si fieret, regnaret in nobis Christus, & sub illius vexillis fœlici tranquillitate frueretur orbis. At Pontifex sanctissimus Rogerius quum vnus esset ex optimis atque electis pastoribus, de quibus dominus per Hieremiam Prophetam ait, *dabo vobis Pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina*, non minus doctrina quàm exemplo Ecclesiam Bituricensem ab omnibus vitiorum seu hæresum zizanijs (quæ syncerę pietatis lætissimam segetem vitiabant) repurgare vigilantissimè studebat. Attamen non defuere aliquanti tenebrarum filij qui dum vitã suam ad lucidissimum exẽplar sanctæ conuersationis tanti præsulis componere debuissent, non so-

lùm salutaria ipsius monita paruipendebant. Verumetiã(quod extremæ dementię est) aduersum se inuicem contentionibus, zelo, liuore, superbia, inimicitiis atque odiis magis inflammati ipsum virum sanctum valdè affligebant. Quamobrem tantæ ingratitudinis mox pœnas luerunt, missa in eos cælitus lamentabili vltione. Anno siquidem Dominicæ Incarnationis 1353. vrbem Bituricensem (salua duntaxat Cathedrali Ecclesia & Episcopali domo) vorax ignis flamma absumpsit, atque ne cuiquam dubium fieret hanc diuini esse iudicij vindictam, dum ciuitatis pars vna penitus incendio consumpta fuisset, ventus vehemens sui flatus violentia ignium flammas integram partem vrbis exurendam reflectens, nullam omnino domum intactam reliquit. Quo peracto, beatissimus pater Rogerius duros corde & publicè peccãtes arguendo atque duriùs increpando admonebat, vt qui Deum metuere, & eius mãdata custodire in rerum omnium abundantia & temporum tranquillitate noluissent, saltem post flagella ab iniquitatibus suis salubriter resipiscerent. Igitur historiæ tradere licuit quod iusto Dei iudicio, & necessaria correptione Bituriges diuinam sensèrint manum.

Cæterùm vt semel finiam beatus Pontifex Rogerius dum inter cæteros doctrina, religione, ac insigni sanctitate clarissimus haberetur in plebe, essetque iam nonagenarius cælo dignus, terris ereptus ad immortales triumphos Angelicis manibus translatus est; moriturus autem ordinauit suas opes pueris studentibus tribui, & vt corpus suum in Monasterio de Ternis sepeliretur, sed quibusdam impedimentis superuenientibus quum non potuisset illuc inferri, apud Cathedralem Ecclesiam maximâ veneratione & celebritate humatum est. Ad cuius sepulchrum ob ingentia miracula, non ciues solùm; verumetiam rustici cateruatim concurrunt, vellera ouium aliásve oblationes in testimonium sanctitatis apportantes. Hij versus in eius tumulari lapide leguntur.

De Ternis natus Rogerius intumulatus,
Noster prælatus iacet intus bene gratus,
Ter c. mille dabis, sex x. septem numerabis.
In prima feria (quem suscipe Virgo Maria)
Marci migrauit quia castè semper amauit.

Sedit annis viginti quatuor, mensibus sex ab anno 1343. ad annum 1367. Præsidentibus Romæ Clemente VI. Innocentio IX. & Vrbano V. Imperantibus Ludouico Bauaro & Carolo IV. Atque regnantibus in Francia Philippo VI. Ioanne primo & Carolo V. Bituris autem feliciter strenuéque principante Domino Ioanne Duce magno. Qui eodem anno (quó sanctus Rogerius migrauit ad Christum) datis Capitulo Bituricensi sex viginti libris perpetui redditus amortizatis fundauit illam Missam quæ singulis diebus in aurora ad pulsationem vnius magnæ campanæ dicitur cum nota ad altare sanctę Dei Genitricis Mariæ retro altare Beati Guillermi in eadem Bituricensi Ecclesia. Quique sacram ædem Palatij magnis ædificauit sumptibus, vt paulò pòst à nobis accuratiùs dicetur. Vacat sedes sex mensibus.

CAPVT LXXX.

De Petro de Stagno octogesimo Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus præfuit Dominus PETRVS DE STAGNO Ruthenis oriundus ac religiosus Ordinis Sancti Benedicti. De quo (in quodam paruo libro Monasterij Sancti Sulpicij Bituricensis hæc scribuntur. Anno Domini 1370. die Veneris septima Iunij Papa creauit duos Cardinales, videlicet Petrum Episcopum Florentinum, & Petrum de Stagno Archiepiscopum Bituricensem qui Bituricensis fuit creatus Vicarius Papæ & paulò pòst intrauit ciuitatem Perusinam vt Vicarius, ac eiusdem accepit possessionem. Rexit autem Bituris Ecclesiam annis duobus & vndecim diebus ab anno 1368. ad 1370. sub Vrbano V. Pontifice maximo. Imperante Carolo IV. & Carolo V.

CAPVT LXXXI.

De Petro de Croso octogesimo primo Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus primus præfuit Dominus PETRVS DE CROSO vir cumprimis integer ac literatus. Iste tandem effectus est Cardinalis Arelatensis postquam Bituris sedisset quatuor annis, minus quinque Hebdomadis ab anno 1370. ad annum Christi 1374. Præsidentibus in sede Apostolica Vrbano V. & Gregorio XI. (qui antequam ad summum Apostolatus gradum proueheretur, fuerat Maior Archidiaconus Ecclesiæ Bituricensis) Imperante Carolo IV. & Regnante supradicto Carolo quinto.

CAPVT LXXXII.

De Bertrando de Chanaco octogesimo secundo Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus secundus præfuit Dominus BERTRANDVS DE CHANACO Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis. Annô 1. Pontificatus ipsius, qui fuit Dominicæ Incar. millesimus trecentesimus septuagesimus quartus, Fratres Ordinis Beatæ Mariæ de Monte Carmelo vrbem Bituricensem inhabitare cœperunt, ac primum ibidem Ecclesiam construere permissi sunt in loco qui tunc temporis vocabatur Gallicè Noyer, in possessione spectabilis viri Ioannis Pelourde ciuis Bituricensis. Hoc concedente & confirmante Gregorio Papa XI. anno Domini 1377. Non multo post schisma in Ecclesiâ Romanâ hoc quidem pacto accidit. Defuncto namque memorato Gregorio, Vrbanus sextus in demortui loco suffectus sex simul Cardinales necari iussit. Quamobrem cæteri dolentes Pontificem contumacem delegisse, ab eo recessere, & conuentu facto Clementem elegere: Sicque duobus assumptis Pontificibus diuisa est Romana Ecclesia, & hoc schisma per nouem & triginta durauit annos. Quum autem supradictus Bertrandus suæ ditioni vellet subiugare Decanum & Capitulum Bituricense: eius inanes conatus idem Papa Clemens facilè repressit ac fregit ad petitionem illustrissimi Ducis Ioannis hoc modo scribens. *Clemens Episcopus seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Regis pacifici, ipsius disponente clementia, vices gerentes in terris, in pacis obseruantia delectamur. Hinc est autem quòd opem quam possumus adhibemus & operam, vt dissensiones & iurgia remoueantur à subditis, ac optata quietis & pacis eis proueniant incrementa. Exhibita siquidem nobis pro parte dilectorum filiorum Decani & Capituli Ecclesiæ Bituricensis petitio continebat, quod orta dudum inter venerabilem Fratrem nostrum Bertrandum tituli Sanctæ Potentianæ Cardinalem tunc Archiepiscopum Bituricensem ex vna parte, & eosdem Decanum & Capitulum super eo quod Decanus & Capitulum se necnon Vicarios perpetuos Beneficiatos, Choralios, & Baccalaureos nuncupatos in eadem Ecclesia, ac pueros chori, & alios seruitores eiusdem Ecclesiæ à Iurisdictione eiusdem Archiepiscopi Bituricensis pro tempore existentis fore penitus liberos & immunes. Archiepiscopus verò prædictus præmissa non esse vera asserebat ex altera parte. Materia quæstionis & causa huiusmodi aliquandiu apud sedem Apostolicam ventilata, tandem idem Archiepiscopus tres definitiuas sententias reportauit. Cum autem (sicut eadem petitio subiungebat) attentis consuetudinibus & obseruantijs vicinarum & aliarum in partibus Gallicanis consistentium Metropolitanarum & Cathedralium Ecclesiarum, ex præmissis sententijs super omnia obseruarentur, possent inter partes easdem graues dissensionum materiæ, & plurima scandala exoriri, pro parte dictorum Decani & Capituli nobis fuit humiliter supplicatum, vt prouidere super hoc de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque considerantes præmissa, & etiam quod dicta Ecclesia tredecim suffraganeas Ecclesias habet, & iura primatiæ dicitur obtinere, ac huiusmodi scandalis quantum cum Deo valemus obuiare: consideratione etiam dilecti filij nobilis viri Ioannis Ducis Bituricensis qui suam sepulturam in eadem Ecclesia se asserit elegisse, quique eandem Ecclesiam magnis redditibus & preciosis iocalibus honorauit & etiam amplius Deo propitio ampliare & honorare proponit, quique ipsam singularem deuotionis gerit affectum, nobis frequentius super hoc humiliter supplicauit, huiusmodi dictorum Decani*

Decani & Capituli, & dictis supplicationibus inclinati in præmissis, prout sequitur, duximus prouidendum. Cùm autem sicut exhibita nobis nuper pro parte dictorũ Decani & Capituli petitio continebat ab aliquibus reuocetur in dubium, an dicti Decanus & Capitulum, & aliæ personæ dictæ Ecclesiæ, & seruitores ipsorum debeant per statuta, ordinationes, & concessiones huiusmodi à dominio & potestate Archiepiscopi Bituricensis pro tempore existentis reputari exempti: Nos super præmissis etiam consideratione dicti Ducis nobis super hoc humiliter supplicantis prouidere, nosque dictos Decanũ & Capitulũ, ac personas ipsius Ecclesiæ singularibus fauoribus prosequi in hac parte volentes, vt eò magis Romanam Ecclesiam reuereri studeant, quò maiori fuerint per eam libertate donati, Ecclesiam ac Decanum & Capitulum, singularesque Canonicos ipsius Ecclesiæ & personas, dignitates, personatus, vel officia, aut alia beneficia curata, vel non curata obtinentes in ea, ac familiares ipsorum continuos commensales in numero infrà scripto, necnon Vicarios perpetuos, Beneficiatos, Choraries, & Bacchalarios nuncupatos in ipsa, & pueros Chori, & alios seruitores eiusdem Ecclesiæ, in ea continuè seruientes de Choro ipsius Ecclesiæ existentes, & habitum Chori deferentes ipsius, etiam ipsi vel eorum aliqui parochiales Ecclesias, quarum collatio ad dictos Decanum & Capitulum, seu aliquam personam particularem, vel in quibus dicti Decanus & Capitulum, aut aliquæ aliæ personæ dictæ Ecclesiæ ius patronatus habere obtineant præsentes & posteros, necnon claustrum & domos Canonicales ipsorum Decani & Capituli, ac Canonicorum in dicto claustro, vel extra illud consistentes, ab omni potestate, visitatione, ac dominio venerabilis fratris nostri Archiepiscopi Bituricensis, qui nunc est, ac successorum suorum Archiepiscoporum Bituricensium, necnon quorumlibet aliorum ordinariorum Iudicum de Apostolicæ potestatis plenitudine ex certa scientia prorsus eximimus, & totaliter liberamus; ac eosdem Ecclesiam & Capitulum prædictæ sedi Apostolicæ duntaxat immediatè subiicimus, & in perpetuum volumus & decernimus fore immediatè subiectos. Itaque dicti Archiepiscopus, aut successores, vel alij ordinarij Iudices, etiam ratione delicti, vel contractus, aut rei, de qua agitur, vbicumque committatur delictum, initi contractus, aut res ipsa consistat, non possint in dictis Ecclesia, claustro, domibus & habitatoribus, ac in Decanum & Capitulum, Canonicos, personas familiares, Vicarios, Beneficiatos, pueros, & seruitores prædictos, aut eorum aliquem excommunicationis, suspensionis vel interdicti sententias fulminare, aut visitationis officium, legem, censuram, iurisdictionem, potestatem, aut dominium quomodolibet exercere, seu procurationes exigere ab eisdem, &c. Datum Auenioni sexto Kalendas Aprilis, pontificatus nostri anno tertio decimo. Porrò memoratus Bertrandus sedit annis duodecim, ab anno 1374. ad annum 1386. præsidentibus Romæ Gregorio XI. & duobus in schismate, videlicet Vrbano VI. & Clemente VII. imperantibus autem Carolo IV. & Wenceslao, necnon regnantibus Carolo V. & Carolo VI.

CAPVT LXXXIII.

De Ioanne de Rupe Cauardi octogesimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus tertius præfuit Dominus IOANNES DE RVPE-CAVARDI, illustri prosapiâ ortus, atque vir incomparabilis prudentiæ, magnique consilij. Hic dimisso Archiepiscopatu Bituricensi, præficitur Ecclesiæ Arelatensi, & tandem ordinis Cardinalitij titulo clarus obiit. Sedit autem Bituris quinque annis, ab anno 1386. ad annum 1390. præsidentibus in Apostolica sede duobus in schismate prænotatis, imperante Wenceslao, atque regnante Carolo VI.

CAPVT LXXXIV.

De Petro Aymerico octogesimo quarto Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus quartus præfuit Dominus PETRVS AYMERICVS, vir vitâ & eruditione probatissimus: quo nimirùm præsidente Dominus Ioannes Dux Bituricensis, Princeps sanè rerum gestarum magnitudine, & honorum atque vitæ dignitate illustris, sacram ædem (quam vulgus sanctam Capellam appellat) opus sì quidem dignum narrari omnibus, qui sub sole sunt, indicibili propè tum impensâ, tum artis elegantiâ, polito lapide Bituris construxit, atque in solemni die Paschæ,

13. Kal. Maij, anno Domini 1405. in illam introduxit venerabiles Thesaurarium, Canonicos, Capellanos, Vicarios, & pueros Chori propriâ ipsius Ducis manu supparis, & almutiis inuestitos, præsentialiter astantibus Reuerentissimis in Christo Patribus Domino Petro Tholetano, sedis Apostolicæ in Francia tunc Legato; Domino Petro Aymerico Bituricensi, & Domino Vitale Tolosano Archiepiscopis; Domino Helia Aniciensi, seu Podiensi, & Domino Petro Aquensi Episcopis, ac Domino Bernardo sancti Sulpicij, & Domino Hemerico sancti Ambrosij Bituricensium Monasteriorum Abbatibus, cum aliis multis nobilibus præclarisque viris. Canonicorum autem ista sunt nomina: Venerabilis imprimis Dominus Arnulphus Belin, Consiliarius eiusdem illustrissimi Principis, primus in Canonicum præbendatum & Thesaurarium obtinuit promoueri. Secundus Canonicus præbendatus, D. Petrus Morini, aliàs de Rupe, vir apprimè eruditus. Tertius D. Guillermus Boisrarerius, vtriusque Iuris Professor eximius, qui & in Archiepiscopatu successit prædicto Petro Armerico. Quartus Dominus Simon Aligreti, Magister in Medicina, & Bituricensis Cancellarius. Quintus Dominus Nicolaus de Dumo, vir vt integer, ita doctus. Sextus Dominus Guillermus de Ruilhiaco sapientiâ atque doctrinâ insignis. Septimus Dominus Petrus Belonis, homo sanè gratiâ, comitate, ac munificentiâ tanto honore dignus. Octauus Dominus Petrus Berrandi, aliàs *Boyleau*, vir non minus probus quàm literatus. Nonus Dominus Firminus *le Vasseur*, vir etiam in literis egregius. Decimus Dominus Bernardus de Monrignaco, homo propter summam eruditionem prouidentiâ singulari præditus. Vndecimus Dominus Helias de Coruo, vir egregiâ vitæ sinceritate conspicuus. Duodecimus Dominus Ioannes de Pomerolis, legitimâ scientiâ clarus. Decimus tertius Dominus Ioannes de Srampis, vir virtutum prope omnium amplitudine insignis. Nomina verò Capellanorum, Vicariorum, & puerorum (quæ seriatim legimus in Pandectis dictæ Ecclesiæ) subticere censuimus breuitatis gratiâ. Cæterùm vt hi ditarentur, præfatus Dux fundator eorum, plures Ecclesias dignitatibus, beneficiis, officiis, redditibus, necnon & Sanctorum reliquiis spoliauit. Nam eidem Palatij Ecclesiæ addixit Abbatiam sancti Hippolyti, fugatis inde Sanctimonialibus. Adjunxit etiam Ecclesiam sancti Austregisilli de Castro, cum omnibus collationibus beneficiorum ad eam olim pertinentibus: sed & corpus beati Iuliani, primi Cenomanorum Episcopi inde abstractum transtulit in ipsam sui Palatij Basilicam. Sub idem verò tempus, homo quidam nomine Guillermus *Sathanat*, locum tenens prædicti Ducis, aliquem Presbyterum comprehensum, atque criminis furti conuictum, in graue præjudicium Ecclesiæ libertatis, suspendio interemit. Quamobrem Reuerentissimus in Christo Pater & Dominus, Dominus Petrus Aymericus Archiepiscopus ipsum temerarium locum tenentem conuenit, & magna cum seueritate coëgit, vt idem cadauer defuncti Sacerdotis de patibulo ad Curiam Officialatus vsque processionaliter adducens in honesto Sarcophago sibi restitueret; quod & fecit genibus flexis, veniam humiliter petens, qui tamen pro tantæ temeritatis consequenda absolutione fuit ab eodem venerabili Patriarcha remissus ad Curiam Romanam: corpus verò defuncti delatum ad Ecclesiam Bituricensem, celebratis pro ipsius animæ remedio Missarum solemniis, sepultum est in Vicariorum eiusdem Ecclesiæ cœmeterio. Sed hæc in exemplum cauendi obiter dicta sint. Denique idem Dominus Petrus constituitur Patriarcha Alexandrinus, & Administrator perpetuus Ecclesiæ Carcasonensis; qui etiam multa bona procurauit & contulit Ecclesiæ Bituricensi, existens semper author pacis ipsius, quemadmodum legitur in quodam libro Chori sancti Protomartyris Stephani. Obiit autem 10. Kal. Martij, pro cuius anniuersariis Capitulum Bituricense recepit quingentas quindecim libras Turonenses. Eandem verò Ecclesiam rexit annis decem & octo, ab anno 1391. ad annum 1409. sub schismaticis Pontificibus Bonifacio IX. Benedicto XIII. Innocentio VII. & Gregorio XII. imperantibus Vvenceslao & Roberto Bauaro, necnon regnante in Francia Carolo VI.

CAPVT LXXXV.

De Guillermo Boisraterio octogesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus quintus præfuit Dominus GVILLERMVS BOISRATERIVS, natus Bituris patre Ioanne, matre verò Ioannâ, religiosissimis atque ditissimis eiusdem vrbis ciuibus: quorum diligenti curâ, teneris sub annis, motibus & literis efficaciter imbutus, vbi excessit ex ephebis, Bononiam tunc temporis scientiarum dominam studendi gratiâ petiit, ac ibidem intantum in quouis genere doctrinæ profecit, vt magisterium in vtroque Iure consecutus, legendi seu docendi efficaciâ omnibus pilam (vt dicitur) præripuerit. Inde verò ad suæ natiuitatis solum rediens, primùm ob vitæ integritatem & scientiæ claritudinem Canonicus Cathedralis Ecclesiæ efficitur, tum demùm viâ Spiritus Sancti etiam absens in Decanum eligitur. Quod quidem munus tanta cum humanitate, iustitia, & mansuetudine gessit, vt post Reuerentissimum Dominum Petrum Aymericum, Patriarcha & Primas Aquitaniæ diuinâ sit creatus prouidentiâ. Accepit autem possessionem Archiepiscopatus decima octaua die Maij, anno Domini 1410. atque quâ debuit veneratione fuit exceptus in vrbe. Cumque per hos dies Rex Carolus VI. in Britones expeditionem parans, furiâ actus, non satis bonâ valetudine esset, & patrueles eius Duces Biturix & Burgundus rerum administrationem sibi vendicantes, vterque in alterum simultates exerceret: Dux Burgundiæ, vir excelsi animi, & magnarum rerum appetens, assumpto secum prædicto Carolo Rege, atque Delphino, dum de obsidendis Biturigibus cogitat, Dunum regium imprimis capit, deinde postquam ad vnam Ciuitatis Biturigæ portam dies quadraginta frustrà consedit, alteram, quæ sancti Priuati dicitur, circumuallat. Sed vbi de aduentu Anglorum (qui tuendis nostri Ducis partibus appropinquabant) certum accepit nuncium, molitus est discordias componere, sicque re infectâ, Burgundi duntaxat sancti Sulpitij Monasterio destructo atque igni succenso, recesserunt. Tunc enim venerandi Pontificis Guillermi Boisraterij munificentia insignis demonstrata est, quia pro reædificando dicto Cœnobio, non minùs quàm mille centum & septuaginta libras Turonenses tam liberè quàm deuotè obtulit. Interea verò magna Dei summi collatum est misericordia vniuersale Concilium celebrari. Quod incredibili penè Principum ac Prælatorum frequentiâ per tres annos durauit. Cui siquidem iste Reuerendus admodum Patriarcha non solùm interesse curauit, verumetiam ab his qui tranquillitati Ecclesiæ consultum volebant, vnus de electoribus futuri Pontificis Romani meruit deputari; quique cum Cardinalibus elegit in Papam Martinum quintum, priùs Ottonem vocatum, virum sanè non tam integritate morum, quàm non vulgari prudentiâ, & literarum cognitione celebrem; qui admotus gubernaculo nauiculam Petri schismatis & seditionum omnium fluctibus cassam, in portum salutis miro Dei fauore redegit. Sed his paucis de huius laudatissimi Papæ dotibus obiter praelibatis, nunc ad eum, de quo maximè causa est, reuertētes, ad eius laudis cumulum, adhuc vnum eximiæ largitionis ipsius exemplum cumprimis adnotatu dignum subnectere non pigebit. Ipse enim quum erga diuum Clementem Apostoli Petri discipulum & successorem præ cæteris sanctis singulari teneretur affectu, vas insigne ex auro & argento interlucentibus gemmis miro artificio fieri atque componi fecit, in quo sacras memorati Martyris reliquias (quæ apud sanctum Illidium Claromontensem magna cum reuerentia seruantur) collocauit, eo tamen pacto illud vas aureum dedit Ecclesiæ Illidianæ, vt de manu sancti Clementis duo digiti sibi à Monachis eiusdem loci permitterentur ad Bituricensem deferri ciuitatem: quorum alterum apud sanctum Sulpicium, alterum verò in sanctum Vrsinum, similiter auro & argento vestitum reposuit. Sed nec præterire conuenit quod ipse adhuc constitutus Romæ apud sanctum Sebastianum vulgariter, *aux grottes*, appellatum, magnifico opere exornarit sepulchrum beatæ Cæciliæ Virginis & Martyris, vt ibi legitur hoc modo: *Hic quondam reconditum fuit corpus beatæ Cæciliæ Virginis & Martyris. Hoc opus fecit fieri Reuerentissimus Pater Dominus Guillermus Archiepiscopus Bituricensis, anno Domini 1409.* Moritur autem 14 Kal. Augusti, anno Domini 1421. sepeliturq; in Choro Cathedralis Ecclesiæ sepulchro æneo his versibus notato.

Eloquio clarus, ſtudioque & floridus olim
Bononiæ leges doctor vtraſque legens
Guillermus Boiſraterij, qui nobilis vrbe
Natus, in hac Primas fulſit Aquitaniæ.
Qui Biturum Præſul, regni præſcriptus honorum
Geſtor, opem cunctis rebus & arte ferens.
Legis amans, inopumque pater, fideique ſacerdos
Carne ſubactus humo, ſidera mente rapit.

Sedit autem annis duodecim, & diebus quatuotdecim, ab anno 1409. ad annum Chriſti Domini 1421. tempotibus ſchiſmaticotum Præſulum Gtegotij XII. Alexandri V. Ioannis XXIII. & Martini V. legitimi Pontificis maximi: impetantibus Roberto Bauaro, & Sigiſmundo religioſiſſimo ac ſtrenuiſſimo viro, necnon in Ftancia regnante Carolo VI.

CAPVT LXXXVI.

De Henrico Lauanguordo octogeſimo ſexto Biturigum Archiepiſcopo.

OCtogeſimus ſextus præfuit Dominus HENRICVS LAVANGVORDVS, vit inculpatis motibus ſpectabilis, & ſcientiæ doctrinâ inſignis. Promulgauit ſtatuta pro Curiæ ſui Officialatus directione non mediocriter conducentia, die 12. menſis Octobtis, anno Domini 1431. quorum quidem ſtatutorum exemplat ad noſtras petuenit manus. Sed quia ptolixiora ſunt quàm vt hîc ſeriatim ſctibi debeant, prooemium duntaxat duximus huic opuſculo inſerendum, vt idem Pontifex quantos in ſapientiæ ſtudio fecerit ptogteſſus, liquidò poſſit agnoſci. *Henricus miſeratione diuinâ Bituricenſis Archiepiſcopus, Aquitaniæ Primas, vniuerſis præſentes literas, ſeu præſens publicum inſtrumentum inſpecturis, ſalutem in Domino. Quia cura paſtoralis ſollicitudinis, quæ noſtros premit humeros, nos ſubiectorum remedijs inuigilare, eorumque periculis & ſcandalis obuiare compellit in his præſertim quæ Curiæ noſtræ ſpiritualis, & iuſtitiæ cultum concernunt; quia atteſtante Gregorio in epiſtola, ſummum bonum eſt in hac vita iuſtitiam colere; auditâ ſiquidem querimoniâ plurimorum de diuerſorum graduum officiarijs, per quos Curia noſtra regi ſolet, quorum aliqui, vt aſſeritur, propter alias occupationes horis non conſuetis cauſas expediunt; alij propter malitiam, qui cùm poſſent breui tempore cauſas deducere ad finem, ipſas plus debito cauillosè protendunt, ac reddunt quodammodo immortales, vt ampliores ſportulas inde habeant; vel quia cauſas fouent deſperatas, dubitantes ſi ad lucem venerint, confundi. Alij ſuis terminis non contenti, ferè volunt omnia amplecti officia, quum vix paucis exceptis vnum valeant ſufficienter expedire, non aduertentes quia ſingulis ſingula officia committi debent. Alij verò quibus nec literarum peritia, nec cauſarũ experientia, nec alia ſofficientia ſuffragantur, adiournari faciunt ad ſuam vel aliorum inſtantiam plures ſubiectos noſtros, & non venientes faciunt excommunicari, ipſoſque grauari & reaggrauari potiùs causâ pecuniæ extorquendæ, quàm iuſtitiæ procurandæ de die in diem ſine debito temporis interuallo, & ad multiplicandum expenſas faciunt iteratò citari ad docendum de abſolutione, licet ſint certi ipſos excommunicatos nullam abſolutionem habere, & non venientes excommunicari faciunt, aggrauari & reaggrauari, vt ſuprà. Iterum etiam ad finem expenſarum faciunt eoſdem vocari ad videndum taxari expenſas dictæ contumaciæ, & contrà non venientes procedi faciunt excommunicationem, aggrauationem, & reaggrauationem, vt ſuprà faciendo de minima cauſa, tres, quatuor, vel plures magnos & ſumptuoſos proceſſus, quorum expenſæ ſæpiùs longè plus aſcendunt quàm tota ſubſtantia illorum contra quos facti ſunt. Si verò adiournati poſt conſumaciam veniant parituri Iuri, computant non ſolùm expenſas ſcripturæ & portum executionis literarum, ſed etiam ſigilli Curiæ & procurationis emolumentum, de quo nil ſoluerunt, nec eſt aliquid exigendum, & ſalarium Aduocati. Vbi tamen Aduocatus plerumque non interuenit, & ipſos ſimplices pro dictis expenſis obligari faciunt ſob litadæ, niſi & ad opus, & ſub nomine proprio ipſorum, & non ad opus & nomen dominorum ſuorum, quorum cauſas fouent. Quia victus victori debet condemnari in expenſas, & non eius Procuratori. Et ſæpiſſimè penitus omiſſa cauſa principali domini ſui indeciſa, & pro derelicto habita, cum peccatis obligatus vigore dicti niſi; ipſos pro defectu ſolutionis faciunt excommunicari, faciuntque contra tales proceſſus nouos, vnum vel plures, de quibus prædiximus intantum quàm vix homo eis ſemel obligatus poteſt euadere manus eorum, donec perueniat ad omnimodam pau-*

pertatem. Sicque tales per vias obligatorias exhauriunt substantiam pauperum, quorum occasione plures dimittunt patriam in talium talia facientium animarum periculum, & litigantium detrimentum non modicum. Noueritis quòd propterea nos qui cum subditis gloriamur nostris temporibus quietem fouere & pacem, cupientes talia illicita, damnosaque, & vtilitati publicæ repugnantia reformare, & excessus exstirpare, & aliàs quantum cum Deo possumus prouidere in præmissis vt tenemur, de consilio sapientum, & de consensu maioris & sanioris partis prædictorum nostrorum Officiariorum dictæ Curiæ, hæc statuta in perpetuum valitura inconcussè obseruari decernimus & iubemus, &c. Ceterùm statuta illa postmodum per Dominum Guillermum Cambraieum Bituricensis Ecclesiæ Cancellarium, virum equidem præter mores candidissimos, vtriusque literaturæ peritissimum, diluciori enodatione, cultiorique stilo in speciem redacta, atque Reuerentissimi Patris Francisci de Turnone tunc temporis Bituricensis Archiepiscopi decreto roborata, necnon emunctissimis typis ad amussim congesta, in lucem prodierunt. Præterea, idem Pontifex Henricus statuit vt Processio & abstinentia (quæ fit in die S. Marci Euangelistæ) posthac transferatur in secundam feriam, quando idem festum Dominicâ die celebrandum occurrerit. Decimo octauo anno pôtificatus ipsius, eo præsente, celebris Principum & Prælatorum Conuentus Bituris est habitus, in quo Rex Carolus septimus sanctiones atque Decreta Concilij Basiliensis complexus, ea in Parlamenti Senatu promulgari mandauit anno Christianæ pietatis quadringentesimo trigesimo octauo supra mille, Nonis Iulij. Sed vt ad memoratum Pontificem reuertamur, ipse anno Domini 1441. iure Primatiæ confirmauit Dominum Guillermum de Charpeignes electum in Episcopum Ecclesiæ Pictauiensis appellantem ab Archiepiscopo Burdegalensi. Notandum tamen quòd cùm haberetur suspectus de lepra, pontificium munus liberè cessit Domino Ioanni Cordis; sicque reliquum vitæ suæ tempus expleuit apud Monasterium de Nigro-lacu, Ordinis Cisterciensis, vbi super eius tumulum scribuntur sequentia. *Hic iacet defunctus bonæ memoriæ Dominus Henricus de Lauangour, quondam Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, qui obiit die decima tertia mensis Octobris, anno Domini 1446.* Sedit autem annis viginti quinque, mensibus duobus, ab anno 1421. ad annum 1436. præsidentibus Romæ in Apostolica sede Martino V. & Eugenio IV. imperantibus Sigismundo, Alberto II. & Frederico III. regnantibus verò in Francia Carolo VI. & Carolo VII. qui Biturigensis Rex ab hostibus vocabatur, eò quòd eidem Bituriges tantùm parerent.

CAPVT LXXXVII.

De Ioanne Cordis octogesimo septimo Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus septimus præfuit Dominus IOANNES CORDIS, homo equidem virtute, doctrinâ, comitate, gratiâ, liberalitate, ac munificentiâ clarissimus. Huius genitor vocabatur Iacobus Cordis, Regij Fisci Argentarius, vir sanè cùm ob ingenij perspicacitatem, tùm ob diuitiarum magnam affluentiam famosissimus; quique superbam illam structuram (dico egregiam domum toto regno celebrem, ac ex ipsius vocabuli appellatione vulgò denominatam) multo quidem ære, sed opere superfluo & ambitione nimiâ Bituris construi fecit. A quo memoratus Ioannes filius eius post prima literarum rudimenta (erat enim admodum doctrinæ & literaturæ cupidus adolescens) ad Aurelianense gymnasium missus, tanto studio & diligentiâ profecit, vt breuî inter coætaneos virtute & doctrinâ pollens, etiam dicendi maiestate, & orandi præstantiâ clarissimus reputaretur. Quamobrem venerabilis eius antecessor se vltrò Primatus honore nudato, ipsum pôtificalibus infulis vestiuit: qui tametsi vix ætatis suæ vigesimum quintum attigisset annum, dum pontificatum iniit, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, vt iuuentutem eum ipsa senectute commutasse videretur. Fuit enim vir integerrimæ vitæ magnæque constantiæ & seueritatis. Tantæ etiam prudentiæ extitit, vt toto suo pontificatu nil commissum sit quo meritò reprehendi gubernantis negligentia posset, immò cùm esset idoneus languentium curator animarum, non (velut nostri temporis complures Episcopi faciunt) per substitutas personas, sed per semetipsum diœcesim suam frequenter visitando, & oues dominicas tam in confessionibus audiendis, quàm in con-

cionibus publicis salutari doctrina pascendo, pastorale officium sedulò exequebatur, sicque in Deum mentem suam omnem conuertens, iustè atque integrè omnia ex animi sui sententia gubernabat. Denique tanta erat huius venerandi Præsulis liberalitas, tanta in diuinam culturam reuerentia, vt in tota Bituricensi diœcesi nullam propè Ecclesiam, nullum sacellum prætermiserit, quod non auxerit ædificiis, non vasis argenteis & crucibus ditauerit, non sacris exornarit indumentis. Beneficia autem Ecclesiastica non nisi personis tum vita, tum doctrina probatissimis conferre voluit. Vnde ad ipsius honorem ac laudem istud plurimùm accedit, quod referente venerabili Abbate meo D. Ioanne à Monte-majore didici, quodque se testabatur accepisse ex ore nobilissimi viri Domini Gabrielis de Castra, qui eo tempore rei bellicæ gloriâ valde inclytus erat. Hic itaque aiebat fuisse quorumdam adulatorum lenociniis suasum Regi Ludouico XI. quatenus ipse postularet ab eodem honorabili Præsule quendam curialium ministrorum muneri Archidiaconatus præficiendum. Tum dignissimus Antistes, cui hominis indignitas apprimè cognita erat, Nihil, inquit, ô Rex Christianissime, hac in parte per adulationem seu gratiam humanam agendum est: Vnde te & illum, qui id officij impudenter ambit, meminisse oportet Apostolici præcepti, quo ad Hebræos quinto capite iubetur ne quisquam sumat vltrò sibi honorem, sed qui vocatur à Deo quemadmodum & Aaron. Vbi etiam ab eodem Apostolo satis appositè subinfertur: Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret, & cætera. Ille igitur hinc facessat ambitiosus, quia viuit Spiritus Sanctus, non nisi idoneus vir poterit meus fieri Archidiaconus. Quòd si te impulsore secùs actum foret, & id quidem apud homines tibi posset vitio verti, & nihilosecius à me in die iudicij facti huius ratio exigi. Ad hæc Princeps vehementer iratus (is quippe de quo res agebatur, eidem cordi erat) exitum Parisiacæ ciuitatis venerando Pontifici interdixit. Instabat autem quadragesimalis ieiunij tempus, quo frequentiùs ac deuotiùs omnes Christiani religiosâ consuetudine ad audiendum verbum Dei in Ecclesiam conueniunt. Petiuit ergo iste amabilis Pontifex sibi concedi apud sanctum Andream Parisiis verbum facere ad populum singulis quadragesimę diebus. (Erat enim declamator egregius atque orator disertissimus.) Quòd cum omnium magnifico gereret emolumento, affuit inter nobiliores Summates regni Capitaneus Francorum militiæ Salazardus nomine, vir (vt aiunt) manu strenuus, & bellator inuictus; qui in Præsule nostro & linguæ facundiam, & docendi efficaciam admiratus, Regem Ludouicum concito gradu adiit, ingenuè referens ei quæcumque viderat, adjecítque se nunquam audisse hominem diuiniùs ac magnificentiùs tractantem seu exponentem verbum Dei, & idcircò ipsum vtpote sanctissimum virum esse nulla cum iniuria remittendum. Quod & factum est: Nam ipsius Salazardi verbis placato Regis animo Bituriges ineffabili gestu lætitiæ applaudentes, proprium receperunt Pastorem. Accidit quoque sub idem tempus venerabilem Patrem Ægidium Milleti Abbatem sancti Sulpicij eandem incurrere lepræ contagionem, quâ aliquantò superiùs notatum fuisse diximus Henricum Lauaugordum, atque sicut ille Archiepiscopatum, sic & iste Abbatiam suam eidem Ioanni Cordis resignauit; qui mox desolationis eius ruinas toto conamine instaurans, primum quidem Ecclesiæ tectum opere testudineato, magnis suffulcientibus columnis fecit, chorum inde ab orientali parte (nisi mors intercessisset) dilataturus. Domum quoque Abbatialem, antiquis fundamentis solutis, ac nouis impositis, ædificauit. Denique ad hanc se humilitatem coëgerat, vt cellam in dormitorio Fratrum Ecclesiæ contiguam sibi & successoribus suis Abbatibus restaurari fecerit, ea velut Monachus ob sæcularium negotiorum inquietudinem vitandam frequenter vsus. Quoties enim ad Ecclesiam eundum fuit, in ingressu Oratorij flexo poplite, factoque signaculo Crucis in puluere, terram ipsam humiliter tertiò osculabatur, illius memor Publicani Euangelici, qui tonso pectore aiebat, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Multi siquidem adhuc superstites sunt, qui se vidisse hoc quod dicimus ab eodem Præsule geri plena fide affirmant. Nec sanè prætereundum est; quòd ipse ab omni pompa & inani gloria sese penitùs alienans, quinque aut sex equis contentus sit. Et quia rerum cælestium iugi contemplatione distringebatur, se & suos ministros tunicis aërei coloris semper vestiri volebat. Quasdam verò institutiones composuit, quibus Clerum ad meliorem cultum redegit: Eas (ne per incuriam aliquam exolescant) huic opusculo adjecimus.

Ioannes miseratione diuina Bituricensis Archiepiscopus, Aquitaniæ Primas, in hac sancta Synodo festi Paschæ, anno Domini 1451. ad salutem subditorum, prædecessorum nostrorum vestigiis inhærendo decreuimus, & ordinauimus, necnon publicauimus constitutiones sequentes: quas inuiolabiliter in virtute sanctæ obedientiæ districtè obseruandas, ac eisdem subditis nostris præcipimus obseruare.

Et primò, quòd Synodus æstiualis Mercurij & Iouis diebus post Dominicam quâ cantatur in sancta Dei matre Ecclesia pro Introitu Missæ, Quasi modò geniti. *Et Synodus hyemalis Mercurij & Iouis diebus similibus post festum beati Lucæ Euangelistæ semper celebrentur.*

Item præcipimus, vt omnes curam animarum habentes in nostra diœcesi, compareant personaliter qualibet Synodo huiusmodi, sub pœna decem solidorum monetæ currentis, nisi necessitate vel iusta causa fuerint detenti; quas diebus Synodorum prædictarum per nuntios idoneos & fideles Officiariis nostris intimare debitè tenebuntur.

Item præcipimus, quòd Rectores Ecclesiarum nostræ diœcesis residentes in eisdem, & Capellani, seu Vicarij Rectorum cum nostra licentia existentes, diligenter inquirant in suis parochiis, & publicè in sua Ecclesia singulis diebus Dominicis & festiuis si qui infirmi sint in ipsa parochia, & eos visitent, & quicquid eis necesse fuerit ad salutem animarum procurent.

Item, quòd dicti Rectores & Vicarij in eorum absentia, dum itur ad Synodum nostram, per Vicarios Presbyteros idoneos faciant parochianos prædictos infirmos debitè visitari, &, vt suprà dictum est, procurari.

Item, quòd iidem Rectores & Vicarij eundo, stando, & redeundo ad Synodos nostras prædictas, honestè se habeant, & à tempore pulsationis eiusdem induti suppelliciis, necnon Abbates modo solito in loco vbi celebrabitur.

Item præcipimus quòd Rectores & Vicarij prædicti in eorum Ecclesiis parochialibus, singulis diebus Dominicis & festiuis solemnibus habeant docere populum sibi commissum de articulis fidei, de septem Sacramentis & operibus misericordiæ adimplendis.

Item præcipimus quòd dicti Rectores & Vicarij circa Sacramentorum administrationem deuotè & mundè se habeant, corporalia & linteamina Altarium, indumenta Sacerdotum & ministrorum sæpiùs abluantur: ampullæ quoque vini & aquæ ad ministerium Altaris deputatæ, mundæ & integræ habeantur.

Item præcipimus, quòd singulis diebus Dominicis in eorum Ecclesiis aquam benedictam, & de quindecim diebus in quindecim dies habeant sacramentum Eucharistiæ renouare.

Item præcipimus & mandamus, quatenus clientes & officiarios sæculares (qui de die in diem in Ecclesiis & earumdem cœmeteriis, ac aliis locis Deo dedicatis executiones inordinatas, & captiones quorumcunque bonorum in eisdem locis existentium facere non verentur, seu personas adiournare) singulis diebus Dominicis & festiuis in Pronis suarum Ecclesiarum esse excommunicatos denuncient.

Item præcipimus quòd iidem Rectores & Vicarij, dum sciuerint aliquos excommunicatos publicè ac specialiter denunciatos (quorum excommunicatio nullâ possit tergiuersatione celari) præsentes assistere in eorum Ecclesiis, diuina officia celebrare non præsumāt; donec ab ipsa Ecclesia exierint; sed ipsos ab Ecclesia exire compellant omnibus viis & mediis possibilibus; quòd si recusauerint, nobis aut Officiariis nostris denunciare & notificare teneantur.

Item præcepimus & inhibuimus omnibus & singulis subditis nostris Rectoribus Ecclesiarum parochialium nostræ diœcesis, quatenus in ipsis Ecclesiis suis parochialibus personaliter resideant, nec se absentare habeant sine nostra licentia speciali.

Item præcipimus omnibus & singulis Abbatibus nostræ diœcesis, in virtute sanctæ obedientiæ, & sub pœnis centum solidorum Turonensium per nos in pios vsus applicandorum, quatenus in dictis Synodis nostris personaliter compareant; quos nos per præsentes statuimus & citamus, nisi legitimè fuerint impediti: de quo quidem impedimento nobis seu nostris Vicariis fidem facere legitimam tenebuntur.

Item præcipimus Archipresbyteris nostræ diœcesis, ac eorum locum-tenentibus, quatenus de casibus nostrum officium tangentibus nullatenus cognoscant, neque suis in vsibus emendas applicent, nec etiam literas de non residendo, dispensationes matrimoniales tam super ætate quàm aliis officium nostrum tangentibus, scribere, facere, signare, concedere, seu vnquàm tradere præsumant.

Item præcipimus dictis Archipresbyteris & eorum locum-tenentibus, quatenus amodò diligenter & sollicitè in suorum Archipresbyteratuum locis & confinibus ad inquirendum authoritate nostra commissorum sibi populorum tam Ecclesiasticorum quàm sæcularium mores & vitam intendant, facinorosos iuxta statum informationum suarum ad Promotorem & Procuratorem

Generalem nostrum cum diligentia citando & transmittendo.

Item omnibus & singulis subditis nostris sub pœnis excommunicationis quam in eos & eorum quemlibet ex nunc; prout ex tunc ferimus in his scriptis, ac emendæ arbitrariæ per nos in pios vsus applicandæ, ac quam valemus districtè prohibemus ne aliqui matrimonia contra interdictum Ecclesiæ vniuersalis, laudabilésque consuetudines nostræ diœcesis contrahant sine bannis ter in Ecclesia editis, clandestinè, aut aliàs, ne cum aliis alterius diœcesis personis contrahant matrimonia huiusmodi, nec tam licitè quàm indebitè contrahendis consensum, auxilium, & fauorem præbeant, seu suam exhibeant præsentiam. Quòd si fecerint ipsos præsentis statuti synodalis tenore declaramus prædictas excommunicationis & emendæ arbitrariæ pœnas ipso facto incurrisse.

Item statuimus & ordinamus quòd Archipresbyteri nostri & locum-tenentes eorumdem in singulis Synodis nomina & cognomina Ecclesiarum, Rectorum parochialium nostræ diœcesis residentium in suis Beneficiis, & similiter non residentium, necnon literarum non residendi dictis Rectoribus absentibus per nos, aut Officiarios nostros concessarum designationem specialem nobis, seu Procuratori Generali in scriptis tradent, & cum effectu viginti solidorum per nos in pios vsus applicandorum.

Item statuimus, & præcipimus, atq; mandamus, & tenore præsentis statuti synodalis inhibemus omnibus & singulis Rectoribus & Vicariis Ecclesiarũ nostræ diœcesis, ac aliis nostris subditis, sub pœna excommunicationis & emẽdæ arbitrariæ per nos in pios vsus applicandæ, ne aliquos extraneos aut intraneos Quæstores indulgentiarum & reliquiarum portitores eorumve fautores, consortes, & complices de cætero in suis Ecclesiis quouis modo recipiant, seu admittant, nisi super hoc à nobis, seu Vicariis nostris (dictis quæstoribus & portitoribus concessis) habuerint speciale. Quod quidem mandatum à nobis seu Vicariis nostris concessum dicti Rectores & Vicarij, atque alij subditi nostri, dum eis præsentatum fuerit, legere & visitare tenebuntur, & formam transmissam sine fraude implere.

Item inhibemus sub excommunicationis & decem librarum in pios vsus conuertendarum pœnis, ne à cætero aliquis Curatus, Rector, seu Vicarius, Firmarius Ecclesiarum parochialium nostræ diœcesis, suis parochianis alienæ diœcesis det licentiam vel literas licentiæ extra dictam diœcesim nostram matrimonia sua solemnizandi.

Item ad obuiandum dubiis & quæstionibus inter aliquos Curatos fiendis & oriundis, denuntietur & certificetur cunctis Curatis & Ecclesiarum Rectoribus quod de vsu & more Curiæ Bituricensis literæ de nisi exequendæ sunt, videlicet extra ciuitatem Bituricensem, Dominica ante Ramos Palmarum. Et in Ciuitate Bituricensi Septimanâ sanctâ vsque ad zelus primarum Tenebrarum diei Mercurij sanctæ, siue sit ad terminos, siue ad voluntatem, nisi terminus dictæ literæ exequendæ diebus Iouis, Veneris & Sabbati dictæ septimanæ sanctæ, aut aliqua ipsarum cadat, quia tunc sigillari potest & exequi litera illis diebus, aliàs non vsque post Pascha. Sed sententia pro defectu diei non datur executioni à die Sabbati ante Dominicam Ramorum Palmarum vsque ad diem Lunæ post Quasimodo.

Item statuimus & ordinamus, quòd omnes & singuli Curati, Firmarij, seu Rectores Ecclesiarum parochialium ciuitatis & diœcesis Bituricensis infra festum beati Ioannis Baptistæ proximè venturum habeant hæc præsentia statuta synodalia integraliter penès se, eáque legant & perlegant semel in quolibet mense; quodque ea secum afferant in qualibet Synodo, sub pœnis centum solidorum Turonensium per nos piis vsibus applicandorum.

Item statuimus & ordinamus quatenus omnes Archipresbyteri de casibus officium nostrum tangentibus, quos in posterum mittent ad Promotorem causarum Officij Curiæ Bituricensis, habeant facere registra penès se, in quibus declarent nomina & cognomina tam partium quàm testium, eáque registrà afferant in qualibet Synodo, sub pœna arbitrariæ emendæ.

Item statuimus & ordinamus, quòd baptizandis pueris omnes & singuli Curati, seu eorum Capellanì de cætero in filijs masculini sexus duos admittant patrinos cum sola matrina: Si autem filiæ fuerint, duæ matrinæ admittantur cum solo patrino. Si quis autem prædicti statuti fuerit transgressor, & violator statuti synodalis, incurrat amendam arbitrariam.

Hactenus venerandi Patriarchæ Ioannis Cordis ordinationes & statuta recensuimus, nunc ad ea quæ supersunt narranda, nostra se conuertat oratio. Cúmque duæ validissimæ pestes, videlicet dira fames, tetráque lues, necnon alij pestilentes morbi vrbem Bituricam absque vlla miseratione frequenter vastarent, iste peruigil Dominici gregis obseruator, & custos indefessus, sapienter cogitans opportunum fore remedium, si grex suus se protectioni sanctæ Dei Genitricis ex animo committeret, coacto totius Cleri populíve cœtu maximo, habuit super hac re concionem decimâ tertiâ die Iulij, anno Domini 1458. Cuius nimirùm sedulo hortatu,

vniuersa

vniuersa ciuium multitudo se religiosa pollicitatione deuouit festum Visitationis memoratæ Virginis velut Dominicum diem singulis annis celebre habituram, cum Missa & processione solemni. Quæ quidem consuetudo ad hæc vsque tempora penetrauit. Præterea temporibus ipsius celebre gymnasium Vniuersitatis Bituricensis institutum est, atque auctoritate Pauli secundi Pontificis maximi confirmatum, Sic enim idem Papa ex ea re scripturam nobis probatissimam reliquit:

PAVLVS Episcopus seruus seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Et si à summo rerum omnium conditore, cuius inæstimabili prouidentia cuncta miro ordine disponuntur, & à quo omnium charismatum dona proueniunt ad exequendum Pontificalis ministerij debitum licet insufficientes meritis deputati, de his quæ ad fidei Catholicæ fideliúmque profectum conferunt sedulò nos cogitare conueniat; de literarum tamen studijs, & virorum (qui incomparabilis thesauri diuinarum & humanarum rerum cognitionem apprehendere cupiunt) incrementis felicibus eo magis cogitare nos conuenit, quo ex his propulsis ignorantiæ nubibus, Domini nostri, & eiusdem fidei cultus prætenditur, iustitia colitur, publica quoque & priuata res vtiliter geritur, & omnis humanæ conditionis prosperitas adaugetur. Decet igitur pastoralem sollicitudinem non immeritò adhibere, vt huiusmodi studia vigeant, & continuò augeantur, per quæ sicut experientia teste comperimus, vniuersali Ecclesiæ cunctisque credentibus maior potest vtilitas prouenire. Quum itaque sicut nuper pro parte charissimi in Christo filij nostri Ludouici Regis Francorum illustris & dilecti filij nobilis viri Caroli Ducis Bituricensis ipsius Regis germani nobis fuit expositum, ipsi eiusdem reipublicæ vtilitati, & præsertim Ducatus Bituricensis ac etiam Regni Franciæ incolarum, necnon aliarum partium vicinarum habitatorum qui scientiæ margaritam adipisci desiderant laudabiliter intendentes in ciuitate Bituricensi, quæ inter alias Ducatus Aquitaniæ ciuitates primatum obtinet, tanquam in loco magis insigni & accommodo, liberalium artium Generale studium in qualibet licita facultate, vt ibidem fides ipsa dilatetur & erudiantur indocti, seruetur æquitas iudicij, vigeat ratio, illuminentur mentes simplicium, & eorum ac quorumlibet intellectus, opitulante altissimo, illustrentur, erigi & stabiliri desiderant. Nos præmissa omnia ac etiam eximiam fidei deuotionisque constantiam quam ipsi Rex & Dux ad nos & Romanam gentem & Ecclesiam attenta meditatione pensantes, ac etiam cupientes, quòd ciuitas ipsa scientiarum muneribus decoretur, virosque producat consilij maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus, & diuersarum facultatum scientijs eruditos, de quorum plenitudine hauriant vniuersi alij litterarum documentis imbui appetentes, eisdem præmissis omnibus & præcipuè dictæ ciuitatis, quæ ad multiplicanda sanæ doctrinæ germina magis congrua & accommoda fore perhibetur, idoneitate attenta, interna meditatione pensatis, non solùm ad ipsius ciuitatis, sed etiam Regni, Ducatus, ac regionum circa iacentium profectum paternis affectibus anhelantes Regis & Ducis prædictorum in hac parte supplicationibus inclinati, ad laudem diuini nominis, & propaginem fidei antedictæ, ipsorum quoque Regis & Ducis gloriam pariter & honorem, auctoritate Apostolica tenore præsentium statuimus & etiam ordinamus, vt decetero in eadem ciuitate Bituricensi Generale studium per præsentes erigimus quod instar aliorum studiorum Generalium tam in Theologia & iure Canonico atque Ciuili, Medicina quoque & Artibus, quàm alia qualibet licita facultate vigeat, quódque Doctores Magistri Legentes ac etiam Scholares studentes ibidem omnibus priuilegiis, libertatibus & immunitatibus tam Magistris in eadem Theologia ac Doctoribus legentibus & studentibus in Parisiensi, Tholosensi, Pictauensi & alijs dicti regni vniuersitatum studijs concessis, ac etiam concedendis vtantur & gaudeant. Cancellarius verò Ecclesiæ Biturigensis pro tempore existens (qui vt accepimus disponere Scholares dictæ ciuitatis ab antiquo consueuit) similiter Cancellarius vniuersitatis studij Bituricensis existat, possitque authoritate præsentium illis qui processu temporis adeò litterarum studio insudauerunt, & in eo profecerunt quòd ad hoc idonei reputentur, quique in facultate, in qua studuerunt, gradum obtinere ac docendi licentiam, & vt alios erudire valeant, Magisterij seu Doctoratus honorem sibi concredi petierint, & per Doctores seu Magistros eiusdem facultatis, in quâ examinatio eorum facienda fuerit sibi vel eius vicegerenti (qui Doctor aut saltem Licenciatus & ipsius Ecclesiæ Canonicus sit) aut si Cancellaria eiusdem Ecclesiæ litigiosa fuerit, Vicegerenti per eiusdem vniuersitatis Bituricensis Magistros & Doctores deputato præsentati conuocatis tamen alijs Magistris atque Doctoribus in eadem facultate post eorum diligentem examinationem, si ad hoc sufficientes & idonei reperti fuerint licentiam huiusmodi tribuere ac etiã Magisterij & Doctoratus honorẽ liberè impartiri, ita tamen quod idẽ Cancellarius aut Vicegerens personis idoneis præsentatis & examinatis debitos, vt præfertur, gradus eis conuenientes denegare non possit, vel aliquid pro vo-

* * §

rum collatione recipere. Et si contra fecerit, sententiam excommunicationis incurrat. Examinati verò, vt præmittitur, approbati postquam in eadem ciuitate Bituricensi docendi licentiam atque honorem huiusmodi obtinuerint, extunc absque examine siue approbatione alia legendi & docendi tam in prædicto ipsius ciuitatis, quam in singulis alijs generalibus studijs, in quibus voluerint legere & docere, statutis & consuetudinibus quibuscumque contrariis Apostolica vel quauis alia firmitate vallatis nequaquam obstantibus plenam & liberam habeant facultatem. Et insuper quod Doctores Magistri & scholares Vniuersitatis eiusdem dummodo Regulares non sint, Leges publicè in scholis legere & audire, ac in eis gradus recipere possint, nullusque nisi Doctor aut Magister seu Licenciatus in eadem ciuitate in Medicina practicare debeat, nisi à Professoribus facultatis Medicinæ obtentâ licentiâ & per eos pro idoneo fuerit approbatus. Ipsique Doctores Magistri & Studentes litterarum studio in eadem Vniuersitate pro tempore commorantes fructus, redditus, & prouentus omnium beneficiorum Ecclesiasticorum quæ pro tempore obtinuerint, quotidianis tamen distributionibus duntaxat exceptis, cum ea integritate per septennium duntaxat percipere valeant cum qua illos perciperent si in Ecclesiis & locis in quibus beneficia huiusmodi forsan fuerint, personaliter residerent. Nec ad residendum interim in eisdem compelli possint inuiti, dictoque septennio durante ratione beneficiorum eorundem se ad Presbyteratus ordinem promoueri facere minimè teneantur, dummodo infra annum ad Subdiaconatus ordinem sint promoti. Præterea Doctoribus, Magistris, Scholaribus & studentibus antedictis, vt extra muros dictæ ciuitatis Bituricensis aliqua quauis auctoritate ad iudicium euocari, trahi, aut conueniri nequeant, auctoritate præfata tenore præsentium indulgemus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostrorum statuti, ordinationis, erectionis, & concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hæc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ 1464. pridie Kalend. Decembris. Pontificatus nostri anno primo, &c.

Igitur anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto die septima Martij præmissa Missa solemni de Spiritu Sancto in Ecclesiâ Metropolitana Beati Stephani Bituricensis cum processione generali ad conuentum Fratrum Prædicatorum initiata & introducta fuit Vniuersitas eiusdem inclytæ ciuitatis Bituricensis. Cuius primam lecturam solemniter inchoauit in refectorio memorati conuentus Magister Ioannes Beguin primus Doctor ipsius almæ vniuersitatis. Quæ postquam ita gesta sunt, vrbs Bituricensis sæuissimo corripitur incendio in crastino Ascensionis Domini, anno 1467. Ipsa autem incendij clades primo contracta circa Ecclesiam Sancti Bonitii in domo Simonis Tincturarij, per totam portam Gordianam & per magnum vicum, vsque ad ædem sacram diui Ioannis de Campis progressa est, ac inde vtramque partem piscatoriæ cum vico de Corcellone attingens, non solùm templum Beati Petri Puellarum consumpsit: sed etiam in claustro cathedralis Ecclesiæ, nonnullis domibus horribili flamma absorptis, ad Regium Palatium vsque cuncta irremediabiliter vastauit, deflagrauitque. De his prolixiùs fortasse diximus quàm instituta opusculi breuitas pateretur, sed quia venerabilis antiquitas ad posteritatem transmittere illa curauit, non debuere à nobis prætermitti. Cæterum vt ad eum, à quo nostra oratio sumpsit exordium, reuertamur, compertum habemus eundem spectabilem virum Ioannem Cordis aperuisse ac visitasse sarcophagum Beati Vrsini Bituricorum primi Pontificis hac, vt fertur, causa. Constat siquidem Cathedralem Ecclesiam Lexouiensis Diœcesis esse diui Vrsini dicatam nomini, ac ibidem meritis ipsius diuina sæpe fieri miracula. Quamobrem arbitrati sunt Lexouienses illic quiescere sacratissimum corpus memorati Archipræsulis. Verùm quum è diuerso Bituriges illud apud se magna veneratione adhuc retineri constanter affirmarent, iámque propemodum res in contentionem vocaretur, Rex Ludouicus vndecimus egit cum venerabili Patriarchâ Ioanne, vt explorandæ veritatis gratia reserare t capsam argenteam, in qua thesaurum illum fuisse olim reconditum vulgò hactenus creditum est. Quæ autem diximus, non esse mendacia sequens comprobabit Instrum Cuius originale diligenter asseruatur in Basilica supradicti sancti Vrsini Bituris. *Anno gratiæ millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, quinto Kalend. Martij, Nos Ioannes permissione diuina Bituricensis Archiepiscopus Aquitaniæ Primas: Et Ioannes eadem permissione Abrunicensis Episcopus Regis Confessor, notum facimus, quòd ad instantiam Christianissimi Principis domini Ludouici vndecimi Francorum Regis bonæ memoriæ Karoli septimi filij,*

qui deuotionis causa ad visitandum Ecclesiam Beatissimi Vrsini primi Bituricensis Archipræsulis venerat, capsam argenteam super antiquum sarcophagum eiusdem beatissimi Vrsini positam aperuimus. In qua ipsius sacratum corpus olim ibi, anno scilicet Domini 1239. & decimo Kalend. Nouembris per Sanctum Philippum Bituricensem Archiepiscopum in sacculo corij albi honorificè collocatum inuenimus, prout ex litteris authenticis dicti sancti Philippi in dicto sacculo inclusis nobis constitit, &c. Hic tandem epidimiæ peste percussus lecto decubuit apud Sanctum Sulpicium. Vbi diuinis sacramentis more Ecclesiastico deuotè perceptis, fructu iustitiæ repletus, & ad æterni regni gloriam inuitatus, beato fine nos illuc præcessit 7. Kalend. Iulij anno Domini 1483. Cuius corpus magno honoris apparatu, & luctuosa pompa ad diui Protomartyris Sephani Pontificale templum deductum est, spectante ex fenestris tectisque vicatim innumera populi multitudine, excessum pij pastoris irremediabilibus lachrymis plangente. Iacet autem in Choro dictæ Ecclesię iuxta portam Occidentalem, super cuius tumularem lapidem nigri marmoris insculpta est imago mortis cum hac superscriptione. *Memorare quæ mea substantia.* Sedit autem annis triginta sex, nouem mensibus, & septem diebus, ab anno 1446. ad 1483. Romæ Præsidentibus Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. Pio II. Paulo II. & Sixto IV. Imperante Frederico tertio, atque regnantibus in Francia Carolo VII. & Ludouico XI. Post eius obitum electio futuri pontificis dilata fuit per annum & tres menses, Rege Ludouico viam electionis præpediente. Iámque dominus Petrus Cadoëtus suffragio ipsius Regis & auctoritate summi Pontificis Pontificatum administrauerat anno vno, antequam ad electionem faciendam se ingerere ausi fuissent domini Canonici Bituricenses. Qui tandem conuenientes simul ad Capitulum virum spectabilem, multáque commendatione dignum Guillermum Cambraicum Decanum eiusdem Cathedralis Ecclesiæ vnanimiter elegerunt in Archiepiscopum. Sed nihilominus idem Cadoetus, qui, vt diximus, propter claritatem vitæ Principis fauore potiebatur eo pacto sedem obtinuit, vt Cambraicus, retenta sibi aliqua redditiuum Episcopalium portione, si superuixisset immediatè post illum, nullo obstante Pontifex fieret.

CAPVT LXXXVIII.

De Petro Cadoëto octogesimo octauo Biturigum Archiepiscopo.

Octogesimus octauus præfuit dominus PETRVS CADOETVS Prior Ecclesiæ Collegiatæ Nostræ Dominæ de Salis, ac primarius Regis Ludouici vndecimi eleemosynarius, vir mansueti animi, misericordis, ac sanctæ æstimationis. cúmque rebus humanis subtracto piæ memoriæ domino Ioanne Cordis, idem venerabilis Petrus ad petitionem Capituli Bituricensis, eius solemnes nuncios, qui super negotio instituendi Pontificis petebant Regis assensum, introduxisset ad eum, & illis causa suæ Legationis humiliter resalutatis, Cadoëtum indice demonstrans: si, inquit, vultis me habere non solùm Ecclesię vestræ defensorem perpetuum, sed & priuatarum rerum fautorem beneuolum, rogo vt omnium vestrum suffragia in istum consentiant. Num inuenire poteritis talem virum, qui summo dignus sit fungi Sacerdotio? Etenim vos minimè latet eum esse hominem boni testimonij, sanæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestiæ, sobrietatis, in summa consummatissimæ vitæ. Ite igitur, & nostræ serenitatis voluntatem confratribus vestris renunciantes neminem prętereum quem designaui, permittatis Ecclesiæ vestrę præfici. Cæterum quia ipse Rex, vt aiunt, adeò sibi fauebat, vt quod semel suo insedisset animo, nequaquam irritum iri pateretur, statim misso Romam cursore cum Epistolis, quod egerat obtinuit apud sedem Apostolicam ratum haberi. Sicque summi Pontificis assensu pariter & auctoritate præfatum Petrum Cadoëtum Pontificalibus insignitum infulis magna cum gloria excipi iubet in ciuitatem Bituricensem. Quæ quum in suæ libertatis graue præiudicium geri cernerent Canonici, non obstantibus Regis prohibitionibus & minis, viam electionis prosequuti sunt. Nec ipsum Cadoëtum Pontificali in throno sedere permiserunt, donec (vt aliquanto antea diximus) rebus compositis, dominus Guillermus Cambraicus electus pacem cum illo firmasset. Erat autem iste Pontifex insigni liberalitate conspicuus: quippe qui indigentium non dico preces, sed vota quoque anticipare satagebat remediorum

impensis. Quasdam enim viduas honestas, iámque ipsa senectute venerabiles delegerat, quæ secundùm eius mandatum inquisitione facta de pauperibus parochiarum, eidem seorsum nunciarent singulorum necessitates. Et ille quidem miseratione permotus virgines nubiles matrimonio iungebat, cæterorum verò indigentium, maximè eorum (quos ingenuus pudor domi retinebat, ne ad publicum stipis petendæ gratia exirent) necessitatibus subleuandis secretò certam pecuniæ summam, hordeum, vestésque largiebatur. Denique Diœcesim suam visitaturus, vt semper ad manum suppeteret, quo algentes nuditatem eorum vestiendo refoueret, rhedam indumentis onustam secum ducere interdum illi curæ fuit. Nec mirandum sanè, quod post assumptum pontificatum in eleemosynis largiendis tam profusus extitisse dicatur: quum vel ab infantia creuerit cum ipso miseratio. Nouerat enim esse scriptum. *Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere, ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini.* Item. *Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* Atque ideo vir iste (vt dictum est) largo suæ munificentiæ imbre aspergebat omnes. Iustum verò est & hoc gestorum eius non præterire bonum, per quod omnium gratiam sibi conciliauit. Anno siquidem Dominicæ Incarnationis millesimo quadringentesimo septuagesimo, quum idem venerabilis Petrus esset adhuc Prior Collegiatę Ecclesiæ Beatæ Mariæ de Salis, & eius animus ardore cœlestis desiderij vehementer accensus diuinam augere culturam vnicè cuperet, locum quendam pro voto in Bituricensi vrbe comparauit, in quo Ecclesiam & conuentum sub nomine Sanctæ Claræ Virginis ædificauit, opus quidem structurâ humile, sed eximiæ sanctitatis gratia insigne. Hunc enim locum quasi tranquillum aliquem salutis portum effecit, & in eo deuotarum sanctimonialium statuit Chorum, quatenus gratissimum virginitatis munus Regi Christo, vero vtique sanctarum animarum sponso fideliter offerentes, non pro his solùm quorum eleemosynis victitant, verumetiam pro omni populo Christiano die ac nocte ipsius misericordiam & gratiam implorent. Cæterum quum rei authorem fama clarior profecto virtutum & bonorum omnium famulatrix passim extolleret, ille primùm id officij apud Regem consequi meruit, vt eleemosynis largiendis præficeretur: deinde prouidentia illius (in cuius manu cor Regis est, & vt scriptum reliquit vir sapiens quocunq; voluerit inclinabit illud) Rex Ludouicus eum ad subeundum pontificale onus impulit. Sed quid hæc repetito sermone protrahimus, Lectoris animum fastidientes? Si quid dignum relatu temporis Sacerdotij ipsius gestum est, prodeat in medium. Anno Domini 1487. in festiuitate B. Mariæ Magdalenes (quæ tum Dominica die occurrerat) populo in Ecclesiis circa vespertinarum laudum cantica deuotè occupato, ecce in vico S. Sulpicij cuiusdam pauperis fabri lignarij tuguriolum ignis vehemens casu incendit. Qui inde mira velocitate hac illácque volitando, & domorum culmina vicatim conflagrando, totam penè ciuitatem ad fundamenta vsque horribili edacitate corrosit. Ista autem sunt insigniora ædificia, quæ in illa vastitate vorax flamma absumpsit, videlicet Abbatia S. Ambrosii, Abbatia S. Laurentij, Ecclesia & claustrum Augustinianorum. Ecclesia itidem & claustrum Carmelitarum. Ecclesia S. Petri de Foro. Ecclesia S. Iuliani. Ecclesia S. Quintini. ædes sacra diui Boniti. Basilica Fiscalensis. Prioratus S. Michaëlis cum sacello beati Mauricij. Verum quid miraculi tunc apparuerit nequaquam tacendum putamus. Quum enim (vt superius est significatum) illa incendij clades fomitem accepisset in Sulpiciano vico, nec quicquam remedij posset adhiberi, tum fortè cuidam astantium succurrit B. Sulpicium quondam exurentes ignium flammas virtute benedictionis tertiò potenter extinxisse. Quod vt desolatis iamque desperantibus turbis viuâ voce declarauit, curritur ad Monasterium, & per Abbatem preciosum caput sancti Pontificis allatum sistitur obuiam periculo, sicque violentus ignis quasi ratione vteretur, mira res eidem sanctissimo deferens Sulpicio, & in interiora vrbis sese extendens, reliquam partem penitus illæsam reliquit. Hæc ea vtique fide qua ad nos rei gestæ ordo peruenit, retulimus. Per id tempus aut certè non multò pòst, authore Spiritu Sancto, exordium sumpsit reformatio Congregationis Casalisbenedicti. Siquidem venerabilis Pater Petrus de Maso Abbas eiusdem Monasterij obseruantiæ regularis decus priorum ignauiâ labefactatum authoritate & animi magnitudine in pristinam dignitatem restituit. Cuius odorifera virtutum germina per directionem superni numinis adhuc in nos fructificare non cessant. Vnde quia tantus vir religioni suum tenorem suámque obseruantiam reddere nisus est, merito

æternæ hominum memoriæ venit commendandus. Sed neque ista arbitramur nos citra propositum huc adduxisse, quum siquidem supradicto Petro Antistiti (cuius gesta scribimus) laus non minima sit accessura: quod ipse nihil eorum prætermiserit quæcumque memoratæ reformationi posset in auxilium, fauorem, & consilium afferre. Postremò idem Pontifex pauperibus (quorum pater meritò & absolutè appellabatur) facta rerum suarum donatione, plenus dierum & meritis bonorum operum ornatus, sarcinam córpore molis exuit pridie Kalend. Septembres, anno Domini 1492. Et apud Deiparæ Virginis ædem Salensem, vnde fuerat assumptus, est appositus. Eo supremum Christo spiritum reddente, quidam cecinit dicens:

En Petrus Antistes Bituris vos pauit egentes,
Consilio, nummis, hospite, veste, cibis.
Ergo eius nomen ad cœlos vsque feremus.
Corpore si moritur, nomine semper erit.

Sequitur eius Epitaphium.

Conditur hac petra Petrus firmissima petra,
Firmus quique fide fuit affluus & pietate.
Hospitium pacis, mœstis solamen & ægris,
Nudorum vestis, quorum est plebs turbáve testis.
Quam zelator erat sacrarum religionum,
Conuenstus referat, S. Claræ structura sororum:
Paucis contentus ijsdem cum paupere factus,
Plus iam pauperibus quàm diuitibus hilaratus.
O qui pauper ades, dum transit, quæ tibi clades?
Ergo pro se ores pastor iam postulat, ò grex,
Doctrina clarus, omnis iuris bene gnarus,
Omni poscenti lucrum aptans lege talenti
Villicus in cœlis, seruus, prudensque fidelis,
Namque alter Paulus fuit, omnibus omnia factus.
Annis quique decem Primatum Bituricensem
Rexit, terque decem Ecclesiam hanc prius ipse Salensem.
Mille quadringento ac octogeno duodeno
Augustiqus die postremo, Christe Mariæ
Fili, celsa petra Petrum tecum fer in æthra,
Adsis tuque pia pro se orans Virgo Maria. Amen.

Sedit autem annis decem, mensibus duobus & vij. diebus, ab anno 1483. ad annum Christi 1492. Præsidentibus Romæ Sixto IV. & Innocentio VIII. Imperante Frederico III. Atque regnantibus in Franciâ Ludouico XI. & Carolo VIII.

CAPVT LXXXIX.

De Guillelmo Cambraico octogesimo nono Biturigum Archiepiscopo.

OCtogesimus nonus præfuit dominus GVILLERMVS CAMBRAICVS vir siquidem in omnibus tam ciuilibus quam diuinis eruditionibus apprimè institutus, disertus, prouidus, & (vt ingenuè loquar) hominum cui, loci, populique sui ingeniosissimus. Quique ob singularem prudentiam Regius consul plusquam triginta annos existens in senatu sententiis ita grauis & circumspectus erat, vt sapientiæ eius fama clarescente, post excessum sanctæ recordationis domini Ioannis Cordis, iam ad Pontificatum peteretur. Atque id muneris tunc consecutus fuisset, nisi vt supradictus Petrus Cadoëtus Præsul instituereretur regia auctoritas obtinuisset. Sed tandem Petro naturæ vltima persoluente Ecclesia Bituricensis spectabilem virum Guillermum meruit habere in pium patrem & pastorem. Hic sanè per omnes gradus Ecclesiasticos vsque ad Archiepiscopalem dignitatem peruenisse dicitur. Fuit enim primum Vicarius in eadem Bituricensi Ecclesiâ, deinde Canonicus, præterea Archidiaconus de Sigalonia, ad hæc Decanus, postremum verò ætatis suæ anno sexagesimo tertio, aut circiter, in Archiepiscopum est electus. Quod autem ad mores attinet, vix satis (vt opinor) exprimeretur verbis quàm fuerit iste in pauperes propensus, in amicos comis, in familiares iocundus, & in omni actione sua prouidus & modestus,

Inter hæc tamen contumaces & sanctæ religionis detrahentes habebat exosos perinde atque peccatum. Vnde quum sub idem tempus Monasterium S. Sulpicij esset reformandum & ad meliorem viuendi statum reducendum, atque quatuor ex cuibus homines sanè praui ingenij pessimíque consilij tam salutifero tamque pio operi resistere non reformidarent, intãtum in venerandi istius Antistitis pectore zelus domus Dei aduersus illos exarsit, vt tam vultus quàm animi constantia minax & terribilis eorum derogationis audaciam statim compescuerit, his propemodum verbis vsus. O factiosi & vtique diabolici aduocati: quæ nunc vos dementia cœpit vt superciliosо vultu audeatis resistere spiritui S.? Ecce prædico vobis quod omnium inspectorẽ oculum minime effugietis, sed dignas dabitis vestra temeritate pœnas. Cæterùm Patriarchæ formidabilis comminatio quantum ab illis debuit ponderari, rei probauit euentus. Omnes enim procedente tempore repentinâ clade præuenti miseram oppetiere mortem, nec ignoramus quin euidentior, & futuris lectoribus gratior hæc nostra foret narratio, si vocabula huiusmodi hominum licuisset inserere huic opusculo. Sed ne tristitiam vel scandalum patiantur eorum necessarij, neminem designare nominatim consilium fuit. Attamen quoniam de reformatione Sulpiciani Cœnobij mentio incidit, operæprecium facturos nos credimus si & rei gestæ ordinem literis mandemus. Igitur immediatè post dominum Ioannem Cordis dictæ Abbatiæ regimen susceperat Reuerendus Pater Guillermus Alabat, vir sanctæ conuersationis opere præclarus, atque (vt verum fatear) homo, velut alter Patriarcha Noë, in sua generatione Iustus. Quia nimirum vt ille iubente Deo archam parauit in qua cataclysmi tempore seruaretur nostri generis semen, ita & iste saluandis hominum animabus nauem suam, dico Monasterium diui Sulpicij cui Naui cognomen est, iam olim maris sæculi fluctibus & procellis concassatam, iamque periclitantem tradidit reparandam seu renouandam religiosissimo, necnon doctrina iuxta atque eloquentia pollenti viro domino Guidoni Iuuenalis Monacho Casalisbenedicti. Qui ex ipso Casalibenedicto assumptis secum duodeviginti vitæ integerrimæ Fratribus Bituricam ingressus ciuitatem perhumanè & clementer exceptus est hospitio à reuerentissimo præsule Guillermo, nil certe optabilius habente in votis, quàm vt suis diebus videret Monasticum reflorere ordinem, diuinum augeri cultum. Vnde nulla lingua, vt quidem sentio, sufficeret quolibet exprimere eloquio, cum quanta animi in Deum exultantis lætitia ipsum Guidonem Pontificali benedictione in Abbatem confirmatum introduxerit cum memoratis Fratribus in Sulpicianam Abbatiam. Hæc inciderunt in annum humanæ salutis millesimum atque quadringentesimum nonagesimum septimum in vigilia Natiuitatis Deiparæ Virginis Mariæ, nec multò pòst reformatum est etiam Cœnobium sanctimonialium diui Laurentij sagacitate supradicti Patris Guidonis. Hic equidẽ adiutus suffragio & auctoritate venerandi Pontificis Guillermi Cambraici, omnem operam, curam, industriam, atque diligentiam adhibuit, vt easdem sanctimoniales quàm optimis formaret institutis. Item tempestate hac hortatu eiusdem Antistitis constat conuentum puellarum de ordine Annunciationis S. Mariæ Virginis fuisse institutum ab excellentissima principe vulgariter appellata domina Ioanna de Franciâ filia Regis Ludouici XI. sorore Caroli VIII. & vxore Ludouici XII. Quæ, profectò, tametsi vultu esset adeò modesto vt nihil supra, eam tamen ob gibbum deformem Rex vir suus repudiauit, dato eidem in partem successionis Biturigum Ducatu. Quum igitur illo in tempore clerus magnifici Præsulis moderatione & sapientia, Monasticus ordo religiosissimi Abbatis Guidonis exẽplo & doctrina, rei verò sæcularis status illustrissimæ Ducissæ pietate & iustitia optimè regeretur: totius planè populi in Deum affectus prosperioribus incrementis in dies augebatur, ac propterea bene de Deo pro pietate, cultu & Iustitiæ obseruatione promeritus cœlestis dextræ euidenter fulciebatur auxilio. Verùm quia vt quidam non minùs eleganter quam veraciter ait, parcarum ordo stat immobilis, fatum ineluctabile, immutabilis rerum dispositio, proh dolor! infra vnius anni spacium hæ tres spectabiles personæ sæculo huic infelici subtractæ sunt. Et primùm quidem deuotissima Ducissa, quum vitæ esset continentissimæ, atque suas opes in vsus pauperum prodigeret, necnon omnibus Deo placitis operibus assiduè deseruiret, tandem feliciter moriens, pro terreno ac morituro sponso cœlestem atque immortalem Regem gloriæ D. N. I. C. promeruit. Sepultum est autem eius venerabile corpus Bituris in suâ Ecclesiâ de Annunciatione, vbi per merita ipsius, si attestationi deuotæ plebis creditur, diuina frequenter fiunt miracula. Deinde eam sequutus est Deo

dignus Archiepiſcopus. Cui etiam inter cætera (dum adhuc in humanis ageret)curæ fuit ſcripto redigere ſtylum Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quod opus in publicum typis editum vidimus. Sed & pro anniuerſario ſuo & auunculi ſui domini Stephani Cambraici, quondam Bituricenſis Eccleſiæ Canonici, ac poſtmodum Epiſcopi Agathenſis, legauit Capitulo ſummam centum ſcutorum auri, & duodecim libras Turonenſes annui & perpetui redditus aſſignatas ſuper dominium S. Palladij, ratione ſtagni, quod idem Archiepiſcopus donauit ſuis ſucceſſoribus Archiepiſcopis ad onus ſoluendi dictas x. libras Turonenſes. Nobiliſſimi verò Patriarchæ oſſa iacent Bituris in Choro Metropolitanæ Eccleſiæ ante ſedem domini Decani, ſub lamina ænea inſculpta imagine Archipræſulis. In cuius circuitu ſcribuntur hii verſus:

Hic iacet exanimis patriæ lux , gemma decora
Guillermus, Bituris cuius origo fuit:
Regius hic Conſul, Biturorum quique Decanus.
Poſt hinc Metropolis culmen honoris habens.
Qui ſibi pro meritis hæredes fecit egenos,
Denique ſumpturus gaudia vera poli.

Obiit vltima Auguſti, anno Dominicæ Incarnationis 1505. Sedit autem annis tredecim, ab anno 1492. ad annum Chriſti 1505. Præſidentibus Romæ Alexandro VI. Pio III & Iulio II. Imperante Maximiliano, atque regnantibus Carolo VIII. & Ludouico XII. Vacat tum ſedes quatuor menſibus.

CAPVT XC.

De Michaele de Buciaco nonageſimo Biturigum Archiepiſcopo.

Nonageſimus præfuit dominus MICHAEL DE BVCIACO Pariſiis oriundus, & [vt hominum fama canit] nothus Regis Ludouici duodecimi. Qui aliquando interrogatus à Rege qualis viuendi ſtatus ei foret gratior, id reſponſi fertur dediſſe. Si, inquit, ô Sereniſſime Princeps, veſtræ maieſtati collibeter, maximopere cuperem ſacris myſteriis & cultui diuino mancipari. Tum Rex in adoleſcentulo reſpondendi prudentiam admiratus, ſimul & ingenij lumen egregium in eo conſiderans eluceſcere, ipſum ad exquiſitiſſimos doctores diſciplinæ gratia mittendum curauit. A quibus ille omnibus exercitiis quæ ad animi cultum pertinent, apprimè eruditus, interea vacante ſede Bituricenſi ad Regis petitionem vix duodeviginti annos natus in Archiepiſcopum eligitur. Et primùm quidem Diaconij ordinatione ſuſcepta, per ſpecialem ſummi Pontificis gratiam, conſecrationis munus aſſecutus eſt. Deinde quum pubertatem ſupergreſſus fuiſſet, Presbyterij honore potitus, aſtante propemodum innumera populi multitudine, ſacra Miſſarum ſolemnia Pontificalibus infulis glorioſè amictus celebrauit. Sed haud multò pòſt mors immatura eum nobis abſtulit viij. die Februarij, anno Dòmini 1511. Cuius corpus digno honore humatum eſt in choro matricis Eccleſiæ, ante ſedem domini Cancellarij iuxta mauſoleum marmoreum felicis recordationis domini Fulcaudi quondam Archipræſulis. Sedit autem annos ſex, menſibus quinque, dies octo, ab anno Chriſti 1506. ad annum 1512. Præſidente Romę in Apoſtolica ſede Iulio II. Imperante Maximiliano, & regnante Ludouico XII. Poſt eius obitum venerabilis Decanus & Capitulum ſedem Archiepiſcopalem rexerunt per annum, menſes quinque, & dies viginti duos.

CAPVT XCI.

De Andrea Formeno nonageſimo primo Biturigum Archiepiſcopo.

Nonageſimus primus præfuit dominus ANDREAS FORMENVS vir honeſtate, humanitate, manſuetudine, cæteriſque id genus virtutum ornamentis nobiliter decoratus. Hic ex Scotiâ nobili ſtirpe genitus primùm ſuę genti præerat antiſtes in ſede Epiſcopali Morauienſi; Deinde pro ea gerens legationem in Francia & apud Regiam maieſtatem ſingularis ſapientiæ gratia inſignem laudem adeptus, etiam ex animi Regis propoſito poſtulatus à Capitulo, per ſummum Pontificem Primas Aquitanię creatus eſt. Poſteà verò Romæ agens quum cœmeterium Calixti intraſſet, ibidem in extrema par-

te ambitus, lapidem marmoreum antiquum obseruauit, in quo scriptum erat. *Guillermus Bituricensis Archiepiscopus hoc intrauit Cœmeterium, & inter alias reliquias Beatæ Luciæ Virginis & Martyris caput adinuenit.* Quod summi Pontificis permissu secum detulit ad Gallias. Istud autem Diuæ Luciæ caput auro gemmisque preciosissimis magnificè redimitum asseruatur digno cum honore Bituris in Cathedrali Ecclesiâ. Cæterum Venerabilis Pater Andreas vbi compertum habuit Archipræsulem S. Andreæ de Scotia proximè cessisse fato, prouidè suarum rerum satagens, egit cùm apud Regem tum penes sedem Apostolicam, vt dimisso Bituricensi Archiepiscopatu domino Antonio Boiero, necnon data Cardinali de Syon Abbatia S. Audoëni Rothomagensis, quam idem Boierus tenebat, ipse nobilem imprimis atque honorificum totius Scotiæ Primatum possideat. Rexit autem Bituricensem Ecclesiam anno vno, mensibus quatuor, & diebus viginti septem. Præsidente Romæ Leone decimo; Imperante adhuc Maximiliano, atque Regnantibus Ludouico duodecimo & Francisco primo.

CAPVT XCII.

De Antonio Boherio nonagesimo secundo Biturigum Archiepiscopo.

NOnagesimus secundus præfuit D. ANTONIVS BOHIERVS, magni animi ac prudentiæ vir, item honestissimi nominis celebritate præclarus. Huic ab Aruernia oriundo clara propago fuit. Quem etiam fortunæ euentus magna ad fastigia extulit. Primum siquidem ex Monacho fit Abbas Sancti Audoëni Rothomagensis, deinde itidem Abbas Fiscannensis, prætcrea Bituricensis Archiepiscopus, nouissimè verò Presbyter Cardinalis tituli Sanctæ Anastasiæ. Hic (teste Roberto Guaguino, libro vndecimo Compendij super Francorum gestis) ante initum Pontificatum extitit vnus Præsidum ex primis, quos Rex Ludouicus duodecimus, Scacarij nomine in Parlamentum commutato, instituit Rothomagi anno Dominicæ Incarnationis quadringentesimo nonagesimo supra mille. Denique idem sumpto Pontificatu statim vbi maximi Biturorum Templi ruinas vidit ingentes, testaurationi illius animum adiiciens in primis, vt magnæ testudinis obduceretur cicatrix, pecunias, quantæ superabundare potuissent ad operis perfectionem, liberaliter largitus est. Considerans etiam nouam turrim qua insignior porticus fulcitur à læua ingredientium Basilicam, propter sui magnitudinem & pulchritudinem minimè adhuc potuisse vsque ad epistylia valuarum perduci, munificentia ductus datis profusis sumptibus præcepit dominis Canonicis, vt non negligerent, sed citius Ecclesiæ suæ ac ciuitatis ornatum erigerent. Postea eundem præsulem cura subiit auditorij funditus euertendi, vt operosius instauraretur. Sed ne eo soluto aliquid emergeret, & opus manetet imperfectum, omnem prius apparatum alacritet præparauit, sicque antiquis fundamentis effossis, noua imposuit, atque ingenti sumptu, & magnificentia singulari ipsum auditorium ad fastigium vsque prouexit. Nec vero in sola ædificia, sed & in vasa preciosa atque diuersam suæ Bituricensi Ecclesiæ supellectilem (quā operosum mihi videtur scienubus enumerare) studium suæ liberalitatis extendit. Præterea idem Archiepiscopus vt pro remedio animæ suæ celebretur Missa singulis diebus, perpetuis temporibus in eadem Bituricensi Ecclesiâ, legauit Capitulo sex mille libras Turonenses, ex quibus inter cætera emptum fuit dominium Sanctæ Radegundæ prope Dunum Regis. Nec satis visum est nobilissimo Antistiti suam Ecclesiam amplissimis, planéque regalibus exornare amplificaréque muneribus, nisi etiam quod ad morum honestatem pertinere videtur, solertissimè vestigans, & id obseruandum subditis tradens, vitia gregis reprimeret, virtutes inseminaret, denique ad studia rei diuinæ omnes cohortaretur. Siquidem constitutiones Synodales Patriarchatus Bituricensis edidisse fertur, atque eas promulgauit anno Domini 1519. decima sexta die mensis Augusti, vbi tam piè, quam eruditè disseruit de vitâ & honestate Clericorum, de fide Catholica, de præceptis Decalogi, de septem Sacramentis, de ieiuniis obseruandis, de celebratione festorum, de testamentis, de sepulturis, de decimis & rebus Ecclesiæ non distrahendis, de sententia excommunicationis, de mandatis Archiepiscopi exequendis, de quæstoribus eleemosynariis, de non residentibus in suis beneficiis, de celebratione diuinorum officiorum & reuerentia Ecclesiarum, de officio religiosorum, & de officio Archipresbyteri. Cæterum licet eo tempore, quo ipse dignissimus Patriarcha in augustissimo illo & sanctissimo Purpuratorum Patrum senatu censeri meruit Monachi habitum

exuerit

exuerit Cardinalitia toga vestiendus, sed nihilominus eius benevolentia in viros religiosos adeò propensa extitit, vt refotmatam Casalisbenedicti Congregationem multis priuilegiis & gratiis, inde munierit. Adde quod quum virorum eruditorum genus illi quamplurimum placeret, benignitate & munificentia non vulgari suas opes quibusdam pauperibus Scholasticis, vt tranquillo possent animo in sacris musarum operari tribuendas censuetit. Ah Magno suo malo secutus Regiam comitiuam, haud multò pòst febre correptus Blæsis excedit sæculo. Vnde cadauer eius allatum, nullo genere honoris quod impendi tanto Ponrifici par fuit, non adhibito à clero & populo humatum est in sua Bituricensi Ecclesiâ extra chorum inter columnam, in qua affixa est Imago Beatæ Mariæ de Bonis nunciis, & columnam proximè sequentem è regione nauis. Super cuius tumulum in lamina ænea scriptum legitur istud Epitaphium.

Anthonius iacet hic Bohierus, origine quondam,
Aruerna eloquio vir meritisque grauis
A puero Monachus post hæc complicibus Abbas.
Dignus & hac celebri Præsul in æde fuit.
Tempore non multo plures sortitus honores.
Cardineo tandem schemate clarus obit.
Vigesima septima die Nouembris, anno Domini 1519.

Sedit autem annis quatuor, mensibus vndecim, ab anno 1515. ad 1519. Præsidente Romæ Beatissimo Papa Leone decimo, Imperante Carolo V. atque regnante Francisco primo. Tum vacat sedes mense vno, & diebus xiij.

CAPVT XCIII.

De Francisco Buellio nonagesimo tertio Biturigum Archiepiscopo.

NOnagesimus tertius præfuit dominus FRANCISCVS BVELLIVS filius Comitis Sacricæsaris, vir certè vt parentum nobilitate decoratus, ita morum suauitate, honestate vitæ, & zelo iustitiæ insignis. Iste siquidem antequam per ætatem adolesceret, tametsi fluxas mundi opes affatim præsentes haberet, iamque ad id dignitatis processisset, vt sacræ ædis Palatij Thesaurarius suffectus sit, diuitiarum tamen abundantiam, generis gloriam, & honorum iactantiam minimi faciens, nisi & his eruditionem, eruditioni modestiam adiunxisset, nimirum virtuti reique literariæ nauando operam, solertia ingenij adeo valuit, vt in Doctorum numerum & ordinem ascisceretur. Inde verò florens æstimatione Bituricensis Ecclesiæ Canonicatu honestatus, etiam quadragesimo quinto die quàm venerabilem Patrem Antonium Bohierum vita destituerat, Pontificatum subiit. Sed quia frater Guillermus Paruus Ordinis Prędicatorum, ascitus Regiæ maiestatis Confessarius fuerat à Rege postulatus, res in contentionem vocata est. Quæ dum ad sedem Apostolicam dirimenda referretur, tandem post annum & menses sex, facta diligenti examinatione super iure vtriusque partis, summus Pontifex factæ de domino Francisco electioni astipulatur, scribens ad eum in hæc verba. *Leo Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Francisco de Bueil electo Bituricensi, salutem & Apostolicam benedictionem. Apostolatus officium quamquã insufficientibus meritis nobis ex alto commissum, quo Ecclesiarum omnium regimini præsidemus, vtiliter exequi coadiuuante domino cupientes, solliciti corde reddimur & solertes, vt quum de Ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores præficere studeamus; qui populum suæ curæ creditum sciant non solum doctrina verbi, sed etiam exemplo boni operis formare, commissasque sibi Ecclesias in statu pacifico & tranquillo velint & valeant duce domino salubriter regere & feliciter gubernare. Sanè Ecclesia Bituricensis, cui bonæ memoriæ Antonius tituli S. Anastasiæ Presbyter Cardinalis ex Apostolica dispensatione dum viueret præsidebat, per obitum eiusdem Antonij Cardinalis, qui extra Romanam curiam debitum naturæ persoluit pastoris solatio destituta, dilecti filij Capitulum ipsius Ecclesiæ Bituricensis habentes à sede Apostolicâ eligendi sibi Archiepiscopum, occurrente vacatione dictæ Ecclesiæ Bituricensis, priuilegium, cui non est in aliquo derogatum, pro futuri eorum & Ecclesiæ Bituricensis huiusmodi Archiepiscopi electione celebranda vocatis omnibus qui voluerunt, potuerunt, seu etiam debuerunt electioni huiusmodi commodè interesse die ad eligendum præfixa, vt moris est, conuenientes in vnum, seu eorum maior pars te Canonicum Bituricensem*

de nobili & Comitum genere procreatum, decætero Doctorem, Notarium noſtrum, ac in Presbyteratus ordine conſtitutum in eorum & Eccleſiæ Bituricenſis huiuſmodi Archiepiſcopum concorditer elegerunt. Túque electioni huiuſmodi, illius tibi præſentato decreto conſenſiſti, & deinde tu & Capitulum præfati, electionis huiuſmodi negocium proponi feciſtis in conſiſtorio coram nobis, petentes electionem ipſam Apoſtolica auctoritate confirmari in his omnibus ſtatutis à iure temporibus obſeruatis. Nos igitur qui electionem ipſam ac perſonæ tuæ idoneitatem & merita examinari fecimus diligenter. Et quia per eandem examinationem, electionem ipſam de perſona tua, cui apud nos de nobilitate generis, vitæ mundicia, honeſtate morum, ſpiritualium prouidentia, & temporalium circumſpectione, alijſque multiplicium virtutum donis, fide digna teſtimonia perhibentur, iuxta priuilegium ipſum Canonicè celebratam fore comperimus, electionem eandem de Fratrum noſtrorum conſilio auctoritate Apoſtolica præfata approbamus & confirmamus. Téque eidem Eccleſiæ Bituricenſi præficimus in Archiepiſcopum & paſtorem, curam & adminiſtrationem ipſius Eccleſiæ Bituricenſis, tibi in ſpiritualibus & temporalibus plenariè committendo in illo qui dat gratias & largitur præmia, confidentes quod dirigente domino actus tuos, præfata Eccleſia Bituricenſis ſub tuo felici regimine regetur vtiliter & proſperè dirigetur, ac grata in eiſdem ſpiritualibus & temporalibus ſuſcipiet incrementa. Iugum igitur Domini tuis impoſitum humeris prompta deuotione ſuſcipiens, curam & adminiſtrationem prædictas ſic exercere ſtudeas ſollicitè, fideliter & prudenter, quòd Eccleſia ipſa Bituricenſis gubernatori prouidè & fructuosè adminiſtratori gaudeat ſe commiſſam. Túque præter æternæ retributionis præmium noſtram & prædictæ ſedis benedictionem & gratiam exinde vberius conſequi merearis. Datum Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo vigeſimo primo, Kalendas Iulij, Pontificatus noſtri anno nono.

His igitur literis Apoſtolicis dominus Franciſcus Pontifex admiſſus & confirmatus & declaratus, ac inde per manus antiſtitum conſecrationis oleo ſolemniter delibutus, ciuitatem Bituricenſem (vt eſt conſuetudinis) omnibus ineffabibili geſtu lætitiæ applaudentibus ingreditur. Tuncque nobilis & egregius vir incredibili plenus gaudio, ad laudem Sanctiſſimæ Trinitatis ac Beatiſſimi Guillermi pro gratiarum actione de ſuæ electionis dono fundauit die Dominica intra octauam eiuſdem beati Guillermi Miſſam de Sancto Spiritu in eadem Bituricenſi Eccleſiâ ſingulis annis ſolenniter decantandam. Qua finita etiam Pſalmum (*In exitu Iſrael de Ægypto*, cum Antiphona. *Nos qui viuimus*) in cantu paſchali dicendum inſtituit, datis huius rei gratia trecentis libris Turonenſibus pro emendis redditibus.

Verùm vbi Princeps accepit Canonicorum ſuffragia in eundem Buellium conſenſiſſe atque electionem ſummi Pontificis decreto valituram, rem iniquo tulit animo, ſtatimque confiſcantur omnes Pontificû redditus, vaſtantur prædia, poſſeſſiones diripiuntur, eóque flagitij excreuit res, vt nobiliſſimus Antiſtes multis diebus intra phani ambitum ſe velut tutelarium compulſus ſit cohibere. Cæterum ille non immemor iſtius Euangelici præcepti (*orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, vt ſitis filij Patris veſtri cœleſtis, &c.* Diuinitatem Chriſti ſedulò precaturus quatenus Regni negotiis maturiùs ſubuenire dignaretur: interim cito togatúque ipſius vniuerſo clero & populo cum cereis, facibus, & vario gloriæ apparatu congregatis decima quinta Kalend. Nouembres, ſacratiſſimum Domini noſtri Ieſu Chriſti Corpus honorificentiſſimè portans, ſolemnem illam ſupplicationis pompam clangentibus tubis deduxit ad Eccleſiam Beatæ Mariæ de Monte Carmeli. Atque ibidem ſacrificata Altiſſimo laudis hoſtia pro felici Eccleſiæ Regni ſtatu, pſallentium chorum ad Pontificium templum reduxit. Hæc ita ſeſe habere omnibus eſt in confeſſo & adhuc in ore vulgi publicè verſantur. Quibus ſatis appoſitè addiderimus, quòd quum idem præſul vitia gregis, & ſi qua reprehenſibilia fore viſa ſunt in Eccleſia corrigendum curaret, primum quidem durante celeberrima proceſſione diei Corporis Chriſti, commeſſationes & conuiuia poſthac exerceri prohibuerit, admonens ſubiectos vt benigniſſimi Redemptoris deſiderio flagrantes debitum honoris cultum eidem reddere non negligerent. Deinde quòd condemnaret errorem quo in feſtiuitatibus Sanctorum Martini, Nicolai, & Innocentium inoleſcente mala conſuetudine, pueri ſub Pontificis & Canonicorum ſchemate choro præſidebant, & è diuerſo Sacerdotes inter agenda diuina officia puerorum vices nimis irreuerenter ac pueriliter ſupplebant. Nempe quum ille ſuapte naturâ ingenui eſſet animi, nil indecorum, nilque incompoſitum fieri in Templo Dei patiebatur.

Huc accedit quod ad decorem domus Dei multa bona adiecit in ornamentis auri & argenti ac fericarum vestium. Interea verò quum decimas ab Ecclesiasticis viris inhianter exigere conaretur sæcularis potestas; vigilantissimus pastor probè ducens negotium esse diuinæ prouidentiæ committendum, censuit vt per vniuersas suæ Diœceseos Ecclesias, in maiori Missa post Orationem Dominicam, genibus flexis diceretur psalmus 55. qui sic incipit, *Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, &c.* Deinde libertatis Ecclesiasticæ mirabilis defensor opposuit se murum pro domo Dei, dignitatémque eius dum vixit pro sua virili tutatus est, ita vt prosperè eum Gallicanâ Ecclesiâ actum esset, si ille superuixisset. Pollicebatur hoc nobis spectata cunctis viri sapientia & ingens rectitudinis zelus. Qui non sinebat ipsum aliò spectare quàm ad gloriam Christi, ac profectum gregis sibi diuinitus commissi. At populus Biturix tanto Pontifice diu frui immeritus annò tertio, mense octauo, & die decimo quinto quàm fuerat eum in pastorem & sacerdotem summum adeptus, extrema mortis sorte affectum dolenter amisit. Verùm antequàm ea quæ de eo adhuc supersunt absoluamus, non abs re videri debet, si aduersos casus, qui in id tempus inciderunt, breuiter addiderimus. Anno itaque Incarnati Verbi millesimo quingentesimo vigesimo secundo, quarto Idùs Iunij, feria tertia post Pentecosten circa septimam horam post Meridiem, ecce nube procellosa cum horrendo tonitruo & vento impetuosissimo exinsperato irrumpente, adeò immoderata fuit tempestas, vt in Bituricensi territorio vis ventorum plusquam quinquaginta ædium sacrarum pinnacula & agrestia ædificia prope innumera decusserit, atque (quod magis vel ipso auditu terrificum est) euulserit radicitus siluas multis passuum milibus. Verum Biturica ciuitas diuinitatis munere gratuito nihil aut parum detrimenti perpessa est ex hac procellosi venti insuetâ commotione. Sexdecim post hæc fluxerant dies, cum circa horam noctis vndecimam tellus horrendè commota magnum cunctis incussit timorem. Quarto quoque die ab illo terræ motu funestum atque terrificum scelus quod dicturus sum, infaustè perpetratum est Bituris in Parochia sancti Vrsini. Erant igitur in eadem Bituricensi ciuitate tres viri vanissimi atque superflui, quorum vnus post vxoris mortem indignè præsumpto Sacerdotij gradu numquam fecisse rem diuinam perhibebatur. Alij autem duo ingeniosi artifices videlicet vnus sculptor, & alter faber lignarius memorati Sacerdotis consuetudine delectabiliter vtentes, dum (quemadmodum de Atheniensibus prodit Actuum Apostolorum historia) ad nihil aliud vacarent nisi aut dicere aut audire aliquid noui, Deo permittente, quidam incantator nomine Goninus vana persuasione eò flagitii temerarios homines impulit, vt per artem quam vulgo Alchymiam seu Alquemiam vocant, arbitrarentur se infimi precij metalla in argentum & aurum transformare. Quod vbi noctu in secretiori loco subterraneo sine magnificæ artis doctore (nam eis perditissimus homo pridie illius diei quo hæc proh nefas acciderunt clam vrbem egressus aufugerat) experiri attentarent: ibidem detestabili exitio pariter interierunt. Quamobrem stupor ingens ciuitatem inuasit. Auxitque formidinem subita inundatio aquarum eodem anno in mensibus Octobri, Nouembri, & Decembri tumultu rapidissimo erumpentium. Siquidem eadem vis cataclysmi vias ad vrbem tendentes & suburbana ex improuiso occupans aliquot domus priusquam succurri poterit demolita est. Præterea annus salutis humanæ vigesimus tertius super millesimum ac quinquagesimum voluebatur, quo Aquilone septem continuis diebus octauæ Sancti Martini, & ab Idibus Decembris vsque ad Natalem Beati Protomartyris Stephani impetu maximo exufflante, hyems citra omnem hominum memoriam asperior inhorruit, adeò quidem vt rigidissimo gelu vniuersa sata & quæque virentia dicantur radicitus periisse. Vnde & illa tempestate in Bituria, Borbonio, Burgundia, Turonia, & Normania prouinciis terra nullum fructum vel saltem exiguum inferente, grauiter est fame laboratum. Item consequenti tempore, videlicet tertio Nonas Iulij, instante hora sexta post meridiem sæuiente imbrium ventorúmque procella cum ingenti tonitrui mugitu, grando magnitudine oui anseris è cœlo deiecta, omnium ædificiorum Biturigæ ciuitatis lateres atque scandulas frustatim comminuens, damnum intulit vrbi maximum. Sed quid portenderunt vniuersa hæc prodigia, nisi mala quæ breui post erant Ecclesiam & Regnum oppressura? Vt enim morum corruptionem, hæreticorum infestationem, cleri contemptum, & ab eo bonorum ac electionum sub-

ſtractionem obiter taceamus, ad vltimum nobis adhuc ſollicitis, adhuc anxiis ob aduerſos caſus ſuperiùs memoratos, percrebuit rumor exercitum noſtrorum fuiſſe ab hoſtibus multâ cæde fuſum, captúmque Regem in Hiſpania ſeruari. Trepidè etiam nunciatur Franciſci Pontificis obitus. Dum enim ille ageret Pariſiis, decidens in lectum, tandem diluta & expurgata longo cuiuſdam infirmitatis examine conſcientia, in ſolemniſſima die ſalutationis Angelicæ vltimum fundens halitum, ob paſtoralem curam optimè adminiſtratam, magnum ſui deſiderium reliquit. Corpore autem eiusinde Bituricas aduecto, & iuxta tumulum S. Philippire ligiosè humato, quidam iſtud Epitaphium facundiſſimè ſcripſit.

Franciſcus iacet hic à ſtirpe Buellius, idem
Sanguinis, idem animi nobilitate valens.
Biturigum Præſul qui pridem electus in æde
Inuito aſſeruit Principe iura ſua.
Hocque reluctante abs Romano præſule litis
Hinc inde excuſſæ iudicium obtinuit.
Poſt hoc ſæuitiam ....
Intrepido ſemper pectore ſuſtinuit,
In quæ iurarat ſemel vt ſeruaret ad vnguem,
Ordinis & cleri libera iura ſui.
Parca breues annos licet huic dedit inuida, virtus
Nomen inextinctum, perpetuúmque dabit.

Præfuit igitur idem dominus Franciſcus annis quinque, menſibus duobus, & diebus quindecim, computando à die ſuæ electionis; Sed numerando à tempore confirmationis, ſedit duntaxat annos tres, menſes octo, & dies quindecim, ab anno 1521. ad annum 1555. Præſidentibus Romæ Leone X. & Clemente VII. Imperante Carolo V. Regnantéque Franciſco I. Tum vacat ſedes duobus menſibus, & diebus x.

CAPVT XCIV.

De Franciſco Turnonio nonageſimo quarto Biturigum Archiepiſcopo.

NOnageſimus quartus præfuit dominus FRANCISCVS DE TVRNONE, vir, vt genere multum illuſtris, ita animo valdè nobilis. Hunc de clariſſimâ ſtirpe Turni filij Hectoris Troiani (cuius fortia facta per orbem adhuc celebrantur) fama prodit deſcendiſſe, cuius prima ætas quum manifeſtum iter ad virtutes oſtenderet, effécque ille non vulgari ingenij dexteritate conſpicuus, literis addictus, breui omnium liberalium artium peritia inſigniter effulſit. Tum demum eidem cultioris vitæ ornamento pollenti opportunè acceſſit Principum, maximè autem illuſtriſſimæ dominę Lodoicæ matris Franciſci Regis Chriſtianiſſimi propenſus fauor, quo mox plurimarum dignitatum infulas eſt aſſecutus. Et primum quidem Archiepiſcopus Ebredunenſis Eccleſiæ communi omnium ſuffragio conſtituitur, deinde Primas Aquitaniæ non abſque Domini peculiari voluntate ex diſpenſatione Apoſtolica eligitur, poſtremò Auxitanenſis Archipræſul dono Regis ſufficitur: itaque tantus vir quâ ratione nobilem imprimis Aquitaniæ Primatum obtinere meruerit jam attingendum putamus. Quum ſiquidem occulto quodam Dei conſilio Franciſcus Rex Chriſtianiſſimus apud Papiam à ſuis quibuſdam per diu conceptam proditionem nequiter deſertus, in manus Caroli Imperatoris veniſſet, ac eidem Regi noſtro iniquiſſimas pacis conditiones proponeret, & eo pacto Gallias circuncidere, pariter & imperium ſuum ita propagare cogitaret; vt Franciæ Regno plurimum detraheretur, tum Franciſcus à Turnone Regi vnicè charus, & nihilominus ob incredibilem morum comitatem, apud Cæſaream maieſtatem gratioſiſſimus, ad illum Legatus in Hiſpaniam miſſus, ita diuina quadam ratione & arte egit, vt cunctis inimicis formidoloſius Gallicum euaſerit imperium, teſtituto in id ſine bello ac fraude Rege Chriſtianiſſimo. Quæ dum ab eo tam ſapienter quàm feliciter gererentur, Franciſco Buelio rebus humanis exempto, necnon funere & exequiis multâ celebritate peractis, illi pro tantis beneficiis eſt iſta gratia repenſa, vt Bituricenſis ſedes (quæ vt in veterum memoriis ſcriptum legimus, inter vniuerſas Metropoles, ſpeciali gaudet priuilegio dignitatis) eidem pararetur, illuſtriſſimæ Principis Lodoicæ

(cuius supra meminimus) voto, postulatione, suffragio. Erat autem per id tempus pulchra valde atque decora facies Bituricensis Ecclesiæ, vt pote quæ viris illustribus cùm humana tum diuina scientia, & egregia morum honestate pollentibus abundans. Cui imprimis dominus Iacobus de Brolio Canonicus eiusdem Ecclesiæ & Archidiaconus Borbonius, vir quidem iam grandæuus, sed nulli cęterorum Canonicorum pietate, beneficentia, aut alio genere virtutis secundus, plurimum splendoris adiecit. Hic augendi diuini cultus studio sub inferiori testudine Matricis Ecclesiæ, loco ruderibus purgato Dominicam sepulturam ad veritatis similitudinem, magnificentissimo materiæ & operis apparatu effinxit. Vbi etiam sibimet sepulturæ conditorium sub introitus limine parauit: Est enim idem locus deuotioni accommodatissimus. Quamobrem vt illic iugis memoria preciosæ mortis piissimi nostri Seruatoris sedulò recolatur, idem vir insigniter liberalis pręter nongentos aureos (quibus tam insigne & egregium opus consummauit) etiam pro Missa de Passione Domini ad altare è regione sepulchri constitutum, quartis & sextis feriis perpetuò celebranda, prouentus ex suis prædiis sufficientes adiecit. Sed nunc vt styli nostri cursus ad id vnde obiter digressus est, se referat, quum ad creandum nouum antistitem Nonis Iunii anno Domini 1525. celebris conuentus cleri cogeretur, sanè venerabilium Canonicorum altera pars præfatum dominum Iacobum de Brolio in Pontificem elegit, altera verò dominum Franciscum de Turnone magis fore vtilem Ecclesiæ æstimauit, ac itidem elegit. Sicque dum vtraque pars eligentium, eum in quem consensit, defenderet, & res summi Pontificis arbitrio dirimenda, ad sedem Apostolicam euocaretur, domino Iacobo per appellationem ad futurum Generale Concilium causam suam referente, dominus Franciscus iudicium obtinuit. Cuius electio per Papam Clementem septimum sexto Idus Ianuarij, eodem anno confirmata est. Distulit tamen suum iucundum aduentum in annum alterum ad penultimum diem Aprilis. Quo quidem tempore ingens vis aquarum, maximè autem insueta Vrionis fluminis inundatio tanta erupit, quantam nullus seniorum nostrorum se vidisse recolit. Sed nihilo minore gloriæ apparatu, & ciuium congratulatione Pontifex fuit exceptus. Qui vbi incredibili rerum successu primum & excelsiorem Aquitaniæ thronum conscendit, Concilium Prouinciale (quod non tantùm laudi accessit, sed emolumento etiam maximo fuit) Bituris celebrandum tertio Idus Martii anno Domini 1527. indixit, in quo pleraque multa tum ad Dei Templorumque cultum, tum ad vitam morésque cleri decreta præclarè & sapienter instituit. In quarta autem sessione venerabilis Patriarcha veritus ne Lutheranæ hæresis venenum in plures serperet (iam enim non deerant qui huic errori temerè accederent) ipsum hæresiarcham cum suis fautoribus & sectatoribus magno omnium consensu condemnato eius peruerso dogmate anathematizauit. Sanxit ad hæc ne qui librarii codices infectos Lutheranâ hæresi & sequacium emant aut vendant. Si qui verò hoc præsenti decreto & eius promulgatione admoniti, sua stultitia periclitari maluerint, quàm orthodoxorum Patrum sapientia seruari, eosdem libros imprimentes, vendentes, ementes & detinentes, carceribus includendos & alia pœna arbitraria puniendos eos censuit. Item vt animarum saluti consulatur, pro prima contumacia literas excommunicationis non esse concedendas, sed tantummodo interdictum ab ingressu Ecclesiæ statuit: & vt Rectores Ecclesiarum ad maiorem Dei reuerentiam suo populo persuadeant faciendam genuflexionem tantisper & quoties audietur signum aliquod eleuationis Corporis Christi, & ne clerus aut plebs vagetur & deambulet per templa inter dicenda officia diuina, aut dum prædicatio siue mandatorum publicatio habetur. Et vt obseruetur statutum Concilij Constantiensis & Pragmaticæ Sanctionis de residentia Canonicorum & aliorum Ecclesiæ Ministrorum in diuino cultu, & etiam psalmodia lentè & cum certa morula facienda: Et vt parochialium Ecclesiarum Rectores cæterique animarum curam habentes resideant in suis beneficiis, nec eisdem concedantur literæ de non residendo, nec ipsorum vicariis de regendo, nisi causa cognitâ. Qua legitima subsistente, & vicariis idoneis præmisso examine compertis teneantur prædicti animarum curam habentes sic per se, vel suos vicarios prouidere, vt debita hospitalitas, & pauperum subuentio obseruetur. Reliqua quę tunc hoc conuentu sunt decreta, à nobis consulto prætermittuntur: nam quod etiam idem nobilissimus Pontifex promulgauerit constitutiones Ecclesiastici fori Patriarchatus Bituricensis, alio est loco proditum. Cæterùm

vt maior adhuc ipsi accederet maiestas, puniceo insignitus galero, inter supremi ordinis Patres (quos vulgò Cardinales appellant) interuentu Regis Christianissimi, & illustrissimæ Principis matris eius suffragio est ascriptus. Per id tempus, aut certè non multò pòst, in crastinum Pentecostes, triumphalis ludus Actuum Apostolorum (spectaculum planè ad hæc tempora Christiano orbi insuetum) est Bituris celebratus. Fuit humanæ salutis annus quo hæc ita gesta sunt, trigesimus sextus supra millesimum & quingentesimum. Quo quidem elapso & aliquot interjectis mensibus, dominus Franciscus noster hactenus Pontifex vltrò cessit Primatu domino Iacobo *le Roy*, & ad regendam Aussiorum Ecclesiam transmigrauit, nobis sui desiderium ob modestiam & mansuetudinem (quibus virtutibus omnes sibi amicitiâ deuinctre illi curæ fuit) relinquens. Quem precor vt Christus optimus maximus Ecclesiæ & reipublicæ iuuandæ diu seruet incolumem. Præfuit autem Bituricensi Ecclesiæ, eam in cunctis clementer fouens duodecim annis, mensibus quatuor, & octodecim diebus, ab anno 1525. ad annum 1536. Præsidentibus Romæ Clemente VII. & Paulo III. Imperante Carolo V. ac feliciter regnante Francisco primo.

CAPVT XCV.

De Iacobo Regio nonagesimo quinto Biturigum Archiepiscopo.

Nonagesimus quintus præfuit D. IACOBVS LE ROY, vir apprime nobilis, vt pote quem Druidum Comitum (qui Regio sentine sati referuntur) constans fama ferat clarissimæ esse propaginis: huic Sauiniacum castrum, & natale solum, & legitimum patrimonium extitit.

Hactenus Anonymus Sancti Sulpicij Bituricensis Monachus, quem quidam Benedictum Vernier, dictum fuisse suspicantur, infirma admodum, quantum hactenus deprehendere potui, coniectura. Cuius autographum exemplar, certè ab ipso Auctore ante centum ac viginti propemodum annos correctum, auctum, ac locupletatum, ex Monasterio Sansulpiciano subductum iampridem, possidebat anno 1608. D. Ioannis Iacobi de Cambray *successor D. Claudius de Beauxoncles Decanus Bituricensis, quando eius amplissimum indicem contexuit digessitque D. Carolus* de la Saussaye *Decanus Aurelianensis, eòque idem ipse vsus est in describendis vitis Beatorum Philippi Berruerij & Rogerij Fortis Aurelianensium primò, deinde Bituricensium Antistitum. Illud idem exemplar postea in Bibliothecam Ioannis Chenutij Bituricensis Caussidici siue emptione, siue quacumque alia ratione translatum est, atque inde in manus Marci Antonij Dominicy Cadurcensis I. V. Doctoris atque in Alma Biturigum Vniuersitate Professoris deuenit: post cuius mortem à V. C. D.* de la Berchere, *tunc Libellorum supplicum Magistro, nunc verò in suprema Allobrogum Curia Primo Præside meritissimo in Collegium Soc. IESV Claromontanum (quæ summa eius fuit humanitas) ad me delatum est, satagente scriptisque literis perurgente Illustrissimo ac Reuerendissimo D. D. ANNA DE LEVI VENTADORIO Patriarchâ, Archiepiscopo Bituricensi, Aquitaniæ Primate. De quo, eiúsque reliquis Decessoribus præter ea, quæ Ioannes Chenutius, Claudius Robertus, ac doctissimi Sammarthani annotarunt hactenus, nonnulla quoque Deo dante, pro instituti nostri ratione obseruabimus in Promptuario Bituricensium Antiquitatum. Ii verò sibi successerunt hac serie.*

XCVI. ANTONIVS VIALART Parisiensis, ab anno 1572.
XCVII. REGINALDVS DE BEAVNE Turonensis, ab anno 1576.
XCVIII. ANDREAS FREMIOT Diuionensis, ab anno 1603.
XCIX. ROLANDVS HEBERT, Claromonte Bellouacorum ortus, ab anno 1622. ad 1638.
C. PETRVS D'HARDIVILLIERS Parisiensis, ab anno 1643.
CI. ANNAS DE LEVI ex Illustrissima Ducum Ventadoriensium stirpe.

Promptuarium Antiquitatum Bituricensium, nostrásque in Anonymum Obseruationes & castigationes rejecimus ad calcem huiusce Voluminis, quo ret Aquitanicas, Deodante, ornatum imus.

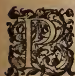

CHRONICON ADEMARI CHABANNENSIS MONACHI SANCTI EPARCHII ENGOLISMENSIS.

A Principio Monarchiæ Franciæ ad annum CIↃXXIX.

Descripsi ex MS. Codice antiquissimo Bibliothecæ Thuanæ & contuli cum MSS. Exemplaribus V. C. Hadriani Valesii I. C. Collegij Claromontani Parisiensis Societ. IESV, alijsque.

CAPVT I.

PRINCIPIVM Regni Francorum, eorumque originem vel gentium illarum ac gesta proferamus. Est autem in Asia oppidum Trojanorum, vbi est ciuitas quæ Ilium dicitur, vbi regnauit Æneas: Gens illa fortis & valida: viri bellatores atque rebelles nimis inquieta certamina objurgantes, per gyrum finitima debellantes. Surrexerunt autem Reges Græcorum aduersus Æneam cum multo exercitu, pugnaueruntque contra eum cæde magna, corruitque illic multus populus Trojanorum. Fugit itaque Æneas & reclusit se in ciuitatem Ilium, pugnauerúntque aduersus hanc ciuitatem annis decem. Ipsa enim ciuitate subacta fugit Æneas tyrannus in Italiam locare gentes ad pugnandum. Alii quoque ex Principibus, Priamus videlicet & Antenor, &c: *quæ edita sunt tum in Corpore Historiæ Franciæ Hanouiæ anno 1613. sub isto titulo Gesta Regum Francorum Epitomata, tum Tomo 1. Collectionis Duchesnianæ Scriptorum Historiæ Franciæ à pag. 690. Si quid scitu dignum occurrerit erudito Lectori pro more non inuidebimus. Ac primò obseruabimus Ademariani Chronici contextum propiùs accedere ad Historiam ex MS. Codice Ecclesiæ Cameracensis à Duchesnio editam, quàm ad editionem Marquardi Freheri.* II. *cap. 2. & 3. pro Alamannis in Codice Thuano haberi* Alanos, *& pro paludatum*, Paludum: *pro exactoribus*, exactores, *vt similia ad minutias Grammaticas spectantia silentio premam, nec diuersis lectionibus ad Historicam veritatem nihil aut parum conducentibus molestiam occupatis creem.* Cap. 5. *pro Dispargo* Disparco, *& pro Summam* Sonnam, *& pro Egecio seu potius Ætio* Ægidium Patricium Romanorum, *& pro Tursomodo, seu Thorismundo* Tursomum. Cap. 10. *pro vrsum* vrceum percusserat. Cap. 11. *pro Godomarus* Gotmarus, *pro matricolam* matriculam.

Sub finem cap. XII. *hæc addantur post Deum Omnipotentem qui est in cælis adores:* Eò tempore Sanctus Eparchius natus est patre Comite Petragorico, nomine Felice, qui postea plenus sanctitate patronus Egolismæ ciuitatis factus est. Cap. 15: *pro Remedio aut Remedio* Remigio, *sub finem cap. 16.* Deinceps omnes Ecclesiæ Dei cum auctoritate Apostolici Romani hoc exemplum agentes vsque ad præsens ipsas letanias triduanas vbique celebres recolunt ante Ascensionem Domini. Cap. 17. *post ipsam vrbem apprehendit:* omnemque terram illã subjugauit: In ipsa ciuitate consecrare fecit in Episcopatu venerabilem virum Aptonium Capellanum suum expulso Primio Episcopo

Arriano Gothorum de eadem ciuitate : & tam in ipsâ Egolismâ, quàm in Sanctonico, vel Burdegala Francos præcepit manere ad Gothorum gentem delendam, &c.

Cap. 18. *pro Ragnacharius* Regnacarius, *pro baltheos & armellas* bracteas & armillas. *pro æramen & cuprum erat deauratum sub dolo factum*, æramen ciprum erat & foris deauratum subdolè factum. Cap. 19. *pro Cochilago*, Cochelaico. Cap. 20. *pro Colomna* vico, Columpnæ vicus. Cap. 22. *pro Theudebertus*, Theodebertus. Cap. 23. atque eam in tantum verberabat vt sanguine inlitum sudarium suum fratre suo transmitteret dicens: Indignamini dulcissimi Fratres laborem & iniuriam meam Domini carissimi. Cap. 24. Hæ sunt forpices & hic est gladius : sic mandant filij tui : si vis tonde, aut gladio perime. Cap. 25. in syluam confugit in Arelanno, fecitque combros, &c. *Post ad propria sunt reuersi*: per idem tempus Sanctus Eparchius Pater Egolismensis migrauit ad Christum die primo mensis Iulij. Cap. 26. *pro Spaniam* Hispaniam. Cap. 27. in superiores Francos & Austrasios Theodoaldus, cum magno psallentium apparatu. Radegundis male pro Heregunde seu Charegunde Ingundis sorore ponitur. Cap. 28. *pro Cunoberto*, Conobro Rege Britannorum & *pro Vuillesario* Wilecarius. Cap. 29. spiritum exhalauit anno quinquagesimo primo regni sui.

Sub finem capitis 30. Eo tempore S. Gregorius Archiepiscopus Turonensis magnis virtutibus fulgebat: per idem tempus S. Germanus Parisiorum Episcopus missus à Rege Chariberto Egolismam ciuitatem, consecrauit Basilicam S. Eparchii, vbi ipse nuper sepultus fuerat: adfuit cum eo venerabilis Gregorius Episcopus Turonensis, & in ipsa Basilica multa pignora reliquiarum B. Martini Episcopi collocantes dedicauerunt eam in eiusdem B. Martini honore. Denique in altari ipsius ab eodem S. Germano atque Gregorio consecrato Sanctæ Crucis hactenus apparent impressa signacula. Item in honore S. Petri consecrauerunt Ecclesiam sedis Episcopalis quã Clodoueus Rex supradictus à nouo inchoari iusserat destructa priori sede quam Gothi Ariana maculatione fœdauerant, in honore Sancti Saturnini, ordinauerúntque in ipsa ciuitate Episcopum nomine Mererium, qui in Francia Capellanus Regis fuerat. Aptonius enim nuperrimè obierat in Christo.

Cap. 33. *mittens nuncios Dunensibus* : misitque nuncios Bituricensibus vel Turonicis vt contra Theodobertum ire deberent. Quod illis dissimulantibus Rex Godegiselum & Guntramnum Duces in capite direxit. Qui commouentes exercitum aduersus eum, pergunt contra Egolismam vbi residebat propter fortitudinem murorum. Ille quoq; derelictus à suis cum paucis remansit, sed tamen ad bellũ ire non dubitat. Venientesq; ad pugnam octo millibus ab Egolisma iuxta fluuium Carantam secus siluam Buxam Theodobertus deuictus prosternitur, mortuusq; ibi ab Aunulfo quoq; Duce collectus Egolismam ciuitatem portatus ibidẽ sepultus est apud S. Eparchium. Cap. 34. per consiliũ Fredegundis in cuncto regno suo fieri iussit. Erat enim illa ancilla nequissima, sed propter pulchritudinẽ vultus eã Rex nimis amabat, & mala consilia semper audiebat ab illa, & eam credebat super omnes consiliarios Francorũ: pro quibus descriptionibus malis multi relinquentes villas ciuitates vel possessiones proprias, &c. Cap. 35. *pro Canelone* Cauilono. Landricus quoque tunc erat Majordomus Palatij vir ingeniosus & vtilis, *pro de stabulo* de staplo equorum : *pro summo noctis vespere obtenebrante crepusculo*, clauso iam die ad noctẽ venerit, mittamus qui eum interficiat & proclament quod Childebertus Rex Auster insidiatus ei est : *pro ad merata sua*, ad mansiones suas, &c. Cap. 36. *pro vsque Trucciago*, vsque Truciam peruenerunt. Cap. 37. *pro Michitanum castrum* Malitonense, *& pro sciona fiscionam vicum*. Cap. 38. *pro Ribuarinsem terram*, Riboariensem: *& in fine post interfecit additur* : & minorẽ in albis ad petram percusso cerebro elisit.

Cap. 40. Brunechildis cultu regali ornata venit ad eum ad castrum vel fluuium Tiroa : qui cum eam vidisset dixit: Inimica Dei cur tanta mala perpetrasti & tantam genealogiã Regalem interficere ausa fuisti ? In camelo leuata & tota hoste girata, &c. Cap. 41. *cum ganno* cachinno, *vile iumentis* Blace vinte ? *nisi & gladius suus (quod spatam vocant) per longum habebat*, nisi quantum gladius suus, quem spatam vocant, per longũ habebat Cap. 42. ipse enim eleemosynarum copiam de fisco Palatij per Ecclesias Sanctorũ primus distribuere iussit, &c. Tunc Audoënus Episc. exortus enituit. Tunc Heraclius Imperator Crucem Domini defuncto Cosdroe quod erat in Perside victor detulit in Hierusalem & Exaltatio S. Crucis in suam ciuitatem facta est. Eo tempore piissimus Imperator Heraclius Dagoberto munera misit, & rogauit vt baptizari compelleret omnes Iudæos qui erant in omni regno eius, quod & factum est.

Tunc

Tunc defuncto Gundolando Majoredomus, &c. cap. 45. *pro Bacio*, Baciuo villa. cap. 46. *pro Frcherego*, Ercreco villa: *super vacuas capsas*, causas. cap. 48. Post hæc Pipinus Theoderico Regi cepit esse in principali regimine Majordomus. cap. 49. ex Regina Crochilde. Item *pro Northerto*, Nordebertus. & *pro Grimoaldo*, Grimaldus. & *pro Theudaldo*, Theodebaldus: Calpiadem quoque vocat aliam vxorem Pipini, Caroli Martelli matrem, quæ passim appellatur Alpais. cap. 5. *pro Teutsinda*, Theotsinda filia Ratbodi: *pro Landeberto*, Lanbertus. *pro Leodosio*, Leudicum. *pro Ranthario*, Ratgarius.

Cap. 51. Eo tempore Pipinus Breuis supradictus, pater Drogonis, & Grimaldi, & Caroli Martelli, correptus febre valida, morruus est. Et postquam mortuus est supradictus Pipinus Vetulus vel Breuis, qui fuit proauus domni Karoli Imperatoris Magni, Franci in Francos inuicem irruunt in Cosia silua, &c. Tunc Plectrudis vxor Pipini Vetuli, cepit per ingenium Karolum Martellum filium Pipini supradicti de alia vxore Calpiade, qui dum sub custodia teneretur, auxiliante Domino, vix euasit. Cap. 53. *pro Vinciago*, Vinciaco. Regemque sibi statuit Clotarium consanguineum suum, filium Clodouei, qui fuit filius Dagoberti. Chilpericus itaque & Raenfredus Eudonem Ducem Aquitaniæ expetunt in auxilium, & munera multa ei tribuunt. Ille hoste Vvasconorum & Aquitanorum commoto, contra Carolum Martellum perrexit. At ille constanter occurrit ei intrepidus. Eudo territus resistere non valens, fugit, & reuersus est fugiendo vsque Parisius. Inde Sequanam fluuium transiit, & ad vrbem Aurelianis venit, & Chilpericum cum thesauris regalibus adduxit secum, & vltra Ligerim accedens, vixque euadens terminos regionis suæ cum Chilperico penetrauit. Carolus persecutus eum vsque Turonis, non reperit, & reuersus est. Eo anno Clotarius Rex consanguineus eius obiit. Sequenti anno Karolus legationem ad Eudonem direxit, & amicitias cum eo fecit, Chilpericum mandans vt redderet. Eudo Chilpericum ei reddidit cum multis muneribus, & Karolus Martellus Chilperico recepto, Regem eum constituit, oblitus cunctorum quæ in eo fecerat malorum, sed cum Raënfredo amicitias facere noluit. Rex Chilpericus vrbe Nouiomo veniens morbo obiit, & regnauit annos sex. Franci verò Theodericum filium Dagoberti iunioris in Monasterio Cala enutritum, super se Regem statuunt, consensu Karoli Martelli. *Desunt in MS. nostro codice verba ista:* Qui vsque nunc in regno subsistit, *quæ gesta Regum Francorum à Frehero & Duchesnio edita claudunt. Sequuntur verò in Ademaro, quæ ad Carolum Martellum & Pipinum eius filium pertinent, ac maximam partem ex Chronico Fredegarij edito à Duchesnio pag. 770. & sequentib. Tomi primi desumpta sunt.*

Karolus verò Princeps Raënfredum insecutus, Andegauis ciuitatem obsedit, & vastata regione eadem, cum plurimis spoliis reuersus est, & Majordomus effectus est ipse Karolus Martellus in regno Francorum. Sequenti anno Andegauis ciuitatem fortissimè debellans cepit, & Raënfredo interfecto, reuersus est.

Per idem tempus rebellauerunt Saxones, & Karolus Princeps contra eos hostem commouit, ac debellans eos, victor reuersus est. Eoluto anni circulo, coactâ agminum multitudine Karolus Martellus Rhenum transiit, Alamanniam & Sueuiam penetrauit, & vsque ad Danubium accessit, & transmeato Danubio, fines Baugarenses occupauit; & sublatâ regione illâ cum multis thesauris & vxore patris sui Plectrude, quæ timore eius illuc fugerat, & cum nepte sua Sonichilde victor in Franciam reuersus est. Per idem tempus Eudo Rex à iure fœderis recessit: quo comperto per internuncios Carolus Princeps commoto exercitu Ligerim fluuium transiit, & fugato Eudone, thesauris multis ab eo acceptis, & populatâ ipsâ terrâ, remeat ad propria. Tunc Eudo Dux cernens se superatum atque derisum, gentem perfidam Saracenorum ad auxilium conuocat contra gentem Francorum: qui egressi de Hispania cum Rege suo nomine Abderama, Garonnam transeunt, Burdegalam vrbem perueniunt, Ecclesias concremant, populos consumunt gladio, & vsque Pictauis profecti, basilicam sancti Hilarij igne concremant, & ad domum sancti Martini Turonis euertendam properant: contra quos Carolus Princeps audacter aciem ministrauit, & super eos irruens, non longè à Pictauis tentoria eorum subuertit, & cunctum exercitum eorum sternens, in ore gladij Regem eorum Abderama peremit, & victor Franciam rediit, & ex tunc omnes ceperunt eum cognominare Martellum; quia sicut martellus cunctū ferrū subigit, sic ipse Domino adjuuante, cuncta prœlia frangebat,

Sequenti anno idem egregius bellator Karolus regionem Burgundiæ sagaciter penetrauit. Fines regni illius leudibus suis probatissimis viris illustribus ad conterendas gentes rebelles in fide statuit, & pace patratâ, Lugdunum ciuitatem suis fidelibus tradidit, & firmatis fœderibus iudiciariis, reuersus est victor fiducialiter agens. In illis quippe diebus Eudo Dux mortuus est. Quod audiens Karolus Martellus, inito consilio Procerum suorum, denuò Ligerim transiit vsque Garonnam & Burdegalam ciuitatem, & castrum Blauia cepit obsidione, & totam illam regionem subjugauit cum vrbibus ac suburbanis,& victor cum pace remeauit. Deinde ad crudelissimam gentem Frisonum maritimam nimis crudeliter rebellantem nauali euectione certatim properauit,& altum mare intrãs, penetrauit insulas eorum Amniam, Stracbiam, & Astracham, & super Buronem fluuium castra ponens, Bobonem Ducem illorum fraudulentum Consiliarium interfecit, & omnem exercitum Frisonum gladio prostrauit. Fana eorum idolatra contriuit, & combussit igne, & cum magnis spoliis & præda victor reuersus est in regnum Francorum. Iterum commoto exercitu Burgundiam dirigit, & de Lugduno vsque Massiliensem vrbem, vel Arelatum cuncta in suam potestatem subegit, & cum magnis thesauris & muneribus in sedem Francorum remeauit. Item contra Saxones paganissimos rebellantes, qui Rhenum fluuium consistunt, strenuus vir Karolus hostem commouit Francorum, in loco vbi Lippia fluuius Rhenum intrat: quo transineato, maximam partem regionis illius prostrauit, & gentem illam sæuissimam tributariam fecit, & plures obsides ab eis accepit, sicque victor opitulante Domino remeauit ad propria.

Eo tempore gens fortissima Hismaëlitarum, quos Saracenos corrupto vocabulo nuncupant, irruperunt Rhodanum fluuium, consentientibus infidelibus Christianis, & per dolum & fraudem cum Rege suo Mauronco Auenionem vrbem munitissimam ac montuosam ingrediuntur, & collecto multo agmine Saracenorum, vastabant per circuitum omnes regiones. Tunc vir egregius, Karolus Dux germanum suum Childebrandum Ducem, virum industrium, cum reliquis Ducibus & Comitibus, cum apparatu hostili illuc direxit: qui properè ad eandem vrbem peruenientes, tentoria instruunt vndique circa ipsum oppidum, & suburbana præoccupant, & aciem instruentes, munitissimam ciuitatem obsident: & Karolus belligerator mox insecutus est eos cum fortiori hoste, & prædictam vrbem aggreditur, muros circumdat, obsidionem coaceruat. Tunc iubente Domino, in modum Hierico cum strepitu Francorum & sono tubarum, cum machinis, & restium funibus muros arripiunt, & mox mœnia corruunt, & vrbem munitissimam ingredientes succendunt, omnes Saracenos trucidant, & in suam ditionem cuncta restituunt. Victor igitur atque bellator insignis Karolus Rhodanum fluuium transiit, Gothorum fines penetrauit, & Narbonam celeberrimam, & metropolim vrbem eorum obsedit super Adicem fluuium, & munitionem in gyro in modum arietum construxit, & Regem Saracenorum nomine Atimot, cum satellitibus suis ibidem reclusit. Hæc audientes majores natu & Principes Saracenorum qui commorabantur in regione Hispaniarum, coadunato exercitu hostium cum alio Rege, Amorre nomine, viriliter armati consurgentes, præparant se ad prælium contra Karolum Martellum: contra quos Karolus occurrit super fluuium Birram in Palatio Valle Corbaria, illisque mutuò confligentibus, Saraceni deuicti atque prostrati sunt, & cernentes Regem suum interfectum, in fugam lapsi terga verterunt, & qui euadere potuerunt, cupientes nauali euectione fugere, in stagnum maris natando mutuò se cohortantes insiliunt, & mox Franci cum nauibus præoccupatis iacula armatoria super eos proiiciunt, & suffocatos in aquis interimunt; sicque Franci triumphantes de hostibus, prædam magnam & spolia capiunt, & captâ multitudine Saracenorum captiuorum, Carolus regionem Gothicam depopulat, & ciuitates famosissimas Narbonam & Nemausum, Agatem & Beteris funditùs destruunt, mœnia & muros confringentes, & igne supposito concremant Franci, & omnia castra & suburbana eiusdem regionis exterminauerunt, & deuicto aduersariorum agmine, Christo in omnibus præsule, qui est caput salutis & victoriæ, salubriter remeauit Karolus cum Francis in solio principatus sui.

Sequenti anno, mense Februario, prædictum germanum suum Karolus cum plurimis Ducibus & Comitibus, commoto exercitu in partes Prouinciæ direxit, & posteà insecutus est eum ad vrbem Auenionem accedens, cunctam regionem vsque lit-

tus maris magni dominationi suæ subdidit; & fugato Rege Saracenorum, nomine Aronro, in interioribus tutissimis rupibus maritimis, omni regione acquisitâ, Karolus victor regressus est, nullo contra eum rebellante. Et reuersus Karolus in Franciam, ægrotare cœpit in villa Vermeria super fluuium Iseram. Tunc mortuus est Theodericus Rex, filius Dagoberti iunioris, & Karolus Martellus in ipsa infirmitate sua iussit eleuare in Regem Hildericum fratrem Theoderici, qui vecors erat, sicut & frater eius fuerat, sed meliorem illo non poterant Franci inuenire de prole regali.

Eo tempore beatus Gregorius Papa secundus misit Karolo Principi claues venerandi sepulcri sancti Petri, cum vinculis eiusdem Apostoli, & cum muneribus magnis & infinitis per legationem; quod antea in nullis temporibus visum aut auditum fuit, eo pacto vt Romanos defenderet de Langobardis, qui multa mala in terra S. Petri faciebant. Ipse itaque Karolus mirifico honore ipsam legationem recepit, & per Missos suos, id est, Grimonem Abbatem Corbonensis Monasterij, & Sigebertum Reclusum Basilicæ sancti Dionysij Martyris, ad limina SS. Petri & Pauli, misit multa munera pretiosa cum ipsis Legatis Gregorij Papæ. Igitur Karolus consilio Optimatum suorum experito, filiis suis regna diuisit, & primogenitum suum Carlomannum sublimauit in Alamannia atque Toringia: Alterum Pipinum misit in Burgundiam & Neustriam, Franciam & Aquitaniam.

Ipso anno Pipinus Rex commoto exercitu cum auunculo suo Childebrando Duce, & multitudine satellitum Francorum Burgundiam dirigit, & fines regionum præoccupat. Interim (quod dici dolor est) noua signa in Sole & Luna & Stellis apparuerunt, & ordo sacratissimus Paschalis turbatus est per multas regiones per errorem & ignorantiam Calculatorum, qui benè nesciebant terminum Paschalem reperire, & per multas ciuitates celebratum est Pascha vel in Martio, vel in Aprili, vel in Maio. Tunc Karolus Martellus basilicam S. Dionysij Martyris Parisius muneribus multis ditauit, veniensque Carisiaco villa Palatij super Iseram fluuium, validâ febre correptus obiit in pace anno 741. ab Incarnatione Domini. Et retrò in alio anno, dum turbatio fuit de Pascha, debuit esse Dominicus dies Resurrectionis Christi octauo Kalendas Maij, quod fuit in vltimo anno Cycli Decennoualis, fuitque terminus Paschæ Dominica Osanna xv. Kalendas Maij. Regnauit autem Karolus annis xxv. sed non est vocatus Rex, quia ipse non permittebat se Regem vocari, nisi Ducem Francorum, quia pueris Regibus deferebat honorem nominis Regalis, Theodorico videlicet & Childerico, quamuis ineptis, prudentiâ & sensu carentibus. Obiit xi. Calendas Nouembris cunctis in gyro regnis acquisitis, sepultusque est in basilica sancti Dionysij Martyris. Pipinus autem vetulus pater eius regnauit xvii. annis in puerorum Regum fidelitate.

Igitur postquam Karolus Martellus Majordomus mortuus est, filij eius Carlomannus & Pipinus Pius Majordomus duxerunt exercitum contra Hunaldum Ducem Aquitanorum, ceperuntque castrum quòd vocatur Loccas, & in ipso itinere diuiserunt regnum Francorum inter se, in loco qui dicitur Vetus Pictauis, sicut pater eorum prærordinauerat eis. Eodemque anno Carlomannus Alamanniam vastauit: deinde ipsi duo fratres inierunt pugnam contra Odilonem Ducem Bajoariorum, & prostrauerunt omnem exercitum eius cum ipso. Et Carlomannus in Saxonia cepit castrum Hoseoburg, & Theodericum Ducem eorum cepit. Item alia vice cum Pipino perrexit in Saxoniam, & omnia subjugauit in sua potestate. Tunc à Deo inspiratus Carlomannus, confessus est Pipino germano suo quòd voluisset sæculum relinquere, & in eodem anno nullum fecerunt exercitum, sed præparauerunt se vterque, Carlomannus ad iter suum, & Pipinus quomodo germanum suum honorificè ditexisset cum muneribus. Tunc Carlomannus Romam pergens, ibi se totondit, & in Sirapti (Sorapte) monte Monasterium ædificauit in honorem sancti Siluestri: ibique aliquandiu stetit, & inde propter inquietudinem sæculi, & Principum Francorum, qui ad eum veniebant, ad sanctum Benedictum in Cassinum vsque peruenit, & ibi Monachus effectus est.

Eo tempore Grifo Dux fugit in Saxoniam, & Pipinus Pius iter faciens per Toringiam in Saxoniam, introiuit vsque ad fluuium Missala, in loco, qui dicitur Scannigi: & Grifo fugiens in Bajoariam venit, ipseque Ducatum sibi subjugauit, Hiltrudem cum Tassilone adquisiuit, & Suitger in solatium Grifonis venit. Pipinus autem cum exercitu iter faciens illuc, totam Bajoariam sibi subjugauit, Grifonem secum addu-

xit & Lanfredum, & per suum beneficium Tassilonem collocauit in Ducatu Bajoariorum. Grifonem verò in Neustriæ partes misit, & dedit ei duodecim Comitatus. Inde iterum Grifo fugiens, Vvasconiam periit, & ad Vvaiferium Ducem Aquitanorum peruenit. Tunc dolentes Franci quia non habebant prudentem Regem, sed iam per multos annos sustinuerant de regali prole insipientes viros, voluerunt eleuare in Regem Pipinum Pium, qui noluit adquiescere, sed adunatis cunctis Primoribus Francorum, ex parte eorum misit Romæ Burcardum Vvirzeburgensem Episcopum, & Folradum Capellanum suum ad Papam Zachariam: qui ex parte Francorum interrogauerunt de Regibus in Francia, qui propter suam amentiam illis temporibus non habebant regalem potestatem, si benè fuisset, an non. Et Zacharias Papa cum consilio nobilium Romanorum mandauit Francis, vt meliùs esset vocari Regem illum, qui haberet prudentiam & potestatem, quàm illum qui sine regali potestate, solo nomine Rex erat. Et vt non conturbaretur ordo regalis, iussit per authoritatem Apostolicam Pipinum fieri Regem, qui erat de sanguine regali Francorum. Tunc Pipinus Pius filius Karoli Martelli à cunctis Francis vnanimiter gaudentibus electus est inuitus ad Regem, & vnctus per manus sanctæ memoriæ Bonifacij Archiepiscopi, & eleuatus est in regnum Suessionis ciuitate. Childericus verò qui falsò Rex vocabatur solo nomine, tonsuratus est, & in Monasterium missus.

Pipinus igitur Rex in Saxoniam iter fecit, & Hildegarius Episcopus eius occisus est à Saxonibus in castro Viberg, & Pipinus victor extitit, & peruenit vsque ad locum qui dicitur Rimia. Ipso anno Grifo qui in Vvasconiam fugitiuus erat, à germano suo occisus est in dolo. Tunc Stephanus Papa venit in Franciam, adjutorium & solatium quærens Pipino Pio pro iustitia S. Petri. Similiter & Carlomannus Monachus, germanus supradicti Regis, per iussionem Abbatis sui Franciam venit, vt reportaret in Cassinum corpus sancti Benedicti. Stephanus verò Papa confirmauit Pipinum vnctione sancta in Regem, & cum eo inunxit duos filios eius, Karolum postea Imperatorem, & Carlomannum in Reges, & domnus Bonifacius Archiepiscopus in Fresia verbum Dei prædicans, factus est Martyr Christi. Et Pipinus Rex per Apostolicam inuitationem in Italiam perrexit quærendo iustitiam B. Petri Apostoli. Aistulfus Rex Longobardorum supradictam iustitiam vetando, Sclusas Longobardorum periit, & obuiam Pipino Regi venit, & inierunt bellum, & Domino auxiliante, & B. Petro Apostolo intercedente, Pipinus Rex victor extitit cum Francis. Eodemque anno Stephanus Papa reductus est ad sanctam Sedem per Missos domni Regis Pipini. Inclusus verò Aistulfus Rex Papiâ ciuitate, iustitiam S. Petro pollicitus est se facere. Vnde Rex Pipinus obsides quadraginta recepit, & cum sacramento firmatis reuersus est in Franciam. Carlomannus autem Monachus Viennâ ciuitate remansit vnà cum Bertrada Regina infirmus, & languebat per dies multos, & obiit in pace. Dum autem Rex Pipinus prospexisset ab Aistulfo Langobardorum Rege ea non esse vera quæ antea promiserat de iustitiis sancti Petri, iterum iter peragens in Italiam, Papiam obsedit, & Aistulfum inclusit, & magis magisque de iustitiis sancti Petri confirmauit vt stabiles permanerent, sicut promiserat, & insuper Rauennam, & Pentapolim, & omnem Exarchatum conquisiuit, & sancto Petro tradidit. Et reuerso Pipino Rege in Franciam, cupiebat Aistulfus nefandus mentiri, & irrumpere sacramenta quæ iurauerat, & quadam die in venatione subitò percussus iudicio Dei mortuus est.

Interea misit Constantinus Imperator Regi Pipino cum aliis donis organas mirificas, quas in Francia posuit. Tunc Rex Pipinus habuit placitum cum Francis in Compendio, ibique Tassilo Dux Bajoariorum in Vassatico se commendans per manus suas sacramenta iurauit multa super reliquias Sanctorum manus imponens, & fidelitatem Regi promisit Pipino & filiis eius domno Karolo & Carlomanno, sicut vassus dominis suis esse debet, sic confirmauit super corpora sanctorum Dionysij, Rustici, & Eleutherij, sancti Germani, & sancti Martini, vt omnibus diebus vitæ suæ sic conseruaret, sicut sacramentis promiserat. Similiter homines eius maiores natu iurauerunt, & ipso anno Natalem Domini & Pascha celebrauit in Corbonnaco. Deinde in Saxoniam per virtutem intrauit in loco qui dicitur Sitnia, & multas strages de Saxonibus fecit: & tunc Saxones polliciti sunt contra Pipinum facere omnes voluntates eius, & honorificè se præsentare per singulos annos in placito suo, vsque in equos trecentos. Et natus est Regi Pipino filius, cui nomen suum im-

posuit, qui in tertio anno postquam natus est, mortuus est ipse puer, celebrauitque Natalem Domini in Longo-lare, & Pascha in Iopila.

Tunc Rex Pipinus cernens Waiferium Ducem Aquitaniæ non consentire iustitiis Ecclesiarum, & partibus Francorum, consilio inito cum Francis, venit in Aquitaniam vsque ad locum qui dicitur Tedoat. Quod videns Waiferius, timore plenus misit Otbertum & Cladinum Comites Regi Pipino, deditque ei obsides Adalgerum & Iterium Comites, vt omnia redderet, quæ Rex Pipinus quærebat in causis Ecclesiasticis, & celebrauit Natalem & Pascha in Carisiaco Rex Pipinus. Tunc Vvaiferus Dux minimè cogitans de obsidibus, vel de sacramentis suis supra Pipinum Regem, exercitum commouit quasi vindictam, venitque vsque ad ciuitatem Caualoonum. Et dum Rex Pipinus synodum suam teneret in villa quæ dicitur Dura, nunciatum est ei quòd Vvaiferius in omnibus mentitus est. Tunc cum Carolo filio suo primogenito veniens in Aquitaniam, cepit Castella quorum nomina sunt hæc: Burbonnis, Cantella, Clarmontis: ista per pugnam cepit. Et in Aruernis multa alia castella cepit per pugnam, & multa castella per placitum se subdiderunt in eius dominio, & propter iram Vvaiferij Ducis desertando supradictam prouinciam, peruenit vsque Lemouicas; & quia non eum susceperunt Lemouicenses in pace, fortiter expugnans cepit ipsam ciuitatem, & muros eius destruxit, & celebrauit Natalem Domini & Pascha in Carisiaco villa.

Tertiò veniens Rex Pipinus in Aquitaniam, cepit ciuitatem Bituricam, & castrum Toarcis, & celebrauit ipso anno Pascha in Gentiliaco villa. Tunc habuit placitum suum in Niuerois, & quartò iter faciens in Aquitaniam, vastando peruenit vsque Cadurciam, & reuertendo per Lemouicas, contulit S. Martiali bannum aureum quod ceperat in prœlio Vvaiferij, simulque donauit villam de sancto Valerico Canonicis sancti Martialis, & Canonicis sancti Stephani dedit villam quæ dicitur Salanniacensis, & remeauit in Franciam, & celebrauit Natalem & Pascha in Longolari.

Tunc Tassilo Dux Bajoariorum postposuit sacramenta, & omnia quæ promiserat Regi Pipino, & per malum ingenium se inde subduxit; & duo Pipinus Rex esset in Aquitania, ipse Tassilo per ingenia fraudulenta se subtrahens, Bajoariam petiit, & nunquam amplius faciem supradicti Regis videre voluit. Tunc Pipinus habuit placitum suum ad Vvarmatiam, & ipso anno in Francia resedit pertractans quid faceret contra Vvaiferium & Tassilonem, & celebrauit Natalem & Pascha in Carisiaco villa. Sequenti anno placitum suum habuit ad Attiniacum villam, & nullum aliud iter fecit, & celebrauit Natalem & Pascha in Aquis villa. Alio anno Rex Pipinus perrexit quinta vice in Aquitaniam, & placitum suum habuit in Aurelianis ciuitate, & castrum Argentomum, quod Vvaiferius destruxerat, restaurauit, & Francos ibi misit, qui continerent Aquitaniam. Similiter in Bituricas Francorum Scaram collocauit, & celebrauit Natalem Domini in Salmontiaco villa, & Pascha in Gentiliaco.

Rex verò Pipinus in Gentiliaco habuit placitum & synodum magnam inter Romanos & Græcos, & Aquitanicos & Francos de fide Sanctæ Trinitatis, & de Sanctorum imaginibus quæ ponuntur in Ecclesiis, & postea contra Vvaiferium pergit in Aquitaniam, cepitque pugnans Narbonam, & Tolosam, & Albiensem, atque Gaualdanum, & reuersus est in Franciam, & celebrauit Pascha in Vienna ciuitate. Eodem anno, mense Augusto, iterum sexta vice properat Aquitaniam, & Bituricas tenuit synodum suam cum omnibus Francis more solito in campo. Inde iter peragens vsque Garonnam peruenit, & multas rocas & speluncas conquisiuit, & reuersus per Lemouicas cepit castrum Scoralliam, & Toreonam, & Petruciam, & celebrauit Natalem Domini in Bituricas.

Sequente anno domnus Pipinus Pius septima vice pergit in Aquitaniam, & cepit Remistannum castrum, & peruenit vsque Santonas ciuitatem; & ibi captâ matre Vvaiferij, & sorore eius, & nepte eius in Capitolio, inde perrexit vsque ad Garonnam, in locum qui dicitur Montis. Ibi Eroicus Princeps adduxit & aliam sororem Vvaiferij capram, & celebrauit Pascha Rex Pipinus in castro quod dicitur Sels. Octaua vice Rex Pipinus cum Bertrada Regina pergens Aquitaniam, & in Santonas ciuitate dimisit Reginam cum familia sua, & ipse Petracoricas perrexit: vbi commisso bello cum Vvaiferio, occisus est Vvaiferius, & victor extitit, Domino iu-

bente Rex Pipinus, & cum triumpho victoriæ reuersus est Sanctonas, ibique per aliquot dies commorans, ægrotare cepit, & per partes Turonorum reuertens, ad S. Dionysium peruenit, & ibidem obiens finiuit: planxeruntque eum Franci planctu magno, & regnauit Carolus Magnus filius eius pro eo.

SEQVITVR IN EODEM CODICE MS. VITA CAROLI MAGNI FRANCORVM REGIS ET IMPERATORIS.

ILLAM ex hoc ipso MS. Bibliothecæ Thuanæ codice, quem olim, vt ex adscripto in prima pagina nomine compertum esse cuilibet potest, cum pluribus aliis calamo exaratis membranis possederat, edidit V.C. Petrus Pithœus anno 1588. in Collectione XII. coætaneorum scriptorum Historiæ Francicæ ab anno Christi 708. ad annum 990. & postea Tomo II. Historicorum Francicorum recudit à pag. 68. ad 88. nunquam satis pro merito laudandus Andreas Duchesnius hoc initio.

A PRIMO Rege Francorum dicemus prosapiam domni præcelsi Regis Magni CAROLI, quem Deus amauit, & exaltauit, &c.

SVBIICITVR VITA LVDOVICI PII REGIS FRANCORVM ATQVE IMPERATORIS.

IGITVR postquam Christianissimus gloriosus Imperator Carolus mortuus est, nunciatum est Ludouico filio eius in Aquitania apud Teodoadam villam, vbi ipse tunc hiemabat à pluribus nunciis. Tricesimo autem die obitus patris Aquisgrani venit, &c. *quæ ex Annalibus Plebeiis, Egimardi, Bertiuianis, aliisque deprompta sunt. Nos ea dumtaxat deinceps seligemus, quæ singulare quid, & ad Res Aquitanicas maximè pertinens, complectentur.*

Ad finem anni DCCCXVI. completisque ibi viginti diebus Aquisgrani ad hiemandum profectus est, vbi habito Concilio, id est indictione decima, anno Imperij sui tertio, ab Incarnatione 816. iussit fieri regulam Canonicis excerptam de diuersis Patrum scripturis, decreuitque eam obseruandam à Canonicis, vt sicut Monachi respiciunt ad librum Regulæ sancti Benedicti, sic perlegant Canonici inter se librum Vitæ Clericorum: quem librum Amalerius Diaconus ab Imperatore iussus collegit ex diuersis Doctorum sententiis. Dedit ei Imperator copiam librorum de Palatio suo, vt ex ipsis ea quæ viderentur congrua excerperet, & ita cum decretis Episcoporum qui ibi fuerunt, vita Clericorum roborata est. Scripsit eidem Imperatori supradictus Amalerius librum de Officiis Diuinis, & de Varietatibus eorum, & de Ordine Psalmorum iuxta Clericorum vsum antiquum.

Anno DCCCXVII. Nam vigesima die Nouiomago venatu se exercuit: vnde reuersus, generalem Synodum Aquis more solito habuit, vbi Abbates regni sui conuocauit, & vt Regulam sancti Benedicti obseruarent admonuit, & Abbatias omnes in sua manu reuocauit, vt nemo Comitum vel Episcoporum eas inquietare potuisset, & Abbates inter se quædam Capitula decernentes descripta recitauerunt coram Imperatore, quæ ipse manu propria roborauit cum Episcopis qui aderant. In eodem conuentu filium suum primogenitum Lotharium coronauit, &c.

Anno DCCCXVIII. Paucis diebus post Pascha iudicati sunt conjurati cum Rege Bernardo capitalem sententiam subire. Rex Bernardus cùm impeteretur vt oculis priuaretur, ense stricto se defendens, quinque Francorum fortissimos occidit, & ipse vulneribus confossus mortuus est. Alij autem exorbari fuerunt; Episcopos synodali decreto depositos, Monasteriis mancipari iussit, &c. Vviomarchus postea dicitur aliis vulgò appellatus Mormanus, qui quod tyrannidem sibi vindicasset, ab Imperatore occisus est.

Anno DCCCXIX. Similiter Lupus Vvasco qui cum Berengerio Tolosano, & Vvarino Aruernis Comitibus conflixerat, & victus fratrem in bello amiserat, ab ipsis Comitibus valdè accusatus, cùm se non posset purgare, exilio deputatus est, &c.

Vvelpi Comitis filiam nomine Iudith duxit vxorem. Imperatori ipsi porrexit li-

brum valdè mirabilem de Theologia sanctæ Crucis Rabanus Magnentius, Monachus doctissimus, Magister (imò discipulus) Alcuini. Beda enim docuit Simplicium, & Simplicius Rabanum, qui à transmarinis oris à domno Imperatore Carolo susceptus est, & Pontifex in Francia factus, Alcuinum docuit, & Alcuinus Smaragdum imbuit. Smaragdus autem docuit Theodulfum Aurelianensem, Theodulfus verò Heliam Scotigenam Engolismensem Episcopum, Helias autem Heiricum. Heiricus Remigium & Vcbaldum Caluum Monachos hæredes Philosophiæ reliquit. Conuentus apud Ingeneleim Palatium, &c.

Anno DCCCXXII. Lotharium filium suum misit in Italiam, cum quo Vvalaum Monachum, consanguineum suum, fratrem videlicet Adhelardi Abbatis, & Gerungum Hostiario Palatij Magistrum simul direxit, qui ei consilium præberent ad vtilitatem regni. Pipinum autem in Aquitaniam direxit, datâ ei vxore filiâ Theoberti Comitis Matricensis.

Anno DCCCXXIII. Mense Maio conuentum suum (in Franconofurd) tenuit, vbi fuerunt vniuersi nobiles Franciæ, Saxones, Baioarij, Alamanni, Burgundiones, Aquitani, & qui sunt iuxta Rhenum, & multæ aliæ Prouinciæ. Ibi fratres Vvlzorum controuersiam inter se de regno habentes, &c.

Accusatus est ibi coram Imperatore Ceadragus Dux Abodritorum, quia infidelis erat Francis; & quia vocatus ad mallum Imperatoris, contempsit venire per semetipsum, sed Legatos ei miserat. Tunc Imperator direxit ad eum epistolam vt veniret, quod ille per Legatos promisit se facere citiùs.

Drogonem fratrem (suum) Canonicum Metis cum electione ciuium ordinauit Episcopum.

Hoc anno, ante Missam sancti Ioannis Baptistæ, solstitio æstiuo ante quinq; dies, in territorio Augustidunense subitò mutatus est aër, & magna fragmenta ex glacie ceciderunt de nubibus, & grando terribilis. Fragmenta glaciei erant longitudine 15. latitudine 7. crassitudine duorum pedum.

Anno DCCCXXVI. Eroldus cum vxore sua, & magnâ Danorum multitudine veniens ad Imperatorem Moguntiaco, & apud S. Albanum, cum his quos secum adduxit, baptizatus est, fuitque filiolus Imperatoris de fontibus: & multis muneribus ab eo donatus, per Frisiam, quâ venerat, reuersus est: In qua Prouincia dedit ei Imperator in filiolatu vnum Comitatum, qui Driusti vocatur, &c.

Anno DCCCXXIX. Ante Pascha verò quatuor diebus Aquis terræ motus factus est noctu, & ventus vehemens ortus, qui Basilicam magnam Dei Genitricis, quam vocant Capellam Caroli, totam denudauit de plumbeis tabulis, de quibus cooperta erat, & omnes in circuitu domos subuertit, & Imperator ibi moratus vsq; Kal. Iulias propter diuersas occupationes, & ad generalem conuentum Wармatiam profectus est mense Augusto. Ibi nunciatur, &c.

HINC EXORDITVR MS. EXEMPLAR V. C. HADRIANI VALESII: QVOD CVM THVANÆO, ET CLAROMONTANI PARISIENSIS SOC. IESV COLL. CODICIBVS DILIGENTER CONTVLIMVS, SVPPLEVIMVS, CORREXIMVS.

POSTQVAM autem Ludouicus Impetator, filius Caroli Magni Imp. tenuit conuentum generalem Aquis, quo ipso anno Capella Caroli, videlicet Basilica Dei Genitricis terræ motu & vento nocte discooperta est tota; vbi nuntiatum est ei Nortmannos velle inuadere fines Francorum à parte Saxoniæ, & ipse transito Reno contra eos processit, & vanum esse comperit. 829.

Nortmanni anno sequenti cùm timerent Saxoniam intrare, reflexis nauibus ad mare Aquitanicum appellunt, & Herio insulam incendunt mense Iunio, & destituta est à generali Monachorum habitatione. Ibi fecerat dominus Imperator Carolus Monasterium S. Philiberti. Tunc Ludouicus conuentum generalem tenuit in Palatio Iogentiaco in Lemouicino, & cum gloria magna dedicare iussit Basilicam Saluatoris regalem mense Octobri, & leuatum corpus sancti Martialis, anno Incarnationis Domini DCCCXXX. Eodem mense positum est post Altare Saluatoris ad cryptam maioris vitreæ, præsente ipso Imperatore. Tunc hiems aspertima fuit, & reuersus Imp. Franciam, post modicum tempus captus est in traditione à tribus Regi-

bus, filiis suis, Lothario, Ludouico, & Pipino, & à Lothario missus est in carcerem apud sanctum Medardum, deinde apud sanctum Dionysium, & exspoliatus est ab imperialibus indumentis, & nigra veste indutus; & dum paruo pòst tempore Lotharius Viennam diù demoraretur, aggregati Franci Ludouicum à custodia carceris iuxta aulam S. Dionysij ejecerunt, & inuitum in Regem iterum eleuauerunt; & ab eo die quo D. Martialis corpus positum est vbi suprà, in Basilica Saluatoris, vsque ad eum diem quo Imperator restitutus est in regnum mediâ Quadragesimâ, post asperrimam hiemem incessanter diluuia aquarum & pluuiæ nimiæ increuerunt: ab ipso die restitutionis serenitas in Francia reddita est: sed in Aquitania pluuiæ non defecerunt, quovsque corpus B. Martialis sepulcro pristino iterum reconditum est. Tunc Odo Aurelianorum Comes, qui fauebat partibus Ludouici, & frater eius Vvillelmus, cum Lamberto Nannetensium Comite qui Lothario fauebat, congressi, occisi sunt cum multis Principibus Neustriæ. Lotharius à Vienna reuersus, voluit apud castrum Blesense cum patre suo confligere; sed impar viribus, supplex venit ad eum, & indulgentiam meruit, & restitutus est honori pristino. Similiter Ludouicus & Pipinus indulgentiam à patre acceperunt, & restituti sunt dignitati solitæ.

Verùm post annos 5. Rainaldus Comes Arbatilicensis, mense Septembri, cum Nortmannis in Herio insula dimicat, & trucidatus est. *In MS. Thuano*, fugatus *dumtaxat dicitur*.

Anno sequenti corpus S. Philiberti de insula Herio effoditur 7. Idus Iunij, & Burgundiam à Monachis perfertur.

Post alios duos annos Pipinus Rex Aquitaniæ, filius Imperatoris obiit, sepultus Pictauis apud S. Radegundem. Hic iussu patris fecerat Monasterium S. Ioannis Baptistæ Angeriaco, Monasterium S. Cypriani Pictauis, Monasterium Brantosmense, & transtulit canonicalem habitum in Monasterium S. Eparchij Engolismæ: quibus Monasteriis præfecit Abbatem Martinum. Tunc luctuosa mors Ludouici figurata est in aëre: nam sicut astra in initio regni eius lætitiam, ita imminente morte eius tristeportentum nuntiant. Dum enim in Aquitania primò inciperet regnare, viuente adhuc Carolo patre eius, apparuit in Luna plena signum Crucis, in circuitu resplendens, feriâ 5. primâ aurorâ incipiente, pridie Nonas Iun. eodem anno apparuit corona mirabilis in circuitu Solis Dominica die, horâ 4. 3. Sept. Hâc significabatur propagandam Christianam Religionem, & adornandum Christi cultum per ipsum Imp. Anno verò vltimo regni sui eclipsis Solis insolitùm fuit vigiliâ Ascensionis Domini, & stellæ visæ sunt, sicut per noctem, diù. Quod significauit maximam lucernam Christianitatis, id est, ipsum Imperium exstingui, & morte eius Sancti traditum tenebris tribulationum inuolui. Idem Imperator, audita morte Pipini filij sui, decreuit filium eius Pipinum paruum educari penès se in Francia. Emeno verò Comes Pictauinus contra voluntatem Imperatoris voluit eleuare in Regem Aquitaniæ filium Pipini. Hac de causa Imp. motus irâ Pictauis venit, & inde Emenonem expulit, & fratrem eius Bernardum, & Ramnulfum filium Girardi Comitis Aruernensis, nepotem Willelmi fratris Girardi, Comitem Pictauis præfecit: Turpionem verò Comitem constituit Egolismæ, & Raterium Comitem præposuit Lemouicæ. Emeno quoque ad Turpionem fratrem suum se contulit; Bernardus verò ad Rainaldum Comitem Arbatilicensem. Imperator quoque filium suum Carolum Caluum in Aquitania regnare fecit, & Pipinum paruulum secum adduxit in Franciam ad nutriendum. Idem Imperator monetam Egolismensem & Santonicensem suo nomine sculpere iussit. Burdegalæ quoque Comitem Siguinum, & Santonico Landricum præfecit. Eodemque anno, quo eclipsis contigit supradicta Solis, Imperator apud Moguntiam ciuitatem ægrotans obiit 12. Cal. Iulij, & Lothario coronam Imperia-
840. lem, & ensem aureum dimisit; sepultusque est Metis apud sanctum Arnulfum, anno ab Incarnatione Domini ↃCCCXL.

Remanserunt tres filij eius, Lotharius Imperator Italiæ, Ludouicus Rex Germaniæ, Carolus Caluus Rex Franciæ & Burgundiæ; qui pro regno Aquitaniæ & Franciæ inter se discordantes, bellum committunt inter se in Fontanetico campo, qui est in Burgundia: Lotharius ex vna parte cum exercitu Italiæ, Carolus & Ludouicus ex altera cum Germanis & Francis & Aquitanis. Actum est hoc prælium anno se-
841. cundo post mortem Ludouici patris eorum, id est, ↃCCCXLI. anno ab Incarnatione Domini,

Domini, & innumerâ strage peractâ, victor extitit Lotharius: sed subitò Vvarinous Dux cum Prouincianis & Tolosanis superueniens, super Lotharium irruit, & ingrauatum est prœlium, fugatusque est & victus Lotharius. Carolus & Ludouicus regnum æquo libramine partiri sunt sibi, & Carolus nepotem suum Pipinum ad nutriendum secum retinuit in supradicto prœlio, occisis Raterio & Girardo, qui vterque erat genere *, Aruerois extitit Vvillelmus Comes, Lemouicæ verò Raimundus.

Post duos annos prœlij memorati, Iudith Imperatrix, mater Caroli Calui, Turonis obiit, sepulta apud sanctum Martinum. Ipso anno Rainaldus Arbatilicensis Comes, cum Lamberto Namnetensi Comite congressus, occisus est. Britannia enim à filiis Ludouici se subduxerat: ideò Franci & Aquitani cum Britonibus confligere ceperunt, Namneris quoque ciuitas eo anno à Vvesaldingis capta est. Tunc Carolus Caluus primù Britanniam ferro & igni vastauit. 843.

Sequenti anno Bernardus frater Emenonis, & Arueus filius Rainaldi, congressi cum Lamberto Namnetensi Comite, ambo occiduntur. *In Codice Thuano, Bernardus dicitur*, Comes Pictauinus. 845.

Alio anno sequenti, Siguinus Comes Burdegalensis & Santonicensis, à Nortmannis captus & occisus est, & Santonas vrbs à Nortmannis concremata est, thesauris eius optimis exportatis. Carolus iterum Britanniam pergens, cum Nomenoio Duce dimicauit; & victor extitit: sed Nomenoius fugâ lapsus est. 846.

Anno subsequenti, Nortmanni Hetio insulam mense Iunio concremarunt, & his temporibus diffusi sunt per Aquitaniam; quia duces eius inter se bellis ceciderant, nec erat qui eis resisteret, & maximè quia nostri classem non habebant ad tutelam oræ maritimæ, & concrematus ab eis mense Maio Lucionnus, & mense Iunio sancti Florentij Monasterium. Deinde concrematæ sunt ab eis Namnetensis ciuitas, Monasterium Deas, Burdegala, Santonas, Egolisma, Lemouicas, Parisius, Turonis, Beluagus, Nouiomagus, Aurelianis, Pictauis, & innumera Monasteria & castella destructa. 847.

Post mortem verò Domini Ludouici Imperatoris, anno octauo ab Incarnatione Domini octingentesimo quadragesimo octauo, Ainardus Princeps de Basilica sancti Martialis cum aliis omnibus Canonicis Deo inspirante, proiiciunt arma sæcularia, & de Canonicali habitu in Monachorum habitum seipsos mutant in eodem Monasterio. Carolus enim Caluus conuentum suum generalem habuit tunc Lemouicæ tempore Quadragesimæ cum Episcopis Aquitaniæ, & Primoribus eius. Porrò residente Carolo Caluo in throno regali, Ainardus & omnes Canonici sancti Martialis prostrauerunt se subitò ad pedes eius, postulantes dare sibi licentiam se fieri Monachos in eodem loco. Rex verò Deo gratias agens, cum magno gaudio petitionem eorum adimpleuit, & omnes Episcopos & Primores eorum voluntati inclinauit. Sed Stodilus Episcopus Lemouicensis cùm hoc grauiter ferret, & inflexibilis solus maneret, tandem Rege cogente consensit, victus muneribus; & Canonici ex seipsis Abbatem noluerunt ad præsens habere, sed præposuerunt sibi Odonem sancti Sauini Abbatem. Iosfredus verò Thesaurarius nolens relinquere sæculum, conductus à Stodilo Episcopo Monasterium sancti Iuniani, & Ecclesiam Cairoënsem deprædatione & malo ingenio à iure & dominatione sancti Martialis subripuit, & hâc occasione desciscere fecit. Quâ tempestate Monachi sancti Martini Turonis, nemine cogente, ante corpus eiusdem, abiecto Monachi schemate, schema induunt canonicale, sacramentis hoc firmato super corpus beati Martini, & cariobus refecti, mox peste correpti, mane facto in lectis reperti sunt mortui omnes à maiore ad minorem, & de reliquo locus ipse à Canonicis habitatur. 848.

Igitur Carolus tertiâ vice Britones ferro & igni perdomuit, & dum in Aquitaniam regressus esset, Nomenoius Dux Redonas & Namnetis ciuitates capiens, destruxit muros & portas earum, & Britanniam regressus est. 849. vel 850.

Anno sequenti, iubente Deo, Nomenoius ab Angelo percussus interiit. Tunc Carolus quartò Britanniam ingressus, cum Erispoio filio Nomenoi dimicat vndecimo Kalendas Septembris, & victor extitit: sed magnam partem exercitus sui 851.

cum Vimino, seu Viuiano Duce amisit. Postquam verò reuersus est, procedenti
852. anno Lambertus Comes Namnetensium à Gauzberto Cenomanensium Comite in bello Kal. Maij occiditur.

Eodem anno, mense Septembri, Carolus quinta vice Britanniam deuastauit, & Pipinum nepotem suum, quem insidiis Britanni ceperant, acquisiuit, & occiso Erispoïo, Britanniam sibi subjugauit.

Ramnulfus quoque Comes Pictauensis, & Raino Comes Arbatilicensis consanguineus eius, cum Nortmannis in Briliaco villa dimicauerunt, & victi fugâ liberantur. Tunc Gauzbertus Comes Cenomannensis insidiis Namnetensis circumuentus occisus est.

855. Carolus verò Rex decimo quinto anno post prœlium Fontaneticum, viuente Lothario Imperatore fratre suo, vnctus est (*Errat hic Ademarus noster; neque enim Carolus Caluus, sed Carolus eius filius anno 855. in Regem solius dumtaxat Aquitaniæ vnctus & coronatus est Lemouicæ ab Aquitanis, vt docent Annales ex codice Cœnobij sancti Bertini ab Andrea Duchesnio in lucem publicam emissi.*) Lemouicæ in Regem supra Franciam, & Aquitaniam, & Burgundiam in Basilica Saluatoris, quæ Regalis appellatur, iuxta Basilicam sancti Petri, vbi corpus sancti Martialis tumulatum est, & inde ingressus est Franciam.

Post quatuor deinde annos (meliùs in Thuano, post paucos dies) Lotharius Imperator ægrotans, factus est Monachus in Prumia Monasterio, pro eo quod fratrem de Imperio ejecerat, & carceratum tenuerat: quo mortuo, de anima eius altercatio visa est à fratribus inter Angelos malignos & benignos. Sancti Angeli dixerunt: Nos non misit Dominus ad Imperatorem, sed ad Monachum; vos accipite Imperatorem, nos nobiscum ducemus Monachum. Angeli sancti secum duxerunt animam, dæmones acceperunt corpus, & violenter à domo extrahere cunctis videntibus ceperunt, sed orationibus Fratrum fugari euanuerunt.

876. Non multo pòst tempore Ludouicus frater eius obiit, & Carolus in Imperatorem eleuatus est. Quo tempore grauissimè Nortmanni Aquitaniam affligebant, & Helias Scotigena Egolismensis Episcopus defunctus est. Monasterium quoque beati Eparchij à Nortmannis desolatum est, itavt nullus Monachorum inibi degeret, & hac de re Canonicalis ordo ibidem regrederetur, qui nuper exierat.

Turpio verò cum Rege Carolo Franciam ingressus, & inde reuersus, non post multos dies cum Nortmannis congressus, occidens eorum Regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur, & Emeno frater eius, dudùm Comes Pictauinus, tunc Egolismæ Comes extitit; & ipse post biennium cum Landrico Santonicensi Comite confligens, interempto Landrico, in castrum Runconiam reducitur saucius, & octauo die moritur, sepultus iuxta Basilicam sancti Eparchij, & reliquit filium paruulum Ademarum nomine.

Carolus hoc comperto, Vulgrinum propinquum suum, fratrem Alduini Abbatis ex Monasterio sancti Dionysij, direxit in Aquitaniam, & præfecit eum Comitem Egolismæ simul & Petragoricæ, & Oolibam statuit in Episcopatu Egolismensi. Hic Vulgrinus sæpè à Carlomanno, & demùm à Carolo Magno Imp. fratre eius missus fuit in Aquitaniæ vrbes vnà cum Raimburgis (*qui alibi Rachimburgij vel Racemburgi dicuntur Comitum Assessores & Indices, iidem Scabini vel Scabinei sæpiùs nuncupati*) propter iustitias faciendas, eratq; iam senex, quando enim Carolus Caluus fecit Comitem supradictarum vrbium. Venerunt cum eo à Francia duo filij, Alduinus & Vvillelmus, Aginnum quoque vrbem habebat, quam assumens vindicauit propter sororem Vvillelmi Tolosani, quam in matrimonium acceperat. Tenuit principatum in his tribus ciuitatibus per 17. annos. Hic multis prœliis laborauit cum Nortmannis, & hac de causa ædificauit castrum Martiliacum & Mastacium, vt esset munimentum contra Paganos, misitq; in Martiliaco Rorbertum legis doctũ, & cum eo Rannulfum, qui cum eo venerat, quem fecit Vicecomitem, qui Rannulfus habuit tres filios, Lambertum, & Arnaldum, & Odolricum. Quo tempore, defuncto eodem Vulgrinno 5. Nonas Maij, & sepulto iuxta Basilicam S. Eparchij, quinto anno post eum Oliba Episcopus diem clausit, & Anatolus in loco eius Pontifex ordinatus, tertio anno vitã finiuit. Reliquit verò Vulgrinus filiis suis, Alduino quidem Egolismam, Vvillelmo verò Petragoricam, & Aginnum.

Ex MS. Thuano & Clarom. His temporibus Frodebertus Episcopus Franciæ veniens ad sanctum Eparchium, construxit ibi Ecclesiam in honore Saluatoris: sed corpus beati viri leuare non potuit, quod volebat transferre in eadem Ecclesia, ipsoque consecrationis die post peractum sacrificium placidâ morte ante Altare Saluatoris obdormiuit in Domino, & ibidem ante Altare humatus est ab Oliba Episcopo.

Interea Carolo Caluo de sæculo migrante, regnauit pro eo in Francia filius eius Ludouicus Balbus, nec vltra imperium accepit aliquis de Regibus Franciæ. Tunc Bajoarij & Alamanni ex gente eorum creauerunt sibi Regem Otonem: Langobardi similiter ex gente sua Regem Adalbertum, deinde Arduinum; & Romani de Senatoribus suis eleuauerunt in regnum Albericum, cuius frater Octauianus Papa ordinatus est.

Defuncto Rege Ludouico, regnauit pro eo filius eius Carolus, cognomento Insipiens, vel Minor. Tunc Franci coniurantes contra Carolum Insipientem, eiiciunt eum de regno, & Odonem Ducem Aquitaniæ in regno eleuauerunt. Hic Odo fuit filius Raimundi Comitis Lemouicensis, & primò in Aquitania Rex ordinatus est apud Lemouicam, cuius ciuitates monetam nomine suo sculpere iussit, quæ anteà nomine Caroli scribebatur. Constituit in ea vrbe Vicecomitem Fulcherium, industrium fabrum in lignis, & Lemouicinum per Vicecomites ordinauit, similiter & Bituricam, & secundo anno in Francia Rex eleuatus est. Quibus diebus Rodulfus Rex Burgundiæ cum hoste fortissimo Lemouicinum appulit rogatu Odonis Regis: nam ipse Franciam tuebat. Congregati sunt contra Rodulfum innumerabiles Nortmannorum hostes, commissoque certamine in loco, qui dicitur, ad Destricios, vsque ad internecionem prostrati sunt Pagani, qui exinde potuerunt euadere, fugientes non vltrà fiduciam præsumpserunt veniendi in Aquitaniam. Rodulfus autem gratias Deo, pro cuius amore animam posuerat suam, referens, cum magno triumpho regressus est, & Nortmannorum aliæ cohortes Franciam superiorem deuastantes, primùm cum Duce Batero, deinde cum Rege Astenco oras maritimas desertantes, postquam desolauerunt terram vicinam Franciæ, prostrati sunt à vicinis Ducibus Franciæ, deinde cum alia multitudine Nortmannorum Rodomum vrbs, & vicinæ sibi ciuitates inuentæ vacuæ, vindicatæ sunt ad habitandum à Ducibus eorum, qui eleuauerunt super se ex eorum gente regem, nominè Rosum, qui sedem sibi in Rodomo constituit. Postea vero factus Christianus à Sacerdotibus Francorum, imminente obitu in amentiam versùs, Christianos captiuos centum ante se decollari fecit in honore, quæ coluerat, idolorum, & demùm centum auri libras per Ecclesias distribuit Christianorum in honore veri Dei, in cuius nomine baptismum susceperat.

Ramnulfus quoque Pictauensis, & Ademarus filius Emenonis inimici erant pro vrbe Pictauis, quam Ademarus nitebatur sibi vindicare pro patre suo Emenone. Hic verò Ramnulfus ex coniuge legitima cùm non haberet prolem, suscepit ex concubina filium Eblum nomine, summamque habuit amicitiam cum propinquo amico suo Vvillelmo Comite Aruernis, & cum Roso Principe Rodomi pactum firmauit propter metum Ademari. Hac de causa à Rege Odone potiùs timore quàm amore honorabatur, dúmque regalem aulam assiduaretur, veneno necatus, in extremis sancto Geraldo ibidem præsenti paruulum filium suum Eblum commisit tuendum. Vvlgrinus autem Aginnum vindicans propter sororem Vvillelmi Tolosani, ex qua supradictos duos susceperat filios, Egolismam & Petragoricam rexit perstrenuè, Aginnum per viginti sex annos, Egolismam & Petragoricam per quindecim annos, & decimo sexto anno post mortem Lotharij defunctus est. Ademarus autem filius Emenonis, filiam Vvillelmi filij Vvlgrinni Santiam in coniugio copulauit sibi, & ab Alduino & Vvillelmo familiariùs fouebatur, & à Rege Odone magno honore in Palatium habitus, post mortem Ramnulfi prouectus est Pictauis Comes. Regressusque à Palatio sanctus Geraldus, clàm subductum filium Ramnulfi à Pictauis, Vvillemo Duci Aquitaniæ Comiti Aruernis credidit nutriendum, cui consanguineus erat. 871. 910.

Eo tempore ipse Vvillelmus cùm non haberet prolem, Cluniaci Monasterium in fundo proprio, quod est in Burgundia, à nouiter fecit, qui cùm sororem suam in ma-

trimonio desideraret coniungere cum Geraldo, nullatenus quiuit: qui cælibem vitam semper ducens, cùm sæpè ad copulam suaderetur amore filiorum, respondebat sanctus Geraldus: Vtilius est, inquit, mori sine filiis, quàm relinquere malos heredes. Eratque Ademarus Comes Pictauinus amator Ecclesiæ, cúmque prolem nec ipse exciperet, prospiciens sibi vna cum vxore sua Sancia de futuro sæculo, concessit quædam ex iure proprio Ecclesiis Christi prædia, S. Carrofo quidem Voeram, S. Martiali Moltonnum, S. Ioanni Netiacum, S. Hilario Corcolmum, sancto Eparchio Godoruillam.

917. Eo tempore Ebo Bituticus cepit ædificare Cœnobium Dolense in honore Dei Matris, quod postea integrauit Radulfus filius eius, vbi magnam cohortem Monachorum congregauit regulariter degentem.

His diebus Oto Rex Bajoariorum subegit sibi regnum Langobardorum, defunctis Regibus Adalberto & Arduino. Simili modo, defuncto Alberico Rege Romanorum, consensu Octauiani Papæ Romam aggressus est, & clausa est ei ciuitas, præliumque ingens extitit inter Bajoarios & Romanos, & Oto victor ingressus vrbem, coronatus est ab Octauiano Papa, & Imperator Romanorum promotus est: quo defuncto, imperauit filius eius item Oto.

Francorum verò Rege Odone obeunte, regnauit pro eo filius eius Arnulfus pauco tempore, & mortuus est. Iterum Carolus minor suscepit regnum, vnxitque eum Atbertus Episcopus; contraque iteratò Francorum Proceres conspirati, eum regno pellentes, Rotbertum Ducem Francorum pro eo inuitum constituunt Regem. Nam congregati in campo more solito ad tractandum de publica regni vtilitate, vnanimi consilio, pro eo quòd ignauæ mentis erat idem Rex, festucas manibus proiicientes, rejecerunt eum, ne esset eis vltrà Senior, & solum eum in medio campo reliquerunt, separati ab eo; cúmque simul inter se coïssent, superuenit Comes Vgo amicus Regis, ignorans causam, quâ compertâ, dixit Francis: O fortissimi Franci! non bonum consilium egistis, quare Seniorem vestrum inhonestè dereliquistis? est cum eo pars magna Franciæ, & necesse est, si ita eum dimittimus, venire malû super nos: sed aggrediar ego eum, & confodiam ferro; melius enim est vt occidatur, quàm missus puniat nos, & citato equo, quasi occideret eum, mox vt ad eum peruenit, tale consilium dedit ei, dicens: Ero nuntius tuus ad hos Francos ex parte tua, & vsque vnum annum tantùm sint adhuc sub tua ditione, & si in hoc spatio non te viderint meliorari, discedant à te vituperatione tui. Quòd regressus confirmauit cum Francis, & iterum redierunt ad Regem, & per illum annum amicos sibi Rex associauit, cum quibus post annum fiducialiùs se agere potuit, permanentibus Primoribus in sua sententia: Eleuato enim Rotberto in Regem, Carolus cum valida amicorũ manu Lemouicam peruenit, & peruigil nocte prope fenestram S. Martialis perstitit in orationibus, quotquot potuit de Aquitania secum fortissimorum bellatorum abduxit, & per Burgundiam ad Otonem Imp. abiit, propter auxilium. Franci autem diuisi sunt inter se, verùm maior pars Rotberto fauebat. Carolus denique, accito ab Otone Imperatore auxilio, cum multo exercitu partim de Teodisca gente, partim de Aquitania & Francia, regressus est Franciam, & commisit cum eo Rotbertus bellum: Caroli erat signifer Fulbertus Comes. Rotbertus autem ipse vexillum sibi ferebat, dejecta barba canitie plena extra loricam, vt cognosceretur. Carolus Rex Fulberto interminando ait: Caue, ô Fulberte; & inde prouerbium exit, Caue Fulberte. Fulbertus Rotbertum Regem per medium cerebri diuidendo confodit, & exercitus Rotberti victus est, & finito bello peruenit Vgo filius Rotberti, cognomine Capetius, cum mille equitibus, & Carolum cum exercitu lasso fugauit, & postmodum suppliciter ad eum veniens, voluntati Regis assensit. Nam Carolus regnum recuperauit, & ipsi Vgoni Capetio ducatum permisit, sicut solitus erat regere pater eius Rotbertus. Postea verò de spoliis, quæ ceperat Carolus, S. Martiali, sicut vouerat, direxit quædam, id est de Capella Rotberti Regis Euangelium ex auro & argento, Dalmaticam pretiosam ex veste serica, Faltestalium argentatum, vestimentum integrum sacerdotale pretiosum, II. libros diuinæ historiæ, librum pretiosum de computo, vexillum ex veste auro texta vnum.

Ipso verò Carolo Rege migrante, Ludouicus filius eius pro eo strenuè regnauit; quo tempore Nicephorus Imperator Basilium & Constantinum paruulos educans,

Sarracenorum ditionem inuasit, & Antiochiam, aliasque fortissimas ciuitates vsque Tripolim expugnans vi cepit, & Christianis Græcis restituit: quem Imperatrix mater Basilij metuens ne super filios suos tyrannidem ageret, dolo euocatum, dum Tripolim obsideret (mandauerat enim ei per epistolam Barbaros Constantinopolim obsedisse, quod falsum penitùs erat) dum in Basilica Palatij Constantinopoli genua curuando Sabbaro S. preces Deo funderet, gladiis eum à 4. seruis suis transuerberari iussit, & omnibus Proceribus Græcorum simulauit eum subito morbo exstinctum; quod factum diù latuit, donec suspecti Satrapæ Græcorum, monumentum eius egerentes, diuerberatum cadauer frameis repererunt. Tunc Ademarus Comes Pictauensis defunctus est, & Pictauis iuxta Basilicam S. Hilarij 4. Nonas April. sepultus. Guillelmus quoque Dux Aruernis mortuus est, & filius Ramnulfi Eblus Manzer Aruernis & Pictauis simul Comes promotus est à Carolo Rege supradicto, acceptáque in coniugium Adala, filia Rosi Rotomagensis Comitis, genuit ex ea Vvillelmum Caput-stupæ. Post mortem siquidem Vulgrinni filius eius Alduinus 30. annos vixit: hic muros ciuitatis Egolismæ restaurare ceperat. Quo tempore Oliba pontificatum adhuc agente, repetentes Nortmanni crebras irruptiones per Aquitaniam exercebát: vnde factum est vt Monachi S. Carrofi, adhuc viuẽte Vulgrinno Comite, pretiosum lignum Crucis ad custodiendum Egolismæ deferrẽt, eum diuersis Ecclesiæ ornamentis, & cessante infestatione Nortmannica, Alduinus in ciuitate sua retinere tentauit omnibus diebus supradictum S. lignum, nolens reddere commendatum. Hac de caus à adhibitis à Francia architectis iussit ædificare Ecclesiam in honorem Saluatoris, foris muros in capite Basilicæ S. Eparchij, vbi S. lignum deputaret, simul & corpus S. Eparchij ibidem transferret, & vocato à Francia Fredeberto Episcopo cõsanguineo suo, fecit ipsam Ecclesiam dedicare in honore Saluatoris, corpus verò B. viri leuare non valuit, quod volebat transferre in eadem Ecclesia, ipsoque consecrationis die post peractum sacrificium solemne Missaque finita, placidâ morte ante Altare Saluatoris obdormiuit in Domino, & ibidem ante Altare humatus est Episcopus Fredebertus ab Episcopo Oliba, qui & ipse post modicum obiit, vt iam dictum est. Alduinus verò Comes per multos annos languore corporis multatus est, & in populo eius ita fames vehementissima grassata est, vt (quod hactenus incompertum fuit) de vulgo vnus alterum ad deuorandum exquireret, & multi alios ferro perimentes, carnibus more luporum humanis inuicem vescerentur. Quibus actus Alduinus necessitatibus remisit Carrofo pretiosum lignum per manus Vvillelmi filij sui cognomine Sectoris-ferri, vno ante mortem suam anno, cum capsa aurea, quam ipse cum gemmis construi imperauerat, vbi contulit Lubeliaco villam, & mox cessauit plaga, & ipse post annum defunctus 7. Kal. April. iuxta patrem tumulatus est: post cuius mortem 4. anno occisi sunt à Bernardo in vltionem Sanciæ sororis suæ, quam occidere conati sunt, Lãbertus Vicecomes Martiliacensis, & Arnaldus frater eius. Vvillelmus autem Sector-ferri honorem eorum restituit Odolrico fratri eorũ, qui minor natu erat, fuitq; sibi Vicecomes, sicut Rannulfus fuerat Vulgrinno. Hic denique Bernardus, mortuo patre suo Vvillelmo, qui fuit fratér Alduini ex Vvlgrinno, Comes Petragoricensis effectus est, Vvillelmus verò Sector ferri Egolismæ principatum obtinuit, & communem habuerunt totum honorem eorum ipse & Bernardus consanguineus eius. Ademarus tamen supradictus, qui sororem Bernardi Sanciam vxorem habuit, 10. annos superuixit Alduino; Sancia quoque vitam terminans 11. Non. April. humata est iuxta Basilicam S. Eparchij.

Eo tempore Gumbaldus Episcopus decedens, successorem habuit Fulcaldum; Tunc Vvillelmus Sector-ferri, & consanguineus eius Bernardus, aggregato Conuentu Nobilium, iterum restituerunt Monasticum habitum in Basilica Beati Eparchij, præficientes eidem Monasterio Mainardum Abbatem, qui in fronte Basilicæ beati Eparchij construxit elegans Oratorium in nomine sanctæ Resurrectionis, & multa Reliquiarum pignera, quæ ab Hierosolymis asportauerat, ibi recondidit. Tunc Domnus Vvillelmus Sector ferri per testamentum concessit ad eumdem locum beati Eparchij hoc donum, Ecclesiam sancti Hilarij in Petragorico, sitam in Vicaria Piliacense, Ecclesiam sanctæ Eugeniæ sitam in Santonico, in Vicaria Pedriacense; Curtem Fradoreuillam, & villam Deiraco, villam Aluiniaco, villam Romanoreuillam cum ipsa Ecclesia, mansum vnum in Godoruilla. Quod testa-

mentum confirmare iussit, & firmauerunt manibus propriis, quorum nomina hæc sunt: Bernardus Comes, Arnaldus filius Bernardi, Odolricus Vicecomes, Ademarus Vicecomes, Arnaldus filius Willelmi, Ademarus filius eiusdem Willelmi. Sancto Martiali dedit nihilominus Cantreciacensem Ecclesiam in Egolismensi, pariterque Manauco Ecclesiam in Lemouicino, cum omnibus adjacentiis & massis: non enim habuit prolem ex legitima coniuge, nam supradicti Arnaldus & Aëmarus ex concubinis ei nati sunt; Item Iterio fideli suo, Principi de villa Boënsi, dedit cellam Fruinensem in Egolismensi cespite.

Interea defuncto Eblo Comite Pictauino, filiorum eius alter Comes, alter Episcopus factus est; Eblus enim, annuente Rege Ludouico, Pontifex Lemouicæ factus est. Vvillelmus verò cognomento Caput-stupæ, à Rege supradicto Aruernis, Vellauis, Lemouicæ, & Pictauis Comes prouectus, Dux Aquitaniæ extitit. Hic germano suo Abbatiam sancti Hilarij ac sancti Maxentij, cum nonnullis aliis possessionibus in Pictauensi solo præbuit. Fuit idem Eblus bonus Pastor Ecclesiæ, & castellum sancti Stephani Lemouicæ sedis, quod Turpio Episcopus antecessor eius magna ex parte à solo construxerat, hic ad perfectum integrauit. Construxit à nouo castellum Hilarij, & Canonicos ibi disposuit, quia infestatione Normannorum idem locus à Monachorum prisca habitatione desciuerat. Restaurauit & Monasterium sancti Michaëlis, quod vocatur ad Eremum, & multa alia laudabilia in opere Dei egit. Restaurauit Monasterium sancti Maxentij, & castellum in circuitu perfecit, qui defunctus, sepultus est in Basilica supradicti Monasterij sancti Archangeli: Antecessor verò eius Turpio, genere clarissimo, auunculus Rotberti Vicecomitis Albucensis, in rebus Dei magnificus fuit, & Odonem Abbatem Cluniacensis Cœnobij summè excoluit: Qui Odo reuerentissimus, Turpione rogitante, vitam sancti Geraldi edidit, & librum de contemptu mundi perutilem composuit. Idem Episcopus in vita sua multis claruit miraculis; & defunctus, Albutione sepultus est in Basilica sancti Valerici. Eblus autem xxxix. à beato Martiale Episcopus fuit, & ad onus episcopale sufferendum, ordinauit sub se Chorepiscopum Benedictum, quem ipse à puero nutrierat: qui captus ab Helia Comite Petragoricæ, oculis priuatus est, & propterea Eblus nimio dolore afficiebatur vsque ad diem mortis suæ: ipsum enim post se voluit relinquere successorem. Idem Helias, filius Bosonis vetuli de Marca, commisso prœlio cum Geraldo Vicecomite Lemouicensi, & filio eius Vvidone, victor extitit, qui demùm cũ fratre suo Aldeberto in deceptione captus à Vvidone, in castro Montiniaco custodiæ injectus est. Sed cùm Vvillelmi suasu oculis priuandus esset propter supradictum Chorepiscopum, Deo propitio custodiâ euasit, & non multo pòst in via Romæ peregrinus in Dei opere obiit. Aldebertus verò frater eius plurimo tempore in turre Lemouicæ vrbis custoditus, tandem solutus est, acceptâ in coniugio sorore Vvidonis Vicecomitis, ex qua filium habuit Bernardum.

Illis diebus, adhuc viuente Turpione Episcopo, Teotolo & Odo supradictus, dum essent Canonici sancti Martini illustriores, adimplentes Euangelicum præceptum, derelictis omnibus, pauperes pauperem Christum secuti sunt, & Cluniaci sancto habitu ac vitâ induti sunt. Vnde postea Dei nutu Odo Abbas præfuit secundus à primo Abbate eiusdem; fuit enim primus Betno, & secundus Odo. Teotolo iubente Abbate suo, Archiepiscopus inuitus consecratus est Turonis. Hic sanctissimus Odo & literis apprimè liberalibus eruditus, & Dei amore flagrantissimus, exemplo & doctrinâ regulæ Apostolicæ, quæ est Monachorum, exstitit restaurator industrius. Tunc Roso defuncto Comite Rodomense, filius eius Vvillelmus loco eius præfuit; hic fuit à pueritia baptizatus, omnisque eorum Normannorum, qui iuxta Franciam inhabitauerunt, multitudo fidem Christi suscepit, & gentilem linguam omittens, Latino sermone assuefacta est. Vvillelmo eodem ab Arnulfo Flandrensi Comite dolo interempto, filius eius Ricardus succedens, Christianissimus factus ædificauit in ea Nortmannia, quæ anteà vocabatur Marcha Franciæ & Britanniæ, Monasterium sancti Michaëlis de Monte, vbi Monachos ordinauit; itemque Monasterium Fescanum in honore Summæ Trinitatis, vbi sepultus est ipse, vbi & Monachos posuit.

Francorum interea Rege Ludouico vitâ exeunte, regnauit pro eo Lotharius filius eius, ex Girberga Regina progenitus. Quo tempore Fulcaldus Episcopus

Egolismensis, postquam præfuit duodecim annis, defunctus est, & sepultus iuxta Basilicam sancti Eparchij, & successit in Episcopatu Ebulus, qui & ipse duodecim annis præfuit, & tumulatus secùs eum in beati Eparchij Basilica. Vvillelmus quoque Sector-ferri (qui hoc cognomen indeptus est, quòd commisso prœlio cum Nortmannis, & neutrâ parte cedente, posterâ die pacti causâ cum Rege eorum Stotim singulari conflictu deluctans, ense curto nomine Durissimo, quem Vvalander faber cuserat, per media pectoris secuit simul eum thorace, vnâ percussione) pòst clausit diem, & sepultus est iuxta Basilicam sancti Eparchij, & per triginta annos pro eo principati sunt Bernardus Comes Petragoricensis, deinde filij eius Arnaldus, cognomento Bouratio, pro eo quòd cum ipsa veste lupum diabolicum homines deuorantem appetiit in campo loricatus & galeatus, & manibus gestans militibus occidendum præbuit; deinde Vvillelmus Talerandus, postmodum Rannulfus Bompatius, tùm Ricardus insipiens. Arnaldus quidem subtrahens sancto Eparchio villam Salacensem, & conferens Heliæ Duci, villâ Boënsi ab Angelo percussus hac de causâ interiit, & in fine sancto Eparchio villam Ajarniacensem contulit pro emendatione, & sepultus est iuxta eiusdem Basilicam, & mortuo fratre eius Vvillelmo, Rannulfus bello exstinctus est ab Arnaldo Manzere, filio Vvillelmi Sectoris-ferri, qui pro patre suo in Principatum Egolismæ successit, & Ricardum insipientem expulit. Hic cepit in conflictu Gauzbertum Clericum, fratrem Heliæ Comitis, quem reddidit Vvillelmo, filio Vvillelmi Capitis stupæ Seniori suo, & pro vltione Benedicti Chorepiscopi oculis priuandum consensit: Defuncto enim Vvillelmo Capite-stuppæ, & sepulto apud Ecclesiam sancti Cypriani, Dux Aquitaniæ pro eo extitit memoratus filius eius Vvillelmus, qui filiam Tetbaldi Campanensis, vocabulo Emmam, vxorem accepit, genuitque ex ea filium Vvillelmum.

His temporibus Aimericus, non Monachus, Abbas S. Martialis, successor Gonsindi, moritur, & in fine Monachus exstitit, quia Rex Ludouicus timens eius tyrannidem, honorem S. Martialis ei commiserat, sacramentis acceptis vt Monachus esset futurus. Hic Aimericus Geraldum Vicecomitem Lemouicæ, & Bosonem Vetulum de Marca in manibus suis habuit commendatos. Hic construxit castrum Ronconium. Hic iuxta Cambonense Monasterium destruxit castellum vi expugnatum Cambocarein, eò quòd erat molestum Monachis. Rex autem Lotharius Lemouicam adiit, & tempus aliquantum in Aquitania exegit, vnde reuersus, veneno à Regina adultera exstinctus est, filiúmq; reliquit Ludouicum, qui vno tantùm anno superuiuens, & ipse potu maleficij à sua coniuge Blanca nomine est necatus. Regnum pro eo accipere voluit patruus eius Carolus, sed nequiuit, quia Deus iudicio suo meliorem elegit. Nam Episcopus Ascelinus Montis-Laudunẽsis vrbis hebdomadâ ante Pascha post conuiuium in lecto quiescentem eum dolo cepit, & consensu plurimorum Vgo Dux, filius Vgonis Caperij, in Regem eleuatus est: At verò Carolus in carcere vsque ad mortem retentus est Aurelianis, vbi genuit filios Carolum & Ludouicum, & expulsi sunt filij eius à Francis, profectique ad Imp. Romanorum, habitauerunt cum eo. Sanè Dux Aquitanorum Vvillelmus reprobans nequitiam Francorum, Vgoni subditus esse noluit, vnde factum est vt Vgo, exercitu Francorum admoto, vrbem Pictauis obsidione fatigaret, dúmq; frustratus recessisset cum Aquitanorum manu, Vvillelmus insecutus est eum vsque Ligerim, vbi in graui prœlio decertantes, Francorum & Aquitanorum animositates, multo sanguine alternâ cæde fuso, superiores Franci extiterunt; & sic reuersi sunt. Pacem postmodum Vvillelmus cum Vgone & Rotberto filio eius fecit, & Rex Vgo cogitans erga se Dei gratiam, quasi vicem rependens, defensor clementissimus Ecclesiæ Dei exstitit. Nam ob hanc causam creditur progenies Caroli reprobata, quia iamdiu negligens Dei gratiam, Ecclesiarum potiùs neglectrix quàm auctrix videbatur. Beati igitur Dionysij Cœnobium, quod iam pristinam Monasticam corruperat normam, Rex Vgo regulari honestate, sicut in Dei oculis rectum erat, honestiùs restaurauit per manus venerabilis Odilonis Abbatis, & alia nonnulla Sanctorum Monasteria in decorem disciplinæ priscæ renouare curauit.

In Codice Thuano. Nam Franci inito consilio eum abiiciunt, & Hugonem Ducem filium Hugonis Regis eligunt. Hac de causa Episcopus Montis Laudunensis Ascelinus, hebdomada maiori ante Pascha, in qua est Cœna Domini, velut Iudas Christum

& ipse tradidit Carolum. Qui Aurelianis in carcere trusus adusque ad mortem, ibi genuit filios Karolum & Ludouicum, & mortuus est; & expulsi sunt filij eius, & cætera.

Per illos dies sanctus Maiolus Cluniacensis Abbas, successor sancti Odonis, migrauit ad Dominum in Monasterio Siluiniacensi, quod est in Aruernis territorio, & ibidem sepultus, miraculis fulsit, & successit inuitus pro eo electus tam ab ipso Vgone, quàm à cuncta Congregatione Odilo supradictus.

Eodem tempore grauissimum bellum inter Vvillelmum Ducem, & Iosfredum Andegauensem Comitem peractum est: at Iosfredus necessitate coactus, Vvillelmo Duci se subdidit, seque ei in manibus præbuit, & ab eo castrum Losdunum, cum nonnullis aliis in pago Pictauorum pro beneficio accepit.

Eâ tempestate, Otone secundo mortuo, Oto filius eius, tertius actu & nomine, Imperio potitus est, qui Philosophiæ intentus, & lucra Christi cogitans, vt ante tribunal Iudicis duplicatum redderet talentum, Dei voluntate populos in circuitu idolis deditos, ad Dei cultum conuertere studuit. Erenim erant ei duo Reuerentissimi Episcopi, sanctus videlicet Adalbertus Archiepiscopus de ciuitate Praga, quæ est in Prouincia Beuehem; sanctus etiam Brunus Episcopus de ciuitate Osburg, quæ est in Prouincia Bajoariæ, consanguineus eiusdem Imperatoris. Nam sanctus Adalbertus paruus staturâ, sanctus Brunus procero corpore erant, & quandocumque sanctus Adalbertus in aula Imperatoris intererat, nocte intempesta solus ad siluam abiens, ligna propriis humeris, pedibus nudis deferebat, nemine sciente, ad hospitium suũ; quæ ligna vendens, victum præparabat sibi. Quod cùm post multos Imperator comperiens dies, eum pro sancto duceret, die quadam solitò locutus cum eo, dixit iocando: Talis Episcopus, sicut vos estis, debuisset pergere ad prædicandum Sclauorum gentes. Mox Episcopus pedes Imperatoris deosculatus, ait se hoc incipere, nec posteà Imperator eum auertere potuit ab hac intentione; & rogante ipso Episcopo, ordinatus est pro eo in vrbe Pragâ Archiepiscopus, quem elegerat ipse, & libenter Imperator assensit: tùm præparatis omnibus necessariis, pedibus nudis abiit in Pollianam Prouinciam, vbi nemo Christi nomen audierat, & prædicare cepit Euangeliũ. Quod exemplum eius secutus Brunus Episcopus, petiit Imperatorem, vt pro eo iuberet consecrari in sede sua Episcopum, quem elegerat, nomine Odolricum. Quo facto & ipse humiliter abiit in Prouinciam Vngriam, quæ dicitur Alba Vngria, ad differentiam alterius Vngriæ nigræ, pro eo quòd populus est colore fusco, velut Æthiopes.

Sanctus denique Adalbertus conuertit ad fidem Christi quatuor istas Prouincias, quæ antiquo Paganorum errore detinebantur, scilicet Pollianam, Sclauaniam, Wardoniam, Cracouiam; quas postquam fundauit in fide, abiit in Prouinciam Pincenatorum, vt eis prædicaret Dominum. Illa gens nimiùm idolis effera, post octo dies quàm ad eos venerat, & Christum eis annuntiare ceperat, nono die reperientes eum orationi incumbere, missilibúsque ferreis confodientes, Christi Martyrem fecêre, deinde secto capite, corpus eius in lacum magnum demerserunt; caput autem bestiis in campum projecerunt. Angelus autem Domini accipiens caput, posuit iuxta cadauer in vlteriorem ripam; ubi immobile, & intactum, & incorruptum permansit, quousque negociatores nauigio per illum lacum præterirent, qui auferentes sacrum thesaurum, patefecerúntque Sclauaniam. Quo comperto Rex Sclauaniæ nomine Bolesclauus, quem ipse sanctus Adalbertus baptizauerat, datis magnis muneribus, caput & cadauer excepit cum honore, & Monasterium in eius nomine maximum construxit, & multa miracula fieri ceperunt per eundem Christi Martyrem. Passus est autem sanctus Adalbertus vigesimo-tertio die mensis Aprilis, id est nono Kalendas Maij. Sanctus autem Brunus conuertit ad fidem Vngriam Prouinciam, & aliam, quæ vocatur Russia; Regem Vngriæ baptizauit, qui vocabatur Geitz, & mutato nomine in baptismo, Stephanum vocauit, quem Oto Imperator in natali Protomartyris Stephani à baptismate excepit, & regnum ej libertimè habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam vbique, sicut ipsi Imperatori mos est, & reliquias ex clauis Domini, & lanceâ sancti Mauritij ei concessit in propria lancea. Rex quoque supradictus filium suum baptizare iussit, sanctus Bruno imponens ei nomen, sicut sibi, Stephanum. Postea verò ipsi filio eius Stephano Oto Imperator sororem Henrici postea Imperatoris in coniugio dedit. At verò S. Brunus

cùm

cùm ad Pincenatos properauisset, & Christum prædicare cæpisset illis, passus est ab eis, sicut passus fuerat S. Adalbertus. Nam Pincenati diabolico furore sæuientes viscera omnia ventris per exiguum foramen lateris ei extraxerunt, & fortissimum Dei Martyrem perfecerunt. Corpus eius Russorum gener magno pretio redemit, & in Russia Monasterium eius nomini construxerunt, magnisque miraculis coruscare cœpit. Post paucos dies quidam Græcus Episcopus in Russiam venit, & medietatem ipsius prouinciæ, quæ adhuc idolis dedita erat, conuertit, & morem Græcum in barba crescenda & ceteris exemplis eos suscipere fecit. Odolricus autem, qui S. Bruno successerat, ad dominum migrans magnis virtutibus clarere meruit, ideoque Monasterium foris ciuitatem Osburg eius nomini construxit Episcopus, item Biunus successor eius, frater Henrici Imperat. Eadem verò vrbs apud Romanos vocabatur Valentina ab Imperatoris nomine, qui eam condidit primus.

Quibus diebus Oto Imp. per somnium monitus est, vt leuaret corpus Caroli M. Imper. qui Aquis humatus erat, sed vetustate obliterante ignorabatur locus certus, vbi quiescebat; & peracto triduano ieiunio, inuentus est eo loco, quem per visum cognouerat Imper. sedens in aurea cathedra, intra arcuatam speluncam infra Basilicam B. Mariæ, coronatus corona ex auro & gemmis, tenens sceptrum, & ensem ex auro purissimo, & ipsius corpus incorruptum inuentum est, quod leuatum, populis demonstratum est. Quidam verò Canonicorum eiusdem loci Adalbertus, cum enormi & procero corpore esset, coronam Caroli quasi pro mensura capiti suo circumponens, inuentus est striction vertice, corona amplitudine sua vincente circulum capitis: crus proprium verò ad cruris mensuram Regis dimetiens, inuentus est breuior, & ipsum eius crus protinus diuina virtute confractum est, qui superuiuens annis XL. semper debilis permansit. Corpus verò Caroli conditum in dextro membro Basilicæ ipsius retro altare S. Ioannis Baptistæ, & crypta aurea super illud mirifica est fabricata, multisque signis & miraculis clarescere cœpit. Non tamen solemnitas de ipso agitur nisi communi more anniuersarium defunctorum. Solium eius aureum Imper. Oto direxit Regi Botislano pro reliquiis S. Adalberti Mart. Rex autem Botislauus, accepto dono, misit Imperatori brachium de corpore eiusdem sancti, & Imperator gaudens illud excepit, & in honore Sancti Adalberti Martyris Basilicam Aquisgrani construxit mirificam, & Ancillarum Dei congregationem ibi disposuit; aliud quoque Monasterium Romæ construxit in honore ipsius Martyris.

Girbertus verò natione Aquitanus, ex infimo genere procreatus, Monachus à pueritia Sancti Geraldi Aureliacensi Cœnobio, causâ sophiæ primò Franciam, dein Cordubam lustrans, cognitus à Rege Vgone Remis Archiepiscopatu donatus est; & iterum cognitus ab Imperat. Otone, Archiepiscopus Rauennæ factus est, derelicto Remorum Archiepiscopatu. Procedenti tempore cùm Gregorius Papa frater Imperatoris decessisset, idem Girbertus ab Imperatore Papa Romanorum sublimatus est obtentu Philosophiæ, mutatúmque nomen eius pristinum, & vocatus est Siluester; & Præfectus Romæ Crescentius, cùm contra Otonem Imperium Romanum vellet accipere, tandem in turre, quæ vocatur Intercœlis, diu euasit, verùm expugnata turre, captus est insidiis suæ coniugis, & patibulo suspensus, iubente Imp. & pro eo planctus magnus Romæ factus est.

Tunc Vgo Rex Francorum, amator Sanctæ Ecclesiæ, & seruantissimus æqui mortuus est, & regnauit pro eo Rothbertus filius eius, vir claræ honestatis, & magnæ pietatis, ornamentum Clericorum, nutritor Monachorum, pater pauperum, assiduus verbi Dei cultor, in humilitate similis Dauid Regi, Rex non tantùm populorum, sed etiam morum suorum.

Hisdem temporibus rebellantes Bulgari Græciam valde exasperauerunt, & Basilius Imperator super eos nimis irritatus, voto se obligauit Deo Monachum futurum, si Græcis gentem Bulgarorum subderet, & per annos XV. cum hoste super eos laborans, duobus magnis prælijs victus est, ad vltimum Regibus Bulgarorum Samuele & Aaron nequaquam publico prœlio, sed astutia Græca interfectis, omnem terram eorum obtinuit, & fortissimas ciuitates & castella confregit, Græcorumque præsidia contra eos vbique ordinauit, & populum Bulgarorum maxima ex parte captiuauit, & sicut voto promiserat, habitum Monasticum Græca

figura ſubter indutus in reliquum eſt omni vitæ ſuæ tempore, à voluptate & carnibus abſtinens & imperiali ſchemate extrinſecus circumdabatur. Deinde Iberiam repugnantem per annos VII. ita edomuit, vt omnia ad nutum eius fierent.

Obiit quoque Ricardus Rotomagenſis, ſepulturæ traditus apud Feſcanum, & pro eo ſucceſſit Ricardus item filius eius. Hic prudentiſſimus, & glorioſus in omnibus, & dilector Eccleſiarum extitit. Oto verò Imper. hauſtu veneni in partes Beneuenti periit, ſine filiis, & pro eo conſanguineus eius Henricus Imperium ſuſcepit. Otonis autem corpus delatum eſt Romam, & ibidem ſepultum. Arbertus ſiquidem Archiepiſcopus Coloniæ ſceptrum & coronam cum lancea ſancti Mauricij ſecum ab imper. defuncto in Baioariam detulit, & conſenſu omnium Epiſcoporum Henrico tradidit. Stephanus etiam Rex Vngrię, bello appetens Vngriam Nigram, tam vi quàm timore & amore ad fidem veritatis totam illam terram conuertere meruit. *In Cod. Th. habetur.* Arbertum expirante Otone in partes Capuæ ſceptrum & coronam cum lancea ſacra ſecum detuliſſe & ab Henrico inſidiis circumuentum captúmque Imperatorijs ornamentis priuatum fuiſſe.

Quibus temporibus Aldebertus, Comes ſupradictus Petragoricenſis, filius Boſonis veteli ex ſorore Bernardi ſupradicti nomine Emma, ad vrbem Pictauis bellum intulit, & victor exſtitit, multa ſtrage peracta, pro eo maximè quòd inconſultò, antequàm deberent, ciues ei bellum intulerunt. Vrbem quoque Turonis obſidione affectam in deditionem accepit, & Fulconi Comiti Andegauenſi donauit: ſed ille ingenio doloſo Vicecomitis & ciuium amiſit poſtpaullùm, & iterum ſic eam Odo Campanenſis Comes recuperauit, qui cùm eam obſideret, nequaquam Rex Franc. auſus eſt eum prouocare ad certamen, ſed hoc ei mandauit. Quis te Comitem conſtituit? & Aldebertus remandauit ei: Quis te Regem conſtituit? Dux verò Vuillelmus in Monaſtico habitu, ſæculo derelicto, humatus eſt apud Monaſterium S. Maxentij, & principatum pro eo ſtrenuiſſimè adminiſtrauit Vuillelmus filius eius, & Aldebertus, Gentiaco caſtro deſtructo, iterumque à Vuillelmo Pictauino reædificatum dum id ipſum obſediſſet, vt ſecundò deſtrueretur, & ſecurus, quaſi iam victor nudus armis circumequitaret ictu ſagittæ mortuus & S. Carrofo conditus eſt, & ſurrexit pro eo Boſo Comes frater eius. Tunc Vuillelmus accepta in matrimonio Adalmode, coniuge ſupradicti Aldeberti, Rotbertum Regem accerſiuit ad capiendum caſtrum Bellacum, quod tenebat Boſo. Conſtruxerat ipſum caſtrum Boſo Vetulus in Marca Lemouicina: omnis Francia bellatrix eò confluxit, & Aquitania, ſed fruſtrata; poſt multos dies cum ſuo Rege receſſit.

Ipſis temporibus dum obſeſſum eſſet Vuidonis Vicecomitis Brocia caſtrum à Duce ſupradicto, & aliis IV. Comitibus cũ manu valida, Vuido cum Lemouicinis obſeſſores bello appetit, & ex eis plurimam dedit ſtragem victor, obſidionémque diſrupit. Arnaldus autem Comes Egoliſmenſis pro Dei timore facto Monaſterio Buxenſi S. Amantij, & ibi miſſo reuerendo Abbate nomine Francone, factus Monachus in aula S. Eparchij ſepultus eſt 4. Nonas Martij, iuxta matrem ſuam. *In MS. Th. iuxta patrem ſuum.*

Tunc Epiſcopus Aldegerius Lemouicæ, ſucceſſor Ebli, cum pretioſioribus indumentis Sacerdotibus de aula S. Martialis, abiit Franciam, & ibi vita priuatus, & ſepultus eſt apud S. Dionyſium, & pro ſepultura ſua obtulit pretioſa, quæ aſportauerat à S. Martiale ornamenta. Succeſſit Pontifex Alduinus frater ejus, per manum Vuillelmi Ducis, conſecratúſque eſt Egoliſmæ ab Archiepiſcopo Burdegalenſi Gumbaldo, & à Fronteno Petragoricenſi, & Abone Sanctonicenſi, & Vgone Egoliſmenſi, qui eum Lemouicæ inthronizauit primò in Cathedra vectatoria apud Eccleſiam Sancti Gerardi, deinde in ſede S. Martialis. At verò Arnaldus ſupradictus ſucceſſorem ſibi Comitem reliquit Egoliſmæ Willelmum filium ſuum. Præterea Fulcaldus Epiſcopus per XII. annos viuens Ranulfum ſucceſſorem ſuum accepit quo Epiſcopo exiſtente per VIIII. annos, & mortuo ac ſepulto iuxta Baſilicam S. Eparchij, quemadmodum Fulcaldo, ſupradictus Vgo Epiſcopatum per XX. annos obtinuit, & ipſo ſepulto apud S. Eparchium in Monaſtico habitu, poſt eum fuit Grimoardus, deinde Roho Epiſcopus glorioſus Egoliſmæ refulſit.

His temporibus peſtilentiæ ignis ſuper Lemouicinos exarſit. Corpora enim virorum & mulierum ſupra numerum inuiſibili igne depaſcebantur, & vbique planctus terram replebat. Iosfredus ergo Abbas S. Martialis, qui ſucceſſerat Vuigoni, & Alduinus Epiſcopus, habito conſilio cum Duce Vuillelmo, triduanum ieiunium

indicunt. Tunc omnes Aquitaniæ Episcopi in vnum Lemouicæ congregati sunt, corpora quoque & reliquiæ Sanctorum vndecumque solemniter aduectæ sunt ibi, & corpus S. Martialis Patroni Galliæ de sepulchro sublatum est, vnde lætitia immensa omnes repleti sunt, & omnis infirmitas vbique cessauit, pactúmque pacis & iustitia à Duce & Principibus vicissim fœderata est. Alduinus autem Episcopus Monasterium Sancti Stephani Agentense, quod Aldegerius ornatè disposuerat in magna caterua Monachorum, antequam moreretur per triennium suadente diabolo destruxit, & ibi Canonicos restituit. Hac de noxa Lemouicam intra vrbem Monachorum in Ecclesia S. Martini regulæ subditos aggregare curauit. Sæpe idem Alduinus pro rapina militum & deuastatione pauperum nouam obseruantiam constituit, scilicet Ecclesias & Monasteria cessare à diuino cultu, & sancto sacrificio, & populum quasi paganum à diuinis laudibus cessare, & hanc obseruantiam, excommunicationem censebat. Idem Antistes, dum populus in quadragesima Euauno sua diœcesi fame periclitaretur, ne mortem pro fame incurreret, indixit esum carnium, & ab omnibus illius oppidi pro esca sumtæ sunt carnes, quibus pœnitentiam Antistes ipse postmodùm suasit. Frater verò eius Vvido, supra memoratus, Vicecomes Lemouicensis, dum Comes Boso Romam abiret, nacta occasione castrum nouum extruxit contra Brantosmense Monasterium, nec mora reuerso Bosone, commissóque prælio in campo Carracio, Boso victor castrum destruxit, multúsque sanguis inibi fusus est, & Vvido vulneratus, fuga lapsus est.

His diebus Episcopus Grimoardus, datis muneribus à Vvillelmo Comite Monasterium S. Eparchij expetijt, & sibi vindicauit, & per multos annos sine Abbate manere fecit, & plures possessiones eiusdem Monasterij parentibus suis & aliis sæcularibus donauit, & à loco alienauit. Omnes enim Comites Egolismæ à temporibus Childeberti Francorum Regis, quo ipse locus fundatus est, Aduocati eius & defensores extitisse noscuntur, & prouisores, habentes pro officio defensoris in beneficio Villam Ranconiam. Verùm tunc memoratus Episcopus Aimerico germano suo Duci Moxedanensi donauit in possessionem Monasterium Tomolatense, quod hactenus semper fuerat in dominio Cœnobii Egolismensis, sitúmque in territorio Petragoricensi, habens Ecclesiam in honore Genitricis Dei, vbi in proprio quippe iure paterno sepulti sunt felix Aureolus Petracoricensis, Pater S. Eparchii & Principia mater eiusdem Confessoris: *additur præterea in Cod. Th.* Post non multos annos supradictus Aimericus ipsum locum dedit in beneficio Ducibus suis qui vocantur infernales, & ita penitus ipsa possessio alienata est à iure antiquo S. Eparchii.

Processu temporis Vvido Vicecomes, capto Grimoardo Episcopo pro Monasterio Brantosmense, quod ab eo in munere exposcebat, tenuit eum in turre Lemouicæ, qui dimissus per conditionem Romam abiit, & Girbertum PP. interpellauit. Ibi Vvido vocatus est ad iudicium coram Papa: & cùm ipso sanctissimo die Paschæ causa ventilata esset, & à Senatu prolata sententia iudicatum esset, vt quicũque Episcopum capit, ad colla indomitorum equorum pedibus ligatus disrumpatur, & demũ à feris dilaceretur, traditus mox est Episcopo Grimoardo ad custodiendum, post III. diem tradendus ad pœnam. Verùm interim interim hi duo concordantes, amici facti sunt, & ante diem condictum clàm Roma egressi, reuersi sunt ad propria.

Henricus verò Imp. cùm Langobardos sibi reperiret contrarios misso Radulfo Rege Burgundiæ *nepote suo*, Papiam obsedit, & incendio tradidit, & palatium in ea sibi ædificans rebellantes sibi subdidit. Duces quoque Græcorum cùm partes Imperii eius inuaderent, ordinata expeditione oras Apuliæ penetrans, tot dies, expugnando ciuitates eorum, ibi exegit, vsquequò pestilentiâ eius exercitus laboraret, sícque reuerterunt. Hic in terra Theodisca à nouo ciuitatem ædificauit vocabulo Baebburg, quam Benedictus PP. in honorem Dei Genitricis consecrauit, & Parochias in circuitu ex Paganorum vicis & opidis dum conuerterentur, attitulauit ad illam. Hic Cluniacensi Cœnobio contulit dona sceptrum aureum, Sphæram auream, vestimentum Imperiale aureum, coronã auream, Crucifixum aureum pensantia simul libras centum, & alia multa, & cum Odilone Abbate eiusdem loci crebriùs conloquium familiare exercebat, & in aula Palatij sui cum primoribus ducebat.

Per hæc tempora Ermengaudus Comes Irgeldensis, post copiosos triumphos de Mauris & Sarracenis, prælio inito vltimo innumerabilem stragem Sarracenorum perficiens, dum victor regreditur, alium exercitum Maurorum offendit venientem;

quem cum paucis suorum lassis persequens, multos eorum occidit, & ipse concidit: caput eius Saraceni pro magno thesauro secum asportauerunt, quod aromatizatum Rex eorum auro coopetuit, & secum in præliis semper ferebat causa victoriæ.

Interea summæ Philosophiæ Abbas Sancti Benedicti Floriacensis super Ligerim loci, nomine Abbo Vasconiam iter faciens, per Egolismam transiens, mense Nouembri in Monasterio S. Eparchij hospitatus est, veniensque ad S. Petrum Regulatensis Ecclesiæ, quæ est possessio S. Benedicti Francorum Cœnobij, ibi tumultu Vasconum occisus est, ibique sepultus, miraculis clarescere cœpit: Virga eius pastoralis remissa est Franciam. Bernardus Vasconiæ Dux necem tanti viri de interfectoribus eius puniuit, alios suspendio, alios flammis tradens, & omnem illam possessionem Regulatensem cum Ecclesia Sancti Petri, quæ antè in lite inuadentium erat, sine lite dehinc Monachis Francis S. Benedicti parauit vindicandam. Rex autem Rotbertus pro defuncto ordinauit Abbatem Gauzlenum, licet repugnarent Monachi, nolentes sibi præesse filium scorti. Erat enim ipse nobilissimi Francorum Principis filius Manzer, à puero in Monasterio S. Benedicti nutritus, quem etiam Rex suprascriptus Archiepiscopum Bituricensibus fecit postea, defuncto Dacberto Archiepiscopo. Sed & ipsi, quinquennio, seditionem agentes, noluerunt eum intra vrbem recipere, clamantes vna voce: Non decet dominari Ecclesię filium scorti. Postmodum sequestro Odilone Abbate, Regis voluntas præualuit, & Dei nutu in sedem susceptus est. At Bernardo insidiis muliebribus, maleficis artibus corpore fatiscente, vita priuato, Sancius frater eius, Dux Vasconum extitit, & defuncta coniuge Vvillermi Ducis Pictauensis, ex qua susceperat filium Vvillelmum, idem Dux sororem Sancii Briscam in vxorem copulauit sibi, quæ ei Odonem filium genuit.

Per idem tempus mortuo Iosfredo Abbate S. Martialis, & succedente pro eo Adalbaldo regularis meriti, & Vvidone ac Alduino Episcopo fratre eius reuertentibus properè ab Hierosolymis, sepulchrum S. Eparchij clarere innumeris cœpit miraculis plus solito, & Dei visio manifesta patefacta est Fulcherio Abbati Sancti Carrofi & Monachis, vt sanctum lignum Crucis ad tumulum deferrent B. Eparchii, quod conuentu solemni peractum est, & Abbate Rainaldo Egolismensi procurante, exceptum est S. lignum in Basilica B. Eparchii, in die eius festiuitatis die primo, mensis Iulii. Porrò adimpletis, quæ ordinauerat diuina pietas, Monachi S. Carrofi valedicentes fratribus Egolismensibus, cum S. ligno gloriosè remearunt. Denique hoc Crucis lignum de Cruce Dominica exstat, quam Hierosolymorum Patriarcha Regi magno Carolo direxerat, & idem Imperator in eadem Basilica, quam condidit Rotgerius Comes Lemouicensis in honore Saluatoris, reposuit. Locus autem antiquo sermone Gallorum Carrofus vocitabatur propter carrorum confinia, id est vehiculorum publicorum, & deinceps pro reuerentia Crucis S. Carrofum appellari placuit.

Comes præterea Egolismæ Vvillelmus, copulata sibi in coniugio Girberga, sorore Comitis Andegauensis Fulconis, filios ex ea suscepit Alduinum & Iosfredum. Dux verò Aquitanorum & Comes Pictauinus, iam dictus Vvillelmus, gloriosissimus extitit & potentissimus, cunctis amabilis, consilio magnus, prudentia conspicuus, in dando liberalissimus, defensor pauperum, Pater Monachorum, ædificator & amator Ecclesiarum, & præcipuè S. Ecclesiæ Romanæ, cui à iuuentute consuetudo fuit, vt semper omni anno ad limina Apostolorum Romam properaret, & eo quo Romā non properaret anno, ad S. Iacobū Galliciæ recompensaret iter deuotum; & quocumque ageret, vel conuentum publicum exerceret, potiùs Rex quàm esse Dux putaretur, honestate & claritudine, qua affluebat honoris. Non solùm verò omnem Aquitaniam suo subiecit imperio, vt nemo contra eum leuare auderet manum: verum etiam Francorum Regem amicissimum haberet, præ ceteris Ducibus in eius palatio honorabatur. Immò Hispaniæ Regem Adefonsum, Regemque Nauarræ Sanctium, nec non & Regem Danamarcorum & Anglorum, nomine Canotum ita sibi summo fauore deuinxerat, vt annis singulis legationes eorum exciperet pretiosis cum muneribus, ipseque pretiosiora eis remitteret munera. Cum Imperatore Henrico ita amicitijs copulatus est, vt muneribus alterutrum se honorarent. Inter multiplicata denique munera Dux Willelmus ingentem ex auro purissimo ensem direxit ei, in quo litteræ signabantur legentes. Henricus Imperator Cæsar Augustus.

Romani Antistites eum venientem Romam sic reuerenter excipiebant, ac si esset eorum Augustus, omnísque Romanus Senatus Patrem eum sibi acclamabat. Cúmque Comitem Andegauis Folconem in manibus suis commendatum haberet, concesserat ei pro beneficio castrum Losdunum cum aliis nonnullis in Pictauorum solo; Sanctonas quoque vrbem cum quibusdam castellis. Idem Dux si Clericum sapientia ornatum videret, summè eum excolebat. Vnde Rainaldum cognomento Platonem, Monachum pro sapientiæ ornatu præfecit Abbatem Cœnobio S. Maxentij. Episcopum quoque Carnotis Fulbertum, sapientia comptum, à Francia euocatum donauit Thesauraria S. Hilarij, & penes se reuerendum exhibuit. Aliquando esse vix inueniebatur sine aliquo Episcoporum. Monasterio Lemouicensi B. Martialis dedit Ecclesiam in Alniensi, quam & pater eidem Monasterio dederat antè, scilicet Anesio, quæ est in honore B. Petri: Cœnobio Cluniacensi, & Cœnobio S. Michaëlis, ad Eremum & ad Clusam in Italia, & multis alijs per Burgundiam & Aquitaniam Monasterijs Dei, iuxta horam maritimam plura in reditibus dona terrarum ad copiam supplementi seruorum Christi delegauit. Amplectebatur maximo affectu honoris regulares Monachos & Abbates, & eorum consiliis nitebatur in administratione regni. Vnde & memoratum domnum Odilonem, Cluniaci Abbatem copiosis muneribus sibi attraxit, contemplatus in eo templum Spiritus Sancti, séque ei in manibus commendatum tradidit, & Cœnobia suæ ditionis nonnulla eiusdem magisterio tradidit. Item Dux à nouo fecit Cœnobium Malliacense egregium in territorio Pictauensi, itémque nobile Cœnobium Burguliense in cespite Andegauensi, in fundo proprio, vnà cum matre sua Emma, sorore Odonis Comitis Campanensis, in quibus Cœnobiis regulares Monachos aggregauit plures, qui die noctúque Deo laudes persoluerent, eisque ordinauit feruentissimum in sancto proposito, & disciplinæ cœlestis fortissimam columnam Abbatem Teelimum, seu Theodelinum, qui ex Iudæis conuersus fuerat. Sanè multoties, qui Comiti eidem rebellare conabantur Aquitanici Primores omnes vel edomiti, vel prostrati sunt. Hinc dum obsideret Rocameltim castrum vicinum sancto Carrofo, Comes Boso, cum multitudine fortium, in eum aciem struxit, & commisso bello primùm Boso, deinde Willelmus vicit, & repetita obsidione, ac Bosone fugato, vi castrum cœpit. Habebat secum magni consilij virum, Comitem Egolismæ Willelmum, cuius præsertim consilio pendebat: qui ita se inuicem dilexerunt semper, vt esset eis in duobus corporibus anima vna. Blauiam denique castrum cùm expugnaret obsidione Comes Egolismensis, Ducem ipsum secum habuit, & magna fortitudine ipsum castrum cœpit & à Duce ipso accepit illud in beneficium cum his rebus scilicet Vicecomitatum Mellensem & Oenacensem & Rocacardensem, honorémque Cabannensem & Confolentis, Rofiacum quoque, & multa alia, simúlque in Alniensi plura.

His temporibus Alduinus Episcopus, adducto secum Duce Vuillelmo, exstruxit castrum Belloiocum secus Monasterium S. Iuniani contra Iordanum Principem Cabanensem, reuersóque Duce, Iordanus properauerat cum electis vel ad castrum expugnandum, vel ad Episcopum debellandum. Episcopus, aggregata armatorum immanitate, habito in auxilio fratre Vvidone, occurrit, & graue ortum est prælium tempore durioris hiemis, plurimus sanguis effusus, fugati Lemouicini cum Episcopo & Vicecomitibus suis. Victor Iordanus cum pluribus Principibus captis reuertitur, iámque securus casu à milite, quem ipse prostrauerat, à tergo in ceruice percussus interijt, & qui à suis capti tenebantur, mox pro eo confossi ferro, animas cum sanguine deposuerunt, pro quibus grauior luctus exstitit, quàm antea pro in bello prostratis fuerat. Iordanus quoque Manzer frater defuncti post modicum captum fratrem Episcopi Aimiricum tamdiu vinculatum tenuit, quousque castrum memoratum dirutum esset. Per hos dies Iosfredus, Abbas S. Martialis, successor Adalbaldi, accito Bosone Comite, cum militari magna manu noctu Montanam abiens corpus Sancti Valerici ab Ecclesia, quam incolæ principes Sancto Martiali abstollebant, secum detulit Lemouicam, vbi tamdiu reliquias eiusdem Confessoris in Monte Gaudio tenuit, quoad Principes malefactum recognoscerent, & exhiberent restitutionem S. Martiali. Sicque possessione non sine magna redemptione recuperata, restitutum est sanctum corpus supradicto loco, & in præsentia Ducis Vuillelmi & Girardi Episcopi Lemouicensis Monastica ibi ordinata est disciplina.

His diebus Vicecomitissa Lemouicæ Emma circa festiuitatem Apostolorum & S. Martialis oratum abiit ad Sanctum Michaëlem ad Eremum, & noctu ibi à Normannis captiuata, per tres annos exsul trans-mare est retenta. Ex thesauris Sancti Martialis infinita argenti & auri pondera pro redemtione eius data sunt, simúlque imago aurea S. Archangeli, & alia copiosa ornamenta, quæ omnia Normanni auferentes, mentita fide mulierem nequaquam reddiderunt. Donec post multos dies Ricardus Comes Rodomi eam ingeniosè per legatos vltramarinos adquireret, & viro suo Vvidoni liberam redderet.

Interea Bosone Comite veneficiis vxoris suæ necato, & Petragorica vrbe sepulto, ipsâque vrbe à Vvillelmo Duce capta, tutor filiorum eius & nepotis fuit idem Dux, & filio Bosonis Eliæ concessa vrbe Petragorica, Bernardo filio Adelberti reddidit Marcham, & donec viriles annos attingeret ætas Bernardi, iniunxit marcham regendam fortissimis Principibus, duobus germanis, Petro Abbati Scotoriensium Canonicorum, & Vmberto Druto, quorum Pater Abbo Drutus castrum Bellacum contra Regem Rotbertum fortissimè defendit. Hic Abbo consensu Aldeberti Comitis castrum Mortemarense construxit in fundo proprio, à quibus duobus fortissimè defensa est Marcha, quousque Vmbertus obiret. Petrus Abbas, singularem principatum obtinens, habebat secum fidelissimum profundissimi consilij Ainardum, præpositum ex Monasterio Sancti Petri Scotoriensi. Qui Ainardus habuit duos fratres Abbonem, & Raimundum, strenuissimos Duces, corpore robustos, animo bellicosos, quorum trium sororem Aldeardem accepit in matrimonium Raimundus Cabannensis, abnepos iam supra-scripti Turpionis Episcopi, frater Adalberti Decani inclyti & Præpositi ex Monasterio S. Martialis. Habuit ex ea filium Ademarum Egolisinensem Monachum, qui hæc scripsit. Viuente enim Ainardo, Abbas Petrus Remp. optimè administrauit, & inuidos gloriæ suæ compressit. Nam eo Romæ mortuo, & Raimundo fratre eius Hierosolymæ defuncto, & Abbone infirmitate grauato, inclytus Petrus, neminem fidelem consiliarium habens, dum ad suum tenere omnia facit arbitrium, & inter suos terribilis, vt leo videtur, castrum proprium Mortemarense concremat, contradicente consilio suorum, & huius rei occasione propinquis eius & principibus Marchionibus, cum Bernardo Fratre Comite & Willelmo Duce, quasi qui tyrannidem præsumeret, in eum insurgentibus paullatim ex potestate Marchionum eiectus est, qui reuersus ab Hierosolyma, apud Basilicam Sancti Stephani Lemouicæ sedis pristinum honorem continens, & Ecclesiarum ac Villarum multa possessione ex paterna fruens hereditate, ac magnæ cateruæ militum, qui eius beneficia habebant, imperans, à curis sæcularibus, magna ex parte ereptus, & liberiùs Deo vacat, & maiori quàm ante securitate & gloria pollet.

His temporibus signa in astris, siccitates noxiæ, nimiæ pluuiæ, nimiæ pestes, & grauissimæ fames, defectiones multæ Solis & Lunæ apparuerunt, & Vigenna fluuius per tres noctes aruit Lemouicæ per duo millia, & supradictus Monachus Ademarus, qui tunc cum auunculo suo inclyto Rotgerio Lemouicas degebat in Monasterio Sancti Martialis, experrectus intempesta nocte, dum foris astra suspiceret, vidit contra Austrum in altitudinem cœli magnum Crucifixum quasi confixum in cœlis, & Domini figuram in cruce pendentem, multo flumine lacrimarum plorantem: qui autem hoc vidit, attonitus nihil aliud agere potuit, quàm lacrimas ab oculis profundere. Vidit verò tam ipsam crucem, quàm figuram Crucifixi colore igneo & nimis sanguineo totam per dimidiam noctis horam, quousque cœlo sese clauderet, & quod vidit, & semper in corde celauit, quousque hîc inscripsit, testisque est dominus, quòd hæc vidit.

MX. Ipso anno Alduinus Episcopus Iudæos Lemouicæ ad baptismum compulit, lege prolata vt aut Christiani essent, aut de ciuitate decederent, & per vnum mensem Doctores diuinos iussit disputare cum Iudæis, vt eos ex suis libris reuincerent: & tres vel IV. Iudæi, Christiani facti sunt. Cætera multitudo per alias ciuitates diffugiens cum vxoribus & liberis festinauit. Quidam seipsos ferro iugulauerunt, nolentes baptismum suscipere.

MX. Ipso anno Sepulcrum domini Hierosolymis confractum est à Iudæis & Saracenis III. Kalendas Octobris MX. ab Incarnatione eius. Nam Iudæi Occidentales & Saraceni Hispaniæ miserunt epistolas in Orientem, accusantes Christianos, &

mandantes exercitus Francorum super Saracenos Orientales commotos esse. Tunc Nabuchodonosor Babyloniæ, quem vocant Admiratum, concitatus suasu Paganorum in iram, afflictionem non paruam in Christianos exercuit, deditque legem, vt quicumque de sua potestate nollent fieri Saraceni, aut confiscarentur, aut interficerentur. Vnde factum est, vt innumerabiles Christianorum conuerterentur ad legem Saracenam: & nemo pro Christo morte dignus fuit præter Patriarcham Hierosolymorum, qui varijs suppliciis occisus est, & duos adolescentes germanos in Ægypto qui decollati sunt, & multis claruerunt miraculis. Nam Ecclesia Sancti Gregorij, quæ hactenus à nullo Saracenorum potuit violari, tunc destructa est cum aliis multis Ecclesiis Sanctorum, & peccatis nostris promerentibus, Basilica Sepulcri Domini vsque ad solum diruta. Lapidem verò monumenti cùm nullatenus possent comminuere, ignem copiosum superadiiciunt, sed quasi adamas immobilis mansit & solidus. Bethleemiticam Ecclesiam, vbi Christus natus est, cùm niterentur destruere, subitò apparuit eis lux fulgurans & omnis multitudo Paganorum corruens exspirauit confestim, & sic Ecclesia Dei Genitricis intacta remansit. Ad Monasterium quoque Montis Sinaï, vbi quingenti & eo ampliùs Monachi sub imperio Abbatis manebant, habentes ibidem proprium Episcopum, venerunt Saracenorum x. millia armatorum, vt Monachos perimentes, habitacula eorum cum Ecclesiis diruerent. Propinquantes autem, à IV. ferè millibus conspiciunt totum montem ardentem & fumantem, flammásque in cœlum ferri, & cuncta ibi posita cum hominibus manere inlæsa. Quod cùm renuntiassent Regi Babylonio, pœnitentia ductus tam ipse quàm populus Saracenus valdè doluerunt de his, quæ contra Christianos egissent: & data præceptione iussit reædificare Basilicam Sepulchri gloriosi, tamen redincepta Basilica, non fuit ampliùs similis priori pulchritudine vel magnitudine, quam Helena mater Constantini regali sumtu perfecerat. Móxque eue stigio super omnem terram Saracenorum fames incanduit per tres annos, & innumerabilis eorum multitudo fame necata est, itavt plateæ & deserta cadaueribus omnino replerentur, & fierent homines cibus & sepultura feris & auibus. Secuta est eos gladij vastitas: nam gentes Arabiæ super terram eorum diffusæ sunt, & qui remanserant, fame, & gladijs interierunt. Captus est ab eis Rex Babyloniæ, qui se contra dominum erexerat in superbiam, & viuus, ventre dissecto, visceribúsque extractis, impiam animam ad barathrum proiecit. Venter eius, lapidibus oppletus, consutus est, & cadauer, ligato plumbo ad collum, in mare demersum est.

Eo anno Radulfus Petragoricæ Episcopus, Hierosolymis rediens retulit, quæ viderat ibi, infanda, & obiit Petragoricæ, successitque pro eo Arnaldus qui apud S. Benedictum Nantolio consecratus est diebus quadragesimæ à Siguino Burdigalæ Archiepiscopo, à Grimoardo, & Illone Episcopis. Tunc Gauzbertus Princeps castri Malamortensis, captus ab Eblo Vicecomite Combornis, retrusus in castro fortissimo Melurensi, Deo volente à suis rusticis in frunalibus quodam mane subitò expugnato & mox captus castro ereptus est, & castrum flammis datum est, qui Hierosolymam pergens defunctus est in reuertendo, & miraculis clarescere cœpit: erat enim valde Ecclesiasticus, & honestè se egit.

Circa hoc tempus Alduinus Episcopus, acceptis pretiosioribus S. Martialis ornamentis & vestimentis, & multa affluentia argenti, quia in manu sua habebat Abbatiam emtam à Widone, properauit ante quadragesimam cúm Willelmo Duce Romam, & in tristitia Monachos S. Martialis reliquit: mox eo recedente, plurima ad sepulcrum Beati Martialis cœperunt coruscare miracula, quæ lætitiam Monachis & cunctæ Aquitaniæ plenam ingesserunt. Nam Aquitanorum nobilissimi & Francorum Principum atque Italorum eo anno Lemouicæ Pascha cum frequentia S. Martialis gloriosè celebrauerunt. Reuersus Episcopus Basilicam sedis Sancti Stephani, quam sanctus Martialis dedicauerat, destruendam & amplificandam disposuit, lineasque ad fundamenta iecit, vt post dies xv. insisteret operi, indè abiens ad supradictam Ecclesiam Agenro, vnde Monachos extruserat, spiritum ibi exhalauit. Delatum est corpus eius Lemouicam, & apud sedem vigilijs obseruatum, in Ecclesia Sancti Martini sepultum est, & successit pro eo reuerentissimus Geraldus, nepos eius, & consecratus est Pictauis apud S. Hilarium, mense Nouembri pro omnibus gradibus Ecclesiasticis à Gilleberto Episcopo, & in gradu Pontificali à Siguino Monacho, Archiepiscopo Burdigalensi. Non enim adesse potuit Gauzlenus Bi-

turicensis Archiepiscopus, quia necdum receptus erat in sede Biturica. Habuit tamen ibi missos suos ex sancti Benedicti Monachis. Simul interfuerunt Episcopi Gislebertus Pictauensis, Arnaldus Petragoricensis, Illo Santonicensis, Grimoardus Egolismensis. Post benedictionem, quæ Dominica die peracta est, comitati sunt eum Lemouicam vsque Arnaldus & Grimoardus Episcopi. Primò ad S. Martialem venerunt simul & recepti sunt à Monachis: inde Monachos duxerunt, cum Antiphonis ad Ecclesiam Cairohensem: ibi in cathedra sedit, & humeris populi vectus, Canonicis Antiphonas concinentibus textum Euangelij à Grimoardo Episcopo legendum sumsit, & ita legens, & assiduè dextrâ benedicens, ad ostium Basilicæ Sancti Stephani sedens cum gloria deductus est. Grimoardus tradidit ei portas Ecclesiæ, Arnaldus chordas signorum, & ambo in sede Sancti Martialis inthronizauerunt eum & alta voce, *Te Deum laudamus*, Arnaldus Episcopus intonuit. Episcopum sedentem osculati sunt omnes. Deinde Missam celebrauerunt de Martyrio Sancti Theodori, cuius ipso festiuitas die agebatur. Per dies VII. inductus processit stola sanctificata & indumentis cum quibus benedictus fuerat, & cum cappa Romana, absque colobio tamen & casula, & per eosdem continuos VII. dies per stationes vrbis Missas celebrauit. Non debemus prætermittere, quod per XV. dies altercatio fuit Pictauis pro eo, contradicentibus Episcopis omnibus non esse auctoritatem Patrum ordinationes graduum ab Ostiario vsque ad Presbyterum fieri debere, nisi per ieiunia IV. Temporum anni, & totâ Quadragesimâ per dies Sabbatorum vsque in Palmis. Sed voluntas Vvillelmi Ducis præualens auctoritatem debitam oppilare non timuit. Per hos dies Iosfredus Basilicam regalem maiori opere cœpit renouare. Quadragesimâ verò mediâ ad nocturnas vigilias multitudine populi in eadem Basilica ad tumulum B. Martialis intrante, viri cum mulieribus plus L. inuicem conculcati intra Ecclesiam exspirauerunt, & die crastina sepulti sunt. Tum Episcopus Girardus abierat Romam idcirco per Arnaldum missum est Episcopum, qui post III. diem cum aqua Episcopali Ecclesiam reconciliauit.

Pauco post tempore per Aquitaniam exorti sunt Manichæi, seducentes plebem, negantes Baptismum S. & Crucis virtutem, & quidquid sanæ doctrinæ est, abstinentes à cibis, quasi Monachi, & castitatem simulantes, sed inter seipsos luxuriam omnem exercentes, quippe vt nuntij Antichristi multos à fide exorbitare fecerunt.

Per hoc tempus Vvillelmus, cognomine Bucca-vncta, Comes Matisconæ, quod est in Burgundia, castrum extruxit contra Cluniacense Monasterium propter superandum supradictum Vgonem Comitem, proqua re diuinitus mox percussus est, vt nullomodo deinceps erectus gressum ageret. Verùm paucis interpositis diebus Vgo Comes subitò ipsum castrum vi cepit, & solo coæquauit.

Defuncto quidem Iosfredo Abbate, Vgo ei successit, cui Episcopus Girardus aduersus exstitit, zeli causa recusans dare consecrationem, quia non potuerat sibi vindicare Abbatiam, ideoque per biennium non minima seditio fuit ciuilis, donec ratione Episcopus erubescens domno Vgoni assentiret, & ipse quia Thesaurarius Sancti Hilarij erat, cùm iret Pictauis ad festiuitatem omnium Sanctorum, ægrotans in sancto Carrofo, intra dies XV. obiit, & ibi sepultus est. Ad caput eius tabula plumbea posita est scripta. *Hic requiescit Giraldus Episcopus Lemouicæ, obijt III Idus Nouembr. præfuit eidem sedi VIII. annis.* Post eum verò succedit Iordanus Episcopus.

Per hos annos Odo, Princeps Dolensis, vi & ingenio cœpit castrum Argentomum, & ex eo Vicecomitem Widonem extrusit. Idem Odo secus Masciacum Monasterium ædificauit castrum, quod Rex Rotbertus expugnans capere nequiuit, & sic frustratus recessit.

His temporibus Basilica Sancti Martini Turonica ab Arueo Thesaurario magno cultu inchoata ad finem perducta, & corpore S. Martini subleuato cum gloria magna consecrata est in honore XII. Apostolorum.

His etiam temporibus Ecclesia S. Petri sedis Egolismensis dedicata est à III. Episcopis, videlicet Seguino Monacho Burdegalensi, Grimoardo, & Illone fratre eius, quibus temporibus Ecclesia Sanctæ Resurrectionis ante Basilicam S. Eparchij ruina subita subuersa est, & ibidem mox clocarium inceptum est. Gisleberto quoque Pictauino Episcopo reuerendissimo diem claudente, & Malliacensi Monasterio humato, succedit Isembertus Episcopus.

His diebus in die Parasceues post Crucem adoratam Roma terræ-motu & nimio

mio turbine periclitata est, & confestim quidam Iudæorum de Scholâ Græcâ intimauit Domino Papæ, quia eâ horâ deludebat Synagoga Iudæorum Crucifixi figuram. Quod Benedictus Papa sollicitè inquirens & comperiens, mox auctores sceleris capitali sententia damnauit, quibus decollatis, furor ventorum cessauit. Quo tempore Vgo, Capellanus Aimerici Vicecomitis Rocacardensis, cum eodem Seniore suo Tolosæ adfuit in Pascha, & colaphum Iudæo, sicut illic omni Pascha semper moris est, imposuit, & cerebrum illicò & oculos ex capite perfido ad terram effudit, qui Iudæus statim mortuus, à Synagoga Iudæorum de Basilica Sancti Stephani elatus, sepulturæ datus est. Quo tempore Cordubenses Mauri per mare Gallicum subitò cum multa classe Narbonem per noctem appulerunt, & summo diluculo cum armis in circuitu ciuitatis sese effuderunt. Et (sicut ipsi nobis retulerunt postea captiui) sortilegium eorum eis promiserat prosperè acturos, & Narbonem capturos. At Christiani quantocius Corpus & Sanguinem Domini à Sacerdotibus accipientes communicauerunt, & præparantes se ad mortem, bello inuaserunt Agarenos, & victoria potiti sunt, omnésque aut morte, aut captiuitate cum nauibus & multis spoliis eorum retinuerunt, & captiuos aut vendiderunt, aut seruire fecerunt, & Sancto Martiali Lemouicæ viginti Mauros corpore enormes transmiserunt dono muneris. Ex quibus Abbas Iosfredus duos retinuit in seruitute, ceteros dimisit per Principes peregrinos, qui de partibus diuersis Lemouicam conuenerant. Loquela eorum nequaquam erat Saracenica, sed more catulorum loquentes, glatire videbantur.

Eo tempore infinita multitudo Nortmannorum ex Dannamarca & Iresca regione, cum classe innumera appulerunt portum Aquitanicum, & sicut parentes eorum egerant, conati sunt omnem Aquitaniam desertare & captiuare. Itaque Dux fortissimus Willelmus mandat vbique per Episcopos, vt suaderent plebem Domini auxilium cum ieiuniis & Letaniis implorare. Ipse verò congregata manu valida electorum, mense Augusto, & imminente iam nocte circa litus maris secus eos castra disposuit. Pagani cernentes Christianorum multitudinem, terrore compulsi tota nocte minutas scrobes circumquaque foderunt, cespitibus operientes, vt ignorantes equites ibi ruerent. Itaque mane primo incautus exercitus, cum Duce prima frontis acie, præcurrente equo, super Paganos fræna laxauit, mox per scrobes delabitur, & ruentibus equis cùm sessoribus armorum pondere prægrauatis, Pagani multos capiunt: & nouissimi exercitûs, tandem cauentes dolum, equis desiliunt. Ipse Dux, equo scrobem offendens, in præceps venit, & oneratus armis iamiam deciderat in manus aduersariorum, nisi Deo, qui semper eum custodit, robur & mentem ei administrante, magno impetu saltum daret, & ocyssimo cursu sese redderet suis. Mox intermissum est bellum causa captorum, ne interimerentur: Erant enim ex nobilioribus.

Cùm eo die ab vtrisque nutaretur, sequenti nocte plenitudine maris inuitante, cum captis hominibus Pagani nauibus insiliunt, & auxilio pelagi liberantur, nec ampliùs fines illos inquietarunt. Dux autem pro captiuis infinita pondera auri misit & argenti, & vnumquemque hominem pensauit argento, & sic redèmit omnes. Fuit Dux iste à pueritia doctus litteris, & satis notitiam Scripturarum habuit: Librorum copiam in Palatio suo seruauit, & si fortè à frequentia causarum & tumultu vacaret, lectioni per seipsum operam dabat, longioribus noctibus elucubrans in libris, donec somno vinceretur. Hoc Ludouicus Imperator, hoc Pater eius magnus Carolus assuescebant. Nam & Octauianus Cæsar Augustus in aula Palatij non modò legendo, verùm & scribendo crebèrrimè gesta & alia quæque non segnis scribebat. *In MS. Thuano*: Theodosius quoque victor Augustus in aula Palatij non modo legendo, verùm & scribendo creberrimè exercitabatur: Nam Octauianus Cæsar Augustus post lectionem propria manu prælia sua, gesta Romanorum, & alia quæque non segnis scribebat.

His temporibus Nortmanni supradicti, quod patres eorum numquam perpetrasse ausi sunt, cum innumera classe Hiberniam insulam, quæ Irlanda dicitur, ingressi sunt vnà cum vxoribus & liberis & captiuis Christianis, quos fecerant sibi seruos, vt Hirlandis extinctis, ipsi pro ipsis inhabitarent opulentissimam terram, quæ XII. ciuitates cum amplissimis Episcopatibus, & vnum Regem habet, ac propriam linguam, sed Latinas litteras: quam S. Patricius Romanus ad fidem conuertit, &

ibi primus præfuit Episcopus, quæ insula vndique mari circumcincta est: Ibi Solstitialis brumalis dies vix duarum est horarum, & Solstitialis æstiua nox eiusdem paruitatis. Consertum est ergo prælium per triduum inceßanter, & Nortmannorum nullus euasit viuus. Vxores eorum cum paruulis suis sese cunctæ in mare præcipites suffocauerunt: qui viui capti sunt, fetis ad laniandum proiecti sunt. Vnum ex captis dimisit Rex viuere, quia Christianum captiuum fuisse cognouit, eúmque muneribus donauit.

Rex verò Canotus de Danamarca paganus mortuo Adalrado, Rege Anglorum, regnum eius dolo cepit, & Reginam Anglorum in coniugium accepit, quæ erat soror Comitis Rodomensis Ricardi, & factus Christianus, vtraque regna tenuit, & quotcumque potuit ex Paganis de Dana-marca ad fidem pertraxit Christi. Pater eius Paganus, nomine Asquec, solum regnum de Danamarca tenuit. Ricardo verò Comite Rotomagi, filio Ricardi, Nortmannos gubernante, multitudo eorum vnà cum Radulpho armati Romam, & inde conniuente Papa Benedicto Apuliam aggressi, cuncta deuastant, contra quos exercitum Basilius intendit, & congressione bis & tertiò facta victores Nortmanni fuerunt: quarto congressu à gente Russorum victi & prostrati sunt, & innumeri ducti Constantinopolim, vsque ad exitum vitæ in carceribus tribulati sunt. Vnde exiuit prouerbium: Græcus cum carruca leporem capit. Tunc per triennium interclusa est via Hierosolymæ: nam propter iram Nortmannorum quicumque inuenirentur peregrini à Græcis, ligati Constantinopolim ducebantur, & ibi carcerati affligebantur. Item Nortmanni, Duce Rotgerio, ad occidendos paganos Hispaniam profecti, innumeros Saracenorum deleuerunt, & ciuitates & castella ab eis abstulerunt multa. Et primo suo aduentu Rotgerius, Saracenis captis, vnumquemque eorum per dies singulos, videntibus ceteris, quasi porcum per frusta diuidens, in caldariis coctum eis apponebat pro epulis, & in alia domo simulabat se comedere cum suis reliqua membra. Perculsis omnibus hoc modo, nouissimum de custodia quasi negligens permittebat fugere, qui hæc monstra Saracenis nuntiaret, ita fabulam Thyestis veram adimplens. Qua de causa timore exanimati vicini Saraceni, pacem cum Rege suo Museto à Comitissa Barcilonensi Ermensede petunt, & annuum tributum persoluere spondent. Erat enim hæc vidua, & Rotgerio supradicto filiam suam in coniugio sociauerat. Tumque pace inita, cum vlteriori Hispania Rotgerius decertare cœpit, & die quadam vnà cum Petro Episcopo Tolosæ & XL. solummodò Christianis Saracenorum quingentos electos in insidiis latentes offendit, cum quibus confligens, fratrem suum Manzerem amisit, tertióque acies aduersarias irrumpens, plus centum hostium extinxit, & cum suis propria reuisit, nec ausi sunt Ismaëlitæ persequi fugientem.

Per hos dies dignatur dominus clarificare fidelissimi Ducis Vuillelmi tempora: nam tunc in Basilica Angeriacensi, in saxea theca instar pyramidis turrita, inuentū est caput S. Ioannis ab Alduino clarissimo Abbate, quod sanctum caput dicunt esse proprium S. Ioannis Baptistæ. Tunc Vuillelmus Dux, post Paschales dies Roma regressus, hoc audito, repletus est gaudio, & sanctum caput populis ostendendum decreuit. Erat reconditum ipsum caput in turibulo magno argenteo, vbi deforis litteræ leguntur. *Hic requiescit caput Præcursoris Domini*, à quo tamen, vel quo tempore, vel vnde huc delatum fuerit, vel si Præcursoris Domini sit, haud quaquā fideliter patet. In Gestis enim Pipini Regis, cùm de minoribus legatur rebus, ex hac, quæ ex maximis est, causa reticetur, & scriptura ex eo facta nequaquam non futilis ab eruditis diiudicetur. In hac enim friuola refertur pagina, in diebus Pipini Regis Aquitaniæ, quemdam Felicem detulisse ab Alexandria per mare in Aquitaniam caput S. Ioannis Baptistæ, & tunc temporis Alexandriæ præfuisse Theophilum Archiepiscopum, cuius Lucas in principio Actum Apostolorum meminit dicens. *Primùm quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile*, & peractum esse prælium in Alniensi pago inter Pipinum Regem, & Vandalos, ipsúmque caput super quosdam interfectos satellites suos impositum à Rege, & eos mox resuscitatos esse. Verùm non exstitit Pipinus in diebus Theophili, nec tempore Vandalorum: nec aliquando caput Præcursoris Domini Alexandriæ habitum legitur. Legimus in antiquorum legendis primò inuentum caput Sancti Præcursoris à duobus Monachis per reuelationem in eo quo * ventum est: deinceps autem à Theodosio Imper. delatum in ciuitatem regiam Constantinopolim, ibidémque venerari. Itaque vt ad propositum redeamus, dum inuentum osten-

deretur caput S. Ioannis, omnis Gallia, Italia & Hiſpania ad famam commota, ibi accurrere certatim feſtinat. Rex quoque Francorum Rotbertus, & Regina, Rex Nauarræ Sancius, omnéſque dignitates eorum confluxerunt. (MS. Th. inter cæteros numerat Ducem Vaſconiæ Sancium & Odonem Campanienſem, additque Comites, Principes, Epiſcopos, Abbates, omnéſque dignitates terrarum.) Vbi omnes offerebant munera pretioſa diuerſorum generum. Nam ſupradictus Rex Francor. oblata gabata ſeu concha ex auro puriſſimo penſante libras xxx. pretioſis veſtibus holoſericis & auro textis ad ornatum Eccleſiæ, à Willelmo Duce ſuſceptus condignè, per Pictauis reuerſus eſt Franciam. Quid dicam, quod vltra omnem felicitatem & gloriam videbatur concurſus pſallentium cum reliquiis Sanctorum ex Monachis & Canonicis, qui vndecumque ad memoriam ſancti Præcurſoris feſtinabant: inter hæc feſtiua, reliquiæ corporis Principis ſummi, qui pater eſt Aquitanorum, & primus Galliarum ſpermologus, videlicet B. Apoſtoli Martialis, ſimul cum reliquiis S. Stephani Lemouiceæ ſedis, illuc deferebantur. Protractis itaque S. Martialis in vectorio ex auro & gemmis pignoribus foris Baſilicam propriam, mox omnis Aquitania, quæ iamdiu nimis pluuiarum inundationibus laborauerat, aduentu patris ſui lætatur, ſerenitate reddita. Cum eiſdem equidem pignoribus Abbas Ioſfredus atque Epiſcopus Giraldus cum Principibus numeroſis & omni populo innumerabili diuerterunt, eundo in Baſilicam Saluatoris S. Carroſi, exierúntque eis obuiam Monachi cum omni plebe foris milliario vno, & cum apparatu honorifico diem feſtum agentes, antiphonas denique excelſa voce intonantes, deduxerunt eos vſque ad altare Saluatoris, & miſſâ celebratâ, ſimili modo proſecuti ſunt eos, cúmque in Baſilicam S. Præcurſoris intrarent, celebrauit ante caput S. Ioannis miſſam Epiſcopus Giraldus de natiuitate eiuſdem ſancti Baptiſtæ, cùm eſſet menſis October. At Canonici S. Stephani cum Monachis alternatim tropos ac laudes cecinerunt feſtiuo more, & poſt miſſam Pontifex cum capite S. Ioannis benedixit populum. Sicque de miraculis ſancti Martialis, quæ per viam contigerant, valdè lætantes, v. die ante feſtiuitatem omnium Sanctorum reuerſi ſunt.

Ea tempeſtate S. Leonardus Confeſſor in Lemouicino, & S. Antoninus Martyr in Cadurcino miraculis cœperunt coruſcare, & vndique populi eò confluxerunt. Pòſt verò Glorioſus Dux, recogitans Dei honorem, accerſito ſanctiſſimo Odilone Cluniacenſi Abbate, in S. Ioannis Monaſterio regularem renouauit diſtrictionem, vbi Odilo Abbatem Rainaldum diſpoſuit, defuncto nuper Alduino Abbate; & Rainaldo poſt aliquot annos ſpiritum Deo reddente, Americum pro eo domnus Odilo Patrem præpoſuit; Item dum reliquiæ ſacræ B. Eparchij procederent ad S. Præcurſorem, delatus eſt pariter baculus eiuſdem Confeſſoris: eſt ipſe baculus paſtoralis in ſummitate culminis curuatus, ad cuius modum ſuper reliquias eiuſdem ſancti horis nocturnis vſque Sole Oriente, reſplenduit in cœlo ignea virga, curuata nihilominus in faſtigio, quoad ventum eſt ad caput S. Ioannis, & miraculis claris à S. Eparchio ſuper infirmos ſanatos peractis cum lætitia regreſſum eſt. Canonicis etiam S. Petri ſedis Egoliſmenſis procedentibus cum reliquiis, cùm ſubuectores earum, induti ſacris tunicis, per profundum fluuium quendam tranſiſſent, nequaquam ſenſerunt aquam, verùm ac ſi per aridam ambularent, nullum ſignum aquæ ſuper eos, vel ſuper veſtimenta vel calciamenta eorum apparuit. Inter ea caput S. Ioannis, poſtquàm ſatis oſtenſum eſt populis, reſeruatum eſt iuſſu Willelmi Ducis, & reconditum in pyramide priſtina, vbi interius thymiamaterio argenteo quod pendet catenulis argenteis, incluſum retinetur. Pyramis autem ſaxea, ſuperveſtita eſt tabulis ligneis deargentatis vndique, ex oblatione copioſi argenti quod Rex Nauarræ Sancius obtulit B. Præcurſori.

Quodam verò tempore poſtquàm hæc acta ſunt, contigit homines S. Ioannis & Willelmi Ducis in Angeriaco vico tumultuari, & vulneratus eſt Præpoſitus Ducis ad mortem, ibique aula ducis diruta. Tunc à Primatibus adulantibus maliuolis, & ante omnia à Folcone Conite, qui tum in ſeruitio Ducis Pictauis erat, tempore Quadrageſimæ, ſuadebatur ei deſtruere locum S. Ioannis, & inde Monachorum Senatum ejicere, & Canonicos ibidem immittere. Et licet Sereniſſimus Princeps furore graui commotus eſſet pro iniuria ſua, tamen & ſuam iram, & impiorum conſilia vicit, & regali more cum pietate & prudentia rationis cauſam pacificauit, ſempérque fuit ſeruorum Dei defenſor, & ideò Deus ei in omnibus adiutor. His têporibus Cometes velut enſis latior & longior contra Septemtrionem apparuit pluribus æſtiuis noctibus, & per Gal-

liam & Italiam euestigio ciuitates & castella & Monasteria igne cremata sunt plura: inter quæ S. Carofum casu flammâ combustium est cum Basilica Saluatoris. Ecclesiã quoque S. Crucis, sedis Aurelianensis, & Monasterium S. Benedicti Floriacum, & alia multa flamma deuorauit. Tunc etiam casu ciuitas Pictauis combusta est, & Dux sedem S. Petri, ceteràsque Ecclesias, suúmque palatium maiori decore ampliauit.

Post mortem verò supradicti Girardi Episcopi, decertabant Principes Lemouicenses pro Episcopatu, cum Simoniaca hæresi pontificatum vindicare conati. Tunc populus vrbis Letanias cum Monachis & Canonicis propter hoc peregit, & Dux prudentissimus cum suo Consiliario Vvillelmo Comite Egolismensi apud S. Iunianum placitum habuit ex hac causa. Adfuit ibi Vvido Vicecomes, & omnes Principes Lemouicini. Ibi Dei nutu elegit in Episcopatus honore Iordanum Præpositum Ecclesiæ S. Leonardi, magnæ nobilitatis & simplicitatis virum, surgénsque manè à Monasterio S. Iuniani, cum duobus Episcopis Islone & Isimberto, & multitudine Principum, deuenit Dux ad vrbem circa horam VI. Cui obuiam processit omnis ciuitas gaudens, & mox properat ad Basilicam Regalem, receptus à Monachis, vestibus albis & cappis holosericis amictis, cum textu Sanctorum Euangeliorum, & Thymiamaterio, candelabris quoque, & aqua benedicta, sicut semper ab eis ipse Dux solet excipi. Inde ad tumulum S. Martialis missam audiuit; & iuxta illud Monasterium eo die regaliter hospitatus est, die crastino barbam electo benedici iubet ac detondi, & sic ad sedem S. Martialis in aulam S. Stephani Iordanum deduxit, & cum baculo pastorali ibi eum gratis honore Pontificali vestiuit, eratque finis Ianuarij mensis, & reuersus est Pictauis. Quadragesimâ superueniente, Dux Romam abiens filio suo, prudentissimo adolescenti, Vvillelmo imperauit, vt reuertens ordinatum repeririet Episcopum, quod ille adimplere curauit, & Sabbato mediæ Quadragesimæ Angeriaco ante caput Sancti Ioannis Diaconus & Presbyter ordinatus est, & crastinâ Dominicâ consecratus est ab Islone Episcopo Sanctonensi & Coadjutore Archiepiscopi Burdigalensis & Roone atque Arnaldo: necnon & Isimberto Episcopis. Pòst verò à clarissimæ indolis Vvillelmo Comite, & Arnaldo Petragoricensi Episcopo Lemouicam deductus inthronizatus est in sede S. Martialis. Archiepiscopus verò Bituricensis Gauzlenus, ad cuius Diœcesim Lemouica pertinet, *quia pecuniam requirebat pro impositione manuum, contemptus est* (verba hæc absunt à MSS. Codd. Thuano & Claromontani Collegij) & quia sine sua auctoritate consecratus est Episcopus, facta synodo in Francia, coram Rege Rotberto, vbi VII. Archiepiscopi adfuerunt die Pentecostes cum suffraganeis Episcopis, totum Lemouicinum excommunicauit, præter locum S. Martialis & quæ propriè ad eum pertinebant, ipsumque prohibuit ab officio suo Episcopali, *qui cum rationem reddere posset, & sese purgare à culpa, si vellet, coram Papa Romano, scilicet contemsisse Archiepiscopum proprium causa Simoniacà*, (hæc etiam absunt à supradictis Codicibus) tamen satisfaciens, nudis pedibus, cum centum Clericis & Monachis, omnibus similiter discalciatis pedibus, Bituricam sedem adiit, vbi Archiepiscopus cum clero eis processit obuiam, & honorificè eos deducens, quod ligauerat absoluit. Dux quoque Vvillelmus, semper cogitans Dei voluntatem, regularem disciplinam restàurauit in S. Carrofo, eiecto Petro, Abbate potentissimo sæculari, qui per Simoniacam hæresim prælationem obtinuerat, & sæculariter & insipidè locum administrabat, & subrogato proco Gumbaldo regulari & Dei seruo Abbate S. Sauini, recta fecit, quæ placebant in oculis Domini. Eiectus vero Petrus, ad S. Augustinum in Lemouicino Monasterio mansit percussus paralysi longissima vsque ad mortem.

Eo tempore X. ex Canonicis Sanctæ Crucis Aurelianis, qui videbantur aliis religiosiores, probati sunt esse Manichæi. Quos Rex Rotbertus, cùm nollent aliquatenus ad fidem reuerti, primò à gradu Sacerdotij deponi, deinde ab Ecclesia eliminari, & demum igne cremari iussit. Nam ipsi decepti à quodam Rustico *Petragoricensi* (vox hæc abest à Codicibus Th. & Claromontano) qui se dicebat facere virtutes, & puluerem ex mortuis pueris secum deferebat, de quo si quem posset communicare, mox Manichæum faciebat, adorabant diabolum, qui primò eis in Æthiopis; deinde Angeli lucis figuratione apparebat, & eis multum quotidie argentum deferebat, cuius verbis obedientes, penitus Christum latenter respuerant, & abominationes & crimina, quæ dici etiam flagitium est, in occulto exercebant, & in aperto Christianos veros se fallebant. Nihilominùs apud Tolosam inuenti sunt

Maniehæi, & ipsi destructi, & per diuersas Occidentis partes nuntij Antichristi exorti, per latibula sese occultare curabant, & quoscumque poterant viros, & mulieres subuertebant. Quidam etiam Sanctæ Crucis Aurelianensis Canonicus Cantor, nomine Theodatus, mortuus erat ante triennium in illa hæresi, vt perhibebant viri religiosi & Hæretici ipsi, cuius corpus, postquàm probatum est, eiectum est de Cœmeterio iubente Episcopo Odolrico, & proiectum in inuium. Qui autem flammis iudicati sunt suptadicti x. cum Lisoio, quem Rex valde dilexerat propter sanctitatem, quam eum habere credebat, quasi securi, nihil ignem timebant, & flammis se inlæsos exire promittebant, etiam ridentes in medio ignis ligati sunt, & sine mora penitus in cinerem redacti sunt, vt nec de ossibus residuum inueniretur eorum.

His diebus quidam è Principibus Egolismensium Gardradus, cùm filium non haberet, ædificauit in Santonico pago à nouo in honore Sancti Stephani Protomartyris, Cœnobium Baiacense, vbi regulares Monachos aggregans, venerabilem Ainardum Abbatem præfecit. Dedicauit ipsum locum Grimoardus Egolismensis, & frater eius Islo Santonicensis Episcopus. Quem locum Gardradus, facto testamento, attitulauit Rom. Basilicæ S. Petri, vt omnibus semper annis tributum v. solidorum argenti exsoluaturs super corpus S. Petri.

Quo tempore Aimiricus Princeps Ronconiensis, contra Seniorem suum Vvillelmum Comitem Egolismensem, dum ipse Vvillelmus Romæ esset, castrum Fractaborum in Santonico exstruxit per dies Resurrectionis: promiserat ei fidelitatem super reliquiàs sanctarum Caligarum seu Caleeamentorum S. Eparchij, & quoniam periurus contra ipsum fuit, post paucos diesà Iosfredo filio Comitis supradicti obuiante, ferro confossus animã sine mora reliquit. Comes verò Willelmus cum Alduino filio castrum obsedit diu, & fortiter expugnatum capiens destruxit, & post multum tempus iterum reædificauit, & filio suo Iosfredo commendauit. Vvillelmus verò Vicecomes Martiliacensis, & frater eius Odolricus graui discordia decertabant cum Alduino fratre eorum, propter castrum Rofiacum, multo tempore. Vnde factum est, vt à Guillelmo Comite inter se pacificarentur, & pacem ipsam pactúmque conditionis super corpus S. Eparchij eidem iurarent. Quod inter se mentiti, & periurio rei, alter excæcatus est, alii duo omni honore priuati sunt. Nam Vvillelmus & Odolricus dolo ad se accersientes Alduinum hebdomadâ primâ Paschæ in traditione, postquam cum eis cœnauerat, & in eorum hospitio dormierat, antequàm à lecto surgeret, capiunt, & linguam ei amputant, & oculos effodiunt, & ita Rofiacum recuperant. Regressus itaque Romà Vvillelmus Comes, tantam impietatem vindicare decreuit, & accito Duce Vvillelmo Martiliacum obsidens, desolauit igne comburens, & traditoribus vitam & membra concessit, sed omni eos honore priuauit, & Alduino cæcitate multato Rofiacum concessit. Verùm post aliquot annos, iubente eodem Comite, Alduinus filius eius Martiliacum reædificauit, & ad suum opus retinuit. Idem quoque Alduinus, iubente patre Montiniacum castrum à nouo extruxit.

Quo tempore duo Monachi S. Martialis ex primoribus, valde religione conspicui, sanctitate præclari, sapientia fulgidi, sacerdotio sublimati, qui se inuicem præ omnibus diligebant, & omne Monasterium duæ columnæ sustinebant, veluti etiam duo candelabra irradiabant, atque iuxta se ad mensam sedebant; Rotgerius Cantor inclytæ generositatis, frater Decani gloriosi Adalberti, & Æmarus (in MS. Th. aliisque & Aldebertus Armarius) in die Sancto Paschæ ambo per visum viderunt se vocari à Christo, & ipsa Hebdomada laudabilem finem vitæ acceperunt correpti breui & àcri languore, tertius Monachus sanctitate probabilis Fulcherius, & mox Abbas Vgo, dilectione Dei fortissimus, eos ad cœlestia subsecuti sunt, & succedit Abbas Odolricus, prudentia insignis, quem consecrauit Iordanus Episcopus.

Quibus diebus, mense Ianuario, circa horam vi. eclipsis Solis accidit per vnam horam. Luna quoque frequentiùs laborem passa est, nunc sanguinea, nunc deficiens. Duæ quoque stellæ visæ sunt in Austro, in signo Leonis, inter se pugnantes per totum Autumnum, maior & clarior ab Oriente, minor ab Occidente. Cursitabat minor quasi irata, & timens vsque ad maiorem, quæ eam sibi non sinebat approximare, sed crine radiorum longiùs percussam repellebat Occidentem versùs.

Tempore subsecuto defunctus est Benedictus Papa, cui succedit Ioannes. Clausit diem Basilius Imperator Græcorum, & imperauit pro eo Constantinus frater

eius. Excessit hominem Arbertus Episcopus Coloniæ, miraculis post mortem clarescens. Henricus quoque Imperator mortuus est, sine filijs, & sacra Imperialia moriens reliquit fratri suo Bruno Episcopo vrbis Osburc, & Archiepiscopo Coloniæ, necnon & Archiepiscopo Moguntiæ, vt ipsi eligerent post se Imperatorem. Qui Episcopi, adunato Regno, indixerunt Letanias & ieiunia ad Dominum pro hac causa. Tunc populi elegerunt Cononem nepotem Henrici Imperatoris defuncti. Episcopi verò saniori consilio elegerunt alterum Cononem, qui neptem Henrici in coniugium habebat, pro eo quòd esset fortis animo, & rectissimus in iudicio, quem ordinauerunt consecrationis oleo in regali gradu apud Mogontiam ciuitatem & tradiderunt ei sceptrum & coronam, & lanceam S. Mauricij. Adueniente vero Pascha Romam cum innumero exercitu tendit, & quia Romani ciues noluerunt ei aperire, nec ad effectum perueniendum sine plurimo hominum sanguine fuso erat, noluit Conon Imper. Paschalem festiuitatem cruore humano perfundi, & hac de re Rauennæ sese continuit. Ibi Dominus Papa attulit ei coronam Imperij, & eum die sancto Paschæ in Imperatorem Romanorum manibus suis coronauit. Alio verò anno in ipso sancto Paschæ die Aquisgrani filium suum domnus Conon Imperator consecrare iussit in Regem. Erarque idem consecratus Rex ætate pusillus, nomine Henricus. Ibi interfuerunt tam de Italia quàm de Gallia LXXVII. Episcopi, & ita domnus Conon, suadente Papa Rom. Ioanne & omnibus Episcopis & Principibus Regni, quia iustitiæ libram præmonstrabat, Imperium assumsit. Iunior autem Conon, qui iudicio titubantis populi electus fuerat ciuili dissidio contra eum agere cœpit, sed Imperator præualuit in tantùm, vt eum viuum caperet, & in custodia, quantum sibi visum fuit, retineret. Hæc profectò indicio stellarum videbantur maioris & minoris inter astra signari. At verò Longobardi sine Imperatoris gauisi, destruunt palatium Imperiale, quod erat Papiæ, & iugum Imperatorium à se excutere volentes, venerunt multi nobiliores eorum Pictauam vrbem ad Vvillelmum Ducem Aquitanorum, & eum super se Regem constituere cupiebant, qui prudenter cauens, cum Vvillelmo Comite Egolismæ Langobardorum fines penetrauit, & diu placitum tenens cum Ducibus Italiæ, nec in eis finem reperiens, laudem & honorem eorum pro nihilo duxit. In reuertendo sanè nuntiatur ei Vvidonem Vicecomitem obiisse, tum intercedente Vvillelmo Comite Egolismensi, præfecit Lemouicæ Vicecomitem Ademarum in loco patris sui defuncti.

Per hæc tempora Arueus, sanctitate insignis Thesaurarius sancti Martini Turonis obiit in Christo sepultus in atrio Basilicæ mediæ, ad pedes Crucifixi. Hic Turonis à nouo construxit Oratorium in honore Genitricis Dei, vbi Sanctimonialium congregationem sub regulæ magisterio Deo seruire constituit.

Tunc temporis Comes Andegauensis Folco, cùm manifestè nequiret superare Arbertum Cenomannis Comitem, filium Vgonis, dolo adduxit eum secum in Capitolium Santonæ vrbis, quasi in beneficio vrbem ipsam ei concederet, & incautum nihilque mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum capere non veritus est traditione, primæ Hebdomadæ Quadragesimæ secundo die: vxor verò eius vxorem Arberti dolo tentauit capere ipso die, antequam audiretur inter ipsos traditio Arberti, sed ad eam quidam anticipauit prodere cautelam. Ideò Folco Princeps Arberti & vxorem eius timens, non est ausus eum interficere, sed biennio carceratum diligentissimè custodiuit, & à manibus eius dominus innocentem eripuit. Eodem verò anno correptus est languore corporis idem Comes vsque ad mortem. Quo anno Santonas vrbs (quod dici dolor est) cum ipsa Basilica S. Petri sedis Episcopalis ab impiis Christianis concremata est.

Quo tempore gloriosissimus Ricardus Rotomagensis Comes obiit, sepultus apud Fescanum Cœnobium in Basilica sanctæ Trinitatis. Et successit pro eo Ricardus filius eius, & ipse non longo pòst tempore veneno extinctus est, succedítque pro eo Robertus frater eius.

Quæ an falsis inclusa sunt desunt in MS. exemplari V. C. Hadriani Valesij.

[Eo tempore Willelmus Egolismensis Comes per Bajoariam iter egit ad sepulcrum Domini. Comitati sunt eum Odo Bituricus Princeps Dolensis, Ricardus Abbas Virdunensis, Ricardus Abbas Sancti Eparchij Egolismensis & Princeps eius & consiliarius eius Giraldus, Fanesinus & Amalfredus postea Abbas & magna caterua nobilium. Stephanus Rex Vngriæ cum omni honore eum suscepit & muneribus ditauit. Cœpit iter agere mensis Octobris primo die & peruenit in sanctam ciuitatem,

prima Hebdomada mensis Martij, reuersusque est tertia Hebdomada mensis Iunij ad propria. Diuertit per Lemouicam reuertens, vbi omnis multitudo Monachorum S. Martialis splendore festino obuiam exeuntes exceperunt eum. At vbi rumor aduentus eius Egolisinam peruenit, omnes Principes non solùm Egolismensium, sed etiam Petragoricensium & Sanctonum, omnisque ætas & sexus ad eum occurrit gaudio perfusa eum cernere desiderans. Clerus verò Monasticus Sancti Eparchij in vestibus albis diuersisque ornamentis cum magna multitudine populi & Clericorum sine Canonicorum gaudens processit obuiam ei extra ciuitatem milliario vno cum Laudibus & Antiphonis. Et omnes in excelsum vociferantes *Te Deum laudamus* deduxerunt eum, vt moris est.

Tunc Amalfredum Monachum qui cum eo fuerat, elegit Abbatem ex Basilica Sancti Eparchij. Nam Abbas Ricardus in Selombria ciuitate Gratiæ citra Constantinopolim in eundo obierat, & ibi sepultus est Vigilia Epiphaniorum. Ordinauit supradictum Abbatem Roho Episcopus, vbi ipse Comes & Abbas S. Martialis Odolricus stipatus dignitate Monachorum & Abbates vicini & maxima nobilitas Principum præsentes adfuerunt.

Eodem verò anno correptus est languore corporis idem Comes vsque ad mortem: quo anno Sanctonas vrbs ab impiis Christianis concremata est cum ipsa Basilica S. Petri sedis Episcopalis, & diu permansit desertus ipse locus à diuino cultu. Et hanc iniuriam Dei Comes supradictus vindicare volens paulatim cœpit viribus corporis destitui, & in vrbe Egolisina secus Ecclesiam Sancti Andreæ propter officium Diuinum iubet sibi domum præparari, in qua ægrotans decumbere cœpit: vbi incessanter è diuersis partibus cuncti Principes & nobiles eum visitabant. Cúmque dicerent nonnulli maleficis artibus eum ægrotare; solebat enim robusto & sano corpore vigere, tunc verò nec more senum, nec more iuuenum corpore fatisceret, detecta est quædam malefica mulier artes maleficas contra eum exercuisse. Quæ cùm non confiteretur, iudicio Dei commissum est, vt quod verum latebat euentu victoriæ inter duos campiones probaretur. Factis ergo sacramentis decertauerunt inter se diu multúmque, Missus Comitis Stephanus, & defensor maleficæ Willelmus. Stephanus victor sine damno sui corporis fuit: alter capite quassato, sanguine coopertus, ab hora tertia vsque nonam in pedibus stans viuus in manibus deportatus longo tempore lecto decubuit.] *Reliqua ex Codice Valesiano.*

Permansit Stephanus verò, & exsiliens corpore inlæsus, eadem horâ venit currens pedibus gratias Deo referre ad tumulum B. Eparchij, vbi nocte præterita peruigil excubauerat, & deinde equitans reuersus est in ciuitatem, vt reficeret. Malefica verò, multis tormentis ignorante Comite mox excruciata, nec sic confessa est, & à diabolo corde obdurato, nullum verbum vel vocem ex ore proferebat, à III. verumtamen mulieribus; quæ cum ea interfuerant his maleficiis, conuicta est testimoniis, quasdámque phantasticas ex limo imagines desubtus terra eædem mulieres extraxerunt coram omnibus, iam putrefactas diuturnitate. Comes ergo pepercit maleficæ mulieri, nec siuit eam tormentari vlteriùs, & vitam ei piè concessit. Narrat Hieronymus in Expositione Danielis Antiochum Epiphanem phantasiis maleficorum versum in amentiam, & quibusdam terroribus oppressum interijsse. Nec mirum si Deus permittit Christianum præstigijs maleficorum corpore ægrotare, cum Beatum Iob sciamus à diabolo percussum graui vlcere & Paulum ab Angelo Sathanæ colaphisatum, nec timenda sit corporis perituri ægrotatio, grauiórque sit animarum quàm corporum percussio. Igitur Comes ab Episcopis & Abbatibus pœnitentiam accipiens, omniáque sua disponens, & inter filios suos & coniugem suam nominatim, prout sibi visum est, honorem suum ordinans, reconciliatus & absolutus est, & toto Quadragesimæ tempore missas & cultum Dei frequentauit, quousque prima Hebdomada maiori ante Pascha oleo sancto & viatico muniretur, tum ligno Crucis adorato & deosculato, spiritum in manibus Episcopi Rohonis & Sacerdotum redderet Deo, laudabili fine & memoria. Per biduum obseruatum est corpus eius à Clericis in Basilica sedis Petri Apostoli. Tunc Dominicâ Sanctâ Osanna cum ramis & floribus delatum est corpus ad Basilicam Sancti Eparchij, & ibi sepultum ante altare S. Dionysij. Sepelierunt eum duo Episcopi Roho Egolismensis, & Arnaldus Petragoricensis. Ad caput eius iussit filius eius Alduinus poni tabulam plumbeam ita scriptam. *Hic iacet Dominus & amabilis Vvil-*

lelmus Comes Egolismæ, qui ipso anno, quo venit de Hierusalem, obijt in pace VIII. Idus Aprilis vigilia Osanna. MXXVIII. anno ab Incarnatione, & tota sua progenies tacet in loco S. Eparchij. Interea iussu Alduini, flammis exustæ sunt mulieres maleficæ extra vrbem. Postquàm verò Comes sepultus est, mox processerunt Episcopi cum Clero & populo ad Sanctam processionem Dominicam & stationem solemniter peregerunt. Successit pro Vuillelmo Alduinus filius eius, principatu Egolismæ, & præclarum lætitiæ signum in initio principatus eius ostensum est, cùm de dolore sepulturæ transiit populus ad lætitiam, obuiam Domino exclamans: Osanna in excelsis. Benedictum regnum patris nostri Dauid, & præferens victoriæ psalmos, ramos securitatis, & flores suauitatis. Obtulit supradictus Vuillelmus pro sepultura sua S. Eparchio diuersa & pretiosa munera tam in terris quàm in filis, auro & argento multo, (In MS. Thuano additur & vurpiuit Vasnacum boscum & laxauit duo candelabra argentea pensantia trecentos solidos, & laxauit vnam crucem auream cum gemmis processionalem) aliisque rebus: interea donaria obrulit crucem auream cum gemmis pretiosis, pensantem libras VII. candelabra argentea Saracenisca fabrefacta, pensantia libras XV. Crastinâ verò post sepulturam eius die Blauia castrum dolo subtractum est Comiti Alduino à Iosfredo fratre eius. Mox Comes Alduinus cum virtute militari illuc rendit, & citò ipsum castrum capiens in deditionem accepit, & missa illic custodia militum Egolismam regreditur ad celebrandum Pascha. Quo regresso, frater eius Iosfredus per dies fortissimos Parasceuæ, sepulturæ, & Paschæ contra Blauiam extruxit aliud Nouum castellum. Hoc comperto Alduinus nequaquam intermisit opus Dei, sed cum magna gloria & lætitia sanctum Pascha celebrauit, & post diem tertium festiuitatis, commoto electo exercitu ad bellum committendum exiit: audiuerat enim fratrem suum velle cum eo confligi & exercitum aggregari. Itaque castrum nouiter munitum obsedit ilico, & prælium præstolatur feroci corde, sed nequaquam frater eius præsumsit eum lacessere ad pugnam, videns robustam eum habere manum. Et post dies octo, expugnato & capto castro supplex venit ad eum, cui protinus Comes Alduinus ignouit & pacem consensit, & facti sunt amici. Verumtamen in beneficio tres partes Blauiæ Comes concessit fratri suo Iosfredo, quartámque sibi retinuit, & conditionibus congruis, pacificati sunt amore præcipuo. Tunc Iosfredus filium suum commendauit in manibus fratri suo Alduino Comiti propter castra duo, quæ sunt in Sanctonico, scilicet Archiacum & Botam-villam, quæ semper attinent ad Comitem Egolismensem. Qua tempestate Odolricus, S. Martialis Abbas, vigilantissimæ honestatis, Egolismam venit ad Alduinum Comitem. Ipse verò tunc donauit S. Martiali Ecclesiam Sanctæ Mariæ in territorio Burdegalensi cum insula magna Dornoniæ, in qua est sita: abéstque ipsa insula vel Ecclesia vno plus milliario à castro Fronciaco, quod erat in dominio proprietatis supradicti Comitis cum omnibus in circuitu vicis & castellis, quam possessionem retinebat ex iure hæreditario vxoris suæ nobilissimæ, Alaiziæ Comitissæ. Pater verò Alduini Vuillelmus reuersus ab Hierosolymis, multis nobilibus, mediocribus, & pauperibus, bonum fuit incitamentum. Confestim enim Isembertus Episcopus Pictauinus, & Iordanis Episcopus Lemouicus, & Comes Fulco, pluresque primatum, & infinita multitudo mediocrium & pauperum ac diuitum Hierosolymam tendunt.

His diebus Concilium aggregauit Episcoporum & Abbatum Dux Vuillelmus apud S. Carrofum, propter exstinguendas hæreses, quæ vulgò à Manichæis disseminabantur. Ibi adfuerunt omnes Aquitaniæ Principes, quibus præcepit pacem firmare, & Ecclesiam Dei Catholicam venerari.

Siguino verò Burdegalensi Archiepiscopo defuncto, & Acio post eum ordinato, & non longè pòst vitâ priuato, Dux Aquitaniæ Vuillelmus, & Dux Vasconum Santius, aggregato conuentu apud Blauiam, constituerunt Archiepiscopum Gotefridum natione Francum, moribus honestum, qui ibidem apud S. Romanum consecratus est à suffraganeis Episcopis. Nam Islo Episcopus Sanctonicensis, qui Archiepiscopatum ipsum susceperat viuente & rogante Atio paralysi damnato, spontaneè dereliquit secundùm Canonum instituta.

Tunc Rex Nauarræ Santius, adhibitis secum Vuasconibus, super Saracenos exercitum duxit, & deuastatâ Hispaniâ, cum multis spoliis & magno triumpho remeauit.

Ipso denique anno Rex Gallicianus Adefonsus Saracenos populatus est magna infestatione, & quadam Hispaniæ ciuitate per obsidionem pene sese tradente ei, dum ipse armis depositis, furentes extrinsecus Christianos à certamine sedaret Paganorum, ab aduersariis, quibus parcere deliberauerat, ictu sagittæ foris muros vulneratus interiit, & sic exercitus eius, non sine magno dolore, gressum suum vertit, lugens principem suum fortissimum.

Explicit Chronicon Ademari in annorum quidem notatione confusum, sed optimum, præsertim in his, quæ ad Aquitanicas res spectant.

CONVENTIO INTER GVILLELMVM DVCEM AQVITANIÆ ET HVGONEM CHILIARCHVM.

Subijcitur Chronico Ademari in Codicibus Thuano, Collegij Parisiensis, & alijs.

AQuitanorum Comes vocitatus GVILLELMVS conuentum habuit cum HVGONEM CHILIARCHVM, vt dum eueniret finis Vicecomiti BOSONI honorem eius mitteret ei in commendam. ROHO vero Episcopus vidit & audiuit, osculauitque brachium Comiti. SAVARICVS autem Vicecomes tollebat HVGONI terram quam de WILLELMO Comite tenebat, & mortuum Vicecomite ipso, promisit Comes VGONI, vt non cum RADVLFO fratri supradicto mortuo nullum conuentum aut finem ageret, vsquequo terra soluta esset. Hæc dixit coram omnibus, sed postea latenter illi eam dedit. Pro terra vero ista, siue pro alia maius, vel res alias, habuit conuentum HVGONI cum Vicecomiti RADVLFO, vt filiam eius acciperet in vxorem. Vt audiuit Comes, iratus est valdè, properauitque ad HVGONEM cum humilitate, & dixit ei; Noli accipere RADVLFI filiam in vxorem; ego dabo tibi quocunque petieris mihi, meusque eris amicus super omnes præter filio meo. Fecitque Vgo quod præcepit ei Comes & propter eius amorem fidelitatemque mulierem in occulto dimisit. Eo tempore accidit vt finiretur de castro PARTENIACO IOSCELINVS; dixitque Comes, vt honorem & mulierem eius Hugoni traderet, vel etiam si hæc nollet recipere, minimè se fideret in eo. Vgo vero pro hac re nihil amonuit vel precauit Comitem pro se nec pro alio. Considerans ergo se dixit ad Comitem; Omnia faciam quod mihi iusseris. Comes autem agens placitum cum Comite Fulconi, promisit ei de sua propria beneficia dare illi. Fulco promisit vt hæc quod à se pertinebat daret Hugoni. In hunc vero conuentum, mandauit Comes pro Vicecomite Radulfo, dixitque ei; Conuentum quod habet tecum Hugo nil illum faciet, quia ego illi prohibeo: Sed etiam ego & Fulco conuentum habemus vt demus illi honorem & vxorem Ioscelini, faciamusque pro tua confusione, quod non es mihi fidelis. Vt audiuit Radulfus, dolens fuit valdè; & dixit Comiti: Pro Domino sit tibi, non hoc facias; & Comes ait; Fac mihi fiduciam vt non des illi filiam tuam, nec conuentum ei adtendas, similitérque faciam vt honorem, nec vxorém Ioscelini possideat. Ita & fecerunt Vgoni, vt nec vna vel alia. Abiit Radulfus ad Willelmo Comite qui in castro Mosteriolo erat, nuncíansque Vgoni vt inuicem fabularentur: ita factum est. Dixitque Radulfus Hugoni; Hæc in fide tibi pronuntio, vt non mihi discooperies; fiduciam da mihi vt me adiuues contra Willelmo Comite, teneóque tibi tuum conuentum, & tibi iuuabo contra omnes homines. Refutatque omnia Vgo pro amore Guillelmi Comiti: partiti sunt Vgo & Radulfus tristes. Cepitque Radulfus litigationem cum Comite Guillelmo, & Vgo pro amore Comiti cum Radulfo: recepitque damnum Vgo valdè. Defuncto ergo Radulpho rogauit Comitem Vgo, vt terram, quam Radulphus ei tulerat, redderet ei. Comes autem dixit Vgoni: Ego finem non faciam cum IOSZFREDONI Vicecomite qui Nepus fuit Radulfo, neque cum hominibus de Toarcinse castro vsquequo terram tuam reddam & nil hoc factum: sed abiit Comes, fecitque finem cum Vicecomite Ioszfredo, & cum

Habeam placitum cum illis vt si optimè fecerint sit bonum: sin autem, faciam castrum quod ego inchoaui. Factumque est castrum per consilium Bernardi, qui adhuc adiuuabat Hugoni de contentionem. Homines autem de SIVRIACO vt viderunt oppressionem quam faciebat eis Vgo non valentes sustinere, fecerunt finem cum Bernardo & reddiderunt ei castrum, recepitque illum sine consilio Vgoni. Fuerunt ambo Bernardus & Aimericus in contentionem aduersus Hugonem, & ipse solus contra eos. Veniens Vgo ad Comitem, dixit ei: Senior meus valde est mi malè, quia senior quem feci propter tuum consilium modo mi tollit meum fiscum. Precor te & ammoneo per fidem quam senior adiuuari debet homini suo, aut placitum bonum aut fiscum meum fac mihi habere sicut impleuisti aut hostàticos meos quos ego tibi commendaui, redde mihi, & insuper adiuua me, sicut mihi pleuisti. Comes autem nihil adiuuauit, nec finem non fecit ei, nec hostaticos suos non reddidit, sed absolutos illos reddidit Bernardo. Et post hæc creuit contentio inter Bernardum & Aimericum, & Vgonem. Et quomodo vidit Vgo quod Comes nihil adiuuabat ei, perrexit requirere consilium Geraldo Episcopo Lemouicas, abieruntque ambo in MARCHA super Bernardum Geraldus & Vgo, & ædificauerunt castrum vnum. Comes autem qui adiuuare debuerat Vgoni, tulit ei castrum, & igne succendit. Præcepitque ipse & filius eius à cunctis suis hominibus vt nemo adiuuaret Vgoni, nisi voluisset mori, accepitque consilium Bernardus cum suis hominibus vt malum faceret Vgoni per concilium Comiti, & acceperunt terminum à quindecim dies. In ipsos quindecim dies apprehendit Comes dextras inter Bernardum & Vgonem. Infra treuas tres dies verò direxit secum Comes Vgoni in hostem ad ASPREMVNDO castro, fuitque citiùs castro placitatus. Dehinc ambulauit Comes ad BLAVI ad placitum quem habere debebat cum Comitem SANCONEM, duxitque Vgonem vt isset cum eo. Respondit que: Vgo Domine quomodo vocas me ire tecum? Tu ipse scis quo in breue sunt dextras quas habeo cum Bernardo, & ipse minat vt mihi faciat mala. Ait ei Comes: noli hoc timere, quandiu mecum eris vt tibi faciant quicquam. Ad vim & sine voluntate eius duxit eum secum. Et dum morarentur ad placitum audierunt homines Vgoni, quod Bernardus super eum veniebat: nunciauerunt Vgoni vt veniret. Vgo vero dixit Comiti, Bernardus super me venit, & dixit Comes. Nolite timere hoc vt ausi sint superuenire: & iam opus tibi hæc fuisset vt venirent, ego confunderem eos, & tibi auxiliarem. In ipsa autem hora transmisit Comes per viros suos, direxitque Vgoni in antea, & secutus est eum. Quando fuit VGO ad LIZINIACO, erat Bernardus ad CONFOLENTIS castrum, & captum habebat burgum & barrium, & habebat omnia incensa, accepta spolia, & viros captos, satisque alio malifacto. Cucurrit nuntius ad Vgonem, dixit ei. Bernardus obsessam habet vxorem tuam in castro vetulo qui superat ab igne. Veniens ergo ad Comitem dixit ei: meus senior nunc mihi adiuua, quia obsessa est modo mulier mea. Comes vero nihil ei adiutorium, nec consilium dedit. Reuersusque est Bernardus & sui operati sunt malum Vgoni & viris suis quantum nec accipere potest per quinquaginta milia solidorum. Et hoc damnum recepit Vgo infra dextras quas præbuit ei Comes ad BLAVIA.

Post non multum tempus iuit Vgo ad castrum GENTIACO & incendit eum, & cœpit viros ac mulieres, & duxit secum omnia. Pergensque ad Comitem, dixit ei: Domine da mihi licentiam, vt faciam castrum, quem succensum habeo: Dixitque ei Comes: Tu es enim homo FVLCONI, quomodo facias castrum? Ipse enim tibi requirat, & non valebis tenere quo ei non reddas. Ait Vgo; Domine quando ego homo fui Fulconi, dixi illi, quod homines sui tollebant mihi rectum meum: & si ego valebam ad eos tollere, fecissem; sed tantum in sua fidelitate tenuissem, quod ego sic facere volo, & Fulco dixit mei, si tu tollis ad eos, mihi tollere noli. Vt audiuit Comes quod talem conuentum habuissent Fulco & Vgo, placuit ei. Dixitque Comes Vgoni, fac castrum per tale conuentum, vt si ego valeo acaptare cum Comite Fulconi de pretio meo & de tuo, vna pars sit mea, & alia tua. Et fecit Vgo castrum. Requisiuit eum Fulco Comiti, Respondit ei Vgo: quando ego fui homo tuus, dixi tibi, quia si ego valebam ad inimicos meos tollere castellos, tulissem, & tenuissem in tua fidelitate, & sic volo fecere: quia istum castrum quem tu requiris ad consanguineos meos fuit, & rectum habeo meliùs, quàm illi qui tenebant. Et ait Fulco; Tu qui meus es, quomodo teneas hoc quod ego non dedi tibi

extra meo grado? Requisiuitque Vgo Comiti consilium: Comes verò dixit ei: Si fiducias vult dare tibi vt inimici tui castrum non habeant, non poteris eum tenere. Sin autem tene eum: quia non potest te accusare. Vgo verò interrogauit hostaticos vt daret ei Fulco, & nullum dedit ei, sed dixit: Ego requiram Comiti, & ad illum dabo hostaticos, & ipse det tibi de suos, versusque est placitus in ira. Requisiuit Fulco castrum ad Comitem Vgoni. Iam non reddam ait Vgo sine fidentia. Dixit ei Comes, Ego faciam fiduciam, & dixit mihi (l. ei) quales? Ait Vgo: Accipe quales volueris ex Comite Fulconi, & da mihi hoc quod requiro: Da mihi illum qui custodit turrem ex METVLO, vt si Aimericus habuerit castrum sine meo consilio, & malum mihi aduenerit, ille homo reddat mihi turrem. Dixit ei Comes, Hoc non faciam, quia non possum: Hugo dixit, si de illam non velis facere, fac de KASIACO, per conuentum supradictum. Comes autem nec tua, nec alia facere noluit. Visum fuit Vgoni & ad suos vt male tractaret ei Comes. Et partiti sunt in iram. Misit Vgo omnia necessaria in castrum, & voluit eum tenere contra omnes si fiducias non darent ei. Exiuit Comes, extra ciuitatem, rogauit Vgonem ad se veniret, & mandauit ei pro Guillelmo Comite de ENGOLISMA vt mitteret in sua mercede, quia non poterat mutare vt non adiuuaret Fulconi, & timebat perdere aut Fulconem aut Hugonem. Misit se Vgo in credenda & in amicitia Comiti seniori suo, & fecisset pro eius amore, quia ipse erat securus de Fulconem quod male non fuisset ductus. Et ait Comes, Faciat Vgo pro me, & ego portam illi fidem sicut senior portare debet homini suo. Et si male deprehenderit ei, sciat quod ego traditum habeo eum, & iam ampliùs mihi non credat. Et Vgo ait: De multas res habet mihi dictum senior meus similiter, vnde habet me seductum: & non habuit Vgo vllum hominem qui hoc ei consiliaret, vt mitteret in credendam Comiti. Comes autem rememorauit Vgoni omnia bona quæ fecerat ei, & distringens eum cum suo amore, & deprecatione, vel coniuratio, dixit ei: Omnia mittam in tua credentia, tamen caue te ne malè feras me; quia si feceris iam non ero tibi fidelis, neque seruiam tibi, & fidelitatem te non portem; sed propterea quod ero separatus à te, & fiducias non vales mihi dare, volo vt des mihi feuum meum in hostaticum, quod iam tibi non seruiam, & absolue mihi de illa sacramenta quam tibi habeo facta: dixitque Comes: Voluntarius. Reddidit Vgo castrum Comiti extra voluntatem hominibus suis per talem conuentum, vt Aimericus eum non haberet sine consilio suo; & malum ei non eueniret. Per istas mescredentias auditas, accepit Vgo feuum suum in hostaticum, deditque ei Comes per talem conuentum, quod si ei maleducebat ei de istum conuentum, de GENTIACO nihil seruisset ei iam amplius. Et absoluit eum de sacromentos, vt iam illi re nulla fecisset; propter eos sine vlla maliuolentia reddidit Comes Gentiacum sine consilio Vgoni, pecuniámque accepit, & terram Dominicam: Male ei euenit de interfectos homines, & incensas mansiones factásque prædas, & terras inuasas, & mala multa quæ pro veritate non potest dinumerare. Post istum terminum transactum, dedit Comes respectum Vgoni, & promisit vt benefaceret ei, aut de sua rectitudine, aut de alia quæ illi placuisset. Et transactum terminum nihil illi fecit. Sed mandauit illi, noli adtendere, quia tibi nihil faciam. Et si omnis mundus erat meus, tantum quantum tenet digitus meus, non te dedissem pro hac re. Cum autem audiuit Vgo hoc, iuit ad curtem Comiti, & misit eum in ratione de sua rectitudine, & nihil illi profuit. Contristauit se Vgo, & defidauit Comitem de se, nisi de ciuitate sua, & de corpore suo audientibus cunctis, antequam Vgo vel sui homines nullum malum fecissent, adprehenderunt homines Comiti beneficium hominibus Vgoni per nomen de guerra. Vt vidit Vgo perrexit ad castrum KASSIACVM quæ fuit auunculo suo quam Petrus tenebat iniustè, vnde damnum Vgoni veniebat, cepit turrem, & proiecit homines PETRONI: fecitque Vgo pro hoc quia cogitauit habere rectum, quia fuerat patri suo, vel ad aliis parentibus suis quem perdebat. Vt autem audiuit hoc Comes, contristauit se valdè, & mandauit Vgoni, vt redderet ei turrem, quam habebat abstultam PETRONI. Mandauit Vgo Comiti quod redderet honorem patri suo, & alia quæ fuerant parentibus suis vbi ipse rectum habebat, & ipse ei reddidisset turrem, vt omnia quæ intus fuerant adprensa, & totam illam honorem quæ fuerat Ioscelino, quæ Comes ei dederat. Considerauit se Comes, & leuauerunt placitum inuicem. Dixitque Comes Vgoni, Non reddam tibi illas honores quas mihi requiris,

ſed iſtam honorem quæ fuit auunculo tuo, caſtrum, turrem, & omnem iſtum honorem dabo tibi per talem conuentum, vt amplius mihi non requiras illam honorem quæ fuit patri tuo, vel quod aliis parentibus tuis, neque alias cauſas, quas per rectum tuum requiris. Vt autem audiuit Vgo, dubitauit valdè Comitem, eò quòd per malum ingenium eum in retro habebat in multis deductum, dixit ad Comitem. Non ſum auſus facere hoc; quia timeo vt malum me minaſſes, ſicut habes factum de multas alias res. Dixit Comes Vgoni. Ego faciam tibi tales fiducias, vt amplius me non diſcredas. Dixit ei Vgo; Quales? Dixit Comes; Pro vno ſeruo tibi oſtendam vt portet tibi iudicium, vt non diſcredas quod illam finem quam fecerimus inter nos bona & firma ſit, & pro omnibus cauſis quæ de retro fuerunt damnum tibi amplius iam non eueniet, ſed finis ſit adtenta firma ſine vllo malo ingenio. Vt audiuit Vgo quod ita dicebat Comes, dixit. Tu es meus ſenior, non accipiam de te fiduciam, ſed tantum mitto in miſericordiam Domini, & in tua mercede. Dixit Comes Vgoni; Relinque mihi omnes querelas de retro qnas requirebas, & iura mihi fidelitatem, & filio meo, & dabo tibi honorem auunculo tuo, aut contra concampnium tibi valente: Et dixit Vgo: Senior precor te per Dominum & per iſtum ſanctum Crucifixum, qui in figura Chriſti factus eſt, vt non mihi facias facere, ſi in antea tu & filius tuus vultis mihi minare per malum ingenium. Dixit Comes: Ita faciam per fidem ego & filius meus, ſine malo ingenio. Dixit Vgo. Et quomodo habuero iuratam fidelitatem; tu requiras mihi caſtrum Caſſiacum; & ſi non reddidero tibi, tu dicas quod non eſt rectum vt tibi vetem caſtrum quæ de te habeo, & ſi tibi reddidero, tu autem & filius tuus tolletis mihi, quia vos non habetis mihi fiduciam factam, niſi de Domino, & de veſtra mercede. Dixit Comes, non faciemus: Et ſi nos requiſierimus tibi, tu noli nobis reddere. Per nomen autem de tali conuentu, vt ſicut fini, locuta fuerit, quod Comes & filius ſuus fidem portaſſet Vgoni ſine malo ingenio receperunt Vgonem ad hominem in fide & in credentia. Et fecerunt Vgoni relinquere omnia quæ de retro requirebat. Et iurauit illis fidelitatem & dederunt illi hononem Ioſcelini auunculo ſuo ſicut ipſe tenebat illam vno anno, antequam moreretur.

Finis conuentii inter Comitem & Vgonem.

Sequitur in Codice Thuano Vita & Conuerſatio glorioſiſſimi Imperatoris CAROLI-MAGNI, Auctore Ainardo ſeu Eginharto, quæ ſæpe ſæpius prælum experta eſt, nec ad res Aquitanicas pertinet.

SANCTI MAXENTII IN PICTONIBVS CHRONICON,

QVOD VVLGO DICITVR MALLEACENSE.

AD ORBE CONDITO AD ANNVM CHRISTI MXLI.

Descripsimus ex Codice membranaceo MS. qui fuit olim Viri doctissimi Ioannis Beslij, nunc verò visitur in Bibliotheca V.C. Iacobi Puteani.

INCIPIT Prologus Iulij Flori de Historijs siue de Ætatibus sæculi.

HVIC operi argumentum ideò scribimus, vt ibi attentos & auidiores Lectores faciamus. Quoniam sunt nonnulli desidiosi & pigri & etiam negligentes, nullúmque studium nec perseuerentiam legendi habentes, qui cùm accipiunt librum intus & foras aspiciunt, aliquando superficiem deforis, & nihil aliud, & ibidem relinquunt. Aliquando certè, nec nomen auctoris nec caput libri sciunt. Hoc vituperandum est omnibus sapientibus & nos blasphemamus & reprehendimus. Sed hoc rogamus & quærimus cum fortè arripuerint, vel istum, vel alium librum saltim vnam paginam, aut duas vel tres legant & postea clarius & solubilius de eo loquentur. Hunc IVLIVS FLORVS Auctor siue Collector vocauit Flores Historiarum; idcirco quia eundem ordinauit à Nino primo Rege Assyriorum & ab Abraham vsque ad Natiuitatem Christi. Sed quia abhinc vsque ad nostrum tempus collectus est, Chronicum omnium temporum vocitamus. Primus Tomus est de ciuitatibus quibus auctoribus, vel quibus temporibus conditæ sunt, & quot prouinciæ in mundo, vel nomina Episcoporum Hierosolymorum, siue Antiochenorum, Alexandrinorum seu Romanorum sublimium descripta sunt. Ideo posuimus hunc primum quia omnis liber exinde locuturus est. Secundus Tomus complectens duas ætates ab Adam vsque ad Abraham difficiliores quæstiones in Genesim declarat ab initio mundi vsque ad Ismaël. Tertius Tomus continet tertiam ætatem de Patriarchis & regnis & Regibus quomodo rexerunt. Quartus amplectens quartam ætatem de Templo Domini ædificato & Prophetis & quomodo Roma incœpta est. Quintus cingens quintæ ætatis omnia præcipua vsque ad interitum Alexandri magni. Sextus habens præterita quæ fuerunt vsque ad Hyrcanum & Aristobolum fratres: Octauus descendens vsque ad Natiuitatem Christi. Nonus narrat passiones Apostolorum & Martyrum & quomodo Imperatores successerunt; Decimus quomodo Christianitas creuit & pax sanctæ Ecclesiæ venit, & quomodo sancti Doctores & Confessores vixerunt. Vndecimus monstrat in numero & in scripto quomodo defecit mundus. Duodecimus recitat qualiter perrexerunt in Ierusalem liberandam. Tertius decimus docet quomodo liberata est Ierusalem & aliæ plurimæ. Quartus decimus monstrat qualiter defecit mundus & in quantam vilitatem venimus & nihil iam super est nisi vt ad finem mundi & iudicium Domini velimus nolimus, veniamus. Finit prologus; incipit Historia.

HISTORIA est narratio rei gestæ, &c. *Quæ ex Isidoro Hispalensi Episcopo descripta sunt.*

INCIPIT Tractatus IVLII FLORI.

CERNENS in mundo, ex quo primus homo creatus est diuersos casus & plurimas calamitates seu bella, atque multa mala propter inuidiam euenire: de quibus omnibus innumeri scriptores & Historici & Tractatores diuersa volumina & multis modis tractauere: vltimus omnium & minimus magno studio & nimio labore atque ingenio volui vnum volumen compendiosè adunare: qualiter qui omnia non potest legere vel habere, quia non sunt libri & multi iam vetustate & obliuione deleti sunt, saltem in hoc paruo opusculo possit multa colligere quæ possint sibi satisfacere & mentem suam ad humilitatem & vilitatem informare & componere. Sed antequam curiosiùs eos legat auctores, ex quibus hæc decerpsimus.

Te duce, CHRISTE, via facilis est ire per omnes
Quod natura negat, varios fessósque labores:
Das qui ausus fragili das grandia vincere posse
Paruula mens trepidat hominum quæ tangere dura
Miraretur tetigisse quidem, gaudet superasse
Si quod enim fuerit dignum laude memorandum,
Nec sibi sed Domino tribuat quæ gesta videntur.
Qui dedit ingenium stolido, qui cuncta gubernat
In cœlis, terris, perque omnia sæcula semper.
Cuius nam auxilio tutus non viribus æquis
Arripui celsos secli transcendere colles,
Quæ vt fuerat calamo pingit per tempora prisca
Æternos replicare dies, ingentia Regum
Tempore quo fuerint vbi talia facta per orbem,
Quique viri fortes, portenta, fames, mala mundi,
Quas dederint clades populis ciuilia bella,
Triuerit externas gentes infanda cupido,
Quos casus regnis tribuit improuida cura:
Hæc cecini breuiter memorans, venerande Sacerdos,
Non ignota canens veterum, sed dicta priorum.

INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI PRIMI.

Primum: De eo quod pene omnes Historiographi texere suas cœperunt historias à Nino Assyriorum Rege.

Secundum: Cur homo nouissimus in creaturis editus sit.

Tertium: Quomodo ad imaginem & similitudinem Dei homo sit conditus: *& cætera omnia, quæ quia vulgò sunt cognita, & ex ijsdem, quos præ manibus habemus, auctoribus, Eusebio, Iosepho, Orosio, alijsque consarcinata sunt, volentes libentes prætermisimus; atque in ijs duntaxat describendis immoramur, quæ singulare nonnihil, atque ad Francicam Historiam accommodatum continent.*

FRANCO & Vasso defunctis Franci Marcomirem & Somnodem de ipsa generatione nobiles sibi Principes constituerunt. Eo quoque tempore multa spolia de vicinis regionibus detraxerunt. Erant autem fanatici & pagani dæmonia muta & surda adorantes. Mortuo autem Marcomire atque Sennone acceperunt inter se consilium, vt sibi Regem sicut aliæ gentes constituerent. Constituerúntque sibi Regem Crinitum Pharamundum filium Marcomiri. Principes tunc temporis & legem habere cœperunt. Tractatores qui eis iudicia iusta iudicarent, & haberent legem, sicut & aliæ gentes. Hi sunt Tractatores eorum his nominibus: Guisouastus, Guisogastus; Arbogastus, Selegastus in illis quæ vltra Renum sunt, id est in Botagairi, Selegam & Guidecam.

Mortuo autem Pharamundo Rege Clodionem filium eius Crinitum in regnum statuerunt, ab illo tempore Reges crinitos habere cœperunt. Eo quoque tempore peruenerunt in finibus Toringorum in regionem Germaniæ. Ob hanc causam Germania nomen accepit, eo quòd immania corpora immanésque nationes sunt, id est indomitæ, sæuissimæ, duratæ, prauísque moribus ac ferocissimo corde. Quorum fuisse centum pagos tradidit scriptura inter Renum fluuium & mare. In illo

tempore in his partibus circa Renum vsque Ligeris fluuium Romani habitabant. Rex autem Clodio Camararum ciuitatem expugnauit & cœpit Tornacúmque obtinuit vrbem, Romanos neci tradidit & à terrâ ejecit. Tum multis interjectis hæc ex Aimoini libro primo subjungit:

Regem sibi instat cæterarum eligentes nationum Faramundum Marcomiri solio sublimant regio. Cui filius successit Clodio crinitus. Finitimos bello lacessendo Toringorum qui Germaniam incolunt fines depopulantes, castellum quoddam Dispargum nomine occupant in quo ædem sui constituit regni. Rex augustos regni fines dilatare capiens exploratores à Dispargo trans Reum mittit, & ipse cum exercitu subsequutus Camaracum ciuitatem obsidens expugnauit & cepit. Carbonariam siluam ingressus Tornacum vrbem obtinuit, quoscumque Romanorum obuios habuit neci tradidit. Post hæc Clodione Rege vitâ decedente, Meroueus eius affinis regni Francorum gubernacula suscepit. Qua tempestate Hunni Galliam vastabant. Erat tunc temporis Præsul Auianus admirabilis Aurelianensi ciuitati cuius meritis & orationibus Hunnorum phalanges Christi omnipotentia prostrauit.

Merouco autem Rege Francorum defuncto Childericus filius eius solio sublimatur regio. Initio regni sui odiosus extitit Francis expulsus ab eis diu exulatus est apud Bissinum Thoringorum Regem. Vnde reuersus restitutúsque in regno consilio Guinomadi Ducis. Bissina filia Bissini Regis abjecto eo à Childerico in matrimonium assumpta est. Ex qua habuit filium nomine Clodouæum qui vt ætate in dies sic etiam morum crescerat probitate.

Interea Childericus Rex dum per 24. annorum curricula Francorum strenuè gubernasset regnum, ex hac vita discessit Huic hereditario iure successit Clodoueus virtutibus bellicis strenuus, &c. *De quo eiusque posteris multa sparsim ex Gregorio Turonensi, Aimoino Monacho, alijsque, quæ non est opus pluribus persequi; cum cuivis obuia sint.*

Rex inclytus Francorum Dagobertus anno quintodecimo gloriosa functus regni administratione defunctus est, cuius animam quidam solitarius Iohannes nomine de Sicilia vidit eripi de manibus inimicorum à sanctis videlicet Dionysio, Mauricio necnon Sancto Martino.

Regnauitque Clodoueus filius eius pro eo. Huius temporibus extitit Ansoaldus defensor Pictauis Ecclesiæ qui postea Præsul effectus est, Audoenus, Landericus Parisiacæ Præsul, Eligius, Rado & Ado fratres filij Authadi præcellentissimi viri, Germanus Abba, Philibertus, Iudicael qui ambo tempore Dagoberti fuerunt Anno tertio regni Clodouei Ega Præfectus Palatij Clippiaco villa febre vexatus moritur. Post cuius discessum Erthinoaldus Dagoberti Regis ex genitrice consanguineus Majordomus in Neustria est constitutus. Pipinus in Austrasiis euoluto anno defunctus est cui successit Grimoaldus filius suus.

Eo tempore fundatus est locus Floriacensis à Leodebodo Abbate S. Auiani & à prædicto Rege Clodoueo. Qui adunatis nobilibus quibusque viris Domino seruire cupientibus Abbatem instituerunt nomine Rigomatum qui quinquennio expleto ex hoc sæculo transiens successorem accepit nomine Mummolum. Hic quendam innocentis vitæ virum vocabulo Aigulfum Blesensi castro oriundum ad Beneuentanam direxit prouinciam, vt sancti Patris Benedicti corpus exinde transferret in Gallias cunctis mortalibus reuerendum. Cuius ille præcepto haud segniter paruit & sanctissima membra iamdicti Patris cum ossibus sororis eius Scholasticæ Gallijs intulit. *Iterum paullo post*: Circa hæc tempora cum in castro Cassino vbi beatissimi Benedicti sacrum corpus requiescebat ab aliquantis iam annis elapsis vasta solitudo existeret, venientes de Cenomannorum vel Aurelianorum regione Franci, dum ad venerabile corpus pernoctare simulassent, eiusdem venerabilis Patris pariterque eius Germanæ Scholasticæ ossa auferentes, in suam patriam asportauerunt, vbi singillatim duo Monasteria in vtriusque honore Beati Benedicti & sanctæ Scholasticæ constructa sunt.

Anno quarto regni sui Clodoueus cum Nautilde matre sua Aurelianis caput Burgundiæ petiit: vbi aduenientes Pontifices ac optimates generis ipsius & se dominio Clodouei tradentes Nautildis humanissimè tractauit, vtque filio suo fidem seruarent admonuit. Eo anno Nautildis Regina est defuncta, atque in Ecclesia S. Dionysij in eodem quo Dagobertus sepulchro, posita.

Anno

Anno quartodecimo suscepti regiminis Clodoueus Rex argentum quo genitor suus absidam super sepulchra Martyrum Dionysij, Rustici, ac Eleutherij prominentem operuerat, auferre mandauit, & Aigulfo loci illius Abbati tradidit, vt ipse illud in suis & necessitatem patientibus, quia fames eo tempore totam penè occupauerat Franciam, dispensaret. Visionem postea S. Furseri, qui adjutoribus Clodoueo Rege, & Patricio Erchinaldo, Monasterium, quod Latiniacus dicitur, ædificauit, pluribus exponit, ac subdit: Cuius corpus idem Erconaldus Patricius accipiens seruauit in porticu quadam Ecclesiæ, quam in villa sua, cui nomen est Parrona, faciebat, donec ipsa Ecclesia dedicaretur; quod dum post dies viginti septem esset factum, ita corpus inuentum est illæsum, ac si eâdem horâ de hac luce fuisset egressus.

Igitur Clodoueus filius Dagoberti ex genere alienigenarum Reginam accipiens nomine Baldechildem, prudentem atque elegantem, genuit ex ea tres filios, Lotharium, Chidericum, & Theodericum: habebatque Majorem domus Palatij, virum strenuum atque sapientem, nomine Erchonoaldum. Clodoueus itaque in regno pacem habuit absque bello. In extremis vitæ annis amens effectus est, vitáque caruit, regnauitque annis decem & septem. Franci quoque Lotharium eius maiorem filium in regno statuunt cum præfata Regina matre. Eodem quoque tempore mortuus est Erconoaldus Major domus Palatij.

Franci autem in incerto vacillantes, accepto consilio, Ebroïno huius honoris curam & dignitatem tradunt. His diebus Lotharius Rex à valida febri correptus, obiit in iuuentute, regnauitque annis quatuor.

Tempore illo quo Lotharius Rex Francorum defunctus est, beatissimus Leodegarius præcipuus Martyr Augustoduno præerat Episcopus, sicut in passione ipsius legitur: qui habito consilio cum Francis de Rege, Childericum eius fratrem regnantem super Austrasios, in toto Frãcorum sublimauerunt regno. Quod videns Ebroïnus, qui Theodericum iuniorem in regno cupiebat leuare, suum consilium retrorsum scilicet abiisse, Luxouium Cœnobium petiit, vbi & Monachus effectus est. Childericus Rex postquam quatuor annis regnauit, defunctus est: cui successit in regno Theodericus frater germanus, qui Ebroïnum abstrahens à Monasterio, Majorem Palatij sub se in loco Ercouoaldi constituit. Hic est Ebroïnus infelicissimus, qui beatum Leodegarium per inuidiam post amissionem oculorum, & post abscissionem linguæ, & post multa tormenta quæ ei fecit, gladio decollari iussit. Sanctum quoque Gairenum fratrem eius ante eum lapidare fecit. His diebus Aigulfus Monachus, qui corpus sancti Benedicti in Gallias adtulit, martyrio coronatus est. Ansoaldus Pictauiensis Episcopus, & beatus Philibertus Abbas claruerunt. Audulfus quoque Abbas Cœnobij beati Adjutoris Maxentij, qui corpus beati Leodegarij Martyris in idem adtulit Monasterium.

Beatus Vandregisilus ex illustri prosapia ortus, cuius patet Galgisus, consobrinus Dagoberti Regis, atque cæterorum Regum extitit, Comes Palatij constitutus est: sed terrenæ nobilitati atque Palatinæ renuntians administrationi, sponsam suam Virginem ipse virgo permanens, Christo subarrhauit, sicque sanctæ Religioni mutato habitu seipsum delegauit, & ad Fontanellæ locum Regi atque Optimatibus eius ignarus, Deo factore perueniens, inuenit eundem locum sentibus atque spinis tanquam siluam consitum; quæ omnia vir sanctus, Domino cooperante, breui tempore destruxit, atque habitabile reddidit. Denique post multiplices in sancta deuotione labores, Fratribus, quos instituerat, quorum numerus erat trecentorum, valefaciens, militiâ cælesti apparente, ad æternam migrauit requiem vndecimo Kalendas Augusti: cui successit venerabilis Lambertus, qui posteà pro merito Lugduni Archiepiscopus creatus est. Huic in Abbatia successit sanctus Ansbertus, Cubicularius Regis Dagoberti, qui etiam posteà Præsul Rotomagensis vrbis efficitur, cuius natalis celebratur quinto Idus Februarij. Eodem tempore Wlfrannus Senonum Pontifex, eius auxilio perrexit verbum Dei prædicare genti Fresiorum, cui præerat Rabodo Dux. Floruerunt eo tempore Hilbertus successor Ansberti, Bainus Episcopus de ciuitate Teruanæ, Gando.

Theodorico regnante, visio terribilis apparuit, quam antiquus hostis gessit in vrbe Biturica, id est, anima Batonti Monachi à corpore translata est, & reuersa: Memorare vobis volo, Fratres cãrissimi, per ordinem, quid præsente anno contigit in Monasterio sancti Petri Apostoli, qui est in solo Biturico, in silua Briona, quem sanctus Si-

girannus construxit, qui vocatur Languticus. Frater quidam nobilis progenie, Barontus nomine, nuper conuersus venit ad Monachatus ordinem: qui cùm matutinas laudes Deo redderet in Ecclesia cum Fratribus deuotè, mox vt ad lectum suum rediit, repentinâ febre correptus peruenit ad extremum funus. Tunc statim conuenerunt Fratres vt pro eius vita Deo obnixè preces effunderent. Cùm autem ingressi in domum fuerunt vbi Frater æger iacebat, cepit ipse pugnis capillos suos tundere. Stupefacti Fratres ceperunt se signare, & eum frequenter, bis, ter, quater appellare: sed omninò ille nihil potuit loqui, & digito suo eis gulam suam monstrabat, quia tantùm tenuis flatus remanserat in eius corpore. At illi vt viderunt, ceperunt lacrymas indesinenter Deo fundere, & pro eo firmas orationes componere; sicque psallentium Fratrum totâ die nunquam interrupit, vsque dum venit vespertinus ordo, in quo cùm laudes Deo more solito in Ecclesia componerent, ipse Frater sic statim prædefecit in corpore, ita vt iam nullus qui eum videbat, de eius vita temporalem fiduciam habére posset. Sed hæc serui Dei vt viderunt, psallere fortiùs ceperunt, & pro eius anima cælestem rogare conditorem, vt qui eam de Ægypto tollebat, collocaret in æternam regionem. Sic pernoctantes in psallendo peruenerunt ad pullorum cantus: in qua hora, mira ibi apparuit virtus Christi ostensa. Illis psallentibus, expergefactus excitauit se, oculosque aperuit, bis, térque laudes Deo reddidit, & primum verbum ex ore edidit, Gloria tibi Deus, Gloria tibi Deus, Gloria tibi Deus. E contrà, Fratres vt viderunt, gratias Deo agere ceperunt, qui sic suum seruulum reddidisset in corpore viuo. Tunc penè omnes pauore exterriti ceperunt eum interrogare vbi fuisset, & quid vidisset. Ille verò quasi de graui somno euigilans ait: Quando me vidistis hesterna nocte matutinas laudes Christi vobiscum consonare, mox ad proprium stratum reuersus fui: tunc subitò somno adgrauatus obdormiui, & statim in ipso sopore venerunt duo tetri dæmones, quorum aspectus ferre non poteram. Affuit mihi in adjutorium sanctus Raphaël Archangelus in splendore claritatis fulgidus, qui cepit illis prohibere ne in me ampliùs sæuè agerent, & rapido cursu venimus supra Monasterium qui nuncupatur Millebeccus, & ego respexi in ipso Monasterio, & cunctum gregem celebrantem vespertinum Officium, & vnum de Fratribus vidi deportantem oleta virentia ad coquinæ officium. Sed & ipse Abbas præfati Monasterij Licodaldus asserebat dicens, quia illâ horâ quando ipse Frater se dixit cum sancto Raphaële ibidem affuisse super ipsam Basilicam, ille æger iacens, & multùm in pectore grauatus vidisse se sanctum Raphaëlem, & ab illa hora de sua infirmitate sanatum. Post illa omnia acta dicit Barontus vt ipsum Monasterium pertransiuimus, occurrerunt nobis alij quatuor dæmones, &c. Facta sunt hæc omnia octauo Kalendas Aprilis, quinto anno, regnante Theoderico Rege Francorum.

Apud Francorum gentem Pipino vitâ exuto, eius filius Carolus licet per multa bella & certamina de manu Raginfridi principatum sustulit. Nam cùm in custodia tenererur, diuino nutu ereptus, apud Ioienciacum (f. Vinciacum) eum (non) sine magno superauit certamine: cui tamen vnam, hoc est, Andegauensem ciuitatem ad habitandum concessit: cunctam verò Francorū gentem ipse gubernandam suscepit. Pipinus pater ipsius Karoli, vetulus & breuis appellatus est. Karolus filius eius senior vocatus est & Martellus. Tudites enim mallei dicuntur fabrorum, quorum ictibus cuncta atteritur duricies, propterea Karolus Martellus dictus est, qui genuit Pipinum Pium, qui de illa linea generationis eleuatus est primus à Francis in Regem, euacuata linea de genere Faramundi. Pipinum verò Pium sanctus Stephanus Romanus Pontifex consecrauit & vnxit in Regem. Iste genuit Carlomannum & Carolum gloriosum Cæsarem, quem Leo Romanus Pontifex consecrauit & vnxit in Imperatorem in Ecclesia beati Petri Apostolorum Principis, die natali Domini nostri Iesv Christi.

Pipinus per auctoritatem Romani Pontificis ex Præfecto Palatij Rex constitutus, cùm per annos quindecim, aut eò ampliùs Francis solus imperaret, finito Aquitanico bello quod contra Gaiferum Ducem Aquitaniæ ab eo susceptum per continuos nouem annos gerebatur apud Parisium morbo intercutis aquæ diem superstitibus liberis Carolo atque Carlomanno, obiit.

Post Caroli Magni acta ex Egmarto atque Ademaro, hæc subiiciuntur: Iste Rex magnus ædificare fecit Cœnobium Carrofum, & cepit anno ab Incarnat. Dom. DCCLXIX. & Rotgerius Comes cum eo in honore sancti Saluatoris. Ædificauit & alia sex, ad

similitudinem feptem Ecclefiarum quæ in Apocalypfi leguntur; Cœnobium Rodonenfe, Cœnobium Villæ-lupæ, vbi quando aliquis Frater obietit, tabula percuffa à pluribus auditur, &c. *Sequuntur nonnulla de eodem Rege ex Adrenaldo, Ademaro, aliisq;* Errat verò turpiffimè in iftis: Carolus ifte duos filios habuit ex Hildegarde Regina. Primogenitus eius fuit Drogo, qui factus eft Metenfium Epifcopus: alter Ludouicus, qui ei fuccedit in regno, &c. Hilbodus & Frobertus Abbas fancti Florentij fuerunt Ludouici tempore.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCXVI. Domnus Ludouicus Imperator, Indictione x. anno Imperij fui tertio Aquifgtani habito Concilio iuffit fieri Regulam Canonicis, vt ficut Monachi refpiciunt ad librum Regulæ fancti Benedicti, fic perlegant Canonici inter fe librum vitæ Clericorum: quem librum Amalarius Diaconus ab Imperatore iuffus collegit ex diuerfis Doctorum fententiis; dedit ei Imperator copiam librorum de Palatio fuo, vt ex ipfis ea quæ viderentur congrua, exciperet, & ita cum Epifcoporum decretis qui ibi fuerunt, vita Clericorum roborata eft. Scripfit eidem Imperatori Amalarius librum de diuinis Officiis, & de varietatibus eorum, & de ordine Pfalmorum ad Clericorum vfum antiquum.

In illo tempore Rabanus Magnentij Monachus doctiffimus, Magifter (*immò difcipulus*) Alcuini, Imperatori ipfi porrexit librum valdè mirabilem de Theologia fanctæ Crucis. Beda enim doctus à Benedicto Abbate & nutritus docuit Simplicium, & Simplicius Rabanum, qui à tranfmarinis oris à Domino Imperatore Carolo fufceptus eft, & Pontifex in Francia factus. Item Rabanus docuit Alcuinum, & Alcuinus Smaragdum imbuit; Smaragdus autem docuit Theodulfum Aurelianenfem Epifcopum, Theodulfus verò Heliam Scotigenam Engolifmenfem Epifcopum. Helias autem Henricum. Henricus Remigium & Vobaldum caluum Monachos heredes Philofophiæ reliquit. *Verùm pleraque ex iis, præfertim quæ de Rabano dicta funt, à vero prorfus abludunt.*

Vifio fubfequens apparuit fratri Guetino in Monafterio fito in regione Alamannorum gentis, vocabulo eorum Auua, temporibus Francorum Ludouici Principis nomine Gubernatoris etiam Romani Imperij, fub Abbate præfati Monafterij Heidone, pridiè ante tranfitum Francis prænominati, &c. De quodam etiam Geraldo Comite dixit idem Angelus, quòd in requie effet gloriæ meritum adeptus. Zelo, inquiens, in defenfione fanctæ Ecclefiæ infidelium turbis congreffus temporalis vitæ difpendia eft paffus, ideò æternæ vitæ eft particeps factus, &c.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCXXX. Bafilica fancti Hilarij Nobiliaco dedicatur, & corpus fancti Iuniani illuc transferrur à Mariaco villa. Quam tranflationem fecerunt Abbas Godolenus, adjuuante Sigibranno Epifcopo, & Fulcone Abbate fancti Hilarij. Huic Sigibranno Epifcopo fuccedit Ebroïnus Epifcopus. Verùm piiffimo Augufto Ludouico carnis onere fpoliato, regnum Francorum quod ex diuerfis nationibus folidum corpus fuerat effectum, trifariè diuiditur atque à tribus eiufdem Imperatoris filiis ad regendum fufcipitur, & maior quidem natu Clotharius Franciam cum Italia, Ludouicus Saxoniam, omnémque Germaniam, Karolus autem iunior Burgundiam cum Aquitania accepit. Sed vt de regnis taceam, bellifne attrita decreuerint, in pace continua aliquanto floruerint, noftræ patris ærumnas breui eloquio excurrere libet.

Karolo regni non minimam affequuto partem, infortunium iunctum rempublicam maximo profligauit damno. Ac primò Marchifis Britannici limitis inter fe grauiter per duellionem diffidentibus, bellum oritur lugubre vtrique parti. Quamuis Rainaldo decumbente victor Lambertus extiterit, non adeò tamen victricia ab hofte retulit figna, dum millia fuorum profpexit oppetiiffe fatellitum, atque aduerfus Erueum repetens primum natorum Rainaldi arma ob vindictam paternæ necis refumentem, eundem malè depugnantem, deuictum, telifque confoffum neci tradidit. Hoc diffidij genere bellatoribus vtrimque pereuntibus, penè omnis illa regio defenforibus nudata, præda gentibus patuit externis. Brictonum fiquidem natio limitem tranfgreffa antiquum, Namneticam regionem, Andegauenfem quoque in Meduanam vfque fluuium, vaftando cædibus atque incendiis redegit poteftatem. Obftiterat quidem Lambertus iam pridem id adnitentibus: fed iuffu Regis loco cedens Britonibus explere conatus permifit barbaricos.

Præterea Normani gens Aquilonaris noftro generi plus æquo percognita, non

iam piraticã exercendo, sed liberè terras nullo resistente peruadendo, omnem oram maritimam pessumdedit, atque, vt veriùs dicam, in vastam redegit solitudinem. Fuerunt eorum pessimi conatus sæpè à Ducibus illarum regionum sibi succedentium frustrati, Lamberto scilicet, atque Rotberto, necnon Ranulfo: sed illis variâ sorte pereuntibus, omnis ferè Neustria, quæ à Gennabi vrbe per transuersum Lutetiam vsq; Parisiorum perringit oppidum, Normanicæ paruit feritati. Irruptionibus namque creberrimis cuncta vastando circumeuntes, primò pedites quidem, eò quòd equitandi peritia deesset, deinde equis euecti more nostrorum peruagantur. Interea stationem nauium suarum, ac si asylum omnium periculorum in insula quadam S. Florentij subposita, componentes: mapalia quoque instar ædificare burgi, quo captiuorum greges catenis astrictos adseruarent, ipsique pro tempore corpora à labore reficerent expeditioni illicò seruitura. Ex qua inopinatos discursus agitantes, modò nauibus, modò equis delati, totam circumquaque deleuère prouinciam.

Et primò quidem aduentantes vrbem Namneticam, incendio cremauerunt: deinde Andegauensem percurrentes regionem, ipsam quidem ciuitatem concremant. Pictauorum castella atque vicos, omnémque patriam à mari vsque ad eandem Pictauim vrbem populantes vastant, cædibus replentes omnia.

Sequenti tempore nauigio Turonum veniunt, eámque de more stragibus opplentes, ad postremum ignibus tradunt, populatâ circumquaque regione. Haud longè post superiora Ligeris amnis nauibus expetentes, Aurelianis perueniunt, captámq; vrbem auro distrahunt.

Egio tunc temporis Præsularum præfatæ vrbis gerebat, sicque ad tempus recedentes secundo aduentu prædicta ciuitas combustione dissipatur ab eis, matre dumtaxat Ecclesiâ, quæ in honorem sanctæ Crucis, iubente Constantino Augusto, à B. Euertio Præsule sacrata erat, studio bonorum hominum remanente.

Quid deniq; solius Neustriæ cladem memorando stilũ protrahimus, aut solæ quatuor memoratæ vrbes excidij damna sensère? Quid Lutetia Parisiorum nobile caput prætendens quondam oppidi, fertilitate soli, incolarũ quietissima pace, quam non immeritò Regum diuitias impiorũ dixero populorum, non magis ambustos cineres, quàm vrbem nobilem potis est cernere? Quid proinde Bellouagus? Quid Nouiomacum, & ipsæ quondam Galliarum nobilissimæ vrbes, nonne & ipsæ Normanicis irruptionibus concidere? Piget referre Cœnobiorum nobilissimorum, tam virorum quàm feminarum Deo deuotè seruientium excidia, stragesque, non ignobilium plebium captiuitates, matronarum & virginum ludibria, ac cuncta quæ victores inferre valent tormentorum genera.

Quid Aquitaniæ ingentem referam afflictionem? Quæ olim bellorum nutrix, nunc frigidam bello præfert dextram, suisque optimos quosque genitalis soli in sese elidens pater nunc prædagentibus alienis. Ab ipso quoque, vt ita loquar, Oceani littore Orientem versùs Aruernum vsque clarissimam veteri tempestate Aquitaniæ vrbem nulla libertate retineri valuit regio, non oppidum, aut vicus, aut denique ciuitas, quæ non strage ferali conciderit Paganorum. Testatur id Pictauis quondam fœcundissima vrbs Aquitaniæ: hoc Santonicum: hoc Engolisma: hoc Petragoricum: hoc Lemouicas: hoc certè Aruernus terminus eius barbarici gladij, ipsumque Auaricum caput regni Aquitanici proclamant: nullâ scilicet bellica obuiante manu hostili grauiter sese concidisse incursu.

His itaque huiuscemodi malis per triginta ferè annorum curricula Galliis non absque piaculo quorumlibet detritis, cultus quoque diuinæ Religionis quomodo processerit, vtrum necne floruerit, in promptu est cuilibet, licet tardioris ingenij mortalium persentiscere. Hæc de excidio iocundissimæ patriæ breuiter literis mandasse libuit.

Rege iam dicto Carolo regnante, fames admodum grauis vniuersas occupauit Gallias: clades etiam ex insectatione Paganorum non modica totam Oceani incolentem littora attriuit gentem. Sed vt tertiam, iuxta Prophetam, orbis experiretur plagam, graues immissæ sunt bestiæ, quæ famem cladémque effugientes barbaricam, hianti ore exciperent.

Igitur Pipinus Rex Aquitaniæ filius Ludouici Imp. obiit, sepultus apud sanctam Radegundem Pictauis. Hic iussu patris fecerat Monasterium S. Ioannis Baptistæ Angeliaco, in quo Monasterio translatum est caput sancti Ioannis Baptistæ, cum

tribus Innocentibus. Quod cùm euenisset, libet breuiter narrare.

Regnante Pipino Rege Francorum, Patricio Romanorum, Stephano Papa residente in sede Apostolicâ, cuidam viro religioso Sacerdoti ac Monacho nomine Felicio, qui orationis gratiâ in illis diebus Hierosolymam ab occidentali parte adierat, Angelicâ visione dictum est: Felici, surge, concitus perge ad ciuitatem Alexandriæ, & inueniès ibi Ecclesiam in honore sancti Ioannis Baptistæ consecratam, vbi caput eius cum tribus paruulis Innocentibus reconditum est: quod accipiens, transfer in partibus Galliarum, in regione Aquitaniæ, in loco quem tibi ostendero. De qua visione certus expergefactus reuerendus senex, gaudio amplissimo repletus, pergens vico vbi iussus fuerat, cuncta reperiens, rectori sui itineris grates innumeras rependit, properansque ad locum, thesaurum sibi à Deo destinatum accipiens in vnius sportellæ conclusit sinu, statimque retrò iter arripiens, iunctis sibi sociis Fratribus suis qui cum eo abierant septem, vallansque regionem omnem illam, clàm perueniens ad littus maris, inuenit nauem cum remigiis ac gubernaculo à Deo paratam. Illicò ingressus est cum thesauro, & magni pretij margaritis; nauigantesque prosperè, & Domino ordinante peruenerunt ad portum qui appellatur Engolinse. Quo tempore in pago Alnisij pugnauerat Pipinus cum Gandalis: in quo prœlio perdidit de nobilibus viris viginti. Qui admonitus per visionem vt pergeret obuiam sanctis Reliquiis, mox cum exercitu & mortuorum corporibus perrexit. Qui simul cum omnibus Dominum deprecatus est, vt sui, quos perdiderat, meritis Sanctorum, quorum ossa deportabant, resuscitarentur, quod & factum est. Dehinc beatus Felicius & socij eius, cum venerando Rege Pipino, inter cætera Dominum deprecabantur, vt eis salubre consilium suggereret ad sancta membra locanda; ædificantesque Basilicam, & in ea ciborium cum sex columnis lapideis mirifici operis benè compositis non longè à Wltumnis littore passus (vt arbitror) centum: in quo eum aromatibus & plurimis bonorum odoribus condientes caput sancti Ioannis Baptistæ almi Præcursoris Christi, & beatorum Innocentium in hoc ciborio concluserunt.

Construxit quoque idem Rex Monasterium S. Cypriani, quod est in prospectu Pictauis: Monasterium Brantomense, & transtulit canonicalem habitum in Monasterio S. Eparchij Engolismæ; quibus Monasteriis præfecit Martinum.

Circa hæc tempora constructum est Monasterium S. Pauli Cormaricensis ab Alcuino, & cæteris sanctis Canonicis.

Anno DCCCXXIII. Abbo Abbas, & Gudacher Prior præerant Abbatiæ S. Maxētij.

Prœlium factum inter Carolum & Clothatium fratres apud Fontanetum, anno ab Incarn. Dom. DCCCXLI. abhinc Caroli Calui regnum.

Anno DCCCXLIII. ciuitas Namnetica à Normannis capitur vice prima, prodente eam Lamberto perfido Comite, qui à fidelitate Francorum Regum ad Nomenoïum Britonem se contulerat: qui etiam ipsius consilio in Britannia regnum vsurpare ausus est.

DCCCLI. Nomenoïus Britannorum tyrannus potiùs quàm Rex, cælitùs percutitur, cui successit vsurpatiuo in regno Erispoïus filius eius.

Anno ab Incarn. Dom. DCCCLV. Lotharius moritur, filius Ludouici Imperatoris, qui fuit filius Caroli Magni, priùs factus Monachus in Monasterio Prumiæ S. Saluatoris, ob peccatum persecutionis paternæ.

Anno DCCCLVII. Herispoïus filius Nomenoij Rex tyrannicus Britonum, à Salomone occiditur.

Anno DCCCLVII. Dominus Heratdus ordinatus est Turonēsium Archiepiscopus.

Anno DCCCLVIII. Hic generali Synodo in ciuitate Turonica habitâ, quædam necessaria SS. Canonum capitula excerpsit, quæ firmiùs custodienda sanxit XVII. Kalendas Iunij.

Anno secundo post mortem Ludouici, Carolus & Ludouicus regnum partiti sunt sibi, & post duos annos venit Imperatrix mater Caroli Calui Turonis, obiit, sepulta apud sanctum Martinum.

Ipso anno Rainaldus Comes Arbarilicensis cum Lamberto Namnetis Comite congressus, occisus est, & Namnetis eo anno à Wisfaldingis capta est. Et Carolus Caluus primò Britanniam ferro & igne vastauit.

Sequenti anno Bernardus Comes Pictauinus, & Arueus filius Rainaldi, con-

gressi cum Lamberto Comite, occisi sunt.

Alio anno Siguinus Comes Burdegalensis & Santonicensis à Normannis captus, & occisus est, & Santonas à Normannis igne concremata est, thesauris eius optimis exportatis. Karolus iterum Britanniam pergens cum Nomenoïo Duce dimicat, & victor fuit, Nomenoïo fugato.

His temporibus Normanni diffusi sunt per Aquitaniam, quia Duces eius inter se bello diffidebant, nec erat qui eis resisteret, & concremata est ab eis Hero insula (*846 mense Iulio*) & Monasterium Deas, Burdegala, Santonis, Engolisma, Lemouicas, Parisius, Turonis, Beluagus, Nouiomagum, Aurelianis, Pictauis, & innumera Monasteria, & castella destructa post mortem Ludouici Imperatoris.

DCCCLI. Karolus tertia vice Britanniam igne & ferro vastauit, & dum in Aquitaniam reuersus esset, Nomenoïus Dux Redonas ciuitatem, & Namnetis capiens destruxit eas, & in Britanniam repedauit.

Anno sequente, iubente Deo ab Angelo percussus interiit, & Karolus Caluus quartò Britanniam ingressus cum Erispoio filio Nomenoij dimicauit (vndecimo Kalendas Septembris) victor extitit: sed magnam partem exercitus sui cum Viuiano Duce amisit.

Et sequente anno Lambertus Comes Namnetensium (Kalend. Maij) à Gauberto Comite Cenomanensium in bello occiditur, & Karolus quinta vice Britanniam vastauit, & Pipinum nepotem suum ibi positum adquirens, Britanniam sibi subjugauit, occiso Erispoïo.

Ramnulfus Comes quoque Pictauensis (pridie Nonas Nou) & Ramò Comes Arbatilicensis consanguineus eius cum Normannis in Briliaco villa dimicantes fugati sunt, & Gaubertus Dux Cenomanensis (mense Martio) insidiis Namnetensium circumuentus occisus est.

Karolus verò 15. anno post prœlium Fontaneticū in Regem Lemouicæ vnctus est, in Basilica S. Saluatoris, & inde ingressus est in Franciam. Post paucos dies Lotharius Imp. Monachus factus est, quia patrem in carcerem ejecerat: quo mortuo, de anima eius altercatio visa est inter Angelos nequam & sanctos: dæmones autem frustrati sunt. Paruo post tempore Ludouicus filius eius obiit, & Karolus Caluus in Imperatorem eleuatus est, qui construxit Monasterium sancti Petri Parciacensis.

Temporibus Salomonis Regis & Ducis Cornubiæ, corpus S. Matthæi Apostoli translatum est in vrbem Legionensem, & conditum in Ecclesia S. Pauli Episc. Inde post quadraginta & octo annos translatum est in Lucaniæ partibus.

Anno ab Inc. Do. DCCCLV. Normanni milliario prope Pictauim interfecti sunt.

Anno 9. post hoc, id est, DCCCLXIII. Pictauis à Paganis vastata est, & Basilica sancti Hilarij igne cremata est.

Sequente anno Stephanus Comes Aruernorum à Danis interfectus est. Eodem anno, id est, DCCCLXIV. cùm nomen gentis Normannicæ apud nostrates nec auditum foret, repentè de vagina suæ habitationis exiens, cuncta per piraticam à mari Britannico depopulata est loca: nauibusque longis alueum ingressa Ligeris, Namneticæ properat ad mœnia vrbis speciem præferens multitudinis negotium exercentis. Dies tunc festiuus cunctum ad Ecclesiam inuitarat populum; nam erat sancti Præcursoris natiuitas, nec erat suspicio bellici tumultus, & intrabatur portis semper patentibus. Sanctus etiam Gouardus Pontifex in Ecclesia B. Petri Apostoli super aram Ferreoli Martyris, quæ est ad læuam eiusdem ædis, reuerenter sacris instabat Missarum solemniis. Igitur nullo prohibente ingressi Normanni, sub vestibus arma celant, gladiosque sub vmbra: intrantesque Ecclesiam, enses denudant, ipsumque Pontificem *sursum corda* dicentem, iuxta sacram victimam obtruncant: bacchantésque per populum nulli ætati parcendum putant, ipsâque vrbe vastatâ, Ecclesiâque incensâ, cum grandi captiuorum multitudine, & pretiosa captiuitatis supellectile naues conscendunt, & in insulam quandam contuberniu faciunt. Inde eruptionibus crebris maritimis, indefensis oris, multâ formidine pressos incolas, ignotas cogunt perquirere terras.

Sequenti anno (hoc est DCCCLXV.) Pictauis igne succensa est.

Anno ab Incarnatione Domini DCCCLXVIII. (*lege* DCCCXLV.) beatissimi Maioli corpus iussu serenissimi Regis Karoli in Monasterium sanctæ Dei Genitricis & semper Virginis Mariæ, beatiq; Petri Principis Apostolorum, quod antiquitùs Fos-

satense appellatur, digno eum honore translatũ est. Quod sanctus Pontifex Æneas in ipso Monasterio suscipiens, in arca ferrea ad hoc ipsum præparata recondidit officio. Eodem anno pridie ante sanctam Pentecostem, tertio Kalendas Iunij ordinatus est famulus Dei Gauzlinus primus Abbas post restaurationem Monastici ordinis in Cœnobio S. Mauri, in Ecclesia S. Saluatoris, ante Altare quod ipse ædificauerat in honore indiuiduæ ac viuificæ Trinitatis, à summo Pontifice Turonicæ vrbis Orsmaro, aliisque duobus Episcopis: quem etiam ipso anno primùm quidem Ebroïnus Antistes in Ecclesia Pictauiensi ad ordinem Diaconatus, Dodo autem Episcopus in Ecclesia Andegauensi ad Presbyterij promouerat dignitatem gradus.

Quo tempore grauissimè Normanni affligebant Aquitaniam, & Helias Scotigena Engolismensis Episcopus defunctus est. Monasterium quoque beati Eparchij ab infestantibus Paganis desolatum est, ita vt ibi nullus Monachorum habitaret, & hac de re Canonicalis habitus ibi reuerteretur, qui nuper exierat.

Turpio verò abiens in Franciam cum Rege Carolo, & inde regressus non post multos dies cum Normannis congressus, occidens eorum Regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur; & Emeno frater eius Engolismæ Comes extitit, & ipse post biennium cum Landrico Comite Santonensi confligens, interempto Landrico, in castro Ranconia reducitur saucius, & octauo die moritur, sepultus iuxta Basilicam B. Eparchij, & reliquit paruulum filium Ademarum nomine. Et Carolus hoc audito, Vulgrinum propinquum suum, fratrem Aldoïni Abbatis ex Monasterio S. Dionysij direxit, & præfecit eum Engolismæ, & Petragoricæ, & Olibam statuit in Episcopatu Engolismæ.

Anno DCCCLXVII. Ludouicus filius Caroli Aquitaniam venit.

Anno DCCCLXIX. Lotharius filius Ludouici (lege Lotharij) Imperatoris obiit, Sequenti anno fuit Vienna Carolo data.

Anno DCCCLXVIII. Carolus Bituricas vastauit fame.

Anno DCCCLXXII. Clusense Cœnobium sancti Michaëlis inceptum est,

Anno DCCCLXXV. Eclipsis Solis facta est mirabilis horâ nonâ.

Anno DCCCLXXVI. Fames valida per omne regnum Franciæ incubuit. Cometa visa est mense Iulio, & eclipsis Solis fuit mirabilis quinto Kal. Nou.

Interea Carolo Caluo de sæculo migrante, eodem anno regnũ in Francia pro eo filius eius Ludouicus Balbus accepit: nec vltra Imperiũ accepit aliquis de Regibus Franciæ. Tunc Bajoarij & Alamanni ex gente eorũ creauerunt sibi Regem Othonem (*imò longè post*) Anno DCCCLXXVII. Langobardi similiter ex gente suâ Regem Adalbertũ, deinde Arduinũ; Romani verò de Senatoribus eleuauerunt in regno Albericũ, cuius Frater Benedictus Papa ordinatus est post Sergiũ, qui Ioanni successit. His ita euenientibus destructa Monasteria erant, de quibus libet aliqua memorare. Monasteriũ S. Martini Vertauensis, quod ipse primus ædificarat, euersum erat. Monasteriũ S. Martini Turonensis, quod ipse S. Martinus incepit, destructũ erat. Cœnobium S. Mariæ Lucionensis, quod Lucius quidam Imperialis incepit, & posteà S. rexit Philibertus, destructum erat. Cœnobium S. Michaëlis ad Eremum, quod S. Ansoaldus Pictauensis Episc. ædificauit, destructum erat. Monasterium S. Hilarij, & Cœnobium sanctæ Crucis, quod beata Radegundis Regina construxit, destructa erant. Cella S. Benedicti Quinciaci destructa. Cœnobium S. Sauini, & castrum in quo est, quod Carolus Magnus iussit ædificari, inuiolabile mansit solum, cæteris multis destructis, quæ non occurrit nominare.

Anno DCCCXC. Ramnulfus Comes Pictauinus obiit.

Anno DCCCXCII. Visa est Cometa in cauda Scorpij per dies fermè 80. quam subsecuta est validissima siccitas toto Aprili & Maio. Quarto autem Idus Maij, & 17. Kal. Iulij ita immensa gelu vineas & figulum decoxit, vt per omnem Franciam, Burgundiam, Neustriam, ac partem Germaniæ modicum quid colligeretur.

Anno DCCCC. Obiit Hecfridus Episc. Pictauensis, cui succedit Froterius.

Anno DCCCCII. Pictauis nocte ingreditur Eblus. Erat Abbas apud S. Maxentium Ademarus.

Anno DCCCCIII. Basilica S. Martini Turon. quam S. Perpetuus olim ædificauerat, cremata pridie kal. Iulij, quam postmodum nostrâ ætate Herueus Thesaurarius reædificauit. Recapitulatio verborum supradictorum.

Anno DCCCXXXVIII. Pipinus Rex Aquitanorum obiit ante Ludouicum patrem suum Imp.

Tunc eclipsis Solis fuit, & Dominus Ludouicus obiit 12. Kal. Iunij an. DCCCXL. sepultus Metis apud S. Arnulfum. Remanserunt tres filij eius, Lotharius Imp. Ludouicus Rex Germaniæ, & Carolus Rex Franciæ & Burgundiæ: qui pro regno Aquitaniæ inter se discordantes, bellum committunt in Fontaneto, quod est in Burgundia: Lotharius ex vna parte cum exercitu Italiæ, Carolus & Ludouicus ex altera cum Francis & Aquitanis.

Anno DCCCXLI. fuit hoc bellum post mortem Ludouici, & primùm quidem Lotharius victor fuit: sed subitò Garinus Dux cum Tolosanis & Prouincianis superueniens, bellum restaurauit, & fugatus est Lotharius.

Anno DCCCXLIV. clatuerũt Sergius Papa (cui Leo succedit, Benedictus, Nicolaus, Adrianus, Ioannes) Amalticus Turonni, Dodo Andegauinus, Godo Pictauinus, Bernardus Lemouicus, Amardus Petragoricus, Autbertus Engolismensis, Actardus Nãnetensis. Vicesimo anno ex quo Episcopi Britanniæ sese à Turonica Metropoli diuiserunt, perrexit iste Actardus Romã transmissus à Synodo Suessionica, pręsente Hetardo Archiep. Turono, intimare cupiẽs Papæ Nicolao tertio à Leone, qualiter non solùm Episcopi supradicti Turonensem Archiep. nequaquam recognoscerent Metropolitanum, verumetiam Princeps eorũ Herispoius colla de sub iugo Caroli Calui filij Ludouici omninò excussisset. Hunc Actardum deposuit Nomenoius Princeps Britannicus de sua sede, & in loco eius Gislardum substituit. Quam ob rem à Leone Papa epistolis & verberibus plenis (fortè verbis acribus) vehementer increpatus est. Sanctus Gujardus trucidatus est à Normannis in ciuitate sua Namnetica.

Posteaquam isti Normanni ciuitem Namneticam ceperunt, non paruo tempore in ea habitauêre, & exinde egressi, proximas regiones vastando prædauerunt: superueniens verò alia classis Normannica, vbi audiuit eos in ciuitate ipsa residere, omnesque Prouincias circumquaq; quasi in propriomius vindicasse, misit nuntios suos ad Erispoium Britannicum Principem, mandans ei vt congregato exercitu veniret, iuoctique simul supradictos Normannos à ciuitate expellerent. Herispuius hæc audiens, Namnetum pergens, & adjuuantibus sibi Normannis iam dictæ classis ciuitatem obsedit. Illis autem deintus haud segniter se defendentibus, pugna grauis vsq; ad noctem deducitur, sauciatusq; est in illo certamine Sidric Comes præfatæ classis. Nocte verò sequente pacem fecerunt inter se Normanni cum insulanis. Insulanos ideò dico, quia in insula quadam Becia nomine, sub ciuitate Namnetica sua magalia exstructa habebant. Mane autem facto, mare ingressi, per Sequanam fluuium superiores Franciæ partes agere cupientes petierunt: sed nefandissimi eorum conatus omninò frustrati sunt; nam à Carolo Caluo ibi congressi, & vsque ad internecionem omnes deleti sunt. Eo anno apparuit in Francia stella, quæ dicitur Cometes, diebus viginti, & fames tritici horribilis per Franciam, Burgundiam & Aquitaniam, ita vt non essent qui sepelirent cadauera morientium, sed se inuicem homines manducarent.

Anno DCCCLXVIII. Reædificatum est Monasterium S. Mauri, & primus ibi ordinatus est Gauzlinus Abbas à summo Pontifice Orsmaro Turonensi.

Anno DCCCLXIII. Corpus S. Vrbani Papæ translatum est.

Anno DCCCLXVIII. Cœptum est Cœnobium S. Michaëlis ad Clusam. His diebus inceptum est Monasterium S. Pauli Cormaricensis, vbi primus extitit Iacob.

Defuncto Rege Ludouico regnum pro eo filius eius Carolus cognomento Insipiens, vel Minor, accepit anno DCCCCXIII. (lege DCCCXCIII.) & Remis factus est Rex. Hic fuit follus, qui postea à Rotberto dejectus est regno Francorũ: nam Franci coniurantes eum eiiciunt de regno, & Odonem Aquitaniæ in regno eleuauerunt.

Quo tempore Rodulfus Rex Burgundiæ cum fortissimo hoste Lemouicinum appulit, & coongregati sunt contra eum innumerabiles hostes Normannorum, & commisso prœlio in loco qui dicitur, ad Destricios, vsque ad internecionem deuastati sunt Pagani, & exinde fugientes, non vltra fiduciam præsumpserunt veniendi in Aquitaniam. Rodulfus autem Deo gratias retulit, pro quo animam suam posuerat, cum magno triumpho regressus est, & Normanni reuersi, terram vacuam reperientes, sedem sibi in Rotomago constituunt cum Principe suo Rollo; qui factus Christianus, qui captiuos plures antè decollare fecit in honorem Deorum quos coluerat, & deinde infinitum pondus auri per Ecclesias distribuit Christianorum in honore veri Dei, in cuius nomine baptismum susceperat.

Ramnulfus

Rannulfus quoque Comes Pictauensis habuit filium nomine Eblum. Qui Rannulfus consanguineus erat Willelmi nobilissimi Comitis Aruernorum, summamque amicitiam cum eo & cum Rollo Principe Normannorum habuit. Et quia pugnator fortissimus erat, à Rege Odone valdè honorabatur & dum regalem aulam assiduaretur, veneno necatur. In extremis Geraldo ibi tunc præsenti paruulum filium suum Eblum commisit tuendum. Ademarus autem filius Emmenonis Sancia in coniugio copulata Alduino Comiti Engolisinensi, & Vvillelmo Petragoricensi familiarissimus existens honore eorum ac si frater potiri videbatur. Qui à Rege Odone vocatus ad palatium prouectus est Pictauis Comes. Regressusque à palatio sanctus Geraudus clam subductum filium Rannulfi Vvillelmo Aquitaniæ Duci Comiti Aruernis credidit nutriendum, qui propinquus erat.

Recapitulatio istorum verborum supradictorum.

Anno DCCCLXXVII. Carolus Caluus Imperator Romanorum & Rex Francorum obiit, & filius Ludouicus regnum suscepit & eclipsis solis mirabilis facta est hora nona.

Anno DCCCXC. Ramnulfus obijt.

Anno DCCCXCII. visa est Cometa.

Anno DCCCXCIII. Odo Rex Pictauis venit.

Anno DCCCC. Obijt Hecfridus Episcopus Pictauinus & Froterius ordinatur.

Anno DCCCCII. Eblus Pictauis nocte ingreditur.

Sequenti anno erat Abba Ademarus S. Maxentij, Basilica S. Martini Turonensis quam sanctus Perpetuus olim ædificauerat, cremata est prid. Kal. Iulij quam postmodum nostra ætate Herueus Thesaurarius reædificauit. Construxit enim Cœnobium Monachorum S. Petri Pruliaco castro, vbi primus Abbas fuit Amblardus.

Anno DCCCCX. Vvillermus Dux Aquitanorum construxit Cluniacum Monasterium in fundo proprio, quod est in Burgundiâ nouiter fecit, qui cùm non haberet prolem & sororem suam in matrimonio desideraret sancto Geraldo coniungere nullatenus quiuit qui cœlibem vitam ducens semper, cùm ad copulam suaderetur amore filiorum, respondit: vtile est, inquit, sine filiis mori, quàm relinquere malos hæredes.

Erat etiam Ademarus Comes Pictauinus amator sanctæ Ecclesiæ, cùmque & ipse prolem non haberet cum vxore sua Sancia de futuro sæculo prospiciens sibi, concessit quædam ex iure proprio Ecclesiis Christi prædia: sancto Saluatori Karrofo Noertam, sancto Martiali Vvltonnum, sancto Ioanni Neiriacum, sancto Hilario Corcolmum, sancto Eparchio Godotuillam.

Eo tempore Ebbo Bituricus cœpit ædificare Cœnobium Dolense in honorem Dei Matris. Quod postea integrauit filius eius Rodulfus, vbi primus Abbas fuit Berno, cui successit Odo, Frambertus, Rannulfus, Arbertus, Bernardus, Emeno.

Similiter Sanctus Geraudus Comes Aureliaco suum Cœnobium construxit in proprio iure vbi iterum primus Abbas fuit Berno. Vvillelmus Comes Cluniaco sanctum Bernonem primus Abbatem instituit, qui postquam subditis suis bene ministrauit, in eo Monasterio defunctus est ac sepultus.

His diebus Otho Rex Bajoariorum Langobardorum regnum sibi subegit. Similiter defuncto Alberico consensu Benedicti Papę Romanorum Imperator promotus est. Quo defuncto imperauit filius eius Otho.

Francorum verò Rege Odone obeunte regnauit pro eo filius Arnulfus pauco tempore & mortuus est. Itemque Carolus minor regnum suscepit vnxitque eum Arbertus Episcopus. Contra quem iteratò Francorum proceres conspirati eum regno pellentes Rotbertum Ducem pro eo constituunt Regem. Tunc inter se diuisi sunt Franci, sed maior pars fauebat Rotberto. Recapitulatio verborum.

Apud Carnotum anno DCCCCXI. prælíatum est die Sabbati contra Paganos per Ricardum & Robertum Duces, & peremptí sunt fortissimi Paganorum sexies mille & septinginti.

Anno DCCCCXVII. Rainaldus Abbas Nobiliaco obiit, & Rottardus ordinatur.

Anno DCCCCXVIII. Willelmus Dux Comes Aruernorum obiit.

Anno DCCCCXIX. Karolus follus à suis relinquitur. Postea accito auxilio ab Othone (melius Henrico) Imperatore, cum multo exercitu, partim de Bajoariâ, partim de Franciâ, regressus Franciam, conserto prælio Rotbertum interfecit, regnúmque recuperans Hugoni filio Rotberti Ducatum permisit regendum.

Anno DCCCCXXI. Ricardus Dux obijt.

Anno DCCCCXXIII. (*errat vt in multis alijs locis, scribendum* MXXIX) obijt domnus Fulbertus Episcopus Carnotensis Ecclesiæ mirabilis Doctor modernorum temporum tertio Idus Aprilis.

Anno DCCCCXXI. Ricardus Dux obiit & Rotbertus Dux Franciæ vnctus est in Regem à Galterio Senonum Episcopo (*falsum*) qui eodem anno occisus est à militibus Karoli Lotariensibus & Rodulfus Dux Burgundiæ vnctus est in Regem Franciæ à supradicto Archiepiscopo. Temporibus huius fuit septimo anno Abba Ermenfredus Sancti Maxentij.

Karolo migrante, Ludouicus Vltramarinus filius eius regnum suscepit: quando Rotbertus tyrannus occisus est à Lotariensibus militibus. Eo tempore Hungari in Burgundiam venerunt.

Ipsis diebus Ademarus Comes Pictauinus defunctus est, & Pictauis iuxta Basilicam Sancti Hilarij quarto Kalend. Aprilis sepultus est.

Interea Vuillelmo Duce mortuo Eblus filius Ramnulfi Aruernis & Pictauis simul Comes commotus est; Acceptáque in coniugio Adela filia Rolli Rothomagensis genuit ex eâ Vuillelmum Caput-stupæ & Episcopum Ebulum. Eblo Duce defuncto, filiorum eius alter Episcopus factus est. Ebulus enim annuente Ludouico Rege, Pontifex Lemouicæ ciuitatis factus est, Vuillelmus verò Caputstupæ Aruernis, Vellatis, Lemouicæ & Pictauis Comes prouectus Dux Aquitanorum & Consul extitit. Hic germano suo Ebulo Abbatiam sancti Hilarij & sancti Maxentij, cum nonnullis possessionibus in Pictauensi solo præbuit. Fuit enim Ebulus bonus Pastor Ecclesiæ, ædificauitque castellum Lemouicæ sedis, castellum sancti Hilarij & Canonicos ibi disposuit, quia infestatione Normanorum idem locus à pristinâ Monachorum habitatione desciuerat. Restaurauit Monasterium sancti Maxentij & castellum in circuitu perfecit. Restaurauit Monasterium Sancti Michaëlis ad Eremum & multa alia laudabilia in opere Dei egit. Qui defunctus sepultus est in Basilica supradicti Angeli. Fuit autem successor Turpionis Episcopi auunculi Rotberti Vicecomitis Albunensis. Fuit autem Ebulus à sancto Martiale trigesimus nonus.

Eodem tempore adhuc viuente Turpione Odo & Teuthelo Canonici S. Martini, illustrissimi adimplentes Euangelicum præceptum derelictis omnibus suis pauperes pauperem Christum secuti sunt, & Cluniaco sancto habitu & vita induti sunt. Vnde nutu Dei Odo Abba præfuit sanctissimus sicut in sequentibus dicemus. Teuthelo iubente Abbate suo Archiepiscopus inuitus consecratur Turonis quinquagesimus primus à sancto Gariano, successit Herbertus Episcopus.

Recapitulatio verborum.

Anno DCCCCXV. Berno Abba suscepit curam Cluniacensis Cœnobij quam tenuit XI. annis. Obiit autem Idibus Ianuarij, regnante Ludouico Rege. Anno Ludouici Regis sexto, erat Garbertus Abbas sancti Maxentij.

Eo tempore DCCCCXXVI. anno instante & Ludouico regnante, Odo Abbas Cluniacum Monasterium suscepit regendum.

Anno DCCCCXXVI. Erat Ebulus Episcopus & Abbas sancti Maxentij.

Anno DCCCCXXXVII. Ordinatus est Albinus Episcopus Pictauis.

Tempore illo Rollo defuncto filius eius Vuillelmus loco eius pręfuit à pueritiâ baptizatus, omnisque multitudo quę iuxta Franciam habitabat, fidem Christi suscepit, & gentilem linguam omittens Latino sermone assuefacta est.

Guillelmo ab Arnulfo Flandrensi Comite interempto filius eius Ricardus succedens Christianissimus factus ædificauit in ea Normannia, quæ antea vocabatur Marcha Franciæ & Britanniæ, Monasterium sancti Michaëlis de Monte, vbi Monachos ordinauit. Item aliud Monasterium Fiscanum in honore Sanctæ Trinitatis, vbi sepultus est, vbi quoque Monachos posuit, & Vuillelmum Abbatem eis pręposuit, cui successit Ioannes, & alius Vuillelmus.

Ipsi quoque Principi Ricardo filius eius Ricardus, & huic alius Ricardus: huic quoque Robertus frater eius, qui Vuillelmum genuit ex eâ, quæ fuit filia Pelletarij Burgensis. Eo tempore inceptum erat aliud Monasterium de sancto Michaële de Clusâ à sancto Ioanne Episcopo & Eremita, vbi primus Abba fuit Arueus. Quæ duo Cœnobia Monachorum Angelica iussione facta sunt, & creberrimè ab Angelis nimijs & fulguris & miraculis simul illustrantur.

Eo quoque tempore constructum est Monasterium Sancti Florentij in Salmuro castro ab initio regni Karoli filij Ludouici. Quo regnante, facta est destructio Monasterij S. Florentij: à Nomenoio Britone vsque ad Abbatem Fredericum, qui illud Monasterium reædificauit & apud Salmurum alterum quod nunc est nouum constituit, computantur anni CLXXXIII. Illud in Salmuro castro institutum est hortatu & iuuamine nobilis & præcellentis Tetbaudi, in quo cum magno populorum ambitu idem Comes transtulit sanctissimum Florentium Confessorem, ac propriis rebus, tam de alodis, quàm de aliis mobilibus facultatibus honorare curauit. In quo etiam Monasterio quendam Sancti Benedicti alumnum Amalbertum nomine Abbatem constituit. Iste Tetbaudus pater fuit Odonis Comitis & Hugonis Archiepiscopi. Huic Amalberto dedit idem Comes locellum Sancti Lupantij, adiuuante Arduino Archiepiscopo Turono, cui Abbati successerunt Rotbertus, Audebertus & Giraudus, qui in via Sancti Sepulchri decollatus est.

Anno DCCCCXXXVIII. Obijt Odo Abbas Cluniacensis (cuius temporibus claruit Turpio Episcopus) decimoquarto Kalend. Decembris atque Turonis sepultus est in Monasterio sancti Iuliani duodecim annos in Abbatia existens. Eodem anno succedit Aimarus humilis Abbas, Ludouico regnante.

Anno DCCCCXLII. apparuit Cometa in Orientali parte cœli, mense Octobri per viginti duos dies sub obscuro capite longam faciem velut funem trahens post se, paulatim ad meridianam partem tendens contra Subsolanum.

In sequenti anno subsecuta est pestis boum ingens per totam Germaniam, Franciam, Burgundiam, Italiam, quæ diu non tenuit.

Tertio verò anno tertio Kal. Maii vineæ exustæ sunt à gelu: eodem tempore venerandus Abbas Aimo S. Ioannis Baptistæ Monasterii, sanctique Cypriani, quod est situm in prospectu ciuitatis cum Rainaldo Monacho familiari suo transtulit corpus S. Reuerentii à Noiastro castro Pictauis in Monasterio S. Radegundis: cui Aimoni successit ipse Rainaldus in Abbatia & postea eundem sanctum transtulit cum consilio Vvillelmi Ducis Aquitanorum in supradicto Monasterio S. Ioannis Baptistæ Angeriaco. Quod Cœnobium ipse Dux multū diligebat & magnis honoribus ditauerat.

Francorum interea Ludouico Rege vita exeunte regnum pro eo Lotarius filius eius ex Gerberga Regina progenitus suscepit. Iste Lotharingiam calumniatus est. Cuius expeditionibus Gosfridus Comes Andegauorum pater Fulconis vltimi interfuit, nostræque ætatis multi viri.

Eo tempore corpus Sancti Matthæi Apostoli & Euangelistæ Salernum à Lucaniæ partibus tempore Gisulfi Regis translatum est.

Recapitulatio verborum supradictorum.

Anno DCCCCLIV. corpus Sancti Matthæi translatum est. Eodem anno obiit Ludouicus & Lotarius regnare cœpit.

Sequenti anno obsedit Pictauis ciuitatem cum Hugone Duce. Ipso anno mortuus est Hugo (*Niger*) Dux (*Burgundiæ.*) In tertio obiit Hugo Dux (*Francorum*) & Abbas Sancti Martini, filius Roberti pseudo-Regis.

Anno DCCCCLXI. Regnante Lothario erat dominus Ebulus Episcopus & Abba Sancti Maxentii regens Abbatiam.

Hoc tempore extructum est Cœnobium Sanctæ Mariæ & Sancti Vincentii sanctique Leodegarij Martyris, quod est situm super Scuera. *S. Ligdaire sur Seure.* Eodem tempore Cœnobium Sancti Leodegarij Aruernis Ebrolii Cœnobii, vbi Abbas fuit Amblardus, cui successerunt Bernardus, Emmo, Raimundus, Girbertus, Vvillelmus, Gosfredus, Teptardus. Nobiliaco Fulco Abbas ordinatur.

Ipso anno Maiolus Abbas sexto anno ordinationis suæ suscepit curam Cluniacensis Cœnobii.

Sequenti anno obiit Alboinus Episcopus, cui successit Petrus.

Interea Vvillermo Duce cognomento Caput stupæ effecto Monacho apud sanctum Cyprianum, Ducem pro eo filium eius Vvillermum habuit Aquitania, qui filiam Terbaudi Campanensis, vocabulo Emmam, siue Emelinam, accepit vxorem, genuitque ex ea filium, iterùm nomine Vvillermum. Quæ nobilis Comitissa extruxit Monasterium in dote sua Burgulium in honore Sancti Petri Apostoli, vbi primùm Abbas extitit Girbertus.

Willelmus Comes Caput stupæ reliquit Monasterium, & veniens apud sanctum

Maxentium, obiit ibi in pace. Vuillelmus verò filius eius cognomento Fera brachia successit ei.

Recapitulatio annorum supradictorum.

Anno DCCCCLXII. obiit Alboinus successor Frotenj.

Anno DCCCCLXIII. Obijt Vuillelmus apud Sanctum Maxentium, vbi erat Odo Abbas.

Anno DCCCCLXVIII. Erat Ramnulfus Abbas post Odonem.

Anno DCCCCLXVIII. Erat Constantinus Abbas Sancti Maxentij post Ramnulfum.

Eo tempore Idibus Maij in maxima parte huius regni, in omnibus ferè villis, in quibus Ecclesiæ sunt, cęlestis ignis sine tonitruo ac turbine non hominem neque pecus lædens cecidit, & in quibusdam locis dęmones in forma luporum ad imitationem caprearum balantes apparuerunt.

Anno DCCCCLXXIII. Erat Girbertus Abba Sancti Maxentij, qui multa acquisiuit.

Anno DCCCCLXXV. Obijt Petrus Episcopus Pictauinus, cui successit Gislebertus Episcopus.

Anno DCCCCLXXVIII. Otho Imperator apud Parisium fuit, sed Franci fugauerunt eum.

Anno DCCCCLXXXIII. Obijt Otho Imperator, cui successit Otho tertius filius eius & nomine & actu.

Sequenti anno tres Apostolici apud Romam mortui sunt.

Anno DCCCCLXXXV. Obijt Hugo Bituricus Archiepiscopus.

Sequenti anno Lotharius Rex Lemouicam adijt & tempus aliquantulum in Aquitania egit. Vnde reuertens veneno à Regina sua adultera extinctus est, Ludouicúmque filium reliquit qui vno tantùm regno superuiuens, & ipse potu malefico necatus est. Iste puer adhuc Blanchiam accepit vxorem: in quo etiam Reges defecerunt de familia Magni Karoli, & Karolus Patruus Ludouici pro eo Regnum Francorum accipere voluit, sed non potuit, quia Deus iudicio suo meliorem elegit. Nam Franci inito consilio eum abiiciunt, & Hugonem Ducem filium Hugonis Regem eligunt cum filio suo Rotberto.

Recapitulatio annorum supradictorum.

Anno DCCCCLXXXVI. Obijt Andegauinus Gosfredus Comes, pater Fulconis vltimi, duodecimo Kalendas Augusti, in obsidione Marsonis super Odonem Rufinum factâ, & ei successit Fulco.

Anno DCCCCLXXXVIII. Igne succensus est Karrofensis.

Anno DCCCCXCIII. Bernardus Abba emit Curtam de Marriaco.

Anno DCCCCXCIV. Sanctus Majolus obijt Siluiniaco peracto vitæ suæ cursu feliciter: ibi sepultus est in Monasterio Apostolorum Petri & Pauli, & fuit successor Beatus Odilo non dispar virtutibus & merito vitæ, vixitque in Abbatia feliciter triginta & tribus.

Eo tempore apud Majus Monasterium Turonis post restaurationem Normannorum & post Sanctum Majolum qui eum regebat, primus Abba fuit Guitbertus, cui successerunt per multorum annorum curricula Bernerius, Gosbertus, Sicgardus, Eurardus, Audebertus, Bartholomeus.

Anno DCCCCXCVI. (*fortè scriptum erat* DCCCCIIIXC.) Hugo Dux cum filio suo Rotberto leuantur in regno. Hac de causa Episcopus Montis Leudonensis Ascelinus maiori Hebdomada ante Pascha in quâ est Cœna Domini, velut Iudas Christum, tradidit Karolum. Qui Aurelianis trusus in carcerem vsque ad mortem, ibique genuit Karolum & Ludouicum, & mortuus est, & expulsi sunt à Francis filij eius, & profecti sunt ad Imperatorem Romanorum, & habitauerunt cum eo.

Sanè Dux Aquitanorum Vuillermus reprobans nequitiam Francorum Hugoni subditus esse noluit: vnde factum est, vt Hugo exercitu Francorum adunato vrbem Pictauim obsidione fatigaret, dúmque frustratus abscessisset cum Aquitanorum manu Vuillermus insecutus est vsque Ligerim, vbi in graui prælio Franci decertantes & Aquitanorum animositates multo sanguine alterna cæde fuso superiores Franci extiterunt, & sic reuersi sunt. Pacem postea habuit Willelmus cum Hugone, & filio eius Rotberto.

Rex Hugo cogitans erga se gratiam Dei quasi tependens vicem, defensor clementissimus extitit Ecclesiæ Dei. Nam ob hanc causam creditur progenies Karoli reprobata, quia iamdudum Dei gratiam negligens Ecclesiarum potius neglectrix quàm erectrix videbatur. Beati ergo Dionysii Cœnobium, quod iam pristinam normam Monasticam corrupuerat, Rex Hugo regulari honestate, sicut in Dei oculis rectum erat, honestans, restaurauit per manus venerabilis Odilonis Abbatis, & alia Sanctorum nonnulla Monasteria in decorem pristinæ disciplinæ reuocauit.

Eo tempore grauissimum bellum inter Vvilletmum Ducem & Gofredum Andegauensem Comitem peractum est. Sed Gaufredus necessitatibus actus Vvilletmo Duci se subdidit, sequè in manibus præbuit, & abeo Losdunum castrum cum nonnullis aliis in Pictauensi pago beneficio accepit.

Ea tempestate Otho Imperator tertius cogitans lucra Christi, vt ante tribunal iudicis duplicatum redderet talentum, Dei voluntate populos Hungariæ vnà cum eorum Rege ad fidem Christi conuertere meruit.

Girbertus verò natione Aquitanus, Monachus Aureliacensis Sancti Geraldi Ecclesiæ, causâ Philosophiæ primò Franciam, deinde Cordubam lustrans cognitus ab Imperatore Archiepiscopatu Rauennæ donatus est: procedente tempore, cum Gregorius frater (cognatus) Imperatoris decessisset, ille Girbertus ab Imperatore Papa Romanorum sublimatus est propter Philosophiæ gratiam: mutatum est nomen eius pristinum & vocatus est Siluester. Girbertus enim docuit Fulbertum Carnotensem Episcopum qui post Leobinum extitit Episcopus. De quo multa scripta, vel in pagina, vel in cantu Sanctę Ecclesiæ remanserunt. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium Canonicum Sancti Martini. Qui item Brunonem Remensem & alios multos heredes Philosophiæ reliquit. Bruno quidem perfectus Philosophus Monachus factus & Eremita apud Calabriam multorum Monachorum pater obiit in Christo.

Præfectus Romæ Crescentius cum contra Othonem Imperatorem vellet imperium arripere Romanum, tandem coactus in turre quæ vocatur in Cella diu euasit, sed expugnata ipsa turre captus est insidiis suæ coniugis, & patibulo suspensus, & pro eo planctus magnus factus est.

His ita euenientibus Turonis Arduino Episcopo mortuo succedunt Archimbaudus & Hugo. Similiter Lemouicæ ciuitati Audoino Episcopo succedunt Geraudus, Iordanus, Willelmus atque Vvido. Eodem modo Engolismæ Gundaberto subrogati sunt Fulcaudus, Ebbo atque Ramnulfus.

His diebus supradictis apud Burgulium Cœnobium in quo diximus primum patrem Monachorum esse Gaubertum, cui temporum spatijs successerunt Beno, Rainaudus, Teudo, Raimundus, Ioannes, Balduinus atque Guitbertus. Simili modo Girberto Abbati (Sancti Maxentij) successit Bernaudus, qui recepit donum ab Aldearde Vicecomitissa de Cœnobio Sancti Leodegarij quod erat antiquitus iuris sancti Maxentij post sepulturam mariti sui Arberti Vicecomitis & pro anima sua & filij Aimerici.

Hugo quoque Rex Francorum amator Sanctæ Ecclesiæ & seruantissimus æqui, mortuus est, & règnum pro eo filius eius Rotbertus vir claræ honestatis & magnæ pietatis, ornamentum Clericorum, nutritor Monachorum, pauperúmque pater assiduus, verè cultor Dei, Rex non tantùm populorum, sed etiam morum suorum.

Similiter Otho Imperator haustu veneni periit sine filijs, & pro eo consanguineus eius Hinricus imperium suscepit. Siquidem Arbertus Coloniæ Archiepiscopus, expirante Othone in partes Capuæ, sceptrum & coronam auream cum lancea sacrâ secum afferens ab Hainrico circumuentus insidiis captus est & Imperatoris præuentus honoribus. Hainricus verò in imperio confirmatus cum Langobardos sibi reperisset contrarios, misso Rodulfo Duce Burgundiæ Papiam obsedit, & incendio tradidit, & palatium in ea sibi ædificauit & rebellantes sibi seruire coëgit. Duces quoque Græcorum cùm parte seius inuaderent, ordinata expeditione, partes Apuliæ penetrans tot dies expugnando eorum ciuitatem ibi exegit, vsque quo pestilentia exercitus eius laboraret, sicque reuerteretur. Hic in terra Theodisci à nouo ciuitatem ædificauit vocabulo Baemburg, quam Benedictus Papa in honorem Dei Genitricis consecrauit, & parochias in circuitu ex Paganorum vicis & oppidis, dum conuerterentur ad illam, attitulauit. Hic Cluniacensi Cœnobio contulit dona, sceptrum aureum, coronam auream, sphæram auream, vestimentum Imperiale, Cruci-

fixum aureum, pensantia simul libras centum & alia multa: & cum Odilone Abbate eiusdem loci crebrius colloquium familiare exercebat, & in aula palatij sui cum præ omnibus diligebat. Huic conjuncta fuit in matrimonium Alaidis nobilissima quæ construxit Monasterium Paherne in honore Dei Genitricis Mariæ semper Virginis. Ex qua habuit filium quem vocauit nomine suo Ainricum. Anno millesimo obiit Alaidis Imperatrix.

Anno millesimo tertio primum donum fuit Malliaco Cœnobium construendi à Vuillermo Comite.

Anno millesimo quinto Gaufredus Comes cognomento Martellus filius Fulconis Comitis Andegauorum natus est pridie Idus Aprilis.

Anno millesimo decimo Romæ præsidente Sergio Papa & Rotberto Francorum Rege regnante, Vuillermus Dux Aquitanorum construi præcepit Cœnobium in honore sublimium Apostolorum Petri & Pauli quod vocatur Malliacum: Quod plenissimè, vt decuit, ditauit magnis reditibus, multisque possessionibus, & quod maius est, excellentibus reliquiis Sanctorum. Dehinc pluribus adunatis fratribus regulariter viuentibus præfecit eis Abbatem nomine Theodelinum, deditque sancto Maxentio quandam villam quæ vocatur Celesinm, quandò corpus Sancti Maxentii delatum est Pictauis ad concilium sexto Idus Martii, tempore Bernardi Abbatis & Gisleberti Episcopi Pictauorum.

Interea defuncta coniuge Vuillermi Ducis Aquitanorum, ex quâ susceperat Vuillermum, idem Dux sororem Sancii Ducis Gasconiæ Briscam nomine in vxorem copulauit sibi quæ ei duos filios genuit Odonem & Tetbaudum videlicet, qui puer mortuus est; & alter nomine Consul & Dux Gasconiæ eleuatus est. Amore istorum filiorum & pro remedio animæ suæ dedit item sancto adiutori Maxentio aribannum in villa Sancti Maxentij tempore Rainaldi Abbatis.

Anno MXIV. Obijt Constantinus Abbas Sancti Iuniani Nobiliaci, cui temporaneus extitit Letaudus Abba, & alij multi, sed inter alios præcipuus Musicus & Cantor: huic Constantino successit Imo.

Eo tempore Theodelinus Abba MXIV. transtulit ossa Sancti Rigomeri Presbyteri à Cenomanico pago temporibus Fulconis & Hugonis Comitum.

Anno MXVI. Fuit prælium Ponteluis inter Hugonem & Fulconem Consules pridie Kalend. Iulij, & victoria penes Fulconem fuit.

Anno MXX. Monasterium Sancti Nicolai apud Andegauum fundatum est.

Anno MXXIII. Obijt Hugo Archiepiscopus Turonensium quarto Idus Maij, cui successit Arnulfus nepos eius.

Interea defuncta Sancia conjuge Guillermi Ducis duxit tertiam nomine Agnetem, ex qua iterum suscepit geminos filios, Petrum cognomine Acerrimum, & Gaufredum qui & Wido vocatus est.

Anno MXXV. Captum est Salmurum castrum à Fulcone & Gelduinus fugatus est. Tunc Fredericus Abba quarto anno ordinationis suæ & fratres qui cum eo erant, rapuerunt de medijs ignibus libros & quædam ornamenta Ecclesiastica, & accipientes corpus Sancti Florentij & reliquias ceterorum scriptas, pergunt ad Ecclesiam Sancti Hilarij, ibique per aliquot annos in paruis tugurijs more hospitum degentes Ecclesiam istam nouam ædificare cœperunt. Quæ cum perfecta fuisset, conuocauit venerabilis Abbas Fredericus Arnulfum Episcopum Turonensem & Humbertum Episcopum Andegauensem, Isembertum Pictauensem atque Gauterium Namnetensem, & dedicatum est ab eis Idibus Octobris.

Eo tempore apud Castrum Liziniacum habuit quædam nobilis matrona nouem filios tempore Hugonis Bruni domni ipsius Castri, filij Hugonis Albi, qui fuit genitus Hugonis Kari, qui extruxit primus castrum.

Per hæc tempora Ermengaudus Comes Hildergensis, post triumphos copiosos de Mauris & Saracenis prælio inito vltimo innumerabilem stragem Saracenorum interficiens, dum victor regreditur alium exercitum Maurorum offendit venientem. Quem cum paucis suorum lassus persequens multos eorum occidit & ipse cecidit. Caput verò eius Saraceni pro magno thesauro secum asportauerunt: quod aromatizatum Rex eorum auro cooperuit & semper secum in prælijs ferebat causa victoriæ.

Anno MXXIV. Obijt Hainricus Imperator.

Anno MXXVI. Ordinatus est Gulferius post Rainaldum, qui vnum annum solum viuens obijt & Amblardus successit ordinatus ab Isemberto Episcopo successore Gisleberti.

Anno MXXVIII. Sacrosanctæ Ecclesiæ Dei sceptrum regenre Rotberto Rege & Guillermo Duce in Aquitania orta est tempestas inaudita apud nos magna in Sabbato octauo Idus Iulij.

Eodem anno Guillermus & Gaufredus Vicecomes Toarcensis quosdam seruos & ancillas dedit sancto Maxentio in Celescio villa supradicta.

Sequenti anno post multa & laudabilia facta ipse Dux Guillermus Monachus factus apud Malliacum plenus dierum in senectute bona obiit in pace pridie Kalendas Februarij. Vixit autem septuaginta & vnum annos.

Anno MXXXII. Combustio ciuitatis Andegauæ prima nostrorum temporum est facta quinto kalendas Octobris. Eo tempore, vt ferunt, Fulco filius Gaufredi ædificauit Monasterium supradictum sancti Nicolai ciuitatis Andegauinæ. Quod similiter, vt diximus de Malliaco bene ornato, & multis fratribus adunatus ibidem primus Abba extitit Hildinus. Huic quoque successit Emmo, Airaudus, Nathalis, Lambertus atque Ioannes.

Per hæc tempora, defuncto Benedicto Papa successor ei extitit Nicolaus, in cuius consilio Berengarius fuit accusatus de fide Christianâ, & post accusationem iurauit se credere, sicut fides Catholica habet. Huic successit Alexander & sedem Romanam regendam feliciter suscepit. Cui similiter respondit & de fide sua rationem reddidit.

Eo tempore fuit Concilium factum Pictauis de fide Catholicâ, Rege Rotberto concedente, vt per omnes ciuitates fierent Concilia. Inter cætera ergo accidit, vt in Pictaua vrbe, sicut diximus modò, Concilium ageretur. Duce nobilissimo Vvillermo videlicet & Isemberto vrbis illius Episcopo, Iordane Lemouicensium Præsule atque Arnaldo Petragoricensis regionis, & diuersorum ordinum Christianorum Abbatibus videlicet Monachis & Clericis, necnon & fidelibus populis. Cum igitur de pluribus tractarent, statuerunt vt si quis homo res sanctæ Dei Ecclesiæ fraudulenter ac violenter possideret, quas iniustè rapuerat, cum summo studio restitueret, & vt terras Monachorum integras liberásque persoluerent.

Fulco Comes pergens in Ierusalem in eadem via defunctus est, sicut dicitur. Huic successit Gosfredus filius eius in Comitatu.

Igitur Guillermo Duci sæpedicto Guillermus Pinguis filiorum eius major natu successit in principatu. Qui quarto anno post mortem patris habens certamen cum Gaufredo Martello, conuenerunt in prælium simul: vbi vtriusque exercitus conueniens ad prælium iuxta Monasterium sancti Iouini ad Montem Cœrium magnis animositatibus certatum à Pictauis & Andegauinis. Tandem Guillermus Dux traditur & capitur duodecimo kalendas Octobris.

Anno MXXXIII Anricus post mortem Rotberti leuatus est in Regno.

Anno MXXXV. (supra MXXXIII.) Vvillermus captus est in prælium.

Anno MXXXVI. Imo Abbas sancti Iuniani obiit & succedit Ricardus,

Eodem anno ciuitas Andegaua combusta est igne.

Isembertus Episcopus Pictauis fecit Synodum, vbi magnam pacem firmauit. Qui cum Eustachia vxore Guillermi Comitis aliquantulum expoliauit Monasteria auro & argento, vnde redimerent eum. Qui postea paucos dies viuens finem vitæ sortitus est. Vxórque eius similiter defuncta, ipsa quidem apud Sanctam Mariam Pictauis sepulta, & ipse cum patre apud Malliacum humatus est. Isembertus quoque Episcopus postea pergens Romam, obiit in via apud Paueiam ciuitatem peregrinus.

Anno MXXXVI. kalendis Octobris ciuitas Andegaua horribili conflagrat incendio. Nihil enim in ea intra muros vrbis incombustum remansit. Nec ipsa mater Ecclesia sedis Episcopalis. Sed de suburbio cum toto Monasterio sancti Albini maxima deperijt: imo nihil quoque eius euasit præter pauculum quod alijs Monasterijs hærebat, vt ignis ardere non posset.

Anno MXXXVII. Dedicatio Ecclesiæ Carnotensis Sanctæ Mariæ fuit facta decimosexto Kalendas Iunij.

Vvillermo Comite mortuo, Pictauenses in magno angore & anxietate positi de

morte principis sui sicut oues siue pastore relicti Odonem Comitem germanum eius ex patre supradicto ab Gasconia conuocauerunt.

Eodem tempore Gastinenses Germundum castrum construentes auxilio Andegauorum Guillelmo Partiniacensium in eodem castro Principe.

Per hæc tempora Gaufredus Martellus duxerat vxorem supradictam (Agnetem) causa Pictauiensium, vt haberet sibi subditos adhuc duobus filiis suis, scilicet Petro & Gaufredo paruulis.

Interea Odo Comes veniens à Gasconia voluit capere Germundum castrum, sed non potuit. Inde reuersus Mausiacum quem pari modo reperit repugnantem expugnare cœpit, vbi inhiando (f. hiemando) cum cœpisset attendere, occisus est. Cuius corpus sepultum est Malliaco, vbi pater & frater erant humati.

Anno MXL. Erat Amblardus sancti Maxentij Abbas & post eum Emmo. In Nobiliacensi Cœnobio Rikardo successerunt Petrus atque Vmbertus.

Eodem anno dedicatum est Monasterium sanctæ Trinitatis Vendocini, vbi primus, sicuti de aliis diximus, præfuit ibidem Domino seruientibus Monachis Odericus Abbas, & post eum Rainaldus. Eodem anno obiit Fulco Comes vndecimo Kalendas Iunij Monachus factus apud sanctum Nicolaum.

His diebus supradictis Hislo præerat Santonensibus, cui successerunt Arnulfus & Boso.

Anno MXLII. vt dictum est regnum Francorum post Rotberti mortem obtinebat Hinricus filius eius. Cuius diebus eclipsis solis fuit pridie Kalendas Iulij, quam fames miserabilis sequuta est per totam Galliam, quæ maximam partem plebis inaudito mortium horrore consumpsit. Eodem anno fuit dedicatio nouę Ecclesię sancti Florentij Salmurensis Idibus Octobris.

Anno MXLII. Fuit eclipsis solis pridie Kalendas Iulij in natale Apostolorum Petri & Pauli quando eorum Martyrium ab omni Ecclesia honorabiliter toto orbe celebratur.

Anno MXLIII. Beatus Rotbertus cœpit ædificare Monasterium suum Casæ Dei in honorem Sanctorum Agricolæ & Vitalis quod ipse primus extruxit & rexit quindecim annis, qui quantę vitę quantique meriti fuerit miracula testantur. Obijt autem in pace plenus sanctitate octauo Kalendas Maij, & ei successit Durandus Monachus, eiusdem Ecclesię, qui postea Aruernorum datus est Episcopus. Huic quoque Episcopo viuente Seguinus successit eis tertius, & hoc mortuo Pontius sequutus est. Hoc quoque Episcopo Podiensi facto Aimericus successit. Hoc quoque Episcopo Aruernorum iterum facto successit Stephanus.

Anno MXLIV. Fuit magna fames grandisque mortalitas, ita vt homo aliquis satiatus pergeret quingentos passus, iterum mox esuriret & desideraret manducare, itáque satiatus moriebatur, aut vix euadebat mortis periculum.

Quo tempore Agnes Comitissa veniens Pictauis cum duobus filijs suis, Petro atque Gaufredo, vnáque cum vitrico eorum Gaufredo Martello suóque marito cum omnibus Pictauorum optimatibus fecerunt placitum. Deinde vnum eorum Pictauorum Ducem ordinatum, alterum in Gasconiâ transmissum & Comitem factum. Vtrique magna & fortia gesserunt. Habuitque Gaufredus illuc vxorem suam Audeberti Comitis Petragoricæ filiam, quam postea reliquit causa parentelæ.

Eodem anno Tetbaudus filius Odonis à Gaufredo Comite Andegauorum captus est duodecimo Kal. Septembris qui post triduum ciuitatem Turonorum reddidit.

Anno MXLV. Obiit Theodelinus Abba quem supradiximus Abbatem esse Malliaco qui præfuit triginta & septem annis. Huic successit Humbertus quindecim annis præsidens in Abbatia.

Anno MXLVI. Hildegardis Comitissa Andegauorum obiit bona & religiosa & apud sancti Nicolai Monasterium sepulta est, vbi & maritus eius. Interea mater Comitum Agnes cum suo marito Gaufredo Andegauim reuersa est, vbi, vt fertur, construere fecit Cœnobium in honore sanctæ Trinitatis.

Eodem tempore inceptum est Monasterium Sanctæ Mariæ Nucariensis, vbi primus Eurardus, Gaufredus, Stephanus, Gauterius. Similiter in Britannia minore & in prouincia Cornubiæ Monasterium Sanctæ Crucis Diemperelensis (seu Kemperlensis) inchoatum est. Illud quoque Sanctæ Crucis Talemonensis eodem tempore inceptum est à Domino ipsius castri. Monasterium Sancti Benedicti Nantolij similiter

militet à Domino castri Rufiaci in istis diebus cœptum est.

Anno MXLVII. Fuit dedicatio Monasterij sancti Saluatoris apud Carrofum. His diebus post Clementem Papam Damasus succedit. Cui Leo nonus Papa succedit. Qui dedicationem præcepit fieri & altare sacratum misit. Quam fecerunt Archiepiscopi & Episcopi numero tredecim circumquaque viciniarum. Quam non solùm nobilitas Monasterij, sed etiam omnium ordinum multitudines Christianorum celebrem & nobilem vsque in præsenti commemorant. Extitit autem temporibus Leonis Papæ & Isemberti Episcopi, Iunioris Guillelmi Acri Comitis Pictauorum & Audeberti Comitis Marchiæ, qui fuit filius Bernardi, qui fuit Audeberti, qui fuit Bosonis, qui Suspic. qui fuit Gosfredi primi Comitis de Karrofo. In eodem Cœnobio erat tunc Abba Hugo, qui successit Fulcherio. Cui per multorum annorum curricula successerunt Fulcaudus, Petrus, Fulcaudus. Eodem anno post benedictionem combustum est Monasterium cum villa.

Ipso quoque anno consecratum est Monasterium S. Michaelis ad Eremum, in quo tunc præerat Ascho Monachus eiusdem Cœnobij, cui similiter successerunt Theadus, Audebertus, Willelmus, Ioannes, Garinus atque Ioannes.

Anno MXLVIII. Obiit Odilo Abbas Cluniacensis sanctitate vitæ & merito præcipuus ad Dominum Kalendas Ianuarij. Dormiuit autem in senectute bona plenus dierum in pace. Nam vixit septuaginta sex annis, ex quibus vnum & quinquaginta stetit in Abbatia. In cuius locum iussu suo & electione omnium fratrum ordinatus est Hugo nobilis pastor, vitæ merito non dissimilis.

Anno MXLIX. Kalendis Nouembris dedicatum est Monasterium S. Hilarij Pictauensis, cui consecrationi interfuerunt Archiepiscopi & Episcopi circa tredecim. Extitit autem hæc dedicatio admirabilis amore patroni nostri Beati Hilarij. Istud Monasterium magna ex parte construxerat Regina Anglorum per manus Gauterij Coorlandi. Agnes Comitissa, quæ eum iussit dedicare, plurimam partem construxit. Quæ Domina si in multis Dominum offendit, iterum in multis eum placauit. Nam ædificauit duo Cœnobia sacrarum virginum: vnum Andecauis in honore Sanctæ Trinitatis: alterum Santonas in veneratione semper Virginis Deique Genitricis Mariæ. Construxit illud supradictum Vendocini in honore Sanctæ Trinitatis, quod multis diuitiis & magnis cartis ditauit. Illud etiam Pictauis in honore S. Nicolai, necnon & domum eleemosynariam quæ est in foro ante eandem Ecclesiam.

Per hæc tempora Ainricus duxerat Alam (Agnetem) Comitissam supradictorum Comitum sororem genitam ex Agnete, filiam Guillermi senioris Comitis Pictauorum, ex qua suscepit filium, quem vocauit nomine suo Ainricum.

Anno ML. Ainrico Imperatori filius natus est & à domno Leone Papa baptizatus est, qui eodem anno excommunicauit Gaufredum Martellum propter Geruasium Episcopum quem tenebat captum.

His diebus fuit consecratio facta Monasterij S. Ioannis Engeriaci quam Agnes Comitissa fecit facere, & alii Seniores: in qua fuerunt quatuor Episcopi Bruno Andegauensis, Guillermus Engolismensis filius Gaufredi & frater Fulconis, Isembertus Pictauiensis & Arnulfus Santonensis. Huic Cœnobio præerat Monachus Arnaldus cui successit Gosfredus.

Ainricus Rex Francorum duxit vxorem Scythicam & Rufam. Tunc quoque Guillelmus Pictauorum Dux & Comes duxerat vxorem nomine Ermenseldim.

Anno MLIII. Leo Papa Normannos Apuliam per tyrannidem tenentes bello aggressus est & superauit.

Anno MLIV. Obiit Leo Papa decimotertio Kal. Maij, & successit ei Victor Papa.

Anno MLV. Synodus facta est Turonis. Eodem quoque anno obiit Beatus Fredericus Abbas Cœnobij S. Florentij Salmurensis, quod ipse à nouo ædificauit post captionem ipsius castri à Fulcone factam Comite Andegauorum, & primus rexit Deo donante & Monachis ibidem Deo militantibus præfuit triginta & tribus annis. Hic dignè Deo semetipsum offerens laudabilem vitæ cursum glorioso fine compleuit. Cui in regimine pastorali successit Sigo tertio Kalendas Nouembris non minor virtute & merito sicut adhuc fratrum fideli narratione noscitur. Floruit namque multa sapientia & scientia apud Deum & homines viuens in Abbatia quatuordecim annis. Hic iterum plenus sanctitate in pace quieuit quinto Idus Iunij. Cui successit Guillelmus nobiliter natus & nobilius viuens quadraginta & octo annis viuens in Ab-

batia, & plenus dierum obiit in pace tertio kalendas Iunii.

Anno MLVI. defunctus est Ainricus Imperator Romanorum, cui successit Ainricus filius suus actu & nomine tertius.

Anno MLVII. Obiit Victor Papa Romanorum: cui successerunt Stephanus, Benedictus, Nicolaus, & Alexander secundus.

Eodem anno ciuitas Namnetica Gaufredo Comiti ab Hoel Comite reddita est, qui non bona vsus fide auferre eam illi tentauit. Sed vix quadraginta dies retentam turpiter amisit. Ipso anno Rex Francorum Ainricus Andegauam venit.

Anno MLVIII. Vvillermus, qui & Petrus, cognomento Acer, adunato exercitu vallauit Castrum Salmurum simul & Gaufredum Martellum inclusit in eo, vbi inhiando dum aptaret ad bellum exercitum, dolore dysenteriæ morbis percussus reuersus est infirmus, ex qua infirmitate mortuus est relinquens terrenum regnum. Huic fuit coniuncta in coniugio Ermensendis quæ amore illius vouit se viduam & castam permanere vsque ad mortem. Huic quoque successit in regno Gosfredus, qui iam Gasconiam acquisierat armis & industria. Qui relinquens filiam Audeberti Comitis vxorem suam causa parentelæ, aliam Mateodam vocatam accepit in coniugio, de qua tantummodo vnam filiam habuit, quæ fuit vxor Hildefonsi Regis filij Freelandi & nepotis Garsii.

His diebus ita euenientibus apud Hispanias gestum fuerat horribile bellum inter Freelandum & Garsionem supradictos fratres, qui pro regno Hispaniæ inter se inuidentes magnum certamen habuerunt & regnum sanguine fuso superante Ferelando deformiter diuiserunt. Nam Garsio occubuit, & ei omnia nolens reliquit.

His diebus erat Imperator Constantinopolitanus Romanus cui successit Diogena, qui captus est traditione ab Alexio fratre suo, qui & oculis eum priuauit, & in mare præcipitauit.

Per hęc tempora in consilio Nicolai Papæ Berengarius fuit examinatus de Fide Catholica.

Anno MLIX. Corpus Beati Maxentij Adjutoris ostensum est, & conditum el istud sepulcrum nouum & dedicatum sexto Nonas Octobris, temporibus Ainrici Imperatoris, & nihilominus Ainrici Regis Francorum & Gosfredi Comitis atque Isemberti Pictauensis Episcopi & Archimbaudi Archiepiscopi Burdegalensis & Abbatis Cœnobij Adjutoris Maxentij.

Per hæc tempora Poncius Comes Tolosanus acceperat Almodim vxorem sororem Audeberti Comitis de Marcha, quam dedit ei Hugo Pius de Liziniaco qui eam reliquerat causâ parentelæ, quique ex ea geminos filios habuit & post Raimundo Barcinonensi eam dedit in vxorem. Vocati sunt autem filij Pontij, Raymundus de S. Ægidio & Guillemus de Tolosa, ex quibus vnus extitit Tolosanus Comes, alter Prouincianus. Qui Guillelmus apud Burdegalam occidit circa centum milites nobiles per traditionem qui erant de exercitu Gosfredi Ducis. Qui traditionem ipsam non potuit diu sustinere: sed cum omnibus optimatibus suis calumniatus est eam veniens ad Tolosam & vastauit eam in circuitu & cœpit.

Anno MLX. Gosfredus Dux Pictauorum habens guerram cum Hugone Liziniaci atque obsidens in castello suo, & expugnans & vastans omnia in circuitu. Quadam die milites Comitis forte ad portam castelli occiderunt eum octauo Idus Octobris. Hugo filius suus huic successit natus ex supradicta Aumode, qui Diabolus vocatus est.

Eodem anno obiit Ainricus Rex Francorum anno ordinationis suæ XXIX. Gosfredus quoque Comes filius Fulconis decimo octauo Kalendas Decembris feria tertia hora diei prima Monachali habitu prius suscepto ab Airaudo Abbate Sancti Nicolai. Huic successerunt nepotes eius filij Alberici Contracti Comitis de Gastina Gosfredus & Fulco Rechin. Ainricus quoque Rex duos filios habuit Philippum Regem & Hugonem Ducem magnum vocatum, ex quibus Philippus successit patri.

Anno MLXI. Gosfredus & Fulco habentes certamen cum Gaufredo Duce propter Sanctonas venientes cum magno exercitu, pugnauerunt cum eo in bello etiam in Aquitania. Vbi è contrario Pictauorum exercitus adunatus est, & ab vtrisque partibus magnis animositatibus pugnatum est: sed traditores belli & alii signiferi vexillis projectis exercitum Pictauensium in fugam verterunt, quapropter vulnerati multi sunt & plurimi occisi atque nonnulli capti. Vnde quidam versibus eam confusionem ita describit, dicens:

Cum de Pictauis bellum fit & Andegauinis,
Inque die Martis fuit & sancti Benedicti,
Circa forte caput Vultonnæ contigit esse
Annus millenus tunc sexagesimus vnus.

Anno MLXII. Gosfredus Dux obsedit Sanctonas ciuitatem castris in circuitu positis & fame & gladio vastauit, vsquequo Andegauenses & ciues qui in ea erant se cum suis omnibus in manibus tradiderunt. Inde abiens in Hispaniam cum multis Normannis Barbastam ciuitatem nomini Christiano cunctis, qui in ea erant, prius perditis adquisiuit. Eodem anno Luna obscurata est Kalendis Augusti.

Anno MLXIV. Benedictio Sancti Petri Aureæ-vallis fuit de crucifixo. Tunc primum Canonici cœperunt esse ibi.

Anno MLXVI. Stella Cometes apparuit. Vvillermus Comes filius Roberti supradicti Comitis Normanniæ transiens mare conflixit cum Airaudo pseudo-rege Anglorum. Quem deuicit cum ipsa gente & terram eandem in suam ditionem recepit. Fertur habuisse in exercitu suo quatuordecim millia hominum. Fuitque in mense Octobri pridie Idus ipsius mensis & fecit ibi Monasterium, vbi bellum fuit, in honore S. Martini Monachorum. Aliud quoque constitui iussit in honore sancti Stephani Cadomi & ibi Monachos iterum posuit.

Anno MLXVII. Herluinus fundauit suum Monasterium nobile & aptum Monachis. Eodem anno traditio Salmuri castri facta est Fulconi fratri Gaudefredi Gomitis Andegauorum prima Dominica die quadragesimæ quinto Kalendas Martij & ipsum fratrem suum renuit & inclusit captum vsque ad mortem.

Anno MLXVII. Stella Cometa apparuit.

Anno MLXVIII. Iudicio Dei iuste omnia iudicantis castrum Salmurum horribili incendio combustum est à Guidone Comite Pictauorum cum Ecclesia S. Florentij, sanctique Ioannis Baptistæ & Sancti Petri Apostoli: nihilque penitus remansit de toto suburbio eiusdem castri cum domibus extra & intra murum degentibus, quod non incenderetur quinto Kal. Iulij.

Eodem anno obiit Aimericus Abba sancti Maxentij & sancti Leodegarij, cui successit paruo tempore Archimbaudus: sancto Leodegario super Seuerim Hugo nepos Aimerici erat Abba.

Per hęc tempora duxit vxorem Guido Comes Aldeardim filiam Rotberti Ducis Burgundiæ & neptam Anrici Regis Francorum, relicta Matode supradicta. Tunc cepit castrum Lucionense & Monasterium Sanctę Mariæ Virginis quod est in eodem castro combussit, multósque homines ac fœminas in eo extinxit.

Anno MLXVIIII. Cœnobium Sanctæ Mariæ de Karitate inchoatum est quod Giraudus Monachus nobilis & religiosus primus extruxit. Monastenum nouum Pictauis inceptum iussu Gaufredi Comitis. Monastenum S. Seuerini Canonicorum in Nemore Argenti & Cœnobium S. Vincentij quod Niolium vocatur.

His diebus Hildefonsus Rex Hispanorum duxerat filiam Guidonis Comitis Ducis Aquitanorum quam habuit de Mateode vxore supradicta. Pro qua re extitit causa & contentio de lege Romana. Quam Legem Romanam voluit introducere in Hispaniam & Toletanam mutare: & ideo fuit factum bellum inter duos milites & falsitate fuit victus miles ex parte Francorum.

Anno MLXX. Domnus Gauterius Abba & Canonicus Ecclesiæ Sancti Petri Stirpensis dormiuit in pace æterna, quinto Idus Maij. Eodem anno Benedictus Abba ordinatur & benedicitur apud Sanctum Maxentium quinto Nonas Octobris. Quo tempore apud Sanctum Ioannem Engeriacum erat Odo Abbas & apud Malliacum Goderannus Episcopus (Sanctonensis) & Abbas qui successor Vmberti.

Anno MLXXI. Ortus est Guillermo Duci vndecimo kalendas Nouembris Guillermus filius qui consobrinus germanus Anrici Imperatoris & secundus Philippi Francorum Regis ex supradicta coniuge. Nata post hunc filia quam desponsauit Petrus filius Sancii Regis Aragundiæ. Ferunt eo tempore eclipsim Lunæ fuisse in mense Octobri. Petrus Igneus fecit iudicium per rogum ardentem.

Anno MLXXIV. Obijt Alexander Papa & in eius loco ordinatus est Aldebrandus & mutatum est nomen eius Gregorius VII. ad distinctionem aliorum. Defunctus est & Goderannus Episcopus octauo Idus Augusti, cui successerunt in Episcopatu Boso, & Drogo in Abbatia qui relinquens postea Abbatiam, inclusit se Cluniaco, vbi & bo-

nâ morte obiit. Eodem anno reliquię inuentę sunt & demonstratæ preciosę apud Nobiliacum.

Anno MLXXV. Pictauis fuit Concilium quod tenuit Giraudus Legatus de Corpore & Sanguine Domini in quo Berengarius ..... fermè interemptus est. Fueratque aliud Concilium apud Sanctum Maxentium septimo Kalend. Iulij in quo erat major Goscelinus Archiepiscopus Burdegalensis qui Archimbaudo successit, Willermus Petragoricus & alij multi. Istud primum fuit 7. Kal. Iulij, & aliud Idibus Ianuarij.

Eodem anno donatum est Monasterium nouum, quod esse Pictauis supra diximus, Hugoni Abbati Cluniacensi, in quo Cœnobio primum Abbatem Guidonem constituit, Monachis ibidem Domino seruientibus. Cui successerunt Giraudus, Letbaudus, Giraudus, Marquerius.

Similiter Dolensi Cœnobio Raimundus erat Abba, cui successerunt Petrus, Ioannes, Garmundus, Gauterius, Audebertus, Giraudus, Ioannes, Hugo.

Anno MLXXVI. Rex Philippus fuit hoc anno Pictauis fortè.

Anno MLXXVII. Giraudus cœpit ædificare Cœnobium S. Mariæ Siluæ maioris.

Anno MLXXIX. Hugo Episcopus Lugdunensis & Legatus Romanæ Ecclesiæ tenuit Concilium Pictauis primo die apud Sanctum Petrum & alio die ad S. Hilarium.

Anno MLXXX. Fuit Concilium Burdegalæ, in quo Berengarius reddidit fidei suæ rationem & Hugo Abbas S. Leodegarij fuit depositus: cui successerunt per ordinem Philippus, Arnaudus, Otbertus, Tetbaudus. Eodem anno Ansegisus ordinatus Abba S. Maxentij tertio Kal. Octob. Ipso tempore sanguis fluxit de panibus in multis locis. Hoc anno perfectus est introitus Monasterij, sicut scribitur in versibus:

Arcu circarum celatur tempus earum.
Anni tunc mille Christi sunt octuaginta,
Ipsam confratres aulam Domino facientes
Ad Christum precibus ducat Maxentius almus.
Qui prius Adjutor baptismi lege vocatur,
Post ne noscatur Maxentius vltro vocatur.

Anno MLXXXII. Ignis combussit villam istam sancti Adjutoris Maxentij: vnde quidam dolens versibus describit combustionem illam, ita dicens:

Mirificis signis fuit intolerabilis ignis,
Maxenti villæ comburens atria mille
Cuncta Monasteria combussit intus & extra
Vrbani festi fuit ignis nocte sequenti,
Anni tunc Christi mille octuaginta duo sunt.

Eo anno apud Karrofum fuit consecratio cuiusdam altaris, & demonstratæ sunt pretiosæ reliquiæ Monasterij eiusdem & Concilium factum in ipso Monasterio, tertio Idus Nouembris. Fuit eclipsis Lunæ. Eoquoque anno Monasterium S. Petri Malleacensis exustum est, in quo Monasterio electus est Gaufredus Abbas modò sancti Michaëlis de Clusa. Similiter Vendocini post Rainaldum fuit Dauid, cui successerunt Bernerius, Guillermus, Gaufredus. Eodem modo Cormaricensi Cœnobio Wido post Bernardum. Ex quo Monasterio vidimus quendam Monachum nomine Literium miræ abstinentiæ, qui per decem annos, nec vinum bibit, nec aquam nisi in sacrificio.

Anno MLXXXIII. Sanctonas extitit Concilium in quo Ramnulfus eidem vrbi ordinatus est Episcopus & Simon Canonicus S. Hilarij Agenno post Rainaldum: cui successit Giraudus nepos, Isardus, Audebertus.

Lugduno Galliæ fuit Episcopus Gebbo cui successit Hugo ante nominatus Rotlandus, Humbaldus. Eodem anno terræ motus factus est magnus decimoquinto Kalendas Nouembris in die natalis S. Lucæ. Pars ciuitatis Pictauis magna cum Ecclesia Sanctæ Radegundis combusta est.

Anno MLXXXV. Locustarum multitudines visæ sunt insolito.

Anno MLXXXVI. Obiit Guido qui & Goffredus Comes Pictauorum cui successit Guillermus filius eius quindecim annorum existens. Defuncti sunt Goselinus Archiepiscopus Burdegalensis, & Isembertus Pictauinus Episcopus, quorum vnus sepultus est in Sancto Cypriano, alter in Sanctæ Mariæ Lucionensis.

Anno MLXXXVII. Ordinatus est Episcopus Pictauiensis Petrus octauo Kalendas Martij, & Adam Abbas pridie Kalendas Martij.

Eodem anno translata sunt ossa Beati Nicolai Barrum ciuitatem temporibus Alexandri Papæ & Vrsonis Archiepiscopi Cansusinæ ciuitatis & Barinæ vrbis septimo Idus Maij, eo quod Myrrhæ ciuitas & multæ aliæ iam diuersis terris inuasæ sunt & tentæ à Turcis & paganis.

Ipso quoque anno Hildefonsus mandauit per omnes partes Franciæ, vt sibi & suis iuuarent, qua de causa multi perrexerunt in Hispaniam & adunati sunt ad Tutelam ciuitatem & castellum Stellæ ceperunt. Inter quos vnus Guillermus nomine Major ceterorum interfuit, quem vidimus, & erat Normannus. Eodem anno obiit Victor Papa.

Anno MLXXXVIII. Ordinatus est Vrbanus Papa. Eodem anno obijt Audebertus Comes de Marchia, cui successit Boso filius eius. Ipso anno inceptum est Cœnobium quod vocatur Casale Sancti Benedicti in Burgundia (*scribendum erat in Biturià*) vbi primus Abbas Andreas fuit, & post eum Giraudus.

Anno MLXXXIX. Amatus tenuit Concilium Sanctonas quarto Nouembris, in quo idem eleuatus est Archiepiscopus Burdegalæ. Ipso anno obiit Giraudus Hierosolymita sepultus ante portam Monasterij quinto Nonas Maij. His diebus capta est Valentia in Hispaniâ à Roderico Comite.

Anno MXC. Petrus Episcopus Pictauorum ordinauit multos inter quos H. ordinauit cum multis aliis, qui ad benedictionem cuiusdam Ecclesiæ ad castra cecidit de fabrica vnde faciebat sermonem.

Anno MXCI. Boso Comes de Marchia occisus est Confollento castro. Huic succedit Aumodis soror sua quæ habuit de Rotgerico Comite duos filios. Obijt Odo Abbas S. Ioannis cui successerunt Ansculfus & Ainricus. Similiter obiit Bertrandus Abbas Sancti Iuniani : cui successit Gaufredus i huic Radulfus. Eodem anno inceptum est Cœnobium Sanctæ Mariæ quod vocatur Fons Gombaudi in confinio Pictauis & Biturigæ ciuitatum à Beato Petro Abbate cognomine Stellæ. Item obiit Ansegisus Majori Monasterio, Guido Monasterii Noui, Goffredus Lucionensis cui successerunt Rainaldus, Daniel, Giraudus, Girbertus. Eodem anno benedictio fuit Cœnobii sancti Petri Stirpensis & festiuitas Beati Gauterij instituta est celebrari de transitu.

Anno MXCIII. Germundum castrum factum est causa contentionis Gelduini & Ebbonis fratrum à Guillermo Comite & eodem Gelduino. Eo anno Monasterium B. Adjutoris Maxentij cœptum est à fundamento nouum, adiuuante Domino & concedente in pulcriori opere & meliori decimoquinto Kal. Iulij. Ipso anno Rotbertus reliquit Abbatiam & Garnerius ei successit & apud Burdegalam fuit Concilium.

Anno MXCIV. Germundum castrum destructum est & Guillermus duxit vxorem Philippam nomine filiam Willermi Comitis Tolosani & neptem Raimundi de S. Egidio. Eodem anno Vrbanus Papa Placentiæ tenuit Concilium.

Anno MXCV. Obiit Giraudus Abba bonæ memoriæ Siluæ Majoris octauo Idus Aprilis cui successerunt Guillelmus, Alerannus, Gaufredus, item Goffredus. Eadem nocte quâ defunctus est visæ sunt stellæ cadere de cælo in modum facis. Eodem anno fuit magna siccitas ab octauo Kalendas Aprilis vsque decimumseptimum Kalendas Septembris, quam sequuta est sterilitas terræ & penuria panis & omnium fructuum. Visa & audita signa multa & sonitus aquarum sunt.

Vrbanus Papa tenuit Concilium tertio Idus Nouembris & inde Lemouicas veniens deposuit Vmbaldum Episcopum eiusdem vrbis. Item eodem anno cœpit locus Sanctæ Mariæ ad Cellum florere miraculis. Cœpit & Radulfus Monachus sancti Iouini suos & sua loca instruere.

Anno MXCVI. Vrbanus Papa veniens ad festiuitatem S. Hilarij fuit Pictauis & benedixit Monasterium Nouum sexto Kalendas Februarij. Post hæc perrexit Andegauis & benedixit Monasterium Sancti Nicolai. Inde abiens Turonis tenuit Concilium in Monasterio Sancti Martini : in quo inter alia restaurauit Abbatiam Sancti Mauri & præcepit habere Abbates, & primus fuit Giraudus. Huic successerunt Petrus & Ramnulfus. Inde reuersus est Sanctonas ciuitatem & celebrauit ibi sanctum Pascha : & inde remeauit Romam : & in eundo remeauit Nemausum ciuitatem; vbi item tenuit Concilium & reconciliauit Philippum Regem Francorum. Vbicumque fuit, præcepit Cruces facere hominibus & pergere Ierusalem & liberare eam à Turcis & aliis gentibus.

Ipso anno apparuit signum Crucis in cœlo septimo Idus Augusti quod multi docuerunt: & iussu ipsius Papę multi nobiles & ignobiles, diuites & pauperes de omnibus terris vnam eandémque voluntatem habentes perrexerunt in viam Sancti Sepulcri & cœperunt omnia relinquere. Inter quos ex ipsorum numero qui nobis noti fuerunt, hi præcipui extiterunt: Raimundus Comes Sancti Ægidij, & Episcopus Ademarus Podiensis, Hugo Magnus & Dux frater Regis Philippi, Rotbertus Comes Normanniæ & Comes Stephanus & Comes Flandrensis Raimundus (lege Rotbertus) & Dux Godefredus & Comes Eustachius frater eius, necnon Bauduinus eorumdem germanus, aliique Comites & Barones multi. Gasto Gasconus & ceteri quos mihi nominare non occurrit.

In Hispania ipso anno subacta est Osca ciuitas & Rex Petrus Aragundiæ pugnauit cum quinque millibus militum & viginti millibus peditum contra centum millia peditum Moabitarum & nouem millia militum. Fuerat enim possessa ciuitas cum aliis ciuitatibus Hispaniæ trecentum annorum & eo amplius. Hoc bellum & victoria Domino donante facta est mediante Nouembri mense.

Hoc eodem anno deuicerunt Moabitæ Hildefonsum Regem Hispaniæ & nonaginta milites occiderunt. Eodem anno obiit Audebertus Bituricus Episcopus & ei Leodegarius successit in Episcopatu. Sanctonas fuit Concilium vbi impetratum est omnibus vigiliis Apostolorum ieiunare.

Anno MXCVII. Amatus Episcopus consecrauit Oscam ciuitatem ad opus Domini & Paganorum Synagogam ad Pascham quæ fuit illo anno Idibus Aprilis. Eo anno fuit ipse captus à Comite & fuit magna nebulatio frumentorum in mense Maio. Item acta sunt tria bella in via de Ierusalem cũ Turcis, in quibus Christianos vsque ad internecionem persequuti sunt occulto Dei iudicio. In primo bello Lumbardi seu Langobardi & Alamanni cum Rainaldo Domino suo perierunt in castro quodam Exeregorgo in die Dedicationis Sancti Michaëlis: in secundo Petrus Eremita & Gauterius intrantes Cinitot quod est supra Nicænam ciuitatem, confestim venerunt illic Turci & omnes occiderunt; solus Petrus euasit, & hoc factum est in mense Octobri. Hæc facta sunt in præcedenti anno millesimo nonagesimo sexto ab Incarnatione Domini. Deinde in sequenti anno MXCVII. alij principes venerunt Constantinopolim & in Sclauia, & fuerunt in magna persecutione. At Boamundus & Tancredus & Guillermus frater eius & multi postquam acceperunt cruces persequuti sunt Turcopolos & Pincinnatos & vicerunt & superauerunt in quarta feria quod est Caput ieiunij. Deinde in alio bello Turci & Pincinnati & Comani & Slaui, Visi & Athenasi omnes contra Christianos erant, & quodam die Episcopum Podiensem acceperunt, & per vim perdiderunt, & à Christianis superati sunt.

Tandem ergo Kal. Maij concordes & vnanimes effecti cum Imperatore Alezio causa sanctæ expeditionis. Collecti itaque Principes & consociati firmiter mediante Maio, pugnauerunt apud Niceam ciuitatẽ cum Turcis & interfecerunt innumerabilem multitudinem Turcorum, ipsámque, quæ est caput totius Romanæ vrbis & multa alia cœperunt, fuerúntque in obsessione illa per septem Hebdomadas & in die Ascensionis pridie Idus cœperunt primum inuadere. Fuerũtque vulnerati multi & martyrizati: quas inter duas pugnas ceciderunt tredecim millia Christianorum & ducenta millia Turcorum. Eodem anno apparuit stella Cometa pridie Nonas Octobris per septem noctes, fuitque terræ motus tertio Idus Octobris. Mense Nouembri fuit magna perditio seminum partim ex vermibus partim ex pluuiis, & flumina creuerunt magna, & castella, & vicos, & homines necauerunt, maxime pedites. Fuitque bellum aliud primo die Iulij contra trecentos & sexaginta millia Turcorum Saracenorum, Publicanorum, Persarum & Agulanorum, in quinque generalibus bellis Deo opitulante triumphauerunt, acceperũt quadraginta & vnam principales ciuitates & ducenta castra in Romania & Suria & post hæc omnia duodecimo Kal. Nouembris obsederunt tres partes ciuitatis Antiochiæ.

Anno millesimo nonagesimo octauo, fuit bellum cum Turcis, quinto Kalend. Ianuarij & Idibus Februarij, fueruntque Christiani septingenti & Turci viginti quinque millia. Fuit & aliud bellum vbi Amiralij duodecim sunt occisi post Pascha, quod fuit isto anno v. Kalend. Aprilis. Acta sunt hæc mense Aprili & Maio. Subacta est Antiochia intrante tertia die mensis Iunij in die Iouis. Tertia die post hæc obsessa est ciuitas à Curbalando, qui adduxit trecenta sexaginta quinque millia, excepto Amiralio

Hierosolymitano qui fuit cum sua gente, & Rege Damasci cum suis, & Rege Aleph similiter cum suis; & ita fuit exercitus circa Antiochiam per vndecim dies. Tandem visione Domini IESV & Sanctæ Mariæ sanctique Petri Apostoli confirmati & visione & reuelatione simul sancti Andreæ Apostoli & repertione lanceæ Domini nostri IESV-CHRISTI, acceptis pœnitentiis & processionibus actis construxerunt acies suas Principes Christiani contra Curbalath, & illam innumerabilem gentem Turcorum, Arabum, Saracenorum, Publicanorum, Azymitarum, Curtorum, Persarum, Agulanorum, & aliarum multarum, quæ nominari nec numerari poterant. In prima acie fuit Hugo Magnus, cum Francigenis & Frandrensi Comite. In secundâ verò Dux Godefredus cum suis. In tertiâ Rotbertus Normannus cum suis. In quarta autem Ademarus cum lancea & cum exercitu suo & exercitu Raimundi S. Ægidij. In quinta Tancredus & Gasto cum Aquitanis. In sexta fuit Boamundus cum suo exercitu, Episcopi & Clerici reuestiti simul cruces in manibus tenentes. Septimam aciem fecerunt ex aliis coacti, quam duxit Raimundus Comes. Postquam venerunt sancti Martyres Demetrius, Georgius & Theodorus, quos Dominus promiserat mittere in auxilium eorum cum sancto exercitu versi sunt in fugam & fugerunt inimici Dei victi; & hoc bellum factum est quarto Kal. Iulij. In illa fuerunt inclusi per viginti & septem dies & obsederunt per octo menses, & post captionem requieuerunt per quinque menses & dimidium.

Ad festiuitatem Omnium Sanctorum aduniati cœperunt viam S. Sepulcri. Acceperunt prius Abbariam, postea Mairam tertio Idus Decembris. In qua iterum ita anxiati sunt, vt carnes Turcorum manducarent, & ibi morati sunt per vnum mensem & quatuor dies. Inde venerunt ad castrum Capharda: deinde quarto Idus Ianuarij exierunt inde, & deuenerunt in castrum quoddam & de villa in villam vsque ad festiuitatem Purificationis B. Mariæ quam celebrauerunt in quodam castro. Vbi venerunt de Camela & de Tripoli ad Raimundum Comitem S. Ægidij. Inde venerunt sexto kalendas Martij ad Archas, vbi fuit iudicium de lancea Domini septimo Kalendas Aprilis, & inde Tortosam & Maraclea quas possederunt. Alii Dux Godofredus & Flandrensis Comes cœperunt Gibellum. Eodem anno inuentum est corpus sanctæ Pecinnæ. Cælum apparuit rubicundum sexto Kalendas Octobris: Terræ motus tertio Nonas Octobris fuit, & Lunæ eclipsis fuit tertio Idus Decembris.

Anno MXCIX. beati Agapii corpus inuentum est in Ecclesia S. Saturnini Martyris, in qua idem S. Agapius cum suis Monachis & Beatus Adiutor Maxentius Deo militauit Abbas post ipsum, sicut in vita eius clarius legitur, noua effecta à fundamentis, hoc eodem tempore fuit sacrata Idus Martii. Raimundus Comes S. Ægidii exiuit de ciuitate Maira Idibus Ianuarii & venit ad castrum Capharda ibique iunxit se cum eo Comes Rotbertus Normanniæ. Rotbertus Flandrensis & Dux Guodefredus venerunt vsque Liciam (Laodiciam) ciuitatem sequentes Raimundum S. Ægidii. Ibique Boamundus separauit se ab aliis & reuersus est Antiochiam. Indéque tendentes venerunt Tripulim & ibi pugnauerunt contra Turcos & maximam partem occiderunt: alio die equitauerunt vltra vallem Edissem & inde ad castrum Archę. Quod tenuerunt obsessum per tres menses vno die minus, ibique Pascha Domini celebrauerunt tertio Idus Aprilis: Fecerunt placitum cum Rege Tripuli & discesserunt à castro & peruenerunt in sexta feria quarto Idus Maij. Postea discesserunt à ciuitate, venerúntque ad castrum Betholon, deinde Gibelon (Biblum) & inde ad ciuitatem Barut, & de illa ad Sagittam (Sidonem) & de Sagitta ciuitate ad ciuitatem Sur (Tyrum) de ciuitate autem Sur ad Acram ciuitatem & de Acra ad Caiphas, indéque peruenerunt ad ciuitatem Cæsaream, ibique Pentecostem celebraerunt quarto Kal. Iunij, vnde venerunt ad ciuitatem Ramam, & ibi ordinauerunt Episcopum: & inde venerunt lætantes Ierusalem septimo Idus Iunij eámque robustissimè prope muros ciuitatis obsederunt. Robertus Normannus obsedit eam à Septentrione & iuxta eum Flandrensis Comes Rotbertus, à meridie Comes Raimundus S. Ægidij. Quinto Idus fecerunt bellum: quarto Idus aggrediuntur ciuitatem & minorẽ murum strauerunt, & vnam scalam ad majorem erexerunt, & super suis ensibus ac lanceis cominus pugnabant. Fuerunt in illa obsidione per decem dies in magna siti & fame & fecerunt processionem circa ciuitatẽ, & postea fecerunt duo lignea castra & 7. Idus deportauerunt ad ciuitatem. Sexto Idus & quinto & quarto aptauerunt machinas & pridie aggrediuntur mirabiliter ciuitatem vsque in noctem. Sexta feria summo mane vndiq;

aggrediuntur eam & nimis stupefacti erant, vsque venit illa hora in qua Dominus noster IESVS-CHRISTVS passus est in ipsa ciuitate mortem. Tunc expugnata est & subiugata, quamuis pugnassent fortiter nisi per voluntatem Dei intrauerunt. Primus qui intrauit miles extitit Letot: Secundus Guodofredus Dux: tertius Eustachius Comes frater eius. Octauâ postquam ciuitas capta fuit, celebrauerunt festiuitatem ereptionis per omnem ciuitatem Ierusalem, & legerunt Principem Guodefredum qui expugnaret Paganos & custodiret Christianos. Similiter in loco Patriarchæ elegerunt Arnulfum in festiuitate S. Petri ad Vincula. Aliud bellum fecerunt apud Ascaloniam pridie Idus Augusti, cum Amirauisso Babyloniæ, vbi nonaginta (nongenta) sexaginta millia erant: sic dictum fuit, & tamen nemo sciuit numerum nisi solus Deus.

Eo anno fuit factum Romæ Concilium quod nouissimè tenuit Vrbanus Papa septimo Kalendas Maij, in quo confirmauit viam sancti Sepulcri Domini nostri IESV-CHRISTI, & decreuit in ipsa Synodo omni feria sexta ieiunare pro peccatis suis omnibus Christianis, & maximè pro illis quibus non confessi sunt immemores. Eodem anno obiit ipse tertio Kalendas Augusti, & ei successit Paschalis secundus.

Pictauis Ecclesia Beatæ Radegundis in qua ipsa iacet humata, decimo quinto Calendas Nouembris dedicata est. Casibus Vicecomitis Ecclesia Sancti Nicolai similiter sacrata est. In Hispania apud Valentiam Rodericus Comes defunctus est de quo maximus luctus Christianis fuit & gaudium inimicis Paganis. Willelmo Comiti natus est filius æquiuocè Guillermus vocatus ex supradicta coniuge. Habuit quoque quinque filias, quarum vnam desponsauit Vicecomiti Toarcensi. Nouissimè genuit apud Tolosam vterinum videlicet Raimundum qui postea regnauit in Antiochia.

Anno millesimo centesimo ignis qui venit in Ierusalem in Sabbato Paschæ extinxit & post paululum miserante Domino, veniens iterum lætificauit Christianos, quos extinctione tristauerat. Eodem anno allatæ sunt reliquiæ de Ierusalem in pluribus locis & apud nos à quodam nomine Petro Fasin.

Ipso anno obiit Guodefredus Dux de Ierusalem, & successit Bauduinus frater eius: obiit Vuillelmus Rex Anglorum cognomento Rufus, & successit ei Ainricus frater eius iunior. Simon Episcopus Agennensis obiit, & successit ei vnus post alium Giraudus nepos eius, Isaardus, Raimundus. Obiit quoque Rainaldus Abbas S. Cypriani, cui successit Bernardus, qui reliquit Abbatiam. Huic successit Petrus & alius Petrus post eum Guasconus. Item obiit Bernardus Majoris Monasterij, cui successit Ilgodus Vuillermus.

Guillermus Consul Pictauorum accepit apud Lemouicas Crucem, & cum eo multi alij suorum procerum. Similiter Petrus Rex Aragundiæ cœpit Barbastam & multa castella, & pugnauit cum Moabitis apud Oscam, & vicit, & subjugauit ciuitatem decimoquinto kalendas Nouembris. Pridie Kalendas Nouembris fuit sacrata Ecclesia S. Petri Aureæ vallis.

Tertiodecimo Kalendas Nouembris fuit concilium quod tenuerunt duo Cardinales Ioannes & Benedictus: in quo decreuerunt vt omnis Ecclesia iura sua & feuda potuissent redimere auro & argento Ecclesiæ. Vni eorum Ioanni apparuit sanctus Hilarius, & dixit ei confirmando: Ioannes noli timere, viriliter age, cras ero tecum: & excommunicauit Regem Philippum in ipso Concilio. Petrus Burdegalæ Decanus electus est Lemouicæ Episcopus ciuitati post Vuillermum.

Eodem anno Rotbertus Magister cœpit dignosci apud nos, & incœpit locum, Fontis-Euardi ædificare & fratres & Monachos adiuuare in pluribus locis, qui sub disciplina sua religiosè viuunt, & tenent ordinem eo viuente & mortuo apud Tucum, apud Podium, apud Calsurnum, apud Raretum, apud Girundia, apud Lopias, apud Landum, Aurelianis, villa sale, Vrsinia, Brierias.

Anno millesimo centesimo primo fuit sanctum Pascha vndecimo Kalendas Maij & ignis qui venit in Sabbato Sancto, non venit vsque in ipso die Paschæ, & tunc tribus vicibus venit. Vuillermus Dux & cæteri Principes abierunt in viam Ierusalem vt deuouerant. Tertiodecimo Kalendas Maij fuit combustio gelu maximè in vineis & alijs seminibus. Rex Bauduinus pugnauit apud Ioppem cum Paganis Idibus Octobris & vicit. Rex Petrus Aragundiæ pugnauit cum Moabitis decimoquinto Kalend. Nouemris & cœpit Boleam castrum. Vuillermus Dux & alij Principes itinerantes Ierusalem pugnauerunt cum Solimanno & Turcis & deuicti sunt.

Sextodecimo

Sextodecimo visæ sunt stellæ cadere de cælò. Eodem annò Amatus obiit Archiepiscopus, & successit Arnaldus ordinatus.

Anno millesimo centesimo secundo Principes Christiani ceperunt ciuitatem Tortosam duodecimo Calendas Maij, & apud Ioppem iterùm Rex Bauduinus impugnauit sexto Calendas Iunij, vbi deuicti fuerunt, & apud Ramam ciuitatem inclusi, & duodecim Consules capti cum aliis multis, & ipse Rex euasit. Posteà recuperauerunt, & Dei adjutorio deuicerunt infestissimam gentem inimicorum, fuitq; magna vbertas, Deo tribuente, de omnibus bonis, vt obliuioni traderetur perditio anni præteriti. Quarto Nonas Augusti ceciderunt fulgura in multis locis, & maximè Turonis, vbi spiritus maligni visibiliter visi sunt.

Anno millesimo centesimo tertio fuit magna tribulatio, & nummi argentei pro æreis mutati & facti sunt. Eodem tempore florebant vitâ & conuersatione sancta Roscelinus & Vitalis, duo sancti viri: vnus in Aquitania, qui conuiuia magna pauperibus tribuebat: alius in Normannia & terra Anglorum. Tertius quoque Monachus in Britanniæ & Turoniæ finibus florebat Rainaldus.

Anno millesimo centesimo quarto sunt visa & audita multa signa. In Palæstina subactæ sunt Accaron & Geth ciuitates. Rex Petrus Aragundiæ defunctus est, & ci successit Ildefonsus frater eius. Multa incendia fuerunt in castellis Toartij, Niorri, Beluerij. In Pictaua ciuitate oppressio bellorum: nam præparatum fuit maximum bellum inter Willermum Comitem Pictauorum, & Guosfredum Martellum filium Fulconis Andegauorum, sexto Nonas Nouembris, apud Partiniacum: sed Dominus per bonos & sanctos viros placitauit, & pluuiam magnam vbertim per duos dies & noctes assiduè cadere permisit.

Eodem anno erat quidam Presbyter Aliprannus nomine sanctus, qui contra Simoniacam hæresim odium habens causa probandi Mediolanensis Archiepiscopi, transiit per immensum ignem fornacis: sicut Petrus Igneus, qui transierat per rogum ardentem tempore Alexandri Papæ, contra Episcopum Petrum Florentinæ ciuitatis. Ita & iste Paschalis Papæ tempore transiit illæsus; & post Romæ voluit facere immensum iudicium, vt super Tiberim fluuium in cappa sua transiret de ripa in ripam.

Anno millesimo centesimo quinto, decimo quarto Calendas Februarij, fuit gelu nimium, & nix quæ coxit vineas, & lauros, & multa alia. Idibus Aprilis terræ motus. Quinto decimo Calendas Iunij nobiscum tempestas magna, & pluuia magna, quæ corpora mortuorum ex sepulturis ejecit. Bellum apud Palæstinos inter Christianos & Turcos.

Anno millesimo centesimo sexto Ecclesia sancti Georgij dedicata est. Cometa apparuit mensibus Februarij & Martij, per lxx. dies luxit. Goffredus Martellus occisus est. Septimo Calendas Iunij Pictauis Concilium fuit, in quo interfuit Boamundus Dux, quem Bruno Legatus sanctæ Romanæ Ecclesiæ adduxit, & tenuit Concilium, & viam sancti Sepulchri confirmauit. Fuit aliud in Italia quod ipse Papa rexit. Ainricus Imperator Alamannorum obiit, & successit Ainricus filius suus cognomento Carolus. Aliud bellum coadunatum est inter Fulconem Comitem Andegauensem, & Willermum Ducem, quod Philippus Rex concordauit. Eodem anno obiit Garnerius Abbas die Natalis Domini.

Anno millesimo centesimo septimo apud Treeas in Francia fuit Concilium, quod tenuit Paschalis Papa, in quo decreuit, vt per nullam guerram incendia domorum fierent, nec oues aut agni raperentur. Ipso anno Goffredus Abbas ordinatur Calendis Iulij, & mense, & quarto Iulij eclipsis Lunæ fuit. Eodem anno Bernardus Abbas, quem sancti Cypriani diximus, in Pertico cepit suum Cœnobium ædificare in loco, qui vocatur Tiro, in honore sanctæ Mariæ, vbi plus centum Monachorum insimul habuit.

Anno millesimo centesimo octauo Tripolis ciuitas subacta est à Christianis mense Maio. Rex Francorum Philippus obiit, sepultus apud S. Benedictum, & Ludouicus filius xxxv. (rectius xxvii.) annorum existens, successit ei. Obiit quoque Fulco Comes Andegauorum, & Fulco iunior filius suus successit.

Anno millesimo centesimo nono Hugo Abbas nobilis Cluniacensis obiit tertio Calendas Maij, anno ætatis suæ octogesimo quarto, ordinationis suæ sexagesimo, & celebratum Pascha cum Domino, quod vltimum fuit septimo Calendas Maij. Huic successit Pontius filius Comitis Murguliæ, qui stetit duodecim annis; postea

pergens in Ierusalem, successit ei alius Hugo, qui vix vno viuens anno, successorem habuit Petrum Monachum eiusdem Ecclesiæ. Obiit quoque Anselmus Archiepiscopus Cantuariæ ciuitatis Anglorum, & ei successit Radulfus Abbas sancti Sagij. Obiit & Hugo Archiepiscopus de Diis. Item obiit Hildefonsus Rex Hispaniarum, & remansit Euracha filia eius in loco suo, quia filius suus, quem suprà diximus, obierat.

Anno millesimo centesimo decimo extincti sunt homines in foto. Obiit Hugo filius Hugonis Bruni, qui fuit Albi, qui fuit Cari, qui fuit Hugonis Venatoris. Item Lunæ eclipsis fuit, & Cometa apparuit. Mortalitas & fames magna, & sal carus nimis, & guerra inter Vvillermum Comitem & Hugonem Brunum incepit, quæ diù durauit. Epistolam ferunt descendisse in Ierusalem de cælo, de die Dominica, & obseruatione eius.

Anno millesimo centesimo vndecimo Ainricus Imperator cepit Paschalem Papam in sede Apostolica. Ipso anno obiit Boamundus, & quidam Andreas Canonicus S. Petri Pictauensis, reuertens de Ierusalem, obiit in territorio Hastæ ciuitatis, ad cuius tumbam multa miracula fiunt. Andegauini fuerunt in exercitu castello Campolinario. Capella de S. Sebastiano cepit illustrari miraculis. Obiit Petrus Santonas Episcopus, & successit Rainaldus.

Anno millesimo centesimo duodecimo, iterùm nummi mutati sunt, & cum granis alij facti. Viennæ Concilium fuit, vbi contradictum est iusiurandum Apostolicum. Cœnobium S. Michaëlis de Periculo maris igne combustum est diuinitùs.

Anno millesimo centesimo decimo tertio Giraudus de Sala Monasteria duo, Cadonio & Bornet incepit. In Italia, villa Magneruns terræ motu subuersa est. Rex Bauduinus fecit bellum apud Ascalonam. Petrus Episcopus sacrauit Altare sancti Ægidij Nonis Decembris, & captus est à Comite.

Anno millesimo decimo quarto cepit excommunicatio super Comitem. Obiit Petrus primus Abbas Fontis Gombaudi morbo arpeta, id est, igni inextinguibili, siue se consumens: cui successit Guillelmus, & post eum Airaudus. Cœnobium S. Launomari Blesi castro igne consumptum est. Rex Baudoinus victus est in Tiberia. Ad Ierusalem venerunt Ascalonitæ vsque ad Ecclesiam S. Stephani. Ad Barbaras insulas subjugandas perrexerunt Principes Marchisi, Raimundus de Barcinona, Vvillelmus de Narbona, Vvillelmus de Monte Pesterio. Eodem tempore fuit homo nomine Ioannes, qui pedem morbo arpeta perdidit, & posteà sancta Maria Dei Genitrix ei restaurauit.

Anno millesimo centesimo decimo quinto obiit Dom. Petrus Caluiniaco castro, & sepultus apud S. Cyprianum Pictauis, epitaphio super eum descripto:

Captio, vincla, minæ, census, domuumque ruinæ,
Nunquam Pastorem flexère, summve rigorem:
Immò magis fortis instanti tempore mortis
Nulla relaxauit quæ iure liganda ligauit.

Qui sedit in Episcopatu viginti & nouem annis, & vnum mensem. Majorica & Minorica insulæ subactæ sunt à Christianis. Ainricus Imperator à Saxonibus deuictus est. Item fuit bellum inter Turcos & Antiochenos.

Anno millesimo centesimo decimo sexto Romæ fuit Concilium, quod tenuit nouissimè Paschalis. Obiit Rotberrus de Abrisello, Fundator Fontis-Euraudi, sexto Kalendas Martij. Eodem anno obiit Bernardus Fundator Cœnobij Tironis, quod est in Pertico, septimo Kalendas Maij. Huic successit Hugo Monachus eiusdem Cœnobij. Dominus Rotbertus præcepit vt Abbatissa regeret sua loca. Ignis combussit Ecclesiam S. Saturnini, cum centum domibus, quarto Nonas Iulij.

Anno millesimo centesimo decimo septimo sanctum Pascha fuit octauo Kalendas Aprilis. Quarto Nonas Ianuarij fuit terræ motus per multa loca in Italia, & finita fuit excõmunicatio Comitis. Sexto decimo Kalendas Iulij fuit eclipsis Lunæ. Vvillelmus & Petrus ordinantur Episcopi; vnus Pictauis, alter Santonas. Obiit Vvillelmus Abbas S. Florentij, & successit ei Stephanus. Burdegalæ natus est infans totus pilosus, & barbatus, & vocatus est Brietius; hoc enim videatur incredibile, quod multi affirmant ita esse; sicut ante annos septuaginta fuerunt duæ fœminæ in vno corpore de ventre inferiùs, & vna ante aliam mortua est.

Anno millesimo centesimo decimo octauo, duodecimo Kalendas Februarij obiit

Paschalis Papa, & successit ei Gelasius. Quinto Nonas Martij fuit Ecclesia S. Symphoriani sacrata à Rotberto Corisopatum Episcopo, & altare S. Stephani ab Aimerico Aruernorum Episcopo, decimo quarto Kalendas Aprilis. Tholosæ fuit Concilium, in quo confirmata est via de Hispania; & Engolismæ aliud, vbi Archiepiscopus Turonensis, & alij duo Episcopi confirmati sunt: vnus eorum Audebertus ciuitatis Agenno. Bauduinus Rex de Ierusalem obiit mense Aprili, & successit alius Bauduinus consanguineus. Obiit & Arnulfus Episcopus de Ierusalem, & successit ei Garmundus. Item obiit Alexius Imperator Græcorum, & successit ei Ioannes filius suus. Tertio Idus Iunij subactum est castrum iuxta Cæsaraugustam. Octauo Idus Decẽbris fuit bellum in Hispania inter Hildefonsum & Reges plures, & Aucaëtas, & contra innumerabiles Moabitas. Rex Marroch fuit vnus: Rex Granada vnus: Rex Tamit frater alij qui fugit, & omnes alij victi, & capti, & occisi sunt in bello. Tertio Idus Decembris subacta est Cæsaraugusta, & post eam reddiderunt se aliæ ciuitates octo, Tudela, Vauterra, Aurais, Aragun, Terracona, Sarranuna, & plurima castella. Comes pugnauit cum Simone Partiniacensi & auunculo suo Hugone, quinto Idus Augusti euicit eos, & Simonem cepit cum multis aliis.

Anno millesimo centesimo decimo nono obiit Gelasius Papa, tertio Kalendas Februarij, & successit ei Guido Viennensis Archiepiscopus, & mutatum est nomen eius, & vocatus est Calixtus secundus; qui ipso anno tenuit duo Concilia, vnum Tholosæ, & alterum Remis, in quo anathematizauit Regem Teutonicorum. Apud Antiochiam Dux Rorgerius pugnauit cum Turcis, qui victus est, & occisus cum nouem millibus Christianorum. Item Rex Bauduinus de Ierusalem restaurans bellum, pugnauit cum eis, & occidit ex eis quatuordecim millia hominum impiorum.

Anno millesimo centesimo vigesimo Giraudus de Sala obiit. Quinto decimo Kalendas Iulij Comes Vvillermus, & Dux Aquitanorum, & Rex Aragundiæ pugnauerunt cum Abraham & aliis quatuor Regibus Hispaniarum in campo Cotanciç, & deuicerunt, & occiderunt quindecim millia Moabitarum, & innumerabiles captiuauerunt: duo millia camelorum ceperunt, & de aliis bestiis sine numero, & plurima alia subjugauerunt castella.

Eodem anno mel pluit de cælo. In Ierusalem venit ignis, sicut in Pascha, in die Assumptionis sanctæ Mariæ. Giraudus Hospitalis de Ierusalem eodem anno obiit in sancta conuersatione. Eodem tempore inchoata sunt plurima Cœnobia de institutione sancti Geraudi de Sala. In territorio Tholosæ est vnum Cœnobium in honore sanctæ Mariæ, quod vocatur Maior-silua, vbi primus Abbas fuit Stephanus. In pago Agennensi est aliud Cœnobium vocatum Gundum (*Condom*) in honore sanctæ Mariæ, vbi primus Abbas fuit Bernardus. In territorio Petracoricæ ciuitatis est alterum, quod vocatur Cadunense, in honore beatæ Mariæ, vbi primus Abbas fuit Helias. In pago Engolismensi & aliud quod vocatur Bornet, similiter dedicatum, vbi primus Abbas fuit Vvillelmus. Est aliud in territorio ciuitatis Pictauæ, quod vocatur Alodus, vbi primus Abbas fuit Petrus & pòst Giraudus. In territorio Santonicæ Fons dulcis, & aliud est quod vocatur Tenale, ambo Abbates Vvillelmi vocati. Item aliud quod Absida vocatur, vbi Petrus Abbas primus fuit. Est & aliud quoq; quod Castellarium nuncupatur, vbi primus Abbas Aimericus. In nemore Gastinensi est aliud ad sanctum Benedictum de Pino vocatum; vbi primus Abbas Guillelmus fuit. Aliud est in nemore Bonæ-vallis nomine. In pago Lemouicino est aliud Dalum vocatum, vbi primus Rorgerius Abbas fuit. Est aliud Cœnobium Castrensis, vbi primus Abbas fuit Guillelmus. Est alia Domus-Dei in Lemouicensi pago, quæ vocatur Castaliensis, vbi Prior Goffredus primus fuit. Alia quoque Domus-Dei Corbasim vocata sanctæ Mariæ, & sancto Nicolao sacrata, vbi Prior Bernardus primus fuit.

Vndecimo Kalendas Augusti Monasterium sanctæ Mariæ Magdalenæ de Vizeliaco combustum est cum mille centum viginti & septem hominibus & fœminis. Similiter incensum est Monasterium sancti Fontonis, ciuitatis Petragoricæ, cum multis hominibus & fœminis. Mense Nouembri mutati sunt nummi.

Anno millesimo centesimo vigesimo primo Ecclesia sanctæ Mariæ Lucionensis fuit sacrata decimo tertio Kalendas Maij. Ignis combussit Ecclesiam sancti Martini. Simon mortuus est Partiniaco, morte subitaneâ. Ecclesia sancti Lazari igne diuinitùs succensa est.

Anno millesimo centesimo vigesimo secundo fuit sanctum Pascha septimo Kalendas Aprilis, & hiems fuit clemens, & annona fuit leviùs vendita quàm multis annis præteritis: circa duos solidos fuit sextarius sigillæ, & sextarius frumenti per tres solidos. Tertio Kalendas Aprilis subactum est castrum Partiniacum à Vvillelmo Comite. Eodem mense combustum est castrum sancti Martini, & Monasterium eiusdem Turonis, vbi corpus eius humatum est, & Girardus Monachus sancti Albini magnificus in vita sua claruit. Sexto Idus Iunij, Toarciaco castro tempestas inaudita fuit pluuiæ, & ita inundauit pluuia totâ æstate, vt dimidia pars annonæ periret & fructuum & vini. Kalendis Septembris Monasterium & castrum sancti Michaëlis igne diuinitùs exustum est.

Anno millesimo centesimo vigesimo tertio, Nonas Aprilis visæ sunt stellæ cadere de cælo. Concilium Romæ octauo Kalendas Aprilis. Bellum inter Ildefonsum & Comitem. Rotomago Iudæi fecerunt rem quandam detestabilem de imagine cerea. Obiit Vvillelmus Episcopus, cognomento Gislebertus, & sepultus est Fontis-Evrardi. Mense Aprili Baudoïnus Rex iterùm captus est. Mense Iulij bellum apud Ioppen fuit. Mense Octobri mare creuit apud nos insolitò. Pridie Nonas Nouembris obiit Girardus Monachus sancti Albini, qui per decem annos nec manducauit, nec bibit aliquid coctum igne; fuitque alius Guillelmus Monachus sanctæ Mariæ Kariratis, valdè sanctissimus.

Anno millesimo centesimo vigesimo quarto fuit Concilium Carnoti. Guillermus Episcopus sacratus est Kalendas Iunij. Tempus carum nimis, itavt frumentum venundaretur triginta & sex solidis, ideóque fuit mortalitas magna. In stellis signa visa sunt, & visiones multæ. Tyrus ciuitas capta est in mense Augusti, fuitque aliud Clermundo Concilium, & aliud Beluago: alterum quoque Viennæ.

Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo vigesimo sexto obiit Vvillelmus Dux Aquitanorum quarto Idus Februarias, & Pictauis ciuitate, apud Nouum Monasterium sepultus est. Hic virtute sæcularis militiæ super omnes mundi Principes mirabiliter claruit: cui successit in principatu Guillelmus filius eius, qui obiit peregrinus apud sanctum Iacobum in Hispania. Est quoque sepultus in Ecclesia eiusdem Apostoli, in qua & obiit, honorificè ab Archiepiscopo loci illius. Fuit autem obitus eius die Parasceue, quo tempore Pascha celebrata tertio Nonas Aprilis apud nos: apud Iudæos autem Kalendis Aprilis, id est feriâ sextâ, quo die obiit. Hic erga hostes suos fortis extitit debellando, subiiciens sibi omnes rebelles terræ suæ quos inuenit. Huic successit illo anno, quo obiit, Ludouicus Rex iunior, filius Ludouici senioris, Regis Francorum, anno scilicet ab Incarnatione Domini millesimo centesimo trigesimo septimo, accipiens filiam eius maiorem vxorem, pro qua obtinere meruit totum principatum terræ illius. Peractâ igitur apud Burdegalam sacratione eorum, & nuptiis celebratis, profectus est cum omni comitatu suo in terram suam, statuens Præpositos terræ suæ.

Huius Regis tempore mortuus est Episcopus Pictauensis Ecclesiæ Vvillelmus Adelelmi anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quadragesimo in mense Octobri, pridie Nonas ipsius mensis: cui successit Domnus Grimoardus Abbas Alodiorum, vir benè religiosus, eodem anno, qui Pascha apud sanctum Maxentium celebrauit primo ordinationis suæ anno, sacrauitq; chrismа feriâ quintâ Cœnæ Domini, vti decebat, cum honore & reuerentia. Hunc ergo locum elegit Domini famulus Grimoardus esse dignum tantæ consecrationis, ob honorem & reuerentiam almi Confessoris Maxentij, & Fratrum loci. Hic itaque à Rege supradicto post consecrationem suam non concessus. A die autem consecrationis suæ, qui fuit vigesimus sextus dies mensis Ianuarij, vsque Pentecosten, propriam sedem non tenuit, neque sessum habuit, donec Rex præciperet, & apud sanctum Maxentium clementiam suæ concessionis in literis ostenderet, ac præcipiendo propriæ sedi reditum daret. Eodem itaque die meruit sacrari apud Engolismam, quo die fuit Septuagesimæ initium.

Anno ab Incarnatione Domini millesimò centesimo trigesimo quarto, supradicti Vvillelmi Adelelmi tempore, quinto Idus Ianuarij obiit Domnus Gaufredus bonæ memoriæ Abbas Monasterij sancti Maxentij. Hic in constructione Monasterij sui, & in augmentatione sui gregis curiosus ac deuotus mansit, vt rei euentu probatur, & opera declarant. Hic Monasterium sancti Maxentij, quod ei Domi-

nus accommodauerat regendum post vltimum incendium quod euenit suo in tempore foris ac desuper, honorificè construxit: cui successit Domnus Petrus Raimundus, Monachus de Clusa.

Hac vsque Auctor Chronici Abbatiæ sancti Maxentij, quòd à Beslio, Duchesnio, alijsque vulgò Malleacense dicitur, quòd quædam subnexa sint, quæ ad fundationem ac restaurationem Malleacensis Cœnobij propiùs pertinere videntur.

Post aliquot paginas aliâ ac recentiori manu hæc adscripta reperi, quæ non indigna luce existimaui.

M. semel, & bis C. L. I. simul addere disce,
Dux Pastorum sæua Megæra chorum.
Anno milleno bis centum septuageno,
Thunis Catholicus decessit Rex Ludouicus.

Anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quarto, die Veneris ante festum beati Lucæ Euangelistæ, fuit insula *de Ré* igne cremata, & illic multitudo gentium maxima spiritum exhalauerunt; & de superbia commota fuit ista guerra, quæ hodie regnat sublimiter in hoc mundo.

Papâ Clemente quinto regnante, repentè
A Templo dictus ordo cecidit, quia fictus.
M. cum C. trina septem fuit ista ruina.
Anno milleno ter C. quinto duodeno
Papalis fatus dimisit Pontificatus.
Rector erat cœtus I. neumate Papa repletus.
Anno milleno ter centum bis quoque deno,
Concio Pastorum perimit Massam Iudæorum.

FINIS.

PETRI MALLEACENSIS MONACHI AD GODERANNVM ABBATEM LIBRI DVO:

DE ANTIQVITATE ET COMMVTATIONE IN MELIVS MALLEACENSIS INSVLÆ, ET translatione corporis sancti Rigomeri:

SIVE

Qualiter fuit constructum Malleacense Monasterium, & corpus sancti Rigomeri translatum.

LIBRI PRIMI PRÆFATIO.

Domino Patri Goderanno Famulorum Domini vltimus famulus PETRVS.

QVONIAM quidem auxiliante omnipotentissimâ Dei & Domini nostri IESV CHRISTI manu, vitam actusque venerabilis Confessoris Rigomeri ad calcem vsque pro posse correxi; reuerentia autem charitatis tuæ, Pater honorande, mihi sat iocundè, licet liberali peritiâ imperito, imposuit, vt quemadmodum, à quibusve personis in Malleacensi Ecclesia factum corpus eius translatum sit, quibus atque ibi miraculis claruerit, prout relatio virorum veracium qui interfuisse prædicantur, ne posteros lateret, chartis mandarem: primùm quidem fateor tem erubui, deinde memetipsum fragilitatisque ruborem peruincens obedientiæ vigore Domino me committens, atque ab eo tantæ rei perfectionem ardenti corde expetens aggressus sum. Verùm priùs libuit animo, ne ingratus essem patriæ, statum Malleacensis insulæ, prout ad nos ab antiquitate valuit transvadare, quibus quoque auctoribus exordium habuêre ipsa quæ in eadem cernuntur Ecclesia, depingere: demùm autem quæ proposui enodando terminare. Iam verò meum erit operi incumbere: tuum autem ne frustrà desudem, precibus adjuuare. Verborum ergo pomposa folia istic minimè requirantur, cùm in ædibus Domini diuinâ assertione plantati nemus vetetur, & hæc exequi nequeat paupertas sensus, sed simpliciter gaudeat grex Christi pusillus.

RELATIO INCIPIT.

§. I.

IGitur illa quæ Malliacensis dicitur insula, densissima pulcherrimaq; quondam dicitur fuisse silua multitudine nihilominus ferarum admodum ditata. Amplissimo siquidem marisco hinc & inde cingebatur, qui ex duobus propter fluentibus flu-

minibus, quorum Orientalis Alteria, Australis quoque Separis vocatur, emanare cernitur, cuius crebris è paludibus voluptuosa pullulabant gramina, & apta omnium belluarum generibus, quarum quātus illic illis excreuerat numerus diebus ad recitandum & lingua deficit,& calamus. Immanissimè autem eo præcipuè vndecūque sues aduentabant, quo & iugis terræ humor secundùm sui naturā apta prætendebat volutabra,& excelsę quercus optata pabula. dumosa sanè inter altas fagos, quaiū innumera multitudo erat, succreuerant frutera, quorum densitudo bestias ab impetu & laqueis venantium protegebat. Animalium equidem multitudine huiusmodi saltus carere nequibat, quoniam vt prælibatum est, & propter fluctem, amnem, & numerosam paludem,& feminum idoneorum pastus volucrum varietate, ac herbarum luxurie quarumcumque specierum animalia confluerent, in sese educabat largissimè. Circa verò matutinas & vespertinas horas far haurire auribus erat, quantum pro echo, tùm ferarum ad sonos, tùm volucrum garrulitates gracili silua tinnitu respondebat.

Princeps porrò terræ Pictauorum, Dux scilicet Aquitanorum, aulam non modicam ædificarat in eiusdem saltus latere, in qua quotiescumque iuuabat corpus plus solito venando exercere; deerant enim incolæ, valeret post nimios sudores congruâ vti quiete. Sed & Basilica miro opere fundata haud procul ab aulæ atrio in veneratione beatissimi Pontificis Hilarij antiquitùs fuerat, quo cum Duce aduenietes, quique Religiosi sacrosancta celebrabant Missarum solemnia. In extremis quoque insulæ vnde agitur, supra Separis alueum quoddam genus hominum piscando quæritans victum, nonnulla tuguria confecerat, quod à maioribus Collibertorum vocabulum contraxerat. Quod nomen quamquam quædam seruorum portio sortita sit, videtur tamen quod in istis conditione aliqua deriuatum sit. Vnde quoniam adest occasio ipsius vocabuli, perscrutetur interpretatio. Etenim Collibertus à cultu imbrium descendere putatur ab aliquibus. Progenies autem istorum Collibertorum hinc fortè istud ore vulgi multa interdum ex vsibus rerum vera dicentis contraxit vocabulum, quoniam vbi inundantia pluuiarum Separis excrescere fecisset fluuium, relictis quibus incolebant locis; hinc enim procul habitabant nonnulli, properabant illò causâ piscium. Siue ergo sit hoc, aut aliud aliquid, hoc vnum de illis fertur quòd sint & irâ leues, & penè implacabiles, immites, crudeles, increduli, & indociles, & omnis propemodum humanitatis expertes. Aquilonaris certè gens, Normanni videlicet, quæ semper prædis, incendiis, & rapinis vltra modum alios vexare parata prædicatur præfatum flumen quàm sæpè solita erat introire, ac quoscumque poterat bonis omnibus nudatos neci dabat. Horum gladio Collibertorum post non minimam suorum stragem deleta cantatur maxima multitudo.

Istius nempè modi à veteribus accepimus Insulam fuisse ad vsque piæ recordationis Vvillelmi Aquitanorum fortissimi Ducis, & Pictauensium Comitis tempora, illius Vvillelmi genitoris, cuius ope & auxilio fundata sunt mœnia Monasterij Malleacensis, in quo venerantur pia gloriosi Rigomeri membra Christi Domini Confessoris ac Sacerdotis. Verùm huius rei relatio congruo, Deo anctore, narrabitur loco. Qui gloriosus Princeps dum ad regni fastigia ordinanda esset adscitus, eáque maximè animi virtute quàm ferro regere exoptaret Optimatum propriorum consiliis, sororis Odonis famosissimi Comitis, Hemmæ scilicet Religionis amicæ, ac scientiâ suffultæ, vt patuit ex fine, coniugio donatus est. Celebratis enim ipsius ex more nuptiis mox Malleacensi sese repræsentar siluæ causâ, sicut credebatur, venandi. Sed longè aliter prouidebat nostri clementia Redemptoris. Iam quippè tempus imminebat quo in ferarum conuenticulis IESV CHRISTI, Dei & Domini nostri, ineffabilis misericordia condere asylum imperarat, quod miseros à diaboli morsibus erutos, à suáq; vanitate secretos, cælestia perduceret ad regna. Adueniente verò Principe Normannorum iam dicta rabies illum non valuit latere. Ad horum denique feritatem refrænandam, nutu sapientissimæ recenter acceptæ coniugis eo in loco quo gloriosi Apostoli Petri modò cernitur Monasterium, iubet Dux multæ fortitudinis erigi oppidum vallis, machinis, propugnaculisque decentissimè decoratum.

Intereà dum inibi aliquantisper moraretur, quò res celeriùs ad effectum perduceretur, diatim pro foribus aulæ, de qua superiùs dicebamus, miræ magnitudinis aduentabat siluestris porcus, moxque excitatis canibus & hominibus, ac si delusos

quidam ad cauernæ repedabat tutelam toto impetu quâ pernoctare solitus erat. Die itaque quadam, dum huius bestiæ crebetrimam impunè prouocationem viri venandi gnari in opprobrium sui conquerendo adscriberent, adest fus, iterat quæ diximus. Verùm cum Duce eâ tempestate morabatur quidam Miles nomine Gaucelinus, & genere, & corporis robore clarus, qui aliorum ad feram insequendam instigatus clamoribus, accinctus gladio, iam fuga lapsam ante reliquos persequitur totis nisibus. Tandem ipsa multo cursu fessa, stratum repetit læta, quo cubitum ire consueuerat. At Gautcelinus cursu rapidissimo omnes præueniens, inter densissima viburna deprehendit quo sese apet substraxerat. Verùm quia multiplicitas spinarum callem concluserat, euaginato gladio, quæque nocina vicina extirpat, sicque ad bestiam ferox appropiat. Is autem erat locus quo est Monasterium quod dicitur Vetus. Illic etenim, sicut antiquissima pòst docuerunt fundamina, antiquitùs fuit Ecclesia, cuius euersionis à nobis ignoratur causa. Remanserant enim tunc ipsa terna quæ in cryptis habentur Altaria, licet fuissent tam imbre quàm pruinâ valdè detrita, inter quæ illa, de qua agimus, iacebat bestia. Quam vt sæpè fatus Gautcelinus cernere valuit, erat enim miræ magnitudinis, ne sese inuaderet, timuit; & casu vtpote tremefactus sacrum titulum illa de ara, quæ nunc venerationem beati continet Petri, ad eam aggrediendam comprehendit: sed postquam illud adtigit (mirum dictu!) oculorum mox lumen amisit, atque omni penè corpore obriguit. Pro posse tamen sociis, quorum clamor circum circa cuncta implebat, adscitis: Certissimè, inquit, funestæ morti sum destinatus, quoniam in specie animalis istius, hostis latet antiquus, cuius visione, quibus cernere facilè est, opprimor doloribus. Cernentes equidem socij qui aduenerant, nouitatem rei, & quid facto opus esset, inseij in manibus tollentes corpus ægroti, deferunt Comitissæ vultu valdè lugubri. Sapientissima verò mulier euentu rei accepto, quàm celerrimè locum adiit, atque tam ex aceruis Altariorum, quàm etiam ex parietibus cryptarum quondam extitisse Ecclesiam colligens, ad ægrum rediit: vtque binas faceret candelas, quarum longitudo & altitudinem corporis, & complexionem proprij retineret capitis, ammonuit. Ipsas autem in loco illo ardendas, vt peruigil seruaret, edocuit. Quod is vbi egit, tacendum non est quid sibi euenerit. Nam ad suggestionem fœminæ prudentis candelas æger faciens, ad illum quo illa, vt credebat, infortunia sibi acciderant, sociorum manibus defertur; eóque tamdiù luminaribus accensis excubando perstitit, donec difficultate somni oppressus, licet nolens, quieti daret defessos artus. Tandem tenebris viuacitate crepusculi depulsis, custos intereà dormire nescius, clementiam ægro impendit suæ pietatis. Iam verò Titan aduentu ortus sui orbem lætificare cœperat, cùm is, vnde agimus, bajulorum voce excitus, & amissum lumen, & omninò valetudinem sese recepisse benedicens Dominum cunctis propalat. Quæ vbi Comitissæ indicata sunt, quid super iis tractauerit, sequentia, Deo propitio, perdocebunt.

Princeps intereà coniugem adiit, ordinem rei ab ea accepit. Et primum quidem Dux his attonitus, deinde vocem exaltat in Christi laudibus. Mulier verò quodammodo præsagans mariti animos à Domino inspiratos: Non abs re, ait, Domine mi, opinor, talia diebus tuis contigisse, quin potiùs per hæc coniecto te ad maiora quædam Dominum prouocare. At ille: Fateor, inquit, hæc mea est cogitatio. Verùm quonam modo id exequi debeat, mente adhuc pertracto. Tu autem si quid super his habes, dicito: quo vtrum conueniat rei communi deliberetur, consulto. Restauretur, intulit illa, ad Domini, si placet, famulatum locus, dictentur que expensæ quibus satis fit ædificatoribus. Et quia communis regni vtilitas, & bellicus labor tui eget, meum, si iubes, erit operi incumbere: tùm quoque necessitatibus mortalium obuiare. Siquidem videtur consequens, quoniam iuxta illum locum construis causâ tuendæ patriæ oppidum, quo ad animarum salutem pro me, quæ caro tua effecta sum, aliquod erigatur confugium. His oblectatus affatibus Heros consona petitioni eius omnimodis concedit, vtque opus accelerarct, obsecrauit. Porrò mulier assequutis votis cordis sui, idoneos diuersis è partibus artifices collegit, nutibusque eorum plenè obsecundans, quæcumque eiusmodi expetebant exercitia, breui primò parauit, deinde mundato, & emenso loco, iam Christo duce fundamenta conjecit. Postremò, dispositis ad opus instigandum procuratoribus, iam secuta aliis sese impertita est rebus.

§. II.

§. II.

Natus est Vuillermus cognomento Fera-Brachia.

NEc multò post filium concipit, quem paterno nomine appellauit. Enimuero iam parietes cœpti operis vndique in alto se erexerant, ac præpositi venerabilis fœminæ materiem ad tecta componenda præcidi iusserant, cùm ecce hostis teterrimus humani generis diabolus fomenta odij inserit vtriusque conjugis pectoribus. Celebrabatur namque eâ tempestate ore multorum, Principem, dum à Britonum finibus reuerteretur hospitandi gratia, Toarcense adiisse oppidum, ac cum conjuge Vicecomitis admisisse adulterium. Cuius flagitij dedecus, vbi primùm Comitissæ innotuit, iamiam marito molesta existere, quotidiéque despectum sui improperare cœpit. Ille quoque quamplurimis verbis sese excusare gestiens; postquam aduertit fœminam leuitatem sedare non verbo tenus posse, querimonias eius statuit surda aure postponere. Paucis verò hinc euolutis diebus, dum illa per campestria Thalamonensis terræ iter faceret, offendit eam, quam virum suum credebat stuprasse. Irruens ergo toto impetu in eam de equo quàm turpiter præcipitat, ac multiplicibus contumelijs affectam, comitantes se quatenus libidinosè nocte quæ imminebat, totâ eâ abuterentur, concitat. Quod illi exequentes mane facto pedibus illam effugant. Iis ita patratis ad se se rediens mulier, quale facinus egerat, quàmque graue mente perpendit: retioluénsque secum quod consequens erat, dico autem iram super tanta audacia, immo stultitiâ, implacabilem mariti, noctu cum paucis elapsa Cainonem castrum, quod suæ tunc ditionis erat, expetiit. Quæ omnia vbi Princeps accepit, indicibiliter mœstus, qualem tanto sceleri rependeret vicem anxius exquirere cœpit. Verum quoniam aberat persona huiusce prauitatis auctrix, impunéque abscesserat, furorem repressit: res tamen, quibus eam dotauerat, cuidam strenuissimo secundùm huius sæculi pompam militi contradidit. Verùm vt Malliacense, quod ipsa inchoarat Cœnobium, inde perficeret imperauit. Dat ille fidem. Creditum est. Porrò autem is, quod promiserat, vt pote carnis filius postponens quæque potiora suo reseruabat vsui præter pauca quæ præbebat intimato operi. Nam quæcumque ex his rebus, quæ Monasterij cœpti causa & maritus coniugi & ea destinauerat construentibus illud iuris Militi suppetebant ex integro, ipse eiusque sequaces nimia voracitate, temulentia, luxuria extirpabant.

At clementissimus rerum omnium rector Deus, qui piorum vota misericors adiuuare est solitus post duorum, vt fertur, annorum curriculum consilio virorum sapientium vtriusque conjugis vnire dignatus est diuortium. Siquidem omnis terræ populus tam diuturnam Ducis sui erga vxorem iram vehementer exhortebat, & quoniam multiplici copia boni donec illa secum adesset mundum cingeret: replicabat quæ ea fugiente recesserit, miserandáque calamitas mox assurgens, quæ suæ subiacebant ditioni oppresserit. Credidit igitur Princeps his quæ dicebantur, furoréque sedato mulieri annectitur: quæque illi prius delegauerat augmentans sese, dum sibi indignaretur, grauiter errasse confitetur. Prudentissima denique fœmina pristino vigore resumpto quæcumque ad supplementum Malliacensis Ecclesiæ congruere accipiebat quàm celerrimè efficere cogebat, censúmque non minimum ædificatoribus effundebat. Nec multo pòst volente Domino illud ædificium plenum accepit effectum. Gaudet Princeps omnisque regni conuentus.

Quadam autem die cum marito familiare iniit colloquium rogitans illic viros plantare ad Dei apros famulatum. Cui ille, si quid tu in principio petisti, quia & ego alias intendo, tu hanc rem prudenter disponere memento. Quæque verò vtiliter perfeceris mihi complacere credito. Tum illa Gaubertum Monasterij Sancti Iuliani Martyris Abbatem quod Turonis habetur ad se accersiens totius ordinem rei enarrat; séque illic tredecim fratres, quorum vnus Prior diceretur titulare velle, & ex suo eos Cœnobio præstolari, si ipse votis eius annueret, prædicat. Abbas quoque quoniam sibi & consanguinitate & multo erat munere obnoxius libenter obaudit fratrésque ad hoc idoneos contradit.

Prælocutum tamen ac definitum est tandiu Ecclesiam illam & Monachos suæ ordinationi subesse, donec largitate vtriusque coniugis atque reliquorum terræ dominium tenentium virorum ita temporalibus dignitatibus ditetur vt Abbas loco illo opportunè instituatur proprius. Scripturâ firmatum est. Deinde sæpedicti fratres aduenerunt. Monasterium receperunt, monachile pensum Domino more solito obtulerunt. Indicibile gaudium aduentu suo Comitissæ præbuerunt.

Paucis verò euolutis dicbus plerique Episcoporum ad curiam Ducis præfati aduenium, ac de communibus Ecclesiæ Sanctæ vtilitatibus; præsente Principe disserentes, nonnulla idoneè decreta statuunt. Inter quos Burdegalensis Archiepiscopus vocabulo Gumbaldus cum aliquibus suffraganeis suis aderat, quem Princeps consilio coniugis, quoniam religionis amicus ferebatur, ad dedicandum Malleacense Cœnobium inuitat. Consentit ipse, & vna cum reliquis eiusdem ordinis solemniter celebrat consecrationem Basilicæ, qua expleta aliquos Episcoporum Princeps secum assumens causa consecrationis Ecclesiæ Beati Hilarij, quam coram ipsius aula Principis constitutam prædiximus, ad eam eos duxit. Pictauiensem verò solum Pontificem secum Comitissa retinuit ac multa Sanctorum pignera quæ vndecumque collegerat, in sinistro Cœnobij vnde agimus membro illo teste recondidit. Postremò coram principali arâ veniens quæcumque à marito sub appellatione dotis acceperat in viciniâ insulæ terram scilicet quæ Podius-Letardi vocatur vnâ cum seruis quos illuc ex natiuo solo suo adduxerat, loco & Monachis tradidit, sicque læta discessit. Verùm quoniam Malliacensium Ecclesiarum auctores prodere promisimus, tempus suadet & res, vt aliquantulum illuc stylum deflectamus.

§. III.

Qualiter fundata est Ecclesia de Libée.

EAdem sanè tempestate patriæ huic sese quidam præsentat Monachus arte Medicus, natione, vt fertur Italus, qui pro artis peritia mox Duci, qui aliquibus vexabatur doloribus, fit notissimus. Is autem postquam ex vrina viri vim naturamque passionum collegit, congruens eidem remedium præstitit. Nihil tamen ab eo lucri expetiit, nisi vt concederet locellum sibi in amplitudine Malleacensis siluæ, quod cellulam & breue oratorium retinere posset in veneratione Genitricis Christi Domini nostri. Quo annuente fundauit Ecclesiam quam hactenus vocamus Liecensem Capellam. Vnum porrò de eodem viro accepi quod literis mandare ratum credidi. Quoddam quippe adierat oppidum Mareuentum vocatum: quatenus cuidam nobili aliquod scientiæ suæ impenderet (nam ægrotabat) medicamentum. Porrò autem dum aliquot ibi dies faceret, præsensit quod irreuocabiliter immatura mors sibi immineret: accitóque, qui se comitabatur, puero, quasdam specierum suarum potiones terere, vinóque miscere designauit: demum autem quatenus retrogradum iter quàm citò arriperent, imperauit. Mirum dictu! per omnem viam quotiescumque dolorem mortem minitantem sentiebat, paululum potionis prædictæ sorbebat, mortem auulsam valetudinémque corporis resumptam viua voce ostentabat. Quod tamdiu fecit, donec ad Ecclesiam quam à se ædificatam diximus, venit. Verùm vbi sepultura ad votum eius esset effecta: Humana, inquit, cedant medicamina, & reparationis nostræ, dico autem Corporis & Sanguinis Christi Dei mei afferantur cibaria. Allatum est ergo quod postulauit, piáque deuotione sumens ergastulum carnis exiuit. Hæc de tanto viro cùm mihi retulisse sit gratum nulli cogito fore onerosum.

§. IV.

De Ecclesia Sancti Pientij.

PRæterea in eadem insula cernitur Ecclesia in honore Beati Pientij, vt dicitur, Episcopi fundata: quæ ipsa vetustate admodum probatur antiqua. Cùm autem persona eiusdem Fundatoris Ecclesiæ, quisve beatus fuerit Pientius quæritur,

quantum aduerto vtriusque rei certitudo ab hominibus nescitur. Totius nempe vulgi ore prędicatur, quòd Colliberti, de quibus superius dicebamus, eam Ecclesiam ædificauerunt, atque in eâ quoties piscandi gratia illuc aduenissent, mysteria Missæ audiuerint. Sed & de Beato Pientio refertur, quòd cuiusdam custodis Ecclesiæ Beati Petri Pictauis fuerit filius, atque in eadem crescente religione vitæque merito postea officium susceperit Episcopatus. Verùm hæc vtrum sint vera, vt diximus dubitatur. Hæc de antiquitate Malliacensis Insulæ nobis comperta fideliter descripsimus. Restat itaque vt quæ proposuimus, omissa digressione, exequamur.

§. V.

Vuillelmus Dux & Emmelina conjux iterum irascuntur.

Vterque conjux vnde sermo huc vsque pertractus est, iterum ad inuicem irascuntur, & mulieri multiplices pœnæ minantur. Quid amplius morer? Iterum fugatur. Quæ ad suos veniens filium, quem ex Principe susceperat, ipsi furari fecit: æstimans namque furorem viri sui implacabilem, suumve teditum desperans, Burguliense Cœnobium ædificare cœpit quod auctore Domino in breui completum consecrare fecit, Beatique Petri Romę ditioni summisit. Interea maritus multo iam senio confractus mundialem pompam spernens apud Beatum Cyprianum Pictauis sanctæ religionis habitum suscepit, ac Malliacensem Ecclesiam projectis Turonensibus Monachis ob contemptum vxoris Beato Cypriano subjecit. Nec multo post Abbati eiusdem Monasterij iratus eum deseruit, & Beati Maxentij Cœnobium ingrediens vsque ad mortem illuc se perseueraturum spopondit. Post quinquennium quoque graue incommodum incurrit, quod sibi accidisse nonnulli asserebant ob facinus amissæ vxoris. Credidit homo accusatoribus ac honorabiles regni sui deligens legatos ad complanandos exasperatæ fœminæ dirigit animos, obsecrans vt se visitet priusquam se amara opprimat mors. Verùm illa primùm venire abnegat, pòst nihilominus dulcedine eloquentiæ nunciorum multipliciter delinita atque fletuum & precum varietate instigata vna cum filio ad virum properat nobilium multorum agmine vallata. Enimuerò cernens Princeps prudentiam cum potentia mulieris & pulcritudinem filij de se nati ad referendas innumeras laudes Christo se totum conuertit eò quòd & nobilissimam filij indolem ad regni gubernacula aptam vltra quam credebat & conjugem diu malè tractam amori suo reconciliari paratam sentiebat. Paululum igitur huiusce lætitiæ causa à morbo releuatus communi consultu matri ac nato regnum tradit, quæque eis agenda fuerant prudenter admodum imperando disposuit. Ante omnia quoque dolum Bosonis Marchiensis Comitis contra se actitatum allegans non solùm filium, verùm etiam cunctos qui eò confluxerant proceres ad vindictam sub iurejurando constrinxit. Is enim Boso vbi aduertebat Principem vnde agimus, cuius dono ope & auxilio ad Comitatum prouectus erat, chiragrico morbo oppressum, variisque passionibus obsitum, præsagiens quoque, quod penè imminebat eius videlicet obitum, fide quam promiserat oblita, prius calliditate occulta cœpit sibi subjugare eius oppida rura & municipia: deinde amicitijs muneribúsque colligare nobiles quosque ac sua castella: postremò crescente æmulatione Pictauam ciuitatem noctu multo stipatus milite irrumpere aggressus est, reliquaque nihilominus regni possidere iura, sed auertit eum Redemptoris mundi clementia. Postquam itaque ex dispositione regni itémque procuratione sui Dux verbum conclusit Sacrosancta mysteria nostræ reparationis obnixè expetiit: quibus assumptis coram suis, vt scriptum est, in senectute bona viuendi finem fecit. Sepultus sanè est post triduum in sinistro Sancti Maxentij latere atque multorum precibus ac lacrymis Deo commendatus Christiano conditus est more. Post eius exequias ad præceptum filij sui Pictauis terræ nobilitas conuenit deliberatura quo pacto paternum dedecus in hoste vlcisci & diuisa prouincia valeret concordari. Breuiter compertum est ac sacramento firmatum, neque adhuc Bosonis audacia quiescebat.

§. VI.

Qualiter fuit bellum inter Bosonem Comitem Marchiæ & Guillermum Ducem Pictauiæ, & qualiter Adalmodis Comitissa fuit vxorata dicto Guillelmo Duci, mortuo eius marito.

ADalmodis quidem vxor eius obseruatrix admodum carajorum atque maleficiorum quodam responso diabolico iactabat se accepisse in breui Pictauensem se Comitissam fore. Maritus autem qui nonnulla vera eius præsagio audiuerat, lætus effectus, quippe vxorem absque se conscendere non posse ad coniectati honoris credens fastum iam iam patulo & dictis & factis Pictauorum detectus est aduersarius. Obsedit quippe vbi Dominum suum obiisse veloci nuntio aduertere potuit, castellum quod Gentiacum dicitur eo quòd & ciuitati proximum & multi copia boni completum, & subita iuuentute munitum illo tempore habebatur. Coniiciebat etenim dubio procul quòd consequens videbatur esse, videlicet à se illud captum iri posse, quod nullum sibi vlterius municipium obsisteret. Quam factionem vbi modernus Princeps præsensit, liberare suos collecto exercitu obsessos. armis vltricibus quàm celerrimè properauit. Cúmque vicinia hostilis exercitus experisset nobiles quosque ac belli procurandi gnaros ordinandi informandique causa per omnes acies dirigit: & vt ad huiusmodi negotium, partim verbo partim maiorum exemplo sufficienter instruerent viuâ voce imperauit. Nec dissimilia his dabat Boso præcepta suis. Verum vbi ad conflictum ventum est post multorum vulnera & neces tamdem Boso cuncto penè amisso milite addictus turpitérque fugatus est. Qua patrata Pictauorum Dux, Domino permittente, iuuamenque ferente, victoria, oppidum quod Rupes Medeldis vocitatur eò quòd ditioni Bosonis præfati subjacebat, obsedit, & oppugnando cepit: in quo Adalmodem eiusdem Bosonis conjugem repertam fidelibus suis seruandam contradidit. Quam cùm lasciuia iuuentutis quæ latera obseruabat Principis ad mariti iniuriam decerneret ludibrio tradi, seuerè Dux resistit, nobilitatémque fœminæ miseratus atque electis sufficienter militibus ad matrem quæ Candida dicebatur, eam honorificè direxit. Pro cuius humanitatis gratia promisit mater Candida vsque fluuium Rhodanum regni eiusdem Principis per se dilatare iura. Nec est mentita. Porrò autem Boso paucis emensis diebus graui incommodo correptus turpiter decessit, factionum quoque in dominum commissarum pœnas luit. Cuius Emma Principis Pictauiensis genitrix fine agnito, clam Legatos ad Candidam mittit, eaque consulta Adalmodem eiusdem Candidæ filiam filij sui coniugio sociauit. At Candida haud immemor sponsionis suæ eo vsque quo prædixerat, Pictauensem Ducatum augmentauit.

His denique & huiusmodi prosperitatibus Principis confirmatus in regnum matre suggerente ad Malliacense Cœnobium extollendum conuertit studium. Nam quo primum tempore patet eius ad idem Cœnobium ædificandum coniugem suam, sicut supra retulimus perpulit, totum insulæ corpus ob siluam in ea concretam pręter particulam quandam ad Aquilonem mariscum à via vocata vetere vergentem sibi venandi causa retinuit. Tum itaque Dux votis piæ matris alludens, Turonenses fratres, quos genitor à prædicto Cœnobio causis prælibatis intercedentibus fugarat, clementer reuocauit: quæque prius habuerant restituit, atque eos honorificè se tractaturum respondit. Credunt illi & veniunt, & promissa omnia adepti sunt. Nec multo pòst venerabilis Emma Ducis genitrix post multiplicia Sanctorum actuum exercitia quadragesimo primo ætatis suæ anno; regni verò filij, vt aiunt, secundo, è carnis progressa est ergastulo. Verùm priusquam decederet filium ad se accersens: Mi, inquit, nate, ego iam cuius te caritas vltra humanos, si dici fas sit, educauit affectus, vtcernis, defungor. Hoc vnum verò anteà te expeto, quatenus ob mei perpetuam memoriam Ecclesiæque Malliacensis augmentationem tuitionemque vltimo ac si valedicentes iungamur osculo, demum autem lęta emigro, Cúmque illius vocem ad hanc petitionem matris vbertas lacrymarum intercluderet ac singultum; nutibus tamen, quibus poterat, ipsius desideriis corde tenus annuere se indicabat. & quia de his meminerit, post eius obitum operibus declarauit.

§. VII.

De Theodelino Abbate Sancti Petri veteris.

VT autem ad superiora redeamus: cum Turonensibus Monachis quidam aduenit frater vocabulo Theodelinus, de quo quoniam grandis nobis est sermo habendus, eius & patria significanda est & genus. Fuit quippe, vt fertur, genere Hebræus, natione Gallus, iámque adolescens Monachicis disciplinis instructus atque procedente tempore vita & conuersatione simúlque actiuis exercitiis solertissimè præditus, itémque ingenio, modestia, consilio, constantia, prudentia; præcipuè verò lenitate decentissimè ornatus. Huic sanè & Præpositura laborem & totius Monasterij deliberationem Abbas suus, imo per eum commisit Dominus. Qui prima aduentus sui fronte quippe prudentissimus explorare eorum incolarum, ad quos accedebat, animos volens quædam famulis extraneisve quasi vecordis prætendebat indicia: quo facilius ex eorumdem verbis & gestis virtutis an imbecillitatis viri essent, dum se ac si insanum attenderent, aliqua colligeret argumenta. At vbi paullo post leuitatis eos ventosæque iactantiæ malo laborare animaduertit, tum quo pacto eorum pompam tolerando quamlibet amicitiæ suæ adiungeret pertractare cœpit. Et quidem potentium fastus muneribus interdum placabat: mediocrium verò tum leni moderatione, tum exhortatorio sermone complanabat: præcipuè autem subiectis sibi fratribus quæque necessaria sufficienter admodum & humanè impendebat, & ita vnicuique sese liberalem atque hilarem ostentabat, vt singulus eorum ampliùs ceteris ab eo se diligi corde crederet. Cúmque his & huiusmodi domi forísque floreret, famáque probitatis eius longè latéque percurrens nec ipsum terræ Ducem lateret, sed etiam alloquiis eius sæpissimè priuatim & publicè vteretur; post aliquantum temporis apud Abbatem suum inuidia delatorum ac si tyrannus accusatur, liberalitásque eius in ambitionis partem adscribitur: quódque eam non causa Domini, quin potius acquirendi honoris gratia exerceat, diuulgatum habetur. His igitur commonitis elusus Abbas quàm facilè nugacibus Prælatorum more credidit, propediémque se se id experiri per semetipsum necessariis amicis intimauit. Accelerato si quidem itinere clam Burguliensi Cœnobio, cui & præerat, se excutiens, Pictauorum fines ingreditur, fratrem quoque accusatum nimiis profligari contumeliis iam patulo minitatur. Postera nimirum die in quadam Burguliensis Cœnobij cella diuertens, quæ Malliacensis Ecclesiæ habetur affinis, industria quorumdam se amantium nocte eadem viro Dei Theodelino patefiunt minæ & odia proprii Abbatis. Mane itaque facto, fortissimo rerum Domino inuocato, simúlque puritate conscientiæ confisus apparatu venturi patris necessario famulis commisso, consenso equo obuiare ei studuit corde constantissimo. Cúmque non longè processisset à Monasterio patre obuio, equo cui insederat, neglecto, toto corpore in palude, quę magna eo loco erat, prostrato, benedictionem ab eodem more implorat solito. Is autem in eo neque visum deflectens, neque verbum aliquod proferens citato gressu pertransiit, eúmve, ceu hostem obduratis visceribus spreuit. Tum mirabilis Theodelinus prouerbium memoratu dignissimum voce est libera prosequutus. Certè, inquit, reipsa probabitur, vtrum tu duritia improuisa, an ego patientia mecum à cunabulis, si dici fas sit, concreta, victoriam adipiscar facilius. Nam nisi hinc me assurgere iusseris, definitum in Christo opperior, quod hic me inueniat finis. Interea Abbas talia non curans longiusculè à loco secesserat, cùm ab audientibus accipit quæ humiliter prostratus vir iam dictus ei dixerat. Verum hi, qui secum aderant fratres valdè miserati hominem, ante rei examinationem præsertim publicè id Abbatem facere non debuisse lacrymabiliter allegant: atque huiusmodi factum Monachis quidem inauditum, sæcularibus verò detestandum enunciant. Quorum suggestionibus paululum Abbas inclinatus; retrogradum, inquit, iter vnus vestrum arripiens virum conueniat, eúmque surgere mei vice cogat, & nos subsequi ammoneat, vt si obedierit, quia verè humilis sit cunctis clarescat. Vbi autem ad virum Dei Abbatis delata sunt edicta, ac si cælitus ammoneretur, surrexit, totáque illa die aspectus eiusdem patris valdè sapienter declinans paruitate sibi potúsque etiam inimicos ad misericordiam protraxit. Delatores sanè iniurias

eum sat modestè perferre, itémque rei discussionem omni auiditate prestolari cernentes, simúlque pudore commentatæ à se falsitatis metuentes noctu effugiunt: sacrum verò hoc iudicium prauitatis intentatæ sapientibus relinquunt. Porrò subsequenti die ad negotium dirimendum locus expetitur, accusatores vnà cum diffamato citauerunt. Is alacer corpore nitida conscientia fisus adest, nugaces abesse renunciantur: Quo Abbas accepto dum præ confusione aperire sibi os non esset, quoniam quidem nihil iustę querimoniæ erga male tractatum fratrem reuera inuenitet, prius quidem lenitatem animi in credendo falsa apud se reprehendens, postea verò quæque à personis talibus audierat, verecundè tamen his qui se circunstabant referens cur indignatus sit exponit. Cúmque præfatus frater rationem redderet honestè de objectis: Te, Abbas etiam, inquit, fili horum fuga & suam inuidiam & tuam quoque innocentiam apertè detexit. Hæc quoque dicens surrexit priórque satisfaciens veniam supplex ei postulauit. Quod Theodelinus cernens humo & ipse acclinis noxam patri benignè remisit. Peracta itaque reconciliatione, vtilitatibus, quas in commisso sibi officio Theodelinus fecerat, Abbas delectatus, & vt quotidie in melius proficeret, neque adulantium linguas amplius metueret paternè est exhortatus. Ad Monasterium igitur post triduum sæpedictus Abbas reuertitur: Theodelino fratri multò plura quàm prius committuntur. Nec multò post & Abbas moritur. Quo defuncto Princeps Pictauorum Malliacum adiit, cuique ipsum Cœnobium, cui iam múlta largitus fuerat ac largiri sperabat, commendaret, tractare cœpit. Cúmque parentum confœderatio memorię occurrisset, quandoquidem iam tot prædia eadem possedisset Ecclesia, quorum amplitudo Abbatem proprium exigeret, etiamsi progenitorum eius id industria in primordio cœpit operis non statuisset, licet ipsa insula adhuc præter prædictam particulam sibi deesset nulli iustius quàm Theodelino qui multos eo in loco sustinuisset labores, regimini eiusdem præficere basilicæ animaduertit, quíque multos nobilium suæ obnoxios fecisset bonitati. Quod vbi optimatibus, qui secum aderant, significasset, eisque hoc complacere perpenderet, sæpe taxatum virum Dei aduocat, quidque sibi super eo in huiusmodi negotio animus suggereret, ei reuelat. At ille modestè quidem ac rationabiliter dum ei & Prioribus suis etiam post Patris decessum & sanctæ maximè regulæ se subesse, ideóque tale quid sine fratrum consilio, voluntate & licentia suscipere non posse inferret: tum Dux viros ad rem peragendam gnaros ad fratres Monasterii intimatos direxit, obsecrans sibi & virum concedi & scriptis plenè tali annuerę electioni. Illi verò pro sui reuerentia libenti animo prętendunt Principi quæ postularat omnia. Qui assecuto cordis sui voto, Præsule vrbis suæ vocato, Malliacensi Cœnobio Theodelinum Patrem præficit auctore Domino. Is autem quàm prudenter, quámque humanè officium sibi commissum administrauerit, quia vllius eloquentia plenè id nequit, sequens ex parte pagina, si Deus annuerit, prędocebit. Sed iam hic sermonem claudamus: quęque restant alio principio ordiamur.

LIBRI SECVNDI PRÆFATIO.

OMNIS res quæ partibus constat tandiu imperfectionis dispendio notatur, donec eadem necessariis omnino supplementis cumuletur. Nam licet quilibet domum ędificare volens vitæ fundamenta iaciat, cremento ac lapidibus parietes vndique pro modo componat dispositę qualitatis, quousque tamen desunt tigna, laquearia & tecta ædificium illud pars vocari potest, plenè domus non potest. Et in omnibus quidem penitus ædificiis hæc eadem valet consideratio reperiri. Sed & Redemptor noster, vbi ædificatorem turris sumptuum necessaria ad supplementum operis opportuna prouidere debere, alioquin illusionibus videntium eum subjacere admonuit, quàm sit pro nihilo habendum incipere & non consummare luce clarius propalauit. Si igitur inchoatio etiam boni imperfecta paruipendenda est delusionique obnoxia; res autem bene cœpta ac solidè compacta laude dubio procul dignissima: insistendum ergo est omni incipere conanti vt principium operis exornet decore perfectionis. Quapropter ego qui iussis tuis pater Venerabilis GODERANNE cum meo etiam pudore parens, quippe impetitus, in præce-

dentibus succinctè quidem sed sufficienter, vt puto, quia verè de antiquitate & commutatione in melius Malliacensis insulæ quæ Deo Duce nonnullis iam repromissionis terra effecta est, aliqua retuli, atque ad eum vsque locum, quo sacrosancta religio primum in eadem caput extulit, Cœnobiúmque in ea recenter constructum Abbatem prom eruit, protraxi, ne cœpta paruitatis meæ consummatione careant, orationibus tuis fisus ad supplenda quæ restant, immo de Domini auxilio præsumens, stylum deflexi: Parum autem mundi sapientum, præcipuéque Peripateticorum versuta sophismata, si quando simplicitatem indoctæ linguæ meæ subsannauerint, reuereor; quoniam quidem ipsi tum maiores scientiæ partes se assequutos iactitant, quando confuso ordine profusis circumlocutionum ambagibus, esse alicui, quod est, negato, & quod non est, sophisticè imposito, vera, quantum in ipsis est, occultantes, ficta quasi probabiliter pro certis inducunt. Quorum astutiam quiuis eneruare poterit, si quando aliquid proponunt, silentium sibi indixerit: neque enim melius eorum tumor dicendi frangitur quàm vt silendo reijciatur, ludant ergo insultantes superbum sapienter simplicibus: tolerent simplices & tacendo negligant horum plausus. Verùm iam hæc omittentes ad propositum accedamus: surdâ aure quoque quorumcumque sugillantium felleos rancores transgrediendo linquamus.

§. I.

Qualiter Abbas Theodelinus rexit suos Monachos apud Sanctum Petrum, & qualiter erat primus de consilio Guillelmi Comitis.

IGitur modo quo superius diximus viro Dei Theodelino leuato Abbate de amplicatione ac augmentatione commissæ sibi Ecclesię cœpit multa sollicitudine secum multa pertractare. Quo tempore quidam vir Marolięnsis oppidi non mediocriter ditatus comperta fama fidei & probitatis eius, eum adiit, multámque summam denariorum vltra nongentas libras ei commisit. Ex qua omni summa tertiam ei partem obtulit, quatenus quod restabat sibi suisque custodiret filiis. Quod ipse libenter fideliterque adimpleuit. Verum quoniam iam illo tempore abundantia iniquitatis maxima ex parte bonum excludere cœperat charitatis, adeò vt debita reuerentia minimè impenderetur antiquis etiam Sanctorum locis, quàm potiùs conculcabantur à pessimis, colligens animo reuerendus heros nouiter ædificatum Cœnobium dilatari nequaquam facile posse absque donariis terræ Principis, quàm familiariter ei adhærere ac imperiis eius humiliter parere, atque ex collatis sibi muneribus eùm sępissimè honorare, sedulàque officia prout opportunitas & rei & temporis exigebat, exhibere consilium fuit. Cúmque exercitijs huiusmodi intentus Principi acceptus esset & gratus, adeò vt in maximis quoque negotiis eius consiliis & dispositionibus magis fidem daret, quàm cunctis suis optimatibus, hácque de causa apud ipsos etiam Aulicos honorabilis haberetur, cœpit ei idem Princeps quam multa quam grandia repromittere, id que ipsi potissimum iubet obseruare, vt si sibi aliquid ex decessione & successione nobilium viderit contingere id à se non tardet expetere: quandoquidem vt asserebat, sibi commissæ Ecclesiæ potiùs quàm alicui tyrannorum optabat conferre. Et hæc pater Theodelinus surda haud hauriebat aure, sed lento potius gradu quàm concito, & opportunè magis quàm procaciter ad animi sui vota cupiebat scandere. Idcirco siquidem se nolle ab eo postulare, vt postea ipse asseruit, dissimulabat, vt si quando aliqua grandia deposceret, ea faciliùs ex tarditate petitionis obtineret. Religiosum id namque præcipuè Monachis asserebat officium rarò infestare mendicando animos Principum. Oppidum nimirum quod eiusdem Ducis genitor, sicut superius meminimus, causâ Normannorum ædificarat in Malliacensi insulâ, adhuc in ea tunc temporis habebatur: super cuius diuturnitate præfatus Pater graui mœrore afficiebatur, illiúsque potissimum euersionis causa Palatinus videbatur. Siquidem valdè metuebat ne post Ducis decessum aliquis illud tyrannorum sequentis sobolis fraudulenter irrumperet: atque hinc quoque Monasterio concessa vastaret, extirparet, dispergeret.

§. II.

Qualiter Gulielmus Dux acquiescens ad requestam Theodelini Abbatis, dedit Castrum cum tota insulâ, vt in dictum castrum transferretur Cœnobium, quod tunc temporis erat apud S. Petrum.

VNde die quadam dum primus anniuersarius dies matris ageretur, & Dux circa pia opera esset intentus, atque ob memoriæ eius solemnem recordationem multis lacrymis fieret suffectus post completas orationes mirabilis Theodelinus eum adiit, atque tum exeniis, tum blandimentis plus solito demulcens, vbi illum plenè aliis repulsis negotiis ad se intentum conspicit: Quoniam, inquit, dulcissime Domine, decet me tibi tuisque omni vigilantia bona prouidere ac mala futura, quomodo euitentur, præmonere, vellem, si adsit animo, aliqua tibi vtilia, priuatè tamen perorare. Mox ergò eo annuente locum ad hoc aptum expetunt: demum quoque præfatus vir tale dicendi arripuit exordium. Cùm omnes, inquit, quos ad regni fastigium disponendum diuinum sublimauit auxilium, iniquitatem fugere, auaritiam libidinémque ac si pestiferum virus perhorrescere, ceteráque superbiæ membra à se eliminare, iustitiam & pietatem colere, largitatem munificentissimam sine censu etiam prætendere, continentiam & castitatem indesinenter inuiolatéque conseruare; ac reliqua sanctæ humilitatis exercitia semper deceat adimplere: videris te potissimum, quem & parentum nobilitas & liberalis pietas decorauit, his studiis debere operam dare. Quæ omnia te exequi velle istud erit argumentum, si ea quæ sub te Domino dicata sunt, te disponente in ampliorem erecta statum fuerint ac expolita, ne te decedente in sese retineant, quod sibi verti queat in scandalum. Cùmque Princeps iis attonitus, cur ista proposuisset, diligenter inquireret, consequenter intulit ille. Insula quidem, Pater reuerende, cui nos pios genitorum tuorum conatus complens perfecisti, in sui fortiori parte, te teste, retinet castrum tuæ ditioni subditum, quod nisi dum adiuuis, iubeas iri perditum quandoque in tuo Cœnobio famulantibus futurum sit contrarium, nec intellectus concipere valet mortalium; sed si idem vitæ causa perennis nobis filiis tuis largiri placuerit, verè quod modò & nobis metuesst mali, & quandoque suauis consilium poterit fore iniquum, vertetur ac manebit pauperibus Christi in refugium; efficiaturque illo limes quo rapiatur cœlum. Igitur eo quod se manebat explicante, tum Dux Dei omnipotentis, vt credimus, aspiratione commotus: si, inquit, illic alicuius magnitudinis erigere Basilicam ritè spoponderis, & castello à me cum toto insulæ corpore, itémque præterea multo munere donaberis.

Priùs autem quàm hæc contingerent vix octo soles emensi fuerant, cùm vigiles castelli, de quo agimus, per maximum luminis pharum ad sphæræ modum cochleatum noctu super Malliacense Cœnobium cœlitus lapsum conspexerant, cuius splendore illustrati adeò exterriti fuerant, vt voce confusa socios assurgere, arma corripere, hostes insulam irrupisse, atque Monasterium concremasse multo afferent clamore. Quorum ipsi clamoribus expergefacti concitè assurgentes partem quidem luminis conspexerunt, illudque non humanum, sed diuinum veritate cogente confessi sunt. Deinde nimirum nocte alia homuncio quidam arte piscator dum ad officium exercendum properaret, tres splendidissimos viros luminum trium portitores eandem Ecclesiam ingredi ac per tres fermè horas eos vtrum regrederentur præstolans spe illa frustratus est. Itaque dum visiones huiusmodi fratribus eiusdem Ecclesiæ reuelarentur, sese à Domino visitari, locum quoque suum in breui augmentari maturiores quique profitentur. Nec multo post Patris Theodelini & Ducis sæpe-fati confœderatio præloquuta & astipulata est. Sed iam res ipsa exequenda videtur.

Porrò vir Dei Theodelinus, vt dicere cœperam, ex verbis Ducis quæ dudum sperauerat, effectui appropiare agnoscens gaudij sui magnitudine ad vestigia ipsius corruens, & vt dicta chartis firmaret, supplex expostulauit. Cuius precibus Dux haud segniter assensum præbens: Quoniam, inquit, quæ expetis firmè stabilitérque locanda sunt, repete quantocius propria, & quæcumque genitores nostri

&

& nos Cœnobio tuo contulimus litteris: manda, primáque scribatur ipsa quâ à me hodie donaris insula: demum quoque vna nobiscum Romana Beati Petri Apostoli adies limina: subijciámque tum Cœnobium cæleste Clauigero præsente Papa, & iuncta ad se pertinentia: quatenus amodo & in perpetuum ab omni seruitutis vinculo libera permaneant & absoluta, nulliúsque sint Episcopi aut alterius Monasterij ditione subjecta, præter Romanam Principis Apostolorum Ecclesiam, cui quotannis viginti solidos pro censu solueris ac poneris principali eiusdem Ecclesiæ in ara, eritque munus hoc memoriale ad vestræ Ecclesię subsidia, & ad hęc quæ diximus perpetuò conseruanda. Nec mora post hæc à facie Principis Abbas se subripiens quæcumque imperata sibi fuerant litteris tradit die ipsa, eique Principi offert, & vt firmet more solito coram optimatibus suis instantissimè rogitat. Quid multa? Princeps libentissimè annuit, firmat chartam reliquisque nobilibus firmandum tradit, noménque matris inter testatores ac si viueret, pro eo quod eius anniuersarius dies mortis agebatur, conscribere fecit. Et quidem tum ab Incar. Domini nostri Redemptoris millesimus tertius annus voluebatur, cum hæc mense Iulio Pictauis agebantur, ac regnare Francis Rex Robertus ferebatur. Facta autem est ad votum Abbatis ac Principis primum Pictauis eadem carta; sed subsequenti anno Romæ recitata ac roborata & in Apostolico priuilegio translata. Denique subsequenti tempore vir Dei Theodelinus secundùm Ducis voluntatem cum eodem Romam perrexit & præsente eodem Principe quæ gesta fuerant Sergio Papæ, qui tum sedi Apostolicæ præerat, exposuit. Cúmque Sergius an ita se res haberet à Principe requireret, tum ipse assurgens ita esse asseruit: vtque hæc priuilegio auctoritatis Apostolicæ confirmaret votiuè sat supplicauit.

§. III.

Qualiter fuit castrum destructum & Cœnobium astructum.

PApa verò desiderio viri alludens duo super hoc negotio iubet fieri priuilegia, quorum vnum Sancti Petri perpetuò retineret Bibliotheca: aliud Abbas in papyro more majorum scriptum deferret ad propria. Quæ vbi ad votum vtriusque completa sunt firmati viri benedictione Apostolica ouanter repedarunt ad sua. Donaria sanè quæ in priuilegijs retinentur prætereo, quoniam hæc habentur in propatulo. Porrò autem regrediens Princeps oppidum funditus destruxit, atque designatis consequenter in locis, auctore Domino futuri Cœnobij fundamenta primus iacere cœpit. Quid multa? Tanta celeritate aiunt ædificium illud ad perfectionem venisse, vt post quatuor annos prioris Monasterij fratres illò commigrauerint, & aliquantum temporis in ligneis officinis habitauerint. Quæ officinæ postea opportunè effectæ sunt lapideæ. Iam verò Malliacensis Ecclesia non modicè excreuerat, famáque pulchritudinis & magnitudinis eius per multa sese sparserat, cùm Berno Burguliensis Abbas qui Gauzberto prælibato successerat, corporeo rejecto tegmine ad æterna demigrat. Post cuius decessum fratres eiusdem Monasterij tanto viro orbati Pictauiensem Principem sæpefatum conueniunt, querimoniam allegant, casum exponunt, sui misereri, Theodelinum sibi Patris officio fungi debere implorant; Burguliensis Ecclesiæ curam ad eundem Principem ceu Malliacensis, quippe à se & à genitrice fundatæ, iure fundatoris pertinere toto affectu ingeminant. Quorum petitionem rationabilem idem Princeps suspicatus patrocinium viri eis concessit, sed ea conditione, quatenus se potissimum non abnegaret Malliacensi Operi, illúmque locum semper sibi attenderet specialiter commissum.

Multa denique ea tempestate eidem Patri, exceptis his duobus licet inuito commissa sunt Cœnobia: quorum quidem alia per se regebat: alia verò probis ac religiosis fratribus injungebat disponenda. Et licet ab vno viro plures regi Ecclesias non esse canonicum sciam, idcirco tamen mihi non approbando referre rem placuit: sed vt per hęc quilibet agnoscat quanta in Theodelino discreta misericordia cum moderata prudentia viguerit. Videre namque mihi videor multiplicia in eo bonorum operum exercuisse exercitia, quem ita omnis ætas regularis disciplinæ am-

plectebatur reuerentia. Nonne ergo si cateruas fratrum Cœnobiorum sibi submissorum eius regimen toto affectu sitientium intueamur, Isaianum illud oraculum quodammodo: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum, animo mox in his non compensamus. Quam autem in pupillorum ac viduarum ex familia Sancti Petri existentium consolatione largissimus, quámque erga famulos proprios, vt in adipiscendis bonorum artium officijs inuigilarent sollicitus fuerit taceo, ne in immensum proteletur narratio: ea duntaxat quæ suscepti operis exigit dispositio, commemoro.

Ea siquidem tempestate millesimus decimus fertur ab Incarnatione Saluatoris emersisse annus, gerebátque vrbis Pictauæ præsulatum Gislebertus, Francis verò imperabat Rotbertus, cùm vehementissimè mirabilis angebatur Theodelinus, quia cùm omnium bonorum affluentia abundaret Malliacensis locus, sola Sanctorum deerant pignera quibus honoraretur atque defensaretur. Sed clementia insita summo Principi ac domino omnium rerum, quippe cuius hoc est singulare priuilegium, vt pia piorum desideria plenè perducat ad effectum, super hoc satisfecit, eidem in hunc quem paulò pòst ipso donante assignare decernimus modum. Prius autem tale quid narrabimus.

Abbas Engiliacensis Ecclesiæ illis diebus caput sanctissimum Præcursoris Ioannis Baptistæ Domini, quod antiquitus in eadem absconditum Ecclesia ferebatur, leuare, atque omni populo quo ipsum caput verè Ioannis esse fidem faceret ostentare voluit, ac ad tale spectaculum inter reliquos Theodelinum Patrem inuitauit. Adueniente itaque statuta die Angiriaco innumera plebs affuit: Sacerdotum denique & Monachorum cœtus confluxit inæstimabilis. Cúmque ad rem peragendam ventum esset & inter priores, quosque persona cui tantus thesaurus eleuandus committeretur idonea quæreretur, prosiliens præfatus vir è medio: si, inquit, ô Patres iubetis, dilectum cœlestis sponsi, ego libentissimè accipio, ac præ magnitudine sui ac reuerentia multoties exosculatum vestris visibus repræsento. Cuius professioni dum omnes alluderent solemni præmissa oratione ad sanctas gazas supplex accessit, detexit, omnique multitudini expositas per duarum ferme horarum spatium demonstrauit. Quo expleto, dum eum recondendum omnes annuerent, diu multùmque prolixam orationem simulauit, sanctisque è dentibus vnum in ore occulit. Verùm mox condigno mulctatus verbere, nam tum oculorum caruit lumine: quæ fecerat, his, qui adstabant, verecundè licet, referat, deinde malè amissam valetudinem confitendo dignè secum reportat. Hæc pio ostentando viri voto erga sanctorum pignera inseruisse sufficerit. Iam verò stylum retorqueamus ad id quomodo desiderio ipsius satisfactum sit.

§. IV.

Qualiter, & à quibus personis, & à quibus locis, & quæ miracula facta sint, & quo loco translatum est corpus Sancti Rigomeri.

IGitur post terminum rei præscriptæ, dum ad propria remeasset is de quo agimus, causa intercessit, quâ eum Hugo Cenomanensis Comes conueniret. Siquidem iminebant ipsi permaxima quæque negotia, quæ eo inconsulto, diligebat namque illum charitate liberâ, sibi timebat nocitura. Cúmque ex omnibus quibus eum consulturum pararat egregiè accepisset responsa, demúmque ad inuicem familiaria quædam alternarent colloquia, inter hæc & illa, Comes, vt videtur Domino inspirante, Abbatem rogat vtrum sibi ad tanti operis supplementum boni afflueret vbertas, an se circumcingeret, vti in recentibus sæpe accidit, rerum tenuitas. At ille: Plurimis, inquit, si de temporalibus disputas bonorum ad explendum abundo omnium copiis; sed quid mihi ex ijs solaminis, dum Sanctorum pignoribus careo Sacrosanctis? Cúmque allegantis modo nonnulla replicaret. Sed quoniam mihi tibique orta est hinc fabula venerabile caput tuum deprecor, latissimos memoriæ campos percurrendo retracta, ac si quid, præuales præbe vnde sitis meæ ardor capiat refrigeria. Ad hæc admodum attonitus Comes primùm quidem paululum verba faucibus occludit, deinde: Quoniam, inquit, nequaquam hæc tui tantùm reor petere causâ, quin potius multorum commodi grátia, & vt legimus plus aliorum

quam nostra nos quærere decet opportuna præsidia tale quale postulas in quadam iuris mei Ecclesia thesaurum progenitorum meorum reseruauit industria, quo tua obstrictus dilectione me expolio, tibique hunc liberum concedo. Fuit siquidem IESV-Christi seruus vocabulo Rigomerus, cuius viri leguntur actus & apud nos crebris refulget miraculis, cuius forsan nec famam acceperas hactenus. Mecum itaque aliquem arcani fidum custodem necnon & religione probatum dirigito, Ego autem eius assignatione ad vsquequo inferendus est locum digno inquantum valuero dignissimo prosequar obsequio. His auditis vir venerandus quanto tripudiauit gaudio, quámque festiuè summo Domino tantique boni largitori multipliciter innumeras rependit gratias reticeo, quoniam quidem summorum oratorum poëmata his succumbere credo. Deligitur tandem communi consilio frater quidam & bonitate celeberrimus, & huiusmodi negotij, vt ferunt, ordinator peritissimus, comitique longè sub alius operis intimatione associatur. At vbi Cenomanicam vrbem ingressi sunt, intimat Monacho præfatus Comes, vt à sui consortio se subtrahat, & quoquo potuerit, ac si eum à se pepulerit, hospitandi gratiâ diuertat i rebus noctе decoloratis, ad sui suasionem legati se quàm celerrimè adeat. Hæc verbis ille; factis haud aliter suppleuit iste. Denique ingreditur ille Comitatum familiaribus se aliqua Sanctorum loca expetere velle orationis causâ simulat: sagmarios demum itémque sufficientem apparatum, prout longioris viæ necessitas postulasset, parari Officialibus sub eiusdem noctis articulo imperitat. Finito autem die, cùm omnes sui monitis eius parando opportuna perstreperent: vrbs verò omnis peregrinari cum velle opinaretur, rem nimirum subsecuturam, nec vllus quidem leuissimè saltem suspicaretur, clam idem Comes accersito secundùm significatum fœdus fratre, de quo superius dicebamus, vna cum eo Ecclesiam Rigomeri gloriosi penetrat, custodes quatenus rem occulant, iureiurando obligat: deinde suppliciter præmisso oratu ad glebam quæ sanctissimum prælibati Patris retinebat corpus appropiat: postremò patefactis eiusdem glebæ ostiis sacrosanctos artus inde cum indicibili abstrahens reuerentia in scriniis ad hoc opportunè paratis transfert, omnique diligentia signat. Cúmque hæc agerentur subito inopina concrepant tonitrua, densissimáque coruscant fulgura, licet paulò antè tempeties adesset quàm serena. Mox quoque rei procuratores præter Comitem ac Monachum sese hinc subtrahentes metu correpti conclamabant priori debere restitui loco sancta pignera, alioquin nequaquam euasuros huiusmodi discrimina. Quæ idcirco, vt credimus, diuina egit potentia, quatenus is, qui transferri conabatur, sollidiori veneraretur & coleretur diligentia. Enimuerò paullò post reddito sereno volente Christo congruè omnibus quæ res flagitabat dispositis, viri Ecclesiam egrediuntur, acceptóque itinere eadem die ad vsque Andegauense oppidum mira celeritate proficiscuntur. Et quoniam ipsa eadem die anniuersariæ solemnitatis beati Albini Episcopi vrbis Andegauæ plebs festa recolebat Missæ adipiscendæ voto S. Thesauri baiuli in Basilica eiusdem sancti diuertunt, scrinia deponunt, officium cuius causa ædem sacram adierant, expetunt, sed quid tunc noui per exanimata nostri Rigomeri membra effecerit arbiter supremus proferendum quàm tacendum videtur gratius, Vt namque hinc paulullum ludendo canam.

Virtus testa parum refert, vitiumque sepultum.

Porrò autem dum Sacrosancta mysteria prestolarentur viri, & scrinia, quæ vt diximus, sacris erant pignoribus ditata, quodam Ecclesiæ loco exposita haberentur, protinus quidã paralyticus penè omnis corporeç valetudinis expers portitoris officio illò adfertur, casúque supra prædicta scrinia orandi gratia nescius quid in se retinerent recubans, plus solito obrigitur, deinde tot incommodi infestationibus agitatur, vt sibi vitalem flatum amisisse videretur. Paulò pôst verò mirum dictu stupentibus, qui aderant, omnibus, adest inopina salus, ac per mortui membra, viuenti medela diu præstolata porrigitur. Quo patrato dum plebs quæ illuc solemnizandi causa conuenerat vna cum meliorato ægroto exultaret pro miraculo in Domini laudibus, nullúsque rei certitudinem agnosceret, præter Comitem ac socios eius. Ipsi autem timore Fulconis eiusdem vrbis Comitis, ad quem attinebat & Cenomanensis Comitatus, de S. Rigomeri deportatione & ab eo collata ægroto sospitate conticerent penitus, prodigium illud magnificè beati Albini laudibus adscribitur. Verùm sancti Thesauri latores moras omnes rumpentes, acceptum iter studiosè persequentes sequenti die Cœnobium petiuere Burguliense. Et quoniam Theodelinum præ-

fatum Patrem illuc suspicabantur, nam spoponderat, occurrisse, atque aduentum eorum opperiri valdè sollicitè, apparatum quoque nihilominus tantę rei sufficientem vigilanter prouidere, è socijs aliquem pręmittunt se adesse, itémque cuncta quę optarant, auctore Domino Christo gnauiter, sed & vltra quam sperarant, qui intimaret complesse. Quo vir Dei accepto, quanto lætificatus est tripudio, quantóque exhilaratus iubilo, quando id alicuius expediet etiam Rhetoris oratio. Tandem accersitis eiusdem Cœnobij fratribus rem patefecit, atque vt sese ad susceptionem cœlestis protectionis præpararent supplex implorauit. Illi verò hoc solemnissimè exequentes omni studio receperunt, & in Ecclesia Burguliensi quàm decenter exposuerunt felices hos pronunciantes quibus tale Deus dirigebat patrocinium.

Interea Pater Theodelinus ipsa eadem hora quodam citissimo accito veredario negotij totius seriem Malliacensibus fratribus intimauit, quidque ipsis in procinctu exceptionis sititæ prouidendum potissimúmque procurandum necessario instaret literis ordinauit. Cuius Malliacenses nutibus haustis legatarios circumquaque emittunt, multorum populorum cateruas, itémque Monachorum & Clericorum non minimum coetum mira agilitate colligunt. Nocte interim illâ, quâ emigratâ Sacrosanctæ gazæ Malliacensi Monasterio erant inferendæ, quidam fratrum in eo quiescens, Barcinonis natione Tezo nomine immensum luminis splendorem ab Oriente in somnis emergere, deinde pedetentim omne Cœnobij corpus complere, nec multò pòst innumeram populorum frequentiam vndique concurrere, ac mirum nescio quid in eodem lumine suspensa expectare. Itémque sibi quasi submurmurando promittere. Et ipsum quidem hactenus Beati Rigomeri latebat aduentus. Si autem mortalium somnis nostra conjectura dignè porrigitur, videtur haud absurdè non vnius tantùm illius diei solemnem lætitiam, quin potius largifluam bonorum omnium affluentiam ac ægrotantium non solùm carne, sed etiam animis consolationem, quam ad Beati Rigomeri suffragia concurrentibus confert Dominus, portendere optatam. Verùm vbi latores superius assignati vna cum Theodelino venerando pretiosissimam gemmam Malliacensi insulæ intulerunt, clamor ingens vtrimque oboritur: adest sacer conuentus fratrum: hinc quoque & inde multiplex frequentia turbarum laudem Domini vndique resonantium: ministri necnon eum crucibus & cereis circumstantibus alijs humeris ouantes sanctum corpus imponunt, reliqua verò multitudo flexis poplitibus Rigomeri gloriosi cum multis lachrymis oppidò licet exoptarent, rogitant patrocinium. Tandem sanè supplicatione debita completâ, antiphonáque imposita Malliacensi inducunt Ecclesiæ iam olim a Domino prędestinata charismata, circumquaque concrepante lætitia. Et quoniam major eiusdem Ecclesiæ crypta infecta adhuc his diebus manebat, in dextro membro eomponunt omni cum diligentiâ, quo sanctæ Dei Genitricis ac perpetuæ Virginis habetur & ara.

De Miraculis sanè deinceps per eum ibidem gestis, quæ tot ac tanta sunt, vt ea plenè referre nullus hominum, vt aiunt, sufficiat, ad præsens quidem tacemus: si vitam autem Deus dederit aliquantulum longam, quæ vel quanta seniorum probatissimorum assertione de his accipimus, quolibet sermone ad laudem Domini nostri IESV-CHRISTI, qui fecit quæ futura sunt, exarare aggrediemur. Terminum autem istic quoniam & breuitatem nostri ingenij & narrationem paulò amplius quàm decuerit fortè protelatam mensuramus, terminum, inquam, chartulę posuissemus nisi adhuc paucula capitula huic ordini necessaria subjungere congruum decreuissemus. Composito igitur sancto Domini loco & ordine prætitulato adhuc inconcussa perstabat beatissimi Aquitanorum patroni Hilarij Basilica, quam præcedenti libellulo ædificauimus coram Principis aula. In quâ nonnulla patrata feruntur miracula, quæ dum compendio operam damus, satius ducimus reticenda. Porro verò in sæpe taxato Cœnobio, quidam Constantius cui agnomen erat Brizaldus Præposituræ officio potiebatur, quoniam sæcularium expeditionum industrius adprimè putabatur. Hic ergo die quadam Theodelinum patrem conueniens, multitudinem Ecclesiarum insulæ omnino exprobrabat, atque conquerendo aliquam earum merito conuellendam garriebat. Cuius primùm suggestionibus vir Dei resultans, postmodum verò eius instigationibus addictus, eius voluntati rem dimisit. At ille inde egressus, multitudinémque virorum colligens ad Ecclesiam Beati Hilarij

accessit, eámque funditus euertit. Quantum nimirum eius Domino grata fuerint opera, vltio detexit manifestè subsecuta. Namque necdum penitus corruerat paries vltimus, cum ecce idem præsumptor Monachus letali morbo correptus, de equo cui insederat, proruit, denique caduco incommodo est fatigatus. Postremò grandi emenso interuallo paulùmper cessante morbo respirauit, & quæ erga se gesta fuerant, dum ipse nesciret, à videntibus accepit. Tum itaque publicè se peccasse, se grauissimè errasse confessus est: deinde officio famulorum ad Monasterium defertur, casus eius Patri ac Fratribus refertur. Quo audito validus omnes timor corripuit, communique consulto ad locum dirutum aliquos è fratribus dominum reuerentes dirigunt, altarisque lapides & cœmentum quod intactum remanserat cautè nimis colligere, atque in Monasterio ad se afferre præcipiunt. Illi quidem alacres obaudiunt; isti verò ipsum idem altare in capite designati Monasterij in honorem eiusdem Sancti Hilarij erigunt. Frater sane ille cuius temeritas locum profligauerat, quatuor quidem, vt aiunt, menses superstes extitit, nec tamen aliquod doloris leuamen adipisci promeruit. Sed & Patri sæpe taxato Theodelino, sicut in primâ fronte multa prospera, ita è contrario iuxta vitæ terminum nonnulla obuiauere aduersa. Et primò quidem rerum possessarum creberrima & grauissima damna, deinde suo corpori, ac familiarium amicorum prosperitati penè importabilia ingruebant incommoda: postremò dum ipse noctu decubaret in domo infirmorum cogente necessitate ægritudinis præualida subito euaginatis gladiis duo quidam seruorum ex Sancti Petri familia, quorum alter Hercambaldus, sequens verò Galterius dictus in baptismate eius filius erat, super eum irruunt, mortem inferre gestiunt omni audacia. Tum autem quam Dominum timuerit idem Pater liquidò claruit, dum ceruice extra stratum exerta neque veniam aliquam deprecans, nec verbum aliquod pro ereptione sui protulit, sed ac si mutus regulare silentium custodiuit. Tandem verò donâre Domino qui circumjacebant horrore nescio quo propulsi euigilantes fures adesse deprehendunt, effuganr & à timore hominem liberant. Rursus quoque Pictauis è simili discrimine sed à dissimilibus personis illato mirabiliter diuina eripuit dignatio. Præterea multa sibi accidere incredibili tolerauit sufferentia. Sed exequamur proposita omittentes ista. Eâ verò tempestate quidam ditissimus vir vocabulo Ainricus multis muneribus, multis blandimentis Patrem Theodelinum circumueniens ab eo vt Ecclesiam ad portum Malliaci construeret, impetrauit. Impetrauit heu pro nefas! & simoniacè ædificauit. Sed de hoc satis sit dictum.

Verùm Dux de quo in superioribus dicebamus cum de Patris Theodelini prouectu loqueremur, sexagesimo primo, vt fertur, ætatis anno, regni verò trigesimo septimo, filiis in principatu relictis anno ab Incarnatione Domini & Saluatoris nostri millesimo trigesimo defungitur, atque in Malliacensi claustro honorificè sepelitur. Post cuius decessum quindecim venerabilis Pater Theodelinus ânnis in corporeâ carne mansit, atque millesimo, ab Incarnatione Domini ac quadragesimo quinto anno Kalendis Ianuarij apud Burguliense Cœnobium sanctis Mysterijs initiatus, corpus terris, spiritum reddidit sæculis æternis, Abrahæ, vt credimus & optamus, finibus locatus, Christi fruitur bonis. Cui succedens vir mansuetissimus & humilis vocabulo Humbertus quindecim annis Malliacense Cœnobium sat modestiè rexit atque patientiæ & longanimitatis suæ clarissimum castissimis filus specimen relinquens millesimo sexagesimo anno ab Domini Incarnatione viuendi finem fecit.

Post hunc quoque eidem regimini quidam præfuit Goderannus, natione, vti ego accepi, Gallus, alterius quidem Monasterij Monachus, sed necessariò, vt multis videtur, illuc extitit subrogatus. Nam de eo tenet sermo, quod si rebus tum gestis quando electus est, digna imponatur consideratio, verè secundùm viri prudentis assertionem, ipse in tempore iræ factus est reconciliatio. Sed quoniam dum hæc scribimus adhuc humanis inter est rebus, eius ex actibus silentium nobis indicimus, ne adulatoris notam incurramus. Vtrum autem amore Domini an odio dignus sit posteris iudicandum seruemus,

Hic ramulum verbi libuit defigere nostri.
Ne protracta nimis tedio sit pagina doctis.

Alia manu: Et est notandum quod Guillermus fundator Malleacensis in fine dierum suorum effectus est Monachus & tempus totius vitæ suæ fuit LXXI. annorum & obiit ac sepultus in choro dicti loci anno Domini MXIX.

Cum oraculum vatis diuinitus inspirati vt laudare Dominum in Sanctis eius atque in virtutibus eius merito debeat humana propago, adhortetur, quandoquidem holocausta laudis bono animo emissa aditus quodammodo fit, quo sibi vnigenitus filius ostendatur filius Dei qui passim in Diuinis lineis aut salutare Dei dicitur, eo quod saluos faciat suos, aut brachium siue dextra. *Cætera desiderantur in Codice MS. quo vsus sum.*

DE MONASTERII MALLEACENSIS DEVASTATIONE FACTA A GAVFRIDO DE LEZINIACO Narratio.

Auctore eiusdem loci Monacho Anonymo.

ANNO Incarnationis Dominicæ millesimo ducentesimo vigesimo quinto, sedi Apostolicæ præsidente Papa Honorio: ac illustri Rege Ludouico inclytæ recordationis Philippi Regis filio, regni Francorum tunc temporis gubernacula obtinente: Henrico etenim viro religiosissimo & summæ Trinitatis cultore deuotissimo in Anglia regni Monarchiam gubernante, necnon Willelmo Pictauiensis sedis Pontifice ac Santonicæ Ecclesiæ Helia viro venerabili præsidente, nobilissimóque Comite Marchione Hugone de Leziniaco Hugonis Bruni filio: verum etiã quod non est reticendum, venerabili Patre ac miræ prudentiæ viro nobili Vvillelmo Forti huius Monasterij Abbate, atque vt ita loqnar, nobilissimo defensore, Ecclesia Malleacensis grauem passa est ruinam atque multiplex detrimentum. Horum ergo dictorum temporibus & eo multo amplius dicta nostra mater Malleacensis Ecclesia diu iniquorum malleis fuerat malleata ac cuiusdam nobilis Gaufredi de Leziniaco patre Gaufredo de Lezignem & Vvillelmi de Valentia manu potenti & violenta fuerat aggrauata: quod etiam quandocumque diuertissent ad Ecclesiam memoratam prædictus & sui cum canibus, equitibus, mulis, auibus, satellitibus, ac seruientibus vniuersis quoscumque de quacumque parte adduceret, vel etiam sine ipso omnes ipsius domestici ac quicumque de familia eius quoquo nomine censebantur in procuratione continua à prædicta Ecclesia prouidere atque sibi debere necessaria ministrari dicebãt ex consuetudine diuturna, sicut in compositione facta inter Gaufredum filium dicti nobilis & Ecclesiam melius ac plenius est expressum. Mortuo igitur sæpefato nobili seniore Gaufredo successit in hereditate paterna filius suus Gaufredus de Lezigné iunior sæpe fatus, & quemadmodum pater suus rerum Ecclesiæ infelicissimus extiterat deuastator, ita & filius in malis patris sequens vestigia substantiæ ac rerum Ecclesiæ iniquissimus extitit persequutor. Multis igitur annorũ curriculis dicta Ecclesia attrita fuerat atque iam corruerat ante faciem persequentis, cùm inspirante bonorum omniũ conditore, Vvillelmus Fortis superius memoratus tunc temporis Prior de Xanctonio ab omnibus Fratribus inspiratione diuina electus est prædictæ Ecclesiæ in Abbatem. Electione autem ipsius ab Episcopo Diocesano, vt decuit confirmata, administrationi Ecclesiæ curam exhibuit vigilantem, multa pro libertate Ecclesiæ confouenda pericula sustinens & aduersa, murum se defensionis contra inimicos opponens: nulla aspera ac dura perpeti formidauit, vt statum Monasterij, cuius regimen acceperat, ereptum de manibus iniquorum secundùm priuilegia fundatorum, qui ipsum liberaliter ac sine aliquo subjectionis vel exactionis retinaculo fundauerant posset, vt dictum est, in melius reformare, illud Euangelicum non ignorans: Beati qui persecutionẽ propter iustitiam patiuntur. Vsus vtique prudentium virorum consilio illã Salomonis sequens sententiã, vbi dicitur, omnia fac cum consilio & post factum non poteris pœnitere. Prudenti igitur ac robusto consilio confirmatus contra persequutorem Malleacensis Ecclesiæ ac inuasorẽ domus Dei Gaufredum de Leziniaco iustitiæ frœna laxans ipsum fecit diligenter moneri, & ipse personaliter monuit, vt ab infestatione Malleacensis Ecclesiæ & molestatione indebita quã ipsam diu molestauerat, manum retraheret vio-

lentam. Dictus autem nobilis quasi pro nihilo reputans monitionem Abbatis superius nominati sæuijt crudelius in rebus & membris Monasterij & homines eorum grauibus affecit dispendiis & injuriis prouocauit. Quod dolens grauiter Abbas superius memoratus coram Honorio sedis Apostolicę summo Pontifice querimoniam detulit ad Romanam curiam personaliter accedendo. Personaliter itaque constitutus coram summo Pontifice omnem exactionis atque subjectionis totiusque rei gestæ ordinem, pro qua venerat, enarrauit, & qualiter dicta Ecclesia fundata fuerat & à quo patrono prætendens manu propria priuilegium fundatoris, in quo priuilegio inter cætera habebatur, quod prędictum Monasterium pertinebat ad Romanam curiã, nullo alio mediante. Qui summus Pontifex talia vt audiuit continuò Abbati, qui tunc præerat Monasterio S. Ioannis Angeliacensis, Priori eiusdem loci dedit in mandatis & venerabili Aimerico cognomento Tabat.r, qui tunc Alnisiensis Archidiaconus habebatur quòd ipsum compellerent ad hoc, iustitia mediante. Receptis ergo litteris commissoriis Iudices memorati in omnibus iuris ordine obseruato prędictum nobilem potestate sibi tradita compellere studuerunt, vt de damnis & illatis iniuriis Ecclesiæ Malleacensis Monachis eiusdem Ecclesiæ ac hominibus eorundem satisfaceret competenter, & ab indebita molestatione dictæ Ecclesię & hominum quâ ipsos diu molestauerat, resiliret, ac de cætero talia præsumere non auderet. Dictus autem Nobilis prohibitionem siue monitionem summi Pontificis & suorum iudicum vilipendens damna intulit prędicto Monasterio rebus & hominibus dictisque Monachis plurima ac etiam grauiora. Nam Abbatiam postea per vim intrauit pluries & immunitatem Ecclesiæ violans bona & substantiam Monachorum tam in capite quàm in membris, Dei timore postposito, vsque ad enormem læsionem sicut in relatione facta ad Dominum Papam à dictis Iudicibus de prædicto negotio melius ac plenius est expensum. Talia enim contingentibus Ecclesię Malleacensi duriora & eò amplius grauiora pressuris vndique venientibus ac angustiis crescentibus contigit simile quod legitur in Canticis Canticorum: Sponsa Christi Malleacensis Ecclesia sponsum Christum id est refugium singulare quærens in nocte, id est in diebus aduersitatis per vicos & plateas, inuenerunt eam custodes ciuitatis, percusserunt & vulnerauerunt eam, & ad vltimum eius pallium detulerunt. Custodibus etenim superuenientibus, id est mortis doloribus, tulerunt pallium sponsę Christi Malleacensi Ecclesiæ scilicet dominum Willelmum Fortem Abbatem Monasterij antedicti. Qui verè pallium erat ac tegumentum ipsius, quia in quantum poterat, quamdiu vixerat, illud protexerat ab incursibus iniquorum. Tanto igitur Malleacensis Ecclesia Pastoris solatio destituta filij Ecclesiæ dolentes de morte Patris vltra modum & meritò quia illis superauerant angustiæ vndique scilicet & matris Ecclesiæ persecutione continua & de pio Patris obitu repentino. Conuenerunt itaque mœrẽtes & dolentes filij vniuersi, vt corpus tanti patroni sepulturæ honorificè traderetur & de substituendo Pastore tractatus inter ipsos communiter haberetur. Multi enim vicini & probi homines ad tumulandum dictum Patrem conuenerant. Arnaudus scilicet tunc temporis Abbas Sancti Leodegarij, & quidam vir religiosissimus Prior Claustralis de Thalemundo, & plures alij Presbyteri Laici & Clerici seculares, vt filios tanto orbatos Pastore consolaretur, &, vt dictum est, corpus exanime traderetur honorificentissimæ sepulturæ. Congregatis igitur vniuersis & domesticis & extraneis intra muros Malliacensis Ecclesiæ, contigit illud simile quod legitur filijs Israël in Ierusalem priscis temporibus euenisse. Conuenerant enim ex totâ Iudæâ magni & parui, pauperes ac potentes, omnisque populus vtriusque sexus à maximo vsque ad minimum quasi vir vnus in ciuitate præfata fuerant congregati, cum Romani Imperatores Titus, scilicet & Vespasianus, cum exercitu infinito vallauerunt vndique ciuitatem atque obsederunt in ea populum memoratum, multisque illum injuriis & angustijs, sicut legitur, afflixerunt. Similiter etiam contigit in hac parte. Etenim congregato vniuerso cœtu filiorum Malleacensis Ecclesię Gaufredus de Lezignem iustitię persequutor ac domus Dei iniquissimus deuastator ac inuasor, infinito exercitu congregato peruenit vsque ad Monasterium memoratum, adduxitque secum innumeram multitudinem gentium cum armis Militum scilicet & seruientium, & quod graue fuit infinitam multitudinem rusticorum. Obsesso igitur ac vallato vndique Monasterio sæpefato minister Satanæ ante dictus dæmoniaco afflatus spiritu atque in bonis Ecclesię vltra quam exprimere valeamus, ferociter debacchando, Monachos obsessos in Monasterio attriuit in con-

tumeliam Domini ac totius cleri opprobrium, famæ & inedia diuturna. Interea toto Ecclesiæ sæpefatæ conuentu in vnum congregato, tractatus communis cœpit haberi, quis inter ipsos ad regimen suæ matris Ecclesiæ idonior haberetur. His itaque contingentibus atque diuersis diuersa sentientibus, non poterant in vnam personam communiter consentire. Sed quid moror? Tandem inspirante bonorum omnium conditore, omnes in Capitulo congregati inspiratione diuina Rainaldū Venerabilem Priorem tunc temporis de Hermenaldo vna voce vnanimiter elegerunt. Electione autem ipsius, vt dictum est, diuinitus celebrata, atque ipso ab omnibus in sua sede honorificè deportato siue collocato vltra modum gaudentes de tanto Pastore sibi diuinitus collato, illud illis contigit quod legitur: Cithara ipsorum in luctum conuersa est & organum ipsorum in vocem flentium vertebatur: Et alibi dicitur per Prophetam: dies festi nostri conuertentur in luctum. Propter hoc etenim istud dico, quia his ita contingentibus minister Satanæ, ac Dei Ecclesiæ infelicissimus persequutor, tyrannico spiritu debriatus trahitur miser in profundum malorum, traditur infelix tyrannidi vitiorum, ita vt carnalium voragine desideriorum absorptus, suæ rationis diuinique timoris oblitus, iam dixerat in corde suo insipiens, non est Deus. Inflammatus itaque omni nequitiā atque veneno totius malitiæ delibutus omnibus Monachis dictæ Ecclesiæ minabatur, ac suis iusserat satellitibus vniuersis, vt si quempiam possent inuenire de Monachis memoratis, vniuersi capitali sententiæ subderentur. Quod audientes & timentes dicti Monachi vehementer, quærebant consilium nec poterant inuenire, & quid agerent nesciebant. Diuersi etenim diuersa consilia proponebant; sed inter vniuersos non potuit haberi stabile cuiuslibet consilium singulare. Nam intererat inter ipsos vna cum electo venerabili antedicto Arnaudus Abbas S. Leodegarij suprafatus, qui vt erant constanti animo & contra inimicos suæ matris Ecclesię serenissimi bellatores, tale ambo voce vnanimi consilium protulerunt. Dicebant etenim quod quiliber in suo ordine sacris induti vestibus, Presbyteri Sacerdotalibus atque Diaconi & Subdiaconi & ceteri vniuersi, prout illorum officium exigebat, induerentur omnes salutaribus vestimentis, ac si incontinenti esset ad altare in suo ordine seruiturus, quatenus si necesse esset, possent offerre Domino laudis sacrificiū semetipsos. Et vt minus formidarent suos aduersarios Crucē Dominicā præferentes atq; Sanctorū venerādas reliquias habebant, & quibus dicta Ecclesia optimē esse dignoscitur decorata, magna cum reuerentia & honore in suis manibus gestientes, sicque vexillo Domini atque suorum militum circumfulti suis virili animo exirent inimicis. Et sic inde si posset fieri transito gladio iniquorū suæ dulcissimæ matris Ecclesiæ cum dolore vltra relinquentes; quocumque Dominus eos perduceret, irent vagi famelici atque nudi, & à suæ matris finibus exulari. Sed quia quædā pars ipsorum erat fragilium vt pote iuuenum, suis valdè timentes pellibus non bene capiebat huiusmodi consilium apud ipsos. Itaque omni consilio atque suffragio destituti ad singulare refugium IESVM-CHRISTVM, & piissimum Dominum conuertuntur, vnanimiter exorantes, vt illis in tanto periculo constitutis sua pietate & misericordia manum porrigeret adjutricem. Talia igitur orantibus S. Spiritus consilio confirmati & verbū Apostoli insequentes quod dicitur, Tempus redimendum esse, quoniā dies mali sunt. Itaque cum maxillis accipientes frænum, & corda in periculo deponentes, quosdam de Militibus dicti aduersarij, qui se amicos dicti Monasterij asserebant, ad se introduxerunt eosdem verbis pacificis taliter alloquentes: Quare dominus noster Gaufredus de Liziniaco tanta grauamina nobis infert, & quare in nostro Monasterio nos obsedit? Qui dicti Milites responderunt: Propter hoc, quòd ad querelam vestram dictus nobilis excommunicationis vinculo est adstrictus, ceteta ipsius supposita interdicto, & exinde eductum Corpus Christi. Sed si velletis super hoc sibi absolutionis beneficio subuenire, cessaret, sicut credimus ab tam infandissimo opere quod incœpit; & inter vos & ipsum de cætero gratia, amicitia, ac beneuolentia permaneret. Finxerunt & promiserunt quòd ipsi facerēt eum absolui. Dicti autem Milites promissionem huiusmodi & sponsionem factam à Monachis quàm cito cursu suo domino intimarunt. Nobilis etenim sępefatus vt pote quidā Pharao Rex Ægypti cor gerens ferreum ac in indurata animi malitia perseuerans talia Militibus fertur dedisse responsa: Nisi vniuersi Monachi istius Ecclesiæ in capitulo congregati & probiores eorum sponsionem illā siue promissionē vallauerint juramento, atq; promiserint bona fide, non recedā inde quoadusq; vniuersi capitali sententia puniantur, aut aliis eos pœnis faciam interire.

Adjungens:

Adjungens: Hæc omnia Monachis intimetis. Milites verò sæpefati, vniuersa prædictis Monachis retulerunt. At illi vsi consilio saniori, volentes indemnitati suæ matris Ecclesiæ prouidere, sicut inferiùs apparebit, prout à prædicto Nobili fuerat præloquutum, in ipsius præsentia & multorum vallata fuerunt omnia iuramento: atque à probioribus Monachis, qui tunc erant, in Ecclesia memorata promissa fuerunt hæc omnia memorata. Delusus itaque huiusmodi iuramento Nobilis sæpè fatus, quod sibi pro euitando mortis periculo præstitum fuerat à prædictis, præcepit omnes incontinenti ab obsidione recedere festinanter. Qui vniuersi ac singuli quantocumque virium conamine poterant, recesserunt turpiter ac confusè, quibusdam titubantibus, quibusdam verò cadentibus, ac miserabiliter recedentibus; diuina potentia suum auxilium atque consilium ita retraxerat ab iisdem, quòd alter non poterat iuuare alterum, & socius in illo recessu despiciebat socium, sicut domesticus solet despicere alienum; & à quibusdam de Monachis & famulis eorumdem, vt pecudes vel bruta animalia per deuia quæque, caueas & fossata turpiter ducerentur, donec Malleacensem insulam plurimis affecti iniuriis transegissent. Sed stylum ducamus ad memoriam retorquendum. Recedentibus ergo iniquitatis atque perditionis filiis, & caput similiter recessit eorumdem. Dignum enim erat atque conueniens habebatur, vt qui simul sanctam Ecclesiam aggressi fuerant, stirpitus & iniquè, simul ab ipsius conspectibus fugarentur miserabiliter & confusè. Iusto etenim Dei iudicio persequutoribus effugatis atque Monachis cum suo venerabili Electo in pace ad tempus remanentibus, vehementer erant solliciti, atque, inquantum poterant, cum Domini adjutorio laborabant, vt hoc quod inter ipsos Spiritus Sanctus fuerat operatus, scilicet de electione sui patroni, quàm citiùs possent, perducerent ad effectum. Sanè cum venerabili Electo supradicto probior & sanior pars Monachorum iter arripiunt, atque perueniunt vsque ad Pictauensem Ecclesiam, quam tunc temporis bonæ memoriæ Philippus Episcopus gubernabat, omnémque rei ordinem in ipsius præsentia, pro qua venerant, enarrantes, voto ac petitioni ipsorum ipse Pontifex alludens, & liberaliter quæ postulabant ex suscepto officio annuens Electum prædictum confirmauit liberaliter & benignè. Confirmatione autem eiusmodi solemniter, ac prout decuit, celebratâ, Pastor jam factus cum filiis gaudentibus ad propriam Ecclesiam cum gaudio remeauit. Deductis itaque alacriter ac cum spirituali gaudio peractis omnibus quæ circa nouitatem talium Prælatorum Ecclesia facere consueuit, & suscepto administrationis officio, Ecclesiam sibi commissam solerti industriâ, atque totâ corporis & animi vigilantiâ studuit in illo tempore, inquantum potuit, quamdiu licuit, gubernare. Sed dum hæc geruntur, non post suæ Missæ celebrationem iam penè elapso triduo hostis humani generis atque peruigil inimicus, non sine Christi tirocinio, etiam per tempus exiguum prosperitatis aliquot gaudia possidere, dictum aduersarium excitans & incitans ad maleficia consueta, contra venerabilem Abbatem & Monachos memoratos: dictus maleficus cepit denuò malè erigere verticem, dicens, nisi ipsum absolui facerent, & in terra sua excommunicationis sententiam relaxari, quæ lata fuerat à Iudicibus eorumdem, sicut illi promiserant, & promissionem firmauerant iuramento, nullo modo possent manus suas euadere, quin eos morte crudelissimâ faceret interire. Dicebat præterea, & cum illo quidam fatuissimi & idiotæ similiter asserebant, quòd nisi ipsum absolui facerent, meritò puniendi erant tanquam perjuri, & suæ fidei transgressores. Sed certè valdè desipiebant, qui taliter sapiebant. Nam si dicatur ab aliquo quòd iuramentum quod præstatur vi metùsve causâ, aut pro euitando mortis periculo teneri debeat: aut si quis in tali casu mille præstauerit iuramenta, mendax, aut suæ fidei transgressor dici debeat, aut perjurus. Respondeo, quòd nec etiam minimũ mendacium incurrit; immò qui talia dicunt, multis auctoritatibus conuinci poterunt noui ac veteris Testamenti. Audiant ergo iuris & iustitiæ peruersores. In Genesi etenim legitur quòd cùm filij Israël exire deberent de Ægypto, vasa aurea atque argentea ab Ægyptiis quasi redditurî mutuò acceperunt, & firmatâ promissione quòd illis redderent iam prædicta, secum omnia detulerunt: dicunt Sancti, quòd non mendacium, neque furtum aliquod incurrerunt: Dominus enim sic eis præceperat, qui nouit quid vnumquemque pati oporteat: Illi ergo nullius mendacij argui potuerunt, sed præcepto Domini obsequium præbuerunt. Vt ergo Monachos antedictos meliùs liqueat non reos esse perjurij atque mendacij, audiant pessimi definitionem mendacij detractores. Menda-

cium enim est falsa significatio cum voluntate fallendi, quæ vel præsentialiter inest, vel postea aduenit. Ad opinionem enim talium confundendam, aliæ atque aliæ auctoritates etiam in medium adducantur. Legimus enim in Genesi, quòd obstetrices Hebræorum mentitæ sunt Pharaoni, vt saluarent animas puerorum, & laudatæ sunt, nec tamen mercedem aliquam propter hoc acceperunt, quia non affectum spiritualem, sed carnalem in his potius habuerunt. Et in Codice eodem legitur, quòd Raab meretrix mentita est pro legatis Iosue, atque ne occiderentur in domo sua, provt meliùs ac cautiùs potuit, occultauit; vnde ciuis Ierusalem postea meruit fieri, quam etiam postea Salmon Dux filiorum Israël sibi matrimonialiter copulauit. Et etiam dicit beatissimus Augustinus: Qui sic mentiuntur, aliquando merentur ab omni mendacio liberari. Sed qui potest? Quomodo autem si peccatum est, remuneratur? aut quomodo mentientes à peccato liberari merentur? Numquid peccatum diluit peccata? Non, sed duæ rationes intelliguntur in his qui taliter mentiuntur: pius affectus scilicet, per quem aliquis inducitur ad sic mentiendum, qui est laudabilis, & ipsum mendacium quod est reprehensibile. Affectus ergo, non mendacium collaudatur. Tales ergo ab omni mendacio merentur aliquoties liberari, non per mendacium, sed per misericordiæ affectum. Potest & aliud introduci: Legimus quòd Iacob volens fratris sui Esaü benedictionem surripere, dixit patri: Ego sum primogenitus tuus Esaü. Si autem istud fuit mendacium, quomodo mater quę eum ad hoc impulit, in Sancto Spiritu loquebatur? Dicit enim Scriptura, quòd non fuit mendacium, sed mysterium. Est & alia ratio ad dictos Monachos à mendacio excusandos. Legitur quòd cùm Abraham interrogaretur de Sara, vtrum vxor sua esset, an non? respondit, Soror mea est. Dicitur quòd non mentitus est, quia soror ipsius, id est cognata illius erat. Quod etiam si iurasset, dicitur quòd non aliquod perjurium incurrisset. Legimus etiam quia Paulus ad Corinthios dixerat se venturum, etsi non venit, non tamen propter hoc est mentitus, quia cor duplex non habuit, sed semper vtiliter voluntatem retinuit veniendi. Latet etenim aliud argumentum. Si quis mihi gladium commendaret, & illi promitterem, vel iurarem me in determinata hora sibi gladium redditurum: ille verò statuto tempore furens gladium repeteret, volens seipsum aut alium occidere, quamuis ei furenti gladium non redderem, nunquam notam perjurij vel mendacij incurrerem, cùm nec cor duplificauerim, nec ipsam quam priùs habui, mutauerim voluntatem. Dicitur etenim & alibi, quòd quæ vi metúsve causâ gesta sunt, carere debent robore firmitatis.

Sed hæc omnia memorata non attendens Nobilis sępè fatus, tanquam leo rugiens qui circuit quærens quem deuoret, ita rugiens circumibat, ac vnà cum pluribus satellitibus quos habebat, qui Christi militum sanguinem vehementissimè sitiebant: per deuia quęque, plana, ac nemora illis mortis insidias pretendebat; specialiter Abbatem quærebat interficere, quia sibi tanquam faruo videbatur, quòd si illum posset perimere, omnes alij Monachi in omnibus eius voluntatibus obedirent. Sed Deus omnipotens, qui suos non deserit in aduersis, atque cælestis regni Clauiger noluerunt suam Ecclesiam à tali patrono ita subitò defraudari. Cùm autem audiuit huiuscemodi dictus Abbas palàm & in aperto sibi insidias præparari, incontinenti, præceptum Dominicum adimpleuit, & suam, proh dolor! cum mœrore nimio & dolore sponsam Ecclesiam derelinquens, fugiendo de ciuitate in ciuitatem, de loco ad locum, provt meliùs potuit, latitando, & suum aduersarium fugiendo. Nunquam ex illa die suum intrauit Monasterium, quousque viriliter atque finaliter vniuerso suo negotio cum Dei adjutorio adimpleto de exilio gaudens triumphum deportans victoriæ, ad propria remeauit. Sed illâ die quâ exiuit de suo Monasterio exul, iuit vsque propè Benaicum, ad quandam paruam Ecclesiam, quæ in honorem sanctæ fundata esse dignoscitur Katharinæ; ibique inuenit Alnisiensem Archidiaconum Iudicem suum superius memoratum, cùmque totius aduersitatis suæ seriem, atque obsidionis materiam, & iuramenti præstiti rationem in ipsius præsentia enarrasset; & si huiusmodi iuramenti ratione adstricti tenerentur, qui talia iurauerant Nobili supradicto plenariè quęsiuisset, timens valdè suorum conscientiis filiorum qui iurauerant: ipse enim nullum super hoc fecerat iuramentũ, petebat instanter quòd absolueretur Nobilis sæpè fatus. Cùm hæc audiret Archidiaconus, accensus iracundiâ vehementi: Non enim, ait, huic debet Ecclesia subuenire, à quo tam atrociter iniuriatur quotidiè, immò ipsum, vt compescatur ab hac stultitia, debet, inquantum poterit, ag-

grauare. Quapropter vestros quàm citò poteritis apud Santonas ad nos mittatis nuncios, vt ego interim consulam meos Collegas, vestrosq; Iudices, aliosque viros prouidos & discretos, quomodo contra dictum maleficum de vestro negotio sit agendum. Tunc cum suis recessit inde Abbas venerabilis, ac peruenit apud Maroantum, suum aduersarium fugiendo. Et inde suos transmittens nuncios ad suos Iudices sæpè fatos, provt inter ipsum & dictum Archidiaconum fuerat prolocutum, impetrauit quòd in tota terra prædicti Nobilis interdiceretur Ecclesiastica sepultura. Sed quid? Nec sic prædictus maleficus induci potuit vt rediret ad Dominum quem offenderat, & de salutis suæ dispendio quod incurrerat, cogitaret: immò potiùs quasi adductus in desperationis abyssum desæuiit crudeliùs in rebus & membris Ecclesiæ Abbatem & Monachos memoratos. Persequebatur enim eos inquantum poterat, eis mortis insidias, vt dictum est, prætendendo. Videns enim Abbas quòd securam habere non poterat apud Maraant diutiùs mansionem, per obscuras cuiusdam noctis latebras exinde cum suis fugiens, ibat per deuia mariscorum, aquosa palustrium quæque pertransiens, periculosissimos fluctus & gurgites transeundo, necessitate compulsus nimiâ, ferè per noctem integram pernoctauit in quodam paupertimo molendino, ex quo surgens diluculò cum suo deuotissimo comitatu, multas pertransiens sibi insidias præparatas, ducem habens piissimum Saluatorem, peruenit vsque apud Niortum, ibique tanquam signifer belligerator Ecclesiæ, à Clericis & Laïcis ipsius castri honorabiliter est receptus. Contigit igitur quadam die, dum in castro prædicto Abbas venerabilis moraretur, vt apud sanctum Stephanum, domum suam scilicet quæ extra muros ipsius castri est posita, exiret pro quibusdam negotiis dirimendis. Factum est autem cùm per totum diem vsque ad decliuum illuc cum quibusdam de suis Monachis moraretur, peractis ibi quæ agenda erant illâ die, sole vergente ad occasum, suos, sicut erat piissimus voce blandâ rogauit socios, vt infra muros dicti castri vnà secum sese reciperet, ne à suis aduersariis possent aliquid mali pati. Sed in hoc quidam illorum, credo, suis peccatis exigentibus noluerunt eius sermonibus obedire. Vnde illis pessimè contigit: Non enim reliquit Dominus eiusmodi inobedientiam impunitam; sed sicut in Iob legitur, illis in illa nocte contigit quod à Patre venerabili verebatur. Nam ipse cum paucis de suis castrum ingreditur, aliis præter eius voluntatem in domo remanentibus antedicta, atque in ipsa nocte in stratis suis quiescentibus repentè cursu rabido inimici ipsorum & suæ matris Ecclesiæ cum armata violentia venientes, dictam domum cum impetu ferocissimo introgressi, quos in domo inuenerunt stirpitùs, de suis lectis excierunt. Vnus autem ex ipsis, dum tumultum intrantium ac sæuientium audiret, continuò saliens per fenestram, quæ sibi satis ad hoc competens videbatur, per virgulta, nemora & fossata peruenit vsque ad Separis fluuium, quod ex illa parte muros circuit dicti castri, atque ipsum fluuium transvadando euasit manus se persequentium in nomine IESV CHRISTI. Persequutores igitur qui remanserant, alios vinculis stirpitùs vincientes vsque ad Maireuent deduxerunt, illosq; illic tamdiù detinuerunt carceralibus vinculis mancipatos, donec pro redemptione illorum non modicum pecuniæ reciperent ab eisdem. Postmodùm contigit quod dissimulator mentis suæ, & artifex fraudulentus, suos extendens Christi militibus laqueos, vsquequaque sub pacis specie fraudulentâ mandauit Abbati per suos nuncios, quòd veniret cum suis sociis apud Xanctonium secum personaliter loquuturus, atque de damnis & iniuriis ab illo sibi suisque & suo Monasterio irrogatis, emendam integraliter recepturus. O quanta virulentia fraudulenta! ô quanta versutia manifesta! Non veretur Christi miles satellitem Antichristi, immò vt expers fraudis atque nequitiæ, se cum suis credens huiusmodi seductori iuit Xantonium, inuenitque ibi tergiuersatorem atque maleficum prænotatum. Cúmque eum crederet per cordis compunctionem à IESV CHRISTO Domino visitatum, putarétque ab illo, sicut promiserat, sibi, suis, suæque Ecclesiæ satisfieri de commissis, nihil ex his quæ sperabat, obtinuit: immò totum reputans contrarium cum timore nimio, illuc, vnde venerat, remeauit. Videns verò, non dico Nobilis, immò detestabilis antedictus, quòd iam recessserant, & suas declinauerant insidias antedicti, vehementer condoluit, & accensus furore nimio, illis tale nomen imposuit, dicens eum multipliciter pœnitere, quòd taliter manus suas euaserint gobiones. Videns verò Abbas venerabilis, quòd tyrannus nullo modo suam ferocitatem deponeret, immo crudeliùs contra Monasterium & Monachos memo-

ratos quotidiè desæuiret, mala malis addendo, ac pro suis sceleribus cruciandus ædificans ad gehennam. Nam corpus ipsius Monasterij cum bonis omnibus quæ ibidem erant Deo seruientibus aggregata sub sua crudeli redigēs potestate saisiri fecit per suos Præpositos & Bailliuos, ac etiam necessaria vniuersa Monachis ibidem commanentibus, & Deo seruientibus denegari. Saisiri fecit etiam multos alios pertinentes ad idem Monasterium Prioratus: Istos videlicet S. Petri Veteris Prioratum, Aquiticariam, atque Xantonium, Hermenaldum, Perusiam, S. Mauritium de Nois, atque Mosolium, & omnia bona Prioratuum quæ Monachorum erant vsibus deputata, fecit similiter dictus maleficus in suis suorúmque vsibus deputari. Cúmq; Christi milites tantas iniurias, contumelias, ac opprobria, quæ sibi à garcionibus dicti Malefici inferebantur quotidiè, ac angustias famis & inediæ non possent ampliùs sustinere venales pro Christo se omnibus periculis exhibentes, proh dolor! & lamentum permaximum! de Monasterio egressi primò terni, bini, & singuli, vagi, nudi, profugi atque famelici per vniuersum orbem cum dolore nimio exules abierunt: Pastor verò venerabilis antedictus cùm sic videret suum Monasterium destitutum, ac commissas sibi ouiculas per diuersa mundi spatia errabundas, vltrà quàm credi possit, condoluit, eligens magis mori, quàm vt gregem suum ita lupus rapax diutiùs inculcaret, boni Pastoris assumens speciem, qui relictis nonaginta nouem ouibus in deserto, abiit longiùs vnam quæ à grege dispersa fuerat, quæsiturus, & inuentam, suis eam humeris sacris imponens, ad gregem cum gaudio reportauit. Istum enim sequens per omnia Heros venerabilis antedictus, relictis omnibus, suum gregem & Monasterium, patriam & amicos, notos & proximos, totam progeniem & parentes, ex quibus nobilibus præclaram atque nobilem duxit originem, omnibúsq; facultatibus derelictis, cum dolore inæstimabili, atque cum exiguo & pauperrimo comitatu Romam petiit flens & ejulans, & Domini misericordiam die nocteq; deprecans, vt per intercessionem suæ Matris, atq; cælestis regni Clauicularij, sub quorum nomine & honore sua Ecclesia fundata fuerat, prosperitatis sibi & suis redderet gaudia; & oues quæ ita dispersæ erant, ad proprium ouile reduceret: quatenus omnes in vnum congregati possent voce iocundissimâ decantare Domino: Beati qui habitant in domo tua, Domine, te laudabunt in sæcula sæculorum.

Et factum est postquam in tantam captiuitatem Malleacenses Monachi deuenerunt, & ipsorum mater Ecclesia derelicta est & deserta, detestandus Dei & Ecclesiæ inimicus, ordine retrogrado & peruerso, in eadem Ecclesia supplere volens numerū Monachorum, in eorum loco subrogauit ad diripienda bona Ecclesiæ, multitudinem garcionum. Ah! Malleacensis Ecclesia, quæ quondam sacrâ Religione inter cæteras Ecclesias præpollebas, quomodo vilis in illo tempore facta es & abjecta?

Patre venerabili per omnia memorando in Romana Curia personaliter constituto ore tenus & voce lacrymabili summo Pontifici suum & Ecclesiæ negotiū pro quo venerat, enarrauit, & totaliter Deo & protectioni summi Pontificis se committens, suam omnem querimoniā deposuit coram ipso. Demùm Iudices Angeliacenses dicto sibi commisso negotio, quātum in ipsis fuit, viriliter exequuto, cùm non possent ampliùs facere totum instructū negotium, & qualiter ab eis processum fuerat in eodem, Domno GREGORIO summo Pontifici remiserunt. Videns verò GREGORIVS Pater sanctissimus dicti filij sui Abbatis videlicet sociorúmq; eius dolorem nimium, audiénsq; ex assertione Iudicum iam dictorum, Monasterium à malefico sæpè fato ita penitùs destitutum, sciénsq; ad Romanam Ecclesiam dictum Monasterium pertinere, nullo altero mediante, vehementer condoluit, statimque sententias latas contra eundem Nobilem à dictis Iudicibus ore proprio confirmauit: Deinde scribens Ludouico illustri Regi Franciæ, ipsum super hoc rogans, monens attentiùs, & exhortans, quatenus dictum maleficum compesceret, vt à grauamine dictæ Ecclesiæ quiesceret, & de damnis eidem illatis satisfaceret competenter. Postmodùm subsequenter scribens iterùm dicto Regi, quatenus dictum maleficum, vtpote excommunicatum vitaret, & à suis faceret subditis euitari. Deinde scripsit Hugoni nobili Comiti Marchiæ eodem modo quo Regi scripserat Ludouico; adjungens eidem, quòd si dictum maleficum non compelleret vt Ecclesiæ satisfaceret competenter, Abbati, & Priori S. Mariæ Dolensis, & Archipresbytero Castri-Radulphi dabat in mandatis, vt ad compulsionem istam faciendam dictum Comitem compellerent iustitiā mediante. Per hæc etenim omnia nec dictus maleficus induci potuit, vt rediret ad Do-

animum quem offendebat, & de suæ salutis interitu, quem incurrerat, cogitare.

Sanctissimus autem & summus Pontifex GREGORIVS, vt vidit tantam in dicto misero & crudeli insolentiam & pertinaciam, & quòd fœdus cum animæ suæ dispendio ita inierat, alia remedia fortiora disposuit adhibere, cùm ferro sint abscindenda vulnera, quæ aliorum medicamentorum non sentiunt medicinam, ipsum ore proprio excommunicauit, & excommunicationem illam mandauit per Senonensem, Bituricensem, Turonensem, & Burdegalensem Prouincias singulis diebus Dominicis & festiuis, pulsatis campanis, candelis accensis; & in Synodis similiter publicè nuntiari, & ad quæcumque loca dictus miser veniret, cessari iussit penitùs à diuinis.

Nec plura de iis habetur in ea parte MC. codicis, ex quibus controuersiæ finè discere possimus. Verùm pauca hæc leguntur aliâ manu, ac longè recentiore descripta, aliòque prorsus spectantia.

INDICTIO PROCESSIONVM GENERALIVM.

Iuxta & secundùm Christianissimi Principis & Domini nostri, D. CAROLI Francorum Regis exhortatorias litteras in suo Consilio maximâ deliberatione priùs consultas Reu. in Christo Patri & Domino, D. THEOBALDO, permissione diuinâ Malleacensi Episcopo, & eius Capitulo, cæterisq; DD. Pontificibus & Capitulis Ecclesiarum Cathedralium & Metropolitanarum Regni Francorum super hoc directas.

Die 12. mensis Augusti perpetuò fiant Generales Processiones, & Missæ solemnes deuotissimè celebrentur, diuinæ Majestati & pietati laudes & gratiarum actiones referantur pro felici Anglorum expulsione de toto Ducatu & Prouincia Normanniæ dudùm ac per annos triginta & vltrà ab ipsis Anglicis Regis & regni prædictorum inimicis inuasis & occupatis, ac ipsorum Ducatus ac Prouinciæ sub obedientia dicti Domini Regis reductione factâ & cōpletâ in redditione oppidi de Cherbourg, finalis & extremi locorum & fortaliciorum ibidem ab ipsis Anglicis occupatorum, sub eadem Regis obedientia restituti. Die 12. mensis Augusti, anno Dom. 1450. Iubileo glorioso.

Inprimis verò Decuman illius voluminis folius, aliquot narratiunculis, quas mox adscribemus, subiungitur Gregorij IX. summi Pontificis Bulla de compositione litis ac controuersiæ suprà memoratæ inter Abbatem Malleacensem, & Gaufredum Lezmiacensem.

GREGORII IX. PAPÆ BVLLA DE LITIS SVPRADICTÆ COMPOSITIONE.

GREGORIVS Episcopus seruus seruorum Dei, Dilectis filiis Abbati & Conuentui Monasterij Malleacensis, Pictauiensis diœcesis, salutem & Apostolicam benedictionem. Mœstorum consolator, ac nostræ salutis auctor Dominus, post fletum exultationem infundens, mortémq; peccatoris nolens, sed vitam; Nobili viro Gaufredo de Leziniaco, Pictauiensis diœcesis, super desolatione Monasterij Malleacensis, dignatus est tandem compunctionis spiritum inspirare, vt pacis & animæ suæ quærendo consilia de regione dissimilitudinis in quam abierat nuper, ad sedem Apostolicam personaliter laborarit, vbi tu, Fili Abbas, pro liberatione dicti Monasterij moram traxeras longiorem. Eo igitur absoluto ab excommunicationis sententia, quâ tenebatur obstrictus, post multiplices tractatus concordiæ, prosequente negotium gratiâ Saluatoris, demùm inter te, Fili Abbas, pro præfato Monasterio & membris ipsius, ex vna parte, & memoratum Nobilem pro se ac hæredibus & successoribus suis ex altera, compositio amicabilis interuenit, cuius tenor est talis.

Ego GAVFREDVS de Leziniaco, Dominus Voluenti & Maireuenti, Notum facio omnibus præsentes literas inspecturis, quòd cùm instigante humani generis inimico, graues iniurias & damna non modica Abbati & Conuentui Malleacensi, & eorum hominibus intulissem, propter quæ auctoritate Apostolicâ vinculo excommunicationis eram adstrictus, & terra mea interdicto supposita, tandem eo inspirante qui non vult mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat: Ego accensus desiderio reuertendi ad sinum sanctæ matris Ecclesiæ, Sedem Apostolicam personaliter adij, vbi me primitùs absoluto cum venerabili Renaldo Abbate prædicti Monasterij post tractatus multiplices composui in hunc modum. Diuinæ siquidem pietatis obtentu pro mea & meorū salute concedo, remitto & quitto perpetuò pro me ac heredibus & successoribus meis dicto Monasterio Malleacensi quidquid quocumq; nomine censeretur in eo, Prioratibus, membris, hominibus & pertinentiis eorumdem quocumq; modo, & quacumq; causâ, iustâ vel iniustâ me habere dicebā; vel dicere poteram, & specialiter procurationes quas deberi mihi dicebā & meis Præ-

positis, Falconariis, Venatoribus, seruientibus, ac cuilibet de familia mea quandocũque diuerteremus ad Monasteriũ memoratũ. Simili modo concedo, remitto, & quitto necessaria quæ dicebã equis, mulis, canibus, & auibus meis, ac eorũ custodibus in eodem Monasterio, seu membris ipsius perendinantibus ex cõsuetudine ministrari: necnon exactionem pecuniæ, quæ ab hominibus Monasterij, & Prioratuum, & aliorum locorum ipsius exigebatur annis singulis pro talleta; expeditionem quoque & exercitum, biannum, boquestallum, in quibus mihi teneri eosdem homines proponebam, pœnámq; cui dicti homines si contrauenire præsumerent, subiacebant. Sasinas quoque, auenagium, commenditias, passagium quod me & meos habere dicebam in Rotundæ & Pichouenæ portubus sine naulo, & quicquid ratione procurationis, questæ, consuetudinis, iurisdictionis, potestatis, vel alio quocumque iure tam pro me, quàm pro Præpositis, Venatoribus, Falconariis, seruientibus, & aliis hominibus, necnon equis, mulis, canibus & auibus meis de ipso Monasterio, Prioratibus, villis & locis, scilicet insulæ Malleacensis, Rotundæ, Talgonis, Santonij, Adenterij, Dicaij, Podii-Letardi, Taissonij, sancti Michaëlis clausi, Saluariaci, Capellæ-Beraudi, Mairuenti, Perusiæ, Grigum, Voluenti, Montis-Nobleti, S. Mauricij de Nois & pertinentium eius, Castanariæ, Basogiarum, Molleronis, Verguciæ prope Molleronem, Herinenaldi, Perusiarum, Costigniaci, Basteriæ, Calueriæ, Bossclli, Mosolij, ac etiam pertinentiis per me ac prædecessores meos occupari & exigi consueuit, aut mihi, vel meis in ipsis vel eorum feodis, burgis, villis, portubus, mercatis, locis, hominibus, fermis, molendinis, aquis, nemoribus, pratis, & bonis aliis idem Monasterium contingentibus, vel ipsius pertinentias competere posset, concedo, quitto, similiter & remitto, exceptis octo solidis Turonensibus annui census, quos sine duplicatione, seu augmentatione in molédino Prioratus, molédini de Nois sito propè Boëriam percipio annuatim. Commenditias autem meas de Voluento, vel aliis locis in terra dicti Monasterij vel membrorum de cætero recipi non permittam, nec impediam, vel faciam impediri, quominus idem Monasterium cum membris & pertinentiis suis plenâ fruatur ac perpetuâ libertate. Prędictus verò Abbas pro se, ac procuratorio nomine Conuentus Monasterij sui remisit mihi & quittauit summam quatuor millium marcharum argenti, in quibus per venerabiles Patres N. Rothomagensem tunc Cenomanensem Episcopum, & N. Turonensem Archiepiscopos Iudices, Sedis Apostolicæ delegatos pro manifestis damnis & iniuriis sibi & suis à me & à meis illatis fueram Monasterio condemnatus ipsorum processu à Sede Apostolica super hoc approbato. Remisit quoque mihi & meis omnes iniurias, contumelias, & damna rerum mobilium quæ perpessa erant à me, vel ab aliis ex parte mea, ex quo fuit orta inter me & Monasterium discordia, vsque ad vigiliam sancti Ioannis Apostoli & Euangelistæ ante Portam Latinam, quâ iter arripui ad Sedem Apostolicam veniendi. Annuum insuper redditum centum librarum Turonensium mihi vel heredibus meis & successoribus ab instanti festo sancti Michaëlis per triennium apud Niolium, medietatem scilicet in festo Omnium Sanctorum, reliquam verò partem in festo Resurrectionis Dominicæ persoluet Monasterium: quem redditum in denariis & aliis prouentibus in certo vel certis locis ad arbitrium virorum discretorum, A... Abbatis S. Benedicti de Quinciaco, I... Prioris de Riauiuo, & P... Arberti Archidiaconi Thoarcensis, ita quòd decedente eorum aliquo, prout à partibus sunt electi, substituatur alius loco eius. Intra spatium triennij dictus Abbas assignare promisit ex parte ipsius & conuentus sui pœna promissa & concessa decem librarum Turonensium pro defectu cuiuslibet termini, si in hoc triennio defecerint in solutione pecuniæ prętaxatæ. Et si huiusmodi assignationem redditus centum librarum facere neglexerint, aut noluerint ad arbitrium prædictorum centum quinquaginta libras monetæ prędictæ, donec fiat talis assignatio in iam dictis terminis nomine sortis & pœnæ annuatim soluere tenebuntur. Pręterea per prędictos arbitros inquisitione pręhabitâ quantum partem Prioratus de Voluento habere in platea in qua ædificata est cohua mercati Voluenti, quidquid in ipsa cohua ędificiorum est in parte Prioratus ipsius remanere concedo ipsi Prioratui liberum & quietum, nec per me vel per alios inhibebo vel impediam, aut successores mei per se vel per alios inhibebunt vel impedient quin venditiones & emptiones in parte Prioratus eiusdem fiant liberè & quietè. Item non impediam, vel faciam impediri, quominùs homines vadant molere & coquere ad molendina & furnos prędicti Prioratus pro motu liberę

voluntatis. De via ad molendina iamdicti Prioratus inquisitione factâ per arbitros prænotatos, secundùm quod inuentum fuerit viam se habere ab antiquo fieri sine aliquo impedimento concedo. Ego verò pro me ac meis remitto Abbati & Conuentui supradictis, & omnibus Clericis & Laicis de parte ipsorum omnem rancorem, maleuolentiam, & offensam, eos recipiendo in meam beneuolentiam & amorem. Quòd si fortè ego vel heredes, seu successores mei veniendo, quod absit, contra concessionem, remissionem & quittationem prædictas, damna, vel impedimenta sæpè fato Monasterio, Prioratibus, membris, vel hominibus eorumdem inferre præsumpserimus, & super hoc ex parte Monasterij moniti non satisfecerimus infra mensem, ex tunc ex iis in quadruplum satisfaciemus Monasterio memorato. De his autem omnibus quæ præmissa sunt, firmiter obseruandis, tactis sacrosanctis Euangeliis corporale præstiti iuramentum, obligando nihilominus ad obseruantiam prædictorum me, heredes, & successores meos, bona mea, heredum, & successorum meorum, & ad robur perpetuum præsentem chartam sigilli mei munimine roboraui, & hanc compositionem coram Domino Papa & Fratribus suis fieri quam gratam habens ac ratam ab ipso confirmari, ac in registro suo poni humiliter supplicaui. Actum Spoleti anno Do. MCCXXXII. Kal. Iulij, Pontificatus D. Gregorij IX. anno sexto. Quia verò & quæ iudicio vel concordiâ statuuntur, firma debent & illibata persistere; & ne in recidiuæ contentionis scrupulum relabantur, Apostolico præsidio communiri, nos compositionem prædictam in nostra & Fratrum nostrorum præsentia recitatam, & ab vtraque parte sponte receptam ipsius Nobilis supplicationibus inclinati, authoritate Apostolicâ confirmauimus, & præsentis scripti patrocinio communiuimus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Reate duodecimo Kalendas Augusti, Pontificatus nostri anno sexto.

FRAGMENTA ALIQVOT HISTORICA IN EODEM CODICE DESCRIPTA.

Anno ab Incarnatione Domini Saluatoris nostri millesimo ducentesimo trigesimo sexto, inter Dominicæ Resurrectionis, & S. Ioannis Baptistæ solemnitates fuit occisio Iudæorum à Crucesignatis facta. Multi autem Crucesignati circa Niottum fuerunt de diuersis partibus congregati, vt Iudæos occiderent de Niotto. Sed eos habere non potuerunt, quia infra receptum Regis eiusdem castri inclusi munierunt se, & defenderunt canentes suis pellibus, prout melius potuerunt. Considerantes autem illi Crucesignati quòd ipsos Iudæos habere non possent, apud S. Leodegarium venientes, consilium fecerunt in vnum quidam fatui ex iisdem vt ad Malleacensem insulam accederent, & si eandem possent insulam occupare dictum est quòd suum receptaculum facerent in eadem, & exinde multa alia loca deuastarent. Quod cùm audisset Dominus Reginaldus tunc Abbas & Pastor diuinâ prouidentiâ Monasterij huius Malleacensis, misit ad illos Crucesignatos fatuos Fratrem Wvillelmum tunc Elemosynarium, & Fr. Radulfum Armarium Malleacensem, vt eos monerent compescendo eorum stultitiam & errorem: sed corda ipsorum adeò fuerunt obdurata, quòd non valuerunt munitionibus vel precibus cohiberi. Audiens autem Dominus venerabilis antedictus ita præfatos fatuos instigari ad malum, assumens eum Dei auxilio spiritum consilij fortitudinis, sicut benè solitus erat in aduersis, nunciauit tam militibus quàm seruientibus & amicis aliis de sua & de Fratrum aliquotum suorum parentela, & vniuersis hominibus de Hermenaldo, & de Petuciis, vt cum armis ad Malleacense Monasterium venirent, ad defendendam Ecclesiam Dei à persecutoribus supradictis, qui de mandato eiusdem benè præsentem insulam munierunt, & cætera.

Anno Domini MCCXXXIX. Vallensi Monasterio Pastoris solatio destituto, venerabilis Rainaldus Malleacensis Abbas ad ipsum Monasterium solemnes nuncios Monachos destinauit, videlicet Wvillelmum Priorem tunc temporis de Hermenaldo, & Radulfum Armarium Malleacensem, vbi in ipsorum præsentia Capitulum eiusdem Ecclesiæ cum assensu & voluntate dictorum nunciorum Fr. Fulcaudum tunc Priorem sancti Sulpitij, receptum in Malleacensi Capitulo in Monachum Malleacensem, & in Fratrem, elegerunt vnanimiter in Abbatem.

Anno MCCCXVII. in vigilia Assumptionis B. Mariæ Dominus Ioannes Papa XXII. in secundo anno Pontificatus sui Monasteria Malleacense & Lucionense erexit in Ecclesias Cathedrales, & Reuerendos Patres Fratres Gaufridum Ponerellum tunc Abbatem Malleacensem, & Petrum de Lauoyerie tunc Abbatem Lucionensem, primos Episcopos in dictis Ecclesiis, in Auenione, vbi tunc Romana Curia residebat, fecit per Reu. Patrem Dominum Berengarium de Biterris tunc Episcopum Ostiensem consecrari die Dominicâ ante festum B. Catharinæ, anno quo suprà. Et qui vidit, testimonium perhibuit, videlicet Frater Lucas de Marsayo, tunc Prior de Arduno, qui scripsit hæc.

Anno MCCCXXIX. fuit tanta aëris distemperies, quòd quolibet mense illius anni gelauit. Messes non fuerunt vsque ad Natiuitatem B. Mariæ: vindemiæ circa festum Omnium Sanctorum.

Anno sequenti fuit tanta aëris sereniras & amœnitas, quòd in Martio inueniebantur rosæ & botri in vineis, circa principium Madij guindola & cerasa. Messes fuerunt in festo B. Ioannis, vindemiæ in Assumptione B. Mariæ Virginis, nec gelauit nisi modicum illo anno.

Anno MCCCXXXII. magna inundatio aquarum circa Natalem Domini, & magna aëris obscuritas in vigilia eiusdem Natalis.

Anno milleno C. ter, V, cum ter quoque deno
Præsulis in festo Thomæ lector memor esto
Quod fremitu celeri sentitur terra moueri.

Anno ab Incarnatione Domini trecentesimo quadragesimo sexto, quarto Nonas Octobris, fuit capta ciuitas Pictauiensis, & castrum de Lezigniaco die præcedenti, per Comitem Liseanstre locum-tenentem Regis Angliæ.

FINIS.

HISTORIA

HISTORIA PONTIFICVM ET COMITVM ENGOLISMENSIVM.

Incerto Auctore, qui multa tum ex aliis, tum ex Ademaro deprompsit: Canonicum Engolismensem fuisse, & vixisse anno 1159. certum est.

Ex tribus MSS. exemplaribus: vno R. P. Frontonis Ducæi Soc. IESV, *reliquis V. C. Ioannis Besly, quæ modò visuntur in Biblioth. Puteana.*

INCIPIT PROOEMIVM.

NOMINA & gesta Pontificum & Comitum Engolismensium, quod negligentia scriptorum obliuioni traditum erat, quantum potui, memoriæ commendare curaui; & nihil de meo apposui, sed ea quæ in veteribus libris, vel in scripto felicis memoriæ HVGONIS Engolismensis Episcopi inueni; vel mihi celebris fama vulgauit, veraci stylo vsque ad nostra tempora scribere proposui. Taceat igitur æmulus seu adulator: non enim inueniet aliquid iste de meo, vnde mihi detrahat, nec aliud vnde me laudet.

CAP. I. *De Ausonio Episcopo.*

Primus igitur Episcopus Engolismensis AVZONIVS fuit natione Xantonicus, patre Albino, matre verò Eugenia, oppido Mauritania natus, à beato Martiale Episcopus ordinatus Engolismensis: qui persecutione Vandalicâ, capitis obtruncatione martyrium consummauit. Sepultus in confinio vrbis in occidentali parte, vndecimo Kalendas Iunij. Cessauit Episcopatus per tempora multa.

CAP. II. *De Aptonio Episcopo.*

Aptonius Episcopus, qui Capellanus Clodouæi fuerat, assensu quoque ipsius Regis Episcopus Engolismensis consecratur. Prædictus siquidem Rex Engolismam obsidens, quam nefandissima gens Gothorum occupauerat, etiam Pontificatum ipsius vrbis sibi vsurpauerat à tempore B. Auzonij, consilio prędicti Capellani sacrosanctas

Reliquias sanguinis & aquæ contra muros extollere fecit, & statim muri corruerunt, captáque ciuitate, interfectisque Gothis, & expulso Arriano Gothorum Episcopo, venerabilem Capellanum suum Aptonium consecrare fecit, & in prædicta ciuitate constituit Episcopum; & Sacerdos sacras Reliquias sanguinis & aquæ Cathedrali Ecclesiæ obtulit, in qua vsque in præsens continentur, & in maximo honore venerantur.

Cap. III. *De Euparchio Engolismensi Patrono.*

Ab isto S. Euparchius, seu Eparchius Engolismensis Patronus ordinatur. Sepultus est autem in confinio vrbis, in occidentali parte.

Cap. IV. *De consecratione Ecclesiæ Cathedralis Engolismensis.*

Post transitum verò Aptonij Gregorius Archiepiscopus Turonensis, & Germanus Altissiodorensis (corr. Parisiensis) à Chariberto Rege missi, consecrauerunt Cathedralem Ecclesiam in honore Apostolorum Petri & Pauli, quam de nouo construxerat, distincta priori sede quam Gothi Arrianâ maculatione fœdauerant, quæ fuerat antè in honore S. Saturnini, consecrauerúntq; assensu Regis Episcopum Engolismensem Mererium, qui Capellanus ipsius Regis erat. Hic siquidem facundissimus fuit, doctorque mirandus, cuius scripta, vt audiuimus, Cluniacensis Ecclesia habet. Vt verò antiquorum narrabat opinio, quæ quandoque pro teste adhibetur, sepultus est sub Altare B. Petri de subtus muro. Eadem autem opinio asserebat, quòd Innocentis corpus sub eodem Altari cum corpore prædicti viri continebatur. Cùm autem prædictum Altare pro reædificatione Ecclesiæ dirueretur, vt prædicta opinio diuulgauit, ita vtrumque corpus sub Altare inuentum est, præsente Domino Hugone Engolismensi Episcopo (ordinato anno 974.) & aliis venerabilibus personis. Sed quia sine litteris & titulo corpora illa inuenta sunt, publicè noluit reuelari; sed tale consilium omnibus placuit, quòd sicuti sub priori Altari fuerant, ita sub reædificato reponerentur, sub quo vsque in præsens requiescunt.

Cap. V. *De Sigeberti Regis pugna contra fratrem suum.*

Eodem tempore Sigebertus Rex Franciæ contra fratrem suum (imò ex fratre nepotem) Theodebertum pugnam disposuit, persequens eum vsque Engolismam, vbi residebat propter fortitudinem murorum. Ille quoque derelictus à suis, cum paucis remansit; sed tamen ad bellum procedere non dubitauit, veniensque ad pugnam, octo millibus ab Engolisma iuxta fluuium Carantonum, secùs siluam Buxitam Theodebertus deuincitur, & apud S. Eparchium sepelitur.

Cap. VI. *De negligentia Scriptorum.*

Ciuitas verò Engolismensium negligentiâ scriptorum, vt credimus, memoriæ non tradidit facta subsequentium Episcoporum à Mererio vsque ad Launum. Inde est quòd nomina tantùm habemus eorum, scilicet: Mathæus, Sigismundus, Gotismundus, Anselmus, Berthoalis, Ardoïnus, Gerbardus, Theomundus, Erogius, Gibaldus, Adebalardus, Madabertus, Guillermus, Fredebertus (ad cuius petitionem Pipinus Rex dicitur chartam dedisse) Sidranius.

Cap. VII. *De Launo Episcopo.*

Launus Episcopus ab Aptonio decimus octauus. Hic siquidem Regis Pipini Capellanus fuit, & assensu ipsius Episcopus Engolismensis factus, vixit etiam vsque ad tempus Caroli: cuius Regis scripto & impressione annuli sui, possessiones Clericorum confirmari fecit in Ecclesia B. Eparchij Deo seruientium. Quia tunc temporis Canonicalis habitus in Ecclesia S. Eparchij erat. Priuilegium autem suprascriptum in hunc modum erat (Deest in tribus MSS. codicibus quibus vsus sum: Papyrius Massonus habuit, nosque vidimus ad calcem Ademari MS. in Biblioth. Thuana.)

CAP. VIII. *De Helia Scotigena Episcopo.*

Defuncto Launo, suscepit Helias Scotigena Cathedram Engolismensem, qui in Gallia mirificè scholas rexit. Hic attulit sacrosanctum corpus sanctissimi Martyris Benigni Engolismam; quo tempore Caluus imperiale solium ascendit: sub quo Rege Helias Scotus vitâ egreditur. Ita siquidem inuenitur in quodam libro Scotigenam fuisse Doctorem in Galliis: Beda docuit Simplicium, & Simplicius Rabanum, qui à transmarinis oris ab Imperatore Carolo vocatus in Pontificem in Francia promouetur: qui Alcuinum docuit, Alcuinus Maragdum, Maragdus Theodulfum Aurelianensem Episcopum, Theodulfus Heliam Scotigenam Engolismensem Episcopum, Helias Henricum, Henricus Remigium & Hugbaudum hęredes Philosophiæ reliquit.

CAP. IX. *De Hooliba Episcopo.*

Heliâ verò decedente, Hooliba Pontifex suscepit Cathedram. Tunc temporis Carolus Caluus congregato concilio Aquitaniam per Comites disposuit. Turpionem verò in Engolisma ciuitate misit propter infestationem Normannorum. Post autem paucos dies Turpio Comes Engolismæ vltra Xantonas cum Normannis congressus est, & occidens eorum Regem nomine Maurum, ab eo ipse occiditur: currentibus enim caballis ambo in pectoribus sibi lanceas configunt, & vitam relinquunt.

CAP. X. *De Emeno Comite.*

Mortuo Turpione, Emeno frater Turpionis Engolismæ Comes efficitur, & ipse, post biennium cum Landrico Xantonensi Comite confligens propter castrum Botauillæ, quod frater eius tenuerat, & Landricus ipsum castrum dolo acceperat. Landrico interempto, castro Ranconia saucius reducitur, & octauâ die moritur, sepultus iuxta Basilicam S. Eparchij, & reliquit filium paruulum, nomine Ademarum, qui processu temporis Pictauis Comes effectus est.

CAP. XI. *De Vulgrino Comite.*

Auditâ morte Emenonis, Carolus Caluus Vvlgrinum propinquum suum, fratrem Abbatis ex Monasterio S. Dionysij direxit Engolismam, & præfecit Engolismæ & Petragoricæ, & assensu Caroli Regis Hooliba in Pontificem Engolismæ consecratur.

CAP. XII. *De Fredeberto Episcopo.*

His temporibus Fredebertus Episc. Franciæ ad S. Eparchium veniens constituxit ibi Ecclesiam in honorem S. Saluatoris: sed corpus beati viri de loco in quo erat, transferre non valuit, ipsoq; consecrationis die post celebratam consecrationem Ecclesiæ, & sacrificium Missæ consummatum ante Altare Saluatoris, placidâ morte obdormiuit in Domino, & ibidem ab Hooliba Episcopo honorificè sepulturæ traditur.

CAP. XIII. *De Carolo Caluo Rege.*

Interea Carolo Caluo, cuius pater Imperator monetam Engolismensem suo nomine sculpere iussit, migrante de hoc sæculo, regnauit pro eo Ludouicus Balbus, nec aliquà aliquis Rex Franciæ eleuatur. Defuncto Ludouico regnauit filius eius Carolus insipiens. Quo tempore Vvlgrinus Engolismensis Comes migrauit à sæculo decimo (imò quinto) Nonas Maij, & sepultus est iuxta Basilicam S. Eparchij, post cuius mortem quinto anno Hooliba Episcopus diem clausit.

CAP. XIV. *De Anatalo Episcopo.*

Et Anatalus Pontifex Engolismæ loco eius ordinatus, tertio anno vitam finiuit. Vvlgrinus autem multis prœliis cum Normannis frequenter confligens, hâc de causa ædificauit castellum Mastaciam & Marcilliacum munimen contra Paganos,

misitq; in Marcilliaco Robertum legis doctum, & amicum Rannulfum, quem fecit Vicecomitem; qui Rannulfus habuit tres filios, Lambertum, Aldoënum, atq; Odolricum, siue Offricum. Idem Vvlgrinus filiis suis reliquit, Aldouino quidem Engolismam, Guillermo verò & Agennum, quem assumens vendicauerat sibi pro sorore Guillermi Tolosani, quam sibi copulauerat in matrimonium. Ademarus autem filius Emenonis Sanciam sororē Comitis Petragoricensis Bernardi copularat sibi in coniugio: Alduino & Guillermo familiarissimus fuit, qui honores illorū ac si frater diligebat; qui à Rege Odone vocatus, ad Palatium prouectus est Pictauis Comes.

CAP. XV. *De morte Vvlgrini.*

Post mortem siquidem Vulgrini, filius eius Aldouinus Engolismensis Comes viginti annos vixit. Hic muros ciuitatis Engolismæ restaurare cœpit.

CAP. XVI. *De Guibaudo Episcopo.*

Quo tempore Guibando Pontificatum Engolism. regente, repetentes Normanni crebras irruptiones per Pictauensium terminos exercebant: vnde factum est vt Monachi S. Saluatoris Karoffij pretiosum lignum Crucis ad custodiendum Engolismæ deferrent cum diuersis ornamentis Ecclesiæ; & cessante infestatione Normannicâ, Aldouinus in ciuitate sua retinere tentauit omnibus diebus supradictum lignum, volens reddere commendatitium; hâc de causa iussit adornare Ecclesiam S. Saluatoris, foras muros, in capite Basilicæ S. Eparchij, vbi sanctum lignum deportaretur. Post annos verò septem languore corporis mulctatus est ipse, & in populo eius ita fames vehementissima grassata est, vt quod hactenus compertum non fuit, de vulgo vnus alterum ad deuorandum quæreret, & à multis alios perimētes carnibus humanis more luporum vescerentur: quibus Alduinus coactus necessitatibus, vltimo anno ante mortem suam remisit Karoffo Lignū per manum Guillelmi Sectoris ferri cum capsa aurea, quam ipse cum gemmis construi iusserat, vbi contulit Tribellicensem villam, & statim cessauit plaga, & ipse post annum defunctus est sexto Kal. Aprilis, & iuxta patrem suum sepultus est: post cuius mortem occisi sunt à Bernardo nepote Odonis in vltionem Sanciæ sororis, Lambertus Vicecomes, & Rannulfus frater eius, qui eam occidere conati sunt.

CAP. XVII. *De Guillermo Sectore ferri.*

Guillermus autem Sector-ferri honorem illorum restituit Odolrico fratri eorum, qui fuit minor natu, & fuit illi Vicecomes, sicuti Ranulfus patri suo.

CAP. XVIII. *De morte Vvillelmi.*

Hic denique Bernardus, mortuo patre suo Guillermo, qui fuerat frater Aldoïni ex Vulgrino, Comes Petragoricæ effectus est. Guillermus verò Sector-ferri Engolismensem Principarum obtinuit, & communem habuerunt totum honorem suum Guillermus Sector-ferri, & Bernardus consanguineus eius.

CAP. XIX. *De successione Focaudi Episcopi.*

Quo tempore Guibaudus Episcopus Engolismensis decedens, successorem habuit Focaudum, tunc Vuillelmus Sector ferri, & Bernardus consanguineus eius, aggregato conuentu nobilium, iterùm restituerunt Monasticum ordinem in Ecclesia B. Eparchij, præficientes Abbatem Mainardum, qui in fronte Ecclesiæ elegans construxit Oratorium in nomine sanctæ Resurrectionis, & multas Reliquias, quas de Hierosolymis asportauerat, ibi recondidit. Tunc Vuillelmus Sector-ferri possessiones S. Eparchij augens, dedit supradictæ Ecclesiæ multa beneficia, tam prædia quàm Ecclesias. Per idem tempus Focaudus Engolismensis Episcopus rexerat Ecclesiam per duodecim annos, & migrauit à sæculo, & successit in Episcopatu Ebulus, qui & ipse præfuit Ecclesiæ duodecim annos. Guillermus itaque Sector-ferri, (qui hoc nomen sortitus est, quia cum Normannis confligens, venire solito conflictu deluctans, ense corto, vel scorto durissimo, quem Vvalandus faber condiderat,

per medium corpus loricatum secauit vnâ percussione) obiens, sepultus est iuxta Basilicam S. Eparchij, & per triginta annos pro eo principati sunt Bernardus Comes Petracoricensis, deinde filius eius Arnaldus, cognomento Borrario pro eo, quia cum ipsa veste lupum diabolicum homines deuorantem appetiit, & manibus gestans, militibus occidendum præbuit. Deinde Vvillermus Talerandus, deinde Rannulfus Bonparus, & Ricardus Insipiens. Arnaldus siquidem subtrahens S. Eparchio villam Sallasensem, & conferens Heliæ Duci Villaboënci ab Angelo percussus intereiens hâc de causa in fine mortis S. Eparchio Ajarnacensem villam contulit pro emendatione, & sepultus est iuxta Basilicam S. Eparchij. Mortuo fratre eius Guillelmo, Rannulfus bello occisus est ab Arnaldo Manzere, id est, adulterino filio Guillelmi Sectoris-ferri, qui pro patre suo principatum Engolisinæ suscepit.

CAP. XX. *De Arnaldo Comite.*

Arnaldus iste quidem Engolismensis pro Dei amore facto habitaculo Monachorum Buxiaci sancti Amantij, & ibi misso Reuerendo Abbate Francone factus Monachus in aula S. Eparchij, sepultus est quarto Nonas Martij iuxta patrem suum.

CAP. XXI. *De Guillermo Comite.*

Arnaldus supradictus Comes successorem sibi reliquit Guillermum filium suum. Præterea Focaudus Episcopus migrauit à sæculo anno DCCCCLI. ab Incarnatione Domini, qui sedit annis XII. mensibus XI. diebus XIII. Obiit Idibus Februarij, & reliquit sibi successorem Rannulfum, qui regens Episcopatum Engolismensem annis IX. mensibus XI. diebus XIV. obiit X. Kalendas Februarij.

CAP. XXII. *De Hugone Episcopo.*

Post quem suscipiens Episcopatum XII. Kalendas Aprilis DCCCCLXXIII. ab Incarnatione Domini Hugo Pontifex ordinatur: siquidem vir natione Xantonicus, à Iarnaco castro de Senioribus illius castri, quos vulgariter Comptarios vocant, natus vir astutus, & eloquens, & litteratus, qui vt nobis celebris fama antecessorum diuulgauit, Comitatum Engolismensem Ecclesiæ Engolismensi acquirere volens, maximas guerras cum Arnaldo Engolismensi Comite habuit. Qua de causa bona Engolismensis Ecclesiæ detrahens, maxima casamenta in Lemouicensi, Petragoricensi, Engolismensi, Xantonensi Episcopatibus, Baronibus, qui in prædicta seditione ei auxilium præbebant, impendit. Vnde ad tantam alienationem bonorum, & ad tantam loci desolationem vetusta est Cathedralis Ecclesia, quòd pauci Monachi ibi Deo seruientes, de bonis Ecclesiæ vix sustentari poterant: vnde cymbalum in claustro, & alias monasticas Cathedrales in Ecclesia Engolismensi adhuc retinent. Dicitur etiam de prædicto Pontifice, quòd vitam beati Eparchij scripserit. Obiit in monastico habitu, &, vt credimus, in vita sua deposuit se, maximè cùm corpus illius sine virga & annulo in sepulcro suo inuentum fuerit, cùm vetus Ecclesia beati Eparchij dirueretur. Decessit verò DCCCCXXI. (vel potiùs DCCCCXC.) anno ab Incarnatione Domini VIII. Kal. Decemb. sedit annis XII.

CAP. XXIII. *De Grimoardo Episcopo.*

Cathedram verò illius Grimoardus Episcopus accepit. Hic natione Petragoricus, more (fortè matre) Tuensis (fortè Eduensis) fuit à Guillelmo (legendum Guidone) Vicecomite Lemouicensi, captus pro Monasterio Brantosmensi, quod ad eum in munere poscebat, captus tenebatur in turre Lemouicina, & dimissus iuxta conditionem Guidonis Gerberti, seu Siluestri Papæ Curiam appellans, Romam adiit. Guido Curiæ Romanæ sententiam damnationis suscepit, & cùm ibi Guido præsens esset, Grimoardo Episcopo traditus est. Grimoardus iste oblationes Ecclesiæ Engolismensis, & mansum de Tournac Ecclesiæ prædictæ acquisiuit, & insuper quædam præbenda cuidam pauperi in Ecclesia prædicta pro anima eius datur; à quo etiam Ecclesia Cathedralis Engolismensis consecratur, per quem Hugo Rex Fran-

eorum priuilegium Cathedrali Ecclesiæ Engolismensi dedit: cuius tempore quidam de Principibus Engolismensibus Vvadradus Loriches ædificauit in Xantonico pago Monasterium Basiense in honore sancti Stephani Protomartyris, & censuale fecit Romanæ Ecclesiæ: consecratur autem Ecclesia prædicta à Grimoardo & Islone fratre eius Xantonensi Episcopo. Grimoardus vero obiens sepultus est in Cathedrali Ecclesia, iuxta Altare Capituli: in quo Capitulo cùm maxima hominum multitudo fortuitu conueniret, contigit vt quidam super tumbam ipsius obdormiit tertio voce Angelicâ vocatus, tertiò euigilans admonitus est, quòd à loco prædicto discederet. Sub tumba etiam illa quiescebat sancti viri corpus, quod Fratribus Ecclesiæ prædictus homo resarciuit; corpus verò illius è loco illo translatum est in quodam arcu in Capitulo, cùm Ecclesia noua ædificaretur.

CAP. XXIV. *De Rohone Episcopo Engolismensi.*

Reliquit verò Rohonem successorem sibi, qui natione Pictauiensis Mootisacuti oppidanus fuit: cuius manu Robertus Rex Gallicanus Cathedralem Ecclesiam Engolismensem priuilegiauit. Guillermus verò Comes Engolismensis copulatâ sibi vxore Gibertâ, sorore Comitis Guillermi Andegauensis (scribendum Gaufredi) Aldninum & Gaufridum ex ea genuit. Guillermus iste sapientissimus fuit, & Consiliarius Guillelmi Pictauensis Ducis. Blauiam denique cùm expugnasset Guillelmus Engolismensis secum Ducem habuit, & magnâ fortitudine ipsum castrum cepit, & accepit hæc in beneficio à Pictauiensi Vicecomitatum Mellensem, OEnacensem, seu Chenaucensem, & Rocacardeosem, & Chabanes, Consolens, & Rossiacum, & multa alia.

CAP. XXV. *De Aymerico Principe.*

Quo tempore Aymericus Princeps Ranconiensis seniorem suum Guillermum Comitem Engolismæ, dum ipse Romæ esset, castrum Fractum-botum (fortè Botauillam) in Xantonico construxit per dies Resurrectionis. Promiserat ei fidelitatem super reliquias sanctarum caligarum S. Eparchij, & quoniam perjurus contra ipsum fuit, post paucos dies à Iofredo filio Comitis supradicti animam sine mora reliquit. Comes verò Vvillermus cum Alduino filio suo castrum diù obsedit, & fortiter expugnauit, captum destruxit, & iterùm reædificauit, filio suo Ioffredo commendans. Guillermus verò Vicecomes Marciliacensis & frater eius Odolricus graui discordiâ decertabant cum Auduino fratre eorum, propter castrum Rossiacum multo tempore: vnde factum est vt à Vvillermo Comite inter se pacificarentur, & pacem ipsam, pactúmque conditionis super corpus sancti Eparchij iidem iurarent: quod interim mentiti, & perjurio rei, alter excæcatus est, alij duo omni honore priuati sunt. Nam Guillelmus & Odolricus ad se dolo accersentes Aldoïnum in hebdomada in Ramis Palmarum, postquam cum eis cœnauerat, & in hospitio eorum dormiebat, dormientem arripiunt, linguam eius amputant, & oculos eius effodiunt, & ita Rossiacum recuperant. Regressus verò Româ Vvillermus Comes, tantam impietatem vindicare decreuit, & accito Vvillelmo Duce Marciliacum obsidens desolauit, igne comburens, & traditoribus vitam & membra concessit; sed omnibus eos priuauit, & Alduino cœcitate mulctato Rossiacum concessit; & post aliquot annos iubente Guillermo Comite, Alduinus filius eius (qui) excœcatus, Marciliacum reædificauit. Eâ tempestate Vvillermus Engolismensium Comes, per Bajoariam iter cepit ad sepulcrum Domini: nam ante eum per illas partes nullus preterierat; quippe quia nouella adhuc Christianitas per Vngriam & Sclauoniam erat: comitati sunt eum Odoardus Bituricensis Princeps, Ricardus Dolensis Abbas. Stephanus Rex Vngariæ cum omni honore eum suscepit, & muneribus magnis ditauit. Cepit iter agere mense Octobri, & peruenit in sanctam ciuitatem primâ hebomadâ mensis Martij, vnde reuertens, ab omnibus Ecclesiæ ordinibus solemniter suscipitur Princeps: tam Engolismenses quàm Xantonenses & Petragorici ei obuiàm venerunt. Eodem ferè anno idem Comes languore corripitur: quo anno Xantonas vrbs cum ipsa Cathedrali Ecclesia incendio crematur ab impiis Christianis: quam iniuriam Dei supradictus Comes vindicare volens, paulatim cepit viribus corporis de-

stitui, & in vrbe Engolisma secùs Ecclesiam sancti Andreæ propter Diuinum Officium iubet sibi domum præparari, in qua ægrotans decumbere cepit, vbi incessanter à diuersis partibus omnes Principes & Nobiles visitabant. Cúmque à nonnullis diceretur maleficis artibus eum ægrotare, quia natura languore membrorum destituebatur, detecta est quædam mulier malefica contra eum exercuisse, hoc est, imagines ex lino & cera confictas in eius nomine sepelisse, tam in fontibus quàm in arida, & contra radices arborum, & quasdam in gutturibus corporum mortuorum inclusisse. Quæ dum malefica non confiteretur, iudicio Dei commissum est, vt quod verum latebat, per duellum duorum virorum inter se pugnantium data victoria probaretur. Factis ergo Sacramentis feriâ secundâ primæ hebdomadæ Passionis decertauerunt diù multúmque extra ciuitatem, in insula Carantoni fluminis, scilicet Missus Comitis Stephanus, & defensor maleficæ Vvillermus, cum baculis & scutis. Defensor enim maleficæ erat ipso die maleficiatus à quibusdam incantatoribus, & quibusdam potionibus herbarum initiatus: sed Stephanus de solo Domini vero iudicio confidens, victor sine sui corporis damno fuit. Alter toto corpore cōquassato, suo nimiùm sanguine coopertus, victus stetit in pedibus ab hora tertia vsque ad horam nonam, cùm se mouere iam non posset clypeo & baculo, euomuit quædam maleficia quæ gustauerat. Semiuiuus aliorum manibus deportatur, & longo tempore languens decubuit. Incantatores verò eius de longè stantes, qui & quædam præcantamina dicebant, mox territi fugerunt. Stephanus verò lætus & exiliens eâdem horâ cucurrit gratias Deo referre ad tumulum beati Eparchij, vbi prædictâ nocte peruigil excubauerat. Deinde reuersus est exultans in ciuitate vt se reficeret. Malefica verò multis tormentis, ignorante Comite, mox excruciata, nec sic confessa est, & à diabolo corde obdurato nullum verbum nec vocem ex ore protulit: à tribus tamen mulieribus, quæ cum ea interfuerant, de his maleficiis conuicta est testimoniis, quasdamque phantasticas ex lino imagines de subtus terra eædem mulieres extraxerunt coram omnibus iam putrefactas diuturnitate. Comes ergo pepercit maleficæ mulieri, nec siuit eam tormentari vlteriùs, & vitam concessit. Narrat Hieronymus in expositione Danielis, Epiphanem phantasiis maleficarum versum in amentiam à quibusdam terroribus oppressum interiisse. Alexander quoque Magnus talibus maleficiis in Babylonia fatiscere cepit corpore, quæ maleficia iusserunt fieri latenter, qui post eum regnare cupiebant. Ideò refertur de eo, quòd decidit in lectum, & cognouit quia moreretur; sed cùm diù langueret viuens, veneno extinctus est. Et Moyses ait: Maleficos non patieris viuere. Nec mirum si Deus permittat præstigiis maleficorum ægrotare, cùm beatum Iob sciamus à diabolo percussum graui vlcere, & Paulum ab Angelo Satanæ colaphizatum, nec timenda sit corporis perituri ægrotatio, grauiorque sit animorum quàm corporis percussio. Quod autem quibusdam non nocet hæc phantastica operatio, protectio Dei est, qui vetat sic ad homines malignum spiritum accedere.

CAP. XXVI. *De obitu Vvillelmi Comitis.*

Igitur Vvillelmus Comes ab Episcopis & Abbatibus pœnitentiam suscipiens, omniaque sua disponens, & inter filios suos & coniugem suam nominatim, prout sibi visum est, honorem suum ordinans, reconciliatus, & absolutus est, & toto Quadragesimæ tempore Missas, & cultum Dei frequentauit, quousque hebdomada Passionis oleo sancto vngeretur, & Viatico muniretur, & ligno Crucis adorato, & deosculato, spiritum in manu Episcopi Rohonis & Sacerdotum Deo redderet, laudabili fine & memoriâ. Per biduum seruatum est corpus eius à Clericis in Basilica Cathedrali sancti Petri Apostoli. Planctu nimio tota ciuitas repleta est: multitudo nobilium & turbarum vndique flens aduenit. Tunc Dominica sancta Osanna cum ramis & floribus delatum est corpus eius ad Basilicam sancti Eparchij, & ibi sepultum est ante Altare sancti Dionysij: sepelierunt eum duo Episcopi, Roho Engolismensis, & Arnaldus Petragoricensis. Ad caput eius iussit poni filius eius Audoïnus tabulam plumbeam ita scriptam: *Hic iacet Dominus amabilis Guillermus Comes Engolismæ, qui ipso anno, quo venit de Ierusalem, obiit in pace* VI. *Idus Aprilis, vigilia Osannæ* MXXVIII. *ab Incarnatione Domini*; & tota sua progenies iacet in loco sancti Epar-

chij. Intereà iussu Aldoïni flammâ exustæ sunt maleficæ mulieres extra vrbem. Postquam verò Comes sepultus est, processerunt Episcopi cum Clero & populo ad sanctam Processionem Dominicam & stationem solemniter peregerunt.

Cap. XXVII. *De Alduino Comite.*

Successit pro Vvillermo Alduinus filius eius in Principatu Engolismæ, & præclarum lætitiæ signum initio principatus eius ostensum est; cùm à dolore sepulturæ transiit populus ad lætitiam, obuians Domino, exclamans; Osanna in excelsis, benedictum regnum patris nostri Dauid, præferens manibus victoriæ palmas, ramos securitatis, & flores suauitatis. Obtulit supradictus Guillermus pro sepultura sua sancto Eparchio diuersa & pretiosa munera tam in terris quàm in siluis, auro & argento multo, aliisque rebus. Inter cetera donaria obtulit Crucem auream cum gemmis pretiosis, pensantem libras septem: candelabra argentea, sartauisa fabrefacta pensantia libras quindecim: totam siluam de Veniaco, quæ antiquitùs in dominio S. Eparchij fuerat. Sed demùm propter* abalienata illi erat ab antecessoribus Comitibus. Crastina verò post sepulturam eius die Blauiæ castrum dolo subtractum est Comiti Alduino à Ioffredo fratre eius. Mox Comes Alduinus cum virtute militari illuc tendit, & citò ipsum castrum capiens, in deditionem accepit, & missâ illic custodiâ militum, Engolismam regreditur ad celebrandum: quo regresso, frater eius per dies sanctissimos Parasceues Sepulturæ & Dominicæ Resurrectionis, contra Blauiam exstruxit aliud nouum castellum. Hoc comperto, Alduinus nequaquam prætermisit opus Dei, sed cum magna gloria & lætitia sanctum Pascha celebrauit, & post diem tertium festiuitatis, electo exercitu ad bellum committendum exiit. Audierat enim fratrem suum velle cum eo confligere, & exercitum de Xantonico aggregari. Ita castrum nouiter munitum obsedit illicò, & prœlium præstolatur feroci corde: sed nequaquam frater eius præsumpsit lacessere ad pugnam, videns robustam eum habere manum. Et post dies octo, expugnato & capto castro supplex venit ad eum: Cui Comes Alduinus protinùs ignouit, & pacem concessit, & facti sunt amici in illa die, & tunc in beneficio tres partes Blauiæ Comes concessit fratri suo Ioffredo, quartamque sibi retinuit, & conditionibus congruis pacificati sunt amore præcipuo. Tunc Ioffredus filium suum commendauit fratri suo Alduino Comiti in manibus, propter duo castra quæ sunt in Xantonico, scilicet Archiacum & Botauillam, quæ semper attinent ad Comitatum Engolismensem. Quâ tempestate Odolricus sancti Martialis Abbas vigilantissimæ honestatis Engolismam venit ad Alduinum Comitem: Ipse verò tunc donauit sancto Martiali Ecclesiam Beatæ Mariæ in territorio Burdegalensi, cum insula magna Dordoniæ, in qua sita est: estque ipsa Ecclesia vno plus milliario à castro Fronciaco, quod erat in dominicatu vel in dominio proprietatis supradicti Comitis, cum omnibus in circuitu terris & castellis; quam possessionem retinebat ex iure hereditario vxoris suæ nobilissimæ Alairiæ vel Alauziæ Comitissæ. Pater verò Alduini Vvillelmus reuersus ab Ierosolymis, multis nobilibus, mediocribus & pauperibus bonum fuit incitamentum: confestim enim Isembertus Episcopus Pictauinus, & Iordanus Episcopus Lemouicinus, & Comes Fulco, pluresque Primatum, & infinita multitudo mediocrium & pauperum, ac diuitum Ierosolymam tendunt. Roho autem obiens sepultus est in capite Cathedralis Ecclesiæ, à parte Australi.

Cap. XXVIII. *De Geraldo Episcopo Engolismensi.*

In cuius locum successit Geraldus arte malâ, vir magnus à studiis (magnæ constantiæ) qui tyrannidem Dapiferorum suorum fugiens, ad Regem Franciæ quasi exul diuertit, & in extremis vitæ laborans, erigere se contra Episcopatum Engolismæ fecit, & viuos simul ac mortuos illius Episcopatus absoluit, præter Dapiferos suos, quos excommunicauit, & futuram progeniem maledixit.

Hic autem obiens ſepultus eſt intrà Eccleſiam S. Dionyſii à parte Septentrionali. Titulus autem talis eſt tumuli illius : *Hic requieſcit Ger. Angliſmæ ciuitatis Epiſcopus.*

CAP. XXIX. *De morte Auduini Comitis.*

Ipſe verò Auduinus poſt mortem Guillermi patris ſui quatuor annis Conſulatum tenuit, & mortuus eſt anno MXXX. (aliquid deeſt) anno ab Incarnatione Domini.

CAP. XXX. *De Gaufridò Comite Engoliſmenſi.*

Succeſſit in Conſulatum Auduino Gaufridus ſeu Ioſfredus frater eius, cuius erat vxor Petronilla filia Marnardi dicti Diuitis Domini Archiaci & Botauillæ & ſola eius heres: pro qua totam hereditatem patris habuit & poſſedit, quam duxerat ipſe Gaufridus, viuente patre ſuo Vvillermo Comite. Filius verò fratris Alduini, ſcilicet Vvillermus Chauſardus licet filius eſſet primogeniti & terram de Comitatu debuiſſet habere, ſolummodò Maſtacium & medietatem caſtri Fronciaci habuit. Hac de cauſa ſcilicet quia Comes Vvillelmus eius auus filios & filias exheredauit, idcirco quia vxor eiuſdem Audoini toxicauerat eum, & propter hoc ſententiam exheredationis in progeniem illius mulieris retorſit. Gaufridus verò Comes de vxore ſua prædicta filios genuit Fulconem, Gaufredum Rudelli, Arnaldum de Montoſario, Vvillermum & Ademarum poſtea Engoliſmenſes Epiſcopos. Fulconi primogenito dedit Comitatum Engoliſmæ & terram quam ex parte vxoris ſuæ habebat, Gaufredo Rudelli caſtrum Montoſarij. Obiit autem Gaufredus Comes MXLVIII. anno ab Incarnatione Domini.

CAP. XXXI. *De ſucceſſione Fulconis.*

Succeſſit verò illi in Comitatu ſicut ipſe in vita ſua diſpoſuit, Fulco eius primogenitus filius, ſicut ab antiquis accepimus vir magnæ fortitudinis & audaciæ, & in militia ſtrenuiſſimus. Qui inter cætera quæ viriliter egit, Pictauenſes de terra ſua in quam ad deuaſtandum irruerant, audacter inuadens repulit vſque Coniacum fortiter inuadendo ruſtando & pugnando fugauit & multos ex eis cepit. Inſuper in pago Xantonenſi caſtrum Mauritaniæ obſidione qua Dux Aquitaniæ illud clauſerat & iam fere ad captionem conſtrinxerat cum magno ſuo exercitu illuc perueniens ad magnum (forte ad manum vel manus) ſingula liberauit. Obiit verò in ſenectute bona MLXXXVII. anno ab Incarnatione Chriſti. *Idem numeri error extat in tribus MSS.* Certè conjux Gaufridi Petronilla pro ſalute animæ ſuæ Monaſterium S. Pauli de Botauilla propria pecunia & allodus fundauit & in eodem Monaſterio ſepulta eſt.

CAP. XXXII. *De Vvillelmo Epiſcopo.*

Poſt Gerardum Arte-mala Guillermus Engoliſmenſis natione, patre Gaufrido Conſule, Petronilla matre, Engoliſmæ natus Epiſcopatum Engoliſmæ ſuſcepit vir ſapiens & diſcretus qui Guillermo Aquitanorum familiariſſimus fuit : qui prædicto Præſuli Theſaurariam Sancti Hilarij & oblationes altaris Angeliacenſis dedit. Dum autem prædictus Præſul in extremis laboraret pro remedio animæ eius altare prædictum dedit Angeliacenſibus. Totum autem Capitulum cum Abbate conceſſit quòd duo Monachi pro anima Pontificis ſemper in Eccleſia ſubſtituerentur, quod vſque in præſens perſeuerat, prædictus verò Præſul maximas guerras habuit cum Fulcone fratre ſuo & cum illo militari prælio ſæpe conflixit. Ædificauit Tolueram & Borzai. Obiit anno MLXXVI. ab Incarnatione Chriſti XII. Kalendas Octobris ſepultus eſt intra Eccleſiam Cathedralem à Septentrionali parte. Sedit annis triginta tribus.

CAP. XXXIII. *De Ademaro Episcopo.*

Loco cuius promotus est in Episcopatum Ademarus frater Vvillermi Episcopi prędicti, natione Engolismensis, patre Engolismensi Consule Gaufrido, Petronilla matre, Engolismæ natus, Stirpensis Ecclesiæ Abbas, homo miræ simplicitatis, qui cum Ducę Aquitanorum in Hispaniam contra Saracenos militauit. Hic Monachos per Engolismensem (quantum potuit) dilatauit. Dicitur etiam quod ipse dixerat se velle vnamquamque Ecclesiam Episcopatus Engolismensis esse Prioratum Monachorum. Cui indignatus Hugbertus Sacrista respondit. Et nos Canonici in singulis Ecclesiis Engolismensis Episcopatus singulos vellemus esse Episcopos. Dedit autem Cathedrali Ecclesiæ mansum d'Angunt & præposituram quæ fere omnia bona sibi vsurparat & septem Friscobonæ (forte friscingas) in die anniuersatij sui. In cuius tempore promotus est in Canonicum dominus Iterius Archambaudi Sacerdos ciuis Engolismensis, militari progenie ortus: vir siquidem ditissimus supet omnes coætaneos suos, qui cum Episcopus Ademarus Præposito mille solidos Pictauensium pro acaptamento exigeret, & ipse teddere non posset, prædictus Iterius Episcopo mille dedit & mille solidos acaptamenti teddidit, & Præposito & parentibus eius multa bona contulit. Vnde tam Episcopus quàm Præpositus & parentes eius Præposituram reddiderunt, dederúntque Sancto Petro & donum istud Vrbano Papæ confirmare fecerunt. Episcopus autem Ademarus sedit annis viginti, mensibus duobus & migrauit à sæculo.

CAP. XXXIV. *De successione Vvillelmi Comitis.*

Fulconi verò prædicto Engolismensi Comiti successit in Comitatum Guillermus filius eus primogenitus, dictus Sector-ferri, quem peperit ei filia de * Ounormani Vagena quæ vocabatur Condo. Guillermus iste mediocris staturæ & egregiæ statutudinis (fortitudinis) ita quod huiusmodi in corpore quantitatis major virtus, vt arbitror, non extitit. Nonnullos enim Equites ictu lanceæ pet clypeum & loricam transfigendo interfecit, & à vulgo dicitur, quod ab equo suo persecutione militari numquam præcipitatus decidit. De plurimis verè factis eius scripto & memoriæ ista commendare duximus. Comitatum Marchiæ quem Hugo de Lezignaco vir prudens & bellicosus occasione iuris hæreditarij sibi in proprium vindicare volebat, assiduis eiusdem Hugonis impugnationibus multotiens ad Karrofum ductis plurimis militibus de terra suà electis propriis expensis viriliter defendit. Castellum Sancti Martialis à multis infestationibus & castellum Assiæ valida obsidione Guilielmi Ducis Aquitanię, magnique exercitus oppressione sua suorúmque Comitum strenuitate egregiè liberauit. Strenuos & præcipuos viros in tempore suo inimicos habuit Ardoinum seu Audouinum de Berbezillo, Ademarum de Archiaco, Bardouinum de Coniaco & multos eorum coadiutores auxiliis & muneribus Guillermi prioris Ducis Aquitaniæ fretis, eosque multotiens conflictu bellico, acie ex vtraque parte ordinata aliquando in honore Berbezilli, aliquando in honore Coniaci vicit & fugàuit & non paucos ex eorum militibus cepit. Sanè castellum Benaugium quod ex parte vxoris suæ iuris sui erat & castellum Sancti Macarij, cùm homines illius terræ infideles ei abstulissent, illuc perducto exercitu ad magnum sui honorem in perpetuos vsus recuperauit. Eodem tempore Ademarus Engolismæ Episcopus migrauit à sæculo MCI. anno ab Incarnatione Domini pridie mensis Septembris. Sedit annos 20. & sepultus est intra Ecclesiam Cathedralem à septentrionali parte.

CAP. XXXV. *De promotione Gerardi in Episcopum.*

Postquam promotus est in Episcopum Girardus natione Normannus,[1] Diœcesi & ciuitate Bajocarum, oriundus, patre Giraudo. Qui cùm in ciuitate Engolisma & Petragorico & in quibusdam castellis circum adjacentibus regimina Scholarum habuisset, defuncto Ademaro Engolismensi Episcopo ob insignem ipsius scientiam

ei, honestam vitam, in Engolismensem Episcopum promotus est petitione populi, electione cleri, honoratorum assensu. Qui cum Romam tenderet, audito quòd Paschalis Papa Concilium congregasset maximum diebus illis, ad iubileum tetendit (ita codex Beslij, ac Duceanus habet, maximis dieris ad vrbem tetendit, haud dubiè emendatius) in quàm quamuis tacitè venit, tamen residentes Episcopos cum domino Papa in Concilio inuenit. Causa siquidem qua conuenerant, talis fuit. Imperator siquidem Henricus Papam Paschalem, Cardinales & nobiles Romanos ceperat. Hac occasione Papa reliquit inuestituras Imperatori quæ fiebant per annulum & virgam; & super Sacrosancta iurauit propria manu & Curia eius Imperatorem se non excommunicare pro inuestituris. Quia verò Papa rem illicitam fecerat deponere se à Papatu promiserat & ad Poncianas insulas habitu religioso exul ire disposuerat si inuestituras saluo sacramento ad pristinam libertatem, &c. In qua re nullum remedium à toto Concilio inueniri poterat. Gerardus Episcopus requisitus tandem tale consilium dedit, quod inuestituræ reuocari poterant saluo sacramento, ita tamen quòd Imperator dans inuestituras non excommunicaretur. Quod consilium omne Concilium laudans dixit, nòn tu locutus es, sed Spiritus Sanctus in ore tuo. Placuit itaque Papæ & toti Concilo quatenus Gerardus Episcopus per quem Deus Ecclesiæ suæ tale consilium reseraucrat, cum quodam Cardinale Diuiniaco, vel Dunciaco, ad Imperatorem dirigeretur, qui voluntatem Imperatoris consuleret, quatenus Ecclesiæ Romanæ inuestituras exponeret (fortè reponeret) alioquin habitum consilium reuelaretur. Quod cum in præsentia Imperatoris supradictus Pontifex Gerardus mirabiliter perorasset, & à Cancellario Imperatoris qui illius interpres erat, singula exponerentur, vehemens tumultus ortus est in Curia, ita quod Coloniensis Archiepiscopus qui eum solemniter in hospitio suo susceperat; in Gallus namque discipulus Gerardi fuerat, de vita illius dubitans, dixit: Magister maximum scandalum generasti in Curia nostra. Indignans autem Gerardus respondit: Tibi sit scandalum, mihi est Euangelium. Dedit tamen Gerardo Pontifici Imperator multa munera: Per idem verò tempus Vvillelmus Taillefer Engolismensis Comes circa finem vitæ suæ sepulcrum Domini visitauit, & in reditu apud Dusense Monasterium à sæculo migrauit; & in eodem Monasterio honorificè sepultus est, & reliquit hæredem sibi Vvlgrinum filium primogenitum qui natus ei de filia Amāni, seu Amaniei, Gasconis quę vocabatur Vitapoi. Raimundo filio suo dedit Fronciacum & Fulconi filio suo Montemauserium. Gerardus verò Engolismensis Episcopus cùm domino S. Paschali Papæ adhæsisset, qui ad partes Galliarum venerat cognita honestate & præclara sapientia ei vices suas prius in Britannia; & deinde Turonensi, Burdegalensi, Bituricensi, Auscitanâ Prouincijs commisit. Præter cætera quę in legatione eximiè fecit, octo Concilia celebrauit. Vvillermo verò dicto Sectore-ferri, vt diximus, successit in Consulatum Vvlgrinus eius filius primogenitus homo magnæ staturæ & pulcherrimæ compositionis prudens & militiæ peritus, patiens laborum, timor hostium, & arma suorum; & viribus corporis robustus, & cui in militari conflictu & communi certamine fere bene successit. In eleemosynis faciendis; in veneratione & oblationibus Ecclesiarum benignus, in castitate & in munditia corporis sui præcipuus, in hostium suorum depressionibus sollicitus ac prouidus & per omnia laudabilis, excepto quòd proprietatis suæ amplificandæ cupidus quosdam terræ suæ homines malas consuetudines imponendo grauauit. De gestis verò pauca ex multis referemus. In iuuentute sua, patre suo adhuc viuente & Consulatum tenente sedula strenuitate, & quamplurimi laboris ac militiæ exercitio aduersantibus Vvillermo pręclarissimo ac strenuissimo Duce Aquitanorum & Bardone de Coniaco illustris ac benignę largitatis viro, & Audoino de Barbezillo viro Bellicoso castellum Archiaci furtim ablatum de manu Ademari de Archia cō prętantis viri auxilijs & consiliis felicis memorię Gerardi Engolismensis Episcopi & Romanæ Ecclesiæ Legati viriliter recuperauit, & interim ratione eiusdem discordiæ casamentum & Baronia de Mastasio, quæ pater suus pro captione sua ad tempus amiserat, ei ac patri suo præfato domino Gerardo auxiliante reddita sunt. Patre verò illius Hierosolymitanam viam ingresso contra Ademarum Rupis-fulcaudi dominum magnæ audaciæ & calliditatis virum aciem mille militum vel amplius direxit. Tantorum autem ardorem & discordiam interuentus prædicti Gerardi sedauit, atque terminauit. Præterea Guillermo minore Duce Aquitaniæ tenente castrum Blauiæ, quod pater similiter dictus Guillermus præ obsidione

ceperat & turrem & muros destruxerat, prædictus Comes Vvlgrinus congregato magno exercitu & propriis expensis contra voluntatem prædicti Ducis & vniuersæ fortitudinis illius reædificauit; & ita munitum inexpugnabile reddidit, quod non solum cuilibet infestationum, sed etiam Duci Aquitaniæ & eius exercitui vsque in hodiernum resistere poterat. Sanè idem Vvlgrinus castellum Chabanes & Confolent cum honoribus Ademaro domino Rupis-folcaudi, qui castella illa iuris esse sui ex parte vxoris suæ dicebat & Vvillermo priore Duce Aquitaniæ miræ audaciæ & strenuitatis viro ipsum Ademarum in requisitione illorum omnimodis manutenente inuitis & suo posse aduersantibus Roberto Burgundio, Amuria & Rancone (vel Aimerico de Rancone) cum filia Iotdani Eschiuati illius terræ domini sine masculo hærede defuncti, dedit. Deinde cùm præfatus Dux Aquitaniæ dolo & proditione castella illa quorundam Procerum in ipsis manentium occupasset, eo mortuo & filio eius in Principatu substituto dicto Vvillermo ijdem Vvlgrinus & Robertus Burgundio ea recuperauerunt. Postea verò cùm idem Robertus, dimissa terra illa & sponsa quam nondum nuptialiter templo contulisset & Vvillelmo de Mastacio fratri Roberti Domini Montis Berulfi cum consilio Vvlgrini Comitis terram illam & sponsam concessisset eidem Vvillelmo de Mastacio terram illam tenenti secundus Vvillermus Aquitaniæ Dux castella, sicut pater abstulerat, auferre tentauit, & se ea capturum Lemouicensi in Curia Sancti Martialis publicè iactauit, ita quòd nullomodò Vvlgrinus Comes auderet ei se opponere: quod audiens Vvlgrinus ad defendendum illa castella cum multis militibus & peditibus audacter intrauit & propriis expensis & hominibus ea muniens ferè per mensem aggressum prædicti Ducis expectauit qui nequaquam vt iactauerat venit: & inde Vvlgrinus ad vrbem Engolismensem veniens terram illam in pace dimisit, Hoc etiam tacere nolumus, quòd cùm etiam Vvlgrino quartam partem castri Montiniaci & per Braudandi custodiam turris Giraldus de Blauia, qui in castro illo dominium habebat abstulit Vvlgrinus ipse in præsentia Guillermi minoris Ducis Aquitaniæ & eius auxiliis fultus ipsum castellum obsedit aduersantibus Iterio de Villaboe, Bardone de Coniaco, Gaufredo de Rancone, Hugone Bruno de Leziniaco & multis alijs Baronibus, tam de Pictauiensi quàm de Xantonensi pago, qui contra eum castrum illud munierant, & foras ad prælium non semel egressi aduersus eum & prædictum Ducem ac vires eorum fortiter dimicauerunt. Sed tandem innumeris mortibus & longa obsidione & multis assultibus compulsi quadam nocte furtim castrum dimiserunt & aufugerunt. Quotiens autem & audacter ipse conflixerit & quos ictus more bellico intulerit, & passus fuerit, difficile scribere visum est: & ita in hac obsidione maximè & in multis alijs bellicosè & viriliter egit quùm summus miles præ cæteris diceretur, & fama virtutis eius non solùm in propinquis sed etiam in remotis regionibus diuulgaretur. Castello itaque Montiniaci hoc modo quo diximus capto & in manu Gerardi Engolismensis Episcopi pro quo vt pote iuris & feodi sui existente iam & hominium fecerat, suscepto, turrim altam & robustam in eo ædificauit & ipsum castellum muris vndique validissimis muniuit. Et verò Engolismensem * à primo lapide ędificauit: in quâ reędificatione supradictus Itherius Archambaudi in constructione parietum expensarum medietatem de proprio suo ministrabat. De proprio suo ædificauit dormitorium, refectorium, cellarium, Presbyterium, ianuas ferreas & contulit prędictæ Ecclesiæ (forte Ecclesias) de Iulhac & de Renenoruilla & de Touzac, & Ecclesiæ de Iulac quæ manu laica alienata ab Ecclesia Engolismensi fuerat de manu militum qui dicuntur Coquenses ad ius Engolismensis Ecclesiæ reuocauit, & contulit etiam de proprio vt pauperes viginti quatuor sempèr alerentur in prædicta Ecclesia in vnaquaque Quadragesima & acquisiuit duodecim solidos in Ecclesia de Touzaco ad tunicas pauperum. Dedit etiam Engolismensi Ecclesiæ Pontificalia ornamenta, quæ emit à Bosone Xantonensi Episcopo mille solidos, scilicet casulam magnam cum lapidibus vndique aurifrizatam, vestimentum cum alba vndique aurifrizatum manipulum & stolas cum lapidibus aurifrizatas & tunicam & dalmaticam, in qua sunt depictæ aquilæ, & quinque solidos in die anniuersarij sui. Obijt in senectute sua MCXXXV. ab Incarnatione Domini anno IX. Kalendas Augusti, & inter Pontifices collatus iuxta Pontificem Grimoardum in Capitulo sepultus est. Gerardus itaque Engolismensis Episcopus aulam Pontificibus construxit, & Ecclesiæ quam vt diximus, ædificauit, hæc munera obtulit. Contulit verò textus aureos & magnum

textum cum lapidibus nimirum turibula deaurata & crucem de argento, duo candelabra argentea, vnam capsulam argenteam, vnum vrceum argenteum, vnum calicem aureum, vnum deauratum argenteum, quatuor argenteos, duas tabulas eburneas cum argento, duplex argenteum psalterium, duo altaria argentea, & in fine suo thuribulum argenteum septem capsulas argenteas & duas eburneas & duas pyxides argenteas, & vnam eburneam, manipulum de argento, vnum calicem de argento lapideum; quatuor magnas cruces, tres paruas. Hæc ornamenta prædictæ Ecclesiæ intulit, vnum pallium auri operis & magnitudinis & duodecim alia, quadraginta cappas, nouem dalmaticas, tres tunicas, septem amictus argenteos & aureos, colarium aureum, quatuor stolas, octo manipulos, quinque albas & vnam de affresina: & centum volumina librorum vel eo amplius, vt credimus, videlicet scripta Gregorij, Augustini, Ambrosij, Hilarij, Isidori, Cypriani, Gregorij Nazianzeni, Origenis, Hieronymi, Bruni, Bedæ, Rabani, Boethij, Paschasij, Sidonij, Historiam paruam & Historiam Iulij Cæsaris, scripta Tullij, & innumera bona Ecclesiæ nostræ & mensæ Episcopali contulit. Constituit etiam de proprio suo bono vt tredecim pauperes in mensa Pontificis Engolismensis semper alerentur. Tempore cuius & beneficio & auxilio Ecclesia de Corona, Bornetensis (vel Ambornensis) Ecclesia, & Ecclesia de Grossobosco & de Aulauilla ędificari cœperunt. Aulam Pontificibus & Capellam & Cameram Pictaui ædificauit, & annulum aurei operis cum lapidibus pretiosis Ecclesiæ Engolismensi dedit: Curtim Varuci in decima, in agricultura & aliis redditibus augmentauit: aulam Varui ædificauit muris, valloq; ædificatam roborauit, Ecclesiam & domos construxit leprosarias; innumera bona mensæ Episcopi acquisiuit, Varuci, Adiriaci, Engolismæ. Qui in iudicio verax, in responsione discretus, in prædicatione eximius, in allocutione blandus, in prouerbijs facetus, tamen circà finem ad Petri Leonis schismatici partes diuertit, errori illius fauens. Die autem proxima mortis suæ accepimus quòd in confessione sua Sacerdotibus dixerit, si partem Petri Leonis contra voluntatem Dei ignorans manu tenuerit se confiteri & pœnitere: Omnia autem illa quæ habebat fere in vita sua, vel Ecclesiæ dedit, vel pauperibus erogauit. Sabbato autem Missam celebrans maxima deuotione & effusione lachrymarum sequenti die Dominicà migrauit à sæculo MCXXXVI. anno ab Incarnanatione Domini, sedit in Episcopatu annis triginta tribus mensibus .... diebus .... Et cùm aliquem Capellanum nec gistis siue quæstis nec hospitijs vexasset vnicuique Capellanorum sui Episcopatus in fine suo vnam minam * obolum dedit, & illud magnificum sidus quod claritate sui partes occiduas illustrauerat: proh dolor! extra Ecclesiam quam ædificauit sub vili latet lapide. Cessauit Episcopatus vsque XIV. Kalendas Iulij.

CAP. XXXVI. *De Lamberto Episcopo.*

Post Gerardum Vulgrino tenente Consulatum suscepit regimen Engolismensis Ecclesiæ Lambertus natione Engolismensis vico Palude, patre Fulcherio, matre Leggardi natus: vir quidem sapiens & discretus & summæ eloquentiæ & maximæ religionis, qui ab Ademaro Episcopo Sacerdos ordinatus Ecclesiæ S. Ioannis de Palude Capellanus fuerit. Qui in ea congregauit conuentum fratrum religiosè ibi viuentium. Processu verò temporum Ecclesiam de Corona à primo lapide ædificauit: in qua promotus in Abbatem de Ecclesia S. Ioannis de Palude conuentum religiosum transtulit in Corona, quos bonis moribus & institutionibus eximiis exornauit, & prædictæ Ecclesiæ multa bona acquisiuit, illam molendinis, syluis, prædiis, pratis ditauit, reliquiis, libris, ornamentis decorauit. Factus Præsul Engolismensis Ecclesiæ quatuor prædia (in Ducæano codice pallia) dedit & Ecclesiam de Magnac acquisiuit. Ædificauit in domibus Episcoporum quandam aulam in qua est puteus & coquina & turrem supetportam Varuci: ædificauit Ecclesiam Baptisterij de conuentu benedictionum. Qui exemplar religionis, iustitiæ, largitatis, castitatis & eleemosynæ omnibus in prouinciâ Burdigalensi fuit. Vulgrinus verò cùm prædictus Dux Aquitaniç iunior Turrem Geofridi appellatam ingenijs suis expugnatum & validè captam destruxisset, & aliam turrim dictam Turrim Radulfi de Coniaco quoniam expugnando antecedentia acquisierat & suis vt dicebat hominibus & proprijs expensis munitam teneret, Proceres & milites atque populus inde expulsi atque

exhæredati auxilium Wlgrini ad propriaś mansiones, & sua iura recuperanda simpliciter expetierunt. Qui congregato quamplurimo exercitu & viribus Procerum eiusdem castelli ac vicinorum Baronum eis fauentium coadunatis obsidione turrem circumdedit. Itaque homines qui eam tenebant, libertatem inde eundi non habebant. Quod audiens commemoratus Aquitaniæ Dux exercitum ac vires quantas potuit congregauit & ad libertatem turris & hominum in ea inclusorum in honore castri Pontis non multùm longè à Turre adduxit. Quod comperiens Wlgrinus & qui cum eo Proceres, se ad pugnandum contra aduersum exercitum parauerunt. Cùm verò ex vtraque parte acies ordinatæ essent interuentu Episcoporum domini Lamberti Engolismensis & Willelmi Guardardi Xantonensis & sapientium virorum pax & concordia inter Ducem & Wlgrinum Comitem & Proceres castri Pontis ita reformata est, quòd Radulfus turrem suam reddidit & Gaufrido de Ponte vt suam quæ diruta erat reædificaret, concessit, cæterisque Baronibus omnia iura suâ habere permisit. Hæc ita circa Pontenses acta sunt, qui castri sui reædificationem & mansionem, siue bonorum suorum restitutionem prudentiæ & strenuitati Guillermi Comitis non immerito vniuersaliter asserunt. Hæc quoque memoriæ & scripto commendamus, quòd idem Wlgrinus circa finem vitæ suæ laudabiliter ac virtuosè egit circa castellum Villaboe, siquidem Iterius de Villaboe occasione vnius partis quam in castello habebat auxiliis & expensis Gaufridi de Rancone fultus qui cum militibus castrum intrauerat & munierat: Helias de Coniaco partem & ius dominicum suum quod in castrum habebat illud præter turrem quæ dicitur Pictauinorum abstulit, & hanc ablationem & inuasionem sibi & sequacibus suis & perpetuò vsurpare moliebatur. Quod audiens Comes Vvlgrinus quamuis debilis ex infirmitatis oppressione quam ferè per dimidium annum sustinuerat, multorum exercitu tam militum quàm peditum congregato honorem castelli Villaboe audacter ingressus est, ibique per aliquot dies moratus cùm montem in quo castellum situm est, contra aduersarios vellet ascendere, illi congressum eius formidantes, quamuis eo plures milites haberent, dimisso castello & turre Pictauinorum, quam obsessam tenebant & expugnabant, aufugerunt. Tunc Helias de Coniaco Bardonis filius castellum & castelli dominium suum ex integro per manum Vvlgrini Comitis honorificè recuperauit ac demum paucis de exercitu illo electis in aulam Vvlgrinus Comes veniens quod quidam contra eum imminerent, munitionem illam expugnando cepit & destruxit, quibusdam malefactorum interfectis & detruncatis, & quibusdam in aqua proxima dum fugerent submersis: & sic burgum illum qui dicitur Maulia vndique fossis & machinationibus lignorum munitum destruxit & combussit, vt nec præter Ecclesiam aliquid in eo superstes remansisse viderent. Deinde ferè in eodem mense coadunata gente tam militum quàm peditum burgum qui dicitur Comac munitionibus atque fortitudine breuius quàm credi potest benè paratum contra voluntatem & consilium suorum, quod nemo de genere suo antea hoc facere ausus fuerat, & etiam contra opinionem inimicorum exerit contra Dominum Rupis-Fulcaudi & Vertolij & honores eorum qui illi maximè aduersabantur & inimici existebant. Quo facto vsque ad dimidium annum totum Rupis-Fulcaldi honorem & gentem in eo manentem pene sibi subjugauit, & iuxta libitum suum ad finem duxisset, nisi morte præuentus fuisset. Quas expensas apud Burgum memoratum, & quàm multiplices consumpserit, quámque audacter & viriliter honores prędictos & loca in eis munita inuaserit, non est facile, vt ipse fecerit, scripto commendare. Cùm autem virtute floreret, & fama eius militaris virtutis vsque ad externas nationes diuulgaretur, inimicis suis aliis timore perterritis, aliis verò timore & oppressione defatigatis atque illius largitas in reficiendis & procurandis honorificè ac deuinciẽdis militibus ampla haberetur, ac donatiua illis magnifica & plusquam se secum haberet abundantia existerent, correptus acutæ febris dolore apud castellum Botauillam, conuocatis Proceribus suis & domino Lamberto Engolismensi Episcopo in cuius manu & dispositione testamentum faciens iam quinquagesimum & vltra annum perficiens, in Comitatu verò vigesimum, ab hac vita decessit & sepultus est in Capitulo S. Eparchii ad sinistram partem altaris M C X L. anno ab Incarnatione Domini, X V I. Kalendas Decembris, & reliquit Guillelmum primogenitum suum hęredem sibi quem peperit ei Pontia filia Comitis de Marchia: dedit tamen duobus filiis suis posterioribus natu scilicet Fulconi & Gausfrido Martelli, quos peperit ei filia Viceco-

mitis Castelli Airaudi nomine Amabilis, Mastacium & Vsuillam.

CAP. XXXVII. *De Guillelmo Taillefer.*

Guillelmus verò Taillefer iuuenis elegantis formæ Consulatum suscepit, aduersum quem Ludouicus Rex audiuit querelas Lamberti Engolismensis Episcopi quòd Comes Engolismensem Ecclesiam vexaret, quæ de regalibus bonis fundata erat, has litteras Guillelmo Comiti direxit:

LVDOVICVS Rex Francorum & Dux Aquitanorum Guillelmo Engolismensi Comiti fideli nostro salutem & dilectionem. Peruenit ad aures Regiæ dignitatis nostræ, quòd in bonis Engolismensis Ecclesiæ manus extendis, quæ prædecessores nostri Reges eidem Ecclesiæ contulerunt, quam & fundarunt. Hæc oppressio in nostram redundat iniuriam, qui & Ecclesiam Christi debemus defendere & prædecessorum nostrorum eleemosynas conseruare. Eapropter fidelitati tuæ per Regia scripta mandamus vt Engolismensem Ecclesiam & bona illius cum amore & honore nostro in omni pace & quiete dimittas, nec amplius vim inferre præsumas. Nos autem cùm ad partes venerimus, si quid inter vos & Episcopum querelarum emerserit, ad modum & concordiam studiosè reuocare conabimur. Cùm autem Ludouicus Rex ad Aquitanicas partes veniret, Lambertus Episcopus, vt accepimus, dixit Regi quòd Engolismenses Episcopi Capellani Regum Franciæ fuerunt, ex quo Ligerim ad partes Aquitanicas transirent, quòd Ludouicus Rex non contradixit. Guillelmus siquidem Comes cum Baronibus suis multas guerras & vexationes passus est. Ludouico autem Rege aggrediente iter Hierosolymitanum, prædictus Guillermus secutus est eum cum maximo exercitu, qui à Rege Siciliæ & ab Imperatore Constantinopolitano honorificè susceptus est & multis muneribus ditatus fuit. Et cùm Rex Franciæ & Imperator Alemanniæ & omnes ferè Barones fame & inopia periclitarentur, prædictus Guillermus in pace transiens saluo exercitu & rerum substantia, Ierusalem venit, & egentibus Baronibus permaxima dona distribuit. Tunc temporis felicis memoriæ Lambertus morbo laborans panem non comedens per multos dies vixit & à Comprouincialibus Episcopis & aliis religiosis personis in infirmitate sua visitatus est. Qui plenus dierum in senectute sancta post munitionem (leg. unctionem) & susceptam Eucharistiam in præsentia fratrum suorum spiritum Deo reddidit MCXL. vel potius MCXLIX. anno VIII. Idus Iunias. sedit in Episcopatu annis XIII. diebus viginti. Cessauit Episcopatus vsque XIV. Kalend. Iulij subsequentis anni: sepultus iuxta caput Ecclesiæ de Cotona in Orientali parte.

CAP. XXXVIII. *De Hugone Episcopo.*

Post quem suscepit electionem Cleri petitione & assensu Hugo natione Engolismensis, Rupis-Focaldi oppidanus, Petro patre, Edoarda matre natus, Ecclesiæ Engolismensis Cantor, qui à primaria ætate castitatem & munditiam seruauit, etiam verba illa quæ bonos mores corrumpunt verecundè vitabat. Fuit humilis in omni actu, in locutione gratiosus, nihil habens rusticitatis admixtum, qui cùm paruus adhuc, vel habitu esset, tamen in prædicatione facundissimus erat. Qui liberalibus artibus imbutus Magistro Gisleberto in Gallijs adhærens, illum maximè in Theologia sequutus est. Cùm autem Gaufridus Burdegalensis decessisset, Canonici Burdegalenses vocem suam in electionem dederunt Engolismensi, Agennensi, Pictauensi, Xantonensi, Petragoricensi: Qui cum de electione secretò tractarent, Henricus Rex se intermiscuit concilio eorum, deprecans, quatenus Ioannes de Saecli Magister Scholarum Pictauensium per eos in Archiepiscopum eligeretur. Et ipse præsens Rex volebat interesse electioni, ne aliquis Episcoporum contra voluntatem Regis aliquid diceret. Cùm verò Rege præsente prædicti Pontifices timido silentio stuperent, solus Hugo Engolismensis Episcopus dixit: Domine Rex nobis quibus electio iustè commissa est, de electione in præsentia vestra tractare non licet: quandiu autem hic nobiscum fueritis de officio Ecclesiastico & de ordinatione nobis commissa tacebimus, nec amplius qui voce nostra primò promotus est per nos promouebitur. Quod audiens Rex cum maximo rancore tristis abscessit. Comes itaque Guillermus de itinere Hierosolymitano regressus maximam guerram cum Rannulfo de Agernac sororio suo habuit. Qui Rannulfus quadam

NOMINA AC GESTA

LEMOVICENSIVM EPISCOPORVM.

A Proto præſule & Primate Aquitaniæ Beatiſſimo Martiale vſque ad annum MCCLXXIII.

Ex antiquo exemplari Speculi Sanctoralis compoſiti circa annum MCCCXX. per Fratrem Bernardum Guidonis Epiſcopum Lodouenſem iuſſu domini Berengarij Magiſtri Ordinis Prædicatorum (non Minorum) & poſtea Archiepiſcopi Compoſtellani, dedicati domno Ioanni Sanctæ Romanæ & Vniuerſalis Eccleſiæ ſummo Pontifici, anno MCCCXX.

CAP. I. *De Sancto Martiale.*

PRIMVS omnium Epiſcoporum ſedentium Lemouicæ fuit beatiſſimus Martialis Proto-præſul ac Primas Aquitaniæ. Hic autem fuit vnus ex ſeptuaginta duobus Diſcipulis Domini noſtri IESV-CHRISTI, quem Saluator ipſe tanquam de latere ſuo direxit Roma in Aquitaniam Lemouicenſibus per beatum Petrum Apoſtolum eiuſdem S. Martialis conſanguineum, in Galliarum Apoſtolum ac patronum anno Dominicæ Incarnationis XLVII. à paſſione verò Chriſti 14. vel potius 15. Intrans igitur Aquitaniam beatus Martialis de pretioſo ſanguine Beati Protomartyris Stephani, aliáſque multas pretioſas reliquias ſecum detulit. Habuit quoque in ſuo comitatu virum Dei vocabulo Amarorem & vxorem eius nomine Veronicam, quæ verè familiaris fuerat B. Mariæ Virginis Matris Dei prædicti verò conjuges Amator atque Veronica de lacte B. Mariæ Virginis, de capillis eius, duóſque ſotulares eiuſdem ſecum detulerunt. Sanctus igitur Martialis in rupe quæ Græcè Auicij dicitur, nunc autem Latinè Podium noſtræ Dominæ nuncupatur (quæ tamen prius ciuitas Vellatæ vocabatur, ſed diuinis reuelationibus ſicut in geſtis ipſius Eccleſiæ legitur, fuit vocabulo mutata) altare in honore ipſius Dominæ noſtræ dedicans, ibi eius ſotularem poſuit; alterum autem in Ruthenâ; de Capillis verò eiuſdem beatiſſimæ Virginis partem quidem poſuit in ciuitate Aruernenſi quæ nunc Clarus-mons nuncupatur; partem autem in Mimatenſi. Porro his quatuor ſedibus ab ipſo in honorem illius Beatæ Mariæ dedicatis, Lemouicæ, Bituris, Cadurci, Agennici, ac Toloſæ poſuit reliquias Beatiſſimi Stephani Protomartyris, & Eccleſias dedicauit in honorem ipſius. Cùm autem Pictauis prædicaret, apparuit illi Dominus, dicens: Noueris hodie Petrum Romæ crucifixum pro nomine meo. In eius honorem hic fundato Eccleſiam. Quod fecit nomine Petri. Quod etiam pluſquam trecentis poſtmodum annis ex ſententia Eccleſiæ Pictauenſis Diuus Hilarius egregius Doctor in Concilio Romæ allegauit, Chriſti nimirum ſanguine ac beatorum Apoſtolorum eam fuiſſe à S. Michaele fundaram. Ideo barbā beati Petri dono ab Imperatore Chriſtianiſſimo obtinere meruit: quæ quidem reliquiæ cum magna reuerentia Pictauis conſeruantur. Cúmque Burdegalis in honorē

Protomartyris Ecclesiam dedicasset, in qua beatus Seuerinus postea sepultus fuit, atque vellet in honore beati Apostoli Petri ampliorem dedicare, idem Apostolus apparuit illi dicens: Noueris Andream fratrem meum hodie in Patras ciuitate Cruce pro domino IESV-CHRISTO eleuatum, in cuius honore hanc ipsam Ecclesiam festinato consecrare: quod ipse obedienter impleuit. Sanctus autem Amator, in Rupe, quæ modò Amatoris dicitur, solitariam vitam elegit, vbique tunc loco & schemate, nunc autem toti mundo honorabili, dedicato inibi altari à S. Martiale in honore B. Virginis Mariæ, vbi fuit beatus idem Amator vita præuentus, atque ibi sanctam resurrectionem expectat sanctum corpus eius: Veronica verò illius vxor beatum Martialem sequens vbique prædicantem in territorio Burdigalensi supra mare tandem senio confecta resedit, Capellula sibi ibidem à beato Martiale in honore Beatæ Virginis dedicata, quę Solac, eo quod solummodo ibi positum sit lac beatissimæ Virginis (aliis, quas habebat beata Veronica reliquiis Dominæ nostræ per prædictas Ecclesias distributis) appellatur. Hic verò sanctissimus Martialis & sex Angelis à Domino, duobus itidem à beato Apostolo Petro sanctis Presbyteris Austricliniano & Alpiniano sibi ad continuam custodiam deputatis innumerabilia hominum millia ad Christi fidem adduxit, sex mortuos suscitauit, cæcis visum, claudis gressum, mutis loquelam, aridis ac paralyticis sospitatem restituit: Dæmones ex locis necnon de corporibus humanis expulit, ipsósque compulit in humana effigie apparere, astutias ibidem malitiasque suas aperire. Dæmones vicit, Angelos vidit, futura præuidit, sicut hæc & alia multa his similia in illius gestis plenius continentur. Hæc verò & alia eiusmodi faciens vir Beatus nudis semper pedibus, licet quartanis febribus vrgeretur, incedebat, in pane & aqua quotidie atque continuo vsque ad vesperam ieiunando, sicut magistrum suum beatum Petrum Apostolum (similia enim de ipso narrat S. Clemens) viderat ipse facientem. Verè felix Christi iste discipulus, noster Galliarum in Aquitania Apostolus, qui ipsis Apostolis adhuc in carne viuentibus est in exemplum propositus. Ipse enim est, vt traditur, ille paruulus, quem amplexus Dominus IESVS contendentibus Apostolis de Primatu (quis videlicet eorum videretur esse maior) dixit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Hic quoque fertur fuisse ille puer, de quo dixit Sanctus Andreas: *Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos atque duos pisces.* Hic puer virgo electus à Domino IESV, quum quindecim ætatis annos impleuisset, baptismum suscepit: baptizatus verò in cœtu comitatúque Domini nostri tribus annis permansit. Deinde quinque annis cum beato Apostolo Petro Hierosolymis: septem autem Antiochiæ, vno denique itidem Romæ permansit. Vnde transmissus in Aquitaniam annis 28. in Lemouicensi Episcopatu gloriosissimè perseuerauit. Assumptus est autem cum magna gloria atque indicibili claritate de præsenti incolatu ad cœlos pridie Kalendas Iulij anno Incarnationis Dominicæ septuagesimo quarto post resurrectionem verò quadragesimo, ac Vespasiani Cæsaris tertio anno Imperij, Episcopatus autem sui octauo & vigesimo, ætatis suæ quinquagesimo nono. Porrò gesta ipsius præclara ac felicem exitum conscripsit beatus Aurelianus, qui vidit, audiuit, ac præsens fuit dum gesta majori ex parte fuerunt: quem idem Sanctissimus Martialis à mortuis suscitauit, ac postea successorem suum adhuc viuens in carne ordinauit. Tandem verò Ludouicus Francorum Rex atque Imperator Augustus Caroli Magni filius in Palatio Iohanneciaco (Iogunciaco) Conuentum generalem tenuit in Lemouicino, Regalémque Basilicam Sanctissimi Saluatoris magna cum gloria in mense Octobri præcepit dedicari Lemouicæ, in qua leuatum sanctissimi Martialis corpus retro altare eidem gloriosissimo Saluatori dedicatum in crypta majoris voltæ, præsidente eo ipso Imperatore eodem in mense positum est. Illud autem postea iterum fuit in pristino sepulcro reconditum.

CAP. II. *De Beato Aureliano, alijsque nouemdecim, quorum extremus S. Lupus, Episcopis Lemouicensibus.*

Beatus Aurelianus à S. Martiale adhuc paganus ac Pontifex idolorum à mortuis suscitatus, & ab eodem Episcopus postea delectus obiit decimoquinto Kalendas Decembris ac sepultus in Monasterio Sancti Martialis in Ecclesia Sancti Petri: nunc verò iacet in Ecclesia Beati Cessatoris extra muros vrbis Lemouicensis. Huic

autem successerunt Euolius, Atricus, Emericus, Hermogenianus, Adelphicius, Datiuus qui depositus fuit, prout scriptum inuenitur, Adelphicius hoc nomine secundus, Exuperius, Astidius, Rusticus, Rusticus alter, Exochius, Ferreolus qui creditur iacere apud Auixonium, vbi reliquiæ in capsa sacri eius corporis venerantur, Asclepiodus, S. Asclipius : hic iacet in quadam crypta supra altare sancti Augustini Lemouicensis cuius transitus celebratur decimo Kalendas Ianuarij, Simplicius, Felicius siue Felix, Adelphicius, siue Adelphicus hoc nomine tertius, Sanctus Lupus, qui diuinitus à Clothario Francorum Rege (de duobus enim erat altercatio) electus fuit: cuius corpus à proprio eleuatum tumulo positum fuit in Ecclesia sancti Michaëlis de Leonibus anno Domini 358 (Legendum 558. aut quid simile)

CAP. III. *De quatuor Episcopis, qui Diuo Lupo, vnusquisque in ordine suo immediatè successerunt.*

Beato Lupo successerunt Hertenobertus, Cæsarius, Roricius primus, Ruricius alter eius ipsius nepos. Ille autem dicitur primò fundasse Monasterium B. Augustini Lemouicis in honore eiusdem Sancti, atque Canonicos regulares ibidem instituisse, quo quidem in loco, vt traditur ab antiquis, Beatus Martialis (quoniam nulli intra mœnia sepeliebantur ciuitatis) instituit sepulturam tam Clericorum, quàm ciuium. Cœmeterium quoque eius loci propria manu benedixit, altare in honore semper benedictæ Trinitatis consecrauit, ac Presbyteros qui curarent ea, quæ ad Ecclesiasticæ sepulturæ pertinent officium, ordinauit. Vnde & plures ibi Episcopi sepulti sunt, corpore eiusdem fundatoris ibidem iacente. Ruricij verò eiusdem nepotis corpus iacet in crypta apud sanctum Iunium : de quorum temporibus require in libris antiquis beati Stephani Ecclesiæ Cathedralis.

CAP. IV. *De Episcopis qui deinde his ipsis successerunt.*

Roricio huius nominis secundo successerunt Ermenardus, Simerius siue Eximerus, qui sanctum Tilonem Monachum apud Solemniacum honorificè sepeliuit, Salutaris, Agericus siue Agerius, sanctus Sacerdos natione Burdegalensis, qui veneratur & quiescit apud Sarlatum Petragoricæ Diœcesis, qui etiam florebat circa annum Domini 517. (legendum 715. aut quid eiusmodi.)

CAP. V. *De alijs sex Episcopis horum Successoribus.*

Huic successit Beatus Cessator, cuius tumulus cernitur in Ecclesia nomini suo dedicata extra mœnia castri Lemouicensis, qui contra Vandalos multum dimicauit. Huius nobilia gesta reperies in eius Chronicis. Cuius corpus creditur esse apud Sanctum Salaruium prope castrum de Malamorte iuxta Briuam. Hunc autem sequitur Ebbo, Remigebertus, Odator, Christianus, Stodilus, qui fuit contemporaneus Pipini Aquitaniæ Regis, necnon Caroli Calui Regis Imperatorisque Francorum. Huius temporibus Ainardus Princeps seu Abbas Monasterij Sancti Martialis, & omnes eius Canonici qui antea erant sæculares fuerunt facti sua sponte ac deuotè Monachi, Carolo Francorum Rege cum Archiepiscopo ac Principibus vniuersis Aquitaniæ præsentibus anno Domini 848. qui Abbatem præfecerunt omnium primum Odonem tunc Abbatem S. Sauini.

CAP. VI. *De quatuor alijs Episcopis immediatè quoque sequentibus.*

Addo, Gerbosus, Gerlo, Anselius (qui obiit 898. 5. Idus Februarij) Turpius seu Turpinus sanctitate atque miraculis clarus, sicut clarius in Gestis Aquitaniæ & plenius reperitur. Hic autem fuit ex clarissimo genere, auunculus nimirum Roberti Vicecomitis Albucensis. Hic præterea Monasterium Sancti Augustini Lemouicensis reædificauit, atque ibi Monachos, qui antea Canonici sæculares, priusquam Rex Pipinus vrbem Lemouicensem destrueret (nam Ecclesias & Monasteria ibidem funditus euertit) instituit. Multa & mirabilia ab eodem gesta

videre est in Chronicis eiusdem Monasterij. Obiit apud Albuconum & apud Valericum Diœcesis Lemouicensis in Domino requiescit.

Cap. VII. *De Ebolo & Hildegario.*

Huic successit Ebolus siue Eblo, filius Eblonis Comitis Pictauensis, adjuuante Ludouico Francorum Rege Caroli Simplicis filio. Qui regnare cœpit anno Domini 919. (corrige 936.) ac circiter 19. regnauit. Hic autem extitit bonus Pastor Ecclesiæ. Castellum Lemouicæ sedis iuxta Ecclesiam Sancti Stephani quod Episcopus destruxerat perfectè integrauit, ac defunctus sepultus fuit in Monasterio Sancti Michaelis ad Eremum appellato. Hildegarius verò, siue Hildegrinus, frater Guidonis Lemouicensis Vicecomitis illi successit, qui cum ornamentis pretiosioribus de aula sancti Martialis abiit in Franciam, vbi fuit apud S. Dionysium sepultus.

Cap. VIII. *De Eldoino & Gerardo nepote suo.*

Huius autem Hildegarij germanus frater Eldoinus siue Alduinus per manum Ducis Guillermi in Episcopatum successit à tribus Episcopis Engolismæ consecratus, à Frontone nimirum Petragoricensi, à Bosone Xantonensi & Hugone Engolismensi à quo Lemouicis inthronizatus fuit in cathedra gestatoria apud Ecclesiam Sancti Geraldi, deinde in sede S. Martialis; qui Monasterium S. Martini reparauit ac Monachos Ordinis Diui Benedicti ibidem collocauit, qui præterea Basilicam Cathedralem Diui Stephani diruta illa quam ædificauit beatus ipse Martialis, construi curauit: quæ tamen permansit inconsummata plusquam annis 200. vsque ad annum videlicet 1223. quo eiusdem loci Canonici eandem magnificè, vt nunc est, absoluere cœperunt. Hic autem apud Diuum Martinum in Capella Diui Eligij quiescit. Et notandum sub eius Episcopatu corpus Sancti Martialis anno scilicet 994. Indictione 7. fuisse cum magna processione in Montem Gaudij-Iouis reuerenter deportatum propter grauissimam plagam ignis quæ in populum grassabatur, extinguendam. Huic autem Geraldus nepos illius (filius Guidonis Vicecomitis) successit, apud S. Hilarium Pictauensem consecratus, annis octo rexit & pergens Pictauim versus, obiit apud Carrofum ibi sepultus.

Cap. IX. *De Iordano de Laron.*

Hunc Iordanus de Laron sequutus est. Notandum verò quòd cum Principes Lemouicini Pontificatum seu Pontificium vindicare conarentur, non sine simoniæ vitio, suborta fuit dissensio, vnde populus vrbis cum Monachis & Canonicis Letanias peregit, & proinde Guillermus Dux Aquitaniæ prudentissimus cum Guillermo Engolismensi apud S. Iunianum placitum habuit ac conuentum, vbi Wido Vicecomes Lemouicensis, Principes quoque Lemouicini affuerunt. Ibidem verò nutu Dei electus fuit Iordanus Præpositus S. Leonardi, vir nobilis & magnæ simplicitatis, in fine videlicet Ianuarij. Dux autem Guillermus surgens mane à Monasterio eiusdem loci cum duobus Episcopis Gislone & Gisleberto & multitudine Principum ad vrbem Lemouicensem venit, cui omnis ciuitas gaudens obuiam processit, deinde properauit ad Regalem Basilicam SS. Saluatoris, receptus à Monachis Beati Martialis cum processione solemni. Die verò sequenti Iordanum in Ecclesiam Sancti Stephani deduxit, ac Pontificali honore ipsum gratis cum baculo Pastoris vestiuit. Porro Quadragesima superueniente, Dux ipse Romam pergens, Guillermo filio suo curare imperauit, vt reuertens Episcopum illum reperiret ordinatum. Quod ille vt perficeret, & Iordanum in Angeliacum perduxit, vbi Sabbato mediæ Quadragesimæ Diaconus ac Presbyter ordinatus sequente Dominica consecratus fuit Episcopus ab Islone Sanctonensi Episcopo & Helia Archiepiscopo Burdegalensi ac tribus alijs Bosone scilicet, Arnaldo & Isemberto Episcopis, & deinde à Guillermo ipso Comite & Arnaldo Petracoricensi Episcopo in Lemouicam deductus, inthronizatus fuit in sede Sanctissimi Martialis. Gauzelius verò (Gauzlinus) Archiepiscopus Bituricensis, ad quem Lemouica pertinet, quod ille pro impositione manuum pecuniam requirebat, ac fuerat sine illius auctoritate conse-

cratus, collecta Synodo in Franciâ coram Rege Roberto, vbi septem Archiepiscopi cum suis Suffraganeis Episcopis die Pentecostes affuerunt, totum Lemouicinum excommunicauit præter locum Sancti Martialis, ipsúmque Iordanum ab officio Episcopali prohibuit: qui quidem cùm rationem reddere posset si vellet, necnon à culpa se purgare coram reuerendo Pontifice (forte Romano scriptum erat, initiali litera R.) id tamen non præstitit, quia proprium Archiepiscopum contempsisset ex causa simoniæ vetandæ. Postea verò satisfaciens nudis pedibus sedem Bituricensem adiit cum centum Clericis omnibúsque Monachis similiter discalceatis. Cui Archiepiscopus cum Clero obuiam venit, & quos prius ligauerat, eos honorificè adducens absoluit. Huic tandem Ioannes nomine vigesimus Romanus Pontifex auctoritate Apostolicâ in eius litteris definiens ac decernens beatum Martialem Apostolum meritò nominari conscripsit.

CAP. X. *De alijs sex Episcopis Iordano succedentibus.*

Iordano Iterius, Guido de Laron, Humbaldus, Guillermus, Petrus Eustorgius successerunt. Ecclesia Lemouicensis mortuo Iordano tantis quassata fuit tempestatibus, tantisque afflicta iniuriis, vt necesse habuerit terræ suæ Principes consulere, qui tandem censuerint aliquem iterum ex nobili familia *des Chabots* eligendum. Vnde Iterium ex consensu Comitis, Vicecomitis, totiúsque plebis, moribus probum rapuerunt, quamquam reluctantem atque contendentem, eúmque Episcopum elegerunt anno Domini 1052. qui iacet in Monasterio S. Augustini. Guido sequitur Iordani prædicti nepos anno Domini 1073. qui ibidem sepultus est. Humbaldus postea, tamen depositus ab Vrbano Papa eo nomine secundo, qui Lemouicis Natalia Domini celebrauit, & templum Sancti Stephani pridie Kalend. Ianuarias consecrauit anno Domini 1115. (imo 1095.) apud sanctam Seueram laicaliter inter laicos vixit, frater eiusdem castri dominorum. Guillermus prior Monasterii Sancti Martialis, quod contra dixisset impiorum mores, à quodam Martino cognomine Venetio peremptus fuit ac sepultus annó tertio Episcopatus sui apud sanctum Martialem in Basilica sanctissimi Saluatoris ad altare S. Austricliniani ad octo passus. Petrus cognomine Burdelausensis seu Burdegalensis vir valdè litteratus, sed immoderata ingluuie ac nimia edacitate: vnde infirmitate naturæ cogente ab Episcopatu ex toto semetipsum demisit, Guillelmo de Carleomeras vices Sacerdotij exercente, qui tamen ad Pontificale Sacerdotium non peruenit. Eustorgius cum Arnaldo Beraldi ac Bernardo Ianiliaco castrum Luceti prope Lemouicum ædificauit, vbi morabantur non audentes habitare Lemouicis timore Comitis Pictauiensis Aquitaniæ Ducis; qui iacet in Monasterio S. Augustini.

CAP. XI. *De Geraldo hoc nomine II.*

Domnus Geraldus Eustorgij supradicti nepos, antea Canonicus sancti Aredij, à quibusdam electus fuit Episcopus, ab aliis verò sancti Martialis Abbas Amblardus, qui quidem & electus Episcopalem sedem ascendit. Geraldus autem Romam se contulit, inde Lemouicum; deinde Lemouico iterum Romam rediit, & Papa Missam celebrante pro animâ Eustorgij (magnum enim illi thesaurum tradiderat rogans vt eum Ecclesiis Lemouicum dispensaret) argenteum scyphum obtulit aureis plenum. Tandem comperto electoribus suis eum nullas promisisse nec dedisse pecunias ab ipso Papâ Presbyter ac Pontifex consecratus, in pace remittitur. Hic autem multum diues reuersus interemit cum militia & populo terræ, Deo adjuuante, in territorio Briuensi duo millia & amplius Barbansonum seu Scotellanorum (Cotarellorum) qui terram deuastantes Ecclesias quoque deuastabant iuxta castrum nunc inde à Malamorte appellatum, cum antea *Bellefort* nuncuparetur: quod actum est in die Dominicæ Cœnæ mense Aprili, anno Domini 1177. Sepultus autem est iuxta Eustorgium in Monasterio S. Augustini.

CAP. XII. *De Sebrando.*

Domnus Sebrandus *Chabot* Pictauensis Diœcesis Archidiaconus *de Thoars* electus fuit anno 1177. 4. Idus Februarij. Displicuit Henrico Regi Angliæ quoniam oderat *les Chabots*. Vnde Canonici electionem eius non fuerunt ausi Lemouicis, & proinde eam apud S. Aredium publicarunt. Quare suis bonis priuati dejecti fue-

re à propriis domibus & Ecclesia Cathedrali Diui Stephani vno & viginti mensibus diuinorum caruit administratione & exercitio mysteriorum. Verùm die Paschæ anno Domini 1186. cùm populus sacra percepisset inuocato nomine Dei, Sebrandus, Vicecomes, Milites ac populus pugnauerunt contra sex millia Barbansonum Ecclesiam Dei vastantium, totámque patriam depopulantium, eósque per totam Combralhiam persequentes ferè omnes peremerunt. Hic majus cymbalum Cathedralis Sancti Stephani fieri iussit, vnde sequens versus in cymbalo scriptus habetur,

Me dedit Antistes Sebrandus, & hoc mihi nomen.

Sed vitâ functus anno Domini 1197. Sepultus fuit in Monasterio Sancti Augustini.

CAP. XIII. *De Ioanne.*

Domnus Ioannes órtus ex domo de Veyrat, Nobiliacumvillam Sancti Leonardi, in qua multi Brabansones se incluserant terram ac populum deuastantes obsidet cum Baronibus, Prælatis ac populo terræ & captos illos interfecit anno Domini 1404. Hunc autem Rex Angliæ omnibus Episcopatus regalibus per quinque annos priuauit, quare extra mare quasi exhæredatus se contulit & ibi apud Accon ciuitatem obiit anno 1218. Episcopatus autem anno 21.

CAP. XIV. *De Bernardo.*

Domnus Bernardus de Sauena Capellanus Ecclesiæ S. Hilarij prope Petrambufferiam induit habitum Ordinis Artigiæ prope S. Leonardum existentis, in quo vsque ad mortem Episcopatu administrato obiit in Prouincia apud Auenionem in exercitu Ludouici Regis patris S. Ludouici anno Domini 1226. Episcopatus autem anno octauo ac sepultus: inde ipsius corpore delato iacet apud Artigiam in medio Chori. Huius tempore Fratres Ordinis Prædicatorum à Beato Dominico Lutetia missi ad vrbem Lemouicensem, vt ibi morarentur anno Domini 1219. venerunt, quos benignè suscepit.

CAP. XV. *De Guidone.*

Domnus Guido de Clausello, Canonicus Sancti Aredij Archidiaconus Ecclesiæ Lemouicensis consecratus anno Domini 1226. in octaua S. Martini primò venit in Ecclesiam eius ex more Episcoporum Lemouicensium, qui consecrati ad eandem Ecclesiam, & inde ad suam sedem venire consueuerant. Vixit multum senex ac sæpe aiebat se annos habere plusquam 140. Sepultus autem fuit apud S. Martialem in introitu Chori.

CAP. XVI. *De Guillelmo II.*

Domnus Guillelmus de Podio Canonicus Engolismensis vir venerabilis & magnanimus ætate quidem iuuenis, sed grauitate morum præclarus diuturna detentus infirmitate, quia terra non erat digna tanto Præsule, ante consecrationem infra annum obiit.

CAP. XVII. *De Durando.*

Domnus Durandus Ecclesiæ Lemouicensis Archidiaconus ac S. Iuniani Præpositus, ab altera parte Capellanorum fuit electus: quam electionem confirmarunt tandem litteræ domini Papæ, Lemouicinum die 4. post festum S. Bartholomæi, anno Domini 1241. allatæ. Obiit tandem nocte festiuitatis Diui Thomæ Martyris quarto Kalendas Ianuarij anno 1245.

CAP. XVIII. *De Aymerico.*

Dominus Aymericus de Serrâ Archidiaconus Marchiæ in Ecclesia Lemouicensi ac Præpositus Sancti Iuniani electus fuit eodem anno in octauis Purificationis Sanctæ Mariæ atque annis 26. permansit Episcopus. Quo defuncto vacauit sedes annis tri-

bus ac dimidio, ac primus Christianus in Ecclesia Cathedrali sancti Stephani sepult us eoquòd magnam pecuniarum summam pro ea reliquerat pro eadem perficienda. Huius autem subsidio tempore .... ac Synodi in Hebdomada Pentecostes, anno Domini 1273. Helias de Malamorte vir nobilis, Decanus Sancti Stephani & Canonici primum lapidem in fundamenta posuerunt, incipientes eam de nouo ac magnificè, prout nunc cernitur, ampliare. Deus verò postmodum incrementum dedit.

Porrò huc vsque Episcopi Lemouicenses hoc ipso Catalogo contenti numero quinquagenario nono comprehenduntur.

COMMEMORATIO

ABBATVM LEMOVICENSIVM,

BASILICÆ S. MARTIALIS APOSTOLI.

Auctore Ademaro Chabanensi Monacho, cuius extat Historia siue Chronicon editum supra pagina 150.

ANNO DCCCXLVIII. ab Incarnatione Domini Indictione XI. pridie Kalendas Aprilis, temporibus Regum Lotharij & Caroli Calui, IX. anno post mortem Ludouici Imperatoris filij Caroli-Magni Imperatoris & prælium Fontaneticum, mutatus est Canonicalis habitus in Monasticum in Basilica Saluatoris mundi & Martialis eius Apostoli Lemouicâ ciuitate.

Hoc Ainardus Abbas ipsius loci non inuitus, sed voluntarius cum ipsis Canonicis Deo inspirante egit, & tam ipse quàm omnes Canonici eius semetipsos in eodem loco Monachos fecerunt & noluerunt ex semetipsis Abbatem constituere, sed Regularem Abbatem Sancti Sauini nomine Dodonem sibi Abbatem elegerunt, & perfectè Regulares extiterunt.

Primus itaque Abbas huius loci ex Monacho fuit idem Dodo & præfuit tribus annis.

Secundus Abbas Abbo præfuit annis XI. cuius anno quinto Carolus Caluus in Regem Lemouicas vnctus est à Radulfo Bituricensi Archiepiscopo & Stodilo Lemouicensi Episcopo & aliis Franciæ & Aquitaniæ & Italiæ & Burgundiæ multis Archiepiscopis & Episcopis. Hoc anno Cœnobium Bello-locum à Rodulfo Archiepiscopo fundatum & consecratum, & S. Geraldus Aureliacensis natus est. Obiit Abbo XIV. Kalend. Iunij.

Tertius Abbas præfuit Benedictus annis XV. Huius præsulatu Normanni cœperunt se primùm (immo potius secunda irruptione) effundere in Franciam & Aquitaniam: obiit XIV. Kalendas Februarij. Stodilo Episcopo succedit Aldo Episcopus & obiit Nonis Octobris, sepultus in Basilica Saluatoris Lemouicæ. Post eum Geilo Episcopus extitit, qui obiit IV. Idus Iulij. Post eum Anselmus Episcopatum tenuit.

Quartus Abbas præfuit Gonsindus annis XVIII. Huius secundo anno Carolus Caluus Imperator obiit & filius eius Hludouicus Balbus regnum suscepit. Hic tribus annis postquam regnasset obiit & filius eius Carolus regnum suscepit (errat) cui Odo Rex regnum abstulit & pro eo regnauit. Hunc Abbatem non mitterem in Catalogo, nisi fuisset Monastico habitu indutus. Nam nimis corde sæcularis multas Ecclesias & terras à Basilica Martialis Apostoli abstulit & sæcularibus potestatibus inutiliter concessit. Obijt VII. Kal. Nouembris.

Quintus Abbas Fulbertus præfuit annis VI. Obiit IX. Kalend. Februarij. Huius V. anno Odo Rex obiit & Carlus Minor regnum recuperauit. Ipso anno Anselmus Episcopus Lemouicensis obiit V. Idus Februarij, sepultus in Basilica Saluatoris iuxta corpus supradicti Aldonis Episcopi.

Sextus Abbas Fulbertus præfuit annis xx. Huius anno vi. sanctus Geraldus apud Aureliacum obiit tertio Idus Octobris sepultus in Monasterio Petri Apostoli quod ipse ædificauerat. Huius Abbatis anno xix. obiit Guillelmus Dux Comes Aruernis, qui Cluniacum Cœnobium ædificauit, (quod verissimum est quamquam reluctetur Besliu, scribatque Auctorem hunc falsum fuisse, cum ipse & ex malè intellecto Flodoardi loco errauerit, alijsque etiam eruditissimis viris causam errandi præbuerit.) Idem Abbas Fulbertus obiit Kalendis Februarij.

Septimus Abbas Stephanus præfuit annis xvii. obiit xviii. Kalend. Decembris. Hic composuit super altare Saluatoris Ecclesiam ex auro & gemmis & argento quam vocant Munetam. Hic turres in castello S. Martialis duas fecit, vnam contra Stuctarios nomine Orgoletam, alteram contra Arenas nomine Fustiuiam, præcipiente hoc Rege Carolo minore ad repellendum Guillelmum Ducem, Pictauinum Comitem & ex nomine suo ipsum castellum nominauit Stenopolim, quasi Stephani ciuitatem. (In Catalogo Gallico eorundem sancti Martialis Abbatum emendatius dicitur Stephanopolis & portæ dicuntur, non turres.)

Octauus Abbas Aimo præfuit annis sex. Obiit Nonis Maij. Hic amicitiam habuit cum S. Odone Cluniacensi Abbate, cui iussit edere vitam S. Geraldi. Hic Turpionem Episcopum Lemouicensem fratrem suum summo amore excoluit & tertio post obitum eius anno idem S. Turpio Episcopus obiit viii. Kalendas Augusti. Ex cuius nepte Officia nomine nati sunt Adalbertus Decanus & Rotgerius patre Fulcherio in proprio iure hereditario, quod vocatur, Campanense iuxta castellum Potentiam. Tertius quoque Raimundus iunior natu germanus extitit amborum, cuius ego Ademarus filius fui matre Hildegarde (siue Aldearde.)

Post Aimonem Abbatem vacauit Abbatia xxxi. annis sine Pastore. Illum enim qui tot annis præfuit tantùm non profuit nolo in Catalogo Abbatum ponere, cùm iniustum hoc sit. Nam habitu nequaquam Monachali, sed Canonicali, immo Laicali per tot annos principatum loci tenuit solo nomine Abbas. Qui vult eius nomen scire, Aimericus vocatus est. Huius anno x. Monasterium S. Martialis Diuino iudicio igne crematum est. Hic omnem terram Monasterij huius & Ecclesiastam parentibus suis, quàm cæteris sæcularibus potestatibus dare non timuit. Hic tertio die ante mortem suam habitum Monachi induit timens periurium quod Regi Hlothario in Francia firmauerat, quando à Rege Abbas constitutus est. Nam iurauit Regi se Monachum fieri, sed derisor Dei vsque ad mortem distulit, qui nisi scelus præsumptionis eius deleret eum, nonus Abbas scriberetur.

Nonus Abbas Guigo præfuit annis xvii. Obiit Egolismæ tertio Kalendas Octobris sepultus in Basilica S. Eparchij ante altare sancti Stephani, quia & de ipso Monasterio Abbas erat. Hic Adalbertum supradictum constituit sibi Decanum in Basilica sancti Martialis. Huius xii. anno Rex Hlotharius Lemouicas venit, præcepitque Abbati, vt ædificaret muros castri: qui reuersus in Franciam post paucos dies mortuus est & progenies eius deinceps regno priuata est. Nam frater eius Carolus in carcerem missus est ab Vgone Duce, & ipse Vgo Rex factus est, cuius filius Robertus Rex sapientissimus & piissimus vsque hodie viuit. Ipsius Abbatis principatu crypta aurea Martialis Apostoli media nocte igne est combusta, cadente candela vna minus restincta inter multitudinem candelarum, & lapides pretiosissimi tunc ab igne corrupti sunt, & quidquid intra domum ipsam erat quod ardere poterat, flammis concrematum est, libri cremati, aurum & argentum liquefactum & intra quindecim dies crypta aurea cum gemmis à nouo restaurata est à Iosberto custode sepulcri Monacho. Idem Iosbertus iconem auream sancti Martialis Apostoli fecit sedentem super altare & manu dextra populum benedicentem, sinistra librum tenentem Euangelij. Supradictum incendium in mense Iunio accidit ante festiuitatem sancti Martialis.

Decimus Abbas Iosfredus præfuit annis septem. Obiit v. Idus Octobris. Huius Principatu plaga ignis super corpora Aquitanorum deseuiit & mortui sunt plus 40. millia hominum ab eadem pestilentia. Ideo Iosfredus Abbas & Episcopi Aquitaniæ adunati Lemouicas leuauerunt corpus Sancti Martialis Apostoli & in Montem-Gaudij transtulerunt, & exinde pridie Nonas Decembris tumulo suo restituerunt, & cessauit pestilentia ignis. Hic de icona aurea loculum fecit aureum cum gemmis, in quo vectum est corpus Sancti Martialis. Hic duas Cruces ex auro & gemmis fecit.

Vndecimus

Vndecimus Abbas Adalbaldus præfuit annis nouem. Hic legaliter Basilicam S. Martialis recuperauit. Huius principatu supradictus Decanus Adalbertus, vir clarissimus, obiit XI. Kalendas Maij. Iuxta eum mortuus est Adalbaldus tertio mense, hoc est XI. Kalendas Augusti.

Duodecimus Abbas itidem Iosfredus præfuit annis duodecim. Hic coronam auream cum gemmis pendentem ante corpus beati Martialis fecit. Hic à nouo Basilicam Saluatoris magnifico opere renouauit. Huius tertio anno sepulcrum Domini IESV CHRISTI apud Hierosolymam confractum est à Saracenis & Iudæis, & cæteræ Ecclesiæ per ipsam prouinciam: sola Ecclesia Bethleem, vbi natus est, confringi non potuit. Nam virtus Dei eam defendit, & Saracenos qui eam violare venerant, pessimâ morte omnes extinxit: crepuerunt enim mox ventribus omnes, & ira Dei sequuta est super Saracenos, & mortui sunt tam fame quàm pestilentiâ per tres annos Saracenorum & Iudæorum plusquam nongenties centum millia. Confractum est autem idem sepulcrum tertio Kalendas Octobris, & mox ab ipsis Saracenis cepit reædificari; fuerunt enim timore perterriti. Huius Abbatis anno decimo, Dominicæ mediæ Quadragesimæ nocte, dum intrarent turbæ ad Matutinas in Basilicam vetustam Saluatoris impressione nimia in introitu portarum 52. homines extincti sunt. Obiit ipse Iosfredus Nonis Decembris.

Decimus tertius Abbas Hugo præfuit annis sex. Hic in Francia collationem fecit cum Rege Roberto & Archiepiscopo Bituricensi Gauzleno, & cum multis Episcopis & sapientibus viris Franciæ, de Apostolatu sancti Martialis, cur alij in Apostolorum, alij in Confessorum numero eum tenere videbantur. Qui in numero Confessorum eum tenebant, ideò hoc agebant, quia non putabant aliquos esse Apostolos præter duodecim. Alij verò hoc agebant, quia nomen eius in quatuor Euangelistis non reperiebant. Qui verò saniori consilio intellecta sapiebant, affirmabant eum esse Apostolum vnum præcipuum post duodecim, quia cum duodecim conuersatus est, & eandem gratiam Apostolatus, quam & illi, à Domino accipere meruit. In quo Concilio ab omnibus definitum est, non eum numerari nisi in catalogo Apostolorum, sicut & Ioannes Euangelista, qui in pace migrauit, debere. Nam plurima testimonia reperta sunt antiquitùs eum in Litaniis, & in aliis scriptis Apostolum fateri per Galliam & Britanniam, Italiam & Hispaniam, & illos esse Hebionitas hæreticos, qui non credunt præter duodecim Apostolos. Nam gesta eius canonica semper ab Ecclesia recepta satis declaranr priuilegium Apostolatus eius; & quia sine dubitatione vnus est de LXXII. Apostolis quos Dominus misit velut agnos inter lupos, quos LXXII. non solùm Græci, verumetiam Lucas Euangelista, & Paulus Apostolus in Epistola ad Corinthios prima vocat Apostolos. Nam & apud Græcos sapientiores Martialis Apostolus notissimus est. Hic à Francia rediens mox sicut comperit veritatem in Concilio, Martialem scripsit in Litaniis inter Apostolos, non confidens disputationi propriæ, sed antiquis testimoniis, & exinde ex toto, non ex parte Martialis acclamatus est Apostolus ab omnibus Catholicis, & confusi sunt Hebionitæ. Huius sexto anno obiit Rogerius frater Adalberti Decani, vir clarissimus, & meus magister, & patruus, sexto Kalendas Maij; post eum 32. die mortuus est idem Abbas Vgo sexto Kalendas Iunij: quorum animas tibi commendo, Domine IESV.

QVÆ SEQVVNTVR, NON SVNT ADEMARI CABANNENSIS, SED ALTERIVS CVIVSPIAM MONACHI, HELIÆ DE ROFIACO nominati, &c.

Decimus quartus Abbas Odolricus præfuit. Iste comparauit duo pallia leonina, & textum Euangelij minorem de auro, & fecit dedicare caput istius Ecclesiæ cum magno honore, & redemit duas Ecclesias, muros & castellum, quinto Kalendas Octobris obiit.

Decimus quintus Petrus Abbas præfuit, qui fecit portam à Mourmelier.

Decimus sextus post eum Mainardus Abbas præfuit.

Decimus septimus loci istius Abbas sanctæ ac venerabilis memoriæ Dominus extitit Ademarus. Hic igitur quantum locum hunc præ cæteris qui ante se fuerant, nobilitauerit, qualitérve eum in ordine & religione, simúlque in rerum temporalium copia ampliauerit, ad plenum narrari non potest. Post hæc igitur & alia

bóna quamplurima cùm per quinquaginta annos & nouem menses locum istum religiosè atque fideliter gubernasset, ipsúmque, vt dictum est, bonis omnibus adornasset, anno ab Incarnatione Domini MCXIV. in pace quieuit decimo Kalendas Septembris, & in Capitulo quiescit.

Decimus octauus extitit Bernardus Abbas.

Decimus nonus Domnus Amblardus magnæ religionis & honestatis vir, in cuius tempore hoc Monasterium cum adjacenti villa incendio concrematum est (MCXXI. combustum castrum S. Martialis, & Monasterium ipsius cum omnibus officinis.) Rexit Monasterium istud per 28. annos. Obiit anno MCXLIII. qui præcepit Consulibus vt facerent muros & fossata.

Vigesimus extitit Abbas Albertus, vir admodum religiosus & honestus: rexit per annos 13. obiit anno MCL. quinto Idus Augusti.

Vigesimus primus Domnus Petrus, vir magnæ religionis & honestatis, præfuit per quatuor annos & menses tres. Obiit duodecimo Kalendas Septembris.

Vigesimus secundus Abbas Petrus, vir magnæ religionis & honestatis, prauorúmque morum rigidus corrector. Rexit per tredecim annos, & menses octo. Obiit quarto Idus Septembris, anno ab Incarnatione Domini MCLXIV. in quo anno sedata est tempestas inter Henricum probissimum Regem Angliæ terræ & filios suos, quæ ferè per duos annos durauit, &c. Helias de Rofiaco Capellanus suus, earum rerum scriptor, quem de suo beneplacito huius Ecclesiæ Monachum fecit.

Vigesimus tertius Abbas Domnus Isembertus, vir mitissimus & quietus, & ad Potentes multùm gratiosus. Exactionem quam Episcopus Lemouicensis, vel Canonici sub nomine Confratriæ, à populo violenter expetebant, sedulis reclamationibus irritam fecit. Rexit per viginti quatuor annos. Per vnum mensem antequam decederet, curæ pastorali in Capitulo resignauit; & cùm ad diem præfixum peragendæ electionis tam Domnus Abbas Cluniacensis, quàm Priores & Præpositi, & alij multi ex nostris pariter conuenissent, in bona confessione inter eos qui simul conuenerant, animam exhalauit, nocte videlicet præcedenti diem electionis, dum Conuentus Completorium celebrasset. In crastino liberè electio celebrata est, feriâ secundâ traditur honorificè sepulturæ, præsentibus Episcopis Ioanne Lemouicensi, G. Caturcensi, & Abbatibus Cluniacensi, nouiter electo S. Martialis, S. Petri Solemniacensis, S. Augustini, S. Martini.

Vigesimus quartus Domnus Hugo sexdecim annis.

Vigesimus quintus Abbas Petrus de la Griffa dictus.

Vigesimus sextus, Petrus Daualacum.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Reliqua non potuerunt legi in MS. codice, inquit Ioannes Beslius, cuius apographum à V. C. Iacobo Puteano nobis cum plerisque aliis eiusdem doctissimi scriptoris chirographis communicatum bona fide expressimus.

Subiicitur iste Catalogus eorumdem Abbatum.

Ainardus Abbas sæcularis resignauit anno 848.

Dodo	an. 3.	Hugo	6.
Abbo	11.	Odolricus	......
Benedictus	15.	Anterius	7.
Gossindus	18.	Petrus	1.
Fulbertus	6.	Mainardus	......
Fulbertus	20.	Ademarus	an. 50. & m. 9.
Stephanus	17.	Bernardus	2
Aymo	6.	Amblardus	28.
Aimericus	31.	Albertus	13.
Guigo	17.	Petrus Prior Clun.	3. m. 3.
Iosfredus	7.	Petrus Abbas S. Aug.	13. m. 8.
Adalbaldus	9.	Isambertus Escoblart Prior de Rofiaco	24.
Iosfredus	12.		

Hugo de Broſſa Prior 16. obiit 1218.
Petrus la Griffa Præpoſitus de Roſſac 10. m. 3.
Petrus Daualcum ....
Guillelmus 19. m. 2.
Raimundus Gaucelin ob. 1245.
Guillelmus .... Guillelmus ....
Iacobus .... Petrus ....
Geraldus.
Guido.
Gualliardus.

Cæteros omnes repete-ſis ex Gallia Chriſtiana Claudij Roberti.

Nec omittenda ex MS. codice quæ ſequuntur ibidem.

Tertio Kalendas Septembris, anno ab Incarnatione Domini M L X V I. combuſtio Lemouicenſis ciuitatis, in qua obierunt centum & viginti homines.

Item anno M C V. Kalendis Iulij combuſta eſt ciuitas Lemouica ab hominibus de caſtro S. Martialis: in qua combuſtione concremata eſt mater Eccleſia S. Stephani, cum omnibus officinis ſuis, & Monaſterium ſanctæ Mariæ ſimiliter, & Eccleſia S. Ioannis Baptiſtæ, & S. Mauricij, & S. Trinitatis, & S. Geneſij, & S. Domnoleni.

DE ORDINIBVS GRANDIMONTENSI ATQVE ARTIGIAE, ET MONASTERIO S. AVGVSTINI LEMOVICENSIS.

Bernardo Guidonis, Ordinis Prædicatorum, ac deinde Epiſcopo Lodouenſi, vt apparet, auctore.

Deſcripta à nobis ante decem annos ex codice Petauiano 638.

§. I.

De fundatione Ordinis Grandimontenſis in diœceſi Lemouicenſi.

PRIMVS Prior, Inſtitutor, & Fundator Ordinis Grandimontenſis fuit ſanctus Stephanus de Mureto, ſic dictus à cella ſeu loco eremi de Mureto, vbi anachoreticam vitam duxit. Fuit autem de Aruernia ex nobili proſapia oriundus, filius nobilis viri D. Stephani Vicecomitis de Tiernio: Mater verò eius Candida vocabatur. Hic ſiquidem B. Stephanus virgo electus à Domino iuxta formam conuerſationis, quam viderat & audiuerat in Eremitis Calabriæ & Ægypti, cum viro præſtantiſſimo D. Milono Beneuentano Archiepiſcopo, in cuius digno conſortio fuit annis duodecim educatus. Poſt eius deceſſum, vitam eremiticam eligens, Romanum adiit Pontificem, cui notus erat, à quo inſtanter petiit & prudenter, & tandem obtinuit & accepit, vt vitæ eremiticæ formam & ordinem, quem in Calabria viderat & didicerat, obſeruari ſibi in remiſſionem iniungeret peccatorum, quæ, vt reor, pauca & minima tunc habebat; & quod ſibi liceret ſupererogare, ſi quid aliud foret eidem diuinitùs inſpiratum. Ductus igitur à Sancto Spiritu, & Romani Pontificis licentiâ & auctoritate ſuffultus, conuolauit ad eremum, quæ Muretum dicitur in pago Lemouicenſi, quatuor leucis diſtantem à Lemouica ciuitate, anno Incarnationis Dominicæ 1076.

ætatis verò suæ anno 30. in sede Romana Greg. VII. præsidente, in sede verò Lemouicensi Guidone *de Leron*, tùm Humbaldo, qui fuit depositus, deinde Guillermo, Petro, & Eustachio præsulantibus successiuè. Gaudensque de solitudine eremi quam iuxta cor suum inuenerat, omnibus diebus vitæ suæ se seruiturum ibidem Deo spopondit, & cum quodam annulo, quem de omni substantia mundi tantùm habebat, semetipsum castissimum virginem Christo Domino desponsauit, dicens: Ego Stephanus abrenuntio diabolo, & omnibus pompis eius, & offero atque reddo meipsum Deo Patri, & Filio eius, & Spiritui Sancto, trino & vni Deo, viuo & vero; & scribens professionem suam, posuit eam super caput suum, dicens: Omnipotens & misericors Deus, ego frater Stephanus promitto tibi me amodò seruiturum in hac eremo in fide Catholica, & propter hoc pono cartam istam super caput meum, & annulum istum in digito meo, vt in die obitus mei sit mihi hæc promissio, & hæc carta scutum & defensio contra insidias inimicorum meorum; in qua eremo in paupertate perfecta, & mirabili austeritate vitæ, cibi ac potus, ac lectuli, & exigui tegumenti quinquaginta annis Deo vixit in mundo, cui mortuus erat mundus: carne aut sagimine nunquam vsus, ieiuniis, vigiliis, & orationibus die ac nocte deditus, & intentus, loricam ferream annis multis deferens ad carnem intrinsecus, vt eam spiritui subjugaret Christi miles armatus. Ibi multi mundum deserentes, sequuti sunt eum, quibus eam viuendi normam ostendit, & regulam scripsit, scriptámque reliquit suis professoribus obseruandam, in qua omnem esum carnium, curamque ac consortium mulierum, substantiam pecorum seu animalium, proprietatem quoque terrarum, exceptis eremis in quibus degerent, discipulis ac fratribus suis perpetuò interdixit. Quam regulam tam Vrbanus, quàm Adrianus, quàm Alexander III. ac Lucius III. Romani Pontifices confirmarunt, munientes Ordinem multis priuilegiis gratiosis. Verùm pro patribus nati filij, quibus regula austerior videbatur, eandem toties moderari fecerunt per Romanos Pontifices, & maximè per Innocentium IV. apud Lugdunum, post Concilium Generale 17. Kal. Decemb. Pontificatus sui anno quinto, Incarn. verò Domini 1247. ac demùm per Clementem Papam V. apud Auenionem 12. Kal. Maij, Pontificatus sui anno quinto, sub anno Domini 1309. Hic sanctus Stephanus ad cælum migrauit à sæculo in cella de Mureto, Diaconus tantùm existens in ordine Leuitarum, ætatis anno 80. plenus miraculis & sanctis operibus plusquam annis, sexto Idus Februarij, anno Christi 1126. Fuit autem canonizatus per Clementem III. anno Domini 1189. transmisitque à latere Legatum Ioannem Tituli sancti Marci Ven. Presbyterum Cardinalem, cum Literis Apostolicis Grandimontem, ad promulgandam canonizationem eiusdem sancti Confessoris: peruenitque apud Grandimontem circa finem mensis Augusti eodem anno; celebrauitque digno cum honore releuationem corporis sancti Stephani, cum Processione solemni, conuocatis, & præsentibus ibidem tribus Archiepiscopis, scilicet Henrico Bituricensi, & Heliâ Burdegalensi, & Reuerendo Appamiensi, qui apud Grandimontem exul aduenerat de partibus transmarinis: necnon sex Episcopis, Sebrando Lemouicensi, Guillelmo Pictauensi, Heliâ Santonensi, Ademaro Petragoricensi, Geraldo Cadurcensi, Bertrando Aginnensi, cum multis Abbatibus, & religiosis viris, ac multitudine copiosâ plebis, decursis tunc à felici transitu eiusdem sancti annis circiter 62.

II. Prior D. Petrus Lemouicanus, cognomine & origine, cuius tempore, voce de cælo lapsâ, mutauerunt se Fratres de loco Mureti ad locum Grandimontis, deferentes secum corpus sancti Stephani Patris sui. Fuit Prior annis 13. minùs 30. diebus, sepultus 1139.

III. Prior D. Petrus de sancto Christophoro, de vico sancti Augustini Lemouicis oriundus, post duos annos cum dimidio obiit 1141.

IV. Prior D. Stephanus de Liciaco Lemouicensis diœcesis. Dicta & facta sancti Stephani conscribi fecit. Vixit annis 23. cum dimidio, obiit circa annum 1165.

V. Prior D. Petrus Bernardi, annis septem cum dimidio, obiit circa annum 1172.

VI. Prior D. Guillermus de Treyniaco, Lemouicensis diœcesis, annis 18. & mensibus tribus: obiit Romæ circa annum 1187. vltimo anno Papatus Lucij III. Philippo Rege Francorum, Henrico Rege Anglorum regnantibus; permittente Domino, suborta est grauis dissensio, quæ triennio desæuiens perdurauit vsque ad tempus Clementis III. qui cœpit anno 1187. & iterum Regulam Institutionesque Grandi-

montenses confirmauit, & priuilegia innouauit, duósque Priores, qui tunc erant contrarij, destituit, & licentiam eligendi sibi Priorem indulsit anno 1188.

VII. Prior D. Geraldus Iterij electus in Capitulo generali III. Kal. Octobris 1188. Procurauit canonizationem & releuationem sancti Stephani 1189. Scripsit gesta eiusdem sancti Stephani.

VIII. Prior D. Guillelmus. IX. Adremarus. X. Caturcinus, circa annum 1216. & 1223. XI. Helias Arnaudi, depositus à Iudicibus D. Papæ, obiit in Curia Romana, in persecutione appellationis. XII. Ioannes de Aquila Normanniæ. XIII. Guillelmus Vngres introduxit carnes. XIV. Adremarus Lambutra Lemouicensis diœcesis. XV. Iterius Merle Lem. diœc. XVI. Guido Arrherij Lemou. diœc. XVII. Fulcherius Grimoardi, diœc. Petragor. obiit 1282. XVIII. Petrus de Cansaco, oriundus de Fontibus prope Figiacum, diœc. Cadurcensis. Hic in domo de Deffendo diœc. Aginnensis, educauit aliquanto tempore Bertrandum de Gotho, qui fuit Clemens V. Depositus à Visitatoribus Ordinis, appellauit ad Sedem Apost. & obtinuit, ac post Capitulum generale resignauit anno 1290. & ad domum de Deffendo rediit, in qua sepultus.

XIX. Bernardus *de Gandalmar*, diœc. Petragor. eodem anno obiit. XX. Guido Focherij, oriundus de Bruxeria Galaudi de Turribus, diœc. Lem. 1292. post annos quindecim resignauit in Capitulo generali in festo Pentecostes 1306. XXI. Guillelmus de Podio. Maurelli, oriundus de Larcha, diœc. Lemou. electus 1306. Clemens V. 14. Kalend. Maij 1309. Bullam edidit circa moderationem Regulæ: obiit 1312. sexto Idus Martij. XXII. Iordanus de Rabastenis, diœc. Albiensis, electus 4. die Maij 1313. Anno seq. cœpit commotio, electúsque à quibusdam alius Prior. Re deuolutâ ad Ioannem XXII. electum anno 1316. anno sequenti instituit in primum Abbatem Grandimontis Guillelmum Pellicerij de Albenca, diœc. Caturcensis, qui tunc erat Rector domus de Pinello, & benedictionem Abbatis cum baculo pastorali accepit per manum Nicolai Card. Episcopi Ostiensis, apud Auernionem in Curia, Dominicâ in Octauis Paschæ, vltimâ die Aprilis anno 1318. Statuit verò 1317. Pontifex vt ipsa domus Grandimontis deinceps Abbatiæ titulo censeatur, & Abbatis electio pertineret ad Conuentum. De reliquis verò domibus totius Ordinis, quæ in diuersis partibus ac regionibus plures erant, sic extitit ordinatum, vt 39. Prioratus Collegiati in domibus potioribus fierent, in quorum singulis eligerentur Priores singuli à Collegio, & ad Abbatem Grandimontensem tanquam ad superiorem suum eorum confirmatio pertineret. Reliquæ verò domus fuerunt vnitæ singulis Prioratibus & subjectæ, nonnullis tamen Abbatiæ Grandimontensi sine medio reseruatis. Item tribus Visitatoribus Ordinis ab antiquo institutis vnum superaddidit. Hæc autem sunt prouisa, vt obuiaretur frequentibus scandalis, & in distribuendis domibus, & instituendis Rectoribus earumdem maturitas grauior, & maior æqualitas seruaretur, & voluntatum partialitas vitaretur; quoniam non per vnius hominis voluntatem, sicut priùs, sed per communem electionem plurium canonicè fieret prouisio de personis, & in beneficiorum distributione personarum merita pensarentur, & vigeret ampliùs correctio in Ordine, tam in capite quàm in membris, vbi plures essent oculi vigilantes.

§. II.

De fundatione & progressu Monasterij S. Augustini Lemouicensis.

Sanctus Roricius XXIV. Episcopus à sancto Martiale creditur locum supra Vigennam fluuium, vbi commune Cœmeterium erat, in honore sancti Augustini Episcopi dedicasse, & instituisse ibidem sub sancti Augustini Regula Canonicos Regulares, & plures Capellas. Hic verò Episcopus cum alio Roricio nepote suo, ac successore, fuit contemporaneus sancti Amandi Confessoris & Eremitæ, & sancti Iuniani: qui sancti floruerunt temporibus sancti Remigij, & Clodouei Regis Francorum; qui anno regni 15. baptizatus est. In eo Monasterio viginti octo Episcopi tumulati dicuntur, quorum tumuli duodecim discernuntur, & duorum sanctorum Episcoporum Roricij & Asclipij corpora in capsa supra maius Altare cum sancta Flauia Virgine & Martyre venerantur.

Turpio Lemouicensis Episcopus XLI. vir sanctitate & miraculis clarus, reædifi-

cauit locum illum, & instituit Monachos sub B. Benedicti Regula Domino seruituros: de quo in gestis Episcoporum Lemouicensium in Cartis quæ Præcepta vocantur Ecclesiæ Cathedralis inter cætera sic scribitur: Ego Turpio Lemouicensis omnium Episcoporum extimus de sede, quam mihi Deus regendam tuendamque immeriro committere dignatus est, Religionem auferri conspiciens, valdè pertimui. In memet autem reuersus, diutinis precibus à Domino auxilium petens, implorabam, vt ipso iuuante Religio quæ vsque ad nos illibata peruenerat, nostris temporibus non deperiret, sed successoribus inuiolata succederet. Incidit itaque mihi consilium bonum, vt claustrum construerem, & ibi Fratres boni testimonij aggregarem, qui in commune sine aliqua proprietate degentes, absque vllo strepitu diuinæ seruituti incumberent, quod & feci consentientibus Optimatibus in Lemouicensi pago degentibus, & Archidiaconis, aliisque prælationem aliquam in Ecclesia Lemouicensi habentibus, &c. Obsecro vos, ô successores mei, hoc testamentum meum paruitatis meæ nullus successorum meorum violare præsumat. Tunc verò memoratus Turpio dedit eis Baccalariam quæ decem mansos tunc temporis continebat, & multas alias possessiones, vnde possent in Dei seruitio sustentari.

In libro verò eiusdem Abbatiæ, in quo Cartæ & Donationes factæ Monasterio conscribuntur: Ego Turpio Episcopus seruorum Dei extimus, in me reuersus cogitaui de Dei timore & gehennæ ignis, & vt pius Dominus mihi tribuere dignetur veniam in die vltima, proposui construere Monasterium ad quandam Ecclesiam quæ in honore beati Augustini dudùm dicata est, iubente tamen Radulfo Rege, & Domno Guillelmo Comite, consentientibusque nostris consanguineis, seu senioribus in Lemouicensi pago degentibus. Est autem supradicta Ecclesia sita in prospectu Lemouicensis ciuitatis super Vigennam fluuium, quam tradens trado in Monachorum manibus, Martino videlicet Abbati, ad construendum Monasterium, quatenus illic sancta Regula indesinenter custodiatur, &c. Factum est autem istud mense Nouembri, regnante Radulfo Rege, in anno duodecimo regni sui.

Memoratus quoque Turpio fuit contemporaneus Ludouici Regis Francorum, (Radulfi successoris) cuius anno quinto idem Turpio in prædicto libro quandam donationem fecisse dicitur Monasterio memorato.

§. III.

De fundatione Ordinis Artigiæ in diœcesi Lemouicensi.

Primus Prior & Fundator Ordinis Artigiæ in diœcesi Lemouicensi, non longè à sancto Leonardo, fuit venerabilis Pater Marcus cum Sebastiano nepote suo, qui nobilibus orti natalibus extiterunt de Venetia ciuitate in mari sita. Hi cùm diuersorum sanctorum limina visitarent causâ deuotionis, ad corpus beatissimi Leonardi Confessoris substiterunt: vbi aliquandiu sustentati eleemosynis Canonicorum, in loco qui adhuc Vetus Artigia dicitur, consistere elegerunt, vbi prædictus Marcus Oratorium sibi construxit, quartam partem vnius panis siliginei habens quotidiè à Canonicis antedictis. Qui Marcus loricâ ferreâ indutus, die ac nocte ieiuniis, vigiliis, & aliis multis modis corpus suum cum concupiscentiis crucifixit. Tandem acceptante Domino in bono labores eius Sebastianum Sacerdotem, nepotem suum, in loco suo dimisit, & ibidem feliciter in Domino obdormiuit.

II. Prior extitit præfatus Sebastianus. III. Quidam vir simplex & rectus, cuius nomen notum est soli Deo: qui cuiusdam Fratris, Furchardi nomine, contumeliis irritatus, atque fugatus, in itinere sancti Iacobi obiit. IV. Prior Ioannes *Nautmer* de Axia, qui sepultus est in ostio Capellæ sancti Laurentij, à parte claustri. V. Helias de Horto, de villa Solemniacensi. Huius tempore quibusdam murtrariis in Oratorio ab hominibus villæ Nobiliacensis occisis, transtulerunt se ad locum, in quo nunc sunt, qui maior Artigia nominatur, Domino Geraldo Lemouicensi Episcopo præstante auxilium & fauorem. Cùm corpora sanctorum Patrum Marci & Sebastiani transferre vellent, atque in biuio non longè à dicto loco in strata publica casu aliquo posuissent, non potuerunt inde moueri. Prior per obedientiam præcepit eis quò abirent, & sinerent se portari, & quasi verberibus piis impulit eos virgis; qui vt filij obedientiæ statim acquieuerunt, & ad læuam Altaris simul conditi sunt. Hic

Prior Helias Ecclesiam construxit, Dormitorium vetus, atque Refectorium: qui sepultus est in Ecclesia iuxta gradum Presbyterij, ad pedes tumbæ Episcopalis. VI. Prior D. Petrus de Mantiaco: sub quo D. Bernardus de Sauena, Episcopus Lemouicensis, de speciali licentia Domini Papæ habitum Ordinis Artigiæ induit, & recepit, & in eodem habitu diem clausit extremum apud Auinionem, in festo B. Mariæ Magdalenæ 1226. corpúsque eius sepultum in medio chori Artigiensis Ecclesiæ: Domnus verò Petrus in Capitulo coram Crucifixi imagine requiescit. VII. Prior Bernardus Chausos. VIII. Bernardus de Champanisina. IX. Bernardus de S. Quinrino. X. Guillelmus Galhardi. XI. Guillelmus de Crosilia, sepultus ibidem anno 1285. XII. Petrus de Pratis Briuensis factus est in festo Natiuitatis Beatæ Mariæ, 1285. obiit mense Augusti 1313. Prioratus sui anno 28. consummato. Tum alia manu. XXIII. Prior F. Guido de Parrochia Chambarera successit anno 1313.

CHRONICA
GAVFREDI
COENOBITÆ

MONASTERII D. MARTIALIS LEMOVICENSIS, AC PRIORIS VOSIENSIS COENOBII,

A ROBERTO REGE AD ANNVM MCLXXXIV.

Ex veteri Turrium in Lemouicensibus codice, aliisque MSS. quorum quatuor habui Apographa VV. CC. Henrici Iustelli, Ioannis Bouchetij, Ioannis Beslij, ac nostrum.

PROLOGVS DOMINI GAVFREDI AD SACRVM S. MARTIALIS CONVENTVM, ET VNIVERSVM CLERVM LEMOVICINI CLIMATIS.

MPERIALIS excellentia majestatis exigit triumphalia bella tradere gestis, quatenus Regum antiquorum titulo lucidante, celebrior memoria apud subditos habeatur. Si ergo mortalium Principum facta laudabiliter scribuntur, multò decentiùs trophæa Regis immortalis perenni memoriæ tradere debemus, vt cognoscat generatio postera quantum Patrum tempore diuina peregit dextera. Si enim oculo rationis, quæ geruntur, inspexeris, ad doctrinam vniuersorum quæcumque scripta sunt, reperies, vt sciat reprobare malum vir prudens, & eligere bonum. Quid enim execrabilius quibusdam videtur, quàm historiam Apollonij Tyrij legere? verumtamen sicut in sterquilinio aurum, ita in eisdem gestis inuenies vtilia quædam ad correctionem Christianæ Religionis. Antiochus nempe inclytus genitor voluptate deuictus, impudicus filiæ maritus effectus, dum mortem pro scelere pertulit, etiam Paganis timorem incussit. Cùm enim gentilis viri scelus Etbnici perhorrescunt, & de illius interitu vltricem venerantur diuinitatem: quantò magis populus acquisitionis æmulari debet charismata meliora? Qui ergo relegunt codices gentilium solatiandi gratiâ, imitentur honesta, caueant funesta. Verùm sacris in voluminibus multa reperies fla-

gitia, quæ ad cautelam ſanorum, vel reparationem lapſorum ſcripta ſunt. Qui non credit occidentem literam, non viuificantem ſpiritum quærit.

Initium huius libri hiſtoriæ à tempore Regis Roberti, & ſub Frederico Imperatore finis datur.

Præterea, rerum geſtarum hiſtoriam poſteris tradere gliſcens, à tempore Roberti Regis cepi, & in anno, quo Fredericus edomuit Longobardos, expleui. Hinc Maiores noſtros iure reprehenderim, qui tot temporum acta incuriâ ſuâ obliuioni dedêre, præſertim cùm plura miracula noſtro ſuóque tempore facta noſcantur. Inde veniam poſtulat præſumptio, licet ad honorem Dei, & patriæ laudem noſtra tendat intentio. Cùm iam librum hunc terminaſſem, contigit obire Gulpherium de Turribus apud Voſias quinto Idus Aprilis, feria II. hora VI. die IX. à Paſchali ſolemnitate. Hic pleureſis dolore defecit, anno ætatis ſuæ XXXIII. duodecimo cingulo militiæ pollens: hinc Arnaco cum maioribus honore luctuque magno tumulatur feria 4. à B. Dalonenſi, & B. Vſarcienſi Abbatibus, vel Archembaldo patruo ſuo.

EXPLICIT PROLOGVS.

Titulos qui ſequuntur, eorúmque diſtributionem, quamuis in pleriſque parum ſubiectæ materiæ conuenientem, quia in duobus MSS. exemplaribus reperimus, religioſè adſcripſimus: ac ne in allegandis Chronici huius varietate rerum & copia refertiſſimi ἀποσπασματίοις *Lectores moleſtiam deinceps confuſionémque patiantur, lemmatibus ſingulis caput, numerúmque ſuum præmiſimus. Monendi quoque Hiſtoriæ rerúmque ad Genealogias ſpectantium curioſi Lectores nos in mendoſiſſimo textu corrigendo, collatis inuicem exemplarium diuerſis lectionibus plurimùm deſudaſſe, nonnullas inſeruiſſe anſulis diſtinctas, aſteriſcos quoque in deſperatiſſimis locis inſeruiſſe, vt ſicubi deliteſcant eiuſdem Chronicæ calamo exarati codices, eorum ope ſanari poſſint aut ſuppleri, quæ manca ac vitiata apparent* ἄπορα ϗ ἀσύγκλωστα.

SEQVITVR ORDO HVIVS LIBRI.

CAP. I. *De Rege Roberto.*

Robertus Rex regnare cœpit anno Domini DCCCXCCVI. aut circa, quo tempore Guillelmus Aquitaniæ Ducatui præerat, cui cognomentum fuit *Teſte d'Eſtouppe.*

CAP. II. *De Sancto Pardulpho.*

Dulciſſimi Patris Pardulphi corpus longè poſt eius tranſitum de Cœnobio Garactenſi delatum eſt in Monaſterio Sarlatenſi, & iuxta corpus Sancti Sacerdotis Lemouicenſis Epiſcopi honeſtè collocatum eſt. Illic multarum ſignis virtutum populorum turbas inuitans, Monachis ibidem tunc Religioſis nauſeam ingerebat. Quapropter Abbatem à Pontifice ſeparantes, in Eccleſiam Sancti Ioannis extra Monaſterium tranſtulerunt; dehinc ſubſtracta ſignorum frequentia Pardulphum Sacerdoti parem diuina pietas dicitur oſtendiſſe.

CAP. III. *De Guidone de Turribus.*

Eo tempore Guido de Turribus, qui cognominatus eſt Niger, inter Principes Lemouicini climatis probitatis titulo clarebat. Erat illi vxor non diſpar natalibus, Engalcias nomine, filia Principis Malamortenſis caſtri, quæ ſancti Geraldi Aureliacenſis ex nepte proneptis extitiſſe narratur. Hi enim Eccleſiam de Arnaco, quæ olim fuit in honore Sancti Petri parua quidem, ſed parochialis, in meliùs ampliare ſtudebant. Hunc adiuit Sarlatenſis Preſbyter quidam, & de corpore

corpore Sancti Pardulphi transferendo sese Ministrum, Deo auctore, fore spopondit. Qui Sarlato rediens, Sancti Reliquias de loculo transfert in loculum. Deinde noctu properat ire: ne verò per diem res cognosceretur, asinum strauit, & vt rusticè loquar, superposuit bastas; in quarum vna Lipsanum Sancti posuit, in alia Gausbertum puerum suum recondidit, quæ omnia linteo cooperuit: obuiantibus verò dicebat, in mercato Saliniacensis castri, quod agitur quintâ feria, panem ferre ac referre. Sicque deuenit ad Vizeræ litus (tunc inter Vicecomites fuit hostilitas permaxima pro Aue Vicecomitissa, quæ dicebatur Blancha.)

CAP. IV. *Translatio S. Pardulphi Confessoris.*

Die notata venit ad fluuium inclytus heros militum turmam secum armatam promptè conducens. Quid multa? Suscipitur à Principe Thesaurus pretiosior auro: ipsâque die in villâ de Perpesac non hospites, sed domini hospitati sunt: postera die hoc est 19. Kal. Ianuarii, Arnaco deuenerunt, & in Ecclesia sua nouus hospes possessor perpetuus effectus est. Tunc factâ solemni donatione contulit Cœnobium Abbatibus S. Martialis: Et Hugoni & Gaufredo donum istud postea Lemouicensis Pontifex Iordanus approbauit, & Benedictus Papa confirmauit. Tunc Monachis intromissis, Chargerio capellania conceditur, postmodum verò capellaniam de Segunzac eidem commisit Guido de Turribus, vt integra libertate Monachi in Ecclesia propria libertate potirentur. Laicorum etenim Principum autoritate multa tunc in Ecclesia disponebantur, vnde nunc prouisores, siue defensores vocantur. Ecclesia enim de Segunzac primitus data est beato Pardulpho, & de manu Monachorum idem Princeps eam accepit tali pacto, vt ipse vel eius successores eam de sancto vel Monachis ipsis tenerent: in domo siquidem Sacerdotali, quæ Chaminata appellatur, sex denarios annuos, & in quibusdam villæ domibus alium censum pro recognitione Arnacensis Præpositus vel Monachi hactenus habere noscuntur.

CAP. V. *Genealogia.*

De Chargerio Gausbertus, de Gausberto natus est Gauffredus Presbyter, & ... frater eius qui genuit Gaulfridum Presbyterum, & Guillelmum, de quo orti sunt Petrus Capellanus, Gauffredus Presbyter, Bernardus & Gaubertus Laici. Hi, quoniam protectoris sui Pardulphi honorem tantùm verbo tenus coluerunt, in magnis calamitatibus deciderunt.

CAP. VI. *Progenies Guidonis de Turribus.*

Guido, qui Petragorici auxilio Comitis oppidum de Pompedour contra Vicecomitem de Segur construxit, super castrum de las Tours, de Terrasson & de Altefort, exceptis Ecclesiis vel municipiis diuersorum locorum, principatum habuisse narratur. Hic in Petragorico Iarduna igne cremauit, eò quòd possessor eiusdē castri eum similē fabrica chinnando vocauerit: hic Lemouicas in bello Kal. Aug. occubuisse, & iuxta portam Monasterij australem tumulatus extitisse refertur. Engalcias verò vxor illius Arnaco Monacha effecta, in senectute bonâ obiit vi. Kal. Septemb. Hæc foris limen ostij quo de claustro itur ad Monasterium, se sepeliri rogauit, vt fidelium ingredientium orationibus Deo spiritus illius deuotiùs commendaretur.

Horum filiam vnicam Aolaarz accepit Ademarus lo Contors de Laron filius Rogerij, de qua genuit Guidonē: postea 2. Idus Iulij obiit iuxta matrem sepulta, quia fragilis multum fuit. Ademarus verò duxit vxorem sororem Iterij Episcopi Lemouicensis de quâ prodiit progenies Larumdensium dominorum de paterna hereditate. Guido de Agne sorore principis castri de Chambon S. Valeriæ, genuit Guidonē, Geraldum & Gulferiū, & Arnaco tumulatur. Guido Hierosolymis obiit, & filius eius Oliuerius apud Ayent castri Exandonēsis occisus 8. Kal. Decemb. Arnaco honorificè tumulatur. Geraldus de Humberga filia Seguini militis sui genuit Guidonē & Seguinum. Guido de Matilde matre Bosonis de Torena, quæ Arnaco condita est, genuit Guidonē & Gulferium. Horum pater Hierosolymis obiit, cum Rex Ludouicus illic perrexit. Guido de Helisâ beth filiâ Guidonis Flamenc senioris genuit Gulferium. Gulferius filius Matil-

dis de Alpaide filia Gaucelini de Petra-Bufferia, quæ Arnaco tumulata in capitulo cum reliquis est, genuit Guidonem & Radulfum Clericum (*Hic Guido fuit Episcopus Petragoricensis anno MCCIX. ab Incarnatione Domini.*) Seguinus filius Humbergæ de Brunicenda filia Aimerici de Axia genuit Geraldum & Seguinum. Seguinus de Aimelina filia Bertranni de Born genuit Geraldum & Ranulfum. Superior ille magnúsque Gulpherius, de quo mentio fit in Historia Hierosolymitani belli, frater Guidonis & Geraldi, de Agne filia Ramnulfi Vicecomitis de Albusson, per quam habuit medietatem castri de Gimel, genuit Gulpherium, qui Lemouicæ vulneratus obiit in Monasterio S. Martialis III. Non. Martij & Oliuerium, ac Guidonem qui Hierosolymis obiit, quando Ludouicus Rex perrexit. Oliuerius de Almode filia Archambaldi Barbati Vicecomitis de Comborn, quæ Arnaco IV. Kal. Septembris condita iacet, genuit plures, tantùm Agnes, quam Constantinus de Born habuit, & Gulferius superstites fuere. Gulferius hic de Geralda filia Geraldi de Mirabel non genuit aliquem. Constantinus de Borne de Agne filia Oliuerij genuit Gulferium, quem Guido Vicecomes Lemouicensis destruxit.

CAP. VII. *De Riuopetroso & Subterranea.*

Roberto regnante, Elias Calesius, *sieur de Chalais*, & Iscarfredus, ambo illustres, Riuum petrosum sancto Martiali Lemouicensi solemniter concesserunt. Geraldus de Crosent eidem Apostolo in manu Geraldi Lemouicensis Episcopi, coram Guillelmo Duce, Bernardo Comite de Marchia, Aimerico de Rançon, villam de Subterranea contulit: de omnibus nempe, qui in eodem Burgo aliquid acquirebant comparauit, dans eis pro hoc CXX. libras Monetæ publicæ, excepta dominatione sua, quam ex integro dedit. Hic de Eblena genuit plures, quorum primus dictus est Beraldus, secundus Geraldus cognomento Rebara. Tunc Daniel Præpositus, cognito se à Burgensibus contemni (non enim volebant ei dare quæstum) id enim est taillada, adiit Dominum Beraldum, indeque fecerunt similiter in villam gagium auferentes, sic deinceps Beraldus villæ dominium, non dominus, sed tyrannus exactor vsurpauit. Beraldus de Radegonde genuit Raymundum, qui modò ad Obitum in capitulo conditus filium de Bricia sorore Rothidæ de Exigento ortum Beraldum reliquit. Qui Beraldus vxorem quamdam duxit, sed sine filijs obiit, hic vidit non dicam nocturnam illusionem, sed per diem manifestam visionem, quæ illum adeò perterruit, vt vix deinceps in stratu solus quiescere auderet. Olim defunctum vidit militem sibi notum, dum esset in lecto suo meridie apud Brigunderium castrum, qui ei vigilanti de immanitate pœnarum impiorum multa narrauit. Visionem Alberto Præposito retulit, qui postea in Abbatem S. Martialis promotus est. Præpositus ei obitum imminere prædixit, vtque de rebus suis ordinaret, consiluit. Qui accersito Gaufredo Guischart, cui publicæ ab Episcopo (*S. pœnitentiæ*) cura commissa fuerat, & eodem Alberto, legitimè pœnituit; acceptâque pœnitentiâ testamentum de terrâ suâ fecit, scriptóque titulauit, Monachis S. Martialis Burgum Sanctæ Mariæ de Subterranea cum omni melioratione non tam dedit quàm reddidit. Insuper pro peccato patris sui & aui contulit Monasterio duos mansos, Tanconiac & las Massuras. Sancto Maximo (alias Maximino) de Mangnac, sanctæ Cruci de Mosteyrol, S. Bartholomæo de Beneuento & quibusdam alis Ecclesiis de mobilibus suis de terra sua eleemosynam fecit non multò pòst in Assumptione B. Mariæ Anicium pergens infirmari cœpit, & continuò rediens apud Beneuentum Kal. Septemb. obiit. Igitur ad se vocato Gerardo filio Bernardi Vicecomitis de Brossa consanguineo suo, coram Gaufredo de Fondonij Priore de Beneuento, Alberto Præposito de Subterranea, tradidit ei iure hereditario terram suam: non enim habebat liberos vel nepotes, qui testamentum eius tenere professus est, & eleemosynas S. Martialis, aliarúmque Ecclesiarum non inquietare sed manu tenere, super Sacrosancta Euangelia, aliásque reliquias Beneuenti Monasterij iurauit.

CAP. VIII. *Sepultura Beraldi Vicecomitis Briderij.*

Post hæc magna cum frequentia populorum & Principum Subterraneæ delatus in capitulo cum pluribus suis conditus est. Aderant ibi Bernardus Descopiat miles dominus de S. Pardulpho cum Eleazaro fratre suo, Adelbertus de Analiac, multique alij viri illustres. Geraldus Vicecomes, si testamentum Beraldi rectiùs obserua-

ret, tertia illius diuturniori pace frueretur. [*hic postea extitit Abbas S. Martialis primo anno ordinationis suæ accepit consuetum ab Ademaro Vicecomite, secundo anno à Guidone filio eius anno ab Incarnatione Domini 1200.*] hic de vxore sua Agne de Lignieris genuit Bernardum Vicecomitem, & Guidonem de quo ortus est Reymundus filius Alpaidis, & Fulconem qui habuit partem suam Lemouicæ, Guarnetium, Gaudefredum milites, Petrum & Betandum Monachos sancti Benedicti desuper Ligerim, Hugonem Monachum & Sacristam S. Martialis. Bernardus Vicecomes de Brossa genuit Geraldum & Bernardum de la Pastorcsa, Geraldus cognomento Geuara filius Geraldi de Crosene, genuit Leetium, qui Leerius subtus vitriam sepulchri sanctæ Mariæ de Subterranea tumulatus est. Iste Lecrius genuit alium Leerium, qui apud sanctam ciuitatem obiit peregrinus, huius alius frater Geraldus sæculo relicto obiit Hierosolymis, hic filium Geraldum reliquit militem, & Iterium Monachum S. Martialis, hic fuit Prior de Azaco, & Præpositus de Subterranca hic: eius tempore muri destructi sunt.

CAP. IX. *De Abbate Odolrico.*

Odolricus iuuenis dum esset, leuitati operam dans, lectioni minimè studebat, vnde accidit vt Epistolam ad Maiorem missam dum legeret, tam turpiter falleret, vt etiam conuentus erubesceret. Quapropter Archichorus nimis commotus illicò alapam in cõspectu populi ei dedit. Adolescens pudore coopertus (erat enim præcipua festiuitas eadem) citiùs aufugit. Qui Magistrorum Scholas in tantum frequentauit, quoadusque idoneus præcipuus factus in propriã rediret Ecclesiam, in qua tantæ probitatis titulum acquisiuit, vt decedente Hugone assensu cunctorum Ecclesiæ filiorum in Abbatem proueheretur: hic Cœnobium per annos xv. nobiliter rexit, pallia duo leonina comparauit, & textum de auro minorem, & alium redemit, duas Ecclesias, muros & Castellum, Monasterium S. Vvalerici postquam multis donis nobilitauit, dedicate fecit cum Ecclesia S. Michaëlis in eodem vico. Huius rogatu dominus Iordanus de Laron Lemouicensis Episcopus, antequam abiret Hierosolymis consecrauit Monasterium de Arnaco, in quo quiescit corpus almi Pardulphi, in honore sanctissimæ Trinitatis Idus Iulij anno Dominicæ Incarnationis MXXVIII. adfuit ibi Guido de Turribus cum venerabili coniuge Engalsia, aliàs Emalsia, & Ademaro de Learum genero, Ebolo Combornensi fratre Archambaldi Chambaputrida, cum Ademaro filio Guidonis Vicecomitis, Bernardus Chabtol cum Firmino, qui Capellam de Brẽ Monachis de Vosias contulit, ibidem præsentes fuere.

CAP. X. *Dedicatio Basilicæ S. Martialis.*

Anno ipso scilicet MXXVIII. consecrata est Basilica regalis Saluatoris Lemouicæ xv. kalend. Decembris ab Episcopis xi. quorum nomina hæc cõntinet pagina: Gothofredus Archiepiscopus Burdegalensis, Iordanus Lemouicensis, Isembertus Pictauensis, Roho Engolismensis, Arnaldus Petragoricensis, Petrus Gerundensis, Deus-dedit Caturcensis, Amelius Albiensis, Arnaldus Rutenensis, Fulco Carcassonensis, Islus Sanctonensis, hoc factum est tempore Roberti Regis Francorum, Constantini Imperatoris Græcorum, atque Conradi Imp. Romanorum. Tunc quoque leuatum est corpus S. Martialis Apostoli à Monachis eius, ad cuius præsentiam delata sunt tunc multa nobilissima corpora Sanctorum Aquitaniæ Prouinciæ, astante Duce Aquitaniæ, Duce Vasconiæ, cum omnibus Principibus, & omni frequentia Aquitanorum. Post dies octo iterum relatum & reuersatum est, integrum corpus eiusdem Apostoli in sepulchrum pristinum.

CAP. XI. *Incendium.*

Eo anno Cœnobium Vsercense nonas Maij, Luna IX. hora noctis prima hac die, quæ feria tertia vocatur, igne crematum est, in diebus Ricardi Abbatis. Biennio euoluto Luna XVI feria IV. x. Kalend. Maij inchoatum est renouari ab eodem Ricardo Abbate vel Monachis: huic successit Petrus Donzenaco, successit & post eum Constantinus per 14. annos.

Cap. XII. *De Guillelmo Rege Anglorum.*

Ea tempestate Triumphator ille Guillelmus Manzer, subiugatâ Angliâ, probitate pollebat. Hic misit in Daciam Elphinum Abbatem Remcfiensis Monasterij. Cui in mare periclitanti Angelus apparens diem Conceptionis perpetuæ Virginis Mariæ designauit, eúmque à mortis periculo eripuit. Huius Regis pater Eustachius Dux Normannorum apud Fiscanum splendido quiescit mausoleo. Hoc Cœnobium situm in territorio Rothomagensi in nullo obnoxium est eiusdem Archiepiscopo, Romano tantum Pontifici parens, sub vmbra, vt ita dicam, Regum Anglorum, nobilitate summa, vel libertate præpollet. Per idem tempus Odilo Cluniacensis, qui festum defunctorum instituit primo diuina reuelatione, post festiuitatem omnium Sanctorum celebrauit, & toti suo ordini celebrandum indixit. Gauterius Stirpensis, cui ægrotanti per hyemem desiderata fraga præter morem diuina præparauit clementia. Robertus qui Casam-Dei ædificauit, Aquitaniam religionis splendore illustrauit. Huic Roberto succedit Durannus qui postea fuit Episcopus Aruernensis, deinde Seguinus de agno: post hunc Aymericus Episcopus Claromontensis. Prætereà Stephanus de Belmon, deinceps Iordanus de Montboissier Frater Petri Cluniacensis Abbatis & Pontij de Vezelay, ijs successit Pontius de Beldinar: Post hunc Guillelmus de Thorene: deinde Bertrandus Palpabor: Post hunc Ancelinus de Tolly. Iordano Lemouicensi Pontifice apud S. Augustinum sepulto, Annoque qui antea præpositus S. Leonardi consecratus in Ecclesia Sancti Ioannis de Angelis per Dominum * Hilbonum Xantonensem Episcopum anno MXXII. Succedit Iterius qui castrum de Chaslas de loco vocato Fraisenias, ad locum, vbi nunc cernitur, permutasse narratur; erat quippe frater Principis illius Castelli.

Cap. XIII. *De Hugone Rege.*

Roberto Rege viuente, Hugo filius eius sublimatur in Regno. Hugone decedente consecratur frater ipsius Henricus, adhuc patre viuente. Robertus migrauit à sæculo V. Kalend. * Octobris ab Incarnatione Domini MXXX. Eodem anno Abbas Odolricus obiit, cui succedit Petrus. Hic fuit filius Eucharij de Cluno Castello, sicut in libro terrarum B. Martialis legitur, vbi Ecclesia de Vilar Monasterio S. Valerici donata perhibetur: quo defuncto v. Kalendas Octobris, substituitur Mainaldus de Hisli. Si dignum memoriæ aliquid gesserint, quia non reperi obscuras opiniones superuacaneum scribere duxi. Mainardus tamen obiit XIII. Kalendas Iulij, regnante Henrico Rege. Miror plurimum, quod superiorum Abbarum tumuli non solum non seruantur, sed loca pœnitus ignorantur. Dicitur tamen (si credi fas est) Ademarum Abbatem tumulos eorum abrasisse, vt nullorum nisi Cluniacensium sarcophagus appareret. Quoquomodo hæc fecerit, legalem Ecclesiæ libertatem, & tantorum patrum dignitatem sacrilego ausu, si ita est, nimium obscurauit.

Cap. XIV. *De concrematione Ecclesiæ Sancti Martialis.*

Anno Domini MLIII. concremata est regalis Ecclesia Saluatoris mundi Lemouicæ & omnes officinæ ipsius Monasterii, tunc multa preciosa ornamenta, & insignium priuilegiorum monimenta deleta sunt. Tres quoque Monachi, Bernardus, Ranulfus & Guido extincti sunt super sepulchrum Apostoli.

Viuente adhuc Henrico Rege, & Iterio præsule, Canonici S. Aredij Ransoliæ Monasterium, fauente Guillermo Aruernensi Comite recuperauere, quam possessionem Clerici solemniter inuisere disponentes, inclyti Abbatis glebam illic deferre, ac referre studuerunt. Veruntamen ibi diuina non defuere miracula, ad declaranda merita præcelsi Confessoris.

Iterio Pontifice apud S. Augustinum tumulato, Guido Delaranda Iordani nepos succedit. Veruntamen Pontificum inconueniens factum animaduertendum est ad alia demigrantium loca, cum antiquitus corpora maiorum apud S. Martialem solemniter deferrentur, sed esto habeant cœteri, si Pontifices voluerint, corpora eorum. Habemus nos non solùm primum Præsulem Lemouicorum, sed ipsius Christi

Apostolum, Patriarcham Aquitanorum, cum condiscipulis Austricliniano Alpiniano, Ducem Stephanum Gallicorum cum sponsa Virgine Valeria Protomartyre eiusdem regionis, Hottarium Armigerum Ducis, & Amasium qui sepulchrum Apostoli & suum, quod est in Ecclesia Sanctæ Mariæ de Cortina, propriis manibus construxit: Nicium, qui paganum in capite vulneratum occiderit & Hildebertum filium Arcadij Comitis Pictauiensis, quem Sanctus Martinus suscitatum baptisauit: Celsum qui Rocho, aliàs Rotho: Iustinianum, qui Palnato, retentis capitibus, decolati sunt: & Androchium, qui Episcopus Britanniæ causâ orandi ad Sanctum Martialem veniens, imminente nocte in eadem vrbe à Paganis interemptus est, & corpus eius à Clericis S. Martialis honorificè tumulatum est; Andream præfectum Basilicæ S. Petri: & Aurelianum, qui post Magistrum Pontificio decoratur, qui ab ipso suscitari, ac baptisari ambo meruerunt: his multisque talibus decorata refulget Apostolica simúlque Imperialis Ecclesia nostra, quam ipse IESV-CHRISTI alumnus VI. Nonas Maij benedixit. Cuius parietes, quamdiu permanent orantes vel laudantes Deum in eodem loco, larga illius benedictione non priuabuntur, verum quoniam Sanctorum vnius aulæ fecimus mentionem, nomina eorum, qui in toto Episcopatu præclariores habentur, ad honorem Dei, & ipsorum laudem, vel patriæ decus, nunc recitabo.

CAP. XV. *De Sanctis in Episcopatu præclarioribus.*

Protomartyrem Galliarum Valeriam primam calamus scribat, quæ apud Cambonium delata est, vt in propria possessione ei propria Ecclesia, sub regimine tamen Abbatis sancti Martialis construeretur, cuius caput Lemouicæ, ac cineres vel capillos corporis eius, cum matre Susanna, retinuere. Apud Subterraneam imago Dei Genitricis venerandas reliquias continet, quas diuina pietas per virtutum signa commendat.

Garactensis Ecclesia sarcophagum cum cineribus corporis almi tenet Pardulfi, quæ ad testimonium illius castissimæ vitæ fœminam nullam admittit. Corpus verò eius credunt & dicunt se habere in capsa supra altare apud Arnacum Monachi ibi habitantes, per antiquam nobilitatem Principum de Turribus illuc translatum, cuius corpus Sanctum ad portam vrbis Lemouicensis tamdiu immobile perstitit, donec cæcus adductus coram populo illuminatus fuit. Floruit tempore Stephani Papæ secundi, qui cœpit anno DCC.LII. migrauit autem sub Carolo Rege, & Duce Aquitanorum Hunaldo. Huius sancti Gesta præclara habentur, & eius memoria recolitur pridie nonas Octobris. Apud sanctum Valericum corpus ipsius Confessoris quiescit, cuius ope incolæ terræ illius ab imminentibus periculis sæpè liberantur.

Salaniacensis castri Burgus Leobonum continet Confessorem, cuius ope ardentium multi sæpè sanantur.

Secus flumen de Gartempa vicus, qui dicitur Fursacus, duas retinet Basilicas, quarum vna in honorem sancti Petri sub potestate Monasterij sancti Martialis de Subterranea duabus gaudet Virginibus. Radulfus quidam Miles cachinnando nomen Ruphinæ, seu Ruffinæ (nam altera vocatur Iustina) lepori assimilauit. Cuius equum positum in stabulo repente succensus ignis absumpsit, aliis iumentis illæsis permanentibus. Podium sancti Gonsaldi eidem tumulum præstat, qui Ademarum Abbatem in somnis perterruit, donec nomen illius in Collectario, vnde illum abraserat, describere iussit.

Agedunenses Siluanum, qui à Vvandalis passus: Maimacenses manus & caput Leodegarij, quem Ebroinus decollauit, pia deuotione venerantur, hæ duæ Abbatiæ cum tertia Tustariacensi, Abbatibus Vsarchiensibus ab olim subiectæ feruntur.

Nobiliacenses nobili alludunt Leonardo, cuius præconia pœnè totus prædicat orbis, qui Boamundum à vinculis Danismanui Satrapę Saracenorum mirabiliter eripuit.

Gauterium Stirpenses honorant, qui moderno tempore actu & miraculis gloriosus apparuit.

Comodoliacenses Iuniano iubilant, cum Amando præceptore suo, quod videlicet Monasterium cum Ecclesia sancti Petri de Quadriuio Iosfredus quondam Thesaurarius à iure S. Martialis fraude subtraxit.

Tillonem Solemniacenses venerantur, qui ab infirmitate Hermenum Episcopum moriens liberauit.

Atano Monasterio magnus ille quiescit Aredius, cuius corpus ad testimonium Vrbanæ nobilitatis per plateam cerdonum deferri nequiuit.

Nobilitatem antiquam Principum de Turribus gleba corporis Pardulphi testatur, cuius corpus ad portam vrbis Lemouicæ tamdiu immobile perstitit, quamdiu cœcus adductus coram populo illuminaretur.

Sancti Ferreoli Confessoris & Episcopi Lemouicensis corpus translatum fuit apud Turres per antiquam nobilitatem Principum de Turribus, de Monasterio S. Augustini (nam dictum Monasterium S. Augustini, cùm sit extra muros villæ & ciuitatis Lemouicensis, fuit destructum propter guerras Tyrannorum, Gothorum, Wandalorum, & plurium aliorum) & deinde fuit portatum apud Annexonium per dictum Principem de Turribus, & positum super altare Ecclesiæ in capsâ aureâ Calendas Septembris, regnante Theodeberto, tempore Hilarij Papę.

Vsarchense Monasterium Leo & Coronatus Præsules Sacri decorant, quos de Britannia eò delatos diuina beneficia illustrant.

Vosiensi Monasterio Madalgodis beatissima fauet, quæ de Britannia maiori eò delata, signorum multiplicitate ibi lætificat plures.

Monasterium de Chatmis beata decorat Imperia, & Cœnobium de Briuasac Virgo & Martyr Fausta, quæ ab Arnaldo Principe Vasconum illuc delata veneratur.

Beata Ferreola in Ecclesia S. Martini, & Beatus Dominius siue Dominicus in Basilica S. Stephani iuxta castrum de Gimel, requiescunt.

Ecclesia de Fauars non modicam partem corporum Marcelli & Anastasii de Argentonio: & Ecclesia de Bar sanctam Emerentianam collactaneam sanctæ Agnetis tenere se gaudent.

Aenti Monasterio Beatus Psalmodius, & apud S. Angelum Albinus Andegauensis Præsul, pausare dicuntur.

Bellilocenses Amelio & Felicitati, cum Primo & Feliciano, qui cum Beata Fide passi sunt, dignum præstant obsequium.

Tutelam Wlfardus & Laudus tuentur cum Claro', per quem serena tempora, & Baumardus per quem imbribus plena Dominus sæpè contulit orbi.

Ex numero vndecim millium, quæ Coloniæ passæ leguntur, Grandimontenses nuper quinque prudentes Virgines exceperunt, quæ lampades suas oleo bonæ operationis ornauerunt.

Briuensem vicum decorat *Martyr* Martinus, cuius fama signorum ad aures vsque peruenit ipsius Valentiniani Imperatoris.

Non procul abhinc in Ecclesia propria beatus quiescit Liberalis, per quem rogus ab ipsius Ecclesia longiùs secessit, qui Burgum cremauerat quondam.

Apud Chambaret cernitur bustum Dulcissimi, quem Præsulem Agenni sanctæ Fidis acta fuisse declarant.

Ecclesia, quæ vocatur Monasterium Leolenum, & quædam aliæ, Maximum Sigulenam, & Sagittarium habere se fantur.

S. Fortunata, quæ passa in villa, quæ modo suo nomine nuncupatur, ibidem clara signis & virtutibus requiescit.

Vrbem itaque nostram post Diœcesim repetamus, & in Monasterio S. Augustini Beatum Asclepium Præsulem, post Virginem & Martyrem Flauiam veneremur. Quæ cum esset Flauij Clementis Consulis ex sorore neptis, persecutione Domitiani flammis exusta triumphat. In Ecclesia Sancti Gregorij iuxta Monasterium S. Andreæ tumulus cernitur S. Domnoleni, de quo nihil aliud reperi, nisi quod fama testatur, illum principem Lemouicorum, & eius festiuitas agitur vij. Kalend. Iulij. Monachi de S. Martino quod Monasterium ad Basilicam appellatur, habere se gaudent Iustum illum Discipulum Magni Hilarij Pictauensis Præsulis: quamuis ipsum dicant Clerici non deesse Ecclesiæ, in qua primùm conditus fuit. Michaëlis Archangeli Ecclesia sublimatur corpore Iocundi Principis genitoris almi Aredii, quæ quondam Abbatia extitit, quam ipse Aredius nepoti suo Abbati Vosiensi Astidio, vna cum Abbatia de Terasson, quam rogatu beati Sori eidem Monasterio S. Michaëlis subiugauerat, subiecit. Prope Vinzennam tumulus cernitur Præsulis Cessatoris, qui Presbytero de Insula Geraldo vt commemorationem festi ipsius, quam vespere facere spre-

uerat, ad Missas solemniter diceret, in somnis terribiliter imperauit. Archangeli Ecclesiam superiorem peromat Lupus ille magnus non Gregis vastator, sed ouium peruigil pastor; qui primordio Henrici Regis Angliæ filii Gaufredi Andegauensis Comitis signa & miracula plurima Lemouicæ patrauit.

In Exandonensi territorio ostenditur sarcophagus S. Vincentiani, ad cuius corpus transferendum vrsus cum boue se sponte ligandum inclinauit.

Apud Castellum Potentianum honoratur Tyrsi Martyris corpus.

Apud Luperciacum Sanctus Adorator Episcopus & Martyr.

Super Vigenam Sanctus Victurnianus Confessor: apud Aquinam sanctus Calminius.

Apud Grandimontem quiescit S. Stephanus de Tierno, alias de Mureto, primus pater loci illius.

Apud Stirpem Gemma & Serena. Apud S. Aredium S. Pelagia Matereius.

Apud S. Angelum S. Gaudentius, apud Obasinam S. Stephanus prior loci illius multis miraculis claret.

Hæc de tuis suffraganeis Sanctis, magne Martialis, me scripsisse delectat, licet Aquitania tibi sit obnoxia, quorum tamen nomina, quamuis nesciens prætermi (plures enim sunt) supplex exoro vt piè mihi ignoscant, quia ignorans feci. Quod si reliquias de Sepulchro vel Cruce Domini eiusque Genitricis, seu omnium Sanctorum, qui Lemouicinum peromant, describere tentarem, multa per tempora implere vix possem. His itaque digestis, ad ea, quæ Chronica postulat, redeamus.

CAP. XIV. *Cluniacenses Monachi caput ordinis S. Benedicti inuaserunt locum S. Martialis Lemouicensis.*

Anno Domini MLIII. vel vt in alio exemplari legitur 1063. Nonas Augusti inuaserunt locum S. Martialis Cluniacenses per fraudem Ademari filij Guidonis Vicecomitis Lemouicensis, & Petri Escausarij, qui pro hoc dedit eidem Vicecomiti equum optimum, qui appellabatur Millescus. Verumtamen ibi per dies plurimos Monasterij reformata est disciplina, nouisque honestatis floribus decorata Ecclesia sub Abbate Ademaro, qui erat de Lemouicino ex equestri genere. Quidam simplex actu Simplicius nomine principalis altaris lapidem temporibus Odolrici Abbatis ex vrbe Narbonensi dicitur conduxisse, qui lapis pretioso de marmore candidissimo quod vocatur Lios, venustate sua multum aspicientibus admirationem infert. Tunc nunciatum est militibus de Capdenaco, quod lapis per aliud iter transire nequibat, Quo audito, Princeps castri non solùm muros destruxit, sed ad conducendum plaustrum boues per terram accommodauit. Muros postmodum ædificare distulit, dicens pro muro auxilium beati Martialis semper habere, cuius spem fides pura non fefellit. Cùmque deuenissent ad vallem quamdam tam arduam, vt multa boum paria addita carrum mouere non possent, de virtute Apostoli Simplicius præsumens duabus tantùm vaccis trahentibus ingentem lapidem de immenso illo præcipitio abstraxisse fama vulgari cognouimus, defuncto Simplicio, remansit lapis foras sub dio vsque ad tempora Ademari Abbatis & Guillelmi Ducis filij Guidonis, vnde contigit vt Canonici cupientes omnimodè acquirere lapidem, persuaserint Comiti sequenti die dari sibi lapidem ab Abbate, cum quo erat placitum quoddam habiturus. Quod cum relatum foret Abbati, vocato Geraldo cæmentario patre Mathæi de Vierchia, qui fortè tum aderat, nocte illa cum luminibus priori remoto, nouum construxerunt altare. Ex tunc solemnitas dedicationis postposita est; quo cognito, Comes vel Canonici à proposito suo quieuerunt. Fertur à Veteribus priores Canonicos erga Apostolum Christi deuotos extitisse, & ex consuetudine, ipso die natalis Domini ad sepulchrum eiusdem celebrata missa de luce oratum iri. Contigit præterea longè ante tempus Ademari Abbatis hora consueta Canonicos sepulchrum Apostoli visitare, & quia Sacerdotes manè missas celebraturi altaria frequentant, propter breuitatem diei & magnitudinem officiorum pauci admodum in choro remanserant, qui Primam decantarent: vnde accidit, vt cum Cantor imponeret Antiphonam, Lux orta est, adolescentes decantarent secundum figuram istam; sæculorum Amen.

Eâ horâ Marbodus Capellanus Iterij Episcopi cum aliis Clericis ante altare

Saluatoris orabat, qui reuerenter accedens ad Ianuas chori, nolens eis ruborem incutere, voce suppressa dixit, In nomine Patris & Filij & spiritus Sancti. Rem itaque animaduertentes Monachi continuò correxerunt errorem, & secundum figuram congruentis toni dixerunt, sæculorum Amen. Post hoc Clerici solito more repetunt vrbem. Hac pro consuetudine intermiserunt forsitan antiqui processionem natalis Domini quæ fit per claustrum. Quod si dixerint Moderni processionem post poni pridie pro illa quæ futura est perendie, recolant Bituricenses, Tholosanos, ac Petragoricenses ambobus diebus solemnes celebrare processiones: præsertim cùm dies Natalis Domini celebrior sit vniuerso orbi, quam Martyrium Protomartyris, etiam in qualibet Cathedrali Ecclesia ipsius. Quòd si Metropolitanam vel suffraganeas imitari refugiunt sedes, videant scilicet nouas illis condere leges.

Cap. XVII. *Incendium Vosiensis Monasterij.*

Ea Tempestate sub Abbate Petro, qui erat frater Alcontor de Mirabel, Vosiense Monasterium, quod sanctus Aredius reædificauit, igne crematur: priuilegia, ornamenta, libri, pluràque simul bona perierunt. Miles quidam de Petra Buffería frater sacristæ captus est, donec dato pretio exiret, à cuius oris negotiator quidam per publicam viam transiens à Vosiensibus cum rheda sua captus lethaliter vulneratur. Cuncti igitur Principes huius patriæ, quibus vectigalia soluebat, pro morte mangonis sui terras Monasterij pessimè vexabant. Hac de causa ornamenta multa exhausta sunt, quæ ignis non consumpserat. Iuxta illud propheticum, Residuum bruchi comedit locusta. Cognoscentes itaque Monachi pro negligentia ordinis se castigari, Abbatem Sancti Michaëlis Ademarum expetunt, vt errata corrigat, patrémque idoneum illis præficiat: qui infirmitati illorum compatiens, præfecit illis Abbatem Geraldum cognomento de Lastrada ex equestri genere castri de Nontrouio, vel Mauron oriundum. Hic ab ineunte ætate Canonicus Sancti Aredij, postmodum magnæ Religionis Monachus Sancti Martialis extitisse refertur.

Cap. XVIII. *De Domno Petro Abbate.*

Petrus tunc Abbas apud Sanctum Angelum defunctus ac tumulatus erat, quia de ipso Cœnobio Rector extiterat. Supradicti Ordinis reformatio in tantum placuit etiam sæcularibus viris, vt Geraldus Bernardi, filius Bernardi de Bré, anno Dominicæ Incarnationis MLXXXII. Sancto Petro medietatem de tota Vicaria Vosiensi sponte tribueret. Nam aliam partem habent milites quidam de illo. Ipse tamen Vicariam cum alio feuo habet de Abbate, pro quo debet ei facere hominium, & posteri eius. Huius Geraldi Bernardi filius fuit Guido de Bré, qui genuit vnicam filiam Stephanam vxorem Oliuerij de Turribus, & Guidonis Flamenc filij Heliæ.

Defuncto Henrico Rege Francorum regnauit Philippus primus. Huius tempore duæ Epistolæ S. Martialis repertæ leguntur in sacrario beati Petri, in tumulo cuiusdam, vbi sepultura Antistitum antiquitus fuit.

His diebus Ademarus Abbas Lemouicensis venit apud Vserchiam, rogatus à fratribus in capitulo interfuit, adduxitque tres magnæ honestatis Monachos, quorum nomina non debet delere obliuio. Primus Guillelmus cognomento Deua, qui Arnaco Præpositus, de Calesio Prior, Abbas de Figiacō, non tam præfuisse quàm profuisse legitur; cuius anniuersarij dies agitur v. Kalend. Septembris: secundus Alcius Prior Lemouicensis, qui sepultus est iuxta parietem S. Benedicti ad ostium Thalami Abbatum. Tertius Geraldus, quem elegerunt statim Vsercenses in Abbatem, expleto vno anno post Constantinum. Hic Geraldus ampliauit propriam Ecclesiam præ cæteris in spiritualibus & temporalibus rebus.

CAP.

CAP. XIX. *Translatio S. Nicolai de Myraea ad Barienses.*

Anno Dominicæ Incarnationis MLXXX. Indictione VII. (corrige sis anno 1087. Indictione 10. ex Sigeberto aliisque) delatum est corpus prædicandi Præsulis Nicolai de Myræa ciuitate metropoli Lyciæ ad Barium in Apulia; quia verò Ioannes Barnie Archidiaconus Ecclesiæ Bariensis de his latiùs scribit, ad alia succinctè redeamus. Perinde tamen apud Occidentales celebre nomen claruit Nicolai.

His diebus Guillermus Comes prœliis multis lacessiuit Lemouicenses, pro qua oppressione Ecclesia S. Geraldi penitùs destructa narratur.

CAP. XX. *De sancto Geraldo.*

Dum enim conuersaretur idem vir Dei Geraldus in sæculo, tumulum S. Apostoli Martialis honorificè crebrò visitauit, ex cuius dono possessiones quasdam, & ipsius annulum Canonici sancti Stephani hactenùs habere noscuntur. Quâ de causâ, dum transiret per publicam stratam iuxta Podium cognomento de Grossas, iniuriam perpessus est à quibusdam militibus, quos cognominabant Ragimbertos, maledixit eis, ac deinceps progenies illorum patitur detrimentum. Hæc fama per successiones Vosiensibus patet, qui hoc improperant militibus eiusdem villæ, qui de ipsorum stirpe processisse feruntur.

CAP. XXI. *De Guidone de Larun.*

Defuncto Guidone Episcopo, tumulatum est corpus eius in Monasterio S. Stephani ante Altare perpetuæ Virginis Mariæ ab ipsis Canonicis, cùm in illa vrbe nullius cadauer defuncti iacuerit, tunc Geraldus Abbas S. Augustini, conuocato (aliàs conniuente) Comite Pictauense, corpus Pontificis ab Ecclesia sublatum infra paucos dies apud S. Augustinum magnâ cum frequentiâ diuersorum Ordinum recondit (recommendauit) vnus tamen de turba lapide iacto caput Sacerdotis mortui percussit, vnde sanguis non sine admiratione multorum exiuit.

Ordo Carthusiensium sanctissimus incepit hoc tempore, scilicet anno MLXXXVI. per Brunonem virum sanctum, natione Alemanũ de Colonia Agrippina, Magistrum in Theologia, cum sex aliis venerabilibus viris in diœcesi Gratianopolitanensi. Hic Ordo, teste B. Bernardo, inter omnes Ecclesiasticos Ordines primatum tenet, non ratione temporis, sed vigore sanctitatis: vnde ipse vocat eum speciosissimam columnam Ecclesiæ. Victor Papa dum esset Monachus Cassinensis, per somnium vidit Deum suæ dignationi in solitudine Carthusianæ habitacolum construentem, & dicitur quòd Spiritu prophetiæ pollebat.

CAP. XXII. *De tribus Monachis S. Martialis, qui remanserunt, quando Cluniacenses inuaserunt Monasterium.*

Quando Ademarus Abbatiæ principatum obtinuit, iste Geraldus ex Monachis sancti Martialis, vnus ex tribus maioribus erat: alter Guido Pauta, vnus ex militibus de Rupecauardi, & tertius Gaufredus de Molio, qui eidem Ademaro multas dicuntur parauisse iniurias, quandoquidem magis vocabant eum loci peruasorem, quàm prouisorem. Ante Geraldum fuit Abbas sancti Augustini Albertus successor illius Guidonis, qui construxit elocarium: post Geraldum fuit alter Guido Manzer ex Burgensibus Lemouicensibus, qui cognominabatur Bonaborsa. Hic cùm accusaretur apud Archiepiscopum, eò quòd esset de scorto natus, Metropolitanus fertur dixisse, Filius non portabit iniquitatem patris. Post hunc præfuit Stephanus, de cuius parentela exiuit Guillermus Ademari miles de Celon: hic reædificauit Monasterium de Charnix à fundamentis: huic successit Philippus Monachus Dolensis, qui viuus Abbatiam reliquit: deinde Petrus frater Iterij del Barri, militis castelli de Axia: hic Monachus sancti Martialis, ac postmodum Abbas, qui Cœnobia ambo nobiliter rexit, honestisque officinis decorauit: Petro successit Raimundus de Beinac, ex equestri genere de Petragorieo, cuius tempore Monasterium constructum & con-

seruatum est. Obiit Geraldus Abbas Vosiensis 5. Kal. Ianuat. & sepultus est inter ostium Monasterij, & parietem Capituli in claustro. Huic successit Petrus: hic cum Renaldo successore suo apud sanctum Mattialem diù conuersatus fuit, quorum alter Anesium, alter Multonem sub Abbatis Ademari imperio rexit. Temporibus istis guerra illa extitisse narratur, quæ fuit inter Bernardum, & nepotem illius Ebolum adolescentem. Verùm quia tantorum virorum gesta paucis verbis explicari non possunt, etiam genus illorum à temporibus Hugonis Regis, qui cognominatus est Capucius, patris Roberti Pij Regis, vsque ad præsentem annum succinctè replicabo. Ego siquidem Gaufredus ista dictaui anno Incarnationis Dominicæ MCLXXXIII. Philippi, qui fuit filius Ludouici, tertio anno: quo videlicet anno guerra grauissima fuit in Lemouicino inter Henricum Anglorum Regem, & filium eius Henricum Iuniorem, qui tunc obiit in festo B. Barnabæ Apostoli. Ego quintum annum tunc Prioratus mei in Cœnobio Vosiensi expleueram.

CAP XXIII. *Genus Combornensium & Turrennensium Vicecomitum.*

Tempore Othonis Romanorum Imperatoris Archambaldus Vicecomes Combotnensis prœlia multa gessisse, Reginam de adulterio accusatam vsque ad fugam accusatorum agiliter defendisse narratur. Ipse Macellarius cognominatus est, quia sicut carnifex carnes securi in macello, sic iste truncabat ipse hostes in bello. Cum eo tunc erat Gulpherius ille de Turribus, qui cognominabatur Archambaldus: Hic dicitur acquisiuisse castrum de Torrena, quod erat * contoratum. In introitu portæ, dum viriliter pedem intromitteret, tanto impetu clausæ ambæ portæ feruntur, vt pede grauiter colliso pessimè claudicaret; ex tunc Archambaldus Chamba putrida cognominatus est. Hic de sorore Richardi Normanorum Ducis genuit Ebolum, cui Arbertus de Chananoiam Monachus de Vsetchia concessit insipienter villam de de Bar, pro quadam correctione Capituli irritatus, quam olim Cœnobio Vsarcensi tribuerat. Ebolus genuit Archambaldum, cuius matre legitimâ adhuc viuente, non legitimè aliam duxit, de qua genuit Guillermum & Roberrum. Cernens Archambaldus patrem diligere fratres plusquam se, vnum ex illis Robertum occidit. Quapropter pulsus à patre, profugus factus est; post dies multos occidit militem quemdam, qui olim in prœlio patrem plagâ insanabili vulnerauerat: quâ de re exhilaratus Ebolus, precibus multorum apud Tutelam cum filio pacem fecit, deditque Guillermo consensu Archambaldi Ebolus castrum de Torena. Alij dicunt Guillermum de legitimo procreatum coniugio, castrum de Torena præ cæteris à patre dono accepisse, & quibusdam ex causis partem de terra sua non iure amisisse. Guillermus genuit Bosonem, Boso genuit Raymundum, & Archambaldum de Ribeyrac, & Ebolum Abbatem Tutelensem, qui apud S. Martialem Lemouicas sepultus est. Raymundus, cuius nomen scribitur in denario monetæ publicæ, de Mathilde, quæ fuit soror Comitis de Pertico (del Perche) genuit Bosonem, qui occisus fuit à la Rocha S. Pauli. Boso de filia Bernardi de Anduza de Aleth (aliàs Daudura de Laleft) quæ dicitur Eustorgia, genuit Raymundum: Iste multas possessiones acquisiuit, castrum de Brassac, de Vicecomite Guillermo comparauit; Principatum castelli Salagniacensis de Raymundo Comite Tolosano obtinuit, verumtamen lingua (fortè iniqua) ciuibus prœlia multa concitauit: hic de Helis filia Bernardi de Castelnau genuit Raymundum, qui vulneratus est in capite, & Bosonem, qui igne crematus est, dum haberent eum hostes obsidem.

CAP XXIV *De Ventadorensibus Vicecomitibus.*

Archambaldus, qui vindicauit patrem, & occidit fratrem, de Rotbetga sorore Vicecomitis de Rupecauardi genuit Archambaldum, Ebolum, atq; Bernardum. Isti diuiserunt terram suam, 1. Archambaldus tenuit castrum de Comborno, Ebolus Ventadour: cæteras possessiones, castella, vel oppida, æquâ lance diuiserunt. Bernardo vnusquisque vigintiquinque mansos dedit, id est, quinquaginta de communi, & Ecclesiam de Belmond, quæ tunc non erat munita. Ebolus de Ventadour de Almode sorore Alduini Borrel patris Roberti de Montrond genuit Ebolum, qui vsque ad senectam alacritatis carmina dilexit: hic de Agne filia Guillelmi de Montlusson,

(aliàs de Montelucio) Aruerniæ castro, genuit Ebolum. Idem cùm reuerteretur ab Ierosolymis, apud castrum Cassinum obiens tumulatur. Ipse ex filia Guillelmi de Montepislerio, quæ vocatur Alaiz, genuit plures: primus Guillelmus, Abbas Tutellensis, equum dum ascenderet (committeret) adolescens corruens exspirauit: alter Ebolus, Cluniacensis Monachus, Decanus de Mauriac: item Bernardus Monachus & Abbas Tutellensis; Guido Canonicus de Magalona; Raymundus & Helias Canonici sancti Stephani Lemouicensis: Ebolus, qui ex baptismo Archambaldus; itemque alius Ebolus, qui fratrem aliquoties prœliis vexauit: Ebolus qui & Archambaldus, ex Sibylla filia Radulfi de Faya, qui fuit frater Guillelmi Vicecomitis de Castelleyrac (Castelleyal) genuit Ebolum: cui Ademarus Vicecomes Lemouicensis filiam suam Mariam desponsauit, sed sine hærede obiit. Pòst idem Ebolus de Maria sorore Raymundi de Torenna genuit Raymuudum & Ebolum.

CAP. XXV. *De Vicecomitibus Combornensibus.*

Archambaldus, in cuius sorte deuenit Combornense castrum, frater Eboli atque Bernardi, genuit Ebolum, & obiens apud Vserchiam foras vitream sepulchri tumulatus est, præsente Geraldo & alio Geraldo Abbatibus: qui timens terram suam commendare Ebolo fratri suo, reliquit eam Bernardo, quem quidam asserunt pro Clerico deputatum, vt nutriret filium Ebolum, quousque puer militiæ cingulum ætate congruâ perciperet. Cúmque expeteret iuuenis hæreditatem paternam ab auunculo, opportuno tempore, expulsus ab illo est; & qui erat hæres, factus est exul: consensu tamen quorumdam, castrum de Comborno obtinuit, captáque patrui vxore, coram multis fœdauit, eâ inrentione, vt eam Bernardus ob istiusmodi infamiam repudiaret, quod nequaquam fecit. Erat quippe filia magni viri de Corso, qui dictus est Hugo Garcini, idcircò ipsa vocabatur Garcilla. Post hæc Bernardus cum paucis venit prope castrum quasi insultans adolescenti. Egressus inconsultò persecutus est patruum nepos vsque ad locum, qui non procul est ab Ecclesia de sancto Martiale, quæ dicitur Estiual, in via quæ ducit de Alassiaco apud Vosias. Surrexerat enim à mensa iam temulentus Ebolus, erátque finis temporis Autumni. Quid multa? Iuuenis capitur, captus in eodem loco perimitur. Quidam dicunt quòd ipse Bernardus per inferiorem regionem iuuenem vulnerauerit: alij dicunt quòd Stephanus de Bosac miles quidam hoc patrauerit. Quisquis tamen hoc fecerit, consensu auunculi legitimus hæres iniustè perimitur. Huic Bernardo dici potest: Occidisti insuper & possedisti. In hora verò mortis suæ Ebolus ingemuit, Domini clementiam implorauit, capillos capitis abrumpens in altum proiecit, quasi pagium pro delictis Domino reddens. Hunc defunctorum more abluit Stephanus Blaudrix, sicut mihi enarrauit filius eius Stephanus Blaudrix, Prior Tutellensis. In loco autem vbi occisus fuit, oblationes multas detulit frequentia populorum per dies aliquot; Ebolus tandem Tutellæ defertur.

Bernardus igitur de Garcilla genuit Archambaldum, qui barbam longam vsque ad senectutem ferebat: hic Tutellæ cum filia sua Helia conditus est. Archambaldus de filia Ademari Vicecomitis Lemouicensis, qui Cluniaco Monachus obiit, quæ ex baptismo Humberga, vulgò Brunicenda nominatur, genuit plures: vnus tamen omnium Vicecomes Lemouicensis fuit, is est Ademarus; alter Combornensis, is est Archambaldus: hic de Iordana filia Bosonis Petragoricensis Comitis genuit Heliam, Archambaldum, & Petrum Assaillit Clericum: Helias accepit filiam Raymundi Vicecomitis de Torenna, qui cognominatur Contors: hæc Petro Matthæi quondam Abbate Vsercensi narrante percepi, qui ab ipsius Eboli Contotis ore hæc se audiuisse fatetur. Nunc ad proposita redeamus.

CAP. XXVI. *De Humbaldo Episcopo, qui ab Vrbano Papa II. fuit depositus.*

Guidoni in Pontificatu successit Humbaldus: consurrexit tamen contra illum Ademarus Abbas sancti Martialis, eò quòd non esset vocatus ad faciendam electionem, sicut antiquitùs fieri solet: qui Abbas Papam expetiit Vrbanum, qui decreuit non absque Abbatis voluntate Humbaldum esse Pontificem declarandum. Reuer-

sus Abbas populo Lemouicensi in quadam solemni processione publicè dixit: Si ego Humbaldum suscepero, sanguinis omnium ciuium nostrorum, qui in hac charta scripti sunt, reum me noueritis. Ista dicendo chartam ostendit. In electione nempè Pontificis Abbas disceptauerat cum Canonicis. Idcircò Burgenses de castro egressi, contra ciues vrbis prœlium commiserunt. Inde guerra orta est inter illos, vnde multi gladio corruerunt. Cùm adiisset Papam Episcopus, reperit Abbatem iuxta Domnum Vrbanum, quem Lemouicæ dimiserat, dum arriperet iter. Tunc stupenti Pontifici Abbas respondit, Puluerem qui cecidit super cappam istam in electione tua Lemouicæ, veni excutere Romæ. Regresso Abbate, Præsul remansit, obtinere tamen nequaquam valuit litteras, nisi deprecatorias, quatenus si Abbatem haberet propitium, in suum solemniter reciperetur Pontificium. Quid plura? Humbaldus in itinere Apostolicos apices falsauit per consilium Heliæ de Gimel Archidiaconi, machinamento Matthæi Vitalis, qui erat tunc Aurifex Lemouicis. Videns itaque Abbas Apostolica priuilegia, incredibiliter admiratus est summum Sacerdotem subitò suam peruertisse sententiam. Suscepit tamen Præsulem publicâ & solemni processione, sicut in litteris continebatur, quas litteras diligenter seruauit. Populus verò hoc molestè tulit, & nisi confideret de dilectione ac prudentia Abbatis, continuò super suscipientem & susceptum irruerent. Postquam Dominus Papa venit in Gallias, reprehendit Abbatem, quòd absque illius nutu Pontificem receperit: qui continuò ostendit ei litteras à Pontifice sibi traditas, vnde Apostolicus plusquam credi potest obstupescens, rei veritate compertâ, huius sceleris ministros anathemate iusto percussit; lege quoque perpetuâ inhibuit, ne aliquis qui nomine Heliæ de Gimel censeretur, vllum honorem in vrbe Lemouicensi obtineret. De Pontificis verò expulsione non multò pòst tractabitur; interim alia tractabuntur.

CAP. XXVII. *De morbo ignis subcutanei, qui plebem Aquitanicam atrocissimè torquebat.*

Anno Domini MXCIIII. iterata lues subcutanei ignis plebem Aquitanicam atrocissimè torrebat. Hi quantocyùs ad Patronum proprium confugientes, auxilium de Sancto accipere meruerunt. De toto nempè Lemouicino ad sanctissimum Martialem delata sunt sancta Sanctorum corpora, confluentibus vndique populorum ac principum turmis. Tunc Dominus Omnipotens beatum Pardulphum præclaris decorauit miraculis, cuius corpus illic de Arnaco, maximo cum honore fuerat deportatum. Huius Sancti reliquias honestè prosecutus est Girbertus, eiusdem Cœnobij Præpositus, qui oblationum quæ Sancto offerebantur, munificus extitit largitor. Hic creditam sibi domum in thesauris Ecclesiasticis, congruis ædificiis, terrarúmque redditibus augmentare curauit. Facta est hęc translatio Sanctorum circa festiuitatem Natiuitatis perpetuæ Virginis Mariæ, anno quo suprà. Præerat eo tempore Monasterio S. Martialis Ademarus, vir magni nominis, cuius consilio, vnâ tamen authoritate Humbaldi Pontificis, quæ suprà relata sunt, gerebantur. His diebus repertum est genus pyri agrestis à rustico in agro, cuius fructus vulgò cognominantur, *Poires d'angoisse*. Vicus eius sic vocitatur, & est in Lemouicino non longè à Monasterio S. Aredij, quod dicitur Aranum. *Quæ sequuntur vsque ad Asteriscos in codice Iustelli, habentur ad calcem dumtaxat Chronici huius, velut ab alio quopiam auctore deprompta: Nos Bouchetij, nostrumque exemplaria sequuti, huic loco narrationem sequentem inseruimus.*

Anno Domini MXCV. Vrbanus Papa in Gallias veniens per Burgundiam & Franciam, habitis Conciliis, Gregorij Papæ decreta renouat, & confirmat. Philippum Regem Franciæ, qui viuente vxore alteram induxerat alterius viuentis vxorem excommunicat. Hic Papa Claromonte in Aruernia Concilium celebrat mense Nouembris hoc anno sequenti, in quo statutũ est vt Horæ B. Mariæ quotidiè dicantur, Officiumque eius diebus Sabbati fiat. Ex quo mos in quibusdam Ecclesiis inoleuit, facere nouem Lectiones cum nouem Responsoriis, & aliis necessariis, nisi in Quadragesima, vel nisi adsit festum duplex, vel quòd habeat Lectiones & Responsoria propria, vel in Vigiliis Paschæ, Pentecostes, omnium Sanctorum, Natiuitatis, Epiphaniæ, & Vigiliis Apostolorum habentium ieiunium, & feriis quatuor Tempo-

rum, exceptis in Aduentu Domini, quia in feria 4. legitur, *Missus est*, & feriâ sextâ, *Exurgens Maria*, & Sabbato, quia omnia sunt de Virgine Maria; & ideò plures faciunt illis tribus diebus de Virgine Maria sex Lectiones, & Homilias de feria, quod eiusdem B. Mariæ est. Alij faciunt Officium feriale cum Nocturno. Sed fac vt volueris. Sed primùm credo meliùs faciendum argumento illius Constitutionis Vrbani Papæ in Concilio Claromontensi. Item in eodem Concilio exponitur miseria ciuitatis Ierusalem, Christi dedecus nunciatur, narratur opprobrium, consilium postulatur. Exinde venit Lemouicas, ibi dedicauit sancti Stephani Ecclesiam, & beati Martini Monasterium: ibi etiam induxit, & exhortabatur de Ierosolymitano itinere. Quâ monitione & exhortatione anno M X C V I Occidentalis populi innumerabilis multitudo, Turcósque ex magna parte Christianorum tyrannos audiens inuasisse, Duces, Comites, Episcopi, Clerici, & Religiosi, Principes & Barones, senes, iuuenes, liberi, serui, & puellæ, vnáque inspiratione communi ab Hispania, Prouincia, ab Aquitania, Britannia, ab Anglia, Scotia, Normandia, Apulia, & aliis terris & regnis vndique concurrunt armati fide & virtute, & signo sanctæ Crucis signati. Et primò Iudæos in vrbibus, in quibus erant ingressi, ad credendum compellunt; nolentes ab vrbibus eliminant, trucidant, bonis temporalibus priuant, quorum quidam se perimunt, alij ad tempus se credere simulantes, ad Iudaïsmum posteà relabuntur. Eminebat enim in hoc exercitu Podiensis Episcopus, Dux Lotharingiæ Godofredus, Eustachius & Balduinus fratres ipsius, Robertus quoque Comes Flandrensis, Comes Metensis, Hugo Magnus frater Regis Franciæ, Comes Blesensis, Comes sancti Egidij & Tholosæ, Dux Apuliæ, Comes Normanniæ, Anselmus de Ribodimonte, Raymundus de Torenna Lemouicensis diœcesis, Gulpherius de Turribus eiusdem diœcesis, vir memoriâ dignus: qui cùm crebros concursus exerceret in hostes, & multa damna de die in diem inferret, accidit vnâ die quòd rugitum cuiusdam leonis à serpente circumligati audiuit, & audacter accedens, leonem liberat. Qui, quod admirabile dictu est, memor accepti beneficij eum sequitur, sicut vnus leporarius, qui quandiu fuit in terra illa, nunquam recedens multa commoda illi tulit, tam in venationibus, quàm in bellis; dabat carnes venaticas abundanter, & aduersarium domini sui cursu velocissimo prosternebat; & dum rediret leo, ipsum dimittere noluit, sed nautis ipsum in naui recipere nolentibus, tempore animal crudele, secutus est dominum natando, donec labore quieuit anno M X C V I I. (fortè M C V I I.) * * *.

Tempore quo diuinæ placuit pietati liberare sanctam ciuitatem Ierusalem à Turcorum tyrannide, imperabat Græcis Alexius, Romanis II. (imò III.) Henricus, Hispanis Hildefonsus frater Sancij, Francis Philippus filius Henrici, Anglis Guillermus filius magni Triumphatoris Guillermi, Apostolicam verò sedem gubernabat vir prædicandus, qui antè dictus est Odo, Monachus Cluniacensis, qui posteà factus est Episcopus Hostiensis, postmodùm in summum Sacerdotem assumptus, dictus est Vrbanus secundus. Hic publicæ prædicationis causâ Gallicas petiit oras, prouocans populos Occidentis, vt ferrent auxilium filiis Orientis: Assumptionem sanctæ Mariæ Anicio peregit, Monasterium sancti Roberti de casa Dei in honore sanctorum Agricolæ & Vitalis, quorum reliquias ibidem quondam Reneo Episcopus Aruernensis collocauerat, decimoquinto Kalendas Septembris consecrauit. In festo sancti Thomæ Vferchiæ hospitatus est: decimo Kalendas Ianuarij Lemouicas deuenit, Missam de Galli-cantu Dominicæ Natiuitatis in Ecclesia Puellarum sanctæ Mariæ, quæ dicitur ad Regulam, decantauit: Missam de luce in Basilica Regali apud sanctum Martialem celebrauit. Inde triumphaliter coronatus, ad sedem Apostolicam Episcopalem rediit, vbi reliqua solemnitatis officia peregit. Altera die, quæ est post festum Innocentium, Cathedralem Ecclesiam in honore Protomartyris Stephani dedicauit, sequenti die quieuit. Pridiè Kalendas Ianuarij Basilicam Regalem in honorem Saluatoris mundi consecrauit, eiusque antiquam libertatem, nobilémque prærogatiuam nouis priuilegiis roborauit. Huic dedicationi, quæ peracta est anno Dominicæ Incarnationis M X C V. interfuerunt plures Episcopi, quorum nomina silentio non sunt tegenda: Hugo Lugdunensis, Audebertus Bituricensis, Amatus Burdegalensis, Robertus (aliàs Dagbertus) Pisensis, Rangerius Regiensis. Hi omnes Archiepiscopi: primus Bruno Signiensis, Petrus Pictauiensis, Ar-

* * Oo iij

nulphus cognomine de Berbezillo, Sanctonensis; Raynaldus Petragoticensis, Raymundus Ruthenensis, Hnmbaldus Lemouicensis: isti omnes Episcopi. Hi postquam Romanus Pontifex aquam benedixerat, circa Basilicam more Ecclesiastico aspergebant. Dominus Papa propriis manibus venerandum Altare consecrauit, Missamque super illud solemniter celebrauit. Inde ad benedicendos populos in publicum processit, quorum tanta erat illic multitudo, vt in circuitu ciuitatis citra vnum milliarium nonnisi capita hominum viderentur; oblationum verò tanta copia fluxit, vt arca sepulchri Apostolici, quæ vulgò Gauteau appellabatur, præter alias plena redundaret.

Ex Tabulario Lemouicensi Embolum pag. 409, Historiæ Comitum Pictauensium Ioannis Beslij.

Anno ab Incarnatione D. N. I. C. 1095. Indictione tertiâ, temporibus Philippi Regis Francorum, Vvillelmi Ducis Aquitanorum, Vmbaudi quoque Lemouicensis Episcopi, & Domni Ademari Abbatis Monasterij S. Martialis, factus est Conuentus permaximus in ciuitate Lemouicensi, diuersi ordinis, vtriusque sexus & ætatis. Huic nobili & præcipuo Conuentui præfuit Dominus Vrbanus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Apostolicus, cum Archiepiscopis & Episcopis, Abbatibúsque secum comitantibus, qui eo tempore de partibus Italiæ in Galliam aduenerat pro diuersis Ecclesiæ Dei vtilitatibus, tectæque fidei statu, maximisq; negotiis Christianæ Religionis. Præcipua tamen aduentus illius causa extitit, quia Ecclesia Christi, gensq; Christiana in partibus Orientis à perfida Saracenorum natione peruasa, nimiúmque afflicta, sub graui persecutione manebat. Vnde venerabilis Papa per semetipsum Gallias adiit, vt Gallorum gentem armis bellisque exercitatam, precibus & monitis prouocaret, quatenus sanctæ Dei Ecclesiæ libertatem defenderet, populúmque Christianum à iugo nefandæ gentis liberaret, & pro amore charitatis, peccatorúmque suorum remissione expeditionem maximâ manu confertam, ad Orientis partes moueret, quo nefandam gentem ab hæreditate Christi repelleret. Cùm ergo huius rei gratiâ Gallias perlustraret mense Decembri, decimo Kalendas Ianuarij, venit in hanc ciuitatem Lemouicensem, adfuerúntque cum eo præcellentissimi ac religiosissimi viri Archiepiscopi & Episcopi plurimi, quorum ista sunt nomina: Domnus Vgo Archiepiscopus Lugdunensis, Domnus Audebertus Archiepiscopus Bituricensis, Domnus Amatus Archiepiscopus Burdegalensis, Domnus Dagbertus Archiepiscopus Pisensis, Domnus Rangerius Archiepiscopus Pisensis (Regiensis) Bruno quoque Episcopus Signiensis: Præsul quoque Pictauiensis Petrus; Præsul quoque Santonensis Ranulfus; Præsul quoque Petragoricensis, Præsul quoque Rotenensis Raymundus, Humbaudus Episcopus Lemouicensis: hi omnes cum eo Christi Domini Natiuitatem celebrauerunt, & ipso die Natiuitatis diluculò, cum omnibus illis ascendit ad Ecclesiam Domini Martialis, & super Altare sancti Saluatoris Missam de Luce cantauit, & post sermonem habitum ad populum, coronatus ad sedem sancti Stephani rediit. Die verò sextâ Natiuitatis, quæ fuit Dominica iterùm ad Monasterium sancti Martialis venit, ibique diebus octo permanens cum præfatis Archiepiscopis & Episcopis Basilicam Regalem, quam diuæ memoriæ Ludouicus Imperator, filius Caroli Magni, à fundamentis construxerat, sed postea tam conflagratione ignis, quàm variis casibus conquassata, & à Domno Ademaro Abbate tunc istius loci interiùs exteriúsque ad plenum reformata, & ornata, Apostolicâ auctoritate solemniter dedicauit secundo Kalendas Ianuarij, & ipse quidem aquam benedixit: Archiepiscopi verò interiùs exteriúsque Basilicam cum ipsa aqua perlustrauerunt: deinde ipse Dominus Papa propriis manibus Altare Domini Saluatoris aquâ benedictâ lauit, chrismate & oleo sancto perunxit, pignora sanctorum ibi reposuit, & mox in ipso Altari Missam cantauit, innumerâ populi multitudine adstante, & in perpetuo diem illum solemnem & celebrem Dedicationis agi constituit.

Cap. XXVIII.

Depositio Humbaldi Episcopi Lemouicensis anno MXCV.

Tunc Lemouicensis Pontifex Humbaldus ab aduersariis accusatur, accusatus conuincitur, & apud sanctum Martialem in conspectu Ademari Abbatis, quo contradicente electus fuerat, à Domino Papa publicè deponitur: qui Humbaldus apud sanctam Seueram secessit, ibique inter laïcos laïcaliter multo tempore vixit; erat quippe frater dominorum eiusdem castri, quod est in Biturico.

Dum ista peraguntur, Geraldus Abbas Vzercensis, peractis in capella sua Missarum solemniis, ipsâ die Natalis Domini, pro quibusdam Ecclesiæ suæ negotiis, Lemouicas deuenit, deciditque in lecto ægritudinis causâ, & in festo sancti Mauri apud sanctum Martialem, cuius quondam Monachus extiterat, spiritum exhalauit Sepultus verò est ab Abbate & Monachis in Sacrario beati Petri, iuxta ostium, ad dexteram intrantibus claustrum. Hic viginti octo annis Abbatiam propriam optimè rexit, cui successit Gaubertus, cognomento Malafaida, sancti Martialis, & Monasterij Vosiensis Monachus ac Sacrista, oriundus ex genere militum de Vico sancti Vincentiani, qui est prope Viseram fluuium. Iste Abbatiam sibi commissam per annos duodecim meliorare curauit.

Igitur deposito Humbaldo, Guillermus Prior Monasterij sancti Martialis Pontifex efficitur, sed non statim. Ipse fuit frater nobilium virorum de Vreec, quod est castrum in Biturico. Hic consecrauit Monasterium de Vserchia in honore Principis Apostolorum, vndecimo Kalendas Februarij: vna cum Arnaldo Episcopo Petragoricensi, tempore supradicti Gauberti Abbatis, anno Dominicæ Incarnationis millesimo nongentesimo septimo. Altare verò maius consecratum fuerat olim ab Hugone Lugdunensi Archiepiscopo, & Guidone Lemouicensi Episcopo: nunc verò mundatum & expiatum est à præfatis Præsulibus, & alia quædam Altaria consecrata.

Eodem sub tempore Episcopus Guillermus corporali possessione inuestiuit Vosiensem Ecclesiam, & Petrum Abbatem eiusdem Cœnobij de Capella de Bré, sicut olim concesserat Firminus de Bré, eiusque posteri. Cúmque idem Præsul zelo Dei tactus, prauorum moribus contrairet, infra tertium sacerdotij annum ab iisdem veneno petitur per manus cuiusdam Martini, qui erat de vrbe Lemouica, qui cognominabatur Christianus, qui in hoc facto extitit paganus, imò peior quàm paganus. Cúmque grauari se Pontifex cerneret, Abbatem quamquam tardè expetiit, qui tali peste laborantibus subuenire solitus fuerat, etsi ad eum accessissent antequam membra sopori dedissent. Quid memorem cuncta? Sole ruente Præsul obiuit. Tunc Abbas nuntium dirigit in ciuitate, qui diceret Episcopum sanum factum Pontificalia velle ornamenta, quibus acceptis, lugubri pulsatione signorum mors Pontificis declaratur. Magnanimus tamen Abbas nos cupiditatis causâ hoc peregisse perpenditur, vt res acta ad ignominiam inimicorum veritatis notior haberetur. Corpus igitur Præsulis honore condigno in Basilica Saluatoris mundi tumulatur ante Altare sancti Austricliniani quasi passibus octo: iuxta cuius tumbam Altaria duo, vnum in honore sancti Iacobi, aliud in honore sancti Vincentij Leuitæ & Martyris constructa & consecrata sunt. Paulò ante tempus illud, memoratus Papa Vrbanus inuestiuit solemniter Ecclesiam sancti Martialis, & Abbatem ipsius Ademarum, de Ecclesia sancti Petri Montandrensis, & de Ecclesiis de Saliomo cum pertinentiis suis, vbi requiescit corpus sancti Martini Abbatis, illius terræ quondam principis. Huius vita apud nos plenitet non habetur, quia in inuasione Normannica substracta dicitur. Hinc perpendi potest quantùm Ecclesiæ conferat, qui Sanctorum gesta describere studet: Si enim Sancti huiusce acta in pluribus Ecclesiis scripta haberentur, tantum detrimentum Cœnobium illius in amissione possessionum non pateretur.

Cap. XXIX. *De Petro Burdegalensi, Lemouicensi Episcopo.*

Defuncto Guillermo, suscepit Sacerdotium Petrus Burdegalensis. Hic litteris quidem valdè eruditus fuit, verumtamen immoderata ingluuies nimiam edacitatem ciborum ei suggerebat, infirmitate naturæ cogente. Iste dedit Monasterio Vosiensi Capellam de Combornio, & confirmauit donum de Capella de Bré, quam antecessor suus Guillermus Episcopus eidem Monasterio dederat. Dedicauit præterea Monasterium de Atnaco decimo quinto Kalendas Decembris, in honorem sanctæ Trinitatis, sanctique Pardulphi, cuius corpus illic honestè quiescit: In quo Monasterio Pontifex linteum subtilissimo opere decoratum cernens concupiuit, petiit, & accepit. Post hæc Pontificatum derelinquens, sese ex toto Cathedræ subtraxit. Nondum Pontifices subjectas Ecclesias procurationis causâ grauabant, nondum illas tantis exactionibus opprimebant: feudalia quoque seruientes de promptuario vel mensa Pontificis quasi pro legitimo beneficio multa sibi vendicabant. Guerra quoque permaxima per Lemouicinum tunc temporis fuit, quibus ex causis viduam vrbem irritatus pastor reliquit: quo recedente, res in pendulo (aliàs periculo) remansit. Sacerdotij vices exercente Guillermo de Charbonieyras ferè per biennium, qui tamen numqum ad sacerdotium peruenit.

Cap. XXX. *Liberatio vrbis Ierusalem.*

Generali præcepto exercitus Domini prompto animo, manu armatâ ascendit Ierosolymam. Capta itaque, imò, vt veriùs fatear, liberata est terra sancta de potestate Turcarum feriâ 6. horâ tertiâ, Idus Iulij, ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo nono, cuius exercitus bella vel magnifica gesta Baldricus Burguliensis Abbas, & alij quidam luculento ac veraci stylo descripserunt. Nos succinctè ad alia tendimus. Gregorius, cognomento Bechada de Castro de Turribus, professione miles, subtilissimi ingenij vir, aliquantulùm imbutus litteris, horum gesta præliorum materna, vt ita dixerim, linguâ rythmo vulgari, vt populus pleniter intelligeret, ingens volumen decenter composuit, & vt vera & faceta verba proferret, duodecim annorum spatio super hoc opus operam dedit. Ne verò vilesceret propter verbum vulgare, non sine præcepto Episcopi Eustorgij, & consilio Gauberti Normanni hoc opus aggressus est. Supradicti castri Princeps fuit Gulpherius ille de Turribus, qui in suprascripto bello, & maximè apud Marram vrbem, magnum sibi nomen in præclaris facinoribus acquisiuit. Requirenti quot annis libera seruiuit, breuiter respondebo: Tradita est ciuitas terrena Regi magni filiis alienis ad conculcandam eam, tertio Kalendas Octobris Dominicæ Incarn. millesimo decimo anno regni Roberti filij Hugonis XXI. Deoque miserante reddita est filiis adoptionis Incarnationis eiusdem, anno millesimo nonagesimo nono, tempore Philippi filij Henrici filij supradicti Roberti Regis: pars exercitus cum Rege Godofredo remansit Ierosolymis, cæteri natiuum expetunt solum, qui per Romam transeuntes, Paschalem Papam inuenerunt, à quo largam benedictionem accipere meruerunt, Vrbano secundo iam defuncto.

Cap. XXXI. *De Ordinibus.*

Charitate priorum frigescente Cœnobitarum, exorti sunt illo tempore diuersorum dogmatum sectatores, scilicet Templarij, Hospitalarij, Grandimontenses, Carthusienses, Cistercienses, Xenodochia pauperum, Conuentus sanctimonialium, Coadunationes leprosorum, & quorumdam nouorum congregatio Canonicorum. Per Ecclesias quoque, castella, vel oppida, semel in anno publicè pauperibus dari eleemosynam Deo propitio mos inoleuit. Item per multas Ecclesias institutum est decantari matutinas, ac vespertinas laudes, cum reliquis officiis horarum de intemerata Virgine Maria, de quibusdam etiam aliis Sanctis; quidam primùm & publicè facere eadem consueuerunt, sicut de beata Valeria, ac sancto Martiale, & alij de

de aliis, quamuis ex toto priuatim ficuti quosdam agere nouimus qui de dulcissimo patre Pardulfo.

MCI. Dominicæ Incarnationis anno Ademarus de S. Riberio Terrassonensis Abbas, qui duobus Geraldis de Mausaco & de Courtallié Abbatibus successerat, sponte se ordinationémque sui Monasterij Ademaro Abbati S. Martialis eiúsque successoribus tradidit, vt errata corrigeret, Priorem, Sacristam, Cellerarium, Magistrum Scholæ, ex Monachis S. Martialis semper haberent. Acta sunt hæc, Raimundo de Turenna Vicecomite laudante. Quod vt Monachi irritum post mortem Bernardi, cognomine Vicarij, fecerunt, omni bono caruerunt, nempe antea bonis omnibus affluebant.

Cap. XXXII. *De Duce Aquitanorum, & obitu Regis Hierosolymorum.*

Dux Aquitanorum Guillelmus cum multis aliis Hierosolymam petrexit: verumtamen nomini Christiano nihil contulit: erat nempe vehemens amator fœminarum, idcirco in operibus suis inconstans exstitit. Tunc trucidatus est exercitus eius à Sarracenis vna cum Radulpho venerabili Pontifice Petragoricensi, Rex interea Godofredus de Boillon vitam finiens sceptrum fratri tradidit Balduino: huius (immò Balduini de Burgo dicti) filiam vnicam Fulco Andegauensis, Pater Gaufredi Martelli Comitis, Patris Henrici Regis Anglorum, fortitus est vxorem; de quâ suscepit Balduinum Regem, super quem capta est Ascalonia, & Amalricum Comitem de Iaffa, qui Amalricus Balduino sine liberis defuncto successit. Post hunc filius eius cùm regnare cœpisset, leprosus effectus est. Iuo interim Cluniacensis Prior vir Scholasticus Lemouicas deueniens à Monachis Sancti Martialis obnixè rogatus vitam sancti Pardulphi, quæ veraci fide quidem, sed inculto stylo conscripta erat, luculenter exarare studuit: Hymnúmque de eodem piissimo Confessore composuit, ita incipiens: ***Fideles cuncti gaudeant, &c.*** Alium nihilominus de Sancto Martiale dictauit inquiens: ***Martiali Apostolico Aquitanorum domino***, &c. reliqua. Hunc Monachi Cambonenses contempserunt, quia de Valeria ibi tacebatur, quibus ipse tunc hunc versum remisit. ***Per hunc Virgo Valeria***; & ita libenter Hymnus ab iis receptus est, tunc & duos: ***Iucundis pangere mentibus*** & ***festiua lux*** dictauerunt, Petrus cognomento Petit, & Geraldus de Villaceses Monachi Sancti Martialis. Iste fuit Præpositus sancti Valerici, postea Abbas sancti Augustini: hic fecerat XII. Responsoria de Sancto Martiale, quorum primum est, ***Læta dies nobis***, quæ apud nos non solùm habentur, sed etiam cantuntur. Maiora tamen responsoria maioribus festiuitatibus non omittuntur. Hic maximas inimicitias exercuit cùm Ademaro Abbate. Verumtamen in fine dierum suorum leprosus efficitur. Sepultus tamen est intra Monasterium S. Augustini.

Cap. XXXIII. *De Bohamundo Principe Antiochiæ.*

Bohamundus illo in tempore Antiochiæ princeps, filius Roberti Guiscardi, à quodam Satrapâ Sarracenorum, nomine Danismanno captus, Deo fauente liberatus est. Galliam petens Sancto Martiali gratias egit, Sanctóque Leonardo pro ereptione suâ compedes argenteas detulit. Sed quia hoc miraculum Pontifex Galtandus pleniùs descripsit, nos ad texendam historiam succinctè accingamur. Huius Bohemundi filiam, licet post dies multos, duxit Raimundus frater illius Guillermi Ducis Aquitanorum, qui apud Sanctum Iacobum obiit, quæ genuit Raimundum Principem, qui Raimundus accepit vxorem neptem Emanuelis Imperatoris Græcorum, cuius Raimundi sororem idem Imperator accepit vxorem, quæ Græco sermone Xenes nominatur, de ista ortus est Alexius Imperator, qui accepit Agnetem filiam Ludouici Regis Francorum, sororem Philippi Adeodati.

CAP. XXXIV. *De Abbatibus Cluniacensibus.*

Hugo Abbas Dominicæ Incarnationis M C I X. anno ab ordinatione sua sexagesimo III. Kalend. Maij, temporaliter viuere desinit. Iste solus ex numero Sanctorum quatuor Abbatum Cluniaco tumulatur. Odo nempe Turonos, Maiolus & Odilo Siluiniacum propriis suis corporibus decorant. Huic succedit alius Hugo paucissimis diebus. Deinde Poncius vir clarissimus, qui pridem exstiterat Prior Monasterij S. Martialis.

CAP. XXXV. *De Abbatibus Vsercensibus.*

Gaubertus Vsercensis paulò pòst causâ concordiarum Ducis & Præsulis qui inuicem diffidebant, Lemouicas veniens IV. Kalend. Octobris obiit, & infra Basilicam regalem Saluatoris mundi non longè à tumulo Guillermi Pontificis, non ignobili traditur sepultura. Huius nepos exstitit Stephanus ille Monachus, cognomento Malafaida, quem cœcum à natiuitate perpetua Virgo Maria in Monasterio de Souillac corporaliter, simúlque mirabiliter illuminauit. Huic successit Petrus cognomento Rechada de Turribus per annos quinque. Petrus præterea, cognomento Alboinus, de castro Malomortensi ex equestri prosapiâ ortus, ab ordinatione sua anno XXII. septimo Idus Septembris diem clausit extremum. Sepultus verò est intra Monasterium suum non procul ab altari sanctæ Mariæ. Hic multa bona Ecclesiæ suæ contulit; insuper concham marmoream fontis de vico, qui dicitur Mæsia, magno labore pertraxit. Hunc inuisere veniens Ademarus Abbas cognouit moriturum, & secessit Arnaco, donec ad obitum illius rediens exequias solemniter expleret. Diligebat illum valdè, quia pernecessarius illi fuerat in multis negotiis, maximè in placito, quem habuit de Salinis. Interim eo præsente à toto Conuentu eligitur in Abbatem Raimaldus de Rofiniaco, qui erat sacrista de Sancto Germano, qui dicitur Las Vergnas. Hic dicitur Monachus professus Sancti Martialis, sicut antecessor suus Petrus; Quo electo Ademarus Abbas fertur dixisse. Bonus, sed senex, erat quippe iam veteranus. Ademarus itaque ab Incarnatione Domini MCXIIII. ab ordinatione sua quinquagesimo, mense nono hora noctis Sancti Mauricij qua respōnsum cantabatur *Deus Innocentiæ* percussa est tabula pro illius exitu. Corpus positum est à parte Aquilonis, loco quo pueri sedent in Capitulo. Huius tempore Ecclesia S. Martialis in ædificiis, ornamentis, terrarúmque redditibus, & quod pluris est religione honesta floruit.

CAP. XXXVI. *De Epistolis B. Martialis.*

Philippus eâ tempestate, sub qua duæ Epistolæ S. Martialis repertæ leguntur, regnum tradidit filio Ludouico, qui Ludouicus fortissimus bellator exstitit. Verumtamen corpus eius deformis anima plus æquo parauit (fatcuit) hic adeò strenuè regnum gubernauit, vt à multis non dormiens cognominaretur. Ipse comparauit vrbem Bituricam de Bartolomeo illo, qui dictus est Arpinus. (*Errat constat enim veterum monumentorum fide dictum fuisse Odonem & à Philippo non à Ludouico comparatam Bituricensem vrbem.*)

CAP. XXXVII. *De Vicecomitibus Ademaro & Guidone filio.*

Guido, filius Ademari Vicecomitis de sorore Sectoris-ferri Comitis Engolismensis, ob deformitatem & nigredinem corporis à plerisque Graul, seu Graula cognominabatur, largitas tamen, armorúmque strenuitas fauorem ciuium simul & externorum ei comparauit. Maria de Carrio nouerca ipsius cùm hoc grauiter ferret, semel & iterum eum veneno petiit volens taliter hæreditatem filio Heliæ vindicare, qui tamen Helias non multò pòst iustô Dei iudiciô sub corpore S. Aredij, vita carens absque liberis Lemouicæ tumulatur. Guido viuente Abbate Ademaro, dato sibi antidoto ab eo bis mortem euasit, mortuo Abbate, tertiò mense, veneno interiit &

cum incredibili luctu omnium Lemouicæ delatus cum maioribus suis conditus est.

Cap. XVIII. *De Petro de Petra Bufferia.*

Petrus de Petra-Bufferia per dies solemnes Dominicæ Natiuitatis peregrinus à S. Carrofo rediens à fautoribus Ademari Vicecomitis fustibus grauiter maceratur, per flumen quoddam nudus traiicitur, Solemniaco captus ducitur, ibique præsente Mauricio Abbate in magna amaritudine spiritum exhalauit. Erat tunc Prior S. Martialis Hugo Damiani, qui religionis titulo cathedram Metropolitanæ Rothomagensis Ecclesiæ postmodum perornauit. Bernardus Prior Cluniacensis, cognomento Grossus, Ademaro Abbati succedit. Hic ad sæcularia negotia satis idoneus erat. Verumtamen in scripturis inuentus est minus habilis. Quapropter xij. Kal * iussit sibi scribere, maiorem festiuitatem in quaternione. Quo in breui Cluniaco regresso, Pontius ad votum Abbatem eligere tantauit, Monachi contra proprium Abbatem Bernardum sibi reddi, aut alterum creare iustè postulabant. Pontius Papam expetiit orans Ecclesiam S. Martialis ponere sub interdicto. Quod summus Pontifex iniustum fieri iudicauit. Pontius cum suis in quadam Turre secessit, certans ocius perficere quod disponebat, cùm repentè solarium domus corruens vnius Monachi crus, alterius brachium contriuit, Gaucelino Noam Capellano Abbatis interempto. Cæteri vix euaserunt, & à S. Martiale se terreri cognouerunt: quapropter Lemouicas velociter conuenerunt, & Ecclesiam Apostoli benigniùs tractauerunt. Electus nempe est à Monachis S. Martialis solemniter Amlardus Prior Solemniacensis, instituitque Abbas Poncius, vt haberent Lemouicenses Priorem ex Monachis S. Martialis, cùm haberent Abbatem ex Cluniacensibus, & è conuerso. Acta sunt hæc tempore Paschali anno Dominicæ Incarnationis MCXV.

Cap. XXXIX. *De Roberto Guiscardo & Rogerio Rege.*

Guillelmus Dux tempore superius memorato de filia fratris Raimundi de sancto Egidio, qui in bello Hierosolymitano memoratur, genuit Guillermum Comitem, qui obiit apud S. Iacobum, & Raimundum, qui fuit Antiochiæ Princeps, copulatâ sibi filiâ Boamundi. Robertus Guiscardus acquisitis ciuitatibus multis per Siciliam, Apuliam, Calabriam & Africam maleficiis nurus, & vxoris suæ veneno periit consilio Imperatoris Græcorum, Rogerio nepote relicto herede. Qui Rogerius Dux postmodum Rex efficitur. Huius filius Guillermus Rex de sorore Sanctij Regis Nauarræ genuit Guillermum, qui accepit filiam Henrici Regis Anglorum.

Cap. XL. *Incendium Castri Lemouicensis.*

Incarnationis Dominicæ anno MCXXII. totum castrum Lemouicense, Sancti Martialis Monasterium, signa clocarij, claustra, officinæ, Ecclesia S. Petri de Quadriuio, & sancti Michaëlis de Leonibus, Cœnobium S. Martini extra muros incredibiliter igne cremata sunt, nocte sequenti, erat enim Sabbatum & Calendæ Septembris; cum ingenti luctu cantata est historia de Iob. *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non sustineamus*? Tunc per biennium sæuissima fames cum horribili mortalitate populum adeò quassauit, vt non solùm mediocres, verùm plerosque diuites coëgerit mendicare. Tunc temporis in Aquitania visa est mulier duplex, nasi duo, duo capita, duo pectora, quatuor manus, venter vnus, pedes duo, erant: hanc optimè cantasse ferunt. Riuulus infra sepulchrum Sancti Martialis tam exuberans erupit, vt nisi à populis eiiceretur, thalamus Apostoli aquâ repleri crederetur. Fit igitur per mediam S. Petri Basilicam meatus ex magnis lapidibus, sicque riuulus ille ad ortum Solis deinceps deriuatur. Fontis bena, seu vena, quę de Cumba Ferrieriâ profluens ab Abbate quondam Adalbaudo in Claustrum conducta memoratur, quodam tempore ita defecit, vt Monachi de eius reditu desperarent. Vnde ab vniuersis ad Deum per Ecclesias fusa est oratio; quoadusque laticem optatum diuina redderet largitio. Nam & pueri publicè per plateas ciuitatis clamabant dicentes: *Deus aquam, Deus aquam, Sancte Martialis redde nobis aquam.* Nauis sursum, in aëre, velut nauta (natans) in æquore visa est in Anglia, iactâ anchorâ vrbis in

medio à ciuibus Londoniarum impeditur. Mittitur à nautis quidam, qui solueret anchoram, sed retentus à pluribus, qui mersus aquis exspirauit. Clamantes nautæ aëra denuò sulcant, fune anchoræ secto.

Cap. XLI. *Sequitur genus Vicecomitum Lemouicensium.*

Rainaldus præterea Abbas Vosiensis ab honore similiter & onere regiminis senectute subsistens non multo post III. Nonas Aprilis obiit, quo viuente, præsente Alardo Abbate eligitur Monachus Sancti Martialis Ademarus in die Simonis & Iudæ, anno Domini MCXXIV. & quia tempore illius Ademari Vicecomitis ad cuius filiam Brunicendem tota descendit hæreditas, ista gerebantur, progeniem illius succinctè retexam.

Primus ille, qui præcepto Odonis Regis Lemouicensem Vicecomitatum obtinuit, Fulcherius dictus est Cui successit Geraldus, qui plures genuit filios, quorum duo Pontificatum Lemouicensem adepti sunt, Hildegarius & Alduinus: alter Guido vocatus est, qui Tusturiacensem Abbatiam construxisse narratur. Aimericus de Rupecauardi, qui cognominabatur Ostofrancus, & Geraldus de Argentonio, Gaufredus. Iste Gaufredus fuit Abbas sancti Martialis quem vocabant Bouemcurrum, licet quidam putauerint potius filium Guidonis. Guido de Eurma, seu Emma vxore genuit Petrum & Ademarum, qui cùm iurabat, dicebat: *Ma fête premet*: volebat enim dicere, in fide mea tibi promitto. Balbus nempe erat. Hic obiit peregrinus dum ciuitas sancta laboraret sub paganis, Hic de Senegunda genuit Ademarum Guidonem Gaufredum & Bertrandũ, vt patet ex quadã littera quæ habetur in cartulario Ecclesiæ Lemouicensis. Ille Ademarus de Humberga genuit aliũ Ademarum qui iurabat per corpus S. Martialis, huius hereditas, vt dictum est, descendit ad filiam eius Humbergam, quæ appellata est Brunicendis, mortuis Guillelmo & Helia filiis Ademari supradicti, aliam tamen filiam quæ dicta est Ennua, seu Emma, post obitum prioris viri Bardoni de Conniaco sibi copulauit Guillermus Dux frater Raimundi Antiochiæ Principis. Hanc postmodum rapuit Villelmus Sector ferri filius Wlgrini Comitis Engolismensis. Vnde maximum Lemouicen. proueniret exitium, nisi idem Dux breui obiret, B. Martiale opitulante, apud S. Iacobum: Igitur Brunicendis de Archambaldo Barbato genuit Ademarum, Guidonem, Archambaldum, Petrum Assaillit, Heliam, Bernardum Decanum de sancto Aredio, Mariam Abbatissam S. Mariæ de Regulâ, Beatricem, quæ de Gaucelino de Petra-bufferia genuit Gaucelinum & Petronillam; de Helia genuit Heliam & Guidonem Flamenc. Almodis de Oliuerio de Turribus genuit Gulpherium: Helias de Roberga de Payrac genuit Petrum. Milicendis, quæ est primogenita, Hugoni Cabilonensi filiam vnam: & Helena quæ Bertranno de Cardaillac genuit Hugonem (in MS. Beslyano Guidonem) & alios plures. Ex filiis Brunicendis duo tantum fuerunt hæredes. Archambaldus Combornensem honorem obtinens de Iordana genuit Heliam, Archambaldum, & Petrum Clericum, & sex filias. Harum Assalida, Guidonem Vicecomitem de Albusso; Clara, Petrum Bernard de la Porchæria, Fina, aliàs Delfina, Radulfum de Escoralia; Garcilla Bertrandum filium Geraldi de Malamort, Petronilla filium Gauberti de Malamort maritos habuere. Alter Brunicendis filius Ademarus iubente auo suo Ademaro Vicecomitatum Lemouicensem obtinens de Margarita sorore Bosonis de Torenna genuit Ademarum. Hinc Henricus Rex Angliæ dedit consanguineam suam Sartam filiam Roberti Comitis de Glocestria (aliàs Rainaldi Comitis de Cornualia) qui extitit filius Henrici munifici Regis Anglorum, & frater Mathildis Imperatricis. Ademarus de Sarta genuit Guidonem, Ademarum & Guillermum, qui dictus est peregrinus, eò quòd die natiuitatis eius Pater Hierosolymam proficisci cœpit: Filiam Margaretam filio Aimerici de Rupecauardi, postea filio Audeberti Petragorici Comitis; Aquiliam filio Guillermi de Gordon, Humbergam Gaufredo de Lesigniaco; Mariam Ebolo filio Eboli de Sibylla filia Radulphi de Fayâ, tradidit maritis. (Hic Guido genuit Guidonem Probum, qui de Margaritã filiã Ducis Burgundiæ genuit Mariam vnicam hæredem, quam Ludouicus Rex Francorum filio suo Roberto desponsari promisit, anno Domini MCCLXX.) Hæc verò addita sunt post mortem Gaufredi Vosiensis.

CAP. XLII. *Inuentio Capitis Diui Martialis.*

Primo tempore Ludouici filij Philippi Regis, & nouissimo Guillermi illius Guidonis filii, qui apud Pictauis Monasterium S. Ioannis, quod dicitur Nouum, construxit, repertum est venerandum caput Apostoli Martialis in capsâ aureâ quæ eminet altari Saluatoris, præsente Geraldo legato Engolismense Episcopo, Eustorgio Lemouicense Pontifice & Auilardo Abbate. Non desunt tamen, qui Apostoli corpus integrum in sepulchro haberi dicunt. Horum sententiam ego approbarem, nisi ibi Ecclesiæ periculum considerarem. Sienim hoc caput Apostoli non esse diximus, forsan reliquiæ Apostoli pro quolibet alio sancto quibuslibet petentibus dabuntur. Sicque Basilica Regalis fraudabitur debito honore paulatim. Quapropter filios Ecclesiæ sollicitos reddere volo, ne proprium dominum à loco suo extraneum faciant hospitem, pignora eius aliis Ecclesiis indiscretè largiendo. In ostensione præfati capitis, vt esse probaretur Apostoli, quanta ibi patrata sunt prodigia miraculorum, testantur millia confluentium populorum. Capsa deinceps aurea ad processionem in ramis palmarum, sicut antiquitus solebat, in maiore necessitate vrgente, delata non est: sed scrinium S. Austricliniani pro ipsa (aliàs per ipsam) defertur. Aldebertus Vserchiæ Prior per xx. annos succedit. Hic fuit ex militibus de Segur, qui Grimoardi cognominantur. Hic miles exstitit prius, sed lethaliter vulneratus effectus est Monachus, deinde Presbyter: literas nempe nouerat ante. Contigit præterea Romanum Antistitem Cluniaco venire mori, ac sepeliri; qui ab Abbate visitatus aciem oculorum prolixius in illum deflexit, vel defixit: dixitque ei Abbas: Quid me aspicis? Æger respondit: Quia video in papatu moriturum. Ex tunc animus Pontij gliscere cœpit de Præsulatu sperans se Papam futurum iri. Sed fefellit eum dubia spes. Verumtamen in Papatu mortuus est, non vt Præsul Romanus, imò captiuus & peregrinus. Tumulato Pontifice Cluniaco, Archiepiscopum de Vienna qui erat frater Comitis illius eiusdem vrbis, summum Pontificem statim Cardinales elegerunt. Poncius his contradicere voluit, sed non valuit. Reatum Præsul indulsit Abbati. Rogatus deinde vrbem propriam rediit. Euoluto tempore quibusdam ex causis Poncius idem adiit Papam. Volenti redire Epistolam Abbati Præsul ostendit, quæ multa de ipso sinistra prodebat. Hæc à Cluniaco delata Romam fuerat nuper licet occultè. Quam cernens Abbas non mediocriter irritatur: etiam renitente Pontifice domui suæ abrenunciauit. Roma egressus abiit Hierosolymam. Tunc Cluniaco elegerunt Petrum, cuius frater Armanus Prior Cluniacensis postmodum Abbas Magnilocensis, Poncius Vizeliacensis, Iordanus de Casa-Dei exstitere. Hi fuerunt de viris nobilibus de Montboissier, quod est castrum in Aruernia. Biennii nondum temporé emenso, Poncius ab Hierosolymis rediens expetiit Cluniacum. Eius aduentu cognito Petrus Abbas quasdam in partes secessit ad tempus. Bernardus interim Abbas qui fuit quondam S. Martialis portas Monasterii contra Pontium clausit, quia partibus Petri fauebat. Et ecce pars maior irruit Monachorum, Ponciúmque suscipiunt ianuis effractis, Rogerius de Magant, vel Maulant Monachus S. Martialis, & Bernardus Vicecomes quondam Combornensis, tunc Monachus Cluniacensis, valdè sollicitabant animos cœterorum, quatenus de peccatis (aliàs pietatis) Pontij recordarentur. Quid replicem cuncta? Tanto pondere debiti laborauerunt Cluniacenses, vt multis Ecclesiæ Thesauris exhaustis aureo non pepercerint crucifixo. Schismate vrgente, Audiens ista Præsul Romanus, acciuit vtrumque, ambóque venêre. Poncius Lemouicas veniens, Abbatem secum Romam ire rogauit. Amlardus Vosias deueniens in Octauis Dei Genitricis, eiusdem natiuitatis octauas ibidem instituit agi, assumptóque Ademaro Vosiensi Abbate Pontium Romæ ambo sequuntur. Et vt breuiter multa perstringam, iussu Apostolici Poncius frater Comitis de Melgoire sine audientiâ captus, in turre quæ dicitur ad septem salas vsque ad obitum videlicet v. Kalendas Ianuarij in custodia tentus est. Sepultus verò est quasi pauper, imò captiuus apud S. Andream. Per xiv. annos Cluniacense Monasterium rexerat olim. Huic succedit Petrus per xxxv. annos, qui descendit de stirpe illius Hugonis, cognomento Descousut, qui Cœnobium S. Michaëlis de Clusa, siue de Clausa condidit primus.

Cap. XLIII. *Vaticinium Ambrosii Merlini.*

Imperator Henricus accepit Mathildem filiam primi Henrici Regis Anglorum quam ei genuerat nobilis filia Regis Scotorum, qui dictus est Dauid. Tunc Vaticinium Ambrosii Merlini impletum putaretur dicentis: Aquila eius super Montem Azanzinum nidificauit qui est in Alemanniâ, nisi quod ipsa ex Imperatore nullam suscepit prolem; quinimmo spontaneum subiit exilium, & Conradum habuit successorem: sed qualiter Eustachius regnauerit, qualitérue regni proles in mari demergitur, iuxta Merlini Vaticinium dicentis: Catuli Leonis in pisces æquoreos transformabuntur, & quædam alia prætereo studio breuitatis. Normannorum Ducis Manzer filius Guillermus, Regnum acquisiuit Anglorum, genuitque tres filios, Guillermum, Robertum, & Henricum. Guillermus regnauit primogeniti iure donec à milite carissimo, casu, dum venationi insisteret, sagitta perimeretur. Huius persecutione tunc exulabat Cantuariensis Archiepiscopus Anselmus, qui librum edidit, qui intitulatur *Cur Deus homo*: Tunc rediens ab Hierosolymis Robertus, liberata iam sancta ciuitate, Fratrem, qui regnum vsurpauerat, prœliis multis lacessiuit. Postmodum ab Henrico capitur, sed & per conditionem liberatur; sed fœdere rupto contra fratrem exercitum instruit, qui secundò ab Henrico capitur; & tertio opus non fuit. Henricus qualiter Ludouicum Regem Francorum debellauerit, quámque largus ac munificus exstiterit, quáve pace tellus Anglorum ipso regnante floruerit, paucis explicari non potest. Ipse Leo iustitiæ in Merlino vocatur.

Cap. XLIV. *De Regibus Hierosolymorum & Anglorum.*

Mathildis quondam Imperatrix data est Gaufredo Andegauensi filio Fulconis illius, qui de filia Balduini Hierosolymitæ Melicende genuit Balduinum, sub quo capta est Ascalonia, & Amalricum Comitem de Iapha patrem Balduini Leprosi Regis. Gaufredus, cognomento Plantegenest, de Mathilde genuit Henricum Regem, Guillermum cognomento la Maspa, & Gaufredum.

Lemouicensis Vicecomes Ademarus interim partem terræ Comitis Petragorici iure consanguinitatis ab eodem exigebat, ea de causâ multos annos cum eô conflixit, adeò vt cum ducentis militibus prouinciam Comitis Vicecomes deuastaret, inde grauis orta est guerra inter vrbem & podium Sancti Frontonis. Die quadam dum ciues inuicem prodirent ad præliandum cominus, vir quidam alti sanguinis, Petrus cognomento de Periguors, à Burgensibus de Podio peremptus, & in flumen demersus est. Quo factô quidam Petrus, cognomine Viuota, diues argento & consilio pauper, Equum occisi militis ascendit, annulúmque digito imponens voce præconis ciuibus exclamat: heu miseri! Quò iuit Petrus Princeps vester? Quo cognito ciues incredibili luctu virum illustrem lamentabantur. Quid vexabo, lectorem? Quando tempus sibi vidit suppetere, filius occisi Petrus nomine occidit eundem Petrum Viuota interfectorem patris. Guerrâ peractâ, Petrus de Periguors placitum fecit cum Petro Viuota filio Burgensis occisi: fecit nempè miles rustico hominium; munera dedit; insuper prolem ipsius de fonte sacrô leuauit. Rusticus dolum in corde tandiu tenuit, quousque instigante pacis inimico ad effectum, imo ad defectum protraxit: quadam die vocauit seruus dominum, qui pro pace reformanda dominus seruo dominium fecerat, rogans eum vt pedem muli sui incloati manibus contrectaret. Cúmque se libenter ad muli pedes inclinaret, abstracto Burgensis gladio, qui Misericordia vocatur, crudeliter militi infixit, patrato scelere equum ascendens, fugam parauit, veniénsque in territorio Rutenensi caseum ad cibum petiit. Mirantibus cæteris, eò quòd esset quadragesimæ dies, dixisse referunt. Quantum peiora his patraui? Contristatus vltra modum Vicecomes Lemouicensis Ademarus per diuersas prouincias misit, quoad vsque apud Conquas iudicatus ac deuictus duello, quippe conflictu superatus est à milite quodam de Brageyriac, qui dictus est cognomento Petrus Vilota. Itaque Petrus Viuota victus est à Petro Vilota. Ductus est traditor apud Petragoras, ac de die in diem in amaritudine animæ spiritum exhalauit, membris abscissis.

CAP. XLV. *Fidelitatis iuramentum dominorum de Petra-Bufferia.*

Gaucelinus de Petra-Bufferia filius Petri de Turre sua Ademaro Vicecomiti Lemouicensi vim faciebat. Vnde factum est à fautoribus Vicecomitis in manso, qui dicitur à las-Lebras, vt idem Gaucelinus potius includeretur & caperetur, quàm aciei permitteretur interficere, & per annum apud castrum de Segur in vinculis tenuit. Anno transacto amici amborum de pace tractauerunt, venerunt ambo in sepulchro Sancti Martialis, & præsente Eustorgio Episcopo & Abbate Amlardo in conspectu innumerabilium virorum iurauit alter ad alterum fidelitatem. Gaucelinus debet turrem sex menses tenere vno quoque anno, Geraldus & Iterius Bornar filius eius tres menses, Seguinus & Guido filij Geraldi de Turribus tres menses. Hi omnes debent reddere Vicecomiti turrem, ipséque postmodum restituere eis sine fraude. Hanc fidelitatem iurauerunt Vicecomiti, & ipse illis: ipsíque inter se, sicut legitimi participes redditionem turris secundùm menses & annos sine controuersiâ, iuxta id quod scriptum est, supra Corpus Apostoli iurauerunt, præter hos centum milites ex parte Vicecomitis, & centum ex parte aliorum vt pactum firmum maneret, eodem ordine iurauere. Carta de pacto per Alphabetum scripta & partita est. Harum vna apud S. Martialem seruata est, aliam habuit Gaucelinus. Hic accepit Beatricem filiam Archambaldi Barbati, de qua genuit Petrum & Gaucelinum.

CAP. XLVI. *Schisma.*

Obeunte Honorio Papâ, constituuntur duo, vnus est Innocentius, Gregorius quoque antea vocatus, alter vocatus Petrus Leo, ambo illustres, ambóque Romani conscripti sunt ciues, sed Petrus Leo, quia de nobilioribus erat, sedem Vrbanam obtinuit. Nam castrum, quod dicitur Crescentij, fratrum ipsius potestati subesse refertur. Euoluto tempore adeptus est Innocentius sedem, & factus est in pace locus eius, decedente Petro-Leonensi.

Interim Geraldus Engolismensis consilio Ducis Dauratensem Abbatem Ramnulfum consecrauit Episcopum. Geraldus nempè cùm fieret legatus, iurauerat Papæ, quòd si forte post se Schisma oriretur, illi procul dubio obediret, qui Apostolicam sedem obtineret. Quapropter ipse Petro, & Eustorgius parebat Innocentio, qui postea vicit, quia prolixiùs vixit. Ramulphus apud Subterraneam ordines fecit quia principes terræ illius propter Comitem Pictauum eum recipiebant. Ordinati postea degradati sunt, quorum primum vidi Geraldum Rudel de Vercillac, aliàs de Bertillac. Gerardus Barbos burgensis eidem Ramnulfo dixit non rectè fecisse de ordinibus, quousque Cathedra pacificè frueretur. Ipse respondit sibi ad votum fore cùm vellet in momento, quòd è diuerso ei prouenisse rei exitus declarabit. Die quartâ Ramnulfus Subterraneæ, Eustorgius fecit Ordines Vserchiæ: & quidam de Subterraneâ Eustorgium adierunt, sicut mihi narrauit Stephanus de la Chassaigna Presbyter Subterraneæ, qui fuit vnus ex illis. Episcopus enim vltra Vigennam in terra Ademari demorabatur. Oderat quippe Pictauiensis Comes Pontificem, eò quod Eustorgius fauebat Ademaro, eâ de causâ multoties Dux Præsulem persecutus est, & ideò non procul à Solemniaco construxit vna cum Arnaldo Bernardi, & Bernardo de Iauarnas, Eustorgius castrum, quod vocatur Chaslucet (aliàs Chalasset) tandem miserante Deo pacem fecit Comes apud Pictauas cum Eustorgiô. Ramnulfus hoc facto confusus à Pictauis reuertebatur, cùm repentè de equo mansueto corruit, & obiuit. Perlatus est in Cœnobium, quod vocatur Bulos, vbi ipse quondam bona contulerat, quod est non longè de Castello de Nioil. Guillermus quoque cognomento Adalelmus tunc Pictauensem recuperauit sedem, quam Petrus de Casteleyraut occupauerat propter dissidium Ducis & Præsulis. Geraldi verò legati corpus Romanus Pontifex de Monasterio Engolismensi, cui ipse viuens multa bona contulerat, foras eiecit, quia ipsum pro excommunicato habebat. Geraldo in Pontificatu succedit Lambertus Abbas & Conditor Cœnobij de Corona.

torum cateruâ. Dehinc Burdegalam petens filiam Ducis Reginam efficit sibi copulatam, quam inde assumens per Xantonas transiens cum eâ primitus sibi dormiisse narratur. Eo anno siccitas magna apud nos fuit mense sexto. Eustorgius apud S. Augustinum noctu decessit III. Calendas Decembris, ibidémque à Lamberto Pontifice Engolismensi, Amlardo S. Martialis, Bernardo Vsetiensi successore Aldeberti, Ademaro Vosiensi, Ebolo Tutellensi G..... Solemniacensi, Philippo, seu Petro S. Augustini, Guillermo S. Martini Abbatibus tumulatus est. Cuius exequias peregerunt apud sedem Abbates, Canonici, & Presbyteri, qui ad Synodum conuenerant acciti à Præsule, quamuis infirmo. Quapropter secum rogauerat remorari Lambertum Engolismensem Præsulem.

CAP. XLIX. *Electiones Variæ.*

Tumulato Pontifice, eligitur à quibusdam in Episcopum Abbas Amlardus, qui protinus Pontificalem thronum ascendit, quod ei nocuit postea multum. Electus est ab aliis Geraldus S. Aredii Decanus nepos Eustorgij, factáque est contentio inter singulorum fautores. Petrus Laurés qui propter Ecclesiam Cayronensem amicorum stipatu pollebat, Pontificalem thronum Abbati ex parte summi Pontificis interdixit. Quapropter à Bonifacio Abbatis cliente vulneratus sanguinem in veste fusum ab eo, prout potuit, Eugenio Papæ ostendit. Amlardus Romam ire disponens Cluniacum petiit auxilium ipsorum flagitans: in nullo ab ipsis auxiliatus retrogradum conficit iter. Geraldus interim Romam venit, petitio illius benè audita est. Verumtamen non ad votum rem ad effectum libuit venire. Repetit ergo Lemouicas. Euoluto tempore regressus est secundò Romam. Cernens itaque suum præter spem differri negotium, vocat ad conuiuium Maiores Curiæ Romanæ. Quid multa? Vt de ciborum & potus varietate sileam, ante conuiuia exposita sunt vasa diuersa operati metalli. Celebrante autem Apostolico Missam scyphum argenteum aureis plenum denariis quasi pro anima Eustorgij Geraldus obtulit ipsi. Eustorgius siquidem magnum eidem Geraldo commiserat thesaurum, quem erogare rogauit Ecclesiis. Propter suum Episcopatum, iurat tandem electus septimâ manu nullas alicui promisisse, vel dedisse pecunias, quo expleto ab ipso Papâ ante Sanctū Pascha Presbyter & Pontifex consecratur, & post hæc in pace remittitur.

Petrus, cognomento Effenouard, seu Effenard, ex Militibus de la Castra Archiepiscopus Alberico Bituricensi successerat. Hic ad tempus in Ruthenico metu Ludouici Regis delituit. Electus quippe absque illius nutu fuerat, ideóque contra, eum sententiam dictauerat. Victus denique precibus Religiosorum iuramentum fregit, sedésque vacua Præsulem admisit.

Guido & Ademarus Vicecomites Lemouicenses apud Ludouicum Regem illo tempore accusantur, eò quòd non eis Lemouicensis hereditas suppeteret: aiebant quidam eos legitimo iure non possidere. Tandem Regi cedere coacti; qui misertus illorum pepercit illis, acceptis ab eisdem ducentis marcis argenti

CAP. L. *Proditio vrbis Edessæ.*

Balduinus Princeps vrbis Edessæ filiam cuiusdam ciuium suorum, quam ob debitum, quod ab eo exigebat, in vadimonium susceperat, non legitimè humiliauit. Quo cognito pater vsque ad desperationem contristatus locutus est cum Sarracenis de proditione ciuium & vrbis. Heu proh dolor! ipsa nocte quâ natus est pro salute hominum Princeps pacis, per flagitium execrandi Tyranni traditur perfidis Agarenis vrbs Edessa, quam olim decorauerat fides Abagari Toparchæ, simul ac Regis: exponuntur impiis adoptionis filij, Ecclesiæ publicantur, & nequiter dehonestantur, ex clero vel populo alij occiduntur, laniantur, venundantur, & in exilium mittuntur, alij seruituti subiiciuntur. De his quæ tunc cum filiis perpessa est mater Ecclesia sine luctu & mœrore nemo fidelium poterit enarrare. Balduinus execrabilis ille ob cuius incestum ista contigerunt fugâ saluatus est, sed non salute æternâ. Per tempora illa hyems apud nos aspertima fuit, nocte S. Nicolai multa cecidit nix, quam vsque ad Purificationem durasse refertur: sequenti æstate XII. Kalend. Septembris anno ab Incarnatione Domini MCXLIII. Amlardus obiit Abbas, & in Capitulo ad

dextram intrantium & trans pueros tumulatus est xxv. Augusti. In Exaltatione S. Crucis eligitur dominus Albertus frater Geraldi de Courcillas militis de Albusson, Prior de Peytaco. Hic fuit Præpositus de Subterraneâ, quando Bernardus de Briderio ante mortem Guilleimi Ducis obiit septimo mense III. Calend. Septembris. Iste rexit Abbatiam XIV. annis. Ecclesiam quæ vocatur Monasterium Capellas de Castello Axiæ, acterram de Surrat, & in ornamentis, casulam purpuream, & alia quædam bona acquisiuit. Abbatem Terrassonensem Bernardum, cognomento Vicarium, qui contra illum visus est calcitrare, adeò iustitia exigente humiliauit, vt in Capitulo Sancti Martialis veniens, Abbati Pastoralem virgam dimitteret; ac sicut Monachus priuatus inter ceteros Monachos ad australem plagam sederet, & quousque domnus Abbas iuberet, non excederet ostia claustri: satisfactione recepta restituit idem Abbas ei pristinum honorem cum consilio Petri Abbatis S. Augustini, reddiditque ei Priorem & Cellerarium ex Monachis S. Martialis, sicut consuetudo dictabat antiqua.

Cap. LI. *De Torenna & Turribus.*

Mathildis vxor quondam Raimundi de Torenna obiit v. Calendas Iunij, & à Guidone, qui cognominabatur Grossus, viro suo filio Geraldi de Turribus, Arnaco honorificè in capitulo tumulata est. Hæc in somnis Bernardo de la Marcha, qui fuit pater Adalberti dixisse refertur. Quatenus Bosoni filio ex parte matris prohiberet, ne alicubi per tempus illuc cum armis procederet. Nam ipsa dum vixit pro filij salute sollicita Missam de Spiritu Sancto, post Missam de festo, vel feria, per plures annos decantare faciebat. Post obitum matris idem Boso Vicecomes de Torenna intra vnum mensem occisus est ordine tali. Congregatis repente militibus, adduxit eos Ademaro Lemouicensi sororio suo, qui vna cum Guidone fratre castrum Guidonis Flamenc, quod Roca S. Pauli dicebatur, obsedetat: ibi, vt diximus, ictu sagittæ saucius continuò interiit, & per Vosias delatus, Tutellæ, iuxta patrem collocatus est, vxor illius, Eustorgia dicta, tum grauida, & post menses quatuor vnicum ex Bosone defuncto filium genuit Raimundum.

Cap. LII. *De Edissa & Terra Sancta.*

Nolentes itaque pati Israëlitæ, quòd captiuassent vrbem Ismaelitæ, arma, prout tempus dictauit, sumunt, & multa cum ambitione iter arripiunt. Horum animos valdè incitabat Bernardus Abbas Claræuallensis, qui obiit anno ab Incar. D. MCLIII. & Eugenius Papa, cuius verbum vsque ad ipsum Regem Ludouicum peruenit. Quid replico vniuersa? Ludouicus Rex, Conradus Imperator, Adelfonsus Dux Narbonensis, cum infinita principum ac populorum turba per terram Emanuëlis Imperatoris Græcorum Hierosolymam tendunt. Qui videlicet Imperator clandestinus eisdem insidiator extitisse dinoscitur. Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinatè habuerunt, quapropter mult defecerunt innumerabilésque perierunt propter iniquitatem suã, Thesauros Ecclesiarum falsa promittentes vadimonia, ante iter aufertebant, infirmam plebem dirisexactionibus affligebant, pompaticè sequuti sunt & superbi humilem Christum, & errauerunt frustra à iusto humillimo. Hi omnes vix quandam cepere ciuitatem, cùm foret excepto Rege & Imperatore, principum Prouincialium numerus innumerus. Mortuus est tunc Narbonensis Dux Adelphonsus, Guido Lemouicensis Vicecomes, vterque de Turribus Guido, aliorumque Heroum innumerabilis multitudo. Qui euasere, post duos annos & septem menses ad propria rediere. Tunc Ludouicus cum vxore suâ Alienora ab Hierosolymis rediens coronat Rogerium nepotem Roberti Guiscardi, qui Rogerius ex stirpe illa regiæ dignitatis insignia suscepit primus. Conrado per hos dies mortuo, suscepit Imperium nepos eius Fredericus vir regium diadema probitate perornans. Hic de vxore Beatrice genuit filios quorum vnum scilicet Henricum Arelate coronauit Regem. Hæc Beatrix filia vnica exstitit Rainaldi Comitis, qui fuit frater Geraldi de Viēna Patris Gaucherii de Salins. Vicecomes Biterrensis Raimundus cognomēto Trenchauel in hoste superius memorato cum cæteris abiit Hierosolymã ac rediit. Iste accepto precio absoluit Iudæos ab afflictione qua à Christianis hebdomada Dom. Passionis impetebantur. Rem ignaris

apertiùs prodam. Iudæorũ multi Biterrensem antiquitus incolunt vrbem. Dominica in Palmis habito ad populũ mystico Pontifex sermone pluribus talia sæpius inculcabat: fidelium sermonum moueatur affectus, dum Sanctorum terram occupat beneficiorum domini delectus pergratus passionum Christi testis veternosus. Ecce proles infida infidelium genitorum à quibus & de quibus dictum est. *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* De his quamuis dicat ad Patrem Filius, *Deus meus ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei.* Ideoque ad testimonium sanguinis IESV vsque ad mundi terminum reseruentur, sicut scriptum est. *Conuertentur ad vesperam & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.* Non deerit tamen zelus plurimorum, qui persequantur posteros Domini occisorum. En vobis coram cernitis nepotes illorum qui damnauere Messiam, qui filij Dei Matrem extitisse negant Mariam. En tempus, quo copiosius cor nostrum reuerberat Christi iniuria. En dies quibus antiqua tanti sceleris vindicandi concessa est à Principe licentia, auita amodo instructi consuetudine; ac nostra post domini aucti benedictione, dum vacat in Iudæos lapides vibrare, & in quantum permittitur, iniuriam Saluatoris expiate viriliter. Data igitur à Præsule benedictione & à Principe priscis temporibus consuetudinaria optione, Iudæorum domus lapidibus quatiebantur, & ex vtraque parte plurimi multoties vulnerabantur. Protelabatur pugna ista de Ramis Palmarum vsque Parasceuem Paschæ, & fiebat circa horam quartam, neutris tamen aliis vti licebat armis, nisi lapidibus tantùm hæc omnia, vti diximus, indulsit perfidis Iudæis Raimundus frater Rogerij, qui prole caruit, & Bernardi cognomento Atonis, qui filio suo vocabulum indidit propriũ.

Eugenius Papa tunc temporis in vrbem Remensium Concilium aggregauit Pontificum & Abbatum Galliæ totius in vndecim diebus.

Ipso anno Bernardus qui fuit de Albarocha, Vserchensem Abbatiam, quam per annos XIV. gubernauerat, cui Ecclesias de Celon & Chambaret ingenti labore acquisierat, derelinquens, Obasinensium Cœnobitarum furuum scapulare pro cucullâ nigrâ suscepit. Hic ab eunte ætate Monachus exstitit S. Martialis, ac postmodum Præpositus de Palnaco; alias Pauluaco. Huic successit Gaubertus de Mirabel clarâ oriundus prosapiâ, Monachus quidem Vsercensis, à puero quoque S. Martialis Monachus professus, qui de Subterraneâ & Arnaco diuersis quidem temporibus Præpositus fuit. Hic per duos annos Abbatiam tenens morte mediante Hugonem de la Porchariâ fratrem Seguini habuit successorem, & Capitulo Vserchensi humatus est.

CAP. LIII. *De Vicecomitibus Lemouicensibus.*

Anno, quo Guido Antiochiæ, & Ademarus moritur Lemouicæ, qui iuxta cæteros Vicecomites prope vitream de Capella domini Abbatis ad ortum solis tumulatus est. Huic remisit annulum magni pretij supradictus frater eius Guido, quem secum detulerat Hierosolymis, Anulum istum acquisiuit Gulpherius iste senior in Bello Hierosolymitano, quem veteranus Vicecomes Ademarus callidè ab eo exegit. Hi duo fratres Guido & Ademarus octo circiter annis Lemouicensem Vicecomitatum tenuere pariter. Ademaro superstes remansit vnicus filius quem Bosonem nuncuparunt, qui Bosoni de Torenna patruo eum succedere præceperunt. Qui aliud Raimundo inualescente contingere cernentes, Ademarum potiùs illum appellari consueρunt. Huius pupilli tutores Geraldus Episcopus, & Bernardus Decanus S. Aredij patruus eius, alter post alterum exstitere. Archambaldus cum Bernardo fratre terram possedit ad tempus: Verumtamen non tutoris, sed legitimi possessoris officium ex parte se agere putauit.

His diebus Abbas Ebolus Tutellensis ad Synodum veniens viij. Idus Nouembris morte præoccupante, nocte apud S. Martialem expirauit. Iste fuit frater Raimundi de Torenna & Archambaldi de Ribeyrac, & filius Bosonis. Iste honorificè ab omnibus, qui conuenerant ad Synodum, rogante Pontifice Geraldo, ante ianuas S. Austricliniani prope tumulum conditur præsulis Guillermi. Ego Gaufredus eram tunc præsens puerulus in schola. Ebolo succedit Geraldus de Scoraille octo annis.

Anno ipso Ludouicus Rex magna Hebdomada Dominicæ Natiuitatis cum vxore venerat Lemouicas, ac non multò post eamdem traduxit. In Dedicatione S. Saluatoris post processionem de Dominicâ, suscipiuntur ad portam Leonis, ab Alberto & Philippo S. Martialis & S. Augustini Abbatibus, canente Choro Responsorium.

Summæ Trinitatis, &c. Petro Bituricensi & Gaufredo Burdegalensi præsentibus. Genuerat ex ea duas filias, vxorem Henrici qui vocatur Richard, Comitis de Champaigna, & vxorem Theobaldi fratris sui, qui exstiterunt filii Theobaldi Blæsiensis Comitis fratris Stephani Regis Anglorum, qui Rex vel Comes orti sunt ex Stephano Carnotensi, cuius fit mentio in historia belli Hierosolymitani. Repudiata vxore priore secundam Ludouicus duxit vxorem, quæ soror exstitit Regum Hispaniæ, quæ appellata fuit Margareta (Galli auctores vocant Constantiam, Hispani Elisabetham) De istâ filias genuit duas Margaretam vxorem Henrici Iunioris Regis, qui apud Martellum obiit, & Alaidem quæ desponsata fuit Richardo Duci eiusdem Regis fratri. Quâ defunctâ sororem Henrici Comitis de Champagnâ idem Ludouicus tertiam accepit vxorem, quæ vocatur Ala, de qua genuit vxorem Alexij filij Emanuëlis Imperatoris Græcorum, & Philippum Regem.

Defuncto Ademaro Vicecomite Lemouicensi, sponsam illius Margaretam sororem Bosonis de Torennâ desponsauit Ebolus Ventadorensis filius Eboli Cantatoris, ex qua genuit filiam, quam Matebrunam vocitauerunt. Hanc post Rainaldum Leprosum Vicecomitem de Albusso accepit Eschiuard frater Iordani de Chabanes, & Bosonis Abbatis Stirpensis. Biennio transacto, Ebolus Margaretam relinquens causâ consanguinitatis mariti prioris, filiam Guillelmi de Monrepislerio Alaaiz sibi copulauit, de qua genuit plures. Margaretæ tertius maritus exstitit Guillermus Sector-ferri Comes Engolismensis multorum pater liberorum.

Cap. LIV. *De Rege Anglorum & Domina Alienora Ducissa.*

Dux tempore illo Normannorum Henricus filius Gaufredi Plantegeneſt Comitis Andegauensis, ac Mathildis Imperatricis accepit Alienoram vxorem quondam Ludouici Regis Francorum. Post hæc Lemouicas deuenit tempore Autumni, & vt nouus Aquitanorum Dux in apice sui Ducatus cum tripudio susceptus est. Dehinc abiens ad Sanctum Martialem, à Monachis ac populo solemni processione recipitur. Ex tunc in illo castro seu Monasterio nunquam ingressus est. Lite mota inter ciues & hospites, Dux irritatus est, tunc muros castri, qui non multo tempore fuerant constructi, funditus euertit, pontémque disrupit. Consilio Bernardi Decani S. Aredij ista agi credebantur à quibusdam, quem Burgensium temulenta temeritas, cùm acciperet pro consuetudine plenam manum ex denariis dum fabricarentur in moneta iniuriauerant. Procurationem noluit Albertus Abbas in vrbem facere Duci, dicens non debere extra septa reddere castri. Dux aliis distractus negociis recessit cum indignatione.

Eo tempore corpus Sancti Lupi Lemouicensis Episcopi eleuatum est à proprio tumulo, quia parietes Ecclesiæ Sancti Martialis reædificabantur. Tunc multa populorum caterua Lemouicæ confluxit propter multiplicitatem signorum quæ dominus per illum Præsulem ex insperato dignatus est exercere: Tunc hospitale S. Geraldi Lemouicæ inchoatum est. Ecclesia quondam ibi fuit de eodem Confessore, quapropter locus ille adhuc ita vocatur.

Cap. LV. *De Ciuitate Ascalona.*

Ea tempestate capta est à Rege Balduino Ciuitas Ascalona infra octauas Assumptionis Dei Genitricis ab Incarnatione Domini MCLVIII. Tunc impletur Vaticinium Sophoniæ, saluo mystico intellectu etiam iuxta litteram de ipsa vrbe prophetantis, ibi ait: ***Pascetur in domibus Ascalonis***, & post pauca, ***ad vesperam requiescet, quia visitabit eos Dominus Deus eorum, & auferet captiuitatem eorum.***

Anastasius successor Eugenii anno illo consecratur, & moritur. Huic successit Adrianus Papa, qui exstitit Canonicus de Sancto Rufo & coronatus feria sexta. Non post multos annos decessit Balduinus Rex apud Vrbem quæ vocatur Baruth, circa dies Pentecostes, dehinc Hierosolymis perlatus regio more cum maioribus suis conditus est. Qui cum careret prole, regnum tradidit Balduino nepoti ex fratre. Interim regni gubernacula fratri commisit Amalrico Comiti de Iaffa, vt tutor esset filij sui Balduini: cui idem Balduinus, sicuti diximus, principatus dimiserat sceptra.

Rege Rogerio decedente regnauit filius pro eo Guillermus: dúmque multis thesauris ac possessionibus frueretur mensæ regiæ (rectiùs in ense regio) scripsisse refertur.

Siculus & Calaber, Apulus mihi seruit & Afer.

Albertus præterea Abbas S. Martialis suis prohibuit Monachis, vti abstinerent adipe omni sexta feria, exceptis festiuitatibus quæ fiunt in cappis, procuratore tantum dante oleum conuentui pro adipe. Post multum temporis domnus Lambertus præcepit omnino ab adipe feria vi. excepto die Natalis Domini, Assumptione Beatæ Mariæ, & maiori festo S. Martialis, abstinere. Præpositus verò sæpius, quàm feria vi. antiquitus, feria vii. deinceps dabit. Olim namque in Aduentu Domini vtebantur adipe in xii. Lectionibus, quod omnino ab eodem Alberto prohibitum est. Ipse instituit agi processionem solemnem in festiuitate omnium Sanctorum. Instituit etiam obnixè à toto rogatus conuentu, vt vbicumque obiret Monachus S. Martialis fieret pro eo trentenarium ex integro Lemouico per duas missas. Prius etenim, si obiret Monachus Arnaco, vel Palnato, aut in loco, in quo tot Monachi non essent, qui trentenarium non possent ordinatè complere, vnam tantum missam in Conuentu, & aliam singuli pro defuncto fratre celebrabant si obiret apud Malueriam, Pomiola, vel Ala Panosa, vel vbi non sunt tot Monachi, qui possent explere: fiebat plenariè trentenarium Lemouicæ: in obedientiis præcepit, vt pro omnibus vbique Monachis decedentibus faciant septenarium Missarum, aut septem diebus detur alicui pauperi præbenda in minimis. Albertus eo tempore v. Calend. Augusti hominem excessit, tumulatus verò est subtus lapidem, videlicet ante quinque imagines sepulchri ad radicem parietis capituli. Die v. Idus Septembris Dominicâ eligitur Petrus Prior Cluniacensis, qui fuit de quodam castro, quod vocatur Petiuiers. Ipso anno mortalitas simul faméque incredibilis populum vndique strauit. Vigilia proximi Natalis post veniam Capituli, dum Petrus Abbas sermone mystico fratrum animos ad celebranda Saluatoris natalitia prouocaret, repentinâ infirmitate correptus voce penitus interclusa circa gallicinium sacratissimæ noctis spiritum exhalauit. Hic tractatus perutiles, simúlque prosas de B. Virgine Maria composuit. *Aue Maria flos Virginum, Gabrieli cœlesti nuncio*, versus ac responsoria plura. Huius finem quanquam introitus excesserit modum, in bonam accipere possumus partem iuxta illud. *In quocumque loco lignum ceciderit, ibi erit.* Post hunc eligitur Hugo de Fusâ, cui Petrus Grossus à quibusdam electus magnum intulit damnum. Sed antequam diu illum vexaret, viam vniuersæ carnis ingressus est reatus sui veniâ petitâ.

Eo tempore Deus suscitauit spiritum Henrici Wintonensis Episcopi, qui Cluniacensem Ecclesiam, vnde Monachus quondam exstiterat, de suprema calamitate liberauit & subleuauit. Frater enim Stephani Regis Angliæ ac Theobaldi Comitis exstiterat, ideóque multis affluebat Thesauris.

Ecclesia SS. Innocentium Parisius construitur super quendam Richardum propter signa diuinitus ibi ostensa; eo quod eumdem Adolescentem ob iniuriam Christi nudius tertius Iudæi necauissent.

Margarita quamdam meretricem regiam insignibus stipatam vestibus, dum pax acciperetur à populo in Ecclesiâ, putans ex ordine fore sponsarum, osculata est. Postquam resciuit, sponso Ludouico de huiuscemodi re conquesta est. Tunc prohibuit Rex mulieres publicas clamyde seu cappâ vti Parisius, vt tali nota à legitimè nuptis discernerentur.

Cap. LVI. *De Regibus Angliæ.*

Stephano fratri Theobaldi Blesensis Regenti Angliam, Henricus filius Gaufredi Andegauensis multa intulit bella. Qui Rex Normanniæ Ducatum se viuente ei concessit, & post obitum suum ei Regni iura promisit. Henricus quoque senior eundem Henricum primogenitum vnicæ filiæ suæ adoptauit in filium, vt Vaticinium Ambrosii Merlini impleri crederetur de Henrico illo munifico, quem Leonem Iustitiæ nominauit dicentis. *Nocebit possidenti ex impijs pietas, donec se se genitore induerit.* Stephanus etenim & Theobaldus de sorore senioris Henrici erant, ideóque Henrico, qui erat ex filia hereditas rectiùs pertinebat. Stephano Rege obeunte, Henricus Dux Normannorum & Aquitanorum regnum adeptus est Anglorum, ad cuius gubernacula obtinenda multum ei valuit Rainaldus Comes de

Cornualia, immo Robertus Comes Glocestriæ, qui aui sui Henrici, licet non de propria vxore, filius fuit. Stephanus Rex anno sui regni XVIII. Vuestmonasterij, & in Monasterio Famfram septem leucis ab vrbe Cantuariensi tumulatus est. Henricus adepto regno rediit Lemouicas, & de Burgensibus XXX. solidos de Abbate Petro VII. solidos, & septem mulas exegit. Terram Vicecomitis Ademari commisit Gaufredo de Nouoburgo, cuius erat frater Rotrodus Comes Perticæ, & Guillermo, qui cognominabatur Pandolf: sub quibus ferè per triennium terra quieuit. Archambaldus ac Bernardus dum Vicecomitatum tenerent, Petro Abbati S. Martialis hominium in Capitulo solemniter fecere. Postmodum Ademaro puero Rex honorem reddidit paternum, data ei Sara vna ex tribus filiabus Rainaldi Comitis de Cornoailla (quæ anno MCCXVI. in festo S. Columbani sepulta est apud S. Aredium, relictis tribus militibus, Guidone, Guillermo, & Ademaro.) Tunc Guido Vicecomes obsederat Axiam.

Margareta vxor Ludouici Regis Francorum secundam enixa puellam obiit. Ludouicus perpendens, eò quòd omnino virili prole careret, in amaritudine spiritus se temporalem vitam finire, iam enim desperabat de filio, rogatus à Principibus suis vt dignaretur coniugem accipere, acquieuit, & sororem Henrici Blesiensis Theobaldi ac Stephani, quæ Ala dicitur, sibi copulauit, ex quâ postmodùm vtriusque sexus vnicos procreauit: scilicet Philippum Augustum, & Agnam aut Agnetem vxorem Alexii Imperatoris Græcorum.

His propriis diebus eleuatum est à proprio tumulo S. Eligii corpus Nouiomo, adfuerunt Solemniacenses Monachi P. de S. Martino, & Archambaldus, qui posteà exstitit Abbas, frater Alboini Archidiaconi; qui reliquias sibi datas de brachio Præsulis almi in suo Monasterio Monachi Nonis Iulij detulerunt.

CAP. LVII. *Translatio SS. Leonis & Coronati apud Vserchiam.*

Vserchia quoque corpora SS. Leonis & Coronati ad altare S. Martialis assumentes Feria VI. & VIII. Idus Decembris, & Dominica sequenti in sepulchro Monasterij intromiserunt, nec defuerunt diuina miracula in translatione ipsorum; supraque memorati Eligij Solempniaco.

Hebdomamada primæ Dominicæ Aduentus Vigenna fluuius aruit apud Ausam, seu apud Axiam Castrum, adeò vt vulgus caperet cominus pisces. Gelu etenim esclusas superius * annis restrinxerat, donec sol incalesceret meridie.

Tunc Petrus Abbas Romam perrexit, & vterque Geraldus Lemouicensis, & Caturcensis Præsules, simulque Petrus Abbas S. Augustini, & Martinus Antecessor meus Prior Vosiensis toto illo anno tenuit Lemouicensem Prioratum. Reuersos tempore Paschali Præsules excipimus festiuè canentes Responsum. ***Isti sunt agni nouelli, &c.***

CAP. LVIII. *Tholosam Rex Anglorum obsedit contra Comitem.*

Anglorum Rex Henricus tunc maximo cum exercitu obsedit Tholosam. Ibi fuit Malcolmus Rex Scotorum, ac Heroum & Præsulum innumera multitudo, Regemque Scotorum Henricus apud vrbem Petragoricam in prato Episcopali militiæ cingulo redimiuit, qui nouus miles XXX. Heroum liberos recentis Tyrocinij consocios faciens, profecutus est Regem.

In festo S. Martialis, circa quem ista gerebantur, Geraldus Episcopus processionem nobiscum vix rogatus expleuit, datâ super populum benedictione iter illico aggressus est cum militibus, accersitus à Rege idem Pontifex oculis cœpit tunc infirmari, citráque tertium annum circiter omnino cœcus effectus est.

Rex Ludouicus Tholosæ auxilium ferebat Comiti Raimundo, qui sororem eius Constantiam habebat vxorem. Tunc Rex Anglorum vrbem nolebat appetere bello ob reuerentiam Ludouici, sed dimisso exercitu per Vserchiam transiens cum Rege Scotorum deuenit Lemouicas circa festum Archangeli Michaëlis. Post hæc in natali Domini nimio gelu constricta est tellus. Petrus Abbas tunc placitum habuit cum Petro Bernardi de Vernolio, qui contra ius ex baiulo militiæ cingulum vsurpauerat, & cum consanguineo eius Aimerico Presbytero properè nuper pedem

collisisset (aliàs properè licet nuper pridem cessisset) Petrum Archiepiscopum Bituricensem prosecutus est. Vt autem cognouit aduersæ partis trutinam non æquâ lance à Præsule deprimi, ad aures Papæ dolenter appellauit. Pontifex commotus respondit Abbati. Ad quem Papam appellasti? Abbas statim: ad Metropolitanum: protinus, ista tu nota, persoluam. Attonitus Præsul obstupuit, metuens de verbo ineptè prolato, reum se Maiestatis coram Papa proclamari. Nuper etenim super eum Schisma exortum fuerat in Ecclesia Romana, defuncto superius Adriano. Ex vna parte Rotlandus Cancellarius electus vocatus est Alexander: ex alia Octauianus quidam assumptus dictus est Victor. Octauiano fauebat Frederici Imperium, Rothlando Gallia, Anglia, & Oriens vniuersus.

Anno ipso in Octauis Dominicæ Ascensionis, ego cum Gregorio Vosiensi benedictionem Monachalem à Domno Petro suscepi. Ipso die Thetbaldus Blesiensis, frater Henrici, de S. Iacobo rediens, à toto Conuentu festiuè exceptus, in sepulchro Apostoli x. Marchas argenti obtulit, ac in processione cecinimus Responsorium, *O quam gloriosus est Miles sanctus Martialis*. crastino caput S. Martialis Comes ostendi sibi rogauit, vidit & gauisus est, expensas ei per suum Principatum, licet inuito, Rex Anglorum regaliter præparabat.

CAP. LIX. *Modus in Celebratione Lemouicis seruandus.*

In natale Principum Apostolorum Petrus Archiepiscopus Bituricensis veniens Lemouicas, ibi solemnia peregit. Die S. Martialis disceptabant Canonici aduersus proximos Monachos de Diacono vel Subdiacono Missæ Maioris. Si Episcopus Lemouicensis cantaret nulla foret discordia, quoniam Canonici essent ministri. Tandem rogante Petro Abbate S. Augustini, permissum est habere Archiepiscopo ex Bituricensibus Hypodiaconum & Leuitam, recognito quod Monachi deberent dicere Epistolam & Euangelium, quæcumque persona, excepto Præsule Lemouicensi, celebret Missam. Qui Pontifex etiamsi missam cantauerit, ex oblationibus nihil prorsus habebit, nec ei vlla procuratio fiet, quin immo Eustorgius Præsul missa magni diei quondam celebrata, sociis suis secus recedentibus Canonicis, in refectorium solus intrabat, ac quasi quilibet peregrinus coram Amlardo Abbate se præsentauit. Cui Abbas lætus assurgens iuxta se eum sedere fecit: pariterque epulati sunt. Quia ista dixi de Præsule, consuetudines, quas habemus cum Canonicis, scribam ignaris. Cathedrales Clerici natali Sanctorum Apostolorum hora nona venientes in choro Basilicæ Regalis, solemnes illico celebrant matutinas. Post hoc recedunt, iterúmque nocturnos de eodem Apostolo in Basilicâ celebrant propriæ ciuitatis, aliàs prope ciuitatem, in crastinum circa tertiam procedunt ornati, tot cappas quot baculos gestantes, textum cum candelabris, aurea prædu ce cruce, dextrum exornant chorum. In sede Abbatis residente Decano, officium. *Gaudeamus* omnibus tacentibus Monachis totum expletur. Post eos Monachi totum cantant tacentibus illis: & *Kyrie eleyson*, Canonici priùs, Monachi posteriùs, alternando triumphant. Responsorium Canonici incipiunt, versumque sequentem, quibus voluerint melodiis Musicis explent, *Alleluya. Non vos relinquam Orphanos*, Monachi modulisant. Canonici prosam, *Valde lumen* incipiunt; Monachi alternando prosequuntur, vbi Monasticæ mutationes. Canonici dicunt: *Canonica laude caterua*, quia in sorte illorum cadit offertorium; communionem & cætera pariter implent. Cantor Vrbis vna cum Præcentore nostro. *Gloria in Excelsis Deo*, Missam celebranti pro consuetudine indicit. Missa finita, insimul omnes repetunt vrbem. Inuicem in Inuentione Protomartyris viginti ex nostris, cum ornamentis & cruce aureâ præcedentes sinistram vrbis Ecclesiæ vnà cum Monasteriis Sancti Augustini & Sancti Martini ad missam dignas laudes ordine quo supra ritè persoluunt. Aliter olim longè fiebat. Solebamus etiam habere consuetudinem candem apud ipsos in Inuentione, quam ipsi apud nos in Apostoli nostri maximâ die. Sed bellis impedientibus multoties non est qui veniat ad solemnitatem. Non fit pugna de paupere Regno. In rogationibus cùm veniunt, Canonicus Hebdomadarius in altari nostro principali, ac noster in illorum, Missa celebrant. Quod Monachis aliarum Ecclesiarum minimè, nec Pontificibus Abbatibúsque licet, si Hebdomadarius illorum, vrgente qualibet necessitate, istam Missam cantare, nec

alius de illa Ecclesia valuerit, non licet alium expetere Monachum aut Canonicum, nec ex Monachis Sancti Martialis Hebdomadarium. Quod multoties vidimus aliquos illuc peragere, videlicet Guidonem de Grandmont, Gumbaldum Rusterii, Seguinum de Gaschas, Guillelmum Boarel, & alios quosdam. Nos verò idem agemus ex illis si fuerit necesse. Dominicâ in palmis Canonici sanctorum Stephani & Andreæ, Monachi Sancti Augustini atque Martini post trinam pulsationem campanarum, classo personato, conueniunt omnes super Ecclesiam sancti Pauli, cum textis, crucibus, candelabris, thuribulis, atque vexillis diuersarum specierum, ferentes morenam id est imaginem protomartyris cum gleba sanctæ Flauiæ ac diuersarum Ecclesiarum apparatus honestos. Tunc Monachi S. Martialis canditati confluunt cum Morena Saluatoris aureâ, & capsâ Beati Austriclinani, præter ornamenta plurima, vexilla quinque pretiosa quæ appellantur Bannum Gulferii de Turribus. Facientes itaque duos choros, licet multa turba nimis impediat, decantant Canonici eleganter antiphonam, *Occurrunt turbæ*. Post hæc Armarius eligit ex suis, qui eandem antiphonam modulatur consonâ voce. His expletis Cruces, vexilla, vel reliquiæ vrbis supplicant nobis, nostrum illis cum toto clero ac populo per tres vices. Prius tamen Pontifex Abbates, & Priores in cappis thure vaporanti vicissim honorant Sancta Sanctorum. Post hæc apud S. Martinum ab omnibus pergitur, laudesque sancto redduntur, Præsul vel Abbas Sancti Martialis, aut si ipsi defuerint, alij Abbates seu Prior noster publicè benedicit flores, ac sermonem ibidem populo facit. Dum sermo profertur, Canonici expetunt canentes S. Martialem, adorato crucifixo in choro Basilicæ Regalis tertia cantatâ honestè recedunt: sermone habito, redeunt nostri ordinatè psallentes. Cum aliquis ex Monachis obit, si mandatur illis, veniunt cum cruce, nouissimum complere funeris officium: ad tumulationem eo ordine Canonicorum Monachi pergent, si mandatum fuerit, tradéntque eis sinistram chori, sicut apud nos dextram Canonici, sempérque ad obitum Abbatis seu Pontificis alterutrum ad vigilias omnes conueniunt, & ad Missam cum ornamentis, vel aurea cruce officium funeris solemniter exoluunt. Cùm facit ordines Præsul ante omnes præter Cathedrales Canonicos ordinare debet Monachos Sancti Martialis, eísque Epistolam & Euangelium dicendi copiam dare. In Synodo sedebit Abbas supradicti Apostoli in dextris Pontificis, cum cappâ Romanâ, virgáque pastorali, cum necesse fuerit, Abbati seu Monacho ipsius debet libenter litteras dare, & nisi quatuor tantùm denarios ab eis Cancellarius nequaquam debet exigere. In abbatiâ Sancti Martialis vel Ecclesiis quæ sunt de procuratione refectorij, non dabitur Episcopo procuratio mandata, nec Abbas spontè inuitabit eum, nec potest Episcopus Monasterium Sancti Martialis excommunicare; sed si populum interdixerit clausis portis cum pulsatione campanarum celebrabunt diuina. Vestimenta, corporalia, casulas, linreamina Monachi Sancti Martialis, cùm necesse fuerit, benedicunt. Requirentibus quamobrem Monachi cum Canonicis consuetudines tam vrbanas antiquitus habuerunt, maiorum dicta retexam. * In diebus antiquis vna Canonicorum Congregatio pariter possedit prærogatiuam Ecclesiarum Sancti Stephani, sanctíque Martialis; & congregatio quæ apud S. Martialem manebat, vigilia Natalis Domini apud Sanctum Stephanum descendens eidem Ecclesiæ præsidebat vsque in vigiliam Beati Ioannis Baptistæ. Itidem Conuentus Sancti Stephani ascendebat apud S. Martialem, eidem Apostolo famulans vsque ad vigiliam eiusdem Præcursoris, cúmque hi exirent à Sancto Martiale, & alij à Sancto Stephano signa pulsabantur vtriusque Ecclesiæ, vsque quo hi istam intrarent Basilicam, & isti alteram: cùm verò Canonici sancti Martialis cum consilio Caroli Calui Regis Monachi facti sunt, diuiserunt cum Canonicis sancti Stephani possessiones antiquas, quas olim dederat Virgo Valeria cum Stephano Duce. Sed Iofredus Thesaurarius abstulit sancto Martiali Ecclesias Cayroiensem & Comudoliacensem sancti Iuniani, quas legitimo iure Monachi tenere deberent cœterásque possessiones, quæ cunctis patent; huic Chronicę inferre fortè quibusdam esset onerosum.

CAP.

CAP. LX. *De Abbatibus sancti Martialis.*

Obscurante schismatis nubilo puritatem vniuersalis Ecclesiæ, Guillermus, cognomento Papia, vir sagacis ingenij, venit Lemouicas circa festum Protomartyris Galliarum Valeriæ. Hic monuit Petrum Abbatem Cluniacum pergere Hugoni Abbati suadere, quatenus, schismatico relicto, faueret Alexandro. Tunc Petrus in manus eiusdem Legati coram testibus Abbatiæ sancti Martialis renunciauit: hic cum honestate, religione, litteris peritus erat. Verumtamen mediâ corporis parte paralysi præpediebatur, ideóque quorumdam consilio quædam ordinans ineptè grauis debiti mole deprimebatur. Hic sancti Nicolai diem, quæ cum Prosa & Pitancia in Abbatia fiebat, in cappis agi, & infra Octauas Apostolorum, decimo Kalendas Nouembris, tertium Responsorium de sancto Martiali cantari instituit. Post Matutinas collocari in lectis Conuentui indulsit, quod aliàs nunquam, vsque ad Pascha, exceptis Octauis, aut festis minimè fiebat cùm crepusculo celebraretur in altum pro populo Missa Parochialis, & in Choro caneretur Prima Conuentualis, fiebat vtrimque improbus labor psalmodia, deinceps etiam Litania post Matutinas ex integro persoluitur. Prima tantùm diei post Euangelium, vel plus aliquantulùm protelarur, pro hac indulgentia ieiunat Conuentus cunctis diebus Dominici Aduentus, exceptis sanctorum Andreæ, Nicolai, atque Valeriæ, cuius festiuitas apud nos cum prima classe, ac solemni procuratione familiæ celebratur. Solemnitatibus quibus ieiunatur, vtraque Missa, horæque diei more cuiuslibet Dominici peraguntur. Verumtamen post Sextam festi interuallum quo lector & pueri, cùm coccis accipiunt mixtum, statimque Nonam ante prandium psallunt. Profectus Cluniacum Petrus, capsam admirandi operis, crossam, calicem, crucem, ampullas, totiúsque Capellæ ornatum, simul equitaturas retinuit, imò plus dicam, rapuit; paulò post Cluniacenses Hugonem expellentes, Stephano cognomento Burgensi Abbati de Clusa sui apicem principatus commiserunt. Expulsus Hugo, vnum suorum Prioratuum in Imperatoris Frederici regno sibi vsurpauit, eò quòd Octauiano schismatico cum eisdem obediuit.

CAP. LXI. *Electio Abbatis.*

Consilio inito elegerunt Monachi sancti Martialis supra se Petrum, cognomento del Barri, Abbatem sancti Augustini, qui quondam Monachus extiterat eiusdem Apostoli vigiliâ Epiphaniæ. Hic extiterat frater Iterij militis de Axia castro, multarumque rerum scientiâ callebat. Iste officinas, Capellam, claustraque sancti Augustini absque vllius debiti grauamine à fundamentis construxit. Ibi post eum eligitur Raymundus, cognomento de Viennac, seu Bennac, filius sororis cuiusdam viri de castro Exidolio, qui Peys Bernard Ramnolfi Lopix cognominatus est: cuius aliam sororem Eufemiam habuit Ademarus de Breull, de qua genuit Gaufredum patrem meum, & fratris mei Ademari, quorum domus est in villa sanctæ Mariæ Clarimontis super Exidolium castrum. Electus itaque Petrus à Guillermo Legato confirmatus est. Verumtamen prauorum consilio ex parte Regis impedita est ei regiminis susceptio. Quod illius primordia non mediocriter perturbauit; repentè etenim prosecutus est Regem, quoadusque in Ramis Palmarum cum illius gratia rediret. Tunc ad Processionem, Regis Epistola coram Clero & populo lecta est, quâ Abbatem regiâ dignum amicitiâ docuit vniuersos. Senior Petrus reuersus expetit Regem, tentans iterùm recuperare pristinum honorem; quod longè aliter contigit. Erubescebat Cluniaco gurpitionem confiteri timens argui dutiùs ab illis. Postquam res venit in palam, secessit in obedientiam quandam, ibique non multum post tempus beato fine quieuit. Itaque Petrus in corpore Abbatiæ octodecim millia solidorum, & obedienciam de Rossac, Consors, Vetnuel, Roser, quæ sunt de procuratione, totidem reperit debiti pondere grauidas. Quæ omnia, licet diuerso tempore, persoluit. In Epiphania processionem solemnem, sancti Martialis festum, quod Amlardus Abbas primùm decimo sexto Kalendas instituit, diemque sancti Pardulphi in cappis agi præcepit, diémque sanctæ Catharinæ in duodecim Lectionibus, rogante Beraudo Priore, Psalmos triginta, qui à Kalendis Nouembris vsque Pascha, cùm esset omni-

nō feriale pro quindecim & cxviii. ad Horas pro Tertia, & ad Vesperas, vel ad Matutinas Sanctorum, xii. in tribus iugiter *Kyrieeleison*, vertit Horas Canonicas: dum se raderent, & inter Psalmos familiares, *Ad te leuaui*, remisit. Quos Psalmos vel Suffragia Sanctorum nobis in solemnitatibus in prima classe dimisit. Matutinas vel Vesperas omnium Sanctorum non dimittimus etiam in Pascha, Psalmos quorum initium est, *Deus auribus nostris*, dimisit, & ad singulas Collectas, quibus in suffragiis Sanctorum dicebatur, *Per Dominum*, tantùm dicitur, *Per Christum Dominum nostrum*: dum Vesperæ sonarentur, dicebamus tantùm de Beata Maria, cætera vacabant, post Vesperas dicebamus Suffragia, Psalmosque familiares, quæ cuncta, dum sonant Vesperæ, permutauit. Post quodque in duodecim candelis Hebdomadarius reuestitus, fumanti thure incensat Apostolum in sepulchro. Ob quam rem olim se bis reuestiebat. Idcircò quæ suprà monuimus, breuiauit, & dum Matutinæ pulsantur, quindecim solùm Monachi pridem vt nunc familiares psallunt cum *Verba mea*, soluuntur vt campanarum sonus prolixiùs audiatur; moderatè quippe diuina celebrari cupiebat. Ecclesiam sancti Martialis, quæ subest Exidolio castro, pro quo antecessor eius Petrus multùm laborauerat, ipse de Petro Episcopo pleniter obtinuit. Primò huius tempore penuria panis ac vini grauissima fuit cum pessima mortalitate. Sextarius frumenti septem, siliginis quinque, ciuada, tribus solidis Lemouicæ vendebatur. Hugo de Porcaria decimo tertio sui regiminis anno Vsercensem reliquit Abbatiam, post quem Geraldus de Mirabel Monachus sancti Martialis eligitur, sed obstante Petro Abbate suo, quicum pro quodam debito interdixerat, breuissimo tempore à Legato deponitur, & Petrus Mathæi Vsercensis Monachus efficitur Abbas. Geraldus Cluniacum petens, paulò pòst obiit.

Anno ipso tres Canonici ex Anglia venientes cum litteris Episcopi de Lincolnia, postulauerunt Reliquias de sancto Martiale dari Monasterio quod vocatur Præmonstratus locus. Hoc Cœnobium nouum in honore Apostoli nostri nuper à quodam Principe constructum fuit, nouem Abbatibus iam dominatur. Dum Processio omnium Sanctorum ageretur, Abbas Petrus vice illorum non sine lachrymis populum orat, quatenus acquiescat eorum petitioni. Canonici reuestiti ad dexteram Abbatis stantes, vniuersum gemitibus populum propulsabant. Quid multa? Post Euangelium Apostoli caput cunctis, qui adfuimus, Abbas ostendit, sumptisque Reliquiis eiusdem Sancti, simul & de beata Valeria, desiderantes lætificauit. Eisdem Canonicis Abbas in omnibus prouidit, & eo die in Refectorio secum epulati rogauit. Capsam ex ebore præclaram Iterius de Crosent ipsis dedit, quâ Reliquiæ conderentur, & Petrus de Forua ceram, quâ vsque ad manè illuminarentur. Post cibum à populo extra muros cum gaudio deducti sunt.

CAP. LXII. *Mediolanum diuiditur in quatuor. Translatio trium Magorum Coloniam.*

Imperator Fredericus his diebus à Longobardis, propterea quòd ipsi eum impediebant, grauia exigebat: quamobrem multis eos prœliis lacessiuit, vrbemque Mediolanum per conditionem acceptam quadrifariè diuisit. Tunc Raymundus Berenger, pater Adelphonsi Regis Aragonensis obiit. Magos tres beatos inde auferens, Coloniam Agrippinam ciuitatem translatione eorum splendidiorem effecit. Horum nomina Gaufredus Burdegalensis Archiepiscopus his versibus prodit:

Tarsensis præcedit, Arabs subit, inde Sabæus:
Nomina sunt, Gaspar, Baltazar, Melchior illis.

Postmodum Imperator appetens Romam penetrat, muros cum magna parte Monasterij sancti Petri diruit, Burgum igne cremauit. Christianus Cancellarius Moguntiæ Archiepiscopus erat tunc, cuius præsertim factione ista gerebantur. Verumtamen vltio diuina exercitum Imperatoris pessimè postmodum prostrauit. Prætereà Fredericus corpus Caroli Magni eleuans à terra, in capsa aurea infiniti pretij lapidibus decoratâ collocauit. Extunc authoritate Metropolitani Coloniensis Aquisgrani solemnitas de eodem Cæsare Augusto orthodoxo, sicut de Sancto, agitur, quæ priùs fiebat de fideli defuncto.

Ademarus Vicecomes Lemouicensis adolescens per dies illos fecit Abbati Petro hominium solemniter in Capitulo.

Anno Dominicæ Incarnationis MCLXI. apud Lemouicas per duodecim fatuos, quos Ioculatores vocamus, accepit res initium. Simul epulati (hospitalati) sunt quasi confratres, & ex paucis denariis qui superfuerunt in cathedra sancti Petri, ceperunt tugurium construere ex lapidibus viæ super petram Martyris Reginæ Galliarum Valeriæ; arcus ibi, sed modicè ædificatus à burgense quodam olim. Cœperunt pueri ferre onera ad illud opus tantillum perficiendum: mimi & histriones eò confluère, remque ceperunt circumquaque diffundere. Quid multa? Pentecostes die octauâ Missa ibidem celebratur, locusque ob signorum multiplicitatem frequentatur, commeatus (conuentus) ab Episcopo per totam diœcesim indicitur octauo Kalendas Augusti.

(Anno gratiæ MCCXII. in festo Victoris & Coronæ dedicata est eisdem Ecclesia à Ioanne de Veyrac Episcopo Lemouicensi, honorificè ornata, ac depicta. Tunc ibi est reposita eiusdem Virginis capsa, simulque imago cum innumerabili militum ac plebium caterua.) Gestatorium sancti Valerici, cum argenteo sancti Pardulphi de Garacto, reliquias Virginis iuxta morem foris muros excepimus in cappis sancti Valerici ad Monasterij portam Occidentalem. Sed quia Garactenses iactabant se beatum Pardulphum habere, noluit Abbas siue Conuentus cos ex ordine recipere, ne in scrupulum Principibus de Turribus veniret, qui eumdem Patrem Arnaco intulerunt, brachio protomartyris nostræ Valeriæ relicto, cæteri rediêre. Quanta tunc confluxit multitudo vtriusque sexus & ordinis, quantáve sit oblata immensitas munerum, quæ ornamenta delata, quæ thura incensa ad decorem processionis, etiam nos qui adfuimus, fari nequimus. Episcopus Geraldus, licet ex toto cœcus, populis benedictionem largam omnibus dedit. Loci huius Prioratum tenebat Raymundus Monachus pro Monasterio sancti Martialis, & sanctæ Valeriæ, ad cuius ius pertinet idem fundus. Dehinc amplior Basilica construitur, certè teuerà res à Deo geritur.

CAP. LXIII. *De Abbatibus.*

Almodis vxor Oliuerij de Turribus, post Archambaldum Patrem his diebus obiit; ad cuius funeris obsequium, quinto Kalendas Septembris Arnaco adfuit Amelius successor Rogerij primi Dalonensis Abbatis, cum subditis sibi Abbatibus nouem. Præter hos Ademarus Abbas Vosiensis anno quadragesimo sui regiminis adfuit, infirmitate quadam laborans. In festo omnium Sanctorum Petrus Abbas sancti Martialis apud Vosias processionem solemnem ipso die agi perpetuò præcepit. In diebus Natalis Domini & Epiphaniæ, Abbas Ademarus Missas celebrauit, & in Octaua Dominicæ Apparitionis, perceptis salutaribus Sacramentis, ab electione sua anno quadragesimo, mense secundo, die decima septima valdè manè spiritum exhalauit. Quo iuxta Raynaldum Abbatem tumulato in Conuersione sancti Pauli, præsente Domino Petro sancti Martialis eligitur Amelius, de Monacho cognomine, Præpositus de Arnaco, frater Petri Archidiaconi.

Biennio expleto, occiditur Raymundus Trenchauel Vicecomes Biterrensis, à Burgensibus quadam Dominicâ Quadragesimæ, in Ecclesia Mariæ Magdalenæ, præsente Bernardo eiusdem vrbis Episcopo: Iurauerant enim Tholosano viuum illum reddere ipsi, eò quòd grauiter opprimeret ciues. Verumtamen de morte verbum non fecerat heros, cum illo tamen alij iugulantur.

Anno sequenti, Rogerius Raymundi filius, postquam Biterrenses valdè bellis afflixit, pacem cum eis fecit. Post hæc in hostem simulans ire, exercitum copiosum ducit in vrbem. Quid memorem cuncta? signo dato, hospitem suum quisque iugulat hospes. Quidam ex maioribus ad cumulum opprobrij altiùs suspenduntur. Iudæi ab hac proditione immunes, seruantur illæsi: seminantur hortuli proditorum alieno semine, dum ciuium vxores & familiæ externis peremptoribus traduntur.

CAP. LXIV. *Diluuium mirabile.*

Riuulus quidam Sarlatum transiens, ortâ tempestate intantum excreuit, vt repleto Monasterio linteamina Altarium irrumperet, libros deleuit & pallia. Guillelmus Dual Monachus, qui miles exstiterat, in Capitulo, & plures vtriusque sexus in burgo, pridiè ante Vigilias Apostolorum Petri & Pauli, circa nonam horam enecati

uit: Pontia interiit, quæ de corpore Christi quædam fecerat inaudita, pro quibus ista contigisse nullus ignorat. Sed ista latiùs in libro miraculorum sancti Pardulphi narrabo, vbi multa de sacrosancto mysterio ad correctionem multorum, si Deus permiserit, proposui tractare.

CAP. LXV. *Cædes Monachorum sancti Martialis.*

In castro quoque Pompedorio his diebus pro quadam negligentia in Cœna Domini ibi patrata, in loco qui dicitur Madrias, cædes magna nimis facta est nostrorum. Verumtamen Garinus de Castello nouo ab Archambaldo de Felez ibidem tunc occiditur. Babyloniæ Domini nomen ob immensæ potestatis culmen, apud Saracenos vocatur Mulene (siue Murena) sub quo duodecim regij tyranni, quos vocant Admiralios, præsident vrbi. Horum primus Sanar (aliàs Azoard) dictus est: alter Siraconus. Sanar diligebat Dominum suum; Siraconus oderat illum. Motâ lite, orta est seditio inter Sanardum & Siraconem. Rex Ierosolymorum cum exercitu venit contra Babyloniam, & commissum est prœlium. Impetu facto, Babylonij fugauerunt illos prope montem Gisard (aliàs Mongiscart) loco, qui vocatur Boblet. Remansit solus Rex Balduinus cum sociis quinque, in loco qui dicitur Larrit, non longè à Babylone, versùs Ierosolymam. Tunc pertulit Magister de Hospitali Gerbertus Assaillit, cui Siraconus promiserat sexaginta mille aureos, quatenus pergeret in prœlio cum exercitu, damnum tam ingens, vt grauaretur debito quingentorum & octodecim aureorum, & onus sex equorum de auro & argento. Quo domus Misericordiarum ad tantam deuenit inopiam, vt quadam die deficeret omninò vniuersis panis: sed posteà Gallorũ Rex semel per nepotem nomine Bascum, Principem vrbis de Vadoit, cibauit illos iuxta morem loci; fuitque pretium procurationis vnius diei mille trecentorum aureorum: hos redditus persoluit eis Rex idem perpetuò in terra sua. Cuius nepos supra dictus quibusdam se postmodum militibus in Hispania iunxit, qui sub specie Religionis contra Saracenos dimicant audacter. Horum secta nuper exorta, ob indicium bellicosæ probitatis Spatham ex pallio rubeo in habitu candido præfert. Siraconus rapuit vxorem Sanar occiso marito, quæ cùm effugere nequiuisset, licet inuita, tempori cessit. Contigit post hæc vt lauaret caput idem. Est autem illis consuetudo, lota capita linteo mundo inuolui. Tunc misit ei vxor linteum candidissimum, quod ille libenter amplexus, animum vxoris in amore sui conglutinatũ putauit. Cùm inuolueret faciem Siraconus, spiritum exhalauit. Turbantur amici, mulier aufugit. Saladinus fuit nepos Siraconis Principis partis Noradini filij Amersangi, regiæ dignitatis viri, qui occidit Mulene (la Morena) Dominum Babyloniæ, & possedit terram illius. Mortuus autem est Noradinus, relicto filio, qui vocatur Sansegui. Saladinus tantæ probitatis vir fuit, vt ei linqueret Siraconus auunculus terram suam, filiumque proprium subderet illi. Hic auditâ domini morte, simulato dolore à remotis partibus velociter venit, veste scissâ ejulando vociferabatur, terrâ puluerem capiti spargens. Videns Domina talia diutiùs fantem, ait ad illum: Si scirem te erga dominum, & me talem fore, qualem te ostendis, forsan thori maritalis facerem consortem. Qui ait: Indignus, Domina, sum ex tantillo fieri tantus. Verumtamen si dignaretis me tanto decore beare, non mihi regium nomen vsurpabo, sed quasi minister tibi, ac filij tui præceptis obtemperabo. Quid multa? Optatis fruitur hymenæis, vrbes, castraque muniuit, filius vxoris, imò domini sui exul efficitur, nullumque municipium, exceptis Malbec, Alep, Roaen ei relinquitur.

Regum nomina, nostris qui tẽpotibus imperant orbi, modò describam. Primo loco ponatur excelsus ille Ioannes, qui regnis imperans magnis, humilitatis causâ Presbyteri sibi nomen aptauit. Huius principatus diuersarum copias rerum, qualiterve plures ipsi seruiunt Reges, & de Archiprotopapatu, vel quâ de causa pater eius, Quis vt Deus? dictus est, Epistola Emanueli ab eo directa prodit breuiter. Secundo loco idem Emanuel Græcorum Imperator, cuius pater (imò auus) ac filius dictus est Alexius, sub quo quatuor Reges vrbem Byzantinam ornant, quapropter Regia vocatur. Horum primus dicitur Magnus Domesticus, alter Protospathatius, tertius Michaël, quartus Protosebastos. Tertio loco Rex Italiæ Federicus nominatur, successor nepósque Conradi, Romani Imperij diademate clarus. Hierosolymam regit

Amalricus filius Fulconis, cuius filius, sicut patet, dictus est Balduinus. Galliam Ludouicus filius Ludouici, pater Philippi. Angliam Henricus filius Gaufredi Martelli; Scotiam Henricus filius Dauidis. Hyberniæ quatuor Reguli imperant. Cornuallius, seu Gorneual, Rex Danorum vocatur. Siciliæ regnum his diebus Guillelmus filius Rogerij, filio tradidit Guillelmo. Rex de Maroc Anicacopus, Nauarræ Sanctius, Valentiæ Lupus, Aragoniæ Adelphonsus filius Raymundi-Berenger filij Sanctoli. Ferdinandus ac Sanctolus pater inclyti Adelphonsi, qui habet Alienoram filiam Henrici Regis Anglorum, Toletano præsident regno. Hungariæ Rex dicitur Bela. Vrbanus III. Lucij successor in * Pentecoste, anno MCLXXXV. Dominicæ Incarnationis. In Regum serie scribatur Dux Aquitanorum & Vasconum Richardus, qui ad probitatis opera nunquam exstitit tardus, cuius adolescentia magnâ floret industriâ

Bernardo in Petragotico ab hostibus capto tamdiù solutio eius à nepote Ademaro impedita est, quousque redderet ei Exidolium castrum, quod in vita sua ex conuentu dicebat habere debere. Sed non multò pòst milites propter tyrannidem Ademari castrum Bernardo reddiderunt. Hinc orta est seditio inter illos, quæ tali pacto finitur: Terribili iuramento iurauêre vicissim alterutrum amicitiam se seruaturos. Die ipsâ de Exidolio venientes, ab Ademaro in castro de Segur inuitantur circa Epiphaniam. Epulantibus illis nocte iam simul, subitò irruunt armati, captisque vniuersis, Helias & Bernardus carceri mancipantur. Oliuerius de Turribus illic noluit manere, qui si teneretur, res non benè gesta in deterius terminaretur. Iteratur recidiua pestis, Principibus aduersum Ademarum consurgentibus, qui pro ipso Bernardo patruo iurauerant. Quid multa? Nisi comes de Marchia Audebertus veniret suppetias, Ademarus non poterat tantorum ferre impetum: Idcircò de pace in breui tractatur, & Bernardo redditur castrum, cingulum militiæ à Rege Anglorum percepit. Infra breue tempus Helias non longè à Petra-Bufferia, dum Ademarum nepotem fugit, iactu terræ, quòd tempestiuiùs plueret imber, ignarus corruit, & à milite quodam lanceâ confoditur. De hoc mihi multi multa dixerunt: sed Guillermus de Longaspa, filius Isarni de Lois, huius criminis pertulit damnum.

CAP LXVI. *Ecclesiæ Grandimontensis consecratio.*

Grandimontensis Ecclesia circa tempus illud consecrata est, scilicet anno MCLXVI. pridie Nonas Octobris, Dominicâ die (*scribendum arbitror* MCLXVIII. *aut certè legendum sexto Nonas*) in honore B. Virginis Mariæ, à Petro Bituricensi Archiepiscopo, qui eis reliquias de vndecim Martyribus detulit, & à Bertanno Burdegalensi, Geraldo Lemouicensi, Geraldo Caturcensi, Petro Engolismensi, Rogerio Sagiensi, & Ioanne Petragoricensi Præsulibus. Ibi reliquiæ de Apostolo sancto Martiale à Monasterio suo delatæ fuerunt, quas receperunt solemni processione vniuersi, de quo stationem celebrant ad Vesperas, & in Matutinis vbique. Primus eiusdem Cœnobij exstitit Prior Stephanus de Muteto, aliàs de Tierno. Secundus Petrus Lemouicanus. Tertius Petrus de sancto Christophoro. Quartus Stephanus de Liciaco. Quintus Petrus Bernardi frater Aymerici Bernardi Militis de Bré. Sextus Guillermus, cognomento de Axia, qui de Trainhac erat. Tempore supradicti quinti Prioris Petri Bernardi de Bré, aliàs de Boschiac, fuit facta consecratio Ecclesiæ Beatæ Mariæ Grandimontensis. Hic Petrus cùm esset miles, de Sibylla vxore genuit filiam, quæ dicitur Agnes, quam accepit Americus de Lur, miles de sancto Ioanne: posteà factus Cœnobita, Presbyter ordinatur.

His diebus Mathildis Imperatrix, Monacha Fontis-Ebraudi obiit, quæ Grandimontensibus tunc triginta millia solidorum, & filius eius Rex totidem pro ipsa dedit.

Geraldus Episcopus Cadurcensis, apud Beneuentum fecit Ordines in vigilia Mathæi Apostoli anno sequenti, méq; ibi ordinauit Presbyterum; perseuerauit in Episcopatu quadraginta (seu quinquaginta, vt in alio exemplari) annos, & amplius. Hic Episcopus Geraldus sepultus est in Grandimontis Ecclesia, in choro sub tumba cuprea.

Anno Dominicæ Incarnationis MCLXVII. nocte quæ diem Baptistæ claudit Ioannis, crematum est Lemouicense castrum, clocarium, signa optima, etiam Ec-

clesia sancti Michaëlis de Pestaria. Verumtamen claustra, officinæ, & burgus de hortis sanctæ Valeriæ, Deo miserante, saluantur. Eâ nocte Petrus cognomento Tauran Monachus, obiit, crastino Dominicâ lugubri traditur sepulturæ.

Ante dies illos Guillermus Sector-ferri Engolismensis, Audebertus de Marchia Comites, Robertus de Selit, cum quibusdam aliis insurgunt aduersus Regem Anglorum. Dominica die Quadragesimæ apud Subterraneam nunrij Regis venientes, Bridoriense castrum cum suis pertinentiis Bernardo & Fulconi Vicecomitibus de Brossa reddiderunt. Ego tunc Subterraneæ degebam, cùm genitrix mea die ipso apud Clarimontem Exidolij obiret. Hæc Lucia filia Bernardi Marchés de sorore Guidonis & Alduini seniorum de Nobiliaco, qui nepotes exstiterunt, Guidonis, Geraldi, & Gulterij de Turribus. Vltima die mensis Martij S. Pascha celebrabatur. Guerra per biennium protracta per Ludouicum Regem terminum sumpsit anno MCLXXX. (*decussem ex eo numero expungendum arbitror ex sequentibus*) terram perditam exules recepêre. Verumtamen Robertum de Selit quadam occasione captum Rex Henricus crudeliter ferro indutum, pane arcto atque aquâ breui cibauit, donec defecit. Anno quo suprà, magna fuit abundantia frumenti, vini, & olei. Subterraneæ vidi sextarium vini pro vno denario, sextarium frumenti pro quinque solidis, & quinque denariis, *de seigle* pro tribus solidis.

Anno sequenti Amelius Abbas Vosiensis, Vigiliâ Assumptionis B. Mariæ Cœnobium Obasinæ ingressus, non albus, sed brunus de nigro efficitur. Hic domum sibi creditam per annos sex, & menses totidem optimè rexit; sed à contrariis salutarium præceptorum irritatus recessit. Electus est die S. Iuliani Petrus, cognomento Durnais, professus S. Martialis. Domnus Petrus Abbas sancti Martialis adesse non potuit, sed pro se misit Marbodum, Bosonem, Guillermum de Mananue, qui vices illius agerent in electione: Qui videntes schismata, vel loci detrimentum, rem contradixerunt. Electus postmodum ratione cogente in Capitulo Apostoli Martialis, coram Domno Petro Abbate, virgam pastoralem relinquens, supplex perseuerauit, quousque cum illius gratia in pace rediret.

Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis vita vel mors pretiosa, qualiter his diebus patrata exstiterit, quia vbique scripta fertur, non est necesse nunc iterari.

Hoc anno Burgenses de Subterranea ad inuicem iurauerunt, vt nullum omninò Monachis darent expletum, quod vocatur tailliada. Agebant verò ista consensu Comitis Audeberti, qui pro lucro deputabat dissidium tale. Cùmque Abbas & Aymericus nepos eiusdem, & Præpositus qui erat de Montagnero castro Petragorico, rem aliter non possent comprimere, expetunt Regem Burgenses perterriti. Clocarium munierunt feriâ secundâ hebdomadæ Paschalis, quæ fuit quarto Kalendas Aprilis. Altera nocte duo adolescentes ebrij putantes cæteris se obsequium præstare Burgensibus, peremerunt Raymundum Monachum quendam, qui crastino, hoc est, feriâ quartâ, à nobis in claustro sepelitur. Hic nuper Missam primitùs decantauerat, cùm esset ortus de villa Vosiensi. Altera die, feriâ quintâ, celebrata est Annunciatio Dominica, quæ præcedenti euenerat mystica Cœna. Quo facto, Abbas expetit Regem, qui eos valdè oppressit, sicque coacti, seruitia Monachis solita reddunt: homicidæ verò fugati sunt, domusque illorum anathemati tradita est.

Petrus Archiepiscopus Bituricensis Kalendas Maij decedens, Stephanum habuit successorem: hic infra paucos dies Parisius, vnde exstiterat oriundus, moriens, Garinum reliquit in loco suo.

CAP. LXVII.

De Rege Anglorum Henrico, & Richardo Duce Aquitaniæ.

Monasterium sancti Augustini Lemouicis inceptum est construi. Tempore illo Regina Alienor cum filio Richardo Lemouicæ fortè cùm esset, lapides in fundamento primi iecerunt.

Tempore illo Rex Henricus senior filio Richardo ex voluntate matris Aquitanorum tradidit Ducatum. Post hæc, apud sanctum Hilarium Pictauis Dominica post Pentecosten, iuxta consuetudinem, in Abbatis sedem eleuatur, sed à Bertramo Burdegalensi, & Ioanne Pictauensi Præsulibus lancea ei cum vexillo præbetur, & ad

processionem cantatur, *O Princeps egregie*, hoc Responsorium sancto Martiali subripuêre. Sed esto: quicquid bonoris habent Aquitanici Sancti post Dominum ab eodem Apostolo accepêre, ideò non illis imputetur. Procedenti tempore Richardus Lemouicas veniens, in vrbe cum processione suscipitur, annulo sanctæ Valeriæ decoratur, nouúsque Dux ab omnibus proclamatur. Anno ipso Lemouicæ primò festum almi Pardulphi in cappis celebratur: quo die ibidem Iterius Bernac filius Gaucelini de Petra-Bufferia honestè tumulatur.

Anno sequenti Raymundus Comes Tholosanus Lemouicæ veniens, & coram Rege Anglorum, & vxore, filióque Richardo, & Principibus multis pro vrbe Tholosana hominium fecit, prædictámque ciuitatem ex eorum beneficio recepit: Qui Raymundus tunc patefecit Regi, qualiter filij & vxor contra illum conspirauêre. Rex consilio illius, quasi gratiâ venandi cum paucis egressus, velociter vrbes muniuit & castra.

Regrediens inde Raymundus, & Rex Anglorum per Vosias iter fecit, quo populus multus occurrebat pro reliquiis nuper ibi delatis, pro quibus in alio libro copiosiùs scribam. Dominicâ quâ cantatur, *Inuocauit me*, factum est hominium istud quinto Kalendas Martij. Ipsa die in conspectu Regis Guillermus Abbas de Radingas in Burdegalensem Archiepiscopum: feriâ quartâ, aliàs sextâ, beroës qui per dies septem Concilium celebrauêre, Lemouicâ discedunt ab vrbe.

Sabbato sequenti Petrus Episcopus Petragoricâ in vrbe Ordines fecit: Interim præsente electo Archiepiscopo Burdegalensi, corpora Præsulum de Capitulo effodiuntur, diéque sequenti ante Altare sancti Bartholomæi singuli in loculis nouem honore condigno in Basilica sancti Fontonis recondutitur.

Patre ac filio per biennium in alterutrum sæuientibus, adeò Rex multis thesauris exhaustis nauseatus est, vt Brabantionibus, qui ei parebant, pro mercede Spatham regiæ coronæ in gagium mitteret. Locutus denique cum quodam Normanniæ Episcopo, à quo pro consuetudine pœnitentiam accipere solet, ab eo tale responsum Rex accepit: Si fieres humilis peregrinus Thomæ Cantuariensis, credo tibi pacem à Domino dari. Qui ait illi: Si digneris venire mecum, pergerem libenter. Respondit Episcopus: Ibo gaudenter. Mare transmeato, condictum experiuit locum. Cúmque deuotus vigilias celebraret ieiunus, coram se signo à sancto Martyre Archiepiscopo patrato exhilaratus est. Missâ finitâ, ab Ecclesia procedenti adeunt nuntij dicentes: Iucundare Rex Anglorum; nam de cælo tibi datur triumphus; Filius, inquiunt, tuus Manzer Regem Scotorum hostem tuum cum multis millibus hesternâ die captum carceri mancipauit. Exultanti animo Rex adstantibus ait: Pacem mihi redditam noueritis per meritum Archiepiscopi Thomæ, cuius sedulus auxilium imploraui. Statim mari transmeato Rothomagum venit, cuius aduentu cognito, ciues præ gaudio signa sonant Ecclesiarum, concrepantibus tubis turrium vniuersarum. Auditis his, Rex Ludouicus, & Philippus Comes Flandrensis, qui cum Rege minori Anglorum vrbem Rotomagensem obsederant, re tantorum gaudiorum cognitâ, obstupuêre, præsertim die alterâ, cùm viderent Regem extra vrbem ire venatum. Quid multa? Rex Ludouicus solutâ obsidione Franciam petit; defecerant quippe alimenta: Flandrensis remansit ad tempus consilio Petri de Aria, Præfecti sui, qui ei suggessit obsidionem non derelinquere, donec ad vulgi famem (aliàs fauorem) infinitum expenderet aurum. Non multò pòst filij cum matre coram patre humiliantes sese Regi submisêre, qui coniugem propriam matrem filiorum apud Angliam in turre de Salisberi per plures annos inclusit, recidiuam cauens machinationem. Supradictus Præpositus de Aria electus in Pontificem Cameracensem, infra breue tempus occiditur à clientibus Iacobi de Auesnes, qui zelotypiæ furore oderat illum. Hunc Comes exberedauit, quousque Iacobus eidem Flandrensi cum quindecim Comitibus, ac duobus Ducibus iusiurandum dare veller, sceleris huius conscium se non fuisse. Iste Comes Insulam, quæ dicitur Grauelina, subdidit sibi, quæ Regem olim habuisse dicitur.

Ab ordinatione sua anno duodecimo Petrus Mathei Abbas Abbatiæ renuntians, sospes successorem Raynaldum habuit de Maurangas.

Cap. LXVIII.

Hostilitas grauis inter Principes multos in Lemouicino.

Anno quo suprà frater meus Ademarus miles obiit (hoc est, millesimo centesimo septuagesimo tertio) in festo beatæ Mariæ Magdalenæ, die Dominicâ post vnum mensem, Ademarus patruum compulit Bernardum Exidolium abdicare castrum. Hinc oritur hostilitas grauis inter Principes multos. Tandem Arnaco vnà cum Geraldo Lemouicensi Episcopo congregantur Lemouico Raymundus de Torenna, Archambaldus de Comborno, Guillermus Sector-ferri, filius Comitis Engolismensis, cum Principibus multis, in Exaltatione sanctæ Crucis, feriâ sextâ, ibidémque Exidolium Bernardus nepoti Ademaro dimisit, accepto ab eo castro de Celon cum iureiurando. Cernens Ademarus Archambaldum cum vxore in castro de Celon diutiùs immorari, timens pro sui detrimento talia actitari, auunculo, vel Principibus, qui iurauerant, machinabatur dolos per hiemem occasione nebulæ cuiusdam diei. Tussis adeò immoderata populum corripuit, vt aliquibus in locis quidam interiisse dicantur. Tunc Ademarus municipium de Bré post Natale obsedit, ac per dies Quadragesimæ terram dominorum de Turribus deuastauit. Tunc Oliuerius de Turribus ad sui generis ignominiam, licet necessitate vrgente, Arnaco munitionem misit, quoadusque infidelium Monasterij consumerentur promptuaria. Arnaldus quidam Bosculus, qui dicebatur Delusus (vel Desur) à militibus Oliuerij peremptus cecidit de equo, qui à suis de Arnaco multo luctu delatus, in hospitali de Celon potiùs projectus quàm tumulatus est.

Paschalis dies veneranda tunc euenit nono Kalendas Aprilis, anno ab Incarnatione Domini MCLXXVI. (legendum MCLXXIV.) Dominica in Albis, Petrus Abbas vltimam maiorem Missam celebrauit, hydropi morbo penè laborans. Die, seu feriâ secundâ, quæ fuit Kalendas Aprilis, nocte concilio accolarum redditur castrum de Celon Ademaro Vicecomiti; túncque nix cecidit multa. Die sancti Martialis Petrus Abbas indutus albâ & cappâ, nouissimam ante sepulchrum vix Collectam expleuit. Post Octauas eiusdem Apostoli pacem adinuicem fecère, accepitque Bernardus ab Ademaro castrum sancti Aredij pro castro Celonensi. Dominus igitur Petrus dum festinat ad externa, à Burgensibus impetebatur, vt murorum magnam partem construeret: Et quia seditio erat inter Regem & filios, opus accelerabant, ne quandoque Dux fieri prohiberet redditâ pace; quod ita postmodum contigit euenire. Et quia Abbas tam subito operi tunc nequibat insistere, ruperunt Burgenses fontis venam quæ lætificat castrum, seruientibus & famulis captis priùs. Interim venit quidam dicens se esse Episcopum Auellinæ vrbis, potestatis Guillermi Regis: Fingebat se ab hostibus Alexandri Papæ captum, dum ad illum pergeret, ac pòst vinculis diuinitùs ereptum. Hic in tantam prorupit vesaniam, vt publicè super corpus Apostoli Missam celebraret, plebémque benediceret propria manu. Interim dies Inuentionis sancti Stephani aduenit, & in aula Protomartyris descendimus votiuas soluere laudes. Mayfredus Decanus de Mauriac, Tutellensis Abbatis frater, Missam tunc celebrauit. Hic eumdem declarauit falsissimum, asserens die ipso quo ferebatur, Caturcensem Episcopum nequaquam fuisse apud Rocamadour, nec argentum, sicut ipse mentiebatur, eidem dedisse. Quid multa? Licet hæc prohiberet noster Episcopus Geraldus, idem falsarius à Canonicis bonis omnibus priuatus, opprobriis saturatur, ac de vrbe pellitur quasi Truant (Trudanus) qui super Christi discipulum pridiè Missam celebrauerat vt Pontifex magnus. Priuilegia ipsius Pater Abbas, licet æger, cognouerat falsa; sed timens impetum Lemouicensium contra illum, rem distulit propalare.

Cap. LXIX.

De signo viuificæ Crucis in Grandimontense Cœnobium misso.

Amalricus Ierosolymorum Rex portionem non modicam salutaris ligni transmisit de Vret per Episcopum sancti Georgij de Rama Grandimontensibus, qui olim

olim Monachus exstitit Burgi Dolensis. Hic orandi gratia sanctum adiit Martialem, dehinc infirmum visitat Abbatem Petrum. Inde Amalricus Rex decedens Regnum filio tradidit Balduino. Omnia Sacramenta Ecclesiæ Petrus Abbas legitimè petiit & accepit: excessus suos coram Episcopo Geraldo, Abbate S. Martini Petro, Amelio tunc fratre de bona aqua quondam Vosiensi, & septem Monachis cum contritione cordis memoriter confessus est. Eleemosynam pauperibus * ante alium post obitum erogauit. Libros insignium historiarum fecit, claustrum infirmariæ cum domibus honestis constructæ depinxit, & alias quasdam construere disposuit. Reliquit duo millia solidorum ad comparandum suum anniuersarium, & procurauit Congregationes vrbis. Vltimo officio suæ depositionis Abbatiam absque debito dimisit. In thesauris Ecclesiæ præter crucem magnam contulit multa, tam integro intellectu permansit vt nocte qua transiit, famulis imperaret, vt catenus in Ecclesiam illum deferrent, cum eius linguam cernerent impediri. Ante altare B. Benedicti matutinis expletis iij. hora iv. Idus Septembris (in alio exemplari habetur in feria 4. Idibus Septemb.) coram nobis omnibus spiritum exhalauit. Guillermus postmodum Abbas Vosiensis dexteram illius cum candela tenebat. Corpore abluto illuxit aurora. Post biduum Canonici cum clero vniuerso exequias funeris celebrauere. Vosiensis Abbas Petrus, astantibus quibusdam Abbatibus maiorem missam vltimo expleuit. Defuncti venter plumbeâ plata stringitur, ne nimium intumesceret. Sepultus est iuxta Capituli parietem ad caput antecessoris sui Alberti casula indutus de Austoriblau, crossam tenens de Ebore pulchram, cuius lignum fractum est, vt intra tumulum posset includi, tunc pro voluntate cateruatim claustrum ingreditur sexus vtriusque populi multitudo secundùm quod in tumulatione proprii Abbatis consuetudo vsurpauit antiqua. Huius animam, ô bone IESV, suscipere digneris per meritum alumni tui inclyti Martialis.

Pardulphi clarissimi festum Dominicam perornauit diem, quando domnus Isembertus eligitur, quam Conuentus S. Martialis tam liberè egit, vt necesse non fuerit processionem confundere, quam insignem reddiderunt domnus Radulphus Abbas Cluniacensis cum annulo & mitrâ vel cappa Romanâ, Vosiensis Petrus cum Hugone de Montmurat Figiacensi Abbate, idem quoque nouus electus, qui solemnem missam decantauit. Fuimus fere plusquàm centum Monachi in ipsa processione in albis & ad missam in cappis prosam propriâ voce consona cantauere in pulpito primò Aimericus Martel, secundo Gaufredus de Nioil. Episcopus quidem Geraldus præsens erat, sed non se reuestiuit eò quòd cæcus esset. Vitam dulcifluì Patris Seguinus eo die recitauit ad mensam. Tunc renunciata est repentina mors Moysiacensis Abbatis domino Cluniacensi à quibusdam falsis fratribus recenter occisi, die S. Lucæ, aliàs sanctæ Luciæ, electus A. in vrbe à Petro Episcopo Petragoricensi accepit benedictionem, statimque apud S. Martialem ad portam Leonis solemnem recepit processionem, ipsáque die ad mensam ego recitaui Lectionem de Machabæorum gestis.

Ramnulphus frater illius Monachus Dolensis in Abbatem S. Sauini tunc promotus est. Hi filij exstiterunt Raminulphi Escoblart nobilis viri de Castello Rofec (errant qui Castellum Radulfi substituere moliuntur) quod est in Biturico. Horum fratres fuere Syluester, atque Guillermus, nec non & Gaudinus ille qui castrum de Ramafort egregiâ probitate construxit. Isembertus iste ab ineunte ætate Monachus S. Martialis, Monasterium de Rofec, vnde Prior erat, à fundamentis construxit sine quæstu per Ecclesias facto; Vineam muro calcineo cinxit, capsam S. Alpiniani opere mirabili composuit, possessiones meliorare curauit. Domum infirmariæ Lemouicæ adinstar Regij palatij extollens consummauit. Cœnobium, quod dicitur Arx, cum pertinentiis suis acquisiuit, & Mausac de tribus millibus solidorum redemit. Placitum cum Guidone de Guichain, vel Guahain, de seruientia Vernolij ad magnã Ecclesiæ suæ vtilitatẽ consummauit. Pro turre de Chastello Cheruix ei Vicecomes Ademarus placitum & hominium, simulque pro vniuerso feuo solemniter fecit. Conuentum populorum coram Legatis & Pontificibus Rom. Alexandro III. & Lucio nihilominus III. legitimè recuperauit: exactionem, quam Episcopus Lemouicensis vel Canonici sub nomine Confratriæ à populo violenter expetebant, sedulis reclamationibus irritari fecit: Pro his & huiuscemodi benè gestis, licet diuerso tẽpore, infinitũ expendit argentũ. Heroum aliquando, principúmq; Prouincialium multitudo in castro de Belcaire diebus æstatis celebrarunt inania festa. Causa fuit à Rege Anglorum dies indicta reconciliationis gratiâ Raimundi Ducis Narbonẽsis, & Adelphonsi Regis

Aragonensis. Sed Reges quadam de causa defuere. Tyranni nomen suum inaniter celebrauere. Tholosanus Raimundo Dagout militi munifico centum millia solidorum dedit, qui statim millenas diuidens per centenas centū militibus singulis singulas tribuit millenas. Bertrās Raiembaus, seu Raibaux, xij. iugis boum sulcari fecit castri plateas, ac perinde seminari denarios vsq; ad triginta millia solidorum. Guillelmus Gros de Martello, qui trecentos milites secum habebat, erat quippe Curia illa fere decem mille militum, omnes cibos de coquina cum candelis de cera & tæda coxisse refertur. Comitissa Sorgest (meliùs d'Orgel) coronam pretiatam xl. millia solidorum ibidem misit: disposuerunt enim Guillermum Mita, vel Iueta, vocari Regem super Histriones vniuersos, ni ipse quadam de causa defuisset. Ramnous de Venous, seu Raimundus de Venoul, triginta equos causa iactantiæ corā omnibus igne cremauit.

Quia de Prouincialibus ita descripsi, aliquid memorabile de Vicecomitibus nostris referam. Ademarus ille: qui postmodum Cluniaco Monachus exstitit, venientem Lemouicas Guillelmum Tolozani generum Guillelmi pro consuetudine procurauit. Petiit ergo Dapifer piper à Constantino de la Sanâ, seu Sarcia, qui ducens illum in domum quandam, vbi piper absque æstimatione erat expositum solo, veluti glans porcis seruitura. En ait, accipe piper ad Comitis salsas, & abrepta rustica pala non tam præbebat, quàm proiiciebat piper. Diuulgata res est fauorabiliter in aulâ. Dux verò rem tacitus considerabat. Contigit aliquando Ademarum Vicecomitem Pictauis adesse. Prohibuit igitur Comes ne quis Vicecomiti venderet ligna. Tunc Clientes Ademari comparauere nucum aggeres immensos, ex quibus rogum accendunt copiosum, hoc cognito Dux fauore congruè extulit Lemouicenses, qui illos multifariè reprehendere rentauerat rusticitatis causâ, seu nota.

Ebolus frater Petri de Petra-bufferia ex Almode matre erat valdè graciosus in cantilenis. Qua de re apud Guillelmum filium Guidonis est assecutus maximum fauorem. Verumtamen in alterutrum se se inuidebant, si quis alterum obnubilare posset inurbanitatis nota. Contigit præterea Ebolum Pictauis deuenire, aulámque ingredi Comite prandente. Huic fercula quidem præparata sunt multa, sed non statim; Comite pranso, tunc dixisse fertur, Ebolus idem, Comiti non congruit tanto ciborum coctionem repetere pro Vicecomite tantillo. Post dies aliquot repedantem ad patriam Ebolum ex improuiso Dux sequutus est. Prandente Ebolo Dux cum centum militibus aulam Ventadour concitus intrat. Ebolus se Philosophari animaduertens, aquam manibus illorum fundi citissimè iubet. Clientes interim circumeuntes castrū cibos vniuersorum præreptos haud segnes in coquinam deferunt. Erat quippe quædā solemnitas gallinarū & anserum ac huiuscemodi volatilium: dapes tam largissimè præparant, vt nuptialis cuiuslibet Principis dies à multis exquisita videretur. Aduesperascente die adest protinus Rusticus quidā, Ebolo ignorante, adducens carrum tractum à bobus, clamauitque voce præconis, dicens. Accedant iuuenes Comitis Pictauiensis prospicientes quomodo cera libretur in curia domini Ventadorensis. Ista vociferans carrum ascendit, arreptóq; dolabro Carpentarij circulos tunc vehiculi illico fregit. Vecte, melius Bute, disrupto diuersæ & innumeræ formulæ de cera mundissima deciderunt. Rusticus quasi parui penderet ista, carrum ascendens apud Malmon mansum suum reuertitur retro. Comes talia cernens, probitatem & industriā Eboli extulit vbique. Ebolus præterea eumdem Rusticum sic promouit, dans ei prædictum mansum de Malmont ac liberis eius. Ibi postea militiæ cingulo decorantur, suntque hodie nepotes Archambaldi Solemniacensis & Alboeni Archidiaconi Lemouicensis.

Guido de Turribus filius Guidonis frater primogeniti Gulpherij (alia exemplaria sic habent: Guido filius Guidonis & Gulferius de Turribus filij Ademari de Turribus frater primogenitus Geraldi & Gulferij) dum esset obses Pictauis, sub Comite prædicto ait subsannando ad illum: Petrus de Petra-bufferia, Archambaldus & Ebolus patres mei cras publicè deuastabunt terrā Bernardi auunculi sui, nullumque ei auxilium præstabis? Guido rem dissimulans hospitium petit, hospitem orans vt Guidonē quærentibus fingeret ęgrum; Ipse verò sub habitu scutigeri exiit vrbē. Dehinc peruolans iter die noctéq; ad galli cantum Castrum de Turribus adiit, mutatisque equis, assumptis paucis militibus apparente aurora Pompadour deuenit. Inde Bernardum velociter quæsitum reperit, cúmque reddidit animi æquiorem. Archambaldus interim terram cum multis auunculi vastans, apud S. Gallum furiā inuectus properabat, cum repente Guido de Turribus & Bernardus hora 7. cum paucis irruunt

ſuper eos, loco qui dicitur Las-Fourcas Soubreecillat, dum fugiunt milites, capiuntur plures præda tota ab illis excuſſa. Mulus Petri de Petra-Buffena captus eſt. Quo facto Guido Pictauium ocyus repetiuit. Quadam die Petrum ſic affatus eſt Guido S. Briti, Bernardus ſic & ſic Archambaldum inhoneſtè fugauit. Nam & ego interfui, & Palafredum tuum ibi captum habeo. Tunc Petrus vltrà quàm credi poteſt, confiſus, Guidonem hac de re coram principe accuſat: accitus à Duce Guido reſpondit: Domino carnali, cuius prægrandi potior feuo, cognito damno illiusin auxilium quantocius feſtinaui, per terram meam curſim tranſiens, ad menſam non comedi, lecto non quieui, amicos donec regrederer, minimè ſalutaui. His auditis Dux in hoc facto eumdem Guidonem, non reum, ſed laudabilem declarauit. Interim ad propoſita redeamus. Bernardus electus cuiuſdam Abbatiæ Italiæ, præſente Petro legato conſanguineo ſuo Lemouicæ ſubtus vitream S. Petri à foris tumulatur. Qui cùm obiret, exclamauit: Afferatur cera S. Martialis, adeſt inimicus. Delata eſt candela de ſepulchro Apoſtoli, ſtatimque in confeſſione nominis Chriſti expirauit. Ab electione domini Iſemberti anno I. menſe IX. feſto Sanctæ Mariæ Magdalenæ domnus Rodulphus Abbatiæ Cluniacenſis relinquens pompam Prioratum de Caritate repetiit, vbi quondam laudabilem exercuerat vitam. Huic Cluniaco ſuccedit Gauterius vno anno menſibus III. Iſte prudenter de immenſo debito ſubleuat Abbatiam: Qua propter ſigna maiora Eccleſiæ fregit, albíſque Conuentum vti ad proceſſionem etiam in Paſcha prohibuit. Non enim ait, licet Iſraëlitis plenaria feſta celebrare, quamdiu captiuitatis iugo premuntur.

Gilbertus Malamortenſis fecit variam veſtem, quam vocauit Archambaldus de Praſagoſa; idcirco ab eodem oculis cum Ademaro fratre priuatur. Frater tertius Petrus Clalaſcus occiditur. Erant enim ſui vici de Grauletia: Archambaldus Vicecomes Combornenſis manu tenebat eos dum vim facerent Girberto, qui aſſumptis Baſculis, qui ab Ebolo diſcedebant, vigilia S. Martini terram Archambaldi Combornenſis deprædatus orditus eſt guerram Dominico Aduentu, à nullo ſcelere abſtinuit, ſolemni Hebdomada Natalis IESV-CHRISTI inſontes, quos cœperant Baſculi, in Correſia fracto gelu immerſos eleuabant barba congelata cum corpore toto. His diſcedentibus, venit ex improuiſo le Bar Fena IV. ante Dominicam Quadrageſimæ. Quid plura? Caſtrum illico cepit. Geraldus pater Gerberti dixit illi à quo tenebatur: Quis es tu? Reſpondit: Picameill. Ait ille, bene picaſti, Malamortenſem Principem cepiſti.

Rainaldus Vſercenſis Abbas VII. Idus Aprilis apud S. Martialem obiit, ante ianuas B. Auſtricliniani reponitur.

Brabantiones tunc grauiter Exandonenſem terram deuaſtauere. Nouiſſimè Malamortenſe caſtrum tutelæ causâ petiere.

Dominica in palmis domnus Iſembertus Abbas publicè populos incitauit ad arma, qui prompta voluntate parati venere. Epiſcopum Geraldum Grandimonti tunc morantem adeunt, qui libenter comitatus eſt properantes. Abbas ſecum pretioſam detulit Crucem, quam Guillermus Vidal apportauerat olim ab Hieroſolymis cum oſſibus vxoris in via defunctæ.

Cap. LXX. *Conflictus inter Briuam & Malamortem.*

Dominica ſecunda de Aduentu VI. Idus Decembris, anno quo Audebertus de Marchia, & Guillermus Engoliſmenſis conſurrexerunt contra Regem Anglorum. Igitur præſente Abbate & Præſule Dominicâ Cœnâ XI. Kal. Aprilis (*ſcribendum Maij vi docui in Chronico Hiſtorico ad periocham anni* MCLXXVII.) Ademarus Vicecomes Lemouicenſis in prima acie, Archambaldus Comborniü Vicecomes in ſecunda, Oliuerius de Turribus in tertia, Eſchinard, ſeu potius Eſchiuat de Chabanes in quartâ cum paucis, duo millia vtriuſque ſexus ab hora ſexta vſque vndecimam inter Malamortem atque Briuam trucidauere. Petrus Iterii de Viſio ſolus ex militibus noſtris ibidem perimitur. Lambertus de Fauentinas infra Briuam cum ſuis euaſit in caſtro Malamortenſi occiſorum Princeps Guillermus Clericus quondam (aliàs à Clerico quodam) crudeliter trucidatus eſt.

Hic cum eiſdem ſub Frederico Romanam olim vaſtauerat vrbem, erátque oriundus ex Cameracenſi caſtro, quod vocatur Autbois. Feria tertia Hebdomadæ Paſ-

chalis centum fere millia hominum, & ducenti milites vndique confluxere. Eo die venit Lobar, cepitque Burgum & castrum de Segur, destruens mœnia vniuersa suasu Raimundi de Torenna. Ipso Pascha in castro de Segur obiit vxor Fulcherij de Peitusâ, pauperes reficiuntur, qui ad charitatem concurrerant, quæ Amaco tumulatur. Sequenti Dominica milites regressi eleemosynam plenariam egenis erogauere. Fuit eo anno fames, mortalitas & siccitas intolerabilis. Post prœlium Malamortense etiam ante messem abundantia exstitit panis. Dominica post Pentecostem Berhardus Monachus & Præpositus non inutilis Tutellensis, consilio Gausberti Prioris effectus est Abbas Vserchensis. IX. Calend. Augusti venit Federicus coram Papa Alexandro apud Venetiam, & incredibili honore susceptus, ante illum prostratus, eleuatus à Pontifice & deosculatus est. Crastino festo beati Iacobi feria secunda, idem Augustus ab ipso Papa apud S. Marcum sacram percepit communionem. Nam Ioannes de Struma Schismaticus, qui Guidoni de Crema, vel Octauiano successerat, eidem Apostolico se subdidit, pacémque largiens Deo vniuersalis Ecclesia recuperauit. Episcopus Geraldus quadragesimo Sacerdotii sui anno ab Incarnatione vero Domini MCLXXVII. prima noctis vigilia, quæ feriam sextam præcedit, obiit Non. Octobris & sepultus est iuxta Eustorgium in Monasterio Sancti Augustini Dominica festo Dionysii Martyris. Hic Cœnobitis recentibus exstitit munificus, antiquis verò austerus, fuit nempe diues multum. A cuius transitu die centesimo vigesimo quinto, Februarij quarto Idus eligitur Sebrandus Archidiaconus de Thoarcesi, quamuis occultè, quia Regi Anglorum res displicebat. Calend. Iulij XIV. Dominica Domnus Martinus Prior obiit Lemouicæ. Quo die loco illius ego deueni Vosias. Calend. Septembris detecta apud est S. Aredium Sebrandi electio. Idcirco expulsi sunt Canonici à propriâ domo, extranea facta est mater à filiis suis ac per annum ac menses nouem omni caruit mysterio diuino. Comes de Marchia, Audebertus vnici filii morte orbatus, tristitiâ decidit in magnâ. Nam præter Marquisiam *Sterilem* filiam, nullum habebat fratrem aut sororem; filium, seu filiam, nepotem seu neptem. Nam vxorem reliquerat, quam Chalo de Postpontem duxit (in alio MS. Chalo de Pons postea duxit) olim Garacto Bernardus Dauric Satelles Comitis Gaufredum Panet militem cum illa secretiùs colloquentem die ipso Parasceue occiderat, ideóque repudiatur. Eius corpus apud sanctum delatum est Valericum, quod postmodum auunculus eius Guillermus Panet etiam cum litteris Alexandri Papæ quæsitum in partes detulit suas.

Comes itaque Audebertus coram Guillermo de Axiâ Priore Grandimontensi, Engolismensi Episcopo, Isemberto S. Martialis, Raimundo sancti Augustini Abbatibus, Bartholomæo Petri de Scalanis (aliàs Priore d'Escalanis) terram suam vendidit Henrico Regi Anglorum, acceptisque ab ipso quinque mille marchis argenti abiit Hierosolymam. Sed Gaufredus de Lesigniaco cum fratribus restitit dicens ad se vt heredem Marchiam pertinere, & obtinuit.

Guido Presbyter, cognomento de Meillac, venerabiles ab Hierosolymis deferens reliquias apud S. Martialem obiit Monachus effectus. Ex tunc fit solemnitas duodecim lectionum de Sanctis Blasio atque Gregorio (aliàs Georgio) festum quoque beati Valerici, & (immuratio) S. Martialis, quæ olim in albis fieri solebant, ex tunc iussæ sunt (visum est) in Cappis.

Anno ab Incarnatione Domini MCLXXVIII. feria quarta, Idibus Septembris, Luna xxviij. serenâ die circa horam quintam Sol eclypsim patitur, cuius Sphæra ab Oriente celari (obscurari) cœpit vsque ad Lunæ secundæ vel tertiæ instar. Stella Veneris à parte Aquilonis visa est. Post sextam ab Oriente ordine, quo nigredo, claritas rediit, quousque sol plenè reluxit. Tunc alterutrum facies nostras videbamus, quales habent qui fornacem succendunt æris candentis.

Feria v. exeunte Septembri Burgensis quidam cum familiâ suâ, qui dicebatur Ioannes de Casana, apud Martellum die clara Raimundum Vicecomitem de Torenna cœpit, cunctisque videntibus in altam turrim ductum inclusit, quousque postridie placitum illis iurarent multi Barones vna cum Saibrando Episcopo restitui, quæ ipsi repetebant, liberatóque Vicecomite oculis priuantur vniuersi.

Anno ipso tanta lini ac ceræ fuit inopia, vt camisia, quæ pro nouem denariis solebat haberi, venderetur duos solidos, & quatuor denarios; Libra ceræ, quæ solet venundari quatuor, aut quinque denarios, compararetur decem denarios.

Cap. LXXI. *Saibrandus Chabot Episcopus Lemouicensis.*

Calendis Decembris Saibrandus primò in sede à quibusdam Canonicis Lemouicensibus leuatur apud Solemniacum, dehinc velociùs recesserunt, deinde Romam pergens magnâ in Synodo, quæ habita est sub Alexandro Papâ Præsulum penè totius orbis in Quadragesima consecratus est à Gatino Bituricensi Archiepiscopo, domno Isemberto sancti Martialis, & aliis quibusdam obstantibus Abbatibus. Capitula quædam Monachis contraria resecantur, quia inter cœtera tecitari (resecari) putabantur. Cluniacensis Abbas Guillermus infirmitate mediante defuit: qui non multò pòst decedens successorem habuit Theobaldum. Soluto Concilio Papa in Pascha triumphaliter coronatus munera Romanis largitus est optata.

Octauis sancti Martialis Guillermus filius Wlgrini Comes Engolismensis, Ademarus Vicecomes Lemouicensis, Oliuerius filius Gulpherii senions de Turribus cum aliis multis ascenderunt Hierosolymam. Engolismensis Comes Guillermus Sector-Ferri obiit VII. Idus Augusti apud Messinam Siciliæ vrbem. Calend. Nouembris XVII. à promonone sua IX. anno die Lunæ obiit Petrus Vosiensis Abbas, ac iuxta R. auunculum suum tumulatur. Imminenre Sabbato die S. Caprasii coram domino Isemberto Abbate S. Martialis eligitur Guillelmus Prior Calesii, licet absens. Cal. Nouembris feria v. MCLXXIX. ab Incarnatione Domini ætatis suæ XIV. vnctus est in Regem Philippus Remis à Guillermo auunculo suo eiusdem vrbis Metropolitano. Sequenti Dominica Guillermus Vosias primò ingreditur, & festo S. Martini Turonensis apud Briuam à Sebrando Præsule benedicitur. Infra octauas Dominici Natalis, cùm multa nix cecidisset, Tutelæ coram Guillermo Tuttellensi, domino Isemberto S. Martialis, Guillermo Vosiensi Abbatibus, & Bernardo Pisce Præposito de Arnaco, iudicio Sebrandi Episcopi tunc præsentis, spopondit Geraldus, cognomento de Mitamont de propriâ Abbatiâ, scilicet Dalonensi, xl. solidos monetæ publicè perpetuò redituros Præposito de Arnaco in festo S. Martialis (Michaëlis) & IV. sextaria frumenti pro decimis terrę quam incolunt infra parochiam S. Autumij de Consorn (aliàs S. Antonij de Colsorn) terram prædictæ Ecclesiæ si plus excoluerint decimas denuò præter hos xl. solidos ex integro soluent. His diebus Aimericus Brunus Cœnobium, quod vocatur ad Altas valles construens, comparatis terris, quæ sufficerent xiij. fratribus cum totidem famulis Canonicis tradidit de Coronâ. Huius rogatu Comes R. castrum, quod vocabatur Trasdos, nomine mutato, Monberon (Monbrun) vocitauit.

Post magnam Synodum sequenti Quadragesima obiit Garinus Bituricensis Metropolitanus, & in Cœna Domini decessit Oliuerius de Turribus xv. Kalendis Aprilis (scribendum est Maij) Hierosolymis, & Sabbato sancto præsente Audeberto Comite de Marchiâ, Ademaro Vicecomite Lemouicensi, Bernardo quoque de Turribus consanguineo, non ignobili traditur sepulturæ.

In Ascensione Domini apud S. Dionysium Philippus II. Rex coronatur, & vxor illius Elizabeth consecratur.

Die ipso Bituricæ Guillermus, cognomento Ioquelis, seu Iaquelis, qui patrem defendendo fecerat homicidium, laqueo suspenditur: huius ad tumulum signa quædam fieri visa sunt, quousque populus conueniret immensus.

Præterito anno non procul à Rupecauardi quidam falsificator reliquias se reperisse testatus, in innumerabilem turbam creuit, locum prædictum vocitabat Campum secretum, quia omnino falsum erat, intra annum terminum sumpsit. Cur talia quandoque contingant, nouerit ille, qui iudicat orbem.

Cap. LXXII. *De eodem Saibrando Episcopo Lemouicensi.*

Primus Saibrandi Præsulis introitus in vrbem Lemouicensem xiij. Kalend. Augusti, Luna XXIV. celebratus est, tunc missam ipse festiuam expleuit, ac deinceps non caruit diuinis Officiis. Pontifex iterum ab ingressu vrbis ad tempus abstinuit, eò quòd Rex Anglorum Henricus II. senior animum ex parte, non ex toto precibus amicorum flexisset.

Comes de Marchia vltimus Audebertus obiit Constantinopoli, in decollatione

S. Ioannis Baptistæ, à cuius obitus die xxiv. Ludouicus Pius regni sui anno xlij. filij vero sui I. xii. Calend. Octobris defungitur Parisius, & in Cœnobio quod dicitur Barbeu, tumulatur, eò quòd esset humilis vsquequaque.

Die iv. hoc est ix. Calend. Octobris apud Byzantium decessit Emanuel Græcorum Imperator, cui filius succedit Alexius.

Amalricus Hierosolymita Metropolitanus decedens successorem habuit Heraclium.

Monasterium S. Augustini Lemouicensis à Saibrando & Geraldo Caturcensi v. Cal. Nouembris, & feria iii. in natale Apostolorum Simonis & Iudæ Ecclesia S. Geraldi consecratur, Tunc Geraldus Caturcensis Episcopus in Capitulo S. Martialis Ecclesiam de Royera habuit, pro quâ aliam posteà dedit, quæ appellatur Floriacus.

Die Natalis Domini Lemouicis festiuè suscipitur Ademarus Vicecomes ab Hierosolymis regressus, Aimricus quoque Blesiensis testator eleemosynæ Comitis Auderti perinde rediens obiit statim festo S. Valerici mense Februarij.

Pontifex Saibrandus secundà vice vrbem repetit suam, fauente gratia Regis ac Principis. Sequenti quadragesima Rex cum eodem in Cœnobio Grandimontensi precibus Religiosorum feuum, quod auferebat, indulsit, sicut ex beneficio Ducis noscitur habere.

Dominica in Ramis Palmarum domnus Isembertus Abbas, qui Cluniacum perrexerat, ibi suscipitur officiosè ad processionem florum. Theobaldus Abbas mitram ob illius reuerentiam intermisit portare.

Die ipso Paschæ Nonas Aprilis à militibus Ademari filij Sicardi de Marueil non longè à Montepislerio occiditur Comes Prouinciæ, vna cum Guidone de Seueyrac: quapropter magna exercuit mala Adelphonsus Rex Aragonensis frater defuncti.

Tempore Paschali Eboli consilio villam de S. Angelo capiunt hostes, quorum author exstitit le Bar, seu Lobar.

Dominica post Rogationes xvi. Cal. Iunij à Saibrando Episcopo, Guillermo Vosiensi, Odone Brantomensi, Stephano de Castris Abbatibus, Bartholomæo de Caslanis, seu de Escalanis, & de Artigiâ Prioribus, B. Aredij corpus à proprio eleuatur mausoleo, imminente constructione parietum nouorum Basilicæ. Vicecomes Ademarus cum aliis innumeris, simúlque Principes de Turribus pro consuetudine eiusdem corpus baiulant patris.

Hebdomada magna Pentecostes Synodum primò Pontifex tenuit in vrbe, tunc tam ipse, quàm Canonici inuicem disceptantes xxij. Canonicos sub vna die crearunt.

Ioannis Baptistæ natali Richardus Comes Pictauensis, populo Lemouicensi mandat suos euertere muros, quod protinus adimpletur.

Natali Apostolorum Petri & Pauli Wlgrinus Comes Engolismensis decessit, à morte patris biennio nondum expleto. Hic filiam vnicam reliquit, quæ magna calamitatis materia patriæ fuit. Guillermus siquidem & Ademarus defuncto inhiabant succedere fratri, qui à Duce repulsi confugerunt ad Ademarum fratrem Lemouicis, qui fauendo eis inimicitias Ducis incurrit qui cum puella terram obtinere tentauit.

Legatus igitur Henricus Albanensis Episcopus tunc multo cum exercitu perrexit contra hæreticos Albigenses. Castro de la Vaur expugnato, Raimundus de Vernoil, aliàs Venoul, occiditur: filia Tholosani Alaizia idem tradidit Castrum legato, & Rogerius Biterrensis, vir eius cum principibus multis hæreticam prauitatem se deinceps abdicare profitetur. Quorum facinus erroris ad cautelam Catholicorum posteris censui significare. Hæc sunt amodò verba Cardinalis & Legati. Confessi sunt Magistri quondam erroris plenâ priùs consilio Episcoporum & magnatum sibi libertate restituta. Quod licet sectam eorum sequentes Euangelia simplicioribus ad fallendum prædicent, tamen Christum natum haud verum fuisse hominem, nec comedisse aut bibisse, aut aliud humanæ actionis aut necessitatis in veritate sustinuisse: passum, crucifixum, mortuum resurrexisse non credunt. Sed omnia quæ Euangelia, seu Apostoli [illegible] Christo asserunt, fantastica dicunt. Quid de sacrificio altaris, baptismate paruulorum, coniugiis, aliisque sacramentis & diuinis officiis sacrosancta Romana Ecclesia constituit, & vniuersitas Catholicorum credit, recipit, & seruat, omnino reprobant & condemnant, satanam magnum Luciferum, qui propter eleuationem & nequitiam suam de throno bonorum cecidit, Angelorum creatorem,

cœli & terræ, omniúmque rerum visibilium & inuisibilium, spirituum malorum creatorem & principem, & Deum esse profitebantur, ipsúmque legem Moysi dedisse asseuerant, in carnali consuetudine cuiuslibet maris & fœminæ, siue parentes, siue fratres, seu communes matres, aut cuiusque consanguinitatis, vel affinitatis mulieres existant par dicunt esse delictum. Mulieres, quæ inter ipsas concipiunt, fœtus interimunt: tamen dicebatur à peritioribus eorum id euitari: cùm manifestè inter illas multæ conceperint, proles non comparent. Ea quæ dicta sunt, aliáque plura præfati quondam hæresiarchæ publicè coram nobis & coram venerabilibus fratribus nostris Geraldo Auxitano Archiepiscopo, Geraldo Caturcensi & Gosselino Tolosano Præsulibus in conspectu populi confessi sunt, Guarino olim Archiepiscopo Bituricensi illic prædicanti Vierna conjux Sicardi de Boyssa & de Granouillet palam confessa est à quinquaginta religiosioribus eiusdem sectæ nocte quadam fuisse stupratam, cum ipsa eisdem, vitæ causâ sanctioris, thoro viri spreto se coniunxisset. Reuertentibus Catholicis ad propria, sues illi repetunt antiqua volutabra luti.

Richardus interim cum hoste Vasconiam petens Lactoram occupauit, quoadvsque Viuianus Vicecomes de Lomania portam clausam, seséque tradens ab eodem cingulum perciperet apud Sanctum Seuerum, instanti Virginis Mariæ Assumptione.

Hebdomada eiusdem mensis vltima Alexander vrbe Castellana decedens, Lateranis tumulatur anno sui Papatus XXIII. Feria iij. eligitur Humbaldus, qui Pontifex erat Hostiæ & Veliternensis vrbium. Sequenti Dominica prima Septembris coronatur & insignitur à Theodino Episcopo Portuensi, & ab Archipresbytero Hostiensi iuxta consuetudinem, & ab vniuerso populo & clero laudatur Lucius III. Lucensis Tuscus vocatus.

Ebolus Ventadorensis die S. Cleophæ capitur à Geraldo de Mirabel, post festum S. Vincentij datis xvij. solidis à carcere prodit.

Tunc genus inimicitiarum Richardi & Alienoris in speciem amicitiæ vertitur. Gaufredo filio Constantiam Conani vnicam dedit Rex pater, quæ erat de Margareta Regis Scotiæ sorore progenita. Aliam, rectiùs in alio codice, Aalit, seu Aliz, germanam Conani duxit Helenus de Roem, siue Rohan. Horum filiam desponsauit Arueus de Leon filius Guimar, seu Guyomar. Hic Helenus, siue Alanus, filius Stephani, quatuor fratres maiores natu exhæredauit. Hic strenua probitate Comitatum de Clarismontibus in Anglia acquisiuit. Ille maleficiis vxoris suæ Bertæ interiit, quam desponsauit Conanus Comes de Redonis: in alio MS. dicitur Conuenoius de Redonas.

Elis Mulier, cui brachia manúsque natura negauit, mirum quod est dictu, pedibus camisias, & bliaus, ac quaslibet vestes forcipibus inscindebat, acu filóque tam facile sarciebat, vt nullus propriis manibus vtens decentiùs talia operaretur. Alium nihilominus vidimus virum brachiis ab vtero carentem, qui de Blausaco castro se dicebat oriundum. Militem peregrinum de Franciæ Subterraneæ vidimus, qui cornu granditate glandis in capite super aurem habens eodemmodo filium se habere cornutum testabatur. Equam illic cornutam aliquando adinstar vidimus vaccæ. In parochia de Chambolina semi-hominem & semitaurum peperit vacca. De duplici agno & animalibus multis nouimus plura. Tutellæ viuit homo, qui vno in corpore duplicem sexum integrè gestat. Apud S. Walericum Mulier quædam sub vna die peperit quatuor natos, vnam tres peperisse pluribus locis contigisse refertur, vsque septem parere simul etiam quædam scripta testantur. Sub potestate Iosfredi de Nouoburgo vidit Radulphus Præpositus de Arnaco mulierem, quæ iam quinquennio sine cibo & potu etiam incolumis perdurabat. Vehemens etenim turbo egredientem olim de nemore impetu expellens, duabus aliis puellis exstinctis talem reddiderat.

Præterito natali Aduentus Ademaro Vicecomiti spes visa est diutinæ pacis, sequenti anno multis materia exstitit cladis.

Initio Quadragesimæ celebrauit Concilium Lemouicę Henricus Legatus Abbatum ac Præsidum Aquitaniæ. Sequenti Dominica congregati pauperes, Orphani, viduæ & etiam Leprosi intromittuntur apud S. Martialem cum oblationibus in contritione cordis, obsecrantes Christi Apostolum, vt patriæ ciuibus optatum à Domino impetraret auxilium. Plebs verò Lemouicensis quæ huiusmodi lumina talibus subministrabat, eisdem pauperibus eleemosynas tunc prætendit copiosas.

Cap. LXXIII. *Deformatio Religionis.*

Prisci Cœnobitæ religione florentes nos Manzerinos hæredes habuere, qui silentium, & quæque honesta sunt, relinquentes, paruas coronas, strictos sotulares, cucullas clausas, pro froccis ocreas, pro gandengis froccos capellatos absque cuculla, capellos camello & alios circumdatos pelle ad instar Scapularis, pannos irregulares in lectis, esus carnium indiscretè & enormiter insectamur. Idcirco immiscuit in medio multorum spiritum vertiginis, qui Schismata faciunt in electione, adeò vt Tusturiacenses (forte Turciacenses) hodie quatuor viuos habeant Abbates, Heliam & Artaldum, Gaufredum atque Fulcaldum. Gratias Deo, quod apud S. Martialem vno sumus consensu; adaugeat illi cum salute conditor orbis tempora plura. Cistercienses quidem eleemosynas de labore suo tribuunt multas, in choro psallunt ordinatè, pluráque peragunt honesta; Verumtamen cœteris vi & ingenio terras auferunt, adeò vt Obasinenses Vosiensibus quamdam abstulerint terram, sicut Dalonenses Arnacensi Præposito decimas de Celons. Sanctorum nomina vel memorias auferunt indiscretè, etiam in eodem Episcopatu quiescentium, adeò vt apud Dalonum Pontiniacenses de Collectario abraserint nomina S. Valeriæ, Aredij, atque Pardulphi: quæ si alij fecissent, pro sacrilegio reputaretur.

Pontifices insolitas exactiones per parochias exercentes, Diœceses causa victus & quæstus circumeunt, ipsámque procurationem in quamdam vertunt redemptionem. Insulsis, & ipsis suismet ipsis Clericis Ecclesias plerumque tribuunt non gratis, sed muneribus datis qui se Mercenarios, ouium lanam tondendo, non infirmitatibus compatiendo declarant. Quódque deterius est, malè viuendo, quos deberent corrigere, pertrahunt ad scelera.

Milites ac Principes, quemadmodum Patres illorum Ecclesias studebant construere, isti nituntur euertere. Si homines ipsorum capti fuerint alicubi, ipsisque quoquomodo redditi, paulominùs ab hostibus exigunt redemptionem: Cum à vicinis aliquid rapuerunt præter capitale exigunt procurationem.

Huius criminis inuentor *Henricus de Lesigniaco*, Aymericus de Iarnac, *Frater Hugonis Comitis de Marchia*, Guilferij Senioris de Turribus Satelles fuisse refertur.

Fœneratores olim publici obnoxii Principibus erant, nunc tam crebrò reperiuntur, vt aliqui vsuras vocitent censsus, quasi redditus agrorum. Et quia huiusmodi sceleribus corrupta est omnis caro: Nam principes & etiam mediocres consanguineas ducunt vxores; immisit Deus in Aquitaniam hostes crudelium populorum, quales Patres nostri non viderunt à tempore Normannorum. Primo Basculi, postmodum Teuthonici Flandrenses, & vt rusticè loquar, *Brabansons, Hannuyers, Asperes, Pailler, Nauar, Turlau, Vales, Roma, Cotarel, Catalans, Aragones*, quorum dentes & arma omnem penè Aquitaniam corroserunt.

Cap. LXXIV. *Deformitas Vestium*

Barones tempore prisco munifici largitores vilibus vtebantur pannis, adeò vt Eustorgius Episcopus, Vicecomes Lemouicensis, & Vicecomes Combornensis incedendo arietinis ac vulpinis pellibus aliquoties vterentur, quas post illos mediocres deferre erubescunt. Dehinc repertæ sunt pretiosæ ac variæ vestes, designantes varias omnium mentes, quas quidam in sphetulis & lingulis minutissimè frepantes picti diaboli formam assumunt, chlamydes vel cappas perforauerunt, quas vocabant Aiot. Dehinc in Cappis fecerunt manicas adeò magnas, vt similitudinem præferret frocci Cœnobitæ, cùm essent natiui coloris, nouissimè vsi sunt amplâ quadam veste instar pellis Monachi sine manicis, quod Franci vocarunt Gamacha: mitras in capite gestabant iuuenes vtriusque sexus, quos vocabant bonetas, post capellos de lino vel coffias, dehinc capellos de pilis cameli. Crines omnes Adolescentes, longa in ocreis vel caligis rostra, ocreas olim pauci & nobiles, modò plures & plebeij gestant: Comas radebant, barbásque longas habebant, nunc eas Rustici & Garsones radunt. Mulieris incessus qualiter longitudine vestium secundùm Merlinum serpentibus assimulatur, & ne rusticanarum vestium habitus diuersitate tædium incutiatur legenti, silentio tegatur. Verumtamen panni, vel pelliciæ nostræ in hoc tempore

tempore solito cariùs venduntur, imò duplicato pretio. Preciosioribus, vt dictum est, vestibus vtuntur lenones, quàm olim inclyti Barones, qui tamen Heroes, quorum parentes quotidiana celebrabant conuiuia: vnde ciuibus procedebat refectio plurima, aut pauperibus eleemosyna largissima; modò assidui hospites aliena sæpè vagi expetunt hospitia. Quisque frater vxorem ducere festinat: Idcircò paterna hæreditas quadrifariè, aut in partibus pluribus diuisa est. Attenuat, imò adnihilat familias Principum antiquorum moderni temporis ætas, quæ citò senescit, & antequam annos attigerit auitos canescit. Crebrò tamen petunt Cœnobia, vel Hospitalia milites, & frequentiùs Ierosolymis peregrinantur; & quamuis plures malefacta propria minimè restituant ad plenum, tamen multi plura emendant, quàm facerent, si domi remanerent. Corpus mortis periculo pro Christo tradunt, relinquentes filios, & vxores, seu paternas hæreditates: feriâ sextâ ab adipe, Sabbato à carnibus plus solito abstinet vulgus; licet multi meliùs facerent, si carnes ederent, quàm multa flagitia committerent: periculosum tamen est aliqua eorum bona deprauare, etiam si plurima mala committant, ne desperent; prouocandi tamen sunt, & obsecrandi causa eiusdem, vt corrigant errata. Verumtamen ille decipit, qui ieiunus diripit aliena. Plura bona fiunt ob vulgi fauorem, sicut & fit in funeribus defunctorum, qui tamen ad illius fiunt honorem, à quo sperant corporum resurrectionem. Sunt qui deprauant Eulogias, quas vocamus Oblias, seu Hostias, nimirùm hæreticis fauent dicentibus, Magnum bonum Missa; sed nullus idoneus ad hoc. Scimus, quia nullus tanto mysterio dignus, sed pro posse nos præparare debemus per pœnitentiam, quia in multis offendimus omnes. Si sacrificium nullus offerret, non esset qui Corpus Christi sumeret, vel porrigeret, vnde essemus miserabiliores omnibus hominibus. Eo modo dicunt in Ecclesia indiscretè Presbytero traditâ orare legitimè non posse, cùm legamus Martialem Apostolum templum Apollinis Basilicam effecisse Protomartyris. In quibusdam codicibus additur hæc clausula.

Explicit Chronica Gauffredi Cœnobitæ sancti Martialis.

Huic nescio quis adiecit fragmentum breue ex Chronicis Grandismontis cum laciniola deprompta ex alio codice. Nos ea Lectori exhibemus, antequam alia subiiciamus, quæ ab eodem nostro Gauffredo Priore Vosiensi existimamus fuisse conscripta, & in his solis habentur exemplaribus mihi liberaliter commodatis à VV. CC. Ioanne du Bouchet & Henrico Iustello Historiæ Francicæ peritissimis. En tibi ergo breue illud fragmentum ex Chronicis Grandimontensibus.

Anno Dominicæ Incarnationis MCCXXI. Dominus Ebolus Vicecomes Ventadorensis accepit habitum Grandimontensem, præsentibus nobilibus viris Roberto Vicecomite de Torenna, & reuerendo fratre eius, & Venerabilibus viris & religiosis Guillelmo Abbate Mairnactensi, & Bertrando de Molceo, & Constantino de La Chassaigna, & Hugone fratre eius militibus. Actum in Grandimonte infra Octauas Pentecostes, præsente Guillelmo Abbate Tutellensi, & Guillelmo Officiali Lemouicensi, & Guillelmo de Malmont Canonico Lemouicensi.

Inter milites Lemouicensis diœcesis, qui Ierosolymam profecti sunt anno 1096. nominantur Robertus de Torenna, & Gulpherius de Turribus in quodam codice.

CHRONICÆ GAVFREDI VOSIENSIS PARS ALTERA.

ISTA QVÆ SEQVVNTVR DE PRÆLIIS REGVM ac Principum, seu de Regis Anglorum Iunioris obitu pleniùs scripsi, quia tempore nostro gesta in Lemouicino noscuntur.

Verba sunt eiusdem, ut patet, Scriptoris GAVFREDI *Prioris Vosiensis, cuius Chronicæ, vel Appendix dicetur, vel Pars secunda, in sua etiam minora segmenta pro Lectorum opportunitate partienda.*

I.

PASCHALIS solemnitatis sacratissima dies designata est quinto Kalendas Aprilis, anno 1182. Dominicæ Incarnationis. Ipso die apud castrum de Segur obiit quidam miles: hoc tamen non propter eundem Bertrannum scribo, præsertim cùm ipse tali fuerit titulo dignus; sed pro pauperibus, qui in supradicto castello ea die congregati reficiuntur, qui tunc pro defuncto cibati sunt. Quisquis enim apud Segur decedit, pro posse ab amicis vel proximis nocte frequentatur, eleemosyna semel aut bis publicè pauperibus pro eo tribuitur. Eo die decessit Petrus sancti Martialis Monachus, qui Ecclesiæ in officio laïcorum pernecessarius fuit. Tunc Balduinus filius Amalrici Comitis de Iapha, à regni moderamine, infirmitate cogente, sese substraxit: fuit quippe vtilis ad rempublicam gubernandam, armis strenuus, sed leprosus. Tumulato Petro, qui cognominabatur Miluet, seu Minetus Pontifice Petragorico, Dominicâ, quâ cantatur, *Misericordia Domini*, quæ euenit tertio Idus Aprilis, ipsâ feriâ tertiâ, Ricardus cum paucis suis Podium sancti Frontonis viriliter expugnauit, quia Helias Taleyrandus inimicis illius fauebat. Supradictus Pontifex Petrus conditus est in vrbis Cathedrali Ecclesia, vbi primùm Ioannes, cui per quatuordecim annos ipse Petrus successerat. Tunc & Petrus Engolismensis decessit: Tunc mouit exercitum Pictauensis Comes contra castrum Exidolium, & ex ea parte in qua est villa de Cocnac, terras atrociùs deuastauit. Henricus Senior cum Aymrico filio auxilium cum omni conamine ferebat Philippo Regi, contra quem Principes Francorum, maximè Philippus Flandrensis Comes se erexerat: sed Deo propitio, pace inter eos solemniter firmatâ, Senior Anglorum Rex Aquitaniam petit. Feriâ quartâ Pentecostes Henricus Legatus Altare sanctæ Mariæ Parisius consecrat vnà cum Mauricio Præsule.

II.

Pentecostes sacratissimâ celebratâ hebdomadâ adiit Grandimontem, ibique cum Engolismensibus, & Petragoricensibus, vnà cum Ademaro Lemouicensi de pace tractatum est. Sed Deus, qui propter peccata populi regnare facit hypocritam, culpis nostris exigentibus, miscuit in medio Principum nostrorum spiritum vertiginis, qui ad inuicem disiuncti fuêre semper. Dux Exidolium repentè potenter obsedit, capto citiùs eiusdem castri burgo, pater Rex apud sanctum Aredium abiens, commoratus est ibi per dies aliquot, vitam sancti Aredij honestè suscipiens, totam ipse perlegit, ac veneratus est, & relictâ ibi munitione congruâ, perrexit apud Petram Buffetiam, & per duodecim dies inferius castrum expugnans, posteà pacis fœdere suscepit. In natali sancti Ioannis apud Grandimontem Rex & Gaufredus Comes Britanniæ filius eius, cum quibusdam nobilibus, vnà cum Cœnobitis, qui die ista ex omnibus cellulis eorum iuxta morem conueniunt, comedit. Dux interim relictꝭ

Exidolio, Petragoricam repetiit vrbem, & cum maximo exercitu Podium sancti Frontonis, totum in circuitu circumcinxit. Henricus interim adolescens veniens Lemouicas, à Monachis tripudianter suscipitur, exultante Clero simul ac populo. Tunc obtulit beato Apostolo pallium, in cuius ornatu scriptum est, *Henricus Rex.* Et quia imminebat solemnitas, celebrato sancti Martialis natalitio, prout res exigebat, post prandium apud sanctum Aredium deuenit. Die crastina Petracoricas veniens, reperit Regem patrem, Ducémque fratrem. Ibi Deo largiente, & B. Martiale cum comprouincialibus interueniente, de pace tractatum est. Infra Octauas, siquidem denominatæ solemnitatis Lemouicas repetentes, apud sanctum Augustinum fœdera pacis firmauerunt. Ademarus Duci primogenitum, hoc est Guidonem, & tertium filiorum, id est Guillermum, qui dictus est peregrinus, obsides dedit. Fratribus insuper Engolismensibus suum auxilium negaturum firmauit. Helias Taleyrandus filius Bozonis de Grainol Petragoricum Duci tradidit castrum, qui destructis murorum propugnaculis, pacem cum eodem Comite fecit.

III.

Martialis supradictus natalitius dies euenit quartâ feriâ, diluculò tonitrua sonuerunt, & apud castrum Combornense in domo Ademari de Chanteras defuncti quondam militis fulgur cecidit, sed neminem læsit. Ipso die peractâ processione diei festi suscipitur Theobaldus Cluniacensis Abbas festiuo more, Missámq; rogatus à Domno Abbate Ysemberto celebrauit. Aderat ibi Artaldus Abbas Sustutiacensis, & P. Abbas sancti Martini cum Canonicis vrbis, qui cum supradicto Rege diem solemnem peregerunt. Populi siquidem Aquitanorum hoste impediente nequaquam gaudiis optatæ solemnitatis interesse potuerunt. In crastinû Petrus de Tutela venit cum Principibus apud Petrum de la Rocha, dolo turrim inuadere tentans. Tandem fraude cognitâ, permittur à paucis cum Guitardo, qui fraternæ possessionis proditor fuit: Geraldus dominus castri Guitardi frater tunc aberat, qui Ierosolymis ire disponebat. Ebolus Ventadorensis, cuius auctoritate ista gerebantur, cùm prope castrum sibi tradi spectaret, audito suorum interitu, confusus abscessit: paulò pôst lecto decumbens ferè per octo menses ægrotauit. Die altera, quâ hæc apud castrum de la Rocha gerebantur, satellites Ademari Vicecomitis villam sancti Germani grauiter expugnantes, Giraldum cognomento Magrefort militem interfecerunt.

IV.

Romæ perinde mortalitas populum multum prostrauit. Petrus Legatus Kalend. Augusti apud Ostiam præsente Papâ Lucio decessit, & in Cœnobio, quod vocatur Fossa-noua, tumulatur. Hic dedit sancto Martiali viginti marcas argenti, cráque electus in Episcopum Bituricensem. Plures quoque de Curia Clerici obierunt. Lupus in rabie visus prope castrum de Celon, rusticum ex improuiso ad mortem vulnerauit. Vidimus quosdam alios in facie pessimè laceratos, auxilium sancti Pardulphi Arnaco expetentes, qui hos Deo fauente (aliàs sanante) euaserunt, & ni à quibusdam lupus citiùs occideretur, maximum detrimentum augeret incautis.

V.

Præteritis sub silentio diuersis rerum varietatibus, quæ in alienis partibus gerebantur, tùm causâ tollendi fastidij, tùm causâ prolixitatis virandæ ad domestica negotia tam necessarium fuit, quàm delectabile pertransire. Cùm itaque rebus humanis quasi innatum sit, vt nunquam in eodem statu permaneant: ita quòd ipsos ridentes, impetu momentaneo flere contingat, eos denique flentes, postmodum mutabilitate mundanâ gaudere: Accidit Domnum Abbatem dum esset in prosperitate præcipua, constituente diuinæ prouidentiæ clementiâ grauiter ægrotare, ita quòd ab omnibus iam desperatum de eius salute, cùm ipsa ægritudinis molestia quasi raptus in extasi videretur, clausurúsque diem reddere extremum crederetur, Dominus de cœlo prospiciens, volénsque constantiam eius in infirmitate iuxta Apostolum comprobare, malignos malignorum spirituum circumstantium permisit eum visione

captari: Domnus autem Abbas licet iam non ei esset cogitandum nisi de morte, in virtute Dei, & Martialis Apostoli multum ejus se seruum esse profitebatur, increpando & comminando dixit eis: Auferte vos hinc, truculentæ bestiæ: conterat vos Dominus sub pedibus nostris; seruus sum IESV CHRISTI, & sanctissimi Martialis Apostoli, qui animam & corpus meum circumdet clypeo salutis, & protegat. Quo dicto, ad inuocationem nominis Dei, & gloriosissimi Apostoli aufugerunt spiritus, & Domnus Abbas restitutus est saluti (sanitati).

VI.

Primâ die mensis Octobris, vel feriâ sextâ Ademarus Vicecomes Burgum de S. Germano obsedit, eúmque circa festum sancti Pardulphi destruxit. Circa festum omnium Sanctorum Ricardus cepit castrum de Blansac. Oliuarius frater Petri Vicecomitis de Castellone muniuit Calesium contra Ducem, destructo Burgo, claustróque Monasterij sancti Martialis, suadente Fulcaldo d'Archiac socero suo, corpus sanctæ Ancildæ Virginis milites de Monasterio tollentes ad Tutelam castri in Capella tulerunt. Dominicâ secundâ de Aduentu adolescens quidam Ioannes occidit matrem suam appetens perimere fratrem: horum domus est iuxta turrem Abbatis, prope Ecclesiam de Cortina. Sabbato sequenti, horâ noctis secundâ Lunam vidimus duodecimam paulatim totam nigrescere, posteà rubescere, dehinc in suo statu reuertentem. Tertio Idus Decembris celebratâ Domini Natiuitate, tres filij Regis inuicem disceptauerunt, vnde occasio lamentandæ calamitatis Aquitaniis excreuit: tunc coniurauerunt aduersus Ricardum Henricus Rex, Gaufredus Britanniæ Comes, Helias & Sector-ferri, Vulgrini defuncti Comitis Engolismensis fratres, Ademarus Lemouicensis, Raymundus de Torena, & Petrus de Castellone Vicecomites, Oliuarius de Halesio, Fulcaudus de Archiaco, Gaufredus de Lesiniâ, multique alij Barones vel Principes. Transactâ Purificatione B. Mariæ, Gaufredus Brito venit Lemouicas, subitò deinde Rex frater, post hæc Ademarus, qui comminatus est Burgenses castri oppressurum, nisi coniurarent aduersus Ducem; iam enim hostium innumerabilem turbam in Lemouicam duxerat. Tunc Ricardus cum paucis per duos dies vel noctes irremediabiliter equitans de quodam castro quod est vltra Pictauum, Sabbato pridie Idus Febr. venit ad Ecclesiam quæ dicitur Gotta; & nisi equi eorum nimis fatigati erant, Ademarum Vicecomitem, qui Ecclesiam expugnauit, cepissent, qui tamen fugâ liberatur. Dux tamen Guillelmum Arnaldi nepotem Raymundi, qui dicitur Brunus, seu Brenuus, cui videlicet Guillelmo, præcedenti natale Ademarus Vicecomes apud castrum de Segur cingulum militiæ tradiderat, viriliter prostrauit. Basclorum plures captos apud Axiam, in Vigennam deuinxit (demersit,) quosdam gladio transfuerberauit: quorumdam circiter octoginta oculos effodit. Raymondus siquidem Brenuus ex Vasconia pluribus sibi filiis tenebrarum associatis, Ademaro Lemouico auxilium ferebat.

VII.

Audiens Rex filios seditionis peste pessimâ laborare, cum paucis admodum Lemouicas venit: cùm vidisset speculator regiam cateruam, putauit eos, qui erant in vrbe, insidias castrensibus parauisse, & vociferans de culmine prouocabat ciues ad pugnam. Interim salutis æternæ veternosus insidiator quendam incitauit, qui Burgensibus proclamauit, Gaufredum Britonem non procul ab hostibus grauiter arctari; populus cum armis cateruatim exiit de repentè, Regisque exercitum atrociter inuasit perimentem; & nisi quidam Anglorum Lemouicæ degens vexilla cognouisset & arma Regis, de exercitu corrueret pars magna: Rex tandem Axiam petiit castrum; cum inuisere venit filius Rex loricatus clausâ iam die, qui à patre inuitatus ad conuiuium, non acquieuit; sed illicò Lemouicæ rediit ad castrũ. Excusauit tamen Burgenses in quantum valuit apud patrem, qui tamen preces illius super hoc audire contempsit. Irritauerunt illum grauiter, idcircò noluit consolari leuiter. Tunc iussu Vicecomitis iurauit populus in Basilica Petri Apostoli de quadriuio Regi minori fidelitatem, muniuerunt Burgenses castrum, muros attollunt, fossatos ab imo in altum incredibiliter erigunt, propugnacula ac defensacula lignea multipli-

cia supra muros ac castra construunt: hortum sancti Martialis diuersi generis arborum varietate constipatum radicitùs cum arboribus, quæ erant in circuitu castri, euertunt. Sed quid mirum de arboribus? Ecclesiam Dei Genitricis Mariæ, Basilicam de Hospitali sancti Geraldi, domum sanctæ Valeriæ, Ecclesiam sancti Mauritij, cum quibusdam aliis, postpositâ diuinitatis reuerentiâ, subuertunt, pinnaculum ligneum & signa sancti Martini, proh dolor! flammis exurunt: turrem lapideam clocarij, parietes & officinas, Monasterium cum adjacenti burgo penitùs destruunt. Villam cum Ecclesia sancti Symphoriani de Ponte, cum aliis quibusdam Ecclesiis, tam castrenses quàm vrbani eodem ordine subuertunt; & nisi inimicus Regis obstitisset, eâdem nouaculâ, quâ sancti Martini, barbam magni Pontificis Augustini Burgenses abrasissent.

VIII.

Repentè igitur occupauerunt Lemouicinum turbæ plurimæ crudelium populorum, qui per pontem de Terrassono Exandonensem intrantes, non hospites, sed hostes effecti sunt. Horum Principes erant Sautius de Sarannas, & Curbanus seu Curbaranus, quos conduxerat Ademarus Lemouicensis magnis, sed execrandis muneribus, & Raymundus de Torena sacrilegis precibus. Hebdomada ipsa, quæ fuit prima septimana Septuagesimæ die Sabbati obsederunt Petram-Bussieram, capto eiusdem castri burgo die tertiâ, feriâ secundâ hebdomadæ Ademarus Vicecomes, cum Petro de Petra-Bussiera pactum firmauit. Acceptâ turre, Vicecomes vexillum suum cum vexillo Regis & Curbarani super propugnacula eleuauit, diéque vna ac nocte trophæum victoriæ suæ in voce tubæ cunctis significare curauit. In crastino Vicecomes, sicut pactum fuerat, Petro reddidit turrem. Lemouicæ Comes habet feudum de Abbate sancti Martialis, castellum de Petra-Bufferia, & turrem de castello quod est super Charnix, Lemouicense castrum, vicariam de turre, Bernaudij castellum de Cambono sanctæ Valeriæ. Pro his omnibus debent hominium facere Abbatibus cunctis omnes Vicecomites qui feudum istud tenuerunt. Vidimus Ademarum hominium facere publicè in Capitulo Domno Isamberto & Petro Abbatibus. Pater quoque illius Ademarus Alberto & Auilardo & Ademaro, cæteriq; Comites senioribus Abbatibus in Capitulo sancti Martialis hominium fecêre. Abbas tamen dominium totius castri Lemouicini habere debet, Vicecomes vicariam tantùm. Siquidem in diebus antiquis Capicerius sepulchri procedebat in publicum, cùm de re publica tractarêtur, deferens in collo claues, quæ modò ante corpus cernuntur Apostoli in catena pendentes ad instar stolæ. Burgenses verò argenti pondere fulti, Vicecomiti vix obtemperant, quantò minùs Monachis, qui pro loricâ froccis, pro galea capellis vtuntur. Quòd si mentem sanam haberent, magis filiis sancti Martialis, quàm exactoribus populorum obedirent, immóque corruerent ante faciem Regis: Et contempserunt monita Sacerdotum.

IX.

Curbaranus cum Saucio, eorúmque complices de Petra Bufferia recedentes deuenerunt ad vicum, qui dicitur Macsia, vbi marmor inuenitur. Ipsa hebdomadâ diluculo, feria sexta, repentè obsederunt Briuam, & Burgensem quendam Petrum, cognomine Delqua, interfecerũt, qui pridem quàm hostes imminerent, dum pranderet, eleuato pectore, qualiter commestæ (Prophetæ) dixisse referunt: Hostis in proximo est, & vnus ex nostris interibit, de quo luctus fiet ciuibus ingens. Hoc verò auspicium in caput illius redundauit. Taliter contigit præterito anno ipsi, quem Diuinum fatuorum turba vocabat, qui apud Roëriam die quâ de morte sua nescio quid submurmurauit, ab hostibus, dum fugeret, narratur occisus. Cæteri verò sese recipiunt in turrim, qui se non esse dominos fatebantur, & tamen præsidio castri liberantur. Tales sunt tuæ retributiones, fraus inimici, qui falsis aliquando vera commisces, vt faciliùs decipias veritatis exortes! Tunc Deus per meritum patris (patroni) sui Martini Briuam liberat ab hostium irruptione. Recedentes etenim octauâ die, quâ Briua obsessa fuerat, Exandonensem repetunt pagum. Ducebant autem, imò trahebant post se duos Monachos; quos de Monasterio Pe-

træ-Bufferiæ captos ſeminudos, quos in conſpectu Ademari Vicecomitis Saucius abſtraxerat, quoad vſque ſe redimerent; vnus vocabatur Guido de Solemniaco adoleſcens, alter Petrus de Pourrey vocabatur, qui Preſbyter iam ſenex erat. Taliter data eſt terra noſtra in manibus dominorum crudelium, licet iuſto Dei iudicio, noſtris exigentibus culpis, expoſiti ſunt filij tui, quos tu in CHRISTO genuiſti, graſſatoribus populorum, ô inſignis Martialis! Non delebit tamen patriam noſtram penitùs amator hominum homo factus propter hominem Deus, per Sanctorum patrocinia, quibus decoratur climatis Aquitanici regnum: Eorum Monarcham & Patriarcham te fidelium fides ſana profitetur. O verax diſcipule veritatis, vltionum Dominus paulò pòſt liberè egit cum Guarcianum illum, qui Monachos apud Saucium accuſauerat, in manibus Petri de Petra-Bufferia tradidit, qui ei laqueo vitam extorſit: Guarcifer vocabatur Guido de Ios, & Petrus ſuſpendit illum, & qui Monachos octodecim ſolidis vendiderat ante terminum duodecim hebdomadarum, miſerandæ mortis ſupplicium ſumpſit.

X.

Philippus Rex Galliarum ſocero ſuo (imò ſororio) Anglorum Regi Henrico, quaſi auxilium continuò tartareas dirigit legiones. Eorum pedes veloces erant ad effundendum ſanguinem. Hi ex diuerſis terrarum partibus conglobati, vnam Eccleſiam fecerunt malignantium, vnoque vocabulo, Palearij, quaſi à palea cenſebantur. Apud Nobiliacum verò deuenientes, ſibi portas poſtulant aperiri, quaſi hoſpitandi gratiâ intraturi. Tunc quidam de intus exclamans dixiſſe fertur ad illos: Recedite hinc, & apud caſtrum Malamortenſe feſtinate, vltimo conuiuio cœnaturi; qui repentè facto impetu irruunt, irruptionéque peractâ in burgo, centum quinquaginta tres homines interimunt ab hora tertia Sabbati vſque ad veſperam illius diei, exceptis vulneratis, qui poſtmodum corruerunt. Talia tuis alumnis intulerunt, ô nobilis Leonarde, ad cuius tumulum crebrò nobilium ac plebis caterua vota cum muneribus ſoliti ſunt gratanter offerre.

XI.

Tranſacto placito de Petra-Buffiera, Curbaranus ex præcepto Raymundi de Torena obſedit Briuam feria ſexta. In craſtinum præfati tenebrarum filij Brantomenſe Monaſterium, non Curbaranus, nec Saucius, ſed Palearij cum toto burgo inuadunt, capiunt, ac diripiunt; publicantur, quæ in Eccleſia recondita fuerant, exponuntur alienigenis, quæ omnia intra Sancta Sanctorum, tutelæ causâ, depoſuerant. Quid plura? Quæ ibi Pagenſes commiſerant, ea hoſtilis cuneus rapuit: pro immenſitate damni infiniti ponderis ſuperant pretium fului metalli frumentum, annona, vinúmque, & tota ſubſtantia cellaria diſtrahitur, ac deuoratur. Monachi præ inopiâ panis, exules facti per orbem vagi feruntur. Horum dies tribulationis, dum alij expugnarent Briuam, extitit quarto Kalendas Martij, die Sabbati ante Quinquageſimam, cùm Dominus dicat: *Orate, ne fiat fuga veſtra hieme vel Sabbato.* In craſtinum extitit Dominica quâ cantatur, *Eſto mihi*, Monachi cùm nec domum, nec refugium haberent, quando potiùs glebam corporis pretioſi Martyris Sicarij, compulſi ſunt transferre apud caſtrum, quod dicitur Bordeille. Efficitur hoſpes, per quem ciuis redditur ſoſpes; dehinc properant hoſtes in territorio Petragoricenſi, Engoliſmenſi, vel Xantonenſi, in diebus Quadrageſimæ diuagantes vbique. Similiter Paleariis iſtis diebus per diuerſa loca ſuam crudelitatem licuit exercere.

XII.

Rex ſenior præterea citramarinos Principes vocans Lemouicenſe caſtrum potenter obſedit, totúmque in circuitu munitione Regiâ cinxit Kalendas Martij, feriâ tertiâ euenit, qui die Martis, Lardarium, eò quòd carnes plurimæ à quibuſdam

deuorantur, vulgus appellat: quidquid super Vigennam eminebat de ponte, Rex euertit: qui pons opere mirifico constructus, magnam populo abundantiam subministrabat. Inde res ibi innumera nobilium virorum, diuersarum specierum, tentoria, & insignium Principum depicta vexilla. Castrorum verò acies Regis & tyrannorum animos prouocabat ad pugnam Lemouicensium populorum. Et vt de clienribus ac huiuscemodi hominibus taceam, Comites & Vicecomites, qui tunc aderant, laboriosum est numerum vel nomina recensere. Rex manebat in vrbe, maior filius in castello, Dux Ricardus apud sanctam Valeriam. Tunc Monachi cum Clero & populo intra muros totùm circumeunt castrum, deferentes glebam sancti Austricliniani cum capsa aurea, quâ conditum dicunt caput sancti Martialis, aliásque reliquias Sanctorum deportauerunt præsente Rege adolescente, exorantes Deum, vt eorum patrociniis populum liberaret. Mulieres quoque infra muros totum castrum stupæ filo cinxerunt, ex quo candelas multas fecerunt, quas sancto Martiali, aliisque Ecclesiis diuiserunt. Tunc corpus beati Iusti & reliquiæ in Monasterio sancti Martini apud sanctum Martialem translatæ sunt. Monachi nihilominus & Abbas, & infantes de Schola in claustro nostro benignè recepti sunt. Rex interea tam terrore quàm amore animos quorumdam frangebat Principum, imperans eis quòd ipsi olim ex præcepto patris fidelitatem iurauissent. Et quia frigoris & pluuiæ humiditas exercitum valdè fatigabat, expletis ferè quindecim diebus, exceptis his qui in Monasterio sancti Augustini, & in vrbis præsidio erant, natiuum cæteri repetunt solum.

XIII.

Henricus necdum terram aut thesaurum possidebat, verumtamen erat non tam largus, quàm prodigus, multoties imò conquerebatur quòd pater Ricardo minori terram dedisset, sibique olim coronato regnandi facultatem negauisset, egregios tantùm redditus per singulos dies ei pater tribuerat mille quingentos solidos, & Margaritæ vxoris ipsius quingentos solidos monetæ publicæ Andegauensium denariorum. Has verò expensas substraxit pater filio, cùm coniurasset aduersùs Ricardum. Cùm non haberet quò se verteret, rogauit Burgenses, qui accommodauerunt ei de communi 20000. Inde nempè sumptus & diaria dabat his qui Paleatij vocabantur. Ademarus Vicecomes Brabancionibus, Basculis, cæterisque hostibus. Hos amplectebatur officiosissimè Rex, timens ne ipsi conuolarent ad patrem cupiditate maioris pretij: hac de causa multa gessit, quæ non congruunt Regiæ Maiestati, qui quòd ignoraret quò se verteret, arctatus vndique, irremediabili necessitate thesaurum B. Martialis expostulat ad horam sibi præstari; quod Monachi absque præcepto Abbatis non audere iustâ responsione professi sunt. Domnus etenim Isambertus seditione vrgente recedens apud Subterraneam secessit. Regem primitùs adiuit in vrbe, comitante secum Electo de Lincolna maioris Britanniæ Gaufredo, qui erat Manzer filius Regis: certò enim nouerant vniuersi Dominum Abbatem diligi à Rege vel Duce, eosdémque ab ipso nihilominus diligi, imóque inimici Regis oderant Abbatem. Quæ replicans cuncta, coëgit Monachos Princeps dare thesaurum, ingrediens claustrum, foras expulit cunctos etiam iuuenes, & paruos Scholæ: quosdam nocte prima foras retinuit, quorum primus exstitit Boso Capicerius de sancto Martino cognomento: alter Amelius de Sagursa. Bernardus de Tarn præceptor, cum Stephano Succentore, Aymericus de Vechada de Rosac, Aymericus Vilas de Vernolio Præpositi. Quis crederet ista, nisi in conspectu fierent populi multi?

XIV.

Crastino solutis Monachis exponitur thesaurus; Tabula Altaris sancti Sepulchri, vbi erant imagines quinque, cum mensa maioris Aræ, in qua erant sedes maiestatis cum duodecim Apostolis ex auro purissimo: Calix aureus, cum vase mirifici

operis argenteo, quod Atnaldus de Montaśit dedisse natratur: Crux Altaris sancti Petri, cum medietate scrinij eiusdem: capsa beati Austricliniani, cum cruce magna Bernardi conuersi, qui fuit Ostalets, auri quinquaginta, argenti fuit centum trium marcatum. Hæc omnia non rectè pensantes, nec appreciantes (plus enim valebat) pretio 22000. solidos computauêre. Rex tam multa se redditurum spopondit, dato chitographo sigillo suo roborato. Pretium verò autificum, & aurum quod erat in auratione argenti computata non sunt. Loricam, quæ in armario seruabatur, Guidonis de Grandimonte, nocte quadam petiit, & accepit. Quid dicam? proh dolor! Sacro-sanctum thesaurum Rex dedit grassatoribus populorum, vt diuturniora mala diebus Quadragesimæ populis irrogarent. Tam inauditum scelus certè non credidissem, nisi oculatâ fide fieri conspexissem.

XV.

Tunc pridem Andronicus Alexium, & vxorem eiusdem Impetatoris consanguinei sui in vrbe regia cepit, innumetis Gallorum populis gladio cæsis. Habebat secum Andronieus Rumpinum quemdam de Montana Principem, & Soldanum de Iconio, pluresque Satrapas Græcorum. Partibus Alexii fauebat Sabaston (Sebastus) qui filium Andronici ceperat olim: nam ipse Sabaston pro adolescente impetium gubernabat, quod Andronicus iure consanguinitatis sibi contingere dicebat. Acta sunt ista consensu Græcorum, quibus Alexius inuisus erat, eò quòd valdè diligeret Francos: habebat nempè filiam Ludouici Regis Gallorum, quam genuit de Adela propria sua vxore, quæ fuit soror Henrici Comitis, & multò pòst Regis Hierosolymitani. Eo tempore Saladinus multùm opprimeret, nisi ipse à quibusdam Saracenorum Satrapis comprimeretur: Acceperat etenim vxorem domini sui Oredi (Notadini) fraudulenter, & expulerat filium eiusdem, qui dicitur Sanccegin. Balduinus prætereà Rex leprosus consumptus penè non valebat in armis. Vetumtamen, authore Deo, Christiani multoties triumphauêre de Saracenis, præsertim prætetito aduentu.

XVI.

Paschalem solemnitatem elegit & peregit Rex in vrbe Lemouicina. Eius filius Henricus tenuit Engolismam cum multitudine malignantium, in quibus locis solebat dulcimodum cantari *Alleluya*; heu, vę, calamitas perstrepebat grassante perfidia. Recedente patre, filius vrbem Lemouicam expugnabat: sed custodia murorum non vocibus, sed lapidibus in eum iactis dixerunt, *Nolumus hunc regnare super nos*. Feria secunda in Rogationibus castrum de Axia cepit: Erant in turre tantùm duodecim clientes, milites duo, Presbyter vnus. Cæteros Aymeticus de Axia amore simulato, callidè ad se vocatos excluserat. Interim Rex puer de Cœnobio Grandimontensi thesaurum violenter accepit; & quod auditu horrendum est, columbæ aureæ, in qua Dominicum corpus habebatur, non pepercit, quam patet eius dederat olim. De Cœnobio quoque, quod dicitur Corona, in Engolismensi pago, & de quibusdam Ecclesiis thesauros multos irreuerenter abstraxit. Nunquidnam prolongabuntur dies talia exercentis? Tunc venit ad eum Dux Burgundiæ suppetias, Coméſque Tholosanus in Ascensione Dominica apud Vserchiam deuenit. Inclinante iam die processionem Monachorum ægrè suscepit, quia sperabat ab Abbate vel populo exigere argentum. Hic iusto Dei iudicio percussus, se pridiè aliquantulùm grauari cognouerat. Crastino, licet infirmus, apud Dosennac, seu Donseniac deuenit; Sabbato apud Martellum vicum; ibi coram ipso Raymundus Vicecomes strepitum cursúmque equotum supercilio iactantiæ exercere præcepit, ob vulgi captandum fauorem. Dehinc apud Roquamadour Rex abiit gerens speciem peregrinam, sed sæuitatem illic ferinam tractauit. Qualiter ab Abbate Dalonensi vel Obasinensi exigeret pecuniam, hic magis de ablatione, quàm de oblatione tractabat. Regressus Martelli Rex ægrotauit: quo cognito, Vicecomes Raymundus in necessitate positi amici curam agere neglexit, & qui nuper cursum equorum ad-

uentu

uentu eius potiùs quàm in Ascensione Saluatoris nostri iactantiæ causâ agi constituit, cùm illum cerneret in extremis, ab eo pietatis viscera clausit.

XVII.

Pentecostes celeberrimo festo æger peregit absque vllo Ecclesiæ sacramento. Guillermus de Tigneta Abbas quondam Dalonensis, tunc inuisere venit apud Roquamador Geraldum Pontificem Caturcensem, inuenitque Pontium d'Espali Priorem Royas, quod est de Cœnobio quod vocatur Chartosa. Hi condixerunt sibi inuicem, vt visitarent Regem Fer. 3. Æger legitimè actus suos coram eis confessus est, nudúsque exiuit de lecto, sicque prostratus humo adorans Deum viuifica percepit mysteria, hostibus ac Conuentui malignantium & paternæ guerræ abrenunciauit. Pater audita filij ægritudine, ad eum venire disposuit, nisi de ipsius melioratione eum fallerent quidam. Vicecomes quoque Ademarus inconsultè agens conductum ei timuit præbere. Sabbati hora secunda vngitur, peccata confitens propalam viaticum percepit, humero suo crucem imponi petiit, quam in chlamyde sua carissimus eius Guillelmus Mareschaux ad sepulchrum viræ ipsius Domini delaturum se spopondit. Inter vtrosque tunc Comes Rotro del Perche & Britannus Præsul de Aye, discurrebant de pace tractantes, pro quibus pater filio annulum preciosum direxerat, qui Henrici munifici Regis olim extitisse narratur. Hunc filius libentissimè amplexatus est, patrem velle videre instantissimè proclamauit. Dei misericordiam medullitùs inuocabat, Virginis Matris, Sanctorúmque omnium auxilium implorabat: Beatum Martialem subuenire sibi humiliter postulauit: ob cuius iniuriam lethaliter vapulabat. Huius obitu multorum vita seruata dignoscitur, dum ipsius decessu dissidium extinguitur. Hic ante sex annos pro aliâ ægritudine vnctus fuerat eodem oleo infirmorum.

XVIII.

Antequam Rex descenderet, venerunt Episcopus Niuernensis & Theobaldus Abbas Cluniacensis ferentes litteras à Pontifice Summo sibi directas, vt patrem & filium ad ea, quæ sunt ad pacem prouocarent, aut rebelles æquitatis gladio spiritus Sancti authoritate Apostolica animaduerterent. Sed Rege decedente, res aliter tractata (trutinata) est, fautores siquidem defuncti Hugo Dux Burgundiæ Coméſque Raymundus ad propria negotia festinare cœperunt. Rex iterum Lemouicense castrum obsedit die Inuitationis Beati Martialis. Interim de pace tractatum est quo vsque Deo propitio suffragio eiusdem Apostoli fieret. Natali Sancti Ioannis Ademarus Vicecomes castrum reddidit Regi, fratribúsque suis Engolismensibus abrenunciauit, quo vsque Regis ac Ducis gratiam mererentur: Recepto Rex castro muros eius fossaśque funditus euertens solo coæquauit. Senescallum illic dimisit, qui euersionem acceleraret. In festo Apostoli Aquitaniæ matutinali missa audita Rex exiens ab vrbe, Cenomanensium, Andegauensium, Normanorúmque multos Principes, qui filio, quamuis occultè, fauebant, grauiter afflixit. In solemnitate Apostoli nullus affuit ciuium, qui offerret, multus tamen cuneus extraneorum, qui offerrent: Ipso die venit Dux Ricardus & Rex Arragonensis Adelphonsus, * qui olim suppetias Regi seniori venit apud Authefort, obseditque fortiter castrum. Illic obiit, sed absque gladio, adolescens nobilis Berengarius de Vendeiras de Catalonia: eius sororem habebat Raymundus de Moncade. Hic quondam Monachus extiterat Cisterciensis ordinis, adeóque Regis imperio in Cœnobio Dalonensi tumulatur, & vt multa breuiter claudam, castrum valdè inexpugnabile 7. die hoc est in octaua SS. Petri & Pauli Apostolorum Dux iure prælij cepit, & eum Constantino de Born Oliuarij de Turribus genero, quem frater eius Bertrannus de Born per proditionem expulerat, reddidit. Dehinc Rex Aragonensis rediit Barcinonem, Dux verò Ricardus deuastauit prouinciam Petragorici Comitis amicorúmque ipsius.

XIX.

Obiit Rex apud Martellum in domo Stephani cognomine Fabri, præsente Bertranno Episcopo de Agenno, multisque aliis religiosis viris, instante festo S. Bar-

nabæ Apostoli: erat hora decima Sabbati magnæ Hebdomadæ Pentecostes, Luna XII. anno 1183. ab Incarnatione Domini. Crastinâ die per Briuam transeuntes Vsetchiæ deuenerunt foris. Vosienses eminenti loco villæ, quæ dicitur la Guarde, & ego cum quibusdam Monachis & Laicis procedens per publicam stradam cernebamus hora decima Regales exequias transire. Erat equidem serenum tempus. Tunc Ademarus Vicecomes, Gaufredus de Lasinia, seu Lesiniaco Eschiuat, & quidam milites mortuum veniunt lugere. Vsercensis Abbas Bernardus in luminibus & procuratione soluit expensas. Summo diluculo ad missam pro defuncto vix duodecim denarij oblati sunt quos Capellanus defuncti rapuit. Vt quid multa? tota Regis familia fame laborabat: insuper equum Regis pretiosum pro his, quæ infirmo fuerant necessaria pro arrabone tradiderunt, & qui thesauros Apostoli Martialis aliorúmque Sanctorum largè perfidæ tradiderat genti, paulò pòst proprij corporis portatores valde famelici à Monachis saturati sunt: In tantam siquidem inopiam deciderant vt vnus de Regia clientela braccas suas pro cibo non sine pudore dedisse profiteretur. Valdè mane Vserchiâ exeuntes ipsi feria secunda apud Grandimontem peruenerunt. Vicecomes tum cum suis corporis baiulos valefaciens, protinus secessit ab eis.

XX.

Interim Regis exercitus circa Vigennam fixerat tentoria, vbi eidem fluuio Briansa se infundit, cùm ecce hora nona diei Bernardus de Reysat Grandimontensis Cœnobita coram Rege venit, quem Rex prior salutans ab ipso resalutatus est; cui Rex ait, Quæ noua? Bernardus vultu submisso ait, non sum boni nuntij famulus. Rex hoc audito se protinus in magnis lamentis dedit, cæteri de conspectu eius eiecti sunt, celeriter tamen nuntiauit Ricardo Duci, qui castrum de Axiâ obsederat coram se tunc deferri immensi ponderis, * quas fabricari iusserat pridem. Fuerat quippe ingressus in domo rustici propter æstum in manso qui dicitur Alas Salessas. Crastino feria tertia apud Grandimontem Ioannes Episcopus Niuernensis Bertrannus Præsul de Aginno, Saibrandus Sacerdos Lemouicensis, Theobaldus Abbas Cluniacensis exequias defuncti celebrarunt. Episcopus tamen Lemouicensis Regem excommunicatum denunciauit, donec Guillelmus Prior Grandimontis Thesauros spopondit facere reddere patrem. Verumtamen pater ad filij exequias nequaquam venit: cuius ventrem, oculos, cerebrúmque ibi sepeliuerunt; corpus aromatibus verò condientes inuolutum linteo candido, deinde corio forti super pallio, quod vocatur Sendal, viridis coloris, Cenomanis detulerunt. Inde seditio exoritur vsque Rothomagum, vt ipse præceperat, sepeliretur. Delatus est cum eo adolescens quidam familiaris illius, qui post eiusdem obitum cibum nec potum sumpsit, cùm esset sanus, donec deficeret.

XXI.

Hæc postquam gesta sunt, vastatores terrarum, qui Pal earij appellabantur, in Bituricensem pagum arctati sunt à militibus, qui Pacifeni appellantur, eò quod pacem facere iurauissent. Quid replicem cuncta? Congregati vndique populi apud Castellum Dunum deleuerunt illos in momento 3. Kal. Augusti inclinata iam die. Altera die quod est festum S. Victoris crematis corporibus ipsorum palea gehennæ tradita est. Primam inuasionem nostri Lemouicenses fecere, deinde Paciferi: nec defuit nobilis Ebo de Charanro cum Gaucherio de Salis (Salinis) qui fuit filius Geraldi de Mania (Vienna) cum Nuru (Nouerca) sua, quæ fuit vxor Archambaldi de Borbon, & soror Ducis Burgundiæ, æstimatus est numerus occisorum 10525. Hi habebant calices aureos & argenteos, Cruces Ecclesiarum absque æstimatione. Pro his violauerant aurum thalami tui splendidi, ô maxime pastor Martialis: in his meretrices 1500. circiter erant, quarum ornamenta inæstimabili thesauro comparata sunt. Infra dies 20. Curbaranus à la Romegeyra prope de la Mellian (fortè à la Rouergeyra prope vrbem de Millau, id est in Ruthenensi prouincia prope Æmilianum) cum quingentis de suis laqueo suspensus opprobrium captauit sempiternum, Raymundus quoque Brunus apud Castrum-nouum quinta die ante Assumptionem S. Mariæ impiam vitam gladio finiuit.

XXII.

Genitricis Dei Assumptione serenitas prædicandæ pacis populis claruit obsidentis tempestiuo vmbræ, sed non statim remota vmbrarum caligine. Qui enim infirma mundi eligit, vt confundat fortia, suscitauit spiritum vilissimi hominis Auitio commanentis. Is habebat vxorem & filium arte carpentarius, vultu abiectus, sed simplex & timoratus hic Petrus, aliàs Durandus, adiit Episcopum circa S. Andreæ festum, eúmque de pace admonuit reformandâ. Præsul hominis vilitatem admiratus est, plébsque eiusdem verba contempsit. Primum post natale domini inita pacis fœdera iurauerunt, proinde .... pacis instituta; signumque de panno lineo vel laneo albo caputium sibi cingulamq; ante vel retrò pendentem instar pallij lanei quod ponunt super casulam Metropolitani. In anteriori parte, hoc est super pectus pendet imago Virginis quasi filium portantis: In circuitu scriptum est, *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*. Qui pacem iurat confitetur peccata priùs, iurátque legitimè, postea omni anno in Pentecostem sex denarios in confratria dabit, in hoste cum confratribus, cùm iussus fuerit, perget, semel in vita sua dabit in imagine stagnea I. poyes. Canonici Sæculares vel Monachi, si iurauerint pacem, ordini astricti tenentur, sed non ibunt contra hostes, sed orationi instabunt, quod benè licet eis. In Assumptione, vt prælibauimus, res vniuersis innotuit P. Episcopo prædicante ex tunc non solùm milites, verùm etiam Principes, Episcopi, Abbates, Monachi, Clerici, vel mulieres viros non habentes, signum istud libentissime suscepere. Castrum Nouum (sic enim legendum arbitror) obsederunt quidam eorumdem & plures pro proditione occiduntur (Princeps latronum quidam appellabatur Merchaders) infra octauam Assumptionis, super corpora quorum is, qui sine testimonio bonitatis suæ nullum tempus relinquit, quædam signa ob honorem suæ genitricis ostendere dignatus est.

XXIII.

Patris Aredij beatissimi corpus loco pristino solemniter refertur à Guillelmo Vosiensi Abbate, Bartholomeo Priore de Chalax, Beraldo, Seguino & Gulpherio de Turribus præsente & Vicecomite & populo vniuerso. Gulpherius filius Matildis Vicecomitissæ de Turena tunc retulit reliquias vel pallia, quæ Bernardus Decanus ab Hierosolymis detulerat, qui nuper obierat dum rediret. Eo die obiit Christianus Maguntiæ Archiepiscopus Cancellarius Imperatoris. Serenitas rediit optata, per dies istos grauis pestilentia per multas prouincias incredibiliter porcos vel armenta deleuit. Die octauo Natiuitatis Beatæ Mariæ B..... Præsul & I..... Abbas apud Grandimontem consilio Bernardi Tutelensis & Guillelmi Vosiensis Abbatum pacem fecere. Redierant siquidem à Roma nuntij domini Abbatis B. Radulphus Delpoy Præpositus de Arnaco, Petrus Ardallos Præpositus de Subterraneâ, Gaufredus de Nioil Prior de Seniac, & Bernardus de Peulet ferentes litteras Ecclesiæ vtiles nostræ.

XXIV.

Epistolam Rex moriens patri transmisit sigillo suo & annulo superiùs memorato signatam; in qua post salutationem scriptum erat. *Delicta mea & ignorantias meas ne memineris*. Primo enim capitulo rogat patrem indulgentiùs tractare matrem, quam ferè per annos decem apud Salesbeyriam tenuerat quasi captiuam: orat liberaliter prouidere vxori iam viduæ: vt pote Regis Gallorum Ludouici filiæ & Fredelani, seu Ferdinandi Hispaniarum Regis nepti, quæ sicut mater dicitur Margarita; supplicat dari pacem Engolismensibus, Petragoricensibus, Sanctonibus, cunctisque inimicis, maximè Ademaro vel populo Lemouicensi: obsecrat reddere damna afflictis, restaurare thesauros Ecclesiis, quos rapuerat, maximè Sancto Martiali. Corpus suum transferri per Lemouicas præcepit, & quasi pro satisfactione oculos, cerebrum ventrem ante Apostolum proijci, séque ibi retineri, quo vsque omnia rapinarum pretia à patre soluerentur. Vltimo postulat capitulo corpusculum suum Rothomago in Basilica Dei Genitricis Mariæ solemniter tumulari. Hæc nouissima depreccatio primâ in fronte ostensa est. Verumtamen principes postmodum licet ad votum non

adepti sint pacem. Bituriæ interim eligitur Archiepiscopus Henricus Frater Gilonis de Spliaco, & Radulphi quondam Cluniacensis & de Fescano Monasterio Abbatum. Hic 7. (legendum 8.) Kalendas Octobris Presbyter ordinatur: Altera die in festo Cleophæ Apostoli nouus Patriarcha consecratur, nouúsque Sacerdos missam celebrat. Post obitum siquidem Guarini sedes vacauit annis ferè tribus & mensibus septem. Licet interim duo fuerint electi, neuter consecratus est. Consecratus est Henricus à Guillelmo Burdegalensi, Sebrando Lemouicensi, Ioanne Niuernensi, Geraldo Caturcensi, Pontio Aruernensi, Hugone Rotenensi, & aliis, comprouincialibus Præsulibus. Domnus Isembertus contulit ei conchas, ampulláſque argenteas, quod danti & accipienti magnum contulit fauorem. Conchis enim ampullisque ex ære vilissimo ministri priùs Præsuli vinum lympháſque propinabant.

XXV.

Bernardus Episcopus Biterrensis Narbonensem Archiepiscopatum, Ioannes Pictauiensis Lugdunensem Archipræsulatum, Ioannes Abbas de Corona Engolismensem, Guillelmus Tempers, seu Templier, Pictauensem, Gauterius cognomento de Constansa * Dobicola, Hugo de Sancto Andrea Cathedram assequuti sunt. Ioannes, qui à Legato Papæ Alexandri fuerat depositus, eò quòd Henricus Rex Scotorum illius electioni non benè conueniret, alterius vrbis cum eiusdem Regis gratiâ Cathedram adeptus est. Episcopus nempè de Sancto Andrea primatum tenet super omnes Episcopos totius regionis Scotorum, quamuis nequaquam sit Archiepiscopus. Die septima ab ordinatione Archiepiscopi Bituricensis, Princeps perditorum, qui vocabatur Merchaders, terram Archambaldi Combornensis vsque ad Sanctum Germanum, die eiusdem Confessoris deuastauit. Post hæc rediit retro in Petragorico, vt sollicitatos redderet incautos, cùm in vigilia Sancti Pardulphi vespertinas laudes Arnaco persoluissemus, clamor factus est dicentium, quòd iam Pompedorium obsedissent castrum, quod omnino falsum erat. Sed clamor & metus clamoris nobiles matronas de Segur, plebeiósque, qui ad festum ex vicis confluebant, longiùs propulsauit. Nuntij iterum iterúmque venere qui manè hostes venturos esse dicebant: Et eâ nocte, quâ populi sua solebant deferre vota, cœperunt Monachi diuersa Ecclesiæ sacramenta auferre, & in turrim Gulpherij deferre. Erant tunc turris parietes ornati pulchriùs solito, quia pallia quædam ab Hierosolymis detulerat Princeps de Turribus. Tempore illo matutinas processiones, cæteráſque horas diei Domino largiente celebrauimus admodum honestè: redeuntibus Vosiæ socijs, remansi ego, cùm ecce ad Laudes matutinas Feria quarta de summo Monasterij tecto elapsum fragmen ruinosi parietis caput eum (forte meum) vulnerauit sanguine nimio profluente mortem plurimis immitteret. Sed in miraculis eiusdem Patris plura latiùs pangam. Crastino Feria quinta, octauus dies (Sancti Pardulphi 13. Octobris) celebratur: alia die nona hostes moti de Plasac crastino Sabbato castrum de Pompedour obsident ex improuiso, per circuitum vniuersa vastantes, homines, animalia, diuersáque supellectilia capiunt, & vinciunt: senibúsque ac debilibus non parcitur, paruis non miseretur. De redemptione earum rerum, quæ in Monasterij Claustro erant, habuere Merchadæus, Constantinus de Born & Radulphus de Castellenau solidos 650. Ex hominibus almi Pardulphi, qui capti fuerant de vnoquoque capite sex solidos exegerunt & Radulphus per ordinem suum Præpositus ab eis adiuratus spopondit crastino se non manducaturum, donec persolueret pretium redemptionis captiuorum. Recesserat ab ipsis ea ex causa, impediente eiusdem rei negotio, quare ei reddere non licuit de Sabbato vsque feriam tertiam, Festo S. Lucæ. Postquam pretium redditit non (immò tum) cómedit. Totam terram, quæ appellabatur Lou Vendoues, vastauerunt, Ecclesias de Loberissac, Baissac, Sesclausens, Seorson, multáſque alias ad redemptionem coëgerunt. Vnus illorum in castro crematur igne: alter adolescens Boso de Poipmene, quem nobilem asserebant à rusticis perimitur, & inter biothanatos proiicitur, cùm penè nullum de parochia occisum amisimus. Dominicâ mane recesserunt timentes iuratos Aruerniæ qui venire disponebant, nisi Guillelmus de Chameleyra miles differri consilio faceret prauo: quod factum in tantos pœnituit vt Ademarum Lemouicensem sacramenti sui efficerent participem, sicut

auunculum illius Archambaldum fecerant pridem.

XXVI.

Discedentibus ipsis graue inter domesticos oritur dissidium; Gulpherius etenim, Seguinus & Geraldus contra Gulpherium filium Oliuarij consurgunt asserentes eum eius vastationis esse conscium, eò quòd Constantinus de Born cuius suggestione res acta fuerat, socer foret illius. Constantinus verò oderat Seguinum eò quòd Seguinus erat gener Bertranni de Born fratris simul & inimici sui, Gulpherius exigebat à Geraldo & Seguino hominium, qui non poterant quidem contradicere, sed inter se disceptantes quis illorum hominium faceret, consanguineum irritauerunt. Sed nec mirum sit quod ipsorum vnus compari & consanguineo debeat hominium: Dicam apertius res vnde contingat. Vir quidam nobilis de Turribus Ramnulphus dictus est. Hic multas possessiones possidebat, verumtamen, sicut cæteri eiusdem castri Barones, maiori Principi obnoxius erat. Hic 4. genuit filios Ramnulphum, Arcambaldum, Guidonem, atque Seguinum, qui de Sancto Aredio Abbas extitisse refertur. Ramnulphus primogenitus cum nouissimo Seguino patrem suum iunxit (fortè vinxit) idcirco terram fratris sui totam vindicauit qui Seguinus Abbas hæredem alium quàm Ramnulphum fratrem non reliquit. Guido ex filia Aymerici d'Argenton genuit Geraldum & Ramnulphum Sancti Aredij Decanum, qui sancto Martiali dedit villam de Cadris & iuxta castellum Abbatis * Lemouicę quiescit. Geraldus . ... primus vocari se iussit .... de sorore Geraldi de Tremoil genuit Guidonem, & Guido de Almode genuit Guidonem, Geraldum & Aymericum, qui Grandimontem petiit, Raymundum S. Aredij Canonicum & Petrum Monachum S. Martialis, aliósque quamplures. Guido de Guicharda genuit Iterium; & Aymericum, qui fuit Præpositus de Chambon, Ioseph Monachum Sancti Martialis, aliósque plures. Archambaldus de Turribus pro vxore acquisiuit Feloc, seu Felet, genuítque Guidonem, qui cognominatus est Archambaldus, & quemdam alium. Guido Archambaldus qui cum Iordana vxore Arnaco iacet de filia Agnetis de Bru sororis Bernardi Vicecomitis de Comborn genuit Ademarum Patrem Ademari Abbatis Solemniacensis, & Archambaldum patrem illius qui Guimonem de Chastelnou interemit, Guidonem atque Petrum. Ramnulphus, qui totam hæreditatem Seguini Abbatis habuit, accepit vnam ex duabus vnicis filiabus Geraldi de Petra-bufferia, cui medietas castri & honoris de Bernarda sorore Bernardi de Bru contingebat. Genuit Raimundum & Seguinum. Ex his Seguinus tantum genuit Vmberguam, quam propter magnam hæreditatem Geraldus senior suus, accepit vxorem. Quorum filiorum vnus, id est Seguinus, fecit hominium Gulpherio auunculo suo & Oliuario filio ipsius. Seguinus etiam filius Seguini fecit hominium eidem Oliuario. Post obitum patris Guido dedit eidem Seguino fratri propter partem * Auchaps Lofeu, militum de Champagnas, Guidonis Dolbarri, & Petri Heliæ de Nexon, vt faciant hominium Seguini filijs Guidonis in æuum. Progenies tamen Gulpheri Senioris & filij eius Oliuarij habebit pleniter hominium omnium militum de Turribus semper.

XXVII.

Die prima antequam Merchaders veniret Pompedoro, in Ecclesia de Lascours Sabbato 6. Kalend. Octob. (error est in numeris) expleta missa in linteo altaris plurimæ cruces per dies aliquot apparuerunt, quas Iordana Vicecomitissa de Combern, Stephanus Abbas de Castris cum omni populo viderunt, cuius tamen coloris essent non agnoscebant: hoc in quibusdam Ecclesiis agnouimus ante hos annos euenire. Dominus nouit quid portenti portenderit. Per totum annum iuxta nemus castrúmque de Pompedor audita est funesta vox vlulantium luporum in festo S. Austricliniani quo malum ciuibus contigit licet inter (ante) plures annos Guido de Bré ingens damnum eidem intulit castro, quando Fulcherius de Peyrussa captus, eiúsque filius occisus est. Euoluto tempore ipsa die idem Guido de Bré prope Pompedor interficitur à Bertronno de Chaneyras, & corpus ipsius Vosiæ ab Abbate Ademaro delatum est anno superius memorato, quo consecratus est Metropolitanus

frater & Fredericus pacem cum Longobardis fecit, qui auxerunt ei annuos reditus. XIIX. Kalendas Octobris, Salardis, seu Saladinus, cum mandato Saracenorum hostile contra Christianos instruit bellum. Ab Hierosolymitanis cum paucis contra eos acies ordinatur * & tubam ab eis auferunt. Nocte sequenti viso Henrici consilio circa munificam crucem, fugiunt Pagani, magnóque miraculo saluantur Christiani.

XXVIII.

Synodo die octaua omnium Sanctorum Dominus Sebrandus Episcopus solemniter præcepit venire Lemouicæ secundùm consuetudinem antiquam, & sicut Ecclesia Lemouicensis iustè postulabat. Vigilia Natalis Domini Geraldus filius Bernardi, frater Aldeberti de là Marcha, Sancti Aredij Decanus efficitur. Crastino festum Lucius Papa celebrauit Anagniæ; Rex Anglorum Cenomanis; Dux Ricardus apud Talamum magnificus munerum largissimè apparuit; Domnum Isembertum Abbatem Lemouicensem egregiè honoratum ibidem adesse lætatur. Ipsa Hebdomada Lobar & Saucius, cum innumerabili hoste Exandonensem, quam ab anxietate appellatam, quamuis fertilissima sit, anxiati sunt tellurem. Triduo ante Domini Epiphaniam apud Sanctum Geraldum Aureliaci processerunt, non more Magorum offerentes propria, sed more perfidorum auferentes aliena. Hi verò, qui in Monasterio erant, dedere 25000. solidos Burgo publicato. Hinc cum Iuniori Tholosano repetunt Lemouicensem & feria tertiâ secundæ Hebdomadæ septuagesimæ, septimo Idus Februarij castrum de Pairaco terrásque circumquaque regiones Regis Anglorum deuastant. Iterum Beneuentum & Exandonensem teuemiunt pagum. Bissextus tunc euenit. Matchaders cum suis sub vmbra Ducis quasi ex obliquo prouinciam Ademati impetens Exidolij burgum cum suburbanis suis feria prima Hebdomadæ secundæ de quadragesimâ crudeliter vastat: Ipsum diluculum cœca nebula texit eundem, &c.

Hactenus GAVFREDI VOSIENSIS Chronica : nam quod sequitur fragmentum aliunde assutum videtur.

Anno ab Incarnatione Domini 1199. Richardus Rex Anglorum fortissimus ictu sagittæ ad humerum percussus, cùm obsedisset turrim quandam in quadam castro Lemouicensis pagi, quod appellatur Chalus-Chabrol. In prædictâ turri erant duo milites, cum aliis circiter 38. viris & mulieribus. Vnus ex militibus vocabatur Petrus Bru, alter Petrus Basilij, de quo dicitur quod sagittam cum arbalistâ tractam emisit, quâ percussus Rex intra duodecimum diem vitam finiuit, videlicet feria tertia ante diem Dominicam qua celebratur ab Ecclesiâ processio in ramis Palmarum octauo Idus Aprilis decima hora noctis ipse interim dum ægrotaret præceperat suis vt obsiderent castellum Vicecomitis quod appellatur Nuntrum, & quoddam aliud municipium quod appellatur Montagut, quod effecerunt, sed morte Regis auditâ confusè recesserunt: proposuerat ipse Rex in corde suo omnia castella & municipia prædicti Ademari Vicecomitis destruere.

In quibusdam Exemplaribus adtexuntur nonnulla de Vrbano II. Papa, de profectis in Palæstinam Christianis Principibus, ac nominatim de Gulpherio de Turribus, quæ nos supra ex fide aliorum codicum proprio loco inseruimus. Consule paginas 292. & sequentem.

VITÆ, ELOGIA,
TRANSLATIONES
PLVRIMORVM SANCTORVM,

SANCTARVMQVE

AD BITVRICENSEM
DIOECESIM SPECTANTIVM.

INDEX ELOGIORVM
SANCTORVM BITVRICENSIVM.

VITÆ

VITÆ SVMMARIVM SIVE ELOGIVM

SANCTI AMANDI TRAIECTENSIS EPISCOPI.

Ex vetustißimo Ecclesiæ Bituricensis Breuiario, ad diem vigesimum sextum Octobris.

MANDVS Deo acceptissimus, Aquitaniæ ex nobilibus parentibus procreatus, & Literis Sacris eruditus à pueritia, parentes suos reliquit, & in Agnaui insulâ quoddam Monasterium non longè à mari Oceano intrans habitum Religionis assumpsit. Ex qua insula immanissimum serpentem qui in ea erat, quantus antea nec pòst visus est, mox, vt vidit sua oratione expulit. Et cum parentes eius eum de Monasterio extrahere vellent, latenter exiit, & sepulchrum S. Martini Turonis expetijt.

Indéque Bituris ad S. Austregisilum, qui tunc in Dei rebus magnificus habebatur, pergens, apud eum annis quindecim in pane & aquâ viuens mansit. Quibus sic peractis altiori æstuans desiderio Romam expetiit, ibique ei apparuit Apostolus Petrus ipsum blandè admonens vt in Gallias prædicaturus rediret. Qua de re lætificatus, Apostolica benedictione perceptâ, in Gallias remeauit, & à Dagoberto Rege honorificè susceptus, Trajectensis vrbis Alimaniæ Episcopus ordinatus filium eius Sigebertum baptizauit.

His itaque gestis vicos & castella circumuiens prædicationis officio insistebat. Sed cum multi Sacerdotes & Leuitæ eius verba contemnerent, ad Esclauoniam secessit, ibique cum similiter prædicationem eius audire nollent, ingenti plagâ per biennium ita sunt attriti, vt nullus qui virum Dei contempsisset, propter fulgura & tempestates ibidem remaneret. Indéque ad oues proprias reuersus tandem virtutibus plenus & miraculis feliciter quieuit in pace.

Hæc strictim ac perpaucis, decerpta, ni fallor, ex ijs, quæ Milo quidam Sancti Amandi Monachus circa annum 870. vt putat Surius Tomo primo ad diem sextum Februarij, diffusiùs persecutus est. Ex quibus hunc delibare flosculum nostróque inserere operi non erit Lectori insuaue: Plura in Februario dabunt RR. PP. Ioannes Bollandus & Godefridus Henschenius.

Post hæc ab Abbate & Fratribus benedictione percepta, ciuitatem Bituricas & sanctum adiit Austregisilum, cumque ab eo & ab eius Archidiacono S. videlicet Sulpitio qui postea Episcopus claruit, clementissimè fuisset susceptus omni ei humanitate exhibita cellulam iuxta Ecclesiam in superiori ciuitatis muro construi fecerunt. In qua cellula multis diebus ob amorem æternæ vitæ cilicio tectus & cinere & ieiuniis attritus, atque inedia hordeaceo tantùm contentus pane atque aqua modicâ corpus suum sustentauit potius quàm aluit. Sicque ibidem tribus fermè militans lustris à vino & sicerâ omnino abstinuit, &c. *Eadem ijsdem penè verbis habes apud Nodgerum Episcopum Leodiensem in vitâ S. Landoaldi S. Romanæ Ecclesiæ Archipresbyteri 19. Martij apud Surium.* Amandus Aquitaniam natiuitatis suæ illustrabat auspicijs, &c. Bituricos deinceps abiit cum B. Austregisilo eiúsque Archidiacono S. Sulpitio sanctissimè conuersatus, in cellâ à se ædificatâ per quindecim annos arctissimæ vitæ se addixit. Deinde Romam, &c.

* *

VITA SANCTI AMBROSII
CATVRCENSIS EPISCOPI, IN PAGO BITVRICENSI DEFVNCTI.

Ex vetustissimo Ecclesiæ Bituricensis Breuiario ad diem decimumsextum Octobris.

AMbrosius Caturcensis Episcopus diebus singulis & noctibus vigilijs & orationibus semper intentus nullas res nisi facultates Ecclesiæ suæ diligens, omnia quæ habebat pauperibus erogabat. Quod videntes Senatores illius ciuitatis verba contra eum proferentes iniqua dicebant. Vnde hic venit contrarius noster destruere thesauros huius Ecclesiæ? Quid faciemus contra eum?

S. autem Ambrosius hæc audiens Christi nomine inuocato, reclusit se in cellulam iuxta Ecclesiam suam & flectens in oratione genua sua dixit; D. IESV-CHRISTE da mihi seruo tuo in te speranti vt vincere possim Diabolum qui ingressus est in corda istorum hominum qui blasphemant opera quæ facio in nomine tuo. Stetit autem multis diebus variis languoribus languidos sanans.

Diabolus autem tunc ei inuidens ingressus est in quandam mulierem nobilissimam vrbis illius. Quæ media nocte ad cellulam illius veniens dixit: Domine aperi mihi ostium tuum, desidero enim multum videre corpus tuum. Cui Ambrosius, Væ tibi Diabole seductor male, vbi te parasti? non destrues in Deo sperantes quia plus est potentia Christi ad defensandum quam tua versutia ad decipiendum.

Deinde ab oratione se erigens dixit: Mulier flecte genua tua in oratione & ego similiter pro te faciam, antequam tibi ostium aperiam. At illa prosternens se in oratione dixit: Domine Deus meus da refrigerium animæ meæ. Et confestim euomuit diabolũ in modum colubri horribilis. Et sic quæ diabolo tentata venerat ad virum Dei, ait: Pater mi sanctissime nihil desiderat anima mea nisi orare quia inimicus egressus est per orationes tuas de corpore meo. Post aliquot autem dies perdurantibus suis ciuibus in eorum malitia egressus de cellula illâ Agrippino Archidiacono suo tantũmodo sciente reclusit se in cauernâ castri sub altissimo ponte fluuij Oltæ, & catena ferreâ à renibus vsque ad verticem conseratus iactauit clauem in pelago & dixit ad fidelem suũ. Quando voluntate Dei hæc clauis fuerit inuenta, dic populo vbi sum, aliâs verò nemini dicas. Discipulus autem diligenter superposuit plancatum in locum de quo ipsum remouetant, ita vt nulli appareret quod intus esset & dixit ad eum: Pater & de lumine quid tibi erit in nocte? Respondit ille: In nocte & in die Deus est lux. Cumque etiam de cibo eum interrogasset ille respondit: Ad tertiam tantum diem exhibe secreto mihi oblatam & aquam sicut Deus præcepit. Cumque ibi per annos tres assiduè vigilans orasset populi credenres ipsum esse mortuum, posuerunt alium Episcopum in loco istius. Post hæc vero piscatores apprehenderunt piscem magnum quem cum in coquinâ, portassent, inuenerunt clauem in ore eius. Quam præfati sancti discipulus recognoscens gaudio magno repletus statim Domino suo nunciauit.

S. vero Ambrosius præ gaudio flens dixit: Fili vade in ciuitatem ad Episcopum & dic coram omnibus vbi sum & quod huc venientees apportent secum tres cereos non accensos, qui nisi diuinitus fuerint illuminati non egrediar hinc donec veniat dies migrationis meæ. Statim vero vt ad eum cum crucibus psalmis & canticis peruenerunt cerei sunt diuinitus illuminati.

Exiens tunc inde, cum Episcopus alius & populus flentes vellent ipsum in sedem suam reponere noluit, sed desiderio Christi plenus omnibus valedicens cum dicto discipulo suo Romam perrexit ejulantibus cunctis & dicentibus, Miserere nobis pater, & commenda nos Deo in orationibus tuis. Post aliquod autem tempus à Româ rediens & in pago Biturico in vico Arnotensi (in MS. 863. S. Victoris Parisiensis dicitur Ernotrum) moram faciens per multas tribulationes expurgatus gloriosum Deo spiritum reddidit, indeque postea Bituris translatus honorificè requiescit.

In Martyrologijs Romano atque Vsuardi hæc de eo habentur: xvij. Kalendas Nouembris in Territorio Bituricensi Sancti Ambrosii Episcopi Cadurcensis.

EADEM VITA S. AMBROSII CATVRCENSIS EPISCOPI prolixiori ac simpliciori stylo.

Quam descripsimus ex Apographo Illustrissimi ac Reuerendissimi FRANCISCI BOSQVETI Episcopi Montispessulani.

IGitur Sanctus Ambrosius cùm esset Pontifex in ciuitate quæ vocatur Caturcis omnibus diebus ac noctibus in vigilijs & orationibus erat semper intentus: non enim in diuitijs mundi, nec in thesauris Ecclesiæ confidebat, sed in misericordia Domini; quia plenus erat gratia Dei: non diligebat sæculum nec eas quæ in sæculo sunt facultates & res Ecclesiæ: ac proprias opes quas habebat pauperibus errogabat, nudos cooperiebat, esurientes satiabat, sitientes potabat, captiuos redimebat, thesaurum sibi in cœlo præparabat. Dicebant omnes Senatores in vrbe verba iniqua contra eum. Cùm autem vidisset sanctus Dei Ambrosius omnes illos fremere contra se, conuersus in orationem ad Dominum dixit: Domine Deus meus qui benedixisti Abraham, Isaac & Iacob, benedic animam meam & omnia interiora mea in nomine sancto tuo, & educ me de ciuitate hac & de populo iniquo qui mihi contrarius est, & blasphemat opera quæ facio in nomine tuo. Cùm hæc dixisset, gratia Dei plenus reclusit se in cellula quę erat iuxta Ecclesiam. Flectens autē genua in orationem dixit: D. IESV-CHRISTE, qui cognouisti Adam antequam esset, & dedisti ei scientiam vt agnosceret viam veritatis, da & mihi seruo tuo speranti in te, vt vincam inimicum diabolum qui ingressus est in cor hominis, cui contraria sunt opera quæ facio in nomine tuo.

Post hæc autem stetit ibidem dies multos, & cœpit ibi per eum virtutes Dominus facere, & veniebant ad eum multi languidi & sanabat eos, cœci visum recipiebant, surdi auditum, muti loquebantur & dæmoniosi curabantur, infirmis membra curabat, animum ad Dominum semper intentum habens. Post hæc ibi Deus per multas virtutes demonstrabat, & inimicus cœpit circa eum habitare, vt eum subuerteret ad peccatum, & non potuit, nisi ingressus esset in quamdam mulierem quæ erat in ciuitate nobilissima, & cùm ipsa peccaret & perderet thesaurum quem in cœlo paratum habebat. Illa autem egressa est nocte de domo sua & venit ad cellulam, vbi S. Ambrosius erat reclusus, & dixit: Domine aperi mihi ostium, desiderat anima mea videre corpus tuū. S. Ambrosius respondit: Væ tibi diabole, seductor male serpens antiq; vbi te parasti: Ille verò cognouit tentationē esse diaboli & dixit: Non destrues in Domino sperantes, quia plus est Dei potentia ad defensandum quàm tua, inimice, ad impugnandum. Erat autem hora circiter media nocte cùm solita consuetudine Prophetica voce psallens dicebat: Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiā tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam: & iterum dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Ille verò erigens se dixit: Flecte genua tua in orationem, & ego pro te similiter faciam: oremus ambo Dominum æternum & postea aperio tibi ostium domus Dei. Mulier verò flectens genua in oratione, dixit: Domine Deus meus da refrigerium in animam meam. S. autem Ambrosius intus Ecclesiam orauit dicens: Deus Angelorum, Deus Archangelorum, redemptor animarū, expelle inimicū diabolum de corde mulieris, & fac eam requiescere in pace in nomine tuo: non permittas diabolū corde eius dominari, sed fac eam vt honorificet nomen tuū qui viuis & regnas per omnia sæcula sęculorū. Amen. Mulier autem erigens se, statim egressus est diabolus de corde eius per orationes præfati Pontificis & requieuit ab ipsa hora: erat enim sicut coluber & habebat mensurā quasi cubitum vnum. Mulier verò quæ ante à diabolo tentata fuerat, dixit ad S. Ambrosium: Pater mi nihil desidero præter orationem à Deo, quia inimicus qui in me erat, egressus est de me per orationes tuas, gratias ago Deo meo quæ effugauit Diabolum de corde meo. Indulge mihi & ora pro anima. Tunc Sanctus Ambrosius fleuit in oratione & dixit: Gratias ago tibi Pater Omnipotens æterne Deus, qui exuperasti diabolum & non permisisti perdere hominem quem creasti, & saluos facis sperantes in te. Veniebant autem omnes Senatores & populi multitudo, & admirabantur

virtutem quam fecerat Deus per eum, & dicebant ad inuicem: Verè Deus est cum eo. Væ nobis peccatoribus qui contradiximus opera sua, & non videmus virtutes multas quas fecit per eum Deus: in iniquitatem & in malitiam parati sumus. Alij gaudebant, alij blasphemabant. Ille verò repletus Spiritu Sancto iracundiam contra eos non habebat, sed in Deum plenius sperabat, & serpentem illum suspenderunt in testimonium: Multi autem glorificauerunt Deum.

Post multos verò dies egressus est S. Ambrosius de cellula vbi erat reclusus nocte nullo sciente nisi vno ex discipulis suis, quem habebat fidelem, qui erat Archidiaconus super thesaurum Ecclesiæ, qui vocabatur Agrippinus. Dixit ad eum: Noli hoc patefacere fili mi vbi vado. Dixit Discipulus illi: Quid vis Domine? S. Ambrosius ait: Fili scio, quia peccata mea multiplicata sunt super me, ideò vado, & ingredior in cauernam castri in proximum pontem, qui est super flumen Oltæ: & præcingo me de ferro quod paratum habeo & hoc signum tibi dico. Clauem vnde catenam illam obsero iacto in pelago: & quandoquidem Deus voluerit, & inuenta fuerit, dic in populo vbi sum: Si autem non videris eam, noli declarare. Et abiens dixit: Deus in nomine tuo saluum me fac & in virtute tua iudica me. Et iterum cùm venisset ad locum prædestinatum fleuit in orationem expansis manibus, & ait: Domine sancte, Pater Omnipotens æterne Deus, Rex cœli cœlorum, qui fecisti omnia, qui terram fundasti & cœlum palmo mensurasti, qui mare signasti, vt non transgrederetur fines suos, iube nomen meum scribi in libro tuo, vbi scripsisti Sanctos & fideles tuos, qui dilexerunt nomen tuum & ego peccator confido in tua misericordia, ideò ingredior in locum præparatum propter nomen tuum. Et, si vis Domine egrediar hinc: sin autem, hic reddam spiritum meum, quia desiderat anima mea videre gloriam Regni tui. Et cùm hæc dixisset, apprehendit catenam, & præcinxit se adstrictum de renibus vsque ad verticem capilli capitis sui, & abstraxit clauem, vnde catenam conserauerat, & iactauit eam in pelagus. Et dixit: In nomine Domini nostri IESV-CHRISTI, introiuitque in cauernam castri lapidei quæ erat desuper plancatum & eleuans oculos suos simúlque manus supplex orauit ad Dominum & dixit: Fiat pax Domine in virtute tua & abundantia in turribus tuis: Et ait ad fidelem suum: Fili obserua mandata mea si vis videre gloriam Dei. Discipulus autem vehementer composuit plancatum super eum, & nihil parebat: & dixit ad S. Ambrosium: Pater de lumine quid eris facturus de nocte? Et dixit S. Ambrosius: Fili in nocte & in die Deus est lux. Iterum interrogauit eum: Domine de cibo quid tibi erit ministrandum. Ille autem dixit ei: Fili vsque modò post solis occasum cibum sumebam, postmodum verò tertio die exhibe mihi oblatam & aquam, sicut Deus præcepit. Et stetit ibi annos tres, diu noctúque vigilans & orans, & omnes noctes in cauerna illa luxerunt velut cerei aut lampades ardentes. In die autem circumfulgebat lux mundi. Discipulus ille fidelis ministrabat ei sicut præceperat illi. Sic Senatores & omnis plebs ciuitatis clamabant & dicebant. Vbi est Pontifex & pastor noster Ambrosius? Væ vobis peccatoribus quia propter nostram iniquitatem egressus est de hac ciuitate, & nescimus vbi ambulauit. Ideo propter malitiam nostram dereliquit omnia: sic enim miserunt alium Episcopum in loco suo, quia non cogitabant vltra videre eum.

Anno autem tertio clauem quam vir Dei S. Ambrosius in aquam iactauerat, piscis glutiuit illam: Piscatores autem apprehenderunt piscem illum, & portauerunt eum in coquinam, & inuenerunt clauem in ore eius & monstrabant eam in omni populo. Videntes autem ad inuicem omnes dicebant: Quidnam est tale signum in hoc pisce? Venit autem discipulus S. Ambrosii cui hoc crediderat & cognouit eam. Tunc quidem gaudio plenus nunciauit ei dicens: Domine clauis, quam in pelago iactaueras, iam inuenta est in pisce. S. autem Ambrosius repletus Spiritu S. præ gaudio fleuit in oratione, & dixit: Domine Deus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! sic enim Domine exaudis omnes in te sperantes, & non derelinquis diligentes nomen tuum. Domine libera animam meam, & eripe me de loco isto & educ me vbi vis, & ait ad discipulum suum: Fili, Deus non est oblitus seruum suum, & memoratus est humilitatem meam. Ideo vade in ciuitatem ad Episcopum & dic ei: Clauis illa quę inuenta est in pisce vnde est: & dic ei, coram omnibus vbi sum, & deferant secum tres cereos non ardentes, & veniant ad me. Si autem illuminati fuerint ex virtute Dei mei egrediar hinc.

De regressu discipuli ad ipsum.

Tunc perrexit Discipulus ad Episcopum, & dixit ei omnia, quæ præceperat illi S. Ambrosius. Illi verò gaudentes exierunt de ciuitate cum crucibus, psalmis, hymnis & canticis canentes & psallentes venerunt ad locum vbi erat S. Ambrosius, & attulerunt tres cereos in manibus suis secundùm quod illis mandauerat, & prostratis in oratione, cerei, quos in manibus tenebant, statim ab ipsa hora illuminati sunt. Tunc omnes illi glorificauerunt Deum: sic enim cauerna illa vbi erat S. Ambrosius comminuta erat sicut vitrum, & acceperunt illum in complexum gaudio pleni, extraxeruntque eum de vinculis ferreis, vbi erat reclusus. Facies autem eius erat pallida & caro eius dereliquerat membra sua, & nihil aliud habebat in se, nisi animam & spiritum sanctificatum, & capilli eius erant crescentes vsque ad renes suos & barba eius vsque ad pectus suum, & erat quasi laicus, quia nouacula in ipso triennio non ascenderat in caput eius, & catena illa, vnde erat præcinctus confregit se & disjuncta est & omnes illi propter tanta mirabilia glorificauerunt Deum. Tunc S. Ambrosius respexit ad cœlum & orauit dicens: Domine IESV-CHRISTE Rex virtutum, qui fecisti omnia & sine te factum est nihil, gratias ago tibi quoniam exaudisti me & dignatus es liberare seruum tuum: Domine deduc me vbi tu vis. Et omnes illi dicebant: Indulge nobis, quia nesciebamus vbi eras. Respondit eis: Indulgeat vobis Dominus. Episcopus autem ille qui post ipsum in locum sanctum Episcopus erat, prosternit se ad pedes eius & dicebat ei: Vade in pace vbi volueris. Episcopi verò & reliqui Senatores, vel omnis plebs ciuitatis, postquam deduxerunt eum, reuersi sunt in ciuitatem. S. Ambrosius plenus desiderio Christi abiit Romam, reuersúsque est ad vrbem Bituricam: cúmque Ernotro vico aduenisset, contigit eum dormire in Domino, vbi corpus eius requiescit in pace, vbi per eum Dominus virtutes multas ostendere dignatus est. Discipulus verò Agrippinus nomine sequutus est eum vbicumque ambulauit, & docuit omnia quæ scripta sunt adiuuante Domino nostro IESV-CHRISTO, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit Vita S. Ambrosii Caturcensis Episcopi.

SANCTI AVENTINI ELOGIVM.

Ex vita eius pag. 58. Promptuarij Antiquitatum Tricassinarum Nicolai Camuzati.

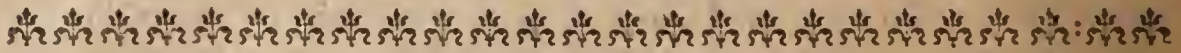
Sanctus Auentinus fuit Aquitaniæ parte regionis, Bituricæ vrbis oppidi indigena, parentibus mediocribus, Tricassinæ ciuitati proselytus adueniens. Audiuit autem vir Apostolicus Camelianus Episcopus famam nominis eius in operibus bonis: erat enim in eo mens humilis, castitas plena, sapientia multiplex, prudentia magna, charitas benigna: Idem quoque in oratione quotidie Ecclesiæ limina frequentabat. Specialiter verò intelligens vir Apostolicus & videns eum de cœlesti munere habere gratiam commendauit ei tradens promptuaria sua.

Post hæc tugurium sibi ad fontem cuiusdam Ecclesiæ collocauit, & exinde petiit insulam septem millibus ferè ab vrbe Tricassium distantem, quam abiens Sequanæ vel Osæ fluuius in modum coronæ circumdant. Cùm iam autem interuallo temporis ibidem degeret, ad Leuiticum onus consecratur donec ad Sacerdotale ministerium ascendit, &c.

In huius honore vir sanctus Vincentius Episcopus Basilicam subtus vrbem Tricassinam diligenter fundari præcepit, in qua simul conjuncto latere requiescit. Sic Beatus vir obiit in pace sub pridie nonarum Februariarum seu 4. illius mensis adiuuante D. N. I. C. cui est honor in sæcula. *Excerpta hæc placuit illustrare notis à Camuzato additis.* Traditione tenetur S. Auentinum Anachoreticam vitam in pago duabus leucis ab vrbe Tricassina dissito eius nomine insignito, piè duxisse, postca verò se se in alium locum recepisse, in quo extructum sacellum, quæ Capella Ozæ appellatur & ad iura Cœnobij Molismensis pertinet; nec à prædicta vrbe longiùs, quàm septem leucis remouetur, Ozæque amnis modici confluente alluitur. Diui autem Auentini memoria

iam inde à temporibus Gregorij Turonensis valdè erat conspicua, quem hæc de ipso commemorantem audire par est de Gloria Confess. cap. 68.

Huic Antistiti (*Lupo, quem aiunt obijsse anno 479.*) famulabatur Auentinus quidam religiosus, ad quem post huius obitum captiui fecere confugium, quorum domino Auentinus pretium obtulit: ille obligans se sacramento ait: Numquam hæc nisi in pago meo sum accepturus, deditque dexteram suam, quòd si illuc pecuniam transmitteret, &c. *Hæc Gregorij verba pugnare cum superioribus visa sunt Camuzato, qui fidem sancti illius scriptoris eleuans subdit ista*: Cùm nihilominus Historia prædicta nudè simplicitérque doceat eum à S. Cameliano S. Lupi successore accersitum fuisse, eiúsque familiæ & domesticorum ordini circiter anno 500. adscriptum fuisse. *Sed quid inde? Proselytus fuit Auentinus, à S. Cameliano cœlestem in eo vidente gratiam promptuaria Ecclesiæ regenda accepit: ergo non fuit S. Lupi minister.* Quasi verò duo hæc facilè conciliari nequeant: cùm post mortem S. Lupi Auentinus seorsim in priuatâ domo Trecis agens, à Cameliano postmodum in Episcopalem domum reuocatus, horreis eleemosynísque præfici potuerit.

S. AVSTREGISILLI BITVRICENSIS ARCHIEP.

Res gestæ ac Miracula Tribus libris comprehensa.

Auctoribus Antiquis, sed Anonymis.

LIBER PRIMVS.

Ortum, res gestas ante & in Episcopatu, mortémque complectitur. Ex pluribus Codicibus MMSS. probatissimæ notæ.

BEatus Austregisillus, natus Augino patre, Biturigæ ciuitatis indigena fuit: parentum quidem clarâ progenie, tamen opulentiâ rerum nec multum diues nec indigens; sed sufficiens erat ex omni rerum substantiâ. Cúmque à pueritia sacris literis fuisset institutus, & à minore vsque ad robustiorem transisset ætatem, in obsequium gloriosi Regis Gunthramni deputatur à patre. Vbi non modico temporis spatio sub sæculari disciplinâ prudenter militauit. Erat enim Regi gratissimus, & vniuersis commilitonibus amantissimus, in tantùm, vt linteum, quo Rex lotis manibus tergere solitus erat, ipse proferret; & ob hoc Mapparius vocabatur. Tunc verò iam in sæculari habitu positus eleemosynis & vigilijs, orationibúsque die noctúque vigilantissimè insistebat, & ad cœlestem patriam ineffabili desiderio anhelabat. Iam in hoc sæculo fideliter videbatur illi seruire, cui inhianter in cœlestibus inseparabiliter inhærere cupiebat. Aliquando cœpit à parentibus cogi, vt vxorem duceret: Ille verò amore pudicitiæ raptus, & molestias nuptiarum deuitans, differebat nuptias, dicebátque in hac causâ experienda est voluntas Domini & potestas, quia dubium est, vtrum bonam, an malam ducam. Si bonam? timeo perdere. Si malam? timeo ne possim carere. Quid me in dubium vultis venire, & superuacuâ sollicitudine ijs, quæ vsibus mulierum sunt, implicari? cùm possim liber viuere, cur me alterius mancipabo seruitio? Hæc audientes parentes eius contristari cœperunt, & vehementiùs eum vrgere, vt faceret eorum in hac parte voluntatem. Ille autem, ne contristare eos videretur, quos propitios, & potius ouantes habere cupiebat, ita facturum se promisit; vt si esset Domini voluntas faceret quod hortabantur.

Cùm autem esset in ministerio antedicti Regis cœpit secum voluere de hac causâ, & quærere, quisnam esset ei condignus. Occurrunt ei in mente tres vicini viri æquales natione, & rerum familiarium parili substantiâ; quorum nomina scribens in tribus pittacijs, misit ea super altare sub pallio in Basilicâ S. Ioannis cominus ab vrbe Cauillono sitâ, votum faciens, vt tres noctes sine somni perceptione in oratione persisteret. Et expletis trium noctium spatiis mittens manum, quale Dominus ei admouere pittacium dignaretur, vt cuius in ipso scriptum nomen inueniret, eius filiam petere deberet, transactâ vna nocte absque degustatione somni, adueniente

alterâ, cœpit somno grauari. Et circa medium noctis tempus, cùm iam ferre non posset somni torporem, flexo genu incubuit formulæ, & obdormiuit: & ecce in visu astiterunt ei duo viri ante altare senes & decori vultu, & ait vnus ad alterum. Cuius filiam hic Austregisilus sponsabit? At ille interrogant dixit. Ignoras, quia iam desponsauit sibi vxorē. Ait. Cuius filiam? Respondit: Iusti Iudicis. In hac visione expergefactus cœpit deliberabundus inquirere, quisnam hic esset Iustus, & quis iudex fuetuit, cuius filiam haberet in nuptam. Cúmque non inueniret, dubius de petitione ibat solito ad aulam Regis, peruenítque in burgum, vbi diuersorium habebat, & ibi erat hospes suus pauper veteranus cum anulâ (f. aniculâ) suâ. Quo viso cœpit illa fœminula dicere: Hospes substa paulisper, & referam tibi somnium, quod nunc diluculo de te vidi. Videbam me audire magnos sonitus fragoris quasi psallentium voces, & aio hospiti tuo: Homo quid est istud quod audio? num aliqua festiuitas hodie à Sacerdotibus celebratur, vbi processio fiat? & dixit mihi: hospes noster Austregisilus vxorem ducit: Et ego gauisa cum summâ alacritate progressa exiui in plateam videre puellam & considerare vultum & speciem eius. Cúmque præterirent, per hanc plateam Clerici in albis vestibus deferentes cruces & psalmos ex more procedentium canentes, vltimus eorum veniebas tu, & reliquum vulgus sequebatur post tergum tuum: Et ego curiosiùs considerabam, & nullam videbam nostri sexus adesse personam, nec puellam, quam duceres: & dixi hospiti tuo: Vbi est illa puella, quam hospes noster accepit? At ille: Nonne vides illam in manibus suis. Et ego aspexi: & aliud non vidi nisi librum Euangelij in manibus tuis. Tunc ille Beatus intellexit iuxta suam visionem, & somnium mulierculæ, Domini vocatione ad Sacerdotale officium se prouocari. Cùm deinde in palatium peruenisset, pulsanti sibi ostium Ostiarius aperuit: & cum introiret in domum Regis solito ipse Rex responsum imposuit his verbis, & eo ordine magnâ voce, *Posuisti Domine in capite eius coronam de lapide pretioso. Vitam petijt à te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum & in sæculum sæculi.* Iam ex tunc confirmata est in ipso spes fidei de Domini vocatione, cœpitque obnixiùs in bonis operibus proficere, & de nuptijs vltra cessauit cogitare. Quid ageret? Tunc totius malitiæ artifex & inuidus, callidúsque hostis humani generis, cùm videret eum ingenti ardore beatam sitire vitam, & cœpit suis deceptionibus scandala parare quæ ab isto sancto proposito Dei famulum inhibere possent.

Erat tunc in palatio Regis quidam potestate præditus, homo ferus & superbiæ nimiæ deditus, Berhelenus nomine, qui temerario ordine quiddam de fiscalibus rebus fraudulenter occupauerat. Vnde dum argueretur à Rege, ostendit illi falsam anctoritatem. Quis, inquit, tibi hanc præceptionem dedit? Qui dixit, Austregisilus Mapparius. Accersitus Austregisilus & interrogatus, quod non fecerat denegauit. Illis ita disceptantibus Rex in furorem versus iussit eos ex hoc in campo certare, vt quis eorum falleret, Domini iudicio monstraretur. Iam aduenerat dies institutus certandi. Mane surgens Austregisilus clypeum cum iaculo per pueros suos direxit in campum, vbi Rex agonistas expectare solitus erat. Et dum ipse ad Basilicam S. Marcelli solito more orandi gratiâ pergeret, habuit quendam pauperem obuium, & quid ei largiretur ampliùs non habebat, nisi vnum trientem. Nam & si quid ei fuerat, in simile opus abierat. Venit si in mentem Propheticam illud: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die malâ liberabit eum Dominus, & non tradet eum in manus inimici eius.* Dato triente ingreditur Basilicam. Præmissa oratione vexillo crucis se muniuit, quod est armatura Dei, fidus de sua iustitia & de Domini iusto iudicio imperterritus festinansque ad certamen pergebat. Cùm verò ibidem præstolaretur aduersarij aduentum, ecce veniens quidam ex ministris Betheleni anhelabundus, & lugubri vultu, nuncians Regi mortuum esse memoratum Bethelenum. Rex igitur indagare cœpit, tam celer eius interitus qualiter contigisset. Ille his verbis & eo ordine exponebat Regi. Cùm veniret seruus tuus Bethelenus hesterno ad palatium, mansit Subbariaco (in alio MS. sub Auriaco) & hodie mane cùm inlucesceret dies, iussit sibi parari equum mansuetissimum. Quo ascenso tamquam fixus manebat immobilis. Cuius cùm calcaribus latera perforaret, exiliens summâ velocitate cœpit ingenti impetu in diuersa flectere membra, caput iungere pedibus, pedes posteriores in sublime excutere. Et tamdiu memoratum Bethelenum ventilauit atque concussit, donec velut præcisa arbor, aut ab impetu turbinis euulsa, ab alto præceps in terram rueret. Et nec hoc satis fuit, sed vertens se equus ille iunctis pedibus percussit eum in cerebro, ita vt cruor per

aures & nares perrumperet, vsque adeò in eo, quod scriptum est, *Perdes eos qui loquuntur mendacium* : &, *testis falsus non erit impunitus*. Hoc audito Rex accersiuit ad se Austregisilum, & ait ei: Pugnauit pro te Dominus, cuius auxilium fideliter poposcisti. Mortuus est inquit, Bethelenus Diuinâ vltione punitus. Ille verò non gaudens de interitu inimici, gratias egit Deo, quòd ab eius sanguine impollutas Dominus suas seruasset manus memorans illum versiculum psalmi. *Domine respexisti humilitatem meam, & saluam fecisti de necessitatibus animam meam: nec conclusisti me in manus inimici, & fidelem famulũ tuum seruasti illæsum.* Iam tunc superna pietas & diuina potentia famulum, quem dignũ Sacerdotem fore prædestinauerat, adhuc in sæculari habitu ab ingruentibus tentationibus diaboli saluabat. Post hæc cœpit ipse Austregisilus in amore & dilectione Dei attẽtiùs in bonis operibus proficere, & Clericatus onus inhianter desiderare, ac pro hoc Regem petere dubitabat. Erat tunc in domo Regis inter ceteros Senatores præstantissimus, Ætherius nomine, vir prudentissimus, & singulari cautela præditus, cui Rex omnia tractatus sui arcana præcipuè pandebat. Qui tunc dignus Episcopatu, postea Lugduno Galliæ nobilissimæ ciuitati Episcopus ordinatus est, quique memoratũ famulum Dei singulariter diligebat. Quem Austregisilus rogauit, vt Regis permissu peteret se ad Clericatus onus venire debere. Qui suggessit, & impetrauit. Acceptis Epistolis perrexit Autisiodorum ciuitatem, ibique à B. Aunario seu Aunachario Episcopo, decisâ cæsarie Clericus effectus, & Subdiaconus ordinatus est. Regressus inde venit ad memoratum Ætherium. Ille iam Episcopatu accepto benignissimè eum cum ineffabili gaudio recepit: Presbyterúmq; & Abbatem Basilicæ B. Nicetij Episcopi & Confessoris ordinauit, & ob dilectionem perfectionis dedit ei de rebus Ecclesiæ colonicam Albiacum vsibus suis profuturam. Cùm autem tempus venit vindemiæ, etiam vuæ erant præcoquæ, exiuit B. Austregisilus vindemiam colligere, iussitque priùs parari vasa, in quibus mustum reconderet. Quod vt factum est, repletis vasis alijs musto: vna quam vulgus vocat Cubam (in alio MS. quam illi vocant cupam) ferme viginti metretas capiens, resedit vacua. Eâdem nocte ex torculari machina adhuc extorta est musti fere amphora vna. Cùm non esset alibi vbi reconderetur, iussit illud vir Dei in illo majori dolio, quod vacuum erat, recondi. Ille in idem cellarium ingressus factâ oratione signum crucis figurauit. Et eo mane regresso ad Basilicam, custos Cananæ illius, cùm introisset in cellarium considerare, si salua essent vasa cum musto, aspexit & illud, quod vacuum remanserat, sicut reliqua vasa superexundabat & ebulliebat tantâ repletione, vt desuper plurimum mustum laberetur in terram. Ille tanto mysterio stupefactus e uestigio ad Basilicam ad sanctum Dei hominem excurrit, nuncians hoc ei quod factum fuerat. Ille silentium imponens aiebat: Vide, nemini dixeris. Nulli dubium quod hoc Dominus pro merito & oratione præfati famuli sui operari dignatus est. Post hæc cùm Dominus vellet eum ad altiora iuxta sanctum propositum suũ promouere, eo tempore cùm esset memoratus Dei homo cum S. Ætherio Episcopo in quadam villa in Ianauense territorio super lacum, erat haud procul ab ipsa villa castellum desertum, & ab vniuersis habitatoribus derelictum. (inerant autem ibi Ecclesiæ & ipsæ ferè semierutæ) cùm orandi gratia in ipsum locum præfatus B. Austregisilus perrexisset, & nullum custodem, nec aliquem Clericum ibidem reperisset, nisi tantùm patentia ostia, & sacrariolum clausum, & seris obfirmatum, voluit Missas in illa Basilica celebrare: & quia deerat aqua, quâ & manus lauaret, & in sacrificium misceret, dicit adminiculo suo Marculfo eo tempore Lectori, postea etiam Abbati in Basilica, vbi corpus ipsius Beati conditum est; Require pauxillum aquæ, vt hic celebremus Missas. Qui cùm quæsisset, non inuenit. Regressusque ad eum in ipsam Ecclesiam inuenit ostium de sacrariolo apertum, quod ante seratum viderat. Et cùm introisset, inuenit ipsum virum Dei stantem, & ante se habentem duas crateras plenas, vnam aqua, alteram vino. Ille stupefactus hoc miraculum intuens in pauorem non modicũ conuersus est. Cùmque Dominus eum ad sublimiorem gradus honorem prouehere vellet, decedente Biturigis Apollinare Episcopo, S. Austregisilus in loco eius electus ab omnibus consensu Regis Episcopus subrogatur. In quo gradu dignitatis duodecim annis rexit Ecclesiam, sicut ipse Angelo reuelante cognouerat. Nam cùm primum terminum memoratæ vrbis esset ingressus, mansit in villâ Germaniaco, nocte compellans Sulpitinm Diaconem, qui eius postea successor fuit, & Desiderium item Diaconem, dixit eis: Hac nocte mihi Dominus dignatus est reuelare duodecim annos in isto gradu dignitatis regere Ecclesiam Bituricensem.

Eo tempore erat mulier aliqua in suburbano ipsius ciuitatis longo iam tempore aridis membris, neruis contractis, morbo paralysis affecta, ita vt nullum ferè membrorum ad officium suum mouere posset, nisi cùm necesse fuisset, cæterorum manibus, vbi necessitas exigebat, deferebatur; petiitq; se à vicinis ad virum sanctum deportari. Cùmque ad Altare delata fuisset, & vir sanctus solito more officium Diuinum exsoluere in Ecclesiam aduenisset, vidit misellam incuruatam ad ipsum Altare iacentem, & dicentem sibi: Sancte Austregisile, adjuua me. At ille: Domini pietas & potestas te saluare potest. Ille manus oculósque tollens ad cælum, dixit: Extende mihi manum tuam. At illa ait: Nequeo. Ille apprehensâ illius dexterâ, & digitos suos inferens in palmam suam, digitos eius, qui olim per ipsum morbum manui eius adhæserant, direxit: Similiter & omnia membra fecit, donec erexit eam super pedes suos, & restituta est pristinæ sanitati; & membra sua, vt sana solita erant, officium suum receperunt, & ait ad eam: Caue ne ad pristina vitia deuoluaris, ne forrè tibi deterius contingat; quia ferebatur eam, antequam in istam infirmitatem laberetur, voluptati deditam luxuriosè vixisse.

Per idem tempus in vrbe Biturica erat nobilissima mente & natalibus illustribus Bertoara sacrata Dei famula. Cùm solito more ipsa nocturno tempore vigilare properabat, inuenit in platea sub stillicidio cuiusdam domus iacentem pauperem, nomine Metoaldum, pannis obsitum, omnibus membris contractum; cœpitque inquirere eius casus miseriarum, & cur ibi iaceret. At ille dixit: Iamdiu isto morbo cruciatus iaceo, & non est qui mihi auxilietur: volens ad Ecclesiam ire, nequeo, vt sancti Austregisili ad conspectum deducar. At illa hæc audiens, ingemuit, & compassione ipsius pauperis compuncta, præcepit pueris suis eum leuari à terra, & suppositis manibus, quasi exanimem ad Ecclesiam deferri, & coram Altari rogauit deponi, vbi iam aduenerat sæpè fatus vir Dei, qui intuens debilem contractum, sensit in spiritu ob causam peccati, nequissimum spiritum potestate acceptâ, in ista contritione (aliàs contractione) pauperem inflixisse, præcepitque eum in remotiorem locum deferri. Et ille in oratione prostratus aliquamdiu, postea ad pauperem illum accessit, & (nisi fallor) eum in balneum mitti iussit. Contrectans autem manibus omnia membra sua, & extendens, deprecatus Domini auxilium, impetrauit quod petiit. Affuit superna gratia, & pauper ille pristinæ restitutus sospitati, pòstea ab omnibus visus, & nullo claudicante membrorum, pluribus vixit annis.

Eodem tempore erat quædam matrona nobili genere orta, religiosa, nomine Paterna, ad ministerium habens familiare puellam creditam & dilectam, nomine Augustam; aciditque ei vt ab interpellatore totius immunditiæ percussa fuisset, ac luminum claritate amissâ, torporem (noctem) cœcitatis incurrisset. Cùm autem memorata Domina ipsius puellæ scripsisset epistolam, misit eam ad sæpè fatum Dei hominem, petens vt suis orationibus ab ipsa cœcitate curaretur. Quam ille intuens, suspexit ad cœlum, Domini auxilium postulans; & accipiens oleum, benedixit, & liniuit oculos eius, & oratione factâ, cœca quæ dudùm fuerat puella, protinùs apertis oculis copiam videndi recepit.

Post idem tempus, illustris matrona, & Deo dicata Austrobetta relicta illustrissimi viri Chramnoaldi refert, quòd ipsâ præsente actum fuit. Vnus de pistoribus suis, nomine Leodomarus, seu Leudomatus, morbo atrocissimo vexabatur; & illa habebat repositum panem, quem memoratus Austregisilus benedixerat, & ei eulogias transmiserat. Quem illa ad hoc reseruabat, vt si quis videretur aliquo tædio affici, cum integra fide salutis sumendum ei dare deberet; rogauitque memoratum pistorem apprehendi, & de illo pane in os eius mitti præcepit, quem ille penitùs accipere recusabat: sed tamen inuitè & coactè aperto ore injecerunt de ipso pane in eius faucibus. Post hæc, nec mora, euomuit omnem amaritudinem quâ vexabatur, & sanus factus, hodiè officium suum facere videtur.

Quidam molendinarius, nomine Monulfus, seu Maonufus, die Dominico temeratio spiritu volens iuxta sui industriam, molam emendare, accepto ancipiti ferro, quod vulgus scottam vocat, cœpit terere (percutere) molam. Ex quo peccato adhæsit manus eius manubrio ferri illius, quod nullus poterat de manu eius auferre, & tantâ districtione arctatus est, vt inter digitos illius iam sanguis prorumperet, & aspicientibus ob fœtorem fastidium faceret, venitque ad præfatum Dei hominem. At ille postulans Dei auxilium, accepit manum vbi adhæserat malleus, digitosque pri-

mùm extendens, tulit illud ferrum, & manum illius attrectauit, & omnem doloris atrocitatem expulit, & sanus factus homo ille recessit.

Erat tunc procul ab vrbe Biturigа, iuxta vicum Briodcrum, puella adolescentula, parentibus amatissima, nomine Friouala, quæ nequissimi spiritus oppressione crudeli cruciatu vexabatur, & ac si phreneticum morbū haberet, die noctúque nulla ei erat requies vociferandi; in tantum, vt in amentiam delapsa, nec se, nec parentes cognosceret, & diuersarum ferarum mugitus, & auium querulas voces ingenti vociferatione geminabat. Lugebant parentes, vicini condolebant, & mirabantur in tam tenera ætate tantæ crudelitatis contritionem infelicē posse sustinere. Adducitur ipsa ad sæpè fatum virum Dei. Ille intuens eam, cognouit callidi hostis contritione afflictam, præcepitq; eam propiùs ad Altaré admoueri, & accepto pane & calice, more solito, spiritales hostias Domino offerens, mysticum prece conficit Corpus Domini. Ille priùs percepit, deditque puellæ. At vbi illa accepit, protinùs à vociferatione conticuit. Benedixit vestimenta eius, & velari eam parentibus religiosâ veste præcepit, & à carnibus & vino abstinere debere dixit. Quod & factum est: Ex illa hora fugato dæmonio, puella illa pristinæ sanitati restituta, hodiéque in Monasterio B. Bertoaræ reclusa inter reliquas Dei famulas laudabili conuersatione degere videtur.

Erat tunc in ipsa ciuitate Biturigas quidam pauperrimus iuuenis, nomine Leonastus, ex longo iam tempore debilitate contractus, ita vt plantæ eius ad poplites adhærerent, & deportabatur humeris alterius per singulorum ostia, & eleemosynam quærebat. Cùm verò vir Dei beatus Austregisilus dormiuit in Domino, gestatorium vbi sanctum corpus illius ferebatur, pauper ille sequebatur, ad Basilicamque vbi sepultum est, peruenit, iacens ante sepulchrum eius. Eadem nocte Dominus eum laxatis membris, quæ erant arida, officium pedum consequi fecit, posteà visus est per semetipsum in eadem ciuitate rectus ambulare. Nec illud prætcrire debemus, quod venerabilis Genuarinus, seu Ianuarius, Presbyter refert, qui & quando sepultus est à B. Rauraco Episcopo memoratus vir Dei, inibi erat, & cùm corpus ipsius Sancti adpositum in sepulchro fuisset, & eum præfatus Pontifex sepelisset, cum ex more tumulus ille componeretur, stans præfatus Episcopus Rauracus ad pedes eius, & memoratus Presbyter Ianuarius aspexit, quòd quasi sæpè fatus S. Austregisilus ad dexteram ipsius Rauraci candidis vestibus, & decoro vultu assistere videretur. Quem cùm ille miraretur, subitò hæc visio ab oculis suis ablata est, nullique dubium quin Angelus Domini custos ipsius Austregisili, qui cum illo vsque ad sepulchrum semper fuit, ipsi memorato Presbytero apparuit.

Longum est vt vniuersa singillatim euoluam signorum & sanitatum, quas Dominus per ipsum seruum suum fecit. Quanti eius oratione & tactu de vniuersis infirmitatibus sanati sunt? quanti mortali sententiâ damnati, in carceribus retrusi, suâ oratione laxatis vinculis nullius custodis obseruaculo (reseraculo) ad Ecclesiam confugerunt? Quanti pauperes, viduæ, orphani suâ eleemosynâ sustentati sunt? Testis est Dominus, & sancti Angeli eius, & illi qui viderunt. Sed iam propter prolixitatem terminus sit huius operis schedulæ: nam plenus dierum in bona confessione obiit 13. Kalendas Iunij. Anima eius migrauit ad Dominum; terra terræ reddita est: cuius meritis, quoniam æquari non possumus, saltem imitatores esse mereamur, præstanto illo, qui in Trinitate perfecta viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

LIBER SECVNDVS.

Miracula aduersus raptores bonorum Ecclesiasticorum.

Ex veteri ac MS. codice membranaceo Ecclesiæ Collegiatæ eiusdem S. Austregisili de Castro in suburbio Bituricensis vrbis.

De virtutibus beatissimi Austregisili Episcopi & Confessoris, quas Dominus post obitum eius operari dignatus est, vel copiâ miraculorum eius rusticante sermone dicamus pauca de plurimis quæ restant.

Dum adhuc ipse Beatus aduiueret, nec pius Pastor semper curam Ecclesiæ plebis-

que commissæ quotidiè gerebat, & de dente lupi sæuientis liberare optabat. Tunc adueniens ex Palatio Theodorici Regis homo sæuissimus, Vvarnarius nomine, auaritiæ turpis lucri cupidus, superbiæ nimis deditus, vt vrbem & pagum Biturigum sub tributo eius temporibus censeret, & aurum atque argentum, quod vnusquisque secundùm suam personam desolueret, ipse Regi deferret, & eos tributarios faceret. Ad B. Austregisilum concurrunt, vt eos de nefanda consuetudine liberaret, & suis sanctis orationibus adjuuaret. Tunc ipse B. pro tanti criminis reatu se die noctúque in oratione prostrauit, vt Dominica pietas ab inimico sæuiente plebem sibi commissam liberare dignaretur. Quod & factum est. Iam adpropinquante ipso Vvarnario ad portas Biturigæ ciuitatis, Austregisilus ei intrepidus exiuit obuiam, & murum se opposuit, vt pro iustitia staret in prœlio in die Domini; & si Domino placuisset pro defensione plebis huius, & prauæ consuetudinis, vsque ad mortem cupiebat certare. Et dixit ei B. Austregisilus: Vnde venis, inique? quò pergis? quid facere optas? resistet Dominus iniquam tuam voluntatem, nec intra muros ciuitatis te intrare permittet, nec descriptionem facere. Nec vllo ab eo fuit honore receptus, sed impleuit illud quod scriptum est in Psalmis: *Viriliter agite, confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino.* Tunc ipse Vvarnarius iracundiâ vehementer accensus, videns quòd malitiam, quæ cordi eius adhærerat, implere non posset, cum grandi furore regressus est ad Palatium, vt Regi nunciaret, quod propter Austregisilum adimplere non poterat. Tunc ipso tempore B. Austregisilus glorioso excessu migrauit ad Dominum, & plebs sibi commissa remansit incolumis. Tunc B. Sulpitius eius Diaconus ab omnibus electus, opere & merito dignus, in eadem vrbe successor eius effectus, Pontificale sumpsit officium. Nec mora fuit, cùm tempus illud crudelissimus Vvarnarius, cuius superiùs mentionem fecimus, Palatio reuersus, opus nequam quod teterrimus hostis antiquus cordi eius plantauerat, exercere in opere festinabat, vt pagum & vrbem Biturigam, omnésque ibidem commanentes secundùm eorum personas, tributarios faceret. Tunc B. Sulpitius anxius apud semetipsum, quid de hac re facere deberet, à Domino postulabat auxilium, cùm esset ipse Beatus totus mitis ac simplex, & corde humilis, eius resistere malitiam non modico timore formidabat: sed cum lacrymis ipsum Vvarnarium cœpit precari, vt quos tempore B. Austregisili Bituriges tributarios non fecerat, nec suo faceret. At ille crudelis, quod Sacerdos Dei orabat, minimè præstare volebat. Tunc vir beatus de sacrato ministerio ei contestatus est, vt tam nefandam consuetudinem suis temporibus non impleret in opere. At ille versutus, postquam iam munere accepto prælatus gaudebat ad Basilicam sancti Austregisili, non corde, sed corpore inflatus, quasi orationis studio perrexit. Peruenit ad locum vbi ipse Beatus à fidelibus Christianis miro decore iacebat humatus, aspiciens in cryptam, vidit eam auro argentóque miro modo adornatam, inuidiáque corde eius repleto, tali est sermone affatus: Austregisilus debuerat aurum & argentum suum pauperibus erogare, & super tumulum suum poni iussit pro sæculi dignitate. Nec propter hoc dicebat, vt ei cura esset de pauperibus, sed ad similitudinem Iudæ Scarioth auaritiâ repletus anhelabat. De ipso sepulchro regressus orandi causâ circuibat Altaria. Dum ambularet per ipsam Basilicam, vectis vnus, in quo vela pendebant, de alto ruens cecidit super cerebrum eius, & tali est plagâ percussus, vt cruor per oculos & barbam deflueret, & ad terram laberetur. Tunc ipse Vvarnarius clamauit voce quâ poterat, dicens: Austregisilus dum aduiueret, semper mihi odiosus & contrarius fuit, & adhuc iam mortuus, morti vicinæ me tradidit. Sic ipse infelix, à virtute Dominica percussus, nec facinus suum recognouit, nec veniam à Sancto Dei postulauit: sed adhuc suâ malitiâ exarsus, ad Augustodunensem vrbem voluit festinanter properare, vt Episcopum loci illius destrueret, & condemnaret; & pergens, mansit non longè ab vrbe villa Aulatiaco. Cùm omnes recubuissent, tunc ipse ferocissimus pro secessu ventris intrauit necessariam: cúmque ibidem in loco consuetudinis sederet, statim obdormiuit. Et cùm euigilasset, ministris suis, qui ante ipsum stabant, dixit: Austregisilus & Sulpitius aqua-manile cum vrceo aureo in ista hora mihi transmiserunt: quis hoc ex vobis tecepit? Negantibus illis quod non viderant, & eo ipsum sermonem loquente, omnia intestina eius de corpore euulsa sunt. Continuò ipsâ horâ in ipso sterquilinio turpiter exhalauit spiritum. Posteà in ipsis temporibus nullus fuit ausus tantæ perfidiæ scelus repetere. Impletum est in illo quod scriptum est in Psalmis: *Thesaurizat,*

& ignorat cui congregat ea, & iniquitas eius in verticem eius descendit.

Post dies, quos gloriosus Austregisilus migrauit ad Dominum, & in loco, quo ipse requieuerat corpore, & in aliis locis vbi ipse Beatus habitauerat, vel in strato in quo iacuerat, multa fiebant miracula. Cùm in pago Biturico iuxta vicum Carobrias, villâ, quæ dicitur Stiualis, viri sancti proprietas fuerat. Ibidem habebat domum, vbi ipse habitauerat, & totum in quo iacuerat. Et multi infirmi, cùm de stratu ipso tollerent, vel portarent, aut tangerent, de diuersis languoribus sanabantur. Vnus autem infirmus veniens candelam, quam ibidem vouerat, ante lectum composuit, vt totâ nocte luceret. Ille inde regressus inuenit fauillam de ipsa candela in lecto, & nullam combustionem inuenit in pallio.

Post idem tempus, cùm Francorum Princeps Pipinus aduersùs Eudonem Aquitaniæ Prouinciæ Principem volens dimicare, in pago Biturico aduenisset, Barbari de ipso exercitu ad præfatam domum venerunt, vt eam igni succenderent; venerúntque ex vicinis, qui ibidem commanebant, & dixerunt eis: Nolite ignem in domum istam mittere, ecce locus & lectus, in quo sanctus Dei Austregisilus iacuit, vbi quotidiè omnipotens Deus virtutes multas facit. At illi despicientes quod dixerant, totam domum illam vastauerunt igne, vt arderet; statimque horâ quâ ipsum ignem accenderunt, arrepti sunt, & traditi dæmonio. Vnus ex ipsis, qui ignem imposuerat, abstracto ostio de ipsa domo, quę vehementer ardebat, in ipsam flammam se projecit, ibique vitam finiuit. Alij se dentibus laniabant, nonnulli verò sibi inuicem membra truncabant. Peruenerunt ad castra, vbi Pippinus cum Francorum exercitu morabatur: At ipsi vt cognouerunt quod eis accesserat, pauore magno sunt petterriti, mandauitque Princeps, vt nullus auderet casas vel res sancti Austregisili contingere.

Nec multum post tempus, cùm Eudo Princeps Bituriges ciuitatem obsidione circumuallatam haberet, vnum de Optimatibus suis, Agnum nomine, in Monasterio sancti Austregisili iussit stallum tenere, & ibidem manendi tribuit facultatem. At ille quicquid in ipso Cœnobio inuenire potuit, suis comitibus tradidit expensandum, itavt nulla Fratrum remaneret substantia. Cùm autem tradita ipsa ciuitas præfato Principi fuisset, & pax denunciata in omnibus, Abbas ex ipso Monasterio, Bertoradus nomine, exiens de vrbe cum eulogiis & munere, venit ad Agnum, & dixit ei: Accipe patuum munusculum argenteum, quod Fratrum seruientium sancto Austregisilo de præda remansit indireptum, & miserere super famulos deprædatos, vt viuere possint, & pro te orare. At ille versutus præfatus Agnus noluit ei præstare quod poscebat, sed deridens eum dixit: Princeps mihi mandauit, vt teipsum in custodiam tradam, vel in captiuitatem deducam, & mihi Fratrum inediam constingis parabolâ. At ipse Abbas nuntiat Fratribus, quia obtinere non valuerat, quod à sæuo homine poposcerat, & vt Domini precarentur clementiam. Tunc ipsi Monachi fide non dubij venerunt ante sepulchrum beati Austregisili, & cum dolore & lacrymis cœperunt orare, & dicerę: Eripe nos, Domine, seruos tuos de inimico nostro, ad te cònfugium facimus; doce nos facere voluntatem tuam, quia tu es Deus noster, & substantia nostra. Et quod tu plenus pietate nobis dedisti, homo sæuissimus nobis abstraxit. Nec diù mora fuit, ipse infelix Agnus, quantum potuit, per villas sancti Austregisili reperire secum ducebat in via, pecora, iumenta, & multa alia armenta, vt deduceret omnia in patriam, quâ venerat. Dum iter pageret, apparuit ei Austregisilus per somnium, dixitque ei: Cur me tam grauiter prædatus es? & meos seruientes tristes reliquisti? Et hæc dicens, percussit eum in cerebro; & ipse euigilans clamauit voce quâ poterat, dicens: Succurrite mihi velociter, Austregisilus me percussit in capite, & nulla est mihi viuendi suspectio: Ad Eudonem Principem pergite festinanter, qui me permisit res sancti Austregisili contingere, & precamini vt de propriis facultatibus suis me redimat, quia ego pro sua vtilitate feci malum istud, vnde modò spero vitam amittere. Hæc audiens Princeps, non modico est pauore percussus, iussitque omnia reddere, quæ infelix Agnus abstraxerat, pręcipiens cunctis Optimatibus, vt nullus auderet de rebus Sancti contingere. Dum præfatus Princeps sederet ad mensam, recordatus prædicti Agni iniuriam, vnum paruum vas argenteum ei per legatum direxit. At ipse vt vidit tam paruum donum, dixit: Tam parua præbenda ad tam longum iter, vel cruciatum, quem valdè timeo accipere; & hoc dicens, vitam finiuit. Impletum est in illo, quod Propheticus sermo

testatur: *Qui iniquè agunt, exterminabuntur: qui verò expectant Dominum, ipsi hæreditate possidebunt terram.*

Nec mora, post tempus illud, vnus ex Optimabus Eudonis Principis, nomine Fredegisilus, prædatus est iumenta ex ipso Monasterio sancti Austregisili. Cúmque ea deduxisset ad propria, & aliam prædam plurimam, & elatus eam gauderet diuidendam, statim illâ horâ accinxit eum febris, vt nullâ suspectione viuendi haberet facultatem, recordans illum sermonem, quem ante Principem Eudonem, vel plures personas audierat, Salomone Abbate narrante, qui dicebat: Nullus ex vobis locella sancti Austregisili præsumat contingere, quia ipse personas nobiles sibi aduersantes occidit; ignobiles verò sæuis cruciatibus torquens affligit, pauore perterritus, ad Abbatem vel Monachos ibidem seruientes festinanter missos direxit, qui ipsam prædam ad propria remearent, & seruientibus B. Austregisili eam redderent, vt eum suis orationibus adjuuarent. Nec mora, Pater Monasterij cum eulogiis legatos direxit, qui ipsum ægrum visitarent, & benedictionem Sancti præfati ei præsentarent. At ipsi cùm venissent vbi Fredegisilus de vita diffidens iacebat, benedictionem, quam de ipso sepulcro à seruientibus ipsis Sancti acceperant, præsentauerunt. Ipse gratias agens inuocat nomen beati Austregisili, & cum summa reuerentia communicans ex ipsis eulogiis, statim vigore recepto, à ministris suis reportari se iussit, vbi erant ipsa iumenta, vt ipse manibus redderet quod malè abstraxerat; cúmque ea reddidisset, statim sanus effectus, gaudens & exiliens remeauit domum, vnde antè æger exierat, & manibus fuerat deportatus alienis. Impletum est in illo, quod Dominus per Prophetam dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur, & viuat.* Et rursum: *Cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris.*

Ipso quoque tempore vnus ex Comitibus Eudonis Principis, Adtoaldus nomine, cùm castellum editum in ipso pago Biturigo violenter adquisisset, ibiq; comprehendens Abbatem ex ipso Monasterio sancti Austregisili, Bertheradum nomine, cum ministerio, de ipso sancto loco pro redemptione teneret captiuum, ipse Abbas quidquid habere potuit in auro & argento, dedit pro se in redemptione. Et adhuc coactus, & inuitus calicem vnum aureum, & alia vasa sacrata ex ipso Cœnobio præfato Comiti tradidit, & cum dolore non modico remeauit ad Fratres, ac cum gemitu vel suspirio in orationibus suis die noctúque à sancto Austregisilo postulabat solatium, vt quod cupiditas humana exinde abstraxerat, Dominica pietas recuperaret. Neç mora diù fuit, cùm ipsum Adroaldum timor magnus inuasit, vt nec cibum sumeret, nec biberet, nec valeret dormire, neque stare, vel sedere in vno loco poterat; & de se quid agere deberet, ignorabat. Aderat ibidem Dei seruus, Vvlicramnus nomine, consiliumque ab eo quæsiuit, quid facere deberet; reuelauit causam, quæ ei nuper acciderat. At ille doctissimus, & sapientiâ plenus, requisiuit ab eo, vt si aliquid ex ministerio, aut de rebus præfati Confessoris Austregisili post se haberet, ipsi loco sancto reddere non tardaret. At ipse confessus est iuxta id quod fuerat excitatus, & dixit, quòd calicem aureum & alia vasa exinde habebat, quæ Berthoradus Abbas ei pro sua redemptione donauerat. Ipse Dei seruus hæc audiens dixit: Non audisti famam B. Austregisili, quid aduersantibus sibi fecerit, aut quot occiderit, vel quot flagellauerit: Si vis viuere vel vsque manè, præsentialiter redde quod inde habes. Et ipse hæc audiens, pauore magno repletus, omnia quæ exinde acceperat, reddenda promisit, & per legatos suos ad S. Austregisilum transmisit, móxque pristinam recepit sospitatem; & quamdiu vixit in ipso Cœnobiô, vota persoluens in benefactis suis non modicus, sed largus apparuit; & completum est in illo quod Dominus dicit: *Qui confessus fuerit coram me, confitebor & ego coram Patre meo, qui est in cælis.*

Erat ipsis temporibus homo in Bituriga ciuitate, Lupus nomine, bonis moribus deditus, humilis, atque sapiens, sobriam & castam ducens vitam, qui ardenti desiderio orandi gratiâ perrexit ad vrbem Turonicam, cúmque diutissimè in Basilica S. Martini Confessoris orasset, & pro peccatis suis veniam postulasset, surrexit ab oratione. Tunc vnus ex Dei seruis, cùm vidisset eum diù orantem, mitem atque honestum, accersiuit eum ad se, & dixit ei: Quod est tibi nomen? vel, vnde es? aut, pro qua causa huc aduenisti? Ipse respondit: Lupus vocor, Biturigas maneo, & hic pro peccatis meis orandi gratiâ adueni. Respondit: Habeo aliquid seruientibus S. Austregisili dicere. Ego istis diebus in spiritu ad Biturigas fui, sed corpore nunquam fui. Et vt certiùs credas, vt errorem tollam de corde tuo, narro tibi notitiam: Est

illic Ecclesia S. Sulpitij inter duas aquas, super ripam Vtrionis & Aueræ. Respondit: Sic est verum. Est illic alia Ecclesia S. Austregisili contra orientalem plagam, vt luminaria de ipsa Ecclesia possint videri. Dixit: Ita est. Iterùm dixit ei ipse Dei seruus: Crede mihi, quia ego istis diebus ad Ecclesiam B. Austregisili in spiritu fui, & quid ibidem viderim narro tibi. Vidi ante ipsam matriculam, quæ est ante ostia de præfata Ecclesia B. Petrum Apostolum ad inuitationem B. Austregisili adstantem, & cum eo S. Laurianum, S. Sulpitium, & multos alios sanctos viros, qui in ipso pago requiescunt corpore; & ante eos à longè stabant Adroaldus, Bladegisilus, Suffronius, Guntaldus, aliique plures, qui pagum Biturigum deprædati fuerant, & casas Dei destrùxerant. Dum ibidem starem, vidi Austregisilum ad pedes B. Petri prosternere, iustitiam rogare, & dicere: Fac nobis iustitiam de istis, qui casas nostras tenent oppressas, & pauperibus, & seruientibus nostris abstraxerunt substantiam eorum. Hæc Austregisilo precante mandauit Apostolus Petrus, vt aliquos traherent cædendos fustibus, alios gladio truncarent, nonnullos verò ad supplicium vel ignem sulphureum deducerent. Nouissimè autem Adroaldum virgâ, quam Petrus in manu tenebat, percussit in capite, vt eum morti traderet. Tunc S. Sulpitius precatus est dicens, vt ipsi Adroaldo vitam concederet. Austregisilus ècontrà tali est sermone locutus: Semper mollis fuisti, & in mollitione tua perseueras, & non vindicas famulos tuos ad te die ac nocte clamantes. Et hæc eo dicente, visio, quam in spiritu videbam, ablata est ab oculis meis. Ipse Lupus auditis his omnibus, petiuit benedictionem à Dei seruo. Ad vrbem regressus est, indicans fratribus quod à Dei seruo audierat; posteà nec diù mora fuit, & ipse Adroaldus febre correptus vitam finiuit. Deinde nulli dubium, quòd hi, quos Dei seruus Austregisilum viderat accusare, postea non diù vixerunt, vt reciperet vnusquisque sententiam proprij corporis, prout gesserat, siue bona, siue mala.

Eo tempore, cùm Eudo Princeps Biturigas resideret, vnus ex Optimatibus eius in domo Austregisili in ipsa ciuitate accepit diuersorium hospitandi. Qui & ipse temerario ordine iunioribus suis iussit, vt de tectis domorum eius focos facerent, & vbi necessitas exigebat, igne succenderent. Abbas ex ipso Monasterio B. Austregisili eulogias ad præfatum hominem per Monachum direxit, rogans & dicens, vt alia ligna, quantum sufficere poterat, donarent, & sancti Dei domus non arderet. Qui quod petiuit, impetrare non valuit. Mane facto, cùm iam tertius dies aduenisset, dùm ante focos, quos de ipsis domibus faciebant, ministri se calefacerent, & præfatus eorum Dux in lecto iaceret, & somno deprimeretur, sanctus Dei Austregisilus ei in somnis apparuit dicens: Cur casas meas tam stultè igne succendis? Et hæc dicens, alapâ percussit eum in fauce, itavt cruor per aures erumperet. Et euigilans, ministris suis, qui circumstabant, dixit: In hac hora me Austregisilus in fauce percussit; & continuò infœlix se moriturum prædixit. Quod & factum est. Peruenit in aulam Principis quòd Gasindus ille mortuus esset, qui domos S. Austregisili succenderat, & propter hoc, S. Austregisilus eum in fauce percusserat; inuasitque omnes non modicus pauor. Mandat Princeps, vt nullus de rebus S. Austregisili auderet contingere; & si exinde aliquid contingeret, continuò redderetur, & veniam postularet. Et sic vsque hodiè exiuit fama gloriosi Confessoris, vt quicumque præsumptiuo modo de rebus Monasterij sui contingeret, statim se crederet esse moriturum.

Cùm Eudo Princeps orandi gratiâ ad Monasterium sancti Austregisili venisset, factâ oratione cœpit Fratribus dicere: Quis ex vobis de sancto Austregisilo mihi faciet iustitiam? Ipsi credidi, fidejussor mihi accessit, quando Chucianus in isto loco mihi dedit sacramentum. Et repetens ipsum sermonem dicebat: Sancte Austregisile, fac mihi de temetipso iustitiam: Si tibi non credidissem, Chucianus me non fugisset, precor te vt de teipso mihi facias iustitiam, & ego his seruientibus multa bona retribuam. Ipse Chucianus postquam ad sepulchrum B. Austregisili Eudoni fidelitatem iurauerat, in Franciam ad Carolum Principem fugit. Ipso tempore, quo præfatus Princeps Austregisilo de ipso iustitiam poposcit, prædictus Chucianus vehementi plagâ fuit percussus, itavt vsque ad mortem veniens clamaret, & diceret: Austregisilus me flagellat pro sacramento quod ad sepulchrum eius dedi, & propter hoc quod Eudoni mentitus sum, Austregisilus me diuersis cruciatibus constringit, &, nisi fallor, si eum catenatum non tenuissent, dentibus se laniare vellet, vsquequo vitam finiuit: quia scriptum est, *Qui multùm iurat, non effugit peccatum.*

In ipso tempore Vicedominus ex ipso Cœnobio Austregisili, Vaddomarus no-

mine, pro causa vrilitatis Monasterij dispofuit ad vrbem Pictauorum ambulare. Accepta benedictione Fratrum S. Austregisili perrexit in itinere. Cùm autem venisset ad fluuium, cui nomen Vincenna, vbi dicitur Portus Sanomus, volens ibidem flumen transmeare, nullum hominem inuenit, nec nauigium. Vesperascente die diuersorium manendi non habebant, deerant cibaria caballorum. Solitum hospitium vbi manere consueuerat, longè vltra flumen erat. Dùm talia cor eorum satageret, aspicientes vltra flumen in littore viderunt parata nauigia. At ipse Vaddomarus fide non dubius, cœpit inuocare nomen Domini, & sancti Austregisili, vt eos qui cum eo erant admonuit, dicens: Inuocare nomen sancti Austregisili, vt noster Dominus pro meritis & suffragiis eius nobis hominem transmittere dignetur, qui nobis nauigia quæ videmus, adducat, vt hâc nocte ad locum destinatum perueniamus. Adhuc ipsis orantibus, mouerunt per seipsa nauigia cum contis & remis sine humano gubernaculo, & peruenerunt ad locum vbi ipsi stabant. Procul dubio Angelus Domini fuit, qui pro meritis sancti Austregisili nauigia adduxit. At ipsi videntes tantum miraculum, gaudio magno repleti glorificabant Deum, qui non derelinquit seruos suos sperantes in eum, & cum timore & oratione ascenderunt nauigia; & ipsi nauigantes per gurgites incolumes atque illæsi, peruenerunt ad littora. Et ipsâ die ad locum in quo manere consueuerant, cum gaudio peruenerunt. Impletum est in eis, quod Veritas dicit in Euangelio: *Si habueritis fidem vt granum sinapis, dicetis huic monti, Transfi hinc, & transibit.* Et iterùm: *Quidquid credentes in oratione petieritis, accipietis, & fiet vobis.* Et illud. *Apud Deum omnia possibilia sunt.*

In ipso tempore ad Monasterium Sancti Dei ex Britanniæ partibus homo mutus aduenit. Ibidem à fidelibus Dei seruientibus in hospitio receptus est, & ex eleemosynis illorum victu & vestitu alebatur; & ipse mutus cum ipsis Domini seruis quotidiè orandi gratiâ veniebat in Ecclesiam. Sed quid orare volebat, ipse nesciebat, quia ipse discernere non valebat. Aduenit festa dies B. Austregisili, & dum ante sepulchrum eius staret, cœpit conspuere sanguinem per os. Tunc Clauicularius, vel custos Ecclesiæ huius cœpit eum increpare, & dicere: Egredere foras, ne ampliùs in pauimento tantum fastidiũ producas. At ipso loquente, cœpit ipse mutus clamare, & dicere secundùm Britannicam suam & rusticam linguam: Libertinus sum, liber nunc sum; volebat enim dicere, liberatus sum: statim solutum est vinculum linguæ eius, itavt planè loqueretur, & cunctis, qui ibidem aderant, aut ad festa conuenerant, narrauit nomen suum, & dixit quòd in sacro baptismate Emmo nomen habuerit. Posteà ibi deseruiens pluribus vixit annis.

Eo tempore quædam fœmina, nomine Selitrudis, vicino ab vrbe Biturigensium de loco Nouauillâ secùs amnem Vttionis, cùm esset longo iam tempore clauda, deuotissimè sepulchrum B. Confessoris expetiit. Vt autem in atrium ipsius introiit, illicò adepta est sanitatẽ. Quid moror? vt se sanam sensit, reuertitur ad propria *** ipso morbo est repentè adtrita. At illa sciens suorum facinorum merito hanc euenire calamitatem, cum ingenti gemitu sustentans se baculo & tremens, in præfati atrij locum peruenit, & per suffragia beati viri pristinam consecuta est sanitatem.

Quædam puella ex Baniaco villâ olim iam ademptis luminibus cœca, cùm ad sepulchrum B. viri fideliter exorasset, receptis visibus clarum est potita aspectum.

Quodam tempore vir quidam nomine Amalricus, insidiâ obuiante diaboli, contractis vlnis & humeris, cùm iam diù sustinere nequisset laborem, ad sepulchrũ Beati deuotus aduenit: mox absolutis membris, pristinæ sanitati ac vsui quotidiano restitutus probatur. Sed & illud mirabile credidi adjungendum, iuuenem quemdam de ipso pago in seipsam incuruatâ manu, simili fuisse sanarum exemplo.

Per idem tempus quædam fœmina pluribus annis debilis pedibus baculóq; sustentans, ante tumulum B. Antistitis pristinas vires est adepta.

LIBER TERTIVS,

Miracula ac virtutes recentioris memoriæ continet.

Ex eodem libro MS. Ecclesiæ de Castro ad muros vrbis.

MIrabilem Deum in sanctis suis S. Propheta annunciat dicens, *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Aliásq; S. Scriptura dicit: *Qui me glorificat, glorificabo eum.* Hanc igitur glorificationem mirabilis Deus noster B. Austregisilo in virtutum signis poten-

tissimo donauit, dum per eum nostris diebus quendam contractũ ad sanitatem redire fecit. Super cuius miraculi certitudinem non requiritur aliquis quilibet subintroductus testis. Sedet ipse huius inscriptionis pauperculus exarator, sitibundúsq; sanitatis animæ, qui eiusdem sancti ac gloriosi, vereq; fidelis Dei Austregisili Pontificis expetit misericordiam. Et vt eidem Sancto seruitus ipsius exaratoris placeat largitorem bonorũ omnium Deum inuitat. Adest & testis ipsius sancti loci canonicalis non parua congregatio, cum innumerabili Bituricẽsis ciuitatis populo, qui simul omnes pro viso miraculo Deum laudauerunt, multásq; gratias S. reddiderunt Austregisilo.

Quidam erat homo nomine Ansterius, qui occulto Dei iudicio à renibus omnium membrorum perdiderat ad adjutorium ambularionis officia, moréq; quadrupedum manibus & genibus repebat per viarum strata. Consuetudinaria erat ei cancellorum deportatio, pro quibus iam in manibus obdurati callis obuenerat spissitudo. In huius infirmitatis deploratione per trium annorum spatia demorans miserrimè, vt paruum paruus tuguriolum iuxta Ecclesiæ sancti ac gloriosi Antistitis Austregisili fecerat atrium. Ibi vtcumq; poterat sustentatus, vel commanentium in eadem villa, vel aduenientium adjutorio manebat. Vnâ nocte in Ecclesia B. Austregisili iuit iacere, & ad incremẽtum suæ deuotionis per totam noctem tenuit ardentem candelam in manibus suis. Circa autem mediæ noctis silentium visum est ei in eadem Ecclesia adesse quasi magnum fremitum. Hinc capsas SS. Reliquiarum concuti; hinc fredam super sancto corpore impositam commoueri: super Altare verò, quod erat ad pedes *S. Austregisili*, quod est in honore Dei, & in memoria S. Protomart. Stephani, visum est ei quasi multitudo malleorũ deberet ferire. His tantis concussionibus perterritus pauper & contractus, aliquotiens replebatur nimiis sudoribus, aliquotiens, vt in talibus rebus accidit, nimiis cruciabatur frigoribus. Permutabat interdum loca stationis, sed non decrescebat vel insitus timor, vel inchoatus commotionis sacrarũ Reliquiarum tremor. Tãdem visum est ei sedenti ad Altare in honore Dei, & in memoria S. Petri, omniúmq; Apostolorum consecratum, quasi vngeretur quodam suauissimę delectationis emplastro, quod perrransiret ad vitalia suaui linimento. Hinc cepit paulatim se extendere, admirans si verum posset esse quod vellet facere; sed hoc & ille verò præstitit meritis & intercessionibus sancti ac Deo dilecti Austregisili, de quo dicitur: *Qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.* Erigitur exhinc recto & sano corpore, & relictis scamellulis vadit, quo iacebat Æditius Ecclesiæ, perquiritq; candelam, quam properat illuminare ad lucernam ante sanctum corpus ardentem; huncq; videns Æditius ambulare ad Maturinorum Hymnos, campanam leuat sonare; taléque insperatum gaudium cognoscens, canonicalis inibi manens congregatio, *Te Deum laudamus*, deuotè canit, sanctóq; Austregisilo gratias reddit, pulsatis diù campanis, & profusis præ gaudio maximo lacrymis.

Inter cæteras virtutum multiplicitates, quemdam nomine Andream, loqui fecit B. Austregisili meritum & fides, qui notus erat multis hominibus in curte manentibus vel aduenientibus Dacberti illius Archiepiscopi, zelum Domini vero & firmo amore zelantis. Nam ex potestate S. Palladij quidam iuuenis venit manere inter cæteros seruientes Dacberti Archiepiscopi, qui omnium necessitatũ suarum diuersitates potiùs perquirebat demonstratione manuum, quàm insinuatione verborum. Hoc damnatus oris alloquio per septem vel ampliùs annorum spatia viuebat mutus, nec attendebat se posse sanari ab ea infirmitate ampliùs: desperauerat enim iam se posse loqui pro inueteratæ infirmitatis nodositate graui. Mirabatur quale illud esset locutionis genus, quo honorari videbat omnes vtriusq; conditionis. Videntes autem fideles in eadem villa commanentes, varias & multiplices per beatum Deiq; fidelem Austregisilum virtutes fieri, exteræq; gentis & nationis homines recuperatione sanitatis honorari, notum illum mutum, suóq; seruitutis obsequio inhærentem, coguntire ad Ecclesiam B. Austregisili honorabilem, vbi ante principale Altare in honore Dei, & in memoria S. Petri Apostolorum Principis consecratũ aliquantulùm residens tundens pectus pugnis, pauimentũ perfundens lacrymis, solo fidei argumento, sine oris alloquio aperuit aures conditoris non prolongato spatio. Nam inibi ante Altare residens, subito & insperato, non se habere candelas, quas portaret ad sepulchrũ sancti, cœpit clamare. Hoc turbati, qui circumstabant, pro insolita & insperata locutione muti gaudent, & admirantur pro gloriosa operatione Domini, quam frequentabat fides & meritum beati veríque fidelis Dei Austregisili. Arripit interim vnusquisque

provt

prout potest, gaudens & hilaris candelas, quas donant nouello locutori, ad deportandum ante sancti sepulchrum illuminatas. Et ibi perfectè assumês modulos promptæ loquelæ insinuat in suâ sanatione quantam apud Deum gratiam habeat B. Austregisilus, qui in cœlis residens tantis locum suum in terris illustrat virtutibus, hócque frequentiùs ingeminabat dicens : nôn habeo candelas. Hæc prima fuerunt illius antiqui muti verba. Iocundum & hoc miraculum super quendam alterum mutum, qui per plurimos annotom recursus inter cæteros seruientes Clerici, nomine Archenaldi, nobilitatis & potestatis præcelsi, & amatoris, vt locus suppetit, canonicalis religionis, permanens seruiebat, vt poterat, ex omni membrorum officio, carens funditus solo locutionis beneficio, cui erat nomen Geraldus, patriaque suæ originis Burgundia, de Ecclesia nomine Melsa. Hic vel pro admonitu aliorũ, vel pro necessitatis suæ coarctatione plurimâ, ad sancti venit Austregisili sepulchrum videre virtutum incrementa. Vbi non prolongato spatio promeruit sanari tali modo ad laudem Dei & summi patratoris virtutum Austregisili. Hic in Ecclesiâ prædicti confessoris Christi nocte quadam vigilans volebat, vt super se illa diuinæ dignationis visitatio veniret, quæ tam frequens intercessionibus B. Austregisili super varios infirmitatum dolores descendebat. Mirabatur si super tantæ paupertatis homine Dominus Deus vel S. Austregisilus dignaretur extendere suæ benedictionis largitatem. Sed ille qui non spernit preces pauperum, & qui de pauperibus dicit; *Talium est enim regnum cælorum*; sine prolongatione non procrastinata hæc ei edicere prima verborum & locutionis fecit elementa. Ego iam loquor. Hoc clamans discurrebat per totam Ecclesiam. Tunc inibi inter vigilantem populum aderant duo Monachi è Carroffensi Monasterio, qui pro amore Dei & in veneratione summi præsulis Austregisili accensos tenentes in manibus cereos vigilabant, stabant, admirabantur tam frequentes fieri sanitatum virtutes. Dum autem quique fideles eidem pauperculo perquisissent quid ei visum fuerit in initio sanitatis suæ, discunt ab eo, quod ei visum fuerit per oculos aures & nares quasi cum dolore magno ardorem sensisse : sanatus rediit ad nationis suæ locum benedicens per omnia Deum.

De Exandonensi patriâ quidam mutus & mendicans aduenerat in Bituricensi terrâ. Hic antiquum perditæ locutionis nodum deportabat; vtcumque poterat, sedatis iam super inueteratum dolorem riuulis lacrymarum. Huic nomen erat Constantius. Qui misericordiâ præuentus Dei in villam intrat Sancti Austregisili, vbi per aliquot dies remanens mendicabat quærendo panem ad manducandum, indice manu. Quo beneficio bene interdum sustentabatur adiutus Clericorum bonorumque hominum in eadem villa manentium adiutorio, nec attendebat sanationis suæ horam intentus solùm vt viuere posset per aliorum oblatam eleemosynam. Tandem Dominus Deus, dum locum B. ac gloriosi Antistitis Austregisili visitat, occulta suâ dispensatione, vel propter reuelandam fidelis sui Austregisili dignam memoriã, vel propter Dacbertum Archiepiscopum igne tribulationis mirabiliter excoctum, qui in eadem Ecclesiâ, quam ipse summo studio construxerat, tumulatus erat; vel propter fidei meritum coram hominum, qui in eadem villa manebant, & hic inter reliquum populum ante sanctum altare adsistit, rusticanas vt rusticus ex corde, quia lingua non poterat, preces ingeminans: Sed has ille æternus auditor misericorditer capiat, qui tacenti Moisi dicit : *Ad me quid clamas* ? aperuit ipse huic muto Exandonensi Constantio os & linguam, eúmque hoc primum verbum edocuit clamare : Adiuua S. Austregisile : hoc verbum amicabile toties repetit, donec ei perfectio totius locutionis venit. Qui postea multis innotuit, quod in initio curationis suæ exterâ parte maxillæ quidam ignotus homo alapam daret, & pro eâ vi sanguis ex aure deflueret. Quod verum fuisse quique fideles viderunt & admirati sunt.

Ex Calnensi pago quidam pauperculus extitit homo, qui ab eadem patriâ fugiens pro ingrauescente fame valida de patria in patriam, de villa in villam commutabat stationis suæ sedem pauperculam. Hic tandem Bituriges venit ad ciuitatem, quæ primatum retinebat inter reliquas ciuitates ad pauperum sustentationem. Hic per plurimos dierum recursus, nunc intrabat ciuitatem, nunc deforis quærebat sibi necessaria victus. Huic filius erat quasi annorum quinque, cui inhæserant pedum tali natibus, curuatis nimium genibus : cubiti quoque inhæserant costulis, vngues infixi erant palmis. Hanc rotundam effigiem hominis deportabat pater interdum manibus, interdum collo, miser & miserabilis. Dabatur tamen ei pro tale deporta-

to & demonstrato monstro amplior adjutorij sustentatio. Quis enim ita insanus, qui potuisset, aliquando huic monstro gestatorique eius non succurrere. Hunc per multa Sanctorum loca deportauerat, si quomodo cuilibet Sanctorum complacuisset misero reddere membrorum naturalia officia: sed super id honoris beneficium voluit omnipotens Deus honorari B. Austregisilum. Audiens itaque pater huius contracti crebras & multiplices virtutes in Ecclesia S. Austregisili fieri, accepit filium, ponit illam teretem effigiem super paternum collum, vadit celer quo audit & videt remeare cœcos videntes, surdos audientes, contractos ambulantes, claudos currentes, iactat ante altare in honore Dei & in memoria S. Petri Apostolorum primi & Principis contractum filium. In quodam autem angulo ipsius præfatæ Ecclesiæ ipse pater se collocat, attendit & dubitat si super tantillulam personam infantis sic despecti illa dignetur cœlestis majestas extendere manum suæ benedictionis. Sed ille Deus omnipotens, qui in præsepio fuit inuolutus pannis, & hunc non despexit pauperem precibus S. Austregisili Præsulis. Nam insperatò & subitò prius abradicantur vngues à palmis, postea cubiti à costulis. Tunc incipit filius clamare nomen patris in angulo Ecclesiæ absconsi. Ad vociferationem filij accurrit pater cursu veloci. Accedunt & multi fideles, qui lætantur nimium super S. Austregisili benignas virtutes, & vt ad perfectionem sanitatis infantilem & pauperem personam adducat omnipotens Deus, precantur. Pro fide autem inibi precantium, & ad clarandum S. Austregisili meritum euelluntur à natibus infixi pedum tali. Tunc incipit infantulus per Ecclesiam currere ignorans per infantilem ætatem gratias Deo reddere. Iam non portat hunc pater super collum, sed castigat aliquoties propter nimium cursum. Super id negotium nullum Bituricensis populus apponit scrupulum, nec in aliis virtutum signis, laudans per omnia Deum.

In Muratensi oppido quidam mutus erat & surdus à matris vtero: quem Dominus Deus pro meritis Beati Austregisili reddito oris alloquio & aurium officio voluit honorari. Hic in hoc inueterati doloris permanens dispendio diuersos necessitatis suæ sumptus potiùs perquirebat manuum signo, quàm verborum insinuatu aperto. Iam bene didicerat pro singulis suis necessitatibus circumflectere indices manus vel digitos: & hoc indicium iam bene eos docuerat, cùm quibus die noctuque manebat. Hic sustentabatur eleemosynâ cuiusdam honorabilis & potentissimi clerici, nomine Acmardi, qui & in hoc, sicut & in pluribus pauperibus dispergebat plurimos bonorum suorum sumptus. Hoc laudabili artificiosæ salutis insudabat officio, quoniam quidem illud videbat bene frequentatum ab auunculo suo Dacberto Archiepiscopo, qui inter cæteras senioris animi virtutes fide diligebat calcatâ hypocrisi pauperes Christi. His officiis igitur auditus & locutionis Muratens. paupèr priuatus vel parentum vel aliorum hominum submonitu ad sancti adducitur Austregisili Monasterium. Inibi itaque inter residentem manens populum super se attendebat Diuinæ sanctitatis adjutorium. Qualitérque internus eius animi precatus summæ placuerit potentiæ demonstrauit sanitas ei donata in fine: nam priùs meruit recuperato auditu intelligere hominum verba. Quantúmque hunc lætificabat reddita sonoritas aurium, tantum mœstum reddebat denegatum locutionis officium: Sed illa manus Domini, quæ non est inualida, intercessione B Austregisili piissimâ, & huic reddidit perfectum oris alloquium, & benedicentem fecit per omnia Deum.

Erat quidam homo, nomine Odoricus, ex Prouinciâ Carnotensium de villâ quæ vocatur Tembleuicus, qui ab infantiâ sic erat contractus, vt nullo modo posset ambulare nisi palmis & genibus sustentaretur: sicque more bestiali gradiebatur ferens in suis manibus scamellulos causâ requirendi necessaria. Verumetiam ipse audiens sacri Pontificis Austregisili famam insignium miraculorum, quę Dominus dignabatur exercere per suum fidelem, lento itinere, prout potuit, Biturigensium fines ingressus est, æstimans se posse sanari pro Sancti Austregisili merito & fide. Cum ergo tandem ad Ecclesiam almi præsulis peruenisset, fotis in porticu iuxta introitum portæ facto tuguriolo diutissimè mansit. Cúmque multi infirmi propter gloriosum sepulchrum Beati Austregisili gratiâ recuperandi suorum corporum sospitatem noctu vigilarent, iste supradictus ægrotus hoc quod diu optauerat, misericorditer consecutus est; & omni ægritudine depulsa, cœpit extendere ambos pedes, illo quoque surgente illicò à terrâ, atque se se asserente ab omni morbo veraciter sanum esse,

omnes qui inibi aderant simul laudauerunt Deum, & S. Austregisilo gratias reddiderunt.

Erat quidam in oppido Saluigniaco satis alacer iuuenis, quem forte quadam die, cùm post prandium sopori membra dedisset, tanta infirmitatis arripuerunt incommoda, vt per trium spatia dierum nec sumere cibum, nec bibere, nec amicorum quempiam cognoscere prævaleret. Post triduum verò miserante Dei misericordiâ integrum membrorum recepit vigorem, linguæ tantum ligatus vinculo. Adueniente itaque B. Lauriani Martyris Hispalensis Episcopi solemnitate, quæ colitur quarto Nonas Iulij, tale iuueni dederunt amici consilium, vt ante huius Martyris altare, quod est in Ecclesiâ, in quâ congregatio Monachorum Deo militat non modica, vigilaret: si forte B. Lauriani intercessione eius infirmitati propitiaretur Dominus. Accepto igitur consilio sequenti nocte celebraturus excubias ante præfati Martyris memoriam, ingreditur Ecclesiam. Cúmque iam transacto noctis spatio somni torpore victus iuuenis occubuisset, audiuit vocem se vt assurgeret admonentem: Expergefactus illicò surrexit à somno neminem quidem videns, vocem tamen audiens, suadentem sibi, quatenus ad S. Austregisilum gratia recuperandi sanitatem properaret. Mane autem facto post celebrata sacri mysterij solemnia, Dominicæ crucis vexillo munitus ad hospitium de suâ securus sospitate perrexit. Venientes autem qui super illius mutâ iuuentute dolebant, potionem ad bibendum illi offerebant, per quam futurum sospitem illum affirmabant: sed quia B. Austregisili Antistitis meritis apud Deum impetrantibus se percepturum loquelæ modulos non dubitabat, potionem accipere recusabat, ac Bituricas tendere cupiebat: quia verò non poterat voce, signis manus ostendebat extensæ. Illi tandem quibus cura erat de iuuene, meminerunt, quod eius pater Bituricæ erat ciuitatis incola, & ob hoc illum velle illuc ire putauerunt. Quid moror? Sociato sibi socio ad vrbem perrexit Bituricam, & paternam festinus ingressus est mansionem. Congregatísque parentibus & amicis, cognouerunt infortunium amissæ locutionis: Ipse verò iuuenis nudis gressibus ad B. Pontificis memoriam cum magna parentum amicorúmque deuotione festinauit, & ad eius tumulum oblationem suam, vt mos est, infirmorum obtulit. Poplitibus denique flexis & precibus pro muro fusis, subitò aperuit os eius, qui aperuit os Zachariæ Prophetæ Domini. Surgens autem iuuenis à linguæ solutus vinculo laudauit Dominum eiusque venerandissimum confessorem Austregisilum liberâ confessus est voce omnibusque qualiter hoc illi accidisset præscripto narrauit ordine.

Accedat Sancti Austregisili Elogium olim tumulo illius marmoreo insculptum. Ex eodem MS. libro Ecclesiæ de Castro.

QVisquis requirit de nomine almi Præsulis, dirigat huc gressum, & mentis oculum: Nempe cernet vitæ seriem, vt processit in orbem, optimè si legerit hunc titulum forte. Nam tertio Decembrium Kalendarum proles edita procedens ab aluo absoluit genitricis viscera, Bis vicenis & primo Childeberto regnante in anno. Feria hic quarta tempus signatur, & quarta-decima quoque Luna fertur per alta Scorpii: etiam signum Lectorem docet in torum. Fuit igitur Austregisilus Biturigæ vrbis genere dignissimo præclarus, opilionis coniugis lacte nutritus honestè. Denique in matris Ecclesiæ Protomartyris Christi Stephani gremio Baptismatis consecratione ablutus. Dehinc in Turonis vrbe liberalibus disciplinis traditus, dextráque Martini beatâ protectus. Eruditus itaque mox in gloriosi Regis Guntramni palatium deputatur à patre, vbi non temporis modico sub sæculari habitu militauit spatio. Transacto etenim tempore longo occurrit ei in mente clericatus onus suscipi debere. Quod vt fieret cuiusdam nobilissimi Clerici precibus, Æthetij nomine, cui Rex omnia tractatus sui arcana præcipuè pandebat, obtinuit, quique eum misit B. Aunatio Autissiodorensi Episcopo, vt suis sanctis manibus cæsaries sui capitis deponeretur. Qui & in hoc postulantis amici expleuit votum, ac insuper ad Diaconatus eum promouit officium. Effectus ergo Clericus continuo remeauit ad Regem. Quem videns prædictus Ætherius illicò petiuit à Rege, vt sibi committeretur. Iam & ipse impetrauerat à Principe sedem Lugdunensis Ecclesiæ, malebat namque secum habere qui

famosissimus noscebatur ab omni plebe. Quem & ipse præfatus Ætherius mox Presbyterum & Abbatem ordinauit in Sancti Basilicâ Nicetij. Cum ergo iam Dominus eum ad sublimioris gradus dignitatis culmen succedere vellet, excedente Biturigæ Apollinare Episcopo, omni consensu Biturigensium ac pari deuotione ordinatus est Episcopus, in quo gradu regiminis annos duodecim vixit, vt Diaconibus suis Sulpitio ac Desiderio professus est. Decessus autem eius à sæculo celebratur tertiodecimo Kalendarum Iuniarum.

Sancte Deus miserere loci, quem semper amasti:
Dilige, multiplica, protege, semper ama.
Nos quoque vallatu alarum sancte tuarum, &c.

Hi apices S. Austregisili tumulo sculpti in quibusdam locis corrupti idcirco reperiuntur quia contrito marmore vbi prius exarati fuerant vestigia nullatenus scriba ad integrum inuenire potuit, ac per hoc prudens Lector animaduertat vt non tantum nostræ negligentiæ quantum casibus fortunæ hoc imputet: neque enim verba excepta ab intentione prioris exaratoris in alium sensum transferre molimur, ne forte minus plusve dixisse causa emendationis inueniamur. Hæc omnia exscripsimus è veteri illo membraneo Codice Ecclesiæ Collegiatæ B. Austregisili de Castro ad muros vrbis.

Falsò accusatus Austregisilus miraculosè purgatur ex Aimoino libro 4. Histor. Franc cap. 2.

Austregisilus quoque Bituricensis Archiepiscopus qui sub Rege Guntranno diu in palatio conuersatus mappam ei ad extergendas præbere consueuerat manus. Hic quadam die à quodam pessimæ mentis homine falsò accusatus quædam absque iussione Principis scripta confecisse, dum id sedulò denegaret, iubetur à Rege armis objecta repellere. Qui diluculò consurgens, dum per puerum omnem suarum apparatum armorum deferri fecisset in campum & ad exorandum Dominum, Ecclesiam B. Marcelli expeteret, obuianti pauperi & eleemosynam roganti trientem tribuit, sicque orationi incubuit, nec defuit orationi effectus. Nam dum cum Rege ad locum certaminis properaret, occurrit eis nuncius dicens, Aduersarium eius dum ad designatum occurrere festinaret locum, equo corruisse, vitæque terminum incurrisse. Tunc Rex ad beatum conuersus virum, Lætare, inquit, amantissime iuuenis, quia Dominus defensor tuus est, ne tibi nocere possit inimicus. Post hæc Cathedram Episcopalem sortitus admirandis in mundo virtutum enituit bonis.

Sancti Austregisili virtutes plurimùm commendantur ex vita Sancti Genulphi lib. 2. cap. 4.

Decedente Clodoueo regnauit filius eius Childebertus cum tribus Fratribus suis Theoderico, Chlodomire & Clothario. Post Childebertum Clotharius frater eius regnauit qui Sanctam Radegundem in matrimonio habuit, & post eum Chilpericus filius eius regnauit cum tribus Fratribus suis Cariberto, Guntranno & Sigiberto. Horum tempore S. Gregorius Papa Romanus & Gregorius Turonensis fuerunt. Post Chilpericum Clotarius filius eius regnauit. His verò temporibus S. Austregisilus magnæ Metropolis Bituricensis Archiepiscopus clarus virtutibus fulsit. Hic Clotarius genuit Dagobertum & sororem eius Blitildem. Quo defuncto regnauit Dagobertus cui fuit Pipinus Major-domus viregregiæ nobilitatis, &c. Hæc vero sic à nobis digesta, vt Historica dictis constet fides.

Reliqua quæ de S. Austregisilo dici possunt expendemus in Promptuario Bituricens. Antiq. in Notis ad Caput xxx. Benedictini Anonymi pag. 35. huius II. Tomi nostræ Bibliothecæ.

DE SANCTA BERTOARA SIVE BERTRADA.

HVius S. Bertoaræ dies natalis in Ecclesia Collegiata B. Mariæ de Salis, quæ aliâs Monasterium Puellarum fuisse dicitur, singulis annis celebratur die 4. Nouembris: de quâ non solum agit Auctor Vitæ S. Austregisili Archiepiscopi supra pag. 350. ex qua desumptæ sunt ad verbum quæ in memorato eius festo ibidem reci-

tantur ex Codice Lectiones, sed eiusdem quoque mentionem facit Ionas celeberrimus Abbas secundùm instituta B. Columbani eruditus in vita S. Eustasii Sancti eiusdem Columbani discipuli atque in Luxouiensis Abbatiæ regimine successoris, hisce verbis apud Surium 29. Martij extremo capite sexto, quę eò libentiusin mędium profero, quòd plurima ad illustrandam Bituricensem Historiam spectantia paucis comprehendant.

Multi amore Beati Columbani & eius regulæ Monasteria construunt; fratres aduocant, greges Christi congregant. Inter quos fuit illustris vir Eligius, qui modo Viromandensis Ecclesiæ Pontifex præest. Is verò apud Lemouicensem vrbem Monasterium nobile super fluuium Vincennam, Solemniacum nomine exstruxit distans ab eâ vrbe millibus quatuor. Sed & Parisiis Puellarum Monasterium, quod Regio munere acceperat, ædificat, cui Christi Virginem Auream præfecit. In Bituricensi verò vrbe Puellarum Monasterium secundùm B. Columbani regulam BERTVARA nobilis genere & religione fœmina construxit. In suburbio Bituricensi vir venerabilis THEODVLPHVS cognomento BABOLENVS Monasteria ex regula B. Columbani religione omni pollentia extruxit. Primum in insula super fluuium Milmandram, vbi Religiosorum virorum adunauit cateruam. Aliud Gaudiacum nomine haud procul à fluuio Albera: Tertium denique Virginum in loco dicto Carantonio super fluuium iam dictum Milmandram. Item aliud Christi Virginum iuxta Niuernense oppidum sub eadem Regula construxit.

Eadem quoque reperias Tomo III. operum Venerabilis Bedæ pag. 342. editionis Basiliensis anni MDLXII. paululum tamen in proprijs nominibus inflexa: Berthradam enim, Theodolfum, Milinandram, Albertum, Caranthonum appellat.

Rectè autem monuitiampridem Claudius Robertus in Gallia Christiana à veritate longiùs deflexisse qui nostram hanc Bertoaram eandem esse putauerunt cum eâ de quâ Venantius Fortunatus canit capite duodecimo libri secundi Poëmatum agens de Baptisterio Maguntiæ à Sidonio Antistite extructo.

Struxit Bertoaræ voto complente Sacerdos,
Quæ decus Ecclesiæ cordis amore placet.
Catholicæ fidei splendor pietate coruscans,
Templorum cultrix prodiga pauperibus.
Seminat vnde metat fruges, spargendo recondens;
Terrenis opibus non moritura parat.
Filia digna patri te Theodeberte reformans.
Rexisti patriam qui pietate patris.

Theodebertus certè Theoderici filius Francorum Rex anno Christianæ æræ 548. moriens Theodebaldo filio paternum regnum reliquit: nec simile quicquam de nostræ Bertoaræ tam sublimi gloriosâque prosapia vspiam legitur.

ELOGIVM HISTORICVM S. DEODATI
Abbatis 24. Aprilis.

I. SAnctus Deodatus cùm in Vrbe Bituricâ prima cœlestis vitæ rudimenta posuisset, Monasticæ conuersationis desiderio inflammatus Ixium Cœnobium adijt, in quo Regularis vitæ trames districtioribus institutis sub Beati Faretri regimine tenebatur.

II. Post aliquot annos ad illud Monasterium diuertens Baudouinus quidam Sacerdos natione Carnotensis, significauit in Blesensi territorio, haud procul ripâ Ligeris locum esse vita frui solitaria cupientibus peropportunum, nisi Draconis immanissimi fœdaret afflatus.

III. Deodatus impetratâ à Patre Monasterij licentiâ Anachoreticam acturus vitam cum Baudouino ad dictam eremum properat, Draconem fugat, cellulam parat, vicinámque omnem circumquaque regionem fragrantissimo virtutum diuinarum odore respergit.

IV. Clodoueus Francorum Rex eo tempore aduersùs Gothos (fortean rectius Alemannos) expeditionem parans Carnotum venit, à Beato Solemne Episcopo excipitur, audit vulgante famâ Deodati virtutes, eius inuisit domunculam, regiamque

sublimitatem ad humilis Monachi genua inclinans formidolosum belli exitum precibus ipsius commendat.

V. Reuersus Rex partâ feliciter victoriâ Sancto Deodato agrum amplissimum cellulæ continentem largitur & donationis suæ notitiam Regiæ auctoritatis testamento corroborat. Addit insuper libras auri viginti sex totidemque argenti vt haberet vnde pauperibus & in dies aduentantibus Religiosæ vitæ candidatis necessaria ministraret, qui breui quadragenarium impleuere numerum.

VI. In Diaconum iam olim ordinatus noluit Sacerdotio initiari, licet id Abbatis muneri congrueret, tanta quippe eum sui deprimendi cupido incesserat. Deo reuelante diem proximæ mortis agnouit, viaticoque percepto placidè defunctus crebris cœpit coruscare miraculis quibus permoti regionis accolæ tumulo Sancti viri Basilicæ ingentis opus superexstruunt, aduenisque iuuantibus ac nauibus onerariis ex Ligerino commeatu tributa eidem loco soluentibus ad consummationem perducunt.

VII. Cum locus ille populatione hostili in solitudinem pristinam rediisset & ab hominum etiam memoriâ dies transitus eius effugisset cuidam Monacho Bledesindo nomine reuelatum est Sanctum Deodatum octauo Kalendas Maij seu 24. Aprilis migrasse de sæculo, eodemque die celebrandam esse quotannis eius festiuitatem. Vixisse vero videtur saltem vsque ad annum Christi 530. vt ex vita MS. S. Eusicij probari potest.

VIII. Sub Carolo denique Rege Ludouici Augusti Filio Aurelianus quidam Sacerdos locum in eundem Monachos iampridem exules reduxit, venustioremque Basilicam à fundamentis extruxit quam cognominis illius nepos perfecit Cœnobiumque suæ gubernationi creditum pretiosis ornamentis & amplissimis prædiis ditauit.

Summarium hoc excripsimus ex prolixiori vitâ quam ex Tabulario Ecclesiæ oppiduli, quod Blæsas inter ex Balgentiacum à Sancto Deodato nomen etiamnum seruat *Sainct Dié sur Loire*, fideli descriptam operâ misit ad me R. P. Patricius à Sancto Deodato Professor Capucinus, qui etiam monuit in iisdem archiuis haberi Ludouicum XI. Franciæ Regem perlectâ S. Deodati vitâ capsam argenteam auro illusam factus eius lipsanis contegendis dono obtulisse quam Caluinianæ Harpyiæ sub finem superioris sæculi magno incolarum dolore diripuerunt.

ELOGIVM HISTORICVM S. DESIDERATI XXII. Biturigum Archiepiscopi.

Ex vetustissimo Bituricensis Ecclesiæ Breuiario ad diem 8. Maij.

IN oppido Sauciaco, quòd à Suessione ciuitate quinque milliariis distat, nati sunt Augino patre Aigáque matre tres nobiles viri fratres Desiderius, Deodatus & Desideratus. Quorum Desiderius Monasticam vitam eligens Martyrio vitam finiuit. Deodatus verò thesaurorum Regalium sub Rege Clotario summus & fidelis procurator effectus est. Hic cùm esset iustus, pius, honoratus, & in eleemosynis largus nocte quadam dum orationibus, vt solitus erat, inuigilaret, à quibusdam æmulis qui pro bonitate ipsius & eminentia ei inuidebant, necatus est.

Sanctus autem Desideratus vir Dei sigillum Regis ad signanda edicta Regalia custodiebat. Hic cùm esset sensu prouidus, eloquio copiosus, vultu decorus, & ante omnia in Christi caritate fundatus, in tantum Regi, cunctisque eius optimatibus amabilis fuit, vt ad illius nutum cuncta regerentur Palatina negotia.

Interea defuncto beato Arcadio vrbis Bituricæ Archiepiscopo sanctus Desideratus consensu omnium, tam Regis, quàm Principum cleri ac populi ad subeundum eiusdem Pontificatus onus inuitus compellitur. Rexit autem iste sanctus Desideratus gratia plenus & sanctitate Ecclesiam Bituricensem nouem annis immensis coruscans miraculis. Et sic demum post multos labores febre valida correptus vocauit ad se Pontificatus sui maiores & seniores. Quibus monitis salutaribus præmissis se die Dominica tunc proximè sequenti prædixit spiritum Domino redditurum. Quod & ita rei probauit euentus.

Prolixiorem de eodem Desiderato Historiam contexuit quidam Bouiensis Abbas teste Anonymo Benedictino quem vide supra pag. 25. & seq.

ELOGIVM HISTORICVM SANCTI DESIDERII Abbatis 19. Octobris.

SAnctus Desiderius ex castro Blauio ad Garumnam oriundus à Sancto Sigiranno in Longaretensi Cœnobio attonsus in Monachum, cùm in dies sanctæ conuersationis studio proficeret, ad honorem Sacerdotij proueαus, alterique Monasterio, quod Sanctus Sigirannus in eodem Bituricensi territorio extruxerat, præfectus est, vbi in honorem Sancti Martini oratorium ædificauit.

II. Aliquot elapsis annis diuinæ contemplationis amore in cellulam ita se abdidit, vt tamen Monasterij, pauperúmque curam non abijceret. Cœcis pluribus visum restituit signo crucis, quo protectus ipse immane spectrum territantis dæmonis propulsauit.

III. Inuitatus ad immortalis gloriæ coronam à Sanctis Ioanne Baptistâ & Apostolo Paulo, discipulisque ad mutuam charitatem & obseruantiam regulæ inflammatis quarto-decimo Calendas Nouembris, ex hoc mundi cœno ad cœlum traductus est, in Basilica S. Mariæ eiusdem Monasterij sepultus, vbi multis miraculis claruit. Vixisse dicitur sub Dagoberto, Clodoueo II. eiusque filiis.

IV. Summarium hoc contexuimus ex Compendio quod R. P. Hugo Menardus in Obseruationibus ad Martyrologium Benedictinum & Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano exhibent tum ex sequentibus Lectionibus XII. quæ ex Monasterij S. Sigrianni deprompta dicuntur.

VITA S. DESIDERII ABBATIS ET CONFESSORIS.

Descripsimus ex Apographo Illustrissimi ac Reuerendissimi Francisci Bosqueti Episcopi Montispessulani.

I. IGitur Beatissimus & Gloriosus vir Desiderius Blauianensi territorio, nobili ex progenie ortus, atque in Dei seruitio ab ipsa puerili ætate mancipatus, literarum primordia, vt assolet, in pueritia, Domino fauente, omnimodis est efficax effectus. Quo factum est vt non solum disceret imitari Apostolos; verum etiam & confessores, necnon & Martyres atque Virgines. Erat autem tunc temporis Monasterium à B. Sigiranno constructum in pago Biturico, in loco, cui vocabulum est Longaretus super fluuio vocitato Claisia, in quo ipse gloriosus cum Monachorum grege Domino videbatur militare assiduè: tantúmque erat gloriosus idem Sigirannus atque egregius Christi Confessor in sanctis artibus admirabilis, & in sancta conuersatione omnimodo præcipuus, vt illis in locis, quibus ipse natus erat, aut conuersatus fuerat, vix aut nullatenus reperiri posset, qui eiusdem imitari potuisset exempla.

II. Cuius etiam vita hinc inde longè latéque procul redolens propalata est in auribus istius sancti Desiderij, qui deuotus ad eum accedens, virtutésque cernens ait intra se vt mihi videtur melius est impollutum seruire Christo quàm per copulam huius mundi contagio inuolui mundano. Hæc intra se voluens prouolutus ante pedes beati Sigiranni, quid intimo corde gereret cum lachrymis patefecit. At ille vt semper erat charitate plenus, gratias agens Deo pro tanta petitione pueri, imo etiam pro Dei dono suscipiens eum in numero fidelium Monachorum collocare decreuit, ac deinceps dum aduiueret in cœtu inibi cohabitantium vnanimem esse delegauit. Hic autem Dei dilectus Desiderius in sanctitate quam cœperat humilis ac deuotus permanens adeo charitatis gratia cunctis se studuit reddere aptum, vt se cernentibus atque colloquentibus videretur vniuersis placere, & ab omnibus tanqam parens proximus summo studio coleretur & veneraretur.

III. Cuius quippe eximia sanctitate atque dono orationis B. Sigirannus prospiciens arbitrabatur eum fore dignum Sacerdotij honore fungi, sed vt intima cordis rimabatur arcana, in Dei famulo hanc adimplere studuit operam, ac sui capitis cō-

mam vt perpetuò in Christi sorte Clericus permaneret totondit, atque ad eum quem desiderabat Ordinem Domino annuente eum perduxit. Contigit namque vt ab ipso beato Sigiranno transmitteretur in partibus Nirsaniæ, in territorio Bituricensi in loco qui vocatur Ruiriacus in quo loco oratorium construxerat B. Sigirannus atque in honore sanctæ Dei Genitricis Virginis & Beati Galli consecrauerat, & ibidem Monachos in Dei seruitium delegauerat. Nihil enim proprium illic habebatur nisi Dei cultus, in quo indeficiens permanebat. Tantum quippe in Dei seruitio mancipatus Desiderius vt vix in terris inueniretur eius similis charitate præclarus, obedientia assiduus, humilitate præcipuus. Erat enim parcus in cibis, largus in eleemosynis, promptus in vigiliis, & in orationibus valdè deuotus, in Dei opere semper assiduus totis viribus luxuriam abstinentiæ fræno ac parcitatis agone coërcens, ne sibi aliquid subriperet posset.

IV. Ad tanti viri famam cœperunt ad eum multi confluere viri & deuotæ fœminæ cupientes eius instrui disciplinis. Tum ipse beatus hoc prospiciens Desiderius in animo cœpit euoluere quatenus vnum institueret oratorium in Dei opere iugiter insistendum. Verumtamen vt cogitauit, ita & mente peregit. Denique edidit cellulam paruulam in honore gloriosissimi domini Martini, in qua non paruas est virtutes operatus.

V. Illum semper diligens locum quem instruxerat in honore B. Martini, & semper amplecti desiderans, ipse quoque Beatus vir velut iubar veri luminis in orbe resplendens infirmitatum morbida, virtutum efficaciâ pellebat assiduè. Inspirante autem Dei clementia, qui vbi vult spirat, cœpit in animo voluere, vt se retruderet in carcere propter nimiam inquietudinem fidelium, qui ad eum confluebant.

VI. Sed ipse Dominus qui inuocantibus se semper adest & respicit super filios hominum vt videat opera eorum, quis est intelligens aut requirens eum, ostendit illi locum oratorio aptum quod ædificauerat in honore S. Martini ingredientibus sinistra in parte contra Aquilonem. Dehinc à fratrum contemplatione remotus solitariè se inclusit in cellula orans assiduè Deum atque in vigilijs & lacrymis die noctúque siue ambiguitate perdurans incessabiliter. Conferebat ei denique deuotio fidelium plerumque pecuniam; sed non eam in abditis loculis, sed in pauperum condebat marsupio: illud Dominicum oraculum sæpe commemorans: *Nolite thesaurizare vobis thesauros super terram, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur: quia vbi fuerit thesaurus tuus illic erit & cor tuum.*

VII. Dabat enim hoc quod accipiebat propter Dei mandatum in diuersis necessitatibus indigentium illud commemorans: *Eleemosyna viri abluit peccata.* Denique æternus Dominus, qui iugiter glorificat sanctos suos, voluit vt sic vir Dei diu lateret in abditis, cœpitque in famulo suo mira operari, vt vel qualis esset suæ diuinitatis seruus ostenderet dum ei curationum gratiam dignatus est impartiri, adimplens illud quod ille locutus est non debere lucernam sub modio ponere, sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant. De conuersatione quippe eius pauca locuti sumus, multa prætermisimus. Nunc ad virtutes, quas per illum medicabilis diuinæ potentiæ dextera in eum operari dignata est, accedamus. Cœcus quidam ad eum venit subtiliter eum rogans, qui dum alimenti aliquid postularet ipse almus Desiderius in oratione se prostrauit orans & deprecans, vt ipse Dominus in hunc seruum suum declararet cæleste mysterium.

VIII. Statimque ad eum accedens vir sanctus signo salutis super oculos impresso, protinus visum recepit, & qui alimenta petere venerat, ab ipso illuminatus abscessit. Alius quoque ex Aruernensi territorio puer huiuscemodi morbo laborans audita Cōfessoris Christi opera pro luminis perditi receptione precatur obnixè: nec moratur ille, sed inuocato Christi nomine, oculis eius digito crucem opposuit, mox verò defluente riuo sanguinis luminibus apertis lux intrauit. O beatum per omnia virum, cuius etiam signa & virtutes, quas per eum Christus gessit hinc inde declarantur in mundo. Quod si hæc tacueris, conscientia clamabit. Sed quid dicam plura? Nullas enim ante eū vires habere poterat persuasionis iniquæ præstigium, sed athleta Christi atque triumphator mundi, vitæ istius fugitiuæ iacturam facere cupiens tendere ad illam vitam voluit, quæ in exultatione perpetua manet, quæ nullo gemitu obstrepit, neque fine concluditur quod oculus non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit, cuius lumen numquam extinguitur, cuius serenitas nulla obscuritate obtegitur.

IX. Sed ipse insidiator qui semper bonis inuidet perenniter voluit in Dei famulum impetu-

immittere aliqua iacula. Quadam enim die dum solus in cella consisteret & oraret, ecce assistit ei vmbra teterrima, statione procera, crassitudine valida, colore tetra, oculorum scintillantium immensitatem in modum tauri petulantis habebat, ore patulo, quasi ad deglutiendum virum Dei parata. At ille facto signo Crucis, è contrà, in modum fumi ascendentis euanuit, quia phantasma fuit. Idcircò datur apertè intelligi ipsum principem sceleris fuisse diabolum, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, sed in seruo Dei minimè præualuit; in ieiuniis verò, vt diximus, fortis erat. Cùm autem vitæ suæ terminum proximum agnouisset, retulit Fratribus dicens: Ante paucos dies vidi Paulum Apostolum cum Ioanne Baptista inuitantem me in requiem sempiternam: Ostenderunt autem coronam mihi cælestibus margaritis ornatam, & dixerunt ad me: Coronâ gemmis talibus decoratâ oportet animam tuam coronari in regno Dei. His dictis, ab oculis meis ablati sunt; iam enim tempus auocationis & decessus à corpore voluebatur.

X. Imminente autem vocationis horâ, cùm iam egredi de corpore vrgeret, conuenerunt Fratres, cunctáque familia, multíque ex vicinis locis affuerunt, flebántq; coram eo dicentes: Quare, ô Gloriose, à nobis dissocias, vel quare nos derelinquis? At ille parumper lacrymans ait: Si pacem, sanctificationéinque sequimini, Christus erit protectio vestra, & ego non discedam à vobis; sed inuocatus statim adero in medio charitatis vestræ. His & talibus virtutum magnarum gratiâ pollens beatissimus, impleto vitæ præsentis curriculo, percepturus æternam, Angelicis choris comitantibus, migrauit ad Christum, tantúsque odor suauitatis in cellula illius emicuit, vt omnium thymiamatum vel aromatum odores superaret. Dehinc cum summo honore ablutus, dignísque vestimentis indutus, infra Oratorium sanctæ Mariæ est sepultus, cernentibus multorum circumstantium turmis, ibique humatus aspicitur, & vsque hodiè confluentibus populis comprobatur.

XI. Hic autem beatissimus decimo quarto Kalendas Nouembris exitiale amisit funus in terris, cuius anima gaudens exultat cum sanctis in cælestibus, cuius sepulchrum miraculorum illustrium effectu plerumque redditur gloriosum. Setuò etenim ipsius Monasterij mentem inimicus dæmon obsidebat, quia d sepulchrum beati viri debacchans, tandem eius est, vt credimus, oratione, ejecto dæmone purgatus, vt multos deinceps mente integrâ viueret annos. Ex ipso autem pago mutus veniens in oratione ante eius manus decumbens, corde tantùm implorabat, & non voce beati Confessoris auxilium deprecans; in cuius ore de memorata benedictione parte infusâ erumpente sanguine mixto cum pure meruit adipisci loquelam mutus. Verùm vt loquar plerisque febricitantibus, hic fuit beneficium remedij, cùm palam tumuli sunt fideliter osculati, memor Dominus quod antè prædixerat: *Quidquid petieritis fideliter, accipietis.* Illud verò nequaquam putaui silendum, cùm de diuersis partibus confluentium multitudinum deferunt morborum (membrorum) genera per istius Sancti interuentionem inibi capiunt medicinam salutis.

XII. Verè admirabilis IESVS CHRISTVS Dominus noster, qui assiduè vbique dignatur operari in electis suis, qui in principio protoplastum facere opifex dignatus est: sed nequitiâ malignissimi anguis insidiando eum malignè circumuenit, & decepit. Sed veniens Mediator Dei & hominum D. N. IESVS CHRISTVS, homo fieri dignatus est ex incorrupta Virgine prodiens, Leo de tribu Iuda fortissimus, debellans sæuum antiquum, omnes nos à iugo seruitutis eripuit misericorditer. Quapropter, vt decet, laudes Deo ex intimo cordis agamus, qui propter nos humilians seipsum, formam serui suscepit, & gaudia nobis æterna repromisit; vbi exultant cum illo omnes electi, inter quos electus miles triumphat Desiderius, qui despectâ huius sæculi vitâ caducâ, elegit solitariam conuersationem in terris, vt postmodum cum Angelicis choris triumpharet in cælis. De talibus canit Psalmista: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Deprecemur ergo huius Sancti precibus, vt nobis suis almis intercessionibus impetret veniam à pio Iudice in cœlestibus cubilibus, operante hoc D. N. I. C. qui timentibus nomen sanctum suum, præmia largitur æterna, qui hunc gloriosum sociari voluit in gloria, vt regnans gauderet cum ipso, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

ELOGIVM HISTORICVM SANCTI DVLCARDI Monachi & Confessoris.

Ex Breuiario Bituricensi anno 1587. excuso, & ex MSS. codicibus Abbatiæ sancti Sulpitij.

TEmpore Clotharij Francorum Regis (quem plerique falsò atque imperitè II. siue Iuniorem interpretantur) effulsit Confessor memorabilis Dulcardus, qui Auarici Biturigum ex religiosis parentibus ortus, cùm annorum esset 12. & oues patris sui pasceret, solo quorumdam transeuntium Monachorum intuitu, relicto grege, oblitáque parentum cognatione, vt Monachus fieret apud Aureliam ad Monasterium Miciacense (cui tùm præfuisse volunt Abbatem Maximinum, virum sanctitate conspicuum, ibidémque floruisse Auitum Monasterij Oeconomum, Carilefum, Launomarum, Leobinum, posteà Carnotensem Præsulem, Lifardum, Leonardum, Viatorem, Lætum, Frambaldum, Eusitium, aliósque) properauit, vbi susceptâ monasticâ professione tonsuram adeptus, Psalterij scientiâ, & eius quod Ecclesiasticus ordo exposcit, cęteros præcelluit. Itaque oratione assiduus, castitate perspicuus, sobrietate & ieiunio præcipuus, humilitatem seruabat attentiùs. Sæpiùs veste exutus, pauperum nuditatem operiebat, atque contra malignos spiritus luctamen sumens, nulli carnis delectationi succubuit: cuius perspectâ sanctitate post sedecim annos ipse Ianitor Monasterij, licet inuitus, effectus est.

Qui cùm ob huius susceptam obedientiæ curam, multorum insidiis ac cachinnationi pateret, & omnia ęquo animo verâ simplicitate sustineret, statuit cum tribus aliis Monasterij sanctissimis viris (Auito, Viatore, & Eusitio) Cœnobium deserere, & eremum appellere. Paucis itaque diebus in abditis Secaloniæ locis, supremo inspectori deuotissimè famulatus, tandem (postquam Auitus ad Miciacensis Monasterij præfecturam abductus est, & Viator ad Tremuliuicum, Eusitius ad Cari fluminis crepidinem recessit) ad locum, qui Victoria olim appellatus est, non longè ab Auarico remotum, omníque hominum habitatione destitutum, ac opacissimo nemore circumfultum peruenit, vbi exiguo tugurio constructo, solitariam agens vitam, nihil aliud in cibo & potu præter illud quod humus spontè proferebat, agnoscens, verę Numini deuotæ seruitutis reliquâ ætate exhibuit obsequium.

In quo cum insigni conuersatione fulgens totâ mentis auiditate ad videndum Deum anhelaret, ipse ex humilitatis consuetudine, quantò plus deiiciebat se, gloriámque fugiebat, tantò magis virtute conscientiæ ad ampliorem sublimabatur. Quod in quodam energumeno propriâ oratione liberato, qui ad hospitij eius ianuam accedens, eúmque velut agnitum proprio nomine, vt ei misero parceret, inuocans contigit. Nam diuulgato miraculo cœperunt vndique ad eum quique infirmi confluere, quos per manus impositionem oratione sanos reddebat: nulla etenim infirmitas ibi locum habebat, vbi beatus Confessor vim orationis adhibebat. Tantis igitur virtutibus clarus, eius appropinquante exitu, à sancto Auito Abbate visitatur, quem obnixè precatur vt in sepulchro, quod sibi parauerat, proximè moriturum sepeliret. Quo annuente, Dominici corporis & sanguinis communione munitus, dum lætabundo animo hunc Psalmum: *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*, occineret, erectis in cœlum manibus, inter orationis verba octauo (in quibusdam MSS. sexto) Kalendas Nouembris migrauit à sæculo. Longo verò post tempore, vbi sepultum est corpus eius, fabricata est condigna eius meritis à Præsule Bituricensi Ecclesia, in qua, Dei operante gratiâ, plurima fiunt miracula.

Ex his, præsertímque Auiti Miciacensis Abbatis tempore tam apertè designato, quem Claudius ipse Robertus in Gallia Christiana obiisse affirmat anno Christi DXXXVI. Iulij die 17. castigari debet ipsiusmet Roberti, aliorúmque supina in tractandis rebus chronologicis ἀβλεψία, cùm ad S. Sulpitij Pij ætatem, hoc est, annum Christi circiter DCXXX. reuocauit Dulcardum hunc nostrum hisce verbis: Sulpitij Pij tempore floruit Dulcardus in Ambiliaco Monasterio, apud Vsuardum, (emendatius dixissent in Additionibus Molani ad Vsuardum) & in Breuiario Bitu-

ricensi, die 25. Octobris, cuius loci Ecclesia Parochialis iuncta est Archipresbyteratui vrbis. Eodem quoque errore delusi, sanctos Eusitium, Leopardinum, & quosdam alios ad inferiora eiusdem Sulpitij tempora demiserunt, vt posteà suis docebimus locis.

ELOGIVM HISTORICVM S. EVSITII Abbatis ad diem 27. Nouembris.

SAnctus Eusitius Petragoricæ vrbis indigena, apud Gemeliacum vicum natus est ex tenuis fortunæ parentibus, qui grassante fame coacti, relicto patrio solo, in Prouinciam Biturigum commigrare, vt absque ciuium improperio opportunam parandi victus facultatem nanciscerentur, cùm neque hoc ex voto succederet, vnum aliquem ex liberis pretio distrahere statuerunt.

II. Erat eo tempore in pago Biturico locus Religione gloriosus, Patriciacus dictus, in quo Monachi diuino famulabantur obsequio sub regulari disciplina Abbatis, qui Eusitium à parentibus suis vænum expositum numeratâ pecuniâ redemit, atque intra Monasterij septa admissum, depositâ post aliquod tempus comâ, attondit in Monachum, & culinæ primùm, tùm clibani, ac pecorum ministeriis deputauit, quibus sedulò peractis, ad sacerdotij apicem euectus est.

III. Solitariæ vitæ incensus desiderio, ex Abbatis Fratrúmque licentia petiit abditissimum locum nemoribus consitum, antiquo vocabulo Prisciniacum dictum, haud procul fluuio Caro, quo liber à sæcularibus curis, purgatum mentis oculum diuinæ contemplationi intenderet. Ibi ergo humili casâ & oratorio exstructis, pane hordeaceo, modicísque oleribus famem, aquâ profluente sitim sedabat, cilicio tectus incubabat cineri, & post sanctarum orationum munia, post irrigua dulcium lacrymarum fluenta, post sacræ lectionis incitamenta, excolendis nutriendísque apibus vacabat: vnde miracula illa quæ Gregorius Turonensis & vitæ auctor recitant, illúdque dictum insigne: Caue ne vltrà repetas, quia furtum Saranæ pecunia est.

IV. Ad hunc iam senem accessit admonitus à sancto Deodato, aliísque, Childebertus Franciæ Rex in Hispaniam cum exercitu profecturus aduersus Almaticum Gothorum Principem, qui sororem Regis, quam sibi ante aliquot annos coniugio sociarat, ob Religionis Catholicæ pertinacem cultum, duriùs tractabat. Cúmque sancto seni quinquaginta aureos obtulisset, ait senex: Quid mihi ista profers? Illis, qui ea pauperibus largiantur, adtribue: mihi autem necessaria hæc non sunt; vade, & victoriam obtinebis, & quod volueris ages. Tunc Rex aurum pauperibus erogans, vouit, vt si eum Dominus cum sua gratia de itinere illo reduceret, in honore Dei Basilicam in eo loco ædificaret, in qua senis membra quiescerent, quod posteà adimpleuit. Hæc verò paulò aliter narrantur in eius gestis MMSS. vbi de captiuis sermo est.

V. Quartanariis aquâ benedictâ; infantibus, quibus fauces intumuerant, solo tactu, aliísque infirmis frequenter curatis, randem præuiso mortis die, decessit è viuis quinto Kalendas Decembres, seu 27. Nouembris, eique in Abbatis munere successit Leonardus, pauperum cultor, sui contemptor, & B. Eusitij ardentissimus imitator. Porrò Vulfinus quidam è regio stemmate vir eximiè pius, impetrato à Rege quem super Cari fluuium habebat, honore tradiderat se sancto Eusitio in Monachum, multásque villas & prædia Cellulæ eius, quæ Cella sancti Eusitij deinceps appellata est, *Celle, ou Selles sur Cher en Berry*, subjugarat, &c.

VI. Pauca hæc delibauimus tùm ex capite 82. de Gloria Confessorum Gregorij Turonensis, tùm ex vitis calamo exaratis, siue eâ, cuius fragmenta tantum vidi pag. 534. Tomi primi Historicorum Franciæ editorum ab Andrea Du-Chesnio, siue aliâ longè tersiori, quam cum quibusdam miraculis ab eodem Sancto patratis reperi in membranis penè vetustate consumptis, quas mihi exhibuit D. Iacobus Gaucher, Regis in Præfectura Virzionensi Aduocatus, siue ex ea quam modò subiiciam, descripram ex veteribus schedis Collegij nostri Claromontani Parisiensis.

VII. In antiquis Bituricensis Diœceseos Breuiariis, 27. Nouembris peragebatur S. Eusitij Confessoris festum simplex trium Lectionum, cum memoria SS. Agricolæ & Vitalis. At ab anno 1587. Octaua sancti Mandeti duplici peragebatur Offi-

cio, cum commemorationibus SS. Ensitij atque Matryrum. Nunc verò ab anno 1625. omnia hîc protinùs facta sunt alba, telictúsque est simplici feriæ suus dies, vt obseruauimus in Notis ad Kalendatium Bituricense. Quis verò sit sanctus ille Eusirius Confessor, qui tempore sancti Sulpitij Pij claruisse diuinæ gratiæ copiosis insigniis, & obiisse apud Bituricas perhibetur 25. Nouembris, fateor ignorare me penitùs, cùm in Patriarchio nostro abundè iam refutarim errorem Claudij Roberti, qui in Nomenclatura Abbatiarum Galliæ nostrum huuc Eusitium Cellæ fundatorem primum ad sancti Sulpitij Pij tempora demisit, centum circiter annis tardiùs quàm oporttuerit.

VITA SANCTI EVSITII CONFESSORIS.

Descripta ex veteribus membranis quæ penes me sunt.

PROLOGVS.

DVm Sol iste corporeus imperato sibi ab æterno Deo ministerio diutni cursus perficit munus, séque nostris obducens obtutibus, ad rediuiuum festinat ortum, si rosea polum facies, si noctem fulgurantia detexerint astra, si alta elatus fueris specula, datur tibi videre mitaríque quàm mirabili decore, & inuestigabili ratione vertigo voluatur cęlestis sphęræ, & inconfuso ordine Solem consequentia sibi inuicem succedant astra, dum his occidentibus, alia oriantur, donec erumpens Aurora, & clarus Lucifer rediuiui Solis nunciet ortum, qui iubare claritatis inuictæ sidera contegat cuncta, rapidísque in sublime porrectus quadrigis, se solum toti manifestet mundo. Quem ergo iste Sol qui corporeis infulget oculis, quem alium nisi illum significat, de quo scriptum est: *Vobis autem trementibus nomen meum, orietur Sol iustitiæ.* Quid astra istum Solem consequentia, nisi Sanctorum & præcedentium & subsequentium designant agmina? Quid non, &c. *quæ ad Historiam nihil faciunt.*

Locuturi ergo de vita & virtutibus præclari Patris Sulpitij, supplici corde gratiam postulemus Spiritus Sancti, vt eius munere digna loqui mereamur, qui linguas infantium facit disertas, qui in superbis communionem vnius linguæ confudit, & ad eruditionem vniuersarum gentium Apostolis suis omnium linguarum scientiam dedit. Quamquam igitur alia claritas sit Solis, alia claritas Lunæ, alia claritas stellarum, & stella ab stella differat in claritate: hunc gloriosissimum Patrem, etsi Arcturum non dicimus, nec inter Oriona ponendum censemus, inter eos tamen qui Hyadum expressione signati, in faciem Ecclesiæ sanctæ tempore pacis prodierunt omnimodis adscribendum prædicamus. Nam si riuos non profudit magnæ eloquentiæ, bonorum tamen operum claritate, & compunctionis gratiâ, quasi quibusdam pluuialibus guttis multorum arentia corda rigare non desiit. Miraculorum quoque fulgore, quæ vel viuens in corpore operatus est, vel post obitum apud sacros suos cineres operari non cessat, quibusdam quasi radiis mundum illuminat, mentésque conuentium ad laudem communis Creatoris inuitat.

Hic igitur Petragoricæ vrbis indigena, apud Gemiliacum vicum natus, & alitus est. Huius parentum mediocritas multa, & tenuis vitæ tramitem pauperies inclinatâ ducebat. Verùm, quia apud plurimos nobilitas carnis præbet ignobilitatem mentis, huic, quia carnalis nobilitas aberat, ingenuitas mentis omnes mores & opera ab ipsis infantiæ rudimentis commendabat. Porrò eo tempore in terra illa valida fames exorta, inopes quosque velut sibi familiares & propinquos atrociter populabatur. Distractis igitur omnibus quæcumque huic necessitati occurrere potuissent, non inueniebant parentes eius vnde victus inopiam temperarent. Vnde factum est, vt patrio solo relicto, pagum Bituricensem expeterent, quo alimentorum copia, & absque notorum improperio parandi victus dari poterat facultas opportuna. Cúmque à parentibus vel amicis longè afforent, & in extera regione positi, malum inopiæ temperare non valerent, ad id ventum est consilium, vt vno ex liberis emptoribus exposito, reliqui pretio distracti alerentur. At verò venerabilis puer Christi imitationem iam mente concipiens, qui semetipsum Deo Patri obtulit pro mundi redemptione,

nihilominus & hic parentibus suggessit, vt se absque cunctatione distraherent, quo & ipsi & fratres reliqui tantæ necessitatis angustiam euadere possent.

Erat in eodem tempore in pago Biturico nobilis locus, opibus fertilis, religione gloriosus, Patriciacus vocabulo dictus: nam in eo monachalis concio sub regulari disciplina, & Abbatis imperio peruigili Domino famulabatur obsequio. Ad hunc ergo pater Eusitij cum filiis veniens, Abbatem Fratrésque supplex adiit, & necessitatem inopiæ querulâ voce depromit, & vt miserorum misererentur exposcit. Vix itaque vnius diei alimenta ab eis suscipiens, Eusitium coram Abbate & Fratribus deduxit, eúmque ad sui filiorúmque sustentationem venalem exposuit. At verò Abbas elegantem intuitus puerum, præsago spiritu futuræ gratiæ in eo cognouit donum. Dato itaque pretio emit famulum, quem in Christi disciplina postmodùm habiturus erat adjutorem opportunum.

Eusitius igitur à patre diremptus, atque à Fratribus in Monasterio susceptus, gratiâ puræ humilitatis præditus, in omni Fratrum obsequio efficiebatur promptissimus. Calceamenta Fratribus ipse detrahens & abstergens, coquinæ officia fideli animo complens, cunctásque Monasterij munditias incunctanter efficiens; tantæque obedientiæ humilitate præditus erat, vt nulli dubium foret in eius sacro pectore IESV CHRISTI Domini gratiam habitare. Vt ergo irreprehensibiliter Fratribus deseruiret, iubente Abbate, Fratribúsque adnitentibus deponitur ei coma, viuendíque traditur regula, sicque illum coquinæ suscipit officina. Diebus ergo quæ necessaria erant Fratribus præparabat; noctibus verò Ecclesiam frequentans, & pauimenta verrens, orationibus & lacrymis peruigil indesinenter vacabat. Remotus à coquinæ officio, iubente Abbate, pistorum adjunctus est numero: cuncta quæ iubebantur, inuictâ patientiâ sine murmurationis complebat elogio. Iámque Christi cooperante gratiâ inter manus eius cuncta Monasterij multiplicabatur substantia, in tantum, vt sodalium acerrima iam laboraret inuidia.

Fertur denique, dum quodam die panem Fratribus præpararet, clibanóque succenso, tempus adesset quo panis imponi deberet, à maleuolis ventilabrum ei quo panis inferri solitus erat, subduceretur. Sanctus Eusitius non inuento ventilabro, Crucis edidit signum, ingressúsque clibanum nudis & illæsis manibus panis sternit aceruum. Sæpiùs ergò intrans & exiens, quasi roseos flores igneos calcabat vapores; Nec in vllo potuit lædi protegente se gratiâ Christi. Verè iste non minor tribus pueris extitit, quos diuina clementia à Chadaïcis eripuit flammis. Illi pro contemptu aureæ statuæ in fornacem succensæ & furentis missi sunt flammæ: Eusitius spontè succensum subiit clibanum, ne Fratres, dominósque suos dilatæ mensæ læderet scandalum. Ibi inter tres, qui eos eriperet medius Dei filius apparuit; hic etsi corporeis non fulsit oculis, præsens tamen diuinitatis potentia, fidelem famulum ab ignis incendio liberauit. Abbas igitur iam dicti Monasterij, vt famulum Dei de virtute in virtutem scandere vidit, eius fauens operibus, negligentioribus Fratribus illum imitandum, illum sequendum proponere cœpit.

Verùm, quia bonorum vita, vt de Redemptore nostro beatus prædicat Simeon, aliis est in ruinam, aliis in resurrectionem; dum nonnulli bona quæ vident, non solùm non sectantur, sed potiùs inuident: Alij verò contemplatione boni operis, feruore spiritus accensi, meliores fiunt; surrexit etiam contra hunc peruersa æmulatio, quæ beatis eius inuidens operibus, potiùs festinaret ad ruinam detractionis, quàm ad resurrectionem sanctæ imitationis. Suggeritur ergò Abbati, vt eum à Monasterio auelleret, & ad comprobandam illius patientiam, custodiendi gregis committeret curam. Porrò ille, cuius iam mentem humilitatis & obedientiæ penetrauerat amor, lætus atque alacer imperata suscepit, & ad gregis commissi custodiam festinus accessit: cuius humilitatem diuina respiciens pietas, quæ olim Ioseph malitia fratrum in Ægypto venditi varios labores multimodâ miseratione consolata est, nihilominus Christi gratia contulit, vt sub manibus eius substantia fratrum, pecus videlicet commissum non modò non aliquod pateretur damnum, verùm quotidianum per Dei gratiam acciperet incrementum. Vrebatur igitur fidelis Dei famulus, vt Iacob de se sub Laban protestatur, æstu per diem, & gelu per noctem; sed (vt dicit Salomon) Non contristabit iustum quidquid ei acciderit. Hic quoslibet casus, aduersósque labores non ad impatientiæ vitium, sed ad virtutis exercitium transferebat: nimirùm cor eius in Domino confirmatum, & ineffabili illius dulce-

dine medullitùs iam imbutum, immobile ſtabat, donec deſpiceret inimicos ſuos, illos videlicet inimicos, qui ad conturbandam fratrum concordiam, peruigili malitiâ militare non ceſſant. Probatâ autem eius multimodis argumentis patientiâ, Abbatis imperio reuocatur, eóque iubente, ſacerdotij officio functus, ſacris Altaribus applicatur. Tempus etenim erat, quo lucerna ardens & lucens, iam non modio ſupponeretur, ſed ſuper candelabrum Eccleſiæ ſtatuta, vt cunctis in domo Dei conſtitutis claro lumine panderetur.

Iam ergo aliquod tempus in Monaſterio faciens, mirum dictu eſt quantâ humilitate & abſtinentiâ miles Chriſti ſemetipſum mactabat, & cohabitantium animos ad imitanda pij exercitij exempla prouocabat. Sanè quia eius mentem iam anachoreticæ dulcedinis occupauerat amor cum voluntate Abbatis fratrúmque aſſenſu quemdam abditiſſimum expetiit locum, quò liber ab omnibus ſæcularibus curis purgatum mentis oculum in diuinæ contemplationis obtutus infigere poſſet. Idem verò locus antiquo miraculo Priſciniacus dictus ſuper Charum fluuium poſitus, nemoribus conſitus, immurmurantis fluminis vicinâ apricitate iucundus, mundiales fluctus refugientibus ſatis erat in omnibus opportunus. Hunc ergo locum Dei expetens famulus, paruum in eo ſibi conſtruxit habitaculum, alterinſecúſq; erecto Altari ædificauit Oratorium, quo diebus noctibúſque diuinæ contemplationi inhærens expectabat eum qui ſe ſaluum faceret à puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate. Cibus eius panis hordeaceus cum modicis oleribus erat, aqua potus, & ille permodicus, humúſq; ſolida ſuper aggeſtum cineris amabilis ſtratus. Ipſe verò cinere & cilicio tectus, non ſolùm pretioſarum veſtium, ſed quarumcumque vilium contemnebat amictus. Fruebatur igitur vir beatiſſimus tranquillo in ſolitudine otio, & mentis illius oculum à contemplatione æternorum nulla temporalium ſollicitudinum impediebat caligo. Vt enim fluminis curſus, ſi per multos diuidatur alueos, in ſui principali magnitudine minuitur; ſic mens humana, quò ampliùs in curis diffunditur huius mundi, eò ampliùs anguſtatur à contemplatione Dei.

Porrò hic vir Deo plenus, præcedentium Patrum imitator perfectus, à terrenorum fluctuum inquietudine ſe ſe reuocans, & intra arcanum cordis habitaculum, totum ſe recolligens, dilatato corde ineffabili dulcedine mandatorum Dei, cuncta quæ voluuntur ſupergrediens, ſingulari directâq; intentione ſuſpendebatur ad contemplanda gaudia cæleſtis vitæ. Mortificauerat quidem in ſemetipſo ſollicitudinum mordacitatem, non tamen penitùs corporalem aſpernabatur laborem: Legerat enim Paulum poſt tertium cæli aſcenſum, & poſt Paradiſi arcana reſerata ſibi, inter ipſa ſanctæ prædicationis indefeſſa ſtudia, ſcenofactoriæ artis, ne aliquem credentium grauaret, inſtitiſſe labori. Hâc imitatione vir iſte informatus, poſt ſanctarum orationum munia, poſt irrigua dulcium lacrymarum fluenta, poſt ſacræ lectionis incitamenta, in excolendis & enutriendis apibus monaſticæ profeſſionis non inconuenienti laborabat curâ.

Quarum prouentus dum per gratiam Dei multimodis proficeret incrementis, quidam ex vicinis cupiditatis igne ſuccenſus, furuo noctis tempore apiaſtrum ingreſſus, ingens vas melleo nectare plenum collo imponit, & ſic ad propria remeare feſtinat. Sed imperio non dormitantis, neque dormientis qui cuſtodit Iſraël, velut clauſus in antro labyrintheo complicibus in ſemet reuolutus greſſibus, noctis quidem ſpatium iter agendo conſumpſit, hortuli tamen aditum inuenire nequiuit. Erumpente itaque Aurorâ, iámque Sole cuncta quæ tenebræ obduxerant, denudante, vir Dei egreſſus, reperit furem reatus ſui indicia præ manibus ferentem: multóque affectus gaudio, non tantùm de inimici comprehenſione, quantùm de miſericordia prouidentiæ ſupernæ alacri vultu, & tranquillâ voce ſic eum affatur: Quid, frater cariſſime, cum peccato feſtinas tollere, quod te oportebat cum humilitate rogare. Certè in tanta nequitia deprehenſus, ſeueritati legum iuſtè fueras præſentandus: noſtrum autem eſt, qui Chriſti diſcipuli ſumus, bona pro malis reddere, & grata beneficia pro illatis diſpendiis compenſare. Ignoſco ergo tuæ culpæ, & admoneo vt tuæ paupertatis inopiam, Sanctorum beneficio potiùs quàm furto conſoleris. Ille hæc audiens, pudore conſcientiæ conſternatus, onus quod iniuſtè ſuſtulerat, depoſuit, & ſacris pedibus eius prouolutus, indulgentiam flagitare cepit. Quem beniguiſſimus vir à terra eleuans in cellam introduxit, menſáque appoſitâ, alacriter ſatiauit, collatóque mellis munere, emendatum, melioremque ſic ad propria remeare permiſit.

Igitur beati viri crebrescente famâ, multi ad eum vndique cœperunt concurrere, alij voto inueniendæ salutis, alij vt beatissimæ illius vitæ informarentur exemplis. Inter cæteros verò quidam languidi parentes filium proferunt, cuius faucium meatus cùm ingenti tumore nimius dolor oppresserat, intantum, vt non dicam cibum, sed ipsum quoque potum aliquatenus sumere posset. Hunc ergo ei exponunt orantes, vt manu salutari consignatum, pristinæ redderet sanitati. Vir autem Deo plenus, vt ægrum conspexit, cognouit eum ex vitio animæ vitium corporis incurrisse, & alacri vultu, vocéque tranquillâ, vt ei moris semper fuit: Iustè, inquit, ô gula, hanc calamitatem pateris, quæ iusto prandendi tempore contempto ad escam indifferente accedis. Hoc dicens beatissimus Christi Confessor Eusitius, Crucis signaculo collum guttúrque languentis consignauit, & oleo benedicto perungens, integerrimè eum sanitati restituit. Sed ille reuersus ad propria, increpationem viri Dei toto corde retinuit, & tantæ sobrietatis sectator factus est, vt ante horam nonam, nisi magnis & difficilibus interuenientibus causis cibum nullatenus adtentaret.

Iam verò catervatim cerneres ad virum Dei languentium properare multitudines: sed eorum nemo qui ex fide accessisset, absque fide salutis gaudio ad propria remeabat. Angustum reddebatur totum illud habitaculum turbis venientium atque redeuntium, fiebátque ingens gaudium omni animæ, qui ad virum Dei potuisset peruenire. Excubabat ante eius limina Præsulum, clarissimorúmque virorum frequentia, quos non solùm de vicinis, sed etiam de remotis vrbibus magni eius meriti prouocabat fama.

Porrò Fratres, qui eius toties lacessiuerant innocentiam, contrito corde, & humiliato spiritu ad eum venientes, prioris ignorantiæ confitebantur reatum, petentes indulgentiam, ne pro commissis in seruum Dei erroribus, diuinam experirentur vindictam. Sed ille memor sacri eloquij dicentis, non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum: Non modò veniæ facilis erat, sed sæpiùs in lacrymas resolutus, quasi ipse peccasset, eorum humilitatem præuenire attentiùs festinabat. Si quis ergo inter eos vel dentium dolorem, vel capitis pateretur incommodum, vel qualibet aliâ aduersâ valetudine laboraret, illicò ad virum Dei festinabat, compósque sanitatis quæsitæ, ad contubernium propriæ societatis remeabat. Videmus in nostro Ioseph beati & antiqui illius Ioseph remeasse gloriam, quem proptij fratres, ne adorarent, vendiderunt. Sed quia vendiderunt, ideò adorauerunt. Et qui eius nomen, ne apud eos conualesceret, exstinguere conati sunt, eò, vt non apud se tantùm, sed apud exteras etiam nationes in infinitum proficeret, & vsque ad Regiæ majestatis culmen diffunderetur, materiam præstiterunt. Ille ab æmulis Fratribus ideò adoratus est, quia venditus; iste suorum multis lacessitus iniuriis, quibus subjacuit humiliter, eis prælatus est priuilegio virtutum potenter. Ille patrem, cunctámq; seriem germanitatis à famis periculo liberauit, iste nihilominus parentes terrenos seipsum tradendo, demùm spiritales, quos acquisiuerat fratres, à multimodis necessitatibus obediendo seruauit.

Per idem tempus inter Francorum Proceres, & Gothos Hispanias habitantes, longa & diuturna conflictatio habita est. Clodoueus etenim ille Magnus Rex Francorum, qui primus omniũ Regum illius gentis baptisma salutis à S. Remigio Remorum Episcopo indeptus est, & Gothos ab Aquitania expulit, Regémq; eorum Alaricũ interficiens, filium eius Amalricum in Hispanias fugere coëgit: sed Rege Clodoueo mortuo, idem Amalricus amicitias filiorum eius vehementer expetens, sororem eorum in coniugium postulauit. Quam cum muneribus multis acceptam in Hispaniam conduxit, eámque sibi in matrimonio copulauit. Sed quia idem Arrianæ prauitatis sectator erat, & eâ quam à Francia deduxerat Catholica pietate pollebat, omnem amorem quem erga eum habuerat, in odium conuertit, & zelo peruersitatis suæ crudeliter eam affligere cœpit. At illa fratribus nuntium dirigit, cum veste sanguine suo cruentata, vt eos ampliùs ad ardorem suæ vltionis incitaret.

Childebertus igitur Rex frater eius cum ingenti exercitu Hispanias ingreditur, cum Amalrico confligit, eúmque interficit: Toletum peruadit, victórq; cum ingentibus spoliis, & captiuorum immensâ multitudine sororem suam secum adducens, Francorum fines repetere disposuit. Cùm verò iam fines Biturigensium attingeret, fama beati viri Eusitij eius occupauit autes. Festinus ergo Rex ad visendum virum

Dei propetat, & Regiæ sublimitatis oblitus, crinigeram ceruicem Sancti eius manibus, vt benedictionem mereretur, inclinat, simúlq; vt beatis eius meritis sanus & incolumis, & matrem Chrochildem, dilectámq; sibi posset reuisere Parisiacam sedem. Porrò beatissimus vir debitas Christo gratias referens, quod eum non solùm per quoslibet nobiles & illustres, sed etiam per ipsos visitare dignaretur Reges, capiti Regio manum imponit, & cum Crucis stigmate traditâ benedictione Regi Regum Christo multimodis eum precibus commendauit. Iámque reuersurus, trecentos ei solidos obtulit, petens humiliter vt eos benignè susciperet, & pro eius erroribus apud communem Iudicem pius interuentor semper adesset. Vir autem Domini solidos quidem suscepit, sed aliud munus quod diuinæ pietati acceptabilius foret, à Rege postulauit, dicens: Si aliquid, piissime Regum, tuæ celsitudini, quod nostræ paruitati gratum videatur conferre placet, nihil gratius, nihil munificentius habet, quàm vt omnes captiuos, quos victoria tua, & dura captiuitas à sedibus propriis fecit extorres, tu pro Christo, qui nos à captiuitate diaboli próprio exemit sanguine, à vinculis captiuitatis relaxes. Quod acceptum cùm Domino contuleris, murus ipse regni tui, fautor & corporis & animæ custos erit opportunus. Quod cùm Rex audiisset, libentissimè annuit, datáq; illicò præceptione, omnes captiuos per totam Prouinciam iubet inquiri, & à vinculis captiuitatis absolutos ad propria remeare. Ista indulgentia viro Dei præstita, eiúsq; sanctis orationibus, & benedictione fretus, lętus Rex atque alacer Parisius regressus est. Vir autem Domini eosdem solidos quos à Rege acceperat, in redemptione eorumdem captiuorum erogauit, & vbicumq; inuenire eos potuit, propriis beneficiis adjutos, suæ patriæ gaudentes restituit.

Post hæc vir beatiss. fulgore virtutum iam mundo manifestatus, tantam gratiam à Domino consecutus est, vt diem suæ resolutionis à corpore nosset, fratribúsq; suis illum prænuntiando manifestaret, móxq; leui tactus incommodo diem supremum non anxius timebat, sed vt vitæ ingressum, & laboris sui præmium vehementer amabat. At vbi dies optata venit, ipsis iam incumbentibus vmbris, Fratres, qui ad eum visitandi gratiâ conuenerant, spiritalibus instruens monitis, séque sacrosanctis muniens Sacramentis, carnalibus relictis exuuiis, fœlix illius anima cæli penetrauit secreta. Decessit autem in Domino quinto Kalend. Decembrium, & cum omni diligentia in Oratorio quod sibi ædificauerat, à Fratribus sepultus est: In quo loco multa & innumerabilia miracula operatur Christi clementia, & vsq; in hodiernum diem ex fide petentibus præstantur congrua vota.

Beatissimo igitur Eusitio felicibus meritis aulam Paradisi iam ingresso, quidam vir nobilissimus ex ipso regio stemmate oriundus, nomine VVLFINVS, miraculorum potentiâ, quæ ibi Christus operatur, compunctus, super sepulchrum beati viri elegantem ædificauit Basilicam, locúmq; aptis ornauit ædificiis, electósq; Monachorum constituens de rebus proprij iuris eundem locum ditauit; & quod pia suggessit voluntas, testamenti confirmauit authoritas, ne collatum à se beneficium vlla obliteraret vetustas. Successit autem B. Eusitio LEONARDVS, hęres dignissimus, pauperum cultor, sui contemptor, & B. Eusitij, ac quorumcumq; Beatorum ardentissimus imitator. Horum ergo Sanctorum locus ille insignis multis & innumeris illustratur virtutum miraculis, præstante D.N. IESV CHRISTO, cui est cum Patre & Spiritu Sancto gloria, laus, & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Ampliorem, atque ab hac nostra paulò diuersam S. Eusitij historiam nactus fuerat Andreas Duchesnius, vt ex fragmentorũ, quæ edidit To. I. sedulâ collatione ac diligenti lectorib. cõstabit.

VITA SANCTÆ EVSTADIOLÆ ABBATISSÆ.

Ex Codice MS. Ecclesiæ Collegiatæ, dictæ vulgò, Medij Monasterij, in vrbe Bituricensi.

FVit in vrbe Biturigensium illustrissima quædam fæmina, nomine Eustadiola, tempore quo venerabilis Pontifex Sulpitius Biturigensem optimè gubernabat Ecclesiam. Hæc autem fæmina etiam in sæculari adhuc habitu religiosam ducebat vitam, orta clarissimis parentibus, ac secundùm sæculi dignitatem, nobilitate senatoriâ florentibus; & quod his est nobilius, sic catholicâ pollebat doctrinâ, vt nullus eam hæreticus valeret seducere. Nobilis erat fide, & nobilior opere; sæculi dignitate inter suos ciues clara, & in diuinorum munerum gratia pretiosa.

Igitur

Igitur cùm à flore suæ infantiæ esset literis sacris instituta exercitio disciplinarum, erudiebatur religiosis moribus, & in cunctis erat subiecta parentibus. Crescente vero ætate & gratia prudentiæ erga illam omnium affectus crescebat. Itaque parentes eius timentes ne forte recedentibus illis de mundo, hæres succederet extraneus, cœperunt eam exhortari ac ei imperare vt ad propagandum genus illorum nuberet, ingerentes ei dictum illud Apostoli: si nupserit virgo, non peccabit. Erant enim opulentissimis valde possessionibus atque facultatibus per Galliarum & Aquitaniæ fines nimium dilatati. Tamdiu ergo persuaserunt filiæ suæ donec ipsa permisit se viro legitimo sociari, cumque iuxta suos natales sortita esset honorabile connubium & thorum immaculatum, atque genuisset vnum solummodo filium nomine Tetradium, vir eius finem vitæ præsentis faciens migrauit à sæculo.

Nobilis autem puella cum morte viri sui fuisset viduata & feruente mundi cupidine ad iterandum thalamum & opes & ætas eam vocarent, elegit magis spiritalibus nuptiis copulari Deo, in quibus à luctu incipitur, sed ad gaudia sempiterna peruenitur, quam carnalibus nuptiis subiici, quæ à lætitia semper incipiunt & ad finem cum luctu pertingunt. Soluta enim à lege viri maluit Apostoli consilium sequi dicentis; Beatior erit si sic permanserit secundum meum consilium. Afflata ergo Spiritu Sancto, vt sine mundi sollicitudine esset & tota Christo militaret, abiecto sæculari habitu, sic in omnibus semetipsam omnipotentis Dei seruitio mancipauit, vt propter Euangelium omnia sua relinqueret, vt Dominus ait: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. Pauperibus enim propter Saluatoris præceptum dedit res suas; sed præcipuè pauperibus Deo seruientibus. Nam inprimis domos, quas intra mœnia Biturigæ ciuitatis possidebat in honore S. Mariæ semper Virginis, vel B. Martyris Eugeniæ Basilicas dedicari fecit & ex abundantia thesaurorum suorum, ex vasis aureis & argenteis, margaretis electis, gemmarumque variis generibus adornauit Ecclesias, faciendo cruces, candelabra, calices & reliqua vasa sacro mysterio congrua: sed & libros ac turres construendo: vestimenta quoque sacra fecit & palliis pretiosis quæ manu propria cum suis puellis opere elegantissimo poliuit cũ fresis aureis & altaria procinctoriis ac parietes cortinis ornauit. Sed & Monasterium atque Cœnobium dignũ ædificauit sibi suisque puellis & ex fœminarum sexu iuxta normam regulæ paratarum viuere magnum ibi inclusit agmen quæ ad exemplum B. Eustadiolæ sua omnia relinquentes & se Deo plenissima voluntate vouentes propositum seruare castitatis & adornari studere virtutibus cæteris. Igitur cum S. Eustadiola memoratum Monasterium consummasset, omnes suas villas ac facultates ita per testamentum iuxta legem sæculi & canonicam institutionem ibidem delegauit atque dicauit, vt ex numquam vlterius iure hæreditario deinceps vel ipsa vel aliquis possideret, sed illa esset vna ex iis quæ per eius exemplum semetipsas vouerent Christo. Plurimæ vero puellæ harum exemplo ad cœlestem patriam anhelantes respuerunt carnales sponsos vt cœlestem & immortalem sponsum inuenire mererentur. Gaudebat Monasterij mater Eustadiola de sancto studio filiarum. Quis autem dicere valeat quanta humilitate ipsa se deiecit, vel quanta se abstinentia macerauit, aut quantæ charitatis, quantæque bonitatis extitit? Per septuaginta annorum spatia nec quadrupedum nec auium carnes aliquas in cibum sumpsit. Si inter potentes sæculi aliosve orta esset altercatio vel odium, sic suis locutionibus, si prope; vel literis, si procul essent, eos pacificabat, vt numquam vlterius ad pristina redirent scandala; sed & plurimas sanitates per eius orationem Dominus operatus est, ita vt etiam ex aqua de qua manus aut faciem lauabat cœci visum reciperent & ab aliis languoribus variis plurimi sanarentur.

Quodam tempore tanta erat siccitas vt cœlum putaretur quasi æreum & terra velut ferrea: Eustadiola autem Dei famula dum more solito gratia orationum ad Basilicam Beati Pauli Apostoli iuxta muros exterius portam, in quã delectabatur nocte ac die in oratione atque lectione meditari, quadam die pergeret, suggerente sibi S. Spiritu blandis sermonibus sanctas sorores quas in suum habebat obsequium, admonuit dicens: Filiæ dilectissimæ deprecemur piissimi Domini misericordiam & veniam pro peccatis ac supplices & cum lachrymis fundamus preces vt nobis dare pluuiam dignetur. Completa vero oratione dum ad suum reuerteretur Cœnobiũ, & à supradicta Basilica B. Pauli cum processione fuisset egressa, statim cœperunt sonare tonitrua, micare fulgura & nubes densissimæ terram operire Biturigam: moxque tanta

ad fuit inundatio pluuiarum vt venerabilis mater eum suis sanctimonialibus arreptâ fugâ veloci cursu cum summâ festinatione ad suum Monasterium peruenit. Vestes autem earum sic fuerunt madefactæ ac si in gurgitem magnum fuissent demissæ.

Ipsa autem inter cætera pietatis opera pedes hospitibus lauabat & crine tergebat, Orationesque tantas indesinenter die noctuque cum lachrymis Domino fundebat vt rectè cum Propheta dicere posset. Fiunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, Erat fide plena, charitate succensa, affabilis alloquio, amabilis aspectu, prudentiâ prædita, temperantia clara, interna fortitudine firma, censura iustitiæ stabilis, longanimitate larga, patientiâ robusta, humilitate mansueta, itáque eam cum omnium harum virtutum gemmis decor sapientiæ adornabat, vt secundùm Apostolum sermo illius semper esset sale conditus. Multorum pauperum consolatrix, peregrinorum cum humilitate susceptrix, esurientes reficiens, nudos vestiens, pupillis viduisque subueniens; sed non valet os humanum per singula bonitatem eius omnem differere.

Iamque tempus erat vt habitaculum suæ carnis relinqueret, nonaginta enim annorum ætatem & amplius habebat, & ad cœlestem patriam migraret. Illuc igitur per opera bona festinans cùm esset senex ac plena dierum & ætatis suæ tempora consummato splendore meritorum illustrasset, cognouit horam exitus sui propinquare & bona conscientia eam exhilarante parata erat pulsanti Domino confestim aperire; ac Deo ex mente gratias agens & velut hospes nouus alienum habitaculum relinquens & ad propria vadens cum ipsarum actione gratiarum beatum exhalauit spiritum; qui Angelorum sociatus choris cœlestia regna petiuit, vbi inter ignitos lapides in cœlestis Regis ornamento coruscat.

Igitur ex omni latere vrbis innumerabilium populorum vndique caterua confluxit, cúmque omnium esset infinitus animi mœror, Clericorum interruptis singultibus acediosa lamentatio spiritales hymnos canere vix sinebat. Interea ventum est ad Basilicam S. Pauli, quam ipsa dudum summo construxerat nisu; vbi miro decore sepulta, cum glorioso triumpho tempus resurrectionis expectat. Religiosus autem Biturigæ vrbis Pontifex Rocco nomine, qui enutritus in aula Regis fuerat & in obsequio funeris B. Eustadiolę præsens aderat, testabatur se numquam vidisse tam immensum fletum vel in obitu alicuius in Ecclesia religiosi, vel in fine cuiuslibet Regiæ potestatis, Vnde patet hæc Dei famula, quàm vtilis, quàm benefica fuit semper omnibus quæ sic amabatur & plangebatur ab omnibus. Lugebant absentem, quam non amiserant, sed præmiserant; sed repente variis infirmitatibus salutem reddendo se prodidit esse præsentem, dum per Dei gratiam frequenter ad suum venerabile sepulchrum multis virtutibus miraculorum vt sol quidam ipsa resplēduit. Quorum pauca strictim memorare volumus, vt ex his intelligatur similium gestorum innumerabilis copia.

Erat Presbyter Leodebodus nomine cœcitate percussus cui tanta fides inerat vt non dubitaret, quòd si paucitatem pulueris, quem super tumulum B. Eustadiolæ posset inuenire, mixtam oleo de lampade, quæ ante sepulchrum illius erat, posuisset super oculos suos, sicut in nocte per Angelum ei fuerat nunciatum, cœlestem consecuturus medicinam foret. Quod cùm fecisset victis tenebris lumen recepit oculorum.

Sed & homo quidam de Pictauiensi vrbe Prætextatus nomine cùm ad sacrum tumulum propinquasset fundens orationem Domino, & liquore sancto fuisset perunctus inuocato Christi & B. Eustadiolæ nomine confestim lumen recepit.

Necnon & quidam nomine Theoderamnus, dum contractus pedibus & plantis ad nates hærentibus à proximis in vehiculo deportatus esset ad venerabilem tumulum, inuocato Saluatoris nomine & B. Eustadiolæ sic gressuum adeptus est restitutionem, vt sanus & incolumis ad suum rediret habitaculum.

Quædam etiam fœmina nomine Leonichildis dum claudis pedibus & brachiis contractis ante eius sepulchrum fuisset deportata, mox receptâ sanitate mirabiliter ad sua propria remeauit.

Alia quoque fœmina nomine Bona cum esset cœcitate percussa ad eius tumulum est deducta, & cùm à Presbytero, cui officium erat, ex oleo lampadis illius peruncta fuisset, recuperauit lumen & ad domum gaudens remeauit.

Sed talium signorum multiplicitas numerum excessit: tot enim & tanta huiusmodi facta sunt sanitatum beneficia, vt si scriberentur per singula magna complere possent volumina, sed & vsque hodie tot ibi frequenter sanantur ægroti, vt euiden-

tibus signis B. Eustadiola demonstret se cum Christo viuere & plurimum apud eum posse. Quæ & pro nobis solita pietate sua dignetur intercedere, vt & nos de præsenti sæculo nequam erepti gaudijs iustorum cum ea mereamur interesse. Quod nobis misericorditer concedat I. C. D. N. qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

VITA ET MIRACVLA

SANCTI GVILLELMI ARCHIEPISCOPI BITVRICENSIS.

Numquam hactenus publicam in lucem typis edita. Auctore quodam Canonico Bituricensi.

Descripsimus ex Codice MS. 851. Bibliothecæ Canonicorum Regularium S. Victoris ad Muros Parisienses.

BEatus Guillelmus nobilis genere longè fuit nobilior vitæ laudabilis sanctitate. A primæua quidem ætate cuidam auunculo suo Suessionensis Ecclesiæ Archidiacono miræ honestatis viro qui Petrus Eremita dicebatur, à parentibus traditus fuit moribus & literis informandus. A quo velut fortè potius quodam præsagio futurorum fuit Guillelmus Eremita postmodum nuncupatus. In Suessionensi quidem primò, deinde in Parisiensi Ecclesia factus Canonicus timens ne rerum affluentia & blandimenta sæculi eum à sancto proposito reuocarent ad Grandimontensem eremum conuolauit. Vbi cùm seminator discordiæ hostis humani generis seminasset discordiam inter Clericos & conuersos & licentiatis Clericis à Domino Papa transferendi se ad religionem aliam, prout Dominus vnicuique inspiraret, Beatus Guillelmus Cisterciensem ordinem prælegit. Factus autem Monachus apud Pontiniacum dum in obseruatione ordinis deuotionem aliorum præcellere niteretur, in Priorem concorditer est assumptus. Famá verò religionis suæ magis ac magis crebrescente primo Fontis-Ioannis, deinde Karoliloci factus Abbas, tandem cooperante Diuina gratia in Primatem Bituricensis Ecclesiæ per electionem Canonicam est electus. Qui etiam multiplicatis intercessionibus ponentibus ante oculos eius periculum quod imminebat toti prouinciæ, si iteratò dicta Ecclesia sub electionis dubio fluctuaret, vix induci potuit ad hoc, vt electioni factæ consentiret, aut vllo vnquam tempore ad Bituricensem Ecclesiam se transferret. Verùm cooperante Spiritu Sancto & studiosissimè laborante Odone bonæ memoriæ Parisiensi Episcopo vt illi Ecclesiæ præficeretur qui tanto congrueret oneri & honori multorum precibus simul & exhortationibus deuictis priùs pro viribus renitens, tandem sustinuit se in Archiepiscopum consecrari. In quanta autem mansuetudine vbique subditos pertractauit & quantum in eis profecit verbo pariter & exemplo non esset facile verbis breuibus explicare. Sibi enim durus, aliis verò mansuetus & benignus ex quo sæculum dereliquit, nunquam carnes aliqua infirmitatis necessitate seu alicuius victus persuasione comedit, nec carnem suam labe incontinentiæ vllo vnquam tempore maculauit. Sciens enim in carne præter carnem viuere, tota vita sua virginitatis priuilegium non amisit. Super quo fidem fecerunt iuramento præstito suorum testimonia Confessorum. Inanem gloriam eo cautelæ libramine declinabat, quod studiosè laborabat vt cum agebat aliquid virtuosum, soli Deo non sibi vel alij attribueretur. Cùm autem linguæ detrahentium in conspectu eius vitas mordebant absentium, aut mutabat materiam, aut negabat audientiam, vel dicebat aliquando detrahenti: dic ei qui tremit & febricitat vt non tremat, & videbis si tremere propter te cessabit. Forsan sic & is de quo loqueris inuitus facit quod facit & cessare vellet si posset. His & aliis virtutibus quibus illuminabat patriam quasi lucerna lucens in caliginoso loco; hanc superaddidit in eo Deus gratiam specialem vt viuens miraculis coruscaret.

MIRACVLA S. GVILLELMI.

I. De Presbytero curato in manu.

Accidit euidam Presbytero Giraldo nomine repentina grauis & vehementer angens infirmitas in sinistra manu per quam fere per dimidium annum factus est impotens celebrare. Hæsitabant Medici quid de morbo dicerent, quia causam eius penitus ignorantes videbant symptomata sibi ad inuicem aduersari,& probatis, sed inutiliter, circa infirmum diuersis curationum generibus,vnus post alium recedebat confusus & dolens quòd ei non poterat subuenire. Qui de Medicorum subuentione desperans ad B. Guillelmum accedit totam spem suam in eum proijciens, vt eo mediante à solo Domino curaretur. Videns pius pater morbum,causam agnoscit & impresso signo sanctæ Crucis manum tangens & palpans leniter dixit infirmo: Confitere peccata & melius te habebis. Lætus facit quod præcipitur,corde contrito & humiliato confitetur & statim ita plenè conualuit quòd die tertia celebrauit.

II. De puero curato à tremore capitis.

Cum autem quadam die idem Beatus Guillelmus in castro Montis-Falconis cuiusdam Ecclesiæ Dedicationis officium celebraret, oblatus est ei quidam puer Odo nomine, qui tremore capitis vexatus fuerat, longè retroactis temporibus, adeo quòd concussione tremoris cerebro turbato & oculorum acie plurimum angebatur. Cuius afflictio ferè non minùs parentes quàm puerum affligebat. Quorum visis doloribus pius pater patienti compatiens verus imitator Apostoli dicentis: Quis infirmatur in vobis & ego non infirmor,manus imponit puero tangens ipsius caput. Et statim tangentis deuotio impetrauit quòd cessante tremore perfectè sanato puero virtus erupit miraculi in laudem & gloriam Saluatoris.

III. De nobili febricitante curato.

Quadam die cum nobilem quendam virum visitaret, qui vi febrium vehementer angebatur, dixit ad eum febricitans: Domine, date licentiam huic febri quod recedat:scio enim & certus sum quòd ad iussionem vestram est à me protinus recessura. Cuius afflictionem & deuotionem pius pater non sine compassione respiciens corde deuoto,breui fusa oratione ad Dominum, dixit ei: Adhuc vnam accessionem habebis & postea liberaberis. Quod ita post contigit vt prædixit: & virtutem deuotionis simul & verborum Pontificis probauit infirmi sanitas subsecuta. Cùm autem post eius transitum, priusquam corpus esset traditum sepulturæ, cateruatim populus ciuitatis conueniret ad exequias sancti viri, tanta fuit in populo puerorum deuotio quòd non cessabant osculari manus & pedes, & etiam lactentes pueri satiari non poterant visione corporis sancti viri. Quamplures autem ex ipsis renitentes pro viribus & ejulantes præ dolore recessus vidimus violenter asportari.

IV. De puero contracto curato.

Puer quidam qui nondum decimum ætatis suæ annum compleuerat,capite scapulis cohærente,collo inter humeros intercepto, spina dorsi quasi confracta, curuus incedens cœlum videre non poterat, nisi faciem versus humerum obliquaret. Qui tantam demum infirmitatem incurrit quod pedum & manuum priuatus officio pascebatur à matre, & de loco ad locum vbi suadebat vtilitas, seu cogebat necessitas, ferebatur. His auditis quæ fiebant in Ecclesia suspirat, lacrymatur, omni petit instantiâ quòd eum ferat ad Ecclesiam mater sua. Currit mater cum sarcina se per turbam ingerit importuna in pudoris nescia dolore simul & deuotione penitus absorpta. Simul ambo mater & puer osculantur cum lacrymis pedes sanctos & ejulantes clamant: ô Beate Guillelme miserere nostri & attende miseriam nostram qui spiritualiter superstes abundabas visceribus pietatis. Nec mora: quasi fragor ossium in puero est auditus. Cùm autem mater extraxisset de turba puerum, clamat puer:

Mater, dimitte me quia per virtutem B. Guillelmi sanus sum: consolidatæ sunt bases eius & plantæ & cunctis admirantibus per se rectus & extento collo domum lætus regreditur, qui tristis à matre fuerat apportatus. Stupet mater præ gaudio, stupet fere tota vicinia & mirabatur mirabilia creatoris. Tandem mater ad se reuertitur & proponit, vt cùm corpus sanctum esset traditum sepulturæ, rei veritate Canonicis manifestata, cum eis solemniter Deo actiones ageret gratiarum. Sepelitur corpus & secedit turba: sed secedentibus sanis occurrit misera & miseranda languentium multitudo.

V. *De adolescente & febricitante curato.*

Cum quibus adolescens quidam quartanis febribus diutius fatigatus ipsa hora quâ eum arripuit febris accessit stridens & frendens dentibus & tremore totius corporis veritatem febricitantis exprimens ad sepulchrum sancti viri fundit orationem cum lachrymis, meritis & intercessione Beati Guillelmi sperans & confidens misericorditer se curari. Exauditur eius oratio & valdè modica mora interjecta plenæ restituitur sanitati. Exit rumor miraculi, tractant Canonici quid agatur & communi consilio ab eis concorditer est prouisum vt de illis miraculis solis Chorus actiones ageret gratiarum quæ in personis notis contingerent, & de quorum veritate per vicinos bonæ opinionis & maximè per Parochialem Presbyterum receptis iuramentis, fieret plena fides.

VI. *De iuuencula contracta curata.*

Chorus intrat Ecclesiam & fit fides de miraculis: & dum super salute adolescentis & pueri Deo aguntur gratiæ, adest quædam iuuencula, quæ contractis neruis & demissis humeris ita curua cogebatur incedere, quòd nates eius altius capite ferebantur. Hęc dum sanctus Præsul superstes erat in ciuitate Bituricensi longis temporibus de mandato ex consuetudine recepta cum aliis pauperibus sedebat ad pedes eius, & ipse de ijs quæ sibi in mensa ponebantur, frequenter eidem iuuenculæ ministrabat. Hæc dum laudes cantarentur de præmissis miraculis magna voce exclamauit dicens: Sancte Guillelme pater piissime qui sanas alios, sana me: nec me deseras desolatam, cui superstes tuam eleemosynam tam misericorditer impendebas: Et sana facta est in illa hora nobis præsentibus qui plenam habebamus certitudinem de præmissis. Finitis autem laudibus huius miraculi quidam iuuenis satis diues zelo Dei & B. Guillelmi ac pietatis intuitu eam petiit in vxorem, & fidem dedit de contrahendo matrimonio cum ea solemniter competenti tempore requisitus. Publicatis autem miraculis tanta fuit ad B. Guillelmum majorum & minorum deuotio per totam diœcesim, quòd mane & vespere, & in cunctis periculis se & ea quæ præcipuè diligebant, eius custodiæ commendabant.

VII. *De puero liberato ne submergeretur.*

Accidit autem quòd mulier quædam eiusdem ciuitatis habens puerum, qui nondum annum octauum compleuerat pro gerendis suis deambulabat super ripam aquæ, quæ fluit iuxta muros nouos quæ magnæ profunditatis esse dignoscitur, & puer eam forte fortuito sequebatur. Cùm autem longè progressa fuisset à porta murorum & eadem via rediret qua prius incesserat, puer qui eam sequebatur, vidit iuncum dependentem super ripam qui infra aquam terræ radicitus inhærebat. Iuncum capit & conatur extrahere: sed dum pro viribus conatur, cadit in fluuium & à ripâ quantum citius elongatur. Clamat puer alta voce: sancte Guillelme, sancte Guillelme adiuua me. Et dum sic clamaret, erat quasi sedens in medio gurgitis super aquam. Mater oblita pueri vadit ad domum suam; sed homo quidam qui secabat herbam in marisco audit clamorem pueri & miratur quid hoc sit plurimùm stupefactus: currit & discurrit circa ripam & tandem inuenit puerum: vult iuuare, sed non potest, quia non audet propter nimiam firi profunditatem fluuium introire: currit ad domos longè sepositas petens auxilium alta voce. Currit mater recordata pueri, currit & accurrit tota vicinia, clamátque mater: sancte Guillelme tibi commendo filium meum: pie pater libera commendatum. Mater conatur intrare fluuium, vt si non possit illum extrahere, saltem cum ipso pariter submergatur. Dum autem mater

populo retinetur, vociferantes clamant omnes cum lachrymis : Sancte Guillelme adiuua nos & manifesta nobis in liberatione huius pueri quanta sit tua potentia apud Deum. Puer autem manus tendens ad Dominum respiciens cælum inuictum ab oratione spiritum non relaxabat clamans pro viribus : Sancte Guillelme adjuua me. Nec mora : venit ille qui primus puerum in aqua viderat quandam ferens secum perticam piscatoris habentem vncum ferreum in vno capite, & immisso vnco in vestes pueri qui clamabat continuò : Sancte Guillelme adjuua me, quasi sedens super aquam sanus puer extrahitur & illæsus.

VIII. De contracto curato in Diœcesi Autissiodorensi.

Fama volans non contenta finibus Diœcesis Bituricensis citò defert ad remotas partes quia mirificauit Dominus sanctum suum per manifestas & admirabiles factas Bituris coruscationes miraculorum. Audit hoc homo quidam, Ioannes nomine, degens in Autissiodorensi Diœcesi apud Arthonium qui contractis neruis super pectus suum gradiens cum quibusdam scellulis rependo se trahebat more quadrupedum terram aspiciens & spina dorsi capite repentis celsior apparebat. Votum facit, venit Bituricas confisus de meritis & pietate gloriosissimi Confessoris, intrat Ecclesiam, prosternit se in terram, rigat tumulum Beati Guillelmi torrente lachrymarum inundantium & orans omnimodæ deuotionis instantia vt Deus ac Dominus noster IESVS-CHRISTVS per merita & intercessionem Sancti Guillelmi optatam sibi restituat sanitatem : Impletur statim illud Propheticum : *Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate*, quia qui curuus incesserat ad modum reptilis per tempus decennij, rectus vadit neruis singulorum artuum in vigorem pristinum vno momento mirabiliter reparatis. Qui cùm rediret ad propria, currit ad eum obuiam majorum & minorum innumerabilis multitudo. Vix suis credebant oculis cùm eum viderent rectum incedere, quem videre consueuerant longis temporibus super pectus suum ad modum reptilis ambulantem. Imitari volens qui sanatus fuerat illum per quem sanatus fuerat saltem in aliquo, post aliquot dies intrat Cisterciensem Ordinem, vt se totum impendat eius seruitio qui eum per merita Beati Guillelmi totum restituit sanitati.

IX. De puero obruto à lapidibus miraculosè liberato.

Erat quidam Bituris cæmentarius, nomine Stephanus, qui muros veteres & ruinosos peritus erat reficere, & in his præ cæteris exercitatus opere manuum suarum sibi & suæ familiæ victum quærens vitam ducebat pauperem & honestam. Videbatur illud Propheticum scriptum esse in corde suo : *Labores manuum tuarum manducabis, beatus es & bene tibi erit.* Hic habebat filium triennem & alium iam prouectæ ætatis terras excolentem quorum minor in solatium, major patri videbatur datus à Domino in suæ subsidium senectutis. Quadam die procedit pater & locat operas suas ad reparandum murum ruinosum & veterem & eum puer sequens vt consueuerat, sedere cœpit ad pedem muri vbi murus debilior se inclinans ruinam magis præcipitem minabatur. Puer periculum non aduertit, & pater minus exstitit diligens de seruando puero, quia circa curam operis tota sua intentio versabatur. Dum autem pater insistit operi, pars muri maxima super infantem corruit & cooperuit eum totum, adeò vt nec membrorum nec vestimentorum eius pars minima compareret. Fragore facto ruentis muri currit pater circumquaque respiciens exanguis & amens puero non reperto. Clamare cupit, sed loqui non poterat, anxietate cordis subitò factus mutus, nec lachrymari potest vehemente dolore lachrymas absorbente : Tandem quendam emittens rugitum terribilem, vestimenta scindit & in terram corruens volutatur. Respirat postmodum & ad se reuertitur sciens quam pulchra Dei misericordia in tempore tribulationis, clamátque cum lachrymis quantum potest: O beate Guillelme Pastor pijssime, tibi meum commendo filium, salua commendatum, cui semper placuit, dum superstes esset innocentia paruulorum. Patre talia proclamante, mater quæ domi sedens audierat de ruina furibunda prosilit scissis vestibus, soluto capite & sparsis crinibus genas scindit & seipsam suo sanguine cruentat : se quidem dicens miseram & infelicem, proclamabat ; Sancte Guillelme Pa-

ftor bone, vbi eft infans meus quem mane & vefpere, die ac nocte tuæ indefinenter cuftodiæ commendabam? redde mihi pater gloriofiffime, redde thefaurum meum vt te fidelem inueniam in commiffo. Dum hæc fiunt Ioannes venit primogenitus tempore filius qui dum dolores patris ac matris compefcere conabatur, magis eos prouocat ad dolorem. Accurrunt huic miferando fpectaculo Clerus & populus, nec fine lachrymis, & cùm nullum reftaret confolationis remedium, omnes fimiliter vociferantes: Sancte Guillelme adjuua nos arreptis farculis cœperunt fodere in profundum & humum & lapides feorfum proijcere feftinabant. Tantus enim erat fuper infantem aceruus lapidum tantáque terræ & pulueris glomerata congeries, vt non folùm extinctus, fed & offa eius minutatim confracta credi poffent & penitus demolita. Quidquid agant alij, mater natum proclamat: Sancte Guillelme redde mihi filium meum tibi hodie à me deuotiffimè commendatum. Quid plura? Amotis lapidibus & rejectâ terrâ dum mater orat, puer viuus apparuit & illæfus: inueniri non poffunt in eo cuiufcumque læfionis indicia, quamuis eius veftimenta fuiffent adeo demolita quòd nulla eorum particula ad cuiufcumque rei vfum effe vtilis videretur.

X. *De Epileptico liberato.*

A Romana curia quidam Normannus Prefbyter ad partes fuas rediens, venit Bituricas, & vidit figna & prodigia magna in plebe quæ fiebant in curationibus infirmorum per merita glorioſiffimi Confefforis, vidit & gauifus eft gaudio magno valdè. Qui cùm veniffet in Normanniam, vidit quendam iuuenem vehementer morbo epileptico laborantem: qui in confpectu eiufdem Sacerdotis repente cecidit clamans, fpumans, frendens & ftridens dentibus, manibus & pedibus terram repetitis ictibus verberando. Qui cùm poftmodum refpiraffet vehementer ftupendus & afflictus interrogatus à Sacerdote quanto tempore huius infirmitatis genere laboraffet refpondit ipfe & multi alij qui ibi aderant quòd per quinquennium & eo amplius ita quòd nonnumquam in aquam, nonnumquam in ignem cadens periculofiffimè vexabatur. Quia verò quæret, vel quinquies die naturali fic cadebat facta ei erat domus in loco feparato, in qua de nocte includebatur quafi quoddam iumentum, quæ ne ad aliquid cadens læderetur nihil continebat penitus nifi ftramen. Ad quem Prefbyter locutus eft in hæc verba: Vis curari? Qui refpondit: Cur non vellem, qui tædio fum & horrori cuilibet homini & etiam mihi ipfe. Tunc ait Prefbyter: Pono tibi Deum in obfidem & me fidejufforem conftituo, quòd fi corde contrito & humiliato vifitare volueris fepulchrum B. Guillelmi Bituricenfis Archiepifcopi, plenam ibi recipies fanitatem. Credit infirmus & iter arripit, fe totum in Deum proijciens, nihil timens quod in via poffet fibi accidere, quia omni hora fe deuotiffimè beati Guillelmi cuftodiæ commendabat: cadebat enim more folito die ac nocte, donec intrauit Bituriam, fed quam citò Bituricenfem intrauit Diœcefim, ita plenè curatus eft, quòd in eo nulla prioris infirmitatis veftigia remanferunt. Venit gaudens Bituricas & multis vigilantibus peregrinis ad fepulchrum B. Guillelmi cum ipfis & ipfe vigilans narrauit nobis Canonicis qui ibi præfentes eramus, infirmitatis & liberationis fuæ modum, & alia quæ fuperius funt expreffa. Surrexerunt autem duæ forores eius & multi alij de terra fua qui propter guerram difperfi moram fecerant in Bituricenfi Diœcefi apud villam quæ dicitur Macay, qui omnes ad vocem agnofcentes perfonam accurrentes & gaudentes de fanitate præftita, præftitis iuramentis de perfona & infirmitate fanati cum ipfo qui fanatus fuerat, fecerunt nobis Canonicis plenam fidem ipfo iuuene fub præftito iuramento afferente totam feriem præmifforum. Adolefcens autem non ingratus accepti beneficij ftatim fe feruum B. Guillelmi conftituit promittens præftito iuramento fe quandiu viueret per annos fingulos foluturum ei quatuor denarios in fignum tributariæ feruitutis.

XI. *De infania curata.*

Mulier quædam de Henordia, Ermengaudis nomine, peccatis fuis exigentibus vehementem mentis incurrit infaniam, quæ die ac nocte clamore continuo fonos terribiles & verba fibi non cohærentia proferebat. Hæc igitur manus & pedes, dum eos

qui ipsum quandoque duris, quandoque blandis increpationibus corrigebant, pro voluntate sua non valebat attingere ipsos inauditis afficiebat blasphemijs & nonnumquam morsibus lacerabat. Hanc autem cum duo filij eius multo labore & deuotione magna ad Beati Guillelmi tumulum adduxissent vociferationis suæ clamoribus orantium, cantantium & psallentium deuotionem admodum perturbabant: Itaque dum Missa celebraretur nonnumquam post lectum Euangelium coacti sunt eam extra Ecclesiam facere asportari. Quantò autem grauius vexabatur & vexabat circumstantes, tantò propensius & ardentius, intercedente pro ea clero ac populo ad B. Guillelmum, respexit eam Dominus & versis clamoribus in planctum ingemiscens & ab imo longa trahens suspiria cœpit sibi cum alijs B. Guillelmi auxilium & patrocinium implorare. Quid plura? Orante cum ipsa & vociferante ad Dominum & Beatum Guillelmum Clero ac populo pro infirma, sanitati mentis est & corporis plenariè restituta.

XII. De muliere à mirabili infirmitate curata.

Morbo mirabili & inaudito quædam mulier Lemouicensis Diœcesis prægrauata venit Bituricas sperans se meritis & intercessione B. Guillelmi restitui sanitati. Morbus hic eam die naturali sic quater aut quinquies affligebat, quòd à planta pedis vsque ad verticem capitis tremore mirabili membris commotis omnibus repentis ictibus manus nunc ad genua, nunc ad latera, nunc ad humeros ferebantur. Tandem verò versis insultibus in semetipsa mirabiliter insurgentes nec sinistræ dextera, nec sinistra dexteræ in feriendo parcere videbatur. Hoc stupendum & mirandum spectaculum sic commouit omnes, quòd dum ex compassione flerent quidam & orarent alij pro infirma, dicebant illi qui prius miraculis non credebant, quòd de præcedentibus miraculis iam non hæsitarent, de cætero, si posset fieri, quod istam contingeret liberari. Orante pro ea populo & iteratis clamoribus B. Guillelmi auxilium implorante, de quo prius desperabant Physici, desideratam consequitur sanitatem: & sic qui prius B. Guillelmi detestabantur miracula non credentes, nunc ea prædicant confitentes.

XIII. De puero morte liberato.

Puer quidam decennis de vico sancti Priuati Bituricensis graui nimis pressus infirmitate omni membrorum officio destitutus, languescentibus oculis morti proximus videbatur. Cùm autem Presbytero visitanti eum nec loqui posset, nec suscipere Corpus Christi, redeunte ad domum suam Presbytero parentes statim cum ingenti clamore & anxietate animi infirmum ad B. Guillelmi tumulum deportarunt totam spem suam proijcientes in pietatem pijssimi Confessoris, vbi breuis sed multum deuotæ orationis oblato sacrificio statim puerum meritis & intercessionibus B. Guillelmi sanum & incolumem receperunt.

XIV. De eo qui viso dæmone factus est furiosus.

Homo quidam vxoratus satis peritus & exercitatus in vineis excolendis, dum post laborem diurnum quadam nocte aliquantulum obdormisset propter necessitates naturales de lecto consurgens se non præmuniuit, vt debuit, signaculo sanctæ Crucis. Reportauit autem huius negligentiæ pœnam grauem, quia teterrimam vidit imaginem terribilem & horrendam, qua visa perterritus & furiosus factus discurrit per domum frendens dentibus, clamans horribiliter, arreptóque quod manibus occurrebat feriebat lectos & parietes, mortémque hominibus, si qui forsan occurrerent, illaturus. Qui autem in eadem domo cum eo aderant furentis impetum euaserunt, fugam & latebras, secundùm id quod poterant, eligendo. Accurrunt illuc vicini perterriti & cum multa difficultate capientes hominem furiosum ligatum manus & pedes, portant eum ad tumulum B. Guillelmi volentem si posset singulos dentibus lacerare. Hora verò nona parum obdormiens visione vidit B. Guillelmum in habitu venusto & condito dicentem sibi: surge velociter quia sanus factus es, vade in pace. Sanatus autem fidem fecit Canonicis per se de his quæ solus vidit, de alijs verò per domesticos & vicinos.

XV.

XV. *De puero liberato à lupo.*

Accidit quadam die in parochia S. Pantaleonis Bituricensis Diœcesis, quod quædam vidua defuncto viro suo, filium triennem paruulum gestabat in gremio, quem lupus insidians repente rapit de manibus matris suæ. Capta verò præda Lupus ad nemus properat per spinas & tribulos, portans puerulum, & iam ad densitatem nemoris propinquabat, cùm mater filium B. Guillelmi custodiæ mancipauit. Res miranda! Lupus quasi custodem pueri timens offendere, eadem hora prædam posuit inter vepres & abscessit, victum sibi aliàs quæsiturus. Ad clamorem viduæ currit & accurrit vicinia ducens canes & instigans, fustes portans & gladios, vt lupo possit eripere prædam suam quam ad inuocationem S. Guillelmi nondum nouerat iam excussam. Præcedit alios Sacerdos præuius Radulphus nomine & inuenit puerum, læsum tamen, quia dependebat oculus extra caput à loco suo fere prorsus erutus & auulsus. Reducit oculum in locum suum Presbyter inuocato nomine Sanctæ Trinitatis & beati Guillelmj, & acu consuit, & sequenti die visum recepit puer ad B. Guillelmi tumulum apportatus.

XVI. *De Presbytero curato ab infirmitate, quæ dicitur, Noli me tangere.*

Morbus qui Noli-me-tangere nuncupatur Sacerdotem quendam, Hugonem nomine Capellanum castri de Naues quod ad Bituricensem Archiepiscopum pertinere dignoscitur, inuasit hoc modo, quòd quasi quædam verruca pruriginosa ei iuxta nasum suborta est: in principio multum parua, sed crescente pruritu creuit in tantum processu temporis morbus ille, quòd à læuâ parte fere totam faciem occupauit. Factum est autem quod à morbo corrosa facie cùm sibi ipsi & aliis horrori esset, latitabat in domo sua prorsus abstinens à diuinis. Venerunt Medici probantes in eo suæ medicamina facultatis: sed iam cùm plures venissent & experimentis pluribus ei subuenire pro viribus niterentur, quidquid apponebatur, ei videbatur obesse potius quàm prodesse. Recedunt Physici confusi vnus post alium relinquentes eum à subuentione sua penitus desperatum. Tunc prædictus Hugo secum recogitans familiaritatem quam quondam habuerat cum B. Guillelmo dum superstes esset in corpore fusis lachrymis altiùs ingemiscens cum impetrandi fiducia ad orationem se prosternit corde contrito & humili orans vt meritis & intercessione B. Guillelmi Deus eum à iam dictæ infirmitatis angustia liberaret: petit & accipit: quærit & inuenit: pulsat ad ianuam misericordiæ & vltro aperta est ei. Oratione enim completa statim fugatur infirmitas, pruritus cedit, & in loco corroso facta est carnis generatio locum replens vacuum nullo morbi seu deformitatis prioris vestigio remanente.

XVII. *De Cæcâ illuminatâ.*

Vidua quędam de Liriaco quandam habebat filiam sibi datam à Domino in suæ solatium senectutis. Quę cùm nondum ætatis suæ 18. annum compleuisset, illo disponente qui dicit: *Percutiam & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere*, oculorum suorum incurrit subitam cæcitatem. Nulla lippitudo, nulla prorsus macula videbatur in oculis, & tamen eos aperiens non videbat. Testabatur publicè Ioannes Canonicus Liriacensis & Presbyter cum multis aliis viris & mulieribus fide dignis, quòd quando dicta cæca, quæ paullò ante videns erat, matre sua sibi ducatum pręstante ingrediebatur Ecclesiam Liriacensem, pedes suos frequenter ad gradus Ecclesiæ offendebat. Ducit mater filiam ad Beati Guillelmi tumulum, & implorans ibi illuminationem filiæ, recedentibus alijs per octo dies à tumulo non recessit, filia in cæcitate adhuc permanente. Timens autem se frustratam penitus de salute filiæ, prorupit cum lachrymis in hęc verba: O Beate Guillelme quò se vertet ancilla tua quę in te solo totam suam habebat fiduciam, quę te semper sincera dilexerat charitate. Cur dereliquisti me solam desolatam, qui fere nulli alij negas exauditionis beneficium fideliter postulanti? Pater Sancte, recordare verbi tui quod in corde meo tenaci memoriæ commendaui, quod inter alia verba vitæ quæ proponebas in villa nostra fidelibus protulisti dicens:

Expleta itaque huius vitæ laboriosæ militia, plenus Deo & virtutibus post diutinam macerationem carnis & crucifixionem terræ corpus, cœlo spiritum Deo vocante reddidit. Cuius corpus per manus sociorum suorum in eadem silua piâ cum deuotione humatum est. At vero sanctæ Ecclesiæ crescente famulatu, Christiani illius temporis inde corpus piissimi Confessoris auferentes Nobiliacum transtulerunt, & in Ecclesia dedicata in honore matris misericordiarum in medio choro Ecclesiæ terræ mandauerunt, vbi sacra eius ossa longo tempore quieuerunt.

At quoniam quicumque per chorum illum transibant atque ad altare ad vota sua soluenda proficiscebantur, super eum irreuerenter vestigia ponebant, iterum inspiratione Diuinæ bonitatis Christiani eum de illo humili loco leuandum & desuper terram tumulandum iudicauerunt. In eaque Ecclesia vbi hoc dignè fieret scilicet inter vitream capitis Ecclesiæ & altare locum honestum elegerunt. Cum autem de terra corpus illud sanctissimum eleuarent ita densa nebula ad instat noctis totam repleuit Ecclesiam, vt vix qui aderant, se inuicem valerent intueri. Tanta autem miri odoris abundantia nebulam illam subsecuta est, vt tamquam paradisi dulcedine perfunderentur vniuersi. Sed & rosa tam rubei coloris & virentis in sarcophago cum eo inuenta est, ac si recens de sua arbore vellicata fuisset.

Forte huic officio dum omnes indulgerent, quidam Archipresbyter Bituricensis Ecclesiæ, quem bene nouimus, Goscellinus nomine, pio furto inseruiens vnum de ossibus sustulit, & in manicâ suâ reponens abire voluit, sed Diuina iustitia hunc recedere volentem, sic cœcitate percussit vt videre non posset. Iam quærit ducem quo ducente redeat, quia viam qua pergere debeat nequaquam videt: nondum tamen se furti reum confitetur. Expectat infelix sine furti confessione luminis reditum obtinere. Concurrit multitudo plebis, videntium tam repente cœcum fieri, quem modo luminis claritate viderant gaudere. Quærunt tam repentinæ cœcitatis causam quomodo id sibi acciderit, quidue fecerit vnde hæc luminis priuatio fuerit subsecuta. Diuinâ coactus virtute & Sancti Gundulfi tactus timore furtum confitetur. Volebam, inquit, huius piissimi Confessoris mecum memoriam in Ecclesia mea habere & inter alias quas habet reliquias collocare & venerari; sed quoniam huius voti mei effectum habere non possum, ecce os, quod surripueram, redditque os quod in manica sua absconditum habebat, & in momento lumen recepit.

In pago Bituricensi quoddam castrum situm est quod ab antiquis pro sua magnitudine Nobilis villa vocabatur, in qua Ecclesia est in honore Beatæ & gloriosæ Mariæ & sancti Gundulfi Mediolanensis Episcopi, cuius corpus sanctissimum inibi venerabiliter quiescit humatum. Quædam itaque matrona secundùm sæculi reuerentiam bene nobilis Aqualeja nomine in eadem villâ morabatur, qua posteaquam vir suus ab eâ recedens sanctæ religionis & Monachi habitum suscepit, minimè continuit, sed carnalis concupiscentiæ inflammata ardoribus neminem ferè qui ad eam accedere vellet, dicitur repulisse. Hanc Diuina dignatio ad pœnitentiæ lamenta edocens, paterno verbere, vt rei probauit euentus, castigare disposuit. Namque morbus, qui sacer ignis à Medicis appellatur, tam velociter pedes illius prius in tumorem versos & nigredinem corripuit, vt primâ die accensionis flamma illius incendij ambulandi officium mox ei penitus abstulerit. Venerat celebris dies vigiliæ Matris misericordiarum in qua fidelium multitudo ad vespertinale officium sonantibus signis solet conuenire. Quæ illa audiens, quia per se ambulare non poterat, ad Ecclesiam se portari præcepit, in qua per totam noctem peruigilans, nullum qui in Ecclesiâ remansisset vel orare, vel quiescere sinebat, ita eam feralis incendij flamma vexabat. Hæc supina iacebat & ceruice parietes Ecclesiæ tundens & palmis terram percutiens Ecclesiæ pauimenta, rupta cute manuum, fluido sanguine fœdabat. Lecto autem post lucis exortum ad Matutinalem Missam Euangelio, cum, vt mos est, fideles ad altare oblationes munerum suorum deferrent, illa quia pedibus non poterat, genibus & manibus per terram repens, nullo adiuuante, ad altare cum magno labore & dolore peruenit, & quanta potuit deuotione Sacerdoti obtulit oblationem.

Deinde ante altare gloriosæ Matris misericordiarum & S. Gundulfi proijciens iacuit prostrata, donec subito exiliens magnâ vociferatione clamare cœpit: sana sum, & in-

geminare: sana sum. Venite ergo populi omnes & mecum pro tam festinâ salute laudate Dominum. Flent populi præ gaudio, exultat fœmina pro salute sibi à Deo concessâ: lætantur Monachi pro miraculo & cantantes altissimè, Te Deum laudamus, signa solemniter pulsari fecerunt. Mulier autem quæ sanata fuerat, in tertiâ die post acceptam sanitatem pedibus suis sine calceamento Basilicam B. Mariæ Carnotensis quæ triûm dierum itinere à domo suâ distare perhibetur, gratias acturaexpetiit. Ibi se ante altare proijciens & matri misericordiarum gratias agens oblationem obtulit, ac peracto voto incolumis remeauit ad suos.

In SS. Innocentium solemnitate populus in Ecclesiam S. Gundulphi de more conuenerat & sanctarum missarum quæ isto die festiuè aguntur, intererat solemnijs: cum ecce ignis vehemens in quadam magna domo multo plena fumo & stipulâ in medio villæ videbatur accensus. Concurrunt populi vt illius incendij flammas extinguerent, sed frustra, nam vis ventorum & ignis volans ita conualuerant, vt alias mansiones ante & retro, retrorsum & sinistrorsum iam corriperent. Clamor fugientium, tumultusque lugentium peruenit ad Monachos qui iam rumorem incendij acceperant & sibi metuebant, ne pariter res eorum flamma inuolueret. Accipientes itaque corporalia Ecclesiæ super quæ Dominici Corporis fit sacratio & brachium S. Gundulphi piissimi Confessoris (quod intra sepulchrum eius tempore translationis corporis eius ad subueniendum rebus afflictis reseruatum fuerat) multitudine eos populi comitante contra incendium deferunt & flammis feruentibus obijciunt, non sine clamore multitudinis & mœrore, qui res suas miserabiliter deuastandas incendio subjacere cernebant. Quo facto ita furor ignis & incendij conquieuit & decidit, ac si diuinâ voce increpatus minimè auderet amplius releuare caput. Vstio quidem exterius apparebat in domibus, sed nullam illarum interiùs flamma consumpserat, excepta illa in qua prius desæuiit incendium.

Eiusdem in Martyrologio Romano & Additionibus Molani ad Vsuardum quotannis recurrit mentio. Quintodecimo Kalendas Iulij, seu 17. Iunij, in pago Bituricensi Sancti Gundulphi Episcopi & Confessoris. Pagus verò appellatur modo, *le Bourg S. Gondon*, à Giemo quod quidam Gennabum vocant imposito Ligeri fluuio tribus leucis distans.

Eiusdem S. Guillelmi vitæ ac rerum præclarè gestarum summa capita, ex Breuiario veteri Ecclesiæ Bituricensis ad x. Ianuarij.

B. Guillermus Bituricensis Archiepiscopus nobilis genere, à quodam auunculo suo nomine Guillermo Suessionensi Archidiacono literis & moribus eruditus ab adolescentia suâ in Parisiensi & Suessiononsi Ecclesiis Canonicus effectus est. Qui dum robur virile attigisset, molestias sæculi ferre non valens & omnibus renuncians ad Grandimontensem eremum conuolauit.

Ibique in quâ conscientiæ puritate vixerit coram Innocentio Papa tertio in Generali Concilio declaratum est. Post hæc verò in eodem ordine Grandimontensi quadam turbatione subortâ, Guillermus mente tranquillus ad Cisterciensem Ordinem in Monasterium Pontiniacum se transtulit.

Conuersatus autem ibi diuinitus & Prior effectus postmodum in Abbatem Fontis-Ioannis & exinde ad Karoliloci Monasterium ibidem per electionem officium suscepit Abbatis. Hic vir beatus, vt fertur, carnem suam nullo tempore maculauit, nec ex quo sæculum dereliquit quacumque infirmitate detentus carnes alicuius persuasione comedit.

Interea autem contigit vt Bituricensis Ecclesia suo viduata pastore, sub electionis dubio fluctuaret: Cumque electionem eiusmodi contraria diuersorum altercatio impediret omnia vota conuenerunt, vt quem Odo Parisiensis Episcopus quondam Cantor Bituricensis è tribus Abbatibus Cistetciensis Ordinis Archiepiscopum nominaret, eidem conferretur.

Tunc præfatus Episcopus in Ecclesia B. Mariæ de Salis Bituricensis super hoc vna nocte vigilans, cùm mane Missam celebrasset, ex reuelatione diuinâ eligendum Guillelmum Abbatem Karoliloci euidentius comperit. Et cum Ecclesiam Bituricensem, vt eum pronunciaret, ingrederetur, obuios habuit à Capitulo missos qui cun-

dem pro concordiæ vnitate instantissimè postulabat. Quod sic factum potius creditur esse ex vocatione Diuinâ quam electione humana...

Pontificali igitur infulâ decoratus, licet inuitus, oblatæ sibi dignitatis oneri succubuit non honori, misericordia exuberans quam erga pauperes & afflictos semper habebat. In assumpto Pontificali officio non defecit de animarum sibi commissa curâ sollicitus, vt eas Christo lucrifaceret aut in confessionibus audiendis aut in prædicationibus per se vel alios ad hæc idoneos sedulus intendebat.

Cumque his & aliis virtutibus quamplurimis præemineret, addidit illi Dominus illam gratiam meritorum, vt viuens etiam miraculis coruscaret. Nam Presbyterum quemdam Capellanum S. Germani de podio prope Bituris, qui vsum sinistræ manus, ita vt celebrare nequaquam posset, per dimidium annum, amiserat, audita prius eius confessione, pristinæ restituit sanitati.

Inter miranda etiam ipsius opera ferè semper iocundus & hilaris fuit quod multum displicebat austeris. Vitium etiam detractionis in tantum abhorruit, quod si inter detractores aliquomodo incideret, verba aut detractoria mutando, materiam scindebat: aut si verba persisterent detrahentes, penitus abscedebat, nolens ab his pollui audiendo quæ nunquam ipsum polluerunt in loquendo.

Postpositis autem his & aliis quamplurimis quæ narratio longa nimis protenderet, cruce quadam die assumpta volens ad Albigensium fines contra hæreticos proficisci, cum itineri necessaria iam præparasset, infirmitate correptus est.

Peractis enim Natalis ac Circuncisionis Saluatoris nostri mysteriis se dissolui sensit. Tunc maximâ populi multitudine ad eum in Ecclesia Bituricensi congregatâ, cum eis verbum Dei prædicasset, sermone completo, & benedictione populo data, febrili calore correptus ad domum rediit.

Sentiens igitur quod eum febris incessanter affligeret fratribus conuocatis extremæ-vnctionis Sacramento humiliter ac deuotè suscepto cœlesti se pane refici instantissimè postulauit. Vt autem Dominum ac Redemptorem suum ad se venire cognouit, licet iam corporis viribus esset destitutus, de stratu suo prosiliens cunctis admirantibus gressu concito processit obuiam Saluatori. Quia vires quas infirmitas denegat, charitas ministrat.

Ipsum ergo Dominum in cuius nomine omne genu flecti docuerat, flexis genibus totus in lachrymis resolutus sæpius prostratus & sæpius erectus vt iterum se prosterneret, adorauit. Cui agonem suum & suos qui erant in mundo commendans Oratione Dominicâ & Apostolorum Symbolo prout potuit prælibatis iunctis manibus oculis in cœlum subleuatis corpus & sanguinem Redemptoris nostri cum fletu largissimo & corde contrito degustauit.

Cum igitur proximum se sentiret morti, cum cilicio, vt semper fuerat indutus, de stratu suo ad terram deponi se fecit, vt quod terrenum est, terræ relinquens, spiritum qui de cœlo est regnis inferret cœlestibus. Et ita paulo post spiritum suo reddit conditori.

Audito piissimi Præsulis decessu subitò commota tota ciuitas Bituris in ipsa hora cum cereis & luminaribus ad Ecclesiam B. Protomartyris Stephani, vbi tam sanctum corpus ferebatur, eidem officia exhibituri conuenerunt.

Sanè eodem die circa horam vespertinam cum vniuersitas Cleri & populi ad celebrandas sui Pastoris exequias conuenisset per dimidiam fere horam globus igneus in aëre suspensus instar stellæ coruscantis supra S. Protomartyris Stephani Ecclesiam omnibus apparuit.

Monachi igitur Karoliloci qui sanctum eius corpus, vt ipse in testamento suo ordinauerat, ad Monasterium suum curru & omnibus iam paratis deferre volebant, tantum miraculum ac populi deuotionem videntes petere ac manus apponere formidarunt. Sed vt venerunt, vacui ad propria redierunt.

Decedentibus ergo Monachis spe & expectatione sua prorsus frustratis, Clerus & populus ardentissimâ deuotione sanctissimi viri corpus cum honore debito ibidem sepelierunt sese deinceps per multa miracula declarantis.

Sepulto venerabili ac sanctissimo patre Guillelmo in dicta Bituricensi Ecclesiâ, cum iam vnusquisque ad propria remeasset, multi de ciuitate & de vicinis locis, qui variis detinebantur languoribus, humiliter ac deuotè ad sancti tumulum accedentes pristinam illicò receperunt sanitatem.

In Translatione die vij. Maij.

Miraculorum gratia simul & gloria crebrescente, quæ per B. Guillermum dignatus est Dominus operari, Cleri & populi deuotio excitata sanitate beati viri quam miraculorum assiduitas in tanta gloriâ reuelabat, sub tenebris ignorantiæ apud exteras regiones non est passa teneri.

Ad sedem namque Apostolicam solemnes nuncij semel, secundò & tertiò diriguntur. Impetrato verò super inquisitione de vita eius, meritis, miraculisque faciendâ Venerabilis vir Guillermus Antissiodorensis Episcopus & duo religiosi Abbates Cisterciensis Ordinis, qui hoc suscepere mandatum, plures viros religiosos, & alias personas Ecclesiasticas & sæculares iuratas examinauerunt diligenter, & ad eandem sedem eorum testimonia diligenter & solemni examinatione probata sub sigillorum suorum cautâ inclusione transmittunt.

Præsentibus ergo bonæ memoriæ domino Geraldo Bituric. Archiep Simone Cantore & pluribus alijs Canonicis Bituricensibus pro canonizatione viri sancti vehementer insistentibus, cùm vsq; adeo fuisset in negotio illo processum, vt sententia proferri deberet intra diem præfixam, hoc iudicium humanum, quod aliquando titubat in diuinis, huiusmodi virtus declarata miraculi confirmauit.

In Vigilia octauæ xviij. Maij.

Eo tempore quo canonizandus erat B. Guillermus Bituricensis Archiepiscopus, erat Romæ quidam Venerabilis vir Decanus de Boëmiâ, Deum timens, cui dormienti diuinitus releuata fuit hæc canonizatio.

Cùmque respondisset se nescire quis esset ille S. Guillermus cùm de remotis valdè partibus illuc aduenisset, dixit illi vir ille facie resplendens qui sibi apparebat, quod erat sanctus qui per Apostolicum Collegium infra breue tempus canonizari debebat.

Expergefactus autem Decanus ille & aliquantulum de visione turbatus, adiecit ei vir ille si vis, inquit, negotium tuum pro quo huc venisti expediri in breui dic sæpe psalmum illum: Iudica Domine nocentes me.

In Octaua xiv. Maij.

Cùmque Decanus ille iterum obdormisset, ecce præfatus vir, sicut in primo visu apparuit illi & omnia quæ prius dixerat replicans adiecit ad vltimum quod ei de negotio suo male accideret, si circa hæc ageret negligenter.

Surgens ergo Decanus ille quam citius, horisque matutinalibus decantatis abiit ad honestum virum & maturum Pragensem Episcopum, qui ei notus erat, & narrauit ei secretò visionem suam.

Deliberauerat interim Papa cum fratribus de negotio B. Guillermi & ad tractandum huiusmodi negotium euocari præcepit omnes Archiepiscopos & Episcopos, qui tunc Romæ præsentes erant. Et dum miracula B. Guillermi legerentur, Episcopus ille Pragensis recordatus visionis præfati Decani, coram omnibus enarrauit. Quo audito omnes Deum glorificantes, vt sententia proferretur, postularunt. Surgens ergo in medio summus Pontifex (Honorius tertius) B. Guillermum Bituricensem Archiepiscopum Sanctorum catalogo pronuncians præcepit ascribendum.

De Canonizatione S. *Guillermi respondet Pontifex. Ex Cartulario Bituricensi.*

Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei, Venerabili Fratri Archiepiscopo Bituricensi, & dilectis Filijs Decano & Capitulo, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex tenore literarum vestrarum accepimus, quod misericordia Redemptoris quæ seruos suos in regno glorificat fidelitatis æternæ, ac interdum glorificat in præsenti, diebus istis in quibus abundat iniquitas refrigescente charitate multorum ad deuotionem Christiani populi excitandam & fidei augmentum per S. memoriæ Willelmum prædecessorem tuum, Frater Archiepiscope, in partibus vestris crebra miracula operatur, ad cuius tumulum per inspirationem illius qui corda fidelium illuminat & accendit de diuersis regni Francorum partibus, nullo mouente vel prædicante, maxima multitudo concurrit, vbi multi languentes restituuntur pristinæ sanitati. Vnde cùm tanta lucerna, quæ vitæ merito & opinionis odore dum frueretur

luce præsenti apud omnes effulsit, non sit ponenda sub modio, sed super candelabrum potius statuenda, dilectum Filium Magistrum P............ Ecclesiæ vestræ Cancellarium ad sedem Apostolicam destinastis cum eo & per eum nobis humiliter supplicantes, vt illum faceremus adscribi Sanctorum catalogo venerandum. Nos igitur ex hoc referentes laudem & gloriam Creatori qui in suâ Majestate mirabilis faciens signa & mirabilia magna in terris per seruos suos ad imitandum piæ conuersationis exemplum non desinit mirabiliter operari, per illorum gloriam sempiternam opem nobis conferens salutarem. Quia iudicium istud Diuinum est potius quam humanum ad præsens in eo non duximus procedendum, æstimantes consultius expectare vt Deus magis ac magis clarificet quem iam clarificare inchoauit, quatenus in tempore opportuno ad tam arduum iudicium exequendum ipso præstante securiùs procedamus. Datum Laterani quinto Kalend. Ianuarij Pontificatus nostri anno tertio-decimo. Hæc tum respondit Pontifex quæ supremi numinis cooperante gratiâ, cum miraculis maioribus in dies firmarentur, visum est denuò Apostolicam compellare sedem scriptis literis quibus in hunc modum respondisse traditur idem.

Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis Filijs Decano & Capitulo Bituricensis S. & A. B. Literas quas pro Sanctorum Catalogo adscribendo piæ recordationis VVillelmo Archiepiscopo vestro, nostro Apostolatui destinastis, paterna benignitate recepimus deuotionem vestram in Domino commendantes quod ad hoc negotium promouendum, cum tanto desiderio aspiratis. Verum quia Sacrosancta Romana Ecclesia in hoc negotio, vt pote valdè arduo & ad Diuinum potius quàm humanum iudicium pertinente cum multâ consueuit maturitate procedere, ad præsens in eo non duximus procedendum; sed adhuc decreuimus expectandum vt is, qui eum, sicut creditur, clarificauit in cœlis, amplius clarificet ipsam in terris ad sui nominis gloriam & honorem, ita quod securiùs procedere valeamus, ad præfatum negotium exequendum. Datum Laterani sexto Kalendas Iunij, Pontificatus nostri anno decimoquinto.

B. Guillelmus ab Honorio III. Sanctorum albo inscribitur. Ex Tabulario Bituricensis Capituli.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis Christi fidelibus præsentem paginam inspecturis, salutem & Apostolicam benedictionem. Etsi electi dicantur pauci respectu multitudinis vocatorum, non est tamen aliquatenùs dubitandúm quin ex tanto fidelium numero eligatur maxima multitudo. Vnde & Prophetę conquerenti se solum esse relictum, omnibus aliis interemptis, est responsum à Domino: Reliqui mihi septem millia virorum qui ante Baal genua non curuauerunt, & B. Euãgelista Ioannes, cùm reuelatum sibi numerum signatorum ex duodecim tribubus conspexisset, vidit turbam magnam quæ dinumerari non poterat, amictam stolis candidis & tenentem palmas in manibus coram Deo. Porro iustus & misericors Deus fideles suos, quos prędestinauit ad vitam, omnes quidem coronans in patria, quosdam eorum secundùm altitudinem diuitiarum sapientiæ suæ ac misericordiæ glorificat & in via vt frigescentem iam in pluribus charitatis igniculum accendat, mirabilium nouitate suorum, & prauitatem confundat hæreticam dum ad Catholicorum tumulos faciens miracula pullulare, manifestè demonstrat eos habuisse dum viuerent fidem rectam. Ipso igitur piæ recordationis Willelmum Bituricensem Archiepiscopum quem in vita non solum virtutibus, sed etiam signorum ostensionibus insigniuerat, faciente post obitum celebrioribus miraculis coruscare, Venerabilis Frater noster Archiepiscopus & dilecti filij Canonici Bituricenses ipsum per Apostolicam sedem adscribi Sanctorum Catalogo instanti deuotione ac deuota instantia multoties petierunt. Cùm autem necessaria maturitate diu suspensa fuisset petitio eorundem eo quòd cùm huiusmodi iudicium Diuinum sit potius quàm humanum, difficile est mortalem hominem iudicare de illis qui veste mortalitatis exuti cum Christo creduntur viuere ac regnare. Demum ipsis propter miraculorum frequentiam petitionem prædictam humiliter replicantibus, nos ne ministerium nostrum Diuinæ dignationi mirificanti sanctum suum subtrahere videremur, Venerabili fratri nostro Antissiodorensi Episcopo & dilectis filijs Boniradij & Calouiensi Abbatibus Cisterciensis Ordinis dedimus in mandatis, vt, cùm opera pietatis in vita &

miraculorum signa post mortem ad hoc quod quis reputetur Sanctus in militanti Ecclesia requirantur, licet ad sanitatem animæ opera sola sufficiant in Ecclesia triumphanti, diligentissimè inquirerent de vtroque, & quæ inuenirent fideliter redigentes in scriptis eâ nobis transmitteret sub suorum munimine sigillorum, quatenus per eorum relationem instructi in negotio ipso securiùs Domino inspirante procedere valeremus. Qui primò iuxta mandati nostri tenorem de illius conuersatione ac vita, ac deinde de miraculis inquisitionem facientes per legitimos testes & omni exceptione majores & adstrictos iuramenti vinculo diligentem, inuenerunt ipsum sanctæ conuersationis odorem alijs fuisse dum viueret, & insignium miraculorum multitudine post obitum claruisse. Quæ tum quia nota sunt, tum quia præ sui multitudine non possent sub breuitate narrari, præsenti paginæ non duximus inserenda, melius æstimantes scriptento gloriosam eius Historiam vniuersa relinquere quàm paucis auctoritatem bullæ nostræ appositione præstando, eam reliquis quodammodo derogare. Ipsis autem miraculis, quæ inquisitores prædicti nobis sub suis sigillis inclusa, prout in mandatis receperant, transmiserunt, examinatis per quosdam de Fratribus nostris primitùs diligenter, ea demum in pleno consistorio fecimus solemniter recitari eius sanctitatem morum & signorum virtutem ad fauorem petitionis pro qua prædicti Archiepiscopus & Canonici vna cum Episcopis & Prælatis Bituricensis Prouinciæ alijsque quam pluribus vehementer instabant, concurrere videremus, Diuinum & humanum secuti iudicium de Fratrum nostrorum consilio, post multam deliberationem habitam cum eisdem, necnon cum Archiepiscopis & Episcopis existentibus apud sedem Apostolicam, quos ad consilium nostrum admisimus, de Diuina misericordia & eiusdem sancti meritis confidentes ipsum sanctorum caralogo duximus adscribendum statuentes vt in die depositionis ipsius Festiuitas deuotè à Christi fidelibus annis singulis de cætero celebretur. Quocirca deuotionem vestram monemus in Domino & hortamur per Apostolica vobis scripta præcipiendo, mandantes quatenus eiusdem Sancti memoriam cum celebritate debita venerantes eius apud Deum suffragia humiliter imploretis. Datum Romæ apud Sanctum Petrum decimosexto Kalendas Iunij, Pontificatus nostri anno secundo. Eiusdem Canonizationis meminit Appendix Altissiodorensis Chronici, his verbis Anno 1218. Quo Simon Montis-fortis in obsidione Tolosæ ictu petrariæ percussus occubuit, WILLELMVS quondam Bituricensis Archiepiscopus, cum iam diu miraculorum gloria claruisset, canonizatur à Papa Honorio & Sanctorum catalogo sociatur. Sed iuuat loquentem iterum audire Pontificem.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis Christi fidelibus præsentem paginam inspecturis, salutem & Apostolicam benedictionem. Diuinæ benignitas pietatis sanctos & electos suos in cælestis regni felicitate locatos ad hoc in terra miraculorum coruscatione clarificat, vt fidelium per hoc excitata deuotio eorum suffragia dignâ veneratione deposcat. Vnde cum B. Willelmum Bituricensem Archiepiscopum quem Dominus claris sicut nobis plenè constitit miraculis illustrauit, Sanctorum Catalogo adscripserimus, monemus vniuersitatem vestram in Domino & hortamur quatenus eius apud Deum patrocinia deuotis mentibus imploretis. Cùm autem eius venerabile corpus sit de loco in quo est, ad alium transferēdum, nos de Beatorum Petri & Pauli, & ipsius gloriosi Confessoris meritis confidentes vniuersis qui ad solemnitatem eius ipso die quo transferetur, vel etiam infra octauas cum deuotione conuenerint, quadraginta dies pœnitentiæ injunctę relaxamus, omnibus, quia ad eiusdem Translationis solemnitatem futuris annis ipso Translationis die reuerenter accesserint eandem indulgentiam concedentes. Datum Romæ apud S Petrum decimosexto Kalendas Iunij Pontificatus nostri anno secundo.

ELOGIVM HISTORICVM S. HONORII Martyris, die 9. Ianuarij.

Sanctus Honorius, cuius iampridem memoria fit in Breuiario Diœcesis Pictauensis, natus est apud Buzencaium oppidum Bituricensis Diœcesis *Buzançois sur la riuiere d'Indre, entre le Berry & la Touraine*, & in Tenezayo vico Pictauensis Diœcesis occisus est, in loco, vbi etiamnunc ædicula in ipsius nomini consecratam cernere

cernere est, *Tenezay en Poictou*. Neque plura hactenus occurrerunt. Hoc verò, breue licet ieiunúmque Summarium, debemus Litanijs Pictonicis ab Illustrissimo Rupipozæo Antistite pridem euulgatis, quibus nonnulla licebit adiungere quùm è Buzencaio, cuius loci patronus habetur S. Honorius, vitam illius integram, si quæ ibidem delitescit, nancisci fuerit mihi concessum.

SANCTI IACOBI EREMITÆ Elogium Historicum.

Ex prolixiori vita, quam aliâs lege in veteri Codice Monasterij Sancti Sulpitij Bituricensis.

SAnctus Iacobus, natione Græcus, patre cognomine Felice, matre Hermena editus, militaribus in adolescentia studiis implicatus, Leoni Græcorum imperium moderanti familiarissimus fuit. Huic frater senior extitit Herpillinus iampridem in partem Domini assumptus, cuius frequentibus de contemptu mundi atque æterna felicitate sermonibus,eò tandem deductus est, vt suscepta veræ conuersionis ad Deum voluntate ab illius loci Episcopo decisa cæsarie Clericus fuerit ordinatus. Cúmque ad perfectiora quæque inardesceret animus,natali relicto solo Galliæ fines expetendos censuit. Conscensa itaque naui Genuensium peruenit ad vrbem, vbi mulierem Petronillam nomine oculorum orbitate laborantem fusa prius prece sanauit, agrósque ac vineas à tactu grandinis illæsas conseruauit.

Eorum ingratitudinem perosus Iacobus clam fugit & Galliæ remotiores sinus expetiit & pertransiens Lugdunum ad Aruernos venit propter famigeratissimum Fredegisum Episcopum Claromontensem cui hærere optabat, vt disceret sanctiora, quia præsul erat sermone & opere potens, & sanctus vbique prædicabatur. Accessit igitur ad eum Iacobus & narrato vitæ suæ discursu, factus est cum Episcopo cor vnum & anima vna, à quo Presbyter ordinatus est, sed pro amore solitudinis secretum petiit habitaculum: inde Bituriges adiit; ad quam vrbem cum deuenisset, & sanctorum memorias, quæ præcipuè in eadem celebrantur, frequentasset, ad extremum Nauense quoque Monasterium, hoc est Abbatiam Sancti Sulpitij in suburbio Bituricæ ciuitatis extructam visitauit.

Sanctus vir Fratrum illorum charitate exhilaratus prudenter considerans, aut se debere communiter viuere cum fratribus, si cùm illis versaretur, aut secedendum esse vt austeritatem vitæ persequeretur, variis cogitationibus in diuersa propositum suum rapientibus,tandem elegit secedere in eremum, ne singularitate vitæ turbaret infirmos. Circuiuit igitur per gyrum regionem & inuento secessu suo proposito arridenti in ditione magnifici viri Roberti, reuertitur ad Monasterium Benedictinorum, reuelat locum sibi placitum;sed rationem adipiscendi ignorans, de modo adipiscendi inijt consiliũ cum Fratribus,quibus visum est posse fieri quod optabat, si dominum Saxiaci,qui amplissima circũquaque territoria possidebat adiret & posceret ab eo facultatem construendi gurgustioli, vbicumq; desertorum sibi grata apparuisset habitatio, vt semotus à turbis & conspectu hominum eremita solitarius viueret. Vbi sic consultũ est,maturè adijt Principem Robertum,cui exponit votum suum & illico gratulabundus Princeps tota libertate plura concessit quàm petebatur,valdè gauisus quod sancto viro fuisset dignus in suis terris dedisse habitaculum. Robertus siquidem Saxiaci vici & circumiacentis regionis dominus, vir potens & nobilis ex Regum Francorum genere ortus erat, & quod optabilius est, Christiana pietate insignis, cui affectu & origine respondebat vxor eius, nomine Agana, ex patre Wichfrido Comite quondam Bituricensi Regali prosapia exorto & matrona Oda nomine filia, & hi omnes à sanguine Regio Francorum traxerunt originem. Iacobus autem desiderio potitus, & gratiarum actione acta tam benigno domino locum obseruatum & anachoresi congruum offerenti, siquidem in ripa minoris Saleræ locus situs erat, indicia ostendens olim illic fuisse habitationem hominum propter ruinas murorum, hic illicque eminentes. Hunc, inquam, locum cui Saciacus vicus nomen fuisse dicitur, duodecim milliaribus à Biturica ciuitate distans, elegit in habitationem sibi verus Eremita, séque illic posse latere propter siluarum vmbracula æstimauit. Ne autem illi esset

frequens procedendi necessitas ad Monasterium propter sacrificij mirandi hostiam offerendam, emendicatis eleemosynis à gente vicina ædificauit ædiculam paulo angustiorem suo tuguriolo, vbi secundùm animi sui affectum, comite quodam Ioanne famulo crebrius Dominicum corpus in Missa immolabat, &c. Si quis tantæ abstinentiæ fidem adhibere voluerit, ipse dominus Robertus & Agana iugalis eius exemplo hoc euidenti comprobauerunt, &c.

Morti proximus pronunciauit in proximo reuersuram esse ab Aquilone gentem Danorum, quos vulgus Normannos vocat, cuius crudelitatem Monasterium illud Benedictinorum vnde nuper egressus fuerat, experiretur, direptis ac vastatis ad illud pertinentibus. Addiditque propediem venerandum Archiepiscopum Bituricensem Radulfum fatis concessurum, cuius prouidentia sic Bituriges gubernabantur, vt à cunctis Pater patriæ esset vocatus. Prædixit quoque futuræ famis inopiam. Pridie verò quàm decederet, aperiri sibi sepulchrum iussit in oratorio quod propriis construxerat manibus. Quod eùm fuisset ingressus, flexis genibus, in oratione erectis sursum oculis defungitur terrestri vir adamabilis, fruiturus vitâ cœlesti æterna in cœlis tertiodecimo Kalendas Decembris (seu 19. Nouembris.) Qui plura velint nosse, inquit Author ille ætate suppar, interrogent superstites Capellæ Gilonis, & vera esse quæ diximus, experimento probabunt.

Eiusdem Iacobi Eremitæ quotannis, tùm in vetustissimo, tùm in recens excusis Ecclesiæ Bituticensis Breuiariis, festiuus recurrit dies 19. Nouembris, trium, vt vocare solent, Lectionum: Integram verò eiusdem Sancti vitam cum eruditissimis obseruationibus ad Saxoniam, vt appellar, Francicam spectantibus, expectamus à V. C. Iacobo Cholet, in Parisiensi Curia Caussidico celeberrimo.

ELOGIVM BREVE BEATÆ IOANNÆ REGINÆ BITVRIGVM DVCIS.

ORdo B. MARIÆ semper Virginis à B. IOANNA filia Ludouici XI. sorore Caroli VIII. coniuge Ludouici XII. Regum Galliæ institutus ab Alexandro VI. Pàpa confirmatur. Cui quidem Ludouico cùm diu ante regnum Ioanna nupsisset Duci adhuc Aurelianensi, is Carolo absque liberis defuncto in regno suffectus, suasu Aulicorum Procerum, ne Britanniæ Aremoticæ Ducatus abalienaretur, Annam eius hæredem, & Caroli viduam duxit vxorem, Ioannâ dimissâ. caussa diuortij, metus præferebatur, & quòd non sponte eam duxisset, sed compellente Virginis patre Ludouico XI. quódque illius adeò corpus nunquam attigisset. Neque Ioanna se opposuit, sed libens ad alterius, æternique Regis cultum se conuertit, ac mente quidem tranquilla, quòd Alexandrum VI. Pont. Max. indulsisse, atque, vt loquuntur, dispensasse intellexisset. Ducatum porrò Bituricensem donum acceperat, cuius se fructibus, Bituricensi in vrbe agens tolerauit, & alia piis vsibus impendit. Ordinem in honorem cultúmque Deiparæ Virginis ab ipsa institutum, Alexander Papa anno 1501 primùm confirmauit, procurante R. P. Gilberto Nicolao, Ordinis S. Francisci, qui posteà Gabriel Maria est nuncupatus. Post Alexandrum, Iulius II. anno 1506. deinde Leo X. annis 1515. & 1517. idem institutum approbarunt, & priuilegiis stabiliuerunt. Vniuersa porrò Virginum Annunciatarum Regula nonnisi decem capitibus constat, quæ decem primarias Deiparæ virtutes in Euangeliis expressas ob oculos ipsis proponunt imitandas, nimirùm castitatem, prudentiam, humilitatem, veritatem, pietatem seu deuotionem, obedientiam, paupertatem, patientiam, caritatem, & compassionem seu dolorem; nec ex Basilij, Augustini, Benedicti, Francisci, aut alterius sancti Patris præscripto, sed ex ipsis verbis Euangelicis Regula huius Ordinis est concinnata. Vtuntur veste talari leucophæa, in testimonium vitæ pœnitentis quam profitentur; chlamydem candidam ex humeris in pedes definentem gestant in memoriam virgineæ puritatis Deiparæ, quam æmulantur. Ornantur insuper scapulari rubeo in formam Crucis ante pectus adaptato, memoriæ Passionis Dominicæ assiduè in mentem reuocandæ. Eadem verò toto vitæ

decursu sanctissimè transacto, ferè quadragenaria Biturigis quarto die Februarij obdormiuit, anno 1505. & in primo instituti Cœnobio à se ibidem excitato condita est, vt in Chronico obseruauit Aubertus Miræus, cuius verbis licebit addere quod singulis annis in Bituricensi, cæterisque earumdem Monialium Annuntiatarum, vt vocant, Cœnobiis, recitari assolet, eiusdem Beatissimæ Reginæ elogium breue ab illustrissimo Eduorum Antistite Ludouico Donio Attichio, Sammarthanis Fratribus, à R. P. Hilarione Costano, aliisque, qui copiosiùs res eius gestas, virtutésque prosequuntur, descriptum.

Obiit inclyta, & meritis plena, B. Ioanna de Francia, Illustrissima quondam Regis filia, & soror alterius, videlicet Caroli VIII. quæ viro soluta castè viuens, mundo orbata, & diuinis ac sacris addicta, totius Ordinis sacrorum Beneplacitorum Euangelicorum fundatrix & rectrix extitit pientissima: Cuius sacrum pignus Biturigis honorificè sepelitur, miraculis clarens. Porrò nunc Beata in cælis laureata, perpetuò cum Beatis Deo fruitur, die 4. Februarij defuncta, anno Domini millesimo quingentesimo quarto.

Bullam Leonis X. ex ipso autographo originali à me ante annos 14. descriptam, placet hîc subiicere, vt ex ea Lectores intelligant, quo deuotionis affectu cùm beata Ioanna, tum cæteræ Moniales eius filiæ ac sequaces, præcipuas Beatissimæ Virginis Deiparæ virtutes colere hactenus, atque æmulari studuerint, probante in omnibus Sede Apostolicâ.

LEO EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI, ad perpetuam rei memoriam.

Ad ea quæ circa decorem Religionis, & personarum quarumlibet, tam virorum quàm mulierum, sub suaui Religionis iugo, Altissimo famulantium statum salubriter dirigendum tendere noscuntur, paternâ sollicitudine prospicientes, prædecessorum nostrorum vestigiis inhærendo, ea quæ propterea emanarunt approbando & innouando, illarum conseruationi & augmento, ac nouæ regulæ de mandato nostro editioni, pro animarum earumdem personarum salute libenter intendimus, & illas spiritualibus muneribus confouemus; & vt ea quæ pro diuini cultus augmento, & Religionis propagatione, & animarum Christi fidelium salute prouidè facta fuisse comperimus, vt firma perpetuò & illibata persistant, libenter, cùm à nobis petitur, Apostolico munimine roboramus; & alia circa ea statuimus & ordinamus, prout salus animarum personarum earumdem, & piâ personarum, præsertim ex nobili & alti sanguinis stirpe descendentium, ac nobis & Sedi Apostolicæ deuotarum exposcit deuotio, & id in Domino conspicimus salubriter expedire.

Dudum siquidem felicis recordationis Alexandro Papæ sexto prædecessori nostro, pro parte B. memoriæ Ioannæ de Francia tunc Ducissæ Bituricensis exposito, quòd ipsa, quæ, vt asserebat, à Regio sanguine trahebat originem, B. Mariæ Virginis, cuius ab ineunte ætate continuè deuotissima fuit, virtutum, & suorum præclarè gestorum contemplationi toto cordis affectu intendens, cupiens tunc terrena in cælestia, & transitoria in æterna, felici commercio commutare, congregatis in vnum omnibus, quæ ex Euanglica lectione per eandem Virginem Mariam, dum in hoc sæculo esset, gesta reperiuntur, quandam regulam, secundùm quam aliquæ mulieres virtutes eiusdem B. Mariæ imitari, ac religiosè & honestè viuere volentes in domibus, tam per seipsam Ioannam Ducissam, quàm alios Christi fideles, de bonis à Deo eis collatis, ædificandis, in quibus etiam aliqui Fratres, in loco tamen separato, pro earum spiritualibus & temporalibus obsequiis pro tempore deputari existerent, sub clausura ac cura & regimine Fratrum Minorum de Obseruantia nuncupatorum, Altissimo famulari possent, cum consilio tunc bonæ memoriæ Episcopi Albiensis, ac quamplurimorum proborum virorum illarum partium in sacra Theologia Magistrorum sæcularium & religiosorum ordinari, & confici, & pro regula eiusmodi certas ordinationes, Decem Beneplacita eiusdem B. Mariæ Virginis continentes, quæ perpetuis futuris temporibus obseruari deberent, fieri procurauerat, ac quòd mulieres, sorores & fratres præfati secundùm virtutes eiusdem B. Mariæ Altissimo famulantes nominari deberent, voluerat. Idem Alexander prædecessor volens tam ipsius Ioannæ, quàm Annæ etiam de Francia Ducissæ Borbonij, & ipsius Ioannæ sororis, votis & piis desideriis annuere, & attendens omnia in dictis ordinationibus contenta per

præfatum Epiſcopum Albienſem, Prælatum vtique bonæ & timoratæ conſcientiæ, ac ſingularis doctrinæ & prudentiæ primò, & deinde ex commiſſione ſua per dilectum filium Ioannem Annium, Ordinis Fratrum Prædicatorum,& Theologiæ Profeſſorem, ac ſacri Palatij Apoſtolici Magiſtrum, diligenter & accuratè examinata, & per eos, tanquam canonica, ſalubria, & vtilia laudata fuiſſe; ac per dilectum filium Gilbertum Nicolai, tunc Guardianum Domus Ambaſiæ, Ordinis huiuſmodi Fratrum Minorum de Obſeruantia nuncupatorum, Turonenſis diœceſis, eiuſdem Theologiæ Profeſſorem, & præfatæ Ioannæ tunc Confeſſorem, coram eodem Alexandro tunc perſonaliter conſtitutum. Dudùm etiam examinata & laudata regulam, & ſtatuta, ac ordinationes huiuſmodi per quaſdā ſuas litteras authoritate Apoſtolicâ confirmauit, & approbauit, ac voluit & mandauit illa obſeruari debere, & nihilominus tam eidem Ioannæ, quàm aliis Chriſti fidelibus, domos prædictas ac Monaſteria pro ampliatione dictæ Religionis in aliquibus locis ad hoc conuenientibus, & honeſtis, pro tunc introductis, & aliis introducendis ſororibus, ædificandi licentiam & facultatem conceſſit, illorúmque locis & domibus ac Monaſteriis, & ſororibus huiuſmodi, vt omnibus & ſingulis priuilegiis, prærogatiuis, immunitatibus, exemptionibus, gratiis, fauoribus & indultis Ordini Fratrum Minorum, ac illius domibus & locis per Sedem prædictam, ſub quacumque forma & expreſſione verborum conceſſis eatenus, & in poſterum concedendis, vti,potiri & gaudere liberè & licitè poſſent & deberent; præfatâ authoritate, de ſpecialis dono gratiæ indulſit, & quampluribus aliis priuilegiis, conceſſionibus & gratiis communiuit. Et deinde piæ memoriæ Iulius Papa ſecundus, etiam prædeceſſor noſter, regulam & ordinationes huiuſmodi per alias ſuas litteras dictâ authoritate Apoſtolicâ ſimiliter confirmauit, & approbauit, ac amplioribus fauoribus, gratiis & indulgentiis decorauit. Et ſucceſſiuè per nos accepto quod etiam in Hiſpaniæ partibus, Domino concedente, alia mulierum Religio, quæ Moniales, ſiue ſorores Conceptionis, ſiue de Conceptione B. Mariæ nuncupantur, creuerat, quæ pariter regulam ab eodem Iulio prædeceſſore confirmatam habuerant; & quas quidem mulieres Hiſpaniæ Principes de mandato præfati Iulij prædeceſſoris huiuſmodi ſub cura & regimine dictorum Fratrum Minorum de Obſeruantia, quemadmodum prædictæ de Annuntiata ſiue Decem Beneplacitorum reguntur & gubernantur, regi & gubernari voluerant. Et pro parte ipſorum Fratrum Minorum, ſub quorum cura ipſæ ſorores ſeu Moniales degunt, videntium diuerſa Religionum genera Religioſarum mulierum multiplicari nobis ſuppliciter ſupplicato, vt ex duabus prædictis Regulis à Sede Apoſtolica approbatis, vnam, quam tam de Annuntiata quàm de Conceptione ſorores huiuſmodi ſeruare tenerentur, componi & ordinari facere dignaremur.

Nos attendentes expediens & vtile in Dei Eccleſia fore, atque earumdem ſororum animarum ſaluti expedire, vt ſub vna & eadem regula & denominatione viuerent, & duabus regulis, ad euitandas tot diuerſitates Religionum, quæ verè vna dici poterat, cùm ſub nomine B. Mariæ, ambæ compoſitæ eſſent; per alias noſtras in forma Breuis litteras præfato Gilberto Nicolai Ordinis Minorum huiuſmodi de Obſeruantia nuncupatorum, tunc Generali Vicario Vltramontano dedimus in mandatis, vt ex dictis duabus regulis, vnà cum aliquibus ſacræ Theologiæ Magiſtris, atque Definitoribus Capituli Generalis eorumdem Fratrum Antuerpiæ, Prouinciæ Coloniæ, nouiſſimè celebrati, vnam tantùm Regulam componeret, & huiuſmodi Religionum genera in vnum genus Religionis vniret, & alia mandaret, & faceret, quæ earum ſaluti & Eccleſiæ Dei expedire viderentur, prout in ſingulis litteris prædictis plenius continetur.

Cùm autem, ſicut exhibita nobis nuper pro parte dictarum ſororum ſeu Monialium petitio continebat, idem Gilbertus litteris noſtris prædictis ſibi præſentatis ad illarum executionem formâ ſeruatâ ritè procedens in dicto Capitulo Generali, cum conſilio prædictorum, & quamplurimorum aliorum proborum & doctiſſimorum virorum, ex dictis duabus regulis vnam compegerit & compoſuerit, quæ vtriſque ſororibus & Monialibus huiuſmodi conueniens exiſtit,& in vnum volumen redegerit, & huiuſmodi duo Religionum genera in vnum vniuerit, prout in regula huiuſmodi, cuius tenorem per dilectum filium Ioannem Ferrarienſem, dicti Ordinis Prædicatorum & Theologiæ Profeſſorem, dicti ſacri Palatij noſtri Magiſtrum diligenter inſpici, & de verbo ad verbum præſentibus inſeri fecimus, pleniùs continetur,

pro parte tam fororum huiusmodi, quàm etiam dilectæ in Christo filiæ nobilis mulieris Margaritæ de Lotharingia Ducissæ Alenconij, quæ ad præfatam gloriosissimam Virginem Mariam, ac sorores & Ordinem huiusmodi singularem gerit deuotionis affectum, nobis fuit humiliter supplicatum, vt regulæ prædictæ de duabus in vnam de mandato nostro compactam, pro illius subsistentia firmiori robur Apostolicæ confirmationis adiicere, aliásque in præmissis opportuna prouidere de benignitate Apostolica dignaremur.

Nos igitur qui Religionis propagationem, ac diuini cultus augmentum, & animarum salutem nostris potissimùm temporibus, supremis desideramus affectibus, ac ad ipsam B. Virginem etiam semper gessimus & gerimus singularem deuotionis affectum, attendentes omnia & singula in dicta regula, vt præfertur, de duabus in vnam redactâ, contenta, & per præfatum Magistrum dicti Palatij diligenter & accuratè examinata, & per eum tanquam canonica, salubria, & vtilia laudata fuisse, huiusmodi piis & honestis nobis, vt præfertur, porrectis supplicationibus inclinati, regulam prædictam sic ex duabus in vnam, vt præfertur, de mandato nostro compactam, ac omnia & singula in ea contenta authoritate Apostolicâ tenore præsentium approbamus, & confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, illámque & illa per vtrasque sorores Ordinis huiusmodi, tam in Galliæ quàm Hispaniæ, & quibusuis aliis mundi partibus, nunc & pro tempore existentes, in virtute sanctæ obedientiæ obseruari, & sub vna & eadem regula & denominatione, videlicet Beatæ Mariæ Virginis perpetuò viuere, & nuncupari debere decernimus; & nihilominus omnia & singula priuilegia, immunitates, concessiones, gratias etiam Christi fidelibus de ædificando domos seu Monasteria Religionis & Ordinis huiusmodi, in quibusuis mundi partibus, in locis ad hoc conuenientibus, & alia omnia tam per Alexandrum & Iulium prædecessores nostros huiusmodi, quàm etiam per nos concessa, authoritate & tenore prædictis confirmamus, approbamus, & innouamus, ac Fratribus ipsis, vt perpetuò de dictis Monialibus & sororibus curam & regimen habeant, & eisdem sororibus & Monialibus, tam in Gallia quàm Hispania, & vbilibet existentibus, vt dictis Fratribus, qui pro tempore ipsis sororibus per habentes authoritatem præficientur, obediant & pateant, ac perpetuò subiiciantur, ipsísque Fratribus pro obsequiis earumdem sororum pro tempore deputatis, quòd in dictis locis manere, & ab eisdem sororibus vitæ subsidia sine aliquo conscientiæ scrupulo liberè & licitè percipere possint & valeant, præcipimus & mandamus, eísque concedimus & indulgemus, non obstantibus præmissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, necnon statutis & consuetudinibus dicti Ordinis Fratrum Minorum, iuramento, confirmatione Apostolicâ, vel quâuis firmitate aliâ roboratis, cæterísque contrariis quibuscumque. Cæterùm, quia difficile foret præsentes litteras, & omnia in eis contenta in quibusuis locis vbi expediens fuerit, deferre, volumus, & eâdem authoritate decernimus, quòd transumptis earum manu alicuius Notarij publici confectis, & subscriptis, & sigillo alicuius Prælati munitis, plena vbique fides in iudicio & extra adhibeatur, quemadmodum adhiberetur & adhiberi deberet ipsis originalibus litteris, si essent exhibitæ vel ostensæ. Tenor verò dictæ Regulæ sequitur, & est talis.

In nomine Domini. Incipit regula & vita sororum B. Mariæ Virgini[illegible] *Virgo purissima*, etsi plena fuerit omnibus gratiis & virtutibus, tamen no[illegible] Sanctus quòd in Euangelio specialis quædam mentio solùm fieret de de[illegible] tibus. Vnde sorores, quarum regula & vita est, imitari Virginem glorios[illegible] cum humana patitur fragilitas, faciendo scilicet, dicendo, & cogitando, qu[illegible] in Euangelio legitur fecisse, dixisse, & cogitasse, debent cum summa diligentia prædictas decem Virtutes opere complere, vt de illis verè dicatur, qualis mater fuit, tales & filiæ, & sint sorores Virgini conformes corde, verbo, & opere. Verùm, quia primò in Euangelio mentio fit de puritate Virginis, debent etiam sorores primò de puritate & castitate seruanda sollicitè cogitare, & ea opera, dum viuunt, facere, quæ Virgo ex virtute castitatis legitur fecisse. Ex virtute autem castitatis legitur Virgo virginitatem vouisse, & cum virginitate sanctum Ioseph desponsasse, & Gabrielem interrogasse: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Ad exemplum & imitationem Virginis, quæ fuit hortus conclusus totius puritatis, sorores voueant perpetuam cum perpetua clausura castitatem, & verum Ioseph, Dominum IESVM

ſponſum accipiant in perpetua caritate, & nulla verba vani amoris aut dicant, aut à quoquam audiant: ſed per ſuam caſtitatem cum ſolo IESV earum ſponſo velint habere familiaritatem. Ad habendam autem perfectiùs hanc caſtitatem, fugiant ſuſpecta conſilia, nulla etiam habeant verbo, ſcripto, nutu, vel dono ſuſpecta conſortia cum perſona ſæculari, aut religioſa: ſufficiat ſororibus IESVS earum ſponſus, qui pulchrior eſt vniuerſis, & totus deſiderabilis. Eſt autem ſororum clauſura arctiſſima, ſicut & caſtitas puriſſima; quia nec egredi poſſint ad extra, nec aliæ perſonæ ingredi poſſint ad earum Monaſteria. Non tamen infringitur ſororum clauſura, quando fit ingreſſus aut egreſſus, concurrentibus, ex parte ſororum euidenti neceſſitate, & ex parte ſummi Pontificis, Apoſtolicâ conceſsâ authoritate: ſicut nec infringitur, cùm intrat Prælatus pro viſitatione, aut Confeſſor pro Sacramentorum adminiſtratione, & mortuarum ſepelitione; aut Medicus pro infirmarum curatione, aut faber pro neceſſaria rerum reparatione: ſicut etiam non infringitur, quoad egreſſum, quando egrediuntur ſorores ad exemplum Virginis, conſilio Gabrielis, id eſt Prælati, pro noua Monaſterij ſuſceptione, vel antiqui reformatione, aut neceſſaria ſororum tranſlatione.

Maria Virgo prudentiſſima ſemper fuit, & ex prudentia ſua, quæ ſequuntur, fecit. Nam cogitabat qualis eſſet Gabrielis ſalutatio, & conſeruabat omnia verba quæ de Chriſto, aut à Chriſto dicebantur, conferens in corde ſuo; & quia fugit in Ægyptum pro filio conſeruando, non rediens niſi priùs Herode defuncto, & non vadens vbi erat Archelai habitatio. Ad exemplum & imitationem Virginis ſorores debent eſſe tardiloquæ, quia ſolùm ſepties legitur Virgo locuta fuiſſe, debéntque non leuiter loqui, ſed dicenda præmeditari, ſimiliter & agenda, & in corde iugiter conferre, ſi ab eis regula earum obſeruetur, vitáque ipſarum IESV ſponſo placita inueniatur. Nam perfectiſſima prudentia eſt ſcire placere Deo, & cauere ab omni, quo Deus offenditur, peccato; maximè autem fugiant, & caueant ab Herode & Archelao, id eſt, à vitio inanis gloriæ, & impatientiæ. Nam draco occultè inſidiatur, leo apertè iraſcitur. Quæ duo præcipuè fugâ vincuntur. Ad habendam autem perfectiùs hanc Virginis prudentiam, ſeruent ſorores ſtrictiſſimè in receptione Nouitiarum, vt ad exemplum Virginis nulla penitùs ingrediatur in domum Mariæ, & Monaſterium ipſarum, niſi Gabriela aut Ioſepha, id eſt, corpore forti & ſana, mente fideli & catholicâ, carens infamiæ notâ, animo recta & prompta, ad legendum ſufficienter edocta, nulli perſonæ ſæculari vinculo ligata.

Maria Virgo humillima ſemper fuit, cuius Dominus humilitatem reſpexit. Ex humilitate autem, quæ ſequuntur, fecit: nam turbata timuit, laudata à Gabriele, cum humilitate reſpondit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum. Ad exemplum & imitationem Virginis, ſorores fugiant officia & gradus. Nam ſicut labes peſſima in Religione ambitio cognoſcitur, ſic in Religioſa, virtus vera eſſe dignoſcitur, quando exteriùs deſpecta, interiùs lætatur. Vera enim humilitas eſt, lætari, cùm deſpicitur, & triſtari dum exaltatur; numquamque proprio ſenſui credere: nam ſemper dicit, Fiat ſecundùm verbum tuum, & non ſecundùm meum. Quare ſorores in Capitulo & ſuis conſultationibus proprias opiniones non defendant, ſed credant communitati, quæ plus Spiritu Sancto regitur, quàm ſoror vna ſingularis. Dicant ſemper Matri, Fiat mihi ſecundùm verbum tuum; nec ſe excuſent aliquando à Matre reprehenſæ, præcipuè in Capitulo. Ad habendam autem perfectiùs hanc humilitatis virtutem ſorores ſemper diligant & reuereantur Matrem Ancillam, ſicut vicariam Mariæ, quia reuerà ipſa tenet locum Virginis Mariæ. Mater autem Ancilla ſorores ſuas vt cariſſimas filias amet & conſoletur: Singulis Sabbatis teneat Capitulum culparum, in quo cum magna humilitate pœnitentias Matris ſorores recipiant, ſcientes Capitulum pro huiuſmodi culpis purgatorium eſſe. Cum diſcretione autem Mater puniat ſorores, applicando, iuxta exemplum boni Samaritani, oleum cum vino. Sint autem ſollicitæ ſingulæ Matres, vt ſaltem ſemel in anno ſingula earum Monaſteria viſitentur à Prælatis ipſarum. In qua viſitatione præcipuè inquirat Viſitator de caſtitate, dupliciíque clauſura, de caritate & pace fraternâ, de paupertate & humili obedientia, de officio diuino & oratione ſancta.

Maria Virgo veriſſima & fideliſſima fuit, & ex veritate fidéque, ea quæ ſequuntur, fecit. Nam poſtquam filium Dei ex humilitate & obedientia concepit, ad montana aſcendit, & in domum Zachariæ intrauit, ſanctámq; Elizabeth ſalutauit; cui Eliza-

beth dixit: Beata quæ credidisti, quoniam perficientur in te, quæ dicta sunt tibi à Domino. O Virgo verissima, & fidelissima, quanta opera ex fide fecisti? Dominum concepisti, & ad Deum, & Dei fidem conuertere omnes voluisti. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores debent esse in fide fortes, nec aliquam recipere possint in Religionem suam, nisi fuerit Catholica & fidelis, non excommunicata, nec de crimine hæresis suspecta. Nam cùm sine fide impossibile sit placere Deo, quomodo possibile esset quòd in Religione, quæ tota est dedicata ad Virgini & Deo placendum, reciperetur aliqua in fide dubia? Teneantur singulæ Matres cum consilio Discretarum à Domino Papa illum ex Cardinalibus petere in Protectorem, qui est Protector Fratrum Minorum huius Religionis ordinatiçne Apostolicâ Prçlatorum, vt semper subditæ & subjectæ S. Ecclesiæ Romanæ, in fide stabiles obseruent virtutes & beneplacita Virginis Mariæ. Ad habendam perfectiùs veritatis virtutem meditentur sorores, secundùm sententiam deuotorum Virginis veritatem, non solùm fuisse fidei, sed etiam verbi: vnde piè creditur quòd Virgo in salutatione dixerit, *Deo gratias*, vel, *Pax tecum*, propter votum veritatis, quod antè emiserat. Sint igitur sollicitæ sorores, vt in verbis suis sint semper veraces, quia Christus veritas est, qui perdet omnes qui loquuntur mendacium. Vnde sorores perpetuum seruent Euangelicum silentium: Monasticum autem siue Claustrale etiam perpetuò seruent in Ecclesia, Claustro, Dormitorio, & Refectorio. Item à dicto Completorio vsque ad Primam diei sequentis, & quandocumque iussu Matris pulsatur campanella silentij.

Maria Virgo deuotissima semper fuit, & ex deuotione, quæ sequuntur, fecit. Nam Deum attentissimè & lætanter laudabat dicens: Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Singulis annis in Hierusalem ascendebat, & filium sequebatur ad audiendum sermones eius, & cum Apostolis perseuerabat in oratione: sæpéque legitur reuersa in Nazareth. Ad exemplum & imitationem Virginis debent sorores summè artem Deum laudandi & orandi addiscere; nec potest in Religione soror damnati in morte, quæ in vita chorum & orationem amauerit. Habeant, qui ipsis sermones faciant, si possibile sit, saltem in festis solemnibus, quos attentè & deuotè audiant, quia, Qui ex Deo est, verba Dei audit. Nazareth, id est, Ecclesiam frequentent, ad quam semper obedientiis impletis reuertantur. Officium faciant secundùm Ordinarium Romanum, faciendo semel in hebdomada de Conceptione IESV, & semel de Conceptione Matris IESV, nisi occurrat festum solemne, aut duplex, & hebdomada sancta. Festum autem simplex tunc occurrens celebrandum, transeat in festum Commemorationis. Singulis autem diebus, quibus non fit de Beata, fiat de ipsa commemoratio die noctúque, exceptis festis & octauis Domini Sabaoth. Sorores laïcæ pro Officio diei dicant Coronam Domini IESV, quæ continet triginta tria Pater noster, & totidem Aue Maria; & pro Officio B. Virginis, Coronam ipsius, quæ continet sexaginta tria Aue Maria, & septem Pater noster. Sorores verò seruitiales ad extra, sine habitu Religionis commorantes, recipiant tertium ordinem Virginis, & dicant Officium illius Ordinis. Fratres autem apud sorores commorantes, authoritate Apostolicâ possint in Missa & Officio conformare se sororibus, & quantum possibile erit, seruetur à sororibus oratio mentalis tanto tempore, quanto Christus in cruce stetit mortuus. Nam sine mentali oratione perfectio in Religione paruula est, aut nulla. Sorores communicent ordinariè de quindena in quindenam, & in diebus festorum Domini Sabaoth, & Virginis Mariæ, & Cœnâ Domini, primâ Dominicâ Aduentus, & primâ die Quadragesimæ, in festo Omnium Sanctorum, & in festo S. Francisci. Ad habendam autem deuotionem & reuerentiam ad illud dignissimum Sacramentum, de quo singulis quintis feriis saltem commemoratio fiat in Missa, sicut sextâ feriâ de quinque Plagis, nisi impedimentum occurrat alicuius festi, aut octauarum. Prætereà satagant Matres, si possibile est, vt saltem in die Eucharistiæ, & per octauas, iugis memoria & laus habeatur per sorores ad hoc deputatas.

Maria Virgo obedientissima fuit ad Deum, & ad homines propter Deum: vnde ex sua obedientia, quæ sequuntur, fecit. Nam ex obedientia filium Dei conceptum, cùm essent impleti dies purgationis, partum in Templum tulit, par turturum aut columbarum obtulit; Cæsari Augusto obediuit in Bethleem eundo, & ibi profitendo. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores obedire debent Deo, decem eius præcepta obseruando, turtures offerre, veram de peccatis confessionem faciendo;

& columbas, Deum toto corde amando. Item sorores promptè obedire debent Prælatis, Patribus, & Matribus, cogitantes quòd Virgo, quæ ex obedientia Deum conceperat, etiam stans in obedientia, hominis scilicet, Augusti Cæsaris, Deum peperit. Non enim potest soror sine obedientia Deum concipere, aut fructum salutis afferre. Ad habendam perfectiùs obedientiæ virtutem, sorores vnam per electionem communitatis habeant Matrem Ancillam, cui sicut Vicariæ Virginis Matris, cuius locum tenet, obedire debent; & ipsa, tanquam locum tenens Matris Dei, sit exemplar & speculum omnis virtutis & perfectionis. Non dijudicent sorores obedientias Matris, sed promptè obediant, ac si Virgo Maria præciperet. Eligatur etiam à Communitate vna Vicegerens, quæ vices gerat Matris absentis. Debent autem ambæ semper, & vbi non possent bono modo, saltem altera ipsarum manere & stare cum sororibus, præcipuè in choro, oratorio, & refectorio. Eligantur prætereà à Communitate septem Discretæ, quarum consilio, vnà cum consilio Vicegerentis Mater vtatur in arduis rebus, & quæ sint magnæ importantiæ. Mater verò quæ præsumeret in huiusmodi aliquid attentare sine ipsarum consilio, accusetur coram Visitatore, & acriter puniatur. Per Communitatem etiam eligatur vna istarum Discretarum in Matrem Vigilantem, cuius officium est quatuor perficere. Primò, explorare scilicet, si sorores post Completorium sint recollectæ intra clausuram interiorem, & suas cellas. Secundò, significare Matri secretè sorores quæ non sunt recollectæ in cellis. Tertiò, cum Matre Vicegerente, & seniori Discretarum audire scilicet litteras Matris, tam quas Mater mittit, quàm quas recipit. Quartò, ordinare scilicet quæ & quando sorores ibunt ad Confessionale, ita quòd nulla præsumat ire, nisi missa à Matre Vigilante, vel Matre Ancilla, quando aliquis casus specialis occurrit. Cogitent sorores, quòd propter Deum & Virginem abnegauerũt proprias voluntates; & ne sint sacrilegæ, caueant ne sequantur proprias affectiones, sed humiliter obediant Matri, etiam difficilia præcipienti. Sorores in hac Religione nunquam emittant votum professionis ante suæ ætatis quintumdecimum, nec recipiantur ante quattumdecimum, aut post quadragesimum, nisi receptio causam vrgentissimam haberet. Cùm autem sorores faciunt professionem, dicant in hunc modum; In nomĩne Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, & Virginis Mariæ: Ego soror N. promitto & voueo Deo, & Virgini Mariæ, & omnibus Sanctis, & tibi Matri toto tempore vitæ meæ obseruare regulam B. Mariæ Virginis, viuendo in castitate, cum clausura perpetua, & in obedientia & paupertate sancta, obediendo Generali & Prouinciali vicariis Obseruantiæ Minorum, Prælatis per regulam sororibus à Sede Apostolica datis. Et Mater Ancilla respondeat: Si hoc obseruaueris, promitto tibi quòd Maria in morte tua nuptias celebrabit tecum cum filio suo. Et sorores omnes altâ voce dicant, Amen.

Maria Virgo patientissima semper fuit, & ex patientia sua fecit quæ sequuntur. Sustinuit patienter Herodianam, Iudaïcamq; persecutiones: Item filium suum triduò mœsta requisiuit, & inuento filio piâ maternáque locutione dixit: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Ad exemplum & imitationem B. Virginis sorores debent desiderare aliquid pro nomine sui sponsi portare & sustinere, & quotidiè crucem ferre, & lætari atq; gaudere, dum persecutiones multas patiuntur, quia dicit Dominus IESVS: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et, Si compatimur, ait Apostolus, & conregnabimus. Quæ ergo tolerant mala propter Christũ, honorem in cælo recipient cum Christo. Debent etiam confortari, si fortè Deus non tam citò illas exaudiat, aut ab eis inueniatur, & perseuerare quærendo triduò scilicet cõtritionis, confessionis, & satisfactionis. Ad perfectiùs habendam hanc patientiæ virtutem, cogitent sorores quanta Christus pro nobis sit passus, & quod si nihil aduersi & paupertatis sustineant propter Christũ, non possunt peculiares esse amicæ & sponsæ Christi. Felices sorores, quæ desiderant reprehendi & argui, & ex corde optant ab aliis vilipendi, & à cæteris sororibus conculcari, quoniam talium est tegnum cælorum!

Maria Virgo pauperrima pauperrimè semper vixit, & ex paupertate, quæ sequuntur, fecit. IESVM reclinauit in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio; pannis inuoluit, & non ex serico, & vbere suo pauit, carens scilicet delicato & sæculari nutrimento. Ad exemplum & imitationem Virginis debent sorores hanc Euangelicam margaritam amare & obseruare, sine qua ruunt ferè omnia Religionis Monasteria, nec

nec facilè hęc duo ſimul manere poſſunt, diuitiæ & deuotio. Sorores IESVM reclinant in prçſepio, quando amant cellas, & cubilia vilia; pannis inuoluunt, quando groſſis & rudibus pannis induuntur; lacte nutriunt virginali, quando in cordibus ſuis turpes cogitatus non recipiunt. Ad habendam autem hanc ſanctam paupertatem, debent ſorores, quarum paupertas in habendo omnia in communi, & nihil in proprio, attendere ad Nouitias & Profeſſas: vt Nouitiæ nullâ parte recipiantur cũ labe ſimoniæ; Profeſſæ verò vigilẽt ne vltra neceſſarios redditus nouos acquirãt, nec procurẽt, aut emi faciant quæ curioſa ſunt, quin potiùs labores manuum ſuarum manducent, ſicut Virgo faciebat. Mater Ancilla, & omnes ſorores, quantũ poſſibile fuerit, ament & ſequantur operatorium, ſitq; vna campanella propria operatorij, quâ pulſatâ, omnes ſine exceptione, quæ proprias non habent obedientias, diligentiſſimè ad operatorium volent & conueniant, Pſalmos nominum Filij & Matris operãdo perſoluant, deinde ſub ſilentio opus manuale continuent, niſi Mater licentiam loquendi dederit, vel legendi: Nulla autem ſoror præſumat opus agere, niſi quale Mater ordinauerit, & omnes potiùs ea cuſtodiant & ſeruent quæ ſunt cõmunitatis, quàm ea quę ſunt ad vſum particularem ſororibus conceſſa; proindéq; Mater inuigilet, vt neceſſaria ſororibus infirmis & ſanis, prout opus vnicuiq; fuerit, miniſtrentur, ſitque Mater ſine exceptione perſonarum, ne cùm ad vnam oculum iactat, alteram offendat, & congruo tempore prouideat ea, quæ alio tempore inueniri minimè poſſent.

Maria Virgo piiſſima, & miſericordiæ pleniſſima ſemper fuit, & ex miſericordia & pietate ſequentia fecit. Filium lacte nutriuit, ab Herode cuſtodiuit, in Ægyptũ portauit, in Cana Galilęæ vinum poſtulauit, & miniſtros ſalutari doctrinâ illuminauit. Ad exemplum & imitationem Virginis ſorores debent IESVM lacte puritatis, ſanctiſq; cogitationibus, & mundis affectionibus nutrire, opera miſericordiæ ſpiritualia & corporalia implere. Etenim cùm Virginis dicãtur eſſe ſpirituales filiæ & ſorores, debent cum Virgine miſericordiſſima & ipſæ eſſe miſericordes. Vincat hæc Religio cęteras in duobus, in puritate & caritate, ſiue pietate, quia ſponſæ ſunt illius, cuius Virgo Mater eſt, & cuius Pater fœminam neſcit; & quia animam ſuam poſuit, & corpus & vitam dedit pro amicis ſuis. Ad habendam perfectiùs hanc virtutem, cogitent quomodo Monaſterium in quo ſorores mutuò ſe non amant, carcer eſt diaboli, in quo non habitat Chriſtus; quia vbi caritas, ibi Deus eſt. Faciant igitur quotidianum ſermonem, iuxta Virginis primam deuotionem, vt ſcilicet ſint aduocatæ pacis, & errantium ſaluatrices, nec aliena conſiderent peccata, & aliis facilè dimittant, ſi velint ſua ſibi à Domino dimitti. Non capiant oculi Matris requiem, ſi fortè nonnullæ fuerint inter aliquas ſorores lites, aut iurgia, donec illas reconciliauerit; vel ſi fortè difficiles inuenerit ad reconciliationem, trinâ monitione pręuiâ, illas incarcerauerit; ſempérque vnus aut plures apud ſorores habeantur carceres, ſed humani. Super omnia fiat miſericordia infirmis, & talis, qualem ſanè vellent rationabiliter ſibi fieri. Seruent cum caritate paupertatem, quia virtutes ſunt ſorores mutuò conuiuentes, & cohabitantes, nec vna alteram expellat.

Maria Virgo doloroſiſſima in hac mortali vita fuit, & ex compaſſione filij fecit, quæ ſequuntur. Verba Simeonis ſæpè animo reuoluit, iuxta crucem filij morientis ſtetit, vulnera paſſi & loca paſſionis ſæpè conſiderauit, & viſitauit. Ad exemplum & imitationem Virginis ſorores debent in corde aliquem faſciculum myrrhæ crucis portare, & iugiter compati Chriſto, & de fontibus Saluatoris, id eſt, quinque plagis haurire aquas ſalutis; cum Samaritana doctrinam vitæ & veritatis, cum Magdalena lacrymas contritionis & compaſſionis, cum Maria Virgine fontem lacrymarum dilectionis & deuotionis. Ad perfectiùs habendam hanc virtutem compatiendi Chriſto, & eius mortem flendi, debent ſorores ſcire, quòd hæc gratia non inuenitur in terra ſuauiter viuentium. Delicata eſt hæc gratia, nec datur admittentibus mundanã lætitiam. Soror quæ optat ad hanc peruenire gratiam, neceſſe eſt vt abſtinẽter & ſobriè viuat, & corpus duro & vili tegumento veſtiat. Vnde quoad abſtinentiam, ſorores ieiunent ieiunia Eccleſiæ, & feriis ſextis, & Sabbato, toto tempore vitæ ſuæ, inſudéntq; vt in cibo & potu ſine exceſſu vitam ꝑgant. Liceat eis tèr in hebdomada, ſcilicet feriâ primâ, 3. & 5. vti carnibus in prandio tantùm: nullo autem tẽpore ſanæ carnibus veſcantur in cœna. Sorores verò quæ ieiunare voluerint in Aduentu & Quadrageſima, Chriſti & Apoſtolorũ, benedictæ ſint à Virgine; nullæ tamen hoc tempore Aduentus & Quadrageſimarum duarum prædictarum ieiunent, niſi ad beneplacitum &

discretionem Matris Ancillæ. Quantum ad habitum, debet habitus sororum esse vilis, & talis coloris, qualem fertur Virgo habuisse, & quali legitur Christus indutus fuisse. Nam fuit à Matre veste inconsutili coloris, vt dicitur, cinerei indutus, & Caiphâ lutoso turpi & nigro velatus, ab Herode veste alba derisus, à Pilato vero rubeâ siue coccineâ illusus. Conformiter sorores quæ sponso suo & Matri eius conformari debent cogitatu, & gestu & actu hos quatuor colores portent, & vbi Matribus expedire videbitur, etiam in capite similitudinem coronæ gerant. Habeant igitur in habitu colorem cinereum, in velo nigrum: nam & Virgo mortem filij lugebat velum nigrum ferendo, in scapulari verò & mantello gerant alios duos colores, scilicet album in mantello, & rubeum siue iacinctium in scapulari. Verùm quia hilarem datorem diligit Deus, & sorores quærit Christus, quæ sibi seruiant cum gaudio, omni amoto scrupulo, aut inquietudinis vel timoris nubilo, sciant sorores ad omnia supradicta se obligatas obligatione pœnæ vel disciplinę: obligatione autem peccati aut culpæ non sint obligatæ sorores, nisi ad septem, quæ sequuntur: Ad Castitatem, clausuram, obedientiam, paupertatem, officium Diuinum, religionis habitum & regulare iejunium. Est permissum Matri, cum consilio Discretarum & Confessoris, vt possit dispensare cum tribus vltimis, vt scilicet infirmæ aut debiles, aliæque sorores aliam causam legitimam habentes, iudicio Matris & Confessoris, vnà cum Discretis, non teneantur pro tempore ad tria vltima supradicta.

Nunc verò finem regulæ in verâ perseuerantiâ faciat vltimum verbum de Mariâ Virgine in sacrâ positum scripturâ, quod est: *Erant omnes perseuerantes in Oratione cum Mariâ Matre IESV.* Perseuerent ergo sorores in obseruantiâ suæ regulę secundum exemplar quod monstratum est illis in Virgine, quia soror, quæ perseuerauerit vsque in finem, salua erit, & in gloriâ æternâ regnabit cum IESV sororum sponso, & cum omni virtutum exemplari perfectissimo Virgine Mariâ. Amen.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, confirmationis, decreti, pręcepti, mandati, concessionis, indulti & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo quintodecimo, vndecimo Kalendas Iunij, Pontificatus nostri anno tertio.

ALIA BVLLA EIVSDEM PAPÆ
data anno MDXVII.
Ex ipsomet originali pariter descripta.

LEO Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis in Christo filiabus matribus Ancillis nuncupatis & aliis sororibus Monasteriorum vbilibet consistentium ordinis Beatæ Mariæ Virginis, salutem & Apostolicam benedictionem. Regulam profitentibus ordinem Beatæ Mariæ Virginis, quem nos profitemur aliàs traditam & per felicis recordationis Alexandrum Papam VI. prædecessorem nostrum approbatam & confirmatam ac declaratam & quam nos ob sinceram deuotionem, quam ad eandem Virginem Dei genitricem semper gessimus & gerimus multiplicibus gratiis, priuilegijs, fauoribus & indulgentiis auctoritate Apostolica tenore præsentium approbamus & etiam confirmamus ac ampliamus, illamque per vos puro corde & pura mente & cum debita veneratione seruandam pręsentibus insertam ad vos duximus transferendam, cuius regulæ & vitæ vestræ tenor sequitur & est talis.

In primis & ante omnia præ oculis vestris continuè ipsam Virginem habeatis iactantes cogitatus vestros & aspectus in ipsam sicut Magi in stellam. Sit Virgo exemplar vestrum, sit oraculum, sit regula, & nullum aliud studium habeatis, nisi & Virginem imitando perfectè sponso vestro placeatis. Hæc est enim prudentia vestra, consilium, vocatio, religio & finis, vt Deo sincerè per Virginem placeatis. Verùm quia modus Virginem imitandi, & ad illius exemplum Deo placendi qui in Regula vestra positus est, totus ex Euangelio sumptus est, necesse habetis ea scire quæ Euangelium dicit Virginem habuisse, cogitasse, dixisse, vel fecisse. His enim quatuor mo-

dis affertur in Euangelio nobis Virgo elucidabilis & imitabilis, quam teste scriptura si elucidauerimus, vitam æternam habebimus. Scitote igitur, dilectæ filiæ, & in memoria semper habetore, quòd quamuis Virgo Maria plena fuerit omnibus gratiis & virtutibus, Spiritus tamen sanctus voluit & fecit, quòd ab Euangelistis solùm decem commemorarentur. Has decem virtutes quas teste Euangelio Virgo habuit, debetis habere, & omnia quæ per illas Virgo legitur cogitasse, dixisse aut fecisse, debetis cogitare, dicere & facere, & ita secundùm quamlibet harum virtutum tripliciter habetis Virginem imitari corde, ore & opere: in quo profectò stat & consistit omnis perfectio & regulæ vestræ vera completio.

Capitulum I. De virtute Castitatis Mariæ Virginis inter virtutes eius primò in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam debent Virginem tripliciter imitari.

Mariæ Virginis dinumerare in speciali omnes virtutes non possumus. Illas igitur solùm commemorabimus quæ specialiter in Euangelio commemorantur, in quo legimus primò virtutem puritatis esse commemoratam, vt sciant sorores, quòd primò habent intendere & omnem sensum applicare vt ad exemplar Virginis tanquam veræ sponsæ suo sponso placeant in castitate, & ea cogitent, dicant & faciant quæ Virgo legitur in Euangelio ex puritate cogitasse, dixisse, aut fecisse. Legimus autem in Euangelio Virginem ex sua virginali puritate, vt Deo placeret perfectissimè, primò virginitatem vouisse, secundò sanctum Ioseph desponsasse & tertiò Gabrielem interrogasse dicendo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Sorores ad exemplar & imitationem Virginis, vt Christo sponso suo placeant, voueant cum perpetua clausura perpetuam castitatem, & verum Ioseph, scilicet I E S V M, accipiunt in sponsum in perpetua charitate, & tertiò nulla vana quærant & nulla verba vani amoris aut dicant, aut audiant, quia cum solo I E S V earum sponso quærunt habere familiaritatem. O quàm dulciter & lætanter morietur soror illa quæ in vita sua nullum præter I E S V M amatorem habuit! Ad habendam autem perfectius hanc castitatem, fugiant sorores otium, crapulam, suspecta consortia & consilia, vultus corporisque ornatum, vocalem cantum vt hominibus placeant, solique suo sponso placere quærant & studeant qui totus est desiderabilis, amabilis & pulchrior vniuersis. O quot animas ocium & crapula perdiderunt: O quot consilia, familiaritates, literæ, munuscula infecerunt & damnarunt! O quot conscientias vultus cantúsque ad malum deduxerunt! Felix illa soror quæ dicere corde & ore potest: I E S V S amor meus, I E S V S sponsus meus, I E S V S Deus meus & omnia. Est autem sororum clausura arctissima, sicut & castitas pu[r]issima: quia nec egredi possunt ad extra, nec aliæ personæ ingredi possunt ad intra in ipsarum Monasteria. Non tamen infringitur sororum clausura: quando intrat Prælatus pro visitatione, aut Confessor pro sacramentorum administratione & animæ commendatione, mortuarúmque sepelitione, vel Medicus pro infirmarum curatione, aut faber pro necessaria rerum reparatione. Similiter non infringitur clausura sororum quoad egressum, quando sorores egrediuntur ad exemplum Virginis, consilio Gabrielis, id est consilio & obedientia Prælati pro noui Monasterij receptione vel annqui reformatione, aut necessaria sororum translatione. O quam speciosum & spatiosum regnum soror recipiet in futuro sæculo, quæ in hoc mundo propter Christum se inclusit atque incarcerauit in claustro, maximè si clausuram non solùm localem, verum etiam cordialem seruauit, scilicet per fenestras sensuum, nihil vanum intrare permittendo & corde ad extra per affectionem non exeundo, sed intus solum I E S V M toto corde & affectu amando, & in illo solo delectationem & consolationem quærendo.

Capitulum II. De virtute Prudentiæ Virginis secundo loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere, & secundùm illam Virginem tripliciter imitari.

Maria Virgo prudentissima semper fuit, & ex prudentia sua, vt Christo placeret quæ sequuntur, cogitauit, dixit vel fecit. Nam cogitabat qualis esset Gabrielis salutatio, & conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo, & fugit in Ægyp-

tum pro filio conseruando, nec rediit inde nisi prius Herode defuncto, & quintò fugit à loco vbi erat Archelai habitatio. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores, vt placeant Christo & Virgini non debent leuiter loqui, sed esse tardiloquæ, quia solùm septies legitur Virgo locuta fuisse, debéntque dicenda præmeditari in corde, antequam ore fari, vt ad exemplum Virginis caueant à verbis otiosis, & ab omni mendacio, quia perdet Deus omnes qui loquuntur mendacium. Vnde in hac Religione sorores perpetuum seruant silentium Euangelicum, Monasticum autem siue Claustrale seruant, sicut fuerit à suis Prælatis statutum. Et cum perfectissima sapientia & prudentia in hoc consistat vt sciat quia placere Deo est cauere ab omni quo offenditur Deus peccato, debent sorores iugiter conferre in corde suo quomodo ab eis regula Mariæ Virginis obseruetur, & si vita illarum coram IESV munda & placita inueniatur: maximè tamen debent sorores cauere ad exemplum Virginis ab Herode & Archelao: non enim vacat mysterio quòd solùm hos duos Reges legitur Virgo fugisse. Nam per Herodem vitium carnis, & per Archelaum vitium ambitionis significatur. Hæc autem duo peccata meliùs fugâ quàm pugnâ vincuntur, dum scilicet soror fugat omnem familiaritatem & abhorret omne officium seu superioritatem. Tunc autem dicitur soror redire defuncto Herode, quando sic est in ea mortua caro & fugata ambitio, vt officia quæ recepit per solam vim obedientiæ recipiat. Ad habendam autem perfectiùs hanc Virginis prudentiam seruent sorores strictissimè in receptione nouitiarum, aut nullæ penitus ingrediantur in domum & Monasterium Mariæ, nisi Gabrieles, id est Angelicæ scilicet mente ac corpore, fortes, fideles & Catholicæ, sine nota infamiæ, ad legendum sufficienter edoctæ, & nulli personæ sæculari vinculo ligatæ.

Capitulum III. De virtute Humilitatis Virginis tertio loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam Virginem tripliciter imitari.

Maria Virgo humillima semper fuit, cuius Dominus humilitatem respexit. Ex humilitate autem sua vt Deo placeret cogitauit, dixit & fecit quæ sequuntur: Primò turbata fuit, siue timuit laudata à Gabriele, & secundò cum humilitate respondit Gabrieli dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores timeant & turbentur, dum laudantur, aut in aliquo officio ponuntur. Vera enim humilitas tunc esse in sorore dignoscitur, quando laudata exterius, interius tristatur & turbatur; sicut vera superbia in ea esse non ambigitur, quando in officio sublimata, vel ab aliquo laudata exhilarescit & lætatur. Humiliter sorores in capitulis & consultationibus se gerant, non se excusent, aut defendant, proprias opiniones supra illam communitatis non præferant, nec affectiones proprias sequantur, sed semper dicant: Fiat mihi secundùm verbum tuum & non secundùm meum. Ad habendam autem perfectiùs hanc humilitatis virtutem sorores habeant vnam Prælatam, cui obediant & quam diligant & reuereantur, sicut vicariam Mariæ Virginis, quia reuera ipsa tenet locum illius, & ideò non secus accipiant obedientias matris quàm si ab ore Virginis proferrentur, caueántque summopere, ne obedientias matris dijudicent, sed simpliciter obediant. Mater autem Ancilla sorores suas vt carissimas filias amet & consoletur. Singulis Sabbatis ordinariè teneatur capitulum culparum, in quo cum magna humilitate sorores recipiant pœnitentias Matris scientes huiusmodi capitulum esse purgatorium sororum humilium Cum discretione autem Mater puniat sorores applicando iuxta exemplum boni Samaritani oleum cum vino. Sint autem sollicitæ singulæ matres, vt saltem semel in anno singula Monasteria earum visitentur à Prælatis ipsarum, in qua visitatione præcipuè inquirat Visitator de castitate & triplici clausura, de charitate & pace fraterna, de paupertate & humili obedientia, de officio Diuino & oratione sancta. Et poterit Visitator in sua visitatione si causam sufficientem inuenerit iudicio communitatis deponere Matrem.

Capitulum IV. De virtute Fidei Virginis quarto loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere, & in qua debent Virginem tripliciter imitari.

Maria Virgo fide firmissima fuit, & ex fide sua vt Deo placeret, cogitauit, dixit, aut fecit quę sequuntur. Nam Filium Dei fide humilitate & obedientiâ concepit, ad montana ascendit & in domû Zachariæ intrauit sanctámque Elizabeth salutauit & quintò credidit dicente sancta Elisabeth Virgini: Beata quę credidisti, quoniam perficientur in te quę dicta sunt tibi à Domino. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores, vt Christo placeant, debent esse fide fortes, quia sine fide impossibile est placere Deo, IESVM concipere, aut in montanâ perfectionis ascendere, aliquid boni in domo Zacharię id est Ecclesia vel Religione facere aut Beatam Elizabeth salutare id est participem Sanctorum & Ecclesię bonorum esse. Nulla potest recipi in religione ista nisi fidelis & Catholica de nulla hęresi suspecta, nec ab Ecclesia Romana excommunicata. Nam cùm impossibile sit sine fide placere Deo, quomodo fieri posset quòd aliqua reciperetur in ordine isto qui totus dicatus est ad placendum Deo nisi fidelis esset & orthodoxa. Ad habendum perfectiùs hanc fidei virtutem summè caueant sorores ne se immisceant quibusdam curiosis vel scrupulosis phantasiis de fide, sed simpliciter credant sicut credit sancta mater Ecclesia. Teneantur autem Matres petere à Domino Papa vnum de sanctæ Romanę Ecclesię Cardinalibus, qui sit Protector huius Ordinis, vt sorores semper obedientiam & reuerentiam debentes sedi Apostolicæ subiectæ sint Ecclesiæ Romanæ, quatenus stabiles in fide obseruent virtutes & beneplacita Virginis Mariæ.

Capitulum V. De virtute Deuotionis siue Orationis Virginis quinto loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam Virginem tripliciter imitari.

Maria Virgo deuotissima semper fuit, & vt Deo placeret ex deuotione quæ sequuntur cogitauit, dixit aut fecit: nam Deum attentissimè & lætanter laudauit dicens: Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Singulis annis in Hierusalem ascendit, Filium sequendo illius sermones deuotissimè audiuit, sæpe in Nazareth rediit, & quintò cum Apostolis in oratione perseuerauit. Ad exemplum & imitationem Virginis debent sorores vt Christo placeant super omnia addiscere artem & scientiam Deum laudandi & orandi, officium diuinum dicant secundum Ordinarium Romanum & singulis diebus faciant de Virgine Maria, iuxta vocationem suam, nisi Dominica aut Festum duplex, vel aliud quod colitur à populo & clero occurreret. Vbi verò Monasteria sororum fundata sunt de Annunciatione, Conceptione, Eucharistia, Compassione, siue sanctæ Mariæ de Pietate, aut sanctæ Mariæ de Doloribus, aut de Consolatione, vel sanctæ Mariæ de Virtutibus, & huiusmodi, dicant sorores officium de huiusmodi ipsarum fundatione. Festa autem quæ sunt de Kalendario Romano alia à prædictis transeant per Commemorationem. Singulis autem diebus quando non fit de Beata Virgine, fiat de ipsa Commemoratio singulis horis diurnis & nocturnis. Conceditur autem fratribus apud sorores commanentibus, vel seruientibus, quòd possint auctoritate Apostolica in Missa & officio se conformare sororibus. Sorores autem Laicæ pro officio diei dicant Coronam Domini IESV quæ triginta tria Pater noster, & totidem Aue Maria continet: pro officio verò Virginis dicant Coronam maximam B. Mariæ quæ continet septuaginta duo Aue Maria & septem Paternoster. Sorores verò & fratres seruitiales ad extra commorantes habitum religionis non deferant & pro officio suo dicant officium tertii Ordinis Mariæ Virginis: de quo ordine semper existant. Sorores communicent ordinariè de quindena in quindenam, & in diebus Domini Sabbaoth & Mariæ Virginis, in Cœna Domini, Prima Dominica Aduentus & prima die Quadragesimæ, in Festo omnium Sanctorum & in Festo Diui Patris Francisci, cuius Ordinis Prælati & Fratres per sedem Apostolicam habent regere sorores huius Religionis: Ascendant sorores in Hierusalem mentali & non solùm vocali orationi vacando, satagant matres vt sermones habeant, præcipuè in Aduentu & Quadragesima & singulis magnis totius anni festiuitatibus, quos attentè & deuotè

audiant, quia soror quæ ex Deo est, verba Dei audit. In Nazareth redire est in cellam vel in Ecclesiam, completis obedientiis mox redire, vt tempus inutiliter non expendant & meritum non perdant quod acquisierant: Perseuerare verò in oratione est Ecclesiam & officium Diuinum frequentare. Ad habendam verò perfectius hanc virtutem orationis ament sorores hæc duo super omnia, chorum scilicet & dignissimum Eucharistiæ Sacramentum. Sint vigiles matres & verbo & exemplo doceant sorores hæc duo quærere; & quando possibile erit iudicio matrum per totas octauas Eucharistiæ fiat iugis laus tanti sacramenti per sorores ad hoc per matres deputatas. Præcipua enim deuotio Virginis fuit ad Missam, siue ad dignissimum Sacramentum altaris.

Capitulum VI. De virtute obedientiæ Virginis sexto loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam tripliciter Virginem imitari.

Maria Virgo obedientissima semper fuit tam ad Deum, quàm ad homines propter Deum, vnde ex sua obedientia vt Deo placeret quæ sequuntur cogitauit, dixit aut fecit. Nam ex obedientia Deum concepit, & cùm impleti essent dies purgationis, filium suum in Templum tulit, par turturum aut columbarum obtulit, Cæsari obediuit in Bethleem eundo, & quintò ibidem professionem fecit se subiectam Imperatori profitendo. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores vt Christo placeant obedire debent Deo, decem eius præcepta implendo, turtures offerre, veram confessionem de suis peccatis faciendo; similiter & columbas, Deum toto corde diligendo, & Deo post diem completam, antequam vadant ad lectum opera sua præsentare, rationem reddendo. Debent etiam sorores propter Deum obedire suis Prælatis, patribus & matribus cogitando quòd Virgo, quæ ex obedientia conceperat, etiam stans in obedientia hominis scilicet Augusti Cæsaris, Dominum peperit. Nam sine obedientia non potest soror bonum concipere, nec bonum opus parere & facere. Ad habendam autem perfectius obedientiæ virtutem tenentur sorores per electionem communitatis vnam habere Matrem Ancillam, & illi firmiter obedire: & quia huiusmodi Mater locum tenet Virginis, debent sorores talem eligere quæ sit vas electionis, virtutis & totius perfectionis: Eligatur præterea à communitate vna Vicemgerens, quæ scilicet vices gerat Matris absentis. Sint autem istæ duę semper cum suis sororibus maximè in Choro, Operatorio & Refectorio, & vbi ambæ non possent, saltem vna illarum semper ibidem cum sororibus stet. Eligantur præterea à communitate ad minus septem discretæ, quarum consilio vna cum Vicegerente semper vtatur Mater in rebus arduis & magnę importantiæ. Mater verò quæ præsumeret in huiusmodi absque prædictarum consilio aliquid attentare, accusetur coram visitatore, & acriter puniatur. Recordentur sorores, quòd propter Deum quando ad Religionem venerunt, voluntates proprias abnegarunt, & quod sacrilegæ fiunt quando proprias voluntates & affectiones resumunt. Nulla emittat votum professionis ante ætatis suæ annum quintumdecimum, nec recipiatur ante quartumdecimum aut post quadragesimum, nisi receptio causam vrgentissimam haberet. Cùm autem sorores faciunt professionem, dicant in hunc modum.

In nomine Sanctæ Trinitatis Patris & Filij & Spiritus Sancti dignissimæque Virginis Mariæ Dei Matris, ego soror N. promitto & voueo Deo ac Virgini Mariæ & omnibus Sanctis & tibi Mater toto tempore vitę meę obseruare regulam Beatæ Marię Virginis viuendo in castitate cum perpetua clausura, & in obedientia atque paupertate sancta conformando mores meos ad regulam eo obligationis genere quo regula & per regulam sorores obligantur. Mater verò dicat: Si hæc obseruaueris, promitto tibi quod Dominum IESVM sponsum habebis in cœlis. Et omnes sorores assistentes respondeant alta voce. Amen.

Capitulum VII. De virtute Paupertatis Virginis septimo loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam tripliciter Virginem imitari.

Maria Virgo pauperrima pauperrimè semper vixit, & ex paupertate, vt Deo placeret quæ sequuntur cogitauit, dixit aut fecit. Nam hospitata fuit in loco pau-

pereulo, quia non erat ei locus in diuersorio, Iesum reclinauit in præsepio cum boue & asino, pannis inuoluit & non exserico, & quartò vbere suo pauit carens alio pro filij alimento. Ad exemplum & imitationem Virginis debent sorores hanc Euangelicam margaritam paupertatis amare & obseruare, sine qua ruunt ferè omnia Religionis Monasteria: nec facile hæc duo in vno inueniuntur Monasterio scilicet diuitiæ & deuotio. Sorores tanquam peregrinę morantur in Monasterio sicut in non suo domicilio, Monasteria sua & ædificia sine curiositate & sumptuositate construantur. IESVM reclinant in præsepio quando amant cellas & cubilia vilia: inuoluunt pannis quando rudibus & grossis induuntur: lacte nutriunt virginali quando in cordibus suis turpes cogitationes non recipiunt. Ad habendam perfectius hanc sanctam paupertatem vt Christo placeant debent sorores quarum paupertas est habere omnia in communi & nihil in proprio, attendere ad duo: primò ad nouitias, vt nullo pacto recipiantur cum labe simoniæ: secundò attendant ad possessiones & redditus, vt scilicet non emant aut recipiant, vel quærant superfluos, nec aut alia pro vestimentis aut curiosis operibus; sed studeant tum propter otium euitandum, tum vt labores manuum suarum manducent, tum vt sequantur Virginem quæ suis manibus laborabat, sequi operatorium, pulsatáque campanella operatorij omnes sorores sine exceptione non habentes particulares obedientias, ad illud volent & conueniant, ibique operando psalmos nominis IESV & nominis MARIÆ persoluant: deinde sub silentio opus manuale continuent. Mater tamen si viderit expedire, potest dare licentiam sororibus vt loqui valeant, vel vt vna alijs operantibus aliquid legat. Nullum autem opus in operatorio fiat nisi quod Mater iusserit, & potius debent omnes custodire res communitatis, quàm quę sunt concessę vni sorori particulari, vigiletque Mater vt prouideatur singulis maximè infirmis, prout vnicuique opus erit, & caueat Mater à speciali affectione, ne dum plus ad vnam aspicit, alteram offendat. Congruo autem tempore fiant prouisiones pro infirmis & sanis, præcipuè illarum rerum quæ alio tempore minimè inueniri possunt.

Capitulum VIII. De virtute Patientiæ Mariæ Virginis octauo loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & in illa tripliciter Virginem imitari.

Maria virgo patientissima semper fuit, & ex patientia vt Deo placeret quæ sequuntur cogitauit, dixit aut fecit. Nam sustinuit patienter Herodianam Iudaicámque persecutionem, filium triduo mœsta quæsiuit & tertiò inuento filio læta quadam & materna loquutione dixit: Fili quid fecisti nobis sic: ecce ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Ad exemplum & imitationem Virginis sorores vt Christo placeant, desiderare debent aliquid pro nomine sui sponsi sustinere & quotidie crucem tolerare & facere, & debent gaudere quando persecutiones multas patiuntur, quia dixit Dominus IESVS: In Patientia vestra possidebitis animas vestras: & Apostolus ait: Si compatimur & conregnabimus. Sorores ergo quæ tolerant mala in hoc mundo propter Christum, honorem recipiunt in cœlo à Christo: debent etiam consolari si fortè Deus non tam cito illas exaudit, vel ab eis inuenitur, & perseuerare IESVM quærendo per triduum, scilicet per contritionem confessionem & satisfactionem, & piè conquerendo debent familiares collocutiones & quæstiones facere Christo sicut sponsę solent facere sponso. Ad perfectiùs habendam hanc virtutem patientiæ cogitent sorores quòd multæ sunt quæ IESVM non inueniunt, quia illum triduo non quærunt, sed biduo, non enim faciunt confessionem bonam & validam, quia aliqua peccata celant & tacent: cogitent pręterea quod nihil sic facit peculiarem amicum IESV sicut propter IESVM lętanter injurias pati.

Capitulum IX. De virtute Pietatis siue caritatis Mariæ Virginis, nono loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & in illa tripliciter Virginem imitari.

Maria Virgo amore ardentissima & pietatis atque misericordiæ plenissima semper fuit, & ex sua charitate vt Deo placeret quæ sequuntur cogitauit dixit vel fecit: Nam filium lacte proprio nutriuit, ipsum ab Herodis persecutione substraxit, in

Ægyptum transferendo, de suo proximo sollicita fuit, vinum in Cana Galileæ postulando, & quartò ministros salutari doctrina instruxit illos monendo & illuminando. Ad exemplum & imitationem Virginis vt Christo placeant sorores debent IESVM lacte nutrire; Sanctis scilicet affectionibus nullum præter ipsum amando & cum nullo nisi cum IESV familiaritatem & consolationem quærendo præterea ipsum deferant in Ægyptum in suis tentationibus, de morte quæ per Ægyptum significatur cogitando: opera verò misericordiæ corporalia & spiritalia faciant per vnum postulatum & documentum datum significata, cùm enim huius religionis sorores sint & dicantur speciales & peculiares religiosæ Virginis Mariæ, debent cum Virgine misericordiæ plenissima, & ipsæ misericordiæ esse plenæ: vincat hæc religio cæteras in puritate, humilitate, & pietate, quia Virgo gloriosa has tres virtutes inter cæteras peculiariter dilexit. Ad habendam perfectiùs hanc virtutem cogitent sorores quomodo Monasterium, in quo se non amant sorores, est Monasterium Diaboli, in quo Christus non habitat, quia factus est in pace locus eius, & quòd sine amore quidquid faciunt, perdunt. Faciant igitur sorores quotidianum sermonem pacis, iuxta primam deuotionem Virginis, vt scilicet pacem semper inter sorores ponant contendentes reconciliando, omnes excusando, & pro pace semper aduocando, facilè dimittant aliis offensas si volunt quod Deus suas illis dimittat, nec aliena videant, sed sua semper ante oculos peccata ponant, quia hæc est veræ charitatis & humilitatis conditio. Mater verò Ancilla sit sollicita quod eius oculi non capiant requiem, nisi prius reconciliauerit sorores inter se litigantes vel odio se persequentes, aut de aliis detrahentes, vel malè loquentes: multas enim animas perdidit lingua maliloqua. Semper autem vnus aut plures in singulis Monasteriis habeantur carceres fortes, sed humani, & infirmis sororibus amplior fiat charitas & misericordia, ita quòd sanæ infirmis faciant & seruiant, sicut vellent sibi rationabiliter fieri & seruiri si infirmæ essent. Debent tamen cogitare quòd virtutes sorores sunt, & charitas non debet expellere à Monasterio paupertatem.

Capitulum X. De virtute Doloris siue Compassionis decimo loco in Euangelio commemoratæ, quam debent sorores habere & secundùm illam tripliciter Virginem imitari.

Maria Virgo dolorosissima & mortis Filij compassione plenissima semper fuit, & vt Deo placeret ex compassione Filij quæ sequuntur cogitauit dixit aut fecit. Nam verba Simeonis: Tuam ipsius animam pertransiuit gladius, sæpe animo reuoluit, iuxta crucem Filij morientis stetit, vulnera Filij sæpe considerauit, & quartò loca Passionis continuè visitauit. Ad exemplum & imitationem Virginis vt Christo placeant sorores, debent in corde iugiter ferre fasciculum myrrhæ; ideo hæc Crucis virtus decima est & vltima, & finalis in ea religiosarum consistit perfectio, quandiu in hac valle miseriæ viuunt. Ad habendam perfectiùs hanc gratiam Crucis & hanc virtutem compatiendi Crucifixo, cogitent sorores quòd hæc gratia non inuenitur in terra suauiter viuentium: vnde soror quæ optat peruenire ad hanc gratiam Crucis, cogitare debet quòd necesse est illi, vt abstinenter & sobriè viuat, & corpus suum vili & duro tegumento tegat, in solo sponso consolationem suam quærat & accipiat, & quod etiam in suo vestimento sui sponsi mors reluceat; vnde quoad abstinentiam sorores debent iejunare toto tempore vitæ suæ sextis Feriis & Sabbato: nam & Virgo illis duobus diebus fuit in luctu & dolore maximo: possunt autem feria prima, tertia & quinta vti carnibus in prandio tantùm: nam serò quandiu sanæ sunt nunquam carnes comedant: vbi tamen aliquæ sorores, habita prius licentia matris vellent iejunare in Aduentu & tribus Quadragesimis scilicet Christi, Mariæ & Apostolorum benedictæ sint à Christo & à Virgine, & à Sanctis Apostolis: quoad habitum verò sororum qui debet esse vilis & grossus, hic seruetur modus vt scilicet induantur professæ sorores modo & formâ quâ fuerunt IESVS earum sponsus & Virgo Mater indui, quatenus sint sorores actu & habitu conformes sponso suo Christo & Matri eius, ita vt tam Mater quàm Filius reluceant in sororum vestibus & habitibus. Verùm quia sponsos & sorores quærit Christus quæ sibi seruiant & Matri eius cum gaudio & pace atque securitate conscientiæ, omni amoto scrupulo & inquietudinis timorisque nubilo, sciant sorores se non obligatas esse obligatione mortalis culpę nisi ad sex: scilicet

ſcilicet ad caſtitatem, clauſuram, obedientiam, paupertatem, ad officium diuinum perſoluendum, & ad ſuæ regulæ ieiunium obſeruandum: ad cætera autem quadraginta Virginis opera in regula deſcripta, non tenentur niſi obligatione pœnæ, vel diſciplinæ. & præterea, quoad duo vltima illorum ſex quæ ſunt obligatoria, poteſt Mater diſpenſare cum conſilio Diſcretarum, & Prælatorum, vel Confeſſoris; ita quòd factâ diſpenſatione, ſorores infirmæ vel debiles, vel aliam cauſam legitimam prædictarum iudicio habentes, non teneantur pro tunc ad Officium dicendum, & ieiunium obſeruandum.

Nunc verò poſtquam omnes modos Euangelicos poſuimus, in quibus poteſt Virgo Maria elucidari, & imitari, finem regulæ in perſeuerantia faciamus: Nam & vltimum verbum in ſacra Scriptura de Virgine ſcriptum eſt, quòd erant omnes perſeuerantes in oratione cum Maria Matre IESV. Perſeuerent ergo ſorores in obſeruantia ſuæ regulæ, quia, quæ perſeuerauerint vſque in finem, ſaluæ erunt. Viuant igitur vitâ Mariæ, & moriantur morte Mariæ, vt perpetuò regnent in cæló cum Maria & Domino IESV CHRISTO, ſororum ſponſo, & filio Virginis Mariæ. Amen.

Verùm quia difficile foret præſentes litteras ad ſingula loca, in quibus de eis fides foret fienda, deferre, Volumus, & Apoſtolicâ auctoritate decernimus, quòd ipſarum tranſſumptis manu alicuius Notarij publici ſubſcriptis, & ſigillo alicuius Prælati, vel perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ, aut Curiæ Eccleſiaſticæ munitis, in iudicio, & alibi, vbi opus fuerit, eadem prorſus fides adhibeatur quæ adhiberetur eiſdem præſentibus, ſi forent exhibitæ vel oſtenſæ. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ approbationis, confirmationis, ampliationis, voluntatis & decreti infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo decimo ſeptimo, octauo Kalendas Auguſti, Pontificatus noſtri anno quinto.

Additiones aliquot à R.P. Gabriele Maria factæ auctoritate Apoſtolicâ, eius manu ſubſcriptæ, & ſigillo munitæ.

Verùm quia non eſſent tantæ auctoritatis & ſecuritatis, niſi dictis adiungerentur cum ſigno meo & ſigillo, loca, & formæ additionum prædictarum auctoritate Apoſtolica factarum; hinc eſt quod ſubſequuntur in ſpeciali, ne fiat mutatio alia, teſte ſigno meo manuali, & ſigillo officij mei.

Additiones factæ ſuper Capitulo quinto.

Additio prima Capitulo quinto, vbi dicitur, Et ſingulis diebus faciant de Beata Maria Virgine iuxta vocationem ſuam, additum, regularem vel localem. Et vbi ſubditur, Dominica, aut Feſtum duplex, aut ſolemne; & vbi additur, Dicant ſorores Officium de huiuſmodi ipſarum fundatione, additum eſt, alternatiuè.

Sequuntur Additiones factæ Capitulo decimo

Primò vbi dicitur, Nam pro quandiù ſanæ ſunt, nunquam carnes, additum eſt, ſine diſpenſatione, comedant. Deinde dum ſequitur de ieiunio in Aduentu Domini, additã priùs licentiâ Matris, additum eſt, & Diſcretarum, & Confeſſoris. Deinde dum ſequitur, Induantur ſorores profeſſæ modo & formâ quâ fuerunt Chriſtus earum ſponſus, & Mater eius induti; additum eſt, ſcilicet griſeo habitu, albo, & rubeo quibus IESVS in paſſione ſua vſus eſt, & velo nigro quo vſa eſt poſt mortem Filij ſui Virgo Maria, quatenus vt in libro. Deinde dum ſequitur, Sciant ſorores ſe non obligatas eſſe niſi ad ſex, additum eſt, niſi ad ſeptem, ſcilicet, ad caſtitatem, clauſuram, obedientiam, paupertatem, ad Officium diuinum perſoluendum, ad ſuæ Regulæ ieiunium obſeruandum, & ad ſuæ Religionis habitum deferendum; & ideò conſequenter additum eſt, quoad tria, vbi fuerat ſcriptum quoad duo, & antè nunc verò poſitum eſt ieiunium ſeruandum, vel habitum deferendum.

FINIS.

ELOGIVM HISTORICVM B. IOSBERTI Monachi. 29. Nouembris.

BEATVS Iosbertus Monachus in Ecclesia sanctæ Mariæ, quæ est Dolo Monasterio, quotidiè decantabat quinq; Psalmos incipientes à quinque litteris ipsius Dominæ, Magnificat, Ad Dominum cùm tribularer, Retribue, In conuertendo, &, Ad te leuaui, vnicuique Psalmo subjungens Antiphonæ vice, Aue Maria, Vers. Post partum, & Collectam, Concede nos famulos, &c.

II. Anno Domini 1186. in festo S. Andreæ cùm Superior ad matutinas preces Chorum circumisset, nec Iosbertum reperisset, ad cellam illius properans, inuenit defunctum, & quinque explicatas rosas ex ore, oculis, auribúsque erumpentes, singulásque vnâ ex illis quinque litteris, & primo versu respondentis Psalmi inscriptas.

III. Attoniti hoc spectaculo Monachi, Archiepiscopum Bituricensem (is eo tempore erat Henricus de Soliaco, sancti Guillelmi decessor) accersierunt, qui tantæ rei nouitate, tantóque exhilaratus miraculo, immensas gratiarum laudes Deo, sanctæque Genitrici reddidit, quæ deuotè sibi seruientes honorare non desinit.

IV. Pontificalibus ergo ornatus indumentis, cereis, crucibus, thuribulis, magnáque stipatus Clericorum & Monachorum catervâ, reuerenter accedens ad defuncti corpus, rosam quæ de ore eius erumpebat, manu suâ tulit, quâ facilè subsequente, cæteræ protinus emarcuêre, pristinúmque decorem amisêre, eâ solâ quam Præsul ex ore veluti decerpserat, viriditatem suam & pulchritudinem conseruante.

V. Summarium hoc debemus diligentiæ Georgij Coluenerij Doctoris Duaceni, qui in Notis ad Thomam Cantipratensem, quod deerat in vulgatis editionibus capitulum restituit in summum decus Biturigum nostrorum, laudémque B. Virginis, in cuius imagine anno sequenti 1187. die 30. Maij, & sequentibus, admiranda prorsus contigêre portenta, de quibus nos plura alibi diximus. Paulò aliter narrantur ista in Martyrologio Gallicano ad hanc diem, vbi, & sequenti, mentio fit Iosciонis Bertiniani, seu Sithiensis apud Morinos Monachi.

ELOGIVM HISTORICVM SANCTI IVSTI. die 14. Iulij.

SANCTVS Iustus cum sancto Vrsino Româ profectus, nondum Bituricas venerat nuntiandæ fidei causâ, cùm graui morbo correptus, nono ab vrbe milliario decessit è viuis, & à Magistro sepulturę mandatus in loco, qui ripę Auarici seu Vrrionis imminet, medio itinere inter Bituricensem vrbem & Regiodunum, ab eóque nomen accepit, *sainct Iust entre Bourges & Dun-le-roy sur la riuiere d'Auron*; cùm anteà, si fas est credere, Vrbs noua, seu Nouauilla diceretur.

II. Inde successu temporis venerandum sancti Confessoris corpus translatum est in Ecclesiam, quæ cùm anteà in honorem sancti Symphoriani Martyris erecta fuisset, cognomen postmodum mutuata est à sancto Vrsino, cùm anno circiter DLXX. è proximis vineis, præsentibus sanctis Præsulibus Probiano Bituricensi, & Germano Parisiensi fuisset cum maximo honore primi Biturigum Apostoli corpus in suburbium Bituricæ ciuitatis deductum.

III. Summarium hoc excerpsimus tùm ex vetustissimo Bituricensis Ecclesiæ Breuiario, tùm ex aliis Historiæ Biturigum nostratium monumentis. Hoc quoque tempore 14. Iulij die recolitur quotannis memoria sancti Iusti in tota Biturigum diœcesi, sub titulo & nomine Confessoris; ideóque mirum mihi prorsus visum est, quòd in supplemento Martyrologij Gallicani adscriptum legitur: Tertio Nonas Nouembris, Ad Vricionem fluuium propè Bituricas natalis sancti Iusti Martyris, qui cum beato Vrsino Episcopo ad vrbem Bituricam proficiscens, milliario nono ab vrbe dissitus migrasset ad Christum, ab eodem sancto Vrsino condignè sepultus est in orientali plaga vrbis. Hæc ibi, quæ pluribus non vacat, excutere.

PASSIO S. LAVRIANI HISPALENSIS EPISCOPI.

Ex Codice MS. Ecclesiæ de Castro Bituricensi.

PRÆFATIO.

PASSIONEM B. Lauriani Episcopi & Martyris solertiâ tuæ sagacitatis compellente, Frater, suscepi corrigendam. Laboriosum quidem opus & difficile, vtile tamen. Cùm perlegissem verò diligentiùs præfati operis seriem, animaduerti scriptoris vitio fuisse deprauatam, & solemnitatem Kalendarum, quibus gloriosum consummauit martyrium illius imperitiâ immutatam. Nam quod sanctus Pontifex Laurianus felix martyrium quarto Nonas Iulias compleuit, testantur Martyrologiorum vetustissimi codices tam Romanorum, quàm Galliarum. Ex quibus prospectis pluribus, sollicitâ inuestigatione placuit inserere huic præfatiunculæ quomodo reperi: *Quarto Nonas*, inquit, *Iulias in territorio Biturigæ ciuitatis vico Vastino, natale sancti Lauriani Episcopi & Martyris, cuius caput Hispalim in Hispanias deportatum est.* Quidam etiam nostri temporis Poëta describens Martyrologium heroïco carmine, per totum annum iisdem Kalendis B. Laurianum martyrizatum asseuerat, inquiens:

Lauriane tenens meritorum nomine quartas, sc. Nonas.

His ita elucidatis, precor obnixè vt hoc opus quod te compellente summo labore peregi, libentissimè suscipias, & si adhuc in eo inueneris corrigendum, manente charitate, emendare non differas.

TEXTVS IPSIVS PASSIONIS EMENDATÆ ab Anonymo scriptore.

BEatissimus igitur Laurianus Pannoniensium territorio oriundus, parentibus quamquam paganis, nobilissimis tamen genere gloriosus effulsit: qui àb ineunte ætate diuinâ gratiâ præuentus, ab his contagiis quibus solet iuuenilis ætas illici, expers fuit. Nam à quodam suæ gentis, suæque parentelæ Catholico adhuc infantulus parentibus insciis sublatus, Mediolanensis Ecclesiæ gremio est delatus, sacróque baptismate renatus, ac Clericus factus, ibidémque liberalibus disciplinis haud mediocriter eruditus, prędictæ Ecclesiæ extitit alumnus. In iuuentutis namq; flore erat in abstinentia strenuus, in eleemosynis largus, in vigiliis pernox, in orationibus assiduus, in ieiuniis fréquens, in recreandis pauperibus solers, in sermone modestus, in ira mitis, in hospitalitate præcipuus, in omni studio specialis militiæ præclarus, fulgenti eloquio illustrans corda fidelium, & spiculo diuini verbi transuerberans tumentia pectora repugnantium perfidorum. His ergo atque huiusmodi proficiendo accrescens robore corporis & animi, vicesimo quinto ætatis suæ anno electus à Clero, testificatus à plebe, Diaconatus suscepit officium.

Interea Episcopus vrbis Hispalis, maximis Arianorum affectus iniuriis, qui viru suæ doctrinæ pestiferę cunctam penè infecerant Hispaniam atque Gothiam perfido Rege Totilâ (*potiùs, vt suspicor, Agilâ, qui tunc in Hispania Vvesegothis præerat*) erroris huius hæresis assertore, finito humanæ vitæ termino, cum palma victricis lętitiæ perennem feliciter adeptus est gloriam. Mansit autem Hispalensis Ecclesia, mater ac metropolis Hispaniæ, biennio fermè absque Pastoris officio, donec Episcopi eiusdem Prouinciæ pariter congregati, B. Laurianum illuc diuinâ prouidentiæ clementiâ ad destruendam pręfatæ hęresis prauitatem, ab Italia directum in eadem vrbe ordinarunt Pontificem. Pastorali itaque super oues Dominicas sumpto regimine, tanta in eo cælestis gratia virtutibus rutilans splendebat, vt sine intermissione salutem vitæ æternæ prædicans, multa illius meritis miranda, operante diuinâ virtute, fierent in plebe.

Egregius igitur Pontifex cùm per decem & septem annos vt robustus præliator

Christi mucrone spiritus, quod est verbum Dei, prædictam hæresim assiduè bellaret, nec vinceret, quodam die Dominico, expletis matutinis laudibus, cùm semiuigilans in stratu suo requiesceret, ante exurgentis lucis crepusculum adstitit ante eum iuuenis præclarus aspectu, in vestibus candidis, vocauítque tertiò blando sermone dicens: Lauriane, Lauriane. Cui beatissimus Pontifex mente vigil respondit: Adsum. Cui iuuenis: Surge, inquit, & recede ab hac plebe maligna; non enim meretur tuo aspectu frui, neque tuis suffragiis muniri: Noli tardare, sed perge velociter; ego enim ero dux itineris tui. Hæc quoque ciuitas sub maximo discrimine erit diebus multis, & atteretur fame, & periclitabitur pessimâ peste, pluuiáque carebit annis septem, donec reliquiis tuis decorari mereatur, tandémque fessa à lenociniis sui sceleris resipiscet. Surgens itaque B. Laurianus, peracto ex more Missarum officio, muniens sese corporis ac sanguinis Christi mysterio, plebem iniquam intrepidus alloquitur vsque in horam diei tertiam. Deinde accepto baculo, muros ciuitatis cum lacrymis circuiens, clamabat dicens: Omnis hæc ciuitas in angustia erit multis diebus, donec diuino respectu visitetur, ac more Niniuitarum pœnitentiam agentes, à prauis erroribus conuertantur. Eadem verò die post occasum Solis exiens ab vrbe, Clusorem venit ad portum, vbi cùm paululùm quiesceret, iuuenis ille qui Hispale eum de itinere monuerat, adfuit dicens: Lauriane, fuge, & cœptum carpe iter, quia Rex crudelis Totila equites veloces post te dirigit, qui te Hispalim reducant. Surgens itaque Clusorem portum egreditur: tantus verò custodes pauor inuasit, vt nullus auderet interrogare, quis es? aut, quo vadis?

Inlucente autem die, dum iter ageret, cœcus quidam in tugurio secùs viam sedens, clamauit dicens: Sancte Dei qui transis, ora pro me nimiùm peccatore, luminibus cordis ac corporis orbato, vt videam oculis, & corde credam, & sequar te. Cui B. Laurianus respondit: Quod postulas, non est meum dare tibi; sed si credis omnia possibilia credenti, à D. IESV CHRISTO merebetis sanari: Attamen si mecum pergere deliberas, da mihi funiculum tuum, & esto comes itineris mei, ego regam gressus tuos. His alloquiis acquiescens cœcus, dedit funiculum in manu eius, & abire iam cœpit. Cúmque non longè adhuc essent ab ipso tugurio, aperti sunt oculi eius, & ait: Obsecro, Papa, quis est iste iuuenis pulcherrimus, qui te præcedit in vestibus niuei candoris? Cernens quoque B. Laurianus quòd cœcus ille videret, ait: Vade, frater, Dominus tecum; tu enim melior me es: En Dominus quem vides, reddidit tibi lumen, illi Deo seruies; rogo tamen vt me sequentibus, neque me, neque hoc signum pandas.

Eâdem verò nocte, monente Angelo, qui in effigie iuuenis eum monere consueuerat, manè consurgens, in portu Helnæ nauem ascendit, atque Massiliam perrexit. Cúmque portam ciuitatis ingrederetur, ecce defunctus efferebatur prædiuitis filius, qui vnicus erat illi. Cernens verò B. Laurianus lugubre funus, quæ sit tanta lamentatio percunctatur. Agnito tandem quid esset, ait: Iste iuuenis non est mortuus, sed dormit. Ad hanc vocem supplex pater aduenit, & exclamat dicens. Sancte Dei, redde vitæ, mihíque hanc charam sobolem, & posside facultatis meæ in felices opes. Cui B. respondit: Diuitias, quas mihi promittis, prout competit pauperibus dispertiri studeto, & quâ horâ hic iuuenis ab hac luce recessit, edicito. Cui dum diceret, hodie post gallicinium; ait B. Laurianus: Desine flere, atque in domum tuam reuertere cum pace, corpúsque iuuenis illuc referri mandato, accensísque luminaribus per totam noctem, præcipe vigilias agere sine lamento: Ego autem vadam ad Basilicam B. Victoris Martyris, & credo fidenter quòd illius orationibus resuscitet Dominus IESVS CHRISTVS filium tuum. Pergens ergo vir plenus Deo ad sepulchrum B. Martyris in orationibus procumbit, noctémque ducens peruigilem, eâ horâ quâ defunctus fuerat, sacro obtinuit interuentu, vt gelidum iuuenis cadauer rediret in vitam. Sancto autem adhuc in oratione prostrato, Angelicus ille iuuenis ex more adfuit, dicens: Lauriane, surge, & maturiùs nauem ascende, & nauiga Romam, quia iuuenis pro quo oras, hâc horâ surrexit; & pater eius hortatur ciues, ac fide eos firmat, vt in ista te retineant ciuitate, quatenus tuo patrocinio protegantur. Surgens ergo sine mora B. Laurianus, Angelo ducente, Italiæ peruenit ad littora, ibidémque quos reperit diuersis infirmitatibus afflictos, cœcos, claudos, mutos, surdos, ac variis languoribus debiles, suis orationibus diuinâ operante virtute, sanauit omnes.

Denique recto tramite cœptum prosperè carpens iter, venit Romam, susceptúsque ab Apocrisario, nuntiatur illius aduentus venerabili Papæ. At ille cum decore iubet eum ad se introduci, imperátque ei Missarum sacramenta publicè in Ecclesia B. Petri peragere: Erat enim solemnitas Cathedræ quinto decimo Kalendas Februarij. Præcepto autem B. Laurianus à Papa mandato respondit: Obedientia quæ senioribus præbetur, Deo exhibetur: Ego autem libentissimè vestris imperiis obediam. Ingrediente autem eo Ecclesiam cum decore Pontificali, tantus odor suauitatis eam repleuit, ac si adueniente B. Petro cum maxima caterua Martyrum multa odoramenta iocundi odoris ibidem redolerent. Post Missarum expletionem, cum immenso Episcoporum, Clericorum, ac nobilium Romanorum comitatu ibat ad prandia, & ecce ad portam Apostolorum Principis iacebat egenus grauatus senio, & contractus vetusto morbo: Erat enim annorum fermè sexaginta trium, cuius à natiuitate genua & brachia ita aruerant, vt nec ambulare, nec palpare quidem valeret: Is confidenter vt sui met misereretur, virum Dei totis nisibus implorat, dicens: Sancte Dei Lauriane, adjuua me; te enim expectant anni miseriæ meæ, vt tuis orationibus mea debilia membra vigorem percipiant. Et protinùs addidit: Adjuro te per eum qui cœcum à natiuitate illuminauit, ne me prætereas. His precibus B. Laurianus commotus, vnà cum Episcopis, ac numerosæ plebis agmine ad Basilicam B. Petri regreditur, atque prolixo diei spatio in oratione prostratus, impetrare meruit, quod deuotè quæsiuit. Veniens denuò ad senem ait: Iube ministris vt te sine mora perducant ad B. Petri limina; illius enim meritis sanaberis. Ad hanc vocem continuò surrexit, diúque quæsitam, quam natiuitas negauerat, senectus promeruit sanitatem.

Dum verò aliquandiù esset Romæ amicabili iussu detentus à venerabili Papa, præmemoratus iuuenis, quem fas est credere Dei Angelum, ei in oratione posito prænuntiauit finem martyrij hoc modo: Lauriane, constans esto, oportet te sepulchrum Confessoris mei Martini inuisere, ibíque oratione perfectâ in territorio Biturico vicum vastæ solitudinis martyrio tuo destinatum adire, qui prisco vocabulo Vastinus nuncupatur: Rex enim Totila apparitores dirigit ad omnes Prouincias, qui te interficiant, & caput tuum Hispalim deferant. Nam Templum in eadem vrbe ædificabitur, in quo caput tuum decenter positum venerabuntur, & sic demùm propitiabor iniquitati eorum, & clemens ero illis, & pluuiam, & fructum terræ tribuam. Viriliter age, Lauriane, ecce merces tua magna nimis. Ad hanc vocem confestim surrexit, atque pernici gressu, lætóque animo, quod iussus fuerat, agere compleuit. Nam ad sepulchrum B. Martini oratione factâ, regressus ad locum sibi destinatum intrepidus venit, ibíque missi sicarij à Rege perfido, caput illius amputauerunt quarto nonas Iulij, ac nimio terrore perterriti, velut amentes, capite relicto, fugere cœperunt. Mirabile dictu! B. Laurianus caput suum in manibus tollens, ibat post eos, clamans more viuentis, & sic dicens: Expectate, Nolite fugere; sed accipientes hoc caput, Hispalim deportate, illíque reddite, qui vos proptereà huc misit: qui accepto capite, osculantes manus eius ac pedes, projecerunt corpus in quandam speluncam, & abierunt. Intereà præfatus Rex Totila B. Benedictum nixus tentare garrulitate vagâ an spiritum prophetiæ haberet, agnitus ab eo, ac vehementer coërcitus, minùs crudelis fuit.

At hi qui caput deportabant, mox vt Gothorum metas intrarunt, tanta inundatio pluuiæ eos præcedens, cunctam Hispaniam intrauit, vt à nemine cunctaretur beatum Laurianum è vestigio Hispalim intrare, atque deinceps illius munimine iugem fieri salutem. Audiens ergo Rex Totila inæstimabilem thesaurum ad munimen totius patriæ aduenire, compunctus corde, accersitis Episcopis cum Sacerdotibus, & Optimatibus, deposito regali indumento, per vniuersam Hispaniam triduanum indixit ieiunium, atque in cinere & cilicio, nudatis pedibus obuiam venit, itinere trium dierum: susceptum caput detulit Hispalim, vbi Episcopus ordinatus fuerat cum magno decore, ac psallentium cumitatu; ædificauítque Ecclesiam in honore illius, vbi posuit decenter illud venerabile caput, & sic ab eadem Prouincia omnis plaga cessauit.

Sanctus autem Eusebius Arelatensis Episcopus, dum consuetè post Matutinas cum Clericis Altaria circuiret, atque diutiùs ad sepulchrum beati Cæsarij Confes-

foris orans iaceret, præstolantibus duobus Diaconibus, finem orationis, vigiliis oppidò fessus contigit vt obdormiret. Cúmque huiusmodi sopore deprimeretur, apparuit ei clarissimus vir mitissimo aspectu in vestibus candidis, & ait: Eusebi, perge velociter in pagum Bituricensium, ad vicum qui Vastinum dicitur, ibique in saltu vastæ solitudinis require speluncam, in qua corpus Martyris mei Lauriani iacet, qui hâc tertiâ die à latrunculis Hispaniæ ibidem decollatus est; qui etiam caput eius, me iubente, Hispalim deferunt, vt per eius gloriosum martyrium eadem Prouincia à longa sterilitate in fœcunditatem mutetur: vestimenta quoque munda tecum tolles in sepulturam. Cùm autem speluncam ingressus fueris, occurrent tibi duo vrsi: tu verò ne timueris, quia ad custodiendum corpus Martyris missi sunt, & ipsi tibi illud ostendent. Et hoc tibi signum: Cùm ad amnem Ligerim veneris, transibis vbi nunquam facultas transeundi fuit. Ad hanc visionem sanctus Eusebius surrexit, & concito gressu iussa perficiens venit ad Ligeris fluuium, inuenítque paruam nauiculam à nemine vnquam visam, in qua erat nauta pulcherrimus aspectu, vestibus indutus pretiosis: qui cùm à sancto Eusebio interrogaretur, vnde, & quis esset? respondit: Cur requiritur nomen, quando non exigitur naulum? Hoc dicto, in puncto temporis amne transmisso nusquam comparuit. Sanctus quoque Eusebius huius mysterij arcanum intelligens, silentium dedit, & ad locum destinatum recto tramite Vastinum peruenit, atque in ostio speluncæ, sicut ostensum fuerat, duos vrsos inuenit, qui depositâ omni feritate, mansueti facti, vultu demisso, vsque ad beati Martyris corpus sanctum Episcopum præcesserunt. Nimirùm prouidentiâ mirabili, tamdiu equos & omnia gyrando custodierunt, donec corpus beati Martyris sepulturæ traderetur. Hoc peracto, capite submisso, quasi benedictionem peterent, redierunt in saltum. Sanctus quoque Eusebius supra corpus beati Martyris Lauriani Ecclesiam in honore beati Petri Apostoli ædificauit, & dedicauit quarto decimo Kalendas Decembris, in loco in quo virtutes multæ fiunt extunc & modò, ad laudem & gloriam Domini nostri IESV CHRISTI, cui est honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Addenda ex Martyrologiis Romano, Bedæ, & Vsuardi.

Quarto Nonas, seu die quartâ Iulij, in territorio Bituricensi, sancti Lauriani Episcopi Hispalensis, & Martyris, cuius caput Hispalim in Hispania delatum est. At Beda eodem die sic habet: In Biturica ciuitate natale sancti Lauriani Martyris, & depositio sancti Dalrici Episcopi & Confessoris.

Ioannes verò Vasæus in Chronico Hispaniæ ad annum 544. hæc habet.

Hoc tempore qui de Sanctis Hispaniæ scripserunt, memoriæ mandant beatum Laureanum Hispalensem Archiepiscopum, natione Pannonium, missis à Totila Ariano tunc in Italia Ostrogothis imperante, qui ipsum occiderent, Angeli admonitu in vltroneum exiisse exilium, ac septem pòst annis, eiusdem Totilæ imperio in Francia capite truncatum. Caput Hispalim delatum, ciuitatem multis calamitatibus, quibus hoc toto septennio laborauerat, asseruisse. Corpus à beato Eusebio Arelatensi Episcopo in Biturensi (lege Bituricensi, & intellige non de ipsa Metropoli, sed de alia quæ Vastinum, *Vatan* appellatur) ciuitate piè sepultum.

PASSIO S. LEOPARDINI MONACHI.

Quam ex codice MS. Siluiniacensis Cœnobij partim descripsit, partim exscribendam curauit R. P. Iac Sirmondus.

PRÆFATIO.

SAPIENTIA Dei Patris, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter, illud cælestis satietatis conuiuium, multis & innumerabilibus relucere facit splendoribus Sanctorum. Qui licet in diuersis sint dissepatati terrarum locis, in illa tamen summæ Trinitatis vnitate, propter testamentum Domini, & leges paternas, permanent in amore fraternitatis, & sic vnus spiritus tetinet eos semper, & vna fides. Talem itaque laudabilis vnanimitatis coniunctionem ille spiritus veritatis & vnitatis perficit, quem solliciti semper seruāt illi in vinculo pacis, quibus vnum corpus & vnus spiritus efficitur in vna spe vocationis æternæ, à quibus vnus Dominus sapitur, vna fides colitur, vnum baptismatenetur. Quibus est enim vnus Deus & Pater omnium, qui supra omnes, & per omnia, & in omnibus præsidet. Hoc istam enim regiam veritatis & salutis viam firmo & libero cursu cucurrerunt beatissimi, verique Dei cultores, Porcianus & Leopardinus. Hi enim carnali adjuncti propinquitate fraternitatis, vterque elaborabat voluntarius, ne in fine dierum perderent laborum suorum salutares fructus.

CAP. I. *Quali patriâ sint nati, & qualem habuerint infantiam.*

Hi etenim beatissimus Porcianus & Leopardinus Aruernensi patriâ sunt nati, & procreati, & pueritiæ suæ tempora quodam maturioris ætatis senili reddebantur moderata, & succrescentem dierum suorum numerum, quotidianis sanctificabant incrementis virtutum, adhærentes Domino IESV plenâ fide, & constanti spe, & perfectâ caritatis dulcedine. Patriæ namque Aruernensis lata & spatiosa amplitudo ab ipsis non solummodò captabat meliorationis & emendationis exemplum, sed etiam multi & innumerabiles populi de longissimis aliis regionibus veniebant ad eorū laudationis famam, quam maiorem esse laudabilioremque acclamabant, quàm audissent, dum ad propria reuertebantur. Multisnamq; & innumerabilibus fidelibus Domini proficientes ipsi ad exequendum æternæ felicitatis donatiuum, venicores veniebant cum exultatione, reportantes manipulos cælestis regenerationis cum maxima laude.

CAP. II. *Qualiter exiit à patria sua.*

In hoc tali laudum studio insimul laborantes beati Deóque dilecti Porcianus & Leopardinus, tandem beati Leopardini placuit animo, vt illi Dominico obediret præcepto: Exi de terra tua, & de generatione tua. Hic etenim beatus Leopardinus de terra & de generatione sua, Aruernensi videlicet, exiit, qui in terra demonstratæ obedientiæ, illud antiquæ benedictionis donatiuum recipere promeruit, quo dicitur: Benedicens benedicam tibi, & multiplicabo te. Audiens namque veridicæ relationis quotidianâ certitudine, quia tempore Theoderici Regis, Biturigis præsidet in Archiepiscopali sede beatus, magnúsque totius Religionis decus Sulpicius Pius laudis nomine, ad eum veniendi viam assumpsit deuoto corde: quem post aliquantos dies inueniens, magnâ ab eo susceptus est dilectione; & cum eo aliquandiù commoratus, indicibili coniunctus est animi familiaritate. In ipsa mutuæ dilectionis sententia permanet ille sanctus Sulpicius, pietatis & misericordiæ eminens columna, & ille sanctus Leopardinus felix aduena. Continuabant diem & noctem in Dei fruitio cœlesti per hoc complacentes magisterio. Vnâ autem dierum sanctus Leopardinus cordis sui desiderium sancto Patri Sulpitio aperuit, indicans ei nunquam se velle foras eius Episcopij terminū habitationem eligere, vel alicubi remane-

re; vnde daretur ei locus in eiusdem confinio, vbi securè & fiducialiter posset seruire omnipotenti Deo.

CAP. III. *De donata licentia redeundi.*

Cuius sanctissimam probitatem Reuerendus sanctus Sulpicius recognoscens, dignum sæculi memoriale, dixit ei: Vade, & vbicumque volueris, in nostro habitare Episcopij termino, securus remane, & cœlesti consolatus adiutorio viue. Acceptâ autem paternæ benedictionis licentiâ, ad illum prædictum Porcianum repatriauit: cui iungebatur non solummodò spiritali, sed etiam carnali dilectione, & fraternitate; cui & itineris sui vias, & prosperitatis suæ causas aperuit, & qualem, & quantum animæ & corporis sui Aduocatum beatum inuenisset Sulpitium insinuauit, & qualiter idem præfatus Pontifex in suo Episcopio eum commanere permisisset, demonstrauit. Qui beatus Portianus fratris sui Leopardini congaudens prosperitati, gratias reddidit Deo omnipotenti, vel quia post aliquanta dierum spatia recepisset eum cum alacritate maxima, vel quia donata fuisset ei licentia commanendi vbicumque ei placuisset in patria Biturigensi, vnde idem beatus Porcianus fratri suo Leopardino multis precibus suasit, ne prolongatæ à se stationis sedem eligeret, sed talem, vt vterque alter alterum in proximo videre potuisset.

CAP. IV. *Qualiter locum Viuaris elegerit in Borbonensi vico.*

Huic præcordiali fraternæ suasionis precatui sanctus vir Leopardinus assensum præbuit, & in Borbonensi vico valdè habilem & delectabilem locum, Viuaris nomine, expetiit: qui fundus erat cuiusdam Principis, nomine Ardei, secundùm Deum, & secundùm sæculum multâ reuerentiâ digni. Hic nobilitatem suæ magnæ potestatis humiliabat sub manu Dei omnipotentis. Vndè quilibet Christianorum fidelissimè complacebat expetere illius consolationis manum, cum beneplacito animo. Audiens autem sanctus Dei Leopardinus prædictum fundum à variis ipsius Ardei esse potestatis, supplex eum adiit, deprecatúsque est eum, vt in Oratorio, quod erat in honore Dei & sancti Symphoriani consecratum, liceret ei persoluere Domino quotidianæ laudationis canticum.

CAP. V. *Quòd ipse fundus ei datus fuerit.*

Quam petitionem, vt erat benignus, benignè suscipiens, non solùm quæ precabatur, consensit; verùm etiam post comprobatam sancti viri Leopardini stabilitatem, totum ipsum Viuatis fundum cum omni integritate eidem Beato tradidit, & condonauit sub testamento legum & chartarum, & sub principali stipulatione Regum. Ipsius autem fundi donatiuum idem beatissimus Leopardinus sanctissimo post Deum suo Aduocato Sulpitio condonauit, qui & eidem beato viro auctoritate Episcopali prædictum fundum commendauit, & ad ipsum locum Viuaris exhortatum & honoratum repatriare permisit: vbi idem beatissimus vir Leopardinus posteà liberè & fiducialiter cum quibusdam Fratribus Deo omnipotenti seruiuit, multósque pro Dei amore sudores ad effectum salutarem perduxit. Erat autem in diuinorum operum studiis sedulè deditus, orationi inuigilans, misericordiæ actibus insudans, admonitionis Euangelicæ non immemor, quâ primùm regnum Dei quærere iubetur, & iustitiam Dei, quotidianas cum mortificatione carnis & peccati, Christo Deo hostias immolabat, eidémque operè non contraibat, quia mortuus mundo & sæculo remanebat, nam vt iustitia eius in sæculum sæculi permaneret pauperibus, viduis & orphanis, dispertitor & donator necessitudinum suarum manebat hilaris. Per hæc virtutum incrementa incedens, & crescens Dei misericordia, bonam suæ laudis famam circumquaque terrarum effulgurabat, illúmque sui fidissimum amicum prædictum Ardeum in omnibus lætificabat.

CAP. VI.

CAPVT VI. *Quanto honore eum Ardeus tenuerit.*

Vnde ab eodem Ardeo magnis semper honoratus beneficijs B. vir Leopardinus, omni quoque cultui honoris annumeratus ex hoc maximè eidem viro habebatur admirabilis, quia pro oblata sibi honorificentiæ quantitate se in omnibus humiliabat & secundùm Psalmistam se clamitabat miserum & inanem dicens, *Ego autem mendicus sum & pauper*. Illius nempe sanctæ scripturæ medicamentum retinens, & quasi in se quoddam antidotum super inliniens quo dicitur, *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & inuenies gratiam à Domino Deo*. Gratiam namque à Domino Deo Omnipotenti idem B. vir Leopardinus magnam tenuit, qui per iustitiæ certamina immarcessibilis gloriæ coronam de manu Domini recipere in fine dierum suorum promeruit. Hic etenim B. vir Leopardinus in prædicto iuris sui alodo Viuaris se exercebat interiùs & exterius elaborabat vt fratribus qui in eodem loco Christo Domino seruiebant, victus necessaria non deessent. Illud enim Apostolicum quotidie replicabat in animo præceptum, quo dicitur: *Qui non laborat, non manducet*. Cui & illud Propheticum promissum fidem sibi vendicabat, *vt labores manuum suarum manducaret* de quibus in æterna satietate debriatus, & super aquam refectionis educatus beatus esset, & bene ei in perpetuum succresceret.

CAP. VII. *De quodam Alodo Viuaris loco.*

Inter cætera etenim illius prædicti Viuaris Alodi prædia quidam bene erat amplitudinis campus positus in Albiniensi Parochia, qui in proprios altaris vsus S. Symphoriani deuenerat antiquo legum sancitu. Hunc dum vir Domini excoleret maximo cultu, & pro iusti laboris recompensatione labor impositus labori ad praoptatos multiplicaretur sumptus, quædam mulier miserrimarum miserrima inuidiæ stimulis accēsa, nomine Blitildis, in proprios vsus, oblita iustitiæ pręsumit computare. Quàm sæpius vir Domini Leopardinus à præsumptionis suę fortitudine monuit cessare debere, ne prouocaret S. Symphorianum ad iniuriarum suarum incitamentum, dum suæ hæreditatis ei tolleret Alodum, sed despecta exhortatioris & deprecarionis sancti viri assiduitas eidem Blitildi in fine generauit ampliatas pœnas. Nam infructuosam ficulneam sicut maledixit Dominus, sic & hanc Blitildem fertur, quam maledixit S. Leopardinus.

CAP. VIII. *Quantas insidias Blitildis sit passus S. Leopardinus.*

Permanens itaque eadem Blitildis in malitiarum suarum nodis, postea cœpit disquirere occultè, quomodo B. virum Leopardinum potuisset perdere. Nam in aperto hoc nec audebat facere, vel pro mariti sui Ardei timore, cuius erat coniux, vel pro nimio aliorū amore, quo idem vir Domini vinciebatur. Vnde Iesabelis infecta antiquo maledicto infecit quondam deceptionis suæ instinctu, etiam ipsum S. viri nutricium, vocabulo Placidum, valdè nominis sui contrarium, qui per aliquot dierum spatia malè postulati virus in corde suo celans zizaniam, S. viro Leopardino quantùm occultiores, tantùm grauiores disquirebat insidias; in tantum scilicet, vt persuasrici malitiæ Blitildi in omnibus complacens per omnia assensum præberet. Illámque simplicitatis & innocentiæ columbam, S. scilicet Leopardinum, perderet.

CAP. IX. *Post peracta diuina Mysteria visitat Fratres.*

Quodam namque die post peracta Missarum solemnia, quòd S. viro Leopardino quotidianus erat vsus, eidem prædicto Placido commendauit, vt præpararetur sibi caballus, quo posset Colobero Ecclesia visitare fratres velocius. Qui corde infecto malitia, præcepto quidem S. viri obtemperat; sed & ad illam nequitiarum amatricem Blitildem celeriùs appropiat, motum eius & viam insinuat, adesse voti sui perquisitam fortunam annunciat, quo poterit S. Dei virum Leopardinum perdere si non negligat super illud opus inuigilare. Adiungit quoque ille subdolus nutricius, magnæ falsitatis conuentum esse apud S. Symphoriani Ecclesiam multarum pecuniarum quantitatem quæ in eius deueniret partē, si idem vir haberet vltimum diem vitæ. A tali igitur malę

persuasionis nuntio, animus Blitildis ignescit illicò, ingenium perficiendæ nequitiæ excogitat, quæ sibi ille milleformis artifex præparat, qui se in Angelum lucis multoties transfigurat.

CAP. X. *Quatuor viri euocantur in morte Sancti.*

Quatuor denique malefici discipulatus sui subselliones euocat eadem Blitildis, & conceptam & diu ruminatam animi sui rubiginem eis denudat, quibus promittit, quia si eum eraserint, perficiendo sua iussa, non remanere eos vltra in seruulorum loco, sed in carorum filiorum numero. In præsentia tamen numerosam acciperent pecuniarum quantitatem, vt non fastidirent precantis Dominæ opus, & vt accelerarent eius iussa perficere velocius insinuatur & motionis illius hora eis insinuatur, quia in proximo transiret per lacum, qui vocabatur Salgorus. Postquam insinuatur transitus viæ eius, commendat eis, vt pertranseuntem Dei virum arriperent, mortique ac celerrimè traderent, ossa quoque præmortui corporis sic in profundum terræ transponerent, vt in perpetuo inueniri non possent. Assumunt plorabundæ precepta Dominæ, & ad prænotatum locum arripiunt viam concitè. Et pertransiit inde S. Dei Leopardinus Sacerdos Colobero, in gratiam charitatis fratres, vt dictum est, visitaturus.

CAP. XI. *Sanctus vir Colobero reuertitur.*

Vnde quodam die reuertens, & iuxta locum sui itineris prædictos ministros obdormisse videns pertransiit, & in vno proximo locorum, quid agere vellent, expectauit. Surgentes verò à somno, dum S. Dei Leopardinum rediisse cognouissent, in lamentis & doloribus permanentes, & super somnolentię & pigritiæ suæ torpore multa conquerentes inrecuperabilis consolationis afficiebantur dolore. Quam quidem pro sui pigritiâ potuisset eos sanctus Dei reuertens derisui habere, sanctus verò Domini Leopardinus insanientium debacchationi auditæ condolens, Martyriique coronam sitiens, eósque adpropians, illud Dominicæ passionis pro se responsum reddidit dicens, *Ego sum, quem quæritis.* Tunc ministeriales imperatæ perditionis Sanctum Dei afficiunt pœna acerrimæ cædis. Securim quoque capiti infigunt, & sic videlicet quasi emortuum relinquunt.

CAP. XII. *Post multa flagella reuertitur.*

Post peractæ igitur tantæ impietatis officinam, dum læti reuertuntur ad Blitildem dominam suam, sanctum Domini Leopardinum cœlesti antidoto sanatum, eósque à longè subsequentes aspiciunt, laudes Domini acclamantem, hilarem, & Angelicum vultum habentem. Cúmque iterum totis nisibus dolo pleni, & fallacia repleti ad Dei Sacerdotem redire conarentur, vt gladio eum trucidarent nefando, tantus subitò illorum mentes inuasit timor, & tremor, vt nemo eorum ipsum auderet respicere. Sed vnus post vnum fugam accipiens incerti & profugi per syluas, & concaua montium huc illúcque discurrebant. Tandem fessi & dilaniati corpore & veste adsistunt conspectibus dominæ. Cui aperiunt qualiter S. Dei Leopardinum post multa corporis flagella manibus & pedibus ligatis dimisissent mortuum, securi caput percussum grauiter, & qualiter eos expauisset, eósque pro sui pauore fugam inire compulisset. His verò auditis in iram conuersa illa Blitildis maleuola diuersis flagellis eos torqueri commendat. Sed inter flagella promittunt in proximo satis placere voluntati Dominicæ, si eis daretur locus & terminus, quo sanctum rursus inuenire possent Leopardinum. Huic probrosæ promissioni attestantes se daturos inquisitionem, dimittuntur, dehinc in deceptionem sancti viri Leopardini astutioris insidiæ causas machinantur. At omnipotentis Dei virtus & sapientia inter agendum talia Beatum Leopardinum in Niuernensi pago maxima extulit celebritatis gratia.

CAP. XIII. *De quadam Paralytica.*

Erat quædam matrona in eodem pago Niuernensi satis potestatiuæ dignitatis

exuberans numero, & per multa dierum ſpatia perdito omnium membrorum officio ſolius linguæ particula fidei & neceſſitatum ſuarum partem edicere valebat. Quæ ſuæ domus famulos prece monuit attentiùs, vt trans Aleris flumen quendam eximiæ ſanctitatis virum perquirerent, nomine Leopardinum, qui pro Christo multis affectus fuerat pœnis, pro quibus reſumpturus eſſet in fine dierum coronam perennitatis. Inſinuat eis & perfecti & habilis corporis qualitatem, vultúmque cum canicie capitis hilarem & angelicum: Mores quoque eius totius religionis, ſanctitatis, & pietatis plenitudinis inſignes. Hunc tamen numquam ſe vidiſſe, vel de eo aliquid ab hominibus didiciſſe aſſerebat; ſed ille ſpiritus Domini, qui vbi vult ſpirat, illum talem virum pro ſui ſalute inquirere inſinuat: exquiſitæ pietatis & religionis præoptata perſona inuenitur, & precantis, & tranſmittentis dominæ ſumma neceſſitas aperitur. Quam deprecationem ſanctus vir, & cauſa magiſtralis humilitatis: nec præſumptuoſa ſuſcepit; & tamen deuictus innatę ſibi pietatis dulcedine in longum non diſtulit. Redire nuntios ad dominam iubet, illico ſe ſubſequuturum promittit in proximo ad conſueta Miſſarum ſolemnia interim præparatus belligerator inclytus, & inter immolatæ redemptionis gaudia illi præmortuæ mulieri aduenit ſanitas diu deſiderata.

CAP. XIV. *Quod vitæ ſuæ finem annunciauerit.*

Dehinc peracto oblati ſacrificij myſterio Fratribus ſuis, & cæteris fidelibus pacem & vltimum vale tribuit, & ſui agonis curſum & terminum vitæ ſpiritu Dei edoctus appropinquare innotuit, dicens: Appropinquat mihi vitæ meæ finis, quia callida inuectione Blitildis illum noſtrum nutricium nomine Placidum deputatum ecce doleo initium viarum ſuarum bonæ ſpei fructu conſecrans, oblitus fructuoſæ diſciplinæ, oblitus moderatæ reuerentiæ, finem dierum ſuorum expectat in poſterum gemens, & vlulans, quam quidem ſuper caſum noſtri intentus multos perquirit argumentationis anfractus. Poſt commendatos igitur Deo & ſpiritui eius filios, poſt ordinata Monaſterij Viuaris neceſſaria, poſt annuntiatę paſſionis ſuæ qualitatem, ad prędictam in Niuernenſi pago venit mulierem. Hanc miſerentis Dei miſericordia inuenit ſuper adeptæ ſalutis & ſanitatis iocundantem vota, eámque Dominici corporis viatico muniens, & in omnibus lætam & alacrem dimittens ad conſequendam victricis brauij palmam idoneam talem Dei ſeruus inuenit viam.

CAP. XV. *De Martyrio eius.*

Tranſmeato igitur Aleris flumine, proſpicit ille Sanctus Leopardinus, amator veritatis & iuſtitiæ, illos veternoſæ impietatis miniſteriales, quos pro interfectionis ſui pecuniis, prece, & imperio quondam conduxerat Blitildis maliuolo animo, quos ſuper ſuæ interfectionis argumentum cupidos & ſitibundos recognoſcens, eorúmque rabiem non expaueſcens imitator illius, qui dixit, ***Ego ſum via, veritas & vita***, inchoatam viam non dimiſit, à veritatis tramite nonomutuit, ſed pro ea in futurum ad vitam perenniratis feliciter peruenit. Sic illa miſerorum effera rabies illum Dei amicum, conciuem Angelorum, magnumque ſolamen hominum, Sanctum ſcilicet Leopardinum comprehenderunt, duriſque lotis vincientes à conſpectu pertranſeuntium hominum abduxerunt, & tetris profundiſſimæ ſyluæ locis tranſpoſuerunt, vbi ſitibundam veſaniam inſanientis animi cædibus, verberibúſque, flagellis & diſtortionibus in ſancti corpore ſuperimpoſitis exſaturantes illud pretioſum capitis Margaritum nonas Octobris penè reddiderunt detruncatum: Defendebat autem caput in exanimi tamen corpore iam in cœleſtem regis inſertum diademate. Sic ille ſectator Dei egregius Leopardinus Martyris eſt palmam conſecutus, & in illorum numero adſciſcitur coronatus, qui Iezabelis & Herodiadis reprehendentes præſumptionem mercati ſunt perpetuam ad gloriæ & honoris coronam per æquiſſimum recompenſatorem meritorum Dominum noſtrum IESVM-CHRISTVM. Miniſtri igitur officinæ illius immiſerabilis exſaturati & inebriati ſanguine Martyris Sancti Leopardini foſſam ſuffodiunt

altissimæ profunditatis, vt inibi ita S. Leopardini Martyris corpus celaretur, vt numquam inueniretur. Sed illi miseri nescientes, quia non est potestas, non est consilium contra Dominum, quantùm celare contendunt peruersitatis suæ tyrannidem, tantùm id manifestatur per totum orbem. Quanti denique Sanctus idem vir in vitâ suâ apud Deum fuerit, testantur multa & admiranda miracula, quæ facta sunt in pretiosi corporis sui demonstratione & inuentione sanctissima, quæ cuilibet fideliori vel fidelissimo, si fuerint admiranda, non erunt tamen incredibilia. Quoniam quidem, dum scierit scriptum, *omnia possibilia sunt credenti*, credulitatis suæ frontem sustentabit fiducialiter ad illum verum lapidem, qui positus in caput anguli, veteris & nouæ legis arcana declarat impenetrabilibus augmentis iocundi prodigij.

CAP. XVI. *Miracula inuentionis eius.*

Denique vir domini Leopardinus sub profundissimo telluris aggere sepultus, dum eum nec sui, nec vicinorum proximi reperiunt, disponente largitate Dominicâ, tali se præmonstrari voluit mysterio. Nam quilibet pastores pecorum minare volentes emissum sibi peculium ad nota & consueta pastionis pascua, cogente cœlesti artificio, illud opus euincere non valuerunt vllomodo. Vnde illa numerositas quadrupedum per montes & concaua vallium, per lata & inuia quæque locorum ad illum properat, nesciens thesaurum quem fraudulenta malignitas seruorum, iussu ante dictæ Blitildis, nimiæ profunditati commiserat terræ. Circa hæc tenebrosæ & densissimæ syluæ loca depascens aduentitium peculium insueti loci gramina, & custodes pecorum huc, illúcque oberrantes, mirantur vastæ & amplæ solitudinis secretum, id acclamantes accidisse pro aliquo prodigio signorum. Inter hanc angulosam disquisitionem amicę curiositatis, dum in quodam circùm adiacentis syluę loco vertunt oculos, dextram sancti adeò dilecti Martyris Leopardini super terram conspiciunt, magnúmque luminare ad caput & ad pedes eius adesse vident. Huius admirandæ visionis signo expauefacti pastores, & in loco insuitatæ habitationis positi relinquunt pascua, illa fugiunt loca inhabitabilia, prędicunt omnibus coacta negotia sui itineris, & annunciant cunctis visa miracula cuiusdam sepulti corporis: Huius admirandæ visionis fama, sicut lætificauit fidelium Dei corda, sic perterruit illam malæ curiositatem Blitildis. Quæ vtsuspitiosius numquam requiescit, sic numquam requieuit propter suam maliciam in sanctum Dei Leopardinum diu longéque retentam.

CAPVT XVII. *Quod in Hiauram corpus Sancti proiicitur.*

Tali nuntio perterrita Blitildis subselliones suæ euocat malitiæ fautores, tum procrastinata hora edicit eis pastorum veridicum nuntium super sancti Martyris Leopardini corporis demonstrationem, & replicat populi gaudium & veretur suæ exprobrationis notam, si huius rei non euacuauerint famam. Et precatus eos, vt accelerent ad suæ notitiæ locum, quo sanctum proiecerant corpus, & de eo subtraherent interfecti cadauer effossum. Cui alligetur & grauissima ponderis mola, sicque in profundis Hiauræ gurgitibus demergeretur sine mora. Cui detestabili imperio quasi secundæ Iesabelis obtemperantes, & ad suæ certitudinis locum properantes audita comprobant visa, nam dexteram Sancti Martyris Leopardini foris terram, & magnas vident ad caput eius & ad pedes ardere candelas, sed felle amaritudinis inebriati, & timori Domini in omnibus contrarij, sicut eis iussum fuerat, extrahunt ab elemento terræ Sancti Martyris corpus venerabile & sic proiiciunt illud in aliud elementum Hiauræ aquæ, quasi inde non possit eum omnipotens Deus famulis & fidelibus suis ostendere, vel reddere. Demerso denique Sancti Martyris corpore in aquarum altissima profunditate, quasi secura, & quasi victricis laboris palmam assecuta esset Blitildis, sed consilium & securitatis eius momentum diuinæ pietatis est magisterio disturbatum.

CAP. XVIII. *Quod sanctus apparuit Ardeo.*

Nam ille magnæ dignitatis Ardeus, qui semper S. viro Leopardino manserat

familiarissimus, à cuiusdam senioris sui curte reuertebatur, & pro exercitij & iocunditatis vsu, & pro delectationis suæ apparatu obambulabat vno die secus Aleris flumen cum suo accipitre, si forte aliquam auem posset captare; & dum huc atque illuc iocundando discurreret, accessit ad prædictum lacum Hiauram, qui non longè positus erat ab Alerico flumine, & ecce videt subito B. Leopardinum super ripam prædicti laci residentem, & sustinentem in scapulis nimij candoris duas columbas. Eum quoque illuminabant altrinsecus duo luminaria supra candelabra posita. Quod postquam Ardeus vidit, oblitus loci sui oblitus accipitris sui intremuit, & obstupefactus fugit, regredientéque quantocyus domum visa est illi claritas super se rutilare continuatim. Vox quoque cœlitus emissa, quæ diceret: Sacerdos domini Leopardinus in paradiso exultat lætus, hodiéque Blitildis igne torquebitur infernali. Hoc cœlesti magisterio ipse Ardeus edoctus, quòd maliuolo scilicet instinctu coniugis suæ Blitildis S. Dei Leopardinus coronam gloriæ recepisset de manu Domini, domum subintrat, vt si, ita esset rei veritas disceret. Perquisita itaque Blitildis coniux de salute & de sospitate S. viri Leopardini, elatiori fastu respondit nec scire, nec curare illius inepti claritatem: Nec qualecumque vitæ vel mortis habeat discrimen. At ille amator Dei non infimus Ardeus, quem S. viri succendebat zelus, superbienti mulieri indignans, caput ipsius baculo, quem manu tenebat, percussit, & audita & visa illi replicauit: Quæ nimiùm despexit, & hæc verba indignans euomuit, scire pro certo poteris, quia si aliquod virtutis signum per illum virum vnquam factum fuit tuum amicum Leopardinum, statim viliores mei mancipij quantulacumque persona in Sanctorum fortissimorum transnumerabitur numerum, & gratiam S. superbientis & indignantis mulieris falsiloqua responsa eidem genuerunt imposterum animæ damna & corporis morticina.

CAP. XIX. *Quod corpus S. in Aleris flumine proijcitur.*

Interim audito visionis talis signo, & doloris sui augmentum celans Blitildis in animo, suæ impietatis fautores euocat, & magnis pecuniis eos obligat, & maiora promittendo hortatur eos, vt ad certas Hiauræ lacus profunditates veniant, & exinde Martyris corpus tàm mirabiliter se demonstrantis abstrahant: non dispares igitur iubentis dominæ imperio ad prædictum locum veniunt, & tunc contis, & vncinis, aliorúmque instrumentorum artificiis sancti corpus abstrahunt. Aliud quoque quasi sapientiùs commentum celandi excogitant. Paratur quoddam vas, quod dicitur tonna, vbi Sancti reponuntur membra, & inuecta simul multa congerie lapidum in Aleris fluminis proiciunt profundum. Talis officinæ ministeriales post peracta iussa redeunt ad dominam suam alacres quasi scilicet tunc vbi essent consilio sapientiori inuento, quod viuere eos faceret cum quiete & domina coram lætaretur pro sancti corporis perpetuali absconsione. Gauisa tali nuntio Blitildis, subintrat domum hilaris, festiuum gaudium in animum inducit, quod in proximo deposuit. In se ipsa comprobans, quod dicit Auctor: *Ante ruinam exaltatur cor.*

CAP. XX. *De horribili morte Blitildis.*

Nam ad purgationis locum residens, & sancto viro Leopardino detrahens, Arii pœna damnata, malitiarum & inuentionum suarum vltima habuit consilia. Prędicta itaque Blitildis obiit cum sui probrosa memoria. Quantus postea Beatus Martyr Leopardinus effulserit miraculorum prodigiis nec enarrare est nostræ possibilitatis ex toto: Sed in eiusdem Sancti Martyris confidens post Dominum adiutorium appono dies pręmeditandi, stilum assumo timidus perscribendi. Eundem autem S. Dei Leopardinum in profundissimis Aleris fluminis gurgitibus proiectum diuinę pietati placuit reuelare tali signo nostris temporibus non frequentiùs vsitato.

CAP XXI. *De reuelatione eius.*

Apud S. Symphoriani Martyris Ecclesiam Viuaris loci, quidam erat simplex & innocens Monachus, qui inibi omnipotenti Deo seruiebat, deuotus hic pro sancti viri amore, eiusdem Oratorij locum debitâ colebat seruitute, ieiuniis, & orationibus va-

cans, & in lege Domini inuigilans, ad magnæ perfectionis ascenderat tramitem; qui audito sancti viri termino vitæ, audito passionis eius martyrio, implacatissimo dolore cruciabatur. Quandoquidem laborum suorum sic insperatò perdiderat leuamē magistrale, decrescebat illi quotidianus & continuus doloris stomachus, quia nesciebat quoquo locorum sancti Patris sepultùm esset corpus, perquirebat hoc indeficientissimo cordis desiderio, solùmque in inuestigatione sua illud Canticorum ei delectabatur canere discursu assiduo: *Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea; quæsiui illum, & non inueni* Sed consuetudinario bono animæ inuestigantis sui desiderabile idem simplicitatis Monachus assuefactus, dum in terris perdit viarum suarum discursus, à supremis remanet perfectè consolatus. Hic post consuetæ orationis lassitudinem, in somnis videt votis suis congruam visionem. Euigilans enim prædicit apparuisse sibi in somnis quendam virum miri decoris & pulchritudinis, qui sanctam vestem, quæ cucula dicitur, quam eidem Monacho sanctus vir Leopardinus pro charitatis signo dederat in Alarico flumine cum deuotione iubet mittere. Cœlesti visione vt pote sitibundus tali negotio fidem accommodans vestem assumit commendatam, & ad locum properat demonstratum & secus ripam fluminis profundos cœlesti pietati orationum & lachrymarum fundit gurgites. Orat quoque ne priuetur desiderii sui fructu, & ne visionis alacritas vanæ & inani ascribatur illusioni. Assumptis denique pennis fidei quæ transponit montes de loco ad locum secundùm veridicum dictum Euangelij, vadit prædictus Monachus ad insinuatum locum, & iactat cucullam in flumine. Hæc in mediis fluctibus Angelicis deducta manibus, vbi sanctus Leopardinus erat, ostendit, & Monachum lætum reddidit. Ipsa denique vestis per aliquot horarum spatia super sancti viri corpus manebat immobilis, prædicens eò loci adesse thesaurum incomprehensibilis pretij qui desideratus diu fuerat, multis quoque delectabilis manebat. Quod ille simplicitatis videns Monachus, multúsque vtriusque sexus populus super stupendi miraculi signum sentiunt diuersi diuersùm, coniicientes quidam & eundem sanctum Dei velle locum inhabitare, vbi vestem religioni deputatam vidissent tàm leniter & tàm morosè remansisse. Sed ille, cui non inerat temporaliter scire quod regnum cœlorum vim patitur & violenti rapiunt illud fide tamen deuicit, quod terreno artificio non potuisset, si ad illud opus se vertisset. Nam terram lachrymarum replens riuulis, pectus tundens pulsibus assiduè diuinæ exauditionis fontem aperit, qui sub momento sancti Martyris Leopardini corpus à profundissimis aquarum abstractum gurgitibus ad ripam transposuit. Quod adhuc nullo artificio in vase, superius tonna nominato, reconditum erat, & vbi illa malæ suasionis subsellio consentanea nimium Blitildis malignitas transposuerat, aperit illicò vas prædictum & inuenitur intrinsecus cœlestis Imperatoris margaritum, sic adhuc illæsum atque mundum tanquam ipso die fuisset reconditum in antro ipsius tonnæ: signum verò sui Martyris solummodo circa collum apparuit in modum fili rubei. Extrahentes denique sancti Martyris corpus de illius receptaculi speciebus miri odoris suauitas emanauit, quæ cinnamomi & balsami euinceret & exuperaret delectationem, omnémque transcenderet terreni boni odoris suauitatem.

Cap. XXII. *Quod ad inuentionem eius corporis venit populus multus.*

Etenim diuinæ prouidentiæ credimus complacitum fuisse, vt ad inuentionem corporis sancti ac Deo dilectoris Leopardini multus & innumerabilis conuenisset vtriusque sexus populus, qui regressus in suam patriam enarraret visa miracula, Deum quoque benediceret mente deuota, ipse denique laudabilis memoriæ Ardeus cum omni familiâ suâ cognationisque suæ multitudine maxima ad implendum sancto corpori obsequium aduenit, omnem quoque honorificentiæ curam exhibuit, quæ sibi possibilitas administrauit, & quantum affectum dilectionis & amoris reseruauerit sancto Leopardino adhuc viuenti in carne demonstrauit anxius dolor & lachrymarum continua irrigatio fusa propter obitum sancti viri. Inter multiplicia tamen honorificentiæ donaria, quæ Beato viro ante consecutum finem dictum eius obtulit, isdem Ardeus cum deuotione maxima etiam de illo prænominato fundo Viuaris eidem testamentum donationis reiterauit, & ampliatis mancipiis, & adiunctis multorum prædiorum adiacentiis legalibus scriptis astipulauit.

Cap. XXIII. *De quodam contracto sanato.*

Post solemnia venerationis sancto corpori exhibita, dum eiusdem Martyris corpus ad sepeliendum portaretur, quod quidam aduenit attendens & expectans suffragium sancti qui perditus erat pedum officio, & damnatus manebat oris alloquio. Nam huic nec plantæ, nec genua adiuuabant ad peragendum aliqua itineris officia, & ad incrementum miseriarum suarum & perditum habebat oris alloquium. Hoc duplex namque membrorum posse perditum restituit fides, quæ mortua est sine operibus secundùm Apostoli dictum, reseruatus tamen ei videndi thesaurus, ex quo multa & innumerabilia miracula per B. Martyrem quotidie videbat fieri: incitabat eum eiusdem sancti expetere suffragium, & dum officio auditus reseruato sibi cœlitus intonant eiusdem sancti miraculorum prodigia & pietatis, concalescit cor ipsius illud experiri iter salutis. His geminis sensibus sospitatis adiuncta fides pauperis submonet eum, vt adductus feretrum, quo sanctum corpus positum erat, tangeret: & dum inter multam populorum turbam extensis brachiis & erectis manibus pallium, quo sancti corpus coopertum erat, tetigit, ad sanitatem rediit, & diruptis infirmitatum omnium nodis hinc currere plantis, hinc Deum laudare cœpit formato sermone linguę & oris.

Cap. XXIV. *De inuento sarcophago.*

In Gestatorio namque feretri positus S. Martyr Leopardinus præclara & spectabilia miraculorum prodigia in terris profundebat instantiùs. Inter multiplicia tamen vnum quoddam adiungimus speciosissimum, quod vtinam nec vilitate componentis, nec rusticitate fastidiat sermonis. Sarcophagum namque ligneum, vbi sancti Martyris reponerentur membra, quidam ministri vadunt facere in quadam syluâ, quæ erat scilicet in prospectu ipsius Viuaris fundi expectantibus interim illud opus multorum populorum turbis. Dum autem ad tale negotium faciendum prospectant, & circunspiciunt ministri sicvbi maneat conueniens arbor subito, vehementi ventorum impulsu vna quædam abradicatur, reuellitur à profundo, circumcirca autem remanentibus aliis in radicatione suæ soliditatis. Ipsam denique arborem in vsu perficiendi Sarcophagi tota deliberatione deputant animi; vnus eorum in locum quo submota est arbos introspicit apertissimæ quantitatis & pulcherrimi decoris lapideum sarcophagum. Tunc verò demonstratæ benedictionis munus sodalibus suis ostendens lætos omnes & alacres reddidit, tam pro suscepti laboris fine imposito, quàm pro cœlestis doni munere præmonstrato.

Cap. XXV. *De Sanguine eius inuento.*

Hoc namque laudabile signum miraculorum subsequitur non dissimile, quod nos illud æternæ promissionis credere admonet Euangelicum, quo dicitur quia *nec capillus de capite illius peribit qui in patientia animam suam possidebit*. Victricis etenim patientiæ palma sanctum Dei Leopardinum consequi fecit æternæ hæreditatis gaudia, qui per iustitię & veritatis gradiens vias non metuit subire gloriosi Martyrij pœnas. Quanti etenim apud illum æquissimum retributorem meritorum & laborum sanctus iste Martyr Leopardinus fuerit, & per eum patrata miracula produnt, & specialiter admirabilis inuentio eius sanguinis demonstrat: à demonstrato namque lapideo Sarcophago dum ante dicti Carpentarii coperculum similiter lapideum submouent intrinsecus ampullam inæstimabilis speciositatis aspiciunt, sic recenti repletam sanguine, ac si profusus inibi fuisset eodem die. Hunc namque eundem sanguinem fortitudo Angelicæ administrationis, prouidente & dispensante diuinâ dignatione eo loci transposuit, dum beatus vir capitalem sententiam temporaliter subiit. Hic ante tumulationem suam sanctus vir Leopardinus in gestatorio adhuc positus feretri & multa prodigia miraculorum peragit memoriâ digna. Nam hoc Sarcophagum quo tumularetur diuinitus præparatum demonstrat, & sui Martyrij sanguis sic mirabiliter inuentus affirmat. Illud autem Sarcophagum ad Ecclesiam S. Symphoriani apportant, & in conuenienti loco ad sepeliendum collocant.

CAP. XXVI. *De quodam cæco.*

Hic tantis famulantibus miraculorum signis transponitur Gleba sancti Martyris Leopardini in eodem sarcophago diuinitus inuento, & in sui tumulatione qualiter æternæ luci complacetet, ostendit: nam dum superimponitur sarcofago cooperculum, quidam cœcus inter cæterum residens populum inueteratæ cæcitatis inibi deposuit tenebras, merito sancti Martyris Leopardini, & assumit videndi peroptatas vias. Qui anxios miseriarum nostrarum langores, interuentu consuetæ pietatis in perpetuum sanet, præstante Domino nostro IESV-CHRISTO, qui viuit & regnat in sælula-sæculorum. Amen.

Explicit passio S. Leopardini.

ALTERA PRIORE BREVIOR
Beati Leopardini Passio.

Beatus Leopardinus, Aruernensis territorij accola, Clotarij Francorum Regis temporibus floruit. Huic extitit frater germanus Sanctus Portianus, quos prædiues quidam tanquam vernaculos possidebat. Ij cum vicinum quoddam Monasterium identidem frequentarent, concepto altioris vitæ proposito, attonsi in Monachos ab Abbate recepti sunt. Vbi cum per aliquot annos Deo pari mentis seruiissent affectu, Beatus Leopardinus audita S. Sulpitij Bituricæ ciuitatis Archiepiscopi fama, amplioris rei spe euocatus obtenta fratris facultate ad eundem venerabilem transiit patrem, cum quo in Nauensi Cœnobio non paucos transegit dies.

Cùm verò quodam tempore Leopardinus Sulpitio voluntatem agendæ in Anachoresi pœnitentiæ insinuasset, approbatâ Pius pater tam cari sodalis voluntate, Viuariensem ei offerens fundum, & quæ ipsi ventura erant, pronuncians: Vade, inquit, dilecte Domini de illius securus adjutorio: equidem eiusdem loci beneuolum reperies possessorem: perficies quoque, quod mente tractasti: verumtamen non hæc eadem absque vitæ tuæ dispendio conseruabis.

Egressus autem à S. Præsule ad fratrem suum venit, quem illius Monasterij iam Abbatem reperiens, eidem quomodo omnia ex animi sui sententiâ obuenissent, exposuit. Vnde verò abscedens cùm illuc, quo tendebat, peruenisset, pro reuerentia almi Præsulis Sulpitij à clarissimo Principe Ardeo dignissimè susceptus, desiderij continuo sui compos efficitur. Vbi tantis postea refulsit virtutibus, vt in breui fratrum multitudinem in extructa ibidem S. Symphoriani Basilicâ congregaret. Hæc autem Ecclesia cùm opportunis quibusque rebus liberalitate fidelium dotata foret, inter alia ipsius prædia, quidam erat magnæ amplitudinis campus, quem idem sanctus cum Fratribus, vt inde vitæ sibi necessaria compararent, excolebat.

Bichildis verò memoratæ Principis vxor nihil à mulierum detrahens ingenio inscio absenteque viro prædictum campum in suos suorúmque deputat vsus. Quem cum vir sanctus repeteret studiosiùs, illa necem eius machinata quendam ex Monachis Placidum nomine in suam traxit sententiam. Cùm ergo quadam die Fratres, qui Colobero residebant, visitasset, in reditu Bichildis ministros in suam perniciem destinatos offendit, à quibus de equo præceps in terram actus lorisque grauiter mulctatus, ac demum impacta in caput securi non mediocriter vulneratus est, sed diuina illicò sanatus ope ad Monasterium citiùs rediit.

Post breue rursus tempus rogatus à vidua quadam, vt sanitatis sibi conferendæ gratia Niuernensis territorij quantociùs tenderet fines, licet suum iam imminere cerneret interitum, petenti tamen profecturum se maturiùs repromisit. Conuocatis itaque fratribus singulos ad obseruanda, quæ tradiderat, vitæ instituta animauit, injunxitque præterea, vt quę Deo propitio & auctore Sancto Sulpitio in eisdem partibus susceperat, à præfato Principe, Nauensi Monasterio iure perpetuo possidenda transirent.

Indulta igitur huic mulieri viduæ sanitate, cùm iam reuerteretur, sæuissimos, sicut pnus,

priùs, passus est insidiatores, qui impetu facto, diuersa eum membrorum laceratione vexarunt, nullâque tormentorum asperitate contenti, caput tandem ipsius præciderunt.

Cæterùm hæc ex veteri MS. Lectionatio, quod nobis litteratissimus ac religiosissimus Abbatiæ sancti Sulpitij quondam moderator, nunc verò sancti Germani Parisiensis Prior, R. P. Bernardus Audebertus, pro summa sua humanitate vtendum dedit, recisis inutilibus, in pauca contraximus. Verùm hoc sibi cûmque veritate pugnare docet ex Gregorio Turonensi cap. 2. libri de SS. Patrum vitâ perira ... quæ sic institui potest. Beatus Leopardinus à sancto Sulpitio Pio, qui anno duntaxat Christi circiter 625. Episcopatum iniit, ad fratrem sanctum Portianum regressus, dicitur eum iam reperisse Abbatem: Ex Gregorio verò Turonensi, qui ante annum 596. obierat, exploratum est beatum Portianum iam senem, atque Abbatis fungentem munere circa annum Christi 530. saltem ante 534. quo Theodoricus esse in viuis desiit, ad exercitum eiusdem venisse Principis. Verba Gregorij hæc ipsa sunt: *His diebus Theodoricus* (Clodouei scilicet maior natu filius, postquàm à Thoringia sanus incolumísque rediit vlturus rebellionem Arcadij. Qua de re plura idem Gregorius libri tertij Hist. Francorum, capp. 9. & 12. & alibi.) *ingressus Aruernum terminum, omnia exterminabat, cuncta deuastabat. Cúmque in Artonensis vici pratis castra metasset, antedictus senex* (Portianus scilicet Abbas) *ad occursum eius properat, quasi pro populo rogaturus, &c.* Decepit ergo rudes chronologici calculi viros, Clotarij nomen multis Galliarum commune Principibus, ac propensiùs quàm pát esset, ad sua suorúmque facta amplificanda studium plures Monasteriorum alumnos in sexcentos induxit errores, dum quæ successu temporis, variόque ætatum flexu, aut Principum gratiâ, reformationúmque prætextu, amico fuêre conjuncta fœdere, ea à primis initiis simili nexu ligata, iisdémque obnoxia fuisse legibus aut conditionibus obuoluta existimarunt. At de iis plus iam satis. Quia verò in eadem sancti Leopardini vita Coloberonensis Monasterij mentio fit, reuocat in memoriam verba Gregorij Turonensis, qui in eadem sancti Portiani vita meminit B. Protasij, qui tunc apud Caubidobrinse Monasterium habebatur reclusus. Quæ an duo distincta fuerint Cœnobia, an vnum dumtaxat vitio Librariorum variis expressum vocibus, an aliud ab eo, quod modò Cambonensis Præpositura dicitur, quis certò ac citra diuinationem asserere possit? Id tamen haud obscurum in propriis nominibus diuersos sæpè variare scriptores, cùm apud eundem Gregorium, is qui dicitur in Historia cap. 13. libri 3. Sygiualdus, in laudata S. Portiani vita appelletur Siginaldus, &c.

ELOGIVM HISTORICVM B. LEOCADII Senatoris.

BEATVS Leocadius, seu Leucadius, ex primis Galliarum Senatoribus oriundus, patriâ, quantum coniecturâ possumus assequi, Lugdunensis fuit, ex stirpe nimirùm nobilis illius Vettij Epagathi, qui sub Antonino Vero, vt refert Eusebius Pamphili libro 5. Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 1. & sequentibus, Lugduni pro Christi nomine martyrium passus fuit anno Æræ Dionysianæ circiter 167. vel 177. quamquam apud Biturigas, prædia multa, facultatésque possederit: vt tùm ex Dolensi vico, vbi in Ecclesia SS. Stephani & Saturnini lapideum quidem eius sepulchrum; Lusoris verò filij marmoreum etiamnum visitur, tùm ex aliis indiciis pronum est intelligere.

II. Hic cùm Auarici primariâ in vrbe Biturigum domum, vel vt alij appellare malunt, palatium haberet, Ecclesiæ construendæ aptissimum, à paucis, iísque infimæ sortis hominibus recens, non à sancto Vrsino, vt vulgò creditum est, sed à sancto Sæuiciano, alióve aliquo discipulo, fortè S. Gatiani, aut S. Austremonij, alteriúsve ex Septem viris illis Galliarum Apostolis ad Christianam fidem conuersis, enixè rogatus, repudiatis, quos illi obtulerant, trecentis aureis cum argenteo disco, illud vltrò ac spontè sacris vsibus mancipauit, cúmque idem profanæ superstitionis errore esset adhuc implicitus, paulò pòst factus est Christianus.

III. Hæc est nunc (verba sunt Gregorij Turonensis libri primi Historiæ Fran-

corum, cap. 31. Ecclesia apud Biturigas vrbem prima, miro ordine composita, & primi Martyris Stephani reliquiis illustrata: sanguinis nimirùm parte aliquâ, vt constat ex eiusdem sancti Antistitis capite 33. libri primi, de Gloria Martyrum.

IV. Nulla sancti Vrsini in tota hac nobilissimi Francorum Historici narratione cui prima debemus nostratis Historiæ rudimenta, vel leuissima occurrit mentio immò potiùs indubitata opinionis nostræ confirmatio, quidquid passim nostri omnes scriptores magni, minutique dictitarint hactenùs Leocadium à sancto Vrsino baptizatum, siue exeunte primo Christi Seruatoris sæculo, sancto Clemente in viuis adhuc superstite; siue longo pòst temporis interuallo, sub Imperatore Decio, aut Galieno, aliòve aliquo ex eius successoribus; quæ sententia placuit inter cęteros Benedictino Monacho Anonymo, Bituricensium Episcoporum Historiæ auctori, quam à nobis primùm ex ipso autographo integrè ac bonâ fide vulgatam huius voluminis initio, iam olim ab anno 1603. in paucissima contractam Ioannes Chenutius edidit in lucem, nonnullis identidem interpolatis, & pro sua venditauit. Hi enim ab anno Christi Domini 253. ad 280. sancti Vrsini Pontificium producunt, adeóque intra eos quoque limites Leocadij, filiique eius Lusoris ætatem circumscribunt, haud satis, ni fallor, commodè, cùm Ecclesia sancti Stephani miro opere composita, & sepulchra Dolensia, Constantini Magni Imperium, & Christiana tempora potiùs exprimant. Aliunde verò mihi persuasissimum sit sanctum Vrsinum Apostolorum vixisse tempore, cùm eorum fuisse discipulum apertè declaret ipse Gregorius cap. 80. lib. de Gloria Confessorum, quæ delibara velim ex prolixiori in eam rem disputatione.

V. Cæterùm multa de Leocadio communiscuntur nostrates Historici. 1. Burgundiæ & Aquitaniæ imperitasse, ac Biturigum nominatim fuisse Principem. 2. Sancto Lusori filio inferiorem, vt vocant, Bituriam à Caro fluuio ad Crausiam Wartampámque amnes, *le bas Berry depuis le Cher iusques à la Creuze & la Guartampe.* Caremuzello verò maiore natu filio, qui pertinacissimè Religionis nostræ sacrosancta mysteria auersatus semper fuisse dicitur, superiorem Bituriam ab eodem Caro fluuio ad Ligerim vsque fluuium tribuisse, &c.

ELOGIVM HISTORICVM SANCTI LVSORIS Confessoris. Die 1. aut 4. Nouembris.

SANCTVS Lusor, beati Leocadij filius, in Albis, id est, intra Octauam ab ipsa Christianæ ablutionis susceptione, migrasse fertur à sæculo, & in Dolensi Biturigensis termini vico, siue vrbe, quæ sub parente erat ditione, sepultus est in Ecclesia sanctis Stephano & Saturnino Martyribus dicatâ, vbi in crypta positus super pauimentum sepulchrum habet ex marmore Pario mirabiliter exsculptum: verba sunt Gregorij Turonensis, cap. 92. de Gloria Confessorum, quæ verissima esse etiam nunc post tot sæcula, & crypta ipsa subterranea, & ex albo marmore sepulchrum fermè ex omni parte integrum, insculptæque illi variæ figuræ tam dilucidè demonstrant, vt aut cœcus sit, vel mente captus, qui prisca hæc Religionis antiquæ vestigia supplex non veneretur. An verò titulo ac nomine beati ipsius Lusoris exsculpto insignitum sit, viderint illius loci indigenæ & spectatores αὐτόπται.

II. Eodem loco Gregorius Turonorum Antistes, duo refert virtute sancti Lusoris facta miracula, quorum primum præsentiâ sancti Germani Parisiorum Episcopi fuit cohonestatum circa annum Christi 570.

III. Per totam Biturigum diœcesim, & non in ipso dumtaxat Dolensi Monasterio, festiua sancti Lusoris memoria pridiè Nonas, seu quartâ die Nouembris celebrabatur quotannis, ante triginta proximos annos, cùm in vltima editione Breniarij D. Rolandus Hebert nomen sancti, trésque de eo insertas Lectiones, multis meritò reclamantibus, expunxit, vt iam obseruauimus in nostris ad Kalendarium Bituricense Notis. Eiusdem quoque perhonorifica habetur mentio in Martyrologio Venerab. Bedæ, pridiè Nonas Nouembris, vbi corruptè dicitur Illusor; & in Additionibus Molani ad Vsuardum. At in Laurentiano Martyrologio, cuius excerpta, quæ ad Galliæ Tutelares pertinent, ante aliquot annos in lucem emisimus, ad calcem Romani Martyrologij in vernaculam linguam à nobis conuersi, hæc leguntur: Kalendis

ipsis Nouembris: In Galliis, ...torio Biturigo, nuncupante Dolis vico, sancti Lusoris pueri, & Confessoris, qui ...ò dicitur, *sainct Ludre*.

PASSIO S. MARCELLI MARTYRIS, eiúsque socij sancti Anastasij:

Ex apographo R. P. Iacobi Sirmondi Soc. IESV Theologi.

POSTQVAM Filius Dei carnem de Virgine assumens, terras illustrare dignatus est, & pro genere humano crucis passionem sustinuit, sequipedes reliqui beatissimos Martyres, qui sanguinem gloriosum pro eius nomine fuderunt, vt vbi caput præcesserat, illuc membra sequerentur. Igitur cùm crudelissimi Imperatores tyranni & principes aduersus sanctos Dei Martyres & Christianos fortiter dimicarent, erat eo tempore in vrbe Roma Decius Imperator cum Magistratibus & satrapis ad requirendos discutiendósque Christianos: in qua vrbe puer Marcellus fidelissimus Christianus, literis benè eruditus & moribus, ibidem commorabatur. Cúmque Decius cum suis satellitibus alios blandiente sæculo ad idola adoranda conuerteret; alios qui se Christianos fatebantur, diuersis cruciatibus puniret, erat in illo tempore in vrbe Roma beatus Sixtus Episcopus, sub cuius doctrina puer Marcellus enutritus & doctus fuerat. Tunc beatus Sixtus Episcopus veniens ad Decium Imperatorem, dixit ei: Imperator, non debes Deum cæli & terræ deserere, & idola adorare. Nam Propheta dicit: Dij qui cælum & terram non fecerunt, pereant de terra, & hi qui adorant ea. Tunc Imperator ait ad Episcopum: Ingredere, & sacrifica Apollini, qui continet vniuersum mundum, & omnem terram regit. Tunc beatus Sixtus respondit: Ego Deum, qui cælum & terram fecit, ipsum adoro, & ipsi sacrifico; Apollinem quem dicis, dæmonem non adoro, sed illum qui regnat in cælis, & habet potestatem peccatores igne perpetuo mancipari, & iustos coronare.. Tunc iratus Decius iussit eum diuersis pœnis cruciari. Cùm vidisset puer Marcellus varias tormentorum pœnas Episcopum sustinere, venit ad beatum Laurentium Archidiaconum, & ait ad eum: Domine mi, & Pater Laurenti, beatus Sixtus Episcopus, & Magister, & Doctor noster, multa patitur pro Christo tormenta. Tunc sanctus Laurentius corroborans ætatis eius infantiam, ait ad eum: Marcelle, genitor tuus Egiathas noluit Christum credere: nam mater tua Marcellina, & frater tuus Saturninus, & Dionysius iubente sancto Clemente Papa vrbis Romæ, partibus Galliarum ad fidem Christianam gentes instruendas directi sunt: vade ad eos, & non pereas in manibus inimici diaboli. Tunc exiens sanctus Marcellus de vrbe Roma cum Anastasio viro Christiano, peruenit vsque Lugdunum, & audiuit edictum quod Aurelianus Imperator Augustodunensi vrbe proposuerat ad persequendos Christianos. Heraclius autem illius temporis Proconsul, ibidem aderat, & circuibat omne imperium ipsius ad requirendos describendósque Christianos. Sanctus Dei Marcellus profectus vt iret vbi erat frater suus Saturninus Episcopus, peruenit vsque Argentomago, vbi Heraclius Præses residebat. Mulier igitur quædam habebat filium circiter annorum trium, cœcum, claudum, & mutum. Sanctus verò Marcellus venit ad hospitium mulieris, & ait ad eum mulier: Domine, video in te vultum Angelicum, obsecro vt filium meum surdum, mutum, & claudum per orationem tuam restituas incolumem. Credo namque in Deo tuo quod obtinere possis apud illum. Vt vidit sanctus Marcellus fidem mulieris, dixit ad eam: Adfer filium tuum ad me; & accipiens eum, posuit super genua sua, & imponens ei manum, orabat ad Dominum. Completâ oratione, oculis apertis, visum recepit; & restitutis gressibus, reddidit eum matri suæ incolumem. Tunc cùm venisset Heraclius Præses, ecce quidam nomine Tranquillinus dixit ei: Ingressus est regnum tuum homo quidam qui signa facit: filium mulieris cœcum, surdum, mutum, & claudum videre, audire, & pedibus ambulare fecit. Tunc Heraclius Præses irâ commotus, iussit eum sibi præ-

ſentari, & interrogauit eum dicens: Dic mihi, vnde aut de qua prouincia vel ciuitate huc veniſti, & quæ ſigna facis? Sanctus Marcellus reſpondit, Chriſtianus ſum; ab vrbe Roma exiui, & propero ad ciuitatem Toluſanam, vbi fratres mei Saturninus & Dionyſius commorantur. Tunc Heraclius ait: Dic mihi vocabulum patris & matris tuæ. Reſpondit pr , & dixit: Pater meus Egiathes, & mater mea Marcellina. Reſpondit Præſes & dixit: Quantum video, latuiſti nobis? mutos loqui facis, magnum Apol em deſpectum habes: Dic mihi, quem Deum colis? Sanctus Marcellus reſpondit: Ego adoro Dominum IESVM CHRISTVM Saluatorem noſtrum. Præſes dixit: Die craſtinâ ingredere, & ſacrifica Apollini, & Herculi, & Dianæ matri Deorum. Sanctus Marcellus dixit: Deos quos tu dicis, non ſunt Dij ſed ſunt perditio animarum & credentium in eis. Tunc iuſſit Præſes ſanctum Marcellum comprehendi, & in eculeum extendi, & à lictoribus cædi, iuſſitque eum deponi, & dixit: Aurelianus Imperator ſingulis Adminiſtraroribus atque Rectoribus qui cum eo ſunt, iuſſit membra eorum qui ſe Chriſtianos dicunt, cacabo comburi, & in craticula aſſari. Tu verò audi nos, & non multa tormenta patiaris. Sanctus Dei Marcellus reſpondit: Tormenta tua ego, Præſes non timeo, quia habeo fidem meam, quam per baptiſmum accepi. Tunc Præſes iuſſit in renibus eius lapidem magnum imprimi, vt facilè membra Beati diſrumperentur. Vt vidit Præſes quòd tormentis ſuis nihil famulo Dei noceret, iuſſit eum in craticula aſſari; & dum aſſaretur ſanctus Dei Marcellus, dixit de craticula ad Præſidem: Præſes, iam aſſata eſt caro mea; verſa, & comede. Et dixit ad eum Præſes: Per Deum Solis, & per ſeptuaginta & ſeptem Deos, & Dianam matrem Deorum, quia variis tormentis faciam te interire, ſi non ſacrificaueris magno Apollini, & Herculi; & ſi eis ſacrificare volueris, ſecundum te faciam in regno meo. Dixítque ei ſanctus Marcellus: Si vis vt ſacrificem Diis tuis, congrega omnes Principes tecum, & adſiſtam in Palatio ego & ſacerdotes Deorum tuorum, vt omnes videant quia ſacrificem Apollini. Tunc Præſes iuſſit miniſtros circumire, & dicere vt omnes populi conuenirent in templum Deorum, quia Marcellus famulus Chriſti ſacrificabit Deo magno Apollini. Mulier verò, cuius filius per orationem ſancti Marcelli reſtitutis oculis, auditu, & greſſibus erat incolumis, diſſoluens crines capitis ſui, & ſcindens veſtimenta ſua, & tollens filium ſuum, tranſiuit per mediam turbam populorum, & clamauit voce magnâ dicens: Væ tibi, Marcelle, qui mortuos ſuſcitaſti, cœcos videre feciſti, claudos ambulare; & nunc ingreſſus es Apollini ſacrificare: deſtruis hodiè populum, qui per te in Chriſto credere deſiderabat: nam dicebat, Domine, non permittas hoc fieri. Dicebat autem ad Idolum: Væ tibi, diabole, & operibus tuis! Sanctus verò Marcellus audiens vocem mulieris, obſtupuit. Facto ſilentio vocauit eam, & dixit ei: Depone infantem in terram; & cùm dimiſiſſet infantem, dixit: Chriſtus qui illuminauit abſcondita tenebrarum, ipſe tibi imperat, Sta ſuper pedes tuos, & veni huc. Eâdem horâ ſtatim ſurgens, venit ad famulum Dei, & inclinans Sanctus, manu leuauit infantulum, & dixit ei: Tibi dico, puer, ingredere in templum paganorum, & dic Apollini, Exi velociter; vocat te famulus Chriſti. Et ingreſſus puer in templum, dixit diabolo: Apollo, tibi dico, diabole, ſurde, ſine voce mute, abſque manibus & pedibus, qui es perditio animarum ritè credentium; famulus Chriſti vocat te foras. Eâdem horâ exiuit foras, & cœpit clamare: IESV Nazarene, omnes ad te traxiſti, & infantulum iſtum de poteſtate mea eripuiſti. Et veniens dæmon, ſtetit ante famulum Dei, dixítque ad eum ſanctus Marcellus: Tu es Deus paganorum? Reſpondit dæmon, & dixit: Nonne cognoſcis, Marcelle, qui ſum? Ego ſum vetus Deus in me credentium, & non maneo ſuper ſtatuas. Sanctus Marcellus dixit: Miſer tu contra te egiſti, & projectus es de regno Dei; Impero tibi vt in abyſſo conſiſtas, & ibi eſto vſque in diem magnum iudicij, quando redditurus eris rationem pro animabus quas perdidiſti. Et ingreſſus ſanctus Marcellus, omnes ſtatuæ Herculis, quæ ibidem aderant, ceciderunt, & in vnum factæ ſunt ſicut puluis, & dixit ſanctus Marcellus: Fugite Dij paganorum, deſcendite in inferiora terræ cum patre veſtro diabolo. Et dixit Præſes: Marcelle, ego te rogaueram, vt tu Diis meis ſacrificares; nam tu eos comminuiſti, & læſiſti eos. Iratus Præſes, iuſſit eum extendi, & cædi fuſtibus; & iuſſit venire miniſtros ſuos, & dixit: Exhibete cacabum, & infundite in eum ſulfur, picem, & ſtuppam, & bitumen; præcepítque Sanctum

in cacabum mitti, & tunc ebulliens cacabus, leuauit flammam cubitis quindecim; & nihil mali gessit; & iussit Sanctum in craticula deponi, & stetit super pedes suos, & surrexit sanctus Marcellus sicut fuerat, & nulla in eo apparuit plaga; & dixerunt circumstantes: Dei misericordia est apud hominem istum, quia superauit omnia opera tormentorum, & comminuit omnem stabilitatem eorum. Et cùm hæc dixisset, iratus est Præses, & iussit sanctum Marcellum in custodiam teneri, quousque cogitaret quomodo eum perdere posset. Tunc dixit Præses ministris, vt producerent Sanctum foris de custodia, & ducerent eum in montem, & decollaretur; quia nullum tormentum famulo Dei Marcello nocere potuit.

Compleuit autem sanctus Marcellus martyrium suum in bona confessione, in loco Argantomago, mense Iunio, tertio Kalendas Iulij, sub Aureliano Imperatore, & Heraclio Præside. Cùm vidisset beatus Anastasius, qui erat minister sancti Marcelli, quòd eum interfecissent, flectens genua sua, orauit ad Dominum horis duabus, & dixit: Domine IESV CHRISTE, qui eduxisti nos de terra vbi nati sumus, & eripuisti nos de manu inimici diaboli: quia secuti sumus te, Domine Deus omnipotens, & glorificauimus nomen sanctum tuum; noli me separare à famulo tuo Marcello, & cum ipso merear ad agnitionem veritatis introire. Tunc ait Præses: Anastasi, sacrifica Diis, vt non per multa tormenta pereas, quæ Marcellus magus in nostra præsentia passus est. Dixit ei Anastasius: Diis tuis ego, Præses, abominationem facio, quia fidem habeo, quam per baptismum accepi. Tum Præses iratus iussit eum in eculeo suspendi, & dum cæderetur, tradidit spiritum. Compleuit autem beatus Anastasius martyrium vnà cum beatissimo Marcello quinta Sabbati, hora nonâ, regnante Domino nostro IESV CHRISTO, cui imperium, virtus, & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit passio sancti Marcelli Martyris.

EADEM ACTA SANCTORVM MARCELLI ET ANASTASII Martyrum.

Contracta ex prolixioribus, cum duobus Hymnis, &c.

MARCELLVS puer, fidelissimus Christianus, literis benè eruditus & moribus, filius Ægei infidelis, & Marcellinæ Christianæ, discipulus sancti Sixti Episcopi, sub Decio Imperatore Romæ morabatur, qui videns magnam in Christianos persecutionem, consilio sancti Laurentij Gallias petiit cum Anastasio viro Christiano, ad requirendos fratres suos à S. Stephano Episcopo Romano in eas partes missos ad prædicandum Christi Euangelium: qui cùm ad Argentomachum vsque peruenisset, vbi Heraclius Præses residebat, magnam exercens in Christianos crudelitatem, ad hospitium mulieris venit cuiusdam, quæ filium habebat circiter annorum trium, cœcum, claudum, & mutum; quæ viso Marcello ait: Domine, in te video vultum Angelicum, obsecro te vt per orationem tuam restituas incolumem: Credo namque in Deo tuo, quòd obtinere hoc possis. Vt vidit Marcellus fidem mulieris, dixit illi: Affer filium tuum ad me, & accipiens eum super genua sua posuit, & imponens ei manum, orauit ad Dominum. Completâ autem oratione, oculis apertis visum recepit, & restitutis gressibus, auribúsque reseratis, ruptis linguæ vinculis, reddidit eum matri suæ incolumem. Tunc cùm venisset Heraclius Præses, quidam nomine Tranquillinus dixit ei: Ingressus est in regnum tuum homo quidam, qui signa facit, filium mulieris surdum, mutum, claudum, & cœcum audire, loqui, videre, & pedibus ambulare fecit. Heraclius iussit illum sibi præsentari, & interrogauit eum dicens: Vnde es tu? de qua prouincia, vel ciuitate huc venisti, & quæ signa facis? Marcellus respondit: Christianus sum, ab vrbe Roma exij, propero ad ciuitatem Tolosæ, vbi fratres mei Saturninus & Dionysius commorantur. Tunc Heraclius ait: Dic mihi nomen patris tui & matris. Respondit puer: Pater meus Ægeus

dictus, & mater mea Marcellina. Dixit Præses: Quantum video latuisti nobis, mutos loqui facis, & magnum Deum Apollinem despectui habes? Dic mihi, quem Deum colis? Respondit Marcellus: Ego adoro Dominum IESVM CHRISTVM Saluatorem nostrum. Præses dixit: Die crastinâ ingredere, & sacrifica Apollini, Herculi, Dianæ & matri Deorum. Marcellus dixit: Dij, quos tu dicis, non sunt Dij, sed sunt perditio animarum credentium in se. Tunc iussit illum comprehendi, in equuleum mitti, à lictoribus cædi, in renibus eius magnum lapidem imponi, vt faciliùs membra disrumperentur. Vt vidit Præses quòd Marcello nihil suis tormentis noceret, præcepit eum in craticulà assari; & ait illi: Per Deos meos non te dimittam, sed in momento te perdam, nisi sacrificaueris Deo magno Apollini & Herculi; & si eis sacrificare volueris, magna tibi dabo præmia. Cui respondit Marcellus: Si vis vt sacrificem Diis tuis, congrega omnes Principes tuos tecum, & assistant, & sacerdotes Deorum tuorum, vt omnes videant quia sacrifico Apollini. Tunc Præses iussit ministros suos circuire omnem ciuitatem, & dicere vt omnes populi conuenirent in templum Deorum, quia famulus Christi sacrificabit Deo magno Apollini. Mulier verò, cuius filius per orationem Marcelli incolumis factus fuerat, hæc audiens, dissoluit crines capitis sui, & scindens vestimenta, tollénsq; filium suum transiuit per mediam turbam populorũ, & exclamauit voce magnâ dicens: Væ tibi, Marcelle, qui mortuos suscitasti, cæcos videre fecisti, claudos ambulare, & nunc paratus es Apollini sacrificare? destruis hodiè populum, qui per te in Christum credere desiderabat. Marcellus vocem mulieris audiens, obstupuit, factóque silentio, eam vocauit, & dixit: Depone infantem in terram; & cùm dimisisset, ait: Christus qui illuminauit abscondita tenebrarum, tibi imperat, Sta super pedes tuos, & veni huc. Inclinauit se Marcellus, manu leuauit infantulum, & dixit ei: Tibi dico puer, Ingredere in templum Paganorum, & dic Apollini, Vocat te famulus Christi. Et ingressus puer in templum, dixit: Apollo, Famulus Christi vocat te foras. Eâdem horâ exiuit foras dæmon, & cœpit clamare, & dicere: O IESV Nazarene, omnes ad te traxisti, & infantulum istum de potestate mea eripuisti. Dixit ad eum Marcellus: Tu es Deus Paganorum? Respondit dæmon: Nonne cognoscis, Marcelle, qui sim. Ingresso Marcello in templum, oratione factâ, omnes statuæ Herculis, quæ ibidem erant cum ipso templo ceciderunt, & in vnum factæ sunt sicut puluis. Et dixit Marcellus: Fugite Dij Paganorum, descendite in inferiora terræ cum patre vestro diabolo. Iratus Præses contra Marcellum, iussit eum in equuleo extendi, fustibus cædi, in cacabum mitti, sulfure, pice, bitumine, & oleo plenum, de cacabo super craticulam mitti. Surrexit Marcellus nullâ apparente plagâ; & quia nullum tormentum ei nocere poterat, præcepit eum in montem Castri Argenromachi educi, & ibi decollari, mense Iunio, tertio Kalendas Iulij tempore Aureliani Imperatoris, & Heraclij Præsidis. Quod cùm vidisset Anastasius, orauit ad Dominum, & dixit: Domine IESV CHRISTE, qui eduxisti nos de terra vbi nati sumus, & eripuisti nos de manu inimici diaboli, & sequuti sumus te, Domine Deus omnipotens, & glorificamus nomen tuum: Noli me separare à famulo tuo Marcello, vt cum ipso merear ad agnitionem bonitatis tuæ introire. Cui dixit Præses: Anastasi, sacrifica Diis meis, vt non per multa tormenta pereas sicut Marcellus magus. Quod cùm recusasset, iussit eum in equuleo suspendi, & à lictoribus cædi, & cùm cæderetur, tradidit spiritum. Compleuerunt autem martyrium suum sancti Marcellus & Anastasius quinta Sabbati, horâ nonâ, regnante Domino nostro IESV CHRISTO, cui est imperium, honor, virtus & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Hymnus primus.

Gloriam mundo rediens micanti
Circulo Titan geminum reducit,
Vota persoluat geminata miti
Plebs pia Christo.

His Anastasi faueas beato
Iuncte Marcello, iuuenile robur,
Qui libens summo dedit igne coctâ
Carne Tonanti.

Viderat Sixtum senio rigenti,
Omne pœnarum genus, irretortâ
Mente perpessum, simul peroptans
Vincere pugnâ.
Hinc sibi tantùm meriti parauit,
Mira virtutum Deus, vt per illum
Signa patrarit, quibus ampla tendit
Nomina seclo.
Ritè ter quinos puer acer annos
Vix adimplerat fidei probatæ,
Cum tuo ductu Pater alme, nectar
Hausit amœnum.
Qui suos linquens, patriam, domúmque,
Dum petit Gallâ regione fratres,
Surdulum, mutum, geminóque sanat
Lumine captum.
Fundit exilis rubei Lyæi
Copiam plenæ fitulæ lagena,
Quo fouet largus sitibunda fidæ
Agmina plebis.
Frendis, Heracli malè sane, bruti
Cultor argenti, lapidísque duri,
Hunc putans Christo variis subactum
Tollere pœnis.
Sicut argentum rutilâ probatum
Septuplum flammâ, puer iste, plumbum,
Pectines, cratem superans & ensem,
Sidera scandit.
Hunc, Anastasi senior sequutus,
Nobili fulges nitidus triumpho:
Bituri gaudent duplici patroni
Corpore fulti.
Gloriam Patri, Soboli, sacróque
Flamini, tellus, mare, dent & astra,
Qui potens omnem moderatur orbem
Trinus & Vnus. Amen.

Hymnus secundus.

Noctis obscuras animus tenebras
Purus abrumpat, geminóque festa
Sideri gaudens recinat piarum
Cantica laudum.
Ortus insano genitore Sanctus,
Matre sed clarâ puer ad superna
Totus aspirans refugit caduci
Gaudia secli.
Quos Tolosatum retinebat ora,
Dum petit fratres fidei calore
Martyrum turba iuuenis meretur
Candidus addi.
En tuas ridet, malè culte, pœnas;
Ridet, Heracli, tua blanda ridet
Verba Marcellus, superans & ipsos
Fortior ignes.
Qui pedes, linguam, sonitum, deditque
Lumina, idolum vocat, atque dæmon
Iussa Marcelli statuam sequutus
Frangit iniquam.
Tostus vt piscis: Satis, inquit, assum
Verte, manduca, miser, atque disce
Quòd IESV seruum nequeas vel arte
Frangere flammæ.
Huic Anastasi parili coronâ
Fis comes, & te colimus libenter;
Vos poli nobis pariter sacratas
Poscite sedes.
Amplior præstet Patris hæc potestas,
Hoc det & Gnatus sapiens, sacérque
Spiritus summâ bonitate regnans
Trinus & Vnus. Amen.

Notanda porrò sunt verba quæ ex capite 9. libri primi vitæ S. Genulphi parte altera Bibliothecæ Floriac. descripsimus. Decij tẽporibus alij à sede Apostolica æquè Gallias directi traduntur: ex quibus S. Saturninus vrbis Tolosanæ primus Episcopus fuit, qui post aliquod tempus sui aduentus ibidem Martyr emicuit gloriosus. Marcellus quoque, qui apud Argẽtomum castrum eousque pro Christo viriliter certauit, donec palmã martyrij victor gloriosè obtinuit. SS. autem Genulphus & Genitus, &c.

Marcelli & Anastasij mentio occurrit in Martyrologiis Romano & Vsuardi ad diem 29. Iunij gloriosis Apost. Petri & Pauli celebrandis triumphis consecratum, vndè factũ est, vt in aliquam proximè sequentis Iulij diem differri soleret annua SS. Martyrum festiuitas, tùm in hoc Bituric. Collegio, ob insignes reliquias, tùm in ipso S. Marcelli Prioratu & oppido, quod veluti ad radices Argẽtomachi iacet. Quæ cùm ita sint, subiit enimuerò mirari, cur in Martyrol. Gallicano in 29. Iunij diem conferatur inuentio corporum SS. Martyrũ; agonis verò clara dicatur memoria die 11. eiusdem mensis, hoc elogio: Pago Argentomo in Bitur. Præsulatu SS. MM. Marcelli & Anastasij, qui sub Decio persecutionis flammâ contra Christianos accensâ, idola colere recusantes, vnúmq; Christum Redemptorem adorandum profitentes, ab Heraclio Præside in pios quosque furente comprehensi, cùm ab hac confessione nullis potuissent blanditiis vel tormentis cohiberi, ex altæ turris fastigio dirè præcipitati sunt. Cuius trophæi monimentum in hunc diem vsque turris ipsa eorũ cruore tincta perstat perspicuum. Fuit quidem turris Heraclij dicta in castro Argentomagensi, &

ex ea demiſſos in præceps fuiſſe ſanctos Martyres negant eorum Acta, ex quibus Encomium hoc perbreue decerpſimus.

VITA SANCTI MARIANI EREMITÆ.

Ex vetuſtiſſimo Eccleſiæ Bituricenſis Breuiario ad diem 19. Septembris.

MARIANVS ingenuis parentibus Bituricæ vrbis procreatus, à primæuis florentibus annis ſponſam ſuam cum omnibus mundi huius illecebris derelinquens, Deo ſe ſummâ mentis integritate deuouit; & cùm per ſex annos ſub S. Faterio in Monaſterio Princiaco Monachus extitiſſet apud Spinolaium vicum per 44. annos eremiticam vitam ducens, illic Deo omnipotenti orationibus, ieiuniis, ac vigiliis vacans, multis claruit miraculis. Cùmq; ibidem quâdam vice S. Animius nepos eius ab eo ſollicitâ percunctatione rimaretur qualiter defiguratum mediâ corpus ipſius tantam vigiliam poſſet ſuſtinere, reſpondit: Ego olim aliquoties hic per aduerſariis tentationes & inſidias ſoporatus, dulci fui requie preſſus: quod dum ageretur, ſubitò ſerpentium multitudo totam cellulam meam repleuit, & cùm in me circumquaq; irruentes ſibilis & toruis aggreſſibus vulnus mihi lethiferū minitarentur, mox galeâ ſalutis armatus, & crucis vexillo ſignatus, vt ad orationem redij, fugientes nunquam comparuerunt. Vnde poſtmodum nullo excubiarum tempore ſopore depreſſus ſum. Deinde cùm poſt aliquod tempus Tetradius Bituricenſis Pontifex Baſilicam ipſius Sancti dedicaſſet, & eum Preſbyterij honore vellet inſignire, abnuit, dicens: Non propter honorem ſæculi, ſed propter humilitatē, cuius ſublimitas Chriſtus eſt, ſe vaſtam ſolitudinē expetiſſe. Et cùm ipſe Pontifex certam ſibi caritatiuè pecuniam offerret, velut noxia venena contingere noluit. Anno denique quo polorum alta conſcendit, Terentia Abbatiſſa partem barbę ipſius Sancti quam radi fecerat, in nitida capſula pro ſingulari præſidio in Dei nomine tanquam pretioſiſſimas reliquias ſuper pectus ſuum recondit: propter quam poſtmodum multas virtutes Deus operatus eſt.

Ex Martyrologiis Romano & Vſuardi.

Decimoquarto Kal. Sept. ſeu 19. Aug. in territorio Bituricenſi S. Mariani Confeſſ. At verò, vt iam ſuprà inſinuatum eſt, huiuſce ſancti feſtus dies tribus Lectionibus per totam diœceſim quotannis recolitur, non 19. Auguſti, ſed Septembris 19. vt patet ex tribus diuerſarum editionum Breuiariis quibus vſi ſumus.

Ex Gregorio Turonenſi, lib. de Gloria Confeſſ. cap. 81.

Fuit autem in ipſo (Biturigum) termino MARIANVS quidam Eremita, cui non erat alter cibus niſi poma agreſtia; & ſi ei aliquoties à quibuſdam mel delatum fuiſſet, aut ſi ipſe reperire potuiſſet in ſiluis, hoc ei erat cibus: qui cùm plerumque viſeretur à plurimis, quodam tempore à quærentibus non poterat inueniri: inueſtigantes denique eum viri qui venerant, deprehenſo veſtigio inuenerunt locum, in quo flexo genu aquam hauſit à fluuio, & exinde progreſſi reperiunt eum ſub vna arbore malo iacentem mortuum: vnde celebre ferebatur in populo eum eliſum ex arbore ſpiritum exhalaſſe. Sed euidenter non eſt congruum, quoniam à nullo refertur viſum. Tunc viri qui aduenerant, eleuantes attulerunt ad vicum Euaunenſem (ſeu Euaonenſem) quem ablutum, digniſque indutum veſtibus ſepelierunt in Eccleſia. Feſta obitus eius per ſingulos celebrantes annos, atque conuenientes populi, crebrò ab infirmitatibus ſanabantur. Quidam autem de vicinis annonas diù infectas aquâ ac germine producto conflatas, facto igne ſuper vimina contexta torrere parat ad pocula facienda. Accedens autem vnus vicinorum eius ait: Quid tu, ô homo, hoc detineris in opere? An ignoras quòd ſolemnitas eſt beati Mariani? Qui cum furore reſpondit: Puráſne, ô tu qui hæc loqueris, quòd homo eliſus ex arbore propter compendia gulæ Angelorum ſit relatus conſortio, vt Sanctus debeat adorari? Melius eſt enim opus neceſſarium in domo exercere, quàm talem Sanctum excolere.

Quod

Quod ille audiens discessit, & cum reliquis ad Basilicam Sancti obiit relicto domi vicino in opere laborante. Nec mora, flante vento apprehenditur domus incendio; exuritur omnis, nec quidquam de substantia restat hominis. Exinde eleuati globi flammarum super hospitiola aliorum quæ circumlocata erant; huius hominis aream sepes, tuguriola vel porcorum, vel animalium, reliquáque, quæ ad eum pertinebant flamma peruffit. Nec quicquam remansit huic misero, quod non fuisset igni succensum. Quod si euenisse quis fortuitu putat, admiretur quod nulli vicinorum circumjacentium nocuit. Quid nunc agis ô cruda rusticitas, quæ semper in Deum & eius amicos murmuras, vt tibi exinde damnum acquiras?

Alterius igitur hominis malitia furis boues abstulerat, qui apprehenso vestigio & inter infusos aqua viarum tramites ad profundas luti voragines perdito, ad sancti recurrit sepulchrum, fusáque oratione dum de Basilicâ fuisset egressus aduertit hominem per aggerem publicum venientem, qui boues illæsos ante se cum caballo ex itinere lassos prosequens adducebat. Turbatus enim fuerat à via & quasi amens factus in illam partem de qua egressus fuerat, mente turbata redibat. Cognoscitque vir ille boues quos perdiderat, hos recipiens hominem absque calumnia redire permisit, quia cognouit hoc sibi per virtutem S. MARIANI præstitum, cum in illa hora reperit perditum, quia eius adiit plenus fide sepulchrum. Quæ postquam gesta sunt diligentiore cura Confessorem Dei plebs cœpit excolere Bituriga. Hęc ille.

ELOGIVM HISTORICVM B. MAVRINI Monachi ij. Octobris.

Le Bien-heureux Maurin Moyne.

BEatus Maurinus ortu Biturix cœlestis patrię amore, Monasterium tum percelebre Sancti Germani Autissiodorensis petijt, vbi ab Mamertio Abbate sanctissimo paternè susceptus humilitatis & paupertatis colendæ affectu, boues vt pasceret, impetrauit, animę interim obseruator intentissimus.

Cum verò Diuinę gratiæ radijs coruscaret etiam inuitus & latere cupiens ad tractum Lemouicensem directus est, vt Fontaneti coalescens Cœnobium suis charismatibus locupletaret, vbi dum opera lucis exequitur beato fine consummatus Christo vocante supernam migrauit ad gloriam. Ita clarissimus Andreas Saussaius, paginâ 1179. Martyrologij Gallicani.

VITA SANCTI MENVLPHI EPISCOPI

Ex Codice MS. Ecclesiæ S. Austregisili de Castro.

CVm iam per orbem terrarum caligine errorum depulsâ lucéque veritatis exortâ, fides Sanctæ Ecclesiæ in omni regiminę Dagoberti Regis Francorum pace vteretur tranquillâ sancti per mundum tanquam venales flores floruerunt, &c.

In insula maris Oceani quæ barbara lingua Yrilanda nuncupatur, id est ferrea, terra, vir Sanctus & Venerabilis Menulfus procreatus est qui diuina inspiratione permotus, relictis parentibus ac cognatione sua, majorem Britanniam relinquens nauigio delatus peruenit ad minorem in Prouinciam ciuitatis, quæ ab Antiquis Oximorum nuncupatur: cuius Sanctus Chorentinus Antistes erat. Hic vocauit Menulfum ad se & quæsiuit vnde esset & qua de causa illuc deuenisset. Qui respondens Britannica lingua fatetur se Yrlandum esse genere & in Dei seruitio se exercere velle, &c.

Ordinatus igitur & Ecclesiastico officio deuotus ita perfectione vigebat vt cum deditus Deo oblationem quotidie offerret, maceratione sui corporis ipse hostia viua Deo placens fieret. Erat enim fide deuotus, &c.

Cum autem per aliquod tempus omnibus placens prudenter sibi commissum fœnerat talentum accidit vt iam dictus Antistes obiret. Plebsautem & clerus maximâ dilectione S. Menulfum amplectens non patiebatur eum à se sequestrari. Cúmque virsanctus ordinem Episcopatus adeptus fuisset, non cessauit sancta prædicatione gregem sibi commissum fideliter edocere, &c.

Quodam tempore cum disposuisset Romam pergere, quidam vir nobilis regionis illius, qui iam per multa tempora sub manu Britanniæ Princip:s arcta tenebatur custodiâ, audiens & admirans illius sanctitatem astitit ei in animo, quia si sub carcerali custodiâ non premeretur, ad tanti viri prædicationem vellet in Christo renasci & eius affatim benedictione perfrui. Quæ supernæ pietatis visitatio citissimè viro Dei innotuit, qui misit ei annulum suum dicens, ne de misericordia Dei desperaret, sed potius Diuinæ pietati incessanter gratias ageret. Quem ille benignè suscipiens catenas, quibus obstrictus fuerat, credulâ cordis intentione de eo tetigit, cunctisque qui astabant videntibus,ruptis nexibus libero pede ad iam dicti Pontificis mœnia properauit. Mox prostratus B. viri pedibus de concesso munere gratias agens renatus sacro fonte baptismatis, & instructus allocutione Diuini sermonis lætus ad propria remeauit.

Venerandus igitur Pontifex votis suis nihil defraudans rel giosis quibusdam secum adhibitis fratribus,iter, quod proposuerat, aggressus est. Qui Romam veniens eum Domino Apostolico de suo & populi commodo locuturus, à venerabili Papa honorabilis Pontifex dignè susceptus est. Sed ne fama sanctitatis illius populo Romano occultaretur ante ipsorum limina Apostolorum quidam paralysis morbo per multa tempora detentus Dei viro obuius extitit petens ab eo inopiæ suæ aliquid necessarij administrari. At vir Dei de Domini confisus misericordia quærenti viro terrenam substantiam impertiuit membrorum sospitatem signo crucis. Quo de facto Dominus Papa hilaris effectus videns sanctitatem religiosi Antistitis cœpit eum monere multis sermonibus vt secum amplius moraretur, &c.

Qui cum fratribus suis regrediens per pagum Bituricensem, in locum venit qui Malliacus appellatur: ibique prænunciauit fratribus imminere finem vitæ suæ certúmque diem & horam prædixit obitus sui. Eo igitur die quo dissolutionem sui indicauerat corporis fratres & consortes sui flentes in vnum collecti sanctitatem eius exorare cœperunt vt sicut eorum Magister iustitiæ extiterat in terris, ita sibi dignaretur esse sua intercessione perennis patronus in cœlis. Qui cum ipsos vt in sancto perseuerarent proposito moneret Sacramento corporis sanguinisque Dominici semet muniens membrorum compage protensa & collocata veluti obdormiret quarto Idus Iulij ossa linquens humo inter verba orationis spiritum reddidit, tamà dolore mortis illæsus, quàm à contagione criminis extiterat alienus. Sic vir sanctus ac iustus ad Dominum suum migrauit perpetua gloria coronatus exultat in sæcula sæculorum. Amen. *Claudius Robertus in Dagoberto 56. Bituricensi Archiepiscopo hæc habet.* Præterea in vita S. Menulphi Episcopi dicuntur ossa ipsius reuelata, præsente Dagoberto Archiepiscop. Bituricen. tempore Adalgasiæ Abbatissæ in vico Maliaco, qui nunc de eius nomine dicitur *S. Menoul en Bourbonnois.* Quod quidem Auctatium fateor nondum in meas incidisse manus.

De eodem ex vetustissimo Bituricens. Ecclesiæ Breuiario,
Ad diem duodecimum Iulij mensis.

B. Menulphus Episcopus de Britannorum genere oriundus dicitur extitisse. Hic iter arripiens Romam ad limina Apostolorum Maliaco vico obiit: vbi se in vltimo loco cœmeterij B. Germani causâ humilitatis petiit sepeliri.

Postea vero quidam Princeps Arcadius nomine propter quendam suum militem ibi per merita sancti à contractionis infortunio liberatum fecit super ipsius tumbam fabricari Ecclesiam quæ quàm citò vsque ter fuit ædificata, ter fuit ex semetipsa lapsa.

Quod idem Princeps cernens & cur hoc fieret ignorans superni opificis clementiam exorando splendorem inæstimabilis claritatis cœlitus lapsum vidit super locum illum in quo per eum erat Ecclesia construenda & sacra eius ossa transferenda. Quod vt agnouit, opere compleuit.

VITA S. PHALETRI CONFESSORIS.

Ex Legendario Ecclesiæ Carobrianæ in finibus Biturigum & Turonum.

Religiosorum vita virorum quantum est meritis clarior, tantum fit voce celebrior populorum: quia dum illi vniuersis precum suarum interuentu beneficia præstant in sua laude linguas excitant singulorum. Vt autem meritis & precibus Beatissimi Patris nostri Phaletri, cuius hodie, Domino concedente, festiuitatem celebramus, fideles valeant adjuuari, tanti viri gesta magnifica dignum duximus enarrare ad exemplum: & primum paucis verbis eius perquirere vitam, ne legentibus tædium pariat lectionis prolixitas.

Fuit igitur vir Venerabilis PHALETRVS in Aquitaniæ plaga vrbe Lemouicorum Catholicis & clari generis parentibus oriundus. Hic inter nouella vitæ exordia & adolescentiæ annos, in quibus ætas illa laqueis solet decipi, ita voluptates omnes pede calcauit, vt plenus virtutibus ad supernæ vitæ patriam totis affectibus videretur anhelare. Cúmque Beati Phaletri pater hæc virtutum signa in filio suo adhuc tenero inspiceret, erat enim ad obediendum attentus, & ad vitia calcanda maturus; ita vt in illo iuuenili tyrocinio iam senectutis esset exemplum, eum clericali charactere insigniri fecit, & liberalibus artibus ac litterarum studiis tradidit imbuendum. Sed interea non minus orationi quàm lectioni vacabat, oculos enim semper in cœlum dirigebat. Non autem scurrili vanitati, neque vlli animum voluptati relaxabat; sed totum quod erat, id totum Christi mancipabat seruitio. Et si aliquando in publicum processisset, tamen erat intra carcerem cordis semper inclusus, nec aliud extra se respiciendum prætulit quàm Christum, quem in suo pectore fidelis portitor semper bajulauit. Visis quoque & cognitis in Beato Phaletro pater his virtutum indicijs certior ad plenum de filij sui laudabili proposito effectus cogitabat quomodo eum arctioribus vinculis posset astringere. Et parefacto mentis suæ arcano viro Venerabili Cuthberto Episcopo vitæ sanctimonia & virtutibus plurimùm commendato, eius consilio Beatum Phaletrum hoc etiam cum maxima humilitate postulantem ad sacros ordines fecit promoueri, atque ab eodem Episcopo benedictione suscepta Diaconus rite ordinatus est.

Susceptis itaque B. Phaletrus Ordinibus sacris per annum ferè in domo paterna commorans Christi militiam, quam deuotè assumpserat, vigiliis, orationibus & ieiuniis insistens fideliter exercuit. Lucebant in eo siquidem præclaræ virtutes: nam temperantia eum fecerat moderatum, abstinentem, parcum, pudicum, tacitum, verecundum: Fortitudo contra incitamenta carnis, mundi delitias & diaboli versutias fecit eum viriliter dimicare: Prudentia prouidum, & iustitia reddidit Deo & hominibus charum. Desideria sancta in dies multiplicabat & trutinâ rationis vitia castigabat. Nulla vnquam eum voluptas corrupit. Erat illi Christus laus tota, perfecta gloria, delectatio pura, spes vera, securitas firma. Quidquid in mundo preciosum videbatur, illi vilescebat. In aduersis constans fuit, in prosperis modestus, in habitu simplex: neque enim Sacerdotium studebat suscipere, sed mereri.

Proinde cùm B. Phaletri eximiæ virtutes ac sanctitas per circumuicina loca elucerent, velut clara inter stellas Luna minores, ne popularis aura sanctum eius propositum impediret, inspiratione diuina peregrinationis in eo accenditur desiderium. Et propterea patre & matre, patria, parentibus & amicis relictis, spretisque caducis huius mundi bonis propter Deum, loca sancta, & illa præcipuè, in quibus D. N. IESVS-CHRISTVS natus, nutritus, conuersatus, passus & sepultus est, adire disposuit. Vnde mane surgens & ætherei spectans orientia solis lumina sic profusa ad Deum oratione dixit: Dirige me Domine in veritate tua & notam fac mihi viam tuam: spiritus tuus sanctus Domine deducat me in viam rectam, quia ad te leuaui animam meam. Et facto Crucis signo, baculóque peregrinationis accepto, cœpit in nomine Domini ambulare. Vbicumque autem via ei gressum ducebat, Ecclesias, loca sancta ac Martyrum & Confessorum sepulchra cum magna reuerentia visitabat. Nullo vnquam tempore peregrinationis suę niueo vsus est elisio, nec cibos coquorum sumpsit industriâ præparatos. Erant tantùm dapes terrestres, quia aut herba lapathi aut graui maluæ fa-

lubres corpori, aut excussa arboribus poma seu paruis pressa dumetis fraga, & lubricus amnis famem & sitim eius depellebant. Non in pluma iacebat, sed humi posita membra sopori mandabat. Sic votum peregrinationis suæ implendo vir sanctus peragratis Alpibus Romam vsque peruenit, & aliquantis diebus illic moratus Beatorum Petri & Pauli Apostolorum Ecclesias & alia loca sancta in vigilijs, ieiuniis & orationibus deuotè visitauit.

Postmodum verò vir sanctus peregrinationis suæ implendæ accensus desiderio ad littus Ausonium mare conscenderat, iter suum Constantinopolim versus dirigens: sed humani generis inimicus sanctum eius propositum impedire satagens, cùm iam triduo & duabus noctibus aspirantibus auris nauigasset, ita mare tempestatibus & procellis agitauit, vt desperantibus nautis proximum sibi naufragium cernerent imminere. Itaque siue errore viæ, siue ventorum rabie conturbati ad Africanam regionem præter spem applicuerunt. Gratias autem Deo agens B. Phaletrus, quòd eum & socios suos in tantis positos periculis liberasset, post triduum iterum mare conscendit; & licet diabolo instigante iterum se attollens æquor & altius vndas erigens nauem eius variis modis concuteret, Deo tamen annuente ad portum illum deuenit in quo Libycus terminus Ægyptum contingit. Ibi autem per nouem dies quiescendi causa permansit. Inde verò Sardiniam tenuit, & hic quia Christianissimam repetit nationem, trium mensium spatio moram traxit & à Principe terræ illius qui Benignus vocabatur, benignè susceptus est & procuratus. Abhinc cursu prospero beatissimus Phaletrus Constantinopolitanæ ciuitatis mœnia consequitur. Sed ibi propter indisciplinatæ gentis malitiam paululam moram fecit. Marinis igitur iterum se submittens periculis nauem conscendit, & nautæ noctem diemque remigio laborantes sinistris ventis grauati fortè eum Hierosolymam deducunt, qui gratias agens Deo cum magna reuerentia & deuotione loca sancta visitauit.

Dum quadam die more solito diutiùs orationi incumberet, ecce subito super eum in aere vox cuiusdam animæ clamantis audita est dicens: Sancte Phaletre serue Dei adiuua me, quia tenet me inimicus, qui me ad infernalia ducit tormenta. Ad hanc vocem B. Phaletrus flexis in terram genibus, totóque corpore terræ incumbens pro animi illius liberatione attentè orauit, surgénsque ab oratione vehementer inimicum increpauit præcipiens eum Christi nomine, ne animam pretioso eius sanguine redemptam vltra vexare præsumeret, qui statim ad imperium B. Phaletri animam relinquens euanuit, eáque per eius preces fuit suo corpore restituta: nuper enim dissoluta erat à corpore cuiusdam iuuenis qui Lerianus (aliàs Lecianus) vocabatur, & deinceps quo vixit tempore B. Phaletro adhæsit, eíque obsequium quod poterat, præstitit.

Hoc miraculo facto Iacobus Patriarcha Hierosolymitanus cum omni populo Christiano extensis ad cœlum palmis, toto corde Deum in Diuo Phaletro seruo suo benedixit & laudauit. Inde verò vir sanctus vna cum Leciano, quem suscitauerat, perrexit ad Montem Oliueti, vbi præfatus sanctus Patriarcha cum aliquibus Christianis sub tributo Saracenorum Deo seruiebat, adoratóque loco in quo steterunt pedes Domini humiliter, & valedicto præfato Patriarcha & alus Christianis, comite Leriano Romam reuertitur & visitatis iterum locis & Beatorum Petri & Pauli liminibus, ab Agano Romanæ Ecclesiæ Cardinali viro Apostolico qui eius sanctitatem nouerat, Stephano Papæ præsentatur à quo humanissimè susceptus est, quique eum apud se & sanctam Romanam Ecclesiam multis precibus retinere voluit. Sed vir sanctus cupiens omnino peregrinationis suæ votum perficere hinc discedens ad Agennensium ciuitatem peruenit, in qua maximæ vir sanctitatis Osius præerat Episcopus, à quo gratissimè exceptus est. Vacans autem ibidem orationibus & ieiuniis Vadiæ mulieri mutæ à natiuitate & cæcæ loquelam simul & visum suis precibus restituit. Agennensium etiam agros singulis annis grandine, gelu & tempestatibus vastatos suis orationibus liberauit. Quibus patratis miraculis confluentium ad se populorum vir sanctus meritus occursum ad Venerabilem virum Dionysium tunc Aruernorum præsulem se contulit & hinc discedens ad Cœnobium sanctissimi patris Benedicti, orationis gratia, perrexit.

A Cœnobio verò Diui Patris Benedicti ad Ecclesiam beatissimi Vrsini primi sedis Patriarchalis Ecclesiæ Archiepiscopi qui in Euangelio Nathanaël vocatur & Sancti Philippi frater dictus est se transtulit, in quâ visitato cum sincera deuotione

ſancti ipſius ſepulchro, vox ad eum feruentius in oratione exiſtentem de cœlo facta eſt, dicens: Surge Phaletre, & vade ad locum qui dicitur Catobryas circa fines Bituricos & ibi peregrinationis tuæ terminum præſtolare. Ad quem locum tunc vepribus & dumis condenſum & propter aſperitatem nullo habitatore cultum vir ſanctus, Angelo duce, intrepidus perrexit. Et conſtructo ibi tuguriolo cum ſacello, in quo reliquias Beatæ Mariæ Virginis quas Hieroſolymis ſecum detulerat honorificè poſuit, aſſociatiſque ſibi Deodato & aliis probis viris in omni tempore vitæ ſuæ in orationibus, in ieiuniis & vigilijs Deo & B. Mariæ fideliter deſeruiunt.

Diuulgata autem per circumuicinas regiones Beati Phaletri ſanctitate, affluebat ad eum ſingulis diebus virorum & mulierum, ſenum, puerorum languentium & aliorum variis infirmitatibus detentorum eius ſuffragia petentium innumerabilis multitudo. Vnde quicumque ad eius limina peregrinus veniebat, ſi languens, ſi mœrore conſumptus, ſi in tribulatione poſitus, ſi ab æmulis laceſſitus, ſi cæcus, ſurdus, mutus, vel claudus, ibi vnuſquiſque voti ſui compos lætus ad propria remeabat. Inter cætera verò huius ſancti Confeſſoris virtutum inſignia, ſingulare à Deo donum obtinet, quòd infantes paruulos labore conſumptos ſuis meritis reddit incolumes & ſanos. Hinc eſt quod præcipuè Aurelianenſibus, Bleſenſibus, Turonenſibus, Cœnomanenſibus & Andegauenſibus populis ſingulis diebus dicti ſancti limina viſitantibus & eorum infantibus languore preſſis multa dictus ſanctus præſtat ſanitatum & beneficiorum ſuffragia.

Cognoſcens denique vir beatus certis cæleſtibus indiciis finem migrationis ſuæ imminere, Deodato Præpoſito ſuo & cæteris fratribus ſuis vocatis præcepit, vt corpus ſuum in tuguriolo ſuo, in quo nunc requieſcit, ſepulturę traderent. Et facto eis ſermone de mutua inter ſe pace & dilectione, ſacramentiſque Eccleſiaſticis receptis, felix migrauit ad Dominum nono Kalendas Decembris anno ætatis ſuæ ſexageſimo, & ſepultus eſt in tuguriolo ſuo, in quo precibus & meritis dicti ſancti innumerabilia operatur miracula Diuina clementia ad laudem & honorem D. N. IESV-CHRISTI qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus per infinita ſæculorum ſæcula. Amen.

Hæc fere omnia, reiectâ Præfatione & quibuſdam mutatis, edita ſunt cum officio eiuſdem ſancti Phaletri Confeſſoris Pariſiis apud Ludouicum de Heuqueuille, anno 1647. & nobiliſſimo generoſiſſimóque viro D. Carolo de Rabeau dicata à Franciſco Bruneau Presbytero in Cœnobio ſanctæ Faræ commorante: nonnulla quoque addita ſunt quæ modo ſubjiciam ne quid deſiderari meritò poſſit.

Homo qui à dæmone vexabatur ante eius cellulæ oſtium clamauit: ſerue Dei aperi oſtium cellulæ tuæ, vt ingrediar. Conſiderans autem ſanctus Phaletrus, quòd fortè aliqua tentatio maligni ſpiritus eſſet, ſolo decubuit, orationem huiuſmodi fundens ad Dominum: Domine IESV-CHRISTE, Deus de Deo, lumen de lumine, oſtende mihi vtrum ex parte diabolica vox iſta fluxerit quam ego audiui, an ex parte humana. Tunc ſurgens aperuit oſtium cellulæ, ſtatimque cœpit dæmon per os hominis ei dicere: Serue Dei Phaletre, parce miſero igneis catenis ligato. Sanctus ergo intelligens hominem à dæmone vexari, reſpondit: In nomine Domini noſtri IESV-CHRISTI tibi præcipio ſpiritus immunde, vt exeas ab homine iſto. Qui ſtatim vlulatum teterrimum diræ vocis emittens exiuit ab eo.

Matrifamilias ægritudine prævalida laborans, cui nullus Medicorum ſubuenire poterat, audita fama beati viri, poſcit fimbriam veſtimenti eius per nuntium ſibi deferri, quam cùm tetigiſſet, ſtatim ab infirmitate ſuâ ſanata eſt. Inter cætera verò huius ſancti Confeſſoris virtutum inſignia, ſingulare à Deo donum obtinet quod infances paruulos, &c. Cúmque iam adeſſet optata dies (obitus) viri religioſi qui de vicinis locis ad eum viſitandum conuenerant, hortabantur vt aliquid ex oblata charitate accipiens corpus ſuum reficeret. At ille, alias quàm beatę immortalitatis epulas iam amplius guſtare non valens: ſilete fratres, aiebat, ſilete, nolite faſtidium mihi ingerere. Et facto ſermone de mutua pace, &c.

Poſtquam verò à fidelibus corpus eius ſepulturæ traditum eſt, vir nomine Bericus peſſimâ vexatus rabie, ad eius tumulum reuerenter acceſſit, quod videntes fideles, qui aderant & inſaniæ eius compatientes, vehementer ingemuerunt, cúmque pro eo orarent Dominum, repente ſanus effectus eſt. Martinus quidam nomine de vrbe Turonica, cùm iam à multo tempore claudus fuiſſet ad ſepulchrum viri Dei

ſe fecit deportari & in Dei nomine gradiendi recepto officio, ſanus & gaudens ad propria reuerſus eſt.

Alius de Gorronis (forte Gordonis) caſtro Verennius nomine diu iam amiſſis luminibus, cùm ad ſepulchrum Beati Confeſſoris Phaletri exoraret, recepto viſu, ſanitati priſtinæ eſt redonatus. Mulier immundi ſpiritus infeſtatione multum vexata, mox vt ad ſancti viri ſepulcrum aduenit adjuuante Domini gratia, per eius merita ſanata eſt. Hæc & alia innumerabilia miracula, &c.

Ibidem extant Proſæ, Hymni, Antiphonæ numeris illigatæ, tréſque Lectiones quibus breui gyro conſtringitur ſancti Phaletri vita, quam modò prolixiorem exhibuimus.

I. Phaletrus in vrbe Lemouicâ, Aquitaniæ prouinciæ: Catholicis & claris ortus parentibus, à teneris annis ab omnibus voluptatibus jmmunis, totum ſe diuino mancipauit obſequio. Clericus factus, literarum ſtudiis à patre eſt traditus, ſed non minus orationi quàm lectioni vacabat, cùm ſacerdotium haud potius intenderet ſuſcipere quàm mereri. Cæterùm à Cudberto Epiſcopo ſacris initiatus, virtutibus inſignis vt populi concurſus atque honores, more ſuo, fugeret, loca ſancta, eáque in primis quæ Chriſtus ſua corporali præſentia conſecrauit, deuoto ac forti animo, plurimos labores, diuerſaque maris pericula ſuſtinendo, adire contendit. Tandem Ieroſolymam perductus, iuuenem nomine Lerianum, cuius anima ad infernalia ducebatur tormenta, reuocauit ad vitam.

II. Valefacto autem Iacobo Ieroſolymitano Patriarchâ, comite Leriano, Romam reuerſus eſt: Vbi à Stephano Papa humaniſſimè ſuſceptus, apud eum & ſanctam Romanam Eccleſiam, multis precibus retineri nequiuit. Hinc ergo Agenæ ab Oſio piiſſimo Epiſcopo benigniſſimè exceptus, Vadiæ mutæ à natiuitate, ac cæcæ, loquelam & viſum reſtituit, & Agenenſes agros quotannis aëris iniuria vaſtari ſolitos, liberauit. Ibi quatuor annis tranſactis, poſteà venerabilem Dionyſium Aruernorum Præſulem adiit, apud quem quinque annos degens, ab eo Preſbyter ordinatus eſt. Demum Biturigibus cælicâ voce admonitus, Carobriam locum circa fines Bituricos tunc dumis condenſum, & propter aſperitatem à nemine cultum, Angelo duce, vitæ ſuæ ibi vltimum diem expectaturus, abiit.

III. Probis itaque aſſociatis viris, cum tuguriolo conſtruxit ſacellum, ſacris, quas Ieroſolymis detulerat, decorando reliquiis. Et cùm miræ eſſet ſanctitatis, pro cibo & potu, modico pane, herbis & aqua, multis diebus interpoſitis, contentus: & pro cubili, ſolo, ſolitarius in tecto, vigiliis & orationibus inſiſtens, dæmones ab obſeſſis vnico verbo fugabat, & ægros ſolo ſui veſtimenti tactu, etiam abſens curabat. Sed & quauis infirmitate, & corporis & animi laborantes, maximè infantulos languore preſſos, ſic reddebat incolumes, vt omnes ad eum vndique confluerent. Denique vt, reuelatione diuina, jamjam cæleſte conuiuium ſibi parari nouit, corporali alimento deinceps vti renuit. Et facto ſermone de mutua pace & dilectione, ſacramentiſque Eccleſiaſticis receptis, mox migrauit ad Deum, nono Kalendas Decembris, anno ætatis ſuæ ſexageſimo, ſepultuſque eſt à fratribus Deo ordinante, in ſuo oratorio, in quo meritis ipſius multa patrantur miracula.

ELOGIVM HISTORICVM S. PRINCIPINI Martyris 12. Nouembris.

SAnctus Principinus natione Gothus cum Sanctâ Maurâ matre ſuâ & vndecim fratribus eius filijs in Gallias profecti à Sancto Martino Turonum Antiſtite baptizati ſunt: quod cùm reſciuiſſet Agrippinus Gothorum, Rex miſſis in varias prouincias ſatellitibus imperauit vt fideles illos neophytos cum matre trucidarent.

II. Principinus prope Yurayum ad Oculi fluuij ripam haud procul Heriſſonio Bituricenſis Diœceſeos oppido, cæleſtia ſeorſim meditans, *Yuray ſur la riuiere d'Eulh pres d'Heriſſon en Bourbonnois*, ab vno ex illis ſpiculatoribus inuentus, cognitaque eius tum patriâ tum religione, mactatus eſt, amputato ſecuri capite quod in terram decidens, Deo gratias, pronunciaſſe perhibetur.

III. Alterum ſubinde miraculum prodiit: nam cadaueris truncus erectus in pedes manúque dextera caput præciſum geſtans per longa marium ſtrata, ductu Ange-

lico ad Ecclesiam Sancti Petri, *Sainct Pierre de Chasteloy parroisse d'Herisson*, peruenit, vbi cæcus quidam Macarius nomine ad corrogandam stipem residere pro more solitus, stillantibus ex sacro vulnere sanguineis guttis oculos illinens cœcitate depulsâ, recepit visum, sanctique Martyris corpus terræ demandauit.

IV. Summarium hoc scripsimus ex vitâ quam in veteri Sanctorali Siluiniacensis Prioratus extare testatur Dominus Sebastianus Marcalius libro sexto Antiquitatum Siluiniacensium paginâ 307. & sequentibus, qui & addit totam rei gestæ narrationem figuris expressam, nominibúsque adscriptis distinctam legi in ipsa sacri corporis thecâ quæ majori imminet altari, ac Festum quidem S. Principino diem eodem in Cœnobio celebrari 12. Nouembris, Translationem verò recoli sexto Ianuarij.

ELOGIVM HISTORICVM S. SIGIRANNI Abbatis, ad diem 4. Decembris.

Sanctus Sigirannus, solo Biturico, nobili loco natus, patrem habuit Sielaicum, seu Sigeliacum, qui postea fuit Archiepiscopus Turonensis circa tempora Dagoberti Regis. Adolescens peracto Turonis studiorum curriculo, in comitatum Flaucadi se adjunxit, Regísque paulò pòst Pincerna factus est.

II. Repudiatâ Adroaldi principis filiâ, quam pater ei desponderat, relictâque aulâ Regiâ ingressus Basilicam sancti Martini Turonensis antistitis comam sibi demi iussit, séque Deo in perpetuam dicauit seruitutem. Quod cùm audisset pater, in Clericorum album filium adscripsit: moxque in Archidiaconum electus, à Stephano quodam vrbis Quæstore stimulis inuidiæ inflammato in custodiam detrusus est, sed eo teterrimâ morte in vltionem sceleris sublato, liber sanctus vir, erogato in pauperes patrimonio, & abdicato Archidiaconatu, nudus nudum Christum sequi constituit.

III. Faluio cuidam Episcopo, qui ex Hibernia Turonensem venerat in prouinciam, socium se addidit Sigirannus, vt regularis disciplinæ præceptis ab eo imbueretur: cum quo aliisque Romam adire decreuit: vnde reuersus ope Flaucadi in loco saltus Brionensis, dicto Millebeccus, *Meobec ou Maubec*, cellam ædificauit: tùm Longoretum petiit, locum in eodem saltu peramœnum, quem fluuius Clasis alluit, *Lonrey en Braine sur la Cleise, où est l'Abbaye qu'on nomme de Sainct Siran en Braine*, vbi & ex lignis primò Cellam condidit, diuinóque afflatus spiritu mortem Flaucati, quæ in annum Christi 647. referenda est, præuidit, & Monasterium ædificauit sub Regulâ Sancti Benedicti (quam tamen appendicem quidam adtextam putant post tempora Ludouici Pij) in quo multis clarus miraculis ad Christum migrauit pridie nonas, seu quarto Decembris die.

IV. Summarium hoc excerpsimus ex Compendio quod R.P. Hugo Menardus in obseruationibus ad Martyrologium Benedictinum concinnasse se fatetur ex veteri Legendario Abbatiæ Sancti Sigiranni cuius mentionem non reperi in Antiquis Martyrologiis, neque in Breuiario Bituricensis Diœceseos. Extat apud Chopinum libri secundi Monasticon capite seu sectione 19. Regiæ auctoritatis diploma quo Dagobertus Rex Longoreti & Mollispeci seu Millebecci fundationes probat, anno, vt ait, Christi 640. ex quo, inter cætera colligi potest Sigelaicum, non tantùm Turonensem fuisse Comitem, sed etiam Bituricensem.

VITA PROLIXIOR EIVSDEM SANCTI Sigiranni Abbatis.

Quam descripsimus ex Apographo Illustrissimi ac Reuerendissimi D. FRANC. BOSQVETI Episcopi Monspelliensis.

I Athleta Christi Sigirannus, solo Biturico nobili ex progenie ortus, meritis tamen & fide suum nobilitans natale ad præmium vitale feliciter nascitur

perueniſſe. Huius quoque propagator pater carnalis extitit Sigelaicus eiuſque genitrix bonis omnibus infiſtens famulatrix prædicto viro ſortita eſt felici in connubio. Ex his ergo duobus rite conjunctis bonæ indolis proles beatus proceſſit Sigirannus, qui etiam à primaria ætate à parentibus Turonis ciuitatem eſt traductus & in Scholis traditus, quatenus litterarum primordij, vt ſolet in pueritia, Domino fauente perciperet efficaciam. Dehinc verò tranſacto tempore Flaucado cuidam potenti viro cauſa nutriendi adjunctus, Francorum in palatium deuenit, ibique ab eodem ad altiora, vt ſæculi dignitas ſe habet, venerabiliter prouocatus Pincerna Regis in pueritia deputatus eſt.

II. Eodem tempore ſupradictus genitor eius Sigelaicus Epiſcopus Turonis iam dictæ vrbis eſt ſublimatus, ibique conjunctus in amicitia cuidam potentiſſimo viro Adoaldo ſcilicet nomine eius filiam ſuo vt eſſet vxor præfato ſponſauit filio. Cuius mens ſcilicet Sigiranni patre prorſus neſciente omnimodo iungitur tendens ad Dominum & à ſæculi actibus nititur eum fore quantocyus alienum. Illud ſemper præ oculis ponens: *Quia qui amicus eſſe voluerit huius ſeculi, inimicus Dei conſtituitur*, quia nempe præſcitus erat & præordinatus ad vitam iuxta Apoſtolum, qui ait *Quos præſciuit Deus hos & vocauit, quóſque vocauit hos & glorificauit.* Hic beatus ad carnalem thalamum nullatenus declinare neque ſe obligare maluit, quandoquidem ſe iam Deo deuouerat eſſe ſeruum. Namque, vt aiebat fiers in aula regali vt ex nobili proſapia geniti ſecundùm ſæculi dignitatem diuerſis fulciantur honoribus variiſque circumdentur ornatibus. Hic per omnia beatiſſimus animum ad aſtra ſuſleuans oculóſque à ſuperfluis ſæcularibus comprimens, totus ad Deum niſibus iugiter flagrabat oculorum obtutibus.

III. Si quando verò pro Regali honorificentia ac ne diſpar inter ſodales eſſe videretur, veſtium ſe decore indueret, ac cingulis ſe hinc inde ornaret, & comptus oculis intuentium incederet, intimo tamen cordis affectu humillimum retinens ſpiritum ſuo in pectore ſemper deuotiſſimè beatificabat Dominum. Immò etiam vt fertur ſub indumento veſtium pretioſarum, crebrò cilicio vtens humilitatem, quam ab ineunte puerili ætate ſemel Domino deuotus conceperat, in habitu vili etiam deinceps Domino fauente exercere ſtudebat. Nimirum omnem ornatum quo exterius in Regis præſentia vti ſolebat, domum ad propriam remeans à ſe protinus abijciebat, humillimúmque ac deſpectum alium induens iam quid quandoque Domino annuente acturus eſſet demonſtrabat.

IV. Denique ſponſam quam pater, ſi Dominus permiſiſſet, futuram ei prouiderat deſponſandam, ita omnimodis refutandam vitandámque cenſebat, vt non ſolùm huic ſponſæ in conjugio ſociari voluiſſet, verùm adeò ab huiuſmodi ſexus conſortio ſe elongari decreuit, vt nullatenus ſecum in aliquo miſceri permiſiſſet commercio. Audierat enim non ſurdus auditor Apoſtolum intonantem ac dicentem ſibi. *Bonum eſt mulierem non tangere* Illud quoque quod alibi ait: *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem* Hæc idem vir beatiſſimus & omni laude venerandus iam corde ſitibundo exhauriens, quod audierat voluebat ſemper intrinſecus animo, quod poſtea explere cupiebat toto niſu in Domino.

V. Verè etenim hic beatus per omnia Sigirannus licet corporaliter inter homines in ætate ſcilicet iuuenili viuendi foret conſtitutus inter athletas tamen Dei atque Chriſticolas toto deſiderio conuerſationem habere videbatur, omni ſcilicet cum auiditate pertractans, & vtique explere deſiderans quod Apoſtolus de ſe ſuique ſimilibus ait: *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.* Cúmque in his plerumque aliiſque ſimilibus ſanctis meditationibus de die in diem roboratus in Domino viriliter tranſigeret, ac die noctúque peruigil in ſanctis operibus, deuotiúſque exiſteret, podetentim Domino annuente terreni Regis palatium deſerens deſueſcere cœpit, quod iam olim pro nihilo faſtidióque computabat. Vnde ei à Domino etiam deinceps non immeritò eſt collatum, & vt eius impoſterum ſanctitas demonſtrauit per omnia eſt attributum, poli ad ſidera, æterni ſcilicet Regis palatium ſine cuiuſpiam impedimento ceu pennigero leuique greſſu properare quiuiſſet, illud prorſus Dauidicum corde & animo indefeſſè tripudians, ſummóque cum gaudio feliciter decantans ac dicens: Beatus quem tu eligis Domine, inhabitabit in atriis tuis.

VI. Interim verò dum hæc agerentur, nutu Dei conſilium iniit, quatenus Turonicam vrbem quantocyus adiret, illuſtríſque Confeſſoris Martini limina penetraſſet

ſet, ſeque inibi totum in Domini ſeruitio pro æterna ſcilicet beatitudine mancipaſſet. Venrúmque eſt ad id. In Chriſto equidem duce per vias rectas fortiter inceàdens hic beatus de quo loquimur Sigirannus præfatam ad vrbem adueniret, Eccleſiámque dicti Antiſtitis Martini apud Deum, vt illi foret in præſidium adiens inuiſeret. Quinetiam ſepta huius ſancti Templi cautè ingrediens, ac deuotè hinc inde perloſtrans, eius ad ſepulchrum vſque peruenit, ibique diutiſſimè, ac deuotè beati Martini ſuffragia poſtulans, ſic demùm quod dudùm exoptauerat, ſui capitis comam, vt perpetim Chriſti in ſorte Clericus permaneret, totondit. Quod audiens Pontifex, qui tunc huic præerat ciuitati, gratanter accepit, quódque etiam hac in re iam peractum erat, libenter induſit; immò etiam, ſi fortè vacat, in gremio fidelium Clericorum eum collocare decreuit, ac deinceps dum adueniret in cœtu inibi inhabitantium vnanimem eſſe delegauit.

VII. Cùm hic electus Dei intra gregem foret admixtus, ſanctíſque actibus iugiter eſſet intentus, Deo charitatis gratiâ cunctis ſe ſtudebat reddere aptum, vt omnibus ſe cernentibus atque colloquentibus videretur placere. Namque ſingulis quibuſque, tam ſenioribus quàm coæqualibus, necnon ſubjectis ita fiebat affabilis & congruus, vt pereius mellifluam nectareámque eloquentiam omnes circumquaque illi adhæreſcere cuperent, eiúſque ſancta veſtigia imitari vellent. Dum igitur taliter ſicque Deo deuotus exiſteret, & ſupernæ vitæ patriam totis niſibus anhelaret, ab omnibus loco illo degentibus vnanimiter Archidiaconus eſt electus, atque à Pontifice illius ciuitatis omnibus Eccleſiis illius diœceſis eſt ſubrogatus. Sed idem athleta Chriſti perſpicuus, & belligerator præcipuus, quantò forinſecus in ſublime extolli videbatur ab hominibus, eò apud ſe humilia ſentiebat intrinſecus, iuxta illud præceptum ſapientiſſimi Salomonis: *Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.*

VIII. Sic denique omnipotenti Domino ſuffragante eodem almifico Sigitanno in hoc culmine inſtituto peractum eſt, vt quidquid contra piorum Principum decreta, quorum quondam laudabilis extiterat vita, ineptum atque contrarium reperiri potuit ad priſtinum ſtatum prudentiſſimè eſt reuocatum. Nam eleemoſynas de rebus propriis pauperibus omnibus, videlicet viduis & orphanis, miſeris ac deſtitutis ita ſtrenuè largiréque diſtribuit, vt penè in prædiis, quæ ei ex poſteritate parentum ſucceſſerant, quid vel parumper reſiduum eſſet. Dum hęc igitur ab eodem Sancto iugiter agerentur, Deóque placata eius opera fierent, antiquus hoſtis, qui bonis ſemper & ſanctis inſiſtens vt deſtruat, atque molitur vt feriat, immiſit in cor cuiuſdam perfidi, nomine Stephani, qui tunc videbatur Rector prædictæ ciuitatis, ſub ditione ſcilicet fiſci calliditate ſuperatus, quatenus ſub cuſtodia eum publicâ mãciparet. Sed qua de re hoc faceret, nihil aliud quid inueniri quiuerat, niſi quia hic Beatus piis ſanctíſque operibus inſiſtebat, quòd eſſet amens, aliis mentiendo affirmabat. Sed idem verè Dei cultor Sigirannus, quia non amentiâ erat infectus, ſed ſanitate, & merito bonorum actuum apud Dominum foret venerandus, confeſtim Chriſto opitulante omnibus eſt patefactum, per eius ſcilicet magnificè geſta, diuinitùs patrata. Namque infelix prædictus ac crudelis tyrannus, qui Dei electum fruſtrà conatus eſt conſtringere loris, validíſque mancipare compedibus, ipſe, vt fertur, amens effectus, & à quodam ſpiculatore in ſua ſcilicet amentia ſuperatus, vitam amiſit miſerrimus, gladio interemptus. Non quòd huic pius ac pater eximius malum pro malo huic reddere vellet, qui in ſe peccantibus non vicem reddere, ſed indulgentiam paterno amore nouerat exhibere: ſed actum tantùm Domino permittente, vt reor, creditur fore, qui ſua miracula in Sanctis ſuis nonnunquam infidis, etiam vt crederent, miſericorditer vult demonſtrare.

IX. Quapropter hic Deo deuotiſſimus, & vigil ingenio Chriſti Leuita necnon Confeſſor Sigirannus Domini præcepta deinceps prouidus adimpleuit, magíſque ſe in tantis actibus ſtudait exercere: quin etiam mundi caduca pro nihilo deputans, patrimonia ſua, & omnia quæ habere poterat, egenis & pauperibus erogans, ſolum Deum promereri ſatagebat attentiùs. Audierat enim inſignis prouiſor, nec impiger operator Euangelium, intonantémque ipſum Dominum, ac dicentem: *Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, & ſequere me.* Illud quoque quod alibi ait: *Niſi quis renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Ergo electus hic Dei famulus his ſanctis monitis ſagaciter

obedire contendens, Dei largiente clementiâ agere nullatenus diſtulit, quod monendo non ſegniter audiuit. Tunc etiam ita ſemetipſum ex omnibus nudare vel ſpoliare ſtuduit, vt Chriſtum, qui de ſemetipſo ait: *Filius hominis non habet vbi caput reclinet*; per omnia nudus ſequi potuiſſet. Quinimò cum illo qui pro nobis patibulum crucis ſuſtinuit, cum ipſo cruci figeretur, crucémque poſt ipſum deferret, abnegando ſeipſum. Erat enim idem almificus atq; egregius Chriſti Confeſſor in ſanctis actibus valdè admirabilis, & in ſancta conuerſatione præcipuus: nam illis in locis, in quibus ipſe natus, aut conuerſatus fuerat, vix aut nullatenus reperiri poterat ſimilis, vel qui eiuſdem imitari potuiſſet exemplum.

X. Accidit autem illo tempore, vt quidam Epiſcopus ex partibus Hiberniæ adiret iſtis in partibus, Faluium ſcilicet nomino, qui ſanctitatis gratiâ præpotens atque fultus, ſanctíſque actibus ad plenum erat expertus, cuius etiam vita hinc inde, ac longè latéque procul redolens propalata eſt in audientium auribus. Quod etiam hic audiens Sigirannus, ſtuduit ſe illi viro coniungere, & corde & opere omni cum amore illius ſanctis actibus adhærere; à quo equidem in religione ſanctitatis vitæ quam olim conceperat, viriliter eſt roboratus, maximè quia plerique ei erant contrarij, eò quòd priſcorum Patrum normam tenens, cum ſanctitate & iuſtitia vitam ſuam peragere ſatagebat. Denique Faluius Romam tunc temporis directus, beatus necnon Sigirannus eius eſt veſtigia inſecutus. Quod in circuitu huc illúcque audientes nonnulli eorum exempla ſequuti, cupientes ab eis ſanctâ doctrinâ omnimodè imbui. Quíque prædicti etiam illuſtris viri viam, quam cœperant, peragrantes, ſanctorum loca hàc illácque perluſtrantes, tandem Romam adierunt in ſancta conuerſatione ſodales. Inſtabat enim tunc temporis botryorum collectio, id eſt, vindemiæ ſectionis ad prælum vſque deducentis. Cùm verò tantiſper ibi vnanimes demorati eſſent, vidiſſétque iam ſæpè dictus almificus Sigirannus incolas loci illius immenſis laboribus deſudare, maximéque in hoc tempore vindemiarum ſolet accidere, non minimè fatigari, relictis pauliſper, provt tempus dictabat in contubernio fratribus, quibus erat in ſodalitate deuinctus, cuíq; pauperum neceſſitudinem fore vidiſſet, afferebat ſubſidium cunctis. Dicebat enim iſte Beatus ſe nullatenus velle percipere victum, niſi quem proprio acquiſiuiſſet labore manuum; illud videlicet adimplere geſtiens carmen Dauidicum: *Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & benè tibi erit.* Taliter quoque hic Beatiſſimus loci illius hominibus largifluam charitatem atque miſericordiam exhibens, tantam ab omnibus incolis, Domino fauente, gratiam eſt adeptus, vt ſecundùm Apoſtoli dictum, fieret ſpectaculum Angelis, cunctiſque ſe cernentibus intuentium oculis. Dum tamen ita perageret in ſodalitate quâ ſe iunxerat omni cum humilitate reuertens, vnanimem ſe ſociare curabat. Sanctorum ſiquidem ſe inculcare cupiens normam, Apoſtolorúmq; ſalutiferam vnanimitatem, illud reducebat ad memoriam: *Charitas fraternitatis maneat in vobis, & pacem habete inter vos.* Ita deinde hic Dei cultor diuinitùs inſpiratus, tantam à Domino promeruit gratiam, vt qui eius colloquium meruerunt petere, ex diuerſis floribus adornati ſanctorum videlicet actuum relatione ab eo ritè inſtructi ouantes ad ſe redierunt imbuti. Nonnulli equidem è propinquis regionibus, oppidis, atque caſtellis mellifluam eius & vſquequaque magnificam prædicationem audientes, ſæcularia ac caduca quę libenter inquirebant, conuerſi ad Deum funditùs reliquerunt; & qui aridi, & ſine fructu bonorum operum à Deo alienati in ſæculo diligebant, Domino largiente, ad eundem quantocyùs reuerſi, moribus & vitâ fructum iuſtitię accumulabant. Námq; Sanctorum acta, libróſque diuinos pro iugi aſſiduitate legendi ſecum vſque detulit adiens Romam, quatenus ſanctarum ſcripturarum imbutus ſcientiâ, ſéque & alios confirmare quiuiſſet in ſancta religione atque doctrina.

XI. Interea verò dum taliter in ſancto negotio inſiſteret Flaucadus prædictus, vt fieri ſolet, homo prædiues Francorum in palatio florebat præ omnibus. Datâ verò ſibi occaſione vt fertur pro quibuſdam cauſis dirimendis, B. Sigirannus à Roma progrediens iterum ad prædicti Flaucadi amicitiam repedauit: ſiue, vt opinor, quia ab eodem in Regis palatio pridem fuerat collocatus: cum quo etiam diutiùs moras innectens, ſuíſque mellifluis affaminibus ſe illi conglutinans, in eius amorem non mediocriter eſt illapſus: qui nimirùm coniuncti in ſancta meditatione, tractare cœperunt qualiter pro Dei amore locum initiuerent vbi ſub norma ac ſancta religione Deo deſeruirent, Monachi vitam præſentem tranſigere quiuiſſent. Tunc quidem

locum compendiosum, vt illis visum est, qui Mille-pecus dicitur, intra saltus Brioniæ elegerunt, ibique ad opus prædictum, provt potuit, quantocyùs ædificare cœperunt. Etenim licet per tempus exiguum, vt fieri assolet primitùs, paruulam tamen construxit cellulam in eodem loco, in qua aliquantisper temporis sub sancto Ordine cum paucis fratribus est conuersatus, & in sancta religione non minimùm est solidatus. Dúmque inibi diebus ac noctibus peruigil ipse sanctus in Dei laudibus Deo prolixiùs vacaret, nutu Dei accidente alium commodum reperit locum in ipsius Flaucadi prædio, cuius Longoretus noscitur esse vocabulum. Nam idem locus in dicto saltu Brioniæ situs est, habens è regione fluuium decurrentem, Clasiam vocitatum. Et quia idem Flaucadus eodem in locò propinquam habebat domum, per ipsius voluntatem B. Sigirannus haud procul à domo figens tentorium paruulum ex lignis, illis in diebus, vt fieri solet in primordio, iuxta condidit habitaculum. Verùm Flaucadus, cuius erat ipsa domus, cùm sæcularibus diuitiis esset redimitus, & in carnali voluptate per omnia deditus, necnon in Regis palatio sublimatus, aduersus quemdam virum Christianissimum, suúmque primùm alumnum, nomine Vuillebaldum, elatus fastu superbiæ, eumdem neci vt traderet, cœpit insistere. Quo etiam tandem deuicto, Regísque consultu superato, ac mortuo, dum malignum vtriq; votum suum incunctanter peragit, semetipsum interiùs exteriúsque morti addixit; & quia ei malum pro bonis reddere maluit, cui nimirùm oportuerat reddi bona pro bonis, vndecimo pòst die transacto, exitiale funus meritò est adeptus.

XII. Interea verò dum ita res agerentur, nullatenus à nobis est reticendum quid huic, de quo loquimur, B. Sigiranno à Domino est collatum. Quidam enim vir Magnobodus conscius (legendum arbitror, Consul) videlicet Pictauensis, nuper provt quiuerat, huic sanctissimo viro in amicitia se deuinxerat, qui etiam cùm præpotens esset, & in facultatibus prædiues, oleum in vasculo quo solet recondi, B. Sigiranno libras mille, vt fertur, imposito plaustro pro munere direxit. Cúmq; illius Legatarij qui illud ad hominem Dei vsque deduxerant in iam dicto pusillo loco, quod sibi velut tuguriolum ex lignis contextum, vt suprà meminimus, nuper construxerat ad degendum, deponere vellent, idem Beatus diuinitùs inspiratus, prohibuit illis dicens: Deo bonorum omnium largitori gratias referimus, fratres! deinde amico beneuolo, qui nobis causâ dilectionis hoc munus contulit: sed nunc hoc in illo nullatenus deponi poterit: sed expectate paulisper, quia non post multum dabit Dominus locum vbi vobis erit opportunum deponi. Tertio igitur pòst die Flaucadus mortuus narratur, quòd hic vir per Spiritum Sanctum præuiderat afflatus. Cognito itaque ab omnibus, quòd vt vir Dei in spiritu præuiderat, locus ei à Domino fuerat alibi præparatus, illuc ocyùs aduenientes, deposuerunt olei dolium: illo nempe in loco, qui Longoretus dicitur, eius inhæserat animus. Nam eodem in loco adiens, ibíque fauente Domino, ipsóque Flaucado innuente, & propinquis eius deinceps sub sancta Regula à beato Benedicto edita degens, congruum ibi Monachorum construit ædificium. Quod idem Monasterium per plurima annorum curricula strenuè regens, illud magis operibus ditauit, plurimósque ex circumquaque ad Dei cultum aduocans sub sanctorum Patrum instituto vitam illis transigere monuit. Sed ista prælibantes, illud quoque nequaquam putaui silendum, quod illis in diebus per hunc virum almificum cunctipotens Dominus mirificum patratus est miraculum. Quâdam itaque die, cùm per aliquod negotium dirimendum iterum ad suam dictam cellulam deuenisset, vocabulo Millebeccum, quidam aduenientes latrunculi, equos, quos ipse vel sui insederant, furtiuè vt venerunt, eos noctu abstulerunt. Totâ ergo nocte illâ circumquaque per deuium cum illis diuertentes, putabant se recto calle longiùs ire: facto autem manè diluculo, ac diei aurorâ coruscante, præfati latrones cum equis quibus insederant, ad ipsius cellulæ ianuam, vnde sibi eos nequiter adsciuerant, licet illi nolentes reperti sunt sospites. Quo itaque cognito, fures equitésq; extemplò, equis relictis, fugâ immani pertexêre: equi verò, Domino annuente, meritísq; ipsius almifici Sigiranni iure proprio recepti sunt. Quanto putamus amore Dei hunc sanctissimum Sigirannum dignum existere in cælo, cui tot beneficia contulit in terra diuina clementia. Quapropter præfati maligni & perfidi, qui contra hunc virum iniquè agere decreuerunt, in malo suo cælitùs frustrati, eorum iniquitas mentita est sibi. Nam peracto negotio propter quod ad præfatum deuenerat locum, scilicet Millebeccum, progrediens inde vti ad Cœnobium itidem repedaret,

die aduesperascente, ad quandam deuenit villam. Sed quod ibi per eundem idemtidem patratum sit miraculum operæpretium puto, vt fiat omnibus in propatulo. Magnificus ergo vir iste in villam nocte iam vicinâ adueniens, cùm congruo etiam in loco fratribus secum comitantibus resedisset, ac more solito in lege Domini attentiùs meditaretur qualiter ad cælum peruenire quiuisset, candela in manu pueri causa accidente extincta est in illorum medio consistentium. Tunc puer cum rubore, ac si à patre ignominiosus abscedere quantocyùs cupiens vt lumen citiùs reaccenderet, quod per suam extinxerat negligentiam, cui puer sicut erat clementissimus B. S girannus ait: Noli, fili mi, in eundo diutiùs fatigari: námque nobiscum lumen adest diuinum, quo illustrari poterimus, si pius permiserit Dominus. Mox ergo ab eo impresso in candela crucis signaculo, confestim illis cælitùs lumen est restitutum, quod casu fuerat extinctum. Nempè idem pater egregius ab illo qui ait: *Ego sum lux mundi*; intrinsecùs veraciter illustratus ab ipso, nihilominùs lumen percipere meruit, quo se illustraret, & alios.

Hunc ergo almificum omni cum deuotione veneremur; hunc per omnia iugi assiduitate cum laudibus recolamus. Hic itaque verè beatus hic ab omnibus est venerandus, quia illorum Christicolarum compar effectus, quos actio felix rexit in astris, tanta & talia promereri diuinitùs meruit, licet adhuc carnigerum corpus gestaret. His ergo transactis, iter quod ad Cœnobium cœperat, tantumdem peregit: At verò Monasterium adiens, in seruitio Dei quo se iam ardenti animo deuouerat, omni cum studio ac sedulus peragebat: nempè SS. Patrum monita perlegens, eorúmque iussa florigera iugiter carpens, séque & sibi subjectos ad vitale commercium sagax propinare (fortè prouocare) studebat. *Nec plura in vet. cod. vnde ista primùm deprompta.*

ELOGIVM HISTORICVM SS. SILVANI, seu SILVINI, Siluestri, & Rodenæ. 22 Septembris

SANCTVS Siluanus, seu Siluinus Presbyter, quem fuisse Zacchæum Hierosolymitanum ferunt, à Sancto Petro Româ in Galliam missus est cum B. Siluestro, quem paulò pòst mortuum ipso tactu baculi, quem à S. Petro ad eum reuersus acceperat, excitauit à mortuis, & cum illo iter inceptum prosecutus est.

II. Excepti hospitio à quodam viro nobili filiam eius Rodenam Corusculo adolescenti desponsam salutaribus baptismi aquis, quas enixè postulabat, tingere renuerunt.

III. Cùm ad oppidum Biturigû Leprosium, *Leuroux en Berry*, quod etiam dictum olim fuisse Gabatum sibi quidam persuadent, peruenissent, populóque congregato, Christi fidem prædicarent, præsens affuit propositi memor Rodena virgo, ab iisque tandem baptizata, Christum cum eis euangelizare cœpit.

IV. Corusculus cóperto quòd Rodena sibi desponsa sanctos viros fuisset insecura, cursu rapido cum militibus prædictum ad oppidum venit; quod vt ad aures Bearæ Rodenæ personuit, statim forcipibus, quibus pannos incidebat, arreptis, nasum, labia, auréſque sibi abscidit, vt sic deturpata, sponsi animum prorsus à se abalienaret.

V. Hoc resciens Siluanus, ipso Corusculo præsente, partes amputatas locis ita propriis restituit, vt nullum in eius vultu cicatricis vestigium appareret. Quo miraculo, aliisque permoti, non solùm ipse, eiúsque comites, sed plurimi etiam ex accolis viciníſq; baptizati sunt, Ecclesiámq; in honorem Dei & B. Petri erexerunt.

VI. Siluano posthæc sanctissimè mortuo decimo Kalendas Octobris, seu 22. Septembris, quo die apud Leptosenses quotannis eius memoria colitur, habetúrque eiusdem Sancti mentio in Martyrologiis Romano, Vsuardi, Laurentiano, aliisque, cùm SS. Siluester & Rodena exequiarum complessent officium, ipsi quoque subitâ sublati morte, post duarum horarum spatium ad Christi conspectum euolarunt.

VII. Strictim pauca hæc decerpsimus ex Lectionibus, quæ in antiquis extant Breuiariis Bituricensis diœceseos, ad diem vigesimum tertium Septembris, non vigesimum secundum, quòd, vt expresè notatum est in Calendario præfixo Missalibus anno Christi 1522. excusis, dies ille dicatus sit gloriosis triumphis SS. Martyrum Mauricij & sociorum eius militum Thebææ Legionis.

VIII. Hinc verò errorem eorum corriges, qui Siluanum à Siluino disjungunt, duósque nobis pro vno sancto obtrudunt; sic enim die vigesimo secundo Septembris scribunt: In territorio Bituricensi sancti Siluani Confessoris vitâ hominibus quidem absconditâ, at Deo cognitâ beatissimi: sicut sanctitatis eius diffusa pridem gloria toto illo tractu testatur. Tum sequenti die: Bituricis S. Siluini Confessoris, qui viam diuinorum mandatorum postquam magnâ obseruantiâ percurrisset, omni virtutum exercitatione nobilis peruenit ad præmium.

IX. Alibi quoque adiiciunt hoc veluti ἐπίμετρον: Porrò, cuius Apostolico zelo incendium exitialis cultus idololatriæ in plerisque Aquitaniæ locis sopitum est eiusdem meritis morbidus ignis extinguitur, & membris ægris refrigeria Domino largiente præstantur. Colitur potissimùm in antiquo Monasterio Dolensi, vbi die vigesimâ sextâ huius mensis propriam habet cum speciali officio celebrationem.

Eadem ex vetustissimo Ecclesiæ Bituricensis Breuiario.

Siluanus Presbyter cum socio suo Siluestro à B. Petro Apostolo in Gallias missi, cùm ad locum Bethaniæ, qui non distat multùm à Roma, peruenissent, Siluester migrauit à sæculo: quem cùm Siluanus sepelisset, de ipsius absentia anxius an solus pergeret Romam, rediit, & B. Petro fratris abscessum tristis nuntiauit.

Quo audito, Apostolus vt in hoc appareret quàm mirabilis esset Dominus in Sanctis suis, virgam pastoralem quam manu tenebat, ei tribuit dicens: Charissime fili Siluane, reuertere ad tumulum fratris, & in nomine IESV CHRISTI iube surgere mortuum, dicque ei vt injunctæ obedientiæ tecum prosequatur officium. Reuersúsque Siluanus, & tacto corpore baculo, antequam verba finisset, Siluester tanquam de somno surrexit incolumis.

Incedentes autem, cùm diuersas Italiæ partes, fluenta doctrinæ euangelizando, peragrassent, nocte quadam indigentes hospitio, nobilem quemdam adiêre virum, qui eos, licet paganus, pio tamen humanitatis commotus affectu, quasi peregrinos secum nocte illâ detinuit.

Hominis autem istius erat filia virgo, nomine Rodena, cuidam nobilissimo iuueni, nomine Coruscula, desponsata. Hæc seruis Dei interrogatis, vt agnouit quòd essent Christiani, statim afflata Sancto Spiritu, noctis silentio ad eos ingressa ait: Serui Dei omnipotentis, precor exurgite, & me, quam diabolus conatur seducere, in Dei vestri nomine baptizate.

Sancti verò sacerdotes dixerunt ei: Hoc commodè modò facere non possumus, sed cùm ad oppidum Gabatum in pago Biturico, vbi Gentilium error maximè feruet, quo tendimus, paulò pòst perueneris, optato perfrueris desiderio. Cúmque ad iam dictum oppidum, quod nunc Leuroux dicitur, sancti Dei peruenissent, & die quâdam populo ibidem congregato prædicarent, sancta Rodena eorum obtutibus præsentatur; & statim baptizata, cœpit cum eis euangelizare IESVM.

Elapso posthæc modico tempore, Corusculus eius sponsus futurus, comperto quòd ipsa Sanctos Dei fuisset insecuta, furore succensus, assumptis secum quadraginta quatuor militibus, ad præfatum oppidum cursu rapido peruenit; quod vt ad aures beatæ Rodenæ personuit, statim forcipibus, quibus pannos incidebat, arreptis, & naso, labris, & auribus, vt despecta videretur, abscissis, sic deturpata, obuiam sponso veniens, ab eo repudiata est.

Sanctus autem Siluanus hoc videns, ipso Corusculo præsente, partes abscissas in locis suis ita restituit, vt nullum in ea cicatricis signum appareret. Corusculus autem his non obstantibus, contra Sanctos Dei animo induratus, equis ascensis cum suis digreditur. Sed cùm ad milliaria procul essent, equis eorum contra naturam in terra sicca mergentibus, ipsi etiam officio pedum amisso, genibus & cubitis repentes, ad Sanctos Dei veniam & baptismum deuotè poscentes redierunt.

Tanta igitur mirabilia vicini loci eiusdem circumquaque audientes, cum ipsis baptizati sunt. Quo facto, sancti Sacerdotes in honore Dei, sanctique Petri Apostolorum Principis, Ecclesiam ibi dedicauerunt: In qua Dominus noster IESVS CHRISTVS laudari & benedici dignatus, tantam gratiam infudit, vt quicumque cœcus, claudus, leprosus, paralyticus, dæmoniacus, aliisve infirmitatibus obsessus, illuc de-

uotè aduenerit, incolumis ad propria remeauerit. Post aliquod autem tempus sanctus Siluanus diebus & sanctitate plenus, vt cum Christo regnaret se dissolui sentiens, lecto discubuit; quà de re præ omnibus aliis Siluester & Rodena gementes dicebant: Cur nos, Pater, deseris? Quibus ille: Luctum, quæso, dimittite, non vos diù relinquam. Et his dictis, concinentibus Angelis migrauit ad Christum. Deinde expleto exequiarum officio, intra duarum horarum spatium beatus Siluester & Rodena corporali subitò percussi molestiâ, tumulati, Patris suppleuêre præconia, & à Christianis iuxta eum sunt sepulti.

In Breuiario verò recentiore, iussu D. Reginaldi de Beaune, edito anno 1586. sic incipit Lectio: Beatus Siluanus, quem Zacchæum Hierosolymitanum fuisse ferunt, cùm in Gallias ab Apostolo Petro, &c.

Ex Martyrologio Romano & Vsuardi.

Decimo Kalendas Octobris, seu 22. Septembris, in territorio Bituricensi, sancti Siluani Confessoris. Qui dies cùm dicatus sit gloriosis triumphis sanctorum Mauricij & sociorum, sancti Siluani festiuitas proximè consequenti die, hoc est 23. per totam diœcesim nouem Lectionibus peragitur.

Ampliorem verò alicubi latere de sancto Siluano tractationem Historicam constat ex sequenti miraculo à beato Martino Turonensi Archiepiscopo, vt volunt in loco, qui Leprosum vulgò nuncupatur, perpetrato.

Incipit quoddam miraculum beati Martini Turonensis excerptum de vita sancti Siluani.

CVm igitur Martinum sacræ dulcedo solitudinis affatim vendicaret, proximorum inde necessitatibus condescendens, sæpiùs prodire in publicum cogebatur: Erat enim suum Apostolicum illud, Siue mente excedimus, siue sobrij sumus vobis. Per Bituricense igitur territorium iter aliquando faciens, deuenit ad vicum, cui ex euentu miraculi nomen Leprosi editum est. Dominus siquidem illius vici erat honorabilis, & diues, sed leprosus. Cùm igitur diuus Martinus ad Ecclesiam sancti Siluani orationis gratiâ diuertisset, (non enim irreuerenter Ecclesias præterire consueuerat) in ipso sacræ ædis introitu dominum supradictum leprosum offendit. Martinus maturus ingreditur; porrò ille egrediens agnoscit hunc esse Martinum, illum signipotentem, illum Archipræsulem Turonicæ vrbis magnificum & gloriosum virum, ad cuius imperium nulla morborum genera non curantur. Qui & mortalibus imperat, & lepræ contagione laborabat, solo medetur osculo. Animatus igitur magnitudine viri, & præsumens de potentia, seruis suis propè astantibus *ogrios & famulos diui Martini iubet ad domum deduci, instrui cõuiuium tanti hospitis condignum reuerentiæ. Ipse verò cum multis pro foribus egressuri præstolatur aduentum. Interea Martinus vt semper frequentissimo discipulorum sanctissimo comitatu stipatus, ab æde sacra egreditur. Cui & ille genibus prouolutus, supplex exorat vt ad se hospitandi gratiâ diuertere non dedignetur, longè abesse vrbem, illo tempestiuè proficisci non posse, tandem se ægritudinis fœditate vitari non debere, esse sibi domos idoneas eius susceptioni. Tunc vir sanctus, Spiritu credo annuente, & etiam præsentiens Dei manu ibi se facturum miracula, alacri vultu pergit, & voce respondet. Sanè Domini voluntas est, vt apud te frater, hospitem, ipsius hospitalitaris solemni more accede, & præbe nobis osculum pacis. Ille verò & Sancti tactum modis omnibus gestiebat. Pudore tamen actus ob morbi turpitudinem refutabat accessum. Hærebat igitur verecundia. At Sanctus, qui nec leprâ contaminari, sed lepræ mederi consueuerat, instanter accedit, & osculatur eum: qui quare stat in sanatus non fuerit, sanandus in crastino, illius est nosse, qui in pondere, numero, & mensura vniuersa disposuit. Fortassis, quantum potest intelligi, pusillæ fidei erat homo, qui necdum mereretur accipere salutem. Porrò, sacri hospitis vsus colloquio, vsus pariter hortatu & doctrinâ, creuit fides eius, quâ meruit impetrare quod Martinus dare credenti potentissimus erat. Sed & ad propositum redeamus. Interea Martinus cum suis penè sequitur ad hospitium præeuntem. De communi apparatu taceo, vbi, ne quid deesset, heros copias impensarum largitatis beneuolentia, in-

ſtantia iuſſionis præparauit. Seruientes autem artis illius induſtria, clientelæ ſuæ prompta obedientia, & pro tanto hoſpite cura deuotiſſima ſatagebat. At Martini cibus etſi vt homo corpuſculo aliquid indulgebat, tamen in facienda Domini voluntate potior fuit. Celebrato igitur tam ſacro conuiuio, homo qui Martinum hoſpitio ſuſceperat, miſeriæ propriæ obliuiſci non valens, quippe & qui multa habebat æger propter dolorem non habebat ſeipſum. Accedit propiùs ad Sancti pedes, adorat, corporis ſui fœditatem oſtendit, vt ſibi ſubueniat, quod nemo alius poteſt, ſupplex adorat. At Sanctus vt totus ſemper viſceribus charitatis effluebat in Domino, hominis compatiens miſeriæ, ſeſéque etiam eius profitens debitorem, vtpotè qui ſe ſuóſque pauerat, de Domini miſericordia fidere iubet, ſe interceſſorem pro eo non deſore pollicetur: hortatur interim ad animæ puritatem, Miſſarum ſolemniis craſtino intereſſe, inter communicandum ab ore ſuo ſumere pacem, ipſum quoque ſacris myſteriis communicare. Interea non patitur ſolitarium eſſe ſolitudinis amatorem Martinum: tanta enim multitudo ante hoſpitium congregatur, vt vix locus caperet, quod Sancti deuotio capiebat.

Cùm igitur poſt matutinorum ſolemnia Martinus egreſſus lętum ſui occurſum omnibus exhiberet, videt elationem gallinarum, altilium, pullorúmq; non minimam multitudinem, & conuerſus ad circumſtantes: Miror, inquit, cùm tantùm hic pullorum videam, gallinarúmque examen, quod nullum illorum procliuium natura auium hâc nocte cantauit. Tunc qui aderant, reſponderunt: Domine, inquiunt, non mireris; ſanctus Vrſinus, huius noſtræ Bituricæ ciuitatis Archiepiſcopus, cùm abhinc aliquando iratus diſcederer, hanc iracundiæ ſuæ notam villæ huic reliquit, vt eo diſcedente irato, ſilentio ſuo pulli gallinarum ſanctitudinem eius teſtarentur, quam bruti homines non ſentirent. Et Martinus: Satis eſt, inquit, innocentes aues tantas luiſſe pœnas, nec frater noſter Vrſinus, credo, iraſcetur, ſi eas vice eius abſoluimus, quas ille ligauit. Et addidit: Afferte mihi, inquit, annonam; cúmque frumentum attuliſſent, benedictum auibus dare iubet. Mira res! Videres volucres acceptâ benedictione Martini, nouo quodam tripudio reſultare, nouâ voce redditâ decantare Martinum, Martini præconia, ac ſi ſenſaris vocibus iubilarent. Quibus geſtis, Martinus Miſſas celebraturus procedit, leproſus ſupradictus deuotus ab ore Martini pacem accepit, ſacro-ſancta myſteria de ſanctis eius manibus ſumit. Tunc mirum in modum ſingulare illud ſacrificium, quod animæ ſanitatem operari conſueuerat, etiam corporis, meritis Martini, ſalutem operatur. Nam qui leproſus & immundus acceſſerat, viuifico cibo ſaginatus, ſanus & mundus reuertitur; Chriſti gloria in Martino, & in Chriſto Martini potentia prædicatur.

ELOGIVM HISTORICVM SANCTÆ SOLONGIÆ Virginis & Martyris. 10. Maij.

SANCTA Solongia haud procul Auarico primariâ Biturigum ciuitate, ex honeſtis nata parentibus, in vico vocato, In Valle de Villemond, tantâ ab ipſis propemodum incunabulis gratiâ fuit à Deo prædita, vt & ad ipſius intuitum curarentur infirmi, & dæmones ab obſeſſis corporibus expellerentur, eique fulgura, venti, aues, pecora, ſimiléſque rationis expertes creaturæ, tanquam primæuo innocentiæ ſtatui reſtituta foret, obtemperarent. Quin & ipſam Virginem die noctúq; fulgentiſſima ſtella ſingulari Dei munere antecedebat.

II. Auditâ Virginis ſanctæ pulchritudine, Principis filius (fortè Vicecomitis, aut alicuius Biturigum Comitis: neque enim quo vixit obiítve tempore beata Chriſti Martyr mihi hactenus liquidò compertum fuit, quamuis non ignorem quæ de Bernardo Comite, & Frotario Archiepiſcopo ab anno dumtaxat 876. ad 884. Bituricenſem ſedem obtinente, ex quodam MS. codice Cœnobij RR. Patrum Auguſtinianorum paſſim circumferuntur) eam ſibi coniugio ſociare decreuit, raptámque ac reluctantem, & minas non ſecùs atque vana promiſſa conſtanti animo reſpuentem equo impoſuit ſuo; vnde illa exiliens iuxta fontem in tranſitu arenoſi cuiuſdam riuuli, ab inſano iuuene verſo in odium amore, obtruncata gladio, marty-

rium pro tutanda virginitate perpessa est ab vrbe Biturica, milliario ferè septimo, seu leucis circiter tribus.

III. Ter IESV protulit nomen amputatum Virginis caput, quod ipsa propriis sumens in manibus à fonte, propter quem decollata fuit, ad locum, in quo Ecclesia ipsius in honorem Deo ædificata est, Angelico ductu mirabiliter deportauit, multísque ibidem miraculis splendescere deinceps cœpit, fugatis dæmonibus, effractis carcerum claustris, restituto cœcis visu, surdis auditu, &c.

IV. Summarium hoc contraximus ex nouem Lectionibus, quæ die Maij decimâ in eadem Ecclesia matutinis in precibus recitantur. Memini me quoque in communibus Bituricensis diœceseos Litaniis nomen sanctæ huius Virginis cum aliis annotasse; neque alienum fuerit abs re nostra integrum hîc apponere Hymnum, quo Beatæ merita festis cantibus concelebrantur cum Lectionibus nouem in eius Ecclesia recitari solitis. Vitam integram cum miraculis Gallicè nuper edidit Biturigibus Reuerendus Pater Honoratus Nicquet, Societatis IESV Theologus, & tunc Collegij Bituricensis Rector.

HYMNVS.

Iam gratulemur hodiè
CHRISTO, *Sanctorum gloriæ,*
Qui beatæ SOLONGIÆ
Æterna dedit præmia.
Hæc beata SOLONGIA
Solum Christum puro corde
Dilexit ab infantia,
Immunis ab omni sorde.
CHRISTVM *credens*, CHRISTVM *colens,*
Et amans super omnia:
Sathan calcans, mundum spernens,
Et carnis frangens vitia.
IESVM *quem viuens detulit*
Scriptum in corde iugiter,
Trino sermone protulit,
Moriendo feliciter.
In cælesti collegio
Hæc beata SOLONGIA
Pudicitiæ lilio
Coronatur cum gloria.
Villa-montis honoratur
Odore sui nominis:
Riuus fontis rubricatur
Eius colore sanguinis.
Hæc humanum coniugium
Amore CHRISTI *respuit,*
Propter quod & martyrium
Virgo sancta sustinuit.
Caput abscissum leuauit
Fauente CHRISTI *gratiâ*
Et ad locum deportauit,
In quo nunc est Ecclesia.
In quo sanantur languores,
Ipsius sanctis precibus
Morbi, febres, & dolores
A multorum corporibus.
Laudem, honorem, gloriam
Trinitati altissimæ
Per beatam SOLONGIAM
Psallat chorus dignissimè.

LECTIONES NOVEM.

I. Sancta Solongia in Bituria, in vico vocato, In Valle de Villemond, propè ciuitatem Bituricam, ex honestis & catholicis parentibus extitit oriunda: pulchra facie, sed pulchrior fide; corpore iuuencula, sed animo cana: Deo timorata, & bonis moribus fœcundata: edocta cum Tobia ab infantia timere Deum, & abstinere ab omni peccato; portare etiam iugum Domini ab adolescentia cum sancto Hieremia ad salutem perpetuam considerans esse bonum. Dum enim esset ætatis septem annorum, quo tempore meritò computaretur iuuenis, Deo tamen ipsam clementer præueniente in benedictionibus dulcedinis, videbatur in ipsa mentis senectus immensa: ipsa námque in ætate tenera quibusdam virtutibus, & gratiæ palàm florere conspiciebatur indiciis, quæ copiosior foret super eam in posterum diuinæ benedictionis gratia diffundenda.

II. Nam cùm beata Solongia infantiâ simpliciter domi fideli parentum custodiâ iam transactâ ad annos annos pubertatis transiisset, quo videlicet tempore humani corporis procliuitas per carnis lasciuiam ad multimoda vitiorum genera se solet diffundere, nequaquam concupiscentiæ fræna laxauit: non enim ludebat cum ludentibus, nec cum iis qui in vanitate ambulabant, aliquando participem se præbebat; Deo námque suam pudicitiam ab adolescentia commendauit, ipsum solum

&

& verum ſponſum eligens, corruptorem ſuæ carnis etiam per conjugalem copulam cognoſcere & recipere non conſenſit. Non enim arbitrabatur conueniens res momentaneas, tranſitorias, vanas, inutiles & caducas præponi debere veris & æternis diuitiis & delectationibus ſempiternis. Propter quod mundam ſemper ſeruauit animam ſuam & non diebus neque noctibus à colloquiis diuinis & orationibus ceſſabat ſuam pudicitiam commendando.

III. Et quia Deus in ſanctis ſuis mirabiliter operatur, voluit quod ipſa quam tantis interius in anima repleuerat Kariſmatibus gratiarum exterius per miracula mundo clara colendáque diuinæ virtutis teſtimoniјs appareret, vnde tantam gratiam eſt à Deo mirabiliter conſequuta, quod ad ipſius intuitum curarentur infirmi ſicut enim legimus quod ad vmbram B. Petri Apoſtoli curabantur infirmi, ſic & iſta Deo dilecta Virgo, ſi quemquam in infirmitate poſitum conſpiceret, confeſtim ab omni ægritudine curabatur. Accepit etiam à IESV-CHRISTO amabili ſponſo ſuo propter carnis & ſpiritus munditiam ſuper inmundos ſpiritus poteſtatem. Nam dæmones ab obſeſſis corporibus expellebat: & quia obediendo Chriſto ad placitum legem Euangelicam pura mente ſeruabat, tanquam foret ad ſtatum primæ innocentiæ reſtituta, creaturæ irrationales eidem tanquam à Deo ſubiectæ obediebant ad nutum, ac ſi Propheta Dauid de ipſa vaticinatione veridica prædixiſſet: *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus eius; oues & boues vniuerſas inſuper & pecora campi: volucres cæli & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.* Quando enim ventis & fulguri imperabat, ſtatim malitiam amittebant. Aues etiam & pecora ſi quæcumque damna in parentum ſuorum & proximorum ſegetibus inferebant, continuò ad ipſius imperium recedebant.

IV. Igitur Virgo Solongia ætatem motibus prætergrediens tenebroſam dæmonis fallaciam, caliginoſámque carnis voraginem, necnon mundanarum rerum horrendum cahos ſpiritus claritate cognoſcens ſplendorem lucis æternę & ſpeculum ſine macula IESVM tota mente, fide & dilectione ſequuta ab ipſo D. N. I. C. verâ luce micantis ſideris ſplendore fuit viſibiliter honorata. Nam ad ſerenitatem & claritatem animæ ipſius Virginis declarandam miſit ſibi Deus ſtellam quandam fulgentem & claram quæ ipſam Virginem die ac nocte antecedebat, quatenúſque ad orandum vel pſallendum Domino procederet, diſponebat. Erat reuera condignum vt Solongia quæ ſolum Solem iuſtitiæ internus gerebat in pectore, ſiderei luminis ſplendor externus refulgeret in corpore. Audiens ſiquidem filius Principis patriæ famam Virginis Solongiæ quæ pulchritudine ſapientia & bonitate ſimilem non haberet, cucurrit ad locum anxius animo cogitans quatenus ipſius conjugio frueretur.

V. Perueniens itaque laſciuus iuuenis ad locum in quo Virgo pudiciſſima reſidebat, viſa tanta pulchritudine, amplius igne ardentis libidinis bulliebat. Verùm quia cautum erat legibus, ne quis virginibus inferret moleſtiam violenter, cœpit eam ad ſui amorem variis promiſſionibus necnon blandis ſermonibus protinus inuitare. Patrem namque ſuum dicebat eſſe Principem patriæ diuitiјs potentiſſimum, quarum ſucceſſio ad ipſum, vt dicebat iure hæreditario pertinebat; pulchritudine etiam, nobilitate, ac fortitudine præcellere cæteros ſe iactabat, nec poſſe ſibi ſimilem in prouincia inueniri. Promittebat etiam, quod omnium bonorum ſuorum ipſam dominam faceret ſi voluntati ipſius gratum præberet aſſenſum. Beata verò Solongia in Chriſto firmata vanas promiſſiones & verba inania, necnon iuuenis elatam iactantiam mente firmiſſimâ contemnebat. Ipſa verò in gratia Sancti Spiritus ſolidata & vera ſapientia illuſtrata, horrens iuuenis connubia, ſic eum creditur fuiſſe affata: Illi æterno & optimo Domino meo IESV-CHRISTO qui pulchritudine, ſapientia, virtute, potentia, & omnium bonorum abundantia præcellit omnia, fui ab infantia mea, ſum & ero perpetuò dedicata, proptetea ipſi ſoli ſeruo fidem qui me per ſuam gratiam deſponſauit.

VI. Cúmque Virgo ſancta talia iuueni reſpondiſſet ipſius connubia paruipendens, in amore Chriſti conſtantiſſimè radicata, iuuenis flagitioſo deceptus amore ad inferendam moleſtiam & violentiam Virgini ſe conuertit. Volens itaque leno ſacrilegus ſponſam Chriſti rapere & theſaurum pretioſiſſimum virginitatis violenter auferre, Virgo Chriſti fugæ quærens præſidium declinauit à loco. Tandem inſequitur prædo ſæuus, captámque rapit velociter & ſuper equum aſcendens,

ipſam verò ſuper collum equi antepoſuit & curſu velociſſimo fugiens deferebat. Tunc virgo ſancta ſe videns inter duo diſcrimina conſtitutam, velut altera ſancta Suſanna, cui vel caſtitatis diſpendium, vel mortis periculum imminebat, plus elegit per Martyrium incidere in manus hominis, quàm virginitatis amiſſo lilio derelinquere legem Dei ſui. Quare de manibus lupi rapacis exiliens iuxta fontem in tranſitu riuuli equo lapſa ſponte cecidit in grauella. Tunc inſanus ille iuuenis videns ſe à Chriſti virgine vilipenſum; amorem mutat in odium, matrimonium in homicidium, & ſæuus corde, manu ſæuior arrepto gladio caput Virginis amputauit.

VII. Decollata Virgo Sanctiſſima terram tenebrarum & miſeriæ pro terra remiſſionis & æternæ gloriæ Martyrij titulo felici commercio commutauit. Equidem IESVS-CHRISTVS has pœnas omnium rationum viuentium conuenienter iudicauit, quòd illa quæ in conualle huius miſeriæ lilio conuallium reſplenduerat venuſtate pudoris, in montibus æterni luminis flore campi per palmam Martyrij redoleret. Vt pote quia dilectus fidelis IESVS-CHRISTVS tanquam botrus Cypri inter mentis ipſius vbera per gratiæ dulcedinem inuitata felici quiete pauſauerat, veluti myrrhæ faſciculus per mortis amaritudinem ipſam, per glorioſa m[illegible]ula euidenter faceret redolere. Nam & caput ipſius truncatum à corpore ter IESVM-CHRISTVM meruit nominare. O verè digna anima quæ veri botri dulced[illegible] intra tui cordis vaſculum integro corporis dono per totam vitam ſeruaueras, calcato torculari per paſſionis Martyrium, ruptóque corporei vaſis ſpiraculo, odorem ta[illegible] nominis non potuiſti aliquatenus continere! Verè Beatę Magdalenæ ſpirituale ſequuta veſtigium quæ fracto alabaſtro pretioſiſſimum vnguentum effudit ſuper caput Domini & domus impleta eſt ex odore vnguenti. Nempe, Virgo ſanctiſſima, fracto per paſſionem tui pretioſi corporis alabaſtro nardus tui nominis, dum eſſet in accubitu ſuo, dedit ſuauitatem odoris, quo vniuerſa domus Eecleſiæ odoriferis gratiarum muneribus eſt impleta.

VIII. Igitur felix Solongia ad laudem Dei de ſeipſa duplex in vitæ ſuæ veſpera obtulit holocauſtum, corpus videlicet per ſalutarem victimam paſſionis exterius in atrio deuotè ſacrificans, & animum per feruentiſſimam charitatem in templo interius per continuum orationis ſtudium offerens thymiama. Dedit enim caput corporis pro Chriſto capite fidelium animarum. Dum enim truculentus carnifex caput Virginis amputaſſet, ipſa caput ſuum propriis ſumens in manibus à loco in quo decollata fuerat vſque ad locum in quo Dei prouidentia & ſua electione honorificè requieſcit, ductu Angelico mirabiliter deportauit, in quo loco à fidelibus perſonis Deum timentibus fuit honorificè tradita ſepulturæ. Ibidem enim proceſſu temporis, fauente Chriſti clementia & fidelium deuotione iuuante, in ipſius nomine fabricata eſt Eccleſia quæ vſque hodie à ſancta Solongia per totam Biturium nuncupatur.

IX. Quàm verò hæc Virgo glorioſa in vita eximiæ ſanctitatis extiterit poſt etiam tranſitum multis miraculorum prodigiis ſupernę bonitatis magnificentiam dignanter oſtendit. Dum ad eius inuocationem & merita, ſi tamen petentium fides & deuotio ſuffragetur, omnipotentis Dei virtus cæcis viſum, ſurdis auditum, mutis verbum, claudis greſſum, ac paralyticis ſenſum reſtaurauit & aridis, inſuper confractis & ruptis ſalutem integram reddidit: incluſos carceribus potenter eripuit: ex obſeſſis corporibus dęmones effugauit. Tranſiit autem B. Solongia in pago Biturico ab vrbe Bituricâ milliario fere ſeptimo, truculenti homicidæ decollata gladio propter cuſtodiam caſtitatis. Cœpit autem virgo ſanctiſſima continuò, vt dictum, eſt multis & magnis coruſcare miraculis, vt ſublimitas ſanctitatis eius Dominicæ faciei ſuper radiante reſpectu quæ viuens in carne per exempla perfectæ iuſtitiæ innotuerat mundo, ipſa iam regnans cum Chriſto ad omnem fidei firmitatem per miracula Diuinæ patientiæ comprobaretur in cœlo. Innumera quoque in diuerſis partibus ipſius meritis exuberare non ceſſant beneficia Dei, ſicut experiuntur frequenter incolæ regionis illius qui in ſuis aduerſitatibus, periculis & neceſſitatibus per Beatiſſimam Virginem Solongiam fideliter inuocatam ſe ſentiunt exauditos, præſtante D. N. I. C. qui cum Patre & Spiritu Sancto regnat in ſæcula. Amen.

MIRACVLA SANCTI SVLPITII PII Archiepiſcopi Bituricenſis.

Auctore Anonymo, ſed antiquo, qui vitam eiuſdem ſancti Præſulis ſe ſcripſiſſe profitetur.

Deſcripſi ex Codice MS. 851. Abbatiæ S. Victoris Pariſienſis: in quo poſt Vitam à RR. PP. Joanne Bollando & Godefrido Henſchenio editam, ſequuntur iſtæ virtutes Miraculorum, quæ poſt tranſitum eius factæ ſunt.

PRÆFATIO.

INſtaurat noſtra molimina ad humana murmura renouanda Beatus Sulpicius dum vitam virtutibus probat. Quamuis lege obitus diſpoſuerit carnem, tamen ſine carne ſuperſtes adhuc cernitur atque tenetur quatenus adſiſtens, & ſe numquam abſcondens precanti. Et quoniam pollicitum me dudum in parte ſuperiori, quam de vita ipſius illuſtris ore indigno edidi vobis fuiſſe reor, vt de inſignibus miraculorum quæ poſt ſiderea penetralia fultus triumphator egregius geſſerit breui ſermone plura perſtringerem. Nunc tempus adeſt de tanta mole potentium virtutum exiguam ſaltem contingere partem. Quamquam vniuerſos fines ab eius virtutibus ac ſi ſolis ſplendor miraculorum claritas refulſiſſet, tamen è multis geſtis pauciſſima tangam. Scilicet non ornato politóque ſermone, ſed cauſis manifeſtis obſtupendiſque laudes aggrediar extollere tanti Patroni: & quali ſigno virtutis primò claruerit in fronte lectionis prætexam.

I. Cùm artes quorumdam opificum erga tumulum glorioſiſſimi viri penetralia quęque opere celeri decoris gratiâ explerent, vtique rutilante bacca vel diuerſorum colonibus lapidum refulgeret, ardentique deſiderio labori inſiſterent iugi, dumque vnius diei ſpatium de patientia vel miraculis ipſius Sacerdotis quæ in corpore Deo placito geſſerit mutuo conferentes peregiſſent ieiunando diem, vigilando tenebras, tempus vtrumque duxerunt, ita vt facto mane canerent cum Propheta: *Oblitus ſum manducare panem meum à voce gemitus mei* Et arripientes opera aſſueta dictis talibus preces fuderunt: Dei Sacerdos Sulpiti, adeſto iam reuiſere celeriter gregi derelicto quem quondam præ affectu fouiſti & animas quas ob tui amoris contemplationem heſterno ieiunare feciſti, hodie iam refice feſſos. Necdum preces compleuerant, & ecce inter marmorum fragmina reperiunt aureū probum cui Cæſaris antiquiſſimi manebat expreſſa figura: exultantes ſubitò ac trementes, nemo interea audet cęleſtia attingere dona, tandem indicant Monaſterii Patri. Tum ille concito properat curſu, & cum Sacerdotali cœtu leuat cæleſtia cum canticis dona. Iamque ſalutis præcepta nutia indulget ſanè in refectione artificum reperit fermè pondus medij ſicli.

II. Cùmque ſalutis humanę velut lucerna in ſublimi poſita fulgens gratia relnceret, & penetralia vrbis rumoris flamma luſtraret: ecce ſubito Maurinus cæcus de Matenaco fundo dum præcedente duce infra mœnia ſtipem quæreret, vbi talia comperit curſu veloci, magis pendente de latere duce quàm fronte præcedente properat, & vbi veneranda requieſcunt membra proſtratus occumbit. Et mox de illo vaſculo ante tumulum B. Sulpitii ſuſpenſo liquere hunc cæcò luis oculis cœperunt reſerata pateſcere lumina, & infuſæ paulatim adſueſcere luci quam ætas amiſerat teneræ, & ſentiens percepiſſe egregia lumina tantæ gratiæ famam vbique reſperſit per ora. Nam ſenem quendam de ordine Leuitarum Monaſterij pater qui hodie ſuperteſt, vt ab ipſo didici, munctis comitibus fouit à Monaſteriolo quod Sorbarius dicitur digreſſum. Cui obducta nube oculorum latebat viſus & infuſa tenebris fermè 5... per annos macularum tegmina priuauerant luce. Vbi ſe miſerum clamitans Abbatis obtutibus intulit tenui liquore oculis infuſo illico tegmina ſuſpęnſa & vix fugata: didicit iam redditam captiuam cernere lucem.

III. Postquam hoc virtutum opus celeberrimum ciuitatis mœnia compleuisset, certatim occurrentes cuncti quorum vel mentes dæmones vel corpora morbi obruerant, orantes medelam membris, hi gressus stabiles, hi sensus recipientes exultantes abibant. Præcipuè tamen è cunctis, quid cuidam, Landegislo nomine, quem Dæmonum turba totum captiuum iure tenebat per intercessionem famuli sui Christi contulerit gratia, dicam. Dum acerrimè more venantium bacchans, nemorum quodam die efferus secreta lustraret, dæmonum telis impetitus cessit repente, pectúsque fœdatum legionum effecit templum. Cúmque socij tandem procul eum reperiunt, nec valent pauci vincere furentem qui cunctis debacchans, & dentibus frendens venenato ore efficiebatur sodalium hostis. Interea vndique vallatum catenis muniunt, tetrum ad vrbem prouehunt, ad locum pertrahunt tumuli sacri. Tum dæmonum legio fallax per obsessum corpus in modum organi varias exprimit voces, & nunc vibrans venena serpentis sibila perflat. At vbi ante sacrum sepulchrum ventum est, inter trahentium manus adjutus dæmonum ope solutus ferreis nodis septa sancti Sepulchri vt penniger repente transiliit. Nec mora hostis enixiùs cœpit sæuire iam perditus, frendere maxillis, dentes nudare minaces ingentem exercens morsibus iram. Dum fugiunt trepidi nec quisquam obsistere audet. Quid moror? Vbi regnum sancti corporis molitus conscendere, tactum est manibus noxijs, artus neruique cœperunt nigrescere protinus & collisus repente post tergum terram corpore pressit. Turbantur cuncta tumultu spargens innumeros per credula corda pauores. Illico is cui officium erat, excurrit ex dicto liquore perfundere semianimem: & subitò ejecta dæmonum turba per triduum contexuit solum. Tandem quasi à sopore excitus graui in semet paulatum reuersus quidnam sibi ignoranti accessisset à socijs percunctatus & gesti notam agnoscens longa de pectore suspiria trahit. Et confestim aduolutus genibus Sacerdotum orat vt non solùm mentis, verùm quantocyus sæcularem deponeret habitum. Et acceptà forcipe capitis sui proprijs abscidit cæsariem manibus: mentéque alacri repedauit domum: & nisi fallor incolumis hodie superest.

IV. Nec longum post tempus de Baguriaco fundo, qui est in conspectu Basilicæ Sancti vxorem suam quidam arreptam ab immundo spiritu ardenti fide ad limina templi proijcit, & his verbis intulit preces. Te exoro Antistes Beate, Angelorum consors, hominum salus, horribilem propellas de vxoris meæ corpore morbum, reddásque marito natotúmque tenerorum solatia vitæ. Tunc vbi ante sepulchrum gloriosum fecit stare, collisa repente procubuit, simulque dæmon illico purgato corde fugatur. Tunc vir exultans cum vxore mente alacri domum remeat ouans.

V. Exhinc quidam à Sedonno Colonia quæ duodecim millibus fermè à Basilicæ atrijs distat, vinctus offertur in Templum cuius spiritus ater mentem immundam impleuerat lacerans virtute furoris quoscumque attingere valuisset. Nec poterat rapidum quisquam retinere furentem, nisi ferreis vinculis cathenarum & nisi à pluribus comprimeretur. Inter manus trahentium vincula quæque rumpebat & obuios quoscumque laniabat. Cúmque dura ceruix dæmonum adstricta habenis orationi procumbere reluctaretur, vi Sacerdotum & vulgi quod sequebatur oppressus, oleo sancto perfusus, illico ab eo acerrimus abiit dæmon, & sic graui pondere discusso admirans exultabat iam sospes de donis supernæ salutis.

VI. Quidam sub religionis habitu Aurelianorum à finibus quem totum obsessò fœdarat corpore lepra, ad veneranda procubuit Antistitis membra: precatur auidè vt tamdem careat languoris pondere tanti. Semet interea poscit liquore perfundere sancto. Vnctúsque lurida membra, renouatur paulisper, suam carnem miratur, niténsque cutis æquiparat gratiam puerorum. Et ita demum exultans properat reuisere patriam incolumis.

VII. Sub tenebris ab vtero degens quædam puella cum parentibus properat ad tumulum sanctum & ex necessarijs vnus alumnúsque Pontificis, pene omnium ciuium charus & notus, quem febriis iugi lege recursa ad quartum reditura diem ita semper repetendo ruinas consumpserat, vt afflictum corpus nihil medelæ sentiret: dum strepitando terræ prostratus ventura patitur die; hæc verò solo adhærens salutis sustinet dona futuræ ad sunt vtrisque subito ætherea dona. Ipse sentit paulatim mollito corpore suis medelam infundi venis: hæc verò attactu parui liquoris suspensa tegmina macularum vix amota oculis didicit iam reddita ferre acies lumenque nouum mirata recepit. Vterque iam sospites redierunt ad propria.

VIII. Nec sanè prætereundum quod iuuenis quidam ad sacrum dehinc sepulchrum offertur cui sæuitiâ dæmonis rapta fuerat visus auditúsque substantia. At vbi perunctus oleo propulsus fuit de pectore dæmon. Sanè redierunt officiis sensus & rudis homo in sermonibus è quibus per duodenos ferme annos neque vnus aures eius penetrauerat per magisterium comitum ad puerilia verba redactus quasi in cunabulis fari nitebatur. Et ita recepto dono salutis permanserunt in officio membra.

IX. Exhinc Doda quædam ex Neuernensium mœnibus diuersorum humeris euecta cuius ita nerui marcuerant, vt genua genis & plantæ adhærerent natibus, vbi curuato corpore & conglomeratis artubus illata sepulchro manibus vlnisque trementibus perfusa sancto liquore sanatur, nullóque indigens adminiculo ad suum remeat diuersorium.

X. Quemdam ex Sapaugia pago horrido morbo intexerat lepra. Hic cupiens corpus fœdatum de vnguento sancto habere linitum, ante gloriosum sepulchrum pauimento membra prosternit & semet aptans sub exundante lucerna sensit per membra salutem & dispergi celerem renouatum in carne nitorem.

XI. Nequaquam latent quæ erga Consortiam quandam eximio perfunctam honore, parentibus claram, celsam sæculi dignitatibus, vxorem Esonis, qui quondam culmine moderaminis Galliarum partem rexit, gesta sunt. Quæ etiam ipsius sancti Sacerdotis charitatis lege ob probitatem morum carissima fuit. Nam cum Massiliæ mœnibus consumpta graui morbo teneretur, irrumpit à pro foribus quidam & secum de oleo lætitiæ nostræ parum liquorem detulisse fatetur. Cúmque turba plangentium Deo gratias & laudes de dono superni muneris resonaret, protinus oblato liquore totis compagibus irrigatis, propulso viciati fellis morbo, veterem expellit subita virtus dolorem. Reddita igitur pristina virtute mox mirante populo mulier valida surgit & dat laudes Deo per sancta altaria.

XII. Cum fidelis quędam Bella nomine ex Carantomago (forte Argentomago) fragrante in pectore fide de sæpedicto sancto liquore lenticulam suam à Basilicâ millibus fermè 30. absque vehiculo senili iam corpore ad suum diuersorium deportasset, & in quadam cellula sublimiter candidis tecta linteaminibus collocasset, illico cellulam sacrans ad venerabile donum quod detulerat iugiter preces & iejunia geminans excubias omnibus pœne noctibus celebrat. Tandem manibus vlnisque trementibus, amotis velis parumper attrectat lenticulam: ecce densæ refulgent aureæ vndique sparsæ per vasculum guttę, & fletum fundens præ gaudio nunc suspiria longa de pectore trahit, nunc terram corpore premit, nunc ad limina satagens pergit propinquorum duntaxat euocare cateruam. Et ne diutius morer, quosdam de fratribus in Monasterio eminus sito conuersantes protinus euocat & gesta per ordinem cum lachrymis fatur: stupent mirantúrque pariter vniuersi, aspirant sursum credentium corda. Alij interea sanctum liquorem vertisse in aurum putant, alij industria artificum auri fragmenta in eodem vasculo inserta aiebant. Sed Dei athletæ ad corda dubia roboranda lenticulam vacuant, liquorem in concaua fundunt, infusámque lymphis curiosius mundant & attrectant, nec quicquam ex auro in vitro reperiunt. Repleto vasculo oleo rursum mirum in modum sparguntur vndique aureæ guttæ & insertæ rursum vitreo crate vsque hodie permanent fidelium in admiratione.

XIII. Nec multum post tempus à Phrotinas prædio ipsius Pontificis quædam fœmina in grabato euecta ex dicto liquore est peruncta firmatis corporis vsibus statum suum ad suam domum propriis humeris vectat.

XIV. A Lemouicorum vrbe cæcorum se bissenus numerus offert in atriis templi, flexóque poplite curuis genibus magno murmure perstrepunt: sancta interea penetrant, tumulum vallant, genas lachrymis rigant, pectora verberibus tundunt. Quid multa? Nec mora, cœperunt fidelium pęctora post spacia longa nouam cernere lucem. Et paulo post surgentes atque in se agnoscentes dona superna incolumes ad propria repedarunt.

XV. Cùm viri ex Turonorum Pictauorúmque mœnibus charitatis lege connexi Christi iussa complentes omnibus suis renunciatis ad sepulchrum B. Sulpitij orationis causa properassent & Massiliæ consensa naue ad Orientalem axem pergerent, exorta tempestate, injectóque in fluctus olei liquore sedatâ, nautæ inter se affatibus conferunt quæ tanta qualisque sit ei promissa gratia, vt sola inuocatione nominis eius, etiam

freta concita meritis ſubmittant colla. Egreſſi igitur ex claſſibus in Africanum latem templum in eius nomine miro opere extulerunt, in quo ſignorum variis modis Chriſto largiente refulget.

XVI. Cum vnus ex Mauritiroronno * Diœceſi de fœnore ſuo quendam repoſceret, tandem dementi temeritate is cui fœnus creditum fuerat reluctans abnegat ac mutuata reddere renuit. Vtrique iurgant: iuſiurandum fœnerator ab æmulo flagitat, locum eligit ad venerabile ſepulchrum: aduerſarium euocat, viam cum eodem carpit, piè monet vt inductam partem pecuniæ mediam ſoluat & ſub ira cæleſti ne crudeliter ruat. Is autem cui mente veſana totam captiuam iure tenebat perſiſtit negans & cum eminus oculis infidelibus mœnia vrbis circumluſtraret, vbi intuitus eſt aulam Regis ſuperni, dentibus infrendens ſerpentis ſibila perflans, poſt tergum alliſus corruit & protinus efflauit miſer ſpiramina vitæ. Etenim ſceleri ſuffragia ſancti fidelium medela diſpiciunt cùm velox ex ſupernis præconiis infidelium digna illabitur vltio. Et quia interdum iniuſtos iuſto terrore diuinitus cogit cæleſtis gratia virtute ſentire, vt ſæpe rebelles præcepta Regum ad verbera cogunt.

XVII Recurrente glorioſi Antiſtitis natalis die dum excuteret quidam purgarétque aream, à proximis arguebatur cur ob metum ſancti Pontificis cuius dies placitam omnibus quietem tribueret, ſeruile auderet exercere opus ſolus. Non Deus, inquit, ſed homo noſtri conditione par Sulpitius iſte. Subito arentibus venis obriguit neruorum cuncta compago. Et virgam quam ſacrilega manu teneret aſtrictam repente gerens reus pœnitudine ſera cum corpore morbido ad ſanctum properat tumulum: & quem paullo ante mens ſuperba deſpexerat, nunc enixis vocibus humiliter inuocat. Vbi ſtipante agmine Sacerdotum contractior abſque ſucco manus extendi non valeret ex liquore laudabili demulſa paulatim arentes artus venarum humore rigantur. Et extenſa manu virga adhæſa procul extemplo reſilit. Diuino verbere cæſus repedauit ſoſpes ad propria lætus.

XVIII. Obſidione quadam ex rei publicæ prædio exhibentur vincti in vrbe ferme 70. traduntur vinculis rei aſtrictis nectuntur ergaſtula membris, ſtatuitur regalibus iuſſis tempus in quo alij diſtentis membris malè pendula carne exponerent cruciandos artus, alij facibus conſumpti, alij truncati interirent. Interea magis gemitu quàm verborum ſono proclamant ſuffragia ſancti Sulpitij: ſoluta catenæ vincula de collo proſiliunt. Et cum ſe ſe rumore placito mutuò exhortarentur, cuſtos carceris obſeruans eminus audito fragore reos non nexos pene ſpiritum efflat, & non ſuperno, ſed humano ingenio, aut per carmina Mathematica (fortè Magica) vincula tanta putans feciſſe ſoluta rurſum lictorum acceerſiens miniſterium curioſius nudos artus nectit, clauſtra munit, caput concutit, cædem ante tempus minatur. Interea dies adeſt expectata votis, & craſſa caligo vrbem inuoluit obtectam. Grata quies blando ſparſerat ſopore pectora militum, marcebant oculi ſomno cuſtodum, adſiſtunt humanæ vota ſalutis & iterum ceciderunt catenæ quæ pallentum ſtringebant colla reorum, ſubito omnium vincula ſoluuntur & carceris ſepta: certant gratantes ſanctos penetrare aditus & attonitis cunctis ingrediuntur atria Templi. Iam verò hoc donum quæ dignè lingua loquatur ſic auxilium affuiſſe reis vt cuncti trepidas penetrarent cateruas & nemo eis inferre moliretur aduerſa quos dextera Chriſti ſuffragante famulo tuebatur.

Aderat demum quarta Sabbati dies, & quidam ſacrilegus nefanda temeritate duos fortioribus vinculis reos in templo muniit mirum in modum, vt ſub innumeris teſtibus clareſceret gratia Chriſti: denſo agmine templum ſtipauerat vulgus. Et ecce dum ſolemnia celebrantur diuino contrita malleo vincula intuentibus ac mirantibus cunctis procul ſalierunt. Interea currit vndique ſexus & ætas omnis adeſt, vacuæ reſident cuſtodibus ædes & vocibus omnium in cælum attollitur clamor, ab omni cætu referuntur debitæ laudes, Chriſtum linguæ per omnia ſonant, Chriſtum per omnia laudant. Quid mirum eſt eadem Dominum fauentem compleſſe per ſeruum qui plura miniſtris ſpondere dignatus eſt, quorum ſurſum ſublimia corda vocauit.

Hæc pauca auſus præpete percurrere verbo ſignaui indoctus populo relegenda fideli. Qui quærit ſcriptum parum mirabitur, geſta mirari ſatis eſt quod talem Antiſtitem poſt longa vrbs Biturica promeruit tempora & perpetuo gaudet plebs vniuerſa patrono eo largiente qui cùm Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

Vnum alterúmve omisi & pauca identidem resecui aut mutaui, ne frequentibus fribiligiidibus & barbarismis lector offensus scriptorem simul exscriptorémque damnaret.

Inter excerpta Reu. & Ill. Domini Monspeliensis ex MS. Codice Vitarum qui extat apud V.C. Franciscum Duchesnium, reperi fragmentum sequens ex vita S. Sulpitij Bituricensis Episcopi pag. 410.

Poscente Austregisilo Bituricę vrbis Episcopo Theodericum Principem, vt sibi licentia daretur participationem docendi ei in Ecclesia tradere eò quod ad ipsum doctrinæ gratiâ multitudines conuolarent. Honora Regia defertur auctoritas vt decisa cęsarie Clericatus susciperet onus. Et succedentibus gradibus anno ex eo amplius præpositus cæteris Leuiticum adeptus officium Ecclesię ministrauit. Interea magis magisque signorum gratiâ cingebatur. Et cùm à fidelibus de eo Clothario Principi fuisset suasum, illico ab Episcopo poscit, vt pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, & vir beatus in suis castris Abbatis officio potiretur.

ELOGIVM HISTORICVM S. SVLPITII, cogn. SEVERI, Archiepiscopi Bituricensis.

Ex Breuiario Bituricensi anno 1587. excuso.

SVlpitius cognomento Seuerus, primus huius nominis, Bituricensis Archiepiscopus ordine vigesimus septimus, quantò nobilioribus natalibus, tantò moribus floruit clarior: qui vt se ad Diuinum præparabat ministerium, prima Clericatus sui initia à SS. Scripturarum lectione auspicatus est.

Interea defuncto vrbis Antistite omnium voce simul cum Regis Gunthranni fauore, repulsisque ab eodem Principe hanc dignitatem turpiter ambientibus, hac voce, non est, inquit Rex, boni Principis Sacerdotium venundare, ne turpis lucri infamia notetur: neque subditorum oblatis muneribus illud comparare, ne labe simoniæ inficiatur. Sulpitius Seuerus Bituricensis Archiepiscopus & Patriarcha læta populi acclamatione substituitur.

Qui Pastoralem curam ita exercuit, vt illi in summo honore summa esset humilitas; malebat emendare, quam damnare, & vt proprium ei nomen erat, seuerum se viriorum censorem præbebat. Tandem anno Præsulatus sui sexto, quarto Kalendas Februarias plenus diebus atque sanctitate per multas tribulationes ab hoc mortalium sæculo venerabilis Antistes migrauit ad Dominum. Cuius corpus in æde sacrâ B. Vrsini honorificè requiescit.

Plura vide apud R. P. Ioannem Bollandum & supra pag. 32. Patriarchij Bituricensis.

VITA ET ENCOMIA SANCTI VRSINI, SIVE VRSICINI, primi Biturigum Antistitis.

Descripsimus ex MS. Codice 851. Monasterij Canonicorum Regularium S. Vrsini in suburbano ciuitatis Parisiensis.

DOmino nostro IESV-CHRISTO de Maria Virgine temporaliter nato, vt hominem redimeret à diaboli laqueo atque cælestis doctrinæ prædicamenta populo in terris tradente, plerique qui prædestinati erant ad vitam æternam libenti animo, atque attentis auribus amplectebantur. Qui verò cruciandi atroci gehenna, flammáque perpetuo erant comburendi aspernabantur, atque nolentes haurire præcepta vitæ, vltro tendebant ad mortem. Quo in tempore Beatus VRSINVS natus fuit in sæculo qui postea renatus aqua & Spiritu Sancto Angelorum modo tripudiat iunctus collegio. Hic autem audita saluberrima prædicatione Domini dicentis: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus: & qui non accipit*

crucem suam & sequitur me, non est me dignus, relicto patre & matre & quidquid in mundo videbatur habere, Domini IESV-CHRISTI disciplinæ perseueranter decreuit inhærere. O felicem discipulum, qui talem ac tantum meruit habere Magistrum sub cuius doctrina omnis est sapientia, sicut scriptum est: *Omnis sapientia à Domino Deo est & cum illo fuit semper & est ante eum.* Miracula verò quæ Dominus noster operatus est corporaliter contemplatus & prædicationis mellifluæ verbis sanctissimis iugiter cum beatis Apostolis persuasus fidei cœpit calore feruescere, adeò vt in numero LXXII. Discipulorum vnus Princeps post Apostolos constitueretur. Qui etiam Dominicis plenissimè imbutus sacramentis inter ipsa Sacratissimæ cœnæ conuiuia ad legendum à Domino deputatus est officio, atque peracta cœna quemadmodum Dominus lauerit pedes Discipulorum non solùm meruit videre; verumetiam sermonem & mandata suæ dilectionis quibus eos instruere pius Magister non cessabat, dignus est habitus audire. Inruens quoque passionis illius pœnas nimio cum Apostolis affectus est mœroris incommodo. Verum die tertia Resurrectionis diuulgata immensa repletus est lætitia; & vt omnium careret erroris nebula per dies xl. quibus post resurrectionem conuersans fuit cum sanctis Apostolis loquens eis de regno Dei vir sanctus eisdem interesse meruit.

Denique Ascensionem illius ad cœlos, & quemadmodum nubes suscepit eum ab eorum oculis, postquam intuens fuit, rediens Hierosolymam cum aliis permansit, atque in die sancto Pentecostes omnibus pariter in vno loco sedentibus, sicut in Actibus Apostolorum legitur, *Factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes. Tunc apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum.* Et repletus est Spiritu Sancto cum aliis & cœpit loqui variis linguis prout Spiritus Sancti gratia administrabat. O quam admirabilis vir iste, qui eruditus est cum Apostolis, electus de plebe, vocatus à Saluatore, Spiritus Paracliti corroboratus piâ consolatione! Igitur longum est reuoluere quam plures Iudæos sæuos & Gentiles perfidos ad fidei Catholicæ culturam iussus ibidem à Beato Petro Apostolorum Principe aliisque sociis conuerterit. Sed & illud dignum est relatu quod in prædicatione Protomartyri Stephano fidelissimus, quousque à Iudęis lapidatus fuit, exitit socius. Cuius postea collegit diligenter fusi sanguinis guttulas & secum pro illius commemoratione detulit, sanctúmque corpus illius cum viris timoratis sepulturæ tradidit. O beatum virum geminæ dilectionis ardore feruentem, qui Iudæorum minis non exterritus non solum officiosissimè curauit Protomartyris exequias adimplere: verumetiam collecti sanguinis reliquias cum magno tractauit honore. Scriptum enim nouerat: *Honorandi sunt amici tui, Deus.* Postea verò reuersus ad B. Petrum Apostolorum Principem, omnia quæ sibi acciderant & quanto dolore afficeretur prò amisso socio per ordinem narrauit. Ad quem Petrus ait: Oportet nos, Fratres carissimi, prædicationi operam assiduè impendere: messis enim multa, operari autem pauci. Ergo mecum labora & sis adjutor & particeps in tribulationibus nostris, quoniam qui plus laborat plus mercedis accipiet.

Postquam hæc sibi mandata sunt in omnibus & per omnia quæ gerebantur à B. Petro diligenter curabat quasi fidelis & prudens seruus obedientiam præbere. Fuit enim cum eo in resurrectione Tabithę & in paralytici Æneæ curatione. Præterea quod fuerit cum eodem quando venit Cæsaream ad Cornelium Centurionem virum religiosum perlongum est retexere, qui meruit admoneri ab Angelo, manifestè vt mitteret propter Petrum qui ostenderet quid eum oporteret agere. Quid plura? Cum prædicto Apostolo venit vsque Romam, vbi & vidit quem quantúmque conflictum cum Simone Mago gesserit, & quomodo in adolescentis defuncti resuscitatione eum vicerit & volantem à dæmonibus sustentatum ad terram prostrauerit. Cúmque ob huiusmodi factum crucifigeretur B. Petrus ex præcepto Neronis Imperatoris, ante crucem B. Vrsinus vnà cum fidelibus Christianis planctum & gemitum facientibus plorans & gemens assuit. Quos blandè & benignè de cruce consolatus est dicens: Nolite flere, sed gaudete mecum, quia vado parare vobis locum: & sicut tradidit mihi Dominus meus IESVS-CHRISTVS potestatem ligandi & soluendi, principémque me vobis constituit: sic & ego Clementem accepta ligandi soluendiq; potestate principem vobis constituo virum iustum, mansuetum, Deúmque timentem & homines diligentem. Huius ego sanctitati Ecclesiam committo regendam, vt ad plagas

placas terrarum quibus est adhuc nomen IESV-CHRISTI incognitum, strenuos mittat & fideles Prædicatores. Nam per os Psalmistæ Spiritus S. de nobis prædixit: *In omnem terram exiuit sonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum.* Suscepta igitur B. Clemens cura Ecclesiæ sollicitus eorum quæ sibi à B. Petro Apostolo fuerant commendata, vt fides Catholica per omnia esset climata prædicatione fidelium propalata prædicatores disertos & constantes in fide ex tota assumpsit Ecclesia, beatissimum Vrsinum, Dionysium Atheniensem ab Apostolo Paulo conuersum, Martialem, Saturninum, Trophimum, Paulum, Austremonium ac Gatianum & eorum discipulos quos sic allocutus est. Oportet, inquit, Fratres charissimi, doctrinam sancti Euangelij nos prædicare per vniuersum mundum & annunciare regnum Dei, vt idolorum cultura quæ per diabolum adinuenta est, expellatur, & fides Christiana quæ vera est, mentibus hominum inseratur, vt omnis mundus postposita vana superstitione, vni Deo seruiat, à quo conditus est. His & huiusmodi à beato Clemente instructi documentis atque accepto ab eo pacis osculo flentes ab inuicem Româ egressi Christi milites inuictissimi recto itinere Galliarum fines ingressi sunt. Tunc Dionysius Martyr Parisius vrbem, Saturninus Tolosam, Martialis Lemouicam, Trophimus Arelatum, Paulus Narbonam, necnon Austremonius Aruernensem expetiit vrbem.

Sanctissimus verò Vrsinus cum suo tantùm discipulo meritis & nomine Iusto Bituricensium fines, ducente Spiritu sancto, ingressus est. Cùm autem ipsius ciuitatis mœnia adire deliberasset vt prædicationis Euangelicæ semina in ea spargeret, contigit discipulum suum febre valida infirmari. Qui etiam milliario ab vrbe nono in orientali plaga super Vrionis alueum vltimum claudens diem feliciter migrauit ad Christum. Cuius corpus B. Vrsinus prout potuit ibidem multùm tristis sepelire curauit. Porrò ab incepto itinere non desistens solus ad eandem vrbem peruenit intrepidus, calore fidei armatus, & Domini munitus auxilio dicentis; Nolite timere, ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Succedente denique aliquot dierum curriculo, Diuina cœpit proferre dogmata, disputans de Fide Catholica & adhortans recedere ab idolorum cultura quæ sunt ab hominibus condita, oculos habentia sine visu, aures sine auditu, nares absque odoratu, manus sine palpatu, pedes sine gressu, sicut dicit Psalmista: *Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, &c.* Docebat itaque sanctissimus prædicator credere in vnum Deum creatorem omnium rerum, statuas & idola non Deorum, sed dæmonum aut igne cremare aut in fluuios præcipitare. Ad cuius inauditam prædicationem pauperum & inopum vtriusque sexus stupens ad eum conuenire cœpit non minima multitudo. Quos ad agnitionem veri Dei peruenire cupiens magis atque magis prædicatione reficere non cessabat. *Esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inanes.* Demum etiam ipsi potentes fama prædicationis illius à pauperibus cognita, ad hæc eadem cucurrerunt audienda: ad vltimum inspirante Spiritu Sancto qui per os illius loquebatur, majoris dignitatis viri nobiles non solùm conuenerunt, verumetiam credere in vnum Deum audita prædicatione illius professi sunt. Baptizata est ergo ab illo pauperum & potentum vtriusque sexus non minima multitudo. Tunc aduersarius ille diabolus Christiano nomini semper inimicus, qui primum hominem sua decepit fallacia & à Paradisi gloria sua expulit inuidia cœpit huic seruo Dei multimoda præparare scandala. Suscitauit enim contra eum nefandissimos idolorum cultores qui sibi vehementi objurgatione studuerunt esse contrarij, dicentes: Quid facimus quia hic homo multos ad Dominum suum conuertit? Si dimittimus eum sic, omnes sunt credituri sermonibus illius. Auferamus de medio nostri hominem Deos nostros blasphemantem, leges & ceremonias patrum nostrorum subuertentem. Nec mirum si discipulum persequi conabantur, qui dominum & magistrum IESVM-CHRISTVM carnaliter inter homines conuersantem incessanter odiis persecuti sunt. Ipse namque discipulis suis sic dixit: *Nolite mirari si odit vos mundus, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Et iterum: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.*

Igitur ex more pastorum super lupum oues dilaniantem canes incitantium, sic & Domini seruum hominibus pia verba prædicantem aggressi sunt cum canibus quasi populum deuorantem: & cædentes eum fustibus expellebant à ciuitate dicentes: Recede à nobis; scientiam viarum tuarum nolumus. Qui cùm expulsus & à longè fuisset ab vrbe profectus, in dubio positus quid ageret ignorabat anxius: verùm orationi diutissimè incumbens precabatur Dominum dicens: Domine IESV-CHRIS-

TE qui nos elegisti de mundo & ad cognitionem tui nominis peruenire fecisti, quem etiam per vniuersum mundum annuntiare iussisti dicens: *Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus S.* tibi lachrymabiliter preces effundo vt hic populus deceptus errore diabolico, idolorum superstitionem respuat, téque verum Deum agnoscat qui es benedictus in sæcula. Completa autem oratione repente per Spiritum S. admonitus est nihil timendum esse, nec ciuitatem derelinquere quoniam erat possessurus; & cum à Domino antequã mitteretur Archiepiscopus fuerat destinatus. Itaque servus, vt. prius Spiritus Paracleti consolatione releuatus, redire festinauit ad vrbem. In quã prædicationis suæ semina constanti voce orsus est populo aperire, adeò vt audito circumquaque Christi nomine atque manifestata omnipotentiæ eius fama, innumera frequentis populi caterua ad eius sacra documenta certatim concurreret percipienda. Et quemadmodum ceruus sitibundus refici desiderat ab aquarum fontibus, sic & supernæ prædicationis pocula haurire bibulis studebant mentibus. Igitur vnà Domino annuente & sermonem confirmante plebs & Proceres maxima pars Bituricensium superstitione depositã idolorum, conuersi sunt ad Dominum loti baptismi Sacramento & insigniti sanctæ Crucis signaculo. O admiranda pietas Saluatoris, qui fusis precibus per fidelem discipulum sic molliuit corda Gentilium, vt sponte conuolarent ad percipiendam salutem animarum!

Erat in illo tempore quidam Senator Romanus nobilis genere Leochadius nomine, qui licet sub gentilitatis degeret ritu religiosus tamen erat in actibus. Audierat siquidem de Domino Saluatore ac de sanctæ fidei salute aliquid, sed nondum meruerat ad agnitionem fidelitatis peruenire. Hic autem sub potestate Romani Imperatoris constitutus in Burgundia & Aquitania potentissimè principabatur. Et quia Romanis erat subjectus ideo Regem se appellare non erat ausus. Huius erat Lugduni propria primáque aulæ Regalis sedes, secunda verò Bituris. Propter opportunitaté verò aquæ pabulorúmve iumentorum ad portam meridianam vrbis prædictæ idem Senator stabulum fabricare iusserat equorum, vbi postea operante diuina gratia in honorem Hippolyti Martyris Ecclesia est consecrata. Supradicti ergo stabuli locum B. Vrsinus à præfati Principis ministris impetrauit & ejecta inde omni spurcitiâ sanguinem Protomartyris Stephani, quem secum detulerat, inibi collocauit, impositacustodia, venerationisque honorem persoluens quantum poterat, illic Missarum sacra solemnia ab eodem celebrabantur, vigiliæ ac puræ orationes indesinenter Deo persoluebantur, corporéque credentium sacri baptismatis vnda perfundebantur. Tanta denique fidei Catholicæ fama excreuit, vt pene cuncti Bituricensium incolæ ad audiendum suæ saluationis verbum illuc concurrerent. Miracula non parua in eodem loco per fidelem famulum suum Dominus operabatur. Nam cæcis visum claudis gressum & infirmantibus sanitatem restituebat optatam. Sed cùm iam innumera fidelium multitudo ad eum conueniret, majoris loci studio motus tacita mente secum reuoluebat sicubi dignitatis amplioris locus honorabilior inueniri potuisset, vbi Protomartyris Stephani reliquiæ ponerentur atque perpetuò à fidelibus Christianis cum digno honore venerarentur.

Conuenientibus autem viris ad eum ætate & consilio pollentibus cogitationem sui pectoris aperuit. Illi verò calore fidei feruentes nimio ostenderunt ei præm. ssi Principis aulam huic honori fore congruam. Quibus ipse respondit dicens: Quomodo tantum munus à tanto viro impetrare valebimus? Cui dantes consilium huiusmodi respondentes taliter dixerunt: si tu parua munuscula illi obtuleris, forte absque dilatione captare valebis. Quibus ipse contra velut paupertatis amator nihil se habere respondit. Docuerat enim pijssimus Magister qui hunc cum socijs LXXII. dum ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, mitteret, sic præcepit: *Nihil tuleritis in via, neque peram, neque in zona æs, neque duas tunicas habeatis.* Hoc præceptum non absurdè vir sanctus audiens nihil habere voluit. Tunc illi persuasis plebibus, trecentos aureos cum magno vase argenteo, quod vulgo affertam vocant, congregantes, Lugdunum, vbi tunc temporis sæpedictus morabatur Princeps, sanctum virum hortati sunt ire. Vnde fauens ille iter accelerando peregit. Quo cùm peruenisset iam dicti Principis obtutibus se manifestauit; oblatóque vase cum præmissis aureis, eosdem eiusdem celsitudini præsentauit. At mitissimus Princeps clementer eum interrogauit dicens. Quis, inquit, es? Aut vnde venisti? Aut quo appellaris nomine? Respondit se Omnipotentis D. N. IESV-CHRISTI discipulum esse &

Vrsinum appellari vocabulo, & à beato Clemente Petri Apostoli successore ab vrbe Româ cum sociis quibusdam ad Gallias directum fuisse ad prædicandum nomen D. N. I. C. Se verò solum Bituricensem venisse ad vrbem, Domino annuente vbi non paruam multitudinem acquisierat. Et ille: Quid, inquit, à nobis placet impetrare? Cui B. Vrsinus respondens dixit: Si quod expeto tibi facere placuerit, aulam quam in Bituricensi possides vrbe, altissimo omnipotenti Deo & eius Protomartyri Stephano tribues, vbi eius reliquias dignè reponere possim. Nutu autem Domini pia voluntas Principis preces suscipiens B. Vrsini ita clementer respondit; vtinam Deo cœlesti placuisset, vt domus mea domus orationis fieret. Mox beatus Confessor Domini Vrsinus pauca cœlestis vitæ verba illi aperiens quod Catholicæ religionis fidem susciperet atque, in fonte sacto in Christi nomine baptizatus existeret, exorsus est. Præfatus Princeps respondens, Taliter, inquit, si vitæ spatium fuerit mihi auctum, summo Deo seruire studebo. Quem S. Vrsinus blandis precibus precari orsus est illicò vt accepto suæ oblationis precio prædictam domum concederet Altissimo, in qua sanguis supradicti poni posset Martyris. Ad quem continuò responso personat isto: Nisi, inquit, tui contemptorem me diceres muneris ex tuo nihil sumerem, sed ex meo potius concederem. Extenta ergo manu ex vase supradicto tres accepit aureos, & hæc dixit Dei famulo: Reuertere, cœlestis Domini cultor, reuertere cum muneribus tuis subitò & domum quam petisti à nobis suscipe, atque in honorem Dei tui & eius Protomartyris Stephani dedicare studeto, sicut visum fuerit. Ego autem parui temporis spatio illuc redibo & de meis rebus quæcumque placuerit tibi libenter accommodabo & in Deum tuum quoniam verus & solus est, quemadmodum oporteat me credere docebis, & audire à te fidei Christianę regulam operâ dabo. Susceptis itaque literis gloriosi Principis sigillo munitis, Bituricensem reuersus est ad vrbē. Prolatis autem literarum certissimis indiciis ab ipsius aulæ conuersationibus honorificè, vt decebat, sine cunctationis dilatione susceptus est. Quod vbi à Christianis hoc modo esse actum compertum est, gaudio magno repleti ad eum sine Gentilium terrore conuenire cœperunt. Occultabantur enim metuentes idolorum cultores, antequàm S. Vrsinus venerabilis Principem Leochadium adiret. At ipse velut pater pius in filios sic exultabat in fideles populos, quos Ecclesiæ quotidie fontis baptismate regenerando parturiebat. Quod enim à pio didicerat Magistro: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non intrabit in regnum cælorum*, hoc semper & vbique tam ipso actu exercere, quàm verbis etiam explicare laborabat. Præfatæ denique aulæ susceptâ persuasione diligenter purgare & omni spurcitia mundare studiosè satagebat. Ipsi autem rectores in quorum potestate ante procurabatur, posita gentilitatis superstitione, per Beatissimi Vrsini suauiloquam prædicationem ad Catholicæ fidei culturam peruenire meruerunt. Quorum ope largiflua & opere continuo in pauci temporis curriculo aliis auxilij copiam prout facultas erat ministrantibus Christianis dudum Regalis aula cœlestis est Dei Ecclesia consummata. Quæ in ipso die Kalend. Octob. in honore summæ & indiuiduæ Trinitatis Patris & Filij & Spiritus S. in commemoratione Protomartyris Stephani cum Christianorum non parua multitudine solemniter dedicata est. In qua præfati Martyris sanguinis reliquias transtulit, & honorificè, sicut oportebat, in pretiosissimo loco condidit. Prædictam verò Ecclesiam, quam ex stabulo prius construxerat, ad baptisterij vsum destinauit. His ita rite peractis beatissimus Vrsinus Archiepiscopus sui dignitate à Domino sibi concessa tandem remota Paganorum molestia, quorum multimoda fuerat vexatus, iniuria cœpit vti cum fideli Ecclesia. *Nec plura extant in prædicto Codice Victorino.*

Ex vetustissimo Breuiario, quo olim v'a Bituricensis Ecclesia.
Nouem Lectiones.

Suscepta B. Clemens Ecclesiæ cura sollicitus eorum quæ sibi à Beato Petro Apostolo fuerant commendata: videlicet vt fides Catholica per orbis climata prædicatione fidelium propalaretur, misit in Gallias quamplurimos prædicatores diuersos & constantes in fide de quibus Sanctus Vrsinus cum vno tantum Discipulo meritis & nomine Iusto Bituricensium fines, Spiritu Sancto ducente, ingressus est.

Cumque Bituricæ ciuitati appropinquasset Discipulus eius nono ab vrbe miliario febre validâ correptus migrauit ad Dominum. Cuius corpore ibidem sepulto Beatus Vrsinus, licet tristis, tamen fidei calore armatus, & Domini munitus auxilio

ad eamdem vrbem peruenit intrepidus. Ad cuius prædicationem nouam hanc & inauditam cœperunt primùm pauperes & inopes conuenire.

Deinde etiam ipsi potentes, cognita à pauperibus eius prædicatione, ad hæc eadem concurrerunt audienda. Ad vltimum vero Spiritu Sancto inspirante, qui per os illius loquebatur, viri nobiles conuenerunt, & audita eius prædicatione, relictis idolis suis, in vnum verum Deum se credere professi sunt. Baptizata est ergo tunc ab illo pauperum potentium, & nobilium vtriusque sexus non minima multitudo.

Tunc aduersarius ille Diabolus nomini Christiano semper inimicus cœpit huic seruo Dei multimoda præparare scandala, ita vt idolorum cultores eum cum canibus insequentes & fustibus cædentes quasi legem eorum subuertentem à ciuitate eiecerunt dicentes: Recede à nobis: scientiam viarum tuarum nolumus.

Qui cùm expulsus ab vrbe fuisset in dubio positus quid ageret, ignorabat anxius, sed vt statim orationi incubuit, Spiritus Sancti admonitione ad vrbem regressus est in qua profundiora Christi verba prædicans, quasi omnes Christo annuente & sermonem confirmante ad Dominum conuersi, loti sunt baptismi Sacramento & insigniti Sanctæ Crucis signaculo.

Sed cùm iam ad Deum innumera fidelium multitudo conueniret, consilio Majorum ciuitatis, datis sibi trecentis aureis in magno vase argenteo, Lugdunum adijt, vbi tunc temporis Princeps Leocadius, qui totam Aquitaniam & Burgundiam regebat, morabatur. Quem cum mitissimus Princeps quis esset & quid peteret interrogasset, dedit ei aulam suam regiam Bituricensem, vt Ecclesiam Deo & Beato Protomartyri Stephano consecraret, & in ea ipsius Sancti Protomartyris cruoris reliquias honorificè collocaret: in quâ postmodum Ecclesia ipse Princeps cum filio suo Lusore paruulo & cuncto exercitu suo baptizatus est.

Postquam autem ipse Princeps sæcularis iustitiæ curam deposuit, tanto fidei calore exarsit, vt post omnes antiquissimos Bituricensis pagi vicos in quibus proprias possidebat aulas cum redditibus vniuersis Sancto Protomartyri Christi Stephano & famulis Ecclesiæ suæ deseruientibus perpetuò delegauit. Quam quidem Ecclesiam ex Regali aulâ in breui temporis curriculo ope largifluâ, & opere continuo consummatam idem Beatissimus Pontifex Vrsinus ipso die Kalendarum Octobrium in nomine S. Trinitatis & B. Protomartyris Stephani solemniter dedicauit.

Ordinauit autem posthæc idem sanctissimus Pontifex Vrsinus per Diœcesin suam Ecclesias, Sacerdotesque & Leuitas, & cuiusque ordinis viros qui inibi fideliter deseruirent, docens eos sobrios semper & pudicos esse. Sed cùm posthæc decreuisset Dominus famulum suum pro tanto labore remunerare, diem exitus de corpore ei quodam febris dolore designauit. Sed antequam ex hoc mundo migraret ad Christum, consecrauit Ecclesiæ suæ Bituricensis loco sui successorem Senicianum religiosum virum & bonis moribus ornatum.

Consecrato autem Beato Seniciano in Bituricensis Ecclesiæ Cathedrâ, Beatissimus Vrsinus, completo Pontificatus sui anno vicesimo septimo, die quarto Kalendarum Ianuariarum vinculis carnis absolutus sanctitate plenus & miraculis, Angelorum psallentibus choris translatus est ad gaudia paradisi stolâ indutus iocunditatis.

Antiphonæ ad Psalmos.

Sanctus iste, cuius annuum Festum honore recolimus, in prima natiuitate Nathanael, in secunda Vrsinus vocatus est.

Antequam renasceretur, à Saluatore meruit laudari, ac verus dici Israelita, in quo dolus non erat.

Quis vnquam poterit eum laudibus extollere, quem mundi redemptor voluit suo testimonio approbare.

Audita saluberrima prædicatione Domini dicentis: Qui amat patrem & matrem plusquam me, non est me dignus, eius disciplinæ perseueranter inhærere decreuit, parentibus & omnibus quæ habebat, relictis propter nomen Christi.

Miracula quæ Dominus noster corporaliter operatus est contemplatus, mellifluâ prædicatione iugiter cum Beatis Apostolis persuasus est. Feruore fidei cœpit adeo calescere, vt post eos reliquorum vnus Princeps constitueretur.

Dominicis plenissimè imbutus Sacramentis ad ipsum sanctissimæ Cœnæ conu-

unum à Domino deputatus est officio legendi, dignus & meritus videre & audire quod ibi actum sit à Domino.

Intuens Passionis Dominicæ pœnas nimio cum Apostolis affectus est mœroris incommodo.

Die tertia Resurrectionis Domini gloria diuulgata, immensa cum plurimis repletus est lætitia.

Per dies quadraginta quibus Dominus post Resurrectionem suam Discipulis suis apparuit hic sanctus interesse meruit.

Ascensionem Domini ad cœlos postquam cum Apostolis intuitus fuit, cum eis Hierusalem rediit: Et cum eisdẽ completis diebus Pentecostes Spiritu S. repletus est.

B. Stephanus hunc Sanctum Dei socium in doctrinâ Euangelicæ prędicationis Hierosolymis habuit, quousque à Iudæis pro fide Christi lapidatus fuit.

Huius collegit diligenter iste Sanctus fusi cruoris guttulas & secum pro illius commemoratione detulit, sanctúmque corpus ipsius cum viris timoratis sepeliuit.

Postea reuersus ad Petrum Apostolorum Principem, omnia quæ sibi acciderant, & quanto dolore afficeretur pro amisso socio per ordinem enarrauit.

Admonitus à S. Petro secum assiduè prædicationi vacare quasi fidelis & prudens seruus ei per omnia studit placere.

Cum illo fuit Ioppe in paralytici Æneæ curatione & resurrectione Thabitæ eleemosynariæ.

Cum prædicto Apostolo Romam venit, vbi vidit quantum conflictum cum Simone Mago gesserit, & eum in resurrectione cuiusdam adolescentis vicerit, & quomodo illum volantem dæmonibus sustentatum ad terram prostrauerit.

B. Petrus cùm ex præcepto Neronis Imperatoris crucifigeretur, S. Vrsinus ante crucem adfuit, vbi magni mœroris gladio transfixus est cum aliis Christi fidelibus planctum & gemitum super eum flentibus.

Suscepta B. Clemens Ecclesiâ, prædicatores disertos & constantes in fide ad Euangelij fidem direxit in Gallias.

Aliò alijs abeuntibus S. Vrsinus cum suo tantum discipulo nomine Iusto Bituricæ ciuitatis fines ingressus est.

Cum autem gratiâ prædicationis vrbem adire deliberasset, contigit discipulum suum febre valida correptum infirmari.

Ab vrbe miliario nono est locus vbi est infirmatus, obiitque dupliciter Iustus, & prout fieri potuit à Magistro sepultus est.

Tunc calore fidei armatus & Domini munitus auxilio solus relictus ad eandem vrbem peruenit interritus.

O admiranda pietas Saluatoris: qui per Vrsinum fidelem discipulum sic molliuit corda gentilium, vt vnanimes conuolarent ad percipiendam salutem suarum animarum.

PROSA.

A Clemente læta mente
Missus est Bituricam:
Vt à gente non credente
Purget ignominiam.
Hic Beatus hospitatus
In quodam hospitio,
Habitantes ægrotantes
A lepræ contagio.
Et mundauit & sanauit
Et complens officium,
Prædicauit nec cessauit
Docens Euangelium.
Plebs huic currit, sed occurrit
Diuitum superbia,
Tandem credunt, & accedunt
Innumera millia:
Baptizantur, & mundantur
Ab omni spurcitiâ.
Hunc laudemus & oremus
Vt secum in gloria
Valeamus viuere.

HYMNVS PRIMVS.

O quam dignus celebrandus
Dies iste gaudijs,
Et quòs dignus, venerandus
Vrsinus præconijs
* *
Non fraudatus nec fraudandus,
Socij, obsequijs.
Clemens quidem Petri more
Nomen Christi prædicat,

Tantæ messis paucos fore
Messores significat:
Prædicandum cum labore
Discipulis indicat.
Multis missis post & ante
Prædicare veniam,
Hoc Vrsinus commendante
Deposcit Bituriam.
Solo Iusto comitante
Iussam subit patriam.
Hic Vrsino prædicante
Clementis imperio
Iustus Deo permittente,
Recessit de medio.
Solùm vrbe iam absente
Nono miliario.
Non turbatus casu mortis
Vrsinus tam subita,
Sed in fide Christi fortis
Licet absque comite,
Patefactis vrbis portis,
Intrauit sollicitè.
Gloria & honor Deo, &c.

HYMNVS SECVNDVS.

Exultemus & lætemur
Organis cantantibus,
Congaudentes gratulemur
Vrsino cum laudibus
Et constantem admiremur
Hunc in suis casibus.
Christum docet adorandum
Qui viuit per sæcula.
Ad Vrsinum blasphemandum
Currit gens incredula:
Canes ad hunc effugandum
Soluuntur à copulâ.
A gentibus ferè pressus
Fugit hic perterritus,
Sed ad vrbem est reuersus
Ad Angeli monitus:
Christi seruum se professus
Legis docet aditus.
Ab errore reuocatæ
Sancto prædicamine,
Multæ gentes inspirante
Diuino spiramine
Per Vrsinum baptizatæ
Sunt in Christi nomine.
Ab errore reuocato
Ferè cuncto populo
Ipso Rege baptizato
Cum Luxore paruulo
Cursu vitæ consummato
Migrauit à sæculo.
Gloria & honor Deo, &c.

HYMNVS TERTIVS.

Ad honorem Saluatoris
Lætetur Bituria,
Pangat sacri Confessoris
Vrsini præconia;
Per quem Gentilis erroris
Recessit spurcitia.
Nathanaël nominatus
Non inunctus Chrismate
Post Vrsinus est vocatus
Assumpto baptismate
Christi verbis attestatus
Verus absque schismate.
O quam felix Sanctus iste,
Quam dignus præconio
Cui cœnæ tuæ Christe
Deputata est lectio:
Cuius pectus mulcet triste
Visa resurrectio.
Christum vidit ascendentem
Consternatus animo,
Spiritúmque descendentem
Die quinquagesimo.
Præsentes & se replentem
Sensu feruentissimo.
Demum lingua bipertitâ
Cum cæteris loquitur
Prædicando verbo & vitâ
Stephanum subsequitur
Donec Israelitica
Plebe saxis teritur.
Gloria & honor Deo, &c.

Ex Martyrologio Parisiis edito anno 1537.

Vigesimo nono Decembris apud Bituricam Aquitaniæ Primatiam Depositio Beati VRSINI Confessoris, primi Bituricensis Archiepiscopi, à Beato Clemente ad prædicandam Christi fidem illuc transmissi, quem tradunt Historiæ Nathanaelem fuisse appellatum, & in Cœna quando Dominus pro mundi redemptione statim passurus erat Lectoris vsum officio.

Ex Tabulario S. Dionysij apud Doubletum pag. 678.

Dagobertus Dei gratia Francorum Rex, notum volo fieri D. P. & F. quod Ecclesiæ BB. MM. Dionysij, Rustici & Eleutherij de Francia damus & concedimus nostrorum consilio optimatum, & assensu Domini Austaldi Pictauorum Episcopi Ecclesiam de Plombara, Ecclesiam scilicet quam in honore B. Mariæ semper Virginis, & SS. Angelorum Beati Confessores VRSINVS, Martialis, Cacianus & Iulianus composuerunt; Eandem vero Ecclesiam ipsi Angeli Deo consecrauerunt, Ecclesiam dico quæ est inter duas valles sita prope aquam quæ dicitur Vigona supradictis Martyribus liberam & ab omni seruitio absolutam concedimus, &c. Neque hic tantum primus V R S I N O locus adscribitur: obseruauit enim iampridem Claudius Robertus in sua Christiana Gallia in Litaniis Breuiarij Rothomagensis auctoritate Illustrissimi Card. Caroli Borbonij emendati statim post Apostolos primum Discipulorum Domini inuocari S. VR SIN VM.

Certum porrò, quod monet Chenutius, ad sepulchrum Beatique VRSINI sacra lipsana, meritis ipsius vexatos à Diabolo liberari: quemadmodum & Casulam, qua inhumanis agens idem Diuus vtebatur, incognita nostris artificibus materia mirabilique stamine operéque contextam, quámque vidémus hodie tantum sumi in Missa mediæ noctis Natiu. Domin. ab eo qui celebrat in Ecclesia Collegiata B. Mariæ de Salis, oculorum lippitudini mirabiliter prodesse, si ipsam tantummodò tetigerint.

MIRACVLA S. EVSITII CONFESSORIS.

Suo superius loco pag. 376. restituenda.

Ex Bibliothecæ Regiæ alijsque Codicibus calamo exaratis descripta.

PROLOGVS.

Libellum de Vita Beati Confessoris Christi Eusitij flagitante Odulfo inter nobilissimos magno & clarissimo viro nuper simplici stylo edidimus, quem quidem non à nobis sumpsimus, sed ab antiquis schedulis exceptum, non verbum è verbo, sed sensum è sensu more cauti interpretis sequendo, fidémque eorum quæ dicebantur non nobismetipsis, sed antiquo relatori, vel fideli famæ ascribendam iudicantes, compegimus. Quia verò apud venerandum B. Eusitij sepulchrum multa & innumera quotidie pene fiunt miracula, petiit idem vir clarissimus Odulfus, vt de eisdem miraculis, quæ ibidem per Christi potentiam patrantur, pauca perstringerem, & ad laudem Christi, gloriámque eius piissimi Confessoris, vtilitati audientium siue legentium profutura stylo mandarem. Cuius petitionem cùm abnuere fas non iudicarem, Christi cooperante clementia institi vt potui. Sanè quia beatissimo Patri nostro Gregorio in libris Dialogorum, quos ad Petrum Diaconum suum scripsit, moris est, vt cuncta quæ scriberet, quibus auctoribus compererit intimaret, in hac parte præcellentissimi illius sanctique Apostoli vestigia sequimur, videlicet, vt per singula quæ scribimus auctores scripti nostri vel nomine, vel circunstantiis accidentium designemus, & quasi quibusdam titulis in fronte narrationis auctoribus præfixis subsequens Historia fide dignior habeatur. Suscipe ergo Lector meus & hunc nostræ rusticitatis libellum, nec in eo requiras leporem eloquij, sed teipsum excita ad laudem & gloriam nominis Christi cuius sunt cuncta quæ mira fiunt in mundo visibili, vel etiam in eo qui oculis non infulget nostris.

I.

Dilectissimo Fratre nostro Rainardo, qui cùm supradicto nobili viro Odulfo diu commoratus est, quod narro miraculum, referente cognoui: Quidam paralyticus nomine Maynerius omnibus membris dissolutus ad Ecclesiam B. Confessoris Christi Eusitij deportatus est. Ibi ergo diu decumbens salutis auxilium sine intermissione die noctuque à sancto Dei flagitabat. Non multo ergo interjecto tempore qui ora-

nibus, vt dixit, membris dissolutus aduenerat, cœpit conualescere, scabellulisque innitens Ecclesiam frequentare, sed antequam integram sanitatem à sancto consequeretur, eiusdem Patris virtute fretus, suisque scabellulis nihilominus innixus Romam petiit, à B. Principe Apostolorum Petro salutis imploraturus auxilium. Sed Petrus Ecclesiæ fundamentum quod facere poterat, implere distulit, vt quanta esset virtus in nostro Eusitio panderetur. Reuertens ergo Roma supradictus Maynerius antequam Sancti Eusitij locum reuiseret, montem Sancti Michaëlis petiit, Turonis adiit & in Ecclesia Beatissimi Martini orationum suarum vota persoluit. Et tum demum ad Beati Eusitij sepulchrum reuersus est. Sed cùm iam limina Basilicæ contingeret, eius ossium iuncturæ cunctorúmque artuum compages vno fragore sonuerunt: illicóque erectus in proprium statum nouitate miraculi plurimos occurrere cogit. Iamque cœtus Ecclesiam ingreditur, gratiarúmque actionem Domino & fideli eius famulo fideliter persoluens de sui sospitate cunctis qui in eodem loco habitabant, ingens gaudium fecit: sed non multo interiecto tempore denuò Romam profectus est, multisque Sanctorum prostratus orationibus tandem ad suum curatorem reuersus est. Iamque perfectæ virtuti corporeæ restitutus, coma deposita, Monastico schemate vestitus est. Nunc die noctúque Domino & sancto eius Eusitio fideliter deseruiens patrati in se miraculi non ingratus, sed satis idoneus testis est effectus.

II.

Relatione supradicti Rainardi & Warnoardi Presbyteri cognoui mutum multis coram positis ante S. Eusitij sepulchrum nuper recepisse sermonem. Nam dum idem mutus ad locum supradictum accessisset, nec multo facto interuallo Missarum solemnia celebrarentur, ipse sacrum tumulum adiit & ei cui per silentium corda loquuntur, mœstis gemitibus tacitus preces fundere cœpit: sed antequam Sacerdos secretam, quam cœperat, compleret orationem, ille terribilem vocem edidit effusóque ingenti sanguinis riuo, claro districtóque eloquio Ecclesiam complere cœpit. Accurrunt omnes vndique, audiunt loquentem quem solis nutibus intentum & sermonis officio priuatum Basilicam viderant introeuntem. Ille sanus atque alacer ad propria reuertitur, illi ad magnificandum Deum sanctúmque eius Eusitium tota mente conuertuntur.

III.

Iisdem quibus supra vsus sum, referentibus, cognoui præterito anno quendam rusticum filium paruulum à natiuitate cæcum ad Basilicam qua beatissimus Eusitius requiescit, deportasse. Cúmque Missarum solemnia celebrarentur & populus vota consueta sancto offerret altari, infantulus ille in vlnis patris positus oculis apertis cœpit manum extendere & dicere patri: Vides pater, quam pulchros cereos & quam speciosas candelas gens ista deportauit? Quo dicto depositus à paternis humeris per Ecclesiam sine duce discurrere cœpit, & accedens ad altare quod semel patri dixerat, cœpit astantibus intimare. Completis itaque Missarum solemniis, filium quem à sancto pater receperat, curatori suo reddidit: & sic lætus cum eodem tantillo diuinitus restituto ad propria remeauit.

IV.

Ex nostra familia quidam orationis causa B. Eusitij adiere memoriam quos nobilissimus vir supradictus Odulfus benignè suscipiens humanè tractauit & per eos tale quiddam de operibus S. Eusitij nobis intimauit. Ad mensam, inquit, meam panis deputatus est qui super altare B. Eusitij oblatus fuerat. Ex eodem pane vnus discumbentium cani sibi importunè adsistenti projecit. Sed canis videns panem, obseratis faucibus hæsit & eum nullatenus contingere præsumpsit. Ille qui dederat nouitate miraculi perculsus, cani panem cœpit intingere, vt quid hoc esset, pleniùs posset approbare; sed canis sic refugiebat panē ac si quis eum insequeretur cum lapide. Quod vbi ad me perlatum est, per me ipsum volui rem experiri. Cúmque viderem quòd canis nullatenus illum panem attingere præsumeret, iussi vt ei de alio pane nobis parato daretur: sed alium panem sibi oblatum tam auidè canis assumpsit, vt protinus omnes cognosceremus non illum refugisse panē, sed sanctificati illius panis extimuisse virtutem.

V

V.

In Burgo Blesensi, qui Euenna, seu Vienna dicitur, Herbertus nomine Presbyter manebat, qui ad sepulchrum B. Eusitij frequentiùs venire consueuerat, contigit quadam die, dum à Sancto reuerteretur, vt burgus ille hostili impetu peruaderetur: Ingressi sunt domum illius Presbyteri satellites, ingentes vtres efferendi vini gratiâ secum afferentes. Effractis itaque ostiis, apothecam ingrediuntur, & vinum violenter auferre conantur. Presbyter è contrà: Vinum, inquit, Domini mei, sancti Eusitij est, ne illud efferre tentetis, ex sancta illius authoritate vobis interdico. Illi non acquiescentes, sed potiùs in eumdem Presbyterum sæuientes, non solùm frontem vasis vinarij, sed & latera eius ferro effodiunt, & vinum educere tentant. Mirum dictu! elementum liquidum in tantam duritiam conuersum est, vt non illud vinum, sed potiùs æs insecabile æstimares: diù ergo frustráque laborantes, cùm sibi rem cedere non viderent, ab incœpto cessarunt. Illis ergo confusis, & iam recedentibus, Presbyter accessit, & de vino eodem, quantum libuit, efferens, eisdem suis prædonibus, vt biberent, efferre cœpit. Obstupefacti illi, & admirantes tam de virtute Sancti, quàm de liberalitate Presbyteri, biberunt quidem, sed vtribus vacuis abierunt. Porrò Presbyter vtrem vnum eodem vino repleuit, & ad sepulchrum B. Eusitij quantocyùs properauit. Cúmque Clericus Ecclesiæ cuncta quæ fuerant gesta narrasset, vtrem illum cum vino in conspectu Altaris appenderunt: sed quandiù vinum in eo perdurare potuit, quicumque æger ex fide accessit, eo vino hausto, sanus & incolumis recessit.

VI.

Quanti vigoris prouidentia beatus iste Pater terminos suos, vel eos qui ad se fugiunt, tueatur, multis quidem manifestum est: sed ex facto quodam, quod à fratre Rainaldo audiui, ab ipsis quoque incredulis fides adhiberi potest. FVLCONIS Comitis hostis per regionem illam transibat: ingressæ sunt phalanges prædonũ immunitatem Patris Eusitij, pars eorum cuiusdam suburbani porcum, pars altera equestris viri abstulit pauonem. Pars eorum qui pauonem abstulêre, ab equis propriis decidentes, cruribus coxísq; confractis, debilitati sunt; vtrum euaserint nobis incertum: ast alij porcum, pauonémq; ad hospitium deferentes, nullo pacto, nullóq; ingenio neq; ipsis feruentibus aquis adhibitis agere potuerunt, vt setam porco, plumam adimerent pauoni. Quod videntes in admirationem conuersi, dominis sua restituerunt, & pœnitentiâ coram Sancto acceptâ, exemplum ab inuasione temperandi cæteris prædonibus præbuerunt.

VII.

Gloriosissimo viro supradicto Odulfo per internuncios referente cognoui, quod narro miraculum. In pago Carnotensi, vico qui dicitur Nuceretum, mulier erat quæ corporis ingrauescente molestiâ, lumen amiserat oculorum, permansítque in eadem cæcitate octo ferè annis. Sed cùm celebre beati Eusitij nomen, & quæ Christus per eum operabatur, ad eius peruenissetaures, spe recuperandæ sanitatis accensâ, duce filiolâ quam enutriuerat, quæque loco filiæ in omnibus ei obsequebatur, ad supradicti Patris memoriam properare contendit. Sanctæ Pentecostes tunc venerandi dies erant, & in ipsa sacra hebdomada, sextâ feriâ, ad optatum locum peruenit. Sabbato ergo sequenti atque Dominicâ, continua in precibus perstitit: sed lumine non impetrato secundæ feriæ manè inlucescente remeare disponit. Cúmque ad portum peruenisset, nauímque operiretur, eadem dux quæ gressus eius regebat, conuersa ad Monasterium, dixit Dominæ reuertenti: O mea Domina, verè fateor nunquam locum tantæ pulchritudinis me aliquando vidisse. Quod illa audiens, ingemuit, & ab imo cordis alto protracto suspirio proclamauit: E sancte Eusiti fama virtutum tuarum pertacta, vt à te illuminarer, ad te accessi: sed iniquitatibus meis præpedientibus, neque Altare tuum, neque Ecclesiam tuam tantæ, vt audio, pulchritudinis videre promerui. Ecce redeo cæca, exemplum cæteris futura, ne tua deinceps requirant suffragia. Cúmq; hoc cum ingenti amaritudine perorasset, conuersa ad Monasterium, pristino mox perfusa lumine, lucem cæli, ipsam Basilicam, & cuncta circumjacentia claro intuitu contemplari cœpit. Festino ergo cursu ad sui illumina-

totem recurrens, citato Clero, multóque coëunte populo, gaudium magnum de sui sospitate cunctis astantibus fecit, dignísque gratiarum actionibus Christo & fideli eius famulo persolutis, post paucos dies semper benedicens Dominum, & Sanctum eius magnificans Eusitium, læta & incolumis ad propria remeauit.

VIII.

Quidam rusticus nomine Martinus in Cenomanicis partibus prædatorum manibus comprehensus, custodiæ deputatus est. Hic anteà Basilicæ nominatissimi Eusitij limina aliquoties reuisens, seipsum illi vt adjutorem in omnibus inueniret, more antiquorum, seruum tradidit. Qui cùm in custodiam, vt diximus, duris compedibus vinciretur, multa quoque grauiora passus, quinque dies maneret ieiunus, tandem ne aliquatenus hinc exire valeret, in caueam huiusmodi operis vsibus constructam præceps recluditur. Vna autem Sabbati cùm iam quinta imminebat dies, ex quo ille talia pati cœperat, sanctissimi Eusitij sibi nomen ad memoriam reuocatur, quem gemitibus & lachrymis ipsâ horâ inuocans ait: E, sanctissime ac multùm reuerende Eusiti, qui tuorum mendicitatem parentum miseratus, teipsum, ne fame perirent, pro vili deputasti pretio; te, Domine, per illam imploro misericordiam, quâ illos mortis interitu liberasti, me quoque de pessimis tormentis, quibus super humanum crucior modum, ruptis nexibus absoluas, & meis pedibus liberum iter præbeas. Ad hanc subitò vocem, compedum vinculis in dissolutionem confractis, omnibúsque quibus videbatur includi claustris procul remotis, liberum, Deo opitulante, iter sibi patuit, & coram custodibus, qui eum in custodia seruabant, nullo contradicente, viam ad sanctissimi Eusitij sepulchrum arripuit, indéque ad propria incolumis, gaudénsque, Deo adjuuante, qui regnat in sæcula, sub festinatione repedauit.

EXPLICIT.

SELECTÆ VITÆ ALIQVOT SANCTORVM SANCTARVMQVE AD Aquitaniam ſpectantium.

INDEX VITARVM ALIQVOT SANCTORVM AQVITANIÆ.

VITA
SANCTI ALMIRI
CONFESSORIS.

incerto, ſed antiquo ſcriptore.

EX VETERIBVS LEGENDARIIS Diœceſeos Cenomanenſis.

PROLOGVS.

COMPVLSI à Fratribus, imperante etiam Pontifice noſtro beato Domnolo, ſcribere ſancti Almiri vitam, ne inobedientes appareamus, adjuuante Spiritu Sancto, qui in prædicto Sancto requieuit, ſtylo ſuo tenui aggredimur. Præcipiente quippe Domino noſtro IESV CHRISTO legimus ſic: *Aperi os tuum, & adimplebo illud*: Idcircò recitanda ſunt quæ in exemplum bonæ actionis diuulgata, lucrum faciunt animarum, atque ſuis imitatoribus proculdubiò proficiunt in augmentis.

Incipit vita, cui præmittuntur nonnulla quæ æquè ad ſanctos Auitum, Carilephum, Vlphacium, Boamirum, Senardum, alióſque pertinent.

REgnantibus, atque gubernantibus Childeberto atque Clotario fratre eius Monarchiam Regni Francorum, & feruente Chriſtianitatis cultus augmento, quidam ſanctæ vitæ deſiderio diuinitùs accenſi, relinquentes patriam ſuam, parentes, prædia, & omnia, atque propria Monaſteria deſerentes, arctiorémque quærentes vitam, veniunt in pagum Cenomanicum: Ex quibus quidam iuxta eremum Partici; quidam verò per alia loca exſtirpare propriis manibus laborauerunt, quæ Domino largiente ab eiuſdem Parochiæ Epiſcopo Innocente ſuis precibus impetrauerant.

Inter quos primi fuerunt ſanctus Auitus, & ſanctus Carilephus: hi enimuerò calore fidei inflammati, & diuino amore accenſi, peregrinando venerunt. Quidam etiam eos poſtea ſequuti ſunt: quidam autem ex eis coniuncti venerunt in prædictum pagum Cenomannicum, id eſt, ſanctus Almirus, ſanctus Vvlphacius, ſanctus Boamirus, & S. Senardus, cum aliis ſociis, & reliquis ſubditis ac diſcipulis eorum. Erant enim, vt dictum eſt, ſanctus Carilephus & ſanctus Auitus primi & magiſtri eorum; Auito verò omnes obediebant, quia hæc facere inter ſe decreuerant; & quidquid ipſe eis præciperet, libenter implere cupiebant. Ad eius quoque conſilium & imperium reliqui recurrebant, & ſibi ille ſiue in vaſta eremi ſolitudine, ſiue in aliis locis cellulas ædificare præcipiebat, vel vbi eos exſtirpare, & noualia facere hortabatur, ibi ea cum eorum diſcipulis operati benigniter ſatagebant. Ibi enim

tempore ſupradictorum Regum Francorum, id eſt, Childeberti, & Clotarij eius fratris, qui valdè Dei ſeruos, & peregrinos, atque maximè communem vitam ſtudentes ducere diligebant, præfati ſancti viri ab Aquitania exeuntes, & maximè de pago Aruernico pro Chriſto exules facti, Aurelianis veniunt, ibique cum ſancto Maximino haud longè ab vrbe prædicta eo tempore ſub ſancta regula orantes, quidam ſacerdotes ad pagum Cenomanicum properant, & iuxta eremum, quæ Particus dicitur, in locis abditis latitant, & opere manuum ſuarum viuere ſatagunt, orantes, ac deprecantes die noctúque obnixis precibus, flexiſque poplitibus Deum cæli, vt alia loca & benè apta inuenire valerent, in quibus ſinguli ſingulas cellulas ædificantes, animas diabolicâ fraude deceptas, in eis, Domino fauente, ſub ſancta regula lucrari mererentur. Quorum preces & lacrymabiles orationes Dominus exaudiens, eis petita clementer conceſſit, atque deſideria eorum ſuâ gratiſſimâ clementiâ adimpleuit. Quorum fama vulgata eſt, quia diù latere non potuit, nec Dominus eam ſub modio abſcondere voluit, ſed vt ſuper candelabrum luceret, omnéſque in domo Dei habitantes, lumen eorum viderent, & bonis eorum exemplis informarentur, atque eorum conuerſatione inſtruerentur, & multi per eorum exempla ad vitam peruenire mererentur æternam.

Mox verò vt memoratus ſanctus Innocens, qui eodem tempore in prædicto pago Cenomanico Epiſcopus erat, eandem famam audiuit, miſit ad eos ſuam conſulatoriam epiſtolam, & ſuum ſacerdotem, nomine Benedictum, vt interrogando eos diligenter inquirat cuius conuerſationis eſſent, aut vnde venirent, vel quid agere proponerent: Intimans etiam eis, quòd ſi in eadem parochia morari, vel cellulas conſtruere, vt ei dictum erat, vellent, ipſe eis loca daret, in quibus ſecundùm profeſſionem eorum hæc eadem perficere, Domino auxiliante, poſſent. Mox autem vt prædicti ſancti viri talem nuntium viderunt, cognouerunt à Domino Deo eorum preces exauditas eſſe, & prædicto Epiſcopo hoc ad eorum conſolationem eſſe inſpiratum, immenſas Deo gratias, & flexis genibus, & extenſis manibus ad cælum referunt, qui exaudire eos, & conſolari dignatus eſt. Per ipſum autem præfatum ſacerdotem dicto Epiſcopo etiam gratias referunt, mandántque vt quidquid ipſe iuberet, inquantum Deus dederit, voluntariè adimplerent. Intimant etiam auditâ eius ſanctitatis famâ ſe illuc aduentaſſe, & vt ſerui Domino in omnibus ſibi obedire velle.

Quorum voluntatem vt memoratus ſanctus Innocens audiuit, qui antequam eorum obedientiam audiret, grauiter id ferebat, & admodum eos arguebat, quare abſque eius licentia & conſilio, ſua in Parochia quidam eorum iam oratoria ædificare inciperent, ſicut alibi de ſancto Carilepho legitur. Poſtquam, vt prædictum eſt, ſupradictus Epiſcopus eorum ſtudium atque obedientiam audiuit, & non eos ſtolidos & inobedientes eſſe velle, ſed religioſos & obedientes eſſe per omnia cognouit Conedratio vico canonico quoſdam eorum obuiam ſibi venire præcepit, vt eos gaudenter ſuſcipiens, atque ſuper colla eorum irruens deoſculatus eſt, omnémque humanitatem, vt Epiſcopum decet, eis oſtendit. Poſtea verò cantauit Miſſam, benedixítque eos, atque ſanctâ Euchariſtiâ eos ad extremum confirmauit. Denique vnà ſoluerunt ieiunium, atque cibis ſimul confortati ſunt. Tunc itaque dedit eis poteſtatem in ſua Parochia prædicandi, & homines ad ſanctam atque communem ſiue regularem vitam conuertendi, & vbicumque vellent in ſua Parochia, & in quocumque territorio ſuæ ſedis Eccleſiæ cellulas ædificarent. Voluit enim eis ſtatim loca dare ad memorata Dei ſeruitia peragenda. Sed ipſi petierunt ſpatium vſque dum cum ſancto Auito eorum magiſtro, & cum aliis eorum ſociis hæc diligenter conſiderarent, & demùm libenter eius iuſſa & voluntatem explerent. Vnde poſtea ſimul conuenientes omnes per triduum, interueniente ieiunio & oratione, hæc conſiderantes, conſilium cœperunt vt licentiâ & authoritate præfati Epiſcopi quærerent loca, vbi ſinguli ſingulas ædificarent Eccleſias. Vnde factum eſt, Domino opem ferente, vt ſanctus Carilephus Dei ſacerdos locum ad cellulam ſibi ædificandam vnà cum ſibi ſubditis dum quæreret, inueniret locum amœnum ſuper fluuium Aninſolam, in territorio ſanctæ Cenomanicæ matris Eccleſiæ, vbi, Domino auxiliante, ſibi cœpit cellulam ædificare, quâ ipſe modò corpore quieſcit; qui locus à nomine eiuſdem fluminis Aniſolæ nominatur. Nam ſanctus Auitus iam ſibi locum habebat inuentum, in quo & ipſe cellulam ædificauit, qui locus vſque in hodiernum diem cellula ſancti Auiti nominatur.

Qualiter autem ſanctus Carilephus cum prædicto ſancto Innocente Epiſcopo egerit, & quales cohærentias habuerunt, vel qualia inſtrumenta chartarum ſimul fecerunt in eorum opuſculis, ſiue in Geſtis Pontificalibus Cenomanicæ vrbis hactenus inſertum habetur: ſimiliter & qualiter cum ſancto Auito egerit, aliquid in eorum vitis olim conſcripſimus; & ideò hîc non eſt opus tangendi; neque mihi videtur inſerere: ſed ſi quis ea pleniter ſcire deſiderat, prædicta opuſcula legat, & ſic inueniet. Deinde namque authoritate, & largitione memorati Epiſcopi, & conſilio ſancti Auiti, eorum Magiſtri, quæ fierunt illa loca, quæ poſtea ædificauerunt, ſine quibus cellulas, opem eis non modicam prędicto ſancto Innocente Epiſcopo ferente, conſtruxerunt, in quibus & corporaliter modò requieſcunt; quibus in locis iam repertis, ſub ſancta Regula Fratres congregauerunt, & viuere regulariter docuerunt; ſicut vſque in hodiernum diem, Domino opitulante, regulariter ſtudent.

Hactenus narrata toti illi Sanctorum cœtui communia.

Sanctus itaque Almirus locum, qui hodiè Greſſus nominatur, oratione inuenit, & largitione prædicti Epiſcopi adeptus eſt: qui locus à quadam petra, quæ ibi inuenta eſt, ad eorum acuenda ferramenta, ita nomen accepit, & retinet vſque in hodiernum diem, quem largitate Epiſcopi memorati, vt dictum eſt, accepit, atq; eius adjutorio ibidem Monaſterium in honore ſanctæ Mariæ & ſancti Petri fecit, & Monachos ſub ſancta Regula degentes, quadraginta ibi, exceptis reliquis diſcipulis & famulis congregans, qui tam laudabilem vitam ibi Domini auxilio, vnà cum ſubditis ſibi Monachis duxit, vt etiam virtutes per eum Dominus operatus ſit. Cuius virtutum miracula non diſſimulare dignum duximus: ſed de pluribus pauca calamo nobis ſcribere imperauimus; ſi autem ſingula perſequamur eius virtutum miracula, erit ſuperfluus modus in pagina. Quis enim vndique repetat tanti viri prodigia, & quæ, & quanta virtus verborum ab eius ore proceſſerat, & quanta vigiliarum atque abſtinentiarum, cæterarúmque virtutum eſſet conſtantia, nec humanus poteſt explicare ſeoſus, nec ſtylus proſequi; ſed Dominus plus nouit, qui omnia largitus eſt. Quadam autem die obedientiam cum Fratribus iuxta prędictam cellulam ſancto Almiro faciente contigit, vt ingens pluuia irrueret ſuper eos: quam omnes fugientes, in quadam domicula ſe abſconderunt, & ſanctus Almirus, ſolúſque in ſua obedientia permanſit, quem nec pluuiæ ipſius gutta tetigit, ſed illos qui confugerant, eorúmque obedientiam dimiſerant, ita eſt perſecuta, vt nec domus eos liberaret. Vbi etiam apparet quantum valet obedientiæ diſciplina.

Dehinc cæleſtibus donis eius ætate creſcentibus feruebat memoratus Pater pietatis intuitu, coruſcabat inter Fratres obedientiæ radiis, præcellebat ſanctæ charitatis luce ornatus: quoniam ſicut erat ad vitia eradicanda ſtrenuus, ita ad dona cæleſtia impetranda ſollicitus. Eſt autem hoc inter reliqua venerabile documentum, quòd eius meritis claruit in noſtro oppido, tempore conſequenti. Quædam verò mulier dum arrepta à maligno ſpiritu, beatiſſimo Almiro præſentaretur, & pectus percutiens, lingua in ore ſpumans frenderet, & in omnes blaſphemias cunctos irridens debaccharetur, contigit vt dæmon, qui eam arripuerat, ſe celare vellet, quod fieri Dominus non permiſit. Tùm dæmon cognoſcens ſe non poſſe celare, incidit in aures eius, in ſimilitudinem globuli: cuius verſutiam cùm Sanctus, Spiritu Domini agnoſcens, fecit ſignum Crucis, & increpans eum dixit: Cur, dæmon, hominem, quem non feciſti, perdere feſtinas? Ad cuius increpationem inimicus ille durare non potuit, ſed ſignaculo confuſus Crucis, cum ingenti terrore exiuit, & ſic meritis præfati ſancti Almiri, anima & corpus eiuſdem fœminæ liberata ſunt, ipſáque incolumis ad propria remeauit.

Huic autem à præfixo Epiſcopo verbum prædicationis commiſſum erat, qui reliquos promiſſione regni cæleſtis inuitans, non ceſſabat in plebe verba veritatis cum fructu fidei redundantia ſeminare. Hinc factum eſt vt inceſtarum nuptiarum, & execrabilium copulationum vincula diſſoluens, quanta pro his ſuſtinuerit, nullus dignè potuit explicare, præſertim cùm pro his & pro cæteris iuſtitiæ fructibus Martyr effici cupiens, ſi non defuiſſet manus interfectoris: ſed proculdubiò palmam martyrij meruit, qui voti deſideria non abſcondit.

Quidam autem vir magnis opibus ditatus, & armorum apparatu locupletatus, nomine Leo, qui ſæpiſſimè memoratum Almirum volebat aut per ſe, aut per aliquem interimere, clàm aut manifeſtè. Quadam die dum ad epulum eum multis nobilibus

resideret, cœpit blasphemare, & multis infamiis onerare, qui dum hoc ageret, à quodam interrogatur, si præsens adesset, quid de eo faceret? Qui furibundè respondens, & eleuans manus ait: Sic eum percuterem, si ante nos hîc esset: cuius manus statim aruit, & sic contracta est coram omnibus, vt nec ad se retrahere valeret. Quod videntes cuncti circumstantes, dicebant nutu Dei hoc accidisse propter odium quod erga Sanctum Dei post eius sanctam admonitionem conceperat. Vnde factum est, vt multi qui suas proximas habebant, se corrigentes, dimitterent, & prædicto sancto viro in omnibus obedientes fierēt, & quidquid eis præcipiebat, libenter pro viribus obseruabant. Memoratum itaq; virum debilem Leonem cum magnis muneribus ad sanctum Almirum sui amici & propinqui adducentes, & humiliter prostrati, deprecati sunt vt pro eo oraret, suisque precibus eum sanaret: quibus Sanctus Dei respondit: Nec pro eo orare quemquam oportere, nec ei communicare debere, nisi priùs illiciti vincula absolueret coniugij, qui & incestum soluere, & quidquid ei Sanctus Dei præceperat, pro viribus adimplere pollicitus est. Hoc enim pacto, & coniugio illicito resoluto, motus misericordiâ sanctus vir, dedit ei pœnitentiam, & secum cum magna afflictione secum tenuit, pro quo vnà cum Fratribus quotidiè Letanias faciens, & sua per pauperes in eius eleemosynas dispergens, tempore congruo suis precibus eum absoluit, atque eius debilem & aridam manum sacro oleo in modum Crucis liniens, pristinæ suis meritis reddidit sanitati. Ab eo verò non modicum tam in prædiis quàm in aliis rebus mobilibus, in auro videlicet atque argento, siue vestibus reliquisque necessariis ad suum Monasteriolum ornandum, atq; perficiendum, necessitatésque Fratrum fulciendum percepit adjutorium.

Multa itaque alia miracula, reliquarúmq; virtutum signa ingentia per prædictum sanctum virum Dominus operatus est, quæ propter prolixitatē operis ac laborem vel fastidium audientium atque legentium in hac schedula inserere distulimus. His contenti simus, & maximè quia eum Sanctum Dei esse non dubitamus: si quis de eo ampliùs scire desiderat, legat eius sociorum vitas, & interroget Fratres, & multa innumerabilia bona de eo poterit inuenire; siquidem appropinquante termini sui fine, absolutionem à Fratribus petens, obitus sui diem eis certum prædixit. Porrò die & horâ quando olim eis prædixerat Sanctus, obiit, tertio scilicet Idus Septembris. Quo defuncto, & ad Christum migrante, prædictúmque Monasteriolum Gressum sub dispositione sancti Domnoli Episcopi, successoris videlicet Innocentis, reliquit, de cuius sedis Ecclesiæ iure erat: qui per electionem Monachorum ibidem regulariter Domino militantium, eis ex seipsis Abbatem dedit, & sanctum Almirum in sancti Petri Ecclesia decenter sepeliuit: in cuius obitu nonnulla signa Dominus ostendit. Videntibus enim multis feretrum, in quo de Ecclesia B. Mariæ Virginis, iuxta quam ipse obierat, vbi & Congregatio Monachorum insistebat, ab ipsis Monachis portaretur, quidam cœcus fide fisus feretrum tetigit, sicque sancti Almiri meritis lumen præclarum habere meruit; similitérque cùm eius corpus à memoratis Monachis sepulturæ traderetur, quidam mutus, linguâ palpitans, Sancti meritis liberatus, eius auxilium excelsâ voce flagitabat, cuius os nunquam antea loqui valuerat, quia mutus ipse à sua natiuitate erat: ad cuius sepulchrum innumerabilia tam visibiliter quàm inuisibiliter populis illic fideliter orantibus, beneficia, Domino annuente, præstantur quotidiè. Multorum ibidem lingua soluitur, cœcorum tenebræ radiantur, surdorum auditus integrantur, debilium infirmorúmque ægritudines curantur, & reliqua curationum beneficia innumerabilia præstantur; quæ omnia enumerare longum est.

VITA SANCTI ALPINIANI CONFESSORIS, DISCIPVLI SANCTI MARTIALIS.

Ex variis codicibus calamo exaratis post vitam sancti Martialis.

INterea, quoniam pro possibilitate nostræ capacitatis obsequium B. Martialis erga Dominum, vel quæ postmodum in ipso nunc in quo quiescit loco, miracula fecerit, diximus, dignum esse censuimus, vel exigua de B. Alpiniano dicere, qui eidem incessanter adhæsit, commemoratione digna.

Sanctus

Sanctus itaque Martialis in omnibus veram compertam habens egregij viri Alpiniani sanctitatem, charissimo diligebat affectu, quem præ cæteris sacra videbat instituta sectari. Lætabatur itaque se bonum imitatorem docuisse, multisque profuturum credentibus, si post obitum suum præfecisset doctorem boni verbi: siquidem dignus imitatione sanctus Alpinianus fallentis mundi calcans desideria, ac iuxta Apostoli vocem, quæ sursum sunt quærens, non quæ super terram, bonorum actuum executor assiduus, cælestium meditabatur instituta mandatorum. Mundanarum etenim rerum sibi sufficiens, quotidiani victus seu vestitus in tantùm respuebat affluentiam, vt non solùm se abstineret ab illicitis, sed etiam à licitis præcaueret. O verè laudabilis abstinentia, quæ se indultis negans, exemplo suæ institutionis peccatis oberrantes, coërcet etiam à licitis. Totius ergo ornatibus sanctitatis conspicuam B. Alpinianus agens vitam, nobilium actuum claritudine subnixa, eius circumquaque diuulgabatur virtutis magnificentia. Proinde ineffabilis S. Trinitatis clementia, quæ ante mundi exordium cuncta præsciuerat, ad huius mundi euacuandam infidelitatem, huius pectus inter ipsa sacræ Scripturę primordia veri splendoris illustratione radiauit. Huius sanè luminis Dauid fuerat perfusione indutus, cùm largitatem muneris Deifici contemplatus est dicens: *Mirabilis Deus in Sanctis suis*: Omnipotentis enim Domini majestas perspicui celsitudinem ascendere cupientibus regni, per hunc, de quo loquimur, beatissimum Alpinianum videlicet, suorum mirabilium præeligens indefessum operatorem, tam animæ quàm etiam corporis incommodo laborantes, amissæ sospitati reponere dignatus est. Quodam tempore cùm sextæ diei horæ completo officio, ab Ecclesia egrederetur, obuiam habuit quandam mulierculam, quæ mortuum filium sui ante pedes eius proiiciens, precabatur cum lachrymis, vt eum vir sanctus resuscitaret. Cuius vir Dei Alpinianus fletu permotus, proiiciens se in oratione, ac post paululùm surgens, apprehensâ manu dexterâ infantis, vitæ restitutum matri reddidit. Iterùm alio tempore contigit, vt quidam homo manum aridam habens, ad S. Alpinianum veniret, deposcens se sanari ab illo: qui currens ad solita præsidia, Ecclesiam petiit, & sumens ex aqua quam ipse consecrauerat, tribus vicibus super manum aridam infudit, statímque sanitati restituit. Quidam à dæmonio arreptus, dum miserabiliter à vicinis suis S. Alpiniano deducitur: quem cùm terræ prostrati rogarent vt dæmoniacum curare dignaretur, signo Crucis in capite eius impresso, inimicum humani generis ex obsesso homine abiecit. Nec illud etiam silendum puto, quod Dominus per famulum suum ostendere dignatus est miraculum: Tres claudi eundi officium non habentes, ad B. Alpiniani cellam deferuntur; quos vir sanctus pio intuitu aspiciens, plenus misericordiæ & charitatis dulcedine, vt semper solebat, ad orationem conuertitur: in qua tamdiù Domini implorans pietatem iacuit, quoadvsque impetrato, quod petierat, vnumquemque illorum manu propriâ apprehendens, sanos & alacres erexit. Hæc nunc pauca de pluribus sufficiant, quia si vel mediam partem miraculorum eius dicere voluissemus, nullo modo potuissemus. Quis námque dignè valeat persequi illius erga diuinorum instituta mandatorum indeficiens studium, aut quis eloquens inueniri potest, vt irrefrigerabilem quam erga omnes habebat charitatem, possit eloqui? Erat enim castitate vernans, hospitalitate benignus, eloquio suauis, spe firmus, sobrietate temperatus, bonitate conspicuus, humilitate fundatus, & omnium virtutum honestate præclarus. Delinquentium verò fragilitati in tantùm compatiebatur, vt secundùm sacræ Scripturæ textum, omnibus se conformans, quòd omnes lucraretur Christo optabat, ac lenibus scripturarum medicamentis saucia peccatis pectora confouens, omni conamine laborabat beniuolens, vt mentes vitiorum fœditate sordentes, postpositâ lubricitatis spurcitiâ, superni muneris gratia decorarentur puritatis augmentu; tam corporis quàm animæ vigore pollebat, quo vas Sancti Spiritus verè dici posset. Psalmodia nunquam ab eius ore cessabat, nisi cùm cibum caperet, vel paululùm indulsisset sopori. Igitur, vt diximus, B. Alpinianus totius sanctitatis imitator egregius, die quadam dum humi stratus orationi incumberet, beatissimus Martialis apparuit illi, talitésquo illum alloquitur dicens; Quoniam, charissime, cælesti præueniente gratiâ contra antiqui hostis insidias instantissimè huc vsque certasti, iam tandem pro laborum tuorum exercitatione summo datori placuit, quod fragile relinquens corpus, supernorum diteris munere gaudiorum. His beatissimi dictis Martialis, venerandus Alpinianus præmonitus, debi-

tas Omnipotenti retulit gratias. At beatus Martialis, cernēte B. Alpiniano, in ergastulo cum claritate petiit cælum. Sanctus itaque Alpinianus euocato consodali suo, & religiosis Fratribus, omnia illis per ordinem quæ viderat & audierat à S. Martiale, exposuit. Quod cùm iam dictus Presbyter Austriclinianus à B. Alpiniano audisset, nimio mœrore affectus, nullatenus temperabat à fletu. Nolebat enim tam sanctissimum virum à se separari, charissimæque germanitatis dulcem amicitiam amittere. Et quamuis pro certo sciret quòd illum Paradisi beatitudo morientem susciperet, tamen tristabatur quòd corporaliter eum laxaret, cui nunquam spiritu erat defuturus. Sacra ita per membra beati Alpiniani febre inualescente, prægrauatio artuum orsa est subire vitalia præcordia. Sed dum, vt suprà diximus, fidelibus vocibus sanctum Austriclinianū, ac reliquos, qui aderant, lachrymari cerneret, benignissimâ commonitione, ne de suo turbarentur abscessu, exhortabatur: ne quod diuina dispositio iusserat, ipsi mœsto viderentur contradicere luctu. Sed quis narrando expediat quantus tunc fidelium mentes inuâserit planctus, cùm se destitui tanto cernerent patrono? Vix námque ibi quisquam singultantia poterat dicere verba, quæ lachrymabilium gemitu interrumpebantur fletuum. Cúmque beati viri corpus gloriosa immineret resolutio, vltimò cunctis qui adstabant valefaciens, oculos, manúsque ad cælum protendit. Denique terrena penitùs derelinquens, plaudentibus Angelis æterna in requie sexto Kalendas Maij gaudens migrauit ad Christum. Peractâ itaq; sicut mos est, sacri corporis emundatione, feretro superponitur. Sed nobis absurdum facere visum est, quæ interim Sanctus miracula gesserit: Nam cæcus quidam, cui hactenus lux minimè fulserat, lucescentibus oculorum foraminibus, primum visus sui obtinuit diem. Paralytici autem nonnulli sospitatem, claudi gressum, vexati à dæmonibus curationem, leprosi cuncti emundationem, ac diuersis infirmitatibus fatigati, ob meritum B. Alpiniani, antequam corpus eius tumulatum esset, incolumitatem recipere meruerunt. Sanctissimi ergo membra Alpiniani iuxta sui quondam locata sunt sepulchra Magistri B. Martialis, regnante D. N. IESV CHRISTO, cui est honor, virtus, & imperium, & æterna majestas vnà cum Sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

VITA SANCTI AMANTII RVTENENSIS Episcopi & Confessoris.

Cuius Authorem fuisse Venantium Fortunatum, Pictauiensem Episcopum, quidam non improbabiliter sentiunt cum Surio, qui eam pro more suo mutilauit, & mutato stylo imperfectam edidit ad diem quartum Nouembris.

PROLOGVS.

PRÆCLARO succumbit oneri pauper ingenium, támque immensæ rei sermo sterilis, & ab omni scientiæ fœcunditate ieiunus non sufficit. Quamlibet ergo infirmus humeris impositum onus obedientiæ nunc suscipiam, ignosce, quæso, Lector, cùm dissonam manibus paginam sumpseris, cùm aures tuas murmur indoctum garrulo stridore percusserit; quia non minùs culpæ est non paruisse cùm possis, quàm præsumpsisse quod nescias.

Incipit Vita cum Miraculis.

I. Igitur beatissimus Amantius Rutenæ fuit vrbis alumnus, vitâ pastor, nunc ipsius felici est patronus excessu: qui in primæuo ætatis flore, abruptis sæculi laqueis, militiam Christi perseuerantiæ definitione suscepit; & vitia, quibus pulsatur humana fragilitas, patientiæ virtute calcauit, inanes curas longè repulit, motus audaciæ constantiæ frænis tenuit, & cogitationum inter se colluctantium rebelles tumultus mentis imperio subjugauit. Qui beato feruens proposito, & felicium meritorum splendore conspicuus, sacerdotij culmen, & sublimis cathedræ sedem promeruit. Gessit mentem fastigio honoris sui parem, nihil in eo fuit dubium, nihil duplex, nihil varium. Fuit námque in eo perfecta humilitas, prompta misericordia, in-

defessa liberalitas, sancta simplicitas. Fuit in vigiliis laudabilis, in ieiuniis fortis, in remissione mansuetus, in colloquiis sedulus, in conflictatione lenis, in iniuriis mitis, in tribulationibus patiens, in prosperis moderatus, constans in tristibus, in blandis seuerus, mitis in asperis. Nec pudore libertas caruit, nec iucunditas grauitate. Nunc breui stylo pauca virtutum eius perstringam insignia. Dabit Dominus oratione beati Antistitis dicendi vires, qui diuitias bonitatis suæ sine vllo defectu scit effundere, & nescit, cùm effuderit, variari.

II. Igitur cum in prædictæ vrbis foro consedisset Præses altiori cæteris sede sublimior, & nefarij facinoris reum vltimo crucis supplicio, & extremâ pœnâ patibuli damnasset, properat B. Antistes ad forum, petit à Præside vitam iam metu præmortui, sed non impetrat: iterat preces, sed mens superbi dira fastu non frangitur, sed acriore feruescit irâ. Itaque Antistes cellulam repetit, terræ prosternitur, fundit preces, suspiria gemina emittit, tundit crebro verbere sanctum pectus; petit à Domino, quod à Præside obtinere nequiuerat. Digna illicò Præsidem immitem pœna percellit: nam in cathedra, cui altior insederat, miris repentè modis affligitur, deserit ossa vitalis calor, & soluta neruis rigentibus membra officium, quo animæ famulabantur, amittunt. Ad cellulam beatissimi viri concurritur, ab oratione Pater consurgit, ad forum progreditur. Sensit aduentum viri Præses, magnâ iam sui parte præmortuus. Amissi itaque redduntur sensus, & famulantia vsibus suis in vigorem pristinum redeunt membra. Redditur, ergo salus Præsidi, vita damnato; & quidquid vel ille admittendo, vel hic non dimittendo contraxerat, Domini miseratione conceditur. Denique condonata est reo vita cum crimine, & Præses meruit veniam cum salute.

III. Non longo pòst tempore sequitur clarior virtus, & tanto par merito. Erat namque haud longè ab vrbe in altiori basi eminens simulacrum, quo in loco mira multitudo gentilium confluebat. Itaque cùm dæmoniis pecudum carnes suis motibus litant, dúmque referti epulis, & vino pleni cantu perstrepunt, beatissimus Sacerdos aduenit, vidénsque exultare infelicem plebem, omni luctu grauiori lætitiâ, trahens ab imo pectore suspiria, à sacrilegij scelere eam pio hortamine reuocare pertentat. Sed semper inuisa ignauiæ remedia sunt salutis, quæ perire arbitrio suo, quàm alienum seruare consilium mauult, & modum vtilium ad modum voluptatis nititur retorquere, blandáque & noxia pro rectis ac necessariis habet. Totis ergo furoris stimulis vulgus exarsit: sed ille aduersum sæuientes arma arripiens, repetit cellulam, terræ prosternitur, fundit vberes pro hostibus preces, ingeminat pro inimicis alta suspiria; petit illis vitam, qui in necem suam certè sæuiebant. Nam ille quòd coronaretur optabat, ideò ne punirentur impij pia apud misericordiam Domini vota fundebat. Non enim minor animi virtus est, pro inimico exorasse Dominum, quàm procubuisse pro Domino; pro persequutore fudisse preces, quàm effudisse animam innocentem. Post longa itaque suspiria sanctum eleuans caput, si nubes aliqua ab Oriente consurgeret, qui propè astabat, puerum interrogabat. Nullam ille se videre respondit. Rursus B. Pontifex terræ prostratus ingemuit, erectóque iterùm à terra capite, eadem quæ priùs à famulo suscitatur, videre scilicet se credebat, quod futurum præuiderat. Ab humo ergo Dei homo consurgens, & cælum, cui nũquam mente defuit, intuetur. Tegitur repentè nubibus dies, & mox diabolo exitium ferens terribilis tonitru fragor increpuit, paritérque infelix simulacrum ferit, diuidit, & dispergit: Fertur per aëra lapideum sacrilegorum numen: quod ita diuersam in partem vltricis procellæ turbo dejecit, vt partem nunc eius Lauterna, nunc teneat riuus, partem verò Auarionis habeat ripa fluminis in testimonium virtutis perpetuò seruatura: Partem quoque ab vrbe procul patens retinet campus rem tanti miraculi vsibus humanis ingerens, admirationem præbens, memoriam repræsentans. Itaque diuina prouidentia verberat impios, vt animæ morbum corporis afflictatione sanet, & de aduersis remedia præparans, salutem infirmitate restituit; ideóque sacrilegam plebem percussit, vt perderet eam; & piâ manu inflixit vulnera, ne ipsam puniret. Fuit ergo præsens pœna, non vltio sceleris, sed medela peccati; quæ perimeret peccatum, coërceret peccatorem: extinxit crimen, authore seruato, obortáque simul est ex dolore salus, ex ira remissio multis. Nam vt simulacrum fulminis ictu dissiluit, statim quibus inerat iuuentutis robur, quíque de media nocte vergebant in senium auditu obstrusis auribus catuère. Iunior verò, minúsq; nocens ætas mansit incolumis;

ſed hi, quibus altiùs ſerpētinum virus incaluerat, feriuntur. Quos ergo ad fidem prędicatio ſancta non mouerat, inſignis miraculi virtus impellit. Ad beatiſſimum etenim virum concurrunt, facinoris veniam expetunt, & merentur; amiſſos repetunt ſenſus, atque percipiunt; ſentiunt ſani fontis fluenta, & hauriunt. Diſceſſit ergo vulnus illatum, curatur inuentum, nec vltra emendationem verbera illis contulerunt. Sic Dominus noſter fidelis oratione ſerui antiquam putredinem vlcerum curauit, vulnera ſanauit, flagella leniuit, iram terrore compeſcuit. Ita diuino munere bellator egregius prædam inimico abſtulit, detulit cælo; detraxit hoſti, authori reſtituit: captiuos enim reddidit libertati, prædone captiuo, vitæque mortuos, mortis authore proſtrato, reſtaurauit. Et illicò de penetralibus cordis ſacrilegi, peccati maculas, Chriſti amore repulit, fides abſtraxit, vnda purgauit, & validiſſimus candor terrenos homines ſpiritali fidei velamento induit; ſicque Pater egregius, fideliſque ſeruus Euangelici præcepti memor, commiſſa ſibi à Domino felici fœnore multiplicata reſtituit.

IV. Aliquantulùm verò poſt hæc temporis fluxerat, & præcepit duobus Eccleſiæ famulis, vt in flumine, quod iuxta vrbem præterfluit, paucos pro aduenientibus piſces caperent. Haud mora, præceptis obediunt, piſces capiunt, lina legunt, ad vrbem remeant: quos milites, qui in præſidio erant ciuitatis, redeuntes offendunt. Ij hoſtili ritu ſepti potiuntur piſcibus, eóſque malè mulctatos flagris, relinquunt exanimes. Ad Sacerdotem famuli redeunt, & quæ iis ſimul ablata, illataque fuerant, teſtis luctus edocuit. Beatus tamen Pontifex amiſſis non doluit ex contemptu, ſed afflictis congemuit ex affectu. Illinc conſtantiam vigor renuit, hinc lachrymas pietas fudit. Felix cùm vicit contemptu; felicior, cùm victus affectu eſt. Domum interea milites repetunt, nituntur prædam edomare flammis: ſubiecto etenim igne exultant latices, ſed nouo repentè miraculo, perdit vim flamma, diſſiliens & æſtuans incaſſum furibunda, miróque repentè modo induruntur magis flammis piſces, lege mutatâ naturæ, & intractabiles duríque ſenſus tanti nouitate miraculi molliuntur. Intereà milites ad Sacerdotem cõcurrunt, direpta referunt, genibus adhęrent, veniam facinoris petunt. Ignoſcit mens pietate promptâ, donat eis crimen cum piſcibus, mox quæ direpta foris pace temeratâ duduerant, flammis redeunt, & domantur. Hic B. Pontifex oratione ſanctiſſimâ plebi ferendi neceſſitatem iniuriæ militibus conſuetudinem abſtulit infligendi, paritérque vltricium vis extincta flammarum, & emendatio militum, ac populi fuit. Præclaris glorioſíſque ſignis ſtupenda ſuccedunt.

V. Erat námque in foro, in altiori baſide eminens ſimulacrum, quod vir beatiſſimus, zelo diuini amoris accenſus deiecit, atque confregit. In vltionem igitur numinis ſui, ſacrilegæ plebis multitudo conſurgit, lymphatico bellatorum furore ſuccenſa, Chriſti bellatori minatur exitium. Sed vir beatiſſimus mortem non timuit vitæ amore. Neque enim fas erat fortiſſimum bellatorem, præſentem timere mortem, qui æternam præſentium rerum contemptu metuerat. Itaque plebs miſit nuncium viro cuidam Honorato nomine, qui erat illo tempore natalium ſplendore, honorum titulis, opibus, authoritate cæteris longè præſtantior. Contrahit hic ſeruulorum ſolatia vrbem protinùs ſede inuectus curuli petit. Et iam emenſus iter dirè fremens, dira & extrema minitans vrbi aderat. In medio tamen portæ pridiè beatus Pontifex orationem ad Dominum, terræ proſtratus fuderat. Quo in loco miro ſtupore hæſere bigæ, hominis illius animalia, & vt inſenſibilia riguêre ſigna. Nil agunt ſtimuli, nil verbera ſæua proficiunt. Cùm autem vir ille inſignis miraculi nouitate perculſus, ad beatiſſimum virum, vnum ex neceſſariis mittens rogauit, vt piâ eum oratione abſolueret, quem meritis quaſi vinculis nexuiſſet. Haud mora, Sacerdos aduenit, carpentum deuoluitur, perſecutor adhæret Sancti genibus, rigat pedes lachrymis, peccatum fatetur, petit auxilium, & vix verba compleuerat, animalia, quæ vt duræ cautes riguerant, cælitùs receptâ mobilitate præceptis obediunt; dúmque ſanctis orationibus natura nunc mutatur, nunc redditur; mens fera priùs, & dominum, vt de duris cautibus orta, non ſentiens, ſubito fidei igne ſuccenditur. Illicò maculas peccatorum vnda diluit ſalutaris, & incredulitatis nube detersâ, clarum pectori lumen infunditur. Intereà vnus è famulis curſu præpeti fit dominæ triſtis nuncius; quæ repentino luctu perculſa, monilia proiicit, veſtimenta diſrumpit, ſcindit crines, genáſque dilacerat, irrigat fletibus vultum, ac tunſo pectore ſuſpiria ægra perfundit; &

nunc confractum, mixtúmque pulueri dominum suum, nunc amissum quasi coniugem defleț. Turbatur domus, iunguntur planctibus dominæ lachrymæ famularum, ad vrbem mox properat, & turbata collisáque gerens ora, femíneo simul furore vel planctu aggreditur Sacerdotem. Quæ vt serenitatem verendi vultus inspexit, subito pauore contremuit. Gloriosо itaque statim fidei calore succensa, genibus prouoluitur Sacerdotis; & dæmonia, quę decenti priùs superstitione coluerat, laudabili execratione condemnat. Ipse verò illicò eam labe culparum emundans, vitæ æternæ lauacris perfudit; sicque beatissimus Pontifex infelicem prædam de faucibus diaboli abstrahens, fecit feliciter suam. Venerunt quoque quondam duo viri ad vrbem, infelicem vitam gerentes in scelere: tegunt itaque funesta demissis vultibus corda, & extortis fletibus, & imo pectore abstractis suspiriis, vilium vetustate pannorum pauperes se esse mentiuntur. Tribuuntur eis necessaria victui, & simulatæ miseriæ miseratione pijssimâ subuenitur. Deflent itaque vim sese frigoris ferre non posse; randem intra septa recipiuntur Ecclesiæ, víxque corda mortalium quies prima gratâ curarum obliuione laxauerat, cùm illi admittunt latrocinium, & sacra (proh nefas!) pollutis manibus pallia adeunt, vela deiiciunt, reseratísque ianuis, gradu concito fugam, crimine stimulante, arripiunt: qui ita digno cæcitatis supplicio feriuntur, vt nefarij oculi, qui indices criminis fuerant, duces esse fugæ non possent. Huc itaque & illuc incertos implicant orbes, & vacuo noctem labore consumunt. Redditur terris dies, agnoscitur facinus, fit ad Sacerdotem concursus. Demõstrat B. Antistes quos oratione tenuerat, aitque authores criminis prope pontem qui proximus vrbi est, cæcitate esse percussos, & vacuo lassos itinere considere. Ad pontem ergo itur, reperiuntur nefarij criminis rei, interrogatíque quò irent, quidve eis esset negotij, aiunt se longiùs velle pergere: sed eùm esset hora ferè diei tertia, à cœpto se dicunt itinere opacæ noctis tenebris impediri. Ad Sacerdotem denique pertrahuntur. Itaque cùm vir beatissimus illatam sibi iniuriam velut in sublimi positus ante despiceret, tamen licet diuini memor esset præcepti, alienas noluit culpas sine propria virtute castigari: nam dempto pallio suo, sacrilegos bis aut tertiò in dorsó percussit, quod ira in eorum membris insedit, vt omni ab ipsis atrociùs verbere sibi esse putaretur. Multos quoque regulam melioris vitæ transgressos, sancti tegminis leui tactu ad emendationis sanitatem reduxit, sed semper secundùm modum peccati impendebatur cura remedij, & pro qualitate culpæ ius inferebatur vindictæ. Sic ergo sancti in oratione viri in latebris factum animæ vulnus, fortius morbi remedium sensit.

VI. Igitur criminosus quidam hortulum sancti viri, exiguum quidem spatiis, letis tamen conspicit virentem oleribus. Ampliabat siquidem spatio loci angustias amœna iucunditas. Statim ergo atroci mente furti facinus concipit. Itaque redditur terris occasus diei noctis silentio. Vix corda mortalium alta quies dulci sopore laxauerat, eùm ille accommodum fraudi tempus amplectens, prosilit audaciâ plenus ad scelera, leuísque impulsu transit quod obstabat, adit hortulum, olera diripit, abire festinat: nullus tamen redeundi exitus patet, quia reus tenui sepe quasi muro vallatus, exigua obstacula velut omni constructa munimine crescere fugienti sibi videntur in molem. Noctis ergo totius iter spatium hortuli fuit. Intereà roseæ lucis splendor mundum irradiat, faciéque rebus redditâ, terris lux redditur. Igitur beatus senex in cellula, vbi spretis somnis inertibus, noctem dulci meditatione, & sancto laboré transegerat, vnum è Fratribus vocat, mittensque in hortulum mandat, vt quem ibi errore lassatum suo, & velut quibusdam arctarum vinculis ita innexum crimine reperisset, abstraheret. Haud mora, adit, reperit, abstrahit. Adest illicò criminosus, furtum in medio proiicit, pedes complectitur Sacerdotis. Itaque vir pietate plenus, indulget crimen, donátque furtum; monens eum sæpè, vt suis potiùs necessaria visibus petat, quàm rapiat, & necessaria sibi tribuentis munere, non rapinæ scelere conferantur: sic ergo indulgentia à Sancto sibi concessa ab eo discessit.

VII. Quid memorem in eodem hortulo à simili scelesto mella ab alueatibus nocturno dempta furto, delatáque domum, in picis prorsus naturam mutata, & stupisse reum admiratione virtutis, cùm criminis non deesset causa, & conscientia criminis torqueret authorem. Tandem verum est criminosum alto mentis sopore discussum, ad Antistitem properasse, retulisse furtum, sanctísque prostratum vestigiis, veniam facinoris postulasse, & perfacilè supplicanti indulsisse Antistitem. Et sic na-

tutam mellis non minoris rediisse miraculi fuit, quàm mutati. Ita reum pro supplicio veniam, munus retulisse pro crimine.

VIII. Dúmque his virtutum fulgeret ipse miraculis, beatum gloriosæ eius consummationis tempus aduenit: sed cùm fracta iam æuo membra deficerent, afflictum, mortuúmque corpus abstinentiæ labore erat; & quod natura negauerat, meritum conferebat. Fuitque tantus in sancto viro fidei feruor, vt insatiabili ardore quo plus corpori districtionis intulisset, inferre plus cuperet; & ita erant augmenta meritorum, incitamenta profectuum. Amor quippe Dei reficere animum potest, satiare desiderium non potest: sed magis magísque, cùm hauritur, sitim inflammat; iucunditate enim suâ excitat appetitum, sed non facit de satietate fastidium. Igitur beatissimus Amantius hâc meritorû luce fulgens, terrena terris membra condit, sed cælestis spiritus celsa conscendit; illic nunc interest choris Angelorum, hic fulget claritate virtutum; illic interpellat pro famulis voce supplici, hic tuetur famulos virtute sublimi; illic petit, hic præstat; illic vota fundit, hic votis respondet; illic nunc æternâ circumseptus emicat luce, vel meritorum splendore claro, vel illatæ crucis roseo ac fulgore purpureo. Nam & in semetipso & persequutor vitia exequendo extinxit, & Martyr crucifigendo corpus emicuit, adeptúsque est, non mortem, sed carnis mortificatione martyrium. Et cùm sit in conspectu Domini pretiosa mors Martyris, dum beatissimus Amantius hostem persequitur, & prosternit, fuit pretiosa in conspectu Domini mors viuentis.

Hactenus quidem vitam B. Confessoris Amantij diuino munere, vt potui, stylo digessi. Nunc pauca de his quæ triumphator egregius gessit, breui sermone constringam. Igitur mulier quædam erat, Iuliana nomine, vidua, & anus, & pauper: quam arctabant pariter fragilitas senij, & solitudo, & egestas. Vigebat in ea tamen fortis animus, ærumnarúmque contemptor. Hæc quò propior diuino operi foret, cellulam prope sancti Antistitis Basilicam collocauit; vt frequentiam, quam tarda senectus ei negauerat, vicinitas cellulæ restauraret. Huic mercandi, vendendique vini vsum necessitas, variarum artium magistra, monstrauerat. Mercabatur itaque, vendebátque hoc modo vina, vt quod superesset pretij, fieret substantia laborantis; neque plus lucri caperet augmentum, quàm victus necessitas postulabat. Venit ergo ad hanc vir quidam atroci scelere, aliis longè criminosis immanior, aitque se velle vinum mercari. Illa verò eum intra cellulam recepit vt emptorem, & vt ne diutius teneret eum forsitan properantem celeritatis studio seniles castigat moras. Ille verò circumspectare cœpit omnia, vagísque luminibus vniuersa percurrere, si quæ essent quæ viduæ simul & pauperi crudelissimus prædo posset auferre. Dum ergo hæc muliebri leuitate turbatur, mox ille capsulam cum exigua pecunia conspicit, diripit, abstulítque, & vino mercato aufugit, venítque post triduum quasi innocentiam suam præsentialiter monstraturus. Illa illicò nefarij furis certissima, cœpit euolare in faciem eius, opémque clamoribus quærere: criminosus & ipse conscientiæ suæ scelere territus cursu subito citò se proripit, equúmque conscendit. Anus prodit è cellula, cupiens præire clamoribus, quem tardo sequi gressu non poterat. Ad sanctam tamen Basilicam erigens oculos, hoc fideli deuotione, & maximâ voce proclamabat: Ne sinas, summe Sacerdos, defensórque fortissime, abire prædonem meum, ne deseras viduam & pauperem, diuitiarum mearum solatium, & virtus mea. Cumque hoc supplex depromeret, miris repentè modis conspicit in medio atrio in morem cautis riguisse cornipedem. Acciderat enim vt eâ die sacræ depositionis eius celebrarentur festa annuo orbe completo, & egrediebantur de Basilica populi expletis ex more solemnibus, stupéntque miraculi nouitate perculsi. Hærebat quoque reus stupens corpore, stabat anus innixa baculo. Fundit tandem criminosus vberes fletus, peccatum fatetur, pecuniam reddit, & absoluitur, domúmque remeat absolutus. Plebs igitur tantam virtutem mirâ exultatione, & ineffabili laude ad cælos effert, & ira gloriosus Antistes fuit in defensione pauperis fortis, in absolutione criminosi misericors, præbuítque immensa miracula, vel cùm audit innocentem, vel soluendo damnatum.

Non longo verò pòst tempore, dum ipse in periculis adest famulis, sequitur clara virtus, ac maxima. Iámque in Septimaniam quidam vinum mercari cupiens properabat, priùs tamen Basilicam gloriosi triumphatoris ingressus tumulum eius, petit, solo prosternitur, prosperitatem poscit itineris, vota spondet. Mox progreditur,

leuique labore diffusum emensus iter in Septimaniam venit, vinum mercatur, ad vrbem remeat. Et iam medium secundis gaudens rebus iter transgreditur. Iam summæ de vertice rupis primæ amne leni fluentem Tarnem conspicit flumen. Iam vicinus vrbi alacer eam intuetur, iam vocarus vota dissoluit. Dum ergo spe totus in vrbe est, & excelsi montis iugia cœpit itinera, repentè atroci luctu gaudia perturbantur. Nam impulsum saxo vehiculum quatitur, excussóque vehiculo vas atroci resultat sono, atque ima petens vallis, in planis tandem collabitur. Quod emptor perspiciens, abrumpit cæsariem, genásque dilaniat, & vertens ad mœnia oblitos lachrymis oculos, fatur sic paucis: Te, ô beatissime Pontifex, duce, extrema adij loca: en desertus à te iam patriæ adductus in finibus graui ærumnarum mole oppressus, dignas meritis pœnas luo. Hæc autem ingenti luctu commemorans, ad locum, in quo vas deciderat, properabat, cùm lachrymas scilicet causa lachrymarum augeret, & dolor damni præsentis maiores à misero pœnas exigeret. Cùm ergo ad locum flens venit, aspicit, repentè stupendo miraculo, vas integrum, vinóque plenum, & patronum quem querebatur absentem, virtute clarâ præsentem intelligit. Lachrymæ igitur vertuntur in gaudia, & mœror in lætitiam permutatur. Et ita fuit maioris miraculi rem patrociniis Antistitis sancti commissam sic fuisse saluatam, quàm non fuisse dilapsam; duras cautes non sensisse, dum collideretur, quàm euasisse pericula dum seruaretur; excepisse aspera, & nesciisse discrimina; transisse inter prærupta, quàm si à præruptis esset integrè custodita.

Nondum quoque multorum emensa temporum orbe completo redierant curricula, cùm S. Quintianus Episcopus ante sacrosancta Altaria capacem tumuli locum elegit, vbi ipsum miro opere & laudabili arte collocauit. Nam prius in Basilica sancti viri extensa sepulchrum velut præfulgens lampas splendore propriæ claritatis mentes expectantium illustrabat. Hoc itaque tam pulchrum facinus Episcopus mente concepit, deuotione spopondit, consummatóque opere, diem sacræ translationis constituit. Hæc ergo celerrima fama percrebuit, & non solùm diffusæ vrbis conclusa fimbriis loca, sed diuersæ etiam vrbes, confinésque prouinciæ, vel Pontifices ad id misêre vel populos. Fidei itaque conuenientia completa, venit etiam è Narbonensi vrbe Marturius Abbas quidam laudabilis, & vitâ conspicuus. Priùs tamen artifex eligitur, qui tumulo circumjecta demat: qui statim factæ venerationis locum ingressus, audaci motu de sepulchro opposita expulit, sed illicò insurgentis dexteræ ictu percussus ingemuit, vltricíque pœnâ temeritas prolapsa procubuit. Iámque sacræ translationis dicata dies illuxerat, quæ primos vrbis Romæ Doctores Petrum & Paulum, duo mundi scilicet maxima lumina, triumphali supplicio victores misit ad cælos. Hâc ergo die omnium expectata votis Sacerdotes adsunt, populi confluunt, oratio ex more indicitur, plebs solo prosternitur, tumulus commouetur. Mox verò repentino miraculo tanta fragrantia de tumulo ineffabilem exhalans suauitatem prodiit, vt non solùm cunctum in sancta Ecclesia populum, verùm etiam situm in porticibus atrisque plebem dulcedine nimiâ repleret, & velut quodam retributionis munere, speciali haustro reficeret. Intereà subjectis manibus fidelium vehiculo, felix onus infertur, tumulo manus Marturij Abbatis comprimitur. Ille verò neque manum retrahere nititur, neque circumstantium opem, vt sepulchrum eleuetur, inquirit. Sed piis questibus auxilium beatissimi Amantij implorare non desinit, hæc humili voce commemorans: Noli, Sacerdos quondam noster, nunc socius Angelorum, noli opprimere manum famuli, ne seruum tuum vllo afflictionis mœrore exasperes, iucundior mihi melle dulcedo, ne sinas gaudia nostra tristitiæ nubilo maculari, gaudium & exultatio mea, quem ad solemnitatem tuam perduxisti hospitem, cellulæ reduc suæ incolumem! Vix verba finiebat, cùm eleuatur subitò sponte tumulus, & abstrahitur manus illæsa, abstractáque rursus oneri pio subiicitur.

Intereà obuium sibi quendam vehiculum impulit, impulsúmque prostrauit, atque obliquatis strati pedibus discurrens tota pertransiit: sed ita minacem impetum iussa suspendit, vt nec sensum doloris strato infligeret, nec signa liuoris imprimeret. Cucurrit ergo motu celeri, nec subjecta contriuit, sed ministeria compleuit itineris, relinquens signa virtutis. Inter hæc verò miraculorum insignia, nullo impediente labore, summo cunctorum gaudio, in loco studiosè præparato, reliquiæ sacræ conduntur. Nonnulli autem ad tumulum sancti viri vesano præsumpsêre ausu scelus priori scelere cumulare: sed correpti protinùs furore lymphatico sol-

uêre supplicia, afflictíque horribili fremitu, & occultis exusti flammis prodiderunt nefas, reddiderunt sublata, prostratique solo, veniam petiêre facinorum; ac sine mora beatissimi virtute Antistitis, obscenis contagiis meruêre purgari. Ita hos & vltio iusta perculit, & miseratio pietatis absoluit.

Rursus cùm aduersus Ruthenenses Marcomanni truces ingruerent, omnémque latè prouinciam belli nube texissent; atroci etenim coronâ cinxerant ciuitatem, horrebant murorum interiecto discrimine, strictis mucronibus. Addebat etiam fiduciam hostibus multitudo ingens naturâ ferox, quorum fugam sternebat passim dira lues, immiti ense, fame obscenâ. Consurgit tandem in vltionem famulorum Sacerdos noster, propugnatórque fortissimus, & ita gentem totam vno timore percussit, quod discedentes pauore fugam arriperent, sicut vehementi furore arma rapuerant. Nam cùm fortissimæ gentis duces ingrederentur ex more Basilicam, vti res secundas poscerent suis, tumulum petiêre: statim circumiecta sepulchro velamina, nunc alteram in partem vt acta flabris nouæ virtutis miraculo sinuantur, magnus è tumulo liquatur sudor: commemoratione etiam mirâ sacrum de tumulo velamen excutitur, sternuntur solo Duces, pro gloria reditum, fugam pro felicitate poscentes, & ipsi atroci priùs sæuitiâ immanitatem transgressi feralem, in hominum mores nouo redeunt metu perculsi. Ab oratione itaque consurgunt, terribiliq; sono tubæ gens tota contrahitur: prodit metum pallor timoris index, factúmque trepidus sermo miraculum: horror omnium quatit membra, nouitate virtutis placet fuga, densâ mole referuntur ad patriam. Peracto itaque triennio, hoc quo priùs veniunt furore succensi, hâc sæuiunt immanitate bacchantes, ex hoc redeunt miraculo commoniti, hócque fugiunt pauore perculsi; & ita Pastor egregius gregem suum ab incursu luporum bis eruit vnâ virtute.

Dicam iterùm miraculum, quod ipsa Rutena vrbe teste conspexi. Puerum quendam Euphrasinum nomine, arcto diræ infirmitatis nexu constrinxerat hostis ille multimodâ nocendi arte sæuissimus, atque ora ferocitate obserauerat, dempto linguæ motu, & fandi libertate sublatâ, luebat longi mœroris pœnam diuturno silentio, nec vlla ad afflictum conferri poterant remedia sanitatis. Tandem infirmus audacis fide feruore succensus, sancti Patris tumulum petiit, & tumulo velamen cont[illegible] oti violentus iniecit, & illicò verberante ora linguæ plectro authorem Christum vox clara collaudat, diuinámq; virtutem & merita bellatoris antiqui soluta lingua testatur, & ita infirmus ille è Basilica, Christo referendo gratias, sanus egreditur, totamq; exultando percurrit vrbem, tanti miraculi testis ac nuntius.

Item latro quidam sæuissimus viatorem incautum adit, interimit, prosternitque, spolia diripit, ac telo vltricis conscientiæ perculsus aufugit. Ignoro cuidam à latrone extincti vestimenta venduntur, quibus palàm sine mora prolatis, innocens emptor ad supplicia rapitur, & alieni sceleris pœnâ torquetur, in carcerem truditur, profertur, verberatur, carceri redditur, & comperendinato die lethalis patibuli pœna differtur. Intereà intempestæ noctis silentio, diuino fulgore carcer emicuit; adest gloriosus Amantius, niuali splendore conspicuus, mœrentem visitat, nomen edicit, & vt crudelia tormenta effugiat, exhortatur. Illicò arcta ferri vincla dissiliunt, claustra panduntur, procedit vinctorum manus, fitque nocentum salus, absolutio innocentis. Patet carcer, ad Basilicam gloriosissimi triumphatoris confugitur, pulsantur fores, mox sera nouo miraculo illæsa solo resilit; & ita beatissimus Amantius diuino munere ab imminente exitio damnatos eripuit, sacráque ereptos Basilicâ, dulci gremio saluandos excepit.

A latrone quoque quidam in præsentia viri bonæ conscientiæ occiditur: sed cùm se latro cursu præpeti confugiens occultasset; innocens ille metuens ne stans iuxta corpus extincti, alieni sceleris pœnas exciperet, Basilicam B. Triumphatoris expetiit, à propinquis extincti arctissimè vinculis innectitur: qui offusis fletibus maxima in conspectu populi voce proclamat: Fortissime propugnator, si scis me reum, vltrix damnatum pœnâ prosterne; si inspicis innocentem iniquè vinctum, iustitiæ defensor absolue. Vix verba finierat, cùm in conspectu suæ plebis ferrum dissiluit, procúlque collapsum merita bellatoris, & innocentiam laborantis virtute miraculi monstrauit.

Nunc ergo in tantæ festiuitatis gaudiis omni supplicatione Dominum nostrum deposcamus, vt cum beatissimo suo Amantio iustè petita præstet nobis, errata clemen-

tet

ter indulgeat, qui cum Patre viuit & regnat in vnitate Spiritus Sancti per omnia sæcula sęculorum. Amen.

VITA IMPERFECTA SANCTI AMANDI Confessoris, Discipuli Sancti Sori.

Ex veteribus monimentis S. Martialis Lemouicensis.

PROLOGVS.

SCripturus de vitâ Beati Amandi, nonnulla aggredior vt gesta illius incomprehensa mortalibus per ordinem texere contendam: sed vt eius conuersationis primordia & aliquantorum miraculorum indicia supremáque sanctitatis edisseram. Enimuerò quis ad liquidum illius euidenter promere sufficiat actum, cùm necdum miraculorum eius multigenum deprehendatur Chaos? & quia succinctè historia prænotatur, succincto hoc etiam argumenti procemio propalatur, vt deinceps historia promulgetur.

INCIPIT VITA.

IGitur præfatus vir Dei Amandus iuxta nominis sui etymologiam, amatus à contribulibus amoris diuini indeptus tyrocinia istiusmodi est diuina aggressus. Cùm esset miles multùm nobilis ex pago vrbis Lemouicinæ oriundus, montibus videlicet pristinis, vbi etiam monstratur illius hereditarius fundus. Ab his digressus montibus, relictis facultatibus omnem Monasticam normam est nactus. Nam humilia expetens à montibus sublimibus ima vallium adiens descendensque agello Petragorico nuncupante Genoliaco, vbi tunc agmina Monachorum degebant sub Abbate Saualo & Rege Clotario, iuncto sibi Soro Aruernico viro sanctissimo, atque Cypriano Dei electo vna deuotione vnanimes, vno diei articulo comam capitis deponentes sanctæ religionis sese mancipauerunt in obsequium, citóque ad virtutum culmen euecti ob theoreticam gratiam solitudinem elegerunt. Hic itaque vt à puero cœpit insigni virtute, in sancta religione excreuit. Nam qui puerulus moribus bonis, egregiis virtutibus cœperat prouehi, cœpit etiam Anachoreticus Monachus magis magisque ad sanctitatis summa sustolli. Cúmque tam magna conuersatione polleret, vt etiam à rudi tyrocinio ab otiosis sermonibus retraheret, omnémque obseruantiam regulæ custodiret, superadiecit quatriduanis iejuniis se torquere & orationum pernoctationibus continuatione dierum affici, eleemosynis intantum intentus quidquid orationis obtentu accipiebat, pauperibus sedulò erogabat; Istóque exortu virtutum circumquaque gloriosa laude famosus exemplum bonæ conuersationis præbebat quampluribus. Ante omnem virtutum copiam humilitate præditus qua munificentia Spiritu Christi repletus interius existebat comptus: exterius denique Spiritu Dei repletus, qui dicit: super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos? Isto modo adornatus vestem retinebat, indutus scilicet vestimento simplici tantum cilicio vtens, secundùm illud Psalmographi: *Posui vestimentum meum cilicium.* Interdum verò quolibet pergens nudatis pedibus incedebat in tantum vt æstatis tempore vermibus scaterent, exemplo vsus Prophetico, dicente Domino: *Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus & discalceatus.* Ad stratum quandoquidem veniens super cinere & cilicio recubabat inquiens illud: *Ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere, &c.*

Cætera desiderantur ex alijs Codicibus supplenda.

ACTA SANCTI AVSTREMONII primi Aruernorum Episcopi.

Ex veteri MS. Codice Ecclesiæ Lirinensis, in quo deest Prologus, cuius Apographum sua manu descriptum dederat aliàs R. P. Iacobo Sirmundo Societ. IESV, V. C. Andreas Duchesnius Historiographus Regius.

Conditor excelsi residens in culmine cœli
Emicat in Sanctis, iugiter laudandus in ipsis,
Quos & mirificis mundo radiate triumphis.
Inter quos renitet virtutum lampade vernans
Magnificus Martyr decus AVSTREMONIVS orbis,
Qui meruit pasci diuini dogmate verbi,
Discipulus Christi de septuaginta duobus
Cuius clara sequens certamina lectio narrat.

INCIPIVNT GESTA ET PASSIO SANCTISSIMI *Austremonij primi Aruernorum Pontificis.*

IMperatoris æterni moderamine vniuersa regnorum sceptra regente, post quàm eiusdem Filius Dominus noster IESVS-CHRISTVS carneam formam, quam pro nostra salute assumere est dignatus, potentiâ quâ decebat super cœlos euexit, Sancti Apostoli per quatuor terræ plagas se diffuderunt, & septuaginta & duos eiusdem Domini nostri Discipulos, qui iam, sicut sermo refert Euangelicus, ab ipso electi fuerant, paucos scilicet operarios ad multam messem, & toto dilatatam orbe, quasi agnos inter lupos, pius vt ipsorum eis iusserat Magister, direxerunt. Ante gloriosissimam namque ipsius Domini nostri passionem eis fuerat iussum, ne in vias gentium irent, & ne ipsorum ciuitates intrarent. At postquàm Iudæa suo immanissimo scelere fœdata, & sua damnabili obstinatione cæcata ipsius Redemptione salutiferam prædicationem, & Apostolorum doctrinam funditus spreuit, dicens in suis filiis Domino, *Recede à nobis, quia scientiam viarum tuarum nolumus*; isdem rerum omnium Dominus neminem volens perire, qui ideò venerat, vt populis, qui in tenebris & vmbra mortis sedebant, lumen oriretur iustitiæ, dixit eisdem sanctissimis Discipulis, *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Sancti igitur Apostoli, ipsorúmque iam dicti gloriosissimi socii cum ipso Domino conuersantes, ipsiusque sanctissimo obtutu gaudentes, nullatenus ab ipso corporali præsentiâ patiebantur se separari, quem post modum temporis in cœlis nouerant exaltari.

Post gloriosam igitur Domini nostri Ascensionem, póstque Sancti Spiritus aduentum, beatissimus Petrus Princeps Apostolorum, qui vicem Christi inter eos felicissimè gerere videbatur, aduocans ipsos sanctissimos Discipulos, humili præceptione, & dulci iussione, vt præceptorum Domini memores; non fierent segnes obauditores, imperauit, & binos ad prædicandum, prout Dominus antè eis iusserat, destinauit, & sua omniúmque Apostolorum benedictione roborauit, & Pontificali honore sublimauit. Quorum, videlicet virorum illustrium, qui singulis vrbibus erant delegandi, hæc fuere nomina. Turonis dirigitur Gratianus Episcopus, Arelato Trophimus, Narbonæ Paulus, Tolosa Saturninus, Lemouicas Martialis. Aruernicam inter eos Monarchiam AVSTREMONIVS inclytus martyr post Deum suscepit regendam. Hi denique omnes secundùm Dei omnipotentis cuncta regentis dispositionem, propriam meritorum suorum suntadepti vicissitudinem. Nam ex eisdem tantum Austremonius ac Saturninus, duo magna luminaria, per Martyrij palmam assecuti sunt æternæ felicitatis coronam. Gratianus verò, Trophimusque & Paulus, ac Martialis, verbi Dei semina vbique diffundentes, & de vasis iniquitatis innumerabiles populis sanctæ matris Ecclesiæ gremiis reddentes, in non ficta

sanctitate viuentes, optatæ beatitudinis sunt effecti compotes. Et licet sic per passionis agonem, nec-non & alij per quietis diuturnam confessionem præsentem sortiti sint corporum metam, vnus tamen vitæ cœlestis Senatus eos pariter in æternum retinet ouantes.

Gloriosissimus igitur Austremonius in numero septuaginta duorum discipulorum, vt suprà jam dictum est, à Domino IESV-CHRISTO designatus, ipso Domino prædicante clarifica diuini documenta magisterij sagaciter didicit, & quæ gessit virtutum insignia præsentialiter vidit. Nam & in sacræ Cœnæ conuiuio cum cœnantibus discubuit, & nouo mysticóque mandato strenuus minister interfuit. De passione verò Domini cum ceteris condoluit Discipulis, & gloriosa Ipsius resurrectionis reuelatione subsequenter gaudere promeruit. Illa námque benedictione sanctificari dignus fuit, qua ascendens in cœlum Discipulis benedixit. Angelorum etiam voces audite gratulatus est, dicentium: *Viri Galilæi, quid admiramini, adspicientes in cœlum? Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* In die quoque sancto Pentecostes Spiritum Sanctum accepit cum ceteris Discipulis, cuius intima vnctio de omnibus illum docuit, & instruxit in omni scientia & doctrina, stabiliens eum in fidei soliditate, & confirmans in omni patientia & veritate, tribuens illi largiflua charismatum munera, hac clarificans salutari munificentia, & mirificali ditans virtutum potentiâ.

Hic Domini Martyr præclaro lumine cordis
Corporeisque oculis meruit piè cernere Christum.
A Domino dominanti quidem benedicitur ipse,
Quùm petit alta poli, carnem super astra leuando;
Quinetiam veniente die, cùm Spiritus almus
Ignis in effigie cæli descendit ab arce,
Et per Apostolicum se contulit agmen honestum,
Affuit, emeritus ditari munere Christi.

Venerabilis igitur Dei cultor Austremonius partes Galliarum ingressus, & comitibus præfatis à se mutuò diuisis, paucis tantùm secum comitando, quos à beato Petro discipulos & socios accipere meruit, fretentis, Nectarium scilicet Presbyterum, Vrsinúmque almificæ probitatis virum, Mametum quoque habentem Leuitalis ordinis officium, tellus Aruernicum, ad quod per diuinitatis dispositionem delegatum se fore non dubitabat, adgressus est intrepidus: & innumera dæmonum delubra, quæ per eandem regionem errore fanatico cuncta colere pro dijs videbantur, vanissima esse figmenta publicè prædicabat, satagens ad viuifica Christi conuertere dogmata. Spiritus itaque sancti virtute fretus, ac munimine verbi Dei firmiter vallatus, Aruernicæ ciuitatis mœnia incunctanter adiit, non veritus vesanæ gentis experire sentatem, quia mens Christo dedita nulla formidat incommoda. Præterea euangelisabat eis indesinenter fidem Catholicam, quam à sanctis Apostolis acceperat, videlicet vnum Deum in Trinitate venerandum, & eundem in tribus personis existentem, in virtute summoperè colendum. Docebat æquè Vnigenitum Dei filium de supernis cœlorum ad terras descendisse, pro salute cunctorum in plenitudine temporum. Propterea æquum non esse vt homo, qui est & rationis capax, & magno precio sanguinis Domini emptus, ad iniurias eiusdem Dei idolis mutis & vanis ceruices suas inclinaret. Prædicabat alternam dilectionem adinuicē, & quod sibi quis mutuo iuuanime fieri optaret, alteri non denegaret. Asserebat omnibus bonorum operum exhibitionibus insistendum, toto nisu accelerans parare viā Domino in cordibus eorundem infidelium, qui per tot seculorum curricula, per infidelitatem durauerant, saxea gerentes corda, adorantes creaturam potiùs quàm creatorem. Post non multum verò temporis spacium, reuelante sibi ac docente Spiritu Sancto, ad ipsius regionis ciuitatem peruenit, quæ hodiéque propter præclaram affluentiam amœnitatis, & firmitatem roboris, turrium murorúmque copia, vinearum ac nemorum abundantia, à priscitate collium & venustate montium, à prisco conditore CLARIMONTENSIS vocitata est. Fuderat námque id terris roseum iubar ignitum vt sol, cum Sanctus vir cœpit euangelizare Catholicam ciuibus doctrinam. Cuius prædicationis rumor totam repentè commouit ciuitatem. Athleta autem Domini nostri AVSTREMONIVS Sancti Spiritus gratiâ repletus, inexpugnabilibus sacræ fidei armis munitus, turbam gentilium honestate sermonis turbatam expetit gaudenter,

illíque prædicationis documenta pronunciat confidenter. Dominicæ quidem Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, & Ascensionis mirabile mysterium, oraculis Vatum, longè ante prædictum; apertissimis assertionibus pandens, gloriam vitæ cœlestis prædicabat incredulis, voce affabili dicens: *Qui crediderit, & in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti baptizatus fuerit, saluus erit, Qui verò non crediderit, condemnabitur.*

Spargens per partes mundi regnator Olympi
Discipulos proprios, athletam Pontificali,
Hunc per Apostolicas decreuit honore sacrari
Iure manus sanctas, tribuens affamina grata.
Hunc etenim primum felix Aruernica tellus
Accipit exultans dono sortita superno
Pontificem, qui perspicuam gustauerat vndam
Dogmatis æterni de viuo fonte fluentem.
Florebat verò socijs sibi cœlitus auctis
Vrsino Nectarioque pijs, iustoque Mamerto.
Exultans igitur, nulla formidine flexus
Conuocat assiduus gentes ad iura salutis.

Aruernenses igitur ciues tam proceres quámque vrbani, necnon & pagenses, vt audiunt terribilem incredulorum perditionem, optabilem quoque credentium salutem, desiderant protinus consequi & fidem Christi, & gratiam baptism. Adcurrit interim populus credentium, augetur numerus fidelium: laudem Domini IESV omnes vno ore personant. Christiana fides vniuersorum credulitate magnificatur, sæua Principum seueritas inspirante Deo in suauem mansuetudinem vertitur, dira plebis duritia in blandam dulcedinem commutatur: Crescente verò fidelium numero, vir Domini Austremonius Ecclesiam in jam dicta ciuitate construxit, quam in beatri PETRI Principis Apostolorum honore dedicauit. In qua etiam Ecclesiasticos Ordines cong[illegible]enter instituit, probabilésque personas almæ fidei sacramentis imbutas sacris Ordinibus insigniuit, ac diuinis obsequiis mancipauit. Præconiali planè excolendus laude Pontifex iste, qui primordialem suæ prædicationis, & magnificabilem fructum Domino IESV Christo, Principique Apostolorum beato scilicet Petro humili dedicat prosecutione. Sparguntur etenim diuini passim verbi semina, dilatantur valdè almifluæ Orthodoxæ Religionis documenta, diabolica euacuantur figmenta, destruuntur simulacrorum delubra, vana corruunt idola, ac viuifica sanctæ Crucis eriguntur vexilla. Pax Christi nullo contradicente prędicatur, veræ salutis notitia fide pollente diffunditur, laudabilis prædicatio robore coruscante magnificatur. Venerabilis quoque Pontifex spiritali lætatur gaudio, dum suo conspicit labore & studio, gregem Domini multiplici augmentari numero. Gaudebat vbique de filiorum profectibus, quos ac si pius pater nutrimentis fouebat cœlestibus. Mirabilis quidem in suis refulgebat actibus, quia dulcissima amplectendæ exhortationis prędicamenta multimoda prosequebantur virtutum prodigia. Glorificali autem ipsius imperio ab obsessis arcebantur corporibus dęmones, morborum ęgritudinibus fessi statim præoptata gratulabantur medelâ, ipsius oratione salutari. Visus reddebatur cæcis, dolentibus almi solaminis gaudia largiebantur famine panegyrali, diuitibus exempla dapsilitatis ditissima erogatione pandebantur, pauperibus iura patientiæ munificalis Euangelica instructione ostendebantur, vt omnibus omnia factus omnes vir Domini lucraretur. Merito enim conlaudant multi sapientiam eius, quæ vsque in seculum non delebitur.

Actibus in cunctis Sanctus mirabilis iste,
Cuius ab ore pio non cessant verba sonando,
Quicquid iustitiæ, quicquid pietatis amandæ.
Interea populus properans Aruernicus adstat,
Audiat vt supplex cœlestis gaudia vitæ.
Quos monet intrepidus subuertere templa Deorum,
Quò simulacra simul pereant fabricata metallis.
Vexilláque crucis tignis figuntur in altis,
Cuius & armati signo sub nomine trino
Ingeniti Patris ac Geniti, non quippe creati

Verbi, consimilisque per omnia Flaminis almi
Credant esse cui constat sine tempore regnum
Trinum personis, vnum deitate perenni,
Purificantis aquæ renouati scilicet vndâ.

Laudabilis verò, & sæpe nominandus Austremonius veneratur ab omnibus, quoniam probabilibus scientiæ documentis pollebat, & vernantibus meritorum titulis florebat. Pôscebat itàque sæpius, vt corde mundo, spiritu frueretur sancto: sacra etiam vnctione edoctus, spiritu potiretur recto: spiritu quoque principali subnixus fidissimus in sancta Ecclesia polleret orthodoxus, populorúmque prædicator egregius. Proferebat etenim de Thesauro suo noua & vetera, fidelium instruens corda mirificali prudentia. Nam Deificæ Trinitatis essentiam, maiestatis potentiam categorizans, vnum Deum laudabiliter magnificabat, tripudianter glorificabat, & glorianter laudabat. O laudabilem Episcopum, qui lumen veritatis, & iustitiæ tramitem sagaci pandit instantiâ, & vt felici teneatur exercitatione bona, parsimonialisque vitæ sana & prudentiali hortatur doctrina! O clarissimum virum, per quem Ecclesiæ stabilimentum roboratur solemniter, fidei fundamentum ad altiora prouehitur, ordo Catholicæ credulitatis venusta honestate decoratur, & sublimando fulcitur. Quid enim in persecutione tolerandum fuisset, placita exhortatione præmonstrabat: Quidvé in pace Ecclesiæ sectandum foret, fidelissima eruditione innotescebat. Scopon, inquiens, nostrum pœnitudine mali, aut crepetum dirigitur authoritate: sed vt id ipsum telos habeat salutare, diligenti nobis est studendum sollicitudine. Scilicet vt eò pariter tendamus, quò nostrum veraciter esse archon scimus, & vbi nostram tegnare diuinitus vsiam nouimus. Topon in lege Domini die noctúque meditando, ipsius amminiculandæ præsidio quæramus, vt quærendo inuenire valeamus. Vita etenim nostra cum Christo in Deo est abscondita. Scimus quippe, quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Tunc generosæ gratulabuntur animæ, lucis æthenis indigenæ. Somata verò terrigeno surrecta puluere beata gaudebunt immortalitate. Tunc erit adimpletus nostrorum fratrum numerus, binísque donabimur stolis, gloriosa scilicet perennitate corporis & animæ, & regnabimus cum Deo in perpetuas æternitates.

Expulerat noctis tenebras aurora diei,
Splendebatque dies rutilo sub sole per orbem,
Quùm sanctus populus pandit pia verba Magistri,
Vt nascente die sererentur semina verbi;
Ac æterna dies vitiorum pelleret vmbras.
Cordis enim proprij thesaurus semper apertus,
Semper inexhaustus radianti suggerit auro
Lucidiora Dei verbo mandata fluenti.
Æstuat ergo nimis Christo coniungere gentes,
Centuplicata Deo vt referat commissa talenta,
Firmiter esse Deum declarans omnipotentem,
Qui regit imperio terram, pelagúsque, polúmque.
Hic genus humanum mortali carne solutum,
Corporibus monstrat reparandum nobilis auctor
Christi iudicio, sed numquam rursus eisdem
Externum fieri, moriendo lege priore,
Vt crescant tormenta malis, & gloria iustis.

Sanctus dedique Austremonius Christi athleta cœptis magnopere insistens, regionem sedulè circuibat, Euangelium regni prædicans. Cui virtus diuina tanta largifluæ contulit facundiæ dogmata, vt verbi auditores diuini, Spiritu Sancto interiùs operante, Christi nominis & fidei extemplo ducerentur amore. Quibus itaque orthodoxæ credulitatis prædicabat sacramenta, eos etiam subinde purificali baptismatis abluebat vnda, sanctique Spiritus confirmationis ac perfectionis gratiam pollenter illis salubria impertiebat charismata. Prouocabat quippe illos pius affectus gloriosi antistitis, ac doctrina mirabilis, vita laudabilis, exhortatio salutaris, mundicia placabilis. In omnibus planè actibus suis prædicabilem se, exhibebat vniuersis. Erat nempe eximius doctor, iustitiæ sectator, veritatis dilector, sanctitatis splendor, strenuus orator, munificalis Ecclesiarum fundator. Humilitatis fundamentum,

patientiæ exemplum, largitatis supplementum, castimoniæ speculum, & totius honestatis ornamentum. In quo splendebat charitas perfecta, sinceritas alma, iocunditas sincera, clericalis prudentia, honorabilis temperantia, intimæ puritatis fortitudo prævalida, affectabilis scientia, sanctæque venustatis elegantia. Inter alias denique virtutes erat prudens consilio, ingenio pollens, facundia præpotens, Dei præceptis omnigeno nisu parens, ad cœlestem anhelabat patriam tendens. Nam quotiescúmque in aridis vel montanis locis verbum Dei adnunciare decreuisset, & aqua ad baptizandum defuisset, ita illi virtus diuinæ aderat gratiæ, vt inuocato Christi nomine ex profundo terræ fontes produceret aquæ viuæ. Clarissimis ergo, vt diximus, signis radiante beato Præsule, itaut nullo in loco latere potuisset, prodentibus cum energumenis quos ipse curabat, cœpit se omnis populus eidem offerre, relicto gentilitatis ritu. Quos ipse vndâ sanctificationis respersos benignissimis instruebat documentis, quatinus supernis inhiarent, postquàm Christi gratiam agnouissent. Et quidem ex eis tanta Domini sunt gratiâ repleti, vt & suffragatores magistri forent, & cooperatores verbi Dei, qui paulò ante cultores idolorum desierant: & vbi dæmonum delubris ante latuerant, ibi summo Deo magnis iubilationibus concrepabant. Vnde & tantus ardor fidei, Domino annuente, in eorum cordibus incanduit, vt tam multiplices ibi Ecclesias conderent, quantas in nulla aliarum regionum constructas esse cernimus. Est namque locus in confinio Aruernicæ Diœcesis, qui antiquorum relatione priscorum à Dominis tribus sortitum retinet nomen. Illuc quippe semel in anno conueniebat beatus Austremonius, necnon æquè egregius Lemouicensium Martialis, & inclytus Saturninus Martyr Tolosanus, tanquam luminaria huic mundo micantia. Conferebant inter se de supernis, de statu Ecclesiæ Catholicæ, ac de suarum ouium profectibus mutua alternatim confabulatione disserebant; vel si fortè in alicuius plebe aliquis Hæresiarcha oriri videretur, qui maximè in primordio nascentis Ecclesiæ pululare videbantur, mutuo verborum iaculo funditus ab Ecclesia euelleretur, vel si à proprio errore non resipisceret, inter biothanatos proscriberetur. Qui ad inuicem sanctissima collatione examinata, vnusquisque ad propria repedabat ouilia.

Signifer insignis pater Austremonius, atque
Clarificum lumen fidei, splendénsque lucerna,
Exuerat pius vt tetra caligine cunctos,
Quos nutribat populosa Aruernica tellus.
Incessanter adit villas, castelláque cuncta,
Hortatúrque fidem baptismate sumere sanctam,
Per quam clausa poli reseratur ianua nobis,
Et sine qua nulli regnum cæleste patebit.
Nec mirum, cùm ritè sui sit nominis hæres.
Sicut enim ventus, qui nomine dicitur Auster,
Dicitur ac alio Zephyrus, tamen vnus vterque
Imbribus inrorans terras fœcundat aristis.
Sic pater egregius cælestis pascua vitæ
Erogat in populis, locuples pietate salubri.
In quo fons inerat vitæ, & sapientia vera,
Idcirco tenet deductum nomen ab austro,
Quem fratres summo studio veneremur ouantes.

Cum ergo fama viri Dei ob magnum suæ sanctitatis meritum, multarúmque frequentiam virtutum, longè latéque diuulgaretur, ex vicinis ciuitatibus nobiles viri & mulieres, plurimæque populorum phalanges cateruatim ad eum concurrebant. Quibus mystica cœlestis vitæ pabula affluenter ministrabat, & optabilem corporum animarúmque salutem, annuente clementiâ superni arbitri, impendebat. Pia namque sollicitudine erudiebat discipulos in omni sapientia ac sanctitate. Operæpretium videtur & illud non reticere, quod quædam extitit causa, qua ad Bituricensem pagum ire decreuit; Dispositúmque peragens iter, reperit quendam virum illustrissimum nomine Cassium cum suis fratribus graui infirmitate toto corpore ipsóque vultu dehonestari. Quos ab eadem ægritudinis incommoditate ereptos, pristinæ sospitati reddidit lætos. Erat autem præfatus vir Cassius natalium splendore decoratus, & quòd multæ benignitatis esset, suorum affinium protestabantur edicta.

Qui quantæ sanctitatis fuerit, cuiusve meriti, finis probauit, in quo omnis laus secure canitur. Pro Dei námque amore ad palmam vsque martyrij dicitur peruenisse. Itaque Beatus Austremonius ad Bituricensium ciuitatem perueniens, populum adhuc in fide nimium vacillantem, suo studuit roborare documento & exemplo. Et inibi aliquantisper commoratus, in eiusdem Cathedræ Pontificatu populi petitione sublimauit Beatum Vrsinum discipulum suum, nobilitatis apice pollentem, & per omnia Deo placere studentem. Clericorum ergo & Laicorum rebus prudenti moderamine dispositis, ad Niuernensem pagum iter direxit. Ad cuius vsque incolas perueniens, populum adhuc erroribus implicitum gentilitatis, idola adorando, dæmonibus sacrificando, sua salubri & dulci prædicatione ad veritatis cultum, nec-non & fidei æquitatem conuertit. Ergo in Dei timore populo confirmato, lætus in Domino Aruernica repedauit ad arua. Fertur etenim, quòd Lemouicinam regionem fulgidis suæ * radijs maxima ex parte illustrauerit, & ad fidem Christi frequenti visitatione conuerterit. Aquitaniæ etiam secundæ magnificus extitit prædicator, præcipuúsque instructor, spiritalium quoque charismatum strenuus largitor. Hæ nempè regiones illum vt piissimum venerabantur, vt inclytum recolebant doctorem, vt venerabilem honorabant fautorem, totóque mentis desiderio condignum illi exhibebant honorem. Hic eum laudabat ac si magnæ prudentiæ virum, ille vt principalem extollebat Episcopum. Hic illius probabilem mirabatur eloquentiam, ille humilitatem eius prædicabat, & patientiam. Desiderabant quidem potentes viri & religiosæ mulieres eum sæpiùs cernere, quibus consueuerat salutariter iocunda modesti hortaminis consilia propinare. Peroptabant idemdem pauperes frequentiùs illum intueri, quia gratissimo eius solamine gaudebant se clementer recreari. Iam quippè grandæuus erat ætate, decorâ splendidatus canicie. Cúmque exterior homo honesta venustaretur pulchritudine, interior pollebat morum probitate, & coruscibili meritorum speciositate. Quia verò exemplo Marthæ in actuali vita diu Christo Regi libenti animo ministrauerat, cœpit cordetenus meditari de laudabili studio Mariæ, quæ contemplatiuæ specimen vitæ gerebat, quia optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Et intra se dixit: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam*: Vt sedens secus pedes Domini, audiam iugiter verbum illius. Hæc vir Domini Austremonius secum sedulè reuoluens, disposuit negocia omninò relinquere secularia, terrenásque flocci pendere occupationes. Denique XXX. & VI. annis cum magno certamine Pontificatum eiusdem vrbis rexit, & perseuerauit vsque ad tempora * Imperatoris. Prouidit ergo ex suis Discipulis solertes quosque & industrios viros, qui & rerum amministratione ceteros, & prudentiæ sagacitate miro callerent ingenio. Qui & zelo diuini amoris referti æquitatem diligerent, & non haberent dolum in lingua sua, nec exercerent malum in proximos suos. Hos itáque tanquam bases columnarum ceteris præfecit, monensque vt inscios & rudes docerent, omnésque ad meliora prouocarent, vt à fide quam ab ipso didicerant, minimè deuiarent. Aduocans námque vnum ex ipsis, voluit ei Ecclesiasticos committere Ordines, vt ipse postmodum Heremiticam solitariámque vitam ducere liberiùs potuisset. Cui & dixit: Accipe, frater charissime, curam pastoralis officii, eamque sic tracta & age, sicut coram Deo, ipsi immortali Regi coram Sanctis omnibus rationem redditurus in tremendo examine. O felicem Pastorem, ô bonum dispensatorem qui vtique impleuit præconialem perspicuæ dispositionis affectum, quo sciebat sibi diuinitus augeri incrementa virtutum. Aruernensi siquidem Ecclesiæ, cui ipse præerat, beatum VRBICVM, licèt inuitum, semet tamen cogente, Clero etiam eligente, populóque consentiente, strenuum constituit Episcopum. Hanc etiam ordinationem Clerus & populus idcirco minus molestè gerendam esse censebant, quia illum intra patriam mansurum fore ipso innotescente sciebant. Iste planè Pontifex, miro, doxo-logóque callens ingenio, ordinabili voto, & prudenti consilio, sibi commissam gubernabat Ecclesiam. Quæsiuit profectò adiutorium, quo æquanimiter pondus quiuisset ferre sibi impositum, non vt secum portanti sacri iuuaminis subtraheret solatium, sed vt pariter portantes mais negociarentur præmium. Ecce, vt ita dicam, verè Israëlita, in quo dolus non est, quoniam quicquid facit, rectissima intentione, & sincera ordinat deuotione. Ecce, inquam, fidelis dispensator, quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempo-

re. Ibi enim est eruditio spiritalis gratiæ, facilis patet norma iustitiæ. His ritè peractis, preciosus Domini Austremonius populorum frequentiam non ferens, & aniles laudum strepitus vulgi refugiens, in Pontificali quoque culmine positus, fauores adulantium perhorrescens, toto animi proposito spiritali theoriæ decreuit inhærere. Omnibusque modis oblectamenta mundi respuens, ipse ad meridianam plagam heremum concupiuit, & ad quod perueniens Monasterium construxit, in loco qui vocatur Yciodorus, vt tantò ibi Domino vacaret liberiùs, quantùm à mundiali hominum strepitu erat segregatus. Vbi non modicam Monachorum constituens turbam, Apostolicam vitam, quam pleniter didicerat, feliciter illis tradidit conseruandam. Ad exemplum videlicet beatorum Apostolorum, & per ipsos credentium, docens eos viuere, de quibus dicitur: *Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

*Fama beata dehinc * vulgantur vbique,*
Concurrúntque ad eum populi, gaudéntque cateruæ
De cunctis properare locis, vt mystica verba
Intenti capiant, doctis animísque recondant
Quæ præclara fides depromit Martyris almi.
Quos athleta Dei miserans informat & ornat
Virtutum exemplis diuinæ lucis & armis.
E quibus Vrsinus cœlesti dogmate plenus
Eligitur Præsul populo quoque Bituricensi,
Omnis consensu populi, precibusque petentis.
Pastor præficitur dignè venerandus, amandus.
Sed cupiens hominum strepitus vitare beatus,
Quos jam subdiderat Christo baptismate sacro.
Accelerat fundare locum, qui nomine dictus
Antiquitus fertur Flautacus, quem vocat ipse
Yciodorum ab aquis, idem quibus insitus inest,
Ecclesiámque dicat Petri sub honore beati:
Exultans illicque diu viuendo moratur,
In quo constituit Monachorum sancta manere
Agmina, legis Apostolicæ sectantia cultum.

Quadam namque die cùm preciosus Domini Austremonius non longè à Monasterio quod ipse construxerat, iuxta Elaueris fluuiū consisteret, & luculento sermone populū alloqueretur, populósque, quos per fidem Domino adquisierat, verbo prædicationis veluti nouella plantaria cælestibus irrigaret monitis: ostendit Dominus per eū hoc ammirandæ virtutis prodigium, ex quo partim datur intelligi, quanta excellentia sit tanti viri acta perpendenda. Duo si quidem rustici cum suis venientes operariis & plaustris, prædictum volebant fluuium nauigio transmeare, vt ad siluam pergerent, quæ vltra flumen erat, ligna cædere. Cùm itaque peruenissent ad locum, vbi sanctus vir prædicabat, cæteris prætereuntibus, vnus illorum diuino, vt credimus, nutu inspiratus, paululū substitit, quo verba prædicantis audiret, & ab eo benedictionis gratiam humiliter impetraret. In exordio quippe nascentis Ecclesiæ, talis erga prædicatores erat consuetudo, videlicet vt finita prædicatione, eulogias communionis gratiâ acciperent omnes à prędicatore. Vnde rusticus ille, antequàm conscenderet, iuxta morē à sancto viro eulogias petiit. Quibus acceptis, cū sociis protinus nauē conscendit. Vertunt interim fluctiuagas per alueū Elaueris vndas, repentina pernicies ventorū impulsione exoritur, trāsuersa viatione subitò prora dirigitur, & dū puppis vndoso monte ad alta sustollitur, illa procliui dejectione in ima delabitur. Procellosis ictibus nauis hinc inde alliditur, atque lamētabili naufragio demergitur. Quid plura? pereunt vtiq; omnes, præter illū, qui à S. Austremonio eulogias acceperat. Cumq; idē ipse ad litus natando tenderet, diabolus in aëra ad alterū diabolū cœpit horribiliter clamare, Sancto Pontifice, omniq; populo
« audiente. Heus! inquiens, quid facis? quid pigritaris? Cur non festinas illum submer-
« gere, qui ad litus festinat natando euadere? Occupa velociùs illum, ne transnatet flu-
« uium, & possit viuere. Cui alter: Magna quidem auiditate, ex omni etiam voluntate
« hoc fecissem, si mihi vlatenus possibile fuisset. Sed hoc ipsum non permittit fieri
« salutiferi potentia Christi, propter meritum Sancti Austremonij, & propter fidem eius-
« dem viri. Officit quoque mihi crebra præsentis intercessio populi. Expulit enim nos

de

de finibus Aruernicæ regionis Episcopus iste, in virtute & nomine illius Christi: qui «
resurgens à mortuis, claustra destruxit inferni, & subuertit potentiam Principis no- «
stri. Hęc audiens sanctus Austremonius, magno repletus gaudio dixit: O cæli rector, «
terræ fundator, aquarum creator, omnisque creaturæ dominator, Rex regum, Do- «
minus dominantium, gratias tibi cernuâ deuotione ago, qui per filium tuum vnicum «
Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, triumphalem seruis tuis de antiquo ho- «
ste concedis victoriam. Cuius inenarrabili potentiâ arcus fortium superatus est, & «
infirmi accincti sunt robore. Domine, non est qui similis sit tibi, qui eripis inopem «
de manu fortiorum eius. Vt enim vidit prælibatum hominem de aquæ periculo ere-
ptum, vaticinali aduersus dæmonem vtens apostrophe, lætabundus intonat verbis: *Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui manè oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei, exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis: Ascendam super altitudine nubium, similis ero Altissimo.* At verò propter superbiam tuam, superam perdidisti gloriam. Dela- «
psus es etiam ad erebi profunda, vt inlamentabili cœnosæ colluuionis voragine, «
multimoda cum tuis complicibus luens tormenta, experiaris quanta proprio * com- «
miseris gaudia. Quid adhuc inaniter moliris, pretiosâ morte redemptis machina- «
menta ingerere lethiferæ seductionis? CHRISTVS, inquam, IESVS de te pollen- «
ter triumphat, cuius victoriam nos studemus affectabili voto vniuersis prædicare, & «
salutifera viuificæ Crucis vexilla nullius laudis titulo passim eligere, ait, sicut à ve- «
ridicis vaticinatum est Prophetis: Benedicantur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificent eum, & ab omnium ore incessanter dicatur: *Benedictus Deus Israël, qui facit mirabilia solus, & benedictum nomen majestatis eius.* O spectaculum lamento & laude plenum! Lamento enim in perditione illorum hominum, qui naufragâ periclitatione demersi sunt, quia prædicationem sancti Antistitis spreuerunt, nec ab eo panem salutis acceperunt, & ideò traditi Satanæ perierunt. Laude verò in illius saluatione hominis, qui perfectæ fidei tenens sacramentum, à sancto Pontifice munus suscepit eulogiarum, cum quibus pariter vitæ indeptus est spatium. Inde quippe inexpertus est salutare beneficium, vnde almæ fidei, sanctæque credulitatis mirabile cognouit mysterium. In quo itaque miraculo & Christiana Religio laudabiliter mirificatur, prædicabiliter laudatur, mirificando prædicatur; & gloriosum almi Præsulis meritum tripudianter propalatur, augmentabiliter magnificatur, ac iocundanter ab omnibus veneratur.

Iste Dei Martyr, quamuis compleuerit ipso
Officium Monachile loco, quem diximus antè
Se sibi construxisse suis de rebus opimis:
Iunctus quo Monachis Domino seruiret ibidem.
Non tamen à populis vnquam solamina tollit
Pristina, sed magnis signis in plebe refulget.
Ex quibus audaci præsumo retexere dictu,
Vnum prodigium Christi virtute coruscum.
Cùm solito plebem innumeram, fortissimus heros
Alloquitur, mandata Dei sermone reuoluens,
Augustam prope quam Christo fundauerat ædem.
Scilicet ad fluuium Elauerim de nomine dictum,
Quidam cum socio properans vt transeat amnem,
Rusticus in sylua quærens sibi cædere ligna,
Substitit, à socio declinans, qui perit, vndas.
Hoc agit, vt sibi succurrat benedictio sancta,
Quà pius ipse pater populorum pectora firmat:
Inde petens flumen, dum puppis ad alta procellis
Subrigitur veluti mare labitur ocyùs vndis,
Adfuit alma salus aliis, pereuntibus illis.
Nando cùmque tremens ad littus tenderet, ecce
Insonat aërij vox horrida dæmonis atri,
Exclamans alio, Quid agis, crudelis, inique?
Viuere cur finis hunc? cur non submergere tentas?
Alter ad hæc, Quia tutus ibit benedictus ab isto

Præsule nos pellente suis de finibus istis.
Cuncti mox laudes festinant reddere Christo
Martyre cum sancto, qui summo vernat Olympo.

Longo igitur tempore beatus Domini Austremonius in hac regione feliciter conuersatus, in Apostolicæ sanctitatis excellentia vitam ducens, innumera virtutum operatus est insignia, quæ nunc stylo prosequi superuacaneum ducimus: præsertim quia & valdè erat difficile, inter tot innumeras plebium cohortes frequentantem eum, & quodammodo discurrentem agnosci, nisi declarantibus signis. Nam claudis gressum reddendo, mortuos ab inferis vitę reddēdo, energumenos ab obsessis dęmonibus liberando, cœcis lumen præbendo, leprosos curando, aliarúmque mirandarum signa virtutum patrando, totam gentem Aruernicam, Domino fauente, ad fidei æquitatem conuertit. Signa enim, vt ait Apostolus, non sunt fidelibus, sed infidelibus.

Edita luminibus variis ceu sidera fulgent
Stelliferi cæli, sic Sancti præmia iuxta
Sumunt pro meritis, variisque nitoribus intra
Regis Olympiaci miranda Palatia vibrant.
Iste tamen Martyr pretiosus, clarior omni
Lumine Solis adest, pietas cui maximè Christi
Præstat vt foret exemplum virtutis in æuum.
Delicias sibi nempè putat ieiunia sancta,
Tradere membra quidem nescit lassata quieti.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto
Errat & in vultu grauitatis semper honestas,
Atque pudicitiæ summæ pudor immaculatus.
Orat cum lacrimis, deuoto pectore anhelans
Solem iustitiæ, qui sanctos prouehit ad se.
Summum iure bonum, æternum luménque bonorum,
Qui quemcumque sibi perspectat corde fidelem
Militiæ propriæ dignatur iungere sanctæ,
Mœnibus astriferis secum regnare peroptans.
Denique pro minimo ducit cruciamina carnis,
Quæ patitur diuturna senex venerabilis iste,
Ni succumbat amore Dei, mucrone cruoris,
Martyrum amabilium victricia signa sequendo.

Omnis igitur Ecclesia Sanctorum optimè nouit qualiter Hierusalem pro commisso in Saluatore piaculo, vltrici vastatione à Tito sit subuersa, & Vespasiano. De qua subuersione idem Dominus IESVS antè prædicens: *Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te vndique, & ad terram consternent te, & filios tuos, qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidem super lapidem, qui non destruatur, eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ.* Quidam enim Iudæorum gladiali excidio, quidam famis penuriâ, lethifera in obsidione, imò etiam sæuissimâ populatione perierunt. Perplures etiam vili numismate venditi, in captiuitate sunt miserabiliter deducti. Sícque per diuersi, vt Dauidica compleretur vaticinatio, spiritali de eisdem Iudæis effata præsagio: *Disperge*, inquit, *illos in virtute tua, & destrue eos, protector meus, Domine*; & gentes cognoscerent eius populi, de qua hæc veridica recitatur Prophetia, execrabilem in CHRISTVM IESVM blasphemiam, & incredulitatem, & ex pernicioso lapsu Iudaïcæ gentis, ipse spiritali gratiâ inspirante, credendo declinarent perpetuæ captiuitatis detrimentum, ac fidei perciperent sacramentum, æternæque salutis præsidium. Per idem verò tempus non modica Iudaicæ gentis agmina in vrbe Aruernica videbantur esse diffusa. Multi námque ex ipsis illâ in parte, quâ venerabilis Pater Austremonius iamdictum fundauerat Monasterium, mapalia sibi ad habitandum, vtpote peregrini, móxque pro immani scelere dispersuri, construere disposuerunt. Reuerendus itaque vir, strenuúsq; orator, beatus scilicet Austremonius, cùm sæpiùs eis viam salutis, & notitiam æquitatis, formámque credulitatis prædicando panderet, prophetali quoque sermone illos increpabat di-
» cens: Quid est, Israël, quid est quòd in terra inimicorum es? Inueterasti in terra
» aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in inferno sunt, dere-

liquisti fontem sapientiæ. Si in via Dei ambulasses, habitasses vtique super terram. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus, vt scias simul vbi sit longiturnitas, vita, virtus, vbi sit virtus oculorum. His verò auditis, plurimi compungebantur, & pœnitentiæ remedia votis omnibus à sancto viro deprecabantur, sancti gurgitis lauacro abluebantur. Sed & antiquus hostis videns sibi perisse, quos per famulum suum Austremonium Dominus acquisierat, & dolens innumerabiles populos per eius prædicationem de suis faucibus extrahi, toto suo illo antiquo conamine suæ artis apodixen per hanc perfidam gentem in virum Dei conatus est exercere. Verùm, cùm beatus Præsul hunc infelicem populum propter piaculum in Saluatorem commissum, multis increpationibus argueret, atque ex diuinarum Scripturarum authoritate ostenderet, pro salute gentis humanæ de cælo eum descendisse ad terras, & incarnatum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, isdem perfidus populus nullo modo ei præbebat assensum; nec solùm de quibus eos monuit, ex incredulitate & duritia sui cordis pœnitentiam non egerunt, sed insuper in eius necem apertis persecutionibus conspirarunt.

Qualiter excolitur tellus dumosa labore,
Proferat vt dignos fructus, ita sanctus & iste
Sentes de populis vitiorum pellere certans,
Destruit errorem gentilem sæpé monendo,
Vt necis auctorem vitent, lucémque sequantur,
Quæ cunctos saluat, vegetat, sublimat, honorat.
His sanctis fides monitis demulcet & ipsam
Iudaicam plebem, quæ tunc morabatur eadem
Vrbe colens scelerata deos, quos sculpserat ipsa,
Atque suos patrios venerans polluta Penates.
Maxima pars quorum lauacrum compuncta petebat
Baptismi, assiduis lacrimis peccata luendo.
Námque dolebat in his se lapsam sponte ruinis,
Quæ magis exitium barathri mortale pararent,
Quàm decus & requiem vitæ cælestis amœnæ.
Talia conspiciens fieri sæuissimus hostis,
Atque dolens grauiter, quòd sanctus strauerit omnes
Gentiles pedibus, Iudæos prouocat ardens,
Quos habuit semper feruenti fraude sequaces,
Vt Sanctum perdant, subitò quoque factio frendens
Plebis Iudaicæ, prauas sub fraude latentis
Præparat insidias insonti. Sed pius heros
Omnia contemnit, spernit, certamine victor.

Sanctus igitur Austremonius Athlera fulgurantes Euangelicæ doctrinæ radios passim nullatenus formidabat diffundere, sed credentium corda lampabili splendore spiritalis gratiæ illustrat, & celsa virtutum fastigia almorum exemplis actuum subleuat. Quid plura? omnes quotquot ad vitam æternam præordinati erant, conuertit, & baptismatis vndâ purificauit. Deniquc inter competentes, qui fide orthodoxâ catechizabantur, filius Principis Iudæorum, patre nesciente, affuit, & vt gratiam baptismi consequeretur, à viro Dei humiliter postulauit: quem sanctus vir cum reliquis baptizauit, sibique in filium adoptauit, & Lucium nominatim vocauit, vtpotè de infidelitatis tenebris ereptum, & luce veritatis illuminatum, sacris etiam carismatibus prudenter imbutum, æternæque sanctitati laudabiliter dedicatum. Completis ergo ex more baptismi sacramentis, vir Domini Austremonius multiplici feruore deifici amoris succensus, villam, quæ Plauziacus nuncupabatur, expetiit, in qua ex fidelium circa manentium sumptibus Ecclesiam construxit, eámque in honore beati Petri Apostolorum Principis dedicauit. Princeps autem Iudæorum vt comperit filium suum à venerabili Pontifice esse baptizatum, intolerabili confusus dolore pariter ac mœrore, ingemuit, & vehementissimè succensus irâ, vtpotè diabolicâ instigatus malitiâ, proprium tandem filium, paterno vtique carens affectu, quodam projecit in puteo, ne illum Christi Ecclesia haberet viuum, ex quo alij Iudæi acciperent credulitatis exemplum. Quod cùm sancto Austremonio fuisset nunciatum, mox cum collegio fidelium ad Iciodorense regreditur Monasterium; &

conuocatâ secum cateruâ Fratrum, cum thuribulis & crucibus, coruscísque cereorum luminibus, pergit ocyùs ad puteum; ex quo mox sancti Lucij Martyris iuuenile corpus à Fratribus extrahitur, & ad locum sepulchri eum dulcifluo canore hymnidicæ modulationis deducitur. O Iudaicam perfidiam omnibus sæculis execrandam, quæ priùs in Dominum crudeliter sæuiit, seruos quoque lethifero afficere infortunio non desistit! Nec sufficit illi percussisse olim gregis pastorem, sed etiam ipsum insectatur grauissimo odio gregem. Iste námque petosus pater, si tamen pater dicendus est, qui paternos in filium non seruauit affectus, Christianis, licet inuitus, venerabilem exhibuit Martyrem. Perdidit infelix paterni reuerentiam nominis, orbatus affectabili dignitate felicissimæ prolis. Cùmque titulum Christianitatis in filij mortificatione cupit omninò delere, facit potiùs, vt omisso infidelitatis errore, Lucius typico insignitus nomine, scribatur cælitùs in libro vitæ. Lucius námque puer ad Christi tyrocinium sancti Antistitis sagacissimâ eruditione instruitur, probabili authoritate prouehitur, & protegibilibus armis munitur. Lucius sub annis pueritiæ præstantissimè Christi militiâ fungitur, & officiali feueritate crudelis parricidæ occiditur, proptúque sanguinis effusione perfunditur. Beata certè, & prædicanda pueritis ætas, quâ veternosæ machinationes antiqui hostis mirabiliter deluduntur, quâ impiissimus pater à piissimo filio veritatis gratiâ spernitur, quâ infidelitas confunditur, & Deifici vexilla tyrocinij coruscabiliter panduntur. Hæc est illa ætas, quæ in glorioso Martyre Lucio magnificabiliter prædicatur, & polóso honoramine clarificatur: Lucius etenim puer Christianissimus, fide deuotus, spe robustissimus, charitate ardentissimus, agonotheta robustissimus, Martyrq; promptissimus, veritate cælitùs iubente, munificalibus Angelorum obsequiis excipitur, atq; in choro Martyrum fulgido diademate felicis victoriæ coronatur. Ipsum profectò Christicolæ vt laudabilem venerantur Martyrem, cernuísque deposcunt orationibus, vt eum pro se apud Deum perpetuum habeant intercessorem.

Horrea complentur Christi redimita maniplis
Viuificæ messis, nostro gaudente patrono,
Passim doctrinæ radios diffundere sanctæ,
Qui datus est nobis specialis in orbe Magister.
Filius intereà cuiusdam Principis orat
Iudaici vulgi diuino munere tactus,
Vt mereatur aquæ viuentis fonte renasci.
Lucius à lucis sertitus nomine nomen,
Qui differre nolens Sanctus quod quæris, & optas,
Erudit ad plenum, quâ mente lauacra subire
Debeas, & sacro reneuat baptismate lethum.
Talia cùmque patris sæui referuntur ad aures,
Frendet, & insanit, nimiúmque dolesus oberrat
A patris affectu, sitiens exstinguere morte
Magnificam prolem, & meritorum germine claram.
Tandem vipereis instaurans arma venenis,
Perimit insontem, puteóque retrudit in alto,
Sperans infelix facinus tam grande latere.
Dic natura petens, vbi sunt tua iura paterna,
Cùm pater interimit natum de se generatum.
Mox Christifamulo vs sanctas defertur ad aures
Crimen hoc horrendum, Monachorum cum grege sancte
Illuc ire paras, sanctum corpúsque sepulchro
Sublatum foueâ clementer tradis honesto,
Egregius Martyr constanter & ipse futurus.

Gloriosus denique Austremonius dum sancti Martyris Lucij sepulturæ implet officium, beati Marij discipuli sui lugubrem excipit nuntium. Quineriam illi eundem venerabilem virum ægrotatione detineri innotuit, & vt ad eum ocyùs visitandi gratiâ iret, eius ex parte commonuit. Ditexerat enim illum beatus Austremonius, vt montana peragrans loca, vices Pontificis exequendo, homines erroris tenebrositate cæcatos, corusco fulgore suæ prædicationis illuminaret, & ad tramitem æquitatis deduceret. Quod & fecit, bonorum exempla actuum monstrando, & prædicabilia

virtutum patrando prodigia. Sanctus itaque Austremonius, vt expedito cursu illum inuisere posset, beatum Nectarium, laudabilem Presbyterum, sui itineris facit socium; necnon & beatum Mametum, venerabilem Archidiaconum. His ergo secum comitantibus, vallem expetit Iornensem, vbi venerandus vir Marius infirmitate detentus manebat. In eodem autem itinere diuertit ad quandam villam, quæ Marojolus vocitatur, in qua fabricatam ab incolis Basilicam Apostolorum Principis in honore dedicauit. Inde quidem conciris gressibus ad virum Dei Marium, vir Domini Austremonius peruenire contendit. Contigit námque vt antequam sanctus Antistes ad beati Marij peruenisset hospitium, eundem virum Dei è sæculo iam migrasse, fulgidáque cælorum palatia nutu Dei subisse. Sæpè nominandus itaque Præsul beatus Austremonius sanctum corpus Athletæ Christi nouo cum digna veneratione tradidit mausoleo, nouámque super eum, vt dignum erat, Basilicam sumptibus fidelium circa manentium ædificauit, ipsámque eius in honore solemniter consecrauit. Nobiles etenim viri, quos beatus Marius salutari prædicatione ad viam veritatis conuerti fecerat, eidem Ecclesiæ beati Austremonij suggestione ex prædiis suis in vsus Clericorum ibidem omnipotenti Deo, sanctóque Mario seruientium, triginta mansos voluntate promptissimâ condonauerunt. Quam donationem voluerunt vt sanctus Antistes Episcopali authoritate confirmaret, vt nullus subsequentium vllâ temeritate violare eam auderet. Hoc enim beatissimi Præsulis sincerissimâ ammonitione faciebant, qui magnoperè desiderabant honorare sanctam Dei Ecclesiam, & fidem corroborare catholicam. In vtroque siquidem pollet mirabilis, id est, & desiderabili prædicatione, & prædicabili operatione. Strenuâ námque dispensatione Ecclesias Dei vtilissimis commoditatibus dotando nobilitat, vt in terra viuentium centuplicatam portionem secundùm Dei promissum recipiat. Direxerat etiam plures discipulos in montana, prædicationis causâ, ex quibus ad eum vnus illuc venit reuerendus vir, scilicet Antoninus, qui etiam innotuit ei, qualiter omnipotens Deus per eos sacramentum fidei hominum mentibus inseruerat, & quomodo amor vitæ æternæ in eis excreuerat: qualiter etiam vniuersalis plebs obnixè postulabat, vt iret dedicare Basilicam nouiter ędificatam in loco, qui Compendiacensis dicitur. Quod vir Domini audiens, omnipotentem Deum, qui facit mirabilia solus, sincero corde glorificauit, séque iturum, vt populus petebat, veraciter promisit. Ordinatis ergo ibidem Ecclesiæ ministris, supradictum cum discipulis adiit locum. Ibi etiam Ecclesiam in honore sancti Michaëlis Archangeli consecrauit, & Ecclesiastico ordine nobilitauit. Cúmque per aliquod tempus ibidem degeret, & populorum errata prædicabili castigatione emendaret, conuenerunt ad eum vndecumque discipuli eius, quos illas in partes ad prædicandum transmiserat. Quibus venerabilis Pastor salutaris fluenta doctrinæ affabili effusione propinabat, & vt parsimoniali obseruatione ad sanctarum arcem virtutum conscendere niterentur, honestâ vrbanitate mirabilis facundiæ hortabatur. Ascendebat siquidem in cordibus eorum perfectissimum & saluberrimum amore cęlestis patriæ prædicando illis Helisiam iocunditatem perennis gloriæ. Suadebat vtique eis, quò terrena flocci pendendo desideria, Christo Regi toto conamine, totáque virtute, semotâ vtique simulationis technâ militarent, vt ab eo absque vlla cunctatione splendidam perpetuæ felicitatis coronam perciperent. Prędictus interim Iudæus Iudæorum nequissimus, quod de carnali filio crudeliter fecit, de spirituali patre eiusdem filij iam Martyris, beati scilicet Lucij, omnigenis facere nisibus gliscit, vt qui malignâ persuasione interfecit sanctum Martyrem, dolosâ machinatione beatum occidat Austremonium. Magnificus nempè Antistes Austremonius magnoperè cupiebat, vt diximus, per martyrij agones victorias consummare triumphales. Quod sancti diù discipuli perspicaci curiositate animaduertentes, indicare student magistro, quòd isdem nequam populus de ipsius interitu totâ mentis auiditate pertractaret, dicentes illi: O ter quatérq; beate Domine Pater, num ignoras huius vesanæ gentis Iudaicæ perfidiam in tui grassare perniciem? Certè quod fatemur, vt palàm sit tibi, noueris hunc cœtum malignum suis machinationibus dolosis paternitatem tuam ocyùs extinguere velle, & si fas sit, nomen tuum funditùs à viuentibus aboleri velle. Vnde, vt tui curam agere magnoperè digneris, sancte Pater, oramus: quia in huius insanissimæ gentis dolos te incidere valdè pertimescimus. Nouimus enim, quia qui cæli terræque Rectorem carne visibili mundo apparentem interficere non sunt veriti, fortè nec tuæ miserebuntur reuerendæ senectuti. Et te

oscula pacis, eisque paternali affectatione valedicens, Episcopali etiam authoritate benedixit, & post benedictionem hæc affamina intulit: Sequimini, inquiens, me, fratres amantissimi, non incessu pedum, sed sacrâ imitatione, quâ Dominum IESVM docui certatim esse sequendum. Tenete, quæso, formam doctrinæ illius, quam, me docente, didicistis. Non vos frangat vllus terror mundanæ potentiæ, neque occupet labilis amor execrabilis philargyriæ, nec infaustæ colluuio distentet gastrimargiæ. Sed & inter prospera & aduersa viam tenete regiam, quo nec prospera vos insolenter extollant, nec aduersa turbabiliter dejiciant. Seruando itaque almæ fidei salutare propositum, capietis æternæ remunerationis præmium. His dictis, beato iussit Nectario, vt prædicamenta veræ salutis Antrambensi studiosè ministraret populo. Ipse verò cœpit protinùs remeare ad supradictum Monasterium, assumens secum beatum Mammetum tantùm, Diaconum suum. Cúmque Monasterio adpropinquassent, in quodam termino distante vno & eò ampliùs stadio, B. Austremonius orandi gratiâ substitit, flexísq; in terram genibus diutissimè orauit. Pollente etenim fide, fidissima illius mens perennis conscia coronæ, indicibili inflammabatur amore perpetualis gloriæ. Non dubitabat etiam pro Christo sustinere quicquid non solùm tormentorum Iudaica, verumetiam omnis humana poterat sæuitia excogitare. Iam quippe mundo altior, magis de triumphali victoria in Christi fiducia, quàm de senilis corporis meditabatur agonia.

Intereà prælibatus Iudæorum Princeps, missis in via latenter exploratoribus, præstolabatur aduentum eius. Vt autem eum aduenisse comperit, ipsis innotescentibus, occurrit illi in prædicto loco cum suis complicibus. Mammetus verò Diaconus eius, vt vidit illos occurrere, timore perterritus, beatum reliquit Austremonium. Non longè quidem ab eodem loco quandam ingressus est speluncam. Et quia sanctum Antistitem metu passionis solum reliquerat, deinceps à conspectu hominum remotus, in eadem spelunca solitariam duxit vitam. Christi verò miles Austremonius à Iudæis comprehensus, pro fide Christi flagris atrocissimis cædebatur. Sed illata sibi tormenta sentire non poterat, quia CHRISTVM IESVM suo semper in ore habebat. Et quia fides in eo mirabiliter pollebat, Christum pro quo patiebatur, negare non poterat. Cúmque diù vexaretur, apparuit illi Angelus, vt pio solamine eum confortaret. Austremoni, inquit, gloriosissime Præsul Christi, ne frangaris supplicio, sed magis gratulare de præmio, quod mox percepturus es in cælesti palatio. Expectat nempè te mirabilis Angelorum cœtus, cælestium quoque Virtutum exercitus, candidatus etiam Martyrum Chorus, in quo semper lætaberis perpetuâ gloriâ decoratus. Hâc itaque consolatione perceptâ, athleta Christi Austremonius, ac si nouus prœliator nouitate glacialis perfusus lætitiæ, ouanter agonizabat in certamine. Senilia quidem eiusdem corporis membra inter dirissima carnificum verbera virtute pollebant robustissimâ. Mens quippe felicis patientiæ conscia, murmure carebat ac querimoniâ. Non enim auferebat immanissima ab eo lictorum vesania fiduciam tripudialis victoriæ, quia corroborauerat mentem illius altissima virtus diuinæ potentiæ. Felix vtrique palæstra, in qua Christi athleta fideliter decertat, quo desiderabile trophæum æternæ glorificationis obtineat. Pertimescit interim nefandissimus Princeps, ne tam crudelis in sanctum Austremonium sæuitia Christianis circa manentibus ab aliquo viatore nuntietur; & ideò præoptat illum ocyùs occidere, ne fortè à fidelibus viris per vim rapiatur. Quod etiam identidem sanctus Antistes metuebat, ne glorioso diademate martyrij diù desiderato, breui temporis spatio frustraretur. Simile etenim desiderium habebant sceleſtissimus Princeps Iudæorum, & magnificus Christianorum Antistes, sed dissimili conditione. Ille quidem, vt fetuum Dei extingueret, & vniuersalem Ecclesiam de interfectione tanti Pontificis mœstificaret: Iste verò, vt inclyto martyrio cæli decoraret palatia, & Ecclesiam Christi triumphali splendificaret victoriâ. Iubet ergo timidus ac detestabilis Princeps præuaricali censurâ sanctum Dei Antistitem capitali velociùs puniri sententiâ. Traditur denuò crudelissimis carnificibus, insuperabilis Christi miles hinc inde impellitur, iteratáque subsannatione illuditur, & illudendo terratenus prosternitur. Cúmque in terra genua fixisset, gladiator super eum stetit, capútque illius gladiali secamine amputauit. Inde verò velociùs recedentes, almum caput venerandi Martyris secum detulerunt, & in puteo, quo nefandissimus Princeps iam pridem suum projecerat filium, iactauerunt. Mirabilis quidem Deus, qui in sanctis suis ammiranda

valdè exercet magnalia. Vt enim ostenderet quantæ sanctitatis, quantique meriti venerabilis Antistes & Martyr insignis fuerit, mirabili cum virtute signorum mirabiliter honestauit: Nam eodem momento, quo abscissione gladij sanguis ex eius capite fluxit, sub pedibus illius fons aquæ de terra prorupit. Mirabilis quippe productio fontis, euidenter testimonium suæ indicat probitatis. Tellus quippe ammirandum ac probabile dedit iudicium, cùm sanctus Austremonius suo sanguine purpuratus migrauit ad cælum. In qua etenim hora eius anima est egressa à corpore, hymnidicis stipata choris, Angelorum obsequio in specie columbæ visa est ad cælestia deportari. O virum omnigenâ laude dignum, cui, iubente Domino, famulatur militia Angelorum! O Martyrem almifluæ venerationis gloriâ sublimandum, quem Dominus IESVS censuit super omnia bona sua constituendum! De quo tripudianter exultat mirabilis concio Patriarcharum, cui plausibiliter congaudet clarissimus ordo Prophetarum, quem sublimiter honorat chorus Apostolorum, qui etiam in glorioso cœtu residet Martyrum, laureatus splendido diademate virtutum. Felix pro certo Aruernica regio, quæ tanto gaudet Patrono, cuius etiam gloriali semper adjuuatur merito, & præsidiali munitur patrocinio. Dignum itaque est, vt beatum Austremonium omnis veneretur mundus; quia de illo gratulatur in cælo vniuersalis sanctorum exercitus. Nuntiatur intereà discipulis, athletam Christi Austremonium à perfidis Iudæis esse interfectum. Proh dolor! quis potest expedire quantus mœror, quantúsve luctus pariter & gemitus discipulorum irrepsit corda? nimirùm, quia extincta erat corporaliter lampabilis eorum lucerna. Curritur etenim cum magna cordis mœstitia, cum summa curritur diligentia, vt sciatur quò sint posita sancti Præsulis ac venerandi Martyris membra. Inuenitur verò tandem sanctissimum corpus absque capite, afficiuntur inde proculdubiò intolerabili mœrore pariter & angore. Impletur protinùs cælum lamentabili clamore, reboant hinc inde voces mœstifico plo-
» ramine. Inter querulos denique planctus tali etiam vsi sunt famine: O beate Austre-
» moni, vt quid inter naufragia sæculi gregem tuum tam citò reliquisti? O sanctissime
» Pater, cui nos regendos, & salutari normâ instituendos commisisti? Quis noster erit
» amodò pastor, ac dux? Quis tam strenuus doctor, ac præcipuus? In quo prudentia-
» lis inueniemus consilium probitatis? in quo gratissimum solamen intimi amoris? in
» quo prædicabilem exhortationem veræ Religionis? Tu qui es, vt ait Dominus IE-
» SVS, splendida lux mundi, qui etiam per mortem carnis mundum vicisti, in nomi-
» ne eius sis memor nostri, vt te possimus sequi ad gloriam cæli, quò te sequendum sæ-
» piùs monuisti. Student intereà vti res gesta erat, VRBICO quantocyùs mandare Episcopo. Qui cùm cognouisset Magistrum suum ab impiis Iudæis fuisse interemptum, indicibili permotus tristamine, aggregatâ illicò Cleri ac populi multitudine secum, expeditâ viatione, ad Iciodorum peruenit Monasterium. Discipuli verò corpus sanctissimi Martyris in Ecclesiam ab eo in honore sancti Petri dedicatam cum condignis officiorum muniis detulerant. Dolent præterea detrimentum ablati capitis; sed protinùs è regione callis recentia intuentur vestigia sanguinis. Cúmque eadem prosequerentur vestigia, venerunt vsque ad puteum, & cognouerunt in eo fuisse projectum caput sancti Martyris. Sed is, cuius moderamine sæculorum ordo decurrit, suorum vbique fidelium curam gerens, religiosos citissimè præparauit viros, qui pretiosum caput ab aquoso eruerent domicilio, & meliori reconderent mausoleo. Repentina námque huius facti opinio peruolauit ad omnium aures Aruernorum. Factus quoque est concursus populorum repentè, concordi vnanimitate plan-
„ gentium pariter ac lugentium. Qui sunt illi, qui interfecerunt Pastorem nostrum?
„ tollantur de medio Christianorum. Episcopus interim cum Clero triumphales exequias beati Martyris solemni peragit voto. Discipulorum quoque chorus hymnidicas preces fundendo, sanctum Martyrem commendat omnipotenti Deo. Miscetur quippe luctus cum iubilo vocis, perstrepit ejulatus populi valdè plangentis, & inter canoras modulationes hymnidicæ iubilationis ad locum deportatur polyandrij venerabile corpus S. Austremonij. Illius etenim glorificabile corpus in Cœnobio Iciodorensi sepelitur præcisi in loculo lapidis. Quo peracto, tanta cœperunt ad huius egregij Martyris loculum micare virtutum insignia, quanta nullius valet effari lingua viuentium. Nam & ex aqua putei illius, quo sanctum caput est projectum, multitudo languentium fideliter hauriens, meritis sancti viri ab omni eruebantur incommoditate, optatæque reddebantur sospitati. Singulis quoque annis, eodem die quo bea-
tus

rus Martyr relinquens tettena, penetrauit sydera; eius putei lympha ab imis supergrediens, sua mirabiliter videbatur humectare ora largiflua, & quasi inundantem sancti Martytis designans vittutem. O beate Austremoni, quàm dulee mihi est, pietatis & humilitatis gratiâ, tuum flere martyrium! quàm charum est, amoris & honoris eausâ, ruum laudare triumphum! quia sicut in vtroque polles laudabilis, ita in vtroque refulges mirabilis. Te quidem honorate laudifluum est, quia omnis qui te solenniter honorat, CHRISTI IESV mirabilem potentiam, qui te glorificauit, sine dubio magnificat. Te enim exorare proficuum est, quia inde optabilis impetratur delictorum venia, & cælestis adipiscitur gratia. Nunc verò securus de teipso, sisque de eollegio tuorum sollicitus seruulorum, vt tuo fulti suffragamine, mereamur de vitrute in virtutem proficere, quo Deum deorum in Sion securi possimus videre. Omnes etiam, qui tuam solemniratem humili concelebrant deuotione, præsentiali fruantur pace, & perceptâ delictorum temissione, tecum glorientut æternâ clarificatione. Compleuit igitur beatus Austremonius gloriosum agonem suum, die Kalendarum Nouembrium, anno à Passione Domini nostri IESV CHRISTI 64. Rege Regum regnante, cui est honot & glotia in sæcula sæculotum. Amen.

Gens inimica bonis semper Iudæa nefanda,
Astutam vulpem vapido sub pectore portans,
Diximus vt suprà, vestrum hunc furibunda patronum
Tradere molitur morti pro nomine Christi.
Principis instinctu, qui natum lumine vitæ
Audax priuarat, vacuans vitalibus auris.
Ergo patens miles capitur, trahitúrque cruentis
Iudaicis manibus tragicali sanguine dignus.
Sicque diù tortum confortans Angelus inquit
Cælitùs apparens ad letha, Dei venerande,.
Regi dilectus supero, gaudere memento.
Gaudia percipies nullo labentia fine.
Redditur his dictis Sanctus constantior almis,
Non trepidans Christi nomen sublime superbis
Proclamare senex Iudæis, donec ab ipsis
Attritus pœnis pro Christo sponsè tetendit
In terram genibus prostratus flexile collum.
Cui super assistens ictu deliberat vno
Ceruicem capitis gladiator plectere sanctam.
Sic quoque summa poli conscendens, clarior astris
Astas in arce puregis iam victor Auerni.*
O quàm laude sacrà cælis terrisque colendus
Martyr hic egregius, quem Christus censuit almo
Pro meritis decorare libens diademate cælo.
Dignus laude quidem, quem laudans agmina cæli,
De quo mundus ouans exultat ritè patrono.
Summa Creatori nostro sit gloria semper,
Die Kal. Nouembris gloriosa vota reddantur,
Sexageni quatérque anni à Christi morte dicuntur,
Præsulis Austremonij ad gloriosum vsque triumphum.

Denique muniis exequiarum expletis, VRBICVS Episeopus conuoeans ad se ciuitatis Senatotes, regionísque Primores, indixit illis vt detestabilem Iudæorum Synagogam cum suo Principe absque dilatione comprehendetent, & quicumque ex eis fidem Christianæ Religionis mallent obseruare, doxoloco catechisati in scrutinio, salutari abluerentut baptismatis gutgite, ac pto Christi amote permitterentut viuete. Qui verò pertinaci renuissent infidelitate, pœnali mulctarentur mortis damnatione. Cuius placabili edicto mox parentes comptehensi sunt Iudæi execrabiles: quibus comprehensis, ptæconariâ voce clamatum est, vt vnum è duobus eligerent, aut Christo Regi militate, aut mottis supplicia luere. Illi námque qui vocem Angeli audietant, dum beatus agonizabat Austtemonius, in certamine dicentis: Austremoni, ne frangaris supplicio, sed gratulare de ptæmio, quod mox percepturus es in cælesti palatio; Ammirabile etiam videtant signum, quando caput eius

est amputatum; fontem scilicet aquæ de terræ visceribus fuisse diuinitùs productum, pollucibili volnptate crediderunt, aliísque quamplurimis credere persuaserunt. Qui verò in sua remanserunt perfidia, iustissimâ dirissimæ mulctationis afflicti pœnâ, transitoriæ mortis pertulêre tormenta. Postquam temporalia multimodæ vexationis ac macerationis verbera, vacua & lacerata relinquentes corpora, diuino examine damnati, pœnalia petière tartara, luituri horrida perpetuæ mortis supplicia. Quibus ad nihilum redactis, cœpêre religiosi viri, diuini amoris zelo feruidi, eundem locum, quò sanctum Martyrem tumulauerunt, summo cum honore venerari. Multíque ex longinquis regionibus aduentantes, magis beati Martyris Austremonij expectabant suffragia. Cuius ope freti, & munimine fulti, quacumque incommoditate detinebantur, eruti, sani & alacres ad propria reuertebantur. Multis itaque prædiorum largitionibus, haud prolixo temporis interstitio idem excreuit locus, intantùm etiam vt ex plurimorum abundantia sumpruum plurimæ circa ipsum Cœnobiorum Ecclesiæ construerentur. Quod itaqne assertionalis antiquitas prisco patuli notaminis in culmine testatur, ipsa quoque operosa facies pauimenti pluribus in locis euidenter fatetur. Quodam igitur tempore Quadragesimę, cùm Sacerdos diuina ex more celebraret mysteria, beatus Austremonius (mirabile dictu!) de suo, cunctis qui aderant cernentibus, exiit sepulchro; & procedens ante Altare, eleuatâ iuxta morem Episcopi, manu dexterâ, Sacerdoti, omníque populo benedixit; ac benedictione completâ, ipsis videntibus, ad proprium regressus est sepulchrum. Permansit autem sanctæ Religionis cultus, honoris etiam status eiusdem loci, quousq; permittente iustissimâ Dei omnipotentis censurâ, propter innumera hominum facinora, paganorum grassata est longè latéque sæuitia. Cuius feritatis immanitate multæ ciuitates sunt depopulatæ, plurima castella funditùs destructa, Monasteria solo tenùs diruta, & quæ tunc erant hominum habitacula, facta sunt præ nimia vastatione ferarum cubilia. Per idem tempus Iciodorense Monasterium laudabili plurimatum stipamine Ecclesiarum prædicabiliter vallatum, ferali barbarorum manu noscitur fuisse depopulatum, penitúsque subuersum. Quâ tempestate etiam antiquiores Monachi, qui sciebant vbi & qualiter erat conditum venerabile corpus S. Austremonij Præsulis, rupto Parcarum stamine, tenuêre vias vniuersæ carnis, sicque remansit incognitum eiusdem S. Martyris sepulchrum. Recolenda tamen sui nominis memoria posteris semper fuit nota. Sopito verò turbine bellorum, ac redeunte pacis tempore, vbi tot quondam fuerant Monasteria, duo reparantur Oratoria, in quibus illi qui remanserant, diuina implebant officia. Quomodo verò eadem strages, tragœdiarúmque funestæ clades gestæ sunt, qui nosse pleniter cupit, recurrat ad librum, quem de Germanorum gestis nouerit scriptum. Námque, sicut inibi refertur, postquam flagitiosissimus Rex Theodericus regnum Francorum peruasit, nimiâ ardens crudelitate, simúlque cupidine, Gallias, & Aquitaniam, Papiámque ciuitatem, vnà cum Langobardia, violentâ peruasione cœpit; & vt valeret solus potiri regna peruasa, bellum cum fratribus egit apud Viennam, antiquissimam vrbem; in quo bello fratrem superauit, nec nónque occidit. O auri sacra fames, quid non cogis agere mortales? quæ hunc miserum venenosâ radice totius iniquitatis ita lethaliter infecisti, vt hoc agere præsumeret quod facere verentur belluæ. Sed eius exercitus pertæsus diutinâ expeditione, & præliorum labore, in Ducem suum arma parant conuertere. Qui veritus ne regno cum dedecore priuaretur, atque truculentæ neci datetur, conuocans quosque Proceres sui exercitus, tali hortamine eorum itam fregit, & animus eorum tali ammonitione cupiditatis suæ vinxit: » O fortissimi & inuictissimi milites, omnium laborum immemores, iam ad cupiendarum » multarum prædam præparamini, qui nunc vsque fame & algore, necnónque bellorum » inruptione nimiùm laborastis. Eoquippe vobis terram prætendam diuitem auri » argentíque metallis, omniúmque frugum ferrilem. Quâ peruasâ, è vestris cordibus memoria pristini laboris recedet funditùs. Sícque Aruernis ingressus, Monasteria & Ecclesias solo tenùs, vt iam prælibauimus, coæquans, nimiâque grassatus nequitiâ, Briuatensem vicum, sicut in libro Miraculorum beati Iuliani legitur, irrupit, & concupiscibilia quæque disrupit, neque sacræ ædi pepercit. Indéque progressus, Iciodorense adiit Cœnobium, & eum pristinâ gloriâ, sicut eadem passio docet, spoliauit, & ad solitudinem redegit. Aruernis quoque ciuitatem obsidens, se capere ratus, nutu Dei propriâ spe est frustratus. Sed ne stratematicon videamur texere, his

omissis, ad propositum, vnde euagati sumus, Altithroni iuuamine reuertamur. His ita gestis, Dei fideles, licet rarissimi, qui remanserant, duris silicibus, vel præruptis montibus, seu abditis cuniculis tutamine defensi, ne Dei cultus funditùs in eis deperiret, Oratoria pro capacissimis Basilicis, pro suo modulo restaurare cœperunt, cùm funditùs omnium Monasteriorum cultus Aruernis positorum deperisset. Sub eodem ferè tempore quidam vir illustrissimus, cognomine CAVTINVS, Archidiaconatus functus officio, Iciodorensem locum suscepit ad regendum. Cuius temporibus cernentes plurimi sedatam tempestatem iamdictam, authorem pacis Dominum non vt oportuerat glorificauerunt, sed apponentes secundùm Psalmographi dictum, iniquitates super iniquitates suas, eum magis ad iracundiam prouocauerunt. Quibus meritò sic contigit, sicut olim Ægyptiaco populo. Cuius omnia germinantia postquam grando consumpsit, quicquid fuit reliquum, locusta superueniens corrosit; & vt per Prophetam dicitur, *Residuum grandinis comedit bruchus, & residuum bruchi comedit locusta, vastauit rubigo.* Statimque subinfert: *Expergiscimini miseri, & flete.* Nam quicquid Deo odibilis reliquit Theodericus, postmodùm gens Wandalica nimiùm effera, de vagina suæ crudelitatis egressa dissipauit. AVITVS autem successor beati PROIECTI, auferens ab Iciodoro corpus beatissimi Austremonij, iuxta corpus sui antecessoris, sicut in ipsius translatione pleniter referendum est, Wluico transposuit. Sed Deus omnipotens colla Regum Francorum iugo suæ fidei subjugauit, victoriámque eis clementi dignatione contra barbaros concessit: sicque ipsorum, cæterorúmque virorum saniori mente viuentium, & probitati operam dantium suffragamine paulatim mater Ecclesia, quæ ceu homo ignobilis inculta manebat, pristinum decorem cœpit resumere, & suum infortunium pedetentim abiicere; sacráque Religio certatim augmentum resumere. Inter quos Reges, vnum diua sublimitas prælegit PIPINVM cognomine, qui sicut Titan suo iubare, laricomorúmque vibratione, tetrum tegimen nebularum facessit & detegit: ita suo auxilio & labore nocuum destruxit, & proficuum, immò salutiferum cultum auxit. Cui venerandus Rex, nimiúmque solers & industrius, Deo gratam iussit aggregari Synodum, in qua fuère Præsules clarissimi, & Comites innumeri. Cùm his ergo iamdictus Rex plurima, prout diuina sublimitas concessit, de fide sanctæ Trinitatis contra Deo contrarios hæreticos disputauit, & incorrigibiles quosq; de suo regno cum suis complicibus exturbauit. Aperto quoque demùm proprio ærario, infinita munera Dei fidelibus pro suo libito ad restaurationem Ecclesiarum, & sartatectorum reparationem deuotissimè contulit. Huic sacratissimo iure interfuit præuius ROTGERIVS, Dúxque maximus Pitagoreæ linguæ probatus, & signifer egregius.. Hic ortus ex Francorum genere, clariórq; Agamemnonio germine, in Curia supradicti Regis altus est nobiliter; qui moriente Aruernorum quodam Comite, nomine HECTORE, à Rege sæpefato EVFRASIAM eius suscepit sobolem, cum qua celebrans dulces hymenæos, omnia quæ patris ipsius fuerant, suscepit iure. Hic ergo inclytus Comes locum maximum in honore Domini Saluatoris construxit, quem KARROFVLVM; quasi ob ofulam dignitatis KAROLI, eius patre iam defuncto, ipsius Karoli amminiculo onoma indidit. Cui loco castrum, quem Incissam-petram vocant, vt condigna repocia ab ipso mundi Saluatore mereretur percipere, tribuit, quem cum iamdicta Eufrasia, iam nominato Hectore iure hereditario adquisiuit. Sed his omissis, cœpta gradiamur semita. Abbates igitur, qui regiæ majestati aderant, ab eo perceptis maximis muneribus, quique gratanter ad propria rediêre: inter quos extitit quidam præclarus, ipsi Regi admodum dilectus, nomine LANFRIDVS, qui omnigenâ prece sibi tribui poposcit almi Austremonij corpus, quem diù continuerat humatum Vvluicense Cœnobium. Nil iam coniiciens Rex; nomine fisus amminiculo*, sacrum merito à terrigeno cespite aufert, ac subito* cælibatum manibus laudabiliter sustentatur. Præterea tres pueri vultu decoréque parili, ac venustate luculenti, sertis religatas inuicem manus, rosarúmque speculis redimiti, ad exequias conuenère: quorum vnus peplum apprehendens, subinde ceruical operto, non illic vbi occiput, sed vbi discriminat sinciput, manum iniiciens, tres rosæ flores tulit: videlicet prima, sacram ferre hæredem; secunda, lætos vernulis afflare honores; tertia; vim superam in præsidium incunctanter coaptandam*. Hi soris sunt simul. Quod superi voluêre, licet de pectore fixis. Sed nunquam mage, velle disparamus. Paretur præcluibus locus aptus vt olim. Post hæc signifero Regis monstrabat, partésque viri-

citi, honorationis celsæ affectatione. Pernix in vallibus triumphat Ianuatius cauis. Cantemus, atque amemus. Nunc vos pudici, nostra cum vestra laude iungite. Sub cespite soma, honorabili voto medio aquis. Cuius summa plaga Meridiani Flauiacus adornatur. *Expliciunt gesta & passio sancti Austremonij Episcopi & Martyris.*

INCIPIT REVELATIO CORPORIS BEATI AVSTREMONII.

Post longæua annorum curricula, quo gloriosus, totóque orbe nominandus Martyr Domini AVSTREMONIVS in palæstra Cedar huius, cuius incolarum orthogibra à Paradisi sede lapsus, suis iure hæreditario dimissa filius, cum diabolo felici confligens congressu, consummato brauio atque agone martyrij, cęlestia victor conscenderat regna, eiúsque sacrosancta sômata vili sub cippo in Iciodorensi quieuerant humata Cœnobio, contigit dissuetudine longâ malorum, hominum crescente miseriâ, eiusdem piissimi Patris corpus seruitio priuari condigno, oblita innumera beneficia, quæ isdem ibi egerat degens in hac vita. Ideóque libuit diuinæ sublimitati mundo palàm facere, qualis, quantúsq; esset isdem Martyr, cùm eum tali modo voluit innotesci. Non enim poterat lucerna igne S. Spiritus vehementer accensa, sub modio reponi, sed supra candelabrum eleuari; vt omnibus qui in domo Dei sunt, lucere valeret. Atduam igitur Aruernicæ sedis cathedrã Præsul pro suo modulo Dei fultus amminiculo tunc regebat, qui, vt reor, quodam felici præsagio pro ipso suo opere, in quo prudens extitit, CAVTINI nomen sortiuit. Námq; isdem antequam Pontificali sublimaretur throno, Ecclesiam, in qua, vt iam diximus, vili sub gleba, & humili sub cespite cæleste illud & pretiosum latebat thesaurum, in suo Archidiaconatu regebat. Igitur dum quadam nocte in lectulo Cellæ suæ, quæ huic Basilicæ erat contigua, temporibus pressis decumberet, aure capessit clarissimum, sed tamen tenuissimum sonum quarũdam vocum laudes Deo resonantium: qui continuo metu perçitus, strato semet excutiens, attonitúsq; quod hauserat aure, gliscens cognoscere oculis, confestim aspicit interiùs, cernítq; eundem templum magno radiare fulgore, sed non materiali lumine. Hæsitabat námq; intra se quid hoc esset. Cella quippe ipsius adeò tenebat fastigia celsa, vt cœnaculum fenestris templi esset aptatum. Et ecce, iuxta tumulum cælestem cernit assistere militiam, radiantem supra Solis iubar, salutifera crucis vexilla in manibus tenentes, cereósq; gestantes vltra solitum morem fragrantes. Podera quoq; & ciclades, quarum amiciebantur tegmine, niuium superabant candorem, omnísq; musci balsamíq; odorem: qui quantò eandem visionem curiosiùs cupiebat cernere, tantò eius visus hebetabatur splendore. Credo virturem fore Angelicam, quæ ad tumulum B. Martyris excubias celebratura conuenerat. Cùm verò illa almifica discessisset turba, ipse ad se rediens, facto mane aduocat

» socios & ciues. Tùm inquit: O nugeceleriui * in hac Basilica cur deperiit reuerentia

» Patris nostri, & cur est frustratus seruitia alumnorum eius solertiâ tot per sæcula ipsi

» dignè exhibita, vestrâ torpente ignauiâ? Quo dicto, thecam Martyris iubet vallari cancello, & postmodùm honore excoli maximo. Ex hoc ergo si frequens oratio super tumulum Sancti deuota fundatur, auxilia ab ipso sacro Antistite semper impetrantur. *Explicit reuelatio.*

INCIPIT EIVSDEM PRIMA TRANSLATIO.

Igitur non post multum accidit temporis spatium, vt Vvandalorum gens crudelissima, suam cupiens augeri famam, dilatate & gloriam, vniuersam penè vt inuaderet Galliam. Quæ vrbes destruens, castra euertens, Ecclesias dissipans, Monasteria, villásque depopulans, maximam stragem Christianorum faciens, nullum propriâ vlteriùs sinebat potiri vitâ, quem in sua poterat reperire præsentia. Cuius persecutionis tempestate, præclara vrbs Atuernica, licet multis floreret pompis, & robustorũ virorum defensaretur gladiis, turrium murorúmque tutaretur propugnaculis, euitare non potuit, quia diuinis destituebatur auxiliis, eò quòd needum, vt oportebat, authorem honorificabat suæ salutis. Sunt enim hactenùs in monimentum priscæ ipsius nobilitatis, murorum tantùm signa celsa leuantes fastigia, non ad aliud vtilia. Ecclesiis quoque eiusdem pagi penè solo æquatis, contigit, heus proh dolor! eundem locum,

quo sanctus Domini Austremonius quiescebat, desolati, & ipsum pretiosissimum margaritum Regis æterni diademate aptum, veneratione hominum funditùs priuari, & quod priùs ignorantia, hoc ei postmodùm, quod grauiter est gemiscendum, Sacerdotum egit ignorantia. Námque tunc temporis beatus AVITVS, vir strenuissimus, Præsulatum gerebat Aruernicæ sedis: qui præteritorum flagellorũ reminiscens, atque mœrore tabescens, illius Boanargis valdè animabatur famine, quo nos dicit per multas angustias & tribulationes regnum Dei oportere intrare. Cùm ergo orationi dans semper operam, fessa membra commendasset quieti, in vna noctium adest ei mediæ noctis in libramine, vir in visu viuido vultu, canis decoratus, oculis ardentibus, ingressu mirabilis, aspectu terribilis, qui sic infit: Et heus tu, inquit, cur ignauiâ torpens somno deprimeris, mœrotéq; confectus tabescis? Et cùm magnum apud Deum habeas patronum, qui omne quod ab eo petierit, dicto citiùs facillimè impetrare possit; eo neglecto, fractum eius, aliorum scilicet Sanctorum auxilia requiris? Námque pro certo noueris, quia quamdiu eius beatissimum corpus veneratione debitâ caruerit, tua apud Deum deprecatio effectum minimè perceptura erit. Ergo impiger surge quantocyùs, & alibi eius sanctissimum transfer corpus; quia quæ huic ciuitati accidit pestilentia, hâc maximè fuit ob causa. Nam vt certior tibi meus fiat sermo, à loco qui vocatur Iciodorus, Vvluico Cœnobio beatiss. Austremonij gloriosissimũ defer corpus, vt per eius gloriosissima merita, humano generi ianuam suæ misericordiæ aperiat Deus. Quâ visione perspectâ, Præsul memoratus à stratu exurgens, omnipotenti Deo gratias reddidit, Fratrésq; aduocans, omnem textum huiusce visionis per ordinem narrauit. Aggregatâ itaq; vtriusq; sexus haud modicâ plebe, adiit locum quo sanctiss. corpus quiescebat, iunctis sibi pariter Monachorum Clericorúmq; cateruis. Supplicatâ itaq; altithroni clementiâ, cùm iubente Præsule, vrnâ vbi S. Martyris artus quiescebant, aperiretur, & exinde sanctum corpus leuaretur, tantæ suauitatis odor inde est exortus, ac si aromata multa & balsama ibi spargerentur: intantùm, vt omnes qui aderant, faterentur eum Paradisiaco illo nectare dulcedinis perfrui, quod sponsa postulat lætabunda: *Trahe me*, inquit, *post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum*. Leuantes itaq; S. Martyris glebam cum hymnidicis cantibus, & populorum plausibus, perueniunt, comitante Deo, in quoddam, non dicam puellarum, sed pullarum Monasterio; quia nigredinem, quam habitu gestabant, comitante diabolo in corde gerebant, ibiq; diuertuntur hospitandi gratiâ. Ipsum quoque Monasterium constructum fuerat in honore peccatricis Mariæ, & Marthæ sororis. Tùm ille chelydrus, qui Adam primigenam à florigera sede depulerat, quique omnis bonitatis semper nouit esse contrarius, totiúsq; charitatis inuidus, recurrens ad solita fidissimáq; sibi arma, immittendo se in aliquarum sororum cordibus, linguâ vipereâ talibus conuiciis lacerare sanctum non timuit corpus. O, inquit, Fratres dilectissimi, illud corpus quod attulistis exanime, dicite cuius sit, vel quo censeatur nomine. Quibus responsum est à Fratribus: Hoc, inquit, corpus venerabile quod cernitis, sanctissimi pro certo noueritis fore Austremonij præcellentissimi Patris, primi & summi Aruernorum Præsulis: quibus illæ, vti dæmonibus plenæ, Istum, inquit, vestrum Austrebodium quem dicitis, quantociùs vobiscum auferte, & hinc recedite; quia nisi hoc citiùs feceritis, non absque magno vestrorum detrimento iniuriati recederis. Hæc autem dicentes cum magno furore, aliáque plurima conuicia in Sancto Dei iaculantes, propriis non claustris, sed antris se abdunt. Altitonans ergo, qui nil inultum abire patitur, quique per Prophetam terribiliter dicit: *Nolite tangere Christos meos*, id est Reges & Sacerdotes, *& in Sanctis meis nolite malignari*. Itémque: *Qui vos*, inquit, *tangit, pupillam oculi mei tangit*; ipsarum damnabilem nugacitatem adeò voluit terribiliter percelli, & austerè vlcisci, vt hæc audientes, vlteriùs nequaquam audeant in Sanctos Dei vlla conuicia rabido ore proferre. Nam aliæ earum à dæmonibus captæ, aliæ propriis laqueis necatæ, aliæ etiam febribus & dissenteriis consumptæ: nonnullæ vtique profluuio ventris laborantes, & cum ipsis stercoribus propria exta digerentes, vermibúsq; scaturientes, interemptæ; cunctæ ex hac fragili vita infra breue spatium temporis infeliciter migrauêre. Sicque completum est in eis quod in lib. Sap. scriptum est de impiis: *Duplici*, inquit, *contritione contere eos, Domine*. Post non multum itaque temporis spatium, videns supradictus Pontifex eundem locum desolari, aduocans turbam Clericorum & laïcorum, præcepit vt iterùm amouerent glebam S. Martyris, & ad locum, qui vocatur Vvluicus, sicut ei diuinitùs, vt su-

prà iam dictum est, reuelatum fuerat, deferrent. Vigilatâ igitur nocte vnâ, & vigiliis ex more celebratis, cum gaudio & tripudio corpus S. Martyris auferentes, adduxerũt ad Cœnobium quod vocatur Vvluicus, vbi S. Martyr & Pontifex PRÆIECTVS iacet humatus, & iuxta ipsius bustum, S. AVSTREMONIVM locandum decernũt. Cúmq; inibi eius sancta membra diù quieuissent, nolens diuinitas geminum decus Ecclesiæ suæ, hæc videlicet duo magna luminaria vnius loci contineri angustiâ, placuit iterùm diuinæ majestati S. Martyrem ab eodem remoueri loco. *Explicit.*

INCIPIT EIVSDEM SECVNDA TRANSLATIO.

Opitulante Altithroni potentiâ, adjuuante clementiâ, iam nunc tempus instat, quo beatiss. Austremonij athletæ insignis ipsius obtentu pandatur translatio sacra. Est igitur locus antiquâ nobilitate valdè eximius, & religione præclarissimus, ab Aruernica vrbe decem distans millibus, vocabulo MAVSIACVS: quem locum antiquis in temporibus CALMINIVS construxit, Romuleæ vrbis Senator egregius; quémq; B. Petri Apostolorum Principis, paritérq; almi Martyris Caprasij insignituit pigneribus, auxítq; muneribus, & amplificauit agrorum possessionibus, datis simul & præclaris prædiis, cum seruorum mancipiis. Quem locum præfatorũ patrum sub honore sacrari iussit, scilicet vt quorum sacrosancta continebat pignera, ipsorum interuentu & auxilio suffragaretur per sæcula. Sed postquã almus Martyr Austremonius illuc Domino fauente est delatus, transiit ad gloriam ipsius sancti nominis, & vocabulum eiusdem Cœnobij. Cuius sacri Archisterij inerat Rector æternæ & feliceis memoriæ LANFRIDVS cognomine, qui tam Deo, quámque hominibus, omnimodis studebat placere; sicque imitari satagebat Martham, vt nequaquam negligeret Mariam. Eius cordi omnipotens Deus immisit salubre consilium, iuxta illud Apostolicum: *Omne*, inquit, *datum optimũ, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum*: scilicet vt cum sibi credito Monachorum grege adiret Regem serenissimum, domnum vtique PIPINVM, suppliciter exorans eum, quatenùs ei aliquem ex primoribus SS. Martyrum Aruernæ ciuitatis ad suum ei liceret transferre Monasterium. Præfatus autem Rex tunc temporis Aruernis ciuitate nimiis florens pompis morabatur, magnâ suorum Procerum comitatus cateruâ, & tam Germanorum, quámque Aruernorum stipatus frequentiâ. Idem verò Augustus audiens petitiones iamdicti Patris, vt probis libens semper aurem accommodabat dictis: simúlq; memor somnij quod pridem viderat, se quasi in excessu mentis Vvluico adesse, & ibidem orandi gratiâ Basilicâ B. Martyris Præjecti ingressus, videbat quoddam tribunal auro splendidius, à quibusdam personis venerãdi omnimodis habitus sancto altario superponi, sicque quendam Regem gemmarum, atque incredibili pulchritudine adeò præditum, vt innumerum cerostratum adstãtium lumina obnubilarentur eius majestatis ineffabiliter radiantis à gloria, ipso in tribunali sedere, & multa illi Sanctorum millia astare. Inter quos almus Austremonius togâ aureâ prætextus, stolâ comptus, planetâ indutus, ad quoddam iter explendum quasi paratus adstabat; & quem sibi eadem potestas socium huius itineris dirigeret, inquirebat. Ad quem: Socium, quem dilectissime requiris, hunc habeto, qui hùc modò orandi causâ intrauit, sicque honorificentissimus Pater dans manum Regi, extemplò egrediebatur. Cui isdem, quò tendere haberent, inquirebat. Sanctus verò respondit: Est, inquit, iuxtà locus domni & magistri mei Petri Apostolorum Principis honore dicatus, cognomine MAVZIACVS. Et hoc à Domino accepi in mandatis, vt sub mea tutela & munimine eum accipiam, & omnium quæ ibi geruntur, ipsiúsq; inspector & prouisor existam. Cúmq; hæc dixisset, crassis se sub nubibus contulit, & hæc visio ab ipsius Regis oculis disparuit: qui auditâ petitione Abbatis, alacer effectus, cum omni illa regia magnificentia, Episcoporum quoque & Abbatum, ac Clericorum haud exiguo numero, Vvluico aduenit, & de Sanctorũ corporibus illuc tumulatis sciscitatus, didicit B. Austremonium doctorem & magistrũ Aruernici ruris extitisse, & eius incolas ad fidei rudimenta conuertisse, & ab Iciodorense Cœnobio hùc delatũ fuisse; qui statim gaudio magno repletus, diuinóq; spiramine tactus, sicut Sapiẽtia protestatur: *Cor Regis in manu Dei est, & quocumq; voluerit vertet illud*: statim iubet Abbati vt celerem nuntium Fratribus dirigat, vt quantocyùs properent, & cum Dei iuuamine beatum sibi deferant Martyrem; qui statim cum ingenti exultatione festinantes, & ad indicium regiæ authoritatis IOSEPH ipsius Regis Apocrisiarium, qui post eius discessũ

Abba extitit Tiernensis Cœnobij, secum habentes, noctem illam peruigilem ducunt & sanctiss. Martyris thecam reserantes, ipsius sacratiss. corpus ad transferendũ educunt. Cùm ergo illud aperiretur mausoleum, tanta exinde fragrantia est exorta, vt omnium aromatũ excederet suauitatem. Vincebat enim Sabea, terebintenáq; thura: non ei æquari quibant, opobalsama, cassia, nec fistula, omniúmq; pigmentorũ genera. In crastinũ ergo Phœbo suo iubare aurea sydera obfuscante, terrísq; suum lumen serenissimè infundente, Rex inclytus diademate insignitus, & nobilissimo ostro tectus, cùm suo illo magnifico comitatu lætus adcurrit, totáq; protinùs regio obuiam venit, afferentésque inde S. Martyrem cum plausu & nimia alacritate populorum deferunt. Augustissimus verò Rex, adinstar Dauid Regis, qui olim ante Arcam Domini ludebat, oblitâ regali purpurâ, præ gaudio omnem illam insignem vestem lachrymis perfundebat, & ante S. Martyris exequias exultabat, ipsiúsq; sacratissima membra propriis humeris euehebat. Erat autem hiems. Ianus quippe tunc Februo locum dabat, & alterno tunc successu vicem ipse sumebat. Cúmq; læti & alacres iter carperent, subitò tantæ densitatis nix cœpit elabi, vt totum rus Aruernicum operiret. Et quod est mirabile dictu, per omne illud itineris spatium, quo sanctum corpus portabatur, nil omninò niuis cecidit. Credo, vt ostenderet Dei gratiâ salutem illi euenire regioni, B. meritis Martyris, & non vt impedimentũ generaret populis. Cuncti ergo ægroti, & hi, quibus natura negauerat lumen, vt S. Martyris loculum tangere meruerunt, salutem pristinam receperunt. Nam & hi gressibus receptis, incolumes sunt effecti, necnon & isti optatæ lucis sunt compotes facti, & multi alij sanitati redditi. Denique affatim vrgebantur eis innumera populorũ agmina, quousque ventum est ad Cœnobium, cui vetustus conditor MAVZIACO nomen indidit, eò quòd inter aquas conditus sit. Est námque idem locus intantùm fertilis & amœnus, vt penè nullius rei videatur indigus. Ibi ergo Deo fauente tunc B. Austremonius cum magno est honore locatus: in quo loco hactenùs tanta eius vigent beneficia, & florent merita, virtutúmq; per singulos dies incrementa, quanta nullius mortalium explicare valet lingua. Quæ si scriberentur per singula, forsan reor quòd à pluribus dicerentur apocrypha. Anno ab Incarnat. Do. nostri IESV CHRISTI DCCLXIIII. Indict. 2. regnante verò domno PIPINO anno 24 acta est hæc translatio. Eodem tempore imperabat Romanis Constantinus filius Leonis Imperatoris.

Explicit translatio secunda.

INCIPIT TEXTVS LIBRI MIRACVLORVM.

Insignia mirandorum actuum gesta, quæ Diuinitati placuit ostendere per gloriosum Martyrem Austremonium, Aruernicæ gentis Præsulem atque Doctorem in Cœnobio Mauziacensi, quo ipse humatus quiescit, nostræ non est facultatis retexere, quia humanæ capacitatis vires excedunt. Nam rerum opifex Dominus, qui nullius eget laude, post ipsius sanctiss. agonis triumphum, in præfato loco ammirandas admodũ peregit virtutes, ad comprobandum sui fidelissimi testis meritum. Simul & humana ratio inde percipiat suæ vtilitatis iugiter emolumentum, vnde virtutum cernit indesinenter oriri incrementum. Illorum sanè Sanctorum obtentu apud Majestatem summi Dei nos muniri credimus in terris, in quibus sic euidenter nitescunt prodigia virtutis.

Explicit textus.

INCIPIT LIBER MIRACVLORVM.

Erat quidam vir nobilis genere ex territorio Turonico, qui infandæ pestis quatiebatur dæmone: qui à caris & notis in Basilica beatissimi Martini Episcopi Turonensis deductus, ab eodem est dæmone liberatus. Sed exiens fertur clamasse: Quia huius Sancti « meritis expellor à te, scias te iterùm crudeliore spiritu inuadendum; à quo si denuò li- « berari volueris, vade Aruernis ad Monasterium Mauziacum, quo Austremonius Mar- « tyr quiescit, & eum tuæ salutis restitutorem esse cognosce. Cuius vocis effectus continuò subsequutus est, atque ab atrocissimo correptus dæmone, ad præfatum locum, quo pestifer spiritus eum ire docuerat, pergens, Basilicam sanctissimi intrauit Martyris: ante cuius tumulum cùm aliquandiù iacuisset, dæmoniacum virus cum misero euomens cruore, sanæ menti redditus est; ibique triduò gratiarum actiones Domino persoluens, & B. Austremonium suum afferens liberatorem, ad propria repedauit.

Nec illud silendum reor, quòd eodem tempore per B. Austremonium gestum est. Fuit

quidam nomine Aldegeus, graui membrorum incommoditate detentus, nullam ſui habens valetudinem corporis per annos quinque. Affines itaque ſui & parentes ad Baſilicam ſancti Martyris eum aduehunt, & cum eo totam ducentes noctem peruigilem, virtutem adeſſe ſentiunt Martyris: nam ſoſpitati redditus, qui alienis fuerat euectus humeris, reuerſus eſt greſſibus propriis. Haud diſſimile contigit hiſdem in diebus miraculum. Erat quidam homo, vocabulo HILDEBERTVS, qui pedum debilitate mulctatus, gradiendi funditùs amiſerat vſum. Delatus eſt ergo ante Martyris venerabile ſepulchrum: quem ſupplici conatu exorans vt ſui miſereretur, adfuit propiciatio diuinitatis, receptóque pedum robore, incolumis ſtetit, & cum ingenti alacritate, publicâ voce laudans Martyrem ſanctum, ad propria eſt reuerſus. Sub eodem ferè tempore adiit limina iamdicti glorioſi Martyris quædam mulier videndi priuata officio, quam comitatus eſt quidam claudus, cum duabus eiuſdem ſexus feminis, non impari greſſus debilitate mulctatis. Deducti ergo in Baſilica, ſanctúmque in excelſis proclamantes Auſtremonium, adfuit diuina clementia nexus ſoluere miſerorum. Vultu námque, quem diuina depreſſerat cœcitas, in lucem commutato, gaudens mulier circumcirca oculorum orbes voluebat; & qui aliorum viribus fuerant euecti, redintegratis baſibus pedum, ouantes huc illúcque curſitábant, ſicque redierunt ad ſua. Adducuntur itidem tres cœci, qui diutinâ cœcitatis caligine depreſſi, à magnarum opum affluentia ad exilem erant inopiam delapſi. Vnus quidem ſexus maſculini, duo verò feminei, paríque voto Altithroni altis vocibus exorabant clementiam: quorum gemitibus diuinitati annuere libuit, & vt cunctis pateſceret meritum Martyris, atrâ depulsâ caligine, illuſtrantur videndi iubare.

Eodem die aduehuntur duo claudi cum duabus feminis eiuſdem inualetudinis, ad præclari Martyris limina: cuius vt intrauerunt atria, deificâ fauente clementiâ, adepto pergendi robore, alacriter curſitando repedarunt ad propria. Prætereà, aliud factum mirabile, quod ſæpedictus Martyr peregit, non puto ſilendum. Beatum námque Petrum Apoſtolorum Principem, quem Deus æthereæ cuſtodem deputauit aulæ, cunctos curare poſſe languentes, nemo ſanæ mentis ambigit. Quidam itaque pœnitens Romam adiit, beati Petri ſuffragia petiturus, vtraque brachia ferro vincta habens: ante cuius ſepulchrum cùm cernuus exoraret Omnipotentis miſericordiam, illicò ex ſiniſtro brachio ferrum nutu diuino diſruptum eſt, & ex eodem ſanus effectus eſt. Sequenti verò
» nocte facta eſt vox diuinitùs ad eum huiuſmodi: Surgens vade Aruernis in Galliam, &
» perquire locum Mauziacum vocabulo, quo Martyr Auſtremonius humatus quieſcit;
» quò, dum adueneris, alterius brachij ſanitatem recuperabis. Qui conſurgens feſtinè, Aruernis venit, & ad iamdictum Cœnobium iuſſionis diuinæ haud ſegnis exequutor peruenit: vbi dum ante corpus beatiſſimi viri ſua vota perſolueret, repentè ab illius brachio ferrum procul exiliuit, & optatam recepit ſanitatem. Vnde claret ſanctum Martyrem nullo ſupernæ Curiæ Senatu viſionis diuinæ non diſſociari à beato Petro in beamine, cui concors fuit in pœnitentis reddenda ſanitate.

Adducitur ex longinquo quidam dæmoniacus arctiſſimis nexibus catenarum vinctus. Cúmque ante ſepulchrum Martyris ſancti miſeris modis quateretur, inter plurimos circumſtantes percontatus eſt eum quidam Monachus multa. Ad quem ille huiuſmodi
„ reſponſum dedit: Quid me interrogas? tibi minimè reſpondere volo. Sed hoc ſcito,
„ quia nocte tranſactâ hic Auſtremonius ante Majeſtatem diuinam adſtabat, ſupplicans
„ pro his quorum corpora vexare non deſiſtimus, vt ab eorum dominatione procul eiicemur. Tunc iſdem interrogauit eum horam ſuæ egreſſionis. Cui & inquit: Scio quia
„ mox vt ſignum horæ tertiæ motum fuerit, ab hoc homine exibo. Quod & ita factum eſt. Nam vt ad laudes Deo concinendas ſignum inſonuit, ille peſtifer ſpiritus, relicto hominis domicilio, vacuas receſſit in auras.

Veniunt etiam tres cœci ex multo iam tempore videndi iuuamine deſtituti, poſcentes à ſancto Martyre luminis donum; quorum preces diuina majeſtas exaudire decreuit: nam ſancti Martyris freti meritis, fugatâ nocte, & ingreſſo die, qui venerant palpando, rediêre videndo.

Alio itaque tempore venerunt tres viri & duæ feminæ, immundorum ſpirituum infeſtatione vexati, beati Martyris Auſtremonij expoſcentes ſuffragia. Virtute ergo diuinâ, meritiſque Sancti, compulſi ſunt dæmones hominum relinquere domicilia, & inhabitabilia hominibus, auibúſque expetere deſerta; ſanæque menti redditi, ouantes repedarunt ad ſua.

Patratum

Patratum est à Domino per gloriosum Martyrem aliud memorabile miraculum, quod minimè censeo reticendum. Quidam namque toto corpore leprâ respersus ad beatissimi viri tumulum deducitur, qui etiam spiritu immundo tenebatur obsessus. Cumque per aliquot dies ante sepulchrum Sancti Martyris excubaret, cum sua coniuge, & interno gemitu supplicationis preces accumularet, quatenus à gemina incommoditate liberari mereretur, spe sua frustratus non est. Nam meritis sancti viri expulso dæmone, cutis quoque per omnia recuperauit candorem. Sicque vtraque peste carens adeò sibimet congratulabatur, vt fateretur se nec ad proprium redire agellum, nec sacrum eundem locum vlteriùs relicturum. Suggerente itaque sibi coniuge, vt reuerterentur, suosque reuiserent parentes, penitus non adquieuit, sed obiurgata ea, dixit ei: Sine me triduò Domino sanctóque Martyri, pro adepta sanitate gratiarum " persoluere vota, & quod nobis denuò visum fuerit peragemus. Non ambigo hunc " sanæ mentis extitisse hominem, qui malè suadenti vxori non credens, magis ele- " git sanctum magnificare martyrem pro impensa sanitate, quàm rursus seculi se implicare actibus. Biduò ergo in Dei permanens voto, tertia ingruente die, ex hac luce migratus est.

Quoniam propensiorem fidem eis accommodamus quę oculis intuendo diiudicamus quàm illis quę auribus audiendo vix credimus: nunc adgrediamur ea, quę per B. Martyrem Austremonium expectatione coram positi fieri vidimus. Venit namque à Tolosanæ gentis climate quędam puella nobili edita prosapia, cui lumen negauit natura in tantùm, vt secundùm illius Euangelici cæci nati, sed à Domino per liniamenta luti illuminati figmentum, vultus istius puellæ non solùm tenebrosum esse, sed nec palpebrarum vestigia quo oculorum orbes esse deberent significaret. Hæc ergo ducentibus manibus Mauziacensis Basilicæ atria ingressa, ante beati Martyris Austremonij mausœolum se poni debere rogauit. In sinistra itaque parte cancelli, quod curuatura maceriæ tegitur, totam noctem peruigilem ducens, ante pullorum cantum sensit ad se venerabilem virum, vultu venerabilem, manus sibi per faciem extergentē. Cumque oculi illi reformarentur, dextróque ad plenum redintegrato sinister perficeretur, subitò quidam ianitor illic quiescens obscæni fœtoris miserum emisit sonum. Quo sanctus prouocatus abscessit, minorque inuentus est ocellus dextro, tamen perfectè videns, extitit in testimonium rei gestæ, sanguis ab eius genis eliciens, multo tempore ostentans parietem sanguineum. Erat verò nomen puellæ Karisima, percontabaturque omnes eius stigmatis idem essent, totius essentiæ prorsus ignorans speciem.

Explicit liber Miraculorum.

QVOD SANCTI AVSTREMONII OSSA Mausiacum à Pippino Rege translata ibidem seruentur.

Additamentum partim Sirmundi, partim alterius manu descriptum.

Notissimum manet vniuersis B. Austremonium primum Aruernorum Episcopum apud vicum, qui dicitur Yciodorus, vitam illustri consummasse Martyrio. Gens enim Wandalica, ipsum post longè temporis destruxit locum. Post cuius destructionem Beatus Auitus Claromontensis Episcopus oraculo instructus Angelico, corpus B. Austremonij ab Yciodoro transtulit Wluicum. A quo loco Pipinus inclytus Rex Francorum ad petitionem Lanfredi Abbatis Mausiacensis Adeberto Claromontano Episcopo præsente, postea deportauit Mauziacum. Vbi pro reuerentia B. Martyris plurima reliquit insignia. Scilicet cachos crystallinos, & lapides pretiosos, & auri plurimum de quo fieret vas, in quo corpus B. Austremonij honorificè reconderetur. Itaque Adebertus Episcopus Claromontanus, qui cum Lanfredo Abbate corpus eiusdem Martyris Mauziacum transtulerat in vltimis agens, credens se apud Deum eiusdem Martyris meritis iuuari in Ecclesia Mauziacensi tumulari voluit in testimonium veritatis. De capite verò eiusdem gloriosi Martyris hoc certissimum habemus, quòd eo tempore, quo Domnus Rex Pipinus corpus sæpe-fati Martyris ex Wluico ad Mauziacum transferebat, Roggerius Aquitaniæ Dux, ab eodem Pipino Rege è apud eiusdem Martyris loco maximi muneris extorsit,

& ad castrum sui iuris, quod Petra-incisa dicitur, transtulit. Qualiter vero ipsum caput apud Yciodorum delatum sit, breuiter pandimus.

Præfatus Dux Roggerius Monasterium maximum in honore Domini Saluatoris construxit, quod Karrofulum ob honorem Karoli nuncupatum: cui loco castrum supradictum, quod Petra-incisa dicebatur, in quod caput B. Austremonij transtulerat, in perpetuum possidendum concessit. Denique irrumpentibus Paganis apud Pictauorum pagum, delati sunt thesauri Monasterij Sancti Saluatoris Karrofensis ab eiusdem Monasterij Monachis apud Aruernos ad castrum, quod Petra-incisa dicebatur, eò quòd munitus esset locus, & suæ propriç possessionis. Euolutis verò multis annorum spatiis, Monachi, qui pro custodia thesaurorum missi fuerant, inierunt consilium, vt ex filiis pagensium, qui sibi viciniores erant, Monacharent. Quatinus sibi succedentes in eodem castro Monasteria in perpetuum haberent. Transacto longo temporis spatio Monachi supradicti de hoc mundo migrauerunt; vno tamen superstite Gisleberto nomine. Tunc Bernardus vnus de ijs, quos monachauerant, & enutrierant, adeptus est thesaurorum custodiam. Exinde cœperunt tractare, quomodo se & suos sodales à subiectione Abbatis & Monachorum Karrofensium possent abstrahere. Igitur superuenit festiuitas B Austremonij, & præfati Monachi inierunt consilium, vt si possent præfatum castrum euerterent, & Monasterium Yciodorum olim à Sancto Austremonio constructum reædificarent, & supradictos thesauros, cum iis, quæ ad ipsum castrum pertinebant, sub ditione suæ potestatis redigerent. Rogauerunt autem præfatum Gislebertum, quem sibi Abbatem præfecerunt, vt adirent visitandi gratia locum, in quo olim inclytus martyr Austremonius iacuerat humatus, & caput ipsius ferrent, vt cum honore diem festum celebrarent. Quod & factum est. Tunc ergò pretiosi martyris caput, quod Dux Roggerius in caput aureum miro opere fabricatum recondiderat, à prædicto castro, quod nunc Sanctus Yuonius appellatur, apud Yciodorum delatum est, cum supradictis thesauris. Solemnitate igitur peractâ, Bernardus, de quo supra locuti sumus, circa mediæ noctis medium siti laborans, quendam famulum, nomine Benedictum, ad puteum ire iussit, vt aquam sibi deferret. Qui vrceolum accipiens in manu, cùm ad puteum accedere vellet ad hauriendam aquam, vidit supra marginem putei duas adesse personas, qui pauore perculsus retrogradus redire festinanter cupit. Quem vna de personis euocans dicit: Cur non appropias huc haurire aquam? Noli timere, sed constans esto. Nam certissimè scias me esse Austremonium huius loci fundatorem: & ob hoc tibi modò appareo, vt cognoscas hunc locum à me visitatum, vt reædificetur; sed caue, ne alicui vsque ad finem vitæ tuæ dicas. Quia si alicui dixeris, statim lumen oculorum amittes. Cùm hæc & alia multa Beatus Austremonius dicto famulo prædiceret, ab oculis eius disparuit. Famulus itaque hausit aquam de puteo & eam ei à quo missus fuerat, detulit. Bernardus siquidem sæpe dictus videns vultum illius pallidum, eum interrogauit, quid vidisset. Famulus verò professus est se nil vidisse. Quem Bernardus iterum atque iterum interrogauit quid vidisset, famulus verò pro nihilo visionem & quæ audierat ducens, narrauit ei omnia, quæ audierat & viderat, qui statim lumen oculorum (vt ei sanctus Austremonius prædixerat) amisit: hoc in libro miraculorum plenius reperies.

Igitur peractâ solemnitatis die, præfatus Bernardus petiit à Gisleberto Abbate, vt in eodem loco basilicam miræ magnitudinis in honore præfati martyris reçdificarent. Post paucos dies Gislebertus prædictus Abbas cum Bernardo & cæteris Monachis castrum supradictum cœpit destruere, & ex lapidibus ipsius castri Monasterium ædificare. Quo ædificato, petierunt à Domno Bernardo Episcopo, qui tunc Ecclesiæ Claromontis præerat, vt ipsam Basilicam in honore Sancti Austremonij & Sancti Petri dedicaret. Quod & factum est. His ita gestis, non multum post tempus Gisleberto Abbate defuncto Bernardus successit, post Bernardum Girardus quem interfecerunt Monachi eiusdem loci, & in Turre, quam ipse construxerat, sepelierunt. Cui Girardo successit Robertus Abbas Cantinobensis: huius tempore Hugo Decanus Yciodorensis supradictum castrum cœpit reædificare. Defuncto Roberto, adeptus est Abbatiam Hugo. Quo migrante Gaubertum, qui apud Mausiacum in schola fuerat educatus, eiusdem Yciodorensis Ecclesiæ regimen suscepit, huius tempore error Yciodorensium Monachorum,

qui Beati Austremonij corpus se habere inaniter garriuit, pullulauit. Quod quomodo, & quare acciderit, huic inserere scripto operæ-pretium duximus.

Iste Gaubertus, sicut diximus apud Mausiacum nutritus & educatus fuit. Sed quia post Dominum Mancionem Abbatem Mausiacensem eidem Ecclesiæ Mausiacensi Abbas substitui voluit, nec valuit, spe sua frustratus, postea Monasterij Yciodorensis Abbas Ecclesiæ fuit, & quia ab Ecclesia Mausiacensi repulsam passus fuerat, ad se vlciscendum totus nequitiæ suæ arma conuertit. Nam cùm certissimè sciret B. Austremonium olim à Domno Pipino Rege Mausiacum translatum, & ibi contineri, non est veritus quorumdam Sanctorum corporibus Titulos in nomine Beati Austremonij imponere, & mendacium suum quibusdam fictitiis & falsis memorabilibus astruere, &c.

Hoc rumore Mausiacenses omnes tam Monachi quàm Clerici, quàmque Laici permoti, & hoc ad opprobrium Ecclesiæ Mausiacensis fieri arbitrantes, quamuis de gleba beati Austremonij certissimi sint, & hoc omnes penè Aruernorum Ecclesiæ testentur, quæ in antiquissimis scriptis translationem olim à Domino Pipino Rege factam continent, verentes tamen Ecclesiam Mausiacensem glorioso Patroni sui nomine, & beatâ ipsius famâ, quæ vbique venerabilis habetur, priuari, præfatis Yciodorensium fallacijs obuiare decreuerunt; & quantus thesaurus de corpore beati Austremonij apud ipsos maneat, palam ostendere. Exinde domnum Robertum Claromontensem Episcopum humili postulatione rogauerunt, vt ad ipsorum Ecclesiam accedere dignaretur, & quantus thesaurus de corpore Beati Austremonij penes ipsos absconditus maneret, diligenti oculo non refugeret intueri. Quorum precibus præfatus Episcopus annuens, locum Mausiacensem petiit, & vas, in quo corpus Beati Martyris Austremonij positum erat, aperiri iussit, & ipsum corpus, sicut ab inclyto Rege Francorum Pipino, lineis & sericeis linteaminibus inuolutum & reconditum fuerat, & desuper studiosissimè corrigiis ligatum, ne solui de facile posset, insuper ipsas corrigias impressione sigilli Pipini Regis, & aliorum duorum sigillorum munitas, vt tanti Regis opus autenticum permaneret, in rei certitudine inuenit. Episcopus verò vt vidit à parte sigillorum fiscellam illam, in qua beati Austremonij corpus continebatur, non sine damno sigillorum posse reserari, ab alterâ parte corrigias scindi iussit; vt ossa beata intus latentia suo circumstantiúmque conspectui oculo ad oculum apparerent. Quod & ita factum est. Episcopus itaque ipsa beati Austremonij ossa preciosa oculis inspexit, manibus tetigit, & digitis attrectauit.

Huic tàm præclaræ ostensioni corporis Beati Austremonij adfuit W. Præpositus Claromontensis auunculus dicti Episcopi, & W. Abbas Ecclesiæ Mausiacens. & Arnaldus Abbas S. Illidij & Durantius Abbas S. Andreæ, & Amblardus Abbas Riomensis, adfuerunt etiam de præcipuis Monachis Ecclesiæ Mausiacensis quamplures, & cum ipsis etiam Clericorum, Militum, & Laicorum nonnulli, hæc demonstratio facta fuit subtus maius altare in inferiori crypta, quæ vocatur Confessio. Igitur ossa Gloriosi Martyris Austremonij, dictus Episcopus, & Abbates prænominati, in vas illud, vnde fuerant assumpta, sagaci studio reposuerunt honorificè, & illud vas diligentissimè fuit reconsignatum, quousque in aliud vas multò pretiosius tempore opportuno venerabiliter transponatur.

Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1197. iv. Idus Aprilis, Luna nona decima, feria quinta septimanæ Paschalis solemnitatis, Cælestino Romanæ Sedis existente Pontifice, Roberto Aruernorum Præsule, Philippo Francorum Rege, Wilelmo Mausiaci Abbate. Erubescant igitur, & sileant omnes sugillatores, & aduersarij Mausiacensis Ecclesiæ, quia quicquid studuerunt doli vel fraudis contra ipsam machinari super corpus Beati Austremonij, velint nolint, ipsum venerabile corpus habet, possidet, & veneratur: quod euidentissimis veritatis præconiis ad laudem & gloriam beati Austremonij & salutem populi Christus disposuit sic fieri, cui & honor & gloria cum Patre & Spiritu Sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.

VITA S. BAOMIRI, SIVE BAVMIRI CONFESS.

Ex Apographo Illustrissimi ac Reuerendissimi Præsulis Monspeliensis.

SAnctus itaque Baomirus suis precibus in vasta eremo solitudinem in loco videlicet, vbi Brigiæ riuulus surgit, inuenit, quam largitione S. Innocentis Episcopi Cenomanensis meruit, cuius fultus auxilio in eodem loco aliquos Monachos in sancta regula degentes congregare studuit, atque cellulam ibi construere in honore Sancti Petri cœpit, & Monasterium ædificare ibidem inchoauit: sed antequam illud pleniter perficeret, defunctus est, & ipsum locum eius discipulis & præfato Sancto Innocenti Episcopo construendum dimisit. Ipsius numque Sancti Boamiri obitum & præsecuta & post secuta sunt miraculorum insignia.

Supradictus igitur S. Boamirus virtutum miraculis insignis viam veritatis sequutus, de nobili genere veniens in Cenomanium aduenrauit pagum. A sancto ergo Innocente postea Presbyter est dedicatus, atque Alba in loco quo sub eius ditione deguit & modò quiescit, est ordinatus. Erat ergo vita clarus, moribus temperatus, sapientia impletus, medicina eruditus & spiritualibus donis refulgens: multarum virtutum bonis locupletatus, Episcopo suo multis vtilitatibus proficiens & maximè in prædicatione necessarius. Erat enim abstinentiæ deditus, castitate floridus, in charitate feruens, in eleemosyna laudabilis, in vigiliis singularis, in oratione assiduus, præceptis Domini obtemperans & iussionibus Episcopi sui in omnibus obediens. Quidquid verò ore dicebat, operibus adimplere satagebat. Tantis enim bonis exuberauit, vt etiam miraculorum signis sua oracula clarescerent.

Ipso itaque tempore erat in pago Cenomanico rupes excelsa arborum plena, & diuersorum ornamentis constructa, ad quam hominum multitudo venire solebat, vt etiam per totam Hebdomadam festiuos dies celebrarent ibidem. Ad cuius subuersionem ab antedicto Episcopo Sanctus Baomirus mittitur, sed diabolus homines instigans, quorum animas fraude deceptas ibidem tenebat, necem prædicti viri præparari non distulit. Cuius machinamenta sanctus vir spiritu prænoscens, fecit iejunium & orationem, quæ tantum apud Deum præualuit, vt etiam supradictum fanum ignis de cœlo deuoraret, & sic victus meritis prædicti sancti viri diabolus inde abscessit, ac confusus confugit.

Illud etiam operæpretium est memoriæ commendandum, qualiter egerit cum Francorum Rege Childeberto. Sanè cùm pro quibusdam negotiis Ecclesiasticis à S. Episcopo Cenomanico missus sit ad Childebertum, accidit vt eius aduentus latuerit Regem memoratum. Sed cùm ei postmodum nunciatum esset stare missum Episcopi pro foribus, minimè tamen ante eum ipsa die peruenit. Cúmque eandem noctem sanctus vir peruigilem in oratorio duceret, Rex valdè à febre correptus cœpit anxius esse: sed dum à morbo torqueretur, recordatus est Missi sancti Episcopi videlicet Baomiri, quem cùm requisisset, & non inuenisset, ait: Meritò hæc patior, quia eum non recepi vt debui, & ideò his tactus doloribus tribulor. Cùm mane facto præfatus sanctus vir adesset venerabiliter Regi præsentatur, cuius Rex legationem audiens dulciter suscepit. Quibus peractis, prostrauit se ad pedes eius enarrans qualiter ei pro eo per noctem acciderat. Cui emendatione promissa, & omnibus eius expostulationibus adimpletis, & numquam ei talia deinceps accidere pollicitus, ab eo scelere absoluitur, & liquore sancti olei delibutus, eius meritis & precibus sanatur. à Rege quoque & Regina seu satellitibus eius plurimùm honoratus suum reuertitur ad pastorem, cuius etiam meritis haud dubium memorata acciderunt. Cui impetrata renuncians etiam per ordinem qualiter ei acciderunt retulit. De cuius aduentu & impetratu Episcopus lætatus, absoluit eum, & ad cellulam propriam honoratum remisit.

Deinde transacto tempore eóque in iam dicta cellula sua Domino militante, à multis iam audita sanctitatis eius fama, allatus est ei quidam hydropicus, qui iam tribus annis à lectulo surgere nequiuerat, pro quo amici eius & parentes sanctum Dei rogant; vt illum saltem manibus contrectaret: cuius ventrem & crura S. Baomirus contrectans & liquore olei sanctificati in modum crucis liniens suis preci-

bus sanum reddidit. Non multo verò post tempore quidam vir nomine Ago, natalibus clarus & opibus multis locupletatus, lumine caruit oculorum; sed dum per multos medicos duceretur & ei nihil proficeret, sed quantùm plura medicamina inferebant tantùm ille deterius semper haberet: ad vltimum namque dederunt ei amici consilium, vt acceptis multis muneribus veniret ad sanctum Baomirum; quorum consilio vsus, fecit vt imperauerant. Deductus autem ad sanctum virum prostrauit se ad pedes eius humiliter postulans vt sui misericordiam haberet, & ei aliquid visus daret, ne in tenebris semper versaretur. Cúmque sanctus vir eum interrogaret, qualiter ei hoc accideret & sciscitatus sua culpa ei hoc accidisse cognouisset, dedit ei consilium vt veram ageret pœnitentiam, quia aliter sanitatem impetrare non valeret. Qui accepta ab eo forti pœnitentia, eáque ibidem dignè peracta, cùm tempus absolutionis adueniret, cum manus impositione absoluit eum sanctus Dei Sacerdos, vt ordo docet canonicus. Cui postmodum oculos saliua proprij oris contingens superfudit liquorem sacrati olei deprecans Dominum, vt cum amissione criminum etiam lumen redderet. Cuius preces Dominus exaudiens reddidit prædicto cæco lumen pristinum. Vnde datur intelligi quia per culpam multi perdunt lumen exterius & interius, & cùm verà pœnitentià crimina delentur & lumina redduntur.

Sequenti etiam tempore cuiusdam viri manum arefactam cum sacrati fomento olei virentibus neruis desperata munia reparauit, & suis precibus sanitatem redintegrauit. Dæmonia verò à compluribus visibiliter ejecit, atque videntibus cunctis, sanauit: Febribus etiam laborantes suis sanctis precibus innumerabiles sanauit, de quibus & superstites hodie nonnulli nobiscum degunt. Obiitque S. Baomirus tertio Nonas Nouembris. Reliquarum autem magnarum virtutum insignia non est necesse hic inserere, quia testis extat nobiscum tumulus, quo fiunt sæpissimè eius meritis magnarum virtutum miracula.

Post Breuiarium Siluanectense in Ordine pro Ecclesia S. Frambaldi, in qua requiescit corpus S. Baumiri, ad diem quartum Nouembris habetur hæc vita in nouem Lectiones contracta. An verò diuersus fit ab eo S. Baumadus, cuius reliquiæ seruantur in Ecclesia Cathedrali Tutellæ in Lemouicensibus, alijs disputandum relinquo.

VITA INTEGRA SANCTI BALSEMII
Martyris incerto Auctore.

Cuius fragmenta quædam exhibuit V. C. Nicolaus Camuzatus pagina 334. Promptuarij Antiquitatum Tricassinarum ex Codice MS. Prioratus Ramerudensis, septem leucis ab vrbe Trecorum, vnica ab Arceyano oppido semoti.

BEatus Athleta Dei Balsemius ciuitate Lemouicas extitit oriundus: qui parentibus generosissimis propagatus ab eisdem viris peritissimis sub clericali schemate datur edocendus. Isque ætate & gratia transcendens annos pueritiæ, indeptus gradibus Ecclesiasticis Deo largiente tandem pincerna Christi factus est sublimatus Diaconijarce, & ritè honore Leuitico decoratus, quia secundùm nomen suum Balsama fidei & iustitiæ in sese gestando, spiritu Dei agebatur & nectar caritatis antidotáque virtutum ferebat quocumque vertebatur. Audiens autem quod B. Basolus auunculus eius (erat enim de genere ipsius in quodam loco Franciæ Eremiticam vitam ageret sicut ceruus sitiens fontem aquæ non quieti sese dedebat, donec ad eum pertingeret. Vnde à ciuitate Lemouicas egressus gratia visendi eundem præfatum sanctum, iter longinquum est aggressus. Tandémque attingens loca Campaniæ, deuenit ad quamdam ciuitatem, Arceyas nomine, nam dicitur illo tempore ciuitas fuisse, nunc autem villam omnes non ignoramus esse.

Contigit autem eo tempore Vandalos impiissimam gentem à finibus suis dimotam loca quædam inuasisse Franciæ, & maximè fines ipsos, qui circumcirca contigui sunt Campaniæ. Inclytus Domini Athleta Balsemius, de quo serie huius orationibus agitur, id loci gratia Diuina se comitante attigit, quo palmam martyrij ipse cui famulabatur indesinenter Christus largiri delegit: præueniens namque ipsos

Vandalos cœpit monitis & verbis salutaribus exhortari eos, quatenus viam erroris desinerent, & à diaboli laqueis, quibus captiui tenebantur, resipiscerent. Exinde legitur in Salomone: *Noli arguere derisorem, nè oderit te.* Feroces & saui frendentes in eum belluarum more iniuriantes & exacerbantes nimis acerbè ad vltimum duxerunt super quoddam montis supercilium, & capite amputato, eóque interfecto comparauerunt sibi viam baratri & mortis, similes illis qui crucifixerunt Dominum, clamabant: *Sit super nos Sanguis & super filios nostræ posteritatis.*

Accidit tunc mirandum & insigne miraculum in Domino nostro IESV-CHRISTO, qui in suis nimis gloriosus est, oppido glorificandum. Nam beatus miles Christi mox vt decollatus est, caput proprium in manibus deprehendit, & ante interfectores suos gradiendo incedens quasi milliario vno gestauit. O admirandum & à sæculis inauditum miraculum, hominem decollatum gradiendo gestari per sese seipsum! Quis nòn miretur in operibus tuis domine IESV, quis non obstupescat ad talia & horum similia quæ fiunt tuo nutu? Sed vt dixisti Euangelica voce: *Cœlum & terra transibunt, verba autem mea in æuum manebunt*: habemus quæ propriis locutus es discipulis, & quæ patrando complesti, & quæ quotidie comples in tuis adelphis. *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Angelicam non dubiè credimus conuenisse choream ad tanti militis & Martyris Domini animam excipiendam, qui exequiarum eius vigilias excubando, talem pro eo concinerent melodiam: *Beatus quem elegisti & assumpsisti Domine, habitabit in atrijs visionis æternæ*

Impiissimi & sceleratissimi illi postquam hunc sanctum indiderunt neci, cernentes quod beatissimus is caput suum ferendo ante eos incederet more triumphali, repente iterum in eum bacchantes & pariter insequentes comprehenderunt, & in puteum quendam (erat namque puteus ante eos ea via quam vir Domini petebat) proiecerunt, & lapidibus glebisque terræ ipsum puteum obstruxerunt. Ibidem margaritum Domini pretiosissimum diu multúmque temporis iacuit repositum: sed quia ipsa veritas per se, ciuitatem supra montem positam non posse abscondi est protestata, ad commune omnium vtile & profectum placuit, vt hunc Sanctum cunctis innotesceret, ac diuulgaret Diuina potentia, quem iam glorificauerat in cœlo, apud homines magnificans mirificaret in mundo.

Erat in ciuitate Lemouica, de qua hic aduenerat Sanctus, filia Regis illius patriæ cæca, quæ hac calamitate patre & propinquis in mœstitia persistentibus diu vallata noctu diúque, quid remedij sibi proueniret, inuestigabat nimiùm anxia. Dominus verò æternus qui vniuersis subuenit coactis periculis & necessitatibus cernens eam coarctari huiuscemodi passionis angoribus, nocte quadam ipsam soporantem præmonuit huiusmodi passionis allocutionibus. Vade, inquit, in Franciam ad ciuitatem, Arceyas nomine, & ibidem reperies puteum obstructum lapidibus & tellure, quem emundari ab omni sorde faciens inuenies in ipso maximum thesaurum: Ipse verò, quem dico, thesaurus, martyr Domini est pretiosissimus, ab impiissimis hominum olim trucidatus, & malignitate eorum instigante post abscissionem capitis ab iisdem inibi projectus & vocatus Balsemius. Hunc tu dum leuaueris & aromatibus circumliniens inuolues linteis, ex lympha quam reperies, oculos lauabis, móxque aperietur tibi acies optatæ visionis.

Matrona præfata tale vt vidit somnium, vltra quàm credi potest, admirari cœpit secum, tandemque patre & propinquis super hoc negotio accitis, & omnibus quæ sunt itineri congrua optimè præparatis, cum agmine multo militum vehiculo imposita, aggreditur viam iam dicti aromatis. Attingens ciuitatem prædictam Arceyam, seriatim, vt sibi fuerat imperatum, ordinatè omnia adimpleuit, & margaritum super solem lucidissimum Balsemium à puteo extraxit, ex lymphâque lotis oculis lumen quod diu cupierat, recepit. Ex hinc nimis gratulabunda de misericordia per Dei famulum sibi impertita, Christi militem inuoluens niridis linteaminibus reposuit in ea quæ ibi iuxta erat Sancti Petri Ecclesia, retro altare eiusdem Basilicæ, decenter & reuerenter conditus in lætitia & gratulanter de lumine sibi concesso ouans repetit propria.

Posthæc Comitissa Hensendis Domini Helduini Comitis mater audiens omnia quæ gesta sunt de sancto hoc, per sese accessit, & cum honore maximo ab eodem in quo iacebat mausoleo XXI. Kalendas Septembris eleuauit, & totum corpus auidè

rapuit faustissima illa, & ad castrum suum, Ramerudum vocabulo, deferens sanctæ Dei Genitricis Mariæ posuit in Ecclesia, quam tam ex filij sui, quàm ex suis denariis constat fabricatam. Porro ex tunc hic beatissimus Domini cum honore debito recubans multis imbecillibus impartitur gratiam sanitatum cum B. Mariâ D.N. IESV-CHRISTO pro eis supplicans, qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Hæc pauca de nonnullis hîc succinximus, ne forsan quilibet inahiis ductus reprobando fidelibus Dei diceret stolidissimus. Ecce propatulum est martyrium huius sancti. Ecce qualiter expleuit cursum agonis sui. Nunc vultui Dei semper assistit sublimatus gloria & honore & sociatus martyrum turmæ innumerabili fruitur felici iocunditate. Quis idem splendoribus gloriosissimus æternaliter allectus perpetuatim intuetur eum, cui in hac præsenti, dum aduixit vita debitum exhibuit officium famulatus. Etenim quia quandiu in huius soli ergastulo moratus est, opere adimpleuit illud Domini verbi, *Qui mihi ministrat me sequatur*, haud dubium xenio illius Dominicæ sponsionis quo remunerati sunt talia adimplentes, ab eodem sponsore remunetatur, *vbi ego sum, ibi & minister meus*, indesinenter degendo & palmario vitæ fruendo stabilietur. Vbi tripudiatim ouans exultat connexione Apostolorum, decorositate Patriarcharum & Prophetarum, consensione velut rosæ vernantium Martyrum, consocialitate quasi violæ albentium Confessorum; incorruptione seu lilio rutilantium virginum, possidétque gloriam indicibilis gloriæ & stolam immortalitatis æternæ. Præstolatur porrò posthac duplicem stolam, cùm in fine mundi carnis simul & animæ percipiet immortalitatem æternam: Sanè nulli dubium est plurima post triumphum Martyrii hunc sanctum in Domino fecisse miraculorum insignia, quæ nec memoriæ aut scripto studuit mandare mortalium incuria: ignauiæ potius & scurrili socordiæ dedita, quam insigni exercitio theoricæ vitæ subdita. Siquidem non dubitamus eum cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticis vim membrorum reddidisse; dæmonia ab obsessis fugasse, reliquáque miranda peregisse, quæ stolidi & segnes non fategerunt memoriæ aut stylo commendare. Nec illud nempe prætereundum, quòd superstites interfectorum eius tali denotati sunt elogio, quia vniuersi balbutientes & quasi subsannantes ptius habeantur rectæ locutionis officio. Nos ergo cœptis finem imponentes orationum munus accedamus ad sanctum implorantes.

Arbiter æthereas qui iure tuetur habenas,
Quique propagò Patris numen seruat Deitatis:
Flamine cum sancto, cui gloria perpes ab æuo.
Auxilium precibus nunc impetret ipse Beatus,
Quos regat is famulos & nos tueatur alumnos.
Sanctificet populum, votum quoque compleat ipsum
Quatenus hymnidicis modulando carmina verbis
Ac pariter operando pijs cum carmine factis,
Præmia luciflui mereretur cælica regni
Is Deus homo fluat qui nos ditione gubernat,
Cui mera Maiestas, regno pax, summa potestas,
Et honor, imperium cui permanet omne per æuum
Quisque fidelis homo verè respondeat. Amen.

VITA BERNARDI GVIDONIS ORD. PRÆD. Episcopi Lodouiensis

Anonymo Auctore cum quibusdam, aliis eodem spectantibus.

Ex MS. Codice Sanctorali Bibliothecæ Fratrum Prædicatorum Tolosæ, cuius mihi Apographum propria manu descriptum cum pluribus alijs communicauit Illustrissimus & Reuerendissimus FRANCISCVS BOSQVETVS *Episcopus Monspeliensis.*

Breuis Chronica de vita & moribus, ac scriptis & operibus Domini Episcopi Lodouensis actoris & compilatoris huius libri, qui intitulatur, Speculum Sanctorale.

FVit vir venerabilis modernis temporibus de terminis Fratrum Prædicatorum Conuentus Lemouicensis, Dominus videlicet Frater Bernardus Guidonis Ordinis Fratrum Prædicatorum Episcopus Lodouensis. qui in Presbyterio Ecclesiæ Fratrum Lemouicensium cum ad sinistram altaris su decenti ac eminenti tumulo fabrefacto ex letone requiescit.

Hic ex vico vocato Roeria prope Rupem-Apiseiusdem Lemouicensis Diœcesis oriundus iuxta proprietatem sui nominis tanquam nardus odorifera vita pariter & doctrina odorem suauissimum Deo & hominibus emanauit. Fuit siquidem vir magni consilii, magnæ experientiæ expertæque prudentiæ ac religionis probatæ, vir modestus atque sensatus ac humilitate profundus, fama, gratia, scientia ac eloquentia clarus. Gesta quoque Sanctorum & Illustrium virorum ac antiquitates notabiles ac memorabiles gerens in pectore, expromens in tempore opportuno ac commendans per scripturam memoriæ cum diligentia ne perirent. Assimilatus insuper in fidei feruore, in zelo ac sinceritate religionis Patribus primitiuis.

Hic ex Lectore Fratrum Prædicatorum Albiensium factus est ibi Prior. vtrumque officium Lectoratus quam Prioratus tam ibi quàm in Conuentu Carcassonæ, vbi præfuit Prior annis tribus (forte quinque) videlicet tribus annis in Albia & duobus in Carcassona, simul gessit & laudabiliter adimpleuit. Fuit etiam Prior Castrensis annis IV. & duobus in Conuentu Lemouicensi. Deinde inquisitor Tolosanus annis fere XVIII. qui etiam simul cum officio inquisitionis officium Procuratoris Ordinis in Curia Romana annis fere quatuor gubernauit.

Hunc misit & destinauit Dominus Ioannes Papa XXII. Pontificatus sui anno primo dum præfatis officiis Inquisitionis & Procurationis fungeretur pro pace reformanda ad vrbes & partes Italiæ & confirmanda. Tandem cum XXXV. annis in supradictis officiis ac in ambaxiatis per Romanam Curiam sibi commissis per omnia laudabiliter se gessisset, factus fuit per eundem Dominum Ioannem Papam XXII. in regno Castellæ primò Tudensis Episcopus, ac deinde infra annum per eundem translatus, octo ferè annis Episcopatui præfuit Lodouensi in Prouincia Narbonensi.

Hic Dominus Bernardus mente deuotus & sermone iucundus solitus erat dicere suis familiaribus, quos post pressuram studij ac negotiorum circa horam noctis interdum ad se aduocabat, vt proponeret aliquis eorum aliquod verbum honesti & iucundi solatij asserens non esse probum virum qui vadit ad dormiendum nisi semel in die fuerit iocundatus. Sed hoc sobriè illo solatio vtebatur, ac tandem verbis ædificatorijs, quibus mirabiliter affluebat, in deuotione huiusmodi solatium terminabat.

Hic etiam fuit vir in verbo & scripto multa facundia præditus, in omni bonitate conspicuus, in aspectu & affatu gratiosus & in his quæ ad religionem & labis hæreticæ exterminationem pertinere possunt plenissimè eruditus. Vnde eo libro Actorum Capituli Generalis, quem ipse ad instantiam Fratris Aymerici Magistri Ordinis Prædicatorum XII. compilauit, præmisit tractatum quendam deuotum deuotis; de quatuor in quibus Deus Prædicatorum Ordinem insigniuit, in quo cuncti Fratres noscere poterunt sui status primòrdia & progressus. Librum quoque dè Practica officii Inquisitionis secundùm materiæ exigentiam in partes quinque distinctum admodum vtilem Inquisitoribus, Inquisitor ipse existens pro successoribus ordinauit. Chronicam quoque famosam valde de Romanis Pontificibus Imperatoribus ac Regibus Franciæ, à IESV-CHRISTO suum faciens principium, stilo veraci ac diserto vsque ad sua tempora continuauit. Vitas quoque Sanctorum ad instigationem & rogatum Reuerendi Frat. Patris Berengarij Magistri Ordinis XIII. postmodum Archiepiscopi Compostellani, cui ordinatio Fratris Iacobi de Voragine diminuta & in plerisque dubia videbatur, originales legendas Sanctorum relegens plurésque Sanctorum superaddens, noua ac Ecclesiæ Dei fructuosa non modicum quadripartita compilatione inscripsit.

Hic

Hic etiam Dominus tam sinceri erat affectus ad matrem suam religionem, quæ ipsum educauerat, vt Episcopus existens Auenioni cum multa deuotione fecerit professionem inter manus Magistri Ordinis Prædicatorum Fratris Barnabæ, dicens formaliter positis manibus suis intra manus Magistri: Ego Frater Bernardus Guidonis Episcopus Lodouensis facio professionem & promitto obedientiam Deo & Beatæ Mariæ, & Beato Dominico & tibi Fratri Barnabæ Magistro Ordinis Fratrum Prædicatorum, quòd ero tibi obediens tuisque successoribus vsque ad mortem.

De isto Domino Fratre Bernardo testatus est socius suus Frater Petrus Sicardi qui plusquam XV. annis confessionem suam quasi continuè audiuerat, quòd ipse paratus esset iurare, quòd nusquam confessus est sibi aliquam culpam in qua ipse cognouerit seu iudicauerit esse mortale peccatum.

Hic tandem Pontificatus sui anno octauo post multa virtutum opera & laudabilia & insignia facta quæ gessit in Episcopatu Lodouensi, tam in eleemosynis, quàm in ædificiis, quàm etiam in libris ordinandis pro conseruatione perpetua iurium illius Ecclesiæ, sicut hæc latiùs notata reperiuntur in Chronica Episcoporum Lodouensium, quæ incatenata in choro eiusdem Ecclesiæ ante sedem Episcopalem conseruatur. Habita prius & obtenta à suo Confessore auctoritate Domini Ioannis Papæ XXII. plena indulgentia peccatorum suorum, susceptis deuotè Ecclesiæ Sacramentis in nocte subsequenti Festum Sancti Thomæ Martyris circa diei Auroram expletis LII. annis ab ingressu Ordinis Prædicatorum in castro de Laurosio Lodouensis Diœcesis feliciter in Domino obdormiuit, anno scilicet Domini MCCCXXXI. ætatis verò suæ anno LXX. vel LXXI. portatus inde Lemouicas per suos (sicut ipse viuens ordinauerat) post solemnem funeris exequiationem in Ecclesia sua Cathedrali Lodouensi, ad Conuentum prædictum Fratrum Prædicatorum tumulandus. * * *

Eiusdem Bernardi Guidonis Præfatio Sanctoralis: siue Epistola ad Ioannem Papam XXII. præfixa Præfationi.

Sanctissimo in Christo Patri Domino IOANNI, diuinâ prouidente clementiâ sanctæ Romanæ ac vniuersalis Ecclesiæ summo Pontifici, Frater BERNARDVS GVIDONIS, Dei ac eius Apostolicæ sanctitatis gratiâ Episcopus Lodouensis, seipsum modicum id quod est, ad deuota pedum oscula cum obsequio deuotæ ac debitæ seruituris. Primitias laboris dudùm mihi impositi & iniuncti per venerabilem Patrem Dominum Berengarium, tunc Magistrum Ordinis Fratrum Prædicatorum, nunc verò gratiâ Dei ac vestrâ Archiepiscopum Compostellanum, circa opus Speculi Sanctoralis, iure vobis offero tanquam summo Principi Sacerdotum, priores videlicet partes duas eiusdem operis corrigendas & elimandas, tam limâ vestri excellentis ingenij, quàm librâ iudicij præeminentis. Sciens quod quidquid probaueritis in eisdem, bonum erit, & melius; & quod correxeritis, erit rectum. Suscipiat itaque, obsecro, benedicta Sanctitatis vestræ manus interim, quasi duos manipulos florum, priorem videlicet, ac secundam partem eiusdem Speculi Sanctoralis, prout in Præfatione sequentis totius operis describuntur, donec reliqui duo manipuli florum eiusdem Speculi Sanctoralis collecti fuerint, & conscripti: vnus videlicet de Rosis Martyrum, & postremus de Confessorum Violis, & Liliis Virginum, si vita comes fuerit cum salute, Deo propitio & actore. Datum Auenioni XIII. Kalendas Augusti, Pontificatus vestri anno VIII. Verbi autem Incarnati MCCCXXIV.

Epistola Ioannis XXII. Romani Pontificis ad Bernardum Guidonis Episcopum Lodouensem.

IOANNES Episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili Fratri BERNARDO Episcopo Lodouensi salutem, & Apostolicam benedictionem. Librum intitulatum, Quartam Partem Speculi Sanctoralis, quem nobis tua Fraternitas destinauit, animo læto suscipimus tuæ sollicitudinis studium laboriosis vigiliis adhibitum in opere dicti libri plurimùm in Domino commendantes, & tam de ipso, quàm de aliis tri-

bus partibus prioribus eiusdem Speculi per te similiter anteà nobis missis, eidem fraternitati tuæ gratiarum actiones vberes exoluentes. Datum Auenioni XII. Kalendas Augusti, Pontificatus nostri anno XIII. Dominicæ verò Incarnationis MCCCXXIX.

Præfatio totius operis Speculi Sanctoralis; De contentis in eo, atque de ordine contentorum.

Aureas Sanctorum vitas post inclytam eorum, magnámque fidei constantiam & virtutem, atque bonorum operum vsq; in finem perseuerantiam summo sanctorum Patrum studio inuestigatas, & codicibus atque apicibus studiosiùs commendatas, moderata præsentis operis compendiositas conabitur explicare. Nihil enim intelligentiæ faciliorem parat aditum, quàm breuitas non obscura. Sanctorum itaque legendas veteres & nouas relegens, & ex vtrisque non noua videndo, sed potiora eligendo, prætermissis apocryphis, atque superfluis quantum licuit resecatis; veritate tamen & integritate historiæ semper saluâ, in vnum colligere studui, quæ dispersa inueniebantur in multis. Authenticas scripturas, & illas quas Romana Ecclesia nequaquam suscipi prohibet, tam cautiùs, quàm tutiùs prosequendo, in vno compingens opere quatuor partibus compartito, ne quantitas vnius voluminis nimia videretur, & esset. Et vt possit haberi pars quælibet eorumdem distincta secundùm propriam materiam in suo volumine separatim, in quo tanquam in speculo legentes, possint inspicere limpidiùs Sanctorum facies singulorum. Quod ideò Sanctorum, seu Sanctorale Speculum non incongruè poterit in titulo prænotari.

In prima itaque parte præsentis Speculi Sanctoralis primò agetur de Festiuitatibus pertinentibus ad Dominum IESVM CHRISTVM, qui est caput totius Ecclesiæ, & est causa omnium festiuitatum dierum & temporum, quas sancta Ecclesia tam rationabiliter quàm salubriter instituit & celebrat per anni circulum, ab Aduentu Domini in Officio Ecclesiastico inchoando. II. De Festiuitatibus pertinentibus ad eius sacratissimam Genitricem, ex qua natus est. III. De duobus Festis pertinentibus ad Dominicam Crucem, in qua passus est Christus pro salute generis humani. IV. De Festo Angelorum. V. De Festo Omnium Sanctorum. VI. De Commemoratione omnium Fidelium Defunctorum. Vltimò, de Festo Dedicationis Ecclesiæ. Atque hæc est continentia primæ partis.

In secunda verò parte Speculi Sanctoralis describuntur ea quæ per ordinem consequuntur. I. Præcursoris Domini sancti Ioannis Baptistæ prænuntiatur conceptus per Angelum, & eius natiuitas gloriosa, & sanctitatis eius præclara præconia, & prærogatiuæ honoris eius. 2. Decollatio eiusdem ac martyrium sub Herode Antipa, impiâ Herodiade suggerente. Tertiò verò sequuntur sanctorum Apostolorum actus & gesta, & inclyta trophæa, sumendo exordium ab Apostolorum Principe Petro, & Coapostolo eius Paulo, prosequendo de aliis per anni circulum, sub eodem ordine quo eorum natalitia in Ecclesia celebrantur, adjungendo de Euangelistis duobus, Luca videlicet & Marco. In fine verò partis eiusdem conscribuntur legendæ aliquorum de lxxij. Discipulis Domini IESV CHRISTI, illorum quorum gesta reperire potui, & habere: quia non omnium ad manum habere potui, sed paucorum, nec etiam nomina singulorum. Poterunt autem postmodum aliorum Discipulorum legendæ subscribi suo ordine, in eodem volumine, ab illis qui eorum gesta inuenerint, & habuerint temporibus opportunis. Et hæc est continentia secundæ partis, quæ cum prima parte in vno eodémque volumine conuenienter poterit contineri.

In tertia verò parte Speculi Sanctoralis conscribuntur agones, & triumphi, & coronæ Martyrum purpuratæ vtriusque sexus, cuiuscumque ordinis & ætatis, incipiendo à Protomartyre Stephano & Leuita, & sanctis Innocentibus, prosequendo de aliis eodem ordine quo in Kalendariis & Martyrologiis dies singulorum natalitij per anni circulum sunt notati. Et hæc continentia tertiæ partis, quæ propter sui magnitudinem ac multitudinem Martyrum habeatur in suo volumine separato.

In quarta autem & vltima parte Speculi Sanctoralis describuntur vitæ & legendæ sanctorum Confessorum, & Virginum vtriusque sexus, incipiendo à S. Siluestro

Confessore, atque summo Pontifice, & prosequendo de reliquis eo ordine, quo per anni circulum occurrit vniuscuiusque ipsorum felix transitus de hoc mundo, seu natalis dies in Kalendario annotatus. Hæc autem pars vltima ex causa consimili habeatur in volumine separato.

Ea igitur necessitas laboris in præsenti opere fuit; quoniam in modernis compilationibus Legendæ Sanctorum veteres, rerumque gestarum historia per ipsos compilatores breuitati studentes, sic in plerisque decisæ sunt, vt videatur pars non modica detruncata. Item de plutibus Sanctis nulla prorsus habetur mentio in eisdem, de quibus agitur in præsenti.

Sequitur Tractatus de quadruplici Aduentu Domini, &c.

In parte tertia de Martyribus post vitam & passionem sancti Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi multa congeruntur miracula, & folio 43. habetur hæc epistola.

Venerabilibus Dominis, & dilectis in Christo Fratribus Archiepiscopo & Capitulo Cantuariensi, P. Aruernorum qualiscumque Minister, quidquid potest pauperis deuotio, & pectoris oratio. Quamplurimum de beatissimi Thomæ Martyris meritis confidimus, & intercessione: votum vouimus Domino sepulchrum eius visere, & nos ipsius orationibus commendare. Cùm autem in proximo itineris essemus, emergentia negotia nos à suscepto proposito reuocarunt. Quod ergo vobis præsentaneo affatu apportabamus, referre vobis absentes notificare decreuimus, quod idcircò confidentiùs asserimus, quoniam multorum veridica relatione illud cognouimus. Siquidem in vico Camcensi, qui in Episcopatu nostro situs est, quędam puella die quâ vito suo nupsit, loquelam amisit, & per tres annos muta manens, sermonem aliquem vel vocem articulatam proferre non potuit. Contigit autem, Domino ordinante, quòd quidam miles de memoria B. Thomæ Martyris rediens, vas aquæ sanctificatæ ad locum, qui dicitur Maentiacum, qui in territorio Lemouicensi constitutus est, secum detulit, & eam languidis ad se confluentibus misericorditer erogauit. In loco autem vbi collocata fuit aqua, plura per Martyrem suum miracula Deus operatur, quàm nostro valeant sermone concludi. Audiens autem suprà memorata puella populosam turbam ad prædictum locum confluere, profecta est illuc, & in oratione pernoctans, cœpit suffragium gloriosi Martyris modis quibus poterat implorare. Peractis autem vigiliis, cùm de sanctificata aqua, cuius suprà meminimus, ipsa gustasset, solutum est continuò vinculum linguæ eius, & distinctè & aperte sermocinari cœpit.

VITA ET MIRACVLA SANCTI CONSTANTIANI, ABBATIS ET CONFESSORIS.

Ex veteribus membranis Collegij Claromontani Parisiensis S. I. descripta.

REGENTIBVS atque tenentibus Childeberto & Clotario, &c. *similia iis quæ præmittuntur vitæ sancti Almiri.*

Tempore ergo Childeberti atq; Clotarij Regum Francorum, Cenomanicum adeuntes Ducatum à sancto Innocente Episcopo benignè suscepti, ac Sacerdotes Domino dicati, ab eo sunt ad prædicandum directi. Dedit itaque S. Innocens sancto Constantiano vicum Hebron, de cuius videlicet sedis Ecclesiæ iure erat. Ad præfatum nempè vicum Hebron sanctæ Cenomanicæ matris Ecclesiæ Titularis ac Presbyter ordinatus fuit, illùcque ad prædicandum directus. Erat tunc consuetudo, quæ hactenus apud nos seruatur, vt in omnibus vicis Fratres congregati in vnum, communem vitam ducerent, & omnia in commune haberent. Quam vitam iamdictus Episcopus erigens & releuans, tales quærebat viros, qui hanc condignè ducerent. Sed supradictus S. Constantianus, ac socij eius, non solùm communem vitam, sed & regularem, ac pauperem ducere cupiebant, atque labore manuum, vt iam dictum est, suarum viuere satagebant. Erat enim præfatus sanctus Constantianus genere nobilis, sacris literis pleniter instructus, moribus temperatus, formâ pulcher,

locutione affabilis, prædicationi deditus, vigiliis & orationibus assiduè incumbens, cibo & potu parcissimus, & cæterarum virtutum dote repletus.

Cùm autem iam tempus aduenirct vt Dominus athletam suum virtutum miraculis demonstrare voluisset, contigit quâdam die Dominicâ cum in prædicto vico Missam celebrasse, & quendam cœcum, dum diuina verba seminaret in populo, ad eum clamasse, atque dixisse: Adjuua me, Domine Pater, ac Sacerdos sanctissime, vt lumen oculorum habere merear, quoniam credo me tuis precibus posse sanari. Cui sanctus vir præcepit in Ecclesia excubare, atque noctem peruigilem inibi cum sancta oratione & meditatione ducere. Eandem verò noctem similiter sanctus vir cum eo peruigilem in oratione duxit. Mane autem facto, & oratione peractâ, tactu saliuæ oris sui, cœco reddidit visum.

Aliud quoque miraculum, quod demùm eiusdem sancti viri meritis .... est nihilominùs commemorandum. Quâdam vice quidam iuuenis puer allatus est sub tali voto, vt si eum curaret, in perpetuum suus efficeretur famulus: quem parentes posuerunt ante ædes eius, dicentes, nunquam ampliùs sui curam habere, nec inde eum referri debere. Videns autem eum Sanctus tam miserabiliter derelictum, misericordiâ motus tetigit linguam eius saliuâ oris sui, & peractâ oratione, posuit eum iuxtà Altare; qui eâdem die, meritis prædicti sancti viri cœpit loqui, quem Sanctus literis eruditum totondit, ac postmodùm inibi Monachum fecit.

Nec silendum signum est quod eius meritis in die Assumptionis sanctæ Mariæ claruit. Quidam homo, nomine Bundus, dum eodem die ad Ecclesiam curreret, in quendam puteum cadens, à vicinis eiusdem loci pro mortuo inde extrahitur. Quod cùm nuntiatum esset præfato sancto viro, quod ad Ecclesiam currens, & ad eius officium festinasset, & in puteum corruisset, atque mortuus esset: ipse misericordiâ motus, rogauit eum ad se deferri: qui, vt allatus est, tetigit eum, atque sacrato oleo vnxit, & videntibus cunctis, vnà cum reliquis Fratribus prostrauit se in oratione; qui diù pro eo orans, redditur ei flatus, atque eodem die, eius meritis & precibus pristinæ restituitur sanitati.

Denique dum quidam vir, nomine Ansericus, cùm graui infirmitate diù pressus esset, & à nullo hominum sanitatis remedia posset obtinere, ad vltimum iam in desperatione positus, iam fati sacerdotis sancti obtutibus est præsentatus: cuius oratione, atque sacrati olei vnctione antedictus sanatur infirmus, & sanitati est restitutus.

Sequenti verò tempore allata est ei quædam puella dæmonio plena, quam confestim orationis commodo à dæmonio liberauit.

Sequuntur & aliæ virtutes. Quâdam námque die, dùm ad obedientiam haud procul ab eadem cellula vnà cum Fratribus pergeret, allatus est ei quidam puerulus vnicus, ad quem mater pueri lacrymando dixit: Serue Dei, facta est hâc nocte ad me visio per quendam virum Dei, qui præcepit mihi, vt hunc puerulum tibi afferrem, vt officium linguæ accipiat. Ad quam Sanctus Dei stupefactus respondit: O dulcissima soror, à Domino poscenda est illi medicina, non à me homine peccatore: tu autem excuba in Ecclesia, & ora pro eo, atque offer oblationem; ego autem reuertens de obedientia, orabo pro illo. Fecit itaque mulier vt homo Dei præceperat. Ipse autem reuersus de obedientia, orauit vnà cum Fratribus pro eo, & sacrato oleo tetigit interiùs exteriúsque labia eius, atque pernoctans cum eo in oratione, sic crastinâ die eius meritis recepit linguæ officium.

Denique non multo pòst tempore quidam cœcus, qui per longa senectutis tempora lumine carebat oculorum, adducitur ad sanctum virum, qui saliuâ oris sui tangens oculos, & sacrati olei liquore perungens, inuocato Christi nomine, pristinum ei restituit lumen oculorum.

Deinde tempore aliquo transacto, accidit vt quidam ex suis fraterculis tam grauatus esset infirmitate, vt vltimo suspirio iam grauaretur: ad cuius funus currunt fratres, vt iam animam Domino commendarent, & posteà illum sepelirent. Cuius finis cùm Sancto esset nuntiatus, ait: Dominus Fratrem illum potest reddere, ne nos eius absentiâ & obedientiâ grauemur, sed eius auxilio fruamur. Tu verò curre citò, & obedientiâ fraternâ præcipe illi, ne nos absque nostra præsentia derelinquat. Cui Frater inquit: Nisi citò veneris, minimè eum viuum reperies, quoniam nec ego eum viuum reperire spero. Cui Sanctus: Vade, inquit, & perfice quod tibi iniunctum est. Ego verò intereà, Domino annuente, Missam cantabo, & post peractum offi-

cium subsequar te, vt Communnionis Dominicæ eum confirmem sacramento. Fecit Missam, vt dixerat, & peracto officio, sacri Corporis & Sanguinis Domini communione eum confirmauit, & iam mutum ac singultientem reuocauit à funere, & pristinæ sanitati & obedientiæ restituit; qui multo pòst viuens tempore hæc eadem nobis retulit. Tantam enim Dominus gratiam præfato viro contulit, & abundantiam donauit, vt iam suprà commemoratum est.

Clotarium denique Regem persequentem Chramnum filium suum suscipere meruit, & charitatem ibidem facere, atque iejunium soluere persuasit. A quo tam ex rebus fisci, quàm ex aliis bonis atque muneribus ditatus est, ad construendum & immeliorandum eundem locum. Ipse verò benedicens memoratum Clotarium Regem Francorum, prophetauit ei victoriam super æmulos suos, insuper & filium suum habere. Quod & nutu Dei, meritis, vt credimus, ipsius factum esse haud dubium est.

Reliquorum autem signorum & virtutum quæ gessit, prolixitatem vitantes, hic inserere distulimus. Fecit námque iuxta prædictum vicum, præfati Episcopi fultus auxilio, cuius ex largitione memoratum vicum habuerat, cellulam, in qua Monachos & viros religiosos communem vitam ducentes, & amantes, congregauit non paucos, atque regulariter eos viuere perdocuit. Nam antedictus sanctus Constantianus suis meritis & precibus à multis dæmonia ejecit, nonnullis cœcis visum reddidit, ægrotos vnctione sacrati olei, atque febricitantes multos sanauit.

Obiit ergo supradictus sanctus Constantianus die Kalendarum Decembrium, atque à suis discipulis ac Monachis est sepultus in iamdicta sua cellula honorificè: ad cuius tumulum fiunt magnarum virtutum miracula, auxiliante atque regnante Domino nostro IESV CHRISTO, qui viuit & gloriatur Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

IN VITAM
S. ELIGII NOVIOMENSIS EPISCOPI, Prologus S Audoëni Rothomag. Archiepiscopi, à Laurentio Surio omissus.

Qui cùm vita integra habetur in pluribus MSS. codicibus.

CVM Gentiles studeant sua figmenta prolixis pompalare stilis, & sæua nefandarum tenouent contagia rerum, ac plurima Niliacis tradant mendacia biblis, eorúmque vana tantùm discurrat gloria, qui veterum nectunt mendacia; cur nos Christiani salutifera taceamus miracula Christi, quo possimus sermone vel tenui ædificationis historiam pandere plebi: præsertim cùm & Ecclesiasticâ traditione, Apostolicâ admoneamur authoritate de Sanctorum gestis, seu virtutibus nonnulla commemorare, vt scriptum est: *Memoria Sanctorum cum laudibus.* Et illud: *Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi, vt sit memoria eorum cum benedictione, & nomen eorum maneat in æternum.*

Quotiescumque ergo Sanctorum solemnia anniuersariò curriculo celebramus, aliqua ex eorum gestis ad vtilitatem Christianæ plebis conuenientia in Christi laudibus recitare debemus. Nam reuerà Christi muneris est, quidquid in Sanctis eius laudabile. Quoniam igitur omnium penè miracula Confessorum, & multiplices victoriæ Martyrum, literarum monumentis habentur inditæ, multique nobilium ex gestis eorum reliquêre molem voluminum: non modò vel exiguum iuxta qualitatem ingenij aptare tentamus librum, in quo de ortu vitæque cursu, & glorioso obitu sancti ac beatissimi Confessoris & Episcopi Eligij, quæ ad plenum experti sumus, adjuuante supremâ gratiâ explicare suscepimus. Id etiam ante nos iam facti ratum ab aliquibus eruditissimis comperimus. Sed quia curis illi sæcularibus illigati, & vt ipsi profitentur, cum festinatione finiêre sermonem, indignum duximus, vt tam larga bonitas, támque eximia sanctitas arcto parcóque attenuaretur affatu. Quamuis ergo & nos tantæ rei narrationi minùs simus idonei, indignumque videatur tam laudatæ

Historiæ exiguum pusillúmq; fieri authorem: tamen quoniam & mihi olim voti est & fratrũ charitas eadem frequenter exposcit, si Dei iuuerit fauor, quæ mihi comperta sunt, quæque ad memoriam Dominus reduxerit, quamquam imperito digeram stylo, non leporem sermonis inquirens; sed Sancti simplicem vitam, simplici sermone ipsius animatus precibus enarrare tentabo: eius vitæ cursum, licet sermone inculto, ingenti tamen amoris obtentu ferre conabor in publicum, vt cuius est vitæ cum Christo memoria, gloriæ relatu celebretur in mundo, breuéque vitæ spatium æterna memoria compenset in sæculum, atque in hominum ore dulci commemoratione viuat in terris, qui cum supremis beatè viuit in cælis. Et si quidem velit quis omnem eius ordinem vitæ literarum tradere monumentis, certum est quia tanta sunt, quæ & volumen magnum requirant, & otium.

At ego cùm sim, sicut sum professus, imperitus sermone, & cùm excellentius sit virum sanctissimum mirari quàm loqui, cùm etiam doctissimi quidquid de eo dicere potuissent, minùs procul dubio sit quàm meretur, tamen ardore dilectionis plus in illo quid velim, quàm in me quid possim consideraui. Nam cùm sim debitor decem millium talentorum, vel exiguum meæ rusticitatis debitum reddere conatus sum: culpam scilicet metuens silentij incurrere, si agnita miracula, vt piger seruus silendò occulerem, ne vel vnius talenti creditam quantitatem dum niterer cautiùs custodire, culpâ defossæ pecuniæ non carerem. Idcircò optimum fore arbitratus sum, vt pecuniæ commercium, quod ab Omnipotente accepi, in laudibus Omnipotentis expenderem; atque id quod ab eodem adeptus sum indignus, eidem conferrem subjectus. Vnde Lectorem obsecro vt vilitatem nostri sermonis non vsquequaque despiciat, quia etsi vtcumque eloquenter possit oratio promi, ita stylum placet corrigere, vt nec simplicibus Grammaticorum sectando fumos displiceat, nec scholasticos etiam nimiâ contemptus rusticitate offendat; sed perpaucis operta, cunctis protsus retexat aperta. Nam & Ecclesiasticum dogma etiamsi habeat eloquij venustatem, ita eum dissimulare debet, ac fugere, vt non otiosis Philosophorum sectatoribus, sed vniuerso loquatur hominum generi. Nec enim operis est diuinæ doctrinæ sophisticè & eloquenter signare sermones, cùm scriptum sit: *Qui sophisticè loquitur, odibilis est.* Non enim est data illi à Domino gratia. Quid enim legentibus nobis Grammaticorum diuersa argumenta proficiunt, cùm videamus potiùs subuertere quàm ædificare? Quid, inquam, Pythagoras, Socrates, Plato, & Aristoteles nobis philosophando consulunt? Quid sceleratorum næniæ Poëtarum, Homeri videlicet, & Virgilij, & Menandri legentibus conferunt? Quid, inquam, Salustius, Herodotus, & Liuius Gentilium texendo histotias, Christianæ prosunt familiæ? Quid Lysias, Gracchus, Demosthenes & Tullius arti oratoriæ insistendo, Christi puris atque præclaris possunt comparari doctrinis? Quid Flacci, Solonis, Varronis, Democriti, Plauti, & Ciceronis, aliorúmque solertia, quos enumerare superuacaneum puto, nostris iuuat vtilitatibus? His itaque omnibus cum suis vanis studiis omissis, ad simplicem propositæ properemus historiæ seriem. Adest ille Plasmator, qui linguas infantium facit disertas, cuius gratiam nobis adesse supplices optamus, vt, ipso annuente, Confessoris sui palmas gradarim narrare possimus. Quapropter Lectores obsecramus, & per gloriosum Christi aduentum obtestamur, vt si quis hæc legens amore captus exemplare voluerit, syllabarum detrimenta summoperè obseruet, & dudum conscriptis exemplaribus rursus conferat corrigenda; vt quæ cum studio & sollicitudine scripta sunt, cum cura & diligentia transcribantur. Hæc idcircò, quia plerumque videmus nonnulla volumina, & præcipuè Sanctorum gesta, ita scriptorum vitio deprauata, vt studiosis quibusque non solùm lectitare, verumetiam manibus sit contingere fastidium. At nostra hæc, si placet, oratio per incolumem statum Catholicæ seruetur Ecclesiæ. Nam præmium laboris nostri vltima confido pensabit dies. Sed ne prolixa præfatio priùs fastidium generet, quàm Lectoris supercilium historia inclinet, licet cum verecundia Fratribus quidem obedientiam: sed illi impendo, de quo non dignè loquor, iniuriam, sed tribuet veniam; confido enim quòd deuotione non offendo. Nunc verò hæc prima in fronte ex eius vita propono.

Explicit prologus. Vitam, quia prolixior, in aliud tempus differemus.

VITA ET MIRACVLA SANCTI EPARCHII CONFESSORIS.

Ex Sanctorali Bernardi Guidonis, pluribusque aliis MSS codicibus.

POtissimum est illas enarrare virtutes, quæ veraces esse noscuntur. In hac ergo sancti Eparchij vita, nulla à me superflua aliquis putet esse adjecta, cùm hæc quæ dixero, sub oculis omnium fuerint peracta. Etsi non vrbanitate sermonum, saltem rudimento verborum in hoc loco conscripta: Vnde precor vt à quocumque sapientissimo viro fuerint prolata, placitâ bonitate emendet, & vt legentes potiùs fidem adhibeant factis, quàm reprehensionem inferant dictis. Ergo quid per ipsum in hoc sæculo, auxiliante Domino, gestum sit, referemus.

Eparchius igitur Petragoricæ vrbis genitus fuit, cuius pater Felix, siue Oriolus nomine; mater verò Principia vocabatur. Cùm verò ipsum felix partus exposuit, in Deo iugiter lætabatur innocens infantia. Cùm autem annos ageret circiter septem, in vrbe præfata literis traditur edocendus, & cùm inspirante Domino pleniùs eas didicisset, exinde ab auo suo Felicissimo tunc temporis Comite benignè est receptus. Quem ille Cancellarium sibi instituit: quam rem magis adolescentiæ causâ detentus exercuit, quàm animi voluntas permitteret. Et cùm apud ipsum ter quinos annos egisset, relictâ sæculari militiâ, & inscijs omnibus, Sedaciacum expetiit Monasterium, séque pedibus Abbatis Martini prostrauit, & se Monachum fieri postulauit. Et cùm intercedente Dei misericordiâ, licet inuitis parentibus, est impletum quod petiit, injunctum est ei vineam colere, & terram proscindere, & omne seruitium, vt moris est, adimplere. Quod ille benignè suscipiens, & cuncta perfectè perducens indicabat ei habitus pauperis, quod sibi Christus proficiebat diues; ieiunabat quotidiè, vigilabat, & orabat assiduè, perseuerabátque in misericordiæ operibus: multos quidem languidos, vel à dæmonio vexatos suâ purgabat oratione.

Cùm eodem ferè tempore ad Lemouicini agelli Monasterium (Lemojallo agello Monasterij) cum Victoriano Monacho iussus carperet iter, vidit capreolam summâ velocitate currentem, quæ fœtus suos, quos reliquerat, festinabat lactare. Orauit secum vir beatus vt eum expectaret. Cui illa non solùm expectandi præbuit officium, verumetiam humiliato capite ipsum adorare occurrit, & eius manus osculata est. Quam ille tactam manu leniuit, & signo Crucis armauit, atque licentiam eundi ei permisit in pace. Alio quidem tempore ad Senocellam causâ orationis, vel ad occursum S. Aquilini cum Ruderico (Munderico) Monacho properabat, & inuenit auem supra pullos suos sedentem, quæ ad illius orationem immobilis astitit. At ille pullos cum benedictionis alloquio manu propriâ perlustrauit, & reliquit ire in pace auem illæsam.

Dum hæc quæ diximus, & alia multa, Domino iubente, perficeret, cœpit ipsa publicatio sæculi sibi esse horribilis, sicque occultè suum deserens Monasterium, solum se Christo, & misericordiæ operibus committens, perrexit ad inclusionem inquirendam. Et dum circuiret pagum Engolismensem, puerum nomine Gradulfum (Gratulphum) morte peremptum in villa Anglesis (Anglensi) ad supplicationem Monachorum vitæ restituit, & alium in Burdegalensi suâ reuocauit oratione.

Cùm autem loca singula peragraret, ad vrbem Egolismam, iubente Domino, peruenit, quam secretiùs voluit pertransire: sed agnitus à ciuibus, indicatus est Aphrhonio ipsius vrbis Antistiti. Quem ille sicut de ipso præcellens fama iactauerat pleniùs recognoscens, gauisus factus, eum cum magna exultatione suscepit. Et cùm causam eius deuotionis intellexit, ire eum longiùs non permisit, sed ipsum pleno cordis amore secum astrinxit, atque locum, quem desiderabat, tanquam eremi solitudinem & desertum ostendit. Quo viso, vir beatus non tantùm loquebatur ore, quantum gaudebat ex corde, eò quòd esset locus remotus, & fons aquæ fluentis emanans, & Carantonus fluuius ab alio latere flueret. Post hæc, dum proferret, quòd exul cœpisset esse in terris, & valdè nimiâ vicinitate ciuitatis esset detentus, noluit absque nutu sui Pontificis vel Abbatis in optato loco recludi; sicque ipsum vit sanc-

ctissimus Aptonius Episcopus eum missis suis, id est, Frontonio Archipresbytero, qui posteà meruit Episcopalem dignitatem; & Artemio Archidiacono, per omnia Christi famulo; & Artemio Defensore ad Sabaudem Episcopum, & ad suum Abbatem ad pacem percipiendam, & ab obtinendum quod voluerat, destinauit: qui regressi, etsi vix tandem, optimè cuncta ei nuntiant, & benignè permissa.

Cùm autem in ciuitate moraretur, & ei fuisset mansio præparata condigna, cùm omnes intra domus septa somnus cepisset, ille solus, nullóque sciente, relicto stratu ad locum vbi debebat recludi, ambulauit per noctem. Cúmque rursum & orationem peregisset, sublatum lapidem ad caput suum posuit; & cùm se in eodem loco sopori dedisset, vox Christi ad eum facta desuper dicens: Eparchi, hic permane, iam ampliùs noli vacare. Quam ipse ordinationem Fratribus ore proprio referebat; & dum in ciuitatem fuisset regressus, sub hora diei tertia venit ad carcerem, in quo plurimi vincti tenebantur, & cùm custos carceris ibidem præsens adesset, emisit à foris piissimas preces, nec multùm sibi defuit quod suggessit. Ostia enim carceris sub arduo sunt aperta imperio: & virga ferrea foris sunt ejecta, & per plurima loca quassata. Et cùm omnes carcerarij ad Ecclesiam confugium donarent, cunctus populus hæc per Eparchium facta fuisse clamabant, & laudibus Domini manibus applaudebant.

Cùm iam gradum Presbyterij Apronio tradente accepisset, & in reclusionem fuisset repositus, referam pauca de pluribus; Quidam virtute restitutus ipsius vocabatur Redemptus, habebat vas cum melle repositum, quod à quodam fure sublatum recipere sollicitè ipse perquirens, eum cum ipso vase manifestè inuenit. Et cùm hoc Cramnulfo Comiti ab ipso fuisset suggestum, & in sua præsentia omnia manifestè fuissent adducta, latro ipse tormentis grauissimis applicatus, & tam hoc quàm alia maiora facinora confessus, suspendi omnibus modis iubetur ab ipso. Pro cuius vitæ obtentu valdè vir beatissimus deprecatus fuit, dum diceret eum pro sua causa mori non debere: sed nullâ ratione apud eum obtinere potuit, quod etiam plurimùm postulauit; sicque vocato vno de Fratribus, Gratiano scilicet Presbytero, sicut hæc gesta de eius ore cognouimus, iussit ei collectis infirmis & matriculariis ad portam ciuitatis rei expectare euentum. Cúmque miser fuisset suspensus, & eum morti traditum reliquissent, furca ipsa ad eius orationem tota comminuitur, & ligamenta vnde erat colligatus, soluta sunt, & ad ciuitatem validissimum arripuit cursum. Videns autem hoc Comes, militibus iussit equos ascendere, vt antequam Ecclesiæ attingeret limina, eum præoccuparent. Cùmque non minima multitudo post eum cœpisset equitare, mirum adfuit, quòd vtique omnes ante conspectum Comitis in medio tabescerent itinere. Et ille comes occupatus à matriculis, vitam habuit ad eius orationem ereptam. Item alium eodem insequente Comite, pro illius vita suppliciter eum exorauit, quod ei non solùm non præstitit, sed eum versis pedibus suspendit: qui simili modo ad eius orationem ad vesperam de longinquo spatio ad ipsius peruenit præsentiam.

Cara verò sibi Araniola (Aranea) dicta, ex genere nobili procreata, toto corpore contracta ad famam beatiss. viri peruenerat in carruca. Cùm autem in eius præsentiã introisset, magnâ voce rogauit, vt eius pietas sibi subueniret. Demùm cùm apud ipsũ septem diebus fuisset cõmorata, per eius orationem pristinam sanitatem recepit. Cui tanta fides inualuit, vt literas eius receptas quasi munus retineret absconsas. Posteà verò dum in domo sua super littus maris adesset, vidit nautas grauissimum perferre periculum: sed currens acceptâ epistolâ festinanter ad ripam maris venit, porrectisq; manibus eam contra mare extendit, & altâ voce clamauit, dicens: Serue Dei Eparchi, in nomine Christi, per hæc pignora literarum tuarum libera istos nautas à præsenti procella; & statim incolumes euaserunt periculum. Nec hoc sine diuino fuit nutu, quòd nauis ipsa, omnibus portis relictis, fluctibúsque valdè oppressa, ad eius peruenit præsentiam.

Genesiam quoque feminam leprâ percussam mundauit: tribus cœcis lumen restituit: de Gaudemia legionem dæmonum ejecit. Quidam vir Artemius (Atermius) nomine, de parentibus non infimis editus, cùm scripturas sacras tractaret, & seruus Dei esse cuperet, cùm non esset Clericus ordinatus, in Sanctonico se reclusit. Cùm verò non minima annorum curricula in ipsa reclusione consisteret, & crines ei longissimi accrescerent, à dæmone arreptus, exinde egressus est, dicens ad Childebertum Regem se iturum, & quòd non minus eo eius facultas dominaretur eius regnum viribus

viribus eius exploraret. Cùm autem hæc parentes sui viderent eum non sanâ mente meditari, pariter assumpto, quasi cum ipso ad Regis properarent præsentiam per viam aliam ad Eparchium cœperunt adducere. Cúmque appropinquassent ad vrbem, recognouit se ad domni Genesij vicum quod Agolismam ducebatur. Nec tardiùs erupit in vocem ad Eparchij aspectum se nolle ire. Cùm verò hoc nimiùm recusaret, manibus injectis occupauerunt eum qui cum ipso erant, & eo super equo imposito, manibus ligatis & pedibus sub ventre equi perstrictis, ad Eparchium eum perduxerunt vinctum. Quo intromisso, cœpit crines concutere, & pro capillis dicens se sanctitatis comparem non habere. Cùm verò hoc ageret, & conuitia pessima ipse ab ore suo proferret, digitis suis palmis affixis, sanctus Eparchius ad fenestram accessit, & in manibus eius Crucis signaculum dedit. Quas cùm signasset, cum graui illius voce ad sanitatem adduxit. Die autem sequenti iussit eum more laïci detonderi. Ille verò clamabat: Quis ita audax esset, qui eius crines amputaret; attamen vix tandem fuerunt incisi. Die autem aliâ Clericum eum fieri ordinauit. Cúmque hoc fuisset impletum, statim obmutuit diebus multis, & nullum appellauit, nullúsq; de ore eius vanus sermo processit. Nec multò pòst eum sanum omninò restituit, & posteà Diaconus factus fuit.

Salomon quoque vnus ex suis caballum ipsius tempore hyemali dirigendum acceperat: sed veniens seruus Eurulfi (Ebrulphus) quem præ omnibus diligebat, furtim eum sustulit, & cùm ab ipso fuisset occultè productus, à dæmonio statim correptus cœpit miser voce clamare validâ quod fecerat. Et sic alij simulatâ petitione, quasi languore aliquo tenerentur, eulogias sancti Eparchij quæ fierunt. At vbi ingressi sunt qui venerant post datam suggestionem, statim eis dedit responsum quod fallaciter eius munia postularent, qui res suas furati essent. Nam ipse erat qui suum furatus erat equum: sed non multò pòst morati, caballum ipsum ad eius reduxerunt præsentiam. Obstupefacti autem ad inuicem loquebantur, quomodo omnia potuisset agnoscere, & eulogias tamen eis non denegasset: sed infelix ille antequam eas acciperet in suo scelere ipso dæmone perpetrante interiit; & quantacumque aliquis, siue bona siue mala de eius fama iactabat, omnia præfatis eius auribus intimabat.

Item seruus quondam Leontij ex vrbe Sanctonica, pro suo facinore boiâ grauissimâ fuit impeditus, & cùm iam diutinâ laceratione ipsius pedes deficerent, audiens laudem beati viri, ad eùm fecit confugium, projectúsque in faciem obsecrabat eum, vt ipsum suâ liberaret oratione. Videns autem sanctus Eparchius quòd esset arcto vinculo constrictus, & ingenioso, licet non desperaret de diuino artifice, sed vt videret si ab homine potuisset exolui, conuocauit Fratres, vt eum suo eriperent magisterio. Cúmq; vndique boias percuterent, & infelix ille voces intolerabiles emitteret, dicens se ita impeditum ab eo liberari non posse, sanctus Eparchius dixit: Date malleum in manibus ipsius, & prostratus in orationem cum lacrymis surrexit, dicens: Dominus soluit compeditos; & statim vt feriit tribus vicibus, confracta cecidit ad pedes eius catena. Sed cùm prælìator Christi semper contra dæmones dimicaret, compellentéque necessitate vt ad energumenos catechizandos ampullam cum oleo acciperet, festinus adfuit inimicus. Cùm enim ille manum suam ad ipsam accipiendam extendit, serpens immanissimus eum in manu percussit. Cùm verò intelligeret nulla esse figmenta diaboli, non se carminibus sanum effici postulauit, sed ad orationem continuò sollicitè accessit: manus autem eius non tumuit, sed etiam Dei pietas incolumem reseruauit.

Item cùm tempus vigilandi eueniret, non diebus, neque noctibus orare cessabat, & Monachis suis non solùm laborare, sed nec panem etiam coquere nunquam permittebat, nisi tantùm orationi insistere. At vbi cùm panem ad vescendum habere concupiscerent, vultu tristi clamabant ei dicentes, quòd periclitarentur fame. At ille lætâ facie, & sedulâ prædicatione monebat eos, dicens: Fides famem non timet. Exempla quoque Eremitarum eis sæpiùs exponebat. Quia verò eius benignè suscipiebant colloquia, & Deo psallebant iugiter, nunquam eis defuerunt exenia, vnde & ipsi reficerentur, & egenis substantiam ministrarent. Denique sicut de chartarum voluminibus certâ ratione subtraximus, plusquam duo millia hominum collatis muneribus suis noscitur redemisse. Ne autem in narratione signorum ampliùs volumina extendam, cætera, quæ facta sunt, prætereo, ne prolixitate operis fastidium lector incurrat. Nam quantis vicibus carcerem rupit, vel quantos ab im-

mundis spiritibus, vel à diuersis infirmitatibus liberauit: longum est dinumerare per singula.

Vestitus quoque eius ac victus asperrimus fuit: vinum verò, & reliqua delicati potus genera refutauit, & nullus ex suis, nisi secretissimus Minister, vnquam vidit eum edentem. Sub quanta verò afflictione Quadragesimæ diebus erat: quàm creber in orationibus, quàm humilis in suscipiendis Fratribus, quàm seuerus in corripiendis, quàm alacer in exhortandis, non est nostræ possibilitatis reuoluere. Nam eius abstinentiam nulla vnquam infirmitas fregit. Et vt ad extremum veniamus, cùm annos 39. in reclusione expleuisset, nullo tædio fatigatus, die Kalendas Iulij emisit spiritum. Mox verò grande eius extitit miraculum, quòd inter triginta & ampliùs hominum millia in vico Mugrio (vel, 30. & ampliùs exinde millibus vico Iuegio) horâ diei tertiâ, dum quædam puella à dæmonio torqueretur, transitum ipsius enarrauit summâ voce, & relictis omnibus, iter in quo nunquam fuerat, tam auidissimo cursu arripuerit, vt eo die ad vesperam in eius Basilica curationis remedium expectaret. Die autem subsequenti à nequissimo est mundata spiritu. Conuenerant enim ciues ad beati viri funus, & dum in eius planctu omnes lugerent, simul etiam quo sepeliretur tractarent, dum multi multa conferrent, & Basilicarum eligerent loca, præ cæteris vir clarissimus Alexander nomine, ingressus Basilicam, locum, in quo iacuit, ostendit. Sed in quantum rei veritatem percipimus, eo in loco dormierat olim, quando Christi audierat vocem. Illud etiam prætereà silentio non transibo, quòd tonna vini dum ad eius Basilicam ædificandam dispensaretur, & penè iam peruenisset ad imum, noctu redundauit explera. Hæc verò & alia complura ab eo noscuntur esse peracta, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Item de Virtutibus eiusdem sancti Eparchij.

De beatissimi Eparchij Presbyteri virtutibus, & operibus quæ Dominus per eum fecit, quæ vsque ad requiem conscriptam ab eo vocatus est, immemorem charitatem vestram esse non reor, quia, recitante Lectore, vobis in parte iam manifesta sunt & aperta. Nunc verò quantas & quales post humatum eius corpusculum ad locum sepulchri, vel per multarum terrarum spatia vbicumque articulorum ipsius reliquiæ conditæ sunt virtutes, Dominus per seruum suum reuelare dignatus est, vestris auribus, in quantum ipse permiserit, intimabo.

Igitur cùm inclytæ memoriæ Caribertus Rex ad tegendam patriam Carlonensem aduenisset cum gloria, quamplures ex Francorum genere nobilissimi viri, Proceres, Optimates, ad Regis obsequium conuenerunt, ex quibus vnus Dulciadus nomine, in territorio Engolismensium Comitiuam obtinuit dignitatem. Cùm verò lucubratâ oratione properasset ad Basilicam sanctissimi viri, velum quod matrona deuotionis animo ad sepulchrum obtulerat, ad ostium Ecclesiæ affixum pendebat, primò intueri cœpit, & quod oculo nequam conspexerat, concupiuit, atque turbido vultu Abbatem alloqui cœpit, & omnes ibidem commorantes suis obtutibus præsentari præcepit, móxq; expleuit scelus opere, quemadmodum serpens qui repit pectore, repit & ventre, & venenum habet in ore. Vrbis cuidam purè innuit, quòd nisi velum sibi gratis dirigeretur, graues eis iniurias, hominibúsque suis inferret. Illi verò zelantes eius beneuolentiam, velum ei causâ muneris concesserunt. Quod cùm læto animo recepisset, super stratum suum poni præcepit. Cùm autem noctis tempus aduenisset, crapulatus à vino, in eodem lectulo prostratus accubuit: sed mox cùm se dedisset somno, in graui febris irruit tædio, vocauitque puerum, vt velociter velum reportaret ad tumulum: sed ipse membratim distentus, in vulnere longo tabefactus dolore corporis, & velum reddidit, & vitam finiuit in scelere.

In ipsius Regis tempore, duos viros quidam Comes Palatij eius in catenarum vinculis præcepit poni super quodam crimine accusatos, qui per virtutem sancti Eparchij iurantes illius criminis se esse insontes noctis tempore, cùm custodes à somno fuissent depressi, catenæ ipsorum confractæ sunt, & cursu veloci ad Basilicam properantes, ex mortis periculo liberati sunt. Vvatagailfus quoque Comitiuam exercens militiam, morbo regio contractus, & neruorum debilitate afflictus est, qui ad sepulchrum viri deportatus est in feretro, quasi vt sepeliretur in tumulo. Sed pius

Dominus, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat, per seruum suum Eparchium restituit ei corporis sanitatem. Albinus iterùm vir Santonicæ ciuitatis magnificus, longo tempore languore detentus, carri postulauit vehiculum, & ad memorati viri sepulchrum deuoto animo expetiuit ipsius auxilium: quem Dominus sanum præcepit ad suum redire præsidium. Iolita verò femina viri magnifici Fingonis filia, oculorum pupillâ offuscatâ, per aliquod tempus in domo orbata lumine sedebat, & debilis; quæ ad sepulchrum sancti Eparchij per paucos dies deprecando Dominum, lumen recipere meruit pristinum.

Quædam eodem modo matrona, nomine Dodolena, febribus vexata, allata boüm vehiculo, ad sanctum peruenit Cœnobium: quæ indubitanter orans, pristinam recepit sanitatem. Verùm quia Kalendis Iulij vir Dei de sæculo vocatus est ad cæleстes epulas, cùm per annos singulos eius celebraretur festiuitas, cœcus lumen desiderans, ad eius festinabat accedere limina; adhibitóque quodam puero, qui ei præbebat adminiculum ad eundum, cùm pontem super Carantoni alueum inter cateruam populi inuenisset imperuium, clamabat voce quâ poterat: Sancte Eparchi, tuum mihi pręsta auxilium, vt merear ad sanctum tuùm properare sepulchrum. Tunc de cælo splendor veniens, suos tetigit oculos, & ita perfectum recepit lumen: statímque carpens viam, ad hominis Dei peruenit memoriam. Nec mirum qui cœco sedenti in via, & clamanti viuens, clarum restituerat lumen, sic potuit per interuentionem suam præstare visum cælitùs pauperi supplicanti. Duæ rursus feminæ tunc temporis per baptismi lauacrum fuerunt annexæ, inter quas antiquus hostis seminauit discordiam: Nam cùm vna alterius rei furatæ reputaretur esse obnoxia, per iusiurandum constituit ad sepulchrum sancti Eparchij se purgare; sed conturbatione populi, ad locum destinatum nequiuit accedere. Vnde fidem habens illa quæ causam suam amiserat, quòd tantum verbo iurisiurandi in loco quo stabant, se non esse ream veraciter affirmaret. Cùm itaque altera furatæ rei conscia, manus leuare ad sanctum sepulchrum vellet, minimè adimpleuit; sed in terram cadens, de admissa noxa confessionem coram hominibus dedit.

Nicasius quoque tunc temporis Engolismensis Episcopus, in ciuitate Burdegala Ecclesiam sacri Ordinis in honorem S. Eparchij deuotè constituit, vbi etiam reliquiarum eius pignora cum magna gloria, Deo auxiliante, collocauit. Quodam verò tempore cùm naues Britannicæ armatæ velis & remigio pro exercendis negotiis ad portum eiusdem ciuitatis accederent, mare, vento flante, intumuit, & insistente procellâ, carina mergi cœpit. Tunc òmnes lassati quasi ad mortem, remissâ voce quâ poterant, cum lacrymis proclamant: Sancte Eparchi, manum porrige liberis, libera perditos, quos hostis iniquus vult sibi prouidere captiuos; statímq; Eparchij meritis pius adfuit Dominus, & in vocem proruperunt, magnúmque miraculum videre meruerunt. Quia ipse iuxta verbum Euangelicum, imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Hi verò qui in puppi residebant, ad sanctam Ecclesiam orantes peruenerunt, & munera quæ portabant, fide integrâ Deo obtulerunt.

Quidam verò homo diues, Almodio nomine, deganciam vini ad festa solemnia beati Confessoris direxerat ad pauperum refectionem: sed missus immisericors medietatem vini in eleemosynam tantùm dedit: aliam verò ad suæ voracitaris ingluuiem satiandam reportabat. Denique rota carri comminuitur, vasculum fractum cum vino in foueam cecidit. Ostensa est autem inibi auaritia, & malitia hominis, vt non lucrum suæ gulositatis ipse adipisceretur, nec etiam mercedem de commisso sibi à domino reportarit. Quidam homo afflatus spiritu nequam, pallas desuper sanctum sepulchrum abstraxit more furtiuo: sed quantum putabat iter arripere ad eundum, tantum ingrediebatur ad locum vbi furtum fecerat. Ad sepulchrum itaque amens, infelix, & perfidus pallas reddidit, & rediit confusus.

Eonaldus quidam homunculus contractus corpore, itavt nec gressum facere posset, ad Basilicam ipsius Sancti venit, repertáque cælesti medicinâ, propriis pedibus, & erecto corpore ad locum vnde venerat, remeauit. Claudius Faber hocte per anfractam vitream in Basilicam introiuit, argentum de ipso sepulchro furtim abstrahere voluit: sed in mente sui sceleris conscius, cùm grandi metu quod fraudauerat, præsentauit. Hoc quoque non silendum puto, quod nostris temporibus actum fuisse discerno, ideò quod veraciter contigit, assignabo: Gregorius Turonicæ vrbis Episcopus dixit: Obiit Eparchius reclusus Engolismensis, vir magnificæ sanctitatis;

per quem Deus multa miracula ostendit, de quibus, relictis plurimis, pauca perstringam. Igitur Petragoricæ vrbis incola fuit, sed post conuersionem Clericus factus Engolismam veniens, cellulam sibi ædificauit, in qua, collectis paucis Monachis, orabat assiduè. Et si ei aliquid auri vel argenti offerebatur, aut in necessitatibus pauperum, aut in redemptione captiuorum totum distribuebat. Panis in cellula illa, eo viuente, nunquam coctus fuit; sed à deuotis fidelibus, quod necessitas exegisset, afferebatur: magnam enim cateruam populorum oblationibus deuotorum fidelium redemit, plurimorúmque malorum venenum Crucis signo sæpè compressit. Dæmones de obsessis corporibus oratione suâ abiecit, & iudicibus plerumque, vt culpabilibus ignoscerent, dulcedine profusâ imperauit potiùs quàm rogauit. Nam ita erat dulcis alloquio, vt ei negare non possent, cùm fuisset indulgentiam deprecatus. Quodam verò tempore, dum pro furto quidam ad suspendendum duceretur, qui & in aliis multis sceleribus, tam in furtis quàm homicidiis accusabatur ab incolis, & hæc ei nunciata fuissent, misit Monachum suum ad deprecandum Iudicem, vt licet culpabilis ille vitę concederetur; sed insultante vulgo atque vociferante: Quòd si hic dimitteretur, neque regioni, neque Iudici posset esse consultum, dimitti non potuit. Intereà extenditur à trochleis, virgis ac fustibus cæditur, & ad patibulum condemnatur. Cúmque mœstus Monachus hæc Abbati renunciasset: Vade, inquit, attende à longè, quia scito quòd ei quem homo reddere noluit domino suo, ipse vitam redonabit. Tu verò, cùm ad eom accesseris, protinùs apprehensum eum adducito in Monasterium. Monacho autem iussa complente, ille protinùs se ad orationem conuertit, ac tamdiù cùm lacrymis ad Dominum fudit preces, quoadvsque diruptis catenis, terræ restitueretur appensus. Tunc Monachos apprehenso eo, Abbatis conspectibus incolumem repræsentauit. At ille gratias Deo agens, Comitem accersiri iubet, dicens ei: Semper me benigno animo solitus eras audire, fili dulcissime; & cur hodie induratus hominem, pro cuius vita rogaueram, non laxasti? Et ille, Libenter te audio, Sancte, & alios Clericos; sed insurgente vulgo, aliud facere non potui, timens super me seditionem moueri. Et ille: Tu, inquit, me non audisti, Deus autem me audire dignatus est; & quem tu tradidisti morti, ille ad vitam restituit. En, inquit, coram te adstat sanus. Hæc eo dicente, prosternitur ad pedes Comitis stupentis quòd videbat eum viuere, quem in mortis interitum reliquisset. Hæc vtique ego ab ipsius Comitis ore. Sed & alia multa fecit, quæ siquidem ad narrandum longum esse putaui.

Post quadraginta igitur & quatuor annos reclusionis suæ parumper febre pulsatus, tradidit spiritum, prostratúsque à cellula, sepulturæ traditus est. Magnus autem conuentus hominum, vt diximus, ab eo redemptorum in eius processit exequiis. Vvaldericus verò Sanctonicæ ciuitatis vir perspicuus, deuotionis animo Monasterium, & domum ad pauperum necessitatem in suo prædiolo super Carantoni fluuium, cui constat Montem esse vocabulum, ædificari fecit in honorem sancti Eparchij: & cùm egressus fuisset de sæculo, Monachis ipsum decreuit pro remedio animæ suæ. Gratharius verò vir iniquus & pessimus, potestate superbiæ accinctus, pro socero conatus est possidere Monasterij agrum. A quo Pater Monasterij Rusticus sæpiùs postulauit, & vsque ad eius genoa prouoluens descendebat, vt redderet agrum, vnde pauperes, quibus delegatus fuerat, sustentarentur: sed ille non solùm illū non reddidit, verùm etiam fructus inde prouenientes in horreis suis recondebat. Indictum est Monachis ab Abbate triduanum ieiunium, & quod sagacitas non putauerat, accensus est febre validâ, & stomacho superefluente, cum gemitu clamabat miser & trepidus: Sancte Eparchi, reddo quod abstuli, remitte malum quod perpetraui. Missum itaq; festinanter misit, qui vas argenteum ad Cœnobium deportaret, & se reddendam villam eorum nuntio designaret. Sed iussu Domini, sicut Ananias & Sapphira seueritate sancti Petri percussi sunt, ita & iste auarus & cupidus iudicio sancti Eparchij & villam reddidit, & vitam finiuit. Quanta autem Dominus per seruum suum ostendere dignatus est miracula, longum est dicere per singula. Nam multi qui oppressis corporibus à diabolo vexabantur, liberati sunt; & plures infirmi & imbecilles à diuersis languoribus vexati, & febricitantes typo frigoris, quartanis videlicet & quotidianis febribus afflicti, ac secretiori infirmitate detenti, medelam corporis receperunt ac sanitatem. Nonnulli etiam à catenarum vinculis, & à catastæ tormento, & pedum ferreis vel ligneis carchannis absoluti sunt. O verè vir beatus, constans in

opere, largus in eleemosynis, promptus in oratione, qui non longè à ciuitate manens, erat quasi in vasta solitudine constitutus. Iustus & fortis; prudens & temperatus. Et quicumque habens infirmitatem deuoto animo, & promptâ voluntate ad eius sepulchrum expetebat sanitatem, lætus ad domum redibat, & cum magna alacritate, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, cui est honor & gloria, virtus & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Eiusdem Vitam paulò ab hac diuersam edidit Gononus in Appendice ad Vitas Patrum Occidentis, pag. 428. & seqq.

NARRATIO
DE MIRACVLIS IN TRANSLATIONE Reliquiarum sanctæ Faustæ, & aliorum, patratis.

Cuius partem aliquam edidit Andreas Duchesnius Tomo II. pag. 400. ex MS. Codice Ecclesiæ Lemouicensis.

TEMPORE quo post Domini nostri IESV CHRISTI Incarnationem DCCCLXIV. annus impletus est, obtinente Regnum Francorum Carolo Rege, filio Ludouici magni Imperatoris, grassata ingens persecutio in Ecclesia Christi, in regionibus Aquitaniæ, seu Gasconiæ. Siquidem Paganorum barbaries, quos vsitato sermone Danos, seu Normannos appellant, à suis sedibus cum innumerabili exeuntes nauali gestamine, ad Sanctonicam, siue Burdegalensem vrbes sunt aduecti, indéque passim in præfatis discurrentes prouinciis, vrbes depopulando, Monasteria, Ecclesias, necnon & cunctas hominum ædes igne cremantes, non paruas hominum strages occidendo dederunt.

Eo verò tempore apud Gascones, quibus montes Pyrenæi vicini sunt, Ducatus apicem Arnaldus, vir inluster obtinebat. Hic etenim filius cuiusdam Comitis Petragoricensis, vocabulo Ymonis, fuerat, & auunculo suo Sanctioni, qui eiusdem gentis Dux fuerat, in Principatum successerat. Denique idem Arnaldus sæpiùs cum præfatis Barbaris, ob defensionem sanctæ Ecclesiæ, præliando certauerat, & multos ex tetra illa atque spurcissima natione interficiens, maximam ad vltimum sui nobilissimi exercitus partem amiserat.

Erat autem tunc in pago Lemouicino à præfatis Paganis incensum Monasterium, quod Solemniacum more antiquo vocant, vbi memoratus Arnaldus maximâ charitatis deuotione erat astrictus, ob hoc videlicet, quia nouerat eum à S. Eligio Nouiomagensi Episcopo in honore sancti Petri Apostoli nobiliter fuisse constructum, & maximam habitatorum illius Cœnobij fuisse regulæ sanctæ obseruationem. Tantam etenim erga ipsum Architerium habebat deuotionem, vt spondens voueret se in eodem pro Christi amore comam capitis sui depositurum, & Monasticis semetipsum subdendum disciplinis. Posteà verò id impleslet, nisi inopinatâ morte præuentus fuisset.

Hic verò dum incolumis adhuc in suo statu persisteret, curam ferens memorati Cœnobij, admonebat sæpiùs Monachos eiusdem loci, vt partes Gasconiæ, quas regebat, pro adipiscendis sanctorum Martyrum reliquiis penetrarent; ipséque illis hoc spondebat prouisurum, ne inanem paterentur itineris laborem. Visum est autem Abbati Monasterij, & omni ipsius Congregationi, vt aliquem ex Fratribus pro prælibato negotio illò mittere deberent. Miserunt autem quendam Monachum Religiosum, scilicet Sacerdotem nomine Aldarium, cum nepote eiusdem Ducis Arnaldi, nomine Gotafrido, qui in illis partibus tunc iter carpebat.

Hactenus Editio Duchesniana.

Aliquandiù ergo prædictus Frater cum sui itineris comitibus apud memoratum Principem commoratus est, anxiam iugiter in sui pectoris antro gerens mœstitiam, verens ne fortè illud quod mente conceperat, non ad votum impleret. Gestiebátque ne fortè habitatoribus sæuis regionis illius quod agere proposuerat, manifestum fieret, ne ab ipsis impeditus, suo sancto non valeret satisfacere desiderio. Sanè cùm

multa Sanctorum pertransisset loca, & opportunum non vidisset vt cœptum negotium explere potuisset, & iam ad propria redire decernerent; hi cum quibus ire decernebat, tandem peruenerunt in territorio Fidenciaco, vbi Ecclesia mirificè olim in honorem sanctæ Faustæ Virginis & Martyris constructa, & ab ipsis quos suprà taxauimus Paganis combusta fuerat. In eadem deniq; Basilica, sanctissima membra huius Martyris, completo pro Christo gloriosissimo triumpho, tumulata à Christianis fuerant, & congruo honore longissimis temporum successibus venerata.

Igitur cùm per Dei voluntatem hæc quæ retulimus, memoratus Frater comperisset, confisus de Dei omnipotentis miseratione, simúlque authoritate & consensu supradicti Iudicis fretus, quodam diei crepusculo, transeunte noctis excursu, antequam res ab incolis eiusdem loci posset agnosci, paucis secum sociis adhibitis accedit ad sanctæ Faustæ Virg. & Mart. sepulchrum. Cúmque aliquandiù ibidem in oratione cum lacrymis incubuisset, & Domini auxilium & Sanctæ ipsius suffragium implorasset, cum immenso tremore & fiducia operculum sarcophagi, in quo sancta membra quiescebant, reuoluit. Eadem verò horâ, cùm iam in lucem prolata forent sancta pignora, tãtus tonitrui fragor cęlitùs intonuit, vt hi qui aderãt, nec vnius horæ interuallo corporaliter se putarent esse superstites. Nec victus est tremore tanti fragoris deuotissimus animus prædicti Fratris: sed mox suos socios quos sibi adsciuerat, vt solatium ferrent ferendarum reliquiarum, immani terrore perculsos, desperatósque esse conspiciens, vt constantiam fidei resumerent, admonuit, & quod deuotè agere inchoauerant, vt viriliter perficere studerent, exhortari curauit. Quid multa? leuantur sanctissima ossa ex tumulo, vbi multo tempore iacuerant, & linteaminibus præcipuis inuoluta, cum magna exultationis lætitia ab his à quibus inuenta fuerant, feruntur ad propria.

Sanè nec prætereundum est silentio, quod Dominus meritis tantæ Virginis, ad cuiusdam fluminis vadum ostendere est dignatus. Denique hi, qui tunc secum tantum thesauri munus ferebant, cùm aduenissent quodam in loco, vbi cuiusdã fluminis vadum transfretare conati sunt, pluribus aquarum imbribus, qui præteritis inundationibus fluminis ripas impleuerant, tunc tantâ profunditate experti sunt aquam, quam transmeabant, creuisse, vt aliter nonnisi natando littus contingere cum equis suis possent. Contigit autem Monachum præfatum cum reliquiis memoratæ Virginis, quas secum in sportula ferebat, pedestri labore trans torrentem remansisse. Nam vehiculus qui eum ferre debuerat, cum illis qui primitùs vadum transierant, fortuitu vacuus, neminem in dorso suo ferens transmeauerat. Petiit itaque ab his qui iam transierant, equum sibi reduci, sed impetrare non valuit, quoniam exterruerat eos ingens vadi altitudo. Quid ille faceret, vel quò se verteret primò ignorans, tandem salubri reperto consilio, ad orationis præsidia conuersus, lacrymabili prece Domino supplicat, vt meritis sanctæ Martyris Faustæ, quam gestabat, incolumis impetum transmeare posset. Nec mora facta Domini aduenir auxilium. Quidam enim rusticus in eodem loco ex incolis loci illius religioso Domini Sacerdoti & Monacho obuius factus est eâdem horâ. Quem idem Domini famulus rogare cœpit, vt vadum præbendo sibi ostenderet, & pro hoc illi ipse mercedem condignam tribueret. Sed ille primò recusare cœpit, timens vim aquæ inundantis. Tandem victus precibus hortatur seruus Dei admonitus, vt fide armatus, aquæ altitudinem ingredi non dubitaret; edito signo Crucis vadum ingressi, inueniunt aquam fluminis ex Domini præcepto eadem horâ in tanta extenuatione exsiccatam esse, vt vsque ad genua sibi non perueniret, quæ paulò antè dorsa equorum supereminens operuerat.

Tanto ergo viso miraculo benedicentes Dominum, iter cœptum læti carpebant. Inde itaque digressi, post paucos dies peruenerunt in pago Tornensi (fortè Toronensi) & fessi labore, quodam in loco substitêre, qui dicitur Nõnaris, prope castrum Asnense. Erat autẽ in eodem loco haud valdè procul Cella sita, vbi Monachi commanebant, & ipsi in præfato Monasterio Monachi, propter prædictam Paganorum sæuitiem, ad delitescendum ierant, sub Præpositorum suorum inibi regimine degentes, atque Monasticam disciplinam diligenter obseruantes: cum quibus etiam cohabitare solitus erat ille Frater, de quo superiùs sermo habitus est. Fundus autem in quo Cellula sita erat, vocabatur Briuaciacus, & pertinebat ad ius dicti Monasterij. Quo in loco Sanctorum reliquiæ erant reponendæ: Non solùm enim sanctæ Virginis Faustæ, sed & nonnullas sanctæ Dei Genitricis Mariæ semper Virginis, necnon

& sanctissimi Confessoris Martini Turonicæ sedis Episcopi, quas repererant in Ecclesia memoratæ Virginis, prædicti viri secum ferebant.

Cùm cognouissent autem prædicti Monachi iam propè adesse suos sacrum thesaurum sibi deferentes, inenarrabili perfusi gaudio occurrunt eis in loco vbi paulò superiùs memorauimus eos substitisse. Detulerunt autem secum Fratres, qui obuiam venientibus ierunt, cruces & candelabra cum cereorum & candelarum plurimarum, necnon & thuribulorum ornamentis. Aduenerat etiam cum eis populi multitudo non modica, quæ ex vtroque sexu, ex vicinis pagis conglobata, cum ingenti deuotione ac lætitia, sancta excipiebant pignora. Quæ cuius essent meriti, palàm omnibus illicò Dominus ostendit. Denique cùm cerei & candelæ, quæ sine lumine delatæ fuerant, antequam reliquiæ è loco vbi depositæ fuerant, leuarentur, à nemine accendente, infusum diuinitùs lumen in cunctis apparuit, & tantâ virtute repletum est, vt nullo ventorum flamine, nullóque aëris incommodo extinguerentur, donec quò tendebatur, ventum est. Denique cùm nubes aquâ nimis densata, Solis claritatem obfuscaret hominibus, & indicium daret pluuiæ, quæ etiam de fidelibus turbis hymnum Deo persoluentibus, timor pluuiarum meritis Sanctorum interuenientibus, sine pluuia conuersus est in claritatem virtute diuinâ; factúmq; est, vt sine alicuius aëris incommodo peruenirent ad propria, qui sacra gestabant pignora. Cùm verò peruenissent ad Cellulam, quam suprà taxauimus, laudes Deo canentes ingressi, condignè iuxta Altaris cryptam deposuerunt, quæ piè ac fideliter detulerant, vbi immensa beneficia sanitatum, Domino in Sanctis suis operante mirabiliter fiunt vsque in hodiernum diem.

VITA S. FERREOLI LEMOVICENSIS EPISCOPI ET CONFESSORIS.

Descripta ex Breuiariis Lemouicensibus antiquis.

BEATVS Ferreolus, vir illustris ex diœcesi Lemouicensi, sicut posteritati reliquit priorum authoritas, extitit oriundus. Erat autem opere sanctus, corpore castus, & charitate diffusus, liberalium artium disciplinis eruditus, conuersatione cælicus, vestium splendorem despiciens, ciliciis de pilis camelorum factis ad carnem vtebatur; diebus cunctis, exceptis Dominicis, ieiunabat; vinum non bibebat nisi lymphatum intantum quod videbatur vini speciem non habere. Noctibus singulis horâ matutinali exurgens posteà legebat Psalterium cum Letania & Collectis, pluribus ac crebris genuflexionibus ac petitionibus carnem suam edomabat. Et cùm sanctorum Petri & Pauli limina peragraret, nomen Domini in via prædicabat, verbum Dei signis & prodigiis roborabat, infirmantibus vniuersis salutis remedium conferebat. Cúmq; fama eius sanctitatis ad summi Pontificis Leonis notitiam peruenisset, obuiam ei abiit, & in domo sua charitatiuè suscipiens, eiúsque colloquiis dulcissimis delectatus, maximo cordis & oris iubilo iocundabatur. Et cùm ad propriam regionem visitatis Sanctorum liminibus redire disponeret, sanctus Leo Papa in visu edoctus, pronuntiauit ipsum beatum Ferreolum electum in Episcopum Lemouicensem. Móxque idem Pontifex Leo beatum Ferreolum, Deo disponente, Episcopum consecrauit, & gradu Pontificali insignitum, dato sibi osculo pacis, ad prædictam ciuitatem Lemouicensem, ad quam illum Deus elegerat, in Pastorem animarum authoritate concessâ direxit. Euolutis autem paucis diebus, cùm ex diuina reuelatione in eadem vrbe eius præstolaretur aduentus, Sacerdotes vniuersi, cognito ipsius proximo occursu, cum Clero & populo obuiam exeuntes, magno illum cum gaudio susceperunt. Adeptâ itaque Pontificali dignitate beatus Ferreolus, ne lucerna lumine accensa sub modio latitaret, Catholicæ fidei doctrinam, & Euangelicæ prædicationis arcana, vt bonus Pastor ouibus sibi à Deo cōmissis viuâ voce pandere cœpit, ieiunando, orando, prędicando, eleemosynas multas faciendo, virtutum flores in populis seminauit. Cúmq; tempore illo factâ plagâ in ciuitate Lemouicensi & Lemouicino ex diuersis morborum incursibus, videlicet dysenteria, febribus, & aliis incommodis populus cruciaretur, B. Ferreolus cum viris religiosis intrans Ecclesiam B. Apostoli Martialis, conspersus cinere, cum fletu & gemitu per triduum

ieiunus perstitit; & vt Dominus populum de tanta clade liberaret, Deo sacrificium obtulit. Eo autem in oratione perseuerante, Angelus apparuit, dicens: Ferreole, exaudita est deprecatio tua; statimq; plaga populum dereliquit. Beatus namq; Ferreolus & Aredius Abbas sanctus de eadem parentela, vt fertur, exorti fuerunt contemporanei (ergo centum annis remoti à Pontificatu S. Leonis Papæ.) Et cùm S. Aredius de hoc sæculo emigrasset, B. Ferreolus Lemooic. Episc. per nuntios euocatus ad obitum eius celeriter venit: tardè tamen accedens, super corpus B. Aredij amarissimè fleuit, quia eum viuum non inuenisset, & eundem S. Aredium cum debitis obsequiis, & Missarum solemnitatibus B. Ferreolus Pont. reuerenter tradidit Ecclesiasticæ sepulturæ. Cúmq; vltimum diem sibi proximum adesse sentiret, congregatis Fratribus & Clero dixit: Christi monita seruate, & mandata eius adimplete, & iudicia Dei tremenda formidate, & memoria mea vobiscum sit. Et omnibus de transitu eius mœrentibus, dolorem compescuit, & fletum verbis consolatoriis propulsauit. Deinde diuinis refectus sacramentis, manus & oculos ad cælum attollens, feliciter anima è corpore emigrauit 14. Kal. Oct. Sepultus in Ecclesia S. Pauli. Deinde propter ruinam Ecclesiæ, translatus ad Abbatiam S. Augustini. In transitu eius splēdor maximus super domum eius de cælo descendit, iterúmq; ad cælum reuolauit. Concurrentibus populis, ipsum in quadā capsa lignea posuerunt, vt manus eius per quasdam capsæ fenestrulas deosculandæ aduenientibus remanerent; vnde fuit tantus cōcursus, vt vsque in alterum diem non potuerit sepeliri. Et cùm Ecclesia S. Augustini per incursus Gothorū & Vvandalorum deserta apparuisset, corpus eius per antiquam nobilitatem Dominorum de Turribus fuit in eorum castello delatū. Deinde in Ecclesia Parochiali apud Annexonium, supra Altare in capsa deaurata repositum: cuius meritis plurima præstantur à Domino infirmantibus remedia sanitatum.

ACTA SANCTÆ FIDEI VIRGINIS ET Martyris Agennensis.

Ex quamplurimis calamo exaratis codicibus vulgata.

SANCTA FIDES de Agenno ciuitate oriunda fuit, & ex parentibus clarissimis splendidissima proles procreata, alumna loci illius in ortu, facta est patrona in passionis obitu. Nobilis quoque veterum & generosā stirpe parentum, sed facta est Christi munere nobilior, quia stolā virginitatis candidā induta fulgens fidei in Domino IESV CHRISTO odorem bonæ suauitatis protulit. Vitam námque temporalem perdere voluit, vt possideret æternam, quia ab ipsius infantiæ cunabulis Dominum IESVM CHRISTVM dilexit, & suum dixit esse authorem. Iuuenis quidem corpore tempore passionis erat ætate, sed sensu & opere senex manebat. Pulchra erat facie, sed pulchrior mente: virginitatis námque candore formosissima, vultus quoque hilaritate serena. Igitur cùm eodem tempore Præses nomine Datianus, à profanis Diocletiano & Maximiano Imperatoribus directus (qui tunc Romanæ arcis primatum regere videbantur) Agennum vrbem ingrederetur, dolo instigatus diaboli, quatinus sacrilegos beneficiis remuneraret, atque Christianis ibidem metu ipsius latentibus atrocissimas pœnas inferret, continuò beatissimam Fidem accersiri iussit, & suis conspectibus duci præcepit. At illa se spontè ministris offerens, corpúsq; suum vndique signo sanctæ Crucis muniens, orabat ad Dominum dicens: Domine IESV CHRISTE, qui tuos semper in omnibus adjuuas, adesto nunc mihi famulæ tuæ, & præbe ori meo sermonem acceptabilem, quem in conspectu tyranni huius respondeam. Et armata sanctæ Crucis vexillo, fronte, ore, pectoréque Spiritu Sancto roborata, hilari animo perrexit. Cùm autem staret coram Præside, blando sermone ait ad eam: Quod est vocabulum nominis tui? Cui consequenter sancta Fides nullo metu perterrita respondit: Fides nomine & opere vocor. Præses dixit: Quis cultus, inquit, religionis ac fidei tuæ? Ad hæc sancta Fides respondit: Ab exordio iuuētutis meæ Christiana sum, & Domino IESV CHRISTO totā mentis intentione deseruio, illiúsque nomen confiteor, illi me totā deuotione committo. Præses verò callidissimā simulatā tranquillitate paulò indulgentiùs respondit: Accipe, inquit, ô iuuenis puella, pulchritudini & iuuentuti tuæ necessarium consilium, & cessa ab hac confessione, & sacratissimæ Dianæ sacrifica; quia ipsa est sexui vestro consimilis, & multis

multis te ditabo muneribus. Quam promiſſionem Chriſti Virgo velut nihilum deputans ira reſpondit ; A Patrum tradirionibus cognoui, quia omnes dij gentium dæmonia ; & tu mihi blanditiis perſuadere vis, vt ego eis ſacrificare debeam ? Preſes verò ira commotus ait ad eam ; Vt quid Deos noſtros dæmonia eſſe dicere præſumpſiſti ? Aut proſtrato corpore diis ſacrifica, aut diuerſis te faciam interire ſuppliciis.

Tunc ſancta Fides ſecuta de præmio, exemplo magnorum martyrum roborata, has audiens minas, deſiderans à terrenâ vitâ ad ſupernam migrare gloriam, in hac vociferatione prorupit, dicens ; Ego pro nomine Domini mei IESV-CHRITI non ſolùm pati parata ſum diuerſa tormenta, ſed & mortem in eius confeſſione ſubire deſidero. Tunc præſes magis furore ſuccenſus, iuſſit ſatellitibus ſuis, vt Sanctam Virginem inferrent in lectum æreum, & ſuperpoſitam per quatuor partes extendi, ignemque ſupponi præcepit, vt eius tenera membra tam crudeli diſrumperentur ſupplicio. Itaque candentem craticulàm ſanctiſſima Virgo vltrò conſcendens, diuaricatis membris per quatuor partes extenditur, loriſque ferreis coartata, per flammeam cratem prouoluitur. Cui impij Miniſtri ferreis batillis ardentes prunas ſubijciunt, adipéque flammis inieсto ad latera vſque torrida incendia ſubuolare cogunt. Quod videntes qui aderant, vnâ voce clàmauerunt dicentes ; O Impietas & iniuſta iudicia ! Innocens & Dei cultrix, & primæ dignitatis honore præfulgens, cur abſque vllo facinore grauiſſimis ſupplicijs mancipatur ? Multi enim ſunt quorum nomina ignoramus, qui ea die videntes Sanctæ Fidis conſtantiam, à ſacrilego dæmoniorum iugo pia colla ſoluentes, crediderunt in Dominum IESVM-CHRISTVM, & glorioſam ſunt coronam Martyrij conſecuti.

Eo namque tempore cùm hæc agerentur, à Deo electus, martyrque futurus Sanctus Caprasius, cum cæteris Chriſticolis perſecutionem ſacrilegi Præſidis declinans ad Septemtrionalem vrbis plagam ſub foramine cuiuſdam rupis latebat, & cuncta quæ intrà murorum ambitus gerebantur, clarâ oculorum acie perſpiciebat. Sub eiuſdem quippe diei articulo, ab ipſo ſpeluncæ foramine ad vrbis propugnaculâ aſpectum dirigens, vidit Sanctam Martyrem ſuper carbonum incendia, impiorum immanitate torreri. Eleuatis igitur oculis intuens in cœlum, orationem Domino profuſis precibus effundebat, vt famulam ſuam in præſenti certamine faceret eſſe victricem. Rurſuſque Athletas Chriſti eleuatis oculis cœlum totâ mentis auiditate proſpexit, & iterum humo proſtratus petebat Dominum, vt ei cœleſtem virtutem oſtenderet ; Sicque petitionis ſuæ deſideratum aſſecutus effectum, vidit de nubibus columbam, vt niuem candidam deſcendere, & coronam interlucentibus gemmis ſuprà ſolis ſplendorem rutilantem, cœleſtibuſque margaritis refulgentem, ſuper caput glorioſę Martyris ponere. Deniquè ipſam Dei famulam niueo, ſplendidoque habitu indutam proſpiciens, agnouit ipſam Dei Martyrem perpetuæ ſalutis brauium eſſe aſſecutam, quam tanto munere videbat cœlitùs ditatam. Columba igitur è cœlo veniens, vt diuina potentia in reliquum tempus circà Martyrem ſacram mirabilior fuiſſe prædicaretur, blando alarum volitatu, dulcique alarum applauſu cum imbrifero rore totam vim flammarum extinxit, pyrámque torridi incendij quaſi irriguis fontibus tali volitatu omnino repreſſit.

Vidit etiam vir Sanctus Beatiſſimam Fidem veluti palæſtram non tortorum ictibus læſam, non igne exuſtam, neque ſauciatam corpore, ſed cœleſtibus ornamentis ſtare. Quàm virtutem tam præclaram, támque mirabilem mox vt Dei famulus prædictus Caprasius ſpiritualibus oculis conſpexit, ſupernis gaudijs dignam eſſe futuram intellexit. Tunc ſecurus non imparibus meritis eandem gloriam ſubiturus, Rupim ſub quâ habitabat, dexterâ ſuâ percuſſit, & continuò inde fons aquæ iugis emanauit, qui vſque in hodiernum diem indeficienter currens, ſalutis remedium virtute Dei cunctis aduenientibus præſtare non deſinit. Quocunque enim tædio languoris quilibet detentus fuerit, mox vt de ipſius rupis fluento guſtauerit, optatam ſalutem recipiet meritis Sancti martyris. Qui vultu hilaris, ſpiritu alacer, corde intrepidus, cœteris ignorantibus, ad locum, vbi glorioſa Virgo, & Martyr Fidis flammarum patibula ſuſtinebat, improuiſus aduenit Chriſtum publicâ voce prædicans. Quem ſtatim audiendum impius Tyrannus ſuis aſpectibus ſtatui iuſſit. Ille verò intrepidus coram eo ſtetit. Et Præſes ei patriam, noménque, genúſque requirit.

Ad quem Sanctus Caprasius, in primis, quod pęclarum est, Christianum me confiteor, in cuius regenerationis lauacro Caprasius à Sacerdote nuncupor. Hoc audito, præses blandis eum cœpit lenire sermonibus; Video te, inquit, decorum iuuenem, qui si fortè sermonibus meis adquieueris, poteris in palatio summorum Principum amicitiâ perfrui, & multa consequi prædia. Tunc Sanctus Caprasius cœlestibus mirabilibus attonitus, Sanctæque Martyris Fidis exemplo ad supernam coronam spem totam configens ità respondit; In illius desidero habitare palatio, quem à Baptismo dilexi, & redemptorem omnium in se credentium semper agnoui. Præses dixit; Vellem te, ô Iuuenis, ab hac malesana pertinaciâ reuocare, & prædiorum amplis possessionibus ditescere. Ad hæc Sanctus Caprasius respondit; Ab illo credo consequi indeficientia prædia, qui est fidelis in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Præses autem vt vidit immutabilem mentem eius, & ineluctabilem sermonem, ait suis; Vereor cum homine isto diutius certare, ne ab eo iurgiis fatigatus vincar. Tunc iubet ministris eum assumi, & sine vllâ pietate carnes eius lauiari. Cúmque hoc factum fuisset, fortiter pœnas tolerauit, atque alacri vultu constanter Christi nomen populis præsentibus prædicare non destitit. Qui pietatis affectu super eum lacrimantes, magnóque eiulatu frementes, vnâ voce clamabant, dicentes: O Impietas, & inaudita iudicia! cur sanctum Dei omni bonitate ornatum, tantâ crudelitate vis perditum?

Erat enim Beatus Martyr amabilis omnibus, & inter tormentorum examinationem speciali decore vir Angelicus, cuius constantiam nullâ iniuriarum vi superandam, nullóque excogitatorum argumento cruciatuum reprimendam, duo fratres nomine, & meritis, Primus, & Felicianus admirantes, amore Dei toto anhelo pectore flagrantes, tam fide, quàm & opere, continuò huic se agoni sociauerunt, mortisque periculis se alacriter miecerunt. Quos omnes ad iugulum mortis vnâ conspiratione confertos mox vt vidit sæuus ille carnifex, blandimentis demulcere, minisque eos terrere cœpit. Sed ne sic vllo modo flectere potuit. Sicque in irâ graui commotus, vt se aduersus eos nullatenus præualere sensit; ad vltimum datâ sententiâ, omnes simul cum beatâ virgine, & gloriosâ Martyre Fide duci ad delubra præcepit; vbi aut diis immolare, aut capitibus flexis certum omnibus foret vitam finire.

Ducti sunt ergo Christi milites, vnà cum Beatâ Fide ad prædictum locum: vbi cùm nullâ vi potuissent compelli ad sacrificandum, capitibus cæsis vnius diei hora, cum triumpho Martyrij ad coronam gloriæ feliciter simul meruerunt peruenire; vt quibus pulchra, & venerabilis extitit societas in fidei constantia, esset pulchrior atque excellentior in Martyrij societate felicitas.

Quos Christi summa cum veneratione cœlestium virtutum inter Beatorum spirituum consortia ouantes asciuit, cum quibus stola immortalitatis decorati, & corona gloriæ immarcessibilis laureati, inenarrabili claritate perfruuntur. De quorum passione pridie nonas Octobris nos gaudere, & illustrare voluit, qui gloriatur in sanctis suis Dominus noster IESVS-CHRISTVS, cui est cum Deo Patre & Spiritu Sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Horum ergo corpora tormentis miserabilibus laniata, cæsisque capitibus obtruncata infidelis Gentilitas in plateas, tanquam neglecta reliquit: quæ deuota Christi plebecula latenter cum summa veneratione colligens, & sacri effusionem cruoris mundissimis pannis extergens, indigno tantæ sanctitatis in loco, sepulturæ commendarunt; vbi non tàm sepelisse, quàm recondidisse viderentur. Graui enim percussa pauore verebatur, ne sanctorum corpora malignorum inuidia aliàs transferrentur; aut quod nefarium est, terris vicini gurgitis fluminibus mergerentur, & sic Sanctæ Christianitati malitiosè abnegarentur. Sed Dei prouidentia à fidelibus actum est, vt vrbs, quæ eos habuit inquilinos, tripartito, ortus videlicet, passionis, & sepulturæ honore ditata, eosdem ad promerendam omnipotentis Dei gratiam habere mereretur & patronos. Quo in loco multis annorum recursibus sancta iacuerunt corpora, donec ablata omni Gentilitatis prophanitate S. Dulcidius Episcopatum susciperet, & pastoralem curam gerens pro omnium salute vigilaret. Cui Præsuli ante omnia placuit, vt sanctorum reliquias ab indecenti eleuans loco, in eorum veneratione noua constructa Basilicâ, in lucem efferret, Ecclesiâ ipsâ Sanctæ Virginis titulo dedicatâ. Qui cùm tantum thesaurum aperiret, non tamen incredulus, sed metu, & reuerentiâ terri-

tus diutiùs dubitaret; ad vltimum per noctis quietem admonitus, ne negligenter dimitteret quod fideliter cœperat, conuocatis Monachorum turbis, ac cœteri ordinis prælatis, secretum suum omnibus detegit; quorum consilio adiutus, ad effectum vsque perduxit. Eorum autem votis cœtera plebs concordans sanctorum reliquias de loco ignobili honorificè erigunt, & in locum sacrum statuunt; quorum meritis ad salutem omnium innumera cœlitùs patrantur miracula, præstante Domino nostro IESV-CHRISTO, qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

LIBER DE MIRACVLIS SANTÆ FIDIS Virginis & Martyris.

Auctore Anonymo, sed antiquo, quique vndecimo post Christum sæculo vixisse, ex historiâ suâ deprehenditur.

Ex veteri MS. Codice Bisontinæ Chiffletiorum Bibliothecæ descriptum misit ad me R.P. Petrus-Franciscus Chiffletius Societatis nostræ Theologus.

CAP. I. *De Wiberto, cuius oculos radicitùs euulsos Sancta Fides redintegrauit.*

ADhuc in pago Rutenico, vbi & beatissima requiescit Fides in viciniâ vici Conchacensis, Presbyter quidam, Geraldus nomine, superstes habitat, qui habuit consanguineum, ac in Pontificali confirmatione filium, nomine Vvitbertum, suæ domus vernaculum, rerúmque suarum procuratorem strenuum. Hic aliquando Vvitbertus festiuitatis gratia ad Concham perrexerat. Completáque de more solemni lucubratione vigiliç, in crastino, id est in ipso solemnitatis die, recidiuo redibat tramite; cum offendit sinistrâ fortunâ præfatum Dominum suum, occulto zeli odio aduersus se commotum. Hunc Presbyter, cùm in peregrino habitu cominus cerneret, verbis pacificis in primo aggressu ita affatus est. Ecce, Vvitbertus, Romeus, vt video, effectus es: Sic enim in eadem patriâ, sanctorum peregrini appellantur. Est respondit; etiam Domine, à festiuitate Sanctæ Fidis reuertens. Tum verò de cæteris quasi amicabiliter exquisito, dat licentiam abeundi. At cùm paululùm sese præterirent, respiciens post tergum Iudaicæ proditionis Sacerdotes (si tamen Sacerdotem, qui sacrilegio Sacerdotium contaminat, vocari fas est) iubet homini, vt paulisper opperiatur se. Quem consecutus, mox à suis vtrobique vallatum teneri præcipit. Quod cum ille vidisset, nimio metu intremiscens, summâ cuius criminis arguatur, percontari cœpit. Cui vir perfidus huiuscemodi minaciter dedit responsum; malum mihi fecisti, & peius factum ire paras; & ideò non aliter, quàm ipsis tuis oculis satisfaciens, mihi supplicium dabis: nec tamen apertiùs, quasi præ pudore, designauit modum culpæ. Namque est Sacerdotibus inhonestum de Zelotypio suo agere iudicium. Siquidem huius mali causa, de suspicione constuprandç mulieris fuerat exorta. Ille verò vt erat rei ignarus, omnigenæ culpæ purgationem satis confidenter profert; Ecce, inquiens, Domine, omne nefas, quo tibi suspectus habeor, si est vt palam detegas, legaliter refellere paratus, non æstimo inueniri posse, quo pacto iram tuam, tuorúmque fidelium incurrere debeam. Ad quem ille: Cessent, inquit, cessent superfluæ excusationis ambages: Iam enim dudum conclamatum est, datâ sententiâ, vt oculis careas. At ille gladiatorio sibi animo insistere, irreparabilémque suæ destructionis horam imminere, nec vllum pretij locum fore vlterius cernens, adhuc tamen quamuis de præsenti diffidens salute, huiusmodi clamorem addit; Domine, indulge quæso veniam, & si non propter innocentiam meam, saltem pro amore Dei & Sanctæ Fidis, cuius amore impræsentiarum gesto sacrum peregrini habitum. Ad hæc torua bellua nec Deum, nec sanctam eius magni pendens, effero furoris rugitu frendens, diu conceptum blasphemiæ venenum ita verbis euomit sacrilegis. Nec Deus, nec Sancta Fides hodie, inquit, te liberabit, neque eos inuocando proficies, vt à manibus meis impunitus

abeas: neque eò confugies, vt ob peregrini habitus reuerentiam, cùm sis mihi iniquissimè iniurius, te incontemptibilem, inuiolabilémque habeam personam. His dictis, iubet hominem dari præcipitem, oculósque innocentis violenter eripi. Sed cùm nullum suorum (qui tres erant tantùm, quorum nomina propter barbarismi prætermittimus horrorem) ad tantum facinus impellere potuisset, illum ab eisdem saltem grauari impetrans, repente idem elapsus ab equo, digitis quibus sanctum Christi corpus contractare consueuerat, sui filioli oculos violenter abstraxit, humique negligenter proiecit. Non sine virtutis supernæ præsentiâ, quæ non finit homines diuinæ curæ exortes, & semper adest propè inuocantibus se in veritate, facitque iudicium iniuriam patientibus. Nam qui tum ibidem adfuere, cernere continuò niueam meruere columbam; Aut certè, vt ipse adhuc patrator sceleris solet asserere, pica extitit. Quæ pica, vel columba, ocellos miseri recenti cruore illitos in ipsâ horâ suscepit ab humo, supráque montuosæ telluris altitudinem eleuata, ad Conchas deferre visa est. Quod tamen idem cùm vidisset sacrilegus, pœnitudine ductus lacrymari cœpit profusiùs. Cui ab vno sociorum eius idem facere incassum, tardéque dictum est. Indeque abiens, sacram missæ celebrationem posteà aut propter perpetratum scelus non præsumpsit, aut (quod verius videtur) propter rem sæcularem omnino neglexit. At verò mater huius Geraldi læsæ innocentiæ vehementi affectu compassa, prædictum Vvitbertum domi receptauit, cunctáque sibi necessaria, donec sanus factus est, benignissimè suppeditauit. Cum quâ etiam eadem tempestate obuersatus fuerat, non tam ex præcepto sui senioris, quàm declinando atrocitatem ipsius, quæ in illum idem senior, sæuior solito exercuisset, ex quo falsi zeli vulnus in corde percepisset. Is denique sanus effectus, eodem anno arte ioculari publicum quæritauit victum, indéque quæstum accepit, adeò vt (sicut modò assolet referre) oculos vltrà habere non curaret; tanta eum & lucri cupiditas, & commodi iocunditas delectabat. Euoluto itaque anno, impendente sollemnitatis die, cùm pridie ante vigiliam membra sopori dedisset, astitisse sibi inenarrabilis elegantiæ visa est puellula, aspectu Angelico, atque serenissimo, facie candidâ, roseóque rubore guttatim respersa; Quæ inæstimabili vultus vigore omnem humanum superexcellebat decorem. Quantitas verò non alia erat, quam ea quæ passionis tempore fuisse legitur, id est, statura puellaris, nec dum prouectæ ætatis. Vestes erant amplissimæ, auróque per totum intextæ mundissimo, ac subtili picturæ varietate circumdatæ. Manicarum verò quantitas ad vestigia vsque dependens, in minutissimas rugas præ sui magnitudine subtiliter contracta. Sed & ligatura capitis in orbem complicata bis binis perspicui candoris emicabat margaritis. Verùm pusilli corporis habitudo nihil aliud mihi significare videtur, quàm quòd passionis tempore (sicut diximus) iuuenis legitur fuisse. Mox verò vt ad incœpta redeam, eadem beatissima, fulcro cubilis innixa, suprà dexteram dormientis malam, leniter suauitérque manu admotâ, sic infit: Dormis-ne, Vvitberte? Cui ille ait; Quis es, qui me vocas? At illa respondit; Ego sum Sancta Fides. Ad quam ille; Quid causæ accidit, hera, vt ad me venires? At illa respondit; nihil aliud, nisi vt te visam. Vvitberto verò gratias agente, ipsum rursùs Sancta Fides interrogat; Cognoscis ne me? At ille eam, ac si iam dudum visam, recognoscens, sic visus est respondere; etiam benè te video, hera, & optimè cognosco. Dic etiam mihi, quòmodo te habeas, inquit, quámque prosperè tua res agatur. Ille respondit. Optime, hera, rebus meis succedit fortuna, cunctáque Dei gratiâ sunt erga me prospera. Cui illa; & quomodo, ait prospera, quia lumen cœli non vides? Ille enim, vt fit in somnis, aliter quàm res erat, videre putauerat. Qui mox ad hunc finem interrogationum, oculorum reminiscitur amissorum: & quomodo, inquiens, videre possim, qui annò præterito à tuâ festiuitate remeans, iniusti Domini violentiâ oculos miser perdiderim? Et illa; nimium, inquit, Deum offendit, grauitérque summi artificis iram irritauit, qui te immeritum corporis detrimento damnauit. Verùm, si crastinâ luce, quæ erit martyrij mei vigilia, Conchas perrexeris, emptasque duas candelas, vnam quidem ante aram Sancti Saluatoris, alteram quoque ante aram, vbi gleba corporis mei condita est, apposueris, oculorum de integro reformatorum decore mereberis gaudere: Siquidem pro illatâ tibi iniuriâ, cœlestis iudicis pietatem ingenti clamore ad misericordiam permoui, Deúmque pro salute tuâ sedulæ precis instantiâ tamdiu fatigaui, quamdiu ipse impetratæ optionis effectus, facilem exorabi-

lèinque redderet. Hæc vbi dicta dedit, cœpit iterum atque iterum, abituro instare. Et vt celerrimè pergeret, obnixiùs monere, immo de pretio emendæ ceræ hæsitanti, ita consulere; mille homines, quos numquam vidisti, inquit, tibi sunt datuti. Præter hæc tamen, vt præsens negotium faciliùs peragas, perge festinus præsenti diluculo ad Ecclesiam huius Parrochiæ. Sanè hæc erat, apud quam ipse oculos amiserat, quæ ab antiquo Spariacus vocabatur: Ibique missam audiens, sex denariorum reperies datorem. At ipso pro consolationis beneficio condignas grates rependente, virtus cœlestis rediit. Continuò ergo experrectus præfatam expetiit Ecclesiam; Vbi cùm vniuersis omnem hanc visionem exposuisset per ordinem, omnes pro deliramento reputauerunt. Nec tamen cœptis desistens cùm singulos sigillatim supplicando, circumfusam rogitaret multitudinem, quærens duodecim oppignerare denarios, è cœteris tandem quidam Hugo se præferens, huic apertâ crumenâ gratis sex nummos cum obolo porrexit; qui tantum, quem in visione acceperat, excessit numerum. Tunc non immemor visionis Diuinæ, fit certior de futurâ promissione. Quid verbis opus est? Adit locum, visionem prodit senioribus, emit cereos, apponit altaribus, excubat coram aureâ sacratissimæ Virginis Imagine. Circa autem medium noctis videtur videre, in oculorum sibi excisorum locellos geminas fulgoris quasi baccas, aut plùsquam lauri arboris magnas, desursum emitti, penitùsque infigi. Quâ statim reuerberatione confusus cerebrum, versùsque in stuporem obdormiuit. Cùm autem matutinæ laudes agerentur, propter concentum, & vociferationem psallentium experrectus, videtur sibi fulgentium luminarium, hominùmque sese mouantium quasi vmbram conspicari. Verùm pro interno cerebelli dolore, sui pene oblitus quod rei veritas erat minimè credulus, somniare potiùs arbitrabatur. Tandem cùm paulatim, quem inter tempora conceperat, stupor deficeret, cœpit iam apertius rerum formas discernere: Atque in se vix reuersus recolit visionem: manibusque appositis contrectat rediuiuæ lucis fenestras carneis integerrimè pupilis in fronte reformatas. At continuò adhibitis testibus, immensam Christi magnificentiam immensis prædicauit laudibus. Fuit igitur ineffabile gaudium, inaudita lætitia, incredibilis stupor, dubium penè discrimen, verum somni imaginatione, an rei veritate tam inauditum miraculum cernerent, præcipuè his qui prius eum nouerant. Inter hæc res ridicula, plausúque dignissima accidit; nam vt erat homo purissimæ simplicitatis irrepsit ei in corde superflua timoris trepidatio. Fortè illum Geraldum qui sibi dudum oculos euulserat, ad publicam (vt fit) solemnitatem aduentasse, sibique denuò, si casu obuium haberet, fretum maiore manu, renouatum oculorum decus excisum ire; Idcircò ergo inter confusum promiscuum turbæ strepitum quò potuit occultus elabitur. Nondum tamen ad plenum de recuperati luminis dono erat certus, tantus eum rei stupor inuaserat, cùm fortè inter angustias turbatum ad Ecclesiam concurrentium, iam claro die asinum offendit appositum. Quem cùm fuisset intuitus, virili seueritate increpitans, sic infit; Heus tu, homo, quisquis es, inepte, abige asinum tuum, ne fiat viatoribus offendiculum. Hic primùm de veritate facti factus certissimus secessit præpete fuga ad quendam notum sibi militum, cuius municipium in eminenti rupe situm ità natura rerum vndique munierat, vt omnimodis machinis inaccessibile videretur, non à Conchis longiùs, quàm sexdecim millibus. Ad id ergo propter inexpugnabilis vallis tuitionem confugiens, vix aliquandò à Monachis multâ prece exoratus, multâque securitate donatus rediit. Quod cùm plerique omnes tam ex longinquis, quàm proximis regionibus confluentes, pro inaudito miraculo eum certatim videre festinant, nonnulla ei beneficia indulsisse abeuntes gratulantur. Quæ res vt ex omni parte dubietate careret, non statim vbi sæpe dictus Vvitbertus oculis priuatus extitit, illum miseratio sanauit; verùm (vt supradictum est) toto anno à salute suspendit, antéque etiam scutilitatis complutibus suis prouincialibus oculis capturi notauit, notatúmque cunctis, ad vltimum sanauit. In quo nihil eo inferius gestum est miraculum, quod in Euangelio de cœco nato legitur: & etiam multò mirabilius; siquidem ipsa veritas sequaces suos maiora vtique quàm se facturos esse promiserit, inquiens; Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado.

CAP. II. *De Mulo resuscitato.*

Veniens quidam miles de pago Tolosano, Bonusfilius nomine, cuius filius adhuc superstes eodem censetur vocabulo, ad sanctum Virginis locum cùm iam non longius à Vico Conchacensi, quàm duobus fermè abesset millibus, iumentum cui insidebat, nescio quo morbo percussum, repente fit exanime. Conductis ergo rusticis, vt cadauer corio deregeterent præcepit. Ipse verò pro cuius amore iter egisset, ad sanctam processit Virginem; soloque decumbens, fundit preces, expromit vota. Postremo ante auream sacratissimæ martyris imaginem, de amissione Muli conquestus est. Nam quia idem Mulus præstantissimus, pænéque incomparabilis fuisset, propterea nimis grauiter triste tulerat amissum: Præsertim cùm in bono opere desudanti inimicus præualens damnum sibi intulisset. Cuius fidei soliditas, non paruâ laude videtur extollenda, nam vbi ab oratione desiit, Mulus pedibus, quibus iam tenebatur, excoriandus, vtrumque rusticum calcitrando longiùs arcens (mirum dictu!) rediuiuo prosilit saltu, atque per media montium cacumina sociorum animalium inhians vestigiis prorumpit ad vicum. Cerneres animal, vt hi qui præsentes affuerunt, persæpe nobis testantur, iuxta modulum bruti sensus, recuperatæ vitæ gaudio fluitare, corámque Ecclesiâ cursitando per plateam, quodammodò factoris bonitatem sentire, ac proinde crebro hinnitu grates Deo referre, qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Quem præcipites rustici insecuti, cruentatos adhuc gestantes cultros, visum prodigium super Mulo adhuc dubitantibus enarrant. Et vt certa opinio non modo videntium ore esset contempta, sed etiam quadam expressâ scripturâ omnem ambiguitatis euacuaret errorem; hic in vtroque posteriore crure, recentium plagarum sulcos, instar vetustissimarum cicatricum, pilis etiam canescentibus eadem horâ solidâ iuncturâ reformatos, donec superfuit Mulus, resurrectionis indicium. Miles verò Deo, sanctæque eius pro gratiarum actione vnum aureum offerens, retrò vnde venerat, reuertitur ad patriam: Ipsóque animali Sanctæ Fidei remisso, plurimis postinde annis plurima ei donaria delegauit.

CAP. III. *Item simile Miraculum.*

Miles quidam Geraldus, haud obscura persona, morabatur in pago Ruthenico, in villâ videlicet, quæ Villaris nuncupatur, distans à Conchis ferè sex passuum millibus. Hic cùm Româ aliquando rediret, accidit vt Mulus quem à fratre suo Barnado clerico acceperat mutuò, nescio quo vitio fractus deficere cœpisset. At ipse Sanctæ Fidis, quam vt vicinam habebat, miraculorum recordatus, vouit eidem pro salute animalis candelam, longitudinem habituram. Nectamen conualescens Mulus, verùm multò magis grauatus occidit. Quod videns homo, hospiti suo venundat corium. Cui cùm nequissimus hospes quam minimum pretium porrigeret, ratus quia & si nihil daret, itidem tamen haberet, ille Geraldus valdè indignatus, per varias cæsuras in longo, & in transuerso sulcat cadaueris latus; ne videlicet se inde abeunte, infidelis hospes integro tergore gauderet. Denique arrepto suæ peregrinationis bacillo, extincti iumenti oculum cuspide perfodiens, caudámque percutiens, ita furibundus infit; Quid nunc detrimenti S. Fides pateretur, si inter alia sanitatum dona, huic etiam mulo sanitatem reddens, tam longam candelam sibi sortiretur? Modò mifet duplici discrimine fenot, inter vias pedestris remanendo, & in patriam decies denos solidos fratri persoluendo; Tanti enim ambo inuicem germani de Mulo illo conuenerant, si fortè mortis periculum incurrisset, & vix ille hæc paucissima verba compleuerat, cùm reuiuens Mulus saltu citissimo constitit quadrupes. Et ne quis nisi à verà morte illum æstimaret exisse, in ipso puncto temporis, quo id actum est, vernabant in modum picturæ vniuersa detruncatæ cutis stigmata, non iam perfusione cruoris recentia, sed vt de alio dixi, quodam nitore lanuginis ceu veternosa. Quo facto memoratus Geraldus maximè gauisus, redit domum, Deóque ac sanctæ eius gratias egit ingentes, factíque miraculi nouitatem passim disseminauit. Nota nobilitas viri pariter, & fides omnibus erat; Qui ne temerè, vel garrulè quicquam videretur referre, mulum vulneribus notatum habuit impræsentiarum. Hoc ipsi Monachi,

sed & alii complures, qui ipsum Getaldum posteà plus millies viderunt, mihi narrauerunt. Sed vt ad finem verborum properemus, quis insanus vltrà hominum resurrectionem fore dubitet in futuro, quando iam in præsenti resurgunt etiam animalia?

CAP. IV. *De Anulo negato & postea Sanctæ Fidi reddito.*

Quædam nobilis matrona auditâ famâ de virtutibus Sanctæ Fidis, illuc abire parauit. Quæ cùm iter inceptaret, recordatur iam aliquantulum à limine progressa, quòd peregrinantium anulos Sancta Fides in somnis quæritaret. Mox ergo retrò facit pedem, propriúmque anulum de digito detractum, arcessitæ cubiculariæ custodiendum committit. Cape hunc, inquit, atque seruato dum redeo, ne fortè Sancta Fides quæsitum, si detuleto ad Conchas, mihi auferat. Nempe hæc astutè, tanquam alicuius cautela declinare possit illius prouidentiam, qui antequàm fiant præuidet omnia. Quid plura? It mulier, soluit orationum debita, atque redit cum pace. Nocte consecutâ, virginea species somnianti apparet; Quæ cùm togata, Sanctæ Fidis vocabulo suam notitiam innotesceret, protinùs vt sibi deturimpetiosâ auctoritate anulus monet. Mox mulieri se anulum habere dissimulanti suggerit hera ipsum esse, quem abiens ad Conchas, ne sibi daret, cubiculariæ commisisset. Mane facto expetrecta mulier, diuinam visionem velut fantasticum, vel inane somnium reputat. Sed finem rei quare diutiùs immorer? Illicò mulier tam efficaci febris igne, per vniuersum corporis spatium æstuare incipit, vt vix vnâ horâ consistere posset. Ita tamen triduo passa, redit in se, reminiscitur culpæ, confitetur negligentiam. Mox ergo vt præcepit equum sterni, vt videlicet recidiuo tramite ad Sanctam Fidem remearet, nimius ardoris remittitur æstus: sicque sana it, & gauisa redit. Non modicùm lucrum reputans permutare anulum pro salute.

CAP. V. *De Manicis aureis.*

Iam verò quanta per Sanctam Fidem huiusmodi miracula Dominus operari dignatus est, nemo potuit omnia retinere, neque ea quæ retenta sunt, vlli vacat scribere. Pauca tamen de his quæ audiui, præfatis volo subnectere; Ita quidem vt nec nimio silentio taciturnus, nec nimiâ verbositate odiosus videar. Scio ante nos dictum; omne rarum pretiosum. Et ideò ad comparationem reliquæ vniuersitatis scribo rara, vt sint pretiosa. Indulgebit ergo Christus veniam, quòd sciens prætereò plurima. Arsendis vxor Vvillelmi Tholosani Comitis (fratris illius Poncij, qui ab Artaldo posthæc priuigno suô, dolo interfectus fuit) habebat armillas aureas, vel potiùs (quòd vsque ad cubitum connnuabantur) manicas, mirifico opere, gemmisque pretiosis insignitas. Hæc cùm in suo nobili stratu aliquando sola accubuisset, videt per somnium ante se ac si speciosissimæ puellæ formam pertransire: Quam cùm prę nimiâ miratur elegantia, tali rogitatione aggreditur; Dic, inquiens, hera; quænam esse videris. Sancta Fides humili respondit voce roganti; Sancta Fides ego sum, noli dubitare virago. At illa contrà admodùm supplicans, ait; O Sancta Hera, vt quid ad peccatricem accedere es dignata? Tunc in eadem horâ negotium aduentus sui Sancta Fides intimat percontanti. Da mihi, inquit, manicas aureas, quas habes: pergensque ad Conchas, aræ Sancti Saluatoris superponito eas. Hæc enim est causa, quamobrem tuam expetienm præsentiam. Ad hęc prudens matrona, non tantum munus absque fœnore passa abire, sic ait; O Sancta Hera; si per te Deus me masculâ prole fœcundari dederit, id libenti animo quod iubes exequar. Ad quam Sancta Fides; Hoc omnipotems creator, ait, pro famulâ suâ facillimè faciet, si quod postulo non negaueris. In crastinum mulier hoc responso sollicitata, perquirit studiosissimè quo in pago vicus, qui Conchas vocitatur, situs sit: nondum enim Conchacensium virtutum nouitas, nisi raro, fines suos excesserat. Quo ab his qui compererant comperto, ipsamet peregrini functa officio, aureos eò brachiolos cum summâ deuotione detulit, Deóque, ac sanctæ eius obtulit. Ibique venerabilis matrona aliquot Dominicæ Resurrectionis dies honorabiliter agens, suâque præsentiâ solemnitatem honorans, deinde ad propria redijt. Quæ iuxtà diuinæ visionis pro-

missionem concepit, & peperit masculum. Rursusque gravida facta, enixa est alterum; Quorum nomina, primogeniti Raymundus, secundi Henricus. Hæ posteà manicæ in opus tabulæ fuerunt consumptæ.

CAP. VI. *De Muliere, quæ v'urpauit Anulum, quem altera moriens Sanctæ Fidi reliquerat.*

Est quoddam oppidum vico Conchacensi contiguum, cui sub ditione Monachorum quidam Austrinus præsidebat; dudum cuius nos successorem vidimus: nec tamen miraculum quod dicere inchoamus nostra ætate fuit antiquius. Hic Austrinus Anulo, quem vxor nomine * moriens Sanctæ Fidi promiserat, alteram nomine Arigernam sponsauit; prorsùs prioris coniugis dicta, tanquam delirantis reputans. Verum postmodùm proreruæ negligentiæ digitum, qui alieni iuris auro depictus ostentabatur, intolerabili tumore doloris cœlestis damnauit iustitia. Vsque adeò, vt totum pœnè Anulum turgens pustula super accrescente carne contingeret. Ità videlicet vt Anulus adacto ferro non posset secari, sine digiti detrimento. Cúmque ad hanc vim mali compescendam accersitorum medicorum remedia desperarent, nec vllo modo passionis efficacitas iam tolerari posset, ad Diuini iuuaminis recurritur auxilium: fit palàm iniuriosæ culpæ confessio. Deducitur debilis mulier ad sacrum-sanctæ martyris mausoleum. Ibi cùm geminas noctes assiduis excubiis continuat; tertia (quæ fuit Dominica) adijcitur; In quâ vis doloris ità sæuior dolentem vexauit, vt vociferatæ fœminæ misertima vox per totum noctis spatium non cessaret. Ad postremum cùm iam matutinarum laudum intonarent præconia, ab altithrona summæ maiestatis sede benignæ compassionis visitatio descendit; non passa diutiùs in humana carne tam graues pœnarum desæuire cruces, nec lacrymas pœnitentis vsque ad desperationem peruenire. Nam cùm fortè luctuosa matrona naresemunxisset, anulus, quem suprà diximus, inuiolata digitorum salute tanquam validissimum arcitus * Balista crepitum longè in pauimento dedit. Et ideo cum ingenti gaudij tripudio, dies illa Dominica ab omni illius vici populo celebrata fuit. Quippe qui patrioticam, ac vicinam suam Sanctæ Fidis auxilio ereptam à funesto tormento cernerent. & certè multa, & innumera huiusmodi etiam per diuersa terrarum spatia de Sancta Fide referuntur, quę non solùm scribere, sed etiam dicere nemo sufficiet: etenim impossibile vniuersa Sanctæ Fidis magnalia vel explicare verbis, vel designare literis.

CAP. VII. *De improbo Mercatore.*

Mercator Aruernensis pagi incola, ad Sanctam Fidem orationis causa venit. Hic cum vidisset facillimum ceræ commercium (nam propter peregrinorum frequentiam, offerentium cereos multo vilior habetur) illicò notam suæ artis peritiam reuocat ad memoriam, sic intra se cogitans; Quàm facili quæstu, si hoc stultus resciuissem, diuitem me potuissem facere, ac meam rem constabilire: sed quod hactenùs ignorantia distulerit, hoc amodo peruigil recursus, frequensque repetiti itineris reditus, breui temporis spatio perficiet. Accingar ergo viriliter, reique exordium aggrediar. Hoc itaque disposito, aditóque venditore plurima ceræ pondera diligentissimè taxat: Decemque dinumeratis solidis, comparat massam ingentem, atque in sacculis recondidit. Et iam gaudens minimo sese vel quadruplum lucraturum, sic apud se cogitabat; At At: bene se habet principium: Quid tum, si plures vices redeo? Sed iam exitus rei non debet nos remorari. Igitur superfuit pulcher cereus, qui non potuit inter reliquum capere aceruum. Hunc vir cupiditatis in finium applicuit; eo videlicet modo, vt quantitas quidem, habitior subter cingulum cohiberetur, graciliot verò per fenestram vestis vsque ad barbam prominerer. Verùm superni speculatoris vindex omnipotentia, non tulit vlteriùs raptoris latere audaciam. Nam cereus, quem dixi, ignis diuini repentino succensus feruore, claustra ipsa, quibus inclusus tenebatur, cœpit vehementer adurere; vaporesq; flammiuomos, vnà cum fumiganti turbine foras emittere: Adeo vt micantium scintillarum globo

vibrante

vibrante, illa ingens barba reluceret, superiúsque capucium crepitanti combureretur sonitu. Nec linea in telam ventris protexit tergora, cùm etiam posteriores gyrantibus flammis arderent. Stuperes insanientis horribiles mugitus, calcitrantis strepitum, dentium stridorem, oculorum vertiginem, totiúsque immoderatam corporis distortionem, cùm miser intolerabiliter passus, hàc illácque præceps ferebatur, ac si de improuiso percussus coluber, qui sinuato globo nunc se in sphæram colligit, nunc pernici tractu fulminat, ac tortile collum porrigit, captans fugam. Sed debilitatus non valens, rursus percussori infestus, intorquet sanguineos oculos, & sibilat ore. Haud secùs iste miser, huc illucque cursitans, se impellit, & repellit, modò pronus, modò resupinus: nec vllo modo respirare poterat quem vis maior exagitabat. Sed tamen humani sensus residua vena miserum redegit ad pœnitentiam. Qui statim ad sepulchrum piissimæ Martyris cum ingenti clamore currens, vniuersam inibi ceram non celeriùs refudit, quàm pœnale incendium euanuit; neque homo queritur de damno pecuniæ, dummodò à tormento potuit euadere. His itaque gestis, nequaquam offendere putauerim, si bonitatem sanctæ Fidis laudabilem, mirabilémque in hoc quoque prædico, quòd ne commercij vilitas deficeret peregrinis, improbitatem auaritiæ castigauit.

CAP. VIII. *De puero, in quo quadruplum gestum est miraculum.*

Nec illud prætereundum arbitror, quod inter multa Sanctorum miracula, quæ secundùm morem illius prouinciæ feruntur ad concilia, sancta Fides, quasi principatum tenens, miraculorum effulget gloriâ: quorum, cùm sint multa, duo tantùm (ne nimis ociosum volumen contexere videamur) annotare satis esse putamus. Reuerentissimus igitur Arnaldus Rothenensium Episcopus, suis tantùm parochianis conflauerat Synodum: quò de diuersis Monachorum, aut Canonicorum congregationibus, in capsis, vel imaginibus aureis, Sanctorũ corpora sunt euecta. Erat distributa Sanctorũ acies in tentoriis, & papilionibus, in prato sancti Felicis, quod disparatur ab vrbe quasi vno tantùm milliario. Hunc locum præcipuè sancti Marij Confessoris aurea majestas, & sancti Amantij æquè Confessoris & Episcopi aurea majestas, & sancti Saturnini Martyris aurea capsa, & sanctæ Mariæ aurea imago, & sanctæ Crucis aurea crux, & sanctæ Fidis aurea majestas decorabant. Erant præter hæc Sanctorum multa pignora, quorum numerus non commendabitur in præsenti pagina. Ibi inter cætera, quodam insigni, mirabiliq; omnipotentis dignata est famulam suam glorificare bonitas. Puer à natiuitate cæcus, & claudus, surdus, & mutus, à parentibus bajulatus, subtérque imaginem, quæ in sublimi honorabiliter habebatur, positus, quasi horæ vnius interuallo ibidem demoratus, diuinam meruit medicinam: Atque integerrimæ sospitatis donatus gratiâ, exsurrexit loquens, audiens, videns, & etiam inoffenso pede feliciter deambulans. Cúmque strepitus vulgi super tali resonaret prodigio, seniores concilij, qui considebant paulò remotiores, cœperunt inter se conquirere, dicentes: Quid sibi vult ista popularis conclamatio? Quibus Bertillis Comitissa respondens: Quid, inquit, aliud hoc esset, nisi quia sancta Fides iocatur, vt solet? Tunc omnes, re exquisitâ, tam stupore quàm gaudio repleti, totam concionem ad diuinas laudes concitauerunt. Illud frequenter præ nimia lætitia recolentes, quòd iocari sanctam Fidem venerabilis matrona dixisset.

CAP. IX *Item de cæco, & claudo.*

Rursus quidam cæcus & claudus, vt sanitatem reciperet, ante imaginem sancti Marij Confessoris pernoctabat: cuius virtutes mirificè, latéque dispersæ, à multis populis habentur famosissimæ. Cúmque iam dilucesceret, repentinus ei sopor irruit, visúsque est sibi vocem audire dicentis: Vade ad sanctam Fidem; non enim datum est, vt à tua infirmitate, nisi per merita illius saluari possis. Hoc responso excitatus æger, illuc quâ poterat virtute repere cœpit. Cùm peruenisset ad locum, extemplò sanctæ Martyris dilationis aliena affuêre suffragia; nam vbi homo in ipsum aditum papilionis sese ingessit, illicò virescentibus venis, ac vegetatis neruis meruit de curuo fieri erectus: nam & velamento pupillarum disrupto, præcedentem sanguinis eruptionem subsequitur lux serenissima; nec ei quiddam sanitatis defuit, cuius membra cælestis Medici dextera pertrectauit.

CAP. X. *De eo, qui à suspendio furcarum sanctæ Fidis auxilio liberatus est.*

Inter cætera, quæ mihi de sancta Fide adhuc pergenti, à diuersis relatoribus sicut summo desiderio indaganti dicebantur, istud quod nunc aggredior, more totius populi, festiuo, atque celeberrimo resonabat præconio. Quod posteà certius ab his, qui rei gestæ interfuerant exquisitum, altæ memoriæ tradimus. Nobilissimus quidam, nomine Adimarus, de Aualena cognominatus, (est enim regio Lemouicensis pagi montuosa, ita nuncupata) inter numerosam familiam clientem habuerat, qui equorum sibi aliquos furatus effugerat. Hunc denique aliâ tempestate cùm casu inopinato offendisset, statim ei prunulis oculorum reuulsis, liberum deinceps abire permisit. Alterum verò iure sodalitatis huic adhærentem, nec tamen præfati latrocinij cooperatorem, ac si reum paris facinoris, nodis miserabilibus nectit. Cui renitenti atque inficianti conscientiam furti, nihil profuit: immò per sanctam Fidem reclamanti, tale responsum vir crudelis edidit; Quid vltrà aliud scelerati faciant, nisi si cùm fuerint deprehensi, statim sanctam Fidem sibi aduocent patronam? sed procul dubio clamor iste supplicio puniendus erit. Iunctum ergo cursui caballino agit domum: Inque subterraneo, ac tenebroso profundi penoris ergastulo custodiæ mancipat: futurum sanè, vt in crastinum furcis appendendum tradat. Quid igitur faceret miser? Totâ nocte in illo horrore tenebrarum timidus, suspectúsque, à somno mansit alienus, verbis quibus sapiebat Deum, Sanctámq; eius interpellare non cessans. Circa medium noctis aspicit de parte ostij, ineffabilis speciei venire sibi puellam. Ratus denique esse cubiculariam: nisi quia quæ erat circundata, non candela, non aliquod lucernæ incrementũ lucem præferebat. Hæc accedens, cœpit illum veluti ignara quâ de causa carceratus tenebatur rogitare. Cui omnia exponẽti, ac postmodùm vocitamen percontanti, sanctam Fidem se esse ipsa respondit. Et noli, inquit, cœptis desistere, nec diffidentiam vllam habere; sed semper & nomen, & clamorem sanctæ Fidis habeto in ore. Verumtamen quod tibi interminati sunt, cras subibis patibulum. Sed viuit Omnipotens, qui te ab ipsis faucibus hiantis mortis reuocabit. Hæc, & huiusmodi prosecuta virtus cælestis rediit. Ille verò reliquum noctis ob insolitam numinis visionem, in grandi tremore transegit. Sed quem bona pars visitauerat, mens illi turbari non potuit. Facto manè eductus inde, sistitur ante tribunal. Sed quantò crebriùs homo sanctam Fidem nominabat, tantò festinantiùs mens malitiosa patibulum accelerabat. Itur ergo ad locum supplicij. Nec satis fuit seniori, seruis suis imperare solis, nisi & ipsemet magno comitante equitatu abisset. Nec vnquam, qui nexus ducebatur, nomen sanctæ Fidis, vt erat præmonitus, deseruit, donec via vocis, ligneis coarctata laqueis, suffocato gutture includeretur, mox deinde pendentem deserunt. Et cùm iam paululùm in reuertendo elongarentur, respiciunt, furcas vacuas cernunt. Tunc cum magno strepitu regressi, hominem duriùs ligatum releuant sursùm. Rursùs quoque cùm reuertentes retrospicerent, humi secundum furciferum elapsum hauriunt. Et iam aliqui virtutem sanctæ Fidis esse dicebant, cùm crudelis bellua eos minaciter cum exprobratione increpitans, reticere coëgerit. Tùm multò duriùs, atque immaniùs hominis guttur (vt fertur) renouatis angens retortis, tamdiù pendentem obseruauit, quamdiù strangulatum incunctanter putauerit. Et tamen cùm per cliuum montis iam reuertentes, descendere cœpisset, non potuit pati malè sollicitus, quin torua lumina retorqueret, visóque miraculo recurrit, reperiénsque hominem solutum, & incolumem, hæsitabat quid faceret. Cæteri verò iam manifestè sanctæ Fidis virtutem vnanimes prædicantes, scelestissimi facti dominum suum reum esse conclamant, nec se vltrà tam indignum facinus passuros. Videns ergo senior miraculum quòd esset dignum, ductus pœnitudine, cœpit illum obsecrare vt sibi ignosceret. Ille nequaquam adquiescens, ad sanctam Fidem potiùs itum ire, vt iniuriam hanc exponens, ait: Tùm præfatus Adimarus cernens viri obstinationem, & ipse quoque cum quindecim suæ domus ephœbis, nudis pedibus, & inermis ad sanctam Virginem festinauit. Cerneres ambos Adimaros (nam vtrique id nomen erat) ante sacram imaginem, tanquam ante tribunal concertare: hunc accusantem, illum suum peccatum confitentem, & emendationem proferentem. At verò seniores loci intercedentes, dictatâ pro letho hominis legali emendatione, inter eos concordiam fecerunt. Hoc miraculum plebeïo rela-

tu, vt dixi, iam passim relatum, concordi Monachorũ sententia posteà telatum est. Vtque dictis fidem facerent, ampliorem quendam iuuenem, memorati Ademari consobrinum in testimonium arcessunt, qui cum illo ad Conchas post ereptionem à suspendio venerat: sed & ipsum Adimarum, si mihi fuisset spatium, vel per legatos vocatum expectare, vel iter ad ipsum extendere, potuissem videre; nec tempus plus quinquennio dicebant, ex quo id euenerat, defluxisse, ipsúmque superstitem esse.

CAP. XI. *De eo, cui ad conterendum ferreos compedes sancta Fides martellum attulit.*

Rursùs de alio homine rem mihi opinatissimam vnanimes retulêre: qui cùm diutinâ carceris custodiâ affligeretur, atque incessanter ad sanctam Fidem exclamaret, mox ei sancta Fides vigilanti apparuit. Quæ cùm sancta Fides vocabulo se nominaret, protinùs marculum vetustissimum, scabráque rubigine obductum præbens, iubet illum compedes ferire. Dein ferri fragminibus onustum, ad Conchas celeriter proficisci. Cuius monita ille perficiens, peruio carceris obstaculo, absque humano impedimento, diuino fretus munimine, ad sanctam Fidem recto tetendit tramite, & pro magno beneficio magnas gratias Deo, Sanctæque eius non ingratus reddidit. Fuit ibidem marculus circiter tres annos appensus, vt insigne tanti miraculi peregrinantibus non deesset. Id nimis succensui, quod in memoratũ opus, marculum etiam destruxerant. Mirum dictu! vnde, putas, sancta Fides corporeum marculum habuerit? sed non debemus ratione humanâ diuinum opus æstimare, sed factum fideliter credere.

CAP. XII. *De eo, qui præmonitus à sancta Fide, per fenestram turris saltu euasit. Et de mirabili asino.*

Rem mirabilem, cunctísque sæculis memorabilem, & etiam fastidiosis lectoribus succinctam narraturus, Deum fontem sapientiæ viuum fideliter deprecor, vt diuinæ sapientiæ affluentiam intra pectoris mei arcana infundere, Sanctíque Spiritus tore sensus mei aridiratem dignetur irrigare: quatenùs ea, quæ vera sunt, ad vtilitatem, congruo, rectóque sermone valeam exprimere; nec sententia mea à recto tramite exorbitando, per inanes res, secùs quàm veritas habet, deuiare incepter. Miles quidam, qui erat in captione in pago Rothenico, castro Perso, sub dominio Amblardi cuiusdam nobilissimi viri, datis pro se obsidibus ad sanctam Fidem, quasi aliud negotium acturus, quò potuit occultus venit. Deinde statuto placito, sese in captionem recepit. Vnde qualiter post aliquantulùm temporis diuinâ visitatione euaserit, dicendum erit. Sed primùm terræ illius situs & qualitas paucis verbis repetenda. Est patria per omnia montuosa, & etiam per loca horridis scopulis adeò edita, vt visus altitudinis vastitate vix queat exsaturari. Sed inter hæc, ibi fortè planities occurrit, frugum prouentibus adeò fœcunda, vt pinguis Cereris, Bacchíque optimi, nulla terra feracior mihi fuisse videretur. Hanc illi ingenuitatem ex eo accidisse opinor, quòd sit his nostris regionibus editior, & ideò hiberni frigoris immanitate rigidior, sitque Soli vicinior, vtpote ad australem plagam sita, & ideò æstiuo feruore calidior. In æstate videlicet propter vicinitatem Solis, torrenti calore nimis exæstuat. In hyeme verò propter altitudinem terræ nimiis frigoribus riget, sicut vbi Auster liberioribus habenis regnat. Igitur repugnantiis diuersæ naturæ quantò magis tellus illa vrgetur, tantò magis excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor. Ac per hoc facta est lætioris, dulciorísque germinis terra genitrix. Sed quia, vt diximus, montium, scopulorúmque dissimilitudine à nostro solo discrepat, ideò contigit vt prænominati oppidi structura super excellentissimæ rupis soliditate fundata, per spatiosum aëris inane longè eminentior exurgat. Porrò oppidanorum mansio de parte illa habetur, quæ planior, habitabiliórque videtur.

Habens arcem erectam mediocri loco, ad illam videlicet plagam, quæ altiore ruitur præcipitio. De qua etiam parte in summo turris solario herilis camera erat, vbi ipse heros cum familiaribus sopitus, placidum carpebat pectore somnum. Extra quam cameram in eodem solario de parte reliqui municipij, captiuus, quem dixi,

ponderosâ mole ferri cruribus innexus, trium vernaculorum custodiâ seruabatur. Huic sancta Fides iam dudùm ad se querelosis vocibus exclamanti, iámque penè desperanti, sopitis custodibus, corporali specie conspicabilis apparuit. Quæ cùm rogata ab illo quænam esset, sanctam Fidem se esse responderet, protinùs instantiâ precum illius se esse fatigatam adjecit, imò etiam diutino clamore coactam; à Deo tamen missam vt eum absoluat venisse. Quare igitur, inquit, longas moras innectis? Perrumpe per medium cameræ, ac per summas turris fenestras elabere. Cúmque ad vocem monentis reptare cœpisset, euigilans senior malè sollicitus, ferri tinnientis aduertit motum. Dein excitatæ cubiculariæ, vt tardos cogat custodes, minaci authoritate iubet. Quod cùm illa perfecisset, clauso ostiolo, in conclaue se recepit. Post aliquot horarum excursum, ecce de integro sancta Fides apparens, hortatur hominem vt rem aggrediatur. Quod cùm ille statim faciens, reperto ostio clauso, in lectum vacuo conatu regreditur. Rursùs quoque senior, ferreâ collisione expergefactus, pedissequam, vt priùs, remisit. Illa peracto herili præcepto regressa, ostium cubilis per voluntatem Dei apertum dimisit. Post hæc omnibus multò grauiori sopore oppressis, ecce sancta Fides tertiò manifestata, duriùs, seueriúsque hominis arguit ignauiam. Cúmque impedimentum ostij obiiceret, seséque iam bis delusum, quàm grauiter ferret: Noli (inquit illa) dubitare, quia habebis peruium iter, & Deus adiuuabit te. Ille verò confidens in Domino, gressu, quo poterat, cæpit motare se. Et sic tandem cum magna difficultate penetrato cubili, ad ipsas fenestras substitit, casus altitudinem vehementer expauescens. Tunc sancta Fides adhuc labantis animi hominem comitata, & quasi viam affectando præcedens, illum viriliter exhortari cœpit; Age, inquiens, fiducialiter: non alio modo iam euadere poteris. Similiter olim Israëliticus populus in vltionem sceleris vrbis Gabaa, tribum Benjamin debellans, antequam triumphum obtinuisset, diuino monente oraculo, vsque ad trinum conatum laborasse legitur. Ad extremum, ille in miserabili positus discrimine, assumptâ audaciâ, ac posito corde in periculo, pedes primùm per fenestram emittens forâs, se totum vasto credit præcipitio: sed nunquam molliùs, suauiúsque sua pensilis pluma Sardanapalum fouit, quàm hunc durissima rupes excepit. Adeò diuinâ subportante virtute, vt cui natura negauerat alas, hic planè volare, non cadere videretur. Quo miraculo factus securior, etiam multò profundioris præcipitij saltum audere non dubitauit. Nam de summis scopulis, super quos arx innitebatur super inferiores ruens, ad certissimum terræ solum tertio saltu perlabitur. Mirum dictu, & terribile auditu, quo ausu mens humana tantum periculi inuadere vnquam potuerit. Nam & ipse talia narrando, fateor, nimio horrore totus contremisco. Sed qui Sanctam suam voluit glorificare tali miraculo, dedit huic non terreri tanto præcipitio, in quo licet nihil læsionis receperit, crepitus tamen contusarum bodiarum in primo quidem saltu vsque ad aures dormientis peruenit. De qua re miles expergefactus, nimio furore succensus, seruis suis rem prænunciat, reos culpat, furciferos iudicat: postremò minaciter imperat, vt quamprimùm fugientem insequantur. Illi senioris monita ridiculo habentes, attriti cadaueris frusta se in crastinum lecturos satis in tempore promittunt. Illis tamen nequaquam adquiescens, faces, lampadésque accendi, atque per aliam partem, quâ facilior erat descensus, cursores velociter præcedere, hominémque comprehendere præcepit. Ille verò tædarum hauriens fulgorem, vnáq; sese persequentium vociferationem iam in proximo audiens, incertus quid ageret, vtpotè grauatus vtraque vestigia maximo pondere ferri, ad effigiem tamen paruæ siluæ, quam per prouidentiam Dei, oppidi vicinam natura produxerat, vi quâ poterat reptans, sese totis annisus viribus contrahere contendit; nec ab aliquo cogi opus erat, cui ipsa necessitas imperabat; nec reprehendenda tarditas, quâ (vt sibi videbatur) segnior incedebat testudine. Cúmque in huius anxietatis laboraret discrimine, & iam inter condensa arbuscularum aliquantulùm colligeret, mirum in modum offendit asinum, in cuius faucibus nodata zona pro capistro, asinino tergo more insedit femineo, versis ex vno latere cruribus; propriíque commodi potiùs rationem ducens, posthabuit honestatem virilem. Actum erat proculdubiò, si vnius puncti spatio fugientem hic asinus fuisset remoratus. Nunquam expeditiore, blandioréque tolutatura capitor equus, ac regalis incessit, quàm per mediam regionem asinus in eam partem quà fugitiuus, minùs quærendus putaretur, transabiit. Intereà sessor non adeò securitate fretus, subinde aurem arrigit, ani-

mámque reprimit, subinde respectat, & retorquet aciem; si fortè aliquem vel audire, vel videre posset, donec iam octo penè peractis millibus se satis in tuto videret. Et iam diescebat, & iam mortales ægros aurora promicans ad laboris exercitium cogebat. Tunc ille alligato ad quoddam virgultum asino, vbi silices duriores vidit, paululùm à semita se detorsit. Quorum ictum ferreus rigor excipiens, in modum glaciei facilem sui resolutionem dederit. Inter agendum verò cælestis asinus euanuit. Nam respiciens ille, neque animal ipsum vidit, neque etiam animalis vestigium quantalibet inuestigatione insistens, in aliquo penitùs inuenire potuit. Cingulum verò ad argumentum miraculi, vbi nexuerat, recepit. Ergo ad sanctam Fidem pedestri itinere rectà intendit. Nullum pulchrius Basilicam sancti Saluatoris, aut speciosius spectaculum intrauit ante hunc diem, neque aliquid libentiùs populus Conchaeensis aliquando aspexit, quam quod nobilis viri clarissima ac procera pulcherrimi corporis statura, ponderosam ferri massam gestans humeris, per circumfusas solemnizantium turmas ad sepulchrum prorupit; tanquam leo, qui fracto carcere, grandi mole catenarum oneratus colla, natiuum siluæ repetit refugium. Tunc homo coram omni populo, ibidem deposito onere, hostilem sarcinam, quam captiuam collo aduexerat, libertate donat. Ac fœlici postliminio redux, seniores cum omni populo tanti miraculi nouitate lætificat. Dein amicorum animos diù in mœrore suspensos explet inopinæ reuersionis gaudio; nec aliquid tristitiæ captiuitas illa post hæc intulit, cui nec damnum pecuniæ successit, nec detrimentum corporis. Sed quid putas de illo asino conjiciendum esse, nisi benignæ virtutis Angelum fuisse, in figuram humilioris iumenti manifestatum? Super quod etiam ipse Saluator residens, vt sæcularis pompæ contumacitatem humiliaret, viliori gestamine vehi potiùs voluit, cùm tamen esset ille excelsus super omnes gentes Dominus, & super excelsos gloria eius. O magnum meritum vnius puellæ! ô admirabile donum vni feminæ concessum! ô admirabilis, & ineffabilis gratia vni Virgini præstita! cuius virtutes nec calamo notari, nec etiam linguâ humanâ iam expediri poterunt. Non enim ibi sancta Fides tantummodò vbi corpore requiescit, miraculis pollet; sed etiam (sicut ab his qui quotidianis eius intersunt virtutibus, didici) in terra, in pelago, in carcere, in infirmitatibus, in periculis multis, & (vt ipse iam ex parte probaui) in necessitatibus variis, si quis eam recto corde interpellauerit, præsentem sentiet. Et vbicumque sancta Fides habet nomen, ibi quoque habet virtutem; ad laudem & gloriam Christi omnipotentis, qui omnipotentiæ suæ habenis eum Patre & Spiritu Sancto coæternâ vnitate regnat per sæcula æternaliter manentia. Amen.

CAP. XIII. *De quodam Raimundo, qualiter naufragatus fuerit, & sanctæ Fidis auxilio liberatus sit.*

Dicere etiam opportunum videtur de aliquo Raimundo, Tholosani pagi oriundo, genere, diuitiisque clarissimo, qui municipium, quod Boschitum rustici vocant, in eodem pago possidet. Hic aliquando Hierosolymitanum iter aggressus, iam maximâ Italiæ parte emensâ, apud vrbem Lunæ vocabulo ab antiquis celebratam, mediterraneo pelago sese classe apparatâ credidit; vt per marinum cursum citiùs rectiúsque Hierosolymæ partes accedere posset. At verò eùm iam æquoris pergrandi parte trajectâ sulcarent cærula, ortâ subitò tempestate, nauis illa scopulis illisa incidit in naufragium, disiectáque in partes, ipsum gubernatorem cum reliquis, vorticibus absorptos reliquit, vix duobus reseruatis, Raimundo videlicet, seruóque vno, quem fidum adduxerat secum: quorum seruus ille perparuæ nauigij particulæ hærens, ad Italica littora projectus est; rarúsque dominum suum proculdubiò marinis fluctibus esse necatum, repetit hospitem, cui idem dominus suus (vt mos est peregrinis) partem pecuniæ crediderat. Quam receptam cui, quàm herili coniugi digniùs referret? Cui casus suos exponens, etiam fatalem domini sui sortem intimat. Illa verò simulato aliquandiù dolore, non in graues lacrymas, aut longa suspiria (vt mos est bonarum feminarum) rem vertit, sed illicò elegans virorum spectatrix effecta, infidum, variúmque amorem effrenâ libertate per varias formarum injectat species. Et sic quem præ cæteris egregiè reperit, nanciscitur virum, quod potuit, suæ libidini opportunum: cui & castellum dedit, & reliquum honorem sic

fecisset, & etiam filias, quas Raimundo pepererat, ab paterno beneficio, cœco cupidine perdita, alienasset, nisi quidam cognomine Excafridus Hugo, antiquus præfati Raimundi amicus, pro puellis sese maternis iniuriis objectasset, atque ne ipsæ indotatæ ad ignominiam redigerentur, authoritate sui, industriáque totius honoris medium, præter castrum subsidiis auctum recuperaret, ac retineret: nec de maritandis virginibus longa erat ambiguitas, cùm vtramque germanam suis liberis nubere consensit. Raimundus verò (vt ad superiora redeam) vnam disiectarum trabium similiter amplexus, non ad Italiæ, sed Africæ partes pulsus est, sanctæ Fidis auxilium incessanter inuocans, nec vnquam nomen eius ab ore reiiciens. Et iam tertia lux fluxerat, ex quo nec hominem, nec monstrum vidisset; ita maris debacchationibus attonitus, stupefactúsque, vt præter naturalem tutandæ vitæ intentionem, brutis etiam animalibus insitam, nihil prorsus iam saperet; cùm ecce de improuiso obuias habuit piratarum phalanges, de Turlanda regione venientes, sagenarum bellicarum classe, telis, spiculis, clypeis, & armis multipliciter instructas, & iam dudùm prædam sitientes, ipso die iactatâ sorte inuenerant, sese statim prædam inuenturos. Itaque repertum hominem, captúmque barbarico fremitu circumstrepunt: genus, conditionémque interrogant. De fortuna autem non quisquam mouebatur, quippe cùm illum planè naufragum cernerent. At ille insolentia fluctuum (vt dixi) sui oblitus, penitúsque rigore membra correptus, vix se hominem esse recordabatur, nedum ad inquisita daret responsum; cùm præsertim nec linguam eorum, nec mores eorum aliquando didicerat, posteà verò peracto cursu in patriam reuersi sunt. Quibus iterùm interrogantibus, iam cibo, otióque paululùm recreatus, Christianum se respondit: Decus verò generis, professionémque officij prorsus abnegans, agricolam se fuisse mentitus est. Vnde sibi dato in manibus fossorio, fodere ei imposuerunt. Quod cùm præ nimia liberalium manuum teneritudine, ignotique laboris impatientiâ minùs pleniter perfecisset, ipsum iam impiè tractare, flagrisque inhumanè cædere adorsi sunt. Ita demùm inuitus, coactúsque seipsum aperit, nihilque præter militiæ artes se olim exercuisse professus est. De qua re facto illicò examine, armorum peritissimum experiuntur; qui præter cæteram huius artis industriam ita se sub arma colligere, clipeóque protegere perhibetur ingeniosè, vt abs quolibet difficilè posset feriri. Iam ergo illum in ordinem militarem constituentes, sæpiùs in expeditionibus ducunt. In quo cùm egregiam laudis gloriam breui obtinuisset, iam in prouectiorem honoris gradum promouent. Intercà verò inter hos atque Barbarinos acto prœlio, Barbarini superiores Raimundum, cæteris interfectis, sparsisque, dupliciter captiuum abigunt. Dein inquisitum & ipsi quoque honorabiliter eum habere cœperunt, sæpiúsque in pericula ducere. Ad postremum, à Sarracenis Cordubæ victi, ipsum rursus amiserunt. At vbi & isti acerrimum, strenuúmque militem diuersis periculis experti sunt, ingenti lætitiâ, gaudióque tanto milite congratulantur: nimirùm quibus omnia ex voto, nec vnquam incassum hoc socio contingebant. Verùm subiti gaudij indiscreta elatio, subiti infortunij interruptione interdùm castigatur: Nam prœlio commisso inter se & Alabitas, victores tanto milite remanserunt orbati. Postremò bellum fuit his cum Saneccione Comite de Castellis, viro potentissimo, militiæque peritissimo; à quo Christi auxilio superati, non modò Raimundum, sed etiam enormem Christianorum captiuitatem amiserunt. Sed hæc barbara gentium vocabula, non sic ab antiquis vsitata fuisse videntur: quorum industriâ per negligentiam ignauiæ posteritatis pereunte, etiam gentium pletarúmq; nomina, aut penitùs obliuione delera, aut barbarie ingruente transmutata habentur. Igitur Sanccio Comes cùm accepisset, hunc non solùm Christianum esse, sed etiam nobilitate generis pollere, miratus fortunas illius, quibuslibet donis remuneratum, libertate etiam cum reliquis Christianis donauit. Sed antequam discederet ab eo, sancta Fides ei dormienti apparuit: Ego sum, inquiens, sancta Fides, cuius nomen naufragus tam constanter inuocasti. Vade securus, quia amissum honorem recuperabis. Surrexit ergo, atque in patriam rediit; castróque suo iam propinquans, audito quòd coniunx alij nupserit marito, illic manifestè apparere metuit, atque ob id intra domesticum pauperis tegetem aliquandiù latuit, expectans quid per prouidentiam Dei de se futurum erat, partim peregrini habitu, partim ætate deformatus. Nam tria annorum lustra abierant, ex quo à patria exulauerat: Propter quod etiam ipsum vltrà rediturum esse omnis spes intierierat. Tamen cùm vnâ dierum quædam

muliercula eius olim concubina, in superfusione balnei ei casu obsequeretur, ad notas nudi corporis ipsa ipsum recognoscens: Tune es, ait, ille Raimundus, qui dudùm Hierosolymam tendens, æquore mersus credebaris? Quo negante, illa adiecit: Hoc, inquiens, verum est, nec me tuam præsentiam celare poteris, cum quà olim consueuisti. Denique clanculum, & quo potuit occultius festinauit ad Dominam castri, nuncians inuisum rumorem; ita primum per vile scortum aduentus illius emersit. Illa reducis viri postliminio consternata, cœpit maturare quantocyùs, quâ viâ sibi mortem occultam, ac sine infamia inueniret. At verò dum causa lethi excogitando differtur, nec ad id sceleris opportunitas satis efficax reperitur, voluntate scilicet, & fortunâ discordantibus, ammonitus in somnis, cessit periculo, vitæque tutamentum quæsiuit. Quod paulò ipse antè fecisset, nisi sancta Fides ad suum castrum eum nominatim venire iussisset. Sed credo diuino nutu ita esse factum, vt perfidiam coniugis ad liquidum deprehenderet. Vt ergo comperit filias suas claro matrimonio nupsisse, generorum petiit genitorem, casus narrat, vxoris noxam detegit. Porrò, Hugo Excafridus fidelium, amicorúmque auxilio, liberorum, socerorum; antiquúmque amicum (pulso mox riuali) in honorem restituit. Prætereà decretum est vti coniugem recipiat; sic enim posse fieri iuxta maiorum instituta; nec prorsus vllum esse dedecus: Nam ille qui hanc habebat, simul ac vidisset commune sibi iudicium incumbere, cesserat iusto rectóque, alienum ius deserere paratus. Alter tamen pro nota homicidæ voluntatis, ipsam ab animo respuit. Prorsus cui praua conscientia maius vulnus intulisset, quàm corporeæ castitatis violatio. Vt autem in superioribus paucis suppleam, addunt etiam illum à primis piratis potionem herbæ potentem assumpsisse, & ita magicis præcantationibus tactam, vt semel ex ea bibentes, adeò letheâ obliuione hebetentur, vt nec genus vltrà, nec domum meminisse possint. Dein supernâ sibi miseratione sanctam Fidem apparuisse, & à stupore illius obliuij excitasse, atque in mentem reuocasse, & tamen post illa memoriam habuisse tardiorem. Disponente Deo scilicet, vt antiquæ correptionis vestigiis adhuc testificantibus perpendant alij, quantis de malis eum Dominus absoluerit.

CAP. XIV.

De peregrino capto, & vinculato, subitóque sanctæ Fidis auxilio liberato.

Peregrini quidam Lemouicensis pagi indigenæ, abeuntes ad sanctam Fidem, transierant propter castellum Oëbali, quod dicitur Torenna: quibus fortè fuit obuius quidam eiusdem oppidi municeps, eorum inimicus, nomine Gosbertus; Clericus quidem solo cognomine, sed actu terrenus miles; qui statim inuentâ causâ, redegit omnes in captionem. Domnus Oëbalius fortè abierat, cuius coniux tunc (sed mox per diuortium ab eodem deserta) Domna Beatrix, hoc audito mandat militi, vt si se vnquam velit habere beneuolam, Romeos statim abire sinat, nec prorsus vnius horæ spatio intra septa municipij detineat coactos. At ille non audens ex toto Dominæ mandatis contraire: Hos (inquit) pro imperio Dominæ dimittam, retento hoc solo, qui mihi iniuriosior extitit, quem impunitum abire difficile est. Quòd si ita sibi non sufficit, nouerit non impetraturam quod etiam pro sancta Fide certus sum nunquam me facturum. Et ita dimissis cæteris, illum vnum iubet compedibus constringi, quos rustica lingua bodias vocat: quorum claui, martello duriter obtusi, vt inextricabilis illa fieret connexio, vltrò franguntur, ipsis etiam frustratim compedibus conquassatis. Denique alteris compedibus mutuò petitis itidem actum est. De tertiis quoque eadem iactura accidit, & ait: Vt video, sancta Fides (nisi astu caueo) meum mihi inimicum vi auferet: verùm annitar ego, vt ires secùs quàm autumat, possit euenire. Tunc verò artis chordarum voluminibus, lacertis in crucem ante pectus constrictis, post hæc vtramque palmam circa collum vtrobique circumactam, inter humeros violentissimè reuinciet fecit,

Sicque subter ascellas regyrantibus ligaminibus, ventrem crudis nodis coarctari; adeò vt ipsius inauditæ connexionis modo sic miser constrictus suffocaretur, vt anhelitus gracili spiraculo vix sibi sufficeret vita. Cui ita in solitario conclaui clauso, duodecim lanceatos viros, quos æquè vesanæ mentis expertus erat, instanter adstare iubet. Qui si viderent illum diuinâ solui virtute, illicò ne viuus euasisse gloriaretur, omnes vno ictu pariter transverberatum obtruncarent. At post modicum interuallum ille miserabili addictus angustiâ, sitiens, difficile verbis id exprimere potuit, tanta vinculorum duritia organales fibras obstruxerat. Tunc vnus, quos dixi, satellitum petitâ aquâ cùm deprimeret illaqueatos sub gutture cubitos, vt laxato mento haustum ori eius aptare posset, illa nodorum difficultas sese absoluit vltrò: Ipsis tantùm resticulis hærentibus brachiis ipsis, quibus fuerant appositæ. Ipse verò sentiens se diuinitùs solutum, cœpit illinc præstrenuus effugere. At illi statim ex præcepto senioris ipsum mucronibus adorsi confodere, tantâ continuo diuinæ virtutis vi obstricti in loco hæsêre, vt nec moueri quidem quisquam eorum posset, nec penitùs verba ad alterutrum dare. Sicque repentè Angelus Domini coarctauit eos, vt ac si lapidea simulachra immobiles permanerent. Vnus tantummodò inter suffocationis angustias obscœnæ interjectionis dans mugitum, cum grandi difficultate in hanc vocem erupit: Vah! iam pergit. Cætera, fixus, immotúsque tamdiù perstitit, quoad ille alter ad Domnam Beatricem transfugit, sese in fuga reciperet. Cui illa incrastinum duces delegauit, quamdiù fines castelli longè excederet, tutúmque iter carperet, cui erat Petrus vocabulum. Denique cum sociis ad Conchas attingens, & pro absolutione sua grates inibi Domino persoluens, pòst inde lætus est ad propria reuersus, ligaminibus relictis in testimonium virtutis, quæ remansisse dixi laxis nodis pendentia brachiis. Anno ferè & dimidio post secundam à Conchis reuersionem, accidit mihi certo negotio Domni Vvillelmi Pictauorum Comitis adire Curiam, in qua cùm Domnam Beatricem viderim, à Ricaredo fratre suo Rotomagensium Comite illic missam, ardenter eius colloquium aggressus, illicò recogitare cœpi super hoc miraculo: cuius verba per omnia Monachorum Conchacensium concordantia, esse poterat probabile argumentum, si quis dubitaret in aliis etiam mihi ab eisdem narratis.

CAP. XV.

De adolescentulo resuscitato.

His ergo ita hactenùs veluti ad alia festinando succinctè prælibatis, aliud penè incredibile occurrit, quod, ne silentio pereat, viuacibus commendare studuimus scedulis. Vltraclusanæ vulgò dicuntur partes, vbi duo coniugali fœdere sociati, absque sobolum fœcunditate diutiùs manserunt steriles: qui inito consilio, ad sanctæ Virginis propitiatorium accedentes, mox vt peractis votis redux peregerunt iter, diuinâ pietate muliebris fœcundatur venter; sicque in partum resolutus, masculam in lucem effudit prolem. Qui filius tria ferè, vt putabatur, lustra gerens, inuidâ morte anticipatur, atque ad extremum vitæ mœrentibus parentibus sortitur: qui vt defuncti nati exitum viderunt, sanctam Fidem variis, atque innumeris querelis lacescunt, eámque sibi amissum pignus reddere deposcunt. Quid, inquam, illius dono (ô sancta & gloriosa Domina) nos exhilarare voluisti, quos de eius immatura sorte præscieras mœstiores fieri? Tuum fuit quod eum iam desperati habuimus, pro eius impetratione, tua sancta limina expetiuimus, ante tua sancta monumenta corporibus humi prostrati, in eius petitione exaudiri meruimus, optatúmque diutiùs votum per te (ô beata Mater) adepti sumus. Quid profuit (ô beata & gloriosa Mater) nobis quæsita nancisci, si detrimentum amissionis nunc cogimur perpeti? Adesto nunc solitâ pietate, ô Christi Virgo benedicta, sobolémque nobis restitue rediuiuam, quam quidem per te suscepimus, tuâ gratiâ nostra fœcundante viscera. Nihilominùs quidem nobis ablatam potes reddere, quam omninò natam negante dudùm præualuisti concedere. In vtroque fies omnipotentissima, in vtroque agnoscetis martyr efficacissima. His & talibus quampluribus

vtrosque

vtrosque parentes ad defuncti filij feretrum irremediabilis torrebat, exaniméque corpus amplexos grauibus suspiriorum singultibus fatigabat. Cúmque iam baiuli sandapilam arriperent, vt ad Ecclesiam humandi causâ deferrent, parentes lamentabilibus modis Sanctam Fidem proclamant, & vt eis amissum donum rursùs restituat, miris vlulatibus obsecrant. Quibus ita ad æthera vsque funereos clamores ferentibus, ecce quasi de graui somno rediens adolescens ille, caput à feretro exerit, faciémque sudario iam adopertam concutiens, adstantium strepitum mirari cœpit. Quem mater inremota feretro incumbens, mox vt vitalibus auris fruentem persensit, properè vultum, manúsque resoluit; versisque modis, præ nimio gaudio fletibus ora rigauit. Quo viso omnis adstans cœtus diriguit, calórque omnium ossa relinquens, ineffabili stupore cernentes perterruit. Denique eum à mortis torpore resolutum genitores eius percontari studuerunt si fortè corporeis membris exutus aliud ad regnum duceretur; an in extasi mentis positus, adhuc vitali calore membris collapsus fungeretur. Qui mox se ab hoc præsenti sæculo prorsus egressum, & ad tenebrosa loca deductum; vnde Sancta Fides eum vi exemit, & ad resumenda huius Solis spiramina refudit. Et vt credibiliores in tanti miraculi relatione vtrique parentes fierent; eum Virbium ad Sanctę Fidis oraculum adduxerunt, testéque totâ viciniâ, nobis mirantibus, ac prę gaudio fletibus ora madentibus, eumdem relatorem esse fecerunt.

CAP. XVI. *De eo, qui filios suos, virtute Sanctæ Fidis fretus, per ignem transire faciebat.*

Huius rei, cuius narrationem aggredimur, multi nostrûm relatorés persæpe extiterunt quorum relationibus vt diuinis oraculis credimus. In Petragoricis partibus castrum Montagretium perhibebant, vbi eques quidam, nomine Helias, nobilitate pollens degebat, qui sine sobolum gratiâ connubia irrita, atque ingrata ducebat. Qui tandem ad Sanctæ Martyris properans limina, optata coniugalis vteri meruit recipere semina. Et hanc bino munere contigit accidisse. Quos pueros tanto amoris priuilegio diligebat, vt etiam non suos, sed Sanctæ Fidis filios appellabat. Et vt inde experimentum daret, coram adstantibus, & instantet prohibentibus, mediâ in eius phalâ accenso rogo, nudis cruribus ac pedibus per medios flammarum globos transire faciebat: quod & (mirabile visu!) pueri sine aliquâ incendij læsione citato saltu implere festinabant. Intereà verò mente sedit, vt eosdem pueros deberet adducere Sanctæ Martyri, veluti eorum spirituali genitrici. Sed quia horrida hyems flumina cuncta à littoribus expulerat, immensisque tempestatibus passim desæuiebat, mulier, & cæteri eius familiares aliud in tempus reseruandum persuasum ibant. Quorum omnium hortamentis penitùs resistens, propositum iter se celebraturum asserebat, nullóque metu ingruentis tempestatis se desiturum dicebat. Quin etiam præsentibus pueris Sanctæ Martyris, nulla se naufragia timere perhibebat; sed eorum comitatu fretum paruâ lintre procellosas gurgitum elationes sulcaturum se spondebat. Quod & ad effectum vsque perducens, Sanctæ Virginis adiit limina, puerósque votis obligans, multa de eis sanctæ congregationis nostræ fratribus recensuit valdè admiranda; peractísque orationum solemnitatibus, lætus, & incolumis redijt ad propria.

CAP. XVII. *De oculo equi per virtutem Sanctæ Fidis restituto.*

Aruernico in pago, Murmontis castrum vulgò nuncupatur, in quo miles quidam equum magni pretij habens, de more sanguine minuit; quem post phlebotomationem ad palum quemdam capistro religauit. Quo in palo ad res suspendendas sudes *acutissimæ* prominebant, quas ipsi ramusculi præcisę arboris olim concesserant. Ad cuius stipitem prædictus equus adnexus, dum instabili motu circumuagaretur, eiecto altiùs capite sudem offendit, quæ graui ictu confestim, ei oculum radicitùs euellit. Quod factum prædictus miles ægrè ferens, oculum ad mandibulas vsque pendulum in proprio foramine restituit, ac multorum ibidem adstantium cohortationibus, sanctæ Martyri Fidi luminare ad eiusdem equi longitudinem vouit, luménque effossum institis alligans, ad proprium stabulum mœstus reduxit. Erat namque equus ille & velocitate incomparabilis, & in omni caballinâ strenuitate probabilis. Sicque factum est, vt Sanctæ Fidis medicantibus

meritis piis, posterâ die equus ille ita incolumis *inuenitur*, ac si nunquam vllo morbo grauari videretur. Cuius virtutibus præclarum miraculum, isdem miles ante sanctæ Martyris retulit cunctis adstantibus oratorium.

CAP. XVIII. *De mortuo resuscitato.*

Contigit quendam, nomine Hunaldum, Tholosanis in partibus sanctæ martyris admirandum promeruisse beneficium, visúque & opere inopinam experiri eius magnificentiam virtutum. Habebat enim filium, quem de more misit ad armentum in pascuis seruandum. At ille pastorali curâ susceptâ, die quadam surgente hespero, armenta domum reducens, per negligentem incuriam, bouem vnum inter fruteta dimisit; reliquos verò bostaris præsepibus inseruit. Cernens igitur vacuo loco vnum abesse animal, pascua per furuas noctis tenebras soliuagus repetijt. Sed magnâ parte noctis illius iam elapsâ, casso labore quæritandi, sine boue tristis ac mœrens rediit. Quid ageret, quò se verteret, nulla ei ratione patet: Improbissimâ enim patris seueritate perterritus, eo sciente tectum non audet subire, neque quid ei acciderit vllatenùs intimare. Tandem verò sopitis omnibus, lectulo se contulit clanculus. Vbi cùm membra amissi bouis indagine admodùm defessa iactaret; illicò tantò dolore corripitur, vt penè omni ossium compage resolutus crederetur. Quo dolore nimium inualescente, & motu artuum fraudatur, & rationis officio priuatur. Manè autem facto, vt eum pater tanto conspexit correptum languore, deposito furore mox super imminentem nati interitum flebilibus cœpit gemitibus dolere: ac dum vastis singultorum quateretur ictibus, Sanctæ Fidis salutiferam opem magnis implorat clamoribus, vt pristinæ incolumitati eius restituatur filius. At ille toto corpore manens immobilis, summo duntaxat in pectore videbatur ei calor vitalis, atque tali in stupore membrorum dies peregit nouem, extinctis lucernis oculorum. Decimo autem die, quæ Dominica habebatur, vt viderunt pupilas luminum in morte contabescentes, gelidóque sudore frontem, ac genas rorantes, appositâ læuo lateri manu nihil viuum salire sentiunt, sed omnia æterno sopori dedita euidentissimis signis agnoscunt. Quid plura? Funus parant, exaniméque cadauer sandapilæ impositum vlulantibus lamentis celebrant. Sed cum luce crastinâ ad defossum sepulturæ eius locum veheretur, pater impatientis amoris affectu, extincti gelidum nati corpus amplexatur; oculósque, ac vultum omnem irriguis lacrymis humectans, locum omnem amaris implet clamoribus. Inter quos insolabiles gemitus, crebris vocibus Sanctam Dei Martyrem Fidem clamat, ac lacrymosis obsecrationibus vt sibi filium reddat, ter & quater ingeminat dicens;

Virgo Fides, dilecta Deo, lux inclita mundi,
Auxilium miseris quæ citæ ferre soles,
Supplicis exaudi Martyr sanctissima vocem,
Quamque potes (posco) defer opem misero.
Munere nemo tuo petijt si fortè coactus,
Discessit vacuus, te retinente, manus.
Credo quidem, neque vana fides, te posse quod opto
Cælitus à Domino promeruisse tuo.
Vnicus ecce mihi natus, mea sola voluptas
Occidit, vna mei spes, & amor generis;
Quo pereunte modò, mihi cætera vita superstes
Protrahet ingratas sine carendo moras.
Sed si Virgo Dei, miserorum quæstibus vllis
Flecteris, & lacrymis vinceris irriguis;
Munere sopitos nati quos cernimus artus,
Ad priscam vitam, te rogo, nunc reuoca.

Cúmque his, & huiusmodi quamplurimis querelis super defuncti corpus incumbens pater, cum magno eiulatu quereretur, omnes qui ad vltimum exequiatum obsequium aderant, deflentes pietate moti, fletibus ora rigabant, ac gloriosissimam Virginem Fidem mixtis lacrymis precibus, vt ad inuocationem sui Sancti nominis propitio vultu respicere dignetur, vnanimes exorant.

Sic quoque continuò, sed & (ò mirabile dictu!)
Mors tetra visa retro prædam fugitiua reliquit,
Euomuitque vorax auidâ de fauce rapinam.
Protinùs atque caput lento nutamine functus,
In partes versat, gelidas recalente medullas
Fomite viuifico: subitòque per algida membra
Spiritus infusus totum dat viuere corpus,
Erigiturque iacens, trepidantia lumina vixdum
Attollens. At mox totos simul erigit artus,
Et fletit in proprijs membrorum machina plantis.
Inde domum repetit diuino tramite patris.

Quo viso cuncti in gratiarum actionem versi, præ gaudio tanti miraculi lacrymas fundunt, sanctæque Virginis, ac Martyris Fidis virtutem glorificantes; votis, & muneribus sese ac suos ei supplices deuouent. Sicque ab Ecclesiâ Sancti Georgij, vbi humandi iuuenis gratiâ venerant, regressi ad propria, pater postumi filij, ac reliqui contubernales diligenti persecutione die quadam ab eo sciscitari studuerunt, quid sibi visum fuerat illis nouem diebus quibus in excessu animæ positus quasi mortuus iacuerat; ac quomodò vel cuius auxilio ad sepeliendum postmodum delatus ad vitales auras redierat. At ille adhuc trepidantia pectora gerens, ab imo spiritu longa suspiria ducens, sic percontantibus actutùm respondere exorsus est. vt cæteranunc ad præsens silentio prætereantur, quę mihi fine sub extremo contigerint, certissimo & sine vllius falsitatis ambiguo breuî expedire non differam. Corporeis vinculis spiritus meus resolutus, teterrimis quibusdam ministris traditur, quorum crudelissimo ducatu ad hiatum vsque vastissimi præcipitij protrahitur. In cuius horridam voraginem dum iactari inenarrabili metu formidarem, (eloquar, an sileam?) Ecce vir spendidissimi decoris aduenit, quem (vt posteà didici) paradisi prępositum fuisse Michaëlem Archangelum liquidò patuit. Cuius placidi itineris gloriosissima Virgo Fides comes astitit; quæ super Solis iubar emicabat splendore mirabili. Hic verò cœlorum præpositus, vt more carnificum eos, quibus ad torquendum deputatus eram conspexit, in verbera mea irremediabiliter furere; quid, inquam malorum artifices, in huius tyronis tormenta tantâ desæuitis crudelitate? Quid animam à summo Deo creatam perditum itis absque vllâ miseratione? Sinite iam nunc ab eius graui laceratione, quia Deo permittente per sanctissimam Virginem hanc Fidem proprio refundetur in corpore, à vestrâ erepta potestate. Ad hanc vocem tartarei ministri intolerabili formidine correpti, manus semper in malum pronas continuerunt, cœlestibusque nuntijs insolito timore tremebundi paruerunt. Nec mora, fœlicissima Virgo Fides concito impetu medios tortorum cuneos irruit, animámque meam ab eorum manibus violenter abstraxit; atque ità corpori humo tradendo, sicut nostis, mirabiliter refudit. Postquàm verò huius non tantùm visionis, quàm etiam rei gestæ veritatis textum ille ordine est prosecutus, Pater & vicini iter instituunt ad Sanctam Fidem gratias redditum.

CAP. XIX. *De Raimundo, qui à compedibus, & cathenâ solutus est.*

Pænè huic simile adhuc & aliud, calami deposcit officium; quod quia prodigialiter inuenitur actum, æternâ memoriâ censuimus celebrandum. Raimundum pro impiè gestis multi vestrum nouerunt, & genealogiâ satis spectandum, & terreni honoris fastu subnixum. Hic ex castro, quod Mons-pensatus dicitur, originem ducens, patrem habuit Bernardum, prædicti castri primum, & maximum. Et quia Caturcensi vrbi contiguus erat eiusdem ciuitatis literis imbuendus traditur Canonicis, eorum societatem sortitutus succedentibus annis. Quâ in disciplinâ vix satiabili epyleurici morbi ægritudine per interlunia miserè laborans, tædio cœpit magis parentibus haberi, quàm in nullâ spe genialis indolis. Tandem nimirum opinatissimo virturum fauore coactus, Sanctæ Virginis propitiatorium aggreditur; cuius propitiante benignitate optatæ salutis remedium assecutus, Sanctæ medicæ Fidis Basilicam quotannis reuisere studebat, gratias pro impenso munere relaturus. Quem pro zelo patrimonij parentes, atque affines execrabili odio insectantes voti

* *

compotes cœperunt. Tantùm denique Viro illustrissimo, nomine Gosberto, tradiderunt, qui pro irrogatis contumelijs grauissimè eum habebat infensum. Aderant namque sanctissimi dies quadragesimæ, qui cùm frugalis parsimoniæ obseruatione mente custoditi sincerâ, omnem elidunt vitæ perperam. Quos iste inter compedum multiplicia volumina omni heremiticâ austeritate aridius ducens, potiùs habebat oneri, quàm promerendæ saluti. Cibus enim illius vespertinus, panis erat; mucididate viriditatis squalidus; qui remoto alius edulij adminiculo, vix etiam aquâ viam patente palati valebat pertransire meatus, & quia pro efferis viribus illis intolerabilis erat, ità compedibus, & triplicibus catenis veluti Getulus leo implicatus iacebat, neque pedem, neque manum vllo adnisu qualibet in parte vertere præualebat. En etiam ipsa catena fortibus hamis intexta, quæ numeroso sinu animæ crura, ac thorosos lacertos durè vinciebatur; à tergo eius per foramen saxea turris ad exteriora penetrans, ferreis repagulis ita àforis constringebatur, vt nulla vi nisi mordacium ferrarum edaci limaturâ reserari fas erat. Has inter pressuras tamen Sancta Fides eius ab ore non recedebat, neque vnius momenti victum non inuocato prætererat. Quinque igitur Hebdomadarum breuiori lustro in hac tam lugubri acerbitate finito, dies ille enituit, qui ob Dominici triumphi memoriale, cum palmarum seu diuersi generis florum * corda omnium totum per orbem ineffabili tripudio exhilarat. Cuius diei tam commune gaudium, diffusa per orbis climata, nullam huic præbebat remedij lætitiam. Cernens ergo cunctipotens Deus immitem sæuissimi tortoris prædicti Gosberti peruicaciam, subsequenti nocte per sanctæ Virginis intercessionem tactus misericordiâ, vt semper totus * est vita desperatis facilis pietas, iuuenem splendore admirabili coruscum illi misero, sopore doloris leniente cœlitùs direxit; qui eum talibus affatur verbis; Vigilásne, an sopore deprimeris, Raimunde? At ille intrà somnij dulcedinem, ità videbatur sibi respondisse. Quis, inquam, es Domine? Cui ille. Ego ille sum Stephanus, qui dudum à Iudæis lapidatus, ciuium supernorum promerui asciri cœtibus; Qui ideò sum ad te missus, vt ad Sanctam Fidem te ducam velociùs. Quem cùm interrogasset, vbinam magnifica Virgo esset; Surge (inquit martyr præcipuus) quia non ludificaris à somno, sed incunctanter me sequens, videbis eam, de quâ ad te loquor. At ille, vt sibi ostensa suadebat visio, vìdebatur sibi sanctam martyrem sequi præuiam; qui suprà pontem Conchacensis Dordonis eum statuens, ità mellifluis prosequitur alloquiis; Dirige, inquam, ô fili, oculorum aciem, super huius nubiferi montis cacumen, & diuinam intuere claritatem, cuius immensi splendoris media Sanctissima Virgo Fides, ac Martyr insignis, Angelorum inter manus emicans, quis suis meritis debeatur honor, euidentissimè indicat.

Quibus ille auditis lætus de sacræ Virginis laude præcelsâ, oculos in visione vigiles in sublime tollens, vidit igneum globum ingenti fulgore micantem; cuius in medio speciosa Virgo coruscans adstantibus sibi Angelis dicebat, locum illum quem cernitis, ossibus decoratur meis; de quo vos rogo, vt vestris sanctificetur dextris. Ciues verò Angelici monitis animo libenti adquiescentes Virginis, eleuatis præ fulgidis dextris signum dant adorandæ Crucis; cuius signaculi virtute sacratus, omnis sanctitatis gratiâ repletur. Dum hæc igitur agerentur: ecce subitò nimbosa caligo, ab ipsius amnis imo nimbosus turbo ascendens, illum super pontem stantem nebula texit, quæ deciduo rore eius indumenta largissimè humectauit. Quâ visione attonitus lumina à somno vix abrupit; ac mox vestes manibus contrectans, sicut in visu senserat defluo imbre reperit humidas. Inde circa se palpando manus ducens, omnia vinculorum volumina dissoluta à sesentit, hostiolum etiam nocte seris, ac vectibus satis munitum, patens inuenit. At ille verum sibi orama fuisse ostensum liquidò agnoscens, continuò (multa enim animo ei cura exiendi necne recursabat) obfirmatus audaciâ, cum præcipiti euolutu, custodum munimina transilit, gradúsque scalarum rapido impetu superans, per medios custodes ibidem iacentes, ad exedras vsque deuenit. Vbi dum adstans multa corde dubio agitaret, tandem ei menti succurrit, quia præ nimio pondere, vinculorum machinamenta ad Sanctæ Virginis Basilicam vehere nequibat, saltem tabulam scacorum ibi pendentem, in testimonium suæ euasionis ferre debeat. Quâ assumpta, murum qua altiùs insurgebat, præceps elusit, expersque læsionis, fugam nudus pedes properauit. Cui inter scrupulosum callem pedibus labenti mox quædam mulieris forma obuia fuit

quæ expositis à dextrali calceamentis, ità cum prior compellauit; Tune es, inquam, Raimundus ille, quem modò Sancta Fides à carceralibus vinculis soluit? Cui dum illum se esse confiteretur, confestim calciamentorum viæ solamen ei detulit, dicens, Tolle hæc: & quantociùs ab his elabere partibus, dum tibi euadendi paret locus. Cuius beneficij munus, & solaminis monitus ille attentiùs perpendens, nihil aliud eum fuisse intelligit, quàm præsentiam Sanctæ Virginis. Sed dum hæc mente pertractaret, subitò nusquam euanescens comparuit. Tantæ ergo patronæ exhortationibus roboratus, cœptam peragit fugam, neque ab insequentibus attingi potest, quia eum Sancta Fides tuebatur. Sicque per medios inuisus ruens hostes, Caturcensium adiit vrbem; vbi Protomartyri Stephano, quasi viæ suæ præuio meritas rependere studuit grates. Etquia longæ inediæ, ac fugæ conficiebatur tædio, sanctæ Fidi, ob præstitæ sibi salutis gratiam, quam potuit misit candelam. Denique nocte illâ, in qua Dominicâ proditione, & nostra salus, & Iudæorum processit interitus, dum impositam lectionem manè legendam in vestiario Sancti Martyris prouideret, somno demitur, atque ibidem quiete pascitur: cuius somni nubilo Sancta Fides, tanquam matutinæ nebulæ interpollens sol permixta, ità eum subiratis, vt putabatur, visa est arguere eloquiis. Itáne desidiâ torqueris, vt solitas mihi gratiatum sollemnitates his sanctæ Paschæ diebus ante Sacrarium artuum meorum persoluere desinas? Quid moraris? Disfice morarum nodos, & cum scachorum tabulato, tuæ videlicet liberationis cred.bili monimento, Conchacensem calle pedestri velociùs expete locum, Paschalisque gaudij ibi celebra Sacramentum. Huius visionis gratiâ ille permotus, somnij tædia tupit, ac Geraldo Petragoricensis Ecclesiæ sub primis tyrocinij auspicijs Episcopo, qui Tolosanæ vrbis mœnia fortè aggrediebatur; simulque eiusdem Caturcinæ vrbis præsuli Bernardo, quæ sibi somnitùs imperata fuerant territus intimauit. Qui vt Sanctæ Fidis monita audierunt, iubent iussa factis implere, nec qualibet interueniente dilatione differre. Quid igitur? Vno tantùm contentus famulo iter arripuit, ac imperiosæ Virginis mandata facessit. Cœpti verò itineris v.ctor, vbi scacheâ tabulâ onustus ad sæpedictum locum peruenit, orationi incubuit, ac supplici murmure quæque excogitata protulit: Quâ expletâ, post Sanctæ Crucis, frontis, locóque cordis impressionem, quæ sibi inter Catenarum pressuras per Sanctam Virginem mirabiliter acta fuerant, cunctis qui aderant, ora in silentio tenentibus, filo expedit. Neque hæc parua audiuit vtriúsque sexus caterua; sed eiusdem memorati Gosberti filius, qui tunc fortè inter commilitones causâ orationis ibidem aderat, incredibili stupore totus visu in medio diriguit; admirans qualiter à tot vinculorum connexione solui potuit, neque minori ammiratione Goffredus sub hoc aspectu corripitur, cuius iocosa scachorum tabula fuerat, quam ille ereptus, proprijs illic humeris in testimonium Sanctæ Virgini obtulerat. Tandem agnitâ virtute Diuinâ, in laudum præconia conuertuntur, Sanctæ Martyris Fidis glorificantes potentiam, à Domino sibi sacris exigentibus meritis in omni miraculorum facultate collatam.

CAP. XX. *De Mulo resuscitato.*

Nunc vero quid in itinere Sancti Petri Apostolorum Principis moderno tempore per gloriosissimam Christi famulam mirabiliter gestum sit, paucis absoluere curabimus vestræ attentioni. Italiæ in partibus, quæ Longobardia nuncupantur, miles quidam Rutenici pagi, Garbertus nomine, præcedentem Pictauensem genere, ac m.itari strenuitate satis illustrem assequitur; ac post salutationum mutuam gratiam iter institutum celebrat, eius familiaritati sociatus. Qui de multis simul sermonem ad inuicem conferentes, tandem ad Sanctæ Fidis magnalia confertâ sermocinatione perueniunt; vbi non parua laus à Rutenico suis attribuitur miraculis. Ille verò Pictauensis, ingenti cum admiratione narrationem illius applaudens excipit. Vbi ad hospitium in vico Sancti Domnini peruentum est, Pictauensis mulus, qui ei carior habebatur, grauissimo morbo correptus, vix ad crastinum diem vitam pertraxit moribundus. Garbertus verò quanta in talibus quondam animalibus Sancta Fides operata est magnalia non immemor, interrogat socium, vtrum aliquam medelam fecerit ad muli huius supplementum. Cui nequaquam respondenti, mox adiecit; numquid audisti quæ tibi de Sanctâ Fide heri per me exposita sunt? Mitte ei deuotus

aureum, & statim tuum animal recipies sanum. At ille nihil cunctatus, Bisantem de marsupio protulit, quem ei ad deferendum Sanctæ Virgini concessit. Sancta verò Fides ad maiorem virtutis suæ gloriam manum reseruans, viuenti mulo nihil profuit, nec quidquam valitudinis impertiuit. Quid plura? Surgit aurora, monétque cunctos, vt cœptam properarent viam. Exponitur mulus vitæ termino functus à stabulo, & datur tantummodò pretium pro eono. Iter corripiunt mœsti, & qui aureum vitæ araboni recepit, & qui amisso animale, damnum cogebatur pati. Rutenicus ergo de iactatione virtutum Sanctæ Fidis nimio rubore anxius, aureum quod acceperat, volebat verecundè reddere. Quod cùm tetendisset datori, ecce repente post tergum audit sonitum subsequentium, & quasi fugientis animalis, & agitantis equitis strepitum. Sicque vultum in terga retorquens, prospicit eminus hospitem mulum fugientem cursu fatigantem, & vt eum comprehenderet, multo conamine enitentem. Qui viso, Sanctam Fidem attonitis exclamat vocibus, aureúmque retinet, quod volebat reddere verecundus. Recepto denique mulo, interrogant hospitem, qualiter actum fuerit in reparatione animalis. At ille admirando exclamans, ait; ô vos fœlices, quibus tantam Virginem contingit habere patronam, cuius omnipotentibus meritis non solùm vobis salus tribuitur animarum, verùm etiam magna procurantur medicamina corporum. Hæc Sancta Virgo in opere & virtute, non finit vestris adminiculari incommodis, etiam in animalium resurrectione. Hoc quod videtis animal, in plateâ proiectum, dentibúsque retectis omni animâ relictum, inter decoriantium manus animauit, concitóque saltu à solo exturbauit, ac ita à manibus nostris elapsum, vestris vsibus præparatum reformauit. Quo audito omnis peregrinorum caterua in laudum præconia erupit, totúmque aërem æmulis vocibus Sanctam Fidem roborare compellit. Deinde reddito hospiti tergoris pretio (scilicet argenteos octo) sancta limina Apostolorum læti expetunt; regressique ad propria, votiuum aurum eum ingenti gratiarum actione persoluunt.

CAP. XXI. *De milite, qui ab intestinorum inordinatis motibus fatigabatur.*

Aruernico in pago miles erat strenuus, cui insidiante infortunio, interiora statum suum per interlunia deserentia, cum magno intestinorum murmure in verenda vsque erumpebant; Vnde nimio mœrore attritus, mortem sæpe orabat, ne hæc pateretur diutiùs. Post multum verò tempus, de milite pedes factus, conscium morbi vxorem alloquitur; cuius consilio tectus, Sanctæ Fidis deliberat expetendum super hoc beneficium. Muliere reluctante, & multa obiiciente, ille conceptam peragit voluntatem, ac ita sanctam adiit Virginem. Cuius ante sacratissimum corpus deuotus procumbens, pro quo venerat, cum lacrymis sæpius ingeminat, ac pro salute obtinenda propensiora fundit precamina. Sequenti verò nocte ante sanctum mausoleum Virginis, post orationum studia depressus, videt sibi Sanctam martyrem assistere, & quasi subuerecundo (vt mos est Virginibus) eum alloqui sermone. Dormisne, inquam? Qui cùm se dormire respondisset, beata Virgo ita eum fando prosequitur; Scias me, inquam, hactenus minimè fuisse interpellatam pro huiuscemodi re. Vt ista est, pro quâ nostra sollicitas suffragia, cùm ex diuersis morbis valida contulerim * agridia. Sed ne omnino hinc inconsultus abeas, quæ tibi fient salubriora paucis auertere expediam. Nosti illum, qui tuam incolit viciniam, fabrum ferrarium? Qui cùm sibi nomine, & facie benè notum esse subintulisset; rursùs eadem Virgo; Illum, inquam, nihil cunctatus aggredere, & vt eum maximo malleo, ex quo candens massa à fornace facta contunditur, adnisis viribus roga super illam passionem in incude positam, tibi validissimum ictum iniiciat; quod celeriter salutem tibi conferet optatam. His ille verbis cachinno simillimis, stupore simul & admiratione præmonitus, somno abrumpitur, & quid sibi talis visio velit, alto corde versat diutiùs. Tandem verò domum regressus, obfirmato in mortem pectore, fabrum prædictum nemine conscio aggreditur, & quæ sibi per Sanctam Fidem imperata fuerant, intimat secretiùs. Quibus ille auditis, toto corde collabitur, neque se hanc fantasticam ludificationem iam acturum iure-iurando attestatur. Crede, inquam, mihi Domine, quia non medentis, sed potiùs ludificantis verba hæc sunt; quorum monita si credulus prosequi volueris, mortis tuæ reus argui poteris. Ergo

tamen nequaquam huius criminis ero auctor tam pessimi. Noui enim procul ambiguo, præsentem te incuttere mortem ex hoc. Cui vt excusatus abiter, multa coniectanti, & multa metu patentum, si verbere suo vitam cum dolore finiret, in faciem obyceret ei, mox eques illi fidem facit, nihil horum sibi veniendum. Quid plura? Sternuntur super incudem genitalium turgida palçaria, ad dextremum ictum præparantur morbida verenda. Sed mox vt adductis lacertis sursum in aera cernit immensum mallei pondus, incredibili pauore concussus, retro resupinus labitur; ac velut exanimis, solo cum graui fragore membrorum resupinatur. Quâ in præcipiti ruinâ (mirabile dictu!) confestim omnis illa intestinorum ebullitio ita interiùs resorbetur, vt numquam vlteriùs in vitâ suâ foris erumpere videretur. Sic ille nec cauterio adustus, nec vllius antidoti amixtide curatus, incolumis euasit, Sanctæ Fidis, vt ità dicam, ludus, omni posteritati cum alacritate satis admirandum spectaculum facturus. Sic illa ponderosa alleuatur sarcina, sic dura reprimitur ignominia. Sic pro terribilis mortis horrore, ad laudem & gloriam Sanctæ Martyris, ineffabilis gaudij curatus perfunditur immensitate. Quæ res ne cuiquam ridiculo similis facta videatur, ac per hoc à nobis conficta tespuatur, non absurdum ducimus, Rodbertum Cantoiolensis Monasterij Abbatem, virum reuerendâ canitie satis honestum, in publicum aduocare; cuius testimonio hoc nobis manifestatum est, quod referimus, quia ille, qui passus est, longè positus, nostris postmodùm non apparuit obtutibus. Illius ergo ab ore didicimus, qui non ineptâ adulatione, non fictâ scurrilitate aures populi palpat, sed veritate quicquid ore profert commendat. Denique si de tali telatore dubitatur, de beneficiis Dei diffiditur.

CAP. XXII. *De quadam matronâ, quæ contra Sanctam Fidem impiè agens, mirabiliter interijt.*

Caturcensium in partibus res mira contigit, quam quia cunctipotens Deus pro amore Virginis suæ monstruosè operari voluit, huic dignum ducimus interponendam lectioni. In prædicto verò territorio matrona quædam erat nobilis, quæ aut quia mulierum genus semper auarum legitur, aut certè diabolico instinctu, terram sanctæ Martyris agris suis vicinam immoderatè concupiuit, arantesque Monachorum bubulcos, plurimis affectos contumeliis à iugeribus expulit. Sequenti verò die proprio vomere ea iugera secare fecit, suæque ditioni ea subiugare præsumpsit. Atque ità cœlesti virtute actum est, vt dum illa à suis terminis agrum illum denormare iuberet, acriterque insisteret; actutùm toto corpore emarcuit, ac horrificis stridoribus garriens, infœlicem spiritum orco dimisit. Cuius terribili exitu aratores valdè exterriti, relicto aratro fugerunt, ac in summo habitu vix palpantes Domino suo rem actam retulerunt. At ille mœrens de mulieris interitu, pro cadauere misit; allatúmque terræ condidit. Quâ tali modo extinctâ, terra sanctæ Martyris tuta ab omnibus remansit, & in Monachorum posteà ditione iacuit.

VITA SANCTI FIDOLI CONFESSORIS.

Ex nouem Lectionibus veteris Breuiarij Ecclesiastici.

I. VEnerandi Patris Fidoli vitam ad laudem nominis Christi cuius diuina sunt merita electorum notitiæ fidelium pandere cupientes, primùm quæ illi patria quæve morum à puero institutio fuerit paucis prælibare operæpretium duximus, vt admiranda tanti viri conuersatio subsequentibus signis quæ per eum superna dignatâ est operari maiestas adstipulatur, quamuis multo plura esse, quæ nullo teste egerit, quæque laudem vitans humanam sub silentio absconderit, legentium nemo cunctetur. Enimuerò licet sanum sapientibus luce clarius constet in signorum exhibitione merita cuiusquam, vt pote quæ & malis plerumque communia sunt, nequaquam debere pensari: tamen sibi adhærentes deuotiùs diuina dispositio perpersæpe exterioribus miraculis illustrando glorificet, vt dum solis exterioribus intendentia corda mortalium in eis viderint quod admirentur bonorum operum exempla consequenter in illis

conſpiciant quæ imi... ...itur. Quod profectò in dilecto ſuo Fidolo gratia Dei euidentiſſimè decla... ...it: cuius vitam omnibus proponens admirabilem, innumeros de tenebr... ...eræ luci reſtituit. Hoc ſanè omnes admoneo, in quorum ſorte ma... ...erint, vt ex dictionis qualitate velint compenſare materiam, ſed venus hæc ... ...d eos obtineat dictionis tenuitas, cùm nouerint quàm ſit alta materiæ diniam...

¶ I. Vir igitur vitæ venerabilis Fidolus ex præclara Aruernorum vrbe progenitus traditur, ex illuſtri quadam proſapia trahens originem: ſed hanc ille virtutum ſplendore cælitus decoratus haud ſegniter reddere ſtuduit clariorem. Denique adhuc dum tenerrima teneretur ætate ſuperna ſibi cooperante gratiâ quæ eum iam vas electionis futurum prçuiderat morum ſublimari tetendit perfectione. Transcurſo verò pueritiæ tempore cum iam annos pubertatis attigiſſet, cœpit egregiæ indolis adoleſcens ſæculi huius fugitiua gaudia tota mente reſpuere, ac ſecundùm Apoſtolum in altiora ſe extendens ad ſupernæ vocationis brauium omni cordis alacritate feſtinare. Cernere erat Chriſti famulum velut apem ſagaciſſimam virtutum mella vndique congerere, & cùm cæteros morum ſublimitate tranſcenderet, nulli numquam nec cogitatione quidem ſeſe præponere, ſed humilitatem quæ virtutum eſt cuſtos, in verbo & in actu certatim cunctis præmonſtrare, coæuorum mores minus compoſitos admirabili patientia refrænare. His atque aliis virtutum floribus inſignitus dilectus Domini Fidolus tam Deo quàm hominibus complacebat, ac quotidianis incrementis in melius proficiens, magis ac magis ad ſuperna animo ſuſpirabat.

Mentis damna cauens, Domini mandata reuoluens.

Contigit ſub eodem tempore quorundam inſolentia, ſicut ex geſtis Francorum comperimus, Aruernos atque Bituricos odium Regis Theoderici, qui tunc cum fratre Theodeberto, ſimúlque auia Brunichilde Regnum Francorum ſtrenuò gubernabat, incurrere, eandémque gentem bellorum, incendiorum, ſimulque rapinarum diſcrimini ſubjacere. Præfatus enim Rex fratrem Theodebertum in auxilium euocans cum finitimis regni ſui gentibus tanta calamitate eandem gentem attriuit, vt præclaros quoſque gentis illius & omni prius rerum affluentia exuberantes publicè mendicare compelleret, pleroſque etiam ſtipis quærendæ gratia ad extraneas nationes tranſire perurgeret. Sed nec hoc quidem hoſtibus ſatis eſſe videbatur. Pueros enim quoſque atque adoleſcentes venuſtioris formæ, ſcitiſque vultibus puellas aduentitius exercitus iunctis poſt terga manibus ſecum ducens per diuerſa loca pretio accepto diſtrahebat, nulli compatiens, nec remeare ſinens. Dum ergo huiuſmodi clade gens illa premeretur, & non ſexui, non ætati ab hoſtibus parceretur, contigit venerabilem quoque Fidolum rapi cum cæteris atque in modum alterius Ioſeph duris irretitum ligaminibus abſtractum patria duci à barbaris. Neceſſe verò erat eos, in quorum ſortem vir Domini prçda factus deuenerat, per Trecorum confinia iter habere, vbi poſt Beatum Lupum vicem Apoſtolicam eo tempore adminiſtrabat Camelianus omnimoda bonorum actuum claritate conſpicuus, nonus ab Amatore qui primus illius ordinatus eſt ciuitatis Epiſcopus. In huius autem vrbis territorio quidam Dei ſeruus, Auentinus nomine, ſuper ſubditum ſibi Monachorum gregem pij patris ſollicitudinem impendebat multis miraculis amicus Dei olim declaratus. Sunt & in promptu cuique volenti cognoſcere, ſiquis eius geſta, quæ hactenus habentur, attentius velit reuoluere. Is verò reuelatione admonitus iubetur redeuntibus barbaris in obuiam ac pro redimendo viro Dei quam poſcerent dare pecuniam.

III. Famulus itaque Chriſti Auentinus viſionem ſecum retractans crebrius ac diuinis iuſſis obſecundare ſatagens ocyus obuiam proceſſit illis aduenientibus. Qui cùm longè adhuç poſiti eſſent, Venerabilem Fidolum inter cæteros recognouit, tam ex diuina reuelatione, quàm ex ſpeciali quadam gratia quæ illius refulgebat in facie. Quos ſic intrepidus collaudat vir venerandus. Ad vos non vſibus hominum neceſſaria mercimonia quæſiturus aduenio, ſed vnius tantùm redemptione captiui, vt deſiderio ſatisfaciat cordis mei, cúmque eis quis ille eſſet deſignaſſet, tantã gratiã ipſius ſermonibus conferri placuit Diuinç pietati, vt abſq; vlla refragatione quod petebatur deuotiſſimè annuerent. Perceptiſque à viro Dei duodecim tantùm aureis Philochriſtum Fidolum nexibus abſoluerunt captiuitatis. Quem agnum Chriſti manſuetiſſimus

vir eximiæ sanctitatis Auentinus de rapturum manibus exemptum secum ducens sancto illi gregi quem regebat sine mora inseruit. Ac non multo post hæc dierū labente curriculo clericatus ei imposito onere, diuinis officiis arctius mācipare curauit. Tunc verò licet anteriori tempore plantaria in se virtutum non mediocri studio excolere laborasset, postquam illius sanctæ Congregationis adeptus est consortium, nullum sibi in regularis vitæ tramite passus est esse secundum: virtutum siquidem suarum non leue dispendium putabat, si quid ab aliis boni fieri cerneret, quod non ipse feruentiori animo deuotus adimpleret. Illius perseuerantiam in vigiliis, & orationibus illius instantiam in diuinis lectionibus sectabatur. Huius in cibo & potu parsimoniam: alterius super illata conuicia patientiam mirabatur. Alium oris sui ad custodiendum silentium custodem: alium verò obedientiæ bono viriliter insudantem plurimùm prædicabat. At verò istum simplicitatis miræ dono præditum, istum nihilominùs misericordiæ visceribus affluentem plurimis laudum præconiis attollebat. Porrò in omnibus his bonis sic ipse indefessus præpollebat, vt quis difficile aduerterit, in quo ille excellentiùs emicaret. Nec tamen ei tam desiderabilis diuitiarum spiritualium possessio (vt plerisque contingit) alicuius excellentiæ næuum infligere potuit, sed semper memoriâ retinens, quod per quendam sapientem dicitur: *Quantò magnus es, humilia te in omnibus.* Necnon & hoc quod in Euangelio Veritas dicit: *Si quis vult inter vos maior esse, sit omnium seruus.* Ita sese cunctis in eadem Congregatione subiiciebat, vt vix reperiri quis posset, qui non eum ex intimo cordis affectu diligeret. Tantam enim illi omnes impendebant beneuolentiam, vt si quid ab eo patrari præclariùs contigisset, hoc eorum quisquam non minùs quàm à se factum amplecti satageret. Cernens itaque vir venerabilis Auentinus egregium iuuenem in dies magis ac magis ad virtutum alta conscendere, vnanimi Fratrum consilio, Præpositurae ei locum delegauit, vt tantò securiùs orationi, & diuinæ contemplationi posset insistere, quantò sciret eum nihil extra communis regulæ ordinem agere, vel iubere. Cùm verò superna pietas & B. Auentinum propter innumeros agones, quos vt miles Christi inuictus fortiter superauerat, de huius sæculi peregrinatione vellet eruere, & fidelis sui Fidoli vitam ad exemplum mortalibus monstrare, quatenus lucerna super candelabrum posita, omnibus in domo Domini luminis sui radios ostenderet, supramemoratus seruus Dei, gratiâ inspirante, anachoreticæ vitæ accensus est desiderio, vt curis omnibus absolutus, liberiùs adhærere posset Deo.

IV. Vocatis ergo extemplo discipulis, cùm desiderium, quo flagrabat, aperuisset, concordi omnium assensu S. Fidolum, licet multùm renuentem, licet admodùm reclamantem, ætatisque suæ causam humiliter prætendentem, pro se illis ordinauit Abbatem. Deinde secedens ad locum quendam iuxta vicum, cui antiquitas Insulę nomen dedit, super ripam Sequanæ situm, ab vrbe Trecassina sex ferè distantem passuum millibus, vsque ad vitæ suæ terminum in eodem mansit solitarius: qui quamuis ibidem miraculis refulserit, libellus gestorum eius pleniùs indicat, ad quem Lectorem mittimus, ne narrationis nostræ ordinem postponentes, atque ad alia demigrantes, auditoribus fastidiosi simus. Impositâ ergo sibi tanti oneris sarcinâ, vir beatus super subditos Fratres tantâ sagacitate intendebat, vt & in exhibitione disciplinæ modum non excederet, vel è contrariò nimiâ resolutione vitia pullulare permitteret, cupiens plus amari quàm timeri, plus prodesse quàm præesse. Ita omnium animos sibi in charitate deuinxerat, vt se paternitati eius per omnia subderent, ac boni magistri informati exemplo, plus amore iustitiæ, quàm timore disciplinæ à vitiis abstinerent. Sciens enim nequaquam sibi solam verborum admonitionem sufficere, in seipso bonorum operum executionem monstrabat, vel quid quisque ageret, vel à quibus omnimodis præcaueret. Ipsi verò idem qui priùs orationibus ac vigiliis iugiter insistebat, compunctioni ac lachrymis, ac si grauioribus esset obnoxius culpis more pœnitentium sedulus incumbebat. Nullus eo in cibo & potu parcior, nullus in diuini verbi tam frequenti, quàm assiduâ meditatione studiosior, nullus infirmitatum suarum tolerantiâ animæquior, nullus in omni opere suo discretior reperiebatur; nemo in eleemosynis largior, nemo in consiliis cautior: non in exhortatione fidelium illo quis feruentior, vel in redargutione indisciplinatorum seuerior habebatur. Lectus illi omni suæ vitæ tempore cilicium, quod non aliqua stramenti fultura molliebatur, sed suppositi cineres terræ, qui duritiem præferebant.

Sanctæ verò Quadragesimæ tempore tanta sibi corporis sui persequutor abstinentiæ austeritatem semper indixit, vt hanc trium panum edulio plerumque transigeret; sæpè etiam ex his ipsis panis vnus superesset. Potus verò in huiusmodi refectione non alius quàm lixiuia sumebatur, scilicet vt & naturæ corruptibilis fragilitati consuleret, atque potus dulcedinem permixtione cinerum euitaret. Opinio ergo sanctitatis eius circumquaque breuî diffunditur, atque à longinquis quoque regionibus illius suffragia ab ægrotantibus plurimis requiruntur. Duo intereà cæci diutinâ oculorum destitutione damnati spe luminis recuperandi expetere decreuerunt virum Domini: quem cùm obnixiùs vt sui misereretur, querulis vocibus inclinarent, super eorum calamitate toto corde condoluit, ac propiùs accedens, signum Crucis super eorum oculos cum Christi nominis inuocatione expressit.

Quos mox discussâ liquescunt nocte tenebræ.

luminibus prior rediit vigor, sanguinis insuper eruptio non modica insecuta est. Post duarum verò horarum plus minúsve spatium tunc sibi diù negata adepti solatia, qui alieno ducatu venerant, omnipotentem Deum in famulo suo operantem prædicantes, iam nullius indigentes adminiculo, loca ad propria remearunt.

V. Subsequenti quoq; tempore puer quidam, Octauianus nomine, ad eum perlatus est, quem à natiuitate omnium membrorum vsu ita natura damnauerat, vt elisis plantis nec valeret incedere, nec à loco vt inferretur ab aliquo se mouere: quem parentes anxij viro Dei præsentare deliberant, confidentes quòd nil seruo suo Deus denegaret, & scientes quòd præ cunctis pietate plenus esset. Ab his ergo delatus ante pedes illius proiicitur, atque vt infelici orando subueniat, ab omnibus exoratur; qui tam miserandi pueri diutinâ calamitate, quàm parentum illius indefessâ vociferatione corde compunctus, ad lacrymas vsque perducitur, puerúmque super cilicium, quo cubare consueuerat, per se ferens, per triduum prece continuâ Deum inuocat, donec voti compos, & quod precabatur acciperet, ac perfectæ sospitati restitutum, ad firmum gressum parentibus assignaret. Nouum Apostolorum Principis Petri miraculum, ac per omnia simile, nisi quòd ille solâ manus alleuatione claudum natum mox sanauit: Beatus verò Fidolus Trinitatis seruato sacramento, post triduum hunc curauit. Illis diebus contigit virum quendam, ob scelerum immanitatem, à dæmone inuadi, qui in omnes, qui accedere ad se fortè voluissent, hianti ore, rabidísque dentibus ferebatur, nullum sinens abire illæsum, quicumque obuiasset, instigante illo à quo possidebatur. Currens itaque totius penè populi turba, triplicatis, quadruplicatísque vinculis hunc ligauit, ac salubri tandem reperto consilio, venerabili Fidolo quantocyùs adducere festinauit. Ante cuius ille præsentiam dum stetisset, magnâ voce malignus spiritus per os infelicis illius virum Dei sæpiùs illum nomine vocans, precabatur ne vas suum, quod peccatis exigentibus Dei nutu inuaserat, sibi praeriperet, cùm vel suos, vel se vnquam nihil læsisset. Triduano ergo sibi vir beatus indicto ieiunio, cinere & cilicio obuoluitur, dato priùs mandato, vt interim dæmoniosus intra vnam cellulatum sollicitè recludatur. Noctibus ergo, diebúsque in oratione continuans, toto corpore coram Deo prosternitur, illum rogans, vt quem sui sanguinis pretio redemisset, pessimi dæmonis infestatione diutiùs fatigari non pateretur.

Mox Deus humanæ plasmator materiei,
Dæmone possessi finem posuit rabiei.

Sancti quippe orationibus, quas cum tanta sui afflictione indesinenter profuderat, euictus, atque coactus diabolus, post tres dies nunquam comparuit, ac familiare linquens domicilium malus hospes abscessit. IESV CHRISTI ergo Domini, & fidelis eius, fideli & assiduâ prædicatione perfectæ incolumitati redditus, vt deinceps vitiis parceret, admonetur, ne quando malis eius iteratis exasperatus Deus, grauiores illi pœnas immittere compellatur. At ille tanto liber exactore, innumeras Deo grates, ac sancto Fidolo referens, reuerti quantocyùs properauit, satísque constitit eum extunc, tam timore pœnæ, quàm beati viri exoratione vixisse cautiùs. Alio itidem tempore latro quidam equum eius quem pro Monasterij vtilitatibus processurus insidere consueuerat, furto subducere non timuit. Cúmque ascenso caballo huc illúcque capi timens diffugeret, Atteïas castrum, sic nominatum antiquitùs, ob mœnium celsa fastigia ibidem olim constructa, nunc disrupta, vagabundus applicuit. Supernâ verò dispensatione tanta cum mentis alienatio corripuit, vt eo-

dem, quo venerat, itinere regressus, ante viri Dei cellulam manè facto consisteret; omnibúsque sese videntibus non modicæ admirationis stuporem incuteret. Hinc ergo datur intelligi quantam Deus curam obnixius sibi famulantium semper gerat; cùm nec in rebus exterioribus eos contristari permittat. Ecce enim fidelem famulum Deo inhærere bonum reputantem excellentiùs, dum cælestia præfert transitoriis, non est passus rebus defraudari terrestribus. Infelix autem ille, dum ex eiusdem equi dorso descendere voluisset, ita sese illi sibi videbatur inhæsisse, ac si corpus vnum facti essent caballus & ipse. Proinde tremore ac pauore grandi corripitur, ac intimis medullis eius infusâ febre mirabiliter castigatur. Ad beatum Fidolum concurrentes, qui ad huiusmodi spectaculum conuenerant, & furem cum caballo presto esse nuntiant; & vt reo suo quantocyùs subueniat, seruum Dei simul omnes exorant. Vir autem Domini plus latronis cruciatu, quàm equi sui recuperatione motus, ac festinus aduenit, & oratione factâ vt improbus ascensor descendere posset, obtinuit, & à febris infestatione liberauit.

VI. Ad sanctitatis eius cumulū subnectamus quæ de eius ad nos vsq; peruenerūt operibus. Homo quidam, Fredulfus nomine, cuius filium sanctus de baptismate susceperat, vt domum suam visitare debuisset, cibúmque in ea sumere attentiùs supplicabat, credens illam ex aduentu viri Dei multiplicari, ac deinceps bonis omnibus, si id mereretur obtinere, nullatenùs indignum fieri. At ille, tum Fidoli sui charitate, tum etiam venerabilis compatris sui crebrâ inuitatione compulsus venire non distulit, vt dum eorum carnalia mereret, spiritalia in eorū cordibus seminaret. Mos quippe fuerat viro sanctissimo, vbicumque loci fortè esset, nunquam à prædicatione cessare, vt spiritale sal factus, sicut in Euāgelio discipulis Veritas dicit, *Vos estis sal terræ*, mentes sese audientium diuini verbi sapore condiret, & talenti sibi crediti lucra tantò securiùs, quantò multipliciùs reportaret. Idem autem Fredulfus vas quoddam vino plenum illibatum apud se, donec seruus Dei adueniret, seruauerat, vt manus illius benedictione signatum, & potationis vsui diutiùs posset esse, & gustantes vberiùs lætificare. Cúmque discumbentes, præmissâ gratiarum actione, cibum simul sumerent, super idem vas à prædicti coniuge sibi delatum vir Domini signum dedit, deprecans vt qui vinum in Cana Galilææ de aquis fecerat, ipse eidem vasculo abundantiam liquoris, simúlque iocunditatem infunderet, quatenus quisquis ex eo biberet, laudes ei atque grates dare posset. Cúmque ex eodem vino qui aderant parum quid potauissent, minùs cautè collocatum, alteram in partem ruit, lignúmque quo foramen infusorium claudebatur, sicut in eiusmodi vasis fieri solet, impetus vini superueniens dispulit. Tunc verò conuiuæ omninò non modicè vasis casu conterriti, simul omnes conclamant, nisi per Sanctum Domini collata fuisset benedictio, dæmonis impulsu totum periisset. Sed Deus volens cunctis ostendere quantus esset qui vas idem signasset, ita suâ virtute foramina obturauit, vt ne vna quidem ex eo vini gutta decurreret, sed sublatum longo pòst tempore pocula largiora profunderet. Intueamur ergo, si placet, cuius vir iste, quantíve fuerit meriti, cui dono supernæ gratiæ præstitum est, vt cùm omni liquori naturale sit in procliue decurrere, vel defluere, huius tamen benedictione Sanctificatum vinum patulis licet meatibus non quiuit emanare. Ipse nimirùm pro fideli seruo suo fecit vinum hoc quodammodo obduruisse, qui quondam populo Israël per medium Iordanis sicco transeunte vestigio superioribus eius aquis imperauit ne incurrerent, quoad Arcæ bajuli Sacerdotes nouissimi pertransissent. Haud multo pòst transacto tempore, mulier quædam auditus simul & visus incurrit dispendium, cui procul dubio ad miseriam cœcitas satis esset, etiamsi surditas addita non fuisset. Huiusmodi ergo calamitati dicta mulier miserabilis lacrymis tantùm ac planctibus iugiter intendebat, itave nullis consolationibus vnquam acquiesceret, quia illius miseriæ medicator nullus esset. Intereà famam sanctitatis eximij Patris Fidoli parentes eius aure captantes, suam secum ducentes filiam ad serui Dei Monasterium summâ cum celeritate venerunt, pietatem illius lacrymis ac singultibus exorantes, vt cuius beneficio super variis calamitatibus auriti cognouerant, quod aliis Sanctus non denegasset, hoc & sibi propter Deum impendere non differret. Motus his precibus vir Domini vt semper in huiusmodi mos illi erat, Christum Dominum rogaturus, terræ prouoluitur, ac finitâ oratione, ægram propiùs accedere iubens, cùm super illius oculos signum salutiferum Crucis expressisset, aurium quoque foramina digitos infigendo

rimatur. Vix autem vnius horæ spatium intercesserat, cùm proprios vsus lumina suscipiunt, atque sonos aures interiùs capiunt. Potitâ ergo diù ablatâ salute, quantas Deo, ac dilecto eius Fidolo gratias, suis verò quantum præstiterit gaudium, lectorum relinquimus iudicio, quia plus planius in talibus admirationis habet res commissa silentio, quàm si eam alicuius explicaret oratio. Iam verò quòd omnium eius operum summam supergreditur attingere tentabimus, vt quem per hęc quæ diximus, sanctum verè cognouimus, æquè per succedentia sanctissimum comprobemus.

VII. Contigit aliquando ob multarum culparum perpetrationem seruulum quendam domini sui, qui Iudicis fungebatur officio, animos commouisse, adeò vt obscurissimi carceris custodiæ manciparum, corpori illius nullam dari alimoniam permitteret, vt famis rabefactum miseriâ, tormentis exquisitis postmodum mulctarū, morti ignominiosæ traderet. Cuius pater infelicis filij perturbatus infortunio, lacrymarum imbre perfusus, virum Dei celeri cursu expetiit, ac singula verba interrumpente singultu, vt miseræ proli intercessionis opem impendat obnoxiùs flagitare cœpit. At ille per se quidem ire nolens quòd prædictum virum vtpote plenum flagitiis, minùs diligeret, baculū quo seniles artus sustētare erat solitus, vni discipulorū suorum Æmiliano nomine tradidit, cui etiam comites itineris Fratres eiusdem Congregationis quosdam sociatus, vt petitionem suam pro pueri liberatione domino eius deferrent, quantocyùs imperauit. Monachi proinde senis legatione functi, cùm ad viri domū peruenissent, quid ipsi pius eorum Pater mandauerit, per ordinem suggesserunt, simul etiam baculum illius habentes præ manibus, ne viri Dei mandatum sperneret, imò in illo habitantis Dei sedulò hortabantur. Auditâ verò B. Fidoli per Monachos illius supplicatione, vir ille iniquus illi per omnia comparandus, de quo Veritas ait, Quòd nec Deum metueret, nec hominem vereretur, iracundiæ maioris furore succenditur, ac spretâ seruorum Dei postulatione, eo mortem celeriùs se acceleraturū interminatur. Nec distulit crudelis qualem sibi furoris immanitas dictauerat citiùs mortis dare sententiam. Accitis enim his quorū erat officium punire damnatos, adinstar eculei ligneam machinam fieri iussit, mandans vt retorta forti gutturis intercluso spiramine, infelicem illum in eadem suspenderent, datâ simul lege, vt si quis eum intra trium dierum spatium tollere niteretur, simili quoque pœnâ comprehensus & ipse plecteretur. Tunc miserandus homo per seruos impietatis è carcere secundùm Iudicis iussionem educitur, atque ad pœnam sibi præparatam à lictoribus fune supertrahitur, manibus post terga ligatis. Dei autem miseratio serui sui Fidoli preces pro illo benignè suscipiens, ita gutturis eius ligamina relaxauit, vt nullam omninò suspensionis pateretur molestiam, & haberet abundanter respirandi copiam. Videbatur autem illi per tres dies illos continuos quendam sub specie sancti viri sub se consistere, qui scapulas suas pedibus illius submitteret, quibus ille forti velut innixus scalæ, suspendij periculum deuitaret.

VIII. Transactâ demùm die tertiâ, deponendi corporis eius pater nactus licentiam, lugubres filio redditurus exequias, ad locum properat, præcisâq; retorta quæ collo circundata erat depositum sepulturæ parat tradere. Cúmq; solutis manuum nexibus, pannum quoque obductum oculis abstulisset, qui putabatur ne momento quidem in suspensione viuere potuisse, repentè super pedes constitit, támque patrem quàm cæteros qui intererant, stuporis simul & admirationis immensitate repleuit. Extemplò tanti miraculi fama ciet cunctos per proxima quęque morantes vt veniant, videantq; virum, imitantur ouantes. Audiens itaque Iudex improbus gesta, plusquam dici potest, confunditur, simul quia viro Dei denegarat quòd petijsset, & quòd saluus asseratur, quem necari præcepisset, euidentissiméq; compertum habuit, quia cùm pro Deo in mundo hoc electi à reprobis habentur cōtemptui, Majestatis Dei nostri plus placent aspectui. Sed dissimile fuit illud, quod cùm illustris quidam secundùm sæculum, compatrisque sancti seruus, pro quibusdam insolentiis Monasterium eius fugâ lapsus irrupisset, pedibus illius prouolutus cum lacrymis precabatur, vt ipsius intercessione accēsam contra se Domini sui deliniret iracundiam. Tunc Beatus ille etiam potiora præstari sibi ab eo posse, vtpote suo compatri nihil hæsitans, vt fugitiuo veniam dare deberet, virum cōmonuit, adjungens quòd in vacuum peccatis suis Deum propitium fieri exoraret, nisi ipse quoque in se peccantibus indulgere quantocyùs festinaret. Qui virum dolosâ circumueniens Domini sponsione quæcumque petebantur, præbiturum se libentissimè repromittit, sine mora tantùm puer ad solita reuerte-

batur officia, vel obsequia. Hâc fretus pollicitatione, de Monasterio Sanctus producens puerum, illi commendat, neque cum illo clementiùs ageret, sæpiùs idem repetens, admonere curat. Ille verò postquam ab eo digressus domum venit, eundem seruulum assumens, oppidum Tornodorense petiit: vtque res itineris longinquitate viro Dei minùs posset innotescere, ibidem conjectum in vincula, teterrimo carcere clausit. Quod beatus vir spiritu reuelante cognoscens, ab intimo corde longa trahẽs suspiria, admodum vtrique cõdoluit, tam colligati pueri miseratus afflictiõnẽ quàm compactis sui dolosam reperiens pollicitationem. Ad familiaria ergo sibi orationum arma reuertens, Deum, in cuius manu sunt consilia hominũ siue bona sint, siue mala, magnâ cordis contritione cœpit deposcere, vt & fraudulentam viri contumaciam in melius, sicut nosset, dignaretur conuertere, & priusquam moreretur, salubriter castigatus, huius facti iudicium vel sic posset euadere. Quod quidem sicut petierat contigisse manifestum est. Nam illius in quo miser trusus est ergastuli, à fundamentis subitò parietes quatiuntur, quiq; diligentiùs muniti fuerãt diuina virtute disiectis pessulis aditus reserantur; subsequitur catenarum quibus ille vinctus erat, sine mora disruptio, ac oblata sibi fugiendi copia retrogradum iter accipiens, sancti viri lætabundus se recipit Monasterio. IX. Nec distulit Omnipotens iuxta serui sui petitionem, fallaciæ pœnas à viro superiùs memorato quantocyùs expetere, vt & cui intulisset iniuriam castigatus cogeretur agnoscere, & postmodum tale quiddam formidaret incurrere. Nam cum casu inter eius domum ignis quodãmodo excitatus ventorum flabris maiores vires, sicut est illi proprium, percepisset, ac sublimiùs volantibus flammarum globis iam nec aquis, nec aliquorum posset virtute sopiri, ita quæ illius erant vniuersa consumpsit, & omnium rerum factus inops, illis quoque qui eius priùs poterant inuidere succeßibus, miserabilis appareret, ac propriæ calamitatis ad virum Dei non iam falsus, imò verus nuntius existeret. Euidentissimum ergo in seipso cunctis mortalibus præbuit documentum, quia cùm ad iram iustus quisque à reprobis prouocatur, Deus ipse, cuius sedes mens iusti est, exasperatur. Hoc interim, vt ad quantũ sanctitatis cumulum sanctus iste excreuerit, illis palàm sit, qui in signorum tantùm exhibitione meritorũ summam perpendere nouerunt. De pluribus pauca sufficiant. Quòd verò plura his gesserit non ambigimus, vt & ea ille, vt est proprium electorũ, non est passus diffamari propter iactantiam, ac per tẽporis illius scriptorum sunt prætermissa negligentiam. Cæterùm si quis omissis exterioribus puræ mentis oculum ad interiora conuertat, quod maioris planè admirationis ac stuporis plenũ sit, in vita illius reperiet, constantiam scilicet animi contra carnis oblectamenta, crebras de antiquo serpente victorias, resurgentes stimulos repressos æquanimitate, inuidiam & odium vicisse charitate. Sciens quippe non sibi cum carne & sanguine esse pugnam, sed aduersus principatus & potestates & rectores tenebrarũ harum contra spiritales nequitias in cælestibus, semper propheticum illud vei sans: *Dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.* Persentiens autem sibi diem supremũ appropinquare, quos priùs erudierat parer alloquitur, vt quæ docuerat, suis pro viribus adimplerẽt, post præsentis vitæ exitum cum illo præmia digna percepturi superno lumine sine fine gauderent. Dæmonũ insidias ante oculos cordis semper reducite, impetúsq; eorũ scuto fidei repellite, supernã patriam toto affectu concupiscite, spe illius quæ vmq; contraria nobis acciderint, viriliter superate: alter alterius onera portate, & odiorũ semina & dissensiones celeriùs extirpare satagite. Itaq; omnia breui concludam sermone, quæ audistis, & vidistis in me, hæc agite, vt Deus pacis semper possit vobiscũ esse. His aliisq; documentis discipulos inuitabat. Nullum periculũ perditionis fuit passus in se de cõmisso grege, vt districto Iudici posset præsentari mundus à sanguine omnium; deinde languore correptus, iámq; sibi imminentem vitæ terminũ cernens, orationum tempus omne dedit instantiæ, Deum rogans, quòd si errores suos dignè non defleuerit, Deus solitâ bonitate remitteret, ac clemens sibi condonaret. Superueniente itaque XVII. Kal. Iuniarum die, felix anima terrenam linquens habitationem, Angelorum comitata cœtibus, Creatoris sui præsentiæ sistitur, vbi nullo fine claudendâ requie hucusque perfruitur.

Illic nacta sui mercedem læta laboris,
Nos sibi concessi socios asciscat honoris,

largiente ipsius misericordiâ, qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorũ. Amen.

V.C. Nicolaus Camuzatus pag. 340. Promptuarij Antiq. Trecensium. primus in lucem Ser-

monem Anonymus de vita & miraculis S. Fidoli Abbatis descriptum ex veteri codice M S. Cænobij Clar.eu.allensis, sed non planè omnib. suis numeris absolutū; deest quippe sequens miraculū.

Addendum est aliud laudibus atque miris virtutibus ascribendum. Homo quidam Fredulfus nomine, cuius filium vir sanctus ex lauacro fontis sacri baptismatis gratiā spiritualis fidei susceperat, præmissâ postulatione vt domum ipsius visitaret, obtinuit charitas, in cuius nomine, fide integrâ, lagenam viri meri vberiùs seruauerat plenā, benedictionibus venerabilis comparris petiit, vt manus sancta dedicaret vasculū suo nomini deputatū oratione superimpositā. Viri coniux interim detraxit ligni stipitē, & veniente eminus decidit humo duciculum: sed diuino nutu restitit vnda falerni conclusa. Tunc mulier ait: Quæso, Domine, & obsecro, vt galidā vini liquore abstracto vnde pariter hauriamus, tua inclyta pietas repleri iubeat. Quo dicto, illa ad officium recucurrit: mustum quod signaculo Crucis restiterat antè clusum, admirabilem iucunditatem cominùs exhibuit, atque omnibus inuitatis. Longo etiam exinde tempore vniuersis venientibus fuit poculum præparatum vnde singulis largâ potione vicinalibus diffusa semper in camulo crescebat expensa. O illa singularis & infinita largitas, vt in vsu bibendi humanitas non exinaniret.

Excerpta quædam de S Floregio Episcopo, cuius vitam integram nondum reperire licuit.

POst multa annorum curricula nuntiatū fuit in vrbe Romana, quòd aliquæ hæreses in partibus Gallicis, seu Aquitanicis, & specialiter contra formam Baptismi insurrexerunt; & peruenit ad aures beatissimi Pontij, qui sedem Apostolicam tenebat, seu regebat illis diebus. Igitur supradictus Pontius iussit venire ad se omnes Episcopos qui præerant Galliæ, siue Aquitaniæ, qui venerunt ante eum Romam, & cum eis perrexit beatissimus Floregius, qui Episcopus erat Aluernensis illis temporibus; & interrogauit eos beatiss. Pontius, vnumquemque per ordinem, si hæc vera erant, an falsa, quæ insonuerant auribus suis de Arriana perfidia, &c.

Et multò inferiùs hæc sequuntur.

Hoc audito, omnes Episcopi, qui in vrbe Romana aderant de Aquitania vel Prouinciis Galliarum, liberè ea quæ Pontius Papa eis annuntiauit, cum gaudio receperunt, & retinuerunt, & alacriter ad loca sua reuersi sunt. Igitur beatus Floregius sequens eos post triduum, non potuit velociùs ire, propter duos sodales suos, qui infirmi erant; sed assiduè peragrarunt quantum potuerunt, & vsque ad ciuitatem Vercellis peruenerunt. Vespere autem iam facto vigilia Ascensionis ingressi ciuitatē, & cum eis Clarius Abbas Ruthenensis ciuitatis, qui loci beatiss. Amantij primus Abbas fuit, qui Stagnum (aliàs Stannum) castrum post obitum suum illi dimisit. Ipse in hospitio iunxit se cum illis, & illâ nocte manserunt inuicem, summo diluculo perrexerunt ad Ecclesiam sancti Eusebij; & nuntiatum est Clericis ipsius Ecclesiæ de Episcopo Floregio qui ibi aderat, & cum eo nobiliss. Abbas Clarius nomine, qui continuè venerunt ad eos, & rogauerunt vt illo die cum illis manerent, & rogauerunt Pontificem vt senior Missam celebraret, qui ad præceptum eorum obediuit. Dum hora adest, manus & faciem abluit Floregius, & induit se vestimentis sacris, vt mos est; & dum in sacrarium exiret, accessit ad eum cœcus vnus, & de ipsa aqua, quæ de manibus Episcopi cadebat, oculos liniuit, & statim visum cœpit: quo viso, omnis populus mirâ exultatione laudes ad cælos effert. Celebratâ denique Missâ, vnusquisque ad propria cum gaudio remeauit, & Episcopus cum Abbate supradicto ad hospitium peruenerunt, & in crastino die iter capiunt, viam dirigunt. Rogatus Episcopus cum Abbate die sancto Pentecostes Stagnum peruenerunt. Mox vt ingressi fuerunt, nobilissimus Abbas ait suis: Ite velociùs, & Episcopum qui mecum est, diligenter accipite, quia castus & sanctus est; mox vt audierunt, ad eum peruenerunt, & cum summa dilectione ad habitacula ipsius Abbatis cum eo venerunt, nobile stratum illi pararunt, cùm hora adest, mensam ponunt, cibos afferunt, & cœperūt epulari. Dum epulabantur, erat in angulo domus illius claudus vnus, qui octo annos non valebat ambulare, qui dixit Episcopo: Te, beatissime Pontifex Floregi, deprecor, vt roges Dominum pro me peccatore, quia multi iam dies sunt quòd ego cecidi in hac infirmitate. Hoc audito, Sacerdos accepit panem desuper mensa, & benedixit, & illi iussit dari: quo accepto, comedit ex ipso, & statim sanus factus est. Quapro-

ptet viso miraculo quod per Sacerdotem suum Deus operatus est, omnes qui ibi aderant, Deum laudare & glorificare cœperunt vnà cum dicto Abbate. Vt autem surrexerunt à mensa, claudus ante eum venit, & ad pedes eius cecidit; & ipse erexit eum, & dixit: Vade in pace. Facto mane, ipse domnus Præsul egredi voluit ad locum suum, sed rogauit eum Abbas, & ipse populus qui castro Stagni aderant, vt cum eis maneret, & mansit cum eis quindecim diebus. In quinto decimo autem die à febre corripitur, & in cubili cecidit, & octo dies superuixit, & in illis octo diebus non cessauit à prædicatione diuina: sed omnes qui ad eum veniebant, dulciter de perpetua vita eos docebat, atque dicebat: O filij charissimi, quàm fragilis ista vita est; ad illam festinate, vbi non fletus, nec stridor dentium, &c.

Et paulò pòst.

Et his dictis, emisit spiritum; & cum summa diligentia sepelierunt eum aromatibus conditum, in ipsum castrum, in quo sepultus iacet vsque in hodiernum diem, &c.

ELOGIVM SANCTI FRAMBALDI ABBATIS.

Ex veteri Breuiario Siluanectensi descripsimus.

I. BEATVS Frambaldus ex regione Aquitaniæ, non ab infimis parentibus procreatus est, sed ex nobili genere ortus. A quibus literarum studiis traditus, prudenter est eruditus. Ipse à cunabulis infantiæ totam spem suam in Saluatoris posuit dispositione: credens sibi sufficere, si omnem dilectionem suam soli cælestis patriæ Domino commendaret. II. Qui in tantum seruis Dei, & viris religiosis se subdidit, vt morum honestate ingenuitatis priuilegium vendicaret; proficiebátque in eo quotidianæ exercitationis effectus, in tantum vt vltrà se semper ascendens suis meritis reliquos consodales transcenderet, & de seipso potiùs triumpharet.
III. Sanctitatem verò eius Dominus miraculis demonstrauit. Contigit enim vt quidam adolescens grauibus æstuaret febribus, in tantum vt cuncti de eius vita desperarent: quem S. Frambaldus factâ oratione, liquore sanctificati olei sanauit. Quædam etiam mulier debilitate manuum contracta neruis stupescentibus flens occurrit S. Frambaldo, qui signo Crucis super eam facto, pristinæ sanitati restituit.
IV. Beatissimus ac venerabilis Sacerdos S. Frambaldus tempore Childeberti & Clotarij Regum Francorum Cenomanicum aduenit pagum, à S. Innocente benignè susceptus, ac Sacerdotis Domini ducatu, ab eo ad prædicandum directus.
V. Deditque memoratus Innocens iam dicto S. Frambaldo locum in Condita Gabronense, quem ab eo ipse petierat; quia solitarius, & ab hominibus erat remotus; ad cellulam ædificandam: quoniam ipse sanctus magis solitarium & secretum locum diligebat, quàm deliciis affluentem, aut opibus locupletatum, aut ab hominibus frequentatum. VI. Erat enim in loco densissima silua, sed tantùm ille proprio sudore vnà cum reliquis sociis & discipulis suis ibidem exstirpauit, & labore suo acquisiuit, fultus præfati Episcopi auxilio, vt etiam eius adjutorio cellulam postmodùm ædificaret, & Monachos ac religiosos viros inibi congregaret. VII. Fuit námque S. Frambaldus virtutum donis ditatus, atque magnâ religione præfulgens. Quadam autem die, diuulgatâ iam sanctitatis eius famâ, dum ipse sanctus Frambaldus vnà cum reliquis Fratribus in obedientia ad messem pergeret, accidit vt vnus ex iisdem Monachis caderet, & colliso cerebro semiuiuus iaceret, quem cæteri mortuum esse putabant. VIII. Mox verò sanctus Dei Frambaldus, factâ oratione, suis ad Dominum precibus ei impetrauit integerrimam sanitatem. Posteà verò cœcos illuminauit, & dæmonia à multis dejecit. A febribus autem innumerabiles suis tantùm precibus liberauit: A reliquis etiam infirmitatibus multos suis condignis meritis reddidit sanitati. IX. Ista verò & alia innumerabilia magna miracula operatus est Dei misericordiâ sanctus Dei Frambaldus, Sacerdos & Confessor Christi, Angelorum consors, Prophetarum socius, Apostolorum, Martyrum, & omnium agminum Sanctorum conscius & concinis: qui obiit in pace honorificè in Christo, XVII. Kalendas Septembris.

Prolixiorem sancti Frambaldi vitam ab aliis viris eruditis iam pridem expectamus, in cuius locum subrogamus quod in manus nostras deuenit diploma, seu testimonium authenticum de releuatione Reliquiarum eiusdem Ecclesiæ S. Frambaldi, iussu Ludouici VII. Regis Francorum, anno 1177. Idibus Maij, eodémque præsente peracta.

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Ego Ebroinus Dei voluntate Decanus, Hilduinus Thesaurarius, Odo Cantor, & totus pariter Clerus S. Frambaldi Siluanectensis. Quoniam expedit Ecclesiasticis maximè personis diligere decorem domus Dei, nos videntes Ecclesiam nostram vetustatis quodam senio acclinantem, & structuræ veteris ignobilitatem despicabilem in Domini confidentes subsidiò renouando causa ampliandi aufuri sumpsimus de thesauro sanctarum Reliquiarum tantùm à Domino Rege percepta licentia reuelandi eas. Dominus quidem noster & Ecclesiæ Patronus Pater LVDOVICVS superlaudauit propositum, & Reliquias videri voluit sub testimonio Religiosorum. Regiis ergo literis euocatos Abbatem Karoli loci, Abbatem Longi-pontis, Abbatem Fulcinaci, qui fuit noster Thesaurarius, ad diem habuimus, & in quodam secretario sub præsentia etiam Domini Episcopi Siluanectensis Henrici, Simonis Meldensis Episcopi, & attestatione cartularum per singula inuenimus Reliquias sanctas multò plures, & digniores quàm sperabamus. Rex autem plurimùm lætus super hoc effectus est, & constituit diem Idus Maij, quo posthabitis aliis negotiis, destinauit venire, suáque præsentiâ Ecclesiam & Reliquias honorare, sed & tanti seminarij ostensionem generaliter cuicumque præcepit interim denunciari. Visum est ipsas Reliquias nominatim debere exprimi: scilicet, Corpus beati Frambaudi Abbatis & Confessoris: corpus Gerbaudi Episcopi & Confessoris: brachium B. Euulfi Abbatis & Confessoris: corpus B. Laudouenæ Reginæ Francorum: corpus B. Bertæ: corpus B. Baumiri Abbatis & Confessoris. Anno itaque Dominicæ Incarnationis 1177. die præfixâ, cum Domino Rege affuerunt Episcopi, Dominus Henricus Episcopus Siluanectensis, Dominus Simon Meldensis; & cum his & magnatibus viris, & populo copioso, Dominus Rex Reliquias extra ciuitatem deuotè, & cum magna reuerentia deportans vsque ad locum eminentem, sequutus est, vbi, diuinâ prouidentiâ ordinante, sermonem fecit Dominus Petrus S. R. E. Presbyter Cardinalis titulo S. Chrysogoni, & Sedis Apostolicæ Legatus, qui authoritate BB. Apostolorum Petri & Pauli, & S. R. E. atque Episcoporum, qui aderant, congregato populo, & omnibus innouationem Ecclesiæ iuuantibus, indulsit vota transgressa, peccata oblita, & pœnitentiarum partem septimam. Sed & posteà Archiepiscopus Remensis Vvillelmus, Sedis Apostolicæ Legatus, nobiscum indulgentiùs agens, quintam partem pœnitentiarum dimisit.

BEATI GAVCHERII FVNDATORIS, AC PRIMI Prioris Aureliensis Cœnobij S. Ioanni dicati.

Ex antiquo codice MS. Ecclesiæ Lemouicensis.

IGITVR Gaucherius territorio Rotomagensi Mellentensis (Methlensis) oppidi indigena fuit, parentibus religiositate clarissimis procreatus, vico autem S. Petri, cui nomen Egisius (*Iusiers*) educatus: cuius vitam, cùm adhuc clausus esset vtero matris Dominus quasi quodam præsagio volens notificare mundo, genitrici eius manifestauit nocturno silentio. Nam vt audiuimus ab ipso, nocte quadam, cùm mater eius esset grauida de illo, in somnis vidit se tendere restem vnius cymbali, quæ tam prolixa videbatur, quod de terra vsq; ad cælum protendebatur: quam restem suspēsam in cymbalo, cùm manu traheret cymbalum, in cælo sonaret. Quæ visio benè conuenit Dei famulo Gaucherio, qui etsi ductus propagatione carnis, quod signatur per restem, domans eam sub leui iugo Christi, factus est cymbalū tinniens: quia quēadmodū sonantibus cymbalis fit quædam vox cōmotionis, quòd populus Christi debet properare ad Ecclesiam Dei, ita & famulus Dei Gaucherius quodammodo fuit cymbalum exemplo vitæ & prædicationis voce cōmonens Dei plebem, ne tardaret ire ad suum Creatorē. Vidit etiam in somnis genitrix eius, cùm nondum foret editus humanis nisibus, se tenere sursum duo cornua Lunæ ambabus manibus. Luna autem pro defectu carnis ponitur, quia ad tempus videtur crescere & decrescere: sed cùm incipit per defectionem decrescere, cornua solent attenuari. Quæ omnia benè assignātur Dei famulo, quia cùm onere carnis, quę ad tēpus deficit, esset oppressus, bina cornua Lunæ tenebat manibus, quia superbiā & lasciuiam suæ carnis subjugauit suis mani-

manibus. Id est cum geminis alis virtutis, scilicet duobus præceptis charitatis Dei videlicet amoris & proximi. Qui amor ignitos sui dilectione per angustum callem facit tendere, & hoc sursum despiciendo terrena facit ire ad cœlestia.

Hoc amore succensus Dei famulus Gaucherius in hac peregrinatione solo corpore constitutus cogitatione & auiditate in illa æterna patria est conuersatus, quia vestimentum, quod induit in baptismate, seruare studuit per innocentiam vitæ, quod est attenuare cornua Lunæ, id est incentiua carnis vitia domare vsque in finem vitæ, Euangelistâ attestante, *Qui autem perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit.*

Adueniente itaque tempore subintrantis infantiæ à parentibus studiis liberalibus diligenter traditur: in quo doctrinæ collatio cum vbertate ingenij consentiens eruditissimum duplicato bono, id est naturæ & industriæ reddiderunt, atque vt in eum perfectio literarum plenè conflueret, docibilis puer, quæ audierat, quasi thesaurum sibi commissum pectoris armario tenaci memoriâ benè recludens, parui temporis articulo ad biuium Pythagoricæ litteræ perductus sinistrum ramum deuitauit, id est, lasciuiam huius mundi, quâ illa solet ætas occupari: dextrum quippe ramum à primæuo iuuentutis flore prosecutus est Dei famulus Gaucherius, quia sicut apis prudentissima in studio quæque bona colligens reposuit in arâ mentis, quæ postmodum erat mellificaturus populo Dei dulcedine sui verbi, quatenus per arctam viam, quæ perducit ad vitam, exemplo sui sequerentur. Factus namque adolescens adhæsit cuidam viro, nomine Rainario, vita & fama valdè religioso, cui seruiuit diebus plurimis fiducialiter, sed potius pro Christo familiariter: ab illo enim sumpsit maximè vitæ suæ initium, & subiit Christi tyrocinium & castitatis domicilium.

Sub eodem tempore venerandus Magister Humbertus, Lemouicæ sedis Canonicus, cuius iste erat familiaris scholasticus, fortè in illis partibus regebat studium, cui etiam aperuit sui animi desiderium, cuius admirans adolescentiam & animi constantiam, blandis sic alloquitur eloquiis: Fili carissime Gaucheri, si hoc residet in animo tuo, quod mihi confiteris verbo, sequere me in mea patria, quæ multum numerosa est, vt spero in Deum, qui semper confortat desiderium, inuenies aliquem loculum tuo animo aptum, in quo poteris Domino seruire, qui tibi porriget manum pietatis suæ.

Cùm autem iam esset ferè annorum decem & octo, & pertimesceret contaminari de his, quæ succrescunt humano generi, sequutus sui Magistri Humberti monita, sciens & ipse à Domino prædictum: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Ideò Athleta Christi hac promissione suffultus loricam fidei indutus, patriam viduaturus, reliquit patrem & matrem, & pios parentes, & dulcem patriam, & sociato sibi Germundo venerabili viro, eius futuro Canonico, sed tunc temporis sui secreti ignaro, qui sequens Doctorem supradictum venit in partes Aquitaniæ. Cùm illo ergo Dei prouidentia venit in hanc prouinciam, & hospitatus est in S. Leonardi villa, cuius maximam miraculorum audiuerat famam. Pernoctauit nocte illa ante sepulcrum Beati viri, cuius conuersationem & vitam volebat imitari, flagitans ab eo humillimis precibus, vt apud Dominum obtineret sui desiderij effectum. Insurgente verò diluculo, cùm sacra Missarum solemnia celebrantur, accepta licentia à Beato viro cum compatriota suo cœptum iter tetendit, & circum circa gyrans nemora, ad locum, cui vocabulum Chauanacum, tandem Dei ductu peruenit, cuius aspiratione per tot & tanta means locorum spatia huc gressum diuertit, implens illud Prophetæ, *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Ibique, quamquam hominibus parum notus, Deo tamen non ignotus, cum suo socio per triennium commorans, eremiticam vitam duxit, quo in loco sacris contemplatiuisque cogitationibus semper intentus religionem religionisque professionem primus instituit. Hic clara & verâ oratione temporalia quæque momentanea & caduca monstrauit, neque in his quicquam optabile firmúmque consistere, maximæque temeritatis humanum arguebat genus, quòd hæc terrena tanta solertia, tantóque studio prosequeretur, toties fallaci & vacua spe frustratum atque delusum: Mundi huius aiebat fugiendas illecebras tanquam magna impedimenta virtutum. Demum infima hæc cælestibus comparata vilescere, & multis amaritudinibus inuoluta aiebat.

Hic nonnisi languores, labores assiduos & mortem instare, Deum verò contemplantibus spem bonam fore gaudium, quietem & sempiternam his superesse vitam. Sed non est nostræ facultatis retexere, quot & quantas famis, sitis, frigoris, vigiliis, aliisque assultibus dæmonis ibi Dei famulus Gaucherius pro Domino sustinuit passiones.

Per idem tempus dum ibi maneret & illic remanere haberet in cogitatu, quam sæpe quædam columba adueniens, quandoque super scapulas, quandóque super caput illius repausabat, & velut eum objurgans, quòd in tali loco mansionem sibi parare disponeret, rostro caput illius acerrimis ictibus percutiebat, quam vir Dei abigens valdè secum admirans rem tacitus considerabat. Columba verò quasi minis illius perterrita aduolans tecti ipsius culmen conscendebat, huc illúcque stipulam, qua illud tuguriolum tegebatur, pedibus dispergens illo in loco, in quo Diuina prouidentia Monasterium eius nunc extat constructum, festucas apportabat, illicque reportabat, hoc indicio ostentans in quo loco cellam suam construere deberet, per quod Dei famulus cognoscens Diuinam non esse voluntatem ibi se vlterius manere (locus autem ille, in quo tunc temporis Athleta Christi manebat, eo tempore ad ius videbatur pertinere Monachorum Sancti Augustini & Sanctimonialium Sanctæ Mariæ de Regula) tam hos quàm illas diu multumque deprecans, vt sibi locum ad seruiendum Deo concederent in perpetuum, passus est repulsam: nullatenus enim petitioni eius adquiescere voluerunt, nisi quamdiu ipse viueret. Quibus ait: non mei solummodo causa sollicitus sum, sed potius pro illis qui post me futuri sunt. Et his dictis recessit ab eis. Quare illum deserens locum in aliud nemus, cui vetustas Saluatoris nomen indiderat, nunc autem Aurelium vocatur, vicesimo secundo ætatis suæ anno secessit. Quod nemus à priori loco quasi stadium vnum videtur distare; quo in nemore inter densitates arborum desiderio suo apto reperto loco, comperto quòd Sancti Stephani esset silua illa, adiit Lemouicæ sedis Canonicos postulans suum desiderium habere effectum: quem illi benignè suscipientes, & de sanctitate eius per Magistrum Humbertum, cuius intuitu ad istam deuenerat Prouinciam, edocti piæ petitioni eius prompto animo se spondent adesse fautores. Cognoscentes igitur quamplura Monasteria laudabili Religiosorum prouidentia multorum saluti profutura, libenter concesserunt Domino Gaucherio & suis tam præsentibus quàm futuris locum ad ædificandum Monasterium Regularium Canonicorum, vbi si quis suorum Canonicorum sæculum relinquere, & in Monasterio Aureliensi Deo seruire vellet, Regularem deinceps tramitem per omnia subiturus facta petitione sua suscipiendi aditum eis absque contradictione patere sibi retinuerunt. Verumtamen Aureliensis Cœnobij Priore iam defuncto eiusdem Cœnobij Canonicis secundùm Deum eligendi sibi Priorem, liberam concesserunt facultatem. Electum verò in Capitulum suum adduci voluerunt: quem suum Canonicum & fratrem constituentes Aureliensis Monasterij patrem & Priorem confirmarent, & vt ipse generali Capitulo obedientiam scripto promitteret. Confirmatus autem & in Choro loco suo positus, valedicens omnibus ad sua cum gaudio remearet, & deinceps nomen & locum Prioris obtineret. Addiderunt etiam quòd cùm ipse apud Lemouicas iret, dispensator eorum vni Canonico qui eum illo esset, sicut ipsi refectionem præberet; & alia multa constituerunt animabus fratrum vtriusque partis profutura, quæ in prælibata Ecclesia chartulari præcepto scripta seruantur. His omnibus concordans S. Pater Gaucherius sui voti compos effectus rediit festinus de ædificanda Ecclesia nomini Domini sollicitus.

Sub eodem itaque tempore multi audientes vitæ eius sanctitatem inter huius mundi procellas timentes animarum suarum incurrere periculum, conueniebant ad eum sæcularia deserentes, & exemplo eius prouocati soli Deo militare cupientes, inter quos venit quidam venerabilis memoriæ Stephanus nomine, vir miræ sanctitatis & abstinentiæ qui cum Beati Gaucherij austeritatem vitæ miratus imitaretur & mores, & innumeram ad illum confluere vtriusque sexus cerneret multitudinem, nouerat enim B. vir Gaucherius neutrum sexum à regno Dei exceptum, quare ex vtroque pariete virorum scilicet ac mulierum cælestem nitens ædificare Ierusalem, quantum iactus est lapidis à cella sua habitaculum fœminarum construxerat, tam viris quàm mulieribus suam paupertatem distribuens. Venit ad eum vir præfatus venerandus Stephanus sciens per mulierum affinitatem multoties humanas mentes fuisse decep-

tas, rogans Beatum virum in solitudine illa iuxta suam cellulam aliquod sibi præparari habitaculum. Cuius precibus pius Pater libenter annuens, quantum arcus bis potest mittere sagittam in loco, qui Muretum appellabatur, oratorium ei instanti opere construi præcepit. Vnde à loco illo cognominatus Stephanus de Mureto appellatus est, qui Pater extitit omnium Grandimontensium, institutórque Ordinis & à præscripto loco Mureto Grandimons suum habuit initium.

Cùm autem placeret summo prouisori Deo ad cælestes nuptias suum vocare sanctum, contigit eum ire ad Lemouicas propter quoddam negotium Ecclesiæ suæ: indéque reuertens, cùm esset octoginta annorum ætatis, post susceptam verò in Aureliaca silua curam pastoralem annorum ferme sexaginta nocturnis vigilijs fessus dormitando equitans & fatigatus senio, cùm vt credimus vellet eum Deus vitam finire per martyrij triumphum, vt duplici corona, Confessoris videlicet & Martyris eum remuneraret, ante pedes animalis, cui insederat, cecidit, lapidi in loco, vbi hoc contigit vsque hodie ostenso, capite colliso, quo in loco per intercessionem eius nonnulla (aliàs innumerabilia) præstantur febricitantibus beneficia sanitatum. Cùm igitur iaceret iam pæne exanimis & viribus corporis amissis se erigere non posset, clamor ingens attollitur seruum Dei Gaucherium illo in loco iacere semimortuum. Accurrentes qui viciniores erant, vehementi dolore & irâ permoti detulerunt eum secum ad quendam vicum, cui Testiacum seu Festiacum est vocabulum, & humanitatem multam circa eum exhibentes à Domino æternam remunerationem accipere sperantes pannũ quo quædam mulier ingenua caput suum velare consueuerat, quo vulnus sanctissimi viri deterserant, sibi pro reliquiis retinuerunt. Propter iminens periculum mortis, ne sine viatico transiret, communionem etiam ibidem accepit, quo cognito in Aurelia sylua Fratres qui aderant cum maximo eiulatu & fletu illuc vsque citato cursu properantes attulerunt illum crastina die ad Monasterium suum. Tertiâ verò die amisso vsu loquendi, consulunt qui circumstabant vt efferretur Crux Christi cum Corpore Domini, quibus allatis vexillum Dominicæ Crucis aspiciens Corpúsque Domini adesse præsens, gaudio repletus, loquendi facultatem recuperauit: & circunstantes filios suos cernens, vltra quàm credibile est, flentes, & exitum animæ eius expectantes, ait ad eos: Filioli mei nolite flere, sed potius gaudete, quia anima mea iam ergastulo carnis egressura libertati restituetur feliciter cum Christo in æternum.

Interea dum hæc agerentur Dominus Geraldus Lemouicæ sedis Episcopus comperto hominis Dei Gaucherij obitu, vna cum ingenti multitudine Lemouicensium intrauit Ecclesiam, in qua sanctum corpus in feretro iacebat: & facta oratione simul & absolutione, cùm ingens populi vtriusque sexus multitudo de crebris miraculis quæ ibidem fiebant, Deo gratias exultantibus animis ageret, tanti gaudij causam sollicitè perquirit. Oblatus est ei iuuenis sanitatem adeptus qui priùs fuerat claudus. Mulier etiam quædam quæ per multos annos clauda extiterat, vt eius feretrum tetigit, sanitati pristinæ restituta est. Hac comperta fama, cæcus quidam adueniens pro suffragio B. Gaucherij, lumen oculorum recepit. Sunt etiam ibi sanati multi febricitantes quos præ multitudine enumerare longum videtur.

Floruit autem hic sanctus vir Gaucherius anno Domini MCXXX. succedentibus verò temporibus ex diuina reuelatione canonizatus fuit, sanctorumque albo annotatus tempore Domini Cælestini Papæ, præsulante in sede Lemouicens. Domino Sebrando qui ex præcepto præfati Domini Papæ huius sancti ossa reuerenda in capsa reposuit. In cuius sancti releuatione miracula eiusdem sancti viri suffragio quamplura perpetrata sunt. Agamus & nos gratias Deo, cui sanctum suum ita glorificare placuit; Rogantes Dominum, vt per semitam, quam nobis prius ostendit, eum nobis sequi concedat, qui viuit & regnat per infinita sæculorum sæcula. Amen.

De annis mortis ac Releuationis B. Gaucherij quatuor extant versus in veteri Codice eiusdem Prioratus Aureliensis, qui seruatur in Archiuis Collegij nostri Lemouicensis.

De anno mortis B. Gaucherij Distichon.

Mille decem decies completis, bisque viginti
Annis, Gaucherius scandit ad astra poli.

De anno Releuationis eiusdem.

Anno milleno centeno cum nonageno
Quarto, clara virum meritorum summa reuelat.

TRANSITVS S. GENII, siue HYGINII Confessoris Christi.

Cuius corpus requiescit in Lactora ciuitate.

Descripsimus ex Apographo Sanctoralis SS. Bernardi Guidonis Episcopi Lodeuensis communicato à Reuerendissimo & Illustrissimo D. Episcopo Monspeliensi.

OBsecro vos omnes, qui hoc audituri vel lecturi estis vt obstruatur cor vestrum nullam blasphemiam habens, nullam læsionem contra me, quod vitam Beatissimi Genij exarare contendo quia quod oculis nostris vidimus, auribus audiuimus, vobis gesta scripsimus. Vnde credimus aliquam nos beatitudinem posse promereri. Vos autem maior expectat gloria qui auditis & creditis Dominum implere in sanctis suis quæ hic scripta cognoscitis.

Hic autem B. Genius ex nobili familia & illustribus fuit parentibus procreatus & tota intentione puer satagebat quomodo ad Christianam Religionem pertingere potuisset: celabat propositum, celabat & sanctum desiderium, & sic se Domino à iuuentutis ætate castum exhibuit, vt sapientiam mundi huius stultitiam reputaret. Florebat inclusa visceribus eius perfecta charitas & numquam potuit in eum inimicus bellum aliquod excitare, quia ipse propter regna cœlorum non solùm à largioribus vel lautioribus ferculis euidenter se sequestrauit; verùm etiam ipse in corde nihil aliud agebat nisi orationem sanctitatis. Vera itaque pietas & benignitas, spes, fides, atque charitas eius resonabant in psalmis, hymnis & canticis. In tantum valuit namque ipsius deprecatio, vt cæleste alloquium audire meruisset. Etiam antequam conceptus esset, B. Celsum Presbyterum tertia admonitione certum est in somnis fuisse sollicitatum, quòd mater sua Beatissima Clara masculum esset conceptura, & quòd multa congregatio fidelium per ipsum pergeret ad regna cœlorum. Cùm verò esset iam ætate primæuus, sanctitate plenissimus, sub Maximo tyranno & Iouiniano eoram palatio Arimiani & Asclepiadis in temporibus illis missi sunt Proconsules eorum ad regiones Galliarum, vt quoscumque Christianos inuenire potuissent aliquos interficerent, aliquos aspectibus exhiberent. Venientes autem Axium ciuitatem audientes opinionem S. Genij, quòd multos de idolorum cultura releuaret ad gratiam Spiritus S. miserunt milites numero quasi triginta qui eum ipsorum insolentiæ præsentarent. Audiens hoc B. Genius certus & securus de Dominica repromissione, pergit ad montem, vbi orationem fundere solebat. Hic enim erat locus iuxta diuersorium suum in suburbio Lactoræ ciuitatis, in quo die noctúque in oratione peruigilans postulabat à Domino, ne suam mentem in aliquo inimicus præualeret immutare, orans & dicens: Domine Deus spes & Magister ac consolator meus qui me docuisti orare, ecce oro te. Tu es enim mecum vsque in finem: Tu es, qui mihi ab infantia vitam seminasti & à corruptione me custodisti: Tu es qui me ab istius mundi paupertate eduxisti, & ad tuas diuitias venire voluisti. Quapropter Domine IESV-CHRISTE, assistat mihi consolatio tua, ne vnquam insultent mihi inimici mei qui quærunt animam meam velut aquam absorbere, quia mens mea minimè valet laudare te de tanto studio, quod in me exercuisti, nisi me tuis diuitijs repleas & ab omni auaritiæ sollicitudine liberes & animam serui tui de manibus inimicorum meorum eripias. Ecce igitur tuum opus perficiam & præcepta tua seruabo. Propterea non sterilis fiat oratio mea & diabolus non rapiat tritici semen ex me tua optima terra, in qua neque spinæ, neque zizania vmquam appareant. Cúmque orationem fudisset, subito locus ille contremuit & vox de nubibus cœli locuta est ad eum dicens: *Euge, euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: viriliter age & confortetur cor tuum*, intrabis enim gaudium eum his qui cum mulieribus non sunt polluti: multi enim vasa electionis per te mihi dedicabuntur. Et cum hoc dixisset, gaudio magno gauisus est, & Spiritu Sancto repletus surrexit ab oratione armans frontem signo fidei, pectúsque confirmans. Videntes ergo eum milites à longè venientes quasi ad stadia quindecim, statim fluuius, qui locum illum præterfluit, vt dictum sit quasi incredibile, impetu inenarrabilium vndatum eructauit sursum, ita vt nullus

per eum transitum facere potuisset. Videntes autem milites quod ex iussu Dei alueus ipse inundaret, timor & tremor inuasit eos quasi ad mortem, & prostrauerunt facies suas coram Domino cœlorum, vtique, & dixerunt: O magnum mysterium, quod vidimus! Verè magnus est Deus Christianorum isi Deus eorum esset vt Deus noster, in quo nos iniqui, vt digna recolimus lapides & ligna, surda & muta, hominum manu facta, numquam faceret talia. Derelinquamus igitur hæc omnia & adoremus Dominum viuum qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, quia verè magnus est Deus Christianorum qui sic protegit sperantes in se & non derelinquit omnes seruos suos, sed in angustijs & pressuris est præsidium præstans. Steterunt autem in eodem loco quasi biduo: tertio denique die gaudio pleni & spiritu veritatis accensi perueniunt ad B. Genium prostrati in terra ante pedes eius. Cùmque oscularentur vestigia eius, deprecabantur eum dicentes: Benedicat nos Deus tuus, & benedic nos benedictione tua pater & auctor nominis Dei. Et scias quia impissimus Præses misit nos ad persequendum te. Sed ex diuino præcepto cognouimus quòd magnus est Deus tuus. Precamur itaque Domine vt nostri misereri digneris, vt imitatores tui esse mereamur, & sequipedes tui efficiamur. Statimque B. Genius figens genua & sursum eleuatis oculis in cœlum dixit: Domine IESV-CHRISTE gratias ago tibi, quia dignatus es mirabilia tua seruis tuis ostendere, quos tibi acquisiuisti, & ideo Domine efficiantur vasa munda, in quibus habitet spiritus tuus sanctus, & da eis Domine, quod in nomine tuo petunt, vt celeriter exequi mereantur. Adhuc etiam & alia plurima quæ sequuntur his qui secum erant dicebat: Credite in Deum viuum, quem prædico, credite in IESVM-CHRISTVM, quem ego annuntio. Credite in Saluatorem qui seruorum suorum adiutor extitit, Credite in Redemptorem qui mercedem retribuit laborantibus. Credite ipsis qui eum diligunt. Ipse cultura mea & flos est animæ meæ, quoniam prope est tempus, vt eum recipiam. Cùm enim sit pulcherrimus ipse & speciosus Dominus procurat nos semper dicere de se aliquid, qui tamen qualis sit neque capere possumus, neque homo enarrare potest, sed ipse obscuritatis meæ est completio & mearum diminutionum, & nutritor meæ indigentiæ, & est mecum vsquequo descendam ad eum & amplectar illum. Et cùm orasset & eos docuisset qui Christo se credere asserebant, peruenit vnà cum eis ad portam ciuitatis & abierunt ad venerabilem Presbyterum nomine Celsum prouolutri eius pedibus & rogantes vt eis baptismi gratiam ministraret. At ille cathechisauit eos, baptizauit eos & in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, & steterunt apud ipsos quasi diebus decem. Post hos autem dies redeuntes ad Præsidem cuius cor malitia excæcatum erat, & ipse sperans, vt gaudium sibi annuntiarent, cùm peruenisset ad eum, dixit eis: Quid tardati estis? Numquid aurum & argentum accepistis, aut aliqua maleficia vobis præualuerunt? Cui illi dixerunt: Auro vel argento splendidior est gratia Christi. Cognouimus enim quia omne genus hominum, quod in tali errore consistit, in quo vos vsque adhuc mansistis, perpetua damnatione ferietur. Tunc ingemiscens Præses dixit: Ergo inuictissimi Principes, per quos mundus floret, damnantur? Dixitque vnus de pusillis: Non per ipsos floret mundus, sed tenebrescit. Exagitans autem caput Præses dixit: Doleo super vos, pueruli. Dicunt illi: non est tibi necesse super nos dolere, sed super te multum est dolendum, si non credideris in Dominum nostrum IESVM-CHRISTVM. At ille dixit eis: Per salutem & cerimonias Deorum aut sacrificabitis Dijs immortalibus secundùm decreta Principum, aut vos puniri iubeo. Illi autem dixerunt: sicut non valet mouere serpentem qui carmina nescit, ita nec nos vllomodo potes separare ab amore Christi. Eadem verò hora iussit eos extra portam ciuitatis decollari: vocatùrque nomen loci illius, cruor Innocentum, vsque in hodiernum diem. Erat autem multitudo Christianorum in loco illo, qui corpora de spiculatoribus redimentes sepelierunt.

B. verò Genius in die quâ hoc contigit, passionem eorum solemniter celebrauit. Iterum misit Præses alios plures milites qui Sanctum Genium variis tormentis interficerent. Ille verò, cuius spiritum nihil latebat præsentiens pergit ad montem, vbi orationem iugiter fundebat & prostrauit genua sua coram Domino, & dixit. Domine, gaudeant & epulentur omnes qui sperant in te, quos tu acquisiuisti. Peto vt oculi mei ad te respiciant, & cor meum exultet in salutari tuo, quoniam voluntatem tuam volui & compleui, & præcepta tua ex integrò seruaui, respice ad seruum tuum timen-

tem te, ne pereat studium tuum quod in me hucusque operatus es. Peto iterum, ô Domine, vt quos pro nomine tuo passioni tradidi, ante sedem majestatis tuæ eos videre merear, & ibi eis reddere mercedem. Precor etiam, Domine, respice ad puerum tuum secundùm magnam misericordiam tuam, & recipe animam famuli tui in pace. Cùmque orationem fudisset intentis oculis in cælum respexit, & scuto fidei armans frontem, vidit coronas, quæ ei & sociis suis parabantur diuersis margaritis corruscantes, & multitudinem candidatorum circa eos præconantes & dicentes: Deputentur in numero iustorum & scribantur in libro viuentium qui vicerunt antiquum serpentem, & qui cum mulieribus non sunt coinquinati. Et statim vt flexit genua, emisit spiritum. Actúsque est ipsius transitus quinto nonas Maij. Erat autem in monte tunc corpus eius venerabile omnibus: sed prope radicem montis est Basilica quam ipse construxit, vbi etiam matrem suam sepulturæ tradiderat, ibique tumulum iuxta starum mensuræ constabiliuit Episcopus ciuitatis ipsius Heuterius nomine, cum quo & Sacerdotes & cæteri ministri & multitudo Christianorum eum deuotè sepelierunt. Milites autem ipsius tyranni videre eum non fuerunt digni, sed erubescentes & confusi reuersi sunt cùm esset ipse sepultus. Tantus autem odor suauitatis ibidem de corpore eius flagrauit, qualis nec antea, nec post est futurus. Ipsa autem die duo cæci, qui per annos decem cæci fuerant, lumen receperunt ibidem, & multi detenti diuersis languoribus sani effecti sunt. Post parui verò temporis spatia orta est fames in tota regione Galliarum, & ecce quædam viduæ pauperculæ egredientes portam ciuitatis quærentes herbas quascumque inuenire potuissent, hospitium in Basilicâ S. Genij habuerunt. In qua vtique nocte lumen magnum & odor liliorum & rosarum Basilicam ipsam circumfulsit. Cùm autem ad lucem peruenissent & inuenerunt prope sepulchrum Sancti Genij duos panes miræ magnitudinis & statim abierunt & sustulerunt illos. O quantus qualisque in vita sua fuit, vt multos esurientes satiaret bonis suis! Nam & volucres cœli, dum viueret, aliquæ saturandæ ad manum eius veniebant, aliquæ saturatæ recedebant. Denique loci illius incolæ patrocinia eius ibi venerari feliciter debent quia multa virtute ad exemplum credentium, tantúmque apud Dominum meruit obtinere honorem, vt ex illa die repleret Dominus regionem illam omnibus fructibus bonis vsque in hodiernum diem, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

VITA BEATI ISRAELIS CANONICI Doratensis in Marchia.

Accepimus missam Parisios ab amico nostro V. C. Petro Roberto Marchianorum apud Doratenses Iudice primario.

FVit B. Israël Lemouicensis territorij oriundus in Comitatu Marchiæ natus & educatus in loco à Scotorensi Ecclesia non multùm remoto. Parentes verò illius etsi dignitate militiæ clari fuerunt, moribus tamen & fide facti clariores sancti Euangelij non surdi auditores extiterunt. Qui ex præcepto Dominico nuptias non respuentes melius esse nubere quàm vri Apostolo testante intelligentes, hunc talem ac tantum filium gignere meruerunt. Quem qui de sacri baptismatis lauacro susceperunt, non vulgari vocabulo, sed diuino auspicio Israëlem nuncupauerunt, quod non absque Dei nutu gestum esse creditur, vt tali nomine præfulgeret, qui per fidem & operationem, vir videns Deum, futurus esset. Transacto autem non multo tempore iidem parentes hunc puerum Domino vouerunt & vt literarum disciplinis erudiretur doctoribus mancipauerunt.

His itaque puer bonæ indolis & moribus eximiis cùm à Magistris doceretur, vt bona terra doctrinæ semina non difficulter retinebat, quæ multiplicata spargeret postea. Paruulo enim data fuit de supernis astutia & adolescenti intellectus & scientia qui cùm augmentaretur ætate, augebatur sapientia, adeò vt illi non deesset vtraque scientia literalis scilicet & sæcularis. Nec longa fuit temporis percunctatio quin super omnes Lemouicenses electos haberetur prudens & astutus, ita scilicet quòd in tota illa patria non reperiretur ei secundus. Cuius audita & cognita sapientia

Aldoinus Episcopus Lemouicorum vir nobilis, nec minus moribus, quàm genere illustris, Deo plebisque acceptus & omni Clero subiecto beneuolus intantum Israëlem doctissimum per se suósque commonuit, sibique magistum associauit: nec immeritò, facundo siquidem erat alloquio, prouidus multum consilio quem cùm videret Episcopus magis magisque clarescere ad Ecclesiastica officia credens illum fore dignum & idoneum per singulos gradus ad Sacerdotale officium sublimauit. In quo officio quàm piè, quàm iustè vixerit non est facultatis humanæ. Quibus virtutibus & aliis quam pluribus, non solùm ab Episcopo est dilectus, verum etiam ab eodem dispositus est Capellanus, vt si eum negotium sæculare à Diuinis officiis quandoque retraheret, venerabilis Israël vicem Episcopi in agendis Diuinis mysterijs suppleret.

Sub eodem ferè tempore Doratensis Ecclesia suo orbata Cantore, Dominum Israëlem subrogauit Præcentorem volens habere consiliarium & tutorem quem dudum nutriuerat Canonicum familiarem. Qua dignitate suscepta non intumuit, sed inter subiectos quasi vnus ex ipsis extitit: superbiam deuitabat, humilitatem sectabatur, auaritiam execrabatur & largitatem amplectebatur. Quod in refectorio sibi ministrabatur cum cæteris fratribus constitutus pauperibus & ægrotantibus viris & mulieribus indesinenter largiebatur. Nocturnali cum summa deuotione celebrato officio non immemor Domini iubentis: *Nesciat sinistra tua quod facit dextera tua*, ipse acceptoitinere solus de nocte visitabat ægrotantes per plateas & speluncas villæ passim commorantes & infra Monasterij atria latitantes non diffidens quem sub vili forma pauperum cœli terræque visitaret Dominum.

Deus pater qui quos diligit corripit, eo tempore mole criminum exigente grauiter flagellari populum suum permiserat. Laborabat enim vterque sexus Diuino igne correptus. Igitur hac de causa ex longinquis regionibus innumera turba ardentium ad Scotoriensem Ecclesiam confluxerat S. Petri Apostolorum Principis auxilium petens & consilium: nec frustra, sanabat reuera multos ibidem Dominus suffragantibus almi Petri precibus ad honorem & augmentum Doratensis Ecclesiæ. Diuulgata circumquaque Sancti Israëlis sapientia & sanctitate multi veniebant ad eum quorum alij nunimine suarum precum fulciebantur, alij verò intercessione eius sanitate sibi restituta incolumes reuertebantur ad propria. Quo viso, vir Dei sæpe latere voluit si posset, ne fauor Mundi gloriam cœli tolleret: sed non potest abscondi ciuitas super montem posita, neque supra candelabrum lucerna.

Huius sanctissimi viri discipulus extitit Sanctus Gauterius vir pietatis & misericordiæ operibus redundans: qui cùm Doratensis Ecclesiæ esset Canonicus, Sturpensis Abbas à Deo est institutus.

Tandem conditor vniuersæ creaturæ post bonam senectutem & assiduam in Dei seruitio corporis macerationem volens S. Israëlem suum & emeritum militem pro bene peracta mundi militia quiescere, solutum vinculis corporis de labore ad quietem, de tenebris ad lucem, de exilio ad hæreditatem felicem S. Israëlis animam vndecimo Kalendas Ianuarij anno Domini millesimo decimo-quarto transtulit & ad desiderata polorum gaudia vsque perduxit. Reddita sic anima Paradiso, corpus honorificè commendatum est tumulo, cuius tumulationi Geraldus Lemouicensium Episcopus interfuit & obsequium præstitit persoluens Deo Patri pro requie sui famuli Missarum solemnia, ad cuius sepulchrum statim celeberrima visa fuerunt miracula ad laudem & gloriam Dei Patris, cuius regnum & imperium permanens non deficiet in æternum.

PASSIO SANCTI IVLIANI MARTYRIS Briuatensis in Aruernia.

De quo permulta varijs in locis S. Gregorius Turonensis.

Ex Codice nostro, qui fuit aliàs S. Vincentij Metensis, alij'que, ex quibus & Bernardus Guidonis in Sanctorali, &c.

SVblimem atque venerabilem passionem Aruernæ vrbis patroni B. Iuliani Martyris, quem patronum plebs hæc sibi venisse gaudet, scribimus. Non ille Marty-

tium fugiens in hanc vrbem aduenit, sed Christus pro delictis nostris eum intercessorem tribuit, vt vrbs vel plebs hæc tanta Martyris tutelâ muniretur. Quoniam necdum passionem eius intercepit obliuio, vel nunc oportet eandem fidelibus scriptis in tempora sequutura transmitti, quoniam in vniuerso orbe illustrissimum est Martyres venerari, conuenit & huic plebeculæ Iulianum Martyrem intercessorémque suum vel suffragatorem præferre.

Igitur in illo tempore in Viennensi vrbe accidit persecutio Christianis sub Crispino quodam Præside. Sanctus autem Ferreolus & ipse à Domino Martyr probatus tunc in supradicta vrbe Tribunitiam regebat potentiam. Sic tamen regebat militiæ officium vt sacræ religionis impleret propositum. Beatum autem Iulianum, quia esset fidelissimus Christianus in suo solario detinebat. Cúmque Sanctus Ferreolus comperisset de Christianorum persecutione ait ad Sanctum Iulianum: Cognoui persecutionem Christianorum ad hanc vrbem esse venturam, & ideò obsecro vt te ab isto loco amoueas, quousque desinat persecutio Christianis. Vbi hanc relationem audiuit B. Iulianus in territorio Aruernæ vrbis se contulit; ingressúsque est tugurium cuiusdam veteranæ, & ab ea se occultari deprecatus est. Quod hospitium non longè aberat, vbi tunc à Gentilibus vana simulacra celebrabantur. Ad huius autem latebram persecutores protinus affuerunt, mulierem sciscitantes, vbinam esset ille qui ante paululum in suo hospitio confugisset. Illáque negante, sanctus vir nolens sibi coronam fraudari, persecutoribus se vltro offerens ait: Hic est quem quæritis, facite quod vobis à Principibus vestris præceptum est. Cúmque aliquantulum incubuisset orationi, ceruices suas persecutoribus obtulit. At illi nihil morati extracto gladio caput eius amputantes, atque ad exemplum cæterorum, qui in Viennensi ciuitate commorabantur, caput S. Martyris recidentes secum detulerunt. Sicque ille sacri sanguinis sui vndâ perfusus est.

Illis autem temporibus à Gentilibus vana superstitio in his locis celebrabatur. Duo senes tamen compuncti Diuina virtute corpus Sancti de loco, vbi decollatus est, ad vicum, cui Briuate nomen est, transtulerunt, quod venerabiliter sepulturę tradiderunt. Vnde redeuntes pro beneficio sepulturæ senserunt eam se à Deo, quam in iuuentute habuerant, pristinam recepisse virtutem. In illis diebus quidam diues opibus in Hispania Imperatori cuidam Treueris ciuitatis culpabilis extitit. Quem accersitum & carceri mancipatum pro suo crimine iussit pòst competendinatis diebus capitalem subire sententiam. Cùm hæc comperisset vxor eius anxia atque mœsta ad cadauer mariti sui colligendum celeriter properabat. Cúmque præfatum vicum matrona ipsa præteriret; prædicti senes quò tenderet, vel quare tam tristis esset, diligentiùs inquirebant. At illa necessitatem vel causam exposuit eis. Tunc dixerunt senes matri-familias: Ante paululum decollatus est à persecutoribus quidam Christianus, cuius corpus eum summo honore sepelientes, indéque redeuntes, eam quam in iuuentute habuimus sensimus nos pristinam recepisse virtutem. Cum hæc audisset fidelissima mulier statim ad sepulchrum Sancti Martyris incubuit, ac spopondit, vt si virum suum videret incolumem, & ad domum suam superstites in illius honore cellulam super sepulcrum Sancti Martyris ædificarent. Cúmque diutissimè orasset, proficiscens via, qua pergebat, venit ad ciuitatem. Ingressáque illam vidit virum suum Regis indulgentia solutum, & non solùm absolutionem meruit, verumetiam honorem recepit. Quibus remeantibus ad beati viri Iuliani sepulcrum vota implentes cellulam sicut promiserant construxerunt, & deinceps per vniuersos vitæ ipsorum annos ingentia munera pro tanto beneficio reportantes ad venerabile ipsius sepulcrum deferebant.

Postea verò opinio B. Martyris vel fama vbique declarata omni populo concelebranda innotuit, nunc verò huic talis testis adsistit, vt huius tanti Martyris patrocinium non recedat. Inde per multa tempora à fidelissimis Christianis ædificata est Basilica in honore illius, quæ celsum protulit ædificata fastigium, & fulget non vno muneris sui ornata priuilegio peculiaris patroni nostri referta virtutibus. Nec silebo miraculum quod Dominus ad laudem nominis sui facit, vt in die Natalis illius multa Diuina beneficia orationibus vel intercessionibus peculiaris patroni nostri Iuliani Martyris operetur. Nam dæmones effugantur & omnes infirmi saluantur: & est laus Domini cum omni pace, & benedicitur ibi Christus Deus Dei filius, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

VITA

VITA SANCTI IVNIANI CONFESSORIS.

Auctore Vulſino Epiſcopo.

Nunc primum edita ex Apographo R. P. Iacobi Sirmundi Societ. IESV Theologi; quod contulimus cum veteribus probæ notæ membranis quæ penes nos ſunt.

IN NOMINE SANCTÆ TRINITATIS.

Incipit Prologus Boëtij Wlſini Epiſcopi ad Godolenum Abbatem de vita Beatiſſimi Iuniani Confeſſoris & Sacerdotis.

IN ſcribendis inluſtrium virorum præclariſſimis geſtis & nobiliſſimis triumphis, vt in futuro inuiolabiliter ſciri poſſint, nec vlla temporum diuturnitate aboleri, illi maximè ſtylum adhibuerunt, quibus & facundia ſermonis, & nitor eloquentiæ, ſenſúſque plenitudo exuberabat. Maximè hi qui liberalibus artibus adprime eruditi, & Rhetoricæ facundiæ & Dialecticæ diſpoſitionis congruentiſſima connexione pollebant. Quibus non ſolũ artis peritia & argumentorũ ingenia in quibus ab ipſis cunabulis nutriti fuerunt ſuppeditabat, verum etiã genuini ſanguinis proſapia & origo Romanæ gentis in Latina lingua acerrimos in explicando quæ vellent reddebat. At vero ego homo ab ſtirpe Romana penitus alienus & Geticæ Sarmatum gentis originem trahens quibus magis barbara inirio ſermonis garrulitas extitit quã Latinæ eloquentiæ notitia, quamuis ab ipſis infantiæ rudimentis inter Grammaticos, Rhetoricóſque non minime nutritus fuerim, ſed ingeniũ tarditas & naturalis quemadmodũ ſegnities nequaquã eloquentẽ creauit. Vnde penitus abnuerã ſcribere aliquid quod in poſterum legentibus ridiculũ foret. Sed quia tua me ſanctitas, reuerentiſſime Abba Godolene cogit, vt tibi inſignia miraculorũ geſta tanti viri qua poſſim oratione ſcriptitando explicẽ, & ordinabiliter narrando quæ geſta ſunt eloquar, valde hinc inde angor, veritus ſi ſcribere recuſauero, ne forte inobedientię reus iudicer; ſi imperiis tuis paruero legentibus quibuſq; detractionibus pateã: Maximè his qui magis aliorũ reprehendere quàm ſua proferre, & malint linote detrahere, quàm ſimplici mente condiſcere. Quamobrẽ elegi tuæ ſanctitatis reuerentia fretus, & oratione detrahentium patere inſidiis, quã per inobedientiã tuis contraire imperiis. Adest enim ille qui ait, Aperi os tuum & ego implebo illud. Qua de re obſecro lectorẽ ne mentis acumen obnubilet ineruditi ſermonis ruſticitas, cum mentis eſuriem tanti viri ſanctitas internę dulcedinis refectionẽ præſtet, nec faſtidium incompoſita oratio generet, cum miraculorum eius inſignia facta veraciter relata adhibere poſſint æternæ beatitudinis paſcua. Nam cum ante mentis noſtræ oculos ſanctorum & virorum inluſtrium præclariſſimos & antiqui hoſtis triumphos adhibemus, & terreni actus & carnis inlecebræ fareſcunt, & animus in ſuperna inardeſcit. Nam quid aliud ſancti viri in hoc ſæculo fuerunt, niſi ſpectacula futurorum & ſpeculũ mentis: ſecundùm Apoſtolum, ſpectaculum facti ſumus Angelis & hominibus. Quod tale ſpectaculum vnquã Reges terræ reperire potuerunt, in quibus vaniſſimos dies ſuos conſumpſerunt, quale Martyrũ victoria & Virginum inuiolata corona. Quibus ſpectaculis mens à deſiderio terreno fit aliena, in amorem Dei feruentiſſima, in capeſſendã felicitatem ſagaciſſima, quod tale ſpectaculum, quale ſanctorum Patrum vita, in quo non veſtium ſordes abſterguntur & crinium impexa deformitas corrigitur, ſed mentis vitia fugantur, virtutes adhibentur, ſponſo ſuo Chriſto ſine macula cohæretur, vt fiat mens abſq; ruga & macula, caſta & mentis intuitu & corporis integritate, vt digna fiat amplexibus ſponſi introducenda in cœleſtibus thalamis Angelorum choris hinc inde ſuffulta. Quod ipſe præſtare dignetur, cuius regnum & imperium ſine fine permanet in ſæcula ſæculorum. Amen.

INCIPIT VITA EIVSDEM.

Beatiſſimi & virtutum miraculis præclariſſimi viri IVNIANI Monachi vitam pariterque inſignia geſta ſcripturus valde me imparem ad illius inſignia facta referenda iudico. Quamobrẽ veſtræ ſanctitatis orationibus poſco adiuuari omni mentis adniſu confidens in ſupernæ maieſtatis auxilio, vt ille qui mutorum linguas fecit diſertas, & ex ore infantium & lactentium perfecit ſibi laudem, qui etiam brutorũ animalium linguas coe-

git humanas proferre loquelas, adspirabit cœptis nostris & calamū ipse tēperabit, quatenus athletæ sui certamina dignis valeam sermonibus explicare, vt & illius sublimia facta ad multorū perueniant notitiam, & proficiant salubriter ad medelam. Vnde illam indiuiduā Trinitatem qui est Deus vnus, trinus in personis, vnus in substantia, cui est summa potestas, æternitas sine fine, gloria sine initio, nullius temporis excursu initium sumens, nullum habens finem, suppliciter adesse posco. Cui hic Sacerdos venerabilis toto cordis desiderio hæsit, nullis aduersitatibus cedens, nullis prosperitatibus sui moderaminis vitam excedens, in prosperis humilis, in aduersis spe constantissimus. Cuius habitatio ab omnibus remota semper solitariam diligens vitam, vt certius mentis oculum inteuerberata acie ad solem iustitiæ figeret. Cibus ei perexiguus corporis; potus naturalis aquæ liquor, vestis vilissima, coma intonsa, & maximè impexa squalebat, balnea corpori vix in anno semel adhibebantur. Ita se in omnibus agebat, vt si quis eum cerneret, statim veluti baptistam Ioannem ante oculos mentis haberet, quem Dominus Saluator noster de vestium vilitate laudauit, & de ciborum parcitate omnibus extulit. Nam sicut ille Domini testimonio non erat arundo vento agitata, ita hic nullis aduersitatibus frangebatur, nec prosperitatibus eleuabatur, nec laude suauior, nec vituperatione asperior reddebatur: secretorū nemorum opacitatem diligens crebro nullo comitante socio solitarius gradiebatur. Declinans sæcularium hominum conuentus, & tumultuantium procellas populorum, cælestis iam habitator effectus: & incola adhuc terrenis artubus prægrauatus. Nam etsi corpore terræ hærebat, mens in supernis Angelorum ciuis effecta suaui modulatione interno cordis affectu semper meditabatur. Adhæsit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua. Igitur natiuitatis eius exortus extitit in pago Pictauiensi in sibi subiecto territorio, nuncupante Bnossio, in prædio quodam vocabulo, Campaniaco nobilissimis ex progenitoribus originis prosapiam ducens qui nobiliter ab iisdem parentibus educatus, & litteris instructus, quas ille adhuc puer omni mentis conatu cum magno desiderii feruore didicit, & in vētre memoriæ condidit. Cùm verò à pueritia in adolescētiam feliciter transisset, comam ob cultum religionis deposuit, dans operam in discendo, & diuinarum scripturam notitiam incapessendam. Quam tam efficaciter ut de præsest, vt omnibus patefaceret à Deo sibi conlatam tanti muneris gratiā. Et cum esset adolescens nihil puerile aliquando gessit, nihil quod reprehensioni pateret. Honestum habens vultū, omnibus gratiosus; de ore eius dulcia semper profluebant eloquia. Pascebat mentem spiritalibus litterarum sensibus magis quàm escarum apparatu. Cœpit adhuc adolescens tentare Anachoretarum vestigia. Nam sæpe segregatus à coæuis suis solus meditabatur in lege nostra, & quasi furtiuas orationes, & psalmorum modulationes remotus exercebat, numquam otiosus. Aut enim Domino preces fundebat, aut lectioni operā dabat, aut psalmodiis indesinenter instabat, recolens illud Apostolicum, qui non laborat, nec manducet, sed & illud Psalmistæ, labores manuum tuarū quia manducabis, beatus es & bene tibi erit: & quod ait Apostolus: otiositas & insolentia semper inimica sunt animæ. Legebat frequenter Canonicas & Apostolicas scripturas, etiam sanctorum Patrum vitas, & Martyrum victorias, & coronas Virginum. Quorum exemplis mentem semper armabat, & ea agere tentabat, quæ viri sanctissimi & fortissimi victoriosissimè & præclarissimè egerūt. Cùm verò post aliquod temporis excursum ab adolescentiæ ætate ad iuuenilem transiret vigorem, solitariam Anachoretarum arripuit vitam. Nec visum est illi satis esse quod solitarius deserti incola fieret, verum etiam in artissimo propriis manibus constructo loecllo semetipsum veluti reum in ergastulo reclusit, ne oculis aliqua delectabilia cerneret, quæ mentis oculum à visione diuinæ maiestatis auerterent. Hic modico terræ cælique spatio fruens, vt in cælestibus latitudinem totius beatitudinis possideret. Cum hæc ita agerentur, processu temporis B. Radegundis nobilissima & Orthodoxi gloriosissimi viri Chlotarij coniux ex partibus Germaniæ transiens Ligeris fluuium Aquitaniæ telluris accola esse cœpit. Cuius tanta meritorum prærogatiua extitit, vt toto orbe clarior haberetur, & in pago Pictauiensium in vltimis quemadmodum terræ finibus posita vsque in Orientem eius præclarissimæ sanctitatis lumen resplenderet. Temporibus iam prædicti principis & gloriosissimi Chlotarii Regis, cum propter eius præclarissimæ virtutis triumphos & animi prudentissimi dispositionem regnum eius vndique diffunderetur, & plurimę nationes dominatui illius colla subijcerent, inter ceteras famosissimas & ferocissimas nationes Toringorum valde nobilissimam gentem sui imperij ditionibus fecit esse subiectam. Nam cum contra eam arma corriperet, & viriliter dimicaret, adeptus est ex illa præclarissimos triumphos. Et cum in prædam gentis illius populi caderent, hæc sanctissima puella Regis neptis Britharij filia capta est. Quæ cum con-

ſpectibus excellentiſſimi Regis oblata eſſet, ſtatim cohæſit animo eius. Erat quippe elegantiſſima ſpecioſa nimis & venuſta aſpectu, labiis gratioſa. Hæc puerilem adhuc habens ætatem, quã inuictiſſimus Rex nobiliter nutrire iuſſit & litteris inſtruere. Quas illa ſagaciſſimè didicit, & ſtrenuè operibus exercuit. At vbi ventum eſt ad puellares annos, & fieret ætate nubilis, & apta nubendi complexibus Regis ſociata eſt & nuptiali obſequio peracto cariſſima coniux effecta eſt. Quam tanto amore dilexit, vt nihil præter illam ſe habere aliquoties fateretur. Sed illa beatiſſima quamuis regali faſtigio ſublimata, & tanti culminis Regiæ dignitatis gloriam adepta, omnia pro nihilo ducebat, ſemper in ſui pectoris antro Chriſtum meditabatur, illi ſe ſemper ſpiritualibus amplexibus ſociabat, nocturnis horis denudata veſtigia baſilicam quotidie perluſtrabat, matutina ſeſe agens pauperum curam gerebat. Surgens à latere Regis frequenter de cõuiuio, cum pauperibus cibum & potum ſumebat, Monachorum nutrix, ſeruorum Dei amatrix. In tantum enim ſe de virtute in virtutem agebat, vt Rex iocaretur non ſe reginam coniugem, ſed Monacham habere. Quæ ſanctiſſima non multo poſt tempore relicto regali toro, tota ſe Deo mente & corpore conſecrauit, velaminis ſacri cultum arripuit, Aquitaniæ profuga venit, & ob amorem tanti viri HILARII Pictauienſis quondam Pontificis, vt eius meritis & doctrina proficeret, incolandum Pictauis elegit. Vbi poſtea iubente & permittente inuictiſſimo Rege CHLOTARIO, Monaſterium condidit, & ſub regula B. Cæſarij Pontificis Arelatenſis vitam ducens ſecũ plurimas Deo ſacratas habuit, & clementiſſimè inſtruxit, & ad cæleſtia perduxit. Eo tempore B. IVNIANVS clauſus in loco nuncupante COLONIACO vitam ducebat. Cui hęc ſanctiſſima tanta familiaritate cohæſit propter eius ſanctitatẽ, vt nullum ſibi tam ſocium, támq; familiarem crederet. Et quãuis corpore aliquo terræ ſpatio eſſent ſeiuncti: ſed mente interno cordis affectu ſemper coniuncti manebant. Interea creſcente religionis cultu cum plurimi frequentarent locum, in quo idem beatiſſimus vir retruſus ſpeculatiuam ducebat vitam, compulerunt eum exinde egredi, vt qui ſibi ſoli proficiebat, fieret plurimis ad ſalutem qui tam precibus quàm etiam exhortationibus ad ſenſum præbens, qui ante ſolitariam degebat vitam, cæpit eſſe plurimorum pater ſocians ſibi Monachos, quibus & doctrina & exemplo ducatũ ad cęleſtia regna præberet. Habens ſecum religioſiſſimos & Monaſtici ordinis præclariſſimos viros, vt pote qui cum tali ac tanto viro degebant. Factum eſt poſt aliquantulũ temporis, vt cogentibus fratribus Sacerdotalem ſuſciperet gradum, & qui pater erat Monachorum, fieret auctoritate & tanti miniſterij præclariſſimus doctor. Adeptus tantæ dignitatis officiũ, mactabat quotidie in cordis ara digniſſimũ Deo ſacrificium, & priuſquã foris hoſtias offerret viſibiles, interius ſemetipsũ offerebat hoſtiã viuam, ſanctã Deo placentẽ, rationabile obſequium, Fletibus lacrymando quemadmodũ ſe baptizabat, & ſic Deo hoſtias offerebat. Proficiebat quotidie de virtute in virtutẽ, vt videret Deum Deorum in Sion, quæ retro ſunt obliuiſcens, in anteriora ſe extendens penetrabat viſione cæleſtiũ arcana ſecretorũ. Quem ſanctiſſima RADEGVNDIS lanificiis ſuis fouebat, nec enim vt aiunt aliud tegminis habuit, niſi quod ab illa conficiebatur. Nam veſtis eius cilicina de caprarum pilis, quę in modum caracallę, quam nunc cappã vocamus, perſeuerat vſque in hodie apud nos eſt, quæ ita inlæſa perſeuerat, vt nihil vetuſtatis redolet candido colore perfuſa, ſed & illa ſanctiſſima catenam ferri ab illo ſanctiſſimo viro accepit, quam ſuper nuda corporis ſui induens vſquè ad exitum mortis geſtauit, quæ catena propter illius ſanctitatem vſque hodie valde honorabilis habetur: cúmque multarum virtutũ miraculis iam præclarus haberetur, cœpit creſcere Monachorum numerus, quod cum ſibi locum proximum cerneret, vbi prius initium ſuæ religionis adſumpſerat, tranſiuit in agro nuncupante CASTO LOCO. Cúmque ibidem conaretur conſtruere cellulã, vbi Deo laudis hoſtias immolaret, & antelucanos conuentus celebraret, accidit eo tẽpore iam ſupradicto glorioſiſ. Rege Chlotario Aquitanicas partes ingredi. Cúmq; veniſſet in Regis prædiũ nuncupante GAVARCIACO, diffamatus vir ille apud Regẽ à ſeruis loci illius, dicentes quod de illius prædio & territorio fiſci aliquid eius Monachi inconſultè vſurpare niterentur, & ſibi vindicare. Vnde cõmotus Rex iuſſit Sanctiſ. Sacerd. Iunianum per quendã magnum virũ nomine Aurelianũ ſibi in palatio præſentari. At ille inluſter vir Aurelius paret dictis, pergit cũ omni feſtinatione ad imperiũ Regis, cũque ventũ eſſet ad locũ in quo vir Religioſiſ. Iunianus cõmorabatur, reperit eum in oratorio more ſolito proſtratum terræ preces Dño fundentẽ, quem paululũ dũ ſuſtinet vt ab oratione erigeretur, & ſibi quod iniunctũ erat explicet, tãtus in eũ timor repente inruit,

vt nequaquam ei vt venerat commotus asperè loqui auderet. Sed cum peracta oratione ibidem vit venerabilis post tergum conuersus videret stantem Aurelium Regis legatum, ille statim pronus adorauit beatissimum Sacerdotem & quid eius vellet aduentus supplicibus verbis indicauit, dicens quod Rex sibi eum adstare iuberet, & idcirco missus esset, vt cum in conspectu eius exhiberet. Quibus auditis venerabilis Sacerdos & Monachus protinus se iturum pollicetur, & propter vtilitatem totius reipublicæ & salutem animæ illius prompto animo proficisci se velle. Qui conuersus in cellulam, sumptis secum duobus Monachis, virgam manu gestans, nam hæc ei semper consuetudinis erat vt baculum manu ferret, & imbecillitatem corporis eius adminiculo sustentaret. Cumque pergeret pariter, & pedibus iter conficerent, ventúmque est ad Regis palatium. Vbi cum aliquid moræ facerent propter regalium fasces & pompã Regiæ celsitudinis ad fores palatij resedit, quo plurimi eum adierunt, quos ille blandis eloquiis demulcebat, & dulcedinem vitæ æternę prædicabat. Interea ductor illius iam prædictus Aurelius ingrediens palatium Regis auribus innotuit, IVNIANVM Monachum adesse, & ad ianuam palatij residere. Tunc Rex præcelso in solio residens iussit eum sibimet præsentari. Cúmque introductus esset baculũ manu gestans, quem semper ferre consueuerat, & ob fastum Regiæ celsitudinis, nullus ex socijs eius ingrederetur nisi ipse solus, vt adpropinquauit solio Regis, vt est consuetudo Monachorum pronus Regem adorauit, baculum retrorsum relinquens rectũ, vt manu gestauerat. Cumque Rex eum surgere iussisset, & ad eius imperium ille surrexisset, cœpit Rex cum illo loquente ex multis & variis sermocinando de rebus eum interrogare. Sed cum pariter loquerentur, intuens Rex baculum stantem non terræ fixum sed supra pauimenti testudinem erectum nullius manu adtractum stantem, valde admiratus est, & tanto terrore perculsus, vt etiam genua illius considerentur. Vnde compulsus proceres quosque palatij vocauit, iodicans illis miraculum, & manu porrecta ostendit dicens. Verè hic homo sanctus est, & verè Dei cultor, & Christianæ Religionis maximus institutor. Ex quo etenim mecum cœpit loqui, virga quam manu tenebat, post tergum erecta relinquens, quia nemo qui eam adprehenderet adfuit, ecce erecta vt fuerat ab eo dimissa perseuerat. Quod omnes pariter admirantes omnibus stuporem mentis & admirationem incussit. Et ita ab omnibus deinceps venerabatur, ac si in pectore ipsius Christum Dominum & Saluatorem nostrum cernerent. Post multam conlocutionem gloriosissimus Rex interrogauit eum quid operis haberet, quæ vita, cuius religionis esset. Cui ille dulcissimo alloquio respondit, se sub Monastico ordine vitam degere & Monachis prælatum, & Beatissimi Benedicti instituta seruari, regularem eius vitam in omnibus obseruari, nisi quod propter angustiam loci non eam plenissimè custodire cum suis valeret, nec se habere vbi exercitium operis fieret secundùm regulam iam supradicti Benedicti patris. Quibus auditis Rex statim adiunxit & ait: Si ex prædio fisci nostri aliquid vobis vicinum est & loci opportunitate congruum, quantum tuę sanctitati placet, & tibi tuisque sufficere posset, tam in exercitio operis, quàm etiam in pascua iumentorum & pecorum necessarium concedimus tuæ sanctitati ad vsus videlicet seruorum Dei & Monachorum tibi cohærentium, vt & nobis omnipotens Deus vobiscum partem laboris conferat, & æternæ beatitudinis pręmium concedat, & vobis in omnibus fiat subsidiũ plenitudinis & perfectionem regulæ & augmentum virtutis. Tantam etenim Dominus militi suo gratiam in conspectu Regis contulit, vt qui eum propter iniuriam & contumeliam sibi exhiberi iusserat summo honore receptum muneribus ditaret, & quicquid ab eo peteret sibi fieri nullatenus recusaret. Sic enim Christus qui propter nos humilis apparuit athletã suũ humilem in conspectu Regis magnificauit, vt congruè de illo dici possit, magnificauit eum in conspectu Regum, & dedit illi coronam gloriæ. Post hæc Rex surgens à solio flexo genu adorauit sanctissimũ virum, vt eum manibus suis susciperet, & in sacrificijs suis orationibus commendabilem Deo faceret, & pro se suaque domo, pro statu regni & totius reipublicę vtilitate Dominum exoraret deprecatus est. Et vt cellulas construeret, Monachos congregaret & Deo animas lucraretur ammonuit, & quę sibi necessaria essent posceret omnia, se cum deuotione præbere pollicitus est. Tunc vale faciens eundem virum qui eum sibi adstare fecerat remisit, & vt de prædio fisci quantũ illi visum erat oportunum acciperet, eo videlicet consignante Aurelio, qui eius ductor fuerat ad palatiũ vbi repertus est locus valde ad construendũ Monaste-

rium aptus nomine MARIACVS. Quo in loco diuina suffragante clementia cellulam à fundamentis construxit, & Monasterium ædificauit, vbi & congregationem Monachorum instituit, & sub B. Benedicti Regula perfectè viuere fecit. Tantę charitatis glutino omnem Monachorum cateruam constrinxerat, vt omnibus fieret cor vnũ & anima vna. Interea vir sanctissimus IVNIANVS relicta sæpe Monachorum turba, loca remota inquirebat. Et quãuis pater esset Monasterij, frequenter deserti incola fiebat. Reperit locellum COLNIACVM, vbi vir religiosus opere proprio cellulã construxit, & ibi non paucis annis solitariam vitam duxit, vbi & non modicas virtutes omnipotens Deus per eius sanctitatis meritum declarauit, pernoctans in omnibus die noctéque peruigil, curam totius Monasterij gerens & secreta sæpe petens, speculatiua mentis acie cœlestia cernebat, per diem se manuum operibus exercebat, per noctem orationibus vacabat. Nunquam otiosus panem comedebat memor illius Apostoli, qui non laborat non manducet. Stigmata Christi in corpore circumferens, tanta ciborum abstinentia inerat, vt pallor vultus indicaret eum non terrenis epulis corpus, sed cœlesti cibo potius animam satiare, dicens cum Apostolo: mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, portans crucem Christi & humilitatis vestigio pauperem Christum sequens ipse pauper, memor B. Petri Apostoli dicentis, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius: Et quamuis diuersis operibus per diem se adfligens, ita vt lassatum eum lectus exciperet, tamen media nocte consuetudo ei erat ad surgendum iuxta illud Psalmi: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Nec minus laudes Christo studiosissimè decantans lachrymando promebat, per diem septies genuflectens officium sui occursus explebat. Hanc huius ærnmnosi sæculi vitam cum amaritudine & fletu ducebat, nec oblectabatur mundi rebus, quem exasperabat dura carnis seruitus memor illud Domini si quis amicus huius mundi fuerit, inimicus constituitur Dei. Quod ille præcauens in tantum se alienum reddebat à sæculo, vt inuiolabiliter adhæreret Deo, spernens latam & spatiosam viam quæ ducit ad mortem, arripiens arctam & angustam feruentissimo mentis amore quæ ducit ad vitam. Cumque instantissimè & constantissimè in Dei mandatis se exerceret, cœpit multiplicibus virtutibus florere; ita vt etiam aliquoties spiritu prophetiæ repletus absentia & futura prospiceret. De quibus perpauca subnectimus, & maximè ea quæ AVREMVNDVS eius spiritalis filius & indiuiduus comes minister & discipulus post eius obitum ad multorum perduxit notitiam. Cum pro diuersis criminibus regionis illius populi Dominum ad iracundiam prouocassent, & flagellum indignationis eius super se excitarent, fames valida per totam regionem inualuit. Cœpit populus maxima ex parte clade & fame perire. Vnde compulsi vndique conueniunt ad sanctum virum IVNIANVM flebiliter deprecantes vt pro eis ad Dominum preces funderet, ne omnes fame consumerentur, & pereunte cultore terra redigeretur in solitudinem. Quorum precibus commotus vir Dei sanctus in cinere & cilicio prostratus indesinentes preces Domino fundebat, ne populus fame periret. Ea igitur tempestate quædam mulier compellente inopia & famis valitudine cogente ante oratorium vbi vir venerabilis IVNIANVS prostratus Domino preces fundebat, cœpit magno eiulatu flere, & quibus poterat clamoribus vociferabatur dicens: Vir Dei adiuua me. Quibus verbis vir Dei permotus intentius cum lacrymis Deo preces fundebat. Surgens expleta oratione ministrum suum vocat dicens ei: Vade fili, sciscitare quid sibi paupercula illa velit, & si quod vales adiuua illam. Cum autem eam audieris renuntia mihi quid sibi velit clamor eius & eiulatus. Cúmque puer velociter iussa explesset, renuntiauit patri dicens: Mulier paupercula est, cui & panis defuit, nec vnde emat habet. Quo audito iussit eam in conspectu suo adstare, hilari vultu & paterno affectu interrogans, cur tanto eiulatu fleret & clamoribus eum inquietaret. At illa respondit: Verè Dei famule & Sacerdos scias me fame periclitari: Panis deest, emptio nulla, fames quotidie inualescit, & ecce prægnans morior. Quamobrem tuam adij clementiam, vt si me de periculo famis eripueris sim tibi perpetuo ancilla & filius quem vtero gesto, seruus sempiternus. Quem cùm enutriero tuis manibus & iugiter seruire instituam, tantùm adiuua me ne peream. Audiens hæc IVNIANVS subridens ait: Sciebam etenim antequam puer te vocaret, te & fame laborare, & in vtero filium gestare, quem filium scio meum futurum successorem. Accipe de manu nostra auri munuscula, sicut libet eme tibi cibos ne pereas fame, & cum puer natus fuerit, eum omni vigilantia custodi. Caue ne aliquid incantationis aut diabolicæ suasionis pollu-

tiones in eum exerceas; sed cum adoleuerit mihi eum affer, quia ego eũ de sacro baptismis fonte suscipiam, & literis erudiam & mihi successorem constituã. Pronuntians tibi quod superueniente anno frugũ abundantia in hac regione exuberabit, & nequaquã fame ex hoc quisquam peribit. Accipiens autẽ mulier illa aurum de manu S. viri regressa in domo sua gaudens tam de pretio quàm etiã de superuenientis anni abundantia, emit escas, & famis inediam temperauit, filiúmq; cum omni studio secundùm monita viri Dei enutriuit. At vbi eum ad ætatem puerilẽ perduxit, conspectui sancti viri obtulit, qui secundũ Saluatoris Dei nostri præceptum sacris fontibus eũ proprijs manibus initiauit. Ipse enim de sacro-sancto baptismate suscepit & filium spiritualẽ adeptus est Aurummundum vocauit ea videlicet ex causa quasi auro emptum quia aurum matri dederat vnde ipsum filium enutriret peculiarẽ quemadmodum sibi vernaculum instruxit, litteris erudiuit, qui diuina tribuente clementia perfectè scripturarũ scientiam adeptus est, & secundùm viri Dei prophetiã Sacerdotalem adeptus est honorem multo tẽpore cum ipso inculpabiliter spiritali patre vixit, & ei in omnibus obtemperauit. Post cuius vero obitũ successor illius extitit magnæ virtutis homo & sanctitatis, vt pote qui à tali ac tanto viro instructus fuerat quẽ omni intentione & doctrinis & exẽplis sequebatur. Plura isto narrante innotuerunt S. viri miracula, quia multo tempore post eius obitũ vixit, & gregem sibi commissum inreprehensibilẽ custodiuit. Et quãuis omnia sermo noster explicare non valeat, quæ de eis miraculis audiuimus, pauca tamen de multis nos ponere non pigebit. Aderit omnipotentis Dei clementia, vt valeamus explicare quæ fideliter audiuimus, & fidelissimè narrare decreuimus. Nam cũ idem venerabilis vir in agro nuncupante Casto loco, cui nomen idcirco indiderat, eo quod quietum reperisset, & ab omni accessu feminarũ remotũ, vbi claustra exigua pro loci opportunitate construxerat, hortum circũsepserat, in quo apum aluearia posuerat, & oratorium sibi consecrauerat, vbi Domino remotus ab omni sæculari tumultu libera mente preces funderet. Et cum hæc ageret, quidam nocte latro insidians horti sui septa irrumpens conatus est præripere & sibi sufficientia furari de alueariis apum. Sed cum vas vnum è pluribus arriperet, quod videbatur esse excellentius & præ ceteris melle exuberare, statim vtraque manus vasculo adhæsit, nec in alium locum exinde transferre valuit. Ita debilis effectus vt omni membrorũ cõpage dissolutus contractis pedibus per totam noctem humi prostratus iaceret, & dolore maximo neruorũ torqueretur, & sic cum magno doloris eiulatu vigil extitit. Cum autẽ iam aurora surgeret, hortulanus ad sui officii opus studiosus surgens, manu sarculum tenens ingressus est hortum. Cumque vndique more solito eum specularetur, & circum iret, reperit hominem turpiter iacentem, & vas apum manibus strictè tenentẽ, quem ita alloquitur: ad furandum instigante diabolo huc ingressus sum, sed meorum peccatorũ pondere pressus constrictus & infelix hic iaceo. Vnde supplex tuam deprecor sanctitatẽ, vt mei misereri digneris, & apud sanctissimum virum venerab. P. Iunianum intercedere coneris, cuius me meritis sic ligatum credo, cuius precibus absolui confido. Tunc discipulus ille opus quod cœperat imperfectũ relinquens, ad sanctum virum cucurrit: quod actũ fuerat indicauit dicens: O piissime pater de inimico nostro Dominus grande fecit miraculũ, homo qui nocte ad furandum venerat, turpiter ligatus in horto nostro iacet. Arripuerat enim quoddam vas melle plenum, sed nihil exinde constitit, insuper & manus eius ita adhæserunt vasculo, vt nullatenus eas inde subtrahere possit: hæc audiens venerabilis senex increpauit fratrem, cur de hominis lapsu gratularetur, dicens ei: quod non vult Deus mortẽ peccatoris, sed vt cõuertatur, & viuat, & non septies nobis dimittendũ, sed septuagies septies Dominus Saluator noster docuit. Vnde celeriter perge, frater, absolue hominem, & nostris conspectibus quæso te adstare facies. Cumque ille pergeret ad imperium patris, venerabilis Sacerdos se in orationẽ dedit, & suis sacris precibus vinctũ resoluit, ad se introductum taliter alloquitur: Noli, frater, noli in furando amplius laborare. Sed quæ necessaria sunt propriis manibus & sudore vultus tui præpara, vt & tuis vsibus necessaria habeas & pauperibus inde tribuas. Ita correptum & melle satiatum dimisit. Interea venerabilis vir propter vsus Monachorũ & maximè pauperum cœpit enutrire animalia quibus possit humana fragilitas sublimari. Nam & pullorum nutrimenta plurima congregauit, quorum carnibus infirmorum inopiam sustentaret, & oua sumptibus egentium deseruirẽt. Caprarum etiam & ouium greges habuit, vt de velleribus earum vestimenta conficerentur, & lac & caseum in cibo seruorum Dei proficeret. Habuit etiam armenta ad exercitium laboris & agriculturæ, vt his omnibus admi-

niculis fulti Deo liberius deseruirent. Per id tempus cum in supradicto iam loco feliciter venerabilis pater vitam in sanctitate & summa religione peragerent, quidam latro quem magnus esus carnium delectauerat, cœpit desiderio carnis flagrare. Quod ille suæ vesaniæ famem nequaquam haberet vnde expleret, cœpit cogitare qualiter suæ voracitatis rabiem & ventris ingluuiem exsaturare possit. Tunc compellente antiqui hostis nequitia latenter noctis silentio domum qua armenta prædicti patris continebantur clausam irrupit, & vaccam ex omnibus quam elegerat pinguissimam foras emisit. Cuius caudam strictis manibus tenens ad suæ habitationis locum ducere conabatur. Sed cum paululum processisset, vacca lasciuiens cœpit exilire. Quam ille videns se eam nequaquam tenere posse, voluit dimittere: sed vtraque manus ita adhæserant caudæ, vt nequaquam diuelli possent, vnde accidit vt nutantibus genibus proruerет, & vacca eum post tergum more carpenti traheret, circumiens per totum tempus noctis, solita pascua & per veprium & saltus nemora gradiens non minima vulnerum misero homini inflixit detrimenta. At vbi aurora irrumpescente & crepusculo iam diei albescente ante ostium domus vnde egressa fuerat vacca stetit, & latro caudam tenens post tergum iacuit; Armentarius vero more solito irrumpente die clauem manu gestans ad domum armenti venit, fores confractas reperit, furata omnia armenta putauit. Sed cum diligentiùs intueretur, reperit vnam esse ablatam ex omnibus, cúmque concito gressu foras pergeret, vaccam stantem vidit, & post tegum eius hominem sedere conspexit, sed quid illic ageret penitus ignorans, arbitrabatur tamen quod vaccæ potius custos & rector esset quàm ablator. Vnde eum his vocibus compellat. Quæso te homo, tempus est vt armenta in pascua properent, dimitte pecudem nostram, vt cum ceteris ad pastum redeat: pro custodia eius dabitur merces operi tuo. Cui ille lachrymabiliter respondens ait, nequaquam domine mi reuerentissime pastor, non est ita: nam instigante diabolo ad furandum huc veni, cum me esus carnium delectaret & cum præripere voluissem prædam, captus teneor & infeliciter vulneratus. Quæso miserere lapso, miserere precanti, misere vulnerato, & citò reuerentissimo patri nuntia quid actum est, quia nisi me eius oratio absoluat, cuius sanctitas religauit, absolui non potero. Quod audiens pastor ille alacri & quasi subridens vultu intrat oratorium, quo senex sanctissimus omnipotenti Deo precem fundebat solitò. Surgens igitur ab oratione purgata mentis acie mundum Sancto Spiritu in pectoris sui antro præparauerat hospitium. Tantā etenim in cordis ara Domino mactabat hostiam, vt mox aduenlente Spiritu S. propheticam promereretur gratiam, & quid nocte illa actum fuisset, nullo mortalium narrante, cuncta ad liquidum nosset. Vnde statim introeunte armentario his verbis alloquitur. Noli frater, noli gaudere de alterius lapsu, memor illius B. Apostoli: qui se putat stare videat ne cadat. Cur gaudens narrare mihi desideras quod ego priusquā me videres, non solum & quod actum sit, & quid miser ille tibi mihi narrandū in ore posuerit noui. Pauper enim ille fame compulsus hoc peregit non habens vnde suæ inediæ temperaret esuriem. Vnde conuenit nobis pro illo deuotissimè Dominum deprecari, quatenus & veniam delictorum suorum promereatur, & à vinculo quo strictus tenetur, miserante diuina clementia absoluatur. Quod cum vterque prostrati ante Dominum iacerent, his verbis sanctissimus vir Dominum deprecabatur. Quæso omnipotens Deus, miserere lapso, solue manus quas ligasti sanctissime pater; dimitte quod inuasit, adipiscatur veniam in his quibus deliquit, mox oratione peracta absolutus est & pecudem ire permisit. Ipse verò introductus est in cellulam ante conspectum viri Dei, cui ipse sanctissimus dulcia prompsit eloquia, & his verbis affatur: Noli frater, noli iam amplius in furando operam dare: reconde in tui ventris memoriam huius sceleris contumeliam, & caue ne obliuiscaris noctis huius amaritudinem, coerce temetipsum & ante mentis oculos tantæ confusionis scelus statue, si forte misereatur tui dominus, & dimittat tibi, quod in eum nequiter deliquisti, vt purgatum & de palea triticum factum in horrea sua te piissimus recondere dignetur. Noli amplius furari, ne fortè deterius tibi aliquid contingat, sed propriis manibus potius labora vt habeas, & tibi sufficientia & pauperibus inde tribuas eleemosynam. His, & aliis quamplurimis exhortationibus eum alloquens iussit cibum ponere, carnibus satiare, satiatúmque ad propria vale faciens eum proficisci permisit. Quadam die cum venerabilis senex claustrum huc illuc ob releuandum fastidium deambularet, vt auidior iterum ad orationem rediret, accidit eo præsente, vt vulpes fraudulentū animal & nunquam rectis vestigijs incedēs, semper tortuosum, & mille mæandris flexuosum per quoddam foramen ingrederetur claustrum Monasterij, vbi cum pullorum turba cibum quæreret, & beatissimus pater ardentissimè diuino vt credo nutu specularetur,

bestia gallinam inuadit, & tecauo gutture caput prædæ recondens, non per foramen quo ingressa erat, sed supermurũ exiliens saltum petijt. Quod vir Dei cernens alacri mente ad solita arma orationis recurrit, gratias Redemptori Deo vt solitus erat primũ referthis verbis: Tibi S. Pater omnipotens Deus quas valeo gratias refero. Tu enim creasti cœlũ & terrã, mare & aridã & multiplicibus eam pecudibus replesti, & ad vsus hominũ quædã tribuisti, quædã vero pro peccatis infesta esse voluisti. Vnde tuã deprecor clementiã, vt prędã quã perniciosa ruis famulis bestia surripuit inlæsam tribuere digneris. Illius etenim de fructibus mihi aliquoties pulmentaria præbebantur. Tu es enim solus altissimus rector, gubernator, defensor & protector. Nec enim difficile tibi est aliquod in perficiendo, sed nostra impediunt delicta, quoties non accipimus quod petimus impetrando. Hæc dũ idẽ venerabilis vir Dño verba in oratione funderet, necdũ enim à pauimento surrexerat, fraudulentũ illud animal cum præda iterum murũ penetrans claustrũ ingreditur. Nuntiatũq; est seni adesse vulpem gallinã in ore inlæsam gestantẽ. Quod cum venerabilis Sacerdos egrederetur oratorio ante pedes eius statim inlæsã deposuit prædam, & quid de ea iuberet bestia expectabat. Cúmque eã famuli domus interficere conarentur, repulit eos dicens: Nolite fratres, nolite interficere eam. Non enim ingenio aut viribus vestris capta est, sed Dei cogente potentia huc reuersa est. Vnde conuenit vt inlæsã eam abire patiamini. His dictis cõpescuit famulorũ manus, ne interficeretur. Tunc manu signo dato bestiã inlæsã abire permisit; at illa transcendens claustrũ, saltus deserta petit, ita suæ iniquitatis conscia & fraudulentiæ, vt vlterius nequaquã infesta fieret loci illius aut prædã aliquã non solum ex alitibus, verum etiã nec de fructibus attentaret. Tunc B. IVNIANVS ait. Hoc dilectis. Fratres ne putetis pro alicuius nostrorum merito actum miraculum, sed pro sui nominis pietate timeamus eum iugiter, patiterq; amemus, & illi indesinenter gratias referamus. Nam & ante hæc quæ præmissa sunt miracula, quædam mira gessit quæ huic operi inserenda non abre visum est. Prædium quoddam nuncupante Waciaco, cùm ille sanctus religionis cultu cellulam ædificare conaretur, homines loci illius insurrexerunt aduersus eum, ita vt lapidibus eum obruere tentarent. Quos ille fugiens recessit, sed illi nequaquã desistentes longius eum persequebantur. Tunc ille signum posuit lapidẽ & prostratus est vt ne quis illud transgrederetur. Qui obedierunt voci eius, sacri & incolumes remãserunt; qui autẽ prætergressi sunt, non solũ in illis vltio diuina facta est, verum etiã in omni posteritate illorum, qui aut lippientibus oculis, aut gutturis inflatione vsque in præsens informes nascuntur. Cum quodam tempore homines de fisco Regis nuncupante Gauarciaco vallum facere conarentur, vt ex omni parte Regis prędiũ determinaretur, ventum est ad id quod beatus ille per Regis largitionẽ prædium possidebat: cumque per legatum suũ iuberet illi vt desisterent, & nequaquam quod illi pertinebat intro clauderent: cuius verba derisui deputantes omnes statim muti effecti & immobiles permanserunt, vsque dum ille beatus pro illis orationẽ fudit, & sic ab stultitia sua cessauerunt. Cum sanctus ille filiolam quam propter opacitatẽ vt secretius ingredi posset, manu propria, vt aiunt, seminasset iam incrementa custodi delegauit. Cum quodam die pergeret ad locum qui dicitur Costellegium, reperit eundem custodem siluę in quadam fago ramorum densitatem incidentem, qui statim obriguit, nec inde descendere voluit vsque dum ille sanctus pariter cum Monachis sibi commissis Domino preces funderet, & sic sanitate recepta vlterius minimè fraudem exinde facere ausus est. Decurso igitur temporis huius spatio & ærumnosæ vitæ calamitatibus forti animi vigore superatis, cœpit Beatissimus IVNIANVS sui obitus diem fratribus prædicare, & sibi non longiùs imminere prædixit. Cúmque infatigabiliter se in præceptis Dei exerceret, nec senectuti cederet victor animus in labore, tantò artius animum suspendit ad cœlum, quanto sibi eminere præuidit citius propinquare obitus diem. Cúmque paululum spiritum ab oratione reuocaret, respiciẽs vndique Monachorum & fratrum turbam consistere, qui ad eius si possent conuenerant releuandum languorem, siue prece, seu suaui exhortatione, verbis supplicibus consolarentur, inspiciens quosdam videntes febrium magnitudinem lacrymantes talibus eos verbis alloquitur dicens. Nolite Fratres, nolite super languoris mei valetudine flere, scio cui credidi & bene certus sum non vitam modo finire, sed incipere, non mortem perpeti sed finire. Quid enim est aliud huius vitæ præsentis excursus, nisi mors quæ in prima generis humani radice in dita est? Quid enim aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantiæ ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non possit nisi morte, & quot pestes vt verius dicamus tot mortes. Quid amator ipse tot rerum noxiarum, & ex hoc mordaces curæ, perturbationes, maiores formidines, insana gaudia, discordię, lites bella

bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitiæ, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidentia, homicidia, parricidia, crudelitas, sæuitia, nequitia, impudentia, petulantia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturā vtriusq; sexus tot stupra atq; immunditię, quas turpe est etiam dicere: sacrilegia, hæreses, blasphemię, periuria, oppressiones innocentiū, cōtumeliæ, circūuentiones, præuaricationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violētia, latrocinia, & quicquid talium malorum in mentem non venit, tam de vita ista hominum non recedit.

Ista deflenda sunt, fratres charissimi, ista fugienda, ista cum omni gaudio finienda, & ad illam perpetuam vitam festinandum, & cum gaudio exhinc egrediendum, & illuc properandum, vbi nihil tale manentibus accidit. Sed videamus quibus Dominus talem promisit vitam: ait enim ipsa Veritas, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Posuit in principio beatitudinis, humiles corde; ac per hoc exclusit superbos, & tumidos, vbi dicit pauperes spiritu regnaturos. Deinde, beati mites, beati qui lugent, beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, beati misericordes, beati pacifici, beati mundo corde. Ecce quales inuitantur ad æternam requiem, qui tali desudauerunt temporaliter in labore. Nam qui hîc cum mundo gaudent, illic sine fine lugebūt. Verè hoc est indeficienter regnare, coronā beatitudinis talibus ornatam virtutibus, veluti floribus, possidere, Deū cōfusione mereri, conspicere, quo præsente mereatur anima cernere quod amauit. Quòd si in hoc sæculo ad præsens humana fragilitas dicit se regnare quadam sibi prosperitate: si blandiatur fugitiua & falsa felicitas, quanto magis illud regnum quærendum est, vbi semper liliorum rosarúmq; blandior lux arridet? vbi pictura flores odoriferi non marcescunt? vbi loci fœcunditas neque nube premitur, neque sole siccatur; vbi non finitur cum possessore possessio, vbi quicquid desiderat animus, dat aspectus; vbi iustas gēmas calcauit in plateis, quas modò Reges nequaquam tales gestant in coronis; vbi mortalitas translata in immortalitatem, cum Angelis sorte simili gloriatur; vbi hominibus & Deo cum Thronis & Dominationibus, & vniuerso Angelorum cœtu fit vna possessio. Ibi, dilectissimi Fratres, ibi totum mentis oculum dirigite; ibi desiderium vestrum figite, totis viribus illuc tendite, vbi tantæ felicitatis gratia possidetur. His & aliis quamplurimis spiritalibus alloquiis per totam penè noctem cōmissum sibi gregē escam potúmq; ministrans peruigilem reddidit. Inter cætera allocutionū præcepta dicens eis: Fratres, ante mutuam in vobismetipsis habete charitatem. Charitas est Deus, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Nolite locū dare diabolo: ille etenim dat locum antiqui hostis, qui se in fraternitatis dilectione seiungit. Sit vobis cor vnū, & anima vna in Domino, sicut in primordio Ecclesiæ de fidelibus dicitur, quòd erat illis cor vnum, & anima vna. De successoris mei prælatione cauete ne aliqua variatio fiat; sed vnanimes vnum vobis constituite. Quòd si verū & optimū vobis Abbatem constituere desideratis, compresbyterū & spiritalem filium meū AVREMVNDVM vobis constituendum decērnite. Ipse etenim & vitæ exemplo, & morū probitate, & doctrinæ eloquio ducatum credo ad æternam vitam capessendam præbebit. Cúmq; iam aurora signū daret, & tempus immineret quòd illa anima corpore dissoluta ad cælum migraret, valefaciens omnibus, & pacis osculū tribuens reddito mortis debito, de antiqui hostis insidiis triumphare victor ab Angelicis choris suscepta, cælum conscendit. Tantus etenim mox cælitùs illic fermè per trium horarū spatium odor flagrauit, sicut narrare prædicto Auremundo, qui aderant, cognouimus, vt omnium aromatū fragrantiam superaret. Sed & vultus illius mox tantā claritate enituit, vt non eum exanimem crederes, sed dormientē potiùs æstimares. Dederat enim mandatū, vt statim cùm à sæculo migrasset, nuntiaretur beatiss. RADEGVNDI, vt pro eo precem Domino funderet. Quod & illa similiter fecerat. Accidit vt eodē die, eadem horā vterque migraret de sæculo; & quos hic vnius charitatis vinculum constrinxerat, illic eos pariter Paradisi gloria simul acciperet. Denique Legati ex vtraque parte proficiscuntur, qui sibi obuiam occurrentes, sciscitatur alter ab altero quamobrem celeriter pergeret. Indicauerunt sibi vnusquisque quā de causa itineris laborem assumpsisset, & inuentū est in vnius horę puncto vtrosq; migrasse ad cælum. & more funeris, exequiæ præparantur. Vndique populi conueniunt, cateruæ Monachorum adsunt, & dignis obsequiis sanctissimū virū prosequuntur. More solito membra feretro componunt, cum laudibus & digno officio funeris, ad locum quo sepeliendus erat, proficiscuntur. Non modica turba tam populorum quàm etiam Mona-

chorum, & præcedente & subsequente cum cereis & luminaribus iter arripitur. Et cùm iam aliqua pars itineris conficeretur, subitò qui humeris illud sanctum corpus gestabant, immobiles permanserunt, & paululùm resumptis viribus conabantur illud admouere, & proficisci: sed ita feretrum in quo gestabatur, immobile permāsit, vt nequaquam exinde qualibet in parte moueri posset. Mirantes quod acciderat signum, non minimus omnes horror inuaserat: sed precibus Deo fusis, vt datis indiciis patefaceret quo ipsum beatissimum corpus terris humari placeret. Decretum etenim fuerat vt COLONIACO conderetur, sed nequaquam illuc deferri potuit. Visum est omnibus vt in loco nuncupante MARIACO eum conderent. Quo consilio accepto, statim perfacilè eum exportantes, illic adtulerunt. Vnde omnibus patefactum est illic eum Dominum voluisse recondi, & sibi aptum fuisse, vbi cum magno funeris apparatu venientes, venerabiliter sepultus est. Quo in loco miraculorum ex illo vsque nunc congeries coruscat. Illic enim & dæmones ab obsessis corporibus fugantur, cæci illuminantur, claudi proprium recipiunt gressum, debiles incolumitatem adsequuntur, digna petentibus vota tribuuntur, omnis incommoditas refugit, salus optata refunditur omnibus, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat in sæcula sæculorum.

AMEN.

Igitur cùm per innumera annorum curricula crebrescentibus malis, & bellorum maximè immanitate totius Aquitaniæ prouincia redigeretur in solitudinem, videlicet propter insolentiam tyrannorum inter se decertantium principatus culmen ambientium, & Francorum Regum iugo colla submittere nolentium. Tanta clade & incendiorum flagrantia consumpta esset, vt his concertationibus non solùm Respublica deperiret, verùm etiam Monachorum ordo penitùs adnullaretur. Vnde accidit vt Cœnobium illud quo sanctum corpus magno relgionis cultu venerabatur, deserti solitudo fieret, & omnis exinde Monastici Ordinis cultus aboleretur. Sed post diuturni temporis excursum, diuinâ miserante clementiâ, tyrannorum superbia debellata est, & sub piissimo Imperatore CAROLO pax reddita est, & vnitas Ecclesiæ restituta, & loca incendiis conflagrata, & clade bellorum consumpta, iterùm restaurata, & ad sui decoris statum ornatúsque perducta. Verumtamen locus ille nequaquam posteà ad pristinum Monastici Ordinis vigorem peruenit, eâ videlicet de causa, qualiter inuentus est locus vtilior Monachis ad incolendum, nomine NOBILIACVS, constructus in agro Ecclesiæ beatissimi Pontificis Hilarij Confessoris Christi. Ad quam Basilicam etiam illud Cœnobium ibidem venerabilis IVNIANVS corpore requieuit cum omnibus ad se pertinentibus adspicit, distans iam dictus locus Nobilacus ab vrbe PICTAVI fermè millibus quinque: quo in loco Monachorum religiosissima congregatio sub beatissimi Benedicti Regula cōstituta deuotissimè cœpit Deo militare: in qua clarissimi viri, & Monastici Ordinis adprimè eruditi claruerunt, in tantùm vt etiam plurimis locis de iam supradicta congregatione Abbates constituerentur, & huius Præpositi Ordinis, sicuti ibidem inreprehensibiliter custoditur ad exemplum eorum per amplissimam totius Imperij Francorum dominationem docerent. Intereà post obitum gloriosissimi Cæsaris, qui Imperium Francorum amplissimè sublimauit, & feliciter per annos circiter quadraginta octo rexit, atque ab omni barbararum nationum incursu fortiter protexit: Eius nobilissima proles, excellentissimus Imperator HLVDOVICVS sceptra Imperij regenda suscepit. Eo videlicet feliciter imperante, & filio eius gloriosissimo PIPINO Aquitaniæ regnante, beatissimo Antistite SIGEBRANDO, Pictauis sacerdotio fungente, & venerabili viro FVLCONE, Abbate Basilicæ sanctissimi Pontificis Hilarij Congregationem regente. Idem tempore GODOLENVS, sub Monastici Ordinis proposito, præerat Abbas in iam dicto NOBILIACO Monasterio. Visum est illi vt corpus illud sanctissimi IVNIANI de loco quo situm erat, transferret ad locum vbi cœtus Monachorum Deo militabat. Idcircò quia vbi conditum priùs fuerat, non digno videbatur honore coli, nec officij dignitate, nec lampadum inlustratione perornari. Denique anno septimo decimo Imperij iam supradicti Cæsaris, fauentibus, & consultum ferentibus Pontifice SIGEBRANDO, & FVLCONE Archicapellano translatum est corpus sanctissimi viri à GODOLENO Abbate & Monachis iam supradicti loci, summo cum honore & veneratione dignissima, Religionis cultu per omnia exornata, concurrentibus vndique Sacerdotibus, & populorum

cateruis, & venerabilibus Episcopis obuiam venientibus, relatum est corpus eius in Basilicam B. Hilarij, quam idem venerabilis Abbas mirâ operis pulchritudine construxit. Situm est ad Orientis partem iuxta Altaris crepidinem: cuius diei sollemnitas duplici præfulget priuilegio, scilicet, quia eodem die & corpus sanctissimum cum magno apparatu & triumpho, sicut præmissum est, illic reconditum est, & domus ipsa dedicata, & cælestis Regis habitaculo consecrata; vbi diuinâ præstante clementiâ, miraculorum frequenter insignia coruscant, vbi & digna petentibus præstantur beneficia, tribuuntur postulata, & peccatorum remissio conceditur exoptata, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, cui est regnum & imperium, gloria & virtus cum Patre in vnitate Spiritus Sancti per infinita sæcula sæculorũ. Amen.

VITA SANCTI IVSTINI CONFESSORIS,

Cuius corpus in partibus Vasconiæ, in vico qui vocatur Pertiniacus; cuius transitus celebratur pridie Nonas Maij.

Descripsimus ex apographo Sanctoralis Bernardi Guidonis Episcopi Lodouensis, communicato ab Illustrissimo & Reuerendissimo D. Francisco Bosqueto, Episcopo Monspeliensi.

CVM esset Iustinus annorum septem, Dei laudibus vacans & diebus ac noctibus orationibus, ieiuniis, vigiliis, atque eleemosynis largus benignè insistens, & nihil amori Dei præponens, totámque in Domino iactans spem suam, faciebat Prophetarum, vel Apostolorum iussa, & Euangelistarum vaticinia implens, sequebatur Dominum IESVM CHRISTVM, artum (atrum) panem, & aquam leuem in vsu habebat & respuebat delitias parentum suorum. Ipsi autem simulatorem eum destinabant. Cùm verò peruenisset ad octauum annum, temporibus Trajani Imperatoris erat districta iussio vt omnes ad Dianæ conuenirent cultum, thura offerentes. Ille autem Spiritu Sancto repletus, dixit: Non est iustum dæmones adorare, vel illis sacrificare; & Deum, qui fecit hominem, & omnia quæ in cælis sunt, vel in terris, derelinquere; eósque qui de cælo projecti sunt, adorare, ac verum Dei filium negligere, qui per Virginẽ venit redimere quod perierat. Pater verò & mater dixerunt ei: Vnde tam vana & superflua, ac falsa procedunt ista verba? Nunquã à genere nostro audita, vel dicta sunt: quia nos & parẽtes nostri in talibus vixerũt delitiis, quòd nulla fames, nulla sitis, nulla paupertas in nobis, vel in familia nostra nunquã inuenta est; & eos, vel eas, quos Principes, & omne genus nostrũ colunt, tu dicis eos vanos, & immundos, & nihil proficis: ipsi enim nobis omnia præstant. Recede ergo à stultitia ista quam facis, ne accusatus apud Principes, incidas in manus eorum, & pereas ante tẽpus, & non floreas. Sanctus verò Iustinus subridens dixit patri & matri suæ: Dictum est vtique in Psalmo: Vt de ore infantium & lactentium proferatur laus Dei, & destruatur fallacia dæmonum; ipse námque Deus destruit inimicum & defensorem. Defensores estis illorum qui non loquuntur, vos verò solliciti estis pro illis. Illi pro vobis sollicitè agunt, vt vos in infernum inferiorem secum mergant, vbi est fletus, pœnarum gehenna crudelis, nulla misericordia, nulla requies; vbi nullus finalis gemitus, nulla pœnitentia vtilis, nulla venia datur. Si verò vultis, dicam vobis quæ sint viæ Dei, & CHRISTI IESV Filij eius: Viæ eius lux clara, lux magna, lux sine nebula, sine caligine. Ipse verò est fructus iustitiæ, fructus vbertatis, panis vitæ, panis indeficiens sine fine; potus dulcis, potus suauis, potus salutaris, in quo est etiam vita perpetua, vestimenta pretiosa, aurum pulchrum, & argentum splendidum; domicilia sine ruina, lætitia inæstimabilis; & quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor ascendit hominis quæ prǽparauit Deus diligentibus; & eos qui fideliter perseuerant in eius agone, mittet in mansionem cælestem cum sanctis Angelis suis, & regnabunt cum eo in sæcula sæculorum, & regni eius non erit finis, vbi nulla mors, nulla tristitia; vbi clara lux à summo sole, quia sol iustitiæ illuminat eos semper. Hæ sunt viæ iustorum quas suprà dixi: viæ, inquam, sunt frigoris & ardoris, quibus ibunt impij in supplicium sempiternum, vnde nunquam exeunt illi, quos locus pœnarum continet. Hæc omnia nobis dicta sunt: Apprehendite ergo vitam perpetuam, & derelinquite mortem & gehennam sempiternam. Parentes verò eius obstupuerunt lo-

quelam eius, & minimè respondere valentes, vel etiam millia hæreticorum qui pulsabant illum. Vnus tamen ex eis queis loquebatur, dixit: Tu Dux noster, perduc nos ad istam lucem, quam nobis suades; quæ autem cœpisti, perfice. Sanctus verò Iustinus dixit ad eos: Venite ad Antistitem Christianorum, & renascantur simul omnes vndâ baptismatis & veniet in vobis vnda baptismatis. Dixerunt autem parentes eius, & omnis turba: Sequemur te. Venientes itaque ad S. Athanasium Episc. omnes vnâ horâ baptizati fuissent, & credidissent in D. IESVM CHRISTVM Filium eius, & in Spiritum Sanctum; statim descendit super Iustinum Spiritus S. coram parentibus suis. Tunc parentibus suis dixit: Ingredimini in locis iustorum, recedite ab idolis quæ colebatis. Tunc omnis turba illa projecerũt deos suos aureos, ligneos, argẽteos, æreos, & omne metallum ante pedes B. Iustini. Tunc S. Iustinus accipiens omnia simulacra muta & surda, confregit ea, & igne combussit. Tunc omnes illi laudauerunt Deum vnum Regem æternum. Sanctus verò Iustinus confortauit eos in fide Christi, & reuersus est in patriam suam Nicomediam, plagam Orientalem, imperante Trajano Imperatore, cultore idolorum. Impleta sunt hæc omnia, cùm esset annorum duodecim: anno verò quinto decimo, relictis bonorum facultatibus patris & matris, impleuit præceptum Domini Dei sui, qui dixit: Dimitte omnia, & veni, sequere me, & habebis thesaurum in cælis: Reliquit thesaurum terrenum, acquisiuit thesaurum IESV CHRISTI, in quo nulla est indigentia. Tunc sanctus Iustinus benedicens parentes suos, & gregem Christi, quem de faucibus diaboli rapuerat, & Christo acquisierat, præcepit vt vacarent orationibus, vigiliis, ieiuniis, & fidem Christi perfectè tenerent. Salutauit eos in osculo sancto, & abiens viam longinquam, & eam cursu rapidissimo atripiens, viam Christi ambulauit. Cúmque venisset trium dierum itinere, non panem comedit, nec aquam bibit. Quarto verò die iam declinante ad vesperam, veniens ad ianuam Tribuni, nomine Claudij, inuenit seruum eiusdem, & dixit ei: Vade, dic domino tuo, quòd hospitium quæro. Seruus autem ille, nomine Frontonius, dixit: Non ibo. Sanctus Iustinus compellens eum, dixit: Vade. Frontonius dixit: Non eo, domine; timeo enim flagella eius. Sanctus verò dixit ei: Vade, filiole. Tunc ingressus seruus nuntiauit verba domino suo, qui ferociter percussit seruum suum in capite. Tunc sanctus Iustinus egit gratias Domino, & reclinauit in domo Frontonij, in paruo domicilio, loquens ad hospitem suam: Fac nobis panes, quia quartus est mihi dies ex quo ieiunare cœpi. Tunc hospes pietate Dei compuncta dixit: Faciam. Et non erant ei ampliùs nisi quatuor pugilli farinæ hordeaceæ, & vas vini vacuum. Tunc pergens Frontonius in villam ad emendum vinum, vas ferens patuum, dixit: Consperge quam habet vxor totam farinam. Dixitque Sanctus Dei: Non totam, sed tertiam partem. Cui sine dubio hospita consensit, atque gratanter farinam conspersit. Veniens autem vir eius apprehendit lympham, & cœpit lauare calicem. Cui sanctus Iustinus dixit: Vade ad vas vbi vinum solet esse, quod foramina habet quatuor, & de quarto foramine da nobis potum. Qui dixit: Domine mi, iam annus est plenus, quòd non fuit ibi vinum. Sanctus autem Iustinus apprehendens vas, & faciens signum Crucis, dixit: Domine Deus, qui viduæ per Eliam replesti omnia vasa vino, frumento, melle, oleo; reple nunc (obsecro) vas istud, non meo merito, sed tuo iussu. Et ponens vas in os foraminis, repletum est vino, & non defuit eis in diebus vitæ eorum. Sanctus verò Iustinus cum hospitibus suis cœnauit; postea gaudens venit ad lectulum suum, & dixit hospiti suo: Vade ad domum domini tui, & dic ei: Suscipe hospites malos, quia noluisti recipere seruum Christi. Et respondens hospes dixit: Timeo ne mihi deteriùs faciat quàm anteà fecit. Sanctus Iustinus dixit: Ostende illi plagas tuas; & si dixerit tibi, Quis te sanauit? tu illi audacter loquere: Qui Lazarum resuscitauit, ipse me sanauit. Et veniens tunc vxor sua hilaris & gaudens dixit: In quo est voluntas Dei tui, vt per te replera sint omnia vasa nostra, & discurrant sicut flumina? Tunc ait S. Iustinus: Per virrutem pretiosæ sanctæ Crucis dæmones fugantur ab omnibus timentibus Deum, & omnibus bonis semper abundant, qui puro corde, & mundâ mente, & cum omni timore diligunt Deum; & in isto sæculo eos tuetur, & in futuro coronâ immarcessibili coronantur. Vos ergo credite quæ vidistis, & crastinâ die resurrectionis Domini, videbitis aliud miraculum. Veniens autem Frontonius, inuenit eos loquentes quæ acta fuerant, & facto lecto suo hospiti suo dormierunt. Sanctus verò Iustinus in orationibus, nocte illâ, & in laudibus Dei perseuerans, gratias

egit Deo. Manè autem facto veniens dominus serui, & prosternens se ad pedes sancti Iustini dixit: Salua me, Domine, quia nocte istâ tortores venerunt ad me, & terruerunt me dicentes; Quia Sanctum Dei non recepisti, in te habemus mansionem; & perduxerunt me ad locum pœnarum, & vidi eos, qui hospites non recipiunt, in obscuro loco, & teterrimo. Vidi posteà alium locum splendidum, pretiosum, & ornatum, & triclinia aurea & argentea, & laminis aureis fabricata habentem. Vidi etiam seruum meum in triclinio fabricato & ornato, sed tectum non habebat: Cui hâc nocte tu hospes eius imposuisti tectum (lectum fortè meliùs.) Sanctus Iustinus dixit illi: Quid vis faciam tibi? Tribunus, nomine Claudius, dixit illi: Salua me. Sanctus Iustinus dixit: Da hospitibus meis libertatem. Dixit ei Claudius: Do ei si vendiderit domum suam quam vidi. Respondens seruus domino suo: Quod habeo, do tibi. Quid nunquid faciam. Ait S. Iustinus hospiti suo: Da illi, & remunerans in denarios centum, eum dimisit cum vxore sua liberos. Tunc admonuit eum S. Iustinus, vt pretium illud egenis, pauperibus, orphanis, viduis, captiuis, peregrinis, hospitibus largiretur: quia in Dei hospitio Angeli manent, in Deum negantibus dæmones cubant. Et Deum non recipientes, neque eleemosynam facientes, videant quid accidit Claudio Tribuno, cuius domus periit, & anima sua ad inferos data est: Domus verò Frontonij æternâ claritate resplenduit. Cúmque reuerteretur S. Iustinus per viam quam desiderabat, Angeli Dei illi comitatum præstabant, & Dominus illi præerat; & alia miracula multa fecit, quæ longum est scribere propter fastidium legentis. Redeamus ergo ad locum optabilem.

Cùm in partibus Occidentalibus venisset Galliæ, æstus grauis percussit eius caput, & colligens sarmentum vineæ, & virgam lauri gestans manu suâ, & sarmento operiens caput suum, ambulauit diebus decem vsque ad locum desideratum. Venit autem ad eum dæmon in silua quadam, portans coronam in veste Angelica, dicens ei: Accipe coronam, quam tibi direxit Dominus. Sanctus verò Iustinus dixit: Non mihi in absconso dabis coronam, sed coram multis; non in silua ista, vbi sunt latrones, quia es quasi meretrix; & percutiens eam B. Iustinus, virga laurea confracta est in tribus partibus, & corona sarmenti erat in caput Iustini. Fecit autem in eo loco signum Crucis, & vlteriùs in silua illa habitatio dæmonum non fuit. Cúmque vicesimo die venisset vir Dei Iustinus ad flumen quoddam vt transiret, & aquam ebulliens procella super ripas veniret, orauit dicens: Domine IESV CHRISTE, qui per manum tuam fortem, & in manu Moysi famuli tui populum tuum liberasti, præsta mihi seruo tuo, vt illæsus transeam hoc flumen. Tunc facta est vox ad eum dicens: Extende virgam quam in manu tenes, super fluuium. Cúmque extendisset super fluuium virgam, partita est aqua huc atque illuc, & pertransiuit sanctus Iustinus pedibus siccis, cum turba quæ eum sequebatur. Quod videntes increduli, diabolico armati sunt consilio, putantes eum maleficum esse, & magum, & sceleratum, vt canes cœci latrantes, & verum nescientes. Tunc veniens vnus ex illis, Tribunus nomine, philosophando alloquens, sicut aspis surda, verba fallacia dixit ei: Quæ est ars tua malefica, vt fluminis impetus transires illæsus? Cui sanctus Iustinus dixit: O cœce, nescis quia Patriarcha Dauid dixit: Flumen Dei repletum est aquis, & has aquas Dominus continuit, sicut in mari rubro ab Ægyptiis liberauit populum Israël de medio mari. Philosophus dixit: Erras miser & inutilis homo * cognosce virtutē Domini nostri IESV CHRISTI, quia brachium eius forte & magnum est, quod dat salutem confidentibus in eum. Philosophus Tribunus dixit: Spem in Deo pone, quia mentiris quæ dicis, & suades mihi. B. Iustinus dixit: Verbum verum dicam tibi, quod manebit multis temporibus, spero à me baculum fore tenendum clauorum Crucis Christi virtute, & auro, & argento pretioso ornatum, in quo erit virtus Christi ad omnes superbos humiliandos, vt timeant multi manum mittere in me, & in eos qui hunc baculum Christi stigmatum tenuerint, & Christi baptismo abluti fuerint. Tunc omnes ante ipsum curabuntur, & affligentur vsque dum veniant tempora Antichristi, post quem veniet Dominus noster IESVS CHRISTVS in gloria Sanctorum iudicare viuos & mortuos, & regni eius non erit finis. Et statim audiens Philosophus virtutem Domini nostri IESV CHRISTI, obmutuit, & tremebundus meditabatur miracula quæ de baculo tenendo audiebat, & cognouit quia Dominus operatur vbique in Sanctis suis, & sunt opera eius veritas & vita credentibus. Consummatis ergo quibusdam miraculis sancti Iustini, restant adhuc immensa, quæ lon-

gum est pronuntiare. Intereà veniens ad locum tumuli sui, & virgam siccam figens in terra, coronam capitis deposuit. Die quoque vicesimâ viridis facta est, & erit vsq; ad finem sæculi. In capite denique baculi sui, qui auro pretiosior est, reliquiæ venerabiles atque de ligno pretioso sanctæ Crucis, in qua damnauerunt Iudæi Christum Filium Dei. Stat ergo lignum pretiosum in testimonium sancti Dei, & admirationem incredulorum, & ad credulitatem confitentium sanctam Trinitatem. Et ideò certum est, quia omnibus facientibus voluntatem Dei, cuncta procedūt in bonum, & sanctus Iustinus, qui pro amore Dei dimisit mundum, suscepit regnum æternum; dimisit donum patris sui carnalis, & accepit domum Regis æterni, vnde promissum est ei, vt in loco vbi corpus eius quiescit, cœci illuminentur, nulla aura mala, nulla grando, nulla persecutio, nullus impetus hostis, aut famis, aut sitis ibi inquietudinem faciant. Hoc tamen scitote, quia quod ei promisit Dominus, adimplebit. Et si qui in confinibus loci eius, vbi sanctus Iustinus quiescit in tumulo, donec veniat tempus diei nouissimi, venerint Pseudo-Prophetæ, & Pseudo-Apostoli, & Pseudo-Christi, & capere voluerint baculum hunc, euanescat ab oculis eorum, & manus eorum conterantur, & fugiat ab eis virtus, & sint sicut lapides immobiles. Virga Moysi est in monte Sina, & baculus sancti Iustini in loco tumuli sui permanebit vsque in diem resurrectionis omnium sanctorum atque iustorum. Vos tamen scitote habitatores loci illius, quia propè est vt veniat Dominus, & reddat omnibus secundū quod gesserunt, siue bonum, siue malum. Vos autem, qui hæc legeritis, vel audieritis, benefacite omnibus, & obseruate quæ dixit sanctus Dei Iustinus. Quj hoc audit, intelligat; & qui intelligit, insipientes doceat, & per alios fructum laboris sui acquirat. Ostendatur, & legatur hæc beati Iustini vita, pridiè Nonas Maij, ad confortationem omnium fidelium, & ad honorem Patris ingeniti, Filij vnigeniti, ac Spiritus Sancti ex vtroque procedentis, cui est honor, virtus, & majestas, sine defectione perseuerans in sæcula sæculorum. Amen.

VITA SANCTI LEOBINI, CARNOTENSIS Episcopi & Confessoris.

Ex multis Legendariis Carnotenæ, ac vicinarum diœceseon.

BEatissimus Leobinus, Pictauorum vrbis indigena, dignis ortus parentibus fuit, quibus tantæ humilitatis deuotione se subdidit, vt in pueritia primęuæ ætatis positus, per hoc diceretur meritis approbatus. Hic bonæ indolis in adolescentia florens: discendarum amor literarum eius versabatur in pectore, vt Sancti Spiritus gratiâ quasi cælesti nube circumdatus, dum boues seruaret in pascuis, contigit vt Noidgelinsem Monachum sibi obuiam deprecaretur sibi discēdas scribere. Qui cùm non haberet, codicis, aut tabularum supplementum, prout potuit, apices in cingulo scripsit. Quod vtique præsagium diuinæ pietatis mysterio actum vidimus, vt qui multis erat profuturus, ad exemplum castitatis ipse cælibatus zonâ circumdatus, candoris instar flagrantis lilij, circa renes haberet cingulum inscriptū literis veritatis. Posteà verò cùm pater huiusmodi auiditatem discendi in filiis comperisset, literarum lineas in tabulis fieri decreuit, cui tantum exinde processit studium, vt vtrumque pariter ageret, videlicet, vt laborationi insisteret, & lectioni operam daret: sic inter colendi instantiam sedulum diuidebat officium. His quippe diebus figurabatur actibus, vt per agriculturæ opus, & obedientiam strenuus futurus iudicaretur Monachus; & per discendi studium venturus præpararetur Episcopus, & per fidelium corda vomere disciplinæ exarata tellus diuini verbi semina germinaret.

Nec multò pòst aliquatenus scientiæ prærogatiuâ illustratus, in quodam Monasterio piè susceptus, comâ capitis detonsus, efficitur Monachus: cui obedientiæ humilitate cellarium creditum, & temperandarum cursus horarum & vigiliarum diligentia committitur. Quâ occupatione detentus, per diem se lectioni vacare non posse comperiens, declinantibus ad dormiendum Monachis, pernoctabat intentè, vt disceret normam institiæ: qui cùm assiduitatem lectionis Fratribus nouisset one-

rosam, nolens horum murmur verti in tumultum, fenestræ quæ oculis Fratrum patula erat, velum opposuit, vt lumen eis redderet subobscurum, & ipse lectionis caperet incrementum.

Quidam autem Diaconus illustris, nomine Nileffus (fortè Carilephus est) cognoscens eum velle adire B. Auitum, qui tunc temporis morabatur Eremita in Pertico, dulci affatu alloquitur ipsum, dicens: Agnosco, Frater, de minimis ad maiora te velle conscendere: sed quæ tibi in incœpto scientiæ institutionis proposito proficiant, tribus verbis te instruere curabo, id est; Nulli Episcoporum te obsequiis obliges, quia inter bonos bonus multos inuenies detractores. Aliud moneo, ne quorumcumque hominũ Basilicam regere, aut petitor ambias, aut expetitus acquiescas, ne inter diuersos mores aut rigorem Monachi perdas, aut si blandimentis non consentias, detrahentes tamen vix sufferas. Tertium præmoneo, ne paruæ re socies cellulæ; quia dum singuli præponere sibi cupiunt, nulli obedientia ministratur.

Post octo itaque annos in illa cella monasticè conuersatus, beatissimi Auiti præsentia se obtulit expetendum: qui cum ab eo responsum accepisset, vt per eruditionem, quam in Congregatione Monachorum perceperat erat, ad ipsum reuerteretur. Inde recedens cum quodam Diacono, qui in Monasterio aliquandiù conuersatus fuerat, Ligeris litrora cœpit peragrare, perueniénsque ad quandam cellam, vt in ea habitaret, sibi oblatam, memor monitorum supradictorum, se in eo loco alligare noluit: sed volens Lirinum peruenire, inuenit quendam Fratrem Lirinensem dicentem se non posse illius temperiei incommoditatem vix ferre; quo dicto, ab itinere quod cœperat, reuocatur. Deinde Gaualensem expetens vrbem, cùm à beatissimo Hilario eiusdem vrbis Antistite sacerdotaliter fuisset susceptus, & aliquantisper cum eo commoratus, cœpit conqueri Frater non aptum sibi locum ad habitandum. Vnde cùm inter se iidem Fratres altercantes B. Hilarius animaduertisset, cœpit hortari illum vagum Fratrem, ne à comitatu B. Leobini discederet, ne fortè obedientiæ gratiam recedendo perderet, quam hactenus illum sequendo adeptus fuisset.

Inde verò recedentes, audientésque B. Lupi famam longè latéque crebrescere, ad eum se humiliter contulerunt, cúmque modi eo tempore cum eo morati fuissent, hortatur prædictus Frater, vtpote instabilis & vagus inde Leobinum discedere. Nolens itaque vir sanctus huiusmodi persuasionibus acquiescere, fortitérque resistens, & tam vagum fratrem in suo comitatu habere contemnens, continuato quinquennio in eodem commoratus est Cœnobio.

Intereà dum Francorum dura ferocitas contra Burgundiones bella concitaret, & eiusdem cellæ Monachi eorum metu huc illúcque diffugerent, prædictus sanctus cum altero sene illic remansit intrepidus. Interpellatus ergo ille alter senex à Barbaris, vt res Monasterij totius panderet, respondit B. Leobinum omnes easdem res scire, se autem ab earum cognitione alienum esse. Hâc ergo excusatione illo sene ab inquisitione liberato, cœperunt prædicti barbari hominem Dei molliter alloqui, vt si quid ex iisdem rebus nosset, præsentialiter panderet. Qui cùm per eum suis blandimentis nihil possent, ex his quærebant inuestigare multimoda pœnarum genera excogitantes apponere tentant: Nam frontem eius chordis fortiter circumdantes, & pedes fustibus adstringentes, & sæpè eum in gurgitem submergentes, sicut nec blanditiis, ita nec tormentis ab eo aliquid extorquere potuerunt. Sanctus verò Leobinus inter vtrumque constanter perdurans, maluit ferre supplicia iniquorum, quàm reuelare secreta Monachorum. His nempè suppliciis miserabiliter afflictus, licet semiuiuus, diuinâ tamen suffragante ope, ereptus cum duobus Fratribus, Eufronio & Rustico, adire iterùm sanctum Auitum in vasta Pertici solitudine commorantem. Quos ille fraternâ charitate recipiens, & illos duos Fratres prædictos ad congrua sibi officia disponens, vbi cognouit beati viri mentem cælesti bonitate vberiùs enitescere, eum Cellarij præfecit officio.

In cuius ministerij dispensatione ita se reddidit prouidum, vt nec superpetenti daret aliquid superfluum, nec indigenti congruum subtraheret alimentum. Adeò námque B. Auitus eius obsequium sibi conspexerat gratum, vt suæ fragilitatis corpus ieiunio maceratum, & senio attenuatum, nullo tandem alimento reficeret, nisi quòd B. Leobinus suâ industriâ præparasset. Factum est autem vt cùm dominus beati Auiti solitarium laborem cælesti mercede remunerans, terrenis exemptum impe-

dimentis, in collegio Sanctorum suorum connumeratum haberet, B. Leobinus cum prædictis duobus Fratribus in loco qui vocatur Carbonatiæ, decreuit consistere, & cùm aliquandiù in tribus cellulis à se conditis diutnum expleret officium, discedentibus diebus labore manuum suarum per quinquennium aquæ tantùm poculo, & sobrio ibidem pastus est cibo. Cùm autem æstiuo tempore prouentus fructuum instaret, & maturæ segetes tritæ horreis recondi deberent, subitò acris oborta tempestas ita filuarum frangebat cacumina, & messes sternebat, vt in stragem penitùs viderentur redigi. Commotus ergo vir Dei tantę incommoditatis periculo contra huiusmodi nimbi tempestatem cælestibus armis, orationibus videlicet se inarmans, oleum sacræ benedictionis opponens, non solùm fulgura & tonitrua tempestatem comitantia fecit conquiescere, &, in pristinam tranquillitatem aëris quassationem redire, sed insuper quidquid cellæ in stipendiis debebatur sub integritate conferri.

Illius miraculi spectaculum à beato viro patratum, ad laudem Dei est memoriâ retinendum. Dum beatus Ætherius Episcopus beatum Leobinum Brajaco, vt sibi occurreret, conuocaret, contigit vt vicina illius cellæ quidquid obuium edax inuenerat exurendum, nihil pareeret relinquendum. Sed cùm Monachi tanti vaporem incendij nequaquam injectis aquis possent retinere, sed, vt videbatur, potiùs ignem viderentur accendere, vir Dei Leobinus orationibus suis & lacrymis valentioribus aquis flammarum globos, nomine Christi inuocato, penitùs consopiri fecit. Nec minùs & illius miraculi insigne præconium est memoriæ commendandum. Cùm per idem tempus præfatus Ætherius Episcopus beati viri Leobini prospiciens sanctitatem, ad Diaconatus proueheret officium, & Fratribus Brajacensis Monasterij præponeret, dignum duxit vt Præfecturæ officium commodiùs ageret, si ad Presbyterij onus eum ordinabiliter sublimaret. Postmodùm eùm flamma rabidi ignis siluas & campos exurens, ad Monasterium segetes exurendo venisset, & Monachi eius metu à mensa surrexissent, vir sanctus in oratione ante incendium prostratus, apud Deum cæli impetrare meruit, vt omnis illius ignis rabies oppressa consopiretur, & pristina temperies aëris reddita blandiretur.

Inseratur & huic operi illud cæleste miraculum, quod Dominus patrare dignatus est per beatum Leobinum. Quodam tempore duo energumeni, in quibus tanta vis dæmonum præualuerat, vt sæpè vincula & carbones comminuerent, occurrentes beatissimo viro, sospitatis remedium largiri sibi humiliter proposuerunt. Sanctus itaque vir à Fratribus cohortatus impendere gratiam medelæ dæmoniaco furore agitatis, pietate commotus, opposito Crucis signaculo, & dæmones ab iis expulit, & pristinæ sanitatis incolumitati efficaciter restituit. Nec multo pòst tempore, dum longè à cella absens esset, & ad Monasterium vbi paucæ puellæ morabantur, compendioso itinere declinaret, benignè exceptus est ab illis. Denique post humilitatis officium, quod ei libentissimè adhibuerunt, noctis intempestæ silentio vna de puellarum collegio incentiuè impulsa, petulantiæ æstu nefario pedibus Sancti iacentis sub lecti operimento dentibus dolosum intulit morsum, qui sentiens se huiusmodi morsu attrectatum, eum percussione pectoris, & ingenti gemitu illam pedibus suis repulit, mortiferum veluti venenum, & seruarâ omni corporis integritate, laqueos mulieris sine damno euasit, pudicitiæ strophio præcinctus. Ab hac itaq; tentatione Deo se protegente ereptus, contigit vt ipse qui aliorum infirmitatibus extiterat Medicus, cancri vulnere percuteretur in naribus, qui dum Monachorum precibus rogaretur, vt sibi humano quolibet studio mederetur, ipse æterno fidens in Medico, qui solo verbo curat omnia, ceram benedictam per annos ferè duodecim eiusdem morbi tabe imposuit, vt virtus per diuinam gratiam augmentum caperet in infirmitate. Vnde semper in Dei seruitio permanens, & in omnibus Deo gratias reddens, sine aliquo humano suffragante auxilio posteà narium meruit recipere sanitatem.

Proferatur in medium & illud stupendum gestæ rei miraculum, quod omnibus prodesse poterit ad fidei incrementum. Quidam ex Monachis, Antiteto nomine, sed præclarus virtute, dum esset quadam nocte sollicitus peruigil, vox ei dicta est, quod tactum iam sonuisset signum. Hac itaque voce commonitus, surgit continuò, & ingressus Basilicam splendore diffusi luminis radiantem, in qua perspicuâ claritate prospicit duos egregios formâ viros, sanctum videlicet Leobinum, & alterum nomine sibi incognitum; ex quorum visu, nimio terrore perterritus, fugam iniuit, seque

séque in sua cella abscondit: sed dum ad signi sonum in præfatam Basilicam ad matutinos se inruhisset hymnos, expletâ orationis consuetudine, prælocutus Monachus cautus & deuotus pergit ad Dominum Leobinum, obseruans vt sibi indicaret quæ esset illa persona, quam in Basilica vnà cum eo intuitus esset. Agnoscens itaque vir Dei Fratrem fuisse dignum tantæ deuotionis miraculo, ait: Frater, cùm fuisses Oratorium ingressus, & duos pariter vidisses viros, me, vt audio, cognouisti, alter verò tibi incognitus, sed micanti splendore candidus, ipse est B. Auitus, me visitando dignatus corripere, & commonere qualiter debeam quendam Fratrem pro suis excessibus corrigere. Meritò námque cæleste lumen super sanctum virum radiabat: quia licet in corpore, mente tamen conuersabatur in cælis, iuxta illud Apostoli: *Nostra autem conuersatio in cælis est*; vnde visitationem meruit habere, & consolationem, in cuius siquidem corde & ore per diuinorum eloquia mandatorum lux cælestis gratiæ iugiter, ac infallibiliter rutilabat. Non multo pòst tempore à beato Ætherio Pontifice ei injunctum est, vt causâ proficiscendi in melius, sanctum Cæsarium Arelatensem Episcopum inquireret, & adire deberet intrepidus; ad quem cùm peruenisset sanctus Leobinus, pariterque cum eo beatus Albinus, qui comes eius itineris fuerat, requisitus à beato Cæsario, cur tanti itineris laborem assumpsisset, respondit beatus Albinus se tantummodò sui desiderij causâ venisse; beatum verò Leobinum, derelictis Fratribus, quibus Præpositus fuerat, Lirino properaturum, vbi accedens, omnibus Fratribus desiderat esse subjectus. Tunc sanctus Cæsarius corripiens eum, vt celeriter reuerteretur, ait: Vide Frater, ne Fratres te absente vim Regulæ frangant, & quasi oues sine pastore in direptionem veniant: quia si hoc contigerit, tuæ reputabitur culpæ, & omnis eorum iniquitas in tuum redundabit caput. Hâc ergo tremendâ admonitione prosternatus, ad regendos prædictos Fratres quantocyùs ad propriam reuertitur cellam. Comperiens autem eosdem Fratres nihil in se habere inuidum, nihil maledictioni, aut obtrectationi obnoxium, omnes æqualiter diligens, omnes hilariter intuens, Deo omnipotenti immensas retulit gratias, qui eos ad tantæ vnanimitatis concordiam perduxit.

Intereà beatus Ætherius Carnotensis vrbis Episcopus, vitæ suæ cursu consummato, migrauit ad Dominum. Cùmque de successore eius varia esset inquisitio, Rex cæli Dominus, in cuius manu cor Regum est, Childeberti Regis cor ita suâ inspiratione inflexit, vt de beato Leobino Monacho Pontificem in successorem eligendo regale daret decretum. Vniuersi itaque qui aderant, beatum Leobinum non solùm, à Rege, sed à Deo esse electum, alacri corde lætantes, consono ore, & concordi voto conclamare cœperunt eum cathedrâ Episcopali in successione affore dignum.

In hac ergo electione cùm vniuersus assentiret populus, quod non absque liuore inuidiæ actum esse credimus, quidam Episcoporum cœperunt resistere, & contradicere eius ordinationi, eò quòd modica pars naris quondam incumbente cancri ægritudine mutilata videretur: sed voce omnium vnanimiter conclamantium, oppressâ inuidiæ illatione, & penitùs frustrata, vir sanctus secundùm Dei dispensationem ordinandus decernitur. Intereà quidam illorum scientes beatum Leobinum ad Episcopatus non velle conscendere dignitatem, consilio inito inter se ad eum, vt aliquem de suis Monachum Pontificali infulâ dignum eis transmitteret ordinandum. At ille libenter confestim eorum dictis obtemperans, deputat vnum ex discipulis suis tantæ ordinationi inuehendum instruens & docens qualiter se in regimine agere deberet, & in sanctitatis apice exhibere. Sed Frater nolens solus sine Abbatis sui præsentia illi concilio properare, obnixè postulauit eum, vt eum ipso illuc pariter pergeret. Surgens igitur senex profectus est simul, & peruenit Carnotis, quemadmodum fuerat deprecatus. Qui cùm in quadam mansione hospitaretur, & vidisset nocte in somnis pauimentum nucibus stratum, diuinâ, vt credimus, iussione ei injunctum est, quatenus emundatis testis nucleum sibi nitidum reseruaret. Transacto itaque noctis tempore cùm in crastinum vellet offerre Monachum, vt ab eo postulatum fuerat, Episcopum ordinandum, & populi consensus non esse decerneret recipiendum, Regis edictum illicò in medium est prolatum, & inde recitatum. Quod ad Regis imperium, & totius populi votum, Leobinum oporteret Episcopum ordinari. Ipse verò tenuens, & se indignum iudicans tanti regiminis suscipere curam, ad pedes Episcoporum porrectus extenditur, excusationem apponens illud

quod imponebant, nec implere posse, nec perficere opus: sed reluctantibus omnibus, atque eius excusationi non acquiescentibus, somnium quod viderat, congruâ interpretatione coniicitur, scil. quòd per nucleum à suis testis emundatum, populus esset ab eo regendus, qui depositâ austeritatis rigiditate, quandoque esset suo regimine corrigendus, nectareóque sui dogmatis pabulo nutriendus.

Exinde sine mora plaudentibus populis, ac Domino in excelsis maximas referentes odas, Leobinus, quem votis omnibus postulabant, Carnotenæ vrbis Ecclesiæ præficitur Episcopus, & contra callida antiqui hostis machinamenta constituitur Pastor egregius, qui postea rigorem sui propositi indifferenter seruans, sine pompæ ostentatione Monachum se, vt antè fuerat, in suo proposito perseuerabilem demonstrabat. Susceptâ igitur Pontificali reuerentiâ, qualiter, quantúmve se gesserit in lege mandatorum Dei, verborum affluentia non facilè est differendum. Erat enim vir Apostolicus, splendidissima veluti ardens in domo Domini lucerna, sermone nitidus, dogmate facundissimus, prædicatione egregius, mente serenus, mirâ patientiâ benignus, parsimoniæ studiis semper intentus, misericordiæ operibus deuotissimus, Angelicæ quoque castitatis candore super niuem dealbatus, omniúmque virtutum copiâ ditatus, & euprepia decoratus vitâ. Et vt probaretur esse Dei amicus, fidelis quoq; seruus, & prudens, sequentia reserabunt miracula.

Quodam itaq; tempore cùm B. Leobinus ex more Pontificum parochias circumeundo visitaret, & Auallotium peruenisset, quidam cœcus ab annis 8. obtenebratus cœcitate, vt cognouit virum sanctum per illum locum habere transitum, humiliter petiit, vt per Crucis signaculum se redderet illuminatum. Quod vir sanctus aliquandiù recusans, timens ne virtutem operando aliquid arrogantiæ videretur assumere ex Episcopali ministerio dum cautè vult transire, tandem à suis compulsus est, vt opem medelæ ærumnis cœci clementer impenderet: qui statim precibus deuotè peractis, cum signaculo Crucis excutiens cœcitatis caliginem, pristino extinctum reparauit lumine vultum, quo cœcus fuerat antè alienatus.

Adiciamus etiam huic honesto operi illud nobile miraculum quo vir sanctus medens sanauit hydropicum. Dum gloriosissimus Rex Childebertus B. Leobinum Episcopum Rotojalo speraret ad se venturum, & in ipso itinere accederet à Vallo-vico, oblatus est quidam hydropicus, nimis tensus visceribus, sanitati restituendus: quem cùm Pontifex pro obtrectantibus recusaret sospitati restituere, suorum precibus pulsatur, signo Crucis apposito, omnis tumor hydropici fugatus resedit, viscerum dolor penitùs recessit, & cutis tumore deposito, in planitiem redacta est, ægroto à mortis periculo liberato. Inseratur in pagina qualiter per sanctum virum euanuerunt incendia. Quodam tempore dum B. Leobinus cum Medeueo consacerdote à sæpèdicto Rege Parisius fuisset inuitatus, & dies Paschæ vice Pontificis illius loci defuncti Episcopaliter transegisset à parte Basilicæ sancti Laurentij, noctu edax ignis exiliens, domos pendulas quæ per pontem constructæ erant, exurere cœpit; & non solùm ex vicino fluuio incessanter aquâ superfusâ non adquieuit, sed etiam ciuitati proximus, vt vniuersa consumeret, magnum timorem incussit. Vt autem Rex, ob clamorem populi expergefactus, sopore quietis abrupto, causam tumultus agnoscit, confestim ad beatum Leobinum dirigit missum, vt celerrimè veniens, succurreret ciuitati: Sed dum multis hortantibus, vt ante eum iret locum, quo magnum flagrabat incendium, ait: Viri fratres, illic occurrendum est nobis, vnde contra flammæ globum, diuinum potiùs quàm humanum imploratur auxilium. Qui cùm pergeret ad Ecclesiam, & in terram prostratus, diuinùm efflagitaret suffragium, fretus oratione, vnà cum Sacerdote ad ignem properauit impiger. Mox ignis eius oratione compressus, in semetipso deficit, & vires quas incendendo ædificia assumpserat, obliuiscitur. Et ita flamma eius interuentu consumitur, vt in semetipsa mortua penitùs consopiretur.

Nec illud silentio prætereundum est miraculum, quod nobiliter virtutibus floret egregium. Quædam Deo deuota ex Monasterio puellarum, cùm tunicam Domni Leobini causâ consuendi accepisset, & de nouo filo resarciens refecisset, vetus filum ex ea accipiens, ad suam zonam ex fide alligauit. Soror verò eius sæcularis, quæ pauore concussa ad eam confugerat, diluculò consurgens, cinxit zonam sororis, cui inerat filum Pontificis alligatum. Tùm dæmon à quo anteà arrepta fuerat sentiens circa puellam aliquid magnum & diù ferre non posset, acriùs eam vexare incipiens,

clamauit per os puellæ, tunicam Domni Leobini velut ignem sufferre non posse. Cùm hâc itaque vociferatione dæmon egrediens, puella tristes feruores eius pariter cum sanguine euomuit. Hoc quippe miraculum non illo videtur inferius, quod in muliere Hæmorrhoissa à Domino constat patratum: quia sicut illa ex tactu fimbriæ sanata est à profluuio sanguinis, ita & ista ex tactu fili erepta est à vexatione dæmonis. Illa autem liberata tam à laqueis inimici, quàm à curis sæculi, deuouit se omnibus diebus seruituram Domino coniunctam sorori in eodem Cœnobio.

Inter reliqua virtutum miracula, illud inserere mirificum est quod in fugiendis infirmitatibus constat celeberrimũ: Nam si quis typo quotidianæ, tertianæ, vel quartanæ febris correptus, de sancti viri palliolo fuisset præcinctus, pristinâ incolumitate receptâ ad hospitium reuertebatur sanus. Et ita diuinâ gratiâ salus concessa manebat de tegmine Redemptoris.

Adjiciatur in pagina quod vir sanctus obtinuit in vita. Dum cuiusdam Carnotensis domus in suburbio ciuitatis posita dæmoniacâ infestatione sæpiùs lapidum imbre quateretur, ita vt vicini propter densitatem crepitantium petrarum parata relinquentes conuiuia, domos suas effugerent, exhortati sunt à Dei famulo, vt aquam à se benedictam cum Crucis signaculo illuc porrigerent conspergendam, vbi dæmoniacæ illusionis maximum instabat ridiculum. Quo facto, hostis effugit territus, & dominus ædis in eadem domo securus mansit, & intrepidus.

Illud etiam opitulare miraculum nobis est ad memoriam reducendum, quo vir S. Leobinus illustris Episc. refulsit in populo. Quidam nobilis vir genere, Caletricus, sed meritis nobilior, post excessum B. Leobini Carnotis constitutus Episcop. dum in Presbyterij gradu, tam in conspectu Dei, quàm in oculis hominum sanctâ conuersatione se redderet gratũ, tantâ infirmitatis angustiâ est correptus, vt vix vltimo palpitaret anhelitu. Cuius venerabilis germana nomine Mallegundis, directis velociter missis ad sanctum Episcopum, vt ad leuandam fratris sui infirmitatem, benedictum dirigeret oleum. Ipse verò cum oleo præsentialiter veniens, silentium ab omnibus postulauit, dicens: Domine, qui omnia nosti, si hunc famulum tuum Ecclesiæ tuæ, vel populo tuo iudicas necessarium, tuâ opitulante virtute restitue sanum. Tunc ille ęger statim vt sacræ vnctionis oleo est perunctus, tantæ sanitatis gratiâ est restitutus, vt nullius infirmitatis molestiâ nunquam eius membra fuissent attacta. Ad comprobandam autem sancti viri virtutem, reliqua olei pars in tantam constat pulchritudinis claritatem conuersa, vt cunctis qui aderãt, non olei nitor, sed crystalli videretur clarescere splendor; nimirùm illud præfigurans, vt qui futurus erat Episcopus, per ministerium Episcopale oleum consecrationis sanctificaret, & diuinis virtutibus per cælestem gratiam splendesceret. Operæ pretium est & illud insigne miraculũ huic ordini inserere, quod vir sanctus quamuis nesciẽs peregit in corpore. Quodam tempore dum parochiam Dunensis pagi cum suis pergeret visitandam, filia vnica cuiusdam ex parochianis, nomine Baudoleni, genere & opibus illustris viri, ita vi febrium & longâ ęgritudine tenebatur adstricta, vt iam sepultura præpararetur cum exequiarum pompa. Hæc audiens S. Leobinum ex proximo venientem, concito gradu eius præsentatur conspectui, petens ab eo suam benedici domum, & tam sibi quàm suis omnibus eulogias dari. Itaque S. Leobinus maturè consurgens, ad memoratũ Baudolenum, vt spoponderat, perueniens, dum ingrederetur domũ eius, puella eâ quâ grauabatur infirmitate in lecto efficitur mortua. Nulli enim fideli constat dubium, vt per resurrectionem puellæ à mortuis nomen S. Antistitis clarificaretur in populis. Præfatus námq; Baudolenus volens se in conspectu Pontificis hilariter continere, sub attestatione omni domui suæ præcepit mortem defunctæ cuiquam nullo modo pandere. Sed quia sine dolore nemo amittit quod cum amore possidet, diù celare non potuit, quia interior dolor cordis patefecit exteriorem tristitiam corporis. Vt autẽ sanctus Dei molestam illius domus conspexit familiam, tristitiâ correptus, & ipse ab apparatu prandij aliquatenus se suspendens, Basilicæ templum ingressus, ac pauimento corpore prostratus, cum lacrymis Dominum deprecatus est, vt tristitiæ causam sibi ostendere dignaretur. Oratione expletâ, vt senex surrexit de puluere, puella exanimis surrexit de morte. Tunc Baudolenus admirans tantæ virtutis excellentiam, cum omni domus suæ familia pedibus sancti prostratus, omnia quæ facta fuerant, humiliter indicauit; vnde & immensas ei gratias à luctu in lætitiam retulit.

Dicatur & illud mirificum quod sanctus Dei iam infirmitate detentus patrauit

Dicatur & illud mirificum quod sanctus Dei iam infirmitate detentus patrauit miraculum. Hâc itaque cùm vrgeretur infirmitate, duo puerûli hostis vexatione agitati, eius vestigiis se prosternentes, & cibum, qui sibi post esum remanserat, cum benedictione percipere meruerunt. Quo curante medicamine, vterque rediit incolumis ad propria. Cúmque B. Leobinus per septem annos continuatâ infirmitate agitaretur, diuinis actibus in cælum intentus, & miraculorum honoratus insignibus, quasi sopore dormiens, præmiis remunerandus opimis, vt fidelis seruus talentum sibi creditum duplicatum reportans, in gaudium Domini sui intraturus, Angelis plaudentibus feliciter migrauit ad cælos: qui tamen antequam sepulturæ traderetur, quantæ virtutis fuerit viuus, prodidit mortuus. Denique cùm in Basilicam sancti Martini in feretro positus portaretur humandus, quidam de circumstantibus dum virgâ gestatoriâ frequentiam irrumpentis populi prohiberet, contigit vt Crucem cum lampadibus oleo plenis pendentem ad terram prosterneret, mox ipsa Crux (mirabile dictu!) funiculo vnde ceciderat, cum omni integritate lampadarum, & sine olei detrimento, nemine subleuante, sese innexuit, & permanere in oculis omnium, vt antè consueuerat, cœpit. Et vbi credebantur lampades minutatim confractæ, suâ integritate solidæ, nec vllam olei guttam permiserunt distillare. Sic beatissimi viri corpus ad laudem gloriæ suæ emicuit virtute Crucis in funere. O gloriosissimam vitam!, cuius merita adeò valuerunt apud Crucifixum, vt Crux quæ ceciderat in terram, sine vllius adminiculo ad locum vnde ruerat, reuerteretur illæsa! O venerabilem Christi Pontificem, custodiâ Angelorum iugiter munitum! cuius virtute nec olei liquor damnum, nec vlla illorum confractionis sustineret detrimentum. Verè etenim illius gaudens anima gloriatur felicitate æternâ, habens lampadem sanctam, inextinguibilem lucernam, quia sine laudis humanæ pompa, eius manus nunquam cessauit ab opere misericordiæ, quod indicatur huiusmodi liquore, & illius potentiâ. Hęc dicta sunt miracula, quia per Crucis trophæum à morte perpetua genus redemit humanum, & à peccatis mundatum dedit conscendere cælum. Et quoniam gloriosissimi Antistitis Leobini præclara miraculorum præconia ob venerandam annuâ deuotione memoriam narrauimus recolendam de innumerabilibus videlicet pauca summissis precibus tanti Patroni imploramus sanctitatem; vt qui eum fecit coruscare miraculis, nos faciat exuberare operibus bonis, concedátque nobis præsentis vitę cursum sine offensa transcurrere, continuámque pacis tranquillitatem obtinere, & in futuro sæculo ad eius consortium feliciter peruenire, qui in Trinitate viuit & gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

VITA SANCTI LICERII COSERANENSIS EPISCOPI, ET CONFESSORIS.

Descripsimus ex apographo Sanctoralis Bernardi Guidonis Episcopi Lodouensis, communicato ab Illustrissimo & Reuerendissimo Franc. Bosqueto, Episcopo Monspeliensi.

BEatissimus itaque Licerius Antistes Conseranicæ ciuitatis, quæ Pyrenæis Alpibus est affinis, quæ ab Iberis terminant Galliam, natione Hispanus fuit, nobilitatis ornamento coruscante clarissimus, qui à patre Rhetoricæ artis pomposâ refertus facundiâ, maius venerandis muneribus de se lumen generis extulit, quàm de patre susceperit, & roseis floribus in speciem meliorem germen parentis ornauit. Qui ætate paruulus, meritis celsus, à patre literis liberalibus est imbutus: sed apud terrenum magistrum cælesti formabatur plenus instrumento. Dehinc ad Abrahæ fidei concordiam festinabat, & mysticè ad præceptum illud, tanquam si ad se diceretur: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Et ideò ad terram peruenit, quam ei pius præmiator ostendit; sicq; inchoauit ab adolescentia esse maturi principij, vt ageret puerili in tempore, quod implere vix solet processus in sene. Despectâ itaque sede patriæ, vitáque parentum, dilexit Dominum, & exclusâ claritate mundanâ, voluntarium elegit exilium. Vultus patris effugit, qui Abrahæ credulitatem impleuit: Patriarchæ iter arripuit, & sine dubio fecit eiusdem iustitiæ se con-

fortem. Hic confugit ad virum beatissimum miraculis prædicum, & palmâ gloriæ, Tarbæ ciuitatis Episcopum Faustum, verè in Domini cultura felicem; cuius lingua per singulas homilias in Ecclesia Dei audiebatur, cui turba triumphalis dicere posset: Pulchra vox tua, cuius magisterio & merito talis populus Dei esse comprobatur. Mox verò eius obsequio se familiariter tradidit edocendum. Sed sacratissimus Faustus pro causa Christi missus est in exilium in ciuitate Vico-Iulio: deinde eo redeunte, ad propria iste comes accessit.

Igitur beatus Licerius ab ineunte adolescentia ita fuit diuinis armis gratiâ Dei prosequente succinctus, vt vbi se infelix belligerator ingessit, virtutis gloriâ non careret. Nam vt vnum pandamus de pluribus exemplum: dum inter pueriles turbas ilocaliter ludus ageretur incautus, quod familiare iuuenili ætati est, prouidere ipse nil potuit, præsertim cùm adolescentes rapto impetu ludum sine ordine membris mutuis incepissent temerè. Accepto igitur amore certandi percussus quidam oculum, cùm gauderet, amisit; & cui luctus insistebat, per quem lacrymas funderet, non habebat. Mox verò sanctissimo faciente signum Crucis in oculo, interior splendor reductus est. Ecce quale lumen in iuuene sibi sacrosancta præparabat Ecclesia, qui illuminationis recipit exempla, & quid ei iam poterat esse impossibile, cui oculum sanare fuit tam facile?

Beatissimo igitur Fausto migrante ad Dominum, nolens parentes eius repetere, apud virum Apostolicum Quintianum Rutenicæ ciuitatis Episcopum venit, & in eius seruitio ordinatus est Subdiaconus, Diaconus, & Presbyter; tùm Episcopus Conseranensi Ecclesiæ est directus: qui quamuis alicui non videbatur competere quòd Sacerdos fuisset ordinatus, tamen à cunctis est libenter exceptus. Quis enim de eius electione potuit dubitare, cui tanta virtus Pontificij ad coronam gloriæ quotidiè crescebat? Florebat in eo iugiter Religionis processus, sed & recti mysterij copia dispensandi. Et quantùm gradus in eo crescebat, tantùm ipse diuinis assurgebat seruitiis. Illo quoque tempore, dum iter ipse cum suis carperet, supernâ gratiâ prouidente, subitò serenitatis fides est immutata, terris coruscant fulgura, aër tonitruis permiscetur, cælum tempestate succingitur, imbre nubes armantur, & ex omni parte nimbi descendunt; pluuia, velut flumina, effunditur; non vt iustum obrueret, sed probaret. Nam vndique guttis influentibus per loca, per quæ tunc cum suis vir sanctissimus Licerius Episcopus incedebat, sicca nubes pependit; & propter honorem Pontificis, illic fremebat diuisa tempestas, vt eum erueret potiùs quàm sæuiret: quia quo gressum ille intulit, illum nimbus expauit. Credens enim eum per qualemcumque tectum decurrisse, quia per medias vndas siccâ veste processit. Ecce ibi sicut dignitas erat venerabilis, ita merces illustris. Credo si orasset vtique ne plueret, Heliæ meritum reformasset; & quod à paucis pro eo repulit Dominus, generalitati non negasset. Habet & ipse à pristino Moyse chirographum, quia quod ille non sensit in pelago, hic vitauit in nimbo.

Veniamus tandem ad eleemosynariæ pietatis officium, ascendens in altum, penetrans nubes, pertransiens cælum, stans ante Deum, extinguens peccatum. Quod inter reliqua bona palmæ triumphalis exempla, iactantiæ quoque causa ei non auferet, nec fructu multiplicatæ segetis carebit. Quadam verò die, dum pauper paruam alimoniam posceret, vt beatus Licerius Antistes sibi sine mora præberet, tunc ille ad quem cura Cellarij pertinebat, expensis omnibus, recurrens in cellam, panem dimidium non ampliùs dimisisse respondit quod deberet offerri. Sed vt iam esset excusatus à Pontifice, & vt clamante paupere, surdâ aure ipsum panem dimidium ei denegaret, graue peccatum æstimans, si partem eius illo esuriente Episcopalis mensa reseruaret, ingressus in locum antequam offerretur aliquid per solam voluntatem daturus, in decem tantum munus inuenit: nam pro dimidio, quinque panes integros reperit. O mens purissima diuinis mandatis intenta! O gula parcissima Angelicis epulis enutrita, pauperi larga, sibi restricta! Elegit propter inopem esurire cibum, vt non esuriat cæleste mysterium; sed subitò quod quondam terrenam frugem obtulit, cælestem messem collegit. Ecce solitus est de pabulis & necessitatibus, vt consoletur alienos respectu eius qui ait: *Spes agri mecum est.* Nec istum sine illo distribuere potuit, qui de quinque panibus quinque hominum millia satiauit; vbi frux plus in mensa quàm in terra nutritur, & in datis delitiis ampliùs quàm in acceptis. Quanta denique erat in Sacerdote fiducia, vt non caperet de cespite, quod non caperet de sermone?

Illud quoque opportunum exiſtimo pateſieri, ne quod videtur eſſe relatione terribile, culpa ſit ſilentio præterire: ſæpè enim huiuſmodi relatio ad fructum emendationis proficit. Dum igitur ad quendam locum Pontifex feſtinaret, inſecutus eſt eum quidam Beatus nomine, non illi, ſed ſibi crudelis; qui mox impulſus animi feritate, equum ei magno impetu & violenter abſtulit. Tunc ipſo orante, & vigilias peragente, cum gladio eadem nocte ſe perfodit. Tunc ſceleroſâ dexterâ ad crudele miniſterium ſeruata, vno momento committens culpam, & exigens pœnam, intulit Sacerdoti iniuriam, & repræſentauit vindictam. Nam perditus ne moram ad diuinam faceret vltionem, non expectauit ab altero ſe feriri. Fortaſſe ad hoc in ſua morte nullus inuentus eſt ſocius, neque qui eius fieret ſanguine maculatus. Alius enim crimen abſtulit, cùm ſe malus author extinxit.

Adjiciendum eſt etiam ſalutare multis ipſius curationis miraculum: Nam quod honori illi erat, & præcipuum, reticeri non debet imminutum. Intereà naſcente bellorum tumultu de militum diſcordia procreato, dum aduerſus regnum colliddendum illi conſurgerent, & ad ipſum confringendum vires ſuas exarmarent, fugientem virum venerabilem de loco ad locum Iudex quærit infeſtus, equum fræno retinet, verba moleſta ingerit, vnde venerat eum redire compellit: Dei tamen iudicio procedente, omnes ſuos laborantes infirmitatis tædio inuenit. Nam vniuerſæ familiæ eius febres intulerat peſtilentia, nec priùs eorum aliquis relaxatus eſt à languore, quàm ipſi ad ſua veſtigia Iudex prouolutus ſupplicaret. Oratione verò eius, cuius cauſâ venerunt vulnera, fuit & medicina, & etiam interceſſionis ſuæ imbre febrium vapor abſceſſit, & igne fidei languores ignis extinxit. Beatiſſima autem erat eius voluntas, quam quodammodo ſequebatur diuina; quia ita mandatis cæleſtibus obediebat, quòd cælos inclinabat ad vota. In tantum enim iam erat Chriſti familiaritati coniuncta, vt quod Redemptor per eius arcana ſuſciperet, per ſigna monſtraret.

Nec hoc prætereundum eſt quod in villa Arneſpenos vir ille acceſſerit, vt videretur quantus amor ei eſſet in eleemoſyna largienda. Dum verò ad ipſum locum veniſſet inuitatus ad eulogias, erogatis omnibus, vnus ei panis remanſerat, quem poſteà reſtituente Cellerario, tribus pauperibus impertiuit, dicens: Habet vnde refectionem mihi Dominus meus dirigat. Tunc in momento quædam femina præter reliqua, quadraginta illi panes direxit, ne præteriretur quod dixerat, cui fides omnia miniſtrabat: quia ſic tribuit, & non negauit; quod non habebat, accepit. Contigit quoque quendam multis ſceleribus deprauatum, præter alia latrocinia, ouem pauperis violenter occidiſſe. Qui interrogatus à Pontifice, quare tot aſſiduè crimina perpetraret? reſpondit: Generatio eſt quæ talia admittit. Dicit ei beatiſſimus Licerius: Ergo oremus vt ipſa generatio deleatur. Mox verò vltio Dei comitata ſermonem eius, in eadem hora flagitioſum hominem grauiori quàm ipſe alicui intulerat flagello eum percuſſit. Eſt enim inuaſus ardore tali: quòd ſi in aquam deſcenderet vſque in aures, non tamen illi requiem vel vnda conferret: æſtuabat autem in flumine, nec ſecreto incendio cruciante, flammas vitabat in gurgite; quia intra ſe portabat de culpa caminum fornacem. Id igitur actum eſt, vt vſque in finem tali peſtilentiâ laboraret, quòd viuens cadauer eius exiſteret, cuius ad doloris augmentum caro reſolueretur in cinerem. Nam in vorandis viſceribus officium tumuli dira febris impleuit, nec inuentum eſt in eius corpore quod ſepulchra conſumerent, quia priùs flamma per eius membra defluxit.

Confido ergo deuotum populum, etſi pagina prolongetur per varias miraculorum delicias epulando non habere faſtidium, quia inde ſit ſalutis augmentum, quòd tam breuiter eſt explicandum. Quidam itaque laceratus à cane rabido, & eius veneno potatus occurrit viro ſanctiſſimo, qui tollens facitergium de capite ſuo, inuoluit in eo periclitantem, & tali medicamine ab imminenti pernicie ſupplicem liberauit. Operæpretium æſtimo etiam iſtud inſeri, qualiter oratio eius fuit generalitatis ereptio; & quod priùs in ſingulis fecit, poſteà probauit in cunctis.

Igitur veniente ad ciuitatem deprædandam Ricoſyndo Duce Gothorum per vulgatum Chriſti nuntium, perterritis omnibus, afflictáque grauiter vrbe, ipſa tanquam quæ futuram timebat iam emerſiſſe, captiuitatem deplorabat. Tunc verò vniuerſi ciues de ſe deſperantes, ſolum præſidium ab oratione Pontificis expectantes, occurrunt Sacerdoti, fletu potiùs quàm voce eum rogantes, vt ſubueniret patriæ

intrantibus hostibus peritura, & ne gregem suum dente lupi raptoris contaminari permitteret, deprecabantur. Tunc vniuersis ciuibus præsentibus Pastor venerabilis pietate perculsus, ad diuinũ occurrit auxilium, vbi sine dubio fides obtinuit votum, moxque in oratione ipse prosternitur, nox in vigiliis ducitur, terra lacrymis irrigatur, cælum planctibus aperitur, & Angelica arma descendunt, superna mysteria confitentia. Prorsus eadem nocte B. Licerius Duci, de quo diximus, per visionem in via occurrit, & magno impetu impellens eum, ne vltrà præsumeret accedere obtestabatur, tantum donans spatium, quo locum vnde venerat, velociter appeteret. Tunc ille terribiliter castigatus, vix expectat diei lucem, nec pœnam sustulit, sed reuerti ad domum suam sanum licuit ambulare. Ad propria ergo festinauit, nec fuit vlteriùs quòd exterritus recordaretur, vbi Dux in fugam processit. Sic vnâ nocte, ipso solo vigilante, populo quiescente, ciue defenso, hoste repulso, sine vllo cuiusquam vulnere meruit triumphare, solâ voce vincente. O quàm felicissimum patriæ propugnaculum, cuius non vacuè missa verbi iacula ceciderunt! O mens sacratissima cælesti dono dotata, in cuius lingua pependit victoria! Hic diuina misericordia vltrà quàm promiserat, pietatis ostendit exempla, vbi vnum inuenit, & tamen ex cunctis accolas illæsos seruauit.

Sed quis eius gesta felicia, miraculis crescentibus per singula comprehendat? Quantis ille per eulogias sanitatem pristinam reformauit? Quoties languentibus salutem sanctam transmisit? Sentiebat æger sub dente cibaria, & stupebat pleno gutture dapibus medicinam, quia vix sibi præstari sperabat subsidia languoris. Hispani quoque ad eum currebant, quia toties miseratione suâ & vultu salutifero porrigebat medelam. Cùm verò ægrotum manu leni tetigit, grauis morbus effugit. Ecce virtutis imperium, cui posse subiacuit de aspectu sanare.

Quis verò dignè illum extollit, cuius spes quidquid voluit, in salutem conuertit? Nullis vnquam diuitiis, non rebus sæcularibus est occupatus, sed repulsâ communi sarcinâ, Christi crucem gerens, in alta sequutus est nudus, expeditus, & exercitus, viuens Deo, & sanctæ conuersationi intentus. Quadraginta & quatuor annos Pontificali honore insignitus impleuit. Hic ergo vir sanctissimus glorioso procedente triumpho per arctum & angustum iter gressu libero ducem sequens Christum, die sexto Kalendarum Septembrium, relictis terris, exceptus est cælo, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, cui est honor, & gloria, virtus, & potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

VITA BEATI MENELEI ABBATIS:

Diuersa ab ea, quam duobus libris conscriptam testatur R. P Hugo Menardus in Notis ad diem 22. Martyrologij Monastici, nisi fortè sit tantummodò Fragmentum, quod tibi, Lector, ne periret, repræsentamus nostrâ manu exaratum.

BEATVS Meneleus, relictâ vxore suâ, Barunti cuiusdam filia, vitam solitariam expetiit, ac processu temporis Ecclesiam in valle Naueris (fortè Elaueris) in Omnipotentis Dei, sanctique Martini Confessoris, magno decore complantauit. At verò omnium perfectorum inimicus & hostis, fabricam Monasterij instanter consurgere cernens, pluresque viros sub vno charitatis pacisque vinculo forte constrictos, & nullum eorum priuatum aliquid sibi vindicare velle, sed omnibus omnia esse communia, ægrè nimis augmentum boni gregis ferens, concitauit aduersus hominem Dei, sanctúmque locum, quendam virum scelestum, mentéque nefandum, qui inuidiæ zelo, iráque tabescens, abiit, & nuntiauit Brunichildæ Reginæ acta hominis Dei, qualiter sibi construere Monasterium sine licentia eius vellet, intra forestem Vinciacensem, id est, in valle Naueris. Tunc Regina ira succensa: Vade, inquit, voca eum ad nos. Nuncius verò ad beatum virum quàm celeriter venit, dicens: Regina vocat te, venias ad eam. Ille autem dixit: Vade tu, ego te subsequar. Tunc constituit vt Sauinianus curam agerer Monasterij. Audoenum verò elegit vt comitaretur cum ipso. Acceptas verò eulogias, vinum, pisces,

& fauum mellis pro causa benedictionis, iussit sibi asellum domesticum sterni ad sedendum. Et sic itinere cœpto perrexerunt, atque Vineico curte, in qua Regina præerat, eulogias secum habentes detulerunt. Illa autem cùm vidisset eum, moto animo dixit ei.: Vinum, pisces, & mel quod detulisti, meum est. Quod autem tibi interrogo, citò responde, & dic mihi: Quis dedit tibi potestatem ædificandi locum illum? Ille autem respondit: Nos in potestate Dei sumus, & Dominus dedit nobis auxilium, & potestatem ad ædificandum domum suam. Tunc Regina ad eum: Retrò progredere, & si te ampliùs ibidem inuenero, vsque ad internecionem perducam; præcepitque nuntio dicens: Si in locum illum inueneris, iube illum interficere, aut certè in arbore excelsa suspendere. Tunc vir sanctus à conspectu eius egressus est, dicens: Ego interfectionem tuam non timeo; nam minas tuas pro nihilo duco. Ascenditque asinum suum, & reuersus est ad propriam cellam. Audoënum verò ad Leopasium direxit, vt in crastinum esset ad cellam venturus, ad opus diuini officij ministrare. Ille autem veniens ministrauit, & opus diuinum peregit: Nam vir religiosus Leoposius Sacerdos intuens fraternam dilectionem, postmodùm pertractare de æterni Regis amore cœpit, vel qualiter in sancta Dei congregatione consortio se iungere potuisset. Nam Deo auxiliante ita & factum est. Post pauca verò dierum spatia Oratorium beati Geruasij, quod dato pretio per epistolam venditionis acceperat, manibus propriis ad locum sancti illius tradidit. Rursum cùm post pauca momenti spatia nuntius Brunicluldis Reginæ per vallem Naueris iter caperet, videns Fratres & beatum virum Meneleum cum ipsis in operibus manuum decertantes, recordatus iusiurandum quod Regina iurauerat, pergens ad eos, dixit Meneleo: Vt video, imperium pro nihilo esse videtur; certè mori voluisti, quia ausus es post comminationem Reginæ, in hunc persistere locum. Respondens vir Dei Meneleus, ait: Mori non timeo, quia mors & vita in manu Dei. Tunc missus Reginæ ait: An nescis quia potestatem habeo interficere te? Dixit ei venerabilis vir: Potestatem aduersum me non haberes vllam, nisi tibi permissum à Deo sit. Statímque vir ille nefandus commotus irâ, iussit eum apprehendere, & de funiculo, quem secum semper consuetè gestabat, manus viri Dei constringere, & pergere cœpit partibus Vinciuanensis domus, in qua Regina erat. Tunc Fratres quoque se in vnum coniuncti, magno mœrore consternati, cœperunt lacrymabiliter flere; eò quòd tantus vir in magnum pergeret detrimentum, cúmque cœperunt eum fletu consequi. Cúmque vir Dei ad fluuium Siuolis peruenisset, aspiciens turbam discipulorum flentem, ingemuit dicens: Angustia mihi est; Obsecro, Deus cæli terræque Creator, respice in lacrymas eorum. Turba autem discipulorum procidens cum lacrymis in terram, flebiliter cœpit clamare ad Dominum, & ab eo vt mitteret Angelum suum sanctum, qui eriperet eum de manu persequentium. Illicò hostis & inimicus, qui eum vinctum tenebat, ait: Quis potest te liberare de manu mea? statímque nutu diuino dissolutæ sunt manus eius. Porrò oculi inimici caligauerunt, & manus ipsius curuatæ sunt, quibus innocentis viri alligauerat membra. Vir autem Dei alacri vultu, vltróq; vnà cum eo qui eum per vim visus est ducere, ire cœpit. Ventum est ad palatium vbi Regina aderat, & nuntiauerunt ei: Adest Meneleus ante fores palatij. Factũ est autem dum nuntius paululùm moraretur, vna ex ancillis Reginæ, quæ à diaboli nexibus erat vincta, pedibus se beati viri prouoluens; per intercessionem eius protinus incolumis adstitit. Monuit autem eam vir Dei ad Sacerdorem ire, oleóque sacro liniri. Perlatum est in aures Reginæ quid ancillæ accidisset, & quomodo salua facta esset. Et locuta est Regina contra virũ Dei superbè: Verè per incantationem dæmonum hoc operatus est. Dociua verò soror Reginæ ait: Nequaquam existimo hanc virtutem in Beelzebub, sed in digito Dei factam. Tunc Regina indignatione repleta, iussit eum interficere. Religiosus autẽ vir Dei dixit: Muta fiant labia dolosa, & omnes qui mala machinati sunt, institutione sancti viri, muti facti sunt. Iterúmq; soror Reginæ locuta est ei dicens: Certè sanctus est homo iste, & Dei cultor. Ingemuit autem Regina, & ait intra se: Si illi munera dedissem, aut illũ adorassem, forsitan Deus misertus fuisset, & linguam vinctam ad formandos sermones per vires proprias restaurasset. Statímq; vinculum linguæ diruptũ est, & ad eloquentiam dignitatis patuit lingua, & sermo rectè loquentis sonuit ad aures, offeréns-que munera viro Dei dicens: Quidquid ad nos Religio vestra poscere velit, clementer impetrare valebit. Vir autem Dei dixit: Si dederis mihi de vestimentis, aut

quidquid

quidquid ad opus Diuinum pertinet ministrandum accipiam. Dixit autem Regina ad vnam ex ancillis suis: Propera quantocyus, adférque nobis Sacerdotalia indumenta, de quibus tertio peracto iam die Diuinum fuit ministratum officium. Illa, vt Regina imperauerat, absque mora impleuit.

Cùm autem ante virum Dei vestimenta delata essent accensa sunt igni, & coram omnibus in fauillam cineris redacta sunt. Post incinerationem autem vestimentorum tunc monuit homo Dei Reginam: Da confessionem pro minuendis delictis, da eleemosynas ad Ecclesiam Dei vel pauperibus & quod habes decimis impartire. Postea quidquid nobis largior clementia vestra voluerit, gratanter vestra cipiemus munera.

Regina ad pedes sancti viri se prostrauit postulans ab eo indulgentiam: Domine mi & Dei cultor precor non meis meritis multis exigentibus ne reatus mei criminis quod in te patrata sum, recordare digneris, sed clementer pro me orare. Nam discipulos lachymantes vidisti eò quòd ad gladij minas properaret. Locus verò ille iam vlterius Minatus vocetur: dabóque tibi villam nostram, Sigole nomine, vna cum appendiciis suis & Ecclesiam ibi fundatam in honore Sancti Martini Turonensis Pontificis: cuius reliquias in Monasterio Minato recondes. Do etiam vobis secundùm placitum vestrum licentiam in circuitu cellæ vestræ terminos ampliandi, & vnà cum largitate, vestrámque benedictionem .... partibus Franciæ iter nostrum disponam. Ille autem vir placido animo, mente præclara iussit eam cum gaudio ambulare.

Reuersus venerabilis vir ad propriam cellam Sauiniacum sciscitauit. Ille autem respondit: Valent in Domino. B. verò Meneleus dixit: Nuncius sum tibi bonus, eò quòd Regina non modicum honorasset. In circuitu cellæ nostræ licentiam dedit ampliandi, quantum nostra necessitas supperit, & terminos designati & villam Sigole, quam ad proprios sumptus habebat, nobis largita est.

VITA SANCTÆ MONTANÆ VIRGINIS.

Cuius festum quotannis colitur Kalendis Octobris.

Ex Legendario vici in Diœcesi Bituricensi, qui ab eadem Sancta Montana cognomen vulgare ad hunc vsque diem seruat.

INseparabili charitate atque stabili fide tenemus qui desiderantes cœlesti Patriæ vitam tenere & terrena lucra funditus relinquere ad æterna præmia obtinenda valeret adjuuare, si fidem, vitam vel conuersationem Sanctorum sanctarúmque Christi Virginum ædificationem vel profectum Dominicorum veraciter alicuius liceat pauca scribendo aut prædicando studio commendare, quatenus Sanctorum, Sanctarúmque Virginum præcedentium exempla cordis nostri tenebras flamma charitatis & ardore sanctæ compunctionis valeant illuminare. Propterea omnium opifice Spiritu Sancto adjuuante de beatissimæ Virginis Christi atque Matris-familiæ Montanę exemplo & conuersatione quæ secundùm disciplinam regulariter vincit sub axe cœli iuxta id vel quod vidimus, vel per idoneos testes audiuimus, adiuuante Christo atque sanctæ puellæ Dominicæ Abbatissæ orationibus, vel sancta congregatione Monasterij vbi sancta Virgo præesse videbatur postulante, scribendo conabor charitati vestræ intimare. Sed quo ordine de terrena origine genealogiam assumpserit huic sermoni miscere longum est. Quisnam in Europa habitans huius progeniei altitudinem vel nomen ignorat & loca? Igitur cùm esset in domo parentum Sancta Dei puella Montana secus pedes genitricis suæ die ac nocte & verbo & sapientia nitebatur. Erátque Deo chara & hominibus amica, supérque suas coætaneas erescebat omni religione & sanctitate.

Primum enim electionis suæ siue in Christi seruitio fecit initium, sicut per iustum & veracem hominem competimus, qui præsens aderat, quia dum genitor suus Regem domu suæ ad nobile prandium inuitasset adueniens ibidem vnus pestifer ho-

mo videlicet filius Ducis Austrasiorum qui cum à Rege & parentibus puellæ postulasset, vt sibi ipsa puella in matrimonium fuisset promissa secundùm morem sæculi propter terrenam ambitionem & mutuam amicitiam placuit Regi & patri puellæ vt in suam præsentiam illa cum matre sua fuisset vocata. Illis autem ignorantibus propter quam causam vocaret Rex infantem: inter epulas interrogata est à Rege si illum puerum auro fabricatis vestimentis indutum voluisset habere in sponsum. At illa quasi furore cum iuramento dicens: Quia nec illum, nec alium terrenũ hominem nisi Christum volebat habere sponsum, ita vt ipse Rex & proceres eius valdè mirarentur super his, quæ à puella ex Dei visione dicta fuerant. Ille verò puer recessit in se confusus iracundia plenus.

Sancta ergo puella Montana ad suam conuersa est genitricem. Et ex illa die parentes eius cognouerunt à quali Rege fuerat adamata. Post annos verò quatuordecim cùm pater eius Pipinus de hac luce migrasset, matrem in viduitate secuta est, eique in obsequium atque in Dei mandatis sobriè & castè deseruiebat. Cùm verò quotidie supradicta Materfamilias tam de se quàm de sua orphana filia quid esset factura cogitaret, adueniens ad domum suum Amandus Christi seruus verbum Dei prędicans ex Domini permissione rogabat, vt Monasterium sibi aut filiæ suæ Dei famulæ Montanæ & Christi familiæ construeret: statim ergo vt intellexit Sanctus Amandus ignotæ mulieris voluntatem ad salutem animarum pertinere, sacrum velamen ab eo accepit, semetque ipsam contradidit & omnia quæ habebat.

Sed hostis humani generis & instigator, qui ab initio bonis operibus inuidus est ad resistendum prauorum corda firmabat, & ab his qui ad Dei voluntatem faciendam ei adiuuare debuerant non paruam sustinuit tentationem. Quales injurias vel ignobilitates & periuria propter nomen Christi cum filia sua perpessa est scribere longum est, si per singula narrantur: sed hoc tantum quam deuotionem & quale desiderium in se habebat in Dominum ostendere: Nam vt violatores animorum filiam suam ad illecebras huius mundi per vim non raperent, ferrum tonsoris arripuit & capillos sanctæ puellæ ad instar coronæ abscidit: Sancta autem famula Christi Montana agens Deo gratias, gaudebat eò quòd meruisset in hac vita pro Christo in capite coronam accipere, vt in perpetuum corporis & animi integritatem digna esset habere. Deinde misericors Deus & adjutor in tribulationibus ipsos aduersarios in pacis concordiam reuocauit. Cessarunt virgæ, ac pars diaboli victa est. Materfamilias ita filiam suam Dei electam Montanam Sacerdotibus Domini tradidit ad accipiendum sacrum velamen cum sodalibus suis & sancto gregi Cœnobitarum, Christo ordinante, præesse constituit. Nam morum continentia, mentis sobrietate, verborum moderatione similem ante fecit ætatem. Erat autem charitate prędita, vultu pulchra sed pulcrior mente, castitate integra, eleemosynis larga, iejuniis & orationibus dedita, curis pauperum ac peregrinorum prouida, infirmis ac senibus pia. Iuuenis verò in disciplina extitit strenua: erga Ecclesiastica studia quasi pastoralem habebat curam, vt per suos nuncios boni testimonij viros Sanctorum patrocinia vel sancta volumina, de vrbe Romá & de transmarinis regionibus gnaros homines ad docenda Diuini Regis carmina sibi & suis meditanda Deo inspirante meruisset habere.

His omnibus iuxta Diuinum ordinem dispositis plena dierum & perfecta ætate mater Beatissimæ Montanæ exemplum boni operis posteris relinquens vel etiam superstites relinquens soboles, suos atque ex eis videns nepotes plus minus sexagenum ætatis annum ita gerens, post obitum beatæ memoriæ viri clarissimi Domini sui Pipini anno duodecimo, Deo & Angelis spiritum suum commendans migrauit ad Dominum. Cùm ergo Dei famula Montana defuncta matre, onus omnis regiminis superse solam suscepisset, intra se cogitabat de cœlesti contemplatione quam sibi sine sæcularium strepitu habere optauerat bonis ac fidelibus dispensatoribus foris de fratribus, intra verò septa Monasterij, de spiritualibus sororibus vnam familiarem commendauit: Quatenus diebus ac noctibus in agone sanctis orationibus & lectionibus & ieiuniis contra spiritualia nequitiæ potuisset Deum audire & ita exitus rei paruit in illa, vt pene omnem bibliothecam diuinæ Legis memoriter reconderet & obscura allegoricè mysteria Spiritu Sancto reuelante apertè auditoribus aperuit. Inter cætera Sanctorum Ecclesias & alia præcipua ædificia à fundamentis construxit, & orphanis,

viduis, captiuis, peregrinis alimoniam quotidianam cum Dei largitate ministrauit.

Nec prætereundum est, vt arbitror, quod ipsa Dei famula quasi timore perterrita nobis narrauit. Cùm ad altare Sancti Sixti Martyris orationis causa stetisset, vidit super se descendentem sphæram flammeam perlucidam, vt tota Basilica illius claritate fuisset illustrata quasi dimidia hora, paulatimque recessit vnde venerat, & postea similiter omnes sorores iterum eo modo. Quid istius lucis manifestatio indicabat nimirum veri luminis visitarionem, qui omne semen pro se & omnibus orans illuminat. Quadam autem die periclitantibus nobis in mari eiusdem B. memoriæ Montanæ commemoratio ad vitam opportunè succurrit, dum pro vtilitate Monasterij in pelago cum tranquillitate nauigaremus à longè apparuit miræ magnitudinis nauis venire ex latere. Cùm autem appropinquasset, leuauit tempestas nauim in mari cum ingentibus fluctibus: & ecce magna & terribilis bellua quasi iactu fundæ nobis apparuit, cuius non totum, sed ex parte, vidimus dorsum, & nautæ tremefacti de vita nihil sperantes suis votum vouerunt idolis. Nos autem nomen Domini inuocantes, nam nouissimam sperauimus horam, & exclamauit vnus ex nostris qui adhuc viuit & dixit ter: Montana adjuua nos, sicut promisisti. Certè quod audiui & vidi vobis testor: tertio illo repente verbo cetus abyssum petiuit, & nos cum lætitia & tranquillitate eâ nocte portum obtinuimus, ita per orationem ancillæ suæ pauperes suos Christus dignatus est liberare à morte.

Post aliquot annos ex causâ nimiæ abstinentiæ & vigiliæ custodia, cùm eius corpusculum ex magna ægritudine grauiter fatigaretur per reuelationem diuinam cognouit quòd suus de hac luce appropinquasset exitus cum consilio seruorum Dei vel ancillarum omnem honorem & honoris vocabulum quem erga gregem corporaliter habebat ex solo spiritali Christi amore funditus dereliquit, & neptem suam secus pedes eius à cunabulis sub sanctæ regulæ norma sacris literis imburam & nutritam in vices suas cunctum gregem regere & pauperibus ministrare constituit. Tunc & ipsa electa fuit. Erat autem vultu serena, familiæ cara, lenis subditis, pauperibus larga, parentibus pia, eloquio blanda, charitatem habens erga Deum & proximum in continentia· permansit pura. Contigit autem ex odio paterno, vt Reges, Reginæ, etiam & Sacerdotes per inuidiam diaboli illam de loco primùm persuasione, postmodum militari per vim terrore eijcere tentarent, & res Domini quibus benedicta puella præerat, iniquiter possiderent, sed Domini misericordia & sanctorum oratione est protecta, omnibus suis aduersariis Christus, cui se ancillam deuouerat, miro modo restitit, & Deus gratiam suam ita contulit, vt qui ante propter cupiditatem raptores atque accusatores extiterunt, postea verò largitate & beneficiis extiterint defensores. Omnibus bene dispositis & Christi Ecclesia rebus restauratis, decimo deinde & primo anno ex quo sibi creditum suscepit regere gregem per 50. & plus dies continuato languore lecticulo detinetur. Solito more pauperibus & egenis largas eleemosynas tribuens omnibus debita secundùm Euangelium remisit, ab omnibus pacem ac benedictionem recepit. Inter spirituales Dei ancillas fide & spe in Christo fiducialiter habens tricesimo ætatis anno lætum emisit spiritum sub die nono Kalendas Nouembres & summa diligentia marmoreo tegitur tumulo, vbi sanctorum omnium resurrectionis expectat diem. At vnde digressi sumus, ad id reuertamur.

B. Ergo Montana Dei famula postquam vinculum oneris de sua conscientia relaxauit quasi trium mensium indesinenter orando, exhortando se suosque, verbum Dei prædicando loqui non cessauit, spe gaudens, in tribulatione patiens, mente deuota & serena, transitus sui adesse extremum optabat diem de carcere ad regnum, de tenebris ad lucem, de morte festinabat ad vitam. Et cùm solo hic esset corpore quotidie animo ad æterna transire cupiebat virtute continua orationibus & afflictionibus atque abstinentia singularis. Addidit etiam asperas vestes cilicinas & occultè suum induit corpusculum, ne vllam in hac vita haberet suauitatem refrigerij, nisi illic vbi fulgebunt sancti sicut sol in patria eorum. Cum ergo ad diem pertenisset extremum ita deuenit, vt in ipso sepulturæ loco nullum lineum vestigium super se misissent præter vnum velum vile multùm, quod quædam peregrina sanctimonialis ante dies plures illi pro benedictione dederat ad caput cooperiendum & ipsum corpus in sarcophago vbi quiescit, nullo alio velamine exceptis his duobus

cilicio quo induta fuerat & panno vetere quo ipsum cilicium tegebatur. Dicebat quòd res superfluæ morientibus nihil, neque viuentibus adiuuare potuissent. Quod verum esse sapientes testabantur. Deinde cùm appropinquaret dies assumptionis animæ illius, vocauit vnum de Fratribus & præcepit ei dicens: Vade festinanter ad illum peregrinum qui remotus est in Monasterio, & dic ad illum: Virgo Christi Montana misit me ad te interrogandum quali die migratura sit de luce, valde se timere dicit similitérque gaudere. Et ille tibi dicturus est quid debeas respondere atque renunciare. Vade & noli dubitare. Mox impleta iussione quod ex mandato fuerat, surgere non destitui. At ille seruus Dei sine mora ista Misso responsum dedit & dixit hodie pridie Kalend. Octobris est, Kalendis Octobris die crastino, & tunc ancilla Christi in missis solemnibus Dei, de corpore est migratura. Diem eum non timeat, neque trepidet de obitu suo, sed læta pergat: quia B. Patricius Episcopus cum electis Angelis Dei & cum ingenti gloria parati sunt recipere eam. Vade & tu velociter. Interrogauit autem eum ille Frater qui fuerat transmissus si hoc per reuelationem Diuinam vidisset, vt ei per ordinem indicaret. Ille respondens dixit: Vade & tu Frater festina, scies hoc die crastina. Quid me plus interrógas? Qui reuersus nunciauit famulæ Christi quod fuerat dictum ad eum. At illa quasi è somno euigilans clarum præ gaudio rèddidit vultum, gratias agens Deo eò quòd per seruum suum ancillam suam dignatus esset consolari. Et ita de promissione permansit læta vt totam noctem cum sororibus in psalmis & orationibus duceret vigilem. Crastina autem die Dominica hora quasi sexta iuxta Dei verbum sacratissimum Christi Corporis & Sanguinis viaticum accepit, & quando Sacerdos illi Dominicam sententiam & secretam habuit finitam tricesimo & tertio ætatis suæ anno suo die Kalendarum Octobrium agens Creatori suo gratias qui sine corruptione ad suum eam dignatus est vocare regnum, Deo desiderata emisit spiritum; dum ibidem ego & alius frater fuissemus euocati propter sororum consolationem, vocauit me seruus Dei & dixit: Scitisne aliquid? Ego respondi: Non nisi sorores in gratia Dei vel in mœrore video. Cùm hæc dixisset, venit sanctissimus odor quasi fragrantia vnguentorum, ita redolebat cellula, vbi sanctum corpus iacebat. Et nos inde digressi in manibus nostris adhuc illius miri odoris suauitatem sentiebamus. Cùm omnia quæ circa beatissimum corpus agebantur officia impleta fuissent in cisterna sua quam olim sibi præparauerat cum Diuinis laudibus à sacerdotibus & Dei ancillis corpus beatissimæ Virginis Christi Montanæ mirificè traditur sepulturæ, vbi quotidie orationum præstantur beneficia, præstante D. N. I. C. cui est honor & gloria, virtus & potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ACTVS SANCTI ORIENTII EPISCOPI & Confessoris.

Cuius corpus in Auxitana ciuitate requiescit.

Descripsimus quæ sequuntur ex collectaneis Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini D. FRANCISCI BOSQVETI Episcopi Monspeliensis.

BEatissimi Orientij Sacerdotis sacratissimos actus vel pro parte disserere non peritiæ profluitate sed tantæ materię admiratione compellor, vt quod loqui nesciam tacere non possim. Nam beatissimus Orientius mundanæ lubricitatis squallore depositus se totum casta mente Diuinæ maiestati deuouit & tradidit & altioribus honoribus adeptis Pontificalis Auxio ciuitate Cathedræ dignitatem ascendit. Qui Ecclesiasticis dogmatibus eruditus commissum sibi populum sacro sermone correxit, paganorúmque peruersitatem destruxit, & ita plenissimè doctus tanta doctrina eos erudiuit, vt spreta idolorum vilitate auctorem suum cognoscerent & legem eius baptismatis gratia accipiendam concederent. Sic enim Pastor egregius de diabolicis faucibus populum periturum reuocauit, vt illos, quos vulneratos gladio inuidi draconis acceperat, Diuinæ doctrinæ medicaminibus sanatos Deo cui iam pene perierant reddidisset. Ergo cùm in eius pectore fides deuota ferueret, & talia gessisset vt virtus eius ostenderetur in plebe; Natueiam namque montem attollentem ver-

ticem & immensa proceritate conspicuum, qui ex fano à Paganis quondam dæmonibus consecrato hoc nomen accepit, vbi etiam infestatione dæmonum nullum iter peruium habere licebat, cuius montis fœcundissimas radices incolæ Auxij non poterant laborare: illic B. Orientius pergit, præeunte Crucis vexillo, fanum ingreditur & hospitibus incolis vi facta prorsus dæmones effugantur: & quod fuerat ante immundis spiritibus valdè refertum, fit sanctis orationibus Deo pacificatum: nullus ciuium solitas infandorum spirituum insidias expauescit, nullus quolibet h'atu exterminatur à pessimis. Hic sanctus Orientius totum locum sua oratione lustrauit, vt omnem metum in securitatem conuerteret & à nefandis spiritibus virtutibus suis euacuaret, vt etiam multi eiulatus eorum audissent, quòd eis pro sancto Orientio consistere in solito domicilio non liceret. Hæc scilicet virtute comperta cunctus populus Deo gratias egit quod talem pastorem eis Dominus donare dignatus est qui ipsos ab infestatione Diabolica liberaret. Quo in loco personans psalmis, pernoctans vigiliis, orationibúsque perseuerans largis eleemosynis supernæ bonitatis gratiam cumulauit.

Et cùm præstante Domino vitam longam in sæculo produceret, accidit, vt ab Imperatore Aëtius & Littorius ad debellandum Gothorum Regem cum exercitu mitterentur. Quorum aduentu Rex ipse territus cùm armis resistere non posset maximè quòd apud Dominum omnis eius ante confidentia propter fiduciam Arianam viluerat, ita coactus à S. Dei seruo Orientio poposcit præsidium, legationem eius proponere destinauit, vt eius auxilio terribilem impetum tantæ virtutis mitigaret. Quam supplicationem B. Orientius non pro hæreseon erroris squallore contempsit, sed vt eius tribulationibus subueniret, famulus Dei protinus iter arripuit. Occurruit Aëtio, simúlque Littorio. Quo viso Aëtius de equo desiliens prudentia suadente cum omni veneratione humiliatus ei occurrit, & vt pro eo orare dignaretur specialiter supplicauit. Quod impostերum quantum ei fides præstiterit, facti fama percurrit. Littorius quidè ei occurrere dedignatur & legationem sancti hominis huiusmodi despiciens nihil de pace respondit, sed in vrbem Tolosam exitium daturus se introire promittit. Tunc orante S. Orientio Episcopo, Littorius transmissa cœlitus plaga tanta nebulæ obscuritate vallatur vt pro futuri sibi consilij vtilitate deceptus cum ad prope periturus accederet, captus est à Tholosanis eò quòd Beati Orientij patrocinia persolуisset (forte postposuisset, vel deest negatio, non poposcisset.) Nam & Aëtium Patricium qui orationem pro salute poposcerat illæsum, sub omni exercitu tantus Pontifex liberauit, & quem antea contempserat hæreticorum turba Getarum Deo gratias referentes occurrunt quòd per eius famulum ab extremo vitæ tempore quo perituri erant, nunc fuerant liberati: Ille obsessa à dæmonibus corpora liberauit: ille prouidit reditum peregrinis: ille tribulantium animos in securitatem transtulit: ille penitus à morte redemit. Eius temporibus eo laborante securitas introiuit terræ, profuit Christianitas, annullatur hæreticorum fatuitas. Auctoritates quæ cauendæ & quæ obseruandæ sint testimonio Diuinæ lectionis Apostolicus præco non siluit. Nam dum non possumus tam multa profari vel aliqua ex parte quæ agnoscimus, relegenda perscripsimus.

Quidam igitur vir nobilissimus genere ex Hispanijs prædiues facultatibus inuidiam pessimi accusatoris incurrit, apud quem Regis animus ita est aggrauatus, vt eo iure ad occidendum exhiberetur. Ad sancti itaque Orientii transmissi sunt fideles patrocinia, qui eum vt pro eius vitæ spatio interueniret deprecati sunt. Tunc congratulans sanctus ad Regem venit, & ab ipso ad conuiuium est inuitatus. Et cùm initio Regalis prandii more solito Barbarorum mensa magnis fuisset carnium ferculis onerata, Rex ille humili prece poposcit, vt S. Orientius quod pro parsimoniæ consuetudine non ederet, sed ipse vt Regalibus animis satisfaceret suo tactu sanctificauit epulas & laudauit: & hinc fidem poposcit à Rege vt quæcumque vellet, apud Regis animum obtineret: contaminatis igitur carnibus insolitus cibus super miscetur. Quo viso ne hoc quod à Rege petebat impetrare potuisset turba circumstantium potentum ei comminari cœpit: sed tamen beatus Orientius pollicitum à Rege præmium postulauit, qui non auri argentique talenta, non prædiorum culmina, non agrorum spatia quæsiuit: sed vitam eius Hispaniensis sibi præstari poposcit, ante cuius faciem mors terribilis habebatur: & tunc pro edacitate obtinuit ille quæ petiit. Intelligite quanta ille potuit pro abstinentia obtinere, qui suis ciuibus salus, & externis vita fuisse probatur. Nam quantas nobis videntibus post vitæ tempora

viuens virtutes fuerit operatus, turba Auxitanorum ciuium non ignorat.

Quidam autem peregrinus arefcentibus neruis vim debilitatis incurrens & contractis genibus manibúsque constrictis & longa pœna languefcens ad folemnitatem B. Orientij virtutem cœlestis medici dum requireret, inuenit, ibique fideli oratione supplicare non cessat. Procedit virtus de tumulo, & in tantum sanitas redditur arefacto, vt rediuiuo infusa sanguine membra sanitatis gratia replerentur. Sic ergo præmortuæ manus in vsum pristinum reuocantur quarum digiti ita fuerant ante constricti, vt etiam eorum vestigia palmis quondam non apparerent. Det ipse sanctus Orientius mihi veniam, qui ab æthera sede virtutem quam à Deo accipit hominibus ostendit: quia etsi non potui expedire quæ volui vel genus infestorum * * hominum & piorum ad hoc animos inuitaui, vt ex abundantia cordis sanctum Pontificem illi adornent, quod ego summum opus vix potui delibare, nunc restat vt qui sancto Orientio gratiam suæ pietatis præstare dignatus est, nobis eius orationibus veniam pro sua maiestate non deneget, cui est honor & gloria & in sæculorum sæcula. Amen.

Eiusdem S. Orientij breue Elogium fabulis refertum cum Versibus de SS. Taurino Martyre & Austindo Confessore Auxitanis Archiepis. ex veteri codice descriptis.

Beatus Orientius Archiepiscopus Auxitanus filius fuit B. Orentij ciuis Oscensis & beatæ Patientiæ conjugis & frater inuictissimi Martyris B. Laurentij, tempore Xysti Papæ. Successit Vrsino Auxitano Præsuli: Vascones ab Idololatria conuertit, & de quodam monte iuxta Auxium, qui Narueia dicebatur, à Septentrione versus vrbem omnem spurcitiam idolorum extirpauit. Mons ille nunc habet Ecclesiam in nomine Quirici & Iulitæ consecratam. Post aliquod tempus Imperator Maximus duos Principes contra Olymbrium Regem Tolosæ misit, scilicet Agentium & Lyctorium, quibus ad liberationem Tolosanæ ciuitatis occurrens B. Orientius cum Agentio pacem obtinuit: Lyctorius autem in malitia perseuerans aciem contra Tolosam ciuitatem disposuit, sed precibus viri sancti à Tolosanis superatus occubuit. Et ipse Olymbrius cum populo suo Arriana perfidia deprauatus ad fidem Catholicam fuit conuersus.

De S. Taurino Martyre & Archiepiscopo Auxitano 5. Septemb.

Aue Protopræsul almifice,
Taurine Martyr inclyte,
Qui ciuitate Elisana demolita
A Vandalis & euersa
Transtulisti altare B. Mariæ
Ad vicum Vallis claræ,
Vt Paternus prophetauerat
Præsulando Elisæ & dixerat.
Post me tres, & postea nullus
Elisanæ ciuitati Episcopus,
Vallem claram erexisti
In ciuitatem, cui præfuisti
Vno de viginti annis prædicando,
Hæreses extirpando, Ecclesiam consecrando
In honorem natiuitatis B. Mariæ
Annis ducentis sexaginta à Passione
Domini nostri IESV-CHRISTI,
Et Ecclesiam Martyrio consecrasti.
O valdè felix dies illa!
Qua ciuitas ista Auxia,
Taurinum habuit patronum,
Archipræsulem & sponsum.

De S. Austindo Confessore & Archiep. Auxitano 25. Septemb.

O Dux & decus Gasconiæ,
Austinde Auxiorum Archiepiscopè,
Qui à Burdegalensi originem
Sumpsisti vrbe & honorem:
Post Metropolitanos quinquaginta octo
Triginta nouem annis bene merito.
Rexisti prouinciam Auxiam,
Et ampliasti Ecclesiam
In Dei laude & B. Mariæ
Longè post Taurinum incœptæ.
Erexisti Nogeroli oppidum
Fundando ibi collegium
Ad honorem cœlestis curiæ
Et B. Nicolai præcipuè
Annis in mille sexaginta duobus
Fuisti noster Archiepiscopus.

VITA SANCTI PARDVLFI CONFESSORIS.

Ex veteribus nostris membranis & Apographo R. P. Iacobi Sirmondi Societatis IESV Theologi.

PRÆFATIO.

PLerumque dum priscorum Patrum antiqua laudantes gesta miraculorum, noua quæ nuper gesta sunt omittunt, quasi vinum vetustum cum suauitate vel claritate hauriunt, mustum nempe quasi turbulentum squamosum renuentes in haustu & rudis miraculi rudia corda deserentis. Sed melius vtrobique vt opinor vterque commiscere in haustum vinum scilicet & mustum indulcia musti foueat, ac temperet austeritatem vini. Similiter vini austeritas dulcedinem exacuit musti, videlicet vt qui ex vno manantur fonte vitæ, vno de sapore satienturfitientes. Idcirco mi pater Berthemaris non minimas omnipotenti opifici gratias agimus, quia hic in Aquitania superna inlustrante gratia per sancti infusionem Spiritus quamplures Philosophos & Rhetores reperis, qui vitam vel gesta miraculorum B. PARDVLFI Confessoris suo stylo emendare queant, & luculento sermone aures fidelium liquidissimè inculcate. Et me tantillum & modicum, & à nonnullis despicabilem vel ineloquentem & rusticum hoc poscis opus. Valde onustum mihi est, quia non est mihi facultas in perfectione, nisi omnipotens inspiret, & emittat Spiritum sanctum suum, veritate dicente, quæ ait: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quapropter non audeo aggredi inualidus in sensu, tardus ad orandum, tam magni viri miracula, verborúmque & gestorum copiam ad meam humillimam hæsitatem declinate, profectò vereor, quod absit, de dulci facere amarum & de amaro dulce, sed illius oro clementiam, qui latices conuertit in falernum, & brutis animalibus facultatem tribuit eloquendi, saltem rustico sermone huius beati viri PARDVLFI vitam vel signa miraculorum, vt valeo, adgrediar prænotare Lectorem. *Explicit Præfatio.*

INCIPIT VITA S. PARDVLFI.

Igitur iam mundus penè ad occasum crebrescentibus malis retroacta signa ruinæ suæ in Sole & Luna & in Stellis vel pressuris gentium, pestilentiæ fames, terræ motus, ceterásque ruinas quas veritas refert, atque Euangelica commemorat historia, & enumerare prolixum est. In Occidentali plaga partibus Aquitaniæ in vrbe Lemouicensium ex vico cuius vocabulum SEREDINNVS, ortus puer ex agricolarum cultoribus fidelibus genealogia, cui nomen PARDVLFVS. Qui dum puerili degeret vita mitissimus ac modestus cum summa reuerentia præ ceteris adolescentibus videbatur. Quadam die dum esset cùm aliis adolescentibus, & sub quadam arbore sederet, vt mos est in lusibus vel iocis puerilium tam pro calefactione quàm & spectaculo ruinæ arboris ignem ad concremandum in eadem arbore posuerunt, quo exusto, flantè vento, inrigante imbri, præfata arbor radicitus disrupta in terram voluens ruit. Ita vt omnes paruuli qui illic aderant fugam arriperent, nisi præfatus Dei puerulus PARDVLFVS signo crucis armatus remansit immobilis atque intrepidus, casu adueniente illico ex ramis vnus arboris ipsius cum in capite sauciauit vulnere graui, & ob hoc vulnus oculorum lumen amisit, sed claritas veri luminis per infusionem Sancti Spiritus internos oculos inlustrauit, cæcus corpore & fulgens in opere, tentatus ad tempus & non mortificatus, temporali aspectu priuatus paulisper, & perpetuo bonorum operum lumine repletus, ita vt videntibus mundi claritatem, dux esse præualeret itineris patriæ cælestis introitum absq; quolibet offendiculo, vt non cum reprobis diceretur, si cæcus cæco ducatum præbeat, vterque præcipitentur in baratrum. Iste enim cæcus corpore, sed clarus opere, dum cum propriis parentibus degeret vitam, quicquid ab eis ex alimento vel operimento ab eorum manibus recipiebat, mox cum foras vestibulum esset egressus, quemcumque ex pauperibus recipiebat, hoc suis manibus in abscondito erogabat, nisi paulum in vsum vitæ suæ erogabat. Qui mox

tantam gratiam ei Dominus contulit, vt qui ad eum veniebant, varijs infirmitatibus languentes, vt si cuidam manum imponebat, vel oleo benedicto perungebat, aut aquam potantibus dabat, repente ab eis omnes infirmitates febrium repellebantur. Etiam & quia dæmonibus vexabantur, protinus eum ad eum perducti fuissent à dæmonibus obsessis corporibus effugabat. Hæc sunt adolescentiæ suæ prima rudimenta. Hic est ludus pueritiæ suæ. Dum talia ceteraque similia superna gratia inlustrante clemens opifex per eundem virum Dei signorum miracula vndique coruscant, sic vnus ex nobilibus Senatorum Lantarius nomine in eadem vrbe Comitatus officium nactus, ditatus opibus, pluribus præ ceteris inclitus atque procerior in facultatibus, vel etiam diuitiis pollens: decreuerat namque vt pro sua nimia crimina, vel etiam adipiscenda æternæ vitæ præmia, in vicinæ vrbis loco qui vocatur Waractus, Monasterium in honore Beati Petri Apostoli ædificare conabatur, & suis propriis ditare subsidiis, atque in cibos vel operimentum Monachorum & pauperum delegare. Et missis speculatoribus suis tam ex vicinis & suburbanis locis, quàm haud procul vel vbique de qualibet prouincia vel natione seruos Dei aut Monachos inuenirent cum summa alacritate ad præfatum ouile congregentur, dicente Propheta: Et de nationibus congregauit eos. Sicque à quibusdam diuulgatum est quod in præfato Seredinno famulus Dei PARDVLFVS timoratam atque religiosam ducebat vitam, & die noctéque sedulis atque prolixis vigiliis & orationibus pernoctans hostiam viuam semetipsum Deo mactans. Mox prædictus LANTARIVS audita fama ac diuino accensus spiritu, equum suum sternere iussit, & nullum alium ex pueris ad eum misit, nisi ipse concitus venit. Et facta oratione virum Dei ad se accersire præcepit. Repente intuens vultum eius clarissimum pallenti facie cum macie decorata, elegans aspectu crinem pulcherrimum decora cæsarie, rogare cœpit lenibus sermonibus demulcens ac blandiens suadendo, vt cum ipso ad suum Monasterium ad habitandum diuerteret. Sed vir Dei renuens eius petitionem dicendo numquam se ex eodem loco egressurum vsque ad finem vitæ suæ, supradictus Lantarius tam rogando quàm suadendo eum in equum suum eleuare præcepit, & ad Monasterium suum virum Dei perducens, augebat Christi caulas spolians Synagogam, & duos puerulos præcipiens, vt eius familiarissimi subiacerent seruituti, & cum magna diligentia iussionem eius obseruarent. Et vbicumque ipse LANTRARIVS per suum Comitatum, vel in sua propria loca ambulabat, ipsum semper secum ambulare faciebat, & in sua camera vbi suus proprius fiebat lectus, semper eminus virum Dei requiescere faciebat. Et cum cuncta claustra Monasterij, & omnis fabrica ipsius, vel omnia loca habitabilia perfectè vel consummata fuissent, supradictus Lantarius per ostium cellulæ ipsius viro Dei tradidit ad regendum. Et sicut iam superius præfati sumus de genealogia eius atque propagine vt ex agricolis gigneretur, ita & iste cordium custos vel cultor esse non desineret serendo vel seminando assiduè pabulum verbi Dei, vt grex sibi commissus fiat frugi fecundus. Et prostratus sæpe dictus Lantarius vtroque genu in terram poscebat dicens, vt cum ante tribunal Christi adueniret suis suffragiis subleuaretur. Fuit autem eius pœnitentia ardua nimis. Postquam in prædicto cœnobio habitare cœpit, ostium cellæ ipsius egressus non fuit, nunquam à sole calefactus nisi per fenestram, nunquam carnium, neque volatilium esu vsus est, numquam linteo indutus, neque balneo vsus, nisi postquam infirmare cœpit suadentibus fratribus, rarissimè æstuabat ex calidis lapidibus. Et cum introisset vbi est Waractus latenter ferrum deferens acutum, & cuncta membra sua minutissimè incidebat, vt semper vulneratus esset, & facta vulnera vix de loco moueri potuissent, vt bene cum Propheta diceret, non est sanitas in carne mea à facie tua. Comedebat semel in Hebdomada, & hoc aridissimam escam. Quadragesimis namque temporibus omni corpore nudato à discipulo suo virgis cædi se præcipiebat. Nocte vero omni corpore prostrato in terram extensis brachiis tam æstate quàm hyeme quandiu potuisset in oratione iacebat. Surgente autem eo ab oratione, paululum requiescebat. Quod vero restat post nocturnas horas ex lectionibus, quod legendum audiebat, memoriter recitabat. Post matutinas verò Laudes, Responsoria vel Antiphonas de Sanctis Martyribus vel Confessoribus decantando meditabatur. A Tertia autem hora vsque ad Sextam orationibus vtebatur, à Sexta verò vsque horam Nonam silentium faciebat; exeunte autem eo ad Nonam pauperes vel infirmos qui ad eum veniebant, verbi Dei pane vitæque prædicatione

catione satiabat. Dum quadam nocte paululum obdormisset, Archangelum Michaëlem coram se in somnis adsistentem vidit, qui clara voce ad eum ait: PARDVLFE vir Dei, surge velociter, & ascende per hunc gradum scalæ istius, dextera manu gressus dirige, sinistra autem noli præire, quia tenebræ magnæ sunt. Ecce Dominum Deum tuum quem diligis, stat ad summitatem scalæ tenens coronam in manibus, quam in capite tuo ponere vult, & baculum quem tibi ad regendum populum suum dedit. Tunc famulus Dei statim consurgens, & locum vbi pedes Angeli per visum adstare vidit deosculans, protinus se eum lachrymis in orationem dedit, & postea ad omnes ægrotantes qui ad eum veniebant de ipsa terra vbi pedes Angeli adstare viderat, ad spargendū in domibus eorum dabat. Sed cum iam eius vitam vel abstinentiam digessimus, de eius virtutibus aliquid enarrare debemus. Quidam ex rusticis vulgaribus Gominus nomine dum ligna ad vsum ignis cæderet, vt adsolet, in vetusta arbore *bolides quos vulgo lemigas* vocant adhærentes reperit, & cum eas collegisset, decreuit vt eas ad virum Dei PARDVLFVM deferret, & dum concitus ad Monasterium ad virum Dei properaret, Ragnaricum quendam consiliarium inlustris viri Chunoaldi principis, necnon & legatarium præcelsi maioris domus Francorum Caroli in via obuiauit, sciscitatus ab eo cui has deferret lemigas. Tunc homo confitendo dixit quod ad virum Dei PARDVLFVM eas deferebat qui nihil carnium, nec volatilium edebat. Sed prædictus Ragnaricus temerario ordine easdem lemigas de manu hominis vsurpauit, & puero suo præcepit vt quando hora vescendi veniret, eas ad comedendum diligenter præpararet. Et cum ante ipsum fuissent allatæ, priusquam ex eis in os posuisset, ita factum est vt nequam guttur eius vel caput tumesceret. Sic vnus ex pueris inquiens ait, quod pro lemigis quas homo ad virum Dei deferebat ex hoc male pateretur. Tunc sæpedictus Ragnaricus equum suum, quem sedere consueuerat, sternere præcepit, & per vnum ex pueris suis ad famulum Dei PARDVLFVM direxit, & ita præcepit vt prostratus suis pedibus deoscularetur, veniamque deprecaretur pro culpa quam in eo commiserat vt relaxaretur, ac pro eo Dei misericordiam exoraret. Et cum homo ante virum Dei aduenisset, & cuncta retulisset, tunc vir Dei hilarissimo vultu & quasi subridens dixit: O fili semper contraria sunt impiis præcepta iustitiæ. Nos autem etsi in magnis tribulationibus positi sumus, tamen à conditore nostro omnino non sumus despecti. Vos autem quomodo debetis erogare propria, dum capitis aliena? Et continuo nihil moras agens oratorium ingressus pro eo Domini misericordiam diutissimè orauit, & oleum benedictum & aquam manibus suis dedit, & cum homo ad eundem Ragnaricum reuersus fuisset, & oleo eum perunxisset, & aquam in os posuisset, easdem lemigas vnde ingressæ fuerant, cum magno strepitu redierunt, & ita sanatus est homo. Rursusque multis diebus crebro ad virum Dei veniens gratias agens confitendo peccata sua, laudem dabat Deo.

Aliud quoque fertur miraculum quod per eum Dominus operatus est. Dum quadam die solus sine fratribus resideret, claudus quidam Marcellus nomine qui ab vtero matris suæ calcaneos hærentes tenibus nihil aliud nisi cum scamellis gradiebatur, ad eum veniens rogare cœpit, vt pro restauratione sui gressus Dominum exoraret. Tunc vir Dei respondens ait: O nate, ista virtus apud B. Petrum fuit, quando ad portam templi claudum inuenerat, & ab eo stipendia viuendi postulabat. Tunc B. Petrus respondens air: Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo hoc tibi do, in nomine IESV Christi surge & ambula. O quale miraculum dum victū corporalem quæreret, stabilitatem pedum recepit. Nos autem fili inusitatum habemus miraculum istud. Nam recordati sumus, quia Dominus discipulis suis pollicitus est dicens: Si habueritis fidem vt granum sinapis, diceris monti huic, transi hinc & transibit, & nihil impossibile erit vobis. Tu autem fili adquiesce consilio meo, & vade ad fontem meum, quem ego construere rogaui, & nudatum corpus tuum ex ea aqua ablue, & deinceps ex aqua benedicta rotum corpus tuum leni, & eadem nocte in oratorio, quod est in honore S. ac beatissimi Siluani Martyris tota nocte vigila, & nos cum fratribus pro restauratione gressuum tuorum Dn̄i misericordiam exoremus. Et cum ita factum esset, & idem claudus intépesta nocte vigilaret, paululum grauatus à somno obdormiuit, & mox vocem vehementem quā poterat emittens, & rursū se erigens ad craticulas vbi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt manibus amplexatus est. Tunc Presbyter custos cellulæ eius Blandolenus nomine euigilans, & apetto

ostio oratorii ingressus diligenter inquirens quidnam sit quomodo taliter obuenisset. Sed prædictus Marcellus respondens dixit quòd vir Dei PARDVLFVS eum per humeros suos manibus complexatus sit, & sursum eleuasset. Tunc Presbyter prosternens se in orationem cum lachrymis glorificans memoriam Domini Saluatoris nostri, qui talia per seruum suum operari dignatus est, & ita sospes factus est, vt in crastinum relictis scamellis propriis gressibus ad virum Dei peruenit. Godolaïcus quidam faber ex Lemouicas ciuitate arreptus à dæmonibus, vinctus catenis collo vel brachiis cum duobus ductoribus, vnus qui præibat, & alius qui retrorsum traheret, quia quemcumque adprehendere potuisset, aut manibus trucidaret, aut dentibus laniaret, statim cùm ad hominem Dei fuisset adductus, multis conuiciis vel increpationibus virum Dei exprobrans, dicens latronem, falsatorem, impostorem. Tunc vir Dei omnia patienter ferens cibum & potum ei dare præcepit, mox oratorium ingressus pro eo Dñm exorauit, & per aliquantos dies secum fecit demorari, & ita sanum factum vnde venerat remisit. Alij quidam duo Centullus nomine & Benedictus dæmonibus repleti ad eum perducti qui suis orationibus similiter liberati sunt. Domolinus nomine ex Wasconia, qui lumen oculorum amiserat, & raucitate gutturis grauabatur, qui nisi ad aurem alicuius os suum propinquaret, nihil quod loqueretur intelligere quispiam potuisset, protinus vt ad eum perductus est, & lumen oculorum recepit, & linguæ loquendi restauratur officium. Et aliud non tacebo quod per eum Dominus ostendit. Paralyticus quidam qui per quinquennium in porticu S. Martini Confessoris Turonis iacebat, qui nec manus ad os ducere potuit, nec in aliud latus declinare, vox ad eum in somnis commonuit dicens: Surge & citius propera Lemouicensem vrbem, & virum Dei PARDVLFVM inuenies, & per eum tibi Dominus tribuet sospitatem. Et cum semel vel tertiò ei reuelatum fuisset, vni ex Monachis Monasterij ipsius omnia indicauit, & prædictus Monachus domno Audelando Abbati omnia retulit quæ per visum viderat. Venerabilis vir præfatus Abbas asellum ei dare præcepit, & duos famulos qui eum ad virum Dei perducerent. Et cum ad eum peruenisset signum Crucis super eum imponens, & post paucos dies sanus effectus vnde venerat rediit. Alio namque tempore cum Ismaëlitarum gens Pictauiensem vrbem fuissent ingressi, & præcelsus Maiordomus Carolus cum cuneis Francorum ad debellandum eos venisset, & deuicto prælio hostem prosternens, spolia capiens, captiuos reuocauit. Sic quamplures ex eadem gente Ismaëlitarum fugam arripuerant, & vnde reuertebantur, quemcumque hominem Christianum inueniebant, & vbicumque Monasteria aut loca sancta obuiassent, igni concremabant, ita diuulgatum est quod ad Monasterium viri Dei PARDVLFI peruenirent. Et cum hæc famulus Dei audiret, dicebat fratribus: Filij si venerint ad ianuas Monasterij, cibum & potùm eis præbete, quia de itinere fatigati sunt. Quid putas qua charitate esset ignitus, qui paganis bellatoribus epulas præparare nitebatur? Tunc Fratres prædicti Monasterij, qui eum vndique adsistebant vel ministrabant, plaustrum præparatum & opertum velis adduxerunt, vt cum ad eremi loca perducerent, vt à gente nefandissima non periclitaretur. Sed dum vir Dei armatus Spiritu Sancto nullatenus consentiret petitioni eorum, dicens nunquam se ex eodem loco esse egressurum vsque ad finem vitæ, omnes tunc fratres qui illic aderant, fugati sunt, nisi vir Dei. Hic solus remansit intrepidus, & vnus famulus ceteris deterior Eufrasius nomine occultatus remansit, vt eius finem videre potuisset. Et cum iam ad portam Monasterij eminus adpropinquarent, prædictus Eufrasius ad virum Dei occurrens dicebat: Pater ne desinas ab oratione, quia ianuas Monasterij imminent. Tunc vir Dei non suæ mortis discrimen metuens, sed Cœnobij sui caulæ sollicitudinem gerens continuo in orationem prostratus, Dominum exorauit dicens. Contere eos Domine & dissipa gentem bella gerentem, & non sinas hodie ianuas Monasterij istius ingredi. Repente omnes in vnum cuneum coniuncti cæcitate conclusi suis linguis conloquentes, diutissimè steterunt, & viam quam profecturi erant perrexerunt, & famulus Dei permansit ouans atque intrepidus. Et aliud non tacebo miraculum, quod per eum Dominus operatus est. Sobolenus quidam nomine ex Aruernico territorio ad eum veniens, de eius aqua ampullam plenam signo Crucis roboratam detulit, vt eam pro salute sua suorumque omniũ domesticorum vel ægrotantiũ secum semper haberet, quam supra lectulum suum vbi quiescebat, pependit. Quadã vero die ægrotantes ad eum venientes, rogare eum cœperunt vt pro charitatis gratia ex eadẽ aqua ad potandum vel ad liniendum populũ pro repa-

ratione corporis daret, sed præfatus homo renuens petitionem eorũ, nihil eis donauit. Altera vero die ad stratum suum veniens, os ampullæ in pariete pendentem reperit. Et ampullam cum aqua perclusam in stratu suo reperit, & qui ægrotantibus dare neglexit, ad suum opus ex ipsa aqua nihil habere potuit. Et continuo pauens cum magna reuerentia vel timore ampullam cum aqua ad virum Dei defert, veniam poscens, vt culpam quam admiserat, relaxaret. Arnulfus quidam iuuenis inlustris viri Chunaldi Principis annonam cuidam viduæ tollens ante caballum suum posuit ad comedendum. At illa proclamans dicebat quod ancilla viri Dei PARDVLFI esset, & nihil alimenti anni præsentis amplius haberet. Tunc idem Arnulfus nihil verens, eius annonam indiscretè abstulit, & ante equum suum posuit. Et cum ille foras domum ipsius fuisset egressus, oculi caballi ipsius egressi à capite in fronte ipsius suspensi pendebant. Sed & ipse Arnulfus reuersus inuenit annonam intactam ante equum suum, & oculos prominentes à capite suspensos, cum magna reuerentia vel pauore eundem caballum exutum oculis ad virum Dei pertrahens, & confitendo peccata sua omnia famulo Dei retulit quæ gesta erant. Sed Beatus vir Dei PARDVLFVS fratribus qui cum eo aderant, præcepit vt oculos caballi vnde egressi fuerant, remitterent, & eius aquam benedictam desuper linirent, & eos cum ligaminibus adstringerent. Crastina die pristinum lumen oculorum restituit, & prædicto viro cui fuerat, sanum reddidit, & culpam quam in eum deliquerat, remisit. Liframnus quidam præpositus prædicti Monasterij decreuit vt in Basilica Beati Albini Confessoris, vbi postea corpus sancti viri PARDVLFI iacet humatum, gradus faceret, & in mensuratum locum Basilicæ ipsius cum carpentariis in siluam perrexit, & factum solium plaustro impositum ad Monasterium perduxerunt, & iterum mensuratum pedem & dimidium mensura hominis breuiorem. Tunc Præpositus multum scandalizans & iracundiæ furore succensus, eisdem carpentarijs disciplinam corporis imponi iussit. Tunc vnus ex ipsis pauore perterritus ad virum Dei fugitans, & flexis poplitibus ad pedes eius prouoluens, & cum ei gestum indicasset rei eundem præpositum coram se aduenire præcepit dicens: Fili noli irasci, neque iram perficias; quia ira mater virtutum non est, & nihil mali geras in his pauperculis, sed expecta hac nocte. Crastina autem die, aut alium in silua præcidere faciant, aut ipsum diligenter supponere. Post hæc verba crastina die diluculo iterum mensurantes, inuenerunt similiter pedem & dimidium longius, quod lignum præcisum quod abbreuiatum fuit hodie ad testimonium in eadem Basilica adpenderunt. Quem & multi ex eodem ligno à typo quartano vexantes, vel dentium dolorem habentes sani efficiuntur. Aunarius quidam vir, qui dentium dolorem grauiter patiebatur, ad eum veniens & locum doloris eius manibus contingens, & saliuam ex ore suo spuens præcepit, vt digitum suum intingueret, & loca dentium doloris liniret. Sed prædictus Aunarius superbia tumidus fastidioso more de palma sua latenter iacit, & cum per portam ipsius Monasterii progrederetur, caballus eius in terra cadendo ruit, eumque præcipitauit, & coxam illius minutissimè fregit, & aliorum manibus ad hospitium deportatus prope annum ægrotauit, & vix ad sanitatem peruenit. Huius autem fertur miraculum, quod per eum diuina operata est clementia, & multi supersunt, qui ipsum viderunt miraculum. Homo quidam ex territorio Biturico Leodulfus nomine ad virum Dei veniens poposcit vt filium suum ad Baptismum fontis susciperet, & famulus Dei nihil denegans hoc, quod ab eo petiit, adquieuit. Eleuatóque infante ab eo de fonte albis indutum deosculans & genitori suo ad nutriendum commendauit, & genitor eius infantem ad propriam detulit domum. Genitrix namque eius cum magno gaudio ad lactandum suscepit, & in agitario quod vulgo berciolum vocant pannis constrictum imposuit, & extensa manu agitare nitebatur, & cum mouere nullatenus præualuit, vndique conspiciens vel scrutans si quippiam oppositum aut impedimentum haberet, sed cùm nihil reperit manum ad se retrahens, stupore demens & pauidè cogitare cœpit quidnam esset: mox mirum in modum diuino atque superno nutu quasi ad manum hominis coactus per se agitari cœpit berciolus. Tunc prædicta genitrix eius vocat virum suum, & hoc indicat ei, vndique manentibus hoc ostendit miraculum. Veniunt & vident glorificantes Deum. Quandiu autem fuit infans in albis, numquam à manu hominis fuit agitatus, nisi ex superno motu, & post paucos dies infans animam quam receperat, reddidit. Et postea genitor eius præfatum berciolum, quod honesto sermone Philosophi cunabulum vocant, pro me-

moria salutis in domo sua pependit, & cum moderno tempore Francorum cohortes prædictam depopulassent vrbem, & cunctarum domos igni cremassent, hanc domum in qua erat cunabulum appensum nullatenus cremare potuerunt nec quippiam eam vel parum exuri valuerunt.

Beatus igitur PARDVLFVS cum iam in ferme octoginta ætatis suæ degeret annos, ea tempestate, qua præcelsus atque inluster Major-domus Karolus regeret Franciam: inluster quoque vir Chunoldus regeret Aquitaniam per permissum Karoli, præfatus vir camiciei candore splendidus, vultu Angelico, à bono opere nullo onere fatigatus, nulla granitudine piger, nulla ætate lenus, nulla cæcitate offensus, Dominum poscens, vt eius finem remunerari iuberet, mox dolore membrorum adtractus ad lectum rediit, septemque dierum carnis afflictionem ferens. Adueniente autem Dominica die defectum corporis vicina morte imminente adsignans se paululum obdormiuit. Et cum à somno euigilasset, ait ad Fratres qui vndique adsistebant ministrantes ei: cuius tubam vociferantem ad portam Monasterij hac hora audiui? At illi cogitantes quod mente loquendi caruisset, respondentes dixerunt: O Pater sancte quid insanè loqueris quia numquam te verba frustra loqui audiuimus? At ille respondens ait: O nati! ego non insanio, sed illam tubam quam inluster vir Eudo ad significandum prælium tubari consueuit, vociferantem audiui. Patenter intelligendum est, quod chorus Angelorum eius suscepit animam, atque æthera penetrasse non dubium est, dicente B. Paulo, quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Archangeli & in tuba Dei descendet de cœlo. Presbyter quidam Scopilius nomine in domo altera caligas eius quas ipse operatus fuerat pedibus suis imposuit, & desuper cum lachrymis vel lamentis durissimè flebat. Tunc vir Dei ait: Fili, quis est qui caligas meas contigit, vel pedibus suis imposuit? Fratres requirentes eas in alia domo inuenerunt præfatum Presbyterum desuper lamentantem. Et turba Monasterij illius vespertinis peractis circa lectulum eius flentes steterunt dicentes. Heu grex relicte, qui nos queat à vipereis morsibus abstrahere? Quis nos de sæuientibus luporum dentibus liberare, relicto pastore? Cur nos pater bone derelinquis? Vel vbi quætemus tuam Angelicam doctrinam? Quale responsum demus pro te? & quem respiciemus in loco Basilicæ, vbi stare consueueras? Quis est qui sine te lugeat monita tua, vel quale reddemus responsum infirmis, quando te adrequirendum venerint? At ille vix vt potuit loqui consolans eos diuinis sermonibus: Viriliter agite, inquit, & confortetur cor vestrum, & expectate Dominum & inluminamini, & facies vestræ non confundentur, & nihil vobis deerit si timueritis Dominum, & Dominus non priuabit bonis omnes ambulantes in innocentia, vt meritò audiatis desiderabilem vocem Domini: Venite benedicti Patris mei, percipite Regnum quod vobis paratum est ab origine mundi: Cum hæc loqueretur sancta illa anima carne soluta est. Eadem vero hora Theodorus eius discipulus vocem psallentium in cœlo audiuit, & concitus ad virum Dei peruenit, & inuenit eum iam defunctum. Væ nobis miseris, quis vnquam talem videat, aut quis de eo conloquens siccos habere poterit oculos? Postquam corpus eius fuit humatum, rabidus quidam BERTHERICVS ad sepulchrum eius sanus effectus, vnde venerat, remeauit.

ACTA, TRANSLATIONES, ET MIRACVLA S. PRVDENTII MARTYRIS,

LIBRIS QVATVOR.

Auctore Theobaudo Bezuensi Monacho.

Descripta ex MS. Codice Trecensi misit ad me R. P. Petrus-Franciscus Chiffletius Societatis IESV Theologus.

PROLOGVS.

GLoriosissimi Athletæ Christi, Prudentij præclara correcturus miracula, quæ olim adolescentulus sub ipsa studiorum & flagrantis ingenij acrimonia sparsim edideram, primò prælibare visum est, vnde, & quando, & à quo delatus Besuensi Ecclesiæ tantus concessus sit thesaurus, corpus videlicet ipsius, sicut partim à maioribus, partim etiam in ipsa in qua diutius obuersatus sum Aquitania, accepi à fide dignis & probatissimis auctoribus. Res quidem difficilis atque ardua dum incomprehensibilem ipsorum miraculorum numerositatem atque magnitudinem mecum ipse reputo. Verum reticere de huiusmodi rebus infructuosum Deóque valdè displicens probatur. Cum deses seruus pro talento humi defosso graui sit addictus sententiæ. Talium siquidem rerum promulgatione, Diuina quæ semper mirabilis est in sanctis suis, prædicatur magnificentia, & fortissimorum Christi Bellatorum per palmam magis magisque celeberrima coruscat gloria; Auditoribus quoque sacræ deuotionis vehemens inspiratur flamma ad eorum deposcenda suffragia, & robustissimæ stimuli virtutis suscitantur ad ipsorum (si res sese præbeat) beatissima imitanda vestigia; si quidem & ipse cœlestis Imperator ad corroborandos in acie spiritali dimicantium animos memoriam fecit mirabilium suorum, atque virtutem operum suorum annunciat populo suo, vt supernam nanciscantur hæreditatem, & ego quidem vt jam præmisi, à primæuo impuberis ætatis flore ad ea schedulis imprimenda, licet temerarius animum appuleram, sed hinc Philosophicis occupatus studiis, inde verò vniuersæ materiæ mole considerata & exilis ingenij facundiæque tenuissimæ inopia multis opus illud intermiseram lustris: at vbi Scholaribus omissis gymnasiis, desertor & transfuga sacratissimæ Christi me reddidi militiæ, efflagitatus sum fraterna charitate, vt incepta perficerem, pueriliter edita corrigerem, omissa repeterem, inuolucris obstrusa enuclearem, & si quid minus facetè prolatum fuerat, vrbanæ comitatis lepori restituerem. Tandem assensum præbui, ne videlicet Beatissimi Martyris opera insignia temporum labentibus curriculis obsoleta, obliuione inuida funditus interirent. Quapropter ad gloriam regnatoris Olympi, ipso Sancto amminiculante, conabor virtutum eius non omnia (cum sit impossibile) sed de innumeris pauca retexere miracula, quæ vel celeberrima opinione, vel à veridicis comperi relatoribus, de quibus ambigere nefarium est. Quòd si fortè (vt fit) oratio incuria aut ignorantia aliquibus in locis suum natiuum decus non videatur obtinere, propter inuenustioris eloquij insulsam vapiditatem, id diuturnæ imputetur desuetudini: Sancto ergo Spiritui deuota committamus carbasa, vt illæsus secundo successu epibata iocundissimum canendo celeuma ad optatum fœliciter perueniat portum, inuocatâ in auxilium Deitate.

Explicit Prologus.

MIRACVLORVM SANCTI PRVDENTII.

LIBER PRIMVS.

POst quàm Cœlestis granum frumenti solo creditum, triduo cum multiplici animarum fruge à tartareis emergens vmbris, sydereis se reddidit horreis, misso Sancti Spiritus imbre, sparsoque diuini verbi semine per orbem, assiduis incrementis fidelis cœpit seges succrescere. Ardebat autem beata colonorum manus sacris incumbere sationibus, vt ante summi patrisfamilias conspectus immarcessibiles laborum suorum inferret fructus. Sed quid humani generis antiquo hoste malitiosius? Mox etenim vt diuinum animaduertit egregiè pullulare agrum, cuncta corrumpere, aut potiùs radicitus extirpare germina, cunctisque cultoribus contendit supremi occasus inferre exitia. More videlicet faciens suo vt qui dudum in Domini sanguinem atrocissimas iniudorum armauerat dextras, in seruos etiam totius nequitiæ machinantis, impia effunderet robora. Verum quia id per se solum, vtpote longè alterius natura quàm nos & nostris ab aspectibus semotæ perficere non poterat, per sequaces prauitaris suæ principes adimplere satagebat: nam sicut in exortu Synagogæ, sceptriger Nilicola, in Hebraicam deseuiebat infantiam per proceres impiis obsequentes impetiis, ita & in exordio nascentis Ecclesiæ diabolus rector tenebrarum per suos apparitores Christianam moliebatur extinguere infantilem innocentiam: sed licet lethifer aduersarius contra Christianismum mille admoueret deceptionum machinas, tamen diffundebantur diatim Catholica semina, & inter vulnifectos sæuientium persecutorum mucrones ager Ecclesiæ fœcundabatur. Denique prostratis illis primis satoribus, quibus diuini ab initio cura commissa seminis fuerat, ad deuastandum Dominicam messem tota Romana Respublica auidè conspirat, & veluti egregiis peremptis ducibus, atrocium hostium rabies non nisi multo mitiganda cruore in rota commilitonum offeratur agmina: incursantur Beatæ planè cohortes, æthereo Regi dignè militantes, & pro fide quam sub religionis vexillis professi sunt, millenis proterendæ suppliciis exponuntur: Vbique locorum aduersum te tuósque (Christe) feralia pendent edicta & Christianum nomen quod iuxta Paulum super omne nomen habetur, non modò verbis, sed etiam verberibus insectantur & gladiis, triumphant sacri præliatores certaminis interfecti, meliúsque moriendo quàm viuendo hostiles deuincunt cuneos. O noua sanè & transactis sæculis inaudita prælia: victi, vt putabatur, coronantur Athletæ Christi, & interfecti regnant. Sciendum tamen quod tripliciter antiquus hostis aduersùs eos nefandam produxit aciem: spiritaliter scilicet, & corporaliter: & spiritaliter quidem, quia prauis suggestionibus conabatur animos eorum à fidei tramite declinare: Corporaliter verò gemino modo quia aut prosperis aut aduersis diuinæ legis rebelles contra eos debacchabantur, vt quos videlicet malesuada secunda non flexerant, immanium frangerent ad idololatriam acerba genera tormentorum.

Sed quamuis vbique sine intermissione inenarrabilibus suppliciorum argumentis Christiana trucidaretur proles, oboriebantur tamen robustissimi proceres qui titubantis statum Ecclesiæ documentis erigerent, æquissimis actibus consolidarent, ad vltimum etiam purpureâ passione decorarent. Quorum celebria pro sacra religione confligia, quaqua versum per orbem Christiani vocabuli titulus porrigitur, solemni cantitantur lætitiâ.

Inter quos insignis Martyr Prudentius, iuxta diuinam vocem lux existens mundi, egregijs victoriarum emicuit laudibus, qui ab ipsis crepundiis Christianis redimitus Sacramentis, adhuc tenerrimus litterarum imbuendus traditus est gymnasiis. In quibus quàm docilis quàm sagax quámque solers & efficax floruerit, res ipsa luce clarius postmodum assignauit: instruebatur profectò arcana diuinitatis dispositione, vt futuræ Christi lucernæ lumen sacræ doctrinæ affatim exuberaret, ad illuminanda incredulorum & corroboranda fidelium pectora, proficiebat quotidie sub tyrocinio Christi deuotissimus adolescens, ætate, sapientia, & egregiis

moribus, vt jam sacri pneumatis domicilium esse eius non ambigetes in pectore: Fuit autem, vt ipsius perhibent gesta, nobilissimâ otiundus prosapiâ, Narbonensium partium indigena. Denique Archidiaconus vrbis eiusdem decoratus apice, longè latéque salutifera doctrina, vitâ atque magnificis coruscabat miraculis. Tanto siquidem splendore Diuinæ, quod primum est, atque secularis radiabat Philosophiæ, vt quanuis eâ tempestate multi doctissimi & facundissimi viri gloriosâ prædicarentur laude, nemini tamen, nemini prorsus in Gallicis vel Hispanicis oris haberetur secundus.

Plurimus namque lepor & facetiarum nitor, iocunda & gratissima vrbanitas eius inetar eloquio, sapientiæ sale condita, per quod ipsius pectoris aget fecundus, multarum fruges animarum placita vbertate Christo adquisiuit. Denique qualis quantúsque in diuinis documentis atque virtutum fuerit exercitiis, ipse rationis ordo enucleare nunc exigeret, nisi textus gestorum & passionis eiusdem etiam curioso satisfacere videretur. Ideóque de his scribere diutiùs supersedeo. Itaque postquam vir excellentissimus, Doctórque præcipuus sacrum ouile Christi plurimum augmentauit, cùm hoste ferocissimo, acerrimo congressus duello, tandem pro beata fidei confessione, variis atque acerrimis furore gentilium attrectatus suppliciis, vt in cœlestis Hierusalem aptiùs locaretur ædificio, sacratissimę Passionis palmam promeruit: martello contusus demutario, quarto die noni mensis, hoc est pridie Nonas Septembris. Qui videlicet martellus (vt perhibent qui viderunt, dum sacerrimæ ipsius transferrentur reliquiæ à piæ recordationis Abbate Stephano) cùm beatis adhuc contineretur pignoribus, in osse quoque sacri Capitis hactenus fracturæ apparent, scilicet vestigia passionis: taliter ergo robustissimus athleta de hoste prostrato referens trophæa, æternâ donatus laureâ cœleste capitolium victor ingredi promeruit, applaudentibus hymnidicis Angelorum choreis.

Perempto itaque Christi milite Prudentio, cum vesana persecutorum rabies necdum satiata immane adhuc fureret, artus sacratissimos mausoleo atrocitet erutos in quo à fidelibus furtim, nocturno conditi fuetant silentio, feris auibusque diripiendos longiusculè ab vrbe sub diuo exposuerunt. Tanta enim furoris insania Diabolus gentilium exagitabat pectora, vt Christi militum punitorum membra, à suprema arcentes sepultura, bestiis & alitibus proijcerent deuoranda. Supernâ verò prouisione seruatum Beatum funus (neque enim perire poterat quod omnipotentis dextera protegebat) à Christicolis noctu piâ rapinâ iterum abripitur, & pro tempore, aggere in ipso, formidine Paganorum, vili potius obruitur, quàm sepelitur tumulo: Vbi etiam multis annorum latuisse dignoscitur curriculis; tametsi Christiana deuotio clanculo venerabiliter locum, orationis gratiâ frequentaret. Tandem superna miseratione de cœlo in terram aspiciente, vt audiret gemitus compeditorum & solueret filios interemptorum, sopitis persecutionum tempestatibus, sponsa Christi respirare ad tempus tadio tranquillitatis cæpetat.

Quapropter à religiosis in loco fabricata est, Basilica, non multæ capacitatis quidem, nec tanti Martyris dignitati saris responsura, sed tamen tali tempore fidelium deuotioni opportuna. Denique sacrophagum ipsum in quo positum primitus funus Beatum fuerat, apud Narbonam adhuc tantæ reuerentiæ, tantæque habetur formidini, vt nemo prorsus tangere audeat; sciens pro certo se non impune laturum. Quod jam sæpius quam plurimis probarum est experimentis: fuit ergo in eadem Ecclesia multis temporum euolutis discursibus, nec ab vllo gentilium vel Christicolarum (vt res ipsa declarat) prorsus tolli potuit; licet id quam plures temptauerint, tam gentiles, quam sacræ fidei homines, quod vtique clarissimi vice posuerim miraculi. Nam sæpe-numero idem sacer locus, totaque circumiacens regio venientibus hinc & inde Barbaris in Heremi redacta est vastitatem: nec tamen sacratissima pignora prorsus ab vllo contingi potuerunt. Tempore siquidem DAGOBERTI filij CHILDEBERTI Regis Francorum, iam abundante iniquitate & refrigescente charitate multorum, gens Saracenorum ex Africâ transiens per angustias freti Athlantici, quod Septe vocitatum Africam secernit ab Europâ, totam peruadit Hiberiam.

Post annos verò decem, anno scilicet à verbo humanato septingentesimo tricesimo tertio, cum vxoribus & filiis, rebusque familiaribus transcenso Pyrenco, ci-

teriorem Hispaniam & Aquitaniam vt habitaturi perpetuò ingrediuntur: vrbes, oppida, castella, villas quaquà versum depopulantur, Ecclesias vbique & sacra loca incendunt vel diruunt, inter quæ etiam Beatissimi Prudentii Ecclesiam edax consumpsit incendium, nec tamen sacrum contingitur Lipsanum. Tunc Carolus agnomine Tudites vel Martellus, filius Pipini Breuis & Veruli, metuens ne fortè etiam Franciam peruaderent, aduersus eos profecturus, vt pote Maior-domus, maximas molitus est pugnatorum conflare copias: nam tunc Regalia per proceres amministrabantur. Cùm ergo Regali exhausto ærario, opes minimè suppeterent quibus stipendia & donatiua, vt moris est, Regiâ munificentiâ largiretur, militibus grauissimâ compulsus necessitate decimas; & (quod dictu nefas est) Ecclesias, ablatas sacris ministris, dedit eisdem militibus exercitus sui. Nec mora facto impetu cum Eudone Duce Aquitaniæ terga dant hostes; Cæsa sunt ibi trecenta & septuaginta quinque millia Saracenorum, mille quingentis tantummodo Francis occumbentibus. Exinde sacer ille locus à militibus hæreditario iure per succedentia tempora possessus, vt Ecclesiæ pleræque neglectui habebantur. Nec multo post Abdirama Rex Cordubensis cum duodecim Regibus Sarracenorum vniuersis conflatis copiis totam inuadit Aquitaniam, ipsamque obsidens Narbonam, cuncta finitima rapinis & incendio pessumdedit, Sancto penitus (vt solebat) intacto. Quos iterum Carolus conserto prælio ita contriuit, vt vix aliquis euaserit. Quem vero exitum præfatus fortitus sit Carolus pro decimis & Ecclesiis quas militibus dederat, licet digressionem præter rem facere videar, quia illud profuturum reor, paucis retexam. Defunctus etenim acerbissima valdéque terribili morte sepultus est in Basilica Beati Dionysii Martyris. Quo sepulto mox tantus fœtor, támque pestifer aër ab eius cœpit egredi mausoleo, vt etiam longè semoras tabo inficiens auras, multos leto dederit, & quam plures morbo grauissimo affecerit. Voces etiam lugubres, gemitus & vlulatus miserabiles exinde creberrimè audiebantur. Quo comperto Pipinus filius eius iubet reserate sarcophagum, eóque patefacto inuentus est Draco miræ magnitudinis, ex cuius ore letifer ille procedebat halitus: de corpore verò Karoli nichil penitus repertum est: hoc autem dictum sit ad sacrorum peruasores locorum, qui adhuc violenter sancta detinent loca, suísque hæredipetis hæreditates concedunt perditionis.

Anno vero à numine Incarnato octingentesimo quadragesimo primo, iam deficiente Caroli magni prole septrigera, exorta simultate grauissima in Francia inter fratres, filios videlicet Ludouici, filii Caroli magni, de finibus regni, genitore iam defuncto, barbaræ Gentes Normannorum scilicet, Danorum & Brittonum, cum copiosâ multitudine Gallias depopulandas atrociter inuadunt. Fiunt itaque innumeræ strages Christianorum, ruina vrbium, oppidorum, villarum & sanctarum exustiones Ecclesiarum; Demque rapiuntur inclytæ ciuitates, Andegauis, Aurelianis, Lemouigas, Burdegala, Tolosa, Narbona, totáque miserabili exitio traditur Aquitania, Beatissimo Prudentio sua sibi defendente. Sed hæc hactenus: nunc verò aliis omissis ad gaudia nostra accedamus. Qualiter scilicet ipsum Beatissimi Martyris corpus ad nosperuenerit. Aliquantis autem temporum elapsis voluminibus, regnante gloriosissimo Regum Carolo, Ecclesiæ Christi longè latéque festiuà per orbem pace floruerunt. Inuigilabant namque sacri pastores supra sibi commissa Agalmata; rationales quoque pecudes, iustis pro posse insistebant actionibus: eodem itaque tempore vt in Chronica continetur, venerabilis Geylo Lingonensis vrbis Pontificalem gerebat infulam, vir præclari stemmatis linea pollens, sed illustrior animi virtutibus, quibus admodum diuinis præeminuit in rebus. Qui cum inter cæteros bene moratæ mentis habitu orationi incumberet assiduus, etiam longinqua celebrium Sanctorum suffragia paupere spiritu ditissimus præsulum expectabat: legerat quippe neminem per se posse saluari, ideóque dilectorum Domini supplex requirebat adiumenta. Vnde factum est vt Iesu Domino disponente tam fælicis viæ auspicia pro suorum abolitione peccaminum, famosissimi per orbem Iacobi Apostoli adiret limina, in extrema penè parte telluris sita, iuxta Oceani littus.

Dum igitur satisfacto votis, alacer repedaret religiosus Pontifex, Aquitanicas tandem attigit oras, post multa terrarum transmissa spatia, nec multò post, Dei omnipotentis instinctu cuncta clementer austéque disponentis, quadam die aduesperascente,

cente, peruenit ad villulam in strata publica sitam (vt præmissum est) penéque desolatam, in qua gloriosissimus corpore quiescebat Prudentius; qui lassitudine cogente, & temporis instantis densitate, hospitium metatus est cum suis, apud eiusdem Martyris Ecclesiæ matricularium. Et poterat vtique vir egregius & multarum copiis ditissimus rerum largioris nobiliorisq; ædis potiri hospitio, nisi ei talis magis placuisset mansio, quæ solito surgentis noctis conticinio, ad diuinos decātandos hymnos, domo Domini esset propinquior. Susceptus itaque officiosè cum suis comitibus, prout possibilitas admisit, largis reficitur obsoniis. Ast vbi pulsa fames & surrexêre relictis ritè thoris, percunctatur beatus Præsul hospitem suum, quisnam diceretur, quoque honore finalis professionis, martyrij scilicet, an confessionis insigniretur is cuius memoria in contiguo ab incolis venerabatur Oratorio.

Æditnus consultus ait, Prudens vocitatur,
Martyrij titulo celebri famâ decoratur:
Qui primæuus adhuc Christi documenta sequendo,
Iam iuuenis meruit palmam fidei moriendo:
Dánsque polo flatum, tenet isthic corpore stratum.
Nunc pia vota iuuat ad corpus ferre beatum;
Quippe piis votis solet ipse fauere precantum,
Si perfecta fides flagret sub pectore tantùm.
Sed quia barbarici ruerant huc sæpè furores,
Ædibus euersis nostri periêre priores.
Villam quam cernis credas nos destituisse:
Hanc quoque Basilicam sine tunc cultore fuisse.

His & huiusinodi auditis, Reuerentissimus Antistes profundo voluebat pectoris arcano, quòd postmodùm Deitate annuente efficaciter mancipauit effectui. Quid multis moror? Nox terram solitâ totam contexerat vmbrâ: Traduntur placido mortalia corpora somno. Medio verò noctis intempestæ silentio, religiosus Pontifex de more ad cælestes cum Clericis suis consurgit laudes, iuxta quod ait Regius Psalmicen, sub typo Ecclesiæ: Mediâ nocte surgebam ad confitendum tibi, Domine, super iudicia iustitiæ tuæ. Ingressi autem Basilicam, diuina dulciter concrepant cantica, deinde, dum sacra ab eis percelebrantur præconia, vir vigilantissimus, dignúsque Episcopi etymologiâ, curiosè perscrutans Ecclesiolam, tandem ad ligneam peruenit capsam, quæ retro Altare posita, sacratissimi Martyris continebat soma, & iam penè tota cariosâ vetustate computruerat; quâ facilè patefactâ, & illato lumine, sanctissima contemplatur ossa, vilibus, & diuturnitate temporum consumptis pannis obuoluta. Qui protinus euocato Capellano suo, altáque ab imo pectoris ducens suspiria: Heu, inquit, quòd tam splendiflua lucis æternæ lucerna tam angusti offunditur tenebris modij, cùm potiùs orbem illuminatū sublimissimo dignè foret imponenda candelabro. Proh dolor! Ecce topazion, ille lapidū pretiosissimus, cunctas repellens laruas, imperialiq; aptissimas diademati, humili diuersatur in puluere. Sed si fortè gratum nossem beatissimo Martyri, sine dubio Aquitania nobis discedentibus viduata remaneret vrna tanti Patroni. O nos verè felices, si nobiscum, sancte Martyr, hinc abire velles; vix lacrymas reprimens hæc paucula dixerat Heros; cui Capellanus, vir eruditissimus, vrbanæque eloquentiæ non multa pro tempore fans sic intulit: Mirari satis nequeo, honorificentissime Pater, cur ille æquissimus Arbiter rerum, qui omnia in pondere, mensura, & numero disponit, tam præclari meriti virum, & Gallicanâ dignum amplitudine, tam exiguo, támque neglecto contineri sinat domicilio: nam quantum præsentium rerum colligitur indicio, vix semel hîc Missa celebratur in anno. Hæccine, gloriose Martyr, placet mansio? Hoc recondi iuuat angulo, dum populis benigno non vis opitulari suffragio? Sed absit à pio viro liuida inuidia; meliùs sanè, acceptiúsque foret sydereo Regi, quantum ad iudicium meum spectat, si populosâ constitutus in vrbe supplices placitâ protegeres interuentione, corporum morbos debilium propelleres, recidiuâ consequente sospitate. O vtinam sempiterno liberet numini, Lingonicæ te inferre ciuitati, procul dubio sacerrima ossa hæc decorarentur auro, vel secundi honoris metallo, quæ hîc carioso non circumteguntur, sed potiùs deturpantur ligno. Age, tam copiosus, tantíque pretij thesaurus lutulento eruatur loco, vrbanísque inferatur gazophylaciis, haud est metuendum furtum quod Omnipotenti probatur esse placitum, multísque mortalibus profuturum.

Talia dum dicunt, visus in Martyre figunt,
Vela reuoluentes, & noscere cuncta volentes.
Mox breue, mox igitur quod continet hic reperitur,
Discat qui nescit, Prudentius hic requiescit,
Qui Domini testis fuit indiciis manifestis.
Hæc vt legerunt, ea tollere disposuerunt;
Sed paulò dubitant, quia Sanctum tangere vitant.
O benè deuoti, culpæ formidine moti,
Quid formidatis? Nihil est hic quod paueatis.
Non irascetur Martyr, quia mitis habetur;
Iamdudum siquidem remorari nollet ibidem.
Mitis inhumanos dimittere vult Aquitanos:
Vobiscum certè cupit ire, iubètque referre.

Postposito ergo religioso timore, auferunt beatas reliquias totius corporis, adeò vt nil desertæ relinqueretur arculæ, continuóque Hispanica reuerenter obuolutæ pallâ, celerrimè priusquam diesceret, capacibus infarciuntur crumenis: erat enim locus isdem penè habitatione humanâ destitutus, tam barbaricâ infestatione, de qua iam satis præfatus sum, quàm etiam indigenarum eum sibi vsurpare volentium alternâ peruasione, ideóque valdè opportunus ad tale peragendum negotium. Ast vbi more suo de cardine surgit Eoo, florigero curru tenebris aurora remotis, conscensis sonipedibus redux ingrediuntur iter, nullo penitùs accolarum animaduertēte quod factum fuerat. Quæ enim in viro tantæ grauitatis, tantæque authoritatis haberi suspicio furti poterat? Quis verò, vt alia omittam, Pontificem quemlibet latrocinij reum vnquam audisse se meminit, nedum virum præcelsâ stirpe progenitum, & ob id latè notissimum, sanctitatísque non inopem? Sed, ô felix planè latrocinium, egregiâ laude per sæcula cuncta fruiturum, & coram altithrona majestate gratissimum! Dicat aliquis Præsulem sanctum tale quid attemptare nullatenùs debuisse. Sed multotum discimus exemplis, sanctos spiritus plerosque Deo in superis iam post busta coniunctos, vel gratanter pati, corporum suorum reliquias ad vberiorem salutem, suíque maiorem venerationem ad alia deferri loca. Denique protomartyrem Stephanum ab Hierosolymis Constantinopolim, Nicolaum à Mirea Barrum, Magdálenam Mariam ab Aquensi regione Vizeliacum, ipsum quoque Monasticæ Philosophiæ Legislatorem Benedictum fideli furto vel rapinâ à Cassino in Gallicas delatum legimus oras. O vtinam tale mihi facinus, tanrúmque patrare contingeret furtum! Sed quid diutiùs gaudia nostra per plurima demoror? Ingressus itaque beatus Pontifex Geilo Burgundiam cum ingente gaudio, Aquitaniâ spoliatâ, grates referebat Majestati diuinæ. Tandem verò superna clementia ei Besuam reduxit in memoriam, quam plurimùm in visceribus Christi sanctâ complexabatur charitate, vt eam pauperem & egenam tantâ ditaret opulentiâ. Vt autem Episcopij sui contigit terminos, tanta Procerum, Clericorum, Monachorum, atque populorum multitudo diuersi sexus, conditionis, & ætatis occurrerunt, vt conglobati confestim per semitas piâ violentiâ ipsum sanctum Præsulem remorari diutiùs compellerent, videntes miracula & sanitates, quas beatus Martyr piè credentibus publicè conferebat. Quid plura? Tandem post multas difficultates, cum onere illo sacratissimo, copiosis stipatus agminibus, gratulabundus Besuanos subintrat Penates. Susceptus verò officiosissimè, vt tantum decebat Præsulem, peracti itineris accidentia (vt assolet fieri) refert: Prudentiique beatissimi gloriosam rapinam inter alia commemorat; qui obnixè ab Abbate Fratribúsque exoratus, tantum, támque incomparabilem Tyberianis gazis thesaurum Besuensi concedit Ecclesiæ, anno ab æterno Verbo humanato, octingentesimo octogesimo tertio. Nec hoc solùm, verumetiam ne Sancto deesset luminare interdiù & nocte, quasdam Episcopij Ecclesias eidem loco dedit liberrimè, quæ nominatim exprimuntur in rerum datarum codice, ipso beato Antistite hoc idem vbique diffamante. Quantùm autem Besuanam dilexerit Ecclesiam, qualitérve prouexerit, in eodem libello beneuolus & studiosus Lector copiosè reperiet.

Deposito ergo Besuæ gloriosissimi Martyris corpore, Nonas Octobris, eodem die annuatim decernitur lætitia pro tanti exceptione Patroni; nec immeritò. Si enim olim Octauiani triumphi exceptio festiuo quotannis recolebatur gaudio, qui ani-

mam pôst lethum sæuo tradidit Orco, quantò magis beati Prudentij æternâ in superis gloriâ & honore coronati, iocundissimus ad nos aduentus perenni (si posset fieri) mancipari deberet celebritati? Notandum verò quod plerique arbitrantur beatissimi corpus Prudentij non à venerabili Geylone ab Aquitania delatum, sed ab ipsis Aquitanicis, ob metum Saracenorum, ab Hispaniarum partibus transcēso Pyreneo in Gallias sæpiùs irrumpentium, allatum, Diuioni propter firmissimam loci munitionem, sicuti corpus egregij Doctoris Hilarij, & beatæ Radegundis à Pictauensibus, aliáque perplura Sanctorum pignora ab aliis prouinciis. Quod profectò non immeritò, vt verisimile credi posset, nisi venerandæ memoriæ Agrimus Præsul Lingonensium successor eius, in quodam suo dixisset priuilegio: *Ad multorum*, inquit, *constat peruenisse notitiam, qualiter Geylo piæ recordationis Episcopus prædecessor noster, sanctum Prudentium ab Aquitania transferens, in nostrum Episcopium Lingonense detulit, & in Besua Monasterio ad laudem & gloriam nominis Dei solemniter collocauit.* Ex quo liquidò perpendi potest, ab oris Aquitanicis Pontificem sæpefatum nostrum illustrissimum detulisse Martyrem, & Besuensi contribuisse Cœnobio. Quantis autem, quibúsve ibidem, in Basilica videlicet beatorum Apostolorum Petri & Pauli, virtutum coruscauerit radiis, à nescio quo nostratum satis plano expeditum sermone, celebri effertur memoriâ, quæ etiam virtutum insignia in hoc opere nostro dignum duximus inserere, vt veteranouis copulantes, superflua recidamus, hiantia suppleamus, minùs commodè dicta, vel etiam vitiosè, ad normam dirigamus. Sed ne fortè alienа sublegisse, & alterius gloriam in nos impudenter videamur transfundere, ipsis priscis miraculorum eius virtutibus subsequentem libellum dicabimus; vt quid nostrum, quidve alterius sit, sagax lector dispiciat.

Anno Christi 883. Nonis Oct. exceptio corporis s. Prudentij apud Besuas.

Explicit Liber primus.

MIRACVLORVM SANCTI PRVDENTII LIBER SECVNDVS.

Decursis in priori volumine qualiter sacratissimus Martyr Prudentius, hostibus euictis, Policam conscenderit aulam, quóque rerum ordine nostras delatus ad oras, Besuanos subierit lares. In secundo nunc quibus quantísque sese apud Besuam declarauerit virtutibus, vt olim scriptæ sunt, assignare rationis ordo postulare videtur, fides autem rerum ipsarum ad primum referatur authorem. Igitur dum ipsum corpus reuerentissimum adhuc eminùs à Monasterio esset in itinere quo deferebatur Besuam, Innumeris populorum vallatum cateruis, homo quidam Iohannes nomine, qui quondam Monachorum procurando ouilia, opilionis functus erat officio, asello residens ei occurrit obuius, qui iam ab annis pristinis paralyticam inciderat ægritudinem, adeò vt membris inferioribus dissolutis, nonnisi alieno vaderet adminiculo; móxque humi prostratus, beati Martyris luctuosè inuocando auxilium, tibiarum quidem extensione potitus est, ita vt aliorum subleuatus adiutorio erigeretur, denegato sibi adhuc commeandi officio. In quo vtique facto, quiddam minùs rectæ fidei creditur habuisse, dum quod voluit, ex toto impetrare non potuit.

At vbi templum sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Besuense, beatum corpus ingressum est, anus quædam plebeia, nomine Cristina, quæ vndecim annis contractionis laborabat incommodo, interuentu B. Prudentij, cuius incessanter implorabat suffragia, eundi reparato officio, suis iam non alienis viribus, loculum quo B. Martyr ferebatur, gaudens subsecuta est.

Postquam autem in Ecclesia Apostolorum Petri & Pauli S. Martyris corpus positum est, Martina quædam infantula octennis ab aluo maternâ cœcitate damnata, dum à parentibus illò fuisset deportata quò sacer quiescebat Martyr, diuinâ in se operante virtute, subitò lucernarum rutilos cœpit intueri fulgores; & vt natiuus infantibus mos est, quo sibi propiùs exhiberentur, veluti pulcherrimæ res, & insolitæ quo valebat modo, cœpit deprecari.

Processu temporis effluxerat, & femina quædam nomine Osanna, adducitur, quæ ita diræ valetudinis angore fatigabatur, quippe membris omnibus ægritudinis le-

thali pondere pressis, & hominum etiam leuissimos horresceret tactus: Quæ dum limina almi Clauigeri, Doctorisque egregij tetigisset, omni propulsato dolore, pristinam promeruit sospitatem.

Vvichildis etiam nonagenaria, vt putabatur, quæ vsum pariter videndi atque incedendi perdiderat tam ęgritudine quàm prouectiori ætate defessa, dum suorum amminiculo deuecta fuisset sacratissimo corpori, illicò diù negatum recepit visum, & gressibus rigido angore solutis, suis iam gauisa est vadere plantis.

Nec dissimili priuilegio pollet quod Raynildis Solumgiaci rutis, annorum fermè 25 iam longo æuo sinistri brachij chiragricum incurrebat morbum, itavt manus sibi pollice infixo, & cæteris digitis superpositis pectori adhæreret, & nullo modo diuelli posset; huic diuini medicaminis mox virtus adfuit, & dum fusâ oratione limen Oratorij quo sanctus quiescebat Prudentius, fuisset egressa, pristinæ reddita sanitati, adstantes grates reddere Conditori incitauit.

Gautselinus quoque annorum decem & octo, villæ habitator, quæ vocatur Solumgiacus, præsentissimam sancti Prudentij virtutem expertus est: nam illius vndique membra subteriora ita sibi contractionis vendicauerat morbus, vt non eo loco mouere, nedum incedere posset. Contigit autem vt aliorum manibus lecticâ gestatoriâ vectus, Basilicæ beatorum Apostolorum deferretur; quâ venerabilis Prudentius Martyr miraculis publicabatur. Cúmque peracto officio omnes Ecclesiâ egrederentur, nullúsque adesset qui iuuamen egressionis ægroto tribueret, remansit ibidem sui potestate priuatus, sicque factum est vt Monachi aduenientes, eum solitudinis & debilitatis causâ ingemiscentē reperissent. Quocirca adstantes miseratione ducti, immò magis diuino instinctu, eo quo fuerat lectulo deportatus, imponentes, sancto Prudentio obtulêre curandum: qui pro sui scientia, oratione fusâ cum lacrymis Domino prostratus, vires recepit, omnium membrorum solutionem promeruit; & perito baculo, eorum qui aderant manibus erectus, pedibus rectus stetit, omnibus, vt par erat, laudes Domino referentibus.

Pontiuincensis Vulfrada quædam adolescentula, oculorum octennem lugebat caliginem; quæ dum prælibatum adiit locum, velut quolibet imperfectæ gratiæ obice argueretur, ex parte illuminata recessit.

Dierum aliquorum euergente curriculo puer quidam de villa, cui nomen est Flexo, vtriusque officij, audiendi scilicet & loquendi, subierat infensam; qui dum limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli attigisset, ita curatus est, vt clarè audiret, & loqueretur. Mater verò super mirifici operis spectaculo, gratias agens Deo, cum gaudio remeauit ad sua.

Flauerta Lingonicæ vrbis indigena, decenni ætatis vigore florescens, sexto mense fermè exacto, scapula eum brachio & manu ita fuerat encruata, vt nec quidem ea mouere, nec contingere aliquid posset; hæc dum biduò quod S. Martini præcedebat festiuitatem, Besuense Cœnobium attigisset, ipsius vigiliâ memorati S. Martini, dum mediâ nocte in Ecclesia quiesceret, vbi sanctissimi Prudentij reuerentissima gleba competenti frequentabatur honore, ipso mediæ noctis articulo, omni leuata dolore, sanitati redintegrata est.

Wandaldrudis quoque Adehiacensis villæ, octo quidem ætatis annos, cœcitatis verò tres & nouem menses expleuerat; quæ ipso die veniens quo & superiùs curata, matutinorum solemnitate peractâ, gratiâ medendi in domo orationis stans, atq; orationi incumbens, visum recepit. Soror tamen eius imparis ætatis & ipsa diù cùm esset cœca, aliquantulùm luminis promeruit, clarè tamen videre non poterat.

Warneldis etiam de Mentusca, iam duodennis natiuo lumine frustrata fuerat; hæc ad præfatam contendens solemnitatem, vt debilium est consuetudinis, candelam obtulit, atque è vestigio clarè lumen promeruit, omnésque ad laudes persoluendas Creatori perspicuè incitauit.

Ermenbertus plenæ indolis, vtpote decem & octo annorum, Beriæ incola villæ, immundo spiritu arreptus, illius acriter vexabatur instinctu. Hic dum à parentibus plaustro vectus, lorisque fortiter adstrictus, Ecclesiæ Principum Apostolorum Petri & Pauli, in qua sanctus quiescebat Prudentius, præsentaretur, suffragantibus sanctis Apostolis, immò beato Prudentio interueniente, immundi spiritus caruit fœditate. Et quia ingrati hospitis diro horrore obtritus fuerat, licet sanæ mentis, diutino tamen laborauit incommodo.

Alius quoque nomine Vvinebaldus, ex villa Burbureno, eodem fatigabatur stimulo; hic dum eidem Basilicæ sistitur, humi prostratus orationem fudit, atque integerrimæ restitutus est sanitati.

Quædam etiam femina partium sancti Sequani, vt ipsa fatebatur, octo annorum explerione ità neruorum contractionem incurrerat, vt calcanei natibus hærerent: hæc plaustro superposita, ad locum quo sanctus quiescebat Prudentius, deuehi cœpit: sed antequam Cœnobio propinquaret, obtentu almi Martyris Prudentij mirum in modum ita curata est, vt relicto vehiculo, suis ad prædictum locum vaderet plantis.

His ita peractis, ritè quædam femina, quæ nonnullis euergentibus annis ita curua manebat, vt sursum respicere omninò nequiret, præpediente infirmitate, imnò & paupertate, à vicinis se à ad Monasterium deferri postulat: sed eius necessitudini abnuentibus cunctis, anxiè cogitando quomodo illò deueniret, insperato sopore depressa est: sed mox euigilans ita morbo leuata est, vt propriis pedibus incedendo, malè denegantibus pudorem incureret, cæteros autem ad Deo gratias referendum secum super collato sibi beneficio inuitaret.

Infans longo iam tempore audiendi desuetus officio, illuc eum matre deuenit: sed opitulante sancto Prudentio, ex asse curatus est.

Iuuenis etiam quidam Lantiliaci rutis, cognomento Ermembaldus, viginti fermè annorum ab ineunte ætate claudus, sanctorum patrocinia experiit, & integrè sanatus recessit.

Beriensis villæ puer quidam præfato Monasterio delatus est, qui ab ipsis cunabulis manu eum brachio dextro, cubito quoq; & scapulâ ita viduatus fuerat, vt præmortua viderentur Die autem Parasceues, Fratribus ex more vigilias celebrantibus, cœpit magnis insistere vocibus, vtpote diuellentibus se ab inuicem membris, & illicò reformatus est sanitati.

Operæ pretium est illud etiam literis allegare, quod quidam nomine Esemegaudus, ex villa quæ vocatur Campoceruina, iam quinquagesimum ætatis agens annum, decennio claudus manebat, ita vt vehiculo de locò ad locum emigraret. Is ante Quadragesimam iamdictum Cœnobium petiit, ibique sanctum Pascha spe recuperandæ salutis sustinens, eodem die diuinam in se virturē expertus est: Nam vt sacrum officium prout tempus dictauerat, exactum est, rigida diù membra diuinâ pietate medicata cœpêre paulatim extendi, ita vt obortis lacrymis magnis vocibus inclamaret. Quo spectaculo, signis ex more pulsatis, vtriusque sexus non minima multitudo gratias cum lacrymis cœpit agere.

Referendum etiam quod cunctis perspicuum fuit: infantula quædam nomine Adisindis, partium Chohone, ex villa cui nomen est Sanfte, diutino cœcitatis somno sopita, tertiâ feriâ ante medium Pascha ad sæpedictum Oratorium plebeia eum multitudine venit, & inolitâ bonitate Dei, quartâ feriâ subsequenti, quo caruerat lumen accepit, omnibus superno datori gratias referentibus, qui à sæculo operatur mirabilia.

Creberrima sancti Martyris Prudentij fama vndecumq; ad sui venerationem conſciuerat populos, quâ compertâ, vir quidam nomine Ermenaldus, Magnimontensis accola, de villa Fluriaco, dum esset cæcus, sed in posterum à Deo curandus, die Ascensionis Domini, iam vesperâ ad Monasterium contendit. Cùmque venisset ad locum quo secunda crux in via scilicet posita erat, vbi claudus per interuentum beati Prudentij curari meruerat, à regēte gressus suos ammonetur ibi adesse crucem olim patratæ virtutis indicem. Sine, inquiens puer tangere me crucem, propter accessit: & sursum gestiens aspicere, velut vmbrâ paulatim dilucescente, vidit eandem pendere Crucem: hic cœpit ex oculis eius aqua cum glaucomate egredi, medium autem lignum Crucis quod pendebat diuisum, idem vir sustulit, & loco priori coaptauit: inde Monasterium pergens, dum portas Templi paulatim attigit, lumen ex integro recepit.

Igitur fama boni odoris non modò vicina, sed etiam longè remota peragrante loca, non multis euolutis diebus, quidam ibi aduenit, qui (vtipse referebat) triennium expleuerat ex quo auditu fuerat viduatus: hic orationis domum piâ deuotione ingressus, mirum in modum auditu recepto gratias retulit Deo.

Sexto verò die, iam mense Iunio inchoante, idem Cœnobium aduentauit puella

cessit. Eodem die quidam puerulus dissolutionem perpessus, quasi vnâ parte præmortuus, ibidem deductus est, & mirè sanatus rediit. Vir etiam nomine Moringus, ex pago, vt fatebatur, Diuionensi, annorum circiter quadraginta, infirmitate curuatus, illic triduo pro sua recuperatione opperiens dum rediret, necdum duobus milliariis completis, curuitatis morbo solutus, supremo gratias reddidit Conditori.

Anus præterea nomine Agelia, ex territorio Lingonicæ vrbis, de villa Hyscioma, cœcitatis luebat infensam, quæ eò deuenire cupiens, eùm sedens equo, à filio duceretur per vallem quæ respicit Monasterium à parte Aquilonari, antequam Besuensem fluuium adeas; conuersa ad domum Apostolorum, quo sanctus positus erat Prudentius, eleuánsque oculos, & noxio humore detergens, clarissimè videre cœpit. Et pro sibi collato beneficio, iter quod cœperat peragens, ad laudes persoluendas deuotissimè prorupit.

Femina quoque nomine Arisma, de villa cui nomen est Burbureur, dum textrino operi insudaret, subitò ambæ manus eius complicari cœperunt, & contrahi, itavt immani stimulante angore, ad locum iam dictum ire compelleretur; quæ duobus diebus & vnâ nocte, graui stridore vexata, tandem opitulante diuinâ clementiâ, curata recessit, semper habens in ore: Domine, miserere.

Gautselinus, cuius suprà meminimus, qui claudus ad Monasterium fuerat deuectus, sanitate potitâ, diù ibi commoratus, nullâ, vt patuit, cogente necessitate, primò instigante diabolo, seruitium dominorum extraordinariè fugiens, quò se ferret voluntas ire dispoſuit. Secundo autem anno mansit in villa Yeio, à Monasterio remota, tempore nouellæ secationis, illius scilicet messis, cui vulgò nomen est, succurrere ieiunis. Cúmque à viro ammonitus cuius insidebat rugutio, comitante secum puerulo, fasciculum messis colligeret, humeróque imponeret, diuinâ mulctatus vltione, in terram corruit, atque officium loquendi pariter & videndi amisit. Tunc ducente puerulo per villas, de loco ad locum deuectus, tandem ad Monasterium deductus, sexto Idus Augustas, quod est ante vigiliam sancti Laurentij. Qui etiam eodem die in domo sedens, omnésque conticescere manu innuens, audientibus qui aderant, nomen Beatæ Mariæ Virginis, & beatorum Apostolorum Petri & Pauli, necnon & sancti Prudentij sedulò inuocans, liberè cœpit loqui: cúmque se ante Altare deferri postularet, & quidam ei ex vno latere leuamen præberet, illicò rectus pedibus stetit, atque ad Altare accedens, orationi incubuit; cúmque surrexisset, curatus recessit, illo etiam fœdissimo odore purgatur, quo hactenùs grauiter omnium offendebat olfactus.

Nec solùm in hominibus, verùm etiam in rebus inanimatis, virtus egregij declaratur Martyris, vt subsequenter patescet. Nam in solemnitate sanctorum Petri & Pauli Apostolorum Principum, celebrantibus Besua Monasterio Fratribus nocturnale officium, pallium quod lectum sancti Prudentij cooperuerat, necnon & partem sancti Florentij corporis, etiam partem tabulæ ad pedes Sancti positæ, vbi duo cerei iugiter affixi seruantur, improuisè connexerat. Si quidem Æditus Ecclesiæ luminaribus de more per Ecclesiam distributis, duas accensas candelas cereis ad pedes Sancti locatis infixerat, quatinus vice cereorum lumina diffunderent, & lectuli Sancti circumstantia redderent aptiora. Sed idem Æditus ad alia intentus, partem pallij cereis negligenter suppositam non amouit. Factum est autem duobus Nocturnis exactis, dum tertij Nocturni prima Lectio legeretur, vt iamdictus Æditus cum thuribulo Altari sancti Petri, almíque Pauli visitato, etiam lectum sancti Prudentij circumiret. Perspecto igitur quòd candela ardens ad licni cerei nimiùm vicinâ accesserat, felici forte errore deceptus, nec pallium amouit, nec candelam cohibuit. Interim accenso cereo, candela ardens dimidij pedis, quantum conijci datur longitudine, super pallium decidit; & dum duodecima Lectio dicta est, dum Responsorium ab eodem Æditüo cantatum; dum Euangelica Lectio ab Abbate nichilominùs recitata, dum Hymni, videlicet, Te decet laus; &, Te Deum laudamus; Tracti incantati, tùm denique Matutinale sequens officium diligentissimè exequutum vsque ad Psalmum, Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo, extitisset, Pallio candela semper superjacens, nec illius superficiem feruens flamma læsit, nec liquens cera vllum vestigium furentis flammæ reliquit. Attamen,

incredibile est, & ammiratione dignissimum, pallium quod Sanctorum meritis à flammis in omnibus videtur esse intactum, à cetei guttis diffluentibus in summitate sua habetur paululùm maculatum; vt scilicet & virtus miraculi in pallij integritate clarescat, & Æditui minùs iusto cauta custodia in maculato margine condemnetur.

Priscorum luce miraculorum denique diuinâ coruscante clementiâ est adnectendum, ad eiusdem summi Opificis inenarrabile nomen magnificè collaudandum, qualiter quædam adolescentula tredecim ferè annorum, nomine Wlfaida, sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Besuensis Monasterij ancillula, ex Cauaniaco villa, ex nimia infirmitate clauda, curata est. Quæ sexto Nonas Octobris incidit in langorem, qui langor irremediabilis obtinuit vsque Kalendas Decembris. Ipso námque datarum die, ingrauescente tabe, geniculorum poplites cœperunt flecti, & suffragines cum tibiarum cruribus adhærere: Quibus insolubiliter adhæsis, cæterísque membris, scapulis videlicet cum brachiis, manibúsque omni officio humanitatis carentibus, perstitit ita contracta & inutilis, solam mortem præstolans vsque decimo quinto Kalendas Iunij, die videlicet quartæ feriæ, festiuitate Pentecostes mediante. In ipsa denique nocte vidit se per visum stantem ante Altare, sicut & anteà iam similiter præterita, quartâ scilicet feriâ in eadem sibimet nocte conspexerat. Diluculo igitur transeunte, iámque Titane sublimi more scandente, præfatæ flebili cœperunt tristia membra dolere; quæ illicò parentum manibus tollitur, & ad Monasterium bajulatur; cui in itinere dum vectatur, noxia membra continuò sunt visa dissolui. In Ecclesia beatæ & gloriosæ Virginis ponitur; factum Fratribus nuntiatur; fit gaudium omnibus, replet tripudium vniuersos. Tunc Monachis illuc hilariter aduenientibus, sexus concurrit vndique vniuersus. Mox peracto Missarum officio, eleuatur in vlnis, cum ingentis lætitiæ laudibus ad Monasterium deportatur. Ianuas eiusdem illis introeuntibus, signorum sonitu reboante, vocibus vtriusque ordinis in cælum Deum laudes referentibus, ante sanctum Altare eam deposuerunt. Ecce geminæ visiones ante Altare stantis restantur duo Altaria vigilanti cum gaudio deportatæ: quæ iterùm celebrato diuino officio extensa sedit, corpus & sanguinem Domini sumpsit, post hæc propriis manibus vinum cum calice bibit, quod ex die septuagesimo, qui est ante Quadragesimum, nunquam per se sine adminiculo alterius fecerat. Nam ex præfato tempore Septuagesimæ, ac per totam Quadragesimam, peractísque diebus omnibus Paschæ festiuitatis vsque in illum alacrem diem quo hæc acta sunt; & nec tunc panem omninò nunquam in ore sumpsit, sed leuissimo cibo, aut oleribus decoctis corpusculum reficiendo sustinuit.

Prætereà verò tempore, priusquam hoc à Domino perpetratum est signum, venit quidam vir nomine Vvinegaudus, in Pauliacum villam sanctorum Apostolorum Petri & Pauli Besuensis Monasterij super littus Vincennæ fluminis sitam, tunc quando rapax manus prædonum rapaci ingluuiei dedita erat, eo videlicet tempore quo primi fructus cerasorum maturescere solent. Est autem ibi Capella in honorem sanctorum Apostolorum, conseruantúrque in eadem reliquiæ sancti Prudentij Martyris, qui miris in prædicto Monasterio iugiter virtutibus claret; necnon & sancti Florentij Martyris, almíque Antigij Confessoris. Præfatus enimuerò Vvinegaudus intuens viridarium vicinum Capellæ, prospexit eminùs, & vidit maturum more suæ iucunditatis decore rubens concupiscibili sibi amore feruens iam uominatum pomum. Adtractus desiderabili fructu, petiit patescere à custode ostium nemoris; dehinc aduersus eius ferocitatem exiliens custos, nomine Sigibertus, taliter inreuerentet minanti, mitigando est conatus prohibere ingressum, qui illicò furore accensus, conspexit in sepe foraminis aditum, per quod putabat se liberè transiturum, statímque vt ad illud peruenit, eleuato pede transiliendi causâ, priusquam introrsus terram vestigium tangeret, coluber immanis tibiam eius tortuoso nisu fortiter ambiendo constrinxit. Tunc ille sentiens mortem suam, viribus quibus potuit ad se gressum retrahens, magnis vocibus Dei omnipotentis misericordiam cum pauore simul & gemitu inuocare cœpit, & suffragia sanctorum Apostolorum, necnon & sanctorum cæterorum suffragia implorare. Videres horridissimam belluam, tibiam hominis flexibili motu stringentem: ipsum hominem

nem æstuanti pallore, simulque & sudore madentem, mortémque ex templo metuentem; fugiendi sibimet locum si vires suppeterent anhelantem, sexum vtrumque ad hanc vociferationem currentem, insanum populum tremiscentem, vniuersum scilicet admirantem, fidelem gaudentem. Qui monitus ab omnibus, ipseque in semetipsum reuersus votum vouit Deo, vt si ex hoc periculo ereptus fuisset, vlterius iam se taliter minimè perpetraturum, statimque serpens eum deseruit, & iter quod voluit, adgressus est. Mirum in modum homines sensu capaces sæuiunt, nociua, mortifera & humano generi ab initio vitanda, indomabilisque & virulenta natura quod nescit obtemperat.

Anno verò ab Incarnatione Domini octingentesimo octogesimo septimo, vltimo Karolo puero filio Ludouici Imperoris regnante in Francia. Odone autem filio Roberti Andegauorum Comitis tutore Regni, Normannorum gens effera immensis exercituum collectis copiis, Franciam ingrediuntur. Iam enim prius Parisiacam vrbem, post septem annorum obsidionem captam & vastatam, Rothomagum, Ebroas, Baiocas, & cæteras Neustriæ ciuitates atrociter depopulari fuerant. Tunc verò Beluacum, Carnotum, Meldis, Milidunum, solo tenus euertentes, totas longè latéq; nullo penitus obsistente peruagantur Gallias, rapinis, incendiis, ferróque cuncta pessumdantes. Iam itaque Neustriam, iam Franciam hostica manus exhauserat, sed nihil omnino actum credidit; nisi etiam Burgundia suæ crudelitatis feroces experiretur gladios. Quam nequitiæ spiritu ingressi, omnia more solito cædibus, rapinis, combustionibus adinternecionem vsque debacchantes tradiderunt, denique tandem ad locum peruenerunt furentes, quem antiquitas Besuum nuncupari voluit, à fonte scilicet eiusdem nominis illic in magnam sese resoluente aquarum affluentiam; adeo vt mox in fluuium largissimum præter alterius ammixtionem mirè colligatur, tanta siquidem hostium ipsorum multitudo fuisse perhibetur, vt præfatum fluuium quatriduo ibidem castra metantes penitus desiccauerint, destructo ergo eiusdem loci Cœnobio, quod ab antiquo Beatis Apostolis Petro & Paulo dedicatum fuerat, Monachis quoque septem peremptis, & aliis effugatis, aliorsum ad similia perpetranda funestas obuertunt acies; Quippe ad Diuionense Castrum eos aspirare, quamuis proximum sit, nec loci munitissimi firmitas, nec Ducis formidanda famosissimi bellicositas nullatenus permisit. Hæc autem ideo dixerim, quia tunc Sanctissimi corpus Prudentii Diuioni propter metum eorum translatum longis temporum illic permansit anfractibus, sub ea siquidem tempestate lugebant alii tot & tanta mala quibus fas erat, vt antea experti, alij metuebant, antequam experirentur suspecti, altoque apud se rimabantur in pectore, quo pacto si sua nequirent deffendere vel occulere, saltem Sanctorum pignora sibi posterisque profutura ad loca tutissima & Barbaris inaccessibilia transferrentur; ne penitus exterminio traderentur, si truculentissimæ gentis manibus obuenirent. Proinde multa Sanctorum corpora Diuioni sunt inuecta, vt pote quod munitissimum & inexpugnabile præ cæteris videretur. Et egregij Ducis Burgundiæ, Richardi nomine, ibidem commanentis metuenda longè latéque celebraretur potentia, tunc etiam Beatissimi corpus Prudentij eò illatum est quod postmodum sex lustris ibidem permansit multis coruscans virtutibus, vsque ad tempora videlicet bonæ memoriæ Guarnerij, qui quartus à sacro Geylone Pontificalem gessit infulam, ad quem accedentes Monachi Besuenses, vel qui Normannica quondam effugerant arma & reuersi fuerant, vel qui eumdem locum desertum restruxerant, communiter efflagitabant, quatenus Beatum Martyrem loco suo restitueret, cui eum sacer Præsul Geylo quondam dederat quorum lacrymosis precibus pius flexus Pontifex Diuionensibus minaci iubet auctoritate sacrum sine dilatione reddi depositum. At illi cognitis sancti Martyris miraculis, quibusdam vsi tergiuersationibus, eum summopere retinere nitebantur. Verum quia Præsuli, penes quem erat cogendi potestas non obtemperare nullatenus valebant, callidè inire consilium sub nomine Sancti Martyris alium pro eo reddere apud eos minoris famæ & gloriæ, videlicet Beati Siluini corpus Taruuanensis Episcopi, quod olim à regione illa Diuioni delatum propter paganorum incursiones, iam diuturno ibi detinebatur tempore. Quod etiam factum est, dato confessore pro Martyre, Siluino pro Prudentio, quæ fraudis versutia aliquantisper quidem permansit, deluso Pontifice cum Monachis, sed diutius profectò perseuerare non potuit, quia omniuidens sempiternæ Deitatis oculus falli prorsus non nouit, quippe perpaucis euolutis diebus, Prudē-

tius, benignissimus Ecclesiæ Besuensis patronus, adest noctu sępefacto Præsuli apud Diuionem in conclaui quiescenti, quem cum percunctaretur an dormiret, ille verò se vigilare responderet, continuò sanctus ore quidem placido, sed quasi subtristior sic intulit: Eya sancte Pontifex placetne tibi talis commutatio, vt alter meam domum, meam sedem sub meo nomine possideat, callido commento; Ego verò annis terdenis & tribus, alienos incolens penates diuturno clausus detineat ergastulo? Nonne te proprium potiùs iuuat habitaro larem, quàm peregrino diutius inuitum vti hospitio? Quapropter consurgens accelera quantocius meo me restituere habiraculo, euacuato subdolæ calliditatis machinamento. Territus his Episcopus sciscitatur quisnam esset qui talia ferret, causamque aduentus euidentiùs declararet. Ad hæc Beatus; Noueris, inquit, me Prudentium esse, qui olim Besuam Diœcesis tuæ vicum incolere disposui: cui Geylo Piæ recordationis Antistes ab Aquitanico delatum solo me patronum ac protectorem deputauit. Diuionenses verò adhuc retrusum veluti sub carcerali obseruantes custodiâ, assignatam non sinunt reuisere sedem; an ignorasti deceptum ab eis? non enim corpus meum Besuensibus vt vos arbitramini reddiderunt, sed potius aliud videlicet Beati Siluini antistitis, subdolè subposuerunt, cupientes me sibi perpetuò cedere. Non autem sic visum supernæ maiestati, cùm pro Besua ror & tanta terrarum olim transierim interualla. Ibi enim diuinitus requies mea, & illic habitabo, quoniam elegi eam: valde quippe iniquum est, vt isti de me diutius versutâ gaudeant astutiâ, illi verò de tutoris sui fidelissimi lugeant absentiâ. Et ego amaro priuatus domicilio, alienos inuitus foueam lares. Quam rem profectò nisi corrigere maturaueris, tibimet cui posse subpetit emendare, & ipsis delusoribus noueris multa infortunia proximè euentura esse: his dictis cœlestis visio disparuit. At Pontifex rerum nouitate turbatus, extemplo membra corripit stratu: vocatisque suis pro loco & tempore rei seriem pandit. Manè autem facto conuocat eos qui se taliter derisui habuerant, & vt par erat, vehementissimè inuectione Pontificali tantæ præsumptionis redarguit, condignóque percutit anathemate, quoad super temeritate satisfacerent, & rapinam quæ reposcebatur, ex integro redderent. Quid plura, licet plurimum repugnarint, plurimúmque recalcitrauerint, tandem victi ratione atque iusta Præsulis violentia, reddunt quod retinere nequeunt. Dum hæc autem agerentur quidam cæcus illic adueniens clarissimum coram omnibus lumen recepit. Recepto autem sacratissimo thesauro Beati corporis, quod secus altare B. Stephani Protomartyris, tempore prolixo iacuerat, venerabilis Episcopus mandat Besuenses, vt venientes cum sacris ornatibus & apparatu tantæ rei congruo, antiquum depositum suum atque diutissimè abiuratum cum ingenti tripudio maximáque honorificentia, vt ardenter sitiuerant, reciperent, quod & factum est: Refertur interea B. Martyris corporis gleba sacerrima, super aurum & topazion pretiosa, iocundissimo postliminio, anno Verbi Diuini Incarnati nongentesimo vicesimo primo, nono Kalendarum Octobrium, cum honore amplissimo; sæpius dicto venerabili antistite honorabiliter nonnunquam vehente propriis in humeris, Clericorum, Monachorum & Plebium innumerabili stiparo multitudine, præcedentium sacram lecticam, & subsequentium. Denique Monachis prædicti Cœnobij cum infinito populo eminus à Monasterio ei obuiam occurrentibus cum immensis laudibus susceptus est in Ecclesiam Beatorum Principum Apostolorum Petri & Pauli.

Eodem verò die homo quidam ex villa quam Veteres vineas vocant, nomine Adalgaudus, diu lumine ex asse priuatus, ibi adueniens partem luminis promeruit; ita vt absque ductore ad propria remearet: & homines quos antea intueri omnino nequiuerat, gaudendo vultu & habitu indicijs ostendebat: sic itaque per Beatum Prudentium Besua promeruit adquirere egregium confessorem Christi Siluinum.

Explicit Liber Secundus.

MIRACVLORVM SANCTI PRVDENTII.

LIBER TERTIVS.

IGitur mundo ad decliuia prolapso, Ecclesiæ, sponsæ scilicet Christi non habentis quondam maculã aut rugam, aut aliquid eiusmodi cœperat immutari pulchritudo

& variis causatum emergentium æstibus defœdatæ splendor pristini decoris deperiret. Insurgebant enim sensim semi-Christianorum lupi rapaces, & in tua, Iesu Domine, mitia acrius perfrendebant ouilia: totas namque in perniciem agnorum tuorum vires exercebant, & prout ipse posse eos permittebas, rapinis assiduis infestabant. Turbabatur iam passim pax dudum quietè degentium, & vndique oboriebantur prædonum copiæ quæ deuotè Deo famulantum vexabant Monasteria: proinde angébantur sacri præsules Ecclesiarum, pro pulsâ quiete ouium suarum. Quapropter communi deliberarunt tractatu, vt multâ conglobatâ Synodo, communiter paci Ecclesiarum consulerent; Anno itaque à conceptu celeberrimo Virginis intemeratæ millesimo centesimo sexto decimo, Lingonicâ promoto cathedrâ religiosi nominis viro Ioceranno, eiusdem Præsulis latè peruolat edictum, omnes inuitans ad concilium sexto Idus Iunij.

Huic verò placito Dei (sic quippe vulgari dicitur consuetudine) præstitutus fuerat locus à Besuano distans burgo terquaternis fere stadiis, iuxta Villulam scilicet quam Lucum nuncupauit antiquitas. Est enim ibi admodum grata planicies, longâ Campestris telluris æqualitate, & multo herbosæ superficiei placens gramine procul semota nemorum densitate: Ea satis congrua tali censetur negotio, vt pote quæ immensæ hominum multitudini capaci sufficiat gremio. Facto denique conuentu, præsidentibus venerabilibus viris Guidone scilicet Archipræsule Viennensi, qui non multo post Romuleum suscipiens Papatum gloriosissimè ad finem rexit, & præfato Ioceranno, imperato silentio vix omnes ora continuerunt. Surgens itaque prædictus Archipontifex cunctorum in se luminibus defixis: erat enim sacrarium multæ peritiæ & Rhetoricæ non hebes eloquentiæ, his inter alia vsus est, mellita (vt dicitur) oratione. Iamdudum, dilectissimi, satis compertum fuerat ab initio Christianismi, Mosaycum illud obsoleuisse præceptum, *oculum pro oculo, & dentem pro dente*, cum Christicolis magis gloriosum esset, non solùm non rependere talionem, verum etiam percutienti maxillam præbere & alteram; & aufferenti tunicam, dimittere & pallium, nunc verò diuerso nimiùm more Christiani non patiuntur, sed inferunt fratribus mala. Proh pudor! ecce sui Ecclesiam persequuntur, & quam tueri proprio cruore ab exoticus sacræ fidei debuerant, miserabiliter inuadunt & affligunt. Lacerant planè filij matrem vipereo more, quam præducem ad sydera debetent comitari palatia; Ecce inquam, milites non Christi, sed diaboli, religiosorum incursant conuenticula, diripiunt spolia, auferunt cibaria, totosque pauperis pro Deo conuersationis violenter extorquent sumptus: Hæccine opera Deus Iesus docuit? Hisne factis paradisi patebit aditus? Absit; hæc enim non ad cœleste cui suspiramus regnum, sed ad tartaream quam deuitamus pertinent abyssum. His & huiuscemodi declamatis à viro facundissimo, cepere audientium mitescere pectora, & in pacis modestiæque velle concurrere sacramenta. Illo verò in tempore S. Stephanus Abbas noster, vir sanè per omnia magnificus super omnium pastores Galliæ Cœnobiorum, egregium nomen sanctitatis & prudentiæ sæcularis obtinebat: de cuius solemnibus præconiis ne pauca dixisse videar, dum multis vix valeant comprehendi libris, iustius arbitror nunc silere quam loqui. Hoc solum protulisse sufficiat, meritis eius concessum fuisse, vt tempore suo tot tantisque Beatus Prudentius emicaret virtutibus. Is igitur gloriosus pater imaginem Claugeri cœli, & corpus almiflui Prudentij, quod ab eo mirificè argento & auro, lapidibusque pretiosis exornatum fuerat, ad idem concilium ferri fecit, nec non & sanctorum aliorum pignora, quæ longum est referre, quæ à conuentu totius Synodi deuotissimè suscepta cum hymnisono concentu, in præparatis decenter collocantur tentoriis. O certè pretiosi papiliones, quibus Christi dignantur commorari testes! Aderat autem, sicut prædixi, ineffabilis hominum multitudo, nec non & illustrium virorum diuersæ dignitatis non exigua copia. Fusa itaque sacri eloquij exhortatione, quam pacis constat habuisse exordium & procursum, deuota populi millia, Sanctorum suppliciter sollicitatura suffragia, vt moris est, progressu tumultuosè perlustrant oratoria; Sancti verò depositi vti cœlestia castra per papiliones collatis adiuuabant precibus supplices: & nonnunquam corporum aduersa valetudine oppressorum clementer fugabant dolores; Aderat namque numerosus grex debilium, diuersis incommodis tabescentium, qui ob incolumitatis adipiscendæ leuamen adueniens, sanctorum flebiliter efflagitabat patrocinium.

Denique cum multi multorum implorarent iuuamina Sanctorum, inter cæteros qui

diuino indigebant amminiculo, quidam puerulus captus oculis à maternâ aluo per sacra à parentibus deferebatur tentoria, spe impetrandæ lucis. Pro quo etiam cùm plurima precum funderentur libamina, spe dilatâ non cassatâ, tandem Prudentiano delatus est conspectui. Mœstus & anxius genitor cum matre pueri Deitatem tristibus commouent gemitibus, Martyrémque beatum querulis sollicitant affectibus.

Sæpe gemunt, orant, cæco pro pignore plorant.
Et dum ploratur, Martyrque pius rogitatur,
Nox abit, infestis puerum quæ presserat vmbris.
Panduntur geminæ cæcâ sub fronte fenestræ:
Lumine clara nouo Titania lux micat orbo:
Miraturque nimis inopina crepuscula lucis
Ille puer, cæcum matris quem fuderat aluus.
His ita gestis, Martyris almi
Fama loquaces surgit in auras:
Quæ Pegaseis motibus acta,
Cuncta citatis peruolat alis.
Sed Pharisæo more refutant
Credere quidam, pectora quorum
Liuor adurit cæca malignus.

Nam nonnulli sacri Cleri, & (quod etiam me pudet propalam dicere) aliqui Monasticæ professionis, falsò iactari talia de Prudentio Beatissimo ac potius sub obtentu lucri à Besuanis callidè commentata, quaqua versum poterant, inuidiâ stimulante diuulgabant: & quò magis simplicem plebeculam ad Martyris Tumbam argenteam cum religiosis muneribus certatim properare considerant, eo ardentius efferati mille conuitia in sanctum patenti gutture ructant, & quos valent, ab eius veneratione blasphemis vocibus abducere insudant; sed quantò acriùs reuocare accurrentes ad salutis gaudia satagunt, tantò copiosiùs diuino instinctu, vberior eò influit popularis (vt ita dixerim) fluctus. Quorum videlicet oblocutorum eo vsque processit vecordiæ, vt ad aures etiam illustrissimi & inter principes optimi Ducis Burgundiæ personaret, qui diu factum tantæ nouitatis in puerulo cum cæteris proceribus sagaciter euentilans, & in dubium veniens directo satellite parentes pueri iubet accersiri, percunctaturus tam ammirabilis rei ordinem, quibus accitis & facti, vt digestum est superius, referentibus seriem cum iureiurando, Reuerentissimus Dux cum assidentibus iusti zeli substomachante irâ, obtrectatoribus nimium indignatus, in laudem prorupit benignissimi conditoris, qui tot tantísque sanctos suos consueuit extollere præconiis. Verumtamen quantò enixiùs maliloquorum stomachabatur vesania, tantò lucidiùs eximium testem astri potentis magnificabat clementia. Protinus siquidem mirabile factum non minùs mirandum subsequitur.

Nam quidam iuuenis de villâ quæ Flaciacus dicitur, nequissimi spiritus correptus insania horrendo nimium & mirabili raptabatur furore, qui adeò funesti possessoris atrocissimis exagitabatur calcaribus, vt ex vnius ore hominis, rabidos infrendentis sermones, multiplices crederes proferri sonos. Tanta enim vi Apostata ille Angelus, qui gaudet hominum pinguescere tabo, iuuenilia sibi vendicaret membra, vt ex asse peregrinum transeunt's in vsum in vsum, vix à quinque viris fortissimis possent aliquatenus domari. Qui infelix homo cùm longo tempore tali opprimeretur calamitate per sacras nominatissimorum sanctorum, quamuis procul remotas, ductabatur Basilicas. Sed nescio merito suo an aliâ latentiore impediente causâ, tam crudelis hospitis carere non poterat violentiâ: tandem Domini vero nutu intonante, præscripti placiti Dei prænuncio, à cognatis suis multiplici innodatus fune, vt saltim ita furentis dæmonis temperaretur sæuitia, illuc violenter adductus est. Nec mora, perlustratis Sanctorum oratoriis, Prudentij demum quamuis plurimum renitens sistitur ante præsentiam. Tum verò videres miserabilem immodicas ore prouoluentem spumas, hiantia labia rictu grandisonoque reatu horrendum minari, & sanguineos oculos toruum obliquatos astantes conterrere: Miseratione autem nimiâ intuentium afficiebantur viscera, Martyrémque piissimum piis implorabant singultibus, vt obsessâ sæuum pellens de sede tyrannum, pristinæ virum redderet incolumitati & modestiæ. Quid multa flectitur ad misericordiam misericordissimus conditor oramine martyris, moxque ab astrigero diuinæ maiestatis solio procedit propitia iussio, exire compel-

lens crudelissimum hostem de male peruasâ domo: illico dans voces per hiantia labra feroces, Angelus ille fugax concitus egreditur, cum eo quo habetur dignus sulphureo fœtore, exiens namque cum vomitu olido, tanta præsentes tartarei putoris perfudit aspergine, vt planè stygias inspirare putares auras. Vacuato denique humani corporis antro, hospite spurcissimo redditur sibi homo qui alienis parere solitus erat habenis, succedit furori sobrietas, & impatientissimæ membrorum exagitationi mira tranquillitas, astantibus pro eo iubilantibus Deo laudum præconia.

Sed hæc ne pauca videantur ad confutandam inuidorum dementiam aliud etiam subnectam ibidem patratum, quod celebri sermone ferebatur per ora multorum. Vir quidam sancti Vrbani partium accola, non congruentibus numeris mortuâ dexterâ viuebat non totus: nec enim totus viuit, cuius non omnes partes viuunt. Obstructo etenim dexteri lacerti venarum meatu languido, laxatis torpebat dextera neruis; adeo vt nec (sicut assolet fieri) collo depensa posset ferri, aut sursum erigi, sed omnino vt pars iam inutilis & quasi defuncta, appetens terram, femori semper iungebatur; non iam honori sed oneri: Torquebatur autem miser homuncio, malens funditus præmortuo caruisse membro, quàm diuturno excruciari supplicio, defecerant erga eum penitùs medicorum iuuamina, & tota cui suspirat orbis Hypocratica cesserat solertia; ad postremum verò post septem hyemes, posthabitis humanis, ad diuina confugit, si quidem famâ ciente; vt cæteri ad enormem quam sacri præsules conflauerant synodum, spe recuperandæ sospitatis conuenerat: nec moratur, audierat nempe Prudentium peregisse quæ supra retuli miracula, contendit ad locum quò videbat confluere populum. Qui cùm adsisteret tentorio beati Martyris, custodem ipsius percunctatur rusticana temeritate, quisnam Sanctorum diceretur esse Prudentius; Cui Religiosæ memoriæ Iohannes præcentor noster modicè indignans, aut potiùs, vt vir erat iocundissimus, ridiculo habens rusticam percunctationem, quòd tam absurdè interrogauerit, indice prætenso respondit, quid inquiens Prudentium tam austerè perquiris, cùm eum præsentem habeas? Huc huc conuerte lumina, en iste ille est Prudentius, de quo tantopere sollicitaris. His ille auditis, ante sanctum toto prosternitur corpore, porrigit ad astra vota supplicia, gloriosum martyrem fatigat fide profunda vt sui misereatur. Quid plura? Vix deuotam finierat supplicationem, & iam supernam persentit misericordiam, propitiatur omnipotens misero, viri sanctissimi merito redintegrari lætatur mancus brachio. Qui etiam continuò ad indicium receptæ incolumitatis, vrnam sancti fidelissimis complectens vlnis, vberrimis præ gaudio infundit lachrymis. Quo viso præsentes immensum exultationis & confessionis clamorem tulerunt ad sydera, Prudentij in commune collaudantes prædicabilia merita. Quod factum à Deo probabiliter perpatuit, vt sequenti die idem vir cum dæmoniaco, de quo superiùs egi, ab eo loco propriis humeris Beati Martyris glebam detulerit Besuam, assiduus Christo iubilans tripudiis pro damno reformato.

His aliisque patratis virtutibus, compositóque Ecclesiæ statu, iuratâ pace, ad imperium Præsulum finitur placitum. Referuntur itaque beatæ reliquiæ quæ illi interfuerant Synodo ad proprias sedes. Proinde reuehitur famosissimus Prudentius humeris duorum quos curauerat virorum, nobili comitante pompâ. O quæ lingua diserta, quæ vox ferrea ad plenum referare queat? Quanta vtriusque sexus examina eum sint secuta, quantave occurrerint in obuiam. O felix pompa, in quâ non ad labilem victoris laudem de more antiquo post terga trahuntur captiui, seruituti æternæ iugo subiiciendi; sed potiùs oppressi & irretiti laqueis aduersarum valetudinum absoluuntur, & perenni donantur libertate! liceat hunc Martyris nostri post tanta miracula celebrem triumphum Cæsareanis Octauianisque prætulisse caducis tropheis.

Iam verò Beati Martyris corpore in Basilica Principum Apostolorum Petri & Pauli recepto, cœpit freqnens & assidua populositas confluere, suppetiasque eius suppliciter efflagitare. Infirmorum etiam non modicæ phalanges multiplicibus (vt fit) detentorum morbis, diuersa dona sanitatis quisque pro sua parte importunis precibus implorabant. Cumque improbitatem aduentantium clamorésque querulosos ægrotorum pari diutius Monachi nequirent, vt pote molesta Monasticæ quieti, simúlque concurrentes prohibere non valerent, communi deliberant tractatu quidnam super hoc agendum foret. Vulgares quippe importunitates declinare professionem nostram regularis decernit censura; arcere verò miseros à suffragiis Sanctorum nimia iudicatur inclementia. Quapropter constituitur vt illuc gloriosi Martyris exu-

uix ferantur vbi liberrimè à fidelibus populis expectantur.

Est autem colliculus Besuano supereminens burgo, ab ea scilicet parte, quâ nox sydera condit, in summo vertice gestans Ecclesiam in honore ipsius Martyris consecratam. Hanc dudum non multum antiquis temporibus fertur quidam fecisse Grimerius, vt aiunt, vir per omnia religiosissimus. Cui longo tempore sub habitu Monachico Christo militanti, Beatissimus per somnum apparuit Prudentius, iussitque vt domum sibi construeret, qui à Monacho percunctatus quisnam esset, qui tantâ auctoritate sibi ædem fieri imperitaret. Respondit: Nunquid non agnoscis quem quotidiè assiduis interpellas rogatibus, vt ante diuinos conspectus impetret tuos aboleri reatus? Ego sane sum ille Prudentius, qui ab Aquitanicis delatus oris, Besuanáque olim potitus sede, multis longè innotui signis. Ad postremum ego ille sum qui cum clauigero cœli & Doctore Gentium, vestri curam gerens procul, omnes arceo hostiles impetus, non solùm visibiles, sed etiam (qui vobis infestiores sunt) inuisibiles: si vis itaque à peccatorum pro quibus sæpè postulas, maculis ablui, & deuictis inimicis, Elisiis gaudiis perfrui, domunculam meo construe nomini ad laudem & gloriam conditoris nostri. His Monachus audiris, diuinis per omnia cupiens obtemperare iussionibus, Ecclesiam in monticulo præscripto ædificat, & Prudentiano honori pontificali consecratione dedicat. Eò ergo Beatus Stephanus Abbas noster, qui super his ingenti triumphabat lætitiâ, conniuente fratrum catervâ, almiflui martyris venerandum imperat inferri Bustum. Quo facto tantò copiosiùs ad eum locum plebeia conuolabant millia, quantò nulli accedentium sacra asili negabantur limina: ibi ergo positus sanctus innumeris hactenus emicuit virtutibus, vt penè impossibile sit eas scire, nedum aliquis tentet stylo quamuis simplici mandare.

Grex miserorum ducitur illac spe medicinæ,
Quisque fideli pectore poscit, vota reportat.
Lumina cæcis restituuntur, nocte fugatâ,
Muta refundit lingua loquelas ore soluto,
Vocibus auris surda patescit præsule Sancto.
Crura, pedésque curua sequentum, consolidantur,
Brachia laxis languida neruis fortificantur.
Membra fatigans febris anhela, pulsa recedit,
Rupta ligatis vincula cedunt, carcere fracto,
Mania multos dira relinquit vertice sano.
Tristis erynnis corda perurens, pace quiescit,
Corpora sæuus deserit anguis, nexa catenis.
Gurgite mersi sæpe profundo, morte resurgunt,
Pectora leti pondere pressa, viuida fiunt:
Omnibus ægris vnica spes est quærere Sanctum,
Posse mereri ni dubitent spes magna salutis,
Nemo repulsam perpetietur, ni mereatur.

Mirifica quidem virtutum opera gloriosi Martyris nostri expedire proposui, sed dum immensam numerositatem dispicio, quid prætermittere, quídve stylo debeam committere penitùs ignoro; sed si omnia non possum, tamen pauca de plurimis reuoluere ad gloriam & laudem omnipotentis pia deuotio imperat.

Vir quidam luminibus orbatus Eurardus nomine comperto sacratissimi Prudentij aduersum varias passiones veloci medicamine, ad eum tenebrosos quàm citius intendit gressus. Qui cum multo gemitu humilique prece sancti sollicitaret affectum ad miserandum sui, vnius tantum oculi recepit lucernam. Cur autem non amborum clarificari meruerit fulgore orbium, non potest nostri, id est humani esse iudicij. Quantùm verò in talibus conijci datur, non plena fide poposcisse videtur, ex eo quod semiplenum impetrauerit beneficium, aut sempiternam Dei prouidentiam quam nihil futuri latet, præscisse animi illius cupidi obstinatam auaritiam; quâ nimium post receptum lumen insaniebat, ideóque vix sancti Martyris precibus ei imperfectum indulsisse datum. Idem tamen homo adeptus ex parte sospitatem, longo post tempore vixit, & vt munifica Martyris virtus in eo clarior fieret, quandiu rebus humanis interfuit, aut Monachorum Beati ipsius Prudentij corpori famulantium officiis deseruiuit, aut Curiæ nostræ portam seruauit.

Ingens replicaturus miraculum, benignissimum supplex obsecro Paraclitum,

per quem omnia Deo placita fiunt, vt mihi ad idoneè persequendum indulgeat eloquium: & à veritatis orbita non finat deriuari vestigium: grauissima namque res moderato circumspectioréque agenda est motu; ne dispar oratio materiei, dignissimæ pateat reprehensioni, quandoquidem sæpius aptè perorata cynædorum corrodat insania. Est autem huiusmodi quod dicere proposui: in Episcopio Lingonico, bis binis, bis miliaribus ab ipsâ vrbe (ni fallor) distans castellum habetur, quod mons Salion ab incolis nuncupatur. Quod adeo parens omnium natura suâ communiuit ope, vt machinis arietum phalaricisve tormentis, aut etiam quibuslibet exquisitissimis assultuum ingeniis, non dicam inexpugnabile, sed etiam inaccessibile sit. Neque enim (vt in plerisque) ex alterâ parte tellus rupibus elata superbire fiduciâ sui facit oppidanos, ex altera verò æqualis loci planicies timidos ac sollicitos reddidit; sed potius vndique collecta humus longiorique tractu in angustum surgens verticem altiùs porrectum superas sustollit in auras; nonnulla in summo cacumine gestans domorum ædificia. Quod forsitan cataclismi dudum coactione, ita compositum est, vt rectè à saliendo in aëra, Mons salion clarâ etymologiâ vocitetur. In hoc denique tantæ firmitatis castro quidam Miles nomine Ascherius, hominem de villa quam Burburenum prisca appellabat consuetudo, captum crudelissima coniecerat in vincula; Tanta quippe in eum desæuiebat iracundia, vt vix illius crederetur posse vnquam satiari de pœnâ. Ceperat enim eum odio Domini sui, quem nimium odiebat, aut quod credibilius est ob extorquendam pecuniam, quâ plurimum refertus esse idem homo ferebatur. Euocatis itaque mancipiis suis minaciter imperat super infelice dicens; Agite hunc rusticum variis suppliciis, quo ad quibus abundare existimatur proferat gazas: qui etiam tametsi nulla pro quà excutienda puniri debeat insit ei opulentia, tamen odiosissimi Domini sui causâ, mea satiabit pœnis suis iratissima vota: quippe quæ in Dominum exercere nequeo, in seruum michi nunc arridente fortuna explere licebit. Qui (quod absit) vestras elapsus effugerit manus, æternitonantis in patibulo pendentis iuro angustias, quia quæ ipsi irrogare disposui, vos luetis supplicia: hæc vbi dicta dedit, sinuosis funium voluminibus captiui post tergum innodantur lacerti, ac gressus duplici arctantur compede, & sic obscurissimo retruditur domus penu ipsius militis. Quo in imo ædium solet arcisque & vasis oppleri; sed quasi parum esset, miserandum hominem cæsum, vinctum, compeditúmque teterrimo subterranei specus dampnasse ergastulo, excogitantur noui generis custodiæ argumenta, immergitur namque vastissimæ finibus arcæ, quæ clausa & firmissimè serâ obsignata, signóque prægnandi superposito, cooperculo directo sursum versus vsque ad superni planras cœnaculi, ne quâ scilicet arte aperiri queat: Custodum etiam duorum supercubantium peruigili munitur industriâ. Bone conditor rerum, quid tantum quæso mortalium præualuit vecors temeritas, vt homo hominem & quod detenus est Christianus Christianum tam feralibus iniustè audeat mancipare tormentis? Pecuniæ sacra fames, iuxta Poëtam, sola hæc præcipuè suggeris, sola facere compellis: rarissimúsque est in hominibus qui non tuis flagrantibus pareat habenis: Nempe causa tui eripiendæ tot & talibus addicitur iste malis. Qui miser, vt ad inceptum redeam, in horribili profundi penoris damnatur spelæo, & ingenti obsessus arcâ, vigilibus appositis satellitibus, multis curarum fluctuabat æstibus, desperans de humano suffragio penitùs; mortem equidem summopere appetebat, quasi supremum malorum effugium; sed in se homicidalem, vt pote ligatus, nequibat injicere dexteram; nec quisquam aderat qui ei crudeles inferret manus. Quantùm autem valebat, omnipotentem vt se letò dederet exorabat: nam ad tantatum incrementa misenatum calor quoque intolerabilis illi infelici vitales infecerat auras. Æstas quippe erat adeò vt grauiorem ex eo contraheret cruciatum, quàm ex terribili vinculorum custodiæque obsessione. Quid ageret, quò se verteret, quandoquidem nec vertere poterat, prorsus ignorabat: Tandem verò respectus supernâ miseratione, gloriosi Prudentij signorum, quæ jam frequenti percrebuerant opinione recordatur, statimque meliorem concipiens spem, fletibusque marcida rigans ora, hos nimium mœstus fundit de pectore questus, deuotis mixtos precibus. O flos Beatorum, luxque clarissima totius orbis, Martyr Prudenti confer opem mihi miserrimo & desperatissimo omnium. Experti nuper quam plures dicuntur immensam miserationem tuam, vnde & laudem longè latéque collegisti tibi non exiguam: Qui ergo multis variorum incommoditatibus casuum oppressis, benignum proten-

dens brachium, leuamen impendisti; multò magis vni mihi potis es, si digneris auxilium conferre, licet hoc infelix impetrare non merear. Nam hactenus quamdiu fauit fortuna, vberrimâ iocondatus rerum secundarum opulentiâ, non vt debueram succurri constitutis in miseriâ. Quapropter æquissimâ diuinæ Iustitiæ sententiâ hæc quæ patior infliguntur mala: vnica & suprema spes restat, ad te confugisse (piissime Martyr) qui tot obsessis pressurarum angustiis benignè subuenis. Credo equidem, nec vana fides, te promeruisse ab eo pro quo dira passus occubuisti, vt etiam imâ sede semper horrentis erebi damnatos, superas possis reuocare ad auras: Quantò autem magis me ab hoc quamuis ferali & munitissimo ergastulo absoluere potes? Adesto itaque vir beatissime, hæc multimoda quibus obsideor argumenta dissolue; vt libero gressu sopitis custodibus tua sancta limina adire merear, spondeo certè coram diuinis conspectibus, quoniam si me eripueris, ad præsens tibi hominium faciam, & annuatim debitum vectigal vt seruus pendam: talia perstabat memorans fixúsque manebat. Cùm itaque incessanter omnipotentis Dei sanctique Martyris inquietaret aures, visitauit eum oriens ex alto, illuminare ei qui in tenebris & in vmbrâ sedebat, ad dirigendos pedes eius in viam pacis Mox etenim rigidis cesserunt vincla lacertis, funibus abruptis penitùs, manibúsque solutis. Tunc deinde humore ad operculom arcæ impacto, cedit sera, ruit quod erat superius repagulum; adeò vt mirâ Martyris virtute patefacta arca per illud hians remaneret. Reserato deinde tam crudeli carcere, custodibus etiam lethargico demersis sopore, egreditur captiuus ille ab arcæ ergastulo, sed adhuc compedum retinetur pondere nimio, cellariique tenebrosissimi claustro, tandem verò diu multúmque quadrupes reptans per vmbrosa noctis silentia scalam offendit, per quam de infimis ad superiora vicissim dispositis gradibus, continuabatur ascensus peruius. Nec mora, quibus valuit nisibus per eam cænaculum conscendit, quo Herus & Herilia mancipia placidam carpebant soporis quietem: quos adeò letheus (vt sic dictum sit) occupauerat somnus: vt ad nimium bodiarum repentis hominis fragorem, quem pro natura ferreus excutiebat rigor, nullo modo expergiscerentur. Denique dum multa nescius quo tenderet per solarium more pecudis obambulat, non sine diuino nutu ad posteriorem domus ipsius peruenit partem, vbi contemplatus fenestram tantæ capacitatis vt & latum annuat effugium, non paruo gestit gaudio, quam continuo subiens vt erat grauatus vtroque vestigio (neque enim compedes frangere audebat propter resultantis calybis tinnitum) eia, inquit, fortissime Prudenti, noli precor desistere cœptis, vt qui difficillima & omnino desperatissima tuo suffultus iuuamine iam euasi, hæcque restante, preduce velociter exuperem: His dictis dum oculos quonam prosiliat inflectit, perpenditque immane præcipitium subesse, intremit, & pauidas fugiente calore medullas, sanguis ab ore meat, præcordia concutit horror. Ita etenim ipsius Ascherii constructa habetur domus, vt ab extremis partibus ingenti prærupto subsidentis soli pateat vastum præcipitium, quod non minimo ædibus solet esse munimento. Quid ageret infelix in tanto positus discrimine, ancipiti sub corde versabat. Nam retrocedere, pristinisque subdi suppliciis perhorrescebat, nec minùs itidem permittere se letifero volatui naturâ repugnante formidabile erat. Æstuat ergo miser celsâ remorando fenestrâ. Quid multa? Iterum Prudentius inclamitatur, iterumque centum votis flebiliter inuitatur. Protinus adest Beatus Martyr, monétque hominem quatinus impiger ab altâ demissus labatur fenestrâ: nec mora, præcipiti saltu delapsus ad ima, decidit in aceruum saxorum, quæ ibi olim diruta maceria demiserat, sed (ô mirabile dictu) tanta lapidum exceptus est mollicici clementiâ, vt putari posset ibi fuisse Reginæ Galliæ puluinaria, & culcitas, vel Sardanapali pensiles plumas. Consurgens itaque, vix tandem aliqunado compeditus peruenit ad portam eiusdem castri, qui de more nocturnis horis firmissimis vectium obicibus & repagulis obfirmata erat, qua diuina manu reserata liber egreditur.

Illico compedibus Saxorum verbere fractis,
Et quasi pro spolio victor collo sibi iactis,
Currere non cessat, pedibus per deuia tractis.
Vt leo Getulus vinclis virtute subactis
Liber oberrat ouans, metuit tamen ora sequentis,
Sic pauet ille nimis pauidæ cunctamine mentis.
Intereà rutilum Veneris processerat astrum,

Cùm studet ille citus post terga relinquere castrum.
Aufugiens igitur, vitans quasi littora Thracum,
Contiguam villam pauidus subit Albiniacum.
Ingressusque domum pretiosi Symphoriani,
Vix credit Sancto, formidine plenus inani.
Nam timet insidias, ne denuò iam capiatur:
Nec Monachis credit, qui suadent ne vereatur.
Verùm non patiens moræ, sub nocte secutâ
Egreditur: fert per tenebras vestigia tuta.
Sæpe premit flatum, ne quisquam fortè sequatur,
Martyris eximij donec valuis potiatur.
Ingreditur templum, persoluit debita vota,
Ac populo miranda refert de re bene notâ.
A cunctis resonant præconia celsa tonantis.
Lætitiæ iubilis nequeo depromere quantis.
Æra sonant, laudésque crepant tibi, Martyr amande.
Et verè grates semper tibi sunt celebrandæ,
Qui tot captiuum virtutibus eripuisti.
Nullus in hoc dubitet quoniam bene promeruisti.

Nec minori penè ammiratione dignum aliud non dissimile opus retexam quod non impari gestum est munificentiâ Martyris; & iustum fore percenseo, vt res non dissimilis simili per omnia mancipetur gloriæ. Attestante Boëtio in topicis, idem iudicium in rebus similibus esse. Quidam vir dudum captus fuerat à Garnerio dominatum obtinente castri quod vulgariter Sunbernum appellatur; à quo etiam manibus post terga reuinctis, arctissimóque vestigia immersus ligno, præfati castelli vastæ turri custodiendus intruditur. At is nomen, virtutémque Prudentij iam celebri compererat rumore. Quod videlicet inter alia mirabilium quæ operabatur prodigia, captiuorum solitus esset enodare ligamina. Tunc quadam nocte supernâ respectus miseratione, ipsaque quâ premebatur cogente angustiâ, Beati Martyris recordatur, statimque ab imo cordis longa ducens suspiria, in hæc verba tandem resoluens ora, Deus æterne cuius nihil subterfugit notitiam, quique pro nostrorum qualitate actuum cuique præmia decernis aut supplicia, succurre michi misero solitâ pietatis tuæ clementiâ, per interuentum gloriosissimi testis tui Prudentij. Fateor equidem me illustrissime, acerbiora his quæ patior emeruisse; Verùm non ad mea, quæ nulla sunt nisi pœnalia, sed ad illius gloriosa obsecro attendas merita, per quem tua indignissimus gratuita imploro beneficia. Quid enim eius sacris præconiis negare possis, qui pro te immanibus se exponens cruciaminibus, iam diademate redimitus superno, tecum regnat in sublimibus? Clementissime Martyr, auxilium laturus quàm citiùs adueni, vt ab his per te exutus calamitatibus, deuotis Deo & tibi resultem laudibus. His aliisque crebrò suppliciter effusis, grauibúsque crescentibus pœnis auxilium Sancti capto benignum.

Emicat actutum verè memorabile signum,
Franguntur cunei, discinditur vndique lignum,
Quo fuerant gressus nexu mordente ligati.
Vincula cuncta cadunt, testis per iussa Beati,
Nec mirum; summæ graue quippe nihil pietati.

Expeditus itaque penitus ab illis quibus vinctus erat locis, libero incessu per turriculam nocturno silentio deambulat, inuestigans scilicet quorsum euadat, reserans quippe ostium, minimè audebat, ne quo strepitu custodes cerebrum somno excuterent. Rursus quoque à præcelsæ arcis delabi propugnaculis, dementis esse hominis arbitrabatur, supremæ sortis fata appetentis: sic vtrobique diuersa in animo viri illius confligant pericula: & quod potiùs eligatur, diutissimè ambigitur. Animaduertat quæso sagaciter prudens lector quot meditatus illa hora sub tantâ ancipitis criminis trutinâ miserabilis circumrotarit. Quid plura? ad vltimum autem iuxta Dauidicam optionem, melius existimans incidere in manus Domini, quàm in manus hominum, decernit à summo prosilire turris; suberat verò illi loco tectum proximum telluri nescio cuius officinæ, vt reor autem humilis culinæ, horresco certè nimiùm referendo, gelidúsque currit per intima pauor, quo ausu mens humana

tantùm inuadere periculi præſumpſerit. Et vt viburnum cupreſſo, hoc eſt, modicum comparem magno, neſcio an plus fuerit Petrum à lintre in æquora proſiluiſſe, quàm iſtum ad terram à ſummâ arcis crepidine. Sed moror: inuocato ergo omnipotentis auxilio, vexilloque dominici trophei armatus, cum lachrymis Beatum ſic compellat Martyrem; Ecce, benigniſſime Prudenti, corpus animamque meam tibi committo, vt aut victurum me ſuſcipias ruentem, aut moriturum commendes ante diuinam maieſtatem. Dixerat, elapſus vacuas ſe credit in auras; res incredibilis, præcelſæ turris ab alto; Decidit autem ſuper præſcriptum tectum cum tanto caſus pondere, vt non modicam ſcindularum quantitatem ſecum ad nudam terræ ſuperficiem cadendo contraxerit. Ad cuius decidentis immenſum fragorem ij qui ſub eodem domate, & in propinquis ædibus dormiebant, experrecti membra concitè ſtratis excutiunt: continuóque agnoſcentes effugiſſe captum, cum numeroſa tædâ variiſque luminaribus fugacis inſequuntur veſtigia, miſſis clamoſis poſt eius terga moloſſis.

Ille fugâ celeri non nouit ad iſta vereri,
Martyre confiſus, cuius domus eſt paradiſus.
Fruſtrà nituntur, eius qui dorſa ſequuntur,
Nam non prendetur, Domini quem dextra tuetur,
Vt cognoſcatur quia cui vult auxiliatur.

Tertium ſuperioribus geminis conſimile copulare relatis ſtatui miraculum, vti illud nuper à grauioribus accepi perſonis, de quorum dubitare dictis nefarium planè iudicares. Præſertim cùm ipſi ante illud factum ne nomen quidem Martyris noſtri vnquam audierint. Tanta verò ſigni huius fuiſſe dignoſcitur celebritas, vt apud caſtrum quod ſuper Albam fluuium ſatis firmiter conſtructum, Firmitatem appellant, Prudentianum vocabulum ingenti redoleret gratiâ; Siquidem in ipſo caſtello patratum fuit opus de quo ſeries orationis ordiri paratur, nam cùm quidam miles eiuſdem oppidi, quibus neſcio cauſis de Auſtraſiis crebrò prædas abduceret, ruſticum quendam inter alia cœpit, & ad domum propriam in captiuitatem excruciatum miſerum perduxit. Continuóque truculentus captiuator immani repletus furiâ, hominem acerrimis innodatum catenis, grauiſſimo crurum tenus mancipat ligno: quod tormenti genus Gallica lingua cippum nuncupat. Quo adeò infelix ille truci vtriuſque tibiæ arctabatur conſtrictione, vt per ſummorum vngues articulórum cruor largo emanaret profluuio, proh dolor!

Nec mora, rupta cutis conſtricta reliquerat oſſa,
Carne ſub exeſâ, cippique cauante rigorem.
Concrepat ille miſer gemitu nimium queruloſo,
Triſtibus & lacrymis ſuſpiria iungit amara,
Planctibus elatis ſemper quoque continuatis.

Interea conuiuantibus quibuſdam ſexta diei horâ, vt moris eſt, in eadem domo qua captiuus ipſe cuſtodiebatur, non intermiſſis eiulans clamoribus, oborta eſt mentio à quodam peregrino de Prudentio Beatiſſimo, captore captóque audientibus. Qui cùm in laudibus eiuſdem Sancti aliquanta diſſeruiſſet, adiunxit etiam famoſam qua captiuos eripere ſolet virtutem. Cúmque diutiſſimè ſuper ea orationem protelerat, frequentérque digeſta ob nouæ relationis amorem compulſus repeteret, mirabantur plurimùm auditores intenti vehementer, & peregrinæ rei [illegible] rationem per ſingula dicta ſtupebant.

Audierat captus quod dixerat aduena totum,
Crediderátque ſimul. Mox tendit ad æthera votum;
Atque trahens longos gemebundo pectore queſtus,
Auxilium Sancti rogitat tali prece mœſtus:
O bone Prudenti, qui diceris iſta patrare
Quæ modò vir retulit, cernere qui meruit,
Credulus audiui. Proſit (precor) hæc didiciſſe:
Eſt mihi quippe fides plurima poſſe tibi.
Ergo nimis miſero mihi, iam miſerè morituro
Sub cruce tam dira, confer opem citiùs.
Non equidem merui. Nec me meruiſſe negabo:
Non taceo, culpam pando ſed ipſe meam:

Sed satis est pœnæ pensum pro crimine multo;
Parce precor, bone vir: eripe me laqueis;
Vt meritas soluam Christo pro munere grates,
Et tua liber ouans limina mox adeam.

Finita itaque lachrymosâ supplicatione, continuò adest gloriosi Martyris dapsilis virtus, ferisque absoluit hominem catenis. Diuersam in partem confractus dissilit cippus; ipso captiuatore, & cunctis qui aderant ingenti ammiratione stupentibus, tandémque non clam, neque precario, neque redemptione, sed vi planè diuinâ egreditur ille captiuus, omnibus adstantibus tanto metu perterritis, vt nec mutire in eum auderent; exiit autem multis intuentibus per medium castellum, sed nullo penitùs eum retinere perualente; Moxque votum, habitum quoque peregrinantis induens sanctum expetiuit Martyrem, gratias ei, vt pote suo liberatori redditurus in eius templo: aduenit, enarrat, fuerit quæ passus acerba, quantáque protulerit supplex, Martyr, tibi verba, denique demonstrat vestigia cruris amara, atque pio testi pangit præconia clara.

Propter inæqualitatem quæ in rerum labilium diuersatur cupiditatibus à mortalibus multa perpetrantur facinora. Ideò quippe indigentes diuitibus insidiantur, quia vnde illi superflua extolluntur opulentia, inde isti graui tabescunt inopiâ. Denique, hac de causâ prædones ceperant quendam diuitem de villa, quam à Martyre qui in ea veneratur, Sanctum Iulianum nuncupat antiquitas. Qui captus mox in castrum quod super Lignonem fluuium situm, Rufiacus vocatur, in captiuitatem abductus est, ibique lacertis post terga reuinctis & collo ad crura ligata crudelissimo fune complicato, arctissimæ mancipatur custodiæ, truculentis ad seruandum appositis custodibus; Intereà verò miser ille ipsâ quâ premebatur compellente necessitate, Prudentium suspiriis & lacrymis magis quàm verborum crepitu exorat, vt sibi sub tanti doloris cruce solitâ pietate subueniat. Dum itaque diutissimè huiusmodi perstaret in precibus, conticinium noctis aduenerat, continuóque cœlestis formæ persona coram eo constitit, se asserens esse Prudentium, qui implorabatur, paratumque vt illi quantocius opem ferret, si se vellet sequi. Quo respondente se quidem velle, sed mox non posse, vinculis, & sex custodibus obsistentibus, ille qui apparuerat ait, illic inquiens trepidas timore, vbi non est timor, dum procul dubio nullis obicibus diuina morentur imperia; Nec plura: vincula rupta cadunt, surgensque captus, nec iam captus supernam subsequitur figuram, custodibus mirâ virtute compressis: Vt autem claustris egressi sub diuo constiterunt, ductor mirabilis in partem indice prætenso ait: Ecce in illa domo habetur cornipes, cuius tergo insidebas quando captus fuisti. Pergens itaque illic, tolle quod tuum est, & vade. Qui concitè vadens, reperto domus ostio patente, inuenit illico equum suum diuinitus præparatum, sellâ scilicet & fræno impositis, quem mox conscendens, præcedente spiritali præuio peruenit ad portam castri quæ protinus (vt legitur de Petro) vltrò aperta est eis. Egressis verò illis longiusque pariter procedentibus, ait liberator magnificus ad liberatum: securus amodò, nec vlli omnino membra tradas otio, quoad pertingens Besuam, Deo & Apostolorum proceribus, nec non & Prudentio pro ereptione tuâ grates exsoluas debitas; His dictis nusquam comparuit.

Rumpit & ille moras: Besuanas tendit ad oras,
Vota Deo soluit: fuerant quæ gesta reuoluit;
Qualiter exutus laqueis, vt fune solutus
Exierit tutus, Sanctum per cuncta secutus.

Sed iam fragilis cymba, diu pelago iactata, portui aliquantisper quietura interim appellitur; vt paulisper resumptis viribus; quæ restant sali, robustiùs IESV opitulante præterlegat.

Explicit Liber Tertius.

MIRACVLORVM SANCTI PRVDENTII.

LIBER QVARTVS.

SI apicibus annotare perstuderem, quot vinculis aut ergastulis mancipatos noster eripuerit Martyr, cæterorum suppressa mentione signorum, profectò immensum volumen exararem. Tot etenim huiusmodi eiùs beneficia visuntur, per indicia scilicet coram sacratissimi corporis ipsius theca dependentia: vt si Tulliana adesset facunda loquacitas, procul dubio ad exprimendum se minùs idoneam fateri non erubesceret. Quapropter aliorsum stylum conuertere consultius videtur, in primis verò congruum censeo, à placito Dei, quod apud Bisunticam vrbem celeberrimum extitisse dignoscitur sumere narrationis exordium. Igitur anno millesimo centesimo vicesimo quarto à puerpetio Virginis illibatæ, quo iuxta Mantuanum Rhetorem, ferrea primum desiit, ac toto surrexit gens aurea mundo, venerabilis Ansiricus Archipontifex Chrysopolitanus immensum decreuit conflare consilium, quod placitum Dei vocitant, in diebus festis (ni fallor) Pentecostes: quibus feriati populi, aliquantulumque solito raptorum timore nudati Sanctorum deuotiùs student adire limina: locus autem tali negotio aptissimus denunciatur penes eandem ciuitatem, plus minusve ab ipsâ distans mille quingentis passibus. Est etenim ibi planicies distenti soli grato vestiens se gramine, quam Thisiam vocant incolæ, Duuio flumine præterfluente à latere. Hoc itaque Archiantistitis intonante decreto, fama ciet populos cò confluere. Credi verò non potest quot millia promiscui sexus, ætatis & conditionis accurrerint: Præterea quàm plurium Sanctorum illuc gloriosa perlata sunt pignora quos longum est nominatim recensere. Inter quos & ianitoris cœli Petri nostri pulcherrima Ycona & Capsa multarum reliquiarum cum brachio Beati Remigij à nostris deuectæ sunt, ac in papilione ad hoc facto honorificè deposita. Nec diu, Ecce muliercula de castello Karoli oriunda dextri brachii amminiculo funditus destituta, Beatum audiens aduenisse Prudentium, contendit ad locum; iam enim balsamiticum ipsius Martyrij nomen longè latèque ingenti efferbuerat opinione; maximéque (vt præfatus sum) illis in prouinciis. Videntes autem qui confluxerant argenteum Brachium quod sæpenumero apud Besuam in Ecclesia Prudentiana viderant, arbitrati sunt adnentasse Prudentium: & ob id conglobatim ad nostrum proruebant tentorium: sed ibi profectò nichil eiusdem Sancti nisi nomen & virtus erat; non ob aliud tamen, nisi vti ne violentet nobis auferrentur Beatæ reliquiæ, sicut olim factum constat. Nam fama est, illum quondam à Besuensibus ad ipsum locum pro re simili delatum, multisque ibidem virtutibus declaratum Chrisopolitanos vi detinuisse; sed postmodum Deo volente coactos reddidisse. Vbi ergo præscripta fœmina nostris astitit sanctis, cum intimo pectoris rugitu, lacrymarúmque imbre Prudentium inuocat, quatinus impotentis lacerti & aridæ manus sibi reformet vsum; Moxque Martyr clementissimus, tametsi absens corporaliter, tamen præsens affuit spiritaliter, restituens supplicanti quam deposcebat sospitatem. Tunc illa voto potita, eadem manu protensa sacratissimum (vt putabat) Prudentij accipit brachium, & ad circunstantes conuersa celebratam in se virtutem clarâ cœpit voce prædicare. Cernentes autem nostrates Monachi tam illustre signum, alacri cum gaudio diuina concinunt præconia, videns illico popularia concurrere agmina; felicem se quisque fore existimans, si cernere vel etiam eminùs salutare Besuanum valeat Tabernaculum. Inter alios verò accurrit & Capellanus præfati castelli Karoli. Qui comperto tam egregio miraculo, in muliere sibi optime notâ, apprehenso eius brachio sanata, sic ad astantem præfatur multitudinem. Ne credatis populi commentitium vllatenus esse quod asseritur de hac muliere, sed procul dubio sciatis quoniam sex anni iam præterierunt, ex quo brachium istud naturali succo viduatum, nullum vtile gestanti exhibuit officium. Nunc verò, vt cernitis, antiquæ restiturum est sanitati: An dubitatis? hæc mea Parochiana, hæc mihi notior quàm alicui sua domus; non noui Monachos istos, nescio Sanctum eorum, sed

hanc certissime hodie sanatam perspicio. Dixerat, & cuncti Domino grates retulere pro tanto signo, quod gesserat in muliere.

His ita gestis adest item quædam fœmina cum marito, quæ irreuerenter quidem, sed deuotissimè in sancta irruens, Sanctum brachium sub nomine Prudentiano vbertim rigarum fletibus, strictissimè deosculatur. Quæ percunctata à Monachis quænam esset, vel vnde, & cur hoc ageret, volentem pro se respondere maritum suum compescuit, dicens, ego ipsa pro me respondebo quæ de me sunt, tu tantùm restis dictorum adsiste: Ego (Domini mei) indigena sum villæ quæ Menbriacus dicitur, copulata connubio isti quem coram videris adstare; sceleribus autem more exigentibus grauissimam incidi paralysim, quæ hactenus quatuor annis crudeliter me contorsit. Ast vbi nudius tertius audiui Beatum huc deferri Prudentium, vix à coniuge impetraui, quatinus me birotæ superpositam ad eum deueheret, quæ dum medio itinere Sanctum inuocassem Martyrem, subito arida neruorum ligamina cœperunt intendi, & debiles artus pristinis reddi motibus, móxque diuturno exuta languore, vehiculo concita exiliui, calléque festino cœpi virum præcedere, quoad húc deuenissemus, gratias pro cœlitus redditâ incolumitate repensuri: hæc mihi causa lætandi; hæc tota ratio, quâ gloriosum illud tam impudenter expetiui Brachium; venialis temeritas; non nimium graue ducitur quod deuotione peccatur; hæc vbi flens dixit, ter vel quater oscula fixit, gaudens plorauit, post vota domum repedauit.

Sanctimonialis quædam Chrysopolitani territorij indigena, occulto superni arbitrij iudicio, diræ paralysis inciderat languorẽ. Quæ passio iuxta Hippocratem, ex nimio frigore contortis neruorum ligaminibus, contractisque venis & arterijs, solet membris incumbere: Maximè verò iuxta cœlestis auctoritatis credulitatem, peccatorum causa miseris mortalibus irrogatur; dicente Deo Christo Paralytico quem curauerat; *Vade & amplius noli peccare, ne quid deterius tibi contingat.* Hac itaque præcipuè de causa, vt reor, præfata mulier inferiorum artuum crudelissimo tabescebat incommodo. Quæ dum diutissimè huiusce doloris detineretur carcere, rumigerâ perferente aurâ de mirâ Prudentij comperit virtute; continuóque per eum pristinæ spem concipiens sospitatis, nihil enim cœlesti medico difficile credebat, ad Beati Martyris se deferri postulat aulam; Quo vix impetrato, ob difficultatem itineris, tandem Besuam attigit, ab eâ videlicet parte, quâ Brumalis astrigero Polo circumsoluitur arctos. Vbi etiam mediâ viâ, gloriosæ Virginis & Matris Domini IESV venerabile templum habetur, in specula vt ita dixerim totius villæ, contra Aquilonis atrocissimum spiritum, quem diuina pagina vocat diabolum: Eò ergo deuota rogat se solo tenus coram Beatissimæ Mariæ deponi æde, & Basilicam Sancti testis sibi ostendi: quâ demonstrata sic eum inuocat mixto gemitu precaribus. Ecce Gloriosissime ad te Prudenti, vt diu exoptaui aduenio: & nisu quo possum desideratissimam artuum tuorum domum à longè saluto, & ô vtinam proprio incessu ad eam percurrere valerem; sed (heu infelix), facinoribus meis præpedientibus, vt pote vtriusque cruris priuata gressu, vadere non queo; Subueni ergo miseræ Martyr piissime, & reforma vsum gradiendi iam penè in semi-mortuo corpore, quoniam satis iam credo te posse.

Talibus exorans, & fundens talia plorans,
Longis pressa malis finierat hæc monialis.
Protinus audiuit Sanctus quod Nonna petiuit,
Mox etenim nerui gaudent sua per loca sterni.
More suo venæ turgescunt sanguine plenæ:
Arteriæ rursum discunt se tendere sursum,
Omnia tecta cute, prisca valuere salute,
Tum mulier nisu facile (mirabile visu!)
Exilit à lecto: properat gestamine recto;
Quodque viæ restat, pedibus currens citò præstat;
Donec perueniat, satiat votis vbi fiat.

Redditis ergo Deo Beatoque Martyri pro receptâ sospitate gratiarum actionibus, alacris suam rediuit in patriam, longo post incolumis tempore viuens, sed quoniam sanitatem corporis & affluentiam rei familiaris vitiorum plerumque comitatur pestis, cœpit iterũ deliciosè viuendo, voluptatum inuolui volutabro. Cùm ecce repentè reci-

fuerat flendo lauari quod stultè potuit commaculari, nec differt Domini testis adesse tanto mœstitiæ pondere pressæ, excussus lapis it concitus extrà, exultat mulier sospite dextra. Circunstans populus plus stuper ista, quam fari valeat Plato Sophista. laudatus Dominans omni creator, humani generis Rex & amator, Martyr posse satis commemoratur, qui nutu facili sic operatur.

Quam plura ipsiusmodi facta sacro intexerem volumini, ni vererer fastidium inherere auditori: sed de plurimis pauca & de ambiguis certissima sunt reuoluenda. Mulier quædam honestâ familiâ orrunda, vt ipsa asseuerabat) de castello quod Gagnorri (vt vulgariter loquar) nominatur, crudelissimam incurrerat chiragram; Quæ scilicet passio adeò atrociter vtramque corripuerat manum, vt digitis in palmam complicitis, vngues prope tori macilentæ illaberentur volæ. Cruciabatur autem infelix mulier acerrimis tortionibus, nec vllus ei omnino medicinali poterat subuenire remedio. Taliter ergo septem transactis aristis, Prudentij gloriosâ visitatur opinione, protinúsque credulâ spe recipiendi sospitatem induta, cum plurimo comitatu eiusdem Martyris expetiit ædem: Cui tandem proximans, illico recidiuam meruit adipisci sanitatem, ita vt pro libitu multis intuentibus, digitos vel extenderet, vel complicaret. Erat autem quantum meminisse queo, ea dies parasceue, ante Christianum phase. Quod diuino prouisu ita gestum fuisse nemo sanum sapiens ambigere debet: vt scilicet quo die Sydereus agnus purpureâ passione à pœnis auerni totum eripuit mundum, eo etiam adimeret vni fœminæ corporale contractarum manuum per Martyrem detrimentum. Quid autem gestum sit sequente Dominicâ, luce videlicet quâ Diuinitas sacris Beatorum Patrum reseratis bustis, carnéque resumptâ propriâ, cum pompâ nobili rediuit ad superos, deuotus festinat pandere stylus. Homo quidam vtrorumque priuatus lumine orbium, Sabbato quo verbigena imperator in tumulo quieuit, ad sacram Martyris adductus est Basilicam. Erat autem (vtipse fatebatur) incola castelli quod populariter Vesol, Latinè vero, Visorium à videndo, eo quod in editissimo constitutum à longè videatur, congruè potest appellari; qui pro re quâ venerat sollicitus, coram Beatissimis pignoribus peruigil tota nocte excubat, clementiam sancti indesinenter interpellans, vt sibi vmbrosæ frontis amissum restituat habitum ad gloriam communis conditoris.

Talibus instabat cœcus, lucémque rogabat,
Vt micuit manè, micuit virtus pia planè,
Lux nitet orbato, visu penitus reparato
Missa canebatur, tibi gloria Christe dabatur,
Quam tibi dixerunt qui natum te cecinerunt.
Annit & Hilarius Præsul, vox mellea cuius,
Quando resulserunt orbes, radij micuerunt,
Laus reboat Christi, lumen qui reddidit isti.

Puer quidam de villâ quæ Fundrinacus nuncupatur, originem ducens, secundum (ni fallor) tertii lustri iam percurrens annum, à parentibus Prudentio spe recuperandæ sospitatis delatus fuerat. Erat enim crure reflexo adeò damnatus vestigio, vt monstruosè taxillus natibus inhæreret, qui cùm paucis diebus coram Beati Martyris artubus diuinæ pietatis exoraret viscera, sanitatis sibi restitui gaudia, sacratissimo interueniente Prudentio incessum recepit ex integro, grates debitas rependens cœlesti beneficio. Quod qui viderunt, Domino grates retulerunt.

In villa quam longè superius lucum dixi nominari, huiusmodi gestum fuisse miraculum pro certo accepi; Mater cum filio ter quaternos habente annos molendinum adierat. Quæ dum molendi occupatione detenta, toto studio necessariæ rei incuberet, puer circum gestiendo, lasciuis (vt illa ætas assolet) motibus, vltro citróque agebatur. Dumque leuiter fertur, antiquo impellente hoste fluminis quod Tyla dicitur alueum incidit, eâ videlicet parte quâ violentissimo impetu rapax in rotam cogitur amnis. Quo mox genitrix comperto, Prudentium inclamat, vt sibi prolem conseruet incolumem. Interea paruulus volucri susceptus ab vndâ, velocissimè, priusquàm humana posset succurrere manus, in canalem pertrahitur, vbi ad rotam volubiliter circumagendam tota vis incumbebat aquæ; vt nulli penitus dubium esset, totali circumactione, & attritione puerilia discerpi membra, ossaque tenera minutatim dissolui infrustâ. Quod fieri potuisset nisi Prudentij immo verò Dei omnipotentis virtus propter Prudentium affuisset: quæ miro rerum ordine pueri prouidit tutelæ. Protinus siquidem (mirabile

dictu) tota in altum sublata diuinitus, vt sic dicatur, non ausa est artus lædere pueri, qui à matre Beato commendatus fuerat Martyri. Igitur hoc modo ingenti elapsus periculo, tandem à concurrentibus abstrahitur vado rapaci puer illæsus, mirantibus cunctis de insperata sospitate illius. Quantas tunc laudes piissimo conditori, quantas etiam retulerunt sacratissimo martyri præsentes, viso tanto miraculo lectori relinquere decreui ingenioso. Denique super hoc facto dum ego quoque aliquãdiu dubius hæsissem, accersitis his qui interfuerãt cum eo, in quo gestum fuerat lignum, rei vt relata est, ab eis edoctus seriem, credulus tandem Martyris erupi in laudem. Pharisaicæ quippe incredulitatis crimen fore arbitratus (vt est re vera) diuinis non credere virtutibus.

Vir quidam Humbertus nomine de villa quæ vocatur Roseria, sinistra captus fortunâ, in Castellum quod Visotium, à videndo scilicet, iam anteà appellari fassus sum, in captiuitatem abductus est: ibique vinclis & ergastulo crudelissimè mancipatus, qui cùm per aliquot dies ligaminum constrictione, inuisâ solitudine, tenebrarum horrore & diutinâ confectus esset esurie, ea quæ vrgebat compulsus necessitate, Prudentium vt liberetur assidua cœpit voce implorare; nec ei opitulari diutius martyr differt benignissimus. Protinus siquidem adest supplici, laqueos nexuum dissoluit, compedes obterit, claustra patefacit, custodes letargico somno comprimit, liberum euadendi aditum per omnia tribuit, iter dirigit, ad domum propriam fugacem reducit. Qui captus sed iam solutus, vbi plenariâ potitus est securitate de apparatu itineris ad Prudentium cœpit pertractare. Concipiénsque dignissimam egregia laude sententiã; si (inquit) truculento prædoni qui me ob extorquendas opes meas ceperat coactus multa dare volui pro meâ redemptione, quantò magis nunc gratis liberatus, ereptori meo aliquid generosi muneris libentissimè debeo conferre cum gratiarum actione? Et quidem ingratus diuinis beneficiis existerem, si ei per quem euasi, grates debitas rependere negligerem; sed rursus facta prohibeor lege Dominicis conspectibus vacuus apparere. Proinde quærenda est votis Sanctóque conueniens oblatio, quo tametsi non ex pari, quantulumcumque tamen in me collato cœlesti respondeat beneficio. Hæc affatus iubet illico fieri vasculum argenteum, satis operosè deauratum, vt Dei Iesu Carnis & Sanguinis mystica libetur victima ante sacratissimi Martyris pignora. Quo facto, præparatisque viæ sumptibus, ad famosissimum Prudentium contendit gressus, grates meritas persoluit laudum, pulcherrimum offert donarium, quasi suæ liberationis pretium. Ora multorum aperit in Martyris præconium. Denique calix ipse ibi multis permansit diebus ad virtutis testimonium.

Mira quidem hactenus relata sunt, sed multò mirabiliora subnectentur. Quidam Monachus noster, nomine Guido, qui postmodùm ex accidente agnominatus est Caluus, tempore quodam eiusdem loci, cuius suprà meminimus, scilicet Basilicæ B. Martyris gerebat custodiam, qui cùm se in vigilia Dominicæ Ascensionis illic sopori dedisset, vidit quasi arborem quamdam, proceræ satis staturæ, ab imo faciei altaris in quo quiescebat sanctus, exurgere, ramis, floribus, ac frondibus partim purpureis, partim verò niucis ineffabili pulchritudine decoratam; sed pars purpurea inclinatis ceruicibus versus altare humiliter deflectebatur, veluti sacratissimam adoraret Thecam; Altera verò, rami videlicet lactei, versus Ecclesiæ ianuas quasi ad populum protegendum protendebatur; Nimirũ diuinæ miserationis obumbraculum portendens, quæ prope futura erat, super his qui variis vexabantur incommoditatum valetudinibus. In crastino enim die, videlicet ipsius sacratissimæ Ascensionis, dum Sacrosancta Missæ ibidem celebrarentur officia, duo cæci diu amissum receperunt lumen; Alter scilicet, Sacerdote, Gloria in excelsis Deo, inchoante; Alter verò, Credo in vnum Deum, incœpto: Ad vltimum autem Paralyticus quidam priusquàm eadem finiretur missa, sospitatem plenissimè adeptus, gratias omnipotenti retulit medico. Quid plura? Mira planè dicturus sum, & quæ incredibilia forsitan videantur aliquibus. Sed vera esse iureiurando idem asseuerabat Monachus, cui profectò fidem abrogare inconsultum videtur, quod ab ipsa videlicet horâ quâ planè illa salutaris arbor imaginaria in somno visa est, vsque ad octauas Sanctæ Pentecostes, diebus scilicet decem & octo, quotquot ad locum ipsum venerunt, spe sospitatis recuperandæ, quamlibet diuersis grauibúsque detenti ægrimoniis, continuò pristinâ incolumitate integerrimè recepta, diuinam magnificantes munificentiam, gratulabundi repatriabant. Quos etiam viritim istic reuoluere, maiorem operam videtur exposcere, cùm nos ad alia tendere celebriora tempus seriésque susceptæ narrationis ammoneat.

Diuina dignatio magnificis iugiter extollenda est præconiis, quæ suis deuotè obsecundantes præceptis, tantâ munificentiâ solitæ remunerat liberalitatis, vt non tantùm post busta eos apud se in superis promissâ donet beatitate, verumetiam in conspectu mortalium (si fides poscentium non hæsitet) persæpè miraculorum glorificet exhibitione. Quod liquidò patere ex his quæ præmissa sunt opinor: verumtamen ne cui post illa incredulitatis superflua subripiat astutia, quædam subdere libuit, præscriptis non minùs nobilia. Puerulus quidam Bisontici territorij, de villa videlicet quæ Cromariacus dicitur, dum cum comparibus (vt assolet fieri) super littus Lingonis fluuij, rapaci illic vodâ præterfluentis luderet æstiuo tempore, horâ ferè diei tertiâ, pede lapso præceps corruit in amnem. Nec mora; rumor sinister vulgus promiscuum ad locum doloris conflat: accurrunt etiam non segniter infausti pareotes. Quæritur luctuosa sub æquore præda, in cassum die totâ rimantur gurgitum intima. Interea Phœbo iam penè sub Oceano roseas coontegente comas, dum toto fluminis fundo rapaces cooti, pendulæque discurrerent fuscinæ, corpusculum tandem obuocatum ad ripam protrahitur. Quid plura? de sepultura pertractatur: quæ si quidem spes posset inesse vitæ, cùm tamdiù latuisset sub æquore? At verò dum miserabile præparatur sarcophagum, inter amatissimos lacrymarum singultus, orbata genitrix Prudentij recordata, flebiliter eum compellat, vti sibi solitâ miseratione extinctum restituat pignus. Iungitur supplicanti circumflua populatio, Sanctumque in commune sollicitant, quatinùs pueri gelidis vitam refundat artubus, suis meritis petentibus. Flectitur tandem omnipotens pietas Martyris almi interuentibus, infusâq; tenero cadaueri anima, frigidas facit recalescere medullas.

Concipit extemplo vitales mortuus auras:
Concutitur sedes animæ, fibræque tepescunt:
Erigitur sospes, sedet, ambulat, vtitur escâ.
Plebs ea miratur, Sanctúmque Dei veneratur.

Quidam nichilominùs adolescens ab eisdem partibus oriundus, ardentissimâ correptus febre, vltimum efflauit halitum; móxque, vt moris est, ablutum cadauer funereis obuoluitur sabanis, & astringitur institis, totáque nocte mœstis custoditur excubiis. Aderat autem mater gemioa viduata infeliciter vrna, viduitate, inopiâ, senio, mœroréque defunctæ prolis nimiùm confecta, irremissis super filium ejulans plangoribus, Prudeotiúmque beatum creberrimis interpellans rogatibus, quatinùs sibi vnici reddat affectum pignoris, lumen scilicet oculorum suorum, & baculum miserandæ seoectutis. Quid diutiùs immoror? Iam manè inclaruerat, oec vetula huiuscemodi fatiscebat clamoribus, cùm ecce ab altithrona majestate propitia egressa iussio, imperat viduæ restitui extinctam sobolem, ad gloriosi Martyris cumulandam laudem.

Illicò more suo fusus per viscera flatus
Membra calore fouet, gelido durata rigore.
Feruidus efficitur circùm præcordia sanguis:
Euigilant sensus; animus sibi vendicat illos,
Pondere quos lethum valido depresserat antè.
Palpitat, ora mouet, surgit, sedet, oscitat altè,
Funereas stupet induuias, gresúsque ligatos.
Attoniti vigiles tantâ nouitate pauescunt:
Hic fugit, ille manet; verùm timor vrget vtrumque:
Soluitur, erigitur, citus Ecclesiam subit, orat,
Lætus agit grates Domino, per gaudia plorat,
Glorificat Sanctum, quòd contulerit sibi tantùm:
Lætitiæ munus soluit post lugubre funus.

Nec istos tantùm, sed etiam quamplures pristinis eum restituisse artubus, processus assignabit cœptæ orationis. Nam Guatterius quidam noster Burgensis, agnomine Canicula, per ipsum sanctum Martyrem reddi filium sibi nomine Simeonem, & experiri meruit, & gratulari: qui videlicet poerulus, dum lasciuæ ætatis gestibus cũ coæuis super pootem Besuæ fluuij luderet, pede lapso præceps corruit in amnem, teneráque exigui corporis virtute succumbente, illicò rotabundus procul rapaci prouoluitur vndâ. Nec morâ, lugubris percrebuit rumor, paruulis, qui casui interfuerant, vbique diffamantibus. Accurrunt orbati parentes, ac longis vacoas implent

clamoribus auras; quibus auritæ vtriusque sexus, diuersæ ætatis, & conditionis phalanges miserâ prorsus rerum facie, permixtim voraces protuunt ad aquas. Quæris pollinctor fluctiuagus enecti cadauer pueruli, difficultéque repertum deuehit ad littus. Eo viso extincto, centuplicantur lacrymosi clamores; statim denique genitor cum matre super exanimes nati artus ruentes, penè vitali destituuntur igne. Quid plura? funebres parantur induuiæ cum poliandrio: neque enim in pectusculo quicquam viuum saliebat, sed omnia vitalium fibrarum æterno dedita frigori sentiebantur. Tunc itaque præsentes, quibus mens sanior aliquantulum à dolore inerat, corpusculum ferri Prudentianam persuadent ad Basilicam. Protinùs fertur, toto prosequente burgo. Intereà mater ad beatum cum lacrymis conuertitur Martyrem, amplexa pignoris algida membra, pluribúsque eum compellans precatibus, vt sibi vnicum reformet affectum, exaudiri promeruit. Iunguntur obsecranti populares cunei; fauet testis piissimus piæ supplicum postulationi; fugit moerrous de funere; fletus vertuntur in gaudia, tristes singultus in diuina præconia: cuius rei mirificæ testimonium perhibere etiamnunc penè totus Besuanus valet burgus, cum eodem resuscitato adhuc superstite. Nam posteà plures viuens annos, propemodum vsque ad senium, beatissimo Martyri grates rependendo, deuotum exhibuit animum. Verè (vt olim antiqua cecinit Prophetia) *Dominus mortificat, & viuificat; deducit ad inferos, & reducit.* Quod videlicet oraculum quamvis anagogicâ obumbretur majestate, tamen & ad literam rectè posse intelligi patentet declarant ea quæ retuli hactenùs.

Aliud quoq; miraculum longè maioris gloriæ, celebratum tertiâ feriâ Dominicæ Resurrectionis fuisse didici, de quo non vnum solùm, sed trecenros producerem testes, si quis in eo aliquo dubiæ fidei promoueretur scrupulo. Neque enim in humili, sed in celeberrimo gestum est loco, in castello scilicet quod Dolum vocant, à dolo fortàsse, quòd ipsi oppidani dolis creberrimè vtantur. Est námque ibi (vt non semel palàm patuit) erga rotabundos in honorem Comites, infidum, variúmque hominum genus; modò huic, modò illi manus dans. Quidam ergo eiusdem castri indigena, genere, proceritate, famâ, moribúsque præclarus, ardentissimâ correptus febre, diutináque fatigatus ignitæ attritionis cruce, extremo cœpit agi spiritu. Tunc eam, quæ imminebat, pertimescens æterni Iudicis discussionem, peccatis Sacerdoti patefactis, Viaticum Christi deuotè percepit. Interim verò dum atcta depresso pectore trahuntur suspiria, coniux eius atrocissimi mœroris sauciata mucrone, noctes diésq; continuis ducit in ejulationibus; cùm ecce inter amaros fletuū singultus, Prudentium diuinitas ei reuocat in memoriam: iam enim mellifluum ipsius nomen telluris remota salutifero consperserat odore, maximéque illis in partibus. Nam cùm multis Martyris nostri virtus nota, charáq; habeatur, tùm præcipuè nescio quo merito gentibus, trans Ararim degentibus tanto effertur venerationis amore, vt, excepto Deo, & Virgine Matre, nihil suprà. Itaque assumptâ insignis Prudentij, cum lacrymis mentione, intimo præcordiorum rugitu penè singulas interrumpente dictiones, hoc modo dolori vocem accommodauit. Gemma cælitum præfulgida, polo tetráq; Phœbæis Solibus præclarior, gloriose Prudenti, confer opem michi miserabili, ne caream (quod timeo) coniugalis socio thori; in quo spes mea, ac solamen totius transigendæ vitæ recumbere dignoscitur. Celeberrimum siquidem inter eximios Sanctorum nomen in his iam prouinciis habere meruisti. Quoniam innumeris hactenùs apud nos (vt aiunt) virtutibus enituisti, quibus animata ad credendum (nihil quippe tibi impossibile credo) pietatis tuæ imploro viscera. Hoc solùm, hoc (inquam) vnicum à te, clementissime, deposco supplex beneficium, vt michi meum reddas virum, quem mors immatura vitalibus penè iam excludit auris. Deinde conuersa ad coniugem vltimò anhelantem flatu: Te, te, (inquit) marite, piissimo trado Prudentio, quarinus ei perenni seruias hominio, si te eripuerit à mortis, quo sub celeritate raperis, exterminio. His dictis, funem stupeum ad longitudinem viri factum, eius circumligat collo, per illum quodammodo sancto Martyri eum delegans vt seruum, nec ideò tamen infirmus conualescit; sed sicut olim Deitas sub mortalibus latens membris, amico languente Lazaro ad tempus distulit adesse, vt pòsteà defuncto, maiori subueniret miraculo: Ita & isti adhuc viuenti, Martyr ad auxilium differt adesse, quò postmodum illustriori ope resuscitando eum, clariùs innotesceret orbi. Quid moras innecto? moritur, abluuntur exanimes artus, facies lugubri ob-

uoluitur sudario; manus, gresſúsque ligantur instita, & cadauer funereo obsitum sabano, vltimâ desperatione conclamatur, continuóque per totum castrum doloris acerbissimi ferale diffunditur iustitium; erat enim plurimâ opum, atque consanguineorum fortunatus copiâ. Personant itaque tragœdiæ mulierculatum, singula (vt fit) mortui insignia in planctus reuocantium. Quid multa?

Nox abit insomnis: defunctum turba flet omnis,
Crastina lux aderat, Phœbi calor arua replerat,
Mœstis non pulchrum foditur, sed turpe sepulchrum.

Denique cadauer imponitur sandapilæ; aduenit Presbyter, vt illud elatum perferat ad Ecclesiam, vbi pro animæ ipsius remedio diuini sacrificij libetur oblatio. Intereà mortui vxor (nec iam vxor, quæ coniuge carebat) cœpit cum amicis confabulari de apparatu prandij eiusdem Sacerdotis & Clericorum, qui sacro de more officio tristes prosequebantur exequias. Tunc inter eiuscemodi colloquia, impatientissimo mœroris vulnere compuncta, lugubres taliter profundit voces, cunctis adstantibus ei ingenti silentio velociter locum dantibus.

Ecce, mœsta cogor loqui letho de conuiuio,
Cùm instet mihi deflenda coniugis amissio.
O, certè nimis crudeles & funestas nuptias,
Quas acerbus facit dolor mortis ad exequias.
Dum (marite) tibi nupsi, festas dapes egimus:
Nunc à me te separato, prandia parabimus?
O beate vir Prudenti, te spem meam feceram,
Et maritum tibi meum sicut seruum dederam,
Vt donares adhuc eum in terrenis viuere
Sed, vt cerno, non dignaris aures ad me flectere.
Potes quidem (nec discredo) mortis iura soluere:
Verùm obstant culpæ meæ, heu! tam mihi miseræ.
Lugens ad te deportabo lumen quod parauceram;
Sed meum virum non ducam, quem tibi aduoueram.
Restat, vnum horum duûm, pie Martyr, facias,
Si ad meos planctus mœstos dignanter aspicias;
Aut me simul cum marito mortuam des mortuo,
Aut eum pro tua laude thoro reddas viduo.
O amici, postulate Martyris auxilium,
Quatinus mihi reformet vnicum solatium.

Cùm his atque similibus super charissimi coniugis ora mulier incumbens quereretur, vultúmque oppanso velo absconditum, irriguo lacrymarum humectaret nimbo, populositas circumflua miseratione nimiâ super his concussis visceribus, egregium humiliter sollicitat Prudentium, vt naturalem gelidis artubus remeante vitâ infundat flatum, benigno interuentu. Talia illis orantibus cum fletu.

Horrida mors prædam refugax dimittit amatam:
Viuificus fomes vitam dat corde locatam.
Algida membra vigent, flatu pulmone leuato:
Spiritus omnis adest homini iam morte gelato:
Iam quatitur cerebrum gelidâ recalendo medullâ:
Iam caput erigitur, surgénsque sedet, mora nulla:
Oscitat, & plangit. Stupor ingens agmina tangit,
Atque pauor multus: nudatur denique vultus,
Brachia soluuntur, pedibus funes adimuntur;
Ac animata caro signo stat viuida claro.

Quo viso, parentes vberrimè præ gaudio rigantes genas imbre oculorum, magnisonas Christo referunt gratiarum actiones, qui per beatum Martyrem tot támque mirificas dignatur exercere virtutes. Tunc eâdem comitatus populi catervâ, viuus & incolumis ad ipsam tendit Ecclesiam, gratiarum redditurus præconia, ad quam ferri parabatur lamentabili feretro, funebria supremè excepturus solemnia. Nec mora, paratis itineris sumptibus, cum fratre & vxore alacriter insignem adit Prudentium, vota soluit benignissimo suscitatori, quæque prout erant iusta, Monachis percunctantibus euidenter edisserit, inter quæ priuatim curiosé q; perquisitus,

quò pectoris ligaminibus resolutis, membrísque penitùs exutus, fuerit abductus, grauiter suspirans, sic fari est exorsus: Hæc quæ à me sciscitamini, non sine quodam ineffabili futurorum timore reuoluuntur; nam dum quantis mortalem notionem excedentibus tormentis anima soluatur à corpore recordor, totus penè immensâ formidine à naturali artuum compage resoluor. Sed quoniam hęc vltrò cuique in vltimis satis innotescent, cætera expediam. Exutus ergo corporis retinaculis, & à quodam quasi primo elegantissimæ iuuentutis flore vernante exceptus, innumeris tartareorum spirituum circumfundor legionibus, ad quorum staturas proceritate incredibiles, gigantes comparatos existimabam pumiliones. Hi me iaculis flammantibus, variisque pilorum impetebant missilibus: sed is quo ducebar ignoti generis armaturæ regmine clipeatus, cuncta vmbone (vt erat) diuino retundebat hostium spicula, persæpè michi nimiùm formidolosè inculcans, ne vererer. Intereà Plutonici regni vmbriferam ingressi regionem, quamplures ibi immanibus subditos suppliciis, à teterrimis quibusdam spiritibus acriter torqueri intuitus sum: quorum nomina, ne non credantur, non insipienter (vt reor) silentio mancipare decreui. Carnifices autem crudelis istius officinæ, viso me, impias ad momentum continentes dexteras, dicto citiùs aduolant cum horrisono clamore, cupiebant me nempè diris subigere tormentis. At ductor meus minaci infrendens authoritate; Absistite, inquit, mortis æternæ ministri, animam meæ creditam tuitioni inanibus territare minis, quam ob id dumtaxat huc deuenisse constat, vt essentiam vestri visu perdisceret tegni, non vt particeps immeritus fieret amicæ vobis perditionis. His perterriti satellites stygij, concitè per cœca illius pallida abyssi silentia diffugerunt. Nos verò tandem densissimas Cocyti abrumpentes nebulas, in floridos semper virentis campi cespites euasimus, vbi cùm intentâ contemplatione defixus, beatissimorum spirituum illic perenni festiuitate tripudiantium summoperè exoptarem ammisceri choreis, subitò quâ nescio de causa cœptum reflectimus gradum. Ad quod ego subtristis effectus, rardiori regrediebar molimine. Id præuius itineris illicò perpendens, causamque mœstitiæ ad plenum intelligens, ad me conuersus, iocundissimè interrogat: Quid, inquiens, contrario mentis incursu tantis perturbatus es? Cui mox humili respondi voce: Domine piissime, quem nichil latet, cupiebam istis felicissimis coniungi cœtibus. At ille modicè seuerior; Non hoc, ait, hucusque accessisti, vt his adsciscaris, sed vt quid timere, quidve sperare debeas, clariùs addisceres. Ideò denique tibi flammiuomas barátri cauernas, multiplicésq; criminosorum cruciatus, necnon & eorum qui cælestibus fideliter paruerunt edictis, faustissima ostendi conuenticula, vt hoc deuitans, illud appetens, mores tuos corrigas, verba moderetis, actus ex integro ad suprema dirigas; nunc autem meæ concessum est diuinitùs intercessioni, quatinùs adhuc rebus labilibus interuiuas, propriis resumptis artubus, ad præfixum immutabili dispositione diem victurus. Ego quippe ille sum Prudentius, qui Omnipotentis munere apud homines plurimis dudùm clarui virtutibus, quémque coniux tua deuotissimis sine intermissione pulsat ploratibus, vt tibi adhuc vitales impetrem auras coram Domini Christi obtutibus. Ego, inquam, ipse sum, cui languens pridiè redditus fueras, fune circumdato collo; ideóque te egredientem à corpore, mitibus excepi vlnis, & à cunctis inimicorum protexi sagittis; his, aliisque explicitis, mirabilis ipse Prudentius, ignoro quo rerũ ordine moribundis me inseruit iterùm membris, totámque quâ diù ægrotaueram, subitò depellit febrem. Interdùm verò vberi solemnizo lætitiâ, quando scilicet ad mentem reuoco visionis ac verborum illius nectaream dulcedinem. Erat autem, prout reminisci valeo, indutus ostreâ interulâ, guttulis per loca pulcherrimè superlita criseis; nam multùm præ nimio diuæ claredinis fulgore intueri vix poteram. Hæc & alia plurima secretè referebat peritioribus, quem eximius resuscitauerat suis meritis Prudentius.

Hæc de innumeris Sancti virtutibus, ne pio tædium ingeratur lectori, stylo mandasse sufficiat. Sciendum verò non paruam vtilitatem esse miraculorum, præsertim hâc tempestate, quando abundante iniquitate, refrigescit charitas multorum: nam nisi per signa & prodigia pleriq; hominum duricordes ad meliora conuerti nesciunt; quippe cùm non nisi per ea mundus Christo credidisset. Quæ nunc quoque ad hoc fiunt, vt his prauus animus ammonitus ad vitæ rectitudinem conuertatur; ex quo enim ad superos Astræa recessit, hoc est, Fides, Pax, & Iustitia à mortalium pectoribus sunt explosæ, nihil magis inter huius procellas sæculi tumultuantis prodest ad

correctionem morum, quàm diuinorum exhibitio signorum, quibus mens humana concussa ad se cognoscendam reuertitur.

Te supplex rogitat, de te qui talia scripsiT,
Ætherea regnans sanctissime Martyr in arcE,
Obtineas illi veniam pro crimine multO,
Barachiam faciens sobolem, veriquoque IacoB.
Aspera quæq; fuga, nocituráq; cuncta relegA;
Vt sacris sanctus choreis in culmine cœiV
Diuinis Odis iubilet modulamine DauiD
Vita, salúsq; piis, mundi spes vnica IESV,
Supplicis exaudi solitâ pietate precatuS.
Paucula, Sancte, tuæ retuli præconia laudi.
Semper vbique tui miserere pius Teobaudi.

Hactenùs de sancti Prudentij miraculis Teobaudus. Quod subiicitur, authoris alicuius recentioris additamentum est.

Anno Domini MCCLV. regnante Domino Gaufrido, puer quidam paruulus in aqua Besuana cecidit, qui vsque ad mortem perductus est, & in Ecclesiam beati Prudentij apportatus, sanus & incolumis parentibus suis redditus est. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ergo Regi Regum sit decus & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER TRIPERTITVS, DE VITA, CONVERSATIONE, AC MIRACVLIS BEATI ROBERTI ABBATIS, primíque Fundatoris Casæ-Dei.

Authore, seu Exscriptore Bertrando Monacho, ex apographo R. P. P. Iacobi Sirmondi Soc. JESV.

INCIPIT PROLOGVS IN LIBRO TRIPERTITO B. ROBERTI ABBATIS CASÆ-DEI.

MAGNIFICA Christi Regis æterni miracula, quibus assiduè in Sanctis suis ineffabilem propriæ majestatis gloriam declarare dignaretur, memoriter teneri iubentur, & illi confidendo, ipsúmque inuocando, vniuersa terra annuntiari. Quocirca eùm hoc omnis homo niti debeat, non immeritò beati Roberti Confessoris, Patris, & alumni mei, quæ Dei gratiâ non solùm in circumjectas Gallicanas, & tantas nationes vbertim diffundi voluit grata & admiranda miracula, ab eius gestorum scriptoribus breuitati operam dantibus prætermissa, cum Dei adjutorio, quæ ab illis didici, qui cum eo conuersati sunt, vel ab eis qui se vidisse testati sunt, vel etiam quæ ipse videndo, vel audiendo veraciter comprehendere potui, postpositis omnibus, quæ in vita Domni Stephani, & in actibus illustrium Patrum, qui locum sanctæ Gemmæ in pago Xancton. fundauêre, tuleram, trinâ distinctione annotare curaui. In prima siquidem miranda quæ Deus per beatum virum, dum in corpore viueret, splendescere disposuit. In secunda profectò illa, quibus vitæ præsentis cursu transacto, summus remunerator testatur eum viuere in cælis. In tertia illorum denique merita & nomina, qui ei in regimine pastorali Cœnobij Casæ-Dei, vsque ad præsens tempus, annum videlicet Incarnationis Dominicæ MCLX. successerunt; & quorumdam Fratrum, qui sub illis degentes, signis & miraculis claruerunt. Verùm quia summi Regis tyrocinium cum tribus sociis in eius trino nomine delegit, & ab

ipso trino & vno Deo remuneratus in fine gloriosè exritir, huius opusculi libellum tripertitè libuit distinguere, tripertitum nominate. Hactenùs de his. Nunc ad propositum veniamus.

INCIPIT LIBER TRIPERTITVS Beati Roberti Abbatis.

CAP. I. *De Regula B. Benedicti Abb. per Angelum allata.*

Vir clarissimus S. Iuliani Briuatensis Thesaurarius, nomine Rotbertus, relictis cunctis, mundialibus peractâ Christi natiuitate, die sanctorum Innocentum, cum duobus sociis vastam intrauit eremum. Cùm autem in sancto proposito diutissimè persisteret, & fama eius Religionis longè latéq; ad benè viuendum nonnullos inuitaret, proponeréntque sub ipsius ducatu Christo seruire, eorum desideriis annuens, non parua multitudo & Clericorum, & militiæ cingulum deponentium, eius sancto contubernio adhæsit. Creuit itaque & discipulorum numerus, & Religionis obseruantia. Multorum verò cohabitationem tam loci vastitas, quàm studiorum diuersitas excludere videbatur. Alij námque eremiticam, alij cœnobialem, alij canonicam vitam conabantur assumere. Cùm verò die quodam tractaretur ab omnibus vt diuina clementia eis ostendere dignaretur, cui supradictarum Religionum locus ille manciparetur: ecce quidam peregrinus vultu & habitu reuerendus ianitori Monasterij librum quendam tradidit, dicens: Codicem istum defer Fratribus in Capitulo constituris, valdè sibi necessarium; qui citò perrexit, & Fratribus librum detulit. Illi autem codicem aperientes, & Regulam sancti Benedicti esse videntes, supra quam credi potest admirando, & supernæ dispensationi gratias agendo, monasticum schema gratanter omnes susceperunt, tantò deuotiùs, quantò diuinitùs subrogatum intelligunt. Ianitor denique cùm peregrinum irremuneratum abire nollet, quæsiuit, & non inuenit, mitténsque nuntios, qui diligenter quærerent, nec eum, nec quemlibet qui se vidisse testaretur, reperire valuerunt. Videtur itaque hoc diuinum, non humanum.

CAP. II. *De leproso mundato.*

Beatus denique Rotbertus monastico habitu, locique regimine suscepto, cùm in Assumptione B. Mariæ quadam vice in Refectorio Canonicorum Claromont. iuxta consuetudinẽ Ranconis Episcopi auunculi sui adesset; decreuerat enim idem Præsul & omnes Canonici, vt tam ipse quàm omnes successores sui Abbates Casæ-Dei, cum sex sociis S. Monachis, & septem famulis festiuitate Assumptionis venerabiliter ab ipso Abbate celebratâ in Refectorio cum Canonicis ad mensam principalem procurarentur, frusto carnis non paruo sc. subministrato, & ab omnibus Canonicis, vt charitate Dei, & amore Virginis ex illo comederet obnoxiùs rogaretur, videns se tanto articulo adstrictum, quod absque nota non posset declinare, vt paruum frusticulum in ore misit, leproso ad ianuam tarrauellanti totum frustum transmisit mox. Benè, inquit, portitor tibi, Petre, contingat; sic enim leprosus vocabatur, filius coquiCanonicorumipsorum: quia Domnus Rorbertus Abbas Casæ-Dei te tanto dono visitauit. Vnde gaudens & exultans infirmus, vt saturatus fuit, faciem, & totum corpus vlcerosum perungens: Deus, inquit, qui per B. Rorbertum me visitare dignatus es reficiendo, per ejusdem merita lepram meam misericorditer respicias sanando. Qui mox mirum in modum totius infirmitatis leuamen sentiens, corporisq; sui ac cutis formam decorémque conspiciens, in octauis supradictæ festiuitatis Assumptionis beatæ & gloriosæ Dominæ nostræ perfectè sanatus, in Ecclesiam, cunctis Deum laudantibus, est introductus.

CAP. III. *De anguillis diuinitùs cognitis.*

Apud sanctum Germanum quoque Quadragesimali tempore cùm Domini famulus vice quadam adesset Rotbertus, & Prior loci anguillas, quas in foro inuene-

rat, ad refectionem præparare fecisset, vir Dei à vespertinali officio exiens, & coquinam adiens, coquo dixit: Anguillas illas in lutum proiice, & ne quis ex illis comedat, caue; quo facto, ad Ecclesiam rediit. Diuinis itaque laudibus peractis, Procurator domus audito quod acciderat beato viro, dixit: Domine Pater, quid modò faciam, quia nec anguillas, quas cum gaudio emeram, non habeo; & quid ante vos ponam ad comedendum inuenire nequeo? Cui vir Domini respondit: Ob hoc, fili, noli contristari, quia Dei famulos non oportet iniusto edulio contaminari. Pauois denique interjectis diebus, mercator quidam, dominus videlicet iam anguillarum dictarum interfectus inuentus est. Interfector quoque eius, anguillarúmque raptor, & venditor deprehensus, ac furcis est suspensus. O quanta Dei clementia, quæ sanctum virum spiritu prophetiæ illustrauit, & quanti meriti esset futuris sæculis, demonstrauit.

Cap. IV. *De Angelico peregrino à sancto viro induto.*

Die autem quodam iter agendo Dei seruus Rotbertus, loca campestria longa & spatiosa ingressus, comitatu eius ab eo longiusculè progresso, peregrinóque venerandâ specie obuians, Quid ei petenti ex frigore vexato largiretur, Nil præter simplex indumentum ad præsens habendo, pelliciam extraxit, inopique tribuit: Qui lætus suscipiendo, ad virum Dei verba hæc intulit: Rotberte, Rotberte, scias quia benedictus & superbenedictus à modo & vsq; in æternum eris. Sociiq; eius eum expectantes, vehementérque boreali algore attritum attendentes, actum rei gestæ non ignorare potuerunt: pauper tamen qui donum accepit, in loco patenti nusquam comparuit. Vir verò beatus benedictionibus super benedictionibus in dies singulos à Deo multipliciter benedici perpenditur, noménque eius à mari vsque ad mare gloriosius prædicatur.

Cap. V. *Vbi de crastino non fuit sollicitus.*

Quibusdam causis exigentibus virum S. Viennensem contigit adire Archiepiscopum. Dum verò ea quæ sibi sociisque suis in itinere necessaria erant indigentibus, iam penè erogata fuissent, Fratribus non leuiter ferentibus ait: Vos Domini præcepti immemores non oportet esse dicentis, date, & dabitur vobis. Archiepiscopus itaque hominem Dei, comitatúmque eius magnificè procurauit, & peractis pro quibus venerat negotiis, munificâ largitione honorauit. Sicque dum vir sanctus rediret ad sua: Nolite, inquit, Fratres, ampliùs diffidere de Dei bonitate largiflua.

Cap. VI. *Vbi Beata Maria beato viro Rotberto apparuit.*

Assumptionem Beatæ Virginis Mariæ vice quadam cùm Formolis celebrare decreuisset, præparato iuxta Altare sibi loco, solus ibi vigilando & orando permanere voluit. Magnâ autem noctis parte iam transactâ, Geraldus eius Capellanus in angulo Ecclesiæ remanserat, sensu aurium cùm prope Altare percepisset duorum voces vicissim loquentium, diù attonitus, admiratus est. Facto itaque secundo, idem Geraldus, vtpote familiaris eius, eum secretiùs interrogauit, dicens: Domine, si vestræ paternitati placeret, omni modo vellem mihi aperiri quid, vel cum quo in nocte sanctæ festiuitatis loquebamini. Frater, inquit, Geralde, cur interrogas quod tibi non expedit scire? Scire tamen potes, quoniam Domina nostra, cæli & terræ Regina, mihi dignata fuit apparere. Quod autem dignata est demonstrare, nec mihi expedit explanare, nec alicui mortalium ad præsens aure percipere; ex hoc nimirùm potest colligi, quàm magna multitudo dulcedinis Dei, quam timentibus se vult se abscondi; habentibus verò charitatem perfectam, quæ foras mittit timorem, quorumdam secretotum suorum declarat dulcedinem.

Cap. VII. *De surdo & muto sanato.*

Isdem vir beatus Rotbertus ad Ecclesiam sancti Desiderij, quæ in vicino castri Bocenellæ constructa est, vice quadam declinans, notum sibi satis iuuenem surdum &

mutum, Presbyteri eiusdem Ecclesiæ nepotem, obuiumhabuit, eique dixit: Vbi est Presbyter auunculus tuus? Surdus illicò iuuenis & mutus respondit: Domine Pater, foris est; sed modò veniet. Sacerdos verò audito Abbatis aduentu, quantocyùs occurrit, gaudentem & gestientem, loquentem & audientem vt vidit nepotem, vltrà quàm eredi potest gaudens effectus est. Dei autem famulus non sibi, sed bono desiderio, fideíque iuuenis voluit hoc adscribi.

CAP. VIII. *De paruo vasculo annonæ multis per annum sufficiente.*

Luziacum proinde sanctus vir locum suum ingressus, à creditoribus Fratris Ecclesiam illam regentis Conuentus, importunis, ac clamosis vocibus diutiùs fatigatus, Fratrem vocauit; & vt hos clamores sedaret, præcepit. Ad hæc ille: Non habeo, inquit, Domine, quid eis reddatur, nisi parumper annonæ quod in dolio isto habetur, quod vix nobis per mensem sufficeret. Cui vir Domini dixit: Illud modicum, quod habes, solue, & non diffidas de Domini nostri bonitate. Cœpit itaque Frater debitoribus soluere, & mirum in modum omnibus solutis, vas plenum remansit, sibíque ad quæcumque necessaria per annum integrum sufficiens fuit. Dei igitur famulus cuique reddere quod suum erat, voluit; sciens nimirùm quòd timentibus Deum nihil deerit.

CAP. IX. *De milite, & matronæ cuiusdam filio sanato.*

Castrum verò Aruernensi territorio quoddam habetur, quod Brosada vocatur, ad quod vir Domini cùm frequenter diuerteret, sedes, mensa, & lectus à quodam patrefamilias ei paratus est; qui proinde cùm graui incommodo corporeæ valetudinis vexaretur, atque filius cuiusdam matronæ non medioeri molestiâ angeretur, vterque ad Dei hominem gressibus festinauit fidei. Ille námque vt de puluere sedis, & mensæ viri Dei ebibit, & ista filium in lecto serui Christi composuit, ambobus optatæ sospitatis munus continuò successit. Cunctis igitur liquet quantum fides valeat, quæ sic credentibus, quod volunt, suppeditat.

CAP. X. *De dæmone mulieri insidiante.*

In loco autem, qui Portus-Dei appellatur, cùm in die Dominica olera colligeret quædam muliercula, à viro Dei iuxta locum prætereunte, dæmonium visum est ei assistere, & ad hoc opus instanter incitare. Vnde vir sanctus ingemiscens, ait: O quàm teterrimum mulier ista habet socium! Quocirca in publica prædicatione non monebat nihil fieri operis in Dominica celebritate.

CAP. XI. *De chirothecis pendentibus.*

Auinione in loco eo sermonem ad populum faciente, cùm eius chirothecas duo Clericelli in Ecclesia inuentas, ludendo inuicem in Ecclesiam proiicerent, in Solis radio visæ sunt remanere pendendo: qui cùm ad hoc attoniti exclamassent, multi eo confluxerunt, & videntes Christi magnalia, eum glorificauerunt, qui per sanctos suos tanta facit miracula.

CAP. XII. *De sepulturæ suæ loco diuinitùs præmonstrato.*

Excellentis denique Regis strenuus campiductor emeritæ militiæ donatiua sumere, cùm in sexta feria ante Dominicam diem Ramispalmarum, nonnullis Fratribus sibi adstantibus in orientali collocutorio Casæ-Dei, vox illi diuina de necessariis loci tractanti subintulit, dicens: Quantocyùs ad portam Monasterij vade locum videre, in quo debes in proximo requiescere. Qui cùm illis audientibus qui aderant, Deo gratias reddidisset; & requirentibus quid dicere vellet, hoc ab eo audierunt: Eamus, inquit, Fratres, videre locum à Deo mihi paratum. Sequentes igitur eum, velut sulcum aratri ad mensuram hominis longum, ibi inuenerunt, vbi nunc corpus

pus eius humatum est. Quod cùm vidisset: Ecce, inquit, locum meum; ecce locus sepulturæ à Deo mihi attributæ.

CAP. XIII. *Quòd à sacris diuinis, quamuis infirmus, non cessauit.*

Vigiliis itaque, Psalmis, & Hymnis deuotissimè more solito sequentem sanctam Septimanam peragens, ad Sabbatum quod Sanctum dicitur, in gloria Paschalis festiuitatis peruenit. Cùm verò sacræ festiuitatis officia persoluisset, & infantes nobilium terræ illius virorum, vt mos eorum erat, illi ad baptizandum oblati erant, vno infantum baptizato, febre vir correptus, alius ad hoc opus agendum ei successit, cæterísque sacris ab eo peractis, ad locum defertur. In sero sancto autem sequenti, resumptis viribus, & sacris Missarum ipso celebrante expletis, à Fratribus imbecilla membra sustentantibus, ad suum stratum est deductus.

CAP. XIV. *De commendatione charitatis.*

Ingrauescente denique langore, discipulis sibi cunctis adstantibus dixit: Scitis, Fratres, quomodo charitas Christi huc vos adduxit, quomodo charitatem per nos vos habere docuerit, & omnibus notis & ignotis, diuitibus & egentibus, nolentibus & petentibus nostra charitatiuè largiri instituerit. Ob hoc etiam huius sancti loci maius Altare in præcipuo summi Dei nomine, quod est charitas, consecrare disposui, vt istius Cœnobij, membrorúmque eius charitas obtineat principatum, nullúmque tenacitatis atque auaritiæ malum in eo reperire valeat angulum. Hoc tandem planè prænuntio, quòd si hæc quæ denuntiamus vobis, non obseruaueritis, tribulationem, & rerum omnium penuriam ineuitabiliter sustinebitis. Si autem hæc à vobis, & à successoribus vestris diligenter fuerint obseruata, omni seclusâ ambiguitate, & bona à Deo temporalia, & affluenter gaudia præparabuntur æterna.

CAP. XV. *Quo tempore, & horâ, & die ex hac luce transiit.*

Transitus verò tertius mensis, vt spero, Christo annuente, tertij fiet luce apparata post Octauam Resurrectionis Dominicæ.

CAP. XVI. *Quando curam pastoralem Christo eiúsque Genitrici commendauit.*

Inunctus denique in Oratorium portari fecit, ibíque baculum pastoralem in brachiis infantis Christi imaginaliter in gremio matris residentis imponens, dixit: IESV CHRISTE, Domine meus, & Deus meus, à te baculum regiminis huius loci suscepi, tibi tuæque Genitrici eundem trado; quos perpetuos Rectores istius loci, in quantum ad me pertinet, volendo relinquo, & deprecando substituo.

CAP. XVII. *Qualiter obiit.*

His igitur ita peractis, transitu suo diuinis Sacramentis munito, osculatis Fratribus valedicendo in hora quâ dixerat, pueris in choro psallentibus, & dicentibus: Omnis spiritus laudet Dominum; ad gaudia transiit Angelorum.

CAP. XVIII. *Quo tempore & numero eremum petiit, & cælum.*

Hic vir beatus in Natiuitate Christi cum duobus sociis sub nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis montana conscendens, & in Resurrectione post Octauas, tertio die sublimia ascendens, die xv. Kal. Maij existente, ac sepulturæ traditus octauo, vt in visione declaratur Radulfi, à matre Domini deducitur, & in cæleste palatium introducendo, à sancta & ineffabili Trinitate sublimatur: cui est honor & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Explicit prima distinctio.

INCIPIT SECVNDA DISTINCTIO.

CAP. I. *De multitudine ad eius exequias circumfluente.*

Sancti à Deo dilecti Abbatis Rotberti transitus in tantum exiuit circumjectas diœceses ac prouincias, vt multitudo Casam-Dei circumfluentium, nec in vico, nec in latitudine, nec in amplitudine caperetur platearum. Interfuit ei obsequio omnis sexus, ætas, omnisque ordo, & maxima multitudo languentium, aliquid viri sancti reliquiarum expetentium.

CAP. II. *De visione Radulfi, & quid ipse fuit, vel peregit.*

Inter hæc de discipulis quidam antiquioribus Radulfus nomine, cognomẽto Passeronus, repentinâ magistri dissolutione, maiori angore depressus, in parte secedẽs, obdormiuit, viditq; visionem admirabilem matris Domini super corpus suum descendentis. Hanc igitur Archidiaconus Andegauẽsis magister Marbodus, posteà Redonensis Episc. in 2. libro retulit, quem de miraculis scripsit B. Rotberti. Hunc B. Rotbertus villulæ S. Siluani, in territorio Atuernico sitæ prope municipium Muratum nomine oriundum, mimicæ artis leuitate occupatum, ad Christi tyrocinium acciuit. Vnde siquidem magistrum suum magis præ cæteris vlnis veræ dilectionis amplexatus est. Concessit etiam ei Dominus, vt Monasterio suo Casæ-Dei multas possessiones acquireret: Ecclesiam videlicet S. Siluani, quam suprà diximus, locúmque Portus-Dei. In territorio verò Agennensi locum, qui Caritas appellatur, cum aliis duabus Ecclesiis. In Lemouicensi tandem pago Capellam Fulcherij, vbi in senectute bona degens, præsentémque vitam terminans, sepultus est.

CAP. III. *De beati viri apparitione, & corporis ablutione.*

Cùm verò B. Rotberti corpus in octauo die transitus venerandi esset, vbi diuinitùs sibi fuerat præostensum, traditur sepulturæ, apparuit quibusdam Religiosis, suis discipulis idem sanctus dicens, caput suum à lapide superimposito grauiter oppressum. Ablato itaque lapide, vt dixerat, naso cassato repertum est. Exinde propter institutionem expetentium infirmorum abluto corpore vino, & in corio ceruino diligenter composito, retentis eius vestimentis ad beneficium præsentium & futurorum venerabiliter, vt decebat, rursum est in loco suo repositum.

CAP. IV. *Quantis miraculis sepulchrum eius illustratur.*

Diuinis siquidem miraculis locus intantum cœpit illustrari, quantus si quilibet quamuis Maronis, vel Tullianæ eloquentiæ flumine rigaretur, vtilitati futurorum titulatione literali tradere curaret, materiei magnitudinis depressus pondere subjaceret, reique magnitudinis exundantiâ siccaretur. Tanta nempè erat diuersarum incommoditatum magnitudo, energumenorum, surdorum, mutorum, claudorúmque, & nonnullis aliis calamitatibus laborantium enormitas, vt se inuicem nullatenùs sufferre valuissent. Quamuis verò excedere videretur quantitas langoris, qualitásque copiæ laborantis, nullus tamen optatâ salute, larga Dei gratia, vel cura per B. Rotbertum ministrando cassari videbatur.

CAP. V. *De Ebredunensis Archiepiscopi aduentu.*

Cùm igitur tam frequentium miraculorum felix rumor non solùm circumjectas, sed etiam exteras, & procul positas prouincias replendo longè latéque in dies singulos exerceret, contigit vt ciuitatis maritimarum Alpium Ebredunensis Archiepiscopus, huius rei famâ probatus; & quia beati viri in vita familiaris fuerat, Casam-

Dei veniret. Ecclesiam autem ingressus, orandi spatium expetiit, & solus ante sepulchrum viri sancti remansit. Deum itaque deuotissimè precabatur, vt rei huius veritas sibi panderetur. Nec diù pius Deus eius desiderium differre voluit: sed duobus euidentissimis in eius præsentia mox peractis miraculis, vltrà quàm credi potest, se tam citò exaudirum admirans, laudando & magnificando Deum, nihil ambiguitatis secum ferens, lætus ad propria rediit.

Cap. VI. *Qualiter dies festus eius auctorizatus est.*

Geraldus denique cognomento de Venna, qui viculus est in Aruernia, non longè à Budilione castro situs, discipulus, & Capellanus beati Rotberti, vitam & miracula eiusdem descripsit; sicque Romam pergens, Domnum Apostolicum adiit, eiq; totam rei gestæ sanctitatem singillatim & diligenter aperuit: quibus auditis, Domnus Papa, & omnis Cardinalium coetus gratias Deo exsoluunt; & etiam de Sede Apostolica surgens pro sanctitate & reuerentia, Gallias, in quibus B. Rotbertus florebat, benedixit; & vt dies eius transitus festiuus & solennis in ordine SS. Confessorũ deinceps haberetur, auctoritate Apostolicâ instituit. Alumnus itaq; B. Rotberti lætus rediens Gerardus Casam-Dei, conuentúque facto præceptum est, vt per singula loca Casæ-Dei, & vbique terrarum festiuitas B. Magistri dignè & laudabiliter coram Deo & hominibus celebraretur; quod cùm omnes gratissimè accepissent, rediit ad locum quisque sibi commissum.

Cap. VII. *De pisce ab aquila allato.*

Prior verò de Alanchia cùm festum festiuè iam peregisset vsque ad Missam, quidam Frater ait ei: Quid hodie, Pater, nobis agendum est, quibus iam solennis adest dies, & parum, immò nihil restat ad manducandum? Ad hæc ille: Noli, inquit, Frater, verbis Domini in medio prolatis, sollicitus esse dicendo, quid manducabimus, aut quid bibemus? sed eamus in Ecclesiam, & ad honorem B. Rotberti decantemus primam Missam, & hæc omnia per B. Rotbertum adiicientur sufficienter. Huius profectò assertionis non dilatus est euentus credentibus illis: statim námque vt Missa incipitur, piscis immanis, Lucius vulgariter appellatus, ab aquila super Ecclesiam aduenienti ante fores eiusdem Ecclesiæ proiicitur, ad cuius sonitum quidam de Ecclesia egressi videntes mirabilia Dei, intùs piscem detulerunt, & vt decebar, omnes pari voto ac gratulatione Deum, qui sanctos suos semper glorificat, magnificantes, & laudantes, festum deuotissimè læti peregerunt.

Cap. VIII. *De prohibitione miraculorum.*

Intereà verò Casæ-Dei sepulchrum venerandi Confessoris tam crebris illustrabatur miraculis, quod vix aut nunquam quis singulari præditus memoriâ posset verbis referre singula, vel literis ad memoriam posterorum commendare. Vnde tanta erat oblationum abundantia, quod non numerando, quando diuidebatur, sed cum pelue mensurando accipiebatur. Clamor equidem ac tumultus talis tantúsque in Monasterio infirmorum aduenientium, & receptâ sanitate recedentium, virtutémque beati Rotberti acclamando, auréſque habitantium prolendo, vt se nec inuicem sine labore audire, nec diuina officia, quod importabile erat, deuotè possent persoluere. Maiores denique natu, ac feruentiores spiritu ad beati viri sepulchrum accedentes, huiuscemodi sermonibus eum conuenisse feruntur. Hos, inquiunt, Domine Pater, huius eremi squalores vestro ducatu optauimus; & vt delictorum veniam, & Redemptoris gratiam consequeremur, gaudentes intrauimus, præsentium miraculorum abundantia tanta nobis succrescit diuinorum officiorum inopia, vt nec peccata nostra plangere, nec diuinas laudes valeamus decenter exsoluere. Vestra ideò nobis impetrent merita, vt his diebus importunitatibus sopitis, eum tranquillitate tantùm sic Christo Domino seruiamus, & in futuro veniam delictorum inuenire valeamus. Proinde interim cautum est, ne quis infirmorum ad sepulchrum accederet; quoniam nec eiamodò valuæ aperirentur, nec obsequia præberentur, paulatim exinde conquieuit inquietudo, & succreuit sanctæ quietis religio.

CAP. IX. *De visione Mutinensis Archidiaconi.*

Supernâ denique dispensatione non solùm Alpinas, Gallicanásque Prouincias, sed etiam exteras nationes & regiones beati Rortberti gratia meritorum decreuit illustrari. Præsul námque Mutinæ ciuitatis, olim sanctum Iacobum Galliciæ causâ orationis adiens Ecclesiam quandam sub regimine Casæ-Dei existentem hospes subintrauit, & ibi vnâ nocte mansit. Sacerdos autem eius Ecclesiæ, cùm nomen beati Rotberti eundo & redeundo sæpissimè iteraret: Quis hic sanctus Rotbertus Presbyter, ait Episcopus? Estne ille? Monasterium est in vicinia Podiensis Ecclesiæ Beatæ Virginis: Ille est, inquit, Domine mi, Presbyter. De hoc, ait Episcopus, bono viro, quod in ciuitate nostra nuper acciderit, regere silentio minimè conuenit. Die quodam festo, residentibus nonnullis Clericis & Laicis circa nos in Conuentu nostro de Primoribus ciuitatis. Cùm ergo de quibusdam eorū negotiis ageretur, contigit vt Archidiaconus noster aliquando somno deprimeretur. Tandem euigilans, & quid vidit, & audiuit, diligenter nobis aperire cœpit. Ego, inquit, modò adductus fui ante fores cuiusdam insignis, & vltra sensus humanos refulgentis palatij: Residens vultu erat splendidus & habitu, nomine Rotbertus, ad cuius dexteram & sinistram non modicus virorum per gyrum palarij conuentus residebat illustrium; quorum gloriam cùm studiosè & libenter attenderem, ecce burgenses huius ciuitatis, ille enim nominatus, & notus erat in vrbe à viris speciosis adducitur, & in aspectu senioris palatij statuitur: qui cùm ab ipso quid vellet interrogaretur: Domine, ait, vestri Monasterij beneficiis volui dudùm associari; nunc, si Deo placet, vestro conuentui desidero adunari. Et hoc, inquit, nobis gratum est; iussitque eum inter alios residere. Hæc cùm audissem, statim euigilaui. His dictis ab Archidiacono, multitudo signorum per ciuitatem pulsari cœpit. Cùm autem quæreremus, quid hoc esset, vxor & filij, amicíque eiusdem Burgensis, cuius visionem nobis Archidiaconus recensuerat, ad nos intrauerunt, eiúsque obitum cum lacrymis denuntiauerunt. Cuius confessionis modus qualis fuisset, cum à nobis quæreretur, ab eis huiusmodi fuisse refertur. Cùm infirmitate, inquiunt, cœpisset grauari: Ego, ait, Monachus volo fieri beati Rotberti Casæ-Dei: eius namque Monasterium vltra montana cùm quadam vice essem in oppido Beatæ Virginis, libuit adire famâ loci bonâ illectus. Ibi à Fratribus charitatiuè receptus, cum sociis meis fui, méque pro Monacho obtuli, & ideò Monachus eius volo fieri. Cùm verò de Fratribus illius loci nullus à nobis reperiri potuisset, quendam Cluniacensem venire fecit, eúmque sibi habitum Religionis ad nomen beati Rotberti tradere rogauit. Quod vt factum est, ex hac luce eductus est. Huius siquidem narrationis atque Archidiaconi visionis concordiam diligentiùs intuentes, possumus ex hoc colligere quàm magni meriti in conspectu sit beatus Rotbertus summi Dei, quámque terta sit laus hominis, ac proinde quàm deuotissimè experenda familiaritas religiosorum virorum sanctæ opinionis.

CAP. X. *De hominio R. Comitis S. Ægidij.*

Suauissimum noctitiæ suæ odorem cùm tanti gloria Confessoris per populos passim diffunderet, Raymundum, priùs appellatum sancti Ægidij Comitem, omni paternâ hæreditate carentem, Casam-Dei scilicet ad limina beati Rotberti socio vno associatum aduexit. Intrans proinde & excubans ante eius sanctum sepulchrum, causam suæ necessitatis in illum ante certissimum adjutorem & aduocatum depromens, summo mane Missâ celebratâ, hominium B. Rotberto fecit, ensem desuper Altari accepit, & Comitatum Tolosanæ vrbis à nullo se habere, vel tenere, nisi à B. Rotberto confirmauit, si Deus per illum sibi tradere disposuerit. Cuius desiderium non diù est dilatum: nam vt à loco S. Rotberti discessit, finésq; paternos attigit, sine contradictione Proceres cuncti hominium ei fecerunt, ipsi ex corde adhærentes, vrbem Tolosam, cęterásque prouincias, quæ paterno iure ei debebantur, vno impetu substituerunt. Quod ve ipse vidit, immensas Christo Domino gratias persoluens, ac toto affectu, quamdiù in præsenti luce perstitit, B. Confessorem Rotbertum deuotissimè, ac venerabilissimè excoluit.

CAP. XI. *De affectu, quem postea erga Casam-Dei habuit.*

Dispensatori exinde superno placuit vrbem suam sanctam Hierosolymitanam, quæ dudùm à nefandissimo paganorum iugo premebatur, liberare, & corda nonnullorum Procerum Christianorum excitauit, vt sepulchrum Dominicum armis adirent, & pristinæ libertati restituerent: Inter quos Raymundus Comes sancti Ægidij, iste de quo loquimur, cùm ad hoc negotium ardentiùs insisteret, factâ cruce sepulchrum beati Rotberti habuit, & Priuazacensem Priorem cuiusdam loci Casæ-Dei, Arbertum nomine, secum duxit. In qua expeditione, quantum claruit, historiographi eiusdem expeditionis celebri relatu prosequuntur. Hic Monte peregrino ædificato, captâque vrbe Tripoli, Arbertum iam præfarum Casæ-Dei Monachum eiusdem loci, vrbis Episcopum fecit. Ipso igitur Comite ex hoc mundo educto, ille Tripolitanus Episcopus sepulchrum B. Rotberti, quem Comes ipse, quoad vixit, earum inter reliquias Sanctorum, quas habuit, vt iusserat, cum aliis pluribus ornamentis, magnísque diuitiis Casam-Dei transmisit. His itaque vir illustris vbi sub alis Confessoris Christi substitit, illustrior semper effulsit, donec in regnum suum Christus eum introduxit.

CAP. XII. *Quòd nullus in sancto viro sperans, exclusus est.*

Eodémque modo nobis luce clarius constat cunctos pro quauis angustia eius subsidia implorantes, optatâ spe nullatenus exclusos esse: quamplurimi enim sobole destituti, cùm ad eius cucurrissent auxilium, sine tarditate fœcunditatem prolis habere meruerunt.

CAP. XIII. *De contemptu Audeberti, Agennensis Episcopi.*

Iusta igitur Dei dispensatio sicut subditos beato viro disposuit sublimare: ita tumidos ei ac superbos censuit deiiciendo humiliare. Námque Audebertus Agennensis Episcopus, cùm à quodam Monacho Casæ-Dei, viro scientiâ & religione non mediocriter ornato, in sua Synodo conueniretur, quia Ecclesia sanctæ Liberatæ, & cæteræ Ecclesiæ beati Rotberti, quæ in Episcopatu suo habentur, iniustè à raptoribus tractarentur, contumeliosa verba, vt in sanctum Rotbertum euomuit, mox visibiliter retrò cecidit, & penè exanimis effectus, à circumstantibus eleuatus est: quo facto omnis Synodus dedit laudem Deo, & nomen beati Rotberti ad sydera tollens, vnusquisque ad sua rediit, gaudénsque & lætus, ipse denique Episcopus, quoniam vir prudens, rationísque capax erat, Casam-Dei veniens, sanctum Rotbertum, quem priùs despectui habuerat, me adstante geniculando ante eius sepulchrum, eximium Confessorem pronuntiabat.

CAP. XIV. *De muliere nente in die festo eius.*

Quamuis persona & causa dissimilis fuerit peractæ actionis, vindicta tamen patis contemptus beati Confessoris Rotberti in vrbe Claromontis cælitùs enituit. Sancti enim Genesij Presbyter cùm vice quadam festiuitatem sancti Rotberti feminis colere præcepisset, eiusdem Parochiæ quædam mulietcula mandatum contempsit, colum assumpsit, neréque cœpit; quæ cùm à filia reprehensa nollet corrigere, linteamina capitis eius continuò ardendo fumigare; puella priùs intuens accurrit, fasciolámq; ambæ eiiciunt, ac flammam ignis extinguunt. Rursum mulier accepto colo & fuso, nere vt priùs cœpit, quod acciderat reputans fortuitum, non fore diuinum. Vltrix pœna verò euigilans, totúmque capitis inuolucrum inflammat, visa est & capillos & cutem concremare. Conclamant igitur mater & filia, occurrit vndique turba non modica: Rei gestæ veritas nudatur; linteamen penè absumptum igne ad Ecclesiam defertur, & virtus Christi in beato Rotberto ab omnibus magnificatur.

CAP. XV. *De milite à vinculis soluto.*

Alio quoque tempore cùm Armandus, qui nunc superest Vice-Comes Polunniacensis, militem quendam, cui cognomen Vulpis, habebat in carcerem decursum, & seniores parentes atque amicos, de eius liberatione audire noluisset, etiam Casæ-Dei Abbas, vt sibi pro Dei & B. Rotberti amore solueretur, submissis precibus expetiuit, nec impetrare potuit. In primo autem Dominico Aduentu Christi, illucescente Aurorâ, iam dictus Vice-Comes ad carcerem descendit, & seris ac repagulis carcerariis, atque amplioribus appositis locum obsitmãs, Casam-Dei ascendit. Beatus verò Rotbertus virgam manu tenens, militi sæpiùs sese clamanti in carcere adstitit, & vt surgeret, & Casam-Dei post Vice-Comitem abiret, imperauit. Ad cuius præceptũ vincula ceciderũt, & ostia patuerunt; & ipse acceptis compedibus, per medios custodes transiens, Casam-Dei venit, Vice-Comitémq; ad gradus descendentem offendit: qui cùm vidisset primùm illum diriguit, & vix interrogans quid hic est? ab eo audiuit, B. Rotbertus me liberauit, quia tunc ante S. Confessoris sepulchrum fusis lacrymis prosternitur, vbique laudes, & immensæ gratiæ summo Regi Christo, B. Rotberto à nobis quamplurimis, qui affuimus, exsoluuntur. His itaque peractis, gaudens & lætus miles ad sua rediit.

CAP. XVI. *De equo superbi militis interfecto.*

Dies festus illuxit, & frequentia pôpuli permaxima ante fores Monasterij Casæ-Dei assistebat, cùm ecce miles nobilis, nomine Pôntius, cognomento de Clauenaco, in equo optimo à parte Septentrionis super gradus ascendens, à pluribus ei dicitur, quòd nullus illic ausus esset equitare ampliùs. Ille quod audierat, indignè tulit, superbè respondit, & emendare noluit. Sed supernus Arbiter citissimè corrigere disposuit, moxque ad processionem duo maiora signa, quæ super locum illum in campanario consistunt, pulsari cœperunt, ac batillus vnius illorum dilapsus, frontem equi vibrando attigit, & cerebrum cum toto corpore in terram allisit. Cernentes qui aderant, timuerunt, & mirabilem Deum in operibus suis magnificare cœperunt; & ille qui ad gradus ascenderat superbus equestris, descendit humilis pedestris. Virtus itaque Christi Domini contemnentes se corrigit, superbos deijcit, & humiles tollit ad sydera, cui semper sit honor & gloria. Amen.

Explicit distinctio secunda.

INCIPIT TERTIA DISTINCTIO.

CAP. I. *De B. Rotberto, eiusque successore Duranto, & duobus Rotbertis, Comite & Priore.*

Beatus Dei amicus & Sacerdos Rotbertus. Cœnobium Casæ-Dei fundauit, Abbatiarum, Ecclesiarum, aliarum rerum possessionibus ditauit, Deique insuper gratiâ in se operante, ei viam summum ad bonum tendendi perdocuit. Eo autem ad ęquos assumpto, & Duranto eius discipulo in administratione pastorali electo, Rotbertus Comes Aruernorũ, item Claustralis Prior Rotbertus in hoc ipso vestigio, quantum desuper eis datum extitit, obnixiùs elaborare cœperunt: nam Comes Rotbertus contra hostes Casæ-Dei visibiles opposuit se scutum inuincibile. Rotbertus verò Prior in hostes inuisibiles omnem fidei armaturam vt Christi miles arripuit.

CAP. II. *De dæmone in claustro reperto.*

Fertur enim, cùm cunctas Monasterij officinas, vt mos est, post Completorium vice quadam inuestigasset, ne quid inordinatum ibi remaneret, generis humani inimicum in habitu Monachi, staturâ enormem, facie tenebrosum, naso truncatum, in claustro obuiando inueniens, foràs extraxit, & quid illic quæreret præsumpsisset,

quæsiuit. Ego, inquit, Cluniaco, & Maiori-Monasterio, atque Massilia modò transiens ad hunc locum deuerti, si fortè aliquid mei iuris hîc inuenire possim. Hic autem, ait ille, Christo annuente, nihil vnquam tui iuris inuenire poteris, eleuatáque manu, & signo Crucis edito, visio illa terribilis per scholam Nouitiorum cum ingenti fragore diffugit, quem totus Fratrum conuentus tremefactus audiuit; insequenti verò die Prior cuncta quærentibus per ordinem exposuit.

Cap. III. *De Prophetia Episcopatus Duranti.*

Regimine autem Monasterij Casæ-Dei ferè per decem annos administrato, Durantus in Aruernensem Præsularum est inthronizatus, iuxta veridicam magistri sui Rotberti prophetiam, quia cùm ex priuato genere hominum vrbis Claromontensis eum in suo sancto proposito educasset, quodam tempore cùm ei prãdenti assisterer, frustum ei panis, vt comederet, vir sanctus porrexit. Ille autem os aperuit, & comedit, & à beato viro statim audiuit: Quia hoc fecisti, Episcopatum promeruisti. Effectus quidem huius Prophetiæ probauit actum priorem non leuitatis fuisse.

Cap. IV. *De officiis diuinis vigiliæ Paschæ & Pentecostes.*

Siquidem vir Domini Rotbertus, mutato habitu Canonicorum, diuinum tamen officium in vigiliis sancti Paschæ & Pentecostes mutare voluit. Illo autem ad æthereas sedes euecto, eius discipuli: Quia Monachi, inquiunt, sumus, in tam excellentibus festiuitatibus duodecim Lectiones, Monachorum more, non tres, vsu Canonicorum exequi debemus. Quod cùm ab omnibus statutum fuisset, contigit vt sequenti die sancto Paschæ, non sine nutu diuino, vt creditur, quia nullus à tanta multitudine euigilaret, donec Aurora elucesceret. Non valentes itaque duodecim Lectiones, tres more paterno diuinitùs correcti, & hinc deinceps gratanter cœperunt exsoluere.

Cap. V. *De Domno Abbate Seguino, & Prophetia in quendam tyrannum.*

In Abbatiali autem cura Casæ-Dei, Siguinus vir illustris, Lugdunensi castro Escostaiaco appellato oriundus, Deo & hominibus amabilis, Duranto successit. Cuius tempore locus Casæ-Dei, & Religionis famâ, & amplissimis possessionibus excreuit, & idem signis clarescentibus mundo clarus apparuit. Charennacensis namque Præpositus, cùm eum per terram suam transeuntem reperisset, deuotè eum deprecatus est, vt Carennacum veniret, ibique festum Pentecosten in sequenti die futurum celebraret; vidénsque Abbas Seguinus ipsius deuotionem, ad locum diuertit, & diem sacrum peregit ibi. Cùm verò multitudo nobilium & priuatorum ex circumadjacentibus locis die festo inuitante, ac famâ Abbatis præsentis eos attrahente, Carennacum afflueret, tyrannũ quendam contigit adesse, qui multa mala loco illi indefinenter videbatur perpetrare. Abbatem ideò Præpositus commonuit, vt hunc deprecando conueniret, quia ob hoc fortasse à sua malitia cessaret. Quod cùm Abbas diù fecisset, miles ille nec amore festiuitatis, nec reuerentiâ viri mirabilis, aliquid boni vel pacis promisit, sed magis minando furibundus discessit. Præposito siquidem ob hoc valdè exterrito ait Abbas Seguinus: Ne timeas, Frater, quia iste malitiæ suæ cursum terminauit, nec tibi, nec tuo loco nocere poterit. Hanc autem prophetiam summi Iudicis iuxta sententiam declarauit esse verissimam: quoniam vbi tyrannus ab Abbate timidus discessit iuxta fluuium ad aues accipitrem iactauit, quem dum insequitur, in flumen ruens, mox vitâ priuatur. Quæ res persecutoribus loci illius non modicum incussit timorem, & habitatoribus magnam præbuit tranquillitatem.

Cap. VI. *Item de prophetia eiusdem super Abbatia S. Illidij.*

Benignus idem vir Seguinus tempore quodam cùm ab oratione surgeret in Monasterio sancti Illidij, quod in Claromonte ciuitate situm est, iuuenem quendam Casæ-Dei Monachum Petrum de Ponte Bigaudi cognominatum, obuium habuit; cui

illicò subtidens dixit: Frater, adjutorem Deum implorare debes, quoniam Abbatialem huius loci anno proximo curam suscepturus es, nimirùm cùm sine Dei adjutorio nulla creatura subsistere possit, hinc tamen maximè tibi auxilium necessarium fuit: diù enim Abbatia suscepta, & imbecillitas eum corporis artuum & bellicus turbo Comitis Claromontensis & Canonicorum Monasterium eius oppressit.

CAP. VII. *De fure excommunicatione expulso.*

Famulantibus proinde Deo in Casæ-Dei Cœnobio, latronum violentia grauiter insistebat. Cúmque diutiùs hanc iniuriam paterentur, & nullum remedium ab hac peste inueniretur, Domnus Abbas Seguinus in die sancto Cœnæ orarium atque baculum pastoralem afferri præcepit, surgénsque ait: Quia filius iniquitatis filios Dei non desinit, ex authoritate Dei Patris, & Filij, & Spiritus S. inhibemus ei ne ampliùs habeat hîc locum commorandi. Mox vt hæc verba compleuit, Refectorarius videntibus cunctis de Capitulo egressus, nusquam vltrà comparuit. Ingens autem admiratio eùm super hoc haberetur, furta eius quæ in claustro faciebat, à complicibus suis, qui foris erant, reteguntur, sicque veridicum illud impletur; Nihil occultum, quod non reueletur.

CAP. VIII. *De eius transitu, & eius successore Pontio.*

Amabilis autem Deo & hominibus Abbas Seguinus ferè 15. annis in cura pastorali Casæ-Dei peractis, Pontio gubernationem eius loci derelinquens, Auenione sepultus fuit: de cuius transitu in vita viri Dei Stephani discipuli B. Rotberti nonnulla edidimus.

CAP. IX. *De Fratre Diacono defuncto manifestè viso.*

Intereà Auimonis verò Prior, omni curâ pastorali postpositâ, soli Deo vacare volens, Casam-Dei nuntium misit, quatenus sibi Frater mitteretur, qui idoneus ad totius loci gubernaculum haberetur. Iuuenis itaque ei bonæ indolis missus, & in omnibus ei subjectus, hæc ab eo audiuit: Ad hoc, Frater, ad nos directus es, quatinus huius domus dispensationem suscipias, mihiq; solùmodò necessaria præbeas. Ad hoc iuuenis: Nullatenus, inquit, Pater, hoc fieri potest vt ego vobis imperem, vel quoad vixeritis super vos habeam prioratum. Cùm hoc igitur aliter non pateretur, in hoc conueniunt, vt quod Religiosus Monachus Cluniac. qui in vicino habitabat, eis laudaret, hoc vterq; impleret; ab eo tandem acceperunt, vt omniû senior, exteriorúmq; iuuenis procurationem prouideret. Quod & factum est. Senem proinde iuuenis rogauit, quatinus Casam-Dei se ire permitteret, & cœnam Dominicam ibidem celebraret. Peractâ itaq; ab eo apud Casam-Dei, sicut optauerat, cœnâ Dominicâ, insequenti die, Domini Passionis febre correptus, in domû infirmorû est adductus. Ingrauescēte autem morbo inunctus, sacramentisq; munitus, spiritû Deo reddidit, & in Sabbato S. sepultus fuit. In sequenti verò die S. Paschali, cùm quidam mansionarius ostium Ecclesiæ aperiret ad cognoscendum an lux diei illucesceret, vt tunc Hymnus, Aurora lucis, vt mos est, inciperetur, ecce iuuenis defunctus more Diaconi in albis vestis indutus, qui in Christo Sabbato fuerat sepultus præsentialiter ante oculos eius adstitit, eiq; dixit: Resurrexit Dominus; Ad hæc tremefactus spiritu recuperato, interrogauit eum qualiter se haberet, quomodo huc venisset, Respondit, Regina cælorû cum Ss. Apostolis, ac Virtutibus Angelicis diuina officia hîc hodiè celebratura; ad hoc, inquam, mādatus sum venire, & diaconatū meum implere. Audiens hæc Æditus, Priorem adduxit, qui & supradicta ab eodem qui viuus apparebat, audiuit. Quo facto, ab eis discessit, omnibus super hoc admirantibus: quorūdam equidem Fratrum voluntas fuit, an corpus in sepulchro posset inueniri, quod ante oculos eorum tam manifestè visus est haberi. Quod Domnus Abbas Pontius, vt magnæ discretionis & religionis increpuit fieri, ne præsumptio aliqua notari posset, propriæ proinde dispositionem Abbatiæ Aymerico per annos septem procuratam derelinquens, ad Aniciensem Cathedram sublimatus est.

CAP X. *De Aymerico Abbate.*

Aymericus dehinc curâ pastorali 7. annis decursis, Sedem Abbatialem Stephano substituens, Aruernensis Ecclesiæ apicem regendum suscepit.

CAP. XI.

CAP. XI. *De Fratre Bertrando, cui iunctis manibus Dominicum corpus apparuit.*

Per idem tempus cum quidam Frater magnæ simplicitatis ac puritatis, cognomine Bertrandus Baptista, ideo sic vocitatus, quia infantem adhuc puer ad succurrendum gratiæ baptismatis tradidit apud S. Priuatum, ingentem pateretur anxietatem; quia Presbyter corpus Domini desuper altare perdiderat, nec quid de eo factum esset rationem reddere poterat, ipse ante sanctum altare flexis genibus fusisque lachrymis cum omni contritione Deum exorans iunctis palmis in summitate digitorum suorum, quod est mirabile dictu, corpus Dominicum affuisse inspexit. Qui cum pro gaudio voce magna exclamasset, & Presbyter qui perdiderat accurrisset & agnosceret, quanto gaudio, quanta exultatione cum omnibus qui aderant tripudiauit magis intimatur silentio, quam possit exsolui eloquio.

CAP. XII. *De cuius brachio absorpta aranea est egressa.*

Aliud quoque de hoc fratre Bertrando satis stupendum refertur, quod dum die quodam Missam celebrasset, in calicem Dominici sanguinis vermis araneus cecidit. Quo viso quid consilii acciperet, quo se verteret, quid ageret nesciens simul omnia ebibit, & nil triste Deo operante passus inde sensit. Post verò non multis diebus euolutis cum sanguine minueretur simul cum cruore videntibus qui aderant aranea de brachio egreditur, & quia hic Christum diligendo verbis eius credidit, & si mortiferum bibit, non ei nocere potuit.

CAP. XIII. *De Crure pauperis diuinitus reformato.*

Iuuenis quidam Petrus nomine, Aruernus genere, crus ac pedem igneo morbo ardente amisit, os verò cruris manu ferens subpediendo baculis Casæ-Dei venit. Ibique vir religiosus Geraldus eleemosynarius per dies multos detinuit, osse cruris in quodam foramine locato. Audiens proinde pauper ille crebra miracula fieri in loco qui Sancta Maria de mari appellatur ab vrbe Arelatensi non longe sito, osse cruris accepto, illuc deuenit & Petrus quidam miles Viuariensis castri nomine Wlgarij ei hospitium præbuit. Nonnullis tandem diebus euolutis euenit quadam nocte vt miles quasdam personas circa lectum pauperis audiens colloquentes, dixit, quare inquiens non dormitis? clientelam suam esse arbitrans, & pauperem inquietatis? Nos inquiunt ei, Domine, neque loquimur, neque loquentes audiuimus: rursum dormiuit, & iterum euigilans, sicut prius audiuit, & aduocans pauperem dixit, qui tecum loquuntur, Petre? Domine ait B. Dei Genitrix, Sanctus Hippolytus Martyr crus & pedem mihi componunt & restituunt. Hic autem miles vanum ac fabulosum æstimans: dormi, inquit, Petre dormi: & ille, Domine ait, venite & videte, quia quod dico verum est. Surrexit miles ille & vxor, ac familia & crus nouum cum pede aptum & candidum sibi reformatum, vt dixerat, quod erat mirabile dictu, inueniunt. Os verò cruris eius, quod in foramine maceriæ locatum fuerat nusquam repererunt. Procedentes itaque omnes qui aderant & istud admirandum opus & simile retro sæculis vix aut nunquam auditum osculari & laudare Deum ceperunt.

CAP. XIV. *De Monacho à corpore sine dolore educto.*

In Cœnobio Casæ-Dei cùm in die Sancto Paschæ omnes Fratres circa diuinas laudes satagentes & gaudentes quidam frater nouitius videret, diligenter cœpit inquirere locum in quo Fratres exeunt à corpore, qui cum interrogaretur cur hoc quæreret: cupio, inquit dissolui & cum Christo esse. Ostenso autem sibi loco in eo se extendens & vt Fratres venirent & iuxta consuetudinem morientium facerent sibi deuotissimè deprecatus est. Qui cùm super hoc mirantes fratres explessent, præsentibus illis cum gaudio sine dolore dormiuit in Christo.

Cap. XV. *De Ioanne Priore loci Deleti.*

Frater quidam Casæ Dei Ioannes nomine, loci Aruernensis Deleti Prior existens in grauem Infirmitatem decidit. Cúmque ad extrema deductus esse videretur, tres ante eum fratres adstabant. Andreas nepos eius, Petrus quoque Rainardi, & ego Bertrandus qui hoc scripsi. Ille vero diu amisso famine, bis dixit Bernardus, Bernardus. Transacta proinde fere dimidia hora, viribusque receptis fari iussit. Interrogatus itaque cur Bernardum iam paulo ante nominasset, dixit, vidi quendam Pontificem gloriosum qui cum mihi Beatus Nicolaus esse videbatur, illum enim totis visceribus dilexeram, & me ante fores cuiusdam templi quod tantæ pulchritudinis, tantæ claritatis & odoris erat, quod vix vllus narrare queat, qui dixit mihi. En mansionem tibi hanc à Deo adquisiui, vel si volueris in corpore viuere poteris. Ex his duobus optio tibi datur. Domine dixit ei, habeo amicum Bernardum, & quod mihi laudauit ille hoc eligam. Et ille, Bene, inquit dixisti, quod tibi ipse laudauerit hoc facite. Dicito ergo ait mibi quid horum eligam. Quod cum audissem fateor primum dirigui. Tandem inuocans Dominum dixi. Quamuis in multis ex hoc mihi graue incommodum inferatur nolo tamen vt pro me requies nostra differatur, sed qui ingredimini in locum tabernaculi Domini: qui gaudens effectus dixit, Benedictus sit Deus, quia hoc optabam, aliud timebam. Euoluto posthæc paruo tempore lætus exiuità corpore.

Cap. XVI. *De Gaufrido Presbytero Murciacensi.*

Presbyter quidam Mureiacensis Ecclesiæ in Sanctonico territorio sitæ Gaufridus nomine morbo graui correptus in lectum decidit. Qui audiens Bernardum Sanctæ Gemmæ Priorem venisse vt ad se intraret per amicos suos humiliter deprecatus est. Infestus enim ei & cæteris fratribus Casæ Dei ex quo in Ecclesiam suam Murciacensem enim assumpserant vltra modum extiterat. Intrauit tamen ad eum Prior & dixit ei Presbyter. Domine, gratias ago Deo meo & vobis quoniam visitare me voluistis. Ego enim in Deum & in vos plurima mala commisi, sed ipsi Deo & Beatæ Virgini Mariæ, sanctoque Rotberto me nobis & in vita & in morte me trado. Proinde ad locum Gemmæ sanctæ Prioratumque habitu Monachali susceepto ad exitum cæpit propinquare. Quod cernentes in Deum ac Litaniam circa eum decantare cæpimus. Post paululum ipse qui iam defunctus videbatur, manum mouit, post signum fecit vt tacerent psallentes. Quod cùm minus facerent, recuperato spiritu ait: silete. Tunc accessi ad eum & dixi, quid est hoc, quid vultis, & ille iudicium, inquit, factum est, & ego saluus sum, & ait ad eum, & hoc quomodo? Beatus, inquit, Robertus de manu vestra me recepit, & ante Deum iudicem constituit, sicque omni causa mea, qualiter me vobis tradideram, diligenter exposita & iudex omnium in sorte electorum perenniter adesse me sine vlla ambiguitate disposuit. Quo dicto ipse non multo post tempore transacto lętus vitæ præsentis terminum fecit:

Hic finis, sed in indice, qui tertiam distinctionem præcedebat, caput aliud notabatur: De Iordane Abbate.

IN VITAM EIVSDEM B. ROBERTI Casæ-Dei Abbatis

Auctore incerto,

PROLOGVS.

Vitam B. Roberti, quam ex discipulis eius quidam veraci quidem, vt credimus, sed difficili ac prolixo stylo narrauit, simplici & breui oratione, iuuante Deo tentabimus explicare, quatenus & breuis narratio tædium pellat, & simplex elocutio

facilem intellectum admittat. Non quod illius scriptoris ingenio aliquid derogemus, sed quia illorum qui nobis id imponunt negotij, religioni & auctoritati plurimum praerogemus. Quos quidem ad hoc iubendû ratio videtur traxisse; nam cùm gesta Sanctorum ob hoc literis mandentur, vt omnium legentium vel audientium ad imitandû accendatur intétio, curandum summopere est scriptori, vt in quantum fieri potest, nullius excedat capacitatem quod omnium spectat vtilitaté; alioquin totum ingenium negotium debito fine carebit. Si quoque ad audiendum gratia rerum inuitat, odiosa litteræ facultas excludat, aut quoque litteras vtcumque admittit, supervacua prolongatio lãguidos reddat. Quapropter nec inusitatis aut peregrinis dictionibus operam dari, nec diuersis applicationibus conuenit lectionem extendi: Neque enim timiendum est ne paupertas orationis diuitias rerum exhauriat, cùm potius sit sperandû linguæ pauperis indigentiam rerum largitate distendẽdam in tam scilicet honesto genere causæ, vbi si omne velamen auferatur, materiæ dignitas se tuetur. Lectoris igitur, beneuolentiam & attentionem pariter inuitamus, tanto videlicet maiorem accepturi mercedem quanto pluribus, Deo operante, labor noster placuerit. Proderit enim quibus placebit, sed & vobis valdè placebit quod proderit: Sicque labor noster fiet alieni causa profectus, nostræ causa mercedis. Nos autem curabimus pro viribus omnino vt placeat, breuitati, vt diximus operam dando, non quà necessaria fraudemus, sed quà superflua recidamus: Dando etiam operam lenitati, non qua materiæ dignitas minuatur, sed qua facultas intelligentiæ conferatur. Quod si etiam parum accurata legentibus displicebit oratio; placeat saltem veritas relationis, placeat recens memoria sanctitatis. Iam licet in quocumque tempore bene gestorum fidelibus sit grata recordatio, vehementius tamen afficit auditorem, quod velut sub oculis positum præsens probatio suspicione falsitatis absoluit. Nunc quoniam de his satis est, ad narrationem veniamus.

INCIPIT VITA.

Robertus genere Aruernus, conditione liber, natus est de parentibus Christianis matre Raingarde, patre Geraldo, qui vt creditur, à B. Geraldi Aurillacensis stirpe priscam duxit originem. Hunc à primâ infantiâ Dei seruum futurum signis quibusdam ostensum est & *quæ maximam partem habes apud Laurentium Surium ad diem 24. Aprilis pro more mutilata & in aliam plerumque formam breuitatis ac concinnitatis prætextu conuersa.* Vnum tamen alterúmve obseruabo, quæ ex Codice nostro emendanda videntur & supplenda.

Pag. 843. post verba: *socium se pollicetur*, addit MS. Pactum firmat, hominem lætum dimittit, dans illi negotium, vt locum huic proposito congruum quæreret, & tertium sibi socium, si possit, asciscat. Dictat loci congruentiam, Ecclesiolam scilicet aliquam in eremo desertam licet ac dirutam tamen Parochialem, vbi manuum opere vel herbarum radicibus virtus qualiscumque posset acquiri. Parochialem, vt credo, ne si nouum in alieno collocaret oratorium, veteribus locis inferre videretur iniuriam. Nec enim quod supernæ tantùm causa mercedis arripere disponebant alicuius terrenæ dignitatis saltem vmbra decebat fuscari. Miles itaque fide iam plenus & constantia, &c.

Eadem pag. post vltima verba, *prouideat implorate.* Ingrediuntur Ecclesiam, orant prostrati, redeunt firmiores. Explorauerat satis eorum fidem, tempus iam venerat demigrandi: Hoc tantùm restabat vt sibi à Deo concessus locus etiam à terrenis dominis traderetur. Assumpto ergo altero è duobus Anicium tendit. Ibi dum morabantur, duo germani nobiles ambo Canonici, alter etiam Abbas: alteri Arbertus, alteri Rostaganus nomen. Abbas Arbertus ipsius B. viri discipulus ac Monachus postea fuit. Apud hos facile quod voluit impetrauit, quos pro vicinitate locorum fama sanctitatis eius latere non poterat. Omnibus igitur ad votum paratis.

Pag. 847. pro *Renconis Aruernensis Episcopi*, Renconis. Et pag. sequenti pro *Calidus mons*, Calcis mons.

Quæ sequuntur nec a Surio, nec à quoquam alio, quod sciam, fuerunt hactenus Typis commendata, vti nec liber tripertitus; quem paullo ante exhibuimus.

DE EIVSDEM ROBERTI VIRTVTIBVS & Miraculis Narratio,

Incerto Auctore qui vitam prius se scripsisse asserit simplici sermone.

Domino verè Sancto & in Christi membris vnicè complectendo Stephano Abbati, M. peccator.

FRequenter petis, vir egregie, immo sub assumptæ peritionis figura multo acrius iubes & cogis, vt priori libello, quem de vita B. Roberti simplici sermone, vtinam tam efficaciter, quàm libenter composui, sequens opus de virtutibus eius secundùm titulos primi scriptoris annectam. Honorat paruitatem meam repetitæ dignationis iniunctio; sed onerat infirmitatem grauis laboris assumptio. Neque enim si prius tibi displicuisset, sequens à me opus tam instanter exigeres. Nec rursus quod placeat absque labore & industria potest sculpi. Sed neque tam ineptus sum, vt si boni quid ago, meis hoc viribus arrogem, & non illi potius, à quo bona cuncta procedunt: nec tam infidelis, vt honestis ac piis laboribus diuinum desperem auxilium. Gratulor igitur opusculum illud tibi, Pater, & sanctis fratribus placuisse, & diuinæ gratiæ per quam placuit gratias ago. Sed quod restat eadem ope diuina, fratres, aggredior, quam mihi non meritorum meorum, quæ vel mala sunt vel nulla, præsumptio, sed B. Patroni de quo sermo suscipitur & vestræ Sanctitatis intercessio pollicetur. Mihi ergo si quid errati erit imputabitur, quicquid recti supernæ gratiæ. Nec scriptoris, precor, indignitas susceptæ causæ præiudicet dignitati, cum vilibus etiam è contra plerumque mancipiis dominorum intuitu deferatur, nec qualiter sed qualia dicantur fidelis Lector attendat, quum sæpe oratoris facultate & vera tenuiter, & copiosè falsa differuntur. Nam & salubres escæ ministrantur fictilibus, & aureis poculis lethale miscetur aliquando venenum.

Primum igitur de Sancti virtutibus narraturo non alienum mihi videtur quorundam blasphemiis obuiare in quorum frontibus & ore sacrilego draconis & bestiæ proculdubio character agnoscitur. De illa enim scriptū est quod aperiet os suum in blasphemias ad Deum blasphemare nomen eius & tabernaculum eius, & hos qui in cœlo habitant. Ita igitur qui sancto huic frustra moliuntur calumniam, indubitanter se probant ad illius bestiæ numerum pertinere. Aiunt ergo, nón enim me piget velut ante iudices depellendam callidæ malignitatis intentionem proponere: Nouus iste Sanctus antiquum nobis peruertit ordinem sanctitatis: nam cùm cæteri omnes, qui cum dilectione spiritus fideliter ad alta sustollunt, ascensiones in corde suo disponant & superiora semper inferioribus auspicentur, solus hic cùm prius pedem posuisset in summo, sensim postmodum ad inferiora delapsus est. Instituerat longe à terrenis & laboriosis tumultibus alto vertice nubes excedens diuina tantum & cælestia tranquilla mentis acie speculari, & ecce paulatim ad actiuum laborem & humana negotia, postremò ad curam cæmentariam declinauit. Amphoram cœperat, vrceum consummauit, mutauit consuetudinem nuptiarum, & contra morem positum & veteris historiæ fidem ante Liæ thalamos Rachel amplexus promeruit, expertus vtramque, pulcram facie prætulit lippienti, dum illa repudiata huic perseueranter adhæsit. Cùm porius neutram vtramque frustra indigni more proci repellendam tentauit, præposuit Martham Mariæ; & iudicio Christi contrarius, Mariæ optimam partem asserentis, & si non voce quod & grauius opere blasphemauit. Sed & propriæ vocis assertione conuincitur, dum quod ipse peregit, affirmat esse damnabile. Sic enim discipulos eremum periturus alloquitur: Non proponere, inquit, summa tolerabile est propter humanam fragilitatem, cadere autem à proposito damnabile propter diabolicam transgressionem. Aut igitur fides non est habenda scriptori, aut eum qui voce propria transgressionis arguitur, non suum meritum, sed alienus error sanctificat. O liuidis plenam salibus & superba contentione calumniam! Iam etsi ab omnium forte Sanctus hic noster non discrepat, quod iniquorum maledictis & odiis propter Chri-

sti nomen impetitur vtique propter nomen Christi licet eodem maledici nomine censeantur. Nisi enim egregiè Rotbertus Christo seruisset nec sanctitatis tanta eius per diuersas regiones increbuisset opinio. Isti profectò superbiæ filij nec sua eum dignum ducerent detractione. Nunc verò quoniam & ipsi religionis sibi per hypocrisin laudem vindicare non metuunt, damnum gloriæ suæ putant, quicquid laudibus alienis accesserit. Inde fit vt ad delendum Rotberti nomen totis eruditionis suæ viribus enitantur, contra specialem Dei seruum armis specialibus, id est, diuinis auctoritatibus abutentes, vt pote quos in castris suis Christus velut hostes nutriuit intestinos: sic & horum maiores, quos ex patre diabolo superbia mater progenuit, ausi sunt quondam impropetare Martino, quod flammarum adustus incendio sub mortis instantia fugæ præsidium trepidus implorasset. Egit tunc causam Martini, iubente Christo Sulpitius, & lectoris indicio confusis aduersariis silentium victor imposuit. Nunc quoque potens Christus indoctam & frustra sibi de scientia applaudentem superbiam nostræ humilitatis obsequio vel confundere vel docere iubet. Age enim quisquis ille es nouę Sanctitatis impugnator acerrime, qui veraciter nouo homini infestus adhuc veteris imaginem ore sonas & mente geris, age inquam obscuræ diligentiæ nobilis, immo notabilis ostentator, tecidisti quæ tandem tibi videtur aut quæ est regula sanctitatis? vt scilicet actiuum quisque laborem prius exerceat, per quem charitas compassione sollicita proximorum succurrit necessitatibus: deinde nouis semper virtutum profectibus ad altiora se tollens contemplatiuæ arcem dulcedinis in qua solius diuinitatis insatiabili amore fruatur tandem victor obtineat. Quo cum peruenerit iam nefas inde inferiora respicere, sed sicut de quodam ridicule dictum est & hic non incongrue dici potest, mirentur cæli cardines vltra non curans homines. Ita ergo duas Ecclesiæ vitas suis quamque finibus nouus auctor & expers vtriusque distetminans, & sic confusas mentis errore & impermixtas esse contendis, vt qui superiorem semel attigerit, ei sit ad inferiorem redire damnabile, hoc est qui Deum plenè intellexerit, non possit & fratrem diligere. Nouam pro religione credulitatis regulam introducis, vt iam Græcia loquax multo fabuletur humanius Orestem & Pyladem profugos vi tempestatis in exterum litus expulsos cum capti ad Scythicæ Dianæ oram statuti essent, vt peregrino sanguine crudeli Diuæ solitò litaretur, data lege qua tantum vnus oppeteret diu mulrúmque pium barbaris amicæ contentionis præbuisse spectaculum, dum alter alterum vicaria morte conatur redimere. Iam tu religiose Christiane ipsis idololatris agi suades immanius. Si quis pater mitissimus clausos diu profundo & tenebroso carcere liberos stans in loci supercilio flenti voce compellet demissa scala per gradus tritos cohortetur eniti. Tum cæteris diffidentibus & indocili mente turbatis vnus quisque alacriori conatu & exercitio firmiori gressus arduos moliatur, isque cum ad superiora lætus emersit, implorantes frustra opem germanam fraterculos auersetur, nec eis consentiat per ascensus nouissimos facilem præbere ducatum, idque mentiatur paterna dilectione se facere, cùm pater afflictos commiserans ad opem ferendam pio illum affectu instimulate non cesset. His igitur perfectissimus videatur, si quispiam in amphitheatro pugnantem cum acerrimo gladiatore quem ipse iam vicerit, cuiusque non ignoret argutias sub mortis discrimine spectet germanum, eumque cum possit instruat, sed fratrum securus periculi cum spectatore pereunte residens emeritus intempestiuis eius velit osculis delectari, numquid non ab omnibus & ab ipso patre improbus & crudelis & in fratribus neglectu iudicetur impius parricida? Sed Dei inquies flammeus amor omnem rerum mortalium curam deuorat & consumit. Ergo si ita est, oritur nouum & monstro simile in ipso charitatis regno, dissidium, & duobus mandatis in quibus tota lex pendet & prophetæ intestina & plusquam ciuili seditione confossa consequenter totius Christianæ fidei corruunt Sacramenta. Nam vt laxos circuitus breui complexione succingam, si flagrantissimus amor Dei in quo contemplatiuæ vitæ summa consistit, fraternam dilectionem quæ est actiuæ causa vel maxima deuorat & extinguit, dum & ipse simul extinguitur, nulla remanet portio charitatis. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Item qui viderit fratrem suum necessitarem habere & clauserit viscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Aut igitur Deum diligens amabis & proximum, aut proximum spernens contemnes & Deum.

Porrò si cum Deo fratrem dilexerit, indigenti pro viribus necessaria ministrabit,

quia sine opere seu re non habens sola fuerat voluntate actuum proculdubio negotium exercebit. Prorsus otiosa, immo nulla erit fraterna dilectio, nisi mentis ad Deum erigatur intentio: cogit nos quo debet rationis inuictæ necessitas. Igitur cum duæ vitæ ita suis ab inuicem meritis sint discretæ, ab eodem tamen communiter lege queunt vicaria possideri. Cumque ad inferiorem pro necessitate recurritur, non est casus sed descensio, non est præuaricatio sed compassio. In hac ergo parte virum Sanctum transgressionis arguere, est sicut apparuit, plusquam verbis agenda transgressio.

Qua verò illum prisci ordinis asseris peruasorem, & ante Liæ thalamos Rachelis pulchritudinem impudentis proci exemplo frustra tentasse, mirum nisi somnians hoc vidisti. Quippe gestorum ipsius euidens & ordinata narratio, nec tuam credo latere potuit cæcitatem. Ibi enim de præcedentibus eius eleemosynis non siletur. Porro quod eum contra Christi silentium Martham insimulas prætulisse Mariæ, friuola prorsus & vana probatur obiectio. Nam si hæc ad temporis ordinem prælatio referatur, quod quidem ab incauti tantum criminatoris stultitia non abhorret, se ipsam linguæ volubilis impugnat calumnia, dum eundem nunc arguis id fecisse quod paullo ante arguis non fecisse; nam superius quod Liam ante Rachelem non duxerit, sic causaris quod Mariæ Martham prætulerit. Sed mysticè idem sunt Lia & Rachel, Martha & Maria. Præferre igitur quantum ad ordinem Martham Mariæ non potuit, si Liam Racheli non prætulit. Quod si dignitatis intelligatur prælatio, sic quoque in te vanitas eminet obiectionis, de alienæ mentis iudicio quod nesciret asserentis. Quantum enim ex illius viri Sancti verbis aut operibus potuit apparere, Mariam veraciter Marthæ dignitate præposuit, qui propter Dei amorem fratribus ministrauit. In quam compassione non ardui propositi retrogradus violator, sed electorum omnium & ipsius capitis extitit piissimus æmulator. Hæc est enim antiquæ, hæc & modernæ & futuræ regula sanctitatis, quam inter vtrumque margine insignitis virtutum gradibus vsque in finem sæculi discurrere non cessat famulorum Christi prompta deuotio. Contra ea quæ ab his dicuntur qui actiuam vitam contemplatiuæ intermiscere nefas iudicant, vt in B. Rotbertum cuius inuident sanctitati, deuoluere possint calumniam, satis dictum putamus. Separatim tamen quis forte nos respuat quasi propter scripturarum auctoritatem sensu proferentes humano, sacris testimoniis volumus illustrare sententiam, non alienum ab huius operis intentione existimantes, sed ad ædificationem legentium præsentem Dei famulum antiquis sanctis fuisse ostendamus in hac discretionis virtute conformem. Huic ergo scalæ Iacob Patriarcha cum super lapidem mysticum fessum caput dormiens reclinasset, innixum Dominum vidit & Angelos ascendentes Dei non solum per diuinam contemplationem, sed etiam descendentes per humanam compassionem. Quod quidem mysterium & in suo connubio idem Patriarcha exercuit, dum post pulchriores amplexus fæcundioris coniugii coitum sæpius repetiuit. Hoc si æmulorum temeritas aduertisset, nullatenus diuinam historiam stultæ suæ crederet calumniæ suffragari. Quid enim aliud veteris, quid aliud sacratissima loquitur noui pagina testamenti? Nam vt pauca proponamus de singulis, Abraham fidei pater, Isaac promissionis filius, Iacob gratiæ spiritualis electio, qui specialiter B. Trinitatis in se mysterium prætulere, nonne & cum Deo sæpius loquebantur, & domestica nihilominus negotia procurabant? Hæc in Iacob maximè vicissitudo elucet, qui cum Deum facie vidisset ad faciem, vnde & locum Phanuel nominauit, statim itineris exigente necessitate ad disponendam conuersus familiam, ancillas & vxores cum liberis & gregibus per turmas distribuit. Sic & Moyses Legislator solus cum Domino moratus in monte, commisso vicissim populo se reddebat. Nec semper diuini tabernaculi incolebat secretum; sed foras egressus tumultuosas sanguentium causas non leui plerumque negotio dirimebat. Illudque non longè videtur ab hac intelligentia resultare quod sedens Axa super asinam à parte suo irriguum superius & inferius neutrũ sine altero postulauit. Nec minus & Christi Apostoli Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam, quo numero Angelicæ summa contemplationis innuitur, & mox egressi petentibus in Christi nomine beneficia conferebant. Paulus quoque Doctor præcipuus raptus in Paradisum non semel & de feracissimo mentis obtutu cœli tertii secreta rimatus, iterum se non solùm ad hominum, sed etiam ad carnalium hominum aptabat mensuram, beneuola

compaſſione incontinentibus aliquid etiam de voluptate concedens. Propter fornicationem, inquit, vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque virum ſuum habeat, & vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Vide quid faciat imitanda perfectio charitatis. Secretarius paulo ante cœlorum, fit ecce cubicularius thalamorum. Sed & de collectis quæ in ſanctis fiebant ad præparandam repromiſſam benedictionem diligenter Corinthios hortabatur. Ita pro geminæ plenitudine charitatis, id eſt ſummus & imus, cælicus & terrenus, ſiue mente excedebat Deo, ſiue ſobrius erat nobis. A qua ſanctitatis regula nec cæteri Chriſti exorbitauere diſcipuli. Sed ſingulis proprias notas ad hoc negotium pertinentes affigere, valde longum & non valde neceſſarium: ſolus Dei filius IESVS Chriſtus nobis ſufficiat ad exemplum. De cuius plenitudine omnes acceperunt & cuius tota in terris vita morum extitit diſciplina. IESVS ergo nunc aſcendit in montem ſolus orare, nunc venit ad diſcipulos quos videt in fluctibus laborare. Nunc turbis erogat verbum Dei, nunc largitur munera ſanitatum. Transfiguratur in monte ſuam gloriam paucis oſtendit, reuerſus ad turbas ſupplicantis pro filio patris coram multis exaudit miſeriam. Aliquando Spiritu Sancto exultans cœli & terræ Domino confitetur, aliquando ſeipſum conturbans pro amici funere lacrymatur. Docet & verbo quod oſtendit exemplo, cùm non ſolum clauſo oſtio patrem orare ſed & aperto beneficio fratri petenti ſuccurrere nos hortatur. Idem & in Canticis contemplatiua probat Eccleſia quærens ſe à lecto quietis internæ ad exteriorem quam exuerat curam & prædicationis officium ſponſo reuocante compelli. *Ego*, inquit, *dormio, & cor meum vigilat, vox dilecti mei pulſantis, aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, & immaculata mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intumuit ad tactum eius. Surrexi aperire dilecto meo.* Ex his omnibus ſatis conſtans eſſe putamus & euidens contemplatiuos ad actionem non ſolum licenter, ſed & neceſſario plerumque mutari, nec prioris pati meriti detrimentum, quia ſi quo fraudatur interius pulchra ſterilitas, totum compenſat exterius lippa fœcunditas. Sed quoniam huius rei tam latè patet oſtenſio vt tempus me citius quàm copia deſerat exemplorum, tanto magis quæ ſunt dicta ſufficiant, quanto minus dicenda deficiunt. Quocirca quoniam veritas falſitatem redarguit, & charitas inſtruxit inuidiam, muta fiant labia doloſa quæ loquuntur aduerſus iuſtum iniquitatem in ſuperbia & in abuſione. Immo quia magis intendimus ædificare quàm vincere, cedat inuidia charitati, & taxato veræ confeſſionis præconio nefandæ blaſphemiæ redimatur impietas, vt in ſpiritu dilectionis & pacis Beati viri merita pariter prædicemus.

Miracula quippe quibus largiente Domino ſacri corporis eius illuſtratur ſepulchrum, meritorum ipſius certa ſunt dubitantibus argumenta. Ergo hæc fidelibus & maliuolis, ſi qui reſtant, qualibus ſupra quantum Dominus dedit occurrimus, ſecundùm huius opuſculi tenorem pro nobis reſpondeat, vt quemadmodum teſte Apoſtolo, linguæ in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus, ita è conuerſo ſigna ſint non fidelibus ſed infidelibus.

Ea ipſa die qua Beati viri corpus ſepulturæ tradendum iacebat, vnus ex antiquioribus eius diſcipulis, cæteris circa pias exequias ſatagentibus, ſolus in partem ſeceſſerat, vt pote qui repentinam ſui deſtitutionem præ diuturna conſuetudine familiariùs pateretur. Hic cum imo luctus angore feſſus & conſternatus animo reſediſſet, vt ſolus ex triſtitia ſomnus irrepſit. Et ecce diuinitus mentis ſibi lumine reſerato, igneum globum cœlo elapſum ſupra vbi corpus Sanctum iacebat, conſpicit aſtitiſſe. Cuius ſplendore lucifluo vicina quam vehementius irradiarentur. Cumque ad tantæ viſionis horrorem ſtuperet attonitus, adeſt cæleſtibus ſtipata leonibus inæſtimabilis fœmina venuſtatis proprio fulgore, præuii luminis æmulans claritatem, quam ex vultus & habitus maieſtate Reginam eſſe conſtaret. Hæc ſuper feretrum igneo globo inſiſtens manu porrecta iacentis dexteram appehendit, blandæ vocis alloquio vt ſurgeret & ſecum aſcenderet cohortatur. Ita manibus conſertis recto in cœlum itinere gradientes, comitante ſe lumine, cum iam ætheris confinia tangere viderentur, emiſſa deſuper ingenti dextera, cæloque patente recepti ſunt. Hanc Domini fuiſſe matrem nulli ſit dubium qui deuotam ſibi animam poſt vitæ præſentis decurſos rite labores cœleſtibus Chriſto ſuſcipiente gaudiis, introduxit. Eius quippe ſe

vir Sanctus post Christum specialiter obsequio manciparat, eámque viuens in carne tam impatienti specialiter diligebat affectu, vt ab eius laudibus etiam cum de alieno ageretur temperare non posset. Vt ad eius memoriam etiam animo vigilaret dormiens maiestas signanter enituit.

Item vir quidam Vellauensis incola territorii febribus quartanis biennio continuo carpebatur. Hic cùm implorandæ sanitatis desiderio multas diu Sanctorum memorias circuiens perorasset, consumpto frustra studio periculosam ægritudinem intempestiui laboris molestia, cumularet. Nec vel suæ infidelitatis culpa vel patronorum impotentia fallebatur. Sed B. Rotberti meritis vt postmodum claruit diuinitus seruabatur. Nam cum ipso tumulationis eius die ante sacri corporis locum quo eum peruagata circumquaque venerandi obitus fama inter promiscuas turbas properanter adduxerat, humi prostratus non sine certa impetrandi fiducia, sanitatis remedium diutius implorasset, inter orandum somno cælitus illabente, leuiter obdormiuit. Cum interea secreto diuinæ pietatis affectu per beati viri merita venarum calefactis meatibus pigri diu frigoris vis noxia cœpit resolui, & toto corpore patentibus poris febrifluis sudoribus pariter emanare. Sensit exonerata dormiens natura remedium, & hoc absque medici curationis molestia omni repente liberatus incommodo, alterum se mirans resurgere sibi videretur dum euigilat. Quantas tunc Deo pro recepta sanitate grates egerit, quantis Rotbertum vocibus inclamarit, solus ex eius gaudio poterit æstimare, qui gaudium ex præeunte molestia mensurauit. Sicut enim plus gaudet, qui maius euasit periculum, ita maiores agit gratias, qui plus gaudet. Huius ergo tantæ virtutis opinio tam eorum ore qui viderant, quàm & qui crediderunt, referentibus per regiones finitimas celeriter diuulgata languidorum debiliúmque greges ad sacrum Beati viri sepulchrum velut dispensandarum gratis sanitatum largifluam quandam ac propagatam nuper cunctis languentibus officinam, diuersis pariter itineribus adducebat.

Inter quos miserum quendam senem cuius infortunio ad duplex senectutis & paupertatis incommodum grauissimum planè pessimúmque cæcitatis accesserat anxia tori consors ad sepulchrum statuit Confessoris. Vbi dum per triduum cæcus ille indefesso studio mentis oculos fixus in Christum Rotberti nomen, cuius fidebat patrocinio, sæpius iterat, nec vel momentum sibi relaxaret à precibus, offensa mulier importunâ viri vt videbatur garrulitate, Desine, inquit, tandem præferentibus inferre molestiam, si quiescenti facere non times iniuriam: nam qui te non putas à Sancto nisi clamores improbius exaudiri, dum lumen imploras amissum, quem sic pulsu infamas auditum. Nec mereris impetrare quod oras dum velut surdo, surdo cæcus improperas, expecta potius cum silentio & in cordis cubiculo funde preces. Hanc ille vocem sic indignabundus exhorruit, vt eam non tam fœminæ simplex eloquium, quàm fraudulentum serpentis sibilum iudicaret. Parce, inquit, parce mulier stultè loqui & impiam blasphemiam imagine fidei palliare. Sustine, delicatas aures suspicaris Sanctorum, vt eas nimiis putes clamoribus enecari, immo edocti diuino Christi magisterio quod non dant amico plerumque roganti, tandem largiuntur improbo pulsatori. Statimque conuersus ad Sanctum pium nomen exclamare cœpit instantius. Imitatus Euangelicum cæcum, quem turba magis accendebat in preces, increpans vt taceret. Mota iam dudum pietas Sacerdotis, potestatem à Deo restituendi cæco luminis impetraret. Sed probat petentis fidem dum differt dare quod petitur, simul beneficium plus desideratum fit gratius. Dum igitur homo persistit in precibus, occulta virtus manifestatur, cepitque densa caliginis nubes auelli, vt velut distante iam spatio oculis mirantibus cum lucem nondum viderent sua cæcitas apparere velut si lucem videntibus velamen obtendas, admouit homo festinus palpitantibus oculis manum & mirum in modum nil tangens quicquid officiebat detersit. Illuxit diu sepultis orbibus lux mirabilis & totam mox reddit corporis accensi substantiam clariorem. Rupit ergo seipsam non capiens gaudii mensura silentium, & noui in semet miraculi congruus prædicator per totam repente Basilicam cœpit mixtis laudibus intonare.

Ecce & aliud miraculum sanctitatis eiusdem documentum. Ex Lemouicensi pago misera quædam xx. fere annis maligni spiritus frequentibus incursionibus deuastata tandem ad Beati viri sepulchrum à fidelibus personis adducitur. Sanè non illam continua vt solet fatigatione vexate vis inimica consueuerat, sed minorem

chronicæ

chronicæ passionis grauius post interualla torquere. Itaque dum ante sacri corporis locum, velut ante pium iudicem reus absolutionis suæ sententiam, suspensis qui aderant omnibus expectaret, tantis repente toto corpore conuelli cœpit tremoribus, vt mortem potius expectandam horrenda supplicii facies intentaret. Trepidabat nimirum inuisibilis nequitia spiritualis, & dum male inuasam substantiam velut improuiso superuentu territa festinat dimittere, occlusis exitibus vndique circumcursans, carcerem suum concutit tremebunda. Nam retinet ad tempus vt torqueat censura prædonem, simulque futuræ mox purgationis miraculum ostensa præoculis pestis horrenda magnitudine commendatur. Dum igitur in hac tam fœda specie miserandum adstantibus aliquandiu propriæ calamitatis præbuisset spectaculum, subito fœmina protupit in vocem, & iteratis sæpe clamoribus Sancti Roberti cœpit, adiutorium inuocare. Interea mansionariis acceptam sacræ conspersionis aquam in os vociferantis rorauit, & velut imbre cælitus misso huius passionis totum subito restrinxit incendium. Collapsa igitur mulier pauimento iacuit aliquandiu sine sensu, vt planè cunctis nil aliud quam mortua videretur. Nec magnum negotium erat Sancto viuacibus meritis suscitare mortuum, si forsitan quod videbatur hoc erat. Redeunte itaque vel anima, vel sensu, vel parum apertis oculis, cum quiete in modum antiquæ illius Tabitæ resedit, & de recepta mentis & corporis sanitate seruo Dei Rotberto quantas poterat gratias referebat. Tunc præsentes qui aderant & rei exitum iam dudum stupidi sustinebant, viso tanto támque patenti miraculo certatim Dei laudes piis clamoribus intonabant. Sed & mulier ad patriam reuersa incolumis, miræ virtutis exemplum quod senserat ipsa circumtulit.

Item vir quidam Forensis territorii patriota filiolum suum iam multo tempore neruorum contractione damnatum, vt non gradiri sed repere videretur ad sepulchrum Beati viri pro eiusdem suæ sobolis sanitate pias preces fusurus aduexit. Itaque per vnius Hebdomadis spacium, lachrymis insistens & votis diuinæ miserationis opem fideliter expectabat. Interea die quadam dum fratres Missarum celebrarent officia, cœpit parum neruorum subitis motibus agitari, & vt torpida diu crura tentaret extendere, & ecce quodam impetu cum fragore cutis extendebatur & nerui, vt iam vel si conaretur non posset desistere. Sine dubio vis cœlestis arcta vnius captiuæ diu naturæ vincula dirumpebat, & quod exercebatur, non erat in hominis potestate, erigitur statim desuetos claudus in pedes & vacillanti primùm incessu cogitur ambulare. Accurrunt illico lachrimantes præ gaudio qui cernebant, & iniectis vndique manibus cum Dei laudibus erectum ad altare perducunt. Fit tale gaudium apud omnes quale vtique supernæ præsentiæ manifestatio & probatio merebatur. Super omnia tamen præconia patris vox gratulabunda festiuius resultabat cui causa lætandi propensior maiorem dabat materiam declamandi. Sic cum filio solidatis basibus iam non claudus reuersus ad propria grande miraculum patriis finibus introduxit.

Ex oppido quod Ceresium nominatur, eques non ignobilis filiam habebat, quæ fœdum in modum facie tumefacta geminis etiam iamdudum capta luminibus duplicis incommodi graui sarcina premebatur, visum est patri post tempus, qui puellæ miserias mœstis visceribus indolebat, vt eam ad sancti viri sepulchrum dirigeret, vbi multos recipere sanitatem celeberrima iam fama vulgauerat. Ducta est cæca ad sanctum liuidis tumoribus faciem deformata & post modicum redit videns in pristinam decori vultus imaginem reparata. Nam dum precibus assiduis pulsat Deum, quales sibi contriti cordis dictabat afflictio dum Beati Rotberti nomen & merita sæpius contestatur vnus ex fratribus custos ædis de vultu gestientis colligens supplicantis affectum, admouit etiam vocibus aurem, statimque pietate permotus ingemuit, & velox affectu vinum quo fuerat lotum corpus sancti detulit festinanter, eoque totam faciem pauitantis respersit. Verùm illa vbi persensit auxiliares sacrati laticis guttas, idem sibi fieri sæpius postulabat. Quod cum per dies aliquot factum esset, integram recepit fœmina sanitatem. Redit ad suos facie collustrata, quam nec videri iam pudeat, nec videntibus necesse sit inuidere. Gauisus est pater visa filiæ sanitate; gauisa familia cum vicinis, & totum simul oppidum communibus votis in Dei laudibus exultauit. Nec Beati Rotberti siluere præconia, qui causam miseræ in ore suo strenuus internentor susceperit. Notus est vicus quod Monasteriolum vocant indigenæ, habitat hic miles filiam habens quam miseris

modis sæuus spiritus agitabat. Hic non tantum tetrisono fremitu vel gestu horrendo, seu verbis spurcissimis significabat insaniam, verum quos posset manibus impetebat. Neque parcebat vel sibi si quando alios inuadendi copia non daretur. Nec vero quis se patrem genuerat, agnoscebat, nisi quod latentis inimici suggestu maioribus illum quàm cæteros contumeliis infestabat. Sed quanto grauioribus pulsasset iniuriis tanto magis in miseram paternæ pietatis viscera mouebantur. Spectabat infelix in corpore filiæ pœnam suam, & quodammodo tormentis grauioribus angebatur. Sentiebat enim iste mente sana quod plangeret; cum apud illam ipsius sensum doloris absorbuisset insania. Illa toruos vultus & perfusorum rabie cruentas acies oculorum secura versabat, mœsti parentis pallidas genas vberibus lachrymis lumina madefacta genus spectaculi miserandum effecerat. Rictus terrificos & spumas furentes & rotatæ ceruicis tortiles gyros, & implexi capitis horridas comas, & quicquid aliud in nescientis corpore flebile cernebatur, totum in se transferebat pia compassio genitoris.

Inter hæc cum nulla pateret via remedij sæuum dolorem exacerbabat plus ipsa desperatio sanitatis. Sed cum in tantis tristitiæ fluctibus iactaretur, flauit subito ab amicis aula salutaris secunda consilij ad sancti viri sepulchrum puellam dirigere quo nullius petentis fides iusto desiderio fraudaretur. Statim in spem certam erectus, hanc esse salutis filiæ velut attingendi littoris vnicam viam, parat famulos & ancillam & quæ necessaria videbantur, impositamque puellam vehiculo ducifestinanter iubet ad Sanctum membris iam omnibus impeditam, ne more suo prosiliens quoslibet obuios sauciaret. Iter illud medium quo tendebat Ligeris fluuius dirimebat, cuius vtique rapidos fluctus solent etiam sana capita formidare. Hic vincta cœpit habere iam melius & vultu tranquillo verbis mitibus comites appellare. Nimirum virtutis hoc erat non naturæ remedium vbi poterat lymphata maximè nata terreri. Quare, inquit, me pannis velut mortuam inuoluistis? Soluite quæso defessam, nec vltra velitis innocuam coercere. Sic soluta confestim toto interuallo mente placida conquieuit. At vbi ad sacrum tumulum velut ad locum examinis est perducta, silere non potuit qui latebat, dum purgandos remotarum fibrarum sinus violenta rimatur discussio, pestis improba fremere cœpit dentibus & grassari, & post paulo amittendam substantiam modis omnibus fatigare. Nam post triduum fraus expulsa omnes causas molestiæ secum tulit. Redit in statum pristinæ sanitatis paulatim recreata natura, & post modicum plusquam sospes ad patris domum vires suas admirans ipsa reuertitur. Quid intulerit gaudii crediderim temperasse qui simplici erga miseram communis naturæ mouebantur affectu. Quanto amplius paterna pietas gestiebat quam communis & propria cohortabatur afflictio. Nec immerito sanctum Domini Confessorem multimodis laudibus extulerunt, cuius meritis gloriosis tanta diuinitus miracula sunt concessa.

Quæ ne fortè cuipiam dubia videantur, quid in hac parte contigerit, placuit in vltimis recitare. Cum talium fama virtutum apud Alpes Maritimas increuisset & in Sancti Rotberti præconia corda & linguas accenderet populorum, Archipræsul illius Prouinciæ vir moribus æquiparans dignitatem indignum ratus si leuis vulgi vanis rumoribus Pontificalis grauitas fidem protinus adhibeat, statuit non indiscussum dimittere quod ad publicum vel errorem vel meritum pertinere constabat. Fuerat sanè Beato virum dum in carne viueret diu notus & amore similium studiorum iunctissimus.

Facto igitur vt res petebat congruo itineris apparatu profectus est ire, non quidem voto increduli tentatoris, sed probandæ potius studio veritatis. Venit ergo cum comitatu exemplo Reginæ Austri ad locum probaturus, sicut illa sapientiam, sic iste potentiam Salomonis, susceptus est hospitaliter vt decebat, sicque vbi visum est opportunum ingressus in Monasterium fieri sibi copiam postulauit. Factum est protinus vt petebat, obseratisque foribus ædis, solus ipse remansit intrinsecus. Ibi totus effusus in preces S. Rotberti sepulchro aduoluitur, & præ igne feruidæ charitatis liquefactus in lachrymas & ex medullis cordis inuocat verum lumen vt sibi dignetur manifestius reuelare. Si verè absque aliquo suspicionis ambiguo diuina potentia tantam B. viro miraculorum gratiam contulisset, præsentibus sæculis insuetam. Dixit etiam multa conuersus ad sanctum, sicut ei parturiẽs preces anima suggerit, nec cessauit matrem Virginem inuocare, nec Spiritus Angelicos prætermisit. Interea dum precibus addit

preces, diuina protinus manifestatur responsio non formata elementariis verborum sonis, sed euidentibus rerum constans indiciis. Contractam diu corpore toto puellam quæ ad sepulchrum sancti, sicut postulauerat, portabatur, nutu Dei confluens vndique communibus votis populus sequebatur, pulsantibus apertæ sunt fores, & introgressa prosequens multitudo, vix bene deposita tetigerat pauimentum resolutis neruorum votis, dirupta cute poplitum, surgit in pedes, & per totam Basilicam gressum mouens rudimenta gaudet noui muneris exercere. Tollit populus voces in cœlum & læto tumultu personant vniuersa. Stat in parte stupefactus Episcopus, & de pristinæ pietatis scrupulo non tantùm consono multorum testimonio, sed oculari etiam fide confunditur, agnoscit etiam tacitus gratiam quam petebat, & tam cito se exauditum miratur. Ne tamen aliqua prauæ suspicionis relinqueretur occasio, duplicato protinus miraculo confirmatur, vt quasi legitimus testimonii numerus non deesset. Nam vix bene de priori gaudio tumultus resederat, cum ecce non parua comitatus caterua cœtus ab ortus pii adducitur & omnium qui aderant in se mentes & ora conuertit. Nec mora, statuitur ad sepulchrum, oratur pro illo à populo & expulsa statim caligine, mirantes oculos penetrat lux ignota. Exoritur rursum lætitia, rursum gratiæ, rursum voces, miratur Episcopus repetito, cuius mentis pristinæ cæcitati similis materiæ virtus alludit. Opponitur cæcitas dubitanti & illuminato credulitas respondet. Nullus iam locus relictus erat ambiguo & vltra intenta euidentia nullus Thomas poterat. Erumpit ergo corroboratæ fidei proiectus in vocem & in aures omnium sonat & sonet verax confessio. Plus, inquit, hæc video quam audiui, & est longè inferior opinio veritate. Reuersus est Præsul ad propria, reportans pretiosæ confessionis diuitias & dans gloriam Deo cœli, qui viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Ex Martyrologio Ecclesiæ S. Iuliani Briuatensis in Aruernia hæc mihi videntur addenda.

Aruernensi territorio depositio S. Roberti Abbatis. Hic gloriosus Confessor Ecclesiæ B. Iuliani Briuatensis Canonicus fuit, ac in ea Thesaurarii officio functus est, ibique virtutum incrementis proficiens, meritorumque gratia celsior effectus ad montem, qui nunc Casæ-Dei dicitur, se transtulit. In quo loco aggregatis discipulis, Monasterium insigne construxit tempore Leonis noni Romanæ sedis Præsulis & Henrici Regis Francorum qui regnare cœpit anno Dominicæ Incarnationis MXXXI. Tandem vitæ exemplis & doctrinâ fulgens cœlestia petiit, terras etiam miraculis illustrans, ibique sepelitur.

CATALOGVS ABBATVM CASÆ DEI.

Anonymo Auctore Monacho eiusdem Cœnobij.

1. Sanctus Robertus ex parentibus liberis natus natione Aruernus fuit primus Abbas & Fundator Casæ-Dei, qui ibi præfuit quindecim annis, obdormiuitque in Domino, anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexagesimo octauo, & die vicesima quarta Aprilis, sepultus in eodem loco, cuius translatio celebratur decima nona Octobris. Hic diuus Confessor claruit vita & miraculis, prout fusè declaratur in descriptione ipsius diuinorum operum.

2. Dominus Durannus fuit secundus Casæ-Dei Abbas, tandem Claromontensis Episcopus, quo in Episcopum assumpto, electus fuit inuitus beatus Adelelmus, qui virgam pastoralem Seguino reddidit, etiam ob id in Catalogo Abbatum relinquitur. Hic Durannus apud Claromontanos jacet qui obiit 13. Calend. Decemb. in cuius morte interfuit Vrbanus II. qui ibidem Concilium generale tenuit, vbi fuit ordinatum quod Officium nostræ Dominicæ in dies diceretur. Idem Vrbanus tunc dedicauit Ecclesiam Cœnobii nostri veterem in honorem Sanctorum Agricolæ & Vitalis 15. Calendas Septemb. cooperantibus multis aliis Prælatis, quemadmodum fatetur in quodam priuilegio nobis concesso anno Domini millesimo nonagesimo sexto.

3. Seguinus Descerray, qui dicitur Sanctus, iacet apud Auenionem, obiitque Idibus Iulij: fuit tertius Abbas.

4. Pontius de Tournon, qui etiam dicitur Sanctus, etiam Aniciensis Episcopus fuit, in ordine Abbatum quartus, iacet apud Rocham-pauperem Prioratum in Delphinatu: obiit viij. Kalend. Febr.

5. Aymericus fuit quintus, tandem Claromontensis Episcopus: vbi iacet, obiitque decimo tertio Kalendas Maij.

6. Dominus Stephanus de Mercurio, qui iacet iuxta altare Sanctarum Virginum ad sinistram partem, fuit sextus Abbas. Is meritò dicitur sanctus, cuius sanctitas miraculis effulsit, vt patet in eius legenda. Obiit 4. Kalendas Aprilis.

7. Dominus Iordanus de Monte Buxerio, qui iacet post Beatum Stephanum de Mercurio, fuit septimus: obiit octauo Calendas Decembris, de quo Petrus venerabilis Cluniacensis Abbas lib. 6. Epistolarum Epist. 13.

8. Pontius de Bello-disnario iacet in Valle Iosaphat iuxta sepulchrum Beatæ Mariæ Virginis, fuit octauus, & etiam dicitur sanctus, obiit 2. Calendas Maij.

9. Guillelmus de Torent qui iacet in Crota mortuorum inter maius altare & Capellam B. Mariæ: fuit nonus: obiit 2. Idus Octobris.

10. Bernardus Ysarim, qui iacet in dicta Crota, iuxta dominum Guillelmum, fuit decimus. Obiit 8. Calend. Octob.

11. Lancelinus, qui fuit Valentiæ Episcopus, apud Valentiam iacet: fuit vndecimus, obiit 15. Calend. Iulij.

12. Dalmatius de Cucia, qui iacet ante altare Sanctorum Confessorum ad aquam benedictam, fuit duodecimus, obiit 4. Nonas Iunij.

13. Stephanus de Bresons fuit decimus tertius.

14. Bernardus de Valons, qui iacet apud Pertiniacum veteris, fuit decimus quartus.

15. Hugo Danglars apud Marengne iacet, fuit decimus-quintus, obiit 4. Idus Octob.

16. Armandus de Breson, qui iacet ad dextram partem altaris Sanctarum Virginum, fuit decimus sextus.

17. Geraldus de Monte-claro retro Chorum ad altare Sanctarum Virginum, fuit decimus septimus.

18. Guillelmus de Bossozello, qui iacet apud Andanciam, fuit decimus octauus. Obiit 8. Idus Iulij.

19. Bertrandus de Pullyac, qui iacet in Capella B. Mariæ, fuit decimus nonus. Obiit 4. Calend. Nouemb.

20. Albertus de la Moleta iacet in Presbyterio maioris Ecclesiæ, iuxta altare B. Mariæ ad partem sinistram, fuit vicesimus, obiit Octob.

21. Ebbo de Monte-Claro fuit vicesimus primus.

22. Aymoynus de Lacula fuit vicesimus secundus, hic statuit cum conuentu de Antiphonis S. M. V. post completorium dicendis.

23. Hugo de Arcu vicesimus tertius extitit.

24. Ioannes Chandotari vicesimus quartus, Aniciensis Episcopus, qui iacet in Capella B. Mariæ Collegij iuxta altare ad partem sinistram, de quo vide in proœmio Benedictinæ institutionis.

25. Rigaldus, aliter Reginaldus, fuit vicesimus quintus.

26. Petrus de Agrifolio fuit vicesimus sextus, tandem Episcopus Claromontensis secundùm aliquos, vel Auenionensis vt in terrario dicitur, in octauis S. Benedicti.

27. Stephanus Domalei fuit 27. postea Tolosæ Archiepiscopus.

28. Stephanus de Agrifolio fuit vicesimus octauus.

29. Guillelmus Gauterii fuit vicesimus nonus, qui fuit post translatus & factus Abbas S. Medardi de Soissons.

30. Guillelmus de Vlmo fuit trigesimus, qui bullam obtinuit à Domino Gregorio Papa XI. qua Monasterium istud [illegible] diminutum de mille florenis in Camera Apostolica.

31. Dominus Andreas Ayrandy decretorum Doctor fuit trigesimus primus, sepultus in magna Ecclesia iuxta vas Comitis Belli-fortis, qui multa bona contulit huic Monasterio in vestimentis aureis, & multis aliis.

32. Hugo de Chouiny, alias de Blot, fuit 32. qui nepoti retenta pensione resigna-

uit. Hic etiam multa bona contulit Monasterio.

33. Reginaldus de Blot fuit 33. hic iura Ecclesiæ viriliter defendit, maximus amator hospitalitatis.

34. Iacobus de Sancto-Nectario fuit 34. obiit xxiiij. Octob. sequenti verò die fuit sepultus ante gradus altaris magni anno humanæ salutis 1518. hic Abbas superauit cæteros in magnificentia, muneribus & donis erga nostrum Monasterium, ab eo electio finiuit, & fuit vltimus Ordinis nostri.

35. Dominus Adrianus de Boisy, Cardinalis & Legatus Apostolicus, fuit 35. qui adhuc viuens huiusmodi Abbatiam reliquit ad aliam vocatus.

36. Dominus Franciscus de Tournon Cardinalis Auxitensis, inde Lugdunensis Archiepiscopus, fuit 36. qui resignauit illustri suo nepoti Episcopo Viuariensi Carolo de Tournon, retenta omnimoda Abbatiali administratione, quorum laudes eximias malo silere, quàm exili stylo recensere.

37. Henricus d'Angoulesme filius naturalis Regis Henrici secundi, magnus Prior Galliæ, Ordinis Sancti Ioannis Hierosolymitani, fuit 37.

38. Carolus de Valois Abbas Commendatarius fuit 38.

39. Antonius d'Vrfé, Religiosus Professus noster, fuit 39. etiam fuit Episcopus Sancti Flori.

40. Nicolaus de Neufuille fuit Commendatarius 40.

41. Dominus Ludouicus de Valois est adhuc florenti adolescentia, eius tamen excellentissimum & florentissimum ingenium promittit magna & plurima.

Hæc Auctor ille Anonymus scribebat ante aliquot annos qui & subiunxit.

Multos alios perillustres viros genuit Casa-Dei, inter quos fuit S. Hugo Episcopus Gratianopolitanus à quo D. Bruno habuit Carthusiam.

Fuit D. Adelinus à nostro Monasterio vocatus in Hispaniam à Regina Constantia, vbi multa miracula præstitit, pluresque domos fratrum nostrorum instituit, quarum nominatio pertinet ad Abbatem Casæ-Dei.

Fuit Clemens VI. Summus Pontifex qui iacet apud nos in tumulo magnifico eminenti in medio Chori & templi amplissimi & altissimi, quod fuit instructum ipsius impensis. Cardinalis Guillelmus eius nepos iacet etiam in nostro templo ad pedes auunculi inter tumulum Reginæ & Papæ.

VITA SANCTI SACERDOTIS Episcopi Lemouicensis.

Editam ex veteri Codice MS. anno superiori Tutellæ Lemouicum ad calcem eruditæ Disquisitionis Stephani Baluzij Tutellensis de sæculo, quo vixit idem Sanctus Episcopus, contulimus cum Apographo Sanctoralis B. Bernardi Guidonis Ordinis Prædicatorum Episcopi Lodouensis, in quo nulla apparet vitæ in capita distributio: quam hic tamen ad maiorem Lectoris opportunitatem non prætermisimus.

CAPVT I.

Beatus Sacerdos nomine vicesimus nonus post Beatum Martialem Episcopus in Lemouica sede, ex Aquitania prouincia oriundus, ex clara stirpe duxit originem: cuius pater vir clarissimus, Laban nomine, fuit vnus de primoribus Burdegalæ ciuitatis, mater verò Mundana nomine nuncupabatur. Regnabat autem eodem tempore in Aquitania Rex Anticius seu Auticius nomine. Qui veniens ad quendam vicum, nominatum Calabrum, situm inter Caturcensium & Petragoricorum fines, non longè à fluuio Dordoniæ: assistens ei Laban rogauit eum, vt dignaretur filium eius vnigenitum recenter natum de sacro fonte baptismatis suscipere; cui Rex gratulabundus annuit se facturum. Tunc festinus Laban filium suum attulit, quem Rex à sacro fronte suscepit & dedit ei præfatum vicum Calabrum, in quo hæc gerebantur, iure hæreditario possidendum. Vocatúsque est puer in baptismo Sacerdos nomine, magnus futurus in Ecclesia Episcopus & Sacerdos.

CAPVT II.

Traditus est autem puer S. Capuano Caiatensi Episcopo; viro inter Præsules Aquitaniæ præcellenti; vt eum literis & Christiana institueret disciplina. Sic igitur iam nominis dignitate, parentum nobilitate, dono regio, sanctique Præsulis magisterio, dilectus Domini Sacerdos decoratus est in infantia. Transactis denique annis puerilibus, dum doctrinis salutaribus insisteret, & pubescentes annos maturitate transcenderet; cœpit cunctos coætaneos suos virtutum præconiis præcellere. Vnde venerabili Capuano, sub cuius degebat magisterio, admodùm charus erat, & ei semper assistens doctrinam, quam ab eo hauriebat, in suo pectore recondebat. Astutiam eius simplicitas commendabat, & vrbanum eloquium modestia temperabat. Cùm autem iam metas attingeret iuuentutis, in ipsa feruenti ætate cœpit castitatis amator existere, mundique delectamenta spernere. Memoratus autem Capuanus Episcopus per angelicam admonitionem ordinauit eum Leuitam. Post quam ordinationem cœpit magis virtutum iubare clarescere, & Deo per mysterium Ecclesiasticum, exteriùs & interiùs sedulò ministrare, & eleemosynas indigentibus largiùs erogare.

CAPVT III.

Erat per idem tempus in præfato vico Calabro Cœnobium, in quo quadraginta & ampliùs Monachi morabantur, quibus dilectus Domini Sacerdos de propriis facultatibus sedulò ministrabat: & renouarà ibi primùm Basilicâ, longâ iam vetustate penè consumptâ construxit ibidem habitacula Monachis apta. Contulit etiam eidem Cœnobio præfatum vicum Calabrum cum appendiciis suis. Cùm autem quadam die ex more prostratus oraret, emissa est vox diuina ad eum dicens: ô dilecte meus Sacerdos, ingredere Cœnobium nihil metuens; quia in ordinem religionis Monasticæ elegi te, & quoniam te vas sacrificatum ab ipsis cunabulis exhibuisti mihi, angelicam custodiam deputaui tibi. Ad hanc vocem cœpit continuò magnus Leuita Sacerdos Deo gratias agere, eò quòd ab eo meruisset cœlitùs confortari: assumptóque religionis habitu propositi sui normam perfectè custodiuit in mentis puritate, & morum honestate, ieiunijs & lectionibus sanctis intentus. His operibus & humilitatis priuilegio pollens, sub Abbatis regimine per septem circiter annos ante Presbyteratus ordinem Domino militauit.

CAPVT IV.

Per hos dies vir domini Sacerdos præfati Monasterii fratribus præfectus in Abbatem, quibus vt seruus omnium seruiebat & vt iudex peritus crimina arguebat: minimus inter omnes apparere studebat, quos doctrinis salutaribus & regularibus disciplinis instruebat. Crescebat quotidie fama eius famulatrix virtutum, confluebántque ad eum ex diuersis regionibus quidam, vt exemplo eius fierent meliores; quidam verò vt inuiserent spectabilem virum, alii autem vt alimenta perciperent ab eodem, & alii vt animas suas eius orationibus commendarent. Cura pauperum & peregrinorum ei inerat, & cum alacritate eis impendebat quicquid sibi subtrahere potuisset, vnaque admodùm vili veste sui ordinis contentus nudos vestiebat; & cùm sibi parcus existeret, cæteris largus erat. Intereà factus est Presbyter, & quotiens sacra mysteria peragebat, sese lachrymis in oratione perfundebat.

CAPVT V.

Intereà sanctitatem eius voluit diuina pietas miraculorum genere declarare. Erat siquidem in præfato vico Calabro homo quidam leprosus. Factum est autem vt quadam die vir domini Sacerdos ab angelo moneretur, quatinus eum visitaret, & lotis manibus omnia ægritudinis eius loca palparet. Quod cùm fecisset, oratione præmissa, leprosum continuò restituit sanitati. Habitatores verò loci illius & omnes populi regionis circumuicini hoc audientes Deo gratias inferebant beati Sacerdotis merita collaudantes. Mundana quoque mater eius hoc audito miraculo, benedicebat dominum, & corde compuncta, cuncta deinceps spernens sæculi oblectamenta, desiderabat filii sui vestigia imitari, direxitque nuntium ad Laban

virum suum, accersiens eum de Burdegala ciuitate, significans ei quod factum fuerat signum per filium suum.

CAPVT VI.

Erant autem Laban & Mundana vxor eius inclyti secundùm sæculi dignitatem & opibus opulenti. Quadam igitur die venerabilis Mundana ad pedes viri sui procidens cum lachrymis precabatur: vt ambo pariter felici commercio pro terrenis cœlestia mercarentur, & Sancti Sacerdotis filii sui vestigia sequentes, sicut pariter vixerant mundo carnaliter, ita deinceps viuerent Deo spiritaliter. Quam petitionem Laban compunctus libenter exaudiuit. Diuiserunt igitur in duas partes cunctam substantiam sui iuris, & vnam quidem Ecclesiæ Christi tradiderunt, alteram verò pauperibus & peregrinis erogauerunt. Seruos ac vernaculos suos liberos fecerunt, & reliquam vitam suam domino dedicauerunt spiritu feruentes, Domino seruientes.

CAPVT VII.

Quadam die conuenienti viro Dei Sacerdote more solito ad horam orationis secundam pater eius Laban migrauit à sæculo; cúmque hoc ei nuntii venientes indicare voluissent, ipse adeò deuotissimè orationi instabat, vt neminem eorum respiceret, donec orationem finiret. Completa verò oratione, patrem adiit iam defunctum. Cúmque defunctum in medio expositum inuenisset, interrogans horam defunctionis, eius inuenit eadem horâ illum obiisse quâ ipse ad orationem processerat: matrémque, & parentes, ac vicinos consolatus est. Cùm autem percepisset quòd non suscepto viatico Dominici corporis transiuisset, cum ingenti mœrore, in terram protinùs se prosternens orauit diutiùs, deinde manu defuncti apprehensâ semel & secundò vocauit eum nomine suo, qui continuò ad vocem eius, tanquam si dormiret, exurrexit, & circumstantium intuens multitudinem, ait: horâ siquidem præsentis diei secundâ à sæculo migraueram, sed filii mei meritis concessum est mihi vt iterum ad superos remearem. Hæc eo loquente, stupebant cuncti qui aderant, & sublato clamore ad cœlum, Deo gratias referebant; cúmque siluissent, Sanctus Sacerdos sacram communionem patri dedit. Quâ perceptâ vir Dei Sacerdos coram patre suo sese proiiciens, ad similitudinem Patriarchæ Iob, paternam benedictionem petiit ab eodem; cui cùm pater benedictionem dedisset, iterum mox in pace quieuit.

CAPVT VIII.

Fama verò Sancti Sacerdotis & odor sanctæ conuersationis eius diffundebatur vndique per finitimas regiones. Vnde defuncto Lemouicensi Episcopo beatæ memoriæ Aggerico, vir Dei Sacerdos electione cleri & fauore populi in cathedra eiusdem Ecclesiæ Episcopus sublimatur, regnante Clodouæo Rege (forte excidit, æquiuoco illi, aut quid simile, vel inepti exscriptoris glossema fuit, vnde postea adiecta quæ ad calcem cap. xi. habentur de tempore quo floruit) quem Beatus Remigius baptizauit, eandémque Lemouicensem Ecclesiam per annos aliquos, fauente Dei prouidentiâ gubernauit: Sentiens autem Dei Sacerdos & Pontifex sancto sibi spiritu reuelante extremum diem sui obitus imminere, valedicens fratribus, ab vrbe Lemouica discessit, & natale solum vicum Calabrum repetere studuit. Ibi namque cupiebat vt eius conderetur corpusculum, vbi religionis sumpserat exordium.

CAPVT IX.

Recedens autem ab vrbe Lemouica venit ad quandam villam, quæ Argentacum seu Argentocium, vocatur; ibíque iamdiu maceratus dolore, graui febrium afficiebatur acredine; sed cùm paululùm respirasset, ouorum edulium postulauit. Discipuli verò eius per omnes villæ illius incolas oua quærentes, sed nullum inuenientes, magistro suo retulerunt. In eadem quippe villa miluorum & accipitrum hactenus infesta voracitas ita gallinas consumpserat, vt vix ibi aliqua potuerit perdurare. Quod vbi vir sanctus comperit, villam illam ab importunitate auium rapacium exemit dicens: in ambitu huius villæ nulla deinceps auium rapacium gallinas audeat infestare. Cuius serui Dei edictum inuiolabile permanet in æternum.

CAPVT X.

Videns autem Sacerdos Præsul sanctissimus supremum sibi illuxisse diem, discipulos in vnum conuocauit, corpúsque suum Ecclesiæ, in qua religionis sumpserat exordium, mandauit vt in ea traderetur Ecclesiasticæ sepulturæ. Deinde susceptis diuinis mysteriis & viatico Dominici corporis exitum suum præmuniens, post sacræ exhortationis verba, spiritum reddidit Deo Patri III. Non. Maij. Discipuli verò eius præceptum magistri implere satagunt, corpúsque eius naui imponunt, & per Dordoniæ alueum iter arripiunt, & ad prædictum vicum Calabrum & Monasterium deferunt tumulandum. Cùm autem appropinquarent ad diuersorium beatæ memoriæ Mundanæ matris eius; ecce ipsa luminibus orbata filii sui tendebat ad exequias. Quò cùm manibus famulorum sustentata venisset, mox ad littus fluminis diuinitùs lumen recipere meruit oculorum.

CAPVT XI.

Monachi verò præfati Monasterii de Calabro occurrentes & sacrum corpus de naui deponentes, suísque humeris imponentes, ad Ecclesiam & Monasterium, vbi Abbas extiterat & sepeliri elegerat, detulerunt. Flagrabat autem corpus viri Dei diuino nectare, ac si fuisset pretioso aromate; sicque in memorata Basilica & Monasterio de Calabro sacrum eius corpus fuit honorificè traditum sepulturæ. Floruit autem sanctus Sacerdos & Episcopus vrbis Lemouicæ Augustorum Anastasii & Iustini senioris, Iustinianíque temporibus sibi inuicem succedentibus: Clodouæo Rege filio Childerici Francorum & Aquitanorum tenente Monarchiam. Hoc etiam tempore floruerunt Monachorum legifer Benedictus, & sanctus Amandus & sanctus Vedastus Episcopi venerandi.

CAPVT XII.

Longo verò pòst tempore ab obitu Sancti Sacerdotis, dum piis lachrymis sancta Mundana filii sui mausolæum irrigaret, sub Vandalica persecutione, interemptione gladii impiorum occubuit & propter insuperabilem Christi confessionem Martyrium sustinens palmam Martyrii obtinuit. Porrò corpus eius à fidelibus est collectum, & iuxta filii sui sancti Sacerdotis sepulchrum diligenter humatum: vbi diuinâ operante gratiâ, multâ miracula sunt patrata.

De Translatione corporis Sancti Sacerdotis apud vicum & Monasterium de Sarlato in territorio Petragorico.

CAPVT XIII.

Regnante & imperante Karolo Magno, & Ludouico Pio eius filio sub patris imperio in Aquitania regnante, multa Monasteria in Regno Aquitanico ab eodem Rege Ludouico fuerunt reparata, & quædam à fundamentis constructa. Hoc etiam tempore à religiosis viris restaurata est Ecclesia Saluatoris in vico Sarlatensi, in pago Petragorico; sicque factum est, Dei operante clementiâ vt Ecclesias, quas præfatus Karolus Magnus seu eius exercitus deuastando læserat, dum bellum ageret contra Gaiferium & Vnaldum, qui post mortem Gaiferii Aquitaniam occupauerat, Ludouicus prædictus filius eiusdem Imperatoris repararet: quas ipse pius Imperator Karolus Magnus immensis auri & argenti ponderibus gemmarúmque pretiosarum exornauit muneribus, & sanctarum reliquiarum patrociniis insigniuit. Inter Ecclesias prædictas ac Monasteria memoratus Princeps Karolus Magnus honestauit; imò sacrificauit Ecclesiam ac Monasterium de Sarlato, non modicâ portione ligni Dominicæ Crucis.

CAPVT XIV.

Eâ verò tempestate, Monachi Monasterii Sarlatensis ad superiùs nominatum vicum Calabrum iam penè in solitudinem redactum abeuntes nocte vnâ vtriusque scilicet S. Sacerdotis Confessoris & matris eius S. Mundanæ martyris, sepulchra confringentes, & eorum sacra corpora colligentes, & inde secum apud Sarlatum deferentes, intrà Ecclesiam Saluatoris digno cum honore tumulauerunt. Facta est, autem

autem prædicta Monasterij Sarlatensis restauratio, & prædicta sanctorum corporum translatio tempore Karoli Magni. Dies autem translationis istius non inuenitur tradita memoriæ literarum, nec etiam Dominicæ Incarnationis annus annotatus.

PASSIO SS. SAVINI ET CYPRIANI MARTYRVM IN AGRO PICTAVIENSI.

Ex veteribus Legendariis Lemouicensibus.

ANno Domini CCCCLVIII. Sauinus & Cyprianus fratres, è ciuitate Brixia oriundi milites, cùm in idolorum cultores, maximè verò Dionysij, tam Brixianos, quàm Amphipolitanos vicinos inueherentur, vocati, & interrogati à Ladicio Proconsule, postmodum liberati de carcere, Augusto mouente ex Italia Lugdunum & Autisiodorum, vbi sanctum Germanum Episcopum reuertentem à Britanniis inuiserunt, Turonicum pagum, postremò Pictauum appulerunt, vbi ad locum dictum confluentem, Wartimpæ scilicet in Crosam, Exuentiū viderunt Proconsulem Maximum exustione Ladicij agnati commotum cum ducentis satellitibus Italicis se persequentes. Inde transineantes apprehensi sunt supra fluuiū Wartimpæ, in loco seu vico, cui nomen Cercheus, vno milliario ab Antiniaco villa seu vico. Deinde deducti in insulam fluminis eiusdem, contra prædium quod dicitur Psellis, vbi sanctus Sauinus capite plexus cum decem viris, quos baptizare intendebat. Sanctus Cyprianus, & duo Presbyteri, Asclepius & Valerius perducti Antiniacum. Verùm duo Presbyteri, Asclepius & Valerius erepti de eorum manibus, tulerunt corpus sancti Sauini in montem dictum ad Trescypressos, vbi olim Ecclesia S. Vincentij Martyris, Wandalicâ posteà persecutione deserta, in qua sepultum sancti Sauini corpus V. Idus Iulij: Cyprianus verò capitali sententiâ condemnatus, obiit pridiè Idus Iulij; cuius corpus circa Antiniacum prædium sepultum. Maximus verò cum suis arreptus à dæmonibus interiit in iisdem partibus miserè.

Atque hinc patet ab imperitis temporum scriptoribus aut conficta, aut saltem vitiata in plerisque fuisse Martyrum Acta. Eadem fermè reperies in Notis ad Litanias Pictauienses ab Illustrissimo ac Reuerendissimo Henrico-Ludouico Castanæo Rupipozæo concinnatas.

Sauinus, & Cyprianus fratres, iidémque milites, Brixiæ in Italia nati sunt, vbi multa ab Ethnicis passi, quòd idolorum cultui summoperè repugnarent, tandem è carcere euadentes, Gallias cum duobus Presbyteris, Asclepio & Valerio petierunt, & in regionem Pictonūm deuenerunt, iuxta locum, qui dicebatur Confluentium, vbi fluuius Wartimpæ in fluuium Crosæ defluit. Illinc autem vno tantùm distat milliario, tertius amnis dictus Ingla, irrumpens in Wartimpam: ad quem cùm accederent, viderunt Maximum Proconsulem cum satellitibus eos acriùs persequentem. Flumen igitur extemplò pertranseunt, sed Proconsul festinato cursu conuolans apprehendit eos super fluuium Wartimpæ, in loco, cui prisca vetustás Crescens nomen indiderat, haud procul ab Antiniaco villa, eósque deinceps in quadam amnis eiusdem insula, contra prædium quod Psellis dicitur, variis cruciatibus afficit: vbi & Sauinus capite plexus est, Marciano Imperatore, qui ab anno Christi 450. vsque ad annum 457. rerum potitus est: cuius corpus nocte ab Asclepio & Valerio (qui libertati suæ inter tumultuationem consuluerant) translatum est ab insula suprascripta, in montem qui vocatur ad Trescypressos, vbi olim Ecclesia in honorem sancti Vincentij Martyris constructa fuerat, ibique illud sepulturæ mandarunt; vnde haud longè Monasterium cum adjuncto eiusdem nominis oppido ad Wartimpam fluuium in Pictauensi diœcesi, sancti Sauini titulo præfulget.

Horum etiam Sanctorum meminit Chronicon manuscriptum Iulij Flori anno 450. his verbis: *Claruit eo tempore Germanus, Sauinus, Cyprianus fratres, Asclepius, Valerius, Hildatus, Samson, Gildas, Dauid, Paulus, Martinus, Demetria, Lupus Episcopus.*

Crosa, Wartimpa, & Ingla, nunc dicuntur, *Creuse, Gartempe, & l'Anglin.*

Confluentium, *Conflans* viculus est prope oppidum, *de la Rochepozay*, quod Crosæ fluuio adjacet.

Antiniacus vicus, *Antigny*, ad Wartimpam fluuium.

Psellis prædium, hodiè *Seaux*, ad Wartimpam, inter oppidum sancti Sauini, & Antiniacum.

Trescypressi, hodiè, *Mont sainct Sauin*, parùm distat ab oppido sancti Sauini: Ecclesia parochialis sancto Vincentio dicata, monti imposita est.

Cyprianus paulò pòst in Antiniaco villa par supplicium passus est: cuius corpus per annos aliquot in fraterno sepulchro conditum fuit, donec accurrentibus populis, ad Pictauensem vrbem translatum est, quam iuxta Monasterium Ordinis sancti Benedicti in honorem sancti Cypriani à Froterio Pictauorum Episcopo positum est, anno Domini 936. qui eidem Monasterio donauit castellum suum, nomine Ludriacum, vulgò *Luray*, cum Ecclesia in honorem sanctæ Fercintæ dicata, villam sancti Maxentij prope Betinas, necnon alodium suum, (vt Chartularij sancti Cypriani verbis vtar) & Ecclesiam sancti Seuerini *de Millé*. Quamuis autem à longo tempore Ecclesia *de Luray* ad Crosam amnem, Beatæ Mariæ Virginis titulo glorietur, in ea tamen nihilominùs ad hanc horam Altare remansit Diuæ Fercintæ Virgini ac Martyri sacrum, necnon capsa reliquiarum eius, sed exinanita; & inibi numeroso conuentu dies eius festus 13. Nouembris agitur, quemadmodum & in sancti Cypriani Monasterio, cuius Litaniis indita est.

VITA SANCTI SAVINI EREMITÆ.

Qui obiit 7. Idus Octobris, sepultusque est in Leuitania, in loco, qui dicebatur aliàs Æmilianum Palatium.

BEati incitantur animi ad spei melioris & bonæ partis studia, cùm Sanctorum describitur gloriosæ vitæ norma tradita disciplinæ: quia desiderantium dum curiosis animis ingeruntur exposita, nec viuaci memoriæ fraudantur elapsa, sed proficiunt timentibus, testificante paginâ, cùm tenentur inserta sui merita gloriosa.

Igitur beatissimus Sauinus de Barcinone ciuitate Hispaniæ regionis indigena notescit calculo, quia in puerili ætate est primis elementis eleganter imbutus. Relictus à patre paruulus, in ipso solo reclinabat totus genitricis aspectus: qui adultus, vt parentes in Gallia visitaret, Christo disponente, de loco propriæ cognationis egressus, ac pòst Sabarte aliquantulùm demoratus est.

Deinde Pictauis associatus parentibus, scilicet Eutilio, qui tunc Comitiuæ publicâ administratione florebat; cui gemellus filius erat, quem optimus institutor acceptum discipulatus causâ reddidit literis informatum disciplinæ gratiâ. Quâ de causa à Comite singulariter habitus, quæstibus opulentus, præter simplicem vestitum, vel minùs equi vehiculum, quidquid superueniebat, liberali gratiâ pauperibus erogabat, detrimento reputans nisi iam tunc ibidem totum sine fraude dirigeret, vbi centuplicata commercia bonus dispensator multiplicata pro fœnore reciperet.

Hinc eo persuadente prædicti Comitis filius, regulam Monasterij penè fugitiuus expetiit. Tunc materfamilias sanctum precatur Sauinum, vt filium suum de loco Tejaco (fortè Luco giaco) sancti Martini Monasterio reuocaret concito articulo. Quod vir iustus libenter amplexus, ad hoc præmissum sequitur, vt contubernali teneretur Cœnobio, vbi se tradens regulati, subque alterum perrexit adducere, se subduxit.

Quo ferè tribus annis fideliter conuersatus, semper augmentando considerans B. Martini morem, secreta eremi petiit, vt sequeretur discipulus, quâ præuius trahebat Magister haud inuitus. Rursùs huius propositi participato consilio, vno tantùm ascito socio, dum aëreas Alpes nubibus vicinas amplectitur, Vigorritanam ciuitatem viator ingreditur.

Quo in loco Fronimium Abbatem paucis cum Monachis reperit: qui ad hunc desiderij sui ora protendens, vt eum ad loca remotiora secum protraheret: sed Deo disponente, cum Abbate profectus est, & quasi doctior ouis, nouo more in prædam ipsum trahit pastorem, illum docens, sub quo agebat discipulus.

Itaque ad montana pariter properantes, inuenerunt locum iam à Domino prędе-

stinatum, sic victu aridum, sic ascensu præruptum, quo fluebat interdum liquor aquæ exiguus aliquarenus, nec ipsos recreabat exhaustus.

Quia feruore immani sic quoque certo tempore reddebatur desiccatus, vt ferè mille passuum spatio cum vtribus monte in aduerso vnda suis humeris veheretur, vt cùm vellent vapores restringere sub aquæ sarcina plus sitirent, & inde ardor per sudorem accenderet, vnde arida viscera cuperent reparare.

Denique Gaudentius & vxor eius ad beatum Sauinum pariter accesserunt, quorum filio lactis copia in partu deerat, ipsis ei supplicantibus, sancto viro intercedente, postulata concessa sunt, & fluxit ex oratione sancti Confessoris, quod non manabat ex vbere matris.

Directus est Dei prouidentiâ Iulianus Diaconus, quem Abbas Fronimius ei ministrum instituit, in quo reclinaret aliquantulùm post laborem, cùm longâ infirmitatis infestatione vexaretur, Siluano Diacono pòst adjuncto.

Tamen erant pro parte niues candentes, quæ solatium præmissæ ad vsum potionis, vel necessitatis aqua per ignem generata proficeret. Et tunc licet maximè plus sentiretur de frigore: tamen de ciuitate vnde fiebat munus farigantis compensatur de labore, quo de quacumque venti vigor incumberet, homo nec pede consisteret, sed impulsus in terra naufragus oberraret.

Vbi hospitio condito, quidquid tecti, aut instrumenti casella posceret, collo suo ferè de duobus millibus subrepebant, donec opus perficerent tali pondere desudantes. Quo profectò redeunte ad Fratres Fronimio Abbate communiuit beatissimus Sauinus proprium habitaculum in longo pedes septem, in altitudine quinque, quasi domesticum carcerem sibi suis manibus eleuauit, & se arduo antro fortis eremita conclusit, vbi sine itinere requies per pœnam transiret. Sed requirente Abbate cur sine consilio retrudisset, respondit: Vt potes fac quælibet, ego feci quod expedit.

Nec minùs insultans ei possessor Cromatius, in cuius reicula facta fuerat cellula, mandat vt hinc recederet, si pari nollet iniuriam. Sed vir sanctus suo contentus proposito, elegit antè pœnam quàm relinquere cellulam. Quo tamen in loco per annos circiter tredecim sine* pullo, sine omni peculio, die noctúque sacer eremita permansit, atque æternæ libertatis illum carcerem tenuit.

De cuius abstinentia quid priùs referat pagina, cùm ieiuniis ipsam humanitatem vincebat natura, vnâ contentus tunicâ, vili gunnelâ superjectâ, sago pellium substrata, sine calceamento nudâ plantâ glacialem hiemem in Alpe traducens. Sed admiranda constantia, cùm frigus saxa scinderet, & nuda viri caro perduraret, & postponeret algorem de corpore, manens spiritus in feruore.

Graui mortis singultu accedente, fortis eremita eleuatis manibus erectus ad Dominum cùm preces effunderet, completâ oratione, seculo lubrico triumphato, rupto longi carceris vinculo, exhalato spiritu, feliciter migrauit ad Christum.

Cœcus quidam, cùm vniuersum cessasset refugium, sancto viro iam defuncto, antequam sepeliretur, occurrit: qui mox vt beati viri pacem dedit feretro, lumen recepit ex osculo, & præstitit viuenti visum corpus tumulo claudendum, vt daretur indicium, etsi migratum, non mortuum.

VITA SANCTI SORI CONFESSORIS.

Descripsimus ex MS. Codice 652. Bibliothecæ Thuanæ.

PROLOGVS.

Constat veterum fuisse morem, vt sui temporis viros per scripturarum suarum monimenta posteritati commendarent, & vtrimque dicta memoratu digna vel facta, aut literis traderent, aut picturæ committerent, aut certè ære, seu marmore laborioso spectabili opere effigiarent, id studij habentes, vt quæque ad sui noticiam vel vtilium creditu digna, vel æstimarentur imitanda, & ad successorum suo-

rum perducerentur notitiam; quatenus nec suo tempori indeuoti, nec posteritati apparerent inofficiosi. En miror, cur tantùm attendamus priorum incassum functum laborem nobis, quibus à Saluatore promittitur, nec calicem aquæ frigidæ fratri porrectum perdendum. Fortium Christi militum facta cur silentij carcere premenda committimus? Ea verò præsenti & succedenti ætati profutura schedulis saltem vilibus tradamus, ac mediocri stylo cartulis pro posse maodemus. Accedit ad hoc quod ex animo incitamur, ne cum torpenti seruo damna patiamur dispendij, prætereuta pecunia Domini. Vnum enim è pluribus Christi fortissimis bellatoribus Dominus suæ Ecclesiæ attribuit SORVM nomine, cuius inclytam vitam multorum vtilitati profuturam ordiri adgredimur. Et quamquam tanto operi nos existamus impares, vtpote quibus & pertenuis est facuodia, & ingenij peranguѕta copia; satiùs tamen ducimus dicere vel exiliter quæ nouimus, quàm cum his qui per tot tempora iamjámque transacta beati viri destiterunt adscribere gesta, tenacitate muti silentij soluere quoquomodo pœnas. Et hoc vt fiat, dat etiam Dominus & vsum loquendi, qui iubet aperire ora, & ne sit lingua remaneant spiritus sui gratia promittit implenda. Ipse ergo nobis orandus est, vt qui serui sui adjutor extitit ad bona peragenda quæ præcepit, sit nobis in adjutorium ad ea narranda, quæ per seruum suum misericorditer gessit. Hæc igitur excusabilibus verbis dicta sufficiant: nunc ad narrationem veniendum est; quia est valdè stultum in præfatione effluere, in ipsa verò historia succingi.

INCIPIT VITA.

Hic igitur sanctus vir Sorus territorio ortus Aruernico, parentibus secundùm sæculi dignitatem non infimis, diuinis tamen legibus, & orthodoxæ fidei deditis altus est: quibus Dominus tantæ gratiæ munus conferre dignatus est, vt eis inter præcipuos suorum affines, sobolem Deo dicatam, & ab vbere omnipotenti Deo cõsecratam gignerent. Natus itaque beatus Sorus, Christianâ lege edoctus, nutritus in fide Catholica, æuum infantiæ gerebat cum industria. Exin adolescentiæ annos ingressus, totúsque mirum in modum in Dei opere conuersus, meditabatur iam in ętate iuuenili, quod postea deuotus impleuit. Nullis itaque nęuis pectus fuscare contendens, iam non tardus, & oon surdus auditor Euangelij, diuini executor mandati: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me; vt cum Petro Apostolo dicere posset Domino: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Confestim vt liberâ vsus est ætate, dicto citiùs pedem extulit, rumpénsque moras, iunctis sibi duobus commilitonibus, eiusdem viæ, eiusdémque amoris sociis, Amando atque Cypriano, relictâ patriâ, parentibúsque, Aruernicum excedens solum, Dominici exequutor edicti: Dimitte, inquit, omnia quæ habes, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me. Petragoricum ingressi solum, vnanimiter, paríque consensu eremiticam aggressi sunt ducere vitam. Aliquandiù igitur commorati pariter, vti sese talium opioio habet, ad famam sanctorum cœpêre confluere quamplurimi; alij imitationis gratiâ, alij audiendi, partim videndi quæ gerebantur. At hi nequaquam obliti prioris propositi, dum aliquandiù fatigationem patiuntur vndique confluentium, quod dente discretioois interiùs ruminabat, adinuicem conqueruntur frustrà se deseruisse sua, si talibus diutiùs implicarentur negotiis, & retrogradis aratro terram sulcantes vestigiis, infigerent cultra ......

Castigabant itaque corporis sensus à sinistris affectibus, & studebant venustare mentem sacrorum actuum exhibitionibus; studióque illis erat & opere sese reddere conspicuos, & sermonibus salsos, erátque in eorum operibus intuentium admiratio, atque in eorum sermone audientium oblectatio. Reddebat námque eos castitas floridos, fides inuictos, mentis puritas simplices, splendor vitæ laudabiles; erátque illis humilitas non in modo solùm verborum, vel habitu: sed omnis eorum actus ita erat conditus, vt quisquis eos aspiceret, quasi pennâ spirituali eos virtute diuinâ pictos putaret.

Intereà deuotissimi Christi famuli nimio in Domini flagrantes amore, nec satis sic suo fieri cernentes desiderio, remotiùs sibi habitaculum inquirendum iudicarunt. Ad quod non eos fluctiuaga incitabat leuitas, sed Domini larga voluntas, & inexplicabilis Christo placendi pia cupiditas. Itaque cernens beatus vir Sorus confluentium inibi anxietatem; sciens quia in tumultu hominum sæpè deesse contingit con-

uentum Angelorum, ingentíq; desiderio anachoresis stimulatus euocat quàm citiùs socios, allocutúsque eos, indicat desiderium mente conceptum, simúlque hortatur singulos sigillatim deinceps degere debere Anachoretas. Nec mora, dicto citiùs amici beati viri, Amandus & Cyprianus, sanctúsque Sorus iter arripiunt, quo eos pietas & velle duxerit: dúmque sanctis sermonibus pia refouent corda, inter eundum deueniunt ad quendam locum, vocabulo, vt ita dixerim, quia ita necesse est, parum Latino vtamur verbo, Petras erectas; ibique gressum figentes paulisper subsistunt, concitéque tam lassitudine cogente, quàm Domino disponente, socij profundo somno obdormiunt.

At beatus vir Sorus vbi eos obdormisse conspexit, percitus gradum extulit, atque huc illúcque peragrans sicubi aptum sibi reperisset locum, sollicitè perscrutari cœpit; & subitò dum curiosiùs loca quæque pererrat, inter opaca nemorum perlustrans abditissima feratum, obuium se eius conspectibus aptissimus tulit locus, quíque tam secretus, támque habilis sancto sese contulit viro, vt nemo mortalium habitandi gratiâ, seu diuertendi causâ priùs ibidem accesserit: qui, sicut perspicuè patet, Domini nutu illi erat destinatus. Rupes námque desuper eminens præbebat obsequium, propter quem fons viuaci venâ riuulum euomens, amœna loci illius partim irrigabat, cæterùm planitiem Visera fluuius ab vndoso satis recluserat sinu. Quibus vir beatus conspectis, inæstimabili suffusus gaudio, in terram se protinùs dedit, & misericordię Domini tanquam quæ hæc sibi pręparauerat, gratias reddidit, totis supplicans nisibus, vt qui locum præparauerat, fructus quoque operis cælestis sibi ibidem agere sineret, móxque pede percito ad socios regressus, ita eos sopore reperit fessos, vt nemo illorum nec quando vir Dei abscesserit, nec quando quidem regressus fuerit, omni modo agnouerit; cúmque summâ dissimulatione eos latere volens, è latere se contulit, ac paulisper quieuit. Transacto itaque ferè duarum horarum spatio, abscedente pigritiæ somno, excussis palpebris concitè expergesiunt, iniróque consilio, inter dulcia patriæ cælestis colloquia semet hortantes, diù multúmque inter dulces lacrymas, amaráque suspiria cùm diù luctati ad inuicem charitate, & nimiis amoris amplexibus interuenientibus diuelli non possent: quippe vnus erat spiritus, & cor vnum in Domino, tandem vir beatus altioris ingenij, verens ne in ipsis amoris riuulis fraus inimica quiddam operaretur sui, scilicet, ne si diutiùs pariter morarentur, concepta dudùm conamina impedirentur, simúlque etiam ardebat animus visa repetere, & cœpta non deserere, ait Fratribus: O charissimi, & cunctis mortalibus mihi præferendi, olim quæ mente concepimus, exteriùs quæso exequamur, ne dum simul degimus, Apostoli dictum incurramus: Impedimenta, inquit, mundi fecerunt eos miseros, sed potiùs laboris atque sudoris iam benè edocti fræna exactè, iter arripiamus, & solâ manu vel brachio contra potestates aëris huius, ceu palæstrici agonistæ oleo peruncti paternæ traditionis iamjámque intrepidi aggrediamur. Et quia quos charitas vngit, emensio terrarum non separat, vt charitas dilectionis, iuxta Apostolum, semper maneat in nobis, pro eiusdem charitatis dulcedine aliquot eulogiarum pariter sumamus. At cùm nec panis in promptu, nec aliud quid vnde id fieri posset, requisitum inueniretur, conspecto eminùs beatus vir Sorus, particulam adipis suilli, quod vulgò lardum dicitur, improuisè reperit, quam particulatim partiens, singulas singulis sacra pro benedictione particulas reclusit in pugnis. Dies erat sanctæ Quadragesimæ. Hoc peracto, continuò ab inuicem discessum est, & vnus ex pedissequis, qui tùm inibi confluxerant, quasi pro reuerentia sacrorum dierum, dum inuictæ charitatis indiscretè perpendit vim, portionem quam à Sancto acceperat, sumendam latenter in sinu proripuit, quæ statim in colubrum versa est, totúmq; eius corpus gyris suorum circumdedit anfractuum. Sanctus fortuitu iam Sorus abscesserat, & iter ad antrum paulò antè repertum pedetentim regressurus, sociis abscedentibus pedem extulerat, & ecce miser pauitans, post tergum Sancti accurrens, clamat se dignis inobedientiæ & charitatis non habitæ pœnis affici; quem beatus vir miseratus, paululùm gressum figit, miserúmq; præstolatur. At ille protinùs se totum in terram dedit, confitens impudentiæ suæ negligentiam, multúmq; deplorans veniam & vitam consequi, cui mors è vicino erat incursans. Sanctus autem protinùs edito Crucis signo, inimicum humani generis amicam sibi bestiam ingressum per Fratris inobedientiam, ceu quondam in primo parente, Domini Saluatoris nostri vsus exemplo, confestim expulit, & in benedictionem pristinam, fugatâ maledictio-

ne conuerteret, fratrémque monuit charitatem semper habendam, sempérq; seruandam: quia hæc est, quæ operit multitudinem peccatorum. Fugato itaque serpente, & in statum priorem oblatione reformatâ, sanctus vir benedixit, eíque sumendam tradidit: quâ sumptâ, post grates innumeras redditas, is qui venerat Frater recessit. Sanctus verò Dei interiùs vastè patentes solitudines adiit, atque in eo, vt prædictum est, loco arctissimo se specu tradidit, ibíque diebus ac noctibus perpetuans, vt cum Psalmista dicere posset: Factus sum sicut passer solitarius in tecto; penè per quadraginta annos mirabili atque inimitabili vitâ vixit; cui nihil aliud erat, & mori lucrum: pallebant ora ieiuniis, & mensa ctiùs cælestia meditabatur, sciens quia bona est oratio cum ieiunio; fiebâtque vita eius exemplum imitari volentibus, & cunctis audientibus facilè loquebatur, & purè. Cibus autem eius panis arctus, & aqua breuis erat, vt vox eius Psalmistæ concineret dicenti: Potum meum cum fletu temperabam. Et cum Ezechiele: Panem, inquit, meum in festinatione comedebam, & aquam meam in conturbatione bibebam. Operabatur enim tantùm vnde arduum haberet victum, sciens quia qui non operatur, non manducet. Et cum opere orationi vacabat, vt Scripturæ vita eius congrueret, dicenti: Leuate corda vestra cum manibus ad Dominum. Et cum Iob: Ego, inquit, deprecabor Dominum, & ad Dominum ponam eloquium meum, qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absq; numero. Imprimis cellulam sibi lento vimine construxerat, ne incursus obuiantium ferarum, quæ ibi satis abundéque confluebant, incurreret, vt de ipso dici posset: Quondam bestiæ agri pacificæ erunt tibi. Posteà verò cùm tamdiù delitescere nequiret, & fama eius circumquaque ferretur, verens hominum confluentium conuentum, arctiùs sibi interiùs inter rimulas rupis in modum fornicis exiguæ specu sibi construxit, in qua nisi incuruus stare non posset; in qua etiam sedile instar subsellij composuit, ac è regione capitis in circuitu clauos infixit, vt si quando lassitudine cogente inter sedendum somnus obreperet, defluenti quaquauersum capiti illiso citiùs somno excitus, ad nota confluerer præsidia orationis; ne aliquando inimici falleretur insidiis. Fecerat etiam ostiolum ante specu, quod nunquam, nisi quando orationis gratiâ noctibus egrediebatur, cuiquam patebat; iuxta quod foramen perexiguum in modum fenestræ obliquè composuit. Iam verò cùm plurimi ad eius magisterium festinarent cuncti, & secum multa voluens, vtrumnam meliùs esset solitam solummodò vitam ducere, an verbi pabulum vndique confluentibus præbere, & quod iam diù solus exercuerat, multorum profectibus militare. Ante ipsam cellulam Altare subposuit, ibíque sacri ordinis Sacerdotem delegit, quatenus conuenientibus ad sacri sermonem verbi, & diuini officium mysterij populis præcepto quasi duplicatum de negotio beatus vir luctum referret. Vti autem maiorum relatu didicimus, ipse per insertam quam diximus cellulæ fenestram Sacerdori sacra mysteria celebranti, quod sibi in munere à quibusque largitum esset, proferre solitus erat. Vnde quia ita necesse erat sanctus vir ministros in vsus congruos habebat, ex quibus vnus dicebatur Principius, alter verò Bonitus, qui sicut cunctis est viuentibus consuetudinis, victû abundè requirebant & vestitum. Accedit ergo vt dies instaret Dominicus sanctæ Quadragesimæ primus, cùm sicut omnibus ipsa dies in cibo potúque est infestior diebus, famuli viri Dei grauiter conqueri cœperunt non superesse quidquam vnde eadem die iocundiùs ac salubriùs transigerent cunctis in circuitu parantibus esui quæ essent congrua. Eos autem vir beatus leniter compescuit, & sic semper charitatis & fidei monitis instruxit, & vt spe firmâ consisterer, sollicitè admonuit. Potens est, inquit, filioli, manus Domini etiam in hac quâ degimus eremo seruis suis præbere cibum, qui quinque millia viros in deserti regione paucis refecit è panibus. Numquid non recordamini quid Psalmista de murmure populi in deserto mussitantis pro penuria carnis dicit: Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Et Apostolus: Neque murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & à serpentibus perierunt. His & talibus salubribus eos refouens verbis, ipse orationi incumbit, de Dei fisus larga pietate dicentis: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Transi hinc, & fiet. Et ecce extemplo Sancto orationi intento, ceruus miræ magnitudinis saltum egressus, atque ex supercilio montis saltum emittens ante Beati cellulam, fractis torosis ceruicibus corruit, atque exanimis effectus, nec vocis mugitum dedit. Confestim itaque puer sancti cursu concito, nuntiat Patri munus à Deo collatum, atque quid exinde fieri iuberet, edisceret. Tùm verò

Sanctus totâ ad Dominum mente conuersus, ingeminat laudes, qui nunquam derelinquit spectantes in se, simúlque famulos increpitans fidei deinceps innitendum, & in prosperis & in aduersis præsentem semper de se præsumentibus adesse Dominum. Vocato itaque vno è parasitis, iubet diligenter à bestia pellem detrahere, sibíque in vsum indumenti præparare in monimento ponens, vt & ipse fidelem retributorem laudibus extolleret, & intuentium animos fide plenissimâ roboraret, vt nunquam deinceps cordibus eorum torpor diffidentiæ insisteret. Quo indumento quousque in corpore mansit, vsus est: sub quo etiam catenam collo à pectore ita indidit, vt nec obtutibus pateret intuentium, & maneret intrinsecùs sancta conscientia occultum. Exin eatnes supradictæ belluæ orphanis & viduis partiendo distribuit, suis quantum necesse esset ad victum diurno retento.

Itaque viro sancto magis magísque in virtutibus succrescente, cœpit longè latéq; fama eius respergi: cœpit námq; maximis elucere signis, cœcis visum reddere, surdis auditum præstare, mutis vocem reformare, cunctísque languidis ad se concurrentibus medicinæ remedia præstare; & quia tempus non sinit, & fastidium lectorum, pariterque auditorum cauemus, pauca de plurimis perstringamus. Intereà dum sanctus vir orationibus, ieiuniis, vigiliisque perseuerat, pergit Dominus glorificari in sancto suo, nec patitur abdito celari modio tantæ claritatis accensam lucernam, quam super sanctæ Ecclesiæ candelabrum decreuerat proponendam.

Igitur vt ex ipsius patet gestis, hic beatus temporibus extitit GONTRAMNI, quondam potentissimi, ac sanctissimi Regis, qui sanctis deditus operibus, vt in fine claruit, & si aliquo infectus næuo purgati meruit elephantiaco percussus morbo: denique hoc, vt diximus, dum diù laboraret tabo, monetur per Angelum in sopore noctis beatum expetere Sorum morantem territorio Aquitanorum, & Petragorico pago, ipsúmque suæ salutis fore authorem, illique à Domino collatum pristinam Regi conferendam mentis ac corporis sospitatem, sibique nihil salutis superesse, nisi ad Dei hominem quantocyùs properaret: quâ Rex admonitione sollicitus, nimiúmque recuperandæ sanitatis cupidus, iubet ocyùs præparari qualiter negotium expleret concitus, & vti dignum erat regiæ clientelæ. Parantur quæ tanto erant itineri congrua, quatenus apparatus copiosus, & Regiæ sufficientiæ non deesset; & quod viro Dei in munere deferret, omnimodis abundaret. Itaque emenso tanto terrarum spatio, deuenitur ad locum vocabulo Vriacum, duobus ferè millibus à beati viri cellula semotum: tùm subjectis palpebris, reductísque eminùs oculis, totus præ gaudio exultans, inbilum mentis extulit protinùs cum lacrymis. Nam despumanti, & vt ita dixerim, aurato desiliens equo, terræ pronus decubat, palmísque & genibus repans, ad specum vsque beati viri deuotus, & spe nimiâ credulus deuenit. Tua sunt hæc, Christe, miracula, tuæ magnificentiæ opera, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sæuit. Ecce enim Rex præpotens, ac dudùm tremendus, cuius Duces inclyti tyranni etiam superbo sanguine erecti vestigia lambere erant cum gaudio timoris soliti pauperis tui, cui cum bestiis fetis commune erat tam degendi grauitas, quámque & victus vnitas à cunctis longiùs remoto mortalibus præpostera to ordine ianuis humilis recubat, & benedici ab eo expostulat, quem hactenùs in tota sua vita nec ipso nomine nouerat. Tibi laus, tibi gratiarum actio, qui ponis humiles in sublimi, & mœrentes erigis sospitate, qui suscitas de puluere egenum, & de stercore eleuas pauperem.

Igitur, vt dicere cœperam, Rex solo decubat, ac totis nisibus cum collega Dauid proclamat: Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundùm verbum tuum. Iubet itaque vir sanctus Regem surgere concitè, ac causam tanti itineris, tantique sudoris, licet benè sciolus, percunctatur, & quis se in illa humili specu indicauerit, inquirit. Responsum refert, Angelicam admonitionem indicat, secum non leuiter actum vt ipse veniret tanti morbi fessum grauedine in prospectu haberi, nec necesse requiri quid quæreret, quídve postularet. Confestim itaque sanctus vir cui solidissimam super petram erat fidei fundamentum, aquam iubet afferri: quâ exorcizatâ, Regem iubet perfundi, &, ô mira virtus! alter quodammodo Elisæus Naaman Syrum Iordanis vndâ respersum, Regem Francorum extemplò reddidit sanum. Aspiciens itaque Rex ad omnes maculas sui corporis, ita eas sanas reperit, vt nullius cicatricis vestigium penitùs remansisset, & septennis quodammodo pueri gratiâ in cunctis membris eius appareret. Exin igitur diù multúmq; in laudibus om-

nipotentis Dei, eiúsque famuli Sori ora soluere, ac largitoris & remuneratoris sui nimiis præconiis extulêre.

Tùm vir Dei, vocato ad se suarum rerum œconomo, iubet citiùs Regium præparari conuiuium. Tempus erat, quo præcoquæ vuæ vesci solent. Denegat minister meri quicquam reperiri posse: sed neque in vineis circumquaque quicquam vuarum vnde id liquoris quiddam exprimeretur, inueniri valere. Tùm ille, vt totus semper affluebat in Domino, supplices oculos cælorum aspectui dirigens: Eia, inquit, eia, numquid manus Domini inualida est? Vade ocyùs, & in illa, quam nosti, parua vite, tria quæ repereris de palmite pendere turgentia grana, protinùs defer. Obsequitur minister magistri edictis, & excusso pede defert quæ fuerat iussus, traditque Patri tria illa genimea grana. At Sanctus totâ Spiritum Sanctum mente concipiens: Vade, inquit, œconome, & penu omne scopâ terens diligenter emunda, ac tres illas apothecas, quas rustici tonnas vocant, diligentissimè compone. Fecit vt fuerat iussus, concitéque ad Patrem regressus, indicat cuncta studiosè perfecta. Accipe, inquit Sanctus, hæc tria, quæ clementia Domini contulit in vite grana, & ea in quas præparasti apothecas, exprime elicita. Aderit enim, credo, ille, qui in Cana Galilææ aquam fundere iussit limpidissimam in vina; statimque vt iussis Sancti minister obtemperans, peregit quæ præceperat, exuberans vnda subitò repleuit cellaria. Renunciat minister opus patratum, fit continuò eximium gaudium, attollitur fauor Sancti cum laudibus Domini. Tunc diligenter conuiuio edito, aliquandiù ibi Rex commoratus, lustratis circumquaque loci illius finibus, orat suppliciter Sanctum, quò, si fieri posset, seruorum Dei inibi construeretur Xenodochium. Ad quod sanctus vir libentissimè assensum præbuit, & Rege impensas conferente copiosas, cum festinatione sanctus Sorus opus arripuit, & cum diligentia consummauit, ac Domini scholam assiduè militaturam coadunauit, & in honore sancti Martyris Iuliani Ecclesiam consecrauit.

Supradicto itaque Rege redditibus terræ abundè ad supplementum seruorum Dei delegatis, & à seruo Dei benedictionibus firmatus, cum multo gaudio ad propria est regressus. Multis itaque Regis beatus vir astrictus precibus, quatenùs ipse eidem loco per semetipsum præesset, cùm ab amica nullatenùs extrahi posset cella, verbis ad vltimum Regis victus, perpendens in his rebus multò magis augeri cumulum mercedis, maximéq; Domini seruo pro augmento lucri intendens dicentis: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui; alacri mente eius precibus ad tempus cessit: cuius corporalis præsentia quamplurimos secum traxit in Dei via. Præfatus autem Rex Guntrannus, vt ex Francorum gestis perspicuum paret, eximiam agens deinceps vitam, animabus Christum desiderantibus semet expectabilem reddidit, atq; inter bonorum actuum insignia reperto Dei nutu copioso thesauro, quod qualiter factũ sit non est nostri temporis euoluere; B. viro Paulino narranda committimus, in vrbe Cabillonensi sancti Martyris Marcelli mausoleum opere polymito, auro, gemmisq; miro construxit emblemate. Quo in loco ipse postmodùm magnis elucens meritis sepultus est, atque vt ex eius retexitur gestis, Rex fortis & felix vernat in gloria.

Sanctus autem vir Dei Sorus propositum beatæ mentis augere gliscens, dum quadam die orationi incubans, fortuitu forinsecus oculos extulisset, prospexit mulierem vltro se in flumine Visera absque vllo rubore lauantem, nec nuditatem sui erubescentem. Vnde vir sanctus satis supérque erubuit, atque animo proposuit se deinceps in hoc sæculo mulierem non visurum, nimirùm studiosè cauens illud Propheticum: Intrauit mors per fenestras nostras; ingressa est domos nostras, interfecit paruulos nostros. Nam fenestræ corporis nostri oculi, auresque constant, per quæ visu & auditu quæ concupiscimus, attrahimus.

Nos verò ad narrationem redeamus, compendio hoc tantùm dictum, ne quis fortasse hæc legens, incautum adiectum exemplum putet. Igitur vir sanctus in voto ponens continentiæ propositum, non deseruit. Quâ de re actum est piâ sollicitudine matrem beati viri eum inuisere cupientem, totis nisibus repugnare, sicque videndi se gratiam omnimodis denegare. Cui mater iamiámque discessura mœrens nimis & ejulans, quasi Prophetiam vsurpans verbum, ait: Hic te, fili, videre non potui, videbo te procul dubio in illa miseratione, quando tecum recepturа sum pro iustis studiis præmia repromissa; sicque edito breui elogio discessit. Nec dubium quin

eius

eius verbum dignum fidei obtinuerit effectum. Dixit & abiit, nos tamen credere decet tantæ fidei dictum non excessisse incassum.

Itaque Beato viro magis magisque virtutibus clarescente audiens Beatus Aredius tunc temporis Abbas & veræ sophiæ opera dans, caeteris quæ Monachorum in Arensi (melius Attanensi) Cœnobio à se in sui iuris fundo constructo sacræ regulæ obseruantiam præbens, quòd Beatus Sorus Monasterio constructo cum suis Deo omnipotenti vacaret, verbis consolatoriis epistolam perstringens Sancto Soro direxit, atque in adiutorium ædificii ostium ei opere cornificio aptatum misit, pullósque columbarum consolationis gratiâ, aliasque domesticas aues quas vulgo corniculas dicimus, transmisit, multa monens diuinis insistendum rebus, fallacisque inimici præcauendum insidias. At B. Sorus hæc cum gaudio excipit & pro munerum largitate plurimas gratiarum actiones reddidit.

Inter hæc quia exiguitatis nostræ sermo fessus finem postulat ad incitandos animos legentium quantam vim etiam in rebus leuioribus Sanctus vir obtinebat vno tantummodo propalandum exemplo censemus. Mulier quædam è vicino degens ante ostiolum Sancti porticulam scopare consueuerat, cui vir Dei ob operis mercedem sæpe denarium conferre solitus erat. At cum vt iam dictum est, votis Sancti inesset fœminam non videndam, quadam die cùm eadem, quam diximus, mulier opus consuetum perageret, metuens seruus Dei, ne aut egredienti è cellula aut ingredienti improuisa mulier obuiaret comminans præcepit, ne illuc vlterius redire tentaret, & si paruipendens verbum istud excederet, dignâ, vt iustum erat, pœna mulctaretur. Quod illa verbum triste excepit, mœrénsque domum rediit, & vt post patuit, plus quia fraudabatur censu pecuniæ, quàm amore solitæ obedientiæ. Regressa igitur domum post triduum nihili pendens iussum sancti regressa est, Deique homini se importuna ingerebat, antéque fores eius nimiis clamoribus inualescebat repetens ab eo, quod solita erat recipere in lucro. Tum vir Domini grauiter ferens, simulque reputans nullis eam minis posse à stultitia reuocari sputum ex sancto ore egerens oculo mulieris immersit. Quæ statim diuino nutu cœca effecta domúmque regressa cunctos domus suæ municipes ex vna parte capitis qua & ipsa erat reperit cæcos: & vti fertur tam bestiæ quámque volucres in illa domo manentes huiusmodi cautione vsque in hodiernum mulctatæ sunt: vt quæ viri Dei excesserat verbum tam illa quàm omnis eius domus atque cognatio, cunctáque supellex sentiret exitium imminens.

Beatus autem vir Sorus omnium odoribus virtutum refertus vernabat Christo deuotus: roborabatur namque in eo naturalis infirmitas carnis ardore intimo charitatis, imbecillitatémque corporalium virium solabatur copia spiritalium Charismatum, simulque illud Apostolicum hortamentum: Non sunt condignæ huius sæculi passiones ad superuenturam gloriam quæ reuelabitur in nobis. Itémque quia per multas tribulationes oportet nos introire in Regnum Dei: Et quod oculus non vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Hęc atque alia sacræ Scripturæ documenta tanquam sal spirituale fluxa Mundi gaudia in eo exsiccabant, & ad semper mansura cor illius ignibant. Hæc illius exercitatio, hæc continua contra diabolum extitit decertatio, donec tandem post laboris cursum operis peracti à Domino recompensata est remuneratio. Dum, his atque huiusmodi agonibus decertaret, agminibúsque Monasticis vndequaque ad se confluentibus æmulamina suarum virtutum inuictissima relinqueret, finis cunctis mortalibus ineuitabilis ostium corpusculi eius cœpit pulsare, vt anima Deo dilecta diutissimis reuincta catenis carceralibus tandem libera seruitiis rumperet vincula carnis & Regi suo occurreret in gaudium eius suscipienda læta.

Conuocatis itaque fratribus quadam die indicat dissolutionem sui corporis imminere, séque velle iam dissolui & esse cum Christo. Exin igitur nec mora acri febre corporis prærepto medullæ eius igne genuino perurebantur & sanguinis vnda per membra singula siccabatur, spiritus tamen carnis in infirmitate vigore diuino fortior reddebatur & ad Domini faciem deprecandam quo celerrimè soluto carnis vasculo liberaretur, magis ac magis accendebatur. Denique dissolutione iam vicina cohortibus Monachorum circum se astantibus & euentum rei præstolantibus, paullo post futuram eis suam prædixit dissolutionem, & vt possibilitas permisit, vt sui memores essent admonuit. Interea adhæc cun-

ctis attonitis & finem rei præstolantibus, ecce subito Orientis tramite splendor nouus adueniens totum illud repleuit cubiculum, ac eximii odoris nidor cunctorum repleuit corda, patuitque in calce qualis vir sanctus extitit in studio vitæ. Sicque valedixit fratribus & cœlicum cœlo spiritum collocandum tradidit. Ad cuius obitum præsentes adfuere sancti viri Amandus & Cyprianus, vt quibus vnum fuerat vitæ studium, par fieret recompensatio & præmium. Iam verò eo migrato quis explicet quantus fuerit circumastantium luctus, quis pectoris anxii singultus, qualiter loqui volentibus atque orare nitentibus media interrumpens verba locutionem interdixerit doloris magnitudo. Tandem autem inter dira suspiria & amaras lachrymas doloris modum imponentes corpori sacro funebria impendentes obsequia loculum parauerunt cum magna diligentia, & in basilica quam ipse dudum in honore Sancti Martyris Iuliani construxerat, terræ mandare studuerunt deuotè. Quem locum D.N. IESVS-CHRISTVS sæpissimè ad demonstrandum quem circa suum famulum habuerit fauorem mirandorum operum exhibitionibus conuenit nobilitare. Neque enim vel huius operis finit breuitas, vel stylo suppetit facultas enarrandi quot cæci post eius obitum ad illius sepulchrum receperint visum, vel debiles, seu quacumque infirmitate detenti sanitati suæ pristinæ redditi, & dæmones ex obsessis corporibus pulsi, & alia quamplurima petentibus sint collata beneficia. Hæc omnia tuæ potentiæ præmia tu Domine Pater in seruis tuis mirabilis mirabiliter operaris ad gloriam nominis tui & ad laudem vnigeniti filii tui Redemptoris nostri, cum quo & Spiritu Sancto viuis & regnas per sæcula immortalia. Amen.

VITA SANCTI STEPHANI MVRETENSIS primi Patris Ordinis Grandimontensis.

Ex nostro veteri Codice Chartaceo.

FVit in Aruerniæ partibus homo quidam nobilis, Stephanus nomine, de Tierna Dominus: cuius vxor Candida nuncupabatur, cui diuino nutu natus est filius: qui semper Virgo permansit, & in signum coronæ quam meruit, de nomine Patris Stephanus appellatus. Quem progenitores sui more nobilium diligenti studio educatum, cùm ad intelligibiles annos peruenisset, ad addiscendum litteras tradiderunt, tantò cariùs eum diligentes, quantò elegantioris formæ & bonæ indolis puer cœpit apparere. Crescente itaque puero, & in sancta Litterarum scientia magis magisque proficiente: & interea corpore Sancti Nicolai translato à Myteâ ciuitate ad vrbem, quæ Barrio appellatur: præfatus nobilis vir Stephanus cœlitus inspiratus illic cum multis aliis ad orationem procedens, filium suum Stephanum, Domino præordinante secum duxit, quia eum ante omnia diligebat: & ideo absque eo esse non poterat. Vnde cum per Beneuentanam ciuitatem completis orationibus fœliciter remearet, puer idem oblatus Deo, qui paruulos suscipit, infirmatus est. Eo verò tempore Beatus Milo prædictæ ciuitatis Archiepiscopatum regebat, huic viro de quo loquimur, cognitus à iuuentute, in finibus Aruerniæ, vnde genus habuerat. Cui Archiepiscopo nobilis prædictus filium suum commendauit, vt infirmitatis eius curam ageret: & si viueret, eum erudiret. Erat enim puer Stephanus iam duodenus; volebat enim omnipotens Pater, quatenus puer eâ ætate sibi seruire inciperet, qua filius suus à parentibus secundùm carnem ad templum deductus est; & quemadmodum puer IESVS remansit in Hierusalem: sic puer iste remansurus erat in itinere Deo disponente. Sicque nobilis prædictus, caro pignore destitutus, desolatus ac mœstus ad propria reuersus est. Post paucos verò dies, diuina operante clementia, puer sanus factus est, & quasi oblitus patris & patriæ, hilaris & gaudens, in terra fuit aliena. Vnde Archiepiscopus, velut pius pater & fidelis doctor apud quem duodecim annis moratus est, bonitatem, & disciplinam, & scientiam ipsum studiosiùs edocuit, ac ipsum à scholis vacantem, cum suæ Diœcesis placita pertractabat, pedibus suis adsistere faciebat. Pueritiæ igitur Stephanus metas excedens, defuncto Archiepiscopo, Romam ingressus: cum quodam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali 4. annos permansit, & de diuersis diuersarum religio-

num actibus & dispensationibus totius Ecclesiæ, Catholicos viros sæpissimè disputantes audiuit, & de prædictis edoctus est à Romano Pontifice, cui bene notus erat, deuotissimè petiit vt ordinem, quem in Calabria obseruare didicerat, quandam religiosam congregationem, à recta via incedentem, & vnanimiter in claustro sine proprio viuentem: & obedientiam humani generis reparatricem pro suis viribus in omnibus custodientem: & mundum sibi & se mundo crucifigentem, & in Cruce Domini gloriantem in suorum remissionem peccatorum, sibi alicubi obseruare concederet: cui Christi Vicarius quod petebat concessit, & omne bonum, quod ageret, ei in pœnitentiam & virtutum præmium iniunxit. Hic discedens à curiâ Romanâ Tiernum rediit. Sed paruam ibi faciens moram, à parentibus, fratribus, cognatis, qui de regressu eius admodum gaudebant, solus latenter recessit: & in Aquitaniam ad nemorosum montem, qui non longè distat ab vrbe Lemouicarum, & Muretum dicitur, Christo ducente, peruenit. Vbi facto de virgulis paruo tugurio, anno Domini 1076. 30. agens suæ ætatis annum, Deo in fide Catholica se seruiturum spopondit, & cum quodam annulo, quem de omni substantia mundi habebat, semetipsum castissimum Virginem Christo desponsauit, & ibidem in ieiuniis & orationibus continuis, seruiens Deo die ac nocte, vltra ad sæculum non rediens 50. annos compleuit. Sciens quia quærentibus & diligentibus Deum, frequentia hominum & copia rerum nociua sunt; vtilia verò paupertas & solitudo, vt est terra solitudinis montis prædicti Mureti siluestris & sterilis, ac fere omni tempore hyemali hominibus insueta, assueta feris, afflictionem corporis illi offerens, & requiem mentis promittens. A die namque conuersionis eiusdem, cibus eius panis & aqua fuit, & interdum farinulæ siligineæ modica sorbiuncula, quæ cæteris cæterarum farinularum sorbiunculis minus sapida, necessitati, vtcumque seruit non delectationi. In senectute tamen à trigesimo suæ conuersionis anno, modico vino vsus est propter stomachum, quem ciborum ariditas & penuria nimis arctauerat. Verumtamen districtionis suæ regulam & mensuram possibilitatis suæ nemini imponebat: sed quemadmodum inchoauerat, sibi quidem crudelis, & asper, aliis pius longéque moderatior erat. Sciebat enim quòd secundum collatam sibi cœlitus gratiam, alius alio fortior esset, & non omnia possumus omnes. Cúmque duo legati Cardinales in Galliam missi ipsum in solitudine Mureti visitassent, & de eius conuersatione diligenter inquisiuissent, octauo die ab eorum recessu pridie Nonas Februarij, nullo tamen dolore vexatus, se totum contulit doctrinæ discipulorum suorum & orationi. Sciuit enim per Spiritum Sanctum diem obitus sui appropinquare, quibus quærentibus quomodo post eius mortem sine temporalibus viuerent, respondit: Deum solum vobis relinquo cuius sunt vniuersa: cuius etiam amore cuncta pariter ac vosmetipsos reliquistis. Si amando paupertatem ei constanter adhæseritis, nec à veritatis via declinaueritis, ipse iuxta prouidentiam suam, quâ mirabiliter gubernat omnia, vobis quod expedire nouerit largietur, & quinta die dolore inuasus, in oratorium portatus, finita missa post sacram vnctionem & receptionem corporis & sanguinis Domini, fratribus flentibus psalmósque cantantibus 80. ætatis suæ anno, in ordine Diaconatus, 6. Feria, 6. Idus Februarij, dicens: In manus tuas Domine commendo spiritum meum, fœliciter migrauit ad Dominum.

Quo Patre Stephano defuncto, mox Monachi Sancti Augustini Præpositutæ vicinæ Ambarzaco cum Capellano eiusdem loci, & magna plebis multitudine ad cellæ domus Mureti ianuam pulsauerunt, cum mœrore clamantes & dicentes: Boni viri, Boni viri, nolite celare nobis mortem Domini Stephani patris vestri: verè scimus, verè scimus quia mortuus est amabilis pater. Ianitor autem hoc audiens, & volens eos à sepultura remouere, quatenus tanti funeris exequias sine tumultu dignè & deuotissimè celebrarent, quasi consolando dixit eis: Quid est hoc quod dicitis, quia mortuus est: immo multo melius solito illi credimus esse. Cui Sacerdos qui cum Monachis & populo venerat: ait. Bene scimus quia mortuus est: in vico etenim nostro, quidam puer modò in extremis positus, ab heri & nudius tertius loquelam amiserat. Qui cum à matre sua exitum præstolante seruaretur, subito in hæc verba prorupit. Video, inquit, scalam lucidissimam: cuius altera pars cœlum, altera pars tangit Muretum: & Angeli multi descendunt per eam, vt animam domini Stephani Deo gratissimam perducant ad gloriam. Subiungens nunc audio circumquaque sonare signa, & hoc vobis indicium est quia dico vobis veritatem: quia nunc

moriar, nec vltra loquar vobiscum, sed ascendam cum sanctissimo Patre & Angelorum multitudine, quibus dictis expirauit. O fœlix visio & quis congruentius virgini debuit perhibere quam Virgo. Ambo namque virgines erant: & fidelis seruus, & puer qui vidit visionem, & retulit: mira namque Dei dispensatione decessus illius apud Turonicam ciuitatem, & Verselaium eodem tempore diuulgatus est. Quæ duo loca ab inuicem & à Mureto adeo remota sunt, quod nisi miraculosè id fieret, nequaquam decessus athletæ Christi eadem die sciri potuisset. Sequenti verò nocte cuidam Canonico familiari suo per visum apparuit habitu roseo decoratus. Nec mirum si roseo, quia Christi Martyr extiterat, dum in præsenti sæculo vixerat. Qui quidem Canonicus euigilans intellexit illum mortis debitum persoluisse, & celeriter surgens pro commendatione eius ex integro diuinum peregit officium, mutua namque charitate ambo inter se dixerant, ille qui diutius viueret, exequias alteri celebraret.

Tempore quo Lupardus cum multitudine hominum malefactorum terram Lemouicensem depopulabat: capti fuerunt duo homines quibus in carcere Deum orantibus vt eos per merita Sancti Stephani liberare dignaretur de manibus inimicorum suorum, Beatus Stephanus apparuit illis fulgidus dicens eis. Surgite ne timeatis & me sequimini: ducens eos secum videntibus cunctis ductor duorum hominum inimicis, & nemo alicui eorum nocuit, nec nocere potuit. Et quadam die cum frater Hugo lacerti, discipulus Sancti Stephani, ad domum Mureti venisset: & Presbyterum dictæ domus solum cum suo ministro præparantem se ad Missæ officium in oratorio reperisset, ab oratione surgens oculos suos ad altare, & ministros altaris intentus subleuasset, repente vidit Sanctum Stephanum leuiticis ornamentis indutum, ac refulgentem, velut Diaconum, altari & Sacerdoti cum omni deuotione honorificè ministrantem. Quo viso vir Dei Hugo alacris efficitur, lachrymísque perfunditur, & à superno lumine illustrabatur, ad quem Missa finita, sanctus Stephanus se conuertens, alacri vultu subridens, palmas extendit: ex qua extensione manuum credimus Sanctum Stephanum suum discipulum ad cœleste vocasse regnum: qui post paucos dies fœliciter migrauit ad Christum.

Cæterum si quis scire voluerit, vnde etiam illa tenuis substantia, quâ corpus Athletæ Christi Stephani sustentabatur, illi aderat, præsertim primo conuersationis suæ anno, quo humano carens solatio solus in eremo fuit, reuocet in memoriam, quomodo Abdias Prophetas Domini in speluncâ absconditos pro amore Dei pane nutriuit & aqua: & nouerit qui nihilominus circumstantium vicinorum charitas solâ diurnâ inspiratione huic Dei seruo necessaria defferebat. Qui enim Danieli in lacu leonum incluso prandium per Abachuch misit, qui per ministerium corui & viduæ Heliam à famis liberauit inediâ: qui quotidie dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum, hominis tantæ fidei, quem ad se diligendum absconderat, in abscondito faciei suæ, à conturbatione hominum, non potuit obliuisci. Nec nimis esurit panem hominum, qui frequenter panem comedit Angelorum. Solis igitur cœlestibus intentus, alimenta corporis à deuotione fidelium: refectionem verò mentis, & vnctionem spiritus à diuinæ contemplationis beneficiis affluenter sortitus est: nam quomodo non gustaret quia suauis Dominus, & dulcedinis eius stillicidia stillantia non haberet, qui corpus suum castigando, & in seruitutem redigendo per districtam abstinentiam macerabat. Etiam lorica ferrea contra carnis insidias, & mentis lasciuiam, tamdiu incessit armatus, quousque toto exsiccata corpore plenam de seipso obtinuit victoriam: ad cuius eximiæ perfectionis cumulum tanta parcitas vestium, lectique accessit durities: quæ cunctis humanæ conditionis facultates cernentibus, vires hominum videatur excedere. Indumenta namque, quibus super loricam induebatur, nullo tempore minuebantur, aut augebantur. Sed in hieme & æstate ad repellendum frigus & cauma æqualia semper erant, & eadem. Stratum verò, in quo post nimiam carnis suæ vexationem, fatigationémque, ad quiescendum se modicum conferebat, adeo durum erat, & quieti contrarium, quod in eo dormiens vexari poterat, non foueri. Erat enim ex tabulis ligneis instar sepulchri in terra consertis, omni stramento, omnique lectisternio carens: præter illam tunicam ferream, quam semper ad nudam gestabat carnem; vilissimum duntaxat habitum quo desuper manebat indutus, ille ad stratum veniens, secum afferebat: ille de strato surgens referebat secum, parcus in cibo, parcus in lecto, & parcus in

ſomno exiſtens. Exceptis etenim Eccleſiaſtici officii regularibus debitis, agenda videlicet diei, & Beatæ Mariæ, ac fidelium defunctorum, à prima die, qua venit in eremum vſque ad vltimum diem vitæ ſuæ ordinem de ſancta Trinitate cum nouem lectionibus & horis Canonicis, ſingulis diebus ac noctibus deuotiſſimè celebrauit: pſalmodiam verò & familiares orationes in tantum amabat, & gratiam illius excellentiſſimæ contemplationis, in qua Deus meliùs cognoſcitur, tam affluenter habebat: quod nunc huius dulcedine raptus, nunc illarum occupatione detentus, frequenter biduo aut triduo, à corporali vacabat edulio. Verùm ſi pro eorum colloquio quibus ſeruata charitate deeſſe non poterat, eáque orando facere vel dicere conſueuerat, ſtatutis horis ſiue temporibus quandoque non impleret: differri quidem poterant, non omitti: poſtquam enim ab eo, qui aduenerant, recedebant, quacumque hora tunc eſſet, antequam comederet vel dormiret, omnia quæ de conſuetis orationibus, neceſſariò intermiſerat, cum omni deuotione reſtituebat. Vnde plerumque vſque in craſtinum nullum ſumebat cibum Chriſti diſcipulorum imitator verus: qui propter venientes & redeuntes, manducandi ſpatium non habebat.

Etenim quia non potuit lucerna accenſa latere ſub modio: longè latéque ſanctitatis eius diuulgata eſt opinio. Veniebant itaque ad eum vndique multi, parui & magni, inter quos ex diuinæ pietatis diſpenſatione, in fine ſuæ conuerſationis, duo excellentiſſimi Cardinales, à ſummo Pontifice in Galliam miſſi, venerunt, vt Chriſti ſeruus Stephanus, qui à ſuo Vicario Apoſtolico in exordio propoſiti ſui bene viuendi præceptum, vt dictum eſt, habuerat; à viris Apoſtolicis Cardinalibus, Chriſti Vicarius, teſtimonium ſuæ ſanctitatis obtineret. Qui Chriſti ſeruus requiſitus ab eis, an eſſet Canonicus, aut Monachus, ſeu Eremita, exemplo Sancti Ioannis Baptiſtæ quis eſſet dicere vitauit, ne ſuperbus videretur ab hominibus, quamquam veriſſimè totum de ſe poſſet profiteri. Quemadmodum enim dicitur de Iohanne, dum Iudæi interrogarent illum, quis eſſet: vel quid diceret de ſeipſo, cùm nec Chriſtum, vel Heliam, nec prophetam ſe eſſe reſponderet: ipſe ait. Ego vox clamantis in deſerto. Similiter iſti duo legati Beatum Stephanum interrogauerunt dicentes. Quid ergo dicis de teipſo? cùm fateris quòd non Canonicus, aut Monachus, vel Eremita ſis: quibus ordinibus fulcitur omnis vita religioſorum. Quibus legatis cum eſſet paratus ſemper ad ſatisfaciendum omni poſcenti ſe rationem reddere, humillimè veluti Iohannes Baptiſta, reſpondit. Cum de fallaci mundo ducente nos Chriſti gratia voluimus exire: & à Romano Pontifice prout melius potuimus noſtram ſuſcepimus pœnitentiam, & cum ipſius præcepto & obedientiâ in remiſſionem peccatorum noſtrorum, huius paupertatis & abiectionis viam ſequi propoſuimus, & ſi ſanctos & laudabiles Eremitas, quos per totam ſeptimanam abſque corporali cibo diuinæ contemplationi vacaſſe legimus: fragilitate noſtra non poſſumus imitari, tamen quia à via publica aliquantulum declinauimus, & fratres qui in Calabriâ Deo ſeruiunt vſquecumque ſequimur, in extremo iudicio, cùm Chriſtus venerit iudicare viuos & mortuos eius miſericordiam expectamus, & ecce veſtibus Monachorum & Canonicorum de quibus interrogatis, non vtimur, vt videtis quia tantæ Sanctitatis vocabula nobis non vſurpamus. Nam Canonicorum inſtitutio habet poteſtatem exemplo Apoſtolorum ligandi atque ſoluendi: Monachorum autem nomine non vtimur: qui nomen ſanctitatis vel ſingularitatis ſortiti ſunt vocabulum. Quorum illi ſpecialiter Monachi dicuntur: qui ſui curam agunt, nec aliud cogitant niſi tantummodo de Deo. Eremitarum verò vitam imitari minimè valemus: quia in hoc ſpecialiter eſt vita omnium Eremitarum deuitare ſæculi tumultus, & permanere in cellulis ſuis, quatenus vacent orationi & ſilentio: pœnitentiam, quam ieiunando, vigilando, carnem ſuam totâ die ſpiritui ſubiiciendo, frigus æſtúmque tolerando, crucem Dominicam corde baiulando, & ex charitate ſe cunctis indigentibus affabilem ac hilarem præbendo. Sic libera voluntas animi gratia præueniente, & iugum Domini ſuaue, ac onus eius leue viro ſanctiſſimo atque per omnia laudabilis vitæ Stephano facilem reddiderat quod nullum laborem ſuſtinere formidabat. Nec vnquam dicebat quòd à multis frequenter dicitur: fatigatus ſum vigiliis, ſeu ieiuniis, aut frigore conſtrictus ſum, vel nocte ſtratus mihi fuit durus, ſed hoc quantæ perfectionis fuerit; quiſquis attentè ſeipſum conſiderat intelligere valet. Numerum autem genuflexionum venerabilis Patris: quem terram deoſculando, & cum fronte naſóque percutiendo, humiliter faciebat, ſcire non poſſumus: quem vtique prop-

ter earum sæpissimam iterationem: ipsum etiam credimus ignorasse. Scimus quod manibus ac genibus in modum Cameli, earum assiduitate genuflexionum callos contraxerat, & nasum curuauerat in obliquum. Miri odoris flagrantia, quam cum eo loquentes & adstantes circa eum, ex ipso procedere sentiebant, totius suauitatis auctorem in eo requiescere testabatur. Verumtamen quantum nobis datur intelligi: meritum erat quo integerrima virginitas, & humilitas animæ & corporis quæ in eo eminebant, etiam in hac vita dum viueret donabantur. Fuit enim inter cœteras virtutes in ipso intemerata virginitas, quam Christus templi sui conseruator vigilque defensor, nulla labe violari permisit, sicut ipse quibusdam discipulorum suorum, quorum numerus iam excreuerat, confitebatur, dicens. Profecto nullo tempore meam carnem aut spiritum motus libidinis concussit. Sed hoc mihi sine dubio maioris timoris ratio; virginitas enim quolibet affectu superbiæ citiùs perit quam fornicatione. Porrò cunctas virtutes stabilitatis religionis conseruabat in eo integritas, quoniam nulla ex causa procedebat à cella. Quin etiam per alterum oratorii sui ostium vitabat exire: quasi si vouisset vt oculos à vagatione custodiret: & in seipso claustrum & tabernaculum Domino præpararet, nolens sponsum dimittere, postquam semel inuenerat: quia diu per arctam viam ipsum quæsierat.

Quàm prudenter & quàm sollicitè de religionis obseruantia, morum maturitate, ac de omnibus, quæ ad salutem animæ spectant, viuâ voce Sanctorúmque sententiis & exemplis discipulos suos, & eos qui cum ipso loquebantur dicebat: Quod in sententiis suis & doctrinis consiliorum suorum scriptum est, sub silentio pertransimus. Quoties autem inueniebat aliquem verbum de die audire volentem, non cura cibi, vel somni, frigoris, aut æstus, retardabat eum ab hoc opere Christi: diuersis itaque diuersa monita salutis dare prouidens, verbis suis, vt attentiùs audirentur, conuenientia inducens ænigmata, quasi mel in cerâ reclusum prætendens, nec quærebat discipulorum suorum corpora necare, sed vitia. Vnde tanquam fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, in cibis & vestibus cœterisque humanæ fragilitatis necessitatibus eis æquo libramine indulgebat, hoc tantum ab eis exigebat: vt Deum super omnia diligentes, ei dicere veraciter possent: Propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut oues occisionis. Dicens fratribus venerabilis pater: sciatis pro certo quod in hac solitudine fere 50. annos compleui; quorum alij in magna egestate alii in magna fertilitate transierunt: diuina verò bonitas sic semper ad mensuram mihi omnia contulit, quòd in egestatis tempore nihil necessarium defuit, nec in vbertate quicquam superauit. Similiter vobis eueniet si vitetis omne superfluum: nam necessaria neminem damnant. In regula de Euangelio per me sumpta perseueretis.

Erga discipulos cum summa discretione in tantum beneuolus atque misericors pater amabilis erat, quòd in egestatis tempore panem cum cœteris victualibus abundantiùs solito ipsis discipulis ministrabat: subiungens huiusmodi causam prouidentiæ; cum panis magis incipit amari, annona deficiente, tunc edendi voluntas solet in hominibus crescere. Vnde necesse est religatis in carcere Christi, eo tempore largiùs cibaria ministrare, vt exultantes nomen Domini benedicant.

Postquàm verò disponente Deo, discipulorum eius creuit numerus, non quasi vnus ex illis in illis factus est: sed minor omnibus illis. Nam sicut consuetudo religionis est in refectorio ad mensam sedentibus & residentibus illis, ille humiliter humi residebat, legendo passiones Sanctorum, vel vitas Patrum, vel aliam ædificantem scripturam, vt corporum alimenta sumentes, illius sententiæ recordarentur: Non in solo pane viuit homo: sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei. Legerat quippe & memoriæ commendauerat: Quanto maior es, humilia te in omnibus & coram Deo inuenies gratiam: & illud. Qui voluerit inter vos maior esse, erit omnium seruus, & inter alios recumbens in infimo loco: neminem discipulorum in occursum sui surgere volebat; locum ministri tenens, in persona & habitu, & multitudine nobilium virorum, qui venerant eum audire, die aduesperante, discedente, egenorum turba cum ipso remanente, paralyticos tanquam fratres osculabatur: respondens discipulis suis admonentibus eum, vt ad ipsos fatigatus accederet. Modò cum Christus aduenit, me recedere dicitis: qui hodie moratus sum cum sæculi huius potentatibus, absit hoc in me dedecus, vt Christo non occurram. Vnde gratiæ prærogatiuam ab illo patre luminum à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum:

tantum efficaciter Deo & hominibus amabilis pater Sanctus Stephanus acceperat, quod præsertim discipulis suis, quid cogitabant, & tentationes, quas à diabolo patiebantur, apertissimè dicebat, & qualiter prauis cogitationibus & importunis tentationibus viriliter resisterent, tanquam pius pater, & de salute eorum bene sollicitus, eos prudenter instruebat, necnon multis modis discipulos suos instruebat, qualiter de vita sua inquirentibus responderent. Dicens eis: fratres ne miremini si nonnulli à vitâ vestrâ moribus discordant. Quandoquidem ab eo quod illi tenent discedit is, & non vultis eos sequi in hoc quod faciunt, volens per eos reprehendentibus mentionem fieri institutionum suarum regularum, vt de vita regulari eorum quin sancta sit nullus dubitet hominum.

Frequenter etiam cùm discipulorum suorum poscebat infirmitas, ne in hoc mari magno & spatioso, huius mundi fluctibus submergerentur, suis eos orationibus adiuuabat. Erant enim preces eius tantæ virtutis ante Deum, quòd ipso cooperante ab ipsis dæmonum faucibus, & prauis machinationibus homines capti poterant liberari. Quod vt manifestum sit de pluribus miraculis, quæ per orationem ipsius Dominus dignatus est, hic breuiter duo narremus.

Igitur miles quidam cuiusdam criminis tenebatur reus, qui ad virum Dei accedens, quasi vnus de stultis hominibus loquens, ait: Obsecro te, serue Dei, noli pro me Dominum deprecari, quia quoddam peccatum, cui adhæreo, in tantum diligo: quòd nullatenus illud odire vel relinquere volo: sed hæc timeo mihi contingere, si pro me tua charitas exorauerit, vnde peto ne mihi in hac parte subuenias, tuis ergo orationibus aliis auxiliare, mihi minimè: his dictis stultus miles recessit. Quo audito fidelis athleta Christi charitatis incendio inflammatus: tristis remansit & anxius ingressusque capitulum, reserato ostio cum lachrymis super sermone stulti militis, & ipse cum fratribus orante pro eo sine intermissione ad dominum, peccator rediit de iam dicta stultitia veniam postulans, & suæ iniquitati ex corde renuncians orationum suffragia à dicto seruo Dei vehementer petiit: vt sua iniquitate resurgere posset, in quo facto cognoscitur charitatem quantam habuit, qui donec errantem proximum ad viam veritatis reduxit, preces cum lachrymis Do[illegible]ino fundere non cessauit.

Est & aliud fidei eius præclarissim[illegible]n opus huic non dissimile: Cùm enim intimatum fratribus conquerentibus, & dolentibus viro sancto fuisset, quod homo quidam eorum familiaris satis opulentus, victualia ipsis in eremum deferens, traditus à suo perfido hospite duobus latronibus fuisset, qui eum in speluncis ligatum, vt se versus eos redimeret, tenebant: seruus Christi fratribus ait. Scio cui manifestum est de homine vbi sit, & quomodo se habeat: verumtamen nudatis pedibus eamus in oratorium, & gloriosæ Virginis Matris Domini, in cuius obsequio homo captus est, imploremus auxilium: nullus enim carcer, nullusque locus est, de quo sine mora eum nobis reddere ipsa non possit: & cùm hoc factum esset, ecce crastina die diluculo, proditor hospes & duo latrones vinculis religati cum homine quem ceperant soluto & libero ad cellæ Mureti ianuam pulsantes adstiterunt, quos frater Ianitor intuens, patri spirituali, qui more solito eadem hora discipulos in capitulo instruebat, secretò manifestauit: sed Christi seruus gaudium mentis vultu dissimulans, verbum Dei, quod inceperat, minimè prætermisit, dans fratribus exemplum, quòd non in miraculis, sed in solo Deo gloriarentur: & deinceps completo sermone, fures & proditorem à vinculis, quibus erant religati, absoluit, & tutos ac liberos abire permisit.

Fuit exul spontaneus exemplo Abrahæ de terra & de cognatione sua egrediens Beatus Stephanus, in eleemosynis largus, in vigiliis sedulus, in oratione deuotus, in charitate perfectus, spem suam Deo committens, nihilque amori Dei præponens, temperamentum habens in prosperis, patientiam in aduersis, à quo nemo pauperum vacuus recessit aliquando, illud iugiter mente replicans, quod Deus in Euangelio ait: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur: & illud: date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis, quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Nam sicut de Beato Iob legitur: ianua eius omni aduenienti patebat, & sic ipse cum Beato Iob potuit libera voce clamare, ostium meum viatori patuit, eram pes claudorum & oculi cæcorum, orphanorum pater, ac viduarum consolator: illa verò quæ de ipsa parochia suscipiebat, pauperibus eiusdem parochiæ, vbi habitabat, non extraneis impendebat, dicens: nos in locum istorum pauperum venimus aliunde, eleemosynas debitas illis suscipientes, quas si

possumus oportet eisdem reddere. Sed post lectionem, in qua summopere vacabat, sciens quod lectione sensus augetur & illectus tribuitur: eò quòd lectio docet quid caueatur, seminabat in plebem virtutis verba fructu fidei redundantia, sufficienti sale discretionis condita, velut aromaticis vnguentis infusa, instando secundùm Apostolum opportunè & importunè, arguendo, obsecrando, & increpando, in omni patientia & doctrina: & more Beati Iohannis Baptistæ prædicantis in deserto, peccatores ad eum venientes, de peccatis suis arguebat, ipsis adhibens dignas curationes sermonum, & verba Dei salubre medicamentum ostendens contra vulnera insidiatoris malagma confessionis. Cùm autem videbat peccatorem trepidantem eidem dicebat: frater mi ne terrearis, Deum vincere non potes, vt plus valeas peccare, quàm ipse dimittere. Certè Petrus Apostolus nondum fraudes diabolicas perfectè cogitauerat, cùm Christum interrogauit: vtrum fratri peccanti septies dimitteret? Sed Iesus multiplicauit veniam, non attendens discipuli ignorantiam. Talia pœnitentibus dicebat, obstinatis & deffendentibus se rigidus & asper erat, non discedens tamen à modestia: rigore vtens in discussione iustitiæ & misericordia in definitione sententiæ. Et indisciplinationes & transgressiones discipulorum suorum à regula eius rectâ arguebat clementer, & tolerabat quantum debebat & oportebat patienter. Eratque in eo mira in cunctis operibus discretio & inmutabilis erga omnes dilectio: mœstos consolans, & agenda demonstrans; ad æternam vitam instanti studio subditos inuitans.

Dicebat suis subditis multoties: ideo debuistis relinquere possessa exteriùs, vt manifestè possitis videre quod estis interius: nullatenus hic remansuri, sed alibi moriendo transituri, vnde minus video cur ampliora velitis: cùm qualiscumque victus suppetat: paupertatem ergo diligite: de substantia vestra semper timorem habentes, ne in bonum valeatis expendere secundùm Domini voluntatem. Sed de iis quæ non habetis securi estis; quod de his rationem non redditis: sed hoc non euacuat spiritualem paupertatem si quis illud desiderat vnde solummodo Deo seruiat: & nemini paratus est propter eandem opinionem iniuriam facere. Iacob Patriarcha victus petit necessaria: panes ad vescendum & vestem ad induendum. Verumtamen quaslibet eleemosynas etiam datas pauperibus nullatenus Christi seruus respuebat, immo commodiùs illas accipi debere iis verbis perhibebat, cuilibet fratrum dicens: Nonne vides de paupere quid te instruit facere? Christum vult lucrari tecum piissime, tibi etiam suadendo quod vlnas extendit in eleemosynas dando, mercedem proculdubio spectat ab alto: munus igitur illius congaudenter accipe. Confestimque si potes abundantiùs ei retribue, monens vt laudet Deum, ex eo quod patrimonium Deo creditum nec res publica eripit, nec fiscus inuadit, nec calumnia aliqua forensis euertit. Ipse etiam ex omnibus quæ egisset bonis, nihil meritis suis tribuebat, nihilque in viribus suis vnquam præsumebat; sed omne opus suum ad Deum semper conferens in cunctis actibus eius auxilium implorabat, exemplumque salutare ex sua bona conuersatione donabat, forma gregis factus ex animo. Sciens quod non est laude dignum, quod docet quis, nisi dictis facta coniunxit: sed potius si quod docet, facit, & gloriosius habetur. Ideo fuit Deo & hominibus amabilis pater, quæ docebat agens, & quæ agebat docens, nec aliud ore promens, aliud corde volens: sed quod ore docebat, opere contrahebat, exemplo Apostoli, qui ait: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar: summa quoque bonitate subditos regebat: & summa seruitute seipsum domabat.

Insuper itaque sanctitatis recitato proposito sanctus Stephanus perseuerans præbuit se futurum vas electionis vtile Deo, ad omne opus bonum paratum: & in omni sua conuersatione, quasi Lucifer inter astra refulgens, rutilabat specie, robustus virtute: sic enim se exercebat quasi semper inciperet, & sic se præbebat quasi quotidie moriturum: semper enim ante oculos eius dies vltimus versabatur, semperque mens eius cœlestia meditabatur, pericula aliena in se pertimescebat, aliorumque casus suos esse iudicabat, finem vitæ suæ semper considerabat, vigiliis, orationibus, suspiriis, gemitibus, lachrymis, genuflexionibus, ieiuniis, eleemosynis vacans studiosè: vita spirituali & doctrina salutari florebat, & redolebat: pennis contemplationis sanctæ frequenter sursum volabat: ardentique desiderio in Cœlis habitabat. Hostem prætetea inuisibilem orationibus repellere iugiter contendebat, pugnans ore non gladio, orationibus non telo. Cunctis autem diebus cunctisque horis diei

flagita-

flagitabat præsidium, vt dignus post huius mundi lucem venire posset ad brauium. Non enim poterat in eo inuenire humani generis inimicus, quod fraude deciperet, aut simulatione fuscaret. Nam quicquid bonorum in principio arripuit, vsque ad finem vitæ nullis negotiis passus est implicari: sed integrum & sanum propositum seruans, in nullo cœptam Regulam commutauit. Crucem Dominicam mente & corpore bajulans, vnum sollicitus erat omninò peccatores ad viam veritatis reducere, omnibus volens proficere, & nulli nocere. Studebat se vas sanctificatum exhibere, vt habitatorem Domini in mentis suæ hospitio posset habere, & post eum in odorem vnguentorum eius currere; finitóque huius vitæ agone, ante ipsius faciem apparere. Huic igitur, dilectissimi, deuotissimè supplicemus, vt ex imitatione & precibus tanti Patris det nobis proficere taliter, quòd suæ perpetuæ felicitatis mereamur participes esse.

Translatio sancti Stephani Confessoru.

Dato corpore sanctissimi Stephani sepulturæ, Fratres de Conuentu suo vnum Petrum, scilicet Lemouicinum, in Priorem & spiritualem Patrem sibi concorditer elegerunt; hic priùs in sæculo venerabilis Sacerdos, postmodùm in religione paternæ traditionis, & voti, quod fecerat, æmulator existens, Deo & hominibus charus, & amabilis fuit: sub cuius regimine grege Dominico in augmentum proficiente, locum de Murero, in quo Deo fideles seruiebant, diúque cum sanctissimo Patre suo seruiuerant, Monachi vici de Ambasiaco, Abbatiæ sancti Augustini de Lemouicis calumniari cœperunt. Sed qui potiùs auferenti tunicam pallium volebant dimittere, quam inde ad placita, & litigandi consuetudinem traherentur, habere locum alium vigilanter perquirere curauerunt, vbi caput religionis suæ conuenienter constituerent, Deóque syncerè, liberè, & quietè seruire possent. Locus itaque diuersis à Fratribus sedulò peragratus, nullo tamen idoneo reperto, tandem diuinitùs illuminati, salubre consilium omnes vnanimiter inierunt, vt Prior scilicet cum omni humilitate ac deuotione Missam celebraret, & cum Fratribus vniuersis, affectu præcordiali supplicaret Domino, vt clementer eis consuleret, & quod postulabant, indicare non differret.

O mira Dei clementia, & perenni memoriæ commendanda! Potuit fortasse liuor Dei seruis moliri calumniam: sed vnde eos comprimere voluit, inde ampliùs dilatauit. Nam immensa, & ineffabilis supernæ dispensationis prouidentia locum latiorem, & ad obseruantiam religiosæ conuersationis & situ, & nomine magis idoneum eis à constitutione mundi parauerat; cuius loci nomen etiam per diuinam vocem audire meruerunt. Priore námque, sicut condictum erat, Missam celebrante, cùm Agnus Dei, ter cantatum fuisset, & tam ipse, quàm omnes alij Fratres ardentissimè Dominũ exorarent, quædam cælestis vox audita est, dicens: In Grandimonte, in Grandimonte, in Grandimonte. Hanc sanè beatissimam vocem Prior & nonnulli de Fratribus audierunt. Finitâ verò Missâ, quæsiuit Priorà Fratribus, si cælicam audierant vocem. Et cùm vnus eorum confestim coram omnibus diceret: Ego audiui eam ter dicentem, In Grandimonte; & alij similiter cuncti affluenter lætati sunt, & consolati, ac confortari vehementer diuinæ pietatis largitorem, propter gloriosam reuelationis felicitatem mirari, & laudare studuerunt. Et quia in Grandimonte aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, milites Christi, ne perderent cælestia, semper erant pugnaturi, meritò ibi auditum est nomen eius, vbi victoria, quam de antiquo humani generis hoste Christus habuit, quotidiè celebratur. Pergentes igitur ad locum diuinâ reuelatione compertum, satis Mureto vicinum, Ecclesiam, & domos ad habitandum iussione Domini, cuius erat, omni festinatione fecerunt, quibus vili schemate vtcumq; peractis, reuersi sunt Muretum, vbi nonnulli de Fratribus remanserant, & accipientes sanctissimi Patris gloriosum corpus, transtulerunt illud in Grandimonte, paucísque scientibus recondiderunt subtus Presbyterium ante Altare.

Tempore verò Domini Bernardi quinti Prioris Grandimontis, coadunato in Grandimonte Capitulo generali, celebrata est translatio corporis beatissimi Stephani, sequenti die Natiuitatis Præcursoris ac Præconis Domini Saluatoris, vbi interfuit Frater quidam Guillermus nomine, qui nimiâ surditate ambarum aurium afflictione

confundebatur anxiè: qui cùm audisset Sanctum Dei à supradicto Priore, & ab omni Conuentu ac Claustro in Ecclesiam deferri, accessit velociter ad sarcophagum, vbi sotulares sancti Stephani adinuenit, accipiénsq; eos, cœpit mittere digitos suos infra sotulares, & exinde extrahere quodcumque inuenire poterat, & in aures suas transferebat. Cùmque ita plenus bonâ fide ac spe diuriùs fecisset, auditum, quem amiserat, veraciter recuperauit. Pannus etiam, quo sanctæ eius reliquiæ ossium inuolutæ fuerant, à Sacerdote, qui decentiori panno eas inuoluerat, semel & iterùm, atque iterùm projectus in ignem comburi non potuit; & nihilominùs quidam sancti Stephani discipulus, qui lumen amiserat oculorum, prostratus, & orans ad eius sepulchrum, recuperauit visum.

Cùm Raymundus de Planradio miles, morbo paralytico corporis sui medietatem amisisset, ad Grandimontem se deferri fecit, & à quodam filio suo ex vno latere, & à Priore secundo Grandimontis ex altero, totus ferè portatus ad Ecclesiam, postquam super lapidem, sub quo ante Altare sanctissimi corpus sepultum erat, pedes suos tenuit, liberâ voce exclamans, ait: Sinite me, nolite me iuuare; ego enim in hoc loco, in quo pedes teneo, modò sanus factus sum: dico autem vobis, quòd hic iacet sanctus aliquis tumulatus, pro cuius amore & meritis mihi Deus contulit sanitatem.

Releuatio sanctissimi Patris Stephani.

Cùm Ordo Grandimontis diù post transitum beatiss. Stephani Confessoris Christi diuinâ largiente gratiâ, religione, ac sanctitate populis multiplicatus, in magna pace, charitate, & honore, prosperitate non modicâ persisteret: Geraldus septimus Prior Grandimontis, habito consilio cum ducentis & viginti Clericis, ac sexaginta Fratribus Conuersis, ad electionem dicti Prioris in Grandimonte congregatis, pro releuatione beatissimi Stephani Confessoris, duos Fratres cum literis Prælatorum multorum, & Principum, à Clemente Papa III. obtinenda transmisit. Qui Clemens visis literis tantorum Prælatorum & Principum, negotium releuationis dicti Sancti, Deo disponente, fideliter adimplere curauit; credens quòd si suo tempore tale ac tantum opus perficere posset, magnum præmium apud Deum meritis B. Stephani perenniter obtineret, habitóque cum sacri sui collegij Fratribus consilio ad reuelationem Domini sancti Stephani præfatus Clemens Papa III. hoc modo processit.

Cùm bonæ memoriæ prædecessor noster Vrbanus, auditâ famâ religionis & vitæ commendabilis puritate, quâ sanctæ recordationis Stephanus Ordinis Grandimontis institutor enituit, tantis miraculorum testimoniis omnipotens Deus ipsius voluit mundo merita declarare, Legatos, quos ad partes Gallicanas direxit pro quibusdam Ecclesiæ negotiis tractandis, plenam circa hæc inuestigationem committere voluit, vt ex ipsorum cæterorúmque virorum, quibus sine dubitatione fides esset adhibenda, testimonio ad id agendum procederet, quod & fidelium commodis, & eiusdem sancti honori, qui hactenùs velut in sterquilinio gemma latuerat, congruere videretur. Nos etiam testimonio charissimi in Christo filij nostri Henrici illustris Anglorum Regis, necnon venerabilium Fratrum nostrorum Cardinalium, & aliorum multorum Episcoporum pleniùs instructi de vita, meritis, & conuersatione, quâ sæpedictus vir sanctus asseritur floruisse, & ad eum multis miraculorum indiciis diuina voluerit pietas illustrare, huiúsmodi executionem negotij dilecti filij nostri Ioannis tituli sancti Marci Presbyteri Cardinalis, & Apostolicæ Sedis Legati duximus arbitrio committendam, per Apostolica illi scripta mandantes, vt ad Grandimontem accedens ipsum inter Sanctos, authoritate quâ fungimur nos, denunciet ascripsisse deinceps in Sanctorum catalogo numerandum, & per ipsius merita Redemptoris, suffragia decreuisse cum reliquorum Sanctorum interuentionibus postulanda.

Conuocatis igitur à dicto Legato apud Grandimontem multis Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus quoque, & viris religiosis, ac plebe innumerabili, corpus beatissimi Stephani Confessoris, à loco vbi humatum subtus Presbyterium ante Altare iacebat, cum digno honore eleuatum extitit, populo præcedente & subsequente cum hymnis & laudibus deducitur, & super Altare Ecclesiæ Grandimontis Beatæ Mariæ Virginis honorificè collocatur. Cùm igitur Bituricensis Archiepiscopus præcepto dicti Domini Legati Missam in honore præfati sancti Stephani Confessoris deuotè

celebraret, puer quidam, qui ex vtero matris suæ claudus, & mutus, ac manibus aridus extiterat, Dei virtute, & meritis beati Stephani, loqui, & ambulare cœpit, manúsque suas ad libitum mouens: post quem adolescens vesicam habens in collo, tantâ quòd faciem suam aliquorsum, nisi simul cum toto corpore diuertere, nec sursum aspicere valebat, quia mentum eius conglutinatum & coniunctum cum pectore permanebat, meritis eiusdem Sancti ante Missam sanatus fuit omninò à vesica prædicta. Et puella quædam manum dexteram curuam & aridam ab vtero matris suæ habens, cum cæteris in Grandimonte adueniens, dum oraret, manum, quam priùs aridam & curuam habebat, Dei virtute, & meritis sancti Stephani, & ad signandum se extensam, & erectam habuit, digitísque ab inuicem disiunctis. Quidam nomine Stephanus vici sancti Hilarij iuxta Beneuenti Cœnobium qui cœcus à natiuitate extiterat, vnicus filius matris suæ viduæ pauperrimæ, orando ad sepulchrum ipsius sancti Stephani visum recepit; ad quæ miracula repletur clamoribus Ecclesia, mirantur, atque extolluntur Dei magnalia; videntur, atque laudantur beati Stephani merita.

Inter alia siquidem innumera miracula, quibus diuina pietas voluit beatum Stephanum illustrare, accidit quòd dum Ecclesia Grandimontis ædificabatur, lapis magnus in altum delatus corruens, obuium habuit Geraldum magistrum operis, quem grauiter collisum occidit: qui quidem Geraldus ad preces flebiles Domini Stephani de Lissiaco quinti Grandimontis Prioris, & Fratrum ad sepulchrum sancti Stephani orantium, vitæ pristinæ redditus fuit. Et cùm homo quidam territorij Pictauiensis, cum vxore sua, Petronilla nomine, in festo ipsius Sancti, ad Fratres de Boscoalone veniret, eiúsque vxor de iumento casu pedem incautè ponente cadens expirasset, dicto homine cum lachrymis clamante: Sancte Dei Stephane, adjuua me; nunc appareat bonitas tua in reddendo mihi vxorem meam. Diuino nutu ipsa respondit: Heu me, Domine, quid pro me anxius fuisti? Certè benè eram, multò meliùs extiteram. Tunc vir exultans, leuauit eam super iumentum, & cum gaudio, quò tendebant, peruenerunt.

Insuper, miles quidam territorij Lemouicensis, morbo ignis infernalis pede inuasus, veniens ad ipsius sancti viri tumulum per manus sociorum suorum deportatus, orans, & lauans lapidem aquâ sub quo corpus dicti sancti Stephani sepultum erat, & eandem aquam infundens vlceri, confestim extinctionem ignis, curationémq; pedis, ac mitigationem doloris obtinuit. Necnon & homo quidam, nomine Reginaldus, eiusdem territorij Lemouicensis, de visitatione domorum Grandimontis Mureti, & de Plancha ad villam rediens, videns illam villam, in qua manebat, subitò accendi, rogando Deum, vt per merita serui Dei Stephani ab igniuomis flammis domum suam cum omni sua supellectili liberaret; obtinuit quòd ille ignis domũ suam, nec etiam festucam vnam lædere fuit ausus. Et quid dicam? adducuntur ad eiusdem Sancti tumulum cœci, & illuminantur; claudi, & curantur; muti, & sanantur; dæmoniaci, & liberantur; amentes, & mutantur; ægri, & sanantur; mortui, & suscitantur; surdi, & adjuuantur: de quorum multitudine miraculorum pauca dicta sint, ne verborum prolixitas sit legentibus, vel audientibus onerosa.

VITA S. THEOBALDI CONFESSORIS, ET CANONICI DORATENSIS.

Accepimus missam huc à V. C. Petro Roberto, apud Doratenses in Marchia iuri dicundo Præfecto.

SEnescentis mundi temporibus vir sanctissimus Theobaldus, Lemouicensium Prouinciæ oriundus extitit, eius videlicet regionis, quæ Pictauensi pago contigua, propter vtriusque terræ confinium, Marchia vocatur. Factus autem adolescens, ad plenioris scientiæ gradum anhelans, Petragoricam penetrauit ad vrbem, ibíque aliquandiù commoratus, artis Grammaticæ studiis attentissimus inuigilauit: Animum autem suum circa huiusmodi curam totum applicans; summa illius temporis

ingenia, cooperante gratiâ Spiritus Sancti, æquiparauit. Elapso autem aliquanti temporis spatio, cùm iam in liberalibus exercitiis admodum esset promotus, reuisendæ patriæ suæ compunctus amore, ad locum, vbi natus fuerat, reuerti decreuit, non vt diuturnas ibi moras innecteret: sed vt salutaris parentibus ab eisdem missionem expetens, aliquibus viris Deo seruientibus se consortem exhiberet. Locus autem natiuitatis eius, Ecclesiæ Doratensi proximus erat, in qua erat Congregatio Clericorum socialiter Deo famulantium: qui cùm sanctissimi viri Theobaldi probitatem cognouissent, virum sanctissimum intra consortium suum deuotissimè susceperunt.

Ille verò magnis virtutibus pollens, à Fratribus summoperè rogatus est, vt ad Sacerdotij dignitatem per sacros Ordines pro diuersitate temporum gradatim ascendendo proueh i consentiret: quorum piis petitionibus ipse pius ex parte satisfacere non refugiens, ad sacros Ordines accessit, nusquam extra Ecclesiasticas officinas egressus, nisi cùm infirmos visitandi necessitas ingruebat: Habebat enim inde consensum Psalmographi dicentis, *Beati qui habitant in domo tua, Domine.* Vnde factum est, vt omnis Ecclesiæ conuentus obnixis ab illo precibus exposceret, quatenus eiusdem loci Sacrarium, & omnia ad illud pertinentia in custodiam susciperet, & Ecclesiastici thesauri curam gereret. Ad quam petitionem ipse animo consternatus, huius ministerij difficultatem eis exposuit: sed tandem suscepto obedientiæ præcepto, quantâ illud strenuitate, quantâve diligentiâ administrauerit, nullius lingua sufficienter expedict. Vigiliarum quoque eâ sedulitate deuotionem exercebat, vt non solùm eas, quas penè omnes Fratrum Congregationes sub gallicinij tempore celebrare solent, frequentaret, verùm etiam totas noctes orationibus & lacrymis incumbendo consumebat. Hac de causa lectulum suum vilibus panniculis & tenuissimis stramentis obsitum, à dormitorio Fratrum sequestrem fecerat.

Multas prætereà gratiarum donationes vir Dei Theobaldus à Domino obtinebat, quibus vitæ suæ cursum in neutram partem fortunatum declinans, cum perseuerantia direxit, quousque omnipotenti Deo visum est emerito militi suo laborum finem ponere, & ab ærumnis huius sæculi miserescendo separare. Accedente tempore, quo Deus omnipotens seruo suo cælestium gaudiorum præmia pro mercede bonorum operum rependere decreuerat, viri Dei corpus ieiuniis, vigiliis, orationibus maceratum debilitari cœpit. Tunc seruus Dei vi febrium, ac lienteriæ morbo correptus, ad lectulum deportatus est à Fratribus, cibum omnibus modis respuens, solo aquæ frigidæ potu refrigerabatur; & quamuis penè ad extrema deduceretur, mens tamen illius ac lingua à diuinis laudibus nunquam cessabat. Accepto itaque Corporis & Sanguinis Christi Viatico, ipse in Dei laudibus & oratione perseuerās, præsente cateruâ Fratrum, qui eius exitum Psalmodiâ & Letaniis tuebantur, sanctam Creatori & Redemptori suo lætus animam reddidit, 8. Idus Nouembris anno Domini M L X X. cuius corpusculum lotum, & vt moris est, cilicio contextum, eiusdem Ecclesiæ Canonici, magno populi conuentu, qui ad eius exitum vndique deuotus concurrebat, cum digno honore sepelierunt: ad cuius tumulum iacentibus, & viri Dei merita deposcentibus, innumerabilia Deus omnipotens contulit, & vsque hodiè confert beneficia, & miracula.

ELOGIVM S. THEOFREDI MARTYRIS.

Descripsimus ex apographo Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini, D. Francisci Bosqueti, Episcopi Monspeliensis.

I. BEatus igitur Theofredus habens parentes adhuc gentiles, audiens Christianos Dominum I E S V M fateri, seque de paganorum insidiis superstitiosis desiderans liberare, Euangelicum sequens præceptum, vbi dicit: Omnis qui reliquerit patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

II. Itaque ab vrbe Tregestim, videlicet & ciuitatis digressus, via cœpta ad Co-

mitatum Velaunensem vsque, peruenit in vicum, qui vocatur Solemniacus, ibique Laurentium Presbyterum reperit, virum doctum & religiosum, cuius amicitiæ se iungens, & quasi familiaritatis obsequium præbens, aliquandiù apud illum tranquillam vitam duxit.

III. Erat autem eo tempore quidam è vicino locus intra Velaunensem Comitatum, quem vulgus linguâ rusticâ Calmilium vocat. Erat etiam iuxta ipsum locum riuulus quidam, qui dicitur Liger: in quo loco simulacrum quoddam habebatur, quod multitudo rusticorum ritu profano adorabat.

IV. Audiens hæc B. Theofredus Laurentium Presbyterum vt ad locum profanum accederent, ipsúmq; destruerent, & populum de perfidia gentilitatis eriperēt, vel ab impulsu dæmonum liberarent, orabat: cuius verbis Laurentius acquiescens, iter arripuit. Cùm autem ad locum quo tendebant, peruenissent, plurimam cateruam populi ibi diis sacrificare repererunt.

V. Qui dum Christum prædicarent, vt eorū ignauiam ab ipsis repellerent, plebs Atuernensis incircumcisa auribus, comminans, dentibúsq; stridens insanire cœpit, itavt lapidibus & fustibus eorū corpora percutere non cessarent. Sanctus verò Theofredus B. Protomartyris sequens exemplum, expansis manibus ad cælum orabat, vt non reputaret Dominus illis hoc peccatum, sed magis per suum martyrium eos iuberet conuertere animas eorum, suo exemplo saluare.

VI. Tunc quidam è circumstantibus iniquo repletus spiritu, accepto lapide, acriter percussit eum in capite, de cuius sanguinis effusione Dominus locum illum conseruauit. Quem sanctus Sauianus Abbas exanimatum colligens simul cum Presbytero Laurentio, etiam quod de ipsius infusione cruoris oblatum fuerat, diligentissimè sepelierunt. Ex quo tempore multas Dominus virtutes per suum seruum Theofredum manifestissimè facere dignatus est.

VII. Plurimi autem ex ipsis, qui eius neci consenserunt, remedia frequentiùs postulabant, & pristinâ sanitate receptâ, ad baptismi gratiam conuolabant. Hæc autem sub Clotario Rege gesta sunt. Tunc temporis erat quidam Ritilius nomine, natione Vallaicus, inclytus Princeps ipsius patriæ. Ac ipso tempore præerat ipsi ciuitati Basilius nomine, religiosus, diuinis sacrísque literis eruditus: audiens quia Dominus tanta & tam assidua miracula per seruum suum Theofredum in ipso loco dignaretur ostendere, Basilicam paruam in honore sancti Petri Apostoli cum deuotione fabricauit.

VIII. In qua homines cœci illuminati sunt, claudi erecti, & surdi auditum receperunt, loquelā etiam adepti sunt muti; & dum per deuotionē vota persoluerentur, multitudo dæmonū torquebatur, & corpora ab ipsis obsessa, inuocato nomine S. Theofredi Mart. recipiebant sanitatem; multíque variis infirmitatibus fatigati, cum pristina redibant sanitate. Dum talia Dominus per seruum suum Theofredum iuberet ostendere, longè latéque opinio ipsius cœpit percurrere.

IX. Intereà vna semel cùm quidam de exercitu armiger patenā calicis in Ecclesia, vbi sancti corpus B. Theofredi requiescebat, accepisset, maligno inuasus spiritu, cœpit febrescere, sudare, pallescere, clamans: S. Theofrede, mihi parce, quia furtū pessimum feci; patena verò quam in sinu posuerat, ita carni adhærebat, vt nullatenùs abstrahi posset, quousque de oleo ipsius Martyris Sacerdos locum liniuit, cicatrice in signum perpetuum ibidem remanente, sanus factus est.

ALIA PASSIO VBERIOR QVIDEM, SED A RECENTIORE QVODAM DECLAMATORE CONSCRIPTA, MENDISQ. INFECTA.

Post Incarnationem D. N. I. C. DCCXXVIII. anno, Theoderico regnante & Carolo Pipini senioris filio super Francos principāte, ac de Raganfridi Ducis tyrocinio, post multa bella & certamina Francorū Magistratuum fauente Domino abstulisset, rebúsq; bellicis viriliter inuigilans, suæ ditioni suppofuisset, necnon barbaram gentem Ismaëlitanam cum expulso Duce totam Galliam occupantem duobus magnis præliis deuicisset, Eudo Dux Aquitaniæ, qui à prædicto tyranno conuocatus, ac simul cum eo fugatus fuerat, circa Regem eorum Abdiramam familiariter se habuit de-

placatum munere & obsequio, cum sæuissimæ gentis innumerabili exercitu secum duxit. Vnde ob iniuriam sui vlciscendam à Burdegala vsque ad Pictauiensem vrbem veniens, omnia consumpsit: munitiones quoque & Ecclesias, quas deuastare potuit, populante gladio vacare fecit. Et quoniam exercitus copiosus & innumerabilis fuerat vsquequaq; discurrens totam Prouinciā ac Septimaniā conculcarat, adueniēnsq; Gabalitauensem ac Vellaunensem Comitatum, plurimos Dei famulos, vtriusq; sexus multitudinem, nulli parcens ætati, horribili morte necauerat.

Interim quoque dum in his debacchatur partibus, diuulgante famâ, adhuc piorum didicit sanguine cruentus, quòd sæpè laudans Dominum Calmiliacensi degat tugurio sancti numerosa gregis, & imbellis multitudo. Quod non latuit Theofredum Patrem Monasterij religiosissimum: cælestis prorsus dignoscit, quoniam ipsius loci desolatio proxima subsequatur. Ergo diuulgat omnia, euocato fideli agmine etiam quòd ipse vitam finiret, proprio fuso cruore. Scitote, inquit, procul dubio, Fratres dilectissimi, quòd plebs Agarena, quæ nostras depopulat partes, nulli parcens gregi, huc post biduum veniens, funditùs euertere autumat, nósque imbelles ferocissimâ dilacerare rabie captis spoliis pertractat. Ideò, charissimi, qui sub loro fidei nobis præcipientibus colla submisistis, assensum quasi iussibus præbete meis, ne sæuissimi hostes cùm subitò aduenerint, valeant triumphare de nobis, cuncta quoque ligna possunt transvehi humano vel pœnali auxilio in interioris siluæ multiplici reponantur diuersorio: deinde quisque vestrûm propria teneat latibula, sperans in Domino, donec videatis quam consolationem præparet Deus sancto populo, & cùm plebs nequissima vestris discesserit domiciliis, grates Deo soluentes, ad propria redire valeatis.

Ad hæc sancta verba Patris piissimi irreuocabiliter flentes dixerunt alumni: Absit, Pater, ne doceas fugam vrgente aduersario, sed potiùs militare viriliter, & diuersa subire supplicia pro Christo Domino. Non est necesse, Pastor inquit eximius, sed persequentium declinate vesaniam, sicut ipse Dominus. At illi se testimonio confirmatos debacchantium non cedere precibus, & ipse nobiscum latibula petens, saluaberis. Quos Pater immolandus illicò sermone compressit salubertimo. Audistis, filij, Dominum confitentem in Euangelio: Quòd omnis mercede ductus opilio, commissas deserit oues sub agonis articulo. Cedite ergo sancta ouilia disperdere cupientibus, sicut multorum salus expostulat, & præsentis temporis necessitas: nos verò nec vitâ perfrui, nec mortis vincula recusabimus.

Cùm hæc & talia verba per diem reuolueret integram, ecce Solis orbita properat ad occasum, sicut in libro Ecclesiastæ Salomon indicat opinandum: terrigenas autem cæcâ caligine recursus offuscat noctium. Et quoniam instabat tempus labori prohibitum, præcepit omnes congregari ad vnum, quibus dixit ad vltimum: Iam audistis, Fratres, quòd sæua gens, cuius aduentus vos meritò sollicitat Sanctorum veneranda limina, & Monasteria depopulat, fundénsque sanguinem innoxium, nullius Religioni parcat. Ergo humili poscentes deuotione sanctam inuocamus Trinitatem, quatenùs locum hunc seruare indemnem, & sibi in perpetuum seruire fidelium concedat congregationem, nec nos perire patiatur pro scelerum enormitate, sed misericorditer aspiciens, ineffabili nos protegat pietate.

Tunc ingressi Oratorium sancti Petri, cùm hæc diutiùs orassent, & surgentes ab oratione, plurimi declinaturi acquieuissent, vir Dei remansit cum agmine exiguo, & illam noctem insomnem duxit in omni spirituali laude. Horâ verò solitâ cum Fratribus celebrat Officia: quibus peractis ex integro, recreat omnes potu & spiritali cibo, statimque latibula quærere suggerit, ne moriantur omnes, cùm hostis aduenerit. Sed cùm filij hoc molestè ferrent, & absente Patre, exire dissimularent, cœpit eos vir egregius his consolari locutionibus: Miror, Fratres, & valdè doleo, cur adhuc moramini sanctorum Patrum vacuati testimonio? Paulus enim vt Damasceni Præpositi minas euadere posset, submissus fugere liber gaudet. Fundamentum quoque fidei Princeps Apostolorum Petrus, Neronis quondam declinasset fremitus, nisi certamina mouens obuiam venisset Dominus.

Ergo cùm hæc, & his plura nobis pateant exemplaria, nolite refragari diuinæ misericordiæ, quæ docet nos futura cauere mala. Nos confisi in Domino, hoc in loco subsistemus, & pro communi salute cælestia interim patrocinia implorabimus.

Nec decet vt tempore persecutionis Pastor fugiat, licet vibrantis gladium exemptum videat. Si verò necessitas exigit, dignam mortem subire expedit.

Hæc cùm sæpè diceret, iterato sermone, cœtus omnis vehementissimè cœpit flere. Tunc ipse commotus discipulorum lacrymis, diuinæ inuocat suffragia protectionis: Deus omnipotens, Rex immense, & inenarrabilis, fons & origo totius pietatis: Tu, Domine, quæ licent, nosti, & expediunt nobis; fiat ergo sicut placet tuæ Majestati. Tunc muniti his orationibus, egredientes, condensa siluarum petunt ocyùs, exceptis duobus Fratribus, quos secum retinere probitas suasit & virtus, quibus fastigia montis iuxta Monasterium Sancti ascendentibus vnde euentum rei cernere possent licentiùs, ipse ante venerandum beati Petri tumulum in oratione est prostratus. Nec mora, subitò ferocissima Ismaëlitarum venit turba, sperans innoxium tradere sanguinem, & multa subripere spolia. Postquam tot ædificia vidit vacare hospite, proinde fremit, bacchatur, & Calmelianensis Monasterij Cœnobitas perimendos aggreditur, ac non longè à prædicto Monasterio iuxta festi Diui sui ritum sua sacra impia celebrat.

Ad quam gentem intrepidus Cœnobiarcha Theofredus accedens, illis suam impietatem exprobrat, ostendit, edocétque. Quæ dicta salubriter non sustinens, à suis barbaris & impiis sacrificiis in furorem versa, minis & terroribus, ac etiam verberibus sanctissimum Theofredum excipiunt, ac malè mulctatum à cœtu suo eiiciont, prosequuntúrque à vico Soleuiaco ad riuulum vsque Colomptiæ, interfecissentque, ni ille rioulus ad magni instar fluminis inundans, Dei seruulo tutum iter ac sociis præbuisset, insequentésque barbaros mediis gurgitibus absorpsisset. Quid plura? indignati Saraceni, postridiè Ligeri fluuio, riuulóque Columptiæ prætergressis, ad Monasterium Calmelianense perueniunt, vbi omnia ferro, igni, prædæque exponêtes, inuictissimum Christi militem Theofredum, Monachis cæteris in latebras interioris solitudinis dimissis, aggrediuntur, atque lapidibus ferè obrutum, mortuum credentes, semiuiuum trepidissimè relinquunt. Siquidem & turbatus aër, terráque commota, quasi Deo pro seruo suo militante, ad classicáque veniente, & grandine, nimbis, atque horrendis tonitruis, moram in dicto Monasterio barbaros facere non permittunt, pluribúsque siue deficientibus, siue fulmine ictis, pars reliqua tandem aufugit.

Post obitum igitur sanctissimi Martyris miraculis celebris, pro diuersorum temporum seu varietate, seu iniquitate status Monasterij agitatur. Mirum tamen est, quantâ religione & Abbates & Monachi successores in regimine Monasterij piè, laudabilitérque vixerint, quorum religionis & deuotionis fragrantia ad omnia circumquaque loca exterásque prouincias penetrarit. Nam non in Viuarienses solùm, sed apud Gabalitanos, Aruernos, Ruthenos, & apud Delphinates, Viennenséfque, & Allobroges, transito Rhodano; ac insuper apud Lombardiam, pluréfque alias gentes plurimas obtinent Ecclesias, & nobilissima illis traduntur loca, fundantur Cœnobia, regimini Abbatum, & aliorum Monachorum prædicti Cœnobij in perpetuum subiicienda. Hinc fit quòd multis priuilegiis Monasteriom decoratur regiis, & Apostolicis, iuxta priuilegia à Calmelo Duce iampridem obtenta. A iure siquidem & subjectione Ordinariorum, Episcoporum, & Metropolitanorum eximitur, ac immediatè sanctæ Sedi Apostolicæ subiicitur, in signúmque prædictæ immediatæ subjectionis quotannis quinque solidos monetæ currentis in patria, (sunt enim Paschalis Pontificis verba in Bulla) Ecclesiæ Lateranensi soluere adstringitur. Quæ priuilegia ante annum millesimum obtenta, à plurimis Pontificibus confirmantur. Similiter à Regibus Francicis plurimis immunitatibus donantur, & Regiæ Majestati in temporalibus tantùm prædictum Monasterium cum suis limitibus subditur, vt in rescriptis priuilegiorum à Carolo Magno, Ludouico Pio, & Pipino Aquitanorum Principe emanatis videre licet.

Atque hæc sunt ferè, quæ de Monasterio sancti Theofredi vetusta origine breuiter dici possunt, scilicet ab anno quingentesimo septuagesimo, vsque ad millesimum centesimum, vel circa, nimirùm à Calmelo Aruernorum Duce & fundatore, vsque ad Guillelmum quartum Abbatem, fortiter contra Episcopum Auiciensem, & alios, sua in temporalibus & spiritualibus iura tenentem.

Claudius Robertus Galliæ Christianæ, pag. 650. Cœnobium illud Diœcesis Podiensis, ab Auicio sex leucis distans, Calmelium, seu Carmiliensium dictum, primum asserit ha-

buisse Abbatem sanctum Eudonem, discipulum sancti Maximini Lirinensis, eique successisse Theofridum circa annum 570. cuius vt Martyris natalis notetur 18. Nouembris in Martyrologio Lemouicensi; quæ qui voluerit ad limam accuratiùs per otium expendat.

Placet quoque hîc nonnulla ex Chronicis eiusdem Cœnobij subiicere, licet quamplurimis parachronismis fœdata, & à sciolo quodam conscripta.

Monasterium quod nunc sancti Theofredi Martyris ad radices præcelsi montis Mezentij positum, omnium montium eminentioris, quibus Celtæ ab Aquitanis disterminantur: quâ parte iidem Aquitani Orientem, siue Meridiem respiciunt: ex quo monte Ligeris fluminis suam originem ducit, ibique non longè Bonæ-Fidei Carthusianorum totius in Aquitania eiusdem Ordinis antiquissimum situm est Monasterium, Calmeliacense olim Cœnobium appellatum. Vetusta huiusce Monasterij sancti Theofredi traditur antiquitas à Calmelo illius à fundamentis ædificatore. Quibus quidem temporibus idem Calmelus Dux Aruernis imperabat circa annum Domini quingentesimum septuagesimum. Nam cùm idem Calmelus Aruernorum Princeps ac Dux inclytus esset, dimissâ sæculari pompâ, ac negotiis, quibus mundi Principes interdum interturbantur quominùs vacare possint cultui diuino, rerúmque cælestium contemplationi, relictâ aulâ, ad Vellaunensem Comitatum secessit, vastissimam eremum ingreditur, monasticam vitam secuturus, paucos sui voti ac desiderij compotes, ac comites habens; hácque in vallo illius magnæ solitudinis sacellum exstruit, ac Diuis Apostolis Petro & Paulo sacrum facit.

Pij ergo ac deuotissimi instituti obseruantissimus, moram aliquot annos inibi trahit, cùm ecce, ita Deo disponente, visendi Romæ Apostolorum limina maximo desiderio tenetur. Quid plura? Voto se adstringit, ac Romam proficiscitur, iter per Prouinciam Prouinciæ faciens: ad quam cùm peruenisset ad videndam illam Monachorum multitudinem mirabilem, quæ in Lirinensi Monasterio habebatur, gressus suæ peregrinationis dirigit. Tanta enim Monachorum illius Cœnobij habebatur sanctitas, tam grandis religio, vt ferè suo odore totum Occidentem repleret. Vnde non minùs scitè quàm eleganter Sidonius ille Aruernorum Episcopus, aliquo in loco exclamat: Mirum esse quantos illa plana insula excelsos montes in cælum erexerit.

In illo igitur Monasterio Monachorum Pater & Abbas habebatur Maximus (errat bonus ille Chronographus) & re & nomine vir celeberrimus, qui in Diuorum numerum relatus, post aliquod tempus Regensis Episcopus insignitur: quem Calmelus Princeps deprecatus est, vt aliquot sibi Monachos traderet, & vnum illis præficeret, quos ad Monasterium iamdiù præparatum, scilicet Calmeliacense inhabitandum, colendúmque mitteret. Cuius precibus sanctissimus Pater annuens, certum Monachorum numerum tradit, illisque Eudonem, vitum sanctitate, morúmque honestate præcipuum præficit.

Perfectis igitur peregrinationibus, Romæque votis exsolutis, ad Aruernos reditum Calmelus parat, secúmque Lirinenses Monachos ad agrum Vellaunensem, montémque Mesentium ducit. Quibus in Monasterio Calmeliacensi deductis, locatisque, ac benè prouisis, ad interiorem Aruerniam se recipit, ibique nouo exstructo Monasterio, vitâ excessit. Florent intereà, clarentque Calmelianensis Cœnobij Monachi & doctrinâ singulari, pietatéque admirabili: præcipuè inter hos Eudo Abbas, totámque illustrant Vellauiam, Viuariensem gentem, atque Gabaliam.

Aliquot annos igitur Eudo in Calmeliacensi Monasterio transegerat, cum quadam cupidine agitur visitandi Monasterium Lirinense, inde per prouinciam perambulauit, perueniénsque Auraicum ad vrbem Theofredum Fratrem nobilem vrbis Auraicæ principem obuium habuit, ipsúmque filium nomine Theofredum, totius principatus, dominiique aliquando vnum hæredem, qui puer indolis optimæ, ac literis humanioribus sufficienter institutus mirari cœpit in patruo vultus loquelæque grauitatem, institutique ac vitæ sanctitatem. Quapropter ægrè post multa difficillima

ficillima tandem habita parentum licentia patruum Eudonem colit, miratur, sequitúrque ac in Monasterio Calmeliacensi regulari habitu suscepto de virtute in virtutem progrediens, mortuo Eudone ab omnibus Monachis Monasterii & Abbas elegitur, acclamatur, dignus suscipitur. (*inde omnia confundit tempora.*)

Ad annum DCCXVIII. vel vt alii volunt XXX. peruentum erat, cùm ecce Eudone Aquitaniæ Duce inuitante sæuus ille Abdiramam Saracenorum in Hispania Rex Gallias cum suis omnibus habitaturus ingreditur, totámque Septimaniam ac Prouinciam gens illa Ismaëlitica ac populosa occupans, ad Vellanensem & Gabalitanensem Comitatum penetrarat, omnia ferro ignéque consumens ac nulli hominum generi, sexuique parcens, humana Diuináque omnia furore implacabilique odio prosternens, Theofredum cæterosque nequit stare loco. Tunc circumquaque discurrens inuenit Beatum virum, sicut supra dictum est orationi deditum. Feruentes ergo viri nequissimi ducis eum contudere verberibus ac eliminantes percunctantur vbi tot ædificiorum lateret populus. Quorsum? Nefandis iussibus ipse respondit intrepidus: Vobis testificor, Fratres, in veritate, quòd omnium protector Dominus cuncta subduxit immanitati vestræ, nec præter eius voluntatem erit vobis licitum sancta disperdere agmina fidelium. Nisi nobis, inquit plebs sæuissima, omnia citius patefeceris, quæ confiteris reposita, celsa Monasterii fastigia ruere videbis spirante flamma, ac deinde tu ipse morte peribis pessima. Quibus beatus vir respondit: Cùm Dominus noster huius sit defensor loci fortissimus, exinanire iam, sicut dicitis, aduersantium non valent manus. Quòd si mihi mortem vultis inferre, dignum est pati pro ouibus & in interitu nostro eas saluare. Illi verò nimio succensi furore videntes quòd nihil proficiunt acriter, eum cædentes semiuiuum relinquunt. Sed quoniam solemnis dies secundùm gentem interuenerat, procul ab Ecclesia gens Ismaëlitarum ferocissima paterno more sacrificare celebrat. Quod animaduertens vir sanctissimus Deo annuente resumptis viribus ad eos vsque properans in medio libantis populi hæc exhortationis verba est locutus: si hæc dæmonibus tam deuota mente sacrificia persoluitis auctori rerum Domino, cui elementa famulantur omnia, & quem omnia spiritualium & cœlestium collaudant agmina: his abdicatis cæremoniis condigna vos oporteret celebrare libamina. Ad hæc verba sæuus debacchatur populus pro monitis viri quem extinctum putarat, & votorum contemptibus. Princeps verò libaminum cùm hæc rationabiliter discernere debuisset, ingentem capiti eius lapidem vibrat, quo statim corruit ictu vir Sanctissimus & fuso sanguine polluta consecratur tellus.

Mundissimi verò labente gleba corporis locus ille contremuit, tantúsque sonitus ac motus terræ impiorum auribus insonuit ac si omnis Monasterii fabrica lapsum patris vellet imitari dolore commota. Paganis verò velociter fugientibus crebra subsequuntur fulgura, ac tenebrosus nimbus. Tunc procedente ventorum valitudine multipliciter feruntur ac nimio deuastantur terrore; & licet infideles diuina certamina agnouere. Abiectis ergo cæteris militiæ insignibus prauis adinstar Phœbeæ lampadis compactis conabantur defendere suppositum corpus, sed sublata furente spiritum reuoluit in gyrum in modum turbinis, ne scelerata plebs sancto discedens loco videretur indemnis. Ita contigit, vt qui iniustè aliena diripere deliberauerant, vix euaserint, locum promerentes propria amiserunt.

Expulsis igitur prædictis hostibus, cæteri hoc audientes ab ipso confinio reflexerunt gressus. Denique fratres illi, quibus vir Dei montis ascendere culmina indixerat, ac plurimorum cœtus qui locis tutioribus ac celsioribus interim rupibus latitarant, videntes impacatos terribiliter discedere Iberos, sentiunt se interuentu Beati Theofredi Abbatis esse liberatos à nequissimis. Conuenientes ergo repererunt Patrem pro communi salute horribiliter humi prostratum, verticem verò vsque ad cerebri interiora cum ingenti lapide saucium. Tunc post innumerabiles fletus & lamentationis carmina patria prouidentes pignora sacrata reportant in cellula. Cæteri quoque qui siluarum lustra ingressi longiùs fuerant dispersi pastoris domicilia repetunt. Cuius discrimina videntes prouoluti genibus sanctos sæpe deosculantur pedes atque manus. Sed vir sanctissimus arcet eos tam familiari obsequio, ac per septem dies Diuini sermonis recreantur pabulo. Septimi quoque diei imminenti articulo postquam disposuerat quàm honestè se haberet præsens

concio, vel quàm religiosè summo deseruirent Domino. Cùm omnes circumcirca decantarent Diuina præconia, migrauit ad Dominum felix anima, cui est honor, laus & gloria per cuncta sæculorum sæcula. Amen.

VITA SANCTI VERANI EPISCOPI Cauallicensis.

Descripsi ex Apographo Reuerendissimi atque Eruditissimi Episcopi Monspelliensis.

PROLOGVS.

Beatissimi Verani gloriosa solemnitas & vigorem sui nominis exprimit & gratiam magnæ salutis, quia dum Veranus diuersa superauit pericula istius vitæ, meritis mundana vicit cuncta impedimenta. Sicut enim in Apostolico fundamento sancta constat Ecclesia & à Christo firma petra Petrus auctor insuperabilis statutus est, ita triumphatoris æterni Veranus in gentibus Confessor efficitur, quem si gladius persequentium non tetigit, dignitatem tamen martyrij non amisit.

INCIPIT VITA.

Post vindictam scelerum quæ facta est à Domino cæde Galliarum, misericordiam cœli distillauerunt, dum Veranum mundo Pontificem protulerunt. Benedicta gloria Domini de loco sancto suo quæ nos dignis Sanctorum meritis eripit ab ira suæ indignationis: Dignum igitur atque laudabile esse censuimus, vt Beatissimi Verani vitam, qui meritis ascendit in cœlos, literis memoremus in terris.

Beatissimus itaque Veranus, natione Gallicus, ciuis fuit Gaualitanus: haud procul ab ipso territorio parentum studio nutritus: quos constitit genere non fuisse minimos nec præcelsos. Cuius adolescentia tantùm fuit bonis instituta moribus, vt in timore Dei vsque ad vitæ suæ exitum permaneret: contigit ergo vt Beatissimi Priuati Martyris festum sollemnitatis, quod annis singulis veneratur in territorio Gaualitano & excolitur causa deuotionis expeteret, vbi insomnem totam duxit noctem, nec ab eo loco discedere voluit, quo se ad expectandas vigilias collocauit: in qua statione non minus stetit mente quàm corpore. denique iam mane facto loci ipsius Episcopo reuerenter occurrit, & ab eo petiit, vt desectis capillis in Clericorum numero admitteretur, quo facilius quidquid infanti Dominus in mente conceperat, etiam religione perfectiùs monstraret. Quod vbi cum summa deuotione eum expetere vidit Episcopus, cæsis eius comis in Clericorum sortitus est habitu, & per aliquantos dies est ibi moratus.

Supradictus ergo vir Dei exinde progrediens in pago cui nomen est Cauellico cum summa velocitate deuenit. Populus autem ille Cauellicensis per plurimos annos fuerat oppressus ab impurissimo serpente, qui vulgo draco vocatur, qui in fonte versabatur plures iam dies, qui Sorgia dicitur. Quo audito vir Dei nimio dolore compassus iter cepit ad supradictum fontem, quo cùm vehemens draco Sanctum Dei ad se venire videret, nimio terrore timidus flammam de ore suo cœpit proiicere. Tunc vir Dei pronus in terram ore & corde orauit deuotè. Cùm autem surgere ab oratione cœpisset, vir ad draconem: Adiuro te draco per IESVM-CHRISTVM æterni Regis filium, vt me non possis lædere, neque hic amplius stare. Ad hanc vocem Beati viri teterrimus draco velut mortuus in terram cecidit. Vir autem Domini Veranus quam secum portabat catenam in collo eius misit, & catenatum vsque ad montem Debriesonem quasi mortuum traxit. Tunc Beatus Veranus catenam de manu tulit & facto signo Crucis serpens surrexit, & ait ad eum vir Dei; Adjuro te per viuentem in æternum, vt sicut hodie à me læsus non es, ita ab hac hora & deinceps neminem lædas. Tunc

draco volare cœpit & vsque ad cacumen montis ab omnibus visus est & postea numquam comparuit. Sanctus itaque Confessor Veranus ad fontem reuersus durissima ibi saxa manu scidit propriâ, & viam per quam ambularent homines fecit, ibique in prædio suo cellulam in honore B. Mariæ construxit, vbi cum collega suo diebus aliquantis commoratus est.

Deuotione orandi vrbem Romam expetere deliberauit. Arrepto itaque ipsius itineris cursu asperitatem viæ vel rationis diuersitatem fidei virtute & meriti superauit sanctitate. Qui cùm ad ciuitatem Ebredunensem peruenisset ibi omnipotentis gratiam Dei quam metuetat publicauit nobiliter: nam tantam rationis virtutem per illum spectantibus populis Deus ostendit, vt plurimos ibidem à passionibus liberaret dæmoniacis; tres tamen sub Episcoporum præsentia à terra suspendens eorum manus ab ipso superimposito Crucis signaculo sine vllis vinculis apparentibus sanctitatis virtute ita ligauit, vt terram eorum non tangerent calcanei, & tamdiu penderent in aëre, donec illius interuentu fuissent liberati, qui diabolica insidia fuerant captiuati.

Accidit etiam in ipso itineris cursu cùm amica latronibus loca prætetiret, vt incursum pateretur ipsorum: maxima etenim montis parte qui Brienconi adjacet, prope iam superata inter obscura vel secreta siluarum ipsi latrones eidem Dei seruo occurrerunt: cúmque eum strictis mucronibus adgrederentur, vt depositis vestibus amputandum gladio caput extensa ceruice summitteret eorum ordinauit impietas, quod vir Dei intrepidus Diuina virtute plenus optabat, petit tamen vt orandi spatium concederent illi paululum. Completa denique oratione, ictus ferientis euanuit, & in aëre dextra suspensa pependit. Quod factum, vt latrones ipsi per virtutem Dei & meritum sancti viri perspexerunt, proni ad eius vestigia inhærentes rogabant, vt ipsi latroni redderetur dextera. Tunc Beatus Confessor Christi vt erat piissimus, præstare non distulit postulata, & vt Euangelica inimicos diligendo compleret præcepta, manum debilem incontinenti redditam ad vigorem reuocauit pristinum. Quo tamen in loco tantus subito quasi aduenientis populi fragor visus est sonuisse, vt turbati latrones siluatum fugiendo secreta repeterent.

Dehinc per omnem Italiam vsque ad vrbem Romam sine vllo obstaculo aduersitatis, vel perturbatione animi diuino auxilio suffragatus accessit. Qui cùm venisset ad Tiberim ab vrbe Roma, milliario ferme quadragesimo, vt pedibus iret statuit. Deinde hoc sibi omnibúsque suis indixit, & sic vsque ad sanctissimam Confessionem S. Petri Apostoli desiderij sui compos accessit: vbi vt prius orator deuota expectatione peruenit, custodem Confessionis honorificè salutauit & cum summa humilitate poposcit, vt illi sepulchri vestibulum dignaretur patefacere: quod sanctitatis eius ille ignarus fieri posse negauit, multos esse dicens potentes, quorum precatu orandi tantummodo spatium concederet: & veluti festinus ille custos post tale responsum ad suam remeauit cellulam. Beatus verò Confessor Veranus ante ipsa confessionis claustra curuans genua oraturus petiit terram, ibique omne votum & sui cordis desiderium intenta suppleuit oratione, surgénsque ab oratione, ac monumenti septa nimio fidei ardore succensus deosculans, ita catenatus ille locus solutis vinculis patefactus est, vt crederetur beatus Martyr & summus Apostolus ei qui illic orauerat reseratis aditibus occurrisse. Quod vbi venerandi ipsius loci custos audiuit, ad petendam veniam festinus occurrit, & vestigiis Sancti Verani pronus incumbens indulgentiam postulauit: quod piissimus vir Domini Veranus sine cunctatione præstitit & totus in charitate consistens veniam quam petiit non negauit. Cùm autem audisset Romanus Pontifex & beneficium sancti Apostoli & meritum venientis cum summâ etiam in omnibus dilectione suscepit, multumque Papa reuerendus immensæ sanctitatis illius amore deuictus eum credidit retinendum. Quod reuera ita fecit, nonnullisq; annis, quibus in Romana vrbe deguit non minimis resplenduit miraculis, quę si quis studiosorum scribere voluerit per singula, dies antea puto eum deficeret quàm lingua aliquid præualeat explicare. Interjecto ergo multo temporis spatio suggestione Beatissimi Papæ facta ad * Imperatorem, iam dictam patriam repetiit Gallicanam, cui per Episcopos Italiæ, vel per omnem Galliam ex præcepto Papæ susceptio data est honorificè, sed cùm vrbem famosissimam Rauennam crescente fama peraccessisset, qui ibidem vexabantur cum confiteri cœperunt, & eorum relatione populi inopinatũ serui Dei aduentum cœperunt agnoscere, & infirmorum multitudinem exhibere, vt opera Christi per sanctum Veranum videre mererentur super infirmorum scilicet

recuperationem*: quod reuera & fides illorum obtinuit, & per seruum suum potentiam diuina largitio indulsit miraculorum: Vnde per singulas ciuitates euectionibus à sanctis Episcopis cum charitate præstitis Mediolanum vsque peruenit, vbi cum sancti Martyris Laurentii festiuitate teneretur, inibi enim Galla Placidia vxor quondam Zenonis (imo Constantij) Imperatoris in honore eiusdem Martyris domum mirificam construxit, quæ sua pulchritudine vniuersa penè ædificia superat Italiæ. Illic plurima virtutum suarum miracula magna fidelibus suis per pretiosissimum Confessorem suum Veranum Deus ostendit. Nam die ipsa duodecim vexatos oratione sua, Domino auxiliante à consuetæ passionis vinculo liberauit. Item in eadem Mediolanensi vrbe die quadam nepoti cuiusdam nobilissimi Principis orationum suarum virtibus cœco restituit visum. Sublimis quoque cuiusdam Constantini nomine filium vocabulo Resterarium, in ea ipsa ciuitate, qui nuper fuerat defunctus, à mortis sopore veluti dormientem à somno studuit excitare. Huius etiam corpusculum, vt erat rigidum, ante eius præsentiam detulerunt. Vir autem Dei Veranus orationi sic institit, vt inuocato Dei nomine coram multis adstantibus eum resuscitaret turbis.

Deinde petente sanctissimo viro Honorato ipsius ciuitatis Episcopo, ad ciuitatem, cui nomen est Albingano profectus accessit; ibi quoque plurima signa virtutum, Christo auxiliante, non solùm fidelibus, sed etiam Gentilibus ostendit. Nam cùm fuissent octo iam menses expleti, quo terræ illi pluuia negabatur, oratione S. Verani intercedente, magnorum imbrium fuit effusio, vt ex dono Dei ager qui siccitate afflictus aruerat decurrens agri vigorem reciperet, & solitam rerum alimoniam ministraret. Quod tamen non m...... beneficium istud amplius quàm in duobus vndique millibus est concessum quod propterea Diuina potentia in tam breui terrarum spatio præstitit*, vt gentilem populum circumsistentem ad credulitatem prouocaret.

Cum vidissent denique gentiles Christianis pluuiam fidelibúsque concessam certatim ad beatissimum Veranum venientes petere eum sub quadam sponsione cœperunt pollicentes, quòd si per orationem eius sordida idola quæ colebant soluerentur in puluerem, statim Deum quem colebat, credere non tardarent. Quam promissionem Dei amicus cum ambitione magna suscepit. Etenim ad Paganorum ipsorum habitacula salutis portitor aduenerat. Tunc conspecti sub expectatione populi S. Veranus in oratione pronus incubuit petens vt superna maiestas signum ab incredulis petitum non negaret: sed ita omnes idolorum staruæ soluerentur vt redactæ in puluerem vlterius non parerent. Quillico vt orationem impleuit petitionis ipsius effectus apparuit: statim namque ignis de cœlo descendit, qui simulacrorum omnium portenta & idolorum statuas in puluerem redegit. Poposcerunt igitur gentiles iterum post hoc vt illis pluuiam sicut Albingano fecerat, suis precibus obtineret, idque per seruum suum beatissimum Veranum quod petebatur diuina concessit miseratio. Quod miraculum licet celeriter pietas superna præstaret, in illis tamen adhuc incredulitas perdurabat & cœcitas quia dum implere differebant quæ spoponderant, credere minimè volebant. Tunc affirmare cœperunt se pro Deo habere miræ magnitudinis draconem, cuius auxilio fertilitas adueniret ipsis & corporum expectata succederet incolumitas, cui puerum necdum pollutione vitii carnalis illusum annis singulis immolarent & incorrupta virginitate puellam: tauros etiam vel iuuencas similiter annis singulis mactabant, quo facilius possent in suis locis ab illo tuti subsistere. Vnde dixerunt quod si qualibet conditione fugaretur, postmodum viuum & verum Deum, quem Beatus Confessor colebat Veranus, credere non tardarent. Quod non aspernatur vir Dei, sed pro timore Diuino ardore succensus fidei ad locum vbi draco ipse dicebatur in cauernis petrarum habitare, non dubitauit accedere, vt incredulis satisfaceret, & omnium vota compleret. Igitur auxilio Crucis confidens cum oratione flexis genibus faciem terræ proximans altiori voce precatus est dicens: Summe Deus cœli & terræ & dominator omnium qui creaturarum visibilium & inuisibilium factor es elementorúmque dispositor, qui in Trinitate viuis & regnas, adesto precibus serui tui Verani & his famulis tuis te verum, viuumque Deum in Trinitate colendum precatus ostende, ne longo errore has omnes animas regno tuo debitas metus diabolicæ superbiæ teneat, & à fide veritatis excludat: sed præcepto maiestatis tuæ, aut hic draco lubricus intereat, aut vbicumque diffugent ad conuersationes hominum nullatenus accedat. Hac deprecatione finita horribile monstrum & immensus draco ab ipsa vrbe elapsus vicini fluminis alueum petens, mare vsque visus

est accessisse, nec vlterius vbique depulsus apparuit quem virtus Diuina per beatum Veranum fugauit. Quo facto omnium infidelium turba conuersa Deum verum & viuum magna multiplicirer voce laudauit & per ipsum percipere sanctam baptismi purgationem meruerunt, sic antiquæ incredulitatis nube detersâ noua splendentis luminis meruerunt præsidia.

Hinc ergo regressus ad Gallias cùm transitis Alpibus proximasset ad quendam vicum, qui erat proximus viæ, orandi causâ, vt plerumque fit, deflexit. Qui cùm in Ecclesia ibidem primùm intrare vellet, plangentium audiuit voces. Tunc percunctatus suos quidnam hoc esset, didicit quamdam puellam fuisse defunctam. Vnde pietate & misericordia motus ait: Eamus fratres visitare lamentantes: & si quid his consolationis impendere possumus, conferamus charitatiuè. Et in ipso verbo oratione facta gressum festinus admouit. Antequam autem intraret hospitium, vbi defunctum corpus habebatur, indicto consilio iis qui secum aderant orare præcepit. Cum ergo ab ipsa oratione surrexisset, adprehendens manum puellæ exanimis tertiò illam nomine proprio altiori voce clamauit, statimque auxiliante Domino à captiuitate mortis erepta respondit, ac vitæ reddita parentum fletus immensa gaudii vbertate repleuit.

Transitis ergo Alpibus ad desideratam Galliam gratia diuina perductus aduenit; cúmque ad S. Thyrsi Martyris Basilicam in agro Cassiano positam peraccessisset, duo ibi illicò cœci habitatores eiusdem vici obtutibus illius se obtulerunt quos seruus Dei Veranus secundùm multitudinem deprecationum suarum diuinæ indulgentiæ largitatem spectantibus his ipsis qui occurrebant collato lumine, à perpetuæ mortis tenebris liberauit: deinde ad domum cuiusdam viri spectabilis vocabulo Tharsicii, cuius fuerat prece rogatus............ diaboli........ priuatos eripuit, & precum obtentu redemit. Quemdam etiam........ ab ipso sanè exordio nascendi .... fideliter ei in eodem obtulerunt loco: in cuius ore digitum cum oratione deposuit, & loquendi aditum patefecit, ita vt in primis, Alleluya, spiritali Medico responderet. Ipse postmodum etiam visus est communi omnium eloquio magnificans Deum per omnia. Ex cuius dono per sancti serui sui preces Verani ad ea quæ vellet dicenda peruenerat, & silentio naturali remoto, eloquio concesso gaudebat. Quæ causa tantam fidem populis fecit excrescere, vt debitas Deo gratias Regi magno & dignas laudes indesinenti voce clamarent.

His diebus quibus Beatus Veranus Confessor inclytus in Gallias est regressus, Regnum Francorum iam Rege eorum mortuo nomine Clotario, eius filii regebant quadrifariè. Primus namque ex his Charibertus sedem habebat apud Parisius: secundus verò Guntramnus ciuitati præsidebat nobilissimæ Aurelianis: tertius autem Chilpericus apud Suessionas in loco patris sui: quartus verò nihilominus Sigebertus apud vrbem regnabat Metensem. Hic itaque populo nunciante ex huiusmodi virtutibus fama comperta, missis venerabiliter litteris sanctum Dei Veranum ad se euocauit. Qui dum Domini causâ accersitum se videret ad Principem, quæ libentissimè perijt iste, studuit ille adimplere. Apud quem multo tempore frequentans virtutibus & miraculis effulsit non modicis; pro miserorum quoque afflictione sedulus permansit intercessor.

Cùm furor Regis aduersus quemdam commilitonum suorum subitus & intolerabilis surrexisset, præcepit eum subjecto incendio concremari. Cúmque ad hoc secundùm præceptum Regiæ potestatis fuisset cappa succensa ipso reo iam flammæ vicino, summo cursu & magno fatigatus impetu Confessor pius Veranus, vbi res agebatur, accessit, & se inter flammas, & eum qui flammæ subiiciebatur immergens, virgam, quam in manu gestabat, sæuienti incendio Dei memor opposuit, & omnem impetum furentis flammæ extinxit. Quod cùm Rex summa celeritate nuncii cognouisset, præcepit absolui, quem ligni adinstar aridi iusserat concremari.

Memoratus denique Princeps dum per ciuitates singulas solito more discurreret cum Beato Verano, Cauillonem ciuitatem peruenit, vbi vir Domini solita pietate Diuina complere mandata iugiter erat sollicitus, nempe Euangelicæ auctoritatis præcepti non immemor ad visitandos fouendósque qui in vinculis tenebantur accedere non tardauit. Sed cùm carcerem cauti nollent aperire custodes, confidenter signum Crucis cum oratione faciens S. Veranus vniuersa carceris claustra repentè & munimenta confregit, & ministerium quod afflictis & tribulatis exhibebat impleuit.

Quod cùm Principi celeriter vt gestum fuerat crebra nunriantium relatione esset diuulgatum cordis eius amor iugiter erga ipsum virum Dei maximus creuit, & honoris plurima veneratio. Nec immeritò fouebat eum humana gratia cui fuerat concessa diuina.

Dum his ergo & tantis virtutum mysteriis Diuino auxilio gesta illius fulgerent operationis casu contigit, vt sorte fragilitatis humanæ præuentus memoratæ vrbis Cauellicæ Antistes prædecessor eius eodem tempore de corporis tabernaculo vocatus à Domino de hoc migrauit sæculo. Iam enim tempus aduenerat, vt S. Veranus ei decenter in Pontificij dignitate succedere deberet, qui per iudicium Regis confidenter electus & consensu populi ambienter expetitus & cœlesti imperio fuisse dignoscitur consecratus.

Deinceps etenim infulam Sacerdotalem ibi adeptus, quàm sanctè, quàm religiosè conuersatus est, amoris & charitatis perfectæ studio non minus quàm culmine, multis annorum circulis beatitudine præferenda consistens. Accepta etenim Episcopii dignitate more solito, plurimos languentes vt antea agere consueuerat pristinæ sanitati Medicus laudabilis per Dominum reddidit. Dæmones autem ab obsessis corporibus assiduitate orationis eiecit. Apud maiestatem verò supernam cui sunt omnia possibilia integrè tenetur & apertè (quod nihil superfluum in hoc opusculo, nec mendacissimum scripsimus, nec incertum) sed ne etiam audientibus fastidium multa prolixitas fieret, plurima quæ in Episcopatu gessit signa, quæ in aliis descripsimus membranis, ab hoc opere subtraximus: sed super hæc pauca quæ supra memorauimus Deum testem inuoco, quoniam ita omnia veraciter acta sunt, qualiter hic leguntur descripta.

Nunc ergo eius sanctissimum obitum fideliter literis posteris intimare curauimus. Sanctus Confessor Domini Veranus assiduè in orationibus suis deprecabatur Dominum, vt notum ei faceret finem suum: responsóque accepto ab eo, appropinquare cognouit resolutionem sui corporis. Quo agnito vicinos Episcopos & discipulos suos ad se venire iubet, vt eis prædicaret quod à Domino audierat. Quo audito vicini Episcopi & condiscipuli cum nimio dolore virum Dei in suo languore visitare multi & plures conuenerunt flentes, & contrito animo circunsteterunt, eique dixerunt: Pater, vbi sepulturam corporis tui prædestinatam habes? Ad hæc vir Dei Veranus respondit: Fratres, non in mea ordinatione, sed in Dei consistit prædestinatione. Post hanc vocem dilectum Deo ad cœlum emisit spiritum vndecimo die mensis Nouembris.

A viris itaque religiosis, qui ad ipsius confluxerant transitum, aquis, vt mos est, sanctissimum eius corpus ablutum est, quem, vt decebat, nimia cum reuerentia imponentes feretro pallij pretiosi cooperuerunt velamine. Noctem autem ipsam ducentes peruigilem psalmis & hymnis ac spiritualibus canticis dederunt operam. Cúmque iam ipsi nocti Aurora imponeret finem, & sol desiderabili terram suo lustraret lumine, Episcoporum & condiscipulorum corda & eorum qui ad eius conuenerant exequias non solum mœstitia tenebantur adstricta pro tanti viri absentia: sed & dubietas in eis erat non modica, quia quo in loco ipsius iusti corpus reponi deberet ignorabant. Tandem dubietatis nebulam ab eorum mentibus pius Dominus abstergere dignum ducens ad hoc incitauit animos, vt suos humeros supponerent feretro, sed quamnam in partem iter arripi deberet, minimè sciebant.

Mirificum tunc & pœnè inauditum sæculis omnibus miraculum diuina concessit miseratio suis qui ibidem aderant fidelibus. Pallium namque quod corpus regebat sanctissimum repentè cunctis videntibus se in aëra subleuans, eos veluti ductor itineris semper præcessit quousque peruenirent ad fontem supra scriptum Sorgiam, qui in maximo deriuatur flumine. Dúmque ibi peruenissent, non solùm vadum minimè reperire potuerunt, sed etiam deerat nauigium, nec etiam nauta illic parebat, qui nauali euectione eos ad vlteriorem eueheret ripam. Mirum dictu nutu Diuino repentè fons ille magnus stetit quousque vniuersi siccis transirent vestigiis. Hæc tua sunt, Deus æterne, opera: hæc tua sunt magnalia, quia seruus tuus Veranus gratia tua est quod est. Quid etenim esset, si ex te non esset? Sed qui dedisti vt ex te talis esset, perfecisti vt in eo tua gratia non esset vacua, non vt modo ipsi prodesset, verùm & per ipsum aliis misertus vberrimè subuenires. Potens es enim Domine hæc operari qui populum Hebraicum sicco vestigio rubrum mare fecisti transire columnam

nubis per diem & columnam ignis per noctem eidem præbuisti ducem itineris.

Gaudio itaque nimio pro his omnibus exhilarati Sacerdos & populus in prædio tandem Beati viri peruenerunt, vbi ipse dum adhuc viueret in corpore cellulam in B. semper Virginis Mariæ construxit honore. Ibi itaque cum fletu & nimio mœrore eius sacratissimum corpus cum hymnis & psalmis sepulturæ tradiderunt sub pridie Idus Nouembris. Sed illis naturali dolore contristatis pro tanto pastore nos omnes gaudeamus in commune quibus sanctus iste speculum factus in mundo sanctissima reliquit exempla. Triumphet spiritali tripudio comptus Pontifex, Sacerdotes stola splendentes iustitiæ exultent, Leuitæ Beatorum lætentur operum fortitudine & accincti virtutis decore, omnisque ordo Ecclesiasticus Omnipotenti Deo pia reboet carmina. Laica turba cum sexu fœmineo alternatim se prouocent iuuenes & virgines senes cum iunioribus dicamus omnes prece supplici.

Sancte Verane pie Confessor succurre nobis miseris per gratiam Christi, vt qui in hoc sæculo sumus aduenæ & peregrini, abstineamus à carnalibus desideriis, vt perueniamus ad patriam cælestis paradisi, vbi Deus Pater vnà cum Filio & spiritu sancto viuit & regnat.

In eodem autem loco requietionis eius vsque hodie si petentium fides exegerit sua beneficia vit Dei præstare non desinit. Vos ergo, Fratres dilectissimi, mecum moneo pariter & exhortor, vt eundem Christi Confessorem beatissimum Veranum Antistitem fusis precibus exoremus, quatenus nos anni reuoluto circulo ad suæ solemnitatis festa sua intercessione fideliter reuocet, vbi nunc vnanimitas nostram deuotionem conjunxit expectata. Mitiget furorem Domini Veranus almus, cui Dominus inter Apostolos principalem perfectionis tribuit gratiam qui cælestis præco & præcipuus Dei extitit bellatorum, & nunc gaudens in æternum regnat cum Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

VITA S. VICTVRNIANI CONFESSORIS.

Ex Apographo eiusdem Reuerendissimi Antistitis descripta.

Victurnianus natione Scotus honesto loco, nobili genere natus, pietatis rudimenta statim à tenera ætate posuisse dicitur. Vbi autem adoleuisset virtuti ætate incrementum afferente iam cœlestem sanctam Ierusalem meditans totum se Domino Deo addixit atque deuouit.

Neque verò egregia forma qua æquales suos longè anteibat, aut paternæ opes quæ ei abunde suppetebant, aut reliquæ illecebræ, quibus adolescentum mentes plerumque capi & à virtutis via abduci solent, vllum vel transuersum vnguem ab instituto reuocare potuerunt. Quin spretis his omnibus malorum irritamentis, relictisque patria & parentibus, conscensa naue in Aquitaniam, clam traiicit, locum ab hominum conspectu remotum quærit, vbi vitam quietam & à curis huius sæculi vacuam degens liberiùs Deo inseruire possit.

Est locus in Lemouicum agro octauo ab vrbe milliario ad Vigennæ fluminis ripam, Victurniani fanum exeo dixere incolæ, antea Vallem tenebrosam appellabant, quòd densis nemoribus obsitus esset, ac præ vepribus nisi feris peruius. Eò cùm Victurnianus venisset, ratus se esse nactum sedem suo instituto aptissimam, ibi substitit: sed qui homines fugiebat suâ eum prodente sanctimonia, mox multos ad se mortales confluere vidit: præsertim verò quicumque morbi aliquo genere conflictabantur eum adibant. Cæcos, surdos, maximè qui suæ mentis compotes non essent, mirificè curabat & pristinæ sanitati reddebat. Infirmos in fide salutaribus præceptis erigebat ac roborabat.

Hoc igitur modo ætate ibi transacta tandem pridie Kalendas Octobris abhac vitâ migrauit. Decimoquinto Octobris celebratur huius inuentio, quo die sanctissimum ipsius corpus repertum fuit, quod ibi summa colitur reuerentia quamplurimis clarum miraculis. Inde quotidie mentis sanitatem exhauriunt furiosi non fine admiratione. Huius nos precibus auxiliati mereamur per Christum.

EXPLICIT.

INCIPIT PROLOGVS VITÆ S. VRSI Confessoris.

Ex Codice MS. S. Albini Andegauensis O B.

LEgiferi vatis oraculum cum de principio principium fandi sumpsisset, & Dominum extendisse cœlos dextera maiestatis fuisset effatus, ait, & fecit Deus duo luminaria magna & stellas, & posuit eas in firmamento cœli, vt præessent diei ac nocti & lucerent in firmamento cœli. Sic nunc & in illo mentis humanæ cœlo, sicut piorum sanxit auctoritas luminaria magna dedit, Christum scilicet, & Ecclesiam eius, quæ luceant in tenebris ignorantiæ, & illuminent sensus humilitatis nostræ, sicut Ioannes Euangelista de ipso Domino ait: quia hic est lux mundi, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Posuit etiam in eo & stellas Patriarchas videlicet & Prophetas, Apostolosque, qui vel doctrinis nos erudiant, vel mirabilibus nos illuminent, sicut in Euangelio ait, quia vos estis lux mundi, & sic luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Hi enim Apostoli merito per totam accipiuntur Ecclesiam, quæ non habens rugam aut maculam impolluta subsistit, sicut Apostolus ait, quia ipse sibi exhibuit Ecclesiam mundam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Ex eorum ergo doctrina, & vsque in nostris fuerunt fratribus, qui in hoc sæculo quasi astrorum iubar non solùm meritorum radiantes luce, verùm etiam dogmatum magnitudine coruscantes orbem totum radio suæ prædicationis illustrauerunt, euntes per loca singula prædicando, ac Monasteria ad diuinum cultum locando, docendo homines à curis sæcularibus abstinere & relictis tenebris concupiscentiæ Deum verum sequi, per quem facta sunt omnia. Sicut de Vrso, & Leubatio Abbatibus fidelium Fratrum relatio signat.

Explicit Prologus.

INCIPIT VITA.

IGitur Vrsus Abba Cadurcinæ vrbis incola fuit ab ineunte ætate religiosus & in Dei amore deuotus. De quo egressus loco, Bituricum terminum est ingressus, fundatisque Monasteriis, id est Sausiriacum, onia atque Pontiniacum, stabilitisque Præpositis, sanctitate honoris eius dispensatione libratis, Turonicum est territorium ingressus, & ad locum quod Senaparia vocitari priscus instituit actor, accessit ædificatoque oratorio Monasterium stabiliuit, commissamque Leubatio Præposito summam regulæ Monasterium aliud statuit, quod nunc Lucas vocant scilicet super fluuium Agnerem, siue Angerem in recessu montis, &c. quæ apud Gregor. Turonensem leguntur.

HAGIOLOGION

HAGIOLOGION FRANCOGALLIÆ, AC PRÆSERTIM AQVITANIÆ.

Excerptum ex Antiquo Martyrologio Abbatiæ Sancti Laurentij Bituricensis.

Varijs accessionibus idemtidem locupletatum, & iam ab anno MDCXLIII. à nobis in lucem editum.

KAL. IANVARII.

N territorio Lugdunensi Sancti Eugendi Abbatis, cuius vita & miraculis & virtutibus plena refulsit.

Quarto nonas. Bituricas depositio sancti Aselipii Episcopi, qui suo opere hoc Monasterium construxit.

Tertio nonas. Ciuitate Parisius Sanctæ Genouefæ virginis, quæ à Sancto Germano Autysiodorensi Episcopo Christo dicata, admirandis virtutibus, & miraculis latè elaruit.

Octauo Idus. In territorio Remensi passio sanctæ Macræ virginis. Redonis sancti Melanii Episcopi & confessoris.

Sexto Idus. Beluaci sanctorum Martyrium Luciani Presbyteri, Maxiani, & Iuliani: Quorum Maxianus & Iulianus primò à persecutoribus gladio puniti sunt, deinde beatus Lucianus post multam cædem, cum Christi nomen viua voce confiteri non timuisset, priorem sententiam & ipse accepit.

Quarto Idus. Bituricas ciuitate natalis sancti Guillermi Episcopi & Confessoris.

Idibus Ianuarij. Remis metropoli natalis sancti Remigii Episcopi, viri eximiæ virtutis. Pictauis ciuitate natalis sancti Hylarij Episcopi & Confessoris.

Decimo octauo Kal. Februarij. Ciuitate Aruernis Sancti Boniti Episcopi & Confessoris, cuius vita virtutibus fulsit. In territorio Andegauensi S. Mauri Abbatis.

Decimo septimo, Apud Arelatem sancti Honorati Episcopi, cuius vita, & doctrina miraculis illustris fuit. Parronâ Monasterio natalis S. Fursei Abbatis & Confessoris.

Decimo sexto. Bituricas ciuitate natalis Sancti Sulpitij Episcopi & Confessoris, cuius vita & mors gloriosis miraculis commendatur. Lingonis Martyrum germanorum Speusippi, Eleusippi & Meleusippi, qui cum essent viginti quinque annorum cum auia sua Leonillâ Martyrio coronati sunt.

Quarto decimo. In Pago Dorcassino sancti Launomari Presbyteri.

Duodecimo. Trecas Sancti Patrocli martyris.

Vndecimo. Ciuitate Ebreduno sanctorum Martyrum Vincentii, Orantii, & Victoris.

Octauo. Ciuitate Aruernis sancti Præiecti Episcopi, & Marini viri Dei, qui passi sunt à proceribus vrbis præfatæ. Item ciuitate Gaualis S. Seuerini Episcopi.

Septimo. In territorio Parisiacensi Balthildis reginæ.

Sexto. Cenomanis sancti Iuliani Episcopi & Confessoris.

Quinto In Monasterio Reomensi depositio Sancti Ioannis Presbyteri, viri Dei. Natalis beati Caroli Magni Imperatoris, Galliarum Regis, ac istius Sancti Laurentij

Bituricensis Monasterij fundatoris. *Sed hoc vltimum aliâ ac pene recenti manu exaratum.*

Quarto. Treuetis depositio beati Valerii Episcopi, discipuli beati Petri Apostoli. In territorio Trecassino Sancti Sabini, qui iubente Aurelio Imperatore pro fide Christi decollatus est. Bituricas ciuitate depositio sancti Sulpitii Episcopi & Confessoris, viri sapientissimi ex primis senatoribus.

Tertio Kalend. Malbodio Monasterio sanctæ Aldegundis virginis.

FEBRVARIVS.

Kalendis.

BIturicas vico Lucaniaco sancti Carterii Presbyteri & Confessoris.

Quarto. Aurelianis Sancti Fuscoli Episcopi.

Pridie. Trecas Sancti Auentini Episcopi & Confessoris.

Nonis. Viennæ beati Auiti Episcopi & Confessoris, cuius fide, & industria, atque admirabili doctrina ab infestatione Arianæ hæreseos Galliæ defensæ sunt.

Octauo. Aruernis sancti Ancoliani Martyris. Eodem die sanctorum Episcoporum Vedasti, & Amandi, quorum vita & mors plurimis extitit gloriosa miraculis.

Quarto. In pago Rotomagensi S. Austrobertæ virginis.

Tertio Apud Lugdunum natalis S. Desiderij Episcopi & Confessoris. Eodem die Castro Nantonense S. Seuerini Abbatis.

Idibus. Ciuitate Andegauis sancti Lizinnii Episcopi, venerabilis sanctitatis viri.

Decimo quinto Kalend. In Galliis ciuitate Vasionensi sancti Quindii Episcopi.

Decimo. Alemannia S. Galli Presbyteri & Confessoris.

Quarto. Neuernis depositio sancti Agricolæ Episcopi & Confessoris.

Tertio. Lugduni sancti Baldomeri, viri Dei, cuius sepulchrum crebris miraculis illustratur.

Pridie. In territorio Lugdunensi locis Iurensibus depositio sancti Romani Abbatis, qui primus illic vitam eremiticam duxit, & multis virtutibus ac miraculis clarus, plurimorum postea pater extitit Monachorum.

MARTIVS.

Kalendis.

ANdegauis Sancti Albini Episcopi & Confessoris, viri præclarissimæ virtutis & sanctitatis.

Quinto nonas. Natalis sanctorum Cuntherii, & Celedonii, qui primum apud Lingonensem Galliæ ciuitatem milites exurgente persecutionis procella pro confessione nominis Christi plurimis afflicti tormentis, Calagurrim vsque perducti, atque ibi martyrio coronati sunt. Eodem die Xasiaco Monasterio dedicatio oratorij, quod est in honore sanctæ Crucis, & consecratio criptarum sancti Germani, & sancti Georgij, ac multorum Sanctorum.

Septimo Idus. Apud Saxiacum exceptio reliquiarum sanctorum Cancii, Canciani, & Cancianillæ fratrum Martyrum.

Sexto. Parisius depositio sancti Chrotoueri Abbatis, discipuli beati Germani Episcopi. Luxiuio Monasterio Sancti Attali Abbatis.

Tertio. In territorio Niuernensi Sancti Viuentii Presbyteri & Confessoris.

Decimo septimo Kal. Aruernis depositio Sancti Patricii Episcopi & Confessoris.

Decimo sexto. Monasterio Niuigella sanctæ Gertrudis virginis.

Decimo quinto. Bituricas ciuitate apud Bariacum fundum dedicatio Basilicæ sanctæ Mariæ virginis, & sancti Symphoriani, & exceptio corporum sanctorum Principini, & Tridorii Martyris.

Decimo tertio. Ipso die sancti Vulfranni Confessoris.

Duodecimo. In territorio Lugdunensi sancti Lupicini Abbatis.

Vndecimo. Apud Septimaniam ciuitate Biterris depositio S. Afrodisii Episcopi & Confessoris: hic à beato Paulo Narbonensi Episcopo eidem vrbi ordinatus antistes, fidei documentis præclarus, virtutumque meritis ornatus, quieuit in pace.

Octauo. In Antro insula S. Hermelaudi Abbatis, cuius gloriosa conuersatio miraculorum collaudatur præconio.

Quinto. Apud vrbem Cabilonensium depositio domni Guntramni Regis.

Quarto. Ipso die depositio Eustasii Abbatis Monasterij Luxouiensis, qui pater ferme sexcentorum extitit Monachorum, & vitæ sanctitate conspicuus, etiam miraculis claruit.

Tertio kal. Apud castrum Siluanectensium depositio S. Reguli Episcopi & Confessoris.

APRILIS.

Quarto nonas.

EOdem die beati Nicetis Lugdunensis Episcopi.

Sexto Idus. Turonis Sancti Perpetui Episcopi, venerandæ sanctitatis viri.

Pridie Idus. Vapingo depositio Constantini Episcopi.

Decimo octauo. Apud Nemausum Gothiæ vrbem inuentio corporis sancti Baldelij Martyris.

Duodecimo In Galliis ciuitate Ebredunensi sancti Marcelli eiusdem vrbis Episcopi & Confessoris. Autissiodoro depositio S. Marini Presbyteri & Confessoris.

Decimo. Lugduno S. Epipodii martyris. Ciuitate Senonis depositio beati Leonis Episcopi. Translatio corporis sancti Dionysii martyris.

Nono. In Galliis ciuitate Valentia, natalis sanctorum Felicis Presbyteri, Fortunati, & Achillei Diaconorum, qui cùm maximam partem supradictæ vrbis ad fidem Christi conuertissent, à duce Cornelio tensi sunt, deinde diutissimè verberati, cruribusque confractis astricti, cum rotatum vertigine fumum quoque in eculei suspensione perpessi, ad extremum gladio consummari sunt.

Octauo. Lugduno Galliæ sancti Alexandri Martyris, qui persecutione Antonini Veri post carceris custodiam, primò ita laniatus crudelitate verberantium, vt crate soluta costarum patefactis visceribus, interiora corporis panderentur: deinde crucis affixus patibulo, beatum spiritum exanimatus emisit. Passi sunt cum eo & alii numero quadraginta quatuor.

Sexto. Monasterio Centulâ Sancti Richarij Presbyteri & Confessoris.

Pridie. Sanctonas beati Euprobi Martyris.

MAIVS.

Kalendis Maij.

CIuitate Senonensi natalis sancti Sigismundi Regis. Item Autissiodoro sancti Amatoris Episcopi & Confessoris.

Sexto Nonas. Autissiodoro translatio sanctorum Confessorum Opradij Episcopi, Nemorii Presbyteri & & sanctiani Presbyteri. Andegauis Florentii Episcopi.

Quarto. Autissiodoro sancti Corcondemi Diaconi.

Tertio. In Galliis ciuitate Arelatensi beati Hilarii Episcopi & Confessoris præclarissimi & nobilissimi. Item Viennæ Sancti Nicetii Episcopi, venerabilis sanctitatis viri. Autissiodoro Sancti Iouiniani lectoris & Martyris. Nauis Monasterii dedicatio oratorii sanctæ Mariæ semper Virginis, & Sancti Michaëlis.

Nonis Maij. Bituricas ciuitate translatio corporis beati Guillelmi Episcopi & Confessoris.

Octauo. Autissiodoro, depositio Pelagii Episcopi, & Elladii Presbyteri.

Sexto. In territorio Bituricensi sancti Palladii Episcopi & Confessoris.

Quinto. Viennæ sancti Mammerti Episcopi & Confessoris. In territorio Aluernensi beati Maioli Abbatis.

Quarto. In territorio Bituricensi translatio Sanctorum Florentii, Dauidis, Talazii, & Asclipii Episcoporum. *Recentissima manu.*

Tertio. Ipso die sancti Seruarii Tungrensis Episcopi & Confessoris. Autissiodoro depositio S. Marcelliani Episcopi.

Pridie. In ciuitate Cymella natalis beati Pontii martyris, cuius prædicatione & industria postquam conuersi sunt duo Philippi Imperatores ad fidem Christi, ipse quoque sub Valeriano & Galieno principibus, martyrii palmam adeptus est.

Decimo septimo kalend. Apud Autissiodorum beati Peregrini Martyris, & Episcopi primi ciuitatis ipsius. In territorio Bituricensi Monasterio Masciaco sancti Victorini martyris.

Decimo tertio. Bituricas beati Austregisili Episcopi & Confessoris.

Vndecimo. Autissiodoro Alemanæ virginis. Item natalis beati Romani Monachi.

Decimo. Apud Lingones passio S. Desiderij Episcopi. Hic cum plebem suam ab exercitu Vvandalorum vexari cerneret, pro ea supplicaturus exiens, statim iugulari est iussus: passi sunt autem cum eo & alii plures de numero gregis sui, & apud eamdem vrbem coronati sunt.

Octauo. In territorio Trecassino sancti Leonis Confessoris.

Septimo. In territorio Autissiodorensi passio S. Prisci martyris, cum ingenti multitudine.

Sexto. In Galliis ciuitate Arausica S. Eutropii Episcopi.

Quinto. Parisius ciuitate transitus S. Germani Episcopi & Confessoris, qui beatus eiusdem vrbis Episcopus, quantæ sanctitatis, quantique meriti fuerit, quibus etiam claruerit miraculis, Fortunatus Episcopus veraci stilo digessit.

Quarto. Treueris beati Maximini Episcopi & Confessoris, à quo Athanasius Antistes persecutionem Constantij fugiens honorificè sepultus est.

Tertio. Ipso die sancti Huberti Episcopi & Confessoris.

Pridie Kal. In territorio Viuatiensi natalis sancti Hostiani Sacerdotis & Eremitæ.

IVNIVS.

Kalendis Iunij.

IN Galliis ciuitate Latorâ natalis sancti Clari Archiepiscopi & martyris, qui cùm idolis sacrificare nollet, primò verberibus affectus, deinde carceribus mancipatus, ibique Angelica visitatione confortatus, ad vltimum cæso capite martyrium consummauit. In territorio Niuernensi sanctorum Reueriani Episcopi, & Pauli Presbyteri, cum aliis decem, qui sub Aureliano Principe martyrio coronati sunt. Ipso die sancti Caprasii Abbatis Monasterii Litinensis.

Quarto. Lugduno sanctorum Fotini eiusdem vrbis Episcopi, Zachariæ Presbyteri, Sancti Diaconi, Epagati, Maturi, Attali, Albinæ, Gratæ, cum aliis quadraginta: ij omnes famuli Christi, sicut in Ecclesiastica historia scribitur, pariter coronati sunt. Passa est quoque & sancta Blandioa ex eorum collegio, quæ primo, secundo & tertio die pulsata cruciatibus cùm non superaretur, quarto die verberibus acta, craticulis exusta, & multa alia perpessa, ad vltimum gladio iugulatur.

Tertio. In territorio Aurelianensium sancti Lifardi Presbyteri.

Nonis. Passio sancti Bonifacij Episcopi: qui de Britannijs veniens, & fidem Christi gentibus euangelizans, cùm maximam multitudinem in Frisia Christianæ Religioni subiugasset, nouissimè gladio peremptus, martyrium consummauit cum Eobano Episcopo, & aliis seruis Dei.

Octauo. Ciuitate Niueduno sanctorum Amantij & Alexandri.

Sexto. In Galliis apud Suessiooem ciuitatem natalis beati Medardi Episcopi Nouiomensis: qui quanti fuerit meriti ostensum est, cùm in obitu eius aperti sunt cœli, atque ante eum diuina micuerunt luminaria. Eodem die sancti Gildardi Rotomagensis Episcopi. Item Senonis Eraclii Episcopi & Confessoris. Bituricas sanctæ Stadiolæ virginis. *Id est sanctimonialis.*

Quarto. Autissiodoro sancti Censurij Episcopi & Confessoris.

Pridie. Aurelianis translatio sancti Euurtii Episcopi.

Decimo octauo Kal. In territorio Suessionis ciuitatis sanctorum martyrum Rufini & Valerii. Ipso die sancti Quintiani Episcopi & Confessoris. Aurelianis ciuitate translatio corporis sancti Aniani Episcopi & Confessoris, & liberatio ipsius ciuitatis. Remis natalis sancti Guberti Episcopi & Confessoris.

Decimo sexto. In Galliis apud vrbem Vesontionem sanctorum martyrum Ferreoli Presbyteri, & Ferrutiani Diaconi: qui à beato Irenæo Episcopo ad prædictam vrbem missi, posteà sub Diocletiano excruciati pœnis, gladio feriuntur.

Decimo quinto. Aurelianis sancti Auiti Presbyteri & Confessoris. In pago Biturigo natalis sancti Gundulphi Episcopi & Confessoris.

Duodecimo. Translatio sancti Genulphi Episcopi & Confessoris.

Decimo. Apud Nolam Campaniæ, natalis beati Paulini Episcopi & Confessoris, cuius meminit beatus Gregorius in libro Dialogorum: claruit autem non solùm eruditione, & copiosa vitæ sanctitate, sed etiam potentia aduersus dæmones. Francis-

cas sancti Badulphi Efpifcopi & Confeſſoris.

Octavo. In territorio Pariſiacenſi vico Criſtoylo paſſio ſanctorum Agoadis & Gliberti, cum aliis innumeris promiſcui ſexus. Auguſtoduno depoſitio ſancti Simplicii.

Septimo. Eodem die ſancti Eligii Epiſcopi.

Sexto. In pago Pictauenſi S. Maxentii Presbyteri & Confeſſoris. Eodem die S. Perſeuerandæ virginis.

Quinto. Apud Galatiam beati Creſcentis diſcipuli beati Pauli Apoſtoli, qui in Gallias tranſitum faciens verbo prædicationis multos ad fidem Chriſti conuertit: rediens verò ad gentem, cui ſpecialiter Epiſcopus fuerat datus, Galatas vſque ad beatum vitæ ſuæ finem, in opere Domini confortauit.

Quarto. Apud Lugdunum Galliæ ſancti Erenei Epiſcopi & martyris, quem conſtat beati Polycarpi Sacerdotis & Martyris fuiſſe diſcipulum, vt ſcribit Ieronymus, & Apoſtolorum temporum vicinum. Poſteà verò perſecutione Seueri, cum omni fere ciuitatis ſuæ populo, glorioſo coronatus eſt martyrio.

Tertio. Eodem die S. Marcelli martyris. In territorio Senonico S. Beatæ virginis. Ipſo die Niuernis ciuitate natalis ſancti Agricoli Epiſcopi & Confeſſoris.

Pridie kal. Lemouicas ciuitate ſancti Martialis Epiſcopi, cum duobus Preſbyteris Alpiniano, Stratodimiano, *pro, & Auſtriclimano*, quorum vita miraculis admodum effulſit.

IVLIVS.

Kalendis Iulij.

IN territorio Lugdunenſi depoſitio beati Domitiani Abbatis, qui primus illic vitam eremiticam exercuit, & plurimos ſibi in ſeruitio Dei aggregans, magniſque virtutibus & glorioſis miraculis valde clarus, collectus eſt ad Patres in ſenectute bonâ. Ciuitate Angoliſma ſancti Eparchii Monachi & Confeſſoris. In territorio Remenſi ſancti Theodcrici Preſbyteri.

Sexto. Turonis depoſitio ſanctæ Monegundis Religioſæ.

Quarto. Turonis tranſlatio beati Martini Epiſcopi & Confeſſoris, & ordinatio Epiſcopatus eius. In territorio Bituricæ ciuitatis vico Vaſtinno natalis S. Lauriani Epiſcopi & martyris: cuius caput Hiſpalim ad Hiſpanias deportatum eſt.

Tertio. Nauis Monaſterio dedicatio Baſilicæ ſancti Clementis Epiſcopi & martyris.

Pridie. In pago Treuerenſi ſancti Goarii Preſbyteri & Confeſſoris.

Septimo. Ipſo die ſancti Firmini Epiſcopi & Confeſſoris.

Quinto. Tranſlatio ſancti Benedicti Abbatis. In territorio Senonico beati Sidronij martyris. In territorio Pictauenſi ſancti Siluini martyris.

Quarto. In territorio Bituricenſi vico Maliaco depoſitio beati Menulfi Epiſcopi & Confeſſoris, magnæ ſanctitatis viri.

Tertio. In Britannia minori ſancti Turiani Epiſcopi & Confeſſoris, miræ ſimplicitatis & innocentiæ viri. Pictauis ſancti Cipriani martyris.

Pridie, Bituricas natalis ſancti. *****

Decimo quinto Kal. Ciuitate Metenſi ſancti Arnulfi Epiſcopi. Eodem die dedicatio huius Eccleſiæ ſancti Laurentij Bituricenſis. ***Non tamen eadem manu.***

Duodecimo. In Galliis ciuitate Maſſilia ſancti Victoris martyris: paſſi ſunt cum eo tres milites Alexander, Felicianus, & Longinus. Trecas ſanctæ Iuliæ virginis & martyris.

Vndecimo. Eodem die apud Epheſum ſanctæ Mariæ Magdalenæ. Monaſterio Fontanella depoſitio ſancti Vandregiſili Confeſſoris. In territorio Aruernenſi ſancti Menelei Abbatis.

Decimo. Nauis Monaſterij dedicatio Eccleſiæ in honore S. Benedicti Abbatis.

Octauo. Ciuitate Pariſius tranſlatio ſancti Germani Epiſcopi & Confeſſoris.

Sexto. Autiſſiodoro depoſitio Ætherei Epiſcopi.

Quinto. In Britannia minori Dolo Monaſteno S. Samſonis Epiſcopi & Confeſſoris, Eodem die Lugduni S. Peregrini Preſbyteri.

Quarto. Ciuitate Trecas S. Lupi Confeſſoris.

Tertio. Autiſſiodoro depoſitio beati Vrſi Epiſcopi.

Pridie. Rauennæ tranſitus Sancti Germani Autiſſiodorenſis Epiſcopi genere,

* * TTtt iij

fide, & doctrina, atque miraculis clarissimi.

AVGVSTVS.

Kalendis Augusti.

IN territorio Parisiensi Iustini Martyris. Biturica vrbe, beati Archadii Episcopi.

Quarto. Augustoduno Eufronii Episcopi.

Nonis. Carhalanis Sancti Mammij Episcopi & Confessoris.

Sexto. Apud Viennam Galliæ vrbem sancti Seueri Presbyteri & Confessoris, qui, vt eius gesta testantur, causa Euangelii prædicandi laboriosam prædicationem suscepit, & ad præfatam vrbem veniens ingentem paganorum multitudinem verbo & miraculis ad fidem Christi conuertit.

Quinto. In vrbe Lemouis sancti Martini Briuensis.

Idibus. Pictauis sanctæ Radegundis Reginæ, cuius vita virtutibus & miraculis latè claruit.

Decimo quarto. In pago Sigisterico beati Donati Presbyteri, qui ab ipsis infantiæ rudimentis mira Dei gratia præditus, Anachoreticam vitam multis annis exegit, & miraculorum gloria clarus, migrauit ad Christum. Ipso die natalis S. Bernardi Confessoris & Abbatis Claræuallis, magnæ sanctitatis viri.

Decimo tertio. Hiero insulâ sancti Philiberti Abbatis, qui post militiam temporalem Christi tirocinio mancipatus Monasteriorum extitit fundator deuotus. Octaua sanctæ Radegundis virginis.

Duodecimo. In territorio ciuitatis Gaualitanæ passio sancti Priuati Episcopi & Martyris, qui passus est persecutione Valeriani & Galieni.

Vndecimo. Augustoduno sancti Symphoriani Martyris, tempore Aureliani Imperatoris, qui cum idolis sacrificare nollet, primò verberibus affectus, deinde carceri mancipatus, ad vltimum cæso capite Martyrium consummauit.

Decimo. Natalis Sanctorum Timothei & Apollinaris, qui apud Remensium vrbem consummato Martyrio cælestia regna meruerunt. Lugduno Galliæ sanctorum Martyrum Mineruì, & Eleazari cum aliis octo.

Nono. In Galliis ciuitate Niuernis sancti Gildradi Presbyteri & Confessoris. In eiusdem territorio sancti Patricii Abbatis.

Octauo. Ipso die sancti Ludouici Confessoris.

Septimo. Autissiodoro sancti Eleutherii Episcopi. Nauis Monasterii exceptio reliquiarum sancti Clari Episcopi & Martyris.

Sexto. Bituricas ciuitate translatio corporis sancti Sulpitii Episcopi & Confessoris, magnæ sanctitatis viri. Ciuitate Arelatensi S. Cæsarii Episcopi, miræ sanctitatis, pietatis, & studii viri. Augustoduno sancti Siagrii Episcopi & Confessoris.

Quarto. In pago Trecassino S. Sabinæ martyris, quæ pro Christi amore laboriosissima peregrinatione suscepta, etiam virtutibus, ac miraculis gloriosa morte quieuit in pace. Patisius depositio Meredinci Presbyteri. Ipso die S. Candidæ virginis.

Tertio. Item sancti Fiacrij Confessoris.

Pridie. Treueris natalis S. Paulini Episcopi & Confessoris, qui à Constantino Imperatore ob Catholicam fidem relegatus exilio, & vsque ad mortem, etiam extrà Christianum nomen, mutando exilia fatigatus, ad vltimum apud Frigiam defunctus, beatæ passionis coronam percepit à Domino. Autissiodoro S. Optati Episcopi & Confessoris.

SEPTEMBER.

Calendis Septembris.

REmis depositio beati Sixti, primi Episcopi ciuitatis ipsius. Senones beati Lupi Episcopi & Confessoris. Eodem die depositio beati Egidij Abbatis. Cenomanis, S. Victoris Episcopi. Ambianis natalis sancti Firmini Episcopi & Martyris. Ab vrbe Pampelonense territorio Biturico Monasterio Frontonaco depositio Placidi Confessoris & Valentini Martyris.

Quarto. Lugduno Galliæ natalis sancti Iusti Episcopi & Confessoris: qui in eremum secedens cum aliquot annis proximam Angelis egisset vitam, & dignus adesset finis tantis laboribus, regnum scandere cælorum beato lucro promeruit. Huius sanctum corpusculum cum ossibus beati Viatoris ministri eius posteà Lugdunum trans-

latum est. Eodem die apud præfatam vrbem sancti Elpidij Episcopi & Confessoris. In Apamia sancti Antonij Martyris.

Tertio. Bituricas ciuitate infra mœnia eiusdem vrbis dedicatio Ecclesiæ B. Andreæ Apostoli.

Pridie. Cabilonis sancti Marcelli Martyris, qui à Præside Prisco, cùm ad profanum conuiuium fuisset inuitatus, & huiusmodi execrans epulas, omnes, qu aderant, aut idolis deseruirent, liberâ increpatione corriperet, inaudito crudelitatis genere, defodiri eum cingulo tenus erectum Præses iussit, sicque sanctus Dei Martyr tertiâ die in Dei timore, & laudibus perseuerans, incontaminatum tradidit spiritum. Ipso die Magni & Cast * * * *

Nonis. Eodem die sancti Bertini Abbatis.

Septimo. Ciuitate Aurelia beati Euurtij Episcopi & Confessoris, qui, vt eius gesta testantur, primò sanctæ Romanæ Ecclesiæ Subdiaconus, deinde diuino munere per columbam est designatus Pontifex præfatæ vrbis. In territorio Augustodunensi sanctæ Reginæ Virginis & Martyris. Item territorio Parisiacensi sancti Clodoaldi Presbyteri & Confessoris, tam generis quàm mentis nobilitate conspicui.

Quarto. Ipso die natalis sancti Saluij Confessoris.

Tertio. Lugduni Patientis Episcopi.

Pridie. Lugduni Sacerdotis Episcopi. Augustoduni Euentij Episcopi.

Idibus. Eodem die sancti Amati Presbyteri, & Abbatis Monasterij Romarici, qui miræ abstinentiæ & anachoreticæ vitæ fuit sectator, ac virtutum & miraculorum gratiâ illustrem conuersationem duxit. Andegauis sancti Maurilionis Episcopi & Confessoris. Nauis Monasterio exceptio reliquiarum sancti Vincentij Martyris, & sancti Saluij Episcopi.

Decimo septimo. Eodem die Cabilonensi sancti Valeriani Martyris. Tullo sancti Apri Episc. & Conf. Item Carnoti S. Leobini Episc.

Decimo quarto. Viennæ sancti Ferreoli.

Decimo tertio. In territorio Biturigæ ciuitatis sancti Mariani Confessoris & Monachi.

Decimo. In Galliis ciuitate Seduno, loco Agauno, natalis sanctorum Martyrum Thebæorum Mauricij, Exuperij, Candidi, Victoris, Innocentij, Vitalis, cum sociis eorum sex millibus sexcentis sexaginta sex: qui sub Maximiano passi pro Christo gloriosissimè coronati sunt. In pago Pictauensi sancti Florentij Presbyteri & Conf. Item in territorio Bituricensi sancti Siluani Conf.

Nono. In territorio ciuitatis Constantiæ sancti Paterni Episc. & Conf.

Octauo. Augustoduno natalis sancti Andochi Presbyteri, Tirsi Diaconi, & Felicis, qui à beato Polycarpo Episcopo ab Oriente directi ad docendam Galliam sub Aureliano Principe sunt gloriosissimè coronati.

Septimo. In ciuitate Ambianensium beati Firmini Episcopi, qui sub Præside Rictiouaro post varia tormenta capitis decollatione martyrium sumpsit. Apud Lugdunum depositio sancti Lupi Episcopi. Autissiodoro sancti Aniani Episc. & Conf. Item sancti Sollempnis Episcopi.

Quinto. Castro Seuduno sancti Florentij Martyris.

Quarto. Apud Tolosam sancti Exuperij Episc. & Conf. qui beatus vir, quantùm sibi extiterit parcus, tantùm aliis largus; Ieronymus memorabili prosecutus est relatu.

Tertio. Ciuitate Ianuis sancti Salonis Episcopi & Confessoris. Autissiodoro sancti Fraterni Episcopi & Confessoris.

Pridie Kal. In Galliis ciuitate Solodoro passio sanctorum Martyrum Victoris & Vrsi ex gloriosa legione Thebæorum, qui primò diris suppliciis excruciati, sed cælesti super eos lumine coruscante, ruentibus in terram ministris, erepti sunt.

OCTOBER.

Kalendis Octobris.

EOdem die sanctorum Remigij & Germani Episcoporum, quorum prior Remensem, alter verò Autissiodorensem gubernauit Ecclesiam. In portu Ganda sancti Bauonis Confessoris. Bituricas Dedicatio Ecclesiæ sancti Stephani, primæ sedis Aquitaniæ.

Sexto. In territorio Adarrensi passio beati Leodegarij Aogustudonensis Episcopi, quem variis iniuriis, & diuersis suppliciis afflictum, Ebroinus Maior domus Regiæ interfecit. Ipso die sancti Sereni Confessoris.

Quinto. Natalis beati Dionysij Episcopi & Martyris, qui post clarissimam confessionem fidei, post grauissima tormentorum genera, glorioso martyrio coronatus est.

Quarto. Ciuitate Parisius sanctæ Auteæ Virginis. Autissiodoro sancti Marci Presbyteri.

Tertio In Galliis ciuitate Valentia sancti Apollinaris Episcopi, cuius vitâ & virtutibus insignis fuit, & mors nihilominus signis & prodigiis declaratur. Autissiodoro depositio germanorum Formati Diaconi, & Flauianæ Virginis. Bituricas depositio sancti Apollinaris eiusdem ciuitatis Episcopi.

Pridie. Autissiodoro beati Romani Episcopi.

Nonis. In territorio Bituricensi Monasterio Viuariensi natalis sancti Leopardioi Sacerdotis & Martyris.

Octauo. In territorio Lugdunensi sanctæ Benedictæ Virg. & Mart.

Septimo. Apud Parisius natalis sanctorum Martyrum Dionysij Episcopi, Rustici Presbyteri, & Eleutherij Diaconi: qui beatus Episcopus à Pontifice Romaoo in Galliam prædicandi gratiâ directus, præfatam vrbem deuenit, vbi per aliquot annos commissum ibi solerter & ardenter opus persequens, tamen à Præfecto Fescennino vnà cum sociis gladio animaduersus martyrium compleuit.

Sexto. Ciuitate Acripinensi sancti Gereonis Martyris, cognomento Mallosi, cum aliis trecentis decem & nouem, qui persecutione Maximiani tyranni pro vera pietate colla patienter gladiis subdiderunt. Item in territorio eiusdem vrbis sancti Victoris Martyris, & aliorum decem & septem. Niuernis sancti Troëcij Confessoris.

Tertio. Turonis sancti Venantij Mart. Item natalis sancti Geraldi Conf.

Idibus. Apud Agripinam natalis sanctorum quinquaginta Martyrum: qui cùm essent ex legione sacra Thebæorum, apud eandem vrbem cursum sui agonis compleuerunt. Lugduni sancti Antiochi Episcopi, qui streouè administrato Pontificij culmine, ad quod assumptus fuerat, regnum cæleste adeptus est. In territorio Remensi sancti Basoli Confessoris.

Decimo septimo. In territorio Bituricensi sancti Ambrosij Episc. Cadurcensis Confessoris. In territorio Niuernensi sanctorum Vincentij & Saluij Coofessorum.

Decimo sexto. Ciuitate Arausicâ sancti Florentini Episcopi, qui multis clarus virtutibus quicuit in pace.

Decimo quinto. In territorio Beluacensi sancti Iustini Martyris.

Decimo tertio. In Galliis ciuitate Agenno sancti Caprasij Martyris.

Duodecimo. Bituricas translatio sancti Sulpitij Episc. & Conf.

Decimo. Ciuitate Colonia sancti Seuerini Episc. & Conf. In pago Pictaueosi S. Benedicti Confessoris.

Nono. Vertao, seu Vertano Monasterio S. Martini Abbatis.

Octauo. Apud vrbem Suessionem sanctorum Crispini & Crispiniani, qui persecutione Diocletiani, post magna tormenta sibi illata, gladio trucidati, coronam martyrij consecuti sunt. Bituricas ciuitate Ambiliaco Monasterio depositio sancti Dulcatdi Confessoris.

Septimo. Ciuitate Narbona sancti Rustici Episcopi & Confessoris. Bituricas releuatio sancti Vrsini Episc. & Conf.

Sexto. Ipso die apud Nauis Monasterium consecratio Altarium sanctæ Dei Genitricis, & sancti Stephani.

Quinto. Ciuitate Meldis saocti Pharonis Episcopi & Confessoris. Parisius translatio sanctæ Genouefæ Virginis.

Tertio. Niuernis ciuitate exceptio brachij sancti Cirici Martyris. Bituricas castro Exiliduno sancti Thalasij Episcopi.

Pridie Kal. In Galliis oppido Virmandensi sancti Quintini, qui sub Maximiano Imperatore martyrium passus est: huius corpus post anoos quinquaginta vsque reuelante Angelo inuentum est.

NOVEMBER.

NOVEMBER.

Kalendis Nouembris.

Apud castrum Diuionem S. Benigni Presbyteri, qui missus à B. Policarpo ad prædicandum in Galliam, postquam à Terentio Comite grauissimis tormentis est multiplicitèr afflictus, tandem collum eius vecte ferreo tundi, & corpus lanceâ forari iubetur. Ciuitate Parisius depositio B. Marcelli Confessoris, qui, vt dignus monstraretur futurus Antistes, eius meritis nunc aqua in vinum, nunc verò in balsamum mutatur. Item sancti Seuerini Monachi & de Tiburtina ciuitate. Ciuitate Bajocas sancti Vigoris Episc. In pago Vastinensi S. Martini (*seu Mathurini*) Confessoris. In territorio Niuernensi sancti Patricij Martyris. In Galliis territorio Biturigo, nuncupante Dolis vico, sancti Lusoris pueri, & Confessoris. Item Bituricas Gortonis castro natalis sancti Romuli Presbyteri.

Quarto. Natalis S. Victorini Pictabionensis Episcopi, qui post multa documenta, vt S. Ieronymus testatur, persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. Eodem die sancti Ambrosij Abbatis Monasterij Agaunensis, qui magnis vitæ atque sanctitatis virtutibus clarus, fine beato in Domino quieuit.

Pridie. In Galliis ciuitate Rotinus sancti Amantij Episcopi & Confessoris In pago Vulcassino sancti Clari Presbyteri & Martyris. Augustoduno S. Proculi Mart.

Nonis. In territorio Aurelianensi sancti Læti Presbyteri.

Octauo. In pago Lemourcensi sancti Leonardi Confessoris.

Septimo. Eodem die S. Amantij Martyris, qui apud Albiensem vrbem exacto agonis fidelis cursu sepultus, viuit in gloria. In Siria depositio S. Villebaldi Episc.

Sexto. Ipso die beati Vrsini Episcopi. (*suppl. in Vesperis.*)

Quinto. Eodem die in territorio Niuernensi sancti Maurini Leuitæ. Bituricas translatio corporis B. Vrsini Episcopi.

Quarto. In territorio Agatensi sanctorum Martyrum Tiberij, Modesti, & Florentiæ, qui tempore Diocletiani variis tormentis cruciati, martyrium compleuerunt.

Tertio. In Galliis Turonis ciuitate natalis B. Martini Episcopi & Confessoris, cuius vita tantis extitit miraculis gloriosa, quòd trium mortuorum meruit esse suscitator. Item Lugduno sancti Verani, cuius vita fidei & virtutum meritis illustris fuit.

Pridie. Ciuitate Agripinensi depositio sancti Cuneberti Episcopi. In territorio Senonico sancti Paterni Martyris. Castello Melduno sancti Leonis Confessoris.

Idibus. In Prouincia ciuitate Aquis beati Nutrij Martyris clarissimi. Turonis depositio sancti Bricij Episcopi. In territorio Niuernensi S. Honorati Confessoris.

Decimo sexto. Lugduni natalis B. Eucherij Confessoris, qui ex nobilissimo Senatorum ordine ad religiosam vitam habitúmque conuersus, diù intra septa speluncæ sponte clausus, Christo seruiuit: deinde apud præfatam vrbem reuelante Angelo, in pontificali cathedra solemniter collocatus est.

Decimo quinto. Aurelianis sancti Aniani Episcopi & Confessoris, cuius mortem in conspectu Domini pretiosam, miracula crebra testantur.

Decimo quarto. Octauæ S. Martini. Item depositio domni Odonis Abbatis.

Decimo tertio. Apud Viennam sanctorum Martyrum Seuerini, Exuperij, & Feliciani. Item sancti Faustini Diaconi & Martyris. Bituricas territorio loco Saciaco S. Iacobi Confessoris. Augustoduno S. Simplicij Episcopi.

Vndecimo. In Italia Monasterio Bobio depositio S. Columbani Abbatis, qui multorum Cœnobiorum Pater extitit Monachorum, multisque virtutibus clarus quieuit in senectute bona.

Nono. Parisius depositio B. Seuerini Monachi, & Solutorij (sic legi in MS.) Bituricas ciuitate vico Carebriuas S. Faretri Presbyteri.

Octauo. In territorio Aruernensi S. Porciani Abbatis.

Sexto. Augustoduno S. Amatoris Episcopi.

Quinto. In Galliis ciuitate Rigensi sancti Maximi Confessoris.

Quarto. Bituricas dedicatio Basilicæ S. Austregisilli Episcopi & Confessoris, cuius signa & miracula vsque hodiè ineffabiliter splendent.

Tertio. Eodem die apud Tolosam B. Saturnini Episcopi & Martyris.

Pridie. Apud Santonas S. Trojani Episcopi, magnæ sanctitatis viri.

DECEMBER.

Kalendis Decembris.

Ciuitate Nouihomo sancti Eligij Episcopi & Confessoris, cuius vitam ammirandam multiplex signorum numerus commendat.

Pridie Nonas Decembris. Floriaco Monasterio translatio corporis sancti Benedicti Abbatis.

Nonis. Ciuitate Treueris sancti Nicetij Episcopi, totius sanctitatis viri.

Septimo. Ciuitate Santonas sancti Martini Abbatis, ad cuius tumulum creberrima fiunt miracula. In pago Meldicensi sanctæ Faræ Virginis.

Quinto. Ipso die S. Cypriani Abbatis Petragorici, magnificæ sanctitatis, & clarissimi in miraculis viri.

Quarto. Cambono depositio sanctæ Valeriæ Virg. & Mart.

Tertio. Ciuitate Ambianis sanctorum Martyrum Gratiani, & Fusciani.

Pridie. Apud Narbonam natalis S. Pauli Confessoris, quem S. Paulus Apostolus ordinauit, & eidem vrbi destinauit Antistitem, quique cum eodem Apostolo ad Hispanias prædicandi gratiâ pergens, ibidem relictus est, vbi prædicationis officio non segniter impleto, clarus miraculis in pace quieuit. Biturico vico Aurio S. Florentij Episcopi & Confessoris.

Idibus. Ipso die sancti Autmari Cameracensis Episcopi.

Decimo nono. Remis passio S. Nicasij, & Eutropiæ Virginis, sororis eiusdem.

Decimo octauo. In territorio Aurelianensium S. Maximi Confessoris.

Decimo septimo. Eodem die B. Lazari, quem Dominus IESVS in Euangelio dicitur resuscitasse à mortuis. Item beatæ Marthæ sororis eius.

Decimoquinto. Turonis sancti Gratiani Episcopi & Confessoris, qui ab vrbe Roma eidem ciuitati primus directus, multis clarus virtutibus, quieuit in pace.

Decimo quarto. Ciuitate Autissiodoro S. Clari Mart. Item S. Gregorij Episc.

Decimo. Parisius Dedicatio Basilicæ in honore sanctæ Crucis, & sancti Vincentij Martyris, & depositio Domni Childeberti Regis.

Quinto. Bituricas Depositio Chadi Episcopi, qui requiescit in Basilica sancti Sulpitij Nauensis Monasterij.

Quarto. Apud Arelatum S. Trophimi, cuius meminit Paulus scribens ad Timotheum, qui ab eodem Apostolo Episcopus ordinatus, præfatæ vrbi primus ob Christi Euangelium prædicandum directus est: Ex cuius prædicatione, vt Papa Zozimus scribit, tota Gallia fidei riuulos accepit. Bituricas Depositio sancti Vrsini, qui ipsius populum conuertit ad Christum.

Pridie Kalendas Ianuarij. Apud Senones beatorum Sabiniani Episcopi, & Potentiani, qui à Pontifice Romano ad prædicandum directi, eandem Metropolim martyrij sui confessione illustrem fecerunt. In eadem vrbe sanctæ Columbæ Virginis, quæ superato igne, gladio cæsa est. Bituricas sancti Eustadij Episcopi.

EXPLICIT.

Auro contra non cauus eruditis omnibus esse debet vetustate propemodum exesus atque vsu assiduo detritus manuscriptus hic codex ex alio antiquiore, aut eiusdem Laurentiani Monasterij, aut Abbatiæ sancti Sulpitij iam olim descriptus, & identidem nouis accessionibus locupletatus, vnde istain communem vsum deprompsimus, tibiq; communicamus non parca manu, candide lector. Notationes porrò ei nullas cùm primùm in lucem prodiit anno 1643. adjunximus, quòd de omnibus hisce periochis, seu Sanctorum, Sanctarumque breuibus, vt vocant, elogiis, plura dicturi eramus in nostra Martyrologiorum discrepantium Concordia, seu duodecim Obseruationum libris ad authenticum Franco-Galliæ Martyrologium, nisi ea omnia iam affecta nescio quo fato è manibus nostris, ac penè Typographorum prælo, excidissent. Valeto interim, conatusque nostros æqui bonique consulito.

DE
SANCTIS ECCLESIIS
ET MONASTERIIS
CLAROMONTII

Libellos duos Authoris Anonymi, qui vixit circa annum DCCCCL: *primum editos* IO. SAVARO, *Regis Consiliarius, Præses, & Præfectus Aruerniæ, recensuit, & Notis illustrauit anno* MDCVIII.

FRANCISCO DE RVPEFVLCODIA, CARDINALI ILLVSTRISS. CLAROMONTENSI Episcopo, & interioris Consilij Regis Christianissimi Senatori meritiss. IO. SAVARO S. D.

CHRISTIANÆ *& Catholicæ Religionis acerrimi vindices Aruernenses Episcopi pro aris strenuè contenderunt, quas pubescentis Ecclesiæ temporibus apud Aruernam ædificatas excoluerunt, postmodum autem, temporis iniuriâ, bellorum excidio, aut vi maiore collapsas, à solo restituerunt. Huiusce rei testes assidui suppetunt, primicerius Episcoporum sanctus Austremonius, qui fana gentilium euertit, vertitque in Christianorum Ecclesias, quas cùm Chrocus funditùs excidisset, sanctus Namatius duodecim Episcopatus sui annos, veteres Ecclesias restaurando consumpsit, quæ ne destruerentur, ab Euuarige Gothorum Rege Arriano, & Catholicis infensissimo, cauit sanctus Sidonius, qui post insuperabiles obsidias, & obsidia longa ad extremam fortunam deductus, priusquam Aruernam dederet, illi Victorium Euuarigis Ducem Catholicum præponi curauit. Sanctus quoq; Auitus decessorum suorum exemplo, sanctæ Mariæ principalis fabricam erexit, quam Normannorum incursu sublapsam sanctus Sigo reparauit in melius. Nec possum quin efferam ausus sancti Praiecti, cui Martyrum vnicuique proprium adscribere loculum, & consecrare martyrium mens fuit, quod cùm per vitam illi martyrio extortam adimplere non potuisset, S. Auito successori suo perficiendum reliquit. Verùm ne videar historiam texere, non epistolam, in huiusce libelli authore anonymo desinam, qui post gentilium inundationem, quæ penè omnes Ecclesiasticas naues absorbuit, hanc naufragij tabulam delineauit, vt in ea posteri cernerent, quibus olim Sanctorum reliquiis & altaribus Aruernenses Ecclesiæ, quibusve Ecclesiis Aruerna nobilitaretur, cùm vt his Religioni cultus redderetur, tùm ne loca Deo dicata spurcis vsibus inseruirent. Quod cùm (proh dolor!) acciderit, huncce libellum à situ & carie, quâ obsitus veterascebat, vindicandum putaui, atque publicare, tuoque nomini (Cardinalis Illustrissime) consecrare, ne Sanctorum memoriæ penitùs interciderent, & animis Aruernensium elaberentur, quibus olim velut propugnaculis quibusdam munita ciuitas Aruernorum, hostium publicorum arma contudit, quibusve euersis, aut despectui habitis, publicis hostibus patuit, & prædonibus præda fuit. Illis enim circumuallata ciuitas, Euarigis superuentus, atque crebras obsidiones elusit. Theo-*

dorici etiam Regis vrbi minantis exitium, conatus irritos fecit. Ad illas procedendo S. Gallus, & sanctus Bonitus inquinaria, luem, siccitatem, & aëris intemperiem auerterunt: Valerianus etiam Cantor illas circumiendo à quartana curatus est. At cùm Religionis ardor attepuit, neque debitus honos Ecclesiis exhibitus est, Saraceni, Normanni, & infideles Aruernam cœperunt, spoliarunt, diruerunt, suisque ruinis Ecclesias obruerunt: superstites autem quidam Pseudo-Christiani Comites sacrilegè vsurparunt, & eiectis Episcopis, earum reditus suos esse voluerunt, vnde maximam stragem Aruernæ & Aruerniæ nostræ intulerunt pij Regum exercitus, qui vi armatâ Episcopos Ecclesiis restituerunt. Ad extremum fatum Aruernæ deploro, quod nullo titulo, aut saltem iusto priuati possideant, quod publici iuris est, & ad obscœnos vsus contra Canonum statuta conuertant. Tu qui de gente Rupefulcodia (quam à Diuo Martiale fidei sacris initiatam historici tradunt) longo stemmate genus ducis, quique in specula & cardine positus, pro fide catholica strenuè præliaris Victoriosissimo, Christianissimo, & Catholicissimo Regi HENRICO *frequens adsides, pro Ecclesia vigil excubas & incubas, incubones istos, & malæ fidei possessores sacris ædibus deturbes, ne sint profana fana, & aræ velut haræ polluantur, ædésque sacras inspiciendi gratiâ circumeas, an sartæ tectæ sint, vel an aliquâ refectione indigeant; quas vt viâ compendiariâ circumire possis, huncce vetustissimum indiculum tuæ sanctitati porrigo. Cùm enim paternos reditus, Episcopatus, & Beneficiorum prouentus in inopes effundas, ea demùm cardinalis virtus est, si nutricias inopum Ecclesias defenses & protegas: Patronos etiam Aruernæ nostræ, qui proprij sanguinis aspergine fidem Christianam obsignarunt, & Ecclesias irrorarunt; & qui in professione fidei constantes perstiterunt, in patrocinium tuum suscipias: triginta enim ex illis, infulis Episcopalibus insigniti, Ecclesiæ, cui tu meritissimè præsides, mirâ sanctitate præfuerunt, & mundo mortui viuis adscripti coluntur; idcircò vota nuncupamus, vt quemadmodum octuagesimus quartus numeraris Episcopus, Cardinalis etiam inter Episcopos quartus; ita à Cardinalatu ad summi Pontificatus apicem tertius ascendas, & ab hoc apice cælo proximo ad cælum eueharis, atque tricenarium sanctorum numerum augeas, & in his Ecclesiis statuâ doneris.*

Vale.

LECTORI.

HVnc Authorem anonymum ex MSS. sancti Illidij, & sanctæ Mariæ Portuensis exscripsi bonâ fide, & commentarium librum adjeci, ex veteribus libris & chartis summo cum labore collectis, & carptim lectis; descendi etiam cum peritis senibus in rem præsentem, vt suis titulis Ecclesias, Ecclesiísque suos titulos redderem, non extantium vestigia inquirerem, & ex incertis certi aliquid inuestigarem. Num rectè, stet arbitrio tuo. dignum credidi, qui publicaretur, cùm vt testatior esset fides libri mei de originibus Claromontij, vbi sparsim hunc authorem laudo, tùm vt velut anteambulo Gregorij Turonensis ingens opus antegrediatur, cui non parùm lucis adferet. Illum autem vixisse circa annum Domini DCCCCL. colligo ex eo quod lib. I. num. 2. Ecclesiæ sancti Illidij meminit, priusquam Arnaldus XLIII. Episcopus, & Raymundus Comes Claromont. XXIIX. Ecclesiam à Normanis An. Christi 916. euersam restaurasset in Monasterium Ordinis sancti Benedicti, circiter annum 958. & Paschalis II. de more consecrasset, sexto Kalendas Iulij, Anno Dom. 1106. Colligo etiam ex num. 21. lib. I. quo loci Ecclesiam sancti Symphoriani collocat, priusquam sancti Genesij titulum accepisset, quem illi tribuit donatio Rogerij militis, An. Chr. 1090. Adde quod in hisce libellis non occurrit Ecclesia sancti Nicolai ab Asselmo Olbiensi in capite Refectorij constructa, & à Durando LIII. Episcopo consecrata, circa annum 1064. in qua Durandus ab Vrbano II. depositus fuit

an. Chr. 1095. Monasteria etiam Virginum, de quibus lib. 1. num. 26. & 30. lib. 2. num. 2. & 9. non defecerant in Canonicas & Ecclesias sæculares. Constat autem Canonicos Camalerienses fraternitatem iniisse cum Monachis sancti Illidij Anno Christi 1095. Antecessit quoque hic author translationem sancti Amabilis ex Ecclesia sancti Hilarij Claromontensis, vt videre est lib. 1. num. 12. in Ricomagensem Ecclesiam; quem tamen flammis opposuisse milites, qui castrum Ricomagense defendere habebant, obsessum à Comite Aruerniæ, sancti Amabilis historia fidem facit, regnante Ludouico Crasso, & sedente Stephano 54. Episcopo, An. Chr. 1124. Prætereà Ecclesia sancti Andreæ nondum accreuerat in Monasterium Ordinis Præmonstratensis, quod sanctus Wilielmus Magnus Comes 37. & Delphinus Claromontensis, & Ioanna Calabra eius vxor, faciendum curauerunt An. Chr. 1149. Ad extremum Ecclesia sancti Ioannis de Turre, vicina Ecclesiæ sancti Nicolai, atque etiam ipsa Ecclesia sancti Nicolai, non extabant; ex quibus facile coniicio hunc authorem circa annum DCCCCL. vixisse, doleo quòd nomen suppresserit: non illi tamen, licet ignoto, benè precari desino. Vale, & Salue.

TITVLVS LIBRI VETERIS MS.

DE Ecclesiis, & altaribus, quæ in Claromonte consistunt.

Ecclesiis] Pluribus olim Ecclesiis Aruerna ciuitas illustrabatur, muríque illius vndequaque circumiebantur. Gregor. Turon. lib. 3. hist. cap. 25. & lib. 10. cap. 7. Idem de S. Quintiano: *Quorum (sanctorum) Basilicæ muros vrbis ambiunt*; quas Aruernenses ædificasse, postquam relictis idolis fidei sacris initiati sunt, S. Austremonij testatur historia MS. *Destruebant aras, vbi dæmonibus antè sacrificauerant, & ipsis in locis magno conamine, & miro decore Ecclesias construebant, à quibus per idem tempus mos & amor in prædicta vrbe increuit, vt tantæ Basilicæ, Domino opitulante, construerentur, quantæ nunquam in vna ciuitate regni illius constructæ cernuntur.*

Claromonte] Tunc enim Aruerna nomen antiquum mutauerat in Claromontem, Thoromachus lib. 6. Lupus Ferrariensis epist. 28. ad Ionam Aurelianensem, Nithardus lib. 1. hist. Guillelmus Tyrius lib. 1. hist. c. 14. Vvinebrandus. Plura si velis, vide quæ dixi de originibus Claromontij nostri, præterea vita S. Sidonij Ms. in Biblioth. Regia, & Claudij Puteani V. C. *Apud Aruernum vero Ciuitatem, quæ nunc Clarus-mons dicitur, factus Episcopus est*, &c.

I.

In primis in domo matris Ecclesiæ, est altare Sanctæ Mariæ, & Sanctorum Agricolæ & Vitalis, & altare S. Crucis, altare S. Geruasij, altare S. Ioannis Baptistæ, altare S. Iuliani martyris, & altare S. Angeli.

Matris Ecclesiæ] id est Episcopalis atque primariæ: præter veteres chartas, in quibus ita passim appellatur, Hildebertus epist. 55. ad Aimericum Claromontensem Episcopum, *Audiuimus autem, & vltra quam credi possit admirati sumus, in vestra matre Ecclesia hereditario iure canonicas obtineri*, &c. & ita mater Ecclesia pro maiore & cathedrali accipitur. S. Aurelianus in hist. S. Martialis: *ad matrem Ecclesiam S. Stephani orandi gratia conuenirent.* Gregor. Turon. de mirac. S. Martini l. 3. cap. 14. *quæ sub tuitione matris Ecclesiæ habebatur.* Carolus Magnus l. 15. cap. 12. *census ad matrem ciuitatis Ecclesiam persoluunt.* Lupus Ferrariensis ep. 98. & 99. *Clerus matris Ecclesiæ Parisiorum, matrix Ecclesia.* Concilii Carthaginens. III. can. 46. & Aquisgranens. can. 5. & Gilebertus Episcopus in solemni iurisiurandi formula, *matrix & maior Ecclesia. cap. 3. de Ecclesiis ædeficandis, & cap. 22. de verbor. significat.* Mater autem Ecclesia Claromontensis, *Ecclesia Aruerni municipioli* dicitur à Sidonio lib. 3. ep. 1. *Ecclesia Aruerna*, in proœmio Synodi Aruernensis, & à Gregorio Turonensi l. 3. cap. 2. lib. 4. c. 12. & 31. ab eodem *senior Ecclesia*; vel vt alias legitur, *veterrima* l. 2. c. 16. à Roberto Comite in vetere charta Ms. *maioris sedis Ecclesia*, *maior Ecclesia* ab Vvinebrando in hist. S. Illidij Episcopi, absolutè *Ecclesia* ab eodem Gregorio l. 2. c. 23. & l. 10. c. 6. *Ecclesia S. Laurentij* dicta etiam fuit. Vide inf. numer. 3. necnon *Ecclesia*

dorici etiam Regis vrbi minantis exitium, conatus irritos fecit. Ad illas procedendo S. Gallus, & sanctus Bonitus inquinaria, luem, siccitatem, & aëris intemperiem auerterunt: Valerianus etiam Cantor illas circumiendo à quartana curatus est. At cum Religionis ardor attepuit, neque debitus honos Ecclesiis exhibitus est, Saraceni, Normanni, & infideles Aruernam cœperunt, spoliarunt, diruerunt, suisque ruinis Ecclesias obruerunt: superstites autem quidam Pseudo-Christiani Comites sacrilegè vsurparunt, & eiectis Episcopis, earum reditus suos esse voluerunt, vnde maximam stragem Aruernæ & Aruerniæ nostræ intulerunt pij Regum exercitus, qui vi armatâ Episcopos Ecclesiis restituerunt. Ad extremum fatum Aruernæ deploro, quod nullo titulo, aut saltem iusto priuati possideant, quod publici iuris est, & ad obscœnos vsus contra Canonum statuta conuertant. Tu qui de gente Rupefulcodia (quam à Diuo Martiale fidei sacris initiatam historici tradunt) longo stemmate genus ducis, quique in specula & cardine positus, pro fide catholica strenuè præliaris Victoriosissimo, Christianissimo, & Catholicissimo Regi HENRICO *frequens adsides, pro Ecclesia vigil excubas & incubas, incubones istos, & malæ fidei possessores sacris ædibus deturbes, ne sint profana fana, & aræ velut haræ polluantur, ædésque sacras inspiciendi gratiâ circumeas, an sartæ tectæ sint, vel an aliquâ refectione indigeant; quas vt viâ compendiariâ circumire possis, huncce vetustissimum indiculum tuæ sanctitati porrigo. Cùm enim paternos reditus, Episcopatus, & Beneficiorum prouentus in inopes effundas, ea demùm cardinalis virtus est, si nutricias inopum Ecclesias defenses & protegas: Patronos etiam Aruernæ nostræ, qui proprij sanguinis aspergine fidem Christianam obsignarunt, & Ecclesias irrorarunt; & qui in professione fidei constantes perstiterunt, in patrocinium tuum suscipias: triginta enim ex illis, infulis Episcopalibus insigniti, Ecclesiæ, cui tu meritissimè præsides, mirâ sanctitate præfuerunt, & mundo mortui viuis adscripti coluntur; idcircò vota nuncupamus, vt quemadmodum octuagesimus quartus numeraris Episcopus, Cardinalis etiam inter Episcopos quartus; ita à Cardinalatu ad summi Pontificatus apicem tertius ascendas, & ab hoc apice cælo proximo ad cælum euehatis, atque tricenarium sanctorum numerum augeas, & in his Ecclesiis statuâ doneris.*

Vale.

LECTORI.

HVnc Authorem anonymum ex MSS. sancti Illidij, & sanctæ Mariæ Portuensis exscripsi bonâ fide, & commentarium librum adjeci, ex veteribus libris & chartis summo cum labore collectis, & carptim lectis; descendi etiam cum peritis senibus in rem præsentem, vt suis titulis Ecclesias, Ecclesiisque suos titulos redderem, non extantium vestigia inquirerem, & ex incertis certi aliquid inuestigarem. Num rectè, stet arbitrio tuo. dignum credidi, qui publicaretur, cùm vt testatior esset fides libri mei de originibus Claromontij, vbi passim hunc authorem laudo, tùm vt velut anteambulo Gregorij Turonensis ingens opus antegrediatur, cui non parùm lucis adferet. Illum autem vixisse circa annum Domini DCCCCL. colligo ex eo quod lib. 1. num. 2. Ecclesiæ sancti Illidij meminit, priusquam Arnaldus XLIII. Episcopus, & Raymundus Comes Claromont. XXIIX. Ecclesiam à Normanis An. Christi 916. euersam restaurasset in Monasterium Ordinis sancti Benedicti, circiter annum 958. & Paschalis II. de more consecrasset, sexto Kalendas Iulij, Anno Dom. 1106. Colligo etiam ex num. 21. lib. 1. quo loci Ecclesiam sancti Symphoriani collocat, priusquam sancti Genesij titulum accepisset, quem illi tribuit donatio Rogerij militis, An. Chr. 1090. Adde quod in hisce libellis non occurrit Ecclesia sancti Nicolai ab Asselmo Olbiensi in capite Refectorij constructa, & à Durando LIII. Episcopo consecrata, circa annum 1064. in qua Durandus ab Vrbano II. depositus fuit

an. Chr. 1095. Monasteria etiam Virginum, de quibus lib. 1. num. 26. & 30. lib. 2. num. 2. & 9. non defecerant in Canonicas & Ecclesias sæculares. Constat autem Canonicos Camalerienses fraternitatem misisse cum Monachis sancti Illidij Anno Christi 1095. Antecessit quoque hic author translationem sancti Amabilis ex Ecclesia sancti Hilarij Claromontensis, vt videre est lib. 1. num. 12. in Ricomagensem Ecclesiam; quem tamen flammis opposuisse milites, qui castrum Ricomagense defendere habebant, obsessum à Comite Aruerniæ, sancti Amabilis historia fidem facit, regnante Ludouico Crasso, & sedente Stephano 54. Episcopo, An. Chr. 1124. Præterea Ecclesia sancti Andreæ nondum accreuerat in Monasterium Ordinis Præmonstratensis, quod sanctus Wilielmus Magnus Comes 37. & Delphinus Claromontensis, & Ioanna Calabra eius vxor, faciendum curauerunt An. Chr. 1149. Ad extremum Ecclesia sancti Ioannis de Turre, vicina Ecclesiæ sancti Nicolai, atque etiam ipsa Ecclesia sancti Nicolai, non extabant; ex quibus facile coniicio hunc authorem circa annum DCCCCL. vixisse, doleo quòd nomen suppresserit: non illi tamen, licet ignoro, benè precari desino. Vale, & Salue.

TITVLVS LIBRI VETERIS MS.

DE Ecclesiis, & altaribus, quæ in Claromonte consistunt.

Ecclesiis] Pluribus olim Ecclesiis Aruerna ciuitas illustrabatur, murique illius vndequaque circumiebantur. Gregor. Turon. lib. 3. hist. cap. 25. & lib. 10. cap. 7. Idem de S. Quintiano: *Quorum (sanctorum) Basilicæ muros vrbis ambiunt*; quas Aruernenses ædificasse, postquam relictis idolis fidei sacris initiati sunt, S. Austremonij testatur historia MS. *Destruebant aras, vbi dæmonibus antè sacrificauerant, & ipsis in locis magno conamine, & miro decore Ecclesias construebant, à quibus per idem tempus mos & amor in prædicta vrbe increuit, vt tantæ Basilicæ, Domino opitulante, construerentur, quantæ nunquam in vna ciuitate regni illius constructæ cernuntur.*

Claromonte] Tunc enim Aruerna nomen antiquum mutauerat in Claromontem, Thoromachus lib. 6. Lupus Ferrariensis epist. 28. ad Ionam Aurelianensem, Nithardus lib. 1. hist. Guillelmus Tyrius lib. 1. hist. c. 14. Vvinebrandus. Plura si velis, vide quæ dixi de originibus Claromontij nostri, præterea vita S. Sidonij Ms. in Biblioth. Regia, & Claudij Puteani V. C. *Apud Aruernum vero Ciuitatem, quæ nunc Clarus-mons dicitur, factus Episcopus est*, &c.

I.

In primis in domo matris Ecclesiæ, est altare Sanctæ Mariæ, & Sanctorum Agricolæ & Vitalis, & altare S. Crucis, altare S. Geruasij, altare S. Ioannis Baptistæ, altare S Iuliani martyris, & altare S. Angeli.

Matris Ecclesiæ] id est Episcopalis atque primariæ: præter veteres chartas, in quibus ita passim appellatur, Hildebertus epist. 55. ad Aimericum Claromontensem Episcopum, *Audiuimus autem, & vltra quam credi possit admirati sumus, in vestra matre Ecclesia hereditario iure canonicas obtineri*, &c. & ita mater Ecclesia pro maiore & cathedrali accipitur. S. Aurelianus in hist. S. Martialis: *ad matrem Ecclesiam S. Stephani orandi gratia conuenirent.* Gregor. Turon. de mirac. S. Martini l. 3. cap. 14. *quæ sub tuitione matris Ecclesiæ habebatur.* Carolus Magnus l. 15. cap. 12. *census ad matrem ciuitatis Ecclesiam persoluant.* Lupus Ferrariensis ep. 98. & 99. *Clerus matris Ecclesiæ Parisiorum, matrix Ecclesia.* Concilii Carthaginens. III. can. 46. & Aquisgranens. can. 5. & Gilebertus Episcopus in solemni iurisiurandi formula, *matrix & mater Ecclesia. cap. 3. de Ecclesiis ædificandis, & cap. 22. de verbor. significat.* Mater autem Ecclesia Claromontensis, *Ecclesia Aruerni municipioli* dicitur à Sidonio lib. 3. ep. 1. *Ecclesia Aruerna*, in proœmio Synodi Aruernensis, & à Gregorio Turonensi l. 3. cap. 2. lib. 4. c. 12. & 31. ab eodem *senior Ecclesia*; vel vt alias legitur, *veterrima* l. 2. c. 16. à Roberto Comite in vetere charta Ms. *maioris sedis Ecclesia, maior Ecclesia* ab Vvinebrando in hist. S. Illidij Episcopi, absolutè *Ecclesia* ab eodem Gregorio l. 2. c. 23. & l. 10. c. 6. *Ecclesia S. Laurentij* dicta etiam fuit. Vide inf. numer. 3. necnon *Ecclesia*

S. *Michaelis*. Surius, num. 3. infr. hist. S. Boniti; & quia S. Mariæ virgini consecrata erat, *Ecclesia Beatæ Mariæ Episcopalis*, vocatur à Sugerio Abbate S. Dionysii, & ex eo à continuatore Aimoini l. 5. c. 49. de qua plura lib. de originibus.

Altare S. Mariæ] in cuius honorem marer Ecclesia consecrata fuit, Vvinebrandus in histor. S. Illidij Ms. *vt ad Ecclesiam maiorem sedis Episcopalis ducatur, quæ est sub obtentu genitricis Domini Mariæ*, &c. à S. Martiale, excerpta ex archiuis S. Martialis Lemouicensis: S. *Martialis paruam Basilicam in vrbe Turonis fundauit in honore S. Petri, Aruernis quoque & Rutenis, atque Anitio montuoso oppido fabricauit in titulo S. Mariæ*. Etsi fides chronicis abbreuiatis Mss. quosdam capillos virginis Mariæ in eadem Ecclesia deposuit, *In rupe autem Anicij, quæ nunc Podium dominæ nostræ dicitur, altare in honorem ipsius dominæ dedicans, sotularem ipsius ibidem posuit, & alterum in Rutena, de capillis vero eiusdem posuit partem in ciuitate Aruernica (quæ nunc Claromons dicitur) & partem alteram in Mimata*, &c. quos tamen S. Austremonium ad vrbem Aruernam detulisse, & eos intra statuam S. Mariæ condidisse Stephanum Episcopum cum aliis pluribus reliquiis testatur memoriale reliquiarum Ms. Ecclesiæ Clamont. Rogatu autem Roberti Mousiacensis Abbatis, eundem Stephanum Episcopum, Ecclesiam titulo S. Mariæ struxisse, veteris Mri. fragmenta testantur, eamque de mote consecrasse IV. *Non. Iunij vet*. Martyrolog. & ordo Claromonr. Ms.

Sanctorum Agricolæ & Vitalis] quorum reliquias S. Namarius Episcopus à Bononia in Aruerniam transferendas curauit, illisque magnificam Ecclesiam dedicauit, Gregor. Turon. l. 2. hist. c. 16. & de miraculis martyrum l. 1. c. 44. exinde vet. chartis vocatur *Ecclesia S. Mariæ, & SS. Agricolæ & Vitalis*: Helgaldus Floriacensis in vita Roberti Regis vbi de Monasterio S. Aniani Aurelianensis, *caput autem ipsius Monasterij fecit miro opere in similitudinem Monasterij S. Mariæ matris Domini, & SS. Agricolæ & Vitalis in Claromonte constituti*. horum translatio v. Kalend. Decemb. Martyrolog. Clarom. Ms. *In Gallus vrbe Aruernis translatio Beatorum Martyrum Agricolæ & Vitalis*, &c. Ordo Claromont. Ms. *Si festum translationis Sanctorum Agricolæ & Vitalis infra aduentum fuit, dicatur missa de sancta Maria*, &c. quod festum chorus cappis indutus solemniter celebrat, vet. lib. & Ordo, illi enim sunt Diui Tutelares, idcirco de his crebra commemoratio fit in Ecclesia Claromontensi, vel tum cum aliud festum non occurrit. Ordo Ms. *Si hodie festum aliquod non occurrerit, dicetur missa de sanctis Ecclesiæ, scilicet Austremonio, Agricola & Vitale Martyribus*. Feria quinta *de sanctis Ecclesiæ. Quinta feria cuiuslibet hebdomadæ de sanctis Ecclesiæ, scilicet Austremonio, Agricola & Vitale*. Et illis à sinistris secundarium altare dicatum est. Idem ordo & Catalogus altarium.

Altare S. Crucis] quod est septimum à dextris Ecclesiæ Claromontensis, cuius frequens mentio in Ordine Ms. ibique parœcia habetur: exaltatio autem sanctæ Crucis inter solemnia festa numeratur in Ordine Claromont. vet. lib. & Breuiario, & obiter notandum quod An. Christi 1269. *S. Ludouicus Francorum Rex, dedit Episcopo Claromontensi (Guidoni de Turre) crucem auream ornatam lapidibus, videlicet de cruce domini portionem vnam, de corona domini portionem vnam, de sudario, de veste purpurea, de pannis infantiæ Domini saluatoris, de linteo quo præcinctus fuit in cœna, de ossibus Beatæ Mariæ Magdalenæ*, quæ in die Parasceue de geniculis adoratur.

Altare S. Ioannis Baptistæ] quod est in capite Ecclesiæ, cuius crebrò meminit ordo Claromontensis.

Altare S. Iuliani Martyris] Diui totius Aruerniæ Tutelaris, Sidonius lib. 7. ep. 1. idem Carm. vlt. vide notas. Cuius titulo nonum à dextris altare insignitum est, & eius festum inter solemnia locum tenet; sine cappis tamen, vet. lib. Ms. & ordo Claromontensis.

Altare S. Angeli] quod ex ruinis Ecclesiæ veteris superstat adhuc, id est S. Michaelis, à quo vetus Ecclesia titulum sortita est, vetus Prologus de S. Bonito XVIIJ. Kalend. Febr. in Breuiario Claromontensi.

Sanctitatis dans exemplum,
Michaelis petit templum.

de quo præterea Vincentius Beluacensis, & ex eo Petrus Equilinus lib. 2. c. 82. Surius Tom. 1. & Marullus lib. 2. c. 4.

II.

In Ecclesia S. Mariæ principalis, primum altare S. Mariæ, altare S. Iuliani, altare S. Priuati, altare S. Sulpitij. Vbi requiescunt S. Auitus, & S. Garius, & S Sigo.

Ecclesia S. Mariæ principalis] quam Auitus Pontifex Claromontensis condidit, vet. hist. S. Auiti Ms. ex vet. lib. Portuensis Ecclesiæ, item alius liber Ms.

Hoc templum sanctus primò fundauit Auitus,
Inclytus antistes, nobilis & genere.

principalem Ecclesiam appellari Anonymus auctor vitæ S. Auiti putat, *atque prædictam Basilicam principalem appellari placuit, vel quia inter cæteras, quæ per Episcopatum in honorem S. Dei genitricis constructæ videbantur, principatum teneret: vel quia in eadem ciuitate tunc temporis Ecclesia ad gloriam matris Dei fabricata inueniri nullomodo poterat.* Idem paulo post, *In Ecclesia Portuensi, quæ principalis dicitur.* Veruntamen hæc Ecclesia non principalis, at Ecclesia Sanctæ Mariæ principalis appellari videtur. Stephanus Episcopus Claromontensis anno Domini DCCCCLIX. in beneficiali scripto, *Ecclesiam S. Mariæ, quæ dicitur principalis*, &c. Quia hæc non satis explicita sunt, omne dubium abstergit, idem Stephanus in testamento suo anno Dom. 976. *In primis Abbatiam S. Mariæ, quæ dicitur principalis*, &c. atque etiam indiculus huiusce libelli in Ms. Portuensi ante præfatos versus: *Nota ædificatorem templi S. principalis Mariæ, destructoresque Normannos, & reædificatorem.* Et ita in isto libello Portuensi, necnon Illidiano disertim exprimitur, *In Ecclesia S. Mariæ principalis*, & in aliis vet. chartis eiusdem Ecclesiæ, *Ecclesia de Portu. & Ecclesia B. Mariæ de Portu* vocatur in testamento Guidonis Episcopi, & in vet. ordinibus, Kalendariis, & chartis. *Et sic postmodum ad S. Mariam ad Portum peruenerunt*, &c. Vvinebrandus: quod dictum volui, ne lites inposterum oriantur ex his verbis malè perceptis, vel vt ortæ sopiantur.

S. Auitus] auctor vitæ S. Auiti, *sepultus est autem in Ecclesia Portuensi, quæ principalis dicitur, quam ipse dum adviueret decenter fundauerat, & diligenter consummauerat.* Vide Catalogum Episcoporum. Vnde nomen sumpserit, docet idem auctor: *Sanctissimus iterum Auitus, post ædificationem Tiernensis Ecclesiæ, in vrbe Aruerna, qua (vt prædiximus) domino annuente Cathedram Pontificalem susceperat; in locum qui ab antiquis Portus vocabatur: in honore S. Dei Genitricis & Virginis Mariæ Ecclesiam eleganter construxit, quam & multis Sanctorum reliquiis diligenter adornauit*, &c.

S. Garius] S. Garii sepulchrum est in claustris Ecclesiæ Portuensis, intra capellam S. Katherinæ, quem nedum vindicatum vt credam, facit, quod nulla eius commemoratio fit, nullaque extat memoria, vulgò *S. Guerin*; illi tamen per traduces veneratio quædam impenditur.

Et S. Sigo] hæc verba absunt à Ms. Illidiano, is est qui Portuensem Ecclesiam à Normannis primùm euersam reparauit.

Hæc Normannorum flammis gens vssit acerba,
Bacchans, & strages heu miseras faciens.
Sed Sigo hanc præsul prisco decorauit honore, &c.

Eius festum celebratur IV. Idus Febru. Breuiar. Martyrolog. Ordo Claromon. & Kalendaria Mss. vide Catalogum Episcoporum, eiusdem cineres capsa conclusi capite Portuensis Ecclesiæ superstant.

III.

In Ecclesia S. Laurentij, altare S. Laurentij, ibi requiescunt S. Gallus, & S. Briccius, & alij SS. quorum nomina Deus scit.

Ecclesia sancti Laurentij] S. Laurentij Basilicam ædificasse Victorium comitem tradit Gregor. Turon. lib. 2. hist. cap. 20. ambigo vtrum ista sit non procul ab Ecclesia Portuensi remota; de qua tamen indubiè idem Gregor. de vita patr. c. 6. infra Vvinebrandus in hist. S. Illidij *Item mulier ex vico Cibaciaco habitans fuit ad Portum iuxta Ecclesiam sancti Laurentij*, &c. paulo post, *ducunt illam prius ad præfati martyris Ecclesiam*, &c. Guidonis Episcopi testamentum, quo S. Laurentij Basilicam Ecclesiæ Portuensi propter vicinitatem vniuit, *Item Ecclesiæ Beatæ Mariæ de Portu Claromontensi vnimus Ecclesiam sancti Laurentij prope dictam Ecclesiam de Portu*, &c.

Monasterii S. Laurentii meminit Iuo Carnot. Epist. 3. Monachis Dolensis Monasterii sub finem, *Ex quibus duo de Monasterio crucis literati & religiosi, Guimundus & Robertus; alter ad Episcopatum Aruernensem, alter ad gubernationem Monasterij sancti Laurentij Aruernensis auctoritate Apostolica assumpti sunt.* Ne quis hæreat in hac re, & vt lux Iuoni detur, Monasterium illud S. Laurentii Aruernensis, non est Ecclesia sancti Laurentii de qua hoc loco agitur, sed mater & Episcopalis Ecclesia, quod ex donatione Stephani Episcopi facta matri Ecclesiæ clarum est An. Dom. 959. *Ipsi Ecclesiæ S. Mariæ & sancti Laurentij, atque sanctorum martyrum Agricolæ & Vitalis, fratribusque ibi Domino in commune deseruientibus, vt in reliquum ipsi matri Ecclesiæ sine penuria vinearum & panis alacriter deseruiant, has res adpræsens sub omni integritate concedimus,* &c. De qua hist. S. Boniti à quodam eius coætaneo scripta lect. 8. *nec mora vbi B. Leuitæ & martyris Laurentij Ecclesiam ingressi sumus,* &c. Cui locus etiam datur intra sancta sanctorum matris Ecclesiæ ad dextram altaris principalis, cuius solemne festum agitur, & chorus solet esse cum cappis, IV. Id. Augusti. Anonymus auctor ordinis Claromontensis Ms. hortatur Durantum succentorem vt diem illum festiuè celebret; & vt annuatim excoleretur, cum maxima festiuitate Henricus de Turre Episcopus octo libras Turonenses distribuendas concessit, quolibet anno, vet. liber anniuersariorum Ms. & Ludouicus Royre Canonicus Claromont. Anno Dom. 1285. in octaua S. Laurentii xvj. Kalend. Septemb. vt panis & vinum Canonicis & reliquis ministris dispensetur, decem sextarios frumenti, & vini modios totidem Claromontensi capitulo legauit, annuæ præstationi domum & reditus præceptoriæ de la Tourrette assignauit, vt honorificentissimè memoria S. Laurentii recolatur. Idem liber Ms.

S. *Gallus*] Gregor. Turon. de vita patrum cap. 63. *Episcopis autem quarta die aduenientibus eum de Ecclesia leuauerunt, & portantes in sancti Laurentij Basilicam ibi sepeliunt,* vnde Ecclesia S. Galli dicta est ab Anonymo in ordine Claromontensi ad Durandum succentorem Kalend. Iulij, *hodie visitamus Ecclesiam S. Galli, & dicimus magnam missam sicut supra in festo B. Genesij,* qui mutata sede locum præcipuum tenet in Ecclesia Portuensi.

S. *Briccius*] Episcopus Turonens. quem Diuis asserunt Gregor. Turon. Martyrol. Pet. Equili. lib. 10. c. 55. Radulphus Tungren. de Can. obl. propos. 12. cuius reliquias S. Gregor. Turon. huc transferendas forte curauit, vt S. Galli Patrui sui memoriam illustraret, de quo Kalend. Ordo Breuiaria Claromon. Idib. Nouemb.

IV.

In Ecclesia S. Boniti, altare S. Mauritij, altare S. Angeli, altare S. Petri, & S. Mariæ, ibi requiescit S. Bonitus in corpore.

Ecclesia S. *Boniti*] Martyrolo. Claromon. Ms. viij. Idus Iunii, *In suburbio dedicatio Basilicæ eiusdem S. Boniti prædicti confessoris.* Vet. Kal. Ms. Kal. Aprilis. *Apud Ecclesiam S. Boniti, pro Hugone Chapelier anniuersarium,* &c. Ritualis liber Illidiani Cœnobij Ms. II. die Rogationum, *pergitur ad Eccles. S. Boniti,* &c. postea, *ante portam Ecclesiæ S. Boniti fit statio,* &c. Ordinalis Claromon. Eccles. feria 2. in Rogationibus, *transeunt ad petram regalem, & veniunt in cœmeterium sancti Boniti, ibi fit sermo ab eo, cui Cantor iniunxerit, nisi Episcopus præsentialiter voluerit prædicare.*

Altare S. Mauricij) à quo Ecclesia S. Mauricii dicebatur antequam in eam S. Bonitus translatus esset ex Ecclesia Lugdunensi S. Petri: historia S. Boniti à quodam eius synchrono scripta, *Nam cum B. Mauritij basilicam omni ex parte reperisset incultam* &c. & alias non semel, & ex ea Surius tomo I.

Altare S. Petri) de quo anonymus auctor historiæ S. Boniti, & iuxta quod corpus S. Boniti sepultum fuit, *post hæc sancti Sacerdotis membra dignæ sepulturæ tradita, iuxta beatorum Apostolorum Petri & Pauli, atque S. Andreæ altare, quorum reliquias Proculus Pontifex ex vrbe iussit deferri,* &c.

S. Bonitus] idem auctor vbi supra de Translatione S. Boniti, *deinde cum ab Episcopo in Ecclesiam S. Mauricij portaretur,* &c. à quo S. Boniti Ecclesia in vet. chartis appellatur, atque etiam hodie S. Boniti, vel S. Ferreoli, & est parœcialis Ecclesia atque prioratus Illidianæ ditionis, vulgò S. *Bonnet* ou S. *Ferreol:* cuius dedicatio celebratur VIII. Idus Iunii. Ordo & Martyrolog. Claromon. Ms. Translatio S. Boniti *Aruernorum præsulis à ciuitate Lugduno ad vrbem Aruernam, in suburbio dedicatio Basilicæ eiusdem prædicti Confessoris.*

V.

V.

In Ecclesia S. Christophori, altare sancti Christophori, altare S. Hilarij, altare sancti Martini & Isidori.

Ecclesia S. Christophori] Ecclesia non procul à Illidiano Cœnobio olim dissita, & abhinc sexaginta annis & quod excurrit diruta, non ita tamen, quin vestigia quædam supersint, quibus eam ab obliuione diuinitas asseruit. Ritualis liber sancti Illidij 11. die rogat. *Pergitur ad Ecclesiam sancti* Boniti, *facientes commemorationes Sanctorum Ioannis Baptistæ, sancti Petri, sancti Hilarij, sancti Cassii, sancti Christophori,* nam (vt prius dixit) *cum autem ad huiusmodi processiones pergimus, commendationem sanctorum facimus, ante quorum Ecclesias pertransimus.*

VI.

In Ecclesia sancti Petri, altare sancti Petri.

Ecclesia S. *Petri*] multæ cognomines Ecclesiæ fuerunt, infra numer. 17. 20. 27. *Vnde Gregor. Turon. lib. 4. hist. cap. 31. numerata sunt autem quadam Dominica, in vna Beati Petri* Basilica, *trecenta defunctorum corpora*, in honorem sancti Petri, S. Austremonium Ecclesiam ædificasse sancti Austremonii tradit historia, de qua supra numero 5. & infra num. 17. ex Rituali libro S. Illidii. Hæc autem de Parœciali intelligenda est, de qua Innocent. III. Collect. III. Decretal. l. 2. tit. 12. de testibus cap. 2. Ordo III. die Rogation. *Visitamus Ecclesiam sancti Petri*, &c.

VII.

In Ecclesia S. Ioannis Baptistæ, altare S. Ioannis.

Ecclesia S. *Ioannis*] distabat à Monasterio S. Illidii viginti passus, versus meridiem, intra hortos Illidiani Cœnobii: Ritualis liber Ms. 11. die Rogat. *Pergite ad Ecclesiam sancti Boniti facientes commemorationes sanctorum Ioannis Baptistæ, sancti Petri,* S. *Hylarij*, S. *Cassij*, S. *Christophori*, &c. quorum ante Ecclesias fiebat transitus: idem liber fol. 1586. *Si forte ad maiorem Ecclesiam oportuerit conuenire facimus* (*vt diximus*) *commemorationes sanctorum, ante quorum Ecclesias transimus* S. *Stephani, Petri, Ioannis, Nicolai, Martini.*

VIII.

In Ecclesia S. Galli, altare S. Mariæ, vbi requiescunt S. Gallus, & S. Vrbicus, & S. Antolianus, & sanctus Gerivaldus.

Ecclesia S. Galli) suis ruinis sepulta ne sui quidem vestigium reliquit.

S. *Gallus*) non huius nominis primus, is enim in Basilica S. Laurentii humatus est, supra num. 3. sed (vt coniicio) Gallus Episcopus Claromontensis huius nominis secundus, de quo Catalogus Episcoporum.

S. *Vrbicus*) primus ab Austremonio Claromontensis Episcopus, de quo Gregor. Turon. histor. cap. 44. *ipse quoque Sacerdos cum coniuge & filia in crypta Cantobennensi iuxta aggerem publicum est sepultus*, ex quibus verbis licet colligere S. Galli Ecclesiam illo loci conditam fuisse, de qua vel minante ruinam, vel euersa, S. Vrbicus in Illidianam migrauit. Tabula Illidiana.

S. *Antolianus*) Gregor. Turon. lib. 1. hist. c. 33. *iuxta hanc vrbem Liminius, Antholianusque Martyres requiescunt*, idem de miraculis lib. 1. c. 65. *Antholianus autem Martyr apud vrbem Aruernam Martyrium consummauit*, &c. eius fit commemoratio viij. idus Febru. Clarom. Martyrolog. *Natalis S. Antholiani apud vrbem Aruernam Martyrio coronatus est.* Idem Ordo. Videnda Martyrologia, Bedæ, Vsuardi, Adonis, & Notkeri, & Petrus Equilinus l. n. c. vlt. num. 51. cuius passionis historiam S. Præiectum Episcopum eleganter descripsisse traditur in eius historia: *nam passiones Martyrum Cassij & Victorini, Antholiani, ac Astrobodij, ac cæterorum sanctorum qui in eadem vrbe sanguinem fudere pro Christo, glorioso elucubrauit stylo*, obiter emendandum est Martyrologium Bedæ, in quo mendose legitur *apud Aruernam vrbem natale S. Anatholij Martyris*, reponendum est *Antholiani.*

S. *Gerivaldus*) Claromontensis Episcopus, qui in Catalogo Claromontensium Episcoporum *Carivaldus* in historia S. Præiecti, *Gairoaldus*; quo iure Diuis adscriptus sit, nescio; nisi sanctus vocetur propter Episcopatus honorem, & quod diuino cultui consecratus esset. Cassian. Eremita Collat. 22. cap. 9. vel quòd solutiorem vitam cum sanctitate mutauerit.

IX.

In Ecclesia S. Cassii, altare S. Petri, altare S. Iuliani, vbi S. Cassius, & S. Victorinus, & S. Leogontia, & S. Georgia quiescunt.

Ecclesia S. Cassii] *Gregor. Turon. lib. 4. hist. cap. 12. erat enim ad Basilicam S. Casij Martyris*, &c. Idem ex Gregor. Turon. Aymoinus lib. 2. cap. 36. Item Gregor. Turon. de miraculis Confess. cap. 34. & 36. suppresso tamen nomine, hodie parochialis Ecclesia S. Cassii nomen retinet: Ritualis liber S. Illidii II. die rogationum, vide supra num. 5. & 7. Idem liber fer. IV. Rogatio. *Et sic venitur ad* S. *Remigium, & si tempus congruum non fuerit, seu pluuiarum, fit processio ad S. Casium.*

S. *Casius*] Gregor. Turon. l. 1. hist. cap. 33. *Ibi Casius ac Victorinus in dilectione Christi fraterno affectu sociati, per effusionem cruoris proprij cœlorum regna pariter sunt adepti*, quorum passiones sanctum Præiectum enarrasse, supra notatum, de quibus Martyrologium Romanum, Kalendaria vetera, & martyr. Clarom. *Aruernis natalis SS. Casij & Victorini Martyrum, cum alijs sex millibus* CCLXVI. *Idib. Maij.* Molanus in Vsuardum *apud Aruernum SS. Martyrum Casij, Victorini, Maximi & sociorum, quorum actus scripsit S. Præiectus Episcopus.*

S. *Leogontia*) Tabula Illidiana. S. *Leogontia Virgo.*

S. *Georgia*] De qua Gregor. Turon. de gloria Confessorum cap. 34. cuius reliquiæ arca lapidea inclusæ in Ecclesia S. Cassii supersunt adhuc cum hoc titulo, qui incisus est opertorio marmoreo.

Hoc iacet in tumulo sacrata Georgia Christi
Et deuota bonis, mente, fide, merito,
Ob quam magna patrem premeret cum turba procerum,
Illa Deum legit feliciore toro.

cuius sepulchrum Anno Dom. 1531. Guillelmus Duprat Claromont. Episcopus aperuit, caputque Illidiano Cœnobio concessit, eius natalitium excolitur V. Idus Febru. Martyrol. Roman. *Aruernis S. Georgiæ virginis*, vixisse autem circa annum Do. 480. Baronius sine auctore scribit tom. 6. fides sit penes eum.

X.

In Ecclesia S. Venerandi, altare S. Iuliani & S. Basilicæ Antiochenæ, altare S. Quintini, & S. Dionysii, altare S. Mariæ, vbi S. Venerandus, & S. Linguinus, & S. Nepotianus & S. Auitus, & S. Clara, & alij sex millia ducentorum in corpore quiescunt, quorum nomina Deus scit.

Ecclesia S. Venerandi) Gregor. Turon. de gloria Confessor. c. 35. *In Basilica autem S. Venerandi, quæ* S. *Illidij est proxima.* Item cap. 36. *si ingrediaris per ostium in Basilica S. Venerandi*, &c. Item c. 37. hodie S. *Venerandi* intra hortos Illidiani Cœnobii.

S. *Venerandus*) Gregor. Turon. de gloria Confess. cap. 34. *est ibi sepulcrum ipsius S. Venerandi, à quo hæc ædes nomen accepit sub Analogio compositum*, &c. vetus Tabula Illidiana, *Nam in B. Illidij Monasterio B. Venerandus Episcopus* S. *Mariæ amore, aliorumque Martyrum requiescit*, &c. cuius reliqua Arbertus Episcopus petitioni annuens Guidonis Scoti Abbatis Illidiani cum reliquiis S. Illidiani in eadem capsa discretim conclusit, & suo anulo obsignauit, anno Dom. 1311. XI. Kalend. Ianuarij; vetus liber Ms. qua die eius translatio celebranda est: Idem liber Ms. reliquorum tamen partem intra sepulchrum S. Venerandi præposuit: vetus liber. *Porro nonnulla pars pulueris & ossium corporis B. Venerandi dimissa sunt in capella sua, sub suo altari, infra pristinum eius sepulchrum sub Analogio factum.*

S. *Linguinus*) sic Mss. legendum, vel saltem addendum arbitror Liminius, cuius tumulus non procul ab Aruerna ciuitate. Gregor Turon. lib. 1. cap. 33. hist. *Iuxta hanc vrbem Liminius Antolianusque Martyres requiescunt.* In Ecclesia, scilicet S. Venerandi. Idem Gregor. Turon. de gloria Confess. cap. 36. *In hac enim Basilica S. Venerandi, & Beatus Martyr Liminius est sepultus*, &c. Molanus in appendice, cuius capite Thurcti Prioratus gloriatur, eiusque solemnitas agitur IV. Kalend. Aprilis translationis autem festum III. Idus Maij. Collectarium S. Illidij Ms. verum quia in rebus, quæ ad religionem spectant, nihil temere tentandum est, secundum vindicias Ecclesiæ S. Venerandi, hic appingo S. Liminium martyrem, non expungo S. Linguinum Confessorem, de quo vetus tabula Illidiana. S. *Linguinus Confessor.*

S. *Nepotianus*] Gregor. Turon. de glor. Confessor. cap. 37. vbi de eadem Basi-

lica S. Venerandi. *Ibi & S. Nepotianus Episcopus requiescit, qui fuit in seculo summæ vir sanctitatis,* &c. cuius cineres Arbertus Episcopus anno Domini 1311. cum corpus S. Venerandi translatum fuit, diligenter inquisiit, nec inuenit: vetus ille liber. *Verum propter difficultatem quærendi corpus B. Nepotiani Confessoris & Episcopi Claromontensis, quod in eadem capella sepultum fuisse nescitur, fuit ibidem dimissum*, vide Catalogum Episcoporum de Originib. Claromontij.

S. *Auitus*] huius nominis secundus, & S. Boniti frater, tabula Illidiana S. *Auitus frater S. Boniti Episcopi*, vide Catalogum Episcoporum ibidem.

S. Clara] Tabula Illid. *S. Clara Virgo.*

Et alij sex milia ducenti] Gregor. Turon. de glor. Confess. cap. 36. *sunt enim ibi (vt diximus) illustrium meritorum viri, quorum nomina ignota incolis; scripta tamen, vt credimus, retinentur in cœlis.* Vide cap. 35. eiusdem libri, & Martyrol. Claromont. Idib. Mai. vide supra num. 9.

Quorum nomina Deus scit) ne insolens loquutio videatur, Notkeri Martyrologium, XIII. *kalend. Martij, In Aquileia, Chrisanti: Concordia, Iusti, Romuli: Salonis, Syluani, & aliorum 84. quorum nomina Deus scit.* Idem Rabani Martyrolog. II. *kalend. April. in Africa natale Anisii, & depositio Ambrosii Episcopi & natale vij. Virginum quarum nomina Deus scit*, Vetus inscriptio Illidiana marmori incisa.

HIC REQVIESCVNT CORPORA SANCTORVM
QVORVM NOMINA DEVS SCIT.

infra num. 3. *Ibi requiescunt S. Gallus & S. Briccius & alij SS. quorum nomina Deus scit.*

XI.

In Ecclesia S. Illidij, altare S. Clementis, altare S. Mariæ, vbi S. Illidius, & S. Desideratus, & S. Gallus, & S. Auolus, & S. Iustus, & S. Iniuriosus, & Scholastica, in corpore quiescunt.

S. Illidij] de qua Gregor. Turon. de glor. Confessor. cap. 35. *In Basilica autem S. Venerandi, quæ S. Illidij est proxima.* Item cap. 7. *Inter egressum Basilicæ S. Illidij, & ingressum templi B. Venerandi*, &c. Idem in eius vita, *vt ad beati Illidij Basilicam deportetur*, &c.

Altare S. Clementis) Vvinebrandus, *huic etiam sanctiss. viro quoddam oratorium cum altari, ascribitur fecisse, in honore S. Clementis Martyris, qui fuit vir Apostolicus S. Romanæ sedis, cuius & brachium in crypta quadam subtus altare posuit, pro cuius etiam veneratione oratorium illud sacrauit.* Idem repetit in libro miraculorum, Donatio Chlodouei Regis Theodechildi facta. *In suburbio Aruernensis vrbis, Ecclesiam indemnicatam S. Clementis, cum appendicus suis.* Vetus liber de brachio S. Clementis ex Bibliotheca S. Illidij Ms. *quod post decessum beati Clementis ierit ad sepulchrum eius Beatus Illidius atque disponente domino partem reliquiarum suarum secum attulerit, (scilicet brachium eius dextrum) atque in quodam oratorio, sub arca altaris, quæ in honore eius consecrata fuerat, cum suo sigillo adsignatum honorificè condidit*, quod è terra defossum Bego Episcopus & Mancidius Abbas S. Illidij in eburnea pixide adfabrè facta recondiderunt, & in eiusdem honorem altare erexerunt. Idem liber, *Ibi repererunt B. Clementis brachium, & cum magnis populorum laudibus in quodam scrinio honorificè posuerunt, postea verò ædificauerunt altare in honorem eiusdem.* Vnde ab eo S. Clementis Ecclesia olim dicta est, supra hac nota Kalend. Ms. Ritualis Illidiani VI. *Kalend. Iulij dedicatio Ecclesiæ S. Clementis, maior dupla.*

Altare S. Mariæ] Cui primitus Ecclesia dedicata fuerat à S. Austremonio, postmodum titulo S. Mariæ inter sanctos honorata. Illidiani Cœnobii documenta, & Vvinebrandus in histor. sancti Illidii, & vetus hist. S. Præiecti, quo loci S. Illidius sepeliri voluit, Vvenebrandus, *iubet & illis postquam de hac vita migrauerit, vt apud vrbem Aruernam, in loco qui dicitur, ad S. Mariam inter sanctos, sepeliant illum, neque alicubi faciant ei sepulchrum*, &c. idem de miraculis, *perlustratis iam penè vrbis omnibus Ecclesiis, tandem sub die Iouis venit in suburbio, ad locum qui antiquitus sancta Maria inter sanctos est appellatus, vbi beatissimus Confessor Dei requiescit Illidius.*

Vbi S. Illidius] Claromontensis Episcopus ordine quartus, Gregor. Turon. in eius vita. *Sanctus verò (vt aiunt) impleto vitæ præsentis tempore, in ipso itineris curriculo migrauit ad Christum, à suisque delatus in vrbe sua sepultus est.* Idem hist. lib. 1. cap 45. *qui felici consummatione vitæ huius perfunctus tramite migrauit ad Christum, sepultusque in crypta su-*

burbano ciuitatis illius, & vt nullus rester dubio locus, quin in ea Basilica sepultus fit S. Illidius ex eodem Gregorio liquidò liquet, in S. Illidii vita, vbi de se ipso loquitur. *Interea aduenit paruulo desiderium, & credo inspirante Deo, vt ad beati Illidij Basilicam deportaretur, illatusque manibus puerorum ad eius tumulum*, &c. Clerici Turon. in hist. S. Gregor. Turon. cap. 3. *Rogat igitur vt ad sepulchrum S. Illidij (erat enim iuxta) portari deberet*, paulo post *ad sepulchrum beati Illidij me semel adhuc deferte*, &c. Cui sepulchro versus erant, anno Dom. 1311. nomine S. Illidii inscripti, quibus edoctus Arbertus Episcopus corpus effossum in sublime leuauit v. Idus Decemb. qua die commemorationem reuelationis fieri à religiosis Illidianis placuit, vetus libellus de festo releuationis B. Illidii, maius tamen & duplex festum xix. Kalend. Ianuar. Idem lib. & ordo Claromont. & S. Illidii.

S. Desideratus] Tabula Illidiana, *S. Desideratus Episcopus* martyr. Clar. Ms. III. Id. Februarii, *apud vrbem Aruernam depositio B. Desiderati Episcopi & Confessoris*, vide Kalendaria & Breuiaria Mss. & impressa & ordines.

S. Gallus] Tabula Illidiana, *Gallus Episcopus*. Item vet. libellus de Dedicatione Monasterii S. Illidii, *namque in S. Illidij Monasterio, B. Venerandus Episcopus S. Mariæ amore, aliorumque Sanctorum Martyrum requiescit, necnon etiam beatus Gallus, atque Cassius. S. Gallus in dextera, Cassius verò in parte sinistra quiescunt.* Item liber Ms. de festo releuationis S. Illidij, *intra quam repertæ fuerunt, in quodam calice cupreo, reliquiæ Galli & Petri, in vno osse & in puluere valde cautè & reuerenter impositæ, quarum memoriale per Episcopum & alios quosdam lectum, statim præ vetustate in cineres est resolutum*, &c.

S. Auolus] Tabula Illidiana. *S. Auolus Episcopus*, Catalogus Episcoporum.

S. Iustus] Gregor. Turon. l. 1. hist. cap. 45. *habuit & Archidiaconum nomine & merito Iustum, qui & cursum vitæ bonis consummans operibus, magistri tumulo sociatur.* Tabula marmorea parieti Monasterii affixa Illidiana sepulchro adfini.

IBI REQVIESCIT SANCTVS
IVSTVS ARVERNICÆ
VRBIS EPISCOPVS.

Tabula Illidiana *S. Iustus Archidiaconus*, cuius festum agitur xij. Kalend. Nouemb. ver. lib. Illid. plura in Catalogo Episcoporum, cuius cineres Arbertus Episcopus anno Dom. 1311. dum SS. Illidii & Venerandi reliquias è terræ visceribus erueret, inuestigauit, nec reperire potuit vet. liber, *eadem ratione constat idem omissum esse de illo, re & nomine Iusto Archidiacono discipuloque beati Illidij, qui iuxta sepulchrum ipsius S. Illidij legitur fuisse sepultus.*

S. Iniuriosus] vnus ex eis quos vulgus duos amantes vocat, qui cum coninge sua castè vixit sine vlla pudicitiæ labe, Gregor. Turon. lib. 1. hist. cap. 47. *per idem tempus Iniuriosus quidam de Senatoribus Aruernis, cum magnis opibus similem sibi in coniugio puellam expetit*, &c. Idem de glor. Confess. cap. 32. *Duos fuisse apud Aruernum, virum scilicet & puellam, refert antiquitas, qui coniunctio coniugio non coitu, & in vno stratu quiescentes, non sunt ab alterutro polluti in voluptate carnali*, &c. Tabula Illidiana S. *Iniuriosus Confessor*, quem virum Dei coniux appellauit, Gregor. Turon. lib. 1. hist. cap. 47. quique coniuge vxorio contenta nomine summo colebatur honore à maioribus nostris, Gregor. Turon. de miracul. Confess. cap. 32. *Idcirco nunc incolæ duos amantes vocitant, & summo venerantur honore.*

S. Scholastica] soror D. Benedicti. Tabula Illidiana.

S. Scholastica Virgo] cuius reliqua cum illis sancti Benedicti à S. Aigulfo è Casino in Gallias asportata fuisse Adreualdus asserit, cap. 4. 5. 6. quibus Cœnomani gloriantur, eodem auctore c. 7. & 8.

XII.

In Ecclesiis S. Hylarij, altare S. Hylarij, vbi S. Amabilis in corpore quiescit.

S. Hylarij] de qua Ritualis liber S. Illidii, vide supra num. 5. non desunt qui putent esse Ecclesiam Mariæ Magdalenæ, domui de Croso contiguam, de qua vetus ordo, *In hoc festo (Mariæ Magdalenæ) visitamus aliquando Ecclesiam Mariæ Magdalenæ, & dicimus ibid.* III. *& VI.* &c. vetus liber rationum accepti & expensi Roberti de Riomo ciuis Claromontensis & publicorum receptoris, anno Christi 1359. *Du Prieur de la Magdelaine membre de l'Abbaye de Rion 36. S.* quæ ad iura Ricomagensis

Ecclesiæ S. Amabilis pertinet, est in altari vetus statua schemate Episcopali decora, quam S. Hylarij facile crediderim ex eorum sententia, cui non succenseo.

S. *Amabilis*) diuus modo Ricomagi tutelaris, *qui ciuitati Claromontensi Cantor datus est*, vitæ eius, cap. 3. de quo etiam Gregor. Turon. de miracul. Confess. cap. 33. *Fuit etiam in supradicta Aruerna vrbe admirabilis sanctitatis Amabilis quidam vici Ricomagensis Presbyter*, &c. cui diem functo iusta persoluisse clerum ciuesque Claromontenses testatur eius hist. Ms. cap. 9. primæ diei, *transiit autem Beatissimus Confessor Amabilis de terris ad cælos sanctis meritis Kal. Nouemb. conuenere ergo clerus & populus ciuitatis Claromontensis, Monachique & multitudo promiscui sexus, qui sanctitatem eius nouerant & condigno honore eius celebrauerunt exequias*, &c. Idem paulo post, *celebrent ergo eius solemne festum, vigiliis, Psalmis, & hymnis, omnes illi, qui in vrbe Aruernica commorantes eius frequentant tumulum, vt cuius muniuntur auxiliis, illi exhibeant debiti veneramen honoris*, &c. qui eius histotiam anno Domini MDXCV. Ricomagi cudendam curauit, malo exemplo, *pro vrbe Aruernica* subtrusit, *Riomensi*, contra fidem veteris exemplaris, ex quo historiam exscripsit. Præterea in dicto cap. 9. suppressit hæc duo verba, *ciuitatis Claromontensis*, &c. nonnulla etiam alia interpolauit, quæ persequi non est instituti mei, vt ad rem, præterea quæ supra notaui, eadem historia quintæ diei lectione prima vbi de S. Gallo, *qui magnificas Christo Domino retulit laudes, quod ciues Aruernenses tanto dignatus est munire patrono*, ex quibus & ex supradictis, maximè autem ex Gregor. Turon. non parum lucis adfertur huic libello ex Mss. libris Ecclesiæ Portuensis & Illidiani Cœnobij bona fide descripto qui S. Amabilem in Ecclesia S. Hylarii situm esse constanter astruit, præsertim verò Ms. Illidianus, in quo ita legitur, S. *Amabilis in corpore quiescit*, cui tamen refragari videtur hist. S. Amabilis primæ diei lectione 9. his verbis, *Et sepelierunt eum cereorum apparatu & lampadarum in Basilica S. Benigni quam ipse construxit in medio scilicet Ecclesiæ*, qui in hoc sibi parum constare videtur; vix enim credi potest, clerum & populum ciuitatis Claromontensis S. Amabilem cum cereis & lampadibus in Ecclesia Ricomagensi S. Benigni tumulasse; nisi dixeris in vrbe Aruerna tunc temporis Ecclesiam fuisse titulo S. Benigni inscriptam, & hodie, *Martyrium* vocatur, vulgò *Marture*, quod etiam pendet ex collatione Ricomagensis Ecclesiæ, sed huius historici fidem satis eleuat primæ diei lectio tertia, *cui dominus præsul Præiectus ac testis Dei gloriosus, qui tunc Claromontensem regebat Ecclesiam, territorii præfati Abbattam loco beneficentiæ dedit*. Longè enim post S. Amabilem S. Præiectus Episcopus creatus est, nec mirum si tam miserè lapsus est, cum historiam suam ex veteribus actis consarcinauerit, multaque suffecerit ex ingenio suo, quæ malè commissa sunt: verum vt hunc auctorem cum seipso & hocce libello conciliem, credo S. Amabilem in S. Hylarii Basilicam ciues Aruernenses extulisse, ibidemque sepelisse, postea verò Ricomagenses sibi, vt suum Presbyterum asseruisse, & in S. Benigni transtulisse Basilicam: vnde Translationis eius celebratur officium xv. kalend. Nouemb. Breuiarium Claromont. & officium Ricomagense, quod ex eodem historico licet colligere, primæ diei lect. III. in fine *construxit alteram Basilicam, in qua ipse modo habetur humatus, in memoriam B. Martyris Benigni, grandi fabrica nihilominus exaltauit*, vim facio in hoc verbo (modo) videtur enim antea alibi sedem habuisse, de his nimis.

XIII.

In Ecclesia S. Stephani, altare S. Stephani, vbi S. Namacius & S. Quintianus, & Sanctus Aprunculus, & S. Felix. & alia sanctorum corpora, quorum nomina nescimus, quiescunt.

Ecclesia S. Stephani) de qua Gregor. Turon. lib. 2. hist. cap. 17. *cuius coniux Basilicam Sancti Stephani suburbano murorum ædificauit*, &c. Idem de S. Quintiano in fine, *& sepultus est in basilica S. Stephani*. Matricula, siue vetus descriptio ciuium Claromontensium, trecentis abhinc annis scripta: *la parroche de S. Stephe*. Ordinalis Claromontensis Ms. feria 2. in Rogationibus: *Tunc exeant per portam quæ est ab occidente cantando, Propitius, & alias Antiphonas, transeuntes per gradus ante domum hospitalem, & ante Ecclesiam S. Stephani, facta commemoratione de eo*, &c. Ritualis liber S. Illidii: *primo die* (Rogationum) *fit processio ad S. Bonitum, & cum processio apparet ante Ecclesiam S. Stephani, subsacrista debet facere pulsare omnia signa tam de turre, quàm de choro, & tenet dicta pulsatio vsque ad portam S. Boniti vel circa*. Idem liber paulò ante IIII. *die*

Rogat. Si forte ad maiorem Ecclesiam oportuerit conuenire, facimus (vt diximus) commemorationes Sanctorum, ante quorum Ecclesias transimus sancti Stephani, Petri, Ioannis, Nicolai, Martini, &c. hodie Ecclesia parrœchialis Sancti Eutropii suburbicarii, in qua ad sinistram est altare in quo Martyrium sancti Stephani statuæ exprimunt exesæ vetustate, atque etiam altare primarium statua eiusdem S. honoratur.

S. *Namatius*] Claromontensis Episcopus, cuius vxor hanc Ecclesiam ædificatat, Greg. lib. 2. hist. cap. 17. vide Catalogum Episcoporum.

S. *Quintianus*] Claromontensis Episcopus, Gregor. Turon. in eius vita: *obiit autem perfectus in sanctitate, & sepultus est in Basilica S. Stephani, ad læuam altaris, &c. IV. Id. Nouemb.* Vide Catalogum Episcoporum, postea translatus fuit in Ecclesiam Sanctorum Symphoriani & Genesii, V. Idus Iulij: quo anno, non liquet; liquet tamen translatum fuisse ante tempora Duranti Episcopi, qui vixit Philippo Rege, ex eo quod in veteri charta Ms. vocatur Ecclesia illa propter translationem Sancti Quintiani, *Ecclesia Sanctorum Symphoriani, & Genesii, & Quintiani*, & ita non semel in aliis veteribus chartis, Ecclesiæ Sancti Genesii, vbi in eius honorem altare erectum est, & eius reliquiarium superpositum, de quo Ordo Claromontensis IV. Idi. Nouembr. *dicta tertia præcedente Diacono cum aqua benedicta, duobus ceroferariis, & thuribulario & capellano S. Crucis, cum cruce vadimus processionaliter ad Ecclesiam S. Genesii, vbi dicitur iterum tertia: Iterum Sacerdos Hebdomadarius induitur in sacratio, & chori prouisores, & cantatur Missa ad altare Sancti Quintiani*, &c. Ordo Ms. sancti Genesii, Sancti Quintiani solemne festum, *& missa dicitur in cappella ipsius*. Idem Dominica IV. post Pascha vbi de consecratione Ecclesiæ Sancti Genesii, *prope hospitium S. Quintiani*, &c. hodie sacrarium est.

S. *Aprunculus*] de quo nos plura in Catalogo Episcoporum, vide Sidonium epist. 10. lib. 9. Ruricium lib. 2. epist. 48. 54. & sequentibus, & Gregor. Turonensem.

Felix] Episcopus Aruernensis, de quo nonnulla in Catalogo, ex histor. Sancti Præiecti Ms. & edita, vide Antoninum part. 2. cap. 6. tit. 13. §. 25. & Petrum Æquilium lib. 3. cap. 22.

XIV.

In Ecclesia Sancti Cirici, altare S. Cirici, vbi S. Abraham, & S. Iustus, & S. Siluinus requiescunt.

Ecclesia S. Cirici) de qua Gregorius Turon. de vita S. Abrahæ, *Aruernis aduenit, ibique ad Basilicam S. Cirici Monasterium collocauit*, vnde Monasterium S. Cirici dicitur ab eodem Gregor. lib. 2. hist. cap. 21. *fuit in Monasterio Beati Cirici*, &c. sic legendum, *non Ciriaci*, Basilica & Monasterium coniunctim cap. sequenti *ad festiuitatem Basilicæ Monasterij*, &c. ad quam festiuitatem scilicet sancti Cirici, & Iulitæ matris eius Martyrum cum sociis eorum proceditur, quæ celebratur XVI. Kalend. Iul. Martyrologium, Ordo, & Breuiarium Claromonten. Sidonius Claromontensis Episcopus cum Victorio Comite à præposito Auxiano inuitatus, totum festiuitatis opus memoriter explicuit, Gregor. de vita Abraham, & hist. lib I. cap. 22. Liber Ritualis Illidia. III. *die rogat. itur ad S. Ciricum, postea egressa processione Claromontis cœmiterio S. Cirici, visitantes & nos eandem Ecclesiam*, &c. Ordo Claromont. eadem die, *hodie vadimus ad Ecclesiam S. Cirici, vbi facto sermone ab eo cui Cantor iniunxerit, & commemoratione de Cruce super populum, & super fructus terræ, intramus Ecclesiam, & facta commemoratione de SS. Martyribus Cirico, & Iulita*, &c. Idem vbi de festo Sanctorum Cirici & Iulitæ. *Sed hodie dicta tertia, vadimus processionaliter ad Ecclesiam eorum*, &c. vulgò S. *Cirgues*.

Altare S. Cirici) Cuius reliquias S. Amator Antissiodorensis, S. Abrahæ synchronus, in Gallias ex Oriente detulit. Mombrusius tom. 2.

S. *Abraham*] Aruernæ ciuitatis Abbas. Gregor. Turon. lib. I. hist. cap. 21. vitæ sanctitate conspicuus, & miraculis illustris. Gregor. Turonen. in libello de eius vita, & hist. lib. I. cap. 21. Conditor Ecclesiæ S. Cirici, in qua conditus est, Sidonius ep. 17. lib. 7. in eius Epitaphio.

Ædificas hic ipse Deo venerabile templum
Ipse Dei templum corpore facte prius:
Finiti cursus isthic, vitæque, viæque, &c.

Gregor. Turon. *Occidentalem quoque plagam visitare cupiens Aruernis aduenit, ibique*

ad Basilicam sancti Cirici Monasterium collocauit. postea, *in quo Monasterio plenus dierum obiit, ibique cum honore sepultus est.* cuius natalitium honoratur XVII. Kal. Iulij, Breuiarium, Missale, Ordo Claromon. atque Martyrol. Ms. *Aruernis natalis S. Abrahae Abbatis & Confessoris.* Fons limpidus non procul ab Ecclesia collabitur, qui vulgò vocatur, *la fon de sainct Abraham*, in quem malo more merguntur infantuli plus æquo quiritantes, mense Decembri in summo hyemis accentu, vt ejulatus sistant. porrò, Quirites, tuque Præsul puræ vindex Religionis, hanc anilem superstitionem puerulis illis exitialem atque peremptoriam auertite, inde natam (vt audiui) quòd Abraham abigat braniam, (si ita fari liceat) id est, quiritatum, & infantilem plorarum.

S. *Iustus*] quantum conjecto, Aruernensis Episcopus: conjecturæ meæ rationem reddet Catalogus Episcoporum.

XV.

In Ecclesia sancti Adiutoris, altare sancti Adjutoris.

In Ecclesia sancti Adjutoris] vetus charta ex archiuis matris Ecclesiæ: *Et ab ipsis turribus, vsque in viam quæ est supra Ecclesiam sancti Adjutoris Maxentij, iuxta diuisionem quam ego peregi, præsente Domino Rencone Episcopo*, &c. Cuius commemoratio fit VI. Kal. Iulij, vetus Kalend. Claromon. Martyrolog Rom. & Vsuardi, eadem die, necnon Petrus Equilinus lib. 6. cap. 14. & lib. 11. cap. vlt. num. 179. hodie Ecclesia Parœcialis sancti Adjutoris, vulgò, *sainct Adjudon.* vides vt Maxentij nomen exciderit, adjectum remanserit.

XVI.

In Ecclesia S. Martini, vbi S. Pegontius, & S. Marcellus quiescunt.

In Ecclesia sancti Martini] intra septa Cœnobij Andræani, & est Parœcialis Ecclesia, quam præter adfines & vicinos, villarium etiam nostrum agnoscit, etsi leucâ dissitum, immune tamen à decimis.

XVII.

In Ecclesia S. Petri, altare S. Petri, altare S. Mariæ. altare S. Genesij.

S. Genesij] quatuor sunt cognomines sancti, qui in his regionibus honorantur: in primis Arelatensis ille, qui ex thymelico Christianus & Martyr apud omnes celebris est: Alter est diuus Thierni Tutelaris, de quo Greg. Tur. lib. 1. de mirac. c. 67. hist. sancti Auiti Ms. & acta S. Genesij Thiernensis, quæ habeo, cuius festum celebratur V. Kal. Nouemb. Tertius est Episcopus Claromontensis, de quo Ordo III. Non. Iunij, & Catalogus Episcoporum. Vltimus est Comes Claromont. de quo Catalogus Comitum, hist. S. Prajecti, & S. Boniti, & Acta Mss. quæ anonymus eleganter conscripsit. Is Nonis Iunij colitur Combronio, & Camaletiæ sub Thymeliei habitu, malè.

XVIII.

In Ecclesia S. Desiderati, altare S. Petri, altare S. Isidori, & Sanctæ Mariæ.

Ecclesia sancti Desiderati] Claromontensis Episcopi, cui decessit sanctus Auitus, huius nominis primus. Hist. Auiti sub finem: *Ciues itaque ciuitatis Aruernæ, sanctissimæ vitæ virum nomine Desideratum, Pontificali Cathedræ illicò substituerunt*, &c. Diuis adscribitur, Martyrol. Claromont. Ms. III. Idus Februarii. *Apud vrbem Aruernam depositio B. Desiderati Episcopi & Confessoris.* Molanus in additionibus ad Vsuardum, *Aruernis S. Desiderati Episcopi & Confessoris*, præter Breuiarium & Missale. Ordo eadem die, *Desiderati Episcopi & Confessoris, idem per omnia quæ supra in festo B. Sigonis*, &c. Vide Catalog. Episcop. Ecclesia hacce diruta, secessit in Illidianum Cœnobium, vet. Tabula.

XIX.

In Ecclesia S. Vincentij, altare S. Vincentij, altare S. Gerontij, altare S Praiecti.

S. Gerontij] Ciuitatis Italicæ Episcopi, de quo Martyrol. Roman. & Vsuardi, viij. Kalend. Septemb.

XX.

In Ecclesia S. Petri in Castello, altare S. Petri, altare S. Fronti, altare S. Mariæ.

S. Petri in Castello) id est intra Claromontem. Claromons enim castrum erat ciuitatis Aruernæ, vt ex Thoromacho, Reginone, & reliquis docui de originibus Claromontii, vbi quærenda est Ecclesia S. Petri, quam vnicam vt putem Ecclesiæ matri, à Stephano Episcopo, facit ordo Claromont. 9. Kalend. Ianuar. *In vigilia natalis Domini, fit processio & missa mortuorum celebratur in capella Sancti Petri, pro anniuersario Episcopi Stephani.* Idem vetus Martyrol. is enim est qui veterem Ecclesiam struxerat, Arnaldus Diaconus Ms. *Denique construxit Basilicam in loco quo præsulatum susceperat, Claro scilicet monte, in honore Dei genitricis perpetuæ Virginis*, &c. In taxatione tui Episcopatus Romæ facta (Cardinalis Illustriss.) sic habetur, *Ecclesia est in Aluernia, Suffraganea Archiepiscopatus Bituricensis, diuo Petro dicata*, &c. Ea propter Parœcialis est Ecclesia Claromontis.

S. Fronti] infra Frontonis Episcopi Petraeoricensis, qui Frontus etiam appellatur in Concilio Lemouicensi Ms. dicta 2.

XXI.

In Ecclesia S Hilarij, altare S Hilarij.

XXII.

In Ecclesia sancti Saturnini, altare sancti Saturnini, vbi sanctus Amandinus, & sanctus Sidonius quiescunt.

Ecclesia S. Saturnini] de qua Winebrandus de miraculis sancti Illidij, *alio quidem tempore de vico Ruminiaco quidam rusticus extitit, nomine Genesius, qui dum ad Oratorium Christi Martyris Saturnini cum cæteris suis vicinis in sanctorum Innocentium festiuitate veniret*, &c. quæ mutato nomine sancti Amandini dicta est: vetus charta sancti Genesij, *iuxta vineam sancti Amandini*, &c. abhinc quadraginta annis aratro circumscripta, adeò vt nihil illi præter nomen reliquum sit, vulgò *sancti Amandi*, quæ ad iura Prioratus Euodij pertinebat.

S. Amandinus] vetus Kalend. Ms. VII. Idus Februar. *Amantij Martyris, Amandini Confessoris*. cuius commemoratio fit eadem die in Ecclesia Claromont. Ordo, & Breuiar. Claromont. Item Martyrol. Ms. VII. Idus Nouembris, *Aruernis ciuitate, natalis sancti Amandini Confessoris.*

S. *Sidonius*] Episcopus Claromontensis, qui sanctum Saturninum præ reliquis in honore & veneratione habuit, vt ex epist. vlt. lib. vlt. in fine Carminis ipse tradidit, & prælegit in eiusdem Ecclesia sepeliri; sepultus autem est ad dexteram eius Altaris.

Sidonij Epitaphium.

Dextrum funde preces super sepulchrum,
Nulli incognitus & legendus orbi,
Illic Sidonius tibi inuocatur.

Postmodum in cornu dextrum maioris altaris Ecclesiæ sancti Genesij translatus, cuius natalitium colitur XII. Kalend. Septembris, vetus Martyrol. & Kalend. Ms. Breuiar. Missale, & Ordo Claromont. ab omni antiquitate: translatio autem V. Idus Iulij Kalendar. Ms. Ecclesiæ sancti Genesij.

XXIII.

In Ecclesia sancti Iacobi, altare sancti Iacobi.

Ecclesia sancti Iacobi] superstat adhuc integra non procul ab Ecclesia sancti Amandini, & vulgò *S. Iamme* vocatur, Vicariatus Ecclesiæ Claromontensis. Vetus liber Canonum Ms. *In Ecclesia sancti Iacobi de Rabanessas.* Vetus liber Ms. Anniuersariorum, VIII. Kalend. Augusti, *Missa celebratur in Capella sancti Iacobi, extra portam nouam*, &c. Ordo Claromont. *In hoc festo* (sancti Iacobi) *aliquando visitamus Ecclesiam sancti Iacobi de Rabanessas, & cantamus ibidem Tertiam Missam, & Sextam*, &c.

XXIV.

In Ecclesia sancti Præjecti, altare sancti Præjecti, altare sancti Boniti, altare sancti Pardulfi.

Ecclesia sancti Præjecti] Ecclesia diruta, cuius nec vola, nec vestigium, omninò tamen memoria non intercidit: hortus enim Rabanessæ censum annuatim pendet Matri

matri Ecclesiæ propter Ecclesiam sancti Præiecti, quæ intra eius septa quondam emicuit. Capitularium, id-est censualis liber Ecclesiæ Claromont. atque ita S. Iacobi Ecclesiæ vicinabatur. *In iurisdictione Claromontensi & in territorio de Rabanesses, prope S. Praiectum, iuxta terram Marsini & Guillelmi Deborts, & eorum nepotum, quæ fuit domini de Cros militis, ab Oriente, & à meridie viam communem tendentem de porta noua Claromontensi apud Bellum montem ab occidente, & capellam S. Praiecti à Borea*, &c.

XXV.

In Ecclesia sancti Symphoriani, altare sancti Symphoriani, altare S. Amantii, altare sancti Marcelli, vbi S. Genesius requiescit,

Ecclesia S. Symphoriani) de qua hist. sancti Præiecti, vbi de scamno S. Præiecti, *Ipsum scamnum in Basilica, sancti Symphoriani studuerunt reportare*, testamentum Stephani Episcopi, *Iterum credo omnes vineas; quæ sunt iuxta ciuitatem ad sanctum Symphorianum*, hodie sancti Genesii collegialis Ecclesia, vetus donatio Rogerii militis, facta circa Ann. Dom. 1090. *Integerrimè dimisit omne quod habebat, vel aliquis ab eo in Ecclesia S. Symphoriani, quæ nunc nuncupatur Beati Genesii*, &c. & alias non semel in vet. chartis. *Ego Signandus dono* B. *Symphoriano, &* B. *Genesio, in communia fratrum illic seruientium*, &c. hodie *l'Eglise Collegialle & Parrochiale de S. Genés*, cuius dedicatio celebratur Dominica iv. post pascha. Ordo S. Genesii Ms. In quibusdam etiam veteribus chartis Ecclesiæ S. Genesii vocatur, Ecclesia sanctorum Symphoriani Martyris, Genesii & Quintiani Confessorum, non autem S. Stephani, licet hæc multis stet sententia supra num. *13*.

S. *Genesius requiescit*] Claromontis Episcopus, de quo plura in Catalogo, à quo nomen Ecclesia nanciscitur vet. hist. S Genesii Ms. in Ecclesia Briuat.

XXVI.

In Monasterio puellarum, Cantoenno, Ecclesia S. Petri altare sancti petri, altare sancti Præiecti.

Monasterio puellarum] quod (ni fallor) ædificauit S. Genesius Episcopus, hist. S. Genesii Ms. in Ecclesia Briuat. *non procul ab vrbe Monasterium virginum collocauit, quas regulariter viuere instituit*, &c.

Cantoenno] ita passim in vet. chartis, vulgò *Chantoen: crypta Cantoennensis*, Greg. Turon. lib. 1. cap. 44. *Et Cantoennicus mons* l. 2. cap. 21. hist. liber Ritualis S. Illidij Ms. feria 11. Rogat. *Et si tempus congruum fuerit, visitatur Ecclesia Cantoenni*. Titulus sepulchri in capitulo Cantoennico siti, *Hic iacet Magister Aldefredus pœnitentiarius Claromontis, qui fundauit hanc domum Cantoenni & obijt xvij. Kalend. Maij*. In quam domum receptui cecinisse canonicos regulares Augustinianos, qui regulam eiurare renuerunt, cum decreto Pontificum & non iniussu Regis Ecclesia Cathedralis eiurauit, à patribus accepimus, nec vana fides est, vt ex veteribus chartis Cantoenni constat, idcirco bonæ memoriæ Robertus de Turre Episcopus vocat eam *principalem filiam*, Anno Chr. MCC. Mense Martio. Atque Canonicis Cathedralis Ecclesiæ concessum, in Cantoenni claustra secedere & more maiorum regulariter ibi viuere, saluo Canonicæ Claromontensis annuo canone, qui ad eos in solidum perueniret.

Ecclesia S. Petri] & sic hodie ab indigenis indigetatur, Ecclesia S. Petri Cantoennensis. vet. chartæ. ad quam 11. die Rogationum procedit Ecclesia Claromontensis vet. Ordo. *Intramus Ecclesiam Cantoennensem, & facta commemoratione de S. Petro* &c.

XXVII.

In Ecclesia S. Mariæ, altare S. Mariæ.

Ecclesia S. Mariæ] hodie S. Maria gloriosa, vulgò *l'Eglise Nostre-Dame de gloire*, in claustris Monasterii Cantoennensis posita est.

XXVIII.

In Ecclesia sancti Desiderii, altare sancti Desiderii.

XXIX.

In Ecclesia S. Artemij, altare S. Mariæ, altare sancti Martini, vbi S. Artemius, & S. Vera, & S. Supporina, & alia corpora sanctorum requiescunt.

Ecclesia S. Artemij] Claromontensis Episcopi, de quo in Catalogo, cuius Ecclesia solo æquata est, & vulgò dicitur, *le vas de S. Arthem*, quò loci arca lapidea, in qua olim condebatur S. Artemius, carris rotantibus atteritur, & prætereuntium pedibus conculcatur, conculcatis canonum sanctionibus.

XXX.

In Monasterio Columbariensi, altare sanctæ Mariæ.

Monasterio Columbariensi] hodie S. Guillelmi Basilica, cui terræ, vineæque conterminæ, sitæ dicuntur in campania Columbariensi, vulgò *Champ Columb*, cognominis Monasterii Columbariensis, à S. Patroclo recluso constructi in eremo Bituricensi, meminit Gregor. Turon. in eius vita.

XXXI.

In Ecclesia sancti Clementis, altare sancti Clementis.

XXXII.

In Ecclesia S. Austremonii, altare S. Austremonii, altare S. Boniti.

Eccles. S. Austrem.] De qua testamentum Stephani Episcopi. *In cultura sancti Austremonij.*

XXXIII.

In Ecclesia sancti Iuliani, altare sancti Iuliani.

Ecclesia S. Iuliani] De qua Gregor. Turon. hist. lib. 2. cap. 20. *ad Basilicam S. Iuliani*, &c. Gregorii Turonensis abbreuiator Ms. seu verius Fredegarius Scholasticus lib. 2. historiæ Miscellæ cap. 13. *Euricus Rex Gothorum xiv. regni sui anno Basilicam S. Iuliani Briuate columnis ornatam mirificè construxit*, qui longè aberratâ vero: Rex enim Gothorum Euricus Arrianus euertebat Ecclesias. Sidonius epist. 6. l. 7. Greg. Turon. l. 2. cap. 25. hist. nec apud Briuatem, sed apud Aruernos, Victorius Comes ciuitatem Aruernam augere voluit, Greg. Turon. lib. 2. cap. 20. hist. hodie S. *Iulien à Iaude*, *Ecclesia de Ialde*, in libro Canonum Ms. & donatio Stephani Episcopi facta matri Ecclesiæ Anno Christi 959. *Et vinea quæ fuit Regenfredo in valle S. Iuliani*, &c. Claromontensis ordo iv. die Rogation. *transeuntes per Gallium, & ante Ecclesiam S. Iuliani, illi duo Presbyteri incipiunt Responsorium de Beato Iuliano*, &c.

XXXIV.

In Ecclesia S. Andreæ, altare sancti Andreæ, ibi requiescit S. Tigridius, & sunt Ecclesiæ triginta quatuor, altaria sexaginta vnum, istę sunt Episcopales Ecclesiæ.

Ecclesia sancti Andreæ] De qua Gregor. Turon. lib. 4. hist. c. 31. *simile & in Basilica B. Andreæ de lychnis lucentibus actis alia fecit*, &c. quam æui senio collapsam restaurauit VVillelmus Comes & Delphinus Aruerniæ anno Dom. 1149. vetus charta, ibique religiosos Ordinis Præmonstratensis instituit, vide Catalogum Comitũ: ad quam clerus Claromontensis procedebat iv. Rogation. *sed hodie transeuntes ante Ecclesiam S. Andreæ, & facta commemoratione de eo, per antiphonam, Andreas Christi famulus, versum, dilexit Andream Deus, Orationem, Maiestatem tuam, cum processionibus S. Andreæ, & Camalariensi, quas ibi obuiam inuenimus, vadimus ad Ecclesiam Camalariæ*, &c. hæc Ordo Claromont. nec abludit Ritualis liber sancti Illidii post illa, quæ vide infra num. 2. addit postea, *Inchoatur Letania, & cantando eam, reuertimur & intramus apud S. Andream*, &c.

S. *Tigridius*] vrbis Aruernæ ciuis, ordine Sacerdos, officio Archidiaconus S. Illidii Claromontensis Episcopi, in pietatis officiis totus consenuit, plenusque dierum septuagesimo ætatis anno xiv. Kalend. Martii mundo mortuus, Christo natus est, hæc ex Ms. meo, & Ms. Rituali S. Illidii. Cuius fit commemoratio eadem die, Mss. Breuiar. Claromont. ex Biblioth. Abbatis Syndici Mauguini, *Tigridij Episcopi & Confessoris commemoratio*, Ordo Martyrol. Claromont. Ms. xiv. Kalend. Martii, *Ipso die in suburbio vrbis Aruernæ, depositio S. Tigridij Confessoris*, cuius tumulus ad sinistram ingressus Andreani chori.

Episcopales Ecclesiæ] id est Ecclesiæ maiores, Concil. Ticin. cap. 4. quæ intra septa, vel in suburbio vrbis Aruernæ sitæ sunt, sub dispositione Episcopi & Ecclesiæ Claromontensis.

LIBER II.

SEquuntur Ecclesiæ, vel Monasteria ad Comites, vel à vassis dominicis.

Ad Comites] Carolus Magnus l. 6. cap. 225. *vt vnusquisque Episcopus, & Abba, & singuli Comites suum notarium habeant.* Burchardus l. 3. c. 88. Concil. Cabillo. 1. can. 14. Carol. Magnus l. 6. c. 222. l. 7. c. 12. & cap. 213. Concilij Aruernensis can. 14. Aurelian. 4. can. 25. Ticinen. c. 4. & 20.

Vel à vassis dominicis] idest Ecclesiæ minores, atque seruiles: Walfredus Strabo de rebus Ecclesiasticis. c. 31. *Capellani minores ita sunt vocati, sicut hi quos vassos dominicos Gallica consuetudine nominamus*, Carolus Magnus l. 5. c. 12. Greg. Turo. l. 10. c. 7. hist.

I.

In Ecclesia S. Remigij, altare sancti Remigij.

Ecclesia S. Remigij] Ecclesia infra septa prati Andreani, Ritualis liber Ms. Illid. Cœnobij feria IV. Rogationum, *venitur ad S. Remigium, & si tempus congruum non fuerit, seu pluuiarum, fit processio ad* S. *Cassium*, &c. pertinet ad iura monasterij Illidiani. liber rationum expensi & impensi Roberti de Riomo Ciuis Claromontensis. A. D. 1359. *Le Chamarier de* S. *Alari pour le prieuré de S. Remesi prez de Clairmont xij.* vulgò S. *Remesi*, pars inferior Ecclesiæ collapsa est, superior autem extat adhuc cum altari, cui superposita est statua S. Remigij Archiepiscopi.

II.

In Monasterio Camalariense, altare S. Mariæ, altare S. Præiecti, altare S. Agathæ, altare S. Martini, altare S. Pardulfi, vbi requiescit S. Tecla.

Monasterio Camalariense] hist. S. Genesij c. 4. *construxit quoque diuino admonitus oraculo apud castrum proprium, Camaleriam à Camelis sic nuncupatam, quinque Ecclesias, quinque corporis sensus designantes. Quarum vnam in honore Saluatoris condidit, postea alteram in honore Dei genitricis Mariæ* &c. Vide supra lib. 1. num. 34. ex ordine Clar. Ritualis liber S. Illidij IV. die rogation. *Ordinata processione progreditur versus Camaleriam, peractoque sermone & Ecclesia Camaleriæ visitata à processione Claromontis, visitamus & nos eandem.*

S. Tecla] à qua fortasse *Monasterium Teclatense* vocatur, in hist. S. Boniti, quæ propter probitatem morum, & vitæ sanctitatem Teclæ nomen sortita est, vt idem de Melania scribit Gregor. Turonen. l. 1. hist. cap. 40. ex Chron. D. Hieronymi Anno Dom. 376. infra lib. 2. num. 10.

III.

In Ecclesia S. Petri, altare S. Petri, altare S. Angeli, altare S. Boniti, altare S. Ioannis. altare S. Petronillæ.

Ecclesia S. Petri] hist. S. Genesij cap. 4. *Tertiam* (Ecclesiam) *Petro Apostolo dicauit.* postea: *quam sexus virgines personis donauit*; hist. S. Præiecti. *Tandem itaque vir nobilis verbis consentiens, in suburbano memoratæ vrbis monasterium sub norma sanctæ regulæ ibidem viuere instituit virgines.*

IV.

In Ecclesia S. Ceciliæ, altare S. Ceciliæ.

Ecclesia S. Ceciliæ] quam idem Genesius Comes condidit, hist. S. Genesij Comitis c. 4. *Quartam* (scilicet Ecclesiam) *Ceciliæ nihilominus fecit*, postea, *Quarta denuo monachos adiunxit.*

V.

In Ecclesia S. Crucis, altare S. Crucis, altare S. Orientis, altare S. Iulianæ, altare S. Andreæ.

Ecclesia S. Crucis] de qua eadem hist. c. 4. *Quintam* Ecclesiam) *in exaltatione S.*

Crucis ædificauit, &c. postea cap eodem, *Quinta vero Ecclesiasticos duntaxat presbyteros dare arbitratus est, non secundum vllius prædictarum regularum consuetudinem viuentes*, &c. de Cruce commemoratio fiebat, quando procedebatur ad Ecclesiam Camaleriensem. Ordo Clarom.

VI.

In Ecclesia S. Pauli, altare S. Pauli.

Hodie parœcialis Ecclesia Diui Pauli titulo insignita, in vico Camaleriensi.

VII.

In Ecclesia sancti Victoris, altare sancti Victoris, altare sancti Pardulfi, altare sancti Boniti.

Ecclesia Sancti Victoris] Extat adhuc Ecclesia, diuisis portionibus, diuino & profano vsui seruiens, vulgò *Sainct Victour*, à possessore bona fide, & sua pecunia empta, si sacra res in commercium deduci potest contra ius fasque, præter Caroli Magni capitulare lib. 1. cap. 150. & Theodulfum ad parochos cap. 8. relego ad Concilium Claromontense 16. quæst. 7. cap. 2. possessores huiusmodi.

VIII.

In Ecclesia S. Pardulphi, altare sancti Pardulphi.

Cuius nomine plurimæ sunt inscriptæ Ecclesiæ, præsertim vici Cyriaci, Blansaci, Tutris; fuit autem Sanctus Pardulfus Lemouicensis, vico Sardeno oriundus virtute & moribus præclarus, eremum incoluit, ægris medicinam fecit, energumenos sanauit, & à natiuitate contractos dissoluit; tandem à Lanterio Comite Lemouicensi Garactum euocatus, vt Abbatiæ præficeretur, quam in honorem Apostolorum construxerat, in ea sanctè & religiosè versatus est, item Saracenos à Carolo Martello profligatos & in Aquitaniam profugos à suo oratorio effugauit, & octogenarius non absque viatico decessit, cuius memoria celebris est in his regionibus, cuiusve reliquiæ Garacto coluntur, eius historiam cum aliis non paucis publicabo, si Deus otia fecerit.

IX.

In Monasterio Rubiacense, altare S. Mariæ, altare S. Segolenæ, altare Sanctæ Genouefæ, ibi requiescit S. Sacra.

Monasterio Rubiacense] vetus histor. Sancti Boniti, *Ipse autem Rubiacense Cœnobium, quod hinc & inde montibus septum, ab Oriente pandit aditum, & haud procul eminet vrbi*, in quo nonnæ degebant eadem hist. *atque matri ipsius Monasterij tradens, suæque nepti in cœtu virginum commendauit.*

S. Sacra] Cuius arca funebris appensa cernitur in Ecclesia Rubiacensi.

X.

In Ecclesia sancti Petri, altare sancti Petri, altare sancti Angeli, altare sancti Andreæ.

Ecclesia Sancti Petri] vulgò, *Sainct Pierre du Chastel*, cuius situs marmore signatur, ad quam paschate Paschatum die totius anni solemnissimo Rubiacenses accolæ confluunt, & in diebus Rogationum procedunt.

XI.

In Ecclesia sancti Præiecti, altare sancti Præiecti, altare S. Martini, altare sanctæ Teclæ.

Ecclesia Sancti Præiecti] Claromontensis Episcopi de quo, vide Catalogum Episcoporum, & Ordinem Claromont. VIII. Kalend. Februarii.

XII.

In Ecclesia S. Martini, altare sancti Martini, altare S. Ioannis, altare S. Petri.

Ecclesia Sancti Martini] intra muros Rubiaci, ad Rubiacensem Prioratum pertinebat, sed ab hinc aliquot annis, annuo censui adscripta est, qui penditur Abbati Mouziacnensi, libri Censuales.

XIII.

In Ecclesia S. Iuliani, altare sancti Iuliani.

Ecclesia S. Iuliani] Parœcialis in villa Versinate posita.

XIV.

In Ecclesia S. Pauli, ibi requiescit sanctus Leonardus.

S. *Leonardus*] Aruernæ territorii indigena Sancti Gregorii Turonensis coætaneus, reclusus in cellula, Maiori Monasterio propinqua; qui in summa austeritate bene acto vitæ cursu, in sepulchro, quod ipse sarculo in cellula sua sculpserat, depositus est, Gregor. Turonen. de vita patrum cap. vlt. quem postea Aruerniam, vt suum vindicasse crediderim, & in hac sancti Pauli Ecclesia collocasse.

XV.

In Ecclesia sancti Euonij, altare sancti Euonij, altare sancti Martialis, altare S. Petronillæ.

Ecclesia S. Euonij] Ecclesia diruta, quæ nomen retinet in suburbano Rubiaci, & vulgariter appellatur de S. Igoni de S. Iuonio, vet. lib. Mauriensis Ms. vbi de Sancti Austremonii translatione, *à prædicto Castro* (*Petra incisa scilicet*) *quod nunc Sanctus Iuonius appellatur*, *apud Iciodorum delatum est*, &c. cuius festum celebratur in hoc castro S. Iuonij non procul ab Icciodoro, eiusque statua insigniis Episcopalibus effingitur, cumque eius historia non extet, S. Iuonis acta leguntur, quod absonum est, ne dicam irreligiosum. Eonii Episcopi Leontii successoris, meminit Ruricius lib. 1. cap. 15. & lib. 2. cap. 15.

XVI.

In Ecclesia Sancti Martini, altare sanctæ Felicitatis, ibi requiescit Sanctus Martius.

Ecclesia Sancti Martij] Ecclesia inter Rubiacense Monasterium, & Sancti Victoris Ecclesiam sita, in radicibus Vvaiferi castri, quæ ad iura domus Illidianæ pertinet, vulgò, *le Prieuré de sainct Mart.*

S. *Martius*] à quo nomen Ecclesiæ, is fuit Aruernæ ciuitatis Abbas, à qua haud procul secessit, vt emendatiorem vitam viueret, qui in summa sanctitate peracto vitæ tenore infra oratorium Monasterii sepultus est, ex Gregor. Turon. ista decerpsimus de vita patrum cap. 8. quem (ni piget) consule: Trithemium de viris Illustribus lib. 3. cap. 27. & Molanum in appendice in Vsuardi Martyr. Cuius fit commemoratio Idibus Aprilis, Kalend. Mss. *Idibus Aprilis*, *Martij Abbatis commemoratio*, Breuiar Claromont. atque Martyr. Ms. Idibus Aprilis, *In suburbio Aruernico natalis Beati Martij Abbatis*, ad cuius Ecclesiam malo more cateruatim confluunt indigenæ viri. *Kalend. Maij*, qua die Sancti Marci Euangelistæ festum agitur, non sancti Martij Abbatis, qui colendus est Idibus Aprilis, atque pro sancto Martio Abbate D. Marcum Euangelistam adorant, natus error ex antiquitatis inscientia, & nominis ambiguitate; qui facile tolli poterit, si per præcones Euangelicos error ex animis hominem euellatur, quod vt faciendum cures animitus obtestor; interest enim Catholicæ Ecclesiæ, suus vt vnicuique cultus exhibeatur, ne vt est in veteri prouerbio, idem fit Gaius, qui Maeuius.

XVII.

In Ecclesia S. Sulpicij. altare sancti Sulpicii, altare sancti Martialis, altare Sancti Stephani.

XVIII.

In Ecclesia S. Leogonrij, altare S. Mariæ, altare S. Michaëlis, altare S. Iuliani, ibi requiescit S. Leogonrius.

Sanctus Leogonrius] Aruernensis Episcopus Sancti Vrbici successor. Catalog. Episcoporum.

XIX.

In Ecclesia sancti Hylarij, altare sancti Hylarij, ibi requiescit S. Flamina.

Ecclesia sancti Hylarij] veteribus ruinis deformis inter Rubiacum & Valerium collem posita, *vulgò S. Chamine.*

S. Flamina] Virgo miræ sanctitatis & castitatis, morbos curauit, egenos aluit, Balderio exoculato visum restituit, vnde nominis eius fama increbuit, adeo vt Eulasius Præses Christianis aduersissimus, precibus & minis eam à fide dimouere non potuerit; in qua constantissima, plagas & carcerem pertulit, & detonsa, capitis decollatione martyrium fecit, VI. Nonas Maii, Diocletiano & Maximiano Imperat. in Nicomedia, hæc ex actis Ms. excepta, quæ penes me sunt, cuius reliquias in Aruerniam translatas fuisse eadem acta testantur, cap. vlt. festum translationis celebratur Dauaiaci. III. Nonas Augusti. Ibidemque natalitium VI. Nonas Maii.

XX.

In Ecclesia S. Hylarii, altare sancti Hylarii. Et sunt ecclesiæ xx. altaria xxvi.

CATALOGVS ECCLESIARVM.

Ecclesia S. Adiutoris xv.
Ecclesia S. Andreæ xxxiv.
Ecclesia S. Artemii xxix.
Ecclesia S. Austremonii xxxij.
Ecclesia S. Boniti iv.
Ecclesia S. Cassii ix
Ecclesia S. Christofori v.
Ecclesia S. Cirici xiv.
Ecclesia S. Clementis xxxi.
Ecclesia S. Ceciliæ l. 2. iv.
Ecclesia S. Crucis l. 2. v.
Ecclesia S. Desiderati xviii.
Ecclesia S. Desiderii xxviii.
Ecclesia S. Euonii l. 2. xv
Ecclesia S. Galli viii.
Ecclesia S. Hylarii lib. 1. xii. xxi. l. 2. xix. xx.
Ecclesia S. Iacobi xxxiii.
Ecclesia S. Illidii xi.
Ecclesia S. Ioannis Baptistæ vii.
Ecclesia S. Iuliani lib. 1. xxix. ii. ix. l. 2. xiii.
Ecclesia S. Laurentii iii.
Ecclesia S. Leogontii lib. 2. xviii.
Ecclesia S. Marcelli xxv.
Ecclesia S. Mariæ principalis ii
Ecclesia S. Mariæ xxvii.
Ecclesia S. Martini lib. 1. xvi.
Monasterium Camaleriense lib. 2. xi.
Monasterium Rubiacense lib. 2. ix.
Ecclesia S. Martii lib. 2. xvi.
Ecclesia S. Pauli lib. 2. vi. xiv.
Ecclesia S. Pardulphi lib. 2. viij.
Ecclesia S. Petri vi. xvii. xx. xxvii. lib. 2. iii. x.
Ecclesia S. Præiecti xxiv.
Ecclesia S. Remigii lib. 2. j.
Ecclesia S. Saturnini xxii.
Ecclesia S. Stephani xiii.
Ecclesia S. Sulpicii lib. 2. xvii.
Ecclesia S. Symphoriani xxv.
Ecclesia S. Venerandi x.
Ecclesia S. Victoris lib. 2. vii.
Ecclesia S. Vincentii xix.
Ecclesia S. Christophori v.
Abraham xiv.
Amabilis xii.
Amandinus xxii.
Antolianus viii.
Aprunculus xiii.
Artemius xxix.
Auitus ii. x.
Auolus xi.
Briccius iii.
Bonitus iv.
Cassius ix.
Clara x.
Felix xiii.
Flamina lib. 2. xiv.
Gallus iii. viii. xi.
Garius ii.
Genesius xxv.
Georgia ix.
Gerivaldus viii.
Illidius xi.
Iniuriosus xi.
Iustus xi. xiv.
Leobardus lib. 2. xiv.
Leogontia ix.
Leogontius xviii.
Linguinus x.
Marcellus xxv.
Martinus lib. 2. xvi.
Nepotianus x.
Namacius xiii.
Pegontius xvi.
Quintianus xiii.
Sacra lib. 2. ix.
Scholastica xi.
Sidonius xxii.

ILLVSTRISSIMI, AC REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS AC DOMINI D. HENRICI LVDOVICI CASTANÆI DE LA ROCHEPOZAY, Pictauorum Episcopi.

Notæ ad Litanias Pictonicas, quas ipse concinnauit, disposuit, vulgauitque.

Ad diem 2. Nouembris.

VICTORINVS primus Pictauorum Episcopus multa scripsit in Biblia, à sancto Hieronymo in libro de Illustribus Ecclesiæ Scriptoribus recensita; martyrióque anno Domini 303. sub Diocletiano Imperatore coronatus est.

18. Augusti.

AGON quintus Pictauorum Episcopus. Visitur etiam nunc in vrbe Pictauensi ædicula, iuxta sanctæ Troeciæ cœmeterium, ipsius nomini dedicata.

26. Augusti.

IVSTINVS sextus Pictauorum Episcopus.

13. Ianuarij.

HILARIVS decimus Pictauorum Episcopus, famâ super æthera notus: obiit anno 369. Pictauis natus est, vt ex his Fortunati Pictauorũ Episcopi versibus liquet:

Pictauis residens, quâ sanctus Hilarius olim
Natus in vrbe fuit, notus in orbe pater.

26. Augusti.

GELASIVS decimus tertius Pictauorum Episcopus, iacet in Basilica sancti Hilarij. Eius nomini dicatus est insignis Prioratus prope Nyorthum in Diœcesi Pictauensi.

3. Decembris.

ANTHEMIVS, vulgò, *sainct Anthesme*, obiit in Xantonibus dum Dei verbum disseminaret, & apud Ionzacum iacet. Breuiarium Xantonensis Diœcesis solemni officio illius memoriam recolit.

13. Martij.

PIENTIVS, vulgò, *sainct Pien*, obiit in vrbe Metulo, quod nunc, *Melle* dicitur, dum Diœcesim lustrat, ibidémque sepultus est. Huius tempore beata Radegundis, sanctæ Crucis Ecclesiam Pictauij ædificauit. De eo Gregorius Turonensis Histor. lib. 4. cap. 18.

14. Decembris.

FORTVNATVS Italus, Duplauenis, in agro Taruisino oriundus, multa opuscula eleganti carmine conscripsit, quæ apud omnes in pretio sunt. Pictauij in familiam beatæ Radegundis Reginæ adscriptus, ibidem in Episcopum electus est.

29. Martij.

GVILLELMVS tertius huius nominis Pictauorum Episcopus, cognomento Temperij. Canonicus Regularis primùm fuit in Monasterio sancti Hilarij de Cella, intra Pictauensis vrbis muros. Obiit quarto Kalendas Aprilis, anno 1197. iacétque in æde Monasterij sancti Cypriani Pictauensis, in Capella Beatæ Mariæ ponè magnum Altare. Post obitum miraculis claruit, vt refert Rogerius de Houeden, Annalium parte posteriore, anno 1197. multíque creberrimè sanguinis profluuio diuexati, suscepta inueterato ex more ad ipsius monumentum peregrinatione, medelam haud dubiè nanciscuntur. Porrò cognomen Temperij neutiquam ascitum, sed gentilitium esse deprehenditur duabus ex Nobiliacensis Monasterij chartis, quarum altera

tera annō 1126. antecedit. His enim Garnerius Temperij, seorsim, & Petrus Temperij, ac Helias Temperij coniunctim, testes inter subscripsêre. Eodem olim in Sacello beati Reuerentij, territorij Bajocensis, Abbatis corpus conditum fuit, cuius reliquiæ dum magnificentissimum sancti Cypriani Templum bellorum iniuriâ subuerteretur, infeliciter dissipatæ sunt. De eodem Guillelmo, ex Tabulario Chirographorum Monasterij Absiæ, hæc accipe:

Notum sit omnibus præsentibus atque futuris, quòd ego Theobaldus filius Theobaudi Chabot, pro salute animæ meæ, parentúmque meorum, concessi in eleemosynam Deo, & Monachis sanctæ Mariæ Absiæ, in præsentia Abbatis eorum Rainerij, omnes eleemosynas, quas in turis Massigniaci, & in tota illa planitie habent de patre meo, & de auo meo Stebrando, &c.

Hæc eis concessi apud Vlmes in domo Grotelli, anno ab Incarnatione Domini 1185. Ricardo Angliæ Enrici filio, totius Aquitaniæ Ducatum viriliter tenente, Domino Vvilelmo Episcopo Ecclesiam Pictauorum regente, & pro iure eiusdem Ecclesiæ persecutionem laudabiliter patiente.

29 Maij.

MAXIMINVS vrbis Aquitanicæ Pictauorum indigena, (vt habet eius vita à Lupo scripta anno 839.) claruit anno 346. Ab eo susceptus est hospitio S. Athanasius, cùm Treueris exularet, vt scribit sanctus Hieronymus in Chron. Obtinet tamen annosa apud populares nostros fama, Maximinum Sigiliaci in conspectu Lodunensis vrbis natum esse, quod Lupum, virum fortasse exoticum latuit; ideóque primariæ regionis ciuitati, sancti huiusce Præsulis cunabula adscripsit. Sigiliacum autem vulgò *Sillé*, seu, *Montersillé*, dicitur, vbi Parochialis Ecclesia sancti Maximini titulo nobilitatur.

11. Nouembris.

MARTINVS aliquandiù apud sanctum Hilarium Episcopum Pictauensem commoratus est, & haud longè sibi ab oppido Pictauensi Monasterium construxit, vt refert Seuerus Sulpitius in libro de vita sancti Martini; quod & comprobat Fortunatus Episcopus Pictauensis lib. 1. de eiusdem Sancti vita:

Fitque Monasterium Pictauâ cominus vrbe.

Quibus Petrum Venerabilem Epistolarum lib. 4. epist. 17. idem affirmantem iungere est. Monasterium autem illud, nunc *Lìgugé* dictum, diuóque Martino dicatum, quod totos tredecim annos incoluit post sancti Hilarij ab exilio reditum, Lococigiagense vocabatur, vt habet Gregorius Turonensis miraculorum sancti Martini libro 4. cap. 30. cuius ipsissima verba accipe: *Tempore pòst habito, cùm vsque Pictauam accessissemus vrbem, libuit gratiâ tantùm orationis Monasterium Locociagense adire, quo congregatam Monachorum cateruam locauerat vir beatus: ibi enim mortuum primùm suscitasse legitur, & ex illo ad Episcopatum ductus scribitur, &c. Distat autem ab vrbe Pictaua quasi stadiis quadraginta.*

Obiit anno 400. vt volunt recentiores permulti, maximúmque inter Pictones & Turonicos ortum est dissidium super eius corpore, cùm dicerent Pictaui: *Noster est Monachus, nobis Abbas extitit*; vt habet Gregorius Turon. hist. Franc. lib. 1. cap. vlt. Cedit autem permagnam in Pictauensis Diœceseos, quæ plures sancto Martino, quàm sancto Hilario Ecclesias Parochiales dicatas habet, gloriam, quòd Locociagij primum omnium in Gallia Monasterium exstructum sit à sancto Martino: qui primus author & fundator Monasteriorum in Gallia verè dicitur: cuius eò processit celebritas, vt annos olim Franci à beati Martini transitu computauerint, quod vsque ad Pipini & Caroli Magni tempora factitatum est.

22. Septembris.

EMMERAMMVS expirauit anno 852. cuius vita extat apud Surium scripta à Cyrino, in qua hæc leguntur: *In Aquitaniæ partibus, Pictauorum vrbs antiqua sita est, ex qua ortus est Emmerammus.* Cyrinus iste Frisingensis Episcopus trinomius fuit; Heres enim dicitur, & Aribo, nisi verius vnum idem nomen trium linguarum interpretatio sit, vt notat Marcus Velserus lib. 5. Rerum Bojoarum.

23. Octobris.

BENEDICTVS Episcopus, de ciuitate Samaria, Paganorum sæuitiam declinans, venit Pictauos ad diuum Hilarium, à quo eremum iuxta castellum Grauionem, haud procul à Pictauorum vrbe impetrauit, vbi ad exitum vsque vitæ permansit, ibi-

démque conditus est. Accedente verò tempore Monasterium illic constructum est, quod sancti Benedicti de Quinciaco dicitur.

2. Octobris.

LEODEGARIVS multis nominibus noster est: frater enim erat Gerini Pictonum Comitis, nepos Didonis Pictauorum Episcopi, & Archidiaconus Ecclesiæ Pictauensis. Abbas demùm fuit Monasterij sancti Maxentij in Diœcesi Pictauensi, vbi & sepultus est. Martyrio coronatur anno 685.

15. Septembris.

LEOBINVS apud Pictauos humili genere natus, Childeberti Francorum Regis temporibus claruit, obiitque anno 537. Prioratus *de la Veyré*, & Ecclesia Parochialis *de Poligny* in Diœcesi Pictauensi eum patronum habent.

16. Aprilis.

PATERNVS ortus est Pictauis, Aquitaniæ oppido, ex parentibus generis nobilitate, atque etiam publicâ administratione conspicuis; primáque in adolescentia Monachum egit in Hensionensi Cœnobio, sub Generoso Abbate. Claruit circa annum 590. eique Fortunatus Pictauorum Episcopus, versus aliquot scripsit lib. 3. cap. 30. & lib. 7. cap. 23. Huius Præsulis vitam apud Surium reperies.

10. Aprilis.

FVLBERTVS præfuit per annos aliquot Basilicæ sancti Hilarij Pictauensis, vt ex ipsis epistolis constat, sed præsertim ex 103. ad Guillelmum Aquitaniæ Ducem, in qua hæc verba habentur: *Doleo, vir optime, quòd nuper in conuentu Regis atque nostro, loquendi tecum opportunitatem non habui, non de sæculari negotio, sed de loco sancti Hilarij, cuius Rectores nos esse bonitas tua voluit.* Rectoris muneri, nunc Thesaurarij dignitas eadem in Ecclesia respondet. Anno 1028. vltimum spiritum Deo reddidit.

31. Maij.

SIMPLICIANVS viro consulari, & Pictonicæ Prouinciæ Rectore natus, quòd idolorum cultum sperneret, patris iussu iuxta Pictauorum vrbem gladio obtruncatus est, in prato Ponti sancti Cypriani contermino, vbi Crux memoriæ causâ antiquitùs posita est. Ipsius nomini Parœcialis Ecclesia intra muros eiusdem vrbis consecrata est; & qui capitis doloribus anguntur, eius non incassum implorant auxilium, quod planè eiusdem Sancti indicat oratio, Diœcesis Pictauensis Breuiario antiquitùs intexta.

11. Iulij.

SAVSNVS, & CYPRIANVS fratres, iidémque milites, &c. Vide paginam 665. & seqq.

9. Ianuarij.

HONORIVS, cuius iam pridem memoria fit in Breuiario Diœcesis Pictauensis, natus est apud *Buzançay*, oppidum Bituricensis Diœcesis, & in Tenezayo vico Pictauensis Diœcesis occisus est, in loco, vbi etiam nunc ædiculam ipsius nomini consecratam cernere est.

27. Nouembris.

IVSTVS post diui Hilarij obitum, Oratorium suum *Beatæ Mariæ Virginis* in Petragoricis repetiit, ibidémque migrauit ad Dominum.

3. Februarij.

LEONSVS (vulgò *sainct Liene*) Presbyter, beatum Hilarium Pictauorum Antistitem, dum exilium pateretur, comitatus est, eúmque in Ecclesiasticis negotiis maxima ex parte adjuuit. Pictauij iacet in Ecclesia sancti Hilarij de Cella.

25. Iunij.

MAXENTIVS Agathensis, Clodouæi Regis temporibus Abbas reclusus erat in Monasterio suo, intra terminum Pictauensem, quod nunc sancti Maxentij dicitur. Huius meminit Gregorius Turonensis Hist. lib. 2. cap. 37.

24. Octobris.

SENOCH Abbas, Pictaui pagi, quem Theiphaliam vocant, oriundus fuit: Monasteriúmque in Turonum prouincia construxit, in quo annos natus quadraginta, mortuus est, astante Gregorio Turonensi Episcopo, apud quem in lib. de vita Patrum eius vita legitur. Claruit anno 680. Theiphalia hodie *Tiphauges* nuncupatur, quantùm intelligo.

6. Martij.

FRIDOLINVS Hybernus, gente nobili, diù Pictauij hæsit in Basilica S. Hilarij,

ex pirauitque circa annum 560. cùm Abbatis munere fungeretur Seckingi ad Rhenum: cuius vitam Notgerus Abbas sancti Galli conscripsit. A multis sæculis in Breuiario Diœcesis Pictauensis locum obtinet.

1. Iunij.

IOVINVS ex illustri familia in territorio Lodunensi natus, Hensionensis Monasterij, quod nunc sancti Iouini de Marnis dicitur, propagator extitit; ibidémque diem obiit, & humatus est. Locus ille olim vocabatur *Ansion.*

10. Iulij.

GENEROSVS Romanus, Hensionensis Cœnobij Monachus, eidem, defuncto Lemiegisilo Abbate, præfectus est. Ansoaldi Pictauorum Antistitis tempestate emicuit, eiúsque nomini Ecclesia Prioratûs & Parœciæ titulo insignita, in Diœcesi Pictauensi dicata est.

7. Augusti.

IVNIANVS nobili genere in Pictonum regione natus, in pago Briossio, prædio Campaniaco, eâ sanctitate præditus fuit, vt eo beata Radegundis plurimùm rebus in arduis vteretur. Corpus eius innumeris coruscans miraculis, apud Mariacum (vulgò *Mairé*) sepultum est, & exinde ad Monasterium Nobiliacense delatum, Sigebranno Pictauorum Episcopo. In Martyrologio Benedictino Hugonis Menardi eius vita legitur, scripta à Boërio Vulphino Episcopo, qui ex Gorhis originem ducebat.

Pagus ille Briossius, (vulgò *Brion*) vicus est in Parœcia *de Payré*, ad amnem nuncupatum *la Cloüere*, vnóque tantùm distat milliario à Campaniaco, quod hodiè *Champagné sainct Hilaire* dicitur.

9. Iulij.

ANNEMVNDVS, beati Iuniani comes indiuiduus, minister, & discipulus fuit, eíque in Monasterij regimine suffectus est. In Breuiario Nobiliacensis Monasterij nouem Lectionum habet Officium, eiúsque in Litaniis prædicti Breuiarij mentio fit.

30. Ianuarij.

ADELELMVS Loduni in Diœcesi Pictauensi natus, sancti Roberti, primi *Casæ Dei* in Aruernia Abbatis, discipulus fuit, ibidémque posteà Abbas tertius ordine constitutus est. Obiit Burgis in Hispania, à Constantia Regina accersitus.

20. Augusti.

PHILIBERTVS claruit Dagoberti Regis temporibus, & filiorum: eiúsque vita scripta ad Coschinum Abbatem, & fratres Gemeticensis Cœnobij extat apud Surium. Ansoaldo Pictauorum Episcopo, Quinciacum sancti Benedicti Monasterium prope Pictauorum vrbem, & aliud Monasterium eiusdem Antistitis liberalitate in Herio insula exstructum incoluit. Hæc autem insula nunc vocatur, *Noirmoustier*, seu Nigrum Monasterium.

15. Septembris.

ACHARDVS Pictauij natus, Ansehario milite, & Hermena parentibus, in Hensionensi Monasterio regularem disciplinam amplexus est, & deinde per annos aliquot in Quinciaco Cœnobio commoratus est.. Claruit circa annum 686. cuius vitam à Fulberto prolixè scriptam apud Surium consule.

FAZEOLVS, cuius titulo decoratur Prioratus (vulgò *sainct Fazioux*) nuncupatus, prope Metulum in Parœcia beatę Mariæ *de Mazieres*, Diœcesis Pictauensis. Nomen eius Litaniis Monasterij sancti Cypriani Pictauen. insertum est, à quo pendet Prioratus ille suprà scriptus. Iacet vir sanctus in sancti Sauiniani æde apud Metulum.

11. Octobris.

GENARDVS in eadem sancti Sauiniani Ecclesia requiescit, eiúsque Nobiliacensis Monasterij Litaniæ nómen habent. Prioratus eũ Parochiali Ecclesia in Diœcesi Pictauensi ipsius præfert titulum.

LVPIANVS *fertur à B. Hilario Antistite donum baptismatis suscepisse: sed mox migrauit à corpore. Cui à Deo bonorum omnium largitore tanta est gratia attributa, vt ad eius sepulchrum cœcus visum, paralyticus gressum, mutus mereretur eloquium. Requiescit in vico Ratiatensi, intra Pictauorum terminum, qui adjacet ciuitati Namneticæ*, ex Gregorio Turonensi lib. de gloria Confessorum, cap. 54. Ratiatensis ille vicus haud dubiè nunc *Rié* dicitur.

10. Februarij.

GVILLELMVS nonus, Dux Aquitaniæ, vitam edidit anno 1137. Hunc sanctus Bernardus Partheniaci conuenit, & ab Anacleti II. Pseudo-Pontificis partibus disiunxit, vt constat ex Bernardo Bonæuallis Abbate, in vita sancti Bernardi.

13. Augusti.

RADEGVNDIS, Clotarij huius nominis primi Francorum Regis vxor, Monasterium Virginum in vrbe Pictauensi, cum insigni sanctæ Crucis titulo fundauit, obiitque Pictauij anno 590. vbi & sepulta est in æde, quæ nunc sanctæ Radegundis dicitur. De ea Fortunatus Pictauorum Episcopus, plura; & Gregorius Turonensis, qui eius exequiis interfuit.

1. Decembris.

FLORENTIA Virgo patriam deserens, sancto Hilario ab exilio reuertenti adhæsit, & Pictauium vsque profecta est: móxque beatus Præsul ipsam, in cella, vt enixè postulabat, inclusit, vbi obdormiuit in Domino. Corpus eius à beato Hilario sepulturæ mandatum est eo in loco, qui nunc vocatur *Comblé*, vbi Prioratus sanctæ Florentiæ dicatus à multis extat sæculis.

15. Decembris.

ABRA, beati Hilarij ante Episcopatum (vt fertur) filia, in Litaniis Diœcesis Pictauensis ab omni æuo celebratur. Eius meminit Fortunatus Pictauorum Episcopus, lib. 1. de vita sancti Hilarij, qui operibus eiusdem Hilarij præfixus est.

16. Augusti.

TROECIA, vulgò *saincte Triaise*, à sancto Hilario edocta, abiectis sæculi pompis, toto vitæ decursu in cellula sibi à præfato Præsule assignata, sese religiosè continuit, vbi nunc Ecclesia Parochialis intra Pictauensem vrbem cernitur, sanctæ Troëciæ nomine conspicua.

25. Iunij.

PECINNA Virgo, morum innocentiâ illustris, nomen dedit Ecclesiæ, & Parœciæ, quæ *saincte Pezaine* dicitur, in Diœcesi Pictauensi iuxta Nyorthum: & alteri etiam Parœciali Ecclesiæ, in Lucionensi Diœcesi, prope *Moustiers sur le Lay*: Huius meminit Molanus in Additionibus ad Vsuardi Martyrologium, & Chronicon Malleacense manuscriptum, in quo hæc leguntur: *Anno 1098. inuentum est corpus sanctæ Pecinnæ.*

7. Ianuarij.

VIRGANA Virgo, ouium custos, vulgo *saincte Vierge*, nata est in Parœcia beatæ Mariæ *de Hault-bois*, in Diœcesi Pictauensi: cuius ea fuit sanctitas, vt loci illius Ecclesia sanctæ Virganæ nomen tulerit, in qua sepulchrum eius apparet perspicuè.

13. Maij.

AGNES Abbatissa sanctæ Crucis Pictauensis, cui plurimos versus Fortunatus Pictauorum Episcopus inscripsit, lib. 11. suorum Poëmatum.

13. Maij.

DISCIOLA, beati Saluij Albigensis Episcopi neptis, Monialibus sanctæ Crucis Pictauensis, olim annumerata est: de cuius felici obitu agit Gregorius Turonensis hist. lib. 6. cap. 29.

14. Ianuarij.

NEOMADIA Virgo, vulgò *saincte Neomoye*, de stirpe Baussaij, in agro Pictauico, vt habet Prosa Missalis Diœcesis Pictauensis, quæ in ipsius festo legitur, clarissimis orta parentibus, pastoritiam vitam egit, eiúsq; intercessione plurimi à morbo epileptico curantur. Patrona est Parœcialis Ecclesiæ sui nominis, non longè ab oppido sancti Maxentij sitæ, apud quam sepulta fertur; multæque ei ædiculæ in Pictonum regione exstructæ sunt. Castrum autem *de Baussay*, perparùm ab vrbe Lodunensi distat, cuius Barones piissimi, vetustissimum item castrum sanctæ Neomadiæ, iam dictæ Parœciali Ecclesiæ conterminum, diutissimè possederunt. Minimè verò prætereundum est, non solùm in omnibus ad vnum ditionis eorum castris, sed etiam quibuslibet in Ecclesiis, & Monasteriis ab eisdem excitatis, Capellas tantæ Virgini in gentilitatis gratiam positas, & dotatas fuisse.

Possent etiam superioribus jungi.

1. Ianuarij.

CLARVS, Martyrij lauream adeptus apud Pictones, sub Gallieno Imperatore, vt habet Martyrologium Gallicum nuper euulgatum.

THAVMASTVS *Momociacensis vrbis Episcopus, Pictauum oppidum petiit, ibique præsentem vitam finiuit: sepulchrum habet ante ipsum atrium beati Hilarij; de quo tumulo erasus à multis puluis, & haustus ita dolori dentium, febriúmque medetur, vt qui hauserit, miretur effectum. Nam ita hæc benedictio assiduè expetitur, vt iam in vno loco sarcophagus appareat transforatus.* Ex Gregorio Turonensi lib. de gloria Confessorum, cap. 53.

Legendum est, *Mimatensis vrbis Episcopus*, vt coniicere est ex vicinia locorum, in quibus miracula quædã edita refert paulò antè idem Gregorius: Non enim mihi audiendi videntur, qui Momociacum de Moguntia Germaniæ ciuitate interpretãtur.

MAXENTIVS, Pictauorum Episcopus, Sanctus dicitur in vita sancti Maximini Treuirorum Episcopi: cuius, & sancti Iouini Abbatis frater erat.

AGAPIVS Presbyter Pictauensis, præceptor sancti Maxentij Abbatis, tumulatus est in Ecclesia sancti Saturnini, quæ adjacet Monasterio sancti Maxentij, vt Chronicon Malleacense edocet.

MAXIMINVS Pictauorum Episcopus, hîc iure merito collocandus est cum attextis hisce Chronici Turonici manuscripti verbis.

Anno 1226.

Philippus Episcopus Pictauensis, apud Monasterium Sillé, corpus sancti Maximini Episcopi Pictauensis, quinto Idus Octobris à terra leuauit.

Chronicon istud à Canonico Turonensi, qui eodem vixit sæculo, conscriptum, meo non indiget calculo, cùm à lynceis authoribus sæpenumerò in medium adducatur. Monasterium verò *Sillé*, beatæ Mariæ Virgini sacrũm, in vicinia Abbatiæ Fontisebraldi, nunc *Sully* dicitur, & Turonensi Diœcesi addictum est.

MAYRVLFVS, Hensionensis Cœnobij (vt perhibent) Monachus, istius quoque in opusculi ornamentum accedet: de quo hæc duntaxat in Abbatiæ sancti Cypriani Chartulario reperi, quæ reticere nequeo.

Radulfus, Flamma cognominatus, concessit Monachis sancti Cypriani Ecclesias de Bomniaco, vnam in honore sancti Petri, antiquà vetustate dirutam: alteram in honore beatæ Mariæ: tertiam in sancti Ioannis: quartam in sancti Mayrulfi, vbi ipse Sanctus iacet. Testes Radulfus Flamma, Arsendis vxor, Tetbaudus filius, Launo frater Radulfi, Gaufredus Vicecomes, Aimericus filius, Ainor Vicecomitissa, Fulco Archidiaconus, & alij.

Gaufredus iste Toarcensium Vicecomes fuit, anno Christi 1028. & aliquot etiam pòst annis sub Henrico I. Rege. Porrò apud Bomniacum, vulgò *Boëmé*, haud procul ab oppido Bercorio in Pictonibus, stat etiam hodiè Ecclesia sancti Mayrulfi, cuius ad tumulum turbæ multæ perseueranter confluunt. Prioratus autem, & Ecclesia sancti Petri *de Boëmé* pendent à sancti Cypriani Monasterio.

Præter hæc, iuxta Cœmeterium oppidi *de Moncontour*, Pictauensis Diœcesis, Capellam videre est sancto Mayrulfo dicatam, quæ ad S. Iouini Cœnobitas pertinet.

ANDREAS *Canonicus S. Petri Pictauensis, reuertens de Ierusalẽ obiit anno 1111. in territorio Astæ ciuitatis, ad cuius tumulum multa miracula fiunt*, vt habet Malleacensẽ Chron.

4. Aprilis.

PETRVS II. huius nomenclaturæ Episcopus, cui Fontisebraldi Monasteriũ sua debet incrementa, an. 1086. quo Isembertus II. animã efflauit, electus, Põtificali infulâ 8. Kal. Martij, an. 1087. decoratus est. Guillelmum VIII. Aquitaniæ Ducem, & Pictonum Comitem sacris arcuit, qui (vt tradit Vvillelmus Malmesburiensis lib. 5. de gestis Regũ Anglorum, cap. 50.) *Vipereò meretriculæ infectus sibilo, incesti dissuasorem detrusit exilio: vbi beato fine conclusus, frequentibus & magnis miraculis innuit mundo quàm gloriosè viuat in cælo.* Eadem, Petrum extollens laudibus, sic extulit Gaufredus Grossus Monachus in vita S. Bernardi de Abbatis villa, in Tractu Pontiuensi: *Exilium pro iustitia vsque ad mortem sustinuit, eiúsque vitæ sanctitas mirabilis extitit, vt post ipsius obitum miraculorũ etiam attestatione patet.* Quod & confirmat Chron. manuscriptum Ricardi Pictauensis.

In illo tempore, illud famosissimum Cœnobium fœminarum, quod dicitur Fons-Ebraldi, con-

stituitur in pago Pictauensi à Roberto de Bruxello, iuuante Pictauorum Petro Episcopo: cuius sanctitatem crebra miracula tumuli eius loquuntur, & prædicant. Desciuit à vita secundo Nonas Aprilis, vt barbarè, pro pridie Nonas, ex more illius sæculi, notat Necrologium Abbatiæ sancti Hilarij de Cella; & in Ecclesia sancti Cypriani, iuxta portam Claustro contiguam quiescit.

Varij authores nominis conuenientiâ decepti, sancto Guillelmo IX. Aquitaniæ Duci, qui stemmati suo perinsigni clausulam insigniorem imposuit, probra aliquot perperam ascripserunt, quæ in facinorosum Guillelmum VIII. patrem ipsius regerenda sunt, vt animaduertit Ioannes Besly, Regius apud Fonteniacum Consiliarius, exquisitissimâ antiquariæ rei eruditione, (è qua permulta renacis amicitiæ priuilegio fultus, sitienter hausi) prænitens, qui primus subductis temporum rationibus, Pictonum Comites, eosdémque Aquitaniæ Duces inter se distinxit, & in ordinem digessit.

Gestiret animus Petro II. cognomen de Turre non absque probabilitate appingere, cùm antiqua in charta Monasterij Fontisebraldi, Longus de Turre frater eius dicatur. Verùm quia vterinus esse potuit, aut Petri sororis maritus, nihil ausim affirmare.

25. Aprilis.

BERNARDVS de Abbatis villa dictus, quòd eò loci in Pontiuensi Comitatu ortus sit, anno 1100. Abbas sancti Cypriani, defuncto Reginaldo, eligitur. Fundamenta posuit Tyronensis Cœnobij in Carnotensi Diœcesi, & 7. Kal. Maij, anno 1116. mortem occubuit. Ordericus Vitalis, qui hist. lib. 8. eum Quinciaci Abbatem nuncupat, oppidò falsus est, vt variis ex Chartularij S. Cypriani locis manifestè colligitur, quorum enumerationi parsum esse aueo, ne libellus iste turgescat. Huius Sancti vita legitur à Gaufredo Grosso Monacho, eius discipulo, scripta ad Gaufredum Carnotensem Episc. Apostolicæ Sedis Legatum, pulchrè docti Yuonis Carnotensis successorem.

16. Augusti.

RADVLPHVS de Fusteia, seu de Fragreio, vulgò *de Fragrei*, socius Roberti de Arbrissel, conditoris Ordinis Fontisebraldi, & Monachus in sancti Iouini de Marnes Cœnobio, iacet in Ecclesia sancti Sulpitij iuxta Rhedonensem ciuitatem, eiusdémq; Ecclesiæ in Necrologio hæc verba habentur: *12. kal. Sept. obiit sanctus Radulphus, Monachus sancti Iouini, seruus, & Pater Fratrum, & Monialium Abbatiæ sancti Sulpitij, anno 1129.*

22. Ianuarij.

GVALTERVS de Brugis, Ordinis Minorum, Pictauorum Episcopus, scripsit in libros Sententiarum, Quodlibeta, & Sermones. Anno 1307. humanitatis debitum soluit, Pictauique in Ecclesia Minorum, miraculis clarus, Domini aduentum præstolatur.

DE AQVITANIA OPVSCVLVM.

Ex codice Thuano 529. post Chronicon quod ab ortu Rerum inchoatum, & ad annum vsque 1265. perductum, nescio quam ob causam dicitur Lemonicense, nisi fortè illud sit, quod Gerardo Fracheto Lemouicensi, Ordinis Prædicatorum, ab Andrea Duchesnio, & quibusdam aliis vindicatur, quódque ex Petauiana Bibliotheca in Sueciam transiit.

AQVITANIA, vt dicunt Iulius, & Orosius, & Isidorus, & Gesta Francorum, tertia pars est Galliarum, & habet tres Prouincias. Prima, Bituricensis; secunda, Burdegalensis; tertia, Nouempopulania, siue Auxitana, quę nunc Vasconia dicitur. Bituricensis habet ciuitates octo: Bituricam, Lemouicam, Claromonten, Mimatem, Rutenam, Albiam, Caturcum, & exemptam Vallatem, quæ nunc Podium dicitur. Burdegalensis sex: Bordegalam, Pictauim, Sanctonas, Engolismam, Petragoricam, Agennum. Auxitana nouem habet ciuitates: Auxum, Tarbiam, Conuenam, Lactoram, Olero, Lascurram, Aduram, Aquas, Basatum, Bajonam, Coseran. Habet etiam Aquitania Turonam, & Tolosam; quia quidquid est inter

Garonnam & Ligerim, Pyrenæos & Oceanum, Aquitaniæ cedit: vnde Aquitania dicitur, quòd Ligeri, & Garonna, & mari ferè circumdatur. Secundùm antiquos, & Isidorum, Narbonensis Bituricensi Primati suberat, vt dicit Decretum ix. c. Conquestus. Sed Karolus Narbonæ Ducatum posuit, & terram vltra Garonnam vsque ad Rhodanum adjunxit. Legitur autem quòd Clodoueus Rex Francorum quintus, & primus Christianus, regno Francorum Aquitaniam subjugauit, & eam de manu Alarici Regis Gothorum Ariani, qui Romanis eam abstulerat, & qui Tolosæ regnabat, eripuit precibus beatorum Martini & Hilarii, & decimo milliario à Pictauis eum deuicit precibus prædictorum. Theodericum verò filium suum per Albicensem & Rutenensem ciuitates Aruernam direxit; qui omnes illas vrbes vsque Burgundiam à manu Gothorum abstulit. Clodoueus autem hiemauit Burdegalæ, & thesauros Amalarici de Tolosa accepit, & per Caturium & Lemouicam rediens, Engolismam obsedit, & in eius aduentu muri corruerunt, totámque terram subjugans, in Xantonia & Engolisma & Burdegala Francos reliquit contra Gothos. Huius Clodouei nepos Chilpericus Rex filium Clodoueum in Aquitaniam misit, vt Agennensem, & Petragoricum pagum subiiceret. Legitur etiam quòd Clotarius pater Dagoberti Sadregisilum sub se rebus tractandis præfecit Aquitaniæ Ducatu sibi specialiter commisso: cuius barbam Dagobertus depilans, patrem offendit, & in antro beati Dionysij latuit. Legitur etiam quòd Dagobertus fratrem suum Aritpertum consortem regni fecit, collatâ ei terrâ à ripa Ligeris vsque ad iuga Pyrenæi, quæ Galliam & Hispaniam disterminant; qui sedem regni Tolosam eligens, totam Vasconiam subjugauit. Karolus autem Martellus Eudonem Ducem Aquitaniæ fugauit, qui se videns inferiorem, Saracenos de Hispania vocauit, qui cum omni familia Garonnam transeuntes, Christianos & Ecclesias vastauerunt: peruenıunt Burdegalam, cremant Ecclesias, & vsque Pictauim omnia vastant; & cùm Martinopolim vellent incendere, occurrit Karolus Martellus, quorum trecenta octoginta quinque millia peremit, & tantùm mille quingentos suorum amisit. Nec multò pòst idem Eudo rebellat, sed Martellus eum in Vasconia persequens, vitâ & principatu priuauit: cum filiis quoque eius Gaifero & Hunaldo pugnans, eos deuicit, & totam sibi Aquitaniam subjugauit: Blauiam etiam castrum cepit. Pipinus autem filius Karoli Martelli, videns Gaiferum Ducem Aquitaniæ non consentire iustitiæ Ecclesiarum ex partibus Francorum, venit in Aquitaniam, & cepit castella Borbon, Cantela, Clarmon, & multa alia castra Aruerniæ cepit; & veniens Lemouicam, muros eius destruxit. Inueni in Chronicis Mosaicensis Monasterij, quod destructâ Lemouicâ, Primatia Bituris, & sedes Ducatus Pictauis translata sunt, quamuis ordinatio Ducis postea apud Lemouicam sit reducta. Tertiò rediens in Aquitaniam, cepit Bituricam, & castrum Tuarcis. Quartò rediens Castureium, vastauit, & veniens apud Lemouicam, in restitutionem villam de sancto Valerico sancto Martiali, & Salaniacum sedi sancti Stephani dedit. Quintò, in Aquitaniam rediens, castrum Argentonij contra Gaiferum restaurauit. Sextò, contra Gaiferum rediens, cepit Narbonam, Tolosam, & Albiam, & Gaualdanum, & multas roccas & speluncas cepit transiens per Lemouicam, Scoralliam, Torennam, & Petruciam acquisiuit. Vltimò, in territorio Petragorico Gaiferum Ducem occidit.

Finito ergo Aquitanico bello, quod per nouem annos continuos gesserat, Pippinus mortuus est anno Domini DCCLXVIII. cui successit Carolus Magnus: cuius prima expeditio in Aquitaniam contra Hunaldum fratrem Gaiferij fuit; vnde Garonnam transiens, castrum Fronciacum ædificauit contra Burdegalam. Ordinauit autem per Aquitaniam Episcopos, Abbates, & Comites de genere Francorum, & sub se nouem Comites posuit, scilicet Bituris Vmbertum, Pictauis Abonem, Lemouicæ Rorgerium, Petragoricæ Guitonum, Aruernis Iterium, Vallagiæ Bullum, Tolosæ Corsonem, Burdegalæ Siguinum, Albiæ Aymonem: quibus filium suum Ludouicum Regem præfecit, qui Carcassonam in finibus Aquitanorum muniuit, & Tolosæ quater legitur placitasse: qui Ordinem Ecclesiasticum reparans, viginti quatuor Monasteria in Aquitania legitur fecisse. In tantùm autem respublica profecit, vt proficiscente per Aquitaniam Rege vix inueniretur conquerens aliquid se iniustè perpessum: tribus enim diebus per septimanam Rex iudicabat; qui factus Imperator, Pippinum filium suum Aquitaniæ præfecit, quo rebellante, Ludouicus apud Lemouicam venit, ac in Palatio Iogennaco, iuxta vrbem Pippinum, propter

morum correctionem sub priuata custodia Treuerim perduci fecit. Quo mortuo, Emeno Comes Pictauensis contra voluntatem Imperatoris voluit filium Pippini Regem Aquitaniæ leuare, sed non præualuit, immò Karolum Caluum alium filium Imperator Aquitaniæ præfecit. Eo tempore Normanni Aquitaniam vastauerunt, Namnetas, Turonim, Burdegalam, Xanronas, Engolismam, Lemouicam, Pictauim, Aurelianos, Parisium, Beluacum, Nouiomum, & innumera castra, & Monasteria cremauerunt. Et sciendum quòd propter multas & frequentes rebelliones Ducum Aquitaniæ, Rex Franciæ nunc Comitem Tolosanum, nunc Engolismæ, nunc Biturisæ, nunc Vallagiæ, nunc Albiæ, nunc Aruerniæ, & vltimò Comitem Pictauiæ, & quosdam Episcopos, qui Regalia habent, dominio Ducis substraxit, regno vniens illos. Cùm igitur Francorum Rex Aquitaniam primò à Gothis, secundò à Saracenis, tertiò à Normannis, quartò ab Anglicis, & Ruptariis, & Hæreticis liberauerit, & cum Ducibus eius, & pòst eum Regibus, & filiis, & nepotibus semper guerras habuerit; si eam modò alicui tradit, erit multorum initium malorum; & cùm occurrere non poterit, pœnitebit. Ista collecta sunt ex diuersis Chronicis.

BREVE CHRONICON
S. MARTINI MASCIACENSIS IN BITVRIGIBVS,
Ad Cyclorum Paschalium margines inspersum.

Ex Codice eiusdem Monasterij peruetusto descripsit R.P. Petrus-Franciscus Chiffletius, Societatis nostræ Theologus, & ad me perhumaniter cum sequentibus Annalibus misit.

ANNO A CHRISTI INCARNATIONE.

DCCXXXII. Karolus contra Saracenos pugnauit Pictauis.
DCCXXXVIII. Initium Monasterij Masciacensis ab Egone Comite.
DCCLXI. Aluetnis incensa.
DCCLXIII. Bituricæ captæ.
DCCLXVI. Lemouicas captæ.
DCCLXVIII. Rex Pippinus mortuus, Karoli pater.
DCCLXXVIII. Ludouicus nascitur.
DCCCXIII. Karolus moritur.
DCCCXIIII. Aduentus Monachorum in Masciaco.
DCCCXVII. Abbo Abbas nascitur.
DCCCXXIIII. Karolus ex Iudith nascitur.
DCCCXXXII. Ludouicus regno priuatur, & carcere truditur; & prœlium fit cùm Lamberto & Odone.
DCCCXL. Ludouicus Imperator obiit duodecimo Kalendas Iulij. Eclipsis Solis.
DCCCXLII. Fraternum bellum fit in Fontaneto.
DCCCXLVII. Abbo Abbas ordinatur.
DCCCXLVIIII. Saraceni Basilicam sancti Petri & Pauli deuastant.
DCCCLIIII. Turonis à Normannis crematur.
DCCCLXV. Stephanus à Marcomannis occiditur, & Aruernis incenditur.
DCCCLXVI. Abbo Abbas moritur, & Aurelianis crematur. *In veteri Kalendario eiusdem MS. codicis legitur*: VII. Kalendas Decembris Abbo Abbas migrat ad Christum.
DCCCLXVII. Abbas Wandalmarus ordinatur; & Biturix eodem anno à paganis vastatur, & incenditur.
DCCCLXXIII. Marcomanni in Masciaco venerunt.
DCCCCX. Madalbertus Bituricensis Episcopus à paganis occiditur.

DCCCCXVI.

DCCCCXVI. Bituricas incenditur.
DCCCCXIX. Guillelmus famosus Dux Aquitanorum efflauit, & coniux eius Ingelberga finem viuendi fecit. Hoc anno vrbs Biturix à Guillelmo nepote fraude intercepta, à suis patenter recipitur conciuibus.
DCCCCXXII. Hoc anno rebellauit Rotbertus contra Karolum Regem seniorem suum, & vnctus est super eum Rex.
DCCCCXXVI. Obiit Berno Abbas: & Guillelmus Dux Aquitanorum hominem exuit.
DCCCCXXXV. Odo Abbas ordinatur.
DCCCCXLVIII. Sic obiit Geruncus Archipræsul Biturigensis. Ipso anno domnus Launo in præfatâ sede nobiliter ordinatur.
DCCCCLIII. Neuernis hoc anno capitur & incenditur.
DCCCCLIV. Lodouicus Rex Francorum moritur, & Lotharius filius eius maior in regno eligitur.
DCCCCLV. Launus Archiepiscopus Biturigensium hominem exuit.
DCCCCLXI. Bellatores Francorum hoc anno Monasterio Masciaco latenter voluerunt rapere, eumque de nocte exturbauerunt.
DCCCCLXVII. viij. Idus Iunij sic obiit Odo Abbas bonæ memoriæ, & Ardiucus Monachus Nonis Septembris.
DCCCCLXIX. Vgo in præfatâ sede Biturigensium ordinatur Archiepiscopus.
DCCCCLXXVIII. Adelardus Abbas ordinatur.
DCCCCLXXXV. iiij. Kalendas Februarij obiit Lotharius Rex.
DCCCCXCIX. Castrum Masciacense hoc anno destruitur. Abbas Adelardus moritur.
M. I. Anno ab origine mundi IV. CCI. Fames Valida.
M. II. Ingo Abba ordinatur in Masciaco Monasterio.
M. XII. Dacbertus Archiepiscopus obiit. Hoc & Stephanus Episcopus ad Legardem materteram suam latenter interficitur, & Rod. moritur.

FINIS.

ANNALES FRANCORVM.

Ab anno DCCXXVI. vsque ad annum DCCXCVI.

Ex Codice S. Martini Masciacensis peruetusto.

ANNO DCCXXVI. Martinus mortuus est. Fuit autem Monachus in Corbeiâ, vir vitæ continentissimæ, & adprimè eruditus; quem Karolus Dux in summâ veneratione habuit, & peccata sua ei confitebatur.
DCCXXVII. Danihel in Attiniaco mortuus est.
DCCXXVIII. Item Karolus fuit in Saxoniâ: & Adulfus Episcopus mortuus est: fuit autem de Camaraco, & habuit Abbatiam Sancti Vedasti.
DCCXXIX. Quando Carolus voluit pergere in Saxoniâ.
DCCXXX. Quando Karolus perrexit Suauis contra Lantfridum.
DCCXXXI. Quando Karolus fuit Vvasconiâ contra Eodonem, & Raganfredus mortuus est.
DCCXXXII. Karolus habuit bellum contra Saracenos in mense Octobrio, die Sabbati. * * *.
DCCXXXIV. Karolus perrexit in Frisiam, & deleuit eam vsque ad internecionem.
DCCXXXV. Quando Karolus inuasit Vvasconiam.
DCCXXXVI. Audoinus Episcopus mortuus est: & Karolus dimicabat contra filios Eodonis.
DCCXXXVII. Quando Karolus bellum habuit contra Saracenos in Gotiâ.
DCCXXXVIII Karolus intrauit in Saxoniam.

* * AAAaa

DCCXXXIX. Karolus intrauit in Prouinciâ, vsque Massiliam.
DCCXL. Sine hoste fuit hic annus.
DCCXLI. Karolus mortuus est, & Theobaldus interfectus.
DCCXLII. Carolomannus perrexit in Vvasconiam.
DCCXLIII. Vastauit Carolomannus Alamanniam.
DCCXLIV. Pax inter Carolomannum & Odilonem: & hostes in Saxoniâ.
DCCXLV. Carolomannus & Pipinus abierunt in Saxoniam.
DCCXLVI. Carolomannus intrauit Alamanniam: vbi fertur quòd multa hominum millia ceciderit; vnde compunctus regnum reliquit, & Monasterium in castro Cassino situm adiit. Petiit autem Abbatem loci illius ac fratres, vt quod vilius excogitare possent officium ei iniungerent. At illi anserum custodiam mandauerunt ei. Quas cùm pasceret, contigit, vt lupus ex improuiso veniens, vnam earum raperet. Quod ille cernens, & eripere non valens, cum gemitu conuersus ad Dominum, dixit: Ecce Domine, cui regnum commiseras: quomodo enim innumeros populos ac regiones prouido moderamine regerem, qui paucas anseres seruare nequiui? Cumque amarissimè fleret, reumque se crederet substantiæ corporis ignauiâ resolutâ fateretur; cogente Deo qui eius compassus est lacrymis, lupus rediit, anserem sanam deposuit, frustratus dilectæ prædæ vsu, auidis faucibus inuitus abscessit.
DCCXLVII. Carolomannus Romam migrauit.
DCCXLVIII. Grifo fugit in Saxoniam.
DCCXLIX. Grifo reuersus est de exilio.
DCCL. Sine hoste fuit.
DCCLI. Lantfridus obiit.
DCCLII. Domnus Pipinus eleuatus est ad Regem.
DCCLIII. Pipinus Rex in Saxoniâ: & Ildegarius Episcopus defunctus est: & Papa venit ab vrbe Româ, & Carolomannus post eum: & filij eius tonsi sunt: & Gripho occisus est.
DCCLIV. Bonifacius Martyrium suscepit: & Hildetrudis mortua est: & Carolomannus obiit: & Rex Pipinus abiit Longobardiam: & Papa reuersus est Romam.
DCCLV. Venit Tassilo ad Marcis campum, & mutauerunt Marcis-campum in mense Maio.
DCCLVI. Rex Pipinus perrexit Longobardiam: & Aistulfus mortuus est.
DCCLVII. Venit organa in Franciam.
DCCLVIII. Rex Pipinus fuit in Saxoniâ.
DCCLIX. Rex Pipinus mutauit nomen suum in filio suo.
DCCLX. Domnus Pipinus Rex fuit in Vvasconia contra Vvaifarium.
DCCLXI. Iterum Pipinus fuit in Vvasconiâ vnà cum Carolo: captóque omni pago Aruernico, Burbonem castrum, & Clarum-montem igne cremauit.
DCCLXII. Iterum domnus Pipinus cum dilectis filiis suis Carolo & Carolomanno perrexit Vvasconiam, & adquisiuit ciuitatem Bituricas.
DCCLXIII. Pipinus placitum habuit Vvatmatiâ: dedit Comitatos dilectis filijs suis.
DCCLXIV. Habuit domnus Rex Pipinus conuentum magnum cum Francis ad Carisiacum. Eodem anno gelu magnũ fuit à XIX. Kal. Ianu. vsque in XVII. Kal. Aprilis.
DCCLXV. Venerunt corpora Sanctorum ab vrbe Româ in Franciam, Gorgonius, Nabonius, & Nazarius: & habuit tunc placitum Pipinus in Attiniaco.
DCCLXVI. Quando Pipinus fuit in Vvasconiâ. Eodem anno Frotgaudus Episc obiit.
DCCLXVII. Iterum Pipinus fuit in Vvasconiâ in mense Martio, & cœpit Lemouicas ciuitatem: & domna Berta erat Bituricas.
DCCLXVIII. In isto anno domnus Pipinus mortuus est viij. Kalendas Octobris: & domnus Carolus, & Carolomannus vncti fuerunt in Reges vij. Idus Octobris: & Vvaifarius interfectus est.
DCCLXIX. Eodem anno domnus Karolus Rex postquam cœpit regnare, primâ vice fuit in Vvasconia vltra flumen Garonna: & corpus Sancti Gorgorij positum Gorziâ Monasterio.
DCCLXX. Hoc anno fuit domna Berta Regina in Italiâ, propter filiam Desiderij Regis: & redditæ sunt ciuitates Sancti Petri plurimæ.
DCCLXXI. Bonæ memoriæ domnus Karolomannus obiit pridie Nonas Decembris.

DCCLXXII. Domnus Rex Carolus perrexit Saxoniam, & cœpit Herisburgo: & peruenit ad locum qui dicitur Hermensul: & succendit ea loca.

DCCLXXIII. Domnus Carolus perrexit Italiam: & concitato bello fugit Desiderius Rex Longobardorum, & retrusus est Papiâ: & domnus Rex Carolus obsedit eam dominans Italiæ.

DCCLXXIV. Hoc anno tradita est Papia Francis, & Desiderius directus est in Franciam, Et Carolus misit Comites per omnem Italiam, lætus S. Petro reddidit ciuitates quas debuit, dispositisque omnibus alacer, venit in Franciam: & eodem anno bellum habuit contra Saxones, in loco qui dicitur Herisburgo.

DCCLXXV. Carolus Rex perrexit Saxoniam, & cœpit Sigeburgo: & interfecta multa millia paganorum, victor remeauit Franciâ.

DCCLXXVI. Perrexit Rex Carolus in Italiam, & occiso Rodgando qui illo rebellis erat, obsederuntque Stabilinium socerum suum Tarauiso ciuitate. Eo capto, dispositisque omnibus rediit cum suis Franciâ: & audiuit quòd Saxones rebellassent contra Francos, motoque exercitu, perrexit obuiam illis. Cùm vidissent pagani quod non poterant Francis resistere, timore perculsi venerunt maiores natu ad Carolum Regem postulantes pacem: & baptizatâ multâ turbâ populi, ædificauerunt Franci in finibus Saxonum, ciuitatem, quæ vocatur Vrbs Caroli.

DCCLXXVII. Eodem anno gloriosus Rex Carolus venit Saxoniâ, loco cognominante Patresbrunna: habuitque ibi magnum placitum: & ibi conuenerunt Saxones ad Baptismum Catholicum, & baptizata multa millia populorum gentilium: & ædificauerunt ibi Ecclesiam Franci: vnde in postmodum Carolus Rex meritò gaudet cum Iohanne Baptistâ, qui & prædicauit Baptismum in remissionem peccatorum.

DCCLXXVIII. Eo anno Rex Carolus cum magno exercitu venit in terram Galliciam, & adquisiuit ciuitatem Pampaloniam. Deinde accepit obsides in Hispaniâ de ciuitatibus Habitauri atque Ebilarbi, quarum vocabulum est Osca & Barcillona: & ipsum Ebilarbum vinctum duxit Franciâ. Interim Saxones rebellantes mouerunt exercitum, ad amnem Rheni, properantes incenderunt oppida, & igne cremauerunt ciuitatem, quam Franci construxerant inter flumen Lippiâ.

DCCLXXIX. Inclytus Rex Carolus commoto magno exercitu venit Saxoniam, iterum vastantes & incendentes omnia vsque flumen Vuisera: & multis obsidibus acceptis, remeauit Franciâ.

DCCLXXX. Iterum pulcherrimus Rex Carolus cum Francorum exercitu venit Saxoniam vsque fluuium Aluia, & adquisiuit vniuersam terram illam sub forti Dei brachio. Ipso quoque anno Saxones derelinquentes idola, Deum verum adorauerunt, & eius crediderunt opera. Eodem vero tempore ædificauerunt Ecclesias, & venerunt ad Carolum Regem multa millia Vvincthorum hominum: ipsosque cepit vnà cum Dei auxilio.

DCCLXXXI. Sine hoste fuit hic annus; nisi tantùm Vvarmaziâ ciuitate venerunt Franci ad placitum: & ibi fuit Tassilo Dux de Bacoarios, magnáque munera præsentauit Carolo Regi, & per eius licentiâ rediit patriam.

DCCLXXXII. Religiosus Rex Carolus habuit magnũ placitum in Saxoniâ super flumen Lippia, & ibi venerunt legationes Hunorum ad præsentiam Principis. Ipso anno Saxones rebellantes reducti sunt ad priorem tramitem, Deum abnegantes, & fidem quam promiserant. Tunc cum magno exercitu hostes in Saxoniâ: & ceciderunt Franci de Saxis multitudo hominum, & multos vinctos adduxerunt Franciam.

DCCLXXXIII. Carolus Rex commoto exercitu perrexit Saxoniam: & concitauerunt prælium circà flumen Vuisera, & secus fluuium Hassa: & Carolus, quippe victor, cum suis omnibus remeauit Franciam. Et in ipso anno bonæ memoriæ Berta obiit: & Hildegardis Regina defuncta est pridie Kalendas Maij.

DCCLXXXIV. Iterum domnus Carolus venit Saxoniam, terram illam vastantes & destruentes omnia. Et eodem anno verni temporis obsedit Rex Carolus Herisburgo & Franci sederunt per gyrum in Borderes.

DCCLXXXV. Tunc domnus Carolus moto exercitu de ipsis tentoriis; venitque Dersia, & igne combusta ea loca venit vltra flumen Vuisera: & eodem anno destruxit Saxonum rates, siue eorum firmitates: & tunc adquisiuit Saxones cum Dei auxilio.

DCCLXXXVI. Hic annus fuit sine hoste, nisi tantùm verno tempore perrexit Carolus Rex in Italiam cum suo exercitu, & venit Romam. Deinde cœpit terram Beneuenti per Dei auxilium. Et illo anno fuit missum de cœlo signum à Deo in terrâ, terrorque magnus.

DCCLXXXVII. In isto anno Rex Carolus venit cum suo exercitu Bagoarios, & accepit ibi obsides: Victor remeauit Franciâ.

DCCLXXXVIII. Eo quippe anno fuit placitum Anglishamio: Et eodem anno pugnauit omnipotens Deus pro Carolo Rege, sicut fecit pro Moyse & filiis Israël, quando demersus est Farao in rubro mari; sic Deus omnipotens, sine bello, & sine altercatione tradidit regnum Bagoariorum in manus Caroli: & Tassilo Dux tonsus est, retrususque Gemetico Monasterio.

DCCLXXXIX. Fuit domnus Carolus in Vvenetis, & peruenit in Vvilciâ, & adquisiuit ibi Draoscionem Regem, & alios quamplurimos: & accepit obsides plures, atque omni terrâ illâ obsessâ siue subiugatâ, victor rediit Franciâ.

DCCXC. Hic annus hostem non habuit, nisi tantum ad Vangionem, quod est Vvarmazia. Ibi habuit Rex Carolus Magnum conuentum cum Francis. Et Andegarius Episcopus Monasterii Sancti Martini obiit xv. Kalendas Februarij. Fuit autem ex genere Anglorum; sed pater eius, Botto nomine, negotiator, fuit in vrbe Massiliâ. Fuit autem magnæ humilitatis, vnde omnibus gratissimus habebatur.

DCCXCI. Domnus Carolus moto magno exercitu perrexit in Huniâ, ibique habuit conflictum magnum cum Hunis & vastauit Huniam plagâ magnâ vsque flumen Rapha: cum prædâ magnâ, Deo protegente reuersus est Franciam.

DCCXCII. Hoc anno inclytus Carolus cum suis fidelibus resedit in Baugoarios, & habuit magnum placitum in Ragenisburgo ciuitate. Et hoc anno Saxones mentiti sunt fidem quam polliciti fuerunt iamdudum Regi Carolo: errauerunt, atque deuiauerunt, adeptique sunt tenebris, sicut scriptum est, *zelus adprehendit populum ineruditum*. Et eodem anno patefactum est consilium iniquum quem consiliauerunt cum Pipino filio suo Caroli, iniqui consiliatores; Vnde reprobi apparuerunt, & receperunt eorum meritum.

DCCXCIII. Gloriosus Rex Carolus iterum resedit Baugoarios, missisque exercitibus suis vastauit omnia, victorque resedit Baugoarios.

DCCXCIV. Domnus Carolus commoto exercitu venit in Saxoniam: & Saxones polliciti sunt emendari, fœdusque pepigerunt Rege Carolo vnà cum suis fidelibus: deinde cum suis optimatibus rediit Franciam.

DCCXCV. Domnus Carolus commoto magno exercitu iterum venit in Saxoniam, omnémque terram illam circuiuit, venitque in Vvidmodinga; deinde Bardine pago: vastauítque & subiugauit has regiones: acceptis obsidibus sospes & alacer remeauit Franciam.

DCCXCVI. Iterum domnus Carolus moto exercitu suo venit Saxoniam. Tunc cum magnâ prouidentiâ & decertatione vastauit Saxoniam, & præda magna acceptis obsidibus in Drachina: fecerúntque Franci pontem super amnem Vvisera, in loco cuius vocabulum est Alisni. Exinde perrexit Vvimodin. Deinde vastauit regiones illas, cum suis omnibus prosperè & incolumis remeauit ad propria.

Hic terminantur Annales; tum sequitur in Codice, manu perinde antiquâ.

Anno DCCLVI. anno v. regnante Pipino Rege, obiit Vvicterbus Episcopus & Abba Sancti Martini. Fuit autem Baugoarius, genere Heiloluingus: senex & plusquàm octogenarius, vsque ad id tempus sedebat, propriâ manu scribens libros.

Obiit Alchuinus XIV. Kalendas Iunij, feriâ I. Pentecostes, inlucescente die, Lunâ vi. anno Incarnationis Domini DCCCIV. Indict. XII. anno XXXVI. regnante domno Carolo: accidente paralysis viij. Idus Maij, feriâ v. ad vesperum, post Solis occasum, Lunâ xxv.

FINIS.

BREVE VIRZIONENSE CHRONICON
Ab anno 843. ad annum Christi 1221.

Descriptum ab antiquo Regesto asseruato in Abbatia S. Petri VirZionensis per Dom. Claudium Le Begue superiore sæculo in eadem vrbe Iuri dicundo Præfectum. Quod mihi ante quindecim annos tradidit carissimus auunculus meus Dom. Philippus Le Begue Regius in Senatu Biturigum Præses eloquentia atque eruditione non vulgari tota Gallia celeberrimus.

ANno 843. Principium Abbatiæ de Douerq.
Anno 903. Eadem Abbatia translata Virsionem cum Abbate Raymundo.
Anno 1026. Castrum Masciacum ædificatum.
Anno 1067. Castrum Virsionis incensum.
Anno 1128. Monasterium S. Martini Masciacensis arsit vna cum Burgo.
Anno 1135. Castrum Issolduncnse cum Abbatia incensum.
Arnulfus Virsionis Dominus obiit anno 1142.
Successit Goffredus filius qui obiit anno 1144.
Herueus Virsionis Dominus adiit Hierosolyma anno 1164.
Vvillelmus Virsionis Dominus fuit miles, anno 1192.
Anno 1193. septimo Kalendas Maij fundata est Ecclesia sancti Petri Virsionensis.
Anno 1197. Castrum Virsionis destructum à Rege Angliæ, & obiit Vvillelmus Virsionis Dominus: cui successerunt fratres.
Anno 1202. Ostensæ sunt reliquiæ Sanctorum Perpetuæ & Felicitatis populo Virsionensi, præsente Abbate Guillelmo.
Anno 1204. Franci Constantinopolin ceperunt.
Anno 1205. Naues cum velis Virsionem venerunt.
Anno 1213. Vvillelmus Dominus Virsionis profectus contra Albigenses.
Qui obiit anno 1216.
Successit Herueus qui Hierosolyma adiit cum Simone de Montfort, anno 1221. relicto Vvillelmo filio Virsionensi.

Quædam adduntur in Gallica eiusdem Chronici versione, *quæ suo aliàs loco describentur.*

FRAGMENTVM DE PETRAGORICENSIBVS EPISCOPIS:

Siue Epitome Gestorum quorundam Ecclesiæ Petragoricensis Præsulum.

Ex duobus Apographis calamo exaratis.

ANno Incarnationis Dominicæ noningentesimo septuagesimo sexto, Froterius Episcopus ab Hugone Capetio Francorum Rege Petragoras missus est, & rexit Ecclesiam annos XIV. menses vj. dies iij. Obiit autem anno Domini DCCCCXCI. vj. Idus Decembris & sepultus est in Basilica S. Frontonis. Hic Episcopus magnum Monasterium S. Frontonis ædificare cœpit atque castrum Agoniacum, Craoniacum, Albam Rocham, rupem S. Christophori, rupem de Basiliaco, vt essent munimen & refugium contra Normannos tunc temporis paganis erroribus aberrantes: tempore huius corpus S. Frontasii Martyris per visionem reuelatum est cuidam viro religioso eiusdem Ecclesiæ Canonico: locus tamen in quo iacebat propter guerrarum frequentes discursus penitus ignorabatur. Ad vltimum iste Episcopus à Præposito suo iugulatus est in loco qui dicitur Morcinq, qui est in Parrochia de Coursiaco. Post hunc in Episcopatum successit Martinus dono Dei Episcopus, & rexit Ec-

clesiam annos nouem. Obiit autem anno Domini millesimo. Obitus verò eius non est in Calendario denotatus, estque sepultus in supradicta S. Frontonis Ecclesia. Martinus iste Bosonis veteli Comitis Petragoricensis & Marchiæ filius extitit, natus ex sorore Bernardi Comitis Petragoricensis Eyna nomine, & ipsa ædificauit Capellam sancti Andreæ.

Post verò hunc in eundem Episcopatum successit Radulphus de Cohalia Episcopus, qui rexit Ecclesiam annos xij. menses vj. Obiit autem anno Domini millesimo xiij. Nonis Ianuarij, & sepultus est primum in Monasterio vetulo, vbi altare consecratum est in honorem S. Thomæ Martyris.

Iste Episcopus ædificauit Ecclesiam S. Asterij & constituit in ea Canonicos Regulares, in qua quondam Monachæ habitauerant, sed à Normanis extiterat desolata. Ædificationi huius Ecclesiæ Episcopus Tholosanus interfuit, quo tempore Canonici S. Saturnini & S. Frontonis inter se confœderati sunt.

Post hunc in eadem sede successit Arnaldus Vittabrensis Episcopus, & rexit Ecclesiam annos xxii. Obiit autem anno Domini millesimo trigesi. sexto, ij. Idus Iulij, sepultusque in dicta Basilica: cuius tempore iterum Normanni portum Aquitanicum applicuerunt apud S. Michaëlem de Eremo volentes Aquitaniam desertare: contra quos Gloriosus Guilhermus Comes Pictauensis bellum commisit & maxima eorum pars mortua est.

Huic bello Arnaldus Vittabrensis Episcopus interfuit, sed cùm non haberet pecuniam, vnde suos remuneraret milites, pro eorum labore accepit quandam pecuniæ summam ab Antoyno, siue vt alio Codice legitur, Antonio, Lemouicensi Episcopo super Archipresbyteratu Exindoliensi quod vsque hodie propter Petragoricensis Ecclesiæ negligentiam obliuioni traditum est & omissum.

Post autem millesimum trigesimum supra septimum in eundem Episcopatum Giraldus de Gordonio Episcopus successit, qui quidem Ecclesiam annos xxij. menses iiij. dies xxi. rexit, & moderatus est. Obiit autem anno Domini millesimo quinquagesimo nono, xij. Calendas Aprilis, & in dicta Basilica sepultus. Iste verò Episcopus à mensa Episcopali alienauit Castrum Agoniacum & Albam Rocham pro quadam guerra, quam aduersus Audebertum Cadeneratium Comitem habuit: deposuerat enim monetam Helianensem, quam Helias Comes pater eiusdem Audeberti iusserat fabricari.

Post hunc successit Guilhermus de Monte Berulpho, qui rexit Ecclesiam annos xx. menses xi. dies iii. Obiit autem anno Domini millesimo lxxxi. viij. Idus Febr. & sepultus est apud Montem-Berulphum in Ecclesia S. Mauricij. Iste Præsul homo sanctissimus fuit, & quicquid maled cebat, à Domino erat maledictum. Inter quæ quædam Molendina, quæ fuerant in Nizona flumine, in territorio Villaboensi, quadam die maledixit, & desolata sunt.

Cuius tempore Guinamandus Monachus Casæ-Dei sepulchrum S. Frontonis mirabiliter sculpsit anno Domini MLXXVIJ. Stephanus Iterius Canonicus S. Frontonis & cellarius omnia necessaria huic operi ministrauit.

Post hunc in eundem Episcopatum successit Reynaldus de Tiborio & rexit Ecclesiam annos xvij. menses iv. & dies vnum & xx. Obiit autem anno Domini millesimo nonagesimo nono, octauo Idus Septemb. apud S. Georgium de Rama. Hic Episcopus obsidioni Antiochiæ interfuit, sed dum die quadam diuina celebraret, à Sarracenis super altare decollatus est. Hic Ecclesiam S. Ioannis de Cola ædificauit, & in eadem constituit Canonicos regulares.

Hunc verò supradictum secutus est in eadem sede Guilhermus de Alba Rocha, & Ecclesiam rexit annos xxiij. Obiitque anno Domini millesimo centesimo xxiij. iv. Nonas Aprilis & sepultus in hac Ecclesia. Cuius tempore Burgus S. Frontonis & Monasterium cum suis ornamentis repentino incendio peccatis promerentibus conflagrauit, atque signa in clocario igne soluta sunt. Erat tunc temporis Monasterium ligneis tabulis coopertum: hic Episcopus Cœmiterium pauperum, quod est vltra Pontem vsque ad Ripam fluuii benedixit.

In eundem Episcopatum post hunc successit Guilhermus de Nanclars, & rexit Ecclesiam annos 14. Obiit autem anno Domini millesimo centesimo xxxviij. 4. Calend. Ianuarij, & in dicta Ecclesia sepultus Hic Episcopus primus instituit fieri scrutinium in sacris Ordinibus. Item instituit, vt omnes agricolæ darent conuiuium pro-

pace obseruanda, cuius tempore domus Bladagij Sancti Frontonis, quæ erat in claustro ab Helia Rufello Comite, & à Burgensibus confracta est, quem mater sua Comitissa, Gasconia nomine, (aliàs Brunichilda de Foix) coram eodem Episcopo in conuentum publicè abastauit (siue vt alia lectio habet, abastardauit) dicens quod non erat filius Heliæ Comitis.

Post hunc successit in Episcopatum Gaufridus de Cauze, & rexit Ecclesiam annos duos, menses 8. dies 11. Obiit autem anno Domini millesimo centesimo xlij. quinto kalend. Septembris, & sepultus in Basilica. Tempore huius Episcopi fratres Militiæ Templi in terram istam primitus aduenerunt, & data est eis Ecclesia S. Mauricii de Androuallo, in qua quondam Monachæ habitauerant, sed propter earundem irreligiositatem & incontinentiam eam reliquerant desolatam.

Post autem hunc successit in Episcopatum Raymondus de Marollio, & rexit Ecclesiam annos 17. & postea extitit Burdigalensis Archiepiscopus annis duobus paulò plus. Obiit autem anno Domini millesimo centesimo lviij. 10. Calend. Ianuarij, & sepultus est Burdegalæ in Ecclesia Sancti Andreæ. Tempore huius Episcopi Henricus Anglorum Rex, Normanorum & Aquitanorum Dux, in Aquitaniam intrauit; habebat enim in vxorem Dominam Helionotam filiam Guilhermi Pictauorum Comitis, quam quidem Ludouicus Francorum Rex ob eiusdem nimiam luxuriam prius reliquerat. Henricus præfatus habuit de Thesauro Ecclesiæ S. Frontonis Tabulam quandam argenteam, in qua erant duodecim Apostoli figurati. Item tempore huius Episcopi Boso Comes Petragoricensis supra locum Arenarum Petragoræ magnam Turrem & excelsam construxit.

Post hunc successit in eundem Episcopatum Ioannes Dasida Magister Scholarum Pictauensis Ecclesiæ, & rexit Ecclesiam annos octo, minus octo diebus. Obiit autem anno Domini MCLXIX. quinto Nonas Maij, & sepultus in ciuitate Petragorica per violentiam. Vnde inter Clericos Sancti Frontonis & Sancti Stephani vno anno extitit magna controuersia, & plures expensæ in placitis exequendis exinde factæ sunt. Hic Episcopus castrum Gauandunum Agennensis Diœcesis obsedit, cepit, totumque subuertit. In eodem castro raptores inhabitabant viris religiosis plurima mala vndique inferentes.

Demum post hunc in eandem sedem Episcopalem successit Petrus Minetus, & rexit Ecclesiam annos 12. menses 5. & dies 22. obiitque anno Domini millesimo centesimo 82. 3. Idus Aprilis, & sepultus in Ecclesia S. Stephani. Hic Episcopus corpora prædictorum Episcoporum à Capitulo Sancti Frontonis leuauit, & ea reposuit cum magno honore & reuerentia infra Ecclesiam, vbi altare in honorem Beatæ Catharinæ consecrauit. Item tempore huius Episcopi Henricus Rex Anglorum & Dux Normannorum cum filiis suis Henrico Rege Iuniore, Richardo Duce Aquitanorum, & Gaufredo Comite Britannorum, cum quodam Arragonum Rege, atque Ergamanda Domina de Narbona, Podium S. Frontonis obsedit.

Hæc Epitome à me descripta fuit (inquit nescio quis Anonymus in neutro ex Apographis quibus vsus sum de nomine designatus) anno millesimo quingentesimo & septuagesimo, ex libro quodam, qui à Capellanis Sancti Antonij adseruabatur, cuius copiam mihi præbuit Sequanus Capellanus illius Sacelli. Prædictorum imagines depictæ erant prope altare Diuæ Catharinæ, & præter eos quatuor antiquiorum, quorum primus erat Bertrandus, II. Raymondus tertij & quarti nomina legi non poterant, quintus erat Frotarius depictus in prima Columella structili, quæ proxima est altari S. Catharinæ ad latus templi. Post quem reliquorum Episcoporum, de quibus supra dictum est, Imagines visebantur superscriptis nominibus, quæ vix legi poterant, & omnes præter Imaginem Frotarij & aliorum paucorum imbribus madefactæ deciderunt ineunte Ianuario, anno 1587. quadriennio ante, cum is locus Basilicæ S. Frontonis, vbi ante annum millesimum quingentesimum septuagesimum quintum fuerat chorus, adæquaretur, loculi lapidei in quibus condita fuerant aliquot dictorum Episcoporum corpora, reperti fuere humo & ruderibus obruti, vacui tamen: ossa enim inde detracta, & in ædicula Diuæ Catharinæ in quibusdam arculis lapideis secus parietem Basilicæ reposita fuerant à Petro Mineto Episcopo depictis Imaginibus & nominibus annum circiter millesimum centesimum & octuagesimum.

In vno ex his Apographis hæc reperi addita.

Anno Domini MXLVII. Feria 4. Magnum Monasterium Sancti Frontonis dedica-

tum est ab Aymone Bituricensi Archiepiscopo, vt habetur in libro magno Sancti Sillani, & Calendario.

Anno Domini MCCXX. Ranulphus de Turribus Episcopus Petragoricensis primum lapidem posuit in Ecclesia Conuentus sancti Francisci Petragoricensis, & anno Domini MCCXX. obiit dictus Ranulphus.

Anno Domini MCCLXIX. pridie Kalend. Octobris Consecratum fuit magnum altare dicti conuentus per reuerendum patrem Heliam Pileti Episcopum Petragoricensem in honorem D. Frontonis, D. Laurentij, D. Francisci, Beatæ Agnetis Virginis.

SERIES GENEALOGICA DOMINORVM DOLENSIVM & CASTRI-RADVLFI.

Ex veteri MS. Codice.

IN nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis incipiunt nomina Principum Dolensium à fundatione Dolensis Monasterij.

I. Dominus Dolensis & fundator huius loci EBBO nobilis.

II. Dominus Dolensis RADVLPHVS Largus filius Ebbonis, qui ædificauit Castrum-Radulphi, & dedit nobis castrum Dolense, & quidquid iuris habebat.

III. Dominus Dolensis RADVLPHVS Caluus filius Radulphi Largi.

IV. Dominus Dolensis ODO senior filius Radulphi Calui.

V. Dominus Dolensis RADVLPHVS Prudens filius Odonis senioris.

VI. Dominus Dolensis RADVLPHVS Infans filius Radulphi Prudentis: Obiit sine Liberis.

VII. Dominus Dolensis RADVLPHVS Theobaldus filius Radulphi Prudentis.

VIII. Dominus Dolensis RADVLPHVS Senex filius Radulphi Theobaldi.

IX. Dominus Dolensis EBBO secundus filius Radulphi Senioris.

X. Dominus RADVLPHVS de Dolis filius Ebbonis secundi.

XI. Domina Dolensis DIONYSIA filia Radulphi de Dolis.

XII. Dominus Castri-Radulphi ANDREAS de Calueniaco optimus miles, sponsus Dionysiæ.

XIII. Dominus Castri-Radulphi GVILLERMVS de Calueniaco primus filius Domini Andreæ & Dionysiæ.

XIV. Dominus Castri-Radulphi GVILLERMVS de Calueniaco filius Guillermi primi.

XV. Dominus Castri-Radulphi GVILLERMVS de Calueniaco filius Guill. II.

HÆC EST PROGENIES DOLENSIVM PRINCIPVM.

LAVNVS fuit pater Ebbonis fundatoris Dolensis Monasterij & Launi Archiepiscopi Bituricensis.

Filius Ebbonis nobilis fuit Radulphus Largus.

Filius Radulphi Largi fuit Radulphus Caluus.

Filij Radulphi Calui fuerunt Odo Senior & Ebbo.

Filij Odonis Senioris fuerunt Radulphus Prudens & Ebbo & Helias.

Filij Radulphi Prudentis fuerunt Radulphus infans, Radulphus Theobaldus, Odo Exoldunensis & Aremburgis.

Filij Odonis Exoldunensis fuerunt Radulphus & Gaufridus Exoldunensis.

Filius Radulphi Theobaldi fuit Radulphus Senex.

Filij Radulphi Senioris fuerunt Ebbo secundus, Gaufredus de Prulée, Karolus, Guillermus Abbas Dauratensis, Radulphus & Gaufredus dominus de Mellano.

Filius Ebbonis secundi fuit Radulphus de Dolis.

Filia Radulphi de Dolis fuit Dionysia vxor Andreæ Domini de Calueniaco.

Filij autem Dionysiæ fuerunt Guillermus de Calueniaco & Andreas Dominus de Leproso.

Filius Guillermi primi de Calueniaco fuit Guillermus de Calueniaco secundus.

Filij

Filij & Filiæ Guillermi de Calueniaco secundi fuerunt Guillermus de Calueniaco tertius & Andreas & Vicecomitissa de Ventadour, & Domina de Bamez, & plures aliæ.

NOMINA ABBATVM DOLENSIVM.

Ex eodem MS. Codice.

Primus Abbas Berno.
II. Sanctus Odo.
III. Franbertus.
IV. Raynardus.
V. Rannulphus.
VI. Dacbertus.
VII. Roccho.
VIII. Hugo.
IX. Emenus.
X. Herbertus.
XI. Bernardus.
XII. Ingelbodus.
XIII. Raymundus.
XIV. Petrus.
XV. Garmundus Archiepiscopus Viennensis.
XVI. Aldebertus Archiepiscopus Bituricensis.
XVII. Geraldus.
XVIII. Hugo.
XIX. Ioannes.
XX. Ioannes Pictauis.
XXI. Girbertus.
XXII. Girardus Morail.
XXIII. Ioannes de Rochâ
XXIV. Geraudus de Spinolio.
XXV. Radulphus de Podio.
XXVI. Ioannes de Rochâ.
XXVII. Ioannes de Monte.
XXVIII. Eurardus de Nozerolles.
XXIX. Ioannes de Yvernali.
XXX. Guillelmus de Ceries.
XXXI. Gaufridus de Ceries.

Recentiore manu additi

XXXII. Hugo de Crossi.
XXXIII. Robertus.

Addendi ex Appendice ad Chronicon.

Simon de Ceris.
Eurardus de Leron.
Ludouicus de Combornio.
Ioannes Loubet.
Renatus de Prie Cardinalis Episcopus Bajocensis.
Adrianus Goufier Card. de Boisy.
Iacobus Loubè.
Georgius de Ambasiâ Card. Archiepis. Rotomagensis.
Robertus de Lenoncourt Cardinalis.
Iacobus le Roy Archiepis. Bituricensis.

DE ARCHIDIACONO CLAROMONTENSI, qui factus est Monachus Sancti Martini

VIr Venerabilis simul & Præpositus & Archidiaconus Claromontensis Ecclesiæ ad Festum Beati Martini, quotannis venire consueuerat, pariterque maioris Monasterii Cœnobium visitare. Cui cum inibi multam Religionem feruere conspiceret, pio conuersationis desiderio est accensus. Aliquando igitur de more ad S. Martini festum venturus thesauros suos & vestes holosericas, multamque diuitiatum supellectilem secum afferri fecit. Cum igitur tota nocte & die solemnitatis factis officiis deuotus interfuisset cum comitatu suo secedit ad hospitium, ac inter fabulandum post epulas ait suis. Vobis crastino die labore quiescentibus ipse solus paulisper egrediar ad prandium reuersurus. Nihil ergo de me fueritis solliciti, sed parate vobis. Mane igitur facto induens se vir Nobilis cuiusdam serui sui habitu viliori ad maius Monasterium venit, repertoque Abbate Guillelmo, procidit ad pedes eius, & pro amore Christi & Beati Martini Monachatum sibi concedi exorat.

Cuius humilem supplicémque petitionem pio Abbas attendens intuitu, benignè concedit, quod ille humiliter precatur. Inde ad suos regreditur, mirantibus nimirum cunctis quomodo vel quali habitu processisset, resumptis vestibus dissimulato voto tota dies illa in lætitia agitur, denique iubet in crastino suum iter parari quasi ad patriam rediturus .... autem Comitatus secreto mandat, vt cum ventum ad biuium fuerit, ad maius Monasterium diuertant gressum, itaque oratione priùs celebratâ se poscit ad Abbatem deduci. Cui Abbas assurgens, iam enim famâ præconante quis esset audierat, in osculo pacis gaudens excipit, illum rogat etiam pro consuetudine & hospitalitatis gratiâ vt laborem itineris sui ibidem quiescendo releuet, ne dedignetur beneficium domus suscipere, cui sacer Martinus & expensas prouidet, & expendendi voluntatem largitur: tunc ille, Domine inquit non dedignor, aut respuo beneficium Beati Martini & vestrum, me enim in Monachum suscepisti, & ad hoc hodie veni, mirari Abbas se illum eatenus non vidisse, non, ait, meminit vos heri quemdam pauperem Clericum in tali & tali habitu recepisse in Monachum, hoc inquit, Abbas recordor. Ego, ait ille, sum, iam nunc si placet me & mea suscipite: de his qui mecum sunt si quis eodem vitæ desiderio tactus est, precor, vt pro Deo mecum suscipiatur: gaudet Abbas, Clerici contristantur. Duo tamen ex eis, cæteris cum luctu abeuntibus remanserunt. Factus igitur Monachus quo sublimior in sæculo fuerat, eo se exhibuit humiliorem, post non multum temporis sacrista efficitur, at ille magis magisque in Deum proficiens secum cœpit tractare qualiter omnibus fratribusque ita deseruiret, vt omnes lateret: denique nocturnis horis cum se cæteri quieti concederent, ipse clam cunctis aquam hauriebat & lauatorium implebat: hoc cum multo tempore iam fecisset, omnium sanctorum aduenit sollemnitas. Cæteris itaque post matutinos ad lectos redeuntibus, ipse operi assueto succedit, quo expleto de more redit in oratorium, incumbit orationi, cum ecce ex ea parte Ecclesiæ quâ Beati Martini lectus habetur, audit immensæ multitudinis dulcissimas voces: Erigens autem caput, vidit tres Personas Pontificalibus infulis decoratas, quarum qui medius erat & honore & vultu videbatur cæteris præeminente: deinde Abbates multos, ac Monachorum infinitas cateruas, omnes lætos ac dulci melodiâ iubilantes, incipit interim ille Archiepiscopus ℟. Concede nobis, dictóque repetito, ℟. completo, ordine secundo agitur pro defunctis, tertio pro illius loci congregatione incipit ille Archiepiscopus Antiphonam. Ciuitatem istam tu circunda Domine, & subiungit ℣. Fiat pax in virtute tuâ, & Collectam....... Deus qui renuntiantibus sæculo mansionem paras in cœlo, dilata huius Sanctæ Congregationis temporale habitaculum cœlestibus bonis, vt fraternæ teneantur compagine charitatis, vnanimes continentiæ præcepta custodiant, sobrii, simplices & quieti gratis datam sibi gratiam fuisse agnoscant, concordet illorum vita cum nomine, professio sentiatur in opere per D. I. quibus expleris Beatà illa & Gloriosa Processio, qua venerat, redire cœpit. Ille autem curiosiùs intuens nonnullos quos nouerat obiisse recognoscens, alloquitur eos, inquirens qui ei essent. At illi Martinum esse qui medius incedebat Episcoporum, qui vt meritis, ita vultus eminentiâ præcellebat, Fulgentium atque Corentinum qui ei obambulabant Abbates ipsius loci & deinde Monachos, qui Martini meritis sui laboris fructibus iam partis fruebantur, eoque incedere eos ordine quo ad Christum migrauerant profitentur. Abbatem etiam ordine, qui tunc loco præerat eodem anno ad suam societatem arcessendum denuntiant: referebant etiam quod Beatus Martinus cum ipsâ processione cum suo illo, vt semper frequentissimo discipulorum sanctissimóque comitatu ipsum Monasterium sæpissimè frequentaret. His auditis, vir Venerandus quosdam de sociis excitare festinat Garnerium scilicet eiusdem loci postea Abbatem, & nonnullos ex aliis qui à somno exciti & voces cantantium audierunt & aliquos de nouissimis ipsius processionis videre meruerunt, quam Beatam putamus quamque mundam viri conscientiam cui adhuc viuenti in corpore præstitum est Martini Gloriam & Sanctorum cum comitantium contemplari.

CHARTA RESTAVRATIONIS, CONSVETVDINES, ET IVRA MONASTERII REGVLÆ ORD. BENED. AD GARVMNAM.

Ex Tabulario eiusdem Cœnobij, & ex veteri membrana ante quadringentos annos, vt quidem V.C. Ioanni Beslyo videbatur, descriptâ.

ANno Dominicæ Incarnationis DCCCCLXXVII. Indictione v. In nomine Sanctæ & Indiuiduæ Trinitatis, Ego Gumbaldus Episcopus Vasconiæ; & frater meus Vvillermus-Sancij Dux Vasconum tacti diuino amore super peccatorum nostrorum recordatione, pro remedio animarum nostrarum parentúmque seu fidelium nostrorum & eorum qui nobis in opere deifico fautores & consultores extiterunt, Decreuimus quoddam Monasterium nostri iuris in honorem sancti Petri Apostolorum Principis dicatum cum consilio fidelium nostrorum ad pristinum reducere statum. Notum verò erat omnibus ibidem ex antiquo Monasticæ institutionis regulam floruisse & idcirco cùm antiquitus idem locus dictus fuerit Squirs modernis temporibus dicitur Regula. Quibus super tali deliberatione multimoda animi anxietate fluctuantibus per eam quæ in antiquis sapientiam compertum est ante Normannorum irruptionem & sui destructionem idem Monasterinm Cœnobio Floriacensium fuisse subditum. Non solum enim vtriusque Monasterii septa lugubri satis deuastatione Paganorum, verumetiam totius Galliæ & Aquitaniæ nonnulla perierunt municipia. Vnde communi consilio propinquorum seu fidelium nostrorum quēdam Clericum legarionis nostræ baiulum ad venerabilem Abbatem Richardum fratrésque Floriacenses cum omni supplicatione direximus precantes, vt ipse si fieri posset ad præfatum locum descenderet, vel saltem quos placeret de suis Monachis transmittat, qui amissa reciperent, destructa à fundamentis resarcirent, & aliquod lucrum animarum ibidem acquirerent. Quippe luciferam famam de eorum speciali Schola & singulari conuersatione audieramus. Donamus ergo & donatum in perpetuum esse voluimus cum hac testamenti auctoritate, Monasterium nostrum vocabulo Squirs, quod fundatum est in partibus Vasconiæ in pago Aliardensi supra ripam Garonnæ fluminis, cum omnibus ad se pertinentibus, hoc est Ecclesiis, villis, mansis, vineis, siluis, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarúmque decursibus, & iustitiis totum ex integro quæsitum & inexquisitum quidquid ad eundem pertinet, tradimus atque transfundimus de iure nostro in ius & ditionem præfati Monasterij Floriacensis, itaur ab hodierna die in omnibus quidquid Abbas & fratres eiusdem Cœnobii facere voluerint, liberam in omnibus habeant potestatem, siue placuerit Abbatem constituere siue Præpositum qui eisdem debeat de omnibus rationem reddere. Ita firmatum esse volumus, vt non Comes, non Episcopus, non quælibet submissa persona aliquid de terris vel reditibus eiusdem Ecclesiæ audeat subtrahere aut inuadere, sed omnia sint in prædicti Abbatis potestate. Si verò quod non credimus nos ipsi vel aliquis de hæredibus nostris aut successoribus, vel aliquis prædictorum honorum persona contra causari vel calumniari voluerit, imprimis quod repetit, non euindicet, sed insuper à summo Petro, cui Dominus ligandi & soluendi tradidit potestatem, in cuius honore idem locus est dedicatus, se damnatum sciat perpetuo anathemate. Et vt hæc charta firma & inuiolabilis permaneat, non soulm subterfirmauimus & fideles nostros subterfirmare rogauimus, sed adhibitis Sanctorum pignoribus omnes pariter iurauimus cum obseruatione nominis Domini nos hæc obseruaturos quæ in præsenti continentur testamento. Hi sunt testes & huius præcepti confirmatores, quorum inferius vocabula confirmatione descripta sunt. Signum Gumbaldi Episcopi & totius Prouinciæ Ducis, qui hanc donationem deuoti cordis instinctu Deo redemptori concessit. Signum Willelmi Vasconiæ Ducis fratris eiusdem, qui donum Deo traditum mirè corroborauit. Signum Garciæ nepotis ipsorum. Signum Rotgarii iudicis. Signum Vtzam Amaneu. Signum Vicecomitis Ezii. Si-

gnum Areolidat Vicecomitis. Signum Arnaldi Amaneu. Præterea ego Gombaldus Vasconiæ Episcopus & frater meus Vvillelmus Sancij Monasterio Beati Petri, quod vocatur ad Regulam, quod Beato Benedicto Floriacensi reddidimus, hæc sibi appendicia solemni donatione perpetuo affirmamus Ecclesiam videlicet B. Martini cum clausis & reliquiis ædificiis.

His itaque taliter peractis atque confirmatis ad preces & instantiam nostrã præfatus Abbas Floriacensis, nomine Ricardus, vir quippe piæ recordationis & profundi pectoris cum discretioribus Monachis Ecclesiæ suæ, prout decebat, ad sæpefatum locum qui Squirs ab antiquis vocabatur, nunc autem Regula; de consilio nostro & voluntate præfatorum etiam Vicecomitum & aliorum Baronum terræ, villam in pago, qui dicitur Alliardegs, ædificauit; IVRA sibi & Ecclesiæ suæ & consuetudines perpetuo obseruandas constituit. Easdem verò institutiones ratas habentes, perpetuò nos & successores nostros obseruaturos in animas nostras & successorum nostrorum cum obtestatione nominis IESV-CHRISTI pariter iurauimus & transgressores consuetudinum perpetuò anathemate, prout dictum est, subiecimus.

Consuetudines verò & iura Ecclesiæ de Regula sunt hæc.

Imprimis sciendum est quòd venerabilis Dux frater noster, cùm super his assensum præbuisset, retinuit sibi & successoribus suis in eadem villa procurationem semel in anno si sine exercitu per terram transitum eum facere oporteret. Ad hæc sciendum est quòd Dux cum priuata familia sua penes Ecclesiam procurabitur, cæteri verò milites & seruientes per villam procurationem recipient sufficientem. Quòd si Duci placuerit equus cuius pretium sit ducentorum solidorum Burdegalensium nomine procurationis, ei dabitur. Excepta verò hac procuratione nihil nobis retinuimus in hac villa vel Ecclesia, sed omnia dispositioni Abbatis reliquimus.

Statutum est quòd nullus Præpositorum vel Priorum intra villam vel extra audeat dare domos, terras, vineas vel possessiones aliquas sine censu. Si verò hoc aliquis facere præsumpserit, non est tenendum, quia hoc sub anathemate dantis & accipientis fuit inhibitum.

Statutum est etiam quòd si quis possessiones quas tenet in feudo de Ecclesia, vendere voluerit, cum assensu Prioris vel Præpositi, faciat: & Prior ipse, si voluerit emat: alioquin cui voluerit, vendat, saluo iure Ecclesiæ, scilicet de vnoquoque solido nummum vnum.

Statutum est iterum, quòd de vnaquaque domo intra villam & extra habeat Ecclesia duos homines vel fœminas cum sarculis vnoquoque anno ad segetes purgandas: & dabitur vnicuique in Quadragesimâ vna libra seruientalis, & alio tempore in mane vna torta de furno & vinum, & in nocte vna libra: & in festiuitate Apostolorum Petri & Pauli vnum fasciculum herbæ de vnaquaque domo Priori deferre tenentur, & ad vincula S. Petri vnum panem talem qui sufficiat homini in mensa: & de vnaquaque domo vnum hominem ad vindemias colligendas.

Statutum est etiam quòd omnes homines qui morantur in villa vel in dominio Prioris intus & foris iustitiam debent Priori & Clauigero.

Statutum est quòd quicumque segetes ad molendina detulerint, vel vinum ad vendendum in conductu Prioris sint, vt nullus burgensium audeat eos inquietare, ex quo de domibus exientes vsque ad propria redeant: quòd si hoc facere præsumpserit, gadium soluent: similiter & in manu Prioris sicut eodem pacto molendina.

Statutum est similiter quòd omnes burgenses si vinum emerint, & postea vendiderint, obolum domino de vnaquaque saumata dabunt. Præterea Prior habet bannum salis vno mense in villa, & nullus burgensium audebit vendere & emere, nisi cum assensu Prioris: qui verò hæc infregerit, cum damno LXVI. solidorum emendabit.

Statutum est quòd omnes sutores vnoquoque anno in festo S. Martini reddant optimos solutares, similiter omnes pelliparij debent Priori bonam pelliciam vnoquoque anno in ramis Palmarum, & in festiuitate Apostolorum Petri & Pauli, & in vincula B. Petri: nec miles nec Burgensis vel aliquis hominum erit liber in his tribus diebus quin persoluant de his quæ vendiderint, vel emerint tributa Priori & Monachis.

Omni tempore statutum est forum in villa Regulæ, in die Sabbati Dominus de Girunda tenet in hoc foro in feodum de Priore iustitiam mercati. Nec debet alia die

Sabbati aliquid vltra riuos emere. Quod si factum fuerit, ad dominum Girundæ pertinet iustitia: & ipse die Sabbati manuleuabit ille dominus Girundæ vsq; ad octo dies. Quòd si tunc non soluerit, iustitia pertinet ad Priorem vel Clauigerum. Item Prior vel Clauiger poterunt manuleuare. Præfatus verò dominus Girundæ securum conductnm dabit venientibus ad forum, in eundo vel redeundo. Carnifices etiam sunt securi ab ea hora qua porcum, vaccam, vel cætera ad officium suum pertinentia acceperint, ita quod non pignorentur, sine consilio Prioris vel Clauigeri.

Eandem securitatem habent hij qui veniunt ad molendina: qui autem hoc vel illud infregerint, sex solidos soluent. Noster verò molendinarius de vnoquoque molendino vnam coucam vnoquoque die, si voluerit, accipiet ad molendum. Nullus molendinarius quærat bladum per villam: si factùm fuerit, sex sol. soluet. Vnoquoque die Veneris soluent molendinarii Clauigero quartam frumenti quod lucrati fuerint sub sacramento. Statutum est quod Clauiger accipiat de vnoquoque porco obolum & de porco vltra 20. den. lumbos habebit Clauiger: de vacca habebit duos denarios: de bacone tantundem: & non alibi vendentur carnes nisi in consuetis locis, vel pisces. Diebus etiam Dominicis 3. feria & 5. manuleuabit carnes Clauger, tiliam porci vel apri pro 4. den. Frustum vaccæ pro tribus denariis: quarterium arietis pro vno. Quicumque vendiderit carnes, eandem seruabit consuetudinem.

Item si extraneus portauerit sturionem, denariũ habebit Clauiger: & si ibidem fractus fuerit sturio, nerbilium & budellum habebit Clauiger, nec minus habebit denarium.

Item si duo vel tres socij fuerint in porco vel vacca, vel ariete de vnoquoque manuleuabit, prout dictum est superius, etiamsi vnus vendiderit pro omnibus. Similiter si extraneus saumonem portauerit, obolum dabit. Si extraneus portauerit duodenam Lampredarum denarium dabit: si sex, obolum. Si duodecim colagos portauerit per aquam, vnum dabit: si sex obolum; si cum asino portauerit tres denarios: si cum equo vel equa, mulo vel mula 4. den. dabit, si cum collo duodena colagorum vel lampredarum, denarium dabit. De sturione & salmone primò captis in Beta, medietatem piscatores dabunt: & tunc accipient illi duo piscatores duos panes seruientales & duas mẽsuras vini: & deinceps de omnibus piscibus ibidem captis decimam sub sacramento.

Si balæna feratur per mare frustum habebit Clauiger: si per terras feratur vel alij quilibet pisces, fiat sicut superius scriptum est de colagis vel lampredis.

Item de his quę venduntur in foro; de porco qui venditur vltra 20. denarios accipiet Clauiger vnum denarium: & si minus, obolum: de capra similiter; de vacca similiter: de boue denarium. De oue sicut de porco: de asino sicut de boue, de equo & mulo quatuor denarios, de cifis & saleriis, de carra bestiæ quatuor cifos & totidem salerios; de collo onusto duos. Die Sabbati nemo vendat intra vel extra aliquid, quin reddat Clauigero consuetos redditus.

Statutum est etiam quòd si quis porcum extra villam emerit & infra octo dies vendiderit, denarium dabit: de nomeriis & cultris & fosseriis, sarculis, falcibus, toseriis, vasoriis & cæteris ferramentis quæ venduntur in foro, semel in anno ab vnoquoque venditore vnum accipit Clauiger. De retumbis & cifis vitreis, de cæpis & alliis vnoquoque Sabbato & Dominica, exceptis illis de Papeyran vnam cordam & de scalonis vnã garbam. Habitantes in terra de Papeyran liberi sunt in omnibus quæ nascuntur in eadem terra: si extra terram illam aliquid acquisierint, non sunt liberi.

Item accipit Clauiger de vendentibus sal die Sabbati in foro de vnoquoque vnam palmatam, & in Dominica similiter. Et vt breuiter concludam: quocumque modo vel quacumque die extranei aliquid portauerint, vel cum aliqua re transitum fecerint, ius suum recipiet Clauiger: sic sal, equi, porci, oues, boues, bladum & cætera: & in foro manuleuabit Clauiger quidquid voluerit per octo dies.

Item habebit Clauiger de his omnibus qui vendunt saginum omni quintodecimo die Sabbati vnam obolatam In festo beati Petri accipit Clauiger vnam corrigiam de vnoquoque mercenario.

Item Passapont recepit nomine nostro de ligassa lini vnum paladuir in foro, & plenam manum lanæ, iuxta quod ibi fuerit: de mercenariis quintodecimo die obolum: de his qui deferunt vasa vitrea, vnam lampadem: de fasciculo ciforum, vnum. Pro his tenetur Passapont & eius successores in dormitorio facere luminare, & in camerâ Prioris, dum ipse præsens fuerit. De nattis vnam habebit Clauiger semel in anno: & sic de cæteris quæ venduntur.

Statutum est quòd ille quem Prior in ius vocauerit, statim coram eo cum fideiussoribus se præsentet, nisi iam manum ad comedendum lauauerit, vel ad lauandum caput iam se parauerit. Si verò post vesperas eum vocauerit in crastinum coram eo cum fideiussoribus appareat. Ille verò qui die assignata vsque ad horam sextam coram Priore non comparuerit, tanquam conuictus iudicabitur. Quod si præsens Prior non fuerit, Clauigero se præsentet.

Item de vnaquaque Saumata lignorum dabitur domui nostræ vnum lignum per omnes portas de his qui sunt extranei.

Statutum est etiam quod Prior tempore vindemiarum per omnes portas villæ diriget nuncios suos ad quorum conspectum decimæ vini & quarta fideliter reddantur, prout in scriptis eorum continebitur. Et debent deferre illi quorum sunt vineæ ad torcular Prioris sine ipsius adiutorio. Item de omnibus Obliariis qui fabbas excolunt, dabitur conuentui coquus vel alter seruiens onustus de fabbis. Tempore verò suo de agresta per vineas arripient seruientes coquinæ: similiter de oleribus à natali vsque ad Quadragesimam, & in Quadragesima de porris similiter.

Statutum est præterea quod omnes Bailiui ad hoc sunt constituti, vt census bailiarum nobis absque difficultate reddi faciant: videlicet frumenti, auenæ & denariorum. Quòd si in festo B. Martini ad præfatos census subditos suos non compulerint, Bailiui debent pignorare: sed ad Priorem pertinet iustitia.

Præterea statutum est quòd Clauiger per totam villam accipiat asinos ad deferendum bladum suum.

Item cùm Comes procurationem suam accipiet Clauiger per totam villam manuleuabit porcos & capiet gallinas per domos.

Sciendum præterea quòd per omnes bailias nostras accipimus ab vnoquoque villano vnam gallinam, duos fasces paleæ, & vnum panem & traceam boum in vigilia Natalis Domini.

Item omnes Bailiui nostri & foris debent procurationem Priori semel in anno præter homines de Pins.

Item omnes villani de Bailliis nostris debent procurationem Priori semel in anno.

Boneta de Bordes & successores sui debent Priori procurationem apud Burdegalam cum his omnibus quos secum habebit: & equos similiter procurabit, & hoc semel in anno.

Milites de Bordes soluunt procurationem plenam Priori & sociis suis, & omnibus quos secum adducet; & superuenientes similiter procurabunt: & debent commodare Priori vnum equum, cùm sturiones ad sanctum Benedictum miserit: Quòd si in via equus decesserit, Prior equi pretium eis restituet.

De iure Prioris est & Ecclesiæ de Regula, vt lites, discordias, causas, & iudicia per iudices quos voluerit, & vndecumque voluerit intus vel extra terminet: si qui verò aduentitius vel naturalis sine hærede legitimo decesserit, res eius, si solutus fuerit, ad Priorem pertinent: si conjugatus, medietas.

Homines de Lauizon Vvillelmus Textor, Petrus Ogau, Vvillermus Garsias & Vitalis Iuliani debent portare Priorem per mare cum sociis suis vbicumque voluerit, & reducere similiter, & debent deferre similiter bladium per mare quacumque parte domus nostra habuerit, & nocte quâ redierint, habebunt de Cellario portatores isti panem & vinum.

Præpositus de Lobanaeg debet procurare Priorem & socios suos semel in anno: & omnes illi qui sunt de Præpositura illa: aliam tantùm debent procurationem Priori & sociis suis semel in anno, Præpositus sanctæ Aurelianæ cum participibus suis, debent procurationem Priori semel in anno, & in mutatione cuiusque Prioris 14. solidos Burdegalenses nomine sportulæ, & Aiquilinus de Fonte sex denarios sportulæ.

Amaneus de Lobengs & sui debent facere hominium Priori pro mota sua & pro feodo Regulæ & pro iustitia fori, & pro his quæ tenet ab eo intra & extra: & præterea pro his omnibus faciunt solemnem in die Paschæ toti conuentui de Regula.

Item Arnaldus Bernardi de Taurignac facit hominium Priori pro deualata pedagii Mariæ de Gerunda & præterea pro communitate casati cum participibus suis annuatim in Vincula B. Petri 5. solidos Burdegalenses.

Item Helias de Barela debet soluere Conuentui de Regula annuatim 24. panes

& 12. Lampredas, & vnam Saumatam vini in Ramis Palmarum.

Item Dominus de Culed-Mauiron debet facere hominium Priori pro feodo quem tenet in villa de Regula. Dominus de Landerro & Sanctæ Basilicæ debet facere hominium Priori pro his quæ tenet in foro Regulæ, & in Salargiis, & pro feodis domorum quæ sunt in eadem villa & pro his omnibus quæ tenet à riuo qui dicitur Merdanus vsque ad Regulam.

Item Donatus Garsiæ vel Berned & eius successores debent assistere Priori in iudiciis pro feodo quem tenet infra Regulam.

Item homines de Taurignac & homines de sancto Michaële, & de Guarzac, si fortè Prior propriam guerram habuerit, debent venire in eius auxilium pro feodis quæ tenent intra villam.

Item si Prior proprium bellum habuerit pro exhæredatione terræ medietatem expensarum facient burgenses, aliam medietatem Prior. Pro tali bello tenentur se præsentare Dominus Gerundæ & Dominus de Taurignac & Dominus del Berned.

Item si aliquis miles feodetarius Prioris contra Priorem, quod absit, in aliquo deliquerit, per nuncium suum ipsum in ius vocabit: & in manu Prioris de querelis, quod iustum fuerit, exequetur. Quòd si in eius manum iure parere noluerit, feodum Prior occupabit.

Statutum est prætereа quòd si Iudæus transitum fecerit per villam 4. denarios soluat Clauigero. De equo Hispaniæ 4. denarios: de traca (fortè vt postea carga) coriorum boum, ouium, vel caprarum 4. denarios. De vno corio vnum denarium: de carga stagni vel metalli 4. denarios. Quicumque vendiderit equum in foro quatuor denarios: extraneus vbique. Constitutum est prætereа & iureiurando firmatum quòd neque Prior, neque Clauiger aliquem vel aliquam supercurrat, dum ille vel illa fideiussorem Priori gratum dare poterit.

Item nemo cultellum, ensem, lanceam, spiculum, securim, besoginm, neque gladium in contentione trahat: quod si traxerit, & non percusserit, & traxisse conuictus fuerit, sex solidos Priori sine intermissione dabit. Si verò percusserit & sanguinem effuderit 66. solidos similiter dabit Priori, & damnum percusso ex integro restituet. Aut, si hoc totum facere non poterit, vno membro curtabitur. Si percussus mortuus fuerit, ille qui percussit, exheredabitur, & hereditas tota & possessio pertinebit ad Priorem.

Item nemo extra villam vel infra, aliquem capere præsumat sine assensu Domini Prioris vel Clauigeri; sed si casu contigerit, quod ante præsentiam Prioris vel Clauigeri cum capto se præsentet, si tamen tempus fuerit opportunum. Quod si id facere neglexerit, 6. solidos dabit Priori. Item si contigerit quod aliquis aliquem ante præsentiam Domini percusserit, absque dubio damnum restituet & Priori satisfaciet.

Item de mensuris cuiuscumque modi sint, vt de conchis, de virgis, de cubitis, de canis quibus panni venduntur, & de libris, & de rasoriis quibus sal & segetes raduntúr, firmiter fuit constitutum omnia esse æqualia & iusta. Quod si penes aliquem aliquod istorum falsum inuentum fuerit 6. solidos Priori soluet. Quòd si aliquis reclamauerit & probauerit se in huiusmodi mensuris fuisse deceptum, deceptor damnum restituet, & Priori sex solidos soluet.

Similiter de hortis in villa constitutis & circumiacentibus, & de vineis, statutum est & iureiurando firmatum, quòd nemo audeat in hortum vel vineam alterius intrare, nec aliquid rapere, neque olera, neque porrum, neque fructus si fuerint sibi.

Similiter de vineis neque agrestam, neque racemos, neque paxellos, neque aliquid catum. Quòd si aliquis fecerit & de facto comprobatus fuerit, damnum restituet, & Priori sex solidos soluet, & si dare non possit, auriculam perdet.

Item statutum est ne aliquis sine assensu Prioris in expeditione eat, nec prece, nec pretio aliquorum ductus castellum ingrediatur ad defendendum, vel foras ad expugnandum. Quod si fecerit & vulnus intulerit 66. solidos Priori dabit, & percusso damnum restituet. Si occiderit hominem, omnia confiscantur Priori. Si quis autem superbiæ facibus accensus negligenter de villa exierit profugus ea occasione, quod dicit burgenses vel ipsum Priorem sibi iniurias irrogare, & nolit iuxta statuta villæ iudicio iniurias persequi, post primam & secundam admonitionem Prioris per se vel per suos factam, ille talis omnibus diebus vitæ suæ ex tunc exul & profugus non reuersurus abeat, & omnis eius hereditas Priori incurratur.

Demum statutum est quòd quicumque intus vel extra aliquem vel aliquam interfecerit, sine misericordia incurratur Domino.

De minimis autem querelis, vt est de percussione siue sanguinis effusione facta, & de illatis contumeliis, de capillis ruptis, & de aliis huiusmodi, vt consuetum est & statutum teneatur.

Item si quis virginem corruperit vi; si mulier fuerit vilior eo, dabit ei maritum consilio amicorum suorũ, vel accipiet eam in vxorem. Quod si mulier fuerit nobilior, ad arbitrium Prioris & amicorũ mulieris, mulieri satisfaciet & 66. solidos Priori soluet.

Item si aliquis quamlibet aliam stupratus fuerit 6. solidos dabit Priori, & mulieri satisfaciet. Si quis coniugatam rapuerit, & cum ea fugerit, vt de homicidio stabilimentum vllæ seruetur.

Hæc vsque vetus membrana ante 400. annos descripta.

Priorem partem huiusce veteris instrumenti vsque ad verba *prout datum est subiecimus*, edidit in lucem ante annos octodecim V. C. PETRVS MARCA in supremo Nauarræ Senatu Palensi Præses amplissimus, nunc verò Illustrissimus & Reuerendissimus Archiepiscopus Tolosanus omni commendatione superior in Appendicibus ad caput v. libri III. Benearnensis Historiæ, eique ex eodem Tabulario Regulatensi subnectit sequens diploma, quod ad illustrandas Aquitaniæ Antiquitates plurimum conducit.

GVMBALDVS Episcopus & totius circumpositæ regionis Dux hortatu fratrum Monasterii B. Petri, quod diu Squirs, nunc autem Regula vocatur, inhabitantium commemorationem pro communi vtilitate faciens, atque medietatem Ecclesiæ salua vicissitudine ad partem propriam recipiens, quæ in honore B. Mariæ dicata fundata consistit in Villanoua facta recompensatione fideli nostro, Arsia nomine, aliam concessimus S. Pauli sub nomine consecratam, manétque in ea villa, quæ ab incolis vocatur Andrie. Hoc autem tali tenore est statutum, vt Fratres Monasterij B. Petri absque aliqua conditione medietatem possideant ex redditibus Ecclesiæ B. Mariæ atque iam dictus fidelis noster in æternum, tam ipse quàm sui possideant, quæ sub fidelium minorum testimonio tradita sunt, videlicet Sancti Pauli Ecclesiam. Et vt hæc descriptio sit firma, eam subter signauimus, manibúsque fidelium nostrorum roborandam fideliter reddidimus. Gumbaldus Episcopali officio præditus firmauit atque subscripsit cum consilio fratrum, sub magisterio B. Benedicti degentium. Willelmus Sancio Dux, Fortis Mancio Abbas, Anersans Vicecomes, Vvillelmus Arsiæ, Sans Anet, Rotgarius Vicecomes, Seguinus Vicecomes, Ditarsi Vicecomes, Vtzan Amaneu, Arnald Amaneu. Hoc autem constitutum anno Incarnationis Domini DCCCCLXXVIII. Indictione v.

In eadem Historia Benearnensi editum animaduerti sequens diploma quod ex alio Codice descripseram.

CHARTA ET MEMORIA QVOD COMES Bigorræ dedit seipsum Sanctæ Mariæ de Podio, & concessit ferre terram Bigorræ vnoquoque anno LX. solidos.

Ex veteri Registro membraneo, cuius titulus est: Hic est Liber in quo Census & debita Bigorræ in memoriam scripta sunt, communicato mihi cum pluribus alijs Gallicæ Antiquitatis monumentis à V.C. Antonio de Vyon Domino d'Herouual, Regiarum rationum Auditori eruditissimo.

MVndi ruinis crebrescentibus, plurimis quoque hominum potius transitoriis commercijs, quàm perpetuis inhærentibus, coëgit me valdè humanitas meæ fragilitatis, vt non solum pertractarem vltimum ineuitabilis nostri obitus diem, verùm etiam præsentem, quoad vixero, mei meorúmque vtilitatem. Hac ergo sententia nec irrationabiliter suffultus, non meis meritis, sed misericordiâ Christi præueniente Bigorrensis Comitatus ab ipso auctore Deo, qui cuncta disponit regna mundi, Comes prælectus, hoc perutile negotium tractaui, vt me & omnem præmissum Comitatum omnipotenti Deo committerem, & almæ Mariæ Virginis tutelæ ac defensioni me

me, atque omnia mea commendarem. Dominicæ ergo Incarnationis millesimo sexagesimo secundo anno, Petro Episcopo Aniciensi Ecclesiæ præsidente, ego Bernardus Bigorrensis Comes egregius adueni prædictam Ecclesiam gratiâ orationis imploraturus suffragia pro salute animæ meæ & corporis. Ergo conuocatis Canonicis, commisi me eorum orationibus assiduis, ac deuoui me, & omnem Comitatum meum Aniciensi Ecclesiæ sub honore sanctæ & intemeratæ Virgninis Mariæ consecratæ, quatenus Regina cæli, & mundi Domina, solamen miserorum, ac peccatorum venia, proregat, defendat, & muniat me suum famulum, necnon & omnia mihi subdita; eâ scilicet lege, ac perpetuo tenore, vt quamdiù mihi vitam concesserit optimus Deus, L X. solidos pro salute ac tuitione mea offeram Aniciensi Ecclesiæ, eósque vel deferam, vel deferri faciam in Capitulo Fratribus meis Canonicis. Nec solùm ego, sed & omnis posteritas mea hunc seruet tenorem, & quasi debitum censum, præscriptos lx. solidos offerat in perpetuam mei commemorationem. Vt autem hoc donatiuum pietatis ac religionis gratiâ peractum, stabile permaneat, atque firmum: Ego Bernardus Bigorrensis Comes, & vxor mea Clementia Comitissa, hanc scripturam pro testimonio donationis fieri rogauimus, ac propriis manibus stabilem atque inuiolabilem esse decreuimus. Quòd si quis, vel nos, vel posteritas nostra fuerit, vel aliquis post obitum nostrum præsidens honori, quem mihi Deus concessit, hanc donationem temerare, vel violare molitus fuerit, omni subjaceat anathemati, ac perpetuæ maledictioni, donec ex præsumptione cœpta, Deo, & beatæ Mariæ Virgini satisfaciat, & Canonicorum congregationi, S. Bernardo Comite, & vxore sua Clementia, qui hanc scripturam fieri iusserunt, S. Bernardo de Baseliaco. S. Guillelmo de Aster. S. Arnaldo Guillelmo, &c.

DIPLOMA
FVNDATIONIS ECCLESIÆ
SANCTI PETRI MONASTERIENSIS
in vrbe Aniciensi, seu Podiensi.

Ex ipso Originali descriptum fuit.

FVIT vir quidam ex nobili Francorum progenie ortus, Guido nomine, qui prouidentiâ Dei disponente, traditus à parentibus literarum studiis, relictis sæcularibus pompis, Monachus factus in Cœnobio, quod vocatur Cormaricum, viriliter militans ibi sub Regula sanctissimi Benedicti; Patre verò illius Monasterij migrante ex hac luce, Fratrum concordante consensu, Abbas ibidem eligitur, atque iuxta morem canonicum benedicitur. Subleuatus autem ita bonis fulsit moribus, vt etiam fama bonitatis eius perueniret ad aures Regis Franciæ, cuius Rex ideminnixus consilio disponebat, quod beneplacitum erat Deo, & vtile populo: quo in tempore Aniciensis Ecclesia viduata suo Antistite, à Clero & populo ipsius ciuitatis vnanimiter Legati mittuntur ad Regem, vt daret illis vtilissimum Pastorem, præfatum scilicet Abbatem, cui erat frater germanus nobilissimus Comes Gaufredus, cognomento Marrellus. Vnde Rex nimiùm gauisus conuocans electum virum, multâ prece monuit, tùm vt pergens ad Podium, fieret ibi animarum Pastor, sibi & populo fidelissimus Procurator. Hæc ille audiens, nec citiùs consentiens, Rege cogente, velit nolit, Fratribus valedicens, sumptis inde sociis ad eum missis, Aniciense iter aggreditur. Hoc factum audientes Pontius & Bertrandus nepotes, Aquitaniæ clarissimi Consules, cum matre eorum Adelaide sorore ipsius, venerunt ei obuiam, se & sua ei dantes, cum quibus Podium ingressus, fit magna processio Clericorum, fit grandis exultatio Laïcorum, quòd Deus eis talem Patronum dedisset. Pontificali igitur cathedra sublimatus, cogitans assiduè de tenenda pace, & de rebus Ecclesiæ, quas vi abstulerant raptores huius terræ, iussit vt omnes milites ac rustici de Episcopatu

conuenirent in vnum, audituros ab eis, quale sibi de regenda pace darent consilium. Ipse verò apud Briuatensem vicum nepotibus suis mandans congregare exercitum omnibus de Pontificatu suo ordinatis in vnum, in prata sancti Germani, quæ sunt prope Podium, quæsiuit ab eis vt pacem firmarent, res pauperum, & Ecclesiarum, nonas, primitias, ablata redderent, vt sicut decet fideles Christianos, ita se haberent. Quod illi dedignantes, iussit exercitum suum à Briuate totâ nocte venire, manè volens eos constringere, vt pacem iurarent, & pro ipsa tenenda obsides darent, rura & castella Beatæ Mariæ, & res Ecclesiarum, quas rapuerant, dimitterent; quod & factum fuit Deo auxiliante.

Postquam verò Deus omnipotens cuncta sibi subjiciens, dedit ei tranquillam & serenam pacem, conuocauit maiores Ecclesiæ, docens eos voluntatem suam esse, vt Clerici ibidem Deo seruientes, haberent communiter victum & vestitum sufficienter: hac de causa, bipartitâ oblatione Altaris B. Mariæ, dedit vnam partem Canonicis, Deo, & eius Genitrici die ac nocte seruientibus: Alteram verò reseruauit suis vsibus. Prætereà, cum Truano Decano, optimo viro, magno ingenio fecit incidi rupem, quam vocauit aculeam, in cuius cacumine ædificauit Ecclesiam in honore B. Michaëlis Archangeli, quam similiter, priùs tamen à se dedicatam cum magnis appendiciis, dedit prædictis Canonicis. His ita compositis, diuinâ inspirante clementiâ, dum idem Guido sanctæ Vallauensis Ecclesiæ superno nutu Episcopus, sollicitâ inuestigatione mentis arcanò secum discuteret, qualiter pastorali officio à Deo sibi commisso ad vtilitatem suam, Ecclesiarum, seu Cœnobiorum, atque animæ suæ profectum, & cæteris, quæ præsulari curæ congruere videntur, die noctéq; inuigilare deberet, semetipsum erga id officium Pontificatus in multis Deum offendisse referens in terra, Iudicis Christi examinatione perculsus, Domini benignum cœpit implorare auxilium, ne vniuersæ carnis iter perficeret, priusquàm quidquid deliquerit, pro posse satisfaceret. Vnde Dei gratiâ succurrente, cùm studiosè secum tacitâ cogitatione reuoluens, qualiter peccatorum fasciculos Deo propitio deponere potuisset, sibi memoriæ accidit, quòd vt Ecclesiarum decus augeretur per multas ciuitates sint Monasteria. Ipsa verò Aniciensis, cui præesset, tali religione viduata manebat. Quocirca decus Vallauensis Ecclesiæ augmentare contendens, vt peccaminum molem sibi internus Iudex remitteret, in Aniciensi vrbe Cœnobium construere Deo largiente disposuit. Suam igitur dispositionem suæ sorori Adelaidæ Comitissæ, suisque filiis, videlicet Pontio & Bertrando, eius nepotibus, cunctorum Canonicorum collegio manifestauit, cunctis hoc laudantibus, in prædicta Aniciensi vrbe, pro animæ suæ, omniúmq; Episcoporum, qui ante se in eadem vrbe pastoralem curam rexerunt, & suorū successorum, necnon Stephani sui cognati, Adalaidæ sororis, eorúmque filiorum Pontij & Bertrandi, & omnium Ecclesiæ Aniciensis Canonicorum animarum redemptione, suorúmque peccatorum remissione, quandam Ecclesiam, sub nomine Monasterij, ædificauit, quam in B. Benedicti honore, & in Christi nomine dedicauit. Posteà verò quadam die ipso Domino Guidone Episcopo iam prædicto in Capitulo Aniciensi personaliter existente, dictis Canonicis ad hoc specialiter vocatis, ex quorum numero erant venerabiles viri Guido Præpositus Aniciensis & Valentinæ Ecclesiæ Episcopus, Truanus Decanus, Petrus sancti Petri Abbas, Viuariensisque Ecclesiæ Præsul, Quitardus etiam Viuariensis Ecclesiæ Archidiaconus, & Abbas Robertus, qui tunc sanctæ Aniciensis Ecclesiæ erant Canonici, cum cæterorum Canonicorum collegio in Capitulo residentium, per ferulam sui Pontificatus indagatricem tradidit prædictæ Ecclesiæ, seu Cœnobio de sanctæ Mariæ Aniciensis terra, cunctis Canonicis consentientibus, in territorio Viuariensi quandam villam, quæ dicitur Isla, cum omnibus iuribus & appendiciis suis, quæ ad Episcopi partem pertinere videntur, exceptâ duntaxat Capellâ, quæ in ipsa villa est ædificata, atque in honore B. Cypriani Episcopi & Martyris conseruata, viuente Truano Decano: post cuius obitum similiter dedit ipsam Capellam cum toto dominio suo, siue cum vniuersa hæreditate, quæ ad ipsam pertinere videtur, quæ est in ipsa villa de Vinea, & in villa de Thauliaco mansus vnus: rursus de proprio prædio in Viuariensi territorio, in villa, nomine Gimellis, mansos duos, quos acquisiuit de Guidone Desiderij nepote: in alio autem loco, in territorio Vellaico, in villa Cunarius, totum quod modò ipse D. Guido Episc. in dominium tenere videtur, videlicet prata, vineas, campos, siluas, & appendarias duas, & in eodem Vellaico, quæ

Lanciacus dicitur, mansum vnum, quem Roffredus Canonicus in beneficio tenebat: in villa quæ sancti Germani dicitur, vnam appendaciam ad gallinas nutriendas; & in eodem Vellaico, in pago, quem Fimes vocant, vnam Ecclesiam in honore S. Iuliani dedicatam, suo Episcopio Aniciensi subiectam, à suis nepotibus Pontio & Bertrando accepit, eò quòd iam præfatum Guigonem Præpositum caprum violenter à B. Mariæ Aniciensi Ecclesia Mimare duxerunt. In ipsa autem ciuitate, cui præesse videtur, vnum molendinum, quem 90. solidis Petrus sibi vendidit, & vnum furnum, quem ab Hugone Aicardi Abbatis nepote ob Canonicam pro pretio 60. solidorum accepit; & in ipsa ciuitate de terra illa, quam vulgùs propriè terram sanctæ Mariæ nominat, quam Episcopus ipsius loci in propriis vsibus tenere semper solitus est, totam sepulturam: & in Aruernico quoque territorio clausum vnum, quem de Gomberto Presbytero 100. solidis comparauit. Insuper pro cunctorū vtilitate laborare contendens, & vt sui successores indeficienter à totius bonitatis largitore mercedem pro temporali dispendio accipiant ex omnibus quæ in Ecclesia cæterarum Vallauensium matre, quæ cunctis sibi subjicientibus Pontificali Cathedra excellentior eminet, Christo Dei & hominum Mediatori pro requie defunctorum, & salute viuorum oblatum fuerit, decimam partem iam prædicto Cœnobio tribuit, vt ita Cœnobitæ sub B. Patris Benedicti Regula in eodem Monasterio Christo famulantes, decimam partem sub futuris Episcopis ex eorum semper medietate accipiant: super hæc omnia vnam integram Canonicam ex 40. dedit; & omnes Canonici tam præsentes, quàm præteriti & futuri sic in ipsa societate perenne Deo concedente bonum valeant adipisci.

Hæc & omnia, quæ suprà descripta, sic leguntur eo tenore, sicut ipse Dominus Guido Episc. prædicto Cœnobio tradidit, vt Cœnobitæ ibi degentes, Christo Domino pro salute viuorum, & requie defunctorum seruientes, proprietario iure ita habeant, teneant, firmiterq; possideant ad suorum ipsiúsq; Cœnobij vtilitatem dispensent, quatenùs meliorando in ipsa semper Ecclesia maneant, & nunquam nisi ad Ecclesiæ, & ipsorum vtilitatem ab ea ipsa recedant. Canonicorum verò congregatio vt partem sempiternæ remunerationis à Deo accipiatur pro eius rogatu promiserunt se talem securitatem pro stabilitate prædicti Monasterij post mortem ipsius Guidonis Episcopi, à futuris Episcopis loci petere, & hoc pro consuetudine & lege teneri laudauerunt, qualem pro sua parte Altaris est communia. Sic enim futuri Episcopi ipsius loci omnia, quæ Canonici ex eadem Aniciensi Ecclesia in sua parte habent, & habere videntur, iureiurando conseruare promiserunt. Ita & huius supradicti Monasterij, vt quæ Deo propitio ibi donatæ fuerunt, nullo modo à semetipsis & Episcopis minorari iureiurando promittant.

Denique pro certiori securitate & stabilitate, vt certiùs credatur, & firmiùs teneatur à se & à suis successoribus hanc chartulam in præsentia Canonicorum, Dominus Guido Episc. scribere rogauit, quam manu propriâ literarum apicibus roborans, cunctis sanctæ Ecclesiæ Aniciensis diuersorum ordinum Canonicis, quorum nomina inferiùs descripta habentur, propriis manibus firmare præcepit: nimis enim inhonestum & indecens, atque omnibus bonis moribus & operibus contrarium videtur, vt quod ordinatum est ad Ecclesiasticam vtilitatem, alter quærat perperàm fundere, & quod suo debet studio crescere, perniciosè tentet peruertere.

Quapropter, si instigante diabolo, aliquis inquietare tentauerit huiusmodi ordinationem, non ad dexteram Dei Patris omnipotentis collocari mereatur, sed cum Datan & Abiron, quos terra degluriuit viuos, accipiant partem hæreditatis mortiferæ, & cum Iuda pessimo mercatore, adueniant super eum vniuersæ maledictiones, quæ scriptæ sunt tam in nouo quàm veteri Testamento. Actum autem est hoc in Aniciensi ciuitate, Idus Aprilis Lunâ 17. anno Incarn 993. Indict. 6. Epactâ:: cōcurrente 6. feliciter hanc chartam firmauerunt Truanus Decanus, Guido Præpositus Valentinensis Ecclesiæ Episc. Petrus Abbas Viuariensis Episcopus Canonicus, Ademarius Abbas Can. Guitardus Abbas Can. & alij plures. S. Adelaidę S. Pontij. S. Bertrandi. S. Agni Vicecomitis. S. Adegerij, & aliorum.

BVLLA CLEMENTIS PAPÆ III. DATA IN CONFIRMATIONEM IVRIVM ET PRIVILEGIORVM ABBATIÆ S. GILBERTI DE NOVEM-Fontibus Ord. Præmonstratensis Diœcef. Claromontanæ.

Descripsimus ex Vet. Registro Borboniæ Familiæ communicato à D. Antonio de Vyon d'Herouual V. C.

CLEMENS Episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis Ioanni Abbati Ecclesiæ B. Gilberti de Nouem-Fontibus, eiúsque Fratribus, tam præsentibus, quàm futuris regularem vitam professis. Religiosorum votis, quæ rationi & honestati conueniunt, nos decet libenter annuere, & eadem cum effectu prosequente complere, vt Ecclesiæ Romanæ feruentiori deuotione adhæreant, cùm se viderint in suis iustis postulationibus diligentiùs & efficaciùs exauditos. Eapropter, dilecti in Domino filij, rationabili petitioni vestræ clementer annuimus, & præfatam Ecclesiam, in qua diuino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis Lucij Papæ prædecessoris nostri, sub B. Petri & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes, vt ordo Canonicus, qui secundùm Deum, & B. Augustini Regulam, & institutionem Præmonstratensium Fratrum, in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inuiolabiliter obseruetur. Præterea, quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia impræsentiarum iustè & canonicè possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: locum ipsum in quo Ecclesia ipsa sita est, cum omnibus pertinentiis suis; terram de Insula, nemus & terram de Monte Cesant, & terram à Robe vsque Andalo, quam Hugo de Castellione eidem Ecclesiæ dedit: Feuda etiam totius dominij Scolæ, quæ iusto modo acquirere poteritis, sicut prædictus Hugo & filij eius vobis legitimè concesserunt; nemus & terram de Born, nemus Bruuenc, decimam de Aubin, grangiam de Bostat, grangiam & nemus de Agilaret cum pertinentiis suis; grangiam & nemus de Bornat, cum pertinentiis suis; grangiam de Scolula cum pertinentiis suis; grangiam Edumarij cum pertinentiis suis, grangiam de Vercillolis; grangiam de Rozetia, grangiam de Montecanino, & de Corots, Ecclesiam sancti Ioannis de Monteladerio, Capellam sororum de Scola, molendinum de Vante, & prata; Ecclesiam de Lezach, decimam de terra de Eschances; molendinum de Buisseria, annuos censûs quos habetis in Castellania Montispancerij, terram de Mazeriis, decimam quam habetis in vineis castri Scolæ, decimam S. Remigij. Sanè laborum vestrorum, quæ propriis manibus, aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis vestrorum animalium, nullus à vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis Clericos & Laïcos à sæculo fugientes, liberos, & absolutos ad conuersionem recipere, & eos sine contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper vt nulli Fratrum vestrorũ, post factam in eodem loco professionem, sine Abbatis sui licentia, fas sit de eodem loco discedere. Discedentem verò sine literarum communium cautione, nullus audeat retinere. Cùm autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, ianuis clausis, exclusis excommunicatis & interdictis, submissâ voce diuina officia celebrare. Inhibemus etiam, ne Ecclesias, aut terras, seu aliquod beneficium Ecclesiæ vestræ collatum liceat alicui personaliter dari, siue aliquo modo alienari sine licentia totius Capituli, vel maioris & sanioris partis eiusdem. Si quæ verò donationes, vel alienationes, aliter quàm dictum est, factæ fuerint, eas irritas esse censemus. Ad hæc autem adjicimus, ne aliqui Canonici, siue Conuersi, sub professione domus vestræ adstricti, sine consensu Abbatis & maioris partis Capituli vestri, pro aliquo fidejubeant, vel ab aliquo mutuò pecuniam accipiant, vltra pretium Capituli vestri prouidentiâ constitutum, nisi propter manifestam domus vestræ vtilitatem. Quòd si fa-

cere præsumpserint, non teneatur Conuentus pro his aliquatenùs respondere. Præterea, licitum sit vobis in causis vestris Fratres vestros idoneos ad testificandum deducere, atque ipsorum testimonio, sicut iustum fuerit, & propulsare iniuriam, & iustitiam vendicare. Ob euitandas verò sæcularium frequentationes liberum sit vobis, saluo iure Diœcesani Episcopi, & Ecclesiæ Parochialis, Oratoria in grangiis vestris construere, & in ipsis, cùm necesse fuerit, vobis tantùm & familiæ vestræ diuina officia celebrare. Pro chrismare verò, oleo sancto, consecrationibus Ecclesiarum, Ordinationibus Clericorum qui ad sacros ordines fuerint promouendi, siue Abbate dedocendo ad sedem, vel quibuslibet aliis Sacramentis, nullus à vobis, aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo quidquam audeat postulare. Quia verò decimæ Ministris Ecclesiæ, tam veteri quàm nouâ lege noscuntur indultæ per laicos, vos decimarum exactione vexari sub interminatione anathematis prohibemus. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, vt eorum deuotioni, & extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberauerint, nisi fortè excommunicati, vel interdicti sint, nullus obsistat, saluâ tamen iustitiâ Ecclesiarum illarum, à quibus mortuorum corpora assumentur. Paci quoque & tranquillitati vestræ paternâ sollicitudine prouidere volentes, authoritate Apostolicâ prohibemus, vt infra clausuras locorum, seu grangiarum vestrarum nullus rapinam siue furtum committere, ignem apponere, hominem capere, vel interficere, seu aliquam violentiam audeat exercere. Obeunte verò te eiusdem loci Abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptione, astutiâ, vel violentiâ præponatur, nisi quem Fratres communi consensu, vel maior pars consilij sanioris, secundùm Deum & beati Augustini Regulam prouiderint eligendum. Decernimus ergo, vt nulli omninò hominum liceat præfatam Ecclesiam temerè perturbare, aut eius possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut quibuslibet vexationibus fatigare: sed omnia illibata & integra conseruentur eorum, pro quorum gubernatione, & sustentatione concessa sunt, vsibus omnimodis profutura, saluâ Sedis Apostolicæ authoritate, & Diœcesani Episcopi canonicâ iustitia. Si qua igitur imposterùm Ecclesiastica vel sæcularis persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam temerè venire præsumpserit, secundò, tertióve commonita, nisi reatum suum dignâ satisfactione correxerit, potestatis, honorisque careat dignitate, reámque se diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & à sacratissimo Corpore & Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri IESV CHRISTI aliena fiat, atque in extremo examine districtæ vltioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura seruantibus sit pax D. N. I. C. quatenùs & hîc fructum bonæ actionis percipiant, & apud districtum Iudicem præmia æternæ pacis inueniant. Amen.

Ego CLEMENS Catholicæ Ecclesiæ Episcopus.
Ego Theobaldus, Hostiensis & Belligensis Episcopus.
Ego Ioannes, Presbyter Cardinalis tit. S. Marci.
Ego Laborans, Presbyter Cardinalis S. Mariæ trans Tiberim, tit. Calixti.
Ego Melior, Presb. Card. SS. Ioannis, Pauli, & Pammachij.
Ego Petrus, Presb. Card. tit. S. Cæciliæ.
Ego Radulfus, tit. S. Praxedis Presb. Card.
Ego Petrus, tit. S. Clementis Presbyter Cardinalis.
Ego Iacobus, Diaconus Card. S. Mariæ.
Ego Gratianus, SS. Cosmæ & Damiani Diac. Card.
Ego Octauianus, SS. Georgij & Bacchi Diac. Card.
Ego Baro, S. Georgij Diac. Card.
Ego Ioannes, S. Theodori Diac. Card.

Datum Laterani per manum Moysi S. R. E. Subdiaconi vicem agentis Cancellarij, 3. Nonas Iunij, Indictione sextâ, Incarnationis Dominicæ anno MCLXXXVIII. Pontificatus verò Domini Clementis Papæ III. anno primo. *Sigillata sigillo plumbeo super cordulam sericam.*

FVNDATIO CAPITVLI S. MARTINI ARTONENSIS IN ARVERNIA.

Ex Apographo R. P. Iacobi Sirmondi Soc. IESV.

EGo Willelmus, Domini Widonis filius, cum vxore mea, nomine Poncia, vnà cum feliciſſima genitrice, Riglandis nomine; atque Aldinus, cuius pater extitit Rotgerius, cum conſilio & laude Papæ Leonis, & D. Renconis Præſulis per omnia Deo amabilis, & voluntate illuſtriſſ. virorum huius loci, omnibúſq; aduocatis in nomine Dei omnipotentis, ſanctæque Mariæ Dei genitricis, & in honore ſancti Martini Confeſſoris atque Pontificis, laudámus & eligimus libenti animo hunc locum in ordine canonicalis regiminis, ſcilicet Ioannem Abbatem, cum duodecim Canonicis, quorum ſunt nomina: Petrus, Gerardus, Raimundus, Geraldus, Theothandus, Radulphus, Wilelmus, iterùm Wilelmus, iterùm Wilelmus, Durantius, Ioannes, Amblardus, & vnum in eleemoſyna laudamus, nomine Aimo, in honore præfati Pontificis Martini, pro animarum noſtrarum redemptione, vel pro omnium parentum noſtrorum ſalute, omniúmque aduocatorum laudatione, vt pius Deus ac miſericors dignetur nos ſociare, & adjungere pariter cum ſuis electis, quibus dicturus eſt: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab mundi origine.* Alter verò Eleemoſynarius, qui poſt huius mortem intrauerit, non per noſtrum conſilium, neque per ſeniorum laicorum laudationem introierit, ſed per commune conſilium Canonicorum illorum, qui ſaluationem loci præuiderint; & tales conſuetudines huic loco inter canonicos ponimus, vt cùm eorum Prælatus, id eſt Abbas, vel alij Abbates, qui venturi ſunt, mortui fuerint, ad ſumendum de Abbatia communiter remaneat Canonicis. Sed cùm Aldinus iſte, vel ille ſenior, qui iſtam villam tenuerit, alium Abbatem poſt mortem huius mittere voluerit, talem præuideat, vt communi conſilio Canonicorum libenter eligatur, videlicet ab illis, qui ſaluationem loci plus amauerint; & antequam eligatur, iuret ille communia eorum, & ornamenta loci, terras illorum, fructúſque earum, vt non tollat, neq; in damnum ſit, per quod S. Martinus & Canonici perdant, excepto hoc, quod in Capitulum illi Canonici ei conceſſerint, qui plus locum amauerint, & poſteà per ſacramentum teneat.

Ego Wilelmus illam terram, quam dedi Domino Deo, ſanctóque Martino, eiúſque Canonicis, & quæ in antea dabo, & illam quam mei homines dederint, vel dabunt; atque illam, quæ modò ab aliis eſt data, aut ab hodierno die eſt huic communidatura, non tollam, neque fructus eius terræ auferam, neque ornamenta huius loci, neque hæc communia deſtruam, neque diſrumpam, me ſciente; Canonicos, vel illorum Clericos non apprehendam: ſed ſi tale forisfactum mihi, aut aliis, iſti Canonici, vel illorum Clerici, ſeu homines eorum fecerint, & rectum facere noluerint, infra quatuordecim dies vangamentum non capiam, & in his quatuordecim diebus admonebo illos duos vel tres per me, aut per vnum miſſum in Capitulo illorum duas vices, vt rectum faciant. Quòd ſi facere noluerint, tranſactis iſtis quatuordecim diebus rectum accipiam, & non ampliùs me ſciente, ſi pro amore S. Martini non dimittam, & in anteà per ipſam cōuenientiam hoc ſacramentū tenebo me ſciente. Quòd ſi alius homo deſtruere, vel diſrumpere hæc communia voluerit, in adjutorium ero Canonicis; & ſi iſte Aldinus me admonuerit, per ſe, vel per ſuum miſſum, in adiutorium illi ero, excepto tanto, quod ille gratanter mihi explacitauerit, & in anteà ſimiliter hoc ſacramentum tenebo.

Ego Aldinus, ſicut Wilelmus ex ſua parte hoc ſacramentum iurauit, ita ex mea parte tenebo. Tale donum quale fecit Wilemus Tiernenſis ex ſua parte de ſe & de ſuis, & Aldinus Turiaci. Ego Odilo Artonæ ſimiliter facio ex mea parte de me & de meis feualibus. Si aliqua potens impoténſq; perſona, aut nos, quod abſit, vel aliquis ex noſtris hæredibus causâ deſtruendi hæc communia vendicauerit, ne ſit ei comes vitæ, & incipiat; ſed in ira Dei omnipotentis ſubitò cadat, & cum Datan & Abiron necnon cum Iuda proditore pœnas inferni in perpetuum ſuſtineat, & cum eis, qui

dixerunt Domino Deo: *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*, aut cum illis, quibus iustus Iudex dictus est: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Cum omnibus istis sint excommunicati & maledicti, atque sine fine in infernū demersi illi, qui hæc communia destruxerint, & cum eis eorum habitatio in sæcula sæculorum. Et qui ea laudauerint, & ab hodierna die sustinuerint, à Domino nostro IESV CHRISTO sint absoluti, atque benedicti, & cum sanctis suis in cælo in perpetuum coniuncti.

S. Wilelmi, qui hanc cartam fieri iussit, & optimos viros firmare rogauit.

S. Renconis Præsulis. S. Aldini, &c.

Hæc carta, in mense Martio facta, feriâ 5. Lunâ 21. Epactâ 3. concurrente 6. annus ab Incarn. Dom. 1048. Indict. 1. & in Galliis regnante Ainrico Rege, in Esperiis residente Papâ Leone cathedram Apostolicæ Sedis. Aquitaniæ Vvillelmus Comes, Signifer regionis.

EXCERPTA QVÆDAM DE KAROFFENSIS COENOBII PRIVILEGIIS.

Ex schedis R. P. Iacobi Sirmondi S. I. P.

CAROLVS Magnus Comites in Aquitania constituit, Biturgensibus Sturminium, Aruernensibus Brutmundum, Lemouicensibus ROTGERIVM, à quo fundatum est Monasterium, dotante simul Eufrasia coniuge, quæ erat ex pago Aruernico; & constituerunt ibi duodecim Monachos.

Priuilegium Karoli Magni, quo immunitatem Monasterio concessit in honorem Domini & Saluatoris nostri, in loco nuncupato Karoffum, super fluuium Carentæ, in pago Pictauensi constructo, vbi & vir venerabilis DAVID Abbas constitutus, Rotgerij Comitis rogatu.

Priuilegium Ludouici Pij, Iusto Abbate rogante, confirmantis Caroli patris præceptum de immunitate, & Abbatis eligendi potestatem, qui secundùm sancti Benedicti Regulam regere valeat. Helizachar recognoui. Data 2. Idus Februarij, anno Christo propitio secundo Imperij D. N. Indictione 8. Actum Aquisgrani Palatio Regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

Priuilegium Ludouici & Lotarij. Suggerente Lotario filio, concedit Monasterio Karoff, vbi Gumbaldus Abbas præest, res proprietatis suæ, id est in pago Belnacensi villam, quæ dicitur Fraxinidus. & in pago Remensi villam, quæ dicitur Dominica villa; & in pago Meldensi villam Montiniaco. Durandus Diaconus ad vicem Fridugisi recognoui. Data 15. Augusti, anno Christo propitio 17. Imperij D. Ludouici Serenissimi Imperatoris, & Lotarij Aug. 8. Indictione 8. Actum Salmonciaco Palatio Regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Priuilegium Ludouici eiusdem. Gumbaldo Abbate per Blandonum Monachum postulante concedit teloneum de tribus nauibus per Ligerim, alia flumina, aut per mare discurrentibus, ita vt quocumque venerint, nullum ab eis teloneum, aut ripaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, nullus census aut redibitio exigatur.

Priuilegium Synodi apud Vetmeriam. Post alia. Canonum sanctionibus cohibentibus, & Serenissimo Regum Carolo orthodoxo annuente, & inuitante eum anno Incarnationis Dominicæ octingentesimo sexagesimo nono, Indictione secundâ, regni supradicti Principis 27. conuenissemus, Nos suffragante Christi gratiâ Episcopi, quorum nomina subter habentur, in Remensem Diœcesim apud Palatium Vermeriam, præraxatúsque Rex pridiè Kalendas Maij medio nostrûm sancta resideret in Synodo venerabilis Karoffensis Monasterij Abbas Guillelmus nostro Conuentui præcepta obtulit, &c. qualiter ad deprecationem Gumbaldi, & Valafredi Abbatum tria Monasteria integra prædicto Monasterio concessetat: quorum vnum dicitur Colonus in pago Alninse situm: alterum in honore sancti Saturnini constructum in pago Andegauensi: tertium in pago Sanctonico, in honore S. Florentij Martyris; & præterea villas Fraxinidum, & Montiniacum confirmauerat. Quæ omnia recitata in Synodo confirmantur Episcopis manu propriâ subscribentibus.

Vrbanus II. cùm apud Claromontem Concilium celebraret, rogatu Petri post Fulcrandum Abbatis Karoffum venit, & maius Altare consecrauit, Missamque celebrauit, præsentibus Amato Burdegalensi Archiepiscopo, S. R. E. Legato, Hu-

gone Lugdunensi Archiepiscopo & Legato, Rangerio Pisensi Archiepiscopo, Petro Pictauorum, Brunone Signiensi Episcopo, Ioanne Cardinali Diacono. Facta sunt hæc quarto Idus Ianuarij, feria scilicet quinta, quâ tunc B. Hilarij festum fuit, anno ab Incarnatione Domini millesimo nonagesimo sexto, Pontificatus Domini Vrbani II. Papæ anno octauo.

Audebertus de Roccamello, cum Arsinda coniuge, & Ostento filio guerpiit in manu Isemberti Episcopi piscationem in Carantono, quam Karoffensi Monasterio auferebat, & syluam Bellum boscum concedit. Fulcrado Abbate creato, diuina virtus, id est Christi caro, ex loco vbi abdita fuerat Abbatiâ vacante, tollitur, Amato Episcopo Burdegalensi, Guidone Lemouicensi, Almaro Engolismensi adstantibus, & vas sanguine consperfum reperitur.

Præceptum Caroli Calui, rogatu Frotarij Abbatis confirmat Monasterio Karoffensi, quæ Ludouicus pater, & Carolus Cæsar auus ad eius immunitatem decreuerant.

Odone Rege regnante, Rannulfus Comes Pictauorum in aula eius veneno periit, filiúmque suum Ebolum paruulum ad tuendum Guillelmo Comiti Aruernensi reliquit. Iterùm verò quidam Ademarus filius Emenonis Comitis Engolismensis, qui frater Turpionis æquè Comitis Engolismensis fuit Comes Pictauorum à supradicto Odone promotus est. Huic coniux nomine Santia fuit, quæ prole sterilis extans, ex suis prædiis Ecclesiam Christi sibi fecit hæredem. Hæc ergo Vohertam Karoffo dedit, Multonem sancto Martiali, Coruillam sancto Eparchio, Herciacum sancto Ioanni, Corcolmum sancto Hilario concessit. Normannorum metu Reliquiæ Caroffenses ad castrum sancti Euonij, quod Eufrasia olim dederat, transferuntur, excepto Crucis ligno, & sanctâ virtute, quæ Engolismam posteà delata sunt. Pacatis rebus, cùm Alduinus Comes Engolismensis, Vulgrini filius, Reliquias reddere nollet, septennio afflictus fuit morbo; tandem per filium Guillelmum ferti sectorem eas reddidit, & Lubiliacum villam Monasterio obtulit Caroffensi, & post annum obiit.

Concilium Lemouicæ aggregatum Episcoporũ Aquitaniæ, & Narbonensis Prouinciæ, ad quod Caroffenses profecti cum suis Reliquiis Flandrensibus interim aduentantibus diuinâ virtute spectandæ gratiâ compertum est illam & in loco solito, & Lemouicæ eodem semper tempore apparuisse.

Testamentum Rotgeri Comitis. In nomine S. Saluatoris sub die decimo quarto Calendas Iulias regni Domini nostri Caroli gloriosi Regis sub anno quinto, regnante filio suo Domino nostro Lodoïco Rege Aquitanorum, domno & venerabili Pontifici, & in Christo Patri Bertrando Episcopo, qui Pictauis ciuitatis Ecclesiæ sancti Petri Rector præesse videbatur, Rorgerius & coniux sua Eufrasia. Compellit nos amor cælestis, &c. Quod testamentum amico nostro Bertrando Pictauensi Episcopo credidimus commendandum, &c. In loco nuncupato Caroffo, in vrbe Pictaua, infra terminum Briosinse, prope fluuium Carantonæ, Monasterium ædificare in Dei nomine, ædificare Ecclesiam in honore S. Saluatoris, sanctissimæque ipsius Genitricis, sanctorúmque Martyrum, & Monachos duodecim ibidem instituimus, atque illis Dominicum Abbatem instituimus. Dat illis agrum cum suis appenditiis, & quæcumque de Amelio dato pretio comparauit, vel posteà adjecit: villam Genuliacam in pago Pictauensi, quam de Lamberto comparuit, &c. multa. In pago Lemouicensi castrum sancti Angeli cum Monasterio: curiam Colomensem cum Ecclesiis suis, ac castrum Nuctonense, &c. In pago Petragoricensi Castanedum cum suis appenditiis. In pago Briosinse, quod nobis traditum fuit, in loco nuncupato Vernolio & Cagiaco.

Ego Eufrasia Rotgerij nobilissimi Principis atque Catholici Comitis coniux, Karoffensi Cœnobio, ego de mei iuris, hæreditatisque proprio, castrum S. Yuonij, cum omnibus adjacentiis, cum curia Solanacensi: hoc castrum in Aruernensi pago constitutum est. Item in ipso pago curiam Caldolomi, & curiam Molangiæ, cum Ecclesia sua, & curiam Perusiæ cum Ecclesia, & curiam Nobiliaci cum Ecclesia sua, & curiam Firminaci cum Ecclesia sua, & curiam Gaduicensem cum Ecclesiis suis, omnia in pago Aruernensi, &c.

In Testamento Rogerij Comitis, Carolus Magnus Caroffio cessisse narratur in Episcopatu Santonico cuttem Giruiacensem, Ecclesiam de Furnis, curiam Cressiacensem,

ſiacenſem, & Eccleſiam S. Florentij. Caſtrum Columps in pago Alnienſi, in pago Beluacenſi Fraxinidum, in Remenſi villam Dominicam, in Meldenſi Montiniacum: Signum Rotgerii Comitis qui hoc teſtamentum fieri iuſſit. S. Eufraſiæ. S. Aricij Epiſc. Toloſanæ ſedis. S. Benjamin Santonicæ Epiſcopi. S. Adaberti Aruernenſis Epiſcopi. S. Ebroini Comitis. S. Amalfredi Comitis. S. Sanſoni Comitis. S. Abraham Abbatis, &c.

Priuilegium Philippi Regis, Karroffenſi Monaſt. confirmat omnia quæ data fuerant à Carolo-Magno, & à Rogerio Comite eiúſq; vxore Eufraſia. qui fundatores fuerunt, & quæ à ſucceſſoribus eorũ, & nominatim Monaſt. Itiodorenſe atque caſtrum S. Yuonij cum adiacentibus villis, ſcilicet villam Melangiam, & Peruſiam & Gadimacum, & Nubiliacum, & Cadalum. In Franciâ verò curiam quæ dicitur Fraxinidus, & in Remenſi pago villam Dominicalem nomine, & in Meldenſi Montiniacum. In Lemouicenſi pago caſtrum S. Angeli, & caſtrum Nutronum, & villam Colongiam, & villam quæ Colla dicitur, & Monaſt. quod eſt caſtro Rixacoardi, & Monaſt. S. Germani in caſtro Varegia in Sanctonico pago. Hæc omnia, & quæ ab Apoſtolico Leone conſecratore eiuſdem loci, & à Ioanne Papa, & alio item Leone, & poſt à Victore, dehinc ab Alexandro ſunt conſignata, confirmat. Et quia ipſe locum adierat, quo nullus anteceſſor per annos ferè CLX. acceſſerat, concedit Monaſt. ſex familias ſeruorum atque ancillarum in ſupradicta Fraxinido, quæ Regij iuris erant. Actum Karoffo Monaſterio Fulcaudo Abbate anno MLXXVII. Indictione VI.

Priuilegium Leonis III. PP. Bertrando Epiſcop. Pictauenſi & Metropolitanis Aquitaniæ, & Epiſc. eius totiuſque Galliæ. De Monaſterio Karoffo quod nuper vna vobiſcum dedicauimus per ſuggeſtionem Rotgeri Comitis, qui ex præcepto D. Karoli Auguſti Cœnobium fundauit, concedit immunitatem & exemptionem, & ius Abbatis eligendi, meminit priuilegij à Carolo de immunitate conceſſi.

Priuilegium Ioannis Papæ Grinferio Abbati S. Saluatoris in Karoff. concedit eandem immunitatem & exemptionem ab Epiſcopo. Scriptum per manum Georgij Scriniarii S. R. E. in menſe Septembrio, Indictione XII. per manum Gualterii Epiſcopi Portuenſis Eccleſiæ.

Priuilegium Benedicti Papæ Giſleberro Pictauenſi Epiſcopo. Repetit quod & Ioannes dixerat, nec Epiſcopus ipſius Parochiæ, niſi inuitatus ab Abbate Monaſterii, miſſas in eo celebrare poſſit.

Priuilegium Leonis IX. PP. Hugoni Religioſo Abbati ex Monaſterio S. Saluatoris Karroffenſis Cœnobij, confirmat bona Monaſt. quæ enumerat. Item illa quæ in pago Aruernico habentur, vel in circuitu eius, quæ quondam fuerant ablata eidem loco, & moderno tempore ſunt reſtituta ipſi per Guillelmum Principem Aruernorum, & per filios eius, id eſt caſtellum S. Yuonij, & quicquid ad ipſum pertinuit, & Eccleſiam Cadiloco, & Eccleſiam Molangia, & Eccleſiam Nobiliacus, & Eccleſia Chroſcgilo, & villa Peruſia, & Eccleſia Gaudiniacus, & omnia quæ his Eccleſiis pertinent. Dat. v. Nonas Maij, per manus Petri Diaconi Bibliothecarij & Cancellarij S. A. ſedis, anno D. Leonis IX. Papę II. Indictione III.

Priuilegium Alexandri II. Papæ Hugoni Religioſo Abbati Monaſterij S. Saluatoris Karroffenſis. Confirmat omnia quæ in Leonis priuilegio continentur, &c. Eccleſiam de villa Dominica cum altari ſuo, quod Arnulfus Remenſis Archiepiſcopus, eidem Monaſterio per ſeipſum tradidit.

Priuilegium Vrbani II. Petro Monaſterij Karroffenſis Abbati, eiuſque ſucceſſoribus regulariter ſubſtituendis in perpetuum. In tutelam & protectionem ſuſcipit Monaſterium, ſicut anteceſſores Leo & Alexander, & omnia illi donata confirmat, quæ enumerat multa vberiùs & copioſiùs, quàm alij ſuperiores. Meminit altaris ipſius Eccleſiæ, quod ſuis manibus conſecrârat.

Priuilegium Karoli Regis Auguſti, Vvalefridi Abbatis Karroffenſis, qui ad noſtram accedens excellentiam attulit auctoritates D. Genitoris noſtri, in quibus continebatur, qualiter ad noſtram deprecationem eidem congregationi conceſſiſſet villam in honore S. Saturnini conſtructam, ſitam in pago Andegauenſi, & in pago Beluacenſe villam, quæ vocatur Fraxinidus, & in pago Remenſe villam quæ dicitur Dominica villa, & in pago Meldenſe villam Montiniacum. Petiit obnixè, vt pro firmitatis ſtudio noſtram ſuper adderemus aŭctoritatem, per quam illa idem Abbas & ſucceſſores quietè tenere poſſint.

ORDINATIONES FACTÆ PER VENERABILES Patres Abbates Sancti Jouini, Nantolij, S. Augustini, S. Maxentij. Præsidentes in Capitulo Prouinciali Lemouicis celebrato, præsentibus & consentientibus Venerabilibus Patribus Domnis sancti Cypriani prope Pictauium, sancti Ioannis Angeliacensis, Sancti Eparchij, sancti Sauini, sanctæ Crucis Talmundi, Nobiliacensis, sancti Sulpitij, sancti Martialis, sancti Amantij, sancti Martini, De Meyniaco, De Bacjaco, sancti Genulphi, De Vallibus, Vosii, Monasteriorum Abbatibus: necnon & Venerabilibus Prioribus Claustralibus Lucionensi, Sarlatensi, Prouinciarum Biturigensium, & Burdegalensium. M. CCC. LXVII.

1. IN primis Statutum est quod licet in Canone Missæ de Domno nostro Papa habeatur mentio specialis, tamen ex filiali affectione, in quolibet Prouinciarum Monasterio huius Ordinis, singulis mensibus amodo missa Sancti Spiritus solemniter celebretur, in qua conuenient Abbas & alii administratores & Monachi pro salute & incolumitate Sanctissimi in Christo Patris Domini Domini Vrbani Papæ & sui Sancti Collegii Cardinalium, vt post decursum præsentis vitæ perueniant ad vitam sempiternam.

2. Item, Quia quanto administratores huius Ordinis, administrationibus & bonis temporalibus specialiter prædotantur, tanto debent se ostendere modestiæ & obedientiæ præ aliis dono fulgere; Statutum est quod ipsi in Monasterio ad diuina Officia conueniant, videlicet ad nocturnas vigilias, siue Matutinas, Primam, Tertiam, Missam, Vesperas & Completorium, nisi ex causa necessaria Priori Claustrali primitus exposita abstinuerint, & de ipsius licentia speciali; quam tamen licentiam ipse parcè concedat, alioquin ipsi Officiarij in Capitulis quotidianis quibus adesse tenentur, nisi ex causa, vt præmittitur & de licentia fuerint, veniam petere & disciplinam regularem recipere teneantur; quod si forsan contentiosi aut inobedientes extiterint, in disciplina huiusmodi recipienda humiliter & deuotè, administrationibus & officiis eo ipso priuantur & ex tunc vacantia censentur, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus quæ reputantur verius corruptelæ.

3. Item, Prohibetur quibuscumque Monachis officiariis & aliis administratoribus ne infra septa Monasterij iaceant, aut comedant in cameris, sed in dormitorio vel domo, ad hoc per Abbatem ordinata soli iaceant, & cum aliis Monachis comedant communiter, quacumque consuetudine nonobstante, nisi ex causa necessaria & cum licentia, vt præmittitur, antedicta, alioquin disciplinæ subiaceant supradictæ, vel quotidianam portionem non recipiant consuetam, in vsus pauperum conuertendam; quod si obstinati & inobedientes extiterint in præmissis, eo ipso pœnæ subiaceant in articulo proximo contentæ.

4. Item, Quia fraudari non debent denario in vinea Domini operantes, Statutum est quod administratores & Priores ac alii huius Ordinis, deueria & pensiones & alia onera siue Messagia subire debentes, pro Abbate, Conuentu, aut singulis de Conuentu seu familiaribus eorumdem, integrè satisfaciant, vel amicabiliter conueniant cum eisdem: Alioquin si inobedientes extiterint in præmissis, post monitionem Abbatum certo tempore pro eorum arbitrio moderandam, administrationes & officia supradicta, perpetuo, eo ipso interdicuntur eisdem, ac Abbates iuxta facultatum & administrationum prædictarum receptarum deffectum per eas supplere teneantur, & ipsis sic reuocatis ad Claustrum, sicut vni ex aliis Claustralibus prouidere, vel alium Claustralem in aliquo de prioratibus assignare.

5. Item, Statutum est quod omnes alij & singuli Monachi, administratores, præpositi, Decani & alij huius Ordinis iuxta professionem emissam, castè viuant & honestè in locis sibi commissis, tantum coram Deo peccauerunt, conuertentur; alioquin si diffamati publicè de adulterio aut lapsu carnis fuerint, eo ipso suis prioratibus administrationibus & officiis, quacunque appellatione postposita, priuantur omnino, ne Ordo propter talium dissolutionem aliquod dispendium patiatur: & alij

administrationes, prioratus, aut officia non habenres, redduntur inhabiles ad habendum, & aliis pœnis, quæ pro grauioribus culpis consueuerunt infligi, puniantur; & si incorrigibiles fuerint, perpetuo carceri mancipentur.

6. Item statutum est quod omnes alii & singuli Monachi teneantur semel in anno, quæcumque bona detinent, etiam non requisiti in capitulo suo generali reuelare suo Abbati & realiter veraciter assignare, alioquin reputentur inhabiles & indigni ad quodcumque Ecclesiasticum beneficium obtinendum, & aliàs vt proprietarij priuantur: Administratores, Priores, & alij Officiarij computum & rationem de bonis per eos quoquo modo detentis ex Officiis antedictis, reddere teneantur in capitulo prædicto: quod si in fraude fuerint deprehensi, tertiam partem mobilium per ipsos detentorum, in Fabrica Monasterij infra octo dies, post deprehensionem huiusmodi conuertere teneantur, alioquin pœnæ subiaceant contentæ in articulo.

7. Item, Statutum est quod omnes & singuli Monachi, administratores, mantellos fissos ad latus, vestes superiores curtas & fissas, nec non & capucia non fissa cum corneta, & alia inordinata habentes, in manibus Abbatum vel Priorum Claustralium ad hoc per Abbates commissorum, infra mensem à tempore publicationis huiusmodi, resignare & tradere teneantur, secundùm dispositionem eorum, in vsus pios conuertenda, alioquin quoniam talibus vtentes publicè, facti sunt in Ordinis nostri opprobrium & derisum, beneficiis & officiis eo ipso priuantur, & alii non habentes, per annum redduntur inhabiles ad habendum.

8. Item, Statutum est quod illi qui de Ordine mendicantium ad nostrum ordinem sunt translati, infra mensem à tempore publicationis huiusmodi, legitimam licentiam translationis suæ Præsidentibus vel eorum alteri exhibere, & copiam de ea tradere teneantur, de qua traditione facta, scriptura autentica vel publicum instrumentum: alioquin ex tunc, de ipso ordine, ipso facto penitus sunt expulsi, nec in aliquo gaudebunt, vel vti poterunt priuilegio Monachali.

9. Item, Quod priores teneantur in prioratibus sibi commissis cum suis Claustralibus, nonobstante quacumque consuetudine residere & reparationem ædificiorum intendere diligenter. Quod si prioratus non sufficiant facultates, resideant in Monasterio vel aliquo prioratuum, & seruiant vt Claustrales, quibus prouideatur de fructibus prioratuum prædictorum, & residuum si superfit, ponatur in reparationem & vtilitatem ipsorum per manus Abbatum, vel eorum quibus ipsi hoc duxerunt committendum: quod si inobedientes extiterint, ipsis prioratibus & beneficiis eo ipso priuentur.

Datum Lemouicis sub sigillo capituli in talibus consueto. Die vndecima mensis Maij, stante & durante dicto capitulo, anno Domini MCCCLX. septimo.

EXCEPRTA QVÆDAM EX KALENDARIO *Ecclesiæ Lemouicensis.*

X. Kalend. Februar. anno MDXX. obiit Guillelmus Bartonis Decanus & electus Ecclesiæ Lemouic. ad cuius anniuersarium distribuuntur viij. l. d.

XI. Kalend. Martij anno MCCCLVI. obiit Petrus de Montebruno Episcopus Lemouic. pro cuius anniuersario IV. l. d.

IV. Kalend. Martij, anno MCCLXXXVI. obiit D Hodo de Castro-Radulphi Cardinalis, ad cuius anniuersarium dedit Petrus de Petralata XV. sol.

XVI. Kalend. Aprilis, hic fiat anniuersarium beatæ memoriæ quondam D. Gregorij Papæ XI. de ista Diœcesi, oriundi de domo de Belforti, ex ordinatione Capituli Generalis pro eo, quia pretiosis vestimentis quatuor Capellarum, atque opulentis & dignissimis jocalibus Ecclesiam decorauit, & distribuantur IV. libræ Tur. per bajulum anniuersariorum soluendæ:

Eodem die obiit Seebrandus Chabot pater Seebrandi Lemouicensis Episcopi, & mater eius Agnes Chaboffa, & Theobaldus frater dicti Episcopi: ad quorum anniuersarium debentur XXV. solidi de Ecclesia S. Seuerini de Valueyra, & debent reddi in Synodo S. Lucæ.

IX. Kalend. Aprilis obiit sanctæ memoriæ D. Gregorius Papa XI. qui deco-

rauit sanctam Lemouicensem Ecclesiam de quatuor Capellis munitis nouis, cum paramentis altaris, duobus calicibus, vno argenteo aurato cum armis suis, & alio ex auro cum duabus vinageriis, item amplius vnam Capellam viridis coloris munitam, & duas Capellas nigras cum nouem coraballis. Item de mandato Domini Cardinalis Arelatens. Fr. Mar. Gayaudi quondam Ordin. Frat. Heremit. Sancti Augustini emit xx. lib. renduales. Qui quidem Card. voluit c. sol. essent ad opusistius anniuersarii.

II. Kalend. Aprilis obiit Seebrandus Episcopus Lemouicen. ad cuius anniuersarium debentur xxxv sol. in Ecclesia de Trocha annuatim.

XVII. Kalend. Maij obiit D. Guido de Noua-villa Episcopus Xantonum.

VI. Nonas Maij, hic fiat anniuersarium recolendæ memoriæ quondam Domni: Nicolai Cardinalis Lemouic. tit Sanctæ Mariæ in via lata, supra eius tumulum eleuatum in Capella B. Mariæ Magdalenæ, & distribuantur IIII. lib. tur.

IV. Nonas Maij. Hic fiat anniuersarium celeberrimæ recordationis quondam Domni Ioannis Barthonis huius Ecclesiæ egregij Pastoris, & deinceps Nazariensis Archiepiscopi, hoc die defuncti, anno Domini MCCCCXCVII. & distribuantur XI. libræ super Præpositura de Iuncheria huic Ecclesiæ per eum legata & donata leuandæ supra tumulum aheneum ante maius altare.

III. Idus Maij, hic debet fieri anniuersarium parentum Domini Girberti Lemouicen. Episcopi, ad quod faciendum, dedit idem Episcopus. XXXV. sol.

VII. Id. Iunij. obiit Henricus Rex Angliæ iunior, ad cuius anniuersarium debentur x. sol.

V. Id, Iunii. Hic fiat anniuersar. quondam Dom. Guillelmi Amici de Castro Lemouicarum, & familiæ honestorum Burgensium Amici oriundi, Carnotensis Episc. ac Hierosolymitani Patriarchæ, viri vtique sanctissimi & miraculis in dies coruscantis, hac die defuncti, anno Domini MCCCLX. supra eius tumulum in Capella S. Thomę.

Eodem die obiit Girbertus Episcopus Lemouicen. in Synodo Pentecostes, & fuit corpus traditum sepulturæ, tertio die sequenti.

XVI. Kal. Iul. Sabb. post Festum Pentecostes debet fieri anniuersarium domni Petri de Capella Cardinalis.

VI. Non. Iulij, obiit Episcopus Aymericus, ad cuius anniuers. debentur x. libræ. Sepultus est in Choro Ecclesiæ subtus Tabutum.

Hic fiat anniuersarium Stephani de Laubespine Episcopi Lemouic. qui obiit II. Iulii. anno MDLXXXII.

XII. kal. Iulii, hic fiat anniuersarium Reuerend. in Christo Patris & Domini D. Fulcaudi de Bonaualle Petragoricensis Episcopi, & Prioris de Beneuento, & distribuantur v. libræ supra eius tumulum in Capella S. Martialis.

X. kal. Iulii, anno Domini MCCXXVI. obiit B. Lemouic. Episc. in obsidione Auinionis, ad cuius anniuersarium debet Ecclesia S. Iusti xxxv. sol.

V. Kalend. Iulij, hic fiat anniuersarium Ioannis de Langeac Lemouicen. Episcopi, hac die defuncti, anno Domini MDXLI. suprà eius tumulum, vltra muros chori à parte sinistra propè maius altare.

III. Kalend. Iulij, obiit Tusculanus Episcopus, ad cuius anniuersarium debentur xxv. sol.

II. Non. Septemb. obitus bonæ memoriæ domni Bartholomei quondam Episcopi Caturc. ad cuius anniuersarium debet Capitulum LX. sol.

Obiit XII. die Septemb. Dominus Innocentius Papa VI. ad cuius anniuersarium debentur LXVII. sol & XI. sest. silig.

Idibus Septem. anno Domini MDX. Obiit Ioannes Bartonis Episcopus Lemouic. fundauit duo anniuersaria.

XIV. Kalend. Octob. Ferreoli Episcopi Lemouic. dupl.

VI. Nonas Octob. obiit Bonifacius de Sauandia Archiepiscopus Cantuar.

VIII. Idus Octob. obiit G. Lemou. Episcopus, qui dedit Ecclesiam S. Prejecti ad anniuersarium suum, pro qua redduntur L. sol. in dicta Ecclesia.

X. Kalend. Nouemb. Hic debet fieri anniuersarium Domini Raynaldi la Porta, quondam Cardinalis Ostiensis. Sepultus est intra muros chori à parte dextra, propè maius altare.

IV. Kalend. Nouemb. debet fieri anniuersarium Domini Simonis de Rupe-

Cauardi, quondam Archiepiscopi Burdegal. & eius fratris Archid. Lemou.

xvi. Kalend. Decemb. obiit Hugo de Manhaco quondam Episcopus Lemouic. qui multis iocalibus auri & argenti decorauit istam Ecclesiam, & præcipuè dedit iocale argenteum, in quo portatur corpus Christi, & vnum pulchrum thuribulum argenti deauratum. Item vnam crossam argenti, & vnam mitram. Obiit anno MCCCCXII. In testamento suo reliquit hæredes pro media Capitulum Lemouic. Ecclesiæ, & pro alia parte Religiosos S. Martialis.

III. Nonas Decemb. obiit Eustorgius Episcopus Lemouic.

v. Idus Decemb. obiit Ioannes Episcopus Lemouic.

xv. kalend. Ianuar. obiit Audoynus Episcopus Petragoricensis, ad cuius anniuersarium in Ecclesia Lemouicen. faciendum anno quolibet, debet Dominus Aymericus de Trendaleu miles c. sol. anno quoque renduales.

III. Kalend. Ianuar. Hic fiat anniuersarium Durandi Episcopi Lemouic. qui obiit hac die anno MCCXLV. & distribuantur IV. libræ.

IX. Kalend. Ianuar. Hic fiat anniuersar. B. Bruni Episcopi Nouiomensis nepotis Reginaldi à Porta Card. Ostiensis.

EXCERPTA EX CALENDARIO MONASterij S. Andreæ Claromontensis.

Ianuarius.

9. Commemoratio piæ memoriæ Comitis Theobaldi.
13. Obiit Nobilis vir D. Gregorius de Volpiliere miles 1310.
14. Ob. Iacobus Dessetta Abbas S. Andreæ. anno 1353.
17. Ob. D. *Beraldus Comes Clar. Dalphinus Aruerniæ & Dominus Mercurij anno 1399.*
18. Ob. Nobilis mulier D. Antonia de Diene vxor Anneti de Volpiliere Domini de la Bastisse anno 1487.
19. Obiit felicis recordationis *R. Dalphini Dominus Geniati anno Domini 1330.*
24. Obiit D. Astorgius Barast huius Ecclesiæ Abbas 1320.
26. Obiit D. Hugo Mardonic Abbas S. Girberti 1324.
28. Obiit D. Petrus Camaletiæ Abbas S. Andreæ 1265.
29. Ob. *D. Robertus Comes Clar. & Delphinus Aruerniæ anno 1324.*
30. Obiit D. Margarita Domina de Cornonio 1337.

Februarius.

4. Obiit nobilis vir D. Annetus de Voulpilhiere miles & Dominus de la Bastisse anno 1500.
4. Obiit Dominus Vvillelmus de Cornonio Dominus dicti loci 1360.
5. Commemoratio *Chambonæ Comitissæ Aruerniæ*, obiit Domina Raymonda de Marolio.
6. Commemoratio D. Bertrandi de Murol, Claromontis Abbatis.
8. Obiit Arnaudus Abbas Combæ longæ.
   Ob. Vvillelmus de Bello-forti Canonicus Clarom.
   Ob. D. Petrus Teissers Abbas S. Andreæ 1278.
   Ob. Rodulphus de Cornonio miles 1330.
9. Ob. D. Hugo Præmonstratensis Ecclesiæ primus Abbas.
10. Ob. Dominus *Hugo Dalphinus Sacerdos* & Canonicus Clarom. & Præpositus Briuatensis anno 1347.
11. Obiit D. Vvillelmus Vsenda, huius Ecclesiæ Abbas 1259.
15. Obiit D. Francisca Domina de la Bastice, mater Domini Petri de Volpilhiere 1456.
16. Commemoratio Petri Præpositi Clarom. Ecclesiæ, fundatoris huius Ecclesiæ.
17. Obiit Domina *Iohanna de Fores Comitissa Clarom. Delphina Aruerniæ*, *Dominaque* terræ Mercurij 1359.
18. Obiit D. Claudius du Prat Episcopus Mimatensis, Comes Gabalitani, Abbas S. Andreæ, & Magni loci, iacet in hac Ecclesia 1533.
   Obiit Petrus de Termes Domicellus 1412.

19. Obiit D. Amblardus de Calucio, anno 1189. qui dedit nobis quicquid iuris habebat in terra montis Leonis, & decimam de la Chassansiore.
13. Obiit D. Bertrandus de Murol Clar. Ecclesię Abbas.

Martius.

7. Obiit nobilissima Domina *Ysabel de Monteacuto, filia Domini Comitis Dalphini*, anno 1327.
8. Obiit Domina Dalphina de Cros, Domina de la Cueilha quæ fuit translata in Monasterium S. Andreæ anno 1399.
10. Obiit D. *Ioannes Comes Clar. Dalphinus Aruerniæ, anno 1351.*
20. Obiit Dominus Bonus Par Abbas huius Ecclesiæ 1360.
21. Ob. *D. Robertus Comes Clar. & Delphinus Aruerniæ 1281. in Festo Sancti Benedicti.*

Aprilis.

8. Obiit Domina Margarita de Monmouri Domina de Cuelhia 1415.
10. Obiit Dominus *R. Comes Dalphini 1252.*
16. Obiit D. Milo Abbas Sancti Mariani Autissiodorensis.
21. Obiit D. Bertrandus de Cueulhia Dominus dicti loci 1366.
24. Obiit *D. Robertus Dalphini miles Dominus de Combraude 1247.*

Maius.

11. Com. D. Katherinæ vxoris D. Guillardi de Belloioco.
12. Ob. D. Vvillelmus de Bessia huius Ecclesiæ Abbas 1296.
15. Ob. D. Iacobus de Cueulhia Dominus dicti loci 1442.
19. Commemoratio Gaufridi primi Abbatis IX. fontium.
26. Obiit *Domina Ioanna Comitissa Clar. & Delphina Aruerniæ 1436.*

Iunius.

9. Obiit Nobilis vir D. Ginotus de Cueulia Protonotarius Papæ 1497.
17. Obiit D. Ponchetus de Voulpilhiere Escuier, & filius Domini Anneti de Volpilhiere, anno Domini 1086. Et fuit sepultus in villa de Geiues.

Iulius.

13. Obiit D. Mathæus de Podio Reynaldi Abbas huius Monasterii, anno 1360.
14. Obiit Bartolomæus Laudunensis Episcop. fundator Præmonstratensis Ordinis.
15. *Obiit D. Alixens Comitissa Clar. 1286.*
17. *Obiit Vvillelmus Comes......*
19. Obiit D. Vvillelmus de Voulpilhiere Abbas huius Ecclesiæ, & de Quadraginta 1329.
22. Obiit Beraudus de la Tour.
26. Obiit *D. Vvillelmus Dalphini Archidiaconus Tornacensis, & Canonicus Clar. 1302*
27. Obiit Vvillelmus Simonis Abbas huius Ecclesiæ.
28. *Obiit D. Beraldus Dalphini Com. Clar. 1426.*
Obiit Garsias Casæ-Dei Abbas.
23. Obiit Illustriss. Domina Margarita de Caluiniaco Comitissa Ponthebriæ & Petracoricensis, Vicecomitissa Lemouicensis, relicta illius Principis D. Ioannis de Britannia, *& primo relicta D. Beraldi Dalphini Claromontensis Comitis, & Aruerniæ Delphini primi mariti sui, qui obijt 28. Iulij anno 1473.*

Augustus.

4. *Obijt Dominus Beraldus Dalphinus Dominus de Rupeforti. 1384.*
8. Obiit D. Bertrandus de Plonziaco Abbas S. Andreæ 1300.
21. *Obijt D. Matildis Comitissa Claromontis an. 1380.*
27. *Obijt Domina Anna de Peleu Comitissa Clar. an. 1351.*
Obijt D. Beraldus Com. Clarom. & Delphinus Aruerniæ ac Dominus totius terræ Mercurij anno 1356.
28. *Obijt Dominus Emedeus Dalphini Dominus de Rupeforti 1361*
Obiit Gringnaldus Comes & fundator Belli Podij.
15. Obiit Raynoldus de Alberia domicellus.

September.

1. *Obiit D. Ysabel Domina de Ialhinet & Comitissa Clar. anno* Domini *1297.*
3. Obiit Hugua Comitissa Montisferrandi.
6. Obiit D. Alozia de la Cueilha.

9. *Obijt Alais Comitissa Aruerniæ...*
11. Ob. Frogerius Sagiensis Episcopus.
13. Obiit D. Antonius de Voulpilhiere Commendator de Frugeyre 1082.
17. Obiit Amblardus de Chaslus 1357.
18. Ob. Dom. Beraldus de Voulpilhiere Abbas eius Ecclesiæ 1451.
19. Obiit Agnes de Ponte Gibardo.
20. Obiit D. Antonia Domicella de Cueulhia filia Domini Comitis de Ventadour, vxor Karoli Domini dicti loci de Cueulhia & de Castro-nouo, anno 1468.
24. Obiit Nobilis vir Guillelmus de Voulpilhiere Dominus de Rofiaco 1455.
25. Obiit D. Amblardus de Caslucio miles Dominus quondam de Montrodes....
28. Obiit *Domina Maria de Villamur Comitissa Clar. 1383.*

October.

3. Obiit Dominus G. de Cros Episcopus Nymociensis....
8. Obiit Domina Ysabel de Volpilhiere Religiosa Mediomontis, sepulta in Ecclesia Iussiaci, anno 1401.
16. Obiit D. Petrus de Voulpilhiere miles 1460.
17. Obiit D. Ademarus de Cros Episcopus Clar. 1291.
24. Obiit D. Arnulfus de Bois Abbas.
28. Obiit Fr. Stephanus Yssartelli Abbas huius Ecclesiæ.
31. Obiit Vvillelmus de Monterugoso, miles....

Nouember.

1. Obiit *Domina Iohanna de Bolonia Comitissa Clar. anno 1373.*
7. Ob. *D. Vvillelmus Comes Clar. & Dalphinus Aruerniæ & fuit primus fundator huius Ecclesiæ anno 1150.*
18. Obiit *Guido Comes...*
20. Ob. Dominus *Hugo Dalphini frater nobilis viri D.R. Comitis Clar. anno 1209.*
24. Obiit D. Petrus Atayna Abbas huius Ecclesiæ.
25. Obiit D. Hugo primus Abbas Beuævallis.
26. Obiit Dominus G. Vzanda Abbas huius Ecclesiæ, qui obiit in Festo Sancti Martini 304.
4. Obiit Agnes Comitissa de Breua.

December.

5. Obiit D. Ioannes de Voulpilhiere Abbas huius Ecclesiæ 1492.
31. Obiit Nobilis ac Religiosus Fr. Antonius de Beaufort, Prior huius Ecclesiæ. 1573.

AQVITANICA CONCILIA

EX VARIIS CODICIBVS MSS. Studio diligenti collecta.

KARROFENSE CONCILIVM

Celebratum Kalendis Iunij anno circiter DCCCCLXXXVIII. certè ante annum DCCCCXC. quo obijt Hugo Episcopus Engolismensis.

Ex Codice Engolismensi Ioannis Tilij Meldensis Episcopi, ex quo & sequens.

PRAEDECESSORVM nostrorum auctoritatibus Synodalicis roborati. In nomine Domini & Saluatoris nostri IESV-CHRISTI. Kalendis Iunij. Ego Gumbaldus Archiepiscopus secundæ Aquitaniæ cum omnibus Episcopis comprouincialibus conuenimus aulam quæ olim Karrof vocitatur, tam Episcopi, quàm & religiosi Clerici, necnon etiam & omnis vterque sexus, auxilium diuinæ pietatis implorantes, vt qui quæ quondam in nostris domiciliis moribus pestiferis per longam tarditatem Concilii diu pullulare cognouimus, respectu cælestis gratiæ & eradicentur noxia & plantentur vtilia. Nos ergo in Dei nomine specialiter congregari decreuimus, sicut in sequentibus manifestata clarescant ita.

I. Si quis Ecclesiam Sanctam Dei infregerit, aut aliquid exinde per vim abstraxerit, nisi ad satis confugerit factum, anathema sit.

II. Si quis agricolarum, cæterorúmve pauperum prædauerit ouem, aut bouem, aut asinum, aut vaccam, aut capram, aut hircum, aut porcos, nisi per propriam culpam; si emendare per omnia neglexerit, anathema sit.

III. Si quis Sacerdotem, aut Diaconum, vel vllum quemlibet ex clero arma non ferentem, quod est scutum, gladium, loricam, galeam; sed simpliciter ambulantem, aut in domo manentem inuaserit, vel ceperit, vel percusserit; nisi post examinationem proprij Episcopi sui, si in aliquo delicto lapsus fuerit, sacrilegus ille, si ad satisfactionem non venerit, à liminibus Sanctæ Ecclesiæ Dei habeatur extraneus.

Ego Gunbaldus Archiepiscopus Burdegalensis. Subscripsi.
Ego Gislebertus Pictauensis Episcopus. Subscripsi.
Ego Hildegarius Lemouicensis Episcopus. Subscripsi.
Ego Frotarius Petrocororum Episcopus. Subscripsi.
Ego Abbo Sanctonum Episcopus. Subscripsi.
Ego Hugo Egolismensis Episcopus. Subscripsi.

PICTA-

PICTAVENSE CONCILIVM.

IN QVO PRÆCEDENTIS KARROFFENSIS fit mentio.

SPeciosum quidem nomen est pacis & pulchra est opinio vnitatis, quam Christus ascendens in cœlum reliquit suis discipulis. Igitur Idibus Ianuarij GVILLELMO Pictauensi Duce conuocante Concilium Pictaui conuenerunt Episcopi numero 5. Archiepiscopi Burdegalensis Siguinus, Gislebertus Pictauensis, Helduinus Lemouicensis, Grimoardus Engolismæ ciuitatis, Islo Sanctonensis, & Abbates duodecim pro restauratione Ecclesiæ. Firmauerunt per obsides & excommunicationem Dux & reliqui Principes huiusmodi pacis & iustitiæ restaurationem. Constituerunt vt à quinque annis præteritis quæcumque res inuasæ fuerant, & ab ipso præsenti Concilio in reliquum tempus, vnde altercatio in ipsis pagis habetur, quorum ibi erant Principes, si ex contendentibus de ipsis rebus vnus alium interpellauerit, veniant ante Principem ipsius regionis, vel ante aliquem ipsius pagi iudicem, & stent in iustitia pro ipsis rebus. Et qui sub districtione iustitiæ stare noluerit Princeps vel Iudex ipsius rei aut iustitiam faciat, aut obsidem perdat. Etsi iustitiam facere non potuerit, conuocet Principes & Episcopos qui Concilium instituerunt & omnes vnanimiter in destructionem & confusionem ipsius pergant, & tamdiu patiatur ipsorum persecutionem & confusionem, quousque redeat ad iustitiæ rectitudinem. Ergo dati sunt obsides, & excommunicatum est in Concilio pro huiusmodi confirmatione, vt nullus ab ipso die in antea Ecclesiam infringat, & cætera, sicut in Concilio Karrofense constitutum est. Item vt nullus Sacerdos propter pœnitentiam, neque propter Sancti Spiritus donum munera accipiat, neque requirat, nisi tantum si quis libenti animo donauerit. Item in eodem Concilio, vt nullus Presbyter, neque Diaconus fœminam in sua domo teneat, neque in cellario, neque in secreto loco intromittat propter fornicationem. Nam si facere temptauerit, sciat se omnem gradum perditurum, & cum aliis hominibus sacrum mysterium non celebraturum, quia qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & B. Gregorius, nec opus bonum est aliquid sine castitate, nec castitas verò magna est sine bono opere.

CANONES IV. CONCILII ROMANI SVB Gregorio V. Papa celebrati anno DCCCCXCVIII. qui erat III. eiusdem Papæ & Ottonis III Imp. Ad res Aquitanias spectantes.

V.

STephanus Sanctæ Vallauensis Ecclesiæ dictus Episcopus, vt omni ordine Sacerdotali careat auctoritate Apostolica edicimus, eò quod à Widone viuente Episcopo auunculo & prædecessore suo est electus sine cleri & populi voluntate ac post eius mortem contra cleri & populi voluntatem à duobus tantum Episcopis non Comprouincialibus sit ordinatus.

VI.

Dagbertum Bituricensis Ecclesiæ Archiepisc. & Roderium Niuernensis Ecclesiæ Episcopum à communione suspendimus, donec ad hanc sanctam & Apostolicam sedem veniant & satisfaciant, eò quòd Stephanum Vvidonis Episcopi nepotem eo viuente, contra leges Ecclesiasticas electum in Episcopum ordinare præsumpserint.

VII.

Vt Clerus & populus ciuitatis Vallauorum licentiam habeant eligendi Episcopum iudicatum est, & vt electus à Domino Papa consecretur in Episcopum statutum est.

VIII.

Vt Rex Robertus Stephanum Vvidonis quondam Vallauorum Episcopi nepo-

tem iustè damnatum & depositum nullomodo iuuare præsumat, nec ei præbere auxilium iudicatum est; sed vt Cleri & populi faueat electioni, salua sui debita subiectione decretum est.

Ego Gregorius sanctæ Catholicę & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ Præsul præsui & subscripsi.

Gerbertus Rauennas Archiepiscopus: Gislebertus Capuanus Archiep. Sigefridus Placentinus Episc. Hubertus Firmensis Epis. Petrus Cumanus Ep. Lambertus Constantiensis Ep. Hugo Genauenensis Ep. Hugo Sedunensis Ep. &c.

CONCILIA DVO

BITVRICENSE ET LEMOVICENSE

Illud celebratum Kal. Nouembris anni MXXXI. Ind. XIV.
Hoc verò XIV. Kal. Dec. eiusdem anni & Indictionis.

Cum Codice MS. 92. Bibliothecæ Thuanæ denuo collata, atque edita.

FActum est illo tempore, vt Dei nutu in festiuitate dedicationis templi Domini Saluatoris, quæ est decimo quarto Calendas Decembris, congregaretur Concilium apud vrbem Lemouicam. Ipso itaque dedicationis die, summo mane, conuenerunt omnes simul Episcopi cum Presbyteris & Diaconis in Ecclesia beati Protomartyris Stephani. Erat autem eadem Basilica propter coadunatum Concilium solemni more pridie ornata, sicut & Ecclesia Saluatoris Domini, in qua anniuersaria dedicationis festiuitas ab omni Lemouicensi populo ritè celebratur. Fuerunt itaque dispositæ in modum coronæ sedes Episcoporum in eadem sancta Lemouicensi Ecclesia, quæ est prima omnium Ecclesiarum Galliæ.

Iordanus Episcopus Lem. At vbi oratum est & sederunt Episcopi, data ab Archidiacono Lectione; Iordanus Pontifex, ait, Gratia diuina inspirante, vocatione nostra Episcopi præsentes ad nostrum suffragium de quibuscumque opus fuerit, dignati sunt venire. Qua de re omnes vos, dilectissimi Clerici, admonemus, vt in hoc sancto Concilio veritatem nullus scienter occultet, nullus timore, aut fauore, siue munere, siue odio, rectam perturbare præsumat iustitiam. De ordine siquidem nostro imprimis loquendum est, vt quæ corrigenda sunt, Deo opitulante corrigantur, & superflua resecentur; probata verò ab omnibus corroborentur, quatenus inter nos vnitas pacis firma permaneat. Scimus enim quòd in scissuris mentium Deus non est, & Deus vnitate gaudet; & illi gratiam eius merentur habere, qui se ab inuicem per sectarum scandala non diuidunt. Si quis verò de aliquo sibi dubius esse videtur, aut forte de quaeunque re cæteros putat reprehensibiles, exeat in medium, & liberè dicat, vt aut doceat, aut doceatur, & derogatio confundatur de fraternitate Ecclesiæ. Ideóque hic nomine IESV congregati esse videmur, qualiter iustitia sibi inter nos locum inueniat, & iniusta explodantur.

Cúmque de diuinis strictim esset disputatum, iterum Pontifex ait. Dolorem cordis mei vobis patefacio, ô venerabiles Episcopi, & reliqui ministri Domini, & clamorem facio de sæcularibus potestatibus parochianis meis, qui Ecclesiam Dei quietam esse non sinunt, res sanctuarii peruadunt, pauperes mihi commissos, & Ecclesiæ ministros affligunt, & me, qui eorum pastor sum, de pace audire nolunt.

Omnes Episcopi vno ore dixerunt: Qui conturbat vos, portabit iudicium quicunque est ille: dignum est enim vt tales qui vobis contraire præsumunt, ab Ecclesiæ communione abscindantur. Nam quicunque vobis subditos conturbant, vos conturbant; qui autem vos conturbant, Christum conturbant, cuius vice Episcopi legatione funguntur; ideóque seueritate diuinæ & Apostolicæ districtionis digni sunt, & à nostro Concilio iusto anathemate plectendi, quousque fructuosè pœnitendo resipiscant.

Odolricus Abbas. Tunc Odolricus monasterij Reuerentissimus Pater, sacris vt iuxta Pontificem residebat vestibus ornatus, in corona Episcoporum exurgens, facto silentio, dixit Pontifici: Rogamus, optime Pontifex, reuerentiam ordinis vestri, vt priusquam de

quibuſpiam conferatur, quæſtio Eccleſiæ veſtræ de Apoſtolatu Beati Martialis prudenter ventilata, hîc ſecundum regulam veritatis pactum inueniat. Hac enim præcipuè de re, ego & vos Concilium hoc adgregare curauimus. Ecce vobiſcum ſancti præſentes Epiſcopi in nomine Spiritus-Sancti adſunt; ecce in diuinis & ſæcularibus ſcripturis eruditi præſto ſunt plures: ecce quicumque nobis contradicere vult de hac re, qua Beatum Martialem profitemur eſſe Apoſtolum, & memoriam ei vbique in diuinis Apoſtolicam exhibemus, cum fiducia exeat coram vobis, & aut mendaces nos per rationem oſtendat, & nos libenter ei acquieſcamus; aut quod Deo opem ferente credimus, veraces nos inueniat, & veritatem cum pace ſuſcipiat. Totiens vos rogauimus vt firmiter in omnibus Eccleſiis & Monaſteriis per Lemouicinum ſtatueretis hanc regulam: totiens excuſaſtis id vos minimè agere velle, quouſque poſt Epiſtolam *Papæ Ioannis in Concilio* apud hanc ſedem cauſa à comprouincialibus Epiſcopis audiretur, & dignum & iuſtum atque rationabile fieri per antiquorum autoritatem iudicaretur; ne videlicet vos ſine conſultu vicinorum agere videremini Epiſcoporum, ne elati aut præſumptores diceremini à maleuolis.

Et Pontifex ait, ſicut *primum à Romano Papa*, & iterum à *Concilio Bituricenſi*, in quo mea vos vice fuiſtis, in *capite huius Nouembris* abſque præſentia mea probatum eſt, & collaudatum atque confirmatum; ſic volo, vt modo præſente me in hac ſancta Sede Beati Martialis dijudicetur iuſtè & Canonicè, vt poſt tertiam iſtam auctoritatem totum ſciſma de omni Lemouicino deinceps tollatur edicto noſtræ auctoritatis. In conſpectu ergo Epiſcoporum fiat examinatio de Apoſtolatu Beati Martialis, vtrum verè ſit Apoſtolus, an non.

Ad hæc adprimè eruditus quidam Anicienſis Eccleſiæ Canonicus, & Presbyter Engelricus coram exurgens, ait. Ideo infinita indoctorum hominum multitudo contradicit eum eſſe Apoſtolum, quia non eſt vnus de duodecim; & dum crebro duodecim Diſcipulos, vel duodecim ſedentes ſuper duodecim ſedes audiunt, putant multi nullum eſſe Apoſtolum, exceptis duodecim; nec alios ſeptuaginta duos putant fuiſſe Apoſtolos, ſed tantùm ſimpliciter diſcipulos. Sed contra hæc deferatur in Concilium veſtrum illius auctoritas viri, qui vetus & nouum teſtamentum de Hebræo & Græco in Latinum fideliter tranſtulit, qui ſacrorum voluminum expoſitor fuit, de cuius autoritate dubitare quempiam nefas eſt, cùm inter omnes Doctores poſt Apoſtolos fortior columna Eccleſiæ ſit. *Engelricus Anicienſis Presb.*

Tunc delato & perſcrutato Codice, commentum Hieronymi ſuper Epiſtola ad Galatas legere Epiſcopi fecerunt coram ſe, vbi Hieronymus ſcribit dicens. Quod autem exceptis duodecim, quidam vocentur Apoſtoli, illud in cauſa eſt: Omnes qui dominum in carne viderant, & eum poſtea prædicabant, fuiſſe Apoſtolos appellatos; vt illud Pauli: Viſus eſt illis vndecim; Deinde viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus, ideſt ſeptuaginta duobus, qui bini à Domino ad prædicandum miſſi ſunt Nam & alij ab his, quos dominus elegit, ordinati ſunt Apoſtoli, ſicut ad Philippenſes ait. Neceſſarium exiſtimaui Epaphroditum commilitonem meum, veſtrum autem Apoſtolum mittere ad vos. Et ad Corinthios de talibus ſcribitur. Siue Apoſtoli Eccleſiarum in gloriam Dei. Silas quoque & Iudas ab Apoſtolis Apoſtoli nominari ſunt. Et ſubiunxit ad hoc Engelricus dictus: Si illi qui in carne Dominum videntes, cum poſtea prædicantes Apoſtoli ſunt, quanto magis Martialis Apoſtolus eſt, qui Domini in carne diſcipulus fuit, & in prædicatione maximus laborator extitit; & fructificator; ita vt Gallia ſignum ſit Apoſtolatus eius? Scit omnis Aquitania Martialem eſſe primum illuminatorem Galliæ, cui contradicere nullus poteſt. Cum ergò diſcipulus Domini ſit, ſicut & Cleophas; & hanc partem occiduam ſignum Apoſtolatus habeat, indubitanter Apoſtolus eſt eodem ordine, quo & Paulus & Barnabas. Si tamen hæc meliorinchoata inſtitutio quibuſdam dura eſſe videtur, propter vſitatum ſibi morem, quo eius memoriam de Confeſſore facere ſolent; tamen confidenter dico; hoc nemo iuſtè contradicere aliqua ratione poteſt illis qui eius memoriam potius de Apoſtolo eligunt agere.

Ad hæc quidam literarum penitus, Monaſterij Maſciacenſis pater Azenerius exurgens in conſpectu Epiſcoporum, teſtimonium perhibuit dicens: Quia inter Grammaticos detritus ego, & poſtea in palatio, nunquam in noſtris Monaſteriis per Franciam, Martialem, qui hanc primam Eccleſiam ante omnes Galliæ Eccleſias dedicauit, audiui recitare niſi cum aliis Apoſtolis; & merito, quia ipſe populos *Azenerius Maſciacenſis A.*

Galliæ primus in Christo IESV per Euangelium genuit. At postquam iubente *Rege Roberto in solo Bituricensi Monasterij* eius prælationem suscepi, ibi primum aliam de hac re indebitam consuetudinem reperi, quam mox amputaui. Quia mox in eo proprio, quo Dominus eum gradu posuit, hoc est inter Apostolos, nomen & memoriam eius adscripsi. Nam olim antequam Monachi habitum susciperem, dum Hierosolymam proficiscens apud Constantinopolim in Basilica Sanctæ Sophiæ, Sabbato Pentecostes solemni interessem officio, memini me andisse in Letaniis Græcis Martialem inter alios Apostolos post duodecim fuisse à Græcis pronunciatum.

Odolricus Abbas. Ad hæc Odolricus explicare cœpit dicens: Audiant me Pontifices & seniores qui coram adstant, quòd Martialis semper ab antiquitate in pluribus doctissimorum patrum locis pronunciatus sit Apostolus; mihi necesse non est testificari, ne fortè adulatorius iudicer testis pro eius Ecclesiæ regimine. Adsunt ab externis locis qui ex hoc verum dent coram vobis testimonium, non tamen est mihi tacendum, quòd quando iam longo olim apud *Monasterium Sancti Benedicti* per plures annos artibus imbuerer liberalibus, annosam Monasterii legem reperi, Martialem in Letaniis cum aliis pronunciari Apostolis. Pater illius loci *Abbo florentissimus Philosophus*, quem multi vestrum nouerunt, & omni diuina & sęculari autoritate totius Franciæ magister famosissimus, & postmodum gladio persecutoris martyrio coronatus apud Wasconiam, quid de Martiale scripserit, quod de eo testimonium perhibuerit, huius vobis Clero notum est. *Extitit post eum ipsius Monasterij* pater, tùm grandæuitate, tùm genere, cùm eloquentia, & disciplinis liberalibus clarus, ac demum leuatus Bituricæ sedi Archiepiscopus. Quod testimonium sancto Dei perhibuerit ille, multi ex nostris nouerunt. Adhuc *enim viuente Rege Roberto* cum antecessor meus *Hugo in palatio et* apud Parisius adsisteret, tum multitudine nobilium & doctorum altercatio inter Francos & Lemouicenses de re huiusmodi coram Rege fieri cœpit, & ego ibi tunc præsens interfui. Dicebant isti: Vos Franci non rectè facitis, quod Martialem cum Apostolis pronunciatis: nos rectè agimus, quia eum inter Confessores recitamus. Vos vltimum Apostolorum dicitis: nos primum Confessorum in Litaniis dicimus. Quorum litigium *Archiepiscopus supradictus Gaulzlenus* compescuit dicens. Ambæ huius rei partes, nisi vniformes fuerint, altera pars altera parte iustior est, & necesse est vt semper iustior & rationabilior præualeat pars.

Gauzlenus Abbas & Archiepiscopus Bit.

Nam omnes qui Martialem inter Confessores pronunciant, non benè istè, non iustè perspicaciter agere videntur: ille enim magis est sortis Apostolicæ vnus, quam sortis Confessorum. Idcirco non benè rectè agunt, qui nomen eius auferunt de eo in quo Deus eum posuit gradu, & ponunt vbi Deus non posuit. Potius est de agmine Apostolico, quàm de Confessorum, qui post Martyres sunt, series: Vtique si regis, qui adest, nomen non inter Regum, sed Comitum subiectorum vocabula diceret quis, aut rusticus diceretur, aut maleuolus Regis contemptor, & si simplicitate rustica id fieret, nil moueretur Rex animo, sed rusticitati facilè ignosceret. Si verò non simpliciter, sed contemptiuè diceretur, non dubium quin Regis animus ad iracundiam pro contemptu suo accenderetur. Quòd si in tali intentione contemptor persisteret, sententiam contra se pro maleuolo contemptu sentiret. Nec tantùm Rex; quantùm subditi Comites eius, & Principes, & amici in contemptorem irati fierent. Re vera scit omnis hæc Regio, quòd ille prædicator Aquitaniæ de gradu non Confessorum, qui post Martyres sunt, sed Apostolorum, qui ante Martyres sunt, existit. Ego autem si nomen eius de Apolstolico ordine auferrem, timerem vt Apostoli Petri & aliorum indignationem hac in re incurrerem, qui olim in mundo, & nunc in cœlo collegam & Sodalem suum Martialem præclarum consocia per sedilia Apostolica habent. Et si nomen eius permutarem in eum Catalogum quo Sanctum Benedictum, & Hilarium, & Martinum pronuncio, metuerem, quid ni? Iram Sancti Benedicti, & Hilarij, & Martini, & aliorum incurrere, qui eum in cœlo gaudent ordine Apostolico radiare. Illic nulla inuidia, nullum litigium, inter Sanctos esse potest, quia regnat in omnibus charitas, & quod singuli per se non habent, per charitatem in omnibus habent, vbi est Deus omnia in omnibus. Nimirum si alij Apostoli sunt, exceptis duodecim, sicut & absque dubio sunt, ille vtique Apostolus est, qui omne donum gratiarum à domino cum aliis

duodecim accepit Apostolis; certè Martialis non est nunc, nec erit alius quàm olim quis fuit, & qui fuit, ipse est nunc, & ipse semper erit. Amicus Dei fuit, amicus Dei erat; Apostolus fuit, Apostolatum habet: nam signaculum Apostolatus eius Gallia est, Apostoli honorem in cœlo in æternum habebit. Apostolus officio fuit, Apostolus est remuneratione, Apostolus erit in æternum gloria & honore. Est carnaliter de genere Abrahæ, est discipulus Domini, *est à Petro Baptisatus* Christo iubente, est eidem *Petro Regni* clauiculatio, & Protomartyri *Stephano* consanguinitate carnis iunctus, est à Domino missus, est per insufflationem Domini Spiritu Sancto consecratus, & potestate ligandi & soluendi sublimatus, est à Domino die Ascensionis suæ, benedictione Episcopali sanctificatus, est in Sion in die Pentecostes Spiritu Sancto repletus, omnium gentium loquelas nouit, gentibus istis occiduis testimonium Dei viui attulit primus. Ideóque ipsum crucifixum, & resurrectionem in resuscitandis extinctis semper testem barbaris proferebat dicens. In nomine Domini; quem Iudæi crucifixerunt, & tertia die resurrexit à mortuis, resurgite qui mortui iacetis. Ipsam testificationem Dei eius nomen resonare videtur: Martialis quippe interpretatur græco *nomine testimonium*, siue testis vitæ, vel sicut alii volunt, virtus immortalis, quia discipulum virtute resurrectione de morte post sex dies Petri bacterio tactum resurgere fecit: siue virtus immortalitatis, hoc est prædicator vel testis illius, qui Rex sæculorum immortalis solus habet immortalitatem, ideoque testificator resurrectionis Christi extitit inuincibilis. Planè si Apostolus nullus est exceptis duodecim, sicut *Hebionitæ Hæretici* prædicant, & nefas est cogitare; ipsi enim nullum Apostolum recipiunt præter duodecim, & Paulum repudiant, quia non est de duodecim, sicut Beda in commento super Marcum dicit. Ergo Paulus & Barnabas non sunt Apostoli, quod putare dementia est. Nos Franci morem, quem patres nostri, qui primi Monasterium Sancti Benedicti suo magisterio informarunt, plena nobis ratione subnixum tradiderunt, de hac re ratum conseruamus. Quisquis nos hac in re imitari voluerit, ratam veritatis lineam* tenebit. Quo *perorato Archiepiscopus* tacuit, & Rex cum omni dignitate Clericorum & principum qui sibi adsistebant, dicta Archiepiscopi collaudauit. Nos autem vbi digressi sumus ad hanc vrbem, hæc de re Codices antiquos loci nostri perquirere confestim curauimus, & innumeros tam penes nos, quàm per diuersas Aquitaniæ Ecclesias inuenimus, Martialem habentes scriptum Apostolum. In antiquis etiam Martyrologij voluminibus duos eius discipulos, Alpinianum & Austriclinianum scriptos esse adhuc reperimus Apostolos. Sic quippe legitur in vetustissimis quibusdam. Pridie Calendas Iulij, natalis Sancti Martialis Aquitaniæ Doctoris & Apostoli; cum duobus Apostolis Austricliniano & Alpiniano, quorum vita signis & miraculis admodum effulsit. Ne miremini autem quòd in vestro consilio testimonium hoc protuli, Reuerendissimi Præsules, quasi ipsos discipulos eius recitari velimus Apostolos: hoc enim nolumus, ne vilescat, vt aiunt quidam, nomen Apostolicum, si tot Apostolos Ecclesia proferat, cùm hoc de ipso Martiale nonnullis ingratum esse sciamus. Verùm hæc idcirco diximus, vt qui præsentes in concilio sunt, facilè perpendant quia si ante nos longè olim antiqui patres discipulos Martialis non dubitauerant fateri Apostolos, multo magis eorum magistrum sciebant proculdubiò, & credebant esse Apostolum. Interrogentur de ipsa antiquitate maiores Monasteriorum per Lemouicense solum, vt impleamus illud propheticum: State super vias, interrogate de semitis domini antiquis; quærite quæ sit via recta, & ambulate in ea. Testificatur nobis pater *Monasterij Tutelensis*, quia postquàm ipse locus est fundatus temporibus Caroli Augusti, consuetum semper retinet morem memorandi Martialis Apostoli.

Interea Pater Monasterii Solempniacensis Geraldus solemniter in Concilio residens, sacris indumentis ornatus, ait coram omnibus. Antiquissimos Codices scio penes nos, antiquissimum habentes testimonium, Martialem esse Apostolum ab antiquis prædicatum: Verùm crescente paulatim negligentia Ecclesiasticorum virorum, cum alia quoque recta cæpissent deprauari, hoc etiam deprauatum est à iunioribus, vt iam non vocaretur Apostolus, quia non erat vnus de duodecim. Nam multi, hodieque non aduertentes Paulum & Barnabam putant esse de duodecim, ideóque permutarunt eius nomen per Letanias de ordine Apostolico in Confessorum seriem; zelumque bonum habentes, sed non secundùm scientiam; putarunt patro- *Geraldus Solemniacensis A.*

num suum meliùs honorari, si non vltimum Apostolorum, sed primum Confessorum dicerent, ideóque per eius gesta in aliquibus locis Confessorem eum scripserunt. Nam in vetustissimis Codicibus probatum est hoc minimè per eius gesta scriptum. Hac de re consultus est eum per omnia scribi Apostolum, quàm Pontificem siue Confessorem, quia sancti Apostoli, qui Episcopi fuerunt, siue occisi, siue non occisi gladio, omnes & Pontifices & Confessores vocantur, dum Apostoli vocantur: Pontifices autem, & Confessores innumeri sunt, qui Apostoli non sunt. Si autem in consecratione Episcopali Episcopus vocatur Apostolus, vbi dicitur, Vrbanus es, Apostolus Christi es: sit Ecclesia mater tua, sint Apostoli fratres tui, Apostolatus tui gradum custodiant Angeli. Quantò magis ille Apostolus est, qui ab ipso Domino missus & consecratus, & potestate Apostolica, id est ligandi & soluendi est sublimatus? Sed in Concilium vestrum, ô Præsules, veniat *Ambrosius Mediolanensis*, fortis columna Ecclesiæ; audiamus eius super hac re auctoritatem. Tunc delato Codice, lectum est in commento *super Epistola ad Timotheum*, vbi Ambrosius dicit: Primo itaque nascentis Ecclesiæ tempore omnes Presbyteri vocabantur Episcopi, siue Presbyteri, & omnes Episcopi vocabantur confusè & Presbyteri siue Episcopi. Item omnes Episcopi vocabantur Apostoli. Cur ergò nunc discreta sunt hæc vocabula, vt iam Episcopi non vocentur Apostoli, non Presbyteri, sed tantummodo Episcopi? Et Presbyteri ante ordinationem Episcopalem non vocentur Episcopi, nisi solùm Presbyteri? Episcopi qui post decessum Apostolorum Ecclesiam regebant, cum viderent se non eandem habere quam Apostoli habuerant gratiam, in potestate signorum, in virtute miraculorum, in resuscitatione mortuorum, graue sibi existimauerunt vindicare Apostolicum nomen: & ideóque hæc duo nomina ita inter se diuiserunt, vt maiores Sacerdotes vocarentur Episcopi tantùm; minores verò Sacerdotes Presbyteri duntaxat appellarentur. Si igitur illi Episcopi quondam post Apostolos virtute signorum Apostolis qui dominum viderant, inferiores vocabantur Apostoli, quantò magis ille Apostolus est, & iure Apostolus vocabatur, qui à Domino omne donum gratiarum cum consortibus suis accepit, & in virtute signorum tanquam verè Apostolus præpotens fuit?

Petrus Presbyter. Cúmque sileret, dixit Petrus quidam Presbyter. Hoc idem testificatum est ante hos plures annos à *Regembaldo patre Monasterij Milbecensis*: nam cum vos, ô Veneranade Pontifex, in hac Basilica per Hebdomadam Pentecostes *in vestra Synodo*, adstante multitudine Sacerdotum resideretis, *allocutus estis Synodum*, dicens: Nobis nescio quæ nouitas de patrono nostro Martiale orta est, mihi satis dura & grauis. Alij memoriam eius de Apostolo, alij de Confessore agunt: alij testantur eum esse Apostolum, alij non Apostolum. Quid ergò Fratres in hoc sentitis? At ille memoratus veneranda canitie, doctrina & moribus egregius confestim admirando signare se cœpit signo crucis, & sic primus respondit: Tale nunquam audiui quale nunc. Certè auribus meis, ô Pontifex, maiorem inducitis nouitatem: in nostro siquidem Monasterio, & in ceteris in quibus à pueritia mea vsque modò per Bituricensem & Turonensem prouincias conuersatus fui, nunquam audiui Martialem recitari, nisi cum aliis Apostolis. Interea *in Concilio illo cum* quidam ex clericis Petracoricæ vrbis cum patre Monasterij Solemniacensis altercaretur & diceret: Eodem modo Sanctum Frontum possumus dicere Apostolum: ille coram omnibus sic ei respondit. Tace, inquam, frater, melius est vt sileas; quia quando nos in Scholis magistrorum mel & lac bibebamus, tu solam ruminabas fabam. Scripturam *de Sancto Fronto nouam*, cuius tu autoritate niteris, *Gauzbertus noster* edidit lucri causa, qui sub huius Lemouicæ sedis *Episcopo Hilderio* Corepiscopus nobis exritit. Qua autem ratione ille potest esse Apostolus, qui indigena Petracoricensis fuit? Profectò si ibi à puero psalterium didicit, sicut in eius gestis legitur, & ibi clericus est factus, iam ibi Sacerdotium & Christianitas erat, vbi Scholæ scripturarum diuinarum, vbi clericatus ordo erat; legitur eum potius Hercemitam vixisse quam Episcopum. Dicere nescis quæ signa ille operatus est, vt Petracoricenses conuerteret: potius ille Deo eos acquisiuit qui omnem Aquitaniam cum Stephano principe Galliarum ad fidem traxit. Neque Frontus, neque Saturninus, neque Dionysius leguntur mortuos suscitasse. Et vtique sine suscitatione mortuorum, sine ostensione signorum primi gentiles non potuerunt credere, dicente domino; Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Item alibi dicitur: Illi autem profecti prædicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus

signis, Apostolus nullus fuit, nisi qui ab Hierusalem profectus est, dicente Isaia: De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Itemque Dominus ait, Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis die tertiâ, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientes ab Hierosolyma. Et alibi dicit: eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Vbi autem est locus in quo Frontus Georgium legitur suscitasse? Porro *apud Elsę monstratur* semper locus vbi Martialis Austriclinianum suscitauit. Martinus Turonensis tantam post Apostolos gratiam à Deo legitur habuisse, vt trium mortuorum suscitator fieret: discipuli eius orbem lustrasse dicuntur: Si quem fortè tunc viuentem inuenire potuissent in suscitatione trium mortuorum Martino similem, nec inuenire potuerunt. Dic nobis, frater, quos Martyres, quos Confessores, quas Virgines legisti post Apostolos vltra tres mortuos suscitasse? Nimirum hac in re etiam Martialis ostenditur verè Apostolus esse, eo quòd, vt multam Deo gentilitatem acquireret, vt fructum plurimum afferret, *sex mortuos tanquam* verè Apostolus suscitauit. Sex ipsos mortuos in testimonium veritatis possumus ostendere, in quibus iacent monumentis; Austriclinianum quippe, & filium Neruæ, duosque idolorum Pontifices, atque armigerum Stephani, & filium Arcadij; nouimus vbi quiescentes expectant resurrectionem. Præter has suscitauit puellam, quæ quasi mortua facta erat, dilaniata à dœmonio. Item penes Mauritaniam oppidum maritimum, qui ante pedes eius quasi mortui iacebant, vt cunctus populus mortuos eos crederet, nouem simul viros suscitauit. Veritatem dico, non mentior: nisi Martialis ab eo qui discipulis suis potestatem mortuos suscitandi tradidit, tantam signorum gratiam haberet, non tantam cœlo gentilitatem adquireret. Talibus signis barbari facilè potuere fidem & Christi nomen suscipere. Nos autem ita Deo opem ferente, in Ecclesia Catholica constantes sumus & solidi, vt quamuis omnia hæc Apostoli officio Martialis egerit; nullo tamen pacto eum fatemur Apostolum, hoc est legatum Dei, nisi hoc etiam ab antiquis patribus nostris esset præoccupatum. Nisi enim verè legatus Christi esset, hoc est à Christo missus ad prædicandum, nunquam antiqui olim eum faterentur esse Apostolum; nunquam nomen eius cum nominibus aliorum Apostolorum nobis scriberent pronunciandum. Hanc rem antiqui Codices à Francia, ab Hispania, à gente Anglorum aduecti demonstrant, hoc priorum tractatus Doctorum, qui de eius laude quædam probè ediderunt, indicat. Scimus quod Deus mendacio non oblectatur; Sancti eius adulatione non gaudent, veritatem requirit Dominus, propter veritatem Sancti peruenerunt ad regnum. Et ne verbo meo longiores faciam vos, ô Venerabiles Patres, qui in hoc interestis Concilio, hoc tantum breuiter perstringam, quia nunquam vsque ad hunc hodiernum diem, qui *est quinta Sabbathi*, factus est liber in toto orbe terrarum, qui in ordine Apostolo- 1031.
rum per Letanias habeat scripta nomina Fronti, Saturnini, Dionysii, Iuliani, Austremonii, Vrsini, neque aliorum, qui post Martialem in Galliam venerunt, patrum. 18. Nou.
Martialis verò nomen, vt iam dixi, & in vetustissimis Aquitaniæ atque Franciæ, necnon & Hispaniæ, siue aliarum gentium libris per innumeras Letanias cum aliis Apostolis inscriptum comperitur. Denique qui eum in duodecim Apostolorum serie per Canonem Missæ, & per alia loca scripserunt, sicut Paulum & Barnabam, Lucam & Marcum & Cleopam, non vtique id agerent, nisi eum verè Apostolum scirent esse, de illo scilicet ordine, quo dicuntur esse Apostoli Paulus atque Barnabas.

Ad hæc ex Clericis Engolismensibus, qui tamen minus eruditus erat, quidam se opposuit dicens: Si nomen Martialis inueniretur in Actibus Apostolorum, nobis sufficeret. *Clerici duo Engolismenses.*

Cui mox quidam eruditus ex ipsis Engolismensibus Clericis, qui tunc ab Engolisma cum Episcopo *Rohone ad Concilium* venerat, obuiauit respondens: Adiurare Episcopos in Concilio isto audiuimus, ne quis scienter hic taceant veritatem: ideóque de hac re non audeo, quin tibi coram omnibus respondeam. Nomina septuaginta duorum, nec in Euangeliis, nec in Actibus Apostolorum inueniuntur: & Martialis proculdubio vnus est de illis septuaginta duobus. Quando autem discipulus Pauli Lucas Actus Apostolorum scripsit, iam ante *viginti annos Martialis* apud Aquitaniam erat. Tacuit Lucas de aduentu Petri in Antiochiam, tacuit de aduentu Petri ad vrbem Ro- *Roho Episcopus Engolism.*

mam. Si hæc duo tangeret planè, & Martialem non exprimeret nominatim iustè mirareris. Verum quia Petrus in Antiochiam, dehinc ad vrbem Romam cum Martiale venit; & primum Antiochiæ, dehinc Romæ Episcopus sedit, & quatuordecim annis ante Paulum venerunt Romam Petrus & discipulus eius Martialis, & Lucas nihil de his dixit, nihil est quòd mireris vel dubites. Si enim propter hoc dubitas, quasi Martialis de tempore prædicationis Domini non fuerit, gesta eius non credis, & idcirco merito brutum animal reputaris. Si tot ac tantos & tales patres doctissimos; & priscos, & modernos, qui eius gesta summa reuerentia & susceperunt, & suscipiunt, nutasse hac in re arbitraris. Quod autem à quibusdam dudum audiui, necesse est mihi in hoc Concilio proferre. Nonnulli enim, nescio, vtrum verè, an falsò opinantur, *Martialem esse illum adolescentem*, qui secundùm Marcum in passione Dominum post omnes discipulos est secutus: & hoc propterea opinantur, eoquod tunc Martialis adolescens erat, & in cœna nocte ipsa Domini ministrauerat. Ætatis enim quindecim annorum erat, quando eum Dominus vocauit, & baptisari à Petro iussit. Alij autem illum adolescentem suspicantur esse Ioannem Euangelistam. Sic autem Marcus ait: Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus syndone super nudo, & tenuerunt eum. At ille rejecta syndone nudus profugit ab eis. De qua re in commento super *Marcum Beda dicit*. Hic adolescens, siue Ioannes, siue alius quilibet, nobis nomine ignotus proprio fuerit, certum est quia magnum amoris ardorem in Dominum habuerit. Item alij opinantur Martialem fuisse illum discipulum, qui secundùm Ioannem notus erat Pontifici, & dixit Ostiariæ, & introduxit Petrum. Quod hac de re opinantur, quia de nobili fuisse legitur genere, ac per hoc cognitus Pontifici. Alii autem hoc negant, & asserunt ipsum discipulum fuisse Ioannem. *Augustinus verò in commento* super Ioannem super hac re, sic ait: Nescimus quis iste discipulus fuerit notus Pontifici: non enim possumus affirmare illum fuisse Ioannem, quia Ioannes vbicumque se commemorat, hoc adiicit; quem diligebat Iesus; hic verò prætermittit. Alios quoque vidi qui opinabantur Martialem ipsum esse Mathiam, & similitudine nominis lingua Aquitanorum ita facile cœpisse vocari, siue propterea quia non facilè inuenitur, vbi corpus iacet Mathiæ. Ego autem pro certo teneo, quia si non alius esset Mathias, & alius Martialis, vterque tam in nostris, quàm in Anglorum gentis libris minimè in ordine Apostolorum esset scriptus. Per Letanias siquidem vetustorum voluminum Anglgenæ gentis, quæ fidei rudimentum & Ecclesiasticas institutiones à Gregorio Papa percepit, Mathias & Martialis vterque cum aliis Apostolis inscriptus habetur. Proinde non ignorabat Gregorius non eundem esse Mathiam, quem & Martialem. Ego autem *quendam Græcum peritum* interrogans, didici ab eo Mathiam Armeniæ minori prædicasse, & ibi in pace migrasse. Sed libenter me audiat sacer patrum conuentus. Ante hos plures annos *quidam ex fratribus de monte Sinai*, in hanc partem aduenerunt occiduam, Dei disponente nutu, moribus graues, doctrinâ Catholicæ fidei profluentes, vitâ per omnia honesti, vtriusque linguæ periti. Qui cùm diu nobiscum Engolismæ fuissent expectantes principem ciuitatis, & literis Græcis ac Latinis eos videremus ad vnguem imbutos, super hac re interrogare curauimus eos. Eo tempore hæc regula de Apostoli memoria in hac vrbe frequentabatur, recuperata potius quàm primò inchoata, viuentibus, *Rege Roberto & Gauzleno* Bituricensi Archiepiscopo. Ego autem Engolismæ positus, vbi etiam ab ineunte ætate educatus sum, dum inter alios quasi sciolus viderer, ante omnes & super omnes huic sanæ regulæ repugnabam, putans esse vanum & falsum, siue ex elatione descendisse, quia Martialem audiebam in hac vrbe Lemouicensi prædicari esse Apostolum, & incautus rusticorum opinioni meam accommodabam intelligentiam, putans neminem esse Apostolorum præter duodecim. Itaque illos conueni Græcos, sciscitans vtrum orientales Martialem nossent. Qui alter *Simeon, alter nomine Cosmas*, consono ore responderunt dicentes: Vtique Martialem nouimus Apostolum vnum de septuaginta duobus. Quibus cum diceremus, nescimus præter duodecim Apostolos. Interrogauerunt nos: Habetis ne, inquiunt, per istas occidentales Ecclesias Euangelistam Lucam, qui scribit alios septuaginta duos esse electos à Domino post 12. Apostolos? Et cùm diceremus vtiq; haberi; sed illos 72. à nobis non credi fuisse Apostolos, sed tantùm discipulos: Illi protinus nos fugientes, & signo crucis se munientes, cœperunt detestari vocem nostram, dicentes:
Discedite

Discedite procul à nobis miseri, quia hæretici estis, cùm non creditis verbis Domini dicentis ad illos: Ite, ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. Non creditis esse Apostolos illos, quos ipse incarnatus Dominus ad prædicandum misit, duodecim misit binos, & posteà nihilominùs binos misit alios septuaginta duos. Græci semper Latinis sapientiores fuerunt, & scripturæ Latinorum ex Græcorum fonte deriuatæ sunt: Martialem proinde, quem nos dicimus, ὁ ἅγιος Μαρκίαλος, verè scimus esse vnum de illis septuaginta duobus, qui cum Petro Occidentem petiit ad prædicandum, cuius gesta, & omnium septuaginta duorum in monte Sinai in eloquio nostro habemus. Hoc ego testimonio à Græcis accepto, cœpi mecum multa voluere, & curiosè antiquorum voluminum arcana rimatus frequentiùs, Martialem comperiebam ab antiquis esse pronuntiatum Apostolum. Animaduerti quoque Paulum & Barnabam, Sylam & Timotheum esse Apostolos, non de duodecim, non de septuaginta duobus. Perspexi quia Timotheus discipulus Pauli à Hieronymo dicitur Apostolus: Marcus etiam & Lucas, Silas atque Onesimus, & alij quidam per veteres scripturas dicuntur Apostoli, & memoria illis Apostolica exhibetur. Sic Deo reuelante patenter intelligere cœpi verè illum esse Apostolum qui genere Hebræus, Domini discipulus, Domini in cœna minister, Domini insufflatione Spiritu sancto repletus, à Domino potestate ligandi atque soluendi sublimatus, à Domino ad prædicandum missus, fructificator maximus, in officio Apostolatus existere meruit; & hanc regulam rationabilem, & authoritate antiquorum plenam, & Dei voluntate inspiratam deinceps iudicaui, & ex eo defendere totis viribus cœpi, quod totis viribus antè ignorans persequebar. Nam & Episcopus noster Engolismensis, vir vndecunque doctissimus, qui ante hos quadraginta annos migrauit, cuius successor ante hos quatuordecim annos est defunctus, in quadam sua editione de Martiale hæc loquutus est: Illis, inquit, temporibus, ciuitas Lemouica ante omnes, & super omnes Galliarum vrbes eminebat, arcem regni Aquitanici tenens; & peruenit ad eam beatus Martialis, qui à Domino per legationem beati Petri gentibus Aquitanicis est destinatus Apostolus: qui dum ad Burdegalam vrbem ad prædicandum Vasconibus proficisceretur, transitum per ciuitatem Engolismam habuit, & diù illic demoratus, Engolismensem populum ad Deum viuum conuertit, eisque primum Episcopum nomine Ausonium, ex ipsa patria oriundum, quem ipse baptisauerat, ordinauit.

Hugo Engolismensis Episc.

Auson. Episc. Engol.

Et cùm quidam ex concilio dicerent, cur Dionysius, qui longè post Martialem in Galliam venit, in libro Actuum Apostolorum nominatur, cur Martialis nominatim non ibi exprimitur? Ille respondit: Quia Dionysius Gentilis discipulus Pauli fuit, & Lucas comes Pauli erat, qui in illo libro plus gesta Pauli quæ vidit, enarrat. Sed de nominibus eorum, qui tunc in prædicatione floruerunt, quid nobis vel controuersiæ, vel vtilitatis attingat, non video; cùm plures nominentur ibi, vel in Epistolis Pauli, quorum memoriam in festiuitatibus minimè nouimus. De Iasone illo, antiquo discipulo, de Philippo Euangelista, de Apollo, de Epaphra, siue de alijs ibi nominatim expressis, nos quidem eorum mentionem per singula, quamuis speciatim siue nesciamus, siue omittamus, illi tamen populi, quibus patroni dati sunt, certum est eorum memoriam non segniter venerari. Nam etsi Martialis memoria apud quasdam gentes annua speciatim non agatur, nobis tamen Occidentalibus, qui eius aduentu illuminati sumus cælesti claritate, qui eum in cælo & terra patronum occiduis gentibus esse scimus, non ignobili recordatione semper pro opportunitatibus habenda est gaudiorum. Porrò autem de Dionysio Areopagita, qui in Actibus Apostolorum memoratur, putare solebam ipsum esse, qui in Galliam cum Rustico & Eleutherio post decessum Apostolorum Petri & Pauli & Martialis venit; donec nuper contigit mihi fortuitò legere commentum Bedæ super libro Actuum Apostolorum, vbi ita scriptum est: Dionysius iste Areopagita ipse est, qui posteà Corinthiorum Episcopus factus, gloriosissimè Ecclesiam rexit, & eloquio clarus, multos libros ad vtilitatem Ecclesiæ scripsit. Huius Dionysij Hieronymus in Chronica sua mentionem faciens, dixit: Dionysius Corinthiorum Episcopus, eloquio clarus, sub Antonino floruit Imperatore, quo tempore Polycarpus discipulus Ioannis Euangelistæ passus est. Sub Traiano verò, qui quintus post Vespasianum imperauit, Ioannes Apostolus in pace quieuit; & Clemens Papa in mare mersus, martyrio coronatus est. Huius Dionysij Gregorius in quadam homilia meminit, dicens: Fertur

Dionys. Areop.

Dionysius ille antiquus venerabilis Pater Areopagita dicere, quòd ex minoribus Angelorum agminibus foris ad explenda ministeria vel visibiliter, vel inuisibiliter mittuntur. *Hic autem de Francia* Dionysius vnde fuerit oriundus, in passione sancti Marcelli fideliter memorari mihi videtur; sic enim ibi habetur: Puer quidam Marcellus sub doctrina beati Sixti erudiebatur; cúmque suppliciis Sixtum Episcopum videret puer macerari, cœpit timere. Tunc sanctus Laurentius corroborans ætatis eius infantiam, ait ad eum: Marcelle, genitor tuus Egeas noluit Christum credere; nam mater tua Marcellina, & fratres tui Saturninus & Dionysius, iubente sancto Clemente Papa vrbis Romæ, partibus Galliarum, vt ad fidem Christianam gentes instruerent, directi sunt: Vade ad eos, vt non pereas in manu Decij. Et infrà dicitur: Profectus Marcellus cum Anastasio commilitone Christiano, vt iret vbi erat frater suus Saturninus Episcopus, peruenit vsque ad Argentomagum, vbi à Præside comprehensus, inquisitus, vnde esset, aut de qua prouincia, vel ciuitate huc venisset, Puer respondit: Christianus sum, ab vrbe Roma exiui, & propero ad ciuitatem Tolosam, vbi fratres mei Saturninus & Dionysius commorantur. Cui Heradius Præses ait: Dic mihi vocabulum patris vel matris tuæ. Puer respondit: Pater meus Egeas, & mater mea Marcellina nuncupati sunt. Sed si velint Episcopi, ipsa passio in concilium eorum potest sine mora deferri: Hæc mihi non discrepare videntur à scriptura, quæ penès nos *Engolismæ de Dionysij gestis habetur*: Ibi enim legitur, quia Clemens quendam Philippum ordinauerit Episcopum, & Hispaniæ destinauerit ad prædicandum. Dionysio verò verbi diuini semina gentibus tradidit eroganda, quem in Galliam misit, sociósque ei Saturninum, Marcellinum, & Lucianum, atque Rusticum & Eleutherium adhiboit. Qui cùm simul peruenissent ad portum Arelatensium ciuitatis, Marcellinus in Hispaniam abiit, Saturninus autem Tolosam profectus est, & Dionysius cum Rustico & Eleutherio Parisius adierunt; Lucianus verò Presbyter ad Beluacensem profectus est vrbem. Iulianus quoque Cenomanensis (vt in gestis eius reperimus) genere Romanus fuit. Saturninus autem (vt passio eius docet) tempore Diocletiani & Maximiani, Decio Germanico & Grato Consulibus, passus est. Verùm nonnullos audio interdum mouere, quomodo non discrepet illud, quod apud Tolosam gesta eius de tempore narrant; videlicet si in tempore Diocletiani & Maximiani, Consulatu verò Decij Germanici & Grati, primò Tolosam aduenit; vel quod verius esse mihi videtur, tempore Decij secundùm passionem supradicti Marcelli, & sub ipsorum Principum tempore passus est; quomodo à Petro Apostolo Episcopus ordinatus, & Tolosam missus est? Námque à passione beati Petri, quæ secundùm puram veritatem Hieronymi trigesimo septimo à Resurrectione Domini, hoc est decimo tertio Neronis anno extitit, vsque ad primum annum Decij fuerunt anni numero CLXXXII. & à primo Decij anno vsque in primum Diocletiani annum, fuerunt anni duodetriginta. Fuerunt à Resurrectione Domini vsque in vltimum annum Diocletiani, anni numero ducenti sexaginta quinque.

Ad hanc vocem cùm in Concilio à quibusdam de Chronicæ concordia propter aduentum Martialis in Aquitaniam subtilis inquisitio à Clericis fieret, ille *Engolismensis Clericus adjunxit, dicens*: Hieronymi Chronica, quæ mentiri non potest, si placet, in concilium deferatur, & super hac questione diligenter perspiciatur. Itaque perscrutato libro locutus est: Licet, inquiens, Beda in commento super Actus Apostolorum dicat Petrum quarto Claudij anno Romam venisse, & trigesimo nono anno post Resurrectionem Domini passum esse: tamen secundùm Hieronymi Chronicam subtiliter supputatam ita inuenitur, quòd decimo octauo Tiberij anno Dominus passus est; post Tiberium verò regnauit Caius, & post eum Claudius, cuius imperij secundo anno venerunt Romam Princeps Apostolorum Petrus, & condiscipulus eius Martialis. Ipsius autem Claudij quarto anno Marcus in Ægypto, Martialis in Gallia Dominum prædicare cœperunt. Post Claudium, qui imperauit annis tredecim, mensibus septem, diebus viginti octo, suscepit iura principalia Nero nihilominus annis tredecim, mensibus septem, diebus viginti octo: nam tredecim plenis annis regnauit, & quarto decimo plusquam medio mortuus est. Huius imperij primo, Rex Galliarum Stephanus Romam cum legionibus Gallorum ad eum perrexit, quemadmodum literis per veredarios ei fuerat iussum. Ipsius quoque Neronis anno secundo Paulus Apostolus primitùs venit Romam, hoc quarto decimo anno post aduentum beati Petri: necdum enim fuerat Paulus Romæ, quando Stepha-

nus ad Neronem profectus est. Missus est autem vinctus Romam Paulus à Festo Præside Iudææ, quia Cæsarem appellauerat. Item anno primo Tiberij Herodes Tetrarcha apud Iudæos cœpit regnare, qui regnauit per annos viginti quatuor, id est, vsque ad primum annum Caij Caligulæ, qui fuit successor Tiberii; sub quo Herode Dominus passus est, fuitque frater Archelai, id est, filius illius Herodis, sub quo Christus natus est. Post Neronem verò Tetrarcham regnauit Agrippa annis septem. Ipse est Herodes, qui Iacobum occidit,& Petrum comprehendit,& ab Angelo percussus est. Cuius Herodis anno quinto, hoc est Claudij Cæsaris secundo, Petrus & Martialis, vt iam diximus, primò venerunt Romam. Post Agrippam Herodem regnauit filius eius alter Agrippa annis viginti sex, hoc est vsque in secundum annum Vespasiani, quando Iudæorum regnum defecit. Post Neronem quippe imperauit Vespasianus, cuius tertio anno imperij, Martialis apud Lemouicam quieuit. Superuixit Petro quatuor annis; anno enim trigesimo septimo à Resurrectione Domini, vt iam diximus, hoc est decimo tertio anno Neronis imperij, Petrus passus est; & anno quadragesimo post Resurrectionem Domini, Martialis assumptus est. Hæc omnia ita diligenter supputantur, vt si secũdùm quosdam, trigesimo nono anno post Resurrectionem Domini Petrus passus est, ergo Martialis Petro superuixit vno integro anno, & crastinâ die, hoc est, primâ alterius incipientis anni die, cælos cum Christo ascendit, atque ipso anno, quo Basilicam, in qua ipse membris quiescit, in honore Petri Apostoli dedicauit, post duos menses dierum temporalem mortem suscepit. Si autem iuxta Hieronymum Petrus trigesimo septimo à Resurrectione Domini, hoc est decimo tertio Neronis passus est anno; igitur Martialis Petro quatuor annis superuixit.

Hæc & his similia de conuenientia annorum, cùm satisfactum esset: & ille *Engolismensis Clericus* iterùm diceret, quia nihil mirum si Martialem Lucas nomine proprio non exprimit, cùm illorum septuaginta duorum nomina non ostendat, atque Petri aduentum in Antiochiam & Romam nullo modo scribat.

Iterùm Odolricus pater allocutus est Concilium, dicens: Ne quis fortè nos dicat nunc nouum facere Apostolum, & hactenùs non auditum, de Apostolatus eius antiquitate, eò quòd iam olim præoccupatus ab antiquis, & testificatus fuerit, iterùm perhibebo testimonium verum, ô Venerabiles Episcopi. Ecce duo Sacerdotes ex fratribus nostris coràm adsunt, quos olim hac ipsa de causa *Britanniam misi*, vt Anglorum à Gregorio (vt reor) præfixam legem annosam diligentiùs perscrutarentur, & omni summoto mendacio ad nos referrent. Qui cùm ad Anglos peruenissent, tam in Martyrologiis eorum, quàm in Litaniis Martialem ab antiquitate reperiebant Apostolum scriptum. Ad quoddam autem magnum deuenientes Monasterium, in quo primus Anglorum Episcopus requiescit corpore Augustinus, compererunt non ibi haberi librum de actibus beati Martialis; per Letanias tamen atque Martyrologia in eodem loco inueniebant eundem Patronum nomine Apostolico decoratum. At cùm à Patre Monasterij perquirerent, dicentes: Vt quid Martialem in vestris Letaniis prædicatis Apostolum, cùm eius gesta dicatis non habere penès vos? Ille respondit: Quia ab illo, inquit, tempore, quo primò in hanc prouinciam Christi nomen auditum est, à Patribus hoc nostris obseruatum est, quorum nullatenus immutare possumus traditionem. Scimus quippe Doctores nostros priores de Gregorij profluxisse magisterio. Attamen sæpiùs inter nos conferre indagando solemus, quis iste est Apostolus, cuius vocabulum in Euangeliis & in Actibus Apostolicis minimè intuemur. Et quoniam gestorum eius authoritatem non habentes, de eo non parùm hæsitabamus; ideò nomen eius crebrò à memoria Apostolica eradere putabamus. Sed è contrà cùm animaduerteremus quia antiqui Patres nostri nòn incassum hunc nobis scripserunt Apostolum, idcircò nullo ausu eius vocabulum à serie Apostolorum abolere audebamus. Vos autem peregrini Galli, qui de eius estis Apostolatu, qui nobis eius actus enunciatis, à nostris cordibus de eo omnem omnimodis dubitationem abjecistis, & hac de re creberrimè dudum Deo supplicabamus certos nos reddi. Nec in aduentu vestro derelicti spe nostrâ videmur; immò exultandum nobis est de tam egregię virtutis Domini nostri IESV CHRISTI discipulo. Multa alia testimonia penès eandem gentem Anglorum de huius authoritatis vetustate testes veraces narrauerunt nobis sese comperisse. Illud quoque mihi commemorandum est, quòd ante *hos septem annos Rex Anglorum* Duci Aquitaniæ regalia munera misit,

Odolricus Abbas.

simúlque codicem literis aureis scriptum, in quo nomina Sanctorum distincta cum imaginibus continebantur: quod volumen *iam olim in Concilio Pictauiensi*, dum hâc
Concil. Pictau. eadem de re quæstio esset, illud, *Dux Guillelmus*, literis edoctus, in testimonium antiquitatis Pontificibus ostendit; erat enim ibi Martialis in aliorum Apostolorum catalogo positus. Qui peritissimus Princeps dicebat Archiepiscopo Burdegalensi, & aliis qui ibidem aderant Episcopis: Coniicere, inquiens, possumus, quàm egregiæ authoritatis sit beatus Aquitanorum Patronus, de quo Gregorius in illa sui laboris gente hanc legem tradidit obseruandam; nimirùm imperitorum est dubitare, de quo sanctus Papa Gregorius non dubitauit. Videtis, ecce, ô Episcopi, in hoc codice, qui apud Anglos scriptus est, prætermissum esse Timotheũ & Cleopã, & Silam, & alios, quorũ nomina in Euangeliis & in Actibus Apostolicis, siue in Epistolis Pauli leguntur, quos Apostolos dicitis præter duodecim esse: non tamen prætermissum esse illum nostrum Patronum, qui primus Galliarum fuit Episcopus, cuius nomen in Euangeliis reticetur; vt scilicet verè illum Dei fuisse discipulum in carne, & cum duodecim prioribus electis discipulis maximam à Deo accepisse Apostolatus gratiam, hanc gentem occiduam possidendi signum Apostolatus in æternum. Hoc autem in Martiali fieri videmus, quod etiam in Barnaba, Luca, & Marco, & antiqui faciebant, & moderni hactenùs faciunt. Nam eorum alij memoriam de Confessoribus, non de Apostolis agunt, eâ tantùm causâ, quia non sunt de duodecim. Alij autem rectiùs arbitrantes, non de Confessoribus, sed de Apostolis eorum agunt recordationem, eósque Apostolos prædicant. Ideò quia de Israël genere secundùm carnem procreati ad prædicandum ab aliis Apostolis missi sunt; ita & qui Martialis mentionem de Confessore agunt, idcircò agere videntur, quia non fuerit vnus de duodecim ex genere tamen Abrahæ, hoc est, de tribu Benjamin ortus, Dominum in carne videns, eius fuit discipulus: omne etiam donum gratiarum cum duodecim à Domino accipere promeruit. De cætero à Domino per beatum Petrum ad prædicandum Gallis missus est, vbi clara habet Apostolatus signa, prædicationis quippe fructificatio maxima illi inter alios Apostolos extitisse probatur. Siquidem præter Paulum & illos duodecim nescimus tantâ copiâ fructificasse alium Apostolorũ, quãta Martialis prædicando fructificauit. Hæc & his similia cùm *super his Dux* perorasset, eiúsque verbo nullus contraire quiuisset, *quidam Clericorum* de eruditis ait ad eos, qui *sedebant in Concilio*: Non ignoramus quia Mathias de septuaginta duobus dudùm fuerit, & pòst per constituentem Petrum vnus de duodecim extiterit. Verùm alter, quem sors in duodenario non accepit, nihilominus tamen de eorum ordine, qui exceptis duodecim erant, Apostolus permansit: ipse est enim posteà dictus Iudas Apostolus, qui tunc Ioseph Iustus, siue Barsabas dicebatur: ipse denique est, qui cum Sila Apostolo ab aliis Apostolis missus est: vnde Hieronymus diuinæ legis interpres scribit, dicens: Silas quoque & Iudas ab Apostolis Apostoli appellati sunt. Si ab Apostolis ibi appellati Apostoli sunt; ergo verè Apostoli erant: priores enim Apostoli eos quos Apostolos vocabant, non incassum Apostolos existimabant, nec appellassent nisi essent. Præterea, Paulus Apostolus, in quo Christus loquebatur, exceptis vndecim, non appellaret Apostolos, nisi verè Apostoli exceptis vndecim essent: non in vanum quippe, neque mendaciter aliquod verbum loquutus est Paulus: Apparuit, inquit, vndecim, deinde Apostolis omnibus. Hoc propter quosdam protuli, qui in concilio verbum ventilant dicentes: Quid enim si Martialis Apostolus tunc erat, vt quid minimè in locum Iudæ ponebatur, quando Mathias eligebatur? Sciant itaque non solùm Mathiam, sed cum eo & Barsabam ab Apostolis electos, & statutos; & occultâ sorte Mathiam, vt in locum Iudæ esset assumptum, quatenùs non iam vndecim, sed duodecim primi testes resurrectionis Domini essent; Barsabam verò apostolico nomine minimè caruisse, quia alij præter duodecim iampridem ad Apostolatus officium destinari fuerant, dicente Domino: Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Sanè quis dixerit Martialem non fuisse resurrectionis Domini testem? Nunquid non Barsabas, quia vnus erat de septuaginta duobus, sicut & Mathias, sicut & Apostolus tunc erat, ita deinceps Apostolus fuit? Nonne ipse est, vt iam dixi, qui nunc dicitur Iudas Apostolus cum Sila Apostolo? Etenim quemadmodum Mathias priùs erat Apostolus de septuaginta duobus, dehinc autem vnus de duodecim fuit; ita & Barsabas, vt Apostolus erat, Apostolus permãsit, licet non de duodecim; eodem modo & Martialis, si vnus de septuaginta

duobus fuit, ergo tunc & Apostolus erat, & demùm Apostolus permansit, translato Mathia in duodecimum. Vt autem quidam ait, Apostolus non numeri, sed officij nomen est. Re autem verâ illi statuti sunt duo ad supplendum duodenarium ordinem, qui à baptismate Ioannis, vsque in diem Ascensionis opera Domini viderant perfectæ ætatis existentes. Si enim ipse Dominus non ante tricesimũ ætatis est exorsus prædicare annum, quantò magis discipulos duodecim oportebat non ante ætatem perfectam testes Domini publicos Iudæis esse? Porrò si Martialis, quando Dominus ascendit in cælum, necdum vicesimũ ætatis annum attigerat, quid in eo præjudicare possumus, quòd minimè in locum Iudæ substitutus fuerit, præsertim cùm anteriores duodecim testes, vel grandæui, vel perfectæ essent ætatis, hic autem nondum corporis ætatem haberet? Si autẽ cùm Dauid adhuc esset adolescens, à Domino electus est in regnũ, & eo iubente, consecratione regiâ vnctus est; tamen non antè regnare cœpit, quàm triginta annos compleret ætatis; Quid mirum si Martialis ætate adhuc adolescens, vnctionem S. Spiritus in potestate ligandi atque soluendi, & cætera gratiarum charismata ad officium Apostolicum pertinentia, cum aliis à Domino accepit Apostolis? Vbi iam enim peruenit vt integræ esset ætatis, hoc est annorum triginta, per B. Petri legationem Aquitanicæ gentilitatis apostolatum efficacissimo opere à Domino suscepit. Quòd autem Dominus iussit Petro vt dirigeret Martialem ad prædicandum prouinciis Galliarum, idem est simillimũ illi, quo Doctoribus Antiochiæ degentibus, ait Spiritus Sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus quo assumpsi eos. At illi orantes, & ieiunantes imposuerunt eis manus, & dimiserunt eos. Et sicut illi missi fuerant à Spiritu Sancto, quamuis per ministerium discipulorum: sic Martialis missus est à Domino in Galliam, licet per legationẽ & consultum B. Petri, qui vocante & eligente se Domino, ętatis quindecim annos impleuerat tantummodò, tribúsq; cum eo permansit, id est, vsq; ad passionem & ascensionem. Post aduentum denique S. Spiritus super Apostolos in Sion, annos 5. apud Iudæam fecit, & pòst cum Petro Antiochiæ septem permansit. At verò dehinc sequenti anno imperante Domino Aquitaniam introiuit, in qua per 28. annos prædicationi institisse cognoscitur; siquidem tertio Vespasiani anno migrauit. His igitur verbis æmulorum pertinacia compullulans facilè esset extincta, omnésque peritorum acclamassent satis fuisse conueniens ætatis perfectionem in illis, qui duodecim Apostoli priores electi sunt, extitisse. Interim *in illo Concilio Pictauiensi* super hoc capitulo cessatum est. Subjunxit etiam idem venerandus senior, qui hæc petotabat, dicens: Quid multa necesse, dilectissimi? Nil profectò hîc obesse conspicitis, quam illam minùs congruam multorum consuetudinem, non ratione perspicacem, sed incuriâ (vt assolet) torpente penès plurimos inueteratam. Quo autem modo hæc quæ in multis inualuit traditio, ex quo, videamus, fonte descendit. Nostrorum siquidem Patrum non incertâ didicimus relatione, quia longè olim, immò ab ipsius discipuli Domini tempore, quo imperante Vespasiano in pace occubuit, vsque in tempora nepotum Caroli Augusti, *quando in monasticum canonicalis ordo*, facientibus *Pipino & Carolo fratribus* filiis Ludouici, in quo ego Rector sum loco, permutatus est, eundem Christi discipulum passim per Aquitaniam Priores nostri cum aliis recitabant Apostolis, eiúsque de Apostolo mentionem recolebant, donec iuniores quasi meliùs zelando, immò deteriùs sapiendo, cœperunt nouitatem inferre dicentes: Licet nobis Patronum Aquitaniæ de loco Apostolorum, in quo nunc vltimus est, transmutare, vt sit nobis honorabilior, si primum in Confessorum serie eum dicamus. Sit nobis principium Confessorum, non extremitas Apostolorum: eligimus vt sit primus antè omnes Confessores, quàm vltimus in Apostolis. Hoc itaque arbitrio humano nullâ ratione fulto paulatim vsque ad hæc tempora nostra talis increuit mos, non tamen in omnibus locis: nonnullæ quippe Ecclesiæ hodiéque antiquiorem hac in re retinere videntur obseruantiam, quam licet alij permutassent in terris, nullatenùs tamen potuêre eius imminuere, neque obscurare gloriam in cælis, vbi ingens Apostolicum decus, in glorioso rutilans Apostolorum choro ante conspectum majestatis gloriæ Dei perenniter possidet. Si ergo priora & antiquiora Patrum secundùm veritatem, & rationabilem authoritatem, Deo inspirante, recuperamus instituta olim humanis adinuentionibus ablata, atq; deprauata, idque egimus renouando magis, quàm nouitatem præsumptiuam tradendo; vt quid culpamur velut transgressores paternorum terminorũ? De quibus scriptum: Ne transgrediatis terminos antiquos, quos posue-

runt Patres tui. Cur, inquam, durum id aliquibus videbitur, si rectam veritatis lineam sequimur, si perspicaciores Patres antiquos hac in re imitemur, si minùs acutos non sectari dignum ducamus? Nonne hic Pater *Azenerius*, atque *Benedictus* Rector Monasterij *Clusæ sancti Michaelis*, pluresque alij doctissimi, & reuerentissimi Abbates & Episcopi, tam præsentes quàm absentes, vnà cum Romana Apostolica sede, huic sententiæ testificantur nobiscum, bonùmque id ac iustum, Deóque beneplacitum ducunt? Cur autem multorum opinioni incautè aurem præbendo obscurare, immò (quod absit) infalsare tanti gesta Patroni videbimur? Qua enim ratione possumus eum negare fuisse discipulum Domini, eúmque in carne sequutum? Sed quisnam temerè inficiari audeat, eum à Domino ad prædicandum missum, necnon & ligandi soluendíque cum aliis Apostolis potestate promotum, partémque gentilitatis enormem in occiduo climate specialem in sorte Apostolatus, Christo iubente, ac donante, beatóque Petro consultum præbente, suscepisse? Omnia hæc de illo abnuunt, qui eum aut non credunt esse Apostolum, aut si credunt, non libenter suscipiunt. Illi, inquam, hæc denegare videntur, qui eum non quemadmodum Ioannem Euangelistam, sed velut Syluestrum Papam, aut vnum de his, qui Dominum in carne non sequuti sunt, vel non viderunt, simpliciter Confessorem autumant.

Æmilius Albiensis Episc. Tunc quidam moribus & ætate grandæuus, ex Episcopis qui sedebant in Concilio, Albieusis videlicet Ecclesiæ Pastor Æmilius, facto silentio dixit: Hunc Aquitanicæ patriæ coruscum illuminatorem, qui ad hanc plagam Patres nostros venit primus saluare, quem Christus Dominus, & B. Petrus, alter imperans vt magister, & Dominus discipulum, & seruum; alter exhortans vt condiscipulus & compropinquus condiscipulum & compropinquum, ad salutem & lumen Galliarum, in tenebris, & vmbris mortis sedentium direxerunt, iustissimum, & dignissimum esse omnimodis censemus, vt quo magis possumus, excellentiori habeamus honore. Secundùm tamen rectam veritatis normam hæc inquam in eo teneamus, quæ non sint vltra veritatem, & quod verum clarissimum illi est nec prætermittentes, nec excedentes, quo eum magè valemus, honoremus. Si enim verè à Domino ad prædicandum missus est; si discipulus eius in carne fuit; si vnus de illis est, quibus dictum est: Beati oculi qui vident quæ vos videtis: qui eum negat Apostolum, profectò constat quia veritatem prætermittit, immò impugnat. Si autem ita diceretur Apostolus, vt de origine Israël discipulus Domini non esset, nec à Domino potestatem ligandi atque soluendi accepisset, vltra veritatem fieret transcensio: vel si quis eum vnum de duodecim dicat fuisse, vltra veritatem pertransit. Qui verò ita eum dicit Apostolum tanquam à Domino missum, non de duodecim, sed de septuaginta duobus vnum, siue tanquam Paulum, & Barnabam, qui post Domini Ascensionem electi, Apostoli extiterunt; hic veritatem neque contemnit, neque transcendit; verùm nec ad læuam, nec ad sinistram deuians, per viam rectam iustitiæ graditur. Igitur si pars aliqua probabilis antiquissimorum Patrum comperitur eum dixisse Apostolum, & nomen eius cum aliis pronunciasse Apostolis, bonum mihi videtur nos indubitanter tramitem tenere, vt posteri nostri callem directum deinceps assuescere ipsum non cunctentur.

Isabertus Pictauiensis Episc. Hæc & his similia eo dicente, alius ex Episcopis Isembertus Pictauiensis Ecclesiæ Rector, cœpit explanare dicens: Qui de hoc verbo controuersiam parit, nodum in scirpo quærit. Nos non sumus Hebionitæ, qui non recipiunt præter duodecim Apostolos, & Paulum quasi transgressorem legis repudiant: sufficit ad confodiendos aduersarios hoc telum acutissimum, hoc est, sola beati Hieronymi sententia: Item mucrone validissimo Pauli Apostoli nulla arte, aut vi vnquam retundendo omnis pars contentiosa perimenda est. Ait Paulus, quia apparuit Dominus vndecim, deinde Apostolis omnibus; vt sciamus Apostolos fuisse omnes, quos Dominus in carne adhuc degens misit ad prædicandum. Ait Hieronymus, vt in præsenti recitatum est lectione. Omnes qui Dominum in carne viderunt, eúmque posteà prædicauerunt, fuerunt Apostoli, &c. Liquidò constat, quia Martialis Dominum in carne vidit, & eum posteà prædicauit. Bonum est eum dici Apostolum, quamuis non malum sit dici Confessorem. Nam & Apostolus Petrus si dicatur Confessor, malum non est, cùm confessio veritatis semper sit communis per os omnium Sanctorum, tam in veteri, quàm in nouo Instrumento. Cùm hunc autem Patronum bo-

num ſit Confeſſorem dici, melius tamen eſt eum prædicari Apoſtolum, ne latere videatur ſub modio claritas eius, quâ Domini diſcipulus eſt, & fortis apoſtolicæ vnus eſſe prædicatur. Qui autem contentioſè eum dicit Confeſſorem, ideò non bonum eſſe mihi videtur, quia quaſi negare videtur eius proprium, & inimicitias in Eccleſia patit. Ne igitur ſciſſura in Eccleſia Dei hâc fieri poſſit occaſione, ſummoperè eſt prouidendum, vt omnes conſono corde & ore vnum id quod melius eſt, pronuntient. Sola quæ obeſſe videtur auribus conſuetudo in melius accipiatur, & ſciſſura ac murmuratio, atque dubietas à noſtro communi cœtu aboleatur. Quòd ſi quis contraire præſumpſerit, huic pacificæ concordiæ, de contentioſis & ſchiſmaticis vnus iudicetur.

Ad hæc venerandus ait Iordanus: Multa, chariſſimi, ante hos annos hac de re facta eſt inquiſitio, quouſque hæc altercatio ad aures Apoſtolicæ ſanctæ Rom. ſedis perueniret. Super quo Dominus *Ioannes Papa* exemplar epiſtolæ nobis eſt dignatus deſtinare, magnoperè teſtificans apoſtolatus eius gloriam, & redarguens omnes, qui eum contradicunt eſſe Apoſtolum: quæ epiſtola ſacra conſeruata in promptu habetur, in qua facilè claret teſtimonium veterum Romanæ ſedis. *Iordan. Epiſc.*

Cui Bituricenſis Archiepiſcopus Aymo reſpondens dixit: Textum *epiſtolæ Papæ Ioannis* omnibus Galliarum Epiſcopis directæ, ante *hos quindecim dies in Concilio Bituricenſi*, vbi plures Epiſcopi congregati eramus, coram nobis recitare fecimus, vbi multa doctorum turba interfuit: qui hanc diſceptationem ſub magna diſcretione examinantes, inuenerunt ſanum eſſe, quod Ioannes Papa in Romana ſede, & vos in hac quæ prima omnium Eccleſiarum Galliæ eſt, S. Spiritu afflante, de hac iuſtiſſima re inſtituiſtis. Nemo denegat eum fuiſſe vnum de ſeptuaginta duobus. Illis autem Dominus dixit: Ite, ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Conſtat ergo quos Dominus dixit Apoſtolos, quia verè Apoſtoli ſunt, & hunc Protoducem Galliæ ſemper plures antiquorum non cum Confeſſoribus, ſed cum Apoſtolis pronuntiaſſe viſi ſunt. Itaque plurimo doctorum choro perſuadente coram omni populo, *in maiori Eccleſia Bituricenſi* teſtimonium perhibuimus beato Martiali, quia Apoſtolus veritatis eſt: curauimus enim ne Rom. Apoſtolicæ ſedis decreto & imperio repugnaremus. In teſtimonium verò veritatis *in eodem Concilio tomum ſcribere* rogauimus, quem manibus corroborauimus noſtris, quatenus omnibus ſit notum nos de hac re à Rom. ſede minimè velle deſciſcere, quod non oportet. Porrò verbũ idem dum in Eccleſiæ totius conſpectu cõcionaretur, ilicò omnis populus quaſi vir vnus vnâ voce Deum benedixit pro ſui gloria Patroni. Sicut igitur Rom. teſtificatur Eccleſia, cui contradicere nefas eſt, & quemadmodum in prædicto Bituricenſi teſtificati ſumus Concilio, ita in præſenti concione generali hanc ſententiam iuſtam, & neceſſariam ſanctæ Eccleſiæ teſtificamur eſſe. Tunc Deo amabilis Iordanus reſpondit: Hoc equidem *verbum qualiter ante hos annos*, hoc eſt, *in primo anno dedicationis* huius Lemouicenſis Baſilicæ Redemptoris noſtri, quam hodiè exultanter hæc ciuitas nobiſcũ tecolit, viuentibus tunc doctiſſ. Rege Francorum *Roberto & Gauzleno* Metropolitano prædeceſſore veſtro, hęc ſedes Lemouica non ſine authoritate diuina receperit, paucis mémorare libet. Poſt multas enim huius capituli altercationes, aliis aſſentiẽtibus, aliis verò cõpugnãtibus, cùm ſuper hac re factæ multæ eſſent Letaniæ, vt hoc verbũ, niſi Dei eſſet bona voluntas, in concordiam huius ſedis minimè reſideret, *aduenit ſynodalis ad hanc Eccleſiam* conuentus, vbi *tertia die Synodi* omnis ſacerdotum generalitas, & cæterorum clericorum numeroſitas, vnà nobiſcum nobilium virorũ, & legis doctorũ adjunctâ multitudine, credo Deo gubernante, vnum cor & vnam voluntatem horâ diei 3. ſuſcepit, taliterq; omnibus inſpiratum eſt, vt pacificè, & libenter atque voluntariè, bona obedientiâ hæc ſuſciperetur ab omnibus ſententia, deincepſq; immutabiliter per noſtram diœceſim obſeruaretur. Et benè placuit omnibus, qualiter hanc Deo beneplacitam voluntatem, quemadmodũ multitudini nouitas videbatur, ita contra hanc altera quidem res noua, ſed magnifica, & glorioſa aduerſum omnes æmulos confirmaretur. Aggregato itaque maximo populorũ conuentu, ſacratiſſimũ corpus Patroni à ſuo leuauimus tumulo, & piiſſimo obſequio trãſtulimus ſuper hoc ſanctum Altare, quod in honore Protomart. Stephani ipſe conſecrauit. Facta ſunt hæc Dominicâ reſurrectionis die in ipſa ſolẽnitate inuentionis corporis S. Stephani, atque huius ſancti templi conſecrationis, quod idem Patronus primũ in omni Gallia dedicauit, dirutis quæ in hoc loco pridem gentilitas coluerat ſimulacris. Quæ res ita *Aymo Archiepiſc.* *Iordan. Epiſc.*

nobis conuenire visa est, vt sicut ille viuens, hanc suam sedẽ totius Aquitanicæ gentis fontem baptismi, & illuminationis Euangelicæ fecerat; ista corpore suo eandem visitando perlustrans, istic nobis huius daret initium obseruationis, hócq; institutum membra in reliquum conseruandũ non cunctarentur, quod exordium in capite suo sumebat. Super hoc itaque Altare eodem die mysteria in gloria apostolatus eius solemniter celebrauimus, quod semper in reliquum celebrare tam hîc, quàm per omnes nostræ diœcesis Ecclesias & Monasteria mãdauimus; vt videlicet vlteriùs non in Confessoris, sed in Apostoli recordatione memoria Patroni ab omnibus cõcorditer fieret. Hanc etiam diem statuimus habendam in recordatione omnibus annis, quâ ad suam sedem egregius Pastor translatus est, quâ etiam diè cathedra eius, id est, ordinatio siue initium episcopatus eius est; non quòd eadem die cõsecratus sit in Episcopum: nam die ascensionis Domini consecrationem episcopalem cum aliis Apostolis à Domino accepit, quando eleuatis manibus, benedixit discipulis Dominus, & ferebatur in cælum: sed sicuti est cathedra B. Petri Antiochiæ, itémq; cathedra Romæ, nunquid tunc consecratus sit Episcopus, qui à Domino iam olim consecrationẽ susceperat pontificalem? Sed tunc primùm in illa die apud easdem Ecclesias sedit ad suscipiendũ super populũ Dei regimen pastorale. Ita *in hac die, quæ est tertia mensis Augusti dies*, hanc domum de fano dæmonum fecit Christi templum, vt in ipsa Ecclesia hac primũ sedit suscipiens in populo curã & regimen Pastoris, quem duo sacerdotes Dei Austrielinianus & Alpinianus discipuli eius inthronisasse creduntur in huius Ecclesiæ cathedra in testamento veritatis; vt vbi duo vel tres cõgregati essent in nomine Saluatoris, in medio eorũ ibi Dominus esset. Nam & B. Petrum Linus & Cletus discipuli eius sacerdotes, immò cum eisdem B. Martialis condiscipulus eiusdem B. Petri apud primam Rom. Ecclesiam inthronisasse creduntur: quæ Ecclesia prima, vt quidam dicunt, est apud titulum qui vocatur Ad primum, & est in honore Leuitæ Stephani primi Martyris; vt alij autem ferunt, est apud Lateranos, quia ibi Patriarchium est. Alterã ergo die, quæ est post dedicationem huius sacrosanctæ Basilicæ, siue inuentionem reliquiarum Protomartyris Stephani, translatio Patroni ad suam sedem, siue festiuitas cathedræ eius ex eo tẽpore celebrari solita est in hac eadem sancta Lemouicensi Ecclesia. Eadem verò die consummatis cum tripudio mysteriis, & de Apostolica cõmemoratione instituta fœderato cum pace inter se vniuerso Clero & populo, sacratissimum Patroni corpus ad proprium retulimus monumentum. Posuimus autẽ sub anathemate eos, qui in nostra diœcesi vlteriùs hanc inquietare præsumerent sententiam. Post *multùm verò temporis*, cùm in nonnullis per Galliam Ecclesiis de hoc verbo murmur fieret, & quidam dicerent: Quomodo potest Apostolus esse, qui in Euangeliis non dicitur, sed nec in Actibus Apostolorum manifestatur? Alij verò putarent nunquam hactenùs dictum id esse, sed nouiter à nobis primùm (quod absit) vsurpatum esse; iterúmque grauis altercatio pullularet, Deo dispensante, directa est nobis super hac re epistola ab Apostolicæ *Romanæ sedis Papâ Ioanne*. Tunc vnanimi consulto decretum fecimus, vt propter hoc verbum iterùm aut suscipiendum, aut non suscipiendum, congregatio Episcoporum atque peritorum virorum ad hanc vrbem colligeretur. Si ergo decernitis hanc non suscipi debere sententiam, nec à me vltra suscipienda est, sed magis impugnanda: si autem suscipitis, & ego ita suscipio sicut antè susceperam, vt quicumque nostræ diœcesis in eo scandalum generare vlteriùs præsumpserit, tam vestrâ quàm nostrâ coërceatur animaduersione.

Aymo Archiepisc. Tunc Archiepiscopus ait: Sicut iam dixi, & iterùm nunc palàm omnibus dico, quia quemadmodum *Romana Ecclesia* suscipit, & suscipi per textum epistolæ mandat, & hanc ipsam tem *Bituricense Concilium* nuperrimè collaudauit; sic laudo hoc bonum esse, & in pace suscipio, & huius sancti Concilij fraternitatem absque schismate suscipere id obsecro & exhortor. Si quis autẽ exhortationi nostræ non acquieuerit, habeat Iudicem Dominum vniuscuiusque conscientiæ testem. Verumtamen comprouinciales nostros necesse est, nisi susceperint, admoniti obediant Romanæ sedi capiti suo, seuerâ authoritate nostrâ compulsi.

Iordanus Episcopus. Ad hæc Iordanus venerabilis ait: Vt video quod hoc verbum in bona voluntate Dei à nobis cum pace suscipitur, gratias agimus IESV CHRISTO Domino Saluatori nostro, & benedictus Deus, qui hanc sanctam Lemouicensem Ecclesiam sacerdotio beati Marcelli nobilitauit, & hanc gentem occiduam fructiferã prædica-

tione

tione ab idolorum seruitute ad veram libertatem retraxit. Ipsi Patri Domini nostri Iesu-Christi gratiarum actiones offerimus, qui noluit lucernam ardentem sub modio occultari, nec ciuitatem supra montem positam abscondi; Sed quod ab antiquitate patres nostri priores probantur præoccupasse, nunc euentilatum prudenter in diebus nostris largiri nobis dignatur luce clariùs apparere. Verè cœlum & terra transibunt, sed verba & promissa Domini non prætéribunt. Et si Beatus Martialis lux mundi à Domino vocatus est, eadem promissio Domini impossibile est quin compleatur in eo, qui officio Apostolatus & prædicationis claruit lumine magno, ideóque in nomine ipso iure rutilat fulgore Apostolico. Iterum conuersus ad Archiepiscopum locutus est dicens: Iam si placet, Venerabilis Pater, absoluatur hodiernum Concilium, ne populus festiuus tædio moræ nostræ grauetur; *crastina enim & tertia die* de aliis disputaturi Domino enimus auxiliante. Nunc ergò simul omnes ad *Ecclesiam Saluatoris* nostri procedamus, vbi nos multus expectat populus, stationem ibi festam agamus, & sacrificium pro solemnitate vnus ex nobis Deo offerat. Nos quoque reliqui illic circumadstabimus, & populum de præsenti Concilio ammonebimus, & pacificis benedictionem, bella volentibus maledictionem, secundùm legem Domini proponemus.

Ad hunc sermonem *de sedibus suis surrexerunt* Episcopi, & cum timore Dei processerunt ascendentes ad locum templi, ad audienda solemnia Sacrosanctæ Basilicæ. Rogante verò Venerabili Iordano, Metropolita Bituricensis sacro vsus pallio ad celebranda sancta accedit. Inter laudes autem quæ τρόποι Græco nomine dicuntur, à conuersione vulgaris modulationis, dum versus Sanctæ Trinitatis à cantoribus exclamaretur, ilicò omnes Episcopi cum Archiepiscopo & Diaconibus cæterisque ministris ad maximum altare pariter accedentes, orauerunt, mutuámque tam sibi quàm ministris altaris pacem, vt mos est, dederunt. Deinde per circuitum altaris in sedibus præparatis resederunt. Angelico interea hymno cum tropis, id est festiuis laudibus, ornatissimè expleto, primam orationem de solemnitate Ecclesiæ dedit Archiepiscopus, secundam verò audiente omni Ecclesia de beati Martialis commemoratione adnexuit, quæ oratio ad hune modum continetur. Omnipotens sempiterne Deus, qui beatum Martialem Apostolum Ecclesiæ tuæ sanctæ præesse voluisti, quæsumus, nobis eius suffragantibus meritis pietatis tuæ gratiam largiaris. Quam orationem idcircò præsertim palam omnibus voluit protulisse, vt testimonii Apostolatus beati Patroni clarus assertor liquidò patesceret. Quæ oratio cum secreta & præfatione & ea, quæ dicitur ad complendum, idcircò Gregoriana esse dicitur, quia à Ioanne Papa Romano ad Lemouicenses directa iam dudum fuerat.

Post Euangelium denique lectum, facto in plebe silentio, Iordanus Pontifex conuersa facie ad plebem adstans coram altari in eminentiori loco, sic alloqui cœpit populum dicens: Audiuimus, dilectissimi, verba Sancti Euangelij, quia venit filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Ideo enim Saluator dicitur esse Dominus noster Iesus-Christus, quia omnes peccantes vult ad salutem reuocare, dicente Apostolo: fidelis sermo: quia Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Cúmque de fide Zachæi, qui defraudata reddidit quadruplum, paucis dixisset, atque *ad milites deprædantes siue per calumniam & potentiam res sanctuarij*, & pauperum turbam opprimentes; vt fidelem Zachæum imitantes ea iustè restituerent quibus rapuerant, retraxisset sermonem, ad vltimum adiecit dicens: Ecce propter vestram pacem, dilectissimi; hic adsunt pastores Ecclesiarum sancti fratres nostri Episcopi, qui ad subleuandum onus mei ponderis, & vos saluandos atque pacificandos dignati sunt ad hanc vrbem conuenisse; sequentes Domini nostri Iesu-Christi exemplum, qui venit quærere & saluum facere quod perierat: qua de te vna cum illis moneo vos obtestans in Domino Iesu, quatinus nemo vestrum illis inobtemperans existere præsumat, nemo *sese à Concilio isto excusando* subducat, sed *omnes principes capita populorum ex Lemouicensi* prouincia in *crastinum & tertium diem* ad nos cum pace conueniant, & nullus à nostro cœtu communi secedat, nisi à nobis voluntario animo iussus. Conuenientibus autem ad Concilium, nemo alteri propter aliquas inimicitias nocere præsumat, siue in facultatibus, siue in domo eius, neque dum hic steterit, neque dum ad propria redierit, neque ante septem dies postquam regressus fuerit: nemo in hac congregatione seditionem generet, neque in vrbem, neque extra vrbem; nullus aliquid

Iordanus Episcopus.

per vim rapiat; nullus (vt assolet) quasi propter iustas *querelas pugnam* ibite constituat; nullus hic expeditionem neque equitatum ineat aliquando agendum, sed nihil hic aliud quàm pacem quispiam inquirat. Si fortè pax nobis à Domino tribuatur quieta, quia hic conuentus propriè Domini conuentus est ad inquirendā pacem, ad consolandam sanctam Dei Ecclesiam. Hæc qui obseruauerit, tanquam filio pacis, immò Dei, à Domino nostro Iesu-Christo, & sanctis Apostolis eius absolutionem conferimus peccatorum, & benedictionem æternam: vt sicut Dominus beato Petro & huic beato Martiali, ad cuius sacratissimum corpus adsistimus, cæterisque Apostolis virtutem atque potestatem ligandi & soluendi tribuere dignatus est: ita à peccatorum nexibus absoluere dignetur eos, qui de pace & iustitia Deo & nobis, qui eius vice (licet indigni) fungimur, obedire festinauerint. Qui autem pacem nostram non susceperint, tanquam non Deum, sed diabolum sequentes, huic damnationi, quam modo coram recitare iubebimus, subiacebunt; pax autem nostra ad nos reuertetur, sicut Dominus in Euangelio ait: Si fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin, ad vos reuertetur.

Tunc iubentibus Episcopis idem qui Euangelium pronunciauerat, sic in *tomo cartæ* excelsa voce maledictionem corā populo in tribunali ante altare legere cœpit dicens: Ex autoritate Dei Patris omnipotentis, & Filij, & Spiritus S. & Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, sanctíque Petri Apostolorum Principis, & beati Martialis & aliorum Apostolorum, atque omnium Sanctorum Dei. Nos Episcopi in nomine Dei spiritualiter congregati Aymo Archiepiscopus Bituricensis, Iordanus antistes Lemouicensis, Stephanus Aniciensis, Renco Aruernensis, Ragamundus Mimatensis, Emilius Albiensis, Deus-dedit Cadurcensis, Esimbertus Pictauensis, Arnardus Petracoricensis, Roo Engolismensis, excommunicamus illos milites de isto Episcopatu Lemouicensi, qui *pacem & iustitiam Episcopo suo* firmare, sicut ipse exigit, nolunt, aut noluerint: maledicti ipsi, & adiutores eorum in malum: maledicta arma illorum, & caballi eorum, erunt cum Cain fratricida, & cum Iuda traditore, & cum Datam & Abiron, qui viui introierunt in infernum: & sicut hæ lucernæ extinguuntur in oculis vestris, ita gaudium eorum extinguetur in conspectu Sanctorum Angelorum, nisi ante mortem ad satisfactionem atque emendationem siue pœnitentiam dignam venerint in iudicium Episcopi sui. *Omnes Episcopi & Presbyteri* candelas ardentes *in manibus* tenentes, mox *eas in terram projicientes* extinxerunt. Ad quod verbum cor populi valdè expauit, & omnes clamauerunt dicentes: sic extinguat Deus lætitiam eorum qui pacem & iustitiam suscipere nolunt.

Iordanus Episcopus His dictis dominus Iordanus ait ad populum: Hæc verba maledictionis eodem dicta sunt tenore nuperrimè in sancto Concilio Bituricensi in aduersarios pacis. Quemadmodum autem inter Bituricenses, Deo donante, pax firmata est, ita inter Lemouicenses pacem fieri optamus. Post hæc singuli Episcoporum & vltimus Archiepiscopus de pace populum monuere dicentes: Sicut pastor vester ecce prædixit vobis de pace, ita nos eius dicta firmamus vno corde & vno consensu ex auctoritate Saluatoris Iesu-Christi Domini nostri, & beati Petri atque beati Martialis, sanctorúmque aliorum Apostolorum, quibus propriè à Domino collata est potestas ligandi atq; soluendi: quidquid hic pastor à Deo vobis datus confirmat, confirmamus, quidquid destruit destruimus, ligamus quos ipse ligat, benedicimus quibus benedicit.

Aymo Archiepisc. His & huiuscemodi peroratis, facto silentio cùm ad horam confractionis Dominici corporis ventum esset, atque ex more Archiepiscopus benedictionem populo funderet, super Beati Martialis nomine mentionem interseruit, ita dicens: Benedicat & custodiat vos omnipotens Deus, domúmque hanc sui muneris præsentia inlustrare atque suæ pietatis oculos super eam die ac nocte dignetur aperire. Amen. Concedátque propitius, vt omnes qui ad solemnitatem anniuersariam dedicationis huius Basilicæ hodierna die conuenistis, intercedente Beato Martiali Apostolo & cæteris sanctis suis, quorum reliquiæ hîc pio venerantur amore, vobiscum hinc veniam peccatorum vestrorum reportare valeatis. Amen. Quatinus eorum interuentu ipsi templum Sancti Spiritus, in quo Sancta Deus Trinitas iugiter habitare dignetur, effici, & post huius vitæ labentis excursum ad gaudia æterna fœliciter peruenire mereamini: & cætera quæ in Episcopali benedictione proferri solitum est. Secundus tamen benedictionis ille versus in eo codice, sicut & nonnullis aliis nomen beati Ioannis Euangelistæ scriptum continebat verum, vt dixi, ob

loci & festiuitatis opportunitatem conuenienter & consultò hæc circumstantium peritorum assensu ab Archiepiscopo in Beati Martialis proprietate & gloria dicta sunt. Quod valde placuit omni Ecclesiæ, summo amore & tripudio. Certissimum quippe tenemus ea placere Spiritui-Sancto, quæ plurimorum fidelium consensu in vnam voluntatem conueniunt, iuxta quod scriptum est: Multitudinis autem credentium erat cor vnum & anima vna.

Claudente luce diem, finitis vespertinis solemniis, Æmilius Pontifex, veneranda canicie Angelicus, in eadem Basilica hanc propter patrocinium Beati Martialis benedictionem dedit populo dicens: Deus qui vos in Apostolicis tribuit consistere fundamentis, benedicere vos dignetur beati Martialis Apostoli sui interuenientibus meritis, & cætera quæ sequuntur. Consilio autem inito, Episcopi semetipsos altrinsecus monuerunt, vt tarditate remota, crastino valdè manè, quod inluxit sexta feria ad Concilium iteratò cogerentur in vnum: quod qualiter actum sit, sequenti lectione paucis perstringendo reseruabimus, postulantes Dominum, vt vtilia quæ oculis ipsi vidimus, & auribus præsentes audiuimus, memoriæ nostræ suggerere ad literis mandandum dignetur Deus & Dominus noster Iesus-Christus; cum quo est gloria Patri, vnà cum Spiritu Sancto, per immortalia sæcula sempiterna. Amen. *Æmilius Episcopus Albiensis.*

ALTERA PARS LEMOVICENSIS CONCILII.

Secundo interea Concilii die, post anniuersariam Dominicæ Basilicæ solemnitatem excursam, surgentes Episcopi ad psallendum ante lucem, atque cum aurora lucis daret primum initium ipsi diei, altaris mysterium Domino persoluentes valdè manè, antequàm clariùs inluceſceret, ad Basilicam sanctæ sedis aggregati, congruenti & disposito ordine intrauerunt ad Concilium. Letaniam imposuit illis tribus diebus iam dictis Dominus Azanerius venerabilis Pater Monasteriorum S. Martini Masciacensis, sanctique Benedicti Floriacensis, qui vnà cum antistite Bituricensi, ad Concilium Lemouicense aduenerat. In quibus Letaniis B. Martialem inter aliorum Apostolorum nomina enuneiauit per singulos dies; nam hæc illi & suis antiqua fuerat consuetudo, sicut ipse cunctis in Concilio publicè prædicabat. Erat autem adpri mè liberalium artium peritus, qui dicebat valde fieri inconueniens, eum qui potestatem ligandi & soluendi à Redemptore cum aliis Apostolis acceperat, inter eos sanctos qui non acceperant, prædicari. Licet enim omnes Episcopi potestatem habeant ligandi & soluendi, non tamen eam à Christo priuatim alii acceperunt; nisi tantummodo illi qui eum in carne beatis oculis viderunt & secuti sunt, & ab eo ad prædicandum missi sunt, dicente Domino: Sicut misit me pater & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt. Porrò cùm orassent omnes in vnum, & ab Archidiacono data esset congrua lectio, & deinde consequenti ordine ab eo qui verbum declamatorię iubentibus Episcopis fecit, doctrina ex scripturis diuinis & de fide Catholica peruulgata esset, iterum inter Episcopos sermo habitus est de veritate requirenda, & vsque ad mortem obseruanda, de fallacia notanda, & ad nihilum redigenda, de iustitia, de pace, de Patrum statutis inuiolabiliter tenendis. In primis itaque antequam de aliquibus inter Episcopos confabulatio fieret, extitit ex maioribus quidam, qui Archiepiscopo diceret: Quosdam, carissime Pater, ex clericorum ordine in hac sede & in hac vrbe modò esse deprehendimus, qui non ratione, sed leuitate; vestris non obsequi parant verbis, quibus hesterno Concilio agitatum est de beato Martiale Aquitaniæ Doctore, vt potius inter Apostolos, quàm inter Confessores pronunciari ab omnibus rectè debeatur. Super qua re quidam adhuc velut nouitatis nacti occasionem, murmurant in angulis. Cui Archiepiscopus ita respondit. Nullus nostrum ignorat hesterno coram omnibus rationabiliter esse definitum, quòd Beati Martialis Legationis testimonium ab antiquis præoccupatum & testificatum sit, & quia sicut caput nostrum Romana Sancta Apostolica sedes comprobat, ita nos eius membra hoc idem debemus suscipere, & omni veneratione amplecti: & quia qui potestatem ligandi atque soluendi propriè à Christo in terris in carne adhuc degente acceperunt, absque dubio Apostoli sunt. Et quia nemo contradicere verò potest, Beatum Martialem à Christo in terris in carne adhuc degente potestatem ligandi & soluendi cum reliquis Apostolis accepisse. Sancti

* *

etiam Doctores & Patres nostri antiqui, columnæ Ecclesiæ fortiores proclamant, omnes qui Dominum in carne viderunt, eúmque postea prædicauerunt, fuisse Apostolos appellatos. Et quis negauerit beatum patronum istum vidisse Dominum in carne, & eum postea prædicasse? Paulus quoque Doctor gentium alios exceptis vndecim scribit esse Apostolos, dicens: Apparuit Dominus vndecim, deinde Apostolis omnibus; hoc est septuaginta duobus, de quibus indubitanter vnum esse credimus beatum Martialem. Nam & cùm Dominus diceret: Nonne vos duodecim elegi? nunquid dixit; nonne vos duodecim Apostolos elegi? Potiùs subauditur discipulos, teste Ioanne Euangelista, qui ait: Multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergò Ioannes ad duodecim, subauditur discipulos; nunc vos duodecim, subintelligitur discipulos elegi. Et profectò constat multitudinem fuisse discipulorum Domini, illosque specialiter fuisse Apostolos, quos ipse Dominus elegit, & misit ad prædicandum. Nonne electi ad prædicandum fuerunt illi, de quibus Lucas ait Euangelista: Designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos, dicens: Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos? Sed quia contendunt de Beato Dionysio, & aliis Patribus antiquis Galliarum, nunquid Dionysius & Saturninus genere Gentiles ab ipso Iesu antequam in cœlos ascenderet, acceperunt potestatem ligandi atque soluendi cum his qui Dominum in carne viderunt & secuti sunt? Nunquid vsque hodie inueniuntur quia de nouitate causantur, nomina Dionysii & Saturnini scripta vspiam per Letanias inter Apostolorum nomina? Liquidò constat verò quòd per antiquissimos Codices pene innumeros, locos & gentes longinquas beatus Martialis vnà cum aliis Apostolis scriptus est Apostolus: ergo sit nobis, quia & erat antiquis. Quod denique de beatis Dionysio & Saturnino dixi, eodem modo dictum putat de Vrsino, & Austremonio, de Fronto genere Petracorico, de Iuliano Cenomanensi genere Romano, & de aliis qui Apostolos viderunt in carne, vel videre potuerunt, qui tam à Beato Petro, quàm à Beato Clemente siue successoribus eius in Galliam post beatum Martialem prædicare missi sunt. Illi non specialiter à Christo, sed ab eis qui illos in Episcopatus ordine consecrarunt, potestatem ligandi, soluendique acceperunt, quemadmodum & ego ipsam potestatem non meo merito, sed gratia Dei ab eo qui mihi gratiam tribuit Episcopatus consecratore meo, præsente videlicet domno Iordano, huius sanctæ sedis Lemouicensis pastore accepi. Sed quid adhuc plura recapitulari opus sit, de quibus iam & ab antiquis patribus, & à sancta Romana & Apostolica sede, & nuper à Concilio Bituricensi, & hîc hesterna peritorum disputatione plenius ad ordinem perfectum definitum est? Nihil itaque iam aliud restat, quàm vt à nobis hîc in conspectu Concilii publica damnentur excommunicatione, quicunque Cleri de omnibus Comprouincialibus nostris vlterius post hoc Concilium repugnanti animo beatum Martialem Doctorem primum Aquitaniæ, in alio quàm in Apostolorum ordine & memoria enunciauerint. Et cum austero vultu Metropolitanus ligamentum damnationis vellet ab ore proferre, sic domnus Iordanus locutus est dicens: Petimus auctoritatem vestram, venerabilis pater, vt hodie hoc iudicium suspendatis à Clericis huius sanctæ sedis; adhuc enim secundum Dominicam vocem, corripiam eos hodie inter me & ipsos solos. Si me audierint, lucratus ero fratres meos: si autem non me audierint, adhibebo mecum adhuc vnum vel duos ex præsentibus Coepiscopis fratribus nostris, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. Quod si eos non audierint, dicam Ecclesiæ, publico præsenti Concilio, vt omnes audiant in testimonium: si autem Ecclesiam, hoc est Sanctum præsens Concilium non audierint, erunt mihi sicut ethnicus & publicanus; & tunc verbo vestræ auctoritatis ligate eos tanquam non hominibus, sed Spiritui-Sancto inobedientes. Námque, vt ait Augustinus, Spiritus Sanctus, qui quondam per Apostolos loquebatur, nunc etiam per nos loqui dignatur, quotiens de diuinis disserentes veritatem loquimur.

His verbis priuatis credens Archiepiscopus: Ergo, inquit, cætera quæ ad Concilium pertinent, Domino opem ferente discutiantur. Cumque de regulis Ecclesiasticis diutius explicassent, ait domnus Iordanus: Benè placet *vt Bituricensis Concilij* capitula in promptu afferantur, si forte Lemouicensibus hæc ipsa tantummodo coaptentur, an aliter clero nostro placeant, siue alia opportunè superadiiciuntur. Non enim vna eademque lex omnibus Ecclesiis, siue populis, siue ciuitatibus, siue gen-

tibus semper potest congruere ; sed quædam pro qualitate locorum & gentis, & animorum, quamuis diuerso, congruenti tamen ordine in consuetudinem deducuntur. Nihil quippe obest diuersa locorum consuetudo ; si tamen ratione siue autoritate fulciatur, plus tamen ratio quàm autoritas præualere debet. Nam Gentiles pro maiorum suorum autoritate, nulla tamen subnixi ratione idola colunt ; quia quædam auctoritas sine ratione videtur esse ; ratio verò per semetipsam auctoritatis dignitatem accommodat, atque ideo multorum maiorum auctoritas sæpè in melius commutata, siue penitus neglecta est, quia minus ratione fulcitur. Grauis autem culpa est, si quis pro arbitrio humano auctoritatem, quæ rationis plena est, contemnere præsumit. Rationabilis itaque autoritas, siue ratio cum autoritate, & autoritas cum ratione semper vt sese dignam præbeat & excellat necesse est. Diuersarum igitur consuetudinum vsus & obseruantia per populos, per loca, nisi fidei, spei & charitati contraria sint, nihil officere Christianæ dignitati videtur : immò illa consuetudo semper ad religionem prodesse creditur, quæ tum pro loco, tum pro tempore, pro necessitate, pro dignitate, pro ratione, pro autoritate vnanimi voluntate fratribus in vnum habitantibus bene complacere videtur. Quid enim? *Nunquid Canonici Monachos pro duodecim lectionibus, vel Monachi Canonicos pro nouem* numero reprehendere possunt ? Vtraque enim ratione & autoritate firma sunt : ter quatuor pro quatuor mundi partibus sanctæ Trinitati subuectis ; ter autem terni pro nouem Angelorum ordinibus Sanctæ Trinitati gloriam dantibus. Duodecim comprobauit ille vir spiritu omnium iustorum plenus, sanctúsque Papa Gregorius prius Monachus, postea Apostolicus. Nouem traditæ sunt à discipulo beati Petri Ignatio Martyre, qui per nouenarium numerum lectiones & psalmos ab Angelorum choris prolata audiuit in cœlo ; deinde à Niceno Concilio, deinde ab ipso Sancto Gregorio hic numerus in Psalmis & Lectionibus & Responsoriis obseruatus est. Quid etiam *Orientalibus vel Occidentalibus Clericis vsus barbam radendi, vel non radendi efficere* ad religionem videtur ? Isti enim Petrum Apostolum autorem huius consuetudinis habent, & cum autoritate hanc tenent rationem, rationabile esse dicentes Clericos à Laicis sicut in vita, ita in corporis habitu differre. Quocirca hic mos ad religionem nobis potius prodesse, quàm obesse perspicitur. Illi autem non barbam radendi morem eligunt, Paulum siue Iacobum fratrem Domini Apostolos in autoritatem sibi assumentes, qui cum autoribus rationem adiungunt : fieri quippe oportet rationabile obsequium nostrum, rationabile dicentes Clericos sicut & Laicos decorem in facie seruare virilem, iuxta dignitatem humanæ conditionis à Deo creatam, quæ solum virum barbam propter decorem habere voluit, & in vertice solummodo capitis clericatus signum præmonstrare. Aliam adiungunt sibi rationem, quia Dominus noster Nazaræus, & intonsus esse voluit, ferrum super caput eius non ascendit, coronam spineam duntaxat in vertice dignatus est pati, ad cuius instar clericorum corona in vertice ferro incidente figuratur, vt regnum & Sacerdotium Christi, etiam in clericorum capitibus rasura ipsa præmonstretur. Ita sicut super hac re nostra consuetudo auctoritatem simúlque rationem & religionis habet augmentum : sic etiam penes Græcos illorum talis à nostra dissidens consuetudine consuetudo autoritatem vnà cum ratione & religionis continet fructum. Et hac in re neque illi nos, neque nos possumus reprehendere illos, sicut de fidelibus qui carnibus vescebantur, ait Apostolus ; Qui non manducat manducantem non spernat ; & qui manducat, non manducantem non iudicet. Qui enim manducat, Domino manducat ; & qui non manducat, Domino non manducat. Qui porro autoritatem obseruant cum ratione, rectè possunt reprehendere illos qui sine ratione custodiunt autoritatem ; Hi autem istos nullomodo. Qua de re qui Beatum Doctorem Aquitaniæ inter Confessores proponunt, auctoritatem habentes maiorum, sine ratione dicentes : sic proposuerunt qui ante nos fuerunt, illi & illi, meritò reprehenduntur ab his, qui cum autoritate rationem ostendunt, proponentes eum vnà cum aliis Apostolis, & dicentes : illi & illi antiqui patres apud illa autentica loca, & Romana Apostolica sedes, illique peritissimi viri eum proposuerunt in Apostorum ordine. Rationabile autem est vt ille qui inter alios Apostolos à Domino accepit virtutem prædicandi Euangelium, potestatem ligandi & soluendi, scientiam omnium linguarum, & signum Apostolatus habet Galliam, ideóque Apostolus est, meritò cum ipsis Apostolis proponatur, & memoria eius de

gloria Apostolatus semper confirmetur. Isti ergo illos, non illi istos super hac te arguere iustè poterunt. Hæc idcirco dixi, ne diuersorum diuersæ consuetudines & leges si rationem habent, scandala generent. Obseruandum equidem nobis magnopere est ante omnia, & super omnia, vti mandatum Dei, & non nostras traditiones populo obseruandas tradamus, & nihil nisi scripturarum diuinarum autoritate fultum statuamus agendum, nihilque de cordibus nostris, nihil extra præceptum Domini & Sanctorum Patrum (quod absit) constituere, docere, vel iubere præsumamus. Quæ verò aliis trademus, primi nos ea ipsi faciamus, ne simus de illis super Cathedram Moysi sedentibus, super quibus Saluator ad turbas, & ad discipulos suos ait: Dicunt enim & non faciunt. Et iterum: Digito autem suo nolunt ea mouere.

His dictis conuersus Archiepiscopus ad eum, qui ad dexteram suam super aliam Cathedram sedebat, sacris vestibus ornatum Azenerium Abbatem, dixit ad eum: Rogamus, carissime, vt (sicut domnus Iordanus Pontifex iubet) Capitula Bituricensis Concilij, velut vos ipsi, qui interfuistis, audistis, huic sancto Concilio coram exponatis.

Tunc ipse enunciare cœpit, dicens:

Hæc sunt Capitula super quibus hoc tempore deprauata erat sancta Bituricensis mater Ecclesia. Itaque Patrum sequentes vestigia, statuerunt qui præsentes ibi fuerunt Episcopi, Aymo Bituricensis, Stephanus Aniciensis, Renco Aruernensis, Ragamundus Mimatensis, Emilius Albiensis, Deus-dedit Cadurcensis, hæc seruanda ab Ecclesiis sibi commissis.

CAPITVLA CONCILII BITVRICENSIS.

I. IN primis, vt per omnes suarum Diœceseon Ecclesias, beati Martialis Doctoris Aquitaniæ nomen & memoria, non inter Confessores, sicut inter nos negligenter à nonnullis fieri solitum erat: sed inter Apostolos proponatur, sicut à Romana sede, & à pluribus antiquis Patribus secundum veritatem Spiritus-Sancti definitum est: ita in eo gradu, in quo à Rege sæculorum collatus est, tantus ille Dei Princeps & amicus ab Ecclesia vno corde & ore semper deinceps rata stabilitate confirmetur, quatinus eius intercessione omnis sancta Ecclesia Catholica in augmentum excrescat Sanctæ Religionis, & optata prosperitate quiescat in altitudine pacis.

II. Item quia corpus Domini per Ecclesias Parochianas dicebatur nimia vetustate neglectum, statuerunt Episcopi in eodem Concilio, vt corpus Domini non plus seruetur, quàm à Dominica in alteram.

III. Item, vt Episcopi de sacris Ordinibus munus non accipiant, nec aliquis loco eorum, neque aliquis de subiectis eorum, sicut pro scribendis nominibus ordinandorum solebant scriptores pretium accipere.

IV. Vt Archidiaconatum nullus habeat, nisi Diaconus efficiatur.

V. Vt Presbyteri & Diacones & Subdiaconi, sicut lex Canonum præcipit, neque vxores, neque concubinas habeant, & qui eas modo habent, ita eas sine mora peracto hoc Concilio derelinquant, vt nunquam vlteriùs ad eas accedant. Qui verò derelinquere eas noluerint, à proprio gradu & officio cessent, & inter Lectores & Cantores permaneant. Similiter nulli de Clero permittimus deinceps vxorem, neque concubinam habere. Supradicti autem in choro tantùm intrent ad legendum & cantandum: ad altaris verò ministerium nullatenus accedant.

VI. Vt Episcopi nullum amplius ad Subdiaconatus gradum ordinent, nisi in præsentia Episcopi ante altare sedis Deo promittat, nunquam se habiturum vxorem, neque concubinam; & si tunc eam habuerit, mox ei abrenunciet, quod lingua Francorum gurpire dicimus.

VII. Vt Archidiaconi, Abbates, Præpositi, Capiscoli, Canonici, Ostiarii, & omnes qui ministerium intra sanctam Ecclesiam tractant, tonsuram Ecclesiasticam habeant, hoc est barbam rasam, & coronam in capite.

VIII. Vt filij Presbyterorum, siue Diaconorum, siue Subdiaconorum, in Sacerdotio, vel Diaconatu, vel Subdiaconatu nati, nullomodo vlterius ad Clericatum suscipiantur, quia tales & omnes alij, qui de non legitimo coniugio sunt nati, semen maledictum in scripturis diuinis appellantur, nec apud sæculares leges hæreditari pos-

sunt, neque in testimonium suscipi. Et qui de talibus Clerici nunc sunt, sacros Ordines vlteriùs non accipiant, sed in quocunque gradu nunc sunt, in eo tantum permaneant, & vltra non promoueantur.

Similiter nullus seruorum vel collibertorum amodò Clericus fiat, nisi prius libertatem de dominis suis habuerit sub idoneis testibus. IX.

Qui autem de aliquo gradu Ecclesiastico ad Laicalem ordinem ex toto reuersi sunt, & coniugium legitimum acceperunt, & postea agentes pœnitentiam dignam ad pristinum gradum reuersi sunt, eorum filij legitimi sunt, quia in laicali ordine de legitimo coniugio procreati sunt, nec dici possunt filij Clericorum, sed Laicorum, vel etiamsi laici permanserint, idem est. X.

Item, statutum est vt Episcopi quando fecerint Ordines, vel Clericos, audiente populo excommunicent, vt nullus eis offerat ad Clericatum filium Presbyteri, neque Diaconi, neque Subdiaconi, neque seruos, neque collibertos aliorum, nisi libertate donatos. Et si ipsi per semetipsos obtulerint, nullus scienter eos ibi celet. Et si cuipiam de talibus sacrum Ordinem aut Clericatum ignoranter tribuerit Episcopus, mox vt cognitum fuerit, Archidiaconus deponat eos, quia irrita est illicita Ordinatio, sicut Sancti Patres dixerunt, & in talibus Ecclesia Dei despectui patet. XI.

Nullus pretium pro baptismo, neque pro pœnitentia danda, neque pro sepultura accipiat, nisi quod fideles sponte dare vel offerre voluerint. XII.

Vt Presbyteri oblationes, vel luminaria, quæ eis ad manus offeruntur, tanquam propria sua habeant, & cereus paschalis ad inluminanda altaria remaneat. XIII.

Vt pallia, quæ super mortuorum corpora posita sunt, non ponantur super altare. XIV.

Vt in die Dominica vectigalia non fiant, quod carregium vel sagmegium dicitur, nisi amore Dei, vel timore hostium, vel propter magnam necessitatem. XV.

Vt illi qui vxores legitimas, sine culpa fornicationis dimittunt, alias non accipiant illis viuentibus, nec vxores viros, sed sibimet reconcilientur. XVI.

Vt nullus de parentela sua vxorem accipiat, vsque in sextam vel septimam progeniem. XVII.

Vt nullus vxorem consanguinei vel alicuius parentis sui in coniugium accipiat, quia vir & vxor legitimè conjuncti vna caro sunt. XVIII

Vt nullus filiam suam det vxorem Presbytero, neque Diacono, neque Subdiacono, neque filiis eorum. XIX.

Vt nullus filiam Presbyteri, neque Diaconi, neque Subdiaconi, neque vxores eorum in coniugium accipiat, quia detestabile est. Nam & sanctus Gregorius dixit. Qui Presbyteram in coniugium duxerit, anathema sit. XX.

Vt sæculares viri Ecclesiastica beneficia, quod feuos Presbyterales vocant, non habeant super Presbyteros. XXI.

Vt nullus Laicus Presbyteros in suis Ecclesiis mittat, nisi in manu Episcopi sui, quia Episcopus curam animarum debet vnicuique Presbytero commendare de parrochiis Ecclesiarum singularum. XXII.

Vt Clerici Clericaturam suam dimittentes ab aliis Clericis separentur. XXIII

Vt illi qui voluntarij, & secundùm regulam Sancti Benedicti habitum Monachi susceperunt, & postea voluntariè dereliquerunt, communione fidelium priuentur, vsque ad emendationem dignam. Et si Abbates, vel alii Monachi noluint eos suscipere, maneant cum Clericis in Monasteriis, vel apud Ecclesias in habitu Monastico, & reuerentia, atque abstinentia. XXIV

Vt Canonici & Monachi de Monasteriis suis, vbi priùs titulati sunt, nisi causa rationabilis necessitatis, vel ædificationis animæ, vel Ordinem melius obseruandi, ad aliud Monasterium non transeant propter adipiscendum aliquod ministerium vel honorem, vel occupationem terrenam, absque consensu Episcopi sui vel Abbatis. XXV.

Finis Capitulorum Concilij Bituricensis.

Talia senior cùm perorasset, ait domnus Iordanus: Omnia nobis hæc bene placent. Tantum de corpore Domini mutando propter Presbyteros, qui omnibus dominicis diebus ad Ecclesias suas nequeunt adesse, placet ita temperantet institui, vt ab omnibus valeat inexcusabiliter obseruari. Quæ enim in Ecclesia instituuntur, sic debent fieri moderata, vt absque importabili fasce ab omnibus portentur, &

qualiter animæ saluentur, & quod facit Ecclesia absque murmuratione faciat, & ne inobedientia locum inueniat. Itaque placet vt corpus Domini in anno per duodecim terminos renouetur in omnibus illis Ecclesiis, vbi incessanter custodiri solet, hoc est in Pascha, in Pentecoste, in natiuitate S. Ioannis, ad vincula S. Petri, in assumptione Sanctæ Mariæ, in festiuitate Sancti Michaëlis, in omnium sanctorum, in S. Andreæ, in natali Domini, in Hypopanti, in Quadragesima, in media Quadragesima: his enim distinctionibus anni omnes Presbyteri ad proprias possunt recurrere Ecclesias: Et ipsum corpus Domini quod mutatur, nonnisi à mundis Ecclesiæ ministris sumatur. Monasteria verò Monachorum regularia, quia diligentiùs & nitidiùs omnia ad cultum altaris procurant, in Abbatum suorum arbitrio de his, sicut & de aliis regulis permittimus. Illi enim nostris legibus constringi non debent, qui vltra nos per arctam & angustam portam vitæ ingredi appetunt, qui voluntatem propriam frangunt, qui iugum ab adolescentia portant, qui Episcoporum iussis summopere in omnibus obediunt. Tales, inquam, legibus non oportet subiici conciliorum, nisi fortè reprehensioni vel contemptui patuerint, sicut Apostolus ait: Iusto lex non est posita, sed iniustis & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum Euangelium gloriæ Beati Dei, quod creditum est mihi. Nam & Abbates regulares non ideo ad Synodum venire cogo huius sedis, vt arguantur, sed vt mihi de rebus Ecclesiasticis moderandis consultum præbeant, quatinus ipsi spirituales viri, dum mihi per diuersas multorum curas disperso opem ferunt ad subleuandum onus, in retributione coronæ mecum participentur. De cultu enim Ecclesiastico & reuerentia corporis Domini, probaui ipse oculis meis regulares per Lemouicinum Monachos altaria & Codices, vestimenta, calices, linteamina, & cuncta quæ ad altare pertinent, mundissima cotidie & cum reuerentia seruare.

Cùmque de his & aliis huiusmodi plura dicerentur, & Archiepiscopo, omnibusque placerent, accusatores iusti extiterunt ex senioribus, qui dicerent in Concilio: In loco Sancti Petri * Bellocensis Monasterii sancta Ecclesia Lemouicensis vim patitur. *Bellilocensis.* Hic siquidem locus in ordine regulari quondam fuit illustris, nunc autem ita à secularibus conculcatus est, vt super Monachos ipsius Monasterii *dominetur Abbas secularis*, & absque Monachi habitu. Clamauerunt omnes qui erant in Concilio: Hoc magna destructio est, vt cæcus videntes ducat; stultus sapientes doceat. Hac enim in re disciplina moritur, locus hypocrisis Monachis datur, occasio propria possidendi Monachis surripit (*cor* subrepit, per quæ decepti perire possunt. *Bellilocense Monast.* Capite morbido totum corpus inutile est: & pro tali destructione locorum Dei, ita super populos à facie Dei egreditur. Tunc requisiti Monachi supradicti Monasterii adstantes in conspectu Episcoporum dixerunt: Ordinetur nobis Abbas idoneus secundùm regulam, & in pace erimus: lugentibus enim nobis, iste super nos tyrannidem arripuit. Vt autem præsentibus Episcopis sit notum, *Rodulphus Archiepiscopus* quondam Bituricensis Monasterium ipsum tempore Caroli Regis, in fundo suo construxit, & prædiis suis, multisque donis satis superque nobilitauit. Post cuius transitum ad cœlos longo excurso tempore, occasione reperta, Comes Tolosanus Cœnobium ipsum suæ potestati addixit, & Comiti Petracoricensi in beneficio largitus est: ille quoque Vicecomiti Combornensi concessit, qui nunc nobis laicalem personam imposuit ea de causa, quia *Bernardus Monachus Solemniacensis*, & postea Episcopus Caturcensis, nobis verò Abbas antecessor eius extitit. Dixerunt Episcopi: Ecclesiastica officia non secundùm carnis originem, sed secundùm meritorum virtutum distribui oportet. Cumque ille Clericus non Monachus Abbas sæculari nobilitate ac generositate magnus mox vocatus in Concilium ante Episcopos reus adstaret genibus positis, & super hac re iudicaretur secundùm Canones, ita respondit: O reuerentissimi Patres, hanc rogo iusto iudicio corrigite rem, & libenter consentio. Dixerunt Patres: Idoneum ex regularibus Monachis aliquem adducito ante domnum Iordanum, vt ipse eum regulariter ordinet Abbatem ad regendum ipsum locum; & tu extrinsecus non dissipator, sed defensor & prouisor loci adesse memento. Itaque Episcopi postquam de his diu locuti essent, Primati Lemouicensi sub testimonio Concilii & *Vuillelmi Ducis Aquitanorum* hoc taliter commiserunt negotium, vt vsque ad Natalis Domini festiuitatem, quæ in sexta Hebdomada expectabatur, ordinaret in eo

loco

loco dignum pastorem secundum regulam: quòd si contradicentes reperiret, qui id fieri non permitterent, & ipsos & ipsum locum excommunicatione Canonica ligaret; donec idem locus ad pristinam reuocaretur dignitatem. *Quibusdam verò sciscitantibus si qui Monachorum* forte de eodem sæculari loco ad alium regularem transmigrare vellent, vtrum eis liceret; eruditi qui aderant, rectè sapere tales iudicabant. Tales, inquit, Deo placere student. Nam si perfectus est qui inter malos bonus est, tamen bonorum consortium adipisci laudabile & perutile est; quia sicut Spiritus Sanctus per Psalmistam ait: Cum Sancto Sanctus eris, & cum viro innocente innocenseris, & cum electo electus eris, cum peruerso autem peruerteris. Et rursum Apostolus: Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Rursus scriptura ait: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: qui communicauerit superbo, induet superbiam. Nam si lilium inter spinas lucet, tamen grauatur à spinis, & gloriosiùs crescit inter amœna, quàm inter spineta. Nam & ipse regularis Abbas si contigerit vt super sæculares. Ordinetur Monachos, nec eos ab illicitis potuerit deflectere, nec habuerit bonos qui eum adiuuent, vt patienter toleret malos, sanius est eos derelinquere, & secum solum habitare, quàm eorum incorrigibili mordacitate cordis tranquillitatem amittere, & iuxta Dominicam vocem: melius est ei luscum vel claudum in vitam intrare, quàm duos oculos vel duos pedes habentem mitti in gehennam, hoc est melius est se solum lucrari, quàm cum prauis, quos inutiliter amat, detrimentum pati. De talibus loquitur Spiritus Sanctus, per Prophetam dicens: Fili hominis, increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. Et item Iob: Frater fui draconum, & socius struthionum. Et Dauid; Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Certè beatus Benedictus sæculares vel agrestes Monachos, qui eum veneno necare conati sunt, ideo deseruit, ne mentis suæ tranquillum oculum eorum pessima fœditate turbidaret. Vt enim Sancti Patres dixerunt: Quidquid pacem vel tranquillitatem cordis, qua Deum assiduè cogitare debemus, perturbare potest, quamuis vtile, quamuis necessarium sit, abiici oportet; quolibet quippe vitio cor perturbatum Deum cogitare non potest. Hæc dicentes non eos damnamus, qui inter Pseudomonachos boni aliquotiens, vel cum prauis maioribus necessariò degunt, si tamen illud adimplent quod scriptum est: Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere. Et item: sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias: Et periculis in falsis fratribus Apostolus exercitatus est. Et præcepta pastoris in omnibus adimplere, etiamsi ipse (quod absit) aliter agat. Et in talium exemplo Beatus Petrus Loth in testimonium assumit dicens: Et iustum Loth à nefandorum conuersatione eruit habitantem intereos, qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Nec de solis Monachis, verùm etiam generaliter de omnibus Christianis, qui boni inter malos conuersantur, hæc dicta sunt.

De talibus item Paulus ad Discipulos ait: In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Hinc Ioannes Pergami Ecclesiæ: Scio, inquit, vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Ergo sicut Gregorius, ait, Bonus non est, qui malos tolerare recusat, & tantò magis tolerandi sunt, quantò & ampliùs abundant. Regulares autem Monachos dicimus, qui inlicita nolentes, non suo, sed alieno imperio viuunt, quibus omnia in medium conferuntur communia, nec aliquid habent, quod Abbas non dederit, aut permiserit. Potest autem (quamlibet difficile contingere possit) regularis vnus inter plures agrestes conuersari, si tamen ab illicitis sese contineat, si his quæ sibi ad huius vitæ vsus congruunt permittente aut dante eo qui sibi præest, contentus fuerit, iuxta quod Apostolus loquitur dicens: Habentes victum & tegumentum his contenti sumus. Seculares autem Monachos illos dicimus, quos regulares Monachi in die iudicij iudicabunt, sicut Niniuitæ; vel Regina Austri, dicente Domino, Iudæos incredulos damnabunt, vel Apostoli duodecim Tribus Israël duodecim iudicabunt, quia illis credentibus, illi credere noluerunt; sic isti illos iudicabunt, quia istis regulariter viuentibus, illi regulariter viuere noluerunt. In capitibus ergò iustis Monasteria oriuntur & vigent, in viriosis ruunt & languent. Episcopus itaque, ad cuius Diœcesim pertinent Monasteria, & Abbates, atque Christiani vicini, nisi prohibuerint indignos in pastoralem curam ingredi: malum in illos respicit, sicut bona merces à Deo illos

expectat, si familiæ Dei dignos constituant dispensatores. Hæc & his similia cùm mystico & vtili audientibus sermone de sublimiori proposito edissertata essent, ait domnus Iordanus: Ago Deo gratias, quia in Diocesi Lemouicensi plura Monasteria recto tramite incedunt, & boni odoris de se exempla latiùs diffundūt, sicut Apostolus ait: Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Hos quippe qui præsentes huic sancto concilio intersunt, Abbates Lemouic. laudo & testificor in Domino Iesu, quia cum sibi subditis regulariter agentes, luctandis animabus potiùs inuigilant, quàm de caducis rebus & transitoriis curent. Dignum est enim, vt quicunque suscipiunt animas regendas, præparent se ad rationem reddendam. In primis deniq; familiam beati Martialis in hac vrbe, & Cambonense Monasterium beatæ Valeriæ possessionem B. Martialis, & alia quæ ei iure possessionis perpetuæ ab antiquis subiacent temporibus Monasteria non ignoro regulariter viuere. Nihilominus Solomniacum atque Vsercam Cœnobia nobilissima; Monasteria quoque in hac vrbe S. Martini & Augustini, necnon & congregationem Virginum in Basilica B. Dei Genitricis, & alias seruorum Dei per Lemouicinium congregationes gaudeo sancti Ordinis tenentiam regulariter obseruare. Quantum denique in oculis omnipotentis Domini ad intercedendum pro salute populorum congregationes valeant seruorum Dei, B. Gregorius de congregatione Sanctimonialium locutus ostendit inquiens: inter tot Langobardorum gladios, his nostris temporibus Roma nequaquam subsistere posset, nisi Virginum Sanctimonialium in hac vrbe Romana congregationes suis orationibus tantæ hostilitati resisterent. Et item: Ideo, inquit, prouidendum nobis Monasteriis ancillarum Dei, quatinus eis abundanter subsidia ministremus, nę qua forte penuria grauatæ à suo proposito vel aliquantulum succumbant. Nam Monasteria Monachorum idem Gregorius per vniuersum mundum libera & quieta esse volebat, vt si quem Episcoporum comperisset aliqua ratione ea excommunicare, vel inquietare, grauiter in eos vindicaret; quod in epistolis suis facile perspici poterit. Nos quoque Monasteria seruorum Dei defensa, quieta, & tuta esse desideramus, tanti patris vestigia sequendo. Veruntamen si culpa superbiæ vel inobedientiæ in Abbatibus inuenta fuerit, eam canonicè insequi oportet. Hæc dixi propter *Abbatem Monasterij Vsercensis*, quem dicunt hoc anno instituta sancti concilii contempsisse: quidam enim narrauerunt nobis quia excommunicatum *Vicecomitem Albuciensem* interfectum in præda ipse apud suum Monasterium sepelierit; super qua re, si vera est, cor meum contristatur. Omnes enim nouerunt in sanctis Conciliis sic institutum, vt si quis ab Episcopo suo excommunicatus interfectus, aut obitu proprio mortuus absque reconciliatione fuerit, nullatenus Christianorum sepultura sepeliatur, nisi Episcopus satisfacientibus pro eo amicis vel parentibus absolutionem & licentiam ex hoc concesserit: sed neque pro eo oretur, nec facultas eius in eleemosynam suscipiatur, quousque ab Episcopo absoluatur. Simili modo si vulneratus ad mortem quilibet de excommunicatis fuerit, vel infirmitate ad exitum correptus pœnitentiam ex corde petierit, vel esse Monachus quæsierit, pœnitentia eius suscipiatur quidem, & viaticum ei pro misericordia tribuatur; nullatenus tamen sepeliatur, neque post mortem pro eo oretur, donec ab Episcopo suo absoluatur. Dicente enim B. Gregorio in Dialogorum libro secundo: Tantam Ecclesię Christus largitus est virtutem, vt etiam qui in hac carne adhuc viuunt, iam carne solutos absoluere valeant, quos viuos ligauerant, dicente Domino ad Petrum; Quodcunque solueris super terram, erit solutum, & in cœlis. Nam Sanctus Benedictus duas Sanctimoniales & vnum ex fratribus qui ligati obierant, post mortem absoluit. Idemque Papa Gregorius medicum fratrem in ipso exitu vitæ ligauit, nec eum consolari in fine, nec pro eo orare permisit. Sed nec eum in cimiterio Ecclesiæ siuit, quem tamen longè post mortem pro misericordia absoluit, & pro eo orare instituit. Veruntamen valde horrendum est, vt Beatus Papa scribit, cum quis inreconciliatus à sæculo exit. Præterea si quem Episcopus ligat, alius absoluere se putat, & ipse decipitur, qui eum suscipit, & qui suscipitur perit. Et hac occasione falsæ pietatis concilia patrum destruuntur, & Deus contemnitur, & pax de Ecclesia expellitur. Siquidem ille qui excommunicatum suscipit, idcircò simul cum eo perit, quia similem sortitur excommunicationis vindictam, & vt beatus Petrus in scriptura beati Clementis ait: Quicunque excommunicato consentit, vel in colloquio participatur, vnus & ipse est de illis, qui Ecclesiam Dei destruunt. *Cúmque in Concilio* à quibus-

Iordanus Episcopus.

Monasteria Sancti Martialis, Cambonense, Solemniacū, Vserca, S. Martini & S. Augustini.

dam interrogaretur, vtrum obseruanda est excommunicatio ei, quem aliquando fortè iniustè, & absque culpa Pontifex ligat? *Odolricus pater* sic ait: Quemadmodum B. Gregorius attestatur, cuius autoritas sperni minimè potest: Si pastor ligat aliquem aut iustè, aut iniustè, aut ob culpam, aut sine culpa, obseruanda est excommunicatio, ne is qui iniustè forsitan ligatur, ipsam excommunicationem ex alia culpa mereatur: neque ouis pastorem suum temerè reprehendat, nec ex ipsa timidæ reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat. Dicit autem de Episcopis; Quia ipsi se hac potestate priuant, qui vel odio, vel gratia, & non secundùm meritum causæ ligant vel soluunt. Ad hæc Pontifex adiecit dicens: Presbyter qui excommunicatum scienter suscipit, ideo ab ordine deponitur, quia semetipsum excommunicat, qui excommunicato consentit. Tunc Episcopi dixerunt: Statuimus canonicè, vt qui amplius excommunicatum nesciens susceperit, & postea probauerit, ad pœnitentiam mox recurrat in cōspectu & iudicio Episcopi sui. Qui autem scienter id egerit, siue in vita, siue in morte, siue aliquid de facultate damnati in eleemosynam probatus fuerit suscepisse, ab ordine Presbyter cesset, nec gradum recipiat, nisi satisfactus, ab Episcopo suo sacris vestimentis reinduatur. Si Presbyter non est, communione Eucharistiæ & audientia missæ priuetur, vsque ad reconciliationem Episcopi. Quando autem Episcopus Presbyterū deposuerit, sic agat; iubeat eum prius indui omnibus Sacerdotalibus indumentis, deinde manu sua auferat ei manipulum, deinde casulam, deinde mediam stolā de collo reflectat ei inter scapulas sub latere dextro, & depositus est à Presbyteratu in Diaconatum. Quando quemlibet excommunicauerit, eat publicè ad ostiū Ecclesiæ, & ostiū pro eo claudat. Dum absoluerit, ambulet cum eo vsque ad portas Ecclesiæ, & aperiat ei vt ingrediatur: aliter autem nullus excommunicatus Ecclesiam ingrediatur, quia nefarium & inlicitum est. Presbyteri autem de ignotis causis, Episcopi de notis excōmunicare est, ne Episcopi vilescat potestas. His dictis cum accusatum Abbatem inquireret quid responderet; ille respondit domno Primati; Domine, inquit, pater, ex hac re qua accusor, veritas vobis nunciata non est; absit à me, vt absque vestra licentia aliquando suscipiam excommunicatū. Ordo enim noster quanto sublimior est, tanto subiectior & promptior ad obediendum Episcopis vt sit necesse est. In Episcopis enim ipsum Deum honoramus vel contempnimus, sicut & ipse ait: Qui vos audit, me odit; & qui vos spernit, me spernit. Ecce idoneos testes adhibeo, quia ille Vicecomes excōmunicatus postquàm prædando interfectus est (omnes enim prædantes excommunicati palam in omnibus conciliis sunt) me ignorante à militibus suis ad Monasterium deportatus est, cuius corpus neque suscepimus, neque sepeliuimus, sed sine officio facto retrò vltra aquam reuehi iussimus, vbi milites ipsi nullo Clericorum adstante, sepelierunt illud. Quo audito Episcopi iudicauerunt, dicentes; si ita est, nec ille excommunicatus sepultus est, nec Abbas Monasterii culpabilis iudicari potest. Tunc Episcopus Caturcensis cœpit enarrare dicens: Nuperrimè post Concilium Bituncense quidam de excommunicatis eques in nostra Diœcesi interfectus est, quem ego rogantibus amicis & propinquis eius nullatenus soluere volui, vt cæteri metum haberent; grauem enim culpam prædantis habuerat, itaque sine Sacerdotis obsequio à militibus apud quandam Ecclesiam S. Petri, non me iubente, sepultus est. Mane facto corpus eius longè extra Cimiterium proiectum & nudum superficiem terræ inuentum est. Tumulus autem vbi sepulturam habuerat intactus, ita vt dimissus pridem fuerat, repertus est; quem iterum milites aperuerunt, & nihil in eo aliud nisi vestes, quibus inuolutum fuerat, inuenerunt. Rursus cadauer ibidem sepeliunt, & diligenter tumulum sub enormi pondere terræ & lapidum claudunt: sed die altero proiectum cadauer, & tumulum intactum vt supra aspiciunt, quinquies sepelitur, toties eodē deiectū tenore conuenitur: tāto demū victi stupore, corpus longè à Cimiterio Ecclesiæ terra obruunt; quo terrore perculsi Principes militiæ pacē nobis, velut optabamus, firmare nequaquā distulerunt. Ad hæc respondit Concilium: Quid hoc aliud est, nisi quia sub oculis hominum arbiter omnium adfirmat Ecclesiæ suæ auctoritatem, quia excommunicati à sepultura Christianorum iustè ab Episcopis segregantur? Tales enim negant fidem dum latrocinia potiùs quàm pacem sectantur. Non enim Christiani dicendi sunt, de quibus ait Apostolus: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Item Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Certè Dathan & Abiron pro pastorum suorum contemptu perierunt de medio multitudinis, ita in Episcopo suo Deum contempnens iustè insepultus ab Ecclesia disiungitur, si in excommunicatio-

Odolricus.

Depositio Presbyteri.

Caturcensis Episc.

nis vinculo cum contingat oppetere in morte. Odolricus interea venerabilis Pater familiæ beati Martialis sedens in Cathedra, iuxta primatem Lemouicensem, factis vt erat indutus ornamentis dare cœpit consultum Episcopis dicens: Hic vos, carissimi, decernere oportet medicinam, quam contra generalem morbum adhibeatis. Si enim de pace tenenda, sicut & vestra voluntas, principes militiæ Lemouicensis vobis obstiterint, quid contra ista sit agendum? Dixerunt Episcopi: Hac in re petimus, charissime, ipse date consultum. Quibus ille: Nisi de pace adquieuerint, ligate omnem terram Lemouicensem publica excommunicatione, eo videlicet modo, vt nemo nisi Clericus, aut pauper mendicans, aut peregrinus adueniens, aut infans à bimatu & infra, in toto Lemouicino sepeliatur, nec in alium Episcopatum ad sepeliendum portetur. Diuinum officium per omnes Ecclesias latenter agatur, & baptismus petentibus tribuatur. Circa horam tertiam signa sonent in Ecclesiis omnibus, & omnes proni in faciem preces pro tribulatione & pace fundant. Pœnitentia & viaticum in exitu mortis tribuatur. Altaria per omnes Ecclesias sicut in parasceue nudentur, & cruces & ornamenta abscondantur, quia signum luctus & tristitiæ omnibus est. Ad missas tantum quas vnusquisque Sacerdotum ianuis Ecclesiarum obseratis fecerit, altaria induantur, & iterum post missas nudentur. Nemo in ipsa excommunicatione vxorem ducat, nemo alteri osculum det, nemo Clericorum aut Laicorum tondeatur, neque radatur, quousque districti Principes capita populorum per omnia sancto obediant Concilio. Si quis verò probatus fuerit aliquo modo huius vinculi violator, non recipiatur, nisi cum digna pœnitentia: magnoperè enim Episcoporum excommunicatio est obseruanda, ne fortè plus irascatur furor Domini super nos & super populum. Tunc interrogatum est in Concilio, vtrum vni aut duobus primoribus si obedierint, debeat ab Episcopo ignosci sine omnibus aliis, an non? *Quod Emilius Pontifex*, atque *Azenerius Abbas* hoc modo enodauerunt respondentes: Si de centum impiis præter vnum nequimus reuocare, ipsum solum cum gaudio debemus suscipere. *Odolricus autem* pater sic respondit: Si vna de centum animabus perditis ad salutem lucratur, gaudium est coram Angelis Dei. Si quis denique post mortem inobediendi, ad obediendũ Episcopo festinat, iam à Deo interiùs viuificatur, ideóq; eum absolui necesse est. Nam de his qui ad pœnitentiã compunctos non suscipiunt, obturatos verò aut terrore, aut amore sæculari absoluunt, sic Spiritus S. per Prophetam dicit: Mortificabãt animas quę nõ moriuntur & viuificabãt animas quę non viuunt. Et rursũ: Væ his qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes lucẽ tenebras, & tenebras lucem. Si ergo vel vnus ex primoribus principibus vobis obedierit, cæteri verò omnes attrita fronte rebelles extiterint, pacificũ suscipite in pace Christi, eique in omnibus opẽ ferte, & terram honoremque eius in absolutione gaudentem, & liberum esse permittite. Cæteræ autem partes Lemouicensis terræ, quæ rebelles principes habent, in supradicto relinquantur anathemate, vsque ad dignam correctionem, vt sit inter bonum & malum differentia, ac si inter lucem & tenebras. *Quod si omnes maiores* potestates Lemouicenses pacem consenserint, vt omnia sint absoluta, & aliqui de priuatis militibus, siue minoribus principibus inuenti fuerint concilio inobedientes, hi tales ita priuati excommunicentur, vt sint segregati à communione corporis & sanguinis Domini, in Ecclesia intrandi nullam habeant licentiam, cum Christianis non comedant, neque bibant, neque ambulent, linum non induant, carnem non comedant, vinum non bibant, non tondeantur, neque radantur, ad nullas orationes proficisci præsumant; si infirmi fuerint, non visitentur à Clerico; morientes in ipsa excommunicatione non sint de loco leuati in quo mortui fuerint, nec cooperiantur ligno, neque petra, neque alia munitione; substantiam eorum nullus pro animabus eorum in eleemosynam accipiat. Dictum in Concilio est: si quis de Episcopis aliquotiens timore, vel amore, vel pecunia se inflexerit, vt secundùm Concilium non distringat per iustitiam illum, quem distringere debet & potest, siue absoluerit viuum vel mortuum, quem absoluere non debet, aut in aliquo probatus fuerit violare Concilium, quod ipse cum aliis Episcopis instituit, ab ipsis Episcopis deponatur vsque ad spatium temporis, quod ipsi Episcopi concorditer iudicabunt. Dixerunt Episcopi omnes. Placet nobis hæc propositio, & sic fiat. Similiter fiat de illo Episcopo qui excommunicatum alterius Episcopi susceperit viuum siue mortuum, vel in Episcopatu suo suscipere à quoquam permiserit, vel consenserit.

Interea cùm talia Episcopi sermocinarentur, querimonia in concilio commota

est à dicentibus; in Monasterio beati Martialis *sursum* in Pascha & Pentecoste baptismus agitur, & ibi serui à dominis suis libertate donantur. Hæc volunt Clerici huius sedis non amplius alibi, quàm in hac sede administrari. His opposita sunt ista sanum sapientibus, qui sic responderunt: In oratorio S. Ioannis Baptistæ, quod est ad meridiem sursum secus Saluatoris Basilicam, fontes ab antiquis temporibus præparati sunt; & tantummodo in Pascha & Pentecoste ibi semper solet agi baptismus: aliis verò temporibus per totum annum in Ecclesia S. Michaëlis de illa superiori parœchia baptisantur infantes, nec vllo modo pro his hæc sancta sedes hactenus querelas commouit: Parochiani siquidem Ecclesiæ S. Petri *Cairogensis*, & quicunque ex principibus ex omni Lemouicino volunt filios suos ad scrutinium in quadragesima, & baptisandos in Pascha, siue in Pentecostem ad hanc deferunt sedem. Parochiani verò Ecclesiæ sancti Michaëlis, & Ecclesiæ Sanctę Mariæ de Harenis, & aliarum Ecclesiarum quæ Basilicæ beati Martialis subiectæ sunt, & quicunque de principibus ex toto Lemouicino, siue de externis Aquitaniæ ciuitatibus voluerint, filios suos baptisandos sursum ad Redemptoris aulam diligunt. Denique semper fuit consuetudo, vt quicunque voluerunt sursum, aut ante altare Redemptoris, aut ante corpus beati Martialis, seruos suos libertate darent. Quòd ergò semper vsque ad nos licitum fuit, nec amplius prohibitum, quo pacto nunc amodò illicitum erit? Verum iusto iudicio iudicent præsentes Episcopi, quid hac in re æquum sit. Dixerunt Episcopi: Beato Martiali priuilegium suum ab antiquis statutum auferre nefarium est. Hæc autem sedes beati Martialis caput & mater omnium Galliæ Ecclesiarum est, quia prima ante omnes alias in Gallia extitit Deo consecrata. Ideóque Lemouicenses omnes Ecclesiæ præsertim huic tanquam capiti proprio in omnibus honorem exhibeant. Ipsa autem sedes & mater nullatenus à filiabus suis cæteris Ecclesiis iusta antiquitus concessa tollat instituta, nec eis impendi honorem debitum prohibeat. Gaudere enim Pontifex & assensum præbere debet, vt Ecclesiæ sibi subiectæ in honore antiquo perseuerent. Itaque in beati Martialis Monasterio, sicut antiquitus solitum erat, propter ordinem Paschalem non negligendum, qui mentes carnalium ad altiora trahit, & propter trinas letanias, & propter stationem ad fontes, rectè opportunum est celebrari baptismum, de tribus non minus infantibus in Pascha solummodo & Pentecoste. Simili ratione fieri congruum est in aliis Monasteriis & Ecclesiis, vbi ab antiquis diebus exerceri id solitum est: ita tamen vt maior numerus baptisandorum sit apud hanc matrem Ecclesiam: *& hi qui in aliis Ecclesiis apud hanc ciuitatem baptisantur*, ipso die coram *Episcopo ad confirmationem* in hac sede cum luminaribus exhibeantur: vbi enim cereus Paschalis consecratur, & baptismus agitur, ibi honestius Paschalis Ordo perficitur, & tres Letaniæ, quæ in Sabbathis Paschæ & Pentecostes nulla ratione prætermitti possunt, ne (quod absit) autoritas Spiritus sancti vilescat, aptius persoluuntur. Post sex enim lectiones septena fit in choro à pluribus simul cantoribus solemniter indutis: deinde cum terna ipsi Cantores & Sacerdos ac cæteri ministri procedunt ad fontes. *Peracto verò baptismo de tribus* tantum infantibus, nam cæteri si plus fuerint *ab alio Presbytero qui ibi remanserit* baptisantur, cum terna à fontibus regrediuntur, qui ad chorum, ad chorum; & qui ad altare, ad altare, cum ceteris nondum inluminatis, sonantibus interim omnibus signis. Finita enim ipsa terna, & cessantibus metallinis clangoribus, mox hymnus Angelorum à Sacerdore excelsa voce profertur, inluminata iam omni Ecclesia, ex quo Cantores clamauerint: accendite. Hæc de baptismo satis sint. Nunc de seruorũ libertate dicendum, quia hanc agere licitum est vel apud hanc sedem, vel ante corpus beati Martialis, vel ad quancumque Ecclesiam Domini elegerint coram testibus, vel ante corpus defuncti proximi, sicut sæpè per plures ciuitates fieri videmus; ita sane vt huius sedis nominatiuus Cancellarius libertatem scribat. Nam & apud regale palatiũ, vel in quocunque loco Rex fuerit, coram Rege libertates legitimas fieri cernimus: immò lex Salica continet, vt vbicunque serui Dominus voluerit, potest seruum relaxare. *His dictis cum quidam de prædicatione ad populum, & de indicendis ieiuniis & letaniis* pro opportunitate temporum dicerent; quod hæc apud sedem duntaxat debeant institui & edici. Dixerunt Episcopi: Prædicatio non solum apud sedem, sed etiam per omnes Ecclesias assiduanda est, vbi hanc dare strenuum Doctorem Domini voluntas inspirat. Etenim adeo gemendum est, quia valdè rari sunt in messe Dei operarii, etsi multi sunt qui bona audiant, sed rari sunt qui dicant: nam omnes Sacerdotes, quibus Parochia commissa est, omnibus dominicis & festis diebus ammonere prædicando

Baptismus & manumissio in Monasterio S. Martialis.

Seruorum libertas.

Prædicatio.

populum debent, secundùm illud: Argue, obsecra, increpa, quia Sacerdos si sine prædicationis sonitu incedit, interminatione diuina mortis reus est: Episcopus autem quos doctos ad hoc officium viderit & idoneos, non tantùm iussu, sed etiam rogatu ad tam sublime opus incitare debet. Quod officium siue Monachus, siue Clericus suscipere nequaquam potest, nisi in gradum *Lectoris fuerit* ab Episcopo Ordinatus.

Porrò de Letaniis indicendis, siue ieiuniis, sic in libro Capitulorum Caroli insertum est. Quando tribulatio super populum venerit, siue mortalitatis, siue hostilitatis, siue famis, aut intemperātiæ aëris, vel si quid huiusmodi, & non fuerimus præsentes, nullus nostrum expectet edictum, sed mutuò se exhortantes Clerici, siue Monachi vnà cum populo festinent in letaniis vel iejuniis misericordiam Domini super regnum nostrum inclinare. Igitur si talia sine sedis consultu, necessitate, non temeritate, vel (quod absit) typho superbiæ ab alia Ecclesia instituta fuerint, nihil est quod indignentur Clerici sedis: tamen ita cuncta concordantia moderentur in inuicem inter omnes vicinas congregationes, vt pax & vnitas inter sedem & alias Ecclesias permaneat inconuulsa.

Petrocoricensis Episcopus. Episcopus autem Petracoricensis de quodam *Canonico suo tantùm Clerico*, qui vxorem duxerat, inquirendo proposuit dicens, vt iudicarent quid de eo ageretur. Ad hoc verbũ in Concilio responsum est: Canones iudicent: quomodo enim nostro possumus arbitrio iudicare quicquam, cùm omnia à prioribus iudicata sint? Nihil quippe dicendum, quod non priùs dictum sit. Tunc lecti sunt Canones Apostolorum, vbi in capitulo 27. ita dicitur: Qui Clerici debeant coniugibus copulari, Innuptis qui ad clerum prouecti sunt præcipimus, vt si voluerint vxores accipiant. Sed Lectores, Cantoresq; tantummodo. Et iterum dictum est: Canones Toletani & hoc iudicant, vt in Monasteriis nutriti cùm venerint ad annos adolescentiæ, detur eis optio libera, vtrum velint vouere propositum, an inter Laicos esse. Qui voluerint, vxores ducant; qui autem propositum, in sua potestate relicti vouerint, non vltra eis ad sæculum licet respicere. Nam & Concilium Bituricense, sicut audiuimus, iudicauit vt qui Clericaturam suam dimittit, ab aliis Clericis separetur. Item de Abbatibus quibusdam proposita quæstio est, qui *maioribus festis Capellanum & plures Diaconos* ad celebrandam missam, sicut Episcopi, habent. Et consultè tractatum est hoc non pro vsurpatione, sed honore solemnitatis fieri, nec solum Abbatibus, sed etiã aliis Sacerdotibus, apud plures Ecclesias, vbi magni numeri congregationes Monachorum aut Canonicorum sunt, propter solemnitatis reuerentiam exhiberi licitum videtur: non tamen plus quàm tres Diaconi Abbatibus vel reliquis Sacerdotibus in solemnitatibus adhibentur. Episcopis autē aliquando tres, aliquoties quinque, nonnumquam septem Diaconi pro opportunitate festiuitatum, & ad omnes publicas missas præsto sint. Nam in Monasterio beati Martialis notum est, semper antiquum morem seruatum, hodiéque seruari, & nunquam debere prætermitti, scilicet in Pascha, & eminentioribus per annum festis tres Diaconos & Capellanum ministrare Abbati in publica missa: aliis autem diebus siue minoribus festis, Capellanum tantummodo, & vnum Diaconem.

Tunc accusabantur quidam, qui propter Presbyteri gradum pecuniam dederant, & alii qui duas vxores ante Diaconatum habuerant: alii autem qui in Clericatu sibi virilia amputauerant: alii verò qui in laicali ordine homicidium fecerant, & postea Monachi facti gradum Diaconatus susceperant. Dictum de his in Concilio est: Nulla his misericordia potest tribui, quin omnes deponantur. Si enim quos Sancti Patres damnant absoluimus, falsam eis misericordiam & æternam mortem impendimus. Tunc Canones Apostolorum probati sunt, vbi capitulo trigesimo legitur: Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deijciatur & ipse, & ordinator eius, & à cõmunione modis omnibus abscindatur, sicut ego Petrus Simeonem magum deieci. Item cap. XXXI. Si quis Episcopus sæcularibus potestatibus vsus Episcopatum, vel Ecclesiam per illos obtinuerit, deponatur & segregetur, & omnes qui illi communicant. Item cap. 17. Si quis post baptisma secundis nuptiis fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, non Presbyter, non Diaconus, aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt. Item capite decimo octauo: si quis viduam vel eiectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de his quæ publicis mancipantur spectaculis, non potest esse Episcopus, non Presbyter, non Diaconus, non ex numero eorum qui ad altare deseruiunt. Item capite 21. Eunuchus si per insidias hominum factus est, vel si in persecutione sunt eius amputata virilia, vel si ita natus est, & est dignus, efficiatur Episcopus. Item cap. 22. Si quis abscidit semetipsum, id est si quis amputauerit sibi virilia, non fiat Clericus, quia

ſuus homicida eſſet, & Dei conditionis inimicus. Si quis cùm Clericus fuerit, abſciderit ſemetipſum, omnino damnetur, quia ſuus èſt homicida. Laicus ſemetipſum abſciodens annis tribus communione priuetur, quia ſuæ vitæ inſidiator extitit. De homicidis verò dictum eſt, vt ſi quis voluntarius, & non per neceſſitatem fecerit homicidium, & poſtea Monachus fuerit factus, ad gradus altaris promoueri non poreſt. Monachis enim qui ad gradus prouehuntur Eccleſiaſticos, ſummopere prouidendũ eſt Abbati illos Epiſcopo offerenti, vt idonei & probati ſint, iuxta quod S. Benedictus ait: Si quis Abbas ſibi Presbyterum vel Diaconum ordinari petierit de ſuis eligat, qui dignus ſit Sacerdotio fungi: nam ille qui adhuc viuens eſt, qui *Stephanum Epiſcopum* dolo occidit, cùm non inueniret pro tanto crimine pœnitentiam, Cluniacum Cœnobium petiit, Monachus ibi effectus eſt: qui legere & cantare tanquam peritus Clericus ſciens, ab Odilone Abbate cogitabatur offerri Epiſcopo ad gradus altaris. Ar prudenter tractans venerandus Abbas, literis directis ad Papam Romanum conſulrum expoſtulat, & crimen Monachi intimat. Cui Apoſtolicus talia remandat: Impoſſibile eſt talem ad aliquem gradum prouehi, *nec etiam offerre poteſt* oblationem ad manus Sacerdotis, ne fortè pro eo vno in plures furor Domini deſcendat: ſed nec communionem ſanctam accipere poteſt. In exitu autem vitæ pro miſericordia ei viaticum detur: nihil hic aliud quàm luctum agat, ſi fortè illic miſericordiam inueniat. Ita hactenus ille viuit permanens in pœnitentiæ luctu, non offerens, non communicans. *Homicida.*

Item inquiſitum eſt de temporibus ordinum, quia nonnulli ex Epiſcopis per totum annum Ordinationes nunc faciunt, quod priores Epiſcopi non faciebant. Reuoluta ſunt ego patrum ſtatuta, & inuentum quia graduum Ordinationes rectè fiunt per menſem Martium, & Iunium, Septembrem quoque atque Decembrem, Sabbatho videlicet in duodecim Lectionibus, quando iejunia quatuor temporum aguntur; vbi ſi tanta multitudo fuerit ordinandorum, vt Sabbatho non poſſit omnes Epiſcopus conſecrare, in craſtina Dominica vſque ad horam ſextam à manè qui ſuperfuerint, debent ordinari; alias autem nullo modo; niſi cauſa grandis neceſſitatis; de Diaconatu tantùm, vel Preſbyteratu oporter Ordinationes agi; & hoc in nulla feſtiuitate, niſi Dominica die, quam tamen iejunium generale in Sabbatho præceſſerit. Nam & ipſe Epiſcopus ordinari non poteſt, niſi in Dominica die circa horam diei tertiam. De ſancto autem Gregorio conſtat, qui nunquam niſi in menſe Martio Ordinationes egit. Beatus verò Petrus Apoſtolus in menſe Decembrio, & non alìubi; in Iunio autem tantummodo beatus......... porro in Septembri, & non in alio beatus ...... Rurſus in Concilio conquiſitum eſt (f. conqueſtum) de *excommunicatis Aquitanigenis*, qui ignorantibus Epiſcopis ſuis à Romano Papa pœnitentiam & abſolutionem accipiunt: & hac de cauſa pax & Concilium in Aquitania deſtruitur, dum quos iſti iuſtè ligant, ille iniuſtè abſoluit. Ad hæc venerandus Engelricus Canonicus Sanctæ Mariæ Anicienſis Eccleſiæ cœpit explicare dicens: *Stephanus Aruernenſis* Præſul ante hos annos *Pontium Comitem Aruernenſem* excommunicatione obſtrinxit pro vxore legitima quam dimiſerat, & aliam duxerat. Quem cùm nulla vellet ratione abſoluere, niſi emendatum, Comes Romæ à Domino Papa abſolutionem accepit, ignorante Papa eum excommunicatum. Quod grauiter Epiſcopus ferens, conquiſitorias (*meliùs conqueſtorias*) literas Romam Apoſtolico miſit. Cui ille in hunc modum remiſit Epiſtolam. Quod neſcienter egi, frater cariſſime, non mea, ſed tua eſt culpa: ſcis enim quia quicunque de vniuerſa Dei Eccleſia, quæ eſt in toto orbe terrarum, ad me cauſâ remedij recurrerit, impoſſibile eſt mihi eius curam negligere, dicente Domino ad beatum ſpecialiter Petrum, Paſce oues meas. Quo ergò modo ſedes Apoſtolica poterit eiicere aliquem de medela, niſi rationabili cauſa? Debuerat certe mihi, antequam illa mortua ouis Romam veniret, eius cauſam tuis innoteſcere apicibus, & ego eam omnimodo abiicerem, tuamque firmando auctoritatem, eam anathematis ictu repeterem. Profiteor quippe omnibus Conſacerdotibus meis, vbique terrarum adiutorem me, & conſolatorem potiùs eſſe, quàm contradictorem: abſit enim ſchiſma à me, & à Coëpiſcopis meis. Itaque illam pœnitentiam & abſolutionem quam tuo excommunicato ignoranter dederam, & ille fraudulenter accepit, irritam facio & quaſſam, vt de illa nihil aliud ſperet quàm maledictionem, quoad ſatiſfactum tu iuſtè abſoluas. Dicebant ergò Epiſcopi ad inuicem: Fruſtra hæc querela aduerſus caput noſtrum mutire audet; Apoſtolicus enim abſque culpa eſt, & potius nos culpabiles ſumus, niſi literis noſtris ei notum faciamus, de quibus noluntus vt abſoluantur. *Pontius Comes Aruernenſis.*

Cùm ergo tales deceperint Apostolicum, vt fraudulenter absoluantur ab eo, irrita est eis illa absolutio, ideoque nec ab eo, nec à nobis confirmanda. *Quidam autem in Concilio* dixit: Vidi nuper de Episcopo Engolismensi qui præsens est, quod dico: Quidam ex suis Parochianis excommunicatus ab eo dum satisfacere nollet, non poterat impetrare ab eo pœnitentiam. Qui sine licentia Episcopi sui Papæ Romano subripuit pœnitentiæ legem, & literas ex nomine eius Episcopo detulit in Cœna Domini, quibus Episcopum rogabat Apostolicus, quatinus illi pœnitentiam quam imposuerat affirmaret. Episcopus verò intelligens fraudem, ait homini: versa vice quod ego postulare debueram ab Apostolico, Apostolicus postulat à me. Non credere possum hoc mandatum ab eo exorrum. Hoc tibi nihil vtile est, & donec aut à me, vel ab huius sedis Archidiacono, me iubente, accipias pœnitentiam, permane in excommunicatione, & eiecit eum foras de Ecclesia. Et dixerunt Episcopi. Hoc ab ipsis Apostolicis Romanis & cæteris patribus cautum tenemus, vt Parochiano suo Episcopus si pœnitentiam imponit, eumque Papæ dirigit, vt iudicet vtrum sit an non pœnitentia digna pro tali reatu: potest eam confirmare auctoritas Papæ aut leuigare, aut superaddicere; iudicium enim totius Ecclesiæ maximè in Apostolica Romana sede constat. Item si Episcopus Parochianum suum cum restibus vel literis Apostolico ad pœnitentiam accipiendam direxerit, vt multoties pro grauissimis solet fieri reatibus, in quibus Episcopi ad dignam hæsitant pœnitentiam imponendam, hic talis licenter à Papa remedium sumere potest; nam inconsulto Episcopo suo ab Apostolico pœnitentiam & absolutionem nemini accipere licet. Sanè, vt exempli causa aliquid dicatur, beatus Martialis Aquitaniæ Apostolus Stephano Regi Galliarum, qui sub Nerone Galliam vsque ad montes Pyreneos regendi habebat potestatem, pro Virginis Valeriæ interfectione, cæterisque reatibus iam pœnitentiam indixerat, iam fonte baptismatis, quo cuncta delentur admissa, ipsum purificauerat: attamen quia necesse principi fuit vt Romam cum legione Galligenarum, iubente Nerone, properaret, præmonente vt credimus beato Martiale, beatum Petrum Apostolum adiit, & pro Virginis interfectione ab eo se absolui postulauit. Illa profectò principis absolutio à beato Petro, confirmatio illius fuit absolutionis & pœnitentiæ quam ei beatus Martialis indixerat. Certè beatus Petrus si sciret illum esse à beato Martiale excommunicatione obligatum, potius eum damnaret quàm absolueret. Sic Apostolici Romani Episcoporum omnium sententiam confirmare, non dissoluere debent; quia sicut membra caput suum sequi, ita caput membra sua necesse est non contristari. *Referam verò ad ædificationem* quod dudum de illo milite contigit Vascone, qui iubente Duce Vasconum Sancio, seniorem suum decollauit; inuitus tamen, & terrore ducis perterritus id egit, interminante irato duce, & dicente: Nisi istum occideris, occidam te. Vno ergo ictu seniorem proprium decollauit, & grauissimo dolore repletus ad Episcopum suum causâ pœnitentiæ recucurrit, cui ille compassus dixit: Debueras pro seniore tuo mortem suscipere, antequam illi manus aliquo modo inferres, & martyr Dei pro tali fide fieres: sed grauissimum reatum egisti; & nobis inauditum: nescio tibi consilium ferre pœnitentiæ, sed vade quantocius ad Papam Romanum; Si tibi ille pœnitentiam concedit, & ego gaudeo & confirmo: si te ille abiecerit, nunquam nec à me, nec ab aliquo inuenies pœnitentiam. Quod ille concitus impleuit, & cum testibus detulit secum literas Episcopi sui. Et cùm Apostolicus secundâ Paschali feriâ apud sanctum Petrum sacra agens post Euangelium resedisset, cœpit ille reus ante eum in conspectu totius Ecclesiæ grauissimè plorans, & suspirans, exclamare dicens: Pœnitentiam volo, Domine; pœnitentiam volo, Domine. At Apostolicus qui dextrâ læuâque ei qui assistebant, ait: Requirite pro qua culpa. Ille inquisitus, nihil aliud dicebat: Creatorem meum offendi, Creatorem meum offendi. Cui Apostolicus: Cur, inquit, Episcopum tuum non expetebas? Et ille: Episcopus meus me misit ad te. Tunc testes Apostolico suggesserunt culpam, eique literas Episcopi protulerunt. Sic Apostolicus Episcopo, qui à dextris eius stabat, loquutus est, dicens: Recogita authoritatem diuinam, quali pœnitentiâ hic mortuus possit viuificari. Et Episcopus ait: Dominus dicit in Euangelio: Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet...... *Hic deficit Codex Thuanus, n. 92. nostrúmque apographum.*

Sancius Dux Vasconum.

CORRO-

CORROBORATIO MVLTORVM EPISCOPORVM de S. Martiali Apostolo in Bituricensi Concilio.

IN nomine Domini, Ego Aymo Archiepiscopus, anno Incarnationis Dominicæ MXXXI. Indictione xiv. in Concilio Bituricensi, quod actum est Kalend. Nouembris, cum consensu Coepiscoporum, seu Abbatum, & reliquorum fidelium, qui ibidem præsentes affuerunt, decreui, & auctoritate própria firmaui, vt priuilegium Domni Ioannis Romanæ Sedis Papæ, quod isdem domnus instituit, & Episcopis, Abbatibus, & reliquis fidelibus totius Galliæ misit, inconuulsum & inlibatum permaneat: scilicet, vt beatissimus Martialis in numero Apostolorum, tam in Letaniis quàm in omnibus diuinis officiis computaretur, & esset, nec immeritò. Est quippe dignum sicut in gestis eius repperimus insertum, illum videlicet tam in Cœnâ Domini, quàm in Passione, necnon & Resurrectione, Ascensione quoque præsentem adfuisse, & cum cæteris Apostolis Spiritum Sanctum accepisse. Quia etsi reliquarum gentium Apostolus non est, totius tamen Galliæ ad Christum conuertendi princeps & Apostolus est. Hoc autem nostrum edictum Episcopis, Abbatibus, & reliquis fidelibus totius Aquitaniæ direximus, obsecrantes, vt sicut priuilegium à sede Apostolica delarum inuiolabiliter custodiatur, & qui huic priuilegio Apostolico & nostro Edicto contrarius extiterit, contraire se nouerit præceptis Apostolicis, & iram ipsius incurrere nostri Redemptoris, cuius ipse, de quo loquimur, Apostolus Martialis inuincibilis extitit testis. Hæc sunt nomina Episcoporum qui interfuerunt, Aymo Archiepiscopus Bituricensis, Iordanus Lemouicensis, Stephanus Vallacensis, Renco Aruernensis, Amelius Albigensis, Deus-dedit Cadurcensis, Ragamundus Mimatensis. In margine additur aliâ manu, sede Rutenensi vacante, & Azenerius Abbas Masiacensis, cum reliquis quamplurimis Abbatibus & Religiosis viris.

Nec plura modo congeram, cùm de sancti MARTIALIS Apostolatu, cæterisque ad eiusdem, aut discipulorum eius Alpiniani & Austricliniani, sanctæ Valeriæ Virginis, &c. Laudes, Translationes, Releuationes, ac Miracula, necnon Ecclesiarum aliquot Lemouicensium Dedicationes atque Encomia spectantibus, quæ partim in citatis Bibliothecæ Thuanæ MSS. membranis, partem in alijs Codicibus calamo exaratis hactenus occurrerunt. Omittenda quoque mihi non sine quodam animi dolore video, quæ ad manum erant, quæque in specimine promissa fuerant quamplurima Concilia Aquitanica, vt in Constitutionibus Synodalibus Illustrissimi ac Reuerendissimi in Christo Patris D. Antonij Bohierij Patriarchæ Bituricensis desinam, ac secundum hunc Bibliothecæ nostræ Tomum rebus Aquitanicis consecratum, à Patriarchio Bituricensi feliciter inchoatum, non infructuosa, nec, vt spero, iniucanda Clericis omnibus coronide concludam.

CONSTITVTIONES SYNODALES

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS & Domini, Domini Anthonij Archiepiſcopi Patriarchæ Bituricenſis, Aquitaniæ Primatis recenter editæ.

In Conſtitutiones Synodales Patriarchatus Bituricenſis nuper editas eiuſdem Archiepiſcopi & Patriarchæ Præfatio.

NTHONIVS Dei & ſanctæ ſedis Apoſtolicæ gratia Archiepiſcopus Patriarcha Bituricen. Aquitaniæ Primas. Cum nuper ſub ipſa propemodum noſtræ adminiſtrationis initia, paſtoralis nominis & officij rationem paulo diligentius (vt par erat) habendam eſſe decreuiſſemus quod in mentem nobis anteomnia venit: hoc videlicet fuit: vt in id potiſſimum totis viribus incumberemus: quod ad dilectarum Deo animarum conſeruationem propius ſpectare videretur. Itaque vbi non adeò obtuſa conſiderationis acie facile perpendimus Sacerdotes eos omnino eſſe, vt pote aliorum Duces, quorum exemplo ſiue ad bonum ſiue ad malum Chriſtiani greges plurimum componerentur. Ab ipſis ſtatim tanquam domo Dei (vt verbis vtar Principis Apoſtolorum) fabricæ totius apparatum duximus inchoandum: Cum & alibi ſcriptum eſſe meminerimus. A ſanctis meis incipite. Merito ergo quod à prædeceſſoribus noſtris Bituricenſis, huius Patriarchatus moderatoribus hactenus meliore forſan temporum conditione fretis inuenimus prætermiſſum: Nos vſu exigente & plurimis neceſſitatibus inducendum eſſe conſuluimus, vt planè in commune Eccleſiaſticæ diſciplinæ conſtitutiones ederentur à nobis (Statuta vulgo Synodalia vocant) ex quibus velut euidenti aliqua tabella valeant fidelium Parochiarum Presbyteri, & Clerici alii quid ad ſuum cuiuſque officium pertineat: qualiter in diuinis miniſtris verſari deceat, qua denique diligentia & honore Sacroſancta Eccleſiæ myſteria tractanda exhibendaque ſint ſine magno labore & impenſa continuo deprehendere. Neque vero nobis eſt incognitum quàm multa & pene innumera: de his quæ nunc moliri videmur ab antiquis patribus fuerint & ſalubriter & prouidè conſtituta: plenos eſſe non ignotamus codices, ſed quos nec omnibus habere, nec etiam intelligere datum ſit. Præterea quæ in vniuerſum multis retro ſæculis ordinata ſunt, aut pro variis ætatum decurſibus immutari, aut ſecundùm locorum diuerſitatem facile temperari conſueuerunt. Sed & veriſſimè dictum eſſe conſtat vnamquamque prouinciam ſuo ſenſu abundare. Quod cum ita ſit nec pauci ante nos ſumma alacritate & ſtudio ad honorem Dei & multorum vtilitatem variis regionibus iter hoc confecerint, perpulchrè nobiſcum agi profecto cenſuerimus ſi facili compendio nos quoque ſubditis noſtris ad ſalutis portum ſemitam quiuerimus oſtendere: id quod nobis concedat Chriſtus Dominus & Deus noſter, qui via eſt, veritas, & vita, in ſæcula ſæculorum. Amen.

DE CONSTITVTIONE SYNODORVM.

PRimum omnium de Synodis hoc indicimus quod prædecessores nostri salubriter ordinauerunt, vt scilicet bis annis singulis apud nos celebrentur. Prior quidem die Iouis post Dominicam qua cantatur Quasi modo geniti. Altera vero eadem die post festum Sancti Lucæ Euangelistæ: ita videlicet vt in vtraque Synodo ipso die Iouis comparere teneantur personaliter in choro maioris Ecclesiæ nostræ Bituricen. Abbates ciuitatis & Diœcesis Bituricen. vestibus induti Sacerdotalibus cum cappis & crossis, aut saltem aliâs secundùm professionem suam habituati: lateri nostro à sinistris: vicarius verò & cæteri nostri officiales cum Archidiaconis nostris à dexteris astituri. Et ex opposita eiusdem chori parte consistant ciuitatis Curati, seu rectores aut eorum vicarii sacris itidem vestimentis ornati: sed citra casulam. Cæteri verò nostræ Diœcesis Curati, aut eorum Vicarii, suppelliciis induti saltem cum decenti habitu cõparere teneantur: nisi forte vel propter infirmitatem, vel grauiorem aliquã causam apud nos vel officiarios nostros fuerint excusati, de qua quidem excusatione sua, si fidem per nuncium specialem ad hoc destinatum non fecerint, eos vel emendæ vel alteri arbitrio nostro moderandæ pœnæ volumus subiacere: aliis autem à prædictis ingressum sub excommunicationis pœna & emendæ interdicimus.

Iniungimus etiam sub simili pœna: omnibus Curatis & Vicariis ad Synodum venientibus: vt priusquam proficiscantur, parochiam præordinent, vicesque suas alicui idoneo committant, ne eorum absentia aliquibus & maximè infirmis nocumentum afferat. Et præterea veniendo & redeundo honesta quærant hospitia, ne alicubi aut aliquibus scandala ingerant.

Postquam verò in vnum (vt supradictum est) omnes conuenerint, statim Diaconorum vnus legat Euangelium. Designauit Dominus, & quæ sequuntur, Lucæ cap. x. Quo dicto, cantetur à duobus medium chorũ tenentibus Letania: aliis in idipsum respondeu. mox deinde benedicatur Synodus. Et ad impetrandum Spiritus S. gratiam cantatissimus ille dicatur hymnus: Veni creator Spiritus, cum vers. Emitte, & oratione: Deus qui corda. Quibus rite peractis fiat sermo: Et postea statutorum publicatio: quibus expeditis pro defunctis fundatur oratio: De profundis, & Fidelium.

De Vita & honestate Clericorum.

DE motibus non vltimam apud nos fieri quæstionem summè cupientes: hæc in primis ex Sanctorum Patrum decretis efficacius iubemus custodiri: vt scilicet omnes nobis subditi quicumque curam sortiti sunt animarum, de his præcipuam semper in omni charitate gerant sollicitudinem pro quibus Domini nostri preciosus est sanguis effusus & variis infirmorum, orphanorum, viduarum, peregrinorum quoque & egenorum necessitatibus subuenire modis omnibus elaborent, exercentes semetipsos ad pietatem: quæ (vt Apostolus ait) vtilis est ad omnia: habens promissionem vitæ, quæ nunc est, & futuræ.

Item & vt omnes ac singuli Sacerdotes & Clerici nobis subditi sicut loco, ita & religione meritorúmq; profectu cæteris antecellant: Sobrii sint crapulæ & ebrietatis perpetui inimici: non vagi oculis: non effreni lingua: gestu minimè proterui. In summa eiusmodi, qui compositione corporis mentis æqualitatem demonstrare queant, vestes deferant aptas collo bene cohærentes: à tergo clausas excessu aut restrictione non notandas: & quæ per omnia consuetudini bonorum, cum quibus degunt, conuenire videantur. Ipsi quoque in Ecclesiis & congregationibus publicis: quibus inter homines versari eos contingit, habeant capitia: aut quæ camalia appellant. Diuinis officiis congruo tempore cum suppelliciis diligenter insistant: & facientibus coadiutores existant: & maximè hi qui in ipsis Ecclesiis particularia commoda quomodocumque recipiunt. Pannis versicoloribus, rubeis, aut viridibus prorsus abstinentes; simul omnem auri vel argenti superfluum ornatum in seipsis, & euectionibus suis effugiant. Sed nec anulos ferant: nisi quibus ex dignitate competat. Caueant à galeris, seu birretis auriculatis: & quos ad duo reuersa vocant, à calceis inhonestis & maximè fenestratis, & caligis cancellatis siue bandatis, quandoquidem hæc omnia Clericos permultum dedecent.

His insuper adiicimus vt qui in sacris sunt ordinibus constituti; vel beneficium Ecclesiasticum adepti officiis & commerciis secularibus nequaquam implicent turpia lucra sectantes. Vnde nec eos apud seculares iudices (nisi fortè pro se & Ecclesiis suis & miserabilibus personis) postulare permittimus, aut procuratores esse, aut tabellionum sub ipsis officio fungi. Sed nec iustitiarios fieri sæcularium potestatum. Inhibentes eisdem expressiùs, vt sententiam sanguinis siue iudicando, siue consulendo numquam dicere præsumant. Sed sanguinariam vindictam pro sua mansuetudine semper & vbique detestentur. Laicorum cuiuscunque conditionis dignitatis, & gradus, etiam si Comitum, Baronum, aut Castellanorum institores, aut receptores non existant, neque vt tabernarij publici vænale vinum exponant. Si enim vt in canone est, tabernas (nisi causa necessitatis) intrare prohibentur; quanto magis aliis ministrare in illis: Ioculatores, aleatores, nebulones, sagittarii, venatores, seditionarii, nundinatores, vsurarii, ex ipsis nec nominentur nec sint. Nam si qui tales (quod absit) aut talibus inuenti fuerint consentire, digna curabimus animaduersione plectendos. Nihil eis etiam indulturi: qui congruentem in corona & tonsura, modum nescierint custodire: quarum vsum bigamis sub excommunicationis pœna declaramus interdictum.

Nouissimè recolentes, quòd inter alia præcipuè cupimus obseruari præcipiendo mandamus, vt vniuersi nobis subditi Sacerdotes suæ professionis memores, castè, & purè viuere studeant sub timore Domini: sic ab omni libidinis turpitudine præcauentes: vt templum Dei, vasa Regis æterni, sacrarium Spiritus Sancti & esse & dici mereantur. Proinde censemus & hoc districtius inhibendum: ne vlla prorsus occasione focarias siue fornicarias, aut eas mulieres, de quibus suspicio probabiliter existere debeat, apud se retineant: dictum hoc sibi accipientes. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. Quod si qui post huiusmodi prohibitionem nostram, in hoc adhuc fœtore iacere miserabiliter comperti fuerint: tali pro certo expectent à nobis districtione percelli, vt alii eorum exemplo deterriti, frugem vitæ melioris credantur amplexuri.

De Fide Catholica.

SAcerdotibus omnibus quibus ex officio congruat alios instruere: hoc imponimus apertius, vt fidei doctrinam super omnia diligentes ex sanctorum Patrum Symbolis eam simplicibus verbis curent suis plebibus exponere, ac simul eis insinuare, quod in Ecclesia Dei omnes cuiusquam conditionis & status homines per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Caueant autem nequando extra rem curiosas subintrent quæstiones, ne quid temere, aut proteruè præter Dei veritatem astruere videantur. Siquidem regnum Dei (vt canon tenet antiquus) in simplicitate fidei est, non contentione sermonis. Inde est & illud Pauli. Non plus sapere quàm oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem.

Quoniam verò tam ad fidei augmentum: quàm ad bonorum operum sine quibus fides mortua est, effectum consequendum frequens & fidelis oratio semper vtilis est: Idcirco memoratis Ecclesiasticis viris iniungere visum est: vt statim à pueris subditos suos orare doceant: & sæpe dicere cum Domino ad Deum, Pater noster qui es in cœlis, &c. Cum Angelo ad Dei matrem, Aue Maria. Denique cum Ecclesia ampliores orationes pro captu seu capacitate proficientium. Sed & quia fidei professio fieri ad salutem perhibetur: Symbolum Apostolorum: hoc videlicet, Credo in Deum, dici & celebrari conuenit ab omnibus: quos in his quoque volumus edoceri: quonam scilicet modo Deo fidei & bonorum omnium auctori gratias agere debeant quotidie: & quotidie pectora sua in conspectu eius humiliter confiteri. Porro cum fides vera illa censeatur quæ per dilectionem operatur: moneantur omnes super omnia amare Deum & charitate non ficta mandata eius custodire, ea maximè quæ ad misericordiam pertinent. Quam ex his veri Dei imitatores optimè cognosci solent. In qua re, ne per ignorantiam quandoque peccetur, decem præcepta legis & septena misericordiæ opera spiritalia & corporalia iubemus in Ecclesiis frequenter à Curatis pro suo cuiusquam modulo prædicari: Ostendique quod per hæc certa via est ad vitam æternam cum Christo benedicto, & Angelis sanctis adipiscendam: sicut ex aduerso per mortalia peccata (quam simul cum prædictis exponi oportebit) miseræ animę mit-

runtur in ignem æternum: qui paratus est diabolo & dæmonibus eius. Hæc autem qui docuerint & fecerint, sic fœlices futuri: Quippe qui dignè cum Paulo aliquando dicere possint: mundæ sunt manus meæ à sanguine omnium vestrum: non enim subterfugi quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.

De præceptis Decalogi.

Deum offendi nimia licentia in quibusdam præsertim mandatorum suorum grauissimè fetentes, statuimus subditos nostros maximè Clericos in Christo Iesu cohortando: vt in vnum solum verum Deum sicut fideliter instructi sunt, spem suam omnem collocantes, delitamenta magica consortiáque dæmonum semper execrentur: & execranda publicè denuncient. Scientes quia qui per magias, veneficia, necromanceias, incantationes, exorcismos, specula, signa, anulos, imagines, ligaturas, sortes per pelues & alias eiusmodi vanissimas curiositates miserè insaniunt, subuersi sunt fundit us suo se peccato condemnantes: cum & fidem deserant Domini nostri: de quo scriptum est: omnia per ipsum facta sunt: & membra fiant diaboli in quem credunt, eius suffragia quærentes. Si qui tales, quod non credimus, in nobis vsque reperirentur: eos iustas daturos pœnas ilicò deferri peroptamus, ne tali peste sancta Ecclesia quandoque inficiatur.

Præcipimus etiam vniuersis & singulis subditis nostris, vt diebus festis diuinæ maiestati & sanctis eius rite dedicatis in omni deuotione & sanctitate soli Deo nonnt esse vacandum: vt nec vlla seruilis aut quæstuaria seu concupiscentiæ succumbens operatio penitus attentetur: Iniungentes omnibus vtriusque sexus principalibus domorum laicis personis, vt saltem earum altera, vbi duæ fuerint, singulisque quibusque dominicis diebus missam audiant parochialem cum præceptis: districtius nihilominus sub pœna excommunicationis inhibentes ne dictam Missam cum præceptis sicut præmittitur continuè tribus dominicis audeant intermittere: nisi forte iusta aliqua & rationabili causa mererentur excusari.

Præmissis & hoc addendum esse censemus, quod ad Dei reuerentiam non modicum pertinere videtur vt illi ex nobis suppositis, qui nephandis blasphemiæ verbis & execrabilibus sacramentis, veluti per caput, crucem, & his similia iurantes, Deum ad iracundiam prouocare non desinunt, ab officiario nostro inter alios delinquentes studiosius annotentur: vt te comperta infelices illi præter iudicium Dei quod sua hac iniquitate iam incurrunt nostram etiam districtionem persentiant. Si enim, vt rectè quidam ait, contra homines factæ blasphemiæ impunitæ non relinquantur: multo magis qui ipsum Deum blasphemant digni sunt supplicia sustinere. In quo planè numero & illi merito habendi sunt, qui superbenedictam Dei matrem Virginem gloriosam maledictis incessere nonnunquam inueniuntur: impiè nimis eam linguis imperentes: quæ vere totius fons est pietatis. Cuius nomen vnguentum effusum, quo laus omnis inferior est. Sed & qui per hunc modum contra Sanctos eiusdem Dei & Domini nostri efferuntur haud dissimili debent censura distringi. Nempe enim quæ sanctis infertur iniuria, in eum vtique redundare creditur, qui glorificatur in concilio sanctorum, quorum gloriosa nomina scripta sunt in cœlis, nobis veneranda semper & ad opem inuocanda. Neque verò amplius etiam illos sufferre valemus, qui tertio quoque verbo loquentes diaboli horribile nomen summi Dei & nostri generis antiqui hostis pernicioso more prouocant: Hoc pacto sua mendacia crebraque periuria defendi posse arbitrantes. Et quod non minus iniquum sit per maledictum vllum proximis suis maledicere: & mala omnia imprecari non cessant. A quibus deinceps vt abstineant omnes per Iesum & hoc dulce & benedictum nomen, à quo non est aliud sub cœlo datum hominibus, in quo fieri nos saluos oporteat, deprecamur: Et nihilominus iniungimus & præcipimus. Hoc autem constitutum nostrum frequenter in Ecclesiis publicari volumus & mandamus.

De Baptismo.

Omnibus Curatis & aliis Sacerdotibus sacramento baptismi operam daturis arctiùs iniungimus: vt ad hoc præparati & cum timore Dei venientes traditam à Domino formam promptè sciant & sincerè proferre, nihil de eisdem omittendo, alias

(cum sint omnia verba de substantia) nihil fieret: Ita videlicet: Ego baptizo te: In nomine Patris & Filij & Spiritu Sancti, Amen. Simulque hæc verba dicentes consperfionem aquæ meminerint esse faciendam. Risus solutiores, ridiculáque & obscœna quælibet verba misceri non patientur: Atque regeneratorum parentes moneant pro tanto munere perennes Deo gratias agere. Vitent & ipsi puerperarum conuiuia ne forte per hæc quandoque scandalizentur. Religiosos cuiuscumque ordinis ad filios de sacro fonte suscipiendos non admittant: Sed neque ex aliis plures quàm vnum siue virum siue mulierem vt vnus sit compater tantùm & vna commater: quos ad rem tam sacram ne aliter accedant, volumus præmoneri: quàm si prius confessi sint, si commodè fieri poterit, alioquin saltem corde contriti certum habeant tempore & loco propositum confitendi.

Iniungimus ad hæc Sacerdotibus eisdem: vt parochianos suos vtriusque sexus etiam parentes baptizandorum instruant verbis Gallicis secundùm prædictam formam in necessitate baptizare: vt & pariter verba proferant, dicendo, *Ie te baptize en nom du Pere, du Fils & du Sainct Esprit*, & proferendo dicta verba aquam superinfundant: deinde sic baptizatos cum primum fieri poterit iubeant in Ecclesia repræsentari: vt in eis cætera baptismi solemnitas perficiatur. Et si facta diligenti inquisitione dubium superfit: an baptizati sint, baptizentur his verbis præmissis. Si baptizatus es, non te baptizo: Si nondum baptizatus es, ego te baptizo, In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Amen.

Ceterum propter multam rationem iubemus, hoc quoque subditos nostros præcauere, vt paruulos ad Ecclesiam deferre baptizandos tempestiuè prouideant, neque cessante necessitate præsumant eos in domibus suis posthabita Ecclesiæ reuerentia baptizare: nisi forte Principum filij essent, quibus in hoc vt constitutum est deferri conueniat.

De fontibus ipsis baptismalibus curam haberi diligentem exoptantes statuimus, vt mundè omnino teneantur, & decenter, ita vt oleo benedicto & chrismate sacro cæterisque necessariis veluti libro & vasculis nunquam destituantur: Et quod in renouatione prædictorum fieri quotannis assuetum est, minimè negligatur.

De Confirmatione.

SI in hoc mundo victuris nobis per omnem ætatem, inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est: Reuera post baptismum, quo regeneramur ad vitam, summè necessaria est confirmatio ad salutem: vt per eam cumulatiore gratia roborati, propositos nobis agones & prælia cum Dei auxilio viriliter superemus. Itaque mandamus vniuersis Ecclesiarum Parochialium rectoribus plebes suas adhortari: vt hoc tam vtile sacramentum minimè vnquam negligant: Sed mox audito Episcopi aduentu, suscipiendi eius causa conueniant: reuerenter omnes adulti quidem non nisi confessi, dum tamen commodè fieri possit. Qui verò rite semel fuerint confirmati, videant ne ad hoc iterum procedant. Sed neque audeant excommunicati seipsos rei tam dignæ cum aliis ingerere. Nomina autem si qui mutare sine fraude forte voluerint ipro celebritate actus, id fieri posse & solere non ambigitur. Moneri itidem volumus confirmandos: vt fasciolas siue bandellos mundas & aptas secum afferant, quibus chrismate eorum frontes toto triduo contegantur: Quo transmisso facta frontium ablutione dictæ fasciolæ siue bandelli concrementur ad humanos vsus non amplius redigendæ.

De Sacramento Ordinis.

CVm Sacerdotes Dei aliis vitæ duces, & pro populo ad Deum intercessores constituantur: summa certè cautione opus est: vt tales deinceps ordinentur, qui nulla insigni nota reprehensibiles alios ædificare queant, tam fidei scientia, quàm operum disciplina, simulque per hæc omnipotentis gratiam promereri, in quo sanè conscientias eorum quibus ordinandorum excommunicatio committi solet à nobis existimamus onerandas. Eos insuper qui iam promoti sunt per ministerii nostri decus obtestantes, vt iuxta Apostolum sacrarum literarum lectioni sic semper immaneant: ne vnquam sacri libri de manibus vel oculis eorum discedere videan-

tur: ac illi maxime qui diuinorum officiorum Ecclesiasticorúmque Sacramentorum sanctam continent eruditionem. Nempe enim substantia Sacerdotii nostri sunt eloquia diuinitus tradita, quemadmodum magnus testatur Dionysius.

Item & ne clerici aliquando in vituperium ministerii nostri penuriam pati rerum temporalium: immo in plateis infelices mendicare videantur: Ordinamus vt de cætero ad ordinem Subdiaconatus nullus admittatur: nisi qui beneficium Ecclesiasticum, vel patrimonium valoris annui competentis & ad minus quindecim librarum Turonen. certa fide fuerit habere compertus. Cæterum quia ad titulum donationis perpetuæ, siue ad vitam non pauci quotidie petunt ordinari, & fraudem in hoc fieri sæpenumero contingit. Nobis statuere visum est, vt non aliter audiantur promouendi, quam si instrumento donationis huiusmodi legitimæ, constet ex dispositione testium iuratorum & fide dignorum, bona immobilia donata: verè tunc fuisse donatoris, & supradictarum librarum quindecim valorem pertingere: Quanquam donator ipse iurauerit se nullam à donatario ordinando contrariam scedulam recepisse, neque facturum aliquando quo minus sæpe dicta donatio suum sortiatur effectum. Sed & nihilominus vt cautiùs cuncta procedant, eodem volumus instrumento, promouendo ipsi pariter & nobis ac successoribus nostris caueri, quæ à donatore eidem donatario subuentio seu pensio constituta debitè persoluatur, ad cuius solutionem nobis quoque instantibus possit & debeat, si opus sit, fieri compulsio, vt nec quietari, nec remitti vllatenus valeat sine consensu nostro. Quo nomine donatorem ipsum constituentibus volumus & omnia bona eius mobilia & immobilia præsentia simul & futura, cum clausulis opportunis & vsitatis penitus obligari.

Iniungimus item vt secundùm generalem Ecclesiæ obseruantiam nemo ad subdiaconatum promoueatur, nisi qui decimum-octauum: ad Diaconatum vicesimum: ad Presbyteratum vero quintum & vicesimum ætatis suæ annum attigisse sufficienter ostenditur. Et ne quis subditorum nostrorum sine nostra aut Vicarii nostri licentia à quoquam procuret ordinari: hoc vlteriùs adiicientes, vt de probitate & moribus ordinandorum competenti examine & testificatione aliquorum proborum prius semper appareat. Cùm & hoc in his qui sæcularis militiæ numeris ascribuntur videatur obseruari,

De Sacramento Eucharistiæ.

Magna opera Domini, Sacrosancta, inquam, Corporis & Sanguinis Christi mysteria exquisita in omnes voluntates eius & super omnia benedicta toto corde cum Propheta confitentes Presbyteros omnes, quibus superna dispositione præsidemus, monendos esse putamus & per viscera misericordiæ Dei nostri syncceriter obtestandos vt summam semper & præcipuam habeant rationem præcelsi huius & admirabilis Sacramenti, firma sibi fide persuadentes tam dignum támque preciosum esse salutificum hoc nostræ redemptionis memoriale, quàm (vt semel omnia complectar) dignus est ipse Deus. Ego (inquit) sum panis viuus, qui de cœlo descendi, & verè panis viuus, quem qui manducat, viuet in æternum. Celebraturi igitur Sacerdotes quibus hoc solis diuino licet instituto timorem Domini ante oculos habentes, cuius sanctum est & terribile nomen, humili prius & pura peccatorum suorum confessione Deo optimo & maximo concilientur, si modo copia non desit Sacerdotis. Viderint item in primis ne Clerico vnquam adiutore careant, & vt in promptu habeant panem, vinum, lumen, calicem, & alia ad rem necessaria, ne propter hæc eos quandoque postea contingat perturbari.

Curent igitur diligenter ij quorum interest vt tam ob missarum solemnia quàm propter infirmorum necessitates parati panes sint forma pulchra, integra, pura, rotunda quoque, & per omnia apta. Sicut autem panem esse triticeum exigimus, & azymum, id est non fermentatum: Ita & vinum veræ vitis syncerum, non acidum aut aliter corruptum, rubeum quoque si commodè haberi possit, ne quando loco vini albi aqua calici infundatur.

Item & vt secundùm rationabilem Ecclesiæ consuetudinem de vino plusquam de aqua sacrificio apponatur, quod si casu aliquo fuerit prætermissum & ante consecrationem recognitum, suppleri debebit. Calix aureus vel argenteus, aut stanneus existat. Altare vero in quo diuina res agitur, coopertum sit, & ornatum mappis tri-

bus benedictis, similiter & corporalibus seu pallis ab Episcopo consecratis mundis prorsus & nitidis ac ex puro lino contextis. Si quidem à sericis & colore quolibet infectis pannis in hoc abstineri decet. Quia Domini nostri corpus in syndone linea munda sepultum esse tenemus. Mantilia quoque ad tergendas manus & totam interdum faciem honesta præparentur.

Cæterùm decorem domus Dei diligentes, mappas & alia dominici altaris vestimenta frequenter emundari mandamus: seorsum vtique ab aliorum collatione & contactu pannorum: vt ita tersa semper & decora simul cum altaribus ipsis appareant; solus autem Sacerdos aut qui in sacris constitutus sit in vase mundo huic ipsi rei propria corporalia lauet & proluuium mox in piscinam coniiciat.

Prohibemus ad hæc districtius ne quis excepto natali Domini plusquam semel in die celebrare præsumat, absque iusta necessitatis causa, propter quam (obtenta prius à nobis licentia) poterit hoc admitti, quod si quando contingat, cauere monemus Sacerdotem, ne post acceptam in priore missa Eucharistiam, vinum etiam perfusionis ebibat. Quia propter infractionem ieiunij celebrationem aliam quocunque casu faciendam impediret.

Missas autem ne per incuriam Sacerdotum omnipotentis indignatio grauius exardescat in aliis quàm Deo dedicatis locis: & altaribus sacris sine competenti dispensatione fieri non permittimus: sed neque Sacerdotes vbicunque sint, sub graui pœna ad hoc accedere: nisi Sacerdotalibus vestibus eo per omnia modo fuerint induti: quo tempore consecrationis suæ meminerunt se fuisse exhibitos.

Inhibemus etiam ne ante diluculum siue exortum splendescentis auroræ præmaturè ab aliquo celebretur nisi de nostra vel Vicarii nostri licentia imminente necessitate, aut cum solemnis agitur dies dominicæ natiuitatis.

Item & vt nemo ante matutinum studiosè pariter & deuotè expletum, sed nec priusquam primam similiter absoluerit sese audeat altaribus præsentare. Porro sanctis meditationibus instructi Sacerdotes ieiuni quidem stomacho: sed spiritu fœcundi sancta sanctorum fidenter ingrediantur: ingressi curent vt corde & ore immo neruis omnibus in idipsum conuenientibus: omnia quam aptissimè poterunt exequantur: vt retenta vbique signorum diligentia verba quidem sacri Canonis distinctè proferant maturè secretè, reliqua verò elatiore voce solida ac moderata. Nullus autem contra præceptum Apostoli & paternorum Canonum instituta, velato capite sine causa legitima sacris altaribus vnquam assistat: ne per hoc communione pariter & officio priuari mereatur.

Attendat etiam quisquis celebraturus est: vt ante prolationem sacramentalium verborum sic hostiam teneat, eoque statu ne à populo videatur & ante tempus pro Eucharistia adoretur.

Vlterius progredientes sæpius hoc etiam plebes admoneri præcipimus: missas videlicet quemque pro facultate sua frequentare & ne priusquam finitæ sint (nisi causa subsit) ab Ecclesia discedere festinent, quin toto durante officio reuerenter in oratione persistentes pro salute sua piè suppliciterque coram Deo salutari suo studeant meditari: & vt caueant sollicitè cùm omni tempore: tum eo maxime quo Dominus noster Dei filius æterno patri pro nobis victimatur in Ecclesiis vel eas contingentibus locis dissolutas ducere choreas sub obtentu etiam confratriarum, seu nuptiarum, aut cantilenas dicere fere inhonestas & multa insolenter perpetrare, ex quibus diuinorum celebratio turbari & varia plærumque scandala suboriri consueuerunt. Seditiones, tumultus, conuenticula, & publica parlamenta, mercationes quoque & prophani sæcularium iudiciorum seu causarum strepitus in Ecclesiis earumque cœmiteteriis fieri prohibemus consuetudine qualibet in contrarium, non obstante, quæ verius in hac parte sit corruptela censenda. Absurdum quippe valdè fuerit vt vbi peccatorum est venia postulanda: ibi peccandi detur occasio, aut deprehendantur peccata committi.

Circa hostias quoque non consecratas hoc volumus præcaueri vt numquam pro pane benedicto aut aliter præbeantur quibuscunque etiam pueris aut sponsis vel puerperis, sed sub alia specie panis qui tradere voluerit, panem benedictum tradat: ne quid inde secus accidat, & vt semotæ à consecratis super altare teneantur, à quo vt dicto officio sustollantur & congruo loco seponantur æquum & vsitatum est.

Consecratas verò & honorifica semper sub claui custodia, deuotè, fideliterque teneri

teneri & opportunè frequenter renouari præcipimus, hoc insuper adiungentes vt à Curatis identidem subditi commoneantur sæpe & libenter se præparare ad sacram percipiendam Eucharistiam: idque præsertim solennioribus festis; quod quidem si ab eis obtinere non possint, doceant saltem in Pascha ex constitutione Ecclesiæ necessariò esse communicandum.

Statuimus itidem & iniungimus vniuersis nobis subditis Sacerdotibus, vt quam sæpissimè poterunt commodè quidem & maximè Dominicis, aliisque maioribus anni solennitatibus celebrare sibi in animum inducant. Nam & hoc eis conuenit & inæstimabiles sunt operis huius effectus: vnde nullo modo dissimulandum putamus vt cessante necessaria causa, nobis aut officiariis nostris extra grauis infirmitatis necessitatem prius exponenda, eorum quisquam ab alio Sacerdote sacra mysteria percipiat, cùm & hoc absurdum sit, & scandalum queat generare.

Cum autem vnicuique de proximo suo mandatum sit: omnes in vniuersum subditos nostros à Rectoribus suis instanter admoneri præcipimus, vt cum primum aliquis ex ipsis visus fuerit infirmari, moneatur à cunctis & inducatur ante omnia de salute sua per puram confessionem & salutaris hostiæ receptionem conuocato Sacerdote prouidere. Cui postquam ita fuerit de spirituali remedio consultum, ad corporalis medicinæ subsidia maiore fiducia recurri, nihil prohibemus. Verumenimuero medicos imprimis nostrum hoc decretum volumus custodire eisdem sub anathemate districtius inhibentes, ne præposterè & perniciosè nimis pro corporum sanitate quicquam ægrotis suadeant: quod in periculum vergere possit animarum corporibus ipsis multo preciosiorum.

Cæterum vt apud omnes fides augeatur & deuotio, cum ad infirmos deferenda fuerit Eucharistia (quod ante noctis tenebras fieri volumus; si possibile sit) hoc ipsum statim sine maiore aliqua mora Sacerdotes exequi studeant: summa cum reuerentia & timore Domini. Cuius Sacrosanctum Corpus omni honore dignum reputantes, hoc quoque attendere satagant, vt sit vas quo gestatur decorum & signatum. Sint ipsi qui gestant suppellicio candido, & stola ex vtroque humero circumsepti: simul vt lumen præluceat ei, qui candor est lucis æternæ. Pulsetur & ante campanula, vt audito magni Dei signo, protinus accurrant omnes; & saluatori suo non tam corporis genua, quam cordis humilitet inflectant. Nos verò omnibus qui ad domum vsque infirmi (licet eam propter periculum non intrent) Presbyterum ipsum Corpus Domini sicut præmittitur deferentem fuerint deuotè prosecuti: decem indulgentiarum dies contritis duntaxat & confessis, aut qui certo proposuerint confiteri: quantum cum Deo possumus misericorditer elargimur.

De Sacerdotibus nostræ Diœcesis alibi etiam Romæ promotis, aut alienæ Diœcesis: quorum (vt aduenarum) neque origo, neque conuersatio satis explorata est: hoc duximus statuendum, vt nulli tales missarum solemnia, seu etiam diuina alia palam in populis celebrare permittantur: nisi prius à nobis seu Vicariis nostris (postquam, de ipsorum ordinatione Canonica legitimis constiterit argumentis) approbationis suæ literas fuerint assecuti. Id enim per quod vel Deus illudi, vel populus aliquando decipi queat, non sine magna ratione præcauendum videtur. Sed & de laicis extraneis & incognitis hoc etiam ordinamus, ne prius ad diuinorum communionem admittantur, quam literatoriè docuerint, aut per idoneos testes se nullo vinculo excommunicationis innodatos, & cum venia à suis rectoribus esse dimissos.

De Sacramento Pœnitentiæ.

QVandoquidem post viuificam baptismi salutaris medicinam, in quo veteri homine deposito, nouus induitur, si fuerimus in peccatum prolapsi non alio possumus auxilio, quam per veram pœnitentiam (quæ secunda est post naufragium tabula) reparari: idcirco studiosè curandum esse censemus, vt qui Deum repetitis quotidie malis, nimis offendimus: hanc nobis cum ipsius adiutorio tabulam exquiramus, quæ nos per maris huius magni & spatiosi fluctus nauigantes, ad veræ salutis portum securos tandem valeat perducere. Sanè pius & misericors Deus qui non vult mortem peccatoris sed vt conuertatur & viuat, ad hoc nos assiduè

reuocat exclamans, pœnitentiam agite, cuius ne quis inanem fructum esse crederet, continuo subiungens: appropinquabit (inquit) regnum cœlorum. Nos itaque Dei misericordiæ qua visitauit nos oriens ex alto super omnia confidentes: Ordinamus vt omnes nobis subditi Sacerdotes animarum Rectores, Parochianos suos vtriusque sexus, loquela & discretione præditos frequenter admoneant vt teneantur omnia sua peccata, saltem semel in anno proprio Sacerdoti vel alteri de licentia eius fideliter confiteri, & iniunctam sibi pœnitentiam studiosè pro viribus adimplere.

Item & licet præceptum Ecclesiæ ad id quod dictum est, duntaxat astringat, esse tamen longè tutius habita opportunitate sæpe & libenter festis præsertim maioribus confiteri: tum, ne toties Deus creator noster continuatis culpis offendatur: tum vt gratiam eius per multiplicatam confessionem retinentes benefactorum meritum non amittamus, ac simul vt conscientiæ tranquillitatem & securitatem quandam qua nihil est præstantius assequamur, quod quidem ab omnibus accuratius cogitari plurimum desideramus.

Item & vt bona sit atque vtilis confessio inter cætera requiritur necessariò quòd integra fiat, & vera, vt præhabita congruenti diligentia, nihil scienter omittatur, & omnia prout gesta sunt, apertè exponantur cum sollicita circunstantiarum prægrauantium obseruatione quæ planè continetur hoc versiculo.

Quis, quid, vbi, quibus, & quotiens, cur, quomodo, quando.

Iniungimus hoc amplius Sacerdotibus antedictis: vt in confessionibus expediendis prudenter & cautè procedentes pœnitentiam non tam ex quantitate excessuum quàm pœnitentis contritione arbitrentur moderandam: Nam & in Euangelio semiuiui illius vulneribus qui à Samaritano in stabulum deductus est: & vinum adhibetur, & oleum, quo detur intelligi vt qui sanandis infirmis præsunt, disciplinæ vigorem, lenitate debeant misericordiæ temperare. Pensentur itaque diligenter circunstantiæ rationis, neque (vt mos est imperitorum medicorum) vno collyrio omnium oculi putentur esse curandi. Nempe enim (vt piè sanctus ait Augustinus) & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur.

Item & vt confessiones audituri Sacerdotes non in abditis & obscuris locis: sed euidentibus & apertis honestè sese contineant, vultu in terram demisso: fermeque à pœnitente præsertim si mulier sit, auerso & in audiendo patientes: vt etiam cum multa mansuetudine eos interim quos audiunt, cohortari non grauentur, quatenus audenter seipsos & apertè in omnibus coram Deo velint accusare, neque tamen eousque volumus ipsos insistere vt interrogando suggerant interdum confitentibus vitia quæ adhuc nesciebant, aut ad hoc inducant eos, vt personas cum quibus iniquè egerint, nominatim exprimant. Præterea cauere eosdem omnino præcipimus ne verbo, aut signo, aut alio quouis modo peccantis vllatenus confessionem detegant. Sed si prudentiori forte indigeant consilio illud absque vlla expressione personæ cautè requirant: ne si secus attentauerint, grauissimas depositionis & perpetuæ retrusionis pœnas sustinere cogantur.

Caueant & hoc similiter ne propter secreta quantumlibet grauia peccata publicam imponant pœnitentiam, quoniam borum & cognitor est & vindex solus Deus. Quod autem de pœnitentibus publicis hactenus regulariter obseruari consuetum est illibatum sinimus perdurare.

Item & sub graui pœna ne confitentibus iniungant pœnitentiæ loco missas, vigilias, psalmos, aut quid simile, vt exinde miseram alicuius lucri accessionem percipiant.

Sacerdotum insuper officio conuenire putamus, vt infirmos visitando, piè consolentur eos, vt moneant in aduersis huiusmodi non tristari; immo magis gaudere & gratias agere Deo, qui sicut pius pater quos diligit, corripit & castigat omnem filium quem recipit: Meminisse eosdem oportere non esse condignas passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nos in hoc dolorum torculari ideo premi vt fructum faciamus, vt in via patriam suspiremus: denique vt perficiamur, quod secundum Apostolum non aliter consolationum socij fieri possimus nisi & passionum fuerimus.

Item & vt Sacerdotes in Confessionibus maiora maioribus reseruantes, in casibus nobis exceptis sine commissione speciali quemquam absoluere non præsumant:

Vniuersis & singulis Curatis & Presbyteris, ciuitatis & diœcesis nostræ Bituricensis: vbicumque recte fuerint commorantes, liberam damus facultatem: vt ipsi sibi quotiensunque opus fuerit, idoneum queant eligere confessorem, qui & eos à peccatis in confessione detectis possit absoluere, & de eisdem propterea salutarem iniungere pœnitentiam, nisi nobis fuerint specialiter reseruata.

Sed & ne quid relinquamus improuisum, expedire credimus vt prægnantes mulieres, cum partui videbuntur propinquare, suadeantur omni modo per salutarem Confessionem & Sacrosanctæ Eucharistiæ perceptionem præsidio se diuino confortare.

Quod superest: formam absolutionis iam olim maiorum more receptam nos quoque ratam volumus & inconcussam permanere. Ea autem est huiusmodi, vt expleta pœnitentis confessione præmittatur Misereatur, &c. Indulgentiam, &c. Et gratia, &c. Mox deinde hoc addatur: meritum Passionis Domini nostri Iesu-Christi: suffragia sanctæ Matris Ecclesiæ, & omnium Sanctorum & sanctarum & bona quæ per Dei gratiam fecisti & facies sint tibi in Remissionem omnium peccatorum tuorum. Quo dicto continuò iniungatur pœnitentia: vt quid vel dicatur, vel fiat pro arbitrio boni Sacerdotis. Post hæc statim subdatur absolutio hoc modo: Dominus noster Iesus-Christus qui est summus Pontifex & verus Sacerdos per suam piissimam misericordiam & per meritum suæ passionis: te absoluat, & auctoritate qua fungor, ego absoluo te à peccatis tuis, In nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, Amen. Quod si forte pœnitens sit excommunicatus à iure vel homine: & Sacerdos habeat potestatem eum absoluendi, priusquam modo præmisso claudat absolutionem eundem debet absoluere à sententiæ excommunicationibus, si quibus innodatus existat, deinde à peccatis. In nomine Patris, &c.

De Sacramento Extremæ Vnctionis.

QVemadmodum qui in acie militant: vbi extrema pati vi maiore compelluntur, nihil magis excogitant: quam vt in locum aliquem munitiorem se recipere possint, in quo tuti præualentiorum inimicorum vires non adeo reformident: ita & nos quorum vita super terram militia est, cum eò deducti simus vt supremo certamine sit nobis cum morte dimicandum, omnino certe curare necesse est vt si quando alias, hoc maxime tempore piæ matris Ecclesiæ sinu, & consolatione defendamur. Quocirca parochiarum Curatis & eorum Vicariis generaliter edicimus vt plebes sibi commissas pauperes & diuites syncerè charitatis affectu sæpe cohortentur vt in extremis opportunè semper ad singulare sanctæ Vnctionis præsidium confugere non postponant: in quo sane vtriusque hominis salus inuenitur: augetur gratia, lætitia innascitur, & virtus in necessitate datur contra rugientes ad escam præparatos: in quo denique qui legitimè certauerit, tanquam strenuus miles ex labore ad requiem, ex pugna ad coronam, ex curriculo ad brauium feliciter eripitur.

Iniungimus etiam Sacerdotibus antedictis, vt oleum consecratum quod dicitur infirmorum, & alia quæ ad rem huiusmodi pertinere noscuntur, omni tempore parata habeant: ne dum ad auxilium instrumenta quæruntur, inueniri postmodum non valeat qui adiuuetur.

Item & hoc volumus obseruari: vt per omnia secundum eum modum qui in ordinario notatus est: hoc à Presbyteris Sacramentum ministretur infirmis, scilicet contritis & confessis adultis tantum: nec nisi requirentibus ac instante mortis periculo. Et quando hoc fit caueat minister vt formalia verba sanctæ Vnctionis, rite atque ordine pronuncians simul infirmum suis locis vngere non omittat: quoniam debent ista concurrere. Si vero contigerit oratione fidei (vt Iacobus Apostolus ait) eum qui infirmabatur, conualescere: partes corporis eius unctæ proluantur, & in ignem proluuium mittatur.

Meminerint autem Christi fideles omnes, inter ea Sacramenta quæ iterari possunt & hoc numerari: vt quotiens in discrimen adducimur, habeamus præstante Domino vnde nos tueri valeamus.

De Sacramento Matrimonij.

NVptiarum fœdus à ſummo rerum omnium conditore inſtitutum (quod in Chriſto & Eccleſia magnum eſſe Sacramentum Paulus ait) honorantes, exemplo Chriſti Domini noſtri, qui nuptias & ſua præſentia & miraculo cenſuit illuſtrandas, vt in ipſis (quarum caſtitas Deo & hominibus accepta eſt) non ſolùm quod liceat : ſed & quod honeſtum ſit, ſemper conſideretur: infra ſcripta putauimus ordinanda. Et primo quidem ſtatuimus, vt cum in matrimoniis libera prorſus debeat eſſe voluntas, caueant parentes, ne liberos ſuos vllo imperio cogant in id quod hi forte oderunt, conſenſum præſtare : vnde poſtmodum ſequatur exitus, qui de inuitis ſolet nuptiis prouenire. Neque verò ſuadendi libertatem eis auferimus, & licitas pro ſuo iure monitiones: Vim duntaxat fieri prohibemus, quæ ſine graui peccato in hoc admitti nequeat.

Item & vt nullus Sacerdotum noſtrorum (vbi contrahentes vel eorum alter ex aliena Diœceſi aduenisſe noſcuntur, aut ſi contradictio aliqua, vel impedimentum legitimum, ſiue alia quæuis dubitatio non vulgaris inſurgit) matrimonium præſumat ſub excommunicationis pœna ſolemnizare, vel aliter perficere, priuſquam à nobis aut officiariis noſtris congruum ſuper his & opportunum reſponſum meruerit obtinere. Ex hoc ſiquidem frequenter accidere compertum eſt: vt qui talia illicitè connubia perpetrant, carnaliter inuicem cohabitantes depereunte ſucceſſu temporis ſuper impedimentis ipſorum probationis copia : in perniciem animarum ſuarum, & Eccleſiæ ſcandalum nepharia impune copula perdurent, non tam ſociati quàm ſauciati ſeu vulnerati.

Item & cùm Sanctorum Patrum Canonibus clandeſtina ſint coniugia penitus interdicta : & Sacerdotibus iniunctum, ne talibus intereſſe præſumant : Ordinamus vt omnes clandeſtinè contrahentes, vel nuptias extra tempora à iure præſtituta celebrantes: & qui coniugiis eiſdem contrahendis, aut benedictionibus ipſorum celebrandis ſcienter interuenire non metuerint: vna cum iis qui ad hæc facienda dederint conſilium, auxilium, vel fauorem, ſententiæ excommunicationis ipſo facto ſubiaceant. Sacerdotes quoque qui ex cauſa tranſgreſſionis huiuſmodi fuerint excommunicati ſi durante excommunicatione miſſas fecerint, vel aliter ſeſe diuinis immiſcuerint irregularitatem incurrant, à qua non niſi à ſummo Pontifice, ſeu de licentia eius, dempto mortis articulo poterunt abſolutionis beneficium obtinere.

Prouideant autem parochiarum rectores, aut qui eorum vices gerunt circa bigamorum nuptias, vt ſi quidem ex parte nubentis mulieris bigamia proueniat, benedictio ſub panno nullatenus iteretur, ſed nec miſſa celebretur, quæ ſpecialiter ob benedicendas nuptias fuiſſe noſcitur introducta. Quod ſi in parte viri tantum defectus iſte conſurgat benedictionem fieri ſolemniter, nihil eſt quod debeat impedire.

Vt autem periculis animarum iuxta ea quæ præmiſſa ſunt occurratur, moneri mandamus à Sacerdotibus in Eccleſiis parochianos, ne vnquam abſente Preſbytero etiam ſola ſponſalia contrahant. Et ne clandeſtinè prorſus audeant ſub excommunicationis & emendæ pœna mutuo copulari quia iuxta teſtimonium eius qui vera eſt lux & veritas lucida, qui malè agit, odit lucem.

Præterea ſtatuimus vt non ſolùm qui cum affini vel conſanguinea in gradu prohibito ſcienter contraxerit, ſed & ſi quis vir duas eodem tempore vxores, aut ſi qua mulier duos ſimul viros habere deprehendatur, vel qui cum filia ſpirituali matrimonialiter ſciens contrahete veritus non fuerit, ſententiæ excommunicationis ipſo facto ſubiaceat. Et vt ab omnibus euitetur, excommunicatus in Eccleſiis tamdiu nuncietur: donec abſolutionis beneficium mereatur obtinere.

Prohibemus inſuper omnibus & ſingulis parochiarum rectoribus ne quos ad benedictionem nuptialem recipiant nec eis vt alibi recipiantur permittant priuſquam in Eccleſia parochiali qua decet, per tres Dominicas aut totidem alios dies feſtos ſeruatis competentibus temporum interuallis banna fuerint promulgata : niſi de gratia ſpeciali fuerit à nobis aut Vicariis noſtris ſuper hoc diſpenſatum. Sed neque ſuſtinemus benedicendos admitti : niſi fideliter annuatim confeſſi fuerint pro reuerentia ſacramenti. Et hoc ſtatutum noſtrum ſæpe à Curatis volumus in Eccleſia publicari.

Item & benedicendorum ætatem hanc eſſe debere iudicamus: vt mulier quidem

duodecim, vir quatuordecim annos ætatis suæ completos habeat. Sponsalia verò post exactum septennium contrahi posse; nequaquam dubium sit; sed si ante hanc ætatem septem annorum de vna Diœcesi vel parochia in aliam aliquis transeat: In ea quandoque matrimonium contrahere & benedici poterit sine Curati primi aut alia cuiuscumque licentia, perinde atque si in eadem natus esset. Alias verò post dictam ætatem transiens: vt dictum est ad prædicta non admittetur absque debita sui Sacerdotis in scriptis aut viua voce data facultate, vel nisi de nostra vel vicarii nostri permissione.

Statuimus item & ordinamus quod qui alienas Ecclesias vel capellas sine nostro vel Vicarii nostri permissu clanculum exquirunt: vt in ipsis benedictionem accipiant: & capellani illos benedicentes, & qui talibus assistunt, aut consilio eos, auxilio vel fauore prosequuntur, sententiam excommunicationis incurrant ipso facto.

Item & quia plures ex diuersis regionibus se matrimonio coniunctos esse mentientes ad alienas parochias commorandi causa nonnunquam venire comperti sunt: districtè ideirco rectoribus animarum nostræ Diœcesis iniungimus vt tales ad Ecclesiastica Sacramenta non ante suscipiant quàm per literas constet aut testes alioquin fide dignos eosdem inter se vero legitimoque matrimonio esse copulatos.

Item & moneri sæpe in Ecclesiis mandamus eos, qui sponsalia contraxerint: vt caueant in eadem domo pariter cohabitare: neve carnaliter misceantur sub excommunicationis pœna, priusquam sit matrimonium solemniter benedictum.

Quod verò ad solennem spectat celebrationem nuptiarum cunctis innotescat eam tam sacris Canonibus quàm Ecclesiastica consuetudine quibusdam esse temporibus interdictam: vt puta à prima Dominica aduentus Domini vsque ad octauam Epiphaniæ, & à septuagesima ad octauam vsque Paschæ. Item & à prima rogationum die quæ est dies lunæ ante Ascensionem Domini vsque ad octauam Pentecostes. Cæterum his exceptis alio quocunque tempore licitè matrimonia celebrantur.

Nouissimè cùm religiosi quilibet Sacramentum Vnctionis-extremæ vel Eucharistiæ parochianis alienis ministrare, & matrimonia solemnizare non habita super his nostra seu Vicarii nostri vel parochialis Presbyteri licentia Canonica constitutione sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda, per sedem Apostolicam dumdaxat absoluendi prohibeantur: nullo super hoc eisdem priuilegio suffragari valente. Nos memoratæ constitutionis præscripto innitentes præcipimus: vt quicumque tales inuenti fuerint, à parochiatum Rectoribus, & eorum Vicariis excommunicati frequenter enuncientur: vt qui ratione quæ iusta sunt nolunt percipere, seueriore censura sapere doceantur.

De Ieiuniis obseruandis.

SAcra Ieiunia animis corporibúsque curandis ab Ecclesia salutariter instituta Iubemus Sacerdotes per parochias colenda in omni puritate omnibus indicere, iis duntaxat exceptis, qui ætate vel morbo, aut alia quauis necessaria causa debeant excusari. Enimuero quadragesimam decet imprimis summa deuotione seruari: quam Christus Dominus & dux noster miro sacrauit ieiunio: & nos tanquam anni totius decimas eidem Domino & Deo nostro iubemus offerre. Deinde quatuor temporum ieiunia solenniter agi vtique consentaneum est quæ ab antiquis in veteri lege patribus obseruata legantur: & ex doctrina Spiritus-Sancti ita per totius anni circulum distributa sunt: vt omnibus temporibus abstinentiæ legem habentes discamus Deum per omnem vitam religiosè venerari.

Sunt sanè & alia ieiunia sanctè & salubriter ad honorem Dei & sanctorum ordinata: Sed quæ deuotis orationibus & vigiliis oportet esse coniuncta: vt fructum afferre valeant copiosum: hæc videlicet, ieiunium in vigilia Natiuitatis Domini, sacræ Pentecostes, Assumptionis gloriosæ Dei Matris, Ioannis Baptistæ, Beatorum Petri & Pauli, Mathæi, Iudæ & Simonis, atque Andreæ, Laurentij quoque: & in vigilia omnium Sanctorum. Cum vero letania maior fuerit celebranda festo scilicet & die sancti Marci Euangelistæ, præterquam si in Dominica euenerit quo casu die sequenti: Et tribus pariter Rogationum diebus à carnibus tantummodo: mandamus abstineri. In reliquo liberam bonamque finimus esse voluntatem. Porro sanctorum vigi-

liæ quorum festa in secundam feriam incidunt, non in Dominica sed præcedenti sunt Sabbato ieiunandæ.

Quod reliquum est ieiunia quæcunque laudabili & legitima nostræ prouinciæ recepta consuetudine, tametsi iure præcepta non sunt: edicimus, vt Iuris est & rationis ab omnibus mundè custodiri: nam & mores nouimus in ieiuniis obseruari & maiorum instituta pro legibus acceptamus.

De celebratione Festorum.

NE aliquando ignorent plebes quos in obseruatione dies habere debeant: quibus in quiete diuinis omnino mancipentur obsequiis: hos sanè per annum volumus nunciari feriandos: omnes scilicet Dominicos dies innumeris diuinorum operum mysteriis præcipue memorabiles: sacros quoque dies Natalis Domini: Sancti Stephani, Ioannis Euangelistæ, Innocentium. Item & tutelarium nostrorum Vrsini, Guillermi, Sulpitii & Austregisilli. Huc etiam accedat Circuncisio Domini, Epiphania, eiusdem sanctum Pascha cum duobus sequentibus vt minus, Ascensio Domini, Dies solennis Pentecostes cum duobus qui sequuntur vt minus, festum Corporis Christi. Inuentio sanctæ Crucis & exaltatio. Solennitates insuper Beatæ Mariæ Virginis: veluti Conceptio intemerata, Purificatio, Annunciatio, Assumptio, Natiuitas. Festiuitates quoque beatorum duodecim Apostolorum & Euangelistarum Domini, sanctorum etiam Barnabæ, beati Ioannis Baptistæ, Laurentij, Magdalenæ, Michaelis Archangeli, Martini, Nicolai & Catharinæ. Similiter & singularis illa solemnitas quæ Sanctis est omnibus consecrata. Neque verò prætermittantur vnquam festa dedicationum Ecclesiarum: aut Sanctorum eorum quibus (vt patronis) Ecclesiæ fuerint dedicatæ. Veruntamen hæc per singulas tantum parochias de more non generaliter omnibus indici conueniet.

Quod superest omnes nobis subditos à suis quosque Rectoribus commoneri præcipimus: vt memoratis diebus festis quibus maximè disponente Deo salutem suam colendo Deum beato ocio possint operari: caueant penitus præter opera seruilia: & forales strepitus, ab inhonestis quoque & fallacibus sæculi huius voluptatibus nec comessationibus immundis & ebrietatibus: aut ludis quibuslibet ac iocis infamibus occupentur. Quis enim non hoc lugendum esse videat: vt sancto dierum istorum tempore pro psalmis saltationes, pro canticis cantilenæ, pro hymnorum ac laudum iocundo Deo obsequio, litium, atque odiorum & malorum mille materia infelici permutationis genere frequentetur: Ergo iam tandem in viam redire attendant: qui in his hactenus forte ignoranter peccare potuerunt. Nos enim Dei veritatem annunciamus: quam relicto errore quantumlibet vetusto credimus amplectendam. Quia vt apud Esdram scriptum est: veritas valet & inualescit, & viuit in æternum, & obtinet in sæcula sæculorum.

Item & licet lanii seu macellarii pro necessitate victualium sine aliquatenus sustinendi, inhiberi tamen eisdem volumus per Sacerdotes ne diebus Dominicis aut festis solennibus carnes publicè venundent, seu lanient.

De Testamentis.

VT Parochiarum Presbyteri valeant esse quod dicuntur: id est Curati, seu (quod quidam malunt) curatores: hoc eis certissimè semper agendum est vt vnicam hanc & vtique assiduam curam habeant: quo scilicet modo commissorum sibi animas Deo lucrari & eisdem non in vita solum, sed & in morte debita charitatis officia valeant exhibere. Districte igitur memoratis iniungimus Sacerdotibus parochianos suos modis omnibus monere frequenter & inducere: vt testamenta & vltimas decedentium voluntates: præsertim in his quæ ad pias causas & alienorum restitutionem, necnon inflictarum defunctis emendarum solutionem pertinent, prout ipsis incumbit, diligenter adimpleant & fideliter exequantur. Siquidem alioquin dictu perquam difficile est quàm grauiter peccent, hi qui & miserabiles animas immaniter perdunt: & pauperum necatores esse noscuntur: ex quibus diuina quoque pietas mirum in modum creditur exacerbari.

Ad hoc ne quando accidat, vt quisquam temporis angustia exclusus & moriatur

anxius: & sine ordinatione decedat, subditos nostros sæpius admoneri præcipimus vt tunc maximè quando mente optimè constant & corpore, sua testamenta componant. Et ad hoc Presbyteros parochiales conuocare non paruipendant, vt ipsorum consilio cuncta rectius vtiliusque gerantur, & quæ gesta fuerint, eorundem præsentia confirmentur.

Statuimus etiam prout & alias in Prouinciali Concilio Bituricensi fuisse nouimus institutum, ne defraudentur decedentium voluntates, vt intra mensem à tempore obitus testatoris ad nos vel officiarios nostros testamenta deferantur, si fuerint scripta vt publicentur, aut si scripta non sint & probari per testes queat dispositio testatoris, in publicam formam redigantur: ita enim futurum est, vt nec executores officij sui immemores esse permittantur, nec bona ipsa decedentium ad alienos vsus conuerti, aut quoquo pacto valeant deperire.

Item & cum religiosi facultas omnis ex eius pendeat arbitrio, quem vice Dei capiti suo superimposuit, æquum esse censemus quemadmodum canonicè decretum est eum ad executoris officium non aliter admitti, quam si de licentia processerit superioris. Qua obtenta, etiam si sit exemptus & prælatione fungatur, susceptæ executionis debitam rationem nobis reddere teneatur: à quo si in hoc quoque deliquisse compertus fuerit iusta debeat censura coërceri: id quod & in aliis quibuslibet executoribus conuenit obseruari.

Quia verò interdum contingit plures simul executores simpliciter à testatore deputari: certè quibusdam ex ipsis mortuis vel longè absentibus, aut exequi forte nolentibus, aut etiam non valentibus, poterunt alii (etiam si vnus solus sit) nisi aliud testator statuerit, ad id quod incumbit liberè procedere, ne alioquin vel vota pereant morientium, vel plus iusto sæpenumero differantur.

De Sepulturis.

DE iure sepulchrorum quantum ex sanctorum Patrum monumentis intelligere licet hoc existimamus, vt primò quidem vnicuique liberum sit propriam sibi ac etiam alienam exquirere sepulturam: Sic enim Dominus alienum nonnunquam corpori suo delegit hospitium. Quod si quis hæc sibi prouidere non curauerit maiorum suorum sepulchra Patriarcharum exemplo sequi præcipitur, verumtamen hæc ita accipienda sunt vt in vtroque præmissorum casuum Parochialis Ecclesia, in qua victus eidem cœlestis exhiberi consueuerat, Canonicam pro locorum consuetudine portionem merito percipiat, quæ porro cessante prædicta sepulturæ electione nec extantibus patrum tumulis, regulariter parochianos suos iure suo sibi vendicat, vt cui secundùm Canones decimas persoluebant viui, apud eam sepeliantur & mortui.

Prohibemus autem omnibus cuiuscunque status existant: vt nullum defunctum de domo in qua decessit extrahant aut extrahere permittant causa defetendi extra Ecclesiam Parochialem: sine præsentia, licentia & permissu Curati vel Vicarii Ecclesiæ Parochialis in qua sita est dicta domus: quam præsentiam necnon & licentiam constituto eidem de præmissis electione, aut maiorum sepultura sine difficultate exhibere & dare teneatur: sine vlla retardatione sub pœna emendę.

Apostolicæ prouisionis antidotum periculis animarum & frequentibus scandalis opponentes religiosis omnibus & clericis nobis subditis sub grauibus excommunicationis & aliis in iure positis pœnis arctiùs interdicimus: ne aliquos vnquam quouis pacto aut persuasione inducant sese in hoc vlla tenus astringere, vt vel in eorum Ecclesiis eligant sepulturam, vel iam electam vlterius non immutent. Siue autem votum propter hoc siue iuramentum aut alia quæcunque fidei præstatio interuenerit, huiusmodi omnia cum electione ipsa, nullius roboris firmitate subsistant: Et hi quoque qui, sic elegerint, in sic electis Ecclesiis & alibi sepulturæ eligendæ facultate (qua se reddiderunt indignos) priuati censeantur in illis locis vbi aliàs non electa sepultura tumulandi iure fuissent sepulturam omnino sortituri. Quod si forte contra hæc religiosi & clerici antedicti præsumpserint istos apud se sepelire: nimirum & corpora ipsa si petantur cum omni sepulturæ emolumento restituere & constitutionum censuras debebunt meritò formidare.

Cæterum quoniam ea quæ pro salute fidelium piè prouidéque constituta sunt, nulla debent occasione contemni, hoc per Sacerdotes cunctis volumus innotescat,

non esse aliquem, qui saltem semel in anno neglexerit confiteri, aut cessante rationabili causa Sacramentum Eucharistiæ reuerenter ad minus in Pascha non susceperit, ad Christianam si ita decedat sepulturam recipiendum. Nam cum iuxta decretum Concilii Generalis ab ingressu Ecclesiæ viuens arceatur, in ea certè iustum non fuerit mortuum hospitari.

Sunt sanè & alii in pari causa plures, cuiusmodi sunt Iudæi, Pagani, Hæretici. Item & publicè excommunicati ac interdicti: vsurarii quoque & alii peccatores manifesti, de quibus euidenter constet quòd in mortali peccato miserè moriantur.

Quos vero accelerata, siue vt dicitur præuenta morte sine confessione transire contingét: in cimeteria sacra, sine nostra aut officiariorum nostrorum licentia prohibemus inferri. De peregrinis & viatoribus hoc paucis accipiatur, vt in quibus parochiis deficiunt, in eisdē (si non aliud rationabiliter proponatur) requiescant in pace.

De Decimis, primitijs & oblationibus & rebus Ecclesiæ non distrahendis.

CVm diuina lege & sacris identidem Canonibus decimę primitiæque & oblationes omnipotenti Deo (à quo bona cuncta procedunt) reddi præcipiantur, vsque adeo vt qui hoc facere noluerint, sint communione priuandi. Omnes omnino subditos nostros studiosè præcipimus admoneri, vt ab hac sibi priuatione timentes Deum ipsum cui prædicta ad honorem sanctificata sunt, & ministris eius exhibenda, multo magis vereantur, ne si eum quem totum dedit, portione sua fraudauerint, meritas tantæ ingratitudinis pœnas luere compellantur. Scimus etenim ex scripturis sanctis & satis multis rerum argumentis edocti quod propter malum hoc (quo Deus in suis pauperibus se apud Malachiam Prophetam affligi conqueritur) totus in fame & penuria populus sæpe maledictus sit: cataractæ cœli conclusæ, immissæ deuorantes locustæ: videlicet brucus & similia quæ labores hominum deuastarent. Infœlicissimum sanè cupiditatis genus per quod iusto & consueto Dei iudicio non solum frugum omnium abundantia: sed etiam sanitate corporis & animæ carere mereamur, per quod iterum eò interdum cæci deducimur, vt (referente Augustino) demus vel inuiti prætereuo militi, quod probo nolumus dare Sacerdoti. Et qui Deo partem iniquè denegamus, totum fisco ex merito cogamur inferre. Ideóque monemus curent vniuersi: Deum bonorum omnium largitorem semper agnoscere, & decimas quæ tributa sunt egentium animarum in horrea eius, id est Ecclesias (quibus hoc de iure competit) humiliter importare, vt sic & præmissa præstante Deo, vitare possint incommoda, & longa eius benedictione donati gaudiis tandem perfrui mereantur æternis.

Nos quoque Gregorianæ cuidam constitutioni fratribus Prædicatoribus & Minoribus directæ firmius inhærentes ipsis & aliis religiosis districtius iniungimus, vt caueant omni modo ea aliquando in sermonibus suis proponere per quæ audientes à decimarum aut aliarum Ecclesiis debitarum rerum solutione retrahantur, siue etiam retardentur, contra id quod scriptum est, decimas & primitias tuas non tardabis offerre. Nam & hoc amplius Clementinna sanctione, sed in decimis expressum constitutum est, vt qui ab earum satisfactione Ecclesiis quibus debentur integrè peragenda: eo (qui supra dictus est) modo quenquam retrahere moliti fuerint: sententię excommunicationis ipso facto subiaceant. Quinimmo studeant, omnes ad integram decimarum solutionem inducere & exhortari. Quod si facere noluerint, prohibeantur per Rectores Ecclesiarum à prædicationibus publicis.

Porro ne res Ecclesiasticas negligentia aliqua dependi contingat, volumus & ordinamus, vt prouentus Ecclesiarum codicibus specialiter ad hoc deputatis, rectè atque ordine conscribantur.

Prohibemus insuper, vt Ecclesiæ decus amplificetur semper, non etiam minuatur, ne donaria sacris dicata mysteriis, veluti calices, patenæ, vrceoli, & similia pariterque sacrata Deo vestimenta ab aliquo vllatenus distrahantur, aut pignoris titulo transferantur, nisi forsan aliud suaderet Ecclesiæ necessitas de consilio superioris expedienda. Quod vero ad ligna pertinet, & rudera Ecclesiæ semel destinata, Item & altaris pallas, vela, cathedras, candelabra, & huiusmodi alia ad humanos vsus hæc nequaquam amplius conuerti licet: ac si fuerint vetustate contrita, vel flammis commendentur, vel alias honestè, quoad eius fieri poterit, disponantur, cùm non

liceat

liceat ea quæ in facrario fuerint, male tractari. De fupellectili autem & vtenfilibus domus Parochialis per Ecclefiam acquifitis, & quæ inibi repetta fuerint, æquum effe putamus ea futuro feruari debere fucceffori.

Prædictis & hoc fubiungere libet : vt fi quis res Ecclefiæ fine debita forma vel folemnitate & fuperioris affenfu non dubitauerit alienare, valeat tam ipfe qui alienauit quàm quilibet ei fuccedens, quæ alienata funt Ecclefiæ nomine reuocare. Et cùm ab antiquo confueuerint & procuratores fabricarum qui in aliquibus locis collectores vocantur, auctoritate noftra de biennio in biennium ex confenfu Parochianorum, feu maioris partis eorum conftitui, quibus quæftas ad vtilitatem fabricæ faciendi, fructus quoque & redditus fabricarum, & leuandi, & recipiendi poteftas commiffa eft : Statuimus & ordinamus quod procuratores huiufmodi, necnon alias quæftas in vfum feruitii diuini, ac in alios pios vfus implicandas facientes in Ecclefiis quocunque nomine cenfeantur, de huiufmodi quæftis & adminiftratione poft finem cuiuflibet biennii compotum & reliqua de receptis & adminiftratis procuratoribus, feu in adminiftratione loco eorum conftitutis, vocato & præfente eorum Curato, feu eius Vicario, vel Archipresbytero noftro, & hoc fub pœna excommunicationis reddere & præftare teneantur.

De Sententia excommunicationis.

EXcommunicandi vfus quàm fit frequens, quámque neceffarius neminem credimus ignorare; hæc fiquidem iuftiffima eft Ecclefiæ matris confuetudo, vt quos in Chrifto fufcepit, tantifper enutriat & exaltet, quandiu ficut boni filii mandatis eius parere non recufent : cum & fi qui nonnunquam aberrare videantur pienniffimis vocibus (fi modo vel tantillum aufcultare velint) non ceffet reuocare. Poftquam vero cum filio prodigo recedere non erubefcunt, & ipfa fperni fe confpicit tunc certè fuis freta viribus exurgit vehementius, & in promptu habens.(iuxta Apoftolum) omnem inobedientiam vlcifci, quos amplius fuftinere non poteft, à caulis procul, vt morbidas oues, baculo duriore repellit, & medicorum more tanquam putridas carnes ferro damnationis abfcindit. Vnde & nos quibus Dominici greges, immo Dominici corporis cura mandatur, omni putamus ftudio prouidendum, vt Ecclefiam matrem debito honore profequentes, eius quoque cultores per omnia foueamus; ac honoremus : defertores vero & rebelles ficut arbores quæ terram inutiliter occupant, pro charitate fuccidamus & execremur, vt ita neceffaria officij noftri diligentia, & ab eorum contagione cæteri præferuentur, & ipfi (fi Deus voluerit) ad reconciliationis gratiam emendati refpirent.

Statuimus igitur ab Ecclefiafticis regulis nequaquam recedentes, vt hæretici omnes & fautores eorum, facrilegi, Clericorum & Ecclefiarum violatores, vfurarii manifefti, fortilegi & diuinatores, concubinarii publici, maximè qui moniti defiftere noluerint, falfa pondera, & menfuras fcienter habentes, decimarum quoque & aliarum Ecclefiafticarum rerum vfurpatores, & qui iurifdictionem Ecclefiæ, eiufve libertatem perturbant aut impediunt : nec folùm qui hæc agunt : fed etiam qui confentiunt agentibus, eo ipfo vinculum excommunicationis incurrant : Et vt excommunicati dominicis diebus ab omnibus vitandi pronuncientur.

Item & vt excommunicati quos & infamiæ nota deprimit, & hominum fuffragia deftituunt, ad publica & ciuilia munera nequaquam recipiantur : Proinde nec iudices effe valeant, nec arbitri, nec poteftatis cuiufquam titulum fibi vendicare. Quod fi fecus fuerit attentatum, neque proceffus, neque fententia, fed nec quicquid aliud per tales aut eorum auctoritate fuerit expeditum, robur obtineat firmitatis.

Præcipimus item propter vitandum communionis periculum & ne cuiufquam peruerfitas diffimulatione foueri videatur, vt nomina & cognomina excommunicatorum, ac eorum pariter, quibus inftantibus fuerint excommunicati cum temporis annotatione à Curatis in regiftrum capitulatum redigantur, vt folito more in Ecclefiis commodius recitentur. Quod fi in aliquibus oppidis plures fint parochiæ : Curati earum fibi inuicem Parochianorum fuorum excommunicatorum nomina, ficut ante dictum eft, communicent, vt ita per omnes Parochias tales denunciari valeant, & à diuinis prohiberi.

Statuimus infuper vt quicunque per annum fententiam excommunicationis fufti-

fuisse cognoscentur per Sacerdotes suos nobis in nostra Synodo deferantur, vt in eos iusta animaduersione procedere valeamus.

Cæterum cùm contingat interdum ministros Ecclesiæ de altari viuentes tam regulares, quàm seculares, vbi meritis exigentibus fuerint anathemate percussi, videri præ cæteris obstinatius illud contemnere, vt per hoc laicis grandis ruinæ præstetur occasio: cùm subuersos esse vident eos à quibus in omne bonum operis verbique ducatu conuerti deberent: Idcirco constituendum esse credimus: vt si prædicti tales vltra tres menses (quod nolumus accidere) sententiam excommunicationis animo pertulerint indurato, studeant ex tunc cum primum commodè poterunt, beneficium absolutionis obtinere, in quo requirendo si negligentes vllatenus esse comperiantur, præter Canonicas pœnas extra ordinem propter hoc sic quoque corripiantur à nobis: vt aliis metuo cedat in exemplum. Siqui vero integrum anni spatium pertinaciter excesserint: sciant pro certo (nisi legitimum aliquod proposuerint) se beneficiis si quæ teneant vlterius esse priuandos, volumúsque præsentem nostram constitutionem pro & loco monitionis contra eosdem valituram.

Quia vero inueniuntur aliquando qui licet excommunicationis telo sint à Corpore Christi (quod est Ecclesia) separati, sub obtentu tamen confictæ sibi pro commodo religionis se diuinis ingerere, & templa Dei ingredi contemptis Ecclesiæ censuris non verentur: per hoc diuina sæpe turbantes officia, quippe quæ præsentibus ipsis non possint Sacerdotes neque debeant celebrare. Sed & nec alii non excommunicati obseruare, cum potius vt exeant illos excitare teneantur, & Sacerdoti si forte non aduerteret indicare: Proinde nos quibus omnino cordi est vt omnes salui, satius esse reputantes huiusmodi sententiam passis, in humilitate se continere, quæ ad recuperandum gratiam proficiant, quàm quod ex contemptu fortè, & superbia, suis amplius vinculis ligentur ad gehennas, Statuimus præcipientes vt quicunque sic ausu temerario dominique timore posthabito, cultum Dei & Ecclesiastica obsequia præsumpserint impedire seu perturbare, si per Ecclesiæ Presbyteros commoniti Ecclesiam patienter exire noluerint: eo ipso nouæ excommunicationis nexu quam præsentium tenore proferimus, ab Ecclesiæ liminibus longius cohibeantur.

Item si quis in extremis constitutus, & pro liquidis certisque debitis aut offensa manifesta excommunicatus, petat absolutionis beneficium, ita demum absoluatur si debita huiusmodi vel offensam recognoscens bona sua resignet in manibus Sacerdotis à quo petit absolui, & fideiussores de satisfaciendo his quibus tenetur intra certum tempus det idoneos (si tamen commodè queat) recepto nihilominus ab eo per Sacerdotem iuramento, vt si conualuerit, satisfaciat intra mensem, quod si non fecerit noua monitione in pristinam recidat sententiam. At si tam pauper sit, vt quæ dicta sunt præstare non valeat, absoluetur nihilominus; præstito tamen ab eo prius sacramento vt moris est: quod si ad pinguiorem fortunam deuenerit, omnia persoluat. Mortuo autem eo qui sicut dictum est fideiussores dederit ipsius hæredes vel executores, seu bonorum quilibet possessores, aut qui pro eo recipientes Presbytero fideiusserunt (quem publicam quoad hoc personam gerere & aliis stipulari posse decernimus) illis quorum interest sine vlla difficultate iuxta præmissa per censuram Ecclesiasticam satisfacere compellantur. Interdicimus tamen Sacerdotibus omnibus ac talibus pee eos, vt prædiximus, absolutis alia Ecclesiæ Sacramenta, aut etiam sepulturam prius administrent quam ab excommunicatore beneficium absolutionis obtinuerint, aut à nobis seu Vicariis nostris expressam super hoc licentiam, vt qui scienter contra fecerint, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant.

De Mandatis nostris exequendis.

NOn ignorantes à Domino Deo omnem esse potestatem, vt iudicia eius sancta ad vindictam malefactorum & bonorum laudem perficiantur: Sicut in nobisipsis hoc super omnia contingere cupimus, vt quæ eidem placita sunt intelligamus semper, eligamus & operemur, ita & in subditis nostris: Cum à nobis eadem illis per Dei gratiam fuerint ministrata: promptam ad obediendum voluntatem inueniri: Igitur vt & mandata cælestia geramus efficacius & per obedientiæ bonum quæ victimis iure præponitur proficiamus omnes, Statuimus & sub graui pœna iniungimus omnibus Curatis & aliis Sacerdotibus nostris, vt omni diligentia literas à nobis vel

curiis nostris emissas pro reuerentia Dei & iustitiæ realiter cum fuerint eis præsentatæ, statim accipiant & executioni demandent. Et ex eo tempore quo literæ excommunicationum eis redditæ extiterint, pro executione facienda non admittent ad diuina excommunicatos, donec fuerint absoluti, & ipsi per literas absolutorias debitè sigillatas de absolutione certiores facti sint. In executione verò dictarum literarum dies & annus executionis in earum dorso per executores inscribatur, & apponatur sub pœna emendæ arbitrariæ.

Item præcipimus sæpedictis Sacerdotibus vt nuncios mandata nostra seu iudicum nostrorum deferentes, & eorum executionem petentes maturè ita semper expediant suo circa hoc officio rectè fungentes: vt sine periculo & damno commode possint dicti nuncii recedere. Si quis autem malitiosè mandata huiusmodi nostra exequi distulerit, vt portitor molestetur, vel literarum earundem executio impediatur, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. Sed & si per negligentiam aut alias male versatus sit pro culpæ modo iustè volumus animaduerti, vt & inobedientiæ malum coerceatur & damna subditorum prohibeantur. Nolumus tamen quascunque literas huiusmodi excommunicatorias aut citatorias per totam hebdomadam sanctam propter honorem paschæ executioni mandari. Et hoc fieri districtius inhibemus vt quorumdam malitiis occurratur & aliorum laboribus parcatur, & expensis. Stylo tamen & vsantia in executionibus faciendis, quoad habitantes in ciuitate, in sua firmitate remanentibus.

Item si qui literarum nostrarum seu Officialis & iudicum nostrorum portitores verberauerint, aut sæpedictas literas nostras & iudicum nostrorum detineant, auferant, corrumpant, cancellent, celent, aut portitores ipsos carceribus mancipent, ipso facto excommunicationis sententiam incurrant.

Porro vt mandatorum nostrorum & literarum tam executio quàm etiam obseruatio libere procedat, instituimus quod in quibus locis parochiales Ecclesiæ vnà & capellæ existunt: in capellis illis nullatenus dominicis & aliis solemnibus festis celebretur, ex quo parochialis missa fuerit inchoata, maximè vero dicta Epistola, donec Ecclesiæ rector legitima præcepta, denunciauerit, & sermonem populo, per se vel per alium (vt moris est) perfecerit: hoc autem quotiens fiet, nolumus Sacerdotes vnquam prætermittere, quando eos quos per hæc statuta nostra congruis locis excommunicatos nunciari mandamus, vt constitutum est, denuncient.

De quæstoribus eleemosynariis.

VT temerariis nonnullorum ausibus competenter occurratur qui sub quæstorum nomine variis modis soli quæstui inhiantes simpliciores homines decipiunt non sine animarum periculo & scandalo plurimorum: Prohibemus omnibus & singulis Presbyteris, Curatis & Vicariis eorum nostræ Diœcesis, sub pœna excommunicationis & emendæ quam duxerimus æstimandam, ne deinceps aliqui omnino quæstores eleemosynarum iuxta statutum Concilii generalis admittantur quomodolibet, nisi literas permissionis à nobis, seu Vicariis nostris sigillo nostro roboratis, in promptu exhibuerint: quo casu nullatenus ipsi populo prædicare permittantur, aut aliud exponere quàm quod in ipsis eorum literis videbitur contineri. Postulent sanè à fidelibus grata charitatis subsidia, suas insinuent populis indulgentias, ac his finibus contenti nihil amplius excedant. Quod si laici fuerint aut coniugati, tales quæstarii tunc efficiant, vt quæ in eorum literis ac indulgentiis continentur per Curatum, aut alium nomine eius explicentur. Si autem inuenti aliqui fuerint, qui auctoritate nostra non muniti se tales mentiantur, hos tanquam seductores capi, & ad carceres nostros Archiepiscopales retrahi volumus & mandamus, de abusionibus suis rationem reddituros.

Sed & quia nobis innotuit non paucos apostatas & gyrouagos sub habitu religiosorum mendicantium per Diœcesim nostram discurrere, & passim prædicare, necnon confessiones audire, quamuis præsentati nobis non fuerint: Idcirco nos perniciosas talium abusiones cito reprimere cupientes, omnibus Curatis & Vicariis eorum nobis subditis iniungimus sub pœna excommunicationis, vt nullos prorsus religiosos mendicantes ad prædicandum Verbum Dei, & Confessiones audiendas in Ecclesiis suis admittere præsumant, nisi se nobis fuisse præsentatos, & per nos approbatos in scriptis legitimè possint demonstrare, illis duntaxat exceptis qui de conuentibus no-

ſtræ Diœceſis veniſſe cognoſcentur: quibus licentiam poſt præſentationem ſuperiorum ſuorum conceſſimus.

De non reſidentibus in ſuis beneficijs.

CVm ſit optimo iure conſtitutum, vt non aliis Eccleſiæ, vel beneficia Eccleſiaſtica conferantur: quam qui velint & poſſint in ipſis reſidere & eorum curam per ſeipſos exercere, quo magis Dei cultus augeatur, ac magnificetur, & vt ſecundùm naturam is vtrique onus ſentiat: cui commoda acceſſerint. Statuentes ordinamus quoad Eccleſiarum Parochialium rectores diſtrictius, vt in Eccleſiis ſibi commiſſis ad honorem Dei & propriam ſalutem præſentes per ſe oues Domini paſcant ſolicitè, vt ſtatuti ad magni iudicis tribunal dignam pro his aliquando reddere queant rationem, niſi forte cum ipſis iuſta aliqua de cauſa nos aut vicarii noſtri cenſuerimus diſpenſandum literas eiſdem de non reſidendo & regimine animarum debitè formatas concedentes, ac ſimul volentes, vt interea per idoneos & probatos viros eorum vices in parochiis rectè compleantur, quod vt obtinere valeamus, vicarios huiuſmodi per eoſdem priuſquam admittantur nobis præſentari, & præſentatos à Vicario noſtro, aut alio ſuper hoc committendo fideliter examinari decernimus, ſi modò alias examinati & idonei comperti ad hoc, vt tales admiſſi non extiterint.

At verò Curatis eiſdem penitus inhibemus ne propriis dimiſſis Eccleſiis, in alienis Vicarii exiſtant, ne cum in honore ſint non intelligentes ex paſtoribus prædones, ex hominibus beſtiæ fiant. In quo planè ſuccurrit & illud nobis, nil prodeſſe homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur: nempe enim qui pro ſuis alienas paſcere oues ſibi perſuadent, hoc ipſo ſtatim quæ ſua ſunt quærere non quæ Ieſu-Chriſti videntur, aut contra doctrinam Eccleſiaſticam poſt concupiſcentias ſuas ire, in quibus planè multifariam Deus offenditur. Sed & hoc illis inſuper licere non patimur, vt Eccleſiarum ſuarum fructus prophanis hominibus ad firmam præbeant, abſque licentia noſtra, ſub pœna emendæ.

De Celebratione diuinorum officiorum & reuerentia Eccleſiarum.

VErè dignum & iuſtum eſſe reputantes, vt nihil vnquam operi ſummi Dei præponatur ab iis præſertim, qui ſpecialius eius obſequiis deſtinati ſunt: Statuendo præcipimus, vt in Eccleſiis Collegiatis nobis ſubditis, omnes earum miniſtri mox vt auditum fuerit horis competentibus diuini officii ſignum, decenti habitu ac mente ſimul rectè præparata in idipſum, relictis omnibus, accurrere feſtinent. Quumque humili deuotoque ingreſſu, ſuum quique in choro locum tenuerint, debitas altiſſimo laudes in conſpectu Angelorum, qua decet moderatione ad finem vſque reuerenter exoluant. Neque enim quod de nonnullis aliquando cognitum eſt, ſuſtinere valemus, vt qui pſallendi gratia conuenire videntur labiorum ſuorum fructum nullum afferant, & aliis voce ad Dominum clamantibus, turpiter obmuteſcant. Sed neque permittimus, vt dum communiter à cunctis laudum obſequia præſtari Deo conuenit, quiſquam legere officium, vel priuatim dicere præſumat: diſtrictius hoc quoque prohibentes ne qui (ſicut præmittitur) ad opus diuinum aſſiſtunt, & Domino in iuſtificationibus eius meditaturos ſe quotidie pſallentes repromittunt, ad confabulationes ſecum inuicem, aut cum aliis perperàm conuertantur, vel extranea literarum ſiue quarumlibet aliarum ſcripturarum lectione interim diſtrahantur: Quod ſi contra præmiſſa poſthac à quoquam minus prouidè fuerit attentatum, ſciat ſanè, quiſquis futurus eſt, ob honorem cultus diuini nos iuſta & Deo grata animaduerſione interceſſuros.

Item & cùm domum Domini perpetua deceat ſanctitudo, & in ea cum pace & quiete, vota competat celebrari: nimis abſurdum reuera & in oculis diuinæ maieſtatis indignum valde iudicamus, vt diuinorum officiorum tempore Eccleſiaſtici viri (quos deceret ei à quo ſtipendia recipiunt tunc potius in timore ſeruire) paſſim videantur (ſuarum credo paſſionum flatibus agitati) in graue multorum ſcandalum per Eccleſias diſcurrere v·tius quàm deambulare. Quodque deterius ſit, cum prophanis plurimum hominibus aut fabellas texere, aut ſæcularium negociorum expeditiones curioſius tractare. A quo deinceps vt abſtineant omnes quam maximo poſſumus affectu præmonemus, alioquin operam daturi, vt qui in Eccleſia Dei ſummo

ſemper honore digna: modeſtiam ſeruare non voluerit, extra eam forſan inuiti paritérque inhonori ſubſiſtere cogantur. Et hoc ſane volumus vt ſibi prædictum illi etiam intelligant qui qua hora in Eccleſiis maior miſſa celebratur, capitulares actiones ſine maiore aliqua neceſſitate, ſalutari non verentur ſacrificio anteferre.

Sed & in vniuerſum ſacris conſtitutionibus inhærentes prohibendum cenſemus, ne diuina in Sacroſanctis Eccleſiis officia, tumultuoſis quorumcunque obambulationibus & variis conclamationibus vlterius perturbentur. Quoniam niſi in hoc Domino Deo noſtro & miniſtris ipſius eum honorantibus deferatur: haud planè facile videre eſt quomodo nomine eius merito poſſimus gloriari.

Item & vt in omnibus Domus Domini decor integer perſeueret, ſumma credimus ratione, ſtatuendum, vt excluſis procul ab Eccleſiæ liminibus ſpectaculorum ludibriis: necnon carnalibus atque aliis id genus inſaniis, non alios Clerici luſus exerceant, quàm qui ſine crimine & turpitudine aliqua induci poſſe videantur. Neque enim ignoramus curis interdum gaudia & ſeriis admiſceri ioca debere; ſed ita vt prudenter omnia modeſtéque fiant. Habet mater Eccleſia cytharas, pſalteria decachorda, habet hymnos, organa, & eiuſmodi alia quibus Sanctorum fortia facta ad ſolatium depromantur. Habet eadem, recipitque publicas ſanctorum eorundem magnificatum virtutum repræſentationes, & plures inſuper honeſtæ recreationis modos, qui ad exemplum vitæ non parum etiam conducant. His vtamur: per hæc defatigatas grauioribus officiis animi vires delectabiliter reparemus, ne ſi ſecus acciderit, tranſgreſſores (quos honeſtatis amor continere nequiuerit) ſeuerioris pœna diſciplinæ procellat, illis etiam minime defutura qui Dominica loca paci ſimul ac orationibus conſecrata, mercatuum nundinarumque tumultuantibus & captioſis congreſſibus permiſerint inquinari.

Cæterum quia non omnibus contingit in congregatione ſtipendiis Eccleſiæ ſuſtentari, Circa eos qui alibi vel beneficia obtinent, vel ſacrorum Ordinum gradibus exornati ſunt, cum ad horas Canonicas teneantur, hoc amplius ſtatuimus vt ſi Deo cupiunt ſuis precibus non diſplicere, cum omni humilitate & puritatis affectu ad id ſupplices accedant. Ac deinde continua ſerie diſtinctaque verborum prolatione ſuæ penſum ſeruitutis Domino alacriter ſimul & ſapienter exhibeant: qua poterunt diligentia ſemper agentes, vt in congruis horis & accommodatis ad deuotionem locis diuinum opus fideliter exequantur. Amen.

De Officiò Religioſorum.

STudiosè cogitantibus nobis quanta prouidentia beatiſſimi quondam illi patres religioſas in agro Domini plantationes diſpoſuerint, diſpoſitaſque dante incrementa Deo, præter mirificas fragrantiſſimorum florum delicias ad vberrimos honoris & honeſtatis fructus curauerint prouehendas, ingens nimirum efficiendi cupido penitus inceſſit, vt quæ cum fœlicibus inſtituta ſunt auſpiciis: tanquam proſperis aucta ſucceſſibus, hac tempeſtate nullum (ſi Deus annuerit) in partibus noſtris ſubeant detrimentum. Quin potius vt hic tam perfectus, adeóque beatus regularis militiæ ſtatus cuius ſancta & ſalutaris obſeruantia manifeſte humanis in rebus Deum quotidie repropitiat: & certam bene pie que viuendi continet rationem, ſuo iugiter honore perduret incolumis, nec per inſolentiam aut ſocordiam cuiuſquam à propria quandoque ſoliditate moueatur: Pauca quædam ſtatuere viſum eſt ad informationem religioſæ conuerſationis, aut eiuſdem (ſicubi fuerit opus) reformationem. Quæ vtinam ea animi ſinceritate cuſtodienda ſuſcipiantur à cunctis qua pro charitate ſunt à nobis vtiliter promulgata.

Imprimis ne religioſis via præcludatur ad precioſam ſcientiæ margaritam, quæ ſalutis habet diuitias: cuiuſque candore diuinum lumen percipitur: ſine qua denique vita omnis fere amara eſt: Statuimus, vt in Cœnobiis idoneus adhibeatur magiſter qui primitiuas fratribus diſciplinas exponat diligenter, vt his adiuti maiora & meliora poſtea iuuante Domino frequenti ratione valeant adipiſci.

Sed cum ocioſitas animæ ſit inimica & omnium ſentina malorum, fratres iuxta ordinationem ſuperioris occupari non grauentur.

Item & ne res multa induſtria & labore forte conquiſitæ obliuione vlla aut negligentia quandoque depereant, expedire cenſemus, vt in ſingulis Monaſteriis de

rebus eorum fidelia conficiantur repertoria seu inuentaria tuto loco asseruanda. Ita enim quid in chartulis, libris, priuilegiis, donariis seu iocalibus, sacris vestibus & cæteris ornamentis habeatur, facili poterit indicio constare.

Quia vero quæcumque ordine fiunt exitu meliore fere terminantur, æquum sit vt singulis annis semel officiarii singuli reddant superiori administrationum suarum debitam rationem.

Item & vt omni custodia ab antiqui serpentis insidiis religiosę mentes præseruentur, ea semper Monasteria munitione defendantur, vt ad regularia loca, claustrum inquam, chorum, refectorium & Officiariorum cameras nullus omnino mulieribus aditus præbeatur. Quarum etiam officiosa obsequia & seruitia à Monasteriorum septis iustè credimus reprobanda. Nullus autem fratrum eo vnquam temeritatis efferatur vt Monasterio præsumat exire sine licentia: quam nec nisi pro rationabili causa dari religionis ordo permittit.

Cæterum quæ proximè statuta sunt, non aliter rectè custodiri posse videntur quàm si ianitor instituatur regularis vel sæcularis probus & discretus, præter cuius scientiam nullus introgredi vel foras ire debeat. Ideoque circa hoc ita prorsus conuenit prouideri vt obstructis vndecunque Cœnobiis ipsis per vnam tantummodo ianuam, cui qualis ante dictus est aliquis præpositus sit, ad ea liber ingressus in vniuersũ ostendatur.

Quod ad officium pertinet quod debitæ Deo laudes quotidie persoluantur, hoc reuerenter peragi oportet nocturnum pariter atque diurnum, ita videlicet vt diligenter & expeditè cum pausa planæ respirationis medium versum distinguentes sine vlla protractione syllabarum & quadrante omnia procedant.

Sacerdotes quoque quàm frequentissimè poterunt, celebrare debebunt, non Sacerdotes vero singulis mensibus tam in Monasteriis quàm extra, sublata occasione quacunque ad confessionem accedant. Et in prima Dominica mensis cuiuslibet in Monasteriis semper communicent, nisi ex causa forte quam suo Superiori non differant intimare.

Item & quia carnis abstinentia vtilis & apta religiosis æstimatur, seruato semper modetamine pietatis erga infirmos, non sinimus Monachis, vt vbi iuxta Benedicti duodecimi constitutionem fratres carnibus vescuntur, amplius quàm semel in die earum esuio credant sibi licere: ne gulæ comes indigestio ad matutinos hymnos surgentibus indignum coram Deo reddat obsequium.

Item vt cum discretione cuncta procedant & temporum momenta non nihili pendantur à nobis, in aduentu Domini, & à septuagesima vsque ad sanctum Pascha, singulisque quartis feriis intus & extra carnibus prorsus abstineatur.

Item & per totum annum singulis Hebdomadis duobus diebus, feria scilicet quarta & sexta, ieiunent omnes nisi ægroti sint debiles aut etiam delicati qui secundùm præsidentis ordinationem aliter videantur exhibendi.

Neque vero alibi quoscunque religiosos refici consentaneum est, quàm in domo Abbatis, aula vel refectorio siue infirmatorio, nisi ex venia forte superioris aliud constitueretur. Præterea ne quandoque accidat, vt per inimici versutiam sacrata Deo pectora vanitatibus & insaniis falsis à rectitudinis suæ tramite distrahantur: iustum esse decernimus, vt in ciuitatibus, oppidis, & aliis locis, in quibus sita sunt Monastica castra, extra illa nullus vnquam fratrum potare, vllus epulari temere sibi persuadeat: quod si quis fuerit transgressus, acriter corripi debebit. Sed & si fratres ex licentia & legitima causa Monasterium exeuntes in ciuitatem aliquam, oppidum vel locum deuenerint in quibus domos habeant, extra domos ipsas nullatenus dormire sinantur, transgressoresque grauiter coerceantur.

Ad hæc innumeras prope religiosi silentii commoditates esse perpendentes, vt quod ad virtutes omnes facili via perducens, & vitia ex aduerso funditus exterminans idoneos regi pacificos ministros efficit: existimamus in fraternis congressibus hoc apprime necessarium, vt in oratorio, qui locus Dei est in pace factus: Et mensa, vbi cum gratiarum actione bona eius recipiunt, cum lectura: Dormitorio quoque, quod ad requiem ordinatum est: Item in claustro in quo spiritus, vt in aqua, pisces refouentur, silentium obseruetur, linguæ conticescant, omnium & propter Deum labia comprimantur, non nisi ad ipsius laudem temere resoluenda.

Item & cum par esse cognoscatur, vt quorum communis est labor, immo omnia, requies quoque non dissimilis existat, in eodem dormitorio cuncti comuniter

disponantur, ad quod statim finito completorio taciturni conueniant, illudque prior receptis omnibus recludens fideli sera debeat offirmare, in quo quidem dormitorio nocte sit continuè lucerna ardens.

Item & vt congruæ prouisionis adminiculo humana sustentetur infirmitas, calfactorium tempore frigoris in communi paratum esse conueniet, in quo silentii semper habita ratione calefieri commodè & refocillari valeant omnes, ignis autem iugis competensque tamdiu conseruetur, quo ad ipsa videbitur cessisse necessitas.

Attendentes insuper quàm multiplicia interdum mala vel tenuis alicuius pecuniæ gignat possessio, quamque graui morsu proborum aliquando religiosorum corda ferire plerumque soleat, cum Domino penitus arbitramur vt nulli vnquam fratri aut victus, aut vestiarium detur in pecunia numerata, sed in propria specie omnia, siue sint indumenta, siue calciamenta, aut lectisternia, vel alia quæcunque necessaria. Et ad hoc ex congregatione eorundem, vnus aut duo deputentur: vt per eos fratrum necessitatibus in præmissorum administratione proinde succurratur.

Prædictis & hoc adiungi rationabile est, vt religiosi quilibet siue claustrales, siue Officiarii quoties in publicum prodierint sine honesto & conueniente ætatis socio nunquam appareant regulari, maxime quoad claustratorios, & saltem seculari quo ad officiarios. Qui quidem socius nusquam eos deserat: sed quocunque ingressi fuerint ingrediatur, & quocumque ambulauerint, ipse comitetur. Eo enim spectare intelligatur quod à Salomone dictum est, væ soli quia si ceciderit non est qui subleuet eum.

Neque etiam circa vestimentorum vsum in plerisque deprauatum disciplinæ debet moderamen omitti. Nam licet (vt passim dicitur) Monachum non faciat habitus: habitum tamen facere Monachus sibi congruentem summa ratione iubetur. Proindeque in Monasterio omnes & extra, regulariter oportet esse vestitos, vt neque pro sordibus, neque ob delicias in vestibus suis notari mereantur. Et in his planè quod & in cęteris optamus obseruetur, vt ne quid nimis, sed & ne quid minus.

Quod reliquum est monendos similiter censemus prælatos omnes quatenus alia quæcunque laudabilia instituta, quæ tum ex regula, tum ex sacris conciliis facile colligi poterunt, pro virili quique portione faciant obseruari. Quos & hoc quoque volumus obseruare, vt in capitulo frequenter, & regula eorum & nostra hæc statuta relegantur.

De Officio Archipresbyteri.

EXpedibile nimirum & decens esse cognoscentes, vt propter assiduam erga populum Dei curam onera nostra cum aliis partiamur: Statuimus & ordinamus quod Archipresbyteri nostri intra terminos suorum Archipresbyteratuum Synodali fungentes officio, summariè inquirant, & de plano, de vita & honestate Clericorum: de notoriis & manifestis criminibus, & scandalis quorumcunque etiam Laicorum, & informationes super his, omni semota affectione & quæstus sorditate, faciant, quas quidem ad nos & promotores nostros clausas deferri procurent, præsertim cùm synodum tenebimus. De causis autem ad eorum ius & officium minimè spectantibus cognoscere non præsumant. Quod si qui eorum reperti fuerint in huiusmodi negligentes aut sceleratorum culpas & crimina fauoris causa vel odii, siue lucri auiditate celare, pro excessuum suorum qualitate pœnas volumus sustinere. Sicut ex aduerso non intendimus quod si diligenter & officiosè fuerint circa præmissa versati, iusta pro laboribus mercede, & competenti factarum expensarum ratione defraudentur.

Eos insuper iubemus inquirere nunquid Ecclesiis ipsis & Prioratibus quibus præsunt nouæ pensiones ab Abbate fortè vel alio quouis fuerint impositæ sine consensu nostro. Quod si quando comperiretur, hoc statim sine mora fideliter nobis referri præcipimus.

Et hanc vtique inquisitionem extendi volumus ad exemptos: de quorum priuilegiis fuerit dubitatum, donec sua priuilegia ostenderint sicut debent: quos nec prius pro exemptis haberi conueniens est.

Postremò ne obiecto ignorantiæ velamine se quisquam posthac existimet excusandum, districtè rectoribus animarum omnibus eorumque Vicariis nobis subditis ordinando præcipimus: vt sub pœna emendæ statuta hæc nostra in præsenti Synodo, cæteri vero Sacerdotes in nostra Diœcesi commorantes infra trimestre sibi com-

parare & habere studeant, & in Ecclesiis suis ea conuenienter habere. Quæ quidem neque segniter inter cætera cupimus obseruari.

Constitutionum Synodalium Reuerendissimi in Christo Patris & Domini Domini Archiepiscopi Bituricensis Patriarchæ Aquitaniæ Primatis in præclara Parisiensium Academia sub Typis Ascensianis impressarum. Anno Domini M.D.XV. die xxj. Februarij, FINIS.

TOMI QVOQVE II. NOVÆ BIBL. FINIS ESTO.

---

*Quæ sequuntur, inserenda sunt pag. 513. post tres asteriscos *** vnde incuriâ Typothetæ plus nimio properantis exciderunt ad finem vitæ Bernardi Guidonis Ord. Prædicatorum Episcopi Lodouensis.*

Hic quoque viuens & moriens fertur miraculis claruisse. Frater Arnaldus Borgneti Inquisitor Barcinone, qui fuit Prior Prouincialis Fratrum Prædicatorum Prouinciæ Aragoniæ, vir certus & verax fideli attestatione mihi & pluribus aliis magnorum meritorum viris cum multa deuotione sæpius & seriosiùs enarrauit: quòd cùm ipse pro promouenda Canonizatione Fratris Raymundi de Pennaforti tertij Magistri Ordinis Prædicatorum anno secundo Pontificatus Domini Ioannis Papæ XXII. esset in Auenione, præsente ibidem memorato dicto Domino Lodouensi, qui tunc erat Inquisitor Tolosanus & Procurator Ordinis Prædicatorum Generalis, cùm æstiuo tempore tres noctes continuas, tam ex vehementia caloris quàm ex quibusdam aliis accidentibus duxisset insomnes, & ex hoc tantam corporis & faciei alterationem, ac totius personæ suæ destitutionem incurrisset, vt omnimodè mortis pericula formidaret, allectus sancta conuersatione præfati viri Dei & spe concepta de eius meritis deuotè & humiliter supplicauit eidem, vt sua deuotione ac intercessione subueniret eidem. Qui vir deuotus mox vt vidit fidem illius: Innomine, inquit, Dei præcipio somno vt redeat ad oculos Inquisitoris Barcinonæ, quódque discedat ab eo omnis indispositio inquietans. Et ecce verbum viri Dei tantam efficaciam habuit, vt ex tunc continuè dulciter dormiuerit & quieuerit dispositioni pristinæ restitutus.

Alius quoque Frater Guillelmus de Gardaya Bajonensis in eodem loco infra eandem Hebdomadam febre & dysenteriæ morbo grauiter & perniciosè vexatus, audito quod factum fuerat per memoratum Dei famulum circa præfatum Inquisitorem Barcinonæ cùm visitaretur ab eodem, petiuit cum fide & deuotione mirabili quòd imperaret morbo vt discederet ab eodem. Quòd cùm ille ex humilitate nollet acquiescere supplicanti, tandem victus instantiis infirmi, imperauit febri & morbo dysenteriæ, vt à tali die, videlicet à festo B. Dominici quod erat in crastino, vel in sequenti pòst die celebrandum, præfatum infirmum non inquietaret. Et ecce sicut ab eodem fratre Guillelmo coram multis & sæpius cum multiplici attestatione audiui, ab illa die inantea penitus se sensit à febre & morbo dysenteriæ eius meritis liberatum.

Hæc duo signa & prodigia adeò fuerunt notoria in Conuentu Auenionensi, vt Frater Petrus Bernardi Bajonensis, Sacellarius tunc sacri Palatij, pòst eiusdem ciuitatis Episcopus, iocosè eo præsente multis astantibus dixerit, quòd frustra instabat Ordo Prædicatorum pro Canonizatione Fratrum mortuorum, ex quo poterat canonizare sanctum viuum. Post obitum quoque ipsius Frater Thomas Normanni Prior tunc Fratrum Prædicatorum Lemouicis nocte quadam post Matutinas consistens in oratione flexis genibus in choro ante sedem Prioralem, vidit vigilans quandam splendidam lucem quasi de sede Priorali procedentem per chorum versus Presbyterium altaris maioris, quæ satis citò disparuit. Et cùm admiraretur quid hoc posset signare ignoraretque Lemouicis obitus Domini Lodouensis in sequenti mane venit nuntius cum litteris & rumoribus, quòd Dominus Lodouensis ad Christum migrauerat, & iuxta quod ordinauerat sepeliendus Lemouicis in Conuentu Fratrum portabatur. Tunc intellexit præfatus Prior quòd lux illa præfatum Dominum, qui vita & doctrina Ordinem & Ecclesiam multipliciter illuminauerat, figurabat: quæ bene de sede Priorali versus Presbyterium procedebat, quia ipse aliquando Prior Fratrum fuerat Lemouicis, & nunc ante Presbyterium Maioris Altaris cum iustis beatam resurrectionem expectat.

INDEX TOMI II.

INDEX RERVM AC VERBORVM, QVÆ IN HOC II. TOMO Nouæ Bibliothecæ MSS. Librorum continentur.

A

cum

* *

D

E

F

S. Felix

OOOoo

G

* *

H

I

Iacobus

N

O

P

T

RRRrr

V

X

Y

Z

FINIS.

CORRIGENDA NONNVLLA IN II. TOMO.

PAg. 17. S. Austregisili de Cistro, *lege* Castro.

Pag. 41. coruscat, *lege* coruscaut. 60. Matæhi, *lege* Matthæi.

Pag. 70. Virisione, *lege* Virsione. 73. *lege* de Richardo I.

Pag. 131. vbi 1409. *forte melius* 1419. Seq *lege* Naius in hac. deinde Lauaugourdus.

Pag. 144. Post nonagesimo *adde* nono supra mille. 148. S. Philippi religiosè.

Pag. 162. fratrem, *lege* patrem de Imperio eieçerat. Et post aliquot lineas, Ludouicus frater eius obijt, *corrige* filius. Seq. Rosum *lege* Rolum.

Pag. 167. *lege* filium Hugonis Regem eligunt.

Pag. 171. Felix Aureolus, *lege* Felix. 175. S. Gregorij *lege* Georgij: infuτnalibus *lege* infernalibus. 181. irata & timens, *lege* tumens. 183. Graciæ, *lege* Græciæ: ex limo imagines *forte* ex lino. 189. hononem *lege* honorem. 191. mitaretur, *lege* miratur.

Pag. 192. Reum, *lege* Renum & Auianus, *lege* Anianus. 195. *lege* Vcbaldum.

Pag. 198. Post DCCCLXVIII. *scribe* Beatissimi Mauri corpus. 219. Fontonis, *lege* Frontonis. 237. MXIX. *lege* MXXIX. aot MXXX. 264. obsidio Chosæ, *lege* Tolosæ.

Pag. 265. Historiæ Lemouicensium Episcoporum Apographum edito longè vberius postmodum nacti sumus, de quo aliâs. 270. pro 1404. *scribe* 1104.

Pag. 280. DCCCXCCVI. *lege* DCCCCXCVI. Errat verò hic auctor, quòd ad hæc tempora differat Guillelmum Caput stupæ dictum, qui pridem obierat; sed hæc atque alia iudicio ac coniecturæ Lectorum permittere malui, quàm commentariis meis pluteos onerare.

Pag. 283. tertia illius *lege* terra. 286. suspectus mihi est Hilarius ille Papa. 288. Abbatem S. Michaëlis Ademarum, *lege* Martialis.

Pag. 298. Deformis anima plus æquo parauit *legendum auguror* deformis aruina plus æqoo grauauit. Pag. 300. Hinc Henricus Rex, *lege* Huic: seq. dominium, *lege* hominium.

Pag. 317. Post Berenger *sic interpunge*. Filij Sanctoli Ferdinandus ac Sanctolus, & pag. 318. expetont Regem. Burgenses perterriti clocarium munierunt.

Pag 322. & Ebolus patres mei, *lege* fratres. 331. Susturiacensis, *lege* Tusturiacensis.

Pag. 383. Hæriga, *lege* Hæc ligata. 393. pro *lege* legi.

Pag. 455. Regularium S. Vrsini, *lege* Victoris. 506. Gaubertum, *lege* Gaubertus. 515. pectoris oratio, *fortè* peccatoris oratio. 518. ita cum dissimulare, *lege* eam. 607. tricesimo tertio, *videtur legendum* vicesimo.

Pag. 665. Exuilione, *lege* exiussione Ladicil. 636. Sausitiacum Onia, &c, *legunt quidam* Taurisiacum, Oniam, &c. sed ijdem minus eruditè loco Angeris fluuit substituunt Ligerim multis Leucis à Lociensi siue Luceosi castro remotum.

Pag. 734. Post eum *addendum puto*, Childericus & filii eius tonsi sunt 737. Sanctarum Perpetuæ & Felicitatis.. 748. Auditori, *lege* Auditore. 765. Archiepiscopi, *lege* Archiepiscopus. 768. huius vobis, *lege* Vrbis. 780. linea vltima pro Marcelli, *scribe* Martialis. *Si quæ alia occurrant alicuius momenti ea Lectori beneuolo emendanda permittimus.* Prios autem mooeo corrigat pag 703. Tomi I. in vita S. Desiderij Caturcensis Episcopi: *Plebes sibi ac nobis commissas*, &c. de quibus aliâs.

SVMMA PRIVILEGII CHRISTIANISSIMI REGIS.

LVDOVICI XIV. Franciæ & Nauarræ Regis Christianissimi Diplomate cautum est, ne quis in ipsius regno, alijsve locis eius ditioni subjectis, intra proximos viginti annos à die Impressionis perfectæ prima inchoandos, excudat, vendat, vendendum excudendumque quoois modo ac ratione curet librum, qui inscribitur, *Nouæ Bibliothecæ MSS. librorum, Tomus primus & secundus, in quibus varia ac recondita, tum Chronica, tum Historica Opuscula è tenebris eruuntur in lucem*, Opera R P. PHILIPPI LABBE è Societate IESV, præter SEBASTIANVM CRAMOISY, Regis ac Reginæ Architypographum, Regiæ Typographiæ Gubernatorem, necoon vrbis Exconsulem, aut alios, quibus ipse concesserit, sub pœnis in Originali Diplomate contra delinquentes expressis. Lutetiæ Parisiorum, die 19. Martij anno 1657. sic Signatum, CRAMOISY.

FACVLTAS R. PATRIS PROVINCIALIS.

EGo CLAVDIVS DE LINGENDES Prouincialis Prouinciæ Societatis IESV permitto P. PHILIPPO LABBE eiusdem nostræ Societatis Presbytero, vt in lucem edat opus inscriptum *BIBLIOTHECA NOVA MSS. librorum, siue Antiquæ Lectiones in IV. Partes tributæ, ex varijs MSS. Codicibus magno studio collecta, præsertim ad Historiam & Chronologiam spectantes, &c.* In cuius rei fidem nomen meum adscripsi, die 16. Octobris anni 1651 in Domo Professa Parisiensi.

CLAVDIVS DE LINGENDES.

Hæc prima Editio perfecta fuit die 15. Maij 1657.

APPENDIX
AD PRIORES TOMOS NOVÆ BIBLIOTHECÆ MSS. LIBRORVM.

P. PHILIPPI LABBE SOC. IESV.

EXIERANT é prælo priores duo Tomi nostræ Bibliothecæ MSS. Librorum, cùm pridem exoptatus Cœnobij Moyssiacensis codex Tolosa in hanc vrbem delatus venit in manus meas beneficio V. C. Claudij Iolij, Ecclesiæ Parisiensis Canonici, eruditione atque in eruditos omnes humanitate præstantissimi. In eo cum pluribus alijs Sanctorum Sanctarúmque vitis occurrerunt nonnullæ à me partim Priore volumine, partim altero iam editæ, ex Apographis, aut mutilis, aut certè minus antiquis perfectisve. Hinc ergo lacunas explere, errata corrigere, ac damna resarcire placuit, quibusdam præterea additis, quæ mihi præ cæteris insigniores in antiquissimo illo codice singula diligenter rimanti videbantur. Tu æqui bonique Lector faue, & si quid potes rem literariam promoue: quæ tua sunt aut amicorum candidus imperti, nec te luridus exedat liuor. Vale.

Vita S. Desiderij Caturcensis Episcopi exacta ad MS. codicem.

TOmo I. pag. 699. Incipit Vita vel actus B. Desiderij Episcopi Caturcensis, cuius celebratio est xvii. Kalend. Decembris. *regionibus quippe, lege,* Primæ Aquitaniarum. *Honesta & religiosa Haterchenfreda aliàs Aerchenefreda.* Selma Siluia, altera dicebatur Auita. *Archidiaconatus est adeptus officium & Abbatiæ Regalis Basilicæ sub Clothario Rege.*

Pag. 700. *In aulam hanc.* In aula quidem ac frequentissima. *Sæcularia* Sæculares ministri sua impedimenta. *Siagrius quoque* germanus eius hoc tempore honorem Cometise, ex MS. corrigendum omnino censeo, *Comitiuæ* indeptus est.

Pag. 701. *Hostiam offerre.* Præcauebat solerter. *Alij obtruncati* ob id truncati.

Pag. 702. *Valde accurato* alloquio. *te custodi*, vt nos ad melius pro tuo bono exemplo prouoces quàm pro tua mala vita & instabilitate mentis ad ignominiam nos deroges & vt nullam occasionem, &c. *Patris vestri magni*, nostri Magni Abbatis. *Dodenum*, Dodcrium ad te direxi, per quem omnia securè mittere & denunciate poteris erga nos quæ circa te aguntur. *Suprema*, superna gratia tueatur Fili.

Pag. 703. *Amantissima*, amantissimè & valde ambiendo præceptum dedit, in quo perspicuè agnoscitur, vel quam carè hunc *ab ædibus nostris* proprijs profectui publico procuremus. *Apostolica dicta* plebes sibi ac nobis commissas, vt iam memini me contexisse. *vt adiuuante* Domino acclamante laudem ipsius clero.

Peccatorum precatot accedat. *Data ſub die vj. Idus.*

Pag. 704. *Omnimodis* obſeruare. *Archimetropolitani*, arcem Metropolitani. *ſub veſtri* MS. haber ſub noſtri præſentià. *explendum* quod vobis iniungimus negotium nullam moram faciatis. Quem indiculum manus, &c. *relinquere*, relinqueret, ſtuduit ſummopere. *Rumigerulos*, rumuſculos, necnon vaniloquos & palpantes. *extra* caſtri munitionem. ſunt & alia minuta, vt Metropolis pro *Metropolitanus*, paratior pro *potior*, vtilitate pro *charitate*, poſitione pro *poſſeßione*, & ſimilia.

Pag. 705. *Vilariago*. in Laringo, vel ſpernio. *cum terræ compendijs*, interpolator MS. quiſquis fuit correxit, cum terris & appendiciis. *aliquanto* etiam haud procul. *volutione* conſtratum, perforatum. *ſub alijs compendijs* * multa etiam & alia conſpicua quæque matris Eccleſiæ, tam in participibus, quam in amplioribus ædificiis congruo ſcilicet tegmine ſuperuoluto ſecuturis, *recentarij* auri & argenti colorum. *Statarij*, Stantarii magnis cereorum corporibus aptati: præ his omnibus Crux vario ſimul & candido opere precioſiſſimarum gemmarum ſcientia artificum fabricatis coronis ſuper tecta fulget. *cauſa perducerent*, volens ſcilicet probare ad quem exitum vox emiſſa perduceret. *Placida*, Placidina, *anhelans* nec quicquam expectare volens ſubito rubore mixtus atque palpebris perfuſus cœpit anxiari, ac vehementer ſe agitare. *mandauit*, quo ſcilicet anxio occurrere poſſit.

Pag. 706. *Deglutiuit* cum ipſo vt ita dixerim hauſtu. *Hinc agat* aiebat vnuſquiſque quam ſollicitus ſemperque. *Dadalenum*, Daddiuum. *profluo*, profuſo. *ædificauit* Baſilicam. *Abbatiam*, Abbatis officium agere. *municipias*, municipia quam infra vrbana. *Eccleſiarum compages*, Eccleſias competenter extruxit. *ſed cum exteriori*, ſed quandoquidem in exterioribus ædificiis conſtruendis tale ei ſtudium fuerit præcipuum tamen ſibi *verum Chriſti* templum animam cuiuſque fidelis Chriſtiani credendum eſſe dicebat.

Pag. 707. Nullus quidem &c. Regulæ Cœnobialis iter intrauerat ignominioſum, vt putabatur, Monachorum genus omnes omnino ſpernebant. Pro *Marciliacenſi Cœnobio*, ſedulus in rem ſuam, ſuique Monaſterij honorem interpolator Moyſſiacenſe ſubſtituit peſſima fide, ſubiecitque, paullo ante Regiis expenſis initiatum, huius tempore à viris laudabilibus Anſberto & Leochadio competenter expletum. *metras ſe ſolum dolia*, lege in decima & infra pro *quaſin dolia*, in dominico *Ebargehenum*, Eparcium, *Auſterium*, Aſterium: *Luco Auſtraſium* in MS. Luxouio Auſtaſium f. Euſtaſium. *Meßarone Diodorum*, Metaſcone Deodoxum; corrigendum arbitror Matiſcone Deodatum, cuius mentio in Vita S. Eligij & in ſubſcriptionibus Concilij Cabilonenſis.

Pag. 708. *Conſtanter* ac liberè adferens docti illud prouerbium. *ſagaciam*, ſagacitatem. *ſinum*, feruores Atlantici, *conuiuij paſsione*, poſitione. *totum potentia*, patientia. *allaturum*, illarum. *in plebe* verba vitæ manantia dabat.

Pag. 709. *Polus*, Bolus, *Dadinus*, Dadiuus, *Auſceldes*, Auſtrildes, *Romana*, Scucri quondam relicta. *villaris*, Villari ſcilicet, Baſſiago, Wiſtrilinguis & Mauringus. In Catuccino dedit villas...... Iouineanicas Ameglado, Hamiago, Pompegiago, Herbelingus, Anciago, Siciniago, Eloſate, Affreganiago, & Darciaco. *Baſilica* S. Africani. *Matciliaco*, Nugario Mariuiaco. *optatu*, hortatu. *in* ſublimium *domorum* amplitudine, *pulcritudine*, inſigni pœne ſtudio. *extrui ſolet*, ita à fundamentis ad ſumma vſque faſtigia quadris lapidibus opus expleuit, cui geminas, &c.

Pag. 710. *Externa* interna exercitia, *& digno canore*, cycneo, Arnanum Arnanum. *obiens* in ipſo ſpecu vbi remotiorem vitam duxit. *recondunt*, ita ſuperſe redeuntes. *minor iunior* tempore, *caleſcens*, coaleſcens.

Pag. 711. *Quàm* dulciter, quàm affectuosè. *electibilia*, lectuaria ſeu electuaria. *Epiſcopatus ſui* 23. MS. 26. *correptus*, tædiari cœpit Weſtrelinguis in villa. *facies*, & omne margaritum pretioſi oris totiuſque dignitas. *frequentabatur* officium. *ſub die* 13. corruiſſe 17. kalend.

Pag. 712. *Certatim*, cuncti paulatim Vingiagum atque Aciagum perueniunt. *ex vtraque parte* ſuperuolutis tectis quadris ac dedolatis. *& diuina* intra ſe indignatione. *rebellem*, voluit coerceri. *Cauſuncho*, Cannichæ. *vltione*, percuſſa. donec affinium procurſione. *crederet*, procederet.

Pag. 713. *Cambucia*, cambutta. *Thelano*, Telaro. *munera intulit*, bacterium

ſancti viri. *inuenit quem* conſolari ſtuduit. immenſa admiratione *tempore* incolumis manſit. *vt eo die cum* alumnis & amicis. *Agarno*, Auuarno. *cum mente* pronus eſſet. *conferret*. Diu igitur maceratus ſæpiúſque ex præfato liquore potatus tandem toroſa ceruix, cothurno depoſito, recuperare meruit ſalutem. *Februndus Abbas* atque Vicedominus.

Pag. 714. *cumque* 13. MS. 16. *baculi*, bacterij. *Miraculum VIII.* Alio verò tempore adoleſcens quidam nomine Ruccolenus à tertiano typo vexatus grauiter laborabat per dies multos qui miracula Confeſſoris addiſcens ardenter valdè ad ſepulcrum eius contendit, vbi oratione profuſa patrocinari ſibi ſanctum Antiſtitem poſtulauit. Accepto autem liquore, ex quo cæteri ſanari ſolent cuſtodum ſe orationi commendauit. Necnon poſt longum ſpatium ſuperna gratia miſerante, contagionis parte depulſa, ſpeciem viui hominis quam iam perdiderat, recepit. Sic demum funditus morbo expulſo, ſanitatem priſtinam indeptus ad locum proprium rediit. Item vir quidam ex caſtro Mercurio veniens quem continua vexabat infirmitas, ad memoriam B. Deſiderij ſeſe cum fiducia contulit: qua aduectus Martyrarium ſibi liquorem ſalutiferum impertire depoſcit: benedictionem expoſitam accepit, accipiens ſumpſit: patrocinari ſibi Antiſtitem popoſcit, fidenſque de obtenta ſalute abſceſſit, & Domino operante celeri prouectu ſanatus eſt. Gloria tibi Chriſte: tua in omnibus quotidie fulgent vbique magnalia. *Miraculum IX.* Alio quoque tempore puerulus quidam ex Monaſterio Sanctimonialium quod infra ſepta municipij Cadurcæ habetur, dies multos in ægritudine laborans, vehementer iam tabeſcebat. Qui cùm nulla recuperandi argumenta acciperet, Sanctimonialis quæ illic præerat ad memoriam Sancti Deſiderij dirigere ſtuduit, atque ex eo medendi liquore quod multis prodeſſe ſolet, &c. *quod cùm feciſſet* Confeſſore & ſpiritus gratia, &c. *habitatores loci*, prohibere non poſſent, *ne ſtratum ipſum* temerare prçſumeret, *non ſine* mœrore *incommoditatibus* incõmodantibus.

Pag. 715. *Hidulfus*, Hildulfus. *Edolæ*, Eddoleni, *ægrum* perunxit. *Ergo* homo perunctus. *Alamontus* Maurontus. *orare* enixiùs & fidere. *ſaniei illius* delibutio ſalubris, *ſenſu ruſtico prolixum* traximus ſermonem, *lugeat*, & eius ſulci defleant. *miniſteria* profitentur, eiſque inſigniter patratis.

Pag. 716. *Soli viueret*, profectibus tuis militaret, *obligatoque parumper* vulnere, *relicta Ægypto*, & Chaldæa.

Variæ Lectiones in Actis S. Antonini ex MS. Moyſſiacenſi.

PAg. 685. Tomi I. *Ergo quia* ſunt nonnulli. Pag. 686. *nitimur* explicare ſermone atque ad m, q, p, i, d, e, o, p, e, noſtrum, &c. *Appamiæ*, Apamiæ, *ſublimiter* exuberans. *vir Dei*, pleniter. *illius ſanctæ* prædicationi.

Pag. 688. *continuatim* nauitando, vt relatiuè fertur pro & ſeq. pag. pro relatione præconiatur in MS. relatiuè percontatur, *Toldetis*, f. Toletis, opere ſcalpendo inciſum atque politum ſecum deduceret, & iam ſupradicto, *altare inſtat* impoſitum.

Variæ Lectiones in vita S. Amantij ex MS. Moyſſiacenſi.

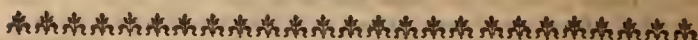
TOmi II. pag. 474. *onus obedientiæ*, amore. Pag. ſeq. *ſuſpiria* geminat. *arbitrio ſuo*, quàm alieno ſeruari conſilio mauult, *& modum vtilium ad modum voluptatis* examinat. *exarſit* in injuriam viri ſancti. *fulminis ictu*, fulmine ictum. Pag. 476. *virus* inoluerat. *vnda purgauit* & niualis ſimul candor. *hoſtili ritu*. ſæui *direpta*. focis intemerata durauerant flammis redduntur. *emendatio militum*, quies populi fuit. pro *bigæ*, bijuges, pro *ſtimuli*, famuli, pro *compleuerat* compreſſerat. Pag. 477. *dæmonia quæ* dementi priùs. *vitam*, atroci gerentes in ſcelere. *culpæ vis* inferebatur vindictæ. *Itaque* reddito terris occaſu diei, noctis ſilentio vix corda, &c. Pag. 478. *adeptuſque eſt* nouum non morte, ſed carnis mortificatione Martyrium. Pag. 479. *de metice rupis*, in imo, vel ima, vallis amne leni intuetur; iam votis dulces nati blandis pendent ex oſculis, iam vrbe fruitur, iàm parentum ciuiúmque potitur affectu,

excelsi montis iuga carpit itinere. *Hæc ergo* celertimè fama percrepuit, *misere vel populos*. Fideli itaque cœtu mœnia complentur, *pro speciali haustro*, spiritali hausto *subiectis manibus* pia deuotione fidelium. Pag. 480. *Euphrasinum* Euphrasium. *Dominum nostrum* cui ineffabili miraculo est vnitas, sine confusione conjuncta, Trinitas sine diuisione distincta, deposcamus, vt quia pariter iustus & pius est, &c.

Variæ Lectiones in Actis S. Iuliani ex Codice Moyßiacensi.

PAg. 588. Tomi II. *Tribunitiam* gerebat potestatem.

Vita S. Licerij innumerabilibus mendis scatet in Codice illo Moyßiacensi, vt operam suam lusisse planè videantur, qui ex tam turbido fonte voluerint haurire, quemadmodum de pluribus alijs eiusdem decumani Voluminis Vitis iam conquesti sunt viri pereruditi. Quid enim bonæ frugis sperandum cùm in eiusmodi membranas incidant luscioſi pueri & crassæ naris amanuenses, cùm in ijs peruidendis Lynceo quouis perspicatiores atque acutissimi homines sæpe cæcutiant? Nos Pag. 588. & seq. Tomi II. vsi sumus apographo V. C. atque in ijs exercitatissimi D. D. Episcopi Monspelliensis.

PASSIO SANCTI CAPRASII

Martyris qui passus est in ciuitate Agenno, die XIII. Kalend. Nouemb.

In qua nulla mentio S. Fidis Martyris.

IN diebus illis, regnante impio & iniquissimo Maximiano Imperatore atrocitas eius persecutionis cùm aduersus Christianum nomen de more procellæ detonaret ad delendam religionem Catholicæ legis imperij sui decreta conuertit. Erat tunc in vrbe Agennensium Fausti nobilissimi filius nomine Caprasius Christianæ familiæ literis bene instructus & moribus. Hic cum adolescentiæ suæ transisset infantiam, tantam spem virtutum suarum hominibus patefecit, vt omnes boni iam eum bonis virtutibus crederent eum habere consortium meritorum. Illustrabat eum cœlestis sapientiæ spiritalibus gemmis ornata simplicitas & iustum vitæ suæ tramitem tenens felici gubernaculo iussionem Domini seruans naufragium mundi blandientis oblitus est. Erat autem tunc in ipso loco ciuitas antiqua in quam recenter sacrilegij error venerat. Erat autem quidam vir nomine Heraclius temporibus illis Proconsul in hac vrbe ad requirendos discutiendósque Christianos. S. Caprasius statim apprehensus impositus in carpento & perductus est ante Præsidem, vt adoraret Deos suos. Tunc S. Caprasius ad Proconsulem dixit: Similes illis fiant, qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis. Nam ego Caprasius dicor & Christianus sum. Iudex dixit: Christianus es, in quantum video latuisti nobis. S. Caprasius dixit: Iam tibi dixi Christianus sum & Dominum viuum omnipotentem adoro qui in cœlis est, simulacra vero dæmonum non adoro. Verum etiam si permittis malleis illos mea auctoritate comminuo, Iudex dixit: Iste non solum sacrilegus, sed & rebellis conatur existere, &c. Completa oratione amputatum est caput eius à spiculatore. In ipsa hora religiosi viri rapuerunt corpus eius & in paruulam cellulam eum sepelierunt cum hymnis & canticis. Ex illa die omnibus se Deo iuuante virtutibus publicauit, cæcos illuminauit, claudos ambulare fecit & multas virtutes per eum Dominus dignatus est ostendere. Fulget virtutibus muneris sui ornata religione S. Caprasius. Per ipsum nobis optemus vt misericordia Dei pandatur via & ad bonorum plenitudinem felix aperiatur ingressus cui est honor & gloria virtus & potestas in sæcula sæculorum. Amen.

ALIA PASSIO CVI INSERTA SVNT ACTA S. FIDIS.

MAGNORVM atque inclytorum Caprasii, Fidei, Primi & Feliciani passionum merita reuoluentes inclinat potius sermo quam dignis posset laudibus explicari. De quorum gestis atque virtutibus &c. Post quam præfationem sequuntur acta S. Fidis à Mosandro edita in Appendice ad Surium & à nobis Tomo II. pag. 528. ante librum de Miraculis eiusdem S. Virginis in pago Ruthenensi.

Finis Vitæ S. Theodardi Narbonensis Archiepiscopi ex Cod. Moyssiacensi.

V. C. Guillelmus Catellus in Commentarijs Landgothicis à pag. 750. ad 770. edidit vitam S. Theodardi, siue Audardi Archiep. Narbonensis, sed sine mutilam, ex codicibus MSS. imperfectis: Nos quod ei deest modo publicare aggredimur ex eodem codice Moyssiacensi in quo integra reperitur.

Longa ægritudine quassatus cum sæpissimè à Medicis hortaretur vt aliquod medicamenti fomentum pro futuræ sanitatis propriæque salutis remedio sineret sibi adhiberi, noluit, sed dixit: Domini voluntas fiat cui semper salus atque ægritudo, vita & mors famulantur deseruimusque imperio, & nihil omnino est quod ipsius vmquam resistere voluntati possit, aut præceptis eius in quouis aliquo contradicere. Nam si ipso volente, creamur, firmamur & nascimur, ipso largiente viuimus mouemur & sumus. Ipso namque disponente alimur, regimur & gubernamur, ipso præcipiente infirmamur, morimur & esse desistimus. Ipso vocante aliud quod penitus ignoramus, cogimur sæculum adire, aliosque quos numquam nouimus socios & contubernales habere, aliterque quam consueuimus perpetuam cum illis conuersationem atque societatem iugiter detinere. Ibi enim nulla oculorum visione alter alterum cernere potest, ibi nullo voces corporeæ strepitu aures discrimina cuiusque sonitus dirimunt qualitates. Ibi non faucium corporearum linguarúmve aut labiorum motu vlla fit aut fieri potest aliquando sermocinatio aut loquacitas quæuis. Ibi non corporeorum aromatum vel flosculorum nares odorantur flagrantiam, ibi nullam ciborum potúsve suauitatem vel amaritudinem gustus gutturve diiudicant, vbi nulla corporea penetratione tactus vel palpatus dura à mollibus, lenia ab asperis secernuntur: sed omnino aliter quam corpus in hoc sæculo dum viuit corporeis vtitur sensibus spiritus deserto per mortem corpore, spiritalia quædam cogitur experiri, siue bona sint, siue non bona. Quamuis quidam mortuorum spiritus plerumque in cælestia quidam non ad infera deportentur, cum & alii corporea nonnumquam sed feralia ducantur in loca, in quibus non immeritò debitas & actibus singulorum eorundem condignas exigant pœnas, cum è diuerso alij immensas habeant ac possideant semper delicias, & alij ad inferos denoluti perpetuas nimisque atroces & omnino intolerabiles luant pœnas. Quod cum ita habeatur, oportet vnumquemque vtriusque sexus hominem quamdiu laboriosæ huius vitæ fungitur officijs semper à vitiis & peccaris cauere virtutibusque & iustitijs sedulò incumbere, ne pro malis operibus mala sed pro bonis felicia acquirere mereatur. Post huius vitæ decessum nimisque delectabilia bona, quibus semper alatur, semper foueatur, semper absque vllo metarum temporalium termino sufficienter & omnino indeficienter vtatur. Ad hanc igitur summo continui certaminis studio properare necesse est gloriam; vbi nullus dolus, nullus dolor, nullus metus, nullus horror, nulla ægritudo, nulla malorum quorumlibet, aut molestiarum incursio, aut sollicitudo, vbi nullius senectutis, infirmitatis quoque, aut alicuius imbecillitatis grauitas vel depressio, vbi non sitis, non esuries, & vt ad extremum veniam, nihil inibi omnino est aut esse aliquando potest, vnde mentes eadem gloria fruentium affici, vel turbari, aut ad temporis momentum vllomodo contristari possint. Quoniam illud est sanctum & verè semper beatissimum regnum quod sanctis omnibus à mundi principio præparatum. Nempe de eodem regno in Euangelio Dominus: Venite benedicti Patris mei; percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Cuius regni summa, summum decus ac decor est diuinæ visionis ineffabilis ac penitus inæstimabilis, sempérque incomparabilis pulcritudo. Quæ quanto amplius cernitur, tanto magis indesinenter videri

desideratur. Vnde & Petrus de eiusdem gloriæ pulchritudinis auctore in Epistola sua: *In quem semper, ait, prospicere cupiunt Angeli.* Quæ cùm ita se habeant & multo plenius atque perfectius quàm dici possit, vel cogitari, & nos ad illam gloriam infatigabiliter tendere debeamus, vt eiusdem visionis gloria iugiter perfrui mereamur; tamen quia continuæ infirmitatis ægritudo quoddam medicamentum salutis exposcere videtur, ego naturale potius quàm artificiale opponam antidotum valetudini, si forte propitiante Deo taliter pristinæ queam restitui incolumitati. Nam vbi natus & vnde huc Domino ducente profectus veni antequam quo hactenus Christo I E S V omnium Domino misericorditer fauente fungor pontificale decus subire, maturius redire non abnuam, Tolosanum videlicet in territorium eiusque naturalibus vescar quotidie cibis, necne salutaribus villi decolati vtar prout res ipsa necessario postulauerit poculis, eiusdémque telluris ramis deliciosa peragrando loca, quoddam remedium salutis, his quibus à primæuò iuuenturis meæ exordio libenter sum vsus, pristinæ forsitan saluti Domino miserante parabo.

Quibus ab Episcopo peroratis accelerare suum eiusdem teigtaria iter suis præcepit clientibus, & iuxta quod ipse prædixerat, cuncta implere non distulit. Non cessantibus autem, sed magis ac magis quotidie exardescentibus præfatarum febrium ardoribus, intellexit proculdubio vir Dei Audardus non nisi diuinum illud fore diuinæ miserationis fomentum, ac suorum purgationem omnium delictorum, vtque non carentus ad profectum vsque bona mundauerant opera quamuis essent multa & multiplici multiplicatione multiplicata; post modum correctionis immo correptionis virga filio misericorditer adhibita. Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi per fidelis patientiæ sufferentiam ex toto admerentur, quatenus taliter examinatus sancto sanctorum in cœlestibus dignus foret semper collegio. Postquam ergo prædictus vir Dei Theodardus manifestè ac penitus indubitanter agnouit vocari se diuinitus ab hoc sæculo, atque non multo post ad aliud properare in suum quod quondam parentes eius in proprio, vt fertur, prædio sub sancti Martini Turonensis olim Episcopi venerabili semper ac perpetua memoria construxerat Cœnobium, suum illico iter vertit vt ibi proprium ab hac luce recedens Domino, cui omnes viuunt fideles, & cui non pereunt moriendo, sed mutantur in melius, redderet deuotissimè spiritum. Est autem iam dictum Monasterium in Caturcensi territorio, in Monte qui Aureolus nuncupatur, ad cuius montis radicem fluuius quidam decurrit, quem indigenæ regionis illius Tasconem vocant. Hic suo decursu confinia Tolosani Caturcensisque ruris liquido dirimit parenter influxu, quique à prædicto Monte recedens post modicum terræ spatium Tarno immergitur flumini. Cum autem sanctus Domini supradictus Episcopus Audardus in supra memoratum Monasterium deuenisset, & ibi nimia vi febrium grauatus decumberet & iam iamque sui obitus diem non longè abesse mente prospiceret, vocauit ad se eiusdem Cœnobij Abbatem, & qui sub eius curâ degebant omnes reliquos Sacerdotes Monastico vtentes officio & confessionis suæ professionem eorum quæ patrauerat delictorum: non est enim homo super terram qui faciat bonum & non peccet, euidenter cum luctu & gemitu magnáque cordis contritione necnon suspirijs exposuit. Posthæc oblatum sibi Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum deuotissimo atque promptissimo mentis affectu suscepit his talibusque Deum sedulò precibus exorans: Summæ clementiæ ac perpetuæ bonitatis benignitatisque immensæ omnipotens Deus qui cuncta quæ fiunt, cum penitus, neque per genus, neque per vllam speciem essent, omnipotentiali verbi tui virtute potenter nunisque sapienter creasti & creata mirabiliter disposuisti, prout eiusdem ter effectus ea qua fit & consistit qualitate ostendit & approbat, quique omnium quæ creaueras nouissimum ad tuæ imaginis atque similitudinis speciem in quantum ad humanæ fragilitatem scientiæ de eadem te spectat scire, hominem ex limo formasti, quemque tui afflatus spiramine viuificasti, qua viuificatione iugiter perseuerante, nulla potest ratione omnis humani generis spiritus naturali legitimáque procreatione habitus mori, quamquam corpus vniuscuiusque hominis tempore diuinitus statuto in suam redigatur originem, fiátque iuxta Dominicam comminationem puluis ac cin is, donec veniente domino in reforma-

to ex puluere atque suo spiritu reanimato corpore nouus homo resurgat rationem redditurus de his quæ gessit, adesto huic famulo tuo licet tui famulatus veneratione indigno, sed tamen de tua miseratione ac pietate non diffiso, & meum iam in pace spiritum suscipe clementissime pater spiritum. Non ergo mihi tenebratum occurrat Princeps, neque vllus malorum incursus spirituum, sed neque memineris delictorum meorum, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Propitiare quæso mihi & quidquid aliter quam debui egi, tuæ pietatis gratia benignè remitte quia iuxta quod de te scriptum est: suauis es & mitis & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. Si enim obseruaueris iniquitates Domine, & delicta, quis sustinebit? Ergo cùm iam tempus miserendi instet, Deus ne elongeris à me, sed in auxilium meum clementer respice: confundantur quidem & deficiant, qui quærunt animam meam, vt auferant eam. Tu verò aduocatus noster Deus pariter & homo Domine IESV-CHRISTE, quem semper toto corde, tota mente, totis viribus amaui, & amo, sempérque amabo: cuius desiderio & amori nihil vnquam præposui, qui pietate motus immensa de sinu Patris adueniens homo fieri voluisti pro nostræ redemptionis salute, vt ex vtraque substantia verus & perfectus Deus vnus esses Christus, quique natus ex Virgine matre secundùm scripturas Prophetarum pati, mori, ac sepeliri, necnon resurgere accelerasti, vt nobis spem resurgendi de morte auctor æternæ vitæ donares, accipe me ab hoc sæculo recedentem, & ad aliud quod nondum expertus sum festinè properantem & cætui fidelium tuorum Pontificum feliciter aggrega. Et cùm ad iudicandum veneris eum eisdem perfectè viuifica & resuscita, & inter agmina eorumdem Præsulum benignissimè colloca. His namque ab Episcopo rite peroratis, & omnes qui aderant insonuissent, Amen: Idem B. Pontifex Audardus oculis in cœlum manibúsque intentis vltimum vale faciens mundo deuotissimum Domino mox in pace reddidit spiritum. Amen.

Illo autem iam terrestri corporeóque domicilio ad cœlestia benigne adsumpto & IESV-CHRISTI gloriosissimo, nimísque visu delectabili, atque pulcherrimo conspectui ab Angelis decenter oblato & vltra quam sermo noster explicare verbis sententiísque exponere sufficit, pro benegestis ab eodem sancto Pontifice quondam operibus digna recompensatione munerum cœlestium abunde ab ipso cuius pecuniarum fidelis seruus atque negotiator extiterat sagacissimus, dicato Angelicis tertripertitis ordinibus sanctísque Patriarcharum & Prophetarum cœtibus Apostolorum quoque & Martyrum agminibus, Confessorum namque & Virginum exercitibus aggregatus, illa semper felicitate gloriosissima & immensa cum sanctis omnibus fruitur, quam nullus visionis corruptibilis aspexit oculus vnquam, nec auris audiuit aliquando corporeæ sonoritati adhibita, impleta pleniter pollicitatione Dominica: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. His namque ita se agentibus de Beatissimi Pontificis spiritu & multò plenius atque perfectius quàm dici vel cogitari à mortalibus queat, quid de ipsius sancto ac venerabili corpore actum sit paucis referre & quæ non suis sua protractione nauseam, vel molestiam ingerant auditoribus, Domino fauente tentabo. Nam fere omnes vtriusque sexus illius regionis homines, audita obitus illius fama & Sacrosanctum eius soma sepeliendum festino properarunt discursu non credentes se prius ad prædicti Pontificis peruenire posse cadauer quàm in præparato illi à fidelibus viris conderetur sepulcro: sed quia Domini dispositione euenit vt non antea sepeliretur quàm numerosa illò confluentium turba adesset tanta veræ religionis veneratione venerabile corpus illud curatum est, vt priusquàm in sarcophago poneretur, purpureo toto corpore præter faciem eius inuolueretur sericóque nihilominus pallio iuxta sedis Apostolicæ sanctorum Episcoporum semper conseruanda præcepta. Curato autem sancto cadauere, atque ad sepeliendum exposito, omnis quæ ad illius celebrandum exequias conuenerat multitudo, tam Laicorum quàm etiam Clericorum luctuosis gemitibus has voces dabat in cœlum. O post Deum & Dominum misericors & pie orphanorum pater! O viduarum iudex iustus & vindex! O miserorum & pauperum adiutor, dolentiúmque ac mœstorum perpetuus consolator! O malorum infestorúmque omnium expugnator atque propulsor: Quis nos ab incursu oppressionéque, atque rapacitate vastantium ac diripien-

tium vos & omnia nostra, saluos nos faciet? Quis tam sanctus tamque doctissimus erit nobis Pastor vel Pontifex vt sua prædicatione atque doctrina, necnon sedula pro nobis ad Dominum obsecratione ad cœlestia nos faciat regna conscendere, & Angelorum sanctorúmque consortes & coheredes indesinenter fore? O gloriose atque beate Pontificum Pontifex Audarde, exequias cuius hodie dolentes prosequimur, adesto nobis auxiliator semper & vbique fortissimus: Nos ergo & huiusmodi luctuosas populi sermocinationes Episcoporum quoque necnon reliquorum omnium qui aderant Sacerdotum deprecationes, animosásque pro eo ad Dominum postulariónes atque absolutiones & creberrimas tumulo eius benedictiones sanctum illud cadauer nouo atque lapideo confestim traditur sepulcro sito iuxta sancti Martini altare, ad Orientalem partem intra eiusdem Ecclesiæ ambitum. Sed longa post tempora eodem cum tumulo inde leuatum, alibique in eadem Ecclesia transpositum & honorificentius quàm prius humatum est, vbi hactenus requiescit resurrectionis suæ promissum à Domino expectans effectum, regnante pariter & regente vniuersa quæ fiunt, fueruntque, & erunt, ac iugiter disponente D.N.I.C. cum Patre & Spiritu Sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.

VITA SANCTI DALMATII
RVTHENENSIS EPISCOPI, CVIVS
celebratio est IV. Nonas Nouembris.

PROLOGVS.

TRiumphalem ac venerabilem Dalmatij Ruthenæ vrbis Pontificis vitam cœlis inclytam terrísque diffusam ad nouum huius temporis miraculum proferendam cupimus, si ipse sanctus dicendi vires ingesserit, nunc stylo retexere, qui nuper se vniuersis terræ prouincijs per palmam gloriæ & virtutum miracula munere æthereo propalauit.

Explicit Prologus, incipit vita.

Igitur beatissimum Dalmatium Ruthena vrbs ciuem habuit, locísque illius indigena fuit, nunc apud Dominum meretur habere patronum. Ipse autem cum Getarum feritas territorio, in quo altus est, dominaretur, Narbonensium vrbem in qua tunc solium Gotorum tyrannus habuisse refertur, adiuit. Nam cum in Arianæ hæresis tunc temporis populus ipse detineretur errore, ibi tamen Episcopus præerat Christianis, qui Metropolitano iure cunctis in illius prouinciæ cœtu eminebat. Beatus itaque Dalmatius, licet adhuc sub tenera corporis pubertate, iam tamen Christi athleta maturus, cuius nunc patronus est, tunc ab eodem Papa Episcopus ordinatus. Nam post decessum inclyti Triumphatoris primique patroni domni Amantij huius vrbis Episcopi inflicta diuersarum gentium per totam Galliam bella detonarent, licet iustitiæ locupletem, opibus tamen pauperrimam hanc Ecclesiam Christi Confessor inuenit. Tanto ibidem iusto laborauit studio, vt non dicam quod citerioribus Ecclesiis nunc minor sit, sed etiam cunctis olim fundatis atque antiquioribus munere diuino iam præcellit.

Igitur aliqua de virtutibus eius dicenda, quæ non longi temporis meta determinat. Cum Narbonam frequenti itinere pro consolanda religione & propter non arduam longinquitatem ipsius ciuitatis sanctus accederet quadam vice, cùm in hanc vrbem venisset ad locum vbi seueritatis iudicium querulum detruserat reum, mortisque destinarat ergastulo, sanctus accessit, recordatúsque est humana iudicia, alios sontes iactanter absoluere, & alios innocentes crudeliter trucidare, & per varios casus insontes simul & criminosos perimere. Ad huius ergo limen carceris cœpit vir sanctus pro condemnatis orare Dominum & indesinenti quadam oratione deposcere ac dicere: Domine IESV-CHRISTE, qui es rerum

rum omnium primus conditor & altissimus reparator, præsta mihi seruo tuo ad omnes hos qui his ædibus retinentur libertatem, & sit iustorum hic & peccatorum commune periculum: hos pro innocentia quia merentur libera, & illos pro misericordia licet noxios, tamen absolue: fitque his omnibus salus quorum fuit hactenus commune periculum: & hac oratione completa discessit ab eodem loco, non enim incassum suo preces fuderat creatori; continuò in morem ceræ chalybis resoluta materies soluitur: dissiliunt vincla, damnatis ianuæ carceris diuinitus reserantur, libertatem recipiunt absoluti. Vnum tamen ex illis ad ostendendum summum diuinæ mysterium pietatis sublimiori quodam arcis in loco præceptio æterna subuexit. Qui admiranti se vniuerso populo clamitabat quo ingenio discessisset à carcere, quoque arbitrio huius scandisset maceriæ summitatem se omnino nescire. Stupebant omnes varia rerum vice perterriti dicentes, si à carcere forsitan ingeniosa argumentatione videatur suos aufugisse comites, quomodo in hac summitate prosiliuit. Alij commentum fraudis esse licet impossibile inanitet clamitabant: tandem inter omnes vna vox tollitur Dei hoc mysterium fore, Pontificisque illius qui illic ante paululum orauerat esse trophæum, atque inde argumentoso populi more depositus vitam simul recepit & libertatem.

Alio quidem tempore ad Gothorum Regem Amalaricum Narbonam venit occursum, qui dum veterano errore sui populi, patrúmque suorum longæuo ritu infelix esset hæreticus & vniuersos Christicolas despiceret, atque omnes Catholicæ Ecclesiæ Episcopos execraretur, illi tamen instinctu Dominici numinis mirum in modum insolitos honores ac nouas venerationes exhibuit, ita vt nec suis vnquam tantam pro ritu Sacerdotibus Christianis piæ venerationis debita detulisset, potuitque mens cæca iustum instigante Domino venerari, vt cunctis credentibus spem futuræ conuersionis ostenderet.

Scilicet posteaquam pia atque inclyta & Christianæ religionis cultrix Francorum ditio Rutenam vrbem conjurante sibi populi eius fauore subjecit desiderio refectus Pontifex Christiani Regis Theudoberti tendebat videre præsentiam. Cúmque ad illum deuotissimus arduè festinaret, in Vltra-Ligeranis partibus quodam loco, vbi aliqua vt dicam prope Legio Britonum manet, vespertinam hospitalitatem habuisse narratur, celebratisque in crastina missis, puella quædam spiritibus vexata malignis occurrit, quæ dum diuersis ac crudelibus baccaretur in modis tandem per os eius nequissimus ille furor dæmonis satellitis exclamat: Dicito mihi, Dalmati, quia iam tuis affecti tormentis hic manere nequimus, qua mihi licet è parte istius corpusculi in quo vexor egredi. Audiens venerandus Antistes Abbatem suum nomine Venerianum ire præcepit ad puellam qui ei oculos obtestans Dominum consignaret, metuens ne dum in corpore illo sæuus iam diutius manere non poterat inimicus proinde tentaret egredi quo vas in quo fuerat laceraret. Exin per aurium meatus se dæmon ille minitabatur exire. Abbas verò signum Crucis per aurem vtramque constituit. Posthæc cùm iam nullum ad egrediendum aditum in superna corporis parte poterat reperire, ad digestorum locum digno sibi aditu crudelis inimicus effertur: indéque egressus est tanto scilicet locum quo sacræ impendebantur æterno Regi ceremoniæ pedore repleuit, vt nullum aliud foret indicium, nisi illinc diabolum proiecisse: reliquúmque intemeratum corpus vt sancti Dalmatij publicam gloriam demonstraret. Nam proinde rediens Pontifex gloriosus in eodem loco pro sua virtute ab incolis eius loci Basilicam celso ædificatam fastigio meruit.

Nec longo pòst tempore ad Aurelianensium vrbem accersitus pro conciliabulo Sacerdotali Sanctus properabat Antistes, & quoniam Bituricæ vrbis territorium itineri eius interjacebat, vico adueniens, dum ad Missas celebrandas consistorio Basilicæ illius resideret, dæmoniacus quidam ad eum arctatus complexúsque catenis adducitur: & sedente sancto vultu simplici & mente sincera crudelis Belial per os vexati exclamat his orsus: Quid istud est quod agis Dalmati duræ mentis, vultu crudelis, & nobis semper aduersari dissimulas & infinitis ac execrabilibus pœnis nosmetipsos exerces? Vel quo iure est ista simplicitas, vt homo ore taceat & conscientiæ iaculis clam vulneret inimicum? His dictis Sanctus silencio solito ora compescuit; sed ab intimis fibris cœlo orationem misit. Illico frustra blaterantem dæmonem dispellit, effugítque inimicus

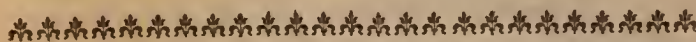
ipse pat leuibus ventis similísque somno volucri ceu solet pectora humana deludere.

Igitur postquam ab Aurelianensi vrbe egressus est ad Beatissimi Martini Basilicam quem pium sibi confessorem Turonica vrbs tenet membris conditum; sed toto orbe diffusa præstat virtute patronum pro glorificandæ orationis præmio Beatissimus Christi pergebat Confessor. Nam quia Liger fluuius inter has vrbes naualem fecit esse discursum modica lintre delatus descendit recordans quid ei ante aliquot dies multitudo vexantium apud Briuam Correciam vicum Sancti Martini & Basilicam minitaretur, quod ipsi in Ligere fluuio insidias præparassent, sed fidens in oratione perrexit. O crudelis & semper aduersa bonitati fraus tua, diabole tortuose ac excellenter lubrice! Vbique bonum videris, aduersaris, quidquid præclarum ac sublime perspexeris conaris euertere. Quid multis? Cum primùm radiis suis mundum Titan illuminare ceperat ac roseum Aurora iubar adduxerat, venire subito visa est ante ipsius oculos Confessoris dæmonum turba nigrorum & nauem eius in dirarum Syrtium scopulos cæruleísque gurgitis alta compellere. Impletur tunc inuisa promissio. Illic funesta lintri cautes opponitur, & comminuta cymba per tota amnis fluenta conspergitur. Sed de mediis fluctibus gloriosus Confessor veluti è mari Petrus, è Iordane Elisæus sospes cum suis omnibus liberatur. Nec quicquam de rebus vllis pertulit damnum quæ fuerunt ipsius immixtæ vndis laticis. Pange nunc iustum Confessorem lingua peccatrix, expedire cœpta ne desinas, quia non est tuum ipsa quod loqueris, pange virtutum, si tantum vales, insignia. Adest gloriosus ille Dalmatius qui à te sine suo fauore non dicitur, dabit fandi munificentiam qui bona gerendo sic meruit.

Videlicet in Briuatensem vicum Aruernæ ciuitatis oppidum Dalmatius sanctus aduenit vbi à quodam Tribuno reus ad patibulum vltimo damnatus supplicio ducebatur: rogare Tribunum beatus Antistes pro vitæ huius indulgentia cœpit instanter: qui omnino negauit, nec voluit iusti preces Confessoris accipere; sed durum peragi præcepit imperium: ille tamen Dominum pro eius vita fideliter exorauit: hora pene diei secunda reus ad damnationem perducitur ac eculeo subleuatur: diem hunc nox pepulit, noctem crastina lux seclusit, reus semper pependit patibulo, & qui iam olim credebatur mortuus, viuens ab eis in crastino qui ad eum sepeliendum venerant, inuenitur. Perculsa est tanto plebs vniuersa miraculo, vt cuius exequias orbi parentes & vxor vidua lamentatione solita prosequebantur, & illis nouum se credebant dedisse filium, & illa quominus noua nupta procedat in gaudio. nec ista Dalmatij Martino minor virtus adscribitur, qui mortuum legitur suscitasse. Ille vitam reuocauit in corpore iste continuit. Ille iam vagantem animam homini reddidit, iste fecit in corpore viuere tumulatam. Ille absolutum spiritum à corpore remisit in corpus, iste damnatum in corpore absolui non permisit à corpore; Par est vtriusque virtus & gloria. Quid multis? Apud Euodium illius vrbis Comitem vitæ adhuc pendenti reo longæua securitas obtinetur.

Nec procul post hanc virtutem transactam, aream famulis suis triturare præcepit Antistes. Cúmque iam rejecta palea, necdum purgatum triticum iaceret prostratum, horrere mundus æterno chao cœpit. cæruleísque nubibus imbres & submittere & tonitruo crebro cœli palatia conuertere: Decidente luce, vox intempestiua concrescit. Inter hæc exangues famuli beato Pontifici nunciant tantum cumulum tritici depetisse, quod nec recondi in illa hora posset, nec imber imminens reuocari. Non est commotus ista vociferatione tunc Pontifex, sed duplices tendens ad sidera palmas, talia voce refert. Quo ruitis famuli? qua hæsitatione estis ipsi turbati? Ite, ne videamini, à cœpto labore recedere, exercete operam quam cœpisti, scio enim de solita Domini mei pietate quia nobis non auferet istas quas dedit ipse substantias. Dixerat hæc, illi consternata mente discedunt, ruitque immensa tantum è cœlo pluuia, vt secundum crederes cataclysmum terras obtegere, ita se circum aream illam imbris diffudit enormitas, vt infra vel vbi fratrum congestus steterat, vel famuli, nec vnius guttæ impetum descendisse, nam & trium valde hoc miraculo similitudo facta est Puerorum, quos Babylonius Rex comburendos suo præceperat incendio, illos circundato

igne ros madefecit, illos serenitas circumfultos nubibus operuit: illi digni fuerunt inter pyras algere, isti meriti sunt inter imbrium cumulos æstuare. Sed iam sistere gradum dicendi debemus, ac tantorum miraculorum metu concludere. O quantas Beatissimus Dalmatius in quinquaginta sex annis Episcopatus sui virtutes fecit in sæculo! Quantas nunc post discessum suum ad eius tumulum Dominus operari dignatur! Ibi è cœlo cœcorum lumen redditur & surdorum reformatur auditus, & dæmonum sæuitiæ refringuntur, ac ægrotantium medicina refertur, quarum omnium vt dicam vltimas has septem virtutes verax fama commemorat, sed ne dicendi schema destinata transirem & numerus desideratus accederet styli huius breuitate pauca perstrinximus, vt si septem his virtutibus septiformis spiritus enarratur, & septem stellæ si quid huius dictionis obscurum videtur, illuminent. Dominus noster IESVS-CHRISTVS, qui tantam gratiam Beatissimo Confessori præstitit, per ipsius intercessionem veniam nobis peccatorum largiri dignetur, & sit Beato Dalmatio Confessori Domini misericordia & veritas in vitam æternam, in sæcula sæculorum. Amen.

VITA S. SEGOLENÆ ABBATISSÆ.

Cuius corpus in pago Albiensium quiescit, & est transitus eius IX. Kalend. Augusti.

INCIPIT PROLOGVS.

SÆpius mente deuota reuerenda mihi sacrata Christo Alyphia cum choro Sodalium Monacharum tibi commisso imperitiæ meæ imperastis, vt almæ matris vestræ Sigolenæ meo studerem stilo texere gesta. Nefas tamen esse credo si tam sancto desiderio minime paream. Quæso ergo vt conatum meum vestris orationibus iuuetis. Igitur Domino iuuante qui dixit: *Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*, adgredior implere quod postulastis. Et multa quidem ipsius beatissimæ mihi narratione comperta, multa à memetipso visa, nonnulla etiam venerabilium sororum discipularum suarum, quæ ei ab adolescentia seruierunt, relatione prolata didici in hoc opere. Et vt legentibus fastidium amputarem, studui sub compendio breuitatis, rustico quidem sermone de virtutibus prædictæ sanctæ Dei famulæ pauca de plurimis narrans, multis cognitam reddere veritatem. Et si minus expleta vtiliter fuerint quæ præcepistis, meam potius difficultatem quam inobedientiam accusetis. Ecce vt iussistis, habetis exiguam dictionem. Nunc igitur viuendo sequi quisque appetat quod legendo scire festinat. Dignitatem vestram obsecro, vt cùm semel legeris iudicio peritorum deponantur, vt apta legentibus fiant.

Explicit Prologus, incipiunt Tituli Vitæ eius.

* *

Incipit conuersio seu transitus S. Segolenæ Abbatissæ.

I. Ad conuersionem seu correctionem mortalium multum prosunt exempla bonorum quibus ædificatur homo varias consectari virtutes; si enim ad boni incitamentum diuina quibus admonemur præcepta deessent pro lege nobis sanctorum exempla sufficerent. Hoc à sæculis egit rerum auctor æternus, vt famulorum suorum famularúmque famam commendaret perennem, & vt futuris temporibus exempla illorum memoriæ commendando ventura soboles gloriaretur. Igitur quoniam tantæ matris nostræ Siggolenæ adgredimur texere gesta, erit nostrorum arbiter dictorum virtutum largitor immensus, qui ei munera vitæ perennis gratia sua largitus est.

II. Igitur Beatissima Siggolena fuit ex vrbe Albiensium natalibus nobilis, religione nobilior, quæ cum suis parentibus breui commanens tempore, & ab ipsis infantiæ rudimentis studiosis laboribus, operibusque pro sexu instirura, iuncta est matrimonio annorum circiter duodecim, sublimémque genere, diuitijs, moribus Gislulfum nomine sortitur iugalem. Nubit ergo terreno homini, nec tamen separatur à Rege cœlesti: plus participatur Christo quàm sociata conjugio; subdita Domino; semper monita sectans Sacerdotum, timens à Domino ne degradaretur cum mundi gradu proficeret. Transeunte igitur spatio temporis iam felicissima pro charitate Domini quam prætulerat amore carnis, mundum ex toto odiens, feruens spiritu desiderabat placere Domino, ait ad virum suum. O tu vir adolescentiæ flammis exæstuans omnes facultates meas suscipe, rantum vt corpus meum liberum efficias, vt perficiam quod est secundum desiderium meum. Et ille adhuc paulisper sustinere, & cum voluntas Dei fuerit ita postea fiat. Et cum ipse sancto illustrante spiritu firmum propositum & tam mirabilem & subitam conuersionem frequenter in ea regnare reperisset, gratulans de eius excellenti desiderio: sciens hanc esse mutationem dexteræ excelsi air: Manus Domini qui potens est, dirigat omnem actum tuum in bono. Age ergo quod agis, operare quod operaris. At illa gaudens ab eodem talem se percepisse licentiam, quod iam ex multo tempore cupiebat valdè & desiderabat pro conseruando continentiæ proposito glorificauit omnipotentem Deum.

III. Ex illo namque tempore sciens eleemosynis cœlorum regna posse mercari se sua cum facultate eleemosynæ dedicauit, apud quam nec egeni vox inanirer sonuit sæpe donans indumenta, membra Christi degere sub inopis veste credens. Hoc reputans se perdere, quidquid pauperi non dedisset. Tendens ad hoc animum ad opus misericordiæ, infirmos visitabat, peregrinos aduenientes gaudens suscipiebat,

in itinere sumptus administrabat, in pauperibus omnia gaudens dispensabat, vt Iæta diceret: *Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

IV. Quid beatissima egerit circa sanctorum exempla quæ eloquentia suppleat? qui sermo explicet? quàm se monstrauit munificam, è vestibus & ornamento quod clatiore solebat cultu ferre in sæculo, sacrá componebat altaria, & quod deinde supererat, Monasterijs dispensabat.

V. Erat enim vera Dei cultrix, & necesse erat vt quam Dominus perfuderat gratia ab omnibus amaretur. Christo igitur quotidie sedulum exhibebat officium; Et si sederet in prandio excubans iugalem (f. accubans iugali), casu aliquo vt Domino redderet debitum, se subducebat conuiuio, quidquid fieret leue reputans, tantum ne Christo vilesceret.

VI. Quodam tempore adueniente quodam fratre in vrbe iam dicta religiosa gratulatione beatissima cum reuerentia, vt patrem suscepit spiritualem. Et cum pollens esset ingenio, statim spiritualiter ab eo requirit dicens: Animam meam saluare volo, doceme obsecro viam iustitiæ. Et ille: In diuina potestate consistit, cui velit Dominus doctrinæ verbum dare potens & clemens Dominus magnum & verum in animo tuo posuit desiderium, qui solus potest perseuerantes innouare perenniter & beatificare. Igitur qui secundùm Dominum vult viuere, non quod ei carnaliter delectat, sed quod spiritualiter ædificat, facit & quidquid cœpit, aut agit non vult ex sua, sed ex Dei sui voluntate procedere, totis viribus concupiscit.

VII. Tunc illa in timore Christi dedita nempe Spiritu Sancto plena credens sibi à Domino impetrare opportunam virtutem continentiæ, ait: scio pater quia à Domino continentiæ virtus datur: nostrum verò est petere, suum concedere. Ipse Dominus dixit: *Petite & accipietis.*

VIII. Nec longó pòst tempore defunctus est vir eius; plangunt serui dominum, affines propinquum; tota quippe domus erat in luctu. Illa autem beatissima sepeliuit eum diligentissima sepultura. Fuit sancta subdita viro suo annos circiter decem, de cuius obitu quasi grauiter contristabatur, consolabatur à parentibus, & ipsa dicebat illis: nullomodo consolabor, nisi permiseritis me omnem sollicitudinem contemnere sæcularem. Illi non causæ religionis insistunt, sed denuo conjugij iura sollicitant, vt cum ipsa postmodum temporaliter gloriarentur. Erat interea iurgiũ in sanctum propositum Dei famulæ & parentum sæcularem conflictum. Elegit venerabilis potius Monasticam ducere vitam, quam in propria domo viuere cum periculo castitatis. Parentes eius cùm se iam victos cernerent, nec possent resistere suæ proposito voluntatis, volentes nolentésue cui obsistere non poterant sancto eius desiderio abdicata propria voluntate satisfaciunt. Exultauit autem sancta gaudio magno de consensione parentum, & sic in omnibus libera effecta gratias agebat Domino.

IX. Eo sub tempore directam legationem à Pontifice prædictæ vrbis suæ miserunt parentes, vt ipsam mutata veste Domino consecraret, qui eorum agnita voluntate, manu superposita consecrauit Diaconam. Cúmque largita sibi à Pontifice benedictione domum remeasset, cœpit peregrinationem desiderare memor illius Domini imperij ad Abraham: exi de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui, & vade in terram quam monstrauero tibi. Mox religiosissima cum lacrymis inclinata ad genua patris sui nomine Criamsici, accensáque sancto Desiderio his verbis alloquitur: Gloriam huius sæculi, quæ sicut flos fœni transit, & falsas mundi diuitias pro amore regni cœlestis inspirante Domino nostro IESV-CHRISTO, qui omne bonum tribuit de libero contemnere iuxta dictum sancti Euangelij, sæculóque renunciare & iugum Christi quod ferentibus bene est, ferre cupio & liberari de sæculo compedibus namque adjuta conniuentia parentum & vestro permissu sociare me in sancto ouili consecratis Deo Virginibus & ab omni inquietudine sæculi absolutis decreui, vbicumque repetite potuero, rectius Christi Domini seruare mandata.

X. Audiens hæc pater eius mirari cœpit ignitum igne Domini desiderium eius & cordis ardorem. Ipse verò cùm esset senex, de suaui eius eloquio & visione eius animo non satiabatur & propter sanctum propositum etiam flendi præ gaudio fiebat necessitas. Et subito subinerat ei Deifica inspiratio vt suo opere cum fidei gratia Cœnobium vbi ipsa degeret loca amœnissimo in prædio suo cognomento Trocla-

ris construeret, quod itaque Domino prouidente & iuuante factum est. Et consolabatur eam paternam affectionem, & hortabatur, vt in Domino semper fideret, & eius vsque imperijs efficaciter obediret: nam exulem fieri de propriâ regione non permisit.

XI. Eo itaque tempore Beatissima Segolena pulsare cœpit, vt ad desideratum locum perueniret. Itaque domos reliquit proprias progressa cum sodalibus suis Christo duce cum præcedente psallentium choro. Quarres omnes eum fide robusta accedunt, & valdè propter venerabilem eius sanctitatem suscipit eam honorificè pater eius. Dominus autem qui fidem & constantiam ancillæ suæ præuideret ac bonum eius propositum ad effectum perduxit. Ingressa est ergo locum ad quem cum venisset cum suis resedit, ibique solis orationibus & iejunijs vacare cœpit mortificationem in suo corpore ferendo, vt vberius exemplum monstraret. Et non post dies multos congregat ibidem sanctissima non paucas Monachas, qui in ministerio Domini hymnis & canticis spiritalibus Christum laudarent.

XII. Transacto itaque paruo temporis internallo, elegit beatissima simul cum suis omnibus secundùm priscorum Patrum instituta regulariter viuere: quod & præstitit ei Dominus qui voluntatem timentium se perficere consueuit, & iuxta Apostoli dictum communia multitudini omnia erant. Illuc nobilium quæque libenter vndique concurrere nitebantur, vt exemplo eius faleramenta sæculi præsentis & pompam facultatum contemnentes, æterna præmia caperent: cúmque iam multarum Monacharum societas densaretur, instituitur dies qua se sancta Segolena intra septa Monasterij, vt mos virginum est, deliberauerat retrudi. Affuit etiam plebium multitudo, omnes gaudent, omnes exultant de eius glorioso proposito.

XIII. Ex ea die qua Religionis sumpsit exordium cœpit esse in vigilijs prompta, in obseruatione sollicita, in obauditione festina, in labore deuota, in humilitate præcipua, memor præcepti illius: Qui se humiliat exaltabitur. Tanta pietas, charitas, mansuetudo, modestia, lenitas, atque sobrietas in ea redundabat, vt si quis euncta percurreret, ipsam prædicaret tam Confessorem, quàm Martyrem. Ergo venerabilem præter diem Dominicum fuit illi solitum, vt iuxta institutionem sanctæ Regulæ omnis dies iejuniorum lenticulæ & oleis haberet edulium. Prima quóque quadragesima quâ se retrusit in cellula, donec fuisset transacta potum præter aquam atque pyratium non bibit. Panem hordeaceum sumpsit, quem tamen ipsa coxit & moluit. Cibus eius legumen & oleta, sine olei gutta, exiguæ mensuræ fuit: cilicium etiam semper inhærens interius habebat pro linteo. Iugiter cursim decantans discalceata peragebat vigilias ante se cinerem stratum superjecto cilicio habens ad caput lapidem pro puluillo hoc vtebatur & pro lectulo. Parum ei videbatur hoc sustinere corpusculum. Alijs quadragesimis qualiter gessit per singula quis enumeret cùm sint infinita? Nam ex quo tempore consecrata est semper vitam duxit per discretionem austeram vsque ad terminum vitæ, ne forte atteritione nimia solueretur memor illius verbi, non in solo pane viuere hominem, sed satiari verbo vitæ & velut affluente dape abundare.

XIV. Illud quoque quàm deuotè prouidebat pro salute sua in proximis salutem impendere non est silendum. Infirmantibus suis viribus seruiebat ipsa cibos decoquens, ægrotis facies abluens, calidum porrigens, visitabat quod sonebat. Credebat se minorem sibi fisse non nobilitare vilitate seruitij. Nam de officiis Monasterialibus in quantum carnis fragilitas non obstabat, nihil sibi placuit nisi primæ seruiret. Inter omnium earum Monacharum & religionis studio & regularis disciplinæ cultu præcipua habebatur.

XV. Illud quod occultè gessit proferatur in publicum. Eo itaque tempore duo leprosi conjuges iam cognita bonæ eius opinionis fama habentes secum vnicam filiam, deuotè venerunt ad Beatæ præsentiam prostrati ad eius genua, vt dignaretur pro illis Dominum deprecari exorant. Respondit illis beneuolè: Ille qui dixit, volo, mundare, simul & potest vos curare. Quid plura sequenti die cùm ipsi signo facto se proderent, iubet sancta secretissimè vix duabus testibus balneo parato intra fores Monasterij sic vt nemo perciperet, & à seruientibus in calidam aquam deponi illos. Remansit autem cum duabus sed seruiente se sola, ægroti simul cum medica. Quantum est licitum fœminis à capite vsque ad plantas succin-

cta linteo infirmorum membra conbajulat, capita lauans, purgans cutis putredines. Fugabatur lepra, deinde morbidi, quos depofuerat, exeunt falubres de tepida. Postero ad Ecclesiam veniunt cute nitentes gratias pro fanitate quam receperant Deo agebant. Iubet fanctiffima occultare miraculum, quod iam pene tota ciuitas referebat in publico, nec paffus eft omnipotens Deus lucernam occultari fub modio.

XVI. Eo igitur tempore quidam iuuenis Dadulfus nomine fuppreffionem Monachi ad omnem humilitatem atque innocentiam mentitus acceffit, habitauitque aliquandiu cum venerabili viro Euantio Abbate in communi cum fratribus fuis exigentibus meritis correptus à dæmone eft. Dum ab inimico nequiter torqueretur ad Troclaris Monafterium inter manus ad fanctam Siggolenam defertur curandus, nec dara dilatione promeruit quod petebat.

XVII. Poft aliud fimile miraculum quædam puella dum ab aduerfario grauiter vexaretur, fequenti die fancta Siggolena orante noua Chrifti curatione per fummitatem verticis & crepantem cutem vt œconomyia foras aduerfario exeunte fana eft reddita. Hoc nobis præfentibus eft actum.

XVIII. Adijciatur laudi quod non defuit merito. Quædam puella nomine Cauriola ancilla iam dictæ cellæ dum inimici Inuafione grauiffimè laboraret, & vix ad Dei famulam potuiffent hoftem rebellem adducere iubente prædicto viro Cramfico genitore eius in oratorium Beati Martini introducitur & cum ingenti vociferatione ftatim proclamat: Quoufque non ceffas perfequi nos, Chriftiana? Tenentes namque fe cœpit manibus calcibúfque cædere. Tum ad orationem mox beata profternitur. Poft orationem verò quam cum lacrymis fudit, commota pietate & fide plena adprehendit manu fua eam & qui timebatur extimuit. Confeftim fugato dæmone integram recepit fofpitatem.

XIX. Nec illud prætereatur quod eft facto fimillimum. Poft aliquantulum verò tempus duas mulieres ancillas præfati Monafterij Pallideam & Palladiam à dæmone horribiliter correptas per eandem famulam fuam Dominus curare dignatus eft.

XX. Cœpit exinde infirmantium cohors ob fanitatem redintegrandam eam frequentare, quæ omnium petitionibus parens orationum medicamine conctorum ad fe venientium infirmitatibus diuino fulta auxilio curando fubueniebat. Exin paruo tempore interualloque fanctimonialis de Rutenæ vrbis territorio Baudolena nomine, dum annis plurimis energumena torqueretur, infpirata diuinitus rogauit fe ad fanctæ Siggolenæ præfentiam duci. Cùm veniffet, præfentatur & traditur ad genua eius aduoluitur flebiliter rogans, vt Dominum pro falute fua exorare dignaretur. Incumbit Beatiffima Siggolena fine mora orationi congregatio tota profternitur intantum mora fuit dum de oratione confurgitur adeft diuinitas, fugatur inimicus & poft eandem diem fine vllo erroris indicio in eodem Cœnobio fufcepta Chrifto fubdita vitam finiuit.

XXI. Quis numeret mirabilia quæ Chrifti per eam operatur clementia? Quædam mulier nomine Ramnoalda, dum iam longo tempore grauiter diabolica inuafione vexaretur, vix ad beatæ præfentiam perducitur, voce flebili orat, vt à vexatione ipfa eius mereretur orationibus liberari. Iacebat per triduum iam examinis & nihil proficiebat. Quidam verò frater dixit Beatiffimæ: Omni animæ mifereri vtile eft. Imperat denique pater, vt pro infirmæ falute exueret quo induta erat cingulum, & ex ipfo cingeretur ne inobediens patri appareret non cenodoxiæ acta vitio, fed eius parendo imperio exule fe & cinxit eam, adhibitífque fimul fororibus pro ea Domini mifericordiam deprecatur. Statim oratio intercefsionis impletur & mulier ab inimici inuafione illico liberatur. Celare Sancta Siggolena humiliter volebat & Domino reddere honorem. Accepta ergo mulier fanitate omnibus rem geftam parefecit.

XXII. Quadam verò die germanus memoratæ Dei famulæ Sigibaldus nomine virtute venerabilis ad eandem gratiam exhortationis atque ædificationis cogente charitate acceflerat, qui diligebat eam valdè quem beatiffima cum gaudio omni, vt virtutem Domini fufcepit. Interea eum omni affectu docebat eam fpiritualem doctrinam. Poft fermonem autem ædificationis, facto iam vefpere eum multis precibus rogat, vt ibi nocte ipfa maneret. Quod vt Dei fieri cum magna

humilitate prohibuit. Cúmque hoc Dei famula audisset, tristata ad diuinum auxilium se contulit, móxque ingressa Beatæ Mariæ semper Virginis est Ecclesiam ibique orationi incubuit: sed omnipotens Deus qualis esset ostendit: nam paulò post orationem eius pluuia in locum eumdem ab Oriente venit enormis valdè. Tunc vir ipse videns inusitatam pluuiam se ferre non posse, mansit ibi nocte illa: sicque intellexit dona diuini muneris eius metuisse fidem cuius rei testis ipse & plusquam plures alij sunt.

XXIII. Proferatur in medium quod gratuletur religio. Eodem tempore cùm quidam frater visitationis gratia ad eam conuenisset & dulcia sibi inuicem verba vitæ transfunderent & suauem cœlestis patriæ cibum in consolatione gustarent, ait B. Siggolena: Multi, Pater, vt non ignoras vitam siue crimine habere possunt, sine peccato non possunt, Apostolo attestante qui dixit: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: sed quæso te pro me Dominum deprecare, quia ipse promisit dicens: Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis & euenient vobis: illico paruis minimisque peccatis sine quibus esse non possumus cùm grauia deessent, memor illius Psalmographi præconij: Peccatum meum cognitum tibi feci; quæque gessit lacrymans confitetur, cœpitque cum cordis humilitate deposcere, vt ex fide quæ est iustitiæ fundamentum, notitia ex ipsis fieret & sub annuli signaculo diuino super altario poneretur. Quid inter hæc frater ageret anxio corde pensabat: armauit mentem fides, docuit impetrare, opportuno sigillo signatum opus pluribus præsentibus, de quorum religione nihil dubitabatur, sacro commendauit altario. Pene quotidie salutarem hostiam pro ea eodem anno obrulit, seseque lacrymis ipse afflixit, vigiliis, iejuniisque confecit, piè petenti larga subuenit potestas. Peracto temporis spatio natalis Dominici die expectantibus, qui nunc dono Creatoris supersunt, viris venerabilibus, summo quoque Christi Præsule germano eius, necnon nibili viro Gisloande Abbate in eorum præsentia tracta est notitia, solutum signaculum, sic fides & oratio meruit vt æterni Iudicis virtus qui culpas examinat, fidelis suæ famulæ vniuersa ablueret delicta & paginolam candori redderet pristino. Conditori agit gratias qui sic quæsita dona largitur.

XXIV. Alio quoque tempore puella pauper spiritu ad conuersationem venit, quam beatissima libentissimè suscepit. Breui tempore Monacharum virtutes exæquauerat. Interim subijt in ea cogitatio injecta per diabolum & permanere in Monasterio nolebat. Quadam die furtim de congregatione discedere volens, illico impletur à dæmone, sed trementem ad Monasterium reduxerunt sorores. Cùm coërceri in ea spiritus immundus non valeret, necessitate cogente magnis funibus alligatur. Non immerita pœna fuit fugitiuæ, vt quam non cohibuerat fides, funis cohiberet. Incumbit Beata Siggolena sine mora orationi, tota congregatio prosternitur, obtinetur obsessæ curatio. Quæ statim promisit nunquam se esse à Monasterio recessuram, atque ex hora eadem in sua promissione permansit.

XXV. Quodam autem tempore, hoc est cùm esset dies Letaniarum, venerabilisque in vnum plures Christianos collegerat, erat ibi Dux germanus eius Babo nomine, nobilitate & sapientia pollens, qui per Albica arua incolas gentes regebat. Dum Tertia celebraretur, mox illuc ingreditur vnus è populo cuius faciem scio, nomen nescio, qui dœmonio arreptus coram omni populo vexari cœpit & magnis vocibus clamare dicens. Huc missus sum vt debeam mundari. Hunc propinqui illius flentes Omnipotentis Dei famulæ Siggolenæ obtulerunt. Quo suscepto multis se diebus ac noctibus in oratione dedit, nec post multos dies ira sanum atque incolumem reddidit, ac si eum proprium diabolus numquam habuisset: Diuino itaque purgatus est auxilio.

XXVI. Eo quoque tempore quidam Presbyter nomine Transimundus oculorum lumen amiserat, ita vt omnino nihil videret. Admonetur in somnis, vt signaret B. Siggolena eius oculos. Nocte verò eadem euigilans de sopore cum mane facto surrexisset, præcipit domus suæ familiarissimo, vt eum duceret in Beatæ Siggolenæ præsentiam. Venit itaque & aduoluitse pedibus eius, atque orauit, vt pro eo Domini dignaretur implorare clementiam. Fit communis omnium dolor. Ancilla autem Christi Siggolena plena Spiritu Sancto inuocans Trinitatem, orationem breuiter fudit. Mox euacuatum tenebris lumen virtutis impleuit, ita vt tra-

ctus cùm venisset, nullo ducente recederet. Exultant parentes miraculo.

XXVII. Alio quoque tempore dum oculis quidam puer nomine Vassus lumen amisisset, ad hanc omnipotentis Dei famulam Siggolenam deductus intercessionis eius opem petiit & impetrauit. Tunc beata Siggolena solito more pro eodem in oratione prosternitur. Facta oratione eius oculos oleo sacro perunxit: illico luce reddita vox cæteris abscessit.

XXVIII. Eodem namque tempore quædam sanctimonialis Sigiturdis nomine, cùm lumen amisisset oculorum, orans B. Siggolena ad Dominum pro ea suasque lacrymas instillans oculos eius sacro perunxit oleo, & protinus vidit.

XXIX. Infelix & infirma ancilla prædictæ puellæ manibus, pedibúsque contractis per terram reptabat, pro quare quadam die pedibus B. S. parentes eius prostrauerunt dicentes. Confidimus tibi à Deo nihil esse negandum: funde pias pro ea preces & salua erit. Quo audito, mota pietate & compulsa parentum lacrymis voluit B. S. denegare. Sola tamen ad orationem prosternitur. Cúmque orationem complesset, porrecta manu leuauit puellam pedibus suis atque omnibus membris recuperaris ad hospitiolum suum incolumis ambulauit. Nam quantis virtutibus enituerit, quis valear enarrare?

XXX. Iam vt spero etsi sensu rustico prolixius sermonem de sanctæ matris conuersatione produximus, & tamen eius meritis digna præconia non valuimus narrare, nec enim paucitatis meæ ingenium aut memoria sufficit vniuersa eius spiritalia studia vel in amore Christi profusum desiderium pronunciare vobis. Sanctissima enim benigna & sincera conscientia quidquid aliis præcepit, ipsa fecit omnia propter Dominum & impleuit, vt in die iudicij ei esset retributio conferenda, orationi, lectioni, prædicationibus & eleemosynis incessanter insistebat, nec docuit verbis quod non impleuit exemplis. Nam vultu insistebat semper placido & Angelico, ita vt secundùm scripturam corde lætante vultus floreret, numquam otiosa ab opere Dei esse voluit, vnde merito corona gloriæ coronatur. Sed quia me iam ad finem & felicem eius transitum perducit oratio, pauca perstringam. Factum est autem cùm iam multas in mundo sustineret tribulationes, secundùm quod scriptum est, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris fidem conseruans, cursum consummans, repositam à Christo coronam iustitiæ expectans sibi restitui, desiderabat dissolui & esse cum Christo.

XXXI. Cùm infirmitas eius per dies iam plures extenderetur, collecto sanè communi cœtu Virginum dicit eis: Iam dissolui cupio, & esse in requie. Vos autem moneo viscera mea dulcissima & sancta membra in Christo viuite & cum timore Domini spiritalem regulam perficite. Scriptum est enim: Maledictus homo qui facit opus Domini negligenter. Certate introire per angustam portam; modicum laborate, vt multa recipiatis. Contemnite terrestria, vt cælestia consequamini. O filiolæ meæ obedientiam custodite, quia inter omnes virtutes vindicat principatum. Caritatem Dei habetote in inuicem, humilitatem amate, superbiam abominamini propter quam & Diabolus projectus est. Fidem tenete incommutabilem: hæc est enim fundamentum omnium virtutum: sanctificationem animæ & corporis custodite sine qua nemo videbit Deum. Memores estote vt sicut nunc tenetur ordo, vsque ad consummationem teneatur. Valete in pace & retentationis soluite obstacula, vt mihi iam pateant cœlestia regna.

XXXII. Cúmque per singulos dies languor ingrauesceret, sexto die venit vir Dei germanus eius Sigbaldus Episcopus ad videndum eam. Cúmque iam halitu careret fida de cœlesti munere quod longo famulatu quæsierat Dominici Corporis & Sanguinis perceptione suam animam muniuit: Psalmum quinquagesimum ipsa imposuit & psallere suas præcepit Virgines. Sic comprecantis voce ad Dominum Spiritu Sancto mouente intuens cœlum, ait: IESV-CHRISTE vnica spes orbis tu hunc gregem multiplica & perduc me ad regnum gloriæ tuæ. Eadem hora exitus ipsius multæ Sanctimoniales eius lectulo circumsteterunt cupientes eius beatum videre exitum, & viderunt faciem eius quasi faciem Angeli. Scriptum quippe est. Qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendebunt, extensisque in altum manibus cœlum intuetur repente mortalibus oculis fatetúrque & certissimè confirmat ante lectulum suum IESVM-CHRISTVM Dominum constitisse nimio splendore amictum. Cumque in eum intenderet quem videbat Sanctæ Siggolenæ

anima è corpore est egressa Angelorum consortio conjuncta, ascendens in cœlos gaudens. Quod signum alia signa sunt comitata. Cúmque corpus eius ex more ad lauandum fuisset nudatum, tanta subito fragrantia in eodem loco miri odoris aspersa est, ac si illic florum omnium fuissent odoramenta congregata & illic inhabitantes deambulantésque satiaret & ostenderet illuc auctorem ,suauitatis venisse. In prædio eius proprio loco turissimo cognomento Insula, in quo genitor eius fabricauerat Ecclesiam Christo, & ipse constituit prædia quæ susceptionibus peregrinantium deseruirent. Illic iussit suum deportari corpusculum, vbi ipsa sanctarum ancillarum Dei multa sepelierat membra. Subitò eius agnito obitu, tota pœne ciuitas proruit in lamentum, pater filiam lamentabatur, sororem fratres, dominam serui. Infertur corpus feretro, vox in laudem Redemptoris effunditur. Tandem egressis cubiculum Domini famulabus & gentibus, sanctum corpusculum ad locum prædestinatum sepulturæ tradiderunt, ante cornu altaris deposuerunt & cum omni gloria sepelierunt. Tunc chori Virginum sua tundentes pectora, dantes mugitus proclamabant: O mors dira cur tantos hodie perimis dum à nobis aufers sanctæ Matris nostræ præsentiam! Longum est narrate per singula quanta & quaña inibi sine intermissione miracula almæ Matris Sigolenæ hactenus cernimus coruscare. Cùm enim iam propter humata nobilia membra locus ille sanctificatus singulariter meruit illustrari, non distulit omnipotens testimonium boni operis eius meritis iugiter post obitum adhibere.

XXXIII. Cùm semel ad sepulcri caput vas vitreum custos Ecclesiæ aptasset, vltra mensuram exuberans quàm vas capere poterat dono gratiæ liquorem olei reddidit die crastina custodibus fœnore multiplicato. Extat per tempora cunctis ad gaudium fidelibus ad præmium, ægrotis ad remedium. Nam illius merito diuinum munus oblatum vas olei perfusum iugiter exuberat, vbi sepulta corpore quotidianis miraculis coruscat, ægri veniunt & sanantur, dæmoniaci veniunt & liberantur, leprosi veniunt & mundantur, elingues veniunt & loquuntur, febricitantes veniunt & sanantur. Quin & in eo tugurio, vbi prius habitauit nunc vsque si petentium fides exigit, miraculis coruscat, præstante Domino nostro IESV-CHRISTO, cuius honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

VITA S. EPTADII PRESBYTERI ET CONFESSORIS.

Qui obseruatur IX. Kalend. Septembris.

IGitur Sanctus Eptadius Augustodunensis Heduæ Galliarum oppidi ciuis fuit; sed intra terminum castri Maternensis siue Elobrenensis nutritus vel eruditus est parentibus secundùm sæculi dignitatem non minimis, sed bene ingenuis censusauiti substantia locupletatus. Parentibus procreatus quorum singulariter præcellens integritas morum ad Senatorias etiam viguit dignitates,in ipsis puerilis adhuc ætatis suæ annis æternitatis ei limina præpatescunt. Cum ergo esset annorum duodecim, nescientibus parentibus eius, ad disciplinam fugit Scholarem, ibique se ipse magistro infantiam ætatis suæ tradidit sacris literis edocendam. Et post pauca tempora Scholares in tantum coæquauit, vt etiam omni scientia literarum omnes longè præcelleret. Illustrabat eum diuina sapientia & prudentiæ spiritalis gratia decorabat: nam cùm esset annorum quindecim, tanta gratia Dei erat repletus, vt omnes vicini & propinqui, sapientiam eius cum amore & caritate diligerent: & cùm esset annorum viginti, crescentibus annis iam vicini ad matrimonium eum cohortabantur, cùm elegans corpore elegantior etiam mentis flore polleret & moderatæ gubernationis alacritate temperans, &c. *quæ tam absurdis erroribus imperitia amanuensis inficeti vitiata sunt, vt ne ipse quidem Apollo medicinam facere possit.* Erat beatissimus vir totius prudentiæ in sermone verax, in iudicio iustus, in consilio pronidus, in commisso fidelis, in interuentu strenuus, in veritate conspicuus, & in vniuersa virorum honestate præcipuus. Hunc iuuenes quasi patrem vene-

rabantur, hunc senes quasi filium amantissimū diligebāt. Hunc vniuersitas populorum ad eum confluentes carissimo venerabantur affectu. Tanta in eo erat gratia, vt alios tristes lætos redderet, alios discordes ad concordiam reuocaret, & ad perfectæ pacis & caritatis vinculum adduceret. Vniuersim verò docebat nihil hujus sæculi præponendum Domino, sed magis quomodo fugitiuæ vitę istiusmodi blandimenta respuerent & temporalem tribulationem præsentis sæculi pro Christi nomine sustinerent. Erat enim verus Dei cultor, & necesse erat vt quem perfuderat gratia ab omnibus amaretur, Christo igitur quotidie sedulum exhibebat officium disseminator eleemosynarum thesaurum sibi indeficientem quotidie reponebat in pauperes, erat enim nutritor orphanorum, refugium & protectio viduarum, refectio indigentium, & defensor peregrinantium, ædificator ac reparator Ecclesiarum Dei. At vbi tanta vbique eius fama præclaruit, hunc sanctæ recordationis Flauichonus Pontifex (Eufronium fortè intelligit) Presbyterii voluit honore prouehere. Cuius fama audita Sacerdotii dignitatem ita respuit vt nullus ei omnino ex inde vllo sermone loqui auderet.

Eodem tempore quo se ad fluuium Quorandam (quid si legendum Coram ?) pacis mediante concordia duorum Regum Burgundiorum gentis & Francorum est conjuncta potentia, à Rege Gundobado præcellentissimus Rex Francorum Clodoueus suppliciter exorauit, vt hunc beatissimum virum Dei Eptadium ciuitatis suæ Autissiodorensis præstaret Antistitem ordinandum. Cui petitioni vel electioni prædicti Regis ita restitit voluntas offensa, tanquam sibi maximas vires deposceret possidendas. Tamen propter præsentis concordiam pacis, charitatis intuitu, vt petebat negare non potuit. Cui accepta promissione auctoritatis statim eligitur consensu vniuersitatis cleri & populorum: nam Clericorum chorus, cunctaque nobilitas & plebs vrbana vel rustica in vnam venere sententiam Eptadium dignissimum esse Episcopum. Quo audito, vir beatus qui malebat latere in suis quàm publicari & honorari in populis, totis viribus laborans, & cum clamore vociferans indignum se esse tantæ molis Sacerdotij hominem peccatorem, statimque cellula sua derelicta omni pernoctatione se proripuit ad deserta Moruenni, & ad montanam solitudinem properauit, ibique multum temporis latens orationibus ac iejuniis continuatis, Dominum supplicabat, vt impleretur in eo quod Propheta cantauerat: *Ecce elongaui fugiens & mansi in solitudine. Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillo animo & tempestate.* Et tamdiu in solitudine deserti permansit, donec iterum ei præfatus Rex cum iuramento pollicitus est dicens non se vnquam contra voluntatem ipsius esse venturum, nisi tantummodo pro regni sui incolumitate diuinæ clementiæ supplicare, & in necessitatibus captiuorum, tam Romanorum quàm Burgundionum, vel vniuersarum gentium, vt cæperat, laborare. Pro qua re ei multam pecuniam postea transmittens, quam ille continuò captiuis, viduis, orphanis ac peregrinantibus erogauit, ac pro summo & admirabili honore Apostolatus ad hunc se humilitatis & pœnitentiæ gradum vir beatus Eptadius inclinans, vt quod antea ille optauerat postea tota gratulatione vsque in finem deuotus impleuit. Non diebus, non noctibus à colloquiis diuinis & oratione cessabat, prædicationibus sanctis ad exemplum Dominicæ compassionis confluentium ad se turbas diuinis colloquiis reficiebat. Non tantùm Catholicos, verùm etiam paganos ac ferocissimos barbaros, qui more leonum furentes cum superbia magna captiuos persequentes adueniebant sicut agnos mitissimos suis sanctis reddebat alloquiis. Ex quibus non pauci bonis omnibus repleti ad baptismi gratiam fideliter concurrentes sancti viri incessabiliter ambiebant alloquium, suósque ipsi captiuos vltro dantes tantum vt ipse Dominum precaretur humiliter supplicantes. De Italia redemit captiuorum plurimam multitudinem quæ à Burgundionibus eodem tempore fuerat effecta, & ad locum regionis suæ cum ingenuitate est reuocata.

Iterum paruo pòst tempore castrum Prouinciæ Lemouicinæ, Idunum nomine, iussu Regis Burgundionum à Romanis effractum est, in quo non minima enormitas facta est captiuorum. Pro quibus vir B. Eptadius ingemiscens & lacrymas fundens ad Dominum more suo, oratione prosternitur Regi Burgundionum Sigismundo per epistolam imperans, vt auctoritatem suam pro ingenuorum animis datet, & obtinuit. Ex quibus nonnumquam fere tria millia captiuorum promiscui sexus & ætatis liberati, & ad locum pristinum datis idoneis prosecutoribus reuocabantur;

vt qui venerant flentes & lugentes Deo gratias agentes per eum cum magno gaudio recuperata libertate sunt reuersi.

Tempore illo quo præcellentissimus Clodoueus Rex Francorum in Gothiam, cum exercitu erat ingressus & ab illo Alaricus Rex Gothorum fuerat interfectus, facta est captiuorum innumerabilis multitudo qui dispersi per regiones sunt dilatati, ex quibus vir Beatissimus Epradius non paruam multitudinem data pecunia liberauit & statim pristinæ ingenuitati restituit.

Quicumque quamlibet cruentis sceleribus prægrauatus ad huius tabernaculum effugit non solùm à macula commissionis liberatus, verum etiam beatissimi viri alloquiis ad pœnitentiam est reuocatus: ex quibus & complures etiam postea vidimus per eius doctrinam gratia Domini nostri in ipsa religione & sanctitate perpetuùm perdurasse. Curationum verò tam potens in eo Dei gratia fuit, vt nullus fere dæmoniacus aut ægrotus accessisset qui continuo non fuisset pristinæ restitutus medelæ inter reliquas dæmoniacorum cateruas, quas spiritus sancti infusione purgauit.

Quodam tempore cùm de Monasterio sancti Porciani Abbatis ad cellulam suam reliquias exhibebat puella olim muta, id est elinguis ei oblata est, cuius in os olei liquorem cum orationis benedictione perfudit, & melior loquacitas est reddita.

Alio quodam tempore Paulus quidam Presbyter cum ardentissima febrium æstuatione subriperetur ad dilectum Domini Epradium properans cum summa velocitate concurrit, vt tantos ignium globos virtutum suarum fonte restingueret, S. Epradius in oratione prostratus fornacem febrium extinxit.

Quoties natalem Domini nostri IESV-CHRISTI annuus indulsit aduentus sacrosancta officiositate transacta omnibus Clericorum & captiuorum cœtibus adgregatis dapes adhibebat. Quibus epulantibus, Beatissimus vir Epradius solita iejunia refectione pascebat. Nec dissimili studio atque labore adueniente festiuitate S. Symphoriani Martyris dum aduixit, assiduè non destitit, celebrare. Çum ergo eius cellula vsque ad vrbem Augustodunensem quinquagiota millia distaret ad sepulcrum B. Martyris venerandum S. Epradius, ante diem tertium vigiliarum eius adhibitis secum tribus fratribus veniens, ad sanctam eius Basilicam in liminibus sancti Martyris se prosternens, ibique altos gemitus & iuges lacrymas fundens vsque ad horam matutinarum aduenientibus Clericis ad officia celebranda in perpetuum perdurabat.

Ante fere septem dies assumptionis eius, cum iam incommodum habens in stratu suo fessus iaceret cunctis circumstantibus & flentibus descenderunt è cœlo volantes aquilæ & ante eius cellulam resederunt. *Atque hæc paucis de Sancto, nostris Martyrologis aliisque scriptoribus hactenus ignoto, quantum scilicet magno labore ac tædio ex inculta narrationis barbarie, insulsique amanuensis vepretis, colligere potui.*

APPENDICIS FINIS.

